SACRORUM

CONCILIORUM

NOVA

ET AMPLISSIMA COLLECITO.

SUPPLEMENTUM AD TOMUM DECIMUM OCTAVUM.

REPRODUCTION

EN FAC-SIMILÉ

TIRÉE A 250 EXEMPLAIRES SEULEMENT

PAR LES PROCÉDÉS ANASTATIQUES

DE

C. REINECKE, A BERLIN

POUR

H. WELTER, ÉDITEUR
RUE BERNARD-PALISSY, N° 4, PARIS
ET A LEIPZIG, SALOMONSTRASSE, 16
1902

Baluziana editio *Capitulariorum regum Francorum* a P. Chiniac de la Bastide curata fuit serius editione inserta a Mansi ut appendix ad tomos XI ad XVIII *Amplissimae* meliorque nobis visa est. Quare prout tomos XVII bis et XVIII bis gratis edimus. Attamen, cum appendix VII, nemque tractatus *De missis dominicis,* auctore Fr. de Roye, in Chiniaca editione *Capitulariorum* deficiat, in fine tomi XVII *Amplissimae* relinquimus.

SACRORUM
CONCILIORUM

NOVA ET AMPLISSIMA COLLECTIO

CUJUS

JOANNES DOMINICUS MANSI

ET POST IPSIUS MORTEM FLORENTINUS ET VENETIANUS EDITORES

AB ANNO 1758 AD ANNUM 1798, PRIORES TRIGINTA UNUM TOMOS EDIDERUNT
NUNC AUTEM CONTINUATA ET, DEO FAVENTE, ABSOLUTA.

SUPPLEMENTUM AD TOMUM XVIII

QUO CAPITULARIORUM REGUM FRANCORUM,
A BALUZIO EDITUM, VOLUMEN II CONTINETUR.

PARISIIS
MDCCCCII

EXPENSIS HUBERTI WELTER, BIBLIOPOLÆ.

AEMA COLLEGE
LIBRARY
Alma, California

9451

f
BX
825
S3
1901
V. 18:2

CAPITULARIA
REGUM
FRANCORUM.

Additæ ſunt MARCULFI Monachi & aliorum Formulæ veteres, & Notæ doctiſſimorum Virorum.

STEPHANUS BALUZIUS, Tutelenſis, in unum collegit, ad vetuſtiſſimos Codices manuſcriptos emendavit, Notis illuſtravit, magnam partem primùm edidit anno M. DC. LXXVII.

NOVA EDITIO auctior ac emendatior ad fidem autographi Baluzii qui de novo textum purgavit, notaſque caſtigavit & adjecit : acceſsêre Vita Baluzii partìm ab ipſo ſcripta, Catalogus Operum hujus Viri clariſſimi cum animadverſionibus hiſtoricis, & Index variorum Operum ab illo illuſtratorum, quorum plurimorum novas meditabatur Editiones.

Curante PETRO DE CHINIAC, Regi à Conſiliis, Proſeneſcallo Generali Civili Uſerchæ, è Regia humaniorum Litterarum Academia Montis-Albani.

TOMUS SECUNDUS.

PARISIIS,

Ex Typis BENEDICTI MORIN, viâ San-Jacobeâ, ad Inſigne Veritatis.

M. DCC. LXXX.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

(Editio iterata ad Editionis principis exemplum ab Huberto Welter, Bibliopola, Via dicta Bernard Paliſſy 4, Pariſiis M.D.CCCCLi)

CLARISSIMI VIRI

JACOBI SIRMONDI

PRÆFATIO

AD CAPITULA KAROLI CALVI

Edita anno MDCXXIII.

KAROLI CALVI & ſequentium aliquot Franciæ Regum CAPITULA, publico jam olim à Petro Pithœo poſt Karoli Magni & Ludovici Capitulorum editionem promiſſa, tibi nunc tandem, LECTOR, impar fortaſsè, ſed non invitus alieni nominis hæres exſolvo. Nec Capitula modò ſunt iſta, quæ damus, ſed aliquid ampliùs Capitulis. Hoc enim inter Pithœana & noſtra intereſt, quòd in Anſegiſi Abbatis & Benedicti Levitæ Collectionibus, quas Pithœus edidit, nudæ Regum ac meræ ſunt Leges, quæ *Capitula* vocabant, nullo ferè ordine digeſtæ, nullâque temporum vel locorum notâ diſtinctæ. In his noſtris Synodi & Conventus ipſi Regales, in quibus conſtituta fuerunt *Capitula*, exhibentur, & quo quique anno ac loco, quas ad res, & per quos coacti celebratique ſint, expreſſum eſt. Quod genus omnia, quæ Karoli noſtri ævo acta fuiſſe conſtant, ſi conſequi nobis, aut hæc ipſa quæ nacti ſumus integra & abſoluta reddere licuiſſet, lucem profectò, quam illuſtrandæ illorum temporum hiſtoriæ non modicam adferunt, maximam præberent. Erunt, ut ſpero, quos conatus hic noſter excitet ut plura conquirant & ſuppeditent. Nos hæc interim ex

diverſis collecta locis, ſed è quinis potiſſimùm, ſi tuâ hoc ſcire intereſt, antiquis codicibus excerpſimus. Nam cùm primi duo, quorum alter in Tiliana, alter in Thuanæa nunc eſt Bibliotheca, ultrà titulum XVI. non procederent, quæ ſequebantur, partìm ex Bellovacenſis, partìm ex Laudunenſis Eccleſiæ libris, partìm etiam ex Metenſi noſtro corrogata ſupplevimus. *Coronationes* autem *Regum*, quas *Capitulis* ſubjecimus, unicum è ſancti Laurentii Monaſterio Leodienſe nobis exemplar ſubminiſtravit. De meo ſanè, præter titulorum numeros & nomina, quibus longiores manuſcriptorum titulos commodioris, ut rebar, usûs gratiâ prænotavi, nihil adjectum. In quo ipſo non fefelliſſe me judicium credam, LECTOR, ſi probaris; & de *Notis*, quas amici extorſerunt, non inconſultò ceſſiſſe, ſi non rejeceris. Vale.

Ex Præfatione infixa Tomo III. Operum variorum Jacobi SIRMONDI Typis Regiis excuſſorum ann. 1696.

CAROLI CALVI aliorumque aliquot Franciæ Regum CAPITULA Sirmondus ex antiquis codicibus deſcripta, & Notis illuſtrata, in lucem dedit ann. MDCXXIII. Integrun ejus Librum poſteà vir clariſſimus Stephanus Baluzius contulit in ampliſſimam & ornatiſſimam illam, quâ FRANCORUM CAPITULARIA univerſa complexus eſt, Collectionem, quæ tanquàm ære perennius monumentum, non modò maxima Gallicæ Gentis decora, ſed & ſui ſimul auctoris, viri de literis & patria egregiè meriti, tandem ad poſteros tranſmittet. Quin, ut ea Collectionis pars alinquantò etiam lautior quam anteà & perfectior prodiret, ex ipſis quoquè ſchedis Sirmondi quædam à ſe ex-

cerpta & adjecta fuiſſe, Baluzius in Præfatione teſtatur. Quo minùs neceſſarium videri poterat, eandem Sirmondi lucubrationem hic denuò excudi. Tamen, cùm exemplar editionis primæ nacti eſſemus à Sirmondo poſteà diligenter recognitum, in quo ſuâ ipſe manu, & ſcripturam CAPITULORUM quibuſdam locis emendaverat atque integritati reſtituerat, & *Notas* quoquè ſuas recenſuerat, pluresque ex iis aliquâ parte fecerat auctiores, cùmque nova hæc Operis ornamenta cerneremus aliquantò plura eſſe, quàm quæ Baluzius ex Sirmondi ſchedis adjecerat; tùm hic liber novam editionem, ſuumque inter varia auctoris ſui Opera locum viſus eſt quodam etiam peculiari jure poſtulare. Atque ut conſilii hujus noſtri ratio lectoribus perſpecta eſſet, ſeque ipſis faciliùs approbaret; quæcumque nunc ex illo exemplari Sirmondiano vel correcta vel adjecta ſunt, ſuis ſingillatim locis indicavimus *.

* *Vide* Præv. Admonit. in hanc Nov. Capitular. Edit. p. vj.

INDEX

Omnium quæ in hoc ſecundo Tomo continentur.

CAPITULA KAROLI CALVI.

TIT. I. *CONVENTUS in villa Colonia* [*Capitula.*] pag. 1

II. *Synodi ad Teudonis villam* [*Capitula: de pace, & de rebus Eccleſiarum.*] 7

III. *Concilii in Verno palatio* [*Capitula: de calamitatibus, tùm in Clero, tùm in Ordine Monaſtico reſarciendis.*] 13

IV. *Synodi Belvacenſis* [*Capitula.*] 19

V. *Apud Toloſam civitatem* [*Capitula conſtituta: de Clericis ut ab Epiſcopis non opprimantur.*] 21

VI. *Præceptum confirmationis pro Hiſpanis qui in regno Karoli Calvi morabantur.* 25

VII. *In villa Sparnaco* [*ex Capitulis Epiſcoporum excerpta à Karolo & Primoribus regni quædam Capitula obſervanda.*] 29

VIII. *Conventûs apud Argentoratum* [*Acta, de pace inter Fratres Reges Hludovicus & Karolus.*] 39

IX. *Conventûs apud Marſnam I.* [*Capitula.*] 41

X. *Conventûs apud Marſnam II.* [*Capitula à tribus Fratribus Regibus ſubſcripta.*] 45

XI. *Synodi Sueſſionenſis* [*Capitula.*] 49

[*Capitulare Miſſis dominicis per regnum directis datum. De Statu Eccleſiarum; & de rebus Eccleſiaſticis reformandis.*] 54

XII. *Synodi apud Vermeriam* [*diffinitiones.*] 57

XIII. *Apud Valentinianas* [*Capitula: de utilitatibus Regni & Eccleſiæ.*] 61

XIV. *Apud Silvacum* [*Capitula: de Miſſis dominicis pro Regni & Eccleſiæ commodis.*] 63

XV. *Apud Attiniacum* [*Capitula data Miſſis ſuis à domno Karolo, ut illa unuſquiſque Miſſus in ſuo Miſſatico per regnum illius exequi procuret.*] 69

XVI. *Apud Leudicam* [*Hlotharii & Karoli Adnuntiationes.*] 71

XVII. *Præceptum confirmationis pro Eccleſia Tornacenſi.* 75

XVIII. [*Conſilium ab Epiſcopis & Abbatibus & cæteris Fidelibus domno Karolo* apud. Bonoilum *communiter datum.*] 77

XIX. *Ad Francos & Aquitanos miſſa* [*Capitula à domno Rege Karolo de palatio Cariſiaco.*] 79

XX. *Ad eoſdem Miſſa de Baſiu.* 83

XXI. *Ad eoſdem, per Adalardum Abbatem* [*& alios.*] 85

XXII. *Ad eoſdem, per Hincmarum & alios.* 87

XXIII. *Capitula quæ Karolus fecit apud Cariſiacum palatium:* [*de coercendis rapinis & depopulationibus, quæ in regno graſſabantur, ad Epiſcopos & alios Miſſos dominicos miſſa.*] Ibid

XXIV. *Item Capitula data apud Cariſiacum:* [*de ſceleribus, tùm ab Epiſcopis, tùm à Comitibus puniendis.*] 95

XXV. [*Adnuntiatio Karoli & nepotis ſui Hlotarii*] *apud S. Quintinum.* 97

XXVI. *Sacramenta* [*Regis & Fidelium*] *apud Cariſiacum.* 99

XXVII. *Epiſtola Epiſcoporum* [*Provinciarum Remenſis & Rothomagenſis à Cariſiaco palatio, quò convenerant,*] *ad Ludovicum Regem Germaniæ.* 101

XXVIII. *Synodi Metenſis* [*commonitorium Epiſcopis ad Ludovicum Regem legatis ab eadem Synodo,*] *de indulgentia Ludovici ejuſdem.* 121

XXIX. *Synodi Tullenſis apud Saponarias* [*Capitula.*] 129

XXX. *Proclamatio Karoli Regis adversùs Wenilonem* [*Archiepiſcopum Senonum.*] 133

XXXI. *In baſilica S. Caſtoris ad Confluentes* [*de pace inter Karolum & Hludovicum; de quibuſdam criminibus conſtringendis.*] 137

XXXII. *Poſt reditum à Confluentibus* [*Capitula quæ domnus Karolus, cum conſilio Fidelium ſuorum, per regnum ſuum denuntianda & obſervanda direxit.*] 145

XXXIII. *Edictum in Cariſiaco* [*à Rege Karolo conſtitutum.*] 151

XXXIV. *Synodi Piſtenſis* [*Capitula: de malefactoribus ut canonicis & civilibus pœnis conſtringantur.*] 153

XXXV. *Quandò Lotharius ad oſculum receptus eſt* [*Capitula à Karolo priùs miſſa Hlotario.*] 163

XXXVI. *Edictum Piſtenſe:* [*de pace in regno ſtabilienda; de Monaſteriis.*] 173
XXXVII. *Apud Tuſiacum* [*Capitula conſtituta: de Statu Eccleſiæ & Regni utilitate; & de illorum communi adjutorio.*] 195
XXXVIII. *Apud Compendium* [*Capitula facta: de Eccleſiis & Monaſteriis à Normannis expoliatis & deſtructis.*] 203
XXXIX. *Apud S. Arnulphum* [*Metis civitate, pactiones inter Hludovicum & Karolum, glorioſos Reges, factæ.*] 207
XL. *Apud Piſtas* [*Capitula conſtituta: de honore & immunitatibus Eccleſiarum & Sacerdotum; de mediis antè excommunicationem ſervandis.*] 209
XLI. *Quandò Karolus Metis coronatus eſt* [*Adnuntiationes populo factæ.*] 215
XLII. *Pactio Aquiſgranenſis* [*facta inter Karolum Calvum & Hludovicum fratrem ipſius.*] 221
XLIII. *Diviſio regni Lotharii* [*inter glorioſos Reges Karolum & Hludovicum.*] Ibid.
XLIV. *Apud Gundulfi villam* [*profeſſiones Epiſcoporum & ſacramenta Laicorum factæ Regi Karolo.*] 225
XLV. *Apud Cariſiacum* [*Capitula ſtatuta à Karolo Rege omnium cum voluntate & conſenſu.*] 227
XLVI. *Reclamatio Epiſcopi Barcinonenſis* [*apud Attiniacum.*] 233
XLVII. *Synodi Pontigonenſis* [*confirmatio electionis Karoli in Imperatorem.*] 237
[*Capitulum de honore Eccleſiæ Romanæ debito, ejuſque immunitate; de rebus Eccleſiæ non auferendis; de reverentia Epiſcopis & Sacerdotibus perſolvenda; de Decimis.*] 238
XLVIII. *Altera editio Actorum Synodi Pontigonenſis.* 245
XLIX. *Alia quædam Acta ejuſdem Synodi Pontigonenſis:* [*de Hludovico Rege; de Presbytero infammato; de novo Hincmari juramento.*] 249
L. *Acta Synodi Romanæ:* [*de confirmatione electionis Karoli Imp. miſſa per Adalgarium Epiſcopum Auguſtodunenſem.*] 251
LI. *Exactio Nortmannis conſtituta* [*apud Compendium.*] 257
LII. *Karoli Imperatoris apud Cariſiacum Capitula:* [*de Eccleſiæ & Imperii regimine.*] 259
[*Capitula quæ fecit domnus Karolus Imperator & adnuntiari juſſit noviſſimè apud Cariſiacum.*] 267

CAPITULA LUDOVICI BALBI.

I. *Quandò Compendii coronatus eſt* [*Hludovicus, petitiones ab Epiſcopis factæ & à Rege promiſſæ; profeſſio Epiſcoporum.*] 271

II. [*Capitula ſtatuta à domno Johanne ſummo Pontifice Romano, quæ ſancta Synodus Tricaſſina recepit & confirmavit.*] 273

III. *Conventus Furonenſis,* [*ubi facta fuit conventio inter glorioſiſſimos Reges Hludovicum filium Karoli Imperatoris, itemque Hludovicum filium Hludovici Regis.*] 277

CAPITULA KARLOMANNI.

I. *Apud Cariſiacum* [*petitio ab Epiſcopis facta & à Rege Karlomanno promiſſa.* 281

II. *In Broilo Compendii* [*palatii Capitula promulgata à Rege Karlomanno.*] 283

III. *Apud Vernis palatium* [*Capitula facta: de cultu Dei & Religionis in regio palatio; de compoſitione furti; de adjutoribus Epiſcoporum.*] Ibid.

CAPITULUM ORDONIS REGIS.

Quandò unctus eſt à Walterio Archiepiſcopo Senonenſi, [*promiſſio à Rege Odone facta.*] 291

CAPITULA KAROLI III.

I. *Conſtitutio dotis Friderunæ Reginæ,* [*uxoris Karoli III. facta apud Attiniacum.*] 293

II. *Tungrenſis Epiſcopatûs controverſia.* 295

III. *Pactum Karoli & Henrici.* 299

CORONATIONES.

I. [*Ordo qualiter Karolus Calvus Rex fuit coronatus in Metis civitate in Regno Lotharii.*] 301
II. [*Ordo qualiter Hludovicus II. Rex, ab Hincmaro Archiepiſcopo fuit coronatus in Compendio palatio.*] 305
III. *Judith Karoli Calvi filiæ* [*coronatio, cùm Regi Anglorum deſponſata eſt, apud Vermeriam palatium.*] 309
IV. *Hermintrudis Reginæ, Karoli Calvi* [*uxoris, coronatio in Synodo Sueſſionenſi.*] 313

CAPITULA LOTHARII IMPERATORIS.

I. *Capitulare Romanum:* [*de electione Romani Pontificis & de Legibus Romanorum.*] 317
II. *Alia editio ejuſdem Capitularis.* 319
III. *Apud Olonam* [*Capitula à Hlothario Imperatore inſtituta.*] 321
IV. *Capitula addita ad Legem Longobardorum.* 327
V. *Capitula excerpta ex Lege Longobardorum.* 331
VI. *Edictum de reſtitutione Ebbonis,* [*Archiepiſcopi Remenſis, in Sedem & Diœceſim ſuam ex crimine infidelitatis amiſſam.*] 341

CAPITULA LUDOVICI II. IMP.

I. [*Capitula de rebus ſecularibus ſtatuta in Conventu Ticinenſi.*] 345
II. *Capitula in palatio Ticinenſi.* 347
III. *Capitulare interrogationis* [*ad Epiſcopos: de Statu regni.*] 349
[*Reſcriptum Conſultationis ſeu exhortationis Epiſcoporum ad domnum Hludovicum Imperatorem.*] 351
[*Capitula VI. edita poſt reſponſionem Epiſcoporum.*] 351
IV. *Conſtitutio promotionis exercitûs* [*obſervantis partibus Beneventi.*] 357

FRAGMENTA CAPITULARIUM. 361

FORMULÆ.

Formulæ Marculfi Monachi. 369
Appendix Marculfi. 433
Formulæ Sirmondicæ. 467
Formulæ Bignonianæ. 495
Formulæ Lindenbrogii. 509
Nova Collectio Formularum. 557
Formulæ Promotionum Epiſcopalium. 591
Formulæ Exorciſmorum & Excommunicationum. 639
[*Formatarum veterum Epiſtolarum canonicarum exempla* XI.]

Franciſci Pithœi Gloſſarium Legis Salicæ. 681
Ejuſdem Gloſſarium ad Libros Capitularium. 705
Jacobi Sirmondi Notæ ad Capitularia. 749
Hieronymi Bignonii Notæ ad Librum Legis Salicæ. 825
Ejuſdem Notæ ad Marculfum. 861
Stephani Baluzii Notæ ad Capitularia & Formulas. 985
Appendix Actorum veterum quorum in Notis facta mentio eſt.

CAPITULA
KAROLI CALVI,
FRANCORUM REGIS
ET IMPERATORIS.

TITULUS PRIMUS.

CONVENTUS IN VILLA COLONIA.

INCIPIUNT Capitula quæ acta ſunt anno quarto regni Domni Karoli glorioſi Regis, Domni Hludouvici Imperatoris filii, in Conventu habito in villa quæ dicitur Colonia : *quæ etiam ſubſcriptione ejuſdem Principis & Epiſcoporum, ac cæterorum fidelium Dei, confirmata fuêre, conſenſu Warini & aliorum Optimatum, Indictione ſextâ* *.

Sirmondus, Concil. Galliæ, tom. 3. p. 5.

* Ex indictione liquet hæc Capitula ad an. 843 referri debere : ità Sirmondus. *Nota Editoris.*

PRÆFATIO.

SANCTA Eccleſia, navis more, ut de prioribus ſeculis taceamus, ab initio ſuæ inſtitutionis pelagus ſeculi hujus diversâ qualitate hactenùs, Domino moderante, tranſegit ; & modò tranquillitate gravis, amodò autem procellæ alicujus tempeſtate concuſſa, ſed non uſquequaquè demerſa ; quin potiùs, excitato fidelium precibus Chriſto ſuo gubernatore, ſalubri libertatis ſecuritate, atque optatâ donata ſerenitate. Unde etiam in partibus noſtri orbis, quæ tempore divæ recordationis avi noſtri, & ſanctæ memoriæ Domni ac genitoris noſtri, aliquandiù fuerat pacis ſuavitate lætata, inimico homine, juxta ſanctum

Matth. 13. 25.

Evangelium, in agro dominico ſuperſeminante diſcordiæ zizania in medio tritici, Deo amatæ caritatis, adeò eſt diverſis atque adverſis vexata moleſtiis, ut non ſine maxima difficultate, reſpectu divino, & fidelium Dei ac noſtrorum ſolatio, inter nos fratreſque noſtros pacificatio, & paterni regni ex conſenſu diviſio, ſeu ejuſdem ſanctæ Eccleſiæ ac fidelis populi tantorum laborum quantulacunque fieret reſpiratio. Proceſſu verò temporis, ut ſolent poſt condenſos aeris turbines nubium in pertranſeundo remanere veſtigia, reſtiterunt, fatemur, in nobis & in viris eccleſiaſticis, necnon & in reipublicæ noſtræ ſolatiatoribus, hujuſmodi materiæ & fomites diſſenſionum, ut manifeſtè pateſceret nos divinâ gratiâ indigere, ut omnes à contagio morbi priſtini penitus exueremur, quâ præventi eramus, ut infirmitatem communem videre poſſemus. Quapropter venientes in unum fideles noſtri, tam in venerabili ordine clericali, quàm & inluſtres viri in nobili laicali habitu conſtituti, & zelo Dei accenſi, memores etiam fidei quam ipſi & anteceſſores eorum noſtris detulerunt Prædeceſſoribus, ponenteſque ante oculos dilectionem & fidelitatem quam nobis poſt defunctionem Patris laudabiliter & continentiſſimè ſervaverunt, ſecundùm quod legitur in litteris divinitùs inſpiratis, hortatus eſt alter alterum, immò omnes ſe invicem monuerunt, ut cuncti univerſum animi rancorem pro quocunque conceptum negotio à corde propellerent, & in Dei voluntate ac ſanctæ Eccleſiæ competenti veneratione, ſeu noſtra fidelitate ſervanda, atque debito honore & regiâ poteſtate ſtabiliendâ & conſervandâ, quin etiam ſeſe in pacis concordia & vera amicitia copularent; quatenùs divinæ clementiæ placerent obnixiùs, & de Regis ac regni ſtabilitate & utilitate poſſent tractare ſublimiùs, & ſuum atque totius populi communem profectum & tranquillitatem obtinerent propenſiùs. Sicque Deo amabili atque laudabili conventu unanimiter ac rationabiliter perpetrato, noſtræ manſuetudini ſuam devotionem & actionem fideliſſimè ſuggeſſerunt. Nos autem tantâ fidelium erga dominationem noſtram ſubtiliter perſpectâ benignitate, ut cauſa pro ſuî merito exigebat, eis condignas gratiarum actiones retulimus, & nos noſtramque poteſtatem eorum bonæ convenientiæ per benevolentiam in hoc facto, quod ſine dubio ad præſentem & æternam tendit ſalutem, ſociam & comitem fore totâ devotione ſpopondimus, abdicatis omnibus, quantùm patitur humana fragilitas, quæ perſona noſtri regiminis ignorantiâ ſeu juventute aut neceſſitate, contrà convenientem ſibi ſalubritatem & honeſtatem, uſque modò egerat aut alterius aſtu contraxerat. Qua de re communiter inito conſilio, hoc ſcriptum fieri propoſuimus, quod etiam manuum omnium noſtrorum ſubſcriptione roborandum decrevimus. In quo quæ nobis nunc præcipuè ad communem ſalutem, & regni ſoliditatem atque omnium noſtrorum utilitatem, immò pleniſſimam honeſtatem viſa ſunt pertinere, conſcripſimus: non loquentes diverſarum immutatione perſonarum, ut modò regalis ſublimitas, modò epiſcopalis auctoritas, modò autem fidelium loquatur commoditas; ſed ſecundùm Apoſtolum, ſub uno capite Chriſto, ut reverà unus homo, in unius Eccleſiæ corpore, ſinguli autem alter alterius membra, quod profit omnibus omnes unanimiter unâ voce loquamur, per eum & in eo qui dixit, & de quo dictum eſt: *Non vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri qui loquitur in vobis.*

I. Mach. 12. 50.

Matth. 10. 20.

Cap. I.

[*De honore cultuque Dei, atque Ecclesiarum, & servorum Dei veneratione.*]

Conc. Meldense, an. 845. can. 1. Conc. apud S. Macram, an. 881. can. 3.

DE honore videlicet & cultu Dei, atque sanctarum Ecclesiarum quæ, auctore Deo, sub ditione & tuitione regiminis nostri consistunt, communiter Domino mediante decernimus ut, sicut tempore beatæ recordationis Domini ac genitoris nostri excultæ & honoratæ, atque rebus ampliatæ fuerunt, salvâ æquitatis ratione ita permaneant, & quæ à nostra liberalitate honorantur atque ditantur, de cætero sub integritate suî serventur, & Sacerdotes ac servi Dei vigorem ecclesiasticum, & debita privilegia, juxtà reverendam auctoritatem obtineant; eisdem verò regalis potestas, & inlustrium virorum strenuitas, seu reipublicæ administratores, ut suum ministerium competenter exequi valeant, in omnibus rationabiliter & justè concurrant.

II.

[*Ut honor & potestas regia inconvulsa permaneat.*]

Conc. Meldense, can. 2.

Honor etiam regius, & potestas regali dignitati competens, atque sinceritas & obtemperantia Seniori debita, remotâ omni socordiâ & calliditate, seu quâlibet indebitâ quorumcunque conjunctione contra honorem & potestatem, atque salutem nostram, sive regni nostri soliditatem, nobis in omnibus & ab omnibus, sicut tempore antecessorum nostrorum consueverat, exhibeatur. Et si quis quemcunque contra nos & contra hanc pactam sinceritatem aliquid moliri manifestè cognoverit, si eum converti nequiverit, apertè prodat atque denotet. Et sic consilio atque auxilio episcopalis auctoritas, & fidelium unanimitas, ut noster honor & potestas regia inconvulsa permaneat, totis nisibus decertare & adjuvare procuret.

III.

[*De justitiis unicuique secundùm legem suam faciendis.*]

Ibid. can. 3.

Quia verò debitum esse cognoscimus, ut à quibus honorem suscipimus, eos juxtà dictum dominicum honoremus, volumus ut omnes fideles nostri certissimum teneant, neminem cujuslibet ordinis aut dignitatis deinceps, nostro inconvenienti libitu, aut alterius calliditate vel injustâ cupiditate, promerito honore debere privare, nisi justitiæ judicio & ratione atque æquitate dictante. Legem verò unicuique competentem, sicut antecessores sui tempore nostrorum prædecessorum habuerunt, in omni dignitate & ordine, favente Deo, me observaturum perdono.

IV.

[*Ut nemo quicquam Regi contrà justitiæ rationem suggerat.*]

Quod ut faciliùs atque obnixiùs nostra auctoritas valeat observare, omnes sicut in vestra benè memorabili convenientia pepigistis, conservare studebitis. Immò etiam cuncti in postmodum sollicitè præcavebunt ne aliquis, pro quacunque privata commoditate, aut rejicienda cupiditate, sive alicujus consanguinitatis vel familiaritatis seu amicitiæ conjunctione, nobis immoderatiùs suggerat, vel postulationibus, aut quolibet modo inliciat ut contra justitiam & rationem*, & nostri nominis dignitatem ac regiminis æquitatem, agamus.

Ibid. can. 4.

* *Sirmondus legit*, contra justitiæ rationem.

V.

[*Ut si quid Regi subreptum est, fideliter admoneatur.*]

Et si fortè subreptum nobis quippiam ut homini fuerit, competenter & fideliter, prout sublimitati regiæ convenit, & necessitatibus subjectorum expedit, ut hoc rationabiliter corrigatur, vestra fidelis devotio admonere curabit.

Ibid. can. 5.

VI.

[*De iis qui initum concordiæ fœdus irruperint*]

Tandem autem visum est nobis adnectere*, ut si quis hoc fœdus concordiæ salubris, quod propter pacis caritatisque custodiam inivimus, & chyrographi virtute subscripsimus, rebelli atque animo pertinaci inruperit, Christianâ dilectione admoneatur, & ad inconvulsum caritatis vinculum conservandum (quod qui tentaverit corrumpere, faciliùs poterit se ipsum disrumpere quàm illud possit inrumpere) juxtà monita divina ut resipiscat, hortetur. Et si audierit, fiat de societate fideli omnibus gaudium. Si verò obaudire renuerit, tunc pontificalis auctoritas & regalis sublimitas, atque in caritatis connexione persistentium magnanimitas, secundùm quod res & necessitas postulaverit, ac ratio expetierit, seu qualitati personæ convenerit, zelum suæ devotionis ferventissimè exerat, & quod, inspirante Deo, agendum in omnem salutis & utilitatis atque honestatis partem judicaverit, inrefragabiliter peragat.

Ibid. can. 6.

* *Sirmondus, in Capitular.* advertere; *in Concil.* adnectere.

TITULUS II.

SYNODI AD TEUDONIS VILLAM.

Sirmondus, Conc. Galliæ, tom. 3. p. 11.

[De pace, & de rebus Ecclesiarum restaurandis.]

SEQUUNTUR Capitula quæ acta sunt in Synodo secùs Teudonis villam habita, in loco qui dicitur Judicium, *quando tres fratres glorioſi Principes, Hlotharius videlicet, Hludouvicus, & Karolus simul convenerunt, anno quinto regni Karoli; cui Synodo Drogo, Metensis Episcopus, præsedit consensu eorumdem Regum: quæ & ipsi Principes ante se fideleſque eorum relecta Capitula adprobaverunt, & se eadem servaturos auxiliante Domino promiserunt, mense Octobrio, Indictione septimâ* *.

*Ex Indictione liquet hæc Capitula ad annum 844 referri debere: ita Sirmondus. *Nota Editoris.*

[PRÆFATIO.]

NAVIS sanctæ Ecclesiæ ab exordio suo variis sæpè perturbationibus mersa, sed excitato fidelium precibus gubernatore suo Christo nunquam est usquequaquè demersa. Quæ quondam etiam, ut nunc videtur, penè conlapsa, progenitorum vestrorum studio & devotione, est auctore Deo juxta modum divinitùs concessum recuperata. Undè immensas Domino Deo nostro laudes referimus, qui & corda vestra ad intentionem similem excitavit, & post vestigia patrum vestrorum, quibus per temporale regnum ad æternum perveniatis, ire velle docuit & inspiravit. Vestræ nihilominùs nobilissimæ dominationi multimodas gratiarum actiones rependimus, quia ad evitandum & vestrum & nostrum periculum, & ad communem totiusque populi providendam salvationem, bonam & beneplacitam Dei voluntatem subsequi, & divinum consilium, secundùm præceptum Domini, quo dicitur: *Interroga Sacerdotes legem meam;* &, *Interroga patres tuos & adnuntiabunt tibi*, à nobis, quamquam indignis, Christi tamen Vicariis, quærere & benignâ devotione, velut reverà ex ore ipsius Dei, expectare dignamini. Quod humilitatis vestræ supernum donum sancta Ecclesia cum tanto gaudio suscipit, ut de vobis etiam in consolatione sua sibi dictum à Domino aptare velit: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii:* id est, pro justorum progenitoribus, qui te paterno affectu ditaverunt & ampliaverunt ac coluerunt, nati sunt tibi isti filii, qui in te & paterna munera resarciant, recuperent, & conservent, & te fideli devotione, ut bonæ indolis adolescentes, me super eos intendente, eisque manum solatii porrigente, tueantur & excolant.

Aggæi 2. 12. Deut. 32. 7. Psal. 4. 17.

CAP. I.

HIS ita præmissis, nobilissimi Domini, ut cum pace vestra dicamus, quia constat hanc sanctam Ecclesiam, sanguine Christi redemptam, & Prædecessorum vestrorum multo labore redintegratam ac adunatam atque gubernatam, vestrâ discordiâ esse discissam & pertubatam atque afflictam, videtur nobis, si & in præsenti feliciter regnare & in futuro cupitis esse salvi, & ab hac eadem Ecclesia vobis ad gubernandum commissa, pro qua ex ministerio regali reddituri estis Regi Regum rationem in die judicii, tam multiplices ac pernicioſas corruptionis pestilentias vultis amovere, & vigorem regium ac senioralem, & super vestros & super impugnantes potestatem vestram, optatis habere, caritatem illam quam Apostolus docuit, de corde puro & conscientia bona & fide non ficta inter vos studete habere; & quia sic habeatis,

Vide Conc. Meldense, an. 845. can. 7.

II. Tim. 1. 5.

& fidelibus & infidelibus veſtris omni virtute & puritate curate manifeſtare, ſicut Dominus docuit, dicens: *In hoc cognoſcent omnes quia mei eſtis diſcipuli, ſi dilectionem habueritis ad invicem.* Joan. 13.35. Quæ non tantùm verbo & linguâ, ſed potiùs remotâ quolibet modo omni occultâ nocendi machinatione, aut, quod abſit, alienâ à caritate apertâ impugnatione, quocunque quis indiget, pro viribus vero conſilio & prompto auxilio ab altero adjuvetur, quoniam ſcriptum eſt: *Frater qui adjuvatur à fratre, quaſi civitas firma.* Prov. 18.19. Et ita in populum vobis commendatum, pro iſta quæ hactenùs operante per membra ſua diabolo verſata eſt diſcordia, pacem illam diſſeminate quam Chriſtus in cœlum aſcendens fidelibus ſuis munere magno reliquit, dicens: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis;* Joan. 14.27. ſine qua nemo videbit Deum.

III.

Vide Conc. Meldenſe, can. 8. Quia benè noſtis ab illo qui ſolus meritò & Rex & Sacerdos fieri potuit, ita Eccleſiam diſpoſitam eſſe ut pontificali auctoritate & regali poteſtate gubernetur, & ſcriptum eſſe liquidò pervidetis: *Ubi non eſt gubernator, populus corruit,* Prov. 11.14. & tantò periculoſiùs, quantò anima plus eſt pretioſa quàm corpus, Canonum etiam inrefragabilis auctoritas ſuper Epiſcoporum ordinatione, & in populi ad cuſtodiendum ſuſcepti vigilantia, ac ſedium ſuarum tenaci ſtabilitate evidentiſſimè præcipiat, ferventiſſimè Dei ſegatione fungentes monemus ut ſedes quæ veſtrâ diſcedâ, ulteriùs nec nominandâ, ſine ſacro epiſcopali miniſterio & ſine Epiſcopis viduatæ manent, ſubmotâ funditùs peſte ſimoniacæ hæreſeos, ſine dilatione, juxtà auctoritatem canonicam, aut Epiſcopos à Deo datos, & à vobis regulariter deſignatos & gratiâ Sancti Spiritûs conſecratos, accipiant, aut quæ ſuis Epiſcopis quâcunque occaſione privatæ ſunt, canonicè eos ſine aliqua excuſatione aut tarditate recipiant.

III.

Vide Conc. Meldenſe, can. 9. Sacrum quoquè monaſticum Ordinem à Deo inſpiratum, & ab ipſis Apoſtolis fundatum, ſeu à nominatiſſimis ac ſanctiſſimis patribus excultum, atque per iſtud imperium à veſtris piæ memoriæ Prædeceſſoribus propagatum, & quædam etiam loca ſpecialiùs venerabilia, contra omnem auctoritatem & rationem, ac Patrum veſtrorum ſeu Regum præcedentium conſuetudinem, laicorum curæ & poteſtati in maximo veſtro periculo & illorum perditione, & Dei ac Sanctorum non modicâ ad iraſcendum provocatione, vos commiſiſſe dolemus. Quapropter pro Chriſto devotiſſimè obſecramus ut tam magnam offenſam, & juſtam reprehenſionem atque periculoſam, ſine exemplo præcedentium præſumptionem, ab animabus veſtris & à felicitate regni veſtri pellatis, & loca venerabilia & habitum ac ordinem ſacrum eis qui ad hoc vocati ſunt, viris ſcilicet ex clericali & eccleſiaſtico vel monaſtico Ordine religioſis, ſeu & in ſuo ſexu feminis Deo dicatis atque devotis, & in ſchola Chriſti eruditis, ad cuſtodiendum & providendum committatis; qui & quæ Dei ſunt Deo, & quæ ſunt Cæſaris Cæſari reddant. Qui ſi minùs perfectè & in divina religione & in reipublicæ utilitate profecerint, aut corripiantur, aut meliores & utiliores in locis eorum ſubſtituantur; & non propter pravorum nequitiam ordo religionis & loca ſacratiſſima eis quibus licitum non eſt, committantur; cùm manifeſtiſſimè ſcriptura demonſtret Ozam morte damnatum, qui arcam Domini quaſi cadentem relevare voluit, quam vel contingere inlicitum ei fuit. I. Reg. 6.7.

IV.

Occaſionem etiam & fomitem, undè ordo eccleſiaſticus, & canonica forma, atque monaſtica religio, ſæpè à longè ſuperiori tempore, cùm minùs religioſos Principes habuit, titubavit, & penè conlabens deperiit; & iterùm, cùm devotos & in Dei zelo ferventes Principes accipere meruit, reſurrectione quâdam revixit & vigorem recepit, atque ſui proceſſûs tempore ambulavit, (quod non ſine gravi dolore & metu ultionis divinæ dicimus) in veſtri regiminis tempore in deſtructionem, non in ædificationem, ſicut Paulus docuerat, accidiſſe conſpicimus. II. Cor. 13. 10. Quod & noſtris peccatis, qui diſpenſatores & paſtores Eccleſiarum eſſe debuimus, veraciter imputamus; & eorum, quorum factione res iſta adeò malè pullulavit & excrevit, alia præcedentia peccata hoc meruiſſe pro certo auctoritate divinâ cognoſcimus: ut qui nocebant, ſicut ſcriptum eſt, nocerent adhuc; & qui in ſordibus erant, ſordeſcerent adhuc. Apoc. 22. 11. Undè Deum gravius ad iracundiam provocarent, & Sanctos, quos interceſſores pro ſuis peccatis habere debuerant, infenſos haberent, & Sacerdo-

Vide Conc. Meldenſe, can. 11.

tes ac viros religiosos, seu Christi pauperes, quos oratores & reconciliatores sibi de suo promereri necesse fuerat, proclamatores adversùm se fieri irritarent, & ad cumulum suorum peccatorum etiam illa peccata, undè in conspectu Dei rationem in die terribilis judicii redderent, & augerent, quæ illi commiserunt qui eadem ipsa peccata per intercessionem fidelissimarum oblationum deleverunt quas ecclesiasticarum rerum pervasores inconsultè & in perniciem suî sine reverentia abutuntur. Quod ita verum esse ut dicimus, Dominus protestatur, dicens: *Peccata populi mei comedunt.* Oseæ, 4. 8. Peccata enim populi comedunt qui contra auctoritatem divinam res ecclesiasticas indebitè pervadunt, & nec intercessionis ope, nec prædicationis consilio, vel quocunque divino auxilio pro peccatis eorum qui eas dederant, laborant, nec pio operi, ad quod fides fidelium eas tradiderat, inservire permittunt. De quo periculoso facto vos, Christianissimi Principes, venerabiliter admonemus, & devotissimè obsecramus ut memores salutis vestræ, præsentis scilicet & æternæ, memores etiam largitatis Progenitorum vestrorum erga sanctas Ecclesias, propter quam feliciter regnaverunt & sibi contrarios superaverunt, memores siquidem cum quanta religione, etiam ante Christi Gen. 47. sanguinem, & in tempore famis in Ægypto, discretione sancti Joseph apud nefandum Regem Pharaonem terra sacerdotalis extitit, innumera quoquè scripturarum exempla, ut lacte Ecclesiæ nutriti, & scientiæ ipsius uberibus sufficienter repleti, ante oculos reducentes, tunicam Christi, qui vos elegit & exaltavit, quam nec milites ausi fuerunt scindere, tempore vestro quantociùs reconsuite & resarcite, & nec violentâ ablatione, nec inlicitorum præceptorum confirmatione, res ab Ecclesiis vobis ad tuendum & defensandum ac propagandum commissis, auferre tentate: sed ut sanctæ memoriæ Avus & Pater vester eas gubernandas vobis, fautore Deo, dimiserunt, redintegrate, & præcepta regalia earumdem Ecclesiarum conservate ac confirmate; ne sicut intentavit Samuel III. Reg. 11. 10. Propheta ad Roboam filium Salomonis in conscissione pallii, præsens regnum, quod absit, vobis patrum labore adquisitum & hereditate relictum, à vobis ipse Christus dividat, & æternum regnum, quod promisit, non tribuat. Nec contra Dei faciem iratas hominum facies consideretis; quia si ad tempus illis displicueritis, cùm vos Deo placebitis, in vobis ille quod promisit, implebit: *Cùm placuerint*, inquiens, *Domino viæ hominis*, Prov. 16. 17 *omnes inimicos ejus convertet ad pacem.* Quod ut commodiùs valeatis implere, unusquisque vir ecclesiasticus, & intercessionis adjutorium, & solatii quo res publica indiget subsidium, juxtà quantitatem rerum Ecclesiæ sibi commissæ, salvo jure quod exindè divinis dispensationibus debet impendi, promptè & ex animo parare, & impigrè, sicut tempore antecessorum vestrorum consueverat, studebit offerre.

V.

Et quia sancta Ecclesia in aréa trituræ dominicæ docta quædam novit redarguenda, quædam dissimulanda, quædam etiam gemenda usque ad tempus perferenda, perspeximus eo ferventiori zelo quo majora corrigenda sunt, vestram potestatem, & sacerdotalis consilii auctoritatem, quædam ad præsens ex asse non valere corrigere. Et ideò de Canonicorum monasteriis & Sanctimonialium quæ sub eadem forma vivere dicuntur, consideravimus, sicut Apostolus Paulus dicit, *secundùm indulgentiam, non secundùm imperium*, ut si propter imminentem reipublicæ necessitatem laicis interim committuntur, Episcopi providentiâ, in cujus parochia consistunt, adjuncto sibi aliquo Abbate viro religioso, studeatur qualiter restauratio locorum, & studium ac custodia officii & religionis, atque subsidium temporalis necessitatis, in eisdem locis degentibus juxta qualitatem & quantitatem moderationis adhibeatur & ministretur: & quî eadem loca tenuerint, eis inde sicut & de aliis Christianæ religionis negotiis, pro Christi & vestra reverentia, obediatur. Quod si quis non fecerit, provisorum curæ erit ut ad vestram hoc notitiam referant, & vestra dominatio, secundùm sibi à Deo commissum ministerium, pro modo culpæ quæ emendanda sunt, corriget. Per loca etiam monastica ejusdem ordinis provisores necesse erit disponere, cùm vestra auctoritas eos qui vices Christi secundùm regulam divinitùs dictatam in monasteriis agant, studuerit ordinare. I. Cor. 7.

VI.

Petimus tandem ut ordo ecclesiasticus, in quibuscunque ei fuerit necesse rigorem salutis humanæ exerere, per potestatem vestram, & per ministerium *Vide* Concil. Meldense can. 12.

miniſtrorum dominationis veſtræ, ſecundùm antiquam conſuetudinem, ſuum vigorem recipiat; & populi generalitas, unà cum eccleſiaſtica devotione, judicium, quod honor Regis diligit, & juſtitiam, quâ thronus ejus firmatur, per diſpoſitionem veſtram ſuſcipiat; ſeu admonitione atque conſilio ſacerdotali veſtra ſublimitas, & quiſque in quolibet ſtatu vel ordine, de rapinis & cæteris, quæ diſcordiæ malo acciderunt, præteritis erroribus, pœnitudinem gerat, & Domini reconciliationem expoſtulet. Quam facilè omnis qui quæſierit inveniet, ſi in loco diſcordiæ plantata fuerit caritas, quæ cooperit multitudinem peccatorum, eumque potiùs quàm nos in conſilio, non noſtro, ſed Dei, attendatis, qui dixit: *Qui vos audit, me audit; & qui vos ſpernit, me ſpernit. Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri qui loquitur in vobis.* Luc. 10. 16. Matth. 10. 20.

TITULUS III.

CONCILII IN VERNO PALATIO.

Sirmondus, Conc. Galliæ, tom. 3. p. 17.

[De calamitatibus, tum in Clero, tum in Ordine Monaſtico reſarciendis.]

* *Vide* Infrà notam pag. 341.

*CANONES Concilii in verno Palatio habiti, ubi præſedit Ebroinus * Pictavorum Epiſcopus, & Wenilo Senonum Archiepiſcopus, necnon & Hludouvicus ſancti Dyoniſii Abbas, & Hincmarus pòſt Remorum Epiſcopus, anno quinto regni Domini noſtri Karoli, filii Hludouvici Imperatoris, menſe Decemb. Indictione VII.* *.

* Ex indictione liquet hæc Capitula ad an. 844 referri debere: ità Sirmondus. *Nota Editoris.*

[PRÆFATIO.]

GRATIAS omnipotenti Deo referimus, inclyte Rex Karole, nos Epiſcopi & cæteri fideles qui ex diverſis partibus ad Vernum evocati ſumus, quòd depoſitâ diſcordiâ, undè tot mala proceſſerunt, quæ & enumerare longum eſt, & declinare adhuc impoſſibile, rediſtis ad pacem cum fratribus veſtris, quam & naturâ vobis & religione debetis: in qua ut ſemper maneatis per Chriſtum, qui pax noſtra eſt, obſecramus; ut qui maximas res veſtras diſcordiâ penè dilapſas videtis, concordiâ & fido adjutorio relevatas citò aſpiciatis. Cedendum eſt enim Deo, de quo veriſſimæ continent litteræ: *Poteſtatem habet Excelſus in regno hominum, & cuicunque voluerit, dabit illud;* & qui dignatione mirabili pollicetur: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Cæterùm, quia eodem Deo inſpirante dignati eſtis jubere ut de ſtatu Eccleſiæ, qui vehementer magnitudine ac multitudine peccatorum noſtrorum confuſus eſt, tractaremus, in nomine & adjutorio ejus, quæ communi deliberatione reperimus, celſitudini veſtræ ac populi fidelis devotioni humiliter aperimus. Neque enim nos juſtos approbare contendimus; conſideratione conſcientiæ noſtræ illud Hieremiæ ſuppliciter dicamus: *Miſericordiâ Domini, quia non ſumus conſumpti, quia non defecerunt miſerationes ejus.* Sed ad Deum reverti, & vos nobiſcum trahere meditantes, officium noſtrum exequimur, cunctis adquieſcentibus profuturum. Quippe non vobis noſtrâ, ſed illius auctoritate loquimur qui ait: *Qui eſt ex Deo, verba Dei audit.* Abſit autem ut in vobis impleatur quod ſequitur: *Propterea vos non auditis, quia ex Deo non eſtis.* Daniel. 4. 14. Matth. 5. 9. Thren. 3. 22. Joan. 8. 47.

CAP. I.

ITAQUE vos primò convenimus, ut, quia veſtra probitas cunctis vobis poteſt prodeſſe ſubjectis, cultum Dei rebus omnibus præferatis. Namque ipſe dicit: *Qui glorificant me, glorificabo eos. Qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.* Præterea miſericordiam & ju- I. Reg. 2. 30.

dicium atque juſtitiam conſervetis; ſcilicet ut miſericordia temperet ſeveritatem poteſtatis, judicium comprimat obſtinatè peccantes, juſtitia merentibus di-
Matth. 5. 7. gna reſtituat. Siquidem: *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.* Et:
Pſal. 105. 3. *Beati qui cuſtodiunt judicium & faciunt juſtitiam in omni tempore.* Et: *Honor Regis judicium diligit.*
Pſal. 98. 4. Et: *juſtitiâ firmari thronum Regis*, ſa-
Prov. 25. 5. pientiſſimi Salomonis, immò per eum loquentis Dei, prodit auctoritas. Taliter vobis agentibus, vel incruentam vobis, ut credimus, vel juſtam de hoſtibus victoriam divina gratia providebit. Exemplo vobis eſſe poſſunt David & Ezechias, qui merito ſanctitatis inimicos populi Dei, vel pugnando vel orando, mirabili celeritate vicerunt: ſed & domeſticum lumen Imperator Karolus, qui nomen quod familiæ veſtræ peperit, clariſſimis actibus adornavit. Nec regni vobis amplitudinem ac ſoliditatem tantummodò, verùm etiam vobis benè gerentibus, poſt vitæ hujus excurſum eadem Dei gratia gloriam largietur æternam, cui Rex &
Pſal. 16. 15. Propheta ſuſpirans: *Satiabor*, inquit, *cùm apparuerit gloria tua.* Hæc autem veſtræ majeſtati non temerè ſuggerimus, quia veſtrî quoque cura nobis commiſſa eſt, quorum miniſterio per fidem atque baptiſma mundati, diem tremendi judicii cum cæteris fidelibus expectatis.

II.

Verùm ut ad nos Epiſcopos redeamus,
Hincmar. tom. 2. pag. 259. c. 5. per hanc civilem, immò pluſquam civilem diſcordiam, multa interdum in nobis ipſis ac aliis nobis commiſſis neglexi-
mus, interdum negligere coacti ſumus, ita ut in omnibus ordinibus religio magnum detrimentum acceperit, & alii quidem per ignorantiam in interitum tendant, alii verò longâ licentiâ aſſuefacti impunè ſe peccare poſſe confidant. Tandem igitur ad propriam & cæterorum correctionem converſi, quæſumus ut ſcelerum patratores, & apoſtolicæ diſciplinæ contemptores, miſſis à latere veſtro probatæ fidei legatis, abſque reſpectu perſonarum, & excæcatione munerum, coerceantur; & otio nobis, quantùm poſſibile eſt, conceſſo, ſermo Dei prædicando fructificet, & Canonum reverenda auctoritas debitum in omnibus vigorem obtineat.

III.

In locis ſanctis, hoc eſt, monaſteriis, alios ſtudio, nonnullos deſidiâ, multos neceſſitate victûs & veſtimenti, à ſua profeſſione deviare comperimus. Quod petimus ut in omnibus parochiis directi à veſtra manſuetudine religioſi atque idonei viri, cum notitia Epiſcoporum, ſcrutentur & corrigant, ac ſingulorum locorum ſtatum veſtræ celſitudini & noſtræ mediocritati, tempore à vobis conſtituendo, renuntient.

IV.

Monachos qui cupiditatis causâ vagantur, & ſanctæ religionis propoſitum impudenter infamant, ad ſua loca jubemus reverti, & regulariter Abbatum ſolertiâ recipi. Eis autem qui poſt evidentem profeſſionem monachicam etiam habitum reliquerunt, vel qui ſuâ culpâ projiciuntur, niſi redire, & quod Deo ſpoponderunt implere conſentiant, hoc credimus poſſe remedio ſubveniri, ſi in ergaſtulis incluſi tamdiu à conventu hominum abſtineantur, & pietatis intuitu convenientibus macerèntur operibus, donec ſanitatem correctionis admittant. Namque illi qui quondam Monachi, poſteà relictâ ſingularitatis profeſſione, ad militiam vel ad nuptias devolvuntur, Papæ Leonis decreto publicæ pœnitentiæ ſatisfactione purgandi ſunt. De Clericis autem Eccleſiarum ſuarum deſertoribus, antiqua forma Chalcedonenſis Concilii ſervanda eſt, quæ præſcribit ut ſi Epiſcopus ſuſceperit Clericum ad alium Epiſcopum pertinentem, & ſuſceptus & ſuſcipiens communione priventur, donec is qui migraverat Clericus, ad propriam revertatur Eccleſiam.

Ep. ad Ruſtic. cap. 14.

Can. 20.

V.

Qui Sanctimonialibus inlicitè miſcentur, & ſacrilega fœdera cum eis faciunt nuptiarum, eos Innocentii Papæ cenſura à communione jubet ſuſpendi; & niſi per publicam probatamque pœnitentiam, omninò non recipi, aut * his certè Viaticum de ſeculo tranſeuntibus, ſi tamen pœnituerint, non negari.

Decreta Gelaſ. c. 20.

* *Forte* at *nam in Decret.* Sed tamen.

VI.

Ab altero verò deſponſata, & ab altero rapta puella, ſecundùm ſtatuta Ancyrani Concilii ei à quo deſponſata fuerat, reddenda eſt, etiamſi vim à raptore pertulerit. De raptoribus autem id nobis videtur optimum, ut quoniam Eccleſiaſticam excommunicationem parvipendunt, ſecularium legum terreantur auſteritate.

Can. 10.

VII.

Si quæ Sanctimoniales causâ religionis, ut eis falsò videtur, vel virilem habitum ſumunt, vel crines adtondent, quia ignorantiâ magis quàm ſtudio eas errare

errare putamus, admonendas caſtigandaſque decernimus; ne fortè veteris ac novi inſtrumenti prævaricatrices, juxta Gangrenſem Synodum, ſeveritate anathematis ab Eccleſiæ corpore præcidantur. Can. 13.

VIII.

Quoniam quoſdam Epiſcoporum ab expeditionis labore corporis defendit imbecillitas, aliis autem veſtra indulgentia cunctis optabilem largitur quietem, præcavendum eſt utriſque ne per eorum abſentiam res militaris diſpendium patiatur. Itaque ſi veſtra conſentit ſublimitas, homines ſuos reipublicæ profuturos, cuilibet fidelium veſtrorum, quem ſibi utilem judicaverint, committant, cujus diligentiâ ne ſe ab officio ſubtrahere valeant, obſervetur.

IX.

Remorum Eccleſiam, diù multùmque paſtore deſtitutam, nuper ſpoliatam rebus, oneratam injuriis, abſque ingenti dolore fateri non poſſumus. Et quia veſtram ſublimitatem & noſtram parvitatem eruere deſideramus periculo, obſecramus ut tam fœdè lacerata Eccleſia redintegretur, atque juxta venerabilium Canonum conſtitutionem dignus ei celeriter quæratur & præficiatur Epiſcopus; ut clerus & populus tantis attritus & ſpiritalibus & corporalibus incommodis, conſolatione receptâ, cum ſuo Præſule pro veſtra ſalute ac proſperitate communi Domino ſtudeat ſupplicare. *Vide* Flodard. pag. 9.

X.

Aurelianenſis etiam Eccleſia confuſione maximâ noſcitur laborare. Tamen quia ſuperiore anno Archiepiſcopus Wenilo, ſuis annitentibus Suffraganeis, ex eodem loco Agium Presbyterum palatii veſtri memoratæ Eccleſiæ ordinavit, probabilium Canonicorum ac laïcorum atteſtatione inſtructus, & petitione impulſus, & eadem Eccleſia noſtro & veſtro vacat periculo, hujus rei alium exitum non videmus, niſi ut veſtra pietas quod à tantis viris factum eſt, ratum eſſe permittat.

XI.

De prælatione reverendiſſimi Drogonis definire aliud non audemus, niſi expectandum quàm maximus cogi poteſt Galliæ Germaniæque conventum, & in eo metropolitanorum reliquorumque Antiſtitum inquirendum eſſe conſenſum, cui reſiſtere nec volumus nec valemus. Nobis tamen, ſi quid tale alicui committi poteſt, & non alia quàm quæ prætenditur latet cauſa, illi potiſſimùm convenire videtur qui & communione ſacerdotii nobis, & excellentiæ veſtræ propinquitatis privilegio, ſociatur.

XII.

Veniemus nunc ad ultimam partem admonitionis noſtræ; quam quâ intentione fundimus, dederit Deus ut vos ac proceres cæterique fideles eâ devotione ſuſcipiatis. Videmus enim iram Dei nobis & vobis imminere, cùm pro rapinis & immanibus aliis ſceleribus, tum etiam maximè quòd Eccleſiæ facultates, quas Reges & reliqui Chriſtiani Deo voverunt ad alimentum ſervorum Dei & pauperum, ad exceptionem hoſpitum, redemptionem captivorum, atque templorum Dei inſtaurationem, nunc in uſu ſecularium detinentur. Hinc multi ſervi Dei penuriam cibi & potûs ac veſtimentorum patiuntur, pauperes conſuetam eleemoſynam non accipiunt, negleguntur hoſpites, fraudantur captivi, & fama omnium meritò laceratur. Et quidem ſi hæc à Paganis pateretur Eccleſia, patientiam flagitaret. Nunc autem oppreſſi a filiis noſtris, hoc eſt, ab his quos vel nos vel deceſſores noſtri in Chriſto genuimus, Chriſtianos eos noſtro miniſterio facientes, nullam patientiæ conſolationem recipimus, quoniam de illorum interitu formidamus. Certè, quod nullus, quamquàm impudentiſſimus, negare audebit, poſſeſſio Eccleſiæ votum eſt fidelium, patrimonium pauperum, redemptio animarum. Votum ergo alterius quomodò quiſquam Deo audet auferre, hæreditatem pauperum quâ temeritate præſumit invadere? Unde alii ſuas animas redemerunt, cur inde alii ſuas perdunt? Itaque quædam loca venerabilia, quod nunquam anteà auditum eſt, laici ex integro poſſident, quorumdam partem ſibi vindicant, quorumdam prædia multipliciter diviſa in hæreditatem ſibi dari fecerunt. Ægyptii Sacerdotes, famis neceſſitate cæteris cuncta vendentibus, ſuas poſſeſſiones retinuerunt, & falſi dii reverentiam à ſuis cultoribus meruerunt quam in hac parte ſolus & verus Deus non obtinet. Oza percuſſus eſt, propterea quòd nutantem arcam ſublevare præſumpſit, quam tangere nefas erat. Rideat hoc aliquis, niſi, quod ſummo dolore dicimus, quidam oppreſſores Eccleſiæ dignum ſuis moribus exitum noſtro etiam tempore invenerunt. Propheta clamat: *Qui dixerunt, hereditate poſſideamus ſanctuarium Dei, Deus* Gen. 47, 20, 22. II. Reg. 6. Pſal. 82, 15, 14.

meus, pone illos ut rotam, & ſicut ſtipulam ante faciem venti. Poſtremò ipſe Dominus Jeſus conditor & redemptor: *Quid proficit homo ſi lucretur univerſum mundum, ſe autem ipſum perdat, & detrimentum ſui faciat?* Et quiſquam tam audax & deſperatus invenitur, qui poſſeſſiones Dei ad certiſſimam perniciem ſuam occupet & invadat? O fideles Deo & vobis ipſis, nolite pro temporali abundantia divitiarum mereri ſempiternam congeriem miſeriarum, nec ultrà decus animæ veſtræ tam peſtifero, tam inaudito, tam denique certo ſacrilegio polluatis! Reddite Deo ſua, ut veſtra cum pace poſſideatis, tormenta evadatis æterna, & poſtmodùm ad gaudium Domini noſtri, ut ſervi fideles, intromittamini. Seculares honores ſeculares poſſideant, eccleſiaſticos eccleſiaſtici ſortiantur. Nec nos inſatiabilis cupiditatis arguatis, quia, qualeſcunque ſumus *, vera nos dicere nec ipſi neſcitis. Et licèt pauci, ſunt tamen aliqui noſtrûm Deum timentes, quî juxta illud propheticum exaudiantur: *Voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationem eorum exaudiet;* quia omnium finis quotidie appropinquat; & quæ videntur, temporalia ſunt, quæ autem non videntur, æterna. Si volumus evadere præſentes calamitates & futuras evitare miſerias, in commune à noſtris pravitatibus ad Dominum convertamur, & declinantes à malo faciamus bonum, ut bona Domini mereamur videre in terra viventium. Tu autem, clariſſime Rex, quia veriſſimè ſcriptum eſt, *Corrumpunt mores bonos conloquia mala*, fuge perverſorum conſortia & conſilia, nec à te quiſquam petere audeat quod majeſtatem tuam præſtare non deceat. Nec timeas iratos homines, hoc eſt, terram & cinerem, ampliùs quàm Deum qui te creavit, quique in veritate judicabit: cujus voluntatem ſi perfectè ſecutus fueris, credimus quòd à quorumlibet hominum te contumaciâ liberabit, & omnibus anguſtiis clementer eripiet, ac poſt hoc temporale regnum ad perpetuum cumularâ felicitate perducet. In fine omnes alloquimur, quod ſi noſtris ſalutaribus adquieveritis conſiliis, veſtro profectui plurimùm congratulabimur. Sin autem nos, immò Deum per nos loquentem, contempſeritis, neceſſitate implendi miniſterii quod nollemus facere, compellemur.

Matth. 16. 26.

I. Cor. 15. 33.

* *Sirmondus poſuit* ſimus.

Pſal. 144. 19.

Sirmondus, Conc. Galliæ, tom. 3. p. 25.

TITULUS IV.

SYNODI BELVACENSIS.

HÆC Capitula quæ ſequuntur facta ſunt in Synodo habita apud Belvacum civitatem, anno Incarnationis dominicæ DCCCXLV *, *menſe Aprilio, anno ſexto regni Domni Karoli, Indictione ſeptimâ. Quæ collata ſunt inter eundem Principem Domnum Karolum & Epiſcopos regni ſui. Et eadem iſdem Princeps glorioſus, Deo teſte, ſub fidei ſuæ adſtipulatione, ſe ſervaturum promiſit erga omnes Eccleſias & Epiſcopos regni ſui. Quæ ad vicem omnium Epiſcoporum ſui principatûs qui erant, quique futuri erant, de manu horum Epiſcoporum conſervanda ſuſcepit, id eſt, Wenilonis, Erchanradi, Immonis, Rothadi, Simeonis, Lupi, Ragenarii, Heliæ, Erpoini, Aii, Hincmari Presbyteri & vocati Archiepiſcopi.*

* Ex Indictione liqueret hæc Capitula ad an. 844. referri debere. Labbeus verò ait legendum eſſe *anno V regni, Indict. VIII*, quæ incidit in an. 845. *Nota Editoris.*

[*Ut conſervetur jus Eccleſiaſticum.*]

CAP. I.

UT jus eccleſiaſticum & legem canonicam nobis ita conſervetis ſicut anteceſſores veſtri, qui hoc bene & rationabiliter obſervaverunt, juxta quod ſciri poterit & Deus vobis poſſe dederit, noſtris prædeceſſoribus conſervaverunt.

[*Ut Epiſcopi ſine cauſa non deshonorentur.*]

II. Quòd in mea perſona nec in meo ordine, niſi fortè, quod abſit, inanteà contra Deum & contra vos manifeſtè fecero, ut damnari canonicè debeam, adverſùm me & meum ordinem ita damnabiliter non faciatis pro quacunque præterita cauſa, ut mihi dehonoratio aut damnatio veniat.

[*Ut res Eccleſiis ablatis reſtituantur.*]

III. Quòd res ad Eccleſiam mihi commiſſam pertinentes, & tempore principatûs veſtri ablatas, ita præſentaliter reſtituatis & reſtitutas conſervetis ſicut tempore avi & patris veſtri fuerunt, & excepto

Vide Cc Meldent an. 845. c 17.

ſuperpoſito, quod in uſus poſſidentium vel ex ædificiis abſumptum eſt, quomodò tunc erant, quantùm ad hoc quod res uſitato nomine appellamus conſtat, quando vos inde illas tuliſtis.

[*Ut præcepta illicita de rebus Eccleſiæ reſcindantur*].

Ibid. can. 18. IV. Ut præcepta inlicita de rebus Eccleſiæ mihi commiſſæ à vobis facta reſcidantur, & ut de cætero ne fiant caveatis.

[*Ut injuſtæ conſuetudines ab Eccleſia non exigantur*].

Ibid. can. 19. V. Ut ab Eccleſia mihi commiſſa indebitas conſuetudines & injuſtas exactationes * de cætero non exactetis; ſed ſic eas conſervetis ſicut tempore Avi & Patris veſtri conſervatæ fuerunt.

* *Leg.* Exactiones.

[*Ut Eccleſiæ contrà oppreſſores defendantur.*]

Ibid. can. 16. VI. Ut contra deprædatores & oppreſſores Eccleſiarum noſtrarum, & rerum ad eaſdem pertinentium, defenſionem ſecundùm miniſterium veſtrum, quantùm poſſe vobis Deus dederit, exhibeatis.

[*Ut præcepta Eccleſiis conceſſa firmentur.*]

VII. Ut præcepta quæ Avus & Pater veſter Eccleſiis nobis commiſſis fecerunt & firmaverunt, & ſtabilita conſervaverunt, quæ etiam vos confirmaſtis, de cætero rata conſervetis.

[*Ut ſi quid invicem peccatur, mutuo conſilio corrigatur.*]

VIII. Ut ſi vos contra hæc Capitula, aut nos, quod abſit, non malitiâ, nec perverſo ſtudio, ſed aut per humanam fragilitatem, aut per ignorantiam, vel per ſubreptionem, non damnabiliter egerimus, mutuo hoc conſilio corrigamus; & firmata deinceps convenientia maneat.

TITULUS V.

APUD TOLOSAM CIVITATEM.

Sirmondus, Conc. Galliæ, tom. 3. p. 1. & ſeq.

[De Clericis, ut ab Epiſcopis non opprimantur. *]

*Ex hoc Capitulari liquet quantùmquidam Epiſcopi, auctoritate ſibi commiſſâ abutebantur.

SEQUENTIA Capitula acta ſunt apud Toloſam civitatem, anno quarto regni Domni Karoli, Indictione VI, menſe Junio, antequam illa quæ præcedunt facta fuerint ſecus Teudonis villam, & in Verno palatio & in Belvaco civitate: ſed ideò antè illa poſita ſunt, quia & dignitate generalitatis & ſynodali præeminent auctoritate.*

*Ex indictione liquet hæc Capitula an. 843 referri debere: ità Sirmondus. Labbæus verò aït legendum eſſe *Indict. VII* & ideò Capitula refert ad an. 844. *Nota Editoris.*

[PRÆFATIO.]

HÆc quæ ſequuntur Capitula, conſulentes neceſſitati Epiſcoporum Septimaniæ, & ſubjectorum eis Preſbyterorum providentes poſſibilitati, tractantes etiam ſacri & juſtè inreprehenſibilis miniſterii honeſtatem, Preſbyterorum reclamatione commoniti, moderamine manſuetudinis noſtræ uſque ad diligentiorem tractatum Synodi generalis decernimus.

Cap. I.

UT Epiſcopi nullam inquietudinem ſive exprobrationem Preſbyteris, aut apertè ingerendo, aut aliâ qualibet occaſione machinando, pro eo quòd ſe ad nos hâc vice reclamare venerunt, inferant: quia longa oppreſſio hujuſmodi itineris eos fecit ſubire laborem.

II.

Ut unum modium frumenti, & unum modium hordei, atque unum modium vini, cum menſura quæ publica & probata, ac generalis ſeu legitima, per civitatem & pagum atque vicinitatem habetur, Epiſcopi à Preſbyteris accipiant, & friſchingam ſex valentem denarios, aut ſex pro ea denarios, & non ampliùs exigant. Et ſi hæc non accipiunt, accipiant, ſi volunt, pro his omnibus duos ſolidos in denariis, ſicut in Toletano & Bracarenſe conſenſu Epiſcopi conſideraſſe dicuntur.

Tolet. VII. 4. Brac. II. 2.

III.

Ut Preſbyteri qui prope civitatem quinque milliaria commanent, per famulos ſuos prædictam diſpenſam reddi in civitate cui juſſerit civitatis Epiſcopus, faciant. Qui

autem longiùs ab urbe commanent, ſtatuant Epiſcopi loca convenientia per decanias, ſicut conſtituti ſunt Archipreſbyteri, quò ſimiliter & eâdem propinquitate cæteri Preſbyteri per famulos ſuos debitam diſpenſam Archipreſbyteris aut Epiſcoporum miniſtris convehant. Et procurent Epiſcopi ne miniſtri illorum Preſbyteros dehonorent, aut pignora inhoneſtè tollendo, vel locationem pro receptione diſpenſæ exigendo; ſed cum gratiarum actione recipiant quæ Preſbyteri cum hilaritatis humanitate, juxta Apoſtolum, conferre debebunt. Quòd ſi miniſtri Epiſcoporum Preſbyteros dehonoraverint, dignam illis exinde Epiſcopi caſtigationem exhibeant; quoniam niſi fecerint, & ad nos iterum pro hoc ſe Preſbyteri reclamaverint, motus noſtros qui culpabilis repertus fuerit, ſentiet.

II. Cor. 9, 7.

IV.

Ut in circuitione parochiæ Epiſcopi de cætero ſingulos Preſbyteros per ſingulas jacendo euntes Eccleſiolas, ſicut hactenùs, non prædentur; cùm ſcriptum ſit eoſdem evangelizare debere, non turpis lucri gratiâ, ne vituperetur miniſterium ſanctum: ſed conſiderent & denuntient loca ſibi & populo convenientia; & illuc Preſbyteri, quotquot poſſibilitas & moderatio providerit, plebes ſuas adducant, & ibidem Epiſcopi prædicent, confirment, & populi errata inquirant ac corrigant. Iterum autem, quia dominicâ voce datur licentia qui Evangelium adnuntiant, ut de Evangelio vivant, licèt Paulus Apoſtolus nihil horum fuerit uſus, Preſbyteri tale conjectum faciant ut & Epiſcopi ſolatium habeant, & ipſi non graventur. Quod ita nobis fieri poſſe videtur, videlicet ut quatuor Preſbyteri ad locum ubi quintus degit & Epiſcopus reſidet, plebes ſuas de quatuor partibus adducere ſtudeant, & unuſquiſque eorum decem panes, & dimidium modium vini & friſchingam de quatuor denariis, & pullos duos & ova decem, & modium unum de annona ad caballos in ſubſidium benedictionis gratiâ præſentet Epiſcopo. Et ſimiliter quintus, in cujus domo Epiſcopus reſidet, faciat: nec ampliùs ab eo exigatur, niſi fortè ligna & utenſilia in opus miniſterii commodet. Quapropter Epiſcopus providebit ne domus aut ſepes illius à miniſtris vaſtentur.

I. Cor. 9, 13.

V.

Ut ſemel in anno Epiſcopi hanc circumitionem tempore congruo faciant. Et ſi ampliùs miniſterium ſuum per diœceſim agere voluerint, hanc tamen diſpenſam non ampliùs quàm ſemel à Preſbyteris per annum accipiant.

VI.

Quòd & ſi circumitionem in ſalutem & neceſſitatem populi quacunque de cauſa dimiſerint, à Preſbyteris nec hanc diſpenſam neque pretium illius exigant, neque aliis aut ſuis domeſticis aut amicis exigendam concedant. Et quando circumierint, & in domo Preſbyteri reſederint, non ſub occaſione adfligendi Presſbyteros immoderatè & non neceſſariè numerum famulorum adducant, neque vicinos ad paſtum incongruè convocent. Quòd & ſi cum caritate vocare voluerint, faciant; ſed non ampliùs à Presbyteris, vel ſub occaſione vendendi, vel alio quolibet modo, quàm ſtatutum eſt exigant, neque paraveredos aut alias exactiones tollant.

VII.

Ut Epiſcopi parochias Preſbyterorum, propter inhoneſtum & periculoſum lucrum, non dividant. Sed ſi neceſſitas populi exegerit ut plures fiant Eccleſiæ aut ſtatuantur altaria, cum ratione & auctoritate hoc faciant; ſcilicet ut ſi longitudo, aut periculum aquæ, vel ſylvæ, aut alicujus certæ rationis vel neceſſitatis cauſa poſcerit, ut populus & ſexus infirmior, mulierum videlicet vel infantum, aut etiam debilium imbecillitas, ad Eccleſiam principalem non poſſit occurrere, & non eſt ſic longè villa ut Preſbyter illic ſine periculo ad tempus & congruè non poſſit venire, ſtatuatur altare; & ſi ita populo complacet, & commodum fuerit, ne ſine ratione ſcandalizetur, parochia maneat indiviſa. Sin autem præfatæ cauſæ poſtulaverint, & populus non conductus, neque cupiditate vel invidiâ excitatus, ſed rationabiliter adclamaverit ut Eccleſia illis fieri & Preſbyter debeat ordinari, hoc Epiſcopi epiſcopaliter, teſte Deo, in conſcientiæ puritate, cum ratione & auctoritate, ſine intentione turpis lucri, maturè conſilio canonico tractent, & utilitati ac ſaluti ſubjectæ plebis quæque agenda ſunt peragant; & ſecundùm quod ſubtraxerint cuilibet Preſbytero de parochia, de diſpenſa quoque debita ab illo minus accipiant, & alteri qui, quod dividitur à parochia, ſuſcipit, ſub hac eadem menſura imponant.

VIII.

Ut Epiſcopi ſub occaſione quaſi auctoritatem habeant Canonum, his conſtitutis excellentiæ noſtræ nequaquam reſultent,

aut neglegant; ſed potiùs Canones ut intellegendi ſunt intellegere & in cunctis obſervare procurent : quia ſi aliter fecerint, omnimodis & qualiter Canones fidelium decimis agendum ſtatuant, & qualiter intellegi ac obſervari cum manſuetudinis noſtræ decreto debeant, ſynodali dijudicatione & noſtrâ auctoritate regiâ docebuntur.

IX.

Ut Epiſcopi ſynodos à Preſbyteris, niſi ſicut docet auctoritas Canonum, duos ſcilicet, & per tempora conſtituta, non exigant : ſed & in eiſdem ſynodis non per occaſionem, ſed per veritatem miniſterii ſui, teſte Deo, ad quod conſtituti ſunt, Presbyteros & tractent, & teneant, & abſolvant.

TITULUS VI.

PRÆCEPTUM confirmationis pro Hiſpanis qui in regno Karoli Calvi morabantur, datum in eodem loco in quo & ſuperiora Capitula conſcripta ſunt, id eſt, apud Toloſam in Monaſterio ſancti Saturnini, anno Chriſti DCCCXLIV *, *regni autem ejuſdem Karoli Regis quarto.*

*Juxtà Sirmondum anno 843.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei Rex. Si enim ea quæ ob utilitatem ſanctæ Dei Eccleſiæ imperialibus edictis ſunt conſtituta, magnificentiæ noſtræ confirmatione denuò inſtituentes corroboramus, ad diuturnam proſperamque regni à Deo nobis collati ſtabilitatem idipſum adtinere non dubitamus, quin etiam ad capeſſendam æternæ felicitatis beatitudinem profuturum nobis liquidò credimus. Itaque notum ſit omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ fidelium atque noſtrorum, præſentium ſcilicet & futurorum, partibus Aquitaniæ, Septimaniæ, ſive Hiſpaniæ conſiſtentium magnitudini, quia progenitorum noſtrorum, magnorum ſi quidem ortodoxorumque Imperatorum, avi videlicet noſtri Karoli, ſeu genitoris noſtri Auguſti Hludouvici, auctoritatem imitantes, Gothos ſive Hiſpanos intra Barchinonam famoſi nominis civitatem vel Terracium caſtellum cohabitantes, ſimul cum his omnibus qui infrà eundem comitatum Barchinonæ Hiſpani extra civitatem quoque conſiſtunt, quorum progenitores crudeliſſimum jugum inimiciſſimæ Chriſtiani nominis gentis Sarracenorum evitantes, ad eos fecêre confugium, & eandem civitatem illorum magnipotentiæ libenter condonârunt ſeu tradiderunt, & ab eorumdem Sarracenorum poteſtate ſe ſubtrahentes, eorum noſtræque demùm liberâ & promptâ voluntate ſe ſubjecerunt, complacuit manſuetudini noſtræ ſub immunitatis tuitione defenſioniſque munimine benignè ſuſcipere ac retinere, & cohabitationem, ſeu neceſſitatibus eorum opportunum auxilium, ſicut & ab illis progenitoribus eorum & ipſis conſtat per imperialium apicum ſanctionem conceſſum, clementer conferre : quatenùs & noſtra regalis conſervatio conſtructa, atque innovatio in eorum bene geſtis operibus, exaltationi Eccleſiæ pretioſo Chriſti ſanguine redemptæ, & miniſtret augmentum, & animabus eorum ac noſtræ proficiat ſemper in emolumentum.

CAP. I.

IGITUR, ſicut dictum eſt, ad omnium veſtrûm notitiam pervenire volumus, quia eoſdem homines ſub protectione & defenſione noſtra denuò receptos, ſicut in unitate fidei, ſic etiam in unanimitate pacis & dilectionis conſervare decrevimus; eo videlicet modo, ut ſicut cæteri franci homines cum Comite ſuo in exercitum pergant, & in marcha noſtra juxta

rationabilem ejuſdem Comitis ordinationem atque admonitionem explorationes & excubias, quod uſitato vocabulo *wattas* dicunt, facere non negligant; & Miſſis noſtris, quos pro rerum opportunitate illas in partes miſerimus, aut Legatis qui de partibus Hiſpaniæ ad nos tranſmiſſi fuerint, paratas faciant, & ad ſubvectionem eorum veredos donent, ipſi videlicet & illi quorum progenitoribus, temporibus avi noſtri Karoli, idipſum facere inſtitutum fuit. Si autem hi qui veredos acceperint, reddere eos neglexerint, & eorum interveniente neglegentiâ perditi ſeu mortui fuerint, ſecundùm legem Francorum eis quorum fuerunt, ſine dilatione reſtituantur vel reſtaurentur.

II.

Eccleſiarum verò cenſus, id eſt, nec paſcualia infrà eorum terminos vel eorum villas, nec telonea infrà comitatum in quo conſiſtunt, nec alia quælibet redibitio, neque à Comite neque à junioribus aut miniſterialibus ejus, deinceps ab illis ullatenùs exigatur.

III.

Et niſi pro tribus criminalibus actionibus, id eſt, homicidio, rapto, & incendio, nec ipſi nec eorum homines à quolibet Comite aut miniſtro judiciariæ poteſtatis ullo modo judicentur aut diſtringantur; ſed liceat ipſis, ſecundùm eorum legem, de aliis hominibus judicia terminare, & præter hæc tria, & de ſe & de eorum hominibus ſecundùm propriam legem omnia mutuò definire.

IV.

Et ſi quiſpiam eorum in partem quam ille ad habitandum ſibi excoluit, alios homines de aliis generationibus venientes adtraxerit, & ſecum in portione ſua, quam *apriſionem* vocant, habitare fecerit, utatur illorum ſervitio abſque alicujus contradictione vel impedimento.

V.

Et ſi aliquis ex ipſis hominibus, qui ab eorum aliquo adtractus eſt & in ſua portione collocatus, alium, id eſt, Comitis, aut Vicecomitis, aut Vicarii, aut cujuſlibet hominis Senioratum elegerit, liberam habeat licentiam abeundi; veruntamen ex his quæ poſſidet, nihil habeat, nihilque ſecum ferat; ſed omnia in dominium & poteſtatem prioris ſenioris pleniſſimè revertantur.

VI.

Placuit etiam nobis illis concedere, ut quicquid de heremi ſqualore in quolibet comitatu ad cultum frugum traxerint, aut deinceps infrà eorum apriſiones excolere potuerint, integerrimè teneant atque poſſideant; ſervitia tamen regalia infrà comitatum, in quo conſiſtunt, faciant.

VII.

Et omnes eorum poſſeſſiones, ſive apriſiones inter ſe vendere, concambiare, ſeu donare, poſteriſque relinquere omninò liceat. Et ſi filios aut nepotes non habuerint, juxta legem eorum alii ipſorum propinqui illis hereditando ſuccedant; ita videlicet ut quicunque ſucceſſerint, ſervitia ſuperiùs memorata perſolvere non contemnant.

VIII.

Simul etiam præcipientes injungimus, ut nullus hominum de ſæpè memoratis eorum apriſionibus vel villis, cum propriis terminis, propriiſque earum finibus & adjacentiis, injuſtam inquietudinem illis inferre præſumat, aut aliquam minorationem contrà legem facere audeat; ſed liceat eis ipſas res cum tranquillitate pacis tenere & poſſidere, & ſecundùm antiquam conſuetudinem ubique paſcua habere, & ligna cædere, & aquarum ductus pro ſuis neceſſitatibus, ubicunque pervenire potuerint, nemine contradicente, juxta priſcum morem ſemper deducere.

IX.

Si autem illi propter lenitatem & manſuetudinem Comitis ſui, eidem Comiti honoris & obſequii gratiâ quippiam de rebus ſuis exhibuerint, non hoc eis pro tributo vel cenſu aliquo computetur; neque Comes ille aut Succeſſores ejus hoc in conſuetudinem venire præſumat; neque eos ſibi vel hominibus ſuis aut manſionaticos parare, aut veredos dare, aut ullum cenſum vel tributum aut ſervitium, præter id quod jam ſuperiùs comprehenſum eſt, præſtare cogat. Sed liceat tam iſtis Hiſpanis, qui præſenti tempore in prædictis locis reſident, quàm his qui adhuc ad noſtram fidem de iniquorum poteſtate fugiendo confluxerint, & in deſertis atque incultis locis per noſtram vel Comitis noſtri licentiam conſedentes ædificia fecerint, & agros incoluerint, juxta ſupradictum

modum ſub noſtra defenſione atque protectione, in unitate fidei & pacis tranquillitate, reſidere, & nobis ea quæ ſuperiùs diximus, tam cum Comite ſuo, quàm cum Miſſis ejus, pro temporis opportunitate alacriter atque fideliter exhibere.

X.

Noverint præterea iidem Hiſpani ſibi licentiam à nobis eſſe conceſſam ut ſe in vaſſaticum Comitis noſtri, ſicut alii franci homines, commendent. Et ſi aliquod beneficium quiſquam eorum ab eo cui ſe commendavit, fuerit conſecutus, ſciat ſe de illo tale obſequium ſeniori ſuo exhibere debere, quale noſtrates homines de ſimili beneficio ſenioribus ſuis exhibere ſolent.

Ut autem hæ noſtræ regalis auctoritatis litteræ erga eoſdem Hiſpanos tenore perpetuo ab omnibus fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris inviolabiliter conſerventur, manu propriâ noſtrâ eas ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione ſignari decrevimus.

Signum KAROLI glorioſiſſimi Regis.

Deormannus ad vicem Hludouvici recognovit.

Data III. Idûs Junii, anno quarto regnante Karolo glorioſo Rege.

Actum in monaſterio ſancti Saturnini propè Toloſam in Dei nomine feliciter. Amen.

TITULUS VII.

IN VILLA SPARNACO.

HÆC quæ ſequuntur Capitula excerpta ſunt à Domno Rege Karolo, & Principibus ejus, ex his Capitulis quæ anno DCCCXLVI **. ediderunt Epiſcopi in ſynodis, Wenilo ſcilicet cum Suffraganeis ſuis, Guntboldus cum Suffraganeis ſuis, Urſmarus cum Suffraganeis ſuis, Hincmarus cum Suffraganeis ſuis, Amalo cum Suffraganeis ſuis; & oblata ſunt eidem Principi, ſicut ipſe juſſerat, collecta ad relegendum in Sparnaco, villa Remenſis Eccleſiæ. Et quia factione quorumdam motus eſt animus ipſius Regis contra Epiſcopos, diſſidentibus Primoribus regni ſui ab eorumdem Epiſcoporum ammonitione, & remotis ab eodem Concilio Epiſcopis, ex omnibus illis Capitulis hæc tantùm obſervanda & complacenda ſibi collegerunt, & Epiſcopis ſcripto tradiderunt, dicentes non ampliùs de eorum Capitulis acceptaſſe quàm iſta, & iſta ſe velle cum Principe obſervare.*

* Juxtà Sirmondum, anno 844.

Goldaſtus, Conſtit. Imperial. tom. 3. pag. 270. Herold. Cod. Leg. Antiq. pag. 1196, 1197. Sirmondus, Conc. Galliæ, tom. 3. p. 63 & ſeq.

I. De honore & cultu Eccleſiarum.

II. De honore Epiſcoporum & veneratione ſervorum Dei.

III. De juſtitiis.

IV. Ut cautela fiat erga eos qui causâ juventutis aut inſipientiæ in aliquo fallunt, ſive contemnunt admonitionem Epiſcoporum, ne ſubitò aut incautè damnentur anathemate.

V. De his qui contra regiam poteſtatem contumaces eſſe moliuntur.

VI. De precariis.

VII. De hoſpitalibus.

VIII. De rapacibus.

IX. Ut Epiſcopis tempus congruum obſervetur ad miniſterium ſuum peragendum.

X. Ut Clerici arma militaria non contingant.

XI. Ut Miſſi dirigantur qui inquirant ſi præcepta à nobis de rebus Eccleſiarum ad proprium ſint facta.

XII. De hæreſi Simoniaca.

XIII. Ut à nullo ſedes epiſcopalis, proprio infirmante Epiſcopo, uſurpetur.

XIV. Ut Canonici infra dormitorium dormiant.

XV. Ut Monachi ad palatium non veniant, niſi causâ obedientiæ, exceptis Abbatibus.

XVI. Ut laici decimas de Eccleſiis non contingant.

XVII. De Sanctimonialibus contra auctoritatem nuptis.

XVIII. De ſponſis aliorum.

XIX. De ſepulturis infra Eccleſiam.

Plenitudo autem Capitulorum quæ in plenitudine ſynodalium actionum habentur, unde hæ commemorationes excerptæ ſunt, ita per loca continentur.

Goldaſtus, Conſtit. Imper. tom. 3. pag. 271. Heroldus, Cod. Leg. Antiq. pag. 1197. 1202.

Commemoratio prima, de honore videlicet & cultu Eccleſiarum, ſicut ſuprà ſcriptum habetur in villa Colonia,

Vide Suprà. p. 5. Conc. Meldenſe, an. 845. can. 1.

subscriptione Regis & Principum roboratum.

Vide Suprà, p. 5. Conc. Meldense, can. 2.

Commemoratio secunda, de honore Episcoporum & veneratione servorum Dei, similiter.

Vide Suprà, p. 5. Conc. Meldense, can. 3.

Commemoratio tertia, de justitiis, similiter.

Vide Suprà, p. 6. Conc. Meldense, can. 15.

Commemoratio quinta, de his qui contra regiam potestatem contumaces esse moliuntur, similiter.

Concil. Meldense, can. 22.

Commemoratio sexta.

Cæteræ autem commemorationes, quæ sequuntur, ita in præfata plenitudine cum suis Capitulis continentur.

XX.

[*Ut Missi dirigantur, qui inquirant de iis quæ ad Regent & Rempublicam pertinent.*]

XI. Concil. Meldense, can. 20. Sirmondus, Conc. Galliæ, tom. 3. pag. 37.

Et ne magnificentiam vestram illuc vestræ dignitati indecens & inhonesta impellat necessitas quò non trahit voluntas, & partim necessitate, partim etiam subreptione, quia aliter quàm se rei veritas habeat vobis dictum vel postulatum fuit, maximè quod ad rem publicam pertinuit, aut præreptione in beneficiario jure aut in alode adsumptum habetur, videtur nobis utile & necessarium ut fideles & strenuos Missos ex utroque ordine per singulos Comitatus regni vestri mittatis, qui omnia diligenter inbrevient quæ tempore avi ac patris vestri, vel in regio specialiter servitio, vel in vassallorum dominicorum beneficiis fuerunt, & quid vel qualiter aut quantùm exinde quisque modò retineat, & secundùm veritatem, renuntietur vobis. Et ubi inveneritis quia ratio & utilitas, ac ordo seu veritas in absumptis vel donationibus, habeantur, in statu permaneant. Ubi autem inrationabilitas vel potiùs fraus inventæ fuerint, unà cum consilio fidelium vestrorum hoc taliter corrigite, ut ratio atque utilitas seu justitia non deserantur, & dignitas vestræ magnificentiæ per necessitatem ita vilis non fiat, sicut vos non decere cognoscitur: quoniam domestica domus vestra aliter obsequiis domesticorum repleri non poterit, nisi habueritis unde eis meritis respondere & indigentiæ solatium ferre possitis. Et sic demum res publica vestra de suo suffragetur sibi, & Ecclesiæ à quibus non expedit habeantur immunes.

☞ In Heroldo hîc extat caput quod est infrà LVI.

XXI.

[*De precariis & commutationibus vacante sede factis.*]

VI. Sirmondus, Conc. Galliæ, tom. 3. pag. 37.

Ut precariæ & commutationes tempore viduatarum Ecclesiarum factæ ab his qui loca Episcoporum occupaverant, rescindantur. & cum auctoritate ecclesiastica vel civili denuò, si fiendæ sunt, fiant.

Concil. Meldense, an. 845. can. 21, 23.
Regino, lib. 1, cap. 362.
Burchard. lib. 3, cap. 166.
Ivo, part. 3, cap. 227.
Gratian. 12, q. 2, cap. 44. *Precariæ.*

XXII.

[*De precariis, quomodò fieri ac renovari debeant, & de præceptis regalibus.*]

VII. Concil. Meldense, can. 22. 9. quæst. 4. *Precariæ à nemine.* Sirmondus, Conc. Galliæ, tom. 3. pag 22.

Precariæ autem à nemine de rebus ecclesiasticis fieri præsumantur, nisi quantùm de qualitate convenienti datur ex proprio, duplum accipiatur ex rebus Ecclesiæ, in suo tantùm qui dederit nomine, si res proprias & ecclesiasticas usufructuario tenere voluerit. Si autem res proprias ad præsens dimiserit, ex rebus ecclesiasticis triplum fructuario usu in suo tantùm quis nomine sumat, quia sic eas quemque tractare oporter ut alienarum dispensatorem, non propriarum largitorem. Et à nulla potestate quis cogatur facere precariam de rebus propriè Deo & Sanctis illius dicatis; cùm ratio & usus obtineat, neminem cui non vult contra utilitatem & rationem præstitum de proprio facere beneficium. Præcepta autem regalia super precariis ecclesiasticis fieri, nec ratio finit, nec auctoritas quolibet modo permittit; quoniam præcepta in jure ecclesiastico firmare indignum judicet necesse est majestas regia, nisi ab ecclesiastico rectore petantur. Isdem autem custos Ecclesiæ sollertissimè caveat ne sui ordinis & ecclesiasticæ communionis fortè immemor, contra auctoritatem præceptum regium pro quacunque adsentatione fieri petat. Qui & si fecerit, non audiatur: si autem obtinuerit, regiâ discretione & episcopali judicio idem rescindatur, & petitor injustus pro Principis injusta suggestione dignè corripiatur. Et precariæ, secundùm antiquam consuetudinem

consuetudinem & auctoritatem, de quinquennio in quinquennium renoventur.

Regino, lib. 1. cap. 363. 364. 365. 367.
Burchard. lib. 3. cap. 167. 168. 169. 175.
Ivo, par. 3. cap. 228. 229. 230. 236.
Gratian. 10. q. 2. cap. 4 & 5. *Precariæ.*
Decretalium Gregorii IX. lib. 3. tit. 14. cap. 1.

XXIII.

[*Ut Ecclesiæ contrà oppressores defendantur.*]

VIII. Suprà p. 22. cap. 6. Concil. Meldens. can. 24. Sirmondus, Concil. Galliæ, tom. 3. p. 38.

Ut contra deprædatores & oppressores Ecclesiarum, & rerum ad easdem pertinentium, defensores secundùm ministerium vestrum, quantùm Deus posse dederit, existatis; & præcepta quæ avus & pater vester Ecclesiis ditioni vestræ subjectis fecerunt ac firmaverunt, & stabilia conservaverunt, quæque vos confirmastis, de cætero rata in omnibus conservetis.

XXVIII.

[*Ut Episcopis libertas à Rege ad obeunda ministeria concedatur, & Episcopi concesso sibi otio non abutantur.*]

IX. Concil. Meldens. can. 28. Regino, lib. 1. c. 4. 5. Burchard. lib. 1. c. 228. Sirmondus, Concil. Galliæ, tom. 3. p. 40.

Ut regia magnificentia liberiorem libertatem Episcopis, ad suum peragendum in eorum parochiis ministerium, quàm hactenus propter diversas perturbationes habuissent, maximè in sacratissimis temporibus, Quadragesimæ scilicet & Adventûs Domini, tribuat; quatenùs & periculum & ipsi Episcopi, & regia dignitas salubriùs pro ministerio sibi commisso & neglecto, possint evadere, & pro strenuè exsecuto divinam misericordiam sibi conciliare prævaleant. Ipsi autem Episcopi concessum sibi otium, non in suas voluptates, sed in divinum & officiosum convertant negotium: quatenùs studentes prædicationi atque confirmationi, quod hactenùs per parochias fuit neglectum, solerter & devotissimè de cætero sit correctum & emendatum. Et non propter suam quietudinem Episcopi ad remotiora loca secedentes, & suum ministerium neglegentes, proprias deserant civitates; sed ut parochias suas cum officii efficacia circumeant, aut cum religione in suis civitatibus canonicè cum suis filiis degant. Et hospitalitate ornati, quæ jam penè propter diversas rapacitates adnullata est, non solùm in oculis Domini propter obedientiam mandati divini reddantur conspicui, verùm & bonum testimonium secundùm sanctum adquirant Apostolum. Presbyteros etiam sibi commissos, & doctrinâ, castitate & sobrietate, atque hospitalitate secundùm eorum ministerium, ornari compellant.

1. Tim. 3.

XXXVII.

[*Ut Clerici arma militaria non contingant.*]

X. Concil. Meldens. can. 37. 23. q. 8. *quicunque ex altero.* Sirmondus, Concil. Galliæ, tom. 3. pag. 42.

Ut quicunque ex Clero esse videntur, arma non sumant, nec armati incedant; sed professionis suæ vocabulum religiosis moribus & religioso habitu præbeant. Quod si contempserint, tamquam sacrorum Canonum contemptores, & ecclesiasticæ sanctitatis profanatores, proprii gradûs amissione multentur, quia non possunt simul Deo & seculo militare.

XL.

[*De hospitalibus Scottorum, & aliis ad nihilum redactis.*]

VII. Concil. Meldens. can. 40. Sirmondus, Concil. Galliæ, tom. 3. pag. 43. *Infrà*, tit. 27. c. 10. Ducange sur S. Louis, p. 33. Rhenanus, p. 96.

Admonenda est regia magnitudo de hospitalibus quæ tempore Prædecessorum suorum & ordinata & exculta fuerunt, & modò ad nihilum sunt redacta. Sed & hospitalia Scottorum, quæ sancti homines gentis illius in hoc regno construxerunt, & rebus pro sanctitate sua adquisitis ampliaverunt, ab eodem hospitalitatis officio funditùs sunt alienata; & non solùm supervenientes in eadem hospitalia non recipiuntur, verùm etiam ipsi qui ab infantia in eisdem locis sub religione Domino militaverunt, exinde eiciuntur, & ostiatim mendicare coguntur. Unde pertimescenda est canonica sententia, & maximè decretalis Symmachi Papæ definitio, quia ut necator pauperum, & Christi traditor Judas, idem * qui hujus sceleris auctor & perpetrator esse dinoscitur, præsenti & perpetuo est anathemate feriendus. *Qui reiculam*, inquit Symmachus Papa, vel quicquid fuerit Ecclesiæ, *petunt à Regibus, & corrumpendæ pietatis instinctu egentium substantiam rapiunt, irrita habeantur quæ obtinent, & à communione Ecclesiæ, cujus facultatem auferre cupiunt, excludantur.* Item in canone Aurelianensi: *Si quis quolibet tempore contra hanc Constitutionem nostram venire tentaverit, aut aliquid de consuetudine vel facultate xenodochii ipsius abstulerit, ut xenodochium, quod avertat Deus, esse desinat, ut necator pauperum inrevocabili anathemate feriatur.*

* *f.* Item.

Lib. VII. Capitular. cap. 265. Concil. Arvern. can. 4.

Conc. Aurel. V. c. 15.

XLIII.

[*Ut per Simoniacam hæresim nemo regimen obtineat.*]

XII. Concil. Meldens. can. 43. 1. q. 7. *Cavendum est & summoperè.* Sirmondus, Concil. Galliæ, t. 3. p. 44.

Cavendum & summoperè præcavendum, ac per virtutem Christi sanguinis interdicendum & Episcopis & Regibus, & omnibus sublimioribus potestatibus, atque cunctis fautoribus & electoribus quorumcunque, atque consensoribus seu ordinatoribus in gradu ecclesiastico, ut nemo per simoniacam hæresim regiminis locum

obtineat quâcunque factione, calliditate, promissione, seu commoditate aut donatione, per se aut per emissam personam, cùm Spiritus sanctus inter cætera documenta ecclesiastica per os sancti dicat Gregorii: *Cur non perpenditur quia benedictio illi in maledictionem convertitur, qui ad hoc ut fiat hæreticus promovetur?* Et item: *Ementes quippe atque vendentes par pœna constringit, cùm liqueat hanc hæresim in ipsa sua origine apostolicâ esse detestatione damnatam.* Et Apostolus docet: *Non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt, digni sunt morte.* Et item beatus Gregorius: *Dolens*, inquit, *dico, gemens denuntio, quia Sacerdotium, quod apud vos intùs cecidit, foris diu stare non poterit.* Item idem: *Adversarius animarum callidâ specie suadet quasi debere ab habentibus accipi, ut sit quod possit non habentibus erogari; sicut scriptum est: Hostiæ impiorum abominabiles, quia offeruntur ex scelere.*

Lib. 7. Indict. 2. ep. 110.

Rom. 1. 32.

Lib. 4. Indict. 13. ep. 51.

Lib. 7. Indict. 2. ep. 110.

Prov. 21. 27.

XLVII.

[*Quomodò providendum sit Ecclesiæ, cujus Episcopus infirmus est.*]

Ut nemo, Episcopo vivente, Ecclesiam illius aut res ad eam pertinentes invadere aut dominari præsumat, neque sub voluntariæ cleri ac populi electionis obtentu, præter voluntatem Episcopi, quisquam quacumque seculari potestate præditus, quasi œconomum constituat. Sed si Episcopus ministerium ecclesiasticum propter infirmitatem corpoream exhibere non potuerit, in Archiepiscopi hoc cum voluntate Episcopi ejusdem Ecclesiæ maneat ordinatione, qualiter debitum officium non remaneat. Obsequium verò ad rem publicam pertinens qualiter exsequatur, per tales ex subditis & ecclesiasticis ministris, cum consensu Archiepiscopi propter pacis caritatisque custodiam, Episcopus ordinet & disponat quos succedendi in episcopatu appetitus indebitus non elevet neque vexet; nisi moratus ita extiterit, ut secundùm instituta beati Gregorii in libro Epistolarum, & humiliter in subditione prosit, & post utiliter conveniens sanctis regulis præsit; quia ob hoc in multis Ecclesiis scandalum magnum conspeximus. Si autem in Archiepiscopo talis necessitas acciderit, similiter ipse consilio Coepiscoporum suorum hujusmodi ordinationem exhibeat.

XIII. Concil. Meldensis. can. 47.

Sirmondus Concil. Galliæ, t. 3. p. 45.

LIII.

[*De Canonicorum in civitate vel monasteriis cura & disciplina.*]

Ut Canonici in civitate vel monasteriis, sicut constitutum est, in dormitorio dormiant, & in refectorio comedant, & in domo infirmorum necessariò subleventur, & tam sani quàm & infirmi canonicè vestiantur, atque in claustris horis congruis degant, & sub custodia canonica lectioni & cæteris divinæ institutionis insistant officiis. Qui verò Episcoporum loci convenientiam aut facultatem non habuerit ut hoc perficere & ordinare possit, Princeps secundùm constitutionem Domini Imperatoris Hludouvici annuat: id est, si vicina episcopio terra de eadem Ecclesia esse reperta fuerit, & ab alio possidetur, Ecclesiæ rectori ad claustra Clericorum, vel alia quælibet Ecclesiæ commoda * facienda, reddatur. Si autem de fisco fuerit, regia liberalitas eandem terram ad servorum Dei habitacula construenda largiri dignetur. Si autem de alia casa Dei aut de cujuslibet proprio fuerit, ex convenientia commutandi licentia tribuatur. Et si paupertas loci ad ædificandas domos necessarias non suffecerit, eos ad adjutorium ædificandi potestas regia cogat qui res de eadem Ecclesia in beneficiis retinent.

XIV. Concil. Meldens. can. 53.

Sirmondus, Concil. Galliæ, t. 3. pag. 47.

Lib. IV Capitular. c. 48.

* *Sirmondus, manu posuit* commodò.

LVI.

[*Ut Episcopus sine certa causâ nullum excommunicet, nec anathema imponat sine Archiepiscopi & comprovincialium Episcoporum consensu.*]

Ut nemo Episcoporum quemlibet, sine certa & manifesta peccati causa, communione privet ecclesiasticâ. Anathema autem sine consensu Archiepiscopi aut Coepiscoporum, prælatâ etiam evangelicâ admonitione, nulli imponat, nisi unde canonica docet auctoritas; quia anathema æternæ mortis est damnatio, & non nisi pro mortali debet imponi crimine, & illi qui aliter non potuerit corrigi.

XIV. Concil. Meldens. can. 56. Regino, lib. 2. c. 306. Burchard. lib. 11. c. 10. Ivo. part. 14. c. 80. Gratian. 11. q. 3. c. 41. *Nemo Episcoporum.* Sirmondus, Concil. Galliæ, tom. 3. pag. 47.

LVII.

[*Ut Monachi palatium sine Episcopi auctoritate non adeant, nec vagentur, nec villicationibus diutiùs inserviant.*]

Ut Monachi quibus monasteriorum cura commissa non est, passim & sine auctoritate palatium non adeant, nec in eo immorentur, vel ubi & ubi discurrere ac pervagari acephali præsumant. Sed si tales quilibet fuerint ut utiles & necessarii Ecclesiæ ac Principi reperiantur, cum auctoritate Episcopi canonicè ac religiosè pergant. Sin autem, in Monasteriis suis, sicut canonica & regularis docet institutio, religiosè resideant. Quos etiam nec Episcopus, nec Abbas, vel quilibet alius eos veredariorum more in missaticis instanter transmittat; quia per quosdam illorum,

XV. Concil. Meldens. can. 57. Sirmondus, Concil. Galliæ, tom. 3. pag. 47.

contra canonicam auctoritatem, & ecclesiastica & civilia perturbantur negotia. Nec sub prætextu obedientiæ diutiùs vilicationibus inserviant; sed regulariter obedientiam vicissitudine suâ peragentes, secum, ut de sancto Benedicto legitur, in monasterio habitent, atque se ipsos recolligant. Hæc autem transgredientes, sive prælati in favendo, sive subditi in obtinendo, excommunicentur.

Gregor. dial. lib. 1. cap. 3.

LXIII.

[*Ut qui nonas & decimas persolvere, aut sarta tecta restaurare negligunt, excommunicentur.*]

Hi verò qui ex rebus ecclesiasticis nonas & decimas persolvere, & sarta tecta Ecclesiæ secundùm antiquam auctoritatem & consuetudinem restaurare debent, & hoc non solùm neglegunt, verùm & per contemptum dimittunt, atque Clericos fame & penuriâ, ecclesiastica quoque ædificia dissolutione adnullari permittunt, tamdiu ab ecclesiastica communione separentur usque dum diligentiâ emendare studeant, quod socordiâ neglexerunt. Quod si iterum iteraverint, post excommunicationis satisfactionem regiâ potestate compulsi, juxta legale & antiquum dictum, *qui neglegit censum, perdat agrum.* Servi autem Ecclesiarum quibuscunque potestatibus subditi, unde melior consuetudo vel devotior commendatio ex tempore & jussione Domni Hludouvici, vel certè Domni Karoli, seu etiam Pippini, non exiſtit, saltem viginti diebus in anno eidem Ecclesiæ ad reficiendas ipsius ruinas absque molestia servire sinantur. Ubi autem & amplior commendatio & melior consuetudo inde habetur, pro hac nostra necessitudinis consideratione non decidat.

XVI. Concil. Meldens. can. 62. Regino, lib. 2. c. 51. Sirmondus, Concil. Galliæ, tom. 3. p. 49.

Regino, lib 1. c. 40.

LXVII.

[*De iis qui Sanctimoniales rapiunt, & in conjugium sumunt.*]

Qui sanctimoniales virgines vel viduas rapiunt, & progressu etiam criminis in conjugium sumunt, publicæ pœnitentiæ juxta modum quem præviderit Episcopus, subigantur; ipsæ verò locis congruis pœnitentiæ retrudantur, & ad habitum religionis redire cogantur. Uterque autem sine ulla spe uxoriæ copulationis perenniter maneant. Si autem, quod absit, conjugia iterare præsumpserint, acriori subdantur vindictæ, & ampliùs propellantur. Qui si fortè obedire monitis salutaribus non voluerint, anathematizentur.

XVII. Concil. Meldens. can. 67. Sirmondus, Concil. Galliæ, t. 1. p. 51.

LXVIII.

[*De iis qui alienas sponsas rapiunt.*]

De his qui sponsas alienas rapiunt, vel consensu parentum accipiunt, antiqua & synodalis sententia observetur. Quòd & si fortè in Ecclesia eventus talis reperiri dinoscitur, ut pro salutis & religionis competentia humaniùs quiddam debeant tractare Pontifices, sicut canonica, ut eisdem verbis utamur, docet auctoritas, quia prior quidem, inquiens, definitio duriùs, posterior autem quiddam tractavit humaniùs, nullo modo, ut ad maximam indulgentiam descendamus, alterius sponsæ acceptor sine publica transeat pœnitentia, & sponso legaliter multam componat. Quòd si hæc obedire renuerit, sine ulla refragatione anathematizetur: fautores verò illius juxta modum culpæ episcopali decreto pœniteant. Si verò, quod non optamus, quis de gradu ecclesiastico talibus nuptiis se consensorem vel interventorem manifestè prodiderit, à gradu proprio repellatur. Et si verisimilibus exinde suspicionibus fuerit propulsatus, & canonicè nequiverit approbari, secundùm sanctorum Patrum statuta se purgare cogatur.

XVIII. Concil. Meldens. can. 68. Regino, lib. 2. cap. 157. Burchard. lib. 9. c. 32. Ivo, part. 8. c. 170. Sirmondus, Conc. Galliæ, t. 3. p. 51.

LXXII.

[*De sepulturis infrà Ecclesiam, & de sepulchris non violandis, vel pecuniâ pro sepultura non exigendâ.*]

Ut nemo quemlibet mortuum in Ecclesia quasi hereditario jure, nisi quem Episcopus aut Presbyter pro qualitate conversationis & vitæ dignum duxerit, sepelire præsumat. Nec quisquam ossa cujuslibet mortui de sepulcro suo eiciat, aut sepulturam cujusquam temerario ausu quoquo modo violet; sed unumquemque in loculo sibi à Deo præparato atque concesso adventum sui Judicis præstolari concedat; maximè cùm non solùm divinæ leges, sed etiam & humanæ apud humanam rempublicam sepulcrorum violatores reos mortis dijudicent. Sed & neque pro loco sepulturæ, ut verbis sancti Gregorii utamur, pretium de terra concessa putredini quærere, & de alieno velle facere lucri compendium, aliquo modo tentet. Si quando autem proximi vel heredes spontè aliquid offerre Ecclesiæ voluerint in eleemosyna defuncti, accipere non vetamus: peti verò aut aliquid exigi omnimodò prohibemus; ne, quod valde inreligiosum est, aut venalis, quod absit, dicatur Ecclesia, aut de humanis mortibus videamur gratulari, si compendium exinde studemus modo quolibet quærere.

XIX. Concil. Meldens. can. 72. Regino, lib. 1. cap. 123. Burchard. lib. 3. cap. 158. Ivo, par. 3. c. 221. Sirmondus, Conc. Galliæ, t. 3. pag. 52.

Lib. 7. indict. 2. ep. 55.

TITULUS VIII.

CONVENTUS APUD ARGENTORATUM.

Goldast. const. Imp. tom. 1. pag. 190. Annales Fuld. ad an. 842.

Acta ista ideò huc translata sunt, licèt in locum non suum, ut primi Regum conventus de pace tractanda non disjungerentur.

Anno dominicæ Incarnationis DCCCXLII, XVI. *Kalend. Martii, Lodhuuvicus & Karolus in civitate quæ olim* Argentaria *vocabatur, nunc autem* Strazburg *vulgò dicitur, convenerunt; & sacramenta quæ subter notata sunt Lodhuuvicus* Romanâ, *Karolus verò Teudiscâ linguâ juraverunt; ac sic ante sacramenta circumfusam plebem alter Teudiscâ, alter Romanâ linguâ alloquuti sunt. Lodhuuvicus autem, quia major natu, prior exorsus sic cœpit.*

Sched. Narbon. p. 348.

ADNUNTIATIO LODHVVVICI.

Quotiens Lodharius me & hunc fratrem meum post obitum Patris nostri infectando usque ad internecionem delere conatus sit, nostis. Cùm autem nec fraternitas nec Christianitas, nec quodlibet ingenium, salvâ justitiâ, ut pax inter nos esset, adjuvare posset, tandem coacti rem ad judicium omnipotentis Dei detulimus, ut suo nutu, quid cuique deberetur, contenti essemus: in quo nos, sicut nostis, per misericordiam Dei victores extitimus, is autem victus unà cum suis quò valuit, secessit. Hinc verò fraterno amore correpti, necnon & super populum Christianum compassi, persequi atque delere illos noluimus; sed hactenus, sicut & anteà, ut saltem deinde cuique sua justitia cederetur, mandavimus. At ille posthac non contentus judicio divino, sed hostili manu iterum & me & hunc fratrem meum persequi non cessat. Insuper & populum nostrum incendiis, rapinis, cædibusque devastat. Quamobrem nunc necessitate coacti convenimus. Et quoniam vos de nostra stabili fide ac firma fraternitate dubitare credimus, hoc sacramentum inter nos in conspectu vestro jurare decrevimus. Non quâlibet iniquâ cupiditate illecti hoc agimus, sed ut certiores, si Deus nobis vestro adjutorio quietem dederit, de communi profectu simus. Si autem, quod absit, sacramentum quod fratri meo juravero violare præsumpsero, ab subditione mea, necnon & à juramento quod mihi juratis, unumquemque vestrûm absolvo.

Cùmque Karolus hæc eadem verba Romanâ linguâ peroraſſet, Lodhuuvicus, quoniam major natu erat, prior hæc deinde se servaturum testatus est.

Sacramentum Lodhvvvici.

Pro Deo amur, & pro Christian poblo, & nostro commun salvament dist di in avant, in quant Deus savir & podir me dunat, si salvarai io cist meon fradre Karlo & in adjudha & in cadhuna cosa si com om per dreit son fradre salvar dist, in o quid il mi altre si fazet. Et ab Ludher nul plaid numquam prindrai qui meon vol cist meon fradre Karle in damno sit.

Quod cùm Lodhuuvicus expleſſet, Karolus Teudiſca lingua ſic hæc eadem verba teſtatus eſt.

Sacramentum Karoli.

In Godes minna, ind durh tes Christianes folches ind unser bedhero gealtnissi, son thesemo dage frammordes so fram so mir Got geuvizei indi madh furgibit, so hald ih tesan minan bruodher.....soso man mit rehtu sinan bruoder scal, inthi ut hazermig soso maduo. Indi mit Lutherem inno theinni thing ne gegango, zhe minan vuillon imo ce scadhen vuerhen.

Sacramentum autem quod utrorumque populus quique propriâ linguâ teſtatus eſt Romana lingua ſic habet.

Sacramentum populi.

Si Lodhuvigs sacrament que son fradre Karlo jurat, conservat, & Karlus * meos sendra de suo part non lo stanit, si io returnar non lint pois, ne io ne veuls cui eo returnar int pois in nulla aiudha contra Lodhuuvig nun * li iver.

[* *Al.* mec sender. ve Senior.]

[* *Al.* fuer.]

Teudiſca autem lingua.

Oba Karl thea eid, then er sine mo bruodher Ludhuuvige gesuor, geleistit, ind Ludhuuvig min herro then er imo ge-

ſuor, forbrihchit, ob ih inanes arwenden nemag, noh ih, noh thero thein hes iruvenden mag, imo ce folluſti widhar Karle ne wirdhit.

Quibus peractis, Lodhuuvicus Rheno tenùs per Spiram, & Karolus juxta Waſagum per Vuizzumburg, Warmaciam iter direxit.

TITULUS IX.

CONVENTUS APUD MARSNAM I.

HÆC quæ ſequuntur Capitula acta ſunt quando tres Reges fratres, Hlotharius ſcilicet, Hludouvicus, & Karolus, ſimul convenerunt ſecus municipium Trajectum, in loco qui dicitur Marſna, *anno Incarnationis dominicæ* DCCCXLVII, *per menſem Februarium * etiam Capitula ſingulorum adnuntiationes ſequuntur.*

[* Cod. Pithœanus *menſe Februario.*]

Cap. I.

DE pace & concordia atque unanimitate trium fratrum & Regum inter ſe, & quòd veriſſimo & non fićto caritatis vinculo ſint uniti, & ut nullus deinceps ſcandalorum inter eos occaſiones ſerere poſſit.

II.

Ut ipſi mutuò ſibi auxilientur, & contra Dei ſanctæque Eccleſiæ ac ſuos inimicos, ſecundùm opportunitatem temporis, invicem adjuvent.

III.

Ut nemo per quamlibet cupiditatem leges pacis in cujuſlibet eorum regno convellere præſumat. Quod ſi facere præſumpſerit, communem ab eis ultionem incurrat.

IV.

Ut Eccleſiæ Chriſti per omne eorum regnum priſtinam dignitatem honoremque retineant; & quicquid ſuperſtite Domno Hludouvico Imperatore jure legitimo poſſederunt, abſque ulla deminutione recipiant.

V.

Ut ſingulis eorum fidelibus talis lex conſervetur qualem temporibus priorum Regum, & præcipuè avi patrìſque eorum, habuiſſe noſcuntur, ſi tamen & ipſi priſtinam fidem erga ipſos conſervent.

VI.

Ut rapinæ & deprædationes, quæ quaſi jure legitimo hactenùs factæ ſunt, penitùs interdicantur, & nemo ſe impunè poſt hæc eas præſumere poſſe confidat.

VII.

Ut in ſingulis partibus regni Miſſi idonei conſtituantur, qui querelas pauperum & oppreſſiones ſive quorumcunque cauſas examinare, & ſecundùm legis æquitatem, valeant definire. Et ſi ab uno in aliud regnum hujuſmodi præſumptores confugerint, ibi ſimiliter opprimantur.

VIII.

Ut nullus in omni eorum regno deinceps raptum facere præſumat. Aut ſi fecerit, legaliter puniatur.

IX.

Ut Regum filii legitimam hereditatem regni ſecundùm definitas præſenti tempore portiones poſt eos retineant; & hoc quicunque ex his fratribus ſuperſtes fratribus fuerit, conſentiat, ſi tamen ipſi nepotes patruis obedientes eſſe conſenſerint.

X.

Ut legati ad Ducem Brittonum mittantur, qui de communi erga eos obſervatione pacis eum commoneant.

XI.

Ut ſimiliter ad Regem Nordmannorum legati mittantur, qui eum conteſtentur quòd aut pacem ſervare ſtudebit, aut communiter eos infenſos habebit.

Adnuntiatio domni Hlotharii.

Nobis & fratribus noſtris viſum fuit ut ad Dei voluntatem quærendam qualiter ſancta Eccleſia recuperata eſſe poſſit, & pacem & nos ac vos & iſte populus Chriſtianus habere poſſimus, nos ſimul conjungeremus, ſicut nunc fecimus, & ſic ſi-

mus inter nos ſicut fratres per rectum eſſe debent. Et pro certo illud ſciatis, quia gratias Deo ſic ſumus & ſic permanere adjuvante Deo inante volumus, & in conſilio & in auxilio unuſquiſque erga alterum parati ſumus adjutorium ferre, ſicut fratres in Dei voluntate & communi profectu facere debent, in quibuſcunque potuerimus.

Adnuntiatio domni Hludouvici.

I. Sciatis quia fratres noſtri & nos noſtros Miſſos ad communem nepotem noſtrum in Aquitaniam mittimus, & ei tales comitatus deſignatos mandamus in quibus ipſe cum ſuis interim ſufficienter eſſe poſſit, & fideles dilecti fratris noſtri Karoli de illo regno pacem habere poſſint, uſque dum idem nepos noſter ad commune placitum noſtrum veniat, ad quod cum tali ſecuritate à nobis accepta eum venire mandamus, ut ſanus venire & ſanus ſtare & ſanus reverti, quantùm illum Deus ſalvare voluerit, poſſit. Et ſi tunc noſtrum conſilium audire voluerit, volumus cum Dei adjutorio & veſtro conſilio conſiderare quomodò meliùs, ſecundùm communem profectum & utilitatem, inante eſſe poſſit. Et ſi noſtrum conſilium audire non voluerit, tunc ſicut meliùs cum Dei adjutorio & veſtro conſilio invenire potuerimus, exinde agere volumus.

II. Sciatis etiam quia ſimiliter Miſſos noſtros ad Brittones mittimus, & illos ad communem profectum & pacem hortamur. Qui ſi audierint, aut non audierint, cum Dei adjutorio & veſtro conſilio exinde etiam facere volumus.

III. Sciatis quia communiter Miſſos noſtros ad Nordmannos pro pace accipienda mittimus.

IV. Sciatis etiam quia dilectus frater noſter Hlotharius Miſſos ſuos ad ſuos homines tranſmittit qui uſque modò in contrarietatem dilecti fratris noſtri Karoli fuerunt, & illis mandat ut per nullum ingenium inante, ſicut de Dei & ſua gratia gaudere volunt, in illius & fidelium ejus contrarietatem aliquid faciant.

V. Et ſciatis quia volumus ut res Eccleſiarum, in cujuſcunque regno caput fuerit, tam de epiſcopatibus, quàm de abbatiis, ſine ulla contradictione rectores ipſarum Eccleſiarum, ſicut tempore Domni ac genitoris noſtri fecerunt, illas poſſideant.

VI. Similiter & de epiſcopatibus & monaſteriis, ubicunque in noſtro communi regno aliter eſt modò quàm debeat, volumus unâ cum Dei adjutorio illud emendare, ut Eccleſia Dei ſuum honorem debitum habere poſſit, & populus ſuam legem & juſtitiam habeat.

Adnuntiatio Karoli.

I. Sciatis quia dilecti fratres noſtri & nos communiter noſtrum placitum ad Miſſam ſancti Johannis apud Pariſium conditum habemus, ubi de iſtis quæ illi modò dixerunt, & cæteris quæ ad Dei voluntatem & noſtrum ac veſtrum communem profectum invenire potuerimus, conſideremus & unà cum Dei adjutorio ad effectum perducamus. Et volumus ut abhinc inante, ubicunque unuſquiſque fuerit, cum pace conſiſtat, & ad illud placitum cum pace unuſquiſque veniat; quia in iſtis miſeriis & rapinis uſque modò multùm Deum offendimus. Unde nobis Dei miſericordiam deprecari ſatis neceſſarium eſſe cognoſcimus.

II. Volumus etiam ut unuſquiſque liber homo in noſtro regno ſeniorem qualem voluerit, in nobis & in noſtris fidelibus accipiat.

III. Mandamus etiam ut nullus homo ſeniorem ſuum ſine juſta ratione dimittat, nec aliquis eum recipiat niſi ſicut tempore anteceſſorum noſtrorum conſuetudo fuit.

IV. Et volumus ut ſciatis quia nos fidelibus noſtris rectum conſentire volumus, & contra rationem eis facere non volumus. Et ſimiliter vos ac cæteros fideles noſtros admonemus ut vos veſtris hominibus rectum conſentiatis, & contra rationem illis non faciatis.

V. Et volumus ut cujuſcunque noſtrûm homo, in cujuſcunque regno ſit, cum ſeniore ſuo in hoſtem vel aliis ſuis utilitatibus pergat; niſi talis regni invaſio quam *lantuveri* dicunt, quod abſit, acciderit, ut omnis populus illius regni ad eam repellendam communiter pergat.

Karoli Calvi Regis Constitutio *data in pago Andegavenſi* (anno 847,) *de rebus Eccleſiæ ablatis reſtituendis, & in poſterùm ad uſus ſeculares non transferendis.* Vide in novo Codice Legum veterum.

TITULUS X.

CONVENTUS APUD MARSNAM II.

Tom. 3. Ducheſn. p. 204.

Vide Flodoardum, p. 537.

HÆC quæ ſequuntur Capitula acta ſunt anno DCCCLI. *Incarnationis dominicæ, quando tres fratres Reges, Hlotharius ſcilicet, Hludouvicus, & Karolus ſecus municipium Trejectum, penès locum qui dicitur* Marſna, *iterùm convenerunt, & conſultu Epiſcoporum & cæterorum fidelium eadem Capitula ſubſcripſerunt manibus propriis, & inter ſe ac inter fideles ſuos perpetuò ſe conſervaturos promiſerunt. Quæ Capitula ſingulorum in populo adnuntiationes ſequuntur.*

Cap. I.

UT omnium præteritorum malorum & contrarietatum, & ſupplantationum, ac malarum machinationum atque molitionum, ſeu nocumentorum in invicem actorum, abolitio ita inter nos & apud nos fiat, & à noſtris cordibus penitùs avellatur cum omni malitia & rancore, ut nec in memoriam, ad retributionem duntaxat mali vel contrarietatis atque exprobationis ſeu improperii, de cætero exinde quiddam veniat.

II.

Ut tanta Domino cooperante inter nos veræ caritatis benignitas abhinc inante maneat de corde puro & conſcientia bona, & fide non ficta, ſine dolo & ſimulatione, ut nemo ſuo pari ſuum regnum aut ſuos fideles, vel quod ad ſalutem ſive proſperitatem ac honorem regium pertinet, diſcupiat, aut forſconſiliet, aut per occultos ſuſurrones libenter compoſita mendacia ſeu detractiones acceptet.

Vide Ducange, ſur les Etabliſſemens, p. 277.

III.

Ut unuſquiſque fideliter ſuum parem, ubicunque neceſſitas illi fuerit, & ipſe potuerit, aut per ſe, aut per filium, aut per fideles ſuos, & conſilio & auxilio adjuvet, ut regnum, fideles, proſperitatem, atque honorem regium debitè valeat obtinere. Et veraciter unuſquiſque erga alterum certatim demonſtret quia in fratris ſui adverſitate, ſi evenerit, fraterno modo contriſtatur, & in proſperitate illius lætatur. Et talem fidem ſicut inter nos modò abhinc inante conſervaturos confirmatum habemus, ſic unuſquiſque infantibus fratris ſui, ſi obierit, qui ſuperfuerit conſervabit.

IV.

Et quia per vagos & tyrannicâ conſuetudine inreverentes homines pax & quies regni perturbari ſolet, volumus ut ad quemcunque noſtrûm talis venerit, ut de his quæ egit rationem & juſtitiam ſubterfugere poſſit, nemo ex nobis illum ad aliud recipiat vel retineat, niſi ut ad rectam rationem & debitam emendationem perducatur. Et ſi rationem rectam ſubterfugerit, omnes in commune, in cujus regnum venerit, illum perſequamur, donec aut ad rationem perducatur, aut de regno deleatur.

Hincmar. epiſt. 32. p. 675.

V.

Similiter & de eo agendum eſt qui pro aliquo capitali & publico crimine à quolibet Epiſcopo corripitur vel excommunicatur, aut ante excommunicationem crimen faciens, regnum & Regis regimen mutat, ne debitam pœnitentiam ſuſcipiat, aut ſuſceptam legitimè peragat. Interdum etiam inceſtam propinquam ſuam, aut ſanctimonialem, vel raptam, ſive adulteram, quam illic ei non licebat habere, fugiens ſecum ducit. Hic talis, cùm Epiſcopus ad cujus curam pertinebit nobis notum fecerit, diligenter perquiratur; ne morandi vel latendi locum in regno alicujus noſtrûm inveniat, & Dei ac noſtros fideles ſuo morbo inficiat; ſed à nobis vel per miniſtros reipublicæ conſtringatur, ut & ſimul cum diabolica præda, quam ſecum duxit, ad Epiſcopum ſuum redeat, & de quocunque crimine publico debitam pœnitentiam ſuſcipiat, aut ſuſceptam ut legitimè peragat compellatur.

Hincmar. ibid.

VI.

Ut noſtri fideles, unuſquiſque in ſuo ordine & ſtatu, veraciter ſint de nobis

ſecuri quia nullum abhinc inante contra legem & juſtitiam, vel auctoritatem ac juſtam rationem, aut damnabimus aut dehonorabimus, aut opprimemus, vel indebitis machinationibus affligemus. Et illorum, ſcilicet veraciter nobis fidelium, communi conſilio, ſecundùm Dei voluntatem & commune ſalvamentum, ad reſtitutionem ſanctæ Dei Eccleſiæ, & ſtatum regni, & ad honorem regium atque pacem populi commiſſi nobis pertinenti, adſenſum præbebimus; in hoc ut illi non ſolùm non ſint nobis contradicentes & reſiſtentes ad iſta exſequenda, verùm etiam ſic ſint nobis fideles & obedientes, ac veri adjutores atque cooperatores, vero conſilio & ſincero auxilio ad iſta peragenda quæ præmiſimus, ſicut per rectum unuſquiſque in ſuo ordine & ſtatu ſuo Principi & ſuo Seniori eſſe debet.

VII.

Ut ſic ſimul conjuncti & nos fratres ad invicem, & nos cum fidelibus noſtris, & fideles noſtri nobiſcum, & omnes ſimul cum Deo nos reconjungamus, & ut nobis ſit propitius, illi pro devoto munere offeramus ut unuſquiſque omnium noſtrûm, abſque ſua propria excuſatione vel juſtificatione, recognoſcamus in quibus aut ſingillatim aut communiter contra illius mandata & decreta ſuorum Sanctorum fecimus aut conſenſimus in ordine eccleſiaſtico & ſtatu regni, & per ſingula in medium illa producamus, & nemo noſtrûm ſuo aut amico aut propinquo, aut confœderato, immò nec ſibi ſeculariter parcat, ut ſpiritaliter & ſalubriter parcere poſſit. Quin, ſicut præmiſimus in præcedenti capitulo, vero conſilio & ſincero auxilio illa in commune certatim emendare totis viribus procuremus, quàm citiùs rationabiliter poterimus.

VIII.

Et ſi aliquis de ſubditis in quocunque ordine & ſtatu de hac convenientia exierit aut ſe retraxerit, vel huic communi decreto contradixerit, Seniores cum veraciter fidelibus ſuis hæc ſecundùm Dei voluntatem & legem, ac juſtam rationem, velit aut nolit ille qui divino conſilio & decreto, & huic convenientiæ reſiſtens & contradicens fuerit, exſequantur. Et ſi aliquis de Senioribus de hac convenientia exierit aut ſe retraxerit, vel huic communi decreto, quod abſit, contradixerit, cùm plures Seniorum noſtrorum fideles & regnorum primores in unum convenerint, eorum qui hæc obſervaverint Seniorum conſilio, & Epiſcoporum judicio ac communi conſenſu, qualiter de eo qui debitè admonitus incorrigibilis perſeveraverit agendum ſit, favente Domino decernemus. Et ut obnixiùs ſupraſcripta capitula à nobis, auxiliante Domino, inviolabiliter obſerventur, & nos illa obſervaturos certiùs credatur, manibus propriis eadem ſubter firmavimus.

Adnuntiatio Hlotharii.

Volumus ut vos ſapiatis quid noſter adventus hîc fuerit. Venimus hîc ut ſimul, adjuvante Deo, cum fidelibus noſtris de Dei voluntate & ſtatu ſanctæ Eccleſiæ, ac regni & communi noſtro ac veſtro profectu, conſideraremus, ſicut & fecimus; &, gratias Deo, ſumus inde ſic adunati, & nos ad invicem & cum fidelibus noſtris, ſicut nos recognoſcimus quia & infra regnum & extra regnum per marcas noſtras nobis eſt neceſſarium.

Adnuntiatio Hludouvici.

Sicut meus frater vobis dicit, magna neceſſitas eſt nobis iſti populo Chriſtiano, qui nobis eſt à Deo commiſſus, ut nos ad invicem ſic concordes & uniti ſimus quomodò Dei voluntas eſt & veræ fraternitati convenit. Quod uſque modò, poſtquam Deus iſtud regnum in manus noſtras poſt Patrem noſtrum miſit, per omnia, ſicut neceſſitas fuerat, non fuimus: & ideò tanta Deo contraria, & nobis ac vobis impedimentoſa, acciderunt. Et quia modò, Domino adjuvante, ſic ſumus unanimes ſicut per rectum eſſe debemus, ſciatis quia unuſquiſque noſtrûm paratus eſt ut ſuum fratrem, ubicunque neceſſitas fuerit, & infra patriam & foris patriam, aut per ſeipſum aut per infantem vel fideles ſuos, & conſilio & auxilio ſic adjuvet ſicut frater fratri per rectum facere debet.

Adnuntiatio Karoli.

Sciatis quia & nos & fideles noſtri veraciter recognoſcimus quia partim neceſſitate, partim indebitâ voluntate, ſicut meus frater Hludouvicus vobis dixit, multa acciderunt in iſto regno quæ nobis neceſſe non fuerat. Et ſciatis quia nunc, gratias Deo, adunati ſumus, & nos ad invicem & cum fidelibus noſtris, & unà cum Dei adjutorio, quantò meliùs & citiùs rationabiliter poſſumus, procuremus qualiter quæ neglecta ſunt, emendata fiant, ut & Deus ſit nobis propitius, & eccleſiaſticus

cleſiaſticus ordo debitum honorem habeat, & regni nobis commiſſi proſperitas proveniat, & iſte populus Chriſtianus pacem habeat, & vobis lex & juſtitia conſervetur, & vos nobis, ſicut anteceſſores veſtri noſtris anteceſſoribus fecerunt, debitum honorem & auxilium exhibeatis. Et qualiter hoc conſideratum & veraciter confirmatum manibus propriis habeamus, hîc vobis relegetur.

Et relecta ſunt in conſpectu totius populi ſupraſcripta Capitula.

TITULUS XI.

SYNODI SUESSIONENSIS*.

Sirmondus, Conc. Galliæ, tom. 3. p. 75. & ſeq.

[PRÆFATIO.]

REGNANTE in ſempiternum Domino Deo univerſorum, anno incarnationis ejuſdem Domini Dei noſtri Jeſu Chriſti DCCCLIII, anno verò regni glorioſi Karoli, filii Hludouvici religioſiſſimi Auguſti, tertio decimo, indictione primâ, Epiſcopis juxta inſtituta Canonum Synodum celebrare volentibus, annuit idem Rex Karolus, eoſque apud urbem Sueſſionum in monaſterio ſancti Medardi & ſancti Sebaſtiani, X. Kalendas Maias convenire præcepit; ubi, poſthabitis ſecularibus curis, ipſe quoquè Rex adeſſe dignatus eſt, ut non ſolùm devotione Eccleſiæ ſe filium eſſe oſtenderet, verùm etiam, ſicubi opus eſſet, protectorem regiâ poteſtate monſtraret.

ACTIO I.

[*De Clericis ab Ebbone poſt depoſitionem perperam ordinatis: & de legitima Hincmari ſucceſſoris ejus ordinatione.*]

CUM itaque Præſules diverſarum Eccleſiarum, pio Rege multa humiliter & prudenter proponente, tractaſſent potiùs quædam quàm definiſſent, VI. Kalendas Maias Synodo præſidentibus Hincmaro Remorum, Wenilone Senonum, Amalrico Turonum, metropolitanis Epiſcopis, idem Remorum metropolitanus Epiſcopus venerabilis Hincmarus oſtendit non paucos à deceſſore ſuo Ebbone, poſtquam canonicè depoſitus fuerit, nec verò canonicè reſtitutus, inrationabiliter ordinatos. Jam Rex abſque ulla ambitione Synodum ſolus ingreſſus ſimpliciter cum Epiſcopis reſidebat. Serie igitur depoſitionis memorati Ebbonis pleniſſimè prolatâ, multis Metropolitanis pluribuſque aliis Epiſcopis, qui auctores fuerunt, recitatis, reſtitutionis autem illius non canonicæ, immò nec veriſimilis, paucis admodùm & aliarum regionum Præſulibus nominatim expreſſis, claruit præfatum Ebbonem epiſcopale officium illicitè repetiſſe, quoſque gradibus eccleſiaſticis æſtimatus fuerit promoviſſe, damnationi potiùs obnoxios effeciſſe: Hincmarum autem ſucceſſorem ejus, canonicis ſanctionibus cautè ac ſubtiliter obſervatis, ad ſedem acceſſiſſe, & præter decreta majorum in hac parte nihil omninò moliri; (ſicut in geſtis ſynodalibus exinde ab Epiſcopis ejuſdem Concilii more canonico confirmatis pleniùs edocetur. *)

II.

[*Herimanni Epiſcopi Nivernenſis Eccleſia, propter ipſius infirmitatem, Weniloni Archiepiſcopo commendata.*]

Poſtmodùm venerabilis Wenilonis Senonicæ urbis metropolitani Epiſcopi ſuffraganeus Nevernenſis Eccleſiæ, nomine Herimannus, pro ſuis exceſſibus, quos corporali moleſtiâ ſæpè dicebatur admittere, à ſanctis Præſulibus modeſtè & acriter increpatus eſt, quòd priùs frequenter correptus Ordini ſacratiſſimo perſeverantiâ levitatum * adhuc injuriam faceret. Et in præſentia Principis infirmitatem paſtoris nequaquam faſtidientis injunctum eſt Metropolitano ejus ut adjunctis ſecum aliquot Epiſcopis, ad oppidum Nivernenſe accederet, & omnia ibi negotia eccleſiaſtica ſapienter componeret; ipſum verò coepiſcopum ſuum Herimannum apud urbem Senonum ſecum haberet, donec (æſtivum tempus, quod valde contrarium infirmitati illius ferebatur, pertranſiret, & ſic, Domino annuente, abſtinentiâ competenti aſſuetum, epiſcopali gravitate inſtructum, *) apoſtolicis moribus informatum, clerus & populus eum ad ſedem propriam utiliter, favente Dei gratiâ, revocaret.

III.

[*De Burchardo Carnutum Epiſcopo cedere vel ordinari juſſo.*]

De Burchardo etiam, qui Carnu-

* Herimannus ineptire videbatur. *Infrà*, p. 57.

* Deſunt in Mer.

* [Iſta Capitula Conſtituta ſunt à Domno Karolo in Synodo apud Sueſſionis civitatem, in Monaſterio S. Medardi, anno Incarn. D. 853., in menſe Aprili. *Sirmondus huic titulo XI. iſtam inſcriptionem dedit.*]

* Hæc deſunt in Mer. codice ms.

tum Ecclesiam tenebat, statutum est ut aut se idoneum ad sumendum episcopalem gradum admonitu Wenilonis metropolitani Episcopi ostenderet, aut certè pronam in se clementiam Principis cognoscens, cederet, in utroque Dei judicium experturus. Igitur sequenti die causa illius ad medium deducta, venerabiles Episcopi, Remorum Metropolitanus Hincmarus, Lugdunensium * Pardulus, Aurelianorum Agius, seorsim eum admonere præcepti sunt ut si absque discrimine valeret, officium se posse aggredi fateretur; aut si non posset, propter Dei timorem, impossibilitatem ingenuè confiteretur. Parte cleri, quæ præsens erat, hac laicorum bonum ei testimonium perhibente, memoratis Præsulibus suadentibus, ad Concilium intromissus, tanto quidem gradu se dignum esse profiteri arrogantiæ asseruit esse, non veritatis. Si quis verò crimen aliquod sibi vellet obicere, ad id purgandum se paratum esse firmavit. Nullo qui id conaretur existente, decrevit sancta Synodus ne diù Carnutum sedes vacaret, sed directis illuc, secundùm voluntatem metropolitani Episcopi venerabilis Wenilonis, qui electionem præfati Burchardi recognoscerent, & ipsi referrent, optantibus canonicè ordinaretur Episcopus.

* *Vide* Notas Sirmondicas *infrà p.* 764.

I V.

[*Aldrici Episcopi paralysi laborantis Ecclesia ejus Metropolitano commendata.*]

Prætereà Cenomannicæ urbis Aldricus Episcopus, paralysi dissolutus, epistolam direxit, causam suæ absentiæ insinuans, petensque ut maximè sibi adhuc viventi, & quandocunque defuncto, sacris precibus opitularentur. Quod exuberantes caritate se facturos omnes promiserunt, & Metropolitano illius Turonicæ urbis venerabili Episcopo Amalrico, ut ad eandem urbem accederet, injunxerunt, & quæcunque essent eidem Ecclesiæ proficua, ut strenuè exequeretur, unanimiter præceperunt.

V.

[*Duo Monachi Presbyteri, Pippinum è S. Medardi Monasterio abducere conati, depositi atque in diversa Monasteria relegati.*]

Ante hoc tempus venerandi Concilii, obtinente Pippino, Pippini Regis filii Hludouvici piissimi Augusti filio, Aquitaniam, etiam consentiente avunculo ejus glorioso Rege Karolo, cui eadem provincia in partem obtigerat, ecclesiasticâ disciplinâ & militari solutâ, eadem regio à suis indigenis valdè vastata est, & multi illic impunè illicita perpetrarunt. Tandem aliquando respiciente Deo populum suum, idem Pippinus à suis contemptus & desertus, atque in potestatem avunculi sui Karoli redactus, consilio reverendissimorum Pontificum & Procerum attonsus, & in habitu monachico ad monasterium sancti Medardi custodiendus & docendus deductus est. Ibi duo quidam Monachi habitu, sui propositi vix credibiliter transgressores, ardentes immodicâ cupiditate, eundem Pippinum abducere conati sunt, & pacem Christiani populi dissipare. Quos præsentibus diversorum cœnobiorum religiosis Abbatibus, & causam subtiliter juxta regulam beati Benedicti examinantibus, concors congregatio sancti Medardi à sua unanimitate præcidit, attestata se ab horum crimine longè absistere, quod usitatas culpas jam inde ab initio hujus religionis Monachorum omnium, præter duntaxat Eutychis & aliorum hæreticorum, facilè superaret. Ejectos jussu venerabilis Rothadi, Suessionum Episcopi, ad Synodi audientiam Archidiaconus deduxit; & partim confessi, partim convicti conspirationis malum perpetrasse, Canonum severitate depositi sunt; Presbyteri quippe erant, & separatim in monasteria sui Ordinis longè distantiâ relegati, ut deinceps nemo tale quid committere auderet, nisi qui similia perpeti non timeret.

V I.

[*De Ragamfrido Diacono, qui præcepta falsa regio nomine condidisse dicebatur.*]

Post hæc glorioſissimus Domnus Rex Karolus coram sacra Synodo quendam Diaconum Remensis Ecclesiæ, nomine Ragamfridum, impetiit quòd præcepta falsa regio nomine compilasset, sicut ad eum quorumdam suggestionibus & verisimilibus indiciis esset perlatum. Unde quia putatum est quibusdam significationibus ut purgationem sui isdem Diaconus subterfugere voluisset, aliis aliter dicentibus, visum est omnibus in eodem sacro conventu degentibus ut ab omni Concilio illi interdiceretur ne à parochia Remensi quoquo modo præsumpsisset abscedere, donec se ab illis quæ ei impingebantur idoneum redderet, vel competenter satisfacere procuraret. Quod & omnibus singillatim Episcopis, illi auctoritate episcopali præcipientibus,

Vide Flodoard. p. 555.

Vide Cap. *Ad Audientiam.* De crimine falsi. Decretal. lib. V. tit. 20. cap. 3.

ex divino mandato est interdictum.

[Sirmond. in *Conciliis Galliæ* addit hîc septem alia capita.]

VII.

* Septimâ actione eidem sacræ Synodo idem Christianissimus Domnus Rex Karolus hæc quæ sequuntur capitula proposuit, & consultu eorumdem Episcoporum ea per regnum suum innotescenda, exercenda, & conservanda commonuit, præcepit, & confirmavit.

* Hoc caput in Sirmondo Concil. Galliæ t. 3. p. 87. est Præfatio Capitularis sequentis.

[CAPITULARE MISSIS DOMINICIS, per Regnum directis datum. De statu Ecclesiarum ; & de rebus Ecclesiasticis reformandis.]

Goldastus, constit. Imper. tom. 3. p. 274. Sirmondus, Concil. Galliæ, tom. 3. p. 87. *Vide* Baron. t. X. p. 94.

ISTA Capitula Constituta sunt à Domno Karolo in Synodo apud Suessionis civitatem in Monasterio sancti Medardi, anno Incarnationis dominicæ DCCCLIII, *in mense Aprili.*

Cap. I.

[*De omnium Monasteriorum instauratione.*]

Vide can. 4. Conc. apud S. Macran. an. 831.

UT Missi nostri per civitates & singula monasteria, tam Canonicorum quàm Monachorum sive Sanctimonialium, unà cum Episcopo parochiæ uniuscujusque in qua consistunt, cum consilio etiam & consensu ipsius qui monasterium retinet, (quem volumus & expressè præcipimus ut præsens sit, *) vitam ibi degentium & conversationem inquirant, & ubi necesse est corrigant, & ubi desunt, congruas officinas construere jubeant; & ubi sunt factæ, & per negligentiam sunt destructæ, instaurari præcipiant, & victum ac potum & vestimentum atque cætera necessaria, pro qualitate & possibilitate loci & inhabitantium necessitate, ordinent; & hospitalitatem supervenientium hospitum & receptionem pauperum ibidem disponant & ordinent. Ecclesiæ quoquè luminaria & ornatum debitum ordinent, & thesaurum ac vestimenta seu libros diligenter inbrevient, & breves nobis reportent. Inbrevient etiam quid unusquisque Ecclesiarum prælatus, quando prælationem Ecclesiæ suscepit, ibi invenerit, & quid modò exindè ibi minus sit, vel quid vel quantum sit superadditum. (Quid etiam Nortmannis per nostram commendationem sive sine nostra commendatione datum sit, quidve relictum, vel quid à quoquam ibi in eleemosyna datum. *) Numerum etiam Canonicorum & Monachorum sive Sanctimonialium uniuscujusque loci describant, & nobis referant; ut secundùm qualitatem & quantitatem loci, cum consilio Episcoporum & fidelium nostrorum, ubi minor numerus fuerit, nostra auctoritate addamus; ubi verò indiscretione prælatorum superfuerit, ad mensuram redigamus. (Inquirant quoquè quot tempore avi nostri Karoli & Domni genitoris nostri Hludouvici unoquoquè in loco fuerint, & quot modò sint, & ubi loca à Nortmannis sive à quibuslibet aliis destructa sunt & penitus adnullata, quot ibi nunc propter paucitatem rerum & devastationem earumdem constitui vel ordinari possint, ut inde cum consensu fidelium nostrorum ordinemus quid de cætero agendum sit. *) Et qualiter abbatiarum prælati, & in locis sacris inhabitantes, de his quæ Missi nostri præceperint, obedierint, nobis diligentissimè & capitulatim referant.

* Hæc desunt in codice ms. Metensi.

* Hæc desunt in iisdem cod. mss.

* Hæc desunt in cod. mss. Bell. Rivip. & Met.

[*De Monasteriis in alodem datis.*]

II. Ut Missi nostri diligenter investigent per singulas parochias, simul cum Episcopo, de monasteriis quæ Deum timentes in suis proprietatibus ædificaverunt, & ne ab hæredibus eorum dividerentur, parentibus & prædecessoribus nostris sub immunitatis defensione tradiderunt, & posteà in alodem sunt data; ut describant quæ sint, & à quo vel quibus in proprietatem data sunt, & nobis renuntiare procurent; ut cum Episcopis & cæteris fidelibus nostris consideremus quid & qualiter inde, secundùm Dei voluntatem & nostram salutem, agere debeamus.

[*De Capellis & Abbatiolis in beneficium datis.*]

III. Ut Missi nostri per singulas parochias, unà cum Episcopo parochiæ ipsius, requirant de Capellis & de Abbatiolis ex casis Dei in beneficium datis, qualis census inde exeat, ut Ecclesia de qua sunt exinde vestituram habere possit, & nobis renuntient, ut hoc nostrâ auctoritate commendetur atque firmetur, & secundùm qualitatem vel quantitatem loci Clericos & luminaria ibi ordinent, & loca restaurari faciant.

[*Ut Presbyteri omnes sub dispositione sint Episcoporum.*]

IV. Denuntiandum est omnibus, & à Missis nostris ordinandum, ut omnes Ecclesiæ & Presbyteri sub immunitate ac privilegio, & ordinatione atque dispositi-

Regino, lib. 1. c. 14.

tione Episcoporum singularum parochiarum, in quibus consistunt, secundùm auctoritatem Canonicam & Capitularia Domni Karoli Imperatoris avi nostri, & pii Augusti Hludouvici Domni & genitoris nostri, permaneant.

[*De rebus Ecclesiasticis in alodem datis.*]

V. Ut Missi nostri diligenter investigent cum Episcopo & Prælatis monasteriorum, & per fideles & strenuos viros, in unaquaque parochia de rebus ecclesiasticis in alodem datis; & sicut evidentibus & veris indiciis* ac auctoritatibus compererint, diligenter à quo & quibus datæ sint, vel quantùm exinde sit, describant, & nobis renuntient.

* *Al.* Judiciis.

[*De rebus Ecclesiasticis unde nona & decima solvi debent.*]

VI. Ut Missi nostri expresè & cum omni diligentia, cum Episcopo & Prælatis monasteriorum per singulas parochias, requirant de rebus ecclesiasticis unde nonæ & decimæ solvi debent & non solvuntur, & * persolvi ab easdem res retinentibus faciant. Et si aliqua contradictio, quæ rationabilis videatur, oborta fuerit, describatur, & prælatus ipsius casæ Dei unde res esse noscuntur, & ille qui eas detinet, & nonam ac decimam solvere detrectat, simul cum Missis nostris ad nostram jubeatur venire præsentiam; ut tunc veritate compertâ, & diffinitione decretâ, quod rationabiliter invenerimus, inde præcipiamus. Volumus etiam ut investigent Missi nostri qualiter illi qui easdem res ecclesiasticas, unde decimæ dantur sive non dantur, illas salvas habeant, & in casticiis, & in sylvis custoditis, vel si terræ aut mancipia inde perdita sint, vel aliquid hujusmodi, aut si familia oppressa sit contra legem, & omnia per breves nobis renuntient Missi nostri.

* *Al.* ut.

[*Ut malla, vel placita, in locis sacratis, & diebus festis non fiant.*]

VII. Ut Missi nostri per singulas parochias Comitibus & reipublicæ ministris ex banno nostro præcipiant ne malla vel placita in exitibus & in atriis Ecclesiarum, & Presbyterorum mansionibus, neque in dominicis vel festivis diebus tenere præsumant; sed Comes convenientem locum consideret & inveniat ubi stationem ad mallum tenendum constituat; quia nefas est ibi reos puniri ubi respectu divinæ reverentiæ misericordiam, consensu fidelium nostrorum, & decreto prædecessorum nostrorum, consequuntur.

[*Ut tempore Quadragesimæ, & aliis Jejuniorum diebus, malla vel placita non fiant.*]

VIII. Ut Missi nostri Comitibus & omnibus reipublicæ ministris firmiter ex verbo nostro denuntient atque præcipiant, ut à quarta feria ante initium Quadragesimæ, nec in ipsa quarta feria, usque post octavas Paschæ, mallum vel placitum publicum, nisi de concordia & pacificatione discordantium, tenere præsumant. Similiter etiam à quarta feria ante nativitatem Domini usque post consecratos dies observent, necnon & in jejuniis quatuor temporum, & in Rogationibus, & in diebus Pentecostes simili observatione eosdem feriatos dies venerari omnimodis studeant.

Regino, lib. 2. c. 319.

Vide Burchard. lib. 12. cap. 17.

[*Ut colonos ab Episcopis flagellari eorum seniores indignè non ferant.*]

IX. Ut Missi nostri omnibus per singulas parochias denuntient quia si Episcopus aut ministri Episcoporum pro criminibus colonos flagellaverint cum virgis propter metum aliorum, cum tali discretione sine ulla occasione indebita, sicut in Synodo conlocutum est, & vel inviti ipsi criminosi corrigantur pœnitentiam temporaliter & corporaliter agant, ne æternaliter pereant; si seniores ipsorum colonorum indignè tulerint, & aliquam vindictam inde exercere voluerint, aut eosdem colonos ne distringantur contendere præsumpserint, sciant quia & bannum nostrum component, & simul cum excommunicatione ecclesiastica nostram harmiscaram durissimam sustinebunt.

Regino, lib. 2. c. 423.

[*Ut Ministri reipublicæ Episcopis parochiam circumeuntibus sint auxilio.*]

X. Ut Missi nostri omnibus reipublicæ ministris denuntient ut Comites vel reipublicæ ministri, simul cum Episcopo uniuscujusque parochiæ, sint in ministeriis illorum quando idem Episcopus suam parochiam circumierit, cùm Episcopus eis notum fecerit; & quos per excommunicationem Episcopus adducere non potuerit, ipsi regiâ auctoritate, & potestate ad pœnitentiam vel rationem atque satisfactionem, adducant.

[*Quòd super beneficia Ecclesiastica & præstarias regia præcepta non fient.*]

XI. Sciant etiam fideles nostri quia concessimus in Synodo venerabilibus Episcopis ne super beneficia ecclesiastica vel præstarias, etiamsi Episcopus aut quilibet monasteriorum Prælatus inrationabiliter petierit, præcepta confirmationis nostræ ullo

Regino, lib. 1. c. 368.

modo faciamus. Et ideò ab inrationabili petitione ſe unuſquiſque compeſcat.

[*Ut commutationes rerum Eccleſiaſticarum, vel mancipiorum, ſine conſenſu Regis non fiant.*

XII. Ut Miſſi noſtri omnibus per illorum miſſaticum denuntient ne commutationes rerum vel mancipiorum quilibet prælatus earumdem rerum eccleſiaſticarum, ſine licentia vel conſenſu noſtro, facere præſumat, neque mancipia eccleſiaſtica (quiſquam niſi ad libertatem commutet. Videlicet ut mancipia quæ pro eccleſiaſtico dabuntur, *) in Eccleſiæ ſervitute permaneant; & eccleſiaſticus homo qui commutatus fuerit, perpetuâ libertate fruatur.

Ivo, part. 3. c. 234. Decretal. Gregor. IX. lib. 3. tit. 19. cap. 3. *Mancipia.*

* Hæc deſunt in cod. mſ. Metenſi.

egino, lib. c. 369. Burchard. ib. 3. c. 72. 173.

TITULUS XII.

SYNODI APUD VERMERIAM.

Sirmondus, Conc. Galliæ, tom. 3. p. 91.

HÆC quæ ſequuntur diffinitiones in Synodo apud Vermeriam palatium habitâ, actæ ſunt anno ſupraſcripto, in menſe Auguſto, indictione præfatâ *.

* *Primâ.*

CAP. I.

[*Herimanno, poſtquam convaluit, Eccleſiæ ſuæ diſpoſitio reſtituta.*)

OMNIBUS ſanctæ dilectionis fratribus ad quorum hæc poterunt pervenire notitiam, Wenilo Senonum, Hincmarus Remorum, Paulus Rotomagenſium, Amalricus Turonum, Archiepiſcopi, Pardulus Lugdunenſium, Teutboldus Lingonum, Hucbertus Meldenſium, Anſegaudus Abrincatum, Hrothadus Sueſſionum, Immo Noviomagenſium, Hilmeradus Ambianenſium, Yrminfridus Belvacenſium, Erpoinus Silvanectenſium, Baltfridus Bajocacenſium, Guntbertus Ebrocenſium, Eirardus Lixovienſium, Erloinus Conſtantiæ, Hildebrannus Sagorum, Godelſadus Cabillonenſium, Jonas Æduorum, Braidingus Matiſconenſium, Agius Aurelianenſium Epiſcopi, apud Vermeriam palatium juſſu glorioſi Principis Karoli, anno ab incarnatione Domini DCCCLIII, Indictione primâ, VI Kalend. Septembris, in nomine ejuſdem Domini noſtri Jeſu Chriſti ſynodaliter congregati, ſalutem. Notum fraternitati veſtræ fieri volumus quia nuper inſtanti anno per præſentem primam indictionem apud urbem Sueſſionum, decimo Kalendas Maias, ad Synodum convenientes, cui ſacro conventui idem glorioſus Rex ſuam eſt dignatus exhibere præſentiam, inter cætera eccleſiaſtica negotia, de venerabili fratre noſtro Herimanno, Nivernenſis urbis Epiſcopo, quæſtionalis eſt ratio nobis oblata. Videlicet quia infirmitate præoccupatus ſeu præpeditus corporeâ, ſæpe ineptire, & quædam quæ ad naufragium rerum & facultatum eccleſiaſticarum pertinere, atque ad ſalvationem ac debitam ſeu rationabilem diſpenſationem impedire poterant, niſi celeri remedio ſubventum foret, agere indiſcretè ſoleret. Cujus ſuggeſtionis certa experimentorum documenta evidentiùs perquirentes, aliquanta invenimus quæ nobis fidem fecerunt aliis quæ audieramus ſenſum accommodare. Unde ſecundùm quod in decretalibus epiſtolis beati Gregorii exemplo reperimus, ſtatuimus illi œconomum perſuadere, qui ei ſuffragium & Eccleſiæ ſibi commiſſæ cuſtodiam debitam & canonicam exhiberet, donec annuente Domino iſdem frater venerabilis à ſua infirmitate optabiliter convaleſceret. Sed quoniam intimatum eſt nobis in ſua Eccleſia neminem poſſe reperiri qui interim eundem venerabilem, partim indebitâ fortè pietate, partim reverentiâ ſeniorali, ſecundùm modum à nobis conſtitutum cuſtodire aut vellet aut poſſet, conſilii conſultu illum hortati ſumus ut cum Domno Wenilone prænominato, ſcilicet reverendiſſimo confratre noſtro & Archiepiſcopo ſuo, maneret, illeque ei conveniens ſtudium impertiri curaret, & Eccleſiæ Nivernenſi ea quibus indigeret viſitatorio officio impenderet & ordinaret, quouſquè æſtivum tempus, quod hujuſmodi infirmitati, quâ impediri dicebatur, valdè contrarium eſt, pertranſiret, & ſæpefatus dilectiſſimus ac venerabilis frater noſter, ut prædiximus, à ſua infirmitate melioraretur, & ſuæ poteſtati ſuæque ipſius cuſtodiæ, ſuæve Eccleſiæ diſpoſitioni, ut eſt debitum, reſtitueretur. Quæ quoniam, gratias Deo, ad votum juxta divinam ordinationem, ut fuerant diſpoſita, ſunt quoquè perducta, & canonica jubet auctoritas ut ab uno quilibet rejectus Epiſcopo, non dicamus à tantis

pro tempore & ad tempus remotus ſecundùm quendam modum Epiſcopis, non recipiatur ſine teſtimonii aut litterarum evidentiſſimo documento, per hos noſtræ humanitatis apices plerunque dictum venerabilem fratrem noſtrum ſuæ ditioni & poteſtati, atque epiſcopali cuſtodiæ, ſuæque Eccleſiæ gubernationi debitè reſtituimus, & nos eum non morum vitiis, aut peccatis publicis, quæ cenſura damnat eccleſiaſtica, à ſua illum Eccleſia aliquantulùm removiſſe, quod ſine aperta convictione vel manifeſtâ confeſſione fieri non licet, qua de re & non libet, ſed corporeæ fuæ infirmitati, & Eccleſiæ ſibi commiſſæ neceſſitati pietative, conſuluiſſe manifeſtiſſimè demoſtramus. Quod ut præſentibus ſcilicet & futuris temporibus enucleatiùs cognoſcatur, his geſtis manibus propriis ſubterfirmare decrevimus.

[*Monaſterium Lebraha, quod juris erat S. Dionyſii, Conrado in precariam dari vetitum.*]

II. In nomine Patris, & Filii, & Spiritûs ſancti. Epiſcopi qui juſſu glorioſi Principis Domni noſtri Karoli ad Synodum in Vermeriam palatium convenimus, id eſt, Wenilo Archiepiſcopus, Paulus Archiepiſcopus, Amalricus Archiepiſcopus, Hincmarus Archiepiſcopus, * Teutboldus Epiſcopus, Anſegaudus Epiſcopus, (Pardulus Epiſcopus, *) Hrothadus Epiſcopus, Immo Epiſcopus, Yrminfridus Epiſcopus, Erpoinus Epiſcopus, Hilmeradus Epiſcopus, Agius Epiſcopus, Erloinus Epiſcopus, Baltfridus Epiſcopus, Guntbertus Epiſcopus, Eirardus Epiſcopus, Hildebrannus Epiſcopus, Jonas Epiſcopus, Godelſadus Epiſcopus, Braidingus Epiſcopus, Chuonrado inclyto & nobiliſſimo viro præſentem & æternam optamus in omnium ſalvatore ſalutem. Cùm inter cætera eccleſiaſtica negotia de ordinabili diſpoſitione monaſterii ſancti Dionyſii diſponeremus, venerunt Monachi ipſius ſacri cœnobii in præſentia venerandæ Synodi, deferentes auctoritates, videlicet teſtamentum quod ſanctæ recordationis Abba Fulradus de monaſterio Lebbraha, ubi ſanctus Alexander martyr quieſcit humatus, & de cella quæ ad ſanctum Hippolytum nominatur, ſeu de rebus aliis quas per idem teſtamentum iſdem venerabilis Abbas ſancto Dionyſio contulerat, necnon & privilegium quod exinde ſancta Sedes apoſtolica per beatum Stephanum Papam eidem monaſterio ſuper præfato teſtamento fecerat, dicentes quòd venerabilis Abbas illorum Domnus Hludouvicus, ex præcepto glorioſi Regis Domni noſtri Karoli, eos conſuluiſſet, ac conſenſum eorum quæſiſſet, quatenus præſcriptum monaſterium vobis in precariam, acceptis rebus veſtrâ traditione ad eandem caſam Dei delegandis, conceſſiſſet: quod conſentire ſine conſultu ſui Epiſcopi atque Archiepiſcopi, immò ſacræ Synodi, non auderent. Quam cauſam ſubtiliter inveſtigantes, & ad liquidum cognoſcentes, diffinivimus juxta ſacram & divinam auctoritatem, atque ſecundùm teſtamentum præfati piæ recordationis Fulradi, necnon & ſecundùm decretum apoſtolicæ Sedis, nullo unquam tempore jam dictum monaſterium ſancti Alexandri, cum rebus ſibi pertinentibus, à majore monaſterio ſancti Dionyſii quocunque ingenio divellendum, nec beneficiario neque precario jure diſtrahendum. Subjunxerunt etiam iidem Monachi quòd veſtrâ commendatione ac juſſione, immò etiam actione, idem monaſterium cum rebus ſibi ſubditis in veſtram ditionem redactum & aſſumptum, quin etiam uſurpatum habuiſſetis. Quod quàm abſurdum & contra legem atque juſtitiam ſit, ſi tamen ita ſe res habet, ipſi etiam pervidetis. Unde veſtram paternâ & caritativâ ſeu auctoritativâ cum interpoſitione divini nominis & epiſcopalis auctoritatis nobilitatem hortamur & obteſtamur ut hoc nullatenùs agere ulteriùs attentetis; ſed & ſi molitum eſt, ab hujuſmodi molitione vel actione vos veſtroſque compeſcatis; quia & contra Deum & contra omnem auctoritatem contraque veſtram ſalutem eſſe dinoſcitur. Sciatis etiam quia Domnum & Seniorem noſtrum Regem glorioſiſſimum Karolum & humili ſuggeſtione & divinâ auctoritate obſecravimus, præfatoque venerabili Abbati & Monachis ſuis præcepimus ut in hoc nulli adſenſum præbeant, quoniam nec vobis nec cuiquam fidelium expedit talia poſtulare. Valeto, vir nobiliſſime, & admodùm nobis in Chriſto cariſſime.

* Poſt Hincmarum in cod. Pithœano legitur Pardulus Archiepiſcopus.

* Deeſt in mſſ. Pithœano.

[*Capitula quæ in Synodo Sueſſionenſi * propoſita fuerant, Vermeriæ relata & ſuſcepta.*]

III. Sed & capitula quæ ſynodali conſultu Domnus Rex Karolus in Concilio memorato apud Sueſſionis civitatem ſacro propoſuit conventui, coram fidelibus ſuis in eodem palatio Vermeria relegi fecit, & ab omnibus conſonanter ſuſcepta ſunt & accepta.

* Hæc Capitula ſunt ſuperiùs relata, p. 53. 56.

TITULUS XIII.

APUD VALENTIANAS.

[De utilitatibus Regni & Ecclesiæ.]

DE his Capitulis quæ subsequuntur adnuntiaverunt populo Domni Reges Hlotharius & Karolus, quando in ipso anno incarnationis Domini convenerunt ad Valentianas per mensem Novembrium.

ADNUNTIATIO DOMNI HLOTHARII.

I. DE Missis directis per regnum, ut populus pacem & justitiam habeat. De raptoribus, de prædatoribus, de latronibus, & aliis malefactoribus, & de omnibus justitiis.

II. Ut ubi missatici simul venerint, Missi simul veniant. Et si de uno regno in aliud, aut de uno missatico in aliud, fugerint, simul eos constringant.

III. Ut ubicunque fugerint, illuc indiculus transmittatur ut Comes illos distringat, aut cum alode, aut per quodcunque potest, ut illuc reveniat, & emendet ubi malum fecit.

IV. Ut Missis commendetur ut faciant justitias; & si non fecerint, quòd ipsi pergere debeatis.

V. Ut si necessitas alicui fuerit, omnes sint parati quomodò invicem vos adjuvetis.

ADNUNTIATIO KAROLI GLORIOSI REGIS.

I. DE adnuntiatione episcopali, & de honore Sacerdotum.

II. De reædificatione Ecclesiarum, & de nonis ac decimis.

III. De observatione Capitulorum Domni Karoli & Domni Hludouvici de Ecclesiis.

IV. De observatione pacis, & cavenda rapacitate & oppressione rerum ecclesiasticarum ac pauperum.

V. Quòd nos cum consilio fidelium nostrorum ordinare volumus qualiter honestè & sine indigentia in curte nostra, sicut antecessores nostri fecerunt, vivere possimus. Et Comites ac cæteros fideles nostros admonemus ut ipsi sic suum esse & vivere ordinent, qualiter propter illorum necessitatem vicini eorum ac pauperes non opprimantur.

VI. De concordia & mutuo adjutorio Episcopi & Comitis ad justitias faciendas, & divinum ministerium exsequendum.

VII. De justitiis per Episcopos & Missos ac Comites nostros in regno nostro studendis.

VIII. De raptis & conjunctione Sanctimonialium, atque propinquarum seu sponsarum aliorum, ut quod in præterito actum est, secundùm consilium & judicium Episcoporum corrigatur, & de cætero omnimodis caveatur.

IX. Quòd si aliquid per necessitatem in Ecclesiis Dei, aut contra aliquem fidelium nostrorum fecimus, hoc quàm citiùs potuerimus libentissimè emendabimus. Et de cætero si aliquis apud nos parem suum nocere voluerit, hoc secundùm consuetudinem antecessorum nostrorum diffinire volumus.

X. De placito nostro, & de communi adjutorio contra Nortmannos, & de conlocutione nostra fraterna.

TITULUS XIV.

APUD SILVACUM.

[De Missis Dominicis pro Regni & Ecclesiæ commodis.]

SEQUUNTUR Capitula quæ in ipso anno, & in ipso mense Novembrio, Domnus Karolus consultu fidelium suorum in Silvatico edidit, & per regnum suum à Missis suis adnuntiari & observari præcepit, sed & Missos suos, sicut subsequitur, per regnum suum ordinavit.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus gratiâ Dei Rex, dilectis & fidelibus Missis nostris per regnum nostrum constitutis, salutem. Sicut vobis notum esse credimus, cum dilectissimo fratre nostro Hlothario apud Valentianas locuti fuimus, & communi consilio cum fidelibus nostris communibus consideravimus ut inter cætera sanctæ Dei Ecclesiæ, & nostri principatûs ac regni nobis à Deo commissi negotia necessaria, de his quæ subsequuntur vos specialiter ammoneremus; ut sicut hìc descripta habentur, unà cum Dei, adjutorio prout meliùs potueritis, strenuè exsequi procuretis, & hoc præsentaliter necessarium opus sine aliqua dilatione vel excusatione, sicut in missaticis conjuncti & deputati estis, simul conveniatis, & hoc ad perficiendum quantociùs inchoetis; & quantùm vel qualiter inde factum habueritis, unusquisque vestrûm, sicut in missaticis constituti estis, de unoquoque missatico nobis ad conloquium quod in proximo cum fratribus nostris habebimus, renuntiare procuret. Et si contigerit ut aliquis vestrûm nostro servitio, vel infirmitate aut quâcunque occasione detentus fuerit, pro hoc alii non dimittant ut commendata exsequi non studeant; etiamsi unus vacaverit à prædictis occasionibus *, ipse quantùm Deus dederit jussa perficere * studeat.

* *Cod. palat. & Met.* occupationibus. * *Idem Cod.* adimplere.

Cap. I.

Ista denuntianda sunt populo à Missis nostris.

NOSTRI Seniores, sicut audistis, parabolaverunt simul, & consideraverunt cum communibus illorum fidelibus de Dei servitio, & sanctæ Ecclesiæ ac regni statu, & qualiter vos qui in regno constitutis pacem & justitiam habere possitis; & ordinaverunt Missos per regnum illorum qui in hoc decertent, quantùm Deus adjutorium dederit.

II.

Inter omnes justitias quas ordinaverunt ut unusquisque habeat, primò consideraverunt de honore Ecclesiarum Dei, & orphanorum ac viduarum causis, & de regalibus justitiis. Tum maximè de raptoribus puellarum, & viduarum causis, & Sanctimonialium, & de his qui Presbyteros flagellare præsumunt, & qui Presbyteros de Ecclesiis sine Episcoporum consensu eicere vel recipere, aut censum de manso, vel ex his quæ Domnus & genitor noster in suis Capitularibus Ecclesiis in immunitate concessit, exigere non timent, & qui censa* de rebus ecclesiasticis ad Ecclesias persolvere detrectant, ut firmiter inquirantur, & acriter distringantur, & plena justitia inde fiat, secundùm quod in Capitularibus avi & patris illorum * statutum habetur. Et ipsi per certos fidejussores ad præsentiam illius in cujus regno tales inventi fuerint, perducantur, ut inde ipse commendet quid de tali homine fiat qui nec Deum timet, nec contra sanctos canones

* *Sirmondus legit* Censum; *at manu posuit* Censa. * *Leg.* nostri.

canones facere, nec legem & præceptum regium infringere pertimescit; salvâ censurâ ecclesiasticâ & episcopalis (pœnitentiæ *) vindictâ.

*[In Cod. Bigotian. legitur sententiæ.]

III.

Similiter de collectis quas Theudisca lingua *heriszuph* appellat, & de his qui immunitates infringunt, & qui incendia & voluntaria homicidia & adsalituras in domos faciunt.

IV.

De latronibus autem commendaverunt ut Missi omnibus denuntient in illa fidelitate quam Deo & Regi unusquisque debet, & promissam habet, & in illa Christianitate quâ pacem proximo unusquisque servare debet, ut sine exceptione alicujus personæ, nec pro amicitia, vel propinquitate, aut amore vel timore, ullus latronem celet, sed illum Missis illorum manifestet, & ad accipiendum illum adjutorium quantùm potuerit unusquisque præstet, & per sacramentum hoc Missi illorum firmare faciant sicut tempore antecessorum illorum consuetudo fuit. Et si aliquis Missos illorum non obaudierit, si Regis homo fuerit, per fidejussores ad illius præsentiam perducatur. Si autem alterius homo fuerit, Senior cujus homo fuerit, illum Regi præsentet.

V.

Commendaverunt etiam ut si alicui denuntiatum fuerit ut ad accipiendum latronem adjutorium præstet, aut aliquis sonum inde audierit ut ad latronem accipiendum concurratur, & se inde retraxerit ut ad hoc adjutorium non præstet, si liber homo fuerit, bannum dominicum componat; & si colonus fuerit, sexaginta ictus accipiat. Et si latro ibi occisus fuerit, qui eum occiderit leudem inde non solvat, & nullus illi inde faidam portare præsumat. Quòd si quis facere præsumpserit, per certos fidejussores ad Regis præsentiam perducatur.

VI.

Quicunque autem abhinc inante latronem receperit, maximè autem illum qui forbannitus fuerit, vel qui illos quos Missi nostri forbannierunt, recepit postquam forbanniti ab eisdem Missis nostris fuerunt, secundùm quod constitutum est in Capitularibus avi & patris nostri in libro III, Capitulo XXIII, si Francus est, cum duodecim similibus Francis juret quòd ipse latronem eum fuisse non sciret, licèt pater ejus sit, aut frater, vel propinquus. Si hoc jurare non potuerit, & ab alio convictus fuerit quòd latronem in hospitio suscepisset, quasi latro & infidelis judicetur; quia latro est, & infidelis est noster & Francorum *; & qui illum suscepit, similis est illi. Si autem audivit quòd latro fuisset, & tamen non scit profirmiter, aut juret solus quòd nunquam eum audisset, nec per veritatem, nec per mendacium, latronem; aut sit paratus, si ille de latrocinio evictus fuerit, ut similiter damnetur.

*[Sirmondus legit, quia latro infidelis est noster, & Francorum, &c.]

VII.

Ut quando Missi nostri latronem forbannierint, hoc & Missis aliis & Comitibus scire faciant. Et si de uno missatico in alium fugerit, si in vicinitatem venerit, pro hoc Missus qui eum forbannivit non dimittat ut eum non persequatur & comprehendat. Et si longiùs (fugerit *,) Missus in cujus missaticum fugerit, si alodem habuerit, illi tollat, & illum constringat ut illuc velit nolit reveniat, & ibi malum emendet ubi illud perpetravit. Et si in alicujus villam fugerit, & ipsa villa eum contenderit, secundùm quod in Capitularibus avi & patris nostri scriptum habetur, inde fiat. Et si necesse fuerit, ut justitia non proteletur, Advocato denuntietur ut ipsum latronem reddat, & eos qui eum contenderint præsentet, ut debitam disciplinam inde sustineant, & emendationem inde congruam faciant. Quòd si facere neglexerit usque ad secundam vicem, bannum dominicum inde componat; & sic per fidejussores ad præsentiam eorum deducatur, ut & de illo, & de contradictoribus, & de ipso latrone secundùm quod causa conjacuerit sic decernatur, ut cæteri metum habeant.

[* Sirmondus legit fuerit; at manu correxit fugerit.]

VIII.

Hoc etiam commendaverunt Seniores nostri, ut si hujusmodi malefactores, sicut prædiximus, de uno regno in aliud fugerint, similiter Missi illius, de cujus regno fugerit, ad alios Missos in illo regno, ubi fugit, hoc notum faciant, & illi Missi eos constringant ut ad illud regnum & ad illos Missos reveniant, ut ibi distringi possint ubi malum fecerunt.

IX.

De advenis qui oppressione Nortmannorum vel Brittannorum in partes istorum regnorum confugerunt, statuerunt Senio-

Regino, lib. 2. c. 424. *Vide* infrà, Titul. 15. cap. 6.

res noſtri ut à nullo reipublicæ miniſtro quamcunque violentiam vel oppreſſionem aut exactationem patiantur ; ſed liceat eis conductum ſuum quærere & habere, donec aut ipſi redeant ad loca ſua, aut Seniores illorum eos recipiant. (Nullus autem eos inſervire præſumat, eò quòd loco mercenarii apud aliquem manſerint, nec cenſum aut tributum exigere. *) (Quòd ſi *) inventus fuerit ex reipublicæ miniſtris aut aliis quibuſlibet contra hoc pietatis præceptum facere aut feciſſe, bannum dominicum exinde componat.

*[Hæc deſunt in Sirmondo.]

*[Sirmondus legit quòd qui, &c.]

X.

Ut omnibus denuntietur qualiter cuncti ſint præparati ad quamcunque neceſſitatem imminentem, ut ſecundùm conſuetudinem, prout neceſſitas evenerit, ad Dei ſervitium & illorum, atque ad defendendam ſanctam Dei Eccleſiam & regnum, omnes ſint præparati.

X I.

Capitula autem avi & patris noſtri, quæ in præſcriptis commemoravimus, qui ex Miſſis noſtris non habuerint, & eis indiguerint, ut commiſſa per illa corrigere poſſint, ſicut in eiſdem Capitulis jubetur, de ſcrinio noſtro vel à Cancellario noſtro accipiant, ut rationabiliter & legaliter cuncta corrigant & diſponant.

Lib. II. Capitular. c. 24.

X I I.

Ut unuſquiſque Miſſus in ſuo miſſatico proviſionem habeat ut ſi aliquis de noſtris fidelibus per miſſaticum ſuum tranſierit, aut ibi conſiſtens vel commanens rapinas vel deprædationes, aut talia inlicita fecerit de quibus Deus offendi ſolet, & populus pro oppreſſione gemere ; quatenùs hoc ſubtiliter & veraciter inveſtiget, & nobis renuntiet, qualiter inde nos ſic ordinemus, ut nec ipſum, nec alium hoc agere delectet.

X I I I.

Ut Miſſi in illorum miſſaticis curam habeant ne homines noſtri, aut alii quilibet, vicinos ſuos majores vel minores tempore æſtatis, quando ad herbam ſuos caballos mittunt, vel tempore hyemis, quando maraſcalcos illorum ad fodrum dirigunt, (deprædentur aut opprimant *. Et ſi) egerint, hoc etiam, ut prædiximus, veraciter Miſſi noſtri inveſtigent, & nobis renuntient, ut in Seniore hoc ſic emendemus, quatenùs homines ſuos in poteſtate habeat, & contenti ſint debitis, & indebita injuſtè non appetant.

*[Sirmondus legit, vicinos majores vel minores deprædentur, & ſi, &c.]

Poſt iſta capitula ſequitur in veteri codice Mſ. bibliothecæ Bigotianæ fragmentum epiſtolæ tum à Karolo Rege ſcriptæ ad Miſſos, ut reor, dominicos, hoc modo.

Mandamus præterea ut ſi Capitula Domni avi & genitoris noſtri ſcripta non habetis, mittatis ad palatium noſtrum de more prædeceſſorum veſtrorum Miſſum veſtrum & ſcriptorem cum pergamena, & ibi de noſtro armario ipſa Capitula accipiat atque conſcribat. Et vos deinde ſecundùm ipſa Capitula Dei juſtitiam, populique à Deo vobis commiſſi neceſſarias proclamationes, legaliter emendare ſolerti vigilantiâ procuretis. Valete.

Iſtud ſacramentum jurabunt Franci homines.

Ego ill. adſalituram, illud malum quod *ſcach* vocant, vel *teſceiam*, non faciam, nec ut alius faciat conſentiam; & ſi ſapuero qui hoc faciat, non celabo : & quem ſcio qui nunc latro aut ſcachcator eſt, vobis Miſſis dominicis non celabo, ut non manifeſtem. Sic me Deus adjuvet & iſtæ Reliquiæ.

Iſtud jurabunt Centenarii.

Ego ill. adſalituram, illud malum quod *ſcach* vocant, vel *teſceiam* non faciam, nec ut alius faciat conſentiam; & ſi ſapuero qui hoc faciat, non celabo : & quem ſcio qui nunc latro aut ſcachcator eſt, vobis Miſſis dominicis non celabo, ut non manifeſtem. Et de Francis hominibus in iſto comitatu & in meo miniſterio commanentibus nullum recelabo, quantùm recordari potuero, ut per brevem vobis Miſſis dominicis non manifeſtem. Sic me Deus adjuvet & iſtæ Reliquiæ.

Miſſi autem & Pagi per miſſaticos qualiter fuerunt tunc ordinati.

I. Hincmarus Epiſcopus, Ricuinus, Engiſcalcus, Miſſi in Remtiano, Vonziſo, Stadiniſo, Pertiſo, Barriſo, Camiziſo, Catalaunio, Virtudiſo, Bagenſoniſo *, Tardaniſo.

*[Sirmondus, Bagaſoniſo.]

II. Pardulus Epiſcopus, Altmarus, Teodacrus, Miſſi in Lauduniſo, Portiano, Sueſſonico, Urciſo, & Vadiſo.

III. Immò Epiſcopus, Adalardus Abba, Waltcaudus, Odelricus, Miſſi in Noviomiſo, Vermendiſo, Adertiſo,

Curtriciſo, Flandra, Comitatibus Engilramni, & in Comitatibus Waltcaudi.

IV. Folcoinus Epiſcopus, Adalgarius, Engiſcalcus, & Berengarius, Miſſi in Comitatu Berengarii, Engiſcalchi, Gerardi, & in Comitatibus Reginarii.

V. Hludouvicus Abba, Yrminfridus Epiſcopus, Ingilwinus, Gotſelmus, Miſſi in Pariſiaco, Melciano, Silvanectenſi, Vircaſino, Belvacenſe, & Vindoiliſo.

VI. Paulus Epiſcopus, Hilmeradus Epiſcopus, Herloinus, Hungarius, Miſſi in Rotmenſe, Tellau, Vitnau, Pontiu, Ambianenſe.

VII. Eirardus Epiſcopus, Teodericus Abba, Herloinus, Hardoinus, Miſſi in Aprincato, Conſtantino, Bagiſino, Coriliſo, Otlingua Saxonia, & Harduini, Oxmiſo, & in Liſuino.

VIII. Dodo Epiſcopus, Hrotbertus, & Oſbertus, Miſſi in Cinomannico, Andegavenſi, atque Turonico, Corboniſo, & Sagiſo.

IX. Burcardus Epiſcopus, & Hrodulfus, & Heinricus Abba, Miſſi in Bleſiſo, Aurelianenſi, Vinduſniſo, Carentino, Durcaſino, Duniſo, Ebricino, Stampiſo, Caſtriſo, Pinceſiſo, Madreciſo.

X. Wenilo Epiſcopus, Odo, & Donatus, Miſſi in pago Senonico, Trecaſino, Waſteniſo, Miliduniſo, Morviſo, Proviniſo, & in tribus [Arciſiſis *], & in duobus Brioniſis.

* *Cod. Metenſis* Archis; *Codex Palat.* Archiſus.

XI. Teutboldus Epiſcopus, Jonas Epiſcopus, Iſembardus, & Abbo Abba, Daddo, Miſſi in Comitatibus Milonis, & in Comitatibus Iſembardi, Auguſtuduno ſcilicet, Matiſconenſe, Divionenſe, Cabillono, Hatuariis, & in Tornedriſo, & in Belniſo, & in Duſmiſo Comitatu Attelæ, & in Comitatu Romoldi.

XII. Hugo, Gozſo, Nivilungus, Miſſi in Niverniſo, Alciodriſo, Avaliſo.

TITULUS XV.

APUD ATTINIACUM.

HÆC memorialia Capitula, quæ ſequuntur, dedit Miſſis ſuis Domnus Karolus anno dominicæ Incarnationis DCCCLIV, *in menſe Junio, quando apud Attiniacum cum fratre ſuo Hlothario fuit locutus, ut illa unuſquiſque Miſſus in ſuo miſſatico per regnum illius exſequi procuret.*

Cap. I.

DE Miſſis pro latronibus, ſcilicet ut addantur, & ſuppleantur Miſſi qui illa peragant quæ in Capitulis continentur, quæ ſupra in Silvaco illum edidiſſe præſcripſimus.

II. De maritima cuſtodia, ut ſecundùm conſuetudinem vigilanter diſponeretur.

III. De viis per aquas, videlicet ut ubi noviter clauſæ erant, aperirentur, ſicut antiquitùs fuerunt apertæ.

IV. De pontibus reſtaurandis, videlicet ut ſecundùm Capitularia avi & patris ſui, ubi antiquitùs fuerunt, reficiantur ab his qui honores illos tenent de quibus antè pontes facti vel reſtaurati fuerunt.

Lib. IV. Capitular. c. 12.

V. De navibus quæ vadunt ſub pontibus, videlicet ut inde teloneum non exigatur.

III. 54.

VI. De advenis quos affligunt miniſtri reipublicæ, ſcilicet ut qui ab illis quos Nortmanni vel Brittones adflixerunt, & ideò mendicando in iſtud regnum venerunt, vel qui propter adflictionem Aquitanicam huc venerunt, cenſum vel operationes exegerunt, hoc cum ſua lege illis emendent. Et qui deinceps hoc facere præſumpſerit, ſimul cum emendatione dominicum bannum componat.

VII. De latronibus qui nunc nihil mali faciunt, & quod jamdiu fecerunt emendatum habent, & nullus modò ſuper eos clamat, videlicet ut propter hoc modo non puniantur.

VIII. De hominibus qui in banno & in pœnitentia miſſi ſunt, & pejus ſemper faciunt, ſcilicet ut à Miſſis capiantur & conſtringantur.

IX. De monetis, & falſariis fabris, videlicet ut diligenter inquirantur & emendentur.

X. De rebus Eccleſiarum in alodem datis, videlicet ut à Miſſis inquirantur, & deſcribantur, & Regi denuntientur.

XI. De monaſteriis circumeundis, id eſt, ut ſicut ordinatum fuit, ita Miſſi exſequi procurent.

XII. De hominibus qui iterùm à novo raptos faciunt, ut à Missis comprehendantur, & constringantur, & ad Regis præsentiam deducantur.

XIII. De fidelitate Regi promittenda, id est, omnes per regnum illius Franci fidelitatem illi promittant. Et qui dicunt se illam promisisse, aut certis testibus hoc adprobent, aut jurent se illam antè jurasse, aut illam ipsam fidelitatem promittant.

Goldastus. Constit. Imper. tom. 3. pag. 290. Scriptores co-ætanei parte 2., pag. 404. Pith. in Gloss. in verbo *Fidelitas*. De Juditha, *vide* Vadian. pag. 64.

Sacramentum autem fidelitatis tale est.

Ego ill. Karolo Hludouvici & Judithtæ filio ab ista die inante fidelis ero secundùm meum savirum, sicut Francus homo perrectum esse debet suo Regi. Sic me Deus adjuvet & istæ Reliquiæ.

Anno Incarnationis Domini, DCCCLIV, V *Nonas Julias*, *in mallo Remis isti juraverunt quòd juratam habuissent fidelitatem.*

Isti juraverunt antiquitus.

Teudacrus. Amalricus. Rotboldus. Amalbertus. Dodo. Wingboldus. Berulfus. Wala. Herilo. Heirbertus. Airardus. Gotlandus. Hilpricus. Gerlegius. Amalgisus. Heico. Amalricus, major de Buxido.

Isti juraverunt fidelitatem.

Goderamnus. Dodilo. Sigebertus. Fidentius. Ermenulfus. Teutgriminus. Wicboldus. Ermengaudus. Rotmundus. Gisulfus. Haimiricus. Teutbaldus. Drogo. Theodericus. Ebroinus. Rodoinus. Gislinus. Wlfridus. Haimuinus. Wandrebertus. Berecarius. Angelinus. Ado. Meinardus. Ottradus, decanus. Guntbertus, decanus. Herwincus, decanus. Ozias. Ailus. Teudaldus. Teodoldus, decanus. Bertricus. Rothaus. Ingobertus. Amblinus, decanus. Gozselmus, decanus. Wlfarius. Flodoinus. Anglebertus. Emmenulfus. Sicbertus, decanus. Hecto. Isaac. Gislardus. Alaricus. Gerardus. Madergaudus, decanus.

TITULUS XVI.

APUD LEUDICAM.

HÆ sunt adnuntiationes quas Hlotharius & Karolus apud Leudicam adnuntiaverunt, anno DCCCLIV.

HLOTHARIUS,

Serenissimus Imperator.

Cap. I.

Scire volumus vestram omnium fidelitatem quia frequenter præsenti anno dilectissimum fratrem nostrum Hludouvicum invitavimus ut commune conloquium cum fidelibus nostris haberemus, atque cum illis de Domini voluntate, quantùm ipse inspirare vellet, ac de sanctæ Dei Ecclesiæ utilitate, nostroque ac nostrorum communi profectu, honore, & necessitate tractaremus & ordinaremus. Sed quia prædictus frater noster hactenùs, sicut optaveramus, quibusdam impedientibus causis, venire distulit, nos illud omittere noluimus quin utiliter nos conjungeremus.

II.

Nunc volumus vos certos reddere de nostra conjunctione, quia Christo propitio secundùm Deum ad salutem sanctæ Dei Ecclesiæ, nostramque ac vestram communem utilitatem & necessitatem, indissolubiliter corde & opere conjungere nos volumus, ut unum simus in Christo, & vos unum sitis nobiscum.

III.

Sapiatis quia legem qualem antecessores nostri, hoc est, pater & avus noster, vestris antecessoribus concesserunt & servaverunt, nos similiter vobis perdonamus, & inviolabiliter atque incorruptè, & præsentibus & futuris temporibus, per omnia volumus observare.

KAROLUS, GLORIOSISSIMUS REX.

Cap. I.

HANC ſiquidem conjunctionem facere idcircò uſque nunc diſtulimus, quia voluimus ut ſupradictus frater noſter nobiſcum pariter conveniens in eadem conjunctione ſe nobis aſſociaret. Sed quia ille aliquibus impedimentis præpeditus venire omiſit, nos auditâ perturbatione quam filius ejus facere conatur, conſociare nos voluimus. Sciatis ergo quoniam & in proſperis & in adverſis ſimul erimus; nec poterit nos, Deo adjuvante, ullum offendiculum ab ea caritate ſeparare quâ fraternis vinculis adſtricti ſumus. Sed ubicunque alterno ſolatio & adjutorio indiguerimus, quantùm Dominus permiſerit, in invicem ſupportari & ſuſtentari cupimus, atque contra omnem terrenum inimicum auxilium in alterutrum ferre volumus.

II.

Si autem iſdem frater noſter, ſicut optamus & ei mandamus, hoc agere diſtulerit, nos ita conjuncti ſumus ut unus alteri tale præbeat ſolatium & adjutorium quatenùs ubicunque neceſſe fuerit, amodò & deinceps, ſicut præmiſimus, unuſquiſque regnum ſibi divinitùs commiſſum quietè obtinere poſſit. Et ſi aliquis pari ſuo ſuperſtes extiterit, ipſe qui remanſerit, nepotes ſuos unà cum regno patris ſub tuitione & defenſione habeat; ut contra adverſantium machinationes, auxiliante Deo, ita muniti exiſtant qualiter quieto ordine regnum patris obtinere valeant.

III.

Certiſſimè igitur devotionem veſtram ſcire cupimus, quia veraciter nos recognoſcimus in multis Deum offendiſſe, animoſque veſtros negligenter moleſtaſſe. Quæ videlicet cuncta ita favente Chriſto pro viribus emendare voti habemus, ut & Deum placare & veſtræ devotioni ſatisfacere poſſimus. De quibus omnibus certiores vos reddere curabimus cùm pluriores noſtri fideles convenerint, aut cùm præfatus frater noſter, ut ei mandavimus, venerit, ſi tamen venire voluerit, quomodocunquè vobis amabilius erit; ita ut veraciter cognoſcatis promiſſionem noſtram omnimodis adtendere* & pleniſſimè nos obſervare velle.

*[*Sirmondus legit* attendere.]

IV.

Illud prætereà in commune veſtra & omnium comperiat ſolertia quia ideò vobis in hoc ſacro loco hæc ſollicitè denuntiare voluimus, ut noveritis cuncta quæ dicimus, Domino favente, Sanctiſque ejus ſuffragantibus, in quorum præſentia denuntiantur, inviolabiliter obſervaturos nos eſſe.

Hoc eſt ſacramentum quod [*ſibi tres Fratres Francorum Reges*] *mutuò juraverunt.*

Ab hodierna die & deinceps, ſi Hludouvicus frater noſter illud ſacramentum quod contra nos juratum habet, infregerit vel infringit, aut filii ejus ad talem partem regni quam tu contra eum acceptam habes, in quantum Dominus poſſe dederit, & contra ipſum & contra filios ejus, ac omnes qui eam tibi auferre voluerint abſque juſta & rationabili occaſione, ſi tu expetieris, adjutorium tibi defenſionis præſtabo. Si autem ego te ſupervixero, filiis tuis talem partem regni quam tu contra me & meum fratrem acceptam habes, non auferam, ſed conſentiam. Et ſi ipſi vel fideles illorum expetierint defenſionis adjutorium contra ipſum fratrem noſtrum & filios ejus, ac omnes, ut eam tenere poſſint, adjutorium in quantum potero præſtabo, ſi tu aut filii tui idipſum adjutorium mihi præſtaveritis, & à nobis vos non diſſociaveritis.

TITULUS XVII.

Notitia Ecclesiarum Belgii, p. 56.

PRÆCEPTUM CONFIRMATIONIS PRO ECCLESIA TORNACENSI.

Datum apud Vermeriam Palatium regium, VIII. Kalendas Augusti, anno Christi DCCCLIV, *Karoli Calvi Regis XV.*

KAROLUS, gratiâ Dei Rex. Quia venerabilis vir Immo, Noviomagensis atque Tornacensis Ecclesiæ Episcopus, utilitatem sibi commissæ Ecclesiæ & necessitatem Canonicorum suorum prævidens, scilicet ut rebus exterioribus adhibitis, divinum cultum ac ministerium proprii officii liberiùs possit explere, deferens privilegium quoddam venerabilium Episcoporum nostrorum manibus roboratum, in quo quædam res ad usus præfatorum Canonicorum suorum delegatæ detinebantur, humiliter petiit ut id easdemque res cum appendiciis suis prædictæ Ecclesiæ sanctæ Dei genitricis Mariæ semper Virginis, in præfata civitate Tornaco sitæ, in usibus ac stipendiis Clericorum ibidem Domino servientium perpetualiter habendas, nostris confirmaremus edictis. Fuerunt namque temporibus antecessorum ejus præscriptæ civitatis Clericorum usibus applicatæ, villa Lamedinius cum integritate sua, & mariscus unus in Flandrense pago, necnon etiam decimæ populi juxta antiquam consuetudinem ad eundem locum confluentis. Prætereà ab eodem venerando Pontifice acquisitæ res & superadjectæ sunt hæ, id est, in pago Bragbantense, in loco qui dicitur Villa, quicquid Hrotscindis Deo devota in eodem loco habuisse cognoscitur, ad partem prædictæ Ecclesiæ tradidit, necnon & mariscum in pago Flandrensi quem Otgisus Presbyter & Butgisus germanus ejus frater præfatæ Ecclesiæ contulerunt, teloneum etiam præfatæ civitatis Tornacensis, & insuper in Noviomo vineæ de quibus secundùm temporis qualitatem colliguntur modia centum viginti. Has denique res, sicut in privilegio Episcoporum continetur, secundùm prænominati reverendi Pontificis Immonis rationabilem constitutionem, sumptibus & indumentis ceterisque utilitatibus præsignatis Canonicis sanctæ Mariæ, ejusdem sæpedicti venerandi Præsulis supplici deprecatione, perenniter habendas decernimus & firmamus; videlicet ut remotâ necessitatis inquietudine, ipsis & successoribus eorum liberiùs per omnia tempora, pro nobis & regni stabilitate, Christi misericordiam assiduis precibus implorare delectet.

Prætereà statuimus ut ultra tricenarium numerum in congregatione fratrum prædictæ Ecclesiæ sanctæ Dei genitricis Mariæ nullus Clericorum adjiciatur, nisi fortè superadjectæ fuerint aliæ præter istas res quæ ad usus eorum sine murmuratione sufficiant; quatenùs moderata rerum distributio præfatorum Clericorum in memorato loco secundùm proprii Pontificis administrationem sufficiens, non aliâ constitutione moveatur quæ eorum animos aliquâ turbelâ in divino servitio tepescere cogat.

Ut autem hæc præcellentiæ nostræ confirmatio perpetuum in Dei nomine obtineat vigorem, de anulo nostro subter eam jussimus sigillari.

GUILLERMUS..... ad vicem LUDOVICI recognovit.

Data VIII. Kalendas Augusti, Indictione IV, anno XV, regnante KAROLO glorioſissimo Rege.

Actum Vermeriâ palatio regio.

TITULUS XVIII.

HOC eſt Conſilium quod Epiſcopi & Abbates & cæteri fideles Domni Karoli apud Bonoilum communiter illi dederunt, anno incarnationis Domini noſtri Jeſu Chriſti* DCCCLVI, *in menſe Auguſto.*

*[Vide *infrà* p. 1267, nomina Epiſcoporum & Abbatum qui Concilio iſti interfuerunt.]

*[Sic etiam legitur in Sirmondo. At codex Pithœanus habet *nobiſcum*, & ſic legendum videtur.]

INCREPATIO quam in epiſtola Domini Apoſtolici (vobiſcum *) & cum aliis fidelibus veſtris audivimus, ſeveriſſimè nos tangeret, ſi nos aliter non egiſſemus quàm iſdem Domnus Apoſtolicus nos egiſſe, ſecundùm quod ipſe audierat, cum magna auctoritate mandavit. Nam quia nos in iſto facto, unde nos ſpecialiter redarguit, conſentientes non fuimus, & vos ac fideles veſtros, quos inde admonere convenit, & verbis & ſcriptis, ſicut ipſi ſcitis, & manentia ſcripta teſtantur, frequenter & ſalubriter commonuimus, ut quod contra ſalutem & auctoritatem factum erat emendaretur, & ne deinceps committeretur, omnimodis caveretur, damnabiliter iſtâ increpatione non tangimur. Sed & nunc noſtris monitis illius monita conjungentes, & illius monitis noſtra monita ſubjungentes, hortamur ut ſtatum monaſteriorum in regno veſtro conſiſtentium, aliter quàm debeat & deceat perverſum ac confuſum, quantò citiùs & meliùs ac poſſibiliùs atque rationabiliùs potueritis, reſtituere & corrigere ſtudeatis. Et non ſolùm hoc vos & commiſſos vobis in regno veſtro agere commonemus, verùm etiam monemus, hortamur, & precamur ut capitula quæ vos ipſe cum fidelibus veſtris in Colonia villa manu propriâ confirmaſtis, ſed & ea quæ in Belvaco civitate Epiſcopis tradentibus ſub conditione notiſſima ſuſcepiſtis, illa quoquè quæ cum fratribus veſtris ſecus Teudonis villam in loco qui dicitur *Judicium* approbaſtis, illaque quæ in Verno palatio ſynodaliter prolata ſuſcepiſtis, ea etiam quæ in Sparnaco de epiſcopalibus capitulis cum illuſtribus viris & ſapientibus Baronibus veſtris obſervanda delegiſtis, ſed & illa quæ cum Fratribus veſtris apud Marſnam manu propriâ confirmaſtis, verùm & illa quæ in Synodo Sueſſionica, cui veſtram præſentiam exhibere dignati fuiſtis, acceptaſtis, necnon & illa quæ in Silvaco decreviſtis, cum his quæ in Leodico cum fratre veſtro Hlothario adnuntiaſtis, diligenter & frequenter ad memoriam reducatis ac relegatis, & quæ in regno veſtro contra illa acta ſunt, contraque divinam & ſalubrem auctoritatem, quam progenitores & prædeceſſores veſtri directo ordine tenuerunt & obſervaverunt, perpetrata ſunt, quantociùs ratio & poſſibilitas permittit, corrigere procuretis. Et ne de cætero à quocunque contra hæc agantur, communiter omnes cooperante Domino caveamus. Et ſi quid contra hæc actum fuerit, ſtatim ut citiùs fieri potuerit, æquitate & ratione ac poſſibilitate dictante, abſque dolo, cum recta intentione & lege ac auctoritate competente unicuique ordini corrigatur. Et ne leve cuiquam videatur quod Deo teſte, ac mediante manu propriâ confirmatum, & ſponſione cum veritatis, quæ Deus eſt, aſſertione prolatum eſt, diſcat ex confirmationis cautione in terris, & ex baptiſmatis ac cæterarum obſervationum confirmatione in cœlis, quantis nexibus quiſque teneatur obſtrictus; omneſque quod divino ſpiritu dicitur communiter audiamus: *Niſi converſi fueritis, gladium ſuum vibrabit; arcum ſuum tetendit, & paravit illum, & in eo paravit vaſa mortis.* De quibus non omnes ad ſe & mandatorum ſuorum obſervationem converſos, & in obſervatione eorumdem permanentes, eripiat Jeſus Chriſtus Dominus noſter; cui eſt honor, & gloria, poteſtas, & imperium per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

Pſal. 7. 13.

TITULUS XIX.

AD FRANCOS ET AQUITANOS MISSA DE CARISIACO.

HÆC quæ sequuntur Capitula misit Domnus Rex Karolus ad Francos & Aquitanos, qui ab eo discesserant anno incarnationis dominicæ DCCCLVI, *Nonis Julii de palatio Carisiaco, per fideles Missos suos Adalardum Abbatem, Rodulfum, Richuinum, Adalgarium, & Berengarium.*

Cap. I.

Mandat vobis noster Senior quia suus avunculus Rhuodulfus illi de vestra fidelitate nuntiavit, & quòd vos illum precastis ut ad vos suos denominatos fideles in sua mercede transmitteret, & vos illi per illos vestram necessitatem & voluntatem mandare volebatis; & si aliquid factum habebatis quod necessitas fuisset emendare, voluntariè per illorum consilium emendabatis, & quod vobis consilium donaverint ad nostri Senioris fidelitatem & vestram salvationem, voluntariè faceretis.

II.

Et mandat vobis noster Senior quia placet ei quod illi suus avunculus de vestra fidelitate & bona voluntate nuntiavit; & secundùm vestram deprecationem transmittit nos, sicut precastis, ad vos; & mandat vobis quia si aliquis de vobis se reclamat quòd injustè alicui de vobis fecit, & ad rectam rationem & justum judicium venire non potuit, aut per insidias aliquas aut ipse Senior noster, aut aliquis ad illum, aliquem de vobis (comprehendere *) voluit, & propter hoc ad tempus aliquis de vobis ab illius præsentia & ab illius servitio se substraxit; quia omnis quicunque de vobis ad rectam rationem ad illum & ante suos fideles venire voluerit, hoc ei concedit. Et si justè & rationabiliter inventum fuerit quòd rectam rationem contra eum aliquis de vobis habuerit, cum consilio fidelium suorum hoc voluntariè emendabit. Et si inventum fuerit quòd illam causam unde aliquis de vobis conquirere voluerit, per rationem fecerit, volet ut sicut per rationem fecit, ita facta per rationem permaneat.

*[*Sic etiam Sirmondus. At manu repositit* comperdere.]

III.

Mandat vobis ut si aliquis de vobis rectam rationem ad illum & ante suos fideles precaverit, & inde in rectam rationem venerit, & justè & rationabiliter inventum fuerit quòd rectam rationem aliquid de vobis non habeat, & ipsa recta ratio illum convicerit, quia si se concrediderit & humiliaverit, & emendare voluerit, & in ipsa emendatione permanere voluerit, quia sicut cum suis fidelibus rationabiliter invenerit ut rationabilem misericordiam faciat, voluntariè paratus est facere.

IV.

Mandat vobis quia si aliquis est de vobis qui non se confidit in sua conscientia, ut rectam rationem precare aut non valeat aut non audeat, & se recognoscit & pœnitet, & misericordiam illius & indulgentiam petierit, quia illum, tantùm ut inante sicut debet se caveat, voluntariè unicuiqui qui sic se recognoscit, misericordiam & indulgentiam donat.

V.

Mandat vobis ut ne aliquis de illo inante dubitet quia ipsam rectam rationem, qui illam quærit, semper illi vult conservare, & illam misericordiam quam modò illi concedit, similiter illam semper vult conservare, si ille aliam iterùm talem causam non commiserit pro qua per rectam rationem justum judicium debeat sustinere.

VI.

Mandat vobis quia si aliquis de vobis talis est qui dicat quia pro paupertate & necessitate, quia multos dies in illius servitio misit, & omnia quæ habuit dispendit, ad talem conjunctionem, ut aliquid impetraret quod per servitium impetrare non potuit, se conjunxit, quia si hoc nostro Seniori ante suos fideles demonstrare potuerit, & hoc si verum inventum fuerit quòd Senioris nostri culpa fuerit quòd per necessitatem aliquis de vobis rationabiliter

biliter de ſervitio alius ſe tali modo ſubtraxerit, quia Senior noſter hoc voluntariè recognoſcit, & cum conſilio de ſuis fidelibus hoc quàm citiùs & rationabiliùs potuerit, emendabit.

VII.

Mandat vobis quia ſi aliquis de vobis dixerit quòd hoc quod fecit, non pro ſua infidelitate neque pro ſua deſinhonorantia, fecit, & timet aliquis de vobis quòd noſter Senior alicui de vobis reputare inante debeat hoc factum, aut pro ſua infidelita aut pro ſua deſinhonorantia, & propter hoc jam ultrà ad illum non debeat conſilium acaptare, quia qualiſcumque de vobis tali modo in iſto facto commiſculatus eſt, ſi inante illi ſic fidelis & obediens & adjutor ad ſuum regnum & debitum honorem continendum fuerit, ſicut per rectum homo ſuo Regi & ſuo Seniori eſſe debet, quia nulli de iſta cauſa volet reputare, ſed totum ex corde dimittere quod in illius perſona in iſta cauſa commiſit, & ſuum ſervitium, quod illi & ante fecit, & adhuc Deo juvante faciet, debitè & rationabiliter vult illi merere. Si autem aliquis illi aut alicui injuſtè abſtulit, lex hoc, ſicut conſuetudo & rectum eſt, pacificabit.

VIII.

Et ſciatis quia Senior noſter, ſicut ſubindè voluit, Deo gratias, nunc ad bonum effectum perduxit, & rogavit fideles ſuos ut ſine ulla mala ſuſpicione de illius iracundia aut animi commotione communiter quærant & inveniant, atque deſcribant hoc quod ille ſecundùm ſuum miniſterium facere debet, & quæ facere illum non condeceant. Et ubicunque inventum fuerit quòd fecit quod facere non debuit, paratus eſt ut cum Dei adjutorio & fidelium ſuorum conſilio hoc quàm citiùs cum ratione & poſſibilitate emendare potuerit, emendet & inante corrigat, & correcta cuſtodiat; & quod facere debuit, quod ad ſalutem & honeſtatem illius pertinuit, & aliquid minùs fecit, hoc cum Dei adjutorio & fidelium ſuorum conſilio & auxilio facere quàm citiùs cum ratione & poſſibilitate potuerit, faciat.

IX.

Et ſimiliter vult ut nos quæramus & inveniamus & deſcribamus quid & qualiter nobis fidelibus ſuis in unoquoque ordine contra illum conveniat facere, & quid non conveniat facere; ut illa quæ conveniunt faciamus, & illa quæ non conveniunt caveamus, & ubicunque in retro aliqua à nobis ſuis fidelibus in quocunque ordine facta ſunt quæ non condeceant, cum Dei & illius auxilio & noſtro communi conſilio quàm citiùs cum ratione & poſſibilitate emendare potuerimus, emendemus, & inante corrigamus, & correcta cuſtodiamus.

X.

Et ſciatis quia (ſic eſt adunatus *) cum omnibus ſuis fidelibus in omni ordine & ſtatu, & nos omnes ſui fideles de omni ordine & ſtatu, ut ſi ille juxta humanam fragilitatem aliquid contra tale pactum fecerit, illum honeſtè & cum reverentia, ſicut Seniorem decet, ammonemus ut ille hoc corrigat & emendet, & unicuique in ſuo ordine debitam legem conſervet. Et ſi aliquis de nobis in quocunque ordine contra iſtum pactum in contra illum fecerit, ſi talis eſt ut ille inde eum ammonere voleat ut emendet, faciat; & ſi talis eſt cauſa ut inde illum familiariter non debeat ammonere, & ante ſuos pares illum in rectam rationem mittat, & ille qui debitum pactum & rectam legem & debitam Seniori reverentiam non vult exhibere & obſervare, juſtum juſtitiæ judicium ſuſtineat. Et ſi ſuſtinere non voluerit, & contumax & rebellis extiterit, & converti non potuerit, à noſtra omnium ſocietate & regno ab omnibus expellatur. Et ſi Senior noſter legem unicuique debitam, & à ſe & à ſuis anteceſſoribus (nobis & noſtris anteceſſoribus) perdonatam, per rectam rationem vel miſericordiam competentem unicuique in ſuo ordine conſervare non voluerit, & ammonitus à ſuis fidelibus ſuam intentionem non voluerit, ſciatis quia ſic eſt ille nobiſcum & nos cum illo adunati, & ſic ſumus omnes per illius voluntatem & conſenſum confirmati Epiſcopi atque Abbates cum laicis, & laici cum viris eccleſiaſticis, ut nullus ſuum parem dimittat ut contra ſuam legem & rectam rationem & juſtum judicium, etiamſi voluerit, quod abſit, Rex noſter alicui facere non poſſit.

[* *Sirmondus manu repoſuit legendum* ſic eſt ille adunatus, *&c.*]

XI.

Et ſciatis quia ad hoc quærendum & inveniendum, & ſtatuendum atque confirmandum, cum noſtro & cæterorum fidelium ſuorum conſenſu, habet noſter Senior conſtitutum locum Vermeriam palatium, & tempus ac diem XIIII. Kalend. Auguſti; & habet ex nomine deſcriptos fideles ſuos, per quorum tractatum iſta cauſa Deo adjuvante ad perfectionem perveniat; & habet VII. Kalendas Auguſti ad ipſum palatium Vermeriam generaliter omnes fideles ſuos convocatos, ut

omnibus ſuam voluntatem & perdonatio nem & noſtram, qui fideles illius ſumus, devotionem accognitet; ut iſta convenientia, quam teſte Deo confirmabimus, inante diebus vitæ ſuæ & diebus vitæ noſtræ conſervetur, & ipſe ſuis ſucceſſoribus contra ſucceſſores noſtros, & nos noſtris ſucceſſoribus ſuis ſucceſſoribus conſervandam in Dei nomine relinquamus.

XII.

Et ſciatis quia vult Senior noſter, & nos ac cæteri fideles illius, ut ſi vos, qui illius fideles & conſiliarii eſſe debetis, volueritis, ſicut vobis diximus, ad illius præſentiam & fidelitatem atque ſervitium venire, & nobiſcum in iſta ſocietate eſſe, quia & ipſe & nos quæ voluntariè volemus, ut cum nobis hoc & quæratis & inveniatis, & ſtatuatis (& confirmetis atque conſervetis, *) & nos cum vobis ſimiliter: & vobis aliis omnibus, ſicut & nobis, debitam legem & rectam rationem dehinc inante, ſicut rectum eſt, vult conſervare, ſicut ſui anteceſſores, qui hoc meliùs & rationabiliùs fecerunt, noſtris & veſtris anteceſſotibus in omni ordine conſervaverunt.

* [*Sirmondus legit* & confirmetis. *At manu poſuit loco* confirmetis *legendum eſſe* atque conſervetis.]

XIII.

Et mandat vobis noſter Senior quia ſi aliquis de vobis talis eſt cui ſuus ſenioratus non placet, & illi ſimulat ut ad alium Seniorem meliùs quàm ad illum acaptare poſſit, veniat ad illum, & ipſe tranquillo & pacifico animo donat illi commeatum; tantùm ut ipſi & in ſuo regno vel ſuis fidelibus aliquod damnum aut aliquam marritionem non faciat; & quod Deus illi cupierit, & ad alium Seniorem acaptare potuerit, pacificè habeat.

XIV.

Et ſi aliquis fuerit de vobis qui voleat dicere quia non credit Senioris noſtri fidem, & ſuſpectus ſit de ſua perditione, & propter hoc non audeat ambulare ad illum, nos vobis damus Dei & noſtri Senioris Karoli fidem, & de ſuis Epiſcopis (& fidelibus Clericis fidem, *) quia quantùm Deus vos ſalvaverit, & vos vos ipſos ſalvaveritis, ſani ambuletis, & ſani cum illo ſitis; & ſani, ſi vobis cum illo, ſicut debet, non convenerit, retornetis; tantùm ut pacificè & ſine ſeditione ambuletis, & ſuos fideles non ſollicitetis.

* [*Sic Sirmondus. At manu reſtituit* & fidelibus damus fidem; *quæ lectio eſt codicis Bellovacenſis.*]

XV.

Et ſi adhuc dubitatis, & aliam firmitatem quæritis, tantùm ut contra rationem non quæratis, ſi ad illum, ſicut diximus, ambulare vultis, etiam & ad hoc parati ſumus ut faciamus; quia certi ſumus quia omnia cum ſecuritate facere poſſumus.

TITULUS XX.

AD EOSDEM MISSA DE BASIU.

ISTA Capitula miſit Rex de Baſiu per Hadabrannum & Bettonem.

CAP. I.

MANDAT vobis Senior noſter ſalutes. Mandat etiam vobis quia valdè miratur quòd placitum tale non cuſtodiſtis ſicut vos illi promiſiſtis, & ſicut ipſe vobis mandavit.

II.

Mandat vobis Senior noſter quòd propterea hoc placitum dimiſiſtis ut fratris ejus expectare voluiſſetis adventum, juxta quod illi mandaſtis, non ſine aliis ſuis fidelibus, quos modò ſecum non habuit, invenire potuit, ut neceſſe eſſet inde aliquam expectationem facere.

III.

Habet Seniot noſter conſtitutum aliud placitum Kal. Septemb. in villa Nielſa, ubi ei occurrere ſui fideles debent. Propterea mandat vobis ut vos tali loco & vobis congruo & eidem præmiſſo loco proximo, veniatis, ubi tales ſuos fideles tranſmittere ad vos poſſit quos vobis mittendos poſtulaveritis.

IV.

Sciatis quia vult vobis hoc obſervare ſecundùm quod vobis in Vermeria conceſſit, & ſicut ſcriptis & verbis anteà mandaverat, & quicquid amplius juſtè & rationabiliter poſtulare vultis. Pariter & de expectatione, ſecundùm quod cum fidelibus ſuis invenerit quòd Dei voluntati, & ejus fideliumque ſuorum honori, non ſit indignum, propter Deum & nutrimentum

Domini & genitoris ſui ac illius, & ſervitium illi à vobis impenſum, hoc vobis adſentire non contradicit.

V.

Mandat vobis ut memores ſitis Dei & veſtræ Chriſtianitatis, & nutrimenti genitoris ejus & ſui & debitæ fidelitatis & regni ſupervenientis periculi, ſtudeatis vos fideles ſanctæ matris Eccleſiæ & ſui unanimes fieri, & omnipotentis Dei voluntatem ac illius fidelitatem communemque ſalutem ſimul cum ipſo fideliter explere, ad reſiſtendum inimicis & Chriſtiani nominis perſecutoribus.

TITULUS XXI.

AD EOSDEM, PER ADALARDUM ABBATEM.

ISTUM Miſſaticum tranſmiſit Domnus Rex glorioſus Karolus per Adalardum Abbatem, & Richuinum, & Rodulfum, & Berengarium.

Cap. I.

MANDAT vobis Senior noſter ſalutes: & mandat vobis quia quicquid in veſtra cauſa ſecundùm conſilium ſuorum fidelium melius & honeſtius invenire potuit, per ſuos fideles & ſua Capitula jam per duas vices vobis mandavit.

II.

Mandat vobis quia ſicut per illos ſuos fideles & per eadem Capitula vobis innotuit, ſic vult erga vos adtendere & obſervare. Et ſi vos adhuc talem cauſam eum poſtulare volueritis quæ ad ſuum honorem & ad veſtrum profectum pertineat, paratus eſt etiam in hoc ſecundùm veſtram petitionem facere juxta conſilium fidelium ſuorum.

III.

Mandat etiam ut recordemini Dei & veſtræ Chriſtianitatis, & condoleatis atque compatiamini huic ſanctæ Eccleſiæ, quæ & à vobis & ab aliis miſerabiliter eſt oppreſſa & deprædata, & quæ crudeliter ex altera parte perſequitur à Paganis: & non vos diſſocietis ab unitate & unanimitate fidelium Dei; ſed acceleretis præſentaliter vos illi adunare, & conjungere aliis Dei ſuiſque fidelibus, ad defenſionem ſanctæ Eccleſiæ & ſuam fidelitatem.

IV.

Si autem dicitis vos propter pares veſtros, qui præſentes non ſunt, hoc non poſſe facere, mandat ut vos qui in præſentiarum eſtis, talem ſecuritatem ei faciatis ut non propter aliam cauſam hoc dimittatis quod per nos vobis mandat, niſi propter illos veſtros pares qui præſentes non ſunt. Et facite ei ſecuritatem ut illos veſtros pares ad Dei ſervitium & ad ſuam fidelitatem, in quantum potueritis, exhortemini & convertatis, & ſi illos converti non potueritis, vos ab ejus ſervitio non vos ſubtrahatis. Quoniam ſi omnes converti ad illum volueritis, paratus eſt vos omnes ſecundùm ſanctæ Eccleſiæ utilitatem, & ſuum honorem & veſtrum communem profectum, recipere & ſalvare & honorabiles ſemper habere, & nulli unquam imputare, in quantum ad ſe pertinet, quicquid neglegenter factum habetis de ejus ſervitio, aut in iſta cauſa contra illum egiſtis.

V.

Et mandat vobis quia poſtquam veſtram fidelitatem cognoverit, ſecuros etiam vos faciet ex ſua parte quòd nulli debeat reputare hoc quod erga illum neglegenter egit in hac cauſa; ita tamen ſi vos quoquè erga illum debitum honorem & debitam fidelitatem conſervaveritis, ſicut Dei ſuique fideles.

VI.

Et ſi aliqua pars ex vobis ad ejus ſenioratum & ad ejus fidelitatem reverti voluerit, ſimiliter eſt paratus eos benignè recipere, & erga illos omnimodis adimplere quæ ſuperiùs ſcripta ſunt.

TITULUS XXII.

AD EOSDEM, PER HINCMARUM ET ALIOS.

ISTUM Missaticum transmisit Rex per Hincmarum & Yrminfridum Episcopos, & per Adalardum Abbatem, & Rodulfum, & Richuinum, & Berengarium.

MANDAT vobis Senior noster salutes. Et mandat vobis quia pro Dei amore, & pro vestræ quondam fidelitatis servitio sibi impenso, omnes vos vult salvos esse, & sine aliqua occasione omnes vos ad Dei servitium & ad suam fidelitatem adtrahere cupit. Et ut omnibus manifestum fiat quia sic omnes vos vult salvare sicut suos fideles, & nullâ occasione intermissâ aliquem ex vobis perdere vult, & ut etiam contra pares vestros absque læsione salvi esse possitis, sicut debetis & Christianos oportet, talem causam qualem vos eum postulastis, libentissimè vobis concedit secundùm consilium suorum fidelium usque ad condictum placitum quod est V. Idûs Octob. Carnutum. Ita tamen ut vos securitatem talem ei faciatis ut usque ad illud placitum in pace maneatis, & nullam dehonorationem in aliqua causa erga eum aut erga suos fideles faciatis, quam rationabiliter & possibiliter vitare & cavere potestis neque impedimentum suis fidelibus faciatis, (nec imprædationem, nec aliquam inquietudinem*). Et concedit vobis ut omnes in honoribus & in alodis vestris iterim consistatis, exceptis his quorum honores Senior noster donatos habet. Et si aliqui sunt ex vobis qui honores non habent, si volunt in suis alodibus consistere aut cum aliis eorum paribus vel amicis, faciant. Et etiam si voluerint cum Seniore nostro manere, ita tamen ut cum pace vivant, & ipsi & sui, etiam hoc clementer concedit. Eâ videlicet ratione ut vos securum de vobis illum faciatis, & ut nullum suum fidelem aliquo modo de sua fidelitate subtraharis neque sollicitetis. Et si aliquis ex vobis fuerit qui hanc pacem isto modo servare noluerit, à vestro consortio omnes eum unanimiter expellatis, si emendare noluerit quod neglegenter feciſſe manifestum fuerit.

* [*Sic Sirmondus: at manu posuit* nec in prædatione, nec in aliqua inquietudine.]

TITULUS XXIII.

SYNODI CARISIACÆ.

CAPITULA quæ Karolus fecit apud Carisiacum palatium.*

* *Vide* Notas infrà, pag. 776.

Goldastus, Constit. Imp. tom. 3. pag. 276.

CAP. I.

Vide Notas, infrà, p. 776.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei Rex, illi Episcopo & dilectis ac fidelibus Missis illis Comitibusque nostris, salutem. Notum sit fidelitati vestræ quia XVI. Kal. Mart. secundùm sacram auctoritatem synodum venerabilium Episcoporum ac conventum fidelium nostrorum apud Carisiacum fecimus convenire. Cum quibus inter cætera ecclesiasticæ utilitatis ac regni necessitatis negotia consideravimus qualiter rapinæ & depopulationes, quæ partim occasione superinruentium Paganorum, partim mobilitate quorumdam fidelium nostrorum in regno nostro, per eos etiam qui Ecclesiam Dei defendere & tueri, & regni soliditatem ac quietem debuerant providere, grassantur, aliquo modo annuente Domino sedari valeant & amoveri.

II.

Quorum consultu decrevimus ut quia peccata, quæ in suo initio ut sunt magni ponderis æstimantur, pernicioso processu, ipso etiam exitiabili usu pravis mentibus leviantur *, & quasi insensibiles reddunt, ac si quando resipiscere moliuntur, eas sæpiùs obligant, ut si surgere velint non possint, antequam censura ecclesiastica & legales sententiæ hujusmodi prædatores terribiliter & damnabiliter feriant, Episcopi quique in suis parochiis, & Missi in illorum missaticis, Comitesque in eorum

* [*Sirmondus* levantur.]

Comitatibus, pariter placita teneant, quò omnes reipublicæ miniſtri, & vaſſi dominici, omneſque quicunque vel quorumcunque homines in eiſdem parochiis vel comitatibus commanent, ſine ulla perſonarum exceptione vel excuſatione aut dilatione conveniant.

III.

Regino, lib. 2. c. 278. Et Epiſcopus illius parochiæ breviter adnotatas ſententias de hujuſmodi cauſa, evangelicæ videlicet & apoſtolicæ atque propheticæ auctoritatis, necnon & decreta apoſtolica atque canonica omnibus relegat, & aperto ſermone cunctis quale quantumque peccatum ſit, & qualem quantamque pœnitentiam & quàm immanem ſeveriſſimamque vindictam expoſcat, cum aliis debitis & neceſſariis atque utilibus prædicationibus innoteſcere curet.

IV.

Regino, ibid. Miſſi quoque legales ſententias, ſicut eas cognitas habent, adnotent, & prædeceſſorum noſtrorum Regum atque Imperatorum, noſtraque Capitula de hac cauſa in unum collecta, omnibus nota faciant. Et Epiſcopi Dei & epiſcopali auctoritate tales deprædationes omnibus interdicant. Et Miſſi ac Comites noſtri cunctis ex noſtro regio banno prohibere firmiter ſtudeant, ut cognoſcant omnes quia ſi abhinc inantè in noſtro regno talia facere aliquis præſumpſerit, ſecundùm divinas ſententias epiſcopalem excipiet ſententiam, & ſecundùm leges ac Capitula regia emendare cogetur, & ſecundùm judicium fidelium noſtrorum condignam vindictam ſuſcipiet.

V.

Et ſi talis perſona fuerit ut Epiſcopi vel Miſſi noſtri ac Comites in illorum miniſteriis quod pravum actum fuerit, potuerint emendare, ſecundùm præfixum modum illud emendare ſtudeant, aut per fidejuſſores ad noſtram præſentiam venire faciant.

VI.

Si autem aliquis quiſcunque inobediens extiterit, cum ſumma feſtinatione nobis notum facere curent, ut quantociùs ad noſtram præſentiam illum venire jubeamus, & dignam ultionem ſecundùm judicium fidelium noſtrorum ſuſtineat.

VII.

Regino, lib. 2. c. 279. Et ſi, quod abſit, talis emerſerit qui Dei timorem poſtponat, & eccleſiaſticam auctoritatem contemnat, & regiam poteſtatem refugiat, ſciat quiſcunque ille fuerit quia & ſecundùm canonicam auctoritatem ab omnium Chriſtianorum cœtu, & à ſanctæ Eccleſiæ conſortio, & in cœlo & in terra alienus efficietur, & regali poteſtate atque omnium regni fidelium unanimitate, ſicut Dei & Eccleſiæ inimicus & regni devaſtator, perſequetur uſque dum à regno exterminetur.

VIII.

Et ſi aliquis Comes fuerit qui hoc in ſuo comitatu fecerit, aut ibi talia increſcere permiſerit ut aut ipſe illa non emendet aut nobis nota non fecerit, ut noſtra auctoritas talia corrigat, ſciat quia talem ſententiam inde ſuſtinebit ſicut tempore anteceſſorum noſtrorum conſuetudo fuit.

IX.

Et ſi aliqui iterantes deprædationes & rapinas per regnum noſtrum fecerint, & Epiſcopi ac Miſſi vel Comites hoc emendare non potuerint, quàm citiùs poſſunt nobis notum facere curent, ut jubeamus ipſos depredatores per eandem viam cum Miſſo noſtro redire, & illa omnia quæ malè egerant legaliter emendare, & talem harmiſcaram, ſicut nobis viſum fuerit, aut judicium, ſicut cum fidelibus noſtris conſideravimus, ſuſtinere.

X.

Si autem dilecti fratris noſtri aut nepotum noſtrorum homines fuerint, qui talia egerint, & hoc nobis innoteſcant, ut illis notum faciamus, & illi ſuos homines, ſicut illis meliùs viſum fuerit, de talibus caſtigare procurent, ſicut & nos noſtros homines caſtigare volumus, ſi in illorum regnis indecentia & aliqua noxia, quod abſit, facere præſumpſerint.

COLLECTIO DE RAPTORIBUS.

Par. 3. c. 21. Sanctus Gregorius in Libro Pastorali dicit: Ammonendi sunt qui aliena rapere contendunt, ut sollicitè audiant quid veniens in judicio Matth. 25. 42. Dominus dicat: *Esurivi enim, & non dedistis mihi manducare.* Et cætera. Quibus dicit: *Discedite à me, maledicti, in ignem æternum qui paratus est diabolo & angelis ejus.* Hinc ergo colligendum est quantâ damnatione plectendi sunt qui aliena rapiunt, si tantâ animadversione feriuntur qui sua indiscretè tenuerunt. Perpendant quo eos obliget reatu res rapta, si tali subjicit pœnæ non tradita. Perpendant quid meretur injustitia inlata, si tantâ percussione digna est pietas non impensa. Audiant raptores: Habac. 2. 6. *Væ ei qui multiplicat non sua usquequò, & adgravat contra se densum lutum.* Densum lutum contra se adgravare, est terrena lucra cum pondere peccati cumulare. Matth. 16. 26. Audiant quid Christus dicat: *Quid prodest homini si totum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum fiat?* id est, quid prodest homini si totum quod extra se est congregat, sed hoc solum quod ipse est damnat? Audiant quòd illa quæ rapiunt in hoc seculo deficient, aut in seculo dimittent; sed secum ad judicium causas rapinæ, id est, damnationem secum ferent. Et alibi scriptum est. Audiant quid Propheta Esaias dicit: Esai. 3. 14. & 1. 23. Eccl. 35. 18. 19. *Rapina pauperis in domo vestra, & causa viduæ non ingreditur ad eos.* Et: *Lacryma viduæ usque ad maxillam descendit, & Dominus non delectabitur in illis.* Audiant quia in cujus domo rapina est, sive in domo corporis, sive in domo mansionis, non habitat in illa domo Spiritus sanctus, sed spiritus malignus; & si accedit ad communionem corporis & sanguinis Christi ante dignam satisfactionem, non mundatur per illam communionem à peccato, sed plenius, sicut Judas, quando in cœna plenus rapinâ & iniquitate communicare præsumpsit de manu Christi, possidetur à diabolo: unde & suspensus crepuit medius. Et ad quem causa viduæ non ingreditur; nec ipse, si dignè non satisfecerit, in cœlestem Ecclesiam intrare valebit. Audiant rapaces & prædatores Esai. 33. 1. quid iterum Propheta dicat: *Qui prædaris: nonne & ipse prædaberis?* Videlicet quia ille qui prædatur res pauperum & Ecclesiarum ac Servorum Dei, prædatur à diabolo, & præda illius fit. Audiant quid sanctus Paulus Apostolus dicat, per quem locutus est Christus, & qui raptus fuit usque ad tertium cœlum, & qui raptus fuit in paradisum, & audivit talia secreta verba quæ non I. Cor. 6. 10. licebat homini loqui: Ait namque quia *neque rapaces, neque homicidæ, neque adulteri regnum* Regino, lib. 2. c. 280. *Dei possidebunt.* Unde intendat quale quantumque peccatum est rapina, quam cum adulterio & homicidio sanctus comparavit Apostolus. Item Ibid. 5. 11. ipse dicat: *Si quis fornicator, aut adulter, aut rapax, aut homicida est, cum hujusmodi nec cibum sumere* Christi discipulo, id est, Christiano, licet ante satisfactionem, id est, correctionem ac emendationem & dignam pœnitentiam. Audiant quia sanctus Johannes Apostolus electus & dilectus Christi, qui in cœna super pectus ejus recubuit, talem hominem salutare vetat, dicens: II. Joan. 10. *Nec ave ei dixeris, neque in domum receperis.*

Audiant quid in Toletano Concilio sancti Episcopi, qui in cœlo cum Deo regnant, & in terris miraculis coruscant, de totius mundi partibus congregati, decreverunt. *Si quis*, inquiunt, *de potentibus Clericum, aut quemlibet pauperem, aut religiosum expoliaverit, & mandaverit ad ipsum Episcopus ut eum audiat; & si contempserit, invicem mox scripta percurrant per omnes provincias Episcopos, quoscunque adire potuerit, ut excommunicatus habeatur donec audiat & reddat aliena.* Ecce de pauperum raptoribus. Audiant raptores & prædones rerum ecclesiasticarum quid sanctus Anacletus Papa, ab ipso beato Petro Apostolo Presbyter ordinatus, cum totius mundi Sacerdotibus judicavit. Dicit namque: *Qui abstulerit aliquid patri vel matri, homicidæ particeps est. Pater noster sine dubio Deus est, qui nos creavit: mater verò nostra, Ecclesia, quæ nos in baptismo spiritaliter regeneravit. Ergo qui Christi pecunias & Ecclesiæ rapit, aufert, vel fraudatur, homicida est, atque homicida ante conspectum justi judicis deputabitur Qui rapit pecuniam proximi sui, iniquitatem operatur. Qui autem pecuniam vel res Ecclesiæ abstulerit, sacr legium facit, & ut sacrilegus judicandus est.* Item sanctus Urbanus Papa & martyr: *Res & facultates Ecclesiæ* oblationes *appellantur, quia Domino offeruntur, & vota sunt fidelium, ac pretia peccatorum, atque patrimonia pauperum. Si quis illa rapuerit, reus est damnationis Ananiæ & Saphiræ, & oportet hujusmodi tradere Satanæ, ut spiritus salvus sit in die Domini.* Item sanctus Lucius Papa: *Rerum ecclesiasticarum & facultatum raptores à liminibus sanctæ Ecclesiæ anathematizatos apostolicâ auctoritate pellimus & damnamus, atque sacrilegos esse judicamus; & non solùm eos, sed & omnes consentientes eis, quia non solùm qui faciunt, rei judicantur, sed etiam qui facientibus consentiunt: par enim pœna & agentes & consentientes comprehendit.* Et sanctus Augustinus in Sermone evangelii sancti Johannis ita dicit: *Fur sacrilegus loculorum sacrorum & dominicorum est Judas; & qui aliquid de Ecclesia furatur & rapit, Judæ perdito comparatur.* Item in sacris Canonibus, sancto Spiritu dictatis & Christi sanguine confirmatis, scriptum est: *Si quis oblationes Ecclesiæ extra Ecclesiam accipere vel dare voluerit præter conscientiam Episcopi, vel ejus cui hujusmodi officia commissa sunt, nec cum ejus voluerit agere consilio, anathema sit.*

Conc. Toletan. 1. c. 11.

Epist. 1. Regino, lib. 2. c. 282. Burchard. lib. 11. c. 18. Gratian. 12. q. 2. c. 6. *Qui abstulit.*

Epist. 25 [*Urbani verba non eadem sunt in Epist.*] Regino, lib. 2. c. 283.

Epist. 1. Regino, lib. 2. c. 284. Burchard. lib. 11. c. 19.

Tract. 50.

Concil. Gangr. c. 7. Regino, lib. 2. c. 285.

Episcopus autem omnibus dicere debet quid sit anathema; & ne desperent, ostendere debet quandiu duret anathema, id est, quandiu quisque errorem non corrigit & dignâ satisfactione non emendat, ut reconciliationem & indulgentiam valeat promereri. Si quis verò ante satisfactionem & reconciliationis indulgentiam in peccatis suis perseverans mortuus fuerit, jam anathema perpetuum illi erit, & peccatum ad mortem, pro quo non dicit Apostolus ut oretur. Sed & plura, si necesse fuerit, Episcopus quisque colligere & dicere procurabit.

SEQUUNTUR Capitula Domni Karoli & Domni Hludouvici Imperatorum.

Capitula. lib. II.

VOBIS vero Comitibus dicimus, vosque commonemus, quia ad vestrum ministerium maximè pertinet ut reverentiam & honorem sanctæ Dei Ecclesiæ exhibeatis, & cum Episcopis vestris concorditer vivatis, & eis adjutorium ad suum ministerium peragendum præbeatis; ut & vos ipsi in ministeriis vestris pacem & justitiam faciatis, & quæ nostra auctoritas publicè fieri decernit, ut in ministeriis vestris studiosè perficiatur, studeatis. Proinde monemus vestram fidelitatem ut memores sitis fidei nobis promissæ, & in parte ministerii nostri vobis commissi, in pace scilicet & justitia facienda, vosmetipsos coram Deo & coram hominibus tales exhibeatis, ut & nostri veri adjutores & populi conservatores justè dici & vocari possitis. Et nulla quælibet causa, aut munerum acceptio, aut amicitia cujuslibet, vel odium, aut timor, aut gratia, ab statu rectitudinis vos deviare compellat quin inter proximum & proximum semper justè judicetis; pupillorum verò & viduarum & cæterorum pauperum adjutores ac defensores, & sanctæ Ecclesiæ vel servorum illius honoratotes juxta vestram possibilitatem sitis. Illos quoquè qui temeritate & violentiâ in furtis & latrociniis, sive rapinis, communem pacem populi perturbare moliuntur, vestro studio & correctione, sicut decet, compescite. Et si aliqua persona in aliquo vobis impedimentum fuerit quin ea quæ dicimus facere non valeatis, nobis ad tempus illud notum faciatis, ut nostrâ auctoritate adjuti ministerium vestrum dignè adimplere possitis.

bid. c. 7. Omnes verò laicos monemus ut honorem ecclesiasticum conservent, & dignam venerationem Episcopis & Dei Sacerdotibus exhibeant, & ad eorum prædicationem cum suis devotè occurrant, & jejunia ab illis communiter indicta reverenter conservent, & suos observare doceant & compellant. Ut etiam dies dominicus sicut decet honoretur & colatur, omnes studeant. Et ut liberiùs fieri possint, mercata & placita à Comitibus, sicut sæpe admonitum fuit, illo die prohibeantur.

bid. c. 14. De pace verò in exercitali itinere servanda usque ad marcham hoc omnibus notum fieri volumus, quòd quicunque auctorem damni sibi præterito anno inlati nominatim cognoscit, ut justitiam de illo quærat & accipiat.

id. c. 15. Deinceps tamen omnibus denuntiare volumus ut unusquisque cognoscat omnes qui in suo obsequio in tali itinere pergunt, sive sui sint, sive alieni; ut ille de eorum factis rationem se sciat redditurum, ut quicquid in pace violanda deliquerint, ad ipsius debeat periculum pertinere. Eâ scilicet conditione, ut pacis violator primùm juxta facinoris qualitatem, sive coram nobis sive coram Misso nostro, dignas pœnas persolvat, & Senior qui secum talem duxerit quem aut constringere noluit aut non potuit ut nostram jussionem servaret, & insuper in regno nostro prædas facere non timuerit, pro illius neglegentia, si antè eum de his non admonuerit, & postquam neglegentia contemptoris ad ejus notitiam pervenerit, eum corrigere, sicut decet, neglexerit, honore suo privetur, ut scilicet neuter illorum sine justa vindicta remaneat.

Comites verò ministris Ecclesiæ in eorum ministeriis, ut hoc plenius & de nostris & de se & de suis hominibus obtinere possint, adjutores in omnibus fiant. Et quicunque primâ & secundâ vice de his à Comite admonitus non se correxerit, volumus ut per eundem Comitem ejus neglegentia ad nostram notitiam perferatur, ut nostrâ auctoritate quod in nostro Capitulari continetur, subire cogatur. Ibid. c. 12.

De pace admonemus ut omnes qui per aliqua scelera rebelles sunt, constringantur. Capitularium lib. III. cap. 1.

De pace & justitia infra patriam, sicut sæpe per alia capitula jussimus, adimpletum fiat. Ibid. c. 62.

Si quis domum alienam cujuslibet infregerit, quicquid exinde per vim abstulerit aut rapuerit vel suraverit, secundùm legem eam illi cujus domus fuerit infracta & spoliata in triplum componat, & insuper bannum dominicum solvat. Si servus hoc fecerit, sententiam superiorem accipiat, & insuper secundùm suam legem compositionem faciat. Si quislibet homo aliquod tale damnum alicui fecerit pro quo plenam compositionem facere non valeat, semetipsum in vuadio pro servo dare studeat usque dum plenam compositionem adimpleat. Ibid. c. 65.

Si quis messes aut annonas in hoste super bannum dominicum rapuerit, vel paverit, aut suraverit, aut cum caballis vastaverit, æstimato damno secundum legem in triplum componat. Et si liber homo hoc fecerit, bannum dominicum pro hac re componere cogatur. Servus verò secundùm legem triplâ compositione damnum in loco restituat, & pro damno disciplinæ corporali subjaceat. Ibid. c. 66.

Si quis in exercitu infra regnum sine jussione dominica per vim hostilem aliquid prædare voluerit, aut fœnum tollere, aut granum, sive pecora majora vel minora, domosque infrangere vel incendere, hæc ne fiant, omninò prohibemus. Quòd si ab aliquo præsumptioso factum fuerit, sexaginta solidis, si liber est, sit culpabilis, & omnia similia restituat, aut cum duodecim testibus se purget. Si verò servus hoc fecerit, capitali crimini subjaceat, & dominus omnia similia restituat, quia servum suum non correxit, nec custodivit ut talia non perpetraret: quoniam si nos ipsos comedimus, citò deficiemus. Unusquisque tamen custodiat exercitum suum, ne aliqua deprædatio infra regnum fiat. Capitularium lib. V. cap. 341.

Si quis infra regnum rapinam fecerit, aut cuiquam nostro fideli ejusque homini aliquid vi abstulerit, in triplo cui aliquid abstulit legibus componat, & insuper bannum nostrum, id est, sexaginta solidos nobis persolvat. Postmodùm verò à Comite ante nos adducatur, ut in bastonico retrusus usque dum nobis placuerit, pœnas luat. Nam si publicè actum fuerit, publicam inde agat pœnitentiam juxta sanctorum Canonum sanctionem. Si verò occultè, Sacerdotum consilio ex Capitularium lib. VI cap. 97. *Vide* Notas *infrà*, p. 777.

hoc agat pœnitentiam : quoniam raptores, ut ait Apostolus, nisi veram egerint pœnitentiam, regnum Dei non possidebunt. Qui verò de rebus Ecclesiarum aliquid abstulerit, graviùs inde judicetur; quia sacratum rerum ablatio sacrilegium est, & sacrilegus vocatur qui ex eis aliquid abstulerit aut rapuerit. Extorres namque à liminibus sanctæ matris Ecclesiæ tales personæ usque ad satisfactionem Ecclesiæ, quam læserunt, sunt habendæ atque firmiter denotandæ.

TITULUS XXIV.

[DE SCELERIBUS TUM AB EPISCOPIS, TUM A COMITIBUS PUNIENDIS.]

ITEM Capitula data in Synodo apud Carisiacum anno DCCCLVII. *mense Februario.*

[PRÆFATIO.]

Propter cognitas vobis necessitates & nimias perturbationes quæ in regno isto evenerunt, sicut scitis, Senior noster Karolus plurimos fideles regni sui, tam Episcopos, quàm Abbates, & Comites, atque reliquos regni sui fideles, mediante Februario mense apud Carisiacum congregans, hæc Capitula ab ipsis confirmata nobis transmisit, ut ea vobis denuntiaremus, ut & vos cum omni timore Dei & legali imperio observare cum justitia studeatis, omnesque Christiani qui in nostro consistunt Missatico.

Cap. I.

Primo Capitulo continetur ut vos moneamus de honore sanctæ Dei Ecclesiæ, qui per omnia ab omnibus fidelibus Christianis observandus est, ut * eorum immunitates in nullo infringantur, res sacræ & fructus ejus à nullo rapiantur; quoniam qui aliena rapiunt, à regno Dei excluduntur, dicente Apostolo: *Rapaces regnum Dei non possidebunt.* Nonæ & decimæ fideliter persolvantur. Sacerdotes Dei & ministri ejus non dehonorentur, non flagellentur, neque de Ecclesia sine consensu Episcopi sui eiciantur aut in ea recipiantur. Ecclesiæ destructæ restaurentur. Quòd si quis transgressus fuerit, anathematis vindictâ feriatur, & Comitis districtione constringatur & banni regalis exactione damnetur.

* ejus.

I. Cor. 6.

II.

Sanctimoniales, viduæ, orphani, & pauperes nullo modo opprimantur; & res illorum, tam in frugibus, quàm in pratis, necnon etiam in eorum foerio, à nullo per rapinam deprædentur & ubicunque oppressi sunt, ab Episcopis, Comitibus, & Missis regalibus subleventur; & oppressores illorum, sicut suprà scriptum est, in omnibus constringantur.

III.

De his verò qui intra patriam residentes rapinas exercent, domos infringunt, homines sine causa occidunt, trustes commovent, aut alios damnant & opprimunt, prata defensoria depascunt, fruges aliorum devastant, ex his mandat Senior noster ut primùm episcopali auctoritate judicentur, & sic posteà à Comitibus legaliter constringantur, & insuper bannum nostrum, id est, sexaginta solidos, componant. Et si eos constringere non potuerint, ad regalem præsentiam deducantur, ut dignam suscipiant vindictam.

IV.

Mancipia aliena quæ intra immunitates fugiunt aut intra fiscum nostrum aut aliorum potestatem, & à dominis suis insequuntur, sine ullo munere aut aliqua contradictione reddantur, aut foras eiciantur; nisi legibus sua esse probaverint. Et si quis contenderit, & reddere noluerit, & posteà fugerint, legaliter eas persolvat.

V.

Ut nemo virgines aut viduas rapere præsumat, & ad eas nullo modo accedat, nisi legaliter eas nuptialiter desponsatas conjunxerit. Nullus Deo sacratam rapiat aut violet, vel in conjugio sibi societ. Si quis hoc transgressus fuerit, ecclesiastico anathemate feriatur, & publico judicio damnetur.

VI.

Ut regales justitiæ cum omni diligentia perficiantur.

VII.

VII.

Ut nullus de domo ſua ad aliam tranſiens, aut in itinere pergens, rapinam facere præſumat.

VIII.

Ut unuſquiſque Preſbyter inbreviet in ſua parochia omnes malefactores, videlicet raptores, rapaces, adulteros, inceſtos, homicidas, latrones; & eos extra Eccleſiam faciat, niſi pœnitentiam agere voluerint. Si ſe emendare noluerint, ad Epiſcopi præſentiam perducantur.

TITULUS XXV.

APUD S. QUINTINUM.

Vide Baron. tom. X. p. 145.

ADNUNTIATIO Karoli & nepotis ſui Hlotharii apud S. Quinunum, Kal. Mart. anno DCCCLVII. *Incarnationis Dominicæ.*

ADNUNTIATIO KAROLI.

CAP. I.

VOLUMUS vos ſcire quòd fuit inſimul noſter conventus. Poſtquam Deus noſtrum Seniorem* vocavit de iſto ſeculo, ſemper inveni tale conſilium in meo dilecto fratre Hludouvico ſicut mihi neceſſe fuit, & ego in illo quæſivi, & illum oſtendere decuit; & illius adhortatione & interventione devenit, Deo gratias, talis unanimitas inter me & bonæ memoriæ fratrem meum Hlotharium ſicut inter fratres eſſe debebat. Et propter tales cauſas, quæ ſicut inter nos conjacuerant, invenimus cum communibus fidelibus noſtris quia neceſſe erat ut inter nos firmitas facta fuiſſet, ſecundùm Dei voluntatem, de noſtro communi profectu & adjutorio, & de filiorum ac regni & fidelium noſtrorum ſalvamento, ſicut tunc adcognitavimus noſtris communibus fidelibus qui adfuerunt. Et ille in ſua vita contra nos conſervavit, &, Deo gratias, nos contra illum conſervavimus, & contra illius filios nepotes noſtros, adjuvante Deo, quantùm ſcimus & poſſumus, & illi ad nos quæſierint, conſervare volumus.

* [Ludov. Pium Imp. Karoli & Ludovici patrem.]

II.

Poſt obitum verò illius, ex parte pro mea, ſicut audiſtis, infirmitate, & parte pro Paganorum ſuperventione, & pro aliis occaſionibus * quæ in regno noſtro acciderunt, uſque modò non fuit opportunus locus ut ego & iſte meus cariſſimus nepos inſimul parabolare potuiſſemus, & invicem nobis præſentes noſtras voluntates demonſtraremus, quas in corde unuſquiſque contra alterum retinebamus.

* [Sirmondus, Occupationibus.]

III.

Evenit autem locus congruus, quia iſte meus cariſſimus nepos cum dilectiſſimo fratre meo Hludouvico parabolavit, & tale receptum & (conſilium in eo invenit*) ſicut & iſti neceſſe fuit & illum demonſtrare decuit: quod mihi ſatis complacuit. Et nunc, quando mecum parabolavit, dixit mihi quòd in illa firmitate quam ego cum patre ſuo bonæ memoriæ fratre meo feci, & illum ſuſcepi, in ipſa ſuſceptione vellet perſeverare, & illam firmitatem quam ſuus pater meus frater contra me fecerat, vellet, adjuvante Domino, per omnia obſervare.

* [Sirmondus legit conſilium invenit: at manu reſtituit conſilium in eo invenit.]

IV.

Et invenimus cum communibus fidelibus noſtris ut pro talibus neceſſitatibus, ſicut ſcitis & videtis in iſto regno evenire, nos invicem confirmaremus, ſicut & fecimus, ut ad honorem ſanctæ Dei Eccleſiæ & communem profectum ac fidelium noſtrorum ſalvamentum, & regnum noſtrum contra quoſcunque nobis neceſſe fuerit continendum, invicem nos ſalvemus & adjuvemus, ſicut avunculus nepotem & nepos avunculum per rectum ſalvare & adjuvare debet.

V.

Et noſtri fideles, qui præſentes fuerunt, & hoc conſilium nobis dederunt, dixerunt nobis quòd parati ſunt nos, auxiliante Domino, in omnibus adjuvare ut iſtam firmitatem poſſimus ad invicem obſervare. Et propterea volumus à vobis veſtrum conſenſum & voluntatem audire, ſi & hoc vobis bene videtur, & nobis inde auxilium vultis præſtare, ut hoc poſſimus cum Dei adjutorio & veſtro obſervare.

ADNUNTIATIO HLOTHARII.

Sicut meus avunculus vobis dicit, quantùm Deus mihi ſcire & poſſe donaverit, & in illa firmitate cum Senione meo facta in qua me ſuſcepit, & quam Senior meus contra illum fecit, volo perſeverare, & illam quam contra eum feci, cum Dei adjutorio, volo firmiter obſervare.

Item adnuntiatio Karoli Regis.

Volumus vos scire quia propter istas rapinas & deprædationes quæ in regno nostro increverunt, ex parte quia Pagani nobis supervenerunt, ex parte pro talibus occasionibus quæ in regno nostro acciderunt, synodum Episcoporum & aliquantos de nostris fidelibus pro opportunitate temporis convocavimus, & consideravimus cum ipsis ut per omne regnum nostrum Episcopi & Missi nostri ac Comites in singulis parochiis ac comitatibus placita teneant, & ad illa placita omnis homo qui placitum custodire debet, & in illis comitatibus commanet, sine exceptione & excusatione conveniat. Et Episcopi omnibus demonstrent quàm grave hoc peccatum sit, & qualem pœnitentiam quærit, & qualem damnationem, nisi pœnitentia succurrerit, adquirat. Et Missi nostri capitula legis & antecessorum nostrorum de hoc omnibus ostendant, & tantam miseriam interdicant. Et sciant omnes quia quiscunque abinde talia facere præsumpserit, & canonicam & regalem vindictam suscipiet, sicut tunc omnibus & Episcopi & Missi nostri plenius adnuntiabunt.

Item adnuntiatio Hlotharii.

1. Sciatis etiam quia consideravimus ut quiscunque malefactor de uno regno nostro in alterum venerit, Episcopus vel Missus, sive Comes, de quorum ministerio effugerit ut justitiam non reddat aut dignam vindictam non sustineat, illis Missis in quorum missatico in alio regno fugerit, notum faciant, & ipsi illum taliter constringant, ut aut ad compositionem aut ad vindictam illuc reveniat ubi malum perpetravit.

2. Et sciatis quia sicut Deus per suam misericordiam, & per (mei avunculi*) bonitatem, & per mei Senioris (ac meorum fidelium*) adjutorium, meo Seniori in regno successi, ita & in omni bonitate & in observatione de illis capitulis quos meus Senior cum suis fratribus meis avunculis ad Marsnam de Dei voluntate & sanctæ Ecclesiæ honore, & regni stabilitate, & sanctæ Ecclesiæ ac regni fidelium salvamento, consideravit & confirmavit, cum Dei adjutorio & (mei avunculi*) consilio & auxilio & vestro adjutorio permanere volo.

* [*Sirmondus*, meos avunculos.]

* [*Sirmondus*, meos fideles.]

* [*Sirmondus*, meis avunculis.]

Tertia adnuntiatio Karoli.

Deus omnipotens nobis donet ut vestram fidelitatem & vestrum adjutorium, quæ semper contra nos cum omni barnatu* demonstraftis, vobis sic merere possimus sicut antecessores nostri vestris antecessoribus in bono meruerunt, & nos vobis cum omni bonitate volumus commerere.

* [*Vide* Notas Sirmondicas *Infrà*, pag. 777.]

TITULUS XXVI.

SACRAMENTA* APUD CARISIACUM.

* [*Sirmondus*, Sacramentum.]

Scriptores co-ætanei, par. 2. pag. 404.

ACTA sunt hæc sequentia apud Carisiacum palatium, anno Incarnationis Dominicæ DCCCLVIII, *Regni autem Domni Karoli* XVIII, *Indictione* VI, XII. *Kal. Aprilis, in Dei nomine feliciter.*

Sacramentum Fidelium.

Quantum sciero & potuero, Domino adjuvante, absque ulla dolositate aut seductione, & consilio & auxilio secundùm meum ministerium & secundùm meam personam fidelis vobis adjutor ero ut illam potestatem, quam in regio nomine & regno vobis Deus concessit, ad ipsius voluntatem & ad vestram ac fidelium vestrorum salvationem, cum debito & honore & vigore, tenere & gubernare possitis: & pro ullo homine non me inde retraham, quantùm Deus mihi intellectum & possibilitatem donaverit.

Sacramentum Regis.

Et ego, quantùm sciero & rationabiliter potuero, Domino adjuvante, unumquemque vestrûm secundùm suum ordinem & personam honorabo & salvabo, & honoratum ac salvatum absque ullo dolo ac damnatione vel deceptione conservabo, & unicuique competentem legem & justitiam conservabo. Et qui illam necesse habuerit, & rationabiliter petierit, rationabilem misericordiam exhibebo, sicut fidelis Rex suos fideles per rectum honorare & salvare, & unicuique competentem legem & justitiam in unoquoque Or-

Scriptores co ætanei part. 2. pag. 405. Hincmar. tom. 2. p. 322.

dine conſervare, & indigentibus & rationabiliter petentibus rationabilem miſericordiam debet impendere. Et pro nullo homine ab hoc, quantùm dimittit humana fragilitas, per ſtudium aut malivolentiam vel alicujus indebitum hortamentum deviabo, quantùm mihi Deus intellectum & poſſibilitatem donaverit. Et ſi per fragilitatem contra hoc mihi ſubreptum fuerit, cùm hoc recognovero, voluntariè illud emendare curabo.

Hincmarus Archiepiſcopus, Immo Epiſcopus, Yrminfridus Epiſcopus, Hincmarus Epiſcopus, Hilduinus Abba.

Hungarius, Engilramnus, Iſembardus, Odo, Oſbertus, Ratbodus, Hunfridus, Odalricus, Rhodulfus, Engiſchalcus, Herluinus, Hitto.

TITULUS XXVII.

EPISTOLA EPISCOP. AD LUDOVICUM, REGEM GERMANIÆ.

Sirmondus, Conc. Galliæ, tom. 3. p. 117 & ſeq. Baron. tom. X, p. 151.

HÆC quæ ſequuntur Capitula miſerunt Epiſcopi provinciarum Remenſis & Rotomagenſis à Cariſiaco palatio, quò convenerant, per Wenilonem Rotomagenſem Archiepiſcopum, & Erchanraum Catalaunenſem Epiſcopum, Hludouvico Regi in Attiniaco palatio conſiſtenti, anno Incarnationis dominicæ DCCCLVIII, in menſe Novembrio.

DOMNO Hludouvico, Regi glorioſo, Epiſcopi Remorum diœceſeos atque Rotomagenſis, qui adeſſe potuimus.

CAP. I.

[*Excuſant cur ad conventum Remenſem venire non potuerunt.*]

LITTERAS dominationis veſtræ quique noſtrûm habuimus, quibus juſſiſtis ut vobis VII. Kal. Decembr. Remis occurreremus, quatenùs ibi nobiſcum & cum cæteris fidelibus veſtris de reſtauratione ſanctæ Eccleſiæ, & de ſtatu ac ſalute populi Chriſtiani, tractaretis. Sed nos ad placitum illud occurrere non potuimus, & propter incommoditatem & brevitatem temporis, & propter inconvenientiam loci; &, quod eſt lugubrius, propter confuſionem tumultûs exorti. Sed & divinis legibus, quas & vos obſervaturos cum veſtris fratribus nobis denuntiaſtis, cautum eſſe dinoſcitur, quia ſicut nec Archiepiſcopi ſine Coepiſcopi, ita nec Coepiſcopi ſine Archiepiſcoporum conſenſu vel juſſu, niſi quæ ad proprias pertinent parochias, debent præſumere, & in tam anguſto tempore Archiepiſcoporum litteras non valuimus de conventu habere. Quapropter noverit veſtra ſublimitas quia mandatum veſtrum noſtra non contempſit humilitas; ſed, ſicut longè eſt ante nos dictum, qui jubet impoſſibile, facit ſe contemptibilem.

II.

[*Quæruntur quòd eorum monitis & conſiliis hactenùs non paruerit.*]

Sed & tractatum de reſtauratione ſanctæ Eccleſiæ, & ſtatu ac ſalute populi Chriſtiani, quod nunc vos nobiſcum habere velle dicitis, juſtiùs & rationabiliùs illud haberi potuiſſet, ſi noſtris, quin potiùs divinis conſiliis & obſervationibus atque obteſtationibus ſuperno reſpectu obtemperare voluiſſetis; quia non noſtra ſcripſimus, mandavimus, diximus, ſed quæ dictante caritate, quæ Deus eſt, in litteris ſacris invenimus, & quæ naturæ inſita recognoſcimus. Cæterum quæ contra illa quæ ſcripſimus, mandavimus, diximus, acta ſunt vel aguntur, naturalis legis morbus & vitium etiam à minùs ſapientibus eſſe dinoſcitur. Qua de re prudens quiſque reſipiſcat, & ſapiat quàm graviter Deus offenditur quando in ſic grandibus & apertis non ignoranter peccatur. Unde ſcriptum eſt: *Deſcendant in infernum viventes*, id eſt, labantur in peccatum ſcientes. Quæ divinâ permiſſione merito mundi patientis, propter communia peccata noſtra, paſtorum ſcilicet & gregum, propter delicta Regis & regni, eveniunt, ſicut ſcriptum eſt: *Immiſſiones per Angelos malos, viam fecit Dominus ſemitæ iræ ſuæ.* Tamen, ſicut veritas proteſtatur, non erit ſine ultione vindictæ nec ipſi virga furorisDomini. Sic legimus, ſic audivimus, ſic vidimus, & pro certo ſic citò videbimus: quoniam licèt peccatores ſimus, ſed pœnitentes, & in divina clementia fortiter confidentes, miniſterium ſacrum operante Spiritu ſancto ſuſcepimus, ſine quo ſacra non miniſtramus, & nobis dictum à veritate veraciter ſcimus: *Non vos*

Pſal. 54. 16.

Pſal. 77. 49.

Matth. 10. 20.

estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.

III.

[*Quòd sæpiùs illum adineundam cum fratre concordiam hortati sint.*]

Et licèt dominatio vestra meliùs noverit de quibus scriptis, mandatis, & dictis dicamus, tamen non ab re est si etiam & nos illa ad memoriam vestram reducamus. Primò quidem per Hildegarium, venerabilem Episcopum scriptis & dictis; secundò per Æneam, honorabilem Episcopum litteris & verbis; item per Æneam verbis, deinde per Hincmarum Remensem & Wenilonem Rotomagensem Archiepiscopos; iterum per eosdem, cum aliis quos ipsi vocastis, ea quæ saluti fuerunt congrua sufficienter audistis, quando sicut & antè petivimus ut frater vester & omnes fideles illius ante vestram fideliumque vestrorum præsentiam in rationes loco & tempore congruo veniremus, & quæ malè gesta forent, vestro consilio & auxilio cum Dei adjutorio fierent emendata. Pro quibus omnibus dictis non obaudientibus valdè timemus quod dicitur: *Si sermonem meum servaverunt, & vestrum servabunt:* & reliqua quæ Dominus comminatur. Et si illa non sunt exaudita, putari potest & nec ista, quæ vos dicitis apud nos velle quærere & audire, exaudientur. Videturque quibusdam, ut sicut Dominus, quando quæsivit ficus in ficulnea cui maledixit, cùm non esset, teste Evangelio, tempus ficorum, aliud voluerit significare *, ita & in hoc citato & incongruo conventu, remotâ dominationis vestræ sinceritate, de qua nihil contra puritatem volumus autumare, alia quædam possint intelligi. Et quia beatus Petrus omnem monet Episcopum ut paratus sit ad satisfactionem omni poscenti se rationem, quæ nunc videmus, pro tempore damus fideliter dominationi vestræ consilia.

Joan. 15. 20.

Matt. 21. 19.

* [*Sirmondus*, Significari.]

I. Pet. 3. 15.

IV.

[*Ut consideret cur in fratris regnum venerit, & utrùm talia sustinere velit, qualia facit.*]

Primò quidem in ipsa radice cordis adventum vestrum in hoc regnum inspicite, & coram oculis Domini, cui secundùm Psalmistam cogitatio hominis confitetur, statera æquitatis ponderate; & quicquid hortatores & consiliarii ac laudatores vestri vobis dicant, ad cor redite; & quicquid ad accusationem & commendationem adventûs vestri invenire & dicere potueritis, vestram conscientiam interrogate; & si talia sustinere vultis qualia facitis, judicate. Et illam horam quam certi estis quia nullo modo poteritis effugere, quando anima vestra de corpore exiet, ante mentis oculos ponite, quando totum mundum & omnem potestatem, & omnes divitias, & ipsum corpus derelinquet, & sine adjutorio uxoris ac filiorum, & sine solatio & comitatu drudorum* atque vassorum nuda & desolata exibit, & quicquid cogitavit & ordinare disposuit, infectum dimittet, sicut dicit Scriptura: *In illa die peribunt omnes cogitationes eorum;* & videbit omnia peccata sua & sentiet, videns diabolos se constringentes & coartantes, & quidquid contra caritatem & fidem debitam cogitavit, parabolavit, & fecit in isto seculo, & per dignos pœnitentiæ fructus non emendavit, ante oculos semper habebit, & effugere volet, & non valebit. Nam certum est quia ad omnes homines, quando egrediuntur de corpore, veniunt diaboli, & ad justos, & ad peccatores: sed & ad ipsum Christum venit, in quo suum nihil invenit, sicut scriptum est: *Venit Princeps hujus mundi, & in me non habet quicquam.* Et crede nobis veraciter, Rex utinam semper bone & Christiane, nec longè est, sed satis & plus quàm speretur, propè tibi est illa hora. Propterea non te seducant ista quæ vides. In tempore quippe patris vestri vidimus per aliquos incepta & facta quæ in tempore isto, per istos qui ista conficiunt, videmus fieri, & per alios videbuntur compleri. Et quando tibi adveniet hora exitûs tui, sicut rident nunc, quando per te obtinent quæ volunt in hora voluntatis suæ, sic ridebunt & in hora exitûs tui, & quærent quomodò per alium teneant quæ per te obtinuerunt. Quod & fieri potest ut quidam etiam quærant in tempore tuo. Sed & illi, nisi dignam pœnitentiam egerint, miserabiliter ad illam horam venient exitûs sui, sicut venerunt & illi qui defecerunt à patre tuo cum fratre tuo. Nam ut illi ordinantes seditiones in paternam reverentiam, sic & isti vos excitantes in fraternam dilectionem, nomen pacis & statum Ecclesiæ & salutem ac unitatem populi obtendere studuerunt; & latebat sub melle venenum. Et completum est in illis, completurque in istis Psalmistæ dictum: *Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum:* & reliqua quæ sequuntur. Et receperunt illi in seculo isto quæ nota sunt, & receperunt in seculo altero quæ in judicio pleniùs cognoscentur. Quorum

Psal. 75. 11.

* [*Vide* Notas Sirmondicas *infra*, p. 778.]

Psal. 145. 4.

Joan. 14. 30.

Psal. 27. 3.

isti intuentes exitum, timere debuerant actionem: & facient, si illos respexerit Dominus, qui respicit humiles, & custodit parvulos. Et sic *pestilente flagellato*, ut scriptum est, *sapientior erit parvulus;* & sapient, quia non repellet Dominus plebem suam, nec obliviscetur in finem: quoniam *propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam*, dicit Dominus. Alioquì sicut tunc dixit illis, ita & nunc dicit Dominus istis: *Tacui, numquid semper tacebo? quasi parturiens clamabo.* Nondum venit hora mea, sed nunc est hora vestra, & potestas tenebrarum. Et quidem in hac die tua quæ ad pacem tibi! nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis, quia venient dies in te. Roga tibi, quæsumus, in tali loco ubi bene possis intendere homeliam sancti Gregorii legere in lectione Evangelii: *Videns Jesus civitatem, flevit super illam.* Precamur vos, Domine, ut & diem ante mentis oculos habeatis quando cum omnibus hominibus anima vestra proprium corpus recipiet, & venietis ante faciem æterni Judicis in conspectu omnium angelorum & hominum: in qua die, sicut dicit sanctus Paulus, judicabit Dominus unùmquemque, non per alienum testimonium, sed occulta uniuscujusque per cogitationes accusantes, aut etiam defendentes, quando reciplet unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum, sive malum. Et non despicientur tunc nostra verba quæ scripsimus, ab eis qui nunc illa contemnunt; quando sine dubio replicata erunt in testimonium in ipso tremendo judicio, & nullus illorum te tunc adjuvabit, qui nec seipsum adjuvare sufficiet, quando ibunt qui talia agunt qualia audimus & sentimus atque dolemus, si in talibus perseveraverint, in ignem æternum, & justi, qui injusta patiuntur, in vitam æternam.

ſal. 19. 25.
Pſal. 11. 6.
Iſa. 42. 10.
Heb. 10.
om. 5. 16.

V.

[*De iis quæ crudeliter & impiè, quà transibat, fiebant, ut ea prohibeat & compescat.*]

Quia tanta & talia crudelia & abominanda fieri per parochias quas pertransitis audivimus, & quædam sentimus, quædam sentire timemus, & illis qui senserunt & sentiunt condolemus, quæ calamitatem & miseriam quam à Paganis patimur superant, quoniam à Christianis in Christianos, à parentibus in parentes, à Rege Christiano in Regem Christianum, à fratre in fratrem, contra omnes leges divinas & humanas aguntur: contra quos clamat Ecclesia à Paganis afflicta: *Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt:* & nos omnes cunctique patientes, *sustinuimus pacem, & non venit; quæsivimus bona, & ecce turbatio;* propterea talia prohibete, compescite, & sedate; quoniam palatium vestrum debet esse sacrum, & non sacrilegum. Palatium enim Regis dicitur propter rationabiles homines inhabitantes, & non propter parietes insensibiles sive macerias. Et Rex à regendo dicitur, ut se sub Deo & bonos cum Deo puritate cordis, veritate oris, firmitate stabilitatis regat, & pravos à pravitate corrigat & in rectitudinem dirigat. Et si quæ malè facta sunt emendare venistis, pejora quàm viderimus à Christianis in Christianos fieri, ingerere non debetis. Et si pacem facere adveniſtis, pacem pacificè ab auctore pacis obtinere debetis. Et si discordiam effugare & caritatem redintegrare venistis, illam quam Christus per Paulum docuit, monstrare debetis. Ait enim: *Caritas non est ambitiosa, non agit perperàm, non quærit quæ sua sunt, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati:* quæ est de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta; quæ operatur per dilectionem, & non per potestatem vel indebitam cupiditatem: sine qua caritate, sicut scriptum est, etiam si quis tradiderit corpus suum ut ardeat, nihil illi prodest. Quam omnibus Dominus in signum dedit, ut sciant si quisque est Christianus, aut si intrabit in regnum Dei, an non, dicens: *In hoc cognoscent omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* Nam qui in primordio fidei discipuli appellabantur, nunc Christiani dicuntur. Et ipsa est vestis nuptialis, quam qui non habuerit, de nuptiis cœlestis convivii in futuro judicio eicietur *in tenebras exteriores & in ignem æternum, ubi erit fletus & stridor dentium.

Pſal. 68. 27.
Hier. 14. 19.
I. Cor. 13 5.
Joan. 19. 35.
* [*Sirmondus*, ejicietur.]

VI.

[*Ut contrà Paganos potiùs arma convertat; & illos qui ab illis fugiunt, vexari à suis non sinat.*]

Ipsa caritas vos contra Paganos accendat; ut qui tunc moti non sunt ad pietatem ut nobiscum irent contra eos, qui de isto regno amplos habebant & habent honores, (quod si facerent, & zelo recto accensi unanimiter vellent, expelli aut disperdi Pagani, adjuvante Domino, poterant) vel nunc quâcunque intentione à dominatu illorum per vestram ordinatio-

nem sancta liberetur Ecclesia, & regnum, quod contra eos redimitur, à tributo indebito eripiatur. Sed & qui fugiunt à facie Paganorum, cùm in illas partes venerint in quibus degitis, refugium tranquillum inveniant, & non talem deprædationem ut nec incolæ vivere nec fugientibus solatium possint præbere. Quia nunc peccatis nostris exigentibus completur quod olim dictum est per Prophetam: *Qui fugerit à facie leonis, inruet in ursum; & cùm intraverit domum, & innisus fuerit super parietem, mordebit eum coluber. Et cùm effugerint arma ferrea, inruent in arcum æreum.* In omni enim parte miseri, pro dolor! afflictionem inveniunt.

Amos. 5. 19.

Job. 20. 24.

VII.

[*Ut privilegia & immunitates Ecclesiarum conservet, Rectoresque illarum non inquietet, nec possessiones diripi permittat.*]

Et si Ecclesiam Dei, sicut nobis scripsistis, quæritis restaurare, debita Episcopis & sibi commissis Ecclesiis privilegia intemerata, sicut divinitùs constituta sunt, custodite. Præcepta & immunitates & honorem earum, sicut avus & pater vester conservaverunt, conservavere curate. Et quæ frater vester Dominus noster, qui & paternâ donatione & vobiscum, cum vestris vestrorumque fidelium mutuis firmitatibus, regni partem accepit, pro cultu & honore Ecclesiarum egit, similiter conservate; & Rectores ac Pastores Ecclesiarum ut Patres & Christi Vicarios colite, sicut Sancta Scriptura præcipit, dicens: *Sacerdotes Dei sanctifica, & magnatis humilia caput tuum.* Eorumque spiritalia consilia obaudite, iterum dicente Scripturâ: *Interroga patres tuos, & adnuntiabunt tibi; majores tuos, & dicent tibi.* Et item: *Interroga Sacerdotes meos legem meam.* Et Dominus per Malachiam Prophetam: *Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est.* Eos- que tempore incongruo & inopportuno nolite inquietare; sed liceat eis ministerium sacrum, ad quod ordinati sunt, in populi salutem peragere: sibique domesticâ curâ subjectos nolite concutere, & non sinatis dehonestare sive opprimere. Ut Presbyteris honor congruus & jura debita, quæ Canones & Capitula avi & patris vestri statuerunt, conserventur satagite. Ut Episcopi quietam libertatem suas parochias circumeundi, & prædicandi ac confirmandi, atque corrigendi habeant ordinate. Ut Missus reipublicæ, id est, minister Comitis, cum ipsis, si jusserint, eat, qui liberos homines incestuosos, si per admonitionem Presbyterorum venire ad Episcopum noluerint, eos ad Episcopi placitum venire faciat, commendate. Ut si Episcopus pro quacunque necessitate ecclesiastica ad vos direxerit, ad quem suus Missus veniat, per quem quæ rationabiliter petierit obtineat, in palatio vestro, sicut Comes palatii est in causis reipublicæ, ministerio congruum constitutum habete. Ut temporibus à sacris regulis constitutis comprovinciales Synodos cum Episcopis, & speciales cum Presbyteris, habere quietè possint, annuite. Res & facultates ecclesiasticas, quæ sunt vota fidelium, pretia peccatorum, stipendia ancillarum & servorum Dei, deprædari & ab Ecclesiis discindi nolite sustinere, sed fortiter, ut Rex Christianus & Ecclesiæ alumnus, resistite atque defendite. De quibus consecratis Deo rebus quod habent liberi homines Ecclesiis servientes per dispositionem Rectorum ipsarum Ecclesiarum, ideò constituerunt Apostolorum successores hoc ordinari, ut quia creverunt fidelium vota, & increverunt infidelium mala, augeretur per dispensationum ecclesiasticam regni militia ad resistendam malorum nequitiam, quatenùs ipsæ Ecclesiæ defensionem haberent & pacem, & Christianitas obtineret tranquillitatem. Quapropter sicut & illæ res ac facultates de quibus vivunt Clerici, ita & illæ sub consecratione immunitatis sunt, de quibus debent militare vassalli; & pari tuitione à regia potestate in Ecclesiarum usibus debent muniri. Quia verò Karolus Princeps, Pippini Regis pater, qui primus inter omnes Francorum Reges ac Princeps res Ecclesiarum ab eis separavit atque divisit, pro hoc solo maximè est æternaliter perditus. * Nam S. Eucherius Aurelianensium Episcopus, qui in monasterio S. Trudonis requiescit, in oratione positus ad alterum est seculum raptus, & inter cætera quæ Domino sibi ostendente conspexit, vidit illum in inferno inferiori torqueri. Cui interroganti, ab Angelo ejus ductore responsum est, quia Sanctorum judicatione, qui in futuro judicio cum Domino judicabunt, quorumque res abstulit & divisit, ante illud judicium animâ & corpore sempiternis pœnis est deputatus, & recipit simul cum suis peccatis pœnas propter peccata omnium qui res suas & facultates in honore & amore Do-

Eccli. 7. 31. & 4. 3.

Deut. 31. 7.

Aggæi 2. 12.

Malach. 2. 7.

* [*Vide* Notas Sirmondicas *infrà*, pag. 779, & *Elém. de l'Histoire de France par l'Abbé Millot* tom. 1. pag. 104.]

mini ad Sanctorum loca, in luminaribus divini cultûs & alimoniis servorum Christi ac pauperum, pro animarum suarum redemptione tradiderunt. Qui in se reversus sanctum Bonifacium & Fulradum, Abbatem monasterii sancti Dionysii, & summum Capellanum Regis Pippini ad se vocavit, eisque talia dicens in signum dedit ut ad sepulchrum illius irent, & si corpus ejus ibidem non reperissent, ea quæ dicebat, vera esse concrederent. Ipsi autem pergentes ad prædictum monasterium, ubi corpus ipsius Karoli humatum fuerat, sepulchrumque illius aperientes, visus est subitò exisse draco, & totum illud sepulchrum interiùs inventum est denigratum, ac si fuisset exustum. Nos autem illos vidimus qui usque ad nostram ætatem duraverunt, qui huic rei interfuerunt, & nobis vivâ voce veraciter sunt testati quæ audierunt atque viderunt. Quod cognoscens filius ejus Pippinus Synodum apud Liptinas congregari fecit, cui præfuit cum sancto Bonifacio Legatus apostolicæ Sedis, Georgius nomine; nam & synodum ipsam habemus, & quantumcunque de rebus ecclesiasticis, quas pater suus abstulerat, potuit, Ecclesiis reddere procuravit. Et quoniam omnes res Ecclesiis à quibus ablatæ erant, restituere, propter concertationem quam cum Waifario Aquitanorum Principe habebat, non prævaluit, precarias fieri ab Episcopis exinde petiit, & nonas ac decimas ad restaurationes tectorum, & de unaquaque casata duodecim denarios ad Ecclesiam unde res erant beneficiatæ, sicut in libro Capitulorum Regum habetur, dari constituit, usque dum ipsæ res ad Ecclesiam revenirent. Unde & Domnus Karolus Imperator, adhuc in regio nomine constitutus, edictum fecit ut neque ipse, nec filii ejus neque successores, hujusmodi rem agere adtentarent: quod manu propriâ firmavit, cujus plenitudinem habemus, & de quo capitulum excerptum in libro Capitulorum ejus, quicunque librum illum habet, & legere voluerit, invenire valebit. Hanc etiam relationem & in scripturis habemus, & quidam nostrûm etiam vivâ voce Domnum Hludouvicum Imperatorem patrem vestrum referre audivimus. Sed & sacri Canones Spiritu sancto dictati, eos qui facultates ecclesiasticas diripiunt, & res ecclesiasticas indebitè sibi usurpant, Judæ traditori Christi similes computant. Et Sancti qui cum Deo in cœlo regnant, & in terris miraculis coruscant, divino judicio tanquam necatores pauperum ab Ecclesiæ liminibus & à cœlesti regno secludunt. De quibus sacrilegis in prophetia Psalmi prædictum est: *Qui dixerunt, hereditate possideamus sanctuarium Dei. Deus meus, pone illos ut rotam, & sicut stipulam ante faciem venti. Et sicut ignis qui comburit sylvam, & sicut flamma comburens montes, ita persequeris illos in tempestate tua, & in ira tua turbabis eos. Imple facies eorum ignominiâ.* Psal. 82. 13.

Lib. V. c. 3.

Lib. I. c. 77.

VIII.

[*Ut Monasteria laïcis à Karolo concessa religiosis personis restituat.*]

Monasteria etiam religiosa, atque præcipua Canonicorum & Monachorum atque Sanctimonialium habitacula, quæ ab antiquo tempore parentes vestri sub religioso habitu constituerunt, & in eis rectores & rectrices fuerunt, & quando parentes vestri primatum regni tenuerunt, & etiam quando sanctus Remigius Francos ad fidem cooperante Domino convertit, & cum Rege ipsorum baptizavit, & frater vester Dominus noster partim juventute, partim fragilitate, partim aliorum callidâ suggestione, etiam & minarum necessitate, quia dicebant petitores, nisi eis illa loca sacra donaret, ab eo deficerent, & ipse aliquando per vos, sicut nunc patet, aliquando per fratrem vestrum regnum destitutus ab eis perderet, talibus, sicut scitis, personis commisit, debito privilegio restituite. Nam idem frater vester & divinâ inspiratione & sacerdotali redargutione, & etiam ab apostolica Sede commonitus, ex aliqua parte quæ perperè egit, correxerat: quæ autem adhuc incorrecta erant, quomodò emendare posset, sæpe gemebundus quærebat. Absit autem ut vos, qui pro restauratione sanctæ Ecclesiæ huc venistis, aut illa quæ ipse emendavit deterioretis, & sicut ille offendit, & vos offendatis, aut quæ ipse necdum emendare potuit, inemendata sinatis: qui sæpe, sicut & nos testes sumus, fratres vestros de talibus monuistis, & in omni adnuntiatione quam communiter faciebatis, promptissimè inde disputabatis; sicut & secus Teudonis villam, in loco qui *Judicium* dicitur, Capitula quæ habemus cum vestris fratribus acceptastis, & in chirographo apud Marsnam manu propriâ confirmastis. Contra quod si fortè aliquis egit, non propterea vos immunes eritis, si illud quod teste Domino pepigistis & confirmastis, observare, quod absit, non studueritis. Nemi-

nem quippe adjuvat quòd aliena mala reprehendit, nisi & ipse illa caveat : quod
Rom. 2. 3. demonstrat Paulus, dicens : *Putas, ô homo, quòd tu evades judicium Dei, qui eadem agis quæ judicas ?*

IX.

[*Ut Rectores Monasteriorum sollicitè provideant, ut servi & ancillæ Dei secundùm ordinem vivant.*]

Rectores etiam monasteriorum, quibus monasteria committitis, firmiter & obnixè præcipite ut secundùm ordinem & habitum ac sexum, quo inhabitantes constituti sunt, sollicitè & solerter prævideant ut secundùm debitum ordinem servi vel ancillæ Domini vivant, & necessaria stipendia in victu & vestitu & cæteris quibusque habeant, & domos ac servitores, prout competit, sicut religiosi & habitûs & conversationis rectores, eis provideant. Susceptionem etiam hospitum & pauperum nullomodo neglegant. Quin &* inconvenientes personæ, & res tales quæ religioni non congruunt, in monasteria non introducantur, non dicimus ; quoniam Religiosos rectores providentiam & curam debitam inde sumere debere non ignoramus.

* [*Sirmondus, Et quia, &c.*

X.

[*Ut hospitalia peregrinorum ad hoc ad quod deputata sunt, Episcoporum consilio à Rectoribus suis administrentur.*]

Hospitalia peregrinorum, sicut sunt Scottorum, & quæ tempore antecessorum vestrorum Regum constructa & constituta fuerunt, ut ad hoc ad quod deputata sunt teneantur, & à Rectoribus Deum timentibus ordinentur, custodiantur, ne dissipentur, obtinete. Sed & Rectoribus monasteriorum & xenodochiorum, id est, hospitalium, præcipite ut sicut canonica docet auctoritas, & Capitula avi & patris vestri præcipiunt, Episcopis propriis sint subjecti, & monasteria atque hospitalia sibi commissa ipsorum regant consilio ; quoniam Episcopi paternam sollicitudinem eis, secundùm ministerium illorum, studebunt impendere. Et quia sæpe unicuique in omni ordine competentem legem & justitiam, unà cum fratribus vestris, frequenti adnuntiatione perdonastis, ecclesiastici & religiosi habitus viri ac feminæ, atque peregrini & pauperes, in quibus specialiter Christus suscipitur, perdonationem vestram sibi sentiant semper adesse.

XI.

[*Quòd Regem ità vitam instituere conveniat, ut omnibus sit exemplo.*]

Et quia de statu & salute populi Christiani, sicut nobis scripsistis, vultis quærere, primò à vobis ipsis incipite, qui alios debetis corrigere, sicut scriptum est: *Medice, cura temetipsum;* & munda debet Luc. 4. 23.
manus à sordibus esse, quæ alienas sordes curat detergere. Et quæ in aliis debetis corrigere, nemo in vobis justè valeat reprehendere. Super quantos enim estis in regni culmine, tantorum moribus debetis servire, & sicut lucerna super candelabrum in domo posita, bonitatis exempla monstrare ; quia omnium oculi in vos debent intendere : quos si malo exemplo destruxeritis, qui per vos & à vobis in bonum debuerant ædificari, sub tantis sine dubio in futuro seculo pœnis vos necesse est* torqueri. Propterea oportet ut qui Rex
* [*Sirmondus, erat ; sed potius legendum forte erit.*]
estis, & Dominus appellamini, in illum semper suspenso corde suspiciatis à quo videlicet, Rege Regum & Domino Dominorum, nomen Regis & Domini mutuatis. Et sicut ille disponit orbem terræ in
Sap. 7.
æquitate, & ad hoc, sicut in libro Sapientiæ dicitur, constituit hominem ut ipse similiter faciat, imitamini illum, si vultis regnare cum illo. Quia qui dicit se in Christo manere, debet, sicut ille ambulavit, & ipse ambulare, qui dicit : *Estote*
Matth. 5. 48.
& vos perfecti, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est. Et si dixeritis, quomodò possum esse perfectus, cùm alia Scriptura
Jac. 3. 2.
dicat : *Si quis in verbo non offendit, ille perfectus est vir*, non cadit à perfectione qui non peccat malitiæ cupiditate : *Septies*
Prov. 24. 16.
enim cadit justus & resurgit : impii autem corruunt in malum. Et : *Justus, cùm ceciderit, non conlidetur, quia Dominus supponit manum suam.* Qualitercunque verò
Psal. 36. 24.
quis peccet, cupiditatis voluntate aut fragilitatis necessitate, nemo illi meliùs prævalet indicare quàm conscientia sua, quæ non potest latere oculos inspectoris sui. Propterea ita oportet vos vivere, judicare, & agere etiam in occulto, quasi sitis semper in publico ; quia sæpe talis vos verbo laudabit, qui corde acriter reprehendet, sæpè etiam illa quæ vobis & in vobis laudaverit, apud alios de vobis reprehensibilia judicabit. Sic autem, ut dicimus, adjuvante Domino, vivere, judicare, & agere prævalebitis, si vos non stimulaverit amor privatus ; si non vos inflammaverit cupiditas gloriæ, divitiarum, possessionum, & potentatûs ; si non plus credideritis alienæ linguæ,

linguæ, quàm propriæ conſcientiæ; ſi vos non roſerit tinea adulationis; ſi non vos uſſerit livor alienæ felicitatis; ſi vos non vexaverit neglectus animæ & amor carnis; ſi credideritis Regem Chriſtum non pro ſe, id eſt, non pro ſua neceſſitate mortuum, ſed pro nobis, ut viveremus qui mortui eramus; & vos plus ſtudeatis aliis vivere in ſalutis ſuæ utilitatibus, quàm vobis ipſis in propriis voluntatibus; ſi ſcieritis vos eſſe morituros, & vos credideritis de factis propriis rationem Domino reddituros; & quæ dignè receperitis, ſine fine vel immutatione aliqua habituros.

X. I. I.

[*Quomodò domeſticos regere, quid Deo, quid ſubditis reddere, & quales palatii ac reipublicæ miniſtros conſtituere debeat.*]

Domum veſtram domeſticam ſic nutrite, regite & diſponite, ut quando regni populus ad vos convenerit, in vobis & in domeſticis veſtris videant qualiter ſe atque domum, cum quanta humilitate atque caſtitate, quàm ſobriè, quàm juſtè, quàm piè nutrire, diſponere debeant, & gubernare: quia, ſicut quidam ſapiens dixit, ſecundùm mores domini erit familia cuſtodita. Et ideò domus Regis ſchola dicitur, id eſt, diſciplina; quia non tantùm ſcholaſtici, id eſt, diſciplinati & bene correcti ſunt, ſicut alii; ſed potiùs ipſa ſchola, quæ interpretatur diſciplina, id eſt, correctio, dicitur, quæ alios habitu, inceſſu, verbo, & actu, atque totius (vanitatis*) continentiâ corrigat. Et vos, ſicut paxillus non bene infixus, niſi in Domino virtutum innixi fortiter fueritis, & vos cadetis, & qui in vobis pendent, labentur. Quapropter, ſicut dominus ſub poteſtate conſtitutos ex tentatorum occaſione docuit reddere quæ ſunt Cæſaris, Cæſari; & quæ ſunt Dei, Deo: ita & vos, qui ſub Deo eſtis & ſuper homines eſtis, reddite quæ ſunt Dei, Deo; & ſicut Cæſar æquus, quæ ſubditorum ſunt, ſubditis reddite. Reddite Deo puram & immaculatam fidem & ſinceriſſimum cultum in Sacerdotibus, in Eccleſiarum privilegiis, in ſacris locis, in eccleſiaſticis & religioſis viris ac feminis, in defenſione Eccleſiæ & Chriſtianitatis, in æquitate & juſtitia populi Chriſtiani, in ſublevatione & tranquillitate & conſolatione omnium indigentium, ſicut præmiſimus. Reddite illi quotidianum penſum in quotidiana oratione, in juſtis & aſſiduis eleemoſynis. Offerte illi devotionem veſtram in ſacris oblationibus & lacrymis ſecundùm magnitudinem ac multitudinem quotidianorum peccatorum profuſis. Reddite ſubditis judicium cum miſericordia, juſtitiam cum æquitate. Studete exaltare humiles & Deum timentes, & debellare atque humiliare ſuperbos. Studete à bonis plus diligi, quàm timeri. Curate ut mali, ſi non propter Deum, vel propter timorem veſtrum malum agere metuant. Non plus apud vos lingua doloſa, manus plena, obſequium indebitum valeat quàm veritas, æquitas, & ſinceritas; ſcientes ſcriptum: *Qui excutit manus ſuas ab omni munere, iſte in excelſis habitabit.* Unde conſequenter intelligi debet, & non aliud. Munus enim eſt à lingua, favor; munus à manu, donatio; munus ab obſequio, indebita ſubjectio. Conſtituite miniſtros palatii qui Deum cognoſcant, ament, & metuant, qui maximam curam gerant quatenùs quicunque neceſtuoſi palatium adierint, & per quos perrexeritis, patrem & conſolatorem mirantes, gaudendo vos videre accurrant, non, qualiter dicere nolumus, gemendo & maledicendo refugiant. Conſtituite Comites & Miniſtros reipublicæ qui non diligant munera, qui odiant avaritiam, qui deteſtentur ſuperbiam, qui non opprimant neque dehoneſtent pagenſes, qui meſſes & vineas & prata ac ſylvas eorum nequaquam devaſtent; qui eorum pecora vel friſkingas*, vel quæcunque illorum ſunt, non prædentur neque diripiant, & per violentiam ac mala ingenia quæ illorum ſunt nullo modo auferant, qui Epiſcoporum ſuorum conſilio quæ Dei ſunt, & Chriſtianitati conveniunt, faciant; qui placita non pro adquiſitione lucri teneant, ſed ut caſæ Dei, & viduæ, ac pupilli, & populus juſtitiam habeant, & plus litigantes ad concordiam ſalvâ juſtitiâ revocare ſtudeant, quàm committere ut ipſi inde aliquod lucrum poſſint habere: quos ſi pacificare non potuerint, tunc ſicut rectum eſt, juſtum judicium decerni cum magna ſollicitudine faciant; ſcientes ſcriptum eſſe: *Indicabo tibi, homo, quid ſit bonum, id eſt, facere judicium & juſtitiam, & ſollicitum ambulare cum Deo tuo.* Id eſt, ut quod illi placet, tibi placeat & facias; quod illi diſplicet, tibi diſpliceat & non facias. Quòd ſi per fragilitatem feceris, non contumaciter vel pertinaciter in tuo malo facto perſeveres; ſed ſtatim pedem ſicut à ferro calido revoca, & in viam voluntatis Domini tui dirige. Et ſicut ſcriptum eſt, *quia ſunt viæ quæ videntur ho-*

*[Sic etiam legit Sirmondus: at manu. poſuit bonitatis pro vanitatis.]

*[Al. Friſcinkas.]

Eſa 33. 15.

Vide Hincmar. tom. 2. pag. 32.

Mich. 6. 8.

Prov. 16. 25.

minibus bonæ, & ducunt ad interitum, fac, ſicut Scriptura tibi præcipit, quicunque es homo, *interroga de via bona, & ambula per eam*; quia, ſicut dicitur in evangelio, *ampla via eſt quæ ducit ad perditionem, & multi vadunt per eam: arcta & anguſta via eſt quæ ducit ad vitam, & pauci inveniunt eam.* Propterea quicunque es homo, audi Prophetam, & ora cum Propheta: *Legem pone mihi, Domine, viam juſtificationum tuarum, & exquiram eam ſemper.* Et: *Deduc me in ſemitâ mandatorum tuorum, & viam iniquitatis amove à me, & de lege tua miſerere meî.* Quia, ſicut Hieremias Propheta dicit: *Non eſt hominis via ejus, nec viri eſt ut ambulet & dirigat greſſus ſuos; ſed à Domino diriguntur greſſus viri, & viam ejus volet.* Ipſi Comites ſimiliter, quantùm potuerint, ſimiles ſibi timentes Deum & juſtitiam diligentes per ſe miniſtros conſtituant, qui ſicut Seniores ſuos benignos & affabiles pagenſibus ſuis viderint, & ipſi pro modulo ſuo illos imitari in omni bonitate & juſtitia certent.

Hier. 6. 16.
Matt. 7. 13.
Pſal. 118. 33.
Ibid. 35.
Ibid. 29.
Hier. 10. 23.

XIII.

[*Ut eos qui propter has ſeditiones excommunicati ſunt, ad Eccleſiæ pacem revocare ſtudeat.*]

Homines etiam & potentes ſeculi, qui inter iſtas ſeditiones legis jugum & juſtitiam æquitatis refugerunt, & talia ac tanta fecerunt pro quibus eccleſiaſticam & epiſcopalem excommunicationem meruerunt, ad leges & juſtitiæ tramitem revocate, & ut ad ſuos Epiſcopos humiliter, ſicut eis neceſſe eſt, veniant, jubete vel cogite, & ut Eccleſiæ, in quam peccaverunt, aut cum debita neceſſaria humilitate ſatisfaciant, aut humiliter & veraciter ſe excuſent, qualiter abſolvi à Domino per miniſterium epiſcopale valeant, ſuadete atque regiâ poteſtate præcipite. Et ſi fortè vos, vel quicunque alii de eorum ſocietatis & conjunctionis, communicatione infecti & condemnati ſunt, pœnitentiam quiſcunque ſe recognoſcendo faciat; quia, teſte ſacrâ auctoritate, non poterit abſolvi à ſuis, qui peccatis damnabiliter gravatur externis. Sicut orans Deum ſanctus Propheta David demonſtrat, dicens: *Ab occultis meis munda me, Domine, & ab alienis parce ſervo tuo.*

Pſal. 18. 13.

XIV.

[*Judices villarum regiarum qualiter conſtituendi ſint.*]

Judices denique villarum regiarum conſtituite qui non ſint cupidi, qui non diligant avaritiam, & uſuras nec ipſi faciant, nec pecunias regias vel ſuas ad uſuras donent, neque à ſuis ſubditis uſuras fieri ſinant: quæ omnia vos ſuper omnes miniſtros veſtros odire debetis & fugere. Et ſervos regios judices non opprimant, nec ultra quod ſoliti fuerunt reddere tempore patris veſtri ab eis exigant; neque per angarias in tempore incongruo illos affligant; neque per dolos, aut per mala ingenia, ſive inconvenientes precationes, colonos condemnent: quia ſi per tales vel alias hujuſmodi factiones pondus argenti vel auri habueritis in arca, majus & gravius pondus erit peccati quod habebitis in conſcientia veſtra & anima. Ædificent villas veſtras moderatis caſtitiis, ut & honeſtas neceſſaria ſit, & familia non gravetur. Laborent & excolant terras & vineas in tempore cum debita ſollicitudine, ſalvent & diſpenſent laborata cum fideli diſcretione, faciant nutrimenta congrua & neceſſaria; cuſtodiant ſylvas, unde habeant paſtiones; defendant & excolant prata, unde habeant pabula; quatinus non ſit vobis neceſſe per quaſcunque occaſiones quorumcunque hortatibus circuire loca Epiſcoporum, Abbatum, Abbatiſſarum, vel Comitum, & majores quàm ratio poſtulat paratas exquirere, & pauperes eccleſiaſticos & fidelium veſtrorum manſuarios in carricaturis & paraveredis contra debitum exigendis gravare, & peccatum de facultatibus indebitè conſumptis in animam veſtram congerere. Neque à Comitibus vel fidelibus veſtris plus ſtudeatis quàm lex & conſuetudo fuit tempore patris veſtri, de hoc quod de francis accipiunt, exquirere. Quin potiùs habeatis unde ſufficienter & honeſtè cum domeſtica corte veſtra poſſitis vivere, & legationes palatium veſtrum adeuntes recipere, &, ſicut ſcriptum eſt, unde poſſitis de juſtis laboribus neceſſitatem patientibus tribuere: quia Rex & largus debet eſſe, & non quod largiatur de injuſtitia vel iniquitate debet conquirere. Judices verò villarum colonos diſtringant ut non eccleſiaſticos homines vel francos pauperiores, aut alienos ſervos, propter privilegium regium opprimant, aut ſylvas vel quæcunque aliorum ſunt in ſua vicinitate devaſtent. Quia Rex juſtus, qui juſtitiam debet diligere, miniſtros & colonos impios & iniquos non debet habere; ſed omnibus in ſe & in ſuis debet imitationem debitam demonſtrare: quia ſi ipſe Deum dilexerit, omnes boni dili-

Epheſ. 4. 28.

gent illum ; & ſi ipſe Deum timuerit, omnes mali timebunt illum. Et Rex atque ſui miniſtri per amorem Dei bonum faciant, & omnes bona facere doceant, & per timorem Dei mala fugiant, & omnes in illis mala fugere diſcant. Miſſos etiam tales per regnum conſtituite qui ſciant qualiter Comites & cæteri miniſtri reipublicæ juſtitiam & judicium populo faciant; qui ſicut Comitibus præponuntur, ita ſcientiâ, juſtitiâ ac veritate eis præemineant.

XV.

[*Ut Synodus Epiſcoporum regni expectetur, in qua quid facto ipſis opus ſit deliberent. Quanta reverentia Regibus debeatur, & quòd Epiſcopi ad Sacramenta adigendi non ſint.*]

Hæc, quia litteris veſtris ſignificaſtis, quòd nobiſcum de reſtauratione ſanctæ Eccleſiæ, & ſtatu ac ſalute populi Chriſtiani, tractare velletis, dominationi veſtræ ſcripto reſpondere curavimus: quia & pro inclementia aeris, & pro inconvenientia temporis, & propter imminentem diem Domini noſtri natalis, venire ad præſentiam veſtram nequivimus. Operamini vos interim iſta quæ cum fidelibus veſtris ſine noſtra corporali præſentia operari valetis. Et cùm tempus congruum & ſacris Canonibus deſignatum advenerit, quando & pro Paganorum infeſtatione, & pro exorti tumultus ac deprædationum atque rapinarum miſerrima nimis confuſione, nobis licuerit cum Dominis & confratribus ac comprovincialibus Archiepiſcopis & Coepiſcopis Synodum, favente Domino, celebrare, quæ his ſunt reſidua, cum eis ſicut cum magiſtris & patribus tractare, & veſtræ dominationi debitum conſilium dare ſtudebimus. Et ſi Deus ſoliditatem & ſalutem Eccleſiæ atque regni in manu veſtra adunare & proſperari decreverit, quæ cum Archiepiſcopis & Coepiſcopis noſtris plus congruere divinis diſpoſitionibus viderimus, agere ſub famulatu recti regiminis veſtris ſtudebimus. Potens eſt enim Deus minùs bonum initium in perfectè bonum commutare proceſſum, cui noſcitur eſſe poſſibile quod impoſſibile ſolent homines judicare. Si enim ſapientia veſtra dignum judicat loqui & tractare cum vicino Rege * ejuſque fidelibus, ſecedente de iſta parte regni Domino noſtro, fratre videlicet veſtro, multò magis nos oportet expectare tempus canonicum, ut cum fratribus & comprovincialibus Archiepiſcopis & Epiſcopis loquamur, quia generalis cauſa imminet totius Ciſalpinæ Eccleſiæ. Maximè autem nobis neceſſe eſt loqui cum illis Archiepiſcopis & Epiſcopis, qui conſenſu & voluntate populi regni iſtius Dominum noſtrum fratrem veſtrum unxerunt in Regem ſacro chriſmate divinâ traditione, quemque ſancta Sedes apoſtolica mater noſtra litteris apoſtolicis ut Regem honorare ſtuduit & confirmare. Legite libros Regum, ut invenietis quantâ reverentiâ reprobatum & abjectum à Domino Saül ducere dignum duxit ſanctus Samuel, cujus locum in Eccleſia nos licèt indigni tenemus. Et adtendite quàm magni pendit ſanctus David, in loco illius electus & unctus à Domino, mittere manum in Chriſtum Domini; cùm Saül non ſolùm ex alia progenie, verùm ex alia tribu erat; & illum rejectum & ſe electum à Domino cognoſcebat; & nihil firmitatis Saüli David fecerat, ſed plurimum adjutorium & devotam ſervitutem ei impenderat. Et neque bello auferre, neque ingenii dolo, illi regnum ſubripere adtentavit. Et cùm multos ad hoc ſuaſores & auxiliarios habuiſſet, nulli autem ut hoc moliretur accommodavit, quamvis multas perſecutiones & morti proximas ab eo ſæpiſſimè ſuſtinuerit. Inſuper & bene ſcitis quid de illo juſſerit qui, licèt mendaciter, pro illius tamen gratia adquirenda ſe manum miſiſſe in Chriſtum, id eſt, unctum Domini, nuntiavit: nam ſi eſt aliquis qui hæc ignoret, nos ei dicimus quia gladio eum interficere juſſit. Sic & qui infideliter & contumaciter in unctum qualemcumque Domini manum mittit, dominum Chriſtorum Chriſtum contemnit, & in anima procul dubio ſpiritalis gladii animadverſione perit. Hæc dicimus, non ut exaggerationes contra dominationem veſtram incongruas exquiramus, ſed ut evidentiùs pro qualitate noſtri miniſterii quid, exceptâ debitâ fide & beneficentiâ, nobis in fratre veſtro reverendum ſit demonſtremus. Talem nempe vos debemus & volumus credere, ut nec vos regni augmentum cum animæ veſtræ detrimento velitis habere, neque nos cum tali dedecore ad adjutorium eccleſiaſtici regiminis & gubernationis recipere, ut ſine ſacerdotio ſimus; quo privati erimus, ſi contra Deum & rationis auctoritatem nos Eccleſiaſque noſtras vobis ſtuduerimus committere. Eccleſiæ ſiquidem nobis à Deo commiſſæ non talia ſunt beneficia, & hujuſmodi Regis proprietas, ut pro libitu ſuo inconſultè illas poſſit dare vel tollere: quoniam omnia quæ Eccleſiæ ſunt, Deo

* [Lothario junior.]

consecrata sunt. Unde qui Ecclesiæ aliquid fraudatur aut tollit, sacrilegium secundùm sanctam scripturam facere noscitur *. Et nos Episcopi Domino consecrati, non sumus hujusmodi homines ut sicut homines seculares in vassallatico debeamus nos cuilibet commendare, sed ad defensionem & ad adjutorium gubernationis in ecclesiastico regimine nos Ecclesiasque nostras committere, aut jurationis sacramentum, quod nos evangelica & apostolica atque canonica auctoritas vetat, debeamus quoquo modo facere *. Manus enim chrismate sacro peruncta, quæ de pane & vino aquâ mixto per orationem & crucis signum conficit corpus & Christi sanguinis sacramentum, abominabile est, quicquid ante ordinationem fecerit, ut post ordinationem episcopatûs seculare tangat ullo modo sacramentum. Et lingua Episcopi, quæ facta est per Dei gratiam clavis cœli, nefarium est ut sicut secularis quilibet super sacra juret in nomine Domini & Sanctorum invocatione; nisi fortè, quod absit, contra eum scandalum acciderit Ecclesiæ suæ; & inde sic temperanter agat sicut Domino docente constituerunt Rectores Ecclesiæ synodali consilio. Et si aliquando sacramenta ab Episcopis exacta aut facta fuerunt, contra Deum & ecclesiasticas regulas, quæ Spiritu sancto dictatæ & Christi sunt sanguine confirmatæ, irrita sanctæ scripturæ paginis declarantur, & exigentes atque facientes medicamento exinde salutaris pœnitentiæ indigent. Propterea expectate, Domine, patienter sicut Princeps Christianus & Ecclesiæ filius, & honorate Ecclesiæ sanctæ Rectores; ut vos honoret qui nobis dixit: *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit.* Et: *Honorantes me honorabo; & hi qui temnunt me, erunt ignobiles.* Et: *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei.* Et in Psalmo: *Nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari;* quoniam *qui malignantur*, id est maligna agunt, *exterminabuntur: sustinentes autem Dominum ipsi hereditabunt terram*, hoc est, regnum Dei. Et cùm venerit tempus & locus, sicut superiùs diximus, loquemur cum nostris confratribus; & sicut Domini justis dispositionibus viderimus convenire, sine dubio faciemus. Et non est rationabilis causa quæ contra hoc quod petimus vos debeat stimulare: quia non sumus hujusmodi homines ut cùm cognoverimus voluntatem Domini, velimus aut debeamus quoquo modo resultare, vel rixas & dissensiones seu seditiones, quas vulgus *Werras* nominat, debeamus commovere, conferere, vel tenere, quos Dominus pacis prædicatores & sectatores voluit ordinare, & peccata nostra atque nobis commissorum, & etiam totius populi, constituit plangere & curare, & bellum cum vitiis & pacem cum fratribus jussit habere. Nos equidem pacem & quietem, non rixas & bella, optamus & quærimus: quia sicut dicit Apostolus, *non sunt nobis carnalia arma, sed spiritalia, & potentia Deo*, quibus sumus calciati pedes in præparatione Evangelii pacis, induti loricâ justitiæ & galeâ salutis, accincti lumbos in veritate, habentes scutum fidei & gladium Spiritûs Sancti: quia non est nobis conluctatio adversùs carnem & sanguinem, sed adversùs principes & potestates, adversùs rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Et non militamus terreno Regi, sed cœlesti, pro salute & nostra & terreni Regis, & totius populi nobis commissi: quorum officium est nulli nocere, contra neminem infideliter agere, omnibus autem velle prodesse. Tandem, Domine nobis Rex, contra Deum & contra animam vestram non audiatis illos qui dixerint, si fortè vobis dixerint: Non tibi sit curæ, Rex, quæ tibi referunt illi fellones atque ignobiles; hoc fac quod tibi dicimus, quoniam cum nostris, & non cum istorum parentibus, tenuerunt parentes tui regnum. Nos autem obsecramus dominationem vestram, adtendite potiùs, si Christianus Rex estis, sicut & Deo gratias estis, & in illum creditis, & per illum regnare vultis *per quem*, sicut scriptum est, *Reges regnant*, & cujus est regnum, immò orbis terræ & plenitudo ejus; quia idem Deus in carne veniens, qui solus Rex fieri potuit & Sacerdos, & in cœlum ascendens suum regnum, id est, Ecclesiam, inter Pontificalem auctoritatem & Regiam potestatem gubernandum disposuit, & non elegit ad hoc divites & nobiles, sed pauperes & piscatores, & sicut scriptum est: *ignobilia & contemptibilia mundi elegit, ut confundat fortia.* Et fieri potest ut tales vobis ista dicant (si fortè minùs necessariò Deum timentes vobis dixerint) cum quorum parentibus diabolus, qui, secundùm Scripturam, *est Rex super omnes filios superbiæ*, regnum Christi, quod est Ecclesia, conturbaverit, & nunc eos in regno suo, id

* *Vide* Suprà tom. 1. pag. 410. cap. 5.

* [*Vide* Elémens de l'Histoire de France par l'Abbé Millot, tome 1. pag. 183.]

Luc. 10. 16.

I. Reg. 2. 30.

Zach. 2. 8.

Psal. 104. 15.

Psal. 36. 9.

II. Cor. 10. 4.

Ephes. 6.

Prov. 8. 15.

I. Cor. 1. 27

Job. 41. 25.

est, in inferno, retineat, & secum in secula retinebit. Pro certo autem sciatis quia cum nostris parentibus, id est, cum Apostolis, Christus, Rex Regum, regnum suum, id est, Ecclesiam, conquisivit, ampliavit, & rexit, & per nos & nobiscum, utinam non ad judicium nostrum dicamus! eandem Ecclesiam, id est, regnum suum, quotidie adquirit, auget, atque gubernat idem Dominus Jesus Christus, sicut dictum est à Domino Ecclesiæ per Prophetam: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii;* id est, pro Apostolis creavit tibi Episcopos, qui te regant & doceant. Cum qua Ecclesia nobis à Deo commissa, Rex Christiane & Domine, sicut litteris vestris jussistis, jejuniis & orationibus ac letaniis, Dominum, summum gubernatorem in navi sanctæ Ecclesiæ fluctuante in hoc mare, id est, seculo naufragoso, peccatis nostris communibus dormientem pulsare & excitare, & pro vobis deprecari studebimus: ut quantociùs pro sua ineffabili pietate evigilet & imperet ventis & mari, id est, (tentationibus *) diabolicis & inquietudinibus secularium hominum, ut redeat quantulacunque tranquillitas, gratia & misericordia ejusdem Domini nostri Jesu Christi, cui est & sit potestas & honor, & gloria & imperium, in secula seculorum. Amen.

Psal. 44. 17.

* [*Sirmondus*, tempestatibus: *at manu correxit* tentationibus.]

TITULUS XXVIII.

SYNODI METENSIS, DE INDULGENTIA LUDOVICI REGIS.

Sirmondus. Conc. Galliæ, tom. 3. pag. 131. Baron. tom. X. p. 166.

HÆC Capitula tractata & confirmata sunt ab Episcopis in Synodo habita apud Mettis civitatem, de indulgentia Hludouvici Regis pro seditione & excessibus in regno fratris sui Karoli perpetratis.

[*Commonitorium Episcopis ad Ludovicum Regem legatis à Synodo Metensi.*]

DILECTIS in Christo fratribus & consacerdotibus nostris, legatis videlicet divinæ pacis ac nostræ unanimitatis, Hincmaro, Gunthario, Weniloni Archiepiscopis, & venerabilibus Coepiscopis nostris Herluino, Hildegario, Adventio, Abboni, Hincmaro, Erchanrao, Episcopi quorum nomina subter habentur adscripta, qui favente Domino, & annuentibus glorioſis Principibus nostris Karolo & Hlothario, in Mediomatricum civitatem, anno Incarnationis Dominicæ DCCCLIX, Indictione VII, V Kal. Junias synodali decreto convenimus.

CAP. I.

Nota & (proh dolor!) nimis est nota discordia atque calamitatis pernicies quæ factione quorumdam seditioſorum hominum nuper inter fratres Reges nostros Hludouvicum & Karolum accidit: unde tanta ac talia in Ecclesia nobis ad regendum, divinâ dignatione, commissa & in hoc regno perperè sunt admissa, ut ipso etiam auditu horribilia cognoscantur; & si hæc discordiæ pestilentiâ diutiùs, operante humani generis antiquo hoste, duraverit, quàm exitiabilis & mortifera existat meliùs ipsi scitis. Qua de re memores quid Veritas missis prædicatoribus jusserit, ut divinus Paulus dicit, *legatione fungimur pro Christo, reconciliamini Deo*, legatione pro Christo fungentes, vos, fratres carissimi, legatos Deo amatæ pacis, quoniam exinde jam glorioſos Principes nostros Karolum & Hlotharium episcopali auctoritate monuimus, ad Domnum Hludouvicum Regem glorioſum mediante Domino ordinamus, sicut Salvator dicit: *In quamcunque*, inquiens, *domum intraveritis, primùm dicite: Pax huic domui. Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra. Sin autem, ad vos revertetur.* Quia aut erit quisque prædestinatus ad vitam, & cœleste verbum sequetur quod audiet; aut si nullus audire voluerit, ipse prædicator sine fructu non fuerit, quoniam ei à Domino pro labore sui operis merces recompensabitur.

II. Cor. 5. 20.

Matth. 10. 12. Luc. 10. 5.

II.

Post prædicatam verò & postulatam pacem, legatio vestræ fraternitatis hujusmodi erit conditionis, ut isdem Rex nobis, & utinam Deo, semper amabilis, admissorum indulgentiam consequatur.

III.

Videlicet si se de omnibus quæ per eum malitioſorum hominum persuasione atque seductione in parochiis nostris fratrumque nostrorum perpetrata sunt veraciter recognoverit, sicut scriptum est:

Psal. 33. 19. *Juxta est Dominus his qui tribulato sunt*
Psal. 50. 19. *corde.* Et : *Sacrificium Deo est spiritus contribulatus ;* quoniam cor contritum & humiliatum Deus non spernit. Et sicut hi qui fictè Deum quærunt, invenire nunquam merentur, ita propè est Dominus
Psal. 144. 18. omnibus invocantibus se in veritate.

IV.

Et si post veram recognitionem puriter confessus fuerit ; quia iterùm dicit Scriptura :
Prov. 28. 13. *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur. Qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur.* Et:
I. Joan. 1. 9. *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & justus ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.*

V.

Post puram autem confessionem, si promiserit quæ malè gesta sunt, per dignos pœnitentiæ fructus, præveniente, adjuvante, & subsequente divinâ gratiâ, se pro viribus emendaturum, (quia scriptum
Luc. 3. 8. est, *Facite fructus dignos pœnitentiæ*) ut tantò majora quærat bonorum operum quisque lucra per pœnitentiam, quantò graviora sibi intulit damna per culpam,
Psal. 31. 1. (quoniam & illi beati quorum tecta bonis operibus sunt peccata) & ut scriptum est, quia peccavit, & populum peccare fecit, tanta sint bona quæ tanta operiant mala.

VI.

Deinde si spoponderit ad pacem & concordiam præsentaliter in toto corde & ore, & quantociùs rationabiliter & possibiliter atque convenienter ex communi consensu fieri poterit, etiam præsentiâ corporis ad pacem & concordiam cum fratre suo Karolo se rediturum, & in pace ac caritate Deo placita cum præfatis Principibus nostris Karolo atque Hlothario, si ipsi eandem pacem & concordiam erga eum servaverint, permansurum, & in se peccantibus debita dimiserit, sicut sua à
Hebr. 12. 14. Deo debita sibi cupit dimitti. Quia itidem Scriptura dicit : *Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.* Et cùm mala cuncta bonis sequentibus diluantur, tantum est discordiæ malum, quæ nisi extincta funditùs fuerit, bonum nullatenùs sequi, evangelio teste, permittat; & caritas est quæ operit multitudinem peccatorum, sine qua etiam si quis corpus suum tradat ad ignem, nihil ei nisi ad damnationis judicium
Matt. 6. 15. proderit. Et Dominus dicit : *Si non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra.*

VII.

Post hæc, si promiserit quòd jam ulteriùs tale vel simile schisma in hac sancta Dei Ecclesia atque in ista Christianitate non reiteret. Unde scriptum est : *Qui baptizatur à mortuo, & iterùm tangit illum, quid proficit lavatio ejus?* Baptizatur quippe à mortuo, qui mundatur fletibus à peccato; sed post baptisma mortuum tangit, qui culpas post lacrymas repetit. Et iterùm scriptum est : *Canis reversus ad vomitum suum, & sus lota in volutabro luti ;* quia qui peccatum post pœnitentiam repetit, quasi in lutosa aqua semetipsum volvit, vitæ munditiam subtrahit, ipsas etiam lacrymas ante Dei oculos sordidas facit.

Eccli. 14. 30. Conc. apud S. Macram, c. 7. tom. 3. Conc. Gall. pag. 513. *Vide* S. Gregor. lib. 9. Epist. 39.
II. Pet. 2. 22.

VIII.

Tunc demum promittat se ab illorum perditorum hominum tuitione atque favore, per quos tam graviter Deum offendit, disjungere. Et qui quasi ad ejus fidem, sed potiùs infideliter ad eum venerunt, ad rectam rationem in proximo placito ante fratrem suum Karolum & nepotem suum Hlotharium, sicut, Deo teste, jam apud Marsnam propriâ manu firmaverat, venire, si potuerit, faciat. Et quemcunque illorum recta ratio dignificaverit, dignè * honore suo fruatur. Et qui per rectam rationem erga Seniorem suum justificari non potuerit, & rationabilem misericordiam pro eo expetierit, eandem rationabilem misericordiam illi obtineat. De illo verò quem recta ratio & justum judicium condemnaverit, ut Rex Christianus cum Rege Regum Christo concordet, & alienæ perditioni se non commisculet ; quia, ut Paulus dicit, *non solùm qui faciunt, sed* Rom. 1. 32. *etiam qui malè facientibus consentiunt, digni sunt morte.* Unde sanctus Innocentius dicit quia non multum interest inter committentis animum & consentientis favorem. Addo ampliùs, plerumque dediscit errare cui nemo consentit. Et iterùm sanctus Paulus cum talibus hominibus nec cibum sumere permittit. Et sanctus David, dum totum se ad fœdera pacis internæ constringeret, testatur quòd cum malis concordiam non teneret, dicens : *Nonne qui oderunt te, Deus, oderam illos, &* Psal. 138. 21. *super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi.* Inimicos etiam Dei perfecto odio odisse est, ad quod facti sunt diligere, & quod faciunt increpare ; mores pravorum premere, vitæ prodesse. Hinc (Finees peccantem civem coeuntem cum Madianite perculit *), & iram Dei iratus placavit. Et Jo-

* [*Sirmondus*, digno : *at manu posuit* digne.]

Dist. 83. c. 3. *Error.*

I. Cor. 5. 11.

* [*Sirmondus legit* Phinees peccantium civium gratiâ coeuntes cum Madianitis perculit, &c.]

saphat, qui tot de anteacta vita præconiis attollitur, de Achab Regis amicitiis penè periturus increpatur; cui à Domino per Prophetam dicitur: *Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum amicitiâ jungeris. Et idcircò iram quidem Domini merebaris; sed bona opera inventa sunt in te.* Hinc sacri Canones à sancto promulgati Spiritu dicunt ut hi qui post excommunicationem vel interdictum cum excommunicatis communicaverint, condemnati anathema habeantur. Et sanctus Cyprianus Regis ministerium esse dicit impios de terra perdere, homicidas, perjuros, adulteros, veneficos, sacrilegos non sinere vivere. Et in libro Regum scriptum est, dicente Domino per Prophetam: *Quia dimisisti virum morte dignum, erit anima tua pro anima illius, & populus tuus pro populo illius.* Et quàm noxia sit indebita erga iniquos misericordia, monstratur in opere Saül ac Samuelis; quoniam cui Saül pepercit offendens Dominum, Samuel Propheta in frusta concidit. Nam sicut quisque in se peccantibus debet propter Deum dimittere, ita in Deum peccantes, & Ecclesiam conculcantes, & regni pervasores, & in Christianitatis depopulatores, & in pacis pertubatores, & in patriæ proditores debet minister Domini Rex debitam vindictam propter Deum exercere. Quapropter sciat Rex nobis amabilis quia sicut infirmus sanari non potest qui à medico coquitur, quandiu ferrum ignitum in illius tenetur corpore, ita & nemo sanari potest à peccato quandiu in peccato manserit, vel quandiu in peccato manenti scienter & libenter communicaverit.

II. Par. 19. 2.

Oper. Cypr. Tract. de XII. abus. sæc. cap. 22.

III. Reg. 20. 42.

II. Reg. 21.

IX.

Tandem si se promiserit adjutorem & cooperatorem Dei pro viribus de cætero & rationabiliter futurum, qualiter Ecclesia Dei quæ in suo regno ac regnis nostrorum Principum una est, sicut & unum Sacerdotium, secundùm qualitatem periculosi temporis in unoquoque ordine restituatur, & Sacerdotes Dei debita privilegia & ecclesiasticum vigorem obtineant, & populus justitiam & pacem habeat, congregatis vobis & nostro immò divino Spiritu, qui est remissio omnium peccatorum, per ecclesiasticam apostolicæ auctoritatis potestatem illi peccata in nostris parochiis per illum & ab illo commissa ecclesiasticâ pietate & canonico more dimittite, eique indulgentiam postulanti donate, atque illum sacræ communioni, quâ ipse se privaverat excommunicatis communicans, restituite.

X.

Et licèt multorum annorum, secundùm præfixos à sacris canonibus gradus, pœnitentiæ hæc perpetrata facinora indigerent, tamen confisi de Dei misericordia, apud quem non sic acceptatur mensura temporis ut doloris, nec abstinentia ciborum sicut mortificatio vitiorum, non præjudicantes Patrum sententiis quæ de hujusmodi decreverunt, sed potiùs eorum sequentes humaniorem diffinitionem, hæc scribimus. Ait sancta Synodus Africana: *Pœnitentibus, secundùm differentiam peccatorum, Episcopi arbitrio pœnitentiæ tempora discernantur.* Et S. Leo apostolicæ Sedis Pontifex: *His*, inquit, *qui in tempore necessitatis & in periculi urgentis instantia præsidium pœnitentiæ & mox reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicenda est, nec reconciliatio deneganda; quia misericordiæ Dei nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire, apud quem nullas patitur veniæ moras vera confessio, dicente Dei Spiritu per Prophetam: Cùm conversus ingemueris, tunc salvus eris.* Et alibi: *Dic iniquitates tuas prior, ut justificeris.* Et item: *Quia apud Dominum misericordia est, & copiosa apud eum redemptio. In dispensandis itaque donis Dei non debemus esse difficiles, nec se accusantium gemitus lacrymasque neglegere, cùm ipsam pœnitendi affectionem ex Dei credamus inspiratione conceptam dicente Apostolo: Ne fortè det illis Deus pœnitentiam, & resipiscant à diaboli laqueis, à quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.* Et sanctus Gregorius in Evangelii homelia dicit: *Veniat foras mortuus, id est, culpam confiteatur peccator. Venientem verò foras solvant discipuli, ut Pastores Ecclesiæ ei pœnam debeant amovere quam meruit qui non erubuit confiteri quod fecit.*

Concil. Carthagin. III. c. 31.

Leo I. epist. 91. Halitgar. lib. 3. c. 9. Regino, lib. 1. c. 108. Burchard. lib. 18. cap. 4.

Esa. 44. 26.

Psal. 129. 7.

II. Tim. 2. 26.

S. Gregor. hom. 20. in evang.

XI.

His perpensis, fratres carissimi, si, ut diximus, jam dictum Regem à nobis amabilem ita contemperatum divinæ voluntati & sacræ auctoritati inveneritis, secundùm ministerium vobis à Deo traditum cum nostra unanimitate absolvite. Sin aliàs, vos nullo modo cum eo, quem absolvere non poteritis, ligare nolite; quoniam nec coram Deo, nec in Synodo nos inde auctores habebitis, si agere aliter, quod absit, præsumpseritis; vosque & in Synodo & coram Deo pro facto irrito dabitis rationes.

XII.

Et si ipse, quod Deus longè faciat, ea quæ egit, unde illum nunc commonere vos mittimus, reiteraverit, omnia & ante divinos oculos & ad ecclesiastica judicia redivivo vulnere curanda vel amputanda noverit revenire. Si quid quoquè contra sanctam auctoritatem præsumptum, vel subreptum, sive extortum fuerit, non solùm in divinis examinationibus, verùm nec in divinis legibus quippiam prævalebit. Et non sit de cætero immemor idem Rex glorioſus quod dicit sanctus Gregorius: *Sciendum est*, inquit, *quia quisquis inlicita nulla commisit, huic jure conceditur ut licitis utatur; sicque pietatis opera faciat ut tamen, si noluerit, ea quæ mundi sunt non relinquat. Quilibet verò tantò à se licita debet abscidere, quantò se meminit & inlicita perpetrasse. Neque enim par fructus esse boni operis debet ejus qui minùs & ejus qui ampliùs deliquit, aut ejus qui in nullis & ejus qui in quibuslibet facinoribus cecidit. Sed tantò quisque majora quærat bonorum operum lucra per pœnitentiam, quantò graviora sibi intulit damna per culpam.* Unde à vobis nostrâ, quin potiùs Dei voce, commoneatur ut sic studeat præteritorum pœnitens, & imminentia atque futura cavens, Deo militare in regno terreno, quatenùs mereatur conregnare Christo in regno cœlesti.

Regino, lib. 1. c. 318. Burchard. lib. 19. c. 65.

Hæc quæ sequuntur, peractâ legatione, renuntiârunt Episcopi.

DE indulgentia sua nobis Hludouvicus Rex pridie Nonas Junias in Wormatia dixit. Volo vos precari ut si in aliquo vestros animos offendi, ut hoc mihi perdonetis, ut inanteà securus vobiscum loqui possimus. Ad hæc Hincmarus, qui primus in ordine ex siniſtra parte illius stetit, respondit dicens: Ista causa citò ad effectum pervenire potest; quia quod nos offerimus, hoc vos petitis. Et monente Grimoldo ac Theodorico Episcopo, iterùm ipse Hincmarus dixit: Nihil contra me feciſtis unde noxium rancorem in mente contra vos teneam, quia si facerem, ad altare, ut Domino sacrificarem, accedere non auderem. Iterùm monentibus eisdem Grimoldo & Theodorico ac Salomone, dicente ipso Theodorico hæc verba: Facite sicut Senior noster precatur, parcite illi, respondit ipse Hincmarus hæc eadem verba: Quod in me, id est, in mea persona, offendiſtis, & peperci & parco. De hoc autem quod in Ecclesia mihi commissa & in populo malè est factum, voluntariè vobis dono consilium, & secundùm Deum præsto auxilium, ut inde salvi sitis, si vobis placet. Et præfati viri responderunt: Certè bene dicit. Et cæteri fratres nostri in hæc verba & senserunt & prosecuti sunt. Tanta & talis indulgentia illi largita fuit, & non altera, neque ampliùs. De scripto autem quod confirmatum nobis est traditum, nec ipse à nobis quiddam quæsivit, nec nos illi aliquid diximus, quoniam necdum cum illo ex hujusmodi in ratione eramus. Ipse autem post hæc & alia dixit nos egisse quod non egimus, ex hoc materiam sumens quod Guntharius illi familiariter, ut eum instrueret & ad satisfactionem provocaret, scriptum relegit ita inquiens: Vos mihi transmisistis vestram epistolam cum Capitulis: vos veniſtis cum causa facta. Nos non sumus hìc nisi duo vel tres, qui sine aliis huc exilivimus: in illas causas intrare non possumus antequam cum nostris Episcopis inde tractemus; quia, Deo gratias, nihil sine illorum consilio feci; & posteà inde respondeam. Nos autem expectabamus ut consilium à nobis de sua salute oblatum ipse quæreret, & tunc ei secundùm illud scriptum donaremus consilium. Ipse autem de suo gradu respondit quòd in illud scriptum non intraret antequam cum suis Episcopis consideraret. Et sic quicquid in generali causa Ecclesiæ & populi egit, penès illum remansit.

TITULUS

TITULUS XXIX.

SYNODI TULLENSIS APUD SAPONARIAS.

Sirmondus, Concil. Galliæ, tom. 3. pag. 137-141. *Vide* Baron. t. X. p. 170.

HÆC ventilata, definita, atque obtenta sunt in Synodo duodecim provinciarum quæ habita est anno Incarnationis Dominicæ DCCCLIX*, *Indictione* VII, *in territorio Tullensi, sub Principibus Karolo, Hlothario, & item Karolo.*

CAP. I.

[De concordia inter fratres Ludovicum & Karolum Reges reformanda.]

UT caritas fraterna & concordia pacis reformetur inter fratres, Principes scilicet ac glorioſos Reges noſtros Hludouvicum & Karolum; qualiter ſchiſma quod ortum eſt nuper in Eccleſia, ad unitatem benignitatis valeat redintegrari, & ſtatus Eccleſiæ penè conlapſus reſtitui, & pax ac juſtitia in populo Chriſtiano valeat procurari; & qui à fidelitate debita defecerunt, judicio & juſtitiâ per rectam rationem & rationabilem miſericordiam poſſint ſalvari, & à perverſo conamine ad ſalubriora converti.

II.

[Ut Epiſcopi mutuo ſe conſilio & auxilio adjuvent, & Synodos frequentent.]

Epiſcopi namque ſecundùm illorum miniſterium ac ſacram auctoritatem uniti ſint, & † mutuo conſilio atque auxilio Reges regnorumque primores atque populum ſibi commiſſum in Domino regant & corrigant; & nemo ſe à ſolatio mutuo ſubtrahat, ſed * ſynodales conventus ſecundùm juſſionem canonicam frequentare procurent: quatenùs ordo eccleſiaſticus, qui quaſi obliteratus jam fuerat, (quoniam Synodi propter diſcordiam Regum frequentari non poterant) epiſcopali collatione ad neceſſarium ac debitum ſtatum reduci prævaleat. Unde etiam conſenſum apud Reges expetitum obtinuerunt.

† [*Sic etiam legit Sirmondus: at manu correxit* ut pro, &.]

* [*Sirmondus*, & Synodales: *at manu poſuit* ſed Synodales.]

III.

[De ſtabili unione principum Karoli & Lotharii, atque Karoli Regum.]

Reges nihilominus ac Principes noſtri Karolus, Hlotharius, atque item Karolus ad Dei voluntatem atque ſanctæ Eccleſiæ ſtatum, ſuamque ſalutem & populi ſalvationem, gratias Deo, uniti & in eadem ſalutari unitate firmati ſunt.

IV.

[De Tortoldo Diacono, qui Epiſcopalem poteſtatem in Bajocacenſium urbe occuparat.]

Perventum eſt ante conventum Epiſcoporum quendam Diaconum, cui Tortoldus nomen eſt, epiſcopalem poteſtatem in urbe Bajocacenſium occupaſſe, & pollicitationibus ac minis ſollicitare multos ac perturbare. Unde definivit ſancta Synodus ut Wenilo, Senonum Archiepiſcopus, cujus Diaconus fuit, adjunctis ſecum tribus aliis, memoratum Diaconum evocatum audiant, & ſecundùm auctoritatem canonicam de eo definiant. Si autem refugerit eorum cognitionem, annitente principali poteſtate venire ad audientiam compellatur. Quòd ſi hanc quoquè declinaverit, anathemate feriatur.

V.

[De Anſcario Subdiacono, qui Lingonum ſedem, vivo ejus Epiſcopo, pervaſerat.]

De quodam etiam Subdiacono Anſcario, qui vivo & incolumi Epiſcopo civitatis Lingonum ſedem pervaſit, ſimili eſt ſententiâ definitum. Sed intervenientibus legatis ejuſdem Subdiaconi, humanior eſt prolata ſententia; videlicet ut ſacramento confirmet ſe nunquam talia hujuſmodi præſumptione facturum. Cujus ſacramenti tenorem huic capitulo ſubnectere dignum exiſtimavimus. *Ego Anſcarius, Subdiaconus, confiteor coram Domino & ſanctis Angelis ejus, reverentiæ ſanctæ paternitatis veſtræ, contra Dei voluntatem & contra canonica ſtatuta temerè me feciſſe in Iſaac venerabilem Pontificem, uſurpando ſedem Eccleſiæ ſanctæ ſibi commiſſæ Lingonicæ, & ſollicitando Clericos & vaſſallos ejus omnemque familiam. Atque ideò pro tantæ præſumptionis exceſſu, per ſacri miniſterii veſtri vobis largitam à Domino poteſtatem, veniam mihi pœnitenti largiri ſuppliciter*

deprecor. Deinceps verò nec in eundem Antistitem, nec in alium quemlibet, nec in illa nec in alia Ecclesia hujusmodi præsumptionem facere tentabo, & neque illi aut alicui suorum Clericorum aut laicorum in aliqua re impedimentum faciam pro hac causa, (quia me graviter deliquisse confiteor). Neque insidias eis ullius inquietudinis parabo, neque per me neque per aliquem meorum propinquorum, nec per quemcumque hominem; sed potiùs adjutor pro viribus & intelligentia ipsi suisque ero, prout sibi placuerit. Et qui sibi pro hoc ipso inimici sunt, quos ipse voluerit, si potuero, eidem conciliare procurabo. Sic me Deus adjuvet, & istæ sanctæ Sanctorum Reliquiæ.* Statuit etiam sancta Synodus ut nunquam ad eandem Lingonensem Ecclesiam, sive ad Januacensem *, quam jam pridem pari modo adflixerat, debeat adspirare. Et si ita ut præmisimus jussis episcopalibus obedire refugerit, sententiam superius Diacono datam incurrat.

* [Sic Sirmondus legit: at manu correxit, in qua me, &c.]

* [In Cod. Bellovac. legitur Januensem, quod idem est. Vide Notas Sirmondicas infrà, pag. 782.]

V I.

[*De proclamatione Karoli Regis adversus Wenilonem, Archiepiscopum Senonensem.*]

Deinde gloriosus Rex Dominus Karolus sacræ Synodo libellum appellationis electorumque judicium inter se & Wenilonem, Senonum Archiepiscopum, qui ab eo defecerat, & proclamationis diploma porrexit. Unde secundùm sacram auctoritatem, & induciæ ac dierum dilatio est concessa, & certa accusatio per Episcopos & synodicas litteras præfato Archiepiscopo est intimata atque concessa secundùm regulas divinitùs promulgatas.

Vide Infrà tit. 30.

V I I.

[*De Attone Virdunensium Episcopo, qui contrà regulas ecclesiasticas provectus dicebatur.*]

Mota est etiam quæstio de Attone, Virdunensium Episcopo, quòd oblatione regulari (unde petitio ibidem est præsentata) in monasterio sancti Germani Autissiodorensium extiterit, & contra regulas ecclesiasticas inde discedens, minùs provisè quàm sacra auctoritas doceat, ad ordinem episcopalem pervenerit. Unde etiam definitum est dari sibi commeatum veniendi ad aliam Synodum, sicut sacra sancit * auctoritas.

* [Sirmondus, sanxit.]

V I I I.

[*De litteris Synodi ad Episcopos Brittonum qui à Metropolitano suo discesserant, & cum excommunicatis communicabant.*]

Ad Episcopos siquidem Brittonum, qui se contra auctoritatem à metropoli sua moliuntur discindere, Synodus litteras secundùm auctoritatem sacram direxit quatenùs ad suam metropolim redeant, eique debito jure se subdant, nec * à canonica & episcopali communione se segregent. Excommunicatis etiam, sicut sacræ decernunt regulæ, nequaquam communicent, & Salomonem commoneant ut promissam fidem glorioso Regi Karolo observet, & ipse & Brittones excommunicatis communicantes, ipsi se sacrâ communione non privent.

* [Sirmondus manu correxit ne.]

I X.

[*De litteris Synodi ad Brittones excommunicatos, quibus nisi se corrigant, anathema intentatum.*]

Ad memoratos quoque excommunicatos sancta Synodus litteras direxit *, eisque usque ad futuram proximam Synodum corrigendi spatium tribuit, monens ecclesiasticâ pietate ut convertantur & vivant; quia, nisi se correxetint, in futura Synodo generali unanimitate anathemate terribili ferientur.

* [In Cod. Bellovac. legitur dirigit. Sic etiam Sirmondus.]

X.

[*De Capitulis quibusdam in Synodo relectis, de quibus inter Episcopos erat controversia.*]

Relecta sunt denique in eadem Synodo quædam Capitula super quibus quorundam fratrum sensus dissentire probantur. Unde convenit inter Episcopos ut Deo favente, pace ac tranquillitate recuperatâ, simul conveniant, & prolatis sanctarum Scripturarum atque catholicorum Doctorum sententiis, quæ saniora sunt concordi unanimitate sequantur.

X I.

[*De conservando privilegio Monasterii Sancti Benedicti.*]

Tandem postulavit humiliter Synodus generalis, se ad terram usque prosternens

Vide Analecta, tom. 2. pag. 284.

ante Karolum Regem & Rodulfum Biturigum Archiepiſcopum, obſecrans & adjurans per crucem & Chriſti ſanguinem ut privilegium monaſterii ſancti Benedicti, quod annuente Rege præfato firmaverant, quodque idem Rodulfus ſubſcripſerat, qui præfatam abbatiam inregulariter tenebat, ratum & inconvulſum ſervare ſtuderent. (Quòd ſi *) Abbas negligens & ſacris regulis inconveniens per directos Miſſos inventus fuerit, ab eadem paternitate removeatur, & alius qui dignus repertus fuerit ſubſtituatur, & privilegii regularis auctoritas * in eodem monaſterio quacunque occaſione non deſtituatur.

* [*Sic Sirmondus : at manu correxit* Et, ſi.]

* [*In Cod. Bellovac. legitur* ſtatus. *Sic manu correxit Sirmondus.*]

XII.

[*De aliis quæ ſpecialiùs in eodem Synodo ſtatuta ſunt.*]

Hæc de præcipuis in eadem ſacra Synodo fuêre ſtatuta. Cæterum ſpecialia de quibuſque parochiis, prout viſum fuit, ſecundùm eccleſiaſticam auctoritatem definita, & Epiſcopis in propriis parochiis ſunt ad exſequendum commiſſa.

XIII*.

* [Hoc caput non edidit Sirmondus inter *Capitula Karoli Calvi*, ſed tantùm in *Conc. Galliæ, tom. 3. pag. 141.*]

[*De precibus quas inter ſe condixerunt Epiſcopi qui ad hoc Concilium convenerunt.*]

Placuit omnibus, ut creditur, inſtinctu divino, qui ad univerſale Concilium in vicinia Tullenſium confluxerunt, quoniam calamitatum tædio laborabant, quò invenirent aliquid ubi conſolationis gratiâ reſpirarent. Statuerunt itaque ut pro ſe invicem omnes, dum adviverent, preces hujuſmodi frequentarent; ſcilicet ut ſinguli pro cunctis per ſingulas hebdomadas, feriâ quartâ, Miſſam celebrarent. Poſt vocationem autem cujuſlibet eorum, ſuperſtites obtineant ut pro eo qui deceſſerit, in ſedibus ſeptenæ Miſſæ totidemque Vigiliæ Domino perſolvantur, à Preſbyteris autem monaſteriorum ſive villarum tres Miſſæ totidemque vigiliæ dependantur. Exitus autem uniuſcujuſque viciſſim piis currentibus litteris innoteſcat. Præſentes etiam Abbates in tam profutura ſocietate recepti, eâdem ſe conditione juxerunt.

TITULUS XXX.

SYNODI TULLENSIS APUD SAPONARIAS.

Goldaſt. conſt. Imp. tom. 3. pag. 27. & ſeq. Sirmondus, Conc. Galliæ, tom. 3. pag. 142. Scriptores co-ætanei. part. 2. pag. 379.

LIBELLUS proclamationis domni Karoli Regis adversùs Wenilonem, Archiepiſcopum Senonum, electis Judicibus Remigio Lugdunenſium, Eirardo Turonorum, Weniloni Rothomagenſium, & Rodulpho Biturigum Archiepiſcopis in ſancta Synodo duodecim provinciarum apud Tullenſem parochiam, in ſuburbano ejuſdem urbis quod dicitur Saponarias, *propriâ ipſius manu porrectus anno Incarnationis Dominicæ* DCCCLIX, *Indict. VII, XVIII. Kal. Julias.*

Cap. I.

S. Gregor. Homil. 10. in Evangel.

Quia, ſicut dicit ſanctus Gregorius, & ex conſuetudine olitana * cognoſcitis, in Francorum regno Reges ex genere prodeunt, mihi à Domino & genitore meo piæ memoriæ Hludouvico Auguſto pars regni inter fratres meos Reges divinâ diſpoſitione eſt tradita. In qua parte regni vacabat tunc PaſtoreMetropolis Senonum, quam, juxta conſuetudinem prædeceſſorum meorum Regum, Weniloni tunc Clerico meo in capella mea mihi ſervienti, qui more liberi Clerici ſe mihi commendaverat, & fidelitatem ſacramento promiſerat, conſenſu ſacrorum Epiſcoporum ipſius metropolis ad gubernandum commiſi, & apud Epiſcopos, quantum ex me fuit, ut eum ibidem Archiepiſcopum ordinarent obtinui.

* [*Id eſt*, anti qua.]

II.

Poſt hæc de diviſione regni inter me & fratres meo ratio eſt exorta notiſſima, unde partem diviſionis cum mutuis, noſtris ſcilicet noſtrorumque fidelium ſacramentis, ſicut etiam primores regni totius invenerant, tenendam & gubernandam ſuſcepi. Quam diviſionem inter me & fratres meos de cætero à me ſubſtantialiter tenendam, ſicut & alii qui ibi adfuerunt Epiſcopi, Wenilo mihi fratribuſque meis propriâ manu juravit: pacem etiam & mutuum adjutorium inter me & præfatum fratrem Hludouvicum Wenilo ſacramento firmavit.

III.

Sed & poſt hoc, electione ſuâ aliorumque Epiſcoporum, ac cæterorum fidelium regni noſtri voluntate, conſenſu &

acclamatione, cum aliis Archiepiscopis & Episcopis Wenilo in diœcesi sua, apud Aurelianis civitatem, in basilica sanctæ Crucis, me secundùm traditionem ecclesiasticam Regem consecravit, & in regni regimine chrismate sacro perunxit, & diademate atque regni sceptro in regni solio sublimavit. A qua consecratione vel regni sublimate supplantari vel projici à nullo debueram, saltem sine audientia & judicio Episcoporum quorum ministerio in Regem sum consecratus, & qui throni Dei sunt dicti, in quibus Deus sedet, & per quos sua decernit judicia; quorum paternis correptionibus & castigatoriis judiciis me subdere sui paratus, & in præsenti sum subditus.

IV.

Denique cùm seditiones in regno nostro per homines irreverentes cœperunt crebrescere, consensu Episcoporum ac cæterorum fidelium nostrorum chirographum invicem conscripsimus, qualiter ego erga eos, cooperante Domino, agere vellem, & qualiter mihi consilio & auxilio iidem fideles nostri ab inde postmodùm solatium ferre debuissent. Cui scripto Wenilo apud Baiernam villam propriâ manu subscripsit, sicut in præsenti videre potestis.

V.

Deinde cùm contra Paganos ad insulam loci qui *Oscellus* dicitur cum fidelibus nostris, & terreno itinere ac navigio, sicut scitis, perrexi, quidam à nobis deficientes fugâ lapsi sunt. Wenilo autem se pro infirmitate sua illuc ire non posse dicens, ad sedem suam reversus est. Dum autem in procinctu eo nos infirmi degeremus, frater noster Hludouvicus, sicut scitis, cum manu hostili & seditiosis hominibus ex regno suo regnum nostrum irrupit. Ad cujus colloquium sine mea voluntate atque licentia Wenilo venit, quem supplantatorem meum esse cognovi; quod nemo Episcoporum ex regno nostro alius fecit.

VI.

De cætero, cùm contra prædictum fratrem meum & inimicos meos, ac vastatores Ecclesiæ & depopulatores regni qui cum illo erant, cum fidelibus Dei ac nostris perrexi, nec per se ipsum nec per debitum solatium quod antecessores mei Reges & ego ipse ex Ecclesia illi commissa habere solitus eram, aliquid adjutorii præbuit, præsertim cùm hoc devotè ab illo petierim.

VII.

Cùm autem ratio & necessitas mihi accidit, de villa Breona ut à prædicto fratre meo secederem, & ipse frater meus Hludouvicus ad hoc rediit in partem regni mei ut mihi meum nepotem subriperet, & homines meos mihi subtraheret, ac fideles meos vastanter imprimeret *, Wenilo cum quo potuit solatio ad prædictum fratrem meum Hludouvicum in meam contrarietatem venit; cum quo erant excommunicati istius regni & seditiosi, de quorum excommunicatione Coepiscoporum suorum litteras accepit, & Missas publicas fratri meo, cum quo ipsi seditiosi erant, in palatio meo Attiniaco, & parochiâ & provinciâ alterius Archiepiscopi fidelis nostri, sine sua licentia ac Coepiscoporum consensu, Wenilo excommunicatis vel excommunicatorum participibus celebravit. Et in eo Concilio atque consilio fuit quo nepos meus Hlotharius per mendacia, quantùm ex seductoribus suis, subriperetur, & debitum ac sacramento promissum solatium atque adjutorium ex illo mihi subtraheret *.

Vide infrà in Notis Sirmondi, p. 778. & in Notis Baluzii p. 1269.

* opprimeret.

* [*Sirmondus*, subtraherent.]

VIII.

Prædictis nihilominùs fratris mei consiliariis, & publicis ac secretis tractatibus, Wenilo cum specialibus familiaribus & inter priores ejus familiariter cum episcopali judicio, ut diximus, excommunicatis & judicio regni dijudicatis interfuit, quatenùs partem regni quam idem frater meus & Wenilo mihi juraverant, & in qua Wenilo me Regem sacraverat, sæpe fatus frater meus obtineret, & ego illam perderem.

IX.

Wenilo in eo consilio & tractatu fuit ut Episcopi qui mihi fidei promissæ debitores erant, & consilium atque auxilium manu propriâ confirmatum ferre debuerant, deficerent & ad fratris mei Hludouvici obsequium & subditionem se verterent.

X.

De Abbatia sanctæ Columbæ, & rebus vel honoribus regni mei apud Hludouvicum fratrem meum, præceptum obtinuit, & litteras ad Missos, quò eandem abbatiam revocarent, Echardum & Theodoricum impetravit. Sed in eisdem litteris ad præfatos Missos jussionem fratris mei Hludouvici Wenilo obtinuit ut de muro castelli Meloduni, quod jus regiæ est potestatis, petras haberent licentiam prendere. Unde constat quòd in plebe istius regni mihi

à Deo collati eum ſtudebat colere & ſatagebat tenere.

X I.

Wenilo in eo conſilio & tractatu cum præfatis excommunicatis fuit ubi conſideratum eſt quatenùs illi homines qui mihi fideles erant, & mihi ſacramento fidelitatem promiſerant, ſive nolentes ſive volentes, fratri meo Hludouvico jurarent ut ei adjutorium ferrent qualiter regnum meum contra me obtinere potuiſſet. Et non ſolùm conſilio Wenilo interfuit, ſed & ipſe hoc idem conſilium fratri meo Hludouvico contra meam fidelitatem, quam mihi promiſit ſacramento, donavit.

X I I.

Wenilo per ſe & per familiares ſuos, ſupradictos ſcilicet excommunicatos, apud fratrem meum Hludouvicum obtinuit ut vacans epiſcopatus Bajocacenſis ſcilicet civitatis propinquo ſuo Clerico meo nomine Tortoldo, qui mihi ſe commendavit, & fidelitatem ſacramento promiſit, donaretur, qui eundem epiſcopatum in mea infidelitate, & contra fidelitatem mihi promiſſam, conſenſu Hludouvici fratris mei, accepit.

X I I I.

Tandem poſtquam mihi Deus vires recuperandi mei per ſolatium fidelium meorum contra fratrem meum donavit, perrexi propè de civitate Wenilonis, qui me contra fratrem meum ad recuperandum regnum meum pergere ſcivit, & nullum adjutorium vel per ſe, promiſſo ac ſubſcripto conſilio, vel per militiam, quæ ex Eccleſia ſibi commiſſa ſolet exire, adjutorium aliquod præſtitit.

TITULUS XXXI.

IN BASILICA SANCTI CASTORIS APUD CONFLUENTES.

[*De pace inter Karolum & Hludovicum; de quibuſdam criminibus conſtringendis.*]

ADNUNTIATIO DOMNI KAROLI.

Vos ſcitis quomodò aliquanti homines, minùs quàm neceſſe fuerat Deum timentes, noſtrum fratrem Hludouvicum, quaſi ſub bona intentione, hoc anno ſollicitaverunt ut in regnum noſtrum taliter veniret ſicut ipſi ſcitis: unde nos Deus & veſtra fidelitas ſic adjuvavit ſicut & bene cognoſcitis. Poſt hoc laboravit, adjuvante Domino, iſte cariſſimus nepos noſter ut inter nos pax fieret, ſicut per rectum eſſe debet, & ut monentibus Epiſcopis ad illam caritatem & fraternam concordiam rediret, ſine qua nullus Chriſtianus ſalvus eſſe non poteſt. Propterea tranſmiſit ad nos ſuos Miſſos, & mandavit nobis primùm tale miſſaticum quod nobis impoſſibile viſum fuit. Deinde quia illud miſſaticum non ſuſcepimus, aliud miſſaticum nobis ſui Miſſi dixerunt: quod, quia & ſecundùm Deum ſalubre & ſecundùm ſeculum utile nobis videtur, volumus vobis illud dicere; & ſi vobis ita ſicut & nobis videtur, cum veſtro conſilio volumus illud recipere, &, quod Deus conceſſerit, ad neceſſarium effectum perducere.

Hæc ſunt nomina Epiſcoporum qui anno Incarnationis Dominicæ DCCCLX, *Nonis Juniis, in Secretario Baſilicæ ſancti Caſtoris conſideraverunt cum nobilibus ac fidelibus laicis firmitatem quam glorioſi Reges noſtri Hludouvicus & Karolus atque Hlotharius inter ſe fecerunt* VII. *Idus Junias in eodem monaſterio, & qui hæc Capitula ab omnibus conſervanda acceptaverunt.*

Vide Baron. tom. X, p. 190. Goldaſtus, edit. 1613. pag. 192. & ſeq. conſtitut. Imper.

Hincmarus, Guntharius, Altfridus, Salomon, Adventius, Hatto *, Franco, Teudericus, Leutbertus, Gebehardus, Chriſtianus, Wlfadus Abba, Witgarius Abba.

[* *Sirmondus*, Atto,]

Hæc nomina laicorum.

Chuonradus, Eurardus, Adalardus, Arnuſtus, Warnarius, Liutfridus, Hruodulfus, Erkingarius *, Giſlebertus, Ratbodus *, Arnulfus, Hugo, item Chuonradus, Liutharius, Beringarius, Matfridus, Boſo, Sigeri, Hartmannus, Liuthardus, Richuinus, Wigricus, Hunfridus, Bernoldus, Hatto *, Adalbertus, Burchardus, Chriſtianus, Leutulfus, Heſſi, Herimannus, item Hruodulfus, Sigehardus *.

* [*Sic Sirmondus: at manu correxit*, Erkangarius.]

* [*Sic Sirmondus: at manu poſuit*, Ratbotus.]

* [*Sirmon-* Atto.]

* [*Sirmondus*, Sigeardus.]

SACRAMENTUM FIRMITATIS HLUDOUVICI REGIS.

Amodò & quandiu vixero, iſtum fratrem meum Karolum, & nepotes meos Hludouvicum, Hlotharium, atque Karolum, ad Dei voluntatem, & ſanctæ ejus Eccleſiæ ſtatum & honorem atque defenſionem, & ad noſtram communem ſalu-

Scriptores Co-ætan. pag. 77.

cem & honorem, & ad populi Christiani nobis commissi salvamentum & pacem, & ad legis ac justitiæ atque rectæ rationis conservationem, quantùm mihi Deus scire & posse donaverit, & ipsi me obaudierint, & à me ipsi quæsierint, vero consilio, & secundùm quod mihi rationabiliter & salubriter possibile fuerit, sincero auxilio adjutor ero ad regnum illorum continendum, & nec in vita, nec in membris, neque in regno illorum eos forconsiliabo. In hoc ut ipsi erga me similem promissionem faciant & conservent. Sic me Deus adjuvet, & istæ sanctæ Reliquiæ.

CAPITULA AB OMNIBUS CONSERVANDA.

Cap. I.

UT omnium præteritorum malorum & contrarietatum, & supplantationum ac malarum machinationum, atque molitionum seu nocumentorum invicem actorum, abolitio ita inter nos & apud nos fiat, & à nostris cordibus penitùs avellatur cum omni malitia & rancore, ut nec in memoriam ad retribuendum duntaxat mali vel contrarietatis, atque exprobrationis seu improperii, de cætero exinde quiddam veniat.

II.

Ut tanta inter nos, Domino cooperante, veræ caritatis benignitas abhinc inante semper maneat de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta, sine dolo & simulatione, ut nemo suo pari suum regnum aut suos fideles, vel quod ad salutem sive prosperitatem ac honorem regium pertinet, discupiat aut forconsiliet, aut per occultos susurrones libenter composita mendacia seu detractiones acceptet.

III.

Ut unusquisque fideliter suum parem *, ubicunque necessitas illi fuerit, & ipse potuerit, aut per se aut per filium, aut per fideles suos, & consilio & auxilio adjuvet, ut regnum, fideles, prosperitatem, atque honorem regium debitè valeat obtinere. Et veraciter unusquisque erga alterum certatim demonstret quia in paris * sui adversitate, si evenerit, fraterno modo contristetur, & in prosperitate illius lætetur. Et talem fidem sicut inter nos modò abhinc in ante conservaturos confirmatum habemus, sic unusquisque infantibus fratris sui, si obierit, ille qui superfuerit conservabit.

*[*Sirmondus legit* suum fratrem, *quæ lectio est Cod. Met. & Palat.*]

*[*Sirmondus* fratris.]

IV.

Et quia per vagos & tyrannicâ consuetudine inreverentes homines pax & tranquillitas regni perturbari solet, volumus ut ad quemcunque nostrûm talis venerit, ut de his quæ egit rationem & justitiam subterfugere possit, nemo ex nobis illum ad aliud recipiat vel retineat, nisi ut ad rectam rationem & debitam emendationem perducatur. Et si rationem rectam subterfugerit, omnes in commune, in cujus regnum venerit, illum persequamur, donec ad rationem perducatur, aut de regno deleatur.

V.

Similiter & de eo agendum est qui pro aliquo capitali & publico crimine à quolibet Episcopo corripitur vel excommunicatur, aut de excommunicatione crimen faciens, regnum & Regis regimen mutat, ne debitam pœnitentiam suscipiat, aut susceptam legitimè peragat. Interdùm etiam incestam propinquam suam, aut Sanctimonialem, vel raptam, sive adulteram, quam illic ei non licebat habere, fugiens secum ducit. Hic talis, cùm Episcopus ad cujus curam pertinebit nobis notum fecerit, diligenter perquiratur, ne morandi vel latendi locum in regno alicujus nostrûm inveniat, & Dei ac nostros fideles suo morbo inficiat; sed à nobis vel ministris reipublicæ constringatur, & ut simul cum diabolica præda, quam secum duxit, ad Episcopum suum redeat, & de quocunque crimine publico debitam pœnitentiam suscipiat, aut susceptam legitimè peragat, compellatur.

VI.

Ut nemo Episcoporum hominem peccantem ab Ecclesia & Christiana communione alienet, donec illum secundùm evangelicum præceptum, ut ad emendationem & pœnitentiam redeat, commonitum habeat. Qui pecc ans si commonitus inobediens & incorrigi bilis permanserit, & ad emendationem redire noluerit, regiam vel reipublicæ potestatem per se Episcopus vel per ministr os suos adeat, ut constringatur, & ad emendationem ac pœnitentiam peccator redeat. Qui etiam si ita ad correctionem perduci nequiverit, tunc secundùm leges ecclesiasticas medicinali separatione à communione ecclesiastica segregetur.

Regino, lib. 2. c. 305.

VII.

Ut illis hominibus qui in talibus perturbationibus, ſicut in his præteritis annis acciderunt, in Deum & in ſanctam Eccleſiam atque in nos peccaverunt, ſi ſe ex veritate recognoſcentes petierint, & deinceps nobis veraciter fideles eſſe voluerint, & in regnis noſtris pacifici ac quieti, & legibus ac juſtitiæ obedientes extiterint, rationabilis miſericordia impendatur, non ſolùm in indulgentia commiſſorum, & in conceſſione proprietatum, verùm etiam & in largitione honorum ſecundùm noſtram rationabilem poſſibilitatem.

VIII.

Ut de rapinis ac deprædationibus, & de conſpirationibus atque ſeditionibus, & de raptis feminarum, ſicut eccleſiaſticæ & Chriſtianæ leges atque progenitorum noſtrorum Capitula continent, ita in omnibus & ab omnibus conſerventur.

IX.

Ut alia etiam Capitula eorundem progenitorum noſtrorum de ſanctæ Eccleſiæ honore & immunitate ac conſervatione, & de regio etiam honore atque vigore, & populi nobis commiſſi lege ac juſtitia, in omnibus & ab omnibus conſerventur.

X.

Ut noſtri fideles, unuſquiſque in ſuo ordine & ſtatu, veraciter ſint de nobis ſecuri quia nullum abhinc inanteà contra legem & juſtitiam, vel auctoritatem ac juſtam rationem, aut damnabimus aut dehonorabimus, aut opprimemus vel indebitis machinationibus adfligemus, & illorum ſcilicet veraciter nobis fidelium communi conſilio, ſecundùm Dei voluntatem & commune ſalvamentum, ad reſtitutionem ſanctæ Dei Eccleſiæ & ſtatum regni, & ad honorem regium atque pacem populi commiſſi nobis pertinenti, adſenſum præbebimus; in hoc ut illi non ſolùm non ſint nobis contradicentes & reſiſtentes ad iſta exequenda, verùm etiam ſic ſint nobis fideles & obedientes, ac veri adjutores atque cooperatores vero conſilio & ſincero auxilio ad iſta peragenda quæ præmiſimus, ſicut per rectum unuſquiſque in ſuo ordine & ſtatu ſuo Principi & ſuo Seniori eſſe debet.

XI.

Ut ſic ſimul conjuncti, & nos fratres ac nepos noſter ad invicem, & nos cum fidelibus noſtris, & fideles noſtri nobiſcum, & omnes ſimul cum Deo nos reconjungamus, & ut nobis ſit propitius illi pro devoto munere offeramus. Et unuſquiſque omnium noſtrûm, abſque ſua propria excuſatione vel juſtificatione, recognoſcamus in quibus aut ſingillatim aut communiter contra illius mandata, & decreta ſuorum Sanctorum, fecimus aut conſenſimus in ordine eccleſiaſtico & ſtatu regni, & per ſingula in medium illa producamus. Et nemo noſtrûm ſuo aut amico, aut propinquo vel confœderato, immò nec ſibi ipſi ſeculariter parcat ut ſpiritaliter & ſalubriter parcere poſſit. Quin, ſicut præmiſimus in præcedenti Capitulo, vero conſilio & ſincero auxilio illa in commune certatim emendatori totis viribus procuremus, quantociùs rationabiliter poterimus.

XII.

Et ſi aliquis de ſubditis, in quocunque ordine & ſtatu, de hac convenientia exierit aut ſe retraxerit, vel huic communi decreto contradixerit, Seniores cum veraciter fidelibus ſuis hæc ſecundùm Dei voluntatem, & legem ac juſtam rationem, velit nolit ille qui divino conſilio & decreto & huic convenientiæ reſiſtens & contradicens fuerit, exequantur. Et ſi aliquis de Senioribus de hac convenientia exierit aut ſe retraxerit, vel huic communi decreto, quod abſit, contradixerit, cùm plures Seniorum noſtrorum fideles & regnorum primores in unum convenerint, eorum qui obſervaverint conſilio, & Epiſcoporum judicio, ac communi conſenſu, qualiter de eo qui debitè admonitus incorrigibilis perſeveraverit agendum ſit, faciente Domino decernatur. Et ut obnixiùs ſupraſcripta Capitula à nobis auxiliante Domino inviolabiliter obſerventur, & nos illa obſervaturos certiùs credatur, manibus propriis ſubterfirmavimus.

ADNUNTIATIO DOMNI HLUDOUVICI REGIS APUD CONFLUENTES, LINGUA THEODISCA.

CAP. I.

VOs ſcitis quid in iſto regno evenit. Et ideo huc convenimus, ut de Dei voluntate & ſanctæ Eccleſiæ ſtatu, & de noſtra ac veſtra communi ſalute atque honore, & de pace populi Chriſtiani, cum Dei ajutorio & fidelium noſtrorum conſilio tractaremus.

II.

Et miſimus hoc ſuper Epiſcopos & cæ-

teros fideles noſtros, ut illi hoc invenirent, qualiter nos ad hæc quæ diximus exequenda, adunaremus. Et volumus ut ſciatis quia ſicut illi invenerunt & ſcripto nobis oſtenderunt, ad invicem adunati ſumus, ſicut fratres per rectum eſſe debent, & nos ſimul cum iſto nepote noſtro & ille nobiſcum. Et etiam ſuos fratres nepotes noſtros in hac adunationis firmitate nobiſcum recepimus, ita tamen ſi & ipſi hanc firmitatem erga nos fecerint & obſervaverint.

III.

Et ſciatis quia non volumus ut ullus inter nos abhinc inanteà alia verba portet, niſi talia quæ Deo ſint placita, & quæ ad noſtram communem ſalutem & noſtrum honorem pertineant; ut ſic ſimus ſicut fratres in invicem, & patrui cum nepotibus, & nepotes cum patruis eſſe debent. Et ſi aliquis fuerit qui hoc facere tentaverit, producatur in medium ad rationem, & taliter inde caſtigetur ut nemo alius ſimilia agere tentet.

IV.

Et volumus ut Eccleſiæ & Caſæ Dei, & Epiſcopi & Dei homines, Clerici & Monachi, & Nonnæ, talem mundeburdem & honorem habeant ſicut tempore anteceſſorum noſtrorum habuerunt.

V.

Et volumus ut vos & cæteri homines fideles noſtri talem legem & rectitudinem & tale ſalvamentum in regnis noſtris habeatis ſicut anteceſſores veſtri tempore anteceſſorum noſtrorum habuerunt; & nos talem honorem & rectam poteſtatem in noſtro regio nomine apud vos habeamus ſicut noſtri anteceſſores apud veſtros anteceſſores habuerunt: & juſtitia & lex omnibus conſervetur, & pauperes homines talem defenſionem habeant ſicut tempore anteceſſorum noſtrorum lex & conſuetudo fuit, & ſicut hìc fideles noſtri communiter conſenſerunt, & ſcripto nobis demonſtraverunt, & nos cum illorum conſilio conſentimus & obſervari communiter volumus. Et ſi aliquis hoc perturbare voluerit, à nullo noſtrûm recipiatur, niſi ut aut ad rectam rationem aut ad rationabilem indulgentiæ conceſſionem deducatur.

VI.

Sed & de iſtis rapinis & deprædationibus, quas jam quaſi pro lege multi per conſuetudinem tenent, ab hoc die & deinceps de Dei banno & de noſtro verbo bannimus, ut nemo hoc ampliùs præſumat. Sed unuſquiſque infra patriam cum pace & ſine oppreſſione pauperum & circummanentium conſiſtat, & in hoſtem vel ad placitum ſive ad curtem veniens, de ſuo ſic warnitus & de domo ſua moveat, ut cum pace venire, & nobiſcum ſtare & ad domum ſuam redire poſſit. Et qui hoc tranſgreſſus fuerit, ſicut tempore anteceſſorum noſtrorum conſuetudo fuit, & in illorum Capitulis continetur, volumus ut hoc in illis tranſgreſſoribus emendetur.

VII.

Similiter & de conſpirationibus, & de raptis feminarum tam viduarum quàm & puellarum atque nonnarum, bannimus ex Dei & noſtro verbo ut nullus hoc in regnis noſtris agere præſumat. Et ſi quis hoc præſumpſerit, ſecundùm legem, & ſicut in Capitularibus progenitorum noſtrorum continetur, ſic hoc emendare cogatur.

Hæc eadem Domnus Karolus Romanâ linguâ adnuntiavit, & ex maxima parte linguâ Theodiſcâ recapitulavit.

Poſt hæc, Domnus Hludouvicus ad Domnum Karolum fratrem ſuum linguâ Romanâ dixit: Nunc, ſi vobis placet, veſtrum verbum habere volo de illis hominibus qui ad meam fidem venerunt.

Et Domus Karolus excelſiori voce linguâ Romanâ dixit: Illis hominibus qui contra me ſic fecerunt ſicut ſcitis, & ad meum fratrem venerunt, propter Deum & propter illius amorem, & pro illius gratia, totum perdono quod contra me misfecerunt, & illorum alodes de hereditate & de conquiſitu, & quod de donatione noſtri Senioris habuerunt, excepto illo quod de mea donatione venit, illis concedo, ſi mihi firmitatem fecerint quòd in regno meo pacifici ſint, & ſic ibi vivant ſicut Chriſtiani in Chriſtiano regno vivere debent. In hoc ſi frater meus meis fidelibus, qui contra illum nihil misfecerunt, & me quando mihi opus fuit adjuvaverunt, ſimiliter illorum alodes, quos in regno illius habent, conceſſerit. Sed & de illis alodibus quos de mea donatione habuerunt, & etiam de honoribus, ſicut cum illo meliùs conſiderabo, illis qui ad me ſe retornabunt, voluntariè faciam.

Et Domnus Hlotharius linguâ Theodiſcâ in ſuprà adnuntiatis Capitulis ſe conſentire dixit, & ſe obſervaturum illa promiſit.

Et tunc Domnus Karolus iterùm linguâ Romanâ de pace commonuit, & ut cum Dei gratia ſani & ſalvi irent, & ut eos ſanos reviderent oravit, & adnuntiationibus finem impoſuit.

TITULUS

TITULUS XXXII.

POST REDITUM A CONFLUENTIBUS.

HÆC quæ sequuntur Domnus Karolus, reversus à Confluente, cum consilio fidelium suorum per regnum suum denuntianda & observanda direxit.

HÆC Missi nostri discurrentes faciant.

Cap. I.

Omnibus in suo missatico firmitatem quæ inter nos & carissimum fratrem nostrum, atque dilectos nepotes nostros facta est, notam faciant.

II.

Capitula etiam quæ apud Confluentes accepta sunt à nobis & communibus fidelibus nostris, adnuntient.

III.

Sed & illa Capitula quæ antè per regnum nostrum observanda misimus, cum Capitulis episcopalibus & progenitorum nostrorum Imperatorum adcognitent, & cognitamentum quod modò apud Confluentes fecimus omnibus innotescant; & firmitatem ab omnibus qui ita contra nos misfecerunt sicut notum est, & de quibus carissimus frater noster * petiit, qui alodes in regno nostro habere volunt, sicut in cognitamento nostro scriptum est, firmamentum recipiant. Ita tamen ut si majores homines voluerint, ad nos veniant, & in præsentia nostra ipsam firmitatem faciant; homines verò illorum ante Missos nostros eandem firmitatem faciant.

* [*Sic Sirmondus : At manu posuit frater noster nos petiit, &c.*]

IV.

Ut Missi nostri eis qui firmitatem fecerint, alodes illorum quos de hereditate, & de tali conquisitu qui de nostra donatione non venit, habuerunt, & quos Senior noster Domnus Imperator eis dedit, si præcepta illius ostenderint, quantùm in ipsis præceptis inde continetur, illis reddant.

V.

Ut omnes qui firmitatem fecerint, & quibus alodes reddiderint, diligenter inbrevient. Et si aliqui eam facere noluerint, similiter inbrevient, & nobis renuntient,

VI.

De rapinis autem & violentiis, & cæteris injustitiis quas in istis præteritis annis, postquam ista perturbatio exorta est, in regno nostro fecerunt, quantùm rationabiliter potuerint, Missi nostri pacificare procurent. Et si de ipsa pacificatione wadii ad nostram partem venerint, ex toto, sicut frater noster carissimus nos petiit, ex nostra auctoritate perdonent, in hoc ut talia de cætero non faciant.

VII.

De pacificatione verò illorum qui in regno nostro consistentes, postquam Deus suam nobis ostendit gratiorem misericordiam, per illorum indebitam præsumptionem rapinas & violentias, atque alias injustitias fecerunt, si wadii ad nostram partem exierint, Missi nostri inbrevient, & nobis renuntient, ut nos inde commendemus quid nobis tunc visum fuerit.

VIII.

Et ut pax in regno nostro per illorum missaticum, sicut nos adcognitavimus, & Capitula à nobis directa commendant, omnibus modis observetur, diligenter provideant; & qualiter eam quisque observaverit, absque respectu alicujus personæ, ut veritatem inde nobis renuntient, diligenter inspiciant. Et quicquid exinde quod commendamus per se adimplere non potuerint, ad Missos majores per ipsum missaticum constitutos referant, ut cum illorum consilio & auxilio omnia impleant.

Firmitas autem, quam à prædictis hominibus Missi nostri debent recipere, ista est: De ista die in ante, Karoli, Hludovici Imperatoris filii, regnum illi non forconsiliabo, neque werribo. Sic me Deus adjuvet, & istæ sanctæ Reliquiæ.

Confirmatio Seniorum nostrorum Regum modò apud Confluentes facta ista est.

Quod ad Dei voluntatem, & sanctæ ejus Ecclesiæ statum & honorem atque

defensionem, & ad illorum communem salutem & honorem, & ad populi Christiani illis commissi salvamentum & pacem, & ad leges ac justitiæ atque rectæ rationis conservationem, quantùm illis Deus scire & posse donaverit, vero consilio, & secundùm quod illis rationabiliter & salubriter possibile fuerit, sincero auxilio adjutores sibi invicem ad regnum illorum continendum erunt, & nec in vita, nec in membris, neque in regno, aliquis eorum suum parem forconsiliabit.

Adnuntiatio autem illorum ista est.

CAP. I.

Quia secundùm quod in prædicta firmitate continetur, deinceps observare volunt, & Domino adjuvante observabunt.

II.

Et non volunt ut aliquis inter eos alia aliqua verba portet, nisi quæ Deo sint placita, & ad communem salutem & honorem sint pertinentia. Et si aliquis aliter præsumpserit, in medium adducatur, & taliter inde castigetur ut nemo alius similia agere tentet.

III.

Et volunt ut, Ecclesiæ & casæ Dei, & Episcopi & Dei homines, Clerici, Monachi, & Nonnæ, talem mundeburdem & honorem habeant, sicut tempore anteceſſorum suorum habuerunt.

IV.

Et volunt ut fideles illorum talem legem & justitiam & tale salvamentum in regnis illorum habeant, sicut anteceſſores eorum tempore anteceſſorum illorum habuerunt; & ipsi Reges talem honorem & rectam potestatem habeant, sicut ipsorum anteceſſores habuerunt, & justitia & Lex omnibus conservetur. Et si aliquis hoc perturbare voluerit, à nullo eorum recipiatur, nisi ut aut ad rectam rationem aut ad rationabilem indulgentiæ conceſsionem deducatur.

V.

Et ut illi homines qui in isto regno contra Seniorem nostrum Domnum Karolum mispriserunt, si se recognoverint, propter Deum, & propter fratris sui deprecationem, quicquid contra eum misfecerunt eis vult indulgere. Et sicut præscriptum est, alodes illorum de hereditate & de conquisitu, quod tamen de donatione sua non venit, sed & illos alodes quos de donatione Domni Imperatoris Hludouvici habuerunt, eis concedit, si talem firmitatem ei fecerint sicut prædiximus.

Vide tom. 1. Concil. Angl. pag. 376. c. 4.

VI.

Sed & de rapinis & deprædationibus, & de conjurationibus & de conspirationibus, & de raptis feminarum, tam viduarum quàm & puellarum atque nonnarum, firmiter banniverunt ut amodò & deinceps nullus præsumat: & qui præsumpserit, secundùm leges divinas & humanas, & secundùm Capitula Imperatorum ac prædeceſsorum suorum, hoc emendare cogatur. Et ut unusquisque infra patriam cum pace & sine oppressione pauperum & circummanentium consistat; & in hostem vel ad placitum sive ad curtem veniens, de suo sic warnitus de domo sua moveat, ut cum pace venire, stare, & ad domum suam redire possit.

Summa Capitulorum quæ apud Confluentes modò acceptata sunt à Senioribus nostris Regibus & illorum fidelibus, hæc est.

CAP. I.

De illorum concordia & fraterna conjunctione atque mutuo adjutorio, sicut in cognitamento illorum continetur.

II.

Et de illorum indulgentia qui in isto regno mispriserunt, si se recognoverint, & deinceps à talibus se cavere voluerint, & in regno pacifici esse voluerint, sicut in cognitamento illorum continetur.

III.

De lege & justitia omnibus unicuique in suo statu & ordine conservanda.

IV.

Ut à rapinis ac deprædationibus, atque à conjurationibus & conspirationibus, & seditionibus & à raptis feminarum, se omnes caveant: & qui deinceps talia præsumpserit, sicut in cognitamento illorum continetur, secundùm leges ecclesiasticas & mundanas, & secundùm Capitula prædeceſsorum Regum, hoc emendare cogetur, & in compositione, & in harmiscara, & in pœnitentia ab Episcopo parochiæ ejus suscipienda.

Capitula autem Imperatorum Domni Karoli & Domni Hludouvici de talibus rebus, ut de multis pauca hîc ponamus, ista sunt.

VI. 9. 383. Si quis intra regnum rapinam fecerit, aut cuiquam nostro fideli ejusque homini aliquid vi abstulerit, in triplo cui aliquid abstulit, legibus componat, & insuper bannum nostrum, id est, sexaginta solidos, nobis persolvat. Postmodùm verò à Comite ante nos adducatur, & in bastonico retrusus usque dum nobis placuerit, pœnas luat. Nam si publicè actum fuerit, publicam inde agat pœnitentiam juxta sanctorum Canonum sanctionem. Si verò occultè, Sacerdotum consilio ex hoc agat pœnitentiam: quoniam raptores, ut ait Apostolus, nisi veram egerint pœnitentiam, regnum Dei non possidebunt. Qui verò de rebus Ecclesiarum aliquid abstulerit, graviùs inde judicetur: quia sacrarum rerum ablatio sacrilegium est, & sacrilegus vocatur qui ex eis aliquid abstulerit aut rapuerit. Extorres namque à liminibus sanctæ matris Ecclesiæ tales personæ usque ad satisfactionem Ecclesiæ, quam læserunt, sunt habendæ atque firmiter denotandæ.

V. 341. VI. 382. *Et item.* Si quis in exercitu infra regnum sine jussione dominica per vim hostilem aliquid prædari voluerit, aut fœnum tollere, aut granum, sive pecora majora vel minora, domosque infrangere vel incendere, hæc ne fiant omninò prohibemus. Quod si ab aliquo præsumptiosè factum fuerit, sexaginta solidos, si liber est, sit culpabilis, & omnia similia restituat, aut cum duodecim testibus se purget. Si verò servus hoc fecerit, capitali crimini subjaceat, & dominus omnia similia restituat, quia servum suum non correxit nec custodivit ut talia non perpetraret; quoniam si nos ipsos comedimus, citò deficiemus. Unusquisque tamen custodiat exercitum suum, ne aliqua deprædatio infra regnum fiat.

III. 65. *Et item.* Si quis domum alienam cujuslibet infregerit, quicquid exinde per vim abstulerit aut rapuerit, vel furaverit, secundùm legem eam illi cujus domus fuerit infracta & spoliata, in triplum componat, & insuper bannum dominicum solvat. Si servus hoc fecerit, sententiam superiorem accipiat, & insuper secundùm legem suam compositionem faciat. Si quislibet homo aliquod tale damnum alicui fecerit pro quo plenam compositionem facere non valeat, semetipsum in wadio pro servo dare studeat usque dum plenam compositionem adhibeat.

De Capitulis autem à nobis per regnum nostrum directis ista excerpta sunt.

Tit. XIII. c. 12. UT unusquisque Missus in suo missatico provisionem habeat, ut si aliquis de nostris fidelibus per missaticum suum transierit, aut ibi consistens vel commanens rapinas vel deprædationes, aut talia inlicita fecerit de quibus Deus offendi solet, & populus pro oppressione gemere, quatenùs hoc subtiliter & veraciter investiget, & secundùm legem emendari faciat, nobisque renuntiet; qualiter inde nos sic ordinemus, ut nec ipsum nec alium hoc agere delectet.

Ibid. c. 13. *Et item.* Ut Missi in illorum missaticis curam habeant ne homines nostri aut alii quilibet vicinos suos majores vel minores tempore æstatis, quando ad herbam suos caballos mittunt, vel tempore hyemis, quando marascalcos illorum ad fodrum dirigunt, vicinos majores vel minores deprædentur. Et si egerint, hoc etiam, ut prædiximus, veraciter Missi nostri investigent, & legaliter emendatum nobis renuntient; ut in Seniore hoc sic emendemus quatenùs homines suos in potestate habeat, & contenti sint debitis, & indebita injustè non appetant.

Duo Capitula sequentia pertinent ad titulum præsentem, & non sunt repetita ex superioribus.

VOLUMUS etiam ut de beneficiis destructis & sylvis venditis, tam ex republica, quàm ex rebus ecclesiasticis, Missi nostri omnes admoneant, ut de cætero qui illa habent exinde se caveant, & hoc quod malè actum est, quantùm potuerint, emendare procurent, ne vindictam secundùm Capitularia prædecessorum nostrorum sustinere cogantur.

Capitula autem legum divinarum atque mundanarum, & Imperatorum, de raptis feminarum, & de conspirationibus, & de conjurationibus, & de Ecclesiarum infracturis, atque Clericorum dehonorationibus, & de Comitibus qui in Comitatibus suis injusta faciunt, hîc non adnotavimus, quia cognita sunt, & majori districtione indigent; de quibus omnes admonere, atque omnes ex Dei banno & nostro cavere præcipimus. De his interim Missi nostri discurrentes cum consiliò majorum Missorum, ut præmisimus, studeant, donec plenitudinem Capitulorum & adnuntiandam & observandam ad communem omnium nostrum salutem & pacem per regnum nostrum, adjuvante Domino, disponamus.

TITULUS XXXIII.

EDICTUM IN CARISIACO.

HOC Edictum constituit Domnus Karolus in Carisiaco, anno Incarnationis Dominicæ DCCCLXI.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei Rex, omnibus regni nostri fidelibus. Pervenit ad nos quia quod ad timorem incutiendum, ne aliquis bonum denarium, id est, merum & bene pensantem, reicere * audeat, more prædecessorum nostrorum pro generali utilitate regni nostri commendavimus, aliqui Missi ad hoc constitutum exequendum, minùs intelligentes devotionem voluntatis nostræ, & obsequentes intentioni suæ voluntatis, quasdam adinventiones, quod multùm Dominus detestatur, & in mallatione & in exactione intromittunt; cùm in eo quod ad regni utilitatem jubetur & agitur, non privata contra generalem utilitatem commoditas, neque aliquod turpe lucrum, quod in Christiana religione & in regia dignitate aut in Missorum fidelium sinceritate non condecet, se debet ullo modo miscere. Propterea necessarium duximus ut commendationem nostram ex hoc scribere rogaremus, quæ ex more in nostro palatio apud Cancellarium retineatur, & inde per Missos nostros dirigatur; ut nemo per ignorantiam, nemo per industriam ab ea valeat deviare. Unde volumus, quia & timor utilis, & consideratio misericors, & discretio moderata in hac commendatione nostra est necessaria propter paupertatem hominum, quia necesse fuit in istis temporibus conjectum de illis accipere, & ad navium compositionem, & in Nortmannorum causa, pro regni, sicut res conjacet, salvamento, ut omnes cognoscant quia non quæstum inhonestum, sed publicam regni utilitatem quærimus. Salvâ constitutione & inpostmodùm jure firmissimo permanente quæ in Capitulari avi & patris nostri ex hoc scripta habetur, quilibet francus homo convictus quia bonum denarium, id est, merum & bene pensantem, post hunc bannum nostrum ejecerit, medietatem francilis banni componat. De colonis autem, & servis cujuslibet potestatis, si in civitatibus vel mercatis aliis deprehensus aliquis fuerit denarium reicere, Missus reipublicæ provideat ut si non invenerit illum denarium merum & bene pensantem, ut cambiare illum mercanti jubeat. Si autem illum denarium bonum invenerit, consideret ætatem & infirmitatem & sexum hominis, quia & feminæ barcaniare solent, & aut ictibus, prout viderit competere, aut minutis virgis cum ratione & discretione illum qui denarium bonum rejecit, castiget; quatenùs & cæteri timorem habeant, & homo crudeliter non damnetur. Et qui post hunc præsentem bannum inventus fuerit pro tali correptione non castigatus, habeat Missus reipublicæ in civitatibus & in mercatis denarium sic affectatum, ut deprehensum in fronte denario calefacto salvis venis taliter coquat, ut ipse homo & cæteri castigentur, & homo non pereat, & videntibus signum castigationis ostendat. Missi autem nostri colonos & servos pauperes cujuslibet potestatis non mallent, nec bannum francilem solvere cogant; sed advocatus eorum, non cum aliqua nova adinventione, sed quia de sua advocatione coloni vel servi contra bannum nostrum bonum denarium, id est, merum & bene pensantem rejecerint, sicut lex est, malletur. Et unusquisque advocatus pro omnibus de sua advocatione, si suo sacramento eos inculpabiles de hoc banno nostro reddere non potuerit, unum tantùm integrum bannum componat, in convenientia ut cum ministerialibus de sua advocatione, quos invenerit contra hunc bannum nostrum feciſſe, sicut suprà diximus, cum necessaria & moderata discretione castiget. Et si causa exegerit ut advocatus de uno solo colono vel servo malletur, quia contra bannum nostrum fecerit, nolumus, quia nec lex est, ut, sicut audivimus aliquos interprendere, advocatus francus suam legem, sed coloni, vel servi de sua advocatione legem componat; nisi fortè ipse eum in hoc induxerit qui contra nostrum fecerit bannum. Hanc autem nostram de præsenti tempore constitutionem, salvâ inpostmodùm, ut diximus, ex hoc præde-

* [Sirmondus, rejicere.]

Capitular. lib. IV. c. 32.

ceſſorum noſtrorum conſtitutione, & in palatio noſtro & in civitatibus, & in mallis atque in placitis ſeu in mercatis, relegi, adcognitari, & obſervari mandamus.

Epistola Nicolai I, *Papæ*, ad Karolum Calvum, *quâ petit ut Balduino, Flandriæ Comiti, parcat qui filiam ejus Judith rapuerat & in uxorem acceperat* (ann. 862). Vide In Novo Codice Legum veterum.

TITULUS XXXIV.

SYNODI PISTENSIS.

Goldaſtus, Conſtit. Imper. tom. 3. pag. 652. & ſeq.

[*De maleſactoribus ut canonicis & civilibus pœnis conſtringantur.*]

[PRÆFATIO.]

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Karolus, gratiâ Dei Rex, & Epiſcopi, Abbates quoquè, & Comites, ac cæteri in Chriſto renati fideles, qui ex diverſis provinciis ſuper fluvium Sequanam, in locum qui *Piſtis* dicitur, ubi exigentibus peccatis noſtris aliquandiu ſedes fuit Nortmannorum, convenimus anno Incarnationis Dominicæ DCCCLXII*, anno verò XXII regni Domni noſtri Karoli Regis glorioſi, Indictione decima.

Annales Bertin. pag. 214.

Codices Divionenſis & Metenſis.

*[*Codices Divionenſis & Metenſis*, anno 863. *At*, *ut ait Labbeus* annum 862. *deſignant* Indict. X. an. an. 22. *regni Karoli.*]

Cap. I.

REGES & Epiſcopi qui ante nos fuerunt, ducti amore & timore divino, cum cæterorum fidelium Dei conſilio atque conſenſu plura ſtatuerunt capitula, providentes qualiter ſancta Dei Eccleſia ſtatum debitum & honorem, & regni habitatores in omni ſtatu & ordine haberent legem atque juſtitiam. Nos etiam, pro qualitate rerum & opportunitate temporum, quædam huic cauſæ convenientia Capitula ſuperaddidimus. Sed diabolo ſatagente ſupervenientibus perturbationibus, tam à Paganis quàm à nomine tenus Chriſtianis miſerabiliter excitatis, incepta bona defecerunt, & in tantum in hoc regno mala horribilia increverunt, ut in nobis videamus & ſentiamus completum quod olim eſt per Prophetam prædictum: Iſa. 1. 7. *Terram veſtram in conſpectu veſtro alieni devorant, & erit ſicut in vaſtitate hoſtili*, & pervenit gladius uſque ad animam; Pſ. 53. 5. *quoniam alieni inſurrexerunt* in nos, *& fortes quæſierunt animas* noſtras, *& non propoſuerunt Deum ante conſpectum ſuum*; contra quos defenſionem paravimus, ſed defenſionis auxilio, ſicut neceſſe fuerat, hactenùs adjuti non ſumus. Unde compellente cordis dolore nobis eſt exclamandum quod Rex bonus, obſidionis anguſtiâ, IV. Reg. 19. 3. tribulatus exclamavit, dicens: *Dies tribulationis & blaſphemiæ dies iſte. Venerunt filiæ uſque ad partum, & vires non habet parturiens.* Hæc omnia vidimus, ſenſimus, & dolemus; quia cùm hoſtes irruerunt, defenſores noſtri parati ſunt, ſed ad præparata non convaluerunt: quia illum Spiritum ſanctum, qui requievit ſuper adjutorem in opportunitatibus, in tribulatione, (Chriſtum Dominum noſtrum, velquem*) per impoſitionem manûs epiſcopalis in conſignatione accepimus, contriſtatum malignis operibus à nobis effugavimus, Spiritum ſcilicet conſilii & fortitudinis; quem quia ita ut nobis neceſſe fuerat non habemus, ideò contra inimicos noſtros ſtare viriliter & vincere fortiter non valemus. Quæ utraque ſibi neceſſariò ſunt conjuncta; quia neque virtus ſine conſilio, nec conſilium ſine virtute utilis eſſe poteſt. Quid igitur proſunt qui per conſilium præparantur, dum ad prælium per fortitudinem non procedunt? Filiæ quippe uſque ad partum veniunt, quando apta conſilia uſque ad deſiderium efficiendi operis procedunt; ſed virtutem non habet parturiens, quia dum infirmus quiſque conſilia concipit, hæc ad utilitatem aliquantam per partum operis non producit. Videmuſque impletum quod à Domino eſt antè prædictum populo contra voluntatem ſuam facienti: *Anathema in medio tuî: non poteris ſtare coram inimicis tuis.* Qui contrà placatus placentibus ſibi dixit: *Nullus ſtabit contra vos.* Sed & ideò terram noſtram Joſue 7. 13. Deut. 11. 25.

*[*Sirmondus manu poſuit iſtam alteram lectionem* Chriſtum Dominum noſtrum, quem &c.]

in conspectu nostro alieni devorant, quoniam alienos à Deo diabolos, effugatâ gratiâ Sancti Spiritûs, in animas nostras recepimus. Ideò terra nostra deserta est sicut in vastatione hostili, quia flores & fructus fidei, spei, & caritatis, & humilitatis, & castitatis, & sobrietatis, ac cæterarum virtutum ab agro cordis nostri devastavimus, & pro illis spinas vitiorum & urticas peccatorum, & cicutas vanitatis in nobis ipsis, etiam laborantes ut iniquè agamus, non increscere solùm, sed incrementare cum studio fecimus. Ideò habitatores terræ occisi & fugati sunt, quia nos ipsos peccati gladio occidimus, & omnia bona quæ nobis Dominus sive in intellectu naturali, sive in doctrina, sive in divitiis, sive in honoribus, sive in familiaritatibus quas nobis contulit apud nobis potentiores, ad carnis voluptates convertimus, & nos & omnia quæ nobis Dominus dedit, ab illius voluntate, pro qua nobis facienda illa donavit, avertimus. Quod unusquisque potest in seipso recognoscere, si etiam de singulis membris suis cogitaverit quid fecit & quid facit, quod Deus ad operandam suam salutem donavit. Et sicut de membris corporis inveniet apud seipsum, ita de membris animæ poterit invenire, quæ per spiritalia vitia dispergit atque disperdit, & spiritales in se virtutes à Deo sibi conlatas aut effugat aut conculcat. Ideò Ecclesiæ & villæ incensæ sunt, quia ignis avaritiæ & rapacitatis, atque invidiæ, & adulteriorum, ac cæterarum immunditiarum, non solùm per naturalem sexum, sed etiam per eum sexum qui est contra naturam, sine pœnitentia & sine resipiscentia in nobis exarsit & ardet. Et quoniam illum Spiritum qui super humilem & quietum, & sermones suos trementem, requiescit, per superbiam & inobedientiam ac præsumptionem à nobis expulimus, ideò Sanctorum ac protectorum nostrorum corpora de sepulchris suæ requietionis effossa sunt. Et quia nos spiritui maligno juxta Dei permissionem potestatem habenti & super nos ascendenti non resistimus ut fugiat à nobis, idcircò servi & ancillæ Dei de locis suis expulsi sunt, & nos de quiete cœlestis paradisi & de consortio cœlestis Ecclesiæ, id est, Angelorum sanctorum, ejecti sumus, nisi per dignos pœnitentiæ fructus ad hæc unde cecidimus, redeamus. Et quia nos tales efficimus de qualibus Dominus per Prophetam dixit: *Causa viduæ non ingreditur ad eos;* quia sic apud nos est facta venalis justitia, ut ad eam nemo possit pervenire, nisi viam ei aperuerint munera, ideò vota fidelium & pretia peccatorum, quæ sacris locis conlata fuerunt, propter peccata nostra de hoc regno sunt penitùs exportata, & vendentes justitiam & veritatem, & in his scilicet ipsum Christum qui est nobis à Deo factus justitia, & qui dixit: *Ego sum Veritas*, nisi dignè pœnituerint, cum Juda traditore Christi, æterna expectant incendia. Et quia sanguis sanguinem tetigit, id est, culpæ culpis adjunctæ sunt, & sicut scriptum est, *adulterium & homicidium, & mendacium & furtum & perjurium, inundaverunt*, & iniquitates nostræ supergressæ sunt capita nostra, ideò nobiles nostri & de episcopali ordine & de aliis ordinibus interierunt, & capti cum maximo detrimento & regni & Ecclesiæ, sunt aut redempti aut interempti. Et quia nos per peccata nostra à terra viventium peregrinati sumus, idcircò, sicut scriptum est: *Propheta & Sacerdos ierunt in terram quam ignorabant.* Et post hæc omnia, pius Pater, cujus multis miserationibus non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes ejus, maternâ pietate nos flagellat, & expectat ut ipsa vexatio donet intellectum auditui nostro, quia illa credere noluimus quæ per Scripturas nobis se illaturum promisit, si illius voluntatem non fecerimus. Et ostendit nobis in exterioribus vastationibus quæ de interioribus depopulationibus intelligere debeamus, & intellecta ad illum redeamus & credamus quia iterùm nobis in Scriptura multipliciter promisit. Inter quæ veraciter sicut Veritas dixit: *Revertimini ad me, & ego revertar ad vos.* Et: *Quare moriemini in peccatis vestris?* Et quia non credidimus promittenti, credamus tandem aliquando vel juranti: *Vivo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat.* Et nisi conversi fuerimus, sicut jam videmus, gladium suum vibravit *, arcum suum, id est, vindictam tetendit, & paravit ad exercendam duriorem vindictam. Sicut item de reprobis dictum est: *Ignis, sulphur, & spiritus procellarum, pars calicis eorum.* Et hoc quod videmus & sentimus, pars & vindictæ; quia majora & plura & graviora venient super nos, nisi fuerimus conversi, ut scriptum est: *Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos.* Unde, sicut dicit Apostolus: *Sicut exhibuimus membra nostra arma iniquitatis peccato ad serviendum immunditiæ & iniquitati, ita exhibeamus membra*

Esa. 1. 23.
Joan. 14. 6.
Osée 4. 2.
Psal. 37. 5.
Hier. 14. 18.
Thren. 3. 22.
Malac. 3. 7. Ezech. 33. 11.
Ezech. 18. 32. & 33. 11.
* [Sirmondus vibrabit.]
Psal. 7. 13. Psal. 10. 7.
Sap. 5. 22.
Rom. 6. 19.

nostra servire justitiæ in sanctificationem. Quia stipendia, id est, retributio peccati, mors; gratiâ autem Dei pro nobis operibus ipsâ donata est vita æterna. Et sicut quando solemus de istis frequentibus itineribus reverti ad mansiones nostras detonsi & delavati cum drappis & calciamentis depannatis, & tunc nos reficimus & reparamus, ita vel nunc reparemus nos per cor contritum & humiliatum, & per confessiones ex puro corde, & per benignitatem mentis, & per concordiam cum Dei voluntate; quia per discordiam & regnum istud temporale imminutum & penè desertum, & æternum regnum perditum habemus. Quia nec omnes Reges esse possumus, nec Regem super nos à Deo constitutum, quia, sicut scriptum est, imposuit homines super capita nostra, habere sustinemus, non attendentes quia, sicut dicit Apostolus, *Non est potestas nisi à Deo; & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* Quoniam Deus, qui essentialiter est Rex Regum & Dominus Dominantium, participatione nominis & numinis Dei, id est, potestatis suæ, voluit & esse & vocari Regem & Dominum pro honore & vice sua Regem in terris. Et sicut Archangelus, qui nunc est diabolus, cum suis sequacibus, quia per humilitatis subjectionem conditori suo subditus esse noluit, & per æqualitatem caritatis coangelis suis socius esse despexit, de cœlo cecidit, ita & illi qui potestati à Deo constitutæ propter Deum & in Deo subjecti esse nolunt, & pares vel coæquales in regno habere non sufferunt, (per quam debitam subjectionem & parilem æqualitatem Dei amici & Angelorum consortes esse poterant) subjecti diabolo & Dei inimici constituuntur. Quapropter de diabolo scriptum est: *Ipse est Rex super universos filios superbiæ.* Et illius subjectis Dominus, apud quem non est vicissitudinis obumbratio, quandiu in ipso malo perseverant, semper in evangelio dicit: *Vox ex patre diabolo estis;* non quia à diabolo sint facti aut generati, sed quia diabolum sunt imitati. Reparemus ergo nos per pœnitentiam & confessionem, & per eleemosynas, unusquisque secundùm possibilitatem suam; & quantùm quisque se recognoscit à Deo aruisse per culpas, tantum bibat compunctionis suæ lacrymas. Et tunc proficient in aqua ista quas facimus* firmitates, si per bona opera restruxerimus* quas in nobis destruxerunt peccata; virtutum munitiones. Quæ & tunc proficient, si malà quæ fecit quis priùs, prout potuerit emendaverit, aut rapta solvendo, aut per indulgentiam deprecando, aut mala cætera per dignam pœnitentiam abolendo. Et tunc proficient si in ante se custodierit ne de illis se sordidet de quibus se emundavit, quia scripum est: *Lavamini, mundi estote. Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, dicit Dominus. Quiescite agere perversè, discite benefacere.* Quia qui se bonis operibus, & lacrymis, & orationibus à peccato mundat, & iterùm gravia peccata perpetrat, talis est, ut sanctus Petrus dicit, sicut porcus qui se lavat * in luto, & sicut canis qui remanducat vomitum suum; & timere debet ne ipsas lacrymas in conspectu Dei reddat immundas, per quas mundari potuit à peccatis. Quæ non dicimus ut si iterùm aliquis ceciderit post confessionem in peccatum, ut in peccatis quasi desperatus jaceat, sed ut à peccatis quantùm potest se caveat. Et si fragilitate ceciderit, (quia scriptum est, *Numquid qui cadit non adjiciet ut resurgat?*) dicat, *Nunc cœpi*, & per immutationem dexteræ Excelsi semper per pœnitentiam resurgat, ne illum ultimus dies in peccatis inveniat, & sine fine peditus siat.

Rom. 13. 1. 2.

Job. 41. 25.

Joan. 8. 44.

Esa. 1. 16.

II. Petr. 2. 22.

Psal. 40. 9.

Psal. 76. 11.

II.

Unde quia solent medici, quando generalis infirmitas vel morbus in terram venit, generalem medicinam conficere, unde omnes possint sanari, ita nunc communiter hanc medicinam, cooperante & mediante Domino, statuimus ad recuperandam & conservandam sanitatem nostram, ne & in isto seculo graviùs affligamur, & in futuro seculo, quando de isto corpore exierimus, æternis tormentis cruciemur. Id est, ut unusquisque Episcopus in sua parochia, & Missi in illorum missaticis, & Comites in illorum comitatibus, cum maximo studio & summa diligentia curam habeant ut quicunque raptores & depræ-datores ibi sunt, cujuscunque homines sint, ad rationem deducantur, ut secundùm legem quæ ibi malè facta habent, emendent, aut * solvant secundùm legale placitum, aut per indulgentiam sibi impetrent perdonari. Et Episcopi, secundùm qualitatem & quantitatem peccatorum, absque acceptione personarum, rapacibus & his similibus vitiis nominatis & convictis pœnitentiæ leges injungant, inspectâ discretione & qualitate, prout cuique ad salutem viderint expedire. Ad quæ specialiter exequenda quædam de pluribus

* [*Sirmondus, qui se jactat in luto: At manu posuit etiam lavat.*]

* [*Sirmondus manu posuit fecimus.*]

* [*Sic manu posuit Sirmondus: At legit tantùm si restruxerimus.*]

* [*Alia lectio manu Sirmondi & solvant, &c.*

Capitulis prædeceſſorum Regum, & ſynodalium hîc ponere dignum & neceſſarium duximus; commonentes Epiſcopos, Miſſos, & Comites ut illa Capitula quæ inde ante hos annos in unum collecta fuerunt, & in Cariſiaco Epiſcopis & Miſſis noſtris per univerſum regnum noſtrum ad exequendum donavimus, ſed & illa quæ conſenſu Fidelium noſtrorum fieri juſſimus quando cum fratre noſtro Hlothario, glorioſo Imperatore, apud Valentianas loquuti fuimus, & Fidelibus noſtris denuntiari & obſervare præcepimus, ad præſentiam reducant, & illa relegant. Et quia hæc pauca hîc brevitatis causâ ſubſcripſimus, in talibus rebus quæ eis advenerint ad emendandum, & hîc inde Capitula non invenerint, per illa & per alia Capitula Regia & Synodalia, quæ emendanda ſunt & emendanda perviderint, emendare procurent. Si verò & juxta diabolicam calliditatem, & ſecundùm humanam fragilitatem, nova quæcunque acciderint, quia nova morborum genera nova quærunt medicamentorum experimenta, morem ſequentes prædeceſſorum noſtrorum, ſancti Spiritûs gratiâ illuſtrati, contrav enena diaboli miniſtrare curabimus medicinalia antidota Chriſti.

III.

Communi placito conſtituimus ut uſque ad Miſſam ſancti Remigii, id eſt, Kalendas Octobris, ſpatium habeant illi qui in iſtis temporibus iſtas deprædationes & alia malefacta criminaliter & publicè fecerunt, ut inde & apud Deum & apud eos quibus malè fecerunt, ſe pacificent. Et quiſquis hoc non fecerit, bannum noſtrum dupliciter componat. Scilicet ut quia poſtquam illas rapinas & alia malefacta in Cariſiaco, & poſteà apud Confluentes cum dilecto fratre noſtro Hludouvico, glorioſo Rege, & nepote noſtro Hlothario, forbannivimus, & poſt iſtum bannum per conſenſum omnium factum illa emendare, ſicut eis ſpatium dedimus, noluerunt, & omnia quæ commiſerunt legaliter componere compellantur, & per publicam pœnitentiam ſecundùm ſacros Canones Deo & Eccleſiæ in quam peccaverunt ſatisfaciant. Quibus ſi obedire noluerint, aut per fidejuſſores ad præſentiam noſtram perducantur, aut omnia quæ in regno noſtro habent, in bannum noſtrum mittantur, & epiſcopali auctoritate à communi Eccleſiaſtica & omnium fidelium ſocietate excludantur.

IV.

De honore autem Eccleſiarum ac Servorum Dei, & de rapinis atque aliis malis ſeu præſumptionibus ab iſta die & in reliquum compeſcendis, Capitula avi & patris noſtri temporibus conſtituta hîc ſubjungere, & ut omnimodis obſerventur ex banno noſtro præcipere dignum & neceſſarium duximus. Scriptum eſt enim in illis Capitulis. Si quis infra regnum rapinam fecerit, aut cuiquam noſtro fideli ejuſque homini aliquid vi abſtulerit, in triplo cui aliquid abſtulit, legibus componat, & inſuper bannum noſtrum, id eſt ſexaginta ſolidos nobis perſolvat. Poſtmodùm verò ante nos à Comite adducatur, ut in baſtonico vel in alio carcere truſus uſque dum nobis placuerit pœnas luat. Nam ſi publicè actum fuerit, publicam inde agat pœnitentiam; quoniam raptores, ut ait Apoſtolus, niſi veram egerint pœnitentiam, regnum Dei non poſſidebunt. Qui verò de rebus Eccleſiarum aliquid abſtulerint, graviùs inde judicentur; quia ſacrarum rerum ablatio ſacrilegium eſt, & ſacrilegus vocatur qui ex eis aliquid abſtulerit, aut rapuerit. Extorres namque à liminibus ſanctæ matris Eccleſiæ tales perſonæ uſque ad ſatisfactionem Eccleſiæ, quam læſerunt, ſunt habendæ, atque firmiter denotandæ. Et item ſanctus Paulus, per quem loquutus eſt Chriſtus, dicit quia neque rapaces, neque homicidæ, neque adulteri regnum Dei poſſidebunt. Et item, ſi quis fornicator eſt, aut adulter, aut rapax, aut homicida, cum hujuſmodi nec cibum ſumere Chriſti diſcipulo, id eſt, Chriſtiano, licet ante ſatisfactionem, id eſt, correctionem ac emendationem & dignam pœnitentiam. Et ſanctus Johannes Apoſtolus talem ſalutare aut in domum recipere vetat. Et ſacri Canones Spiritu Sancto per eos dictati qui in cœlo cum Deo regnant, & in terris miraculis coruſcant, conſtituerunt dicentes: Si quis de potentibus Clericum, aut quemlibet pauperem, aut religioſum exſpoliaverit, & mandaverit ad ipſum Epiſcopus ut eum audiat, & is contempſerit, invicem mox ſcripta percurrant per omnes provinciæ Epiſcopos, quoſcunque adire potuerint, ut excommunicatus habeatur donec audiat & reddat aliena. Et de rebus ac facultatibus eccleſiaſticis dicunt: Si quis oblationes Eccleſiæ extra Eccleſiam accipere vel dare voluerit præter conſcientiam Epiſcopi, vel ejus cui hujuſcemodi officia commiſſa

Capitula lib. VI, ca 97.

Concil. T ler. 1. c.

Conci Gangr. c.

commissa sunt, nec cum ejus voluerit agere consilio, anathema sit. Et item in Capitulis avi & patris nostri scriptum est de his qui in exercitu quoscunque secum ducunt, quod & nos infra patriam volumus observare. *Deinceps omnibus denuntiare volumus ut unusquisque cognoscat omnes qui in suo obsequio sunt, sive sui sint* *, *sive alieni, ut ille de eorum factis rationem se sciat redditurum; & quicquid in pace violanda deliquerint, ad ipsius debeat periculum pertinere: eâ scilicet conditione, ut pacis violator primùm juxta facinoris qualitatem, sive coram nobis, sive coram Misso nostro, dignas pœnas persolvat, & Senior, qui secum talem duxerit, quem aut constringere noluit aut non potuit ut nostram jussionem servaret, & insuper in regno nostro prædas facere non timuerit, pro illius neglegentia, si antè eum de his non admonuerit, & postquam neglegentia contemptoris ad ejus notitiam pervenerit, eum corrigere, sicut decet, neglexerit, honore suo privetur; ut scilicet neuter illorum sine justa vindicta remaneat.* Nos * autem Episcopi, Evangelicâ & Apostolicâ atque Episcopali auctoritate Seniorem & quemlibet regni potentem, si commonitus juxta Evangelicum præceptum se suosque homines corrigere noluerit, & licèt ipse talia non faciat, tamen si sui vel in suo obsequio manentes talia fecerint, si eos non correxerit, & emendari quæ faciunt non obtinuerit, eosque ad pœnitentiam non perduxerit, ipse excommunicetur secundùm sacros Canones, donec suos homines ad emendationem & pœnitentiam reducat; quia meliùs judicavimus illum excommunicari per cujus fortiam * sui talia faciunt, quàm omnes illos qui nec Deum timent, nec Episcopos neque Missos reipublicæ propter ejus fortiam reverentur, & excommunicati ipsi non corriguntur, & alios suo morbo inficiunt: quia dicente Apostolo, non solùm qui faciunt, sed qui consentiunt facientibus, digni sunt morte. Non est liber à consensu qui quod emendare potest, emendare neglegit: quapropter sine dubio peccati se participem facit. Si autem ipse potens vel Senior satisfecerit Episcopo & Missis regiis, quia suos homines ad emendationem & ad pœnitentiam non potest adducere, sed seipsum vult aut à talibus immunem ostendere aut dignè satisfacere, & hujusmodi maleficos à suo obsequio reicere, & ut Dei inimicos persequi, tunc aut non excommunicetur, aut ab excommunicatione solvatur. Et item in Capitulis Imperatorum scriptum est: *Comites verò ministris Ecclesiæ in eorum ministeriis, ut hoc pleniùs & de nostris, & de se, & de suis hominibus obtinere possint, adjutores in omnibus fiant. Et quicunque primâ & secundâ vice de his à Comite admonitus non se correxerit, volumus ut per eundem Comitem ejus neglegentia ad nostram notitiam perferatur, ut nostrâ auctoritate quod in nostro Capitulari continetur, subire cogatur.* Et item: *De pace in exercitali itinere servanda usque ad marcham, hoc omnibus notum fieri volumus, quòd quicunque auctorem damni sibi inlati nominatim cognoscit, ut justitiam de illo quærat & accipiat.* Et item: *Si quis in exercitu vel infra regnum sine jussione dominica per vim hostilem aliquid prædari voluerit, aut fœnum tollere, aut granum, sive pecora* * *majora vel minora, domosque infringere vel incendere, hæc ne fiant omninò prohibemus. Quòd si ab aliquo præsumptiosè factum fuerit, sexaginta solidis, si liber est, sit culpabilis, & omnia similia restituat, aut cum duodecim testibus se purget. Si verò servus hoc fecerit, sententiæ capitali subjaceat, & dominus omnia similia restituat, quia servum suum non correxit nec custodivit ut talia non perpetraret: quoniam si nos ipsos comedimus, citò deficiemus. Unusquisque tamen custodiat exercitum suum, ne aliqua deprædatio infra regnum fiat.* Similiter & collectas quas Theotisca lingua *herizuph* appellant, & infractiones immunitatum, & incendia, & assalituras in domos, & conjurationes, & conspirationes, & seditiones, & raptus feminarum, sicut & divinæ & humanæ leges prohibent, & prædecessores nostri Reges prohibuerunt, firmiter ex banno nostro & nos prohibemus.

Nos quoquè Episcopi, auctoritate Dei & sacrorum Canonum, sicut sancti Pontifices DCXXX. in Chalcedonensi Concilio conspirationem fieri prohibuerunt, & sicut cætera Concilia Episcoporum hujusmodi perniciosa facta vetuerunt, & nos prohibemus; quia facientes illa per eorum judicium qui cum Deo jam in cœlo regnant, & à cœlesti Ecclesia & à Christianorum societate separati sunt, nisi per dignos pœnitentiæ fructus ad hoc redeant ut sanctæ Ecclesiæ possint readunari. Similiter ut hæc Capitula, quæ hîc anno-

Capitular. lib. II. c. 15.

*[Sirmond. legit *sive sui sint homines, sive alieni*, &c.]

*[*Cum Sirmondo legendum est* Vos *loco* Nos.]

*[*Id est* injuriam τὸ φυρτικὸν aspertas, molestia. *Sirmond. legit* formam.]

Capitular. Lib. II. cap. 23.

II. 14.

V. 341.

*[*Al.* corpora.]

Regino. lib. 2. c. 430.

Concilium Chalced. can. 18.

rata sunt, ita per hæc & illa omnia quæ in suprascriptis locis, scilicet in Carisiaco, & apud Valentianas, collecta & constituta sunt, observari præcipimus & omnes communiter confirmamus.

Si autem aliquis quiscunque inobediens extiterit, cum summa festinatione Episcopi, Comites, & Missi nobis notum facere curent, ut quantociùs ad nostram præsentiam illum venire jubeamus, & dignam ultionem secundùm judicium fidelium nostrorum sustineat. Et si, quod absit, talis emerserit qui Dei timorem postponat, & ecclesiasticam auctoritatem contemnat, & regiam potestatem refugiat, sciat quiscunque ille fuerit quia & secundùm canonicam auctoritatem ab omnium Christianorum cœtu & à sanctæ Ecclesiæ consortio, & in cœlo & in terra, alienus efficietur, & regali potestate atque omnium regni fidelium unanimitate, sicut Dei & Ecclesiæ inimicus & regni devastator, persequetur usque dum à regno exterminetur. Et si aliquis Comes fuerit qui hoc in suo Comitatu fecerit, aut ibi talia increscere permiserit, aut ipse illa non emendaverit, aut nobis nota non fecerit, ut nostra auctoritas talia corrigat, sciat quia talem sententiam inde sustinebit sicut tempore antecessorum nostrum consuetudo fuit. Episcopus autem, secundùm Toletani Concilii capitulum septimum, ad quem pertinere noscuntur illi qui talia contra Deum & Ecclesiæ pacem faciunt, si eos quolibet munere vel favore aut neglegentiâ admonere noluerit, ut aut revertentes suscipiat, aut contemnentes de Ecclesia reiciat, excommunicatus à collegio cæterorum Episcoporum habebitur quousque emendationis vel damnationis eorum ab eo sententia promulgetur. Quoniam nisi communiter certaverimus ut in omnibus justitia omnibus conservetur, nec Rex pater patriæ, nec Episcopi propitiatores & reconciliatores populi ad salutem æternam, nec qui participatione nominis Christi Christiani vocantur, hoc quod humano ore dicimur, in divinis oculis esse valemus. Ut autem hæc quæ observanda suprà scripsimus ac prænominavimus, nunc & de cætero certiùs & expressiùs à nobis atque à successoribus nostris inconvulsa serventur, propriis manibus his subscribere communi consensu decrevimus; eâ conditione servatâ, ut quia omnes in cunctis ordinibus à regia ditione sibi expetunt competentia legis jura servari, regiæ quoquè potestati in cunctis ordinibus lex juris debiti & honor ab omnibus obedienter & fideliter cooperante Domino conservetur.

Concil. Toletan. 6. c. 7. Regino, lib. 2. c. 293.

Post hæc omnia relecta & conlaudata, communi consensu decrevimus, ut si aliquis homo propter mala facta, quæ emendare & per legem & per pœnitentiam noluerit, Seniorem suum dimiserit, aut ab illo propter hæc ejectus fuerit, ab alio non recipiatur donec illa quæ malè fecit emendet, & per legalem compositionem, & per ecclesiasticæ satisfactionis pœnitentiam.

TITULUS XXXV.

QUANDO HLOTHARIUS AD OSCULUM RECEPTUS EST.

Goldastus, Constit. Imp. tom. 2. pag. 28.

ANNO Incarnationis Dominicæ DCCCLXII, *quando Hludouvicus Karolo mandavit ut cum eo simul & Hlotharium reciperet ad osculum atque conloquium, misit Karolus per eum, & per Altfridum, atque per Salomonem, & per Adventium, & per Hattonem Episcopos, Hlothario hæc quæ sequuntur Capitula, dicens quia pro his causis ei non auderet communicare, nisi ita perficeretur sicut ibidem scriptum est. Renuntiantibus autem ex parte Hlotharii Hludouvico & præfatis Episcopis Karolo & Hincmaro, itemque Hincmaro & Hodoni atque Christiano Episcopis, quòd ita se velle & se facturum esse fuerat professus Hlotharius, sub hac convenientia receperunt eum ad osculum atque conloquium Karolus atque Episcopi qui cum eo fuerunt.*

Vide Annales Bertin. pag. 215.

CAP. I.

POSTEAQUAM proximè apud Confluentes nos invicem mutuâ indulgentiâ, annuente Deo, communi fidelium nostrorum consilio reconciliavimus, & sacramento de observanda inter nos pace & de præstando alterutrum adjutorio nos confirmavimus, & Capitula à communibus fidelibus nostris dictata & nobis relecta nos observaturos promisimus, & publicè communibus fidelibus nostris adnuntiavimus,

vobis, unice & cariſſime frater, reputare non volo ut illa quæ invicem nobis promiſimus, hactenùs erga me obſervata non habeatis; nec ſpero ut vos aut aliquis alius mihi reputare poſſit aut velit ut ſimiliter erga vos illa obſervata non habeam. Quod ſi quis fecerit, paratus ſum inde vobis certam reddere rationem, & dignam facere ſatisfactionem. Et ſi aliquis mihi reputare voluerit quòd, quantum ex me eſt, illa quæ debeo nepoti noſtro Hlothario obſervata non habeam, ſimiliter paratus ſum certam reddere rationem & congruam facere ſatisfactionem. Qualiter autem ea quæ mihi promiſit ille erga me obſervata habeat, non ſolùm ego, ſed & plures alii ſciunt.

II.

Sed & ſicut nobis tunc ibi convenit, ut tempore ſtatuto ad locum condictum cum primoribus regnorum noſtrorum conveniremus, ut ibi quæque in regnis noſtris emendatione digna & neceſſaria erant, & in ſancta Dei Eccleſia & in noſtro ac populi ſalvamento, tractaremus, & nos erga fideles noſtros, & fideles noſtri erga nos, emendaremus, & obſervanda de cætero ſtatueremus, & ſemel & ſecundò ad hæc exequenda paratus fui, & ad hoc etiam nunc conveni, ſicut ſæpe mihi per communes fideles noſtros mandaſtis.

III.

Pro quibus autem cauſis cum præfato nepote noſtro anteà loqui non volui, quàm vobiſcum inde acciperem conſilium, quædam volo hîc deſignare, quædam verò poſteà congruo loco & convenienti modo vobis innoteſcere.

IV.

Quando alterâ vice pro his quæ dixî tractandis ad Tuſiacum veni, adportavit mihi & Epiſcopis regni noſtri Boſo ex parte Domni Apoſtolici epiſtolas, quaſdam nepoti noſtro & Epiſcopis regni ſui mittendas, quas illis ſecundùm mandatum Domni Papæ tranſmiſimus, quaſdam autem nobis legendas & obſervandas, quarum & hîc textum habemus: in quibus invenimus nos increpatos cur fornicarios in regno noſtro immorari permitteremus, & non ſolùm ipſam feminam, ſed & omnes faventes facinori ejus, à corpore & ſanguine Domini excommunicatos, uſque dum ipſa mulier ad virum ſuum rediret. Et ſcimus, ſicut ſanctus dicit Gregorius, quoniam qui reſecanda, ſi poteſt, non corrigit, ipſe illa committit. Nos autem audivimus prædictam feminam in regno nepotis noſtri commorari, & hanc ſententiam poſteà non audivimus immutatam. Et qui gravamur noſtris, timemus alienis etiam communicare peccatis, communicando excommunicatis.

Vide Sirmondum, Concilior. Galliæ, tom. 3. pag. 153.

V.

Filiam noſtram Judith viduam, ſecundùm leges divinas & mundanas ſub tuitione eccleſiaſtica & regio * mundeburde conſtitutam, Balduinus ſibi furatus eſt in uxorem: quem poſt legale judicium Epiſcopi regni noſtri (1) excommunicaverunt ſecundùm ſacros Canones & diffinitionem ſancti Gregorii Papæ, qui dicit: *Si quis viduam furatus fuerit in uxorem, ipſe & conſentientes ei anathema ſint.* Quæ & verbis & litteris nos & Epiſcopi regni noſtri nepoti noſtro Hlothario innotuimus. Nos etiam, ſicut ſcitis, conſilio & conſenſu fidelium noſtrorum communiter confirmavimus ut nemo noſtrûm hujuſmodi hominem in regno ſuo recipiat, neque immorari permittat, ſed ad rectam rationem reddendam & ad pœnitentiam agendam, ſicut ſtatutum eſt, illum redire cogat. Qualiter autem nepos noſter Hlotharius non ſolùm erga nos & conſanguinitatem noſtram, verùm & contra Deum & ſacram auctoritatem & communem Chriſtianitatem inde egerit, ſpero quia vos non latet quod eſt plurimis cognitum. Et ſanctus Paulus, per quem locutus eſt Chriſtus, dicit: *Non ſolùm qui faciunt, ſed qui conſentiunt facientibus, digni ſunt morte.*

Regino, lib. 2. c. 187. Flodoard. p. 478. 522. * [*Sirmondus legit* regio mundeburdo: *At correxit manu* regio mundeburde.]

Gregor. II. c. 10.

Rom. 1. 32.

VI.

Nota eſt vobis cauſa de uxore * nepotis noſtri Hlotharii, unde & à nobis & ab Epiſcopis regni noſtri, ſed & ab aliis Epiſcopis præſentibus nobis conſilium quæſivit & audivit: ſed ſecundùm illud conſilium exinde non fecit. Scimus etiam quia & ad Domnum Apoſtolicum pro hoc tranſmiſit, & ab illo epiſtolas exinde recepit. Negare quoquè non volumus nos ſcire quid Domnus Apoſtolicus & illi & quibuſdam Epiſcopis inde mandavit; & ſcimus, quod negare non poſſumus nec volumus, quoniam non debemus, quia Domni Apoſtolici commendatio ab Evangelica veritate & ab apoſtolica atque canonica auctoritate in nullo diſcordat; &

* [De Judith. *vide* notas Sirmondicas *infrà*, pag. 789.]

(1) In Synodo Sueſſionenſi anni 862, ut patet ex Annalibus Bertinianis.

ſecundùm mandatum illius de hoc facto executum non audivimus nec videmus. Illa etiam ſancta & prima in toto orbe terrarum Sedes, per divinum Paulum, cœleſtem ſcilicet tubam, qui ad tertium cœlum & ad paradiſum raptus hoc ab ipſo Domino didicit, nobis & omnibus Chriſtianis ſemper in omni mundo clamat, cum hujuſmodi nec cibum ſumere. Et per beatum Joannem Apoſtolum, qui de æterno & vivo Chriſti pectoris fonte in cœna, quando ſacramenta redemptionis noſtræ ſunt celebrata & tradita, ſuper eo recumbens hauſit quod redemptis omnibus propinavit, manifeſtiſſimè Sedes apoſtolica interdicit hujuſmodi hominem non debere quemquam in domum ſuam recipere, nec ave ei dicere: quia qui dicit ei ave, communicat operibus ejus malignis. Et per beatum Gregorium Papam in homeliis Ezechielis dicit quia ſicut ille qui fide à Deo recedit, apoſtata eſt, ita & ille qui à Deo recedit opere, ſine dubio apoſtata eſt. Quoniam, ſicut dicit Apoſtolus, Jac. 2 20. *Fides ſine operibus mortua eſt.* Et item, Tit. 1. 16. ſicut alius dicit Apoſtolus: *Sunt qui confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant.* Et ipſe Dominus dicit de ſemel & ſecundò ac tertiò legaliter commonito, & non correcto, ut ſit nobis ſicut gentilis & publicis criminibus implicatus, cum quo & apoſtolica & canonica auctoritas nec cibum ſumere, ut præmiſimus, nobis concedit.

VII.

Propterea, unice & frater cariſſime, & vobiſmetipſis conſilium accipite, & mihi conſilium date, & ipſi nepoti noſtro ſuæ ſalutis & honoris date conſilium, & præſtate auxilium, quia & ego ad hoc, quantùm mihi Dominus ſcire & poſſe donaverit, ſum paratus ſimul vobiſcum agere, ſi voluerit ipſe recipere.

VIII.

Quod autem conſilium ego cum Epiſcopis & cæteris fidelibus noſtris, ſollicitus & pro noſtra communi, veſtrâ ſcilicet & meâ, ſed & pro ipſius nepotis noſtri ſalute & honore, & pro communi omnium fidelium noſtrorum indemnitate & ſalvatione, nunc proximè & in Synodo & in placito noſtro accepi, vobis, cui nullum bonum negare, ſed omne bonum meum paratus ſum participare, dico, ſi placet, & ſi ita vobis bene viſum fuerit, accipiamus illud communiter. Et ſi meliùs nobis per rationem & auctoritatem divinam & humanam noſtræ ſalvationi & Chriſtianitati congruentem oſtenderitis, paratus ſum illud cum omni devotione accipere, & vobiſcum, Deo cooperante, & communium fidelium noſtrorum conſilio & auxilio adminiculante, libentiſſimè ſequi & exequi.

IX.

Quia ſcriptum eſt, dicente bono Rege, qui tamen deliquit ut homo, & recognovit ſe ut felix, *ex voluntate mea confitebor illi*, profiteatur idem nepos noſter coram vobis, & coram Epiſcopis qui vobiſcum fuerint, & remandet nobis per vos & per illos, quia vult ſecundùm Domni Apoſtolici & epiſcopale, immò divinum conſilium, ad placitum convenire cum Epiſcopis & fidelibus, atque amicis Dei & noſtris ac ſuis, quoniam hæc cauſa generalis eſt omnibus Chriſtianis, & aut oſtendere quia ſecundùm legem divinam & humanam Chriſtianis congruam hoc factum de uxore ſua habeat executum, aut ſecundùm Dei conſilium, & legem Chriſtiano Regi convenientem, hoc & illa duo quæ præmiſimus emendare velit & debeat. Et paratus ſum cum tali caritate & honorabilitate illum recipere, ſicut Chriſtianus Rex Chriſtianum Regem, & ſicut diligens patruus dilectum nepotem debet recipere, & in illius amicitia ad illius ſalvationem & honorem, ſi ita fecerit, permanere. Et conſtituatur tempus congruum & locus opportunus quando ſimul pacificè conveniamus, & hanc cauſam, ſicut de nobis ipſis, quia ſicut Scriptura dicit, *os noſtrum & caro noſtra eſt*, ad communem noſtram & fidelium noſtrorum ſalvationem & honorem diffiniamus; ne qui fidelibus noſtris & omnibus Chriſtianis in bono exemplum eſſe debemus, & perditionis exemplum donamus, & qui malorum correctores eſſe debemus, caput malorum, quod abſit, fiamus. Sed & ea quæ, ut ſuprà diximus, apud Confluentes promiſimus nos tractaturos & obſervanda conſtituturos, tractemus & ſtatuamus; ut qui undique propter peccata noſtra & malum diſcordiæ quod in regnis noſtris manet, percutimur, placato Deo miſericordiæ illius ſolatium conſequi mereamur. Et non ſit nepoti noſtro hoc agere in mente ſua durum; quia ſcriptum eſt: *Qui mentis eſt duræ, corruet in malum.* Prov. 28. 14. Sed timeat Deum, & compeſcat iſtud ſcandalum, quod tam grande in iſta Chriſtianitate ſine ulla neceſſitate eſt genera-

Pſal. 27. 7.

tum & propagatum, cùm per rationem & auctoritatem potuiſſet ad debitum effectum perduci quod multis hominibus videtur ſine plena ratione & auctoritate debita executum. Et quia ſcriptum eſt: *Beatus homo qui ſemper eſt pavidus*, & Dominus dicit: *Diligentes me diligo*, pro amore & timore Dei honoret ſe, & ſuam chriſtianitatem, & ſuum nomen regium, & exuat ſe & nos omnes ab iſta calumnia quæ illum ſequitur, & per illum ac propter illum nos propinquos illius; & honoret inde Deum, ſciens Dominum dicere: *Honorantes me honorabo; & qui contemnunt me, erunt ignobiles.*

Ibid. Prov. 8. 17.

I. Reg. 2. 30.

X.

Et ſi ita noluerit, faciat quod judicaverit faciendum. Ego in veſtra amicitia & debita fraternitate perſiſtere, & omni debito obſequio illam promereri cupiens, qui non quæro quæ ſunt illius, ſed illum, ſi eum ſalubriter habere non poſſum, me Deo pro illius amicitia tollere nolo. Nec ad malum alicui præſtare auxilium volo; quia leginus in Scriptura Dominum dixiſſe cuidam Regi: *Impio præbes auxilium, & his qui oderunt me amicitiâ jungeris: idcircò iram Domini merebaris quidem*, & ſicut ibidem in reliquo ſcriptum eſt. Et item legimus quia de quacunque impietate quiſcunque impius converſus fuerit, & ex corde ſe converti velle dixerit, jam non inter impios computatur, ſed à piis piè recipi debet & ſalubriter poteſt, dicente Scripturâ: *Verte impios, & non erunt:* non quia non erunt in eſſentia, ſed non erunt in impietatis culpa. Hæc autem diximus, non ut nepotem noſtrum in numero impiorum computari cupiamus, quem piorum numero ſociari à Domino exoptamus.

II. Par. 19. 2.

Prov. 12. 7.

Sequuntur adnuntiationes quas tres Reges apud Sablonarias adnuntiare debuerunt.

Adnuntiatio Domni Hudouvici.

Cap. I.

Sicut ſcitis qui ibi adfuiſtis quando proximè apud Confluentes nos adjuvante Domino conjunximus, & Capitula à nobis & à fidelibus noſtris obſervanda ſtatuimus, convenit nobis ut congruo tempore & opportuno loco iterùm ſimul convenire mus, & cum Dei adjutorio, & fidelium noſtrorum conſilio, quæ in ſtatu ſanctæ Eccleſiæ & in nobis & in regnis noſtris, atque in noſtris fidelibus emendanda erant, emendaremus, & ut emendata de cætero obſervarentur ſtatueremus. Et ad hæc agenda jam per tres vices & tempus & locum condiximus; ſed aut mihi aut fratri meo aut communi nepoti noſtro tales cauſæ acciderunt pro quibus hoc quod condiximus implere non potuimus.

II.

Intereà pervenit ad me quia meus frater, & communis nepos noſter ita inter ſe non erant ſicut tunc fuerunt quando nos ſimul conjunximus. Et ideò ad hoc veni ut inter eos privatus mediator exiſterem, & ipſi ſic inter ſe ſint ſicut per rectum eſſe debent. Unde frater noſter per me & per Epiſcopos noſtros, ac per Epiſcopos nepotis noſtri, & ſcripto & verbo tales cauſas nepoti noſtro mandavit pro quibus illi ſic privatus * non erat ſicut anteà fuerat: quas ſi ille emendare vellet ſicut ei mandabat, voluntariè illi erat ſicut diligens patruus dilecto nepoti, & Chriſtianus Rex Chriſtiano Regi eſſe per rectum debet. De quibus cauſis nos & Epiſcopi qui nobiſcum fuerunt ex parte nepotis noſtri, fratri noſtro & Epiſcopis qui cum eo erant tale reſponſum reddidimus; quia illas cauſas, quas ei reputabat, paratus erat aut emendare, aut de illis certam reddere rationem, & dignam facere ſatisfactionem. Quod reſponſum frater noſter & Epiſcopi libenter receperunt; &, Deo gratias, ſunt ita modò frater & nepos noſter ſicut per rectum eſſe debent.

* [*Vide* Not. Sirmondicas *infrà* p. 790.]

III.

Et volumus ut ſicut nobis convenit, ut inter nos fideles Miſſi diſcurrant, & quæ in uniuſcujuſque noſtrûm regno emendanda ſunt, & alter alteri innotuerit, emendentur, & caſæ Dei & Sacerdotes ac ſervi Dei legem & honorem debitum habeant, & unuſquiſque fidelium noſtrorum in regnis noſtris, cujuſcunque noſtrûm ſit homo, legem & juſtitiam & in ſe & in ſuis proprietatibus, & in ſuis honoribus, habeat ſicut tempore anteceſſorum noſtrorum habuerunt, & ſicut inter nos jam convenit, & in illis Capitulis eſt conſtitutum quæ interceſſores noſtri Reges conſtituerunt, & ſicut nos apud Marſnam firmavimus, & ſicut nunc proximè apud Confluentes ſtatuimus; donec, adjuvante Deo, congruo tempore & opportuno loco iterùm ſimul conveniamus, & unâ cum communi fidelium noſtrorum conſi-

lio quæ perfecta non fuerint, pacificè tractemus atque perficiamus, & ita nos ad invicem adjuvemus, ut cum Dei adjutorio nos & fideles nostros salvemus, & oppressoribus sanctæ Ecclesiæ resistamus. Et hanc adcognitationem ideò scribi communi consensu fecimus, ut unusquisque nostrûm illam habeat, & certiùs sciat quid & qualiter exinde observare expressiùs debeat; quia non decet ut Rex à sua cognitatione deviet, sicut non convenit ut Episcopus à sua recta prædicatione discordet.

Adnuntiatio Domni Karoli.

Cap. I.

Hoc quod dilectus frater noster dixit nos proximè apud Confluentes constituisse, quantùm ex me fuit, hactenùs observavi, & observare cupio, si & erga me ita fuerit observatum; & ei reputare non volo ut ipse similiter erga me illa observata non habeat. Credo etiam quia nec ille velit, nec aliquis alius mihi reputare possit, ut erga eum illa observata non habeam. Quòd si aliquis fecerit, paratus sum aut illa quæ emendanda sunt, emendare, aut de hoc quod mihi reputatum fuerit, certam reddere rationem.

II.

Et si hic communis nepos noster fecerit sicut frater noster & Episcopi qui cum eo inter nos mediatores fuerunt mihi & Episcopis qui mecum erant ex parte illius nuntiaverunt, & frater noster nunc dixit, & ita mihi familiaris & amicus atque adjutor secundùm rationabilem possibilitatem extiterit sicut nepos patruo & Christianus Rex Christiano Regi esse per rectum debet, sic ei privatus & amicus atque adjutor secundùm rationabilem possibilitatem esse volo sicut diligens patruus dilecto nepoti & sicut Christianus Rex Christiano Regi per rectum esse debet.

III.

De fidelibus autem Missis inter nos discurrendis, & de his quæ in regnis nostris emendanda sunt emendandis, & de statu atque honore Ecclesiarum & Sacerdotum ac servorum Dei, & de lege ac justitia conservanda unicuique fidelium nostrorum in regno nostro, cujuscunque nostrûm sit homo, & in illo & in suis proprietatibus, & in suis honoribus, & de Capitulis observandis, sicut frater noster nunc dixit, ita & ego per omnia cupio observare.

Adnuntiatio Hlotharii.

Cap. I.

Postquam iste patruus meus Hludouvicus me in sua bonitate in filii loco suscepit, sic erga me semper in sua mercede fecit sicut & illum decuit & mihi necesse fuit. Unde paratus sum illi debitum obsequium exhibere, sicut per rectum debeo facere.

II.

Et de his quæ patruus meus Karolus proximè nunc, quando primùm simul convenimus, mihi mandavit, sic observare cupio sicut patruus meus Hludouvicus, & Episcopi qui cum eo inter me & patruum meum Karolum mediatores fuerunt, ex mea parte illi & Episcopis qui cum eo erant nuntiaverunt. Et si ipse mihi ita privatus & amicus atque adjutor, secundùm rationabilem possibilitatem, extiterit sicut patruus nepoti & Christianus Rex Christiano Regi esse per rectum debet, ita & illi & familiaris & amicus atque adjutor, secundùm rationabilem possibilitatem, esse volo, sicut diligens nepos dilecto patruo, & Christianus Rex Christiano Regi, esse per rectum debet.

III.

De fidelibus autem Missis inter nos discurrendis, & de his quæ in regnis nostris emendanda sunt emendandis, & de statu atque honore Ecclesiarum & Sacerdotum ac servorum Dei, & de lege ac justitia conservanda unicuique fidelium nostrorum in regno nostro, cujuscunque nostrûm sit homo, & in illo & in suis proprietatibus & in suis honoribus, & de Capitulis observandis, sicut isti mei patrui nunc dixerunt, ita & ego per omnia cupio observare.

Quoniam istas, quæ præcedunt, adnuntiationes Hludouvicus & Hlotharius cum illorum sequacibus, postquam coram omnibus, qui adfuerunt, trium Regum consiliariis ferè ducentis, tam Episcopis, quàm Abbatibus, & Laicis, relectas penitùs rejecerunt, ne populo legerentur, ut causa Hlotharii penitùs taceretur, hanc quæ sequitur adnuntiationem Domnus Karolus istis ipsis verbis jam vesperi adnuntiavit apud Sablonarias, anno Incarnationis Dominicæ DCCCLXII, *Indictione* XI, III. *Nonas Novembris, in ipsa casa ubi relectæ sunt præcedentes adnuntiationes, in quam pauci alii in-*

traverunt quàm qui anteà fuerunt, quoniam ferè plena de ipsis erat.

Adnuntiatio Karoli.

Sicut ego verbis & scriptis per fratrem meum & per Episcopos nepoti meo mandavi, & illi de sua parte mihi renuntiaverunt, sic illi amicus esse & illum salvare volo sicut avunculus per rectum nepotem salvare debet, si ille, sicut nepos per rectum avunculum salvare debet, me & meos salvaverit.

Karoli II Calvi, Regis Francorum, præceptum (ann. 863): *De auctoritate Sedis Apostolicæ.* Vide in Novo Codice Legum veterum.

TITULUS XXXVI.

EDICTUM PISTENSE.

[*De pace in Regno stabilienda; de Monasteriis.*]

ADNUNTIATIO DOMNI KAROLI APUD PISTAS.

Cap. I.

Multas gratias vobis agimus de vestra fidelitate & de vestra bona voluntate quam semper erga nos in omni adjutorio & obsequio demonstratis, sicut vestri antecessores erga nostros antecessores demonstraverunt. Et quia pacem, quam jam præterito tertio anno hîc communiter confirmavimus & adcognitari fecimus, secundùm quod causa in quibusdam locis conjacuit, etsi non omnes, sicut desideravimus, tamen ex majori parte observastis, & quia pleniter & cum pace ad hoc nostrum placitum conveniistis.

II.

Et quia bonam voluntatem vestram in istis & in aliis videmus & experti sumus, fiducialiùs vos commonemus ut & de ipsa pace observanda & de istis operibus, quæ contra Dei & sanctæ ejus Ecclesiæ & nostros communes inimicos Nortmannos incepimus, sine defectu & lassatione viriliter laboretis, scientes qualiter nobis placuisset si istas firmitates hîc factas habuissemus, quando in tali angustia, sicut experti estis, ad Meldis contra eos communiter laboravimus. Unde nos Deus, sicut suæ misericordiæ placuit, manifesto suæ clementiæ indicio adjuvavit.

III.

Et quoniam illa quæ jam tertio anno hîc unà cum consensu & consilio fidelium nostrorum constituimus, & vobis adcognitari fecimus, libenter audisse & suscepisse comperimus, quæ nunc etiam ad nostram communem salutem & pacem, atque honorem, hîc fidelium nostrorum consensu atque consilio constituimus, vobis per scriptum nota facere volumus, ut illa pleniùs audire & ad illud scriptum recurrendo, quod in singulis comitatibus dari & relegi atque haberi præcipimus, firmiùs retinere & certiùs observare possitis. Quæ etiam ab Episcopis vel eorum ministris per singulos comitatus de eorum parochiis aperto sermone, ut ab omnibus possint intelligi, tradi volumus.

Karolus, gratia Dei, Rex.

Notum esse volumus omnibus Dei & nostris fidelibus, quoniam hæc quæ sequuntur Capitula nunc in isto placito nostro, anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi DCCCLXIV, anno videlicet regni nostri ipso propitio XXV, Indictione XII, VII. Kalend. Julias, in hoc loco qui dicitur *Pistis*, unà cum fidelium nostrorum consensu atque consilio constituimus, & cunctis sine ulla refragatione per regnum nostrum observanda mandamus.

Cap. I.

Primò consideravimus de honore Ecclesiarum & Sacerdotum ac servorum Dei, & immunitate rerum ecclesiasticarum, ut nullus sibi de ipsis rebus contra auctoritatem præsumat; & Comites Episcopis & Ministris Ecclesiæ in eorum ministeriis adjutores in omnibus fiant, sicut in Capitulari prædecessorum ac progenitorum nostrorum continetur, in secundo libro, capitulo XXIII. Et quicunque Comitum vel Ministrorum reipublicæ hæc quæ mandamus, observare neglexerit, si primâ & secundâ vice de his admonitus

non se correxerit, volumus ut neglegentia Comitis ad nostram notitiam per Episcopos & per Missos nostros deferatur, & aliorum neglegentia per Comites ad nostram notitiam perferatur, ut nostrâ auctoritate quod in Capitulari prædecessorum nostrorum continetur, subire cogantur.

I I.

Post hæc de orphanorum & viduarum causis, & de regalibus justitiis, & summoperè de raptoribus puellarum & viduarum & Sanctimonialium, & de his qui Presbyteros flagellare præsumunt, & qui eos de Ecclesiis sine Episcoporum consensu eicere vel recipere, aut censum de manso vel ex his quæ Domnus & Genitor noster in suis Capitularibus Ecclesiis in immunitate concessit exigere non timent, & qui censa de rebus ecclesiasticis ad Ecclesias persolvere detrectant, ut firmiter à Missis & Comitibus nostris inquirantur, & acriter distringantur, & plena justitia inde fiat, secundùm quod in Capitularibus avi & patris nostri statutum habetur, & ipsi contemptores legum, divinæ scilicet & humanæ, ad nostram præsentiam legaliter perducantur; ut inde consilio fidelium Dei ac nostrorum commendemus quid de talibus hominibus sit faciendum, qui nec Deum timent, nec contra sanctos Canones facere, nec legem & præceptum regium infringere pertimescunt: salvâ censurâ ecclesiasticâ, & episcopalis pœnitentiæ vindictâ.

I I I.

Ut lex & justitia unicuique in suo ordine omnibus conservetur, & pacem quam proximè teste Deo propriis manibus communi consensu confirmavimus, quando hic placitum nostrum habuimus, sic omnes & infra patriam, & quando ad placitum unusquisque venerit, & quando redierit, & quando necessitas nobis evenerit ut hostem nostrum adnuntiemus, usque constituta loca secundùm consuetudinem & Capitula prædecessorum nostrorum observare procuret. Et qui contra hanc confirmationem per contemptum venerit, aut quantociùs, quod contra hanc confirmationem excessum fuerit, emendare neglexerit, ab Episcopis & Missis ac Comitibus nostris hoc nobis nuntiari mandamus; quatenùs tantum Dei & nostrum ac totius Christianitatis contemptum, sicut secundùm leges divinas & humanas invenerimus, emendare curemus, ne ipso nostro judicio à Deo, quod absit, condemnati simus. Et videant Episcopi & Missi ac Comites nostri ne si contra nostram communem confirmationem aliquis per contemptum fecerit, & emendare noluerit, per alium quàm per illos qui ad hoc constituti sunt hunc contemptum sciamus; quoniam si per alium quàm per illos hoc, sicut non convenit, audierimus, sicut nec ipsi immunes à peccato erunt, sic nec ab ultione immunes existent.

I V.

Volumus & expressè mandamus Comitibus nostris ut sicut in XXIV. capitulo secundi libri Capitulorum decessorum nostrorum continetur, vassalli nostri nobis & nostræ conjugi famulantes condignum apud omnes honorem habeant, sicut à genitore nostro & à nobis sæpè admonitum est; & sicut ipsi volunt se à nobis honoratos tenere, ita & nobis famulantibus, sicut consuetudo fuit tempore antecessorum nostrorum, debitum honorem exhibeant.

V.

Volumus & expressè Comitibus nostris mandamus ut villæ nostræ indominicatæ, sed & villæ de monasteriis quæ & conjugi nostræ & filiis ac filiabus nostris concessa atque donata habemus, quæque sub immunitate consistunt, cum salvamento & debita reverentia in comitatibus illorum consistant. Sed & quæ homines nostri ac illorum illarumque, qui sine ulla differentia & nostri sunt, cum salvamento & debito honore habere possint. Et non ignorent neque obliviscantur Comites ac Missi nostri nos scire quòd dominorum Dominus de se dicit: *Honorificantes me honorificabo; & qui contemnunt me, inhonorati erunt.* I. Reg. 2.

V I.

Et quoniam humana fragilitas proclivior est ad contra justitiam faciendam, quàm ad justitiam exequendam, & diabolus semper certat ut fragilitati humanæ oculos mentis claudat, ne castigationem Dei videat, & semetipsam emendet; sicut ad nos perventum est quòd quidam leves homines de istis Comitatibus qui devastati sunt à Nortmannis, in quibus res & mancipia & domos habuerunt, quia nunc ibi mancipia & domos non habent, quasi licenter malum faciunt; quia, sicut dicunt, non habent unde ad justitiam faciendam adducantur: & quia non habent domos ad quas secundùm legem manniri & banniri

banniri possint, dicunt quòd de mannitione vel bannitione legibus comprobari & legaliter judicari non possunt. Contra quorum malas insidias, consensu & consilio fidelium nostrorum, statuimus ut Comes Missum suum ad illam terram in qua domos quis habuit, mittat, & eum bannire & mannire jubeat. Et quoniam LEX CONSENSU POPULI FIT ET CONSTITUTIONE REGIS, Franci jurare debeant quia secundùm regium mandatum nostrum, ad justitiam reddendam vel faciendam, legibus bannitus vel mannitus fuit; & sic ipsæ res illi judicio Scabiniorum in bannum mittantur, & si necesse fuerit, ipse in forbannum mittatur qui * ad justitiam reddendam venire noluerit. Et mandet Comes, qui hoc executus fuit, alteri Comiti, in cujus Comitatu res & mancipia habet, quid inde factum habeat; & ex nostro verbo illi mandet ut per illa quæ in suo comitatu habet, illum distringat, quatenùs ad justitiam reddendam vel faciendam in suum Comitatum redeat.

* [*Vide* Notas Sirmondicas *infrà*, pag. 790.]

* [*Sic Sirmondus legit: at manu posuit legendum* quia ad justitiam, &c.]

VII.

Audivimus etiam quia hujusmodi leves homines in aliis Comitatibus deprædationes & injustitias faciant, & ad illum Comitatum in quo commanent, & in quo illas malitias non faciunt, factis malitiis in aliis Comitatibus reveniunt. Unde mandamus & Comitibus nostris expressè præcipimus ut illi Comites in quorum comitatibus tales homines injustitias faciunt, illis Comitibus hoc mandent in quorum comitatibus refugium habent, & unâ mente, unoque consensu, & uno certamine ad tales homines comprehendendos se erigant, & decertent ut Ecclesiæ Dei & ministri ejus, & servi Dei ac populus, pacem & quietem habere possit.

VIII.

Ut denarii ex omnibus monetis meri ac bene pensantes, sicut in Capitulari prædecessorum ac progenitorum nostrorum Regum, libro quarto, XXXII. capitulo continetur, in omni regno nostro non reiciantur usque ad Missam sancti Martini. Et in omnibus civitatibus & vicis ac villis, tam nostris indominicatis, quàm & in his quæ de immunitate sunt, vel de Comitatibus, atque hominum nostrorum, sive cujuscunque sint, per omne regnum nostrum, à Judicibus nostris, & ab eis quorum villæ sunt, unà cum ministris reipublicæ, secundùm quantitatem locorum & villarum, tanti ac tales de ipsis incolis & inibi manentibus constituantur qui inde providentiam habeant ne boni denarii reiciantur, & non nisi meri & bene pensantes accipiantur.

IX.

Ut illi qui ex hac causa providentiam habebunt, sacramento jurent quòd sicut eis ex hac causa injunctum fuerit, quantùm scierint & potuerint, debeant fideliter observare, & illum hominem quem scierint merum & bene pensantem denarium reicere, non debeant celare, sed ministris reipublicæ eum debeant notum facere. De quo sacramento quicunque comprobatus fuerit perjuratus, & secundùm legem mundanam ut perjurus puniatur, sicut in Capitulari decessorum ac progenitorum nostrorum continetur in fine capituli decimi ex tertio libro, & secundùm legem ecclesiasticam publicæ pœnitentiæ subigatur.

X.

Ut ab ipsa Missa sancti Martini per omne regnum nostrum, non nisi istius nostræ novæ monetæ meri & bene pensantes denarii accipiantur. Et quicunque ab illa die alium denarium negotiandi causâ protulerit, à Comite & à ministris ejus auferatur ab eo; sicut in libro Capitulorum secundo, decimo octavo capitulo continetur.

XI.

Ut in denariis novæ nostræ monetæ ex una parte nomen nostrum habeatur in gyro & in medio nostri nominis monogramma, ex altera verò parte nomen civitatis; & in medio crux habeatur.

* [*Vide* Notas Sirmondicas *infrà*, pag. 791. & Baluzianas, p. 1271.]

XII.

Sequentes consuetudinem prædecessorum nostrorum, sicut in illorum Capitulis invenitur, constituimus ut in nullo loco alio in omni regno nostro moneta fiat, nisi in palatio nostro, & in Quentovico ac Rotomago, (quæ moneta ad Quentovicum ex antiqua consuetudine pertinet) & in Remis, & in Senonis, & in Parisio, & in Aurelianis, & in Cavillono, & in Metullo, & in Narbona.

Capitularium lib. III. cap. 13.

Ducange, sur S. Louis, pag. 286.

[*Vide* Notas Sirmondicas *infrà* p. 791, & Baluzianas p. 1271.]

XIII.

Ut hi in quorum potestate deinceps moneta permanserit, omni gratiâ & cupiditate seu lucro postposito, fideles monetarios eligant, sicut Dei & nostram gratiam volunt habere. Et ipsi monetarii jurent

quòd ipsum ministerium, quantùm scierint & potuerint, fideliter faciant. Et mixtum denarium, & minus quàm debet pensantem, non monetent nec monetari consentiant. Et sine ulla fraude, & absque malo ingenio, contra eos quorum argentum ad purgandum acceperint, ipsum argentum exmerent, & sine fraude tam in pensa quàm in purgatione denarios concambient. Contra quod sacramentum si quilibet feciſſe reputatus fuerit, judicio Dei se examinet: & sicut contra hoc feciſſe comprobatus fuerit, quia non majorem fraudem facit si mixtum denarium & minus quam debeat pensantem monetaverit, quàm si in purgatione & concambio argenti per malum ingenium fraudem de argento reipublicæ, & de argento rerum ecclesiasticarum, & de facultate pauperum fecerit, sicut constitutum est de falsis monetariis in libro IV. Capitulorum, XXXIII. capitulo, manum perdat, & ut sacrilegus ac pauperum spoliator publicæ pœnitentiæ judicio episcopali subjiciatur. In illis autem regionibus in quibus secundùm Legem Romanam judicia terminantur, juxta ipsam legem culpabilis judicetur.

XIV.

Ut in proximis Kalendis Julii, per hanc duodecimam Indictionem, habeat in Silvanectis civitate unusquisque Comes, in cujus Comitatu monetam esse jussimus, Vicecomitem suum cum duobus aliis hominibus qui in ejus Comitatu res & mancipia vel beneficia habeant, & suum monetarium cum ipsis habeat: quatenùs ibi accipiant per manus suas de camera nostra, ad opus uniuscujusque monetarii, de mero argento cum pensa libras quinque, ut habeat unde initium monetandi possit incipere; & pensam argenti quam ex camera nostra acceperit, per manus eorum per quas illud accepit, sabbato ante initium Quadragesimæ in monetatis denariis in præfato loco, & cum ipsa pensa cum qua argentum acceperat, unusquisque monetarius in nostra camera reddat.

XV.

Ut nullus more solito pro ullo lucro vel avaritia hoc leviter accipiat; sed omnes ab ipsis kalendis Julii argentum suum in constitutis monetis concambiari faciant, scientes quia post Missam sancti Martini nulli alii denarii in regno nostro, nisi istius novæ nostræ monetæ, recipientur & ab ipsis kalendis Julii ipsi novi denarii ab omnibus accipiantur. Et quicunque liber homo ab ipso die denarium merum novæ nostræ monetæ in regno nostro rejecerit, sicut in præfato Libro & Capitulo regio continetur, bannum nostrum, id est, solidos sexaginta, componat. Si verò servi ecclesiastici aut Comitum aut vassallorum nostrorum hoc facere præsumpserint, quia in præfato Capitulari continetur ut sexaginta ictibus vapulent, & hâc occasione indiscreti homines modum in disciplina faciebant, constituimus cum Fidelium nostrorum consensu atque consilio ut quorumcunque coloni & servi pro hoc convicti fuerint, non cum grosso fuste, sed nudi cum virgis vapulent; & in civitatibus atque vicis seu villis Episcopi per suos ministros, vel Presbyteros, providentiam unà cum reipublicæ ministris accipiant ne & in hac causa modus disciplinæ transgrediatur, sed taliter fiat qualiter & homines castigentur, & quasi pro intentione vel occasione castigationis disciplinam facientes, peccatum non incurrant, & disciplinam sustinentes in corpore suo debiliores non fiant. Quòd si quis hoc mandatum nostrum transgressus fuerit, nobis ab Episcopis nuntietur; quatenùs taliter castigetur ne deinceps mandatum nostrum quemquam delectet contemnere. Et si dominus vel magister, qui liber est *, aut advocatus talium hominum eos vel Comiti vel Misso nostro ad disciplinam sustinendam contradixerit, vel Misso nostro jussus præsentare noluerit, prædictum bannum sexaginta solidorum componat, sicut in prædicto Capitulari habetur.

* [*Sirmondus*, quilibet.]

XVI.

Ut si aliquis homo à proximis kalendis Julii de hac nova nostra moneta mixtum, vel minus quàm debeat pensantem, denarium invenerit, constringat eum qui ipsum denarium ad negotiandum protulit, & ipse dicat à quo eum accepit; & sic de manu ad manum veniat, usque dum ad falsitatis auctorem perveniatur. Et inventus mixti, vel minus quàm debeat pensantis, denarii monetator in illa terra in qua judicia secundùm Legem Romanam terminantur, secundùm ipsam Legem judicetur. Et in illa terra in qua judicia secundùm Legem Romanam non judicantur, monetarius, sicut suprà diximus, falsi denarii manum dexteram perdat, sicut in quarto libro Capitulorum continetur, capite trigesimo tertio. Et qui hoc consenserit, si liber est, sexaginta solidos componat. Si servus vel colonus, nudus cum virgis vapulet *

* [*In Cod. Met.* cædatur.]

XVII.

Ut diligenter Comites & Miniſtri reipublicæ per ſuos comitatus ac miniſteria provideant ne in aliquo loco occulta vel fraudulenta moneta fieri poſſit. Et ſi inventus ac comprobatus quilibet fuerit fraudulentam monetam percutiens, ſicut conſtitutum eſt de falſo monetario, ex præfato Capitulari prædeceſſorum noſtrorum, manus ei amputetur *. Et qui hoc conſenſerit ſi liber eſt, ſexaginta ſolidos componat. Si ſervus vel colonus, nudus cum virgis vapulet.

*[In Cod. Mſt. abſcidatur.]

XVIII.

Et ſi falſus monetarius, aut de illis locis in quibus monetam fieri juſſimus, aut occultè monetam percutiens, aut denarium falſum de nova moneta ad negotiandum proferens, ut conſtringi & puniri non poſſit, ſicut eſt conſtitutum, in fiſcum noſtrum vel in quamcunque immunitatem, aut alicujus potentis poteſtatem vel proprietatem, confugerit, ſi in noſtrum confugerit fiſcum, requiratur à miniſtro noſtro. Et ſi ille eum defenderit aut occultaverit, nuntietur nobis, quatenùs ita in eo ſecundùm Capitulare regium vindicetur, ne ullus alius unquam falſitatem noſtrâ auctoritate vel poteſtate conſentire aut defendere audeat. Si autem in immunitatem vel poteſtatem aut proprietatem alicujus potentis confugerit, ſecundùm quod in tertio libro Capitularis, XXVI. capitulo, continetur de eo qui furtum aut homicidium, vel quodlibet crimen foris committens, infra immunitatem fugerit, inde ſiat; id eſt, mandet Comes vel publicæ rei Miniſter Epiſcopo vel Abbati, vel illi quicunque locum Epiſcopi vel Abbatis vel Abbatiſſæ tenuerit, vel potentis hominis in cujus poteſtatem vel proprietatem confugerit, ut reddat ei reum. Si ille contradixerit, & eum reddere noluerit, in prima contradictione ſolidis quindecim culpabilis judicetur. Si ad ſecundam inquiſitionem eum reddere noluerit, triginta ſolidis culpabilis judicetur. Si nec ad tertiam inquiſitionem conſentire veluerit, quicquid reus damni fecit, totum ille qui eum infra immunitatem retinet, nec reddere vult, ſolvere cogatur, & ipſe Comes veniens licentiam habeat ipſum hominem infra immunitatem quærendi, ubicunque eum invenire potuerit. Si autem in prima inquiſitione Comiti reſponſum fuerit quòd reus infra immunitatem quidem fuiſſet, ſed fugâ lapſus ſit, juret quod ipſe eum ad juſtitiam cujuſlibet disfaciendam fugere non feciſſet, & ſit ei in hoc ſatisfactum. Si verò intranti in ipſam immunitatem, vel in cujuſlibet hominis poteſtatem vel proprietatem, Comiti collectâ manu quilibet reſiſtere tentaverit, Comes hoc ad Regem vel Principem deferat, & ibi judicetur. Et ſicut ille qui in immunitate damnum fecit, ſexcentis ſolidis componi debet, ita qui Comiti collectâ manu reſiſtere præſumpſerit, ſexcentis ſolidis culpabilis judicetur.

XIX.

Ut meliùs & commodiùs hæc providentia de bonis denariis non reiciendis & de monetæ falſæ denariis cuſtodiri poſſit, volumus ut unuſquiſque Comes de Comitatu ſuo omnia mercata inbreviari faciat, & ſciat nobis dicere quæ mercata tempore Avi noſtri fuerunt, & quæ tempore Domni & Genitoris noſtri eſſe cœperunt, vel quæ illius auctoritate conſtituta fuerunt, vel quæ ſine auctoritate illius facta fuerunt, vel quæ tempore noſtro convenire cœperunt, vel quæ in antiquis locis permanent, & ſi mutata ſunt, cujus auctoritate mutata fuerunt. Et ipſum brevem unuſquiſque Comes ad proximum placitum noſtrum nobis adportet, ut decernere poſſimus quatenùs neceſſaria & utilia, & quæ per auctoritatem ſunt, maneant, quæ verò ſuperflua, interdicantur, vel locis ſuis reſtituantur. Et mercata die dominico in nullo loco habeantur, ſicut in primo libro Capitulorum, capitulo CXXXVI *, habetur.

*[In Sirmondo legitur 145; legendum verò eſt 139.]

XX.

Ut Comes & reipublicæ Miniſtri ac cæteri Fideles noſtri provideant quatenùs juſtus modius æquuſque ſextarius ſecundùm ſacram Scripturam & Capitula prædeceſſorum noſtrorum in civitatibus, & in vicis & in villis, ad vendendum & emendum ſiat, & menſuram ſecundùm antiquam conſuetudinem de palatio noſtro accipiant,, & non pro hac occaſione à manſuariis vel ab his qui cenſum debent, major modius, niſi ſicut conſuetudo fuit, exigatur. Et ipſi homines qui per villas de denariis providentiam jurati habebunt, ipſi etiam de menſura, ne adulteretur, provideant; ſicut in libro tertio Capitulorum, capitulo XC, continetur. Et ſi quis reputatus fuerit menſuram adulteraſſe, & cum majori modio vel ſextario annonam vel vinum accepiſſe, & cum minori menſura venundare, ſi liber homo eſt, aut ſecundùm ſuam legem ſe inde ſacramento idoneum reddat *, aut ſi hoc feciſſe vel

Regino, lib. 2. c. 426.

[Vide Notas Sirmondicas infrà pag. 792.]

fieri jussisse aut consensisse comprobatus fuerit, hoc unde mensuram adulteravit, id est, vinum & annona, à ministris reipublicæ tollatur ab eo; insuper & bannum nostrum, id est, solidos sexaginta, componat. Si autem colonus vel servus inde reputatus fuerit, aut judicio Dei se inde examinet; aut si inde convictus fuerit, hoc, ut suprà diximus, unde mensuram adulteravit, perdat, insuper & virgis nudo corpore * vapulet. Et sive liber sive colonus vel servus de hoc convictus fuerit, post legalem emendationem episcopale judicium suscipiat, quia contra tale interdictum Domini fecit, dicentis: *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram;* unde regnum Dei sibi clausit, & infernum sibi aperuit. Quod peccatum inter illa criminalia peccata computatur de quibus dicit Apostolus, quòd qui ea fecerit, cum hujusmodi nec cibum sumere Christiano licet; & inde sacri Nicæni Canones Clericos gradus perdere jubent. Et de tali causa unde seculares homines vitam perdunt, inde Clerici ecclesiasticum gradum amittunt. Ministri autem reipublicæ se cautè custodiant, ne pro hac occasione ducti cupiditate per aliquod malum ingenium à liberis hominibus, vel colonis seu servis, sua injustè tollant; quia si inde ad nos clamor venerit, & inde convicti fuerint, sic injustitiam istam exsolvent sicut illi qui in suo ministerio tortum faciant. In illis autem regionibus in quibus secundùm Legem Romanam judicantur judicia juxta ipsam legem committentes talia judicentur: quia super illam legem vel contra ipsam legem nec antecessores nostri quodcunque capitulum statuerunt, nec nos aliquid constituimus. Similiter per civitates & vicos atque per mercata ministri reipublicæ provideant ne illi qui panem coctum aut carnem per deneratas, aut vinum per sextaria, vendunt, adulterare & minuere possint. Sed quantos mensurabiles panes in unaquaque civitate de justo modio Episcopi vel Abbatis seu Comitis minuteriales à pistoribus suis recipiunt, tantos mensurabiles panes de æquo modio à pistoribus qui panem vendunt, fieri faciant: quos si inventi fuerint adulterare vel minorare, ut suprà diximus, secundùm suum modum culpabiles judicentur. Homines etiam qui providentiam habere debebunt ne mancæ mensuræ fiant, si de perjurio quod juraverunt quia hoc consentire non debuissent, revicti fuerint, secundùm legem puniantur, sicut in fine capituli decimi ex libro tertio Capitulorum habetur, & postea ab Episcopo publicam pœnitentiam de perjurio accipiant.

* [*Sic Sirmondus: At manu correxit* nudo Corio *quæ lectio est Codicum Bellov. & Palat.*]

Psal. 14. 5.

Conc. Nic. Can. 17.

XXI.

Ut quia per tres jam annos bannum pro rejectione bonorum denariorum perdonavimus, volumus ut modò, secundùm discretionem quam Missis nostris commendavimus, rewadiatum persolvatur, & ubi rewadiatum non est, rewadietur & solvatur: quatenùs & ex hoc & ex disciplina constituta ita constricti, deinceps cessent denarios bonos reicere. Et quoniam audivimus, occasione acceptâ pro rewadiato banno, quosdam plus à pauperibus accepisse quàm bannus levet, hoc à Missis nostris diligenter requiri volumus. Et quicunque plus ab eis acceperunt quàm jussimus, cogantur illis restituere, & illos absque ulla excusatione ad præsentiam nostram Missi nostri adducant; quatenùs per nostram harmiscaram ita castigentur, ne ulteriùs tali conludio eos delectet opprimere pauperes.

XXII.

Ut à colonis qui jam pro rejectione bonorum denariorum flagellati vel flagellandi sunt, nulla alia exactio requiratur; & si ab aliquo eorum aliquid inde acceptum fuit, à Missis nostris cogatur restitui. Et qui beneficia vel alodes in duobus vel tribus aut quatuor comitatibus habent, & non habent in unoquoque comitatu unde plenum bannum valeant solvere, vel qui in uno tantùm comitatu alodem vel beneficia habent, & non tantùm ibi habent unde plenum bannum valeant solvere, Missis nostris hoc notum faciant, & hoc ab eisdem Missis nostris diligenter inbrevietur, & nobis renuntietur, ut nostrâ discretione decernamus qualiter & castigatio ex compositione fiat, & homines ultra mensuram & indebitè non graventur: quia, sicut sancta Scriptura dicit, non inde requirimus datum, sed fructum, id est non inde requirimus inhonestum lucrum, sed regni ex castigatione profectum. Turpe vel inhonestum est lucrum, ut Augustinus exponit, per varias circumventiones & occasiones lucrandi causâ inhonestè res quaslibet congregari. Et non solùm in pauperioribus, sed etiam in ditioribus, considerare volumus discretionem quam decessores nostri Reges in quarto libro Capitulorum posuerunt, capitulo LVII. decernentes: Ut de debito, inquiunt, quod ad opus nostrum fuerit rewadiatum, talis consideratio fiat ut is qui ignoranter peccavit, non totum

ſecundùm legem componere cogatur, ſed juxta quod poſſibile viſum fuerit. Is verò qui tantùm malâ voluntate peccavit, totam legis compoſitionem cogatur exſolvere.

XXIII.

Ut nullus deinceps in regno noſtro mixturam auri vel argenti ad vendendum facere vel conſentire præſumat: & nullus à Miſſa ſancti Remigii, id eſt, à proximis Kalendis Octobris, aurum vel argentum ad vendendum vel emendum, niſi purificatum, proferat. Et ſi quis poſt præfatas Kalendas inventus fuerit aurum vel argentum, vel quodcunque fabricinium ex auro vel argento mixtum, ad vendendum vel emendum portare, à miniſtris reipublicæ ipſum quod portaverit ab eo tollatur, & ipſe per fidejuſſores, ſi res & mancipia in illo comitatu non habet, ad præſentiam noſtram cum ipſo auro vel argento adducatur, ut nos inde commendemus qualiter culpabilis judicetur. Si verò res & mancipia vel mobile, per quæ diſtringi legaliter poſſit, in ipſo comitatu habuerit, ſecandùm legem ad noſtram præſentiam venire jubeatur. Et ſi quiſquam inventus fuerit ſuum aurum vel argentum, vel quodcunque fabricinium ex auro vel argento, portare ad fabrum ut purgetur, provideant reipublicæ miniſtri ne hâc occaſione ab eo quod ſuum fuerit tollant. Quòd ſi fecerint, & ad nos inde reclamatio venerit, ſicut ille qui tortum in ſuo comitatu vel miniſterio fecerit, in noſtra vel fidelium noſtrorum præſentia culpabilis judicabitur. Faber verò qui poſt præfatas Kalendas comprobatus fuerit aurum vel argentum ad vendendum vel emendum adulteraſſe, vel miſculaſſe, in illis regionibus in quibus judicia ſecundùm legem Romanam terminantur, juxta illam legem puniatur: in aliis autem regionibus regni noſtri, ſecundùm Capitulare regium, ſicut falſam monetam percutiens, manum perdat. Et liber homo qui hoc conſenſerit, ſicut in præfato continetur Capitulo, bannum noſtrum, id eſt ſolidos ſexaginta, componat; colonus vel ſervus, nudus cum virgis flagelletur. Si verò Judæus fuerit, ipſum quod mixtum protulerit, perdat; & bannum noſtrum, ſicut tempore prædeceſſorum noſtrorum conſuetudo fuit, componat.

XXIV.

Ut in omni regno noſtro non ampliùs vendatur libra auri puriſſimè cocti, niſi duodecim libris argenti de novis & meris denariis. Illud verò aurum quod coctum quidem fuerit, ſed non tantùm ut ex eo deauratura fieri poſſit, libra una de auro vendatur decem libris argenti de novis & meris denariis. Et omnimodis provideant tam Comites, quàm cæteri omnes miniſtri reipublicæ, ne aliquâ adjectione vel fraude per occaſionem aliquid amplius vendatur, ſicut de ſuis honoribus volunt gaudere. Et quicunque hanc commendationem noſtram aliquo ingenio infirmare vel fraudare ſeu aliter immutare inventus fuerit, ſi liber homo fuerit, bannum noſtrum, id eſt, ſexaginta ſolidos componat; colonus ſeu ſervus, nudus cum virgis flagelletur.

XXV.

Et quoniam in præfatis Capitulis continetur in libro tertio, capitulo LXXV, ut nullus ſine permiſſu regio bruniam vel arma extraneo dare aut vendere præſumat, & in eodem libro, capitulo VI, deſignata ſunt loca regni uſque ad quæ negotiatores brunias & arma ad venundandum portare & vendere debeant, quòd ſi inventi fuerint ultra portantes aut venundantes, ut omnis ſubſtantia eorum auferatur ab eis, dimidia quidem pars partibus palatii, alia verò medietas inter Miſſos regios & inventorem dividatur; quia peccatis noſtris exigentibus in noſtra vicinia Nortmanni deveniunt, & eis à noſtris bruniæ & arma atque caballi aut pro redemptione dantur, aut pro pretii cupiditate venundantur, cùm pro redemptione unius hominis iſta donantur, vel pro pauco pretio venundantur, per hoc auxilium illis contra nos præſtitum & regni noſtri maximum fit detrimentum, & multæ Eccleſiæ Dei deſtruuntur, & quamplurimi Chriſtiani deprædantur, & facultates eccleſiaſticæ & regni exhauriuntur, propterea unà cum conſenſu atque conſilio noſtrorum fidelium conſtituimus, ut quicunque poſt proximas Kalendas Julii hujus duodecimæ Indictionis Nortmannis quocunque ingenio, vel pro redemptione, vel pro aliquo pretio, bruniam vel quæcunque arma aut caballum donaverit, ſicut proditor patriæ & expoſitor Chriſtianitatis (ad perditionem gentilitati ſine ulla retractione vel redemptione de vita componat. Quæ omnia omnibus citiſſimè à Miſſis noſtris & Comitibus nota fiant, ne de ignorantia ſe excuſare valeant. *)

XXVI.

Ut pagenſes * Franci, qui caballos habent vel habere poſſunt, cum ſuis (Co-

*[Hæc non extant in codice Metenſi; pro quibus alia habentur quæ Baluzius retulit *infrà* p. 1273.]

* [liberi Franci. *Vide* Notas Sirmondicas *infrà* p. 793.]

mitibus *) in hoſtem pergant; & nullus per violentiam, vel per aliquod malum ingenium, aut per (quamcunque indebitam oppreſſionem *,) talibus Francis ſuas res aut caballos tollat, ut hoſtem facere & debitos paraveredos ſecundùm antiquam conſuetudinem nobis exſolvere non poſſint, neque Comes neque aliquis miniſter reipublicæ. Quòd ſi feciſſe aliquis eorum comprobatus fuerit, ſic hoc cogatur componere ſicut de illis eſt conſtitutum in Capitularibus regiis qui tortum in ſuo comitatu vel miniſterio faciunt.

*) Legitur in codice Met. armis.

*) [Legitur in Codice Metenſi quamcunque cupiditatem aut oppreſſionem, &c.]

XXVII.

Ut juxta regium Capitulare quod Domnus & Genitor noſter, anno XVI, regni ſui, capitulo VII, conſtituit, Comites vel Miſſi noſtri diligenter inquirant quanti homines liberi in ſingulis comitatibus maneant qui per ſe poſſunt expeditionem facere, vel quanti de his quibus unus alium adjuvet, quanti etiam de his qui à duobus tertius adjuvetur vel præparetur, necnon de his qui à tribus quartus adjuvetur & præparetur, ſive de his qui à quatuor quintus adjuvetur & præparetur ut expeditionem exercitalem facere poſſint, & eorum ſummam ad noſtram notitiam deferant; ut illi qui in hoſtem pergere non potuerint, juxta antiquam & aliarum gentium conſuetudinem ad civitates novas & pontes ac tranſitus paludium operentur, & in civitate atque in marcha wactas faciant, ad defenſionem patriæ omnes ſine ulla excuſatione veniant. Et qui de talibus hoſtem dimiſerint, heribannum juxta diſcretionem quæ in progenitorum noſtrorum tertio libro Capitulorum, capitulo XIV, continetur, perſolvant. Et qui ad defenſionem patriæ non occurrerint, ſecundùm antiquam conſuetudinem & Capitulorum conſtitutionem judicentur.

XXVIII.

Ut illi Franci qui cenſum de ſuo capite vel de ſuis rebus ad partem regiam debent, ſine noſtra licentia ad caſam Dei vel ad alterius cujuſcunque ſervitium ſe non tradant, ut reſpublica quod de illis habere debet, non perdat. Quòd ſi aut ſeipſos aut res ſuas ad caſam Dei, aut ad alterius cujuſcunque ſervitium, ſine licentia noſtra tradere voluerint, ſicut in Capitulari avi noſtri continetur de his qui pro furto ſe in ſervitium tradere cupiunt, Comites vel Vicarii hoc eis non conſentiant, ſed ex banno noſtro prohibeant. Quod ſi contra bannum noſtrum fecerint, ipſi qui eos receperint bannum noſtrum, id eſt, ſolidos ſexaginta componant. Et ſi ipſos in ſervitio ſuo habere voluerint, vel illorum res de quibus cenſus ad partem regiam exiebat, tenere voluerint, cenſum quem ipſi Franci debebant, vel qui de illorum rebus exire ſolebat, ad noſtram regiam partem componant, ſicut in præfato Capitulorum libro tertio, capitul. XV, & LXXXVI, & in libro IV, capitul. XXXVI, habetur. Et quia, ſicut in ſacris eccleſiaſticis regulis invenitur, prior obſervatio durior, poſterior autem exigente causâ inclinatior fuit, poſt hæc præfata Capitula deceſſorum & progenitorum noſtrorum, hujuſmodi, ſicut prædiximus, Francis hominibus res ſuas ad caſam Dei vel aliis tradere ac vendere, eoſque ad divinum ſervitium converti, ſi vellent, non prohibuerunt, ſicut in Capitulis libri primi, capitul. CXXXII, & CXXXIV; & in libro II, capitul. XXXI, & in libro IV, capitul. XIX, continetur. Si quis de talibus Francis de ſuis rebus tradere vel vendere voluerit, non prohibemus. Tantùm ut jus regium, quod ſibi debetur, ſine ratione non perdat: quia injuſtas conſuetudines noviter inſtitutas imponere cuique non volumus, quas in quarto libro eorundem Capitulorum prohibitas, cap. XLVII, legimus. De illis autem qui ſecundùm Legem Romanam vivunt, nihil aliud niſi quod in eiſdem continetur Legibus, definimus.

XXIX.

Ut illi coloni, tam fiſcales quàm & eccleſiaſtici, qui, ſicut in polypticis continetur, & ipſi non denegant, carropera & manopera ex antiqua conſuetudine debent, & margilam & alia quæque carricare, quæ illis non placent, renuunt, quoniam adhuc in illis antiquis temporibus fortè margila non trahebatur, quæ in multis locis tempore Avi ac Domni & Patris noſtri trahi cœpit, & de manopera in ſcuria battere nolunt, & tamen non denegant quia manoperam debent; quicquid eis carricare præcipitur de opera carroperæ quando illam facere debent, ſine ulla differentia carricent; & quidquid eis de opera monoperæ, quando illam facere debent, præcipitur, ſimiliter ſine ulla differentia faciant.

XXX.

Ut quoniam in quibuſdam locis coloni, tam fiſcales quàm & de caſis Dei, ſuas hereditates, id eſt, manſa quæ tenent, non ſolùm ſuis paribus, ſed & Clericis

Canonicis ac villanis Preſbyteris, & aliis quibuſcunque hominibus, vendunt, & tantummodo ſellam retinent, & hâc occaſione ſic deſtructæ fiunt villæ, ut non ſolùm cenſus debitus inde non poſſit exigi, ſed etiam quæ terræ de ſingulis manſis fuerunt, jam non poſſint agnoſci; conſtituimus ut præcipiatur à noſtris miniſterialibus, & à miniſtris eccleſiaſticis, ut hoc nullo modo de cætero fiat, ne villæ deſtructæ atque confuſæ fiant: & quicquid de ſingulis manſis ſine licentia dominorum vel magiſtrorum per quoſcunque venditum eſt, recipiatur, & ſingulis manſis de quibus terræ venditæ ſunt, & de quibus cenſus decidit propter eorum impoſſibilitatem qui manſa deſervire non poſſunt, reſtituatur; & juxta qualitatem vel quantitatem terræ, vel vinearum ad ſingulos manſos pertinentium, poſtquam reſtaurati fuerint, ab unoquoque manſo cenſus ad partem dominicam exigatur.

XXXI.

De adventitiis iſtius terræ, quæ à Nortmannis devaſtata eſt, conſtituimus ut ſicut in Capitulari avi noſtri Karoli Imperatoris habetur, unuſquiſque Comes de ſuo comitatu & nomina eorum, & qui ſunt eorum Seniores, deſcribi faciant, & ipſos advenas, qui à tempore Avi noſtri atque à tempore Domini & Patris noſtri in illorum comitatibus commanent, ſecundùm conſuetudinem quæ illorum temporibus fuit, eos ibi manere permittant. Illos verò qui propter perſecutionem Nortmannorum nuper de iſtis partibus in illas partes confugerunt, Epiſcoporum Miſſi cum Miſſis reipublicæ taliter de illis partibus in iſtas partes venire faciant, ut non opprimantur, nec aliquis cenſus vel quæcunque exactio ab illis exigantur; & habeant licentiam quæ in illis partibus ſuo ſervitio promeruerunt, vel quocunque juſto ingenio adepti ſunt, commendandi. Et illi qui nullum lucrum de opere in vineis ſperant, kalendis Septembris unuſquiſque ad locum ſuum jam perventus ſit. Et qui lucrum de vineis in illis partibus promeruerit, octo dies poſt Miſſam ſancti Remigii in iſtas partes jam ſit perventus, & ſibi in iſtis partibus in futurum provideat, & ſuo Seniori ſerviat. Et ſi neceſſe illi fuerit, ad Miſſam ſancti Martini ad ſuum conductum in illas partes redeat, & uſque ad kalendas Aprilis ibidem immorandi licentiam habeat: indeque ad terram ſuæ nativitatis & ad Senioratum ſuum unuſquiſque redeat, & uſque ad medium Maium propter ſeminationem ibidem maneat; indeque, ſi illi neceſſitas fuerit, ad ſuum conductum redeat; & inde ad meſſiones in terram ſuam unuſquiſque redeat, & de cætero ibidem permaneat. Si autem de iſtis partibus in illis partibus femina maritum aut maritus feminam accepit, illud conjugium, quia non eſt legale neque legitimum, ſicut Leo in ſuis decretis & ſanctus Gregorius in ſuis epiſtolis monſtrant, diſſolvatur; & cujus mancipium vir vel femina fuerit, ſuum quæque poteſtas recipiat, & ſuæ poteſtatis homini conjungere faciat. Et ſi infantes inde nati ſunt, ſecundùm legem & antiquam conſuetudinem noſtram infantes matrem ſequantur. In illis autem regionibus quæ legem Romanam ſequuntur, ſecundùm eandem legem fieri exinde decrevimus.

XXXII.

Ut conlimitanei & vicini Comites in una die, ſi fieri poteſt, malum non teneant, maximè poſt octavas Paſchæ, propter Francos homines & Advocatos, qui ad utraque mala non poſſunt occurrere; ſed mittant ſibi invicem Miſſos. Et ſi unus die Lunis mallum habuerit, alter die Jovis aut die Lunis ſequentis hebdomadæ mallum habeat. Et ne grave ei ſit qui ſuum mallum interjecit, qui uno anno primus tenuerit mallum, ſequenti anno conſentiat alteri primum tenere. Et ſi ſacramenta legalia in primo die Lunis poſt Paſcha juranda devenerint, aut aliis in feriis, quando mallum tenere debuerat, mittat unuſquiſque Comes Miſſum ſuum, qui ipſa ſacramenta auſcultet, ne ipſi homines (jectivi *) inveniantur. Et ipſe ſic mallum ſuum teneat, ut Barigildi ejus & Advocati qui in aliis comitatibus rationes habent, ad ſuum mallum occurrere poſſint.

XXXIII.

Et quia ſacramenta poſt quadraginta noctes legaliter juranda accipiuntur, & in præfatis prædeceſſorum & progenitorum noſtrorum Capitulis invenitur ut poſtquam Comes & pagenſes de qualibet expeditione hoſtili reverſi fuerint ex eo die ſuper quadraginta (noctes *) ſit bannus reſiſus, (quod in lingua Theodiſca *ſcaſtlegi*, id eſt armorum depoſitio, vocatur) multi inde contendunt, & ſe inter ſe jectiſcunt. Alii enim ſuum ſacramentum quadrageſimo die, in quo illud accipiunt, jurare volunt; & in tantum contendunt ut etiamſi intra Quadrageſimam ſaeri jejunii quadrageſimus dies ad-

* [*Legitur in cod. Mat.* fugitivi. *Vide Notas Sirm. infrà p. 795. & Notas Bignoniſp. 955. in verbum* jectivus.]

* [*In Cod. Mat. & Palat. legitur* dies.]

venerit, ſuum ſacramentum ſe jurare debere contendant, & contra cauſatores ſuos, ſi ad hoc audiendum non venerint, jectiſcant. Numerant enim dies, & non numerant cum eis noctes; ſicut numerantur dies, & non numerantur noſtes, à Nativirate Domini uſque ad Purificationem ſanctæ Mariæ, & à Reſurrectione Domini uſque ad Aſcenſionem Domini. Quadrageſimo enim die & Purificatio ſanctæ Mariæ à Nativitate Domini, & quadrageſimo die à Reſurrectione Domini, quæ eſt in dominica die, Aſcenſio Domini celebratur, quæ evenit quintâ feriâ, id eſt, Jovis die. Et de diebus, ſine memoria noctium, Dominus per Jonam Prophetam dicit: *Adhuc quadraginta dies, & Ninive ſubvertetur.* Et quadraginta dies ſimul cum noctibus in jejunio Heliæ Prophetæ, & Moyſi, quando legem ſecundò accepit & ipſius Domini jejunio computantur. In quibus ſex ſeptimanæ, id eſt, quadraginta & duo dies fiunt uſque ad Reſurrectionem Domini, quæ fit in dominica die, ſicut & initium Quadrageſimæ. Et hæc non ſine Dei myſterio fiunt, per quem conditores legum juſta decernunt. Unde, ſicut in quibuſdam regionibus rectiùs tenere comperimus, unà cum conſenſu & fidelium noſtrorum conſilio conſtituimus ut ab ipſo die quo ſacramentum accipitur, poſt quadraginta dies & quadraginta noctes, id eſt, quadrageſimo ſecundo die de ſex ſeptimanis, ipsâ feriâ quâ illud ſacramentum accepit, ſicut Paſcha ipsâ feriâ fit quâ initium Quadrageſimæ accipitur, qui ſacramentum legaliter accipit, legaliter in locis conſtitutis juret, ſicut in Capitulorum libris deceſſorum & progenitorum noſtrorum continetur. Et amodò nulla diſſenſio vel retractatio in regno noſtro à quolibet ex hoc fiat. Quod mandatum noſtrum ſi quis contemnere præſumpſerit, bannum noſtrum, id eſt, ſexaginta ſolidos componat. Et ſi ipſa dies intra Quadrageſimæ ſacra jejunia evenerit, nemo illud ſacramentum quod accepit in Quadrageſima jurare præſumat; quia ex hoc jam etiam manifeſtam Dei vindictam vidimus & audivimus. Et ſi quis præſumpſerit, ſimiliter bannum noſtrum componat, & inde pœnitentiam epiſcopali judicio faciat. Ipſam autem Quadrageſimam à quarta feriâ, id eſt, à capite jejunii, cum ipſa quarta feria, quâ publicè pœnitentes pœnitentiam accipiunt, obſervari uſque ad ſanctam Reſurrectionem ſecundùm conſuetudinem antiquam præcipimus. Sed expectet qui ſacramentum ante Quadrageſimam ſervatum accepit, ſi quadraginta dies & quadraginta noctes ante illam * Quadrageſimam non habuit, ſine ulla legali compoſitione vel jectitione uſque ad diem Lunis poſt octavas Paſchæ; & tunc quod legaliter accepit, legaliter & perficiat.

Jonæ 3. 4.

Regino. lib. 2. c. 318.

* [*Sirmondus*, ante illud Quadrageſima non habui &c.]

XXXIV.

Notum fieri volumus omnibus Dei & noſtris fidelibus, quoniam quidam Comites noſtri nos conſuluerunt de illis Francis hominibus qui cenſum regium de ſuo capite, ſed & de ſuis reſcellis debebant, qui tempore famis, neceſſitate cogente, ſeipſos ad ſervitium vendiderunt. Unde cum Epiſcopis & cæteris Dei ac noſtris fidelibus tractavimus quid nobis eſſet agendum; & quod cum eis inde invenimus ac conſtituimus, præſenti edicto decrevimus. Id eſt, quia non in lege Salica ex hoc expreſſius quiddam invenimus, continetur tamen in tertio Capitulorum libro, capitulo XXIX, de homine libero qui ſe loco wadii tradidit in alterius poteſtatem, & ibi conſtitutus damnum aliquod cuilibet fecerit, ut is qui eum loco wadii ſuſcepit, aut damnum ſolvat, aut hominem in mallo productum amittat, perdens ſimul debitum propter quod eum pro wadio ſuſcepit; & qui damnum fecit, dimiſſus juxta qualitatem rei cogatur emendare. Si verò liberam feminam habuerit, & uſque dum in pignore extitit filios habuerint, liberi permaneant. Et in lege digito Dei ſcriptâ legimus, ut ſi attenuatus fuerit frater noſter & ſe in ſervitium tradiderit, ſex annis ſerviet illi qui eum emit, & ſeptimo liber egredietur gratis. Quæ ſacra hiſtoria & obſervantes moraliter ædificat, & altiori ſenſu intelligentes inluminat. In lege etiam quam prædeceſſores noſtri & nominatiſſimi Imperatores conſtituerunt de his qui filios ſuos, fame aut aliâ aliquâ neceſſitate cogente, vendunt, plura habentur Capitula quæ omnia hîc non neceſſe duximus ponere. Tamen illud Capitulum quod cum ſanctis eccleſiaſticis regulis ex maxima parte concordari invenimus, hîc ponere neceſſarium duximus, in quo dicit: Ut quicunque ingenui filios ſuos (quod & de ipſis liberis hominibus, qui ſe vendunt, obſervari volumus) quâlibet neceſſitate ſeu famis tempore vendiderint, ipsâ neceſſitate compulſi, emptor ſi quinque ſolidis emit, ſex recipiat: ſi decem, duodecim ſolidos ſimiliter recipiat:

Capitular. Lib. III. cap. 29.

Vide Lege Longobardo. Lib. II. tit. 33. cap. 1-4.

piat: aut si ampliùs, secundùm suprascriptam rationem augmentum pretii consequatur. Sanctus etiam Gregorius de his * qui liberi à Paganis capti fuerint, si aliquis eos redemerit, ipsi qui redempti sunt procurent ut tantum pretium redemptori suo donent sicut ab eo redempti fuerunt, & in sua libertate permaneant. Si autem Ecclesia eos redemerit, gratis sine aliqua compositione liberi fiant. Quod & nos per regnum nostrum, una cum consensu & fidelium nostrorum consilio, observari regiâ auctoritate præcipimus. Et si quis dixerit quia non vult, aut tempore famis, aut pro alia necessitate pretium suum dare pro libero homine, si semper illum servum habere non debet, adtendat quid ei Dominus per Apostolum suum dicat: *Qui habuerit*, inquiens, *substantiam hujus mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo, non manet caritas Dei in eo.* Et qui non habet hanc caritatem, etiamsi ad martyrium & ad ignem se tradiderit, sine ista caritate remissionem peccatorum suorum habere non poterit, & nullatenùs in regnum Dei intrabit, quia pro Deo suos denarios vel suam annonam, quæ à Deo accepit, dare non indurat, cùm Deus seipsum & sanguinem suum pro eo in cruce, clavis & lanceâ transfixus, fudit. Et quia hominum ingenia, qui Deum non timent, diabolo suadente, multa mala excogitant, potest fieri ut qui tales homines liberos necessitate, ut diximus, cogente in servos suscipiunt, in alteras partes illos dispendant & vendant. Propterea unà cum consensu & fidelium nostrorum consilio constituimus, quod in antiquis legibus decretum invenimus, ut si hujusmodi personas aliqui aut ad extraneas gentes aut ad transmarina loca transferre aut venundare præsumpserint, ipse qui hoc contra statuta præsumpserit, constitutionem regii banni componat. Et si talis homo anteà liber, usque dum in tali servitio fuerit, de libera femina filios habuerit, ipsi filii liberi permaneant, sicut in præfato XXIX capitulo, III libri Capitulorum prædecessorum ac progenitorum nostrorum habetur de eo qui se loco wadii in alterius potestatem commiserit: salvâ constitutione legis Romanæ in eis qui secundùm illam vivunt.

* [*Sirmondus*, Sanctus autem Gregorius, etiam de his, &c.]

I. Joan. 3. 17.

XXXV.

Et sciant Comites nostri quia per singulos comitatus Missos nostros dirigemus, qui specialiter de his quæ nunc constituimus inquirant, qualiter in his nostram jussionem adimplere certaverint, sicut in secundo libro Capitulorum prædecessorum ac progenitorum nostrorum continetur, capitulo XVIII. Et quicunque neglegens inde inventus fuerit, præcipiemus ut ante nostram præsentiam venire jubeatur, & rationem reddat utrùm hoc quod jussimus facere noluerit, aut non potuerit; aut si aliquâ re præpediente id facere non potuit, cur nobis ipsam impossibilitatem ad tempus non adnuntiavit. Quia si ipse hoc non voluit, aut suæ neglegentiæ causâ non potuit, nos talem invenire volumus qui hoc quod jubemus servare velit aut possit.

XXXVI.

Volumus ut sicut in secundo libro Capitulorum decessorum ac progenitorum nostrorum continetur, capitulo XXIV, hæc capitula, quæ nunc & alio tempore consultu fidelium nostrorum à nobis constituta sunt, à Cancellario nostro Archiepiscopi, & Comites eorum de propriis civitatibus, modò aut per se aut per suos Missos accipiant; & unusquisque per suam diœcesim cæteris Episcopis, Abbatibus, Comitibus, aut aliis fidelibus nostris ea transcribi faciant, & in suis comitatibus coram omnibus relegant, ut cunctis nostra ordinatio & voluntas nota fieri possit. Cancellarius autem noster nomina Episcoporum & Comitum qui ea accipere curaverint, notet, & ea ad nostram notitiam perferat, ut nullus hoc prætermittere præsumat.

XXXVII.

Et quoniam fideles nostri in istis qui in Sequana fiunt & in aliis operibus laborant, & heribergum nostrum, quod præterito anno hîc fieri jussimus, homines de illa parte Sequanæ in istas partes venientes, & de istis partibus in illas partes euntes destruxerunt per occasionem, quia in illo contra debitam reverentiam manere cœperunt, & nunc istud heribergum non sine labore & dispendio fidelium nostrorum fieri fecimus, volumus & expressè mandamus ut sicut nec in nostro palatio, ita nec in isto heribergo aliquis alius sine nostra jussione manere præsumat, nec illud aliquis destruat. Quod si aliquis præsumpserit, & à custodibus, quos ad hoc deputatos habemus, nobis notum factum fuerit, non sine debita vindicta præsumptor evadet. Quia semper parati esse volumus, & vos paratos esse jubemus, ut in istis par-

tibus, & in aliis quibuſcunque nobis neceſſe fuerit, & contra Paganos & contra alios quoſcunque, ſicut conſuetudo fuit, & veſtri anteceſſores noſtris anteceſſoribus auxilium præbuerunt, & vos nobis debitum & neceſſarium adjutorium exhibuiſtis, ita nunc & ſemper communiter ad Dei voluntatem & ſanctæ Eccleſiæ atque iſtius Chriſtianitatis defenſionem, & noſtram communem ſalutem & pacem obtinendam & defendendam in omnibus, quantùm Deus auxilium præſtare dignatus fuerit, parati ſemper & in omnibus ſimus.

Et post hæc omnia lecta.

Cap. I.

Monemus fidelitatem veſtram ut hæc firmiter obſervetis, & ſemper ſicut Dei & noſtri dilecti fideles parati ſitis ut, ſi neceſſitas nobis evenerit, aut contra Paganos aut contra quoſcunque alios, ut ſtatim quando unicuique nuntius venerit, aut nobis neceſſe audierit, ſine ulla dilatione hoſtiliter præparatus in Dei & noſtrum ſervitium, ad communem utilitatem poſſit movere & certiſſimè nobis occurrere. Et volumus & expreſsè mandamus ut quicunque iſtis temporibus caſtella & firmitates & haias ſine noſtro verbo fecerunt, Kalendis Auguſti omnes tales firmitates disfactas habeant; quia vicini & circummanentes exinde multas deprædationes & impedimenta ſuſtinent. Et qui eas disfacere non voluerint, Comites in quorum comitatibus factæ ſunt, eas disfaciant. Et ſi aliquis eis contradixerit, ad tempus nobis notum facere curent. Qui ſi hoc, ſicut mandamus, adimplere neglexerint, ſciant quia, ſicut in iſtis Capitulis & Capitularibus prædeceſſorum noſtrorum continetur, tales Comites quæremus & in illorum comitatibus conſtituemus qui noſtrum mandatum facere velint & poſſint.

II.

Et qui interpellatus eſt ut hîc aliquam cauſam debeat deffinire, hîc ſtet uſquequò diffinita ſit ratio de qua interpellatus habetur. Et qui pro ſua cauſa hîc demorandi habet neceſſitatem, & ipſe nobiſcum ſtare poterit quantùm ei neceſſitas fuerit. Sed & vaſſalli noſtri cum tantis hominibus ſicut eis commoditas fuerit, nobiſcum remaneant, & nobiſcum pergan.

III.

Vos autem alii, ſed & ipſi qui nobiſcum remanebunt, in eundo, & in patria remanendo, & ad nos redeundo, pacem à nobis communiter confirmatam ſervantes, ite cum Dei & noſtra gratia. Et Deus nobis concedat ut citò & per plures annos ſani & læti nos invicem videamus, & de Dei ſuper nos miſericordia & gratia gaudeamus.

TITULUS XXXVII.

APUD TUSIACUM.

[De ſtatu Eccleſiæ & Regni utilitate; & de illorum communi adjutorio.]

HÆC quæ ſequuntur Capitula miſit Domnus Rex Karolus in Burgundiam, exequenda per Gauſtenum & Fulconem & per Waltarium & Lantuvinum*, de Tuſiaco, anno Incarnationis dominicæ* DCCCLXV.

*[Sirmondus, *Gauſtinum*: at manu poſuit *Gauſſenium.*]

*[Sirmondus, *Lantvinum*: at manu correxit *Lantuvinum.*]

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis: Karolus, gratiâ Dei Rex, omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Abbatiſſis, Comitibus, & Vaſſis noſtris, ſeu cunctis Dei & noſtris fidelibus in regno Burgundiæ conſiſtentibus, ſalutem. Volumus & expreſsè præcipimus ut in his quæ (ſubjecta*) ſunt exequendis, & in aliis quæ ad Dei voluntatem & ſanctæ Eccleſiæ ſtatum, atque ad noſtram fidelitatem & ad noſtrum honorem, ac ad regni ſoliditatem, necnon ad commune fidelium noſtrorum ſalvamentum pertinent, unuſquiſque ſecundùm quod ſuo ordini & ſuæ perſonæ competit, iſtis Miſſis noſtris obedientes & adjutores in omnibus exiſtatis.

*[*In Cod. divion. legitur* ſubjuncta.]

Cap. I.

UT ſicut noſtri infideles & communes contrarii noſtri ſe invicem confirmaverunt ad noſtram contrarietatem, ut nullus de his quæ conſideraverint ſuum parem diſcooperiat vel prodat, neque ad illa quæ adimplere volunt dimittat, ita fideles noſtri ſe confirment ad Dei voluntа-

tem & noſtram fidelitatem, & ad honorem & ſanctæ Eccleſiæ ſtatum, & regni utilitatem, & illorum commune adjutorium & ſalvamentum. Et nullus fidelium noſtrorum cuicunque infideli noſtro quocunque modo ſe conjungat, aut in aliquo faveat, vel in quacunque cauſa, in qua illum impedire potuerit, illi parcat, niſi ſtatim ad fidelitatem noſtram ſe convertere voluerit. Et ſi pro certo cognoſcere potuerit qui contra iſtud capitulum fecerit, non nobis celet. Et ſi aliquis audierit quòd pari ſuo fideli noſtro neceſſitas evenerit aut evenire debeat ad reſiſtendum infideli noſtro, non expectet ut illi hoc mandetur, ſed ſtatim ſit præparatus, ſicut Dei fidelis & noſter, ad ſuum parem in noſtra fidelitate adjuvandum, & quantùm potuerit pergere feſtinet.

II.

Ut omnes qui fidelitatem nobis adhuc promiſſam non habent, fidelitatem nobis promittant, ſicut in Capitulis avi & patris noſtri continetur.

III.

Ut qui fidelitatem nobis promiſerunt, & poſt illud ſacramentum ad infideles noſtros in noſtrum damnum ſe conjunxerunt, proprietas illorum in noſtrum indominicatum recipiatur, donec ipſi per fidejuſſores in noſtram præſentiam veniant.

IV.

Ut (nullus infidelium*) noſtrorum, qui liberi homines ſunt, in noſtro regno immorari vel proprietatem habere permittatur, niſi fidelitatem nobis promiſerit, & noſter aut noſtri fidelis homo deveniat.

* *In Cod. Bigot. legitur* nulli fidelium.

V.

Ut illæ traditiones injuſtæ, & à noſtris anteceſſoribus atque à nobis prohibitæ, quæ factæ ſunt aut mulieribus* aut matribus aut quibuſcunque perſonis, ut liberiùs ipſi traditores noſtram infidelitatem perficere poſſint, aut ut juſtitiam in comitatibus non reddant, tanquam factæ non fuerint, pro nihilo habeantur. Et ſicut ipſi ipſos alodes in ſua manu tenuiſſent, ita de ipſis alodibus fiat. Et ſi nec ita ad fidelitatem noſtram aut ad juſtitiam reddendam adduci potuerint, ipſi alodes in noſtrum dominicatum recipiantur, & certa illorum deſcriptio nobis adportetur. Ipſi autem infideles noſtri in noſtro regno locum habere non permittantur. Similiter & de commendationibus quarumlibet facultatum vel pecuniarum fiat. Et ſi ad caſam Dei aliquid commendatum habent, ipſe Epiſcopus vel Rector Eccleſiæ, ubi commendatæ ſunt, aut illis præſentaliter in præſentia Miſſorum noſtrorum reddant qui eas commendaverunt, aut coram Miſſis noſtris ſigillentur, & ſub ſigillo cuſtodiantur, donec ipſi veniant qui eas commendaverunt, & coram Miſſis noſtris illas recipiant, & perinde diſtringantur ut ad fidelitatem noſtram & ad pacem Eccleſiæ ac regni revertantur.

* [uxoribus.]

VI.

Ut de injuſtis commutationibus quæ ad caſas Dei factæ ſunt ſine regia auctoritate Miſſi noſtri (inquirant, & eas*) diſſolvant, ſicut in Capitularibus avi & patris noſtri continetur. Et ſi mortua manus vel præceptum regium ſuper eas interjacet, deſcribantur diligenter atque fideliter qualiter factæ ſunt, & nobis Miſſi noſtri renuntient; & ſignatis ipſis præceptis, ſicut lex Romana præcipit, ad noſtram præſentiam deferri faciant, ſicut in Capitularibus progenitorum noſtrorum continetur.

Capitularium lib. V, cap. 110.

* [*Sirmondus*, requirant, ut eas &c.]

VII.

Quia, ut comperimus, plures nobis petierunt alodes, & petentes parum, plus inde acceperunt, volumus ut Miſſi noſtri hoc diligenter inquirant & deſcribant, & ipſos homines cum præceptis ad noſtram præſentiam venire faciant.

VIII.

Ut Miſſi noſtri de omnibus cenſibus vel paraveredis quos Franci homines ad regiam poteſtatem exſolvere debent, inquirant, & ubi per neglectum dimiſſum eſt, exſolvi faciant, & diligenter de ſingulis comitatibus cuncta deſcribant, & nobis renuntient. Similiter & de (terris*) cenſalibus, & de rebus ad caſas Dei traditis, unde cenſus ad partem Regis exivit antiquitùs. Et ſi aliquis aliquam auctoritatem regiam inde oſtenderit, ad noſtram præſentiam ipſam auctoritatem deferri faciant.

* [*Sirmondus*, cæteris: *et manu poſſit terris.*]

IX.

Ut Miſſi noſtri de locis ad clauſtra Canonicorum vel Monachorum, ubi neceſſe fuerit, noſtrâ auctoritate exequantur ſicut in Capitularibus avi & patris noſtri continetur.

Capitularium lib. IV c. 50. & lib. V. c. 264.

X.

Ut de nonis & decimis ad caſas Dei reddendis Miſſi noſtri exſequantur, ſicut in præfatis Capitularibus continetur.

Capitular. lib. IV. c. 49.

XI.

Ut de uno manſo ad Eccleſiam dato

nullus census, neque caballi pastus, à Senioribus de Presbyteris requiratur, sicut in præfato Capitulari continetur. Sed neque de terrulis ac vineolis pro loco sepulturæ ad easdem Ecclesias datis, neque de decimis, sicut in Canonibus & in præfatis Capitularibus continetur. Et ubi inventum fuerit & à Missis nostris quòd Seniores sine conscientia Episcoporum Presbyteros de Ecclesiis eiciunt vel in Ecclesiis statuunt, Missi nostri sicut in præfatis Capitularibus continetur, inde faciant. Et Episcopi de Clericis hominum nostrorum ita faciant sicut in eisdem Capitularibus continetur.

Capitular. Lib. I. c. 85.

Ibidem. cap. 84.

XII.

Ut Missi nostri justitias, quantùm temporis qualitas permiserit, omnibus indigentibus faciant; & quod modò pro qualitate vel brevitate temporis facere non potuerint, Comitibus commendent ut tempore congruo eis legem & justitiam faciant. Et in suis memorialibus adnotent de quibus Comitibus commendaverunt; ut si iterùm illi homines se reclamaverint quòd justitiam habere non potuerunt, nos ipsi investigemus, & decernamus quare hoc ipsi Comites dimiserunt.

XIII.

Ut si infideles nostri se adunaverint ad devastationem regni nostri, fideles nostri, tam Episcopi, quàm Abbates, & Comites, & Abbatissarum homines, sed & ipsi Comites, ac vassi nostri, seu cæteri quique fideles Dei ac nostri de uno missatico se in unum adunare procurent. Et Missi nostri de ipso missatico providentiam habeant qualiter unusquisque Episcopus, vel Abbas, seu Abbatissa, cum omni plenitudine & necessario hostili apparatu, & ad tempus, suos homines illuc transmiserit cum guntfanonario qui de suis paribus cum Missis nostris rationem habeat; & qualiter ipsi Comites & vassi nostri, seu cæteri quique Dei fideles, ad hoc occurrerint, nobis scripto renuntient. Et si de uno missatico ad hoc prævalere non potuerint, ad alium missaticum celeriter Missos suos dirigant, & omnes, sicut prædiximus, de alio missatico ad illos qui indigent præparati occurrant. Et si illi duo missatici ad hoc non suffecerint, nobis ad tempus hoc mandent, qualiter aut per nos, aut per filium nostrum, aut sicut viderimus, eis necessarium solatium transmittamus, quatenùs in regno nostro nullus noster infidelis vel contrarius locum nocendi habeat.

XIV.

Ut quia, sicut audivimus, quidam in domibus suis resident quandiu pacem habere possunt, & cùm necessitas venit, dicunt se in nostrum venire servitium, nolumus ut aliquis de his qui in illa terra manent, & eam contra inimicos nostros defendere debent, deinceps hanc occasionem habeat; sed cùm necessitas fuerit, sicut prædiximus, ac Missos nostros & ad pares suos occurrant. Et (si nos eum *) specialiter ad nos venire mandaverimus, aut ipse nobis necessariam causam de nostra fidelitate nuntiare voluerit, plenitudinem (hominum *) suorum illic ad nostram fidelitatem exsequendam dimittat, & Missis nostris vel paribus suis hoc notum faciat. Aliter autem in nullam partem de illa terra pergat, nisi cum communi (consilio vel commendatione *) Missorum nostrorum, aut reliquorum fidelium nostrorum qui illam terram defendere debent. Et Missi nostri cum Episcopis & Comitibus ac vassis nostris, qui super aquas commanent, per quas infideles nostri ad regnum nostrum transeunt, ordinent qualiter illæ naves custodiantur, ne infideles nostri ad regnum nostrum devastandum transire possint. Et per cujus neglectum ipsæ naves posteà bene custoditæ non fuerint, nobis renuntietur, ut nos decernamus qualiter de illo contemptore præcepti nostri, quasi de proditore patriæ, agi debeat.

* [Sirmondus, si quem, &c.

* [Codex divionens. omnium.]

* [Sirmondus, consilio & commendatione.]

XV.

Ut si Missi nostri talem causam in illa terra invenerint quam ad debitum finem nec per ista Capitula, nec per Capitula progenitorum nostrorum, neque per legalia Capitula perducere possint, nobis rationabiliter & veraciter remandare procurent, ut nos illis remandemus qualiter inde agere debeant.

XVI.

Ut ministri Comitum in unoquoque comitatu dispensam Missorum nostrorum, à quibuscunque dari debet, recipiant, sicut in tractoria nostra continetur; & ipsi ministerialibus (Missorum nostrorum *) eam reddant. Missi autem nostri provideant ne pro hac occasione inde ministri Comitum ampliùs, nisi quantùm in tractoria nostra continetur, inde exigant.

*[Sirmondus, ministrorum nostrorum: at manu posiit Missorum nostrorum, &c.]

Anno Incarnationis Dominicæ DCCCLXV, XI. *kalend. Martii, hæc quæ sequuntur Hludouvicus & Karolus Reges in Tusiaco villa populo adnuntiaverunt.*

[DE TUITIONE ECCLESIÆ ET REGNI.]

Sicut vos & plures alios audisse credimus, jam secundò & tertiò in isto tempore convenire insimul proposuimus: sed variis occupationibus præpedientibus, hoc usque modò implere nequivimus. Nunc quia, Deo gratias, insimul convenimus, volumus vos scire quoniam ad nullius deceptionem vel condemnationem, neque pro ulla indebita cupiditate, insimul convenimus. Propter quæ autem, excepto debito ac fraterno desiderio ut nos invicem dilectione mutuâ videremus, noster conventus fuerit, vobis nota facere volumus, & quæ Deo placita, & nobis ac fidelibus nostris salubria & proficua sunt, unà cum Dei adjutorio, & vestro ac cæterorum communium fidelium nostrorum consilio & auxilio, tenere immutabiliter & augere utiliter volumus.

Cap. I.

Primò nostras & sanctæ Dei Ecclesiæ, ac regni nobis commissi necessitates, fraternè & sincerâ mente ad invicem exposuimus.

II.

Illa quæ nuper cum fidelium nostrorum consilio apud Confluentes inter nos confirmata fuerunt, diligenter rememoravimus, quæ inviolabiliter adjuvante Domino conservabimus.

III.

Sicut Deus hoc in corde nostro videt, volumus & vos scire quoniam de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, adunati, id est unanimes effecti sumus, quantùm ipse dederit à quo est omne datum optimum & omne donum perfectum, ad Dei voluntatem, & nostrum communem honorem & salvamentum, & ad sanctæ Dei Ecclesiæ statum, & Sacerdotum ac servorum ejus debitum honorem & vigorem, ac regni nobis à Deo commissi soliditatem restituendam & conservandam; ut Ecclesia & regnum, quod Deus in manus progenitorum nostrorum adunavit, & nobis misericordiâ suâ commisit, in nostro tempore necessariam defensionem & tuitionem, & honorem atque soliditatem, habeat.

IV.

Quoniam, sicut dicit sancta Scriptura, qui suorum & maximè domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior, consideravimus & confirmavimus in fide nostra inter nos de uxoribus & filiis nostris, qui ita fideliter nobis subditi & obedientes fuerint sicut filii patribus & suis Senioribus esse debent, ut unusquisque nostrûm alterius filios sicut proprios in vera dilectione habeat; & qui superstes de nobis alteri fuerit, illius qui decesserit uxori & filiis, sicut inter nos convenit, debitum & necessarium adjutorium præstet & fidem conservet.

V.

Consideravimus & statuimus ut communes fideles nostri, quorum consilio & auxilio sanctam Dei Ecclesiam & regnum nobis commissum gubernare debemus, debitum honorem & salvamentum habeant. Et ipsi ad Dei voluntatem, & ad nostrum debitum honorem & vigorem & salvamentum, & ad sanctæ Dei Ecclesiæ statum, & ad regni soliditatem & defensionem, qualiter populus in regno nostro legem & justitiam & pacem ac tranquillitatem habeat, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, fideli consilio & auxilio nobis sint in omnibus adjutores. Et si aliquis, quod absit, ab hoc deviare tentaverit, unanimiter ut ad hoc redeat illum convertere decertemus. Et si ad hoc reduci non potuerit, unanimiter studeamus ut vel sibi soli noceat, & contra hoc quod salubriter conservare debemus, non possit damnabiliter agere. Et omnes, tam nobis amici, quàm & contrarii, certissimum teneant quoniam qui contra quemlibet nostrûm quiddam adversi machinatus

nullus census, neque caballi pastus, à Se-
Capitular. Lib. I. c. 85. nioribus de Presbyteris requiratur, sicut in præfato Capitulari continetur. Sed neque de terrulis ac vineolis pro loco sepulturæ ad easdem Ecclesias datis, neque de decimis, sicut in Canonibus & in præfatis
Ibidem. cap. 84. Capitularibus continetur. Et ubi inventum fuerit & à Missis nostris quòd Seniores sine conscientia Episcoporum Presbyteros de Ecclesiis eiciunt vel in Ecclesiis statuunt, Missi nostri sicut in præfatis Capitularibus continetur, inde faciant. Et Episcopi de Clericis hominum nostrorum ita faciant sicut in eisdem Capitularibus continetur.

XII.

Ut Missi nostri justitias, quantùm temporis qualitas permiserit, omnibus indigentibus faciant; & quod modò pro qualitate vel brevitate temporis facere non potuerint, Comitibus commendent ut tempore congruo eis legem & justitiam faciant. Et in suis memorialibus adnotent de quibus Comitibus commendaverunt; ut si iterùm illi homines se reclamaverint quòd justitiam habere non potuerunt, nos ipsi investigemus, & decernamus quare hoc ipsi Comites dimiserunt.

XIII.

Ut si infideles nostri se adunaverint ad devastationem regni nostri, fidèles nostri, tam Episcopi, quàm Abbates, & Comites, & Abbatissarum homines, sed & ipsi Comites, ac vassi nostri, seu cæteri quique fideles Dei ac nostri de uno missatico se in unum adunare procurent. Et Missi nostri de ipso missatico providentiam habeant qualiter unusquisque Episcopus, vel Abbas, seu Abbatissa, cum omni plenitudine & necessario hostili apparatu, & ad tempus, suos homines illuc transmiserit cum guntfanonario qui de suis paribus cum Missis nostris rationem habeat; & qualiter ipsi Comites & vassi nostri, seu cæteri quique Dei fideles, ad hoc occurrerint, nobis scripto renuntient. Et si de uno missatico ad hoc prævalere non potuerint, ad alium missaticum celeriter Missos suos dirigant, & omnes, sicut prædiximus, de alio missatico ad illos qui indigent præparati occurrant. Et si illi duo missatici ad hoc non suffecerint, nobis ad tempus hoc mandent, qualiter aut per nos, aut per filium nostrum, aut sicut viderimus, eis necessarium solatium transmittamus, quatenùs in regno nostro nullus noster infidelis vel contrarius locum nocendi habeat.

XIV.

Ut quia, sicut audivimus, quidam in domibus suis residentes quandiu pacem habere possunt, & cùm necessitas venit, dicunt se in nostrum venire servitium, nolumus ut aliquis de his qui in illa terra manent, & eam contra inimicos nostros defendere debent, deinceps hanc occasionem habeat; sed cùm necessitas fuerit, sicut prædiximus, ac Missos nostros & ad pares suos occurrant. Et (si nos eum *) specialiter ad nos venire mandaverimus, aut ipse nobis necessariam causam de nostra fidelitate nuntiare voluerit, plenitudinem (hominum *) suorum illìc ad nostram fidelitatem exsequendam dimittat, & Missis nostris vel paribus suis hoc notum faciat. Aliter autem in nullam partem de illa terra pergat, nisi cum communi (consilio vel commendatione *) Missorum nostrorum, aut reliquorum fidelium nostrorum qui illam terram defendere debent. Et Missi nostri cum Episcopis & Comitibus ac vassis nostris, qui super aquas commanent, per quas infideles nostri ad regnum nostrum transeunt, ordinent qualiter illæ naves custodiantur, ne infideles nostri ad regnum nostrum devastandum transire possint. Et per cujus neglectum ipsæ naves posteà bene custoditæ non fuerint, nobis renuntietur, ut nos decernamus qualiter de illo contemptore præcepti nostri, quasi de proditore patriæ, agi debeat.

* [*Sirmondus*, si quem, *&c.*

* [*Codex divionens.* omnium.]

* [*Sirmondus*, consilio & commendatione.]

XV.

Ut si Missi nostri talem causam in illa terra invenerint quam ad debitum finem nec per ista Capitula, nec per Capitula progenitorum nostrorum, neque per legalia Capitula perducere possint, nobis rationabiliter & veraciter remandare procurent, ut nos illis remandemus qualiter inde agere debeant.

XVI.

Ut ministri Comitum in unoquoque comitatu dispensam Missorum nostrorum, à quibuscunque dari debet, recipiant, sicut in tractoria nostra continetur; & ipsi ministerialibus (Missorum nostrorum *) eam reddant. Missi autem nostri provideant ne pro hac occasione inde ministri Comitum ampliùs, nisi quantùm in tractoria nostra continetur, inde exigant.

* [*Sirmondus*, ministrorum nostrorum: *at manu posuit* Missorum nostrorum, *&c.*]

Anno Incarnationis Dominicæ DCCCLXV, XI. *kalend. Martii, hæc quæ ſequuntur Hludouvicus & Karolus Reges in Tuſiaco villa populo adnuntiaverunt.*

[DE TUITIONE ECCLESIÆ ET REGNI.]

Sicut vos & plures alios audiſſe credimus, jam ſecundò & tertiò in iſto tempore convenire inſimul propoſuimus: ſed variis occupationibus præpedientibus, hoc uſque modò implere nequivimus. Nunc quia, Deo gratias, inſimul convenimus, volumus vos ſcire quoniam ad nullius deceptionem vel condemnationem, neque pro ulla indebita cupiditate, inſimul convenimus. Propter quæ autem, excepto debito ac fraterno deſiderio ut nos invicem dilectione mutuâ videremus, noſter conventus fuerit, vobis nota facere volumus, & quæ Deo placita, & nobis ac fidelibus noſtris ſalubria & proficua ſunt, unà cum Dei adjutorio, & veſtro ac cæterorum communium fidelium noſtrorum conſilio & auxilio, tenere immutabiliter & augere utiliter volumus.

Cap. I.

Primò noſtras & ſanctæ Dei Eccleſiæ, ac regni nobis commiſſi neceſſitates, fraternè & ſincerâ mente ad invicem expoſuimus.

II.

Illa quæ nuper cum fidelium noſtrorum conſilio apud Confluentes inter nos confirmata fuerunt, diligenter rememoravimus, quæ inviolabiliter adjuvante Domino conſervabimus.

III.

Sicut Deus hoc in corde noſtro videt, volumus & vos ſcire quoniam de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta, adunati, id eſt unanimes effecti ſumus, quantùm ipſe dederit à quo eſt omne datum optimum & omne donum perfectum, ad Dei voluntatem, & noſtrum communem honorem & ſalvamentum, & ad ſanctæ Dei Eccleſiæ ſtatum, & Sacerdotum ac ſervorum ejus debitum honorem & vigorem, ac regni nobis à Deo commiſſi ſoliditatem reſtituendam & conſervandam; ut Eccleſia & regnum, quod Deus in manus progenitorum noſtrorum adunavit, & nobis miſericordiâ ſuâ commiſit, in noſtro tempore neceſſariam defenſionem & tuitionem, & honorem atque ſoliditatem, habeat.

IV.

Quoniam, ſicut dicit ſancta Scriptura, qui ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negavit, & eſt infideli deterior, conſideravimus & confirmavimus in fide noſtra inter nos de uxoribus & filiis noſtris, qui ita fideliter nobis ſubditi & obedientes fuerint ſicut filii patribus & ſuis Senioribus eſſe debent, ut unuſquiſque noſtrûm alterius filios ſicut proprios in vera dilectione habeat; & qui ſuperſtes de nobis alteri fuerit, illius qui deceſſerit uxori & filiis, ſicut inter nos convenit, debitum & neceſſarium adjutorium præſtet & fidem conſervet.

V.

Conſideravimus & ſtatuimus ut communes fideles noſtri, quorum conſilio & auxilio ſanctam Dei Eccleſiam & regnum nobis commiſſum gubernare debemus, debitum honorem & ſalvamentum habeant. Et ipſi ad Dei voluntatem, & ad noſtrum debitum honorem & vigorem & ſalvamentum, & ad ſanctæ Dei Eccleſiæ ſtatum, & ad regni ſoliditatem & defenſionem, qualiter populus in regno noſtro legem & juſtitiam & pacem ac tranquillitatem habeat, de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta, fideli conſilio & auxilio nobis ſint in omnibus adjutores. Et ſi aliquis, quod abſit, ab hoc deviare tentaverit, unanimiter ut ad hoc redeat illum convertere decertemus. Et ſi ad hoc reduci non potuerit, unanimiter ſtudeamus ut vel ſibi ſoli noceat, & contra hoc quod ſalubriter conſervare debemus, non poſſit damnabiliter agere. Et omnes, tam nobis amici, quàm & contrarii, certiſſimum teneant quoniam qui contra quemlibet noſtrûm quiddam adverſi machinatus

vel molitus fuerit, apud alium locum familiaritatis & amicitiæ non habebit.

VI.

Vos scitis qualiter nepos noster Hlotharius per suam juventutem, & per levium hominum consensum & hortamentum, & etiam per eorum favorem qui illum salvare debuerant, fecit & facit contra illam legem quam Deus primò in paradiso primis hominibus dedit, & quam in Evangelio per præsentiam carnis cum hominibus habitans renovavit & confirmavit, quæ ad omnes homines pertinet qui secundùm Deum legitimo utuntur conjugio. Unde & universalis Ecclesia Dei pulsatur, & Sacerdotes sunt dehonorati, & populus Christianus sicut de mali morbi contagio est maculatus. Propterea quod Deus dixit: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, & sicut scriptum est: *Ipse os nostrum & caro nostra est*, & Ecclesia nobis & illi commissa & regnum unum est, & populus ac Christianitas una est, consideravimus ut ad illum Missos nostros mittamus, & ei tale consilium mandemus qualiter & ipse coram Deo salvus & coram seculo honoratus esse valeat, & Ecclesia & regnum, quod illi ad salvationem commissum est, solidum esse possit, & populus Dei salvus sit, & legem ac justitiam & pacem ac tranquillitatem habeat.

VII.

Quia etiam ipse suos Missos ad nos transmisit quasi consilium quærens, per nostros Missos, & de his unde nobis mandavit, quantùm nobis Dominus dedit, ei verum & sincerum consilium remandamus, & talem voluntatem nostram esse erga eum sicut vobis dicimus, illi per eosdem Missos nostros mandamus.

TITULUS XXXVIII.

APUD COMPENDIUM.

[De Ecclesiis & Monasteriis à Normannis expoliatis & destructis.]

Vide Notas Baluzii *infrà*, p. 1274.

CAPITULA Karoli regis in compendio facta *, *anno regni ejus* XXVII, *Indictione* XV.

*[Hæc Capitula jam constituta fuerant in Synodo Suessionensi anno 853, ut videre est suprà à pagina 53 ad paginam 58 : anno autem 867 in Compendio fuêre renovata. *Vide* Notas Baluz. *infrà* pag. 1274. Editor Operum variorum Sirmondi malè retulit hæc Capitula ad *annum* 868 : etenim *Indictio* 15 incidit in *annum* 867. In prima editione Baluzii Capitularium similiter legebatur *anno* 868 *regni ejus* (Karoli) 28, sed errore tantummodò Librarii ut patet ex ipsius notis suprà citatis ; ipseque Baluzius manu posuit *regni ejus* XXVII pro XXVIII.].

CAP. I.

Vide suprà, p. 53. c. 1.

UT Missi nostri per civitates & singula monasteria, tam Canonicorum quàm Monachorum sive Sanctimonialium, unà cum Episcopo parochiæ uniuscujusque in qua consistunt, cum consilio etiam & consensu ipsius qui locum retinet, vitam ibi degentium & conversationem inquirant, & ubi necesse est corrigant, & ubi desunt, congruas officinas construere jubeant ; & ubi sunt factæ, & per neglegentiam sunt destructæ, instaurari præcipiant ; & victum, ac potum, & vestitum, atque cætera necessaria, pro qualitate & possibilitate loci & inhabitantium necessitate ordinent ; & hospitalitatem supervenientium hospitum, & receptionem pauperum ibidem disponant & ordinent. Ecclesiæ quoquè luminaria & ornatum debitum ordinent ; & thesaurum, ac vestimenta, seu libros diligenter inbrevient, & breves nobis reportent. Inbrevient etiam quid unusquisque Ecclesiarum Prælatus, quando prælationem Ecclesiæ susceperit, ibi invenerit, & quid modò exinde ibi minùs sit, vel quid & quantum sit superadditum. Quid etiam Nortmannis per nostram commendationem, sive sine nostra commendatione, datum sit, quidve relictum, vel quid à quoquam in eleemosyna datum. Numerum etiam Canonicorum & Monachorum sive Sanctimonalium uniuscujusque loci describant, & nobis referant ; ut secundùm qualitatem & quantitatem loci, cum consilio Episcoporum & fidelium nostrorum, ubi minor numerus fuerit, nostrâ auctoritate addamus, ubi verò indiscretione Prælatorum superfuerit, ad mensuram redigamus. Inquirant quoquè quot tempore avi nostri Karoli & Domni genitoris nostri Hludouvici unoquoque in loco fuerint, & quot modò sint ; & ubi loca à Nortmannis sive à quibuslibet aliis destructa sunt & penitùs adnullata, quot

ibi nunc propter paucitatem rerum & devaſtationem eorumdem conſtitui vel ordinari poſſint; ut inde cum conſenſu fidelium noſtrorum ordinemus quid de cætero agendum ſit. Et qualiter Abbatiarum Prælati, & in locis ſacris inhabitantes, de his quæ Miſſi noſtri præceperunt obedierint, nobis diligentiſſimè & capitulatim referant.

I I.

Vide ſuprà, p. 54. c. 2. Ut Miſſi noſtri diligenter inveſtigent per ſingulas parochias, ſimul cum Epiſcopo, de monaſteriis quæ Deum timentes in ſuis proprietatibus ædificaverunt, & ne ab heredibus eorum dividerentur, parentibus & prædeceſſoribus noſtris ſub immunitatis defenſione tradiderunt, & poſteà in alodem ſunt data: & deſcribant quæ ſint, & à quo vel quibus in proprietatem data ſunt, & nobis renuntiare procurent; ut cum Epiſcopis & cæteris fidelibus noſtris conſideremus quid & qualiter inde, ſecundùm Dei voluntatem & noſtram ſalutem, agere debeamus.

I I I.

Vide ſuprà, p. 54. c. 3. Ut Miſſi noſtri per ſingulas parochias unà cum Epiſcopo parochiæ ipſius requirant de Capellis & Abbatiolis ex caſis Dei in beneficium datis, qualis cenſus inde exeat, ut Eccleſia de qua ſunt exinde veſtituram habere poſſit, & nobis renuntient; ut hoc noſtrâ auctoritate commendetur atque firmetur, & ſecundùm qualitatem & quantitatem loci Clericos & luminaria ibi ordinent, & loca reſtaurari faciant.

I V.

Vide ſuprà, p. 5. c. 4. Denuntiandum eſt omnibus, & à Miſſis noſtris ordinandum, ut omnes Eccleſiæ & Preſbyteri ſub immunitate ac privilegio, & ordinatione atque diſpoſitione Epiſcoporum ſingularum parochiarum in quibus conſiſtunt, ſecundùm auctoritatem canonicam & Capitularia Domni Karoli Imperatoris avi noſtri, & pii Auguſti Hludouvici Domni & genitoris noſtri, permaneant.

V.

Vide ſuprà. p. 55. c. 5. Ut Miſſi noſtri diligenter inveſtigent cum Epiſcopo & Prælatis monaſteriorum, & per fideles & ſtrenuos viros in unaquaque parochia, de rebus eccleſiaſticis in eadem datis; & ſicut evidentibus & veris indiciis ac auctoritatibus compererint, diligenter à quo & quibus datæ ſint, vel quantùm exinde ſit deſcribant, & nobis renuntient.

V I.

Vide ſuprà, p. 54. c. 6. Ut Miſſi noſtri expreſsè & cum omni diligentia, cum Epiſcopo & Prælatis monaſteriorum, per ſingulas parochias requirant de rebus eccleſiaſticis unde nonæ & decimæ ſolvi debent & non ſolvuntur, & perſolvi ab eaſdem res retinentibus faciant. Et ſi aliqua contradictio, quæ rationabilis videatur, oborta fuerit, deſcribatur; & Prælatus ipſius caſæ Dei unde res eſſe noſcuntur, & ille qui eas detinet, & nonam ac decimam ſolvere detrectat, ſimul cum Miſſis noſtris ad noſtram jubeatur venire præſentiam; ut tunc veritate compertâ, & diffinitione decretâ, quod rationabiliter invenerimus, inde præcipiamus. Volumus etiam ut inveſtigent Miſſi noſtri qualiter illi qui eaſdem res eccleſiaſticas, unde decimæ dantur ſive non dantur, illas ſalvas habeant, & in caſticiis, & in ſylvis cuſtoditis, vel ſi terræ aut mancipia inde perdita ſunt, vel aliquid hujuſmodi, aut ſi familia oppreſſa ſit contra legem, & omnia per breves nobis renuntient.

V I I.

Ut Miſſi noſtri per ſingulas parochias Comitibus & reipublicæ miniſtris ex banno noſtro præcipiant ne malla vel placita in exitibus & atriis Eccleſiarum & Preſbyterorum manſionibus, neque in dominicis vel feſtivis diebus, tenere præſumant. Sed Comes convenientem locum conſideret & inveniat ubi ſtationem ad mallum tenendum conſtituat; quia nefas eſt ibi reos puniri ubi reſpectu divinæ reverentiæ miſericordiam, conſenſu fidelium noſtrorum & decreto prædeceſſorum noſtrorum, conſequuntur. *Vide ſuprà, p. 55. can. 7.*

V I I I.

Ut Miſſi noſtri Comitibus & omnibus reipublicæ Miniſtris firmiter ex verbo noſtro denuntient atque præcipiant ut à quarta feria ante initium Quadrageſimæ, nec in ipſa quarta feria, uſque poſt octavas Paſchæ, mallum vel placitum, niſi de concordia & pacificatione diſcordantium, tenere præſumant. Similiter etiam à quarta feria ante nativitatem Domini uſque poſt conſecratos dies obſervent. Necnon & in jejuniis quatuor temporum, & in rogationibus, ſimili obſervatione eoſdem feriatos dies venerari omnimodis ſtudeant. *Vide ſuprà, p. 56. cap. 8.*

I X.

Ut Miſſi noſtri omnibus per ſingulas *Vide ſuprà. p. 56. c. 9.*

parochias denuntient quia si Episcopus, aut Ministri Episcoporum pro criminibus colonos flagellaverint cum virgis propter metum aliorum, & ut ipsi criminosi corrigantur, cum tali discretione sine ulla occasione indebita, sicut in synodo conlocutum est, & vel inviti pœnitentiam temporaliter & corporaliter agant, ne æternaliter pereant, si Seniores ipsorum colonorum indignè tulerint, & aliquam vindictam inde exercere voluerint, aut eosdem colonos ne distringantur contendere præsumpserint, sciant quia & bannum nostrum component, & simul cum excommunicatione ecclesiastica nostram harmiscaram durissimam sustinebunt.

X.

Vide suprà, p. 57. c. 10. Ut Missi nostri omnibus reipublicæ Ministris denuntient ut Comes vel reipublicæ Ministri simul cum Episcopo uniuscujusque parochiæ sint in ministeriis illorum, quando idem Episcopus suam parochiam circumierit, cùm Episcopus eis notum fecerit: & quos per excommunicationem Episcopus adducere non potuerit, ipsi regiâ auctoritate & potestate ad pœnitentiam atque rationem vel satisfactionem adducant.

X I.

Vide suprà, p. 56. c. 11. Sciant etiam fideles nostri quia concessimus in synodo venerabilibus Episcopis ne super beneficia ecclesiastica vel præstarias, etiamsi Episcopus aut quilibet monasteriorum Prælatus inrationabiliter petierit, præcepta confirmationis nostræ ullo modo faciamus. Et ideò ab inrationabili petitione se unusquisque compescat.

X I I.

Vide suprà, p. 57. c. 12. Ut Missi nostri omnibus per illorum missaticum denuntient ne commutationes rerum vel mancipiorum quilibet Prælatus earumdem rerum ecclesiasticarum sine licentia vel consensu nostro facere præsumat, neque mancipia ecclesiastica quisquam nisi ad libertatem commutet: videlicet ut mancipia quæ pro ecclesiastico dabuntur, in Ecclesiæ servitute permaneant; & ecclesiasticus homo qui commutatus fuerit, perpetuâ libertate fruatur.

TITULUS XXXIX.

APUD SANCTUM ARNULFUM.

ANNO Incarnationis Dominicæ DCCCLXVIII, *Indictione primâ, Metis civitate, apud sanctum Arnulfum, hæ pactiones inter Hludouvicum & Karolum glorioſos Reges factæ sunt, his præsentibus, Hincmaro Archiepiscopo, Luitberto Archiepiscopo, Altfrido Episcopo, item Hincmaro Episcopo, Witgario Episcopo, Odone Episcopo, regni Karoli glorioſi Regis* XXIX.

Amodò & deinceps ad Dei voluntatem, & sanctæ Ecclesiæ restaurationem & honorem atque defensionem, & ad nostrum communem honorem & salvamentum atque profectum, & ad salvationem ac pacem Christiani populi nobis commissi, isti fratri meo Karolo & consilio & auxilio in vera fraternitate, quantùm Deus mihi scire & posse dederit, fidelis adjutor ero. Et si Deus nobis ampliùs adhuc de regnis nepotum nostrorum donaverit, & in acquirendo ac in dividendo, sicuti plus æqualiter aut nos aut nostri communes fideles invenerint, quos communi consensu elegerimus, & in ipsa divisione consentiendo, & in habendo, & in conservando atque defendendo, tam istud quod habemus quàm & quod nobis de præfatis regnis Dominus concesserit, absque dolositate aut deceptione vel superabreptione illi sincerus auxiliator & cooperator ero, sicut verus frater vero fratri per rectum esse debet; in hoc ut ipse similiter erga me conservet. Mundeburdem autem & defensionem sanctæ Romanæ Ecclesiæ pariter conservabimus; in hoc ut Romani Pontifices nobis debitum honorem conservent, sicut eorum antecessores nostris antecessoribus conservaverunt. Sic me Deus ajuvet & isti Sancti.

Similiter & Karolus Hludouvico promisit.

Schedula Hincmari, *Laudunensis Episcopi, porrecta Episcopis apud Pistas & per eos Regi.* Vide in novo Codice Legum veterum.

Charta satisfactionis Hincmari, *Laudunensis Episcopi, ad* Karolum *Regem, per Odonem Episcopum missa.* Vide in novo Codice Legum veterum.

Epistola

Epistola Hincmari, *Remensis Archiepiscopi, ad* Karolum *Regem, pro ecclesiasticâ libertate tuendâ, in causa Hincmari Laudunensis Episcopi.* Vide in novo Codice Legum veterum.

Admonitio extemporalis Hincmari, *Remensis Archiepiscopi, ad* Karolum *Regem, de diversis Ecclesiæ disciplinis observandis.* Vide in novo Codice Legum veterum.

TITULUS XL.

APUD PISTAS.

[De honore & immunitatibus Ecclesiarum & Sacerdotum; de mediis ante excommunicationem servandis.]

Hæc quæ sequuntur Capitula constituta sunt à Domno nostro Karolo, Rege glorioso, cum consilio & consensu Episcoporum, ac cæterorum Dei & suorum Fidelium qui adfuerunt in loco qui dicitur Pistis, *anno Incarnationis Dominicæ* DCCCLXIX, *anno autem regni sui* XXX, *Indictione secundâ, & ab eo denuntiata sunt à se & ab omnibus fidelibus suis, secundùm uniuscujusque ordinem & personam, inviolabiliter conservanda.*

Vide Notas Sirmondicas, *infrà*, p. 797.

Cap. I.

Vide suprà, pag. 5.

De honore & cultu Dei, atque sanctarum Ecclesiarum in regno nostro, decernimus ut sicut tempore avi & patris nostri excultæ & honoratæ fuerunt, & sicut à nostra largitate honoratæ & ditatæ sunt, vel deinceps fuerint, salvâ æquitatis ratione, ita sub immunitate permaneant. Archiepiscopi quoquè & Episcopi, & cæteri Sacerdotes ac servi & ancillæ Dei, quique vel quæque in ordinis sui dignitate, honorem atque immunitatem secundùm sacras Leges & Canones habeant.

II.

Vide suprà, pag. 5.

Ut ab Archiepiscopis & Episcopis, & ab aliis fidelibus nostris, honor regius & potestas, ac debita obedientia atque adjutorium ad regnum nostrum continendum & defensandum, nobis in omnibus & ab omnibus secundùm uniuscujusque ordinem & dignitatem atque possibilitatem, sicut tempore antecessorum nostrorum justè & rationabiliter consueverat, exhibeatur.

III.

Vide Conc. Meldense, an. 845. can. 3.

Ut omnes nostri fideles veraciter sint de nobis securi quia, quantum sciero, & justè ac rationabiliter potuero, Domino adjuvante, unumquemque secundùm sui ordinis dignitatem & personam honorare & salvare, & honoratum ac salvatum conservare, volo, & unicuique eorum in suo ordine secundùm sibi competentes leges, tam mundanas quàm ecclesiasticas, rectam rationem & justitiam conservabo: & nullum fidelium nostrorum contra legem & justitiam, vel auctoritatem ac justam rationem, aut damnabo aut dehonorabo, aut opprimam, aut indebitis machinationibus affligam; & legem, ut prædiximus, unicuique competentem, sicut antecessores sui tempore antecessorum meorum habuerunt, in omni dignitate & ordine, adjuvante Domino, conservaturum perdono, cuilibet duntaxat ex eis qui mihi fideles & obedientes, ac veri adjutores atque cooperatores juxta suum ministerium & personam, consilio & auxilio secundùm suum scire & posse, & secundùm Deum ac secundùm seculum fuerint, sicut per rectum unusquisque in suo ordine & statu Regi suo & suo Seniori esse debet. Et Capitula quæ avus & pater noster pro statu & munimine sanctæ Dei Ecclesiæ ac ministrorum ejus, & pro pace ac justitia populi & quiete regni, constituerunt, & quæ nos cum fratribus nostris Regibus, & nostris ac eorum fidelibus, communiter constituimus, sed & quæ nos consilio & consensu Episcoporum, ac cæterorum Dei & nostrorum fidelium, pro suprascriptis causis in diversis placitis nostris conservanda statuimus, permanere inconvulsa decernimus.

IV.

Ut quia regia nostra potestas hoc, adjuvante Domino, exequi per omnia cupit, regni Ministri, quantùm Deus scire & posse, illis donaverit, Episcopis & cæteris Sacerdotibus ac servis & ancillis Dei, ut suum ministerium implere possint, sicut ab antecessoribus nostris Imperatoribus & Regibus & à nobis constitutum est, ad-

jutorium præstent, & sanctis Ecclesiis & Sacerdotibus ac servis & ancillis Dei, secundùm sacras leges tam mundanas quàm ecclesiasticas, & secundùm Capitula avi & patris nostri ac nostra, debitum honorem & immunitatem conservent & exhibeant, ut quietè pro stabilitate regni, ac nostrâ & illorum salute, Dominum exorare possint.

V.

Ut Episcopi Comitibus, Missis, & vassis nostris, sed & ipsis suis subditis, tam Clericis quàm laicis, & Comitum ac vassallorum nostrorum hominibus, paternam benignitatem secundùm suum ministerium, & debitum honorem ac legem & justitiam, unicuique secundùm suum ordinem ac dignitatem impendant & conservent, sicut sacræ leges tam mundanæ quàm ecclesiasticæ, & Capitula avi & patris nostri decernunt, & sicut in Capitulis à nobis & à fratribus nostris Regibus ac communibus fidelibus nostris est constitutum, & sicut temporibus avi & patris nostri justa & rationabilis consuetudo fuit. Similiter Comites & Missi ac vassi nostri Episcopis ac Presbyteris debitam reverentiam, & vassallis Episcoporum legem & justitiam, & debitum honorem impendant secundùm præfatas leges & præfata Capitula ac præfatam consuetudinem.

VI.

Ut si Episcopi suis Clericis injustè fecerint, secundùm quod sacri Canones & sacræ leges, quas Ecclesia catholica probat & servat, præfigunt, hoc eorum judicio, quorum interest, emendare procurent.

VII.

Ut si Episcopi suis laicis injustè fecerint, & ipsi laici se ad nos inde reclamaverint, nostræ regiæ potestati secundùm nostrum & suum ministerium ipsi Archiepiscopi & Episcopi obediant, ut secundùm sanctos Canones, & juxta leges quas Ecclesia catholica probat & servat, & secundùm Capitula avi & patris nostri, hoc emendare curent, & sicut temporibus avi & patris nostri justa & rationabilis consuetudo fuit.

VIII.

Ut Presbyteri parochiani suis Senioribus debitam reverentiam, & competentem honorem atque obsequium, secundùm suum ministerium impendant, sicut in Legibus sacris & in præfatis Capitulis continetur, & sicut temporibus avi & patris nostri justa & rationabilis consuetudo fuit. Quod si ipsi Presbyteri non fecerint, Seniores illorum Episcopis, non per occasionem aut malitiam, sed per rationem & veritatem, hoc innotescere studeant; & Episcopi Presbyteros secundùm suum ministerium & leges ecclesiasticas taliter castigent, ut hoc illos emendare delectet; qualiter cum necessaria benignitatis concordia & illi pro Senioribus suis orare, & Seniores illorum sacra officia & divina mysteria puro corde per illos suscipere possint.

IX.

Ut si Abbates, vel Abbatissæ, aut Comites, seu vassi nostri, aut cæteri laici Clericos probabilis vitæ & doctrinæ Episcopis canonicè consecrandos, suisque in Ecclesiis constituendos, obtulerint, nullâ qualibet occasione eos Episcopi vel ministri eorum reiciant *; & Episcopi prævideant quem honorem Presbyteri pro Ecclesiis suis Senioribus suis tribuere debent. Et Episcopi parochias & decimas antiquis Ecclesiis servent; & Seniores immunitatem de manso ad Ecclesiam dato conservent: & non sine auctoritate vel consensu Episcoporum, Presbyteri in quibuslibet Ecclesiis constituantur vel expellantur, sicut in primo libro Capitulorum avi & patris nostri, & sicut in Capitulis patris nostris, anno XVI imperii ejus factis, continetur. Et Senioribus Presbyterorum hoc sufficiat, & ampliùs per ingeniosas machinationes à Presbyteris non exigant vel exquirant, nisi sicut in eisdem Capitulis avi & patris nostri ac nostris est constitutum, ne Deum offendant, & pro lucro terreno, quod absit, suas animas perdant, & nostram offensam incurrant, ac post debitam emendationem dignam harmiscaram à nobis dispositam sustineant. Et Episcopi tam Seniores Presbyterorum quàm Presbyteros, sed & seipsos custodiant ne laici per ignorantiam, & Presbyteri per necessitatem, & ipsi Episcopi vel ministri eorum per cupiditatem & avaritiam, quod absit, in simoniacam hæresim cadant; quia, ut sanctus Gregorius dicit, qui præmio vel gratiâ, aut supplicatione indebitâ, ad sacros ordines accedit vel promovetur, hæreticus à Domino deputatur, tam ille qui promovetur, quàm ille à quo taliter promovetur, & cujus interventu taliter promovetur; & qui pro tali ordinatione inlicita quolibet malo ingenio, quod Deum latere non potest, aliquid dederit vel acceperit, vel mediator factus fuerit, à Deo, sicut Canones Dei spiritu conditi demonstrant, condemnatur per illorum judicium qui cum Deo in cœlis regnant & in terris miraculis corruscant. Dam-

Lib. 1. Capitular. c. 84.

* [Sirmondus, rejiciant.]

Capitulare anni 829. c. 1.

Lib. IV. Indict. 13. ep. 95. 100. & lib. 7. indict. 2. ep. 110.

nantur utique in præsenti seculo, comburendi igne perpetuo, tales negotiatores pravi, cùm quod justè benemeritis dare gratis debent, justitiam, sicut Judas Christum, qui (ut dicit Apostolus) factus est nobis à Deo justitia, vendidit, ita & isti Deum patrem omnipotentem, & eandem justitiam Christum, atque consubstantialem illis Sanctum Spiritum, qui per impositionem manuum Sacerdotalium hominibus tribuitur, quoniam sanctæ Trinitatis una est natura, voluntas, & operatio, gradus ecclesiasticos temporali commodo dantes vel accipientes vendunt; & qui pretium proinde donant, emunt peccatum, & hæretici fiunt; & qui præmium proinde accipiunt, sicut idem sanctus demonstrat Gregorius, facti & ipsi hæretici eos malitiæ suæ gladiis occidunt quos vivificare orationis suæ intercessione debuerunt.

X.

Ut nemo Episcopus, nemo Presbyter excomunicet aliquem antequam causa probetur propter quam ecclesiastici Canones hoc fieri jubent, & donec illum qui peccavit, & inde aut spontè confessus aut apertè convictus fuerit, secundùm Evangelicum præceptum, ut ad emendationem & pœnitentiam redeat, commonitum habeat. Qui peccator, si commonitus de certa & manifesta causa ut ad emendationem & correptionem redeat, inobediens & incorrigibilis permanserit, & ad emendationem redire noluerit, & excommunicationem canonicam de causis designatis & manifestis parvipenderit, regiam vel reipublicæ potestatem per se vel per ministros suos, aut per litteras suas, Episcopus adeat, ut constringatur, quatenùs ad emendationem ac pœnitentiam isdem peccator redeat; ne dicatur nobis à Domino quod olim populo veteri ab eo legimus dictum: *Anathema in medio tuî. Non poteris stare coram inimicis tuis.* Si autem idem peccator de manifesta & comprobata, vel à se sponte confessa causa, ad pœnitentiam venire voluerit, sed ipsam pœnitentiam propter faidam secundùm canones susçipere & quietè agere non potuerit, Episcopus per se vel per ministros, aut per litteras suas, regiam nostram vel reipublicæ nostræ potestatem adeat, ut ipsa faida secundùm constitutionem avi & patris nostri legaliter pacificetur, aut juxta leges secundùm quas in aliis regionibus quilibet vivunt, sedetur. Et tunc peccator medicinam pœnitentiæ secundùm sacros Canones, cum pia & salubri discretione, secundùm regulas sacras susçipiat & peragat, & reconciliationem atque communionem percipiat, sicut in eisdem sacris regulis discretissimè & misericorditer continetur.

Josue, 7. 13.

Lib. IV. Capitular. c. 27.

XI.

Ut Comites & Missi ac vassi nostri, & ministeriales regni nostri, unusquisque secundùm ordinem & dignitatem ac possibilitatem suam, pacem & justitiam in suis ministeriis faciant, & justè omnes sub Dei respectu judicent, attendentes quòd Dominus omnibus judicantibus dicit: *In quo judicio judicaveritis, judicabitur de vobis.* Et: *Beati qui custodiunt judicium & faciunt justitiam in omni tempore.*

Matt. 7. 2.

Psal. 105. 3.

XII.

Ut Episcopi atque Abbates & Comites, ac vassi nostri & omnes fideles laici, concordi dilectione & unanimi voluntate ad Dei & sanctæ Ecclesiæ ac nostrum & regni nostri honorem & statum, atque communem nostram salvationem, sine invidia & malivolentia atque indebita contentione, communiter decertare procurent ut pax & justitia, & vera cum Dei voluntate concordia, inter nos omnes & in regno nostro maneat; quia, sicut sancta Scriptura dicit, *justitia elevat gentem, miseros facit populos peccatum.* Et ubi non est vera cum Dei voluntate concordia, ibi nisi ad judicium non habitat Deus, qui, sicut Psalmus dicit, *facit unanimes habitare in domo*, id est, in sancta Ecclesia. In qua fideliter consistentibus spiritum caritatis infundit; qui propter nimiam caritatem suam, quâ dilexit nos, tradidit semetipsum pro nobis; & cùm essemus mortui in peccatis nostris, convivificavit nos in semetipso, ut essemus sancti & immaculati in conspectu ejus in caritate, & simus sectatores bonorum operum, in quibus cum fide recta perseverantes perveniamus omnes, ipso præveniente, adjuvante, & subsequente, ad regna cœlorum.

Prov. 14. 34.

XIII*.

Episcopi privilegia Romanæ Sedis & Regum præcepta Ecclesiis suis confirmata vigili solertiâ custodiant, ut exinde auctorabili firmitate tueantur. Nonas & decimas, unde statutum est, absque alicujus contradictu recipiant. De terris censalibus & potestate Ecclesiæ suæ, & culturis indominicatis & absitatibus & manufirmatis major Ecclesia, quæ caput episcopatûs est, decimam recipiat: similiter & de * carruca indominicata. De mansis he-

* [Caput istud deest in Sirmondo: à Baluzio restitutum fuit ex Codice Rivipullensi.]

*f. curte

reditariis Presbyter parochiæ, sicut constitutum est, decimum consequatur. Et ne de hoc contentio oriatur, summoperè cavendum est.

Adnuntiatio Karoli Regis.

Cap. I.

Volumus vos scire quia secundùm consuetudinem antecessorum nostrorum consideravimus in hoc placito, cum Episcopis & cæteris fidelibus nostris, de honore sanctæ Ecclesiæ & Episcoporum ac cæterorum servorum Dei, ut debitum honorem habeant, sicut tempore antecessorum nostrorum habuerunt. Et hominibus fidelibus nostris, unicuique in suo ordine, legem & justitiam conservabimus, sicut eorum antecessores tempore antecessorum nostrorum habuerunt.

II.

Et volumus atque jubemus ut vassalli Episcoporum, Abbatum, & Abbatissarum, atque Comitum, & vassorum nostrorum, talem legem & justitiam apud Seniores suos habeant sicut eorum antecessores apud illorum Seniores tempore antecessorum habuerunt. Et si aliquis Episcopus, Abbas, aut Abbatissa, vel Comes ac vassus noster, suo homini contra rectum & justitiam fecerit, & se inde ad nos reclamaverit, sciat quia sicut ratio & lex atque justitia est, hoc emendare faciemus.

III.

Et volumus atque jubemus ut Episcopi atque Abbates, Comites, ac vassi nostri, concordi dilectione & unanimi voluntate ad Dei & sanctæ Ecclesiæ ac nostrum & regni nostri honorem & statum, atque communem nostram salvationem, decertare procurent ut pax & justitia, & vera cum Dei voluntate concordia, inter nos omnes & in regno nostro maneat, & omnes ita sint semper parati, ut si nobis necessitas evenerit, ad defensionem patriæ contra Paganos aut contra alios Dei & nostros inimicos, sicut consuetudo fuit tempore antecessorum nostrorum, absque mora, statim ut eis nuntiatum fuerit, possint venire.

IV.

Et volumus ut sciatis quia commendamus ut unusquisque de sua opera tale certamen habeat sicut scit necesse esse ad defensionem istius sanctæ Dei Ecclesiæ, secundùm nostram commendationem. Gratias vobis agimus quia fideliter secundùm nostram commendationem in nostro veniistis servitio. Et ite cum Dei gratia sani & salvi, & Deus nobis concedat ut iterùm cum sanitate & gaudio ad suam voluntatem reconjungamur.

TITULUS XLI.

QUANDO KAROLUS REX METIS CORONATUS EST IN REGNO HLOTHARII.

Sirmondus, Concil. Galliæ, tom. 3. p. 383.

Vide Annal. Fuld ad an. 869., *in fine*. *Vide* Baron. tom. X. p. 448. & tom. 3. Ducheſn. p. 235.

ANNO Incarnationis Dominicæ DCCCLXIX, *indictione secundâ, V. Idûs Septembris, Mettis civitate in Ecclesia sancti Stephani martyris, hæc quæ sequuntur Capitula Adventius, Episcopus ipsius civitatis, coram Rege & Episcopis qui adfuerunt, populo & scripto & verbis denuntiavit.*

Cap. I.

Vos scitis, & multis in plurimis regnis est cognitum, quantos & quales eventus tempore Senioris nostri, quem hactenùs habuimus, pro causis notissimis communiter sustinuimus, & quanto dolore quantâque angustiâ de illius infausta morte nuper cordibus perculsi sumus. Unde unicum refugium & singulariter salubre consilium, Rege & Principe nostro destituti ac desolati, nobis omnibus esse consideravimus ut jejuniis & orationibus ad eum nos converteremus qui est adjutor in opportunitatibus, in tribulatione, & cujus est consilium, ac cujus est regnum, & ut scriptum est, cui voluerit dabit illud, & in cujus manu corda sunt Regum, & facit unanimes habitare in domo, solvens medium parietem, & faciens utraque unum; deprecantes ipsius misericordiam ut daret nobis Regem ac Principem secundùm cor suum, qui in judicio & justitia nos in omni ordine ac professione regeret, salvaret, atque defenderet juxta voluntatem ejus, & corda omnium nostrorum unanimiter

Dan. 4. 14

in eum inclinaret atque uniret, quem ipſe ad ſalutem & profectum noſtrum præſcitum & electum atque prædeſtinatum habebat ſecundùm miſericordiam ſuam.

II.

Quia denique voluntate Dei, qui voluntatem timentium ſe facit, & deprecationes eorum exaudit, in concordi unanimitate noſtra videmus hunc regni hujus heredem eſſe legitimum, cui nos ſponte commiſimus, Domnum videlicet præſentem Regem ac Principem noſtrum Karolum, ut nobis præſit & proſit, videtur nobis, ſi vobis placet, ut ſicut poſt illius verba vobis manifeſtabimus, ſigno certiſſimo demonſtremus quia illum à Deo electum & nobis datum Principem credimus, & eidem largitori Deo ex ſuis beneficiis non ſimus ingrati; ſed gratiarum actiones illi referentes, oremus quatenùs & eum nobis ad ſalutem & defenſionem ſanctæ ſuæ Eccleſiæ, & ad auxilium atque profectum omnium noſtrûm, cum ſalute ac pace & tranquillitate, nobis conſervet diutiùs; & nos fideli devotione illi obſequentes, atque optatâ ſalvatione fruentes ſub illius adminiſtratione, in ſuo gubernet ſervitio.

III.

Et ſi illi placet, dignum ipſi & neceſſarium nobis eſſe videtur ut ex ejus ore audiamus quod à Chriſtianiſſimo Rege fideli & unanimi in ſervitio illius populo, unicuique in ſuo ordine, convenit audire ac devotâ mente ſuſcipere.

Poſt hæc Rex Karolus hæc quæ ſequuntur per ſe in eadem Eccleſia cunctis qui affuerunt, denuntiavit.

Quia ſicut iſti venerabiles Epiſcopi unius ex ipſis voce dixerunt, & certis indiciis ex veſtra unanimitate monſtraverunt, & vos acclamaſtis, me Dei electione ad veſtram ſalvationem & profectum, atque regimen & gubernationem, huc adveniſſe, ſciatis me honorem & cultum Dei atque ſanctarum Eccleſiarum, Domino adjuvante, conſervare, & unumquemque veſtrûm ſecundùm ſui ordinis dignitatem & perſonam, juxta meum ſcire & poſſe, honorare & ſalvare & honoratum ac ſalvatum tenere velle, & unicuique in ſuo ordine ſecundùm ſibi competentes leges, tam eccleſiaſticas quàm mundanas, legem & juſtitiam conſervare; in hoc ut honor regius & poteſtas, ac debita obedientia, atque adjutorium ad regnum mihi à Deo datum continendum & defenſandum, ab unoquoque veſtrûm ſecundùm ſuum ordinem & dignitatem atque poſſibilitatem mihi exhibeatur, ſicut veſtri anteceſſores fideliter, juſtè & rationabiliter, meis anteceſſoribus exhibuerunt.

Et poſthæc Hincmarus, Remorum Epiſcopus, hæc quæ ſequuntur Capitula, jubente ac poſtulante Adventio, ipſius civitatis Epiſcopo, ac cæteris Epiſcopis Trevirorum provinciæ, Attone ſcilicet Eccleſiæ Viridunenſis Epiſcopo, & Arnulfo Tullenſis civitatis Epiſcopo, Francone Tungrenſis civitatis Epiſcopo, conhibentibus provinciæ Remorum Epiſcopis, coram Epiſcopis & Rege, cunctiſque qui publicè adfuerunt in eadem Eccleſia, publicè denuntiavit.

Cap. I.

NE alicui fortè videatur incongruè ac præſumptiosè me ac provinciæ noſtræ venerabiles coepiſcopos facere, quoniam de altera provincia ordinationi & cauſis hujus provinciæ nos immiſcemus, ſciat nos contra Canones ſacros non agere, quoniam Remenſis & Treverenſis Eccleſiæ in hac regione Belgica cum ſibi commiſſis Eccleſiis ſorores & comprovinciales habentur, ſicut auctoritas eccleſiaſtica & antiquiſſima demonſtrat conſuetudo. Ac per hoc unanimi conſenſu & ſynodalia judicia exercere, & quæ à ſanctis Patribus conſtituta ſunt, debent concorditer cuſtodire; hâc privilegii conditione ſervatâ, ut qui prior de Remenſi & Treverenſi Epiſcopo fuerit ordinatus, prior etiam habeatur.

II.

Et lex divinitùs inſpirata præcipit dicens: *Si tranſieris per meſſem amici tui colligens ſpicas, manu confricabis ad manducandum, falcem autem non mittas*, vel *falce non metas*. Deut. 23. 25. Meſſis eſt populus, ut Dominus monſtrat in Evangelio dicens: *Meſſis quidem eſt multa, operarii autem pauci. Rogate dominum meſſis ut mittat operarios in meſſem ſuam*; Matt. 9. 37. quia vos pro nobis Epiſcopis debetis orare, ut vobis digna poſſimus loqui. Meſſis autem amici eſt populus in provincia al-

teri Metropolitano commissa. Unde vos hortando, quasi manu operis confricando, ad Dei voluntatem & vestram salutem in corpus unitatis Ecclesiæ valemus & debemus traicere. In parochianos autem provinciarum aliis Metropolitanis commissarum falcem judicii non mittimus, quia nec est unde, nec nostrum esse consideramus.

III.

Est & alia causa, quia isti venerabiles Domini & confratres nostri provinciæ istius Episcopi, non habentes metropolitanum Episcopum, exiguitatem nostram sic in suis, sicut & in specialibus nostris causis, nos fraternâ caritate jubent & commonent agere. Est ita, Domini fratres? Et responderunt ipsi Episcopi: Ita est.

IV.

Præter ea quæ Domnus Episcopus & frater noster Adventius vobis ex sua, & cæterorum suorum ac nostrorum fratrum & venerabilium Episcoporum voce, dixit, in hoc etiam animadvertere potestis voluntatem Dei esse ut præsens Domnus & Rex noster, qui in parte regni quam hactenùs tenet & tenuit, & nobis ac Ecclesiis nostris & populo sibi commisso utiliter præest ac præfuit, & salubriter prodest & profuit, inde ad hunc locum Domino ducente pervenerit, (quò etiam vos ejus inspiratione confluxistis, & ipsi vos spontè commendastis cujus instinctu animantia omnia in arcam Noe, significantem Ecclesiæ unitatem, nullo cogente convenerunt) quia sanctæ memoriæ pater suus Domnus Hludouvicus, pius Imperator Augustus, ex progenie Hludouvici Regis Francorum inclyti, per beati Remigii Francorum Apostoli Catholicam prædicationem cum integra gente conversi, & cum tribus Francorum millibus, exceptis parvulis & mulieribus, vigiliâ sancti Paschæ in Remensi metropoli baptizati, & cœlitùs sumpto chrismate, unde adhuc habemus, peruncti & in regem sacrati, exortus per beatum Arnulfum, à cujus carne idem Hludouvicus pius Augustus originem duxit carnis, & à Stephano Papa Romano ante sanctæ Dei genitricis & semper virginis Mariæ altare Remis in Imperatorem est coronatus, & demùm factione quorumdam terreno imperio destitutus, in prædictam regni partem unanimitate Episcoporum & fidelis populi ante sepulchrum sancti Dionysii eximii martyris, Ecclesiæ sanctæ est redditus, & in hac domo, ante hoc altare protomartyris Stephani, cujus nomen interpretatum, resonat coronatus, per Domini Sacerdotes, acclamatione fidelis populi, sicut vidimus qui adfuimus, coronâ regni est imperioque restitutus. Et quia, ut in historiis sacris legimus, Reges quando regna obtinuerunt, singulorum regnorum sibi diademata imposuerunt, non incongruum videtur istis venerabilibus Episcopis, si vestræ unanimitati placet, ut in obtentum regni, unde vos ad illum spontè convenistis, & ei vos commendastis, sacerdotali ministerio ante altare hoc coronetur, & sacrâ unctione Domino* consecretur. Quod si vobis placet, propriis vocibus consonate. Et in hoc conclamantibus omnibus, dixit idem Episcopus: Agamus ergo unanimiter Deo gratias, decantantes, *Te Deum laudamus.*

*[Sirmondus, Deo.]

Et post hæc ab Episcopis cum benedictione sacerdotali est idem Rex coronatus.

Sacramentum Hincmari, *Laudunensis Episcopi, quo fidelem se* Karolo, *Regi, & Hincmaro, Remensi Archiepiscopo, obedientem, in Synodo apud Attiniacum profitetur.* Vide in novo Codice Legum veterum.

TITULUS XLII.

PACTIO AQUISGRANENSIS.

ANNO Incarnationis Domini Noſtri Jeſu-Chriſti DCCCLXX, *Indictione* III, *pridie nonas Martii, anno* XXXII. *Karoli glorioſi Regis, Aquiſgrani palatio hæ pactiones inter ipſum & Hludouvicum Regem fratrem ipſius factæ ſunt.*

Duchesn. tom. 3. pag. 339.

INGELRAMNUS COMES EX PARTE KAROLI REGIS.

Sic promitto ex parte Senioris mei quòd Senior meus Karolus Rex fratri ſuo Hludouvico Regi talem portionem de regno Hlotharii Regis conſentit habere qualem aut ipſi juſtiorem, & plus æqualiorem, aut communes fideles eorum inter ſe invenerint. Nec eum in ipſa portione, vel in regno quod anteà tenuit, per aliquam fraudem vel ſubreptionem decipiet aut forconſiliabit, ſi frater ſuus Hludouvicus eandem firmitatem & fidelitatem, quam ex parte Senioris mei illi habeo promiſſam, iſte frater ſuus Hludouvicus Seniori meo ex parte ſua, quandiu vixerit, inviolabiliter ſervaverit.

ITEM LEUTFRIDUS COMES EX PARTE HLUDOUVICI REGIS.

Sic promitto ego ex parte Senioris mei quòd Senior meus Hludouvicus Rex fratri ſuo Karolo Regi talem portionem de regno Hlotharii Regis conſentit habere, qualem aut ipſi juſtiorem, aut plus æqualiorem, aut communes fideles eorum inter ſe invenerint. Nec eum in ipſa portione, vel in regno quod anteà tenuit, per aliquam fraudem vel ſubreptionem decipiet aut forconſiliabit, ſi frater ſuus Karolus eandem firmitatem & fidelitatem quam ex parte Senioris mei illi habeo promiſſam, iſte frater ſuus Karolus Seniori meo ex ſua parte, quandiu vixerit, inviolabiliter ſervaverit.

Hæc eadem tertius Theodoricus Comes ex parte glorioſi Regis Karoli, & quartus Radulfus Comes ex parte Hludouvici proſecuti ſunt.

Iſti præſentes fuerunt, Leutbertus Archiepiſcopus, Altfridus Epiſcopus, Odo Epiſcopus, Adalelmus Comes, Ingelramnus Comes, Liutfridus Comes, Theodoricus Comes, item Adalelmus Comes.

TITULUS XLIII.

DIVISIO REGNI HLOTHARII.

Tom. 3. Duchesn. p. 240. Goldast. const. Imp. tom. 3. pag. 288.

ANNO Incarnationis Dominicæ DCCCLXX, *regni Karoli* XXXIII, *Indictione* III, VI. *Idûs Auguſti, inter glorioſos Reges Karolum & Hludouvicum fuit hæc diviſio regni facta in Procaſpide ſuper fluvium Moſam.*

ET HÆC PORTIO QUAM SIBI HLUDOUVICUS ACCEPIT.

COLONIAM.
Treveris.
Uttrech.
Stratſburch.
Baſulam.
[Sirmondus manu poſuit Ephterniacum.] Abbatiam Siveſtre.
*[Sirmondus, Sueſtre.] Berch.
Niu Monaſterium.
Caſtellum.
Indam.
Sancti Maximini.
Ephternacum*.
Horream.
Sancti Gangulfi.
Faverniacum.
Polemniacum.
Luxovium.
Luteram.
Balmam.
Offonis villam.
Megeni Monaſterium.
Sancti Deodati.
Bodonis Monaſter.
Stivagium*.
Romerici montem.
Morbach.
Sancti Gregorii.
Mauri Monaſterium
Eboresheim.
Homowa.
Maſonis Monaſter.
Homburch.
Sancti Stephani in *Straſtburch.*
Erenſtein.
Sancti Urſii in Salodoro.
Grandivallem.
Altam petram.
Juſtenam.
Vallem Cluſæ
Caſtellum Carnones.
Heribodesheim.
Abbatiam de Aquis.
Hoenchirche.
Auguſtchirche.
Comitatum Teſtrebant*.

*[Sirmondus manu poſuit Stivaium.

* Vita S. Wiberti c. 11.

Batua.
Hattuarias *.
Masau subterior de ista parte.
Item Masau superior, quod de ista parte est.
Liugas quod de ista parte est.
Districtum Aquense.
Districtum Trectis †.
In Ripuarias Comitatus v.
Megenensium.
Bedagowa.
Nitachowa.
Sarachowa subterior.
Blesitchowa.
Selme ¶.
Albechowa.
Suentisium.
Calmontis.
Sarachowasuperior.
Odornense, quod Bernardus habuit.
Solocense.
Basiniacum.
Elischowe.
Waraſch.
Scudingum.
Emaus.
Basalchowa.
In Elisatio Comitatus II.
De Frisia duas partes.

*[Sirmondus manu posuit Hattuariis.]
¶ [Sirmondus manu posuit Seline.
† [Sirmondus manu posuit Tectis.]

De regno quod Hlotharius habuit super istam divisionem, propter pacis & caritatis custodiam, superaddidimus istam adjectionem.

Civitatem Mettis, cum Abbatia sancti Petri & sancti Martini & Comitatu *Moslensi*, cum omnibus villis in eo consistentibus, tam dominicatis quàm & vassallorum. De Arduenna, sicut flumen Urta surgit inter Bislanc & Tumbas, ac decurrit in Mosam, & sicut recta via pergit in Bedensi, secundùm quod communes fideles nostri rectiùs invenerint; excepto quod de Conduſtro est ad partem Orientis trans Urtam. Et Abbatias Prumiam & Stabolau, cum omnibus villis dominicatis & vassallorum.

Et hæc est portio quam Karolus de eodem regno sibi accepit.

Lugdunum.
Vesontium.
Viennam.
Tungris.
Tullum.
Viridunum.
Cameracum.
Vivarias.
Ucetia.
Montem Falconis.
Sancti Michaelis
Culdini Monaster.
Sanctæ Mariæ in Bisinciono.
Sancti Martini eodem loco.
Sancti Augentii.
Sancti Marcelli.
Sancti Laurentii Leudensi.
Sennonem.
Abbatiam Mellam.
Molbarium *.
Laubias.
Sancti Gaugerici.
Sancti Salvii.
Crispinno.
Fossas Marilias.
Hunulcurt.
Sancti Servatii *.
Maalinas.
Ledi.
Sumniacum.
Antonium.
Condatum.
Merrebecchi.
Ticlivinni.
Luitosa.
Calmontis.
Sancta Maria in Deonant.
Echa.
Andana.
Wasloi.
Altum montem.
Comitatum Texandrum.
In Bracbanto Comitatus quatuor.
Cameracensium.
Hanioum.
Lomensem.
In Hosbanio Comitatus quatuor.
Masau superior de ista parte Mosæ.
Masau subterior, quantum de ista parte est.
Liugas quod de ista parte Mosæ est, & pertinet ad Velsatum.
Scarponinse.
Viriduninse.
Dulminse.
Arlon.
Vaurense Comitatus duos.
Mosminse.
Castricium.
Condrust.
De Arduenna, sicut flumen Urta surgit inter Bislanc & Tumbas, ac decurrit ex hac parte in Mosam, & sicut recta via ex hac parte occidentis pergit in Bedensi, secundùm quod Missi nostri rectiùs invenerint.
Tullense.
Aliud Odornense, quod Termarus habuit.
Barrense.
Portense.
Salmoringum.
Lugdunense.
Viennense.
Vivarias.
Vicetiam.
De Frisia tertiam partem.

*[Sirmondus Melbarium.]
*[Sirmondus S. Gervasii.]

(*Et in crastina, scilicet IV. Idûs ejusdem mensis, simul convenerunt, & valefacientes se mutuò ab invicem discesserunt, Hludouvicus videlicet Aquis rediens; & Karolus Leptinis uxorem suam obviam sibi venire jubens: partem ipsius regni quam accepit, sicut placuit sibi divisit* *).

[* Hæc desunt in Sirmondo.]

Karoli Calvi Regis Rescriptum, *ad Hadrianum II, Papam* (anno 871) *de potestate Regia seu Imperatoria, auctoritate Papæ & jurisdictione utriusque regiminis.* Vide in novo Codice Legum veterum.

Epistola Adriani II, *Papæ, ad* Karolum *Calvum, pro Karolomanno, dicti Karoli filio, qui ad Pontificem Romanum per Legatos suos confugerat.* Vide in novo Codice Legum veterum.

Epistola Adriani II, *Papæ, ad Comites regni Karoli & Hlotharii, quondam Regis,*

Regis, quâ prohibet ne arma capiant contrà Karolomannum. Vide in Novo Codice Legum veterum.

Epistola Adriani II, *Papæ, ad Episcopos Regni Karoli & Hlotharii, quondam Regis, ne Karolomannum excommunicent.* Vide in Novo Codice Legum veterum.

Epistola Hincmari, *Remensis Archiepiscopi, ad Remigium, Lugdunensem Archiepiscopum, & Episcopos provinciæ Lugdunensis, de Karolomanno ejusque criminis consortibus excommunicandis.* Vide in Novo Codice Legum veterum.

Epistola Adriani II, *Papæ, ad* Karolum Calvum, *quâ dolet Regem sedis Apostolicæ monita ægriùs tulisse.* Vide in Novo Codice Legum veterum.

Epistola Adriani II, *Papæ, ad* Karolum Calvum, *quâ eum asperioribus litteris offensum placare studet, Imperium ei post Hludouvici obitum promittit.* Vide in Novo Codice Legum veterum.

Epistola Hincmari, *Remensis Archiepiscopi, ad* Karolum Calvum, *ut Clero & plebi Silvanectensi novi Episcopi electionem permittat, & Visitatorem designet qui præsit electioni.* Vide in novo Codice Legum veterum.

Epistola Hincmari, *Remensis Archiepiscopi, ad Adrianum II, Papam, quâ respondet ad ea quæ Pontifex de Regno Hlotharii & de causa Hincmari, Episcopi Laudunensis, mandaverat.* Vide in novo Codice Legum veterum.

Epistola Hincmari, *Remensis Archiepiscopi, ad Adrianum II, Papam, quâ Karoli regis nomine, respondet ad asperiores litteras hujus Pontificis Romani.* Vide in novo Codice Legum veterum.

TITULUS XLIV.

APUD GUNDULFI VILLAM.

Scriptores coætanei parte 2, pag. 406, 407.

ANNO Incarnationis Dominicæ DCCCLXXII. *Indictione quinta* *, *quinto idus Septembris, in placito generali apud Gundulfi villam, cùm Hludouvicus sacramenta superiùs scripta disrupisset & æquivoco suo itidem Hludouvico Imperatori se conjunxisset, & sacramenta quæ superiùs scripta sunt fieri jussisset, Ingilberga Regina & legatis sedis Apostolicæ, Formoso scilicet & Gaderico*, præsentibus, hac tempestate urgente, Episcopi omnes ex regno glorioso Regis Karoli hanc professionem infra scriptam fecerunt, & omnes laici hoc sacramentum similiter infra scriptum juraverunt.*

*[*Sirmondus legit an.* 873. Indict. V. *At animadvertit Indict. V cadere tantùm in an.* 872. *& ideò manu posuit* f. VI: *attamen in Notis suis, ut videre est infrà pag.* 225. *ait legendum esse an.* 872.]

*[*Sirmondus*, Haderico.]

Professio Episcoporum.

Quantum sciero & potuero, adjuvante Domino, consilio & auxilio secundùm meum ministerium fidelis vobis adjutor ero, ut regnum quod vobis Deus donavit vel donaverit, ad ipsius voluntatem & sanctæ Ecclesiæ ac debitum regium honorem vestrum & vestram fideliumque vestrorum salvationem habere & obtinere & continere possitis.

Sacramentum Laicorum.

Quantum sciero & potuero, adjuvante Domino, consilio & auxilio fidelis vobis adjutor ero, ut regnum quod habetis ad Dei voluntatem & sanctæ Ecclesiæ & vestrum honorem atque ad vestram salvationem continere possitis, & quod Deus adhuc vobis concesserit, adquirere & contra omnes homines defendere valeatis.

Generale omnium fidelium*.

*[Quæ sequuntur desunt in Sirmondo.]

Sic promitto ego quia de isto die inantea isti Seniori meo, quandiu vixero, fidelis & obediens & adjutor quantuncumque plus & meliùs sciero & potuero & consilio & auxilio secundùm meum ministerium in omnibus ero absque fraude & malo ingenio, & absque ulla dolositate vel seductione seu deceptione, & absque respectu alicujus personæ: & neque per me, neque per Missum, neque per litteras, sed neque per emissam seu intromissam personam, vel quocunque modo ac significatione contra suum honorem & sanctæ Ecclesiæ atque Regni illi commissi quietèm & tranquillitatem atque soliditatem machinabo vel machinanti consentiam; neque umquam aliquod scandalum movebo quod illius præsenti vel futuræ saluti contrarium vel nocivum esse possit. Sic me Deus adjuvet & ista Sanctorum patrocinia.

TITULUS XLV.

APUD CARISIACUM.

Baron. tom. X, p. 508.

ANNO Incarnationis Dominicæ DCCCLXXIII. *regni verò Domni Karoli* XXXIII. *Indictione* V **. hæc Capitula quæ ſequuntur, ab eodem Rege ſtatuta ſunt in Placito generali apud Cariſiacum, omnium cum voluntate & conſenſu, & à præfato Rege & ab omnibus qui præſentes fuerunt confirmata.*

* [*Sic Sirmondus : At manu poſuit* Indict. VI, *ut legitur in Codice Laudunenſi. Id verò legendum eſt: nam* ann. 873 & Karoli 33. *congruit* Indictio *non* V, *ſed* VI.]

CAP. I.

QUIA neceſſe eſt ut quod malè reincreſcit, iterum recidatur, de conſtitutionibus anteceſſorum noſtrorum & noſtris, quæ in illorum & noſtris Capitulis conſtitutæ ſunt, ad reſecanda mala quæ ſpecialiter iterum remergunt, Miſſis & Comitibus noſtris firmiter exequenda proponimus, id eſt, ut quando Miſſi vel Comites noſtri latronem vel aliquem malefactorem vel infidelem noſtrum forbannierint, hoc nobis in noſtro palatio & aliis Miſſis & Comitibus ſcire faciant, ut ſi ad noſtram curtem venerit, inde faciamus quod noſtrûm eſt. Et ſi de uno miſſatico vel comitatu in alium miſſaticum vel comitatum fugerit, Miſſus vel Comes in cujus miſſaticum fugerit, per fidejuſſores conſtringat ut velit nolit illuc reveniat & ibi malum emendet ubi illud perpetravit. Et ſi fidejuſſores non habuerit, ſub cuſtodia illum habeat, donec ad illum Comitem, in cujus comitatu forbannitus fuerit, illum revenire faciat. Et ſi alodem habuerit vel in illo comitatu unde fugit, vel in illo comitatu ad quem fugit, Comes ipſum alodem in fiſcum recipiat. Et qui talem forbannitum receperit, ſecundùm quod conſtitutum eſt in Capitularibus avi & patris noſtri in libro tertio, ſi francus eſt, cum duodecim ſimilibus francis juret quòd ipſum latronem vel forbannitum eſſe non ſciſſet, licèt pater ejus ſit, aut frater, aut propinquus. Si hoc jurare non potuerit, vel ab alio convictus fuerit quòd latronem vel malefactorem aut infidelem noſtrum forbannitum in hoſpitio ſuſcepiſſet, ſicut ipſe forbannitus & ut infidelis judicetur.

Capitular. lib. III. cap. 23.

II.

Ut Comites & Miſſi noſtri maximam curam adhibeant quatinus in illorum comitatibus & miſſaticis populus juſtitiam & pacem habeat, & de latronibus exturbandis maximum certamen habeant. Et ſi talis malefactor aut infidelis noſter emerſerit ut per ſe illum comprehendere Comes in ſuo comitatu non poſſit, accipiat homines tam noſtros quàm Epiſcoporum vel Abbatum & Abbatiſſarum in ſuo comitatu commanentes, & ſic illum perſequatur donec comprehendat. Et qui ad talem malefactorem accipiendum vocatus fuerit, & ſe inde retraxerit ut ad hoc adjutorium non præſtet, ſi liber homo fuerit, bannum dominicum componat; & ſi colonus fuerit, ſexaginta ictus accipiat. Et ſi talis malefactor in illa perſecutione occiſus fuerit, qui eum occiderit leudem inde non ſolvat, & nullus illi inde faidam portare præſumat. Quod ſi quis facere præſumpſerit, per certos fidejuſſores ad noſtram præſentiam perducatur.

III.

De illis liberis homnibus qui infames vel clamodici ſunt de teſteiis vel latrociniis & rapacitatibus & aſſalturis vel de infidelitate noſtra, & cum furto non comprehenduntur, ſi eis jam vita perdonata eſt propter aliquod malefactum, fiat de illis ſicut in Capitulari avi & patris noſtri continetur in libro III. capitulo XLVII. & ſi jam de latrocinio revicti ſunt, fiat de illis ſicut de revictis. Si autem illis adhuc vita perdonata non fuit, & revicti non ſunt, & res & mancipia vel mobile habent, fiat de illis ſicut in quarto libro Capitulorum capitulo XXIX. dicitur, cùm ad mallum Comitis venerint. Si autem ad mallum non venerint, banniantur, (& per res & mancipia vel mobile diſtringantur *) ut veniant. Si autem non venerint, fiat de illis ſicut in Capitulari continetur. Et ſi poſt ſecundam Comitis admonitionem ad mallum venire noluerint, rebus eorum in bannum miſſis venire & juſtitiam reddere compellantur. Et ſi talis eſt quem aut parentes aut propter faidam homines accuſare noluerint aut auſi non fuerint, & cum malefacto comprehenſus non fuerit & negaverit, juret cum duodecim talibus francis, quorum teſtimonium leges publicæ non reiciunt *, quòd teſteiam vel latrocinium aut rapinam non fecerit;

* [*Sirmondus, & perres & mancipia diſtringantur.*]

* [*Sirmondus, rejiciunt &c.*]

& post hæc juret ipse tantùm quòd deinceps testeiam vel latrocinium non faciet, neque facienti consentiet, & si scierit qui hæc fecerit, illis ministris nostris, per quos talis causa emendari debet, non celet. Et qui res & mancipia vel mobile non habent per quæ distringi possint ut ad mallum veniant, & ibi aut se legaliter, ut præmisimus, (excondicant *,) aut si se excondicere non potuerint, quod malè fecerint legaliter emendent. Post secundam bannitionem Comitis si ad mallum non venerint, comprehendantur secundùm præfatum Capitulare libri tertii capitulo LVI. quo dicitur de latronibus qui magnam habent blasphemiam. Quicunque aliquem ex his comprehenderit, nullum damnum exinde patiatur. Comprehensus autem, si fidejussores habere potuerit, per fidejussores ad mallum adducatur; si fidejussores habere non potuerit, à ministris Comitis custodiatur, & ad mallum perducatur. Et si aliquis eum accusaverit, fiat de illo secundùm præfatum capitulum libri Capitularis. Si autem eum nullus accusaverit, excondicat se prædicto modo, & juret quòd deinceps testeiam vel latrocinium non faciet, neque facienti consentiet, & si scierit qui hoc faciet, non celet ministris regni per quos talis causa emendari debet. Si verò tales, ut prædiximus, ad mallum adduci non potuerint, in forbannum mittantur, & de his Missi vel Comites, sicut supràd iximus, faciant; & de illis qui tales receperint, sicut præscripsimus, fiat. Si autem fiscalinus noster ita infamis in fiscum nostrum confugerit, vel colonus de immunitate in immunitatem confugerit, mandet Comes judici nostro vel advocato cujuscunque casæ Dei ut talem infamem in mallo suo præsentet. Et si talem præsentaverit, si aliquis eum comprobare voluerit, faciat: & si nullus eum comprobare voluerit, tamen suam infamiam ad Dei judicium purget, & per illud Dei judicium aut liberetur aut condemnetur. Si autem judex noster vel advocatus de casa Dei commonitus talem blasphemum Comiti in mallo suo non præsentaverit, fiat inde secundùm Capitulare libri tertii Capitulo XXVI. Et si servus alicujus ita clamosus est, Comes dominum servi commoneat ut eum in mallo præsentet, & præsentatum, si aliquis comprobare voluerit, faciat. Et si nullus eum comprobare voluerit, ad Dei judicium prædicto modo se examinet, & per illud Dei judicium aut liberetur aut condemnetur. Si autem dominus servi eundem servum suum Comiti in mallo præsentare noluerit, fiat inde secundùm Capitulare libri tertii capitulo XLVI.

*[Purgent se, atque idoneos reddant. *Vide* Notas Sirmondicas, *infrà*, pag. 901.]

I V.

De illis hominibus qui cum Carlomanno præteritis annis tanta mala & tanta scelera in regno nostro fecerunt, sicut tunc & verbis & scriptis præcipimus, ita Comites & Missi nostri exequantur in eos in quibus nostra jussio, quam consilio fidelium nostrorum jussimus, executa non est. Id est, ut fidelitatem nobis promittant, sicut tunc (scarivimus *), & scriptam Comitibus nostris dedimus. Et cui aliquid abstulerunt, aut emendent aut deprecentur, & pœnitentiam faciant, sicut tunc constitum fuit. Et qui Seniores, sicut tunc præcepimus, acceptos non habent, per fidejussores ad nostram præsentiam perducantur, & alodes quos habent Comites, in quorum comitatibus sunt, in fiscum recipiant.

*[*Id est*, statuimus & præcepimus.]

V.

Ut unusquisque Comes in suo Comitatu provideat ut qui fidelitatem nobis adhuc promissam non habent, fidelitatem nobis promittant, sicut in Capitulis avi & patris nostri continetur.

V I.

Ut unusquisque Comes in Comitatu suo magnam providentiam accipiat ut nullus liber homo in nostro regno immorari vel proprietatem habere permittatur, cujuscunque homo sit, nisi fidelitatem nobis promiserit.

V I I.

Et quia audivimus quòd malefici homines & sortiariæ per plura loca in nostro regno insurgunt, quorum maleficiis jam multi homines infirmati *, & plures mortui sunt; quoniam, sicut sancti Dei homines scripserunt, Regis ministerium est impios de terra perdere, maleficos & veneficos non sinere vivere, expresè præcipimus ut unusquisque Comes in suo Comitatu magnum studium adhibeat ut tales perquirantur & comprehendantur. Et si jam inde comprobati masculi, vel comprobatæ feminæ sunt, sicut lex & justitia docet, disperdantur. Si verò nominati vel suspecti, & necdum inde comprobati sunt, vel per testes veraces inde comprobari non possunt, Dei judicio examinentur; & sic per illud Dei judicium aut liberentur aut condemnentur. Et non solùm tales istius mali auctores, sed & conscii ac complices illorum, sive masculorum, sive feminarum,

*[*Sirmondus*: informati.]

disperdantur, ut unà cum eis scientia tanti mali de terra nostra pereat.

VIII.

Capitular. lib. V. c. 319. Quia, sicut & per scripturas & per auctoritatem & per rationem manifestum est, duo sunt quibus principaliter mundus hic regitur, Regia potestas, & Pontificalis auctoritas, & in libro Capitulorum avi & patris nostri conjunctè ponitur ut res & Add. IV. cap. 171. mancipia Ecclesiarum eo modo contineantur sicut res ad fiscum dominicum pertinentes contineri solent, justè & rationabiliter de rebus & mancipiis quæ in regia & in ecclesiastica vestitura fuerunt, uniformiter & uno modo tenendum est. Ut sicut quæcunque res & mancipia in regia vestitura Avi & Patris nostri & nostra fuerunt, & nunc ab aliis detinentur, demonstretur qualiter de regia vestitura Avi & Patris nostri & nostra exierunt, (quia plures inde per mendacium quædam obtinuerunt, & quidam plura per fraudem obtinent) ita & de rebus quæ in Ecclesiarum vestitura fuerunt, unde quæstio fuerit, demonstretur quâ auctoritate in proprietatem eas quisque obtineant. Et quoniam quidam non contradicunt quòd res & mancipia quæ tenent, in vestitura nostra vel antecessorum nostrorum sive Ecclesiarum Dei non fuissent, sed Patres illorum morientes eis in hereditatem dimiserunt, ideo non volunt inde ullam auctoritatem ostendere, sed suam hereditatem probare, contra illos dicitur quia potest fieri ut aliquis de fisco regio vel de rebus Ecclesiæ aliquid proprindat aut per fraudem obtineat, & mortuo illo filius ejus aut filia illas res tenere in hereditatem velit. Propterea per Capitula Avi & Patris nostri, quæ Franci pro lege tenenda judicaverunt, & fideles nostri in generali placito nostro conservanda decreverunt, discernendum est de quali hereditate auctoritas non debet requiri, sed legitima hereditas ab aliquo approbari. Ostenditur enim in eis Capitulis ubi de rebus alienis alicui per malum ingenium venditis vel datis loquitur, quæ sit unicuique legitima hereditas, cùm dicitur inter alia: Similiter de omnibus justitiis ad eum pertinentibus rationem reddere compellatur, exceptâ suâ legitimâ hereditate, quæ ei per successionem parentum suorum legitimè evenire debuit. Et de hac legitima hereditate non est auctoritas requirenda. Sed si interpellatio inde fuerit, legitima hereditas approbanda. Quia verò de rebus ex fisco regio & de rebus ecclesiasticis, quæ ita, ut in eisdem Capitulis habetur, contineri debent sicut res ad fiscum dominicum pertinentes contineri solent, auctoritas est requirenda, per quam auctoritatem quisque illas retineat, in ipsis Capitulis demonstratur, cùm dicitur: *Ubicunque commutationes tam tempore nostro quàm tempore genitoris & avi nostri legitimè & rationabiliter atque utiles Ecclesiis Dei factæ sunt, permaneant. Ubicunque verò inutiles & incommodæ atque inrationabiles factæ sunt, dissolvantur, & recipiat unusquisque quod dedit. Ubi verò mortua manus interjacet, aut alia quælibet causa quæ (rationabilis**) *esse videatur, inventa fuerit, diligenter describatur, & ad nostram notitiam perferatur.* Sed & justum atque rationabile videtur ut si rectores Ecclesiarum negligenter res quas acceperunt in commutationem neglexerunt, & commutantes commutatas excoluerunt, non compensentur excultæ & neglectæ æqualiter: sed sicut tunc fuerunt compensentur quando commutatæ fuerunt. Et ita compensatio ad nostram notitiam perferatur, & nostro ac fidelium nostrorum judicio, utrum permanere an dissolvi debeant istæ commutationes, decernatur.

Capitular. lib. V. cap. 110. Add. IV. cap. 108.

* [*Sirmondus, rebellis. Vide* Notas Baluzianas *infrà* p. 1114.]

IX.

Ut sicut in Capitulis avi & patris nostri continetur, Missi nostri, ubi boni Scabinei non sunt, bonos Scabineos mittant; & ubicunque malos Scabineos inveniunt, eiciant*, & totius populi consensu in locum eorum bonos eligant; & cùm electi fuerint, jurare eos faciant ut scienter injustè non judicent.

Add. IV. cap. 105.

* [*Sirmondus*, ejiciant.]

X.

Volumus ut secundùm Capitulare avi & patris nostri, quicunque de Scabineis deprehensus fuerit propter munera aut propter amicitiam injustè judicasse, per fidejussores mussus ad præsentiam nostram veniat. Et omnibus Scabineis denuntietur ne quis etiam justum judicium vendere præsumat.

Ibid. c. 107.

XI.

Volumus ut secundùm Capitulare avi & patris nostri, in comitatu omni hi qui meliores & veraciores inveniri possunt, eligantur à Missis nostris ad inquisitionem faciendam & rei veritatem discendam, & ut adjutores Comitum sint ad justitias faciendas.

Ibid. 106.

XII.

Volumus ut secundùm Capitula avi & patris nostri & nostra mallus neque in Ecclesia neque in porticibus, aut atrio Eccle-

Capitular. lib. IV. cap. 28.

siæ, neque in mansione Presbyteri juxta Ecclesiam habeatur : quia non est æquum ut ibi homines ad mortem judicentur & dismembrentur & flagellentur ubi si confugerint, secundùm aliud Capitulum pacem habere debent. Domus verò, sicut in Capitulis avi & patris nostri continetur, à Comite in loco ubi mallum tenere debet construatur, quatenus propter calorem solis & pluviam publica utilitas non remaneat. Minora verò placita Comes, sive intra suam potestatem, vel ubi impetrare potuerit, excepto in Ecclesia, & porticibus, atque atrio Ecclesiæ, & mansione Presbyteri, habeat, sicut in eisdem Capitulis continetur.

Suprà tit. XI. c. 7.

Capitular. lib. IV. c. 28.

TITULUS XLVI.

RECLAMATIO EPISCOPI BARCINONENSIS APUD ATTINIACUM.

ANNO Incarnationis Dominicæ DCCCLXXIV. *hæc quæ sequuntur Capitula Domnus Rex Karolus in Attiniaco kalend. Julii statuit.*

Cap. I.

Episcopus Barcinonensis * se reclamavit quòd Tyrsus Presbyter Cordubensis in Ecclesia intra muros ipsius civitatis sita seorsùm conventus agens, penè duas partes ex decima ipsius civitatis sibi usurpat, & sine illius licentia Missas & baptisteria in eadem civitate præsumit celebrare, & convocatos ab Episcopo ad matrem Ecclesiam, etiam in solemnitatibus Paschæ ac Nativitatis Domini, ad se revocat, atque contempto Episcopo eis communionem largitur. Unde sacrum Nicænum Concilium dicit : *Quicunque temerè ac periculosè, neque timorem Dei præ oculis habentes, nec agnoscentes Ecclesiarum regulam, discedunt ab Ecclesia Presbyteri aut Diaconi vel quicunque sub regula prorsus existunt, hi nequaquam debent in aliam Ecclesiam recipi ; sed omnem necessitatem convenit illis imponi ut ad suas parochias revertantur. Quòd si non fecerint, oportet eos communione privari.* Hoc de Tyrso, qui inregulariter à sua civitate discessit, decretum est. Cæterùm de ipso & de aliis contemptoribus Antiochenum Concilium dicit : *Si quis Presbyter aut Diaconus Episcopum proprium contemnens, se ab Ecclesia sequestravit, & seorsum colligens altare constituit, & commonenti Episcopo non adquieverit, nec consentire vel obedire voluerit semel & iterum convocanti, hic damnetur omnimodò, nec ultrà remedium consequatur, quia suam recipere non potest dignitatem. Quòd si Ecclesiam conturbare & sollicitare persistit, tanquam seditiosus per potestates exteras opprimatur.* Hinc etiam Africæ provinciæ Canones decreverunt. Sed tantùm hoc Capitulum de Antiocheno Concilio posuisse sufficiat. De basilicis autem & decimis sacri Canones decreverunt ut omnes basilicas, quæ per diversa loca constructæ sunt, vel quotidie construuntur, secundùm priorum Canonum regulam in ejus Episcopi, in cujus territorio positæ sunt, potestate consistant. Et sanctus Gelasius in decretis suis : *Quatuor*, inquit, *tam de reditu quàm de oblatione fidelium, prout cujuslibet Ecclesiæ facultas admittit, sicut dudum rationabiliter est decretum, convenit fieri portiones : quarum una sit Pontificis, altera Clericorum, pauperum tertia, quarta fabricis applicanda. De quibus sicut Sacerdotis intererit integram ministris Ecclesiæ memoratam dependere quantitatem, sic Clerus ultra delegatam sibi summam nihil insolenter noverit expetendum. Ea verò quæ ecclesiasticis ædificiis adtributa sunt, huic operi veraciter prorogata locorum doceat instauratio manifesta Sanctorum : quia nefas est, si sacris ædibus destitutis in lucrum suum Præsul impendia his designata convertat. Ipsam nihilominus adscriptam pauperibus portionem, quamvis divinis rationibus se dispensasse monstraturus esse videatur, tamen, juxta quod scriptum est, ut videant opera vestra bona & glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est, oportet etiam præsenti testificatione prædicari, & bonæ famæ præconiis non taceri.* Et hæc quidem de reditibus illis & oblationibus fidelium decreta sunt quæ specialiter ad Episcopos Ecclesiarum in illis regionibus pertinent quæ non abundant rebus, sed tantùm de fidelium decimis ac votis subsistunt. Cæterùm de rusticanis parochiis, quantum Episcopus in partibus Septimaniæ atque Galliciæ à Presbyteris exigere debeat, Bracarense Concilium capitulo secundo & Toletanum Concilium capitulo quarto

*[Frodoinus, Vide Notas Sirmondicas, infrà p. 803.]

Can. 16.

Can. 5.

Aurel. 1. cap. 17.

Cap. 27.

demonſtrant. De his autem qui contra auctoritatem & Barcinonenſis Epiſcopi voluntatem Tyrſum Preſbyterum in Eccleſia Barcinonæ civitatis retinent, Capitulare Auguſtorum Domni Karoli & Domni Hludouvici decernit hoc modo: *De his qui ſine conſenſu Epiſcopi Presbyteros in Eccleſiis conſtituunt, vel de Eccleſiis eiciunt, vel ab Epiſcopo vel à quolibet Miſſo dominico admoniti obedire noluerint, ut bannum noſtrum rewadiare cogantur, & per fidejuſſores ad Palatium noſtrum venire jubeantur: & tunc nos decernamus utrum nobis placeat ut aut illum bannum perſolvant, aut aliam harmiſcaram ſuſtineant.* Quia verò longum eſt iſtos ad præſentiam Regis adducere, vel periculoſum eſt longiùs à marcha * eos abducere, Domnus Rex commendabit ſuo Marchioni qualiter eos diſtringat atque caſtiget. De decimis verò quæ in poteſtate & diſpoſitione Epiſcopi eſſe debent, quas illi à matre Eccleſia abſtrahunt, & pro ſuo libitu alibi donant, idem Capitulare dicit: *Quicunque decimam abſtrahit de Eccleſia ad quam per juſtitiam debet dari, & eam præſumptiosè vel propter munera aut amicitiam vel aliam quamlibet occaſionem ad aliam Eccleſiam dederit, à Comite vel à Miſſo noſtro diſtringatur ut ejuſdem decimæ quantitatem cum ſua lege reſtituat.* Et item: *De his qui nonas & decimas jam per multos annos aut ex parte, aut ex toto dare neglexerunt, volumus ut per Miſſos noſtros conſtringantur ut ſecundùm Capitularem priorem ſolvant unius anni nonam & decimam cum ſua lege, & inſuper bannum noſtrum. Et hoc eis denuntietur, quòd quicunque hanc negligentiam iteraverit, beneficium unde hæc nona & decima perſolvi debuit amiſſurum ſe ſciat.*

Capitular. lib. V. c. 91. Add. IV. cap. 95.

* [A Pyrenæo. *Vide* Notas Sirmondicas, *infrà* pag. 803.]

Capitular. lib. V. cap. 276. Add. IV. 100. 166.

Capitular. lib. V. cap. 276. Add. IV. 99 164.

II.

De hoc quòd ſe reclamavit quoniam caſtrum Terracinenſe ſuæ ſubditum poteſtati, factione Baionis, per Preſbyteri inſolentiam ſuo reſultat miniſterio, definitio præfati Antiocheni Concilii ſequenda eſt in cauſa inſolentis Preſbyteri. Contra factionem autem Baionis ſequendum eſt Capitulum Carthaginenſis Concilii, quo dicitur: *Viſum eſt univerſis ab Imperatoribus poſtulari defenſores, propter afflictionem pauperum, quorum moleſtiis ſine intermiſſione fatigatur Eccleſia, ut defenſores eis adversùs potentias divitum cum Epiſcoporum proviſione delegentur.* Sequendum eſt etiam ſuprà poſitum capitulum ex Capitulari Auguſtorum, de his qui ſine conſenſu Epiſcopi Preſbyteros in Eccleſiis ſuis conſtituunt, vel de Eccleſiis eiciunt.

Concil. Afric. IV. c. 5.

III.

De hoc quòd ſe reclamavit quia Gothus quidam Madaſcius fraude atque ſubreptione per præceptum Eccleſiam ſancti Stephani nobilem & antiquam impetravit; ubi, poſtpoſito Dei cultu, fœda efficitur converſatio ruſticorum. Et ſimiliter Ricoſindus Gothus fraude & ſubreptione agrum ſanctæ Eulaliæ per præceptum obtinuit. Juſſio regia hæc per fideles Miſſos diligenter ac veraciter inquirere jubeat, & ipſam inquiſitionem per fidelium cuſtodiam ſub ſigillo ad notitiam ſuam perferri faciat. Et ſi inventum fuerit quòd prædicta Eccleſia ſancti Stephani & ager ſanctæ Eulaliæ à præfatis Gothis per præcepta obtenta ſunt, ipſa præcepta ſecundùm legem ſigillentur, & unà cum ipſa inquiſitione ad præſentiam regiam perferantur; ut ſecundùm jura forenſia, qui in precibus fuêre mentiti, non illis proſint quæ impetraverunt, & ibi careant ipſo ſcriptorum beneficio quò perducentur reſcripta, & regiâ magnificentiâ recipiat quod eſt ſui juris Barcinonenſis Eccleſia.

TITULUS XLVII.

SYNODI PONTIGONENSIS.

Vide Goldaſt. Conſt. Imper. tom. 3. pag. 291. Sirmondus, Conc. Galliæ t. 3. pag. 437. Scriptores coætanei, part. 2. pag. 401.

SYNODUS quæ fuit acta apud Ticinum Palatium anno Incarnationis Dominicæ DCCCLXXVI. *Indictione* IX. *menſe Februario; & poſteà fuit confirmata ipſa Synodus apud Pontigonem, cum Miſſis Domni Apoſtolici Johannis aliiſque multarum provinciarum Epiſcopis.*

Electio Karoli Imperatoris ab Italici Regni Episcopis et cæteris confirmata.

Gloriosissimo & à Deo coronato, magno & pacifico Imperatori, Domno noſtro Karolo perpetuo Auguſto, nos quidem omnes Epiſcopi, Abbates, Comites, ac reliqui, qui nobiſcum convenerunt, Italici regni Optimates, quorum

nomina generaliter ſubter habentur inſerta, perpetuam optant proſperitatem & pacem. Jam quia divina pietas vos beatorum Principum Apoſtolorum Petri & Pauli interventione per vicarium ipſorum Domnum videlicet Johannem ſummum Pontificem & univerſalem Papam ſpiritualemque patrem veſtrum ad profectum ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtrorumque omnium invitavit, & ad imperiale culmen ſancti Spiritûs judicio provexit, nos unanimiter vos protectorem, dominum, ac defenſorem omnium noſtrûm eligimus: cui & gaudenter toto cordis affectu ſubdi gaudemus, & omnia quæ ad profectum totius ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtrorumque omnium ſalutem decernetis & ſancietis, totis viribus, annuente Chriſto, concordi mente & promptâ voluntate obſervare promittimus.

Et ſubſcripſerunt illi qui in Italia adfuerunt.

Anſpertus ſanctæ Mediolanenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus ſubſcripſi.
Johannes ſanctæ Aretinæ Eccleſiæ humilis Epiſcopus ſubſcripſi.
Johannes Epiſcopus ſanctæ Ticinenſis Eccleſiæ ſubſcripſi.
Benedictus Cremonenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Teudulfus Tertonenſis * Epiſcopus ſubſcripſi.
Adalgaudus Vercellenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Azo Eporedienſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Gerardus exiguus in exigua Laudenſi Eccleſia Epiſcopus ſubſcripſi.
Hilduinus Aſtenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Ratbornus ſedis Auguſtanæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Leodoinus Mutinenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Hildradus Albenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Bodo humilis ſanctæ Aquenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.

* [*Sirmondus*, Dertonenſis, *&c.*]

Sabbatinus Jenuenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Eilbertus Comenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Adelardus ſervus ſervorum Dei Veronenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Ego Paulus ſanctæ Eccleſiæ Placentiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Ego Andreas ſanctæ Florentinæ Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Reginerius Abbas ſubſcripſi.
Signum Boſonis incliti Ducis & ſacri palatii Archiminiſtri atque Imperialis Miſſi.
Signum Richardi Comitis.
Signum Walfridi Comitis.
Signum Liutfridi Comitis.
Signum Alberici Comitis.
Signum Supponis Comitis.
Signum Hardingi Comitis.
Signum Bodradi Comitis palatii.
Signum Cuniberti Comitis.
Signum Bernardi Comitis.
Signum Airboldi Comitis.

Acta ſunt hæc in palatio Ticinenſi anno Domini DCCCLXXVI. *regni Domni Imperatoris Karoli Hludouvici Auguſti piæ memoriæ filii in Francia* XXXVI. *imperii primo, Indictione* IX.

Confirmatio Cisapinorum.

Sicut Domnus Johannes Apoſtolicus & univerſalis Papa primò Romæ elegit atque ſacra unctione conſtituit, omneſque Italici regni Epiſcopi, Abbates, Comites, & reliqui omnes qui cum illis convenerunt, Domnum noſtrum glorioſum Imperatorem Karolum Auguſtum unanimi devotione elegerunt ſibi protectorem ac defenſorem eſſe, ita & nos, qui de Francia, Burgundia, Aquitania, Septimania, Neuſtria, ac Provincia pridie Kalendas Julii in loco qui dicitur Pontigonis anno XXXVII. in Francia, ac Imperii primo, juſſu ejuſdem Domni & glorioſi Auguſti convenimus, pari conſenſu ac concordi devotione eligimus & confirmamus.

Et ſubſcripſerunt omnes Ciſalpini Epiſcopi qui adfuerunt, & quorum nomina ſubter ſequentia Capitula, quæ confirmaverunt, tenentur adſcripta. Infrà, pag. 244-246.

[CAPITULUM.

DE HONORE ECCLESIÆ ROMANÆ DEBITO, EJUSQUE IMMUNITATE; DE REBUS ECCLESIÆ NON AUFERENDIS; DE REVERENTIA EPISCOPIS ET SACERDOTIBUS PERSOLVENDA; DE DECIMIS.]

Sirmondus, Concil. Galliæ tom. 3. P. 418.

In nomine Patris & Filii & Spiritûs ſancti. Incipiunt Capitula quæ Domnus Imperator Karolus, Hludouvici Auguſti piæ memoriæ filius, unà cum conſenſu & ſuggeſtione venerabilium Epiſcoporum & illuſ-

trium Optimatum reliquorumque Fidelium ſuorum, ad honorem ſanctæ Dei Eccleſiæ & ad pacem ac profectum totius Imperii ſui, fecit anno Incarnationis Domini noſtri Jeſu Chriſti DCCCLXXVII *. regni verò ſui in Francia XXXVI. Imperii autem ſui primo, Indictione IX. menſe Februario, in Palatio Ticinenſi.

*[Sirmondus, anno 876. Sic etiam legendum videtur; ſi quidem Indictio IX. cadit in hunc annum, non verò in annum 877.]

Cap. I.

[*Ut Romana Eccleſia ab omnibus honoretur.*]

UT ſancta Romana Eccleſia, ſicut eſt caput omnium Eccleſiarum, ita ab omnibus honoretur & veneretur; neque quiſquam contra jus & poteſtatem ipſius aliquid injuſtè agere præſumat: ſed liceat ei debitum tenere vigorem, & pro univerſali Eccleſia paſtoralem exhibere curam, atque ſacris precibus omnium pro omnibus interpellare auctorem.

[*Ut Joanni Papæ honor, obedientiaque ab omnibus exhibeatur.*]

II. Ut honor Domno & ſpiritali patri noſtro Johanni ſummo Pontifici & univerſali Papæ ab omnibus conſervetur; & quæ ſecundùm ſacrum miniſterium ſuum auctoritate apoſtolicâ decreverit, cum ſumma veneratione ab omnibus ſuſcipiantur, (& debita *) illi obedientia in omnibus conſervetur.

*[Sic etiam legit Sirmondus: at manu correxit ut debita, &c.]

[*Ut res Eccleſiæ Romanæ proprias nemo diripiat.*]

III. Et licèt in omnibus id obſervare velimus, præcipuè tamen ſancimus ut in termino beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum Principum nemo in eundo & redeundo, vel ibi morando, aliquam vaſtationem & deprædationem facere præſumat; & quæ ipſius ſanctæ Eccleſiæ propria ſunt, nemo aliquâ iniquâ machinatione ſine voluntate ipſius ſacri Pontificis ſibi vindicare præſumat. Quod ſi quiſquam fecerit, reſtitutis malè præſumptis, immunitatem ipſius Eccleſiæ perſolvat, & bannum noſtrum tripliciter componat.

[*Ut Eccleſiaſticis honor & reverentia præſtetur.*]

IV. Ut eccleſiaſticus honor, & ſacerdotalis atque clericalis reverentia, debitâ competentique ſinceritatis religione ab omnibus amplectatur, & in omnibus cuſtodiatur, ſicut avi & genitoris noſtri monent edicta.

[*Ut Imperatori honor ab omnibus obſervetur.*]

V. Ut imperialis honor ab omnibus fideliter obſervetur; & quæ ab eo ſeu per epiſtolam ſeu per legatos præcipiuntur, à nullo impunè audeant violari.

[*Ut Epiſcopi miniſterium ſuum ſine cujuſquam impedimento & moleſtia peragant.*]

VI. Ut Epiſcopi miniſterium ſuum ſecundùm ſacros & ſancto Spiritu promulgatos Canones peragant, parochias ſuas abſque alicujus impedimento, prædicando, corrigendo, & confirmando circumeant; & in hoc agendo nullus eis contraire & quod ad miniſterium illorum pertinet contradicere in ipſis parochiis audeat, vel eis exinde aliquam moleſtiam inferat; ſed adjutor, ſi oportuerit, invitatus à Pontifice quiſque Eccleſiæ filius exiſtat; ut liceat eis criminalia ſcelera & alia quæque corrigenda inquirere, diſcutere, & dijudicare canonicè. Quod qui temerare protervè præſumpſerit, triplicem legem & triplex bannum noſtrum perſolvat.

[*Ut Epiſcopi per ſe & Preſbyteros prædicationi inſiſtant: & fideles diebus feſtis ad publicas ſtationes occurant, & nullus domi ſuæ Miſſas celebret ſine licentia Epiſcopi.*]

VII. Ut Epiſcopi ſecundùm ſacram juſſionem Domini noſtri Jeſu Chriſti prædicationem per ſe, vel per ſuos congruenter exerceant, & Preſbyteros ſuos ut ſimiliter faciant inſtruere procurent. Et ut ſeculares & fideles laici diebus feſtis, qui in civitatibus ſunt, ad publicas ſtationes occurrant: & qui in villulis & poſſeſſionibus ſunt, ad publicum officium in plebem feſtinent. Et nullus latibuloſa Miſſarum in ſuis domibus officia celebrare præſumat ſine ſui rationabili licentia Epiſcopi.

[*Ut Epiſcopi cum Clero ſuo in clauſtris reſideant: Preſbyteros verò ab Eccleſiis ſuis abeſſe, aut ab eorum poteſtate diſſilire non permittant.*]

VIII. Ut Epiſcopi in civitatibus ſuis proximum Eccleſiæ clauſtrum inſtituant, in quo ipſi cum clero ſecundùm canonicam regulam Deo militent; & Sacerdotes ſuos ad hoc conſtringant ut Eccleſias non relinquant, & aliubi habitare præſumant. Sint etiam ſubjecti proprio Epiſcopo ſecundùm canonicam auctoritatem, nec

per

per contumaciam ab eorum poteſtate diſſiliant. Neque ſeculari poteſtati ad hoc eis commendare ſe liceat, aut eos quilibet recipere audeat, aut contra canonicas leges & debitam Epiſcopi poteſtatem quodammodo defenſentur. Hujuſmodi verò Sacerdotes Epiſcopalis illico cenſura diſciplinis eccleſiaſticis ſubdat. Nec fas eſt omnium eorum ſollicitudinem Epiſcopos non gerere, quibus in committendis ſacris ordinibus dignum viſum eſt communicaſſe.

[*Ut Sacerdotes à fœminarum familiaritate, itemque à venatione, armis militaribus, & habitu non decenti abſtineant.*]

IX. Ut domibus Sacerdotum, propter malæ opinionis famam, habitatio feminarum penitùs tollatur; neque illi in domos earum intrare indiſcretè præſumant, ne nomen Dei, quod abſit, per illos blaſphemetur per quos laudari piè & jugiter debet. Venationem quoquè nullus tam ſacri ordinis exercere præſumat; neque arma militaria pro qualicunque ſeditione portare audeat, aut habitum quemlibet tantum apicem ſacerdotii non decentem aſſumat.

[*Ut res Eccleſiaſticas nemo invadat, & quæ cum detrimento Eccleſiæ à Rectoribus diſtractæ ſunt, repetantur.*]

X. Ut res Eccleſiaſticas tam mobiles quàm & immobiles nemo invadere vel auferre præſumat; & quæ à Rectoribus Eccleſiæ hactenùs, ob timorem vel favorem, alicui libellario vel emphyteuticario jure dolosè & cum damni detrimento Eccleſiæ amiſiſſe videntur, ad priſtinum jus revertantur: quatenùs liceat illis quibus earum cura commiſſa eſt, quieto & pacifico ordine eas tenere, & pro nobis ac regno nobis à Deo commiſſo orare, pauperibuſque debita ſtipendia erogare, familiam Eccleſiæ juſtè & rationabiliter regere & gubernare. Tranſgreſſoribus autem indicimus injuſtè præſumpta reſtituere, & ſicut ſuperiùs præfixum eſt, triplicem legem & triplex bannum noſtrum perſolvere.

[*Ut decimæ abſque fraude offerantur, & à Preſbyteris Epiſcopi arbitrio diſpenſentur. Et de baptiſmalibus Eccleſiis per earum filios reſtaurandis.*]

XI. Ut decimæ conlaborationum & animalium ſecundùm ſacra præcepta Domino abſque fraude & aliqua retractatione offerantur; & in poteſtate Epiſcopi maneat qualiter Preſbyteris diſpenſentur canonicè. Et ut Eccleſias baptiſmales, quas plebes appellant, ſecundùm antiquam conſuetudinem Eccleſiæ filii inſtaurent.

[*Ut Epiſcopi Comites & vaſſos regios diligant ut filios, & hi Epiſcopos honorent ut patres: & ut Epiſcopi in ſuis Epiſcopiis Miſſorum dominicorum poteſtate fungantur.*]

XII. Ut Epiſcopi Comites & vaſſos noſtros in parochia eorum manentes paterno amore ſecundùm Eccleſiaſticum miniſterium diligant; ipſi verò Comites & vaſſalli ſeu reliqua generalitas prædictos Epiſcopos ut ſanctos patres honorent & venerentur, & ad miniſterium illorum peragendum, ubicunque potuerint, eos adjuvare decertent. Si verò, quod non optamus, eis infeſti, quò minùs quæ Dei ſunt exercere poſſint, reperti fuerint, aut ipſi contra leges officia ſua violaverint, & eos quos venerari debent inquietaverint, ſecundùm Capitulare avi & genitoris noſtri emendent. Qualiter quoque Preſbyteros ac reliquos gradus honorent, ipſius Capitularis forma doceantur. Ipſi nihilominus Epiſcopi, ſinguli in ſuo epiſcopio, miſſatici noſtri poteſtate & auctoritate fungantur.

[*Ut Epiſcopi & Comites in pauperum domibus, niſi rogati, non diverſentur, & ut prædas ac devaſtationes inhibeant.*]

XIII. Ut Epiſcopi & Comites in ſuis miniſteriis commorantes in ſuis conſiſtant domibus cum ſuis vaſſaliis, neque præſumant occaſione hoſpitii in pauperioris cujuſpiam vicini domo, niſi rogati, commorari; quia ob hoc maximè deprædationes & diſcordias hactenùs pullulaſſe manifeſtum eſt. Prævideant quoque, ſecundùm miniſterium unuſquiſque ſuum, ne in poteſtate illorum prædæ & devaſtationes fiant. Et ſi aliqui hoc facere tentaverint, omni ſuâ virtute illis reſiſtant. Et ſi ipſi per ſe conſtringere illos ad emendationem non potuerint, conſtitutis Miſſis noſtris renuntient, ut ipſorum judicio legaliter ſecundùm Capitulare avi & genitoris noſtri emendent. Quòd ſi & ipſi hoc emendare nequiverint, ad noſtram notitiam perducant.

[*Ut defuncti Epiſcopi facultates nullus invadat, ſed ſucceſſori reſerventur, vel pro illius anima erogentur.*]

XIV. Ut quotiens divinum judicium aliquem Eccleſiæ Præſulem è ſæculo vocaverit, nullus ad ſuimet perditionem facultates ejus invadat, diripiat, & ad jus ſuum

transferat; sed erogatariis & eleemosynariis ecclesiasticis, cum ipsius Ecclesiæ constituto œconomo, liberum sit, canonico more, justè rationabiliterque deputata successori futuro * reservare, vel quibuscunque, sicut expedit, pro ejus spiritu distribuere. Quod qui iniquâ cupiditate transgredi præsumpserit, ut superiùs prælibatum est, inrefragabiliter multetur.

* [Sirmondus, successuro, &c.

[*Ut infideles Regi nemo celet, nec ullam eis sustentationem præbeat.*]

XV. Ut nemo fidelium nostrorum quodammodo aliquem celet quem nostrum scierit infidelem esse, neque ei sustentationem quamcunque præstare pertentet, si eum ad nostram fidelitatem revocare nequiverit. Quicunque autem contra hæc fecerit, prædecessorum & progenitorum nostrorum judicium experietur *.

* [Post capit. 15, in Cod. S. Remigii Remensis sequitur consensus Leonis editus infra p. 249, cap. 3.]

[Subscriptiones Episcoporum, Abbatum et Comitum.]

Ansbertus Archiepiscopus subscripsi.
Johannes humilis Aretinæ Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
Adalardus servus servorum Dei sanctæ Veronensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
Adalgaudus Vercellensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
Azo Eporediensis Episcopus subscripsi.
Benedictus Episcopus Cremonensis subscripsi.
Hildradus Albensis Episcopus subscripsi.
Gerardus exiguus Ecclesiæ Laudensis Episcopus subscripsi.
Johannes humilis Episcopus sanctæ Ticinensis Ecclesiæ subscripsi.
Teudulfus Terdonensis Episcopus subscripsi.
Hilduinus Astensis Episcopus subscripsi.
Sabbatinus humilis Jenuensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
Signum Bosonis Ducis & Missi Italiæ atque sacri palatii Archiministri.
Signum Bernardi Comitis.
Signum Bodradi Comitis palatii.
Signum Ricardi Comitis.
Signum Airboldi Comitis.
Signum Cuniberti Comitis.
Signum Supponis Comitis.
Signum Alberici Comitis.
Signum item Bernardi.
Signum Hardingi Comitis.
Signum Berardi Comitis *.

* [Subscriptiones omnes quæ precedunt in Sirmondo desunt, referræque fuêre in istius Operibus variis, post illum editis, ex Cod. Bellovacensi.]

Johannes Tuscanensis Episcopus, Legatus sanctæ sedis Apostolicæ & Domni Johannis summi Pontificis & universalis Papæ, in his quæ suprà scripta sunt interfui, consensi, & subscripsi.
Ansegisus Senonum metropolis Episcopus, sanctæ & Apostolicæ sedis per Domnum Johannem summum Pontificem Papam Vicarius, interfui, consensi, & subscripsi.
Johannes Aretinus Episcopus, sanctæ sedis Apostolicæ Legatus, interfui, consensi, & subscripsi.
Hincmarus Remorum Archiepiscopus subscripsi.
Frotarius Archiepiscopus consensi & subscripsi.
Aurelianus Lugdunensis Ecclesiæ Episcopus in Christi nomine roboravi *.
Ottramnus Viennensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
Johannes Rotomagensis Ecclesiæ Archiepiscopus subscripsi.
Bertmundus Ebredunensis Ecclesiæ Archiepiscopus subscripsi.
Ragenelmus Tornacensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
Walterus humilis Aurelianensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
Gerboldus Cabillonensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
Gislebertus Carnotensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
Hildeboldus Suessionensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
Rostagnus sanctæ Arelatensis Ecclesiæ humilis Episcopus subscripsi.
Isaac Lingonensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
Lantbertus Matiscensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
Ingelwinus sanctæ Parisiacensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
Geroldus Ambianensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
Abbo Nevernensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
Johannes Cameracensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
Hadebertus Silvanectensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
Odo Belgivacorum Episcopus in Christi nomine subscripsi.
Ratbertus Valentinæ Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
Bernarius Gratianopolitanæ Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
Angenulfus Gabalitanensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
Birico Wapincensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.

* [In Sirmondo subscriptio *Aureliani* præcedit subscriptionem *Frotarii*.]

Alduinus Avinionenſis * Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Wido Vallavenſis * Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Hildebrannus Sagenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Willebertus humilis Catalaunorum Epiſcopus ſubſcripſi.
Ragenfridus Meldenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Heirardus Lixovienſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Sigenandus Conſtantienſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Ætherius Vivarienſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Erchambertus Bajocenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Hedenulfus Laudunenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Agilmarus Arvernenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Anſelmus Lemovicenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Adalbertus Morinenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Willelmus Cadurcorum Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Lupus Albienſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Ottulfus ſanctæ Trecaſſinæ Eccleſiæ humilis Epiſcopus ſubſcripſi.
Berardus Viridunenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Arnaldus Leucorum Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Franco Tungrenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Theodoricus Veſontiorum Eccleſiæ Archiepiſcopus ſubſcripſi.
Wala Autiſiodorenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Adalgarius Auguſtidunenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Hemico Dienſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Aimarus Ruthenenſium Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Theotarius Gerundenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi.
Hugo Abba.
Albuſtus Abbas ex monaſterio quod vocatur Bethleem ſive Ferrarias.
Hilduinus Abbas & Bibliothecarius.
Wlfardus Abba ſcripſit & ſubſcripſit.
Gauzlenus Abba & Archicancellarius.

* [Sirmondus, Avenionenſis.]
* [Sirmondus, Vellavenſis.]

TITULUS XLVIII.

ACTORUM Synodi Pontigonenſis Editio altera, illa fortaſſe quam cum Legatis Apoſtolicis dictaſſe & in Synodo legiſſe dicitur Odo Epiſcopus Bellovacenſis. Sirmondus, Conc. Galliæ, t. 3. pag. 444.

Sancta Synodus quæ in nomine Domini vocatione Domni Johannis ter beatiſſimi ac univerſalis Papæ, & juſſione Domni Karoli perpetuò Auguſti congregata eſt in loco qui vocatur Pontigonis anno Incarnationis Dominicæ DCCCLXXVI. Indictione IX. regni præfati invictiſſimi Imperatoris XXXVII. imperii autem primo, XVII. kalendas Auguſti, hæc Capitula quæ ſubter adnexa ſunt inſtituit.

Cap. I.

Obeunte Hludouvico, qui Romani imperii jura regebat, Domnus Johannes ter beatiſſimus Papa per Gadericum Veliternenſem, Formoſum Portuenſem, Johannem Aretinum venerabiles Epiſcopos Domnum Karolum tunc Regem ad limina beatorum Apoſtolorum invitavit, eumque Eccleſiæ ipſius defenſorem ac tutorem elegit, imperialique diademate coronavit, eum præ cunctis ſolum & ſpecialem eligens qui Romani imperii ſceptra teneret. Cujus ſacris inſtitutionibus pro debito parentes, quod ipſe inſtituit inſtituimus, & quod ipſe confirmavit pari conſenſu omnes firmamus.

II.

Congregatâ igitur in Romana urbe ſanctâ Synodo, ante adventum prædicti Domni Imperatoris, miſit cum conſenſu omnium epiſtolas Hludouvico Regi, filiis quoque ipſius, Archiepiſcopis, Epiſcopis, Abbatibus, ac reliquis Primoribus regni ſui, monentes eos apoſtolicâ auctoritate more paterno ſervare quæ pacis ſunt, ne videlicet aliquam inreptionem in regno præfati Auguſti facilè tentarent uſque dum ſimul ad mutuum colloquium venirent, &

ipſe inter eos & de pace conſervanda & de jure regnorum ſecundùm ſibi à Deo miniſterium creditum decerneret pariter & diſcerneret. Quas epiſtolas per Odonem Bellovacorum venerabilem Epiſcopum ſibi deſtinatas & bis delatas omninò recipere renuerunt.

III.

Ipſe verò apoſtolica & paterna monita parvipendens, & fraterna fœdera diſrumpens, hoſtili manu tyrannico more fraternum regnum depopulando invaſit; homicidia, ſtupra, adulteria, ſacrilegia, & innumera mala quæ enumerari nequeunt, auctoritas facientium perpetravit.

IV.

Hæc mala audiens ter beatiſſimus Papa perpetrata eſſe in regno ſpiritalis filii ſui Domni Karoli ſemper Auguſti, tactus dolore cordis acceleravit mittere Miſſos ſuos, Johannem videlicet, & Johannem venerabiles Epiſcopos, cum aliis ſuis epiſtolis, volens eum monere ut à tanto malo pœnitudinem de præteritis ageret, & tandem fraternum regnum invadere deſineret. Quorum legationem ſecundò commonitus necdum recipere voluit.

V.

Poſt hos denique miſit iterum alios Legatos, Leonem ſcilicet ſanctiſſimum Gabinenſem Epiſcopum & ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Miſſum & Apocriſiarium, pariterque & Petrum Foroſemproniatem venerabilem Epiſcopum, hæc eadem obſecrando, monendo proteſtans. Quorum monita utrum recipere velit, adhuc ambiguum conſtat.

VI.

Verùm quia præfatus Leo Gabinenſis reverentiſſimus Epiſcopus & ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Miſſus & Apocriſiarius, ſeu & Petrus Foroſemproniatis Epiſcopus, pro quibuſdam utilitatibus eccleſiaſticis morari hîc diutiùs nequeunt, neque Epiſcopos de longinquo venientes fatigare longiùs dignum eſt, decreverunt Johannem Tuſcanenſem & Johannem Aretinum venerandos Epiſcopos, qui legationem præfatorum pariter cum priori legatione ſuſcipientes, ea quæ peragenda ſunt, cum cæteris Epiſcopis, quos communi conſenſu elegerint, vice omnium Epiſcoporum, quicquid ſeu in evocando ſeu in contemptoribus feriendo definierint, apoſtolicâ auctoritate liberè definiant, & quicquid ipſi deliberaverint, & Domnus Apoſtolicus cum omni ſancta Romana Eccleſia determinabit & in perpetuum manſurum ſtatuet & firmabit.

VII.

Sicut Dominus Papa Johannes ſanxit, connivente & conſentiente & condecernente Domno & glorioſiſſimo Karolo Imperatore ſemper Auguſto, Anſigiſum venerabilem Epiſcopum, Senonum Archiepiſcopum, ſuam vicem tenere & primatum ei Galliæ & Germaniæ contulit in evocanda ſynodo & definiendo canonicè ſi quælibet inſurrexerint neceſſaria, & ut graviora ad ipſius notitiam referat, & nos unanimiter omni devotione laudamus, & ut ita ipſe primatum teneat Galliæ & Germaniæ decernimus & ſancimus.

VIII.

Synodum quam Domnus Johannes Apoſtolicus & univerſalis Papa ſuper quorundam depoſitionem, Formoſi ſcilicet Portuenſis Epiſcopi, & Gregorii Nomenculatoris, ſeu & Stephani Secundicerii, & Georgii Veſterarii, cæterorumque ſuorum complicum, ſicut in epiſtola ipſius ad nos miſſa continetur, nuper inſtituit, & nos ſecundùm juſſionem ipſius, in nullo à capite diſſidentes, conſentiendo decernimus, omnibuſque apoſtolicis illius ſanctionibus per omnia parentes ſicut decet obedimus.

IX.

Cenſuram verò quam Domnus Apoſtolicus ſuper nefandiſſima acta Hludovici Regis & complicum ejus, niſi reſipuerint, & debitam obedientiam Sedi Apoſtolicæ exhibuerint, ſtatuit & firmavit, omnes nos qui ad præſentem Synodum convenimus, unanimiter decernimus atque firmamus.

[*Sequebatur poſt hæc in Codice Sancti Remigii Remenſis confirmatio Synodi Ticinenſis, cum Epiſcoporum ſubſcriptionibus, ut ſuprà pag.* 237 & 238.]

TITULUS XLIX.

ALIA QUÆDAM ACTA EJUSDEM SYNODI PONTIGONENSIS.

[*De Hludouvico Rege ; de Presbytero infammato ; de novo Hincmari juramento.*]

Cap. I.

Sirmondus, Concil. Galliæ, t. 3. p. 446.

Libellus proclamationis Ecclesiæ Remensis adversùs Hludouvicum Regem Karolo Imperatori oblatus in Synodo Pontigonensi.

PATERNIS magisteriis instruimur ut si qua majora negotia vel majores causæ exortæ fuerint, ad Sedem Apostolicam, prout auctoritas docet & mos antiquus obtinuit, semper referantur. Ideòque quia imperialem excellentiam vestram Synodo præesse & Vicarios Sedis Apostolicæ præsto nobis adesse gaudemus, calamitates & miserias Ecclesiæ nostræ ac filiorum nostrorum, quas hoc anno ab Hludouvico Rege itemque Hludouvico filio ejus & complicibus eorum, cædes videlicet, homicidia, adulteria, fornicationes, rapinas, sacrilegia, & cætera flagitia quæ nullus enumerare potest, Ecclesia nostra perpessa est, vestræ serenitati innotescimus, obsecrantes ut pro Dei omnipotentis amore, & pro ingenita vobis benignitate, ac pro ministerio impositio, nobis & Ecclesiæ nostræ ac filiis nostris secundùm pervulgatam omnibus vestram sapientiam consulatis pariter ac succurratis, ne de cætero talia ac tanta mala Ecclesia nostra ac regnum patiatur qualia hactenùs passa est.

II.

Definitio Synodi Pontigonensis de Adalgaudo Presbytero infamato.

Sirmond. ibid.

Pridie Idus Julii, in loco qui vocatur Pontigonis, ita de Adalgaudo Presbytero à Legatis Sedis Apostolicæ, Leone Apocrisiario sanctæ sedis Romanæ, Petro, Johanne, itemque Johanne Legatis memoratæ sanctæ sedis, ac Ansegiso Vicario ejusdem sanctæ sedis, & ab omni Concilio definitum est ut illi propria Ecclesia reddatur, & à præfatis kalendis quatuor mensium dilatio ad famam suam purgandam illi concedatur. Si post quatuor menses purgare se canonicè non potuerit, nulla ejus vox posteà penitùs audiatur.

III.

Consensus Leonis Episcopi Missi & Apocrisiarii, cùm post Synodum discessurus esset.

Sirmond. ibid.

Quia Domnus noster Johannes sanctissimus & ter beatissimus Papa nos quidem, me scilicet Leonem Gabinensem Episcopum & sanctæ Romanæ Ecclesiæ Missum & Apocrisiarium, & Petrum venerabilem Forosemproniatem Episcopum, ad hoc in has partes direxit, ut ceu pridem per venerabiles Episcopos Johannem videlicet & Johannem mandaverat, vestrâ sanctitate adgregatâ, de negotiis quæ inter utrosque fratres hoc anno emerserant determinaremus, sed nos ob quasdam sanctæ Romanæ Ecclesiæ utilitates quia diutiùs morari nequimus, & vestram beatitudinem longiùs fatigare nolumus, hos fratres nostros Johannem videlicet Tuscanensem & Johannem Aretinum venerabiles Episcopos vobiscum morari decrevimus usque dum res unde agitur optatum finem divinâ favente gratiâ accipiat : qui quicquid seu in evocanda Synodo, seu in definiendo, seu in contemptoribus feriendo definierint, Apostolicâ auctoritate liberè definiant, & quicquid ipsi deliberaverint, & Domnus Apostolicus cum omni sancta Romana Ecclesia determinabit & in perpetuum mansurum statuet & firmabit.

IV.

Juramentum quod Hincmarus Archiepiscopus edere jussus est apud Pontigonem.

Hincmar. epist. 61. Sirmondus ubi suprà p. 447. Scriptores coætanei, part. 2. pag. 406. 407.

Sic promitto ego quia de isto die in anteà isti Seniori meo, quandiu vixero, fidelis & obediens & adjutor, quantumcunque plus & meliùs sciero & potuero, & consilio & auxilio secundùm meum ministerium in omnibus ero absque fraude & malo ingenio & absque ulla dolositate vel seductione seu deceptione & absque respectu alicujus personæ. Et neque per me, neque per Missum, neque per litteras, sed neque per emissam vel intromissam personam, vel quocunque modo ac significatione, contra suum honorem & suam, Ecclesiæ, atque regni illi commissi quietem & tranquillitatem atque soliditatem machinabo vel machinanti consentiam. Neque unquam aliquod scandalum movebo, quod illius præsenti vel futuræ saluti contrarium vel nocivum esse possit. Sic me Deus adjuvet & ista sancta patrocinia.

Epistola Hincmari, *Remensis Archiepiscopi, ad Joannem VIII. Papam*, Karoli Calvi *nomine, de judiciis & appellationibus Episcoporum & Presbyterorum Ecclesiæ Gallicanæ ad Sedem Apostolicam.* Vide in novo Codice Legum veterum.

TITULUS L.

ACTA SYNODI ROMANÆ

De confirmatione electionis Karoli Imperatoris, Missa per Adalgarium Episcopum Augustodunensem.

Pap. Masson. lib. II. Annal. pag. 139. Scriptores co-ætanei, part. 2. pag. 390 & seq. Goldastus, Constit. Imp. tom. 2. pag. 21 & seq. Sirmondus, Concil. Galliæ, tom. 3. pag. 457 & seq. *Vide* Annal. sancti Bertini ad an. 856.

In vetusto exemplari istius Synodi, ut Sirmondus docet, hæc leguntur de actis ipsis ad Karolum Imperatorem Missis: *Synodus quam attulit Adalgarius Episcopus de parte Johannis Papæ aliorumque Episcoporum Karolo ad* Urbam *civitatem, quando pergebat isdem Karolus Romam.* [*Vide* Notas Sirmondicas *infrà* pag. 806.]

SEQUITUR gesta qualiter Domnus Karolus filius Hludouvici Imperatoris fuit factus Imperator Romæ tempore Johannis Apostolici, anno Incarnationis Domini DCCCLXXVII. *Indictione* X.

SERMO DOMNI APOSTOLICI JOHANNIS IN SYNODO EPISCOPORUM.

Omnibus generationibus, immò cunctis mortalibus liquet qualiter omnipotens & creator universorum Deus in Ecclesiæ suæ parte quæ gemebunda peregrinatur in terris, per generationes & generationes electos suos velut in cœlorum ambitu sidera nova produxerit, ut miro modo in ejusdem Ecclesiæ cœlo fixa, divino lumine radiantia, mœrentium animos inlustrarent, depulsis tetræ mœstitiæ tenebris & diversarum angustiarum dissipatâ caligine. Inter quas tanquam clarissimum sidus diebus nostris ecce nobis Karolum Christianissimum Principem supernâ providentiâ præscitum à se & prælectum ante mundi constitutionem & prædestinatum, non nisi copiosissimâ miseratione circa nostram salutem mota, secundùm placitum suum, juxta quod congruum erat in isto periculoso tempore tribuit, nepotem videlicet illius quondam magni Karoli qui rempublicam prœliis auxit, victoriis dilatavit, sapientiâ decoravit: qui cùm omnes Ecclesias sublimasset, semper hoc ei erat in voto, semper in desiderio, sicut in gestis quæ de eo scripta sunt legitur, ut sanctam Romanam Ecclesiam in antiquum statum & ordinem reformaret. Unde & hanc multis honoribus extulit, multis munificentiis & liberalitatibus ampliavit, adeo ut amissas olim urbes ei restituisset, & ex regni quoque sui parte alias non modicas contulisset. Sed pauca dicta sunt, nisi quæ circa religionis incrementum gessit magna & sublimia memorentur. Religionis quippe statum inter diversorum errorum & pravitatum vepres incultum inventum sacris litteris erudivit, divina pariter & humana scientia perornavit, erroribus expurgavit, ratis dogmatibus saginavit, atque intra brevissimum tempus ita industrio pietatis studio egit ut novus quodam modo videretur mundus, magnis luminaribus venustatus, & variis vernantibus floribus adornatus. Cujus filius, divæ scilicet recordationis Hludouvicus Maximus Imperator pater hujus à Deo electi Principis Karoli semper Augusti, patrium solium adeo religione imitatus, pietate laudabiliter æmulatus est, ut & paterna divini cultûs vota & erga prælatam principalem Ecclesiam liberalitatis insignia pius natus æquipararet & roboraret, sed & uberioribus beneficiis & dapsilibus munificentiis, ut heres gratissimus, ampliaret. Verùm iste hujus præfulgidus filius, Karolus videlicet, de quo nobis sermo est, sereniissimus & tranquillissimus Imperator, qui nobis, ut prætulimus, in quos fines seculorum devenerunt, quique caliginosi temporis ex quadam parte tetras ærumnas & miserias sustinebamus, tanquam splendidissimum astrum ab arce polorum illuxit, non solùm monumenta, progenitorum bonitatem electæ radicis ferens in ramo alacriter æquiparavit, verùm etiam omne prorsùs avitum studium vicit, & universum paternum certamen in causa

religionis atque justitiæ superavit, Ecclesias videlicet Domini diversis opibus ditans, Sacerdotes ejus honorans, hos ad utramque philosophiam informans, illos ad virtutes sectandas adhortans, viros peritos amplectens, religiosos venerans, inopes recreans, & ad omne bonum penitùs subsecutus, & omne malum medullitus detestatus. Quapropter & nos, carissimi fratres, tot ac tantarum dilectionum ejus atque virtutum audientes insignia, & laudabilium longè latèque diffusa morum ejus intuentes indicia, pietatis illius affectus experti frequentissimè ac multifariè viscera, non immeritò intelleximus istum esse proculdubio qui à Deo constitutus esset salvator mundi, multò profectò præstantiùs ac decentiùs ita vocatus quàm Joseph, qui penè solam terram salvavit Ægypti. Unde ab universa sancta Romana plebe, voce almæ illius Annæ sanctæ personam gestantis Ecclesiæ sterilis & fœcundæ, prophetico quodam modo spiritu temulento quotidie clamabatur: I. Reg. 2. 10. *Dominus dabit imperium Regi suo, & sublimabit cornu Christi sui.* Et iterum cum David orabat Rege pariter ac Propheta, Psal. 85. 16. *Da*, inquiens, *potestatem sive imperium puero tuo, & salvum fac filium ancillæ tuæ*, sanctæ videlicet Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ. Unde nos tantis indiciis divinitùs incumbentibus luce clariùs agnitis, superni secreti consilium manifestè cognovimus. Et quia pridem apostolicæ memoriæ decessori nostro Papæ Nicolao idipsum jam inspiratione cælesti revelatum fuisse comperimus, elegimus hunc meritò & approbavimus unà cum annisu & voto omnium fratrum & coepiscoporum nostrorum atque aliorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ ministrorum, amplique Senatûs, totiûsque Romani Populi Gentisque Togatæ, & secundùm priscam consuetudinem solemniter ad Imperii Romani sceptra proveximus, & Augustali nomine decoravimus, unguentes eum oleo extrinsecus, ut interioris quoque Spiritûs sancti unctionis monstraremus virtutem, quâ unxit eum Dominus Deus suus præ consortibus suis, Christum hunc oleo lætitiæ delibutum extrinsecus faciens, & Principem populi sui constituens, ad imitationem scilicet veri Regis Christi filii sui Domini nostri, ita ut quod ipse possidet per naturam, iste consequeretur per gratiam. Deinde non hic perpetuus Augustus ad tanta fastigia se velut improbus intulit, non tanquam importunus fraude aliquâ, vel pravâ machinatione, aut inhianti ambitione ad imperialem apicem aspiravit. Absit. Neque enim sibi honorem præsumptiosè adsumpsit ut Imperator fieret; sed tanquam desideratus, optatus, postulatus à nobis, & à Deo vocatus & honorificatus, ad defendendam Religionem & Christi utique servos tuendos humiliter atque obedienter accessit, operaturus & roboraturus in Imperio summam pacem & tranquillitatem, & in Ecclesia Dei justitiam & exaltationem. Nisi enim nos talem ejus cognovissemus intentionem, nunquam animus fieret noster tam promptus ad ipsius promotionem, & hoc per Sacerdotum Domini manus ministrorum ejus officium, sicut David & Salomon & nonnulli alii Christi Domini, quos nimirum non esse tangendos Spiritus sanctus per Psalmorum cantica protestatur. Quapropter, fratres carissimi, omnes unanimes idipsum sentientes benedicamus Domino, & totis cordis ac corporis vocibus collaudemus, qui, secundùm quod pollicitus est, spernentes sprevit, & glorificantem se glorificavit, quique hunc tantum nobis talemque contulit per quem mœrentium consolatio & Paganorum contritio & Christianorum proculdubio speretur cita redemptio: summamque majestatem ejus & pietatem votis continuis obsecremus ut confirmet hoc in eo, immo & in nobis per eum, quod operatus est in eo à templo sancto suo, quod est in superna Hierusalem. Nosque quod jam in Romana Ecclesia, quæ est magistra, mater, & caput Ecclesiarum, auctore Deo famulatûs nostri ministerio gessimus, preces benedictionis fundentes, & coronam imponentes sceptri & diadema imperii, etiam hic in sancta hac generali fraternitatis nostræ Synodo, ad quam Deo duce pro innumeris necessitatibus & utilitatibus sanctæ Dei Ecclesiæ convenisse dinoscimur, iterato cordis affectibus & oris vocibus & manus subscriptionibus roboremus, nec sint, quod absit, in nobis schismata, quæ Apostolus medullitus execratur, nec animorum alicujus divisionis vel diversitatis dissensio. Psal. 104. 15. I. Reg. 2. 30. I. Cor. 1 10.

Responsio Episcoporum.

Ecce, beatissime & apostolice Domine Papa Johannes, luce clariùs videmus mentem apicis vestri gratiâ sancti Spiritûs inlustratam, qui profectò quos repleverit, ardentes pariter & loquentes facit. Nisi

enim ipſe cor veſtrum inradians tetigiſſet, nec ad tantæ dilectionis erga nos flagrantiam accenderetur, nec ad tot mellifluos & ſalutares effectus, quibus nos proculdubio piè & aſſiduè inſtruitis, proculdubio moveretur. Spiritalem autem filium veſtrum Dominum Imperatorem Karolum Chriſtianiſſimum & manſuetiſſimum Principem tanto jure cupimus & deſideramus auguſtalia Romani ſceptri gubernacula inconcuſſa & immutilata immo augmentata & ampliata fine tenus retinere quantò liquidiùs non per hominem neque ab homine ſublimatum & ad tantum culmen poteſtatis evectum, ſupernâ gratiâ revelante, cognovimus, qui nimirum cordi ſacratiſſimo apoſtolatûs veſtri interiùs inſpiravit ut non vos priùs eligeret, ſed anteà vos eum & eligeretis & diligeretis. Sed & nos, ô Domine & coangelice Papa, veſtigia veſtra ſectantes, & ſalubria monita recipientes, quem amatis amamus, quem dilexiſtis diligimus, quem elegiſtis eligimus, & quod in eo auctore omnium bonorum Deo, ſive divinâ benedictione, ſive ſacrâ unctione, ſive coronæ imperialis impoſitione geſſiſtis, viſcerabili affectu ſequimur, & celebri laude proſequimur, & dignâ honorificentiâ veneramur, atque totius ſenſûs noſtri niſibus ita permanere atque pollere ſemper optamus. Sed & ſi neceſſitas fortaſſis exegerit, totis officii noſtri conatibus adversùs aliter ſentientium molimina reſiſtere ſatagemus. Cum enim, ſecundùm Apoſtolum, non ſit poteſtas niſi à Deo, & hæc præcipuè quæ tam pio collata eſt, haud dubium quin Dei ordinationi reſiſtit qui iſti ordinationi, quæ nobis miniſtrantibus cœlitùs facta eſt, obſtinatâ mente reſiſtit. Apoſtolico quippe culmini, docente ſancto Bonifacio Papâ, nemo umquam obices manus intulit niſi qui de ſe voluit judicari. Durum eſt autem contra ſtimulum calcitrare vel adversùs impetus fluminis conari.

Rom. 13. 1.

Item Summus Pontifex.

Quia igitur, fratres dilectiſſimi, inſpiratio divina omnium noſtrum corda in unum ſenſum & in unum eundemque deliberationis finem direxit, ut ſcilicet unum ſentiamus & unum dicamus omnes, & non ſint in nobis ſchiſmata, quæ in præfato piiſſimo & tranquilliſſimo Imperatore ſpirituali filio noſtro Karolo, auctore Deo, ſive preces benedictionis ſuper caput ejus infundendo, ſive ſacræ unctionis oleo celſum ipſius verticem contingendo, ſive coronam imperii conferendo geſſimus, ſententiæ prolatione, ſi unanimi generalitati veſtræ videtur, & per manuum ſubſcriptionem etiam in præſenti hac venerabili Synodo, ſicut jam hortati ſumus, iteratò promulgemus & roboremus.

Sancta Synodus respondet.

Placet & valde placet in omnibus veſtra ſacratiſſima ſectari veſtigia, neque fas eſt ut à culmine apoſtolatûs veſtri in aliquo diſſentiamus, quem videlicet ipſe Chriſtus Dominus noſter omnium noſtrûm ad vicem ſuam in terris eſſe voluit caput.

Tunc surgens summus Pontifex sententiam protulit, dicens.

Piiſſimi & ſereniſſimi ſpiritualis filii noſtri Karoli magni & pacifici Imperatoris ad imperialia ſceptra electionem & promotionem ante mundi quidem ordinem divinus ordinatam, nuper autem, id eſt, præteritâ nonâ Indictione, per miniſterium noſtræ mediocritatis exhibitam, annuente Deo ex tunc & nunc & in perpetuum firmam & ſtabilem decernimus permanſuram.

Responderunt omnes: *Placet, placet.*

Item.

Si quis tantæ rei divinitus actæ proculdubio inſtitutionem ſuperbiâ aut avaritiâ vel certè aliquo peſſimæ ambitionis inſtinctu perturbare aut violare tentaverit, cujuſcunque ſit ordinis, dignitatis, aut profeſſionis, tanquam Dei inimicus, & ordinationi ejus tyrannide ſævâ reſiſtens, & Eccleſiæ Dei hoſtis, totiuſque pacis & Chriſtianitatis diſſipator, anathemate uſque ad ſatisfactionem teneatur omni tempore annexus.

Responderunt: *Fiat, fiat.*

Item summus Pontifex.

Patratores & incitatores peſſimi hujus conſilii, qui profectò cùm miniſtri ſint diaboli, ſua quærunt, non quæ Jeſus Chriſti, & in imperium ſubintroducere ſimultates & diſcordiam moliuntur, ac fraudulentia immittere ſchiſmata ad confundendam Eccleſiæ unitatem regnique congruum ſtatum & ordinem reique publicæ utilitatem

tem & tranquillitatem conantur, si deinceps in talibus inventi fuerint, si quidem ecclesiastici viri extiterint, tanquam veri schismatici & à capite dissidentes, omnimodis deponantur, laici verò & monachi perpetuo anathemate feriantur.

Et responderunt omnes tertio: *Fiat, fiat, fiat.*

Subscripsit ergo Domnus Papa, & cum eo Episcopi qui adfuerunt.

TITULUS LI.

[APUD COMPENDIUM.]

Exactio Nortmannis constituta.

HÆC exactio à Nortmannis, qui erant in Sequana tempore Karoli Regis, de suo regno fuit facta, ut ab ipsius regno recederent.

Unusquisque Episcopus qui habet Abbatiam, aut Abbas qui similiter habet Abbatiam, aut Comes qui æquè habet Abbatiam, de suo manso indominicato, similiterque & de vassallorum, accipiat de manso indominicato denarios duodecim de manso ingenuili, quatuor denarios de censu dominicato, & quatuor de sua facultate; de servili verò duos denarios de censu, & de sua facultate duos. De omnibus verò Ecclesiis, unusquisque Episcopus vel Abbas de sua solummodò potestate accipiant, de Presbyteris à quocunque plurimum solidos quinque, & de unoquoque juxta quod possibile fuerit; ita ut à quo plurimum, quinque solidos, à quo minimum, quatuor denarios. De Ecclesiis verò quas Comites & vassalli dominici habent, seu de illis qui cum Seniore nostro pergere debent, sive qui remanserint, Episcopus in cujus parrochia consistunt secundùm prætaxatum modum accipere procurabit. De Ecclesiis verò Imperatricis Episcopus similiter accipiet prætaxato modo.

Anno Incarnationis Dominicæ dccclxxvii, *Nonis Maii, in Compendio palatio, de aliqua sed non de tota parte regni quod Domnus Imperator Karolus habuit antequam junior Hlotharius defunctus fuisset, hæc constituta est exactio Nortmannis, qui erant in Sequana, tribuenda, ut à regno ejus recederent.* Aimoinus, lib. V, c. 35.

Episcopi, Abbates, Comites, ac vassi dominici ex suis honoribus de unoquoque manso indominicato donent denarios duodecim de manso ingenuili, quatuor denarios de censu dominicato, & quatuor de facultate mansuarii; de servili verò manso, duos denarios de censu indominicato, & duos de facultate mansuarii. De omnibus verò Ecclesiis, unusquisque Episcopus de suo Episcopatu, vel Abbas de sua solummodò Abbatia, in cujuscumque Episcopi sint parochia, accipiant cum Misso Episcopi in cujus parrochia sunt, de Presbyteris secundùm possibilitatem, quinque solidos, vel quatuor, vel tres, vel duos, vel unum solidum. A quo plurimum, quinque solidos; à quo minimum, quatuor denarios. De Ecclesiis verò Imperatoris & Imperatricis & Comitum ac vassallorum imperialium, tam de illis qui cum Imperatore pergent, quàm & illis qui remanserint, Episcopus in cujus parochia consistunt secundùm prædictum modum conjectum accipiat. De negotiatoribus autem, vel qui in civitatibus commanent, juxta possibilitatem, secundùm quod habuerint de facultatibus, conjectus exigatur.

TITULUS LII.

KAROLI IMPERATORIS APUD CARISIACUM.

[De Eccleſiæ & Imperii regimine.]

HÆC Capitula Conſtituta ſunt à Domno Karolo, glorioſo Imperatore, cum conſenſu Fidelium ſuorum apud Cariſiacum anno Incarnationis Dominicæ DCCCLXXVII. *regni verò ipſius* XXXVII. *imperii autem ſecundo,* XVIII. *kalendas Julias, Indictione decimâ. De quibus quædam ipſe definivit, & de quibuſdam à ſuis Fidelibus reſponderi juſſit.*

Cap. I.

Suprà pag. 5. cap. 1.

DE honore & cultu Dei atque ſanctarum Eccleſiarum quæ auctore Deo ſub ditione & tuitione regiminis noſtri conſiſtunt, Domino mediante, decernimus ut ſicut tempore beatæ recordationis Domni & Genitoris noſtri excultæ & honoratæ atque rebus ampliatæ fuerunt, & quæ à noſtra liberalitate honoratæ atque ditatæ ſunt, de cætero ſub integritate ſui ſerventur; & Sacerdotes ac ſervi Dei vigorem eccleſiaſticum & debita privilegia juxta reverendam auctoritatem obtineant; & eiſdem principalis poteſtas & inluſtrium virorum ſtrenuitas, ſeu reipublicæ adminiſtratores, ut ſuum miniſterium competenter exequi valeant, in omnibus rationabiliter & juſtè concurrant. Et filius noſter hæc ſupraſcripta ſimiliter Deo juvante conſervet.

RP. Primum Capitulum, ſicut Deo inſpirante decreviſtis, omnes conlaudamus & conſervare volumus.

II.

Ut Monaſterium à nobis Compendio in honore ſanctæ Dei genitricis Mariæ conſtructum, à filio noſtro & fidelibus noſtris eo tenore quo cœpimus honoretur, & privilegium à Domno Papa & ab omnibus Epiſcopis confirmatum, imperiale etiam decretum, ab omnibus fidelibus pro Dei & noſtro amore benigniſſimè atque inviolabiliter conſervetur, & à filio noſtro firmetur.

RP. De ſecundo ſimiliter reſpondemus.

III.

Ut tales à vobis eligantur, exceptis illis quibus commendatum habemus, quorum ſpeciali conſilio & adjutorio in præſenti itinere utamur.

RP. De tertio vos, ſicut meliùs Deo inſpirante vidiſtis, regni veſtri defenſionem atque tuitionem, & filii veſtri cuſtodiam per fideles veſtros, tam per Epiſcopos, quàm Abbates & Comites, diſpoſitum habetis, & neceſſarium eſſe cognoſcimus. Ipſam diſpoſitionem nos diſordinare non poſſumus, nec debemus; & qualiter illam meliùs diſponere poſſimus, non ſapimus.

IV.

Quomodo ſecuri eſſe poſſimus quouſque Deo donante huc revertamur, à nullo regnum noſtrum inquietari poſſe, quantùm Deus vos adjuvare voluerit, & veſtrum poſſe extiterit, & quomodo nos de filio noſtro & de vobis ſecuri eſſe poſſimus, & vos de filio noſtro ſecuri eſſe poſſitis, & ipſe de vobis, & ut vos ad invicem credere poſſitis.

RP. De quarto, in quo ſcriptum eſt quomodo vos de filio veſtro ſecuri eſſe poſſitis, reſpondemus quia, Deo gratias, vos eundem filium veſtrum & generaſtis & nutriſtis, & ſub nutrimento veſtro Deus ad hanc ætatem illum perduxit; & nemo noſtrûm illum ampliùs ſalvare poteſt, vel debet, aut ſapit, quàm vos, & in veſtro conſilio & auxilio ac diſpoſitione illius ſalvatio & honor poſt Deum & Sanctos ejus conſiſtit. Et qualiter ad Dei voluntatem & ſanctæ Eccleſiæ & regni veſtri utilitatem ſecuri de illo eſſe poſſitis, in veſtra diſpoſitione manet. Et de hoc quod ibi ſcriptum eſt, quomodo de nobis ſecuri eſſe poſſitis, qualiter uſquedum Deo donante huc revertamini, ut à nullo regnum veſtrum inquietari poſſit, quantùm Deus nos juvare voluerit, & noſtrum poſſe extiterit: reſpondemus quia ſunt ſacramenta quæ vobis fecimus, & eſt profeſſio quam vobis & Clerici & Laici in Cariſiaco fecimus & ſubſcripſimus, & eſt perdonatio quam dominatio veſtra nobis fidelibus veſtris & perdonavit & ſubſcripſit, & eſt profeſſio & ſacramentum quæ in Gundulfi

villa pro novis cauſis emergentibus ex morte Hlotharii & miſſatico Domni Apoſtolici Hadriani & miſſatico Hludouvici nepotis veſtri vobis fecimus. Eſt etiam profeſſio quam Remis & de veſtra fidelitate & de veſtri regni diſpoſitione ac defenſione & de uxore veſtra & de filio veſtro quem habetis, & ſi Deus adhuc etiam alterum dederit, profeſſi fuimus. Quæ omnia hactenùs conſervavimus & conſervamus, & adjuvante Deo uſque ad finem vitæ noſtræ conſervare volumus. Unde pro certo nos veraciter credere poteſtis. Si autem aliquis à præfatis ſacramentis vel profeſſionibus deviavit, hoc ſecundùm rationem & auctoritatem atque conſuetudinem emendet & de cætero conſervet. Si autem talis eſt de veſtris fidelibus qui has profeſſiones non fecit, ſi neceſſe fuerit faciat, & de cætero conſervet. Fideles etiam veſtri poſt mortem fratris veſtri ad vos venerunt. Quale ſacramentum vobis fecerunt, vos ſcitis. Qui autem de illis illud ſacramentum hactenùs conſervavit, de cætero conſervet. Et ſi aliquis ab illo ſacramento deviavit, ſecundùm rationem & auctoritatem atque conſuetudinem hoc emendet, & deinceps conſervet. De hoc quod ibidem ſcriptum eſt, qualiter nos ſecuri de filio veſtro eſſe poſſimus, reſpondemus quia de filio veſtro, quem per Dei gratiam & veſtram diſpoſitionem futurum Seniorem poſt vos habere volumus, nullam firmitatem aliam quærimus niſi hoc quod vos in Capitulari veſtro ſtatuiſtis & decreviſtis, nobis unicuique in ſuo ordine & perſona conſervet. De hoc quod ibidem ſcriptum eſt, qualiter ipſe de nobis ſecurus eſſe poſſit, reſpondemus quod & Remis reſpondimus, quia ſi Deus & vos illum in regni regimine ſublimaveritis, & in parte denominata illum deſignaveritis, ſic ei fideles eſſe cupimus ſicut per rectum eſſe Seniori debemus. De hoc quod ibi ſcriptum eſt, & nobis verbis dixiſtis, ut ad invicem nos credere poſſimus, verbis fideliter nos confirmavimus ut ad Dei voluntatem & veſtram fidelitatem & honorem & ſanctæ Eccleſiæ ac regni veſtri utilitatem ac fidelium veſtrorum ſalvamentum Deo mediante adunati ſimus, quantum unuſquiſque noſtrûm in ſuo ordine & perſona per Dei gratiam ſcire & poſſe habuerit, ut ad invicem nos credamus, & mutuò adjuvemus.

V.

Ut ea quæ per largitatis noſtræ præcepta dilectæ conjugi noſtræ in proprium habere conceſſimus, filius noſter ante nos confirmet; & ex omnibus quæ illi jure beneficiario conceſſimus ſive conceſſerimus, ſi obitus noſter evenerit, & illa nos ſupervixerit, quomodo ſecuri ſumus quatinus illam & ſua omnia filius noſter & fideles noſtri condigno honore ſtudeant conſervare.

RP. De quinto Capitulo, in quo ſcriptum eſt de dilectæ conjugis veſtræ Dominæ noſtræ honore & ſalvamento, & de conſervatione earum rerum quas illi dediſtis, vel dederitis, & de confirmatione à filio veſtro exinde facienda, & filius veſter ad hoc paratus eſt, ſicut jubetis; & nos, quantum ſcierimus & potuerimus, ad hoc parati erimus.

VI.

De filiabus noſtris, cum quo honore ſecundùm Dei voluntatem, & quali ſalvamento aut adjutorio conſiſtere debeant. Quod etiam parvulæ noſtræ filiæ datum habemus, aut deinceps dederimus, cum quali ſecuritate tenere poſſit. Et ſi Deus eam ad perfectam ætatem venire donaverit, in matris ſuæ ſit poteſtate, & à nullo contra ipſius voluntatem vel marito tribuatur, vel ſacrum ei velamen imponatur.

RP. Similiter & de filiabus veſtris, & etiam de parvula filia veſtra, ſicut in Capitulo veſtro continetur, & filius veſter paratus eſt conſervare, & ad hoc conſervandum, quantum ſcierimus & potuerimus, adjutorium præſtabimus.

VII.

De ordinandis ſacris, &, ſi nepotes noſtri, ſui patris imitantes veſtigia, contra nos aut in itinere, aut poſtquam ad diſpoſitum locum Deo duce venerimus, aliquid nobis mali aut regno noſtro machinari voluerint, quomodo illis, Deo juvante, pleniſſimè reſiſtatur.

RP. De ſcaris ordinandis, & de adjutorio, ſi aliquis de nepotibus veſtris aut inter vias aut in Italia vobis aliquod impedimentum facere voluerit, in veſtra diſpoſitione erit qui in iſto regno remaneant, vel qui poſt vos in veſtrum adjutorium pergant.

VIII.

Si antequam redeamus, aliqui honores interim aperti fuerint, conſiderandum quid exinde agatur.

RP. Si antequam, juvante Domino, re-

vertamini, aliquis Archiepiſcopus defunctus fuerit, vicinus Epiſcopus ipſius dioceſeos cum Comite ipſam ſedem prævideat uſque dum obitus ipſius Archiepiſcopi ad veſtram notitiam perveniat. Si aliquis Epiſcopus interim obierit, Archiepiſcopus ipſi ſedi viſitatorem ſecundùm ſacros Canones deputet, qui unà cum Comite ipſam Eccleſiam, ne prædetur, cuſtodiat uſque dum ipſius Epiſcopi obitus ad veſtram notitiam perveniat. Si Abbas vel Abbatiſſa obierit, Epiſcopus in cujus parochia monaſterium illud eſt, unà cum Comite illud monaſterium cuſtodiat uſque dum veſtra juſſio inde fiat.

IX.

Si Comes obierit, cujus filius nobiſcum ſit, filius noſter cum cæteris fidelibus noſtris ordinet de his qui illi plus familiares & propinquiores fuerint, qui cum miniſterialibus ipſius comitatûs & Epiſcopo ipſum comitatum prævideat uſque dum nobis renuntietur. Si autem filium parvulum habuerit, iſdem cum miniſterialibus ipſius comitatûs & Epiſcopo in cujus parochia conſiſtit eundem comitatum prævideat donec ad noſtram notitiam perveniat. Si verò filium non habuerit, filius noſter cum cæteris fidelibus noſtris ordinet qui cum miniſterialibus ipſius comitatûs & Epiſcopo ipſum comitatum prævideat donec juſſio noſtra inde fiat. Et pro hoc nullus iraſcatur, ſi eundem comitatum alteri cui nobis placuerit dederimus quàm illi qui eum hactenus prævidit. Similiter & de vaſſallis noſtris faciendum eſt. Et volumus atque expreſsè jubemus ut tam Epiſcopi quàm Abbates, & Comites, ſeu etiam cæteri Fideles noſtri, hominibus ſuis ſimiliter conſervare ſtudeant; & tam de Epiſcopatibus quàm & de Abbatiis vicinus Epiſcopus & Comes prævideant ne aliquis res eccleſiaſticas vel facultates diripiat, & nullus ad eorum eleemoſynam faciendam impediat. Quòd ſi præſumpſerit, & ſecundùm leges humanas hoc componat, & ſecundùm leges eccleſiaſticas inde Eccleſiæ quam læſit ſatisfaciat, & noſtram harmiſcaram ſecundùm modum culpæ & ut nobis placuerit ſuſtineat.

RP. Cætera capitula reſponſione non egent, quoniam à veſtra ſapientia ſunt diſpoſita & diffinita.

X.

Si aliquis ex Fidelibus noſtris poſt obitum noſtrum, Dei & noſtro amore compunctus, ſeculo renuntiare voluerit, & filium vel talem propinquum habuerit qui reipublicæ prodeſſe valeat, ſuos honores, prout meliùs voluerit, ei valeat placitare. Et ſi in alode ſuo quietè vivere voluerit, nullus ei aliquod impedimentum facere præſumat, neque aliud aliquid ab eo requiratur, niſi ſolummodò ut ad patriæ defenſionem pergat.

XI.

Si aliquâ occaſione filio noſtro aut fidelibus noſtris de noſtro obitu nuntiatum fuerit, non facilè credatur: ſed conveniant ſimul fideles noſtri, & rationabiliter ſecundùm Dei voluntatem omnia à nobis ordinata diſponant.

XII.

Si nos in Dei Sanctorumque ipſius ſervitio mors præoccupaverit, eleemoſynarii noſtri, ſecundùm quod illis commendatum habemus, de eleemoſyna noſtra decertent. Et libri noſtri, qui in theſauro noſtro ſunt, ab illis, ſicut diſpoſitum habemus, inter ſanctum Dionyſium & ſanctam Mariam in Compendio & filium noſtrum diſpertiantur. Id eſt, Hincmarus venerabilis Archiepiſcopus, Franco Epiſcopus, Odo Epiſcopus, Gauzlinus Abba, Arnulfus Comes, Bernardus Comes, Chuonradus Comes, Adalelmus Comes. Similiter de his quæ ad eleemoſynam conjugis noſtræ pertinent, ſi ipſa obierit, faciant. Quæ verò ſuperfuerint, ab ipſis ſalventur uſque ad noſtram, Deo dante, interrogationem.

XIII.

Inveniendum qualem partem imperii, ſi obitus noſter evenerit, ſibi decernendam ſperare filius noſter debeat; & ſi Deus alterum filium nobis interim donare voluerit, quam ipſe habeat. Et ſi aliquis ex nepotibus noſtris ad hoc ſe dignum exhibuerit, vel ſi non fecerit, ſecundùm quod nobis tunc, & cui placuerit, cenſeatur.

XIV.

Ut filius noſter talem ſe & taliter præparet quatenus cùm, Deo juvante, reverſi fuerimus, Romam ire valeat, & ibi Dei & ſanctorum Apoſtolorum, quandiu neceſſe fuerit, ſervitium agere & ibi, Deo adminiculante, in Regem poſſit coronari.

XV.

Qualiter & quo ordine filius noſter in hoc regno remaneat, & qui debeant eſſe

quorum auxilio utatur, & viciſſitudine cum eo ſint. Videlicet ex Epiſcopis aſſiduè ſint cum illo aut Ingiluvinus, aut Reinelmus, ſive Odo, ſeu Hildeboldus. Ex Abbatibus, ſi alia neceſſitas non evenerit, aſſiduè ſint cum eo Welpho, Gauzlinus, & Folco. Ex Comitibus verò, aut Teudericus, aut Balduinus, ſive Chuonradus, ſeu Adalelmus, alternatim cum illo conſiſtent, &, quantò ſæpiùs pro noſtra utilitate potuerint, Boſo & Bernardus. Si versùs Moſam perrexerit, ſint cum eo Franco Epiſcopus, Johannes Epiſcopus, Arnulfus Comes, Giſlebertus, Letardus, Matfridus, Widricus, Gotbertus, Adalbertus, Ingelgerus, Rainerus, unà cum prædictis. Si ultra Sequanam perrexerit, Hugo Abba, Waltherus Epiſcopus, Wala Epiſcopus, Giſlebertus Epiſcopus, & cæteri noſtri Fideles illius partis, unà cum prædictis. Sed & de aliis Fidelibus noſtris, ſecundùm quod in unaquaque parte regni neceſſe fuerit.

XVI.

Si ſubitò evenerit in aliqua parte regni neceſſitas, videtur nobis ut quia, Deo gratias, filius noſter juvenis eſt, non omnes fideles noſtros æqualiter faciat laborare; ſed ſicut nos jam, Deo juvante, ſæpiſſimè fecimus, acceptis ſecum ſtrenuis viris ex fidelibus noſtris, inimicis noſtris inſperatè ſuperveniat, & eos viriliter perterreat; & qui cum eo ire non potuerint, mittant cum eo electos viros, prout neceſſitas fuerit.

XVII.

Adalardus Comes palatii remaneat cum eo cum ſigillo. Et ſi ipſe pro aliqua neceſſitate defuerit, Gerardus, ſive Fredricus, vel unus eorum qui cum eo ſcariti ſunt, cauſas teneat; & vel unâ die in ſeptimana ipſe cauſas teneat; & ubicunque fuerint, de pace prævideant.

XVIII.

Comites quoque per ſuos Comitatus de raptoribus & malis hominibus prævideant qualiter pax fiat, & malla teneant, & omnibus qui hoſtem debent, denuntient ut parati ſint quatinus, ſi neceſſitas fuerit, in Dei & noſtrum ſervitium pergere valeant. Et Miſſi noſtri, qui per omne regnum noſtrum conſtituti ſunt, miſſaticum noſtrum, prout eis opportunum fuerit, agere non negligant.

XIX.

Si werra in regno ſurrexerit, quam Comes per ſe comprimere non poſſit, filius noſter cum fidelibus noſtris eam quantociùs comprimere ſtudeat, antequam malum in regno noſtro accreſcere poſſit.

XX.

Ut filius noſter cum fidelibus noſtris in illa parte regni moretur ubi major neceſſitas fuerit, & nemo in villis noſtris vel in villis uxoris noſtræ manſionaticum accipiat, & nullus homines noſtros ſive alios deprædari audeat, & eorum qui nobiſcum vadunt beneficia & villæ ſub immunitate * maneant. Quòd ſi aliquis præſumpſerit, in triplo componat ſicut ille qui in truſte dominico committit. Et qui in villas Epiſcoporum, Abbatum, vel aliorum Fidelium noſtrorum deprædationes fecerint, ſicut in Capitularibus anteceſſorum noſtrorum & in noſtro continetur emendent.

* [*Sirmondus*, emunitate.]

XXI.

Ut nemo deſpiciat litteras noſtrâ auctoritate aut filii noſtri nomine ſignatas, vel eorum quos in hoc regno cum illo dimittimus, neque inobediens ſit quæ ſibi mandata fuerint. Quòd ſi præſumpſerit, ita multetur ſicut in Capitulari Avi & Domni ac Genitoris noſtri continetur.

XXII.

Monendum quoque & hortandum ut fidelium noſtrorum, qui cum filio noſtro remanſerint, nullus in conſilio tardus appareat; ſed unuſquiſque ut ſibi meliùs viſum fuerit loquatur, & poſt omnium locutiones, quod melius viſum fuerit eligant.

XXIII.

Qualiter regnum quod neceſſitate Brittonibus quondam juramento confirmatum fuerat, quia de illis quibus firmatum eſt nullus ſuperſtes eſt, à fidelibus noſtris recipiatur.

XXIV.

De regno Aquitanico.

XXV.

Ut poſt nos, cum his quæ nobis ferenda ſunt pergat, primùm Willebertus Epiſcopus, deinde Arnoldus Epiſcopus, & deinde Wala Epiſcopus. Et ut filius noſter & alii noſtri fideles ad hoc ſtudeant ut nihil novi aut mali in hoc regno ſurgat quod aut per equites aut per curſores pedites non ſciamus; quia de veſtra proſperitate ſicut de noſtra ſemper ſolliciti erimus. Et ſi nepotes noſtri, filii fratris noſtri, ſui

patris imitantes exempla, post nos pergere & contra nos insurgere voluerint, non expectetur ut commendemus fidelibus nostris ut nobis occurrant; sed prout pleniùs potuerint, statim ut hoc cognoscere potuerint, nobis in adjutorium, prout citiùs potuerint, veniant, & ad hoc omnes semper warniti sint.

XXVI.

Ut castellum de Compendio, à nobis cœptum, pro nostro amore & vestro honore perficiatur in testimonium dilectionis vestræ erga nostram benignitatem.

XXVII.

De civitate Parisius, & de castellis super Sequanam & super Ligerim ex utraque parte, qualiter & à quibus instaurentur, specialiter etiam de castello sancti Dionysii.

XXVIII.

De Wlframno & Gauzmaro & Hadeberto aurifice, sicuti statuimus, ita permaneant.

XXIX.

De monetis.

XXX.

Qualiter hoc perficiatur & ad effectum perveniat quod Nortmannis dari debet de conjecto.

XXXI.

De honoribus Bosonis, Bernardi, & Widonis, & aliorum illarum partium. Et de cappis & aliis negotiatoribus, videlicet ut Judæi dent decimam, & negotiatores Christiani undecimam.

Vide Notas Bosqueti ad Innocent. III. cap. 36. & de Marca hist. Benearn. lib. I. cap. 16. §. 9.

XXXII.

In quibus ex nostris palatiis filius noster, si necessitas non fuerit, morari vel in quibus forestibus venationem exercere non debeat. Carisiacus penitùs cum forestibus excipitur. Silvacus cum toto Laudunensi similiter. Compendium cum Causia similiter. Salmonciacus similiter. In Odreia villa porcos non accipiat; & non ibi caciet nisi in transeundo. In Attiniaco parum caciet. In Verno porcos accipiat tantùm. Arduenna penitùs excipitur, nisi in transeundo. Et villæ ad servitium nostrum similiter. In Ligurio porcos & feramina accipiat. Aristallium cum foreste penitùs excipitur. In Lens & Wara & Astenido & feramina & porcos capere potest. In Rugitusit, in Scadebolt, in Launif, tantummodo in transitu, & sicut minùs potest. In Crisiaco similiter. In Lisga porcos tantùm accipiat.

XXXIII.

Ut Adelelmus de forestibus diligenter sciat quot porci & feramina in unaquaque à filio nostro caciata fuerint.

Flodoard. pag. 496.

XVI. kalend. prædicti mensis, postquam Domnus Imperator Karolus adnuntiavit generaliter in populum de suo itinere Romam, & quia ordinatum habebat qualiter filius suus in regno isto consistat, & quorum in specialibus & generalibus causis utatur consilio & adjuvetur auxilio, & quia ordinatum habebat quomodò Nortmanni de isto regno expellantur, & postea defendantur, & si Werra de quacunque parte in isto regno surrexerit, comprimatur, vel defendatur, & quia de generalibus & specialibus causis generalia & specialia Capitula habebat dispositа, quæ filio suo & fidelibus suis, qui in isto regno remanebant, data habebat, & secum portabat, dixit quia de ipsis Capitulis quædam Capitula excerpta habebat, quæ in illorum omnium notitiam recitari volebat. Et tunc jussit Gauzlenum Cancellarium ut hæc sequentia Capitula in populum recitaret.

HÆC CAPITULA FECIT DOMNUS KAROLUS IMPERATOR ET ADNUNTIARI JUSSIT NOVISSIME APUD CARISIACUM.

Cap. I.

Suprà p. 5. cap. 1.

DE honore & cultu Dei atque sanctarum Ecclesiarum quæ auctore Deo sub ditione & tuitione regiminis nostri consistunt, Domino mediante, decernimus ut sicut tempore beatæ recordationis Domni & Genitoris nostri excultæ & honoratæ atque rebus ampliatæ fuerunt, & quæ à nostra liberalitate honoratæ atque ditatæ sunt, de cætero sub integritate sui serventur, & Sacerdotes atque servi Dei vigorem ecclesiasticum & debita privilegia juxta reverendam auctoritatem obtineant, & eisdem principalis potestas & illustrium

virorum ſtrenuitas, ſeu reipublicæ adminiſtratores, ut ſuum miniſterium competenter exſequi valeant, in omnibus rationabiliter & juſtè concurrant. Et filius noſter hæc ſupradicta ſimiliter, Deo juvante, conſervet.

I I.

Ut omnes noſtri fideles veraciter ſint de nobis ſecuri quia quantùm potuerimus, & juſtè & rationabiliter ſcierimus, unumquemque ſecundùm ſui ordinis dignitatem & perſonam honorare & ſalvare & honoratum ac ſalvatum conſervare volumus. Et unicuique eorum in ſuo ordine ſecundùm ſibi competentes leges, tam eccleſiaſticas quàm mundanas, rectam rationem & juſtitiam conſervabimus; & nullum fidelium noſtrorum contra legem vel juſtitiam aut auctoritatem & juſtam rationem aut damnabimus aut dehonorabimus, aut opprimemus, vel indebitis machinationibus affligemus; & legem, ut prædiximus, unicuique competentem, ſicut anteceſſores ſui tempore anteceſſorum noſtrorum habuerunt, in omni dignitate & ordine nos, adjuvante Domino, ſervaturos perdonamus, illis videlicet qui nobis fideles & obedientes atque adjutores & cooperatores juxta ſuum miniſterium & perſonam conſilio & auxilio ſecundùm ſuum ſcire & poſſe & ſecundùm Deum ac ſecundùm ſeculum fuerint, ſicut per rectum unuſquiſque in ſuo ordine & ſtatu Imperatori ſuo & ſuo Seniori eſſe debet. Et Capitula quæ Avus & Pater noſter pro ſtatu & munimine ſanctæ Dei Eccleſiæ & miniſtrorum ejus & pro pace ac juſtitia populi ac quiete regni conſtituerunt, & quæ nos cum fratribus noſtris Regibus & noſtris & eorum Fidelibus communiter conſtituimus, ſed & quæ nos conſilio & conſenſu Epiſcoporum ac cæterorum Dei & noſtrorum Fidelium pro ſupraſcriptis cauſis in diverſis placitis noſtris conſervanda ſtatuimus, & manere inconvulſa decernimus, ſimiliter & à filio noſtro inconvulſa conſervari volumus & mandamus.

III.

Si Comes de iſto regno obierit, cujus filius nobiſcum ſit, filius noſter cum cæteris Fidelibus noſtris ordinet de his qui eidem Comiti plus familiares propinquiores fuerunt, qui cum miniſterialibus ipſius comitatûs, & cum Epiſcopo in cujus parochia fuerit ipſe comitatus, ipſum comitatum prævideant uſque dum nobis renuntietur, ut filium illius qui nobiſcum erit, de honoribus illius honoremus. Si autem filium parvulum habuerit, iſdem filius ejus cum miniſterialibus ipſius comitatûs, & cum Epiſcopo in cujus parochia conſiſtit, eundem comitatum prævideant, donec obitus præfati Comitis ad notitiam noſtram perveniat, & ipſe filius ejus per noſtram conceſſionem de illius honoribus honoretur. Si verò filium non habuerit, filius noſter cum cæteris fidelibus noſtris ordinet qui cum miniſterialibus ipſius comitatûs & cum Epiſcopo proprio ipſum comitatum prævideat, donec juſſio noſtra inde fiat. Et pro hoc ille non iraſcatur qui illum comitatum præviderit, ſi eundem comitatum alteri, cui nobis placuerit, dederimus quàm illi qui eum eatenùs prævidit. Similiter & de vaſſallis noſtris faciendum eſt. Et volumus atque præcipimus ut tam Epiſcopi quàm Abbates & Comites ſeu etiam cæteri Fideles noſtri hoc erga homines ſuos ſtudeant conſervare.

I V.

Volumus etiam & expreſsè præcipimus quòd ſi aliquis Epiſcopus, vel Abbas, aut Abbatiſſa, vel Comes, aut vaſſallus noſter obierit, nullus res eccleſiaſticas aut facultates diripiat, vel Comitis aut vaſſalli noſtri aut alicujus defuncti res aut facultates invadere vel uſurpare præſumat, vel uxoribus defunctorum laicorum ac filiis quamcunque violentiam inferat, & nullus ad illorum eleemoſynam faciendam eleemoſynarios eorum impediat. Quòd ſi aliquis præſumpſerit, & ſecundùm leges mundanas hoc cum banno noſtro componat, & ſecundùm leges eccleſiaſticas inde Eccleſiæ, quam læſit, ſatisfaciat. Inſuper noſtram harmiſcaram, ſecundùm modum culpæ, & ut nobis placuerit, ſuſtineat.

Poſt hæc lecta capitula, dedit omnibus licentiam cum Dei gratia & ſua redeundi ad propria, exceptis his quos ſpecialiter pro ſpecialibus cauſis conſiderandis vel pro dona liberanda ſecum aliquantis diebus manere præcepit.

Karoli II. Calvi Imper. Aug. constitutio, *de Preſbyteris ex criminibus diffamatis qualiter judicari debeant.* (anno 878) Vide in novo Codice Legum veterum.

FINIS CAPITULORUM KAROLI CALVI.

CAPITULA LUDOVICI II.

FRANCORUM REGIS KAROLI CALVI F.

Ludovici II. Regis decretum *de libertate Ecclesiastica, factum in comitiis Wormatiensibus* (anno 862.) Vide in novo Codice Legum veterum.

TITULUS PRIMUS.

QUANDO COMPENDII CORONATUS EST.

Annales Bertiniani, pag. 253.

ANNO Incarnationis Dominicæ DCCCLXXVII. *in Compendio palatio, hæc quæ sequuntur ab Episcopis petita sunt apud Hludouvicum Regem, & ab eo promissa Episcopis.*

Petitio Episcoporum.

A Vobis perdonari nobis petimus ut unicuique de nobis & Ecclesiis nobis commissis, secundùm primum Capitulum quod novissimè in Carisiaco Domnus Imperator pater vester à se & à vobis servaturum, consentientibus fidelibus suis ac vestris, atque Apostolicæ sedis Legatis, legente Gauzleno, denuntiavit, canonicum privilegium & debitam legem atque justitiam conservetis, & defensionem exhibeatis, sicut Rex in suo regno unicuique Episcopo & Ecclesiæ sibi commissæ per rectum exhibere debet.

Promissio Regis.

Promitto & perdono vobis quia unicuique de vobis & Ecclesiis vobis commissis, secundùm primum Capitulum quod novissimè in Carisiaco Domnus Imperator pater meus à se & à me servaturum, consentientibus Fidelibus illius ac nostris atque Apostolicæ sedis Legatis, legente Gauzleno, denuntiavit, canonicum privilegium & debitam legem atque justitiam conservabo, & defensionem, quantùm potuero, adjuvante Domino, exhibebo, sicut Rex in suo regno unicuique Episcopo & Ecclesiæ sibi commissæ per rectum exhibere debet.

*Hoc est Capitulum quod hic commemoratur.

De honore quoque & cultu, &c. *ut suprà pagin.* 259 & 267.

Commendatio Ansegisi Episcopi & aliorum Episcoporum qui adfuerunt apud Compendium quando benedixerunt Hludouvicum filium Karoli Imperatoris.

Me ac Ecclesiam mihi commissam vobis commendo ad debitam legem & justitiam conservandam & defensionem exhibendam, sicut Rex Episcopos Ecclesiæ suæ justo judicio conservare & exhibere debet.

*[Reliqua hujus Tituli desunt in Sirmondo & in istius operibus variis, post illum editis, suppleta fuêre ex Baluzio.]

Professio ipsorum.

Ego ille ipse sic profiteor, de ista die & deinceps isti Seniori & Regi meo Hludouvico Karoli & Hermentrudis filio, secundùm meum scire & posse & meum ministerium, auxilio & consilio fidelis & adjutor ero sicut Episcopus rectè Seniori suo debitor est, in mea fide & meo sacerdotio.

Ad suprascriptam verò Episcoporum petitionem hæc quæ sequuntur Rex Hludouvicus professus est Episcopis, & istam ipsam perdonationis scripturam manu suâ eis dedit in Compendio II. *Kalendas Decembris.*

Promissio

Promissio Hludouvici Regis.

Ego Hludouvicus, misericordiâ Domini Dei nostri & electione populi Rex constitutus, promitto, teste Ecclesiâ Dei, omnibus ordinibus, Episcoporum videlicet, Sacerdotum, Canonicorum, Monachorum, atque Sanctimonialium, regulas à Patribus conscriptas & apostolicis attestationibus roboratas ex hoc in futurum tempus me illis ex integro servaturum. Polliceor etiam me servaturum leges & statuta populo qui mihi ad regendum misericordiâ Dei committitur, per commune consilium * fidelium nostrorum, secundùm quod prædecessores mei Imperatores & Reges gestis inseruerunt, & omnino inviolabiliter tenenda & observanda decreverunt. Ego igitur Hludouvicus rectitudinis & justitiæ amore hanc spontaneam promissionem meam relegens manu propriâ firmavi.

* [*In Annal. Bertinianis legitur* pro communi consilio, &c.]

TITULUS II.

SYNODI TRICASSINÆ.

Sirmondus, Concil. Galliæ t. 3. p. 473-480.

ANNO Incarnationis Dominicæ DCCCLXXVIII. *Indictione* XII *, mense Augusto lecta sunt in Synodo Tricassina hæc quæ sequuntur Capitula, statuta à Domno Johanne summo Pontifice Romano, quæ sancta Synodus recepit & confirmavit.*

* [Sic Sirmondus. Attamen Indictio XII. cadit in an. 879, & Indictio XI. in an. 878. Igitur aut legendum est *an.* 879 aut *Indictione XI.* Sed cùm certum sit Joannem VIII. venisse in Galliam & ibi tenuisse Synodum Tricassinam an. D. 878, *sui Pontificatûs VI, Ludovici Balbi Regis I,* ut legitur in Sirmondo Concil. Galliæ, ideò legendum est *anno Incarn. D.* 878, *Indictione XI;* quæ Indictio memoratur infrà pag. 277. in Confirmatione legis Karoli de compositione sacrilegii.]

Cap. I.

[*De honore quem Episcopis debent sæculi Potestates.*]

UT Episcopi cum omni reverentia à cunctis mundi Potestatibus debitè honorentur; atque coram eis sedere nullatenùs audeant, nisi illis præcipientibus *. Et res ecclesiasticæ à laicis & popularibus præter Præsulum earum conscientiam nullo modo contingantur. Quod si post hanc nostram definitionem quis tentaverit, priùs communione Ecclesiæ repulsus, si non resipuerit, anathematis vinculo innodetur.

* [*Vide de hac re Hist. de France par l'Abbé Velly, pag. 348. tome I. in 4°.*]

[*Ut Ecclesiarum possessiones ab Episcopis non petant quibus non licet.*]

II. Ecclesiarum sanctarum possessiones, id est, monasteria, mansa, cortes, villas, patrimonia, omniaque quæ jurisdictionibus earumdem conveniunt, nullus suppetere à Romano seu reliquis Pontificibus præsumat, nisi personæ quas canonica sancit auctoritas; ut est illud primo anno ordinationis nostræ apud beatum Petrum Apostolum constitutum.

[*Ut Capitula Ravennæ statuta observentur.*]

III. Ut illa capitula quæ anno præcedente apud Ravennam statuimus synodali collegio, inconvulsa ab omnibus observentur.

[*Ut Episcopi mutuò in vexationibus se adjuvent.*]

IV. Ut Episcopi nullo modo confratrum consacerdotumque suorum parvipendere audeant vexationes Ecclesiarumque pressuras; sed unanimiter cuncti baculo pastorali & apostolicâ auctoritate succincti, in prælio pro domo Israel, id est, Christi Ecclesia, stare communiter non prætermittant.

[*Ut à propriis Episcopis excommunicati ab aliis non recipiantur.*]

V. Ut expulsi laici vel quilibet de Clero pro quibusdam facinoribus à propriis Episcopis, ab aliis juxta Canonum statuta non suscipiantur, ut igne pœnitudinis decocti, misericordiam Domini, prout potuerint, lacrymis fletibusque sibimet ante mortis obitum adquirant.

[*Ut liberum alterius hominem contrà leges nemo recolligat.*]

VI. Nemo alterius liberum hominem, sicut jam in alia Synodo constituimus, recolligere præsumat sine illis causis quas leges mundanæ præcipiunt. Si quis dein-

ceps contra hæc noſtra ſtatuta tentaverit, ſciat ſe ab omni ordine eccleſiaſtico eſſe privandum.

[*Occultæ fatrum accuſationes interdictæ.*]

VII. Confratrum Coëpiſcoporumque accuſationes fieri occultè omni modo prohibemus; quia ſæpe contingit ut innocentes à malis hujuſmodi condemnentur. Sed ſi accuſatio ſuper perſona cujuſlibet Epiſcopi dicitur, canonicè ſancitus in publicum prætendatur. Quoniam ſcriptum eſt: *Cecidit de cœlo accuſator fratrum, qui accuſabat eos ante conſpectum agni.* Et iterum: *Qui odit fratrem ſuum homicida eſt.* Et: *Qui non diligit fratrem ſuum quem videt, Deum, quem non videt, quomodo poteſt diligere?* His talibus documentis inſtructi, ſi quis contra hoc Dei decretum tentaverit Epiſcopus, Preſbyter, & Diaconus, proprio honore privetur, laicus verò cujuſlibet dignitatis omni Chriſtianâ careat dignitate; & niſi utrique reſipuerint, anathematis vinculo innodentur.

Apoc. 12. 10.

1 Joan. 3. 15.

1. Joan. 4. 20.

Subscriptiones.

Johannes Apoſtolicæ Romanæ Eccleſiæ primæ ſedis Epiſcopus huic decreto à nobis promulgato ſubſcripſi.

Walbertus Portuenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Petrus Foroſempronii Epiſcopus ſubſcripſi.

Paſcaſius * Epiſcopus ſubſcripſi.

*[*Sic Sirmondus: at manu poſuit* paſcaſius Amerinus Epiſcopus.]

Hincmarus Remorum metropolis Epiſcopus ſubſcripſi.

Anſegiſus Sennenſis Archiepiſcopus ſubſcripſi.

Aurelianus Lugdunenſis Archiepiſcopus ſubſcripſi.

Sigebodus Narbonenſis Archiepiſcopus ſubſcripſi.

Roſtagnus Arelatenſis Archiepiſcopus ſubſcripſi.

Adalardus Turonenſis Archiepiſcopus ſubſcripſi.

Teudericus Veſontionenſis Archiepiſcopus ſubſcripſi.

Ottramus Viennenſis Archiepiſcopus ſubſcripſi.

Iſaac Lingonenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Gerboldus Cabillonenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Agilmarus Arvernenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Bernerus Gratianopolitanus Epiſcopus ſubſcripſi.

Abbo Nevernenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Ottulfus Auguſtæ Tricorum Epiſcopus ſubſcripſi.

Giſlebertus Carnotenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Hildeboldus Sueſſionenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

* Teotharius Gerundenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

*[*Sirmondus*, Teutherus, &c.]

Ingelwinus Pariſiorum Epiſcopus ſubſcripſi.

Edenulfus Laudunenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Adebertus Silvanectenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Berno Catalaunorum Epiſcopus ſubſcripſi.

Maricus Biterrenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Ecfridus Pictavenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Item Abbo Magalonenſis Epiſcopus ſubſcripſi

Frodoinus Barcilonenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Arnaldus Tullenſis Epiſcopus ſubſcripſi.

Johannis VIII. Papæ Adlocutio ad Regem sub finem Synodi *.

Sirmondus, Concil. Galliæ, tom. 3. pag. 484.

Vos, cariſſime fili Hludouvice glorioſe Rex, precor in defenſionem, liberationem, atque exaltationem ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, ſicut prædeceſſores veſtri fecerunt, & vobis ſub atteſtatione facere mandaverunt, ſine procraſtinatione & ulla dilatione ſuccurrite: quia miniſtri Dei eſtis; vindices in ira in his qui malè agunt, & non ſine cauſa gladium portatis; ne fortè, quod abſit, illa vos aut regnum veſtrum culpa contegat quæ quoſdam veteres Reges inimicis & infidelibus Dei quondam parcentes damnabiliter ſtrinxit. Vel ſi aliud placet, præſentaliter in iſto loco date, per Deum & beatum Petrum vos conjuro, ſine mora reſponſum.

*[Reliqua hujus tituli deſunt in Sirmond. inter *Karoli Calvi & ſucceſſorum Capitul.*]

Confirmatio legis Karoli de compositione sacrilegii, edita coram Hludouvico Rege & Epiſcopis liii. in Concilio Tricaſſino, & eorum auctoritate juncta Gothicæ legi.

Sirmondus. Conc. Gal. liæ, tom. 3. pag. 480.

Johannes, Epiſcopus ſervus ſervorum Dei omnibus Epiſcopis per Narbonenſem atque Hiſpanicas provincias conſiſtentibus, Abbatibus, Preſbyteris, cunctiſque ſimul ordinibus divino miniſterio mancipatis, necnon Comitibus, Vicecomitibus, Vicariis, Centenariis, Judicibus, & omnibus in poteſtatibus conſtitutis in Hiſpania & Gothia provinciis degentibus, omnique populo occidentali catholico,

Ivo part. 3. c. 92.

Vide tom. I. pag. 690.

ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Auctore omnipotente Deo mediante, Incarnationis Domini noſtri Jeſu Chriſti anno DCCCLXXVIII. Indictione XI. XV. Kalendas Septembris, Domno videlicet Hludouvico ſereniſſimo regnante anno primo, actum eſt à nobis apud urbem Trecas pro ſtatu ſanctæ Dei Eccleſiæ ſynodale Concilium: ubi ſedentibus nobis in corona, venit ante præſentiam noſtram filius noſter Sigebodus primæ ſedis Narbonenſis Epiſcopus cum ſuis ſuffraganeis Epiſcopis, & detulit nobis librum Gothicæ Legis, ubi nihil habebatur de ſacrilegiis; & in eiſdem legibus ſcriptum erat ut cauſæ quas illæ leges non habent, non audirentur à judicibus illius patriæ. Atque ita jus ſanctæ Eccleſiæ ſuffocabatur ab incolis Galliæ & Hiſpaniæ provinciis. Unde noſtra ſerenitas cum præſcriptis Epiſcopis, inſpectis Legibus Romanis, ubi habebatur de ſacrilegiis, invenimus ibi à Juſtiniano Imperatore legem compoſitionis ſacrilegii conſtitutam, ſcilicet in quinque libras auri optimi. Sed nos leniorem legem præcipimus eſſe tenendam quæ à Karolo eſt conſtituta pio Principe de compoſitione ſacrilegii, videlicet in tringinta libras examinati argenti, id eſt, ſexcentorum ſolidorum argenti puriſſimi. Ideoque quiſquis inventus fuerit reus ſacrilegii, iſtam leviorem compoſitionem emendet ipſis Epiſcopis vel Abbatibus ſive perſonis ad quos ſacrilegii querimonia juſtè pertinuerit. Et ſi ipſe reus ſacrilegii facere noluerit, tamdiu excommunicationi ſubjaceat uſquequo prædictam compoſitionem ſexcentorum ſolidorum perſolvat. Et ſi in hac obſtinatione mortuus fuerit, corpus ejus cum pſalmis & hymnis non deferatur ad ſepulturam. Et præcipimus ut in fine codicis legis mundanæ ſcribatur hæc lex.

17. q. 4. c. 21. *Quiſquis inventus.*

TITULUS III.

CONVENTUS FURONENSIS.

CONVENTIO quæ inter glorioſos Reges Hludouvicum filium Karoli Imperatoris, itemque Hludouvicum filium Hludouvici Regis, in loco qui vocatur Furonis, *kalendis Novembris, ipſis & communibus fidelibus ipſorum faventibus & conſentientibus, facta eſt anno Incarnationis Dominicæ* * DCCCLXXIX, *Indictione* XII, *dicente Rege Hludouvico filio Karoli.*

* [Sic Sirmondus. At Codex Atrebat. legit *anno* 878, *Indictione XI. Vide* Notas Sirmondicas *infrà*, pag. 812. Ex auctoritatibus ibidem memoratis ſatis liquet præferendam eſſe lectionem Cod. Atrebat.]

SICUT inter patrem meum Karolum & patrem veſtrum Hludouvicum regnum Hlotharii diviſum fuit *, volumus ut ita conſiſtat. Et ſi aliquis noſtrorum fidelium de regno paris ſui ex hoc aliquid purpriſum habet, juſſu noſtro illud dimittat.

*[*Sirmondus*, ſicut inter.... regni Hlotharii diviſio fuit, &c.]

De regno verò quod Hludouvicus Imperator Italiæ habuit, quia necdum ex illo aliqua diviſio facta eſt, quicunque modò illud tenet, ita teneat, donec Domino volente iterum ſimul venientes, cum communibus fidelibus noſtris inveniamus & diffiniamus quod ex hoc melius & juſtius nobis viſum fuerit.

De regno autem Italiæ quia modò nulla ratio eſſe poteſt, omnes ſciant quia partem noſtram de illo regno & requiſivimus & requirimus, & Domino auxiliante requiremus.

ISTA SEQUENTI DIE STATUTA SUNT.

CAP. I.

Ut quia firmitas amicitiæ & conjunctionis noſtræ modò, quibuſdam præpedientibus cauſis, eſſe non potuit, uſque ad illud placitum quò ſimul ut conveniamus ſtatutum habemus, talis amicitia inter nos maneat, Domino auxiliante, de corde puro & conſcientia bona & fide non ficta ut nemo ſuo pari vitam, regnum, aut fideles ſuos, vel aliquid quod ad ſalutem ſive proſperitatem ac honorem regni pertinet, diſcupiat aut forconſiliet.

II.

Ut ſi in cujuſcunque noſtrûm regno Pagani ſive pſeudochriſtiani inſurrexerint, unuſquiſque veraciter ſuum parem, ubicunque neceſſitas illi fuerit, & ipſe rationabiliter potuerit, aut per ſemetipſum aut per ſuos fideles & conſilio & auxilio, prout meliùs potuerit, adjuvet.

III.

Ut ſi ego vobis ſuperſtes fuero, filium veſtrum Hludouvicum adhuc parvulum * & alios filios veſtros quos vobis Dominus

*[*Vide* Notas Sirmondicas *infrà*, pag. 812.]

donaverit, ut regnum paternum hereditario jure quietè tenere possint, & consilio & auxilio, prout meliùs potuero, adjuvabo. Si autem vos mihi superstes fueritis, filios meos Hludouvicum & Karlomannum & alios quos divina pietas mihi donare voluerit, ut regnum paternum quietè tenere possint, similiter & consilio & auxilio, prout meliùs potueritis, adjuvetis.

IV.

Ut si aliqui susurrones & detractores, & qui paci nostræ invident, & quietum regnum esse non patiuntur, inter nos lites & contentiones & discordias seminare voluerint, nullus nostrûm hoc recipiat aut libenter acceptet; nisi fortè hoc ad rationem coram nobis utriusque & communibus fidelibus nostris perducere voluerit. Si verò hoc noluerit, cum nullo nostrûm aliquam societatem habeat; sed omnes illum sicut mendacem & falsarium, & inter fratres volentem seminare discordias, communiter à nobis abiciamus*, ne de cætero quisque talia mendacia auribus nostris inferre audeat.

*[abjiciamus.]

V.

Ut communiter, prout citiùs potuerimus, Missos nostros ad Karlomannum & Karolum glorioſos Reges dirigamus, qui eos ad placitum, quod VIII. Idus Februarii statutum habemus, invitent, & ut nullatenus venire differant, obsecrent. Et si secundùm quod optamus venire voluerint, communiter nos ad Dei voluntatem & sanctæ Ecclesiæ salvationem ac communem honorem nostrum & profectum ac salvamentum totius populi Christiani nobis commissi, Domino cooperante, ita conjungamus ut de cætero in eo qui unus est unum simus, & unum velimus, & idipsum dicamus, secundùm Apostolum, & faciamus omnes, & non sint in nobis ulla schismata.

VI.

Si autem illi obsecratione nostrâ vocati & invitati, aut Missi eorum ad præfatum placitum venire distulerint, nos, secundùm quod statutum habemus, illuc omnino venire & nos secundùm Dei voluntatem conjungere omnimodis non omittamus; nisi fortè talis inevitabilis necessitas evenerit pro qua id fieri nullatenus possit. Et si hoc acciderit, ad tempus quisque pari suo hoc rescire faciat, & propterea amicitia nostra nec minuatur nec immutetur, donec, Domino volente, congruo tempore perfectè confirmetur.

VII.

Ut res Ecclesiarum, in cujuscunque regno caput fuerit, tam de Episcopatibus, quàm de Abbatiis, sine ulla contradictione Rectores ipsarum Ecclesiarum illas possideant. Et si aliquid ibi misfactum à quoquam est, in cujuscunque regno illæ res consistunt, legaliter exinde justitiam reddere faciat.

VIII.

Et quia per vagos & in tyrannica consuetudine inreverentes homines pax & quies regni perturbari solet, volumus ut ad quemcunque nostrûm talis venerit ut de his quæ egit rationem & justitiam subterfugere possit, nemo ex nobis illum ad aliud recipiat vel retineat nisi ut ad rectam rationem & debitam emendationem perducatur. Et si rationem rectam subterfugerit, omnes in commune in cujus regnum venerit, illum persequamur, donec aut ad rationem perducatur, aut de regno expellatur, vel deleatur *.

* [Sirmondus legit dejiciatur: at manu posuit istam aliam lectionem vel deleatur.]

IX.

Volumus ut hi qui meritò proprietatem illorum in nostro regno perdiderunt, ita judicentur sicut temporibus anteceſſorum nostrorum inventum fuit. Qui verò dicunt se injustè proprietatem illorum perdidisse, veniant in nostram præsentiam, & sicut justum est, ita illis judicetur, & sua recipiant.

* *Hoc dicto, Hludouvicus Hludouvici filius ad sua rediit; & Hludouvicus Karoli filius per Arduennam veniens anno Incarnationis dominicæ* DCCCLXXIX. *in Longlario Nativitatem Domini celebravit.*

* [Quæ sequuntur desunt in Sirmondo.]

Concilium Mantalense *in quo Regis nomen* Bosoni *ab Arelatensis Regni Episcopis Proceribusque delatum est idibus Octobris, anno Christi* DCCCLXXIX *anno VII Ludovici, & Karlomanni primo.* Vide in Novo Codice Legum veterum.

CAPITULA KARLOMANNI FRANCORUM REGIS, LUDOVICI II. F.

Epistola Joannis VIII, *Papæ*, *ad* Karlomannum *Regem*, *quâ rogat ut Gosperto Diacono Vercellensem Ecclesiam tribuat.* Vide in Novo Codice Legum veterum.

TITULUS PRIMUS.

*[Titulus iste deest in Sirmondo.]

APUD CARISIACUM.

QUANDO post mortem Ludovici Fratris integrum regnum sortitus est anno DCCCLXXXII. *mense Septembri.*

Petitio Episcoporum ad Domnum Karolomannum Regem, quando ei se commendaverunt in Carisiaco V. Idûs Septemb. anno DCCCLXXXII.

A Vobis perdonare petimus ut unicuique de nobis & Ecclesiis nobis commissis, secundùm primum Capitulum quod novissimè in Carisiaco Domnus Imperator avus vester à se & à patre vestro servaturum, consentientibus fidelibus illius ac patris vestri atque apostolicæ sedis Legatis, legente Gauzleno, denuntiavit, canonicum privilegium & debitam legem atque justitiam conservetis, & defensionem exhibeatis, sicut Rex in suo regno unicuique & Episcopo & Ecclesiæ sibi commissæ per rectum exhibere debet, & quemadmodum continetur in scripto quod in Ferrariorum monasterio coram altare sancti Petri perdonastis, & manu propriâ unà cum fratre vestro confirmastis.

Promissio Domni Karolomanni Regis ad supradictam petitionem.

Promitto & perdono vobis quia unicuique de vobis & Ecclesiis vobis commissis, secundùm primum Capitulum quod novissimè in Carisiaco Domnus Imperator avus meus à se & à patre meo servaturum, consentientibus fidelibus suis ac patris mei atque apostolicæ sedis Legatis, legente Gauzleno, denuntiavit, canonicum privilegium & debitam legem atque justitiam conservabo, & defensionem, quantùm potuero, adjuvante Domino, exhibebo, sicut Rex in suo regno unicuique Episcopo & Ecclesiæ sibi commissæ per rectum exhibere debet, & quemadmodum continetur in scripto quod in Ferrariorum monasterio coram altare sancti Petri perdonavi. In hoc ut vos mihi secundùm Deum & secundùm seculum sic fideles adjutores & consilio & auxilio sitis sicut vestri antecessores boni meis melioribus prædecessoribus extiterunt, secundùm scire & posse.

TITULUS II.

IN BROILO COMPENDII.

HÆC Capitula, quæ ſequuntur, ſunt promulgata à Domno glorioſo Rege Karlomanno anno Incarnationis Dominicæ DCCCLXXXIII. VIII. *kal. Martias, feriâ* VI. *anno regni ſui in Francia primo, in Broilo Compendii palatii, de rapinis.*

Cap. I.

Communi fidelium noſtrorum conſilio ſtatutum habemus ut rapinam nullus deinceps faciat, aut facienti conſentiat.

II.

Ut rapina quæ retro eſt acta, cum omni diligentia emendetur, & condignam pro hoc harmiſcaram is qui eam fecit ſuſtineat.

III.

Ut ſi quis poſt hunc conventum & bannum noſtrum rapinam faciens inventus fuerit, is cujus homo eam fecerit, eum ad legalem emendationem in præſentiam noſtram adducat. Quòd ſi eum adducere non potuerit, pro eo ſecundùm ſtatuta legum emendet. Eum autem qui juſtitiam fugerit ſciant omnes eſſe forbannitum, ita ut nullus eum niſi ad præſentandum recipiat.

TITULUS III.

APUD VERNIS PALATIUM. *

[De cultu Dei & Religionis in regio palatio; de compoſitione furti; de adjutoribus Epiſcoporum.]

*[In Capitulis hujus Tituli quædam ex veteri codice Palatino, ex Regino-ne, & Buchardo inter uncos ponenda judicavimus, quæ ſunt extrà lectionem Baluzii.]

[PRÆFATIO.]

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Karlomannus, gratiâ Dei Rex, omnibus veneralibus Epiſcopis, Abbatibus, Comitibus, Judicibus, omnibuſque ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris fidelibus. Cùm ad palatium Vernis anno Dominicæ Incarnationis DCCCLXXXIV. anno autem regni noſtri quinto, Indictione ſecundâ, menſe Martio conveniſſemus, & pars fidelium noſtrorum nobiſcum, placuit ut quædam ſtatuta ſacrorum Canonum necnon quædam Capitula anteceſſorum noſtrorum renovarentur *, quia graviter & moleſtè ferimus quòd peccatis impedientibus, & malitiis perverſorum hominum exuberantibus, ultra modum vileſcunt atque penè * adnullata exiſtunt, præcipuè illa quæ contra malum rapinæ & deprædationis à ſanctis Patribus ſunt promulgata, & à Chriſtianiſſimis Regibus auctoritate regiâ confirmata. Si quidem ita paſſim longè latèque hoc venenum diffuſum & diſperſum eſt ut quaſi liberè jam malè abutantur omnes infecti & corrupti corpore & animâ hoc tam ſceleratiſſimo atque mortifero morbo, non recogitantes hoc quod Paulus dicit, immò Deus omnipotens per ipſum: *Rapaces regnum Dei non poſſidebunt.* Neque illud quod alibi Apoſtolus ait, quia ſi noſmetipſos comedimus & conſumimus, id eſt, deprædamur, citò deficiemus. Completur ergo in nobis, immò per nos, quod omnipotens Deus per Iſaiam Prophetam improperat dicens: *Unuſquiſque carnem brachii ſui vorabit*, id eſt, ſubſtantiam fratris ſui diripiet. Carnem enim bra-

*[Sirmondus, renovaremus.]

*[Sirmondus, penitus.]

I. Cor. 6. 10. Gal. 5. 15.

Iſa. 9. 20.

chii sui devorat, & sanguinem brachii sui bibit, qui substantiam proximi sui tollit, unde caro sustentari debuit. Non est autem mirum si Pagani & exteræ nationes nobis dominantur, nobisque bona temporalia tollunt, dum unusquisque proximo suo per vim tollit unde vivere debet. Ideò justè convenit nobis illud quod omnipotens Deus per Isaiam Prophetam minatur dicens: *Væ qui prædaris, nonne & ipse prædaberis?* Nos verò prædamur fratres nostros, & idcircò Pagani meritò nos nostramque substantiam deprædantur. Quomodò igitur securi poterimus pergere contra inimicos sanctæ Dei Ecclesiæ & nostros, cùm rapina pauperis inclusa est in domo nostra? & non solùm domi recluſa est, verùm etiam plerunque evenit ut pleno ventre rapina in hostem quidam proficiscantur. Et quomodo poterimus inimicos nostros devincere, cùm sanguis fratrum nostrorum ab ore nostro distillat, & manus nostræ plenæ sunt sanguine, & brachia pondere miseriarum & rapinarum gravantur, totaque virtus animi corporisque debilitatur? Preces nostræ à Deo non recipiuntur, quia clamores & ploratus altaque suspiria pauperum & orphanorum, pupillorum atque viduarum præoccupant & præveniunt preces nostras, quæ crudis carnibus fratrum nostrorum gravatæ raucitudinem acceperunt, nullam sonoritatem virtutum habentes. Et sunt multi qui ex ipsa rapina videntur eleemosynas facere, non intelligentes quòd de talibus dicit Esaias: *Qui offert Domino de rapina oblationem, quasi qui mactet filium ante patrem.* Et sunt nonnulli qui de homicidiis, adulteriis, perjuriis, incendiis consilium & pœnitentiam quærunt, & malum rapinæ pro nihilo ducunt, non intellegentes quia quot pauperes quis exspoliat, & fame ac nuditate periclitari facit, tot homicidia perpetrat: quia tunc proximum suum interficit, dum unde vivere debet ei tollit. Et scimus, dicente Paulo Apostolo, quia omnis homicida non habet vitam in regno Dei, & homicidas & adulteros judicabit Deus. Quia ergo rapaces regnum Dei non possidebunt, nisi ea reddiderint quæ tulerint, & insuper pœnitentiam egerint, fugiamus hoc tantum malum unde tot ac tanta alia mala procedunt, & diligamus proximos sicut nosmetipsos, adimplentes legem quæ dicit: *Non concupiscas rem proximi tui, nec omnia quæ illius sunt.* Quia aliter neque inimicis nostris poterimus resistere, neque regnum Dei possidere.

Esa 33. 1.

Esa. 66. 3.

Exod. 20. 17.

Cap. I.

Volumus itaque ut palatium nostrum, more prædecessorum nostrorum, & Dei cultu, & regali honore, sed & religionis habitu, & unanimitatis concordiâ, atque pacis ordine stabiliatur, & in eodem palatio nostro pax prædecessorum nostrorum sanctionibus servata per omne regnum nostrum exequenda proferatur.

II.

Decernimus igitur ut omnes in palatio nostro commanentes, & illud undique adeuntes, pacificè vivant. Quòd si aliquis corruptâ pace rapinam exercuerit, per nostram regiam auctoritatem & Missi nostri jussionem ad palatinam adducatur audientiam; ut secundum quod in Capitulis antecessorum continetur, legali multetur judicio, triplâ compositione peractâ cum dominico banno.

III.

Si quis vero absque Seniore aut infrà palatium aut circa illud degens hoc idem fecerit, hunc Missus noster adeat, & ad

ipsum palatium jussu nostro eum venire præcipiat. Quòd si ausu temerario venire contempserit, vi ad nostram præsentiam adducatur, subdendus prædecessorum nostrorum sanctionibus. Si autem & nos & Missum nostrum contempserit, & ad nos venire noluerit, & se defendendo ibi occisus fuerit, & aliquis parentum aut amicorum ejus inde faidam fidelibus nostris, qui eum occiderint, portare voluerit, potestativè eam jurare faciemus, & fideles nostros regiâ auctoritate exinde adjuvabimus.

I V.

Placuit etiam nobis & fidelibus nostris ut quicunque infra regnum nostrum aliquid rapuerit aut deprædatus fuerit, omnia in triplum componat, & bannum dominicum persolvat, & insuper publicam pœnitentiam inde faciat, sicut in Capitulari antecessorum continetur. Si autem colonus aut servus fuerit, similiter omnia in triplum componat, aut dominus pro eo sexaginta ictus bene pressos accipiat, & insuper publicam pœnitentiam inde agat; cujus modus erit in consideratione Episcopi, secundùm quantitatem facti: quia fornicationes & adulteria atque homicidia, necnon incendia, ebrietates, aliaque quamplura vitia exinde prodeunt. Si quis autem negaverit factum, si comprobatus non fuerit, propriâ manu juramento se excondicat; excepto nostris vassis dominicis, pro quibus illorum homines meliores juramentum persolvent. Hoc verò cum summa diligentia tali modo procurabitur.

V.

*[*Regino*; injuste fecerit.] Regino, lib. 2. c. 289. Burchard. lib. 11. c. 13.

Episcopus in cujus parochia aliquis consistens aliquid deprædatus fuerit *; semel & bis atque tertiò, si necesse fuerit, vocabit illum suâ admonitione per suum Presbyterum canonicè ad emendationem [sive ad compositionem] & ad pœnitentiam, ut Deo & Ecclesiæ satisfaciat quam læsit. Si autem despexerit atque contempserit ejus admonitionem atque saluberrimam invitationem, feriat illum Pastorali virgâ, hoc est, sententiâ excommunicationis, ut à communione sanctæ Ecclesiæ omniumque Christianorum sit separatus usque ad congruam satisfactionem & [dignam] emendationem. Quam excommunicationem debebit idem Episcopus Seniori illius notam facere & omnibus suis coepiscopis, ne eum recipiant usque ad [dignam] satisfactionem.

V I.

De illis autem qui infra parochiam beneficia & alodum non habent, & alterius Episcopi parochiani sunt, & dum ad curtem pergunt, aut de loco ad locum iter faciunt, rapinas & deprædationes infra parochiam faciunt, placuit nobis ut si ita propè Episcopum, ut ei deprædatio illorum nota fieri possit, antequam parochiam ejus exeant, mittat strenuum & prudentem Presbyterum, qui suâ vice rationabiliter illos ad emendationem vocet. In quo superior modus compositionis & emendationis servabitur, si vocati venire noluerint. Si verò vocationem atque ammonitionem Episcopi superbè contempserint, simili sententiâ excommunicationis feriantur quâ & illi qui infra parochiam res aut beneficia habent, & insuper excommunicentur, ne extra parochiam exeant antequam superiùs statuta adimpleant. Quorum excommunicatio Seniori illorum & proprio eorum Episcopo significanda est, ne eos recipiant antequam illuc redeant ubi rapinam fecerunt, ibique pleniter emendentur.

Regino, lib. 2. cap. 290. Burchard. lib. 11. c. 45. Ivo, par. 14. c. 109. Gratian. 6. q. 3. c. 5. *De illis.* Decretal. lib. V. tit. 14. c. 2.

V I I.

Et quoniam Episcopi, qui nostris & suis & communibus Ecclesiæ atque totius regni necessitatibus occupati sunt, non valent cuncta soli prospicere * quæ infra fines parochiæ illorum perpetrantur, statuimus ut quotiescunque Episcopi à propria civitate digrediuntur, tales adjutores unusquisque in sua civitate relinquat qui hæc omnia in sua civitate prudentissimè peragant, & pauperes sanguine Christi redempti semper in civitate præsentem inveniant à quo responsum & consolationem acccipiant. In vicis autem, & villis longè à civitate remotis, constituat unusquisque Episcopus reverendos & cautos atque prudentiâ [morum] temperatos Presbyteros, qui suâ vice superiùs statuta [modestè] perficiant *, & ad quos alii Presbyteri juniores & minùs cauti suam causam referant.

Regino, lib. 2. cap. 17.

*[*Sirmondus*, sibi prospicere. *Vide* Notas Baluzianas *infrà* pag. 1288.]

Vide Notas Baluzianas, *infrà*, pag. 1288.]

V I I I.

Placuit nobis [& fidelibus nostris] pro communi utilitate & instanti necessitate ut nullus Episcoporum graviter ferat si ejus parochianum pro hujusmodi causa deprædationis alter Episcopus excommunicaverit.

Regino, lib 2. c. 291. Burchard. lib. 11. c. 12.

IX.

IX.

Et quia ad tantum malum funditùs eradicandum [atque tollendum] & tantum bonum plantandum [atque ſtatuendum] neceſſe habet * epiſcopalis auctoritas judiciali poteſtate adjuvari, placuit nobis noſtriſque fidelibus in commune ut Miſſi dominici ſuis in locis ex hoc fideliter adjuvent, & Comes præcipiat ſuo Vicecomiti ſuiſque [Vicariis atque] Centenariis * ac reliquis miniſtris reipublicæ, necnon francis hominibus mundanæ legis documentis eruditis, ut pro amore Dei omnipotentis ac pace ſanctæ Eccleſiæ & fidelitate noſtra ex hoc adjuvent, quantùm meliùs potuerint [tam per ſe quàm cum Miniſtris Eccleſiæ,] quoties Epiſcopi aut miniſtri illorum, ſive etiam ipſi pauperes, [ſuper hac re] eos appellaverint; ita ut Miniſtri Eccleſiæ habeant auctoritatem ſui Epiſcopi, & Miniſtri Comitis auctoritatem noſtram & ſui Comitis.

* [*Vide* Notas Baluzianas *infrà*, p. 1288.]

* [*Vide* Notas Baluzianas *infrà* p. 1288.

X.

Volumus autem ut ſi epiſcopalem aut regiam auctoritatem auſu temerario aliquis pro nihilo duxerit, in Comitatu conſiſtens, aut iter faciens, ſi quod injuſtè abſtulerit, legaliter emendare contempſerit, & rebellis exiſtens, ſi ibi occiſus fuerit, nulli fidelium noſtrorum, qui eum occiderit, aliquis faidam portet, neque pro ejus morte aliquid componat. Si verò aliquis parentum [aut amicorum] ejus aliquam [indè] faidam portare voluerit, poteſtativè eam jurare faciemus, & fideles noſtros regiâ auctoritate exinde adjuvabimus.

Regino, lib. 2, c. 292.

XI.

De noſtris quoque dominicis vaſſallis jubemus ut ſi aliquis prædas egerit, Comes in cujus poteſtate fuerit, ad emendationem eum [venire] vocet. Qui ſi Comitem aut Miſſum illius audire noluerit, per forciam illud emendare cogatur, prout lex docet, & quemadmodum in Capitularibus Regum [anteceſſorum noſtrorum] tenetur inſertum, in eodem loco ubi præda commiſſa fuerit. Quòd ſi proclamaverit ſe ante præſentiam noſtram velle diſtringi potiùs quàm ante Comitem, per credibiles fidejuſſores aut per ſacramentum melioris hominis ante nos venire permittatur, ut ibi talis ratio finem accipiat. Honorem enim talem noſtris vaſſis dominicis concedimus ut ipſi non ſicut reliqui manu propriâ ſacramentum jurent, ſed melior homo illorum & credibilior illud agere non differat. Si autem quæ ſuprà diximus deſpexerint, & nullo modo emendare voluerint, & in contemptu permanentes ibi occiſi fuerint, nullam contra ipſos qui eos occiderint iracundiam tenebimus unquam. Quòd ſi aliquis parentum [aut amicorum eorum] indè faidam portare voluerit, [poteſtativè eam ei jurare faciemus, ſicut ſuperiùs dictum eſt, &] noſtrâ regiâ exinde eum * juvabimus. Si verò dixerint quòd eis comes non ſecundùm legem fecerit, ſed pro aliquo iracundia [aut invidia] quam [ante] contrà illos tenebat, [illud fecerit,] hoc Comes eis ante nos ſatisfaciat, [ſecundùm quod nobis placuerit,] quòd non ob aliud quàm pro rapina ſit actum.

* [*Codex Palat.* illos loco eum.]

XII.

Ut autem omnis occaſio rapinæ tollatur, volumus ut Preſbyteri, qui bonum exemplum [caritatis] omnibus oſtendere debent, hoſpitales exiſtant, (ſicut Apoſtolus dicit: *Hoſpitales invicem ſine murmuratione*: quam præbeant iter facientibus, quia per illam placuerunt quidam Deo angelis hoſpitio ſuſceptis. *)

Regino, lib. 2, c. 209. Burchard, lib. 2, cap. 167.

I. Pet. 4.

* [Hic locus aliter omninò legitur in Reginone & Burchardo. *Vide* horum lectionem *infrà* pag. 1289.]

XIII.

Placuit nobis [& noſtris fidelibus] ut Preſbyteri ſuos parochianos admoneant ut & ipſi hoſpitales exiſtant, & nulli iter facienti manſionem denegent. Et ut omnis occaſio rapinæ tollatur, (nihil cariùs vendatur tranſeuntibus niſi ſicut in mercato accipiunt *). Quòd ſi cariùs vendere voluerint, ad Preſbyterum tranſeuntes hoc referant, & illius juſſu cum humanitate eis vendant.

Regino lib. 2, cap. 421.

* [*Codex Palatinus & Regino ſic legunt*: nihil cariùs vendant tranſeuntibus niſi quantò in mercato vendere poſſunt.]

XIV.

Volumus ut Preſbyteri & miniſtri Comitis villanis præcipiant ne collectam faciant, quam vulgò *geldam* vocant, contra illos qui aliquid rapuerint. Sed cauſam ſuam ad illum Preſbyterum referant qui Epiſcopi Miſſus eſt, & ad illos qui in illis locis miniſtri Comitis ſuper hoc exiſtunt, ut omnia prudenter & rationabiliter corrigantur.

CAPITULUM
ODONIS REGIS,

QUANDO unctus est à Walterio Archiepiscopo Senonensi anno DCCCLXXXVIII.

Promissio Odonis Regis.

Promitto & perdono unicuique vestrûm & Ecclesiis vobis commissis quia canonicum privilegium & debitam legem atque justitiam conservabo, & contra deprædatores & oppressores Ecclesiarum vestrarum & rerum ad easdem pertinentium defensionem secundùm ministerium meum, quantùm mihi posse Deus dederit, exhibebo; & jus ecclesiasticum & legem canonicam vobis ita conservabo, & res Ecclesiarum vestrarum, tam à Regibus, vel Imperatoribus, quàm à reliquis Dei fidelibus collatas, sub integritate & immunitate absque aliqua inhonoratione permanere concedam, quas modò justè & legaliter vestræ retinent Ecclesiæ; & eas augmentare & exaltare secundùm debitum uniuscujusque servitium, prout scire & posse mihi Deus rationabiliter dederit & tempus dictaverit, studebo, sicut mei antecessores, qui hoc bene & rationabiliter observaverunt, vestris prædecessoribus; in hoc ut vos mihi secundùm Deum & secundùm seculum sic fideles adjutores & consilio & auxilio sitis sicut vestri antecessores boni meis melioribus prædecessoribus extiterunt, secundùm scire & posse: Et quæ retrò malo sunt ingenio depravata, in meliorem & pristinum gradum, adjuvante me divinâ clementiâ, reformabo cum vestro & aliorum nostrorum fidelium consilio & auxilio. *Confirmatio Odonis Regis.* ODO.

☞ [Hoc Capitulum deest in Sirmondo.]

Diploma Odonis Regis *quo Trenorciensi Monasterio concessam facultatem Abbates eligendi confirmat.* Vide in novo Codice Legum veterum.

Diploma Odonis Regis *quo Abbatiam S. Hilarii Pictavensis concedit Egfredo Pictavensi Episcopo.* Vide in Novo Codice Legum veterum.

CAPITULA
KAROLI III.
FRANCORUM REGIS,
LUDOVICI II. F.

TITULUS PRIMUS*.

*[Hic Titulus deest in Sirmondo.]

CONSTITUTIO Dotis Friderunæ Reginæ Uxoris Karoli III. facta apud Attiniacum anno Christi DCCCCVII.

Tom. IV. Gal. Christ. p. 330, col. 2, Supplementa Antiquitat Paris. pag. 85.

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Karolus, divinâ propitiante clementiâ, Rex. Si Regum consuetudines antiquorum exequimur, necnon patrum mores præcedentium imitamur, fideliumque nostrorum benignè consulta suscipimus, regium proculdubio honorem amplificamus, nobisque profuturum indubitanter credimus. Proinde omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ nostrisque præsentibus atque futuris compertum sit fidelibus quòd cum nostris nos regni negotia tractantes consiliariis, de nostro nos commonuere conjugio, salubre dicentes fore & opportunum si conjux condigna lateri adhæreret regio, ex qua filiorum, Deo largiente, totius regni profutura procederet propago. Eorum itaque admonitionibus sollicitati & consiliis exhortati quandam nobili prosapia puellam nomine Friderunam, communi duntaxat consensu fidelium, Deo, ut credimus, cooperante, secundùm leges & statuta priorum nobis imperiali connubio sociavimus, regnique consortem statuimus. Quocirca regali eam more propriis rebus disponentes ditare, duos ei dotis nomine concedimus fiscos jugiter possidendos & pro libitu disponendos, Corbiniacum videlicet in Comitatu Laudunensi, cum Ecclesia quæ est beati Petri Apostoli honore dicata, ubi confessoris Christi quiescit corpus Matulsi*, & Ecclesia una in Cruona; Pontigonem quin etiam in pago Pertensi super fluvios Saltum & Brustionem, utrumque per hanc præsentem concedimus auctoritatem, & de nostro jure in jus & proprietatem seu dominationem illius transfundimus & perpetualiter habendos delegamus. Quapropter regiæ hoc munificentiæ edictum fieri ac memoratæ seu dilectæ conjugi Friderunæ jussimus dari; per quod præcipimus atque præcipiendo jubemus ut suprascriptos fiscos, Corbiniacum scilicet & Pontigonem, utl præsentialiter ad nos pertinere videntur, cum omni eorum integritate, Ecclesiis videlicet præscriptis & mancipiis utriusque sexûs, terris cultis & incultis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, molendinis, piscationibus, mobilibus & immobilibus, exitibus & regressibus, & universis legitimis terminationibus justè & legaliter ad se pertinentibus, perpetualiter habeat, teneat, atque possideat, & quicquid exinde facere voluerit, liberam & firmissimam in omnibus habeat potestatem. Ut autem hæc largitionis nostræ donatio & concessionis roboratio continuum obtineat firmitatis vigorem, manu propriâ subter firmatam nostro præcepimus anulo insigniri.

Signum KAROLI gloriosissimi Regis.

Arnulphus Notarius ad vicem * Alberici Episcopi recognovit. * Askerici.

Datum xiii. kalendas Maias, Indictione decimâ, anno xv. regnante Domno Karolo gloriosissimo Rege, redintegrante x.

Actum Attiniaco palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

Vide l'Histoire des Reliques, pag. 22, 96.

* Marculfi

TITULUS II.

TUNGRENSIS EPISCOPATUS CONTROVERSIA.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, vir illuſtris, divinâ propitiante clementiâ, Rex Francorum, omnibus Archiepiſcopis & Epiſcopis in regno nobis à Deo commiſſo conſtitutis, pax & ſalus ab eodem Deo æterno.

Cap. I.

QUIA divinæ propitiationis beneficia, quæ ab ipſo ab ipſis crepundiis experti ſumus, nullatenùs enumerare poſſumus, idcircò laudem Domini loquetur os meum, & benedicet nomen ſanctum ejus in ſeculum ſeculi. Unde quia, pluribus noſtris exigentibus meritis, multotiens adverſa quæque ſuſtinuimus, credimus non hoc ad noſtræ damnationis meritum, ſed ad gratiam ſuæ reconciliationis nobis fore permiſſum: ut flagellis ejus eruditi, diſcamus perverſa cavere, & in cunctis ejus voluntatibus parere. Sicut vobis de multis notum eſt, cùm olim quidam noſtri fideles, à noſtra debita fidelitate exorbitantes, vitam & regnum nobis auferre moliti ſunt, euntes poſt inimicos noſtros, eiſque familiariter inhærentes, res & epiſcopia noſtri regni ab ipſis dari ſibi concupierunt. Ut ergo de multis taceamus, unum, qui nobis noſtris viſceribus ſerpentinum virus infudit, veſtræ ſanctitati propalabimus*, Hilduinum videlicet, qui contra regalem agens poteſtatem, contra quoque Apoſtoli dicta, (ubi dicitur: *Deum timete, Regem honorificate.* Et: *Non eſt poteſtas niſi à Deo.* Et: *Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. Non eſt enim poteſtas niſi à Deo.*) & adversùs citharœdi David dicta, ubi ad Dominum loquitur: *Impoſuiſti homines ſuper capita noſtra*, quique ultra Rhenum ad inimicos noſtros proficiſcens, minimèque reminiſcens ſacramentorum ſuorum nobis promiſſorum, eaque retro dorſum abiciens, ab Heinrico * inimico noſtro Epiſcopium Tungrenſis Eccleſiæ expetiit, ſuâque damnatione contra omnia ſtatuta tam ſacrorum Patrum quàm Regum videlicet anteceſſorum noſtrorum uſurpavit. De qualibus in libro Regum Capitulari ita dicitur: *Si quis præſumpſerit quam non meruit à Principe vel Seniore juſto dignitatem, ſacrilegus habeatur.* Et beatus Gregorius: *Sicut qui invitatus renuit, quæſitus refugit, ſacris eſt altaribus admovendus, ſic qui ultro ambit, vel qui importunus ſe ingerit, proculdubio eſt repellendus. Nam qui nititur ad altiora contendere, quid agit niſi ut creſcendo decreſcat? Cur non perpendit quia benedictio illi in maledictum convertitur qui ad hoc ut fiat hæreticus promovetur.*

* [*Sirmondus*, propolavimus.]

I. Pet. 2. 17. Rom. 13. 1.

Pſal. 65. 12.

* [Duce Saxoniæ ac Thuringiæ.]

Capitular. Lib. VI. cap. 396.

Lib. VII. Indict. 2. ep. 110.

II.

Cùm quidam peſtiferi viri, ut ſuprà memoravimus, à noſtra fidelitate deviarent, convocavimus Archiepiſcopos præſules XVI. noſtri regni, nonnullos etiam Proceres, Marchiones, & Comites, Optimateſque, ut eorum conſilio, auctoritate, atque virtute, tantæ veſaniæ reſiſteremus. Inventum eſt ut nova gibborum genera novis medicationibus ſecarentur ac ſanarentur, pellentes eos epiſcopali auctoritate ſacrorumque Canonum conſtitutione à cœtu & conſortio Chriſtianorum. Quorum præſumptioni ac nefandæ tyrannidi Hilduinus ſe intumeſcens, datis Heinrico ſuiſque Proceribus complurimis auri argentique ponderibus, non ſolùm cum eis ſcienter participavit, ſed etiam ex theſauris Eccleſiæ Tungrenſis, quos inſtinctu diabolico rapuerat vel furatus fuerat, quibuſdam minis ac terroribus egit ut Herimannus Agrippinæ civitatis Archiepiſcopus per violentiam Heinrici ſuorumque fidelium illum in Pontificem conſecraret. Nam ſi non feciſſet, ſicut ipſe venerabilis Archiepiſcopus nobis poſtea in præſentia plurimorum retulit, ſibi vitam reſque eccleſiaſticas auferret, omnemque familiam trucidaret, ac illorum bona diriperet. Ideòque abſque legitimorum anteceſſorum auctoritate eum conſecravit, ut ipſe adhuc teſtatur, ſed tantis terroribus ac diris crudelitatibus coactus. Unde in Nicæno Concilio ita ad locum invenitur: *Si quis ex Clero deprehenſus fuerit cum excommunicatis communicare, etiam ipſe privetur communione, tanquam qui regulas confundit.* Quæ longè latèque in diverſis Conciliis & Capitularibus Re-

gum de excommunicatis inveniuntur.

III.

Idem etiam Hilduinus res noſtri regni ex præfato Epiſcopio invaſit, diripuit, & pro libito abduxit, agens contra ſtatuta Anacleti Papæ, ubi dicitur: Sanctus Anacletus, qui ab ipſo Petro Apoſtolo ordinatus eſt Preſbyter, poſtea in ſede Romana ſucceſſor illius factus Epiſcopus, cum totius mundi Sacerdotibus judicavit. Regino, lib. 2. c. 282. Burchard. lib. 11. c. 18. Ivo par. 14. c. 88. Gratian. 12. q. 2. c. 6. *Qui abſtulerit*, inquit, *patri vel matri aliquid, homicidæ particeps eſt. Pater noſter ſine dubio Deus eſt. Mater verò noſtra Eccleſia eſt, quæ nos in baptiſmo regeneravit. Ergo qui pecunias Chriſti & Eccleſiæ rapit, aufert, vel fraudatur, homicida eſt, atque homicida in conſpectu juſti Judicis deputabitur. Qui rapit pecuniam proximi ſui, iniquitatem operatur. Qui autem pecuniam vel res Eccleſiæ abſtulerit, ſacrilegium facit, & ut ſacrilegus judicandus eſt.*

IV.

Præfatus denique Hilduinus theſauros Eccleſiæ Tungrenſis & Aquiſgrani palatii juxta beati Lamberti Martyris corpus in quadam arca poſitos avidâ cupiditate rapuit, eoſque inimicis noſtris, ſuis videlicet fautoribus, contulit, & Eccleſiæ abſtulit. De quo quibuſque hujuſcemodi ſacri Canones ita decernunt: *Si quis inventus fuerit aliquid de miniſteriis Eccleſiæ vendidiſſe vel abſtuliſſe, ſacrilegium commiſit. Placuit eum in ordine eccleſiaſtico non haberi.* Unde & beatus Auguſtinus XLVII. evangelii homiliâ Johannis dicit: *Ecce inter ſanctos eſt Judas, ecce fur eſt Judas; & ne contemnas, fur hic ſacrilegus eſt, non qualiumcunque fur locorum, ſed dominicorum; locorum, ſed ſacrorum.* Et poſt pauca: *Quicunque aliquid de Eccleſia aufert vel fraudatur, Judæ proditori comparatur.* Lib. VI. Capitular. c. 304.

V.

Hos Eccleſiæ theſauros Epiſcopis & Comitibus & fautoribus pro ſua ordinatione dedit, non præ oculis habens ſtatuta Africani Concilii, quibus præcipitur ut nullus per pecunias ordinetur, ita inquiens: *Si quis Epiſcopus per pecunias obtinuerit dignitatem, deiciatur, modis omnibus abiciatur, ſicut Simon magus abſciſſus eſt à Petro.* Item in Concilio Chalcedonenſi: *Si quis Epiſcopus, Presbyter, aut Diaconus ſub pretio Spiritûs ſancti gratiam obtinere voluerit, proprii gradûs periculo ſubjacebit; & nihil ex hac ordinatione vel promotione, quæ eſt per negotiationem facta, proficiat, ſed anathematizetur.* Can. 2.

VI.

Jam dictus Hilduinus, ad cumulum ſuæ damnationis, ante venerabilis Herimanni præſentiam veniens, ſuper ſacra nefandè juravit quòd ego Karolus Epiſcopium Tungrenſe dederim; & quoſdam ex Clericis & Laicis jurare compulit. Quod quàm ſit abſurdum, quàmque vitandum, ſparſim ſanctarum Scripturarum teſtimonia approbant.

VII.

Memoratus præterea Hilduinus per Domnum Herimannum Epiſcopum tertiò vocatus ad Synodum, ut contra hæc quæ ſibi obiciuntur reſponderet, ſi juſtam cauſam haberet, aut ſi non poſſet, Canonum feriretur ſpiculis. Qui quoniam quidem venire diſtulit, incidit ſententiam Bonifacii Papæ ita dicentis: *Probat vera eſſe illa quæ adverſus ſe dicta ſunt, qui ad ea confutanda adeſſe minimè vult. Et ne dubitet quòd ita judicium nocens ſubterfugit quemadmodum ut abſolvatur qui eſt innocens quærit.* Et poſt pauca: *Confitetur enim de omnibus quiſquis ſubterfugere judicium poſſe dilationibus putat.* Item ipſe: *Si adeſſe voluerit, præſens, ſi confidit, ad objecta reſpondeat. Quòd ſi adeſſe neglexerit, dilationem ſententiæ de abſentia non lucretur.* Bonifac. I. epiſt. 2. Ivo par. 16. 343.

VIII.

Omnes tam Clerici quàm Laici ſupradictæ Eccleſiæ noſtram adeuntes ſublimitatem, luctuoſis vocibus innotuerunt quòd jam memoratus Hilduinus cum ſuis prædonibus bona illorum diripuit, omnemque illorum facultatem & ſupellectilem abſtulit, nihil illis remanſit unde ſaltem ſibi victus ſufficientiam adhiberent. Addentes etiam in precibus, ut veſtro conſilio citiùs ageretur ne ampliùs prædæ & direptioni paterent; ſed illis ad ordinandum daremus Pontificem Richerum, quem concorditer elegerunt. De quibus videlicet omnibus hic Capitulatim inſertis veſtrum precamur pontificium, ut propter Deum & debitam, quam nobis polliciti eſtis, fidelitatem pro viribus exinde adjuvetis ut noſter honor in hujuſmodi negotiis ampliùs non decreſcat, & ſtatus ſanctæ Dei Eccleſiæ ſtabiliatur.

In tomo tertio Conciliorum Galliæ pag. 575. & ſequentibus extant epiſtolæ duæ Johannis X. Papæ Romani de cauſa Epiſcopii Tungrenſis, prima ad Herimannum Archiepiſcopum Colonienſem, altera ad Karolum Regem.

TITULUS III.

PACTUM KAROLI ET HENRICI.

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Divinâ propitiante clementiâ anno Dominicæ Incarnationis DCCCCXXVI * anno verò regni Domni & glorioſiſſimi Regis Francorum Occidentalium Karoli XXIX. redintegrante XXIV. largiore verò hereditate indepta X. Indictione IX. anno quoque regni Domni & magnificentiſſimi Regis Francorum Orientalium Heinrici tertio, inter ipſos præfatos Principes unanimitatis pactum ac ſocietatis amicitia quæſita repertaque exordia ſumpſit, prout viſa ſunt competentia. Convenerunt enim ambo illuſtres Reges, ſicut inter ſe diſcurrentibus Legatis convenerant, II. Nonas Novembris, feriâ primâ: Domnus enim Karolus ſuper Rhenum flumen ad Bonnam caſtrum, & ſtrenuus Heinricus ex altera parte Rheni. Et eâ tantùm die mutuis ſe viſibus intuentes ſuper ripas ejuſdem fluminis huc & ultra, ut ſui fierent fideles innoxii ſacramento quo hanc eorum conventionem fuerant polliciti. Verùm feriâ quartâ, VII. Idus Novembris, in medio Rheni fluminis, ſæpiùs dicti Principes in navibus quiſque ſuis in tertiam aſcenderunt, quæ ancorata in fluminis medio gratiâ eorum colloquii fixa erat; ibique in primo hanc ſibi viciſſim convenientiam ob ſtatum pacis juramento ſanxerunt ita.

[*Vide* Notas Sirmondicas *infrà* Pag. 814.]

Ego Karolus, divinâ propitiante clementiâ, Rex Francorum Occidentalium, amodò ero huic amico meo Regi Orientali Heinrico amicus, ſicut amicus per rectum debet eſſe ſuo amico, ſecundùm meum ſcire ac poſſe; eâ verò ratione, ſi ipſe mihi juraverit ipſum eundemque ſacramentum, & attenderit quæ promiſerit. Si me Deus adjuvet & iſtæ ſanctæ Reliquiæ.

E contrà Rex Heinricus eandem promiſſionem ſacramento eiſdem proſecutus eſt verbis ſubſequenter, ut hujus amicitiæ firmitas inviolabiliter obſervaretur.

Hæc ſunt nomina Epiſcoporum qui cum nobilibus ac fidelibus laicis firmitatem quam præmemorati Reges inter ſe fecerunt, collaudando acceptaverunt, & manibus ſuis ſacramentum firmaverunt nunquam à ſe deſtruendam.

Epiſcopi ex parte Domni regis Karoli. Herimannus Archiepiſcopus Agrippinæ, quæ modò eſt Colonia vocitata, Rodgerus Archiepiſcopus Trevirorum, Stephanus Præſul Cameracorum, Bovo Epiſcopus Catalaunenſium, Baldricus Trajectenſium Epiſcopus. Hæc nomina Comitum. Matfredus, Erkengerus, Hagano, Boſo, Waltkerus, Iſaac, Ragenberus, Theodricus, Adalardus, Adelelmus.

Epiſcopi ex parte Regis inclyti Heinrici. Herigerus Archiepiſcopus Moguntiacorum, Nithardus Epiſcopus Mimmogerneferdæ, Dodo Epiſcopus Oſnobroggæ, Ricawdo Epiſcopus Vangionum, quæ nunc dicitur Warmatia, Hunuardus Epiſcopus Paderbornenſis, Notingus Epiſcopus Conſtantiæ Alemannicæ. Hæc ſunt nomina Comitum. Eurardus, Chonradus, Herimannus, Hato, Godefredus, Otto, Herimannus, Cobbo, Magenhardus, Fridericus, Foldac.

KAROLI CALVI

ET

LUDOVICI EJUS FILII

REGUM FRANCORUM

CONSECRATIO SEU CORONATIO.

ITEM REGINARUM

JUDITH FILIÆ

ET

HERMINTRUDIS CONJUGIS

KAROLI EJUSDEM.

TITULUS PRIMUS.

KAROLI CALVI, QUANDO IN REGNO LOTHARII CORONATUS EST.

ORDO qualiter Karolus Rex fuit coronatus in Mettis civitate anno DCCCLXIX. *in menſe Septemb. v. Idus Septemb. quæ evenit die Veneris, cum iſtis Epiſcopis, videlicet Hincmaro Arhiepiſcopo, Adventio, Hattone, Arnulfo, Francone, Hincmaro, & Odone, quando quondam Rex Hlotharius, filius Hlotharii Imperatoris, fuit mortuus in Placentia civitate.*

ADNUNTIATIO

Adventii Episcopi ante initium Missæ, in Ecclesia S. Stephani, coram Rege et Episcopis et aliis quamplurimis.

Vos ſcitis, & multis in plurimis regnis eſt cognitum quantos & quales eventus tempore Senioris noſtri, quem hactenùs habuimus, &c. *uſque* devotâ mente ſuſcipere. *ut ſuprà pag.* 215-218.

RESPONSIO

Karoli ad populum.

Quia, ſicut iſti venerabiles Epiſcopi unius ex ipſis voce dixerunt, & certis indiciis ex veſtra unanimitate monſtraverunt, &c. *uſque* anteceſſoribus exhibuerunt, *pag.* 218.

ADNUNTIATIO

Hincmari Archiepiscopi.

Ne alicui fortè videatur incongruè ac præſumptiosè me ac provinciæ noſtræ venerabiles Coepiſcopos facere quoniam, &c. *uſque* Te Deum laudamus, *pag.* 217-220.

Benedictiones ſuper Regem Karolum ante Miſſam & altare ſancti Stephani

Adventius Episcopus Metensis.

Deus, qui populis tuis indulgentiâ conſulis & amore dominaris, da huic famulo tuo ſpiritum ſapientiæ, cui dediſti regimen diſciplinæ; ut tibi toto corde devotus, & in regni regimine maneat ſemper idoneus, & in bonis operibus perſeve-

rans, ad æternum regnum te duce valeat pervenire. Per Dominum, &c.

Hatto Virdunensis.

Gratiæ tuæ, quæsumus, Domine, huic famulo tuo tribue largitatem; ut mandata tua te operante sectando, consolationem præsentis vitæ percipiat & futuræ. Per Dominum, &c.

Arnulfus Tullensis.

Nostris, quæsumus, Domine, in regimine istius famuli tui propitiare temporibus; ut tuo munere dirigatur & nostra securitas & devotio Christiana. Per Dominum.

Franco Tungrensis.

Da, quæsumus, Domine huic famulo tuo salutem mentis & corporis; ut bonis operibus inhærendo, tuâ semper mereatur virtute defendi. Per Dominum.

Hincmarus Laudunensis.

Benedictionem tuam, Domine, hic famulus tuus accipiat: quâ corpore salvatus & mente, & gratam tibi semper exhibeat servitutem, & propitiationis tuæ beneficia semper inveniat. Per Dominum.

Odo Bellovacensis.

Conserva, quæsumus, Domine, hunc famulum tuum, & benedictionum tuarum propitius ubertate purifica, ut eruditionibus tuis semper multiplicetur & donis. Per Dominum.

BENEDICTIO

Hincmari Archiepiscopi.

Extendat omnipotens Dominus dexteram suæ benedictionis, & effundat super te donum suæ propitiationis, & circumdet te felici muro custodiæ suæ protectionis, sanctæ Mariæ & omnium Sanctorum intercedentibus meritis. Amen.

Indulgeat tibi mala omnia quæ gessisti, & tribuat tibi gratiam & misericordiam quam humiliter ab eo deposcis; liberetque te ab adversitatibus cunctis & ab omnibus visibilium & invisibilium inimicorum insidiis. Amen.

Angelos suos bonos semper & ubique, qui te præcedant, comitentur, & subsequantur, ad custodiam tui ponat; & à peccato, seu gladio, & ab omnium periculorum discrimine te suâ potentiâ liberet. Amen.

Inimicos tuos ad pacis caritatisque benignitatem convertat, & apud odientes te gratiosum & amabilem faciat. Pertinaces quoque in tui infectatione & odio confusione salutari induat. Super te autem sanctificatio sempiterna efflореat. Amen.

Ad ista verba, Coronet te Dominus, *inunxit eum Hincmarus Archiepiscopus de chrismate ad dextram auriculam, & in fronte usque ad sinistram auriculam, & in capite.*

Coronet te Dominus coronâ gloriæ in misericordia & miserationibus suis, & ungat te in regni regimine oleo gratiæ Spiritûs sancti sui, unde unxit Sacerdotes, Reges, Prophetas, & Martyres, qui per fidem vicerunt regna, & operati sunt justitiam, atque adepti sunt promissiones; eisdemque promissionibus gratiâ Dei dignus efficiaris, quatenùs eorum consortio in cœlesti regno perfrui merearis. Amen.

Victoriosum te atque triumphatorem de visibilibus atque invisibilibus hostibus semper efficiat; & sancti nominis sui timorem pariter & amorem continuè cordi tuo infundat; & in fide recta ac bonis operibus perseverabilem reddat; & pace in diebus tuis concessâ, cum palma victoriæ te ad perpetuum regnum perducat. Amen.

Et qui te voluit super populum suum constituere Regem, & in præsenti seculo felicem & æternæ felicitatis tribuat esse consortem. Amen.

Clerum ac populum, quem suâ voluit opitulatione tuæ subdere ditioni suâ dispensatione & tuâ administratione per diuturna tempora te faciat feliciter gubernare; quò divinis monitis parentes, adversitatibus omnibus carentes, bonis omnibus exuberantes, tuo ministerio fideli amore obsequentes, & in præsenti seculo pacis tranquillitate fruantur, & tecum æternorum civium consortio potiri mereantur. Amen. Quod ipse præstare dignetur.

Ad

Ad iſta verba, Coronet te Dominus, *miſerunt illi Epiſcopi coronam in capite.*

Coronet te Dominus coronâ gloriæ atque juſtitiæ; ut cum fide recta & multiplici bonorum operum fructu ad coronam pervenias regni perpetui, ipſo largiente cujus eſt regnum & imperium in ſecula ſeculorum.

Ad iſta verba, Det tibi Dominus velle, *dederunt illi palmam & ſceptrum.*

Det tibi Dominus velle & poſſe quæ præcipit, ut in regni regimine ſecundùm voluntatem ſuam proficiens, cum palma perſeverantis victoriæ ad palmam pervenias gloriæ ſempiternæ. Gratiâ Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui vivit.

Orationes in Missa.

Da nobis, omnipotens Deus, ut beati Gorgonii martyris tui veneranda ſolemnitas & devotionem nobis augeat & ſalutem. Per Dominum.

Quæſumus, omnipotens, ut famulus tuus, qui tuâ miſeratione ſuſcepit regni gubernacula, à te virtutum etiam percipiat incrementa: quibus decenter ornatus, & vitiorum monſtra vitare, & ad te, qui via, veritas, & vita es, gratioſus valeat pervenire. Qui vivis & regnas cum Deo.

Super oblata.

Reſpice, Domine, munera populi tui Sanctorum feſtivitate votiva, & tuæ teſtificatio veritatis nobis proficiat ad ſalutem. Per Dominum.

Munera, quæſumus, Domine, oblata ſanctifica; ut & nobis unigeniti tui corpus & ſanguis fiant, & Karolo Regi noſtro ad obtinendam animæ corporiſque ſalutem, te largiente, uſquequaque proficiant. Per eundem.

Post Communionem.

Sacramentorum tuorum, Domine, communio ſumpta nos ſalvet, & in tuæ veritatis luce confirmet. Per Dominum.

Hæc, Domine, communio ſalutaris famulum tuum ab omnibus tueatur adverſis: quatenùs & eccleſiaſticæ pacis obtineat tranquillitatem, & poſt iſtius temporis decurſum ad æternam perveniat hereditatem. Per Dominum.

TITULUS II.

LUDOVICI II. QUANDO REX FRANCORUM CONSECRATUS EST.

ORDO qualiter Hludouvicus Rex, anno Incarnationis Dominicæ DCCCLXXVII, *VI. Idûs Decembris, ab Hincmaro Archiepiſcopo fuit coronatus in Compendio palatio; quando & hæc, quæ ſequuntur, ab Epiſcopis petita ſunt apud Regem, & ab eo promiſſa Epiſcopis.*

Petitio Episcoporum.

A Vobis perdonari nobis petimus ut unicuique de nobis & Eccleſiis nobis commiſſis ſecundùm primum Capitulum, &c. *uſque* exhibere debet, *ut ſuprà, pag.* 271.

Promissio Regis.

Promitto vobis & perdono quia unicuique de Vobis & Eccleſiis vobis commiſſis ſecundùm primum Capitulum, &c. *uſque* exhibere debet, *pag.* 271.

Benedictiones ſuper Hludouvicum Regem factæ.

Deus, qui populis tuis virtute conſulis, & amore dominaris, da huic famulo tuo ſpiritum ſapientiæ cum regimine diſciplinæ; ut tibi toto corde devotus, in regni regimine maneat ſemper idoneus, tuoque munere ipſius temporibus ſecuritas Eccleſiæ dirigatur, & in tranquillitate devotio Chriſtiana permaneat. Per Dominum.

Sacri olei infusio.

Omnipotens ſempiterne Deus, creator

& gubernator cœli & terræ, conditor & dispositor Angelorum & hominum, qui Abraham famulum tuum de hostibus triumphare fecisti, Moysi & Josue populo tuo prælatis multiplicem victoriam tribuisti, humilem quoque David puerum tuum regni fastigio sublimasti, eumque de ore leonis & de manu bestiæ atque Goliæ, sed & de gladio maligno Saul & omnium inimicorum ejus liberasti, & Salomonem sapientiæ pacisque ineffabili munere ditasti, respice quæsumus ad preces humilitatis nostræ, & hunc famulum tuum virtutibus, quibus præfatos fideles tuos decorasti, multiplici honoris benedictione condecora, & in regni regimine sublimiter colloca, & oleo gratiæ Spiritus sancti tui perunge, unde unxisti Sacerdotes, Reges, Prophetas, & Martyres, qui per fidem vicerunt regna, & operati sunt justitiam, atque adepti sunt promissiones. Cujus sacratissima unctio super caput ejus defluat, atque ad interiora ejus descendat, & cordis illius intima penetret, & promissionibus, quas adepti sunt victoriosissimi Reges, gratiâ tuâ dignus efficiatur; quatenùs & in præsenti seculo feliciter regnet, & ad eorum consortium in cœlesti regno perveniat. Per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum, qui unctus est oleo lætitiæ præ consortibus suis, & virtute crucis potestates aerias debellavit, tartara destruxit, regnumque diaboli superavit, & ad cælos victor ascendit. In cujus manu victoria omnis, gloria, & potestas consistunt, & tecum vivit & regnat Deus in unitate ejusdem Spiritûs sancti per omnia secula seculorum. Amen.

Impositio coronæ.

Coronet te Dominus coronâ gloriæ atque justitiæ honore & opere fortitudinis; ut per officium nostræ benedictionis, cum fide recta & multiplici bonorum operum fructu, ad coronam perveniàs regni perpetui, ipso largiente cujus regnum & imperium permanet in secula seculorum. Amen.

Sceptri traditio.

Accipe sceptrum, regiæ potestatis insigne, virgam scilicet rectam regni, virgam virtutis: quâ te ipsum bene regas, sanctam Ecclesiam, populum videlicet Christianum tibi à Deo commissum, regia virtute ab improbis defendas, pravos corrigas, rectos ut viam rectam tenere possint tuo juvamine dirigas: quatenùs de temporali regno ad æternum regnum perveniàs, ipso adjuvante cujus regnum & imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen. Num. 6.

Benedictiones.

Dominus Deus omnipotens, qui dixit ad Moysem servum suum, Loquere ad Aaron fratrem tuum, & ad filios ejus dicens, Sic benedicetis populo meo, & ego benedicam ei, benedicat tibi, & custodiat te. Amen.

Illuminet faciem suam super te, & misereatur tui. Amen.

Convertat vultum suum ad te, & donet tibi pacem. Amen.

Extendat dexteram suæ benedictionis, & effundat super te donum suæ propitiationis, & circumdet te felici muro custodiæ suæ protectionis, sanctæ Mariæ & omnium Sanctorum intercedentibus meritis. Amen.

Indulgeat tibi mala omnia quæ gessisti, & tribuat tibi gratiam & misericordiam quam humiliter ab eo deposcis, liberetque te ab adversitatibus cunctis & omnibus visibilium & invisibilium inimicorum insidiis. Amen.

Multiplicet in te copiam suæ benedictionis, & confirmet in spe regni cœlestis. Amen.

Actus tuos corrigat, vitam emendet, mores componat, & te ad cœlestis paradisi hereditatem perducat. Amen.

Talique intentione repleri valeas quæ ei in perpetuum placeat. Amen.

Angelos suos bonos semper & ubique, qui te præcedant, comitentur, & subsequantur, ad custodiam tui ponat; & à peccato, seu gladio, & ab omnium periculorum discrimine de sua potentia liberet. Amen.

Inimicos tuos ad pacis caritatisque benignitatem convertat, & odientibus te gratiosum & amabilem faciat. Pertinaces quoque in tui insectatione & odio confusione salutari induat. Super te autem sanctificatio sempiterna efflòreat. Amen.

Victoriosum te atque triumphatorem de visibilibus atque invisibilibus hostibus Dominus semper efficiat, & sancti nominis sui timorem pariter & amorem continuè cordi tuo infundat, & in fide recta ac

bonis operibus perſeverabilem reddat, & pace in diebus tuis conceſsâ, cum corona victoriæ ad perpetuum te regnum perducat. Amen.

Et qui te voluit ſuper populum ſuum conſtituere Regem, & in præſenti ſeculo felicem & æternæ felicitatis tribuat eſſe conſortem. Amen.

Clerum ac populum, quem ſuâ voluit opitulatione tuæ ſubdere ditioni, ſuâ diſpenſatione & tuâ adminiſtratione per diuturna tempora te faciat feliciter gubernare: quò divinis monitis parentes, adverſitatibus cunctis carentes, bonis omnibus exuberantes, tuo miniſterio fideli amore obſequentes, & in præſenti ſeculo pacis tranquillitate fruantur, & tecum æternorum civium conſortio potiri mereantur. Amen. Quod ipſe præſtare dignetur.

TITULUS III.

JUDITH KAROLI CALVI FILIÆ, CUM REGI ANGLORUM DESPONSATA EST ANNO DCCCLVI. APUD VERMERIAM PALATIUM.

Anno DCCCLVI. Edilwlf Rex occidentalium Anglorum Româ rediens, Judith filiam Karoli Regis, menſe Julio deſponſatam, Kalendis Octobribus, in Vermeria palatio in matrimonium accipit, & eam Hincmaro Durocortori Remorum Epiſcopo benedicente, impoſito capiti ejus diademate, Reginæ nomine inſignit. Quod ſibi ſuæque genti eatenùs fuerat inſuetum. Patratoque regiis apparatibus utrinque atque muneribus matrimonio, cum ea Britanniam regni ſui ditionem navigio repetit. *Ex Annalibus Bertinianis.*

*BENEDICTIO ſuper Reginam quam Edelulfus * Rex accepit in uxorem.*

*[*Vide Notas Sirmondicas infrà, pag. 816.*]

Nubas in Chriſto obnupta nube cœleſti, & refrigerata gratiâ ſpiritali, ac protecta ab omni inlicita concupiſcentia, pangas fœdus cum oculis tuis, ut non videas alienum virum ad concupiſcendum eum, & non mœcheris in corpore vel corde tuo, & avertas oculos tuos, ne videant vanitatem: quatenùs in via Domini vivificeris, ut poſſis dicere cum propheta: *Ad te levavi oculos meos qui habitas in cœlis.* Et: *Levavi oculos meos in montes, unde veniat auxilium mihi.* Per conditorem & redemptorem ac Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, qui cum Patre & Spiritu ſancto vivit & regnat in ſecula ſeculorum.

Pſal. 122. & 120.

Benedic, Domine, has dotes, & accipientes tuâ benedictione dotare digneris: ut conjugii fidem & thronum immaculatum ſervantes, ſanctorum Patriarcharum adſciſci mereantur conſortio. Per Dominum.

Accipe anulum, fidei & dilectionis ſignum, atque conjugalis conjunctionis vinculum, ut non ſeparet homo quos conjungit Deus. Qui vivit & regnat in omnia ſecula ſeculorum.

Deſpondeo te uni viro virginem caſtam atque pudicam futuram conjugem, ut ſanctæ mulieres fuêre viris ſuis, Sarra, Rebecca, Rachel, Heſter, Judith, Anna, Noëmi, favente auctore & ſanctificatore nuptiarum Jeſu Chriſto Domino noſtro, qui vivit & regnat in ſecula ſeculorum.

Deus qui in mundi creſcentis exordio multiplicandæ proli benedixiſti, propitiare ſupplicationibus noſtris, & huic famulo tuo & huic famulæ tuæ opem tuæ benedictionis infunde; ut in conjugali conſortio ſecundùm beneplacitum tuum affectu compari, mente conſimili, ſanctitate mutuâ copulentur. Dita eos fructibus ſanctis & operibus benedictis. Fac illos talem ſobolem generare quæ ad tui paradiſi pertineat hereditatem. Aperi, Domine, Januas cœli, & viſita eos in pace. Inriga terram eorum, ut germinet fructum ſpiritalem. Sanctifica eos, qui datus es nobis ex virgine; & præſta eis tempora ſalutis, quæ ante tuum adventum prædixit ſanctus Propheta Johannes, ut hic fideliter credant, & beatè viventes vitam & regnum conſequantur æternum, gratiâ tuâ, Chriſte ſalvator noſter, qui cum Deo Patre in unitate Spiritûs ſancti vivis & regnas Deus per omnia.

Benedictio Reginæ.

Te invocamus, Domine ſancte, Pater omnipotens, æterne Deus, ut hanc fa-

mulam tuam, quam tuæ divinæ dispensationis providentiâ in præsentem diem juvenali flore lætantem crescere concessisti, tuæ pietatis dono ditatam, plenam veritatis, de die in diem coram te & hominibus ad meliora semper proficere facias; ut in regimine suo gratiæ supernæ largitatem congaudens suscipiat, & misericordiæ tuæ muro adversitate undique munita, cum pace propitiationis vivere mereatur. Per Dominum.

Sursum corda.

Psal. 82. 13. Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, electorum fortitudo, & humilium celsitudo, qui in primordio per effusionem diluvii crimina mundi purgari voluisti, & per columbam ramum olivæ portantem pacem terris redditam demonstrasti, iterum Aaron famulum tuum per unctionem olei Sacerdotem unxisti, & posteà per hujus unguenti infusionem ad regendum populum Israëliticum Sacerdotes, Reges, & Prophetas perfecisti, vultumque Ecclesiæ in oleo exhilarandum propheticâ famuli tui voce David esse prædixisti, qui hoc etiam unguento famulæ tuæ Judith ad liberationem servorum tuorum & confusionem inimicorum vultum exhilarasti, & ancillæ tuæ Hester faciem hac spiritali misericordiæ tuæ unctione adeo lucifluam reddidisti ut efferatum cor Regis ad misericordiam & salvationem in te credentium, ipsius precibus inclinares. Te quæsumus, omnipotens Deus, ut per hujus creaturæ pinguedinem, Columbæ pace, simplicitate, ac pudicitiâ decoram efficias. Per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum, qui venturus est judicare.

Coronatio.

Gloriâ & honore coronet te Dominus, & ponat super caput tuum coronam de spiritali lapide pretioso; ut quicquid in fulgore auri & in vario nitore gemmarum significatur, hoc in tuis moribus, hoc in actibus semper refulgeat. Quod ipse præstare dignetur cui est honor & gloria in secula seculorum.

Benedictiones.

Benedic, Domine, hanc famulam tuam, qui regna Regum à seculo moderaris. Amen.

Opera manuum illius suscipe & benedictione tuâ terra ejus de pomis fructuum cœli & rore atque abysso subjacente repleatur. Amen.

De vertice antiquorum montium & collium æternorum, de frugibus terræ, & plenitudine ejus tuâ benedictione lætetur. Amen.

Benedictio illius qui apparuit in rubo veniat super caput ejus. Da ei de rore cœli & de pinguedine terræ abundantiam frumenti & vini; ut serviant illi ac semini ejus populi, & in honore tuo tribus illam & semen ejus adorent. Amen.

Reple eam benedictionibus uberum & vulvæ. Benedictiones patrum antiquorum confortatæ sint super eam & super semen ejus, sicut promisisti servo tuo Abrahæ & semini ejus in secula. Amen.

Concede, quæsumus, omnipotens & misericors Deus, ut hæc dona tua, quæ fideles tui acceperunt de manu tua, dantibus, accipientibus, & dispensantibus ad præsentis vitæ subsidium, ac redemptionem animarum, atque ad vitam capessendam proficiant sempiternam. Per Dominum.

TITULUS IV.

HERMINTRUDIS REGINÆ, QUANDO SACRATA EST ANNO DCCCLXVI. MENSE AUGUSTO IN SYNODO SUESSIONENSI.

Vide Annal. Bertinianos ad an. 866.

ADLOCUTIO duorum Episcoporum in Ecclesia sancti Medardi quandò Hermintrudis fuit consecrata in Reginam.

Concil. Suession. III. tit. III.

VOLUMUS vos scire, Fratres, quia Domnus & Senior noster Karolus Rex glorioſus nostræ humilitatis petiit devotionem ut auctoritate ministerii nobis à Deo conlati, sicut ipse in Regem est unctus & consecratus episcopali auctoritate, unctione sacrâ & benedictione, veluti in Scripturis legimus Dominum præcepisse ut Reges ungerentur & sacrarentur in regiam potestatem, ita uxorem suam Dominam nostram in nomine Reginæ benedicamus, sicut & à sede Apostolica & à nostris decessoribus antea de aliis factum comperimus. Et ut non vobis sit mirum quare hoc petat, fraternitati vestræ rationem reddere maturamus. Videlicet quia, sicut multis est cognitum, Deus omnipotens suâ gratiâ istud regnum in manus suorum antecessorum mirabiliter adunavit. Quod ipsi decessores sui nobiliter gubernaverunt, & per successiones sua progenies usque ad hæc tempora rexit. Et isti nostro Seniori Deus filios, sicut vobis notum est, dedit: in quorum nobilitate ad sanctam Ecclesiam & regnum, quod Deus illi ad regendum commisit, fideles illius spem maximam se habere sunt gratulati. De quibus ipse aliquos Deo obtulit, ut etiam de fructu ventris sui oblationem Deo offerret. Aliquos Deus adhuc ætate immaturâ suâ gratiâ de hoc seculo rapuit, ne, ut scriptum est, malitia Sap. 4. 11. mutaret corda eorum. Aliquibus autem, quod vos non latet, suo judicio talem passionem permisit incurrere sicut Fideles illius agnoscuntur dolere. Propterea petit benedictionem episcopalem super uxorem suam venire; ut talem sobolem ei Dominus de illa dignetur donare unde sancta Ecclesia solatium, & regnum necessariam defensionem, & Fideles illius desiderabile ajutorium, & ista Christianitas optabilem tranquilitatem & legem atque justitiam, cum illis quos adhuc habet, annuente & cooperante Domino, possit habere. Et de hoc in sanctis Scripturis habemus auctoritatem, quia sicut Dominus ad Abraham dixit: *In semine tuo benedicentur omnes gentes*, cui jam centenario de nonagenaria uxore Isaac filium dedit, ita & ipsum Isaac uxorem sterilem accipere fecit, ut & in hoc, sicut in multis solet facere, misericordiæ suæ largitatem ostenderet. Et inde dicit Scriptura quia *deprecatus est Isaac Dominum pro uxore sua, eò quòd esset sterilis*, & concepit. Et non sit vobis mirum cur antea hoc non fecit. Quia, sicut sacra Scriptura dicit, in primordio conjunctionis masculi & feminæ dixit Dominus ad Evam: *Ad virum tuum erit conversio tua, & ipse dominabitur tui.* Et cùm jam essent moribus in legitima conjunctione maturi & provectæ ætatis, Abraham & Sarra, &, ut sanctus Petrus dicit, *Sarra obediebat Abrahæ, dominum eum vocans*, dixit Dominus ad Abraham quod antea nec ipsi nec alio homini legimus illum dixisse: *Omnia quæ dixerit tibi Sarra, audi vocem ejus.* Jam enim & Abraham Presbyter meritò vocabatur, & defecerant muliebria id est omnis lascivietas Sarræ: & tunc acceperunt benedictionem feminis benedicti à Domino, in quo benedicuntur omnes gentes. Amen. His ergo fulti auctoritatibus, in dispensandis Dei donis, qui ab illo ministri ejus sumus ad hoc constituti, ut Leo dicit, non debemus esse difficiles, nec devotorum petitiones negligere; maximè si ipsas petitiones evidentibus indiciis ex Dei viderimus inspiratione conceptas. Quia multiplex misericordia Dei ita saluti humanæ subvenire decrevit, ut præcipuè Sacerdotum supplicationibus ipsa salus debeat obtineri. Cui operi, ut in sacris literis legimus, ipse Salvator intervenit, nec unquam ab his abest quæ ministris suis exequenda commisit dicens: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus.* Et si quid per servitutem nostram bono ordine & gratulando implemus affectu, ut Leo dicit, non ambigamus per Spiritum sanctum nobis fuisse donatum. Et ideò, Fratres, quoniam ita est, & nostra pro vobis mi-

Gen. 12. 13.

Gen. 25. 21.

Gen. 3. 16

I. Pet. 3. 6.

Gen. 21. 12.

Leo I. epist. 91.

Matt. 28. 20.

Leo I. ep. 91.

nistratio, & vestra erga nos conjuncta devotio, ut una fiat apud Dominum supplicatio, sicut legimus quia ad hoc constituti sunt Sacerdotes, ut priùs pro suis, deinde pro populi orent peccatis, & oratio fiebat sine intermissione ad Deum pro Petro, id est, pro omni Episcoporum choro, orantibus nobis pro communi nostra immò pro totius Ecclesiæ ac populi necessitate atque salute, commune votum etiam vestra communis prosequatur oratio apud eum qui facit unanimes habitare in domo, & vivit & regnat in secula seculorum. Amen.

Oratio.

Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, qui potestate virtutis tuæ de nihilo cuncta fecisti, & dispositis universitatis exordiis, homini ad imaginem tuam facto inseparabile mulieris adjutorium condidisti, ac femineo corpori de virili dedisti carne principium, docens quia quod ex uno placuit tibi instituì, non liceat ab homine separari, respice propitiùs super hanc famulam tuam maritali junctam consortio, quæ tuâ se expetit protectione muniri. Sit in ea jugum dilectionis & pacis. Fidelis & casta nubat in Christo, imitatrixque sanctarum permaneat feminarum. Sit amabilis ut Rachel viro, sapiens ut Rebecca, longæva & fidelis ut Sarra. Nihil in ea ex actibus suis auctor prævaricationis usurpet. Nexa fidei mandatis permaneat, uni thoro juncta contactus inlicitos fugiat. Muniat infirmitatem suam robore disciplinæ. Sit verecundiâ gravis, pudore venerabilis, doctrinis cælestibus erudita. Sit fœcunda in tibi placita sobole, sit probata & innocens. Percipiat per hanc sacram misericordiæ, & lætitiæ, & exultationis olei unctionem sanitatem mentis, incolumitatem corporis, tutelam salutis, securitatem spei, corroborationem fidei, plenitudinem caritatis. Corona eam, Domine, coronâ justitiæ, corona eam fructibus sanctis & operibus benedictis. Sit meritis & nomine atque virtute Regina, adsistens in hoc seculo fide rectâ & operibus bonis, & in futuro honore & gloria coronata à dextris Regis, in vestitu bonorum operum, circumdata virtutum varietate. Fac illam talem sobolem generare quæ ad paradisi tui pertineat hereditatem. Præsta, Domine, huic famulæ tuæ tantum caritatis affectum & misericordiæ studium atque religionis augmentum ut tuum jugiter promereatur auxilium. Callidi serpentis ab ea venena repelle, & lorica fidei indutam scuto salutis eam defende, actus ejus corrige, vitam emenda, mores compone, & eam in senectute bona ad cœlestia regna digneris perducere. Per eundem Dominum nostrum.

Coronet te Dominus gloriâ & honore & sempiternâ protectione. Qui vivit & regnat.

Deus omnipotens, qui benedixit Adam & Evam dicens: *Crescite & multiplicamini*, & Patriarcharum benedixit conjugia, quique cum Tobia misit Raphael Angelum suum, cujus ministerio dæmonium effugavit à Sarra uxore ipsius, benedicat te & illam futuram uxorem tuam, ut secundùm præceptum Domini effecti duo in carne una, quod Deus jungit, homo non separet, & det vobis benedictionem de rore cæli & de pinguedine terræ. Benedicimus enim vobis in nomine Domini: qui mittat Angelos suos bonos, ut vos custodiant semper, & omnem phantasiam & nequitiam atque versutiam omnium malignorum spirituum & hominum à vobis depellant, & ab omni inquinamento omnis adulterii, omnibusque insidiis humanis & diabolicis protegant, muniant, & defendant. Gratia Domini nostri Jesu Christi, qui amorem & timorem suum jugiter cordibus vestris infundat; ut consenescatis pariter in senectute bona, & videatis filios filiorum vestrorum florentes in voluntate Domini, & pax vobiscum permaneat, atque in fide recta, ac bonis operibus, & concordia bona, & amore conjugali sincero, necnon & in confessione sanctæ Trinitatis & Ecclesiæ Catholicæ communione perseverantes, ad vitam perveniatis æternam. Quod ipse præstare dignetur cujus regnum & imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen. Gen. 1. 28.

CAPITULA HLOTHARII IMPERATORIS.

*[Hæc Capitula desunt in Sirmondo.]

TITULUS PRIMUS.

SIVE

CAPITULARE ROMANUM,

DATUM ANNO CHRISTI DCCCXXIV.

Vide tom. 3. Duchesnii, p. 660. 661.

EX Constitutionibus Hlotharii sub secundo Eugenio Papa gestis mense Novembris in atrio beati Petri Apostoli.

CAP. I.

Lib. 3. leg. Longob. tit. 12. c. 1.

CONSTITUIMUS ut omnes qui sub speciali defensione Domni Apostolici seu nostrâ fuerint susceptî, impetratâ inviolabiliter utantur defensione. Quòd si quis in quocunque violare præsumpserit, sciat se periculum vitæ suæ incursurum. Nam & hoc decernimus, ut Domno Apostolico in omnibus justa servetur obedientia, seu Ducibus & Judicibus suis ad justitiam faciendam.

II.

Ibid. c. 2. *Vide* Eginhard. ad an. 824., sub fine.

Ut deprædationes quæ hactenùs fieri solebant, nullo modo fiant, neque vivente Pontifice, neque defuncto. Si quis verò ulteriùs hoc fecerit, sciat se legali sententiâ condemnandum. Quæ verò retrò factæ sunt, legaliter emendentur.

III.

Lib. 3. Leg. Longob. tit. 11. cap. 3.

In electione autem Romani Pontificis nullus sive liber sive servus præsumat aliquod impedimentum facere; sed illi solummodo Romani quibus antiquitùs concessum est constitutione sanctorum Patrum, sibi eligant Pontificem. Quòd si quis contrà hanc nostram Constitutionem facere præsumpserit, exilio tradatur.

IV.

Volumus etiam ut Missi constituantur à Domno Apostolico & à nobis, qui annuatim nobis renuntient qualiter singuli Duces & Judices justitiam populo faciant & quomodò nostra Constitutio servetur. Decernimus itaque ut primùm omnes clamores qui neglegentiâ Ducum aut Judicum fuerint, ad notitiam Domni Apostolici deferantur; ut statim aut ipse per suos nuntios eosdem emendari faciat, aut nobis notificet, ut legatione à nobis directâ, emendentur.

V.

Volumus etiam ut omnis Senatus & Populus Romanus interrogetur quali vult Lege vivere, ut sub ea vivat; eisque denuntietur quòd proculdubio, si offenderint contra eandem, eidem legi quâ profitebuntur ex dispositione Domni Pontificis & nostrâ omnimodis subjacebunt.

Lib. 2. tit. 57. Hist. de Bearn. pag. 343. §. 5.

VI.

De rebus autem Ecclesiarum injustè retentis, sub occasione quasi licentiâ acceptâ à Pontifice, volumus ut à Legatis nostris in potestatem Domni Pontificis & in jus Romanæ Ecclesiæ celeriùs redigantur.

Leg. Longob. lib. 2. tit. 37. c. 11.

VII.

Præcipimus etiam ut deprædationes in confinio nostro non fiant; & quæ factæ sunt & cæteræ injustitiæ secundùm legem ab utrisque partibus emendentur.

VIII.

Ibid. lib. 3. tit. 36. Placuit etiam nobis ut cuncti Duces & Judices, sive alii qui cunctis præesse debent, in nostram præsentiam, dum Romæ sumus, conveniant. Volumus enim & numerum & nomina eorum scire & singulis de ministerio sibi credito admonitionem facere.

IX.

Ibid. tit. 11. c. 3. Novissime præcipimus & monemus ut omnis homo, sicut Dei gratiam & nostram habere desiderat, ita præstet in omnibus obedientiam atque reverentiam Romano Pontifici.

TITULUS II.

SIVE

ALIA EDITIO

EJUSDEM CAPITULARIS.

Ex libris Legis Longobardorum editis, sed emendatis auctoritate veterum exemplarium.

Tom. 3. Duchesnii, pag. 659. Goldastus, Constit. Imp. tom. 3. pag. 652.

Capitula quæ Domnus Hlotharius addidit ad limina beati Petri.

[*De electione Romani Pontificis & de Legibus Romanorum.*]

CAP. I.

Leg. Longob. Lib. 3. tit. 11. c. 1. CONSTITUTUM habemus ut omnes qui sub speciali defensione nostra seu Domni Apostolici fuerunt recepti, impetratâ inviolabiliter justâ utantur defensione. Quòd si quis contemptor in quocunque tempore hoc violare præsumpserit, sciat se periculum vitæ suæ esse incursurum. Nam & hoc decernimus, ut Domno Apostolico in omnibus ipsi justam servent obedientiam, seu Ducibus ac Judicibus suis ad justitiam faciendam.

II.

Ibid. c. 2. Volumus ut deprædationes quæ hactenùs fieri solebant, ne fiant, neque vivente neque defuncto Pontifice. Si quis verò hoc ulteriùs fecerit, sciat se legali sententiâ esse damnandum. Quæ autem retrò actæ sunt, placet nobis ut per dispositionem nostram legaliter fiant emendatæ.

III.

Ibid. c. 3. Goldast. constitut. Imper. tom. 1. pag. 187. Volumus ut in electione Pontificis nullus præsumat venire, neque liber, neque servus, qui aliquod impedimentum faciat illi; exceptis solummodò Romanis, quibus antiquitùs fuit consuetudo concessa per Constitutionem sanctorum Patrum eligendi Pontificem. Et si quis contra hanc jussionem nostram facere præsumpserit, in exilio tradatur.

IV.

Leg. Longob. lib. 2. tit. 57. Galland. pag. 319. Hist. de Bearn. pag. 343. §. 5. Volumus ut cunctus populus Romanus interrogetur quali lege vult vivere, ut tali lege quali vivere professi sunt vivant; illisque denuntietur, ut hoc unusquisque tam Duces quàm Judices vel reliquus populus sciat, quòd si offensionem contra eandem legem fecerint, eidem legi quâ profitentur vivere, per dispensationem Pontificis ac nostram subjacebunt.

V.

Leg. Longob. lib. 1. tit. 27. c. 11. De rebus Ecclesiarum injustè invasis sub occasione quasi licentiâ acceptâ à Pontifice, & de his quæ necdum redditæ sunt, & tamen à potestate Pontificum injustè fuerunt invasæ, volumus ut per Missos nostros fiant emendatæ.

VI.

Ibid. lib. 3. tit. 36. Placuit nobis ut cuncti Judices, sive hi qui cunctis præesse debent, per quos judicialis potestas in hac urbe Romana agi debet, in præsentiam nostram veniant; quoniam volumus nomina & numerum eorum scire, & singulis de ministerio sibi credito admonitionem facere.

VII.

VII.

Noviſſimè admoneamus ut omnis homo, ſicut Dei gratiam & noſtram habere deſiderat, ita præſtet obedientiam & reverentiam huic Pontifici.

Capitula IV & VII. omiſimus, quia relata non reperiuntur in libros Legis Longobardorum.

TITULUS III.

APUD OLONAM.

INCIPIUNT Capitula quæ Domnus Hlotharius Imperator primo anno imperii ſui, quandò in Italia acceſſit, in ſuum generale placitum curte Olonnâ inſtituit.

CAP. I.

Lib. 2. leg. Longob. tit. 34. c. 3.

Si liber homo ſeipſum ad ſervitium implicaverit pro aliquibus cauſis, ſi liberam feminam habuerit aut infantes, ipſi in eorum libertate permaneant. Et ſi ipſa mulier defuncta fuerit, & aliam liberam feminam ſibi copulaverit ſervienti, ipſa in ſervitio permaneat.

II.

Ibid. lib. 1. tit. 32. c. 6.

Si quis homo alienam uxorem adulteraverit, & ſecundùm legem ei in manus tradita fuerit, & poſtea convicti fuerint, partibus publicis recipiantur; & qui ipſos comparatos habuerit, pretium ſuum perdat.

III.

Ibid. lib. 2. tit. 53. c. 22.

Volumus ut Comites noſtri licentiam habeant inquiſitionem facere de Vicariis & Centenariis qui magis propter cupiditatem quàm propter juſtitiam faciendam ſæpiſſimè placita tenent, & exinde populum nimis affligunt, & ita teneatur ſicut in Capitulare Domni Karoli continetur, id eſt, ut nullus ad placitum banniatur niſi qui cauſam ſuam quærit, aut ſi alter ei quærere debet; exceptis Scabinis ſeptem, qui ad omnia placita eſſe debent.

IV.

Lib. 1. tit. 17. c. 9.

Volumus de obligationibus ut nullus homo per ſacramentum nec per aliam obligationem adunationem faciat. Et ſi hoc facere præſumpſerit, tunc ille qui priùs ipſum conſilium inchoavit & hoc factum habet, in exilio ab ipſo Comite in Corſicam mittatur, & illi alii bannum noſtrum, id eſt, ſexaginta ſolidos componant. Et ſi talis fuerit qui non habeat unde ipſum componat, ſexaginta ictus accipiat.

V.

Lib. 2. leg. Longob. tit. 46. c. 2.

Volumus ut cum collecta vel ſcutis in palatio Comitis nullus præſumat venire. Et ſi præſumpſerit, bannum noſtrum componat.

VI.

Ibid. tit. 37. c. 5.

De ſanctimoniali femina ſtatuimus ut ſi adulterium fecerit, & inventum fuerit, res quas habet fiſco ſocientur; perſona verò ejus ſit in poteſtate Epiſcopi in cujus parochia eſt, ut in monaſterium intromittatur.

Vide A Coſta in lib. 2. Decret. p. 297.

VII.

Lib. 2. leg. Longob. tit. 47. c. 6.

Volumus ut Epiſcopi & Abbates & Abbatiſſæ ſuos Advocatos habeant, & plenam juſtitiam faciant ante Comitem ſuum.

VIII.

De illis hominibus qui res ſuas alienaverint ubicunque, & ſuper reſident, diſtringat eos Comes per ſcubias publicas, ſicut lex habet.

IX.

Ibid. c. 7.

Volumus ut Epiſcopi unà cum Comite ſuo Advocatos eligant.

X.

Ibid. lib. 3. tit. 12. c. 3.

Placuit nobis de omnibus liberis hominibus, ut nihil eis ſuperponatur niſi ſicut lex & rectitudo continet.

XI.

Ibid. tit. 1. c. 39.

Volumus ut de ſcubiis publicis, quod ad utilitatem noſtri regni pertinet, præceptum emunitatis impedimentum non præſtet, ſed adjutorium.

XII.

Ibid. lib. 2. tit. 41. c. 1.

Ut Cancellarii electi boni & veraces chartas publicas conſcribant ante Comitem & Scabinos & Vicarios ejus; & nullis modis hoc facere præſumant de pecunia antè quàm legitimum pretium detur.

XIII.

Ibid. c. 2. De Cancellariis qui veraces electi sunt, ad homines infirmos veniant, & secundùm legem instrumenta chartarum conscribant, & à testibus roborentur. Et statim cùm scripta charta fuerit, ostendatur ante Episcopum & Comitem sive Judicem vel Vicarios, aut in plebe, ut veraces agnoscantur esse.

XIV.

Ibid. tit. 7. c. 2. Ut mulieres Romanæ quæ viros habuerunt Longobardos, eis defunctis à legibus virorum sint solutæ, & ad suam revertantur legem. Et hoc statuentes, ut simili modo servetur in cæterarum natione mulierum.

XV.

Placuit nobis ut si pro quibuslibet culpis aut criminibus quæcunque persona totiens fuerit correpta ut etiam excommunicatione episcopali pro contemptu digna habeatur, Comitem suum Episcopus sibi consociet, & per amborum consensum hujuscemodi distringatur contemptor, ut jussioni sui Episcopi obediens existat. Si verò assensum non dederit, bannum nostrum nobis solvat. Quòd si adhuc contumax perstiterit, tunc ab Episcopo excommunicetur. Si verò excommunicatus corrigi nequiverit, à Comite in vinculis distringatur quousque nostrum is contemptor suscipiat judicium. Si verò in talibus Comes repertus fuerit noxius, per Episcopum ejus nobis nuntietur. Si autem vassallus noster in hac culpa lapsus fuerit, sicut suprà per Comitem distringatur. Quòd si non audierit, nobis innotescat antè quàm in vinculis mittatur.

XVI.

Ibid. tit. 40. c. 7. & lib. 3. tit. 1. c. 40. Volumus ut omni modo emunitates pro Genitoris nostri mercede seu nostra pleniter ac justè conserventur.

XVII.

Ibid. tit. 16. c. 8. Volumus ut res quæ à liberis personis locis Deo dicatis conferuntur, liceat sibi usumfructum & ordinationem earumdem rerum, si aliter sibi placuerit, reservare. Si aliter eas non ordinaverit, ita maneant sicut priùs datæ fuerint.

XVIII.

Ibid. tit. 47. c. 8. Singulis Episcopis, Abbatibus, Abbatissis duos concedimus habere Advocatos; eosque, quandiu advocationem tenuerint, ab hoste relaxemus.

XIX.

Prohibemus ut nemo usuram facere præsumat post Episcopi sui contestationem. Quòd si quis post ejus interdictum facere præsumpserit, à Comitibus, sicut suprà dictum est de contemptoribus, præcipimus ut distringantur.

XX.

Ibid. lib. 3. tit. 1. c. 41. *Vide* Notas Baluzii infrà, pag. 1292. Præcipimus ut singulæ plebes secundùm antiquam consuetudinem fiant restauratæ. Quòd si filii ejusdem Ecclesiæ eas restaurare noluerint, à ministris reipublicæ distringantur ut volentes nolentesque nostram observent præceptionem.

XXI.

Lib. 3. leg. Longob. tit. 10. c. 2. De precariis quoque quæ à Rectoribus Ecclesiarum irrationabiliter fiebant, & se suosque successores pœnâ gravi obligabant ut facta ipsius nequeant dissolvere, præcipimus ut nemo successor in antecessoris sui pœna statuta sit obligatus; sed suæ providentiæ sit concessum, ut si antecessor ejus res Ecclesiæ irrationabiliter distribuerit, ab eo ad jus Ecclesiæ tenendum revocetur.

XXII.

Placuit nobis ut liberi homines, qui non propter paupertatem, sed ob vitandam reipublicæ utilitatem, fraudulenter ac ingeniosè res suas Ecclesiis delegant, easque denuò sub censu utendas recipiunt, ut quousque res suas possident, hostes & reliquas publicas functiones faciant.

XXIII.

Ibid. lib. 2. tit. 6. c. 2. *Vide* infrà pag. 349. c. 2. De feminis quibus, defunctis viris, Lex Longobardorum prohibet ante anni spatium vestem religionis mutare velumque suscipere, petierunt nostram licentiam ut mox dum divina pietas inspiraverit, eas indemnes liceat suscipere. Nos autem considerantes quia præterito tempore prò ipsa dilatatione multæ etiam raptu intra idem spatium ad aliam partem distractæ fuerunt, ideò & earum petitionem, quia censuimus esse justam, suscepimus, & eis fieri ità concedimus.

XXIV.

Lib. 3. leg. Longob. tit. 41. c. 6. Ut nullus Cancellarius pro ullo judicato aut scripto aliquid ampliùs accipere audeat nisi dimidiam libram argenti de majoribus scriptis. De minoribus autem infra dimidiam libram, quantùm res assimilare possit, & Judicibus rectum videtur, accipiat. De orphanis autem vel de cæteris pauperibus qui exsolvere hoc non possunt, in providentia Comitis sit ut nequaquam inde aliquid accipiat. Notarii autem hoc jurare debent, quòd nullum scriptum falsum faciant, nec in occulto scriptum aliquod faciant, nec de uno Comitatu in

alio niſi per licentiam illius Comitis in cujus Comitatu ſtare debent. Si verò neceſſitas in itinere aliqua compulerit, aut infirmitas gravis, ſecundùm Capitulare Genitoris noſtri faciant. Si notarius aliter fecerit, appareat inanis & vacuus.

Capitular. lib. IV. cap. 19.

XXV.

De chartis quæ à quibuſdam perſonis falſæ appellantur conſtituimus ut ſi Notarius ſupervixerit & teſtes ipſi, veram & idoneam faciant. Et ſi teſtes mortui fuerint, & Notarius ſupervixerit. cum duodecim juratoribus ipſam chartam veram & idoneam faciat.

XXVI.

Leg. Longob. lib. 3. tit. 37.

Placuit nobis ut hæc Capitula, quæ excerpſimus de Capitulare bonæ memoriæ Avi noſtri Karoli ac Domni Genitoris noſtri Lodoici Imperatoris, ab omnibus & ſanctæ Eccleſiæ & noſtris fidelibus in regno Italiæ conſiſtentibus pro lege teneantur & conſerventur. Et quicunque eorum Capitulorum contemptor extiterit, ſexaginta ſolidos componat.

XXVII.

Ibid tit. 13. c. 1.

Quicunque liber homo ammonitus à Comite ſuo vel Miniſtris ejus ad patriam defendendam ire neglexerit, & exercitus ſupervenerit ad iſtius regni vaſtationem vel contrarietatem fidelium noſtrorum, capitali ſubjaceat ſententiæ. Similiter obſervandum eſt ſi vocati fuerint audito inimicorum noſtrorum adventu, & ita contigerit ut hoſtes non ſupervenerint, ii qui vocati audire noluerint, unuſquiſque ſecundùm ſuam legem emendet.

XXVIII.

Ibid. lib. 2. tit. 9. c. 4.

Ut ſi cujuſcunque ſervus liberam feminam ſibi, eâ conſentiente, in conjugio copulaverit, & infrà anni ſpatium ſecundùm legem ad vindictam traditi non fuerint, ſicut lex tales perſonas fiſco noſtro ſociat, ita noſtrâ liberalitate concedimus ut in poteſtate & ſervitio dominî illius cujus ſervus fuerit ambo revertantur.

XXIX.

Ibid. tit. 21. c. 10.

Similiter concedere volumus cunctis liberis perſonis ut nullus Judex publicus ſeu Miniſtri publici eos contra legem audeant pignorare in bubus; quia audivimus multa damna & afflictiones propter hoc populos noſtros ſuſtinere. Neque cogantur ad placita venire præter ter in anno, ſicut in Capitulare continetur, exceptis Scabinis & cauſatoribus & teſtibus neceſſariis; quia omnia hæc auferre volumus, ut populus noſter pacificè ſub noſtro regimine vivere poſſit.

XXX.

Ibid. tit. 27. c. 2.

Concedimus etiam Gaſtaldiis noſtris curtes noſtras providentibus ut ſi proprio eorum pretio res emerint, aut quolibet juſto adtractu adquiſierint, ſicut lex illas res ad noſtram partem concedit, ita nos eas illis concedimus, ſi in ſervitio noſtro fideles inventi fuerint.

XXXI.

Ibid. tit. 30. 1. Tom. VII. Concil. p. 1554.

Si quis aliquem de aliquo negotio mallaverit, & ille qui mallatus fuerit dicat: *Ideò ei reſpondere nolo quia ſervus alterius ſit*, aut ſi teſtimonia produxerit, & ſimiliter dixerit quòd ea recipere non debeat quia aliquis eorum ſervus ſit alterius, nominet dominum ejus, & ſic det wadiam de eo ad placitum adducendo. Et poſito placito, in quantum ire, ubi eum invenire credit, & reverti poſſit, Judices dicant. Et ſi in placito publico conſtituto dominum non adduxerit, præbeat ſacramentum quòd pro nulla dilatatione juſtitiæ ejus hoc dixerit, niſi pro certo ita verum eſſe crediderit. Quòd ſi jurare auſus non fuerit quia pro occaſione prolongandæ juſtitiæ hoc non dixiſſet, componat illi bannum noſtrum & juſtitiam pleniſſimam faciat. Si verò aliquem adduxerit qui ſe dominum ejus eſſe dicat, & illum quem de ſervitio appellavit replicare ad ſervitium non potuerit, tunc ille qui ſe dominum ejus dixit eſſe, bannum noſtrum illi componat, eò quòd pro conculcanda juſtitia tale ingenium facere auſus fuit. Crimina verò ſi ſuper eum pro dilatanda juſtitia imponere voluerit, probare cogatur. Et ſi probare non potuerit, juſtitiam faciat, & inſuper bannum noſtrum pro tanta calliditate componere cogatur.

XXXII.

Leg. Longob. l. 2. tit. 50.

Si fortè quiſpiam aliquem mallaverit, & ille qui mallatus fuerit dixerit eum ſervum ſuum eſſe, vel alius in ipſa altercatione veniens eum ad ſervitium mallaverit, volumus ut præſentaliter ſe wadiet, ut ad primum aut ſecundum vel tertium placitum cauſam ipſam deliberet. Inter placitum & placitum ſint dies quindecim. Tertium verò, quando Comes placitum habuerit, ſi infrà unum Comitatum eſt, ſint dies quindecim. Sin autem in alium, ſint dies viginti; ne pro tali occaſione ejus juſtitia prolongetur. Quòd ſi in his tribus placitis ille qui quærit venire neglexerit,

excepto ſervitio Regis aut inevitabili neceſſitate, & Comes placitum habuerit, ille quoque alius ad ſuam probandam libertatem, paratus fuerit, tunc Comes ipſam cauſam finiat, veluti ſi ipſe qui quærit præſens fuiſſet, & ultrà ille qui quæſierit, facundiam dicendi de ſervitio illius non habeat, & inſuper bannum noſtrum illi componat ac juſtitiam pleniter faciat. Et ſunt aliqui dum aliquos in ſervitio mallant, & ipſi de ſua libertate probanda dant wadiam, in tantum eos mutando per placita lacerant ut vix per ſuam paupertatem evadere poſſint. Unde tertium Capitulum placuit addere.

XXXIII.

Ibid. c. 3. Si verò alium ad ſervitium aliquis mallaverit, & ille qui mallatus fuerit, ad probandam libertatem wadiam dederit, jubemus ut ſuprà ut ad primum vel ad ſecundum vel ad tertium placitum cauſam deliberet. Inter placitum & placitum ſint dies quindecim. Tertium verò, quando Comes placitum habuerit, ſi infrà unum Comitatum eſt, ſint dies quindecim. Si autem in alium eſt, ſint dies viginti. Et ſi in his tribus placitis ipſe qui quærit venire contempſerit, antepoſito quod ſuperiùs antepoſuimus, ſi eſt in ſervitio Regis vel inevitabili neceſſitate, & Comes placitum habuerit, ille autem alius cum ſuis teſtibus paratus fuerit, tunc Comes ipſos teſtes recipiat, & cauſam diffiniat, veluti ſi ipſe qui quærit præſens fuiſſet; & ultrà ille qui quæſierit, tacitus de ſervitio illius permaneat.

Deſunt nonnulla.

TITULUS IV.

SIVE

Tom. VII. Concil. p. 1551.

CAPITULA ADDITA AD LEGEM LONGOBARDORUM.

Hæc ſunt Capitula quæ Domnus Hlotharius Rex inſtituere juſſit.

[*Collata cum Codice* 1385 *Bibliothecæ Colbertinæ.*]

Cap. I.

Lib. 3. leg. Longob. tit. 2. c. 46. DE Eccleſiis emendandis volumus ut ita obſervetis ſicut in Capitulare noſtro continetur quod ad Olonam fecimus. Ubi in uno loco plures Eccleſiæ ſunt, deſtruantur. Quòd ſi fortè in aliquo loco ſit Eccleſia conſtructa, quæ tamen neceſſaria ſit, & nihil dotis habuerit, volumus ut ſecundùm juſſionem Domni & Genitoris noſtri unus manſus duodecim bunuariis de terra arabili ibi detur, & mancipia duo aut liberis hominibus qui ad eadem Eccleſia officium Dei audire debent, ut ſacerdos ibi poſſit eſſe & divinus cultus fieri. Quòd ſi hoc populus facere noluerit, deſtruatur.

II.

Lib. 2. tit. 39. c. 6. Sanguinis effuſio in Eccleſia facta cum fuſte, ſi Preſbyter fuerit, in triplo componatur, duas partes eidem Preſbytero, tertiam pro fredo ad Eccleſiam, inſuper bannus noſter. Similiter de Diacono juxta compoſitionem ejus in triplo cum banno noſtro componatur. De Subdiaconis ſimiliter triplos ſecundùm ſuam compoſitionem, & de uniuſcujuſque Ordinis Clerico ſecundùm ſuam compoſitionem in triplo perſolvatur, inſuper banno noſtro. Similiter & de ictûs ſine ſanguinis effuſione de uniuſcujuſque Ordinis Clero ſecundùm ſuam compoſitionem triplo perſolvatur, inſuper banno noſtro. Et qui non habet unde ad Eccleſiam perſolvat, tradat ſe in ſervitio eidem Eccleſiæ uſque dum totum debitum perſolvat.

III.

Statuimus de Preſbyteris & Diaconibus eccleſiaſticis honore privatis, ut redigantur ſub pœnitentia, ſicut Canones præcipiunt. Et ſi habet Epiſcopus in ſua parochia ſuum miniſterium, ibi mittitur. Quòd ſi miniſterium non habuerit, tunc præcipiat Epiſcopus ut illi tales habeant in illa plebe unde ſunt, eligant ſibi patronum qui de ipſis rebus victum & veſtimentum eis miniſtret. Ipſi tamen nullam habeant licentiam vagandi aut diſcurrendi, ſive ad placita, ſive ad palatium, ſive ad ipſas res quas proprias antè fecerint ſine licentia ſui Epiſcopi. Sed in eodem loco *Ibid.*

ubi, ſicut conſtitutum eſt, ſuam pœnitentiam jugiter agant. Quòd ſi hoc non obſervaverint, primùm verberibus coërceantur. Quòd ſi nec ſic ſe caſtigaverint, in tali loco retrudantur ubi velut ſub pœnitentia vivant.

IV.

Lib. 2. tit. 30. c. 11. Ut nullus ebrius ſuam cauſam in mallo poſſit conquirere, nec teſtimonium dicere. Nec placitum Comes habeat niſi jejunus.

V.

Ibid. tit. 33. c. 23. De reclamatoribus vel cauſidicis qui nec judicium Scabinorum acquieſcere nec blaſphemare volunt antiqua conſuetudo ſervetur, id eſt, ut in cuſtodia recludantur donec unum ex duobus faciant. Et ſi ad palatium pro hac re reclamaverint, & litteras detulerint, non quidem eis credatur, nec tamen in carcere ponantur; ſed cum cuſtodia & cum ipſis litteris pariter ad palatium noſtrum remittantur, ut ibi diſcutiantur ſicut dignum eſt.

VI.

Lib. 1. tit. 17. c. 11. De conſpirationibus, quicunque facere præſumpſerint, & ſacramento quamcunque conſpirationem firmaverint, triplici ratione judicentur. Primò, ut ubicunque aliquod malum per hoc perpetratum fuerit, auctores facti interficiantur, adjutores verò eorum alter ab altero flagellentur, & nares ſibi invicem præcidant. Ubi verò nihil mali perpetratum eſt, ſimiliter quidem inter ſe flagellentur, & capillos ſibi viciſſim detundant. Si verò per dextras aliqua conſpiratio firmata fuerit, ſi liberi ſunt, aut jurent cum idoneis juratoribus hoc pro malo non feciſſe, aut ſi facere non potuerint, ſuam legem componant. Si verò ſervi ſunt, flagellentur, ut de cætero in regno noſtro nulla hujuſmodi conſpiratio fiat, nec per ſacramentum, nec ſine ſacramento.

VII.

Lib. 3. tit. 12. c. 4. De oppreſſione pauperum liberorum hominum, ut non fiat à potentioribus per aliquod malum ingenium contra juſtitiam oppreſſi, ita ut coacti res eorum vendant aut tradant. Ideò hæc de liberis hominibus diximus, ne fortè parentes eorum contra juſtitiam fiant exheredati, & regale obſequium minuatur, & ipſi heredes propter indigentiam mendici vel latrones ſeu malefactores efficiantur.

VIII.

Ibid. tit. 7. c. 1. Si quis litteras noſtras diſpexerit, id eſt, tractoriam quæ propter Miſſos recipiendos dirigitur, aut honores quos habet amittat, aut in eo loco ubi prædictos Miſſos ſuſcipere debuit tamdiu reſideat & de ſuis rebus legationes illuc venientes ſuſcipiat quouſque animo noſtro ſatisfactum habeat. Qui verò epiſtolam noſtram quocunque modo diſpexerit, juſſu noſtro ad palatium veniat, & juxta voluntatem noſtram congruam ſtultitiæ ſuæ caſtigationem accipiat. Et ſi homo liber vel miniſter Comitis hoc fecerit, honorem, qualemcunque habuerit, ſive beneficium amittat. Et ſi ſervus fuerit, nudus ad palum vapuletur, & caput ejus tondeatur.

IX.

Lib. 2. tit. 51. c. 16. Decernimus ut quiſquis aliter teſtes habere non potuerit, volumus ut per Comitis juſſionem quos in ſuo teſtimonio neceſſarios quiſque habuerit, veritatem probaturi in publico conventu adducantur, ut per ipſos rei veritas cum juramento valeat inquiri. Quòd ſi de duabus partibus fuerit inquiſitio facta, idcircò quòd nullus eorum poſſit habere teſtes, antequam jurent fiat inquiſitio facta. Quòd ſi omnes ad unam partem dixerint teſtimonium, jurent verum dixiſſe teſtimonium. Quòd ſi diſſenſerint, & quædam pars teſtium uni præbuerit teſtimonium, & alia alteri, tunc interrogentur ſi audeant per pugnam illorum teſtimonium approbare. Quòd ſi nulla pars alteri ceſſerit, jurent, & pugnâ probetur illorum teſtimonium. Quòd ſi una pars ſe ſubtraxerit, tunc pars illa quæ auſa fuerit contendere, recipiatur ad teſtimonium.

X.

Lib. 2. tit. 35. c. 14. Quòd per triginta annos ſervus liber fieri non poſſit, ſi pater illius ſervus aut mater ejus ancilla fuerit. Similiter & de aldionibus, præcipimus.

XI.

Ibid. tit. 41. c. 6. Quòd nullus Cancellarius pro ullo judicato aut ſcripto aliquid amplius accipere audeat niſi dimidiam libram argenti de majoribus ſcriptis. De minoribus autem infrà ipſam dimidiam libram quantùm res expoſcit & Judicibus rectum videtur accipiat. De orphanis autem & cæteris pauperibus, qui exſolvere hoc non poſſunt, in providentia Comitis ſit ut nequaquam inde aliquid accipiat. Notarii autem hoc

jurare debent, quòd nullum ſcriptum falſum faciant, nec in occulto ſcriptum aliquis faciat, nec de uno Comitatu in alio niſi per licentiam illius Comitis in cuju Comitatur ſtare debet. Quòd ſi aliter fecerit, inanis & vacuus appareat. Si verò neceſſitas itineris aliquem capitulaverit, aut infirtas gravis, ſecundùm Capitularem Genitoris noſtri faciant.

XII.

Lib. 3. tit. 27. *Vide* tom. 3. Italiæ Sacræ pag. 714.

Placuit nobis ut hæc Capitula, quæ excerpſimus de Capitulis ſanctæ memoriæ Avi noſtri Karoli ac Domni Genitoris Hludouvici Imperatoribus, ab omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris fidelibus in regno Italiæ conſiſtentibus pro lege teneantur & conſerventur. Et quicunque eorum Capitulorum contemptor extiterit, ſexaginta ſolidorum multam componat, ſicut in Capitulis prædicti Domni Avi noſtri Karoli continetur.

XIII.

Placuit nobis de liberis feminis quæ ſibi ſervi copulant, ſicut ad noſtram regiam poteſtatem perteneunt, ita volumus ut deinceps ad ipſos Longobardos pertineant ipſæ cum filiis ſuis & filiabus eorum.

XIV.

Leg. Long. Lib. 2. tit. 9. c. 4.

Statutum eſt ut ſi qua femina libera cum ſervo alterius ſe copulaverit, & parentes ejus eam anni ſpatio ad vindictam non dederint, volumus ut curtis regia adquirat. Si ipſa femina cum ipſo ſervo annum & diem ſteterit, habeat eam cujus ſerva eſt, & filii qui ex ea nati fuerint ſint ſervi ſicut pater eorum.

XV.

Ibid. tit. 14. c. 4.

Statutum eſt ut ſi quis liber homo uxorem habens liberam propter aliquod crimen aut debitum ſervitium alteri ſe ſubdiderit, eademque conjux cum ipſo manere noluerit, ipſorum procreatio, quæ de tali conjugio ſit, libertatis ſtatum non amittat. Si verò eâ defunctâ, ſecunda uxor, & tamen libera, tali ſe ſciens junxerit conjugio, liberi eorum ſubdantur.

XVI.

Si quis percuſſerit Preſbyterum, id eſt, Sacerdotem, componat auri optimi libras decem.

TITULUS V.

SIVE

CAPITULA EXCERPTA EX LEGE LONGOBARDORUM.

Vide Goldaſtum conſtit. Imperial. tom. 3. p. 269.

CAP. I.

Leg. Long. Lib. 1. tit. 9. c. 35. & ſeq.

DE homicidiis in Eccleſiis vel in atriis earum commiſſis ſic obſervetur & teneatur ſicut in Capitulari priori conſtitutum eſt. Si quis ex levi cauſa aut ſine cauſa hominem in Eccleſia interfecerit, de vita componat. Si verò foris rixati fuerint, & unus alterum in Eccleſia fugerit, & ibi ſe defendendo eum interfecerit, ſi hujus facti teſtes non habuerit, cum duodecim juratoribus legitimis per ſacramentum affirmet quòd ſe defendendo eum interfecerit. Et ſi ipſe auctor commotæ inter eos rixæ extiterit, leudum interfecti componat, & inſuper bannum noſtrum ſolvere cogatur, & publicam agat pœnitentiam. Si autem non ille qui alterum interfecit, ſed is qui interfectus eſt, eandem rixam commoverit, abſque compoſitione jaceat; & is qui eum interfecit, ſecundùm Canonum judicium publicam agat pœnitentiam. Si cujuſlibet ſervus proprius hoc commiſerit, judicio aquæ ferventis examinetur utrùm hoc ſponte an ſe defendendo feciſſet. Et ſi manus ejus exuſta fuerit, interficiatur. Si autem exuſta non fuerit, publicâ pœnitentiâ multetur; niſi fortè ipſe auctor commotæ rixæ inter eos inventus fuerit. Tunc enim dominus ejus, juxtà quod widrilgild illius eſt, ad Eccleſiam perſolvat, aut eum, ſi voluerit, eidem Eccleſiæ tradat. De eccleſiaſtico & fiſcalino ſeu beneficiario ſervo volumus ut pro unâ vice widrigild ejus pro eo componatur, alterâ verò vice ipſe ſervus ad ſupplicium tradatur. Hereditas tamen liberi hominis qui propter tale facinus ad mortem fuerit judicatus, ad legitimos heredes illius perveniat. Si in atrio ipſius Eccleſiæ, cujus portæ Reliquiis Sanctorum conſecratæ ſunt, hujuſmodi homicidium perpetratum fuerit, ſimili modo emendetur vel componatur. Si verò portæ Eccleſiæ non

ſunt conſecratæ, eodem modo componatur quod in atrio committitur ſicut componi debet quod in emunitate violenter committitur.

I I.

Ibid. c. 37. De homicidio unde Lex pro ſimplicitate probationem trium teſtium quærit, ſi teſtes habere non potuerit, concedimus ut cum duodecim juratoribus juret, & ab eadem ſimplicitate ſit abſolutus. Proprium tamen non amittat.

I I I.

Ibid. tit. 14. c. 17. Poſtquam Comes & pagenſes de qualibet expeditione hoſtili reverſi fuerint, ex ea die ſuper quadraginta noctes ſit bannum reciſſum; quod linguâ Teudiſcâ *heriſliz*, id eſt, armorum depoſitio, vocatur.

I V.

Ibid. tit. 17. c. 20. Collectam ad malum faciendum omnibus modis prohibemus fieri. Et ubicunque hujuſmodi præſumptiones factæ fuerint, dignâ emendatione corrigantur. Et ſi per negligentiam Comitis vel factæ fuerint, vel inemendatæ remanſerint, hoc ad noſtram notitiam perferatur. Auctores verò facti, ſi fuerint Præpoſiti, aut Advocati, ſive Sculdaſii, vel quâlibet aliâ dignitate prædita libera perſona, poſt legalem emendationem in loco factam ſub fidejuſſoribus ad noſtram veniant præſentiam. Multitudo verò, ſive de liberis, ſive de ſervis ſit, legitimâ emendatione multetur.

V.

Ibid. tit. 19. c. 27. Volumus ut ſi quælibet perſona in finibus regni noſtri ignem in ſilva comminare auſa fuerit, diligenter inquiratur. Et ſi ſervus comprobatus fuerit hoc feciſſe, dominus ejus ad flagellandum & caput tondendum tradat eum, aut pro eo quicquid damnietatis fecerit emendare cogatur. Si quoque libera perſona hoc feciſſe probata fuerit, emendare cogatur, & inſuper bannum noſtrum componat. Et ſi non habuerit unde componat, flagelletur. Quòd ſi factum fuerit, per meliores loci illius inquiratur. Et ſi in qualibet perſona fuerit ſuſcipio, ſi ſervus eſt, aut dominus ejus eum mittat ad judicium, aut ipſe pro eo ſacramentum faciat. Quod ſi libera perſona fuerit, proprio ſacramento ſe idoneum faciat.

V I.

Ibid. tit. 25. c. 31. De fugitivis præcipimus ut Miniſtri reipublicæ à domino fugitivorum nihil accipiant cùm reddiderint eos.

V I I.

Videtur nobis de aldionibus ut ſicut Lex habet, ita fiat. Ibid. c. 82.

V I I I.

Præcipimus ut nova conditio aldioni à domino ſuo non imponatur. Ibid. c. 83.

I X.

Qui ſponſam alienam rapuerit, illâ non conſentiente, licèt cum ea concubuerit, reddatur ei cujus ſponſa eſt, & ducat eam, ſi velit: quia vim paſſa potiùs quàm violata eſſe videtur. Quòd ſi eam ducere noluerit, accipiat ſibi aliam feminam. Tamen ſi ipſa nubere voluerit, excepto raptore, alteri, cui voluerit, legitimè copuletur. Raptor verò adulterii criminis reus teneatur. Quòd ſi ipſa conſenſerit, ſimiliter ut raptor à nuptiis alterius prohibeatur; & is qui eam accepturus erat, aliam qualem voluerit accipiat. Ibid. tit. 30. c. 4.

X.

De his qui diſcordiis & contentionibus ſtudere ſolent, in pace vivere nolunt, & inde convicti fuerint, ſimiliter volumus ut per fidejuſſores ad noſtrum palatium veniant, & ibi cum noſtris fidelibus conſideremus quid de talibus hominibus faciendum ſit. Ibid. tit. 37. c. 3.

X I.

De feminis quæ viros amittunt, placet nobis ne ſe, ſicut hactenùs, indiſcretè velent, ſed ut triginta dies poſt deceſſum viri ſui expectent, & poſt triceſimum diem per conſilium Epiſcopi ſui, vel ſi Epiſcopus abſens fuerit, cum conſilio aliorum religioſorum Sacerdotum ſuorumque parentum atque amicorum id quod eligere debent eligant. Lib. 2. tit. 6. c. 4.

X I I.

Conſobrinam, neptem, novercam, fratris uxorem, vel etiam de propria cognatione, aut quam cognatus habuerit, nullus præſumat in conjugio copulare. Si quis huic tali nefario conjugio ſe conjunxerit, & in eo permanſerit, ſciat ſe epiſcopali auctoritate anathematis vinculo eſſe innodatum, & nullus Sacerdos ei tribuat communionem. Si verò converſus diviſuſque fuerit ab illicita copulatione, dignæ pœnitentiæ ſubmittatur, ut Sacerdos loci conſideraverit. Ibid. tit. 8. c. 11.

X I I I.

De his conjunctionibus quæ ſecundùm Canones & Edictum copulatæ eſſe non poſſunt, placuit nobis ut ſeparentur ab invicem; & qui de noſtris Judicibus negle- Ibid. c. 12.

xerit cauſam iſtam ad judicandum aut diſtringendum, componat widrigild ſuum.

XIV.

Ibid. c. 13. De inceſtis conjunctionibus hoc præcipitur, ut nullus deinceps propinquam, nec quam propinquus habuerit uxorem, ducat in conjugio, & uxoris parentela ita ſit viro ſicut propria parentela.

XV.

Ibid. tit. 13. c. 6. Nulli liceat, exceptâ causâ fornicationis, adhibitam ſibi uxorem relinquere, & deinde aliam copulare. Alioquin tranſgreſſori priori convenit ſociari conjugio. Si autem vir & uxor divertere pro ſola vita religioſa inter ſe conſenſerint, nullatenùs ſine conſcientia Epiſcopi fiat, ut ab eo ſingulariter in prævíſo conſtituantur loco. Nam uxore nolente, aut altero eorum, etiam pro tali re matrimonium non ſolvatur.

XVI.

Ibid. c. 7. Concil. Rom. Eugenii II. c. 17. Nulli liceat uno tempore duas habere uxores, vel uxorem & concubinam: quia cùm domui non ſit lucrum, animæ detrimentum ſit. Nam ſicut Chriſtus caſtam obſervat Eccleſiam, ita vir caſtum debet cuſtodire conjugium.

XVII.

Leg. Longob. lib. 2. tit. 19. De his qui proprietates habent, & ſponteneâ voluntate alicui delegant, & poſtea fraudulenter ab aliquo alio ignorante pretium de eiſdem rebus venundatis accipiunt, & is cui ipſæ res priùs traditæ fuerint, cognito negotio, anno integro ſilens non contradixerit, ſed propter illuſionem tacens fuerit, ut emptorem illudere poſſit, ſi intra patriam per anni ſpatium, ut dictum eſt, tacens fuerit, prior traditio nihil ei valeat. Ille verò qui poſt primam traditionem res vendiderit, ſi vivens comprobatus fuerit hanc illuſionem feciſſe, bannum dominicum, id eſt, ſexaginta ſolidos componat. Si verò non habuerit unde bannum componat, verberetur.

XVIII.

Ibid. tit. 24. c. 4. Quicunque res alienas cuilibet homini vendiderit, & ipſe homo eaſdem res alicui alteri dederit ſive vendiderit, & ipſe qui tunc eaſdem res comparatas habet, per malum ingenium proprio filio ſuo aut alteri cuilibet necdum legitimos annos habenti juſtitiæ tollendæ causâ tradiderit, volumus atque præcipimus firmiter ut ſi pater ejuſdem parvuli vixerit, ipſe intret in cauſam rationem reddere pro filio ſuo. Si autem ipſe pater mortuus fuerit, tunc legitimus ejus propinquus, qui ei tutor juſtè ac defenſor eſſe videtur, pro ipſo rationem reddere compellatur. Similiter & de omnibus aliis juſtitiis ad eum pertinentibus; exceptâ ſuâ legitimâ hereditate, quæ ei per ſucceſſionem parentum ſuorum legitimè obvenire debeat. Quòd ſi quis hanc noſtram juſſionem contempſerit aut neglexerit, ſicut de cæteris contemptoribus, ita de eo agatur. Is verò qui eaſdem res primùm invaſit & injuſtè vendidit, necnon & emptor, exceptâ ſolâ perſonâ parvuli, hoc quod fraudulenter admiſerunt, intra patriam emendare cogantur, & poſtea ſicut contemptores juſſionis noſtræ, ſub fidejuſſoribus ad noſtram præſentiam venire compellantur.

XIX.

Ibid. tit. 37. c. 6. Statuimus ut ſi femina, quæ veſtem habet mutatam, mœcha deprehenſa fuerit, non tradatur genicio, ſicut uſque modò; ne fortè quæ priùs cum uno, poſtmodùm cum pluribus locum habeat mœchandi; ſed ejus poſſeſſio fiſco redigatur, & ipſa epiſcopali ſubjaceat judicio.

XX.

Ibid. tit. 43. c. 3. Ut Miſſi noſtri, ubicunque malos Scabinos invenerint, eiciant, & cum totius populi conſenſu in eorum loco bonos eligant; & cùm electi fuerint, jurare faciant ut ſcientes injuſtè judicare non debeant.

XXI.

Ibid. c. 44. Ut in omni Comitatu hi qui veraces & meliores inveniri poſſunt eligantur à Miſſis noſtris ad inquiſitiones faciendas & rei veritatem dicendam, & adjutores Comitum ſint ad juſtitias faciendas.

XXII.

Ibid. c. 52. Volumus ut quicunque de Scabinis deprehenſus fuerit quòd propter munera aut amicitiam vel inimicitiam injuſtè judicaſſet, ut per fidejuſſorem miſſus ad noſtram præſentiam venire compellatur. Et cæteris omnibus Scabinis denuntietur ne quis deinceps etiam juſtum judicium vendere præſumat.

XXIII.

Ibid. tit. 44. c. 4. De liberis hominibus qui ſuper alterius terram reſident, & uſque nunc à Miniſtris reipublicæ contra Legem ad placita trahebantur, & ideò pignorabantur, conſtituimus ut ſecundùm Legem patroni eorum eos ad placitum adducant. Et ſi quis eos contra hanc noſtram auctoritatem & contra eorum Legem pignorare aut diſtringere præſumpſerit, patronis eorum omnia cum Lege emendet, & inſuper pro præſumptione bannum noſtrum componat.

XXIV.

Ibid. tit. 45. c. 2. Ut omnes Episcopi, Abbates, & Comites, exceptâ infirmitate vel nostrâ jussione, nullam habeant excusationem quin ad placita Missorum nostrorum veniant, aut talem vicarium mittant qui in omnibus causis pro illis rationem reddere possit.

XXV.

Ibid. tit. 47. c. 8. Singulis Episcopis, Abbatibus, Abbatissis duos concedimus Advocatos habere, unum qui causam procuret, alium qui sacramentum deducat; eosque, quandiù advocationem tenuerint, ab hoste relaxamus.

XXVI.

Ibid. c. 9. Ut Episcopi universique Sacerdotes habeant Advocatos; quia Episcopi universique Sacerdotes ad solam laudem Dei & bonorum operum actionem constituuntur. Debet ergo unusquisque eorum tam ecclesiasticis quàm etiam propriis actionibus suis, excepto publico videlicet crimine, habere Advocatum, non malâ famâ suspicatum, sed bonæ opinionis & laudabilis artis inventum; ne dum humana lucra attendunt, æterna præmia perdant.

XXVII.

Ibid. tit. 48. c. 3. De viduis & pupillis & orphanis & cœcis & claudis tuitionem atque adminiculum habere præcipimus juxta nostram possibilitatem vel vires, sicut in præcepto Domni Regis continetur.

XXVIII.

Ibid. tit. 51. c. 13. Ut in testimonium non recipiantur de his Capitulis, id est, de hereditate, aut de libertate, aut de proprietate, id est, mancipiis, & terris, sive de homicidiis, & de incendio, illi qui non habent, si convicti fuerint falsum dixisse testimonium, unde secundùm legem compositionem plenam facere possint.

XXIX.

Ibid. c. 14. Quicunque comprobatus fuerit quòd se sciente testes in perjurium produxisset, ad palatium nostrum sub fidejussoribus venire compellatur; & ibi cum fidelibus nostris consideremus quid de tali homine faciendum sit.

XXX.

Ibid c. 17. Quamquam Sacerdotis testimonium credibile habeatur, tamen ipsi in secularibus negotiis pro testimonio aut conficiendis instrumentis non rogentur; quia eos in talibus rebus esse non convenit. Si autem eveniente causâ aliquid audierint aut viderint, ubi nullæ idoneæ seculares personæ inveniantur, ne veritas occultetur, & malum in bonum æstimetur, in providentia Episcopi proprii sit, ita ut coram se aut competentibus Judicibus aut aliter veritatem honorificè tollant.

XXXI.

De Judicibus, ut inquirantur si nobiles & sapientes & Deum timentes constituti sunt. Et jurent ut juxta eorum intelligentiam rectum judicent, & pro muneribus vel humana gratia justitiam non pervertant nec differant, & quod judicaverint, suâ subscriptione confirmare non dissimulent. Ubi autem tales non sunt, à Missis nostris constituantur, & inde sacramentum facere cogantur. Quòd si viles personæ & minùs idoneæ ad hoc constitutæ sunt, eiciantur. Similiter & Notarii legibus eruditi & bonæ opinionis constituantur, & jusjurandum præbeant ut nullatenùs falsitatem vel colludium scribant. Et qui hoc feciſſe præterito tempore inventus fuerit, præsentialiter damnetur, & perdat manum. Ibid. c. 24

XXXII.

De pontibus verò vel reliquis his similibus operibus quæ per antiquam consuetudinem ecclesiastici homines & per justitiam cum reliquo populo facere debent, hoc præcipimus, ut Ecclesiæ Rectores eos interpellent, & eis, secundùm quod possibile fuerit, portio deputetur, & per alium exactorem ecclesiastici homines ad opera non compellantur. Si verò opus suum constituto die adimpletum non habuerint, liceat Comiti pro pœna postpositi operis eos pignorare, juxta æstimationem vel qualitatem imperfecti operis, quousque perficiatur. Comes autem si neglexerit, à Rege vel à Misso Regis est judicandus. Ibid. c. 42.

XXXIII.

De his qui sine consensu Episcopi Presbyteros in Ecclesiis suis constituunt, vel de Ecclesiis suis eiciunt, & ab Episcopo vel à quolibet Misso dominico admoniti obedire noluerint, ut bannum nostrum wadiare cogantur, & per fidejussorem ad palatium venire jubeantur, & tunc nos decernamus utrum nobis placeat ut aut illud bannum persolvant, aut aliam arisçadam sustineant. Ibid. c. 43.

XXXIV.

De Ecclesiis quæ inter coheredes divisæ sunt considerandum est quatenùs si secundùm nostram providentiam & admonionem Episcopi ipsi coheredes eas tenere voluerint, & honorare faciant. Si autem hoc contradixerint, in Episcopi po- Ibid. c. 44.

testate maneat utrùm eas ita consistere permittat, aut Reliquias exinde auferat. Et ubi ad nostrum beneficium Ecclesiæ pertinentes ita divisæ fuerint, ut describantur, & nobis nuntietur.

XXXV.

Ibid. c. 45. De Ecclesiis destructis, ut Episcopi nostrique Missi inquisitionem faciant utrùm per neglegentiam aut per impossibilitatem destructæ sint. Et ubi per neglegentiam inventæ fuerint, Episcopi auctoritate emendare cogantur qui eas debuerunt restaurare. Si verò per impossibilitatem contigerit, ita ut plures sint quàm necesse sit, aut majoris magnitudinis quàm ex rebus ad eas pertinentibus restaurari possint, Episcopus modum inveniat qualiter emendari congruè & consistere possint.

XXXVI.

Ibid. c. 47. Statutum est ut si quis liber homo per consensum Episcopi Ecclesiam in sua construxerit proprietate, fontesque ab Episcopo in ea fuerint consecrati, ideò non perdat suam proprietatem; sed si Episcopus voluerit, officium sacri baptismatis in suam Ecclesiam transferat; ipsa verò Ecclesia, à qua transfertur, in constructoris maneat jure.

XXXVII.

Ibid. tit. 3. c. 6. Goldast. const. Imp. tom. 3. pag. 269. De decimis, ut dentur, & dare nolentibus, secundùm quod anno præterito denuntiatum est, à Ministris reipublicæ exigantur. Et eligantur quatuor sive novem homines optimi, vel prout opus fuerit, de singulis plebibus, juxta qualitatem uniuscujusque plebis, ut ipsi inter Sacerdotem & Plebem testes existant ubi datæ vel non datæ fuerint. Hoc autem ideò tantos testes mittendos esse diximus, ne ibi juramentum aliquod faciendi necessitas incumbat. Non tamen ideò tantos testes mittendos esse dicimus ut ipsos semper omnes in dandis decimis præsentes esse pariter necesse sit; sed ut dum pluribus committitur, minùs graventur. Duos autem testes, si adfuerint, sufficere credimus. Negligentes autem à Presbyteris Ecclesiarum admoneantur usque ad tertiam vicem ut ipsi decimam dent. Quòd si contempserint, ab introitu Ecclesiæ prohibeantur. Et si hoc minimè emendaverint, à Ministris reipublicæ districti singuli per caput sex solidos Ecclesiis componant, & insuper decimam dare cogantur. Nam si iterùm contemptores extiterint, tunc per publicam auctoritatem domus vel casæ eorum wisentur, quousque pro ipsa decima, sicut suprà dictum est, satisfaciant. Quòd si denuò rebelles vel contradictores esse voluerint, & super ipsam wisam intrare præsumpserint, tunc à Ministris Regis in custodiam mittantur usque dum ad judicium publicum perducantur; & ibi secundùm legem vel ad Comitem vel ad partem reipublicæ componant; reliquam verò decimam, ut suprà dictum est, & sex solidos ad Ecclesiam satisfaciant.

XXXVIII.

Leg. Longob. lib. 3. tit. 3. c. 7. Quicunque decimam abstrahit de Ecclesia ad quam per justitiam dari debet, & eam præsumptivè vel propter munera aut amicitiam aut quamlibet aliam occasionem ad alteram Ecclesiam dederit, per Comitem vel per Missum nostrum distringatur ut ejusdem decimæ quantitatem cum sua lege restituat.

XXXIX.

Ibid. c. 8. De decimis quas populus dare non vult nisi quolibet modo ab eo redimantur, ab Episcopis prohibendum est ne fiat. Et si quis contemptor inventus fuerit, ut nec Episcopum vel Comitem audire velit, si noster homo fuerit, ad nostram præsentiam venire compellatur. Cæteri verò distringantur ut inviti Ecclesiæ restituant quæ voluntariè dare neglexerint.

XL.

Ibid. c. 9. Ut terminum habeat unaquæque Ecclesia de quibus villis decimam accipiat.

XLI.

Ibid. c. 10. Dictum est nobis quòd in quibusdam locis Episcopi & Comites ab incestuosis & ab his qui decimas non dant wadias accipiant, & pro Presbyterorum quorumdam negligentiis, & inter se pecunias dividant. Quòd penitùs abolendum esse decernimus, ne fortè avaritiæ locus detur. Et constituimus ut incestuosi juxta canonicam sententiam pœnitentiâ multentur. Qui verò decimam post tertiam admonitionem & prædicationem Sacerdotum dare neglexerint, excommunicentur. Juramento verò eos constringi nolumus, propter periculum perjurii.

XLII.

Ibid. c. 3. Ubicunque commutationes tam tempore nostro quàm genitoris nostri inlegitimæ atque inrationabiles & inutiles in Ecclesiis Dei factæ sunt, dissolvantur, & recipiat unusquisque quod dedit. Ubi verò mortua manus interjacet, aut alia quælibet causa quæ rationabilis esse videatur, inventa fuerit, diligenter perscribatur, & ad nostram notitiam perferatur.

XLIII.

Ibid. c. 4. Si quis Episcopus, aut propinquitatis affectu, aut muneris ambitione, aut causâ amicitiæ, xenodochia aut monasteria vel baptismales Ecclesias suæ Ecclesiæ pertinentes cuilibet per emphiteoseos contractum dederit, se suosque successores pœnâ multandos conscripserit, potestatem talia mutandi Rectoribus Ecclesiarum absque pœnæ conscriptæ solutione concedimus.

XLIV.

Ibid. tit. 31. Auditu comperimus in finibus Tusciæ talia scripta esse prolata quæ sunt absque mense & die mensis; de quibus volumus ut si deinceps prolata fuerint, nullam habeant vigorem.

XLV.

Ibid. tit. 39. Comperimus quòd ab his qui secundùm mundanam legem viduarum & orphanorum tutelam sibi vindicant, non solùm negliguntur, sed etiam aliquotiens opprimuntur; quibus ecclesiasticâ sollicitudine succurrendum esse censemus. Et si hujusmodi oppressionem ab episcopali admonitione corrigere voluerint, gratulandum his est. Sin autem in obstinationis impietate duraverint, suggerendum est Imperatori clementissimo quatinùs ipse efficacem tutorem tribuat; ut & illi remuneratio reddatur à Deo, & de inutili silentio sacerdotalis ordo non damnetur.

XLVI.

Diaconorum, Episcoporum, Presbyterorum filios Notarios, Sculdasios, Comites, Judices fieri omnibus modis prohibemus. Ibid. tit. 40.

TITULUS VI.

EDICTUM de restitutione Ebbonis Archiepiscopi Remensis in sedem & diœcesim suam ex crimine infidelitatis amissam.

DATUM anno Christi DCCCXL. post mortem Ludovici Pii Imperatoris.

Sirmondus, Conc. Galliæ, t. 2. pag. 631. Flodoard, lib. 2, cap. 20.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI DEI ÆTERNI. Hlotharius, divinâ ordinante providentiâ, Imperator Augustus. Quia confessio delictorum non minùs in adversis necessaria est quàm in prosperis, & cor contritum & humiliatum Deus non despicit, gaudium etiam esse Angelorum in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente non dubitamus, nos mortales in terris eos nequaquam despicimus pro quibus gaudere Angelos in cœlo divino testimonio non ignoramus. Accusantes & reprehendentes in excessibus semetipsos divina nos benignitas non condemnare sed recreare docuit; qui meretricem non solùm à legali damnatione eripuit, verùm etiam publicanum humiliatum & accusantem se non condemnavit, sed magis justificando exaltavit; qui non dixit: *Omnis qui se humiliat non condemnabitur*, sed *exaltabitur*. Potestatem ergò quam pro causa nostra raptus perdidisti, repetentibus Ecclesiæ tuæ filiis, sedem ac diocesim Remensis urbis tibi, Ebbo, restituimus, ut pristino sanctæ largitatis apostolicæ pallio indutus, concordiam atque gratiam divini officii nobiscum, humili satisfactione expletâ, solemni nostrâ à largitate recipiendo exerceas.

Matth. 23. 12. Luc. 14. 11.

Vide Epistolam Synodi Suession. ad Nicol. Papam, apud Baron. ad an. 867, §. 16.

Drogo Episcopus (1)
Otgarius Archiepiscopus.
Hecti Archiepiscopus.
Amalvuinus Archiepiscopus.
Audax Archiepiscopus.
Joseph Episcopus.
Adalulfus Episcopus.
David Episcopus.
Rodingus Episcopus.
Giselbertus Episcopus.
Flotarius Episcopus.
Badaradus Episcopus.
Hagæno Episcopus.
Hartgarius Episcopus.
Ado Episcopus.
Samuel Episcopus.
Rambertus Episcopus.
Haiminus Episcopus.
Ratoldus Presbyter vocatus Episcopus.
Amalricus vocatus Episcopus.
} *assensi.*

Cum cæteris plurimis Presbyteris ac Diaconis publicè assistentibus.

(1) Ante Archiepiscopos subscripsit Drogo, quia Imperatoris erat Archicapellanus: nam *Archicapellanus olim fuit apex & caput omnium dignitatum palatinarum.* Propter hoc anno 845 Ebroïnus, Pictavorum Episcopus, simul & *Archicapellanus* Wenilonem, Senonum Archiepiscopum, præcessit in Concilio habito in Verno palatio. *Vide* Hincmar. Epist. III.

Actum in Engilenheim palatio publico in menſe Junio VIII. kalendas Julii, regnante & imperante Domno Hlothario Cæſare anno reverſionis ejus primo, ſucceſſor patris factus in Francia, Indictione tertiâ.

Hlotharii I. Imp. Aug. Rescriptum ad Leonem IV. Papam *de Preſbytero Eccleſiam ſuam relinquente per Papam citato ad Synodum.* Vide in novo Codice Legum veterum.

Diploma Hlotharii Imperatoris, *quo licentiam concedit Monaſterio Nantuacenſi Abbates eligendi* (ann. 840.) Vide in novo Codice Legum veterum.

Præceptum Hlotharii, Imperatoris, *quo cœnobium Romanenſe Viennenſi Eccleſiæ ſubjicit* (ann. 844.) Vide in novo Codice Legum veterum.

Præceptum Hlotharii, Imperatoris, *quo cœnobium Saviniacum Eccleſiæ Lugdunenſi ſubjicit* (ann. 852.) Vide in novo Codice Legum veterum.

CAPITULARIA HLUDOUVICI II, IMPERATORIS.

[Hæc Capitula desunt in Sirmondo.]

TITULUS PRIMUS, SIVE CAPITULA DATA ANNO CHRISTI DCCCL. IN CONVENTU TICINENSI.

[Canisius Thesaur. Monument. Eccles. tom. 2. part. 2. p. 367. novæ edit. Basnagii.]

CAPITULA de rebus sæcularibus quæ statuit piissimus Imperator HLUDOUVICUS, *quæ glorioſi quoque Genitoris ejus* HLOTHARII, *serenissimi Augusti, auctoritate firmata sunt.*

CAP. I.

PERVENTUM est ad nos quòd eos qui Romam orationis causâ pergunt, vel qui negotiandi causâ per regnum nostrum discurrunt, collecti latrones diripiant, eosque aliquoties vulnerent vel occidant, & eorum bona diripiant. Ideò volumus ut Comites nostri, eorum *Sculdasii* * adjunctis secum vassallis Episcoporum, si necessitas fuerit, ubicunque tales fuerint, studiosissimè perquirant, ut eos capiant atque distringant. Et si hujus criminis reos invenerint, pœnas in legibus positas erga eos absque ulla negligentia exequantur, ut ab his malefactoribus regnum nostrum purgetur, & qui in nostra fiducia huc veniunt, sive orationis sive negotiandi gratiâ, salvi esse possint. Sciat autem unusquisque fidelium nostrorum quia quisque Comes & quilibet publicus Minister hujusmodi malefactoribus aut assensum præbuerit, aut eos qui persequi neglexerit, nostræ indignationis motum sentiet, & proprio honore privabitur.

* *Scutheis*, id est qui animadvertit in legum transgressores.

II.

Sed & hoc comperimus quia ex diversis locis hujusmodi noxii homines inter se conspirent, & diversos Comitatus circumeuntes, prædas & rapinas per villas seu per vias vel per silvas faciant, & innocentes homines deprædentur & spolient. Et hi quoque similiter volumus ut diligenti studio perquisiti capiantur & distringantur. Et si obnoxii hujus sceleris inventi fuerint, legalibus pœnis absque ulla dilatione subiciantur, ut hujusmodi inquietudo & injusta direptio à populo nostro auferatur, & liceat omnibus sub nostra ditione degentibus cum salvatione ac pace vivere, ut ordo reipublicæ secundùm justam administrationem prorsùs salvus & quietus permaneat.

III.

Audivimus quoque quòd quidam domos & possessiones habentes, concilient sibi atque consocient latrones aliunde venientes, eosque occultè foveant & solatientur ad tale facinus perpetrandum, ut quicquid ipsi ex pernicioso opere adquisierint, cum eis partiantur, quod genus malefactorum pessimum judicamus; quia non solùm ipsi mala peragunt, sed etiam aliorum opere & officio ad scelera utuntur. Ubicunque igitur in tali suspicione quilibet venerit, & rumor in populo dispersus fuerit quòd hæc facinora exerceat, si adhuc prolatum est, cum duodecim se purget. Si autem in aliquo manifestatus aut deprehensus est, statim capiatur & distringatur, & damnationem legibus præfixam sustineat. Ubicunque verò sive manentes sive vagantes latrones comprehendere publici muneris administrator voluerit, & ille se defensare conatus fuerit, si inter hæc fortè eundem latronem occidi contigerit, nullâ is qui eum occidit damnatione multetur, neque ullas inimicitias à parentibus aut ullam persecutionem ab ullo ejus amico vel propinquo sustineat. Quòd si aliquis ejus senior aut propin-

Goldast. constit. Imper. tom. 2. p. 22.

quus propter hoc vindictam facere conatus fuerit, & Judex publicus eum compescere non potuerit, per fidejussores idoneos talis persona ad nostram deducatur præsentiam, ut complices & fautores sceleratorum nostrâ animadversione plectantur. Ubicunque autem fama est tales habitare, inquisitio per sacramentum per omnem populum circa manentem fiat; & cujuscunque gentis aut conditionis fuerit, per quos hoc inquiri melius potuerit, jusjurandum dare, cùm à Comite conventus fuerit, recusandi non habeat potestatem.

IV.

Sed & hoc pervenit ad notitiam nostram, quòd quandò potentes & honorati, sive ecclesiastici, sive seculares, ad nos veniunt, à populo, in quorum domibus mansiones accipiunt, suis usibus suorumque equorum necessaria per vim tollant, & hac occasione populus noster affligatur. Idcircò præcipimus ut nullus fidelis noster, quicunque ad nostram præsentiam properat, nihil in veniendo aut revertendo ab aliquo violenter tollat, sed suis hominibus & equis, nisi forte ab amicis stipendia acceperit, ab hospitibus suis pretio justo comparet. Nam quicunque hujus mali famam habuerit, cùm ad nos venerit, veracem hominem volumus ut det qui pro suis omnibus juret nihil eos in itinere tulisse. Et si fortè in aliquo se suosque obnoxios recognoscit, donet idoneum hominem qui juret, aut cuncta restituat his à quibus abstulisse visus est.

V.

Hoc etiam multorum querelis ad nos delatum, quòd potentes & honorati viri locis quibus conversantur minorem populum depopulentur & opprimant, eorum prata depascant, mansionum etiam contra voluntatem privatorum hominem sive pauperum domibus suis..... *Cætera desunt.*

TITULUS II.

SIVE

CAPITULA EDITA ANNO DCCCLIV. IN PALATIO TICINENSI.

Goldast. constit. Imper. tom. 2. pag. 20. Canisius; Thesaur. Monument. Eccles. tom. 2. part. 2. p. 369.

[*COLLATA cum Codice* 1385, *Bibliothecæ Colbertinæ, cujus opere sunt emendata, illisque tria Capitula addita.*]

*[Indictio IV. cadit in an. 856. & non in an. 854.]

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi DCCCLIV. nostri Imperii VI. Indictione IV*, dum conventum fidelium nostrorum palatio nostro Ticinæ civitatis convocaretur, & simul Episcoporum & Nobilium nostrorum consultu non solùm Ecclesiasticam utilitatem & populi pacem, salvationem, sed etiam totius regni statum perquirere studeremus, inter reliquos populus noster nobis quasdam petitiones obtulit, quas nos Dei amore & eorum fidelitate ducti libenter suscepimus, atque ideò subter annotata Capitula ad eorum utilitatem conscribi fecimus, quas in futurum pro lege tenenda firmamus.

CAP. I.

Lib. 2. leg. Longob. tit. 6. c. 2.

DE feminis quas defunctis viris lex Longobardorum prohibet ante anni spatium vestem religionis mutare, velumque suscipere, petierunt ut nostrâ licentiâ eis mox dùm divina pietas inspiraverit, eas indemnes licere suscipere. Nos autem considerantes quia præterito tempore pro ipsa dilatatione multæ etiam raptæ intra eundem spatium ad aliam partem distractæ fuerunt, ideò & eorum petitionem, quam justam censuimus, suscepimus, & eis ita fieri concedimus.

II.

Nostræ majestati reclamaverunt tempore patris nostri vel nostro super eas superfluas factas fuisse inquisitiones. Ideò eis concedimus ab hinc in futurum nullas alias super eos fieri inquisitiones nisi unde Karoli & avi nostri tempore factæ fuerunt.

III.

Lib. 2. leg. Longob. tit. 44. c. 4.

De liberis hominibus qui super alterius res resident, & usque nunc à Ministris reipublicæ contra legem ad placita protrahebantur, & ideò pignorabantur, constituimus ut secundùm legem patroni eorum eos ad placitum adducant. Et si quis contra hanc nostram auctoritatem & eorum legem eos pignorare aut distringere præsumpserit, patrono eorum omnia cum lege emendet, & insuper pro incauta præ-

sumptione bannum nostrum componat.

I V.

De homicidio, unde lex pro simplicitate probationem trium testium quærit, & testes habere non potuerit, concedimus ut cum duodecim juratoribus juret, & ab eadem simplicitate absolutus proprium non amitat.

V.

[Leg. Longob. lib. 2. tit. 55. cap. 33.] [De chartis quæ à quibusdam personis falsæ appellantur constituimus ut si Notarius superfuerit & testes qui eam veram & idoneam faciant; & si testes mortui fuerint, & Notarius superfuerit, cum duodecim juratoribus veram & idoneam eam faciat.*] Concessas denique petitiones vestras consideravimus etiam ea quæ ad nos jampridiè pervenerunt, & ad resecandas malorum insidiatores iisdem adjungere capitulis; id est:

* Hæc desunt in manuscriptis.

V I.

[Leg. Longob. lib. 2. tit. 50. c. 1.] Si quis aliquem de aliquo mallaverit negotio, & ille qui mallatus fuerit dicat ideò ei respondere nolle, quia servus est alterius, aut si testimonia produxerit, & similiter dixerit quòd ea recipere non debet quia aliquis eorum servus sit, nominet dominum ejus, & sic det wadia de eo adducendo; & posito placito in quantum ire ubi eum invenire credit & reverti posse judices dixerint, si in placito constituto dominum non adduxerit, nisi pro certo ità verum verum esse crediderit. Quòd si jurare ausus non fuerit, quin pro occasione prolongandi justitiam obdixerit *, componat illi bannum nostrum & justitiam plenissimam faciat. Si verò aliquem adduxerit qui se dominum ejus dicat, & illum quem de servitio appellavit applicare ad servitium non voluerit, tunc ipse qui se dominum esse dixerit, bannum nostrum illi componat eò quòd conculcandam justitiam injejunium * tale ausus fuerit facere. Crimina verò si super eum pro dilatanda justitia imponere voluerit, probare cogatur. Et si probare non potuerit, ei justitiam faciat, & insuper bannum nostrum pro tanta calliditate componere cogatur.

* hoc dixerit.

* ingenium.

V I I.

[Ibid. c. 2.] Si fortè quispiam aliquem mallaverit, & ille qui mallatus fuerit, dixerit eum suum servum esse, vel alius in ipsa altercatione veniens ad servitium mallaverit, jubemus ut præsentaliter inter se wadient, ut ad primum aut secundum vel tertium placitum causam ipsam definiat. Inter placitum verò & placitum sint dies quindecim. Tertium autem quandò Comes placitum habuerit, si infra unum comitatum est. Si autem in alia, sint xx, ne pro tali occasione ei justitia prolongetur. Quòd si in his tribus placitis ille qui quærit neglexerit, excepto servitio Regis & aut inevitabili necessitate, & Comes placitum habuerit, ille quoque alius ad suam probandam libertatem paratus fuerit, tunc Comes causam prodefiniat veluti si ipse qui quærit præsens fuisset, & ultra ille qui quæsierit facundia de servitio illius dicendi non habeat, & insuper ut supra bannum nostrum illi componat, & justitiam pleniter faciat.

V I I I.

[Ibid. c. 3.] Et sunt aliquid dum alii in servitium mallant, & ipsi de sua libertate adprobare wadia dant in tantum eos mutandi placitum lacerant ut eis pro sua paupertate evadere possint. Unde tertium addere Capitulum placuit. Si verò aliquid alium ad servitium mallaverint, & ille qui mallatur wadia de sua probanda libertate dederit, jubemus, ut suprà ad primum aut secundum vel tertium placitum causam deliberent. Inter placitum & placitum dies xv: tertium verò, quandò Comes placitum habuerit, si infrà unum comitatum est, si autem in alium, sint dies xx. Et si in his tribus placitis ipse qui quærit, venire contempserit, antepositò quæ superiùs ante posuimus, & Comes placitum habuerit, ille namque alius cum suis testibus paratus fuerit, tunc Comes ipsos testes recipiat, & causas definiat veluti si ipse qui quærit præsens fuisset, & ultrà ille qui quæsierit tacito illius de servitio permaneat.

Alio tempore dictus Serenissimus Augustus instituere prævidit capitula. ... (*Hæc edita sunt infrà* pag. 1294. *ubi vide.*)

TITULUS III.

SIVE

CAPITULARE INTERROGATIONIS AD EPISCOPOS.

Tom. VIII. Concil. p. 78., 146. Goldastus Constit. Imper. tom. 2. pag. 22.

DATUM, ut videtur, anno Christi DCCCLV.

CAPITULA quæ gloriosus Imperator Hludouvicus suis Episcopis de statu sui regni considerare præcepit.

DE conversatione Episcoporum, Presbyterorum, & cæterorum Clericorum, de doctrina & prædicatione in populo, de conscriptione librorum, de restauratione Ecclesiarum, de ordinatione plebium & xenodochiorum, de monasteriis

virorum seu feminarum quæ secundùm regulam sancti Benedicti, vel ea quæ secundùm canonicam auctoritatem dispositæ esse debent, quicquid in præfatis ordinibus extra ordinem est, aut per negligentiam præpositorum, aut per desidiam subditorum, vehementer cupio scire, & secundùm Dei voluntatem vestrumque sanctum consilium sic emendare desidero, ut in conspectu Dei nec ego reprobus sim, neque vos & populus in commissis iram suæ indignationis incurrat. Quomodò autem istud rationabiliter quæsitum & inventum perficiatur, vobis hoc ad tractandum ac nobis renuntiandum committimus. De minoribus quoque causis, quæ generaliter omnes, specialiter aliquos tangunt, & indigent emendatione, volumus ut posthac illas quæratis, & ad nostram notitiam reducatis; sicut est de Comitibus & eorum ministris, si justitias negligunt, aut ipsas vendunt, si sunt rapaces, aut Ecclesiarum, viduarum, orphanorum, aut pauperum oppressores, si ad prædicationem veniunt, si debitum honorem aut obedientiam Sacerdotibus suis impendunt, si aliquas novitates aut argumenta, quæ ad detrimentum populi pertinent, agere præsumunt, sicut est in acquirendis proprietatibus, aut irrationabiles preces ad adjutoria facienda, sive in reliquis causis quæ ad peccatum nostrum pertinere possunt ac populi nostri.

Goldastus Constit. Imper. tom. 2. pag. 22.

RESCRIPTUM consultationis seu exhortationis Episcoporum ad Domnum Hludouvicum Imperatorem.

Domino glorioſiſſimo Regi Hludouvico pax & vita & victoria miniſtretur à Deo patre & Domino noſtro Jeſu Chriſto. Nos quidem in Dei nomine Angilbertus Archiepiſcopus & Andreas Patriarcha unà cum Joſeph Archicapellano, cùm ad hanc Synodum in urbe regiâ Ticino congregatam veniſſemus, replicavimus eis piam veſtram exhortationem, quâ vivâ voce ad nos uſi fuiſtis, flagrantes Spiritûs ſancti munere, & ultra quàm hujus ætatis teneritudo capere potuiſſe videretur, totius modeſtiæ & gravitatis atque ſapore ſapientiæ conditam protulimus, etiam & coram eis relegi fecimus commonitorium à veſtra nobis magnificentia traditum. Quibus auditis, omnes unanimiter pro veſtra indole omnipotenti Deo digniſſimè gratias egerunt quia populo ſuo tam piiſſimum tamque ſanctiſſimum Principem dedit, qui cuncta ordinabiliter diſponere cupit.

Cap. I.

Et quoniam religioſa ſolicitudo veſtra primùm de converſatione Epiſcoporum, Preſbyterorum, & cæterorum Clericorum quærere ſtuduit, nos quoque, quò regulariter meliùs fieri potuit, eundem ordinem ſervamus. Epiſcopum quidem ita converſari debere pronuntiamus ut ejus vita rectè vivendi ſit norma. Preſbyteros verò & Clericos ita vivere oportet ut ſubditæ plebi exemplo ſuæ converſationis proficiant. Et quidam Coëpiſcoporum noſtrorum, qui bonæ converſationis ſibi conſcii ſunt, palam fateri recuſabant, ne ſui ipſorum laudatores viderentur. Qui verò negligentiam ſuam recognoſcunt, more humani ingenii ſe ipſos accuſare verebantur. Juxta commonitionem tamen veſtram diligentiùs perſcrutantes, quoſdam quales deſideratis, qualeſque populi Dei Paſtores & Rectores eſſe decet, invenimus. Quorumdam verò negligentiam vel erga Clericorum ſuorum cuſtodiam vel erga plebium ſolicitudinem reperimus; quibus ut aliquantulum emendandi ſpatium tribuatis, humiliter petimus. Qui ſi citò delicta non correxerint, ſeveriori ſententiæ ſubjacebunt.

II.

Cæterùm ſi quilibet laicorum vel Clericorum contra Epiſcopum vel alicujus ordinis Clericum aliquid queritur, noverint nos paratos & legitimam præbere audientiam, & ſi quid perperàm geſſiſſe probati fuerint, debitâ animadverſione puniri.

III.

Doctrina verò & prædicatio in populum, partim Epiſcoporum & reliquorum Sacerdotum, partim verò populi negligentiâ, non ſicut neceſſarium eſt procuratur. Et Sacerdotum quidem incuria nullatenùs eſt excuſanda. Quidam verò laici, & maximè potentes ac nobiles, quos ſtudioſiùs ad prædicationem venire oportebat, juxta domos ſuas baſilicas habent; in quibus divinum audientes Officium, ad majores Eccleſias rariùs venire conſueverunt. Et dùm ſoli afflicti & pauperes veniunt, quid aliud quàm ut mala patienter ferant illis prædicandum eſt? Si autem divites, qui pauperibus

Vide Notas ad Salvian. pag. 419. extremâ.

ribus injuriam facere ſoliti ſunt, venire non renuerint, admoneri utique poſſent ut eleemoſynis peccata ſua redimerent & à fluxu rerum temporalium ſe abſtinerent. Admonendi ſunt igitur potentes ut ad majores Eccleſias, ubi prædicationem audire poſſint, conveniant, & quantùm dono omnipotentis Dei divitiis & honoribus cæteros antecedunt, tantò ad audiendum præcepta conditoris ſui alacriùs feſtinent.

IV.

Quidam autem Comites & Vaſſi dominici Preſbyteros & Clericos noſtros cæteros, quod nec Epiſcopis facere licet, abſque noſtra licentia recipiunt. Inſuper etiam ubicunque ordinatos, & quoſdam de quibus dubium eſt utrum conſecrati ſunt, in parochiis noſtris abſque noſtra examinatione Miſſas celebrare faciunt. Quod ne ulteriùs fiat, omnimodis eſt inhibendum. Quare in ordinandis * plebium rationibus civium inſtituta ſerventur, & peſtiferæ ambitionis vitium radicitùs extirpetur, & neque ob quorundam propinquitatem, neque pro alicujus familiaritatis gratia, neque, quod maximè deteſtandum, propter pecuniarum acceptionem, indignus quilibet ordinetur. Et primùm quidem ipſius loci Preſbyteri vel cæteri Clerici idoneum ſibi Rectorem eligant. Deinde populi qui ad eandem plebem aſpicit ſequatur aſſenſus. Si autem in ipſa plebe talis inveniri non potuerit qui illud opus competenter peragere poſſit, tunc Epiſcopus de ſuis, quem idoneum judicaverit, inibi conſtituat.

*Preſbyteris Canonum init.

V.

Sanè removenda quorundam laicorum procacitas, qui hoc ſolo obtentu quòd ad electionis conſortium admittuntur, Archipreſbyteris ſuis dominari præſumunt, & quos tanquam patres venerari debuerant, velut ſubditos contemnunt. Hi igitur intra proprii juris terminos ſunt redigendi. Et ſi extraordinariam dominationem in Eccleſiis exercere præſumpſerint, regiâ ſunt diſciplinâ coërcendi. Ipſi verò qui ad gubernandas plebes legitimè provecti ſunt, nullatenùs à ſuis Epiſcopis repellantur, niſi aut in alicujus criminis reatum inciderint, aut eaſdem plebes malè tractaverint.

VI.

Tollenda eſt enim prava omninò conſuetudo quæ in quibuſdam locis oriri cœpit; quia nonnulli Archipreſbyteri, vel aliorum titulorum cuſtodes, fruges vel alios Eccleſiarum reditus ad proprias domos abducunt. Quidam verò aliorum poſſeſſiones conducunt, ut in eis quæ ab Eccleſiis ſuis malè ſubtraxerunt recondant. Nonnulli autem laicorum in tantum eorum nequitiæ ſe complices faciunt ut quæ hujuſmodi transgreſſores ab Eccleſia ſubripuerunt, ipſi in ſuis domibus abſcondant. Tales ergò primùm à ſuis Epiſcopis corripiantur. Quòd ſi ſe citiùs corrigere noluerint, tanquàm qui eccleſiaſticas res ſacrilegâ temeritate tractaverunt, ſynodali ſententiâ feriantur. Laicos verò qui poſt hanc denuntiationem ſocios ſe hujus expilationis præbuerint, tanquam furti reos, judiciaria coarctabit auctoritas.

VII.

De reſtauratione Eccleſiarum illud Capitulum ſufficit quod Genitor veſter in Capitulare ſuo conſtituit. Sed ut ſervetur, veſtrâ indiget admonitione.

VIII.

Similiter & de xenodochiis, ſicut in eodem Capitulari continetur, obſervandum eſt.

IX.

De Monaſteriis autem virorum ſeu feminarum, quæ ſecundùm regulam ſancti Benedicti vel ſecundùm canonicam auctoritatem diſpoſita eſſe debent, quia inſpiratio omnipotentis Dei, ut credimus, cor veſtri moderaminis incitavit, ipſi gratias referimus. Nam quòd jam maxima ex parte ordinem ſuum amiſerint, omnibus eſt manifeſtum. Quæ ut ad priſtinum ſtatum reducantur, in Domini ac Genitoris veſtri ac veſtra glorioſa diſpoſitione conſiſtit.

X.

Ea quidem Monaſteria quæ adhuc ſtatum ſuum retinent, unumquemque Epiſcoporum in cujus parochia conſtituta ſunt providere oportet utrum ordinem ſuum teneant. Quòd ſi aliter invenerit, unà cum Rectore Monaſterii corrigere debebit. Quòd ſi Rectoris Monaſterii principaliter culpa fuerit; & ſe ſuoſque ſubditos ad Epiſcopi ſui admonitionem corrigere diſſimulaverit, ſynodicâ debet auctoritate percelli.

XI.

Quidam autem Epiſcopi & Rectores Monaſteriorum res Eccleſiarum ſuarum ſubtractas & aliis perſonis largitas eſſe queruntur, & ideò eccleſiaſticas utilitates nequaquàm ſe implere poſſe dicunt: quæ ut reſtituantur, veſtram regiam Majeſtatem imploramus. Quia ſi hi qui eas pro animarum ſuarum remedio Eccleſiis con-

tulerunt, præmium merentur, ſine dubio damnatione digni ſunt qui eas ſubtrahere moliuntur.

XII.

In ſacris Canonibus præfixum eſt ut decimæ juxta Epiſcopi diſpoſitionem diſtribuantur. Quidam autem laici, qui vel in propriis vel in beneficiis ſuas habent baſilicas, contemptâ Epiſcopi diſpoſitione, non ad Eccleſias, ubi baptiſmum & prædicationem, manûs impoſitionem, & alia Chriſti ſacramenta percipiunt, decimas ſuas dant, ſed vel propriis baſilicis vel ſuis Clericis pro ſuo libitu tribuunt. Quod omnimodis divinæ Legi & ſacris Canonibus conſtat eſſe contrarium. Unde veſtram poteſtatem, ut eos corrigatis, expetimus.

XIII.

Sacra docet auctoritas ut publicè peccantes publicæ pœnitentiæ ſubiciantur. Inveniuntur autem quidam qui inceſta matrimonia contraxerunt, & vel proximis ſuis vel Deo ſacris mulieribus copulati ſunt. Quidam etiam publicæ poſſunt pœnitentiæ ſubjugari. Petimus ut Comitum veſtrorum auxilio fulciantur.

XIV.

Quoſdam Miniſtros Comitum propter frequentia placita pauperiorem populum nimis affligere comperimus. Unde Majeſtatem veſtram obſecramus ut Capitulare Avi veſtri de hac re obſervari præcipiatis.

XV.

De Comitibus verò, de quorum vita & actibus à nobis quærere voluit ſublimitas veſtra, quoſdam tales eſſe ſcimus quales Dei miniſtros & veſtræ reipublicæ proviſores eſſe decet. Nonnulli autem ut ſe ſuoſque miniſtros corrigant, veſtrâ admonitione indigent. Quibus tamen ut aliquantulum emendandi ſpatium tribuatis, expoſcimus. Qui ſi ſe citiùs corrigere noluerint, regiâ ſunt auctoritate reprimendi.

XVI.

Statuimus etiam ne Epiſcopi, quandò pro confirmando populum parochias circumeunt, Archipreſbyteros ſuos gravent, & hujuſmodi diſpenſa contenti ſint, panes centum, friskingas quatuor, vini ſextaria quinquaginta, pullos ſeptem, ova quinquaginta, agnum unum, porcellum unum, annonam ad caballos modios ſex, fœnum corr. tres *; mel, oleum, cera, quod ſufficit.

* *fort.* fœni corbes tres.

XVII.

Petimus etiam ut emunitates Progenitorum veſtrorum ita conſervari præcipiatis ſicut à glorioſo Genitore veſtro in ſuo Capitulare conſtitutum eſt.

Vide Bignon pag. 253.

XVIII.

Per ſingulas parochias eas feſtivitates populus obſervare ſtudeat quas proprius Epiſcopus venerari prædicaverit; ita ut neque illas negligant quas Sacerdotes monuerint, neque inani ſuperſtitione eas celebrare præſumant quæ nequaquàm ſunt obſervandæ.

XIX.

Si verò aliqui inventi fuerint qui Sacerdotibus obtemperare noluerint, per miniſtros reipublicæ diſtringantur, & ſatisfactionem pœnitentiæ, quam Preſbyteri impoſuerint, ſubire cogantur.

Goldaſt. Conſt. Imper. tom. 2. pag. 24. 25.

CAPITULA VI.

EDITA POST RESPONSIONEM EPISCOPORUM.

IN nomine Dei omnipotentis. Anno Incarnationis Dominicæ DCCCLV. Indictione III. menſe Februario, die menſis ejuſdem quarto, cùm Dominus magnificentiſſimus Hludouvicus Auguſtus apud Ticinenſem civitatem in auguſtali aula reſideret, tractaturus de ſtatu ſanctæ matris Eccleſiæ & pace divinâ diſpoſitione commiſſi ſibi imperii ac generali totius populi ſalute, præſentibus Optimatibus ſuis, dixit: Crebrò veſtram fidelitatem retroactis temporibus commonuimus ut ſecundùm normam Chriſtianæ Religionis vivere unuſquiſque noſtrorum fidelium ſatageret, & ſuos à rapina compeſceret. Attamen quia hactenùs indiligenter eſt actum, amodò omni conamine omnes ſtudere volumus quò penitùs à noſtro regno rapina eliminetur, & pauperum voces uſque nunc domini Sabaoth aures pulſantes querimoniis incipiant ſuo Creatori laudes rependere pro ubique pace & quiete conceſſâ nobis agentibus.

Cap. I.

Statuimus autem ut Ecclesiæ Dei per totius regni nostri fundatæ terminos sub nostræ emunitatis tuitione securæ cum rebus & familiis permaneant ceu prædecessorum nostrorum piissimorum videlicet Augustorum temporibus fuisse probantur, earumque Rectores propriis utantur privilegiis, & Monachi per sua cœnobia regularem teneant ordinem. Similiter & Clerus omnis proprio fungatur ministerio, ne mine molestante nostri terroris formidine.

II.

Bignon. p. 267. Sancimus nihilominùs ut singuli Comites & Actores reipublicæ in suis ministeriis legalem procurent populo facere justitiam, pupillos & viduas protegant, per loca solita restaurent palatia quibus, cùm iter dictaverit, nos legatosque nostros valeant recipere, ne gravetur Ecclesia. Quandò etiam Episcopos, Abbates, vel Comites, seu Fidelium nostrorum quempiam in propria villa morari contigerit, cum suis in suis maneant domibus, nec sub obtentu hospitii vicinos opprimant, vel eorum bona diripiant.

III.

Denique quia Christi custodiente clementiâ neminem injustè privavimus, sed neque privari absque legali sanctione aliquem nostrorum fidelium volumus beneficio, jubemus ne quis suum depravet ullo modo, sed instauret securiter; ne qui dirigendi sunt à nobis undique, si depravata repererint, legaliter emendare compellantur, & eos deinceps perfrui prohibeant.

IV.

Porrò cùm ad nostrum quislibet nostrorum fidelium properat obsequium, tam eundo quàm redeundo gradiatur pacificè, & ni generalis utilitas cum scaritis veniat in statutis, juxta maneat. Episcopus & Comes, per quorum transeunt terminum, diligenter provideant ne molestentur incolæ, aut eorum domus per vim patiantur invadere, vel propria diripere absque pretio. Sed neque indignè per solita loca tectum, focum, aquam & paleam hospitibus denegare aut aquam cariùs quam vicinis audeant vendere.

V.

Igitur quia hactenùs in regno nostro frenatè vixisse nulli est ambiguum, sancimus unumquemque suorum hominum solicitudinem gerere, ne solitam rapinam patrare præsumant. Qua pro re si quis arctatus suum Seniorem dimiserit, penitùs interdicimus ne recipiatur ab altero; quatenùs nisi corrigi voluerit, à nostri regni penitùs excludatur finibus.

VI.

Hæc olim sæpe inculcata, & augustali nostrâ sanctione promulgata, quia ex parte in aliquibus videntur neglecta hactenùs, acriori ulcisci debuerant examine. Attamen nostrâ mansuetudine ut corrigantur quantulumcunque largimur spatium, quò quique neglecta emendare valeant, destinaturi post modicum legatos strenuos emendata inquirere. Qui verò negligens repertus fuerit, propriis honoribus nostro privabitur judicio.

TITULUS IV.

Peregrinus tom. 2. pag. 99.

CONSTITUTIO promotionis exercitûs observantis partibus Beneventi, sub Indictione quinta decima.

Cap. I.

Quicunque de mobilibus widrigid suum habere potest, pergat in hoste. Qui verò medium widrigid habet, duo juncti in unum qualitatem instruant ut bene ire possint. Pauperes verò personæ ad custodiam maritimam vel patriæ pergant; ita videlicet ut qui plusquam decem solidos habet de mobilibus, ad eandem custodiam vadant. Qui verò non plus quàm decem solidos habet de mobilibus, nil ei requiratur. Si pater quoque unum filium habuerit, & ipse filius utilior patre est, instructus à patre pergat. Nam si pater utilior est, ipse pergat. Qui verò duos filios habuerit, quicunque ex eis utilior fuerit, ipse pergat. Alius autem cum patre remaneat. Quòd si plures filios habuerit, utiliores omnes pergant. Tantùm unus remaneat, qui utilior * fuerit. De fratribus indivisis, juxta Capitularem Domini Genitoris nostri volumus ut si duo fuerint, ambo pergant. Si tres fuerint,

* [*Legendum videtur* qui inutilior fuerit.]

unus qui inutilior apparuerit, remaneat; cæteri pergant. Si quoquè plures omnes utiliores apparuerint, pergant; unus inutilior remaneat. De qua conditione volumus ut neque per præceptum, neque per advocationem, aut quamcunque occasionem excusatus sit, aut Comes aut Gastald vel ministri eorum ullum excusatum habeant; præter quòd Comes in unoquoque Comitatu unum relinquat qui eundem locum custodiat, & duos cum uxore sua. Episcopi ergò nullum laicum relinquant. Quicunque enim contra hanc institutionem remanere præsumpserit, propriis ejus amissis, quod subter ordinatum habemus, præsentialiter ad nostrum opus recipere jussimus, & illum foràs ejicere.

II.

Omnibus enim notum esse volumus quia jam à prioribus nostris juxta hanc institutionem tultæ fuerunt, sed prima recuperare meruerunt. Nunc autem certissimè scitote, cujuscunque proprietas tulta fuerit, vix à nobis promerebitur recuperationem.

III.

A fluvia Pado usque Trebia sit Missus Lotselmus. Inter Padum & Ticinum Eriulfus. Inter Ticinum & Adda Erembertus. Inter Adda & Addiza Landebertus. Ab Addiza usque ad Forum Julii Theobaldus. Petrus & Arthemius Episcopi, junctis secum Missis Episcoporum & Comitum, Pisâ, Lucâ, Pistoris, & Lunis. Theutmondus, Florentiâ, Volterrâ, & Aristio. Rotselmus, Vlusid; & Senâ, Andreas. In ministerio Witonis, Rimmo & Johannes Episcopus de Forcona. In ministerio Verengari, Hiselmundus Episcopus. In littore Italico, Ermefridus, Macedo, & Vulferius.

IV.

Hi volumus ut populum ejiciant, & custodiam prævideant, & populum in castella residere faciant, etiam & cum pace. Nam si Missus aliquis ausus fuerit prætermittere, qui nominibus remanserint, præsentaliter proprium tollant, & eum foràs ejiciant. Et si inventus fuerit ipse Missus, proprium suum perdat. Et si Comes aliquem excusatum, aut bassallum suum, præter quod superiùs diximus, dimiserit, honorem suum perdat. Similiter eorum ministri, si aliquem dimiserint, & proprium & ministerium perdant.

V.

Quod si Comes aut Bassi nostri aliquâ infirmitate remanserint, aut aliquem excusatum retinuerint, aut Abbates vel Abbatissæ si plenissimè homines suos non direxerint, ipsi suos honores perdant, & eorum Bassalli & proprium & beneficium perdant.

VI.

Si quoquè Episcopus absque manifesta infirmitate remanserit, pro tali negligentia ita emendetur ut in ipsa marcha resideat quousque aliâ vice exercitus illuc pergat, in quantùm Dominus largire dignatus fuerit.

VII.

Et ut certissimè sciatis quia hanc expeditionem plenissimè explere volumus, constituimus ut Episcopus, Comes, aut Bassus noster, si in infirmitate incerta detentus fuerit, Episcopus quippe per suum Missum, quem meliorem habet, Comes verò & Bassi nostri per se ipsos hoc sub sacramentum affirment quòd pro nulla occasione remansissent nisi quòd pro certissima infirmitate hoc agere non potuissent.

VIII.

Omnes enim volumus ut omnem hostilem apparatum secum deferant, ut cùm nos hoc prospexerimus, & inbreviare fecerimus, non negligentes appareant, sed gratiam quoque nostram habere mereantur.

IX.

Vestimenta autem habeant ad annum unum, victualia verò quousque novum fructum ipsa patria habere poterit. Fragidis enim quicunque eundo & redeundo commotionem fecerit, vitæ incurrat periculum.

X.

Et quia temporis congruentia imminet quadragesimale, in quo studenda sunt præcepta Dei, constituimus ut quicunque Ecclesiam fregerit, adulteria & incendia fecerit, vitæ incurrat periculum. Quicunque caballum, bovem, friscingas, vestes, arma, vel alia mobilia tollere ausus fuerit, triplici lege componat, & liberum armiscara, id est, sella, ad suum dorsum ante nos à suis semotus bis dirigatur, & usque ad nostram indulgentiam sustineatur, servi verò flagellentur & tundantur, & illorum domini, quæ ipsi tulerunt, restituant. Quòd si clamor ad Seniores venerit, &

ipsi talia non emendaverint, tunc horum Seniores ipsam compositionem faciant, & eâdem armiscarâ, quandiu nobis placuerit, sufficere compellantur.

XI.

Et hoc constituimus, ut ex utraque parte justitia servetur, videlicet nostri sicut circa vicini, quæ necessaria sunt, emenda. Vicini autem nullatenùs cariùs quàm suis circa vicinis vendere præsumant.

XII.

Qui verò homicidia indiscretè & præsumptiosè fecerit, vitæ incurrant periculum.

XIII.

Iter enim erit nostrum per Ravennam, & immediatè mense Martii in Piscariam, & omnis exercitus Italicus nobiscum. Tuscani autem, cum populo qui de ultra veniunt, per Romam veniant ad Pontem Curvum, inde Capuam, & per Beneventum descendant nobis obviam Luceria VIII. kalendas Aprilis.

FRAGMENTA CAPITULARIUM.

De dubia conventione.

Ex cod. Remensi. I. Si quis de conventione ulla aliquem interpellaverit, non per postremas aut adjacentes, sed per primarias rationes, juxta quod in primis res facta se habuit, tractetur. Quòd si testes legitimi adfuerunt conventioni, juxta testimonium eorum maximè, non aliis posteris occasionibus quæ per primam stipulationem quod factum est, oportet definiri.

Si servus Clericus fiat.

Ex cod. II. Si servus sciente & non contradicente domino in Clero sortitus sit, ex hoc ipso liber & ingenuus fiat. Si enim ignorante domino consecratio facta fuerit, liceat domino intra annum tantùm conditionem probare & proprium servum recipere. Si autem servus sciente vel ignorante domino, secundùm ea quæ diximus, ex ipso honore clericatûs libertatem meritus, posteà ecclesiasticum ministerium reliquerit, & ad Laicorum vitam transierit, domino suo in servitio tradatur. *Ex Novella constitutione* CXXIII. *Imp. Justiniani, cap.* 17.

Si Ecclesiæ aliquid sui juris defraudatum fuerit.

Ex cod. III. Si Ecclesiæ aliquid sui juris defraudatum fuerit à pravis procuratoribus aut prece aut pretio aut privatâ gratiâ præcessorum, successoribus omni tempore liceat inferre calumniam: quia nullo tempore Ecclesia debet suum jus amittere, præter mobilem possessionem, ut est aurum, argentum, vestes, aut pecora, aut domus. Prædia verò, terras, villas, Ecclesias, census, quia inde magni redditus possunt exire in commune bonum, nullâ commutatione, nullo pacto liceat ad proprietatem alicujus transferre. Quod postquam compertum fuerit, rescindatur.

De non accipiendis qualibuscunque personis in judicio, in accusatione, & testimonio.

Ex cod. IV. Hoc sancimus, ut in palatiis nostris ad accusandum & judicandum & testimonium faciendum non se exhibeant viles personæ & infames, histriones scilicet, nugatores, manzeres, scurræ, concubinarii, neque ex turpium feminarum commixtione progeniti, aut servi, aut criminosi. Frequenter enim homines hujusmodi ex suspicione conversationis pravæ & naturæ, ut inferiores non videantur, quod placet asserere nituntur contra digniores.

De nonis & decimis.

Ex cod. Divion. V. Quicunque nonam & decimam admonente Episcopo vel Abbate vel quolibet alio Rectore ad primam ejus admonitionem dare contempserit, regiâ potestate cogente easdem decimas & nonas solvat, & insuper ad partem ejusdem Ecclesiæ legem suam componat. Si secundò admonitus prædictas nonas & decimas reddere neglexerit, cum eisdem nonis & decimis bannum dominicum persolvat. Nam si tertiò admonitus in eisdem nonis & decimis dandis neglegens evénerit, res Ecclesiæ, de quibus easdem nonas & decimas dare debuerat, penitùs amittat. Nonæ verò & decimæ tantùm de annona, le-

gumine, vino, fœno, & nutrimine, & omnis generis animalium dandæ sunt. Et hi qui nonas & decimas dare debent, juxta quod rerum ecclesiasticarum habent, ad Ecclesias & claustra Rectorum venerabilium locorum adjutorium faciant.

De conjurationibus & conspirationibus. Ex Concilio Chalcedonensi titulo XVIII.

Ex cod. Rivipull. VI. Conjurationis vel conspirationis crimen etiam à veteribus legibus est omninò prohibitum. Multò magis hoc in Ecclesia Dei ne fiat, admonere convenit. Si qui ergò Clerici vel Monachi reperti fuerint conjurantes vel conspirantes, aut insidias ponentes Episcopis aut Clericis, gradu proprio penitùs abiciantur, & postmodùm imperiali sententiâ modis omnibus feriantur.

De his qui sacramento se obligant ne ad pacem redeant. Ex Concilio.

Ex cod. Concil. Iler. can. 7. Halitgar. lib. 4. c. 33. Regino, lib. 2. c. 122. Burchard. lib. 12. cap. 27. Ivo. part. 12. c. 74. Gratian. 22. q. 4. cap. 11. Qui sacramento. VII. Qui sacramento se obligaverint ut litigantes cum quolibet ad pacem nullo modo redeant, si Clerici fuerint, deponantur; si laici, pro perjurio uno anno à communione corporis & sanguinis Domini segregentur; reatum verò suum eleemosynis & fletibus quantis potuerint jejuniis absolvant; ad caritatem verò, quæ operit multitudinem peccatorum, celeriter redire festinent. Quod qui contempserit facere, imperiali sententiâ feriatur.

De immunitate infracta Karolus Augustus.

Ex cod. Rivipull. VIII. Si quis infra claustra Ecclesiarum Dei violenter intraverit, & immunitatem infringere præsumpserit, usque ad satisfactionis emendationem veniat, omnium communione privetur, & à sanctæ Dei Ecclesiæ liminibus arceatur, nec cum fidelibus communicet qui sacrosancto loco divino cultui consecrato vim inferre non metuit. Primùm ergò ab Episcopo parochiæ excommunicandus est, & ab eo cæteris Episcopis innotescendum, ut nullius communioni jungatur donec emendando satisfaciat. Comes verò pagi ipsius eum per bannum venire faciat, & per legem omnia emendare compellatur; & pro damno quod in immunitate fecit, sexcentos solidos componat. Si autem ipse nec Episcopis, nec Comiti acquieverit, à Missis nostris comprehensus in causas nostras legales deducatur; & pro eo quòd Episcopis inobediens fuit, & Comitis nostri & Scabinorum judicio non acquievit, & bannum nostrorum transgressus est, per legem judicatus capitali sententiâ puniatur, & res ipsius in fiscum nostrum redigantur.

De decimis novalium.

Regino, lib. 1. c. 44. IX. Novalia rura, quæ juxta cultos agros fiunt, Ecclesiæ antiquæ decimentur. Et si ultra milliaria quatuor vel quinque in saltu quælibet digna persona aliquod novale conlaboraverit, ibidemque cum sui Episcopi consensu Ecclesiam construxerit, post consecrationem Ecclesiæ provideat Presbyterum, ejusque conductu de eodem elaboratu decimas eidem Ecclesiæ conferat.

Ut omnis controversia, si judicio ecclesiastico expetit agitari, nequaquam ad seculare judicium transeat.

Regino, lib. 2. c. 112. X. Statutum est ut quæcunque controversiæ judicio & auctoritate ecclesiasticâ cœperint agitari, nequaquàm ad seculare judicium transeant, ubi iteratò provocent, sed ecclesiasticis sanctionibus terminentur. Nam à Judicibus quos communis consensus elegerit ad alios Judices non licet provocare, nisi major auctoritas sit, secundùm canonicam normam. Si autem in seculari judicio, id est, in Comitis placito, causa priùs fuerit ventilata, secundùm legem mundanam finiatur. Salvo ecclesiasticæ legis privilegio.

De eo qui bannum Episcopi vel Presbyteri parvipendit.

Ibid. c. 419. XI. Quisquis bannum vel excommunicationem Episcopi vel Presbyteri sui superbiendo parvipenderit, hic talis ab Ecclesia penitùs evellatur. Ait enim Dominus ad Moysen: *Anima quæ superbiendo mandatum Domini transgressa fuerit, peribit de populo suo.* Num. 15, 30. Hinc Dominus in Evangelio: *Qui vos spernit, me spernit.* Luc. 10. 16. Et Moyses contumacibus dicit: *Non contra me est murmur vestrum, sed contra Dominum.* Exod. 16. 8. Et Dathan & Abiron vivi absorpti sunt, quia insurrexerunt adversùs eundem Moysen, & ejus mandatum spreverunt. Et ideò tale scelus gravissimè vindicandum est.

Ne mancipia ecclesiastica in secularem servitutem redigantur. Ex Capitulis ad Carisiacum.

Regino. lib. 1. c. 370. Burchard. lib. 3. cap. 174. Ivo, par. 3. c. 235. Gratian. 12. q. 2. c. 55. Injustum. XII. Injustum videtur & impium ut mancipia quæ fideles viri seu feminæ pro remedio animæ suæ Deo & Sanctis ejus consecrarunt, cujuscunque muneris, pretii, vel commutationis commercio iterùm in secularem servitutem redigantur, cùm Canonica auctoritas servos fugitivos tan-

tummodò distrahi permittat. Et ideò omnes Rectores Ecclesiarum summoperè caveant ne unius eleemosyna alterius peccatum fiat. Sicut enim indecens est ut ex libero servus fiat, sic absurdum ut ex ecclesiastica dignitate servus decidens humanæ obnoxius sit servituti.

De sortilegis & sortiariis.

Regino, lib. 2. c. 364. Burchard. lib. 10. c. 1. Ivo par. 11. c. 30.

XIII. Ut Episcopi Episcoporumque ministri omnibus viribus elaborare studeant ut pernicioſam & à diabolo inventam sortilegam & maleficam artem penitùs ex parochiis suis eradant, & si aliquem virum aut feminam hujuscemodi sceleris sectatorem invenerint, turpiter dehonestatum de parochiis suis eiciant. Ait enim Tit. 3. 10. Apostolus: *Hæreticum post unam & secundam admonitionem devita, sciens quia subversus est qui ejusmodi est.* Subversi sunt & à diabolo capti tenentur qui, derelicto Creatore suo, à diabolo suffragia quærunt. Et ideò à tali peste mundari debet sancta Ecclesia. Illud etiam non omittendum, quòd quædam sceleratæ mulieres retrò post Satanam conversæ, dæmonum illusionibus & phantasmatibus seductæ, credunt se & profitentur nocturnis horis cum Diana, Paganorum Dea, & innumerata multitudine mulierum equitare super quasdam bestias, & multa terrarum spatia intempestæ noctis silentio pertransire, ejusque jussionibus velut dominæ obedire, & certis noctibus ad ejus servitium evocari. Sed utinam hæ solæ in perfidia sua perissent, & non multos secum in infidelitatis interitum pertraxissent. Nam innumera multitudo, hac falsâ opinione decepta, hæc vera esse credit, & credendo à recta fide deviat; & in errorem Paganorum revolvitur, cùm aliquid divinitatis aut numinis extra unum Deum esse arbitratur. Quapropter Sacerdotes per Ecclesias sibi commissas populo cum omni instantia prædicare debent ut noverint hæc omnimodis falsa esse, & non à divino sed à maligno spiritu talia phantasmata mentibus infidelium inrogari. Siquidem ipse Satanas, qui transfigurat se in Angelum lucis, cùm mentem cujuscunque mulierculæ ceperit, & hanc sibi per infidelitatem & incredulitatem subjugaverit, illicò transformat se in diversarum personarum species atque similitudines, & mentem, quam captivam tenet, in somnis deludens, modò læta, modò tristia, modò cognitas, modò incognitas personas ostendens, per devia quæque deducit; & cùm solus spiritus hoc patitur, infidelis mens hæc, non in animo, sed in corpore, evenire opinatur. Quis enim non in somnis & nocturnis visionibus extra se ipsum educitur, & multa videt dormiendo quæ nunquam viderat vigilando? Quis verò tam stultus & hebes sit qui hæc omnia, quæ in solo spiritu fiunt, etiam in corpore accidere arbitretur, cùm Ezechiel Propheta visiones Domini in spiritu, non in corpore, viderit, & Johannes Apostolus apocalypsis sacramenta in spiritu, non in corpore, vidit & audivit, sicut ipse dicit: *Statim fui in spiritu.* Apoc. 4 2. Et Paulus non audet se dicere raptum in corpore. Omnibus itaque publicè adnuntiandum est quòd qui talia & his similia credit, fidem perdidit, & qui fidem rectam in Deo non habet, hic non est ejus, sed illius in quem credit, id est, Diaboli. Nam de Domino nostro scriptum est: *Omnia per ipsum facta sunt.* Joan. 1. 3. Quisquis ergò aliquid credit posse fieri, aut aliquam creaturam in melius aut deterius immutari aut transformari in aliam speciem vel similitudinem, nisi ab ipso Creatore, qui omnia fecit, & per quem omnia facta sunt, proculdubiò infidelis est.

Capitula Herardi c. 3.

Ut in immunitatibus Ecclesiarum mallum vel placitum publicum nemo tenere præsumat.

Ex codice in quo canones Isaac.

XIV. Placuit ut nullus Comes neque aliquis ex judicaria potestate mallum aut placitum in immunitatibus vel atriis Ecclesiarum tenere aut quemquam de familia earundem Ecclesiarum quâcunque occasione aut temeritate injuriare præsumat. Quod si fecerit, bannum dominicum persolvat, & insuper Deo & Ecclesiæ quam læsit secundùm canonicam institutionem in omnibus satisfaciat. Quod etiam si facere distulerit, tamdiù à cœtu fidelium arceatur donec pœnitentiâ acceptâ reatum quem commisit emendet.

De libertis ex familia Ecclesiæ factis. Ex Concilio Toletano, cap. LXVII.

Ex eod. cod. Concil. Tolet. IV. can. 67. Regino. lib. 1. c. 356. Burchard. lib. 3. cap. 189. Ivo par. 3. c. 240. Gratian. 12. q. 2. c. 39. *Et si illi.*

XV. Si nihil ex proprio conferunt Sacerdotes his qui eos faciunt, & si qui nulla ex rebus suis pauperibus Christi distribuunt, æterni Judicis voce in futurum condemnabuntur, quantò magis hi qui auferunt pauperibus quod non dederunt. Quapropter Episcopi qui nihil ex proprio suo Ecclesiæ Christi compensaverunt, hanc divinam sententiam metuant, & liberos ex familia Ecclesiæ ad condemnationem suam facere non præsumant. Impium est enim ut qui res suas Ecclesiæ Christi non contulerit, damnum inferat,

& jus Ecclesiæ alienare contendat. Tales igitur liberos successor Episcopus absque aliqua oppositione ad jus Ecclesiæ revocabit, quia eos non æquitas, sed improbitas, absolvit.

De eo qui de objectis se expurgare noluerit.

Ivo par. 16. c. 344. Capitula Karoli III. tit. 2. c. 7.

XVI. Probat illa vera esse quæ adversùm se dicta sunt qui ad ea confutanda minimè vult adesse. Unde in secularibus legibus invenitur scriptum: Injustè victus infra tres menses reparet causam. Quod si facere neglexerit, sententia quæ adversùs eum collata fuerit perseveret. Et ne sit vobis contrarium vel etiam ne miremini quòd de secularibus legibus locutus sum in nostro judicio, quia ecclesiasticæ leges & divinæ eas recipiunt.

Ut quos regia potestas in gratiam receperit, his etiam minores potestates communicent.

XVII. Si quos culpatorum regia potestas aut in gratiam benignitatis receperit aut mensæ suæ participes effecerit, hos etiam Sacerdotum & populorum conventus suscipere in ecclesiastica communione debebit; ut quod principalis pietas recipit, nec à Sacerdotibus Dei extraneum habeatur.

Ivo par. 16. c. 344. & ep. 62. 171. Concil. Tolet. XII. c. 3.

Vide Marcam in libro de Concordia; Savanonem ad Sidon. pag. 85; Supplementa Concil. Gall. pag. 351; Seldemum de Synedriis, lib. 1. pag. 355.

Vide etiam Codicem Anicienſem, in fine libri ſecundi.

Hludouvici II, Imper. Aug. Rescriptum *ad Basilium Imperatorem Constantinopolitanum.* Vide in novo Codice Legum veterum.

Episcoporum decretum *de divortio inter Regem & Reginam factum in Conventu sive Synodo Aquisgranensi à* Hlothario II. Rege *convocatâ annno* 861. Vide in novo Codice Legum veterum.

Hlotharii II Regis Rescriptum *de majoritate Regis in temporalibus & obedientia in spiritualibus ad Nicolaum I. Pontificem Romanum.* Vide in novo Codice Legum veterum.

Episcoporum et communium Ordinum Germaniæ Transrhenanæ Edictum *de unitate Regum & Ordinum utriusque Franciæ considerandæ & ne alter alterius homines ad defectionem sollicitet.* Vide in novo Codice Legum veterum.

Karoli III, *Crassi* Imp. Aug. Constitutiones. Vide in Novo Codice Legum veterum.

Arnulphi, Imp. Aug. Confirmatio *contractûs concambialis cum Ecclesia facti qui sine auctoritate Imperatoris ratus esse non poterat.* Vide in Novo Codice Legum veterum.

Sacramentum Fidelitatis Arnulpho, *Imperatori, à populo Romano præstitum.* Vide in Novo Codice Legum veterum.

Zuendeboldi Regis decretum *de restituenda possessione per injustitiam ablata.* Vide in Novo Codice Legum veterum.

Hludovici IV, Imp. Aug. Constitutiones *de confirmatione Præceptorum ac Privilegiorum à superioribus Imperatoribus editorum.* Vide in Novo Codice Legum veterum.

Hludovici IV, Imp. Aug. *Leges portoriæ Sancitæ in Comitiis Rasveltadianis, anno* 904. Vide in Novo Codice Legum veterum.

Hludovici IV, Imp. Aug. Edictum *de ritu manumissionis.* Vide in Novo Codice Legum veterum.

MARCULFI
MONACHI
FORMULARUM
LIBRI DUO.

IN DEI NOMINE.

INCIPIT PRÆFATIO LIBRI HUJUS.

DOMINO Sancto, meritis beatiſſimo, & apoſtolico ſemper honore ſuſcipiendo, omnique præconio laude celebrando Domno ac Reverentiſſimo Papæ Landerico Marculfus ultimus ac viliſſimus omnium Monachorum. Utinam, ſancte Pater, juſſionem veſtram tam efficaciter quàm ſpontaneè obtemperare valuiſſem, quia jam ſupra vires meæ poſſibilitatis conatus ſum injunctum à vobis ſubire negotium, cùm ferè ſeptuaginta aut ampliùs annos expleam vivendi; & nec jam tremula ad ſcribendum manus eſt apta, nec ad videndum mihi oculi ſufficiunt caligantes, nec ad cogitandum ſufficit hebetudo mentis. Quia juxtà dictum cujuſdam prudentiſſimi viri, in pueris creſcit ſenſus, in juvenibus viget, in ſenibus minuitur. Propterea qui eleganter facere non potui ut volui, feci tamen ordinatè ut potui, non ſolùm ea quæ juſſiſtis, verùm etiam multa alia in hac ſcedola, tam præceptiones regales, quàm chartas pagenſes, juxtà ſimplicitatis & ruſticitatis meæ naturam intimare curavi. Scio enim multos fore & vos & alios prudentiſſimos viros & eloquentiſſimos ac rhetores & ad dictandum peritos qui iſta, ſi legerint, pro minima & velut deliramenta, eorum comparata ſapientiæ, reputabunt, vel certè legere dedignabunt. Sed ego non pro talibus viris, ſed ad exercenda initia puerorum, ut potui, apertè & ſimpliciter ſcripſi. Cui libet, is exindè aliqua exemplando faciat. Si verò diſplicet, nemo cogit invitum; nec præjudicat mea ruſticitas eruditorum & rhetorum floribus verborum, & eloquentiæ facundiæ. Sunt præterea nonnulla negotia hominum, tam in palatio, quàm in pago, quæ ſcribi non queunt antequam invicem conferantur, & juxtà propoſitiones vel reſponſiones eloquia eorum

tunc ſcribantur & geſta. Ego verò hæc quæ apud majores meos, juxtà conſuetudinem loci quo degimus, didici, vel ex ſenſu proprio cogitavi, ut potui coacervare in unum curavi, & Capitula prænotavi, ut faciliùs quod voluerit à quærente inanteà ſcripto reperiantur.

INCIPIUNT CAPITULA SCEDOLÆ OPERIS HUJUS.

1. *QUALITER privilegium condatur.*
2. *Conceſſio Regis de hoc privilegio.*
3. *Emunitas Regis.*
4. *Confirmatio de Regis emunitate.*
5. *Præceptum Regis de epiſcopatu.*
6. *Indiculus Regis ad metropolitanum Epiſcopum ut alio Epiſcopo benedicat.*
7. *Conſenſus civium pro epiſcopatu.*
8. *Charta de ducatu, patriciatu, aut comitatu.*
9. *Indiculus ad alium Regem, cùm legatio dirigitur, & verbis ſuggeritur commendatitiis.*
10. *Reſcriptum ad Regem pro ſuo legatario.*
11. *Tractoria legatariorum vel minima facienda ad iſtius inſtar.*
12. *Præceptum interdonationis.*
13. *Præceptum de læſuverpo per manum Regis.*
14. *Prologi tres de ceſſionibus regalibus.*
15. *Conceſſio ad loco ſancto.*
16. *Confirmatio Regis ad loco ſancto.*
17. *Iterum confirmatio pro ſecularibus viris.*
18. *De Regis antruſtione.*
19. *Præceptum de clericatu.*
20. *De diviſione ubi Regis acceſſerit Miſſus.*
21. *De cauſas alterius receptas.*
22. *Præceptum denariale.*
23. *Charta de cauſa ſuſpenſa.*
24. *Charta de mundeburde Regis & Principis.*
25. *Prologo de judicio Regis, cùm de magna re duo cauſantur ſimul.*
26. *Indiculus commonitorius ad Epiſcopum.*
27. *Item indiculus ad Epiſcopum pro alium diſtringendum.*
28. *Charta audientiale.*
29. *Iudiculus ad laico.*
30. *Commutatione cum Rege.*
31. *Confirmatione Regis de omni corpore facultatis.*
32. *Si quis contra voluntatem Regis egerit, ſecuritas cui eum perſequi juſſerit.*
33. *Præceptum quorum ab hoſtibus vel alio modo fuerint inſtrumenta incenſa.*
34. *Relatione pagenſium ad Regem directa.*
35. *Confirmatio alia de omni corpore facultatis ad monaſterio.*
36. *Ut cauſas auctorum adſumendi ſuorum aliqui licentiam habeant.*
37. *Judicium evinditale.*
38. *Charta paricla.*
39. *Ut pro nativitate Regis ingenui relaxentur.*
40. *Ut leudeſamio promittantur Regi.*

INCIPIUNT exemplaria de diverſis conditionibus qualiter regales chartas pagenſes, cui hæc formola habere placuerit, & meliùs non valet, ſcribantur.

De privilegio.

DOMINO ſancto & in Chriſto venerabili fratri illo Abbati, vel cunctæ congregationi monaſterii illius in honore beatorum illorum ab illo in pago illo conſtructo, ille Epiſcopus. Compellit nos affectio caritatis veſtræ, radio inflammante divino, illa pro veſtro quieti providere quæ nobis maneant ad mercedem, & ea recto tramite inconvulſo limite terminari quæ perennem deinceps propitiante Domino, obtineant firmitatem; quia non minor Domino retributio ſperatur futura pro ſucciduis contemplante temporibus quàm ad præſens munera pauperibus offerente. Et ne nobis aliquis detrahendo æſtimet in id nova decernere carmina, dum ab antiquitus juxta conſtitutionem Pontificum per regalem ſanctionem monaſteria ſanctorum Lirinenſis, Agaunenſis, Luxovienſis, vel modò innumerabilia per omne regnum Francorum ſub libertatis privilegium videntur conſiſtere, ſed pro reverentia ſanctorum beatorumque omnium fratrum implendo juſſa, cuſtodien-

Vide tom. 1. Labbei, p. 269.

do præcepta, obedientiam propalabo. Quid verò vos vel ſucceſſores veſtri ſancto ſuadente Spiritu deinceps cuſtodiatis, immò ſanctæ illius Eccleſiæ Epiſcopus debeat adimplere, huic paginæ credidimus inſerendum. Hoc eſt. Ut de veſtra congregatione qui in veſtro monaſterio ſancta debeant bajulare officia, quam Abbas cum omni congregatione popoſcerit, à nobis vel à ſucceſſoribus noſtris ſacros percipiant gradus, nullum pro ipſorum honore præmium percepturus. Altare in ipſo monaſterio prædictus Epiſcopus benedicat, & ſanctum chriſma annis ſingulis, ſi voluerint poſtulare, pro reverentia loci ſine pretium concedat, & juxta diſpenſationem divinam, cùm Abbas de ipſo monaſterio à Domino migraverit, quem unanimiter omnis congregatio illa Monachorum ex ſemetipſis optimæ regula compertum & vitæ meritis congruentem elegerint, ſimiliter ſine præmium memoratæ urbis Epiſcopus ipſe promoveat Abbatem. Nullam penitùs aliam poteſtatem ad ipſo monaſterio, neque in rebus, neque in ordinandis perſonis, neque in villabus ibidem jam conlatis aut deinceps regio munere aut privatorum conlaturas, vel in reliqua ſubſtantia monaſterii, nos ſucceſſoreſque noſtri Epiſcopi, aut Archidiaconi, ſeu cæteri alii ordinatores, aut quælibet alia perſona prædictæ civitatis habere non præſumant, aut quodcunque de eodem monaſterio, ſicut de parochiis aut cæteris monaſteriis, muneris causâ audeant ſperare aut auferre; nec de hoc quod à Deum timentibus hominibus tranſmiſſum aut in altario offertum fuerit, aut ſacris voluminibus, vel quibuſcunque ſpeciebus ad ornatum divini cultûs pertinet, ad præſens conlata vel deinceps conlatura fuerint, auferre præſumant. Et niſi rogatus à congregatione illa vel ab Abbate, pro oratione lucranda, nulli noſtrûm liceat monaſterii adire ſecreta aut finium ingredi ſepta. Et ſi ab eis illuc Pontifex poſtulatus, pro lucranda oratione vel eorum utilitate, acceſſerit, celebrato ac peracto divino myſterio, ſimplicem ac ſobriam benedictionem perceptam, abſque ullo requiſitu domum ſtudeat habere regreſſum; ut quatenùs Monachi, qui Solitarii nuncupantur, de perfecta quiete valeant duce Domino per tempora exultare, & ſub ſancta regula viventes, & beatorum Patrum vitam ſectantes, pro ſtatu Eccleſiæ & ſalute Regis vel patriæ valeant pleniùs Dominum exorare. Et ſi aliquid ipſi Monachi de eorum religione tepidi an ſecùs egerint, ſecundùm eorum regulam ab eorum Abbate, ſi prævalet, corrigantur. Sin autem, Pontifex de ipſa civitate coërcere debeat: quia nihil de canonica auctoritate convellitur, quicquid domeſticis fidei pro quietim tranquillitatis tribuitur. Si quis autem ex nobis, quod Deus avertat, calliditate commotus, aut cupiditate præventus, ea quæ ſunt ſuperiùs comprehenſa temerario ſpiritu violare præſumpſerit, à divina ultione proſtratus, reatu anathematis ſubjaceat, & tribus annis à communione omnium fratrum ſe noverit alienum. Et nihilominùs hoc privilegium perpetìm maneat incorruptum. Quam conſtitutionem noſtram, ut firmis ſubſiſtat vigoribus, & nos & fratres noſtri Domini Epiſcopi ſubſcriptionibus manibus noſtris decrevimus roborari. Actum ibi, ſub die illo, anno illo.

Conceſſio Regis ad hoc privilegium.

II. Ille Rex viris apoſtolicis patribus noſtris, necnon & inluſtribus viris illi Comiti, vel omnibus agentibus præſentibus & futuris. Oportet enim clementiæ principali ut inter cæterorum petitionibus Sacerdotibus debeat benignum accommodari auditum, & quod pro timore divini nominis poſtulatur, ponatur proculdubio ad effectum; ut fiat in mercedem conjunctio, dum pro quietem ſervorum Dei congrua impertitur petitio: quia fides perfecta non dubitat ad altiſſimi gratiam pertinere quod ſecundùm ſacro eloquio præcipuè à domeſticis fidei devotâ mente impenditur, quia ſcriptum eſt: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.* Matth. 5. Ergo dùm & ille Epiſcopus, aut Abbas, aut inluſter vir monaſterium in honore ſancti illius, in pago illo, aut ſuper ſua proprietate, aut ſuper fiſco, noſcitur ædificaſſe, ubi ad præſens ille Abbas vel turba plurima Monachorum adunata eſſe noſcuntur, ad petitionem illius clementia noſtra pro quiete ipſorum ſervorum Dei præceptionem vigoris noſtri placuit propalare, ſub quo tranquillitatis ordine, Domino protegente, ipſi Monachi juxta Religionis normam perpetìm valeant reſidere, elegimus ut & hâc ſerie debeat pleniùs declarari: quia nihil de canonica inſtitutione convellitur, quicquid ad domeſticis fidei pro tranquillitatis pace conceditur. Nec nobis aliquis detrahendo æſtimet in id nova decernere carmina, dum ab antiquitùs juxtà conſtitutionem Pontificum per regalem ſanctionem monaſteria

ſanctorum illorum vel cætera in regno noſtro ſub libertatis privilegium videntur conſiſtere, ita & præſens valeat, Deo adjutore, conſtare. Ergò, ſi quid in villabus, mancipiis, vel reliquis quibuſcunque rebus, atque corporibus, aut regio munere aut privatorum aut ſupraſcripti illius, vel à quibuſlibet eſt delegatum, aut deinceps fuerit additum, juxta quod ab illo Pontifice vel cæteris Domnis Epiſcopis ad præfato monaſterio, juxta quod eorum continet privilegium, quem nobis præfatus ille protulit recenſendum, ſancitum eſſe cognovimus, nullus Epiſcoporum, ut diximus, nec præſens, nec qui fuerint ſucceſſores, ſeu Archidiaconi, vel eorum ordinatores, vel quælibet perſona, poſſit quoque ordine de loco ipſo auferre, aut aliquam poteſtatem ſibi in ipſo monaſterio præter quod ſcriptum eſt adaptare, vel aliquid quaſi per commutationis titulum minuare, aut de miniſterii ornamenta vel de offertione in altario inlata abſtollere, nec ad ipſo monaſterio vel cellulas ejus, niſi tantùm pro lucranda oratione, & ipſud, ſi fuerit, cum voluntate Abbatis vel ejus congregationis, abſque diſpendio eorum, aliter accedere penitùs non præſumat; quò faciliùs ſecundùm delegationis votum vel hujus ſeriæ auctoritatem ad ipſo monaſterio abſque ullius inquietudine ibidem cuncta proficiant in augmentis. Adicientes ut nulli penitùs Judicum vel cuilibet hominum licentia ſit de rebus præfati monaſterii abſque voluntate ipſorum ſervorum Dei in aliquo iniquiter defraudare, aut temerario ſpiritu ſuis uſibus uſurpare; ne, quod primitùs eſt, & Dei iram incurrat & noſtram offenſam, vel à fiſco grave damnum ſuſtineat. Illud nobis pro integra mercede noſtra placuit addendo, ut tam quod ex noſtra largitate quàm delegatione ipſius vel cæterorum aut cujuſlibet ibidem eſt aut fuerit devoluta poſſeſſio, quoque tempore, nulla judiciaria poteſtas, nec præſens, nec ſuccidiva, aut cauſas audiendo, aut aliquid exactando, ibidem non præſumat ingredere; ſed ſub omni emunitate hoc ipſe monaſterius vel congregatio ſua ſibimet omnes fredos conceſſos debeant poſſidere. Et quicquid exinde fiſcus noſter forſitan de eorum homines aut ingenuos aut ſervientes in eorum agros commanentes vel undecunque poterat ſperare, ex indulgentia noſtra in luminaribus ipſius ſancti loci vel in ſtipendia ſervorum Dei, tam nobis in Dei nomine viventibus, quàm per tempora ſuccedentibus Regibus, pro mercedis compendium debeant cuncta proficere, ut pro æterna ſalute vel felicitate patriæ ſeu Regis conſtantiam delectet ipſis Monachis immenſam Domini pietatem jugiter implorare. Quem præceptum decreti noſtri, Chriſto in omnibus ſuffraganti, ut firmior habeatur, & perenniter conſervetur, ſubſcriptione manûs noſtræ infrà ſtuduimus peragrari.

Emunitate regiâ.

III. Maximum regni noſtri augere credimus munimentum, ſi beneficia opportuna locis Eccleſiarum, *aut cui voluerit dicere*, benivolâ deliberatione concedimus, ac Domino protegente ſtabiliter perdurare conſcribimus. Igitur noverit ſollertia veſtra nos ad petitionem apoſtolico viro Domno illo, illius urbis Epiſcopo, talem pro æterna retributione beneficium viſi fuimus indulciſſe ut in villabus Eccleſiæ domûs illius, quas moderno tempore aut noſtro aut cujuſlibet munere habere videtur, vel quas deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas ampliare, nullus Judex publicus ad cauſas audiendo aut freda undique exigendum nullo umquam tempore non præſumat ingredere; ſed hoc ipſe Pontifex, vel ſucceſſores ejus, propter nomen Domini, ſub integræ emunitatis nomine valeant dominare. Statuentes ergò ut neque vos, neque juniores, neque ſucceſſores veſtri, nec nulla publica judiciaria poteſtas quoque tempore in villas ubicunque in regno noſtro ipſius Eccleſiæ aut regia aut privatorum largitate conlatas, aut qui inanteà fuerint conlaturas, aut ad audiendum altercationes ingredere, aut freda de quaſlibet cauſas exigere, nec manſiones aut paratas vel fidejuſſores tollere non præſumatis; ſed quicquid exinde aut de ingenuis aut de ſervientibus cæteriſque nationibus quæ ſunt infrà agros vel fines ſeu ſuprà terras prædictæ Eccleſiæ commanentes fiſcus aut de freda aut undecunque potuerat ſperare, ex noſtra indulgentia pro futura ſalute in luminaribus ipſius Eccleſiæ per manum agentium eorum proficiat in perpetuum. Et quod nos propter nomen Domini & animæ noſtræ remedium ſeu noſtrâ ſubſequenti progenie plenâ devotione indulſimus, nec regalis ſublimatis nec cujuſlibet Judicum fæva cupiditas refragare tentet. Et ut præſens auctoritas tam præſentibus quàm futuris temporibus inviolata, Deo adjutore,

permaneat, manûs noſtræ ſubſcriptionibus infrà roborare decrevimus.

Confirmatio de emunitate.

IV. Principali quidem clementiâ cunctorum decet accommodare aure benignâ; præcipuè quæ pro compendio animarum à præcedentibus Regibus parentibus noſtris ad loca Sanctorum probantur eſſe indulta, devotâ debemus mente perpendere, & congrua beneficia, ut mereamur in mercedem eſſe participes, non negare, ſed robuſtiſſimo jure per noſtris oraculis confirmare. Igitur apoſtolicus vir ille, illius civitatis Epiſcopus, clementiæ regni noſtri ſuggeſſit eò quòd ille Rex per ſuam auctoritatem ſuâ manu ſubſcriptam de villas Eccleſiæ ſuæ illius, quod ad præſens poſſidebat, vel quod à Deo timentibus hominibus ibidem inanteà delegabatur, integram emunitatem conceſſiſſet ut nullus Judex publicus ad cauſas audiendum, vel freda exigendum, nec manſiones aut paratas faciendum, nec fidejuſſores tollendum, nec homines ipſius Eccleſiæ de quaſlibet cauſas diſtringendum, nec nullas redhibitiones requirendum, ibidem ingredere non debeant. Unde & ipſam præceptionem jamdicto Principe, ſeu & confirmationes illorum Regum, eorum manibus roboratas, antedictus Pontifex nobis oſtendit relegendas, & ipſe beneficius circa eodem vel memorata Eccleſia ſua, ſicut à ſupradictis Principibus fuit indultum, moderno tempore adſerit eſſe conſervatum. Sed pro firmitatis ſtudium petit celſitudinem noſtram ut hoc denuò circa eodem vel memorata Eccleſia ſancti illius noſtra deberet auctoritas generaliter confirmare; cujus petitionem pro reverentia ipſius ſancti loci, ut mereamur in mercedem ſociari, pleniſſimâ voluntate præſtitiſſe vel confirmaſſe cognoſcite. Præcipientes ergò jubemus ut ſicut conſtat ab antedictis Principibus de villis præfatæ Eccleſiæ Domini illius integra emunitas abſque introitu judicum fuit conceſſa, ita & inantea, auxiliante Domino, inſpectas priorum Principum auctoritates omnimodis conſerventur; & neque vos, neque juniores, neque ſucceſſores veſtri, vel quiſlibet de judiciaria poteſtate in villas antedictæ Eccleſiæ, quas moderno tempore ubicunque in regno noſtro poſſidere noſcuntur, vel quæ inantea à Deum timentibus hominibus fuerint conlatæ, tam de ingenuis, quàm de ſervientibus vel quibuſlibet nationibus hominum in prædictæ Eccleſiæ villas commanentes, nec ad agendum, nec freda exigendum, nec fidejuſſores tollendum, nec manſiones aut paratas faciendum, nec eos de quaſlibet cauſas diſtringendum, nec nullas redhibitiones requirendum, ibidem ingredere non præſumatis; ſed ſicut ipſe beneficius à jam dictis Principibus ad jam dicta Eccleſia fuit indultus & uſque modò conſervatus, ita & deinceps per hanc noſtram auctoritatem generaliter confirmatum in Dei nomine perenniter maneat inconvulſum; & quicquid exinde fiſcus noſter poterat ſperare, in luminaribus ipſius Eccleſiæ in perpetuum proficiat. Et ut hæc auctoritas tam præſentibus quàm futuris temporibus inviolata, Deo adjutore, poſſit conſtare, ſubtus eam propriâ manu decrevimus roborare.

Præceptum de epiſcopatu.

Sirmondus, Concil. Galliæ, tom. 2. pag. 617.

V. Ille Rex viro apoſtolico illo Epiſcopo. Quamvis nos adminiſtrandum gubernandumque rerum ſtatum præcelſis occupationibus regiæ ſollicitudinis cura conſtringat, nihil tamen tam principali quàm Principe dignum eſt ut cùm à paſtorali paululùm aberrat plebs deſtituta præſidio, pro ſalute animarum hujuſmodi perſonis locis celſioribus pontificalem proſpiciat committere dignitatem in quibus maneat dupliciter ſermo, ut populus magiſtrum, actus Chriſti imitetur diſcipulus; qui plebem non minùs pietate quàm ſeveritate conſtringat, qui ſciat commiſſa ſibi talenta aſſiduæ prædicationis ſermonibus expolire, & adquiſita multiplicataque gregis ſui ſalute, ad ovile dominico nullis maculis ſordidato valeat præſentare. Et quia cognovimus ſanctæ recordationis Domno illo urbis illius Anteſtite evocatione divinâ ab hac luce migraſſe, de cujus ſucceſſore ſollicitudine congruâ unà cum Pontificibus vel proceribus noſtris pleniùs tractantes, decrevimus inluſtri viro (aut venerabili) illo in ipſa urbe pontificalem in Dei nomine committere dignitatem; quem plerunque apud animos noſtros & actio probata commendat, & nobilitatis ordo ſublimat, ac morum probitas, vel manſuetudinis & prudentiæ honeſtas exornat. Qua de re ſtatuta præſentibus ordinamus ut cum adunatorum caterva Pontificum, ad quos tamen noſtræ ſerenitatis devotio ſcripta pervenit, ipſum, ut ordo poſtulat, benedicere veſtra induſtria ſtudeat & voluntatis noſtræ deliberationem reſeratis oraculis publicare, atque effectum Domino annuente ſortire: quatenùs dum Eccleſiam ſibi à diſpenſatione divina

commiſſam ſtrenuè regere atque gubernare videtur, nobis apud æternum retributorem mercedem ſuffragia largiantur, & ille pro peccatorum noſtrorum mole indeſinenter immenſum Dominum debeat deprecare.

Indiculus Regis ad Epiſcopum ut alium benedicat.

Vide Sirmondum, Concil. Galliæ, tom. 2. pag. 636.

VI. Domino ſancto ſedis apoſtolicæ dignitate colendo in Chriſto patri illi Epiſcopo ille Rex. Credimus jam ad veſtram reverentiam perveniſſe ſanctæ recordationis illum illius urbis Anteſtitem evocatione divinâ de præſentis ſeculi luce migraſſe: de cujus ſucceſſore ſollicitudine congruâ cum Pontificibus vel Primatibus populi noſtri pertractantes, decrevimus inluſtri viro illo, (aut venerabili viro illo,) ad præfatam urbem pontificalem regulariter, Chriſto auſpice, committere dignitatem. Et ideò ſalutationum jura dignum debito honore ſolventes, petimus ut cùm ad vos pervenerit, ipſum, ut ordo poſtulat, benedicere veſtra ſanctitas non moretur, & junctis vobiſcum veſtris Comprovincialibus, ipſum in ſupraſcripta urbe Pontificem conſecrare, Chriſto auſpice, debeatis. Agat ergò almitas veſtra ut & noſtræ voluntatem devotionis incunctanter debeatis implere, & tam vos quàm ipſe pro ſtabilitate regni noſtri jugi invigilatione pleniùs exoretis.

Conceſſio civium pro epiſcopatu.

Vide Sirmondum, Concil. Galliæ, tom. 2. pag. 635.

VII. Suggeſtio piiſſimo ac præcellentiſſimo Domno illo Regi vel Seniori commune illius, à ſervis veſtris, quorum ſubſcriptiones vel ſignacula ſubter tenentur inſerta. Principalitatis veſtræ circumſpecta clementia novit juſta petentibus dignanter adnuere, ſuo moderaminis judicio ponderante, præſertim cùm illa depoſcuntur generali prece, cunctorum voce, communiter quod proficiat, conſtanter Eccleſiæ regimen pullulare quod & ipſæ regali clementiæ proſit ſalutis pariter ac mercedis. Quoniam ſanctæ memoriæ vir apoſtolicus ille, illius urbis Epiſcopus, fine adpropinquante ab hac luce migravit, tempore naturæ complente, ne deſtitutæ ſint, quod abſit, oves decedente paſtore, in loco ejuſdem ſuppliciter poſtulamus ut inſtituere dignemini inluſtrem virum illum (aut venerabilem illum) cathedræ illius ſucceſſorem, in quo eſt præſpicuitas ſublimis, ingenuitas nationis, elegantia refulgens, diligentia caſtitatis, caritatis locuplex voluntas. Inrefragabiliter manu noſtrâ hunc conſenſum decrevimus roborare.

[*Nota.* Formulæ V, VI, & VII à Sirmondo referuntur cum quibuſdam differentiis.]

Charta de ducatu, patriatu, vel comitatu.

VIII. Præſpicuè regalis in hoc perfecta conlaudatur clementia ut inter cuncto populo bonitas & vigilantia requiratur perſonarum; nec facilè cuilibet judiciariam convenit committere dignitatem, niſi priùs fides ſeu ſtrenuitas videatur eſſe probata. Ergò dùm & fidem & utilitatem tùm videmur habere compertam, ideò tibi actionem comitatûs, ducatûs, ac patritiatûs in pago illo, quem anteceſſor tuus ille uſque nunc viſus eſt egiſſe, tibi ad agendum regendumque commiſimus; ita ut ſemper erga regimine noſtro fidem inlibatam cuſtodias, & omnis populus ibidem commanentes, tam Franci, Romani, Burgundiones, quàm reliquas nationes ſub tuo regimine & gubernatione degant & moderentur, & eos recto tramite ſecundùm legem & conſuetudinem eorum regas, viduis & pupillis maximus defenſor appareas, latronum & malefactorum ſcelera à te ſeveriſſimè reprimantur; ut populi bene viventes ſub tuo regimine gaudentes debeant conſiſtere quieti; & quicquid de ipſa actione in fiſci ditionibus ſperatur, per temetipſum annis ſingulis noſtris ærariis inferatur.

Indiculus ad alium Regem, cùm legatio dirigitur & verbis ſuggeritur commendatitiis.

IX. Domino glorioſo atque præcellentiſſimo fratri illo Regi in Dei nomine ille Rex. Deſideratus eventus fideliſſimam nobis obtulit facultatem, quâ veſtræ ſerenitati ſalutationis honorificentiam præbeamus, eò videlicet dilectionis affectu proſperitatem veſtræ celſitudinis cognoſcere cupientes quò veſtram gloriam erga nos fraternitatis individuam arbitramur. Proindè præſentes viros inluſtres illo & illo ad præſentiam fraternitatis veſtræ direximus; quibus, ut veſtram gloriam condecet, benigniſſimâ tranquillitate ſuſceptis, petimus ut dùm officium legationis injunctæ peregerint, reſponſis veſtræ clementiæ præmoniti, ad referendum ſalutis indicium ſacris veſtris litteris honorentur.

Reſcripitio ad Regem.

X. Domino glorioſiſſimo atque præcellentiſſimo & à nobis cum ſummo caritatis vinculo in amore Chriſti amplectendo illo Regi ille Rex. Apices veſtræ celſi-

tudinis per magnificos & inluſtres viros illo & illo ſumma cum aviditate nos accepiſſe comperite, per quos veſtræ celſitudinæ ſalutationum munera, ut condecet, præmittentes, & quæ circa vos ſunt proſpera cognoſcentes, graviſi, ipſos in veſtro amore, tales ut concedet viros, devotione benigniſſimâ ſuſcepimus, officium legationis ſibi à vobis injunctum noſtris auribus pandiderunt; ſed omnia à nobis in reſponſis accepta, qui cùm feliciter in Dei nomine remeaverint, celſitudinis veſtræ auribus debeant enarrare.

Tractatoria Legatariorum vel minima facienda iſtius inſtar.

XI. Ille Rex omnibus agentibus. Dum & nos in Dei nomine apoſtolico viro illo necnon & inluſtre viro illo partibus illis legationis causâ direximus, ideò jubemus ut locis convenientibus eiſdem à vobis evectio ſimul & humanitas miniſtretur, hoc eſt, veredos ſive paraveredos tantos, pane nitido modios tantos, vino modios tantos, cervisâ modios tantos, lardo libras tantas, carne libras tantas, porcos tantos, porcellos tantos, vervices tantos, agnellos tantos, aucas tantas, faſianos tantos, pullos tantos, ova tanta, oleo libras tantas, garo libras tantas, melle tantas, aceto tantas, cymino libras tantas, pipere tantas, coſto tantas, gariofile tantas, ſpico tantas, cinamo tantas, granomaſtice libras tantas, dactylas tantas, piſtacias tantas, amandolâ tantas, cereos librales tantos, caſeo libras tantas, ſalis tantas, olera, legumina, ligna, carra tanta, faculas tantas, itemque victum ad caballos eorum, fœno carra tanta, ſuffuſo modios tantos. Hæc omnia diebus ſingulis tam ad ambulandum quàm ad nos in Dei nomine revertendo unuſquiſque veſtrûm per loca conſuetudinaria eiſdem miniſtrare & adimplere procuretis; qualiter nec moram habeant, nec injuriam perferant, ſi gratiam noſtram optatis habere.

Præceptum donationis.

XII. Dum Dominus omnipotentes, creator cœli & terræ, permiſit, juxta quod legitur, in principio maſculum & feminam copulæ ſociari conſortio dicens:
Gen. 2. *Relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una*, ſi aliquid pro amore dilectionis inter ſe invicem condonare decreverint, hoc noſtra ſerenitas in idipſis non renuit confirmare. Igitur venientes ille & & illa ibi in palatio noſtro, pro eo quòd filiorum procreationem inter ſe minimè habere videntur, omnes res eorum inter ſe per manu noſtra viſi ſunt condonaſſe, & ſi ita convenit villas aliquas inter ſe viſi ſunt condonaſſe. Dedit igitur prædictus vir ille per manu noſtra jam dictæ conjugi ſuæ illi villas nuncupantes illas, ſitas in pago illo, quas aut munere regio, aut de alode parentum, vel undecunque ad præſens tenere videtur, cùm terris, domibus, & cætera. Similiter in compenſatione rerum dedit prædicta femina antedicto jugali ſuo illo villas nuncupantes illas, ſitas in pago illo, cum terris, & cætera, ſeu præſidio domus eorum, argentum & aurum, fabricaturas, drappos, veſtimenta, vel omne ſupellectile eorum, pars parti per manu noſtra viſi ſunt condonaſſe; ita ut dum pariter advixerint in hunc ſeculum, omnes res ſupraſcriptas ab utraſque partes pariter debeant poſſidere; vel ſi eis pro animabus eorum aliquid exinde ad loca Sanctorum dare decreverint, voluntatis eorum liberum maneat arbitrium; & qui pari ſuo ex ipſis in hunc ſeculum ſuppreſtis extiterit, ambabus rebus, quandiu advixerit, uſufructuario ordine debeat poſſidere; & poſt amborum de hac luce diſceſſum, ſicut eorum delegationes continentur, tam ad loca Sanctorum quàm benemeritis vel eorum propinquis debeant revertere heredibus tam ſupraſcriptas villas quàm & de præſidio eorum, quicquid morientes reliquerint. Propterea per præſentem præceptum decernimus ac jubemus ut dum taliter ſupraſcriptis illis decrevit voluntas, & per manu noſtra invicem condonatum eſſe dinoſcitur, per hunc præceptum robuſtiſſimo jure ſuffultum atque firmatum, quicquid ſuperiùs continetur, auxiliante Domino, cum Dei & noſtra gratia debeat perdurare; ita ut nulla refragatio nec de parte fiſci noſtri, nec à parentibus eorum propinquis, nec à quocunque poſſit convelli, ſed omni tempore maneat inconvulſum. Quam verò auctoritatem, ut firmior habeatur, vel per tempora conſervetur, manu propriâ ſubter eam decrevimus roborare.

Præceptum de læſuverpo per manum Regis.

XIII. Quicquid enim in præſentia noſtra agitur, vel per manu noſtra videtur eſſe tranſvulſum, volumus ac jubemus ut maneat in poſterum robuſtiſſimo jure fir-

missimum. Ideòque veniens ille fidelis noster ibi in palatio nostro in nostra vel procerum nostrorum præsentia villas nuncupantes illas, sitas in pago illo, suâ spontaneâ voluntate nobis per fistucam visus est leusevuerpisse vel condonasse, in ea ratione si ita convenit, ut dum vixerit eas ex nostro permisso sub usu beneficio debeat possidere; & post suum discessum, sicut ejus adfuit petitio, nos ipsas villas fideli nostro illo plenâ gratiâ visi fuimus concessisse. Quapropter per præsentem decernimus præceptum, quod perpetualiter mansurum esse jubemus, ut dummodò taliter ipsius illius decrevit voluntas quòd ipsas villas in suprascripta loca nobis voluntario ordine visus est leusevuerpisse vel condonasse, & nos prædicto viro illo ex nostro munere largitatis, sicut ipsius illius decrevit voluntas, concessimus, hoc est, tam in terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, ad integrum quicquid ibidem ipsius illius portio fuit, dum advixerit, absque aliqua deminuatione, de qualibet re usufructuario ordine debeat possidere, & post ejus discessum memoratus ille hoc habeat, teneat, & possideat, & suis posteris aut cui voluerit ad possidendum relinquat. Et ut hæc auctoritas.

Prologi de cessionibus Regis.

XIV. Meritò largitatis nostræ munere sublevantur qui parentibus nostris vel nobis ab adolescentia ætatis eorum instanti famulantur officio. ITEM ALIO. Præspicuè compendiis regalibus illud adscribitur quod pro contemplatione servitutis fidelibus suis, concedente Domino, consultissimè muneratur. ITEM ALIO AD LOCO SANCTO. Nihil, ut ait Apostolus, in hoc mundo intulimus, nec quicquam ex eo auferre nobiscum poterimus, nisi quod ob animæ salutem locis Sanctorum devotè Domino offerentes impertire videmur. Ergò cognoscat magnitudo seu strenuitas vestra nos inlustri viro illi promptissimâ voluntate villâ nuncupante illâ, sitâ in pago illo, cum omni merito & termino suo, in integritate, sicut ab illo aut à fisco nostro fuit possessâ, vel moderno tempore possidetur, visi fuimus concessisse. Quapropter præsentem auctoritatem nostram decernimus, quod perpetualiter mansuram esse jubemus, ut ipsa villa illa antedictus vir ille, ut diximus, in omni integritate, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, farinariis, adjacentiis, appendiciis, vel quâlibet genus hominum ditioni fisci nostri subditum, qui ibidem commanent, in integra emunitate, absque ullius introitu Judicum, de quaslibet causas freda exigendum, perpetualiter habeat concessa; ita ut eam jure proprietario absque ullius expectata Judicum traditione habeat, teneat, atque possideat, & suis posteris, Domino adjuvante, ex nostra largitate, aut cui voluerit ad possidendum relinquat vel quicquid exinde facere voluerit, ex nostro permisso liberam in omnibus habeat potestatem. Et ut hæc auctoritas.

1. Tim. 6.

Cessio Regis ad loco sancto.

XV. Cognoscat magnitudo seu utilitas vestra nos propter nomen Domini ad Basilica illa vel illa, ubi apostolicus pater noster ille aut venerabilis vir ille Abbas præesse videtur, villâ nuncupante illâ, sitâ in pago illo, quam usque nunc fiscus noster aut ille tenuit, promptissimâ devotione cum omni integritate visi fuimus concessisse. Quapropter per præsentem auctoritatem nostram decernimus, quod perpetualiter mansuram esse jubemus, ut ipsa villa memorata Ecclesia illa, vel antedictus Pontifex, aut ille Abbas, ut diximus, in omni integritate cum terris, & cætera quæ superiùs sunt, ita ut eam & ipsi & successores sui habeant, teneant, & possideant, vel quicquid exinde ad profectum Ecclesiæ illius aut basilicæ facere voluerint, ex permisso nostro in omnibus habeant potestatem. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur vel per tempora conservetur, manûs nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare.

Confirmatio.

XVI. Quem divina pietas sublimatur ad regnum, condecet facta conservare parentum; præcipuè quæ pro compendiis Ecclesiarum aut locis Sanctorum à regali clementia pro æterna retributione probatur esse indultum, oportet conservare in ævum. Igitur apostolicus vir pater noster in Christo ille illius urbis Episcopus clementiæ regni nostri detulit in notitia quod ille Rex per sua præceptione suâ manu subscripta ad Ecclesia illius, cui præesse dinoscitur, villâ nuncupante illâ, sitâ in pago illo, cum integritate sua, sub omni emunitate, absque illius introitu Judicum de quaslibet causas freda exigendum

propter

propter nomen Domini conceſſiſſet ; & ipſam præceptionem ſe præ manibus habere adſirmat , & memoratam villam ipſe Pontifex ſub eodem modo ad partem Eccleſiæ poſſidere videtur , petit celſitudini noſtræ ut hoc circa eodem vel memorata Eccleſia Domni illius per noſtris deberemus confirmare oraculis. Quod nos propter nomen Domini & reverentia ipſius ſancti loci vel merita præfato Pontifice gratante animo præſtitiſſe & confirmaſſe cognoſcite. Præcipientes enim ut ſicut conſtat præfata villa à jamdicto Principe memoratæ Eccleſiæ illius cum integritate ſub omni emunitate fuiſſe conceſſa , & eam ad præſens poſſidere videtur , inſpectâ ipsâ ceſſione, per hunc præceptum pleniùs in Dei nomine confirmamus , ſub eo ordine & ipſe & ſucceſſores ejus vel memorata Eccleſia Domni illius illam teneant & poſſideant , & eorum ſucceſſoribus ad poſſidendum relinquant , vel quicquid exinde pro opportunitate ipſius ſancti loci faciendum decreverint , ex noſtro permiſſo liberam habeant poteſtatem. Et ut hæc auctoritas. Et cætera.

Item confirmatio ad ſecularibus viris.

XVII. Regiam conſuetudinem exercemus , & fidelium noſtrorum animos adhortamus , ſi petitionibus noſtrorum fidelium libenter annuimus , & eas in Dei nomine effectui mancipamus. Igitur inluſtris vir ille clementiæ regni noſtri ſuggeſſit eò quòd ante hos annos ille quondam Rex parens noſter villam aliquam nuncupante illâ , ſitam in pago illo , quam anteà ad fiſco ſuo adſpexerat , & ille tenuerat , pro fidei ſui reſpectu , ejus meritis compellentibus , cum omni integritate ad ipſa villa aſpicientem per ſuam præceptionem ſuâ manu roboratam in integra emunitate abſque ullius introitu Judicum de quaſlibet cauſas freda exigendum eidem conceſſiſſet. Unde & ipſam præceptionem antedicto Principe nobis oſtendit relegendam , & memorata villa ad præſens ſub eodem modo poſſidere videtur. Petiit ergò ut hoc circa eodem noſtra pleniùs deberet auctoritas generaliter confirmare. Cujus petitionem pro reſpectu fidei ſuæ ſicut unicuique de fidelibus noſtris juſta petentibus nequivimus denegare , ſed gratante animo præſtitiſſe & confirmaſſe cognoſcite. Præcipientes ergò , ut ſicut conſtat antedicta villa illa cum omni integritate ſua ab ipſo Principe illo memorato lui fuiſſe conceſſa , & eam ad præſens jure proprietario poſſidere videtur , per hunc præceptum pleniùs in Dei nomine confirmatum , inſpectâ ipsâ præceptione , & ipſe & poſteritas ejus eam teneant & poſſideant , & cui voluerint ad poſſidendum relinquant , vel quicquid exinde facere decreverint , ex noſtro permiſſo libero perfruantur arbitrio. Quam verò auctoritatem , ut firmior habeatur , & per tempora conſervetur , propriâ manu ſubter eam decrevimus roborare.

De Regis antruſtione.

XVIII. Rectum eſt ut qui nobis fidem pollicentur inlæſam , noſtro tueantur auxilio. Et quia ille fidelis Deo propitio noſter veniens ibi in palatio noſtro unà cum arimania ſua in manu noſtra truſtem & fidelitatem nobis viſus eſt conjuraſſe, propterea per præſentem præceptum decernimus ac jubemus ut deinceps memoratus ille in numero antruſtionum computetur. Et ſi quis fortaſsè eum interficere præſumpſerit , noverit ſe wirgildo ſuo ſolidis ſexcentis eſſe culpabilem judicetur.

Præceptum de Clericatu.

XIX. Si eis qui ſe ad onus clericati transferre deliberant licentiam non negamus , retributorem Dominum exinde habere confidimus , quia ſcriptum eſt : *Noli prohibere benefacere ei qui poteſt. Si vales, & ipſe benefac.* Igitur veniens ille ad noſtram præſentiam petiit ſerenitati noſtræ ut ei licentiam tribuere deberemus qualiter comam capitis ſui ad onus clericati deponere deberet , & ad baſilica illa aut monaſterio deſervire deberet. Quod nos propter nomen Domini hoc eidem gratante animo præſtitiſſe cognoſcite. Præcipientes ergò jubemus ut ſi memoratus ille de caput ſuum bene ingenuus eſſe videtur , & in poleptico publico cenſitus non eſt , licentiam habeat comam capitis ſui tonſorare & ad ſupraſcripta baſilica vel monaſterio deſervire vel pro nobis Domini miſericordiam adtentiùs exorare. Prov. 3.

De diviſione , ubi Regis acceſſerit Miſſus.

XX. Dum & diviſio vel exæquatio inter illum & illum ſeu conſortes eorum de alode illo aut de agro illo celebrari debetur , & quatenùs petitio illorum adfuit ut Miſſus de Palatio noſtro ad hoc inter eos dividendum vel exæquandum accedere deberet , ideò cognoſcite quòd nos Miſſo noſtro inluſtre viro illo ad hoc inter eos exæquando viſi fuimus direxiſſe. Propterea per præſentem decernimus Præceptum ac jubemus ut ipſum in hoc vos recipere fa-

ciatis, & unicuique ex ipsis justè debita portionem terminetur, & decima illius sumptus litis quod exinde in fisci ditionibus, tam de terra, vineis, mancipiis, vel undecunque redebetur, ipse vir ille habeat ex nostra indulgentia concessum, vel quicquid exinde facere voluerit liberam habeat potestatem.

De causas alterius receptas.

A Costa, pag. 237. XXI. Fidelis Deo propitio noster ille ad nostram veniens præsentiam suggessit nobis eò quòd propter simplicitatem suam causas suas minimè possit prosequere vel admallare, clementiæ regni nostri petiit ut inluster vir ille omnes causas suas in vice ipsius tam in pago quàm in palatio nostro admallandum prosequendumque recipere deberet, quòd in præsenti per fistucam eas eidem visus est commendasse. Propterea jubemus ut dum taliter utrisque decrevit voluntas, memoratus ille vir omnes causas lui ubicunque prosequere vel admallare deberet, ut unicuique pro ipso vel hominibus suis, reputatis conditionibus, & directum faciat, & ab aliis simili modo veritatem recipiat. Sic tamen quandiu amborum decrevit voluntas.

Præceptum denariale.

XXII. Et quia apostolicus aut inluster vir ille servo suo nomine illo per manum illius in nostra præsentia jactante denario secundùm Legem Salicam dimisit ingenuum, ejus quoque absolutionem per præsentem auctoritatem nostram firmamus; præcipientes enim ut sicut & reliqui mansoarii, qui per talem titulum à jugo servitutis in præsentia Principum noscuntur esse relaxati ingenui, ita & amodò memoratus ille per nostro præcepto pleniùs in Dei nomine confirmatus nullum inquietantem Deo auxiliante perennìsque temporibus cum Dei & nostra gratia valeat permanere bene ingenuus atque securus.

Charta de causa suspensa.

XXIII. Cognoscat magnitudo seu utilitas vestra, dum & nos ad præsens apostolico viro illo (aut inlustri viro) pro nostris utilitatibus ibi ambulare præcepimus, ideò jubemus ut dum illis partibus fuerit demoratus, omnes causas suas suisque amicis aut gasindis, seu undecunque ipsi legitimo redebit mittio, in suspenso debeant residere. Propterea per præsentem decernimus ac jubemus Præceptum ut interim quod de illis partibus revertitur, omnes causas ejus aut amicorum suorum, tam illorum qui cum ipso pergunt, quàm qui ad propria eorum relident, vel undecunque ipse legitimo redebit mittio, in suspenso resideant, & posteà unicuique pro ipsis de reputatis conditionibus & justitiam reddat & ab aliis simili modo veritatem percipiat.

Charta de mundeburde Regis & Principis.

XXIV. Rectum est ut regalis potestas illis tuitionem impertiat quorum necessitas comprobatur. Igitur cognoscat magnitudo seu utilitas vestra quòd nos apostolico (aut venerabile) viro illo de civitate (aut de monasterio) in honore Sancti illius constructo, cum omnibus rebus vel hominibus suis aut gasindis, vel amicis, seu undecunque ipse legitimo reddebit mittio, juxta ejus petitionem, propter malorum hominum inlicitas infestationes, sub sermone tuitionis nostræ visi fuimus recepisse, ut sub mundeburde vel defensione inlustris viri illius Majoris domûs nostri cum omnibus rebus præfatæ Ecclesiæ aut Monasterii quietus debeat residere, & sub ipso viro illo inlustris vir ille causas ipsius Pontificis aut Abbatis vel Ecclesiæ aut Monasterii, vel qui per eum sperare videntur, vel undecunque legitimo reddebit mittio, tam in pago quàm in palatio nostro persequi deberet. Propterea per præsentem decernimus ac jubemus Præceptum ut memoratus Pontifex aut Abba sub nostro sermone & mundeburde antedicti viri quietus resideat, & nec vos, nec juniores, aut successores vestri, vel quislibet eum de inquisitis occasionibus injuriare nec inquietare non præsumatis. Et si aliquas causas adversùs eum vel suo mittio surrexerint, quæ in pago absque ejus gravi dispendio definitæ non fuerint, in nostri præsentia reserventur. Quam præceptionem, ut firmior habeatur, propriâ manu subscripsimus.

Prologus de Regis judicio, cùm de magnâ re duo causantur simul.

XXV. Cui Dominus regendi curam committit, cunctorum jurgia diligenti examinatione rimari oportet, ut juxta propositiones vel responsiones alloquia inter alterutrum salubris donetur sententia; quò fiat ut & nodos causarum vivacis mentis acumen coërceat, & ubi prælucet justitia, illuc gressum deliberationis imponat. Ergò cùm nos in Dei nomine ibi in palatio nostro ad universorum causas recto judicio terminandas unà cum Domnis & patribus nostris Episcopis, vel cum pluribus Optimatibus nostris illis, Patribus illis, Referendariis illis, Domesticis illis,

vel Seniſcalcis illis, Cubiculariis, & illo Comite palatii, vel reliquis quampluribus noſtris Fidelibus reſideremus; ibique veniens ille illum interpellavit, cùm diceret. Et cætera.

Indiculus commonitorius ad Epiſcopum.

XXVI. Domino ſancto & apoſtolicâ ſede colendo Domno & in Chriſto patri illi Epiſcopo ille Rex. Fidelis Deo propitio noſter ille ad præſentiam noſtram veniens ſuggeſſit nobis eò quòd villa aliquante nuncupante illâ, quæ ad eum de parte illius pervenire debuerat, poſt vos retineatis indebitè, & nullam juſtitiam vobiſcum ob hoc poſſit conſequere. Propterea præſentem Indiculum ad coronam beatitudinis veſtræ direximus, ut & pro nobis orare debeatis, & ſi taliter agitur, antedicto illo de ſupraſcripta villa legibus reveſtire faciatis. Certè ſi nolueritis, & aliquid contra hoc habueritis opponere, voſmetipſi per hunc Indiculum commoniti, aut Miſſus in perſona veſtra inſtructus, nunc ad noſtram veniatis præſentiam, ipſius lui ad hoc dando reſponſum.

Item Indiculus ad Epiſcopum pro alio diſtringendo.

XXVII. Domino ſancto & apoſtolico Domno & patri illi Epiſcopo ille Rex. Veniens ille ad præſentiam noſtram ſuggeſſit quaſi Abba veſter, aut Clericus, vel homo veſter ille, eidem ſervo ſuo per fortiam tuliſſet, vel poſt ſe retineat injuſtè, & nulla juſtitia cum eodem ex hoc conſequere poſſit. Propterea præſentem Indiculum ad ſanctitatem veſtram direximus, per quem petimus ut & pro nobis orare dignetis, & ſi taliter agitur, ipſo Abbate veſtro aut Clerico præſentaliter conſtringatis qualiter ſi ita agitur, hanc cauſam contra jamdicto illo legibus ſtudeat emendare. Certè ſi noluerit, & aliquid contra hoc habuerit quod opponat, ipſo illo per fidejuſſores poſitos tunc ad noſtram ſtudeatis dirigere præſentiam.

Charta audientiale.

XXVIII. Ille Rex vir inluſter illo Comite. Fidelis Deo propitio noſter ille ad præſentiam noſtram veniens clementiæ regni noſtri ſuggeſſit eò quòd pagenſis veſter ille eidem terram ſuam in loco nuncupante illo per fortiam tuliſſet & poſt ſe retineat injuſtè; & nullam juſtitiam ex hoc apud ipſum conſequi poſſit. Propterea Ordinationem præſentem ad vos direximus; per quam omninò jubemus ut ipſo illo taliter conſtringatis qualiter ſi ita agitur, hanc cauſam contra jam dicto illo legibus ſtudeat emendare. Certè ſi noluerit, & ante vos rectè non finitur, memorato illo tultis fidejuſſoribus kalendas illas ad noſtram eum omnimodis dirigere faciatis præſentiam.

Indiculus ad laïco.

XXIX. Ille Rex vir inluſter illi. Fidelis noſter ille ad præſentiam noſtram veniens nobis ſuggeſſit quaſi vos eum nullâ manente causâ in via adſalliſſetis & graviter livoraſſetis, & rauba ſua in ſolidos tantos eidem tuliſſetis vel poſt vos retineatis indebitè, & nullam juſtitiam ex hoc apud vos conſequere poſſit. Propterea præſentem Indiculum ad vos direximus, per quem omninò jubemus ut ſi taliter agitur, de præſente hoc contrà jamdicto illo legibus ſtudeatis emendare. Certè ſi nolueritis, & aliquid contrà hoc habueritis quod opponere, non aliter fiat niſi voſmetipſi per hunc Indiculum commoniti kalendas illas proximas ad noſtram veniatis præſentiam eidem ob hoc integrum & legale dare reſponſum.

Commutatio cum Rege.

XXX. Ille Rex illo Regi. Nihil ſibi quiſque cernitur minuendo quicquid è contra recipitur in augmento. Dum inter nos & inluſtre viro illo unanimiter convenit ut loca aliqua inter nos commutare deberemus, nos dedimus ei locello nuncupante illo in pago illo, cum colonicas illas vel omnes adjacentias eorum & merito ſuo, tam domibus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, vel reliquis quibuſcunque beneficiis, quodcunque ille vel fiſcus noſter in ipſa loca tenuiſſe noſcitur. Et ipſe hæc contra dedit nobis omni portione ſuâ quod in villa illa in pago illo habuiſſe viſus eſt, cum itemque domibus, mancipiis, vineis, ſilvis, vel reliquis quibuſcunque beneficiis, quæcunque ibidem habuit, & nos pro animæ noſtræ remedium ibi dedimus. Quapropter hunc Præceptum ad modum commutationis ipſius viro fieri decrevimus, ut à præſente die ipſa locella cum omnia ſuperiùs ſcripta vel cum omni integritate ſua, quicquid, ut diximus, ille vel fiſcus noſter ibidem tenuit, ipſe ille hoc habeat, teneat, atque poſſideat, & ſuis poſteris ad poſſidendum relinquat, vel quicquid exinde facere voluerit, ex noſtra commutatione liberam habeat poteſtatem; & unaquæque pars quod in concambio bonæ pacis placuit accepiſſe, exinde per longa tempora debeat Deo permittente gratulare. Et ut hæc præceptio. Et cætera.

Confirmatio Regis de omni corpore facultatis.

XXXI. Meritò regalis clementia in illis conlata munera vel proprietates parentum noſtrorum confirmare deliberat quos cognoſcit anteriorum Regum parentum noſtrorum vel nobis fidem integram conſervaſſe inlæſam. Idcircò inluſter vir ille Chartas præcedentium Regum nobis protulit recenſendas, qualiter parentibus ſuis loca aliqua fuiſſent conceſſa; petiit ut eum de omni corpore facultatis ſuæ, tam quod regio munere ipſe vel parentes ſui promeruerunt, quàm quod per venditionis, ceſſionis, donationis, commutationiſque titulum ad præſens juſtè & rationabiliter eſt conquiſitum, & ad præſens poſſidere videtur per noſtrum in ipſo deberemus generaliter confirmare Præceptum. Quod nos pro divino intuitu, vel ejus meritis compellentibus, integrâ devotione magnitudo veſtra præſtitiſſe cognoſcat. Præcipientes enim ut quicquid ex ſucceſſione parentum, vel ejus voluntate, tam munere regio, vel per quælibet inſtrumenta chartarum ad eodem juſtè pervenit, tam in villabus, mancipiis, ædificiis, accolabus, aurum, argentum, ſpeciebus, ornamentis, mobile & immobile, aut quodcunque in quibuſlibet rebus per inſtrumenta chartarum tempore præſenti cum rationis ordine dominare videtur, per hanc auctoritatem firmatus cum Dei & noſtra gratia in integritate hoc valeat poſſidere & ſuis poſteris auctore Deo derelinquere. Et ut hæc auctoritas.

Si aliquis contra Regis voluntatem egerit, ſecuritas cui eum perſequi juſſerit.

XXXII. Qui regiam obtemperant juſſionem, experire malum in poſterum à quemlibet non debent. Igitur cùm & ille cum reliquos pares ſuos, qui eum ſecuti fuerunt, faciente rebello illo interfecit, aut quaſlibet alias cauſas contra Regem admiſit, vel de regno noſtro ſe tranſtulit, quod nobis ſatis fuit moleſtum, & unà cum conſilio fidelium noſtrorum omnes res ejus ſub fiſci titulum inluſtribus viris illis præcepimus revocare, quia ſi ſe non diſtuliſſet, non ſolùm res perderat, ſed pro tali rebello in vita ipſius eos ordinaveramus inſequere, propterea præſentem Præceptionem dedimus ut dum prædicti viri illi, vel reliqui pares aut gaſindi eorum, non ex ſua præſumptione, niſi per noſtra ordinatione unà cum conſilio Seniorum fidelium noſtrorum ipſas res ſub fiſco noſtro poſitas habuerunt, & noſtris ditionibus ubi juſſimus, vel reliquorum qui cum eodem mixti fuerunt, ex hoc comprehenſum adduxerunt, ideò jubemus ut dum per noſtra ordinatione factum eſt, nullo umquam tempore nec à jamdicto illo, nec qui cum eo mixti fuerunt, nec ab heredes eorum exinde quâlibet calumniâ aut repetitione ullâ habere penitùs non debeant ſed tam ipſe ille quàm pares, gaſindi, vel amici eorum, quicquid de res prædicto illo fuerunt & abſtultum fuit, dum per ejus culpas & noſtrâ ordinatione factum eſt, omni tempore exinde educti & abſoluti permaneant, & ut diximus, calumniâ aut repetitione vel damnietate quandoquidem exindè ſupraſcripti viri illi fideles noſtri non pertimeſcant habere. Et ut hæc Præceptio firmior ſit.

Præceptum quorum ab hoſtibus vel alio modo fuerint inſtrumenta incenſa.

XXXIII. A regale neceſſe eſt releventur clementia qui damnietate ab hoſtibus vel paſſi ſunt violentia. Igitur fidelis Deo propitio noſter ille clementiæ regni noſtri ſuggeſſit eò quòd ante hos annos, aut anno ſuperiori, exercitus noſter aut illius Regis domus ſuas incendio cremaſſent, vel res ſuas quamplures unà cum ſtrumenta chartarum, tam quod per regio munere perceperat, quàm & quod per venditionis, donationis, ceſſionis, commutationis titulum, vel de alode parentum in quocunque loco in regno noſtro aliquid poſſidebat, ibidem concrematas fuiſſent. Unde relationem bonorum hominum manibus roboratam, qualiter ipſis ita cognitum ſit, ſuggeſſit nobis, & protulit recenſendam; & omnes res ſuas unde ipſa inſtrumenta perierunt, abſque ullius inquietudine, ſicut & anteà fecit, quietus poſſidere videtur. Sed pro firmitatis ſtudium petiit memoratus ille ut per noſtra auctoritate omnes res ſuas, tam quod regio munere, quàm quod per venditionis, donationis, ceſſionis, commutationiſque titulum, vel reliqua alode ad præſens cum æquitatis ordine quietus poſſedit, deinceps in jure & dominatione ejus confirmare deberemus. Cujus petitionem gratanti animo præſtitiſſe vel confirmaſſe cognoſcite. Præcipientes ergò jubemus ut quicquid memoratus ille tam in terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, aquis, aquarumve decurſibus, vel reliquis quibuſcunque beneficiis, quod per relationem ſuprà ſcriptorum virorum cognovimus, juſtè & ra-

tionabiliter usque nunc ubicunque in regno nostro possidere videtur, dum ejus instrumenta cremata esse cognovimus, per hunc præceptum pleniùs in Dei nomine circa eum suffultum atque confirmatum absque ullius inquietudine vel refragatione teneat & possideat, & suis posteris aut cui voluerit in Dei nomine ad possidendum relinquat. Quam verò auctoritatem perpetuis temporibus valituram propriâ manu subter roborare decrevimus.

Relatio pagensium ad Regem directa.

XXXIV. Suggerendo piissimo atque præcellentissimo Domino illo Regi, & Majorem domûs illo, à servis vestris pagensibus illis, quorum subscriptionibus vel signacula subtus tenentur inserta. Principalitatis vestræ circumspecta clementia novit justa petentibus dignanter annuere & necessitatem patientibus subvenire clementer. Penè omnibus patet regionem nostram ab hostibus depopulatam esse, & domus multorum igne crematas, vel res ablatas; inter quos servus vester ille non modicum ibidem perpessus est damnum & de rebus suis dispendium, vel omnia instrumenta chartarum, quod ipse vel parentes sui habuerunt, tam quod ex munificentia Regum possedit, quàm quod per venditionis, cessionis, donationis, commutationisque titulum habuit, unà cum domo sua incendio concremata esse noscuntur. Unde nostram parvitatem petiit, quod veraciter exindè cognovimus, per hanc notitiam suggestionis vestræ innotescere clementiæ. Quod & facere servi vestri curavimus. Vestra pietas jubeat quòd usque modò in regno vestro quietus possedit, circa eodem per vestro munere præceptum ut inantea valeat, dum sua perdidit instrumenta, possidere quietus & securus. Nos servi vestri quod exinde veraciùs scimus innotescere præsumpsimus. Vestrûm est necessitatem patientibus subvenire.

Confirmatio de omni corpore facultatis Monasterii.

XXXV. Ille Rex illo Patricio atque omnibus Agentibus. Rectum esse censemus ut petitionibus Sacerdotum quæ ad profectum pertinent locorum Sanctorum ad effectum, Christo præsule, perducamus. Igitur venerabilis vir ille, illius sancti Monasterii Abbas, gloriæ regni nostri petiit ut dum ipse sanctus monasterius de conlatione parentum nostrorum, Deo adjutore, videtur esse constructum, nos omni corpore facultatis ejus, tam quod antecessores Abbates ibidem laboraverunt, vel ille Domnus Abbas, qui ibidem fuisse dinoscitur, de re monasterii ibidem visus est augmentasse aut comparasse, quod ab ipso sancto loco moderno tempore possidetur, per nostrum deberemus generaliter confirmare præceptum. Quod nos pro divino respectu vel mercedis nostræ augmentum præstitisse vestra non dubitet magnitudo. Etiam & privilegium ipsius monasterii, quod ex institutione sedis apostolicæ seu reliquorum Episcoporum visi sunt meruisse, & per auctoritatem Domni illius seu à reliquis successoribus parentibus nostris adumbratum fuisse dinoscitur, juxta quod etiam per priorem præceptionem nostram erga se perhibentes se munitum, pro perenni stabilitate decrevimus roborare. Præcipientes ergò ut omnes facultates ipsius monasterii, quicquid aut regiâ conlatione, aut privatorum munere, vel antecessores Abbatis, seu & Domni lui ibidem est legaliter adquisitum aut comparatum, immò de quibuscunque rebus rectè adtractum, quodcunque dominatio ipsius sancti loci undique moderno tempore in villabus, domibus, mancipiis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aut quibuslibet beneficiis cernitur cum æquitatis ordine possidere, per hanc auctoritatem suffultum, absque cujuslibet inlicitas controversias, inibi tam præsenti quàm futuro tempore, Christo præsule, proficiat in augmentum. Adicientes ut & privilegium tam de Abbatis ingressu ipsa congregatio, postquàm alius migraverit, ex se instituendo, quàm & de reliqua omnia quod per institutionem Pontificum de tempora illius usque nunc ipse monasterius habuit concessum & usque hactenùs conservatum, vel per decessorum Regum circa se firmatum, ita & inantea, resecatas quarumcunque superfluas inquietudines, sub eo ordine valeant in nostro sermone, auxiliante Domino, per tempora permanere. Et vos & successores vestri, ubi necessitas fuerit, in conditionibus ipsius monasterii justum faciatis auxilium impartire, ut eis delectet pro salute nostra crebriùs exorare, & vobis ob hoc ad gratiam nostram debeat pertinere. Et ut hæc præceptio firmâ stabilitate subsistat, propriâ manu infrà decrevimus roborare.

Ut causas auctorum adsumendi suorum aliquis licentiam habeat.

XXXVI. Malorum necesse est tergiversationem regali coercere censurâ.

Igitur apoſtolicus vir ille illius urbis Epiſcopus, aut venerabilis ille Abbas, aut Deo ſacrata illa Abbatiſſa de monaſterio illo, vel quilibet fidelium Domnorum, miſſâ petitione, aut ipſe nobis innotuit eò quòd à diverſis hominibus eorum ſpontaneâ voluntate tam ipſe quàm anteceſſores eorum datâ pecuniâ infra regno noſtro plurima in terris aut mancipia comparaſſent, vel reliqui homines ad ipſa Eccleſia vel monaſterio pro animæ eorum remedium nonnulla per eorum inſtrumenta delegaſſent, & hoc ad præſens cum æquitatis ordine poſſidere videantur, petiit ut pro tempore futuro vel malorum hominum ingenia coercendo, dum plures benefactores vel venditores pro clade quæ graſſatur in populo, vel complente fine naturæ, abſque heredibus de hac luce diſceſſerunt, ſi aliquis per quodlibet ingenium de ipſas res eum inquietare voluerit, licentiam haberet in vice auctorum ſuorum ipſe vel Advocatus ſuus eorum cauſas adſumere. Quod nos propter nomen Domini & reverentiam ipſius ſancti loci præſtitiſſe cognoſcite. Præcipientes ergò jubemus ut memoratus Pontifex aut Abbas vel Abbatiſſa ſeu Advocatus ejus in vice auctorum ſuorum cauſas ipſius licentiam habeat adſumendi vel obmallandi, & per eorum inſtrumenta aut de annis ipſam rem, unde tunc à quolibet inquietari videntur, partibus Eccleſiæ vel monaſterii ſui, cum æquitatis ordine reſpondendi, vel obmallandi, ſuper annis contra quemcunque ſanciendi.

Judicium evinditale.

XXXVII. Veniens ille in noſtri vel Procerum noſtrorum præſentia ſuggeſſit quaſi homo nomine ille pagenſis veſter eum in villa nullâ manente cauſâ adſalliſſet & eum graviter livoraſſet, vel rauba ſua in ſolidos tantos eidem tuliſſet, & ob hoc vobis per noſtram ordinationem tales datos habuiſſet fidejuſſores ut Kalendas illas ex hoc in noſtrî præſentia debuiſſent aſtare cauſantes. A quo placito veniens memoratus ille ibi in palatio noſtro, & per triduo ſeu amplius, ut lex habuit, placitum ſuum cuſtodiſſet, & memoratus ille abjectus ſit vel ſolſatisſit, ipſe nec veniſſet ad placitum, nec nulla ſunnia nuntiaſſet, adfirmat. Proinde nos taliter unà cum noſtris proceribus conſtitit decreviſſe, ut ſi evidenter memoratus ille pro hac cauſa tales vobis datos habuit fidejuſſores, & placitum ſuum minimè cuſtodivit, dum & inluſtris vir ille Comes palatii noſtri teſtimoniavit quòd antedictus ille placitum ſuum legibus cuſtodivit, & eum adjectivit vel ſolſativit, & ipſe ille placitum ſuum cuſtodire neglexit, jubemus ut quicquid lex loci veſtri de tali cauſa edocet, vobis diſtringentibus, antedictus ille partibus illius componere & ſatisfacere non recuſet.

Charta paricla.

XXXVIII. Cum in noſtra vel procerum noſtrorum præſentia homo nomine ille itemque homine nomine illo interpellaſſet dum diceret quaſi ſervo ſuo nomine illo, unà cum rauba ſua in ſolidos tantos, poſt ſe fugitivos pedes recepiſſet, vel poſt ſe retineret indebitè, aut hæc præfatus ille omnia hæc fortiter viſus eſt denegaſſe, quòd nec ipſe ipſo ſervo fugitivos pedes nec rauba ſua poſt ſe nunquam recepiſſet. Sed dum inter ſe intenderent, ſic eidem à proceribus noſtris, in quantùm inluſtris vir ille Comes palatii noſtri teſtimoniavit, fuit judicatum, ut de quinque denominatos idem ille apud tres & alios tres, ſuâ manu ſeptimâ, tunc in palatio noſtro ſuper capella Domni Martini, ubi reliqua ſacramenta percurrunt, debeant conjurare quòd ſupraſcripto ſervo illo memoratus ille pedes fugitivos unà cum rauba ſua in ſolidos tantos poſt ſe nunquam recepiſſet. Si hoc conjurare potuerit, de hac cauſa ductus ſedeat. Sin autem non potuerit, ipſo ſervo unà cum rauba ſua in ſolidos tantos cum legis beneficium partibus antedicto illo reddere ſtudeat. Interim verò uſque in ipſo placito, non nec utra pars ex ipſis victa appareat, unde æquales præceptiones eis fieri & accipere juſſimus.

Ut pro nativitate Regis ingenui relaxentur.

XXXIX. Ille Rex Francorum viro inluſtro illo Comiti. Dum & nobis divina pietas juxta votum Fidelium & Procerum noſtrorum de nativitate filii noſtri illius magnum gaudium habere conceſſit, ut miſericordia Dei vitam eidem concedere dignetur, jubemus ut per omnes villas noſtras, quæ in veſtra vel in cuncto regno noſtro aliorum domeſticorum ſunt actionibus, tres homines ſervientes in utroque ſexu in unaquaque villa ex noſtra indulgentia per veſtras epiſtolas ingenuos relaxare faciatis.

Ut leudeſamio promittantur Regi.

XL. Ille Rex illi Comiti. Dum & nos unà cum conſenſu Procerum noſtrorum in regno noſtro illo glorioſo filio noſtro illo regnare præcepimus, ideò jubemus ut om-

nes pagenſes veſtros, tam Francos, Romanos, vel reliquâ natione degentibus bannire & locis congruis per civitates, vicos, & caſtella congregare faciatis; quatenùs præſente Miſſo noſtro inluſtri viro illo, quem ex noſtro latere illuc pro hoc direximus, fidelitatem præcelſo filio noſtro vel nobis & leode & famio per loca Sanctorum vel pignora quæ illuc per eodem direximus, debeant promittere & conjurare.

LIBER SECUNDUS.

Incipiunt Capitula de chartis pagenſibus.

1. *SI quis monaſterio aut exſenodochio de magna re vult conſtruere.*
2. *Prologus qui de magna re facit Eccleſiis donationem.*
3. *Item alio prologo cum ipſa donatione ad hoc opus.*
4. *Ceſſio ad die præſente ad Eccleſiam, de villa*
5. *Præcaria de ipſa villa, dum advivit.*
6. *Donatio de parva re ad Eccleſiam.*
7. *Charta interdonationis inter virum & feminam de eorum res.*
8. *Item alia ſine aliqua minuatione.*
9. *Charta obnoxiationis à patre in filiis facta.*
10. *Epiſtola cùm in loco filiorum nepotes inſtituentur ab avo.*
11. *Charta qui ſuo nepote aliquid meliorare voluerit.*
12. *Charta ut filia cum fratres in paterna ſuccedat alode.*
13. *Si quis extraneo homine in loco filiorum adoptaverit.*
14. *Pactum inter parentes, de hereditate eorum.*
15. *Libellum dotis.*
16. *Si aliquis puella invita traxerit.*
17. *Qualiter in uno volumine teſtament. perſona condat.*
18. *Securitas pro homicidio facto, ſi ſe pacificaverint.*
19. *Venditio de villa.*
20. *Venditio de area infrà civitate.*
21. *Venditio de campo.*
22. *Venditio de ſervo aut ancilla.*
23. *Concambio de villis.*
24. *Concambio de terra aut vinea vel prato.*
25. *Cautiones diverſo modo factas.*
26. *Item alia.*
27. *Item alia.*
28. *Qui ſe in ſervitio alterius obnoxiat.*
29. *Charta de agnatione, ſi ſervus ingenua femina traxerit.*
30. *Libellum repudii.*
31. *Mandatum.*
32. *Ingenuitates diverſo modo factas.*
33. *Item ingenuitates alio modo poſt diſceſſum.*
34. *Item aliæ adhuc alio modo.*
35. *Evacuatoria de cautione, ſi non invenitur.*
36. *Si quis aliquis ſervo ſuo aut gaſindo aliquid concedere voluerit.*
37. *Geſta juxta conſuetudinem Romanorum, qualiter donationes vel teſtamenta legantur.*
38. *Mandatum ad geſta.*
39. *Epiſtola ſi aliquis rem Eccleſiæ ad uſum habeat, & de ſua proprietate aliquid donet.*
40. *Præſtaria de re Eccleſiis ab Epiſcopis facta.*
41. *Precaria, qui rem alterius ſatire vult & non poteſt, poſt & precaria.*
42. *Indiculum cùm Epiſcopus ad alium in reſurrectione Domini eulogias dirigit.*
43. *Reſcripto ad Epiſcopo de viſitatione.*
44. *Quomodò ad Rege, Reginâ, vel Epiſcopo poſt nativitate Domini viſitatione directâ ſcribatur.*
45. *Item alia de Nativitate Domini.*
46. *Commendatitias litteras ad Epiſcopo jam cognito.*
47. *Item commendatitias litteras ad Abbate noto.*
48. *Suplicaturio pro eo qui de monaſterio regreditur, aut illo qui ingredi voluerit.*
49. *Indiculum generale ad omnes homines.*
50. *Indiculo commendaturio ad viris inluſtris laïcis.*
51. *Indiculus ad omnes potentes palatinos, maximè ad cognitos ſibi.*
52. *Qualiter pro nativitate filii Regis ex ordinatione dominica domeſticus de villas Regis ingenuitates facere debeat ad ſervientes.*

INCIPIT SCEDOLA QUALITER CHARTAS PAGINSES FIANTUR.

De magna re qui vult exſenodochio aut monaſterio conſtruere.

I. DOMINO verè ſancto atque ſedulâ oſtenſione patentibus virtutum miraculis Chriſti remuneratione fulgenti, oratorio ac cellulâ in honore ſanctæ ac ſemper Virginis genitricis Domini noſtri Jeſu Chriſti aut in alterius Sancti conſtructâ, ille, reus quidem meritis flagitiis, quoque ſceleribus, prælaſcivis actibus ac nimiâ fœditate pollutus, vel opere omnium bonorum Chriſtianorum longè ſatis extremus. Hoc tota penè ſanctarum Scripturarum ſeries Chriſtianis fidelibus piâ exhortatione pronuntiat, hoc etiam tonitrualis illa Evangeliſtarum vox, ſancto ſuggerente Spiritu, ſuâ poteſtate concelebrat, ut faciat in pauperes eleemoſynam qui vult tartari evadere ſupplicia. Unde & Dominus in Evangelio dicit: *Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo.* Penſemus ergò omnes Chriſtiani quanta ſit pietas & largitio Redemptoris ut eleemoſynas pauperum promittantur nobis theſauri regni cælorum. Procuremus igitur, ſicut Dominus & ſalvator noſter præcepit, & ac ſi non quantùm avemus, ſaltim in quantùm poſſumus, eleemoſynam faciamus. Nemo itaque dubitet, nemo tardet: quia ſi nos facimus quæ Dominus & ſalvator noſter præcepit ille ſine dubio facturus eſt quæ promiſit. Ait enim Scriptura: *Abſcondite eleemoſynam in corde pauperis, & ipſa pro te deprecabitur Domino.* Abſcondamus ergò eleemoſynam in corde pauperis, ut proveniat nobis deprecatio pauperum in remiſſionem peccatorum. Multa quidem & alia quæ latinioſa ſunt proſequi pro eleemoſynis faciendis teſtimonia in Scripturis ſanctis reperimus; inter quibus vel ex quibus illam ego exiſtimo potiorem ſententiam quæ ait: *Sicut aqua extinguit ignem, ſic eleemoſyna extinguit peccatum.* Quid ergò verius poteſt credi, quid confidentius, quidve expreſſius, quia ſicut aqua extinguit ignem, ſic eleemoſyna extinguit peccatum? Juſtè ergò extinguitur qui peccatorum incendia eleemoſynis juxta pollicitationem divinam extinguere non feſtinat. Faciant quippe cæteri quod voluerint, agant quod ipſi maluerint, idcircò quia omnis homo ſuo ſenſu ducitur; ego tamen hujus rei exemplum ſecutus elegi ad præfato oratorio vel cellulâ, juxta Apoſtolorum numerum duodecim ad præſens pauperum, pro remiſſione peccatorum meorum, vel pro diluenda meorum mole peccaminum, Chriſto præſule conlocare; ubi etiam per præſentem epiſtolam donationis meæ dono ad præſente die quod in luminaribus ipſius oratorii vel in alimonia & ſubſtantiali victu, veſtitu quoque & ſuſtentatione ipſorum pauperum vel Clericorum ibidem ſervientium, Deo gubernante & opitulante, proficiat, donatumque in perpetuum eſſe volo, atque de meo jure in eorum dominatione & poteſtate lego, trado, tranſmitto, atque transfundo, hoc eſt, agros quorum vocabula ſunt illa & illa, quæ ponuntur in territorio illo, pari modo, & quicquid in illo territorio ponitur, in omni ſoliditate portione meâ, unà cum mancipiis, ædificiis, vineis, terris, pratis, ſilvis, omnique jure eorum, unà cum colonicis adjunctis, adjacentiis earum, in omni ſoliditate earum, ſicut à me noſcitur fuiſſe poſſeſſum, aut mihi ex legitima ſucceſſione aut undecunque aliquid mihi ibidem obvenit, cum omni ſoliditate vel opportunitate earum ad integrum; eâ ſcilicet ratione atque prætexto ut remotâ Pontificum ſimulque eccleſiaſticorum omnium officialium ſeu publicorum omnium poteſtate, nullas functiones vel exactiones, neque exquiſita & lauta convivia, neque gratioſa vel inſidioſa munuſcula, neque etiam caballorum paſtus, aut paravereda, vel cæteras angarias, aut in quodcunque functionis titulum dici poteſt, de ipſa facultate penitùs non requiratur, ſed ſub integra emunitate facultaticula ipſa, ſicut à me huc uſque poſſeſſa eſt, in jure oratorii ſancti illi & prædictorum pauperum debeant, Deo protegente & opitulante, perſiſtere; niſi tantùm ſancti & apoſtolici illius urbis Epiſcopi, in cujus oppido exſenodocius ipſe ponitur, pro tradendis benedictionibus vel ſubſtituendis Abbatibus, Preſbyteris quoque & Diaconibus, abſque ulla pecuniarum adeptione. Amplius verò donandi, exigendi, vel minuendi cauſam nullam habeat

Matth. 19. Luc. 18.

Eccli. 29.

Eccli. 3.

beat poteſtatem. Sed nec per commutationis locum quicquam ex hoc auferendi nullo tempore occaſio vel aditus tribuatur, ſed perpetualiter in poteſtate præfati oratorii ſancti illius vel ipſorum pauperum, Chriſto favente, permaneat. Hoc etiam ipſis Pontificibus obſecro vel committo, ut illos per ſuccedentibus temporibus, cùm caſus mortis extiterit, Abbatibus aut Clericis vel reliquis Clericorum gradus in eodem loco dignentur vel debeant inſtituere quos ſapientia & eruditio ſcripturarum clarificat, vel quos vita ſancta & actio bona aut converſatio honeſta commendat. Unde obſecro clementiſſimis Regibus tam præſentibus quàm futuris & omnibus in Deo Epiſcopis omnibuſque Poteſtatibus ac Primatibus, omnes etiam Seniores, quoſcunque Judices eſſe conſtiterit, per ineffabilem Dei omnipotentiam & per inſeparabilem Patri & Filio & Spiritui ſancto Trinitatem, ut hac voluntate meâ pro nullis occaſionibus, ſicut exiſtente ſine Deo cupiditate res exigi ſolet, nullâ ratione nulloque tempore convellere permittatis, ſed per ſollicitudinem & curam Epiſcopi conſtare potiùs pro reverentia Trinitatis immenſæ veſtro tempore & ſtudio vel opere jubeatis; quatenùs ut & ille vobis mercedem reſtituat in futuro qui ſcit me eleemoſynis ipſis ſanctis Dei pauperibus pro amore Domini noſtri Jeſu Chriſti ardenti deſiderio tribuiſſe. Si quis huic voluntati meæ pro quibuſlibet adinventionibus ſeu oppoſitionibus, ſicut mundus cottidie artibus & ingeniis expolio obvius, vel repetitor, convulſor etiam, aut tergiverſator extiterit, anathema ſit; & tam qui fecerit quàm qui faciendo conſenſerit, anathema ſit; & ſicut Dathan & Abiron hiatu terræ abſorpti ſunt, vivens in infernum deſcendat, & cum Ziezi fraudis mercatore & in præſenti & in futuro ſeculo partem damnationis excipiat; & tunc veniam conſequatur quandò conſecuturus eſt & diabolus, qui ſeſe fallendo ætheriâ ſede dejectus, cruentâ adinventione bonis operibus ſemper obviare pervigilat; inſuper etiam inferat ſociante quoque tam in perſecutione quàm in exactione ſacratiſſimo fiſco, vel ſancto Epiſcopo Eccleſiæ ipſius auri libras centum; & nihilominùs hæc præſens epiſtola, quæ à me pro timore Dei & amore pauperum conſcripta eſt, firma, incorrupta, intemerata, inviolataque permaneat. Ego namque de conlatis ac ſuperiùs prænotatis rebus omnia ad curam & ſollicitudinem aut defenſionem rerum vel gubernationem ipſorum pauperum ſancto ac prænotato Domno illo Epiſcopo vel ſucceſſoribus ſuis, Deo ſibi teſte, committo; & inſtrumenta, per quod res ipſas, auxiliante Domino, per eorum ſollicitudine defenſentur, ſuperſcripto Domno illi Epiſcopo præ manibus tradidi; & qualiter ibidem providè, piè, rectène ſecùs egerit, Chriſto Domino in ſe judice recognoſcat. Mihi autem nihil exindè proprietatis titulum penitùs non reſervavi: quia facilè contemnit omnia qui cupit ab inferni faucibus erui, vel ille qui peccatorum remiſſionem, Deo remunerante, deſiderat, aut ille qui ſemper cogitat eum velit nolit eſſe moriturum. Stipulatione. Et cætera.

Prologus qui de grandi cauſa facit donationem.

II. Quantùm intellectus ſenſuſque humanus poteſt mente ſagaci penſare atque ſollerti indagatione perpendere, nihil ampliùs valet in hujus ſeculi luce gaudia fugitiva lucrare quàm quod de rebus ſuis locis venerabilibus in alimoniis pauperum curetur impendere: quatenùs fragilitatem naturæ quod omnes generaliter patiuntur, priuſquam ſubitanea tranſpoſitio eveniat, oportet pro ſalute animæ vigilare, ut non inveniat quemquam imparatum, & ſine aliquo reſpectu diſcedat à ſeculo. Quin potiùs, dum proprio libertatis jure ſubſiſtit, ex caducis ſubſtantiis in æterna tabernacula vitam quærat mercari æternam; ut inter juſtorum conſortium deſiderabilem valeat adipiſci locum, & retributorem ſibi præparet Deum, ut de fructu indeficienti paradiſi mereatur foveri; de cujus vivo fonte, perfectâ fide poſcente, nec ſubtrahitur poculum, nec minuitur alveus, ſed potiùs uti quiſque hauſerit, inrigatus dulcedine cœlitùs, atque ſuavis ei flagratur odor balſami paradiſi.

Item alio prologo.

In nomine ſanctæ Trinitatis. Proſperum ac ſalubriter conſilium immòque ſatis jocundum eſſe dinoſcitur ut homo de mundanis rebus comparet paradiſum & de terrena transferat in cœleſtia. Sic Dominus in ſancto Evangelio præclaram intonat vocem, dicens: *Theſaurizate vobis theſauros in cœlo, ubi nec fur effodit, nec tinea ſulcat.* Matth. 6.

Prologo de Clerico qui in Monaſterio tonſoratur, qui ſuam rem ad ipſo loco donat.

Debet unuſquiſque, largiente Domino, dum verſatur in corpore, futura tractare & de caducis rebus mercari æterna; ut quandoquidem, jubente Deo, de corpore egredi contigerit, de mammona iniquitatis manſionem ſibi reperiat comparatam in cœlis. Idcircò ego ille cedo ad monaſterio illo, ubi Abba ille cuſtos præeſſe videtur, & comam capitis mei ibidem depoſui, & in ipſo monaſterio ſub norma Sanctorum vivere cupio, ceſſumque in perpetuum.

Item prologo.

Opportunum eſt unumquemque, dum terrena munera poſſidet, pro anima ſua frequentiùs cogitare, ut terrenam beatitudinem poſſidere mereatur. Ego inluſter vir ille ſentio me infra corpus meum infirmum eſſe & infra anima mea nimis eſſe peccatorem. Admonet me divina potentia, vel compunctio cordis mei mihi obvenit, ut pro peccatis meis remedium aliquid de res meas locis Sanctorum delegare debeam. Ideò cedo.

Item prologo.

In nomine ſanctæ Trinitatis. Proſperum, ſalubre, & ſatis jocundum eſſe cenſuimus ut homo de caduca quiſpiam ſeculi ad peccata ſua redimendum valeat offerre, aut quid promptiore conſilio, ut homo de mundanis rebus ſeculi comparet paradiſum, & de terrena ſubſtantia ſe transferat in cœleſtia. Itaque ego ille pro divino intuitu & mei mercede compendii, ut me Dominus in futurum veniam concedere dignetur, vel ut nomen meum in libro vitæ adſcribatur, dono ad jamdicto monaſterio in luminaribus Eccleſiæ vel in ſtipendiis pauperum aut Monachorum, donatumque jure legitimo eſſe volo.

Item prologo.

Dum hujus exempli in quodam noſcitur cecidiſſe, patimur ærumnam, & die mortis cotidie ante oculos ſuſpicamur eſſe propinqua, oportet unicuique ob amore cœleſtis patriæ devotionis lucra complecti & res ſibi datas in Sanctorum vel etiam indigentium uſibus alegatas relinquere, ut peccatorum pondera, quæ pontificium pœnitendo non valent laxare, ab eorum interceſſione pleniùs ad veniam debeant pervenire. Idcircò ego ille.

Item alio prologo cum ipſa donatione ad hoc opus.

III. Mundi terminum ruinis crebrescentibus adpropinquantem indicia certa manifeſtant & experimenta liquida declarare noſcuntur, & ad diſcutiendas torpentes infidelium mentes illa dudum in evangeliis à Domino dicta oracula incumbere noſcuntur. Ergò operæ pretium arbitror futurum viciſſitudine præoccupans anticipare, & incertum humanæ conditionis eventum ſagaci mentis intuitu providere; quatenùs ex hoc inflictis facinorum vulneribus, indultâ pietate, remedia merear adipiſci. Ergò ego in Dei nomine ille & conjux mea illa conſiderantes quâ gravamur ſarcina peccatorum, & reminiſcentes bonitatem Dei dicentis: *Date eleemoſynam, & omnia munda ſiunt vobis*, de tanta igitur miſeratione & pietate Domini confiſi, idcircò per hanc epiſtolam donationis donamus, donatumque in perpetuum eſſe volumus, atque de jure noſtro in poteſtate & dominatione Monaſterii illius in honore Sancti illius in pago illo conſtructi, ubi præeſt venerabilis ille Abba, vel turma plurima Monachorum adunata, tranſmittimus atque transfundimus villas nuncupantes illas, ſitas in pago illo, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, adjunctis, adjacentiis, appendiciis, peculium utriuſque ſexûs, mobilibus & immobilibus, ſicut à nobis moderno tempore poſſidetur, vel ſi inantea ibi undecunque aliquid augmentare vel meliorare poterimus, ad præfato monaſterio in alimoniis vel ſubſtantiis Monachorum ibidem habitantium, Chriſto protegente, proficiat; eâ ſcilicet ratione ut dum pariter advivimus, antedictas villas ſub uſo beneficio tantummodò abſque ullo præjudicio vel diminutione aliqua ipſius monaſterii poſſideâmus; niſi tantùm ſi aliquem ex ſervientibus noſtris à jugo ſervitutis pro communi mercede relaxare voluerimus. Poſt obitum verò, quandoquidem Deus voluerit, noſtrum abſque ullius Judicis vel heredum noſtrorum expectatâ traditione, cum omni re emeliorata, quicquid in ſuprafcriptas villas in quibuſlibet rebus vel corporibus augmentatum vel melioratum fuerit, de præſenti hoc pars antedicti monaſterii vel memoratus Abbas ſuique ſucceſſores in Dei nomine perpetualiter recipiant poſſidendum, tanquàm ſi ad præſens abſque uſu noſtro eorum fuiſſet ſubſecuta poſſeſſio; ita ut quicquid de prædictas villas propter opportunitatem ipſius monaſterii

facere decreverint, liberum in omnibus potiantur arbitrium. Præſentem verò donationem, ne quicquam auri talium vilitate, geſtis municipalibus alligari curavimus, & omninò decernimus ne aliquandò in eam ob hoc cauſam quiſquam valeat reperire. Quòd ſi aliquos in ſtrumentis de ipſas villas de nomen noſtrum in adverſitate prædicti monaſterii quolibet ordine comprehenſus, aut anteriùs aut poſteriùs prænotatos, quod nos nec fecimus nec facere rogavimus, à quocunque præter iſtum, quem firmiſſimum volumus eſſe, quoquo tempore oſtenſus fuerit, nullum ſortiatur effectum, niſi vacuus & inanis appareat; auctorem verò criminis vel falſarium nec inultum tunc temporis patiatur judiciaria abire poteſtas. Si quis verò, quod futurum eſſe non credimus, huic voluntati noſtræ per quibuſlibet adinventionibus aliquis de heredibus noſtris, aut Judicum ſæva cupiditas, vel qualibet perſona, obvius repetitor extiterit, à conventu omnium Chriſtianorum vel limitibus Eccleſiarum extraneus habeatur, & Judæ traditoris Domini noſtri Jeſu Chriſti perfruatur conſortium, inſuper etiam inferat partibus ipſius monaſterii vel fratrum ibidem conſiſtentium, ſociato quoque tam in actibus quàm in proſecutione ſacratiſſimo fiſco, auri libras tantas, argento pondo tanta, & ne ſic quoque quod repetit valeat vindicare, nihilominùs præſens donatio, quæ à nos pro timore Dei & amore pauperum Chriſti conſcripta eſt, firma & inlibata omni tempore debeat permanere. Stipulatione ſubnixâ. Actum ibi ſub die illo.

Ceſſio à die præſente ad Eccleſia.

IV. Dum fragilitatis humani generis pertimeſcit ultimum vitæ temporis ſubitaneâ tranſpoſitione venturâ, oportet ut non inveniat unumquemque imparatum, ne ſine aliquo boni operis reſpectu migret de ſeculo; niſi dum ſuo jure & poteſtate conſiſtit, præparet viam ſalutis, per quam ad æternam valeat beatitudinem pervenire. Ideòque ego in Dei nomine ille & conjux mea illa pro remedium animæ noſtræ & remiſſionem peccatorum noſtrorum, ut veniam in futurum conſequi mereamur, cedimus à præſente die ceſſumque in perpetuo eſſe volumus, atque de jure noſtro in jure & dominatione ſanctæ Eccleſiæ illius in honore illius conſtructæ, villâ nuncupante illâ, ſita in pago illo, quæ ex alode parentum aut undecunque ad noſtra pervenit dominatione, & ad præſens poſſidere videmur, cum omni merito & termino ſuo, cum adjacentiis, adjunctis, appendiciis, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, farinariis, cum paſtoribus gregis, peculium utriuſque ſexûs majore vel minore, mobilibus & immobilibus, vel quicquid dici aut nominari poteſt, & tempore præſente noſtra videtur eſſe poſſeſſio, ad præſente Eccleſia volumus eſſe conceſſum; ita ut ab hac die memorata villa illa pars antedictæ Eccleſiæ, vel Pontifex civitatis illius, aut auctores Eccleſiarum, eam habendi, tenendi, poſſidendi, vel quicquid exindè pro opportunitate ipſius elegerint faciendi, liberum in omnibus perfruantur arbitrium; ita ut nomen noſtrum in libro vitæ conſcribatur, vel pro nos utrumque ſacrificium poſt obitum noſtrum pro Domino offeratur. Licèt in ceſſionibus pœnam adnecti non ſit neceſſe, ſed nobis pio omni firmitate placuit inſerendum. Si quis verò, quod futurum eſſe non credimus, nos ipſe, quod abſit, aut aliquis de heredibus vel proheredibus noſtris, ſeu qualibet perſona, calliditate commotus, aut cupiditate præventus, ullo unquam tempore contra præſentem epiſtolam ceſſionis noſtræ, quam propter nomen Domini & veneratione ſancti ipſius loci ſpontaneâ voluntate fieri decrevimus, venire aut aliquid agere voluerit, aut tergiverſator extiterit, anathema ſit, & cum ſupraſcripto Domno illo ante tribunal Chriſti deducat rationes, inſuper inferat juxta pœna ſeculi, cum congenti fiſco, partibus ipſius Eccleſiæ, aut auri libras tantas, aut argenti pondo tanta, & quod repetit nullatenùs valeat vindicare, ſed præſens ceſſio omni tempore inlibata permaneat, cum ſtipulatione ſubnixa.

Precaria de ipſa villa, dum vivit.

V. Domino ſancto & apoſtolicâ ſede colendo Domno & in Chriſto patri illi Epiſcopo ego ille & conjux mea illa. Pluribus non eſt incognitum qualiter propter nomen Domini ad Eccleſiam illam in honore ſancti illius villa noſtra nuncupante illâ, ſita in pago illo, quicquid ibidem undecunque fuit noſtra poſſeſſio, in integritate per epiſtolam ceſſionis noſtræ viſi fuimus conceſſiſſe, & eam vos ad parte ſupraſcriptæ Eccleſiæ recepiſtis. Sed dum poſteà noſtra fuit petitio, & veſtra benevolentia

& pietas habuit, ut ipſa villa, dum advivimus, aut qui pari ſuo ex nobis ſuppreſtis fuerit, dum advivit, nobis ad beneficium uſufructuario ordine excolendum tenere permiſiſtis ; eâ ſcilicet ratione ut nihil exinde penitùs de qualibet re alienandi aut minuandi pontificium non habeamus, ſed abſque ullo præjudicio ſupraſcriptæ Eccleſiæ vel veſtro eam tantummodò excolere debeamus. Ideò hanc precariam vobis emittimus, ut nullo unquam tempore noſtra poſſeſſio, etiamſi ſpatium vitæ nobis Dominus prolongaverit, nullo præjudicio aut deminutione aliquâ de ipſa villa vobis generare non debeat, niſi uſu tantùm, dum advivimus, habere debeamus, & poſt noſtrum ambobus diſceſſum, cum omni re meliorata, quicquid ibidem undique adtrahere aut meliorare poterimus, per hanc precaturiam, ac ſi ſemper per quinquennium renovata fuiſſet, abſque ullius Judicis aut heredum noſtrorum expectatâ traditione, vos vel ſucceſſores veſtri aut agentes Eccleſiæ in veſtram eam faciatis dominationem revocare perpetualiter poſſidendum, vel quicquid exindè facere elegeritis, ſicut noſtra continet epiſtola, ad profectum præfatæ Eccleſiæ Domni illius liberum habeatis arbitrium. Facta precaria ibi.

Donatio de parva re ad Eccleſia.

VI. Si aliquid de rebus noſtris locis Sanctorum vel in ſubſtantia pauperum conferimus, hoc nobis proculdubium in æterna beatitudine retribuere confidimus. Ergò ego in Dei nomine ille in amorem Domini noſtri Jeſu Chriſti & remiſſionem peccatorum meorum, ut veniam delictis meis conſequi merear in futurum, dono donatumque in perpetuum eſſe volo ad baſilica illa in honore ſancti illius conſtructa portionem meam in villa nuncupante illa, in pago illo, quicquid ibidem ad præſens tam de alode parentum vel de qualibet adtractu poſſidere videor, totum & ad integrum ad præfata baſilica volo eſſe donatum ; eâ videlicet ratione ut dum advixero, ſub uſu beneficii teneam abſque ullo præjudicio vel deminutione aliqua de qualibet re antedictæ baſilicæ excolere debeam. Poſt meum quoque quandoquidem Deus de hac luce voluerit diſcæſſum, de præſente, abſque cujuſlibet Judicum aut heredum meorum expectatâ traditione aut contrarietate, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, campis, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, vel reliquis quibuſcunque beneficiis Abba de ipſa baſilica vel agentes ejus in eorum debeant dominatione revocare perpetualiter poſſidendum ; habendi, tenendi, vel quicquid exinde pro opportunitate antedictæ Eccleſiæ elegerint faciendi liberam in omnibus habeant poteſtatem. Si quis verò, quod futurum eſſe non credimus, nos ipſe, quod abſit, aut aliquis de heredibus noſtris, ſeu qualibet oppoſita perſona, calliditate commotus, aut cupiditate præventus, contra hanc epiſtolam donationis noſtræ, quam ſpontaneâ voluntate propter nomen Domini fieri decrevimus, venire aut eam infrangere conatus fuerit, iram trinæ majeſtatis incurrat, & cum ſupraſcripto Sancto illo ante tribunal Chriſti deducat rationes ; inſuper inferat partibus ipſius baſilicæ, cum cogente fiſco, auri libras tantas, argenti tantas, & quod repetit vindicare non valeat ; ſed præſens epiſtola omni tempore firma & inviolata permaneat, ſtipulatione ſubnixâ.

Charta interdonationis inter viro & femina de eorum res.

VII. Quicquid enim inter conjugatos de propria facultate, manente caritate, pro amore dilectionis in invicem condonare placuerit, ſcripturarum neceſſe eſt titulis allegare, ne in poſterùm ab heredibus eorum vel à quocunque poſſit convelli : quia ſecundùm legem, ſi manente conjugio vir uxori vel uxor marito aliquid donaverit, ſi is cui donatum eſt prior mortuus fuerit, apud donatorem ea quæ donata fuerint remanebunt. Igitur ego in Dei nomine ille, & te dulciſſima conjux mea illa, dum & inter nos procreatio filiorum minimè eſſe videtur, ideò convenit nobis ut omne corpore facultatis noſtræ invicem uſufructuario ordine condonare debeamus. Quod ita & fecimus. Proinde dono tibi, dulciſſima conjux mea, ſi mihi in hunc ſeculum ſupreſtis fueris, omni corpore facultatis meæ, tam de alode, aut de comparatum, vel de qualibet adtractu, ubicunque habere videor, & quod pariter in conjugium poſiti laboravimus, tam terris, villabus, domibus, cum omni præſidio, accolabus, mancipiis, vineis, campis, pratis, aquis, aquarumve decurſibus, aurum, argentum, veſtimenta, peculium utriuſque ſexûs majore vel minore, ita ut dum vixeris uſufructuario ordine valeas poſſidere vel dominare ; excepto quod pro animæ remedium ad loca Sanc-

torum condonavimus, ut inſpectâ noſtrâ delegatione in omnibus conſervetur, & quantumcunque de alode noſtra poſt meum diſceſſum pro communi mercede ad loca Sanctorum legaliter condonare & delegare volueris, hoc licentiam habeas faciendi, & inſpectâ delegatione inconvulſum permaneat; in reliquo verò omnes res ipſas, quantùm poſt tuum diſceſſum inteſtamentum remanſerit, ad noſtros legitimos revertatur heredes. Similiter & ego illa, dulciſſime jugalis meus ille, commonet me dulcitudo tua, in compenſatione rerum tuarum quod in me viſus es contuliſſe, ſi mihi in hunc ſeculum ſupreſtis fueris, dono tibi omni corpore facultatis meæ, ubicunque, undecunque, tam de hereditate parentum quàm de comparatum, vel quod pariter laboravimus, totum & ad integrum, tam in villabus, domibus, & cætera, excepto quod pro animæ remedio ad loca Sanctorum delegavimus, ut inſpectâ ipsâ inſtrumentâ, in omnibus conſervetur, & quod de ipſa alode mea poſt meum diſceſſum pro communi mercede ad loca Sanctorum *** vel ingenuos relaxare volueris, licentiam habeas, & inſpectâ ipsâ inſtrumentâ, in omnibus conſervetur. Poſt tuum quoque diſceſſum, quicquid inteſtamentum remanſerit, ad noſtros heredes, qui tunc propinquiores fuerint, revertatur. Si verò, quod futurum eſſe non credimus, aliqui de heredibus noſtris vel quicunque contra hanc interdonationem, unde inter nos uno tenore conſcriptas firmavimus, venire aut infrangere voluerit, nullatenùs valeat vindicare, ſed inferat partibus veſtris, cum cogente fiſco, auri libras tantas, argenti tantas; præſente verò epiſtola in nullo poſſit convelli, ſed firma & inlibata permaneat.

Item alia ſine aliqua minuatione.

VIII. *Iſta alia à capite inſtar prioris uſque* dum advixeris uſufructuario ordine debeas poſſidere, poſt tuum quoque diſceſſum ad legitimos noſtros revertatur heredes, & nullum pontificium quicquam exindè alienandi aut minuandi habere non debeas. Similiter & ego illa, dulciſſime jugalis meus ille, commonet me dulcitudo tua in compenſatione rerum tuarum, quod in me viſus es contuliſſe, ſi mihi in hoc ſeculum ſupreſtis fueris, omnes res meas quaſcunque, aut ubicunque, tam in terris, & reliqua, ſub uſu beneficio debeas poſſidere, & nullum pontificium quicquam exinde alienandi aut minuandi præter uſum tantùm non habeas, & poſt tuum diſceſſum ad legitimos noſtros revertatur heredes.

Charta obnoxiationis à patre in filiis facta.

IX. Dulciſſimis filiis meis ego ille. Omnibus non habetur incognitum qualiter ante hos annos villas aliquas nuncupantes illas, ſitas ibi, genetrice veſtrâ illâ, antequàm eam meo ſociaſſem conjugio, per epiſtolam ceſſionis aut libellum dotis viſus ſum condonaſſe. Sed dum & ipſa, peccatis meis facientibus, ab hac luce diſceſſit, & vos omni alode ipſius genetrice veſtrâ illâ, juxta quod & ratio præſtitit, mecum exinde in præſentia bonorum hominum aut Regis altercaſtis, per ipſam epiſtolam, quam in eam feceramus, contra nos evindicaſtis, & in veſtra poteſtate omne alode ipſius recepiſtis. Sed dum mea fuit petitio, & vos, ut condecet bonis filiis, voluntatem meam obtemperantes ipſas villas vel res quæ fuerunt genetrice veſtrâ, quas ego ei dedi vel condonaveram, mihi ad uſum beneficii tenere & excolere abſque ullo veſtro præjudicio permiſiſtis, ideò nobis complacuit alias villas noſtras illas pro veſtra benevolentia & ſupraſcripto uſu de villas veſtras per hanc epiſtolam obnoxiationis vobis obnoxiaſſe; ita ut deinceps tam ſupraſcriptas villas quàm etiam & illas quas ſupra ſcriptæ genetricæ veſtræ per meam epiſtolam contuleram, per veſtro beneficio excolere debeamus, & nullum pontificium de omnia ſupraſcripta nec vendere nec alienare nec concambiare nec per qualibet ingenio minuare habere non debeam, poteſtatem, niſi tantùm uſum, ſed per hanc epiſtolam obnoxiationis meæ in veſtro ſint arbitrio & poteſtate, & quandocunque volueritis, & vobis placuerit, abſque ulla mea contrarietate aut repetitione omnia ſuperiùs prænotata, tam quod veſtrum anteà de parte genetrice veſtræ fuit alode, quàm & illas alias nuncupantes ſic, quod vobis pro ipſo uſu viſus ſum obnoxiaſſe, in veſtra debeatis revocare dominatione perpetualiter ad poſſidendum, vel quicquid exinde facere volueritis, liberam inde habeatis poteſtatem, abſque alia aliqua intercedente precaria, ſed per hanc obnoxiationem, ac ſi ſemper per quinquennium renovata fuiſſet, perpetim valeat obtinere vigorem. Stipulatione ſubnixâ. Actum & reliqua.

Epiſtola cùm in loco filiorum nepotes inſtituuntur ab avo.

X. Dulciſſimis nepotibus meis illis ego ille. Quicquid filiis vel nepotibus de facultate pater cognoſcitur ordinaſſe, voluntatem ejus in omnibus Lex Romana conſtringit adimplere. Ideòque ego in Dei nomine ille, dum & peccatis meis facientibus genetrix veſtra filia mea illa, quod non optaveram, tempore naturæ ſuæ complente ab hac luce diſceſſit, ego verò penſans conſanguinitatis causâ, dum & per lege cum cæteris filiis meis avunculis veſtris in alode meo ſuccedere minimè potueratis, ideò per hanc epiſtolam vos, dulciſſimi nepotes mei, volo ut in omni alode mea poſt meum diſceſſum, ſi mihi ſupreſtis fueritis, hoc eſt, tam terris, domibus, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, mobilibus & immobilibus, peculium utriuſque ſexûs majore vel minore, omnique ſupellectile domûs, in quodcunque dici poteſt, quicquid ſupradicta genetrix veſtra, ſi mihi ſupreſtis fuiſſet, de alode mea recipere potuerat, vos contra avunculos veſtros filios meos præfatâ portione recipere faciatis, & dum ipſius filiæ meæ genitricæ veſtræ, quandò eam nuptam tradidi, in aliquid de rebus meis mobilibus, drappos, fabricaturas, vel aliqua mancipia in ſolidos tantos dedi, vobis hoc in parte veſtra ſupputare contra filiis meis faciatis. Et ſi ampliùs vobis inſuper de præſidio noſtro obvenerit, tunc cum filiis meis avunculis veſtris portionem vobis ex hoc debitam recipiatis, & quicquid exinde omnia ſuperiùs conſcripta facere volueritis, liberam habeatis in omnibus poteſtatem. Si quis verò, quod futurum eſſe non credimus, aliquis de heredibus vel proheredibus meis, vel qualibet perſona, contra hanc epiſtolam venire tentaverit, aut eam infrangere voluerit, inferat vobis tan. & quod repetit nullatenùs vindicare valeat; ſed præſens epiſtola omni tempore firma permaneat, cum ſtipulatione ſubnexa. Actum illo.

Charta qui filio aut nepote ſuo aliquid meliorare voluerit.

XI. Dulciſſimo filio vel nepote meo illi ego ille. Quicquid pater unumquemque de filiis vel nepotibus plus habere voluerit, hoc ſibi ſecundùm legis ordinem ſine conſortis repetitione defendat, nec præſumat aliquis contra voluntatem patris agere. Igitur ego in Dei nomine ille, dum & mihi jam ſenectus adgravat, & neceſſitates meas ut oportet procurare non valeo, & tu mihi in neceſſitatibus meis ſolatium præbere non deſiſtis, & die noctuque deſervire non ceſſas, ideò pro bonitate & pro reſpectu ſervitii tui, qua circa me deſudas, cedo tibi ceſſumque in perpetuum eſſe volo, & de meo jure in tua transfundo dominatione & poteſtate, abſque conſortio fratrum tuorum vel filiis meis, loco nuncupante illo, quicquid ibidem uſque nunc tam de alode parentum quàm de reliquo adtractu viſus ſum tenuiſſe, unà cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, vel reliquis quibuſcunque beneficiis, tibi, ut diximus, à die præſente volo eſſe conceſſum; ita ut ab hac die, ſicut ſuperiùs diximus, eum cum omni integritate ſua habeas, teneas, poſſideas, vel quicquid exinde facere volueris, abſque conſortium fratrum tuorum vel filiorum meorum, liberam in omnibus habeas poteſtatem. Si quis verò, quod futurum eſſe non credo, aliquis de heredibus vel proheredibus meis, ſeu qualibet perſona, contra hanc ceſſionem meam quoquo tempore venire aut eam infrangere voluerit, inferat tibi cum cogente fiſco auri tantum, & quod repetit vindicare non valeat; ſed præſens epiſtola firma permaneat, ſtipulatione ſubnexâ. Actum.

Charta ut filia cum fratribus in paterna ſuccedat alode.

XII. Dulciſſima filia mea illa, ego ille. Diuturna, ſed impia, inter nos conſuetudo tenetur, ut de terra paterna ſorores cum fratribus portionem non habeant. Sed ego perpendens hanc impietatem, ſicut mihi à Deo æqualiter donati eſtis filii, ita & à me ſitis æqualiter diligendi, & de res meas poſt meum diſceſſum æqualiter gratuletis. Ideòque per hanc epiſtolam te, dulciſſima filia mea, contra germanos tuos filios meos illos in omni hereditate mea æqualem & legitimam eſſe conſtituo heredem, ut tam de alode paterna quàm de comparatum vel mancipia aut præſidium noſtrum vel quodcunque moriens reliquero, æquale lance cum filiis meis germanis tuis dividere vel exæquare debeas, & in nullo penitùs portionem minorem quàm ipſi non accipias, ſed omnia vel ex omnibus inter vos dividere vel exæquare æqualiter debeatis. Si quis verò. Et quod ſequitur.

Lex Salica tit. 62. c. 6. Cujac. lib. 8. Obſerv. c. 14.

Si quis extraneo homine in loco filiorum adaptaverit.

XIII. Domino fratri illo ille. Dum peccatis meis facientibus, diù orbatus à filiis, & mihi paupertas & infirmitas afficere videtur, & te, juxta quod inter nos bonæ pacis placuit atque convenit, in loco filiorum meorum viſus ſum adoptaſſe, ita ut dum advixero, victum & veſtitum, tam in dorſo, quàm in lecto, ſeu calciamentum mihi in omnibus ſufficienter impertias & procures, & omnes res meas, quaſcunque habere videor, tam manſo, vineâ, prato, peculio, ſeu reliquâ ſupellectile domûs mei, ſalvo jure ille, me vivente in tua poteſtate recipere debeas, propterea tibi hanc epiſtolam fieri decrevi, ut neque ego, nec nullus de heredibus meis, aut quicunque hanc convenientiam inter nos factam emutare non poſſit, ſed ſicut ſuperiùs continetur, meâ neceſſitate, dum advixero, debeas ptocurare, & omnes res meas & ad præſens & poſt meum diſceſſum in tua poteſtate permaneant, & quod tibi exindè placuerit faciendi liberam habeas proeſtatem. Quòd ſi aliquis hoc quoquo tempore emutare voluerit, inferat tibi tantum, & quod repetit vindicare non valeat, ſed præſens epiſtola omni tempore firma permaneat.

Pactum inter parentes de eorum hereditate.

XIV. Quicquid enim inter propinquos de alode, parentum, non à judiciaria poteſtate coacti, ſed ſponte, manente caritate, juſtè debita unicuique portio terminatur, non de rebus detrimentum, ſed augmentum potiùs poteſt eſſe cenſendum. Et ideò neceſſe eſt inter ſe eorum factâ ſcripturarum ſerie alligari, ne ab aliquibus in poſterùm valeat refragari. Ideò dum inter illo & germano ſuo illo de alode genitoribus eorum ill. & ill. bonæ pacis placuit atque convenit ut eam inter ſe manente caritate dividere vel exæquare deberent. Quod ita & fecerunt. Accepit itaque ille villas nuncupantes illas, ſitas ibi, cum mancipia tanta illa ſimiliter. De præſidio verò, drappos, fabricaturas, vel omni ſupellectile domûs, quicquid dici aut nominari poteſt, æqualentia inter ſe viſi ſunt dividiſſe vel exæquaſſe, & hoc invicem pars parti tradidiſſe, & per fiſtuca omnia partitum eſſe dixiſſe. Propterea præſentes epiſtolas duas uno tenore conſcriptas locum pactionis inter ſe viſi ſunt conſcripſiſſe, ut nullus deinceps contra pare ſuo, niſi quod ad præſens accepit, de ipſa alode genitore eorum ampliùs requirendi pontificium habere non debeat. Quòd ſi aliquandò aliquis ex ipſis aut heredes eorum hoc emutare voluerint, aut ampliùs requirere quàm accepit voluerit aut adſumere, inferat pari ſuo iſta tuta ſervanti auri libras tantas, argenti pondua tanta, & quod repetit vindicare non valeat, ſed præſens pactio omni tempore firma permaneat. Stipulatione ſubnexâ. Actum.

Libellum dotis.

XV. Quod bonum, fauſtum, felix, proſperumve eveniat. De diſponſandis maritandiſque ordinibus, ac procreatione liberorum, cauſis quæ ſtant neceſſe eſt, ut omnia, etiam donatio, per ſcripturarum ſeriem pleniorem obtineant firmitatem. Donat igitur ille honeſtæ puellæ ac nurui ſuæ illæ, ſponſa filio ſuo illo, ante die nuptiarum, donantiſque animo tranſfert atque tranſcribit, hoc eſt, in tanto dono villâ nuncupante illâ, ſitam ibi, cum domo condigna ad habitandum, vel omni integritate ibidem aſpiciente. Similiter & in dotis titulum alias villas nuncupantes illas, ſitas ibi, mancipia tanta illa & illa, inter aurum & argentum, fabricaturas in ſolidos tantos, caballos tantos, boves tantos, gregem equarum, gregem armentorum, gregem porcorum, gregem ovium; ita ut hæc omnia per manu ſua ad ſuprafcripta puella nuro ſuâ illâ ante die nuptiarum debeant pervenire & in ſua dominatione revocare, vel quicquid exindè facere voluerit liberam habeat poteſtatem. Quòd ſi quis contra hunc libellum dotis venire & eum infrangere conaverit, inferat partibus ill. tantùm. Et reliqua.

Si aliquis puella invita traxerit.

XVI. Dulciſſimâ conjuge meâ illâ, ille. Dum & te per voluntate parentum tuorum habui diſponſatam, & abſque tua vel parentum tuorum voluntate, rapto ſcelere, meo conjugio ſociavi, id eſt, dum & te faciente conturno contra voluntatem parentum tuorum rapto ſcelere in conjugio ſociavi, unde vitæ periculum incurrere debui, ſed intervenientes Sacerdotes vel bonis hominibus vitam obtinui, ſic tamen ut quod tibi in tanto dono, vel in dotis titulum, ante die nuptiarum, ſi te diſponſatam habuiſſem, conferre debueram, per hanc epiſtolam compoſitionalem aut, ſi convenit, ceſſionem firmare deberem. Quod ita & feci. Ideòque dono tibi locello nuncupante illo, ſitum in pago illo, cum domibus ad manendum condignis, vel

omnia intrinsecùs utensilia necessaria, cum terris, accolabus, mancipia tanta illa, vineis, silvis, pratis, pascuis, vel reliquis quibuscunque beneficiis, caballos tantos, boves tantos, gregem equorum, gregem armentorum, gregem porcorum, gregem ovium, inter aurum & argentum, fabricaturas in solidos tantos, drappos tantos, hæc omnia superiùs comprehensa à die præsente in tua tradidi potestate & dominatione possidendum, habendi, tenendi, vel quicquid exindè elegeris faciendi liberam habeas potestatem. Si quis verò. Et cætera.

Qualiter in uno volumine testamentum duarum personarum condatur.

XVII. Regnante in perpetuo Domino nostro Jesu Christo, loco illo, anno illo, regnante illo Rege, sub die illo, ego ille & conjux mea illa sanâ mente integroque consilio, metuentes casus humanæ fragilitatis, testamentum nostrum condidimus, quem illi Notario scribendum commisimus, ut quomodò dies legitimus post transitum nostrum advenerit, recognitis sigillis, inciso lino, ut Romanæ Legis decrevit auctoritas, per inlustris viros illos, quos in hac pagina testamenti nostri legatarios instituimus, gestis reipublicæ municipalibus titulis eorum prosecutione ab ipsis muniatur. Igitur cùm, jubente, Domino de istius vitæ cursu migraverimus, tunc quicquid in omnibus pridiè quàm moriamur tenere videmur, quicquid ex proprietate parentum, vel proprio labore, seu ex munificentia à piis Principibus percipere meruimus, vel de quibuslibet titulis atque contractibus venditionis, cessionis, donationis, vel undique, Domino adjuvante, ad nostram pervenit dominationem, tu tunc dulcissima conjux mea illa, heredes quoquè meos quos esse volo, hereditatem meam habetote. Reliqui verò exheredes sint. Ergò excepto quod unicuique per hoc testamentum dedero dareque jussero, id ut fiat, detur, præstetur, impleatur, te, omnipotens Deus, testem committo. Villas verò illas & illas, sitas in pago illo, filius noster ille recipiat. Similiter villas illas sitas in pago illo filius meus vel filia illa recipiat. Villas illas, basilica illa vel monasteria sitas ibi recipiat. Id ut fiat, detur, præstetur, impleatur, te omnipotens Deus ad defensandum committo; licèt de omnibus, dum advivimus, nostrum reservavimus usum. Sed dum in villas aliquas, quas superiùs memoravimus, quas ad loca Sanctorum heredibus nostris deputavimus, quod pariter stante conjugio adquisivimus, prædicta conjux nostra tertiam inde habere potuerat, propter ipsam tertiam villas nuncupantes illas, sitas in pagos illos, in integritate, si nobis subprestis fuerit, in compensatione recipiat. Et quicquid exindè pro commune mercede, vel in pauperibus, aut benemeritis nostris facere decreverit, licentiam habeat. Et post ejus discessum, si aliquid intestamentum remanserit, heredes nostri recipiant. Liberos, liberas, quos quasque pro animæ remedium fecimus, aut inantèa facere voluerimus, & eis epistolas manu nostrâ firmatas dederimus, obsequium filiorum nostrorum habere cognoscant, & oblata vel luminaria, juxta quod ipsas epistolas continent, ad sepulchra nostra tam ipsi quàm proles eorum implere studeant. Et quibus aliquid de facultate nostra contulimus, singulariter in hoc testamentum nostrum inserere curavimus. In reliquo verò, qualescunque à quocunque epistolas de nomine nostro manus nostras firmatas ostensas fuerint, & ante hoc testamentum prænotas, quas hìc non commemoravimus, excepto de ingenuitatibus, quas pro animæ nostræ remedium fecimus aut adhuc facere voluerimus, vacuas permaneant. Et qui ex nobis pari suo supprestitis fuerit, & per qualecunque instrumentum de suprascripta facultate in cujuslibet persona vel benemeritos nostros munere aliquid contulerimus, in quantum lex permittit, firmâ stabilitate debeat perdurare. Reliquas verò epistolas vacuas & inannis permaneant. Et sic nobis pariter convenit; si tu mihi, dulcissima conjux, supprestis fueris, & ad alio marito, quod tibi Deus non permittat, transire volueris, omnem facultatem meam, quod ad usu fructu possidere tibi concessimus, vel quod à die præsente deputavimus, & habere potueras, hoc præsentaliter heredes nostri recipiant inter se dividendum. Itemque ego illa ancilla tua, Domne & jugalis meus ille, in hoc testamentum promtissimâ voluntate scribere atque perpetuâ conservatione rogavi, ut si tu, Domne & jugalis meus, mihi supprestis fueris, omni corpore facultate meâ, quantumcunque ex successione parentum habere videor, vel in tuo servitio pariter laboravimus, & quod in tertia mea accepi, in integrum, quicquid exindè facere elegeris, aut pro animæ remedium in pauperes dispensare, aut ad vassos nostros vel

benemeritis

benemeritis noſtris, abſque repetitione heredum meorum quod tua decrevit voluntas faciendi liberam habeas poteſtatem. Et poſt diſceſſum veſtrum, quod non fuerit diſpenſatum, ad legitimos noſtros revertatur heredes. Hanc paginam teſtamenti & manûs noſtræ propriæ ſubſcriptionibus, quod ex conſuetudine habuimus, ſubſcripſimus, & per perſonas reliquas ſtuduimus ſubſcriptionibus roborari. Et ut hæc pagina hujus teſtamenti in diſceptatione venire non poſſit, ſi quæ liturræ, caraxaturæ, adjectiones, ſuperdictioneſve factæ ſunt, nos eas fecimus vel facere juſſimus, dum teſtamentum noſtrum ſæpiùs recurrimus vel emendavimus. Si quis noſtrâ voluntate reſiſtere aut teſtamentum noſtrum cujuſlibet calliditas conatus fuerit caſu aliquo refragari, id implorantes divini nominis majeſtatem obteſtamur ut pro noſtrorum omnium criminum ac peccatorum obnoxius in die judicii teneatur expers Eccleſiæ catholicæ communionis & pacis ante tribunal Chriſti pro violata defuncti voluntate compellatur ſubire rationem, atque in eum Dominus ſuam ultionem, quam promiſit injuſtis, cùm venerit ſeculum judicare per ignem, feriatur, & accipiat in conſpectu ejus damnationem perpetuam, quam ſuſcepit Judas traditor Domini. Illud namque intimare volumus, ut ſi aliquis de heredibus vel proheredibus noſtris ſeu qualibet perſonna contra hanc teſtamenti paginam, quam plena & integra voluntate fieri rogavimus, venire aut aliquid pulſare voluerit, inferat contra quem repetit tantum & alium tantum quantum in hunc teſtamentum continetur ſcriptum, & inſuper ſatiatas fiſco auri libras tantas, argenti tantas, & quod repetit vindicare non valeat.

Securitas pro homicidio facto.

XVIII. Domino fratre illo ille. Dum & inſtigante adverſario, quod non debueras, germano noſtro illo viſus es interfeciſſe, & ob hoc vitæ periculum incurrere potueras, ſed intervenientes Sacerdotes & magnificis viris, quorum nomina ſubtus tenentur adnexa, nos ad pacis concordiam ob hoc viſi fuerunt revocaſſe, ita ut pro ipſa cauſa ſolidos tantos in pagalia mihi dare deberes, quos & in præſente per wadio tuo viſus es tranſolviſſe, & nos ipſa cauſa per feſtuca contra te viſus ſum werpiſſe. Propterea, juxta quod convenit, hanc epiſtolam ſecuritatis in te nobis conſcribere complacuit, ut de ipſa morte germano noſtro nec à me nec ab heredibus meis aut ſuis, nec de judiciaria poteſtate, nec à quemlibet nullo caſu, nec refragatione aliquâ aut damnietate ampliùs habere non pertimeſcas, ſed in omnibus exindè ductus & abſolutus appareas. Et ſi fortaſsè ego ipſe aut aliquis de heredibus meis vel quicunque te ob hoc inquietare voluerit, & à me defenſatum non fuerit, inferamus tibi cum cogente fiſco duplum quod nobis dediſti, & quod repetit quis vindicare non valeat, ſed præſens epiſtola ſecuritatis à me facta firma permaneat, ſtipulatione ſubnexâ.

Venditio de villa.

XIX. Domino fratre illo ille. Licèt empti venditique contractus ſola pretii adnumeratione & rei ipſius traditione conſiſtat, ac tabularum aliorumque documentorum ad hoc tantùm interponatur inſtructio ut fides rei factæ & veri ratio comprobetur, idcircò vendidiſſe me tibi conſtat & ita vendidi villa juris mei nuncupante illa, ſitam in pago illo, quam ex legitima ſucceſſione parentum (vel de quolibet modo ad eum pervenit) habere videor, in integritate, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, adjecentiis, appenditiis, vel omni merito & termino ibidem aſpiciente. Et accepi à vobis in pretio, juxta quod mihi complacuit, tantum, & memorata villa vobis præſentaliter tradidi ad poſſidendum, ita ut ab hac die habendi, tenendi, vel quicquid exindè elegeris faciendi liberam in omnibus habeas poteſtatem. Si quis verò, quod futurum eſſe non credo, ſi ego ipſe, aut aliquis de heredibus vel proheredibus, ſeu qualibet oppoſita perſona, contra venditionem venire tentaverit, aut me malè vendidiſſe convicerit, & à me vel heredibus meis defenſatum non fuerit, tunc inferamus vobis heredibuſque veſtris dupla pecunia quantùm à vobis accepi & ipſa villa meliorata valuerit, & quod repetit vindicare non valeat, ſed præſens venditio omni tempore firma permaneat, ſtipulatione ſubnexâ. Actum.

Venditio de area infra civitate.

XX. Domino ſancto & apoſtolico Domno & patri illo Epiſcopo ille. Conſtat me nullius coactum imperio, neque imaginario jure, ſed propriæ voluntatis arbitrio, vobis vendidiſſe & ita vendidi

arealm juris mei infra muros civitatis illius, habentem per longo pedes tantos & in lato pedes tantos, quæ ſubjungit ad uno latus terra illo, ab alio latus terra illo, à fronte uno terra illo, & ab alio fronte terra illo. Et accepi à vobis in pretio, juxta quod mihi complacuit, auri ſolidos tantos, & præfata area vobis præſentaliter tradidi poſſidendum, ut habendi, tenendi, vel quicquid exinde elegeritis faciendi liberum perfruatis arbitrium. Si quis verò, quod futurum eſſe non credo, ſi ego ipſe, aut aliquis de heredibus meis, ſeu qualibet perſona contra hanc venditionem venire tentaverit, aut eam infrangere conatus fuerit, inferat vobis aut auctoribus veſtris dupla pecunia vel quantum area ipſa eo tempore meliorata valuerit. Et cætera.

Venditio de campo

XXI. Domino fratri illo ille. Conſtat me tibi vendidiſſe & ita vendidi campo juris mei, ſitum in territorio illo, habentem plus minùs tantùm, qui ſubjungit à latere uno lui, ab alio latere lui, à fronte uno illo, ab alio verò fronte illius. Et accepi à vobis in pretium, juxta quod mihi complacuit, auri ſolidos tantos; & ipſo campo vobis præſentaliter tradidi poſſidendum, habendi vel quicquid exindè volueris faciendi liberam habeas poteſtatem. Si quis verò. Et cætera.

Venditio de ſervo aut ancilla.

XXII. Domino fratri illo ego ille. Conſtat me tibi vendidiſſe & ita vendidi ſervum juris mei aut ancillam nomen illo, non furo, non fugitivo, neque cadivo, ſed mente & omne corpore ſano. Pro quo accepi à vobis in pretio, juxta quod mihi complacuit, auri ſolidos probos atque præſentes numero tantos, & ipſo ſervo vobis præſentaliter tradidi poſſidendum, ita ut ab hac die habendi, tenendi, vel quicquid exindè decreveris faciendi liberum potiaris arbitrium. Si quis verò, quod futurum eſſe non credimus, ſi ego ipſe, aut aliquis de heredibus meis, ſeu qualibet perſona contra hanc venditionem venire tentaverit, aut eam infrangere voluerit, inferat tibi cum cogenti fiſco auri tantum vel quantum ſervus ipſe eo tempore melioratus valuerit, & hæc venditio omni tempore firma permaneat, ſtipulatione ſubnexâ. Actum illo, ſub die illo, anno illo.

Concambio de villis.

XXIII. Inter quos caritas inlibata permanſerit, pars parti beneficia opportuna præſtantur: quia nihil ſibi de rebus propriis cenſet minui quod è contra recipit in augmentum. Ideò placuit atque convenit inter venerabile viro illo ex permiſſo apoſtolico viro illo & inluſtris viro illo ut locella aliqua inter ſe concambiare deberent quod & ita fecerunt. Dedit igitur ille venerabilis vir lui locello nuncupante illo, ſitum ibi, de parte baſilicæ ſancti ill. memorato lui quicquid ibidem ad præſens de qualibet adtractu tenere videbatur, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, vel omnia ibidem aſpicientem. Similiter in compenſationem hujus meriti dedit ſupraſcriptus ille ad partem memorato Abbate illo vel prædicta baſilica alio locello nuncupante illo, ſitum ibi, quicquid ibidem ad præſens de quocunque adtractu ibidem habere videbatur, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, vel omnia ibidem aſpicientem, ita ut ab hac die unuſquiſque memorata loca, quod acceperunt, habendi, tenendi, vel quicquid exindè pro eorum opportunitate & compendio facere elegerint, liberum perfruantur arbitrium. Illud verò addi convenit, ut ſi aliqua pars ex ipſis aut heredes vel ſucceſſores eorum hoc emutare vel refragare voluerit, rem quam accepit amittat, & inſuper inferat pari ſuo, qui hoc facere præſumpſerit, auri libras tantas, argenti pondua tanta, & quod repetit vindicare non valeat, ſed præſens commutatio, unde duas inter ſe uno tenore chartas conſcripſerunt, firma & inviolata permaneat, ſtipulatione ſubnexâ. Actum illo.

Concambio de terra aut vinea.

XXIV. Ideòque placuit inter illo & illo ut terrâ aliquâ, aut prato, aut vineâ, ſeu qualibet inter ſe commutare deberent quod ita & fecerunt. Dedit igitur ille illius campo in loco nuncupante illo, habente tantùm, qui ſubjungit à latere uno illo, ab alio latere aut fronte illo. Simili modo è contrà in compenſo dedit ille illius alio campo ibi, aut in alio loco, habente tantùm, qui ſubjungit de lateribus à frontibus illius, ita ut ab hac die unuſquiſque ex ipſis quod accepit habendi, tenendi, vel quicquid exindè elegerint faciendi liberam habeant poteſtatem. Si quis verò ali-

quid ex ipſis aut heredes eorum vel quicunque hoc emutare voluerit, quam acceperit pari ſuo amittat, & inſuper inferat cum cogenti fiſco auri tantum, & quod repetit vindicare non valeat, ſed præſens commutatio, unde inter ſe pro firmitatis ſtudium duas uno tenore conſcripſerunt, omni tempore firma permaneat, ſtipulatione ſubnexâ. Actum illo.

Cautiones diverſo modo factas.

XXV. Domino mihi propitio illo ille. Dum & ad meam petitionem & neceſſitatem ſupplendo veſtra bonitas habuit ut libram de argento de rebus veſtris mihi ad beneficium præſtitiſtis, ideò per hunc vinculum cautionis ſpondeo me Kalendas illas proximas ipſum argentum veſtris partibus eſſe redditurum. Quòd ſi non fecero, & dies placitus mei præfinitus tranſierit, pro duplum in craſtinum me aut heredes meos vos aut heredes veſtri, aut cui hanc cautionem dederitis exigendam, teneatis obnoxium. Factâ cautione ibi, ſub die illo, anno illo.

Item alia.

XXVI. Domino ſuo illo ille. Conſtat me à vobis accepiſſe & accipere debere & debeo, hoc eſt, ſolidos tantos; pro quos ſolidos ſpondeo me, quandiù ipſos poſt me retinuero, annis ſingulis per ſingulos ſolidos ſingulos triantes veſtris partibus eſſe redditurum. Et ſi hoc facere contempſero, aut exindè neglegens apparuero, ad duplum ipſo locario vobis reddere ſpondeo. Et quomodo de mea proprietate ipſos ſolidos veſtros reddere potuero, hanc cautionem à vobis recipiam.

Item alia.

XXVII. Domino fratri illo ille. Quatenùs à neceſſitate mea ſupplendo ſolidos veſtros numero tantos mihi ad beneficium præſtitiſti, ideò juxta quod mihi aptificavit, taliter inter nos convenit, ut dum ipſos ſolidos de meo proprio reddere potuero, dies tantos in unaquaque hebdomada ſervitio veſtro, quale mihi vos aut agentes veſtri injunxeritis, facere debeam. Quòd ſi exinde negligens aut tardus apparuero, licentiam habeatis ſicut & cæteros ſervientes veſtros diſciplinam corporalem imponere. Et quomodo ſolidos veſtros reddere potuero, meam cautionem abſque ulla evacuaturia intercendente recipiam.

Qui ſe in ſervitio alterius obnoxiat.

XXVIII. Domino mihi proprio illo ille. Dum & inſtigante adverſario, fragilitate meâ prævalente, in caſus graves cecidi, unde mortis periculum incurrere potueram, ſed dum veſtras pietas me jam morti adjudicatum de pecunia veſtra redemiſtis, vel pro mea ſcelera res veſtras quamplures dediſtis, & ego de rebus meis unde veſtra beneficia rependere debuiſſem non habeo, ideò pro hoc ſtatum ingenuitatis meæ vobis viſus ſum obnoxiaſſe, ita ut ab hac die de veſtro ſervitio penitùs non diſcedam, ſed quicquid reliqui ſervi veſtri faciunt pro veſtro aut agentium veſtrorum imperio facere ſpondeo. Quòd ſi non fecero, aut me per quodlibet ingenium de ſervitio veſtro abſtrahere voluero, vel dominium alterius expetere aut res ſuſcipere voluero, licentiam habeatis mihi qualemcunque volueritis diſciplinam imponere, vel venundare, aut quod vobis placuerit de me facere. Factâ obnoxiatione, tunc, ſub die illo.

Charta de agnatione, ſi ſervus ingenuam trahit.

XXIX. Igitur ego in Dei nomine ille, illa femina. Omnibus non habetur incognitum qualiter ſervus meus nomine ille te abſque parentum vel tuâ voluntate rapto ſcelere in conjugium ſociavit, & ob hoc vitæ periculum incurrere potuerat, ſed venientes & mediantes amicis vel bonis hominibus convenit inter nos ut ſi aliqua procreatio filiorum orta fuerit inter vos, in integra ingenuitate permaneant.

Et ſi voluntaria ſervum accipit, dicis. Einhard. ep. 15. 16.

Omnibus non habetur incognitum qualiter ſervo meo nomine illo voluntaria ſecuta es & accepiſti maritum. Sed dum te ipſa & agnatione tuâ in meo inclinare potueram ſervitio, ſed propter nomen Domini & remiſſionem peccatorum meorum propterea præſentem epiſtolam in te mihi complacuit conſcribere, ut ſi aliqua procreatio filiorum aut filiarum inter vos orta fuerit, penitùs nec nos nec heredes noſtri nec quiſlibet perſona ullo unquam tempore in ſervitio inclinare non debeamus, ſed in integra ingenuitate, tanquam ſi ab utriſque parentibus ingenuis fuiſſent procreati vel nati, omni tempore vitæ ſuæ permaneant, peculiare conceſſo quodcunque laborare potuerint, & ſub integra ingenuitate ſuper terra noſtra aut filiorum noſtrorum abſque ullo præjudicio de ſtatu ingenuitatis eorum commanere debeant, & reditus terræ, ut mos eſt pro ingenuis, annis ſingulis deſolvant, & ſem-

per in integra ingenuitate permaneant tam ipsi quàm & posteritas illorum. Si quis verò, quod futurum esse non credimus, nos ipsi, aut aliquis de heredibus, vel quicunque contra hanc chartolam venire tentaverit, aut eam infrangere voluerit, inferat tibi aut heredibus tuis auri libras tantas, argento pondo tanta, & quod repetit vindicare non valeat, sed præsens chartola omni tempore firma permaneat, stipulatione subnexâ. Actum illo.

Libellum repudii.

Vide Libellum divortii in Archivo reg. Barocin. fol. 84.

XXX. Certis rebus & probatis causis inter maritum & uxorem repudiandi locus patet. Idcircò dum & inter illo & conjuge sua illa non caritas secundùm Deum, sed discordia regnat, & ob hoc pariter conversare minimè possunt, placuit utriusque voluntas ut se à consortio separare deberent. Quod ita & fecerunt. Propterea has epistolas inter se uno tenore conscriptas fieri & adfirmare decreverunt, ut unusquisque ex ipsis, sive ad servitium Dei in monasterio, aut ad copolam matrimonii se sociare voluerit, licentiam habeat, & nullâ requisitione ex hoc de parte proximi sui habere non debeat. Si quis vero aut aliqua pars ex ipsis hoc emutare aut contra pare suo repetere voluerit, inferat pari suo auri libram unam, & sua repetitio nullum obtineat effectum, sed ut decreverunt, à proprio consortio sequestrati, in ea quam elegerint parte permaneant. Facta epistola sub die illo, anno illo, regnante Rege illo.

Mandatum.

XXXI. Domino fratre illo ille. Precor & supplico dominationi vestræ, dum & causa pro alode aut qualicunque cum homine nomine illo in palatio aut ubilibet habere videor, ut ipsa causa suscipere ad mallandum vel prosequendum in vice mea debeas, & cum suprascripto illo ex hoc rationare, vel quicquid exindè cum eo de ipsa causa egeris gesseriſve, ratum & definitum apud me esse cognoscas. Factum mandatum sub die illo.

Incipiunt ingenuitates diverso modo factas.

Ingenuitas à die præsente.

Ivo, part. 6. cap. 131.

XXXII. Qui debitum sibi nexum relaxat servitium, mercedem in futurum apud Dominum sibi retribuere confidat. Igitur ego in Dei nomine ille & conjux mea illa pro remedium animæ nostræ vel retributione æterna te illo ex familia nostra à præsente die ab omni vinculo servitutis absolvimus, ita ut deinceps, tanquàm si ab ingenuis parentibus fuisses procreatus vel natus, vitam ducas ingenuam, & nulli heredum ac proheredum nostrorum vel cuicunque servitium impendas nec libertinitatis obsequium debeas nisi soli Deo, cui omnia subjecta sunt; peculiare concesso quod habes aut deinceps elaborare potueris. Si tibi necessitas ad tua ingenuitate tuenda contigerit, absque ullo præjudicio ingenuitatis tuæ defensionem Ecclesiæ, aut cujuscumque te eligere placuerit, licentiam habeas, & vitam semper benè & integrè ducas ingenuam. Si quis verò, quod futurum esse non credimus, nos ipsi, quod absit, aut aliquis de heredibus nostris, vel qualibet oppositа persona contra hanc ingenuitatem tuam venire aut eam infrangere conaverit, aut te in servitio inclinare voluerit, divina illum ultio subsequatur, & à limitibus Ecclesiarum vel à communione extraneus efficiatur, & insuper inferat tibi cum cogenti fisco auri libram unam, & quod repetit vindicare non valeat, sed præsens ingenuitas omni tempore firma permaneat, stipulatione subnexâ.

Item ingenuitas alio modo post discessum.

XXXIII. Dilecto suo illo aut illa, ille. Pro respectu fidei ac servitii tui, quam mihi famularis, pro remissione peccatorum meorum, te ab omni vinculo servitutis absolvo, eâ tamen conditione ut dum advixero, mihi deservias; post obitum verò meum, si mihi supresstis fueris, sis ingenuus, tamquam si ab ingenuis parentibus fuisses procreatus, & nulli heredum ac proheredum meorum vel cuicunque servitium impendas; peculiare concesso quod habes aut elaborare potueris. Et cætera.

Item alia adhuc alio modo.

Ivo, part. 6. cap. 131.

XXXIV. Si aliquos ex servientibus nostris à jugo servitutis absolvimus, mercedem in futurum nobis ex hoc retribuere confidimus. Igitur ego ille propter nomen Domini & retributione æternâ te illum ab omni vinculo servitutis absolvimus, ita ut ab hac die vitam ducas ingenuam, tamquam si ab ingenuis parentibus fuisses procreatus, & nulli heredum ac proheredum meorum vel cuicunque servitium impendas, nisi sub integra ingenuitate defensione cui te ex meis heredibus elegeris habere debeas, & oblata mea, ubi meum requiescit corpusculum, vel luminaria annis sin-

gulis debeas procurare ; peculiare conceſſo quod habes aut elaborare potueris, aut ſi convenit defenſionem Eccleſiæ illius, & vitam ſemper ducas ingenuam. Si quis verò.

Evacuatoria.

XXXV. Domino fratri illo ille. Omnibus non habetur incognitum qualiter ante hos annos, aut ante anno, ſolidos noſtros numero tantos ad beneficium accepiſti, & cautionem nobis pro hoc emiſiſti ut ipſos ſolidos tunc nobis reddere deberes. Quod & ita feciſti. Sed dum illâ cautione quod nobis emiſeras ad præſens non invenimus, ideò tibi hanc epiſtolam evacuaturiam fecimus, ut de ipſis ſolidis tantum omni tempore ductus & abſolutus reſideas ; & ſi ipſa cautio apparuerit, vel à nobis aut heredibus noſtris quoque tempore oſtenſa fuerit, nullum ſortiatur effectum, ſed vacua & inanis permaneat.

Si aliquis ſervo vel gaſindo ſuo aliquid concedere voluerit.

XXXVI. Juſtiſſimis noſtris ſublevantur muneribus qui nobis fideliter & inſtanter famulantur officio. Ego in Dei nomine ille fideli noſtro illo. Pro reſpectu fidei & ſervitii tui, quam circa nos impendere non deſiſtis, promptiſſimâ voluntate cedimus tibi à die præſente locello nuncupante illo, aut manſo illo infrà termino villa noſtra illa cum omni adjacentia ad ipſo locello aut manſello aſpiciente, terris, domibus, mancipiis, vineis, pratella, ſilvola, vel reliquis beneficiis ibidem aſpicientibus, ita ut ab hac die ipſo jure proprietario, ſi ita convenit, aut ſub reditus terræ in tua revoces poteſtate, & nullâ fonctione aut reditus terræ vel paſcuario aut agrario, carroperâ, aut quodcunque dici poteſt, exinde ſolvere nec tu nec tua poſteritas nobis nec heredibus noſtris nec cuicunque poſt nos ipſa villa poſſederit, non debeatis, niſi tantùm ſi ita vult riga ; ſed ipſum omnibus diebus vitæ tuæ aut heredis tui emuniter debeatis poſſidere, vel quicquid exinde facere volueritis liberam habeatis poteſtatem. Si quis verò quod futurum eſſe non credimus, aliquis de heredibus noſtris, vel quicunque contra hanc ceſſionem noſtram agere aut ipſam rem tibi auferre conaverit, inferat tibi cum cogente fiſco auri tantum & hæc epiſtola firma permaneat, ſtipulatione ſubnexâ.

Geſta juxta conſuetudinem Romanorum, qualiter donationes vel teſtamenta allegentur.

XXXVII. Anno illo, regnante Domno noſtro Rege illo, ſub die illo, in civitate illa, adſtante viro illo laudabile Defenſore & omni Curam illius civitatis, vir magnificus ille Proſecutor dixit : Peto, optime Defenſor, voſque laudabiles Curiales atque Municipes, ut mihi codices publicos patere jubeatis. Quædam enim in manibus habeo quæ geſtorum cupio allegatione roborari. Defenſor & Curiales dixerunt : Parent tibi codices publici. Proſequere quod optas, dicere non moreris. Vir magnificus Proſecutor ille dixit : Venerabilis vir aut inluſter vir ille per chartam mandati ſui mihi injunxit ut illam donationem teſtamenti aut ceſſionem quam ad baſilica ad locò ſancto illo aut inluſtri viro illo ad præſens aut poſt diſceſſum delegavit, in vice ſua, ut mos eſt, geſtis municipalibus ipſam donationem debeam allegare. Vir honeſtus Defenſor dixit illi : Mandatum quod in te conſcriptum habere dicis nobis oſtende, vel in præſente recitare. Et ille Proſecutor hoc modo recitavit.

Textum mandatum.

XXXVIII. Domino magnifico fratri illo ille. Peto & ſupplico caritati tuæ ut in vicem meam epiſtolam donationis aut teſtamenti ſeu ceſſionis quod de rebus meis illis ad baſilica illa pro animæ meæ remedium aut inluſtris viri illius poſt diſceſſum meum vel ad præſens delegavi, in civitate illa publicè proſequere & geſtis municipalibus, ut mos eſt, eam debeas allegare. Propterea tibi hunc mandatum conſcripſimus, ut ſicut ſuperiùs continetur, taliter proſequere & firmare debeas ; & quicquid exinde egeris geſſeriſve, ratum & definitum apud nos in omnibus eſſe cognoſcas. Factum mandatum tunc, ibi, anno illo.

Poſt recitationem mandati, vir honeſtus ille Defenſor dixit : Mandatum quidem recitatum eſt ; ſed ſupraſcriptâ donatione, teſtamentum, aut ceſſione, quam præ manibus habere dicis, nobis præſentibus recitetur, & ut poſtulas geſtis publicis firmetur. Quam verò donationem ille profeſſor recitavit. Poſt recitationem vero vir laudabilis ille Defenſor & Curiales dixerunt : Epiſtola qui recitata eſt, geſtis publicis inſeratur & quod ille Proſecutor vellit & petit, geſta ei publicè datur. Ille Proſecutor dixit : Sufficit mihi, bone Defenſor, ut donatio quæ recitata eſt, ſi mihi geſta tradere jubeatis. Ille Defenſor dixit : Et quia epiſtola donationis aut ceſſionis ſeu teſtamenti & mandatum in te

conſcriptum per ordinem condita & bonorum hominum manibus roborata, atque ſignata, manifeſta eſſe cognovimus, dignum eſt ut geſta ex hoc conſcripta atque ſubſcripta tibi tradatur, & ut in arcipibus publicis memoranda ſervetur. Edatur ſuper ordine & mandatus ſuus in loco, & totum textum, & manumiſſoris epiſtolæ ſcribantur; & poſteà Defenſor & Curiales civium & reliqui eam ſubſcribantur atque ſignentur.

Epiſtolâ ſi aliqui rem Eccleſiæ ad uſum habeant, & eorum proprietatem pro hoc donent.

XXXIX. Domino ſancto & apoſtolico. Domno & in Chriſto patri illi Epiſcopo ille & conjux mea illa. Quatenùs ad noſtram petitionem veſtra habuit pietas & benevolentia ut locello aliquo Eccleſiæ veſtræ, nuncupante illo, ſitum in pago illo, quam ille pro animæ ſuæ remedium ad Eccleſia veſtra illa in honore Sancti illius delegavit, nobis ad beneficium, dum pariter advivimus, aut qui ex nobis pare ſuo ſupreſtis fuerit, dum advixerit, excolere permiſiſtis. Et nos pariter, juxta quod convenit, tam pro ipſo uſu quàm pro animæ remedium, alio locello nuncupante ſic, ſitum ibi, poſt noſtrum ambobus diſceſſum, vobis vel ſucceſſoribus veſtris ad memorata Eccleſia viſi fuimus condonaſſe, eâ tamen conditione ut dum advivimus, ſupraſcripta loca, tam illa quam nobis præſtitiſtis, quàm & ea quod nos pro animæ noſtræ remedium ad ipſam Eccleſiam delegavimus, abſque ullo præjudicio Eccleſiæ veſtræ ſine ulla diminutione de qualibet re uſufructuario ordine poſſidere debeamus, & poſt noſtrum, ut diximus, ambobus diſceſſum, præfata loca abſque ulla alia renovata, ut mos eſt in cæteris, precaria per hanc epiſtolam abſque ullius heredum noſtrorum aut cujuſcunque contrarietate vel expectata traditione vos vel ſucceſſores veſtri aut agentes Eccleſiæ in veſtra faciatis revocare dominatione perpetualiter dominandum, & noſtra poſſeſſio nullo unquam tempore nullum præjudicium vobis ex hoc generare non debeat. Si quis verò, quod futurum eſſe non credimus, nos ipſi, aut aliquis de heredibus noſtris, vel qualibet perſona contra hanc epiſtolam venire aut aliquid de ipſa locella vobis minuari aut auferre voluerit, cum ſupraſcripto Domno illo ante tribunal Chriſti deducat rationes, & inſuper inferat partibus Eccleſiæ veſtræ tantum, & quod repetit vindicare non valeat, ſed præſens epiſtola firma permaneat, ſtipulatione ſubnexâ. Actum illo.

Præſtaria de re Eccleſiæ ab Epiſcopo facta.

XL. In Chriſto ſanctæ Eccleſiæ filiis, (aut, ſi tales fuerint, inluſtribus viris illis,) ille illius Eccleſiæ gratiâ Dei Epiſcopus. Dum ad petitionem veſtram, alio locello nuncupante ſic, ſitum ibi, vobis pariter ad beneficium, dum advixeritis, excolere permiſimus, & per hoc alio locello nuncupante ſic, ſitum ibi, de proprietate veſtra tam pro ipſo uſu quàm pro animæ veſtræ remedio poſt amborum diſceſſum ad ipſa Eccleſia ſancti illius per veſtram epiſtolam delegaſtis, ideò nobis cum conſenſu fratrum noſtrorum convenit hanc epiſtolam præſtariam in vobis pariter conſcribere, ut dum pariter advixeritis, aut qui ex vobis pari ſuo ſupreſtis fuerit & advixerit, nec nos nec ſucceſſores noſtri nec quiſlibet de parte Eccleſiæ noſtræ ipſa locella de veſtra poteſtate pontificium auferendi non habeamus, ſed per noſtrum beneficium aut ſucceſſorum noſtrorum, dum advixeritis, abſque ullo præjudicio Eccleſiæ noſtræ vel minuatione aliqua de qualibet re in integritate amba locella excolere debeatis, & poſt veſtrum ambobus diſceſſum, ſicut & veſtra continet epiſtola locum præcariæ facta, abſque ullius expectata traditione eas nos aut ſucceſſores noſtri ad partem Eccleſiæ noſtræ revocare debeamus. Facta epiſtola.

Si aliquis rem alterius quam excolit ad proprietatem habere vult, & non poteſt, & poſteà eam precaverit.

XLI. Domno inluſtri illo & mihi proprio Domno illi. Dum per malorum hominum conſilium, quod non debueram, de terra veſtra in loco nuncupante illo, quem excolere video, revellare amavi & ipſa terra ad proprietatem facire, & non potui, quod nec ratio præſtitit, & vos vel agentes veſtri eam ad partem veſtram revocaſtis, vel nobis exindè ejeciſtis, ſed poſteà ad petitionem bonorum hominum nobis eam ad excolendum reddidiſtis. Propterea hanc precariam dominationi veſtræ emittimus, ut quandiù vobis placuerit ut eam teneamus, abſque ullo veſtro præjudicio, quicquid reliqui accolani veſtri faciunt, nos reddere ſpondimus. Quòd ſi non fecerimus, & ob hoc neglegentes, tardi, aut contumaces fuerimus, publicè per hanc precariam, ac ſi ſemper per quinquennium renovata fuiſſet, con-

demnati, ut lex præſtat tardis aut negligentibus, & de ipſa terra nos pontificium habeatis eiciendi. Facta precaria ibi, ſub die illo, anno illo, illo Rege.

Indiculus Eſpiſcopi, ad alium in reſurrectione Domini eulogias dirigendo.

XLII. Domino ſancto & apoſtolicâ veneratione colendo Domno & in Chriſto fratri illi Epiſcopo ille gratiâ Dei, ac ſi peccator, Epiſcopus. Dominicæ feſtivitatis reſurrectioniſque myſteria, in qua idem Deus Chriſtus tartarius per ſemetipſum decrevit abſolvere, nudus victorque de exſuperato hoſte triumphans captivitatem, dedit bona hominibus, propterea remeavit ad cœlos, anni circulum revolventi, quæ felicitas proſperitatem veſtram conſtitit induſtriam, aut ſanctitatem excepiſſe, ipſoque Deo præſule percogiſſe, cum eologias peculiaris patro veſtro ſancti illius, & ſalutationis officia veneratione præcipua, quæſumus ut noſtram extremitatem affatu dignabili jubeatis ſpecialibus informare.

Reſcriptio ad Epiſcopo.

XLIII. Domino ſancto, meritis apoſtolico, in Chriſto deſiderabili, Domino & fratri illo Papæ, ille peccator Epiſcopus. Veſtras ſacras common. almitatui veſtri deferenti venerabile filio commune illo, ut cœlitùs donabile, nos accepiſſe prænuſce & comperite. De edulium inquit dedepaſti recreati ſancto hoc de munere veſtro trepudiantes, multum de qua pagina færrit. Quod valitantes vobis præſcimus eſſe cum veſtris & quintati habuit veſtra dignatio inſtigio ut in virendotirio fuiſtis dignati, infimo gratias agimus. In his è plura ſolventes, pluſculum quod valeat internum congignere compus, vel verborum carmina pandant, oracula dictua dicimus. Et illud quod nos flagitare oportet, ut in veſtris ſæpiùs nobis reminiſcat oratio.

Quomodò Epiſcopus Nativitatem Domini ad Regi, Regina, vel ad Epiſcopo viſitationis dirigit ſcriptum.

XLIV. Glorioſo atque præcelſo & univerſale catholicæ ſanctæ Eccleſiæ filio illi Regi, ille Epiſcopus. Glorioſa atque præcelſa & univerſale catholicæ ſanctæ Eccleſiæ filia illa Regina, ille miſericordiâ Dei Epiſcopus. Domino inclitoque cultore atque apoſtolico Domino & in Chriſto fratri illi Epiſcopo, ille peccator Epiſcopus. Dum generaliter dominicæ Nativitatis exultamus adventum, cenſum debita ſubjectionis deſolvere perurguemus ex voto: atque ideò ſalutationum munia cum eologias peculiaris patroni veſtri ſancti illius (*ſi ad Regem*) clementiæ veſtræ, (*ſi ad Epiſcopum*) ſanctitati veſtræ direximus, cum omni humilitatis genere clementiſſimè dependentes, ſuggerimus ut jugi nos præmunientes orato, de veſtræ ſoſpitate integritatem trepudiare faciatis, dignabili protinùs reſcribtu.

Item alia de Nativitate Domini.

XLV. Jocunditatis mutuæ gratiàm cognoſcere cupientes, divinitùs univerſitate conlata, non diſtituemus epiſtolis præferendam veſtram prævenire clementiam, aut ſanctitatem, cum eulogias peculiaris patroni veſtri illius, honorabile ac devoto cultu poſcentes ut quâ alacritate feſtivâ Nativitatis dominicæ peregiſtis inſignia, nos doceant veſtræ ſanctitatis exempla. Erunt enim nobis provectuum veſtræ incrementa ſalutis, locuplex theſauri facultatis.

Commendatitias litteras ad Epiſcopo noto.

XLVI. Domino reverentiſſimo illo Papæ ille. Reminiſcentes veſtram affectuoſam beatitudinis caritatem, quâ tunc ab obtentu retributionis æternæ noſtræ extremitatis perſonolam in intimis viſceribus ac ſi unicæ dilectionis vinculum amplectebamini ſedulè; quâ fiduciâ provocatus hos apices vilitatis noſtræ fidenter ad dignationem veſtram per fratres noſtros filios veſtros gerulos præſentes deſtinare præſumpſi, per quos veſtram almitatem, ſi præſumptio non offendit, ſalutationum munia, ut decet, non arroganter, ſed humiliter deſtinare præſumo, quos ut commendatos in omnibus recipere dignetis, quæſumus opportunè. Etenim in tam longinquis regionibus propter neceſſitates fratrum comparandum euntes, veſtris, Chriſto præſule, indigent adminiculis; pro quibus beneficiis centuplicato fœnore à Domino retributore bonorum omnium refertum mercedis cumulum in ævum recipiatis digniſſimum. Dominus Deus noſter piam coronam veſtram memorem mei & præſentibus repleat bonis & dignam reddat æternis, Domine ſemper meus.

Item commendatias litteras ad Abbate noto.

XLVII. Domino beatiſſimo & meritis venerando ſancto patri illo Abbati ille in Domino perpetuam mittit ſalutem. Multimoda nobis benivolo veſtro generare comperite gaudia quotiens aditus dederit

opportunus ut ad indagandam ſoſpitatem veſtram noſtras dirigere debeamus litterolas. Idcircò cum ſalutationem officiis humili prece almitati veſtræ quæſumus ut pro nobis miſericordiarum dominum, ubi dignas ſedulaſque funditis preces, exorare non dedignemini quatenùs veſtris fulti precibus olim optatam adire mereamur patriam. Pariterque latores præſentes famulos veſtros, fratres in Chriſto noſtros, quos ob neceſſaria monaſterii noſtri illuc uſque deſtinavimus, veſtræ beatitudini plurimùm commendare præſumimus, ut eis in quo neceſſarium duxerint ſolatium præbere pro divino intuitu non dedignetis. Vale pro nobis orans, Domine ſancte ac beatiſſime pater.

Supplicaturio pro eo qui in monaſterio converſare deſiderat.

XLVIII. Domino ſancto, Deique cultore, & mihi in Chriſto honorabile fratri, illi Abbati, ille ſalutem optans mitti in Chriſto. Primùm illud tanquàm præſens ſanctis veſtris ſuggero provolutus pedibus ut meæ extremitatis litterolæ, cum veſtris fuerint ſacris manibus traditæ, pro me meiſque, quos mihi in Chriſto cohærere fecit amor, fratribus, precibus Domino commendetis. Deinde ſubjectus veſtri frater in Chriſto noſter ille, ſuperno inſpiratus munere, veſtræ ſanctitati obedientiæ noſtras ſe petiit litterolas almitati veſtræ commendari; per quas ſuppliciter poſtulamus ut ovem fauce lupi boni paſtoris Chriſti manu erepta, ad caulas Chriſti gregis tuâ ſit diligentiâ reducta, ac vice patris ac medici piâ, oro, circa hunc ſit vigilantia ægrum: quem ſi priſtinæ redditum ſanitati paſtori omnium cum cæteris præſentaveris inlæſum, quæ ſequatur tuo merces laboris, optimè divinis noſti inſtructus oraculis. Vale, memor eſto mei venerabilis in Chriſto frater.

Indiculum generale ad omnes homines.

XLIX. Domno noſtro, orthodoxo Romanæ ſedis apoſtolicæ à Deo inſtituto illi Papæ, vel omnibus apoſtolicis Domnis & patribus, ſeu Abbatibus, vel Deo dicatis cœnobiis degentibus, necnon & inluſtribus viris Patriciis, Ducibus, Comitibus, vel omnibus Chriſtiani cultûs divine Religione ſectantes, ille peccator Epiſcopus viliſſimus omnibus in Domino præſumo mitti ſalutem. Quatenùs præſens portitor ille, radio inflammante divino, non (ut pleriſque mos eſt) vacandi causâ, ſed propter nomen Domini, itinera ardua & laborioſa parvipendens, ob lucrandam orationem, limina ſanctorum Apoſtolorum Domni Petri & Pauli adire cupiens, meæ parvitate ſe petiit veſtræ commendare almitate ac induſtriæ litterolas; per quas viliſſimus omnium, tanquam veſtris provolutus veſtigiis ſingulorum, ſupplicare præſumo ut pro me minimo exorari jubeatis, & eundem euntem vel redeuntem, ſi Dominus permiſerit, propter nomen Domini ſolitâ pietate commendatum recipiatis, & quod neceſſe habuerit impertire tanti habeatis; quatenùs ab ipſo mereamini mercedem recipere cumulum qui ſibi dixit impleri quantùm quis in ſuis pauperibus viſus fuerit erogare.

Indiculum commendatitium ad viros inluſtres laicos.

L. Domino inluſtre, & præ cunctis magnificentiſſimo, ac nobilitatis proſapiæ decorato atque ſublimato illi, ille peccator in Domino præſumit mittere ſalutem. Quamquam veſtra excellentia meæ parvitate minimè ſit cognita, tamen multorum relatione dedici veſtram in Domino maximam devotionem & in ſervos Dei vel pauperes ejus ob æterna retributione ſollicitudinem non pigram. Quâ fiduciâ provocatus, hos apices vilitatis meæ per latores præſentes famulos veſtros, fratres in Chriſto noſtros, ad dominationem veſtram direximus; per quos veſtram induſtriam, ſi præſumptio non offendit, plurimùm ſalutare præſumo; & peto ut eis euntibus vel redeuntibus, in quo neceſſarium duxerint, propter nomen Domini ſolitâ pietate conſolare jubeatis.

Indiculum ad homines potentes Palatinos, maximè ad cognitos ſibi.

LI. Domino inluſtri & præ cunctis magnificentiſſimo viro illi ille peccator perennem in Domino mittit ſalutem. Uberem ſtrenuitatis veſtræ agapem erga nos potiſſimo jure flagrantem litterarum ſerie non omittimus excitare, quò, avidi facilitatis veſtræ quæſtus præſtolantes, uberes in Domino à vobis fructus ſemper ſuſcipiamus, & dum præſenti in vita tibi rerum arbiter locum dedit quo & Eccleſiarum & amicorum feras ſuffragia, non pigeat ſubire laborem qui in poſterùm mercedem conferat lucra, & nunc multiplicia ex numero amicorum ferant ſuffragia, & unde tibi præſentium portitores, ſodales mei, famuli veſtri ſuggeſſerint, piè obaudientes affectui mancipetis. Vale, vir vigoris atque tuorum decus amicorum. Omnipotentis

tentis Domini pietas ad Eccleſiarum profectum per multa ſpatia temporum vos conſervare & cuſtodire dignetur.

Qualiter ex ordinatione Regis pro nativitate filii ſui Domeſticus de villa Regis per ſua epiſtola relaxat ingenuos.

LII. Ego in Dei nomine ille Domeſticus ac ſi indignus glorioſiſſimi Domni illius Regis ſuper villas ipſius illas, illi ex familia dominica de villa illa. Dum generaliter ad omnes Domeſticos Regis ordinatio proceſſit pro nativitate Domnicelli noſtri illo, ut à Domino meliùs conſervetur, de unaquaque villa fiſcale tres homines ex ſervientibus inter utroque ſexu à ſervitio laxarentur, & nos ita faciendum ob hoc ordinatione recepimus, propterea te per hanc epiſtolam noſtram, ſicut mihi juſſum eſt, ab omni vinculo ſervitutis abſolvo, ita ut deinceps, tanquàm ſi ab ingenuis parentibus fuiſſes procreatus, vitam ducas ingenuam, & in nullo ſervitio nec à nobis nec à ſucceſſoribus Domeſticis nec à quocunque de parte fiſci penitùs in ſervitio inclinari non poſſis, ſed per hanc epiſtolam ingenuitatis, ſicut nobis juſſum eſt fieri, benè & integrè ingenuus cunctis diebus vitæ tuæ debeas permanere. Si quis verò aliquis te de ſtatu ingenuitatis tuæ impulſare voluerit, inferat tibi cum cogenti fiſco auri libram unam, & quod repetit vindicare non valeat, ſed præſens epiſtola firma permaneat, ſtipulatione ſubnexâ. Actum ibi ſub die illo, anno illo, Rege illo, ſuprascripto illo Domno noſtro Rege.

APPENDIX
FORMULARUM MARCULFI,
SIVE
FORMULÆ VETERES
INCERTI AUCTORIS.

INDEX CAPITULORUM.

1. *Notitia de colono evindicato.*
2. *Charta ſacramentalis.*
3. *Notitia de ſervo.*
4. *Judicium evindicatum de colono.*
5. *Notitia de colona evindicata.*
6. *Notitia de ſervo quem colonus comparat.*
7. *Notitia de terra evindicata.*
8. *Ingenuitas.*
9. *Mandatum.*
10. *Tracturia pro itinere peragendo.*
11. *Ceſſio ad Eccleſiam à novo ædificatam.*
12. *Litteræ commendatitiæ ſeu formatæ.*
13. *Ingenuitas.*
14. *Venditio.*
15. *Cautio.*
16. *Obnoxiatio.*
17. *Commutatio de terris.*
18. *Charta agnationis.*
19. *Traditoria de terra.*
20. *Traditoria de manſo vel vinea.*
21. *Notitia de ſervo.*
22. *Notitia de jactivis.*
23. *Securitas.*
24. *Charta denarialis.*
25. *Mandatum.*
26. *Ceſſio ad Eccleſiam.*
27. *Precaria.*
28. *Præſtaria.*
29. *Notitia de homine forbatudo.*
30. *Indiculus regalis.*
31. *Item alius Indiculus.*
32. *Notitia de colonitio.*
33. *Notitia ſacramentalis.*
34. *Notitia de herbis maleficis.*
35. *Ceſſio.*
36. *Evacuatoria.*
37. *Libellus dotis.*
38. *Indiculus regalis.*

39. *Æqualentia vel pactum.*
40. *Donatio ad casam Dei.*
41. *Precaria.*
42. *Præstaria.*
43. *Traditoria de terra.*
44. *Emunitas Sanctorum.*
45. *Indiculus regalis.*
46. *Relatum quod.*
47. *Hereditoria.*
48. *Redemptionale.*
49. *Hereditoria.*
50. *Cautio de vinea.*
51. *Securitas.*
52. *Donatio ad filios.*
53. *Mandatum.*
54. *Gesta.*
55. *Epistola.*
56. *Gesta manumissionis.*
57. *Traditoria.*
58. *Obnoxiatio.*

Notitia de colono evindicato.

I. NOTITIA qualiter vel quibus præsentibus veniens homo aliquis, nomine ille, Advocatus Sancti illius de Monasterio illo & illo Abbate, in civitate illa in mallo publico ante illustri viro illo Comite vel aliis quampluribus personis ibidem residentibus, interpellabat homine aliquo nomine illo, repetebat ei, dum diceret eò quòd ante hos dies ipse homo sacramentum contra ipsam casam Dei vel ipsius Abbatis habuisset adhramitum ad suam ingenuitatem defensandum in ipso mallo in basilica Sancti illius ob hoc jurare debuisset, & ipse homo de ipso sacramento jectivus remansit, & ipse homo nullatenùs rationes potuit tradere per quod ingenuus esse deberet, vel ipso sacramento jurare potuisset. Et dum hæc causa apud ipso Comite vel ipsis Racimburgiis diligenter fuit inventa vel inquisita, & legibus fuit definita, & ipse homo in præsente pro colono ad casam Sancti illius vel ipsius Abbatis sibi recognovit vel recredidit, & ipse Vicarius per jussionem ipsius Comitis ipsum hominem per manus, pro colono ipsius, Advocato illius Abbatis visus est reddidisse, propterea taliter ei fuit judicatum ut de hac causa notitiam bonorum hominum manibus roboratam eum accipere deberet, quod ita & fecit, ut ipsum hominem ipsa casa Dei vel ipse Abba seu rectores eorum pro colono habeant evindicatum, & sit inter ipsos postmodùm ex hac re sublata causatio. His præsentibus qui subter firmaverunt.

Charta sacramentalis.

II. Veniens Advocatus Sancti illius de Monasterio illo, seu & illius Abbatis de prædicto Monasterio illo, castro illo, in mallo publico, ante illustre viro illo Comite vel aliis quampluris qui ibidem aderant, interpellabat homine aliquo nomen illo, repetebat ei dum diceret eò quòd genitor suus nomine ille colonus Sancti illius de villa illa fuisset, & ipso colonitio de capud suum ad ipsa casa Dei redebeat, & exindè neglegens aderat; & ipse in præsente hoc fortiter denegabat, & taliter dedit in suo responso quòd de patre franco fuisset generatus, & de matre franca fuisset natus. Unde tale sacramento per suam sistucam visus fuit adrhamire, & taliter ei fuit judicatum, ut hâc causâ apud proximiores parentes suos, octo de parte genitore suo, & quatuor de parte genetricæ suæ, si præmortui non sunt, & si præmortui sunt, apud duodecim francos, tales qualem se esse dixit, in illo castro, in basilica Sancto illo, ubi reliqua sacramenta percurrunt, in quadraginta noctes in proximo mallo post bannum resisum hoc debeat conjurare.

Notitia de servo.

III. Notitia qualiter vel quibus præsentibus veniens ille in causa Monasterii Sancti illius, civitatis illius Pontifici, ad vicem venerabile viro illo Abbate de prædicto Monasterio, die illo, illâ civitate, in mallo publico, ante inlustre viro illo Comite, & ante illo Episcopo, vel aliis plures magnificis viris qui ibidem resedebant, homine aliquo nomen illo ibidem interpellabat dicens eò quòd servus Monasterii Sancti illius de capud suum aderat, & colonus ipsius Sancti ille nomine illum de franco homine comparasset, & malo ordine ipso servitio partibus Monasterii Sancti illius effugiebat vel intendebat. Interrogatum fuit ipsi servo si ipsa causa vera erat aut non. Sed ipse servus in omnibus hoc fortiter denegavit, & ipse Abba vel suus Advocatus contra prædicto servo intendebant, & taliter dixerunt, quòd testimonia homines francos præsentare potebant, qui hìc adstabant, quòd ipse colonus ipso comparaverat, & in suum servitium eum viderant deservire, & per lege servus Sancti illo esse debet. Et ipsa hora ipse Abba, vel ipse Advocatus, sua testimonia homines septem, his nominibus illo

& illo, adrhamivit ut in craſtinum die illo ibidem præſentare deberent. Quod ita & fecerunt. Et ipſi homines ſic teſtimoniaverunt, quòd per lege ſervus Sancti illius aderat debitus, & quomodò hoc teſtimoniaverunt.... ſuper altario Sancti illius, in illa capella, quàm in curte fiſci, ubi reliqua ſacramenta ſoluta ſunt, jurati dixerunt. Denuò ipſius ſervo fuit interrogatum ſi ipſa cauſa recognoſcebat, ſi ſic erat veritas. Sed ipſe ſervus in omnibus hanc cauſam recognovit, & ad ſervitium ſibi reverſus fuit; & ipſe Abba per judicium ad ipſas perſonas, per juſſionem illius Comite, de manu ill. Vicario exceptum, ibidem pro ſervo Sancti illius evindicabat. His præſentibus.

Judicium evindicatum de colono.

IV. Cùm reſediſſent venerabilis ille Abba & inluſter vir ille in villa illa in pago illo, ubi ille Comes eſſe videtur, per juſſionem Domno & glorioſo illo Rege, ad univerſorum cauſas audiendum vel recta judicia in Dei nomine terminandum; ibique veniens ille Advocatus Monaſterii illius vel illius Abbatis homine aliquo nomen illo interpellabat, repetebat ei, dum diceret eò quòd legitimo colonitio partibus Monaſterii Sancti illius vel illius Abbatis ad villa illa de parte genetrice ſua redeberet, & negligens & jectivus exindè adeſſet. Sed ipſe homo de præſenti adſtabat, & ipſam cauſam nullatenùs potuit denegare, & ad ipſum colonitium ſe recognovit, & per manibus ipſum hominem ipſius Abbatis reddidit. Proindè taliter ab ipſis Miſſis dominicis, vel illo Comite, ſeu & ab ipſis Rachimburgiis, ipſius advocato in cauſa Sancti illius vel ipſius Abbatis pro firmitatis ſtudium fuit judicatum ut dum ipſa cauſa taliter fuit inventa & legibus definita, ut tale judicio evindicato exindè accipere deberet, quod ita & fecit, ut omni tempore ad ipſum colonitium Sancti illius ad villa illa illum habeat evindicatum vel elidiatum, & ſit in poſtmodùm inter eos ex hac re ſublata cauſatio. Datum in menſe illo, in anno illo.

Notitia de colona evindicata.

V. Veniens homo aliquis nomine ille Advocatus Sancti illius, de Monaſterio Sancti illius, vel illius Abbatis de ipſo Monaſterio, die illo, in mallo publico, ante inluſtre illo viro illo Comite, vel ante quampluris perſonis qui ibidem aderant ad univerſorum cauſas audiendum vel recta judicia in Dei nomine terminandum, qui ſubter firmaverunt, femina aliqua nomine illa ibidem interpellabat, repetebat ei dum diceret eò quòd avus ſuus nomine ille quondam, vel genitor ſuus ille quondam, coloni Sancti illius de villa illa fuiſſent, & ipſa femina colona eſſe debebat, & ipſo colonitio malo ordine de ipſa caſa Dei effugeret. Sic ipſa femina in præſente adſtitit, & ab ipſis perſonis ei interrogatum fuit ſi ipſa cauſa eſſet veritas, an non. Sed ipſa..... in omnibus fortiter denegavit, & taliter dixit, quòd avus ſuus ille quondam, nec genitor ſuus ille quondam, coloni Sancti illius de villa illa nunquam fuiſſent, nec ipſa colonitio de capud ſuum ad ipſa caſa Dei Sancti illius nunquam redebebat, ſed de patre & de matre bene ingenua nata vel procreata fuiſſet. Sic ab ipſis perſonis taliter ei fuit judicatum, ut apud duodecim homines parentes ſuos, octo de patre, & quatuor de matre, ſi præmortui non ſunt, & ſi præmortui ſunt, apud duodecim homines bene francos Salicos, in ipſo mallo ſuper altario Sancti illius, in proximo mallo quem ipſe Comes ibidem tenebit, hoc conjurare debeat quòd avus ſuus ille quondam, nec genitor ſuus ille quondam, coloni Sancti illius de Monaſterio illo de villa illa nunquam fuiſſent, nec ipſa colonitio de capud ſuum ad ipſa caſa Dei non redebeat. Et ſi hoc in eo placito, ſicut ſuperiùs inſertum eſt, conjurare potuerit, de hac cauſa ducta & ſecura reſideat. Sin autem non potuerit, ad ipſa caſa Dei ſe recognoſcere faciat. Datum ibi.

Notitia de ſervo quem colonus comparat.

VI. Notitia qualiter vel quibus præſentibus veniens magnificus vir ille die illâ in illa civitate in mallo publico ante inluſtre viro illo Comite & ante apoſtolico viro illo, vel præſentibus quampluribus viris venerabilibus Rachimburgis qui ibidem ad univerſorum cauſas audiendum vel recta in Dei nomine judicia terminandum reſidebant vel adſtabant, quorum nomina ſubter tenentur adnexa, homine aliquo nomine illo interpellabat, dixit eò quòd ſervus ad colono ſuo nomine illo de capud ſuum aderat, & venditionem habebat quomodò ipſe colonus ipſum comparaverat, & ipſam venditionem ibidem oſtendebat ad relegendum. Relectâ epiſtolâ, ſic ipſi viri ipſum interrogaverunt, ſi aliquid contra ipſa charta dicere volebat, vel ſi eam agnoſcebat, an non. Sed ipſe ſervus ipſa charta vera & legitima recognovit. Sic ipſi viri tale decreverunt judi-

cio, ut ipſe ille ipſum ad ſervitium recipere deberet; quod ita & fecit, & per manu illius Vicarii per juſſionem inluſtre viro illo Comite & per judicium ad ipſas perſonas præſentaliter recepit. His præſentibus. Datum ibi, ſub die illo.

Notitia de terra evindicata.

VII. Notitia qualiter vel quibus præſentibus veniens venerabilis vir ille Abbas de Monaſterio illo, die illo, in illo loco, ante inluſtribus viris magnificis illis & illis Miſſis Domno & glorioſiſſimo illo Rege, vel aliis quampluris qui ſubter firmaverunt, quorum nomina ſubter tenentur inſerta, homine aliquo nomine illo interpellabat, repetebat ei, eò quòd illa terra quam apud homine illo concambiavit, qui eſt in pago illo, in grafia illa, in loco qui vocatur ille, poſt ſe malo ordine retineret injuſtè. Et ipſe homo in præſente adſtabat, & hanc cauſam nullatenùs potuit denegare, nec tradere rationes per quas ipſam terram habere debeat. Sic ipſi homini fuit judicatum, ut ipſam terram ante ipſos Miſſos dominicos ſecundùm ſuam legem ipſi venerabili viro illo Abbati reddere vel reveſtire deberet. Quod ita in præſente & fecit. Propterea jubemus ut dum hanc cauſam ſic actam vel perpetratam eſſe cognovimus, ut ipſa terra ipſe Abbas habeat evindicata atque elidiata, ſit poſtmodùm ex hac re omnique tempore ſublata cauſatio. Datum ibi ſub die illo, anno illo, regnante Domno noſtro illo glorioſiſſimo Rege.

Ingenuitas.

VIII. Quoniam ſanctiſſimi Hludouvici Imperatoris pietas, quam habet in Deum, ea quærere & indagare non ceſſat quæ Domini potiſſimùm congruant voluntati, quibus quoque Religionis honor & devotio magis ac magis de die in dies creſcat atque proficiat, & ea quæ ad divinum cultum & officium ſanctum pertinent, decoris & honeſtatis ampliùs in diebus ejus quàm priùs habuerint accipiant, & cunctis in futurum temporibus quæ ſecundùm Deum ab eodem inventa procurataque ſunt proficiant, & perenni ſtabilitate à ſucceſſoribus ejus & fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ inviolabiliter in perpetuum conſerventur, memor ſemper quod dicitur: *Miſericordia & veritas cuſtodiunt Regem, & juſtitiâ firmatur thronus ejus;* adeò ut veriſſimè & propemodùm ſpecialiter de eo dictum videatur: *Beata terra cujus Rex ſapiens eſt;* cui etiam illud non inconvenienter poteſt aptari quod Dominus de David perhibuit dicens: *Inveni David ſecundùm cor meum, qui faciat omnes voluntates meas.* Hujuſmodi itaque ſtudiis Rex iſte ſapiens & beatus indeſinenter intentus, & Domini ſemper adhærens voluntati, cupiens, ut præmiſſum eſt, divinum officium modis omnibus honeſtare, & eos qui Domino Deo ſacrificium ſuper altare ſanctum offerre debent, & corpus & ſanguinem dominicum precum mediatione conſecrare, honori habere, & ampliore gratiâ circumdare, ſtatuit ut Epiſcopi & Abbates & quicunque eccleſiaſticis poſſeſſionibus jure prælati ſunt, ſi aliquos ex familia ad preſbyteratûs ordinem promovere velint, priùs eos, permiſſu ipſius, libertate donent, & ſic tandem ad Sacerdotii gradum digniſſimè ſubvehant. Igitur ego ille minimus ſervorum Dei famulus, Eccleſiæ Senonicæ Archiepiſcopus, tantâ ſereniſſimi Hludouvici Auguſti auctoritate, quæ Senonis in arcibo Eccleſiæ epiſcopii ſervatur, fultus per hunc libellum manumiſſionis te fratrem noſtrum, quem ſervilis conditio hactenùs addictum tenuit inter hujus Eccleſiæ familiam, quia fratrum teſtimonio, inter quos enutritus es, dignus ad ſacerdotalem honorem ſuſcipiendum prædicaris, cenſeo te atque ſtatuo ante ſacri altaris cornu in conſpectu Sacerdotum & Cleri & populi adſtantis à præſenti die & deinceps ab omni jugo ſervitutis humanæ abſolutum fore civemque Romanum appellari, & ita ut nulli hominum pro ſervili conditione quicquam debeas ſervitii, nec obſequii, neque etiam libertinatis munus impendere, non mihi, nec ſucceſſoribus, aut actoribus, quicunque præfuerint huic Eccleſiæ, non judiciariâ præditis poteſtate; ſed ſoli Deo licentiam & facultatem habeas liberè famulandi, dieſque tuos vitamque ipſi dicandi; ut in ipſius Eccleſia proficias ad honorem & profectum plebis pretioſo ſanguine Chriſti redemptæ; quatenùs hanc pro modulo tuo monitis inſtruas, orationibus juves, exemplis informes, corporis & ſanguinis dominici conſecratione, propter cujus honorem hanc conſecutus es dignitatem, reficias; ut ſicut ab humana ſervitute liberatus per hanc manumiſſionem eſſe cognoſceris, ita per divinam doceas diabolicæ dominationis jugum evadere plebem quæ tibi à proprio Pontifice fuerit commiſſa. His quoque ſubnectere placuit, canonicis admoniti conſtitutionibus, ut ſi qua

Act. 13.

Capitulare an. 816. c. 6.

Prov. 20.

Eccleſ. 10. Sapient. 6.

deinceps prædia vel mancipia tui nominis titulo comparaveris, hoc obſervare ſtudeas quod in eiſdem decretum eſſe cognoſcitur. Et ſi fortè, quod abſit, à tuo propoſito exorbitaveris, Preſbyteratûs gradum Canonico judicio amittere cogaris. Hanc ingenuitatem manu propriâ ſubſcripſi, & qui ſubſcriberent rogavi. Actum. Et reliqua.

Mandatum.

IX. Legibus inſtitutum eſt & conſuetudine per tempora conſervatum ut quicunque Advocatum inſtruere velit, mandato legaliter dato atque ſolenniter confirmato eum inſtruere debeat, ut omnes cauſas quas adgredi vel repellere debet, proſequi & defendere inoffensè valeat. Igitur ego ille ſanctæ illæ Eccleſiæ vocatus Epiſcopus injungo, mando, & per has litteras delego tibi illo fideli meo de rebus Sancti illius, ſitis in pago illo, in locis nuncupatis ſic, cum adjacentiis vel aſpicientibus ad eas locis aliis per omni jure inveſtigare, inquirere, proſequi, & admallare debeas per mallos, vicos, caſtella, oppida, & civitates, necnon etiam, ſi neceſſitas incubuerit, in palatio ante Vicarios, Comites, Miſſos dominicos, Comites palatii, ſive ante omnes Judices quibus hoc officium delegatum eſt, ut cauſationes & lites definire & terminare juſtè & rationabiliter debeant; & quicquid legibus cum juſtitiæ inde proſecutus fueris & definieris, ſcito apud me ratum & acceptum atque inconvulſum manſurum. Quod mandatum in te conlatum ut firmum fixumque permaneat, manu propriâ ſubter firmavi, & qui adfirmare deberent rogavi.

Tracturia pro itinere peragendo.

X. Dominis ſanctis & apoſtolicis ſedibus allocatis Epiſcopis, Abbatibus, vel Abbatiſſis, & omnibus in Chriſto Patribus, Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, & Decanis, vel omnibus in Chriſto credentibus & Deum timentibus, ego in Dei nomine ille, ac ſi indignus peccator, ultimus omnium ſervorum Dei ſervus, Epiſcopus videlicet, ſive Abbas de civitate illa, vel de monaſterio illo, ubi pretioſus ille Martyr, ſive Confeſſor Chriſti humanitùs in corpore requieſcit, ſalutem vobis perennem in Domino deſtinare curavimus. Cognoſcatis ſiquidem, Domni & ſancti Patres, ſeu & Sorores in Chriſto, quia innoteſcimus vobis eò quòd peregrinus iſte, nomen ille, ex genere illo, ad nos venit, & nobis innotuit atque conſilium quæſivit de hoc videlicet facto quòd inſtigante adverſario, peccatis facientibus, proprio filio ſuo vel fratre ſuo ſive nepote nomine illo interfecit, & nos pro hac cauſa ſecundùm conſuetudinem vel canonicam inſtitutionem dijudicavimus ut in Lege peregrinorum ipſe præfatus vir annis tot in peregrinatione ambulare deberet. Propterea cognoſcatis, ſanctiſſimi Patres, has litteras, ut quandò ad ſanctitatem veſtram venerit, meliùs ei credatis, & quòd nullatenùs pro alia cauſa ambulare dinoſcitur niſi, ſicut ſuperiùs diximus, pro peccatis ſuis redimendis, ut vos eum nullo modo teneatis; niſi tantùm, quandò ad vos venerit, manſionem ei & focum, panem & aquam largire dignemini; & poſteà ſine detentione liceat ei ad loca Sanctorum feſtinare. Sic exindè agite pro amore Dei & reverentia ſancti Petri, ſanctiſſimi Patres, ut vobis pius Dominus in illa beata ſeu immortali vita remunerare dignetur, quia in ipſo perigrino Chriſtum paviſtis ſeu ſuſcepiſtis, conſiderantes videlicet quod ipſe Dominus dixit: *Hoſpes fui, & ſuſcepiſtis me.* Et: *Quod uni ex minimis iſtis feciſtis, mihi feciſtis.* Quid plura? Ad ſapientes ſufficit ſemel loqui. Commendamus nos obnixè in veſtris ſacris precibus, ut noſtri meminiſſe dignemini. Valete in Chriſto feliciter, ſanctiſſimi Patres, ut ad æternam Angelorum digni habeamini manſionem * perpetuam. Facta hæc epiſtola ſub die illo.

Matth. 25. Ibid. 28.

* pervenire.

Ceſſio ad Eccleſiam à novo ædificatam.

XI. Regnante Domino Jeſu Chriſto in perpetuum, ego ille Epiſcopus. Omnibus non habetur incognitum qualiter ego, auxiliante Domino, in pago, in villa cujus vocabulo eſt ibi, baſilicam ſanct..... atque ſancti Stephani, vel in honore cæterorum Sanctorum quorum ibidem Reliquiæ quieſcunt, conſtruxi atque Kalendas Junii dedicare certavi, conſentientibus etiam Confratribus, tam Canonicis quàm & Monachis, vel cæteris hominibus qui ad præſentes fuerunt, ut villæ quarum vocabula ſunt Cadiliaco, Tanculfovilla, Fagido, & Barbitione villare, ut ibidem aſpicere deberent, ad Miſſas veniendi & ad baptiſmum vel prædicationem, & ut decimas ſuas ad memoratam baſilicam dare deberent. Propterea pro firmitatis ſtudium hanc conſenſionem ſcribere rogavimus, ut temporibus noſtris atque ſucceſſoribus noſtris hæc noſtra conſenſio firma & ſtabilis valeat permanere, & ſciant omnes tam

præsentes quàm & absentes seu successores nostri, quia dedimus in memoratum illum Cadiliaco duos mansos ad ipsam luminariam providendam vel unde Presbyter qui ibidem officium fungere videtur vivere debeat. Et addimus ad hoc insuper de terra arabile..... & de vinea aripenne uno & dimidio, ut ævo tempore in elimosinam nostram seu successorum nostrorum ita valeat perdurare. Actum fuit hoc sub die memorato K L. Junii in anno VIII. Christo propitio imperii Domni Karoli serenissimi Augusti, & anno * regni ejus in Francia, atque XXXV. in Italia, Indictione primâ, in Dei nomine feliciter. Amen. His præsentibus qui adfuerunt, illuc his præsentibus.

* XLIII.

Litteræ commendatitiæ.

Vide Sirmondum, Concil. Galliæ, tom. 2. pag. 665.

XII. Sancto & Deo amabili Magnoni, dono Dei Archiepiscopo ex Senonica urbe. Ego enim in Dei nomine Ebroinus, dono Dei Archiepiscopus ex Bitorige urbe, in Domino Jesu salutes optamus vobis in perpetuum. De cætero notum facimus sanctitati vestræ quia iste præsens Presbyter, nomen Dodobertus, parochianus noster, in nostra diocese natus, & sacris litteris edocatus sit, ad ordinem sacrum eum promovere jussimus. Posteà verò petivit nobis licentiam ut in vestra parochia apud hominem aliquem nomen Hercambaldum manere voluisset. Nos verò petitionem illius non denegavimus, nisi licentiam illi dedimus, quia scimus quòd de bene liberis hominibus ortus sit. Unde has litteras commendatitias more ecclesiastico factas ad sanctitatem vestram misimus, ut scire valeat Deo digna caritas vestra eum nec fugâ lapsum, nec suâ malitiâ à nobis ejectum, sed nostrâ voluntate destinatum. Et ut certiùs credatis, Græca elementa quæ octogenarium quadringentesimum & primum numerum exprimunt inprimitùs adnexuimus. N. Petri quoque nomine primam litteram sumptam in medium adscribere rogavimus. Nihilominus etiam parvitatis nostræ nomine primam litteram Ε. magnitudinis vestræ secundam litteram Α. istius fratris nomine tertiam litteram Δ. civitatis nostræ quartam Ω. & Indictionem quartam adjunximus. Addidimus nonagenarium & nonum numerum, id est Φ. & Ο. & insequenter impressione sigilli nostri subter confirmavimus, & manu propriâ eam roboravimus, & Clericis nostris roborari jussimus. Actum in anno decimo imperii Domni nostri ill. & anno XLIII. regni ejus in Dei nomine feliciter. Amen.

Le Cointe, tom. VI. p. 781.

In nomine Π & Υ & A. Reverentissimo Sancto & Deo amabili illi Archiepiscopo Senonicæ urbis. Ego enim in Dei nomine ille Cinomanicæ civitatis Episcopus in Domino Jesu Christo opto vobis salutem in perpetuum. De cætero notum facimus sanctitati vestræ quia iste præsens Presbyter &c. *quæ ad verbum eadem sunt cum superiori; ideòque hîc repetita noluimus.*

Vide Sirmondum, Conc. Gall. tom. 2. pag. 674.

In Dei nomine. Sanctissimo ac reverentissimo fratri illo Episcopo ille illius urbis Episcopus in Domino sempiternam salutem. Cognoscat fraternitas seu caritas vestra quia iste præsens Presbyter nomine ille in parochia & in Ecclesia nostra sacris litteris edocatus fuit, & ab infantia fuit apud nos seu prædecessores nostros bonum habens testimonium, bonamque continentiam & innocentiam vitam deducens. Unde placuit illi modò ut ad aliam Ecclesiam se converteret, volens sibi quærere Seniorem qui se de rebus temporalibus adjuvet, & cui ille secundùm ministerium quod sibi injunctum est obsequium præbeat. Unde vestram fraternitatem compertam facimus ut cuicunque placuerit eum suscipere, absque ulla ambiguitate hoc faciat, sciens illum & boni esse testimonii & à nobis sibi ab Ecclesia, quæ nobis ad regendum concessa est, migrandi licentiam accepisse. Et ut hæ litteræ firmiorem obtineant dignitatem, meliùsque eis fides adhibeatur, manu nostrâ eas subter roboravimus.

Ingenuitas.

XIII. Dum omnipotens Deus nobis concedit in hoc seculo sanum corpus habere, oportet nobis pro salute animæ nostræ frequentiùs cogitare debere ut aliquantulum de peccatis nostris minuare mereamus. Itaque ego ille in Dei nomine pro animæ meæ remedium, vel pro meis peccatis minuendis, ut in futurum Dominus veniam mihi præstare dignetur, servum juris mei nomine illum relaxavi ingenuum; eâ vero ratione ut à die præsente sit bene ingenuus, tanquàm si ab ingenuis parentibus fuisset procreatus vel natus. Peculiare verò si aliquid habet, aut inantèa Christo propitio laborare potuerit, cessum habeat. Et nulli heredum ac proheredum meorum nullum impendat servitium, nec libertinitatis, nisi soli Deo, cui omnia subjecta sunt. Testamentum etiam faciendi, defensionem vel mundeburdem

Ecclesiarum aut bonorum hominum, ubicunque se eligere voluerit licentiam habeat ad conquirendum. Si quis verò, quod nec fieri..... si ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quislibet ulla opposita persona, quæ contra hanc ingenuitatem ista, quam ego plenissimâ voluntate meâ pro amore Domini nostri Jesu Christi & pro meis peccatis fieri & adfirmare rogavi, venire conaverit, inferat tibi unà cum socio fisco auri uncias tantas esse multando, & præsens ingenuitas omni tempore firma permaneat, stipulatione subnexâ. Actum illo.

Venditio.

XIV. Domino inlustri illo ille. Ratio & consuetudo exposcit ut inter emptore & venditore scriptura confirmat, ita ut nec distrahendi, sed ulla repetitio, nec comparandi qualibet videtur esse formido. Idcircò nulli cogentis imperium, nec à judiciaria potestate coactus, sed meâ propriâ & spontaneâ voluntate & arbitrium, accepto vero pretio, constat me vendidisse vel tradidisse, & ita vendidi, vel de præsente tradidi, hoc sunt res proprietatis meæ in pago illo, quæ dicuntur illæ, id est, tam mansis, domibus, ædificiis, totum & ad integrum re inexquisitâ. Et accepi à te pretium pro hoc quod mihi bene complacuit, hoc est, tam in argentum quàm in actum valentes solidos tantos tantùm. Et superscriptas res per hanc venditionem publicè tibi à die præsente tradidi ad possidendum, ut quicquid exindè à die præsente facere volueris, liberam & firmissimam in omnibus habeas potestatem faciendi. Si quis verò, quod futurum esse non credo, si ego ipse, aut ullus de meis heredibus, vel quislibet ulla opposita persona, qui contra venditionem istam venire conaverit, & à me vel heredibus meis non fuerit defensatum, tunc inferat tibi, unà cum socio fisco, duplum tantùm quantùm à te accepi, vel quantùm ipsas res immelioratas valuerint in duplum esse reddendum, & præsens venditio omni tempore firma permaneat.

Cautio.

XV. Domino fratri illo ille. Ad petitionem meam mihi non denegasti nisi ut in summa necessitate mea argento vel acto tuo valente solidos tantos in manu mea ad præstitum beneficium mihi præstitisti. Et ego pro hoc talem cautionem in te fieri & adfirmare rogavi ut usque ad annos tantos in unaquaque hebdomada dies tantos opera tua, qualia mihi injunxeris, & ratio præstat, facere debeam. Quod si minimè fecero, aut neglegens aut tardus exinde apparuero, aut ante ipso placito me immutare præsumpsero, tunc spondeo me per hujus vinculum cautionis, ubi & ubi me invenire potueris, sine ullo judicio interpellationis pro dupli satisfactione me retineas debitorem. Et quomodò ipsi anni transacti fuerint, debito tuo tibi reddito, cautionem meam per manibus recipiam, stipulatione subnexâ. Et reliqua.

Obnoxiatio.

XVI. Domino fratri illo ille. Omnibus non habetur incognitum qualiter mihi gravis necessitas & natas pessimas mihi oppræsserunt, & minimè habeo unde vivere vel vestiri debeam. Propterea ad petitionem meam mihi non denegasti nisi ut in summa necessitate mea argentum vel acto tuo valente solidos tot in manu mea mihi dedisti, & ego minimè habeo unde ipsos solidos tuos tibi reddere debeam. Propterea obnoxiationem de capud ingenuitatis meæ in te fieri & adfirmare rogavi; ut quicquid de mancipia tua originalia vestra facitis, tam vendendi, commutandi, & disciplinam imponendi, ita & de me ab hodierno die liberam & firmissimam in omnibus potestatem faciendi habeas. Si quis verò, quod nec fieri credo, si ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quislibet opposita persona, qui contra hanc obnoxiationem istam venire conaverit, inferat tibi unà cum socio fisco auri uncias tantas esse multando, & præsens obnoxiatio firma permaneat, cum stipulatione subnexâ. Actum illo.

Commutationes de terris.

XVII. Inter quos caritas inlibata permanserit, pars pari suo opportuna & congrua beneficia non denegabit. Ideòque, auxiliante Domino nostro, placuit, atque convenit inter illum & illum de commutandis terris eorum, ut pro communi opportunitate inter se commutare deberent. Quod ita & fecerunt. Dedit itaque ille de parte sua ad partem ipsius illius terram proprietatis suæ in pago illo, in loco qui dicitur ille. Habet in longo dextros tantos, & in lato dextros tantos. Subjungit de uno latus terra lui, de uno fronte terra illius, ex alio verò fronte terra illius infra ipsa terminatione & mensura ad integrum. E contrà ad vicem dedit ille de parte sua ad parte ipsius lui terram proprietatis suæ

in pago illo, in loco qui dicitur ille. Habet in longo dextros tantos, & in lato dextros tantos. Subjungit de uno latus terra lui, de alio latus terra illius infra ipsa terminatione & mensura ad integrum. Ita ut ab hodierno die unusquisque contra pare suo quod accepit habeat, teneat, atque possideat, vel quicquid exindè à die præsente facere voluerit, liberam & firmissimam in omnibus habeat potestatem faciendi. Si quis verò, quod nec fieri credo, si ego ipse, aut aliquis de heredibus meis, vel quislibet ulla opposita persona qui contra hanc commutationem pars contra pare suo venire conaverit, inferat pars pari suo ista tota servante, unà cum socio fisco, auri uncias tantas esse multandum, & præsentes commutationes duo uno tenore conscriptas omni tempore firmas & inviolatas permaneant.

Charta agnationis.

XVIII. Femina illa, ille. Omnibus non habetur incognitum qualiter te per voluntatem tuam servus juris mei nomine ille ad conjugium sociavit uxorem. Unde te vel procreationem tuam in servitio inclinare potueram. Sed mihi præpatuit voluntas pleniſſima ut talem epistolam donationis in te fieri & adfirmare rogarem, ut si aliquæ procreationes filiorum aut filiarum ex te natæ vel procreatæ fuerint, sub integra ingenuitate cum omni peculiare eorum valeant, Christo propitio, permanere, & quicquid laborare potuerint cessum habeant, & nulli heredum ac proheredum meorum nullum impendant servitium nec hominium vel patronatûs obsequium, nisi soli Deo, cui omnia subjecta sunt. Testamentum etiam faciendi, defensionem verò vel mundeburdem Ecclesiarum aut bonorum hominum, ubicunque eligere voluerit, licentiam habeat ad conquirendum. Si quis verò, quod nec fieri credo, si ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quislibet ulla opposita persona, qui contra hanc epistolam agnationis venire conaverit, inferat ei cui litem intulerit istâ totâ servante, unà cum socio fisco, auri uncias tantas esse multandum, & præsens agnatio omni tempore firma permaneat.

Traditoria de terra.

XIX. Veniens homo aliquis nomine ille in pago illo, in loco qui dicitur ille, ante bonos homines qui subter firmaverunt, terram illam, id est, tam mansis &c. totum & ad integrum, quàm ante hos dies homine aliquo nomine ille per venditionis titulum accepto vero pretio visus fuit vendidisse; sed ante ipsos bonos homines ad integrum, ut quicquid prædictâ venditione ei vendidit, per manus partibus ipsius lui vel herbam vel terram visus fuit tradidisse, & per suam fistucam contra ipsum illum exinde exitum fecit, ut quicquid ipse ille de ipsa terra à die præsente facere voluerit, liberam & firmissimam in omnibus habeat potestatem faciendi. Et cætera.

Traditoria de venditione.

XX. Notitia qualiter & quibus præsentibus veniens homo aliquis nomine ille Missus inlustris viri illius super fluvio illo, in loco quod dicitur ille, ad illo manso vel illa terra quam ille homo hominibus illis ante hos dies ad casa Sancti illius pagensis per chartam cessionis partibus ipsius illius per illud ostium vel anaticula de ipsa casa per herba vel terra de ipso manso, vel quicquid ad ipso manso aspicit, sicut in ipsa cessione est insertum, ad partem ipsius Ecclesiæ visus fuit tradidisse vel consignasse. Id sunt quibus præsentibus.

Notitia de servo.

XXI. Notitia qualiter & quibus præsentibus veniens homo aliquis nomine ille in pago illo, in loco qui dicitur ille, seu in mercato, vel in quocunque loco, ante bonis hominibus qui subter firmaverunt, dato suo pretio ad hominem negotiantem solidos tantos, servum suum nomine illum visus est comparasse. Et ipse negotians ipsum servum superiùs nominatum per manus partibus ipsius lui visus est tradidisse, non fraudè, sed in publico, ut quicquid exindè à die præsente facere voluerit, liberam & firmissimam in omnibus habeat potestatem faciendi. Id sunt.

Notitia de jactivis.

XXII. Notitia qualiter & quibus præsentibus veniens homo aliquis nomine ille in pago illo, in loco qui dicitur ille, in mallo publico, ante viro illo Comite vel reliquis quampluris bonis hominibus qui subter firmaverunt, repetebat ei, dum diceret eò quòd homine aliquo nomine illo ante ipsum Comitem aframitum habuisset. A quo placitum venit ipse, ille placito suo custodiebat, & nec ipse ille ad eum placitum venit, nec misso in vicem suam direxit qui ulla sonia nuntiasset, & placito suo neglexit, & jactivus exinde remansit. Id sunt quibus præsentibus fuerunt.

Securitas.

Securitas.

XXIII. Non minima ſed maxima vertitur diſcordia inter illos & illos. Venientes ante illo & illo, repetivit ipſe ille adversùs ipſius lui, eò quòd genitore ſuo aut germano ſuo illo malo ordine interfeciſſet. Interrogatum fuit ab ipſis viris ipſi lui ſi hæc causa ità acta vel perpetrata fuiſſet an non, id ipſe in præſente dicere deberet. Sed cùm ipſe ille hanc cauſam minimè potuit denegare, ſic ab ipſis viris fuit judicatum, ut illos leode, ut lex erat, deſolvere deberet. Quod ita in præſente & fecit. Et ego hanc ſecuritatem in ipſo illo fieri & adfirmare rogavi ut nullo unquam tempore de jam dicta morte nec de ipſa leode nec ego ipſe, nec ullus de heredibus meis, nec quiſlibet ullas calumnias nec repetitiones agere nec repetere non debeamus. Quod qui attentaverimus, nullum obtineat effectum, & inſuper inferamus tibi, unà cum ſocio fiſco, auri uncias tantas eſſe multando, & præſens ſecuritas omni tempore firma permaneat.

Charta denarialis ante Regem.

XXIV. Ille Rex Francorum vir inluſter. Et quia ille veniens ante nos vel procerum noſtrorum præſentiâ jactante denario ſecundùm Lege Salicâ ſervo ſuo nomen ille dimiſit ingenuo, ejus quoque abſolutionem per præſente auctoritatem firmamus. Præcipientes enim ut ſicut enim & reliqua manſuaria qui per tale titulum in præſentia Principum noſcuntur eſſe relaxati ingenuum, ita & admodùm memoratus ille per noſtro præcepto pleniùs in Dei nomen confirmatum perennis temporibus cum Dei & noſtra gratia valeat, Chriſto propitio, permanere bene ingenuus atque ſecurus.

Mandatum.

XXV. Domino magnifico fratri illi, ille. Omnibus non habetur incognitum qualiter me ſenectus adgravat & infirmitas domat, & cauſas meas minimè valeo proſequere vel admallare. Propterea precor & ſupplico caritati tuæ ut in vicem meam omnes cauſas meas, tam in pago, quàm & in palatio, vel in quibuſcunque pagis vel territoriis ubicunque mihi oportet, apud quemlibet hominem, tam ad mallandum quàm ad reſponſum dandum proſequere facias. Et quicquid exindè egeris geſſeriſve, apud me in omnibus & ex omnibus ratum & aptum atque tranſactum in omnibus definitum eſſe cognoſcas: quia amo te plus quàm me, plus te quàm heredes meos. Et ut hoc mandatum poſt te firmiùs retineas, & taliter obtineat firmitatem quaſi geſtis fuiſſet alligatum, manu propriâ ſubter decrevi adfirmare, & qui ſubſcripſerunt in præſente rogavi.

Ceſſio ad Eccleſiam.

XXVI. Dominæ ſanctæ ac reverentiſſimæ Eccleſiæ ſancti illius, quæ eſt conſtructa in pago illo, in loco qui dicitur ille, ego in Dei nomine ille, pro meis peccatis minuendis, ut in futurum Dominus veniam mihi præſtare dignetur, cedo ad luminare vel ſacrificio ad ipſa caſa Dei vel ipſo domo Dei condirgendo, ceſſumque in perpetuum eſſe volo, & de jure meo in jure & dominatione ipſius Eccleſiæ tranſcribo atque transfundo, hoc eſt, res proprietatis meæ in pago illo, in loco quod dicitur illo, in jamdicta loca, id eſt, tam manſis, domibus, ædificiis, totum & ad integrum re inexquiſitâ, ita ut ab hodierno die ipſa caſa Dei ad altare Domini proferendo, vel ad ipſo domo Dei condirgendo, ipſas res habere debeat. Et ſi mihi placuit inferendum ut nullus Pontifex aut quiſlibet Rector, ſi de ipſa caſa Dei, de ipſo luminare vel ſacrificio ipſas res abſtrahere conaverit, au in beneficium dare præſumpſerit, tunc ipſas res as ad me vel heredibus meis perveniant. Si quis verò, quod nec fieri credo, ſi ego ipſe, aut ullus de heredibus meis, vel quiſlibet oppoſita perſona, qui contra hanc ceſſionem iſtam, quam ego pleniſſimâ voluntate meâ pro amore Domini noſtri Jeſu Chriſti fieri & adfirmare rogavi, venire conaverit, inferat tibi iſta tota ſervante unà cum ſocio fiſco, auri uncias tantas eſſe multando, & præſens ceſſio omni tempore firma permaneat.

Precaria.

XXVII. Dominæ ſanctæ ac reverentiſſimæ Eccleſiæ pagenſi, his nominibus, quæ eſt conſtructa in pago illo, in loco quod dicitur ille, ego in Dei nomine ille. Omnibus non habetur incognitum qualiter res proprietatis meæ in pago illo, in loco cui vocabulum ſunt illas & illas, in jam dicta loca, id eſt, tam manſis, omnia & ex omnia per mea ceſſione ad lumen vel ſacrificium ad ipſa caſa Dei à die præſente delegavi; poſteà ad petitionem meam mihi non denegaſti, niſi ut ipſas res, quandiù advivo, mihi ad uſandum vel condirgendum præſtare deberetis. Quod ita & feciſtis, ſic taliter ut tempore vitæ meæ ipſas res habere & uſare vel condirgere

debeam, & poſt meum quoque diſceſſum cum omni re immeliorata, agentes ipſius Eccleſiæ abſque exſpectata traditione in eorum revocent dominatione vel poteſtate. Propterea talem precariam ad ipſa caſa Dei fieri & adfirmare rogavi ut ipſas res nec vendere, nec donare, nec commutare, nec per nullis modis nulliſque ingeniis de ipſa caſa Dei abſtrahere, nec minuare pontificium non habeam, nec mea poſſeſſio nullo præjudicio vobis nec ad ipſa caſa Dei agere nec generare non debeam nec ego ipſe, nec ullus de heredibus meis, nec quiſlibet oppoſita perſona. Quod ſi attentaverimus, nullum obtineat effectum, & inſuper inferamus partibus ipſius Eccleſiæ vel ſuis Rectoribus, unà cum ſocio fiſco, auri uncias tantas eſſe multando, & alias precarias per quinquennium fuerint renovatas, iſta per ſe obtineat firmitatem.

Præſtaria ad Eccleſia.

XXVIII. In Chriſto filio illo, in Dei nomine ille donum Dei Rector, qui eſt cuſtos Eccleſiæ illius, quæ eſt conſtructa in pago illo, in loco quod dicitur ille. Omnibus non habetur incognitum qualiter tu res proprietatis tuæ tam infra civitatem quàm & aforis in ipſo pago, in loco cujus vocabulum ſunt illas & illas, in jam dicta loca omnem rem tuam per tua conceſſione ad apſa caſa Dei vel ipſo domo Dei à die præſente delegaſti. Poſteà ad petitionem tuam non denegavimus, niſi ut ipſas res ad præſtitum beneficium tibi præſtare deberemus. Quod ita & fecimus, ſic taliter ut tempore vitæ tuæ ipſas res per noſtro beneficio habere vel condirgere ſive uſare debeas, & annis ſingulis in feſtivitate ſancto illo cenſo ad lumen vel ſacrificium ſolidos tantos per temetipſos ſolvere facias; & nec nos ipſe, nec nullus de ſucceſſoribus noſtris, nec quiſlibet de parte noſtra, ipſas res tempore vitæ tuæ tibi abſtrahere nec minuare non debeamus. Et ut has litteras firmiùs poſt te firmiores retineas, manu propriâ ſubter decrevimus adfirmare.

Notitia de homine forbatudo.

XXIX. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens homo aliquis, nomine ille, in pago illo, in loco quod dicitur ille, in mallo publico, ante ipſo Comite illo vel aliis bonis hominibus qui ſubter firmaverunt, poſitâ manu ſuâ ſuper ſacroſancto altario ſancto illo ſic juratus dixit: Hìc juro per hunc loco ſancto & Deo altiſſimo & virtutis Sancti illius quòd homo aliquis nomine ille, ita factus, apud arma ſua ſuper me venit, & colpus ſuper me miſit, & ſic mihi Deus directum dedit, ego ipſo de arma mea percuſſi, & talis colpus ei dedi pro quid ipſe mortuus eſt; & quod feci ſuper me feci; & ego hodie ipſo facio infra damno & forbatudo infra noctes XLII. ſicut lex eſt & noſtra conſuetudo, apud tres aloarius, & duodecim conlaudantes juraverunt, & de linguas eorum legibus dixerunt. Id ſunt qui præſen.

Indiculus regalis.

XXX. Ille Rex Francorum vir inluſter magnifico fratri illi Comiti. Cognoſcas quia iſte præſens ille ab hac miſſa petitione nobis ſuggeſſit eò quòd homo aliquis nomine ille res ſuas in veſtro miniſterio ad ſancto illo delegaſſet, & dicit quòd ille vel alii homines ipſas res contendunt malo ordine. Propterea omninò tibi rogamus ut, ſi veritas eſt, integram juſtitiam ſine ulla moratione ei facias exindè. Et ſi anteà minimè definitum non fuerit, tunc ipſos homines qui hoc contendunt malo ordine, per fidejuſſores poſitos, ſuper noctes tantas poſtquàm has litteras recipies, ante nos facias advenire. Taliter agas, ſi gratiam noſtram velis habere.

Item alius Indiculus.

XXXI. Ille Rex Francorum vir inluſter illo Comite, ſeu junioribus atque ſucceſſoribus veſtris, ſeu Miſſis noſtris diſcurrentibus. Cognoſcatis quia in noſtra eleemoſyna taliter iſto preſente illo, dum & ipſe ſenus eſſe videtur, taliter ei conceſſimus, ut de omnes hoſtes vel omnibus bannis ſeu & arribannus ſit conſervatus, ut neque vos neque juniores atque ſucceſſores veſtri ipſo pro hoc inquietare nec diſmanuare non præſumatis, nec facere dimittatis; ſed liceat ei cum Dei & noſtra gratia quieto ordine ad propria vivere vel ſedere. Et ut certiùs credatis, manu noſtrâ ſubter adfirmavimus, & anulo noſtro ſigillavimus.

Notitia de colonitio.

XXXII. Notitia qualiter vel quibus præſentibus veniens homo aliquis nomine illo in pago illo, in mallo publico, ante viro illo Comite vel reliquis quampluris bonis hominibus qui ſubter firmaverunt, homine aliquo nomine illo ibidem interpellabat, repetebat ei eò quòd genitor ſuus aut genetrix ſua illa coloni ſui fuiſſent, & ipſe ille ſuus colonus eſſe debebat, & malo ordine de ipſo colonatico ſe abſtrahebat & neglegens erat. Interrogatum

fuit ab ipsis viris ipsius, si ipse ille colonus ipsius lui esse debebat, an non, in præsente ei dicere deberet. Et ipse ille nullatenùs potuit dicere, nec adponere, nec nullam ratione tradere per quid ipse de ipso colonatico se abstrahere potuisset; & in præsente pro colono ipsius lue se recredidit vel recognovit. Sic ab ipsis viris fuit judicatum, ut ipse ille ipso illo pro colono habere debeat. Et sic jam dictus Comes ipso illo per manus partibus lue visus est reddidisse. His præsentibus.

Notitia sacramentalis.

XXXIII. Notitia qualiter & quibus præsentibus veniens homo aliquis nomine ille in pago illo, in basilica sancto illo, ubi plurima sacramenta percurrere videntur, ante viro magnifico illo vel reliquis quampluris bonis hominibus qui subter firmaverunt, positâ manu suâ super sacrosancto altario sancto illo, sic juratus dixit: Hìc juro per hunc loco sancto & Deo altissimo & virtutis sancto illo, unde me ille homo in mallo publico mallabat, quòd ego terra sua aut ad conjuge sua illa, in pago illo, in loco quod dicitur ille, de eorum potestate per fortia nunquam propriſi aut pervasi, sed de ista parte triginta & uno anno ferè ampliùs..... semper exindè fui vestitus, & post me divisi, & per legem & justitiam plus obtineat me adhabere quàm ipsius lue aut conjuge suâ reddere, & ad quod mihi judicatum fuit in nullo non redebeo, nisi isto & unico sacramento, per hunc loco sancto & Deo altissimo & virtutis sancto illo. Insequenter verò post ipso tres aloarii & duodecim conlaudantes juraverunt, & de linguas eorum legibus dixerunt. Id sunt. Et reliqua.

Notitia de herbas maleficas.

XXXIV. Notitia qualiter vel quibus præsentibus veniens femina aliqua nomine illa in pago illo, in mallo publico, in basilica sancto illo, ante illos & illos & alios quamplures bonis hominibus qui subter firmaverunt, positâ manu suâ super sacrosancto altare sancto illo, sic jurata dixit: Hìc juro per hunc loco sancto & Deo altissimo & virtutis sancto illo, unde me ille ante viro magnifico illo vel aliis bonis hominibus mallavit, quòd ego herbas maleficas temporassem, vel bibere ei dedissem, per quid ipse infirmasset aut vitam suam perdere debuisset, ego herbas maleficas nec potiones malas nunquam temporavi, nec bibere dedi, per quid ipse infirmus vel insanus fuisset, aut vitam suam perdere debuisset, & aliud de ista causa in nullum non redebeo nisi isto unico & idoneo sacramento per hunc loco sancto & Deo altissimo & virtutis sancto illo. Insequenter verò post ipsam tantæ juraverunt, & de linguas eorum legibus dixerunt. Id sunt.

Cessio.

XXXV. Dulcissimo atque in omnibus amantissimo filio meo illo ille. Ammonuit mihi amor & dulcitudo tua, & ex alia parte tu cotidie mihi non cessas deservire, & in bono impendas effectum. Propterea mihi præpatuit plenissima voluntas ut aliquid de heredibus propriis meis extra consortium germanus tuus tibi concedere deberem. Quod ita & feci. Propterea cedo tibi post meum quoquè discessum de hac luce, à die præsente, cessumque in perpetuum esse volo, & de jure meo in jure & dominatione tua transcribo atque transfundo, hoc est, servo juris mei nomine illo, vel aliam rem, terris, vel quacunque domum, ita ut ab hodiernum diem habeas, teneas, atque possideas, vel quicquid à die præsente facere volueris, liberam & firmissimam in omnibus habeas potestatem faciendi. Si ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quislibet ulla opposita persona, qui contra hanc cessionem ista venire conaverit, inferat tibi unà cum socio fisco auri uncias tantas esse multando, & præsens cessio omni tempore firma permaneat, stipulatione subnixâ. Actum illo.

Evacuatoria.

XXXVI. Fratri illo ille. Omnibus non habetur incognitum quia ego ad petitionem tuam solidos tantos ad præstitum beneficium in manu tua tibi præstiti, & tu pro hoc talem epistulam cautionis in me adfirmasti ut usque annos tantos in unaquaque hebdomada dies tantos opera mea facere deberes, quod ita & fecisti, (* ad placito ipso debito meo mihi reddere deberes, quod ita & fecisti) & ego ipsam cautionem minimè invenire possum. Propterea talem epistolam evacuaturiam in te fieri & adfirmare rogavi, ut si ipsa cautio ullo unquam tempore inventa aut reperta fuerit, nullum obtineat effectum, evacuaturia inanis permaneat, & nec ego ipse, nec ullus de heredibus meis, vel quislibet de parte mea ipso debito superiùs nominato neque in ipsa cautione, nec per nullis modis nullo unquam tempore tibi ex hoc nullas calumnias nec repetitiones agere nec repetere non debeamus. Quod si at-

*Hæc addita sunt in margine in codice Ms.

rentaverimus, ista tota servante, unà cum socio fisco, auri unicias tantas esse multando, & præsens evacuatoria omni tempore firma permaneat.

Libellum dotis.

Vide Jurct. in Notis ad Symmach. pag. 116.

XXXVII. Dum omnipotens Deus concessit jugale consortium & tale permissum dedit ei in omnibus ut unusquisque cum vira sua nubat * juxta consuetudinem anteriorum Christianorum, & item legimus quòd ipse Dominus noster cum discipulis suis ad nuptias invitatus fuisset, & cui Deus conjungit, homo non separet; quod bonum, felix, faustumque sit. Et reliqua. Donat itaque ille honestæ puellæ sponsæ suæ, nomine illa, quam, si Christo placuerit, in conjugium sociare uxorem cupio, donatumque in perpetuum esse volo, & de jure meo in jure & dominatione ipsius puellæ transcribo atque transfundo, hoc est, res proprietatis meæ in pago illo, in loco quod dicitur ille, tam mansis, domibus, ædificiis, totum & ad integrum re inexquisita, seu mancipias tantas his nominibus ille & ille, seu caballos tantos, boves tantos, vaccas cum vitulos tantos, oves capita tanta, sodis capita tanta, lectarios condignos ad lectos tantas, fabricaturias verò, auro, argento in solidos tantos, ... ostensolia verò tam æreis quàm ferreis, seu & lineis, quicquid in domo rationabiliter contenit. Omnia superiùs nominata, cùm dies felicissimus nuptialis advenerit, dulcissima sponsa mea illa, à die præsente habeas, teneas, atque possideas, vel quicquid exindè à die præsente facere volueris, liberam & firmissimam in omnibus habeas potestatem faciendi. Si quis verò, quod nec fieri credo, si ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quislibet ulla opposita persona, quia contra hunc libellum dotis venire conaverit, inferat tibi, unà cum socio fisco, auri uncias tantas esse multando, & præsens libellus dotis firmus permaneat.

* Uxore suâ.

Indiculus regalis.

XXXVIII. Ille Rex Francorum vir inluster. Cùm nos in Dei nomine palatio nostro ad universorum causas audiendas vel recta judicia terminanda unà cum Proceribus nostris resideremus, ibique veniens homo aliquis nomine ille suggessit eò quòd apud nostro signaculo homine aliquo nomine illo mannito habuisset ut super noctes tantas ante nos debuisset venire in rationes, pro eo quòd dixit quòd res suas post se malo ordine tenebat injustè. Ad quod placitum veniens ipse ille per triduo seu ampliùs placitum suum custodivit; & nec ipse ille ad eum placitum venit, nec missum in vicem suam non direxit qui ulla sonia nuntiasset. Proindè nos taliter unà cum fidelibus nostris vel Comite palatii nostri illo visi fuimus judicasse ut dum ipse ille per triduo seu ampliùs placitum suum legitimè custodivit, & nec ipse ille ad eum placitum venit, nec missum in vice sua direxit qui ulla sonia nuntiasset, & placitum suum neglexit, & jectivus exindè remansit, propterea jubemus ut quicquid lex loci vestri de tale causa debuerit, vobis distringentibus ipse ille partibus ipsius lue hominis componat atque emendare studeat.

Æqualentia vel pactum.

XXXIX. Auxiliante Domino nostro Jesu Christo, placuit atque convenit inter illo & germano suo illo de alode qui fuit genetore ill. Ut inter se æqualentia dividere vel exæquare deberent. Quod ita & fecerunt. Accepit igitur ille de parte sua manso in pago illo, in loco qui dicitur illo, cum omni desuper posito, seu vineis, olicis, campis, totum & ad integrum re inexquisitâ. E contrà ad vicem accepit ille de parte sua manso in pago illo, in loco qui dicitur illo, ubi accola commanet, id est, tam mansis, vineis, olicis, totum & ad integrum re inexquisitâ, etiam aurum, argentum, drapalia, æramen, peculium, præsidium utriusque sexûs, mobile & immobile, inter se æqualentia visi fuerunt dividissent, & pars contra pare suo invicem tradiderunt, & per eorum fistucam pars contra pare suo se exindè exitum fecerunt; ita ut ab hodierno die unusquisque quod accepit habeat, teneat, atque possideat, vel quicquid exindè facere voluerit, liberam & firmissimam in omnibus habeat potestatem faciendi. Si quis verò, quod nec fieri credo, si ego ipse, aut aliquis de heredibus nostris, vel quislibet opposita persona, qui contra hanc epistolam loco pactionis venire conaverit, inferat pars pare suo cui litem intulerit ista tota servante unà cum socio fisco auri uncias tantas esse multando, & præsens epistola pactionis omni tempore firma permaneat.

Donatio ad casam Dei.

XL. Domino verè sancto ac reverentissimo Monasterio illo quod est constructum in honore sanctæ Mariæ semper virginis genetricis Dei & Domini nostri Jesu Christi, vel cæterorum dominorum suo-

rum, quorum Reliquiæ ibi conditæ ſunt, & inluſter Deo ſacrata illa Abbatiſſa unà cum norma plurimarum ancillarum Dei ad laudem Chriſti canendum cuſtrix præeſſe videtur, ego in Dei nomine femina aliqua nomine illa dono ad præfato Monaſterio à die præſente, donatumque in perpetuum eſſe volo, & de jure meo in jure & dominatione ipſius Monaſterii vel ſuis Rectoribus trado atque transfundo ad poſſidendum, pro eo quòd in ipſo Monaſterio ſub religione & ſancta converſatione habitare debeam, hoc eſt, res meas in pago illo, in loco nuncupante cujus vocabulum eſt illo & illo, in grafia illa, ſuper fluvium illum, quantumcunque à die præſente in jamdicta loca viſa ſum tenere vel poſſidere, quod manente conjugio apud jugale meo illo viſa ſum conquiſiſſe, vel in mea portione recepi, vel quantumcunque de filio meo nomen illo de luctuoſa hereditate mihi obvenit, ſicut dixi, quantumcunque in hæc loca à die præſente mea eſt poſſeſſio vel dominatio, totum & ad integrum ad ipſo Monaſterio à die præſente de jure meo in jure ipſius Monaſterii & ſuiſque Rectoribus trado atque transfundo ad poſſidendum, hoc eſt, tam terris, manſis, unà cum ſuperpoſitis, domibus, ædificiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, cultis & incultis, adjacentiiſque omnibus, aquis, aquarumve decurſibus, unà cum mancipia tanta his nominibus illa, ſicut dixi, inexquiſitâ portione meâ ad integrum publicè trado atque transfundo ad poſſidendum; ut quicquid ab hac die ipſa Abbatiſſa vel Rectores ipſius Monaſteriæ ad profectum ipſius exindè facere voluerint, liberam & firmiſſimam in omnibus habeant poteſtatem faciendi. Si quis verò, quod.

Precaria ad caſa Dei.

XLI. Domini viri ſancti atque oſtenſione crucis patibulum mirabilis remuneratione fulgente baſilicæ, quæ in honore ſancta Maria & ſancti Petri & ſancti Pauli princeps Apoſtolorum, Gaico Monaſterio conſtructo in pago Waſtinenſe, & inluſtri Abbatiſſâ illâ inibi conſtris præeſſe videtur, unà cum norma plurima ancillarum Dei ibidem conſiſtentium, ego illa femina. Dum non habetur incognitum, ſed à pluris eſt manifeſtum, quòd ego res proprietatis meæ in loco qui dicitur illo per epiſtolam donationis ad ipſo Monaſterio veſtro delegavi, propterea expetivi à vobis, & petitione meâ non denegaſti, ut ipſas res, quandiù advivo, ſub uſo beneficio veſtro tenere & uſare debeam, & aliubi ipſas res alienare pontificium non habeam, & poſt meum quoque diſceſſum, cum re immeliorata ad ipſo Monaſterio abſque ulla exſpectata traditione vos vel Rectores ipſius Monaſterii in eorum faciant revocare poteſtatem & dominationem, & vos reverentia diſcorditis ut inpoſtmodùm mea poſſeſſio aliqua præjudicio ex hoc generare non debeant. Propterea hanc precariam in vos vel in ipſo Monaſterio veſtro emittendo decrevi, ut neque ego, neque ullus de heredibus meis, quamvis per longinqua ſpatia ipſas res ad uſandum habeo, agere nec repetere non debeamus. Quod qui fecerit, inferat vobis vel partibus ipſius Monaſterii ſuiſque Rectoribus auri libra una, argento pondo duo, & præſens precaria firma permaneat, & ut alias precarias de quinquennium in quinquennium renovantur, iſta verò non ſit neceſſe renovandi, ſed per ſemetipſam omnique tempore obtineat firmitatem, cum ſtipulatione ſubnixâ. Actum illo.

Præſtaria.

XLII. Dulciſſima femina illa, ego illa Abbatiſſa. Dum non eſt incognitum qualiter tu ante hos dies rem proprietatis tuæ in pago illo, in loco qui dicitur ille, ad Monaſterio ſanctæ Mariæ adfirmaſti, unde precaria nobis vel ab ipſo Monaſterio adpetiſti, propterea has litteras in te adfirmavimus, ut dum advivis, uſualiter ipſam rem tenere & dominare debeas, & aliubi ipſas alienare pontificium non habeas. Et ſi hoc conaveris facere, ipſam rem à die præſente perdas. Et ut has litteras vires firmiores obtineas, manu noſtrâ ſubter adfirmavimus, cum ſtipulatione ſubnixa. Actum illo.

Tradituria de terra

XLIII. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens homo aliquis Advocatus ſancto illo de Monaſterio illo ad res illas, in pago illo, in loco cujus vocabulum eſt ille, quas ante hos dies femina aliqua nomine illa per ſuo inſtrumento ad ipſo Monaſterio viſa fuit delegaſſe cum omni integritate, ſicut in ipſa donatione conſtat; quod portio ſua eſt ad integrum à die præſente Miſſus ipſius feminæ ille ipſius Miſſo Monaſterii nomine illo per ipſo oſtio de ipſa caſa per... herbam & ceſpitem, ſicut lex eſt, ipſius Miſſo ad partem ſancto illo vel ipſo.... viſus eſt tradidiſſe, & per ſua ſiſtuca ipſo Miſſo vel ipſa femina

de ipſas res ſe exitas ex omnibus eſſe dixit. Id ſunt.

Emunitas Sanctorum.

XLIV. Ille Rex Francorum vir inluſter. Quotienſcunque petitiones Sacerdotum aut ancillarum Dei ad effectum perducimus, regiam conſuetudinem exercemus, & nobis ad mercedem vel ad ſtabilitatem regni noſtri in Dei nomine pertinere confidimus. Ideòque Dominis viris ſanctis ac venerabilibus apoſtolicis in Chriſto patribus omnibus Epiſcopis, vel omnibus Abbatibus, ſeu inluſtribus atque magnificis viris Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, ſeu omnes Vaſſos noſtros, vel omnes Miſſos noſtros diſcurrentes. Cognoſcatis quòd inluſtris Abbatiſſa illa de Monaſterio illo, in pago illo, in loco qui dicitur ille, in honore Sancti illius conſtructo, unà cum Monichas vel Dei ancillas ad laudem Chriſti canendum ſub religionis norma converſari videntur, clementia regni noſtri ſuggeſtionem intulit eò quòd glorioſus Domnus & Genitor noſter ille quondam Rex per ſua præceptione ſuâ manu roborata talem immunitatem ad ipſa caſa Dei, Sancto illo, vel ſeu Monaſterio illo, vel ipſa Abbatiſſa habuiſſet conceſſum atque indultum ut nullus Epiſcopus aut Archidiaconus loci illius niſi orationem aut prædicationem lucranda gratia, ut nullus Judex publicus quiſlibet judiciariâ poteſtate accinctus in..... villis ipſius Monaſterii nullum debuiſſet habere introitum, nec cauſas audiendas, nec freda exigenda, nec fidejuſſores tollendos, nec manſiones aut paratas requirendas, nec nullas retributiones exactandas, & quod fiſcus noſter exindè exigere poterit, nullatenùs exactetur nec requiratur. Unde & confirmationes anteriorum Regum parentumque noſtrorum nobis in præſente protulit relegendas, & petiit celſitudine noſtrâ ut circa ipſo Monaſterio noſtra hoc deberet auctoritas generaliter confirmare. Cui nos hunc beneficium gratante animo pro mercedis noſtræ augmentum non ſolùm confirmaſſe, ſed etiam in novo ſub immunitatis nomine conceſſiſſe. Denuò per hunc Præceptum ſpecialiùs decernimus ordinando, atque omninò jubemus, quod in perpetuum abſque ullis obſtaculis & refragationibus volumus eſſe manſurum cognoſcite, præcipientes ut ſicut conſtat in ſupradictis titulis ſcriptum eſſe ut illud Monaſterium maneat abſque ullum introitum Epiſcopi aut Archidiaconi, niſi orationem aut prædicationem lucrando, ut nullus Judex publicus in curtes vel villas ipſius Monaſteriæ nullum debeat habere introitum, nec cauſas audiendas, nec freda exigenda, nec fidejuſſores tollendos, nec manſiones aut paratas requirendas, nec nullas retributiones exactandas, & quod fiſcus noſter exindè exigere poterit, nullatenùs exactetur nec requiratur, niſi, ut diximus, pro mercedis noſtræ augmentum, ſicut ab anteceſſores Reges parentes noſtros ſeu & Domno & glorioſo genitore noſtro illo quondam Rege moderno tempore fuit conceſſum atque indultum, ita per noſtris oraculis pleniùs confirmamus, quod in perpetuum volumus eſſe manſurum. Et ut hæc præceptio firmior habeatur & per tempora meliùs conſervetur, manu noſtrâ ſignaculis ſubter ea decrevimus roborare, & de anolo noſtro ſubter ſegelavimus.

Indiculum regale.

XLV. Karolus, gratiâ Dei Rex Francorum, tam præſentibus quàm & futuris Domnis ſanctis & Apoſtolicis, ac venerabilibus in Chriſto Patribus, Ducibus, Comitibus, Domeſticis, Vicariis, Centenariis, vel omnis Agentes noſtros, & juniores ac ſucceſſoreſque noſtros, vel omnes amicos noſtros, ſeu & omnes Miſſos noſtros diſcurrentes. Cognoſcat magnitudo ſeu almitas veſtra quòd nos partibus noſtris bene habemus compertum quòd dominus taliter illius fidele noſtro illo illa merito ſuo compellente conceſſimus, ubicunque infrà regno Deo propitio noſtro homines ſui ad negotium exigendum advenerint, nullus quiſlibet de judiciaria poteſtate veſtra nec Miſſus noſter nulla telonea, nec nullas venditas, nec rodaticus, nec foraticus, nec pontaticus, &, ſicut dixi, nullus quiſlibet teloneo nec venditas ejus in nullo exactare non præſumatis; niſi, ut diximus, in quaſcunque portus civitatis ſeu mercada nullo contradicente ſuos vin. vel ſuus commercius quiſlibet negotium abſque ullo contradicente poteſtatem habeat vendendi, quia nos taliter ei habemus conceſſum. In reliquo verò de parte noſtra vel veſtra ex noſtra indulgentia viſi fuimus conceſſiſſe atque indulſiſſe, ſeu & in omnibus confirmaſſe. Et ut hæc præceptio noſtra firmior appareatur & per tempora conſervetur, manu noſtrâ propriâ ſubter eam decrevimus adfirmare.

Relatum quod dicitur apennis.

XLVI. Mos nobilium Romanorum

adſuevit, & ratio jure depoſcit, ut ſi cujuſcunque domus igne cremetur, is per ſeriem ſcripturarum chartulam relationis, quod dicitur apennis, recipiat. Quamobrem cùm quadam die inluſter ille Comes ad multorum cauſas audiendum vel recta judicia terminandum unà cum pluribus perſonis reſideret; ibique veniens homo aliquis nomine ille ſuggerit intulit eò quòd ante hos dies, caſu faciente, caſa ſua cum omni mobili, vel intro domo compendia, ſeu & ſtrumenta chartarum ibidem igne cremaſſent. Et quia ille judex vel vicini pagenſes ipſius ad præſens venientes ita dixerunt vel teſtimoniaverunt quòd ad hoc videndum acceſſerant, ſic verò & actum aderat, ſic ſupradictus ille Comes vel reliquis francis perſonis juxta præſorium retròque præcedentium chartola relationis, quæ dicitur apennis, ei dare decreverunt, ut quicquid ex acceſſione parentum aut ex contractu habebat, tam per venditiones, donationes, ceſſiones, judicia, obnoxiationes, cautiones, commutationes, ſeu quod per cæteris ſcripturis ad eum pervenit, dominum vel poteſtate inceps perveniatur in ſuo jure abſque refragationis vel modolationis in ſuo permaneant, vicinarum manu propriâ ſubter roboravimus & poſt noſtro roborare decrevimus.

Hereditoria.

XLVII. Dulciſſima filia mea illa, ille. Dum non eſt incognitum, ſed per populum devulgatum & patefactum, quòd ego in ancilla mea nomine illa tibi generavi, & poſteà ante Domno illo Rege jactante denario ſecundùm Legem Salicam te ingenuam dimiſi, & tu minimè in hereditate mea ſuccedere potebas, propterea ego hanc chartulam hereditoriam in te fieri & adfirmare rogavi ut ſi tibi Dominus juſſerit quòd mihi in hunc ſeculum ſupreſtis apparueris, de omnes res meas, tam ex alode parentum meorum quàm & ex meum contractum mei obvenit, in hereditate ſuccedas, tam terris, manſis, domibus, ædificiis, mancipiis, litis, libertis, accolabus, merito accolanarum, vineis, olicis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, in quibuſcunque pagis, aut territoriis, ſeu agris vel omnibus locis ubi habere videor, etiam peculium, præſidium utriuſque generis & ſexûs, aurum, argentum, drapalia, mobile & immobile, quicquid dici aut nominari poteſt, quantumcunque moriens de meum dereliquero, i.i omnes res meas in hereditate apud germanos tuos filios meos ſuccedas, & æqualentia inter vos exindè dividere vel exæquare faciatis; & quod ad parte tua exindè recipis, quicquid exindè facere volueris, liberam & firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem faciendi. Si quis verò, quod nec fieri credo, ſi ego ipſe, aut aliqui de heredibus meis, vel quibet oppoſita perſona, qui contra hanc chartolam heredetoriam iſtam, quam ego pleniſſimâ voluntate meâ fieri & adfirmare rogavi, venire conaverit, tibi unà cum ſocio fiſco auri uncias tantas eſſe multando, & præſens hereditoria omni rempore firma permaneat, ſtipulatione ſubnixâ. Actum illo.

Redemptionale.

XLVIII. Dilectiſſimo mihi bene merito illo, ille. Omnibus non habetur incognitum, ſed patefactum, quòd tu quotidie in bonis partibus fideliter mihi deſervire non ceſſas, & pro reſpectu ſervitii tui, & pro fidelitate tua, quam circa partibus meis impendere non deſiſtis, mihi præpatuit pleniſſima & integra voluntas, propter nomen Domini, ut de ſervitio meo temetipſum vel omne peculiare tuum redimere deberes. Quod ita & feciſti; & dediſti mihi pro hoc quod mihi bene complacuit, tam in argento quàm in amicto, valentes ſolidos tantos. Propterea hanc chartulam redemptionalem in te fieri & adfirmare rogavi, ut taliter ſias ingenuus tanquam ſi ab ingenuis parentibus fuiſſes procreatus vel natus, cum omni peculiare tuo; & nec mihi, nec ulli heredum meorum nullum impendas ſervitium, nec hominium, nec libertaticum, nec nullum obſequium, nec patronaticum; ſed eam pergas partem quam volueris, liberamque & firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem; & neque ſervitio, nec..... onio nec libertatico, nec patrocinium, nec nullum obſequium, nec ego ipſe, nec ullus de heredibus meis, nec quiſlibet oppoſita perſona, tibi exindè nullas calumnias, nec fatigationes, nec repetitiones agere, nec generare, nec repetere non debeamus. Quod qui tentaverit, & à me vel heredibus meis defenſatum non fuerit, inferamus tibi unà cum ſocio fiſco auri uncias tantas eſſe multando, & præſens redemptionale omni tempore firma permaneat, ſtipulatione ſubnixâ. Actum illo.

Heredetoria.

XLIX. Dulciſſima atque in omnibus

amantiſſima filia mea illa. Ego enim vir magnificus ille. Omnibus non habetur incognitum quòd, ſicut Lex Salica continet, de res meas, quod mihi ex alode parentum meorum obvenit, apud germanos tuos filios meos minimè in hereditate ſuccedere potebas. Propterea mihi præpatuit pleniſſima & integra voluntas ut hanc epiſtolam heredetoriam in te fieri & adfirmare rogavi, ut ſi mihi in hoc ſeculo ſubpreſtis apparueris, in omnes res meas, tam ex alode parentum meorum quàm ex meo contractu mihi obvenit, in pago illo, in loco qui dicítur ille, & in quibuſcunque pagis aut territoriis, ubicunque habere videor, tam manſis, domibus, ædificiis, vineis, olicis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, quicquid dici aut nominari poteſt, quantumcunque de meo proprio moriens dereliquero, in omnes res meas in hereditate apud germanos tuos filios meos ſuccedas, & æqualentia inter vos exindè dividere vel exæquare faciatis. Et quod ad partem tuam exindè recipis, quicquid exindè facere volueris, liberam & firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem faciendi. Si quis verò, quod nec fieri credo.

Cautio de vinea.

L. Domino fratri illo ille. Ad petitione mea mihi non denegaſti, niſi ut in ſumma neceſſitate mea argento vel amicto valentes ſolidos tantos in manu mea ad præſtitum beneficium mihi præſtitiſti. Propterea oppignore tibi vineam proprietatis meæ in pago illo, in loco qui dicitur illo aripennos tantos. Subjungit de ambobus lateribus & ambobus frontibus terra lui, infra ipſa terminatione & menſura ad integrum, & uſque annos tantos fructum quem ibidem Deus dederit, ad parte tua elidiatum habere debeas, & per temetipſum ipſa mea condirgere facias; & quomodo ipſo fructus tantos annos tranſactos habueris, & debito tuo tibi reddidero, cautionem meam per manibus recipiam, ſtipulatione ſubnixâ. Actum illo.

Securitas.

LI. Non minima, ſed maxima vertitur diſcordia inter illo & illo. Venientes in loco illo ante bonis hominibus, repetebat ipſe ille in cauſa ſua, vel in conjuge ſua illa, adversùs ipſius lue, dum diceret eò quod ipſa genua ſua impinxerit, & ſuper filia eorum nomine illa ceſſiſſet, & ipſam ibidem occiſit; ſed ipſa illa hanc cauſam minimè potuit denegare. Exinde taliter ad ipſos bonis hominibus fuit judicatum ut illam leudem, ut lex erat, ipſius luo ſolvere deberet. Quod ita in præſente fecit, & ſervo ſuo nomine illo vel alia rauba ſua ipſa illa pro illa leude ipſius lue vel conjuge ſua illa, in quod eis bene complacuit, dedit. Propterea jam dictus ille & conjux ſua illa hanc ſecuritatem in ipſa illa vel..... go ſuo fieri & adfirmare rogaverunt, ut nullo unquam tempore de jam dicta cauſa, nec de illa morte, nec de ipſa leude, nullas calumnias, nec repetitiones, nec fatigationes nec nos, nec ullus de heredibus noſtris, nec quiſlibet oppoſita perſona agere, nec generare, nec repetere non debeamus. Quod qui attentaverit, & à nobis vel heredibus noſtris defenſatum non fuerit, inferamus tibi unà cum ſocio fiſco auri uncias tantas, argento pondo tanto eſſe multando, & præſens ſecuritas omni tempore firma permaneat, ſtipulatione ſubnixâ. Actum illo.

Donatio ad filios.

LII. Geſta lex & conſuetudo expoſcit ut quæcunque perſona naturales filios habuerit, & alios plures non habuerit, ſi eos in ſua voluerit inſtituere hereditate, qualiter in ſuum potiùs arbitrium ad faciendi de id pater hoc quod in eos voluerit, liberam habeat poteſtatem. Ideòque ego ille, dum non eſt incognitum quòd femina aliqua nomen illa bene ingenua ad conjugium mihi ſociavi uxore, ſed qualis cauſas vel tempora me oppreſſerunt ut chartolam libelli dotis ad eam, ſicut lex declarat, minimè exceſſit facere, unde ipſi filii mei, ſecundùm legem, naturales appellantur, & filios in ea generavi, quibus baptiſmo nomen impoſuimus illos & illos, propterea volo ut prædicti filii mei in omni corpore facultatis meæ in pago illo, in loca denominantes illos & illos, in legitimam ſucceſſionem debeatis addere appatuere, hoc eſt, tam terris, manſis, unà cum ſuperpoſitis domibus, ædificiis, utriuſque generis ſexûs peculiis, mancipiis ibidem commanentibus, tam ibidem quàm & aliundè tranſlatis, ſicut dixi, quod noſtra eſt poſſeſſio, & quod de ſucceſſione parentum nobis obvenit, tam de alode, quàm de comparato, vel de qualibet adtractu ad nos noſcitur perveniſſe, & quicquid à die præſente noſtra eſt poſſeſſio vel dominatio, cum omni jure & merito & omni re inexquiſita quandoquidem moriens dereliquero, in veſtra debeatis revocare poteſtate & dominatione, & faciatis exindè

jure

jure proprietario quod volueritis, & nullus vobis de omni hereditate mea repudiare non debeat, nec facere possit, stipulatione subnixâ.

Mandatum.

LIII. Dulcissimo amico meo illo, ego ille. Rogo atque injungo caritate tuâ ut hias ad vicem meam ad civitate illa, ad illo defensore & illo professore, vel curiâ publicâ ipsius civitatis, & hanc epistolam, quâ ego filios meos illos in totius hereditatis meæ legitima successione instituere & legitimos filios meos, sicut in ipsius epistolæ textu continetur, conscribere volui, ea gestis municipalibus, ut mos & lex est, juxtà morem & consuetudinem alligare atque firmare facias, ad prosecutionem celebratam. Quod tibi rogo mihi rescribere pigrum non graveris, stipulatione.

Herediturio de hereditate.

LIV. In nomine Domini. Anno illo Domni nostri illius Regis, mense illo, gesta habita apud laudabile viro illo defensore & illo professore vel curiâ publicâ ipsius civitatis, ille ait. Quæso vobis, optime defensor, ut mihi codices publicos patere jubeatis, quia habeo quædam prosequere quæ gestorum allegatione cupio roborari. Memorati defensor & ordo curiæ dixerunt: Patent tibi codices publici, prosequere quæ optas. Ille dixit: Amicus meus ille mihi injunxit per suum mandatum solemniter roboratum ad laudabilitatem vestram accedere debere, & hanc epistolam, quam ipse, sicut textus declarat, in prædictos filios suos illos conscripsit, pro eo quòd in bene ingenua femina illa ipsos generavit, & tamen chartolam libelli dotis ei secundùm legem non adfirmavit, propterea jam dicti filii secundùm legem naturales appellantur, ita antedictus pater eorum ei complacuit ut ipsos secundùm legem Romanam in ipsa civitate ante curiam publicam debeat in legitima totius hereditatis suæ instituere hereditate, ita & fecit, dum improlis, nec legitimos infantes non habuerit, ipsos in legitima hereditate pro legitimis filiis in omnes causas recepit; ut prædicta epistola juxta morem & consuetudinem gestis municipalibus alligari atque firmari debeat. Suprascriptus defensor unà cum suis curialibus vel subscriptionibus instituerunt vel inobodierunt sub signaculis. Et hæc gesta quomodo est conscripta, manu eorum roborata, ei visi fuimus tradidisse, stipulatione subnixâ. Actum.

Epistola.

LV. Magnifico amico meo illo, ego ille. Cognoscas juxta injunctionem tuam, ut per tuum mandatum mihi rogasti, ad illa civitate ad illo defensore vel curiâ publicâ ipsius civitatis me accessisse, & hanc chartolam, quâ infantes tuos, quod naturales sunt, in legitima hereditate secundùm legem instituisti, sicut in ipsa chartola tam de rebus quàm & de ipsa munera ad ipsius infantes continetur, gestis municipalibus juxta morem & consuetudinem allegasse atque firmasse cognoscas, & de persecutione celebrata, quod mihi rogasti, rescribere vel prosequere mihi pigrum non fuit, stipulatione subnixâ.

Gesta manumissionis.

LVI. Quod secundùm legem Romanam actum est nullatenùs revocetur. Itaquè sub die illo, anno illo regni Domni nostri illius Regis, Indictione illâ, vir venerabilis ille Diaconus testatur eis quia stabili sub scripturis manumittere in Ecclesia illa vindictaque liberare famulo illo suo nomen illo bene sibi merito secundùm constitutionem bonæ memoriæ Constantini legis, quâ fixum est ut omnes qui sub oculis Episcoporum, Presbyterorum, seu Diaconorum in Ecclesia manumittuntur, ad civitatem pertineat, & ab Ecclesia defensetur, & vult eum juxta consuetudinem, cujus commemoratio * subpravida est, ad civitatem pertinere Romanam, eâ tamen conditione ut eat ubique, quam voluerit partem pergat, tanquàm si ab ingenuis parentibus fuisset natus vel procreatus, & nulli heredum ac proheredum meorum minimè quicquam debeat servitutis, nec libertinitatis gratiam, nec patronatûs obsequium, sed, sicut dixi, sub integra & legitima ingenuitate debeat permanere ingenuus atque securus, & semper ad civitatem debeat pertinere Romanam, testamentum etiam faciendi liberam in omnibus habeat potestatem. Si quis verò.

* *Lindenbrog. suprædicta.*

Traditoria.

LVII. Notitia traditionalis, qualiter vel quibus præsentibus venit homo aliquis nomine ille ad illo manso, quem ante hos dies per chartolam venditionis ad filium suum adfirmavit, per..... visus fuit tradidisse vel consignasse, & exitum inde fecisse. His præsentibus.

Obnoxiatio.

LVIII. Domino meo semper, ego enim ille. Dum non est incognitum quali-

ter instigante parte adversâ mihi contigit quòd ego caballo ad homine aliquo nomine illo in texaga subduxi, unde & de furto victus apparui, & vitæ periculum exinde incurrere potueram, & ego non habeo unde ipsum facinus vel ipsum furtum emendare vel satisfacere debeam, propterea expetivi à vobis, & habuit pietas & dignatio vestra. Et reliqua.

FORMULÆ SIRMONDICÆ,

SIVE

FORMULÆ VETERES

SECUNDUM Legem Romanam, primò editæ ex codice clarissimi viri Jacobi Sirmondi.

INCIPIUNT CAPITULA.

1. *Donatio Ecclesiæ.*
2. *Mandatum.*
3. *Gesta.*
4. *Cessio.*
5. *Venditio.*
6. *Obligatio.*
7. *Precaria.*
8. *Item venditio.*
9. *Venditio de servo.*
10. *Venditio de semetipso, qualiter homo liber venundetur.*
11. *Epistola collectionis.*
12. *Ingenuitas.*
13. *Cautio.*
14. *Donatio in sponsa facta.*
15. *Traditio.*
16. *Charta in puellam facta ab eo qui ipsam invitam traxerit.*
17. *Donatio inter virum & uxorem, tamen gestis sit alligata.*
18. *Item alio modo.*
19. *Libellum repudii.*
20. *Mandatum qualiter maritus negotium uxoris prosequatur.*
21. *Charta qualiter pater filium vel nepotem de rebus suis meliorare potest.*
22. *Epistola qualiter nepotes in loco filiorum instituuntur ab avo.*
23. *Epistola qualiter extraneo homine quis in locum filii adoptetur.*
24. *Epistola qualiter pupilli recipiantur.*
25. *Pactum inter parentes.*
26. *Commutatio.*
27. *Confirmatio legis.*
28. *Item appennem.*
29. *Editio legibus comprehensa.*
30. *Relatio cum judicio.*
31. *Breve sacramenti.*
32. *Si quandò masculus & femina pariter raptum consenserint, infrà quinquennium litigetur.*
33. *Judicium evindicatum.*
34. *Epistola Abbatis.*
35. *Donatio ad Ecclesiam post obitum.*
36. *Cessio à die præsente.*
37. *Venditio ad Ecclesiam.*
38. *Epistola Abbatis.*
39. *Securitas de homicidio.*
40. *Judicium, juxtò quod causa continet.*
41. *Breve sacramenti secundùm ipsum judicium.*
42. *Notitia de alode evindicato.*
43. *Venditio de casa vel area infrà civitatem.*
44. *Qui se in alterius potestate commendat.*
45. *Evacuatoria.*
46. *De causis commendatis.*

EXPLICIUNT CAPITULA.

Donatio Eccleſiæ.

I. MUNDI terminum adpropinquantem ruinis crebreſcentibus jam certa ſigna manifeſtantur. Idcircò ego in Dei nomine ille conſiderans gravitudinem peccatorum meorum, & reminiſcens bonitatem Dei dicentem : Date eleemoſynam, & omnia munda fiunt vobis.

Item alio modo.

Si aliquid de rebus noſtris locis Sanctorum vel in ſubſtantia pauperum conferimus, hoc nobis procul dubio in æterna beatitudine retribuere confidimus. Ego quidem de tanta miſericordia & pietate Domini confiſus, per hanc epiſtolam donationis dono donatumque in perpetuum eſſe volo ad baſilicam ſancti Martini, ubi ipſe pretioſus corpus requieſcit, vel omni congregationi ibidem conſiſtenti, & venerabilis vir ille Abbas præeſſe videtur, villam juris mei nuncupantem illam, ſitam in pago illo, in condita illa, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, cum exiis & ingreſſis, mobilibus & immobilibus, cum omnibus appendiciis ſuiſque adjacentiis, ſicut à me præſenti tempore videtur eſſe poſſeſſum, totum & ad integrum de jure meo in veſtra vel ſancti Martini jure proprietario trado atque transfundo ; eâ verò ratione ut quandiù advixero, ſub uſu beneficii veſtri abſque ullo præjudicio vel diminutione aliqua prædictas res tenere & uſurpare debeam, & poſt meum quoque diſceſſum, quicquid in jam dicta villa vel in finibus ſuis additum, adtractum, emelioratum, repertumque fuerit, & tranſitus meus ibidem dereliquerit, cum omni ſuprapoſito, rectores ipſius Eccleſiæ agenteſque illius abſque ullius expectata traditione, vel Judicum conſignatione in noſtra eleemoſyna vel ſubſtantia Monachorum ibidem vitam degentium, Chriſto protegente, tanquam ſi ad præſens abſque uſu noſtro eorum fuiſſet obſecuta poſſeſſio, in eorum faciant revocare poteſtatem vel dominationem; ita ut quicquid exindè pro opportunitate Monaſterii facere decreverint, liberam & firmiſſimam in omnibus habeant poteſtatem. Et ſi fuerit ulla quiſlibet perſona qui præter iſtum, alterum ſtrumentum exindè præſentaverit, aut anteriorem aut poſteriorem, quod nos nec fecimus nec facere rogavimus, nullum ſortiatur effectum, niſi vacuum & inane permaneat; auctorem verò criminis vel falſarium judiciaria poteſtas condemnet. Et ſi fuerit, aut ego ipſe, aut ullus de heredibus meis, vel quiſlibet perſona, qui contra hanc donationem aliquid refrangere vel calumniam generare præſumpſerit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper contra cui litem intulerit ſolidos quingentos componat, & hæc donatio cum ſtipulatione ſubnixa inlibata permaneat. Actum in illo loco.

Mandatum.

II. Magnifico fratri illo, ego ille, filius illius. Rogo, ſupplico, atque tuæ caritati injungo ut ad vicem meam civitatem illam adeas, & donationem illam, quam ego partibus illius de locis noſtris nuncupantibus illis, ſitis in pago illo, per mea legitima ſtrumenta confirmavi, geſtis municipalibus cum curia publica & defenſore facias alligare vel proſequere, & de ipſa proſecutione mihi reddas certiorem. Et quicquid exindè egeris geſſeriſve, ratum à me in omnibus eſſe cognoſcas. Quod mandatum, ut pleniorem obtineat vigorem, manu propriâ ſubter firmavi & bonorum virorum ſubſcriptione roborandum decrevi.

Geſta.

III. Anno illo, regnante Rege illo, ſub die illo, cum conventum Turonus civitate adfuiſſet, adſtante venerabili viro illo defenſore, unà cum honoratis principalibus ſuis, venerabilis vir ille dixit : Rogo te, venerabilis vir ille defenſor, ut mihi codices publicos patere jubeatis, quia inluſter vir ille per hoc mandatum ad me ſperavit ut donationem illam, quam de rebus ſuis propriis, de locis nuncupantibus illis, ſitis in pago illo, partibus illius per ſua legitima ſtrumenta confirmavit, geſtis municipalibus cum curia publica & defenſore proſequere & alligare deberem. Ecce ipſam donationem; jubete eam recitari. Venerabilis vir ille defenſor & ordo curiæ dixerunt : Codices publici te patefaciant, & ille amanuenſis hanc donationem accipiat vel recitetur. Qui ſtatim accipiens, per ordinem eam recitavit. Jam dictus proſecutor dixit : Et quia petitiones meas laudabilitas veſtra per ordinem implere dignata eſt, rogo ut publica monumenta ſuſcipiat. Et patefactis codicibus, geſta cùm à vobis fuerit ſubſcripta, mihi nobilitas veſtra, ut mos eſt, tradi præcipiat. Venerabilis vir ille defenſor & ordo curiæ dixerunt : Geſta

cùm à nobis fuerit ſubſcripta, & à venerabili viro illo amanuenſe edita, tibi tradatur ex more, ut faciliùs quod ſuperiùs inſertum eſt diuturno tempore maneat inconvulſa.

Ceſſio.

IV. Latores legum ſanxerunt ut quicquid unuſquiſque alteri ceſſerit, profiteatur ſe tantùm rem ceſſiſſe, vel concedi, & ſola voluntas illius aut ſcriptura aut teſtibus comprobata pro omni firmitate ſufficiat. Igitur ego in Dei nomine ille fideli noſtro illo cedo tibi à die præſente ceſſumque in perpetuum eſſe volo, hoc eſt, villa juris noſtri nuncupante illa ſita in pago illo, in condita illa, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, mobilibus & immobilibus, cum omnibus appendiciis ſuiſque adjacentiis, cum omni ſuprapoſito, vel quicquid in jam dicto loco à die præſente tenere & poſſidere videor; ita ut quicquid exindè facere volueris, jure proprietario liberam & firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem: quia malo hoc te habere quàm me, plus te quàm cæteris heredibus meis. Et ſi fuerit, aut ego ipſe, aut ullus de heredibus meis, vel quiſlibet perſona, qui contra hanc ceſſionem aliquid refragare vel calumniam generare præſumpſerit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper contra cui litem intulerit, unà cum ſocio fiſco, inferat ſolidos tantos, & hæc ceſſio meis vel bonorum hominum manibus roborata, cum ſtipulatione ſubnixâ, diuturno tempore maneat inconvulſa. Actum.

Venditio.

V. Magnifico fratri illo, ego ille. Conſtat me tibi vendidiſſe, & ita vendidi, rem proprietatis meæ, ſitam in pago illo, in condita illa, in loco nuncupante illo, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, mobilibus, & immobilibus, totum & ad integrum cum omnibus appendiciis vel adjacentiis ſuis vel omni ſuprapoſito, ſicut à me præſenti tempore videtur eſſe poſſeſſum, de jure meo in tua trado poteſtate vel dominatione, unde accepi à te pretium in quod mihi bene complacuit, illis præſentibus qui ſubter tenentur inſerti, valentem ſolidos tantos. Ita ut ab hodierna die quicquid exinde facere volueris, liberam habeas poteſtatem. Et ſi fuerit, aut ego ipſe, aut ullus de heredibus meis, vel quiſlibet perſona, qui contra hanc venditionem aliquam calumniam vel repetitionem generare præſumpſerit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper contra cui litem intulerit ſolidos tantos componat, & hæc venditio firma permaneat.

Obligatio.

VI. Domino venerabili illo, ego in Dei nomine ille. Dum & omnibus habetur percognitum qualiter veſtro accepto pretio rem proprietatis meæ ſitam in pago illo, in condita illa, in loco nuncupante illo, cum omni integritate, vel quicquid à me præſenti tempore inibi fuit poſſeſſum, vobis per venditionis titulum diſtraxi. Sed poſteà mea fuit petitio, & veſtra decrevit voluntas, ut mihi ipſam rem uſufructuario ordine conſervare juberetis. Quod ita & feciſtis. Et ego pro hujus merito beneficii, obligo vobis rem proprietatis meæ, ſitam in pago illo, in condita illa, in loco nuncupante illo, cum omni integritate ſua, vel quicquid ibidem præſenti tempore à me videtur eſſe poſſeſſum. Eâ verò ratione ut quandiù in caput advixero, utriſque partibus ſub veſtro prætexto tenere & uſurpare debeam, & mihi exindè non liceat aliubi nec vendere nec donare nec in nullo modo diſtrahere, nec ipſos uſus in alterius manus transferre. Sed poſt meum quoque diſceſſum, abſque ullius expectata traditione vel Judicum conſignatione, abſque diminutione rerum vel mancipiarum, cum omni ſuprapoſito, vel quicquid in ipſa loca aſpicere vel pertinere videtur, vos heredeſque veſtri, vel cui à vobis permiſſum fuerit, in eorum faciant revocare poteſtatem vel dominationem. Et ſi fuerit aut ego ipſe, aut ullus ex heredibus meis, vel quiſlibet perſona qui contra has obligationes aliquam calumniam vel repetitionem aut contemptum generare præſumpſerit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper contra cui litem intulerit ſolidos ducentos componat, & hæ obligationes uno tenore conſcriptæ firmæ permaneant.

Precaturia.

VII. Domino venerabili illo Rectori Eccleſiæ illius vel omni Congregationi ibidem conſiſtenti, ego enim ille. Ad meam petitionem veſtra decrevit voluntas ut mihi villam veſtram, ſitam in pago illo, in condita illa, in loco nuncupante illo, cum omni merito ad ſe pertinente vel aſpiciente, uſufructuario ordine mihi conſervare juberetis. Quod ita & feciſtis. Eâ verò

ratione ut mihi exindè non liceat aliubi nec vendere, nec donare, nec in nullo modo distrahere ; sed sub vestro prætexto, quatenùs decretum vestrum manserit, hoc tenere & usurpare faciam. Undè censivi me annis singulis ad festivitatem ipsius Sancti partibus vestris reddere argentum tantum. Et post meum quoque discessum suprascriptam rem cum omni integritate & soliditate sua, quicquid ibidem aspicere vel pertinere videtur, cum omni suprapositо, vel quicquid ibidem transitus meus dereliquerit, absque ullius expectata traditione vel Judicum consignatione, aut heredum meorum repetitione, vos agentesque ipsius Ecclesiæ in eorum faciant revocare potestatem vel dominationem. Et si fuerit aut ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quislibet persona qui contra hanc precatoriam aliquam calumniam vel repetitionem aut contemptum generare præsumpserit, illud quod repetit non vindicet, & insuper contrà cui litem intulerit solidos centum componat, & hæc precatoria, quamvis per diversorum annorum curricula à me fuisset possessa, nullum præjudicium vobis non præparetur, sed ita firma permaneat quasi per quinquennium fuisset renovata, cum stipulatione subnixa, omnique tempore inviolata permaneat.

Item venditio.

VIII. Magnifico fratri illo, ego ille. Constat me tibi vendidisse & ita vendidi infrà terminum Sancti illius, in loco nuncupante illo, campum vel vineam juris mei, habentem aripennos tantos. Est quidem de uno latere & fronte terra illius, de alio latere & fronte terra illius. Undè accepi à te pretium, in quod mihi benè complacuit, valentem solidos tantos, ita ut ab hodierna die quicquid de supradicta re facere volueris, liberam habeas potestatem, salvo jure ipsius Sancti. Et si fuerit, aut ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quislibet persona qui contrà hanc venditionem aliquam calumniam vel repetitionem generare præsumpserit, contrà cui litem intulerit solidos quindecim componat, & hæc venditio firma permaneat.

Venditio de servo.

IX. Magnifico fratri illo, ego ille. Constat me tibi vendidisse & ita vendidi servum juris mei nomine illum, non furem, non fugitivum, sed sanum corpore, bonisque moribus constructum. Undè accepi à te pretium, in quod mihi bene complacuit, valentem solicos tantos. Ita ut ab hodierna die quicquid de supradicto servo facere volueris, liberam habeas potestatem. Et si fuerit, aut ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quislibet persona qui contra hanc venditionem aliquam calumniam vel repetitionem generare præsumpserit, contra cui litem intulerit solidos sexaginta componat, & hæc venditio firma permaneat.

Venditio de semetipso, qualiter homo liber venundetur.

X. Domino semper meo illo, ego ille. Placuit mihi ut statum ingenuitatis meæ in vestrum deberem obnoxiare servitium. Quod ita & feci. Unde accepi à te pretium, in quod mihi benè complacuit, solidos tantos, ità ut ab hodierna dia quicquid de me servo tuo, sicut & de reliqua mancipia tua, facere volueris, à die præsente liberam & firmissimam in omnibus habeas potestatem. Et quod fieri non credo, si fuerit ulla quislibet persona qui contra hanc venditionem, quam ego meâ spontaneâ voluntate fieri & adfirmare rogavi, qui contra eam aliquid agere vel calumniam generare conaverit, illud quod repetit non vindicet, & insuper contra cui litem intulerit auri libram unam, argenti pondo quinque coactus exsolvat, & hæc venditio firma permaneat.

Epistola collectionis.

XI. Nos quoque in Dei nomine matricularii Sancti illius, dum matutinis horis ad ostia ipsius Ecclesiæ observanda convenissemus, ibique infantulum sanguinolentum, periculo mortis imminente, pannis involutum invenimus, & ipsum per triduum seu ampliùs apud plures homines inquisivimus quis suum esse diceret, & non invenimus; cui nomen ipsum imposuimus. Sed posteà pietate interveniente, & Domini misericordiâ opitulante, ipsum infantulum homini aliquo nomine illo ad nutriendum dedimus; ut si, Deo præsule, convaluerit, ipsum in suis servitiis ac solatiis juxta legis ordinem retineat. Pro quo pretium accepimus, in quod nobis benè complacuit, valentem sol. tantos. Et ut præsens epistola firmior sit, manibus propriis eam subter firmavimus, & bonis hominibus roborandam decrevimus, secundùm sententiam illam quæ data est ex corpore Theodosiani libri quinti, dicens : *Si quis infantem à sanguine emerit, si nutritum dominus vel pater eum recipere voluerit, aut ejusdem meriti mancipium, aut pretium*

Vide Jureti Miscellanea ad Symmach. pag. 265.

Interpret. L. unic. Cod. Theod. de his qui sanguinol.

nutritor quantùm valuerit consequatur. Et ut præsens epistola firmior sit, manu nostrâ propriâ eam subter firmavimus, & bonis hominibus roborandam decrevimus. Actum.

Ingenuitas.

Burchard. lib. 2. cap. 30. Regino, lib. 2. cap. 402. Ivo, par. 6. cap. 131.

XII. Qui debitum sibi nexum relaxat servitium, præmium in futuro apud Dominum sibi retribuere confidat. Igitur ego in Dei nomine ille pro remedio animæ meæ vel æterna retributione servum juris mei nomine illum ingenuum esse præcipio, & in sacrosancta Ecclesia beatissimi Sancti illius, sub præsentia Sacerdotum ibidem confistentium, ante cornu altaris ab omni vinculo servitutis eum absolvo, ita ut deinceps, tanquàm si ab ingenuis parentibus fuisset natus vel procreatus, eat, pergat partem quam maluerit, & sicut alii cives Romani vitam ducat ingenuam. Et si aliqua procreatio filiorum vel filiarum ex ipso orta fuerit, similiter vivat ingenua; & nulli heredum meorum nec cuicunque aliæ personæ quicquam debeat servitutis nec libertinitatis obsequium, nisi soli Deo cui omnia subjecta sunt, vel pro cujus amore ipsum devotus obtuli. Peculiare quod habet, aut in ante laborare potuerit, cessum in perpetuum habeat. Patrocinium & defensionem cuicunque se elegerit, in omnibus illius perfruatur arbitrio. Si quis verò, quod futurum esse non credo, si fuerit aliquis ex heredibus meis, vel quislibet persona qui contra hanc ingenuitatem venire aut eam refragare præsumpserit, illud quod repetit non vindicet, & insuper contra cui litem intulerit solidos sexaginta componat, & præsens ingenuitas meis vel bonorum hominum manibus roborata, cum stipulatione subnixa, omni tempore maneat inconvulsa.

Cautio.

XIII. Magnifico fratri illo, ego ille. Ad meam petitionem vestra decrevit voluntas ut mihi beneficium de rebus vestris illis inter annos tantos facere debereris. Quod ita & feciſtis. Et ego pro hujus merito beneficii oppignoro tibi locellum rem proprietatis meæ nuncupantem illum, situm in pago illo, cum omni sua integritate vel soliditate. Eâ verò ratione ut quomodò jam dicti anni adimpleti fuerint, & tu fructus ipsius terræ per quinque annos tantos exindè collegeris, ego supradictum debitum tuum tibi desolvam, & rebus meis unà cum cautione mea de manibus tuis recipiam. Et si neglegens aut tardus exindè apparuero, suprascriptum debitum tuum in duplum partibus tuis sum redditurus.

Donatio in sponsa facta.

XIV. Lex & consuetudo expoſcit ut quicquid inter sponsum & sponsam de futuris nuptiis fuerit definitum vel largitum, aut ex consensu parentum, aut ipsi, si sui juris sunt, scripturarum solemnitate firmetur. Idcircò ego in Dei nomine ille, dum multorum habetur percognitum quòd ego te illa, unà cum consensu parentum vel amicorum nostrorum, tuâ spontaneâ voluntate sponsavi, mihi placuit ut aliquid de rebus meis per hunc titulum libelli dotis ante dies nuptiarum tibi confirmare deberem. Quod ita & feci. Ergò dono tibi donatumque esse volo locellum rem proprietatis meæ nuncupantem illum, situm in pago illo, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus & immobilibus, cum omni suprapositо suisque adjacentiis, tam de alode quàm & de comparato, seu de qualibet adtractu, totum & ad integrum, sicut à me præsenti tempore videtur esse possessum, & in fabricaturas aurum tantum, argentum tantum, vestimenta. Hæc omnia superiùs jam dicta per hunc titulum libelli dotis diebus nuptiarum tibi sum impleturus vel traditurus, ita ut dum advixeris secundùm legis ordinem teneas atque possideas, nostrisque qui ex nobis procreati fuerint filiis vel filiabus derelinquas. Si quis verò, si ego ipse, aut ulla quislibet persona fuerit qui contra hanc donationem aliquid agere vel calumniam generare præsumpserit, illud quod repetit non vindicet, & insuper contra cui litem intulerit solidos centum componat, & hæc donatio meis vel bonorum hominum manibus roborata, cum stipulatione subnixa, firma permaneat.

Traditio ad sponsam.

XV. Dum multorum habetur percognitum qualiter ego ille puellam aliquam nomine illam unà cum consensu parentum vel amicorum nostrorum legibus sponsavi, & aliquid de rebus meis ei donare ante dies nuptiarum dispoſui, ideò placuit mihi ut de ipsis rebus misso ipsius puellæ nomine illo traditionem vel introductionem locorum secundùm Legem Romanam facere deberem. Quod ita & feci. Ergò trado ei & tradidisse me constat locellum rem proprietatis meæ nuncupantem illum, situm in pago illo, cum terris, ædificiis, acco-

labus, mancipiis, vel cætera quæ ſequuntur, aurum, argentum, veſtimenta. Hæc omnia ſuperiùs jam dicta te ille ad vicem ſponſæ meæ tibi trado, ita ut tempore nuptiarum in jam dictæ ſponſæ meæ eveniant poteſtatem, ita ut ſecundùm legis ordinem teneat atque poſſideat. Et ſi contra hanc traditionem aliquid refragavero, partibus ipſius puellæ ſolidos tantos componam, & hæc traditio firma permaneat.

Charta in puellam facta ab eo qui illam invitam traxerit.

Paul. lib. 2. Sentent. tit. 19. in interpret.

XVI. Viventibus patribus inter filios familias ſine voluntate eorum matrimonia non legitimè copulantur, ſed conjuncta non ſolvuntur. Idcircò ego in Dei nomine ille, dulciſſima conjux mea illa, dum & te ſine voluntate parentum tuorum rapto ſcelere in meo ſociavi conjugio, unde vitæ periculum incurrere debui, ſed intervenientibus Sacerdotibus vel bonis hominibus vitam obtinui. Ideò placuit mihi ut per hanc epiſtolam compoſitionalem, aut ſi convenit ceſſionem, aliquid de rebus meis tibi confirmare deberem, quod ita & feci, hoc eſt, locellum nuncupatum illum, ſitum in pago illo, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, mobilibus & immobilibus, cum omni ſuprapoſito ſuiſque adjacentiis, vel cum omni integritate, quicquid inibi præſenti tempore mea videtur eſſe poſſeſſio, de jure meo in tua trado poteſtate vel dominatione, ita ut quicquid exindè à die præſente facere volueris, liberam ac firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem. Et ſi fuerit, aut ego ipſe, aut ulla quiſlibet perſona qui contra hanc epiſtolam refragationem aliquam aut calumniam generare præſumpſerit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper partibus tuis vel contra cui litem intulerit ſolidos tantos componat, & hæc epiſtola firma permaneat.

Donatio inter virum & uxorem: tamen geſtis ſit alligata.

XVII. Quicquid enim inter conjugatos de propria facultate ob amorem dilectionis invicem condonare placuerit, ſcripturarum neceſſe eſt titulis alligari, ne in poſterùm ab heredibus eorum poſſit convelli: quia ſecundùm legem, ſi manente conjugio vir uxori vel uxor marito aliquid donaverit, ſi is cui donatum eſt prior mortuus fuerit, apud donatorem ea quæ donata fuerant remanebunt. Igitur ego in Dei nomine ille, dulciſſima conjux mea illa, ſi priùs mortuus fuero quàm tu, dono tibi per hanc epiſtolam donationis donatumque in perpetuum eſſe volo tres partes de omni re facultatis meæ, quantumcunque in pago illo in villas nuncupantes illas habere viſus ſum, hoc eſt, tam terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, mobilibus & immobilibus, aurum tantum, argentum tantum, æramentum in ſolidos tantos. Hæc omnia cum omnibus appendiciis ſuiſque adjacentiis vel cum omni ſuprapoſito tibi dono atque transfundo, quartam verò legitimis heredibus meis reſervo; quia malo hoc habere te quàm me, plus te quàm cæteris heredibus meis. Similiter ego in Dei nomine illa dulciſſimo jugali meo illo, ſi prior mortua fuero quàm tu, dono tibi per hanc epiſtolam donationis. *Sequitur ſupradictum textum.* Si quis verò, quod fieri non credimus, ſi fuerit ullus de heredibus noſtris, vel quiſlibet perſona qui contra has epiſtolas uno tenore conſcriptas, quas inter nos fieri rogavimus, aliquid agere vel refragare conaverit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper contra cui litem intulerit ſolidos tantos coactus exſolvat, & hæ epiſtolæ contulitionis, cum ſtipulatione Aquiliana, noſtris vel bonorum hominum manibus roboratæ, firmæ permaneant.

Paul. ibid. in interpr.

Item alio modo.

XVIII. Igitur ego in Dei nomine ille dulciſſima conjux mea illa, dono tibi per hanc epiſtolam contulitionis donatumque eſſe volo locellum rem proprietatis meæ nuncupante illo, ſitum in pago illo, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, mobilibus & immobilibus, cum omnibus appendiciis ſuis, vel omni ſuprapoſito, quicquid inibi præſenti tempore mea videtur eſſe poſſeſſio. Eâ verò ratione ut ſi tu mihi ſupreſtis fueris, uſufructuario ordine hæc omnia abſque repetitione heredum meorum hoc tenere & poſſidere debeas. Et poſt tuum quoque diſceſſum, cum omni re emeliorata vel ſuprapoſito, ad legitimos filios noſtros, qui ex nobis procreati fuerint, revertantur. Similiter ego in Dei nomine illa dulciſſimo jugali meo illo. *Sequitur ſupradictum textum.* Et illud inter nos inſerere placuit, ut ſi fuerit ullus de heredibus noſtris, vel quiſlibet perſona qui contra

Paul. lib. 2. Sentent. tit. 24. in interpret.

has duas contulitiones uno tenore conſcriptas aliquid agere vel refragare præſumpſerit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper contra cui litem intulerit ſolidos tantos componat, & hæ contulitiones noſtris vel bonorum hominum manibus roboratæ, cum ſtipulatione ſubnixa, firmæ permaneant.

Libellum repudii.

L. 1. Cod. Theod. de repud. interpret.

XIX. Certis rebus & probatis cauſis inter maritum & uxorem repudiandi locus patet. Idcircò dum inter illum & conjugem ſuam illam non caritas ſecundùm Deum ſed diſcordia regnat, & illorum nulla eſt voluntas pariter converſandi, placuit utriſque voluntatibus ut ſe à conſortio conjugali ſeparare deberent. Quod ita & fecerunt. Propterea has epiſtolas uno tenore conſcriptas inter ſe fieri & adfirmare decreverunt, ut quicquid unuſquiſque ex ipſis de ſemetipſo facere voluerit, abſque repetitione ſocii ſui liberam habeat poteſtatem, & nullam requiſitionem neque ipſi in caput neque ulla quiſlibet perſona exindè habere non pertimeſcat. Quòd qui contra parem ſuum vel contra alium quemcunque hominem ullam repetitionem exindè facere conaverit, partibus illius contra cui litem intulerit ſolidos tantos componat, & ſua repetitio nullum obtineat effectum; ſed unuſquiſque ex ipſis per hunc libellum repudii eorum manibus roboratum omnique tempore quieti valeant reſidere.

Mandatum qualiter maritus negotium uxoris proſequatur.

XX. Dum & humana prodit utilitas, & Lex Romana expoſcit, ut quicunque uxoris ſuæ negotium fuerit proſecutus, quamvis maritus ſit, nihil aliud agat niſi quod ei agendum per mandatum illa commiſerit, igitur ego in Dei nomine illa, filia illius, te dulciſſime jugalis meus ille, dum me ſimplicitas dominatur quod minimè res vel cauſas meas valeo exercere, te in omnibus rebus vel cauſis meis inſtituo dominum procuratoremve & actorem, ita ut quicquid exindè egeris geſſeriſve, ratum vel definitum à me in omnibus eſſe cognoſcas: quia malo hoc habere te quàm me, plus te quàm cæteris heredibus meis. Et adhuc mihi inſerere placuit, ut hoc mandatum ad civitatem illam cum curia publica, ut mos eſt, geſtis municipalibus facias alligari. Et ut noſtra voluntas ævis temporibus firmiùs perduret, manu propriâ ſubter firmavi, & bonorum virorum roborandum decrevi.

Charta qualiter pater filium vel nepotem de rebus ſuis meliorare poteſt.

XXI. Quicquid pater unumquemque ex filiis vel nepotibus meliore habere voluerit, hoc ſibi ſecundùm legis ordinem ſine conſortis repetitione defendat, nec præſumat aliquis contra voluntatem patris agere. Igitur ego in Dei nomine ille, dulciſſimo filio vel nepoti meo illo, cedo tibi ceſſumque in perpetuum eſſe volo, & de meo jure in tua trado dominatione, abſque conſortio fratrum tuorum vel filiis meis, in loco nuncupante illo, cum terris, domibus, accolabus, mancipiis, libertinis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, mobilibus & immobilibus, cum omni ſuprapoſito ſuiſque adjacentiis, vel quicquid inibi præſenti tempore mea videtur eſſe poſſeſſio, totum & ad integrum, à die præſente tibi volo eſſe conceſſum atque indultum; ita ut quicquid exindè facere volueris, liberam & firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem. Si quis verò, quod nec fieri non credimus.

Epiſtola qualiter nepotes in loco filiorum inſtituuntur ab avo.

XXII. Quicquid filiis vel nepotibus de facultate patris cognoſcitur ordinaſſe, voluntatem ejus in omnibus Lex Romana conſtringit adimplere. Ideòque ego in Dei nomine ille dulciſſimis nepotibus meis illis. Dum peccatis meis facientibus filia mea genetrix veſtra illa tempus naturæ ſuæ complevit, & ego penſans conſanguinitatis cauſa, dum & per legem cum filiis meis avunculis veſtris in alode meo ad integrum minimè ſuccedere poteratis, ideò per hanc epiſtolam firmitatis volo ut in omni alode meo poſt meum diſceſſum, ſi mihi ſupreſtites fueritis, quicquid moriens dereliquero, ſicut ſupradicta genetrix veſtra, ſi mihi ſupreſtis fuiſſet, ita & vos cum avunculis veſtris ſuccedere faciatis. Eâ verò ratione ut quicquid tempore nuptiarum ei tradidi vel dedi, hoc in parte veſtra recipiatis. Et ſi ampliùs inſuper de rebus noſtris obvenerit, tunc cum filiis meis matris veſtræ portionem recipiatis; ita ut quicquid exindè facere volueritis liberam habeatis poteſtatem. Si quis verò fuerit. Et reliqua.

Epiſtola qualiter extraneo homine in locum filii adoptetur.

XXIII. Ego enim in Dei nomine ille. Dum

Dum peccatis meis facientibus orbatus ſum à filiis, mihi placuit ut illum unà cum conſenſu patris ſui in civitate illa cum curia publica de poteſtate patris naturalis diſcedentem & in meam poteſtatem venientem in loco filiorum adoptaſſem; quod ita & feci. Eâ verò ratione ut quandiù advixero, fideliter mihi præſtet ſolatium vel adjutorium, & omnes res meas diligenter excolat; & poſt obitum quoque meum, ſicut à me genitus fuiſſet, ita in omni hereditate mea per hanc epiſtolam adoptionis ſit ſucceſſurus; vel quicquid de ſupradictis rebus meis, quantumcunque moriens dereliquero, facere voluerit, jure proprietario, abſque repetitione heredum meorum, liberam & firmiſſimam in omnibus habeat poteſtatem. Et illud mihi inſerere placuit, ut ſi fuerit ullus ex heredibus meis, vel quiſlibet perſona qui contra hanc epiſtolam adoptionis aliquid contra te aut contra eum cui tu ipſas res dereliqueris calumniator aut repetitor acceſſerit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper contra cui litem intulerit ſolidos tantos componat, & hæc adoptio geſtis alligata firma permaneat.

Epiſtola qualiter pupilli recipiantur.

L. unic. C. Th. qui petant tut. in interpr.

XXIV. Lex Romana conſtringit ut qui tutores noluerint eſſe parvulorum, ſi fortè ceſſerit luctuoſa hereditas, ex ipſa habeantur extranei. Propterea ego in Dei nomine ille Judex provinciæ illius, dum & omnibus habetur percognitum qualiter parentes iſtius præſentis orphanuli nomine illo ab hac luce diſceſſerunt, & teſtamentarium tutorem ei non dimiſerunt, & minimè ſuas procurare poteſt neceſſitates, ideò unà cum conſenſu primatibus civitatis convenit nobis ut iſtius patrui ſuo, unà cum omnia bona ſua, facto ac conſcripto rerum inventario, ei ſub officio tutoris commendare deberemus; quod ita & fecimus. Eâ verò ratione ut per nullam occaſionem ſupradicti pupilli hereditas, quicquid in pago illo in villas nuncupantes illas videtur habere, non minuatur; ſed ipſas res vel mancipia atque omni ſua ſubſtantia diligenter excolat, & ipſum pupillum exindè nutrire vel miniſtrare faciat. Et ſi, Deo propitio, in perfectam venerit ætatem, omnia ei ſecundùm legis ordinem cum omni integritate ſervata reddantur. Unde convenit nobis ut duas epiſtolas uno tenore conſcriptas exindè conſcribere vel adfirmare deberemus; quod ita & fecimus. Unam quidem jam dictus patruus ſuus ſecum retineat, alteram verò aliquis homo nomine ille de manu noſtra vel jam dicti pupilli ſuſcipiat, ut futuris temporibus, Deo auxiliante, ſub teſtificatione bonorum virorum, qui ſubter tenentur inſerti, per ipſam cum omni integritate omnia ſua exigere debeat.

Pactum inter parentes.

XXV. Caritatis ſtudio & dilectionis affectu inter propinquos decet ut quicquid de rebus eorum inter ſe diviſerint, ſcripturarum ſerie alligetur, Romanâque Lege ordinante ut quicunque in ætate perfecta pactionem vel definitionem per ſcripturam fecerit, & hoc quod fecit implere neglexerit, aut contra eam ire præſumpſerit, infamis vocetur, & ipſam cauſam agere non permittatur, atque pœnam ſtatutam cogatur exſolvere. Igitur placuit atque convenit inter illum & germanum ſuum illum ut hereditatem paternam atque maternam inter ſe dividere vel exæquare deberent; quod ita & fecerunt. Accepit itaque ille in portione ſua villas nuncupantes illas, ſitas in pago illo, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, vel cætera quæ ſequuntur. Similiter è contrà accepit ille in compenſatione portionis ſuæ villas nuncupantes illas, ſitas in pago illo, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, vel cætera quæ ſequuntur. Hæc quidem omnia unanimiter conſentientes, pars partem tradidiſſe vel conſignaſſe cognoſcite, ita ut quicquid poſt hunc diem unuſquiſque de hoc quod accepit facere voluerit, abſque noſtris repetitionibus liberam & firmiſſimam in omnibus habeat poteſtatem. Et ſi aliquandò aliquis ex nobis aut heredibus noſtris contra has epiſtolas aliquid agere vel refragare præſumpſerit, ejus repetitio nullum obtineat effectum, & inſuper contra cui litem intulerit ſolidos tantos componat, & præſens pactio vel definitio cum ſtipulatione ſubnixa firma permaneat.

L. 6. C. Th. de pactis in interpr.

Commutatio.

XXVI. Inter quos caritas inlibata permanſerit, à parte parti beneficia opportuna præſtantur. Ideòque placuit atque convenit inter illuſtrem virum illum & illum ut loca aliqua inter ſe commutare deberent; quod ita & fecerunt. Dedit igitur vir inluſter ille partibus illius locellum nuncupantem illum, ſitum in pago illo, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertinis, vineis, ſilvis, pratis paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus,

mobilibus & immobilibus, cum omnibus appendiciis ſuiſque adjacentiis, vel omni ſuprapoſito, totum & ad integrum, de jure meo, ſicut præſenti tempore à me videtur eſſe poſſeſſum, in tua trado poteſtate vel dominatione. Similiter in compenſatione hujus meriti dedit jam dictus ille partibus illius alium locellum nuncupantem illum, ſitum in pago illo, vel cætera quæ ſequuntur, ita ut ab hac die unuſquiſque de hoc quod accepit facere voluerit, jure proprietario liberam & firmiſſimam in omnibus habeat poteſtatem. Et illud inter nos inſerere placuit, ut ſi ullus ex nobis vel heredibus ſucceſſoribuſque noſtris fuerit qui hoc immutare vel refragare tentaverit, rem quam accepit amittat, & inſuper quis contra cui litem intulerit ſolidos tantos componat, & ſua repetitio nullum obtineat effectum, ſed hæ commutationes uno tenore conſcriptæ omnique tempore maneant inconvulſæ.

Confirmatio Regis, vel inſpecta iſta, cujuſcunque Principis, in eo qui ab hoſtibus eſt deprædatus vel ab igne concrematus.

XXVII. Meritò largitatem Regis munere ſublevantur qui ab hoſtibus vel incendio paſſi ſunt damna vel violentiam. Igitur fidelis noſter ille clementiæ regni noſtri ſuggeſſit eò quòd ante hos annos exercitus noſter aut illius Regis, vel per negligentiam alicujus hominis in loco nuncupante illo, domus ſuæ vel res quamplures unà cum ſtrumenta chartarum, tam quod regio munere perceperat, quàm & de diverſis partibus per venditiones, donationes, ceſſiones, commutationes adtraxerat, vel quicquid in pago illo, vel loca nuncupantia illa poſſederat, incendium fuiſſet crematum; unde relationem ſub teſtificatione bonorum hominum cognovimus recenſendam, omnes res ſuas vel ſtrumenta chartarum periſſe, vel ſibi, ſicut nobis ſuggeſſit, damna ſuſtinuiſſe. Præcipientes ergò jubemus ut quicquid memoratus ille, ſicut uſquè nunc tam de terris, domibus, accolabus, mancipiis, libertinis, vineis, pratis, ſilvis, aquis, aquarumve decurſibus, vel reliquis quibuſcunque beneficiis, uſquè ad præſens cum æquitatis ordine quietus poſſedit, & ita deinceps in jure & dominatione ejus permaneat, & per hunc præceptum pleniùs in Dei nomine circa eum ſuffultum atque confirmatum abſque ullius inquietudine teneat & poſſideat, ſuiſque poſteris aut cuicunque voluerit ad poſſidendum derelinquat. Quam verò auctoritatem propriâ manu ſubter roborare decrevimus.

Item appennem.

XXVIII. Conſuetudo hujus locì vel etiam legis terrenæ juſtitiæ conſtat eſſe proſpectum ut quicunque ab incendiis vel hoſtibus ſeu à latronibus fuerit perpeſſus diſpendium, oportet ſibi hoc caſu in foro publico vel civitate cum curia publica & defenſore vel reliquis civibus publicare. Idcircò dum non habetur incognitum qualiter homo nomine ille per timorem illius qui Turonus civitatem anno præſente hoſtiliter venit, & multa mala ibidem perpetravit, ſtrumenta ſua de loca denominata vel de diverſis facultatibus ſuis ſubtus terram in villa illa miſit, & ibidem computruerunt & perierunt, propterea ei neceſſe fuit ut unà cum notitia pagenſium, qui hoc cognitum bene habebant, Turonus civitate appennem exindè deberent adfirmare; ut quantumcunque per ipſa ſtrumenta tam in terris quàm in mancipiis, ſeu & reliquis rebus, ſicut uſquè nunc quieto ordine tenuit & poſſedit, ita & admodùm liceat inanteà ipſas res quietè tenere & poſſidere, & cui voluerit, Chriſto auxiliante, derelinquere. Undè convenit ut duas epiſtolas uno tenore conſcriptas exindè fieri vel adfirmare deberent, ut una in foro publico in ipſa civitate ſit adficta, aliam verò ipſe ſecum pro cautela & tempora futura apud ſe retineat, ut ſi ei inanteà neceſſe fuerit, in præſentia Regis aut Principis loci ſit proferenda. Actum ibidem.

Editio legibus comprehenſa.

XXIX. Lex Romana pro utilitate humani generis expoſcit ut ſi quandò cujuſcunque injuſta appellatio * comprobatur, ſumptus quos poſt appellationem adverſarium ſuum accuſator compulit ſuſtinere, non in ſimplum ei ſed in quadruplum ab accuſatore cogatur reſtitui. Igitur ego in Dei nomine ille, dum non eſt incognitum qualiter apud te homo ille nomine illo in rationes publicas ante inluſtre viro illo vel reliquis viris qui ſubter tenentur inſerti, Turonus civitate adſteti de aliquibus locellis nuncupantibus illis, ſitis in pago illo, quæ mihi per legitima ſucceſſione ſunt debita, & tu præſenti tempore malo ordine eos poſſidere videris; undè apud me in reſponſum introire noluiſti, niſi, ſicut lex edocet, tibi inſcriptionem de ſumptibus & expenſis confirmaſſem. Ideò placuit mihi ut hanc editionem in te adfirmare de-

* accuſatio

berem, quod ita & feci, ut ſi apud me de ipſis rebus in rationes vel in judicium introieris, & ipſa cauſa inter nos legibus definita fuerit, & mea injuſta fuerit accuſatio comprobata, de eadem cauſatione omnique tempore quietus reſideas, & ſumptus vel expenſas ſuperiùs nominatas, quibus pro neceſſitatibus tuis me compellente viſus es expendiſſe, ſecundùm legis ordinem, tranſacto litis tempore, partibus tuis cogar reſtitui. Et pro rei totius firmitate hanc editionem manu propriâ ſubter firmavi & bonorum virorum roborandam decrevi. FINIT.

Et ſi de homicidio accuſatio proceſſerit, ſecundùm hanc ſententiam inſcriptio celebretur.

Quicunque alium de homicidii crimine periculoſa vel capitali objectione pulſaverit, non priùs à Jucidibus audiatur quàm ſe ſimilem pœnam quam reo intendit conſcripſerit ſubiturum. Et ſi ſervos alienos accuſandos eſſe crediderit, ſe ſimili inſcriptione conſtringat futurum, ut aut ſupplicia innocentium ſervorum, aut pœnâ capitis ſui, aut facultatum amiſſione compenſet.

Relatio cum judicio.

XXX. Auctoritate legis præceptum eſt ut in toto litis termino requiratur per quem orta eſt contentio. Et ſi quis ad rapinam faciendam adgreditur, aut iter agentem inſidiaverit, aut domum alterius nocturnus ſpoliaverit, mors animæ ipſius ne requiratur. Igitur ego in Dei nomine ille Judex veniens in loco nuncupante illo, ſub die illo, unà cum bonis hominibus, ad locum acceſſionis, ubi aliquis homo nomine ille quondam interfectus jacebat, requirens pro qua re ibidem interfectus fuiſſet, ſed venientes homines ibidem commanentes, qui in initio litis ibidem fuerunt, vel qui ad ipſos uccos cucurrerunt quandò jamdictus homo ibidem interfectus fuit, taliter teſtimonium præbuerunt, ut dum aliquis homo nomine ille ſollemniter ſibi ambulabat, ſic jam dictus ille quondam ipſum adſallivit vel inſidiavit, & res ſuas ei contradixit, atque violenter ſuper ipſum evaginato gladio venit; unde livores vel capulaturæ atque colaphi manifeſti apparent. Ideò etenim, dum ſic veritas comprobatur, veniens jam dictus ille adprehenſam manum vel arma prædicti Judicis, ſicut mos eſt, apud homines duodecim manu ſuâ tertia decima dextratus vel conjuratus dixit quòd dum ipſe ſollemniter ſibi ambulabat, jam dictus ille quondam eum malo ordine adſallivit, & evaginato gladio ſuper eum venit, & ſuper ipſum livores vel capulationes miſit, & res ſuas illas ei diripere voluit, & poſtquàm iſtos præſentes livores recepit, neceſſitate compulſus ipſum plagavit per quem mortuus jacet, & in ſua orta contentione vel in ſua movita atque per ſuas culpas ibidem interfectus fuit. Et ſic eſt veritas abſque ulla fraude vel conludio, & in ſua culpa ſecundùm legem ipſum ferro battudo fecit. Proinde opportunum fuit ipſius illi ut hanc notitiam ad inſtar relationis exindè accipere deberet; quod ita & fecit. Sed poſteà verò taliter in jam dicto loco ipſius illi judicatum fuit ut in noctes quadraginta apud homines triginta ſex manu ſuâ trigeſima ſeptima jam dicto illo quondam in Eccleſia illa, in loco nuncupante illo, conjurare debeat apud homines viſores & cognitores eò quòd ille quondam malo ordine ſuper eum veniſſet, & res ſuas ei contendiſſet, vel primitùs ipſum plagaſſet vel livoraſſet, & ipſum in via adſalliſſet vel inſidiaſſet, & in ſua movita vel in ſua culpa ibidem interfectus fuiſſet. Et ſi hoc facere poterit, de ipſa morte quietus valeat reſidere.

Breve ſacramenti.

XXXI. Breve ſacramenti qualiter ingreſſus eſt ille in loco nuncupante illo, in Eccleſia illa, ſub præſentia illius Judicis vel bonorum virorum qui ſubter tenentur inſerti, ad placitum ſuum cuſtodiendum. Unde retroactis diebus quadraginta relationem de morte illius per judicium bonorum virorum accepit, juratus dixit. Per hunc locum ſanctum & Dei reverentiam, dum ego ſolemniter mihi ambulabam, jam dictus ille quondam in loco nuncupante illo me malo ordine adſallivit vel livoravit, & colaphos ſuper me poſuit, & ad rapinam vel ad inſidiam ſuper me faciendam adſtetit, & res meas mihi malo ordine diripere vel tollere tentavit. Et ego in ſua orta contentione vel in ſua movita atque per ſua culpa in ipſo loco ipſum interfeci. Et per reverentiam iſtius ſancti & Deo altiſſimo ſimiliter teſtes ſibi ſimiles viſores & cognitores, ſecundùm quod ei judicatum fuit, poſt ipſum juraverunt ut quicquid jam dictus ille de hac cauſa juravit, verum & idoneum ſacramentum exindè dedit. Id ſunt qui hoc ſacramentum exceperunt, manibuſque eorum ſubter firmaverunt.

Si quandò maſculus & femina pariter raptum conſenſerint, infra quinquennium litigetur.

XXXII. Notitia ſub quorum præſentia ibi veniens ille ante illum vel eos qui ſubter tenentur inſerti, ibique accuſabat aliquem hominem nomine illum eò quòd aliquam feminam nomine illam jam anno expleto ſine diffinitione parentum, vel ſine ejus clamore aut vociferatione, eam volentem rapuiſſet, atque in conjugio ſibi malo ordine contra legem & juſtitiam ſociaſſet. Qui jam dictus ille & præfata illa hoc denegare non potuerunt; ſed in omnibus taliter fuerunt profeſſi, quòd ambo pariter conſentientes, ſic ab eidem actum vel perpetratum fuerat. Tunc ipſi viri qui ibidem aderant, tale dederunt judicium, ut ſecundùm Legem Romanam pro hac culpa ambo pariter vitæ periculum incurriſſent, vel ſententiam mortis ob hoc ſcelus excepiſſent. Sed intervenientibus bonis hominibus taliter eis convenit ut jam dicti homines pro redemptione vitæ eorum wadios ſuos jam dicto illo unuſquiſque pro ſolidos tantos dare deberent, quod ita & fecerunt, & hoc placitum inſtitutum, quod evenit tunc temporis, hoc debeant deſolvere. Undè & fidejuſſorem pro ipſis ſolidis aliquem hominem nomine illum obligaverunt. Propterea neceſſe fuit ipſis ut hanc notitiam exindè accipere deberent, quod ita & fecerunt, ut ſi neceſſitas evenerit, omnibus ſit manifeſtum qualiter ſupradicti homines infrà quinquennium ab hoc ſcelere convicti vel comprobati apparuerunt.

Judicium evindicatum.

XXXIII. Ille Rex vir inluſter illo Comite. Veniens ille in noſtra vel Procerum noſtrorum præſentia ſuggeſſit eò quòd aliquis homo nomine ille pagenſis veſter eum in via malo ordine adſalliſſet, & res ſuas ei tuliſſet, vel graviter ipſum livoraſſet; & ob hoc vobis per noſtram ordinationem juſſimus ut, datis fidejuſſoribus, kalendas illas ex hoc in noſtra præſentia debuiſſent adſtare ratiocinantes. Sed memoratus quidem ille per triduum ſuum cuſtodivit placitum, & jam dicto illo ſecundùm legem adjectivit vel ſolſativit; qui nec ſonia nuntiavit, nec ſuum placitum adimplevit. Propterea omninò tibi jubemus, dum tales vobis datos habuit fidejuſſores, & placitum ſuum nullatenùs cuſtodivit, ut quicquid lex loci veſtri de tali cauſa edocet, vobis diſtringentibus memoratus ille partibus iſtius componere & ſatisfacere non recuſet.

Epiſtola Abbatis vel Rectoris Eccleſiæ.

XXXIV. In Dei nomine quamquàm peccator Abba dilecto amico noſtro illo. Dum & omnibus habetur percognitum qualiter tu rem proprietatis tuæ illam acceptâ pecuniâ de theſauro ipſius Sancti per venditionis titulum diſtraxiſti, undè & precariam nobis ex hoc emiſiſti, & cenſiſti te dare in luminaribus ad feſtivitatem ipſius Sancti, hoc eſt tantum, ideò unà cum conſenſu fratrum noſtrorum hanc epiſtolam tibi emittendam decrevimus, ut ipſum locum cum omni integritate unà cum Dei gratia & noſtra voluntate abſque præjudicio Sancti illius diebus vitæ tuæ uſualiter tibi liceat tenere. Et poſt tuum quoque diſceſſum ipſe locus cum omni integritate vel re emeliorata vel ſuprapoſito partibus noſtris vel ipſius baſilicæ revertatur. Quam epiſtolam manu propriâ ſubter firmavimus.

Donatio ad Eccleſiam poſt obitum.

XXXV. Lucrum maximum credimus animarum, ſi dum unuſquiſque corporibus motibus terram inhabitat, pro amore cogitet domûs æternæ, vel amore temporalium rerum ſperandarum ſibi cumulet munimina divitiarum, aut certè ſi id quod remanendo perire poterat in ſeculo, in alimoniis pauperum vel loca diſtribuatur Sanctorum Dei. Quamobrem ego in Dei nomine ille pertractavi tam de Dei parte, quàm & reverentia Sancti illius civitatis, ubi ipſe pretioſus Domnus in corpore requieſcit, ſeu animæ remedium ad ſacroſancta baſilica Sancti Domni illius, ejuſque congregatione, ubi ille Abba vel Rector præeſſe videtur, dono donatumque in perpetuo eſſe volo, hoc eſt, villam rem proprietatis meæ nuncupantem illam, ſitam in pago illo, ſuper fluvium illum, in condita illa, cum omnibus adjacentiis vel appendiciis ſuis, quantumcunque ad ipſam villam aſpicere vel pertinere videtur, vel quantumcunque inibi præſenti tempore mea videtur eſſe poſſeſſio, totum & ad integrum per hanc donationem tibi trado atque transfundo, eo videlicèt modo ut dum ego in caput advivo, ipſam villam cum omni integritate uſualiter ſub prætexto ipſius baſilicæ tenere & uſurpare faciam. Poſt meum quoquè diſceſſum ipſa villa cum omni integritate vel ſuprapoſito, hoc eſt, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis,

pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, mobilibus & immobilibus, pecuniis, peculiis utriuſque ſexûs, præſidiis, vel omni ſupellectile, vel quod ibidem inantèa addere, adtrahere, comparare, aut emeliorare potuero, & tranſitus meus ibidem dereliquerit, pars ipſius baſilicæ, ejus Rectores, abſque ullius expectata traditione vel Judicum conſignatione, in eorum vel ipſius baſilicæ faciant revocare poteſtate vel dominatione, & ad ipſam ſanctam baſilicam proficiat inaugmentum : quia malo hoc poſt meum diſceſſum ipſius baſilicæ habere quàm cæteris heredibus meis. Si quis verò.

Ceſſio à die præſente.

XXXVI. Dum fragilitas ſeu caſus humani generis pertimeſcit ultimum vitæ terminum ſubitaneâ tranſpoſitione venturum, oportet ut non inveniat unumquemque imparatum, nec ſine aliquo boni operis fructu migranti de ſeculo; ſed dum in ſuo jure & poteſtate quiſque conſiſtit, præparet ſibi viam ſalutis, per quam ad æternam beatitudinem valeat pervenire. Idcircò ego in Dei nomine ille, pertractans tam de Dei parte quàm & reverentia Sancti illius, ſeu animæ meæ remedium, cedo ad ſacroſanctam Eccleſiam Sancti illius, quæ eſt conſtructa infrà urbem illam, in honore Sancti illius, ubi ille Abba & Rector præeſſe videtur, non occultè, ſed publicè, non privatìm, ſed palam, ceſſumque in perpetuo jure legitimo eſſe volo, & de jure meo in jure & dominatione ipſius Eccleſiæ trado atque transfundo, hoc eſt, locum rem proprietatis meæ illum, ſitum in pago illo, in condita illa, cum omni integritate vel adjacentiis ſuis, hoc eſt, cum terris, manſis, caſis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, farinariis, mobilibus & immobilibus, pecuniis, peculiis utriuſque ſexûs, præſidiis, vel omni ſupellectile, quantumcunque ibidem præſenti tempore mea videtur eſſe poſſeſſio, totum & ad integrum rem quæſitam & inquiſitam, per hanc ceſſionem à die præſente ad ipſam ſanctam caſam delego & confirmo, ita ut ab hodierna die quicquid exindè pars ipſius Eccleſiæ ejuſque Rectores de ipſa re facere voluerint, liberam & firmiſſimam in omnibus habeant poteſtatem faciendi, quia ipſam ſanctam Eccleſiam plus id habere volo quàm me vel cæteris heredibus meis. In ceſſionibus verò licèt pœna non inferatur, mihi tamen pro rei totius firmitate placuit inſerundum ut ſi ego aut ullus de heredibus meis. Et reliqua.

Venditio ad Eccleſiam.

XXXVII. Domino venerabili & in Chriſto patri illo Abbati de baſilica Sancti illius, civitate illâ, ubi ipſe pretioſus Domnus in corpore requieſcit, vel omni congregationi ibidem conſiſtenti, ego enim in Dei nomine ille. Conſtat me vobis vel partibus ipſius baſilicæ vendidiſſe, & ita vendidi, hoc eſt, locum rem proprietatis meæ, ſitum in pago illo, ſuper fluvium illum, in condita illa, in villa illa, cum omni integritate vel adjacentiis, quicquid ad ipſum locum aſpicere vel pertinere videtur, vel quantumcunque præſenti tempore mea videtur eſſe poſſeſſio, hoc eſt, tam terris, manſis, caſis, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, libertinis, miniſterialibus, mobilibus & immobilibus, pecuniis, peculiis utriuſque ſexûs, vel omni ſupellectili, totum & ad integrum, rem quæſitam & inquiſitam, quicquid dici aut nominari poteſt, vel quicquid ibidem præſenti tempore mea videtur eſſe poſſeſſio, per hanc venditionem à die præſente trado atque transfundo. Undè accepi à vobis pretium pro jam dicto loco, de theſauro ipſius Sancti, in quo mihi complacuit, vel aptificatum fuit, hoc eſt tantum. Quod pretium in manus meas accepi; & ipſum locum cum omni integritate, ſicut dixi, per hanc venditionem vobis vel ad ipſam ſanctam caſam tradidi perpetualiter ad poſſidendum, ita ut ab hodierna die quicquid exindè vos aut ſucceſſores veſtri vel pars ipſius baſilicæ facere volueritis, liberam & firmiſſimam in omnibus habeatis poteſtatem faciendi. Si quis verò.

Epiſtola Abbatis vel Rectoris ipſius Eccleſiæ.

XXXVIII. In Dei nomine ille Abba in Chriſto nobis dilecto illo. Ad tuam petitionem noſtra decrevit voluntas ut tibi res noſtras vel Sancti illius in pago illo beneficiare uſufructuario ordine deberemus. Quod ita & fecimus. Et tu pro hujus merito beneficii obligaſti nobis res tuas tam de alode quàm & de comparatu, ſeu de qualibet adtracto, denominatas, in pago illo, in condita illa, in loca nuncupantia illa & illa, quas præſenti tempore tenere & poſſidere videris, hoc eſt, cum terris, vel omnia & in omnibus. Eâ verò ratione ut tibi ex ipſis rebus, quas nobis obligaſti, & illis quas tibi uſufructuario ordine bene-

ficiavimus, non liceat aliubi nec vendere nec donare nec alienare nec in nullo modo distrahere nec in naufragium ponere, sed sub nostro vel Sancti illius prætexto tibi liceat tenere & possidere. Et post tuum quoquè discessum, absque diminutione rerum vel mancipiorum, cum omni re emeliorata vel suprapositò, quicquid in jam dictas res inventum repertumque fuerit, in nostram vel ipsius Sancti absque ullius expectata traditione vel Judicum consignatione faciamus revocare potestate vel dominatione. Undè censisti te à nobis annis singulis ad festivitatem Sancti illius in luminaribus ipsius Sancti, vel pro mercedis tuæ augmentum, argentum solidos tantos. Et si de ipso censo neglegens apparueris, fidem exindè facias, & ipsas res perdere non debeas. Quam epistolam manu propriâ subter firmavimus.

Securitas de homicidio.

XXXIX. Fratri illo, ego enim ille. Dum & omnibus habetur percognitum qualiter tu ante hos dies, instigante adversario, germano meo vel quolibet parente interfecisti, undè & posteà ex hoc comprobatus apparuisti, & ante me apud illum Judicem exindè in rationes fuisti, & pro integra compositione pro jam dicto parente meo, pro ipsa morte, sicut mihi bene complacuit, argentum solidos tantos dedisti, ideò hanc epistolam securitatis tibi ex hoc emittendam decrevi, ut neque à me, neque ab heredibus meis, neque à quolibet opposita vel emissa persona nullam calumniam neque repetitionem de jam dicto homicidio habere non pertimescas, neque tu, neque ullus de parte tua qui tecum commorantur, sed ducti atque securi in omnibus exindè valeatis residere. Si quis verò, si fuerit aut ego ipse, aut ullus de heredibus meis, seu quislibet persona qui contra hanc securitatem venire aut agere vel refragare tentaverit, & à me vel ab heredibus meis defensatum non fuerit, sociante fisco qui litem intulerit solidos tantos componat, & sua repetitio nullum obtineat effectum, sed sit inter nos vel heredibus nostris ex hac re omnique tempore calcanda causatio, & hæc securitas meis vel bonorum hominum manibus roborata, cum stipulatione inserta, diuturno tempore maneat inconvulsa.

Judicium juxtà quod causa continet.

XL. Veniens ille die illo, quod fecit mensis ille dies tantos, in loco nuncupante illo, ante venerabilem virum illum suisque auditoribus vel reliquis viris qui ibidem aderant vel subter firmaverunt; ibique interpellabat aliquem hominem nomine illum, dum diceret eò quòd hereditatem suam in loco nuncupante illo, quæ ei erat debita, post se retineret, vel ei malo ordine contradiceret injustè. Interrogatus ille ante ipsos viros taliter dedit in responsis, quòd ipsam hereditatem, quam ipse contra eum repetebat, genitor suus vel quilibet parens ipsam ei moriens dereliquerat, & de annis triginta inter ipsum & parentes suos, qui ipsam ei dereliquerant, ipsam tenuissent, & secundùm Legem ei sit debita. Dum sic intenderent, sic ipsi viri memorato homini decreverunt judicium, ut in noctes tantas, quod evenit die illo, apud homines tantos suâ manu tanta in basilica Sancti illius, in loco nuncupante illo, taliter debeat conjurare, quòd ipsam hereditatem, quam ipse homo contra ipsum repetebat, per annos triginta inter ipsum & memoratos parentes suos, qui ipsam hereditatem morientes ei dereliquerant, semper ipsam tenuissent, & per ipsos annos triginta secundùm Legem plus sit ipsa hereditas ei habendi debita quàm ipso homini reddendi. Si hoc ad eum placitum conjurare potuerit, ipsam hereditatem absque repetitione ipsius hominis omni tempore habeat elitigatam atque evindicatam. Sin autem non potuerit, hoc legibus emendare studeat. His præsentibus actum fuit.

Breve sacramentum secundùm ipsum judicium.

XLI. Breve sacramentorum qualiter ingressus est ille die illo in loco nuncupante illo, in basilica Sancti illius, juxtà quod judicium suum loquitur, apud homines tantos suâ manu tanta, positis manibus super sancto altare juratus dixit: Per hunc locum sanctum & reverentiam istius Sancti, quia undè me ille interpellavit, quasi hereditatem suam, quæ ei esset debita, in loco nuncupante illo, post me retinerem, vel ei malo ordine contradicerem injustè, ipsam hereditatem parentes mei mihi morientes dereliquerunt, & inter me vel ipsos parentes meos de annis triginta semper exindè vestiti fuimus, & secundùm Legem plus est mihi debita habendi quàm ipsius homini reddendi, per Deum & reverentiam istius Sancti juro. Similiter venientes testes sui per singula jurati dixerunt, quicquid iste de hac causa juravit, verum & idoneum sacramentum exindè juravit. Hii sunt qui subter firmaverunt.

Notitia de alode evindicato.

XLII. Notitia qualiter vel in quorum præsentia veniens ille die illo, in loco nuncupante illo, ante illum Judicem vel reliquos viros qui ibidem aderant vel subter firmaverunt; ibique interpellabat aliquem hominem nomine illum, eò quòd alode qui fuerat genitori suo nomine illo, in loco nuncupante illo, post se malo ordine retineret, vel ei contradiceret injustè. Interrogatus ipse homo ab ipsis viris si sic erat veritas an non; sed ipse judicium vel breve sacramentorum ibidem ante ipsis viris protulit ad relegendum, qualiter cùm ipso homine ante hos dies exindè ante illum Judicem in rationes fuerat, & qualiter ipso alode contra ipsum hominem vel contra germanos suos elitigatum atque evindicatum legibus habebat. Relecto ipso judicio vel ipso breve sacramentorum, sic ipsi viri ipsum hominem interrogaverunt si aliquid contra ipsum judicium vel contra ipsum brevem opponere volebat. Sed ipse taliter dixit, quòd nihil habebat quod contra ipsum opponere deberet, & se in omnibus recognovit quòd contra legem ipsum hominem calumniabat, & se exindè omni tempore taciturum esse spopondit. Propterea opportunum fuit ipsius ut hanc notitiam ex hoc accipere deberet. Quod ita & fecit. His præsentibus actum fuit.

Venditio de area vel de casa infrà civitatem.

XLIII. Magnifico fratri illo, ego enim ille. Constat me tibi vendidisse, & ita vendidi, hoc est, casa mea cum ipsa area ubi posita est, infra civitatem vel burgum illum, in ratione illius, in loco illo, quem ego data mea pecunia de aliquo homine nomine illo comparavi. Habet ipsa casa in matriamen tantum, membra in gyro tanta, ede lateribus vel frontibus casa vel terra illorum & illorum. Undè accepi à te pretium in quod mihi bene complacuit, hoc est, tantum: quod pretium in manu mea accepi, & ipsam casam vel aream per hanc venditionem tibi tradidi à die præsente perpetualiter ad possidendum; ita ut ab hodierna die quicquid exindè facere volueris, liberam & firmissimam in omnibus habeas potestatem faciendi, salvo jure ipsius terræ.

Qui se in alterius potestate commendat.

XLIV. Domino magnifico illo, ego enim ille. Dum & omnibus habetur percognitum qualiter ego minimè habeo unde me pascere vel vestire debeam, ideò petii pietati vestræ, & mihi decrevit voluntas, ut me in vestrum mundoburdum tradere vel commendare deberem. Quod ita & feci. Eo videlicet modo ut me tam de victu quàm & de vestimento, juxtà quod vobis servire & promereri potuero, adjuvare vel consolare debeas, & dum ego in caput advixero, ingenuili ordine tibi servitium vel obsequium impendere debeam, & me de vestra potestate vel mundoburdo tempore vitæ meæ potestatem non habeam subtrahendi, nisi sub vestra potestate vel defensione diebus vitæ meæ debeam permanere. Unde convenit ut si unus ex nobis de his convenientiis se emutare voluerit, solidos tantos pari suo componat, & ipsa convenientia firma permaneat. Undè convenit ut duas epistolas uno tenore conscriptas ex hoc inter se facere vel adfirmare deberent. Quod ita & fecerunt.

Evacuatoria.

XLV. Domino magnifico fratri illo, ego enim ille. Dum & omnibus non habetur incognitum qualiter ante hos annos solidos nostros numero tantos ad beneficium accepisti, & cautionem nobis emisisti ut ipsos solidos tantos tunc nobis reddere deberes. Quod ita & fecisti. Sed dum illam cautionem, quod nobis emiseras, ad præsens non habeo, ideò hanc epistolam evacuatoriam fecimus, ut de ipsis solidis tantis omni tempore ductus & securus resedeas. Et si ipsa cautio apparuerit, vel à nobis vel ab heredibus nostris ullo quoquè tempore offensa fuerit, nullum sortiatur effectum, sed vacua & inanis permaneat.

De causis commendatis.

XLVI. Magnifico fratri illo, ego enim ille. Rogo, supplico, atque publiciter tuæ caritati injungo ut omnes causas meas tam in pago quàm & in palatio, aut ante Judices, vel ubicunquè mihi necessitas evenerit, ipsas causas meas ad meam vicem prosequere & admallare facias, & de ipsa prosecutione mihi reddas certiorem. Et quicquid exindè egeris gesserisve, ratum & bene acceptum à me in omnibus esse cognoscas. Quod mandatum ut pleniorem obtineat firmitatem, manu propriâ subter firmavi, & bonis viris adfirmare rogavi.

FORMULÆ *BIGNONIANÆ*,

SIVE

FORMULÆ QUÆDAM

VARIÆ ET INCERTI AUCTORIS;

Ex veteri codice Petri Danielis primùm editæ à clarissimo viro Hieronymo Bignonio.

INCIPIUNT CHARTÆ REGALES SIVE PARENSALES.

CAPITULA.

1. *Ingenuitas.*
2. *Venditio de servo.*
3. *Venditio de terra.*
4. *Venditio de servo ad Ecclesiam.*
5. *Donatio ad sponsam.*
6. *Notitia de mancipio.*
7. *Notitia de homicidio.*
8. *Securitas de homicidio.*
9. *Donatio quam pater donat filio suo.*
10. *Conculcatoria.*
11. *Donatio quam homo donat ad filium suum.*
12. *Notitia de cruce evindicata.*
13. *Cautio de clavibus.*
14. *Concamiatura inter duos Abbates.*
15. *Charta tracturia.*
16. *Donatio quam homo donat ad suam parentem.*
17. *Donatio ad casam Dei.*
18. *Pactum divisionis inter fratres.*
19. *Venditio ad Monasterium.*
20. *Precaria.*
21. *Commendatitia.*
22. *Indiculus precatorius ad Episcopum.*
23. *Indiculus quem præpositus transmittit ad Abbatem.*
24. *Indiculus quem Abba transmittit ad hominem pagensem.*
25. *Indiculus quem Episcopus transmittit ad Abbatem.*
26. *Cautio de infracturis.*

Ingenuitas.

I. OPORTET enim unumquemque hominem, dum in hac vita vivit pro animæ suæ remedio cogitare. Idcircò ego in Dei nomine ille, recogitans pro Dei intuitu vel pro animæ meæ redemptione, ut ab impiorum consortio erui mereamur, dimitto ergò à die præsente vernaculum juris mei nomine illum ingenuum, in ea verò ratione ut ingenuus permaneat, tanquàm si de bene ingenuis parentibus fuisset natus vel procreatus. Peculiare verò si aliquid habet, aut inanteà laborare potuerit, in omnibus habeat concessum atque indultum; & mundeburdem vel defensionem ad basilicam Sancti illius se habere cognoscat, non ad affligendum, sed ad se defensandum, nisi, ut diximus, bene ingenuus de hoc die valeat residere. Si quis verò, quod fieri non credo, si fuerit, aut ego ipse, aut ullus de heredibus, aut

aut ulla emissa persona, quæ contra ingenuitatem istam venire aut eam infrangere tentaverit, fisco discutiente solidos triginta multæ componat, & quod repetit per nullum ingenium evindicare valeat; præsens ingenuitas & merces nostra firma & stabilis permaneat, cum stipulatione subnixa. Actum in loco illo.

Venditio de servo.

II. Domino magnifico fratri illi emptori, ego in Dei nomine ille venditor. Constat me, non imaginario jure, nec nullo cogentis imperio, sed proprio voluntatis meæ arbitrio tibi vendere, quod ita & vendidi, à die præsente, vernaculum juris mei nomine illum, non furem, non fugitivum, nec cadivum, nec ullum vitium in se habentem, sed in omni corpore scimus eum sanum usquè ad annum & diem. Et accepi à te in pretio pro hoc, juxta quod mihi benè complacuit vel convenit, solidos tantos, ita ut ab hac die memoratum vernaculum superiùs denominatum, quem dato pretio de me legibus comparasti, habeas, teneas, atque possideas, & quicquid exindè facere volueris, liberè & firmissimè in tua permaneat potestate ad faciendum. Si quis verò, quod fieri non credo, si fuerit, aut ego ipse, aut ullus de heredibus meis, qui contra venditionem istam venire aut eam infringere tentaverit, fisco discutiente solidos triginta multæ componat, & quod repetit nihil evindicet, sed præsens &c.

Venditio de terra.

III. Domino magnifico fratri illi emptori, ego in Dei nomine ille venditor. Constat me, non imaginario jure, nec ullo cogentis imperio, sed proprio voluntatis meæ arbitrio tibi vendere, quod ita & vendidi tibi à die præsenti bunuaria tanta de terra arabili, in loco nuncupante illo, qui est in pago illo, quem de parte parentum meorum tam & de alode quàm & de comparato vel de quolibet adtracto ad me legibus obvenit, hoc est, de uno latere terræ illius subjungit, de alio latere illi, & de uno fronte terræ illius, de alio verò fronte per viam publicam. Et accepi à te in pretio taxato pro hoc, juxta quod mihi benè complacuit vel conventum fuit, solidos tantos, ita ut ab hac die memoratam terram superiùs denominatam, quam de me legibus comparasti, ipsam hanc habeas, teneas, possideas, vel quicquid exindè facere volueris, libera in omnibus, Christo propitio, in tua permaneat potestate faciendum. Et cætera.

Venditio de servo ad Ecclesiam.

IV. Breve in vicem venditionis qualiter vendidit homo aliquis nomine ille ad Ecclesiam aliquam nomine illam vernaculum suum nomine illum, à die præsente, non furem, non fugitivum, non cadivum, nec ullum vitium in se habentem, sed in omni corpore scimus eum sanum usque ad annum & diem. Et sicut superiùs * factum est. * Cap. 2.

Donatio ad sponsam.

V. Dum Dominus ab initio concessit in veteri testamento & præcepit ut relinquat homo patrem & matrem & adhæreat suæ uxori, ut sint duo in carne una, & quod Dominus conjunxit, homo non separet. Ego enim in Dei nomine ille, dulcissimæ conjugi meæ illi. Dum & ego te per solidum & denarium secundùm Legem Salicam visus fui sponsare, ideò in ipsa amoris dulcedine dabo ergò tibi à die præsente, quod in perpetuum volo esse mansurum, rem pro portione mea in loco nuncupante illo, qui est in pago illo, quæ de parte parentum meorum ad me legibus obvenit, hoc est, in ipsa portione, mansis ad commanendum, cum casticiis, suprapositis, terris arabilibus, & mancipiis, vel quicquid in ipsa portione est aspectum, tibi dico esse donatum atque firmatum; ut quandò die feliciissimo nuptiarum insimul nos Deus conjunxerit, ista omnia superiùs conscripta in tua permaneant dominatione ad possidendum. Si quis verò &c.

Notitia de mancipio.

VI. Cum resedisset ille Vigarius * inluf- * Vicarius.
tris viri illius Comitis in illo mallo publico, unà cum ipsis Scabinis qui in ipso mallo resedebant ad causas audiendas vel recta judicia terminanda; ibique veniens Monachus Sancti illius, vel ille Abbas nomine illo, de illo Monasterio, unà cum Advocato Sancti illius nomine illo, feminam aliquam nomine illam interpellabat, repetebat ei dum diceret eò quòd colona esset Sancti illius, de curte sua quæ dicitur illa, de parte aviæ suæ nomine illius quondam, & ipsa illa & de ipso servitio Sancti illius negligens aderat; sed ipsa femina de præsenti adstare videbatur, & nullatenùs habuit quod dicere, nec opponere, nec tradere rationes per quas de ipso servitio Sancti illius se abstrahere potuisset, sic ei in præsenti fuit judicatum, ut ipsum servitium Sancti illius, unde negligens aderat, ipsi Advocato Sancti illius reuvadiare deberet.

Quod ita & fecit, & ſe ad ipſum ſervitium Sancti illius ibi ſe in præſenti recredidit. Exindè opportunum fuit ipſos Monachos Sancti illius, vel ipſum Advocatum Sancti nomine illum, talem notitiam ante ipſas perſonas quæ in ipſo mallo reſidebant manibuſque eorum roboratas accipere, quod ita & fecerunt, ut omni tempore ipſe Advocatus, vel caſa ſancta illa vel ille Abbas, vel ſucceſſores ſui, ipſam feminam ſuperiùs nominatam vel agnationem ſuam ad opus Sancti illius habeant evindicatam atque elitigatam. Præſentibus his quorum præſentia actum fuit. Facta notitia in loco illo publiciter.

Notitia de homicidio.

VII. Dum & per plures homines ponitur in notitia qualiter veniens homo aliquis nomine ille in contubernio, hominem aliquem nomine illum ipſum ibidem adſalliſſet, & ipſum ibidem interfeciſſet vel occidiſſet; ſed venientes parentes & amici ipſius hominis interfecti ante inluſtrem virum illum Comitem, interpellabant ipſum hominem qui eorum parentem in contubernio adſalliſſet vel interfeciſſet; ſed ipſe ille in præſenti adſtare videbatur, & hanc cauſam nullatenùs potuit denegare, ſed taliter fuit profeſſus quòd inſtigante inimico ipſum hominem interfeciſſet vel occidiſſet. Tunc taliter ei judicaverunt, ut ipſam leudem vel ipſum homicidium ad ipſos parentes legibus tranſſolvere deberet. Quod ita & fecit. Sed poſteà in ipſo placito ei fuit judicatum ut ipſi parentes talem epiſtolam ſecuritatis manu eorum vel bonorum hominum firmatam ei fieri vel conſcribere deberent, quod ita & fecerunt, ut poſt hunc diem nec ipſi illi, nec ullus in cauſa ipſorum, nec ulla oppoſita perſona de præfata morte illius quondam, nec de ipſo homicidio, nec de ipſa leude nullam reclamationem nec nullum impedimentum pontificium non habeant ad faciendum. Qui hoc facere voluerit, ipſos ſolidos per manus reddat, & ob hoc ſolidos tantos unà cum fiſco diſcutientibus multæ componat, & qui repetit nihil evindicet.

Securitas de homicidio.

VIII. Cum reſediſſet inluſter vir ille Comes in illo mallo publico ad univerſorum cauſas audiendas vel recta judicia terminanda, ibique veniens homo aliquis nomine ille repetebat ei, dum diceret eò quòd ipſe ille hominem ſuum nomine illum quondàm benè ingenuum in via malo ordine ipſum adfalliſſet, & ipſum ibidem interfeciſſet vel occidiſſet, & rauba ſua, caballos, aurum & argentum, & drapalia exindè tuliſſet vel deportaſſet, vel leudem contra Legem ibi buriſſet; ſed ipſe ille de præſenti adſtare videbatur, & hanc cauſam nullatenùs potuit denegare; ſed taliter fuit profeſſus, quòd faciente inimico ipſum hominem occidiſſet vel interfeciſſet; ſed taliter in ipſo mallo ei judicaverunt, ut ipſum hominem vel ipſam leudem legibus exindè tranſſolvere deberet. Quod ita & fecit. Sed poſteà apud ipſum Grafionem vel apud ipſos bonos homines qui in ipſo mallo reſedebant epiſtolam ſecuritatis manu eorum firmatam accipere deberet, quod ita & fecit, ut poſt hanc diem nec ipſi illi nec ullus de heredibus ſuis, nec ullus in cauſa ipſorum & hominis interfecti quondam, nec ulla oppoſita perſona de præſenti die de ipſa morte illius, nec de ipſo homicidio, nec de ipſa leude contra ipſum illum nullam reclamationem nec nullum impedimentum pontificium non habeat ad faciendum; & qui hoc facere præſumpſerit, duplum tantùm quantùm ipſa leodis continet, & partibus cui hæc facta eſt, unà cum ſocio fiſco coactus multæ componat, & quod repetit vindicare non valeat.

Donatio quam pater facit filio ſuo.

IX. Dulciſſimo atque amantiſſimo filio meo illi, ego in Dei nomine ille genitor tuus. Dum & ego te dulciter enutrivi, & tu mihi fideliter deſerviſti, vel tuum ſervitium vel benevolentiam circa partem noſtram habemus compertam, ideò in ipſo amore dulcedinis vel tuo ſervitio componente, dabo ergò tibi à die præſente quod in perpetuum volo eſſe manſurum, hoc eſt, manſum ad commanendum cum caſticia, ſuperpoſita, terris arabilibus, & mancipiis his nominibus illis & illis, ut per hanc epiſtolam donationis vel deliberationis noſtræ manu meâ vel bonorum firmatam, ut quandiù advivis tam tu ipſe quàm hereditas tua, contra tuos germanos & germanas quieto ordine vel elitigato valeas poſſidere vel dominare. Propterèà hanc epiſtolam traditionis vel deliberationis noſtræ manu meâ firmatam exindè tibi fieri vel conſcribere rogavi, ut de præſenti die de ipſo manſo, vel quicquid ad ipſum manſum aſpicit, & ipſa mancipia ſuperiùs denominata hoc habeas, teneas, atque poſſideas.

Conculcaturia quam Abbas facit ad hominem ſuum.

X. Ego in Dei nomine, ac ſi peccator, venerabilis vir ille Abbas de monaſterio ſancto illo, quod eſt in pago illo conſtructum. Dum & omnibus non eſt incognitum qualiter filius ſervi noſtri nomine ille quandam feminam noſtram nomine illam, bene ingenuam, filiam illius quondam, contra voluntatem parentum ipſius feminæ ſociavit ſibi ad conjugium, ſed poſteà ipſis parentibus complacuit & nobis ut talem epiſtolam conculcaturiam manu noſtrâ vel à fratribus noſtris firmatam ipſi feminæ fieri vel firmare rogaremus, ut de ipſo ſervitio, ſi agnatio inter ipſos apparuerit, in ſervitio publico nunquàm ſint coinquinati, ſed ſub integrâ ingenuitate dies eorum debeant perſeverare, ideò precor atque ſupplico ad ſucceſſores noſtros vel ad Deum timentes homines ut benefacta noſtra jubeant conſervari qualiter ipſi vellent ut in poſtmodùm eorum facta debeant eſſe ſtabilia; & per malorum hominum infeſtationem multam in ipſa epiſtola conculcaturia fieri vel conſcribere rogavimus, ut ſi fuerit, quod Deus non permittat, extranea pars quæ hæc facta noſtra infrangere voluerit, in primis iram Dei & Sancti illius incurrat, & ob hoc ſolidos centum partibus ipſius cui hæc facta eſt multæ componat, & quod repetit vindicare non valeat.

Donatio quam homo facit ad filium ſuum.

XI. Ego in Dei nomine ille. Conſtat me in amore Domini noſtri Jeſu Chriſti, ut veniam delictis meis conſequi mereamur, donaſſe & dono donatumque eſſe volo ad dulciſſimum filium meum nomine illum peciam de terra arabili in loco qui dicitur ille, qui eſt in pago illo, per loca deſignata vel circuita, in ea ratione ut poſt hunc diem jam dictus filiolus meus, cui epiſtola donationis iſta legibus facta fuit, ipſam terram habeat, teneat, atque poſſideat, vel quicquid exindè facere voluerit, liberam in omnibus, Chriſto propitio, habeat potèſtatem. Et ſi quis, &c.

Notitia de cruce evindicata.

XII. Dum & omnibus non eſt incognitum qualiter veniens homo aliquis nomine ille ante Vigarium inluſtris viri illius Comitis nomine illo, adversùs hominem aliquem nomine illum, repetebat ei dum diceret eò quòd terram ſuam de ſuo manſo vel de ſua poteſtate malo ordine propriſiſſet. Sed ipſe ille de præſenti adſtare videbatur, & hanc cauſam fortiter denegavit quòd ſuam terram de ſuo manſo malo ordine nunquàm propriſiſſet, nec poſt ſe nunquàm retinuerit. Sed taliter ei fuit judicatum in ipſo placito ante ipſum Vigarium, vel ante ipſos pagenſes, ut ad crucem ad judicium Dei pro ipſa terra in noctes quadraginta duas in ipſo placito pro hoc deberent adſtare. Quod ita & fecerunt. Sed venientes ad ipſum placitum, ſicut eis fuit judicatum, ante ipſum Vigarium, vel ante ipſos pagenſes, ad ipſum judicium vel ad ipſam crucem viſi fuerunt ſtetiſſe; ſed ipſe illum hominem, qui ipſam terram propriſit, ad ipſum judicium vel ad ipſam crucem eum convicit; ſed ipſe in ipſo placito ad ipſam crucem viſus cadiſſe; ſed dum hæc cauſa ſic fuit inventa, quòd ipſe ille qui ad ipſum judicium vel ad ipſam crucem cadiſſet, ſolidos tantos ei tranſſolvere deberet, quod ita & fecit, & de ipſa terra ipſum illum legibus reveſtire deberet, quod ita & fecit. Tunc taliter ei judicaverunt, ut ipſe ille de præſenti die ipſam terram tam contra ipſum illum vel heredes ſuos quàm contra quemlibet hominem omnique tempore habeat evindicatam atque elitigatam, ut tam ipſe ille quàm & poſteritas ſua poſt hanc diem prædictam terram quieto ordine valeat poſſidere vel dominare, & ducti & ſecuri exindè valeant reſidere. Factum judicium in loco illo publiciter.

Cautio de clavibus.

XIII. Dum & per plures homines eſt patefactum qualiter in Dei nomine ille veniens in placito ante illos vel quamplures bonos homines adversùs hominem nomine illum, repetebat ei dum diceret eò quòd cellaria vel camara & granica, quicquid in eis habuit repoſitum, hoc eſt, aurum, argentum, drapalia, arma, vinum, annonam, vel vitalia ſua per ſuas claves commendaſſet ad cuſtodiendum vel ad ſalvandum, & ipſam rem in naufragium vel in damnum poſuit. Sed ipſe ille de præſenti adſtabat, & hanc cauſam nullatenùs potuit denegare; ſed taliter ei fuit profeſſus, quòd ipſam rem ſuperiùs denominatam per ſuum neglectum & per ſuum facinus fuit perdita vel naufragata. Tunc taliter ei judicaverunt, ut ipſam rem ei tranſſolvere vel emendare deberet. Sed ipſe ille nullatenùs habuit undè ipſam rem tranſſolvere vel emendare deberet. Sed taliter ei fuit judicatum, ut talem cautionem de capite ſuo, manu ſuâ vel bonorum

Vide Tom. 3. Ducheſnii, p. 240, 495.

hominum firmata, ei fieri vel conscribere rogaret, quod ita & fecit, ut dum ipsam rem non habui, nec pretium undè transsolvere vel emendare debuissem, ut quandiù advivam in servitio publico, quod mihi injungitis, vobis deservire debeam; & si negligens aut tardus de ipso servitio apparuero, qualemcunque disciplinam ad alios servos tuos impendis, talem super me potestatem habeas ad faciendum. Et si fuerit aut ego ipse, aut ullus de meis heredibus, qui contra hanc cautionem venire aut reclamare, &c.

Concamiatura inter duos Abbates.

XIV. Placuit, auxiliante Domino, atque convenit inter venerabilem virum illum Abbatem de Monasterio illo, vel Congregationem Monasterii sui, necnon & magnificum virum illum, de commutatione locorum, quam inter se facere deberent. Quod ita & fecerunt. Per quam accepit venerabilis vir ille Abba ad opus Monasterii sui in loco nuncupante illo, qui est in pago illo, hoc est, in ipso loco illo mansos ad commanendum, casticiis superpositis, terris arabilibus, vel quicquid in ipso loco ad præsens cernitur esse possessio, totum & ad integrum re inexquisitâ in commutatione vel in concamio. Simili modo vir magnificus ille accepit ad opus suum aliam rem in loco nuncupante illo, qui est in pago illo, hoc est quod superiùs diximus, totum & ad integrum re inexquisitâ in commutatione vel in concamio. Undè duas epistolas pariculas uno tenore conscriptas manu eorum vel bonorum hominum firmatas inter se fieri & firmare rogaverunt, ut unusquisque post hunc diem quod à pari suo in commutatione vel in concamio accepit teneat atque possideat, vel quicquid [... &c.]

Charta tracturia.

XV. Domnis sanctis & apostolicis ac venerabilibus in Christo Patribus, Regibus, Comitibus, Episcopis, Abbatibus, Sacerdotibus, Clericis, vel omni populo Christiano qui in Romanorum vel Longobardorum provinciis Deo serviunt, tam in Monasteriis quàm & in civitate, seu per pagos, vel per vicos, ego in Dei nomine ille Major domûs. Cognoscat Magnitudo seu & Sanctitas vestra quòd iste frater noster nomen ille serviens vester petiit nobis ut ad basilicam sancti Petri patris vestri pro suis culpis vel pro nostra stabilitate valeat ambulare ad orationem. Propterea has litteras cum salutatione per ipsum ad vos direximus, ut in amore Dei & sancti Petri ipsum ad hospitium recipiatis ad benefaciendum vel ad suam consolationem, tam ad eam ambulando quàm & in redeundo, ut per vos salvus eat & salvus revertatur. Interim, sicut vestra est consuetudo bona, vel consolationem vel adjutorium ei impendere jubeatis, lætumque diem jubeatis habere. Cujus potestas regnat in æternum, ipse vos custodiat in regno suo perpetuò. Salutamus vos omnes salutatione pleniſſimâ.

Donatio quam homo donat ad suam parentem.

XVI. Dilectissimæ atque amabili mihi in Domino consobrinæ meæ nomine illo, ego in Dei nomine ille. Dum & pluribus est percognitum eò quòd tu partibus meis amabilia servitia impendere non desinis, pro tua bonitate, & pro eò quòd dictum est *Faciamus bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei* vel ad propinquos nostros, igitur dono tibi à die præsente per hanc epistolam donationis, quæ in perpetuum sit mansura, & de jure meo in tua dominatione trado atque firmabo, id est, mansum ad commanendum in pago illo, in loco qui dicitur ille, & est ipse mansus per loca designata de latere uno & de fronte terræ illius, & de alio latere & fronte terræ illius tanto, ita ut ab hac die memorata consobrina mea illa quicquid de ipso manso facere voluerit, ut absque uniuscujusque repetitione liberam in omnibus habeat potestatem ad faciendum. Gal. 6.

Donatio ad casam Dei.

XVII. Prudens consilium bajulat qui pro animæ suæ remedio cogitat illi Dominum retribuere, & exindè habere cogitat, & de Dei misericordia non dubitat. Idcircò nos in Dei nomine ille, & conjux mea illa. Admonet nos divina pietas & Christi misericordia ut aliquid de rebus nostris pro redimenda ultione nostrorum peccaminum Domino offerre deberemus, ut in die judicii misericors Dominus vel in aliquantulum de scelere nostro nobis relaxare dignaretur, donamus compuncto corde & devoto animo ad basilicam illam, quæ est in honore Sancti illius constructa in loco illo, hoc est, rem nostram in loco nuncupante illo, hoc est, in ipsa re mansis ad commanendum, casticiis, superpositis, terris arabilibus, ut post hunc diem ipsi custodes qui ad ipsum sanctum locum deserviunt, ipsam rem superiùs denominatam habeant, teneant, atque possideant, vel

quicquid exindè facere voluerint, liberam & firmiſſimam habeant poteſtatem ad faciendum. Et ſi quis.

Pactum diviſionis inter fratres.

XVIII. Pactum diviſionis inter fratres, id ſunt ille & ille, heredes illius & illius quondam, qualiter ſe de alode eorum dividere vel exæquare deberent. Quod ita & fecerunt. Per quem accepit vir magnificus ille manſum illum in loco nuncupante illo, qui eſt in pago illo, hoc eſt, ipſe manſus circumcinctus, cum arboribus & caſticiis, ſuperpoſitis, terris arabilibus, & cætera. Simili modo vir magnificus ille accepit ad opus ſuum alium manſum in loco nuncupante illo, qui eſt in pago illo, in centena illa, hoc eſt, quod ſuperiùs diximus, manſum circumcinctum, cum arboribus & caſticia, ſuperpoſita, terris arabilibus, & cætera, vel quicquid pars contra parem ſuum per æqualentiam inter ſe diviſerunt, abſque ulla repetitione vel reclamatione hoc habeant, teneant, poſſideant, vel quicquid exindè facere voluerint, libera in omnibus, Chriſto propitio, in ſua permaneat poteſtate ad faciendum. Si quis verò.

Venditio ad Monaſterium.

XIX. Venerabili in Chriſto patri illi Abbati de Monaſterio qui vocatur Sancti illius, quod eſt in pago illo ſuper fluvium illum conſtructum, emptori, ego in Dei nomine ille venditor. Conſtat me non imaginario jure, nec nullo cogentis imperio, ſed proprio voluntatis meæ arbitrio, vobis vel ad Monaſterium veſtrum vendere, quod ita & vendidi vobis à die præſente, rem pro proportione mea, in loco nuncupante illo, quod eſt infra pagum illum, quod de parte parentum meorum ad me Legibus obvenit, hoc eſt, tam manſis, caſis, caſticiis, mancipiis, ingenuis his nominibus, vel quicquid ibidem præſens eſt mea dominatio, totum & ad integrum de jure meo in dominatione veſtra per hanc venditionem tradidi vobis ad poſſidendum; & accepi à vobis in pretio taxato, juxta quod nobis aptificatum vel conventum fuit, ſolidos probos atque penſantes numero tantos; ita ut ab die memorata omnia ſuperiùs nominata, quæ de me legibus comparaſtis, hoc habeatis, teneatis, poſſideatis tam vos quàm & ſucceſſores veſtri, liberumque & firmiſſimum in veſtra permaneat poteſtate ad faciendum. Si quis verò.

Precaria.

XX. In Chriſto venerabili patri & Domno illi Abbati de Monaſterio Sancti illius, quod eſt in pago illo ſuper fluvium illum conſtructum, ego in Dei nomine ille. Precator acceſſi ad vos ut rem pro portione veſtra, in loco nuncupante illo, qui eſt in pago illo, quam ego ille ante hos dies per venditionis titulum dato pretio Sancto illi ſeu veſtro Monaſterio adfirmavi, hoc eſt, in ipſa portione manſum ad commanendum, caſticiis, ſuperpoſitis, terris arabilibus, mancipiis, ingenuis his nominibus, vineis, pratis, ſilvis, paſcuis, vel quicquid ibidem aſpicit vobis delegavimus. Sed poſteà taliter vobis ſupplicavimus, ut ipſam portionem ad uſum beneficium ad excolendum quandiù advivo mihi præſtare vel relaxare deberetis. Quod ita & feciſtis. Propterea hanc precariam manu meâ vel bonorum hominum firmatam vobis exindè emiſimus, ut annis ſingulis cenſum denariorum tot ad luminaria Sancti illius & decimam de omnibus fructibus, quicquid ſupra ipſam conlaborare potuerimus, die illo, quod eveniet feſto ipſius Sancti illius, pro hoc vobis dare & adimplere faciam. Et ſi negligens aut tardus de ipſo cenſu ad illud placitum apparuero, fidem exindè vobis legibus faciam, & ipſam rem dum advivo per veſtrum beneficium tenere & uſufructuare faciam; in ea verò ratione ut aliubì ipſas res nec vendere, nec donare, nec alienare, nec ad alias caſas Dei delegare, nec in naufragium ponere, nec ad proprium facere, nec heredibus meis in alode derelinquere pontificium non habeam ad faciendum, niſi poſt meum diſceſſum, unà cum re immeliorata vel ſuperpoſita, quicquid ibidem inventum fuerit, abſque ullius Judicis contradictione pars Monaſterii veſtri ad veſtrum faciat revocare dominum. Si quis verò.

Commendatitia de re vendita.

XXI. In Chriſto filio Eccleſiæ illi, in Dei nomine ille Abbas de Monaſterio illo Sancti illius, quod eſt in pago illo, unà cum conſenſu fratrum noſtrorum. Dum & tua fuit petitio & noſtra decrevit voluntas ut duas partes darem pro portione noſtra in loco nuncupante illo, qui eſt in pago illo, quem tu ipſe ante hos dies per venditionis titulum dato pretio de theſauro Sancti illius nobis vendidiſti; ſed poſteà taliter nobis ſupplicaſti ut ipſius portionis duas partes in prædicto loco illo ad uſum beneficium ad excolendum, quan-

diù advivis, tibi præstare deberemus. Quod ita & fecimus. Propterea hanc commendatitiam manu nostrâ firmatam tibi pro hoc dedimus, ut annis singulis censum tantum & illam decimam de omni fructu, quicquid supra ipsam terram conlaborare potueris, die illo, quod eveniet festo Sancti illius, pro hoc dare debeas. Et si negligens aut tardus ad id placitum de ipso censu fueris, fidem exindè pro hoc nobis facias, & ipsam rem ad viventum tuum per nostrum beneficium teneas, in ea tamen ratione ut ipsam rem aliubì nec vendere, nec donare, nec alienare, nec ad alias casas Dei delegare, nec ad proprium facire, nec heredibus tuis in alode derelinquere, nec in naufragium ponere, potestatem non habeas ad faciendum, nisi post tuum discessum, unà cum ipsa re immeliorata vel superposita, quicquid ibidem inventum fuerit, sine ullius Judicis consignatione pars Monasterii nostri elitigato ordine præsentaliter ipsam rem immelioratam in nostrum faciat revocare dominium, & hæc commendatitia firma sit. Facta commendatitia in ipso Monasterio Sancti illius publiciter in anno duodecimo regni.

Indiculus precatorius ad Episcopum.

XXII. Domino sancto & apostolicâ fede colendo in Christo venerabili Domno & patri illi Pontifici urbis illius, civitatis illius, ego in Dei nomine ille, benè cupiens vester, in Domino vobis dirigimus salutem & precamur Sanctitatem vestram ut pro nobis orare dignemini. Denique cognoscatis quòd iste homo vester, nomine illo, ad nos confugium fecit, & dixit quòd contra vos culpas habeat commissas. Propterea has litteras cum salutatione ad vos direximus, & precamur vobis ut vitam & immancationem & disciplinam corporalem ei concedere jubeatis. Aliam pœnitentiam, qualem ei volueritis judicare, in vestra est potestate. Qualiter ipse homo secum gaudeat quòd nostram suggestionem ad vos deportasset; & undè nobis reconjungitis vobis remerire cupimus. Quid plura?

Indiculus quem Præpositus transmittit ad Abbatem.

XXIII. Diligendo ad nos Domno & in Christo patri nostro venerabili illi Abbati, ego ille serviens atque Præpositus vester. In primis illud precamur Sanctitatem vestram, ut in vestra sancta oratione pro me esse non dedignemini. Deniquè, Domne, cognoscatis de isto servitio ubi nos transmisistis, per verbum inlustris viri illius Comitis, sui juniores non exindè fecerunt quomodò eis fuit demandatum. Propterea has litteras ad vos direximus, ut de ipso certiores sitis, & inanteà quomodò vobis est utile sic compensetis ut nostram rem non perdamus. Quid plura? Salutamus vos usque ad gaudium.

Indiculus quem Abbas transmittit ad hominem pagensem.

XXIV. Dulcissimo nostro & ut credimus amico Sancti illius in Dei nomine illi, ille, etsi peccator, Abba, nos & nostri, servientes vestri, in Domino vobis dirigimus salutes, & illud precamur Deum ut merearis agere in ista vita quod Deo sit beneplacitum. Precamur vos de illis vestris homunciunculis qui in vestro Ministerio commanent, vel de nostris causis invicem nostrum bonum certamen exindè mittatis, sicut nos de vestra caritate benè confidimus, ut sic exindè perportare faciatis usquè nos insimul conjungimus. Quid plura?

Indiculus quem Episcopus transmittit ad Abbatem.

XXV. Sanctorum meritis beatificato Domno atque patri, Deique cultore, & ut confidimus vero amico nostro illi gratiâ Dei Abbati, nos enim in Dei nomine ille, quamvis peccator, donum Dei Episcopus. Deus scit, vester in omnibus proprius amicus, imprimitùs salutationem. *Desunt reliqua.*

Cautio de infracturis.

XXVI. Contigit quòd cellarium vel spicarium vestrum infregi, & exinde annonam vel aliam raupam in solidos tantos furavi. Dum & vos & advocatus vester exindè ante illum Comitem interpellare feciftis, & ego hanc causam nullatenùs potui denegare, sic ab ipsis Racimburgiis fuit judicatum, ut per wadium meum eam contra vos componere atque satisfacere debeam, hoc est, solidos tantos vel *. Sed dum ipsos solidos minimè habui undè transsolvere debeam, sic mihi aptificavit, ut brachium in collum posui, & per comam capitis mei coram præsentibus hominibus tradere feci, in ea ratione ut interim quòd ipsos solidos vestros reddere potuero, & servitium vestrum & operam qualemcunque vel vos juniores vestri injunxeritis, facere & adimplere debeam; & si exindè negligens vel jactivus apparuero, spondeo me contra vos ut talem disciplinam suprà dorsum meum facere jubeatis quam super reliquos servos vestros.

FORMULÆ LINDENBROGII,

SIVE

Altera editio Formularum Marculfi à Friderico Lindenbrogio in publicum emiſſa.

INCIPIUNT exemplaria de diverſis conditionibus, qualiter regales vel cartæ pagenſes aut ſenicæ, quas hæc formula continet, ſcribantur.

De Epiſcopatu.

I. ILLE Rex viro apoſtolico illi Epiſcopo. Quamlibet nos, &c. *ut ſuprà pag.* 378.

Indiculus Regis ad Epiſcopum ut alium benedicat.

II. Domino ſancto ſede apoſtolicæ dignitatis colendo in Chriſto patri illi Epiſcopo ille Rex. Credimus jam, &c. *ut ſuprà pag.* 379.

Conceſſio civium pro Epiſcopatu.

III. Suggeſtio piiſſimo ac præcellentiſſimo Domino ill. Regi, &c. *ut ſuprà pag.* 379.

Carta de Epiſcopatu.

Vide Sirmondum, Conc. Gall. tom. 2. pag. 636.

IV. Dum juxta Apoſtoli dictum omnis poteſtas ſublimatur à Domino, & quatenùs poſt Deum in regia manet poteſtate qualiter cuncta terrena debeant gubernari. Undè oportet nos ſalubri conſilio retractare ut illi in locis Sanctorum inſtituantur cuſtodes qui dignè ad ipſum officium gubernandum apparere noſcuntur. Igitur dum & veſtra & cleri vel pagenſium civitatis illius adfuit petitio ut relictâ urbe illâ, quam priùs regere & gubernare videbamini, in ſupraſcripta urbe illa cathedram pontificalem ſuſcipere deberetis, & dum vos apud animos noſtros & actio commendat probata, & nobilitatis ordo ſublimat, ac morum probitas vel manſuetudo & prudentiæ honeſtas exornat, cum conſilio & voluntate Pontificum Proceruмque noſtrorum, juxta voluntatem & conſenſum cleri & plebium ipſius civitatis, in ſupradicta urbe illa pontificalem in Dei nomine vobis commiſimus dignitatem. Propterea per præſentem præceptum decernimus ac jubemus ut ſupradicta urbs vel res Eccleſiæ ipſius & clerus ſub veſtro arbitrio & gubernatione conſiſtant, & erga regimen noſtrum ſemper fidem inlibatam cuſtodire debeatis, & juxta canonicam inſtitutionem plebem vobis commiſſam aſſiduis prædicationum ſermonibus expolire, & non minùs pietate quàm ſeveritate conſtringere ſtudeatis, & curam pauperum vel neceſſitatem patientium cum ingenti cura & dilectione procuretis, ut adquiſitâ multiplicatâque gregis veſtri ſalute, ad ovile dominicum nullis maculis ſordidatum valeatis præſentare; quatenùs dum Eccleſiam vobis diſpenſatione divinâ commiſſam ſtrenuè regere atque gubernare videamini, vobis apud æternum retributorem mercedum ſuffragia largiantur, & vos immenſum Chriſtum pro noſtrorum mole peccaminum aſſiduè exorare debeatis.

Carta de magna re, qui vult xenodochium aut monaſterium conſtruere.

V. Domino verè ſancto, &c. *ut ſuprà pag.* 399.

Emunitas Regia.

VI. Maximum regni noſtri augere credimus munimentum ſi beneficia oportuna locis Eccleſiarum benevolâ deliberatione concedimus, ac Domino protegente, ſtabiliter perdurare conſcribimus. Noverit igitur ſollertia veſtra nos ad petitionem apoſtolici viri Domni ill. illius urbis Epiſ-

copi tale pro æterna retributione beneficium indulsisse ut in villis Ecclesiæ Domni ill. quas moderno tempore aut nostro aut cujuslibet munere habere videtur, vel qua deinceps in jure ipsius sancti loci voluerit divina pietas ampliare, nullus Judex publicus ad causas audiendas aut fredam undique exigendam ullo unquam tempore præsumat ingredi; sed hoc ipse Pontifex vel successores ejus propter nomen Domini sub integra emunitate omninò valeant dominari. Statuentes ergò Jubemus ut neque vos, neque juniores vestri aut successores, nec ulla publica judiciaria potestas quoquo tempore in villas ubicunquè in regno nostro ipsi Ecclesiæ aut regiâ aut privatorum largitate conlatas, aut quæ inanteà fuerint conlaturæ, ad audiendum altercationes ingredi, aut fredam de qualibet causa exigere, vel mansiones aut paratas vel fidejussores tollere præsumatis; sed quicquid exindè exigere, aut de servientibus cæterisque nationibus quæ sunt infra agros vel fines seu supra terras prædictæ Ecclesiæ commanentes, fiscus aut de freda aut undecunquè potuerat sperare, ex nostra hac indulgentia pro futura salute in luminaribus ipsius Ecclesiæ per manus agentium eorum proficiat in perpetuum. Et quod nos propter nomen Domini & animæ nostræ remedium seu pro nostra subsequente progenie plenâ devotione indulsimus nec regalis sublimitas, nec cujuslibet judicium seu cupiditas refragare tentet. Et ut præsens auctoritas tam præsenti quàm futuris temporibus inviolata, Deo adjutore, permaneat, manûs nostræ subscriptionibus infrà roborare decrevimus.

Confirmatio de emunitate.

VII. Ille Rex Francorum vir inluſtris. Quotiescunque petitionem Sacerdotum vel ancillarum Dei ad effectum perducimus, regiam consuetudinem exercemus, & nobis ad mercedem vel ad stabilitatem regni nostri in Dei nomine pertinere confidimus. Ideòque Dominis viris sanctis ac venerabilibus apostolicis in Christo patribus omnibus Episcopis, vel omnibus Abbatibus, seu inluſtribus atque magnificis viris Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, vel omnibus Vassis nostris, vel omnibus Missis nostris discurrentibus. Cognoscatis quòd inluſtris Abbas ille de monasterio illo in pago illo, in loco qui dicitur ill. in honorem Sancti ill. constructo, unà cum Monachis vel Dei ancillis ad laudem Christi canendum sub religionis norma conversantibus, clementiæ regni nostri suggestionem intulit eò quòd glorioſus Dominus & genitor noster ill. quondam Rex per suam præceptionem suâ manu roboratam talem emunitatem ad ipsam casam Dei Sancti ill. vel Monasterii ill. vel ipsi Abbati habuisset concessam atque indultam, ut nullus Judex publicus vel quislibet judiciariâ potestate accinctus in cortes vel villas ipsius Monasterii nullum debuisset habere introitum, nec ad causas audiendas, nec ad fredam exigendam, nec fidejussores tollendos, nec mansiones aut paradas requirendas, nec ullas retributiones exactandas; quod fiscus noster exindè habere poterit, nullatenùs exactetur, nec requiratur. Undè & confirmationes anteriorum Regum parentum nostrorum nobis in præsente protulit relegendas; petiitque Celsitudinem nostram ut circa ipsum Monasterium nostra hæc deberet auctoritas generaliter confirmare. Quod nos beneficium gratanti animo pro mercedis nostræ augmento non solùm confirmantes, sed etiam novum sub emunitatis nomine concedentes, per hoc præceptum specialiùs decernimus atque omninò jubemus, quod in perpetuum absque ullis obstaculis & refragationibus volumus esse mansurum, ut absque introitu Episcopi aut Archidiaconi ad orationem aut prædicationem lucrandam nullus Judex publicus in curtes vel villas ipsius Monasterii ullum debeat habere ingressum, nec ad causas audiendas, nec fredam exigendam, nec fidejussores tollendos, nec mansiones aut paradas requirendas, nec ullas retributiones exactandas; quod fiscus noster exindè habere poterit, nullatenùs exactetur nec requiratur. Nisi, ut diximus, pro mercedis nostræ augmento, sicut ab antecessoribus Regibus parentibus nostris, seu & Domno glorioso genitore nostro ill. quondam Rege, moderno tempore fuit concessum atque indultum, ita nostris oraculis pleniùs confirmamus, quod in perpetuum volumus esse mansurum. Et ut hæc præceptio firmior habeatur, & per tempora meliùs conservetur, manûs nostræ signaculis subter eam decrevimus roborare, & annulo nostro subter sigillavimus.

Confirmatio de omni corpore facultatis Monasterii.

VIII. Ille Rex illi Patritio atque omnibus Agentibus. Rectum esse censemus, &c. *ut suprà pag. 393.*

Ut

Ut cauſas auctorum adſumendi aliquis licentiam habeat.

IX. Malorum neceſſe eſt tergiverſationem regali coërcere cenſurâ. Igitur apoſtolicus vir ille, illius urbis Epiſcopus, &c. *ut ſuprà pag.* 394.

Indiculus Regis de privilegio.

X. Ille Rex Francorum vir inluſter illi Comiti, &c. *ut ſuprà pag.* 452.

Alius Indiculus regalis.

XI. Karolus gratiâ Dei Rex Francorum, &c. *ut ſuprà pag.* 460.

Item alius.

XII. Ille Rex Francorum viris inluſtribus Patriciis, Comitibus, Telonariis, vel omnibus curam publicam agentibus. Si opportuna beneficia ad loca ſanctarum Eccleſiarum vel Sacerdotibus præſtare non deſinemus, hoc nobis procul dubio in æterna beatitudine retribuere confidimus. Igitur cognoſcat magnitudo ſeu almitas veſtra quòd nos ad petitionem apoſtolici Viri, illius urbis Antiſtitis, talem propter nomen Domini, ejus meritis compellentibus, beneficium præſtitiſſe cognoſcite ut ubicunque infra regnum noſtrum Miſſi ſui mercare videntur, vel pro reliqua neceſſitate diſcurrunt, nullum teloneum nec quamlibet redhibitionem exindè ad partem fiſci noſtri nec ipſe nec Miſſi ſui ſolvere non debeant. Propterea per præſentem Præceptum decernimus quod perpetualiter manſurum eſſe volumus, ut nullum teloneum in nullis civitatibus aut pagis vel ubicunque in regno noſtro teloneus exigitur, nec de navali nec de carrali evectione, nec de rotatico, nec de pontatico, nec pulveratico, nec ſaltuatico, nec ceſpitatico, nec de ſaumariis, nec de eo quod homines eorum ad dorſum portant, nec nullâ redhibitione, quam fiſcus noſter exindè ſperare poterat, nec vos nec juniores aut ſucceſſores veſtri non requiratis nec exigatis; ſed omnia & in omnibus hoc propter nomen Domini ipſe Pontifex vel ſucceſſores ſui aut memorata Eccleſia Sancti illius habeant indultum, vel in luminaribus ipſius loci proficiat. Quæ verò auctoritas ut perpetuis temporibus valeat, propria eam manu infrà decrevimus roborare.

Epiſtola donationis.

XIII. Mundi terminum ruinis crebreſcentibus adpropinquare indicia certa manifeſtant, &c. *ut ſuprà pag.* 403.

Alia donatio.

XIV. Ego ille de miſericordia Dei & pietate confiſus, per hanc epiſtolam donationis datum donatumque in perpetuum eſſe volo ad baſilicam Sancti illius, ubi ipſius pretioſum corpus requieſcit, & venerabilis vir ille Abba præeſſe videtur, &c. *ſuprà pag.* 469.

Donatio de parva re ad Eccleſiam.

XV. Si aliquid de rebus noſtris locis Sanctorum, &c. *ut ſuprà pag.* 407.

Ceſſio à die præſente ad Eccleſiam.

XVI. Dum fragilitas humani generis pertimeſcit ultimum vitæ tempus, &c. *ut ſuprà pag.* 405.

Item alia ceſſio.

XVII. Ego ille cogitans Dei amorem vel æternorum bonorum retributionem, ideò cedo à die præſente ad ſupradictam baſilicam & Monachos ibidem conſiſtentes ceſſumque in perpetuum eſſe volo portiones meas in loco nuncupato ill. ſitas in pago ill. quæ mihi tam de alode quàm de comparato vel de quolibet adtracto advenit, vel legibus advenire poteſt, in ſuprà memorato loco, tam terris, domibus, ædificiis, mancipiis, libertis, accolabus, merito accolonorum, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, campis, cultis, incultis, aquis, aquarumve decurſibus, mobilibus & immobilibus, cum omnibus adjacentiis & appendiciis vel colonicis ad me pertinentibus, vel omni integritate, vel ſuperpoſito, quicquid dici aut nominari poteſt in ſuprà memorato pago vel loco ſuprà nominato vel utique de ſupradictis portionibus tenere viſus ſum, totum & ad integrum à die præſente ad jam memoratum Monaſterium vel ad ipſos Monachos ibi conſiſtentes perpetualiter trado atque transfundo de meo jure in eorum dominationem ad poſſidendum, ut quicquid à die præſente exindè facere voluerint, liberam ac firmiſſimam in omnibus habeant poteſtatem faciendi. Si quis verò, quod fieri non credo, in futurum, ſive ego ipſe, aut ullus de heredibus vel proheredibus meis, aut ulla emiſſa vel oppoſita perſona, vel quiſlibet, qui contra hanc ceſſionem meam, quam ego bonâ voluntate fieri & adfirmare rogavi, venire, agere, aut reſultare, vel quibuſcunque modis repetere aut infrangere conatus fuerit, nec hoc valeat vindicare quod repetit, & inſuper partibus ſuprà memorati Monaſterii vel Monachis ibi conſiſtentibus duplum tantum quantum ipſæ res eo tempore melioratæ valuerint componat, & inſuper ſocio fiſco multâ auri libram unam coactus exſolvat, & hæc

ceſſio omni tempore firma permaneat, ſtipulatione ſubnexâ. Actum loco illo.

Donatio ad caſam Dei.

XVIII. Ille benè poſſidet res in ſeculo qui ſibi de terrenis ſeu de caducis rebus comparat præmia ſempiterna. Quapropter ego in Dei nomine ille, necnon & conjux mea, ambo pariter cogitantes de Dei timore vel æternâ retributione, propterea donamus, tradimus aliquas res noſtras ad Monaſterium quod dicitur ill. quod dedicatum eſſe dinoſcitur in honorem Sancti illius, ubi venerabilis vir ille Rector præeſſe videtur. Donamus igitur & donatum in perpetuo eſſe volumus, hoc eſt, in pago ill. nuncupato ill. fluvio ill. manſos tantos, cum hominibus ibidem commanentibus vel aſpicientibus ill. vel ill. cum domibus, ædificiis, curtiferis, cum wadris, campis, terris, tam cultis quàm & incultis, ſilvis, pratis, paſcuis, farinariis, cum inviis, perviis, aquis, aquarumque diſcurſibus, mobilibus & immobilibus, præſidiis, peculiis, pecoribus, omne & ex omnibus, quicquid in ipſo loco noſtra videtur eſſe poſſeſſio vel dominatio, rem exquiſitam, totam & ad integrum, tam de alode quàm & de comparato ſeu de quolibet adtractu, quicquid ad nos ibidem noſcitur perveniſſe, de noſtro jure in jus & dominationem jam dicti Monaſterii per hanc chartulam donationis ſive per feſtucam atque per andelangum à die præſente donamus, tradimus, atque perpetualiter in omnibus transfirmamus. In ea verò ratione ut pars prædicti Monaſterii ab hac die hoc habeat, teneat, atque poſſideat, vel quicquid exindè facere voluerit, liberam ac firmiſſimam, Chriſto propitio, in omnibus habeat poteſtatem. Et ſi quis deinceps, quod futurum eſſe non credimus, ſi noſmetipſi, quod abſit, aut ullus quiſlibet de heredibus noſtris, ſeu ulla quælibet extranea perſona contra hanc donationem venire aut eam calumniari præſumpſerit, ſi ſe exindè non correxerit, à liminibus ſanctæ Eccleſiæ excommunicatus & ſequeſtratus appareat, & inſuper ante tribunal Chriſti hac de cauſa ſe judicatum iri cognoſcat. Cui verò calumniam intulerit, auri uncias tant. argenti libras tant. coactus exſolvat, & quod repetit nullo modo evindicare prævaleat; ſed præſens donatio hæc noſtris & nobis rogantibus bonorum hominum manibus roborata, quorum nomina vel ſignacula ſubter tenentur inſerta, ſtipulatione noſtra poſitâ, diuturno tempore maneat inconvulſa. Actum. Et reliqua.

Precaria ad caſam Dei.

XIX. Domino venerabili & in Chriſto patri ill. Epiſcopo de Monaſterio illo, quod eſt conſtructum infra muros illius civitatis juxta fluvium ill. &c. Igitur ego in Dei nomine ille. Dum non eſt incognitum qualiter omnem rem portionis meæ in pago ill. in loco nuncupato ill. ſuper fluvio ill. & in alio loco qui dicitur ill. id eſt manſos tantos, cum domibus, ædificiis, curtiferis, cum wadris, ſilvis, terris arabilibus, campis, pratis, paſcuis, cum inviis, perviis, & mancipiis ibidem commanentibus vel adſpicientibus, quantacunque in ipſis locis mea fuit poſſeſſio vel dominatio, vobis ad ipſum Monaſterium ſuperiùs nominatum ad opus Sancti ill. tradidi atque transfirmavi. Sed poſteà mea fuit petitio, & veſtra non denegavit voluntas, ut ipſam rem, dum advixero, per veſtrum beneficium uſufructuario mihi præſtitiſſetis ad habere. Quod ita & feciſtis. Simili etiam modo expetivi à vobis aliquam rem veſtram in pago illo, in loco nuncupato ill. ſuper fluvio illo illam videlicet rem quam quondam ille homo per veſtrum beneficium tenere viſus eſt, ut eam mihi in uſum concedere dignaremini. Et pro ipſo uſu cenſivi vobis annis ſingulis denarios ſeu ſolidos tantos, ut ipſos ad feſtivitatem Sancti illius, die menſis illius, exolvere facerem. Et ſi de ipſo cenſu tardus aut negligens apparuerim, fidem exindè faciam, & contra ipſam caſam Dei componere debeam. Et ſic nobis complacuit atque convenit ut ipſas res nec vendere, nec donare, nec concambiare, nec in ullum quodlibet naufragium imponere licentiam non habeam, niſi tantùm, dum advixero, uſitare & meliorare faciam. Et poſt meum ex hac luce diſceſſum, filius meus nomine ill. in ipſa precaria vel in ipſo cenſu adſtare debeat. At poſt ejus diſceſſum ipſas res cum omni ſuprapoſito, quicquid ibidem adtractum emelioratumque repertum fuerit, vel tranſitus ejus ibidem dereliquerit, abſque ullius contradictione vel judiciaria conſignatione revocare faciatis in veſtrum dominium. Et ut hæc precaria firmior habeatur, de quinquennio in quinquennium ſit renovata, quatenùs ſic ſemper permanere valeat in effectum, ſtipulatione interpoſitâ. Actum. Et reliqua.

Præſtaria ad caſam Dei.

XX. Ego in Dei nomine ille, Abba de Monaſterio illo quod eſt conſtructum in

honore Sancti illius, dilecto amico noſtro nomine ill. & uxori ſuæ nomine ill. Dum non eſt incognitum qualiter aliquas res veſtras in pago illo, in loco nuncupato illo, ſuper fluvio illo, hoc eſt, manſos tantos, cum domibus, ædificiis, curtiferis, cum wadris, campis, terris, pratis, paſcuis, cum inviis, perviis, & mancipiis ibidem commanentibus vel adſpicientibus his nominibus ill. & ill. vel quantacunque in ipſo loco veſtra fuit poſſeſſio vel dominatio, nobis ad jam dictum Monaſterium ad opus Sancti ill. tradidiſtis atque confirmaſtis. Sed poſteà veſtra fuit petitio, & noſtra non denegavit voluntas, ut ipſas res, dum advixeritis, uſufructuario jure præſtitiſſemus ad habere. Quod ita & fecimus. Et pro ipſo uſu cenſiſtis nobis ſingulis annis denarios tantos, ut ipſos ad feſtivitatem Sancti ill. die menſis ill. exolvere faciatis. Et ſi de ipſo cenſu tardi aut negligentes apparueritis, fidem exindè faciatis, & contra ipſam caſam Dei componere debeatis. Et ſic nobis complacuit atque convenit, ut ipſas res nec vendere, nec donare, nec alienare, nec concambiare, nec in ullum quodlibet naufragium ponere licentiam non habeatis; niſi tantùm, dum advixeritis, uſitare & meliorare faciatis; & poſt veſtrum amborum diſceſſum ipſas res emelioratas abſque ullius contradictione vel judicaria aſſignatione revocare faciamus in noſtrum dominium. Et hæc præſtaria de quinquennio in quinquennium ſit renovata, quatenùs permanere valeat in effectum, ſtipulatione compoſitâ, diuturno tempore inconvulſa. Actum. Et reliqua.

Donatio ad caſam Dei.

XXI. Domino verè ſancto ac reverendiſſimo Monaſterii illius, &c. *ut ſuprà pag.* 456.

Precaria ad caſam Dei.

XXII. Dominis verè ſanctis Monaſterii in honorem ſanctæ Mariæ & ſancti Petri & ſancti Pauli, Principum Apoſtolorum, conſtructi in pago Waſtinenſi, ubi illuſtris Abbatiſſa ill. cuſtrix præeſſe videtur, unà cum norma plurima ancillarum ibidem conſiſtentium, ego illa femina. Dum non habetur incognitum, ſed plurimis eſt manifeſtum, quòd ego res proprietatis meæ in loco qui dicitur ill. per epiſtolam donationis ad ipſum Monaſterium veſtrum delegavi. Propterea expetii à vobis, & vos petitionem meam non denegaſtis, ut ipſas res, quandiù advivo, ſub uſu beneficii veſtri tenere & uſuare debeam, & aliubì ipſas res alienare pontificium non habeam, & poſt meum quoquè diſceſſum cum omni re emeliorata ad ipſum Monaſterium abſque ulla expectata traditione vos vel Rectores ipſius Monaſterii in eorum faciant revocare poteſtatem & dominationem. Et ut in poſtmodum aliquod præjudicium ex hoc generare non debeam, propterea hanc precariam vobis vel ipſi Monaſterio veſtro emittendam decrevi, ut neque ego neque ullus de heredibus meis, quamvis per longinqua ſpatia, ipſas res repetere non debeamus. Quod qui fecerit, inferat vobis vel partibus ipſius Monaſterii ſuiſque Rectoribus auri libram unam argenti pondo duo, & præſens precaria firma permaneat. Et ut aliæ præcariæ de quinquennio in quinquennium renovantur, iſtam verò non ſit neceſſe renovare, ſed per ſemet-ipſam omni tempore obtineat firmitatem, cum ſtipulatione ſubnexa. Actum. Et reliqua.

Præſtaria.

XXIII. Dulciſſimæ feminæ ill. ego illa Abbatiſſa. Dum non eſt incognitum qualiter tu ante hos dies rem proprietatis tuæ in pago ill. in loco qui dicitur ill. ad Monaſterium ſanctæ Mariæ adfirmaſti, undè precariam à nobis vel ab ipſo Monaſterio petiiſti, propterea has litteras in te adfirmavimus, ut dum advivis uſualiter ipſam rem tenere & dominare debeas, & aliubì ipſam alienare pontificium non habeas, & ſi hoc conatus eris facere, ipſam rem à die præſente perdas. Et ut has litteras firmiores obtineas, manu noſtrâ ſubter adfirmavimus, cum ſtipulatione ſubnexa. Actum. Et reliqua.

Traditoria de terra.

XXIV. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens homo aliquis Advocatus Sancti illius, &c. *ut ſuprà pag.* 458.

Precaria de ipſa villa dum vivit.

XXV. Domino venerabili in Chriſto Patri Domno ill. Abbati de Monaſterio ill. vel omni congregationi Monachorum in Monaſterio illo, quod eſt in pago illo, in honorem Sanctorum illorum conſtructo, ibidem Deo deſervienti, ego enim ille. Dum non habetur incognitum, ſed inter plures cognoſcitur, quòd ego res meas juris ac proprietatis meæ, quæ ſunt in pago illo & illis conditis vel finibus illis, villas & loca nuncupata ill. & ill. cum omni merito vel termino ſuo, cum omni integritate vel appendiciis, vel adjacentiis, vel ſuprapoſitis, ſeu ſervos & ancillas, accolas,

libertos, libertas, cum omni peculiari & merito eorum, ad jam dictum Monaſterium à die præſenti per meam epiſtolam conſirmavi, & vos omnia ſuprà memorata vel quantùm ipſa epiſtola commemorat, per meam traditionem ad partem jam dicti Monaſterii in veſtro jure vel poteſtate recepiſtis; ſed dum poſteà mea fuit petitio vel ſupplicatio, & veſtra præſtitit bona voluntas, ut ipſas res, quandiù advixero, per veſtrum præſtitum beneficium tantummodò uſufructuario ordine habeam vel poſſideam, eo videlicet modo ut quicquam exindè minuendi aut diſtrahendi aut alienandi non habeam poteſtatem. Quòd ſi fuerit, quod abſit, aut ego ipſe, aut aliquis de heredibus meis, vel quiſlibet qui in aliqua contrarietate aut diminutione ſeu calumnia orta fuerit, aut ſurrexerit, aut adeſſe conatus fuerit, in primis ipſas res amittat, & Abbas Monaſterii veſtri eas ad integrum recipiat, inſuper & alias tantas res partibus ipſius Monaſterii componere & adimplere faciat. Et quia cenſiſtis me annis ſingulis pro ipſis rebus in feſto Sancti ill. argentum vel quidlibet ſolvere faciam, ſi de ipſo cenſu ad eum placitum negligens fuero, ſpondeo ut ipſum in duplum ſolvam. At dum hæc omnia ſuprà memorata inlibata ſervavero, nec vos nec juniores aut ſucceſſores veſtri de ipſis rebus ullam diminutionem vel contrarietatem, ſi ſpatium vitæ Dominus mihi prolongare dignatus fuerit, facere præſumatis. Poſt meum quoque diſceſſum omnes ipſas res, cum omni addita melioratione vel omnibus ſuprapoſitis, cum omnibus rebus atque corporibus, opibus atque præſidiis, abſque ullius judicis aut heredum meorum expectata conſignatione aut traditione vos aut agentes veſtri jam dicti Monaſterii veſtri in eorum faciant revocare vel recipere dominationem vel poteſtatem, ſicut eorum continet epiſtola, perpetualiter faciendo quod egerint.

Sequitur præſtaria.

XXVI. In Dei nomine ille Abba & omnis Congregatio fratrum noſtrorum aut Monachorum in Monaſterio ill. Domino deſervientium, in Chriſto filio illo. Dum tua fuit petitio vel ſupplicatio, & noſtra decrevit voluntas, ut præſtitum beneficium de rebus noſtris tibi facere deberemus, quod ita & fecimus, quæ ſunt in pago ill. in condita illa, in loco qui vocatur ſic, quem tu aut ill. per epiſtolam donationis à die præſente ad jam dictum Monaſterium noſtrum ill. confirmavit, id eſt, manſum cum caſa, vel alias terras, vel quantùm ipſa epiſtola continere videtur, ut quandiù advixeris, aut ad v. aut x. aut xv. annos ipſas res uſualiter habere & poſſidere vel excolere debeas, at nihil exindè minuendi, aut alienandi, vel detrahendi, aut in pejus vertendi non habeas poteſtatem, neque transferendi quicquam, quod ſi feceris, aut in alio contrario aut iniquo ingenio vel contrarietate aut tu ipſe, aut aliquiſlibet homo de ipſis rebus adeſſe aut adſtare conatus fuerit in primis ipſas res amittas vel perdas, & alias tantas vel tales partibus jam dicti Monaſterii componere & ſolvere facias. Et cenſuimus de annis ſingulis pro ipſis rebus in feſto Sancti ill. ceram aut argentum tant. partibus ipſius Monaſterii ſolvere facias. Et ſi de ipſo cenſu negligens fueris, ipſum duplum reddas; & hæc præſtaria noſtra uſque ad eum placitum firma permaneat, ſtipulatione ſubnixâ. Acta ibi. Et reliqua.

Alia precaria.

XXVII. Domino ſancto & apoſtolicâ ſede colendo Domno & in Chriſto patri ill. ego ill. & conjux mea illa. Pluribus non eſt incognitum qualiter propter nomen Domini ad Eccleſiam illam in honorem Sancti illius villam noſtram nuncupatam ill. ſitam in pago ill. per epiſtolam ceſſionis viſi fuimus conceſſiſſe, etiam vos ad partes ſupraſcriptæ Eccleſiæ recepiſſe. Sed dum poſteà noſtra fuit petitio, & veſtra benevolentia & pietas, ipſam villam, dum advivimus, aut qui parte ſuâ ex nobis ſuperſtes fuerit, dum advivit, nobis ad beneficium uſufructuario ordine excolendam tenere permiſiſtis, eâ ſcilicet ratione ut nihil exindè penitùs de qualibet re alienandi aut minuendi pontificium non habeamus, ſed abſque ullo præjudicio ſupraſcriptæ Eccleſiæ vel veſtro eam tantummodò excolere debeamus, ideò hanc precariam vobis emittimus, ut nullo unquam tempore noſtra poſſeſſio, etiamſi ſpatium vitæ nobis Dominus prolongaverit, nullum præjudicium aut diminutionem aliquam de ipſa villa vobis generare non debeat; niſi uſu tantùm, dum advivimus, habere debeamus. Et poſt noſtrum amborum diſceſſum, cum omni re meliorata, quicquid ibidem undiquè adtrahere aut meliorare poterimus, per hanc precatoriam, ac ſi ſemper per quinquennium renovata fuiſſet, abſque ullius Judicis aut heredum noſtrorum expectata traditione

vos & ſucceſſores veſtri aut agentes Eccleſiæ in veſtram eam faciatis dominationem revocare perpetualiter poſſidendam vel quicquid exindè facere elegeritis, ſicut noſtra continet epiſtola, ad profectum præfatæ Eccleſiæ Domni illius liberum habeatis arbitrium. Facta precaria ibi. Et reliqua.

Venditio ad Monaſterium.

XXVIII. Venerabili in Chriſto patri illi Abbati de Monaſterio Sancti illius &c. *ut ſuprà pag.* 505.

Precatia de venditione.

XXIX. In Chriſto venerabili patri & Domno illi Abbati &c. *ut ſuprà pag.* 506.

Commendatitia de re vendita.

XXX. In Chriſto venerabilis Abbas ille de Monaſterio illo, quod eſt in pago illo &c. *ut ſuprà pag.* 506.

Præceptum de clericatu.

XXXI. Si eis qui ſe ad onus clericatûs transferre deliberant, licentiam non negamus &c. *ut ſuprà pag.* 386.

Carta de ducatu & patritiatu vel comitatu.

XXXII. Perſpicuè regalis in hoc perfecta conlaudatur clementia &c. *ut ſuprà pag.* 380

Tractoria in itinere pergendo.

XXXIII. Dominis Sanctis & Apoſtolicis ſedibus collocatis Epiſcopis, Abbatibus, vel Abbatiſſis &c. *ut ſuprà pag.* 441.

Alia tractoria.

XXXIV. Dominis Sanctis & Apoſtolicis ac venerabilibus in Chriſto patribus Regibus &c. *ut ſuprà pag.* 503.

Epiſtola tractoria legatariorum vel minima facienda iſtius inſtar.

XXXV. Ille Rex omnibus Agentibus. Dum & nos in Dei nomine Apoſtolico &c. *ut ſuprd pag.* 381.

Carta de cauſa ſuſpenſa.

XXXVI. Cognoſcat magnitudo ſeu utilitas veſtra dum & nos ad præſens Apoſtolico viro ill. &c. *ut ſuprà pag.* 387.

Carta de Mundeburde Regis & Principis.

XXXVII. Rectum eſt ut regalis poteſtas illis tuitionem impertiat quorum neceſſitas comprobatur. Igitur &c. *ut ſuprà pag.* 388.

Alio modo.

XXXVIII. Ille Rex vir inluſter Domnis Sanctis ac venerabilibus in Chriſto patribus omnibus Epiſcopis, vel omnibus Abbatibus, ſeu & inluſtribus viris Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, vel omnibus Agentibus, ſeu omnibus Miſſis noſtris diſcurrentibus, vel omnibus paribus & amicis noſtris, tam præſentibus quàm futuris, bene cupiens veſter. Comperiat magnitudo ſeu induſtria veſtra quòd veniens venerabilis vir ille, Abba de Monaſterio Sancti illius, tam ſe quàm & ipſum Monaſterium cum omnibus rebus ſuis ad nos ſe pleniùs commendavit; & nos poſteà gratante animo ipſum venerabilem virum illum Abbatem cum ipſo Monaſterio vel hominibus ſuis & omnes cauſas ſuas amabiliter ſub noſtro recipimus mundeburde vel defenſione. Ideòque ſalutantes magnitudinem ſeu induſtriam veſtram, vobis omninò per has litteras rogamus atque præcipimus ut nullus ex vobis jam dictum venerabilem Abbatem, vel ipſum Monaſterium, nec homines, nec res ſuas, quas ad præſens habere videtur, vel inanteà, Chriſto propitio, per bonis hominibus ibidem conlatum fuerit, nullus inquietare nec condemnare vel aliquid de rebus ſuis minuare omninò præſumat; ſed cum Dei gratia & noſtro mundeburdo vel defenſione tam eum quàm ſuos homines reſidere cum quiete ſinatis. Et ſi aliquæ cauſæ adversùs ipſum Abbatem vel Monaſterium ipſius ſeu homines ejus fuerint, quæ in pago abſque ſuo iniquo diſpendio rectè definitæ non fuerint, eas uſque ante nos omnimodis fiant ſuſpenſas vel reſervatas, & poſteà ante nos per Legem & Juſtitiam finitivam accipiant ſententiam. Et ut certiùs credatis, manu propriâ ſubter firmavimus & de anulo noſtro ſigillavimus. Signum Domno illo Rege. Ille recognovi & ſubſcripſi. Datum die illo, anno illo, loco illo.

Ut leudeſamia promittantur Regi.

XXXIX. Ille Rex Comiti illi. Dum & nos unà cum conſenſu Procerum noſtrorum &c. *ut ſuprà pag.* 396.

Sacramentum fidelitatis.

XL. Repromitto ego quòd ab iſto die inanteà fidelis ero Domno Karolo &c. *ut ſuprà tom.* 1. *pag.* 377.

Commutatio cum Rege.

XLI. Ille Rex illi Regi. Nemo ſibi quicquam cernitur minuere quicquid è contrà recipit in augmento. Dum inter nos &c. *ut ſuprà pag.* 390.

Confirmatio Regis de omni corpore facultatis.

XLII. Meritò regalis clementia in illis collata munera vel proprietates parentum noſtrorum confirmare deliberat quos cognoſcit &c. *ut ſuprà page* 391.

Præceptum de leſouverpo per manum Regis.

XLIII. Quicquid in præſentia noſtra

agitur, vel per manum noſtram videtur eſſe tranſvulſum &c. *ut ſuprà pag.* 382.

Prologi de ceſſionibus regalibus.

XLIV. Meritò largitatis noſtræ munere ſublevantur &c. *ut ſuprà pag.* 383.

Item. Perſpicuè compendiis regalibus illud adſcribitur &c. *ut ſuprà pag.* 383.

Ceſſio ad laicos.

XLV. Nihil, ut ait Apoſtolus, in hunc mundum intulimus, nec quicquam ex eo auferre nobiſcum poterimus &c. *ut ſuprà pag.* 383.

Confirmatio ad ſeculares viros.

XLVI. Regiam conſuetudinem exercemus & fidelium noſtrorum animos adhortamur &c. *ut ſuprà pag.* 385.

De Regis amſtrutione.

XLVII. Rectum eſt ut qui nobis fidem pollicentur inlæſam, noſtro tueantur auxilio. Et quia ill. noſter fidelis &c. *ut ſuprà pag.* 386.

Præceptum donationis inter virum & uxorem.

XLVIII. Dum Dominus omnipotens, Creator cœli & terræ, permiſit, juxtà quod legitur in principio, &c. *ut ſuprà p.* 381.

Carta donationis inter virum & uxorem, quæ geſtis municipalibus ſit allegata.

XLIX. Quicquid inter conjugatos de propriâ facultate ob amorem dilectionis &c. *ut ſuprà pag.* 408.

Alia donatio.

L. Quandoquidem Deus voluerit inter virum & uxorem, ad pacis vinculum atque concordiam nectendam, ut res eorum inter ſe condonare deberent, ſicuti & fecerunt. Ideòque complacuit atque convenit inter venerabilem virum illum & uxorem illius nomine illam, eò quòd inter eos agnatio minimè eſſe cerneretur, ut alter alteri de rebus eorum inter ſe condonare deberent. Quod ita & fecerunt. Dedit itaque venerabilis vir ille uxori ſuæ nomine illa de rebus ſuis in pago ill. in loco nuncupato ill. ſuper fluvio ill. hoc eſt manſos tantos, cum domibus, ædificiis, curtiferis, cum wadris, terris, ſilvis, pratis, paſcuis, campis, mobilibus & immobilibus, mancipiis ibidem commanentibus vel adſpicientibus his nominibus ill. & ill. cum omni integritate vel ſoliditate, quicquid ibidem jure hereditario ad ſe pertinere videtur. Similiter viſa eſt reddere uxor ill. nomine ill. præfato jugali ſuo nomine ill. de rebus ſuis in pago illo in loco nuncupato ill. ſuper fluvio ill. manſos tantos, cum domibus, ædificiis, curtiferis, cum wadris, terris, tam cultis quàm incultis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, cum inviis & perviis eorum, integra omnia & ex omnibus, quicquid ibidem ſua fuit poſſeſſio vel dominatio. Similiter etiam omne præſidium vel elaborata eorum inter ſe pars parti viſus eſt donare. In tali verò tenore, ut quiſquis de eis pari ſuo in hoc ſeculo ſuperſtes fuerit, omnes res quas dedit & quas accepit, in ſuo jure & dominatione recipere debeat, habeatque tenendi, dandi, vendendi, commutandi, heredibuſque ſuis ad poſſidendum relinquendi liberam in omnibus poteſtatem. Propterea has duas epiſtolas adfatimas uno tenore conſcriptas inter ſe fieri vel firmare rogaverunt, ut nullus quilibet de heredibus ac proheredibus eorum hanc congruitatem inter eos factam ullo unquam tempore poſſit irrumpere, niſi abſque ullius contradictione omni tempore firma & ſtabilis permaneat. Quòd ſi aliquis de heredibus ac proheredibus eorum hanc ceſſionem calumniari præſumpſerit, dupliciter quantum eo tempore ipſæ portiunculæ valuerint, & inſuper ad partem fiſci, auri uncias tantas, argenti libras tantas coactus exſolvat, & quod repetit nullum obtineat effectum, ſed, ſicut diximus, hæ epiſtolæ tam à nobis quàm ab aliis bonorum hominum manibus roboratæ, omni tempore firmæ & ſtabiles permaneant, ſtipulatione interpoſitâ. Actum. Et reliqua.

Obnoxiatio à patre in filios facta.

LI. Dulciſſimis filiis meis illis. Omnibus non habetur incognitum qualiter ante hos annos &c. *ut ſuprà pag.* 411.

Donatio quam pater donat filio ſuo.

LII. Dulciſſimo atque amantiſſimo filio meo illi, ego ille genitor tuus. Dum & ego te dulciter enutrivi &c. *ut ſuprà pag.* 500.

Alia donatio de eadem re.

LIII. Ego in Dei nomine ille. Amore Domini noſtri Jeſu Chriſti, ut veniam delictis meis &c. *ut ſuprà pag.* 501.

Charta cùm in locum filiorum nepotes inſtituuntur ab avo.

LIV. Dulciſſimis nepotibus meis illis, ego ille. Quicquid filiis vel nepotibus de facultate pater cognoſcitur ordinaſſe, voluntatem ejus &c. *ut ſuprà pag.* 480.

Alia de eadem re.

LV. Ego in Dei nomine ille & conjux mea illa dilectiſſimis nepotibus noſtris necnon & neptibus noſtris illis. Conſtat verò, prout fragilitas humana expoſcit, quæ

primi parentis culpâ exiſtente mortis debitum quotidiè nolens volenſque perſolvit, quòd genitor veſter nomine ille filius noſter de hac luce ante nos viſus eſt deceſſiſſe, & nos Dei omnipotentis providentiâ ei reſervati ſuperſtites fuerimus. Hac igitur de cauſa complacuit nobis atque convenit ut pro ipſo proprietatis jure, in quo genitor veſter legitimè ſuccedere debuit ſi nobis in hoc ſeculo ſuperſtes fuiſſet, ita vos poſt noſtrum quoquè diſceſſum æqualem partem cum avunculis vel amitis veſtris filiis vel filiabus noſtris ad integrum accipere debeatis. Propterea per hanc chartulam traditionis, ſive per feſtucam atque per andelangum donamus, tradimus vobis, ſicut diximus, de omni re proprietatis noſtræ, quicquid ad præſens poſſidere viſi ſumus, id eſt, tam in terris quàm in ſilvis, campis, pratis, paſcuis, vineis, mancipiis, peculiis, pecoribus omnia & ex omnibus, ut ipſam hereditatem, ſicut diximus, æqualiter contra heredes noſtros filios vel filias noſtras, ipſam videlicet portionem quam pater veſter ille hereditare voluerit accipere debeatis, ut ab hac die habeatis, teneatis, atque poſſideatis, & inter vos legitimè dividere faciatis, vel quicquid exindè facere volueritis, liberam in omnibus habeatis poteſtatem. Et ſi quiſpiam contra hanc chartulam ceſſionis aliquam calumniam ſtabilire præſumpſerit, vel vobis ipſam portionem per fraudem abſtrahere voluerit, componat vobis dupliciter, id eſt, quantùm eo tempore ipſa portio valuerit, & inſuper inferat ad partem fiſci auro uncias tant. argento libras tantas. Et hoc actu exſolvat, & inſuper quod repetit nullatenùs evindicet, ſed præſens epiſtola hæc omni tempore firma & ſtabilis permaneat, ſtipulatione ſubnexâ. Actum. Et reliqua.

Carta cùm quis nepoti aliquid meliorare voluerit.

LVI. Dulciſſimo nepoti meo illi. Quicquid pater unumquemque de filiis vel nepotibus plus habere voluerit, hoc ſibi ſecundùm Legis ordinem ſine conſortis repetitione defendat, nec præſumat aliquis contra voluntatem patris agere. Igitur ego in Dei nomine ille, dum & me jam ſenectus adgravat, & neceſſitates ut oportet procurare non valeam &c. *at ſuprà pag.* 411.

Alia de eadem re.

LVII. Dulciſſimis nepotibus meis illis, necnon & neptibus meis illis, ego in Dei nomine ille. Licèt pro ſervitio vel benevolentia quam circà me die noctuque exhibuiſtis, de rebus proprietatis meæ vobis aliquid condonare deberem, ſicuti & feci. Ideòque per hanc epiſtolam ceſſionis, ſive per feſtucam atque per andelangum dono trado vobis aliquam rem meam in pago illo, in loco qui dicitur ille, id eſt, manſos tantos, cum ædificiis ſuprapoſitis, unà cum terris, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, communiis, necnon & mancipiis ibidem commanentibus vel adſpicientibus, omnia & ex omnibus, quicquid in ipſo loco mea videtur eſſe poſſeſſio vel dominatio. In tali verò ratione ut hæc omnia ſuperiùs nominata à die præſente habeatis, teneatis, atque poſſideatis, vel quicquid exindè facere volueritis, liberam in omnibus habeatis poteſtatem. Et ſi quis deinceps, quod fieri non poſſe credo, ſi ego ipſe, quod abſit, aut ullus de heredibus ac proheredibus meis hanc ceſſionem refragare tentaverit, ſi ſe exindè non correxerit, à Collegio ſanctæ Dei Eccleſiæ alienus exiſtat, & inſuper inferat vobis dupliciter, id eſt, quantùm eo tempore ipſæ res valuerint, & quod repetere videtur, nullum obtineat effectum, ſed præſens hæc epiſtola tam à me quàm ab heredibus meis defenſata omni tempore firma & ſtabilis permaneat. Actum. Et reliqua.

Traditio reſpectualis, ſive epiſtola qualiter extraneus in locum filiorum adoptetur.

LVIII. Domino fratri illi, ego in Dei nomine ille. Dum igitur & peccatis meis facientibus procreationem filiorum minimè habere videor, & me paupertas vel infirmitas corporis aſſiduè opprimere videtur, ideò complacuit mihi atque convenit ut in locum filiorum vel filiarum te adoptare deberem, quòd ita & per hanc epiſtolam viſus ſum feciſſe. Dono igitur tibi omnes res proprietatis meæ, quaſcumque de parte paterna ſeu de materna adquiſiſſe videor, id eſt, in pago illo, in loco nuncupato illo, hoc eſt, manſos tantos cum ædificiis ſuprapoſitis, curtiferis, cum wadris, ſilvis, terris arabilibus, campis, pratis, paſcuis, adjacentiis, ſeu & mancipiis ibidem commanentibus, cum omni ſuppellectili domûs meæ, quicquid ibidem præſenti tempore poſſidere videor, in tuam transfirmo dominationem. Similiter & in alio loco qui dicitur ill. in ipſo jam dicto pago, id eſt, manſos tantos, cum ædificiis ſuprapoſitis, curtiferis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, communiis,

& mancipiis ibidem commanentibus vel adſpicientibus, id eſt, quantùmcunque in ipſo loco mea videtur eſſe poſſeſſio vel dominatio, totum & ad integrum per hanc chartulam ceſſionis, ſive per Feſtucam atque per andelangum de meo jure in jus & dominationem tuam perpetualiter tranſfirmo. In ea verò ratione ut quandiù advixero, victum mihi, potum, & veſtimenta, & calciamenta in omnibus ſufficienter procurare debeas, ut exindè mihi omnibus diebus vitæ meæ nihil deficiat; quòd ſi hoc non feceris, ipſas res, quas tibi delegavi, ad integrum perdas. Propterèa hanc epiſtolam tibi fieri vel firmari rogavi, ut nullo unquàm tempore aliquis de heredibus meis ſeu proheredibus hanc convenientiam inter nos factam immutare vel refragare non poſſit, ſicut ſuperiùs continetur. Eâ ſcilicet ratione ut quandiù advixero, meam neceſſitatem in omnibus procurare debeas in cibo & potu, in veſtimentis ſeu calciamentis; & poſt meum diſceſſum ipſæ res, quas tibi tradidi, in tua dominatione permaneant, vel quicquid ibi deinceps facere volueris, liberam in omnibus habeas poteſtatem. Et ſi ullus quiſlibet, quod fiendum eſſe non credo, ſi aliquis de propinquis meis, vel quælibet alia perſona hoc emutare vel temerare præſumpſerit, inferat tibi tantùm quàntùm ipſæ res valuerint, & inſuper ad partem fiſci auro uncias tant. argento libras tantas coactus exſolvat, & quod repetit nihil evindicet, ſed præſens hæc epiſtola adoptionis omni tempore firma & ſtabilis permaneat, cum ſtipulatione ſubnexa. Actum. Et reliqua.

Alia de eadem re.

LIX. Ego in Dei nomine ille. Dum peccatis meis facientibus orbatus ſum filiis meis, placuit ut te illum, unà cum conſenſu patris tui, in civitate illa cum curia publica & defenſore de poteſtate patris naturalis deſcendentem & in meam poteſtatem venientem in locum filiorum adoptarem, quod ita & feci. Eâ verò ratione ut quandiù advixero, victum & veſtitum, tam in dorſo quàm in lecto, ſeu calciamento, mihi in omnibus ſufficienter impertias & procures, & omnes res meas, quaſcunque habere videor, tam in manſo, vinea, prato, peculio, ſeu reliquâ ſuppellectili domûs, ſalvo jure meo, diligenter excolas. Poſt obitum quoque meum, ſicut à me generatus fuiſſes, ita in omni hereditate mea per hanc epiſtolam adoptionis ſtatim ſis ſucceſſurus, vel quicquid de ſupradictis rebus meis, quantaſcunque moriens dereliquero, facere volueris, jure proprietario abſque repetitione heredum meorum liberam & firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem. Quòd ſi aliquis hoc temerè emutare voluerit, inferat tibi tant. & quod repetit vindicare non valeat, ſed præſens epiſtola omni tempore firma permaneat. Et reliqua.

Donatio ad filios naturales.

LX. Geſta lex & conſuetudo expoſcit ut quæcunque perſona naturales filios habuerit, & alios plures non habuerit, ſi eos voluerit in ſua inſtituere hereditate, faciendi id liberam habeat poteſtatem. Ideòque ego ille &c. *ut ſuprà pag.* 464.

Si aliquis ſervo ſuo gaſindiove aliquid concedere voluerit.

LXI. Juſtiſſimis noſtris ſublevantur muneribus qui nobis fideliter & inſtanti famulantur officio. Ego in Dei nomine ille fideli noſtro illo &c. *ut ſuprà pag.* 425.

Charta hereditaria.

LXII. Dulciſſima filia mea illa. Dum non eſt incognitum, ſed per populum divulgatum & patefactum, quòd ego ex ancilla mea nom. ill. te generavi &c. *ut ſuprà pag.* 461.

Mandatum.

LXIII. Dulciſſimo amico meo illi, ego ille. Rogo atque injungo caritati tuæ ut eas ad vicem meam ad civitatem illam &c. *ut ſuprà pag.* 465.

Hereditaria.

LXIV. In nomine Domini. Anno illo Domini noſtri illius Regis, menſe illo, geſta habita apud laudabilem virum illum defenſorem &c. *ut ſuprà pag.* 465.

Reſcriptum.

LXV. Magnifico amico meo illi, ego ille. Cognitâ juſtâ injunctione tuâ, ut per tuum mandatum me rogaſti &c. *ut ſuprà pag.* 466.

Charta ut filiæ cum fratribus in paterna ſuccedant alode.

LXVI. Dulciſſima filia mea illa, ego ille. Diuturna ſed impia inter nos conſuetudo tenetur ut de terra paterna ſorores cum fratribus portionem non habeant, &c. *ut ſuprà pag.* 412.

Pactum inter parentes de eorum hereditate.

LXVII. Quicquid inter propinquos de alode parentum, non judiciariâ poteſtate coacta &c. *ut ſuprà pag.* 413.

Item alio modo.

LXVIII. Caritatis ſtudio & dilectionis affectu

affectu inter propinquos decet ut quicquid de rebus eorum inter se diviserint &c. *ut suprà pag.* 482.

Item alia æqualentia, vel pactum.

LXIX. Auxiliante Domino nostro Jesu Christo, placuit atque convenit inter illum & germanum suum illum &c. *ut suprà pag.* 456.

Aliud pactum divisionis inter fratres.

LXX. Pactum divisionis inter fratres, id sunt ille & ille, heredes illius & illius quondam, qualiter inter se alodem &c. *ut suprà pag.* 505.

Qualiter in uno volumine viri & uxoris testamentum condatur.

LXXI. Regnante in perpetuo Domino nostro Jesu Christo, loco illo, anno illo, regnante illo Rege, sub die illa, ego ille & conjux mea illa &c. *ut suprà pag.* 415.

Alio modo qualiter testamentum quis faciat.

LXXII. Regnante in perpetuo Domino nostro Jesu Christo, anno illo illius Regis, sub die illius mensis, feriâ illâ, indictione illâ, ego ille filius illius sanâ mente integroque consilio, metuens casus humanæ fragilitatis, testamentum meum condidi, quod illi scribendum commisi, ut quandò dies legitimus post transitum meum advenerit, recognitis sigillis, inciso lino, ut Legis decrevit auctoritas, per inlustrem virum illum, quem in hac pagina testamenti mei legatarium instituì, gestis reipublicæ municipalibus titulis ejus persecutione ab ipsis muniatur, & in archiis basilicæ Sancti illius conservetur. Et quicquid unumquemque de rebus meis propriis habere decrevi, singulariter in hoc testamentum meum inserere curavi. In reliquo verò qualescunque aut quæcunque epistolæ aut testamenta aut conscriptiones de nomine meo manu meâ firmatæ ostensæ fuerint, & ante hoc testamentum prænotatæ, quas hîc non commemoravero, excepto de ingenuitatibus quas pro animæ meæ remedio feci aut adhuc facere volo, vacuæ permaneant. Et quod unicuique per hoc testamentum dedero darique jussero, id ut fiat, detur, præstetur, impleatur, te omnipotens Deus testem committo. Quapropter non habetur incognitum qualia dispensante Deo ad loca Sanctorum illorum de rebus meis propriis delegavi in perpetuum ad possidendum: dedi quoque ad basilicam illam portiones meas ill. & quod in locis denominatis habere videor, id totum & ad integrum ad basilicam superiùs nominatam proficiat in augmentum. Illas verò cessiones quas ad libertos meos illos ad ingenuitates eorum confirmandas fecimus, id sunt ill. & ill. quandò illos pro animæ nostræ remedio ingenuos dimisimus, dum advivunt, habeant, & post eorum decessum cum omni suprapositio ad jam dictam Ecclesiam Sancti illius, ubi eis patrocinium & defensionem constituì, revertantur. Volumus enim ut ingenuos quos modò aut inanteà fecimus, quanticunque in ipsis locis manent quæ ad sanctam Ecclesiam delegavimus, inspectâ eorum libertate, super ipsas terras pro ingenuis commaneant, & aliubì commanendi nullam habeant potestatem, sed ad ipsa loca sancta debeant spectare, & nullus de ipsis lidemonia ad meos heredes ullatenùs reddat, & hoc quod aliquibus ex eis per cartas dedimus, nullatenùs aliubì nec vendere nec alienare habeant licentiam. Similiter donavimus donatumque in perpetuum esse volumus ad Monasterium illud, ubi venerabilis Abba ille præesse videtur, villas illas in pago ill. cum omnibus adjacentiis vel appendiciis earum, quantumcunque ibidem tenere vel possidere videmur, & quolibet adtractu ad nos pervenit, aut Legibus pervenire debet, totum & ad integrum cum omni superposito à die præsenti in honorem Sancti illius, ubi Abba ille, tradimus ad possidendum, cum domibus, ædificiis, mancipiis, accolabus, libertis, tam ibidem oriundis quàm aliundè translatis vel ibidem commanentibus, vineis, silvis, campis, terris cultis & incultis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, cum exitu & regressu, omni genere pecudum, tam majore quàm minore, mobilibus & immobilibus, omni re inexquisitâ, tam auro quàm argento, vel reliquis fabricaruris, tam ministeriis Ecclesiæ, vel strumentis chartarum, libris vel vestimentis Ecclesiæ, vel omni præsidio quod vivens Legibus possidere videor & mihi debetur, & quicquid dici vel nominari potest, totum & ad integrum ad jamdictum Monasterium Sancti illius proficiat in augmentum, inspecto illo strumento quod anteà ad jam dictum Monasterium fecimus. Præter ista omnia reservavimus in Falcidia heredibus nostris villas illas in pago illo, in ea ratione ut facta mea in omnibus studeant conservare atque defendere. Quòd si hoc facere neglexerint, quicquid eis deputavimus perdant, & de omni corpore facultatis meæ penitùs reddantur extranei. Et

si aliquid comparavero, aut ex parentibus meis mihi obvenerit, vel adtraxero, vel quolibet ingenio ad me pervenerit, quod in isto testamento suprà non commemoravimus, post meum discessum casa Sancti illius per Rectores suos recipiat perpetualiter ad possidendum. Per præsens testamentum basilicam Sancti illius heredem meum instituo, & quicquid unicuique deputavi, fidei tuæ committo. Quia hoc quod tibi deputavi, malo te habere quàm me, te magis quàm cæteros heredes ac proheredes meos. Si quis verò, quod futurum esse non credo, sive aliquis heredum ac proheredum meorum, vel quislibet opposita persona præsens testamentum meum infringere conatus fuerit vel tentare præsumpserit, inprimis, usque dum ad veram emendationem proinde corrigatur, Deum & Sanctos suos habeat contrarios, & à liminibus Ecclesiæ efficiatur extraneus, & insuper ei quem pulsaverit, unà cum socio fisco, auri libras tant. Coactus exsolvat, & nihilominùs præsens pagina firma permaneat, quam manu meâ propriâ subter firmavi, & bonorum hominum signis vel allegationibus roborandam decrevi, stipulatione subnexâ. Actum. Et reliqua.

Gesta juxta consuetudinem Romanorum, qualiter testamenta allegentur.

LXXIII. Anno illo regnante Rege illo, sub die illo, in civitate illa, adstante viro illo laudabili defensore & omni Curiâ publicâ, vir magnificus ille prosecutor &c. *ut suprà pag.* 425.

Textus mandati.

Domino magnifico fratri illi, ille. Peto & supplico atque tuæ caritati injungo, ut in vicem meam civitatem illam adeas, & donationem illam quam ego partibus illius de locis nostris nuncupatis illis sitis in pago illo per meum legitimum instrumentum confirmavi, prosequi & gestis municipalibus coram Curia publica & defensore facias allegari. Propterea tibi hoc manditum conscripsimus &c. *ut suprà pag.* 426.

Post recitationem mandati, vir honestus ille defensor dixit. Mandatum quidem recitatum est, sed suprascriptum testamentum, quod præ manibus habere dicis, amanuensis accipiat, & nobis præsentibus recitetur, & ut postulas gestis publicis firmetur. Qui statim accipiens, per ordinem illud recitavit. Post recitationem verò ille persecutor dixit. Quia petiones meas laudabilitas vestra per ordinem implere dignata est, rogo ut publica monumenta suscipiat. Vir laudabilis ille defensor & curiales dixerunt. Testamentum quod recitatum est, gestis publicis inseratur, & quod ille persecutor velit & petit, gesta ei publicè dentur. Ille persecutor dixit. Sufficit mihi bone defensor, si testamenti, quod recitatum est, mihi gesta, ut mos est, tradere jubeatis. Defensor & ordo Curiæ dixerunt. Quia testamentum & mandatum inde conscriptum per ordinem conditum & bonorum hominum manibus roboratum atque signatum manifestè cognovimus, æquum est ut gesta ex hoc conscripta & à nobis subscripta tibi ex more tradantur, & in archiis publicis serventur, ut faciliùs, quod superiùs insertum est, diuturno tempore maneat inconvulsum. Edatur ordine & mandatum & totus testamenti textus, & posteà defensor & Curiales civium & reliqui subscribant atque signent.

Epistola qualiter pupilli recipiantur.

LXXIV. Lex Romana constringit, ut qui tutores noluerint esse parvulorum, si fortè cesserit luctuosa hereditas, in ea ipsi habeantur extranei. Propterea ego in Dei nomine ille, Judex provinciæ illius &c. *ut suprà pag.* 481.

Libellus dotis.

LXXV. Dulcissima atque amantissima sponsa mea nomine illa, ego in Dei nomine ille. Igitur Dum taliter parentibus nostris utriusque partis complacuit atque convenit ut ego te solido & denario secundùm Legem Salicam sponsare deberem, quod ita & feci, similiter complacuit nobis atque convenit ut de rebus proprietatis meæ tibi aliquid in dotis titulum condonare deberem. Quod ita & feci. Idcircò per hanc chartulam libelli dotis sive per festucam atque per andelangum dono tibi & donatum in perpetuo esse volo, id est, in pago illo, in loco nuncupato illo, super fluvio illo, hoc est, mansos tantos, cum hominibus ibidem commanentibus vel adspicientibus his nominibus illis vel illis, cum terris tam cultis quàm & incultis, silvis, pratis, campis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus & immobilibus, præsidiis, peculiis, pecoribus, vineis, farinariis, vel quicquid in ipso loco mea videtur esse possessio vel dominatio, rem inexquisitam totum & ad integrum, sicut superiùs dixi, dono, trado, atque transfirmo. Insuper etiam dono tibi

in pecoribus, id eſt, inter boves & vaccas, inter porcos & verveces, capita tanta, in fabricaturis, id eſt, in auro vel argento ſolidos tantos. In ea verò ratione ut hæc omnia ſuperiùs nominata, quandoquidem dies nuptiarum evenerit, & nos Deus conjunxerit, tu dulciſſima ſponſa mea nomine illa ab ipſo die hoc habeas, teneas, atque poſſideas, vel quicquid exindè facere volueris, liberam ac firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem. Et ſi quis deinceps contra hanc chartulam libelli dotis, quod fiendum eſſe non credo, venire aut eam temerare præſumpſerit, ſi ſe exindè non correxerit, illum qui ab initio maſculum & feminam condidit contra ſe ultorem ſentiat, & inſuper auro uncias tantas, argento libras tantas coactus exſolvat, & quod repetit nullatenùs evindicare prævaleat, ſed præſens hæc epiſtola tam à me quàm ab heredibus meis defenſata omni tempore firma & ſtabilis permaneat, ſtipulatione interpoſitâ.

Alius libellus dotis.

LXXVI. Quod bonum, fauſtum, felix, proſperumque eveniat deſponſandis maritandiſque ordinibus ac procreationi liberorum &c. *ut ſuprà pag.* 414.

Alio modo.

LXXVII. Quod bonum, felix, fauſtumque. Et reliqua. Dono itaque ego ille honeſtæ puellæ ſponſæ meæ nomine ill. quam, ſi Chriſto placuerit, in conjugium deſidero ſociare uxorem, donatumque &c. *ut ſuprà pag.* 455.

Alio modo.

LXXVIII. Lex & conſuetudo expoſcit ut quicquid inter ſponſum & ſponſam de futuris nuptiis fuerit definitum vel largitum, aut ex conſenſu parentum vel ipſorum, ſi ſui juris ſunt, ſcripturarum ſolemnitate firmetur. Idcircò ego ille, dum multis habetur percognitum quòd te illa unà cum conſenſu parentum vel amicorum noſtrorum tuâ ſpontaneâ voluntate ſponſavi, mihi complacuit, ut aliquid de rebus meis per hunc titulum libelli dotis ante diem nuptiarum tibi confirmare deberem. Quod ita & feci. Ergò dono tibi donatumque eſſe volo locellum proprietatis meæ nuncupatum illum ſitum in pago illo, cum terris. Et reliqua. Totum & ad integrum, ſicut à me præſente tempore videtur eſſe poſſeſſus, & in fabricaturis aurum tantum, argentum tantum, veſtimenta. Et reliqua. Hæc omnia, ſicut jam ſuperiùs dictum eſt, per hunc titulum libelli dotis, cùm dies nuptiarum advenerit, tibi ſum impleturus vel traditurus; ita ut dum advixeris, ſecundùm Legis ordinem teneas atque poſſideas, noſtriſque qui ex nobis procreati fuerint filiis derelinquas. Si quis verò aut ego ipſe, aut ullus quiſlibet perſona fuerit qui contra hanc donationem aliquid agere vel calumniam generare præſumpſerit, illud quod repetit non vindicet, & inſuper cui litem intulerit ſolidos centum componat, & hæc donatio meis vel bonorum hominum manibus roborata, cum ſtipulatione ſubnexa, firma permaneat.

Conſtitutio dotis.

LXXIX. Cum conſtet fœcunditatem humanæ prolis à protoplaſto Domino præcipiente creviſſe, *Creſcite*, inquiente, & *multiplicamini*, atque ob adjutorium mulier de latere ſumpta ſit viri, dicente Domino, *faciamus ei adjutorium ſimile ſibi*, & *idcircò relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una*, & ut certiùs humana fragilitas poſſit dignoſcere bonum atque à Deo conſtitutum eſſe conjugium, ipſe auctor redemptionis Chriſtus Dei filius invitatus ad nuptias venit, ibique aquas in vinum mirabile convertit, ideòque ego in Dei nomine Gaufridus, præcedentium patrum veſtigia ſequens, unà cum conſenſu Virorum illuſtrium propinquorum meorum, viſum eſt mihi Legibus copulare legitimum conjugium ad procreationem filiorum, atque in dotis titulum dare ſponſæ meæ nomine Hiſdemei, filiæ quondam Wtardi atque Oſbrenæ, decrevi in præſentia Virorum nobilium agere, ſtuduique ut ejus temporibus inconvulſum permanere queat. Quod ita & feci. Ergò dono tibi donatumque ſecundùm Legem Salicam in tua dote à die præſenti jure legitimo in perpetuum eſſe volo, & de meo in tuum jus & dominationem trado atque tranſcribo, hoc eſt, manſum juris mei indominicatum, cum aliis quatuor manſis ſervilibus ſeu adſpicientibus ſimul curtiferis, vineis arpennorum quatuor, ſilvis, viridigariis, pratis, campis cultis vel incultis, paſcuis, perviis, exitibus & regreſſibus, & reliquis adjacentiis, mobilibus & immobilibus, cum mancipiis utriuſque ſexûs, quorum hæc ſunt nomina. Giofredus & uxor ſua donavit eam infantibus Geroldo & Abdone, necnon & Poppa. Magewardus & uxor ejus Adalburgis cum filio ſuo nomine Burando, Iſembertus, Aimbertus,

Petitus, Ultegerius, Alboinus, Olfardus, Lanceri & uxor ſua Sicberta, Airmannus, & conjux ejus Adalburgis, & filia eorum Ingeltrudis, Cathindes, Megewardus, Pucellita, & Albutius. Qui præſcriptus manſus cum omnibus appendiciis eſt in pago Carnotenſe, in vicaria Ganegiacenſe, in loco qui dicitur Sicheri villa. Hæc omnia ſuperiùs comprehenſa die præſenti tibi ſum daturus vel traditurus, totum & inexquiſitum, ut quicquid exindè facere volueris, liberam & firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem faciendi. Dono etiam tibi in præfixo pago vel in eadem vicaria, in loco qui dicitur *Bonervilla*, omnem medietatem, tam ex mancipiis quàm ex alode, quam ibi videor habere, hoc eſt, manſum unum cui adſpiciunt manſi ſerviles quatuor cum mancipiis quorum hæc ſunt nomina, Galaſtus, Ergarius, Paſcarius, Marlinus, Polita, & Amelberga, vineis arpennorum quatuor, pratis, ſilvis, aquis, aquarumve decurſibus, terris cultis & incultis, exitibus & regreſſibus, vel quicquid ibi adſpicit, omnem medietatem, tam in terris quàm in mancipiis, id eſt, manſum unum cum manſis quatuor ibi adſpicientibus, cum pratis arpennorum duorum, & medietatem Eccleſiæ Dei.

Traditio ad ſponſam.

LXXX. Dum multis habetur percognitum qualiter ego ille puellam aliquam nomine illam unà cum conſenſu parentum vel amicorum noſtrorum Legibus ſponſavi, & aliquid de rebus meis ei donare ante diem nuptiarum diſpoſui, ideò placuit mihi ut de ipſis rebus miſſo ipſius puellæ nomine illi traditionem vel introductionem locorum ſecundùm Legem Romanam facere deberem. Quod ita & feci. Ergò trado ei & tradidiſſe me conſtat locellum proprietatis meæ nuncupatum illum, ſitum in pago illo, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, & cætera quæ ſequuntur, aurum, argentum, veſtimenta. Hæc omnia ſuperiùs jam dicta tibi ill. ad vicem ſponſæ meæ trado, ita ut tempore nuptiarum in jam dictæ ſponſæ meæ veniant poteſtatem, ita ut ſecundùm Legis ordinem teneat atque poſſideat. Et ſi contra hanc traditionem aliquis refragare voluerit, partibus ipſius puellæ ſol. tant. componat, & hæc traditio firma permaneat.

Si quandò maſculus & femina in raptum conſenſerint, & infrà quinquennium litigetur.

LXXXI. Notitia ſub quorum præſentia ibi veniens ille ante illum vel eos qui ſubter tenentur inſerti, accuſabat aliquem hominem nomine illum eò quòd &c. *ut ſuprà pag.* 487.

Charta compoſitionis, ſi aliquis puellam invitam traxerit.

LXXXII. Dulciſſimæ atque amantiſſimæ conjugi meæ nom. ill. ego ill. maritus tuus. Licèt ergò ut ego rapto ſcelere abſque voluntate parentum tuorum te mihi in conjugium viſus ſum ſociaſſe, undè vitæ periculum incurrere potui, niſi interveniſſent Sacerdotes vel reliquæ plures illuſtres perſonæ, qui nos ad pacis concordiam vel unanimitatem viſi ſunt revocaſſe. Quâ de re convenit nobis ut de rebus proprietatis meæ tibi aliquid donationis cauſâ condonare deberem. Quod ita & feci. Ideòque per hanc epiſtolam compoſitionis, ſive per feſtucam & andelangum, dono tibi & donatum in perpetuo eſſe volo, id eſt, aliquam portiunculam meam in pago illo, in loco nuncupato illo, ſuper fluvio illo, hoc eſt, manſos tantos cum hominibus ibidem commanentibus vel adſpicientibus utriuſque ſexûs, cum terris arabilibus, ſilvis, campis, pratis, cum inviis, perviis, omnia & ex omnibus, quicquid in ipſo loco poſſidere præſenti tempore viſus ſum, totum & ad integrum tibi per hanc chartulam compoſitionis dono, trado, atque transfirmo. Similiter dono tibi in auro vel argento ſolidos francos tantos. In tali verò tenore ut hæc omnia ſuperiùs nominata à die præſente habeas, teneas, atque poſſideas, poſteriſque noſtris ad poſſidendum relinquas, vel quicquid exindè facere volueris, liberam in omnibus habeas poteſtatem. Et ſi aliquis contra hanc epiſtolam compoſitionis venire aut eam irritam facere voluerit, inferat tibi tantùm & aliud tantùm quantùm eo tempore ipſa portiuncula valuerit. Et inſuper publico fiſco auri uncias tantas, argenti libras tantas coactus exſolvat, & quod repetit nullatenùs evindicet; ſed præſens hæc epiſtola compoſitionis omni tempore firma & ſtabilis permaneat, ſtipulatione ſubnexâ. Actum. Et reliqua.

Alia charta compoſitionis.

LXXXIII. Viventibus patribus inter filios familias ſine voluntate eorum matrimonia non legitimè copulantur. Idcircò in Dei nomine ille, dulciſſima &c. *ut ſuprà pag.* 414. 477.

Libellus repudii.

LXXXIV. Certis rebus & probatis

cauſis inter maritum & uxorem repudiandi locus patet. Idcircò dum inter illum & conjugem ſuam illam non caritas, &c. *ut ſuprà pag.* 423. 479.

Charta agnationis, ſi ſervus ingenuam trahat.

LXXXV. Ille illi feminæ. Illud non habetur incognitum qualiter ſervus meus nomine ille te abſque parentum vel tua voluntate, &c. *ut ſuprà pag.* 422.

Et ſi voluntaria ſervum accepit, dicis.

Omnibus non habetur incognitum qualiter ſervum meum nomine illum voluntaria ſecuta es, &c. *ut ſuprà pag.* 422.

Alia Charta agnationis.

LXXXVI. Omnibus non habetur incognitum qualiter te per voluntatem tuam ſervus juris mei nomine ille ad conjugium ſociavit uxorem, &c. *ut ſuprà pag.* 447.

Conculcatoria quam Abba facit ad hominem ſuum.

LXXXVII. Ego in Dei nomine, etſi peccator, venerabilis vir ille Abba de Monaſterio Sancti illius, quod eſt in pago illo conſtructum. Dum & omnibus non eſt incognitum, &c. *ut ſuprà pag.* 501.

Charta triſcabina.

LXXXVIII. Ego in Dei nomine ille cogitans de Dei timore vel æterna bona retributione, propterea dilecta extranea puella nomine illa, licèt te ſervus meus nomine ille abſque voluntate parentum tuorum te ad conjugium viſus fuit ſociaſſe, undè vitæ periculum incurrere debuit, ſi non quamplures extraneæ perſonæ vel etiam illuſtres viri hac de cauſa ſæpiùs interveniſſent, maximè verò quia tu infrà noctes quadraginta ſecundùm Legem Salicam viſa es reclamaſſe, nunc igitur complacuit nobis atque convenit ut talem chartulam triſcabinam ſeu ingenuitatis ipſi ſervo noſtro nomine illo fieri vel firmare rogaremus, ut nullo unquam tempore in aliquod ſervitium inclinari non debeas. Sed & ſi aliqua agnatio de ipſo ſervo noſtro ex te apparuerit, in nullum ſervitium nec nobis nec heredibus ac proheredibus noſtris nullatenùs debeat adſerviri; ſed, ſicut diximus, tantùm quantùm & agnatio tua, qui de ipſo ſervo noſtro procreati fuerint, omni tempore ingenui ſint, & ingenui permaneant, tanquàm ſi ab ingenuis parentibus fuiſſent procreati vel nati. Peculiare verò ſuum ſive conlaboratum, quod præſenti tempore habere videntur, vel deinceps habere potuerint, ſibi habeant conceſſum atque indultum. Mundeburdem vel defenſionem ubicunque eligere voluerint, licentiam habeant eligendi. Sicut cives Romani, portas-apertas habeant, pergantque partem quam voluerint ambulare. Et nulli heredum ac proheredum noſtrorum tu & agnatio tua, ſicut diximus, ullum deinceps reddere debeatis libertinitatis obſequium; ſed magis hæc epiſtola triſcabina tam à me quàm ab heredibus meis defenſata omni tempore firma & ſtabilis permaneat, ſtipulatione ſubnexâ. Actum.

Ut pro nativitate Regis ingenui relaxentur.

LXXXIX. Ille Rex viro inluſtri illi Comiti. Dum & nobis divina pietas juxta votum Fidelium & Procerum noſtrorum, de nativitate filii noſtri, &c. *ut ſuprà pag.* 396.

Epiſtola ingenuitatis.

XC. Ego in Dei nomine ille Domeſticus, acſi indignus, glorioſi Domni illius Regis ſuper villas ipſius illas ex familia dominica illa. Dum generaliter ad omnes Domeſticos Regis ordinatio proceſſit pro nativitate domnicilli noſtri, &c. *ut ſuprà pag.* 433.

INGENUITATES DIVERSO MODO FACTÆ.

Ingenuitas à die præſente.

XCI. Qui debitum ſibi nexum relaxat ſervitium, præmium in futuro Dominum ſibi tribuere confidat. Igitur ego in Dei nomine ille pro remedio animæ meæ vel æterna retributione, &c. *ut ſuprà pag.* 475.

Item alio modo.

XCII. Qui debitum ſibi nexum relaxat ſervitium, mercedem in futuro Dominum ſibi retribuere confidat. Igitur ego in Dei nomine ille & conjux mea illa, &c. *ut ſuprà pag.* 423.

Item alio modo poſt diſceſſum.

XCIII. Dilecto ſuo illi aut illi. Pro reſpectu fidei ac ſervitii tui, quo mihi famularis, pro remiſſione peccatorum meorum, &c. *ut ſuprà pag.* 424.

Item alio modo ingenuitas.

XCIV. Si aliquos ex ſervientibus noſtris à jugo ſervitutis abſolvimus, mercedem in futurum nobis ex hoc retribui confidimus. Igitur ego ille propter nomen Domini & retributionem æternam, &c. *ut ſuprà pag.* 424.

Alio modo.

XCV. Dum omnipotens Deus nobis concedit in hoc ſeculo ſanum corpus habere, pro ſalute animæ noſtræ frequentiùs

cogitare debemus, ut aliquantulum de peccatis noſtris minuere mereamur. Itaque ego ille in Dei nomine, &c. *ut ſuprà pag.* 444.

Alio modo.

XCVI. Qui debitum ſibi nexumque ſervum * relaxat, præmium ex hoc Dominum in æterna beatitudine retribuere confidat. Quapropter in Dei nomine ille cogitans Dei amorem vel æternam bonam retributionem, vernaculum juris mei nomine illum ab omni vinculo ſervitutis ad præſens abſolvo, ita ut ingenuus ſit & ingenuus permaneat tanquam ſi ab ingenuis parentibus fuiſſet procreatus vel natus Peculiare verò ſuum quod habere videtur, vel deinceps elaborare potuerit, ſibi habeat conceſſum atque indultum. Mundeburdem vel defenſionem ubicunque ſibi eligere potuerit, licentiam habeat eligendi. Civis Romanus portis apertis eam pergat partem quam voluerit ambulare. Et nulli heredum ac proheredum meorum ullo unquam tempore reddat libertinitatis obſequium; ſed ipſe & agnatio ſua inpoſterùm ſemper valeant permanere benè ingenui atque ſecuri. Et ſi quiſpiam deinceps. Et reliqua.

* ſervitium.

Alia ingenuitas.

XCVII. Quoniam ſanctiſſimi Hludovici Imperatoris pietas, quam habet in animo, ea quærere & indagare non ceſſat quæ Dei potiſſimùm congruant voluntati, &c. *ut ſuprà pag.* 439.

Alia ingenuitas.

XCVIII. Secundùm Legem Romanam, nullatenùs revocetur. * ſub die illo, regnante Domno noſtro illo Rege, Indictione illâ, vir venerabilis ille Diaconus teſtatus eſt, &c. *ut ſuprà pag.* 466.

Redemptionale.

XCIX. Dilectiſſimo mihi benè merito illi. Omnibus non habetur incognitum, ſed patefactum, quòd tu quotidie in bonis partibus fideliter mihi deſervire non ceſſas, &c. *ut ſuprà pag.* 462.

Epiſtola Regi mittenda pro libertate ſervi ſui impetranda.

C. Domino invictiſſimo atque glorioſo Regi illi: ſancta Lingonenſis Eccleſia præſentem perpetuamque inceſſanter felicitatem devotiſſimis exorat precibus. Ad notitiam celſitudinis veſtræ perferre nos eccleſiaſtica provocat neceſſitas de promotione ſervi veſtri nomine illius ex loco juris veſtri nuncupato illo, de Miniſterio illo, vel de beneficio illo, cujus gratiâ eruditus, & inter noſtræ parvitatis ſtudia, ſcientiâ, vitâ, ac moribus pro modulo qualitatis quantitatiſve inſtructus, jam munus clementiæ veſtræ dandum nobiſque ſignificandum ejus de libertate expectantes, ad gradus eccleſiaſticos eum promovere veſtræ largitatis munificentiâ parati ſumus mox ut ſtatutam de eo veſtram canonicamve dignitatis ſenſerimus licentiam. Deus cœli & terræ univerſæque conditionis ad tutelam vos ſemper protegat Chriſtianam, ita ut hoc ævo veſtro ſuperexaltatam in omnibus ſanctæ matris Eccleſiæ ſentiat cauſam.

Libertas civium Romanorum.

CI. Auctoritas eccleſiaſtica patenter admonet, inſuper & majeſtas regia canonicæ religioni aſſenſum præbet, ut quemcunque ſacros ad ordines ex familia propria promovere Eccleſia quæque delegerit, in præſentia Sacerdotum, Canonicorum ſimul & nobilium Laicorum, ejus qui ſubjectus eſt manumiſſio ſub libertatis teſtamento ſolenniter roboretur. Idcircò ego in Dei nomine ille Epiſcopus quendam Eccleſiæ noſtræ famulum nomine illum ſacris ordinibus dignum, ad altaris cornu, nobilium virorum in præſentia, civem Romanum per hoc auctoritatis teſtamentum ſtatuo, ita ut ab hodierno die & tempore benè ingenuus atque ab omni ſervitutis vinculo ſecurus permaneat, tanquam ſi ab ingenuis parentibus fuiſſet procreatus vel natus, eam deniquè pergat partem quamcunque volens canonicè elegerit, habenſque portas apertas, ita ut deinceps nec nobis neque ſucceſſoribus noſtris ullum debeat noxiæ conditionis ſervitium neque aliquod libertinitatis obſequium; ſed omnibus diebus vitæ ſuæ ſub certa pleniſſimaque ingenuitate, ſicut alii cives Romani, per hunc manumiſſionis atque ingenuitatis titulum benè ſemper ingenuus atque ſecurus exiſtat. Suum verò peculiare quod habet, aut quod abhinc aſſequi potuerit, faciat indè ſecundùm canonicam auctoritatem liberè quicquid voluerit. Et ut hoc teſtamentum atque ingenuitatis auctoritas inviolabilem intervulſamque obtineat firmitatem, manu propriâ firmavi. Sacerdotes quoquè & Canonicos necnon & laicos nobiles præſentes ſimiliter ſubter firmare rogavi.

Burchard. lib. 2. cap. 26. Regino, lib. 2. cap. 301.

Denariale Præceptum.

CII. Ille Rex Francorum vir inluſter. Quia fidelis noſter nomine ille veniens ante nos vel Procerum noſtrorum præſen-

tiam jactante denario ſecundùm Legem Salicam ſervum ſuum nomine illum dimiſit ingenuum &c. *ut ſuprà pag.* 387.

Ingenuitas quam poteſt ſervus ad alium ſervum facere.

CIII. Dominus inquit in Evangelio: *Dimittite, & dimittetur vobis.* Ideòque in Dei nomine ille, quamvis omnium ſervorum Dei famulus, tamen unà cum permiſſione domini mei illius Epiſcopi vel illius Abbatis vernaculum meum nomine illum, quem ego dato pretio ab homine illo viſus ſum comparaſſe, per hanc chartulam ingenuitatis ingenuum eſſe cenſeo & liberum eſſe concedo, ita ut à die præſente ingenuus ſit & ingenuus permaneat tanquam ſi ab ingenuis parentibus fuiſſet procreatus vel natus. Peculiare verò ſuum ſive conlaboratum quod habet, ſeu deinceps elaborare potuerit, ſibi habeat conceſſum atque indultum. Mundeburdem verò vel defenſionem ubicunque infrà poteſtatem Sancti illius eligere voluerit, licentiam habeat eligendi, & nulli heredum ac proheredum meorum reddat libertinitatis obſequium; ſed, ſicut dixi, ſemper valeat permanere bene ingenuus atque ſecurus. Et ſi poſtmodùm quiſpiam contra hanc ingenuitatem venire aut eam calumniari præſumpſerit, cui litem intulerit, auro uncias tantas, argento libras tant. coactus exſolvat, & quod repetit nullum obtineat effectum, ſed præſens ingenuitas omni tempore firma & ſtabilis permaneat, ſtipulatione ſubnexâ. Actum. Et cætera.

Relatio pagenſium ad Regem directa.

CIV. Suggerendum piiſſimo atque præcellentiſſimo Domno illo Rege & Majore domûs illius à ſervis veſtris pagenſibus illis quorum vel ſubſcriptiones vel ſignacula ſubter tenentur inſerta. Principalitatis veſtræ circumſpecta clementia &c. *ut ſuprà pag.* 393.

Præceptum quorum ab hoſtibus vel alio modo fuerint inſtrumenta incenſa.

CV. A regali neceſſe eſt releventur clementia qui damnietatem ab hoſtibus vel violentiam ſunt paſſi. Igitur fidelis Deo propitio noſter ille clementiæ &c. *ut ſuprà pag.* 392.

Relatum quod dicitur apennis.

CVI. Mos nobilium Romanorum adſuevit, & ratio jure depoſcit, ut ſi cujuſcunque domus igne cremetur, per ſeriem ſcripturarum chartulam relationis, quæ dicitur apennis, recipiat. Quamobrem cùm quadam die inluſtris Comes ille &c. *ut ſuprà pag.* 460.

Confirmatio civium in eo qui ab hoſtibus eſt deprædatus vel ab igne concrematus.

CVII. Conſuetudine hujus loci vel etiam Legis terrenæ juſtitiâ conſtat eſſe proſpectum ut quicunque ab incendiis vel hoſtibus ſeu à latronibus perpeſſus eſt diſpendium &c. *ut ſuprà pag.* 484.

Alio modo.

CVIII. Suggerendum Domino piiſſimo & præcellentiſſimo illi glorioſo Regi, nos ſervientes veſtri pagenſes illius, quod veraciter cognovimus, vobis innoteſcere præſumpſimus. Homo aliquis nom. ill. nobis dixit eò quòd caſa ſua vel inſtrumenta ſua chartarum, tam venditionis, cautionis, obnoxiationis, judicii, ceſſionis, vel donationis, ſeu & reliqua ſtrumenta chartarum ab igne ibidem cremaſſent, quod & Judex vel vicini pagenſes ipſius taliter nobis dixerunt vel teſtimoniaverunt quòd ad hoc videndum acceſſerant, & ſic verò actum erat. Proindè quod exindè cognovimus, vobis innotuimus. Domine, noſtrûm eſt ad ſuggerendum, veſtrûm eſt ad ordinandum quid ipſe exindè agere debeat.

Prologus de judicio Regis ubi duo cauſantur.

CIX. Cui Dominus regendi curam committit, cunctorum jurgia diligenti examinatione rimari oportet, ut juxta propoſitiones vel reſponſiones aliqua inter alterutrum ſalubris donetur ſententia &c. *ut ſuprà pag.* 388.

Commonitorium ad Epiſcopum.

CX. Domino ſancto & apoſtolicâ ſede colendo Domno & in Chriſto patri illi Epiſcopo ille Rex. Deo propitio, fidelis noſter ille &c. *ut ſuprà pag.* 389.

Indiculus ad laicum.

CXI. Ille Rex vir inluſter illi. Fidelis noſter ille ad præſentiam noſtram veniens nobis ſuggeſſit quaſi vos eum, nullâ manente cauſâ in via ad ſalliſſetis, &c. *ut ſuprà pag.* 390.

Indiculus ad Epiſcopum pro alio diſtringendo.

CXII. Domino ſancto & apoſtolico Domno & patri illi Epiſcopo ille Rex Veniens ille ad præſentiam noſtram ſuggeſſit quaſi Abba veſter aut Clericus &c. *ut ſuprà pag.* 389.

Indiculus ad Comitem pro alio homine diſtringendo.

Ille Rex vir inluſter illi Comiti. Fidelis Deo propitio noſter ille ad præſentiam noſtram veniens clementiæ regni noſtri

ſuggeſſit quòd pagenſis &c. *ut ſuprà pag.* 389.

De diviſione ubi Miſſus eſt Regis.

CXIV. Dum & diviſio & exæquatio inter illum & illum ſeu conſortes eorum de alode illo aut de agro illo celebrari debet &c. *ut ſuprà pag.* 386.

De cauſis alterius recipiendi.

CXV. Fidelis Domino propitio noſter ille ad noſtram veniens præſentiam ſuggeſſit nobis eò quòd propter ſimplicitatem ſuam cauſas ſuas minimè poſſit proſequere vel admallare &c. *ut ſuprà pag.* 387.

Formula citationis.

CXVI. Quoniam imperialibus ſanctionibus cautum eſt ut abſentes, contra quos actiones exercere cupiunt, in judicio copiam ſui facere edictis citentur, idcircò ego Judex has admonitorias tibi delego, quatenùs in judicio præſentiam tui facias, intentionemque actoris ſuſcipias, eique oppoſitiones legum atque exceptiones objicias.

Editio legibus comprehenſa.

CXVII. Lex Romana pro utilitate humani generis expoſcit ut ſi quandò cujuſcunque injuſta appellatio comprobatur, ſumptus quos poſt appellationem adverſarium ſuum accuſator compulit ſuſtinere &c. *ut ſuprà pag.* 485.

Si de homicidio accuſatio proceſſerit, ſecundùm hanc ſententiam inſcriptio celebretur.

CXVIII. Quicunque alium de homicidii crimine periculoſâ vel capitali objectione pulſaverit &c. *ut ſuprà pag.* 485.

Relatio cum judicio.

CXIX. Auctoritate Legis præceptum eſt ut in toto litis termino requiratur per quem orta eſt contentio, & ſi alium ad rapinam faciendam adgreditur &c. *ut ſuprà pag.* 485.

Breve ſacramenti.

CXX. Sacramentum qualiter ingreſſus eſt ille in Eccleſiam Sancti illius in loco nuncupato illo ſub præſentia illius Judicis vel bonorum virorum qui ſubter tenentur inſerti &c. *ut ſuprà pag.* 486.

Securitas pro homicidio facto, ſi ſe pacificaverit.

CXXI. Domino fratri illi. Dum inſtigante adverſario, quod non debueras, germanum noſtrum illum viſus es interfeciſſe &c. *ut ſuprà pag.* 417.

Alia ſecuritas.

CXXII. Non minimâ ſed maximâ vertente diſcordiâ inter illum & illum, & ille veniens ante ill. & ill. repetivit ipſe ill. adversùs ipſum ill. eò quòd genitorem ſuum &c. *ut ſuprà pag.* 449.

Alia ſecuritas.

CXXIII. Non minimâ ſed maximâ vertente diſcordiâ inter ill. & ill. veniens in locum ill. ante bonos homines repetebat ipſe ill. cauſam ſuam vel conjugis &c. *ut ſuprà pag.* 463.

Alia ſecuritas.

CXXIV. Dum & pleriſque vel omnibus non habetur incognitum qualiter homo aliquis nomine ille hominem illius Epiſcopi ſive Abbatis nomine illum inſtigante diabolo, peccatis facientibus, malo ordine interfecit, unde vitæ periculum incurrere debuit. Sed poſtquam venit iſdem homicida coram ipſo Pontifice, vel coram illo Comite, ſeu quampluribus magnificis viris quorum nomina ſubter tenentur inſerta, percunctati ſunt ab eo utrum ille hoc quandoquè perpetratum haberet, an non. Iſdem verò homo, qui ex hoc inquirebatur, præſens aderat, & hanc cauſam nullatenùs denegabat; ſed magis exindè confeſſus fuit, ſcilicet quòd hominem ipſius Epiſcopi vel illius Abbatis, unde inquirebatur, interfeciſſet. Hac igitur de cauſa judicatum eſt ei ab ipſo Comite vel ab ipſis Scabinis & pagenſibus loci illius ut illam leudem, quod ſunt ſolidi tanti, pro ſuo wadio ponere deberet. Quod ita & fecit. Poſteà verò neceſſe fuit ut ipſi homini, qui ipſam leudem ponere viſus eſt, talem epiſtolam ſecuritatis per manus eorum firmatam ab ipſo Pontifice, vel ab ipſo Comite, ſeu ab aliis illius loci pagenſibus accipere deberet, ut in poſtmodùm de illo homidicio, quod tunc componere viſus eſt, ſecurus valeat reſidere. Et ſi poſteà aliquis exſtiterit, quæcunquelibet perſona, qui ipſum hominem de hoc remallare voluerit, ipſi fratres vel ſucceſſores ipſius, ſeu agentes ejus, qui hanc compoſitionem accipere viſi ſunt, ipſum hominem contra quemlibet defenſare debeant; & ſi hoc facere non potuerint, reſtituere debeant tantùm quantùm dedit. Complacuit itaque tam ipſi Pontifici, quàm ipſi Comiti, ſeu aliis quampluribus magnificis viris ut talem ſecuritatem ipſi homini facerent, ſicuti & fecerunt. Et ſi aliquis poſtmodum eum de compoſitione remallare voluerit, ut ipſe Epiſcopus vel ſucceſſores ejus ſeu agentes ipſum hominem de hac cauſa omninò defenſare debeant, aut reſtituere ei debeant tantùm quantùm dedit. Actum. Et cætera.

Alia

Alia ſecuritas.

CXXV. Cùm reſediſſet inluſter vir ille Comes in illo mallo publico ad univerſorum cauſas audiendas vel recta judicia terminanda, ibique veniens &c. *ut ſuprà pag.* 499.

Securitas in eum qui per juſſum Regis aliquem perſequitur.

CXXVI. Qui regiæ obtemperat juſſioni, experiri malum in poſterùm à quolibet non debet. Igitur cùm & ille cum reliquis paribus ſuis, qui eum ſecuti fuerunt, faciente rebello illum interfecit &c. *ut ſuprà pag.* 391.

Venditio de re.

CXXVII. Magnifico in Chriſto fratri illi emptori, ego venditor ille. Conſtat me tibi non imaginario jure, ſed propriâ vel ſpontaneâ voluntate vendidiſſe, & ita vendidi, tradidiſſe, & ita tradidi, hoc eſt, aliquam rem meam in pago illo, in loco nuncupato illo, ſuper fluvio illo, id eſt, manſum unum qui mihi ex parte genitoris ſeu genitricis hereditario jure ſucceſſit, cum omni ædificio ſuprapoſito, necnon de terra arabili ad ipſum manſum adſpiciente vel pertinente bunuaria tanta, ſimiliter & de prato bunuaria tanta, vel quicquid ad ipſum manſum pertinere dinoſcitur, totum & ad integrum tibi per hanc chartulam venditionis ſive per feſtucam atque per andelangum dono, trado, atque perpetualiter in omnibus transfirmo. Undè accipere à te viſus ſum pretium, id eſt, ſolidos valentes tantos, in quo mihi complacuit atque convenit. Et pro ipſo pretio, ſicut ſuperiùs dixi, ipſum manſum tibi coràm pluribus teſtibus tradidi atque delegavi; in ea verò ratione ut à die præſente hoc habeas, teneas, atque poſſideas, vel quicquid exindè facere volueris, liberam ac firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem. Et ſi quiſpiam deinceps, quod futurum eſſe non credo, ſive ego ipſe, quod abſit, aut ullus de heredibus, ſeu quælibet perſona, contra hanc chartulam venditionis venire aut eam calumniari præſumpſerit, cui litem intulerit, auro uncias tantas, argento libr. tantas coactus exſolvat, & inſuper quod repetit nullum obtineat effectum, ſed præſens venditio iſta tam à me quàm ab heredibus meis defenſata omni tempore firma & ſtabilis permaneat; cum ſtipulatione ſubnexa. Actum.

Venditio de villa.

CXXVIII. Domino fratri illi, ego ille. Licèt empti venditique contractus ſola pretii adnumeratione & rei ipſius traditione conſiſtat &c. *ut ſuprà pag.* 418.

Venditio de area infra civitatem.

CXXIX. Domino ſancto & apoſtolico Domino & patri illi Epiſcopo. Conſtat me nullius coactum imperio, neque imaginario jure &c. *ut ſuprà pag.* 418.

Venditio de terra.

CXXX. Domino magnifico fratri illi emptori, ego in Dei nomine ille venditor. Conſtat me non imaginario jure, nec ullius coactum imperio, ſed propriæ voluntatis meæ arbitrio tibi vendere &c. *ut ſuprà pag.* 497.

Venditio infra emmunitatem Eccleſiæ vel fiſci.

CXXXI. Magnifico fratri illi, ego ille. Conſtat me tibi vendidiſſe, & ita vendidi, infra terminum terræ Sancti illius in loco nuncupato illo, campum vel vineam juris mei habentem aripennes tantos, eſtque de uno latere & fronte terra illius, de alio vero latere & fronte terra illius. Undè accepi à te pretium quod mihi bene complacuit, valentes ſolidos tantos; ita ut ab hodierno die quicquid de ſupradicta re facere volueris, liberam habeas poteſtatem, ſalvo jure ipſius Sancti. Et ſi fuerit aut ego ipſe. Et reliqua.

Venditio de ſervo.

CXXXII. Domino magnifico fratri illi emptori, ego in Dei nomine ille venditor. Conſtat me non imaginario jure, nec ullo cogentis imperio &c. *ut ſuprà pag.* 497.

Alia venditio de ſervo aut ancilla.

CXXXIII. Domno fratri illi, ego ille. Conſtat me vobis vendidiſſe, & ita vendidi, ſervum juris mei aut ancillam nom. ill. non furem, non fugitivum, neque cadivum &c. *ut ſuprà pag.* 419.

Qualiter homo ingenuus ſemetipſum venumdet.

CXXXIV. Domino ſemper meo illi, ego ille. Placuit mihi ut ſtatum ingenuitatis meæ in veſtrum obnoxiarem ſervitium. Quod ita & feci, &c. *ut ſuprà pag.* 474.

Qui in ſervitiam alterius ſe obnoxiat.

CXXXV. Domino mihi proprio illi, ille. Dùm inſtigante adverſario, fragilitate meâ prævalente, in caſus graves cecidi, undè mortis periculum incurrere poteram. Sed dùm veſtrâ pietate me &c. *ut ſuprà pag.* 421.

Alia obnoxiatio.

CXXXVI. Domino fratri ill. & ill. Omnibus non habetur incognitum qua-

liter me gravis neceſſitas & anatas peſſima oppreſſerunt, ut minimè habeam undè vivere vel me veſtire poſſim. Propterea ad petitionem meam mihi non denegaſtis, niſi ut in ſumma neceſſitate mea argentum vel amictum valentem ſolidos tantos in manu mea mihi dediſti, & ego minimè habeo undè ipſos ſolidos tuos tibi reddere queam. Propterea obnoxiationem de capite ingenuitatis meæ in te fieri & adfirmare rogavi, ut quicquid de mancipio tuo originali facis, tam vendendo, commutando, diſciplinam imponendo, ita & de me ab hodierno die liberam & firmiſſimam in omnibus poteſtatem faciendi habeas. Si quis verò, quod nec fieri credo. Et reliqua.

Alia obnoxiatio.

CXXXVII. Domino meo ſemper, ego ille. Non eſt incognitum qualiter inſtigante parte adversâ mihi contigit quòd ego caballum ab homine aliquo &c. *ut ſuprà pag.* 466.

Epiſtola collectionis.

CXXXVIII. Nos quoquè in Dei nomine matricularii Sancti illius, dùm matutinis horis ad oſtia ipſius Eccleſiæ obſervanda conveniſſemus, ibi infantulum ſanguinolentum &c. *ut ſuprà pag.* 474.

Concambium de villa.

CXXXIX. Inter quos caritas inlibata permanſerit, pars parti beneficia opportuna præſtat. Ideò placuit atque convenit inter venerabilem Virum illum ex permiſſo apoſtolico Viro illo &c. *ut ſuprà pag.* 419.

Commutatio de terra.

CXL. Inter quos caritas inlibata permanſerit, pars pari ſuo opportuna & congrua beneficia non denegabit. Ideòque, auxiliante Domino noſtro, placuit atque convenit inter illum & illum &c. *ut ſuprà pag.* 446.

Concambiatura inter duos Abbates.

CXLI. Placuit, auxiliante Domino, atque convenit inter venerabilem Virum illum Abbatem de Monaſterio illo vel congregationem Monaſterii ſui, necnon &c. *ut ſuprà pag.* 503.

Cautiones diverſo modo factæ.

CXLII. Domino mihi propitio illi. Dùm ad meam petitionem, neceſſitatem meam ſupplendo, veſtra bonitas habuit ut ſolidos tantos de rebus veſtris mihi præſtaretis, ideò per hoc vinculum cautionis ſpondeo &c. *ut ſuprà pag.* 421.

Item alia.

CXLIII. Domino ſuo illi. Conſtat me à vobis accepiſſe, & accepi, debere & debeo, hoc eſt, ſolidos tantos. Pro quibus ſolidis ſpondeo me, quandiù poſt me ipſos retinuero, annis ſingulis per ſingulos ſolidos ſingulos triantes, &c. *ut ſuprà pag.* 421.

Item alia.

CXLIV. Domino fratri illi, ego ille. Quatenùs neceſſitatem meam ſupplendo ſolidos veſtros numero tantos mihi ad beneficium præſtitiſtis, ideò juxtà quod &c. *ut ſuprà pag.* 421.

Item alia.

CXLV. Domino fratri illi. Ad petitionem meam mihi non denegaſti, niſi ut in ſumma neceſſitate mea argentum vel amictum valentem ſolidos tantos in manu mea ad præſtitum beneficium mihi præſtitiſti &c. *ut ſuprà pag.* 445.

Alia.

CXLVI. Magnifico fratri illi, ego ille. Ad meam petitionem veſtra decrevit voluntas ut mihi beneficium de rebus veſtris illis in annos tantos facere juberetis &c. *ut ſuprà pag.* 475.

Cautio de vinea.

CXLVII. Domino fratri illi, ego ille. Ad petitionem meam mihi non denegaſti, niſi ut in ſumma neceſſitate mea argentum & amictum valentem ſolidos tantos in manu mea ad præſtitum beneficium mihi dediſti. Propterea oppignoro &c. *ut ſuprà pag.* 463.

Evacuatoria.

CXLVIII. Domino fratri illi. Omnibus non habetur incognitum qualiter ante hos annos ſolidos noſtros numero tantos ad beneficium accepiſti &c. *ut ſuprà pag.* 494.

Alia evacuatoria.

CXLIX. Fratri illi. Omnibus non habetur incognitum quòd ego ad petitionem tuam ſolidos tantos ad præſtitum beneficium in manu tua tibi præſtiti &c. *ut ſuprà pag.* 454.

Si aliquis rem alterius, quam excolit, ad proprietatem facire vult, ſed non poteſt, & poſteà eam precariaverit.

CL. Domino inluſtri illi & mihi propitio Domino illi. Dùm per malorum hominum conſilium, quod non debueram, de terra veſtra in loco nuncupato illo, quam excolere videor, avellere amavi & ipſam terram ad proprietatem facire, & non potui, quod nec ratio præſtitit, & vos vel agentes veſtri eam ad partem ve-

ſtram revocaſtis, vel nos exindè ejeciſtis, ſed poſteà ad petitionem bonorum hominum nobis eam ad excolendum reddidiſtis, propterea hanc precariam dominationi veſtræ emittimus, ut quandiù vobis placuerit ut eam teneam, abſque ullo veſtro præjudicio, quicquid reliqui accolani veſtri faciunt, nos reddere ſpondemus. Quòd ſi non fecerimus, & in hoc negligentes, tardi, aut contumaces fuerimus, publicè per hanc precariam, ac ſi ſemper per quinquennium renovata fuiſſet, condemnati, ut Lex præſtitit tardis & negligentibus, de ipſa terra nos pontificium habeatis ejiciendi. Facta precaria ibi ſub die illo, anno illo, illo Rege.

Ceſſio.

CLI. Latorum Legum auctoritas & Principum decreta ſanxerunt ut unuſquiſque, dùm manet in corpore, de propria quam poſſidet facultate ſi quid alteri conceſſerit, voluntatem ſuam geſtibus aut teſtibus aut ſcripturâ profiteatur, ut perennibus temporibus inviolata permaneat. Igitur ego in Dei nomine ille tibi fideli noſtro cedo à die præſente &c. *ut ſuprà pag.* 471.

Traditio cuicunque tradere voluerit.

CLII. Latores Legum ſanxerunt ut qui de jure proprio alicui aliquid tradere voluerit, hoc coràm pluribus teſtibus per ſcripturarum firmiter ſeriem faciat obligari, ut in ævum inconvulſum valeat permanere. Idcircò ego in Dei nomine ille venerabili viro illi. Dono ſiquidem tibi per hanc chartulam traditionis, ſive per feſtucam atque per andelangum, aliquam rem meam in pago illo, in loco nuncupato illo, ſuper fluvium illum, id eſt, manſos tantos, cum hominibus ibidem commanentibus vel adſpicientibus, cum terris arabilibus, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, vel quicquid in ipſo loco noſtra videtur eſſe poſſeſſio vel dominatio, in ea verò ratione ut ab hac die hoc habeas, teneas, atque poſſideas, vel quicquid exindè facere volueris, liberam in omnibus habeas poteſtatem. Et ſi quis deinceps, quod futurum eſſe non credo, ſi ego ipſe, quod abſit, aut ullus quiſlibet de heredibus meis, ſeu quælibet extranea perſona, contra hanc traditionem à me ſpontè factam aliquam calumniam generare præſumpſerit, exſolvere faciat dupliciter quantùm eo tempore ipſa res valere dignoſcitur, & quod repetit nullo modo evindicare prævaleat, ſed magis præſens hæc chartula, tam à me quàm ab aliis bonis hominibus roborata, omni tempore firma permaneat, cum ſtipulatione interpoſita. Actum.

Traditoria de terra.

CLIII. Veniens homo aliquis nomine ille in pago illo, in loco qui dicitur ille, ante bonos homines qui ſubter firmaverunt, terram illam, id eſt &c. *ut ſuprà pag.* 447.

Alia traditoria de venditione.

CLIV. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens homo aliquis nomine ille Miſſus illuſtris viri illius ſuper fluvio illo, in loco qui dicitur ille, illum manſum &c. *ut ſuprà pag.* 448.

Alia traditio.

CLV. Notitia loco traditionis, qualiter vel quibus præſentibus ante eos qui ſubter firmaverunt, ibìque veniens homo aliquis nomine ille illas res vel villas illas, quas ipſe ante hos dies per ſuam epiſtolam donationis ad Monaſterium illud in honorem Sanctorum illorum conſtructum, ubi Dominus ille Abba præeſſe videtur, à die præſente ad integrum conceſſit & confirmavit (jam nomina ill.) per portas & per oſtia, & dictam donationem ad Miſſum de ſupradicto Monaſterio vel dicti Abbatis nomine illum viſus fuit per omnia & in omnibus, quantùm illa epiſtola commemorat & inſertum eſt, conſignavit, tradidit, & veſtivit, & per durpilum & feſtucam ſibi foras exitum alienum vel ſpoliatum in omnibus eſſe dixit, & omnia wirpivit, his præſentibus. Actum fuit ibi. Et reliqua.

Alia traditoria.

CLVI. Notitia traditionalis, vel quibus præſentibus venit homo aliquis nomine ille ad illum manſum, quem ante hos dies per chartulam venditionis ad filium ſuum adfirmavit per oſtium & anatalia, per herbam & vitem ei viſus tradidiſſe vel conſignaſſe, & exitum indè ſe fecit, his præſentibus. Et reliqua.

Carta audientialis.

CLVII. Cùm in noſtra vel Procerum noſtrorum præſentia homo nomine ille hominem aliquem nomine illum interpellaſſet, dùm diceret quòd ſervo ſuo nomine illo unà cum rauba ſua &c. *ut ſuprà pag.* 396.

Judicium evidentale, ſive charta jectiva.

CLVIII. Veniens ille in noſtram vel Procerum noſtrorum præſentiam, ſuggeſſit quòd homo nomine ille pagenſis veſter eum in villa, nullâ manente causâ, adſalliſſet &c. *ut ſuprà pag.* 395.

Indiculus regalis de jactivis.

CLIX. Ille Rex Francorum vir inluſtr. Cùm nos in Dei nomine in palatio noſtro ad univerſorum cauſas audiendum vel recta judicia terminandum &c. *ut ſuprà pag.* 455.

Notitia de homine mortudo.

CLX. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens homo aliquis nom. ill. in pago illo, in loco qui dicitur ille, in mallo publico, ante ipſum Comitem &c. *ut ſuprà pag.* 451.

Notitia de ſervo.

CLXI. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens homo aliquis nomine ille in pago illo, in loco qui dicitur ille, ſeu in mercado &c. *ut ſuprà pag.* 448.

Notitia de ſervo quem colonus comparat.

CLXII. Notitia qualiter vel quibus præſentibus veniens magnificus vir ille die illo in illa civitate in mallo publico ante illuſtrem virum illum Comitem &c. *ut ſuprà pag.* 438.

Notitia de colonitio.

CLXIII. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens homo aliquis nomine ille in pago illo in mallo publico ante virum ill. Comitem vel reliquos &c. *ut ſuprà pag.* 452.

Notitia de colono evindicato.

CLXIV. Veniens homo aliquis nom. ill. Advocatus ill. de Monaſterio Sancti illius vel illius Abbatis de ipſo Monaſterio die illo in mallo publico ante illuſtrem illum virum illum Comitem &c. *ut ſuprà pag.* 437.

Alia notitia de colono evindicato.

CLXV. Notitia qualiter vel quibus præſentibus veniens homo aliquis nomine ille Advocatus Sancti illius de Monaſterio illo & illius Abbatis in civitate illa in mallo publico ante illuſtrem virum illum Comitem &c. *ut ſuprà pag.* 435.

Sacramentale.

CLXVI. Veniens Advocatus Sancti illius de Monaſterio illo, ſeu & illius Abbatis de prædicto Monaſterio illo, in mallo publico ante inluſtrem virum illum Comitem &c. *ut ſuprà pag.* 435.

Judicium evindicationis de colono.

CLXVII. Cùm reſediſſent venerabilis ille Abba & inluſter vir ille in villa illa in pago illo, ubi ille Comes eſſe videtur, per juſſionem Domni & glorioſi illius Regis &c. *ut ſuprà pag.* 437.

Aliud judicium evindicati.

CLXVIII. Ille Rex vir inluſtris. Veniens ante nos homo nomine ille tibi in palatio noſtro placitum ſuum Legibus cuſtodivit, quod habebat apud hominem aliquem nomen illum, quem per ſuam feſtucam ante nos viſus fuit adrhamiſſe. Sed nuncupatus ille ad placitum ſuum non venit, nec ipſum ſacramentum juravit, neque juratores ſui nec ullus fuit teſtator qui ſunia nuntiaſſet. Proindè nos taliter unà cum fidelibus noſtris, id eſt, illis & reliquis quàm pluribus, viſi fuimus judicaſſe ut dùm ipſe ille tale ſacramentum habuit adfirmatum, & ipſum nullatenùs juravit, nec ipſe nec juratores ſui, ſed exindè ſe jectivum in omne dimiſit, propterea jubemus ut dùm hanc cauſam ſic actam vel perpetratam eſſe cognovimus, ut ipſe ille ipſas res in loco illo contra ſuperiùs nuncupatum illum omni tempore habeat evindicatas atque ejudicatas, & ſit inter ipſas poſtmodùm ex hoc omnique tempore ſublata cauſatio. Datum quod fecit menſis ill. dies tantus.

Judicium ſeu notitia.

CLXIX. Dùm reſideret Comes ille in mallo ſuo publico ad univerſorum cauſas audiendas vel recta judicia definienda, ibique veniens Advocatus illius Epiſcopi aliquem hominem nomine illum interpellabat, dùm diceret eò quòd de capite ſuo Legibus eſſet ſervus ipſius Eccleſiæ vel ipſius Epiſcopi, & propter hoc de ipſo ſervitio negligens atque jectivus adeſſe videretur quod genitor ſuus vel genitrix ſua aut avus ſuus aut avia ſua fecerunt. Sed ipſe vir præfatus in præſente adſtabat, & hanc cauſam in omnibus denegabat, quòd nec ipſi Epiſcopo nec ipſi Eccleſiæ Dei ſecundùm Legem nullum ſervitium agere deberet, eò quòd de parte paterna aut de materna ſecundùm Legem ingenuus eſſe videretur. Sed ipſi Scabini, qui tùm ibidem aderant, ei viſi fuerunt judicaſſe ut ſupra noctes quadraginta cum duodecim Francis, ſex de parte paterna, & ſex de materna, in Eccleſia illa jurare debuiſſet quòd de parte paterna aut de materna ſecundùm Legem Salicam ingenuus eſſe videretur. Ipſis verò noctibus expletis, venientes utùque ad Eccleſiam illam, viſus eſt ipſe homo eſſe jectivus, eò quòd non potuit ipſum ſacramentum explere ſicut ei fuit judicatum.

Notitia de terra evindicata.

CLXX. Notitia qualiter vel quibus præſentibus veniens venerabilis vir ille Abba de Monaſterio illo, die illo, in loco

illo, ante illuſtres viros magnificos, &c. *ut ſuprà pag.* 439.

Indiculus ſi quis in præſentia Regis auctor fuerit.

CLXXI. Ille Rex illi Comiti. Veniens ille aut Miſſus ipſius in perſona ſua ibi in palatio noſtro, clementiæ regni noſtri ſuggeſſit quòd homo aliquis nomine ille villam ſuam illam in pago illo, quicquid ibidem viſus fuit tenuiſſe, per venditionis titulum acceptâ pecuniâ ſuâ eidem viſus eſt diſtraxiſſe, & ea ad præſens poſſidere videtur. Sed dum & ipſe ille ad præſens adſtabat, interrogatum eſt ei à nobis vel à Proceribus noſtris ſi ipſam venditionem, quam ipſe ille de ſupraſcripta re in præſente proferebat, de nomine ejus feciſſet, aut memoratam rem vendidiſſet, aut auctor eidem eſſe voluiſſet. Sed taliter in noſtra præſentia memoratus ille profeſſus eſt, quòd & ipſam venditionem fecerat, & pretium de ſupraſcripta re, quod ipſa venditio continebat, acceperat, & auctor eidem ex hoc & ad præſens & inanteà, ſi ei neceſſitas contigiſſet, & erat & eſſe volebat. Ideò dum taliter coram nobis profeſſus eſt, per præſens jubemus ac decernimus Præceptum ut memoratus ille ipſam villam in jam dicto loco in integritate, & quicquid per ipſam venditionem accepiſſet, abſque contrarietate vel repetitione illius aut heredum ſuorum quieto ordine debeat poſſidere, vel quicquid exindè facere ipſe aut heredes ſui decreverint, libero potiatur arbitrio.

Notitia de cruce evindicata.

CLXXII. Dum & omnibus non eſt incognitum qualiter veniens homo aliquis nomine ille ante Vicarium inluſtris viri illius Comitis, &c. *ut ſuprà pag.* 501.

Notitia ſacramentalis.

CLXXIII. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens homo aliquis nomine ille in pago illo in baſilica Sancti illius, ubi plurima ſacramenta percurrere videntur, ante virum magnificum illum, &c. *ut ſuprà pag.* 453.

Notitia de herbis maleficis.

CLXXIV. Notitia qualiter & quibus præſentibus veniens femina aliqua nomine illa in pago illo in mallo publico, in baſilica Sancti illius, ante illos & illos & alios quamplures bonos homines, &c. *ut ſuprà pag.* 453.

Cautio de Clavibus.

CLXXV. Dum & pluribus hominibus eſt patefactum qualiter in Dei nomine ille veniens in placitum ante quamplures bonos homines adversùs hominem nomine illum repetebat ei dum diceret, &c. *ut ſuprà pag.* 502.

Indiculus regalis.

CLXXVI. Ille Rex Francorum vir inluſtr. magnifico Comiti illi. Cognoſcas quia iſte præſens, miſſâ petitione, nobis ſuggeſſit quòd homo aliquis nomine ille res ſuas in veſtro miniſterio, &c. *ut ſuprà pag.* 452.

Item alius Indiculus.

CLXXVII. Dominis ſanctis in Chriſto Patribus omnibus Epiſcopis, ſeu & venerabilibus omnibus Abbatibus, atque inluſtribus viris, ſeu & viris magnificis Domeſticis, Vicariis, Centenariis, etiam paribus & amicis noſtris, ſeu & Miſſis noſtris diſcurrentibus, ille Rex Francorum vir inluſter. Cognoſcatis quòd iſte præſens ille ad nos venit, & noſtram commendationem expetivit habere, & nos ipſum gratanti animo recepimus vel retinemus. Propterea omninò vos rogamus atque jubemus ut neque vos, neque juniores, neque ſucceſſores veſtri ipſum vel homines ſuos, qui ad ipſum legitimè ſpectare videntur, inquietare, nec condemnare, nec de rebus ſuis in ullo abſtrahere, nec diſmannire præſumatis, nec facere præcipiatis. Et ſi talis cauſa adversùs eum ſurrexerit aut orta fuerit (* & ibidem adimpletis vos abſque eorum in quo diſpendio minimè definita fuerit, quod ante nos ſeparare vel reſervatas *) & talis cauſa ante nos finitivam accipiat ſententiam. Et ut certiùs credatis, manu noſtrâ ſubter firmavimus, & de anulo noſtro ſigillavimus.

Mandatum.

CLXXVIII. Domino fratri illi. Precor & ſupplico dominationi veſtræ, dum & cauſam pro alode (aut qualemcunque) cum homine nomine illo in palatio aut ubilibet habere videor, &c. *ut ſuprà pag.* 423.

Alio modo.

CLXXIX. Magnifico fratri illi, ego ille filius illius. Rogo, ſupplico, atque tuæ caritati injungo ut ad vicem meam civitatem illam adeas, & donationem illam, &c. *ut ſuprà pag.* 470.

Mandatum qualiter maritus negotium uxoris proſequatur.

CLXXX. Dum & humana prodit utilitas, & Lex Romana expoſcit, ut quicunque uxoris ſuæ negotium fuerit proſe-

quutus, quamvis maritus ſit, nihil aliud agat, &c. *ut ſuprà pag.* 479.

Aliud Mandatum.

CLXXXI. Domino magnifico fratri illi, ego ille. Omnibus non habetur incognitum qualiter me ſenectus adgravat, & infirmitas domat, ut cauſas meas minimè valeam proſequi vel admallare. Propterea precor & ſupplico caritati tuæ, &c. *ut ſuprà pag.* 449.

Aliud mandatum.

CLXXXII. Legibus inſtitutum eſt & conſuetudine per tempora conſervatum ut quicunque Advocatum inſtruere velit, mandato legaliter dato atque ſollemniter confirmato eum inſtruere debeat, &c. *ut ſuprà pag.* 441.

Aliud mandatum.

CLXXXIII. Magnifico fratri illi, ego ille. Omnibus non habetur incognitum quàm me gravis ægritudo domet, ut eleemoſynam meam minimè valeam procurare. Propterea rogo caritatem tuam ut propter Deum de rebus meis in vice mea eleemoſynam facere vel diſpenſare debeas. Pro hoc trado tibi à die præſente omnes res meas in pago illo, in loco cujus vocabulum eſt ille, id eſt, terris, manſis, domibus, ædificiis, quantumcunque viſus ſum tenere, totum & ad integrum, quicquid dici aut nominari poteſt, tam de alode, aut de comparato, vel de quolibet adtractu, in quibuſcunque pagis aut territoriis viſus ſum habere, totum & ad integrum, rem inexquiſitam, per meos wadros aut andelangos, per hoc mandatum ad meam eleemoſynam faciendam in pauperes vel Sacerdotes tibi trado, ut quicquid exindè egeris geſſeriſve, apud me in omnibus & ex omnibus ratum & aptum atque tranſactum definitumque eſſe cognoſcas. Et, quod nec fieri credo, ſi ego ipſe aut aliquis. Et reliqua.

De formatis [*Epiſtolis*].

CLXXXIV. Græca elementa litterarum numeros exprimere nullus qui tenuiter Græci ſermonis notitiam habet, ignorat. Ne igitur in faciendis epiſtolis canonicis, quas mos Latinus Formatas vocat, aliqua fraus falſitudinis temerè præſumeretur, hoc à patribus CCCXVIII. Nicææ congregatis ſaluberrimè inventum eſt & conſtitutum, ut formatæ epiſtolæ hanc calculationis ſeu ſupputationis habeant rationem; id eſt, ut adſumantur in ſupputationem prima Græca elementa Patris & Filii & Spiritûs ſancti, hoc eſt, Π. Υ. Α. quæ elementa octogenarium quadrageneſimum & primum ſignificant numerum. Petri quoque Apoſtoli prima littera, id eſt, Π. qui numerus octoginta ſignificat; ejus qui ſcribit epiſtolam, prima littera; cui ſcribitur, ſecunda littera; accipientis, tertia littera; civitatis quoque de qua ſcribitur, quarta; Indictionis quoque, id eſt, temporis qui fuerit numerus adfirmatur. Atque ita his omnibus litteris Græcis, quæ, ut diximus, numeros exprimunt, in unum ductis, quæcunque collecta fuerit ſumma, epiſtola teneat, hanc qui ſuſcipit, omni cautelâ requirat expreſsè. Addat prætereà ſeparatim in epiſtola etiam nonagenarium & nonum numerum, (qui ſecundùm Græca elementa ſignificatur.*)

Vide Sirmondum, Conc. Gall. tom. 2. pag. 663. & 664.

* *In Sirmondo quæ includuntur intrà parentheſes, ſic leguntur*: .. qui, ſecundùm Græca elementa, ſignificat AMHN

☞ Videnda eſt Nota Sirmondi in numeros qui in Formatis obſervabantur, *Concil. Gall. tom.* 2. *pag.* 664.

Litteræ Commendatitiæ.

Sancto & Deo amabili Magnoni, dono Dei Archiepiſcopo ex Senonica urbe. Ego enim in Dei nomine Ebroinus, dono Dei Archiepiſcopus ex Biturige urbe, &c. *ut ſuprà pag.* 443.

Vide Sirmondum, Conc. Gall. tom. 2. pag. 665.

NOVA COLLECTIO FORMULARUM.

Stephanus Baluzius Tutelensis ex veterrimis Codicibus manuscriptis eruit, in unum collegit, primùm edidit anno 1677.

INCIPIUNT CAPITULA.

1. PETITIO *Episcopi peregrini ad proprium Episcopum.*
2. *Commendatoria & exhortatoria ad Sanctimonialem.*
3. *Conquestio de vasso qui justitiam facere renuit.*
4. *Item de eadem re.*
5. *Indiculus regalis.*
6. *Indiculum de servis fugacibus.*
7. *Donatio ad casam Dei pro Missas canendo.*
8. *Supplicatio ad Regem.*
9. *Indiculum.*
10. *Indiculum.*
11. *Indiculum.*
12. *Item alium.*
13. *Parabola.*
14. *Item alia.*
15. *Indiculum.*
16. *Incipit edictio.*
17. *Indiculum generale ad omnes.*
18. *Item alio.*
19. *Item alio.*
20. *Item alio.*
21. *Item alio.*
22. *Item alio.*
23. *Item alio.*
24. *Item alio.*
25. *Item alio.*
26. *Item alio.*
27. *Donatio à die præsente.*
28. *Ad testamentum faciendum.*
29. *Item aliud testamentum ad locum sanctum.*
30. *Confirmatio traditionis ad Monasterium.*
31. *Qualiter parentes filios suos offerant in Monasteriis.*
32. *Promissio stabilitatis in Monasterio.*
33. *Petitio quam ante votum Monachi quislibet facere debet.*
34. *Ipsa promissio.*
35. *Exemplar promissionis sicut solebant antiqui Monachi regulam promittere.*
36. *Indiculus pro Monacho qui fugerit de Monasterio.*
37. *Qui Monasterium in proprio ædificat, qualiter chartam faciat.*
38. *Qualiter privilegium condatur.*
39. *Epistola quæ formata dicitur sive commendatitia.*
40. *Item alia.*
41. *Item adhuc alia.*
42. *Item adhuc alia.*
43. *Exemplar libertatis.*
44. *Traditio ad Monasterium.*
45. *Item alia.*
46. *Præstaria.*
47. *Vindicatio traditionis.*
48. *Charta commutationis.*
49. *Constitutio dotis.*

Petitio Episcopi peregrini ad Episcopum proprium.

IN Christi nomine. Ille Episcopus illo Episcopo amico nostro devotam dirigo salutem. Gratias vobis referimus de caritate vestra, quam ergà fidelem nostrum dignati estis facere & circa Congregationem nostram quæ est in oppido sita quod dicitur illum. Feciſti enim ut Apostolus commendans ait: *Prædica verbum, insta opportunè & inopportunè nolentibus.* Qui enim sequitur Apostolorum vestigia, luce gaudebit perpetuâ. Rogo vos humiliter

II. Tim. 4.

dirigere nobis per Epistolam vestram quid mihi de nostro liceat celebrare officium in parrochia vestra & in Ecclesiis vestris quæ in nostro sunt beneficio, si prædicare liceat, si emendare, si corrigere, si erigere Ecclesiis, si confirmare, aut baptizare, aut pœnitentiam dare, aut quid nobis concedatis, aut quid prohibeatis, scire nos faciatis citiùs petimus. Amicitiam verò vestram valdè firmam optamus inter nos consistere. Et obsecro ut mihi commendare dignemini quasi firmo amico tuo quodlibet servitium, & paratum me habetis in omnibus honestis & justis mandatis vestris. Benevalete.

Commendatoria & exhortatoria ad Sanctimonialem.

II. In nomine sanctæ Trinitatis. Venerandæ & Almificæ glorioseque illæ, ego ille inferior cunctis servis vestris postulo summo à Deo æternam venire salutem. Hinc rogo vos & ammoneo ut laus popularis, quæ per vulgares spargitur aures, vestram adtingat mentem; & crescendo pollulat sapientia vestra apud Deum & homines. Omnis verò populus hâc proclamat voce dicens his verò esse ditatam felicibus donis, quod in perpetuum firmiter permaneat, citam omni bono consilio & claram facie omni conspectui humano, varias scilicet gazas miro ordine beataque mundi regna mirificè disponere, pulcram corpore & in mente quieta, lucidis autem luminibus vestram fieret staturam, in aulem dicunt. Debetis enim semper gratias agere, ut in vobis hæc & his simila crescant per omnia momenta. Ephes. 5. Vide, ut Apostolus ait, quomodò cautè ambulaveris, sicut sapientes. Et iterum: Rom. 12. II. Cor. 8. *Non solùm coram Deo, sed etiam coram hominibus providentes bona, &c.* Festina itaque, virgo glorioſissima, sanctis studiis te & bonis operibus ornare, ut cum sanctis & beatis virginibus centenum merearis collegere fructum.

Conquestio de vasso qui justitiam facere renuit.

III. Domino inlustер atque præ cuncto magnificentissimo, ut confido, viro amico meo illo ille. Deus scit, qui omnia non latet occulta antequam fiant, in omnibus amicus & benè cupiens vester, illud inprimitùs quod plurima sunt & nobis opportunum, salutem in Domino optamus vobis in quantùm arcana cordis mei continet plenitudo. De cætero cognoscas industria vestra iste præsens homo noster serviens vester nomen ille ad nos venit & nobis dixit eò quòd vassus vester nomen ille res post se malo ordine reteneat injustè, & dixit quòd nulla justitia apud ipso exindè consequere possit. Propterea solicitamus vobis, precamus ut hoc causa diligenter inquirere jubeatis, ut ipse homo noster serviens vester sine ulla dilatatione ad suum exindè debeat perquirere justitiam. Et si hoc facietis, vestram bonam consuetudinem adimpletis. Et undè nos injungetis, & nos potebimus, vos vel servientes vestros in bonis partibus remerire non tardamus. Agite taliter quæ nos per vos bona habemus fiducia, ut iste homo noster serviens vester sibi congaudeat quòd nostram ad vos deportasset suggestionem. Ad sapientissimum sufficit.

Item de eadem re.

IV. Domino sancto apostolicâ sede colendo Domno & in Christo patri illo Papæ ille. Deus scit, cui nulla latent occulta, in quantùm video & nostra est possibilitas, in omnibus amicus & benè cupiens vester, illud inprimitùs quod plurima sunt & nobis opportunum, salutes in Domino optamus vobis in quantùm totus mundus fulget in gloria, vel quantùm distat ortus ab oriente & deficit ab occidente, seu & si fieri potuisset quòd tota membra vertissent in lingua. De cæterùm supplicamus gratia vestra ut pro me peccatore in vestris sanctis orationibus intercedere digneris. Et iterùm, Domine, supplicamus cognoscat admitas vestra iste præsens homo noster serviens vester nomen ille res suas malo ordine post se retinebat injustè, & nulla justitia apud ipso exindè consequere possit. Propterea precamur vobis ut hanc causam diligenter inquirere jubeatis; ut sicut vestra bona est consuetudo, ipse homo noster serviens vester sine ulla dilatatione ad suam exindè debeat pervenire justitiam, & sibi congaudeat quòd nostram ad vos deportasset suggestionem, & nos vobis gratias agamus. Et si locus advenerit, vos vel servientes vestros in bonis partibus remerire non tardamus. Ad sapientissimo sufficit. Salutamus vobis satis & super omnia satis usque ad gaudium magnum.

Indiculus regalis.

V. Dominis sanctis & in Christo patribus omnibus Episcopis, seu & venerabilibus omnibus Abbatibus, atque illustribus Viris, seu & viris magnificis Domesticis, Vicariis, Centenariis etiam quod omnis pars & amicos nostros seu & Missus nostros discurrentis,

discurrentis, ille Rex Francorum vir inluster. Cognuscatis iste præsens ille ad nos venit, & nostrâ commendatione expetivit habere; & nos ipso gratante animo recepimus vel retenemus. Propterea omninò vobis rogamus atque jubemus ut neque vos neque juniores neque successores vestri ipso vel homines suos, qui per ipso legitimi sperare videntur, inquietare, nec condemnare, nec de rebus suis in nullo abstrahere, nec diu nec nocte non præsumatis, nec facere permittatis. Et si talis causa adversùs eo surrexerit ut ost..... fuerit & ibidem adimpletis vos absque eorum in quo dispendio minimè definitas fuerint, quod ante nos separare vel reservatas, & talis causa ante nos finitivam accipiant sententiam. Et ut certiùs credatis, manu nostrâ subter adfirmavimus, & de anolo nostro sigilavimus.

Indiculum de servis fugacibus.

VI. Dilecta Dei, Sponsa Christi, socia sanctarum virginum meritò coæquanda, inlustris Deo sacrata illa, ille. Deus scit in quantùm valeo in omnibus in Christo amore amicus & benè cupiens vester illud imprimitùs quod plurima sunt salutem in Domino optamus vobis in quantùm totus mundus fulget in gloria, aut si fieri potuisset quòd tota membra vertissent in lingua. De cæterùm cognoscat dilecta caritas vestra, sicut nobis dictum fuit, eò quòd homines vestri nobis confugium fecerunt, & nos auditum habemus ubi esse debeant. Propterea apices nostros vobis direximus, si vestri homines sunt, Misso vestro ad nos dirigere faciatis, & quantùm nos potevimus hâc causâ diligenter procuramus ut ipsos homines recipere faciatis.

Donatio ad casam Dei pro Missas canendo.

VII. Igitur ego in Dei nomine ille venerabilibus fratribus illo & illo. Admonet mihi amor Domini nostri Jesu Christi & desiderium de illo paradiso ubi justi habitant, ut me Dominus ibidem participare dignetur, seu & timor gehennæ, ut me exindè Dominus eripere jubeat. Propterea cedo vobis ad die præsente ad mea eleemosyna faciendo à pauperis vel à Sacerdotibus ad Missas canendo dispensando, cessumque in perpetuo esse volo, & de jure meo in jure & dominatione vestra transcribo atque transfundo, hoc est, res proprietatis meæ tam in civitate illa quàm & foràs in ipso pago seu & in alios. Habent ipsas terras cum omni superposito de longo tanto, similiter in latus & in frontis subjungit de ambobus frontus & de ambobus latus terra illius, ipsas res & casas superpositis ad integrum seu & vineis in oppidum civitate illius cum terra proprietatis mei. Habet ipsa vinea arpennes tantos. Subjungit de ambobus latus & ambobus frontes terra illius. Etiam & in ipso pago in agro illo portione meâ, tam terris, mansis, domibus, ædificiis, vineis, olicis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumque decursibus quicquid in ipsa loca portio mea est, totum & ad integrum rem inexquisitam & aliam rem quantumcunque visus sum habere aut inanteà laborare potuero, tam peculium, præsidium utriusque generis sexûs, aurum, argentum, drapalia, æramen, usentilia, mobile & immobilibus, quicquid dici aut nominari potest, ubicunque visus sum habere, medietatem ad integrum, ita ut ab hodierno die habeatis, teneatis, & in mea eleemosyna dispensando liberam & firmissimam ad die præsente in omnibus habeatis potestatem faciendi. Si quis verò, quod nec fieri credo, si ego ipse, aut aliquis de heredibus meis, vel ullus quislibet ulla opposita persona qui contra hanc cessionem istam venire conaverit, & à me vel heredibus meis defensatum non fuerit, inferamus vobis unà cum socio fisco auri uncias tantas, argentum pondo tanto esse multando, & præsens cessio ista omni tempore firma permaneat.

Supplicatio ad Regem.

VIII. Inclito atque præcellentissimo Domno illo glorioso Rege, ego ancilla vestra ultimissima, servissima omnium ancillarum vestrarum. Cognoscat, Domne, gratia vestra hominis vassi vestri nomen ille multas inquietudinis & contra rationis ordines servientes Sanctæ illius, qui in vestra mercede in regimini ordinastis, habere hos faciant, & nulla justitia apud ipso illo consequere posso. Propterea, Domne, supplico, & si ante vestra præsentia fuisse, genua flexa ad terra prostrata ad pedes vestros suggerere mihi ancilla vestra oportebat & in vestra mercede & amore Deo vel illos Sanctos cujus famulas nobis exindè defensare juberitis ut contra malicia contra servientes ipsius Sanctorum vel me ancilla vestra facere non debuissent. Domine, nostrûm est ad suggerendum. Vestrûm est ad ordinandum quæ exindè justitiam recipere debeamus, pietas vestra est nobis.

Indiculum.

IX. Suggerendo Domno piissimo at-

que præcellentiſſimo illo glorioſo Rege. Nos, Domni, ſervientes veſtri pagenſes illius, quod veraciter cognovimus, vobis innoteſcere præſumpſimus. Homo alicus nomen ille nobis dixit eò quòd caſa ſua vel ſtrumenta ſua chartarum tam vendictionis, cautionis, obnoxiationis, judiciuś, ceſſionis, vel donationis, ſeu & reliqua ſtramenta chartarum ab igne ibidem cremaſſent, quia & ille Judex vel vicini pagenſes ipſius taliter nobis dixerunt vel teſtimoniaverunt quòd ad hoc videndum acceſſerant, & ſic verò & actum aderat. Proindè, Domne, ſuggerere præſumpſimus, & quod exindè cognovimus vobis innotuimus. Domne, noſtrûm eſt ad ſuggerendum. Veſtrûm eſt ad ordinandum quod ipſa exindè agere debeat.

Indiculum.

X. Domnâ & dulciſſimâ genitrice meâ illâ, prolis veſter ille, ſerviens veſter, illud imprimitis quod plurima ſunt, & ſic neceſſarium ſi præſumptio oſtendit ſalutem pleniſſimam in Domino Jeſu Chriſto vobis deſtinare præſumo, & ſupplico pro eo quòd iſte præſens ille ſerviens veſter à mea parvitate expetivit ut nulla malitia de iſtas culpas quòd ipſe confugium fecit exindè non habeat, ſed ad mea precatione excuſatus exindè eſſe debeat. Agite taliter quem ego per vos bonâ fiduciâ & quem Domno & genitore meo jugale veſtro illo ſano & læto proprios oculos celeriùs mereamur videre. Iterùm ſalutamus vobis.

Indiculum.

Vide Hiſt. de N. D. de Soiſſons, p. 424.

XI. Sanctorum meritis beatificando Domno & fratri Importuno. Domne dulciſſime & frater cariſſime Importune, quòd recepiſti tam dura æſtimaſti nos jam vicinâ morte de fame perire, quandò talem annonam voluiſti largire, nec ad pretium nec ad donum non cupimus tale annona. Fecimus indè comentum, ſi dominus imbolat formentum, à foris turpis eſt cruſta, ab intus miga nimis eſt fuſca, aſpera eſt in palato, amara & fœtius adoratus, mixta vetus apud novella faciunt indè oblata non bella ſemper habeas gratum qui tam largâ manu voluiſti donatum, dum Deus ſervat tuâ poteſtate, in qua cognovimus tam grande largitatis. Vos vidiſtis in domo quòd de fame nobiſcum morimur. Homo, ſatis te præſumo ſalutare, & rogo ut pro nobis dignetis orare. Tranſmiſimus tibi de illo pane. Probato ſi indè potis manducare. Quandiù vivimus planè liberat nos Deus de tale pane. Congregatio puellare ſancta refutat tale paſta. Noſtra privata ſtultitia ad te in ſumma amicitiæ. Opto te ſemper valere & caritatis tuæ jura tenere.

Item alium.

XII. Beatificando Domno & fratri Frodeberto Papæ. Domne Frodeberte, audivimus quòd noſter fromentus vobis non fuit acceptus. De veſtra geſta volumus intimare ut de veſtros pares nunquàm delectet hoc jogo tale hoc referre. Illud enim non fuit condignum quod egiſti in Segeberto regnum de Grimaldo Majorem domûs, quem ei ſuſtuliſti ſuâ unicâ ove ſuâ uxore, undè poſtea in regno nunquam habuit honore, & cum gentes venientes Toronicâ regione miſiſti ipſa in ſancta Congregatione..... Monaſterio puellarum qui eſt conſtructus in..... Non ibidem, lectiones divinis legiſtis, ſed..... nis inter vos habuiſtis. Oportet ſat ..... conlocutione quem nec eſt adeò ar .... ta ſic eſt ab hominibus veſtra ſo ..... dentiæ, ſed qualem facu..... ..... Monaſterio puella..... ..... Monaſterio tuis..... ..... perdiſti .....

IMPORTUNUS de Pariſiaga terra.

Parabola.

XIII. Domno meo Frodeberto, ſine Deo, nec Sancto, nec Epiſcopo, nec regulari Clerico, ubi regnat antiquus hominum inimicus, qui mihi minimè credit factu tuu vidit illum tibi neceſſe deſidero, quare non amas Deo, nec credis Dei filio. Semper feciſti malum. Contra adverſarium conſilio ſatis te putas ſapientem. Sed credimus quòd mentis. Verè non times Chriſto, nec tibi conſentit. Cui amas, per omnia ejus facis opera. Nec genetoris tui diligebant Chriſtum, quandò in Monaſterio fecerunt temetipſum. Tuus pater cum Domino non fecit ſancta opera. Propter Domnus digito relaxavit, te vivo docuit & nutri..... undè ſe poſteà pœnetivit. Non ſequis ſcriptura nec rendis..... iqua memores Grimaldo qualem feciſti damnum..... & Deo non oblituit de bona quæ tibi fecit quid indè.... muliere ſuâ habuiſti conſcientia nua nec... norum peracta ſed contra canonica..... ea de ſancta Congregatione apud..... non ex devotione, ſed cum gran..... ... cur nos ſcimus damnas nimis..... tollis eis aurum & argentum & honores...

.... liberat per has regiones cur te præsumis tantum damnare suum thesaurum. Quod ut alibi ubi eum rogas per tua malefacta, quod non sunt apta, amas puella bella de qualibet terra pro nulla bonitate nec sancta caritate. Bonus nunquam eris dum tale via tenes. Per tua cauta longa sat ire si non est. Per omnia jube te castrare, ut non pereas per talis; quia fornicatoris Deus judicabit. De culpas tuas alias te posso contristare. Sed tu jubes mihi exindè aliquid remandare, ut in quale nobis retenit in tua caritate exeant istas exemplarias per multas patrias ipso domno hoc reliquo se vidis amico qui te hoc nuntiat & donet consilium verum, sed te placit lege & pliga in pectore repone. Sin autem non vis, inheret in dude.

Item alia.

XIV. Incipiunt verba per similitudinem juncta de fide vacua, dono pleno falsatore. Agino Salomon pro sapientia benè scripsit hanc sententiam, ut ne similis fiat stulto, nunquàm respondes ei in mutto, & retractavi tam in multum sic respondere jussi stulto ut confundantur stultum grado nunquàm præsumat gloriare respondi dixi te falsatore nec ei parcas in sermone qui se plantatum ex robore qui non pepercit suo ore vaneloquio susorrone verborum vulnera murone qui sui obl..... adjutoris, immemores nutritoris, calcavit..... qui fei date & prioris alodis sui reparatoris sordidas vomit pudoris incredulas dicit loquellas & inprobus coinquinat & conscientias bonum merito conquisitas, mundas, sanctas & antiquas, pulchras firmissimas & pulitas meas rumpit amitaticos, verba dicit quæ nunquàm vidit, ea scribit quæ fecit animus. Parcat qui eum credit. Et si loquestem non stringit furorem latro fraudolentus homicidium est reus certus adulter, raptor est manifestus. Innumeros fecit excessus. Errando wadit quasi cœcus. Fuscare tentat meum decus. A Deo dispectus & desertus, ab inimico est perventus & per lingua & per pectus. Nolite, Domne, nolite fortis, nolite credere tantas fortes. Per Deum juro & sacras fontis, per. Sion & Sinai montis, falsator est ille, factus excogitator est defamatus, deformatus vultu, & deformata sunt. Qualis est animus, talis est status. Non est homo hic, miser talis latrat, sed non ut canis psallat de trapa, ut linguaris dilator major, nullis talis falsator grunnit, post talone buccas inflat, in rotore crebat & currit in sudore, fleumas jactat in pudore; nullum verò facit pavere qui non habet adjutorem super secundum meum tutorem non meum..... tale baronem non... co contra insontem non cessat..... ab exaperto sacco..... acco & salte detrascia.... non timere falco non perdas illo loco, non vales uno coco, non simulas tuo patre, verè nec tuâ matre, non gaudeas de dentes, deformas tuos parentes. Ad tua falsatura talis decet corona.

Indiculum.

XV. Nolite Domnæ, nolite sanctæ, nolite credere fabulas falsas: quia multùm habetis falsatores, qui vobis proferunt falsos sermones, furi atque muronis, similis etiam & susurronis; & vobis, Domnæ, non erunt protectoris. Latrat vulpis, sed non ut canis. Faltus mit semper inanis cauta proferit jam non fronte. Citò decadet antè cano fortè. Volat upùa, & non arundo. istcò commedit in so frundo. Humile facit capta dura, sicut dilatus in falsatura falsator vadit tanquàm latro, ad aura psallit, ut Escotus mentit, semper vadit toritus, & occidit quod nunquàm vidit. Nolite Domnæ atque prudentis vestras non confrangat mentis, & non derelinquere serventes. Tempus quidem jam transactus. Et hoc feci quod vobis fuit adaptum. Jam modò per verba fallacia sexum dejactus de vestra gratia.

Incipit edictio.

XVI. Cùm in præsentia inluster vir ill. illo mallavit. Sed ille petiit ut scriberet quod petivit, irrita Imperatores sancserunt decreta ut nullus à judicio suscipere præcurrit, antiquam solemnia patefecerit, ut his qui fidem datis & nec objecti sunt præomaticis dictionis Lex pœna succurrit. Edictio inquam ob rem petitio in conspectu magnitudinis vestri, ut homo nomen illi est illas post se mali ordine præoccupasse dinoscitur, ut hoc vestra prudentia integrum & legalis sententia debeant definire. Ea verò scilicet ratio, ut si in constitutum placitum res illas mihi justissimè debitas adprobare non potuero, ut Lex mundana Theodosiano corpore arbitratus discernit, me impleturum esse polliceor datâ edictione de inscriptionibus accusatoribus recrescant Theodosiano nono in ira prima tam civile neque criminalem actio professio manu accusatore conscripta prædicat, nisi in se repetitione celebrata priùs à Judice non audiatur.

Indiculum generale ad omnes.

XVII. Domino magnifico ſapientiâque decoratum & dono Dei regali gratiâ ſublimato illo ille ultimus ſervorum Dei ſervus ac ſi vilis ille infimus vocatus Epiſcopus, ſalutem vobis multimodam unà cum confratres noſtros oratores veſtros, qui ad liminaSanctorum illorum die noctuque pro vobis obſecundare noſcuntur, dirigere præſumimus. De cæterùm cognuſcat induſtria veſtra precamur atque ſuplicamus vobis de iſta cauſa undè iſte præſens ſerviens veſter Miſſus noſter innotuerit, ei ir. ſuum placitum eſſe dignetis, agat almitas veſtra ita ut conſuetudo veſtra bona erat ergà nos frequenter operata eſt.

Item alio.

XVIII. Domino Procerumque illuſtrem Optimate ill. regale gratiâ ſublimatum & à nobis cum magna veneratione atque reverentia nominandum in Dei nomen ill. ultimus ſervorum Dei ſervus ſalutem vobis in Domino tam multimoda deſtinare præſumimus unà cum omni congregatione fratrum noſtrorum quam arcana cordis noſtri continet plenitudo. Memorare dignemini qualiter vos nobiſcum antè hos dies confabolare dignaſtis & in oratione quamvis nos indigni commendare dignaſtis. Precamur atque ſuplicamus clementia veſtra ut ad neceſſitatem fratrum noſtrorum oratores veſtros aliquid de eleemoſyna veſtra conſolare jubeatis, & quicquid exindè veſtra clementia erga nos diſponit agere, per veſtro venerabile ſcripto nobis dignetis facere certiores; & undecunque nobis injungitis aut injunctum habetis de orationibus vel de alio ſervitio, parati ſumus veſtris partibus veſtrorumque omnium ſervientium fidelis reſervire.

Item alio.

XIX. Sanctiſſimo ac ſanctis ceremoniis obſervantem æquè fonte ſpirantiæ exſuperantem Domno Patre & multorum gregem Chriſtique vice agente illo Pontifice ultimus omnium ſervorumque Dei ſervus ille. Ad clementiam pietatis veſtræ has apices deſtinare præſumpſimus, non noſtri freti obſequio, ſed veſtra magnitudine culminis pietate. Ideòque quaſi ad præſens genua veſtra deoſculantes, ſuggeſtiuncula noſtra vobis propter quod mancipia beati patroni veſtri de Monaſterio noſtro fuga lapſa in veſtro dominio prælapſi ſunt adveniſſe. Ideò ſupplicamus clementiæ veſtræ ut quomodò iſte Miſſus noſter nomen ille hæc noſtra ſuggeſtiuncula vobis detulerit, ſicut veſtra in omnibus bona erga nos eſt conſuetudo, inter nos ſeu erga omne noſtra juſticia inquirere jubeatis, qualiter congregatio noſtra obſecrantes Deo oratores veſtros meliùs Dei miſericordiam pro vobis delectet implorare.

Item alio.

XX. Domino ſancto ac ſanctis ceremoniis obſervante Domno illo & in Chriſto patre ego ille ſalutem vobis in Domino unà cum omni congregatione fratrum noſtrorum pleniſſimam dirigere præſumimus tam vobis quàm ſcilicet Congregationem veſtram, quam Dominus ſub norma ſanctæ regulæ ad protegendum in manu miſit. Supplicamus caritatem & fraternitatem veſtram ut inter nos ſeu Monachis noſtris orationes peculiares eſſe debeant: quia quamvis in ſpatia terrarum diſtet corporalis noſtra converſatio, ſed, ut benè noſtis, non ſeparant ſpatia terrarum quos ſociat caritas vera: quia ſi unus in oriente & alius in occidente conſiſtat, ambo pariter orando Domino in caritate glutinantur. Supplicamus etiam.

Item alio.

XXI. Domino inclito fidelique Deo atque regale gratiâ ſublimato atque à nobis veneratione & amore colendo inluſtre viro illo Optimate illo maximam ſalutem & inviolabilem cupio & vobis præſumimus deſtinare. De cæterùm comperiat induſtria veſtra eò quòd & ætera gaudeat floreatque per tempora nobilitas veſtra, & quandoque terrena linquitis, cæleſtibus mereatis agminibus glomerare.

Item alio.

XXII. Domino & in Chriſto patri apoſtolicâ ſede colendo Domno illo ille proprius vernaculus veſter ſalutem vobis in Domino multimodam deſtinare præſumimus. Cognuſcat, Domne, ſanctitas veſtra quòd ſerviens veſter nomine illo ad nos venit & dixit ſe neglegentia contra vos habere pro qua gratiam veſtram non habeat. Propterea ſupplicamus, quaſi ad præſens genua veſtra deoſculantes, ut ipſe apud vos excuſatus ſit & eum per noſtram precationem recipere & conſilium ei facere ordinetis. Agat, Domne, ſanctitas veſtra ſicut ſemper erga nos facere conſueviſtis. Sanum & incolumem vos citiùs merear videre.

Item alio.

XXIII. Domino almifico, excellentiæ decore ornato, ac beatiſſimo, meritiſque

venerando, amabiliter diligendo, ſanctitatis culmine conſpicuo, ac nobilitatis titulo decorato, piiſſimo, ſive ſacra eloquia ſeu præcepta Dei pleniſſimo, Sanctorum meritis coæquando, & palmâ triumphationis atque ſanctitatis gratiâ ornato, inclito præclaroque. Deus omnipotens faciat in ſancta Religione permanere. Venerabili in Chriſto & à nobis cum ſumma reverentia nominando illo Epiſcopo ego ill. in Domino perpetuam mitto ſalutem. Multimoda nobis benevolentiam veſtram generare comperite gaudia quotiens nobis aditus dederit opportunos ut ad indagandam ſoſpitatem veſtram noſtras dirigere apices debeamus. Quia nihil meliùs niſi ut invicem mutuam caritatem orando in invicem alterutrum ſpiritalia pabulum ſubminiſtrare non ceſſemus, Hilarem & gaudentem citiùs vos cernere mereamus.

Item alio.

XXIV. Summâ veneratione nobiliſſimi generis ſeu induſtriæ vel ſagacitatis culminiſque ſublimitatis ineffabile à nobis ſcelentiæ veſtræ, Domine inluſtriſſime, cum ſumma nobis reverentia nominando illo ille exiguus tam multiplices vobis ſalutes dirigere cupimus. Et reliqua. Obſecrantes piiſſimo Domino ut vos unà cum culminis ſublimitatis veſtræ longa per tempora trina conſervet deitas, & quandoque terrena linquetis, ſuffragantibus ſanctis Angelorum mereatis cœtibus glomerare, præcellentiſſime & inclite Domne.

Item alio.

XXV. Domino venerabile inluſtrique ſagaciſſimo, ſed inluſtriore ſanctitate & gratiâ Dei pollente, & ſacerdotale apice ſublimato, Domno illo ille alumus veſter ſalutem in Domino vobis præſumpſimus deſtinare. Supplicamus, Domne, gratiæ veſtræ ut nos pro mercede veſtra mom. inſtruere faciatis, &juxta veſtram bonam conſuetudinem, quod ſemper nos piè ut dulciter gubernare dignaſtis, ita & nunc agi non dedignemini, ut ad cumulum mercedis veſtræ perveniat. Et ſi ita agitis, maxima dona fratribus noſtris juxta ſolita bonitatis veſtræ. Iterùm atque iterùm quaſi ad præſens ante genua veſtra proſtrati precamur ut à cœptâ gubernatione veſtra nos diſcedere nunquàm patiatur.

Item alio.

XXVI. Reverendiſſimo confratri meo illo ille in Domino ſalutem. Cùm enim longitudo terræ caritati illorum non queat evelli quos Chriſti connectit amor, deſiderans deſideravi literolas parvitatis meæ fraternitati tuæ dirigere, ut ſtatim quod præſens loquella conſpectui tuo loqui non valet, vel has apices tibi enarrent. Cupio valdè quem recordor abſentem, ut cum quo mente ſum, cum eo etiam corpore ſim præſenti. Divinitas te ſervet per multos annos, parens & cuſtos Dei æterni, quem colimus, Jeſu Chriſti.

Donatio à die præſente.

XXVII. Sacroſanctæ baſilicæ Sancti illi Monaſterio vel alio loco illo conſtructæ, ubi venerabilis vir ille Abbas vel Epiſcopus aut Preſbyter cum ſuis Clericis vel Monachis præeſſe videntur, ego ille cogitans Dei amore vel æternâ retributione, ideòque cedo ad die præſente ad ſupradicta baſilica & Monachis ibi conſiſtentes ceſſumque in perpetuum eſſe volo portiones meas in loco nuncupante illo, ſitas in pago illo, quæ mihi tam de alode quàm de comparato vel de quocunque libet adtracto advenit vel advenire poteſt legibus in ſuprà memorata loca, tam terris, domibus, ædificiis, mancipiis, libertis, accolabus, merita accolanorum, vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, campis cultis & incultis, aquis, aquarumque decurſibus, mobilibus & immobilibus, cum omnibus adjacentiis & appendiciis vel colonicis ad ſe pertinentibus, cum omni integritate vel ſuperpoſito, quicquid dici aut nominari poteſt, in ſupramemoratos pagos vel ubique de ſupradictas portionibus tenere viſus ſum, totum & ad integrum ad die præſente ad jam memorato Monaſterio vel ad ipſos Monachos ibi conſiſtentes perpetualiter trado atque transfundo, de meo jure in veſtra trado dominatione ad poſſidendum, ut quicquid exindè facere voluerint, liberam ac firmiſſimam in omnibus habeant poteſtatem à die præſenti faciendi. Si quis verò, quod fieri non credo, in futurum, ſi ego ipſe, aut ullus de heredibus meis, aut ulla emiſſa vel oppoſita perſona, vel quiſlibet qui contra hanc ceſſionem meam, quam ego bonâ voluntate fieri & adfirmare rogavi, venire, agere, aut reſultare, vel per quibuſcunque modis repedire aut infrangere conaverit, nec hoc valeat vindicare quod repetit, & inſuper partibus ſuprà memorato Monaſterio vel Monachis ibidem conſiſtentibus duplum tantum quantum ipſas res eo tempore emelioratas valuerint componat; & inſuper ſocio fiſco multa auri libra una coactus exſolvat, & hæc ceſſio omni tempore fir-

ma permaneat, ſtipulatione ſubnexâ. Actum loco illo.

Ad teſtamentum faciendum.

XXVIII. Regnante in perpetuum Domno noſtro Jeſu Chriſto. Anno illo illius Regis, ſub die XII. kalendarum illarum, feriâ illâ, Indictione illâ. Ego ille filius illius ſanâ mente integroque conſilio, metuens caſus humanæ fragilitatis, teſtamentum meum condidi, quem illi ſcribendum commiſi, ut quomodò dies legitimus poſt tranſitum meum advenerit, recognitis ſigillis, inciſo lino, ut Legis decrevit auctoritas, per inluſtrem virum illum, quem in hac pagina teſtamenti noſtro legatorio inſtitui, geſtis reipublicæ municipalibus titulis ejus proſecutionibus ab ipſis muniatur, & in archivis baſilicæ Sancti illi conſervandum decrevi; ut quicquid unicuique de rebus meis propriis habere decrevi, ſingulariter in hoc teſtamentum meum inſerere curavi. In reliquo verò qualeſcunque aut quæcunque epiſtulas aut teſtamenti vel conſcriptionis de nomine meo manus meas firmatas oſtenſaſque fuerint, & ante hoc teſtamentum prænotatas, quas hic non commemoravero, excepto de ingenuitates quas pro animæ meæ remedio fecimus aut adhuc facere volumus, vacuas permaneant; & quod unicuique per hoc teſtamentum dedero darique juſſero, id ut faciat detur, præſtetur, impleatur, te omnipotens Deus teſtem committo. Quapropter dum non habetur incognitum qualiter diſpenſante Deo ad habendum vel poſſidendum loca Sanctorum illorum de rebus meis propriis delegavi in perpetuum ad poſſidendum, dedi quoque ad baſilica illa portiones meas atque denominata, id ſunt illa, quicquid in ipſa loca ſuperiùs nominata habere videor, totum & ad integrum ad baſilicas ſuperiùs nominatas proficiat in augmentum. Illas verò ceſſiones quas ad libertos noſtros illos ad eorum ingenuitates confirmandas fecimus, id ſunt ille & ille, quandò ipſos pro animæ noſtræ remedium ingenuos dimiſimus, ut dum advivunt hoc teneant & poſt eorum diſceſſum cum omni ſuperpoſito ad jamdicta Eccleſia Sancti illius, ubi eis patrocinium & defenſionem conſtituimus, revertere faciant. Volumus enim ut ingenuos quos fecimus aut in anteà fecerimus, quanticunque in ipſa loca manent quod ad ſancta Eccleſia illa delegavimus, inſpectâ eorum libertate ſuper ipſas terras per ingenuos commanent, & aliubi commanendi nullam habeant poteſtatem, ſed ad ipſa loca ſancta debeant ſperare, & nullus de ipſis lidemonio ad noſtros heredes nullatenùs reddant; & de hoc quod aliquibus eis per chartas dedimus, nullatenùs aliubì vendere nec alienare habeant licentiam. Similiter donavimus donatumque in perpetuum eſſe volumus ad Monaſterium illum, ubi venerabilis Abbas ille præeſſe videtur, villas illas in pago illo cum omnibus adjacentiis vel appendiciis earum, quantumcunque ibidem tenere vel poſſidere videmur, per qualibet adtracto ad nos pervenit aut legibus venire debet, totum & ad integrum cum omni ſuperpoſito à die præſente in honore Sancti illius vel Abbati illi tradimus ad poſſidendum, cum domibus, ædificiis, mancipiis, accolabus, libertis tam ibidem oriundis quàm aliundè tranſlatis vel ibidem commanentibus, vineis, ſilvis, campis, terris cultis & incultis, pratis, aquis aquarumque decurſibus, cum exio & regreſſo, omne genus pecodum tam majore, mobilibus & immobilibus, omnem rem inexquiſitam, tam aurum quàm argento vel reliquas fabricaturas, tam miniſteria Eccleſiæ vel ſtrumenta chartarum, libros vel veſtimenta Eccleſiæ, vel omni præſidio quod mihi Legibus vivens poſſidere videor & mihi redibetur, & quicquid dici aut nominari poteſt, totum & ad integrum ad jamdicto Monaſterio Sancti illius proficiat ad augmentum, inſpecto illud ſtrumento quod anteà ad jamdicto Monaſterio fecimus. Præter iſta omnia reſervamus in Falcidia heredibus noſtris villas illas in pago illo, in ea ratione ut facta mea in omnibus ſtudeant conſervare atque defendere. Quòd ſi hoc facere neglexerint, quicquid eis deputavimus perdant, & de omni corpore facultatis meæ penitùs reddantur extranei. Et ſi aliquid comparavero, aut ex parentibus meis mihi obvenerit, vel adtraxero, vel per quolibet ingenio ad nos pervenerit, quod in ipſo teſtamento ſuprà non commemoravimus, poſt noſtrum diſceſſum caſa Sancti illius per Rectores ſuos recipiat perpetualiter ad poſſidendum. Per præſentem teſtamentum baſilicam Sancti illius heredem meam inſtituo, & quicquid unicuique deputavi, fidei tuæ committo; quia hæc quod tibi deputavi malo te habere quàm me, te magis quàm cæteris heredibus ac proheredibus meis. Si quis verò, quod futurum eſſe non credo, ſi aliquis heredum ac proheredum meorum, vel quiſlibet oppoſita perſona

præsentem testamentum meum infrangere conaverit vel tentare præsumpserit, in primis usque dum veram emendationem proindè corrigatur, Deo & Sanctis suis habeat contrarios, & à liminibus Ecclesiarum efficiatur extraneus, & insuper inferat ei cui pulsaverit unà cum socio fisco auro libras coactus exsolvat, & nihilominùs præsens pagina firma permaneat, quam manu meâ propriâ subter firmavi, & bonorum hominum signis vel allegationibus roborandam decrevi, stipulatione. Actum loco illo.

Item aliud testamentum ad locum sanctum.

XXIX. ***** mansus & peculiare seu merita eorum, præter tantùm illa & illa loca, ad legitimos heredes servo. In reliquo verò ego jamdictus ille quantùm superiùs est insertum vel comprehensum, omnia & in omnibus, quicquid dici & nominari potest, ad suprascripto Monasterio ejusque congregatione in alimento seu in stipendia seu substantia pauperum ad die præsente dono, cedo, trado, atque transfundo, ut quicquid omnia supermemorata pars ipsius Monasterii ejusque Rectores facere elegerint, liberam & firmissimam in omnibus habeant potestatem libero arbitrio. Licèt verò in cessionibus minimè est necesse pœnam inferere, sed tamen pro rei totius firmitate mihi complacuit intimare si fuerit, quod nec fieri credo, aut ego ipse, quod absit, aut aliquis de heredibus aut proheredibus meis, vel quislibet potens aut inferior vel emissa persona qui contrà præsentem epistolam donationis, quam ego plenâ & devotâ voluntate fieri & adfirmare rogavi, venire aut eam infrangere tentaverit, aut aliquâ calumniâ aut repetitione vel refragatione insurgere aut opponere conatus fuerit aut præsumpserit, in primis tantùm quantùm ipsas res eo tempore melioratas valuerint, contra cui pulsatur seu partibus jamdicti Monasterii componere & satisfacere adimpleatur, insuper unà cum socio fisco aurum tantum coactus exsolvat, & sua repetitio nullo umquam tempore non obtineat effectum, & hæc donatio omni tempore inlibata permaneat, stipulatione subnixâ. Actum in loco illo.

Confirmatio traditionis ad Monasterium.

XXX. Notitia locum traditionis qualiter vel quibus præsentibus, qui subter firmaverunt, ubi veniens homo alicus nomen ille vocatus Monachus ad illas quòd ille ante hos annos per suam epistolam donationis ad Monasterio illo, quod est in honore Sancti illius, ubi ille Abba unà cum Congregatione Monachorum præesse videtur, jamdictus ille in villa illa qui vocatur illa, & ad præsens fuit, & per unamquamque villas & loca per singulas per portas & per ostia de ipsas villas vel de illas casas dominicatas jam præfatus ille ad Missò de ipsò Monasterio vel ipsius jamdicti Abbatis illius nomen ille, omnia quantum in illa epistola donationis est insertum vel comprehensum, in omnibus tradidit & consignavit & cum de ipsas res in omnibus vestrum & pillo & fistuca exindè in omnibus se exitum dixit & fecit. His præsentibus actum fuit.

Qualiter parentes filios suos offerant in Monasteriis.

XXXI. Dum legaliter sancitum antiquitûs teneatur & cautum cum oblationibus Domino parentes suos tradere filios in templo Domini feliciter servituros, proculdubio hoc de nostris filiis faciendum nobis salubriter præbetur exemplum. Æquum etenim judico creatori nostro de nobis reddere fructum. Idcircò hunc filium nostrum nomine ill. cum oblatione in manu atque petitione altaris palla manu meâ involuta adnomina Sanctorum quorum hìc Reliquiæ continentur, & Abbate præsente, trado coram testibus regulariter permansurum, ità ut ab hac die non liceat illi collum de sub jugo regulæ excutere, sed magìs ejusdem regulæ fideliter se cognoscat instituta servare & Domino cum cæteris gratanti animo militare. Et ut hæc nostra traditio inconvulsa permaneat, promitto cum jurejurando coram Deo & Angelis ejus quia nunquàm per me, nunquàm per suspectam personam, nec quolibet modo per rerum mearum facultates aliquandò egrediendi de Monasterio tribuam occasionem. Et ut hæc petitio firma permaneat, manu meâ eam subter firmavi. Isti sunt testes.

Tom. 2. Duchesnii, pag. 228. Reomans, pag. 123. cap. 2. Tom. IV. Spicil. pag. 21. & 175. Notæ ad Concord. Regul. pag. 982. 985. & 988. *Vide* Homil. ex cod. Lugdun. p. 7. extrema.

☞ Hæc Formula in usu adhuc erat ann. 1063.

Promissio stabilitatis in Monasterio.

XXXII. Ego ille initio conversationis meæ diligenter adtendens considero quòd petitionibus meis primùm non facilis concessus est introitus, sed diù mihi pulsanti vix hospitii locus est misericorditer adtributus; in quo per paucos dies demoratus, noviciorum sum domum progressus; in qua mihi dura & aspera primùm à Seniore sunt prædicata, & stabilitatis meæ promissio expetita, & ter in anno lecta atque tradita regula cum admonitione dicentis: Ecce lex sub qua militare vis. Si potes observare, ingredere. Si non potes, liber

discede. Hoc ergà videns, ordinatissimum atque morosum mihi spatium adtributum dubitans aditum prætermisso ut me jam vestro corpori sociare dignemini humiliter deposco. Ego tamen hujus regulæ instituta, Domino juvante, servare promitto, & propter vitæ æternæ præmium coram Deo & Angelis ejus humiliter militaturum subicio, ita ut ab hac die non mihi liceat collum de sub jugo excutere regulæ, quia sub annali optione aut excusare licuit aut suscipere. Et ut hæc professionis meæ petitio à vobis firmiter teneatur, ad nomina Sanctorum quorum hìc Reliquiæ continentur & præsentis Abbatis ill. conscriptam trado in perpetuum habendam, & manu meâ roboratam super altare repono perenniter reservandam.

Notæ ad Concord. Regul. pag. 940. 975. & 1005. S. Gregor lib. 1. Ep. 49.

Ego ille promitto stabilitatem meam & conversionem morum meorum & obedientiam secundùm regulam sancti Benedicti coram Deo & Sanctis ejus.

Petitio quam ante votum Monachi quislibet facere debet.

XXXIII. Domino venerabili in Christo Patri illo Abbati de Monasterio illo, qui est constructus in honore Sancti illius, simul cum felici Congregatione vestra, quam Dominus de diversis provinciis ad peregrinandum propter nomen suum sub jugo militiæ atque servitutis Christi atque alâ protectionis secundùm Evangelium Christi regulariter vobis coadunavit. Igitur audivimus quod Dominus noster Jesus Christus per Evangelium suum adnuntiat

Luc. 14. dicens: *Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest esse meus discipulus.* Et alibi:

Matth. 19. *Qui reliquerit patrem aut matrem, fratres aut sorores, domus aut agros, & cætera propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* Petimus ergò beatitudinem caritatis vestræ ut nos in ordine Congregationis vestræ dignemini recipere, ut ibidem diebus vitæ nostræ sub regula beati Benedicti vivere & conversare debeamus, quatenùs suave jugum Christi & onus ejus leve sentiamus. Igitur nostra fuit petitio & vestra decrevit voluntas id ipsum implere. Quod ita fecistis. Abrenuntiamus ergò omnibus voluntatibus nostris propriis, ut Dei sola voluntas fiat in nobis, & omnibus rebus quas possidemus, sicut Evangelica & regularis traditio edocet. Nihil rebus terrenis ab hac die possessuros nos spondimus, nisi quantum à Patre Monasterii donante aut permittente alimenta aut tegumenta corporis acceperimus. Obedientiam vobis, in quantùm vires suppetunt, Dominus dederit nobis adjutorium, conservare promittimus. Stabilitatem conversationis nostræ in congregatione vestra teste Domino, devoto animo cum observatione regulæ usque in finem profitemur servare, nisi tantùm, quia ignoramus futura, si fortasse causa utilitatis animæ accedat ut per vestrum comiatum discedamus, aut etiam illud si contra voluntates nostras, quod absit, separemur à principibus vel à barbaris; & ipsum si fuerit factum, in quantùm possumus, semper ad ipsam congregationem revertere faciamus, & sub sancto ordine perseveremus. In reliquo verò per nullum ingenium de prædicta congregatione vestra vel jugo sanctæ regulæ seu de potestate obedientiæ vestræ nullam habeamus licentiam nos abstrahendi aut contradicendi. Quòd si instigante antiquo hoste aut voluntate nostrâ propriâ hoc facere tentaverimus, in nullis modis hoc vindicare valeamus, sed ubicunque nos Missus vester aut aliquis ex congregatione vestra invenerit, etiam nobis nolentibus, in ipsa vestra sancta congregatione, Deo auxiliante, per vosmetipsos faciatis revocare & secundùm regulam ibidem nos dijudicare, ut diebus vitæ nostræ sub divina regula & regimine vestro perseveremus; qualiter in die judicii ante tribunal æterni Judicis, ipso adjuvante, salvos nos repræsentare possitis. Et quicunque contra hanc petitionem, quam nos bonâ voluntate scribere rogavimus & subter firmavimus, per quemlibet modum agere aut infrangere voluerit, in primis sciat se à Deo damnandum, quem irritat, & insuper secundùm canonicam institutionem à communione omnium Fratrum sit extraneus usquequò de hac causa ad veram emendationem perveniat. Manûs nostræ subscriptione ad honorem Domni & patroni nostri Sancti illius hanc petitionem volumus roborare.

Ipsa promissio.

XXXIV. Ego ille, Domne Abba ille, obedientiam vobis secundùm regulam sancti Benedicti, juxta quod in ista petitione continetur, quam super istud altare posui, coram Deo & Sanctis ejus, in quantum mihi ipse Deus dederit adjùtorium, Deo & vobis promitto custodire, & in quo possum, ipso auxiliante, conservo. Amen.

Exemplar

Exemplar promiſſionis ſicut ſolebant antiqui Monachi regulam promittere.

XXXV. In nomine Domini. Promitto me ego ille in ſacro Monaſterio beati Martyris ſive Confeſſoris illius ſecundùm inſtituta beati Benedicti coram Deo & ſanctis Angelis ejus, præſente etiam Abbate noſtro illo, omnibus diebus meis in hoc ſancto Monaſterio amodò & deinceps perſeveraturum & in omni obedientia, quodcunque mihi præceptum fuerit, obedituram. Ego ille hanc promiſſionem à me factam manu propriâ coram teſtibus ſcripſi & roboravi.

S. Bernard. Epiſt. 7. c. 17.

Indiculus pro Monacho qui fugerit de Monaſterio.

Notæ ad Concord. Regul. pag. 580. 1010. Flodoard. pag. 499. Capitularium lib. V. cap. 379. & VI. cap. 108.

XXXVI. Domino illi ille. Suggerentes Sanctitati veſtræ, certi de vobis quia veritatem animoſa pietas non recuſat, nec fides recta aliquandò patitur quamcunque jacturam. De cætero cognoſcatis quòd noſter frater ille, qui in Monaſterio nobiſcum fuit nutritus, tonſuratuſque eſt, obedientiam coram Deo & Sanctis ejus ac ſtabilitatem promiſit, atque in noſtra Clericatus officio ipſe ordinatus eſt, hoc ipſum oblitus diſceſſit à nobis & rediit poſt Satanam, ſicut reverti ſolet canis ad vomitum ſuum, & ſus lota in volutabro luti, & nunc honorem ſeculi diligens, divitiis ac terrenis rebus ſectans, vobiſcum degens. Vos tamen ſcitis quicquid ſacrum divina lumina verbis, eloquio ſenſuque docent, quòd nemo mittit * manum in aratro, aſpiciens retrò, aptus eſt regno Dei. Nec vobis latet quid facere Canones de hac re commendent, vel regula atque tractatores Sancti expoſuerunt. Hæc enim vos cuncta relegentes, memoriter retinetis quod animo ſitienti bibiſtis. Nam ſancta Synodus Nicæna ordinat ut ſi quis in Monaſterio nutritus uſque ad ſummum ſtudium fuerit, & poſtmodùm diſceſſerit, niſi revertatur, deſertoris crimine damnetur. Et iterum: *Si quis ſuſceperit Monachum alienum, ambo excommunicandi ſunt.* Canones verò Chalcedonenſes ita præcipiunt, ut Monachus in oratione & jejunio permaneat in loco in quo renuntiavit ſeculo. Deſerentem verò excommunicatum eſſe decreverunt. Canones autem Agathenſes ita pronuntiant: *Monachum, niſi per Abbatis ſui permiſſum, ad alterum Monaſterium migrantem nullus tenere præſumat.* Canones verò Auguſtidunenſes ita ſtatuunt, ut nullus Monachum alterius abſque permiſſo Abbatis ſui præſumat retinere. Regula namque ſancti Benedicti, quam ipſe promiſit in omnibus cuſtodire, ita ediſſerat: *Sciens ſe lege regulæ conſtitutum, quòd ei ex illa die non liceat egredi de Monaſterio nec collum excutere de ſub jugo regulæ.* Et paulò poſt: *nec ex illâ die proprii corporis poteſtatem ſe habiturum ſciat.* Quid multa replicem? Vos ſenſibus doctis utimini. Nec mihi pluribus verbis opus eſt vobis ſcribere. Quæcunque enim à me potuerunt dici, hæc jam divina gratia vobis contulit. Oportet namque ut doctrinæ jungatur vita fidelis. Agnoſci graviùs non obſervanda nocebit. Vos autem ſecundùm datam à Deo vobis ſapientiam facite eum ad locum unde exivit reverti, ut agat pœnitentiam. Scientes autem quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, ſalvabit animam ejus à morte, & operit multitudinem peccatorum. Nec vobis decet hominem perversò ambulantem ſecundùm deſideria cordis ſui auxilium præſtare ut magis ac magis eat in interitum. Sed auferte malum ex vobis: quia qui tangit picem, coinquinabitur ab ea. Et nec abſcondere poteſt homo ignem in ſinu ſuo ut veſtimenta illius non ardeant, aut ambulare ſuper prunas ut non comburentur plantæ ejus; ſic qui conſenſerit iniquitatem non erit mundus. Iſti, qui excommunicatus eſt, nolite ei communicare, ne bonorum veſtrorum præmia amittatis; ſed cum ſanctis Patribus, qui hujuſcemodi hominem excommunicaverunt, partem habere mereatis. Et ubicunque fuerit, Abbati ſuo auctoritate Canonum revocetur. Canon Chalcedonenſis: *Non liceat Clericum conſcribi ſimul in duabus Eccleſiis, & in qua ordinatus eſt, & ad quam profugit quaſi ad potiorem, ob inanis gloriæ cupiditatem. Hoc autem facientes revocari debere ad Eccleſiam in qua primitùs ordinati ſunt, & ibi tantummodò miniſtrare. Eos verò qui auſi fuerunt ex his quæ ſunt prohibita perpetrare, à proprio gradu recedant.* Et ne quis Clericus qui derelictâ Eccleſiâ ſuâ, nullâ causâ exiſtente probabile, vagatur, per alias Eccleſias ſuſcipiatur in communionem. Canon Aurelianenſis. Miniſtri in quibuſcunque locis ordinati fuerint, pervagati, ubicunque inventi fuerint, cum auxilio Epiſcopi tanquàm fugaces ſub cuſtodia revocentur. Et reum ſe ille Abbas futurum eſſe cognoſcat qui hujuſmodi perſonas non regulari animadverſione diſtrinxerit, vel qui Monachum ſuſcepit alienum.

Regula S. Bened. cap. 58.

Concil. Chalced. c. 10.

Conc. Arelat. I. c. 2.

Concil. Agath. cap. 27.

*mittens

Vide Chartular. tutel. fol. 30.

Concil. Chalced. c. 4.

Concil. Agath. c. 27.

Canones S. Leodegarii, cap. 10.

Qui Monaſterium in proprio ædificat, qualiter chartam faciat.

XXXVII. Antiqua Legum auctoritas & Principum decreta ſanxerunt ut unuſquiſque, dum manet in corpore, de propria quam poſſidet facultate voluntatem ſuam literis inſerat, ut perennis temporibus inviolata permaneat. Quapropter dum non habetur incognitum qualiter ego ille unà cum conſenſu Galliarum Pontificum in re mea propria, quæ ex ſucceſſione parentum meorum mihi obvenit, Monaſterium in honore Sancti illius ædificavi in loco nuncupante illo, in pago illo, in fine illa, & conſtituimus ibi Abbatem nomine illum, qui ibidem ſanctum Ordinem, Deo auxiliante, gubernare faciat & ſuis Monachis ibi conſtituat, & per ejus ordinationem ipſe ſanctus Ordo perpetualiter ſit inſtitutus & conſervatus. Propterea donamus & donatum in perpetuum eſſe volumus ad jam nominato Monaſterio Sancti illius vel ad Abbate illo ipſum locum ubi ipſe Monaſterius eſt conſtructus, cum omnibus adjacentiis & appendiciis ſuis & locella ſeu colonicis in villas illas in pago illo. Iſta omnia quæ ſuperiùs memoravimus, cum omnibus adjacentiis vel appendiciis eorum, quantumcunque ibidem tenere vel poſſidere videmur per quolibet adtracto, totum & ad integrum cum omni ſuprapoſito ad die præſenti in honore Sancti illius pro remedium animæ meæ vel æternâ ſalute dedimus, cum domibus, ædificiis, mancipiis, accolabus, libertis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumque decurſibus, ſtrumenta chartarum, libris, vel veſtimenta, ſeu Miniſteria Eccleſiæ, mobilibus & immobilibus, omnem rem inexquiſitam, quicquid dici aut nominari poteſt, totum & ad integrum ad ſupraſcripto Monaſterio vel jam dicto Abbati cum Monachis ſuis perpetualiter, protegente Domino, tradimus ad poſſidendum. Et dum omnes Præſules & nobiles perſonæ agnoſcunt & comprovincialibus noſtris cognitum eſt quòd ego ille in mea re propria jam nominatum Monaſterium ædificavi vel cœnobiolo ſancto ibi conſtitui propter Deum, vel quicquid exindè facere volo, præſenti tempore in omnibus mihi maneat libera poteſtas, propterea per præſentem paginam cum conſenſu ſuprà memoratorum Pontificum conſtituo ut nullus Epiſcopus alius civitatis, aut Archidiaconus, vel quilibet ex clero, aut actores Eccleſiæ, nullum ibidem præſumant exercere dominatum, non ad manſionaticos aut repaſtos exigendo, non ad Miniſteria deſcribendo, non ad Abbatem mittendo. Cùm verò neceſſe fuerit chriſma petere, tabulas aut altaria conſecrare, ſacris ordinibus benedici, Abbas vel Monachi ibidem conſiſtentes, à quocunque de ſanctis Epiſcopis ſibi elegerint qui hoc agere debeat, licentia ſit eis expetere, & illi hoc benedicere vel conſecrare. Si verò caritate exigente Pontifex quilibet ab Abbate loci illius ibi fuerit invitatus, ſimpliciter quæ ei à fratribus offeruntur accipiat, nulla exenia vel munuſcula ampliùs eis quærat, neque de omnibus rebus ipſius Monaſterii nullam habeat poteſtatem. Cùm verò Abbas ipſius loci acceperit tranſitum, quemcunque de ſemetipſis Monachi ibidem habitantes ſecundùm regulam ſancti Benedicti meliorem invenerint, ipſum Abbatem ibidem conſtituant. Quòd ſi ipſi de ſeipſis talem non invenerint, cum communi conſilio illi ſanciores Monachi aliundè regularem Abbatem, qui eos ſub regula ſancti Benedicti regat, elegendum in eorum maneat poteſtate. Quod verò Deus avertat, ne ibi ſanctus Ordo tepeſcat, & ipſe Abbas hoc emendare non prævalet aut negligit, poteſtas maneatur ipſis Monachis ubicunque in propriis Monaſteriis rectiùs & ſanctiùs ſecundùm regulam ſancti Benedicti invenerint, expetere, & per eorum ſalubre conſilium ipſum ſanctum Ordinem regulariter emendare. Quòd ſi Pontifex vel aliquis ex eccleſiaſticis Monaſteriis quiſlibet vel aliqua emiſſa perſona contra ipſum Abbatem vel ejus congregationem de ſupradictis ordinibus vel benedictionibus vel de rebus meis propriis Monaſterii per qualecunque ſtrumento aut quocunque modo ad ipſam caſam fuit vel inantea fuerit delegatum, additum, commutatum, vel conceſſum, vel quicquid ad ipſum Monaſterium vel ad eorum homines pertinet, aliquid calumniare aut inquietare vel per quodlibet ingenium minuare tentaverit, à glorioſo Domno, quem tunc Deus regnum Burgundiæ gubernare permiſerit, hoc protinùs emendetur. Precor igitur glorioſo Domno qui eſt temporibus modernis, & futuris ſucceſſoribus Deus regnum Burgundiæ gubernare permiſerit, & per Dei tremendum judicium adjurare præſumo ut præſentem paginam vel facta mea ex jamdicto cœnobiolo meo ſua fortitudo contra omnem adverſitatem pro mercede ſua poſt Deum

jubeat defensare atque solidum in omnibus custodire, ut nullatenùs ab infestatione malorum hominum possit inrumpi, sed delectet ibidem Abbati vel Sacerdotibus seu Monachis ibidem consistentibus pro vita ipsius & filiorum ejus vel exercitu & omni populo catholico quieto ordine Dominum supplicare. Si quis verò.

Qualiter privilegium condatur.

XXXVIII. Dominis apostolicis præsentibus temporibus & futuris, quicunque sub fide catholica pastorali sectantur officia, ille Episcopus Christi humilis. Opportunum est etiam ut Deum timentes propter ventura futuraque judicia diligentibus Deum bonum operare, quatenùs qui Pontifex vocatur in populo, timentibus Deum succurrat affectus; ut qui seculum calcant & Christo servire desiderant, per consensum Pastoris quieti ab omnibus infestationibus vivant. Quapropter dùm non habetur incognitum qualiter Monasterio in pago illo, qui dicitur ille, quem illuster vir ille in alode proprio construxit, & pro totius defensionis studio per suam epistolam ad præcellentissimum Domnum Regem Burgundiæ ipsum Monasterium aspicere decrevit, ut communis mercis illius pro fundamento & regale clementia pro defensionis auxilio crescat apud Deum, & nobis jamdicto Domno glorioso Regi illo opportunum est petere ut privilegium Monachis ibidem habitantibus deberemus largire, ob hoc maximè quia solet contingere ut morientibus religiosis Episcopis, pastoralem locum suscipiant seculares, & res quæ pauperibus fuerunt condonatæ magis per Gasindos quàm per Sacerdotes dispergantur, & ecclesiastica vita neglecta conlata bonorum magis per venatores & canes &, quod est gravius, per meretrices expendantur, vel religionis normâ distructâ levitate laicorum secularia injustè consentiantur, & per eorum iniqua consilia Monachorum vitam conturbare præsumant. Propterea ergò ab hac parte semper Christo propitio directore dirigentes communi voluntate ille Episcopus & cæteri consensimus ut in eis privilegium claro animo confirmaremus. Statuentes ergò jubemus sub testimonium sanctæ Trinitatis & pretium sanguinis Christi coràm Deo & Angelis atque Archangelis ut de prædicto Monasterio illo vel quicquid ibidem tam regio munere quàm privatorum vel quibuslibet rebus atque corporibus est conlatum aut inantea conlatum fuerit, ut nullam exindè Episcopus civitatis illius habeat potestatem, neque Archidiaconus illius, vel Ministri & Actores Ecclesiæ, aut quislibet ex Clero in rebus prædicti Monasterii nullum præsumat habere principatum in nullam omninò rem quod dici aut nominari potest, non pro pasto exactandum, non pro mansionaticos requirendum, non pro totius omninò re repetendo, non pro Abbatem constituendo, non pro ministeria discribendo, non pro altaria aut tabulas consecrando, non pro sacros ordines dedicando, illius civitatis Episcopus nullum ibidem præsumat habere accessum, nisi fortasse per communem consensum Abbas vel ipsa congregatio eum caritatis gratiâ pro sanctæ vitæ meritis crediderit evocandum. Et si fortasse ab eis fuerit evocatus, non hoc in consuetudine vertat, nec munera exindè requirat, sed simpliciter quæ à fratribus sibi fuerint oblata; & expleto caritatis officio, ad propria, sicut de reliqua Regis domo, cum pace discedat; quia dignum est ut quod Rex hujus seculi cum suis Proceribus pro commune salute voluit esse constructum, sub integro privilegio sit in perpetuum à calumniandi occasionibus conservatum. Confirmamus igitur jure perpetuo ut cùm Abbas ipsius cœnobii de hac vita migraverit, quemcunque sibi Monachi ibidem habitantes secundùm Deum elegerint, absque ullo arbitrio civitatis ipsius antestitis ipsi sibi Monachi Pastorem instituant, qui eorum sacrum Ordinem instanter adtentat. Cùm verò fuerit opportunum Ecclesiam dedicare, aut sacros ordines benedici, vel tabulas consecrare, quemcunque de religiosis Episcopis Abbas ipse vel Monachi sibi voluerint invocare, in eorum maneat potestate. Et si, quod absit, ibi Ordo sanctus tepescat, & Abbas Monasterii hoc per se emendare neglexerit, aut etiam ipse cum Monachis Statuta regularia servare contempserit, etiamsi vix pauci videantur de Monachis quorum religio in Christo proficiat, potestas illis maneat quemcunque sibi elegerint de proximis Monasteriis quem rectiùs & sanctiùs secundùm regulam sancti Benedicti invenerint expetere, ut eorum salubri consilio studeant sanctum ordinem revocare. Statuimus etiam mulierum accessus intra portas Monasterii nullatenùs fiat. Si quis itaque constitutionem præsentem pro quocunque conludio mutare conaverit, reus omnipotenti Deo effectus à pace Christianorum omnium habeatur ex-

traneus, & indissolubili anathematis vinculo vinctus sortem damnationis Judæ proditoris incurrat. Quod privilegium ut in perpetuo tempore conservetur, stipulatione subnixâ, manu propriâ.

In Dei nomine. Incipit epistola quæ formata dicitur sive commendatitia.

XXXIX. Reverentissimo atque religiosissimo & à nobis cum summa veneratione nuncupando illi Episcopo ego ille extremus sub pontificali officio Deo famulantium perpetuam in Domino Jesu opto salutem. ΤΥΑ. ΤΑΑ ΑΑΙ. DLXXV. Præsens frater noster ille petiit ab extremitate nostra licentiam ad vestram almitatem proficiscendi, atque vobiscum sive cum vestris habitandi. Cui & nos benivolâ mente & fraterno affectu, non solùm ei copiam ad vos veniendi non negavimus, verùm etiam ut à vobis sive à vestris gratificè suscipiatur exposcimus. Et si vobis placuerit ut aut in gradu quem modò tenet sacris altaribus ministret, aut ad altiorem gradum promoveatur, nostro * sive nostrorum testimonio suscepto, id ei facere liceat; quippè qui nihil in eo tale noverimus quo id faciendi ei licentia denegetur. Benè namque in Ecclesia in qua hactenùs fuit educatus, benè conversatus, hoc nobis de se sive de sua vita ostendit, ut in quantùm humana fragilitas scire potest, administratione sacrorum ministeriorum non sit indignus. Nos itaque, ut homines divini sensûs insci, & arcanorum ignari, præbemus de fratre quale scimus testimonium. Deus est enim quem occulta non fallunt, & qui omnia secreta rimatur, juxta illud: *Homo videt in facie, Deus autem in corde.* Has ergò litterulas ideò illi petere & nobis facere libuit ut ille non solùm pro profugo aut abjecto non habeatur, verùm etiam nostræ humanitatis & caritatis commendatione, à vestra fraternitate libentissimè suscipiatur. AMHN. XCVIII. Salus æterna, quæ Christus est, & in hoc præsenti tempore vobis longævam salutem & in futuro cum Sanctis & Electis sempiternam largiri dignetur. Amen. DCXCIV.

Vide Pithœum in Glossario ad Julian. Antecess. p. 253.

* vestro sive vestrorum.

I. Reg. 16.

Item alia.

XL. In nomine Patris π & Filii ϒ & Spiritûs Sancti A. Ille Episcopus venerabilibus Præsulibus illis carissimis nobis patribus & confratribus pacem omnem & salutem sempiternam. Audientes præsentem Ecclesiæ nostræ filium illum, in eadem quoquè natum, nutritum, atque eruditum, & usque in Presbyterii dignitatem à nostro præcessore provectum, vobis vestræque Ecclesiæ necessarium esse & utilem, mutuâ caritate & fraternâ compassione destinamus eum vestræ paternitati, ut in omnibus, sicut ex vestris uno, illo quoquè utamini in Christo, hoc scientes, quia nullius malæ famæ apud nos usque nunc fuit, vitâ honestus, moribus simplex. Scientia quidem non extollitur à nobis: quia nec potest Homerica, sed, ut ita dicamus, ut in pluribus non civilibus sed exterioribus vulgò egonica. Et quia non divisa, sed unica est Ecclesia Christi, non multiformis, sed concors, inter nos etiam quædam familiaritas præ aliis familiaritatibus animata, decet omninò ut & vos utamini nostris ut vestris, & nos vestris ut nostris. Hæc omnia invicem agamus in Christo Jesu Domino nostro. Et ut hæ nostræ humilitatis litteræ de præfato fratre vestræ caritati missæ non fictæ, sed fixæ, non ventosæ, sed firmæ comperiri valeant, Græcos apices, quos Ecclesiasticus mos in hujusmodi rebus agendis decrevit, constituit, & obtinuit, subter addere cum numeris ad se pertinentibus curiosè decrevimus, hoc est, primos quos jam superiùs posuimus Patris π, Filii ϒ. Spiritûs Sancti A, qui exprimunt numerum octogenarium quadringentesimum & primum, Petri quoquè Apostolorum principis primam π, qui habet numerum, ut jam dictum est, octogenarium. Nostri quoquè nominis primam, vestri secundam, accipientis tertiam, nostræ quoquè civitatis, de qua scribitur, quartam, & vestræ, ad quam scribitur, quintam, Indictionis quoquè præsentis anni numerum, & summam utriusque numeri. Addidimus præterea seorsùm in conclusione epistolæ universa præfata, claudentes nonagenarium & nonum numerum, qui, secundùm Græca elementa, significat [AMHN.] Orate pro nobis orantibus pro vobis. Amen.

Item adhuc alia.

XLI. Clarissimo in Christo atque sanctissimo fratri illo Episcopo itemque ille indignus Archiepiscopus in Domino salutem optat. Præsens denique Presbyter ille nomine ad nostram confugit exiguitatem, nobis rememorans qualiter antecessor noster Domnus Joseph * eum ordinavit per deprecationem Fredegisi Abbatis in titulo sancti Martini in villa quæ dicitur illa, & recordans quòd nos in ipso die suæ ordinationis eum inquisivimus. Ideò ad vestram

* Joseph; Archiepiscopus Turonensis. *Vide* Vitam Alcuini, p. 12. *bis.*

miſimus ipſum prudentiam, ut in veſtra illi licitum ſit ſuum peragere parrochia officium. Et ut certiùs credatis à nobis ipſum ordinatum, hanc epiſtolam, quam Formatam dicimus, concludimus eo tenore ut credimus à ſanctis Patribus conſtitutum eſſe, id eſt, primam litteram Patris & Filii & Spiritûs Sancti, ut in nomine ipſius condita conſervetur. Item primam litteram Petri ponimus, qui primus Apoſtolorum fuit, quæ, ut tranſtulimus, LXXX. ſignificat. Ponimus ad noſtrorum nominum litteras loci quamvis diverſorum ordine tamen ut conſtitutum eſt, id eſt, me indignum primam litteram, veſtri glorioſi ſecundam, tertiam civitatis noſtræ de qua mittitur, quartam veſtræ urbis ad quam mittimus. Addidimus Indictionem quæ eſt. AMHN. Quod nonagenarium nonum numerum exprimit. Valete in Domino.

Item adhuc alia.

Ivo, par. 9. cap. 434. Sirmonqus, Concil. Galliæ, tom. 2. pag. 672.

XLII. Reverentiſſimo almifluæque Religionis cultu ſinceriſſimo ſanctæ illius Sedis Archiepiſcopo vel Epiſcopo Adventius reverendæ Mettenſis Eccleſiæ ac Plebis ipſius humilis famulus in Chriſto paſtorum Principe manſuram cum gaudio proſperitatis & perpetuitatis gloriam. Decreta ſanctorum CCCXVIII. Patrum Nicæâ conſtitutorum ſaluberrima ſervantes, Deo dignam piamque fraternitatem veſtram canonicè aggredimur, & ſub nomine formatæ epiſtolæ reverenter veſtram Sanctitatem adimus, vobis videlicet intimando quia præſenti Presbytero vel Diacono ſeu Subdiacono nomine ill. has dimiſſorias dedimus litteras, quem in noſtra Dioceſi eccleſiaſticè educatum de ordine Clericatûs ad illum proveximus gradum; ut his canonicis munitus apicibus, cum noſtra licentia ei in veſtra parrochia ſub defenſione ac regimine veſtræ caræ dilectionis degere liceat, & ut eum, ſi morum probitas & doctrinæ dignitas ſuppetit, ad eccleſiaſticos ordines promoveatis fideliter annuimus, & in ſinu ſanctæ matris Eccleſiæ canonicè fovendum ac regendum committimus. Hanc ergò epiſtolam Græcis litteris hinc indè munire decrevimus, & anulo Eccleſiæ noſtræ bullare cenſuimus. Chriſtus Paſtorum Princeps fraternitatem veſtram ad cuſtodiam ſui gregis diù nobis conſervet incolumen. Amen.

☞ [*Vide* Sirmondum in hanc Formatam Epiſtolam.]

Exemplar libertatis.

XLIII. Auctoritas eccleſiaſtica patenter ammonet, inſuper & majeſtas regia catholicæ religioni aſſenſum præbet, ut quemcunque ad ſacros ordines ex familia propria promovere Eccleſia quæque delegerit, in præſentia Sacerdotum, Canonicorum ſimul & nobilium Laicorum, ejus cui ſubjectus eſt ſubſcriptione vel manumiſſione ſub libertatis teſtamento ſolemniter roboretur. Idcircò ego Adventius, annuente Chriſto, ſanctæ Mettenſis Eccleſiæ Epiſcopus, quendam Eccleſiæ noſtræ famulum nomen ill. ſacris ordinibus oblatum ad altaris cornu nobilium virorum in præſentia per hoc auctoritatis teſtamentum ſtatuo, ita ut ab hodierno die & tempore bene ingenuus atque ab omni ſervitutis vinculo ſecurus permaneat, tanquàm ſi ab ingenuis fuiſſet parentibus procreatus vel natus, eandemque pergat partem quamcunque volens canonicè elegerit, ita ut deinceps nec nobis neque ſucceſſoribus noſtris ullum debeat noxiæ conditionis ſervitium. Sed omnibus diebus vitæ ſuæ ſub certa pleniſſimaque ingenuitate, ſicut alii cives Romani, per hunc manumiſſionis atque ingenuitatis titulum benè ſemper ingenuus atque ſecurus exiſtat. Suum verò peculiare quod habet, aut quod abhinc aſſequi poterit, faciat indè ſecundùm canonicam auctoritatem liberè quicquid voluerit. Et ut hæc ingenuitatis pagina inviolabilem obtineat firmitatem, manu propriâ illam roboravimus.

ISONIS

MONACHI SANGALLENSIS FORMULÆ.

Vide tom. VI. Caniſ. pag. 938. Tom. 1. Rer. Alamannar. p. 50. & 230.

Traditio ad Monaſterium.

XLIV. Humano genere peccatorum maculis ſauciato atque ob culpam inobedientiæ à Paradiſi gaudiis dejecto, inter cetera curationum medicamenta etiam & hoc Deus mundo remedium contulit ut propriis divitiis homines ſuas animas ab inferni tartaris redimere potuiſſent, ſicut per Salomonem dicitur: *Redemptio animæ viri, propriæ divitiæ ejus.* Hinc & per ſemetipſam divina clementia in Evangelio hortatur dicens: *Date, & dabitur vobis.* Et iterùm: *Date eleemoſynam, & omnia munda ſunt vobis.* His igitur atque aliis Scripturarum ammonitionibus ego Wolfhugi compunctus trado atque transfundo ad cœnobium ſancti Galli, ubi Grimaldus Abbas præeſſe dinoſcitur, quicquid in pago Turgauvenſi in loco Rammiſperage nominato proprio ſudore Staricholfus

Prov. 13.

Luc. 6. & 11.

adquisivit, & cum manu Advocati sui Richmari ad prædictum cœnobium contradidit, mihique & legitimæ meæ procreationi sub ea ratione possidendum dereliquit ut censum exindè annis singulis persolvamus, id est, duos denarios vel duos maldros de grano. Si autem ego illas redimere velim, cum uno solido id agam. Si verò ego illas non redimam, legitimi heredes mei sub prædicto censu eas possideant. Si autem hoc evenerit ut legitimi heredes mei deficiant atque in sua ingenuitate non permaneant integerrimè, statim ad prædictum redeant cœnobium perpetualiter possidendum, nullusque eas ulteriùs licentiam abstrahendi habeat, sed pro remedio animæ meæ necnon & Staricholfi semper illuc sint deligatæ, cum pratis, pascuis, silvis, marchis, viis, aquis, aquarumque decursibus, cultis & incultis, mobilibus & immobilibus, quicquid dici vel nominari potest. Hanc autem Traditionem ideò ego facere volui quia illa prior traditio quam Staricholfus fecit, non perfecta nec litteris fuit mandata. Quòd si ego ipse vel ulla opposita persona contra hanc traditionis chartulam venire tentaverit, auri uncias tres, argenti pondera quinque ad ærarium Regis coactus persolvat, & effectum quem inchoavit non perficiat, sed hæc charta stabilis & firma permaneat, cum stipulatione subnixa. Actum in ipso cœnobio sancti Galli, præsentibus istis quorum hìc signacula continentur. Signum Wolfhugi, qui hanc Traditionem fecit. Sig. Heitar. † Amalunc. † Witigouvo. † Tagibreht. † Ricman. † Enno &c. Ego igitur Iso inmerens Monachus rogatus scripsi & subscripsi. Notavi diem dominicum IV. Kal. Jun. anno XIII. regni Lodoici, sub Odalrico Comite.

Item alia.

XLV. Ego in Dei nomine illa cum manu Advocati mei nomine illo trado ad Monasterium Sancti illius mancipia totidem, quorum hæc sunt nomina. Sed extra hos unum servum emptitium nomine illo. In ea videlicet ratione ut ea habeam tempus vitæ meæ, censumque annis singulis solvam, id est, tantùm. Et si redimere voluero, eum tanto redimam. Illum verò suprà nominatum servum nomine illo in eundem censum habeam tempus vitæ meæ. Et si redimere voluero, cum tanto pretio redimam. Post obitum verò meum, si antè non redimero, omnia ad jamdictum Monasterium redeant perpetim possidenda. Si quis verò contra hanc chartulam traditionis venire atque inrumpere tentaverit, illa multa componat sicut in Lege Alamannorum continetur. Actum in illo loco publicè &c.

Præstaria.

XLVI. Christi enim favente clementiâ, ille Abbas Monasterii illius Sancti. Convenit unà cum consensu fratrum nostrorum ut illa mancipia, quæ nobis ille de illo loco tradidit, ei iterùm per præstarium repræstaremus, quorum hæc sunt nomina, illum & ejus sobolem his nominibus, sed extra hos unum servum empticium, in ea videlicet ratione ut ea habeat tempus vitæ suæ, censumque annis singulis indè solvat, & si redimere voluerit, cum illo pretio redimat. Illum verò suprà nominatum servum illum in eundem censum habeat tempus vitæ suæ; & si redimere voluerit, cum illo pretio redimat. Post obitum verò ejus omnia ad suprà dictum Monasterium redeant perpetim possidenda, si antè non redemerit. Actum in ipso Monasterio publicè, præsentibus istis quorum hìc signacula continentur. Signum Decani, Præpositi, Cellararii, Sacratarii, Portarii, Hospitarii, Camerarii. Sig. aliorum testium. Ego itaque ille scripsi & subscripsi. Notavi diem illum, illa data, anno illo illius Imperatoris, sub illo Comite.

Vindicatio traditionis.

XLVII. Dùm constet plurimis quòd à quodam homine nomine illo Advocatus cœnobii Sancti illius, pro rebus quas ille in illo loco sitas ad partem jamdicti Monasterii contradidit, frequenter pro illis rebus interpellatus est. Qua ex re utrinque complacuit atque convenit ut devitandæ deinceps causa contentionis præfatæ res, pro quibus nos & Advocatum nostrum interpellat, ad nos pleniter id est ad potestatem Monasterii redeant perpetim possidendæ, accipiatque à parte ejusdem Monasterii aliquo territorium in confinio villæ illius nomine nuncupata, hoc est, totidem juchos, sub tali conventione ut etiam deinceps neutra ullam inquietudinem seu repetitionem moliatur. Quòd si inchoatum fuerit, sic tunc pars alteri tantùm culpabilis quantùm expetit, & quòd malo ingenio repetit evindicare non valeat, sed præsens conventionis chartula perennem obtineat vigorem, stipulatione subnexâ. Actum in illo loco publicè. Signum illius Abbatis & Advocati sui illius, qui hanc

conventionis chartulam perpetraverunt. Sig. Decani, Cuſtoris, Præpoſiti, Cellerarii, Portarii, Camerarii, Hoſpitarii. Sig. aliorum teſtium. Ego itaque ille rogatus ſcripſi. Notavi diem illum, in illa data, anno illo illius Imperatoris, ſub illo Comite.

Charta commutationis.

XLVIII. Omne namque quod inter partes diverſas bonis moribus ſaniſque conſiliis fuerit diffinitum, neceſſe eſt propter jurgia futura ſubicienda ſuccedentibus temporibus ſubſcriptionis vinculo conligare. Sic itaque complacuit atque convenit inter illum Abbatem cum Advocato ſuo, ſeu cœnobii illius, ſeu inter alios ſeculares inter illum & illum ut ſimillas firmitates parique tenore conſcriptas cambii ſui emitterent. Quas & emiſerunt. Ipſum autem cambium in eaſdem firmitatis emiſſiones nominatim viſum eſt nobis inſerendum. Deindè namque memoratus Abbas ſeu alius cum manu Advocati ſui jamdicto homini illo in villa nuncupata Juchos & de pratis ad carradas ad jus pertinens Sancti illius, & accepit ab illo in villa nuncupata Juchos & de pratis ad carradas, eâ duntaxat ratione ut pars utraque acceptæ jus cambitionis deinceps inconvulſum & inviolabile perennibus temporibus abſque ullius inquietudine vel repetitione poſſideat; ſicque pari diffinitione ſanxerunt ut ſi pars quælibet exin calumniam ingerere, hoc eſt, ſi aut memoratus Abbas, ſeu ſucceſſores ipſius, ſive jamdictus ille vel illius heredes aliquam repetionem moliri tentaverint, ſit tunc pars parti tantùm culpabilis quantùm repetere præſumpſerit, & in ærarium Regis auri uncias tres cogatur impendere, ſed nihilominùs præſens emiſſio cambii ejus perpetim ſui vigoris obtineat firmitatem, ita duntaxat ſi Imperatoris clementiæ complacuerit. Actum in illo loco, præſentibus iſtis. Signum illius Abbatis & Advocati ſui illius. Signum illius Decani. Signum Præpoſiti. Signum Cellararii. Si- Cuſtoris. Signum Portarii. Signum Camerarii. Signum Hoſpitarii. Signum aliorum teſtium. Ego itaque immerens Diaconus anno illo Imperatoris ſcripſi & ſubſcripſi. Notavi diem illum, illam datam, ſub illo Comite. Amen.

Conſtitutio dotis.

XLIX. Dulciſſima conjux mea atque amantiſſima nomine illo, ego in Dei nomine ille. Sumpſit mihi conſilium atque complacuit ut ego te mihi in conjugium accepiſſem. Quod ita & feci. Propterea dono tibi dotem, ſicut noſtris utriuſque complacuit amicis tibi donare, in pago illo, in illo loco, in villa nuncupata, id eſt, rectam curtem cum ſæpè circumcinctam &c.

[Præfatio Sirmondii in has Formulas. Concil. Gall. tom. 2. pag. 633.]

FORMULÆ ANTIQUÆ DE EPISCOPATU,

Quarum olim usus fuit sub primis Regibus.

INDEX CAPITULORUM.

1. *Cleri, plebisque viduatæ civitatis preces ad Regem pro Episcopo instituendo.*
2. *Præceptum Regis de Episcopatu, ad Episcopum designatum.*
3. *Indiculus Regis ad Metropolitanum, ut designatum Episcopum ordinet cum suis Comprovincialibus.*
4. *Indiculus alter ad Episcopum, pro eadem designati Episcopi ordinatione.*

Cleri, plebisque viduatæ civitatis preces ad Regem pro Episcopo instituendo.

[Sirmondus, Concil. Galliæ, tom. 2. pag. 635.]

I. SUGGESTIO piissimo ac præcellentissimo Domino ill. Regi à servis suis quorum subscriptiones & signacula subter tenentur inserta. Principalitatis &c. *ut suprà pag.* 379.

Præceptum Regis de Episcopatu, ad Episcopum designatum.

[Ibid. pag. 636.]

II. Ille Rex illustri viro ill. aut venerabili viro ill. Dum juxta Apostoli dictum omnis potestas sublimatur à Domino &c. *ut suprà pag.* 509.

Indiculus Regis ad Metropolitanum, ut designatum Episcopum ordinet cum suis Comprovincialibus.

[Ibid.]

III. Domino sancto Sedis apostolicæ dignitate colendo in Christo patri ill. Episcopo ill. Rex Credimus jam ad vestram reverentiam perveniſſe sanctæ recordationis &c. *ut suprà pag.* 379.

Indiculus alter ad Episcopum, pro eadem designati Episcopi ordinatione.

[Ibid. pag. 637.]

IV. Ille Rex. viro apostolico ill. Episcopo. Quamlibet nos ad administrandum gubernandumque rerum statum præcelsis occupationibus regiæ sollicitudinis causa constringat &c. *ut suprà pag.* 378.

FORMULÆ DIVERSÆ IN EPISCOPORUM PROMOTIONIBUS USURPATÆ POST RESTITUTAM ELECTIONUM LIBERTATEM.

INDEX CAPITULORUM.

1. *Epistola Hincmari ad Regem, ut electionem & Visitatorem concedat Ecclesiæ Silvanectensi.*
2. *Epistola Hincmari ad Hedenulfum, ut Visitatorem agat in Ecclesia Cameracensi.*
3. *Epistola Hincmari ad Clerum & plebem Cameracensem, ut electionem faciant.*
4. *Epistola Hincmari ad Belvacenses, de forma & modo faciendæ electionis.*
5. *Excusatio Remensium, qui electionem ante Visitatoris adventum fecisse dicebantur.*
6. *Adlocutio* Missorum dominicorum ad electores.*
7. *Decretum electionis Hedenulfi Episcopi Laudunensis.*
8. *Decretum electionis Æneæ Episcopi Parisiensis, ad Guenilonem Archiepiscopum Senonensem ejusque suffraganeos missum à Clero Ecclesiæ Parisiensis.*
9. *Rescriptum Episcoporum ad ipsos.*
10. *Decretum electionis Ansegisi Archiepiscopi Senonensis.*
11. *Epistola Cleri & plebis Ecclesiæ vacantis ad Metropolitanum, ut electum ab ipsis Episcopum consecrare dignetur.*
12. *Epistola Senonensis Ecclesiæ ad Hilduinum Archicapellanum, pro tuenda*

* Sirmondus, *Adlocutio Visitatoris &c.*

da electione quam fecerant.
13. *Examinatio Willeberti Catalaunensis ordinandi Episcopi.*
14. *Professio Adalberti futuri Episcopi Morinensis.*
15. *Professio altera futuri Archiepiscopi.*
16. *Tractoria Prudentii, Episcopi Tricassini, cùm electioni Æneæ adesse non posset.*
17. *Documentum de ordinatione Electranni, Episcopi Redonensis.*
18. *Canonicæ litteræ ab ordinatoribus datæ Hedenulfo, Episcopo Laudunensi.*
19. *Electio, consecratio, & inthronizatio Gauzberti, Episcopi Cadurcensis.*
20. *Decretum electionis Borrelli, Episcopi Rotensis.*
21. *Electio, consecratio, & inthronizatio ejusdem Borrelli, Episcopi Rotensis.*
22. *Acta electionis Riculfi, Episcopi Helenensis.*

[Edita est à Cordesio int. Opera Hincmari pag. 585. Edita etiam in Catalogus testium veritatis p. 186. primæ edit. & à Sirmondo Conc. Gall. tom. 2. pag. 638.]

Vide Morinum de Ordinat. Sacr. part. 2. pag. 304. 332.

Epistola Hincmari Metropolitani ad Regem, ut Clero & plebi Silvanectensi novi Episcopi electionem permittat, & Visitatorem designet qui præsit electioni.

I. DOMINO Karolo Regi glorioso sit semper salus & vita. Septimo Idus Junii, circa horam secundam, venerunt tres Clerici & duo Laici Silvanectensis Ecclesiæ ad exiguitatem meam, innotescentes eandem Ecclesiam, fratre & consacerdote nostro Erpoino defuncto, viduatam esse Pastore, ferentes etiam ipsius Ecclesiæ tam cleri quàm plebis petitionem ut eis Pastor secundùm sacras regulas tribuatur. Quos interrogavi si verbum haberent de pace cleri & plebis Ecclesiæ ipsius ex aliqua designata persona. Qui responderunt se non aliam petitionem ex parte sociorum suorum adferre, nisi ut apud solitam misericordiam vestram liberam illis ac regularem electionem obtinere satagerem: quatenùs secundùm sacras regulas ille, canonico Visitatore directo, ab omnibus Ecclesiæ ipsius alumnis valeat eligi cui debeat ab omnibus obediri. Ego autem licèt, ut præfatum est, Sacerdotem vestrum Erpoinum per fratrem Hildeboldum compresbyterum nostrum VIII. Idûs Junii defunctum audierim, non tamen statui anteà dominationi vestræ quicquam indè suggerere aut pro eadem Ecclesia postulare priùsquam secundùm regularem morem ab ea legatos acciperem. Quia, ut Leo in decretis suis dicit, *si in quibuslibet Ecclesiæ gradibus providenter scienterque curandum est ut in domo Domini nihil sit inordinatum nihilque præposterum, quantò magis elaborandum est ut in electione ejus qui suprà omnes constituitur non erretur? Nam totius familiæ Domini status & ordo nutabit, si quod requiritur in corpore, non sit in capite. Ubi est illa beati Pauli Apostoli per spiritum Dei emissa præceptio, quâ in persona Timothei omnium Christi Sacerdotum numerus eruditur, & proindè unicuique nostrûm dicitur: Manus nemini citò imposueris, neque communices peccatis alienis.* Undè religiosa sapientia vestra inter alia hæc duo decreta beati Leonis sagacissimè ponderabit, quibus dicit ut in domo Domini nihil sit inordinatum nihilque præposterum. Quæ si idem sanctus & sapiens ita apertè non poneret, subtilitas intellectûs vestri sufficienter enuclearet. Propterea, Domine reverentissime ac clementissime, dignetur mihi dominatio vestra litteris suis significare quem vultis de coëpiscopis nostris ut ei ex more litteras canonicas dirigam, & Visitatoris officio fungens in eadem Ecclesia electionem canonicam faciat, & aut per se aut per litteras suas Vicario suo deferente, eandem electionem cum decreto canonico singulorum manibus roborato ad me referat, ut per me ipsa electio ad dominationis vestræ discretionem perveniat. Et quia in domo Dei, ut ex verbis Leonis præmisimus, nihil auctoritas patitur inordinatum esse nihilque præposterum, cùm vota concordia cleri ac plebis in electione regulari vel vestræ dominationis consensum cognoverimus, litteras Metropolitanæ auctoritatis super electionem certæ personæ ad Coëpiscopos Remorum dioceseos dirigemus, certum diem & locum eis designantes quandò & quò ad ordinationem ipsius electi aut ipsi conveniant, aut litteras sui consensûs per Presbyterum aut Diaconum vice suâ transmittant.

Leon. I. decreta c. 49.

I. Tim. V. 22.

Epistola Hincmari Metropolitani ad Hedenulfum, Laudunensem Episcopum, ut Visitatoris officio fungatur in electione Episcopi Cameracensis.

[Edita à Cordesio int. Opera Hincmari, pag. 511. & in Catalog. tertium veritat. pag. 188. & à Sirmondo Conc. Gall. tom. 2. pag. 639.]

II. Hincmarus, sanctæ Metropolis Ecclesiæ Remorum Episcopus, ac plebis Dei

famulus, dilecto fratri ac venerabili Coëpiſcopo noſtro Hedenulfo ſalutem. Dilecto fratre ac venerabili Conſacerdote noſtro Joanne Eccleſiæ Cameracenſis defuncto, hortor ac moneo dilectionem tuam, frater cariſſime, ut ejuſdem Eccleſiæ officio Viſitatoris noſtræ humilitatis Metropolitanâ delegatione ſuſcepto, ad eandem Eccleſiam quantociùs ſtudeas properare, ac aſſiduis hortationibus clerum plebemque Eccleſiæ publicè admonere feſtines ut remoto privato ſtudio, uno eodemque conſenſu talem ſibi præficiendum expetant ac eligant Sacerdotem qui & tanto miniſterio dignus valeat reperiri, & à venerandis canonibus nullatenùs reſpuatur. Formam autem electionis, qualiter & qualem eligere debeant, tuæ dilectioni tranſmitto; quam publicè coram omnibus tua ſolertia relegi faciat, ne de ignorantia ſe quilibet excuſare prævaleat. Quæ electio non tantùm à civitatis Clericis erit agenda, verùm & de omnibus Monaſteriis ipſius parochiæ & de ruſticanarum parochiarum Preſbyteris occurrant Vicarii, commorantium ſecum concordia vota ferentes. Sed & Laici nobiles ac cives adeſſe debebunt: quoniam ab omnibus debet eligi cui debet ab omnibus obediri. Et ſi poſt lectionem formæ electionis à nobis per tuam dilectionem eis tranſmiſſæ concordes omnes in quamcunque regularem perſonam inveneris, moneas eos decretum canonicum ab eis fieri ac ſingillatim omnium manibus roborari; & cum decreto canonico, atque cum tantis qui ſufficienter omnium vice teſtimonium electo ferre poſſint, cùm eis mandavero, eundem electum ad nos adducere curent.

ADMONITIO SIRMONDI.

In altera Hincmari epiſtola *, quam eadem Formula ſcribit ad Hadebertum Silvanectenſem ut Viſitatoris Officio fungatur in electione Epiſcopi Bellovacenſis poſt obitum Odonis; hoc ſolùm eſt diſcrimen, quòd ſub initium adjecta eſt mentio conſenſûs regii hoc modo: *Officio Viſitatoris, conſenſu Domini noſtri Ludovici Regis, noſtræ humilitatis, &c.* Sub finem verò, verbis illis omiſſis, *cùm eis mandavero*, paulò longiùs excurrit in hunc modum: *Eundem electum ad nos adducere tecum examinandum procura. Tua autem dilectio, frater cariſſime, ſolerti curâ in hac electione invigilet, præſertim cum nobiſcum tibi neceſſe erit ei qui ordinatus eſt, manus imponere; qui bene noſti præceptionem beati Pauli Apoſtoli per ſpiritum Dei emiſſam, quâ in perſona Timothei omnium Chriſti Sacerdotum numerus eruditur. Proindè unicuique noſtrûm dicitur: Manus nemini citò impoſueris, neque communices peccatis lienis, &c.*

* [Extat in Operibus Hincmari à Cordeſio editis pag. 598.]

Epiſtola Hincmari Metropolitani ad Clerum & plebem Cameracenſem, ut Canonicam electionem faciant cum Viſitatore ſibi deſignato.

[Edita eſt in Operib. Hincmari pag. 588. & in Catalog. teſt. verit. pag. 189. & à Sirmondo Conc. Gall. tom. 2. pag. 640.]

III. Hincmarus, ſanctæ Metropolis Eccleſiæ Remorum Epiſcopus, ac plebis Dei famulus, Clero & plebi in Parochia Cameracenſi conſiſtenti. Quia defuncto dilecto & venerabili Confratre ac Conſacerdote noſtro, Patre videlicet ac Paſtore veſtro Joanne, neceſſe eſt ut de eligendo atque conſtituendo vobis Paſtore & Doctore atque Rectore ſecundùm Eccleſiaſticas regulas votis noſtris in unum, Domino mediante, convenientibus, præmiſſis jejuniis ac litaniarum obſecrationibus, tractare quantociùs maturetis, & exorato eo à quo eſt omne datum optimum & omne donum perfectum, quique facit unanimes habitare in domo, ita vos unà cum ſtudiis hujus venerandi fratris ac coëpiſcopi noſtri, cui ſecundùm inſtitutionem canonicam Viſitatoris officium in Eccleſia, cujus amore ac vigore fovemini, delegavimus, in electione regulari concorditer uniatis. Talem autem vobis futurum Paſtorem eligite qui merito vitæ & ſcientiæ doctrinâ vobis præeſſe valeat & prodeſſe, quique à Canonibus ſacris non diſcrepet. De cujus electione decretum canonicum unanimi voto agere & ſigillatim omnium veſtrûm manibus in præſentia hujus Viſitatoris veſtri roborare ſatagite.

Epiſtola Hincmari altera ejuſdem argumenti, ad Clerum & plebem Bellovacenſem, in qua & formam rectæ electionis inſinuat.

[Edita eſt in Operib. Hincmari pag. 599. & in Catalog. teſt. verit. pag. 188. & à Sirmondo Conc. Gall. tom. 2. pag. 640.]

IV. Hincmarus, ſanctæ Metropolis Eccleſiæ Remorum Epiſcopus, ac plebis Dei famulus, Clero & Plebi in parochia Belvacenſi conſiſtenti. Quia defuncto dilecto vel venerabili Confratre ac Conſacerdote noſtro, Patre videlicet ac Paſtore veſtro Hodone, electione canonicâ à Domino noſtro Rege vobis ſolitâ benignitate conceſſâ, neceſſe erit ut de eligendo atque conſtituendo vobis Paſtore vel Doctore atque Rectore ſecundùm eccleſiaſticas regulas, votis noſtris in unum, Domino mediante, convenientibus, præmiſſis jejuniis & litaniarum obſecrationibus, tractare quantociùs maturetis, & exorato eo à quo eſt omne datum optimum & omne donum perfectum, quique facit unanimes habitare in domo, ita vos cum ſtudiis hujus venerandi fratris ac coëpiſcopi noſtri, cui ſecundùm inſtitutionem canonicam Viſi-

tatoris officium in Eccleſia, cujus amore vel vigore fovemini, delegavimus, in electione regulari concorditer uniatis, ut Paſtore vos diutiùs deſtitutos non doleatis. De cujus videlicet à nobis conſecrandi Epiſcopi electione pro impoſito nobis miniſterio & cura totius provinciæ ſecundùm myſticæ Nicænæ Synodi Canones delegata fraternitati veſtræ auctoritatem divinitùs promulgatam intimare ſatagimus. Primò ſcilicet, ut decretum ſine Viſitatoris præſentia nemo conficiat, cujus teſtimonio Clericorum ac civium poſſit unanimitas declarari. Deindè, ut de Eccleſia veſtra, ſive ſit in civitate, ſive in Monaſteriis, his diſciplinis inſtitutum, & ita apoſtolicæ formæ convenientem, de Diaconibus vel Preſbyteris eligatis vobis, auctore & fautore Domino, conſecrandum Epiſcopum, ſicut cùm de eligendo atque conſtituendo Epiſcopo ageret, Tito & Timotheo Paulus depingit Apoſtolus. Et ſi, quod abſit, de civitatis ac parochiæ veſtræ Clericis ordinandus Epiſcopus nullus dignus vel idoneus ſummo ſacerdotio, quod evenire non credimus, poterit inveniri, tunc alterum de altera dioceſeos noſtræ Eccleſia, undè nobis ſecundùm Africanum Concilium ſine cujuſquam contradictione ordinandi quemquam canonicè electum & petitum eſt attributa licentia, eligere procurate, qui merito vitæ & ſcientiæ doctrina vobis præeſſe valeat & prodeſſe, quique ſacris Canonibus, præcipuè capitulo Carthaginienſis Concilii, qualis debeat ordinari Epiſcopus, non debeat obviare, & à decretis Patrum, Siricii videlicet, Innocentii, Celeſtini, Leonis, Gelaſii, atque Gregorii, quantùm patitur humana fragilitas, & poteritis conſpicere, non valeat quoquo modo diſcrepare. Si etiam de alterius dioceſi Archiepiſcopi vel parochia Epiſcopi quempiam vobis notum proficuum & utilem eligere malueritis, neceſſe vobis erit, cum beneplacito illius Epiſcopi cujus interierit, & litteris canonicis petitum obtinere, & ad nos illum mediante Viſitatore veſtro examinandum adducere: quatenùs, ſi congruus ſacris Canonibus inventus fuerit, vobis ordinetur Epiſcopus. Ante omnia autem cavete in electione Pontificis malum ſimoniacæ hæreſeos; ne pro dato aliquo vel promiſſione inlicita, neque pro gratia cujuſcunque, vel familiaritate aut propinquitate alicujus, quemquam attentetis eligere; non eum cui nulla natalium, nulla morum dignitas ſuffragetur, vel qui originali aut alicui conditioni obligatus detineatur; neminem ex Laicis neophytum, id eſt, noviter attonſum, & ſine diſciplina, vel non per tempora conſtituta ad eccleſiaſticos gradus provectum. Quod ideò ſpecialiter deſignamus quia cùm Canones dicant, *Nullus ex Laicis ordinetur*, demonſtrant quòd non de omnibus ſit Laicis conſtitutum. Neque enim Clerici naſci & non fieri poſſunt. Sed deſignata ſunt genera de quibus ad Clericatum pervenire non poſſunt. Id eſt, ſi quis fidelis militaverit, ſi quis fidelis cauſas egerit, hoc eſt, poſtulaverit, ſi quis fidelis adminiſtraverit, ſi quis vir antè ſervivit, ſi quis publicam pœnitentiam pro culpis criminalibus egit, ſi quis bigamus vel maritus viduæ fuit, vel ſi concubinam vel pellicem novit. Cavete nihilominùs ne inlitteratum vel alicujus hæreſeos peſte corruptum, ac aliquorum membrorum damna perpeſſum, non negotiatorem Clericum, aut inhoneſtis & turpibus lucris incubantem, aut horrendis quibuſdam criminibus implicatum vel diffamatum, vel dæmoniis ſimilibuſque paſſionibus irretitum eligere attentetis, ſed domui Dei dignum, fidelem, atque prudentem miniſtrum & diſpenſatorem eligite: quatenùs interiùs exteriùſque decenter ornatus, formam videndi vobis religioſâ converſatione demonſtret, vel ſanâ doctrinâ, inter hujus mundi ac tribulationum tenebras rectâ calle gradiendi ſine offenſione ad portum ſalutis lumen manifeſtare prævaleat, & contrà barbaricam infeſtationem, ſi, quod abſit, acciderit, vobis ferre auxilium prudentiâ ſciat, utilitate valeat, temperantiâ conſulat, & ſic exterioribus adminiſtret ut interiora non deſerat, ſic interioribus ſerviat ut exteriora penitùs non relinquat, & ambidexter contemplationi mente inſerviat, vitæ activæ ſervitiis intentus, ut fidelis ſervus & prudens, conſervis in tempore tritici menſuram id eſt modum verbi fidei probatè diſpenſet, non ſolùm in prædicationis ſermone ac converſationis exemplo, verùm in cunctis ſaluti ac vitæ neceſſariis neceſſaria & opportuna provideat. Hujuſmodi, quantùm Dominus dederit, ipſo cooperante, electum cum Viſitatore veſtro, præſente ſcilicet Confratre noſtro, & cum decreto canonico ad humilitatis noſtræ ſollicitudinem examinandum adducite: quia, ut longè ante nos dictum eſt, non eſt facilè dimittendus cui eſt proximus committendus. Prænoſcere vos

Tit. I. 7. & ſeq. I. Tim. III. 2. & ſeq.

Can 22.

Concil. Carthag. IV. cap. 1.

denique volo quia si personam à sacris Canonibus deviam scienter nobis adduxeritis, non solùm ex ea Pontificem non habebitis, verùm etam pro illicita electione, ut contemptores Canonum, judicium incurretis. Sed & nostro ac Coëpiscorum nostrorum judicio, refutatâ rationabiliter electione vestrâ incongruâ, talem secundùm Laodicenses Canones studebimus eligere qui vestris vitiosis voluntatibus non valeat consentire: quia sicut bene petentibus dicit Dominus, *Petite & accipietis*, ita & per Apostolum malè petentes redarguit dicens: *Petitis & non accipitis, eò quòd malè petatis.* Petite fratres, at ut vobis Pastorem secundùm cor suum tribuat. In cujus electione si non plus temporalia quàm spiritualia commoda studueritis attendere, gratiam suæ electionis electioni vestræ bonorum operum & piorum studiorum auctor & cooperator studebit accommodare, qui non sicut homo tantùm in facie, sed singulorum corda scrutatur & renes; cui est honor & gloria, potestas & imperium in secula seculorum. Amen.

Matth. VII. 7.

Jac. V. 3.

1. Reg. 16.

ADMONITIO SIRMONDI.

Huic similis altera in codice Tiliano legitur Herivei Archiepiscopi ad eosdem Bellovacenses, de eligendo Episcopo post obitum Erluini.

[Edita à Sirmondo Conc. Gall. tom. 2. pag. 643.]

Excusatio Remensium, qui ante Visitatoris adventum Episcopum, post Hincmari mortem, elegisse dicebantur, ad Hildeboldum Suessionensem & cæteros provinciæ Remensis Episcopos.

V. Sanctissimo & reverentissimo Patri Domno Hildeboldo venerabili Episcopo, unà cum cæteris Episcopis hujus sanctæ sedis Metropolis Ecclesiæ, Canonici & Monachi & etiam quidam Laici sanctæ sedis Remensis Ecclesiæ, quorum nomina subter adscripta patebunt, præsentem felicitatem æternamque beatitudinem. Noverit paternitas vestra ad exiquitatem* nostram perveniisse quosdam, qui, sicut ait Apostolus, in hac parte ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis, vobis nuper & Domno Hugoni Abbati & Angeluvino venerabili Episcopo & aliis quibusque de parte nostra generale mandatum pertulisse, videlicet à majori usque ad minimum omnes electione factâ, contra omnem constitutionem canonicam, antequàm Visitator ad non perventus fit, consensisse, & nomine tenùs quendam designasse, & hanc falsitatem usque ad regias aures jam perveniisse. Quod nos non tam præsumptiosè &, ut apertiùs dicamus, stolidè ullo modo egisse quæsumus vos primùm scire, ac per vos præfatum Domnum Abbatem vel Episcopum Angeluvinum cæteroſque omnes ad quos hæc pravitas divulgari potuit, certos reddere flagitamus; & sicut hactenùs abstitimus ab ullius certæ personæ electione, ita deinceps, donec pietas divina & regia clementia nobis concesserit Visitatorem, abstinere pro certo noveritis. Undè & uno parique consensu unum è nobis non minùs fidum quàm fidelem fratrem nostrum nomine Guntramnum, venerabilem Monachum & Sacerdotem atque Præpositum Cœnobii Altivillarensis, cum his pariter apicibus vobis direximus, qui vivâ voce ea etiam quæ hìc longum fuit inserere, verbis per singula manifestet. Et hæc sunt nomina eorum qui hujus excusationis & præfatæ culpationis uno consensu ad vos hæc dirigunt. Valeat sancta paternitas vestra ad vota nostra semper in Domino. Data Nonis Februarii.

*Exiguitatem.

I. Joan. II. 19.

Nomina Canonicorum de Congregatione sanctæ Mariæ. Framerius Presbyter atque Vicedominus S. Teuto Presbyter atque Præpositus S. Odelhardus Archipresbyter pro se & ad vicem Hildradi Archipresbyteri S. Otbertus Decanus S. Rodoardus Presbyter S. Sichelmus indignus Presbyter S. Seulfus Presbyter S. Teudericus Presbyter S. Rothardus Presbyter S. Calestus Presbyter S. Walthadus Presbyter S. Hardierus Presbyter S. Romoldus Presbyter S. Guntbertus Presbyter S. Rodoalus Presbyter S. Samuhel Presbyter S. Heibrannus Diaconus S. Erchamueus Diaconus S.

Monachi de sancto Remigio. Thetboldus Presbyter atque Præpositus S. Rotfridus major Monachus S. Boso Presbyter & Monachus S. Rotgerus Presbyter & Monachus S. Rotfridus minor & Presbyter S. Floudivimus Presbyter & Monachus S. Beroldus Presbyter & Monachus S. Guntherus Diaconus & Monachus S. Bernerus Diaconus & Monachus S.

Canonici de sancto Basolo. Ramigilius Presbyter S. Amalricus Presbyter S. Waningus Diaconus S.

Canonici de sancto Theodorico. Erloldus Presbyter S. Odelbertus Presbyter S. Engericus Diaconus S. Tetherus Diaconus S. Waltharius Diaconus S. Agenardus Diaconus S.

Monachi de Orbacis. Rambradus Præpositus S. Heirmardus Decanus S. Lantherus

Diaconus S. Rodoardus Diaconus S. Sicfridus Diaconus S.

Vasalli. † Liudo. † Odalricus. † Fidentius. † Gibuinus. † Rotmarus. † Uto. † Geroldus. † Giflemarus. † Sidrach. † Allo. † Hadericus. † Rodulfus. † Hagano. † Rumbertus. † Vuido. † Adroldus. † Gerardus. † Framericus. † Rothardus. † item Hadericus. † Berno. † Magembodus. † Brunerus. † Nodilo. † Amalraus. † Amalbertus. † Agbertus. † Gerbertus.

ADMONITIO SIRMONDI.

Hactenùs excusatio Remensium ex veteri codice sancti Laurentii Leodiensis, ubi inscribitur: Consensus Canonicorum & Monachorum Remensis Ecclesiæ de electione Domni Fulconis, *qui Hincmaro successit.*

Adlocutio Missorum Imperatoris Ludovici Pii ad Clerum & Plebem electionis causâ congregatam.*

* [In Sirmondo sic est titulus: *Adlocutio Visitatoris Episcopi ad Clerum & plebem*, Conc. Gall. tom. 2. pag. 644.]

[Ex codice S. Michaelis ad Mosam.]

VI. Adnuntiamus vobis, dilectissimi fratres, quatenùs divinâ inspiratione admonitus Dominus clementissimus & Imperator Christianissimus Hludouvicus unamquamque rem quæ vitio aliquo depravata fuerat ad suum jus & ad rectitudinis tenorem nititur revocare. Et maximè de his quæ ad Dei Ecclesias pertinent curam gerit, ut suos omni modo habeant honores, & ut Rectores earum apti sint ea prævidere quæ eis commissa sunt. Notum sit omnibus suis Fidelibus, qui in ista parochia consistunt, ideò nos hùc missos fuisse ut concessam ab eo potestatem inter vos eligendi Sacerdotem adnuntiaremus: quia multùm ei vestra fatigatio abhorret, quòd tamdiù absque Pastore & Rectore erratis. Quamobrem imperialis clementia atque prudentia talem virum à Deo electum & omnibus probatum eligere sanxit qui ad utilitatem omnium in sancta Dei Ecclesia proficiat. Et universa vestræ Sanctitati enumerare jussit, quibus virtutibus & moribus ornatus, quibusque vitiis & reprehensionibus innotabilis existere debeat qui ad talem honorem desiderat pervenire; cujus optimè beatus Paulus Apostolus vitam moresque discutiens in epistola quam scripsit ad Timotheum. Dicit enim: *Si quis Episcopatum desiderat*, usque *ne incidat in laqueum Diaboli.* Item ad Titum de eadem re scribens ait: *Hujus rei gratiâ reliqui te Cretæ*, usque *& contradicentes resistere.* Adportetur liber, & præsentibus vobis istæ sententiæ legantur. Volumus ut etiam Canones coram vobis legantur, in quibus præcepta nostræ vitæ continentur; ut in illis potiùs discamus quales ad tale ministerium promoveri conveniant. Ideò reverà & sententias Apostoli & capitula Canonum legi præcipimus, ne quis ignorationis causâ se possit tueri, si de electione fuerit jure correptus. De Canone Apostolorum c. XVII. & XVIII. & XXX. & XXXVII. legatur. Item de Canone Antiocheni [Concilii] c. XIX. item de Canone Laodicensium cap. XII. & cap. XIII. Item de Canone Chalcedonensi cap. 11. & cap. IV. Item de Canone Sardicensis Concilii cap. 11. & cap. V. Item de Canone Africani Concilii cap. XVII. Item de Canone Hipponensis Concilii cap. XVII. & cap. LVII. Item de decretis Papæ Siricii cap. VIII. & cap. IX. & XIV. Item in decretis Zosimi cap. III. Item in decretis Innocentii cap. * Item in decretis Gelasii cap. XXIV. Item in decretis Celestini cap. XVIII. & XX. Item in decretis Leonis Papæ cap. XXXIII. & cap. XXXV. & cap. XLIX.

* I.

Meminisse vos decet, ô Dei Sacerdotes, propositi & ordinationis vestræ, qui gubernacula tenetis animarum, & positi estis columnæ in Ecclesia Dei ad sustentandos infirmos, ad confortandos imbecilles, ad consolandos pusillanimes. Vobis cura pauperum commissa est, vestro ore corpus Christi conficitur, per impositionem manuum vestrarum à laqueis diaboli homines liberantur. Cavete ne ab adversario decipiamini, ut concessa potestas eligendi in majus vos ponat periculum. Benè nostis, fratres, quod periculum vobis dicimus. Id est, ne quis per adulationem, aut per timorem, aut per præmium, aut per aliquam talem amicitiam quam nonnulli inter se homines dando & remunerando habere solent, sed is qui dignus & omnibus amabilis, & moribus bonis, & sanctæ conversationis existens, ad istam sanctam & venerabilem Sedem Pontifex eligatur. Mementote quemadmodùm de imperitis vel falsis Pastoribus Salvator loquitur dicens: *Quòd si cæcus cæcum duxerit, nonne ambo in foveam cadent?* Non dominum eligite, sed Sacerdotem; non tyrannum, sed Episcopum: non qui præesse, sed prodesse velit; non eum cui dominari magis quàm consulere subditis placet. Hùc usque Sacerdotibus loquimur, de quibus Dominus dicit: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.* Nunc ad cæteros Clericos veniamus, qui cum humilitate & patien-

Matth. 15, 14.

I. Tim. III. 1-7.

Tit. I. 5-9.

Levit. 11, 44.

tia expectant donec ad altiorem promoveantur gradum, qui benedictionem jam sibi datam bonis operibus adornent, & nullis vitiis subjaceant. Vos etiam, fratres, ammonemus ut in hac electione unanimes sitis, vestrisque Prioribus obedientes, pari devotione communique consilio utilitatem vestram considerantes, nihil præter illorum conscientiam facientes, unâ voce pariter unum Deum suppliciter deprecamini, ut qui nullis meritis facientibus potestatem vobis eligendi tribuit, sibi placibilem & vobis utilem gubernatorem inter vos manifestet. Adtendite ne tam præclarum ac deificum munus ab illis deludatur qui magis sua considerant commoda quàm aliorum. His enim nullus in hac electione locus detur qui sanctum rectumque consilium vestrum pernicioſis argumentationibus disturbare pertemptant; sed juxtà Canonum institu-
Conc. Nic. can. 6. ta, plurimorum ac meliorum prævaleant & roborentur sententiæ. Vos ergò, virgines, viduæque, admonemus, quæ vitam vestram soli Deo dicastis, ut ab illo cumulum mercedis alii centesimum, alii sexagesimum reciperetis, ut simul cum his quibus suprà diximus unâ mente Deum deprecemini ut talem vobis Sacerdotem dare dignetur qui gregem sibi commissum ab omni periculo defendere valeat & velit. Non prætermittimus vos nobiles & fideles Laicos, qui licitis connubiis adstricti & ad generandas proles legitimis conjugibus estis copulati, ut unâ voce, communi consilio, Deum omnipotentem pariter invocetis ut non de aliena Ecclesia Sacerdotem vobis mittat, sed de ipsa familia, si dignus in ea aliquis fuerit inventus, dare dignetur. Sæpè enim inter eum qui de aliena Ecclesia fuerit Pontifex factus & inter gregem sibi commissum scandala & contentiones oriuntur, & peccatis facientibus fit lupus qui debebat esse pastor. Et
II. Cor. 7, 5. semper inter eos, ut ait Apostolus, *foris pugnæ, intùs sunt timores.* Absit ut inter vos talis eligatur qui posteà de pravis actibus incriminari [aut] condemnari possit.
Gal. 6, 7. *Nolite errare*, inquit Apostolus, *Deus non irridetur.* Si fortè aliquis per vestrum præmium aut per aliquam malitiosam artem hanc Sedem subripere conaverit, & hoc vobis malum consentientibus ut in illum electio veniat, hoc nequaquàm consentiemus vobis, sed Domno Imperatori adnuntiemus; & ille sine ullo periculo, & cum licentia Canonum, undecunque & cuicunque Clerico voluerit, dare potuerit. Et tunc meritò auferetur à vobis potestas eligendi, quia Deo offendistis, & vosmet abominationem exhibuistis. Id noverit vestra tantummodò astutia in hac re esse sequendum quod nec præceptis apostoli- Leo I. Ep. 92. cis contrarium nec decretis Sanctorum inveniatur adversum.

Hactenùs singulariter unumquemque per gradum & propositum suum admonuimus. Nunc generaliter ad omnes sermo noster dirigitur; quia non solùm hi qui primores, sed etiam minimi qui in ista parochia sunt, istiusmodi rebus omninò indigent. Magnoperè studendum est, dilectissimi fratres, Deum suppliciter deprecari ut talem inter vos ad suum servitium aptum & vobis profectuosum per suam magnam clementiam manifestare dignetur. Ideòque ammonemus ut triduana jejunia ab omnibus in ista parochia commorantibus fieri jubeantur, & ut eleemosynæ quantùmcunque dare potuerit in suo maneat arbitrio. Simulquè omnes unâ voce unâque mente omnipotentem Deum deprecamur ut talis Dei famulus, Deoque dignus, & bonis hominibus acceptus, ad illam venerabilem Sedem Pontifex eligatur, qui postmodùm nullo vitio, nullâ reprehensione arguatur; sed sit bonis moribus ornatus, & sanctâ conversatione suffultus, sacrisque litteris imbutus, ut idoneus minister esse possit ad perficiendum ea quæ ei commissa fuerint. Quisquis abutitur ministerio, non sibi tantummodò nocet, sed etiam illis quibus ad instar speculi in altiori & eminentiori loco positus, cujus vita & actiones cunctis sub illius regimine constitutis exemplar esse debeat. Quòd si ejus opera qui cæteris præpositus est doctrinam destruunt, cunctis ad dispectionem suo exemplo semetipsum præbet. Ideòque eadem vestigia reciprocis sermonibus iteramus, ut meliùs intelligatis quanto studio atque prudentiâ ea debetis providere quæ diutiùs & stabiliter debent permanere. Nobis quoquè hujus electionis tantùm observatio credita est; ne per ignorationem aut ambitionem delinquere sinamus. Ideòque mandamus vobis ex verbo Domini Imperatoris, & per illam fidem quam Deo & Domno Imperatori Hludouvico jurejurando conservare promisistis, ut ne in illo terribili examine, in quo omnes ante tribunal Judicis consistere debemus, in gravissimam damnationis sententiam incidatis, undè ultrà nullatenùs evadere valeatis, sed æternâ damnatione excusabilem lugitis in perpetuo pœnam,

ut eum quem meliorem & doctiorem & bonis moribus ornatiorem in ista congregatione conversari noveritis, nobis eum celare non dedignemini. Non enim parva res est quam superiùs diximus. Eam animis infigite vestris, ut diutiùs ventilata ad puritatem hujus rei & ad unanimitatem corda vestra convertat. Numquid tam obdurati animo estis ut nostra monita surdâ aure pertranseant? aut lapideum cor & ex silice nati corum nostra non emolliat oratio? Quis infelicium de tali non terreatur supplicio? Quis miserorum qui talibus dictis non vereatur? Audiant hi & timeant, qui fautores fieri volunt iniquorum, Psal- Psal. 49. 18. mistam dicentem: *Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas.* Et etiam nihilominùs delinquunt qui pravis actibus consentiunt quàm in perversa agunt. Non eos solummodò esse Rom. 1. 32. reos Apostolus testatur qui mala faciunt, sed qui consentiunt facientibus. Timemus ergò vestram offendere dilectionem quòd tam duriter loquimur. Sed confidimus in Deo quia idcircò nobis indignari non vultis quia perversa consilia vel acta testamur. Sed quicunque irasci mavult, suam magis indicare conscientiam poterit quàm nostram depravare sententiam. Ideòque priùs vitium accusamus quàm oriatur, ut penitùs deleatur; & ne nocivum vel pestiferum genus ambitionis detrimentum in vobis creat, aut quòd ulla ambiguitas sermonum vel diversitas voluntatum à verò rectitudinis tramite vosmet deviare posset.

[Editum à Sirmondo Conc. Gall. tom. 2. pag. 647. & tom. 3. pag. 430.]

Decretum Cleri & Plebis Ecclesiæ Laudunensis de electione Hedenulfi Episcopi ad Hincmarum Metropolitanum & Episcopos provinciæ, ut illum ordinent.

VII. Domino reverentissimo & sanctissimo Hincmaro Archiepiscopo cæteriscque vestræ diocesis sanctis Patribus & Episcopis, Clerus Laudunensis, cum totius parrochiæ plebibus & sibi conjunctis Præsulibus, æternam in Domino Jesu Christo salutem & pacem. Canonicis regulis & apostolicis institutionibus statutum esse recolimus ut quotiens quælibet civitas ministerio pontificalis dignitatis caruerit, proprioque Pastore vacaverit, cum decreto electionis, singulorum petentium manibus roborato, metropolitanum adire Pontificem debeant, & de substituendo in loco ejus qui decessit Pastore petitione supplici commonere; quatenùs & civitas solicitudine pastorali destituta proprio recuperetur Pontifice, & qui ordinandus est gratiosiùs possit accedere: quia cui debet ab omnibus obediri, utique debet & ab omnibus eligi, ne civitas non optatum Episcopum aut contemnat aut oderit, & fiat minùs religiosa quàm convenit cui non licuit habere quem voluit; hi verò qui ordinaturi sunt, in quem viderint omnium vota propensiùs concordare, promptiùs liberiùsque illi manus imponere possint. Quapropter cum decreto nostræ electionis manibus singulorum nostrorum roborato ad paternitatem vestram accedentes, Hedenulfum Ecclesiæ nostræ filium, & in Ecclesia nostra suffragantibus stipendiorum meritis ad onus usque sacerdotale promotum, vitâ & moribus & sanctâ conversatione idoneum approbatum, quem per licentiam vestram, favente Christianissimo Imperatore Karolo, pari consensu ac concordi devotione atque unanimâ voluntate eligimus, per manus vestras ac cæterorum vestræ diocesis sanctorum Episcoporum consecrari nobisque & Ecclesiæ nostræ Doctorem atque Pontificem institui imploramus, precamur, ac petimus. Elegimus autem eum nobis fore Pastorem quem apostolicæ formæ, quâ Episcopum ornatum beatus Paulus esse oportere demonstrat, congruere & sacris non obviare Canonibus, Christi gratiâ cooperante, confidimus. Oramus sanctam paternitatem vestram nunc & semper in Christo benè placere. Actum V. Kalendas Aprilis in basilica sanctæ Mariæ genitricis Dei & Domini nostri Jesu Christi anno Incarnationis ejusdem Domini nostri Jesu Christi DCCCLXXVI. * regni Domini Karoli Imperatoris XXXVI. & imperii primo, Indictione nonâ.

Leo I. Ep. 89. cap. 3. Idem epist. 84. cap. 5.

*[*In veteri Codice S. Remigii Remensis legitur:* anno Incarnationis.... DCCCLXXVII. regni Domini Karoli Imp. XXXVII.]

[Editum à Sirmondo Conc. Gall. tom. 2. pag. 648. & tom. 3. pag. 93.]

Aliud decretum Cleri Parisiensis de electione Æneæ Episcopi, quem Karolus Rex insinuaverat, ad Metropolitanum Senonensem ejusque provinciales Episcopos.

VIII. Religiosissimis patribus & fratribus, Gueniloni * metropolitano Senonicæ Sedis Antistiti, & universo Clero ejus, & cæterarum Ecclesiarum Præsulibus quæ in dioceſi memoratæ Sedis censentur, cunctisque in eis Deo famulantibus, Clerus matris Ecclesiæ Parisiorum, & fratres cœnobii sancti Dionysii & sancti Germani & beatæ Genovefæ ac Fossatensis, diversorumque Monasteriorum unanimitas, præsentem & futuram salutem. Venerabilem Pastorem nostrum Ercanradum nuper decessisse cùm longè latèque divulga-

[Lupi Abbatis epist. 98.]

* Weniloni.

tum sit, tùm sanctitatem vestram latere non potuit; nosque affici mœstitiâ de vocatione fratris defuncti, ac sollicitudine permoveri de electione succeſſuri, prudentia vestra intellegit. Cùm enim principaliter se futurum Dominus Jesus polliceatur cum his qui Principes Religionis exiſtunt, non patimur diù carere Antiſtite, cujus doctrinâ ad salutem nostram inſtituamur, exemplo informemur, benedictionibus in nomine Domini muniamur. Ejus, utpote bonorum omnium auctoris; nequaquàm nos curâ destitutos firmiſſimè credimus, dùm ipse curas nostras suâ clementiâ ſuſtulit, & vota ultronea benignitate prævenit. Namque ipse in cujus manu cor Regis est, glorioſi Domini nostri Karoli, quemadmodùm plenè confidimus, menti infudit ut ejus nos regimini committeret quem in divinis & humanis rebus sui fidiſſimum multis experimentis probaſſet. Igitur Dei pronam in nos amplectentes miſericordiam, & Regis nostri piam ſuſcipientes providentiam, Æneam, cujus præconia præmiſimus, concorditer omnes eligimus, Æneam patrem, Æneam Pontificem habere optamus. Quamvis enim tantâ prudentiâ ac probitate præcellentiſſimus Rex noſter polleat ut ſolum ejus judicium de viro memorato poſſet ſufficere, tamen conditionis humanæ non neſcii, futurorumque curioſi, aulicorum nos ipſi propoſitum ac mores longè priùs inſpeximus, & inter graves probabileſque perſonas & ſanctitate ferventes, hunc quem Antiſtitem habere cupimus, quotquot eum noſſe potuimus, ut nunc palàm est, abſque errore annumeravimus. Proindè, ſancti Patres, annitimini ne dilatione divini & regii beneficii torqueamur; ſed nobis ſuſpenſis, nobis deſiderantibus, nobis flagitantibus, ponatur celeriter lucerna ſuper candelabrum, ut lumen veritatis populus Dei videat, & æmulâ devotione Præſulis veſtigia tenens, ſempiternæ beatitudini præparetur. Profeſſionem verò noſtri conſenſûs in Æneam Deo annuente per veſtrum miniſterium nobis futurum Antiſtitem ſubſcriptionibus noſtris certatim roboravimus, ut noſtrâ unanimitate compertâ, votum ſummâ properantiâ compleatis.

Reſcriptum Epiſcoporum ad ipſos.

IX. Guenilo ſanctæ Senonicæ Sedis Metropolitanus Epiſcopus, Heriboldus Autiſiodori Epiſcopus, Agius Aurelianorum, Prudentius Tricaſſinorum, Herimannus Nivernenſium, Frotbaldus Carnutum, Hildegarius Meldorum, Clero matris Eccleſiæ Pariſiorum & cunctis in diverſis cœnobiis ſub ea Deo militantibus ſalutem. De exceſſu reverentiſſimi Coepiſcopi noſtri Ercanradi non mediocriter anxii, veſtrique mœroris participes, tandem juſtiſſimæ diſpoſitionis Dei memores conſolationem recipimus, dùm vos ſub Paſtore bono agentes, qui ſummè bonus est, Vicarium ejus ſcilicet viſibilem, miniſteriique noſtri conſortem, abſque dilatione expetere veſtris litteris tenentibus lineas rationis cognovimus. Præparatum enim à Deo ei bonum exitum credimus cujus munere talem videmus patere ingreſſum. Quamquàm nobis futurus nunc ſocius olim fuit præcognitus & merito ſuæ probitatis amabilis. Quis enim vel leviter tetigit palatium cui labor Æneæ non innotuit, & fervor in divinis rebus non apparuit? Quamobrem electionem veſtram in eo factam, Deo propitio, libenter ſequimur; ut eum profuturum populo ejus, ad dignitatem Pontificatûs promovendum, concorditer decernamus. Sit igitur vobis Paſtor qui pro ſuis in Deum meritis benè complacuit; & ſequentes ejus veracem doctrinam, & ſancta opera imitantes, ad cœleſtis regni paſcua properate felices. Ordinationi autem ejus ſubſcripſimus concorditer univerſi, ut ſecuri miniſterio poteſtatis ejus fruamini.

[In Sirmondo hujus Reſcripti ſic est titulus: *Epiſtola Wenilonis Metropolitani & Coepiſcoporum provinciæ Senonicæ, ad Clerum Eccleſiæ Pariſienſis. De Ordinato ab ipſis Ænea Epiſcopo.*]

Aliud decretum Cleri & Plebis Senonenſis, de electione Anſegiſi Metropolitani, qui ex alia provincia petitus eſt, ad Epiſcopos provinciæ Senonicæ.

[Editum à Cordeſio cum Opuſc. Hincmari p. 617. & à Sirmondo Conc. Gall. tom. 2. pag. 649. & tom. 3. pag. 394.]

X. Dominis reverentiſſimis ac venerabilibus Senonum dioceſeos Patribus & Epiſcopis, Senonum Eccleſiæ Clerus, cum totis ejuſdem parrochiæ plebibus ſibi conjunctis, pacem perpetuam & gloriam ſempiternam ſemper & ubique optamus in Domino. Canonicis regulis & apoſtolicis inſtitutionibus ſancitum eſſe recolimus ut quoties Metropolis civitas pontificalis miniſterio dignitatis caruerit, proprioque vacaverit Paſtore, Suffraganei ejuſdem Metropolis convenire debeant, & electionem futuri Pontificis cum conſenſu Cleri & Plebis facere, ac cum decreto electionis ſingulorum petentium manibus roborato Suffraganeos adire debeant Pontifices, ac de ſubſtituendo in loco ejus qui deceſſit paſtore petitione ſupplici commonere; quatenùs & Metropolis civitas paſtorali ſollicitudine deſtitutâ proprio recuperetur Pontifice, & qui ordinandus

[Lupi Abbatis epiſt. 99. Sirmondus, Conc. Gall. tom. 3. pag. 94.]

ordinandus est, gratiosiùs possit accedere: quoniam cui debet ab omnibus obediri, debet utique & ab omnibus eligi; ne civitas Episcopum non optatum aut contemnat aut oderit, aut fiat minùs religiosa quàm convenit. cui non licuerit habere quem voluit; hi verò qui ordinaturi sunt, eum in quem viderint omnium vota propensiùs concordare, promptiùs ac liberiùs illi possint manus imponere. Idcircò cum decreto electionis nostræ manibus singulorum nostrorum roborato ad paternitatem vestram accedentes, Ansegisum Presbyterum Remorum dioceseos. Ecclesiæ autem Belvacensium, atque Abbatem Monasterii sancti Michaëlis. quem per licentiam vestram, Patres venerandi, Domino etiam Christianissimo Rege Karolo annuente, secundùm decreta Celestini Papæ, ex propria Ecclesia deficiente electione, pari consensu ac concordia, voluntate ac devotione elegimus nobis & Ecclesiæ nostræ Episcopum atque Pontificem per manum vestram consecrari implorantes, petimus, rogamus, atque precamur. Eligimus autem eum nobis forè Pastorem quem ecclesiasticæ formæ, quâ Episcopum ornatum Paulus Apostolus esse debere demonstrat, congruere & sacris Canonibus non obviare, Christi cooperante gratiâ, credimus. Actum v kalendas Julii in basilica sancti Stephani Protomartyris, anno Incarnationis Dominicæ DCCCLXXI. regni verò Domni Karoli glorioſi Regis XXXII. Indictione IV.

Vide suprà pag. 606.

Decreta Celestini c. 18.

Admonitio Sirmondi.

Ex his tribus Decretis, primum pro Hedenulfo, quia novi nihil inerat, communi & receptâ Formulâ contextum est; alterum pro Ænea, quia res exigebat, totum peculiare; postremum pro Ansegiso ex utraque forma mixtum.

Epistola Cleri & Plebis Ecclesiæ vacantis ad Metropolitanum, ut electum ab ipsis Episcopum consecrare dignetur.

Notæ ad lib. Sacram. p. 300.

XI. Domino sanctorumque meritis coæquando Patri Patrum Domino illi Præsuli summo cunctus Clerus omnisque Populus sanctæ illius Eccleſiæ multimodam in Domino optamus salutem. Igitur quoties aliqua plebs vestræ ditioni subdita à proprio fuerit viduata Pastore, non aliundè nisi à vobis est implorandum auxilium, quem ad hoc divina præordinavit majestas, ut non solùm vestros specialiter pascatis filios, sed etiam Rectores non habentibus & spiritali pabulo indigentibus Pastores tribuatis. Quapropter ad vestræ sanctitatis paternitatem fiduciaiter nostras fundimus preces, poscentes videlicet ut hunc illum summæ honestatis humilem vestrum famulum nobis Pontificem ordinare dignemini; cujus conversationem & mores, in quantùm cognovimus, laudamus, & ad tam dignum opus idoneum testificamus. Et quandiù à benedictione episcopali immunes fumus, ejus doctrinâ & exemplo roborati, ad viam salutis Domino miserante, quasi perdita ovis & inventa, redituros nos credimus. Quod decretum nostris manibus roboratum ill. Ecclesiæ vestræ vobis dirigere statuimus anno Incarnationis Domini & Episcopatus vestri & Regis illius annis illis, Indictione tali, datâ tali.

Epistola Ecclesiæ Senonicæ ad Hilduinum Archicapellanum, pro tuenda Metropolitani electione quam fecerant.

[Edita à Sirmondo Conc. Gall. tom. 2. pag. 650.]

XII. Excellentissimæ venerationis honore dignissimo Hilduino, Domino verè sanctissimo, Senonicæ plebis humillima devotio æternæ prosperitatis in Domino salutem. Quia divinâ inspirante misericordiâ fastidiosæ importunitatis nostræ clamoribus, mi Domine, sæpè compati dignati estis, idcircò etiam nunc nimiâ compulsi necessitate vestræ celsitudinis aures inquietare præsumpsimus. Novimus etenim, reverentissime Domine, quomodo prioribus petitionibus nostris benignè & misericorditer adsistere dignati estis, quomodò etiam nullis nostris meritis, & quod nunquam futurum sperabamus, alteram nobis electionem impetrare ac concedere studuistis. Sed quoniam peccatis nostris, ut credimus, exigentibus, vota & desideria, quibus sanctitatem vestram toties pulsare ausi sumus, plurimùm impedita ad effectum pervenire non meruerunt, idcircò & hâc vice causas miseriæ nostræ referre compulsi sumus. Fecimus, Domine mi, & nunc secundam electionem, & invenimus hominem ex nostris à puero nobis benè notum, genere & moribus non infamem, docilem, ætate huic officio congruum, litteratoriæ professionis non usquequaque ignarum, divinæ quoque scientiæ non penitùs expertem, quarundam etiam aliarum artium portionem habentem. Quem cùm obtulissemus, nullatenùs putantes rejiciendum, ipsis Missis dominicis impedientibus, quod optavimus non meruimus adipisci. Propterea vestræ pietatis vestigiis animo provoluti flebiliter postulamus ut tamdiu rem suspen-

dere dignemini quousque cum scripto homine ad vestram celsitudinem properantes, ipsi vobis meliùs nostram pandamus miseriam. Et si quidem ad hoc onus ferendum persona quam dicimus sufficere minusve poterit, dignationis vestræ judicio aut suscipiatur aut reprobetur; dum ampliùs nec nos adquisitis occasionibus quidam sic crucient, nec à nobis abjectissimis vestra mansuetissima sublimitas diutiùs inquietetur. His itaque clementiæ vestræ suggestis atque utinam impetratis, oramus supernam misericordiam ut multimodâ vos prosperitate valere concedat, & æternæ beatitudinis gaudia consequi quandoquè permittat. *Eximio Domino & verè sanctissimo Hilduino sacris negotiis à Deo prælato Senonicæ urbis abjecta humilis Ecclesia perpetuam salutem.*

[Edita à Sirmondo Conc. Gall. tom. 2. pag. 650.]

Ad Judith Imperatricem, de eadem re.

XIII. Inclytæ & omni nobilitate clarissimæ Judith gloriosæ Imperatrici Senonicæ Ecclesiæ humillima devotio. Præsumpsimus, mi Domina, auribus clementiæ vestræ necessitatis nostræ causam innotescere, ut per vestram pietatem de his celeriter mereamur consolationem recipere. Notum vobis esse credimus quòd nobis indignissimis à Domno Imperatore concessum fuerit ut ex nobis ipsis electionem faciendi haberemus licentiam. Sed cùm illum quem scitis elegissemus, & à serenitate Domni Imperatoris non plenè fuisset receptus, permissum est nobis iterùm ut alium, si potuissemus, ex nobis huic officio congruum inveniremus. Sed cùm esset inventus, ut credimus, in Dei & vestro servitio habilis, nescimus ob quam causam à Missis dominicis non est plenâ benivolentiâ susceptus. Undè vestram oramus benignitatem ut ex hoc nobis in adjutorium esse dignemini, quatenùs suspendatur donec ipsum de quo dicimus ad præsentiam Domni Imperatoris, & vestram nos ipsi deducamus, & qualiter jusseritis discutiatur, & probetur si nobis prodesse valeat & in servitio vestro aptus esse possit an minùs. Optamus vos divinis semper muniri præsidiis & immortalitatis coronâ quandoquè gloriari, piissima & serenissima Domina. *Excellentissimæ & omni nobilitate clarissimæ Judith Imperatrici Senonicæ plebis humillima devotio.*

ADMONITIO SIRMONDI.

In codice Sancti Petri Carnotensis, unde has descripsimus, erat & tertia ejusdem argumenti epistola ad Einhardum, sed iisdem planè verbis quibus proxima ad Augustam in hunc modum. Inclyto & omni nobilitate præclaro Einhardo Domino sanctissimo Senonicæ Ecclesiæ humilima devotio. Præsumpsimus, mi Domine, auribus clementiæ vestræ necessitatis nostræ causam innotescere *& cætera usque ad finem ut in præcedenti. Tum sequitur inscriptio:* Sanctissimo & pissimo Domno Einhardo meritò venerabili Senonicæ urbis vilis & abjecta Congregatio.

Examinatio Vuilleberti Catalaunensis ordinandi Episcopi, per Hincmarum Metropolitanum, adstantibus provinciæ Remensis & aliarum provinciarum Episcopis.

[Edita à Sirmondo Conc. Gall. tom. 2. pag. 651.]

XIV. Anno ab Incarnatione Domini DCCCLXVIII. Indictione secundâ, III. nonas Decemb. convenientibus apud Carisiacum in Ecclesia Sancti illius pro examinatione Vuilleberti Presbyteri, qui futurus erat Catalaunensis Episcopus, Hincmaro diœcesis Remensium Archiepisco, item Hincmaro Laudunensium Episcopo, Hodone Belgivacorum Episcopo, cum legatis Hrothadi, Erpoini, Hilmeradi, Raginelmi, & Johannis ejusdem diocesis Coëpiscoporum, vicem eorundem Patrum suorum cum tractoriis, sicut regulæ præcipiunt, exhibentibus, & quampluribus Abbatibus, Canonicis, Monachis, Presbyteris, Diaconibus, atque Subdiaconibus, convenientibus nihilominùs Archiepiscopis & Episcopis aliarum provinciarum, Wenilone videlicet Rotomagensium Archiepiscopo, Herardo Turonorum Archiepiscopo, Egilone Senonum Archiepiscopo, & Fulcrico ipsius Coëpiscopo, præsentes adfuerunt Clerus, ordo, & plebs Catalaunica, decessionem sui patris Erchanravi quondam Episcopi dolentes, cum decreto canonico manibus singulorum roborato, Vuillebertumque quondam sacri palatii Presbyterum à se electum ab Hincmaro Archiepiscopo & ejus Coëpiscopis petentes sibi ordinari Episcopum. Quos invehens idem Archiepiscopus Hincmarus, cur obitum præfati Episcopi per illos non cognoverit, sed per alios hoc rescierit, & rationes reddens pro qua causa duæ electiones in eadem Ecclesia factæ fuerint, scilicet quia prima non regulariter facta extiterit, quoniam decretum non canonicè factum fuit, sed posteà misso ad eandem Ecclesiam Visitatore Hodone Episcopo, & votis omnium in unum concordantibus, aliud decretum, quod canonicum foret, fieri præcepit. Quo decreto coram omnibus relecto, & nominibus singulorum qui illud subscripserant recitatis, interrogati sunt tam Canonici & Monachi de Monasteriis in eadem

Vide Flodoard. pag. pag. 480 & 481.

parochia sitis, quàm etiam parochiani Presbyteri & nobiles Laici, si in eadem electione ipsius Vuilleberti Presbyteri consentirent. Qui omnes vivâ voce dixerunt quòd & ipsi & illi qui illò venire non potuerunt, in eadem electione consentirent. Tùm Hincmarus Archiepiscopus dixit: Quia Vuillebertum eligitis, & nos illum non cognoscimus, ostendite illum nobis, ut sciamus quis sit, & perscrutemur si tanto honore dignus inveniri poterit. Qui in præsentia veniens interrogatus est undè esset. Isque respondit: Pago Turonico oriundus. Iterùm interrogatus cujus conditionis esset. Et ille: Peccatis quidem obnoxius, sed Dei gratiâ naturâ liber. Item: Ubi didicisti? Item ipse: In schola Turonica liberalibus disciplinis erudiendus traditus sum. Item: Cujus ordinis, vel cujus es ordinatus? Item ipse: Præsentis patris mei Domni Herardi per singulos gradus usque ad Diaconum sum ordinatus; postea autem ab eodem patre meo Herardo litteris ad Erpoinum datis Presbyterii onus suscepi. Item Hincmarus: Qua de causa in nostram diocesim venisti? Et ille: Per licentiam præsentis mei Archiepiscopi Herardi à parentibus meis regiis sum mancipatus obsequiis. Item Hincmarus: Quod ministerium in regio obsequio suscepisti? Et ille: Inbreviator sive descriptor stipendiorum regalium & relator à Domno Rege sum constitutus. Item Hincmarus: Quia conductor alienarum rerum fuisti, audi quid sanctum Chalcedonense indè dicat Concilium. Et lectum est hoc capitulum. Ad hoc respondit: Sicut dixi, non fui conductor alienarum rerum, nec turpia lucra vel exactiones sive tormenta in hominibus exercens, sed, ut præfatus sum, descriptor & relator solummodò stipendiorum regalium. Undè interrogati sunt hi qui in corte degebant, si scirent in illo ministerio hoc illum exercuisse quod sacerdotali ministerio minimè conveniret. Qui responderunt, & Clerici & nobiles Laici, quòd nullo modo in eodem ministerio perpetratum haberet quæ sacris canonibus & suo ministerio in aliquo obviare deberent. Iterùm interrogatus est si aliquod ministerium de rebus ecclesiasticis aliquo habuerit loco. Qui respondit quòd Præpositurам Monasterii sancti Vedasti, jubente Johanne Episcopo, & consentientibus Fratribus, susceperit. Et de hac jussione litteræ Johannis Episcopi ibi relectæ sunt idipsum continentes; & etiam testimonio fratrum de eodem Monasterio, quòd ita se res haberet, & de bona vita & conversatione sua, & quòd non in eodem Monasterio quidquam contra sacras regulas egerit, confirmatum est. Prosecutus est Domnus Hincmarus: Quia ministeria Domni Regis habuit, nescimus si isdem Dominus Rex ab eo aliquid repetit vel repetere debeat. Undè nobis sua voluntas vel auctoritas necessaria foret. Et porrectæ sunt litteræ cum sigillo Domni Regis, continentes quòd de omnibus quæ illi commisit, optimè ei rationem reddiderit, & nihil ab eo repetebat vel umquam repetere deberet. Insuper &, si eum dignum ad onus episcopale invenire valerent, Episcopum Catalaunis eum ordinari petebat. Denique de his suprascriptis coram omnibus testimonio multorum & litteris idoneo approbato, Hincmarus Episcopus ad Herardum Archiepiscopum dixit: Quia vester natus, nutritus vel educatus, & ordinatus dinoscitur, & Clerus, ordo, & plebs Catalaunica illum exposcit, habeamus vestram licentiam ut regulariter unà vobiscum eum examinemus si tanto oneri vel honori dignus existat. Qui libentissimè annuit, & jussus est sedere coram eis. Data est ei regula Pastoralis Gregorii. Et jussum est ut relegeret capitulum de eo qui præesse debet, ubi scribitur: *Nulla ars doceri præsumitur.* Quo relecto, interrogatum illi est si illud intelligeret & secundùm hoc vivere & docere vellet. Qui respondit: Utique. Iterùm datum est ei ad relegendum capitulum de canonibus, ubi scribitur: *Qui ordinandus est.* Et professus est se omnia intelligere & obedire velle. Tunc relecta sunt ei placita quæ Episcopus jam ordinatus ab ordinatoribus & electoribus suis suscipere debet; ubi continetur qualiter vivere, docere, & subditos suos regere debet secundùm sacros canones, diem præferentia & Consulem. Et interrogatum est si secundùm ea omnia agere vellet. Quæ minimè abnuit. Tunc demum ostensus est illi libellus fidei & professionis suæ, ut legeret coram omnibus quæ in eo scripta erant, & si ea ita credere ac tenere vellet, manu suâ subscriberet, & Arhiepiscopo suo habenda traderet; si autem in eo quædam inveniret quæ sensui suo offenderent, liber sicut venerat exiret. Quibus relectis, verbis fidem accommodavit, & per omnia ea se tenere, credere, ac prædicare velle professus est. Quia enim, Deo gratias, post examinationem eum catho-

Concil. Chalced. c. 3.

Concil. Carthag. IV can. 1.

licum, litteratum, & omnimodis aptum ad ſarcinam epiſcopalem ſuſcipiendam invenerunt, ſed tamen de aliena provincia illum fore cognoverunt, relecta ſunt ſacrorum canonum capitula, quid de eo dicerent qui de aliena provincia peti deberet. Et inventum eſt quòd ab eo illum petere deberent cujus natus, nutritus, & ordinatus foret. Humiliter Domnus Hincmarus Archiepiſcopus, ſimul cum Coëpiſcopis, & clero, ordine ac plebe Catalaunica, ab Herardo Archiepiſcopo eum petiit & impetravit, ac canonicè illum ei commiſit. Quem ſuſceptum monuit ut ſi ab eo Epiſcopus ordinari vellet, libellum fidei ac profeſſionis ſuæ, quem jam relegerat, & quæ in eo ſcripta erant ſe credere ac tenere antè paululum profeſſus fuerat, manu ſuâ propriâ in capite nomen ſuum ſcriberet, & ad finem ſubſcriptione ſuâ roboraret. Quod ſine dilatione ipſe fecit. Tunc relectæ ſunt Tractoriæ Epiſcoporum qui præ variis incommoditatibus ad eandem examinationem venire non potuerunt, continentes quicquid ſuper examinationem & ordinationem ſæpefati Vuilleberti canonicè inventum & actum fuerit, ſe per omnia aſſenſum præbere. Et ſic denuntiatus eſt dies & hora ac locus ordinationis ejus, id eſt, Nonis Decembris, in Monaſterio quod Brittennacus dicitur, in dioceſi Remenſi & parochia Noviomagenſi. Et commonitus eſt idem Vuillebertus ab Archiepiſcopo ſuo Hincmaro ut ab infantia ſua per ſingulos gradus ſuos pronuntiaret Domino viam ſuam; quatenùs in denominata die ad tanti oneris dignitatem gratioſus accedere valeret. Die autem, horâ, & loco denominato, convenit Domnus Epiſcopus Hincmarus cum Coëpiſcopis ſuis Hincmaro, Hodone, & Legatis qui tractorias ſupradictas ſuorum Epiſcoporum detulerunt. Et quia jam pleniter examinatus coram ſupradictis Epiſcopis & coram clero ac plebe fuerat, quandò & Domnus Hincmarus ſufficientem ſermonem de eo coram Epiſcopis & aliis multis Clericis & Laicis & ad omnem populum antè diem Dominicam in ſexta feria fecerat, & brevitas diei id poſcebat, intermiſſo ipsâ die ſermone, poſt Introitum & Gloria in excelſis Deo & orationem primam de adventu Domini, ſecundam autem de ordinatione Epiſcoporum, ſive poſt Litanias, ſicut ſacri Canones præcipiunt, in Epiſcopum conſecratus eſt. Et poſt lectionem Apoſtoli perlectam & Reſpons. Et Alleluia & Evangelium & Credo in unum & oblata & Miſſarum ſolemnia, ſicut mos eſt, peracta, placita quæ antè pridem ei relecta fuerant, quæque ordinatos ab ordinatoribus ſuis ſacri canones accipere jubent, diem & Conſulem præferentia, manibus Archiepiſcopi & Coëpiſcoporum ac Legatorum vice Patrum ſuorum ſubſcripta, cum capitulo Pauli Apoſtoli ad Timotheum, noviter ordinato ubi dicitur: Teſtificor coram Deo & electis ejus Angelis ut hæc cuſtodias, iidem Epiſcopi in mandatis depoſuerunt. Et unuſquiſque feliciter ad propria remeavit. II. Tim. 4. 8.

Depromptum ex veteri codice Sancti Laurentii Leodienſis, ubi appellatur: *Documentum de examinatione Vuilleberti Catalaunenſis ordinandi Epiſcopi.* ADMONITIO SIRMONDI.

Profeſſio Adalberti futuri Epiſcopi Morinenſis Hincmaro Remorum Archiepiſcopo ante ordinationem oblata. [Edita à Cordeſio cum Opuſc. Hincmari pag. 622. & in Catalog. teſt. verit. pag. 193. Edita quoquè à Sirmondo Conc. Gall. tom. 2. pag. 654.]

XIV. Ego Adalbertus, vocatus Epiſcopus Morinenſis, reverentiſſimo patri Hincmaro Remorum Archiepiſcopo. Quia fundamentum bonorum operum, per quod ad cœleſte regnum gratiâ Domini pervenitur, fidem quæ per dilectionem operatur eſſe non dubium eſt, non absre cenſuit veneranda Eccleſiæ catholicæ conſuetudo ut ab eis qui ad prædicationis promoventur officium, fidei integritas & confeſſio requiratur. Quia, ſicut magiſter egregius & doctor Gentium Paulus declarat, *Corde creditur ad juſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem.* Et ideò mox ſuperna gratiâ per ſacroſanctum miniſterium veſtrum Morinenſis Eccleſiæ futurus Epiſcopus profiteor unam fidem eſſe, eamque, operante gratiâ ſuperni largitoris, me tenere, prædicare, atque defendere quam à Deo inſpiratam, & ab Apoſtolis traditam, atque à ſucceſſoribus eorum cuſtoditam habemus. Confiteor unum baptiſma in remiſſionem peccatorum, unam apoſtolicam & univerſalem Eccleſiam, in qua ſola poſſunt relaxari peccata in nomine Patris & Filii & Spiritûs ſancti, tam per catholicum baptiſmum, quàm & per dignos pœnitentiæ fructus & apoſtolicæ auctoritatis largitam ſibi à Domino poteſtatem. Extra hanc Eccleſiam Catholicam neminem ſalvari poſſe confiteor. Sex denique ſanctas & generales de fide Synodos, quas ſancta & apoſtolica Eccleſia recipit, me recipere & venerari profiteor, videlicet Nicænam Rom. 10. 10.

CCCXVIII. Patrum sub Silvestro Papa & Constantino Imperatore contra Arrium & ejus sectatores celebratam; Constantinopolitanam CL. Patrum contrà Macedonium & Eudoxium temporibus Damasi Papæ & Gratiani Principis actam; Ephesinam CC. Patrum contra Nestorium sub Theodosio Principe & Papa Celestino, cui per suos Vicarios præfedit idem beatus Papa Celestinus & sanctæ memoriæ Cyrillus Alexandrinus Episcopus; Chalcedonensem DCXXX. Patrum, cui præsedit per Vicarios suos sanctus Leo Papa, temporibus Martiani Principis, contra Eutychem nefandissimum Præsulem Monachorum celebratam; item Constantinopolitanam temporibus Vigilii Papæ sub Justiniano Principe contra Theodorum & omnes hæreticos; item Constantinopolitanam CL. Patrum sub Agathone Papa, Constantini & Heraclii ac Tiberii Principum temporibus, pro adunatione facienda sanctarum Dei Ecclesiarum de duabus naturis & operationibus in una persona Dei & hominis filii Domini nostri Jesu Christi. Hos autem, quicunque ab eisdem sanctis Patribus in memoratis Synodis, vel posteà similiter per Spiritum sanctum sentientibus, diversis vicibus litteris divinitùs inspiratis damnati leguntur, eandem venerandam Patrum auctoritatem sequens condemno. Sed & epistolam beatæ recordationis Leonis apostolicæ sedis Antistitis ad Flavianum Constantinopolitanum Episcopum datam, & omnes ejus epistolas de fidei firmitate perscriptas, per omnia & in omnibus inviolabiliter custodire & me liberè semper prædicare profiteor. In quibus inter cætera, sicut & in sermone beati Anathasii, quem Ecclesia catholica venerando usu frequentare consuevit, qui ita incipit, *Quicunque vult salvus esse, ante omnia opus est ut teneat catholicam fidem*, post documentum quo docemur quomodò Trinitas personarum in unitate divinitatis & unitas deitatis in trinitate personarum veneranda sit, evidentissimè continetur, unam ex eadem sancta Trinitate personam, Dominum & Salvatorem nostrum Jesum Christum, Dei hominisque filium, ex duabus & in duabus naturis, hoc est, divina & humana, in una persona consistentibus, & in sua proprietate differentiaque manentibus, esse credendum & prædicandum. Qui secundùm apostolicum Symbolum de semper Virgine Maria, quæ veraciter Dei est genitrix, secundùm carnem natus, passus, mortuus, resurrexit, & in cœlos ascendit, sedet quoquè ad dexteram Dei Patris omnipotentis, indè venturus judicare vivos & mortuos, ad cujus adventum omnes homines resurgent cum corporibus suis, & reddent de factis propriis rationem, & recipiet unusquisque prout gessit, & in factis suis perseveraverit, ab eodem justo Judice & sine fine regnante, cùm ibunt impii in ignem æternum, justi autem in vitam æternam. Anathematizo quoquè omnes hæreses ac schismata quæ catholica & apostolica Ecclesia anathematizat; & quicquid sanæ fidei intelligentiæ contradicit, respuo & anathematizo; & quicquid catholica & apostolica Ecclesia recipit & tenet, me adjuvante Domino, recipere & sequi, & à sacris canonibus atque à regularibus decretis apostolicæ sedis de ecclesiasticis ordinibus & disciplinis canonum promulgatis, seu à synodalibus constitutionibus, quas catholica Ecclesia ad auctoritatem recipit, me per contemptum pertinaciter non deviaturum profiteor. Privilegio etiam Metropolis Remorum Ecclesiæ ac ejus Præsulis secundùm sacrosanctos Conciliorum Canones & decreta sedis apostolicæ ex sacris canonibus & legibus promulgata pro scire & posse absque dolo & simulatione vel indebita & pertinaci contradictione me obediturum profiteor. Sed & observationes ac regularia mandata sacrosanctorumque Conciliorum placita, quæ post ordinationem episcopalem in litteris canonicis, secundùm morem ecclesiasticum, propriis subscriptionibus roboratis collecta & mihi tradenda coram omnibus prædixistis, me servaturum profiteor, & omnibus suprascriptis cum cordis & oris professione subscribo.

Professio altera generalis ordinandi Archiepiscopi.

[Edita à Sirmondo Conc. Gall. tom. 2. pag. 656.]

Ex veteri Codice Floriacens. monast.

XV. Ego hujus sedis ordinandus Archiepiscopus, & sacro ministerio vestro, sancti Patres, prædicationis officium susceperus, confiteor sanctam atque ineffabilem Trinitatem, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, unum Deum naturaliter esse, unius substantiæ, unius naturæ, unius majestatis atque virtutis, Dominum quoquè nostrum Jesum Christum de Deo Patre ante tempora genitum, eundemque sub tempore de Spiritu sancto conceptum, & de Maria Virgine natum credo. Qui passus est pro redemptione humani generis, ad inferna descendit, indeque

victor resurgens, & in cœlos ascendens, venturus est in fine seculi, ut reddat singulis prout gesserunt in corpore positi, sive bonum, sive malum. Præterea constitutiones quatuor principalium Conciliorum, Nicæni, Constantinopolitani, Ephesini, & Chalcedonensis, canones quoque Synodorum & decreta quæ orthodoxa fides suscipit & complectitur, me suscipere, tenere, & prædicare velle confiteor. Hæreses verò & schismata quæ catholica Ecclesia anathematizat, & quicquid sanæ fidei adversatur, condemno, respuo, anathematizo. Beato verò Petro & Vicario ejus debitam subjectionem & obedientiam, suffraganeis verò nostris adjutorium me exhibiturum profiteor. Et huic professioni meæ coram Deo & Angelis, sub testimonio quoque præsentis Ecclesiæ, subscribo.

[Edita à Sirmondo Conc. Gall. tom. 2. pag. 656.]

Tractoria Prudentii, Episcopi Tricassini, quam per Vicarium misit ad ordinationem Æneæ Parisiensis, cùm ipse adesse non posset.

XVI. Patri venerabili & cæteris patribus fratribusque sinceriſſimè diligendis atque Coëpiscopis reverendis, Prudentius æternam in Domino salutem. Quantùm ad meritum peccatorum meorum spectat, justissimo Dei judicio, quantùm verò ad indebitas atque indeficientes ejus misericordias pertinere dinoscitur, misericordissimo ipsius munere, infirmitatibus penè omnibus notis depressus, sancto desiderabilique vestro conventui adesse prohibeor. Quod autem possum, præsentibus litteris atque legato Ecclesiæ nostræ Presbytero Arnoldo mei consensûs præsentiam eatenùs exhibeo, ut is qui ordinandus est, si apostolicæ Sedis omnibus institutis, & beatorum Patrum Innocentii, Zosimi, Bonifacii, Xisti, Leonis, Gelasii, Celestini, Gregorii, Hilarii, Ambrosii, Augustini, Isidori, Primasii, Fulgentii, Hieronymi, Cassiodori, Bedæ, aliorumque adæquè catholicorum atque orthodoxorum virorum scriptis & dictis, ac specialiter super quatuor capitulis quibus omnis Ecclesia catholica adversùs Pelagium ejusque hæreseos sequaces pugnavit ac vicit, atque ad posterorum memoriam litteris auctoritate & veritate plenissimis mandavit, confitendo subscribere & subscribendo confiteri voluerit, ejus me ordinationi consentaneum esse profiteor. Sin aliàs, prorsùs neque assentior, neque fidelibus Christi assentiendum suadeo. Capitulorum verò quatuor præmissorum seriem, quamvis vestram prudentiam multò vivaciùs quàm meam extremitatem compertam esse non dubitem, necessariò tamen breviter adnectendam judicavi, ut faciliùs quid sentiam, cui veritati consentiam, vestra bonitas recognoscat. Videlicet, ut liberum arbitrium in Adam merito inobedientiæ amissum, ita nobis per Dominum nostrum Jesum Christum redditum atque liberatum confiteatur, interim in spe, postmodùm autem in re, sicut dicit Apostolus, *spe enim salvi facti sumus*, ut tamen semper ad omne opus bonum Dei omnipotentis gratiâ indigeamus, sive cogitandum, sive inchoandum, operandum, ac perseveranter consummandum, & sine ipsa nihil boni nos posse ullatenùs aut cogitare, aut velle, aut operari sciamus *. Secundò, ut Dei omnipotentis altissimo secretoque consilio credat atque fateatur quosdam Dei gratuitâ misericordiâ antè omnia secula prædestinatos ad vitam, quosdam perscrutabili justitiâ prædestinatos ad pœnam: ut id videlicet, sive in salvandis, sive in damnandis, prædestinaverit, quod se præscierat esse judicando facturum, dicente Prophetâ: *Qui fecit quæ futura sunt.* Tertiò, ut credat & confiteatur cum omnibus catholicis sanguinem Domini nostri Jesu Christi pro omnibus hominibus ex toto mundo in eum credentibus fusum, non autem pro illis qui nunquam in eum crediderunt, nec hodieque credunt, nunquamque credituri sunt, dicente ipso Domino: *Venit enim filius hominis non ministrari, sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis.* Quartò, ut credat atque confiteatur Deum omnipotentem omnes quoscunque vult salvare, & neminem posse salvari ullatenùs nisi quem ipse salvaverit, omnes autem salvari quoscunque ipse salvare voluerit. Ac per hoc quicunque non salvantur, penitùs non esse voluntatis illius ut salventur, dicente Prophetâ: *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis.* Et licèt quædam sint alia quibus in Pelagio damnatis universaliter Ecclesia consenserit, sategerit, atque subscripserit, hæc tamen specialiùs adversùs eum ejusque complices per apostolicam sedem, instantiâ beatissimi Aurelii Carthaginensis Episcopi atque Augustini cum aliis ducentis quatuordecim Episcopis ab ejus pravissimis sensibus eruta, vindicata, & multis tam epistolis quàm

Rom. 8. 24.

* Notanda.

LXX. Esaïæ 45. 11.

Matth. 20. 28.

Psal. 134. 6.

libris toto orbe vulgata, omnis hodieque gaudet, confitetur, prædicat, & tenet, atque tenebit Ecclesia. His per omnia consentaneam prædicabilem paternitatem fraternitatemque vestram gratiâ supernâ invictam atque prævalidam & suo munere gaudentem perpetim conservare dignetur.

ADMONITIO SIRMONDI.

Hanc epistolam à Prudentio scriptam tum fuisse cùm in Ecclesia Parisiensi ordinandus esset Æneas Episcopus, auctor est Hincmarus in posteriori opere adversùs Gothescalcum. Quo in libro hæc simul Prudentii capitula, quæ Gothescalci causâ in quæstione versabantur, examinat & singillatim refutat.

Documentum de ordinatione Electranni, Episcopi Redonensis.

[Edit. à Cordesio cum Opusc. Hincmari pag. 626. & à Sirmondo Conc. Gall. tom. 2. pag. 658.]

XVII. Anno Incarnationis Jesu Christi Domini nostri DCCCLXVI. Indictione XIV. anno piissimi Regis Karoli XXVII. III. Kalendas Octobris in Parochio Turonica ordinamus & ad pontificalem sedem Redonensis Ecclesiæ consecramus Electrannum, electione atque decreto cleri & plebis ejusdem Ecclesiæ, nos in Dei nomine Antistites, Herardus Turonicæ metropolis, Actardus Namnetensis, atque Rodbertus Cenomanensis, cum consensu & litteris cæterorum Diocesanorum adhibito, apicibus etiam præmoniti jam dicti glorioſi Regis Karoli, hujusmodi statuto & paternæ commotionis decreto ipsi viro allato, ut canonicis sanctionibus, quantùm divina suffragaverit pietas, libenter obtemperet, & ab inlicitis ordinationibus abstineat, & pestem simoniacæ hæresis devitet, Concilia quoquè sacris præfixa canonibus certis sibi designata temporibus celebrare procuret, atque matri suæ metropoli debitâ reverentiâ sese subdere non neglegat, & juxta sanctorum Patrum regulas nihil nisi quæ ad propriam pertinent Ecclesiam extra ejus consensum pertemptet. Hæc ergò aliaque ad institutionem & informationem fidelis viri fratris & filii nostri Electranni, die præfixo, verbo pariter & stylo promulgantes, pontificali eum infulâ adornantes, sacrâ quoque benedictione more sanctæ Ecclesiæ ditantes, anulo quoque dotantes, & baculo decorantes, sanctæ Redonensi Ecclesiæ pontificali eum ordine præfecimus, & paternè cathedrali solio sublimantes, confratrem, consacerdotem, & comparticipem in regimine & gubernaculo Ecclesiæ sanctæ nobis ex integro in Dei nomine efficimus, manuum quoquè adnotationibus confirmavimus.

Canonicæ litteræ ab ordinatoribus datæ Hedenulfo Episcopo Laudunensi, ad Clerum & Plebem Ecclesiæ Laudunensis.

[Editæ à Cordesio cum Opusc. Hincmari pag. 590. & in Catalog. test. verit. pag. 595. & à Sirmondo Conc. Gall. tom. 2. pag. 658.]

XVIII. Hincmarus sanctæ Metropolis Ecclesiæ Remorum Episcopus, Clero, Ordini, & Plebi in sancta Laudunensi * Ecclesia consistenti in Domino pacem & salutem.

*[Cordesius & Catalog. test. verit. legunt: Tornacensi Ecclesia.]

I. Sicut beatus Papa Innocentius docet, oportet nos hoc sequi quod Ecclesia Romana custodit, à qua principium sacræ institutionis nos accepisse dubium non est. Propterea à documento ac verbis beati Gregorii vos alloqui procuramus, insinuantes quia probabilibus desideriis vestris nihil attulimus tarditatis, fratrem jam & Coepiscopum nostrum Hedenulfum vobis ordinantes præsentiâ vel consensu ac litteris Coepiscoporum totius nobis commissæ provinciæ secundùm sacros canones Sacerdotem, Pastorem quoquè atque Rectorem. Cui his litteris, quas sacri canones ordinatos priùs de Conciliorum placitis, ne se aliquid contra eorum statuta egisse pœniteat, instructos, ab ordinatoribus suis, manibus eorum conscriptas jubent accipere, secundùm traditionem Ecclesiasticam dedimus in mandatis ne unquam ordinationes præsumat inlicitas, ne bigamum, aut qui virginem, si de conjugatis agendum est, non est sortitus uxorem, neque inlitteratum, vel in qualibet corporis parte vitiatum, aut ex publicè pœnitente, aut curiæ vel cuilibet conditioni obnoxium, notatumque, ad sacros ordines permittat accedere. Sed & si quos hujusmodi fortè repererit, respectu divino non audeat promovere. Alienum etiam Clericum sine voluntate & consensu Episcopi sui contra sacras regulas non sollicitet, non suscipiat, non in sibi commissa Ecclesia ordinet, nec eos qui probatæ fidei non fuerint sacris ordinibus præsumat quoquo modo applicare. In ordinatione autem Presbyterorum ac Diaconorum cæterorumque ecclesiastici ordinis Ministrorum, à totius muneris, id est, à manu, à lingua, aut obsequio indebito, juxta quod Dominus per Prophetam præcipit, quantùm patitur humana fragilitas, mundas & cordis & corporis manus exhibeat; ne uno eodemque gladio & dantem & accipientem munus interimat, & inlicito munere polluens manus, aliis se benedictionem credat tribuere cùm fuerit jam propriæ iniquitati substratus, & suâ nihilominùs ambitione captivus. Ab eis etiam

Decreta Innoc. c. 1.

Isa. 52.

quos ordinaverit indebitum & contra ſacras regulas ſibi ſacramentum fieri non compellat. Sed ſicut Dominus, præſcius nonnullos accepti ſancti Spiritûs donum in uſum negotiationis inflexuros, præ-
Matth. 10. 8. cepit dicens, *Gratis accepiſtis, gratis date*, quod gratis, id eſt, ſine ulla venalitate dati vel accepti aut etiam promiſſi vel ſperati muneris, quantùm ex nobis eſt, (cæterùm ipſe viderit, habens conſcientiæ ſuæ teſtem quem habebit & Judicem) per miniſterium noſtræ exiguitatis accepit, ſuis etiam Comminiſtris gratis
Matth. 21. 12. conferat, ſciens ex Evangelio quid Redemptor noſter per ſe ipſum fecerit; videlicet quia ingreſſus templum cathedras vendentium columbas evertit. Columbas enim vendere eſt de Spiritu ſancto, quem Deus omnipotens conſubtantialem ſibi per impoſitionem manuum hominibus tribuit, commodum temporale percipere. Quod qui agere præſumit, ſuam Deo judice cathedram ipſe evertit, & quos cum pretio ordinat, provehendo agit ut ſecum & ipſi ſimoniaci hæretici fiant, & pro benedic-
Act. 8. 20. tione maledictionem à beato Petro Apoſtolorum Principe Simoni mago, qui donum ſancti Spiritûs pretio emere voluit, juſtè inlatam, unà cum ipſo, per ipſum, à quo non benedicuntur, ſed maledicuntur, judicio ejuſdem Spiritûs ſancti ſuſcipiunt. Et quoniam, ſicuti comperimus, quidam diverſis adinventionibus turpia lucra ſectantes, quod Miniſtris altaris minimè convenit, defunctis Preſbyteris, juxta quod didicerant viduatas Eccleſias facultates habere, exenia pro his obtinendis exegerunt, & gradus eccleſiaſticos eis non tribuebant antequam illis eadem exenia perſolverentur, & Synodos temerè frequentabant ut factione miniſtrorum ſuorum diverſo modo denarios quaſi pro eulogiis acciperent, &, quod dictu nefas eſt, etiam pro ſacri chriſmatis diſpenſatione, vel de Eccleſiarum conſecratione, quocunque emolumenta ingenio caperent, & neceſſe eſt ut contra peſtifera morborum genera ſalubria medicamentorum quæramus experimenta, ſicuti & de manûs impoſitione, ita & de hac ſimoniacæ hæreſeos ingenioſa & malè ſtudioſa collatione quiddam eum accipere interdicimus, monentes illam attendere comminationem Domini per Prophetam dicen-
Hier. 21. 12. tis: *Ne fortè egrediatur ut ignis indignatio mea, & ſuccendatur, & non ſit qui extinguat propter malitiam ſtudiorum veſtrorum.* Undè iterùm iratus dicit: *Viſitabo ſuper vos juxta fructum ſtudiorum veſtrorum.* Ibid. 14.

II. Verbis quoquè beati Gregorii eum monemus, illique interdicimus, ut Sacerdotes per ſuam parochiam, quotiens ad conſignandos infantes egreſſus fuerit, ultrà modum gravare minimè debeat, nec ſummam collationis, quâ ſui prædeceſſores, qui hoc benè miſericorditer ac rationabiliter atque ſacris Conſtitutionibus executi ſunt convenienter, contenti fuerunt, excedat, & de Capellis antiquitùs ſubjectis Eccleſiis non æqualem ſicut de principalibus Eccleſiis collationem exigat; ſed principalis Eccleſia cum ſibi ſubjectis Capellis debitam & antiquitùs conſuetam collationem conferat. Principales verò Eccleſias aliis Eccleſiis loco Capellarum non ſubjiciat: quia ſecundùm ſacros Canones non licet Epiſcopis parochiam antiquitùs conſtitutam inconſultè confundere atque dividere. Ne manſionaticos ſuis amicis aut ſuis hominibus à Preſbyteris parari faciat. Ne etiam quaſi ad receptionem Regis, vel legationem, aut ad ornatus ſuæ Eccleſiæ faciendos adjutoria quaſi petendo, potiùs autem exigendo, denarios, vel caballos, aut verres ſeu friskingas, aut ad iter aliquod paraveredos, aut alia quælibet accipiat, id eſt, rapiat. A quo verbo *accipere* aves quæ alias aves capiunt, accipitres nominantur; cùm Epiſcopi ſuos ſubditos, non ut accipitres capere, ſed ſicut gallina pullos ſuos fovere, & quoſque infirmos ut peritus medicus convenienti medicamento ac tempore debeant curare, & quos curare non potuerint, aut patienter tolerare aut regulariter uſque ad correctionem ſuſtinentes à ſano corpore ſubmovere. Regulam ſiquidem quæ de quarta parte redituum Eccleſiæ, juxtà conſuetudinem aliarum regionum, ita ut eſt ſcripta intelligat; & non pravè illam interpretans, perindè in his regionibus quæ ſunt Preſbyterorum contrà regulas ſacras diripiat. Undè ſi qua fuerunt gravamina illis impoſita, temperet: quia & in præſenti & in futura vita ſibi proficiet, ſi eos qui ſibi commiſſi ſunt, ſine gravamine conſervare ſtuduerit. Miniſtros verò, id eſt, Archipreſbyteros & Archidiaconos, ſecundùm quod providere Domino inſpirante & cooperante valuerit, tales conſtituat qui oderint avaritiam, & non diligant munera, nec ſequantur retributiones, neque pro ordinandis Clericis vel reconciliandis pœnitentibus munus accipiant,

accipiant, & ipso munere eum corrumpere satagant. Et Presbyteros in paratis & exeniis indebitis non affligant. Et sicut suprà de Episcopo diximus, per diversas petitiones, ut illis adjutorium faciant, quæ sunt Presbyterorum, undè ipsi vivere & hospites recipere & suas Ecclesias continere debent, conludio quocunque diripiant. Et ut eisdem ab inquisitione sui ministerii parcant, & pro infamia eorum calcanda vel cooperienda quodcunque emolumentum non accipiant. Et si agentes talia Ministros repererit, in ministerio manere non sinat, & canonicâ invectione corripiat. Ipse quoquè pro constituendis Ministerialibus ecclesiasticis videlicet Œconomo, id est, Ecclesiæ facultatum dispensatore, Archipresbyteris & Archidiaconis, in quibus fidei sinceritatem & probos mores ac religiosam vitam debet eligere, præmia non constituat: quia ecclesiasticum obsequium, quod malè comparaverint, accipientes munus à subditis priùs * venundare curabunt. Nec pro quocunque judicio contrà sacras Leges neque super innocentem contrà veritatem pretium ullum accipiat. Nec etiam odio vel gratiâ, livore aut iracundiâ, quantùm scierit & potuerit, à judicio recto declinet, dicente Domino: *Non facies quod iniquum est, nec injustè judicabis. Justè judica proximo tuo, & justè quod justum est exequaris.* Justè namque quod justum est exequitur qui in assertione justitiæ eandem ipsam justitiam quærit.

* [*f.* suis]

Levit. 19. 15.

III. Pro baptizandis denique infantibus vel pro sepultura, obaudiens decreta beati Gregorii, pretium de terra concessa putredini quemquam non permittat in parochia sua quærere & de alieno velle facere luctu compendium. Sed si quandò aliquem quisque sepeliri in commisso sibi loco concesserit, si quidem parentes ipsius proximi vel heredes pro luminaribus vel in eleemosyna defuncti sponte quid offerre voluerint, accipere non prohibeat; peti verò aut exigi aliquid omnìmodò vetet; ne, quod valdè inreligiosum est, aut venalis, quod absit, dicatur Ecclesia, aut de humanis sacerdotalis religio videatur mortibus gratulari, si ex eorum cadaveribus studuerit quærere quolibet modo compendium.

S. Gregor. lib. 7. Indict. 2. ep. 55.

IV. Ab omni quoquè avaritia & usura ac turpi lucro secundùm sacros Canones & ipse abstineat & Ministros Ecclesiæ abstinere faciat, & etiam Laicos abstinere suadeat. Se autem & sibi commissos Ministros ecclesiasticos sollerter sollicitèque custodiat ne contrà sacros Canones conductores vel procuratores alienarum possessionum fiant, ne turpi negotio aut inhonesto lucro victum quærant, neque secularia negotia sub cura sua suscipiant, Deique ministerium parvipendentes, per Secularium domos non discurrant, nec propter avaritiam gratiæ, aut honoris, vel pecuniæ, patrimoniorum sollicitudines aut alienorum testamentorum defensiones adsumant, nec fidejussionibus inserviant.

V. A familiaritate nihilominùs ac contubernio illicito & vetito feminarum se & Comministros suos, sed à tabernis, secundùm sacras regulas ecclesiasticos Ministros faciat abstinere. Attendat quoquè quod beatus Job dicit: *Si adversùm me terra mea clamat, & cum ea sulci ejus deflent. Si fructus ejus comedi absque pecunia.* Undè beatus Gregorius: *Omnis*, inquit, *qui præest, si perversa in subditis exercet, contrà hunc terra clamat, & sulci deflent, quia contrà ejus injustitiam rudes identidem populi in murmurationis vocibus erumpunt, & imperfecti quique pro pravo ejus opere sese in flectibus affligunt. Fructus enim terræ absque pecunia comedere est, ex Ecclesia quidem sumptus accipere, sed eidem debitum prædicationis pretium non præbere. De qua scilicet prædicatione auctoris voce dicitur: Oportuit te committere pecuniam meam nummulariis, & veniens ego recepissem utique quod meum erat cum usura. Terræ igitur fructus absque pecunia concedit qui ecclesiastica commoda ad usum corporis percipit, sed non impendit quod subjectorum debetur cordi.* Non igitur redemptionem aut pretium de collatione Presbyterorum Episcopus debet exigere & alimenta ecclesiastica mutus manducare. Et cùm Dominus prædicatoribus præcipiat ut intrantes in domos eorum quibus pacem prædicant, illa edant & bibant quæ apud illos sunt, per parochiam prædicando ac confirmando pergens Episcopus non debet superfluas pensiones in pigmentis & aliis quibusque à Presbyteris quæ non habent requirere, & talia quæ fortè in domo sua non accipit, voluptati potiùs serviens quàm necessitati, exigere, & suis parcens opibus, de superfluè acceptis & venditis ditescere. Nec ideò debet prædicare ut sumptus accipiat, sed ideò sumptus accipere ut sufficiat prædicare.

Job. 31. 39.

Matth. 25. 27.

Luc. 10. 8.

VI. Ecclesias quoquè in proprietati-

bus liberorum hominum ac coheredum consistentes ut suæ tradantur Ecclesiæ non debet cogere : sed secundùm synodalia & imperialia Capitula , quæ regularia esse probat Ecclesia , satagat quatenùs dotis immunitates , sicut cæteræ Ecclesiæ , auctoritate Regis habeant , & ipsæ ab eisdem liberis hominibus potiantur. Talemque se cooperante Domino in cunctis exhibeat ut sacrum ministerium non vituperet , qui etiam ab his qui foris sunt
1. Tim. 3. 7. testimonium bonum juxtà apostolicam doctrinam habere debet. Nam cujus vita despicitur , restat ut & prædicatio contemnatur ; & cùm Pastor per abrupta graditur , solet fieri ut ad præcipitium grex sequatur. Et ne quemquam ecclesiastici ordinis Ministrum , occasione turpis lucri , ut aliquid ab eo absoluto capiat , contrà sacras regulas excommunicet inhibemus. Quia ut sanctus Augustinus exponens
1. Cor. 5. 13. sententiam Pauli Apostoli , *Auferte malum ex vobis* , demonstrat , non temerè & quomodolibet , sed per judicium auferendi sunt mali ab Ecclesiæ communione. Multò magis autem cavendum est ne sine regulari judicio Ministri Ecclesiæ officio suo priventur. Quapropter , sicut beatus docet Gregorius , si quid de quocunque Clerico ad aures suas pervenerit quod eum justè posset offendere , facilè non credat , nec ad vindictam illum res accendat incognita , attendens quod scriptum
Job. 29. 16. est : *Causam quam nesciebam , diligentissimè investigabam.* Et præsentibus Senioribus Ecclesiæ suæ diligenter veritatem perscrutari modis omnibus studeat ; & tunc , si qualitas rei poposcerit , canonicè districtio culpam feriat delinquentis secundùm ordinem à sacris regulis propositum. Et ut cuncta brevi cingulo perstringamus , nihil per comtemptum contumaciter faciat vel fieri in parochia sua permittat , quantùm ex ipso fuerit , quod sit Evangelicæ veritati & apostolicæ traditioni aut sacris regulis inimicum. Si autem factum contigerit , arguendo , obsecrando , increpando , secundùm quod cuique viderit expedire , juxtà traditionem Majorum , quantùm potuerit , emendare procuret.

VII. Pastoralem siquidem regulam beati Gregorii mente , ore , ac manu , quantùm sibi Dominus scire ac posse contulerit , in cunctis sequi procuret. Ministerium itaque , ornatum , vel patrimonium , atque reditus vel facultates Ecclesiæ , prout Leges divinitùs promulgatæ præfigunt , studeat conservare , ampliare , augere , vel dispensare , & Monasteriis in parochia sua sitis canonicam providentiam gerat , & quantùm ex ipso fuerit , debita privilegia & antiquam ac regularem consuetudinem servet. Ordinationes verò Presbyterorum & Diaconorum & sacrosancti baptismatis sacramentum secundùm traditionem ecclesiasticam studeat agere.

VIII. Cui etiam licèt, inspirante divinâ gratiâ, abundans adsit doctrina, tamen pro nostri officii debito ex scrinio sanctæ Metropolis Remorum documentum dare studebimus qualiter se , cooperante Domino, morum probitate & doctrinæ studio debeat gerere. Ipsum verò non nescium quòd totius provinciæ cura per sacros Canones sit Metropolitano commissa , ad eandem metropolim suam , sicuti ad matrem , ut ex ejus catholicis uberibus salubrem sugat doctrinam , humiliter ac sedulò atque obedienter monemus recurrere , & non ampliùs quàm sibi per sacras regulas est concessum indebitè usurpare , cum tanto caritatis ac humilitatis glutino præceptis salutaribus adinvicem simus connexi ut dicente sibi mandato divino , *Interroga patrem tuum , & adnuntiabit tibi , majores tuos , & dicent tibi* ,
Deut. 22. 7. & nobis , *Rectorem te posuerunt , nolli*
Eccl. 22. 1. *extolli , sed esto in illis quasi unus ex ipsis* , & , *Qui major est vestrûm , erit*
Matth. 23. 11. *minister vester* , obedientibus scilicet ministrando paternam doctrinam , & inobedientibus quod majoris est regularem caritatis correptionem , nos fratrum & consacerdotum nostrorum salubribus debeamus uti consiliis , & ipsi obedire paternis ac regularibus monitis. Huic ergò & hæc & alia præcepta salubria observanti devotis animis vos obsequendo obedire oportet , ut irreprehensibile placidumque fiat corpus Ecclesiæ , per Christum Dominum nostrum , qui vivit & regnat cum Deo patre omnipotente in unitate Spiritûs sancti Deus per omnia secula seculorum. Amen.

Hincmarus, sanctæ Metropolis Ecclesiæ Remorum Episcopus & plebis Dei famulus , & venerabilis fratris Hedenulfi in sancta Laudunensi Ecclesia favente Dei gratiâ Ordinator , his litteris canonicis & ordinato & electoribus ipsius publicè datis anno Incarnationis Dominicæ DCCCLXXVII. anno autem regni Domni Karoli Imperatoris XXXVII. & anno imperii ejus II. subscripsi.

† Odo Belgivacorum Episcopus subscripsi.

† Raginelmus Noviomagensis Episcopus subscripsi.
† Joannes Cameracensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
† Willebertus Catalaunorum humilis Episcopus subscripsi.
† Hildebaldus Suessionensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
† Geroldus Ambianensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.
† Hadebertus Silvanectensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi.

Electio, consecratio, & inthronizatio Gauzberti Episcopi Cadurcensis.

XIX. Prisca modernaque Ecclesiarum moderamina theoloquelariis sanxêre Canonibus, quò arripientibus viam universæ terræ quarumlibet sedium Præsulibus, per viciniorem Episcopum, aut per quemlibet alium Episcopum cui Archipræsul injunxerit, extincti fratris tumulatorem, orbatæque sedis Visitatorem atque consolatorem, sine cujus conscientia sacri prohibent Canones confiteri aut confici de subrogatione Episcopi, perficiatur ecclesiasticarum inventarium rerum, tunc verò prioribus viduatæ sedes dispositis œconomis commendetur, postmodùm autem Cleri plebisque ordinis desideriorum consensus requiratur, quinimmò amotis simoniacis sacculis, postpositisque omnium cupiditatum argumentis, universa fideliter notitiæ archiepiscopali significentur, quo disponente cuncta in talibus expedit cum Suffraganeorum consilio sub divina censura disponi negotiis atque ordinari. Igitur Metropolitano dominicâ vocatione rebus humanis vitâque perfuncto, hæc eadem fideliter exigenda sunt omnia à Visitatore atque tumulatore, & omnium Condiocesanorum, si fieri potest, cognitioni significanda prudentialiter, quò urbes quas Gentilium tempore habebant idolicolæ Flamines, nunc gubernent Christicolæ Præsules. Cùm ergò Pastorem contigerit subrogandum, post adclamationem & vocationem Cleri petitionemque viduatæ plebis, ne urbs Præsulem minimè optatum aut spernat aut odio habeat, fiatque minùs religiosa quàm convenit cui non licuit habere quem voluit, quoniam difficile est quòd bono peragantur exitu quæ malo sunt inchoata principio, expedit orbatæ sedi cum Episcoporum electione Cleri ac populi ipsius Ecclesiæ acclamatione Episcopum ordinari atque inthronisari. Quapropter vir inclitus Dagobertus primæ sanctæ Bituricensis Ecclesiæ sedis Archimandrita* cognoscens obitum beatæ memoriæ Froterii Episcopi sanctæ Sedis Caturcensis Ecclesiæ, cujus memoria æthereo describatur in albo, utì sacra Canonum auctoritas jubet, in ipsius loco jubeo & absolutionem facio ad Coepiscopos nostros eligere & benedicere Gausbertum Sacerdotem, verè nobilem, orthodoxum, non cenodoxum, frugalem, non gastrimargicum, humilem, non philarchicum, modestum, hospitalem, caritativum, castum, misericordem, & juxtà Apostolum armis divinis decentissimè ac pleniter adornatum. Nos quidem humiles Jesu Christi Pontifices unà cum auctoritate & absolutione Domni Archipræsulis nostri Dagoberti, Bego Arvernensis, Ingelbinus Albiensis, Froterius Petragoricensis, cernentes tantam acclamatorum unanimitatem & acclamanti proficuam Ecclesiæ utilitatem, unà per consensum & voluntatem Guillelmi Comitis Caturcensis matrisque suæ Acilicinæ, recepimus in nostro episcopali numero atque Collegio proclamatum Gausbertum, & eum per auctoritatem canonicam benedicendum ordinavimus, & electum Episcopum in ipsam Sedem sancti Stephani Ecclesiæ Caturcensis Episcopum exaltavimus, & in nomine sanctæ Trinitatis inthronizavimus & ipsi Ecclesiæ Pastorem præfecimus. Acta scedula hujus indaginis à corporea trabeatione verbi divini anno DCCCCXC. Indictione. III. Factâ electione istâ Nonas Januarii, regnante Karolo Rege.

* Archiepiscopus. *Vide* Tom. VI. canis. p. 1251. & Analecta Mabillonii pag. 98.

Concil. Regense c. 6. Concil. Aurelian. II. c. 7.

Decreta Leon. I. c. 35.

Ibid. c. 49.

Decretum electionis Borrelli Episcopi Rotensis.

Nunc primùm editum ex Archivo Ecclesiæ Urgellensis.

XX. Anno trabeationis Domini nostri Jesu Christi millesimo XVII. ærâ millesimâ quinquagesimâ quintâ, Indictione XV. Concurrente 1. Epacta XX. Auctor & Dominus cum Patre & Spiritu Sancto omnium creaturarum, quibusque sub illius gratia commanentes omne Monarchiâ disponuntur regimina, in quo reverentissimè nominando Domno Wilielmo illustrissimo Comite cum omne vulgus populi qui degent in Comitatu Ripacurcensis tellure, unà cum Domno Ermengaudo Præsule qui est in sinu matris Ecclesiæ sanctæ Mariæ Sedis Vico Orgellensis, qui est caput omnium Ecclesiarum jamdicto Comitato,

venit quidem Domnus Borellus filius Rechildis femina, unà cum conſenſu & voluntate ſupradicto excellentiſſimo Comite ſive Optimatibus vel Principibus ejus, necnon etiam religioſorum Clericorum atque Abbatum, id eſt, Galindus Abba ſanctæ Mariæ Varra, & Sanila Abba ſancti Andreæ, & Dacco Abba ſanctæ Mariæ Lavajes, & After Abba ſancti Petri Taberna, & Manaſſe Abba Sanctorum Juſti & Paſtoris Aurigema, & Iſarnus Abba de ſancto Stephano, & After Abba ſancti Michaelis, & Abbo Abba ſanctæ Mariæ Alaone. Nos ſimul in unum cum Canonicis ſancti Vincentii Martyris Chriſti, cujus ſedes ſita eſt in civitate Rota, id eſt, Barone Archiſacerdos, & Gerallus Sacerdos, & Galindus Sacerdos, & Durandus Sacerdos, & Miro Sacerdos, & Altemirus Sacerdos, & Guimara Sacerdos. Subjungimus etiam fidelium Laicorum, id eſt, Urrato & fratres ejus, Miro & fratres ejus, Garſia & fratres ejus, Bernardus & fratres ejus, Gela & fratres ejus, Ato & fratres ejus, Anſila & fratres ejus, Aſnarius de Villanova, Bernardus de Anaſpum & fratres ejus, Martinus & fratres ejus, Garſia de Guduli & fratres ejus, Abbo de Tromeda & fratres ejus, Riculfus & fratres ejus. Et expetivit electionem & obedientiam & benedictionem pontificalem ante ſacroſancto altario almæ Mariæ ſedis præfatæ & ante Domno Præſule prænotato ſive multorum Clericorum in Chriſti agonizantes obſequio, id eſt, Iſarnus Archiſacerdos, Poncius Archilevita, Tranſeverus Archilevita, Arnallus Archilevita, Wifredus Archilevita, Bernardus Archilevita, Randulfus Archilevita, Vivas Sacerdos, Bellus Sacerdos, Bernardus Sacerdos, Wiskafredus Sacerdos, Seniofredus Sacerdos, Gundebertus Sacerdos, Adalbertus Sacerdos, Seguinus Sacerdos, Wilielmus Sacerdos, Arnallus Sacerdos, Unifredus Sacerdos, Wifredus Sacerdos, Wilielmus Levita, Wifredus Levita, Miro Levita, item Miro Levita, item Wilielmo Levita, Dela Levita, Lupus Levita, vel aliorum Canonicorum venerabilium quorum nomina longum eſt ſcribere. Adjuvante Domino & Salvatore noſtro Jeſu Chriſto elegimus hunc Borellum præfixum ut ad electionem & honorem Præſulatûs perveniat divinâ miſerante clementiâ. Eſt namque prudens, docibilis, moribus temperatus, vitâ caſtus, ſobrius, humilis, miſericors, hoſpitalis, in Lege Domini inſtructus, verbis ſimplicibus diſertus, ſanctamque & individuam Trinitatem Patrem & Filium & Spiritum Sanctum unum Deum omnipotentem credens atque confirmans. Deum ante ſecula, hominem in fine ſeculorum prædicat. Cùm his tantis & aliis virtutibus decoratum præfatum Borrellum agnoſcimus, nos omnes eligimus illum uno animo, unoque concentu decrevimus & corrobamus ut ad ordinem ſui Præſulatûs ſuſceptione transfundat, atque in Domino fiſus accedat. Iterùm atque iterùm ego Ermengaudus præfatus Epiſcopus unà cum caterva Clericorum prædictorum advocamus, adclamamus, atque eligimus jamdicto Borrello ut per divina manu ſalvatoris protegente vel donante ad honorem & benedictionem atque ordinationem ſui Præſulatûs accedat & ſuſceptione perveniat ſub tuitione almæ Mariæ Sedis præfatæ & ſub dominatione Domno Ermengaudo Epiſcopo & Succeſſores ejus. Exaratus eſt autem hic titulus electionis Præſulatûs XI. Kal. Decembris, anno XXI. regnante Roberto Rege. Witardus Sacerdos, qui hanc electionem per voluntatem Domno Wilielmo Comite & per juſſione Domno Ermengaudo Epiſcopo ſcripſi & ſubſcripſi die & annoque præfixo.

Electio, conſecratio, & inthronizatio ejuſdem Borrelli Epiſcopi Rotenſis.

Nunc primùm edita ex Archivo Eccleſiæ Urgellenſis.

XXI. Locorum Primates Præceptorum, quibus gerarchicæ atque telatargicæ vigent priſca modernaque Eccleſiarum moderamina, teoloqueriis ſanxêre Canonibus, quò arripientibus viam univerſæ terræ quarumlibet ſedium Præſulibus, per viciniorem Epiſcopum, aut per quemlibet alium Epiſcopum cui Archimandrita injunxerit, extincti fratris tumulatorem &c. *ut in ſuperiore uſque.* Quapropter ego Ermengaudus Sedis Orgellenſis Eccleſiæ Epiſcopus unà cum caterva venerabilium Clericorum almæ Mariæ Sedis præfatæ cognoſcentes obitum beatæ memoriæ Aimerici Pontificis Rodenſis civis Eccleſiæque ſancti Vincentii ipſius loci ſedem, cujus memoria æthereo deſcribatur in albo, utì ſacra Canonum auctoritas jubet, cum conſenſu Domno Wilielmo Comite cum ejus Optimatibus ac plebe non exiguâ concione expoſtulantibus, canonico cal-

ciati privilegio, Borrellum filium Richellis femina urbis præfatæ Rodensis, unà per vocationem & adclamationem Archidiaconorum, Cœnobitarum, & ruralium Clericorum, vocamus, acclamamus, & petimus, ac prodesse poscimus Episcopum subrogandum, consecrandum, & inthronizandum Borrellum prænotatum in gremio sanctæ Sedis Ecclesiæ Vincentii Rotensem civem, & eum Principem constituimus Ecclesiæ Sanctorum quorum prædictæ urbe sitæ sunt. Ab ipsis utpotè cunabulis & fidei rudimentis scimus eum Clericum, ac studiis liberalibus eruditum, nobilem, orthodoxum, humilem, modestum, hospitalem, caritativum, castum, misericordem, & juxtà Apostolum armis divinis decentissimè ac pleniter adornatum. Hunc ergò Borrellum ego Ermengaudus præfatus Episcopus unà cum cœtu Clericorum almæ Mariæ Sedis jam dictæ, & cum consensu Domno Wilielmo inclyto Comite, adclamamus eum & advocamus sub tuitione vel dominatione præfatæ Sedis Orgellensis sive Domnum Episcopum Ermengaudum vel omnes Episcopi qui post eum venturi sunt. Postulo itaque ego Ermengaudus Episcopus præfatus Domnum Adalbertum Karchasensem civem Pontificem ut per singulos gradus ecclesiasticos sit ordinatus, & ministerio sacerdotali sit dedicatus. Igitur in Dei nomine interrogamus populum hunc Borrellum præfatum adclamantem : Vultis eum habere Episcopum? Respondit omnis Clerus & Populus usque tertiò : Volumus. Nos quidem humiles Jesu Christi Pontifices, Ermengaudus præfatæ Sedis Urgellensis, in qua ordinatio ista consistit, & Adalbertus Pontifex Karkasensis, & Petrus Episcopus Comenensis, audientes & cernentes tantam adclamatorum unanimitatem & acclamanti proficuam Ecclesiæ utilitatem, recipimus in nostro episcopali numero atque Collegio prænominatum Borrellum, & eum per auctoritatem canonicam benedicendo ordinamus, & electum Episcopum in ipsa Sede sancti Vincentii Episcopum exaltamus & in nomine sanctæ Trinitatis inthronizamus, & ipsi Ecclesiæ Pastorem constituimus sub dominatu almæ Mariæ Sedis Orgellensis & Domno Ermengaudo Episcopo vel Successores ejus. Acta scedula hujus indaginis à corporea trabeatione verbi divini anno millesimo XVII. ærâ millesimâ quinquagesimâ quintâ, Indictione XV. Concurrente I. Epacta XX. VIII. Kal. Decembris, anno XXI. regnante Rotberto Rege. Witardus Sacerdos qui hanc acclamationem scripsit Domno Episcopo Borrello sub die annoque superiùs exarato ad laudem & honorem & gloriam sanctæ Dei genitricis Mariæ Sedis Vico Orgellensis & Episcopos ibidem permanentes feliciter. Amen.

Acta electionis Riculfi Episcopi Helenensis.

Nunc primùm edita ex Chartulario Ecclesiæ Helenensis.

XXII. Cùm inter præclues ac prosperos Antistites fierent sancta Concilia in Justi delubris atque Pastoris, quæ sunt sita infrà metropolis Narbone mœnia, anno Dominicæ Incarnationis DCCCCXLVII. quipotè Aimiricum memoratæ urbis Archiopilionem, ac Rodallum Bitarrensem, Gisandum Carcasensem, Dacbertum Agatensem, Poncionem Magalonensem, unà proruperunt; sic rebus de Ecclesiasticis cum instanti statuissent studio, illos potissimos atque præclaros bearet adjectio, vel quod magis loquax truvatim disultaret humanitas, & hoc ex eisdem Patres inter se connexæ caritatis ardore multis ex quibusdam theophariis Ecclesiarum diebus sunt potiti. Infrà hos clarissimos Patres aderant topicorum multorum Primates, qui nihilominùs de statu regendæ Ecclesiæ cum ipsis consulebant. Et inter agendum, cùm conspicarentur suorum affectiones optimè promptas, de Ecclesiarum bene gerendis rebus, etiam cùm inventa foret una eademque voluntas, ne viduata basilicarum aliqua proprio Patrono illorum in potestate remaneret, edictum est Helenensem Ecclesiam adfore orbatam pastorali consortio Wadaldi Episcopi. Cui affatim condolentes, eò quòd exuisset hominem, abundè consolatoris apotesia Spiritûs repleti, ipsam inquisivêre in sacra Synodo quis quivisset ex hac prænominata Ecclesia regimen vindicare illius Episcopii. Hic in illa hora egressa est in Riculfum digna & affabilis Clericorum electio, ac conclamatio omnium populorum Helenensis Ecclesiæ. Et in acclamatione addunt laudibus ejus, haut illum esse degenerem, necne neophytum, nec idiotam; sed esse illum modestum, sobrium, castum, benivolum, hospitalem, & cetera. Et quid plura? Abundanter attribuunt ei laudes apostolicas, quas convenit habere unicuique Episcoporum.

Hoc audientes memorati Patres, assenserunt illorum vocibus, nec ausi sunt contraïre quem electio atque proclamatio prosequebantur. Et præsertim assensum tribuit fatibus illorum Domnus Aymiricus Archipræsul, quò statim studuissent sublimare jam prædictum Presbyterum fore Episcopum in hujusmodi Episcopatûs Helenensis Ecclesiæ decore. Quod omnimodè volentes, supernoque Regi debitas grates gnaviter solventes, conjunctim liberaliterque, ut soliti sunt, cupitæ mysterium affectionis canonicæ in Riculfum adimplevêre, confirmantes ejusdem electionem & acclamationem, manu propriâ exarando, & roborationis titulo per hanc membranulam nomina deduxêre suorum. Acta in publico conventu sanctorum Episcoporum necnon & præclivium Primatum & roboratum in loco Sanctorum Justi & Pastoris VI. Kal. Aprilis, Indictione instantis cronois habens lustrum unum annosque duos. Aimiricus Archipræsul. S. Gisandi Episcopi. S. Dagberti Episcopi. S. Poncii Episcopi. S. Alexandri Abbatis.

FORMULÆ ANTIQUÆ PROMOTIONUM EPISCOPALIUM.

Editæ à Joanne Cordesio Canonico Lemovicensi.

Decretum quod Clerus & Populus firmare debet de electo Episcopo.

I. DOMINIS Patribus illis, venerabilibus scilicet Episcopis Diocesеos Metropolitanæ, Clerus, Ordo, & Plebs huic sanctæ Ecclesiæ specialiter obsequentes. Vestræ paternitati & cognitum quantùm temporis est ex quo accidentibus variis eventibus hæc sancta Ecclesia metropolis nostro sit viduata Pastore ac destituta Rectore. Quod non solùm ad nostrum, verùm ad vestrûm ac omnis dioceseos detrimentum pertinere dinoscitur, cùm totius Provinciæ sollicitudinem Metropolitano constet esse commissam. Propterea eligimus hujus dioceseos, hujus Ecclesiæ, Presbyterum nomine illum, nobis sufficientissimè cognitum, natalibus & moribus nobilem, apostolicâ & ecclesiasticâ disciplinâ imbutum, fide catholicum, naturâ prudentem, docibilem, patientem, moribus temperatum, vitâ castum, sobrium, humilem, affabilem, misericordem, litteratum, in Lege Dei instructum, in scripturarum sensibus cautum, in dogmatibus ecclesiasticis exercitatum, & secundùm scripturarum tramitem traditionemque Orthodoxorum & Canonum ac Decretorum Sedis apostolicæ Præsulum constitutiones sano sensu ecclesiasticas regulas intelligentem sanoque sermone docentem ac servantem, amplectentem eum qui secundùm doctrinam est fidelem sermonem, & cum modestia corripientem eos qui resistunt, & si qui sanæ doctrinæ adversantur, eis resistere & redarguere prævalentem, hospitalem, modestum, suæ domui benè præpositum, non neophytum, habentem testimonium bonum, in gradibus singulis secundùm traditionem ecclesiasticam ministrantem, ad omne opus bonum & satisfactionem omni poscenti rationem de ea quæ in illo est spe paratum; quem nobis quantociùs petimus ordinari Pontificem; quatenùs Auctore Domino regulariter nobis præesse valeat & prodesse, & nos sub ejus regimine salubriter Domino militare possimus: quia integritas præsidentium salus est subditorum, & ubi est incolumitas obedientiæ, ibi sanæ est forma doctrinæ. Ut autem omnium nostrûm vota in hanc electionem convenire noscatis, huic Decreto canonico promptissimâ voluntate singuli manibus propriis laborantes suscripsimus.

1. Tim. 3.

Ille illius Ecclesiæ Archiepiscopus in electionem Domini illius Ecclesiæ illius Episcopi subscripsi.

Isti in ordinationem illius Ecclesiæ illius Episcopi ipso consentiente ordinati consenserunt. Quod præsens inscriptio manifestat.

Aliud Decretum Cleri & Plebis.

II. Universalis Ecclesiæ sacrosanctis Patribus, præcipuèque illius Dioceseos Præsulibus, Ecclesia illa, unanimitas scilicet totius Cleri & Plebis, submissæ devotionis obsequium in Domino. Ad aures vestræ beatitudinis perveniisse jam novimus ex-

ceſſum piiſſimi Patris & Paſtoris noſtri illius, & qualiter Eccleſia ſibi credita præſtantiſſimo Paſtore ſit viduata plurimis terrarum finibus manifeſtum eſſe comperimus. Et ideò lacrymabiliter preces unanimis ſupplicationis veſtræ paternitati mittimus, ut nobis in ſubſtituendo Paſtore morem patrum & prædeceſſorum beatorum Pontificum imitantes, paternum nobis ferre auxilium *** humiliter poſcentibus pio *** moribus & ſcientiâ *** decoratum comperimus, illum glorioſiſſi. *** decubantem, ejuſque ſervitiis immorantem, nobis expetivimus..... poſtulavimus habendum, & per Dei miſericordiam quæſivimus..... cendum. Et quoniam divinâ miſerante clementiâ in ejuſdem poſtulationis devotione benevolum atque concordem prænominatum noſtræ unanimitati effecit Regem, juxtà hoc quod Scriptura teſtatur dicendo *Cor Regis in manu Dei eſt, quocunque voluerit vertet illud*, totius Eccleſiæ, Cleri ſcilicet Plebiſque, in ejuſdem præclariſſimi viri electione par eſt devotio, unus idemque aſſenſus, in nullo diſſimilis adclamatio; ſed ſicut nobis eſt unus Deus, una fides, unumque baptiſma, ita & nobis omnibus in ſupradicti electione pontificaliſque ordinis conſecratione atque ſubſtitutione unum eſt per omnia velle, & nullum extraneum appetere, quin totius Eccleſiæ voce præſenti decreto concorditer & conſonanter conclamando, virum memoratum, non ſimplici, ſed multiplici ſermone cordis & corporis devotione nobis Paſtorem eligere, eumque idoneum, quantùm noſtræ fragilitati noſſe conceditur, tanto pontificio eſſe, ſicut voce fatemur, ita etiam omnium noſtrorum ſubſcriptionibus devotiſſimè roboramus, & communi adnotationis decreto, Dei miſericordiâ præduce diuturnitate temporum nobis Paſtorem habendum eligimus & optamus, more quoquè canonico ſub geſtorum ſerie confirmatus.

Epiſtola vocatoria Metropolitani pro conſecratione Epiſcopi electi.

III. Dilectiſſimis fratribus & filiis Preſbyteris, Diaconis, Honoratis, Clericis, & Poſſeſſoribus, vel cunctæ Plebi illius Eccleſiæ, ſimulque vocato Epiſcopo illi, M. auxiliante Domino Metropolitanus ſanctæ Sedis Apoſtolicæ illius. Dilectionem veſtram ſalubriter alloquimur, quia prædictum talem à vobis electum Epiſcopum, virum venerabilem, tali Eccleſiæ ordinare compellimur, laudemus & honoremus Jeſum Chriſtum, ut qui vobis hanc electionis devotionem dedit, nobis quoquè perficiendi tribuat facultatem. Jam fatum virum religioſâ violentiâ tenete, & ad ſanctam noſtram Sedem ill. perducere feſtinate: qui fortè magìs dignior erit, ſi ſe occultare voluerit. Ob quam rem hanc direximus admonitionem, quemadmodùm optimè placuit ſanctæ Synodo Epiſcopum ſine vocatoria ſuſcipi non debere, ne obſcuritas dubiæ ordinationis incurrat.

FORMULÆ VETERES

EXORCISMORUM ET EXCOMMUNICATIONUM.

Stephanus Baluzius Tutelenſis in unum collegit, magnam partem nunc primùm edidit, reliquas emendavit.* * Anno 1677.

CAPITULA.

1. *Benedictio vel exorciſmus aquæ calidæ ſeu frigidæ in qua manus ad judicium mittitur.*
2. *Judicium aquæ frigidæ.*
3. *Exorciſmus aquæ ad judicium Dei demonſtrandum.*
4. *Adjuratio ferri vel aquæ ferventis.*
5. *Exorciſmus panis hordeacii vel caſei.*
6. *Ordo judicii quo rei aut innoxii probantur ferro candenti.*
7. *Collectæ ad mala furta reprimenda.*
8. *Probatio à cunctis furtis probandis.*
9. *Exorciſmus ad caldaria ſive ad aqua.*
10. *Reſolutio omnium maleficiorum.*
11. *Ad revocandum examen apum diſperſum.*
12. *Qualiter Epiſcopus excommunicare infideles debeat.*
13. *Item alia excommunicationis allocutio.*
14. *Item alia terribilior excommunicatio.*
15. *Excommunicatio hominum Balduini Comitis Flandriæ.*
16. *Excommunicatio Ragenardi Comitis Senonenſis.*
17. *Excommunicatio quam Suniarius, Epiſcopus Helenenſis, fecit adversùs invaſores rerum eccleſiaſticarum.*
18. *Excommunicatio quam Salla, Epiſcopus Urgellenſis, fecit adversùs invaſores rerum eccleſiaſticarum.*
19. *Item de eadem re.*
20. *Alia Formula excommunicationis diverſa à ſuperioribus.*

Incipit benedictio vel exorciſmus aquæ calidæ ſeu frigidæ in qua manus ad judicium mittitur.

I. *Cum homines vis mittere ad comprobationem judicii aquæ calidæ, primùm fac eos intrare cum omni humilitate in Eccleſia; & proſtratis in oratione, dicat Sacerdos has orationes.*

PRIMA ORATIO.

Auxiliare, Domine, quærentibus miſericordiam tuam, & da veniam confitentibus. Parce ſupplicibus; ut qui noſtris meritis flagellamur, tuâ miſeratione ſalvemur. Per.

SECUNDA ORATIO.

Quæſumus, omnipotens Deus, afflicti populi lacrymas reſpice, & iram tuæ indignationis averte; ut qui reatum noſtræ infirmitatis agnoſcimus, tuâ conſolatione liberemur. Per.

TERTIA ORATIO.

Deus qui conſpicis omni nos virtute deſtitui, interiùs exteriùſque cuſtodi; ut & ab omnibus adverſitatibus muniamur in corpore & à pravis cogitationibus mundemur in mente. Per.

His orationibus completis, ſurgat pariter, & coram hominibus illis cantet Presbyter Miſſam, & faciat eos ad ipſam Miſſam offerre. Cùm autem ad communionem venerint, antequam communicent, interroget eos Sacerdos cum adjuratione & dicat.

Adjuro vos, homines, per Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, & per veſtram Chriſtianitatem quam ſuſcepiſtis, & per unigenitum Dei filium, quem Redemptorem creditis, & per ſanctam Trinitatem, & per ſanctum Evangelium, & per Reliquias quæ in iſta ſancta Eccleſia ſunt reconditæ, ut non præſumatis ullo modo ad iſtam ſanctam communionem accedere nec ſumendo communicare ſi hoc vel illud feciſtis, aut conſenſiſtis, aut aliquam veritatem indè ſcitis, ſeu qui hoc egit noſtis.

Si

Si autem tacuerint, & nullam indè professionem dixerint, accedat Sacerdos ad altare, & communicet more solito, posteà verò communicet illos. Cùm autem communicant ante altare, dicat Sacerdos : Corpus hoc & sanguis Domini nostri Jesu Christi sit vobis ad comprobationem hodiè. *Expletâ Missâ, descendat Sacerdos ad locum destinatum, ubi ipsum examen peragatur. Deferat secum librum Evangeliorum & Crucem, & canat modicam letaniam ; & cùm compleverit ipsam letaniam, exorcizet & benedicat aquam ipsam antequàm ferveſcat, ita dicendo.*

Exorcizo te creatura aquæ in nomine Dei Patris omnipotentis, & in nomine Jesu Christi filii ejus Domini nostri, ut fias aqua exorcizata ad effugandam omnem potestatem inimici & omne phantasma Diaboli ; ut si hic homo qui manum suam in te missurus est innocens extiterit de hac culpa undè reputatur, pietas Dei omnipotentis liberet eum ; & si, quod absit, culpabilis est, & præsumptuosè in te manum mittere ausus fuerit, ejusdem omnipotentis virtus super eum hoc declarare dignetur ; ut omnis homo timeat & contremiscat nomen sanctum gloriæ Domini nostri, qui vivit & regnat Deus per omnia secula.

Oratio.

Domine Jesu Christe, qui es judex, justus, fortis, & patiens, & multùm misericors, per quem facta sunt omnia, Deus Deorum & Dominus Dominantium, qui propter nos homines & propter nostram salutem de sinu Patris descendisti, & ex Virgine Maria carnem assumere dignatus es, & per Passionem tuam mundum in cruce redemisti, & ad inferos descendisti, & Diabolum in tenebris exterioribus conligasti, & omnes Justos, qui originali peccato ibidem detinebantur, magnâ potentiâ tuâ exindè liberasti, tu Domine, quæsumus, mittere digneris Spiritum tuum sanctum ex summa cœli arce super hanc creaturam aquæ, quæ ab igne ferveſcere atque caleſcere videtur, ut rectum judicium per eam super hunc hominem nomine illo comprobet ac manifestet. Te Domine Deus supplices deprecamur, qui in Cana Galilææ signo admirabili tuâ virtute ex aqua vinum feciſti, & tres pueros Sidrac, Misac, & Abdenago de camino ignis ardentis illæsos eduxisti, & Susannam de falso crimine liberasti, cæco nato oculos aperuisti, Lazarum quatriduanum à monumento susciasti, & Petro mergenti manum porrexisti, ne respicias peccata nostra in hac oratione, sed tuum verum & sanctum judicium coram hominibus in hoc manifestare digneris ; ut si hic homo pro hac reputationis causa, furto videlicet, vel homicidio, aut adulterio, vel luxuriâ, aut pro qualibet causa culpæ modò ad præsens manum suam in hanc aquam igne ferventem miserit, & culpabilis ex hac causa non est, hoc ei præstare digneris ut nulla læsio vel macula in eadem manu appareat, per quam sine culpa calumniam incurrat.

Iterùm te, Deus omnipotens, nos indigni & peccatores famuli tui suppliciter oramus ut sanctum, verum & rectum judicium tuum nobis in hoc etiam manifestare digneris, quatenùs hic homo ex hac reputationis causa, si per aliquod maleficium, Diabolo instigante, aut cupiditate vel superbiâ incitante, culpabilis est in facto vel in consensu, & hoc comprobationis judicium subvertere vel violare volens, malo confisus ingenio, manum suam in hanc aquam præsumptuosè mittere ausus fuerit, tua pietas taliter hoc declarare dignetur ut in ejus manu dinosci queat quod injustè egit ; ut & ipse deinceps per veram confessionem pœnitentiam agens ad emendationem perveniat, & judicium tuum sanctum & verum in omnibus gentibus declaretur per te, Redemptor mundi, qui venturus es judicare vivos & mortuos & seculum per ignem. Amen.

Item alius exorcismus.

Te autem, creatura aquæ, adjuro te per Deum vivum, per Deum sanctum, qui te in principio separavit ab arida, adjuro te per Deum vivum, qui te de fonte paradisi manavit & in quatuor fluminibus exire jussit & totam terram rigare præcepit, adjuro te per eum qui te in Cana Galilææ suâ potentiâ convertit in vinum, qui super te suis sanctis pedibus ambulavit, qui tibi nomen imposuit Siloha, adjuro te per Deum qui in te Nahaman Syrum suâ leprâ mundavit dicens, aqua sancta, aqua benedicta, aqua quæ lavas sordes & mundas peccata, adjuro te per Deum vivum ut te mundam exhibeas nec in te aliqua phantasma retineas, sed efficiaris fons exorcitatus ad effugandum & evacuandum & comprobandum omne mendacium & investigandam & comprobandam

omnem veritatem; ut iſte qui in te manum miſerit, ſi veritatem & juſtitiam habuerit, nullam læſionem in te accipiat; & ſi mendacium habet, appareat manus ejus igne combuſta; ut cognoſcant omnes homines virtutem Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui venturus eſt cum Spiritu ſancto judicare vivos & mortuos & ſeculum per ignem. Amen.

Poſt hæc exuat eum veſtimentis ſuis, & induat eum vel eos veſtimentis mundis de Eccleſia, id eſt, indumento de Exorciſta aut de Diacono, & faciat eos vel eum oſculari Evangelium & crucem Chriſti, & aſpergat ſuper eos de aqua ipſa; & ipſi qui intraturi ſunt ad Dei examen, det illis omnibus bibere de ipſa aqua benedicta. Cùm autem dederit, unicuique dicat. Hanc aquam dedi tibi, vel vobis, ad probationem hodiè. *Deindè imponantur ligna ſubter caldaria, & dicat Sacerdos has orationes quandò ipſa aqua caleſcere cœperit.*

In nomine ſanctæ Trinitatis. Deus judex, juſtus, fortis, & patiens, qui es auctor & creator clemens & miſericors, & judicas æquitatem, tu judica qui juſſiſti rectum judicium facere, & reſpicis ſuper terram, & facis eam tremere. Tu Deus omnipotens, qui per adventum unigeniti filii tui Domini noſtri Jeſu Chriſti mundum redemiſti, qui per ejus paſſionem genus humanum ſubveniſti & ſalvaſti, tu hanc aquam ferventem ſanctifica. Qui tres pueros, id eſt, Sidrach, Miſach & Abdenago ſub Rege Babylonis Nabuchodonoſor in camino ignis accensâ fornace ſalvaſti, & inlæſos per Angelum tuum eduxiſti, tu clementiſſime Dominator præſta ut ſi quis innocens ab hujuſmodi culpa ſeu cauſa ſive reputatione homicidii, adulterii, latrocinii fuerit, & in hanc aquam manum miſerit, ſalvam & inlæſam indè educas. Qui tres pueros ſupradictos & Suſannam de falſo crimine liberaſti, ita, Domine omnipotens, ſi culpabilis fuerit, & incraſſante Diabolo cor obduratum, manum in hujus tui elementi ferventis creaturam miſerit, tua veritas hoc dedaret *, ut in corpore manifeſtetur, & anima per pœnitentiam ſalvetur. Et ſi ex hoc ſcelere culpabilis fuerit, & per aliquod maleficium aut per herbas aut per diabolicas incantationes hanc peccati ſui culpam occultare voluerit, vel tuam juſtitiam contaminare vel violare ſe poſſe crediderit, magnifica tua dextera hoc malum evacuet & omnem rei veritatem demonſtret. Per te, clement iſſime Pater, qui vivis & regnas in trinitate perfecta. Per omnia.

* *Leg.* declaret

Alia.

Oremus. Deus qui beatam Suſannam de falſo crimine liberaſti, Deus qui beatam Theclam de ſpectaculis liberaſti, Deus qui ſanctum Danielem de lacu leonum liberaſti, & tres pueros de camino ignis ardentis eripuiſti, tu libera innocentes, & conſigna factores. Per Dominum noſtrum.

Et qui manum mittit in aquam ad ipſum examen, dicat Orationem Dominicam, & ſignet ſe ſignaculo crucis, & feſtinè deponatur ipſa aqua fervens deſuper juxtà ignem, & Judex perpendat ipſam lapidem illigatam ad menſuram ill. infrà ipſam aquam more ſolito; & ſic indè extrahat eam in nomine Domini ipſe qui intrat ad examen judicii. Poſteà cum magna diligentia ſic fiat involuta manus ſub ſigillo Judicis ſignata uſque in die tertio, quo viſa ſit viris idoneis & ſtæimata.

Judicium aquæ frigidæ.

II. *CUm homines vis mittere ad judicium aquæ frigidæ ob comprobationem ita facere debes. Accipe illos homines quos vis mittere in aquam, & deduc eos in Eccleſiam, & coram omnibus illis cantet Preſbyter Miſſam, & fac eos ad ipſam Miſſam offerre. Cùm autem ad communionem venerint, antequàm communicent, interroget eos Sacerdos cum adjuratione, & dicat:* Adjuro vos homines per Patrem & Filium & Spiritum Sanctum, & per veſtram Chriſtianitatem quam ſuſcepiſtis, & per unigenitum Dei Filium, & per ſanctam Trinitatem, & per ſanctum Evangelium, & per illas ſanctas Reliquias quæ in iſta Eccleſia ſunt, ut non præſumatis ullo modo communicare, neque accedere ad altare ſi hoc feciſtis aut conſenſiſtis, aut ſcitis qui hoc egerit. *Si autem omnes tacuerint, & nullus confeſſus fuerit, accedat Sacerdos ad altare, & communicet, ſeparatis illis qui examinandi ſunt. Poſteà verò communicent illi quos vult in aquam mittere. Cùm autem communicant, dicat Sacerdos per ſingulos ante altare:* Corpus hoc & ſanguis Domini noſtr Jeſu Chriſti ſit tibi ad probationem

hodiè ad laudem & gloriam nominis ſui & ad Eccleſiæ ſuæ utilitatem. *Expletâ Miſſâ, faciat Sacerdos aquam benedictam, & deferat eam ad locum examinis, ubi homines probantur. Cùm autem venerit ad ipſum locum, letaniam faciens, omnibus pro eadem cauſa Dominum deprecantibus, det examinandis bibere de aqua illa benedicta. Cùm autem dederit, unicuique dicat:* Hæc aqua Domini fiat tibi ad probationem hodiè per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, qui eſt verus judex & juſtus. *Deindè conjuret aquam ubi mittendi ſunt. Poſt conjurationem autem aquæ, exuat illos veſtimentis ſuis, & faciat illos perſingulos oſculari ſanctum Evangelium & crucem Chriſti. Et poſt hæc de ipſa aqua benedicta aſpergat ſuper unumquemque hominem, & projiciat eos ſtatim per ſingulos in aquam. Hæc autem omnia facere debet jejunus; neque illi anteà comedant qui ipſos mittant in aqua.*

Conjuratio aquæ.

Adjuro te, aqua, in nomine Dei Patris omnipotentis, qui te in principio creavit, quique te ſegregavit ab aquis ſuperioribus, & juſſit te ſervire humanis neceſſitatibus. Adjuro te etiam per inviſibile & ineffabile nomen Chriſti Jeſu, filii Dei vivi omnipotentis, ſub cujus pedibus te calcabilem præbuiſti, qui etiam in te baptizari dignatus eſt, & ſuo baptiſmate conſecravit. Adjuro etiam te per Spiritum ſanctum, qui ſuper Dominum in te baptizatum deſcendit, qui te inviſibili ſanctificatione ſacratam ad animarum purgationem inenarrabile conſtituit ſacramentum, per quam olim & Populus Iſraëliticus ſiccis pedibus tranſivit, & ex aqua ferrum, quod caſu ceciderat, Heliſeus divinâ virtute contrà naturam natans in ſuo manubrio redire fecit, ut nullo modo ſuſcipias hunc hominem, ſi in aliquo culpabilis eſt ex hoc quod illi objicitur, ſcilicet aut opere, aut conſenſu ſeu conſcientiâ, vel quolibet ingenio; ſed per virtutem Domini Jeſu Chriſti rejice ex te, & fac illum natare ſuper te, quatenùs cognoſcant fideles Chriſti nullum maleficium, nullum præſtigium divinæ virtuti poſſe reſiſtere quod non detectum fiat & omnibus manifeſtum. Adjuro etiam te per virtutem ejuſdem Domini noſtri Jeſu Chriſti ut ad laudem illius cui omnis creatura ſervit, & cui cœleſtis exercitus famulatur clamans *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum*, ut nobis adjurantibus & ejus miſericordiam obſecrantibus obedias, qui regnat & dominatur per infinita ſecula ſeculorum. Amen.

Hominis conjuratio.

Adjuro te, homo, & conteſtor per Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, & per ſanctam & individuam Trinitatem, & per omnes Angelos & Archangelos, & per omnes Principatus & Poteſtates, Dominationes quoquè & Virtutes, & per Dei ſedilia Cherubin & Seraphin, & per diem tremendum judicii Dei, necnon & viginti quatuor Seniores qui quotidiè laudant Deum, & per quatuor Evangeliſtas, & per ſanctos quoquè Apoſtolos, Martyres, & Confeſſores, necnon & per ſanctam genitricem Dei Mariam, omneſque Virgines, & per cunctum populum ſanctum Dei, vel per ſanctum baptiſmum in quo renatus es, ſi hoc malum feciſti ex quo culparis, vel aſſenſum præbuiſti, aut bajulaſti, aut in domum tuam recepiſti, aut indè conſcius aut conſentaneus extitiſti, coram omnibus dicito. Quòd ſi, Diabolo ſuadente, celare diſpoſueris, & culpabilis exindè es, evaneſcat cor tuum incraſſatum & induratum, & non ſuſcipiat te aqua incredulum & ſeductum; ut dicat populus quia Deus noſter Judex eſt, cujus poteſtas in ſecula ſeculorum. Amen.

Poſt conjurationem aquæ exuat illos veſtimentis illorum, & oſculari ſanctum Evangelium & ſanctam crucem faciat; & ſanctificatis omnibus aqua benedicta cum timore & reverentia, fidus de ejus clementia, projiciat in aquam.

Hoc judicium autem, petente Domno Hludovico Imperatore, conſtituit beatus Eugenius, præcipiens ut omnes Epiſcopi, Comites, Abbates, omiſque populus Chriſtianus, qui infrà ejus imperium eſt, hoc judicio defendant innocentes, & examinent nocentes, ne perjuri ſuper Reliquias Sanctorum perdant ſuas animas in malum conſentientes.

Alio modo.

Deus judex, juſtus, fortis, & patiens, qui es auctor & amator juſtitiæ, qui judicas æquitatem, judica, Domine, quod juſtum eſt, quia recta tua judicia ſunt. Qui reſpicis ſuper terram, & facis eam tremere, tu, Domine omnipotens, qui per adventum filii tui Domini noſtri Jeſu Chriſti mundum ſalvaſti, & per ejus Paſſionem genus humanum redemiſti, tu hanc aquam per ignem ferventem ſanctifica. Qui tres pueros, id eſt, Sidrach, Miſach, Abdenago, juſſione Regis Babylonis miſſos in caminum ignis ſervaſti, tu, clementiſſime, præſta ut ſi quis innocens in hanc aquam

ferventem manum mittat, ſicut tres pueros ſupradictos de camino ignis eripuiſti, & Suſannam de falſo crimine liberaſti, ita Domine manum illius ſalvam & illæſam perducas. At ſi quis culpabilis, increſſante Diabolo cor induratum, præſumpſerit manum mittere, tua juſtiſſima pietas hoc declarare dignetur, ut in ejus corpore tua virtus manifeſtetur. & anima illius per pœnitentiam ſalvetur.

Deus judex juſtus, qui auctor pacis es, & judicas æquitatem, te ſuppliciter rogamus ut hoc ferrum ordinatum ad juſtam examinationem cujuſlibet dubietatis faciendam benedicere † & ſanctificare digneris, ita ut ſi innocens de prænominata cauſa, undè purgatio quærenda eſt, hoc ignitum in manus acceperit, illæſus adpareat, & culpabilis atque reus, juſtiſſima ſit ad hoc virtus tua in eo cum virtute declarandum: quatenùs juſtitiæ non dominetur iniquitas, ſed ſubdatur falſitas æquitati, per Dominum noſtrum &c.

Incipit Exorciſmus aquæ ad judicium Dei demonſtrandum.

Ex Ordine Dunſtani Archiepiſcopi Dorobernenſis.

III. *Peractis coram Sacerdote trium dierum jejuniis, cùm homines vis mittere ad judicium aquæ frigidæ ob comprobationem, ita facere debes. Accipe illos homines quos vis mittere in aquam, & duc eos in Eccleſiam, & coram omnibus illis cantet Preſbyter Miſſam, & faciat eos adipſam Miſſam offerre. Cùm autem ad communionem venerint, antequàm communicent, interroget eos Sacerdos cum adjuratione & dicat.* Adjuro vos ill. & ill. per Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, & per veſtram Chriſtianitatem quam ſuſcepiſtis, & per unigenitum Dei Filium, & per ſanctam Trinitatem, & per ſanctum Evangelium, & per iſtas ſanctas Reliquias quæ in iſta Eccleſia ſunt, & per illud Baptiſmum quo vos Sacerdos regeneravit, ut non præſumatis ullo modo communicare neque accedere ad altare ſi hoc feciſtis aut conſenſiſtis, aut ſcitis quis hoc egerit. *Si autem tacuerint, & nulli hoc dixerint, accedat Sacerdos ad altare & communicet. Poſteà verò communicet illos quos vult in aquam mittere. Cùm autem communicaverint, dicat Sacerdos ante altare per ſingulos*: Corpus hoc & ſanguis Domini noſtri Jeſu Chriſti ſit tibi ad probationem hodiè.

Incipit Miſſa judicii.

Antiphona. Juſtus es, Domine, & rectum judicium tuum, fac cum ſervo tuo ſecundùm miſericordiam tuam. *Pſalm.* Beati immaculati.

ORATIO.

Abſolve, quæſumus Domine, tuorum delicta famulorum, ut à peccatorum ſuorum nexibus, quæ pro ſua fragilitate contraxerunt, tuâ benignitate liberentur, & in hoc judicio prout meruerunt, tuâ juſtitiâ præveniente, ad veritatis cenſuram pervenire mereantur. Per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum Filium tuum.

Lectio Libri Levitici.

In diebus illis locutus eſt Dominus ad Moyſem dicens: Ego ſum Dominus Deus veſter. Non faciatis furtum, non mentiamini, nec decipiat unuſquiſque proximum ſuum. Non perjures in nomine meo, nec polluas nomen Dei tui. Ego Dominus. Non facias calumniam proximo tuo, nec vi opprimas eum. Non moretur opus mercenarii tui apud te uſque manè. Non maledicas ſurdo, nec coram cœco ponas offendiculum. Sed timebis Dominum Deum tuum, quia ego ſum Dominus, dicit Dominus omnipotens.

Item alia Lectio Epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Epheſios.

Fratres, renovamini ſpiritu mentis veſtræ, & induite novum hominem qui ſecundùm Deum creatus eſt in juſtitia & ſanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unuſquiſque cum proximo ſuo, quoniam ſumus invicem membra. Iraſcimini, & nolite peccare. Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram. Nolite locum dare Diabolo. Qui furabatur, jam non furetur. Magis autem laboret operando manibus ſuis quod bonum eſt, ut habeat undè tribuat neceſſitatem patienti.

Graduale. Propitiùs eſto Domine peccatis noſtris, ne quandò dicant gentes, Ubi eſt Deus eorum. *Verſus.* Adjuva nos Deus ſalutaris noſter, & propter honorem nominis tui, Domine, libera nos. *Alleluia.* Deus judex, juſtus, fortis, & patiens, numquid iraſcetur per ſingulos dies.

Sequitur ſanctum Evangelium ſecundùm Marcum.

In illo tempore cùm egreſſus eſſet Jeſus in via, procurrens quidam genu flexo ante eum rogabat eum dicens: Magiſter bone, quid faciam ut vitam æternam percipiam? Jeſus autem dixit ei: Quid me dicis bonum? Nemo bonus niſi ſolus Deus. Præcepta noſti? Ille dixit. Quæ? Non occidas, non adulteres, non fureris, non falſum teſtimonium dicas, non fraudem feceris. Honora patrem tuum & matrem tuam. At ille reſpondens ait: Magiſter, hæc omnia cuſtodivi à juventute mea. Jeſus autem intuitus eum dilexit eum, & dixit ei: Unum tibi deeſt. Vade, quæcunque habes vende, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni, ſequere me.

Offertorium.

Immittet Angelum Dominus in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Guſtate & videte quoniam ſuavis eſt Dominus.

Et hic offerant. Secreta.

Interceſſio Sanctorum tuorum miſericordiæ tuæ, Domine, munera noſtra conciliet, ut quam merita noſtra non valent, eorum deprecatio indulgentiam valeat obtinere. Per Dominum.

Præfatio.

Æterne Deus, qui non ſolùm peccata dimittis, ſed ipſos etiam juſtificas peccatores, & reis non tantùm pœnas relaxas, ſed dona largiris & præmia, cujus nos pietatem ſupplices exoramus ut famulos tuos illos non de præteritis judices reatibus, ſed hujus culpæ veritatem ſpectantibus inſinues; quatinùs & in hoc populus tuus præconia nominis tui efferat, & te vitæ præſentis & perpetuæ auctorem agnoſcat. Per Chriſtum Dominum noſtrum.

Benedictio ad judicium.

Deus, de quo ſcriptum eſt quia juſtus es & rectum judicium tuum, fac cum his ſervis tuis ſecundùm miſericordiam tuam, ut non de priſtinis judicentur reatibus, ſed in hoc, prout meruerunt, tuâ benedictione præveniente, veritatis ſubſequatur judicium. Amen.

Et qui juſtus es & amator juſtitiæ, & à cujus vultu videtur æquitas, fac in conſpectu populi tui ut nullis malorum præſtigiis veritatis tuæ fuſcentur examina. Amen.

Petitiones noſtras placatus intende, & culparum omnium præteritarum eis veniam clementer attribue. Et ſi culpabiles ſunt, tua larga benedictio non eis ad ſuffragium, ſed hujus culpæ ad inſinuandam veritatem proficiat. Amen. Quod ipſe præſtare dignetur, cujus regnum.

Hìc communicent per Sacerdotem, Et dicat Sacerdos.

Corpus hoc & ſanguis Domini noſtri Jeſu Chriſti ſit vobis ad probationem hodiè.

Antiphona poſt communionem.

Juſtus Dominus & juſtitiam dilexit, æquitatem vidit vultus ejus.

Poſt communionem.

Perceptis, Domine Deus noſter, ſacris muneribus, ſuppliciter deprecamur ut hujus participatio ſacramenti & à propriis nos reatibus indeſinenter expediat, & in famulis tuis veritatis ſententiam declaret. Per Dominum noſtrum.

Expletâ Miſſâ, faciat ipſe Sacerdos aquam benedictam, & pergat ad locum ubi homines probentur. Cùm autem venerit ad ipſum locum, det illis omnibus bibere de aqua. Cùm autem dederit, dicat ad unumquemque hominem: Hæc aqua fiat tibi ad probationem. *Poſteà verò conjuret aquam ubi culpabiles mittat.*

Incipit adjuratio aquæ.

Deus qui per aquarum ſubſtantiam judicia tua exercens diluvii inundatione millia populorum interemiſti, & Noë juſtum cum ſuis ſalvandum cenſuiſti, Deus qui in mari rubro cuneos Ægyptiorum involviſti, & agmina Iſraëlitica imperterrita abire juſſiſti, virtutem tuæ benedictionis his aquis infundere & novum ac mirabile ſignum in eis oſtendere digneris, ut innocentes à crimine furti vel homicidii vel adulterii aut alterius nævi, cujus examinationem agimus, more aquæ in ſe recipiant & in profundum pertrahant, conſcios autem hujus criminis à ſe repellant atque rejiciant, nec patiantur recipere corpus quod ab onere bonitatis evacuatum ventus iniquitatis allevavit & inane conſtituit; ſed quod caret pondere virtutis, careat pondere propriæ ſubſtantiæ in aquis. Per Chriſtum Dominum noſtrum.

Alia adjuratio.

Adjuro te creatura aquæ in nomine Dei Patris omnipotentis, qui te in principio creavit & juſſit miniſtrare humanis neceſſitatibus, qui etiam juſſit ſegregari te ab aquis ſuperioribus. Adjuro etiam te per ineffabile nomen Jeſu Chriſti filii Dei vivi, ſub cujus pedibus mare & elementum diviſum ſe calcabile præbuit, qui etiam bap-

tizari ſe in aquarum elemento voluit. Adjuro etiam te per Spiritum ſanctum, qui ſuper Dominum baptizatum deſcendit. Adjuro te per nomen ſanctæ & individuæ Divinitatis, cujus voluntate aquarum elementum diviſum eſt, & populus Iſraël ſiccis pedibus ſtatim tranſivit, ad cujus etiam invocationem Heliſeus ferrum, quod de manubrio exierat, ſuper aquam natare fecerat, ut nullo modo ſuſcipias hos homines ill. ſi in aliquo ſunt culpabiles de hoc quod illis objicitur, ſcilicet aut per opera, aut per conſenſum, vel per conſcientiam, ſeu per ullum ingenium, ſed fac eos ſuper te natare. Et nulla poſſit contrà te cauſa facta aut ullum præſtigium inimici quod illud poſſit occultare. Adjurata autem per nomen Chriſti, præcipimus tibi ut nobis per nomen ejus obedias cui omnis creatura ſervit, quem Cherubin & Seraphin collaudant, dicentes, *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum;* qui etiam regnat & dominatur per infinita ſecula ſeculorum.

Alia.

Adjuro te, creatura aquæ, per Deum Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, & per tremendum diem judicii, & per duodecim Apoſtolos, & per ſeptuaginta duos Diſcipulos, & per duodecim Prophetas, & per viginti quatuor Seniores qui aſſiduè Dominum laudant, & per centum quadraginta quatuor millia quæ ſequuntur Agnum, & per omnia agmina ſanctorum Angelorum, Archangelorum, Thronorum, Dominationum, Principatuum, Poteſtatum, Virtutum, Cherubin atque Seraphin, & per omnia millia ſanctorum Martyrum, Confeſſorum & Virginum. Adjuro te per ſanguinem Domini noſtri Jeſu Chriſti, & per quatuor Evangelia, & per quatuor Evangeliſtas, necnon & per ſeptuaginta duos libros veteris ac novi Teſtamenti, & per omnes Scriptores ſanctos ac Doctores eorum. Adjuro te per ſanctam Eccleſiam catholicam, & per communionem Sanctorum, & per reſurrectionem eorum, ut ſias aqua exorcizata, adjurata, & obfirmata adversùs inimicum hominis Diabolum & adversùs hominem qui ab eo ſeductus furtum hoc vel homicidium aut adulterium, undè ratio agitur, perpetravit, ut nullatenùs eum in te ſubmergi aut in profundum trahi permittas, ſed à te repellas atque rejicias, neque patiaris recipere corpus quod ab onere bonitatis inane eſt factum; ſed quod caret pondere virtutis, careat pondere propriæ ſubſtantiæ in te. Innocentes verò à prædicto crimine more aquæ in te recipias, & in profundum innocuos pertrahas. Per Dominum noſtrum.

Poſt has autem conjurationes aquæ, exuantur homines qui mittendi ſunt in aquam propriis veſtimentis, & oſculentur ſinguli Evangelium & crucem Chriſti, & aqua benedicta ſuper omnes adſpergatur; & qui adſunt omnes jejunent, & ſic projiciantur ſinguli in aquam. Et ſi ſubmerſi fuerint, inculpabiles reputentur. Si ſupernataverint, rei eſſe judicentur.

Incipit adjuratio ferri vel aquæ ferventis.

IV. *IN ſimplo unum pondus, in triplo tria ferrum æquiparet pondera; & in illa adjuratione non adſint, ut prædiximus, niſi jejuni. Et dictis letaniis, ſic Sacerdos in loco ubi ferrum accenditur, vel aqua inferveſcatur, adjurationem initiando inchoet.*

Deus qui per ignem ſigna magna oſtendens Abraham puerum tuum de incendio Chaldæorum quibuſdam pereuntibus eruiſti, Deus qui rubum ardere ante conſpectum Moyſi & minimè comburi permiſiſti, Deus qui ab incendio fornacis Chaldaicis pleriſque ſuccenſis tres pueros tuos illæſos eduxiſti, Deus qui incendio ignis populum Sodomæ & Gomorræ involvens, Loth famulum tuum cum ſuis ſaluti donaſti, Deus qui in adventu ſancti Spiritûs inluſtratione ignis fideles tuos ab infidelibus decreviſti: oſtende nobis in hoc parvitatis noſtræ examine virtutem ejuſdem ſancti Spiritûs & per hujus ignis fervorem diſcernere fideles & infideles, ut à tactu ejus furti, vel homicidii, vel adulterii, cujus inquiſitio agitur, conſcii exhorreſcant, & manus eorum vel pedes comburantur aliquatenùs, immunes verò ab ejuſmodi crimine liberentur penitùs & inlæſi permaneant. Per Dominum noſtrum.

Alia.

Deus judex, juſtus, fortis, auctor & amator pacis, patiens & multùm miſericors, qui judicas quod juſtum eſt, & rectum judicium tuum, qui reſpicis ſuper terram & facis eam tremere, tu, Deus omnipotens, qui per adventum Filii tui Domini noſtri Jeſu Chriſti mundum ſalvaſti, & per

ejus Paſſionem genus humanum redemiſti, hanc aquam ferventem vel hoc ferrum fervens ſanctifica. Qui tres pueros Sidrac, Miſac, & Abdenago juſſu Regis Babylonis in camino ignis accensâ fornace ſalvaſti & inlæſos per Angelum ſanctum tuum eduxiſti, tu, clementiſſime Pater, Dominator omnipotens, præſta ut ſi quis innocens de furto hoc, vel homicidio, aut adulterio, ſeu maleficio, in hoc ferrum fervens vel in hanc aquam ferventem miſerit manum ſuam, ſalva, te præſtante Domino noſtro, permaneat. Et ſicut tres pueros ſupradictos de camino ignis ardentis liberaſti, & Suſannam de falſo crimine eripuiſti, ſic manum innocentis, omnipotens Deus, ab omni læſionis inſanie ſalvare dignare. Et ſi quis culpabilis, vel noxius, & tumido corde, induratoque pectore, vel ſuperbâ mente, reus de hoc furto, vel homicidio, aut adulterio, ſeu maleficio manum miſerit in hoc ferrum vel aquam ferventem, tu, Deus omnipotens, juſtiſſimâ pietate & rectiſſimo judicio illud declarare & manifeſtare digneris, ut anima ejus per pœnitentiam ſalvetur. Et ſi ille nocens vel culpabilis ſit, & per aliquod maleficium vel per herbas aut per cauſas diabolicas induraverit, & peccatum quod fecit confiteri noluerit, tua dextera, quæſumus Domine, hoc declarare dignetur. Per Dominum.

Idem tertia.

Deus innocentiæ reſtitutor & amator, qui auctor pacis es & judicas æquitatem, te ſubnixis rogamus precibus ut hoc ferrum ignitum ordinatum vel hanc aquam ordinatam ad juſtitiam & examinationem cujuſlibet dubietatis benedicere & ſanctificare digneris; ita ut ſi innocens de hoc furto, vel homicidio, vel adulterio, vel maleficio, undè purgatio quærenda eſt, in hoc ignitum & tuâ benedictione ſanctificatum ferrum, vel in hanc aquam fervidam & tuâ benedictione ſanctificatam, manus vel pedes immiſerit, tuâ benigniſſimâ miſeratione inlæſus appareat. Si autem culpabilis atque reus contempſerit, & quaſi tentator judicium tuum adierit, aut per herbas vel quæcunque tentamenta ſive molimina maleficioſa peccata ſua contueri & defendere inflatus per afflatorem malitiæ contrà veritatis tuæ examen voluerit, juſtiſſime & miſericordiſſime Domine Deus, ad hoc virtus tua, quæ omnia ſuperat, in eo cum veritate, quæ permaneat in ſeculum ſeculi, declaretur, quatinùs juſtitiæ tuæ non dominetur iniquitas, ſed veritati ſubdatur falſitas, & ut cæteri hoc videntes ab incredulitate ſua, te miſerante liberentur. Qui vivis.

His peractis, aqua benedicta cunctis adſtantibus detur ad deguſtandum, & adſpergatur per totam domum, & ferrum proferatur, quod à culpato coram omnibus accipiatur, & per menſuram novem pedum portetur, manus ſigilletur, ſub ſigillo ſervetur, & poſt tres noctes aperiatur. Et ſi mundus eſt, Deo gratuletur. Si autem inſanies crudeſcens in veſtigio ferri inveniatur, culpabilis & immundus reputetur.

In aqua fervente accipiat homo lapidem qui per funem ſuſpendatur in ſimpla probatione per menſuram palmæ, in tripla autem unius ulnæ. Manus verò ſigilletur & aperiatur ut ſuprà diximus in conſecratione ferri.

Incipit exorciſmus panis hordeacii vel caſei, quorum appenſio unius unciæ.

V. PRIMITUS *faciat Sacerdos letanias, & omnes qui intùs ſunt cum eo jejuni ſint, & ſic incipiat.*

Conſervator & creator humani generis, dator gratiæ ſpiritalis, largitor æternæ ſalutis, tu emitte Spiritum tuum ſuper hanc creaturam panis vel caſei cum tremore & timore magnitudinis brachii tui adversùs eum qui cum ſuperbia & contumacia ac zelo iniquo venit & vult ſubvertere juſtitiam & conculcare judicium. Fac eum, Domine, in viſceribus auguſtari, ejuſque guttur conclude, ut panem vel caſeum iſtum in tuo nomine ſanctificatum devorare non poſſit hic qui injuſtè juravit ac negavit illud furtum vel homicidium aut adulterium ſeu maleficium quod quærebatur, & jusjurandum pro nihilo habuit, & nomen tuum nominavit ubi rectum non erat. Te quæſumus ut non ei permittas illud abſcondere, quia juſtus es, Domine, & rectum judicium tuum, qui cuſtodis veritatem in ſeculum, faciens judicium injuriam patientibus, & cuſtodis pupillum, ac viduam ſuſcipis, & viam malignorum exterminabis. Ideò oſtende nobis, Domine, miſericordiam tuam, ut humiles ac manſuetî ac recti propter veritatem gau-

deant; ſuperbi autem & iniqui ac cupidi contriſtentur & humilientur uſque dùm confiteantur magno & ſancto nomini tuo, & cognoſcant cæteri quia nomen tibi Dominus, & tu ſolus altiſſimus ſuper omnem terram, & ſervi tui in te glorientur & laudent nomen tuum in ſecula ſeculorum. Amen.

Item alia.

Domine Jeſu Chriſte, qui regnas in cœlis & in terris, & mirabilis es in omnibus operibus tuis, Dominator Dominantium, Deus Angelorum, Deus Patriarcharum, Prophetarum, Apoſtolorum, Martyrum, Confeſſorum, Virginum, & omnium Electorum, præſta, quæſumus, per ſanctum ac mirabile nomen tuum ut qui reus eſt hujus furti, vel homicidii, aut adulterii, ſeu maleficii, de quo hic requiritur, vel in facto vel in conſcientia, ad adpoſitam ei pro oſtenſione veritatis creaturam panis ſanctificati vel caſei faux ejus claudatur, guttur ejus ſtranguletur, & in nomine tuo ante illud rejiciatur quàm devoretur. Sed & ſpiritus diabolicus, cui nulla eſt communio cum tua ſuperna veritate, in hoc negotio ad ſubvertendum judicium pravis præſtigiorum ſuorum molitionibus nil prævaleat. Sed qui reus & conſcius eſt rei præfatæ, ad hoc pabulum ſanctificati panis vel caſei, & præſertim per dominici corporis & ſanguinis communionem quam accepit, tremat & tremendo palleat, & nutabundus in omnibus membris appareat; innoxius verò & inſcius ſobriè ad ſalubritatem ſui cum omni facilitate hanc partem panis vel caſei in nomine tuo ſignatam manducando deglutiat; ut cognoſcant omnes quia tu es juſtus Judex, qui ſalvos facis ſperantes in te, & non eſt alius præter te, qui vivis & regnas Deus per omnia ſecula ſeculorum.

Tertia oratio.

Deus cujus ſcientia ſenariam circumſcriptionem angelicis & humanis elongatam ſenſibus ſola interiùs penetrat & exteriùs concludit, quem nulla cœleſtium vel terreſtrium aut infernorum vota fallere poſſunt, quantò magis cor unius hominis culpabile; reſpice ad preces noſtræ humilitatis, quibus famulatum ſacri indidiſti ordinis, & præſta, non noſtris exigentibus meritis, ſed tuorum omnium ſuffragantibus Sanctorum precibus; ut quod in hac culpa humanos latet oculos, & ſermonum humanæ procacitatis obtegitur defenſionibus, tuâ cœleſti & ſupernâ moderatione ſine ullo reveletur obſtricamine; & ſicut ſolus verus es, veritatis in hoc ſententiam elucidare digneris: quatinùs innocentes ſine ulla difficultate hoc pabulum probationis deglutiant, obnoxii autem obtrepidante mentis ſtatu, & totius compagine corporis vacillante, quod in tuo ſancto nomine conſecratur & benedicitur, nullatenùs devorandi valetudinem percipiant, ſed coràm omnibus in valitudine confuſi, quod præſumptione immeritâ ſuſceperunt, cum irriſione projiciant. Per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.

Incipit ordo judicii quo rei aut innoxii probantur ferro candenti.

VI. *Post accuſationem legitimè factam & triduum in jejuniis & oratione conſumptum, Sacerdos veſtibus ſacris præter caſulam indutus, ferrum ante altare poſitum forcipe accipiat, & hymnum trium puerorum, videlicet* Benedicite omnia opera, *decantans, ad ignem deferat, & dicat hanc Orationem ſuper locum ubi fiet ignis ad faciendum judicium.*

Benedic, Domine Deus, locum iſtum, ut ſit nobis in eo ſanctitas, caſtitas, virtus, & victoria, & ſanctimonia, humilitas, bonitas, lenitas, & plenitudo Legis, & obedientia Deo Patri & Filio & Spiritui ſancto. Hæc benedictio ſit ſuper hunc locum & ſuper omnes inhabitantes in eo.

Benedictio ſuper ignem.

Domine Deus, pater omnipotens, lumen indeficiens, exaudi nos, quia tu es conditor omnium luminum. Benedic, Domine, hoc lumen, quod à te ſanctificatum eſt, qui illuminaſti omnem hominem vel mundum, ut ab eo lumine accendamur igne claritatis tuæ. Et ſicut igne illuminaſti Moyſen, ita nunc illumina corda noſtra & ſenſus noſtros, ut ad vitam æternam mereamur pervenire per Chriſtum &c.

Quâ finitâ, dicat Pater noſter &c. Salvum fac ſervum &c. Mitte ei auxilium Deus &c. De Sion tuere eum &c. Domine exaudi &c. Dominus vobiſcum &c.

Oratio.

Benedic, Domine ſancte Pater omnipotens Deus, per invocationem ſanctiſſimi nominis tui, & per adventum Filii tui, atque per donum Spiritûs paracleti, ad manifeſtandum

nifestandum verum judicium tuum, hoc genus metalli, ut sit sanctificatum, ut omni dæmonum falsitate procul remotâ, veritas veri judicii tui fidelibus tuis manifesta fiat, per eundem Dominum, &c.

Post hoc, ferrum in ignem mittatur, & aspergatur aqua benedicta; & dùm calescit, Missam celebret. Cùm verò Sacerdos Eucharistiam sumpserit, hominem probandum sicut infrà scriptum est adjuret atque communicare faciat.

Officium Missæ.

Justus es, Domine, & rectum judicium tuum, &c.

Oratio.

Absolve quæsumus, Domine, tui delicta famuli, ut à peccatorum suorum nexibus, quæ pro sua fragilitate contraxit, tuâ benignitate liberetur, & in hoc judicio quoad meruit, justitiâ tuâ præveniente, ad veritatis censuram pervenire mereatur per Christum Dominum, &c.

In illo tempore, cùm egressus esset Jesus, in via præcurrens quidam genu flexo antè eum, rogabat eum dicens: Magister bone, quid faciam ut vitam æternam percipiam? Jesus autem dixit ei: Quid me dicis bonum, &c.

Deindè Secreta, &c.

Antequàm verò communicet, interroget eum Sacerdos cum adjuratione sic. Adjuro te per Patrem & Filium & Spiritum sanctum, & per veram Christianitatem quam suscepisti, & per sanctas Reliquias quæ in ista Ecclesia sunt, & per baptismum quo te Sacerdos regeneravit, ut non præsumas ullo modo communicare neque accedere ad altare si hoc fecisti aut consensisti, &c. *Hic communicet Sacerdos illos, & dicat.* Corpus hoc & sanguis Domini nostri Jesu Christi sit tibi ad probationem hodiè.

Oratio.

Perceptis Domine, Deus noster, sacris muneribus, supplices deprecamur ut hujus participatio sacramenti à propriis nos reatibus expediat, & in famulo tuo veritatis sententiam declaret, &c.

Deindè Kirieleison, & Letania, & Psalmi. *Et tùm.*

OREMUS.

Deus, qui per ignem signa magna ostendens Abraham puerum tuum de incendio Chaldæorum quibusdam pereuntibus eruisti: Deus qui rubum ardere antè conspectum Moysis & minimè comburi permisisti: Deus qui de incendio fornacis Chaldaicis plerisque succensis tres pueros tuos illæsos eduxisti: Deus qui incendio ignis populum Sodomæ involvens, Loth famulum tuum cum suis salute donasti: Deus qui in adventu sancti Spiritûs tui illustratione ignis fideles tuos ab infidelibus decrevisti, ostende nobis in hoc parvitatis nostræ examine virtutem ejusdem Spritûs, &c. Et per ignis hujus fervorem discerne fideles & infideles, ut à tactu ejus, cujus inquisitio agitur, conscius exhorrescat, & manus ejus comburatur, innocens verò penitùs illæsus permaneat, &c. Deus cujus notitiam nulla unquam secreta effugiunt, fidei nostræ tuâ bonitate responde, & præsta ut quisquis purgandi se gratiâ hoc ignitum tulerit ferrum, vel absolvatur innocens vel rei noxius detegatur.

Deindè Sacerdos super ferrum aquam benedictam spargat, & dicat: Benedictio Dei Patris & Filii & Spiritûs sancti descendat super hoc ferrum ad discernendum rectum judicium Dei. *Et mox accusatus ad novem pedum mensuram ferrum perferat. Hujus deniquè manûs sub sigillo triduum tegatur, & si sanies crudescens in vestigio ferri reperiatur, culpabilis ducatur; sin autem munda extiterit, laus Deo referatur.*

In Christi nomine. Incipiunt Collectas ad malis furtis repremendis.

Ex veteri codice Mſ. bibliothecæ regiæ.

VII. AGIUS, agius, agius. Sancte Pater, qui es invisibilis, omnium rerum conditor, spiritalium munerator, qui cunctorum es conditor, & arcana conspicis, cuncta cognoscis, qui scrutaris corda & renes, Deus, deprecor te, & exaudi verba deprecationis meæ; ut qui hunc furtum illum admisit, panis vel casius iste transire fauces nec guttur illius non possit. Amen.

Domine, qui liberasti Moysen de terra Ægypti, David de manu Saül Regis, Jonam de ventre ceti, Petrum de fluctibus, Paulum de vinculis, Teclam de bestiis, Susannam de falsis criminibus, tres pueros de camino ignis ardentis, Daniel de lacu leonis, paralyticum de grabato, Lazarum de monumento, ostende mihi qui hunc furtum illum admisit, ut panis vel casius iste fauces nec guttur illius transire non possit. Amen.

Exorcizo te, maledicte, immundissime

draco, baſilice, ſerpens innoxia per verbum veritatis & ſignum claritatis per Deum omnipotentem & Jeſum Chriſtum Nazarenum agnum immaculatum, de altiſſimis procreatum, de Spiritu ſancto conceptum, ex Maria Virgine, quem Gabriel Archangelus adnuntiavit venturum, quem cùm vidiſſet Johannes, voce magnâ clamavit dicens: *Hic eſt filius Dei vivi.* Nullo modo hìc dimittas communicare, neque præſumat panem nec caſium iſtum manducare qui hunc furtum illum admiſit. Qui crimen neſciens eſt, manducet. Et qui crimen ſciens eſt, ſtatim tremebundus evomat. Amen.

Suggero tibi, Domine Deus omnipotens æterne Deus, qui cœlos cameraſti, terram fundaſti, mare limitibus firmaſti, & ipſum cœlum fabricaſti, qui magna mirabilia ſol & luna ſuper juſtos ſplendere & lucere feciſti, doctrinam ordinaſti; fac, Domine, ſignum talem ut omnis mundus & omnis terra intellegant quia tu es, Deus, qui facis mirabilia ſolus, Domine Jeſu Chriſte fili Dei vivi. Et qui res illas furavit, & qui ex hoc conſentaneus videtur, ut gula & lingua faucis ſuæ ſint conſtrictæ & legatæ. Amen. Et panem nec caſium iſtum non poſſit manducare. Amen.

Conjuro tibi, homo, per Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, per diem tremendi judicii & quatuor evangelia, & per duodecim Apoſtolos, per duodecim Prophetas, per viginti quatuor Seniores qui cotidie in laudem Domini ſunt, per illo Redemptore qui pro noſtra peccata manus in ſancta cruce ſuſpendere dignatus eſt, ut hunc furtum mixtus es aut feciſti aut conſentiſti aut fraudolenter bajolaſti, taliter ſit tibi bajulandum ſi de manu Domini de ſua ſancta gloria & virtutem, ut panem & caſium iſtum nunquam poſſis manducare, niſi inflatas bucas cum ſpuma & gemitu & lacrymis & doloribus faucis tuæ ſint conſtrictæ & oblegatæ. Amen.

Iſta collecta deſuper caput hominis conjurati.

Domine Deus omnipotens, agius, agius, agius, adſtans in cælis & in terris, Domine, ſanctum & admirabilem nomen tuum invocamus, nomen tuum deprecamur, Domine Domine Dominantium. Nomen tuum invocamus, Deus cœlorum, Deus Juſtorum, Deus Prophetarum, Deus Apoſtolorum, Deus Martyrum, Deus Virginum, Deus omniumque Sanctorum. Te invocamus, ut quicunque furtum illum fecit aut conſenſerit, adponatur ei creatura panis & formaticus, aut in terra vomat quàm pertranſeat; quia tu es Deus, & non eſt alius præter te. Fac ſecundùm magnam miſericordiam tuam. Separetur ab eo ſpiritus Diaboli. Qui conſcius eſt, evomat. Et qui innocens eſt, manducet. Et qui culpabilis eſt, tremat, tremeſcat, tanquam arbor tremulet, & requiem non habeat donec te confiteatur, Pater ſancte.

Incipit probatio à cunctis furtis probandis.

Ex veteri codice Mſ. bibliothecæ regiæ.

VIII. ANTEQUAM incipias, canitur Miſſa de ſancta Trinitate. Antiphona: Benedicta ſit ſancta Trinitas. Domine Jeſu Chriſte. Agie, agie, agie. Aſtans in cœlis, in omnibus locis dominaris, vides & regis, judicas & diſponis. Sanctum & admirabile nomen tuum invocamus. Domine Dominantium, Spiritus Dei, Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Jacob, Deus Cœlorum, Deus Juſtorum, Deus propitiator, Deus Apoſtolorum, Deus Martyrum, Deus omnium Sanctorum, te invocamus, ut quicunque de † iſto furto culpabilis eſt, opponatur ei panis & caſeus, ut te jubente conſtringantur fauces illius & guttur ejus claudatur; ut qui † iſtud furtum commiſit, anteà revomat quàm pertranſeat; ut ſciat quòd tu es Deus, & non eſt alius præter te. Fac ſecundùm magnam miſericordiam tuam ut ab eo ſpiritus Diaboli ſeparetur, & probatus convictus ſit, qui culpabilis eſt tremat & tremeſcat tanquàm folia arboris tremuli. Per conſtringentes Angelos tuos, per ſanctum Michaelem & ſanctum Raphahelem, tremens appareat, & requiem non habeat donec confiteatur furtum iſtud. Agie, agie, agie. Te jubente liberatus eſt Daniel de lacu leonum, Petrus de fluctibus, Paulus de carceribus, Jonas de ventre ceti, Suſana de falſo crimine. Tu manifeſta furtum † iſtud ſicut manifeſtaſti Pharaonem Regem in mari. Sicut ille non pertranſivit mare, ſic non pertranſeat gula ejus qui hoc † furtum admiſit creatura panis & caſei. Adſit Angelus ſanctus Michael, & ſanctus Gabriel, & ſanctus Raphael. Conſtringant guttur illius, & claudatur, & victus appareat. Chriſte Jeſu, præſta quod petimus Trinitas inſeparabilis manifeſta. Omnipotens Deus, qui vivis & regnas per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

Incipit exorciſmus ad caldaria ſive ad aqua.

Pamelii Liturg. tom. 2. pag. 545.

Ex Cod. reg. IX. DEUS, Judex juſtus & patiens, qui auctor es pacis & judicas æquitatem, tu judica quod rectum eſt, Domine. Rectum judicium tuum. Qui reſpicis ſuper terram, & facis eam tremere, tu, Deus omnipotens, qui per unigenitum filium tuum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum mundum ſalvaſti, & per ejus Paſſionem genus humanum redemiſti, tu hanc aquam per ignem ferventem ſanctifica. Qui tres pueros, id eſt, Sidrac, Miſac & Abdenago, juſſu Regis Babylonis Nabuchodonoſor, in camino ignis miſſos accenſo fornace ſalvaſti & inlæſos per Angelum tuum eduxiſti, tu, Domine, qui ſemper dominaris, præſta ut ſicut innocens de hunc furtum in hanc aquam per ignem ferventem manum miſerit, ſicut tres pueros ſupradictos de camino ignis & Suſannam de falſa crimina liberaſti, ita & qui innocens de hunc ſupradictum furtum in hanc aquam per ignem ferventem manum miſerit, ſalvam & inlæſam educat, ita, Deus omnipotens, ſi quis culpabilis, adingraſante Diabolo cor induratum, præſumpſerit manum mittere, tua juſtiſſima veritas hoc declaratur, tuâ virtute manifeſta, anima pro pœnitentia ſalvetur. Si quis culpabilis pro aliquo maleficio aut pro herbas diabolicas peccatum tegere voluerit, tua dextera hoc evacuare dignetur. Per ipſum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum filium tuum, qui tecum ſemper vivit & regnat Deus in unitate Spiritûs ſancti per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

*Reſolutio omnium maleficiorum & maledictionum & incantationum & conligationum & in.....ſionum * & inſtigationum & zeli & invidiæ & Dæmonii & omnium malorum quæcunque ſcimus vel quæcunque neſcimus.*

* Leg. immiſſionum.

Ex alio codice Mſ. ejuſdem bibliothecæ. X. INVOCAMUS te, Deus omnipotens, Rex æterne omnium ſeculorum, incorruptibilis, immaculate, indiviſe, lucis dator, potens manu, adonai, eloe ſabaoth, Deus Deorum & omnium virtutum, glorioſe, glorioſiſſime pater veritatis magne & miſericordiæ, princeps poteſtatum, pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, benedictionem da famulo tuo nom. ill. omnibus qui ad eum pertinent. Inſuper invocamus te, Deus Deorum, omnipotens, Rex æterne, qui ſedis in medio duos Cherubin ac Seraphin. Reſolve, Domine, ſi qua nobis facta ſunt maleficia vel conligationes, aut ſi tentantur fieri, vel conligavit nos aliquis, aut devovit, aut poſuit aliquid noxium in fundamentis noſtris, aut ingreſſu, aut regreſſu, aut lecto, aut in ædificio, aut in exterquilinio, aut in agro; aut in atrio, aut in via, aut in ſemita, aut in deſerto loco, aut in monumentis, aut in aqua, aut in igne, aut quolibet loco ubi ſcimus vel neſcimus. Reſolve, Domine, & ne permittas aliquem nocere famulo tuo nom. illo, quæcunque ad eum pertinent. Conjuro vos omnia quæcunque noxia eſtis vel nociva, ſive jam facta, ſive futura, agnita vel incognita. Conjuro vos, Dæmones & omnis Spiritus immundus, per Deum timendum & tremendum & honorandum & glorificandum & enarrabile nomen, per beleoi, hadonai, eloe ſabaoth, ne noceatis vel adpropinquetis ad famulum Dei nom. illo, quod ad illum pertineat; ſed recedite à me, & ite ſinguli ſuper capita eorum qui vos fecerunt vel dixerunt vel conſcii ſunt. Quicunque ille, ſive vir, ſive mulier, ſive de qualibet gente vel natione, quos ſcimus vel neſcimus, convertimini, & ite ſinguli per iſtam conjurationem & hoc conſervatorium, per ſignum venturi & judicaturi vivos & mortuos Regis Jeſu Chriſti. Sed & Virtutes cœleſtes & Angeli Dei, qui adſiſtatis antè conſpectu Domini in cœlis ſanctis atque altiſſimis conſiſtentes, Michael, Gabriel, Raphael, Cherubin & Seraphin, cuſtodite omnem inſcriptionem domûs noſtræ, & conſervate famulum Dei nom. ill. quod ad eum pertineat ab omni re mala, à zelo, ab invidia, ab infirmitatibus, à dæmonio, ab inſtigarionibus, vel ab omnibus tentationibus, à maleficiis, à maledicto, & ab omni malo undè ſcimus vel neſcimus.

Conjuro vos omnia, quæcunque noxia eſtis & nociva, per Deum qui diviſit lucem à tenebris, & menſus eſt cœlos palmo ſuo, & conſtituit terram ſine culmina, penſavit montes in pondere & colles in libra. Conjuro vos per venturum & judicaturum vivos & mortuos, & per Deum Iſrael, qui eduxit populum ſuum de terra Ægypti per manum ſuam potentem & brachium ſuum fortiſſimum, & percuſſit Pharaonem una cum exercito ſuo. Conjuro vos per eum qui locutus eſt Moyſi in monte Sinai, & dedit Legem & præcepta filiis Iſrael, & ſatiavit aquâ ex petra rupto ſaxo, & manna in eſca tribuit. Inſuper etiam conjuro vos per inſeparabile nomen & tremendum patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti, quæcunque eſtis noxia & nociva, ſive in anima ſive in corpore nocentia, agnita vel incognita, ſive jam facta, ſi fura, conligati, ſive immiſſa, ſive ex vobiſmetipſis venientia docere quâlibet modò vel quâlibet arte maleficiis arenoſis & indoloſis preſteriaticum ſive druconticum, ſive propè ſive longè, expaveſcite & timete nomen Domini grande, per quod ego conjuro vos, ne noceatis vel adpropietis famulum Dei nom. illo vel quod ad eum pertinet; ſed recedite ab eo, & ite ſinguli ſuper capita eorum qui vos fecerunt. Pax Deus, ſanitas Deus, juſtitia Deus, lumen Deus. Cognoſcite gentes & ſuperamini, quoniam nobiſcum eſt Deus, & conſilium ſine eritis adversùm nos, & devellet illud Deus, quoniam nobiſcum eſt Dominus; & ſermonem quemcunque locuti fueritis adversùm nos, permanebit in vobis. Quoniam nobiſcum eſt Deus, ſermonem veſtrum non timebimus, neque conturbabit nos, quoniam nobiſcum Deus. Dominum Deum adoravimus, & illi ſoli ſervimus; cui eſt honor, gloria, virtus, & poteſtas in ſecula ſeculorum. Amen.

Ad revocandum examen apum diſperſum.

Ex veteri codice MS. S. Galli.

XI. ADJURO te, mater aviorum, per Deum Regem cœlorum, & per illum Redemptorem filium Dei te adjuro ut non te altum levare, nec longè volare, ſed quàm plus citò poteſt ad arborem venire. Ibi te allocas cum omni tua genera, vel cum ſocia tua. Ibi habeo bono vaſo parato, ubi vos ibi in Dei nomine laboretis, & nos in Dei nomine luminaria faciamus in Eccleſia Dei, & per virtutem Domini noſtri Jeſu Chriſti, ut nos non offendat Dominus de radio ſolis, ſicut vos offendit de egalo flos in nomine ſanctæ Trinitatis. Amen.

Qualiter Epiſcopus excommunicare infideles debeat.

XII. *EPISCOPUS cùm excommunicare vel anathematizare aliquem infidelem pro certis & manifeſtis ſceleribus diſpoſitum habet, poſt lectionem Evangelii clerum & plebem ita debet alloqui.*

ALLOCUTIO.

Noverit caritas veſtra, fratres mei, quòd quidam vir nomine ille, Diabolo ſuadente, poſtponens Chriſtianam promiſſionem quam in baptiſmo profeſſus eſt, per apoſtaſiam converſus poſt ſatan, cui abrenuntiavit & omnibus operibus ejus, vineam Chriſti, id eſt Eccleſiam ejus devaſtare & deprædare non pertimeſcit, pauperes Chriſti, quos pretioſo ſanguine ſuo redemit, violenter opprimens & interficiens, & bona eorum diripiens. Undè quia filius hujus noſtræ Eccleſiæ, cui Deo auctore præſidemus, debuerat eſſe, quia in ea per aquam & Spiritum ſanctum renatus eſt, & inter adoptivos filios Dei adnumeratus, quamvis modò filius diaboli ſit imitando diabolum, ſolliciti ne per neglegentiam paſtoralem aliqua de ovibus nobis creditis deperiret, pro qua in tremendo judicio antè Principem Paſtorum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum rationem reddere compelleremur, juxtà quod ipſe terribiliter nobis comminatur, dicens: *Si non adnuntiaveris iniquo iniquitatem ſuam, ſanguinem ejus de manu tua requiram*, miſimus ad eum Preſbyterum noſtrum & litteras commonitorias ſemel & iterùm atque tertiò, invitantes eum canonicè ad emendationem & ſatisfactionem & pœnitentiam, corripientes eum paterno affectu. Sed ipſe, proh dolor! diabolo cor ejus indurante, monita ſalutaria ſprevit, & in cœpta malitia perſeverans, Eccleſiæ Dei, quam læſit, ſuperbiæ ſpiritu inflatus, ſatisfacere dedignatur. De talibus itaque tranſgreſſoribus & ſanctæ Religionis paciſque quam Ezech. 3.

Christus ipse suis discipulis dedit atque reliquit violatoribus præcepta dominica & apostolica habemus, quibus informamur quid de hujuscemodi prævaricatoribus agere nos oporteat. Ait enim Dominus
Matth. 18. in evangelio: *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum.* Fratres, in unoquoque nostrûm peccat qui in sanctam Eccle-
I. Cor. 12. siam peccat. Si enim sancta Ecclesia unum corpus est, cujus corporis caput Christus est, singuli autem sumus alter alterius membra, & cùm patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, proculdubio in nos peccat qui membra nostra lædit. Jubet ergò Dominus ut frater, id est, Christianus, in nos peccans, primò secretè corripiatur, deindè cum testibus redarguatur, novissimè in conventu Ecclesiæ publicè conveniatur. Quòd si has tres admonitiones & pias correptiones contemnit, & satisfacere despicit, *post*
Matth. 18. hæc *sit tibi*, inquit, *sicut Ethnicus*, id est, Gentilis, atque Paganus; ut non jam pro Christiano, sed pro Pagano habeatur. Et in alio loco membrum quod à sua compage resolvitur, & à junctura caritatis dissociatur, & omne corpus quod scandalizat, Dominus abscidi & proici jubet, di-
Ibid. cens: *Si oculus vel manus vel pes tuus scandalizat te, erue eum, & proice à te.*
I. Cor. 5. Et Apostolus: *Auferte*, inquit, *malum à*
I. Cor. 7. *vobis.* Et item: *Infidelis si discedit, discedat:* Et in alio loco rapaces à regno Dei
I. Cor. 6. excludit dicens: *Neque rapaces regnum*
I. Cor. 5. *Dei possidebunt.* Et alibi: *Si quis frater nominatur, & est fornicator, aut adulter, aut homicida, aut rapax, cum hujusmodi nec cibum sumere licet.* Et Johannes dilectus præ cæteris Christi discipulis talem nefarium hominem salutare prohibebat di-
II. Joan. cens: *Nec ei ave dixeris, neque eum in domum receperis. Qui enim ei ave dicit, communicat operibus ejus malignis.* Dominica itaque atque apostolica præcepta
Decreta Siric. cap. 7. adimplentes, membrum putridum & insanabile, quod medicinam non recipit, ferro excommunicationis à corpore Eccles. abscidamus, ne tam pestifero morbo rel. membra corporis, veluti veneno, inficiantur.

EXCOMMUNICATIO.

Igitur quia monita nostra & crebras exhortationes contemnit, quia tertiò secundùm dominicum præceptum vocatus ad emendationem & pœnitentiam venire despexit, quia culpam suam necdum cognovit nec confessus est, nec missâ nobis legatione, qui causam ipsius exequimur, quia noster parrochianus est, veniam postulavit, quia in cœpta malitia. Diabolo cor ejus indurante, perseverat, &, juxtà quod Apostolus dicit, secundùm duritiam suam & cor impœnitens thezaurizat sibi iram in die iræ, idcircò nos eum cum universis complicibus & communicatoribus fautoribusque suis judicio Dei omnipotentis, Patris, Filii, & Spiritûs sancti, & beati Petri principis Apostolorum, & omnium Sanctorum, necnon & nostræ mediocritatis auctoritate & potestate nobis divinitùs collata ligandi & solvendi in cœlo & in terra, à pretiosi corporis & sanguinis Domini perceptione & à societate omnium Christianorum separamus, & à liminibus sanctæ matris Ecclesiæ in cœlo & in terra excludimus, & excommunicatum & anathematizatum esse decernimus, & damnatum cum Diabolo & Angelis ejus & omnibus reprobis in igne æterno judicamus, nisi fortè à Diaboli laqueis resipiscat, & ad emendationem & pœnitentiam redeat, & Ecclesiæ Dei, quam læsit, satisfaciat. Et respondeant omnes tertiò: *Amen.* Aut: *Fiat, Fiat.* Aut: *Anathema sit.*

Debent autem duodecim Sacerdotes Episcopum circumstare & lucernas ardentes in manibus tenere, quas in conclusione anathematis vel excommunicationis projicere debent in terram & pedibus conculcare. Post hæc Episcopus Plebi ipsam excommunicationem communibus verbis debet explanare, ut omnes intellegant quàm terribiliter damnatus sit, & ut noverint quod ab illa hora in reliquum non pro Christiano, sed pro Pagano, habendus sit, & qui illi quasi Christiano communicaverit, aut cum eo manducaverit aut biberit, aut eum osculatus fuerit, vel cum eo colloquium familiare habuerit, nisi fortè ad satisfactionem & pœnitentiam eum provocare studuerit, aut in domo sua eum receperit, aut simul cum eo oraverit, proculdubio similiter sit excommunicatus. Deindè epistolæ Presbyteris per parochiam mittantur, continentes modum excommunicationis, in quibus jubeatur ut dominicis diebus post lect. Evang. plebibus sibi commissis publicè adnuntient ipsam excommunicationem, ut ne quis per ignorantiam communicet excommunicato. Oportet etiam ut aliis Episcopis ipsa excommunicatio manifestetur. Præcipit enim Toletanum Concilium ut invicem mox scripta percurrant per omnes provinciæ Episcopos quoscunque adire Seniori etiam potuerint, ut excommunicatus audiatur. Seniori etiam ejus ipsa excommunicatio debet nota fieri.

Concil. Tolet. 1. c. 11. *Vide* Capitula Karlomanni lit. 3. cap. 5.

Item alia excommunicationis allocutio.

XIII. AUDISTIS, dilectiſſimi, quanta & quam horrenda pravitatis ac iniquitatis opera ille à Diabolo inſtigatus perpetrare non timuerit, & quomodò per apoſtaſiam à totius Chriſtianæ religionis cultu profanâ mente receſſerit. Audiſtis quemadmodùm canonicè ad ſatisfaciendum evocatus ſit, ſed venire diſtulerit, quomodò frequenter admonitus ut reſipiſceret à laqueis Diaboli, quibus tenetur adſtrictus, ſaluberrimas admonitiones obturatis auribus cordis audire contempſerit. Dominus dicit in Evangelio de tali contumaci fratre, qui Eccleſiaſticam renuit ſuſcipere correptionem, *Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi*, inquit, *ſicut Ethnicus & Publicanus*; id eſt, jam non eſt computandus inter Chriſtianos, ſed inter Paganos. Hinc Paulus, Domini & Magiſtri doctrinam ſequens, Corinthios redarguit quare cum criminoſis ac ſceleratis communionem haberent, dicens: *Vos inflati eſtis, & non magis luctum habuiſtis, ut tollatur de medio veſtrûm*; id eſt, ſeparetur à veſtro conſortio qui tale ſcelus operatus eſt. Et adjungit: *Ego quidem abſens corpore, præſens autem ſpiritu, jam judicavi ut præſens eum qui ſic operatus eſt, in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti congregatis vobis & meo ſpiritu, cum virtute Domini mei Jeſu tradere hujuſmodi Satanæ in interitum carnis.* Et poſt pauca: *Scripſi vobis ne commiſceamini fornicariis.* Et ſtatim infert: *Si quis frater appellatur*, id eſt, Chriſtianus, & *fornicator eſt aut rapax, cum hujuſmodi nec cibum ſumere.* Et alibi: *Auferte malum ex vobis.* Et: *Infidelis, ſi diſcedit, diſcedat.* Una enim ovis morbida omnem gregem contaminat, & modicum fermentum totam maſſam corrumpit, & plerunque unum membrum putridum totum corpus inficit. Et ideò tam pernicioſa peſtis à corpore Eccleſiæ radicitùs evellatur.

Matth. 18. — I. Cor. 5. — I. Cor. 5. — I. Cor. 5. — I. Cor. 5.

Excommunicatio.

Dominicis igitur atque apoſtolicis informati præceptis, judicio Patris & Filii ejus Domini noſtri Jeſu Chriſti & Spiritûs ſancti, auctoritate & poteſtate Apoſtolis Apoſtolorumque ſucceſſoribus à Deo conceſſâ, unà vobiſcum prædictum peſſimum virum à liminibus ſanctæ matris Eccleſiæ excludimus & ab omni ſocietate & communione Chriſtiana ſeparamus, ſeparatumque eſſe in æternum decernimus, id eſt, in præſenti ſeculo & in futuro. Nullus Chriſtianus ei ave dicat, aut eum oſculari præſumat. Nullus Preſbyter cum eo Miſſam celebrare audeat vel ſacroſanctum corpus & ſanguinem Domini tradere. Nemo ei jungatur in conſortio, neque in aliquo negotio. Et ſi quis ei ſe ſociaverit & communicaverit ejus operibus malignis, noverit ſe ſimili percuſſum anathemate; his exceptis qui ob hanc cauſam ei junguntur ut eum revocent ab errore & provocent ad ſatisfactionem; niſi fortè reſipuerit, & Dei gratiâ inſpirante, ad pœnitentiæ remedium converſus fuerit, & dignâ emendatione Eccleſiæ Dei, quam læſit, humiliter ſatisfecerit.

Item alia terribilior excommunicatio.

XIV. CANONICA inſtituta & ſanctorum Patrum exempla ſequentes, Eccleſiarum Dei violatores, videlicet raptores, deprædatores, & homicidas illos in nomine Patris & Filii & in Spiritûs ſancti virtute, necnon auctoritate Epiſcopis per Petrum, Principem Apoſtolorum, divinitùs collata, à ſanctæ matris Eccleſiæ gremio ſegregamus ac perpetuæ maledictionis anathemate condemnamus. Sintque maledicti in civitate, maledicti in agro, maledictum horreum eorum, & maledictæ reliquiæ illorum, maledictus fructus ventris eorum, & fructus terræ illorum. Maledicti ſint ingredientes, & maledicti ſint egredientes; ſintque in domo maledicti, in agro profugi; veniantque ſuper eos omnes illæ maledictiones quas Dominus per Moyſen in populum divinæ Legis prævaricatorem ſe eſſe miſſurum intentavit; ſintque anathema maranatha, id eſt, pereant in ſecundo adventu Domini. Nullus eis Chriſtianus ave dicat. Nullus Preſbyter Miſſam celebrare præſumat, vel ſanctam communionem dare. Sepulturâ aſini ſepeliantur, & in ſterquilinium ſint, ſuper faciem terræ. Et ſicut hæ lucernæ de manibus noſtris projectæ hodie extinguuntur, ſic eorum lucerna extinguatur, niſi fortè reſipuerint, & Eccleſiæ

Dei, quam læserunt, per emendationem & condignam pœnitentiam satisfecerint.

Excommunicatio brevis.

Canonica instituta & sanctorum Patrum exempla sequentes, Ecclesiarum Dei violatores illos auctoritate Dei & judicio sancti Spiritûs à gremio sanctæ matris Ecclesiæ & consortio totius Christianitatis eliminamus, quousque resipiscant & Ecclesiæ Dei satisfaciant.

Excommunicatio hominum Balduini, Comitis Flandriæ, propter occisionem Fulconis, Archiepiscopi Remensis, ab illis perpetratam.

XV. Anno nongentesimo Dominicæ Incarnationis, pridiè Nonas Julii, primo scilicet die quandò ordinatus est Heriveus in archiepiscopatu Remensi Episcopus, lecta est excommunicatio hæc quæ sequitur in Ecclesia sanctæ Mariæ Remis, præsentibus Episcopis infrà scriptis.

Heriveus nomine non merito Remorum Archiepiscopus ac plebis Dei famulus, Wido Rotomagensium Archiepiscopus, Riculfus Suessionum Episcopus, Heidolo Noviomagensium Episcopus, Dodilo Cameracensium Episcopus, Herinandus Morinensium Episcopus, Otgarius Ambianensium Episcopus, Honoratus Belvacensium Episcopus, Mancio Catalaunensium Episcopus, Rodulfus Laudunensium Episcopus, Otfridus Silvanectensium Episcopus, Angelrannus Meldensium Episcopus. Notum sit omnibus ubique sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus, tam Clericis quàm Laicis, quòd nos & commissa nobis omnis Ecclesia nimia perturbatur tristitiâ pro inaudita re post persecutionem temporis Apostolorum eorumque successorum, de occisione nimirum Patris & Pastoris nostri Folconis ab impiis impiè perpetratâ, qui pro regni utilitate & totius sanctæ Ecclesiæ statu pro viribus die noctuque desudans, ac seipsum in defensione omnium Ecclesiarum in hoc regno consistentium murum protectionis opponens, (Res enim earum à Balduino Comite filio Balduini ac Judith contrà omnem Legem & divinam & humanam pervadebantur) ideò ab ipsius Balduini hominibus Wineemaro, Euverardo, & Ratfrido, cæterisque eorum complicibus interfectus crudelissimè occubuit. De ejus morte totius Ecclesiæ ordo atque professio meritò contristatur, & lamenta compassionis ex intimis cordium suspiriis emittit. Quia igitur tale scelus nostris temporibus perpetrare non timuerunt quòd anteà, nisi fortè à Paganis, in Ecclesia non auditum, quia non est actum, in nomine Domini & in virtute sancti Spiritûs necnon auctoritate Episcopis per beatum Petrum, Principem Apostolorum, divinitùs conlata, ipsos à sanctæ matris Ecclesiæ gremio segregamus ac perpetuæ maledictionis anathemate condemnamus; ut eorum aliquandò per hominem non fiat recuperatio, nec ulla inter Christianos conversatio. Sintque maledicti in civitate, maledicti in agro. Maledictum horreum eorum, & maledictæ reliquiæ eorum. Maledictus fructus ventris eorum, & fructus terræ illorum. Armenta boum suorum, & greges ovium suarum. Maledicti sint ingredientes & egredientes. Sintque in domo maledicti, in agro profugi. Intestina in secessum fundant, sicut perfidus & infelix Arrius. Veniantque super illos omnes illæ maledictiones quas Dominus per Moysen in populum divinæ Legis prævaricatorem se esse missurum intentavit. Sintque anathema maranatha, & pereant in secundo adventu Domini. Insuper quicquid maledictionis sacri Canones & Apostolicorum virorum Decreta decernunt super homicidis & sacrilegis. Nam illos sacrilegorum nomine notamus qui in hunc Christum Domini manum mittere ausi sunt. Omne super illos ac perpetuum interitum per justissimam divinæ animadversionis sententiam congeratur. Nullus ergò eis Christianus vel ave dicat. Nullus Presbyter Missas aliquandò celebrare, nec, si infirmati fuerint, confessiones eorum recipere, vel sacrosanctam communionem eis, nisi resipuerint, etiam in ipso fine vitæ suæ præsumat unquam dare; sed sepulturâ asini sepeliantur, & in sterquilinium super faciem terræ sint; ut sint in exemplum opprobrii & maledictionis præsentibus generationibus & futuris. Et sicut hæ lucernæ de nostris projectæ manibus hodie extinguuntur, sic eorum lucerna in æternum extinguatur.

Excommunicatio Ragenardi, Comitis Senonenſis, renovata adversùs Gauzfridum & Geilonem, Canonicos Senonenſes.

XVI. IMMENSUS dolor nos urget ad gemitum, ac indicibilis mœſtitia commovet ad fletum, quandò illos quos Paſſio Chriſti à jugo Diaboli redemit, & à ſordibus peccatorum ſacer Baptiſmus purificavit, & Eccleſiæ catholicæ corpori ſociavit, nunc iterùm ſe ipſos ſponte antiquo hoſti ſubdere videmus, & non ſolùm membris Chriſti perſecutionem inferre, ſed etiam contrà ipſum totius creaturæ auctorem & dominum bellum moliri. Qui enim ſacroſanctæ Eccleſiæ ſtructores atque defenſores eſſe debuerunt, modò venenato Diaboli furore vexati, atque ferinâ rabie concitati, omni timore Domini poſtpoſito, & remedio pœnitentiæ neglecto, Eccleſias in Dei honore ac perpetuæ virginis Mariæ ſanctique Stephani dicatas lacerare ac ſine Paſtore eſſe non pertimeſcunt, violenter uſurpantes ea undè ſancta Dei debet reſtaurari Eccleſia. Ammonemus etiam & ammonendo adjuramus ut incorrigibiles, & qui peſtiferis & flagitioſis moribus ſunt inretiti, ſicut à bonis moribus alienati, ita & à conſortio fidelium fiant extranei. Igitur cognoſcat univerſalis Eccleſia hoſtes ſæviſſimos & tyrannos improbos, adverſarios & perſecutores peſſimos ſanctæ Dei Eccleſiæ, Ragenardum
Gauzfridum atque Geilonem
& Rodmundum ejus filium, eorumque
Canonicos, Præceptorum
commilitones, Eccleſiaſticarum rerum
Dei contemptores, ſanctorum Canonum tranſgreſſores, Paſtoris ſui contradictores,
pervaſores, quos ab ipſo ſummo Paſtore Chriſto & beatiſſima ejus matre Maria, atque beato Petro Apoſtolorum principe, cujus, quamvis indignus, auctoritate & magiſterio fungor, niſi citiſſimè ſe emendaverint & ſatisfaciendo commiſſa fideliter reſtituerint, eos cum omnibus Sanctis in cœlo meritis viventibus & in terra miraculis fulgentibus obligamus, & à nobis ſecundùm poteſtatem noſtræ pravitati conceſſam ligandi atque ſolvendi excommunicamus atque anathematis gladio transfigimus. Deindè excommunicamus G. a. u. z. f. r. i. d. u. m, G. e. i. l. o. n. e. m, Grobertum Diaconem, qui meum injuſtè uſurpat Archidiaconatum, Wangerium, Arricum, poſteà verò Anſellum, item Anſellum, Hugonem, Anſegiſum, Balduinum, ... Hos & omnes qui poſtquàm Archiepiſcopalem ſuſcepi benedictionem, ſanctum Sennenſis Eccleſiæ locum ingredi non permiſerunt more anteceſſorum meorum, deſiſtentes à veritate, adhærentes mendatio, inſuper anathematizamus per Patrem & Filium & per Spiritum ſanctum & per auctoritatem nobis à Deo conceſſam, ut nullam Chriſtianorum habeant portionem, Eccleſiamque Dei non ingrediantur, neque Miſſa eis ab aliquo celebretur, niſi eidem pœnæ voluerit ſubjacere. Nulla pro eis vel pro illorum offenſis, niſi ſatisfecerint, fiat oblatio vel commemoratio. Non thuris neque incenſi, ſed neque ſacri luminis, carne viventes vel morientes portionem accipiant, ſed cum pravis & contrà Deum tumentibus ſanctoſque lacerantibus fiat pars & hereditas eorum ignis indeficiens & cruciatus perpetuus. Maledicti ſint in civitate, maledicti in agro. Amen. Maledicti ſint in domibus, maledicti ſint in villis. Amen. Maledicti in ſaltibus, maledicti in aquis. Amen. Maledicti ſint in vicis, maledicti in plateis & in omnibus locis. Amen. Niſi correcti exiſtant, multiplici maledictione induantur. Amen. A nemine Sacerdotum in articulo mortis viſitentur, neque in cimiteriis Chriſtianorum ſepeliantur, ſed velut cadavera fœtida proiciantur. Amen. Maledicta ſint horrea eorum, & maledictæ ſint reliquiæ illorum. Amen. Maledicti ſint ingredientes & egredientes. Amen. Percutiet eos Dominus egeſtate, febri, & frigore, & æſtu, & perſequatur donec pereant. Amen. Sicut hæc lucerna extinguitur in oculis hominum, ſic extinguantur lucernæ eorum in perpetuum. Amen.

EXCOMMUNICATIO quam Suniarus, Epiſcopus Helenenſis, fecit adversùs invaſores rerum eccleſiaſticarum.

Ex Chartulario Eccleſiæ Helenenſis.

XVII. QUAMVIS igitur ſint aliqui in curſu hujus declivi temporis qui propter deſiderium regni cœlorum, Chriſto favente, à noxiis vitiorum ſordibus ſe abſtrahant, & ad compunctionem laudabilem aſſiduè ſe provocent, tamen è contrà exiſtunt plures Eccleſiæ catholicæ inimici, qui inſtinctu diaboli tamdiu ſe peſtilentiſſimis damnabilis cloacæ fœtoribus præfocant quandiu rei & nudi in profundiſſimis gehennæ flammis æternâ damnati morte deſcendant, nihil ſecum præter peccata portantes. Hujus rei causâ extant quidam pervaſores ſanctæ matris Eccleſiæ, qui ſe fatentur Chriſtianos eſſe, & non ſunt, ſed ſunt ſynagoga Satanæ, videlicet quia juſtitiam Dei deſerentes, & ſuam volentes conſtituere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti; ſed ſubſtantias ſanctarum Eccleſiarum, ac ſi immaniſſimi lupi, rapientes, corpora & animas ſuas Diabolo tradere non dubitavere, inretiti laqueis illius. Quapropter ego Sugnerius, favente largâ clementiâ Chriſti Epiſcopus ſanctæ ſedis Helenenſis, excommunico & anathematizo cum Clero mihi commiſſo tam viros quàm mulieres, tam Clericos quàm laicos, eos videlicet, & Volveradus Levita, qui auſi fuerunt inrumpere & invadere ſubſtantias ſeu parochias quæ ad ſedem ſanctæ Eulaliæ ſeu dioceſim pertinere videntur, quæ ſunt in Comitatu Valle Aſperi & in Comitatu Confluenti, ita ut excommunicati & abominati permaneant & ſequeſtrati à liminibus ſanctæ matris Eccleſiæ, niſi ad ſatisfactionem & emendationem infra iſtos octo dies venerint, & Eccleſias quas violenter rapuerunt ad ſedem ſanctæ Eulaliæ reddiderint, & honorem & debitum & cenſum qui mihi ex ipſis Eccleſiis debetur reddiderint. Preſbyteros etiam ipſarum Eccleſiarum, qui baptizare vivos, vel ſepelire mortuos, aut Miſſas canere, vel aliquod ſacrum miniſterium in eis extra voluntatem meam facere auſi fuerint, ſimili modo excommunico & anathematizo, ita ut non habeant licentiam baptizare quemquam, vel ſepelire, ad Miſſas canere, vel aliquod ſacrum miniſterium celebrare, uſque ad ſatisfactionem & emendationem veniant. Ab hoc igitur anathematizationis & excommunicationis vinculo excludimus Olibanum Comitem & Minorem fratrem ejus Epiſcopum, cœnobium etiam ſancti Michaëlis & omnes habitantes in eo, & cœnobium ſanctæ Mariæ in Valle Aſperi; ita tamen ut non recipiant illos, neque habeant cum eis colloquium, aut ullam participationem, quos nos excommunicamus. Quod ſi fecerint, in eodem excommunicationis & anathematizationis vinculo permaneant. Ab hodierna igitur die conſtituimus eis terminum uſque ad octo dies, ut veniant ad ſatisfactionem, & congruam emendationem, omnes qui Eccleſias dioceſis ſanctæ Eulaliæ ſine voluntate mea, id eſt, Sugnerii Epiſcopi, invadere aut tenere præſumpſerint vel præſumunt, & honorem & debitum & cenſum qui mihi ex ipſis Eccleſiis debetur reddiderint. Sin autem emendare noluerint; omnes perſonæ, ſive laici, ſive Preſbyteri, ſive feminæ, qui contra voluntatem meam injuſtè tenere Eccleſias & cenſum earum, ſicut jam diximus, præſumpſerint, quæ ſunt dioceſis ſanctæ Eulaliæ, vel Preſbyteri qui in eas aliquod ſacrum miniſterium ſuper excommunicationem meam celebrare præſumpſerint, & omnes conſentientes & adjutores eorum, ſint anathema maranatha, & ſint excommunicati, & à liminibus ſanctæ matris Eccleſiæ expulſi, & à conſortio omnium Sanctorum extranei, & à corpore ac ſanguine Domini noſtri Jeſu Chriſti alieni, & à conſortio Chriſtianæ Religionis ſegregati, niſi ad dignam pœnitentiam atque ſatisfactionem infra ſupraſcriptum tempus coram Deo & coram me venerint; cujus vicem veri Paſtoris fungimur, quamvis indigni. Quem & ſupplices deprecamur ut oris noſtri alloquio aurem pietatis accommodans, quos excommunicamus excommunicet, & quos anathematizamus anathematizet, unus & verus Deus Dominus noſter Jeſus Chriſtus, qui venturus eſt judicare vivos & mortuos & ſeculum per ignem. Amen.

EXCOMMUNICATIO quam Salla, Epiſcopus Urgellenſis, fecit adversùs invaſores rerum eccleſiaſticarum.

Ex archivo Eccleſiæ Urgellenſis.

XVIII. UNIVERSIS Epiſcopis circumquaque ubique commanentibus per quadrifida climata coſmi, Sanlanus, Dei gratiâ humilis ſanctæ ſedis Urgellenſis Epiſcopus. Gratia vobis & pax à Deo ſemper multiplicetur. Veſtris auribus, ô ſanctiſſimi Patres, noſtra lingua nequit effari nec litteris comprehendi quantas & quales perſecutiones nobis à pravis & perverſis hominibus cotidie inferuntur. Adtamen, neceſſitate cogente, vel pauca de multis vobis intimare ſatagimus. Anno denique præſenti nongenteſimo nonageſimo primo trabeationis dominicæ emerſerunt ſe viri iniqui ad deſtruenda eccleſiaſtica jura, ut everterent animos Principum qui videntur terere vel regere terras velComitatos dioceſaneosEccleſiæ noſtræ principalis, genitricis videlicet Domini noſtri almæ Mariæ, cui Deo auctore deſervimus. In tantum excrevit malitia eorum ut ad illorum ſuaſionem Comites vel Principes noſtri vi auferrent à nobis & ab Eccleſia cui largiente Chriſto præſidemus, omnes dioceſanas Eccleſias & omnem cenſum quod jure epiſcopali debetur exſolvere nobis de duobus Comitatibus integris, Cerdanienſem ſcilicet & Berchitanum, nullâ culpâ ſuper nos exiſtente; ſed ſemper cum humilitate ac ſatisfactione requiſivimus eos. Et non ſolùm eaſdem Eccleſias ſuffraganeas abſtulerunt, ſed inſuper ipſas fruges omnes vel decimas quas præterito anno Dominus ibidem dedit, necnon & noſtros Miniſteriales exinde cum vi expulerunt. Ob id denique obſecramus nimiùm ſanctitatem culminis veſtri ut ipſos nefandos homines, qui animos Principum vel Comitum ad hoc nefas excitârunt, id eſt, Arnaldum & Radulfum, excommunicare ne differatis, necnon & omnes ſequaces eorum, ſimul & ipſas Eccleſias omnes cum illorum terminos qui ſunt in ſupradictis comitatibus, ita ut nullus Epiſcopus, nullus Preſbyter, nullus Diaconus, nullus Clericus, cujuſcunque ſit ordinis, audeat ibi ullum miniſterium eccleſiaſticum facere vel celebrare uſque ad legitimam ſatisfactionem vel emendationem veniant,& ipſe Epiſcopatus canonicè ſit redditus Eccleſiæ generali cui à Deo eſt adtributus, & in..... dicti rei de me Sanlane Epiſcopo abſolutionem accipiant. Sanè ipſam Comitiſſam Ermengardis cum filios & filias ſuas ab hac excommunicatione excludimus & ſeparamus atque ſequeſtramus; & volumus atque noſtrâ abſolutione firmamus ut in qualicunque Eccleſia..... comitatibus venerint, licitum ſit illis ibidem orare & Miſſas audire & divinum officium celebrare; ipſæque Eccleſiæ tandiu ſint ſolutæ quandiu illi Comites & illa Comitiſſa intus perſtiterint. Excommunicationem quoque taliter in conſpectu veſtro volumus fieri ſicut ſubter inſertum eſt, vobis in eadem conſentientibus vel ſubſcribentibus. Sanctam itaque individuam invocantes Trinitatem, auxilium quoque omnium Sanctorum nobis petentes, exoramus ut Arnaldum & Radulfum, qui animos Comitiſſæ Ermergardis vel animos filiorum illius ad hoc incitârunt ut auferrent Epiſcopatum Cerdanienſem vel Epiſcopatum de Berchitano de jure vel ditione ſanctæ Mariæ ſede Vico vel de poteſtate Sallani Epiſcopi, & omnibus in hoc errore conſentientibus, Dominus ſuâ virtute comprimere eos & brachia illorum alligare dignetur. Sequentes quoque apoſtolicam ſententiam, eos & omnes ſequaces eorum à liminibus ſanctæ Dei Eccleſiæ ſequeſtramus, & à corpore & ſanguine Domini noſtri Jeſu Chriſti ſeparamus, & ab omni conſortio ſanctæ Religionis Chriſtianæ diſrumpimus ipſos & omnes quicunque partibus illorum conſenſerint aut illis adjutorium præbuerint. Ab hodierno die & deinceps maledicti & excommunicati permaneant uſquequo ad ſatisfactionem veniant aut venire voluerint. Si quis verò ſuperbus aut contumax huic noſtræ definitioni adſentire noluerit, vel hanc excommunicationem obſervare neglexerit, hunc divino zelo accenſi cum Juda Domini proditore æternâ punitione ſub anathematis vinculo, niſi reſipuerit, in inferno damnatum contradimus. Qui verò hujus excommunicationis pro Dei timore obſervator extiterit, gratiam & miſericordiam à Domino noſtro Jeſu Chriſto conſequatur. Amen. Salla, gratiâ Dei Epiſcopus Orgellenſis, huic ſtatuto noſtro, in quo totam cauſam Dei judicio commiſſimus, ſubſcribimus & confirmamus. Aimericus, Epiſcopus Eccleſiæ Ripacurcenſis, hanc Conſtitutionem confirmavi atque ſubſcripſi.

Item de eadem re.

Ex. eodem XIX. ORTHODOXORUM catholicorum Patrum divinituſque inſpiratorum Canonum promulgavit auctoritas per univerſas provincias pro ingruentibus eccleſiaſticis fluctuationibus ut nullus Epiſcopus, Sacerdos, aut aliquis fidelis ordo eccleſiaſticus ſe præſumat vindictam exercere in armis carnalibus, niſi tantùm in oratione & virtute Spiritûs Sancti & canonicâ damnatione feriatur. Quòd autem ſedes Epiſcoporum & thronus ſpeculationum poteſtas judicandi & ſolvendi atque ligandi à Domino eſt illis data atque conceſſa, ſicut ipſe Salvator in Evangelio ait: *Quæcunque ligaveritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo; & quæcunque ſolveritis ſuper terram, eruni ſoluta & in cœlo.* Et alibi: *Accipite Spiritum Sanctum. Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Et quorum retinueritis, retenta ſunt.* Ideo iſta præcolimus, cariſſimi, ut intelligatis poteſtatem Epiſcoporum veſtrorum, in eiſque Deum veneremini, & eos ut animas veſtras diligatis, & quibus illi non communicant non communicetis, & quos ejecerint non recipiatis. Multùm enim timenda eſt ſententia eorum, quia à Domino collata eſt illis poteſtas ligandi atque ſolvendi. Ob hoc igitur ego Salla indignus, non meis meritis, ſed nutu Dei Epiſcopus, tanta audita ſanctorum Patrum Canonum inſtituta, cum conſenſu & adjutorio Domni Vivani Barchinonenſis Epiſcopi, ſeu etiam Domni Aimerici Epiſcopi, cum Canonicorum & Sacerdotum noſtrorum necnon & Abbatibus vel Monachorum ſuffragia, accenſi flammâ Spiritûs ſancti, excommunicamus atque alligamus omnem Epiſcopatum Cerdanienſis vel Berchitanenſis ad Patrem & Filium & Spiritum Sanctum, & omnes Eccleſias quæ in dictos Comitatos ſunt, tam præcipuas quàm ſuffraganeas qui infra ejus termines ſunt, ut non habeat ibidem nullum miniſterium ſacerdotale factum niſi per noſtra abſolutione aut per noſtra propria voluntate de feria tertia poſt Dominicam primam de quadrageſima inantea uſquequo prædictus Epiſcopatus redditus ſit ad ſancta Maria & in noſtra ſit poteſtate cum ipſas parochias quod nobis abſtulerunt vel rapuerunt & cum ipſos oblatos qui exinde exierunt. Veruntamen ſciatis quia ipſa Comitiſſa Domna Ermergards cum filios & filias ſuas nec excommunicamus, nec nullius vinculo canonicæ damnationis contra eos facimus, ſed tantùm omnes homines tam Clericos quàm Laicos qui hanc malitiam tractaverunt adversùs ſancta Dei Eccleſia, & conſilium dederunt & ipſa Comitiſſa & filios ſuos de hunc maximum peccatum, & vaſtatores ſuerunt atque raptores & fraudatores vel ſacrilegi & fures, ſicut Juda proditor. Hos tales præſumptores & Eccleſiis ſanctæ Mariæ raptores, vel ſuarum facultatum alienatores, excepto ipsâ Comitiſsâ cum filios ſuos, nos ſupradicti Salla Præſul, & Vivas gratiâ Dei Epiſcopus, & Aimericus Epiſcopus, cum Canonicorum & Sacerdotum noſtrorum, ſive cum Abbatibus vel ſuffragia Monachorum, excommunicamus eos ad Patrem & Filium & Spiritum Sanctum & per omnes ordines Angelorum & Archangelorum & omnes Virtutes cœlorum, ſive per omnes Patriarchas & Prophetas, & per omnes Apoſtolos & Martyres vel Confeſſores, & per omnes Sanctos Dei ſic eos excommunicamus & anathematizamus atque abominamus & alienamus eos atque abjicimus à liminibus ſanctæ Dei Eccleſiæ, & ſegregamus eos à corpore & ſanguine Domini noſtri Jeſu Chriſti & à conſortio Chriſtianorum fidelium, uſque ad dignam ſatisfactionem & emendationem veniant ante altare ſanctæ Mariæ ſedis Vico & coram Salla Epiſcopo & Canonicos ejus; & uſque abſolutionem habeant de ſupradicto Salla Epiſcopo, ita permaneant excommunicati & abominati ſicut jam ſuprà dictum eſt in ſecula ſeculorum. Amen.

ALIA Formula excommunicationis, diverſa à ſuperioribus.

XX. Ex auctoritate Dei omnipotentis Patris & Filii & Spiritûs ſancti, & ſanctorum Canonum, ſanctæque & intemeratæ Virginis Dei genetricis Mariæ, atque omnium cœleſtium Virtutum, Angelorum, Archangelorum, Thronorum, Dominationum, Poteſtatum, Cherubim ac Seraphim, & ſanctorum Patriarcharum, Prophetarum, & omnium Apoſtolorum & Evangeliſtarum, & ſanctorum Innocentium, qui in conſpectu Agni ſoli digni inventi ſunt canticum cantare novum, & ſanctorum Martyrum, & ſanctorum Confeſſorum, & ſanctarum Virginum, atque omnium ſimul Sanctorum & Electorum Dei, excommunicamus & anathematizamus hunc furem, vel hunc malefactorem, & à liminibus ſanctæ Dei Eccleſiæ ſequeſtramus, ut æternis ſuppliciis cruciandus mancipetur cum Dathan & Abiron, & cum his qui dixerunt Domino Deo: *Recede à nobis, ſcientiam viarum tuarum nolumus.* Et ſicut aquâ ignis extinguitur, ſic extinguatur lucerna ejus in ſecula ſeculorum, niſi reſipuerit & ad ſatisfactionem venerit. Amen. Maledicat illum Deus Pater, qui hominem creavit. Maledicat illum Dei Filius, qui pro homine paſſus eſt. Maledicat illum Spiritus ſanctus, qui in baptiſmo effuſus eſt. Maledicat illum ſancta Crux, quam Chriſtus pro noſtra ſalute hoſtem triumphans aſcendit. Maledicat illum ſancta Dei Genetrix & perpetua virgo Maria. Maledicat illum ſanctus Michaël, animarum ſuſceptor ſacrarum. Maledicant illum omnes Angeli & Archangeli, Principatus & Poteſtates, omniſque militia cœleſtis exercitûs. Maledicat illum Patriarcharum & Prophetarum laudabilis numerus. Maledicat illum ſanctus Johannes præcurſor & baptiſta Chriſti præcipuus. Maledicat illum ſanctus Petrus & ſanctus Paulus atque ſanctus Andreas, omneſque Chriſti Apoſtoli, ſimul & cæteri Diſcipuli, quatuor quoque Evangeliſtæ, qui ſuâ prædicatione mundum univerſum converterunt. Maledicat illum cuneus Martyrum & Confeſſorum mirificus, qui Deo bonis operibus placitus inventus eſt. Maledicant illum ſacrarum Virginum chori, quæ mundi vana causâ honoris Chriſti reſpuenda contempſerunt. Maledicant illum omnes Sancti qui ab initio mundi uſque in finem ſeculi Deo dilecti inveniuntur. Maledicant illum cœli & terra & omnia ſancta in eis manentia. Maledictus ſit ubicunque fuerit, ſive in domo, ſive in agro, ſive in via, ſive in ſemita, ſive in ſilva, ſive in aqua, ſive in Eccleſia. Maledictus ſit vivendo, moriendo, manducando, bibendo, eſuriendo, ſitiendo, jejunando, dormitando, dormiendo, vigilando, ambulando, ſtando, ſedendo, jacendo, operando, quieſcendo, mingendo, cacando, flebotomando. Maledictus ſit in totis viribus corporis. Maledictus ſit intùs & exterius. Maledictus ſit in capillis, maledictus ſit in cerebro. Maledictus ſit in vertice, in temporibus, in fronte, in auriculis, in ſuperciliis, in oculis, in genis, in maxillis, in naribus, in dentibus mordacibus, in labris, ſive molibus, in labiis, in gutture, in humeris, in armis, in brachiis, in manibus, in digitis, in pectore, in corde, & in omnibus interioribus ſtomacho tenus, in renibus, in inguinibus, in femore, in genitalibus, in coxis, in genibus, in cruribus, in pedibus, in articulis, & in unguibus. Maledictus ſit in totis compaginibus membrorum; à vertice capitis uſque ad plantam pedis non ſit in eo ſanitas. Maledicat illum Chriſtus Filius Dei vivo toto ſuæ majeſtatis imperio; & inſurgat adversùs eum cœlum cum omnibus virtutibus quæ in eo moventur, ad damnandum eum, niſi pœnituerit & ad ſatisfactionem venerit. Amen. Fiat, fiat. Amen.

FINIS FORMULARUM.

FRANCISCI PITHOEI
GLOSSARIUM,
SIVE
INTERPRETATIO OBSCURIORUM VERBORUM quæ in Lege Salica habentur.

LEGIS SALICÆ] Francorum; quos consuetudo Salios vocitavit, sicut Ammianus Marcellinus scribit. Fortasse à saliendo. Sidonius:

Tibi vincitur illic
Cursu Herulus, Chunnus jaculis, Francusque natatu.
Sauromata clypeo, Salius pede, falce Gelonus.

Et in prologo harum Legum: *Gens Francorum inclyta, fortis in armis, audax, velox, & aspera.* Lex simpliciter dicitur Synodis Cabillonensi & Rhemensi. Videantur Ado, Einardus, Ottho Frisingensis, Sigebertus, Trithemius, & Nicolaus Vignerius libello cui titulus est, *Traité de l'état & origine des anciens François.*

TIT. I.

MALLUM] Flodoardus ex epistolis Hincmari: *Quia de Presbytero & Ecclesia ad Episcopos & Synod. definitio pertineat, non ad mallum vel civilium judicium dispositionem.* Vide Glossarium ad Capitularia. Quid enim repetam quæ ibi habentur?

MANNITUS] monitus, *semont.* Mannitiones, *semonces & adjournemens* Nortmannis.

SUNNIS] Sic veteres omnes. Nec tamen alibi malè *Sonnis.* Veteres Glossæ. *Sonnis, impedimentum. Essoine, ou empêchement.* Consuetudines Hannonenses. Tit. XIX, §. 6, Legis Salicæ in editione Germanica: *Si in mallum vocatus fuerit, & is qui vocatus est non venit, si eum aut infirmitas aut ambascia dominica detinuerit, vel fortè aliquem de proximis mortuum inter domum suam habuerit, per istas sunnis se potest homo excusare. Aliàs de vita componat.*

DENARIOS] Monetæ minutioris species sunt, & hodie hæ apud nos. *Denier*, Denarius. Unde *denrée*, denarata in adnuntiatione Caroli apud Pistas DCCCLXII, *& fruits adenerez* Blesensibus. *Double.* Unde *doublon* binio, dinummium Ægesippo, Vet. Gloss. & C. Tit. de Alex. primat. *Liar*, Miliarisium Epiphanio & Cerdreno. *Blanc*, Germanis *Weispenning*; *Bianco* Italis, *Asprum* Græcis, *Katau* Persis, & *Grand blanc*, ad differentiam *des sols nerets.*

SOLIDOS] Solidus lege Salicâ fuit quadraginta denariorum. Quod Pipinus immutavit. Canone XLI, Synodi Rhemensis: *Ut Dominus Imperator secundùm statutum bonæ memoriæ Pipini misericordiam faciat ne solidi qui in Lege habentur per quadraginta denarios discurrant, quoniam propter eos multa perjuria multaque falsa testimonia reperiuntur.* Quod tamen omnino non placuit Karolo Magno Capitul. lib. 3, cap. 30. Sed tandem Ludovicus Pius constituit lib. 4, cap. 75. *Ut omnis solutio atque compositio quæ in Lege Salica contineretur, inter Francos per duodecim denarios solidos componatur, excepto ubi contentio intra Saxones & Frisones exorta fuerit.* Remanent tamen hodie vestigia solidi istius moribus nostris in mulctis & *sladrinois* sive laudimiis.

SI IN JUSSIONE REGIS] *Lettres d'Estat.* Marculfus in formula pro causa suspensa. *Cognoscat magnitudo tua, dum nos ad præsens apostolico viro illustri pro nostris utilitatibus illic ambulare præcipimus. Ideo jubemus ut dum in illis partibus fuerit demoratus, omnes causæ suæ suorumque amicorum aut gasindorum in suspenso debeant residere.*

INFRA PAGUM] Anonymus de translatione beati Gildasii: *Per illud tempus cum omni reverentia nobis nominatus gloriosus princeps nobilis Ebbo maximam partem pagi Bituricensis sub ditione sua tenebat. Siquidem à Charo fluvio usque ad Wortempam & Engliam potentissimè*

principabatur. Sigebertus anno 759. *Arvernorum pagum depopulatum premit, & multa caſtella, ipſam urbem Arvernis capit.*

TIT. II.

LACTANTEM] Retinui omnium codicum ſcripturam. Grammaticis quidem lactans dicitur quæ lac præbet, lactens cui lac præbetur. Sed hæc tam anxie à noſtris obſervata non ſunt.

DE HRANNE] Sic veteres tres, & Germana editio *Rhan.* Unde Campanis noſtris *Mettre les vorcs en rhan*, ut pinguiores fiant.

CAPITALI] Tit. 10. *Si quis animal aut caballum vel quodlibet pecus in meſſe ſua invenerit, penitùs eum lædere non debet. Quòd ſi fecerit & confeſſus fuerit, capitale in locum reſtituat, ipſum verò debile quod percuſſit ad ſe recipiat.* Et tit. LXVIII, *Caballum ipſum in capite reſtituat.* Et tit. 5 & 8, legis Alamannorum.

DILATURA] Gloſſ. *fredo.*

DE SUDI] Porcorum ſtabulo. Noſtris *Seu.* Liber de arithmericis proportionibus, ſive is Gerberti ſit, ſive alterius: *Paterfamilias ſtabilivit curtem novam quadrangulam, in qua poſuit ſcrofam, quæ peperit porcellos ſeptem in media ſude.* Et tit. 18, infr. *ſi qui ſudem cum porcis.*

SCROVAM] Sic veteres quinque.

SUBBATIT] Gloſſ. *porcellos in ventre matris occidit.* Recapitulatio: *Si quis ſcrofam alterius ſubbatit ut porcellos non habeat.*

TERTUSSUM] Gloſſ. *qui domi nutritur. Der Zuhous.*

VERRUM] Sic omnia exemplaria. *Verrat.*

SCROVAM DUCARIAM] Gloſſ. *ductricem aliarum ſcrovarum.* Longobardis *ſonopar* ſectarius dicitur ſive dux gregis, aut ducator, ſicut loquitur Tertullianus. Nam *ſennetem* & *ſente* armenta ſignificatur in legibus Ripuariorum & Angliorum. Unde Seniſcalci nomen, *armentorum miniſtri.* Alamannorum leg. ſub tit. de eo qui paſtores vel artifices occiderit. Sic apud Otfridum *Druthines ſcalche*, Domini miniſtri ſive Apoſtoli. Kero: *ſervus, ſcal.* Ut *Adelſcalke*, *ſervi principis* in Synodo ſub Thaſſilone habita. Theodulphus Antulphum Seneſcalci officio functum ſcribit, quem Sigebertus & Aimoinus præpoſitum menſæ Regis, Regino principem coquorum dicunt. Videndus Hincmarus Rhemenſis admonitione ad Epiſcopos & ad Regem Karolomannum cap. 23.

SACRIVUM] Gloſſ. *qui eſt defenſor aliorum porcorum.* Sacrivæ arbores Synodus Antiſſiodorenſis cap. 4. Auctor de rectitudine catholicæ fidei: *Fontes & arbores quos ſacrivos vocant ſuccidite.* Porci ſacres Varroni & Feſto dicuntur ad ſacrificium idonei.

QUI DICITUR VOTIVUS] Greg. Turon. 2, mirac. 3. *Quæ ſit manſuetudo pecorum in hac baſilica votivorum, qualiter vituli petulantes, calcitrantes equi, grunnientes ſues, ut limen ſanctum ingreſſi ſunt, conquieſcunt.* Idem: *De his verò quæ votiva ſunt, nulli penitùs quippiam ſubtrahere licet.*

TIT. III.

HOC EST TRESPELLIUS] Germana editio: *Treſbellio*, id eſt, de tribus villis, *de trois clochers*, ſicut loquuntur conſuetudinarii. Gloſſ. *Clocca, belle.* Cloccarium vel lucar, *bell — hus.* Sic *trimarchiſia* apud Pauſaniam, quòd ſinguli equites Galli conſtatent ex tribus.

TAURUM REGIS] Sic veteres tres.

TIT. IV.

BERBICES] *Berbis.* Gregor. epiſt. 16, lib. 8.

TIT. V.

CAPRITUM] Hircum, *cabrit.*

SI QUIS BUCCUM] noſtris *bouc.* Germ. *bock.* Turon. 9, 23. *Buccus validus vocabatur.*

TIT. VI.

SEUSIUM] Sic veteres omnes. Vid. tit. 19, leg. Bajoar. tit. 42, leg. Alaman. Videturque nomen iſtud reponendum tit. 15. Reſponſ. Papiani, cùm vetus exemplar habeat, *ſi ſaucuum al. ſacium.*

VELTREM] Canis Gallicus Ovidio & Martiali. Clemens Scotus, ſive potiùs incertus ſancti Galli Monachus in vita Caroli Magni: *Aſſumſit duos caniculos in manum ſuam, quos Gallica lingua Veltres vocant, qui agilitate ſud vulpes & ceteras minores beſtias facillimè capientes. Veltro* Danti, noſtris *vaultroy* dicitur. Et tit. 10, leg. Burgund. Veltrahus. Et apud Gratium de venatione:

— At te leve ſi qua
Tangis opus, pavidoſque juvat compellere dorcas,
Aut verſuta ſequi leporis veſtigia parvi,
Petronios ſic fama canes, volucreſque Sicambros,
Et pictum macula veltrahum dilige falſa.

Sic enim legendum. Petrunculorum ſit mentio eodem titulo legis Burgundionum.

ARGUTARIUS] Sic veteres quatuor. *Qui ſciat occultos & ſignis arguat hoſtes.*

CURTIS] Leg. Alam. *qui curtem defendit.* Petrus Beneventanus: *Curtis vulgare eſt Gallicorum, ſicut manſus Italicorum.*

CANEM PASTOREM] Sic veteres quatuor. Aliàs *paſtoralem.* Vid. tit. XXXII, legis Alamanorum.

TIT. VII.

ACCEPTOREM] Sic antiqua omnia exemplaria & tit. 99, leg. Alamannorum. Chariſius: *Acceptor quoque & accipiter dicitur. Virgilius enim accipiter dixit. Lucill. acceptor.* Gloſſ. *Acceptor, ἱέραξ.*

SPARVARIUM] Sic vet. *Eſparvier.* Germ. *Sparuver.*

ANETAM] Sic veteres duo & tit. 99, leg. Alaman. Gloſſ. *Aneta ened.* In veteri formula: *Similiter & porcellos habent, & unam vaccam, & duas anetas à ceteris ſeparat, & dat illis quotidie abundanter.*

GALLUM] Unum exemplar, *coccum.* Gloſſ. *Gallus, cocc. Gallina, henn.*

SI QUIS TURTUREM] Duo vetera exemplaria: *Si quis aucellum de trapa furaverit.* Sicut & Germana editio. Inde *Trappe & entrapper.*

TIT. VIII.

MATRIAMEN] Sic veteres tres, & infrà tit. XXIX. Inde noſtris *Marien.*

CONCAPULAVERIT] Sic veteres quatuor. Gloſſ. *Truncaverit vel exciderit.* Tit. 32, editionis Germanicæ de debilitate. Ver. Gloſſ. *Scapellare, id eſt, exſcindere, frangere.* In legib.

Longob. *Si quis caballo alterius caudam capellaverit, id eſt, ſetas traxerit.*

TIT. IX.

De intro clave] Sic veteres quatuor. *Eſtant ſous clef.*

TIT. X.

Incluserit] Veteres quatuor *inclauſerit.* Et inf. *inclauſa.* Turon. 3. *Hac nocte cùm equos ad claudendum adduxeris.*

Aut minentur] Paulus Diaconus: *Agere modò ſignificat ante ſe pellere, id eſt, minare.* Vetus interpres Actor. cap. 18. *& minavit eos à tribunali,* ἀπήλασεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ βήματος.

Si alicujus pecora] Conveniunt mores. *De labourt.* Tit. 3, art. 9, 19.

Sepem alienam aperuerit] *Qui cloſt empeſche.* Gregorius Turon. de vit. S. Martini: *Primo die Paſchæ juſſus eſt à domino ſuo ut agrum circuiret; inventoque aditu unde pecora introibant, dum eum claudere conatur, excæcatus eſt.*

In quemlibet laborem] Gregorius Turon. lib. 7, cap. 22. *Nam dum eſſet in libertate, equi ac pecora per ſegetes pauperum vineaſque dimittebantur. Quòd ſi expellebantur ab his quorum evertebant laborem, ſtatim à ſuis arcebantur.*

TIT. XI.

In texaga] Gloſſ. *Intra tecta.*

Vinitorem] Gloſſ. *Vinitor,* ἀμπέλων. Turon. 5. 48. *à fiſcalis vinitoris ſervo.*

Sive venatorem] Additur in uno exemplari *ſive ſcantionem.* Vet. Gloſſ. *Scantio, pincerna.* Inde nobis *Eſchanſon*, & in Concilio Toletano *Comes ſcanczarum.*

De ministerio] Flodoardus: *Plebeiis quoque quibuſdam perſonis, villarum ſcilicet miniſterialibus, pro rebus miniſteriorum ſuorum nonnunquam ſcribens, qualiter res ſibi commiſſas tractare deberent.*

TIT. XIII.

cxx. ictus accipiat] Nec enim olim arbitrio carnificis, ſicut hodie, cædebantur condemnati ad ſtragra quod ex ſacra Scriptura conſtat. Petron. Harmenopulus: διὰ δάβδων ἀλλαττέτω σωφρονιζέσθω. Et alius: διὰ κ. μαγγλαβίων σωφρονιζέσθω. Quod idem eſt. Gloſſ. μαγγλαβία ἀλλαχοῦ In legibus Bajoariorum: *quadraginta gamactas accipiat, & rumpatur dorſum ejus quinquaginta gamactis*, quæ ſunt veteri interpreti *percuſſiones.*

Aut castretur] Sic tit. 27 & 42. Furcæ affigitur apud Gregorium Turonenſem de virtutibus ſancti Martini lib. 1, c. 21, & lib. 3, c. 53. *Genitoris*, inquit, *civis noſtris ſervus à judice pro furti ſcelere comprehenſus, patibulo dijudicatur*, & de glor. Confeſſ. cap. 101, & de gloria Mart. lib. 1, cap. 73, & lib. 6, hiſt. cap. 8.

TIT. XIV.

Screuna] Sic codices veteres quatuor. Alii *ſcreona*, ſicut leodes, leudes, beodum, beudum Tit. 29, leg. Burgund. *Effractores omnes qui aut domos aut ſcrunias.* Sic quinque. *Eſcrenes* etiam hodie ruſticis Campanis dicuntur cameræ illæ demerſæ in humum, multo inſuper ſimo oneratæ, in quibus hyeme puellæ ſimul convenientes pervigilant ad mediam noctem.

In verbo Regis] Ribuariorum tit. 37. Greg. Turon. lib. 9, cap. 19. *Brunichildis graviter accepiſſet, eò quòd in ejus verbo Sicharius poſitus taliter fuerit interfectus.* Et alibi: *Præceptionem tribui juſſit ut in verbo ſuo poſita à nullo unquam parentum defuncti illius in aliquo moleſtiam pateretur.* Inde hodie, *En parole de Roy.*

Propter fredum.] Greg. Turon. *Quoſdam ex eis qui abſoluti fuerant ad ſe veniſſe, atque compoſitionem fiſco debitam, quam illi fredum vocant, ſe fuiſſe eis indultum.*

Litus] Sic duo exemplaria: ut tit. 1, leg. Friſon, & tit. 2. leg. Saxon. *Litus, ſi per juſſum vel conſilium domini ſui.* Alias *Lidus.* Gloſſ. *Fiſcalinus vel ſanctuarius.* In Synodo Bavarica: *Homo Regis, id eſt, fiſcalinus, vel eccleſiaſticus, vel lidus, interfectus.* Albertus Stadenſis: *Plures autem ſe eis dediderunt proprios, & qui ab eis vivere ſunt permiſſi, litones ſunt ab eodem vocabulo nuncupati. Inde litones in provincia Saxonum ſunt exorti.* In privilegio conceſſo ab Henrico Imperatore anno 1009. Eccleſiæ Mindenſi: *Aut homines ipſius Eccleſiæ francos, liberos, & eccleſiaſticos litones maalman, vel ſervos cujuſlibet conditionis, ſeu colonos contra rationem diſtringendos.* In privilegio ab Ottone III. Imperatore eidem Eccleſiæ: *Aut homines ipſius Eccleſiæ litos vel cujuſlibet conditionis ſervos contra rationem diſtringendos.* In privilegio conceſſo ab Ottone I. eidem Eccleſiæ: *Hominibus quoque famulatum ejuſdem monaſterii facientibus, qui Saxonicè malman dicuntur, prædictum mundeburdum & tuitionem noſtram conſtituimus.* In Conſtitutionibus Caroli Magni, & lib. 3, leg. Longobardorum: *Aldiones eâ lege vivant in Italia in ſervitute dominorum ſuorum quâ lidi in Francia.*

Ingenuam feminam traxerit] Marculfus in formula. Si aliquis puellam invitam traxerit. *Dulciſſimæ conjugi meæ ill. Dum te præter voluntatem parentum tuorum habui deſponſatam, & abſque tua vel parentum tuorum voluntate raptam ſcelere meo conjugio ſociavi, unde vitæ periculum incurrere debui.* Et charta de agnatione, ſi ſervus ingenuam trahit. *Dum hominibus non habetur incognitum qualiter ſervus meus ill. te abſque tua voluntate rapto ſcelere in conjugium ſociavit, & ob hoc vitæ periculum incurrere potuerat, ſed intervenientibus amicis vel bonis hominibus convenit inter nos ut ſi aliqua procreatio filiorum orta fuerit inter vos, in integra ingenuitate permaneant.*

De sua voluntate] Marculfus in formulis: *Dictis hominibus non incognitum qualiter ſervum meum nomine N. voluntariè accepiſti maritum, ut te ipſam & agnationem meam in meo inclinare potuerim ſervitio.*

Druchte] Gloſſ. *Sponſata. Druhtines haus*, Templum domini apud Otfridum. *Kero* interpret. Vocab. barbar. Dominus, *Truſtin.* Sidonius: *Neque patiaris ut te ab hoc propoſito propediem conjunx domum feliciter ducenda deflectat.*

Per virtutem] ſic veteres omnes codices. Vulgat. *Per vim mæchatus fuerit.*

Sororis] Aliàs, *ſororem aut fratris filiam.*

Certe alterius] Sic veteta quatuor. Alia duo, *certè ulterius.*

Fratris uxorem] Gregor. Turon. lib. 3, cap. 6.

TIT. XV.

De eo qui] Vetera duo exemplaria, ſicut & Germanica editio, *de ſuperventis & expoliationibus.* Et ſanè mirum eſt quàm malè conveniat in pleriſque editio Tiliana cum Germanica. Nec tamen utraque ſine veteribus libris; ut putem Tilianam repetitæ prælectionis eſſe, ſaltem poſteriorem Germanicâ.

In superventu] Turon. 8. 40. *furta ſuperventa, pervaſiones.* Gloſſ. *ἐπιφόρτα, ſuperventum facio.* Tit. 29, leg. Burgund. *Si quis ſuperventu aut latrocinii ſcelere negotiatorem aut aliquem occiderit.*

Præceptum Regis habentis] Grego. Turon. lib 9, hiſtor. cap. 20. Aimo. 5. c. 36. *Præceptum tamen de confirmatione totius Abbatiæ de more Principum fecit.* Odo Monachus Foſſatenſis in vita Burcardi Comitis: *Poſt hæc etiam Regis adeuntes præſentiam deprecati ſunt ut hæc dona præcepti ſui auctoritate roboraret & anuli ſui impreſſione munire dignaretur.*

Adsalire] *aſſaillir.*

Viæ laciniam ei facere] Germanica editio: *Extra ordinationem Regis reſtare aut adſallire præſumpſerit. Arreſter.* Arreſtare in leg. Longobard. lib. 3, tit. 1, l. 78.

Furtu] Sic veteres omnes, ut inf. tit. 17.

TIT. XVI.

Contubernio] Gloſſ. *auxilio.*

Unusquisque eorum culpabilis judicetur.] Deſunt hæc in antiquiſſimo exemplari.

TIT. XVII.

Naufo] Sic veteres tres. Gloſſ. *Sarcofago ligneo.* Noſtris *Nau, Noue.* Gregor. Turon. de glor. Confeſſ. *Cùmque ſancta corpora pallis ac naufis exornata.* Sic veteres. Nec tamen malè vulgat. edit. *mappis.*

Aristatonem] Gloſſ. *Staplum ſuper tumulum miſſum.* Ut tit. 57, inf. *Palla tegebant tumulum.* Einardus de ſanctis Martyribus Marcellino & Petro fol. 528, in editione recentiori: *Lapidem quo ſummitas ſepulchri tegebatur, de loco ſuo levare moliuntur.* Gregor. Turonen. cap. 54, de miraculis ſancti Martini: *De palla quæ ſanctum tegit tumulum,* & lib. 1, mirac. *Pallam holoſericam auroque exornatam ex gemmis, quæ ſanctum tegebat ſepulchrum, temerario auſu deripuit ſecumque ſuſtulit.* Et de glor. Confeſſ. *Palla erat lignea quæ ſanctum confeſſoris tegebat ſepulchrum.* Nobilibus ſuperponebant tapetem. In veteri Cartulario: *In redemptionem unius tapetis, quod patri mortuo ſuperpoſitum eſt, ut eſt conſuetudo nobilium.*

TIT. XVIII.

Spicarium] Gloſſ. *Horreum cum tecto.* Germ. *Spicker.*

Maholum] Sic veteres quatuor. Gloſſ. *Horreum ſine tecto.* Noſtris, *Machau.*

Scuriam] Alaman. *Schure* ſive *ſcheure.* Hincmar. Rhem. adverſ. Hincmarum Laudun. *Inſuper & ſcuriam ipſius intercluſit, & annonam de terris dominicatis collectam ſine licentia ipſius Preſbyteri in eam miſit.* Et tit. 4, leg. Bajuvar. *Qui defendere volunt caſas vel ſcurias ubi fœnum vel granum inveniunt.* Inde noſtris, *Eſcurie,* & fortaſſe Gloſſar. B. Germ. *Curia, ἵππων βοηθὸς.*

Fenile] *Fenil.* Gloſſ. *Fenile locus ubi fœnum ponunt. χορτοφύλαξ. Fenile, feniſecium.*

Mallare eum debent] Inde *hamallus,* tit. 49.

Concisam] Sic veteres quatuor. Vetus Chronicon: *Et nimia feſtinatione Saxonum cæſas ſeu firmitates ſubitò introiit.* Item: *Multos Britones conquiſierunt unà cum caſtellis, & firmitates eorum locis paluſtribus & inceſis.* Quod alius autor ſic: *Et ibi multa caſtella acquiſierunt, & loca firma & munita paluſtria & inceſa.* Nec tamen omnino malè vetus unum exemplar *concidem* habet. Gregor. Turon. lib. 2. *Franci ſimulato metu ſe in remotiores ſaltus receperant, concidibus per extrema ſilvarum procuratis.* Et: *qui conjunctis arborum truncis vel concidibus ſuperſtantes.* Concedes appellat Cæſar, & Marcellinus: *Concæde,* inquit, *arborum denſâ undique ſemitis clauſis.* Et alibi: *Difficiles vias & ſuapte naturâ clivoſas conſædibus clauſere ſolerter, arboribus immenſi roboris cæſis.*

TIT. XIX.

Colpus] Gloſſ. *Ictus. Coup.*

Sagitta toxicata] Gregor. Tur. 2, hiſt. *Sagittas tormentorum ritu effudere inlitas herbarum venenis.*

Plagaverit] Vetus interpres Juvenal. *Mars cùm plagatus eſt à Diomede.*

Ut sanguis ad terram cadat] Ribuar. 2, *ut ſanguis exeat terramque tangat.*

Intrania] Sic veteres quinque. Greg. Tur. 4, miracul. ſancti Martini: *Doloris malum in illis intraniorum flexuoſis receſſibus bacchabatur.* In edicto Turci Aproniani Præf. Urb. *reliqua caro cum pelle & interaneis proficiat venditori.*

Plaga semper currit] *la playe court.*

TIT. XXI.

VIII. denarios] Apud Nitardum in fluvium merguntur. *Gerbergam,* inquit, *more maleficorum in Ararim mergi præcepit.*

Herbas dederit] *Herbarum venena.* Greg. Turon. lib. 2, cap. 9 & cap. 36, lib. 4, de miraculis ſancti Martini: *Ligamina herbarum atque incantationum verba proferebant.* Unde *enherber.* Vetus Poëta:

Souz giſt le frais ſerpent en l'herbe:
Fuyez enfans, car il enherbe.

Superjactatus fuerit] Sic veteres ſex.

Cum ligaturis] Turon. mirac. 2. cap. 45. *Incantationes immurmurat, ſortes jactat, ligaturas collo ſuſpendit,* & de mirac. S. Mart. cap. 26. Hincmarus in geſtis habitis ſuper divortio Thietbergæ ad 15. interrogationem: *Ad hæc non pertinent ligaturæ execrabilium remediorum quæ ars medicorum commendat, ſive in præcantationibus, ſive in characteribus, vel in quibuſdam rebus ſuſpendendis atque ligandis.* Quæ

verba

verba extant apud Rabanum epiſtola ad Bonoſum. Burchardus lib. 19, Collect. Canon. *Feciſti ligaturas & incantationes.*

TIT. XXII.

Mamillam strinxerit] Editio Alamannica, *capulaverit.* Vid. tit. Leg. Lang. *De paupere.* Burchard. decret. lib. 19.

TIT. XXIV.

In molino annonam] Greg. Turon. de virtut. S. Mart. *Quidam non metuens neque honorans diem ſanctum dominicæ Reſurrectionis, acceptâ annonâ ad molam vadit; impoſitoque tritico, molam manu vertere cœpit.* Et de glor. Confeſſ. cap. 107.

Si quis sclusam] *Eſcluze.* Inde ὀχυράματα. *Cluſuræ* ſive *ſcluſæ.* Anonymus in Pipino: *Aſtulphus Rex Langobardorum ſupradictam juſtitiam vetando ſcluſas Langobardorum petiit.* Quas Aimoinus vocat *clauſuras.*

De Farinario] Marculf. *pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus farinariis, adjacentiis, appenditiis.* Odo Foſſatenſ. Monachus in vita Burcardi Comitis: *Item prope caſtrum farinarium quod vocatur Toluia.*

TIT. XXV.

Pro eo quia descenderit] Sic veteres omnes. Tilius, *pro equa quam aſcenderit.*

TIT. XXVI.

Sive crinitum] Lucanus: *Crinibus in nodum totis venere Sicambri.* Apud Romanos uſque ad pubertatem comæ nutriri conſueverant. *Unum è crinitis.* Agathias 8. 9.

Totonderit] An reſpicit ad illum morem de quo Otto Friſing. lib. 1, cap. 16, & veteres annales. *Karolus*, inquiunt, *Francorum Princeps, filium ſuum ad Liuthprandum miſit, ut more fidelium Chriſtianorum ejus capillum primus adtonderet & pater illi ſpiritualis exiſteret.* An ad clericatum? Greg. Tur. 3, hiſt. 19, & *ſibi propriâ manu capillos incidens Clericus factus eſt.* Et lib. 4, cap. 4. Vid. tit. 6, leg. Burgundionum. Marculfus in præcepto de clericatu: *Veniens ille ad noſtram præſentiam petiit ſerenitati noſtræ ut licentiam tribuere deberemus qualiter comam capitis ſui ad onus clericatûs deponere deberet.* Sequitur paulò poſt: *Præcipientes ergo jubemus ut ſi memoratus ille de capite ſuo bene ingenuus eſſe videtur, & in polypticho cenſitus non eſt, licentiam habeat comam capitis ſui tonſurare.* Gregorius Turon. lib. 9, cap. 38. *Drocheltum inciſis capillis & auribus ad vineam exercendam delegavit.*

Infra ix. noctes] Sic veteres omnes. Pueris ergo nono die nomina impoſuerunt, ſicut & Romani Feſtus *Luſtrici.* Inde vir & uxor inter ſe ſolidum capere poterant, ſi duos trimos vel ſi tres poſt nonum diem amiſiſſent. Lib. 2, leg. Wiſig. tit. 4, §. 17. 18. Ulpian. lib. Regul. Alii ſeptimo; quidam decimo. Ariſtot. Harpocrat. Schol. Ariſtoph. Suidas. Galli vero omnes ſpatia omnis temporis non numero dierum ſed noctium finiebant, ut noctem dies ſequeretur; ut docui Gloſſario ad Capitula Caroli Magni.

iiii. den.] Non igitur multâ plectitur quâ qui virum occiderit. Quod eſt contra jus Romanum. *Leg. pen. C. ad L. Cornel.*

Fredus ei non requiratur] xii. Tab. Impuberes ſi furtum fecerint, Prætoris arbitratu verberantur.

TIT. XXVII.

Aliena ancilla] Jure Romano tenetur injuriarum actione. *L. inter liberas. D. ad leg. Jul. de adult.* Et aliam reformare cogendus eſt. *Paul 1. ſentent. tit. 12.*

Ipse cum ea in servitio] SC. Claudiano mulier quæ ſe alieno ſervo jungit, ancilla fit. *Ulp. tit. xi. lib. ſing. regular.*

Castretur] Ut quâ parte peccavit, eâdem multetur. Niceph. hiſt. ii. δι' ὧν γὰρ τις ἥμαρτέ δι' αὐτῶν καὶ παιδεύεται.

Postquam infantes habere cœpit.] Rib. 12. *Poſtquam parturire cœperit, uſque ad quadrageſimum annum.*

TIT. XXVIII.

In hoste] *En l'hoſt.* Inde *hoſtage.*

Per denarium] Præcepti denarialis formula extat in explicatione obſcuriorum vocabulorum Capitularium. In veteri chartula Eccleſiæ Lugdunenſis: *Servum juris veſtri manu propriâ, & manu illius excutientes denarium, ſecundùm Legem Salicam liberum, cum omnibus quæ habet vel adquiſierit, fecimus.* In veteri formula: *Inde quemdam ſervum N. ut eum ob mercedis augmentum liberum dimitteremus rogarunt. Nos verò manu propriâ noſtrâ excutientes de manu ſupradicti N. denarium vel nummum vel argentum vel aureum vel dragmam vel ſeſtertium vel minam, ſecundùm Legem Salicam, eum liberum dimiſimus, & ab omni jugo ſervitutis abſolvimus.*

TIT. XXIX.

De pecoribus tintinum] Clementianus Fortunatus:

Tintinnum rapit alter inops, magis improbus ille
Qui jumentorum colla tenere ſolet.

Skellam] Sic quinque exemplaria, non *ſellam*, ut editum erat antea. *Tintinnabulum*, Alamannis *Skel.* Toloſanis *Eſquila.* In vita B. Anſelmi: *Unum eorum ſumpta in manibus corda pro excitandis fratribus, ſcillam pulſantem ad ejus ſonitum.* Durandus 1. de divin. offic. cap. 4. *Nota ſex eſſe genera tintinabulorum quibus in Eccleſia pulſatur; ſquilla, cymbalum &c. Squilla pulſatur in triclinio, id eſt, refectorio.* Aimoinus lib. 3. cap. 82.

Reffare] Editio Baſilienſis: *Repaſcere.* Aliàs *tripaverit aut meterit.* Gloſſ. *Raptor, reofere. Meſſor, Riftere.* Et hodie Germanis *Reupfen*, gallicè *Raffler*, vellere eſt.

Inpotos] Sic veteres quinque. An inde *impfen* Alamannis, *Enter* noſtris. Gloſſ. *fructus pæſtin.*

Milario] Sic veteres quinque. Gloſſ. Malarium pomum. Vet. donat. inſtrum. & 2. *melarios in ipſo loco.*

Decorticaverit] Exemplar primum, *excervicaverit.*

Cultellum] Noſtris *Coultre.*

Si quis aratrum] Gallos adinveniſſe formam aratri cum rotis teſtatur Plin. lib. 18. cap. 18.

Testaverit] Sic veteres omnes libri præter unum, qui habet : *Si quis aratrum de campo alieno anteoſtaverit aut jactaverit aut teſtaverit.* Baſilienſis : *aratrum anteortaverit aut jactaverit.*

Descargaverit] *deſcharge.*

Si vero tantum tulerit] Licèt tamen viam tranſeunti pabuli nonnihil equo carpere. Leg. 1. Long. De tranſeunt. Leg. Neapol. lib. 3, tit. 58. Jure Saxonico lib. 2. Speculi.

Post annum quam fuerit signata.] In diplom. Ludovici II. apud Lazium : *Ex parte Auſtri uſque ad medium montis Slavonum Colmiza dicta ; ubi duabus arboribus ſigna certa poſita ſunt.* Et in Chronico Laureshamenſi, ex donatione Cancronis : *De illo rubero ut per Agilofum & ſuos conſortes pro ſigna inciſa.* Et paulò poſt : *ſicut ipſa inciſio arborum in ipſa die facta eſt, quæ vulgo lachus appellatur ſive diviſio.* Inde *Laye. Saint-Germain-en-Laye.*

Statuam] Sic veteres ſeptem. Alii *ſtavam.* Noſtris *Eſtave.* Genus majoris retis. Palum. Germ. *Staf.*

Tremaculum] Sic veteres quinque. Alii *Tramaculam, Tramaculum, Trimaclem, Vremalium. Tremail* noſtris.

Vertivolum] Sic veteres quinque. Duo *Vertuolum.* Al. *Verticulum.* Noſtris *Verueil.* Genus piſcatorii retis ; quo cùm intravit piſcis, exire non poteſt.

Brachile] *bracelet.* Tacitus de moribus Germanorum : *Nec alius feminis quàm viris habitus ; partemque veſtitûs ſuperioris in manicas non extendunt, nudæ brachia ac lacertos.*

Si quis casam] Sic veteres ſeptem. Tacitus de moribus Germanorum : *Ne cæmentorum quidem apud illos aut tegularum uſus. Materia ad omnia utuntur informi.*

TIT. XXXI.

Truncaverit] Baſil. edit. *capolaverit.*

Digitum quo sagittatur] Ribuar. tit. 5, *digitus unde ſagittatur.*

Si vero pollix mancatus pependerit] Rib. 5. *Quòd ſi pollix ibidem mancus pendiderit.*

TIT. XXXII.

Cenitum] Gloſſ. *oculum erutum habentem. Borgne.*

Conchagatum] Gloſſ. *ſordidatum.* Honos auribus, *foireux, breneux.*

Vulpiculam] *renard.* Greg. Tur. 8. hiſt. cap. 6. *Multas eis perfidias & perjuria exprobravit, vocans eos ſæpius vulpes ingenioſas.* In vita S. Remigii : *Juſſit nominari vulpeculam ; quod cur ita eum nominari voluerit, qui fraudes & ſignificationes ipſius animalis cognoſcit, ſatis advertit.*

Leporem] Sidonius : *Cùm ſint in prætoriis leones, in caſtris lepores.* Euſebius in Chronico : *Cornificius poëta à militibus deſtitutus interiit, quos ſæpe fugientes galeatos lepores appellarat.*

Si quæ mulier] Abeſt hic paragraphus in omnibus exemplaribus, præterquam in vetuſtiori.

Quod scutum suum projecisset] Videndus Agathias libro ſecundo. Gallos ſcuta patria thireos vocaſſe ſcribit Pauſanias. Hodie *Targes.* Tacitus de moribus Germanorum : *Scutum reliquiſſe præcipuum flagitium ; nec aut ſacris adeſſe, aut concilium inire ignominioſo fas ; multique ſuperſtites bellorum, infamiam laqueo finierunt.*

Delatorem] Gloſſ. *mendacem vel latratorem.*

TIT. XXXIV.

Via lacina] Sic veteres quatuor. *Alicui viam ſuam obſtare.* Lib. 1. hîc & tit. 82. leg. Ripuar. *Viam contradicere.* Tit. 66. leg. Longobard. *Vecorint.*

Baroni] Gloſſ. *Baro, ανήρ.* Tit. 76. leg. Alaman. *Si quis mortaudit Baronem.* Cæſarius in vita Engelberti Archiepiſcopi Colonienſis : *Ex Teutonico enim Latinoque compoſitus, Engelbertus vocabatur, angelicam ſonat libertatem.* Kero, *liberorum barono.* Inde Barones homines Regis, ſive qui hominium Regi debent.

TIT. XXXV.

Hominem ingenuum sine causa ligaverit] Tacitus de moribus Germanorum : *Aleam ſobrii inter ſeria exercent, & noviſſimo jactu de libertate & de corpore contendunt. Victus voluntariam ſervitutem adit. Quamvis junior, quamvis robuſtior, alligari ſe ac vinciri patitur.*

Hominem noxium ligatum] Gregorius Turon. de miraculis S. Martini lib. 1. cap. 17, & lib. 4. cap. 16. & cap. 35.

TIT. XXXVI.

Retortas] *unde ſepes continetur.* Ribuar. tit. 45. *ſuperiores virgæ, quæ ſepis continent firmitatem.* Et tit. 74. *Si quis hominem intertiaverit, & infra placitum mortuus fuerit in quadrivio cum retorta in pede.* Sic quinque. Vid. tit. 17, leg. Bajuvar. Chron. Caſin. lib. 2. cap. 62. *Duo nigerrimi ſpiritus retortas ex agreſtibus vitibus facientes, eumque per guttur ligantes, in ipſa lacus profunda miſerunt.* In Chartulario Majoris-Monaſterii : *& de ſilvæ boſco dedit Monachis quantùm eis in omnibus ſufficiat, ſimiliter quoque retortas, & rollones, ſtimulos quoque & cavillas & hucias & ſi quid aliud in rurali opere eis neceſſe fuerit.*

Cambortas] Gloſſ. *quæ ſepem deſuper firmant.* Eâdem origine forſitan quâ *Camboritum* Britannis. *Baculus incurvatus* in vita B. Notkeri. Walafrid. Strabus in vita B. Galli cap. 23. *Accepit à fratribus epiſtolam ad B. Gallum continentem venerandi tranſitum Columbani. Qui & baculum ipſius, quem vulgò Cambotam vocant, per manum Diaconi tranſmiſerit.* Eckerhardus in vita B. Notkeri : *Feſtinatò autem aram ſancti Galli adientes, Cambotam quam ſanctus magiſter Columbanus par Manoaldum Diaconum miſerat &c. Cùm autem illum baculo ſancto.*

Herpicem] Servius in Virgil. 1. Georg. *Vimineaſque trahit crates. Ad agrorum ſc. exæquationem, quam ruſtici hyrpicem vocant.* Herce.

Per malum ingenium] *Par malengin.*

TIT. XXXVII.

Trienti uno, quod est tertia pars solidi] Sic veteres omnes. Gregor. Turon. de vita

S. Mart. *Unum trientem mercedis intuitu detulit.* Et cap. 19. lib. 2. de gloria Martyrum: *Quidam alteri trientem præstiterat.* Et de gloria Confess. *Invenies unum trientem, ipsum donans vinum dignum epulis pauperum comparabis.* Et cap. 109. *Igitur de hoc triente vinum comparat.* Idem hist. lib. 3, cap. 13.

Legem intellexerit] Intellexerit secundùm legem se defendere. Tit. 38. *s'il se trait & recourt à loy*, sicut Moribus Leodiensibus habetur.

Obmallare] Marculfi formula, Ut causas auctorum adsumendas suorum aliquis licentiam habeat. *Ne aliquis per quodlibet ingenium de ipsis rebus eum inquietare voluerit, licentiam habeat in vice auctorum suorum ipse vel advocatus suus ejus causas adsumere &c. Præcipientes ergo jubemus ut memoratus Pontifex, aut Abbas, vel Abbatissa, seu Advocatus ejus, in vicem auctorum causas ipsius licentiam habeat adsumendi vel obmallandi.* Quod alibi *respondendi vel obmallandi.* Et alibi: *Fidelis Deo propitio noster ille ad nostram veniens præsentiam suggessit nobis eò quòd propter simplicitatem suam causas suas minimè persequi vel homallare possit. Ideò clementiam nostram petiit ut illuster vir ille omnes causas suas in vice ipsius tam in pago quàm in palatio nostro admallandum vel prosequendum recipere deberet. Quod in præsens per fistucam eas eidem visus est commendasse.*

TIT. XXXVIII.

Medietatem compositionis] Basilienſis editio: *Medietatem de ipsa leudi componat, & pro alia medietate ipsum quadrupedem homini donet.* Tit. 48. Ribuar. *in medietatem Werregeldi suscipiatur.*

TIT. XXXIX.

De vestigio minando] Gregor. Turon. cap. 81. de glor. Confess. *Alterius hominis, malitia furis boves abstulerat, qui adprehenso vestigio, inter infusos aqua viarum tramites ad profundas luti voragines perdito.*

Infra tres noctes] Ribuar. 49. *Et tertio die in domo cujuslibet vel in quolibet loco eum invenerit.*

Concambiasse] Priscianus. Al. *Camiasse.* Marculf. *Concamio de villa: Aliqua loca inter se concamiare deberent.* Et: *Concamio de terra aut vinea.*

Sequitur] *suit ses bestes*, Morib. Bituricens.

Proclamaverit] In lege familiæ data à Burchardo Episcopo Wormatiensi: *Si quis ex familia S. Petri ad sociam suam legitimè venerit, quicquid in dotem dederit, & hoc ipsa annum & diem non proclamatum possidet, si vir prior moritur, uxor ejus totam habeat dotem usque ad finem vitæ suæ.* Libro 2. de feud. tit. 27. §. 4.

Adrhamire] *Jurare.* Nostris *Arramir.* In instrumento de concordia cum Tetbaldo filio Leterii Vindoc. *Pro his rebus acquirendis arramivimus bellum in curia Vindocinensi.* Al. *arravimus.* Vide Glossarium ad Capitularia.

Secundum legem culcaverit] Sic septem exemplaria. Al. *collocaverit.* Ut tit. 42, inf. & alibi sæpe. Nostris, *Adjourner, ou donner jour.* Nam solis occasus suprema tempestas erat. Greg. Turon. 7. hist. cap. 23. *Injuriosus tamen ad placitum in conspectu Regis Childeberti advenit, & per triduum usque ad occasum solis observavit. Sed cùm hic venisset, neque de causa hac ab ullo interpellatus fuisset, ad propria redlit.*

Res suas quæsierit et invenerit] Rib. titul. 49. *Quòd si in domo fuerit, & ei scrutinium cujus est domus contradixerit, fur habeatur.*

Illo alio reclamante] Inde *Reclain*

TIT. XL.

Carrugam] Sic quatuor. Al. *carruam, charruë.* Greg. Turon. 2. miracul. cap. 14. *præparatis carrucis compositoque plaustro.*

Waranionem] Sic veteres quatuor. An inde *haras?* Tit. 12. Leg. Bajuvariorum angargnaco dicitur equus qui in hoste utilis non est.

Spadatum] castratum. Equorum plurimi ex usu castrantur, ne aut feminarum usu exagitati cunctentur, aut in subsidiis ferocientes prodant hinnitu densiore vectores. Ammianus Marcellinus.

Amissarium] Sic veteres octo. Glossar. *qui omni tempore cum equabus est.* Ivo Carnotens. epist. 8. In conventione pacis inter Elsatiæ proceres & civitates: *Equi autem admissarii, quod vulgariter Stuot vocatur, & vineæ & segetes sub hac pacis conditione perpetuò permaneant.* Ribuar. tit. 5. *Si ingenuus soneſti, id est, duodecim equas cum amissario, sex scruvas cum verre, vel duodecim vaccas cum tauro furatus fuerit.* Marculfus: *Armentorum cum ipso amissario caballos tantos.* Equus ad stallum dicitur lib. 8. Wisig. tit. 4. §. 4. Sic enim veteres libri. *Estalon.*

Si quis puledrum] Sic quatuor. Al. *poletrum*, ut in legib. Wisigott. lib. 8. *poudre* ou *poutre.* Gloss. *Pullus*, πῶλος.

Tribatterit] Sic quatuor veteres. Al. *trebatterit, debilitaverit*, aut *percusserit.* In editione Germanica tit. 28. *Si quis feminam ingenuam gravidam trabatit, & ipsa femina fuerit mortua.*

Triaen componat] Sic exemplaria quatuor. Alia duo: *Triante uno.*

Excurtaverit] Sic quinque. Alia: *scurtaverit.* Tit. 4, lib. 8. leg. Wisigott. §. 3. *Si quis alieni caballi comam turpaverit, aut caudam curtaverit.*

Excorticaverit] Sic quinque. Alia duo: *excoriaverit.* Pleniùs unum exemplar: *Si quis caballum mortuum sine permissu domini sui excorticaverit.*

TIT. XLII.

Super scamnum tensus] Ad malam mansionem extensus. L. 7. D. depositi. Euseb. τὰς ἐν τῷ ξύλῳ διατάσεις τῶν ποδῶν. Gregor. Turon. histor. 5. cap. 49. Gesta Francorum: *Chramnus super scamnum tensus orario suggillatus est.* Aimoin. lib. 2. cap. 30.

TIT. XLIII.

De hallis] Tit. 69. Ripuar. Gloss. *Siccis ramis.* Inde, *Halle de Mars.* Et quæ à Philippo

Auguſto Lutetiæ ædificatæ ſunt, *Les Halles.* Rigord.

In truste] Antruſtionem Regis, cui dabatur duploma, cujus formula hæc eſt. *Rectum eſt ut qui nobis fidem pollicentur inlæſam, noſtro tueamur auxilio. Et quia ille noſter fidelis Domino propitio veniens in palatio noſtro unà cum arimania ſua, in manu noſtra truſtem & fidelitatem nobis viſus eſt conjuraſſe, propterea per præſens præceptum decernimus ac jubemus ut deinceps memoratus ille in numero antruſtionum computetur, & ſi quis fortaſſe eum interficere præſumpſerit, noverit ſe virgeldo ſuo ſolidos ſexcentos eſſe culpabilem.* Germanis *trew.*

Convivam Regis] Venantius Honorius Clementianus Fortunatus, Presbyter Italicus, de Conda Domeſtico :

Nunc etiam placidi Sigeberti Regis amore
Sunt data ſervitiis libera dona tuis.
Juſſit & egregios inter reſidere potentes,
Convivam reddens proficiente gradu.
Rex potior reliquis merito meliora paravit ;
Et quod majus habet, hoc tua cauſa docet.

Gregor. Turon. lib. 7. cap. 16. de Prætextato : *Poſt reditum verò ſuum ad urbem Pariſiacam advenit, ac ſe Guntheramo Regi repræſentavit, exorans ut cauſam ſuam diligenter exquireret. Aſſerebat enim Regina eum non debere recipi qui fuiſſet per judicium quadraginta quinque Epiſcoporum à ſacerdotali officio ſegregatus.* Sequitur deinde : *Et ſic à Rege ſuſceptus, atque convivio ejus adſcitus, ad urbem ſuam regreſſus eſt.* Ut jure ſe tueatur Ivo epiſt. 123. Capitularibus regalibus quòd Gervaſium ad communionem in Paſchali Curia ſuſcepiſſet.

Possessores] *Ingenuus.* Greg. Turon. 3. de mir. S. Martini cap. 23. *Erant enim ingenui & poſſeſſionem propriam poſſidentes.*

Romanum tributarium] Gloſſ. *Et Stopharius nominatur qui cenſum Regi ſolvit.* Nec enim Franci ingenui pendebant tributum. Turon. lib. 7. cap. 16. In exemplari de donationibus factis Eccleſiæ Salisburgenſi : *Tradiditque tributales Romanos ad eundem locum in diverſis locis coloues centumſedecim.* Tom. 6. Caniſii pag. 1151. Ibidem : *Dedit qui dicuntur Romanos tributales* LXXX. pag. 1152. *Alii erant exercitales.* Ibid.

In quadrivio] Auſonius :

Abjecta in triviis inhumati glabra jacebat
Teſta hominis.

Sine manibus et pedibus] Gregor. Turon. hiſt. lib. 8. cap. 29. *Truncatis manibus auribuſque & naribus, variis ſunt mortibus interempti.* lib. 10, cap. 15. *Aliis manibus, nonnullis auribus naribuſque deciſis, ſeditio depreſſa quievit.* Et lib. 10. cap. 17. *Alios manibus inciſis relinquunt, nonnullos auribus, naribuſque amputatis, ad ridiculum laxaverunt.* Et cap. 11. 18.

In puteum] Tur. 7. 23. 373. *Judæi cum duobus Chriſtianis ab Injurioſi hominibus interfecti, in puteum qui propinquus erat domui ejus projecti ſunt.* Ado : *Comprehenſus à Chlodomero cum uxore & filiis ſuis necatur, & in puteum projectus occultatur.*

Tota leude sua componatur] Tit. 55. & tit. 7. leg. Angl. & tit. 2. leg. Friſion. In Capitulis Caroli Magni in Sylvaco editis : *Si latro ibi occiſus fuerit, qui eum occiderit leudem inde non ſolvit, & nullus illi inde faidam portare præſumat.* Vetus formula : *ſic ab ipſis fuit judicatum, ut illam leudem, ut lex erat, ſolvere deberet.*

TIT. XLIV.

In domo sua adsallierit] Marculfus : *Qualiter vos nullâ movente cauſâ in via adſalliſſetis & graviter livoraſſetis.*

TIT. XLV.

Si in convivio] Pœnitentiale Romanum cap. 15. ex Concilio apud Wermerias.

TITT. XLVI.

De reippus] Gloſſ. *de ſponſalitiis viduarum.* Pretium emptionis viduæ matrimonii cauſa. Tit. 41. leg. Saxon.

Tunginus] Gloſſ. *Judex qui poſt Comitem eſt. Degan* Sollenſib. & in priſcis Anglorum legibus, *Thegn.*

Scutum habere debet] Tit. 48. *Scutum in ipſo mallo habeat.* Inde apud Ottonem de geſtis Friderici lib. 1, cap. 12. *Eſt autem conſuetudinis Regum Francorum, quæ & Teutonum, ut quotieſcunque ad ſumendam imperii coronam militem ad tranſalpizandum coëgerint, in prædicto campo manſionem faciant. Ibi ligno in altum porrecto ſcutum ſuſpenditur.* Gunthetus :

Ligno ſuſpenditur altè
Erecto clypeus. Tum præco regius omnes.
Convocat à dominis feudalia jura tenentes.

An quòd armati in Concilium venirent ? Liv. lib. XXI. de Gallis. Tacitus de moribus Germanorum.

Tres homines] Tit. 48. & tit. 56. *Sagibarones plus quàm tres eſſe non debent.*

Tres solidos æque pensantes] Majores noſtri, ſicut & nos hodie, uxores ſibi emebant ſolido & denario. Fredegarius Scholaſticus : *Legatos ad Gundebaldum dirigit petens ut Chrotildem neptem ſuam ei in conjugium ſociandam traderet. Quod ille denegare metuens, & ſperans amicitiam cum Chlodoveo inire, eam daturum ſpopondit. Legati offerentes, ſolido & denario, ut mos erat Francorum, eam partibus Chlodovei ſponſant, placitum ad præſens petentes ut ipſam ad conjugium traderet Chlodoveo.* Marculfus in formulis : *N. filius N. puellam ingenuam nomine N. illius filiam per ſolidum & denarium ſecundùm legem Salicam & antiquam conſuetudinem deſponſavit.* Propterea uxor in poteſtatem viri cedit, nec libertam habet rerum adminiſtrationem. Quod & Gallis in uſu fuiſſe teſtatur Cæſar.

Habere debet] Additur in duobus : *Et tres erunt qui ſolidos penſare vel probare debent.* Quaſi libripendes intervenerint.

Cui reippus debeatur] Nec enim debetur ei qui in hereditatem defuncti mariti ſuccedit.

Post sextum genuculum] Synod. Agripp. can. 6. Meldenſ. can. 7. *uſque ad ſeptimum gradum.*

Causa] Gloſſ. *Pœna propter ſolemnia non ſervata.*

TIT. XLVII.

De eo qui villam] *De complainte en cas de ſaiſie & nouvelleté dedans l'an.* Ut fallantur qui D. Ludovicum Regem aut Simonem de Bucy jus iſtud antè neſcitum intra Franciam proquiritaſſe tradunt.

Si vero xxx. noctes impletæ fuerint] Jure Romano cùm in rem aliquam agerent litigatores, & pœna ſe ſacramenti peterent, poſcebant judicem, qui dabatur poſt triceſimum diem. Aſcon. 3. in Verrem.

Præstos habeat] Sic veteres tres. Gloſſ. *præſentes.* Alii duo : *præſtus.* Jure Romano ſuperſtitibus, id eſt, teſtibus præſentibus, ii inter quos controverſia erat, vindicias ſumere jubebantur.

Supra fortuna sua] *à ſes périls & fortunes.*

Ut accedat ad locum] *Exécution & fourniſſement de complainte ſur le lieu.* Cap. 12. Conſuetud. Inſulan. Gellius lib. 20. cap. 9.

Elaboravit] Turon. cap. 82, de gloria Confeſſ. *Cumque alterum vas apium vellet auferre, ait ſacerdos : Sufficiat nunc fili iſtud, alterum verò ei qui ipſum laboravit reſerva.* Marculfus in formulis : *Tam de alode aut de comparato vel de qualibet adtractu, ubicunque habere videor, & quod pariter in conjugium poſiti laboravimus.* Et canone 14. Synodi Triburienſis : *Si verò in qualibet ſilva vel deſerto loco aliquod deſertum collaboraverit.*

TIT. XLVIII.

*Affatomie. De affatomiæ *] Sic veteres quinque : Gloſſ. *De donationibus quæ fiunt feſtuca in ſinum ei cui donabatur projecta.* Marculfus in formula affatimiæ : *Dulciſſimis nepotibus meis illis, ego avus. Dum cognitum eſt qualiter genitor veſter filius meus compellente fine naturæ de hac luce deceſſit, & vos in alode minimè accedere poteratis, ideò penſantes cauſam conſanguinitatis dono vobis per hanc affatimiam pro omni portione in pago illo, centena illa, quidquid in jam dicto loco &c.* Idem : *quicquid jam dicto loco genitor veſter filius meus dividere & exæquare deberet, vos quoque nepotes mei per hanc affatimiam poſt obitum meum dividere & exæquare faciatis.*

Festucam] Aliquot codices, *fiſtucam.* Symbolum traditionis. Marculfus : *Conſignavit & tradidit & veſtivit, & per durpilum & feſtucam ſibi foràs exitum alienum vel ſpoliatum in omnibus eſſe dixit.* Et alibi : *quod in præſente & per fiſtucam eas eidem viſus eſt commendaſſe.* Idem : *Inter ſe viſi ſunt diviſiſſe vel exæquaſſe & invicem pars partem tradidiſſe & per fiſtucam omnia partium partiſſe.* Inde *exfeſtucare* Henrico IV, Imperatori, Sigeberto, & Ottoni Friſingenſi. Et formulariis noſtris, *bailler un feſtu en ſigne de deguerpiſſement.*

In laisum] Gloſſ. *in ſinum.* Marculfus de læſoverpo per manum Regis : *Villas nuncupatas N. ſitas in pago illo ſuâ ſpontaneâ voluntate nobis per fiſtucam viſus eſt laiſoverpiſſe vel condonaſſe.* Inde *tendre le giron.*

In casa ipsius manere] Greg. Turon. 4. de mirac. S. Martini c. 12.

In potestate sua] *Car donner & retenir ne vaut.*

Ante xii. menses] *Temps d'inſinuation.*

Beudo] Al. *Beodo ; à ſa table.* Vet. Gloſſar. *Menſa, beod ; Refectorium, Beoddem.* Inde opinor, *Unir & mettre à ſa table.*

Theada] Veteres, *Theoda.* Al. *Theuda.* Gloſſ. Lipſii : *Teado, gentes, nationes, Thiadon.*

Ante Regem aut in mallo publico] Donationis per manum Regis formula extat apud Marculfum. Moribus Bolonienſ. & Pontivenſ. *Avant que le donataire puiſſe jouir du don à lui fait, & en faire ſon acqueſt, faut qu'il l'appréhende par miſe de fait & juſtice compétente.*

TIT. XLIX.

De filtortis] Gloſſ. *de intertiatis rebus.*

In tertiam manum] *En main tierce.*

Carbonariam] Quæ eſt inter Cameracum & Tornacum. Tritenheim. ex Hunnibaldo. Sulpit. Alexand. apud Gregor. Turonenſ. lib. 2. cap. 8. 9. Sigebert. ann. 880. *Camaracum obſedit & cepit. Inde movens per Carbonariam ſilvam, ad Tornacum feſtinans, iter direxit in Thoringiam.*

Noctes xl.] Sic tit. 52. & in Conſtitutionibus Caroli Magni : *Poſtquam Comes & pagenſes de qualibet expeditione hoſtili reverſi fuerint, ex eo die ſupra quadraginta noctes ſit bannus reſciſſus, quod lingua Theutiſca ſcatlegi, id eſt, armorum depoſitio, vocatur.*

Rem intertiatam] *Choſe entiercée.* Aurelian. In legibus Eduardi Regis Angl. *Si quiſpiam aliquid intertiet ſuper aliquem, & intertiatus non poterit warantum ſuum habere, erit foris factura ſua.*

Vendiderit aut cambiaverit] Unde & Conſtitutio Caroli Magni : *Nullus comparet caballum niſi illum hominem agnoſcat qui ei vendidit, aut de quo pago eſt, vel ubi manet, aut quis ejus ſenior.*

Quod ei nunciasset] Editio Germanica : *quomodo ei mancaverit.*

Exivit se] Sic veteres tres. Al. *Exuit ſe.*

Ista omnia ubi suus hamallus est] Exemplar unum : *Iſta omnia facere debet in mallo ubi ipſe amallus eſſe dignoſcitur ſuper quem &c.* Aliud : *Iſta omnia in mallo debent fieri ubi illi eſt hamallus.* Id eſt, *qui ſuſcipit cauſam ad mallandum in vicem alterius.* Tit. 35. leg. Ripuariorum.

TIT. L.

Adfirmare] Sic veteres ſex.

De ipsis conjuratoribus] Veteres duo : *de ipſis juratoribus.* Marculfus in formulis : *Sed nuncupatus ille nec ad placitum ſuum venit, nec ipſum ſacramentum juravit, neque juratores ſui, nec ullus fuit teſtatus qui ſunia nunciaſſet.* Plaut. Pœnul. *Vos juratores eſtis, quæſo operam date.* Seneca : *Quis unquam ab hiſtorico juratores exegit.* Nortmannis, *Jureurs.*

PERJVRASSET] Maximè in cauſis quæ ſub jurejurando finiendæ ſunt. Can. 8. Syn. Aurel.

TIT. LI.

FORBANNITI] Sic veteres tres. Alia quinque exemplaria, *Ferbanniti.* In Conſtitutionibus Caroli Magni: *De theloneis qui jam antea forbanniti fuerant, nemo tollat.* Et alibi: *Quicunque abhinc inante latronem receperit, maximè autem illum qui forbannitus fuerit.*

TIT. LII.

DE EO QUI FIDEM FACTAM] Gloſſar. *Qui Wadium alteri dat, & poſtea perſolvere ſpreverit.* Al. *De fide facta*, ſicut Baſilienſis editio, quam cum hac confer. Tit. 59. *nec de ulla lege fidem facere noluerit.*

ADMALLARE] Editio Germanica, *mannire ad mallum.* Marculfus in formula de cauſis alterius recipiendis: *Eò quòd propter ſimplicitatem ſuam cauſas ſuas minimè poſſit proſequi vel admallare, clementiæ regni noſtri petiit ut inluſtris vir ille omnes cauſas ſuas in vice ipſius tam in pago quàm in palatio noſtro admallandum proſequendumque recipere deberet.*

JUDEX] *Tunginus.* Editio Germanica.

GASACCHIONEM] Al. *Gaſacchium.* Adverſarium cauſatorem. *Gegenſac. Withefsack.*

INDE EUM ADSTRINGAS] In form. Rom. *Inde ego te ex jure manu conſertum voco.*

JUDEX] Duo exemplaria, *Tunzinus.*

DEBITUM ASCENDAT] *La debte monte à neuf ſols.*

ADJACTIVUM] Videnda Notitia de jactivis. Marculfus in formulis: *Dum & illuſtris vir ill. Comes palatii noſtri teſtimoniavit quòd antedictus ille placitum ſuum legibus cuſtodivit, & eum adjectivit, vel ſolſaltivit, & ipſe placitum ſuum cuſtodire neglexit. Jectivus ſive negligens.* In formula quam adſcripſi tit. de Racinburg. infrà, & alibi apud Marculfum: *Ut dum ipſe tale ſacramentum habuit adfirmatum, & ipſum nullatenùs juravit, nec ipſe nec juratores ſui, ſed exinde ſe jectivum dimiſit.* Et in adnunciatione Caroli apud Piſtas: *Et ſi ſacramenta legalia in primo die Lunæ poſt Paſcha juranda devenerint, aut in aliis feriis, quando mallum tenere debuerit, mittet quiſque Comes miſſum ſuum, qui ipſa ſacramenta auſcultet, ne ipſi homines jectivi inveniantur, & ipſe ſic mallum ſuum teneat ut Barrigildi.* Et *jectare* in Conſtitutionibus Caroli Magni: *Ut nullus præſumat hominem ad judicium ſine cauſa jectare, niſi judicatum fuerit.*

PER TRES MANNITAS] Trinundino, Rom.

PER SINGULAS ADMONITIONES] *Pour chacun défaut.*

RACINBURGIOS] Sic veteres tres Gloſſ. *Judices.* Kero. *Cauſa, rahcha.* Tit. 57. leg. Ripuar. & in formulis Salic. *Ideò venientes pariter illo mallo ante illum Comitem vel reliquos racinburgios.* An *Rechtburgen?*

DE FORTUNA IPSIUS TOLLANT] Alioquin licuit res adverſarii poſſidere, donec ſatisfeciſſet. Gregor. Turon. 4. 46.

AUT DE VITA COMPONAT] Vide præfationem Burgund. leg. Marculfus in formula, Qui ſe in ſervitio alterius obnoxiat: *Dum inſtigante adverſario, & fragilitate meâ prævalente, in caſus graves cecidi, unde mortis periculum incurrere potueram; ſed dùm veſtra pietas me jam morti adjudicatum de pecunia veſtra redemiſtis, vel pro mea culpa res veſtras quamplures dediſtis, & ego de rebus meis, unde veſtra beneficia rependere debuiſſem, non habeo, ideò pro hoc ſtatum meum vobis viſus ſum obnoxiviſſe, ita ut ab hoc de veſtro ſervitio penitùs non diſcedam.*

TIT. LIII.

DE EO QUI GRAFIONEM] Vetus unum, *de andoctemito.* Editio Baſilienſis: *de andocmito.* Sugger. de poſſeſſion. monaſt. B. Dionyſii: *Ab oppreſſione exactorum regiorum, quos dicunt Graffiones.*

ADMALLATUM] Additur in duobus exemplaribus, *vel adjectivum.* Aliud exemplar habet: *antequam legitimè admallatus aut fides ei facta fuerit.* Editio Baſilienſis: *Antequam eum per legem habeat admallatum aut conſecutum quòd ei in mallo fidem feciſſet.*

AUT SE REDIMAT] Editio Baſilienſis: *Aut Weregildeum ſuum redimat.*

TIT. LIV.

DE RE PRÆSTATA] Al. *de præſtata. Du preſt.*

SOLEM COLLOCET] Gregorius Turonenſis lib. 7. cap. 23. *Injurioſus ad placitum in conſpectu Regis Childeberti advenit, & per triduum uſque occaſum ſolis obſervavit.*

SUPER ILLOS &c.] Unde & moribus Ambianenſium multam fiſco inferunt qui ad diem non ſolverunt.

TIT. LV.

DE ÆNEO] Gloſſ. *de caldario.* Gloſſ. χαλκίον. Olla, æneum, miliarium. Gregor. Turon. 8. hiſtor. c. 6. *Conſpicio eminus æneum ſuper ignem poſitum fervere vehementer.* In formula conſecrationis ejuſmodi aquæ: *Ut ſi hic homo pro hac reputationis cauſa, furto videlicet, vel homicidio, aut adulterio, vel luxuriâ, aut pro qualibet cauſa culpa modò ad præſens manum ſuam in hanc aquam igne ferventem miſerit.* Unde in conſuet. Norr. *ſe purger par eau & par igniſe.* Et leg. Wiſigott. *Examen caldariæ.* Et communis apud nos loquutio: *J'en mettrois la main au feu.*

AD ÆNEUM] Gloſſ. interlinearis, *id eſt, ad judicium.* Aimoinus lib. 5. cap. 34. Art. 39. Jur. Sax. *Vel in aquam bullientem brachium uſque ad cubitum imponant.*

TIT. LVI.

SAGIBARONEM] Gloſſ. *dicuntur quaſi Senatores.* Al. *Sachbarones, hommes de loy ou de cauſes.* Artic. 85. Conſuet. Hanno. Senatorum urbis Arvenæ meminit Gregor. Turonen. de glor. Confeſſ. cap. 5. 42. 65. & 206. Senatorum Bituricenſium lib. 1. c. 31. Turonenſium lib. 2. c. 26. hiſtoriar. In Synodo Aquiſgranenſi: *Senatores univerſi regni Francorum perficere ſe acclamaverunt.*

ID EST PLEBS QUÆ AD UNUM MALLUM CONVENIRE SOLET] Tacitus de moribus Germanorum: *Eliguntur in iiſdem conciliis & Principes qui jura per pagos vicoſque reddunt. Centeni*

ſingulis ex plebe Comites, conſilium ſimul & auctoritas, adſunt.

TIT. LVII.

Tumulum] Gloſſ. *Tumbam.* Jornandes in hiſtor. Gotthor. *Noctuque ſecreto cadaver eſt terræ reconditum, cujus coopercula primùm auro, ſecundò argento, tertiò ferri rigore communiunt.*

Aristatonem] Pag. 687, tit. 17. ſuprà: Pallio cadavera tegebantur. Apulejus 1. Floridor.

Mandualem] Gloſſ. *Cancellum qui deſuper tumulum ſtat.* Einhardus lib. 1. de tranſlatione beatorum Martyrum Marcellini & Petri: *Sacra beatorum Martyrum corpora notto recondita in abſida baſilicæ locavimus, & ſicut in Francia mos eſt, ſuperpoſito ligneo culmine linteis ac ſericis palliis ornandi gratiâ conteximus, apponentes altare, ac duo Vexilla Dominicæ Paſſionis, quæ in via feretrum præcedere ſolebant, hinc atque hinc erigentes, locum illum divinis officiis celebrandis aptum facere curavimus.*

Selave] Alemannis columella *ſeule* dicitur. Et tit. 7. leg. Baioar. *ſul.* Inde *Hermſul*, Mercurii columna.

Ponticulus] In vita beati Evermari: *Poſt exequias accuratiori ſepulturâ cohoneſtantes dimidio clypeo corpori ejus ſuperpoſito, & alterâ clypei parte ei ſuppoſitâ.* In epiſtola Theodulphi Aurelianenſis, & can. 9. Synodi Meldenſis: *Tumuli qui apparent profundiùs in terram mittantur, & pavimento deſuper facto, nullo tumulorum veſtigio apparente &c.* Einardus ſuprà pag. 687. tit. 17. In Gloſſ. Lipſii: *Slapigravi, ſepulchro.*

Corpus jam sepultum] Nam veſtitum ſepeliebant cum ornamentis. Gregor. Turonen. lib. 6. cap. ult. *Ablutumque veſtimentis melioribus induit.* Amalarius lib. 4. c. 41. Idem Gregor. lib. 8, cap. 21. *Sepulta eſt cum grandibus ornamentis & multo auro.* Paulò poſt: *Detexerunt ſepulchrum, tollentes & auferentes omnia ornamenta corporis defuncti quæ reperire potuerunt.* Idem alibi: *Exinde veſtitus atque ablutus in Eccleſiam defertur.* Et: *Adfuit quædam matrona, quæ ablutam dignis veſtiit veſtimentis.*

Wargus] hoc eſt, *dejectus & expulſus.* Sic vet. Gloſſ. & tit. 87. leg. Ripuar. *Vagus & profugus ſuper terram*, ut habetur cap. 4. Geneſis. Inde apud Sidonium lib. 6. ep. 3. *Vargus, Bandouïller.*

In modum Basilicæ] Gregor. Turonen. de glor. Martyr. *Baſilicam ſuper tumulum Sancti magnam ædificavit.* Et 2. hiſtor. cap. 14. Idem de glor. Confeſſ. cap. 51 & 105.

Factum] Sic veteres quinque.

Quicunque hospitalitatem dederit] κατέχειν ξένον apud Plutarch. in Cicerone. Alioquin quemcunque mortalium arcere tecto nefas habebant majores noſtri. Cæſar lib. 6. Tacitus de moribus Germanorum.

TIT. LVIII.

De incendio vel expoliatione Ecclesiæ] *Hæc Capitula Domnus Ludovicus Imp. anno imperii ſui quinto cum univerſo cœtu populi in Aquiſgrani palatio promulgavit, atque Legi Salicæ addere præcepit. Ipſaque poſtea cùm in Theodonis villa generalem conventum habuiſſet, ulteriùs Capitula appellanda eſſe probibuit, ſed ut Lex tantùm diceretur voluit.*

Vel ubi reliquiæ] Gregor. Turon. 2. mirac. cap. 40.

De altari] 1. q. 3. c. *Quæſitum.* Et c. *Gravem.* de exceſſ. Prælat.

Si quis Diaconem] Ita in omnibus.

TIT. LIX.

In xl. noctes] In formula relationis cum judicio: *Sed poſteà taliter in jam dicto loco ipſi illi judicatum fuit ut in noctes quadraginta apud homines* XXXVI. *manu ſuâ trigeſima ſeptima in Eccleſia illa, in loco nuncupante illo, conjurare debeat.*

Rex extra sermonem suum eum esse dijudicet] Extra mundeburdem. Marculfus in formula de mundeburde Regis: *Sub ſermone*, inquit, *noſtro & mundeburde quietus reſideat.* Et alibi: *ſub ſermone tuitionis noſtræ viſi fuimus recepiſſe.*

Per legem se educere] Veteres quinque, *per legem ſe edicere noluerit.*

Et quicunque ei panem dederit] Cæſar 6. de bell. Gal. *Sacrificiis interdicunt. Hæc pœna eſt apud eos graviſſima. Quibus ita interdictum eſt, ii numero impiorum ac ſceleratorum habentur, ab iis omnes decedunt, aditum eorum, ſermonem defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiat, neque his petentibus jus redditur, neque honos ullus communicatur.*

TIT. LX.

De Racinburgiis] Gloſſ. Keronis: *Cauſa, Rahcha.* In formula cautionis de infracturis: *Contigit quòd cellarum vel ſpicarium veſtrum infregi, & exinde annonam vel aliam raupam in ſolidos tantum furavi, dum & vos & advocatus veſter exinde ante illum Comitem interpellare feciſti, & ego hanc cauſam nullatenùs potui denegare, ſic ab ipſis Racinburgiis judicatum, ut per wadium meum eam contra vos, hoc eſt, componere vel ſatisfacere debeam &c. Sed dùm ipſos ſolidos minimè habui unde tranſſolvere debeam, ſic mihi aptificavit, ut brachium in collum poſui, & per comam capitis mei coram præſentibus hominibus tradere feci, in ea ratione ut interim quòd ipſos ſolidos veſtros reddere potuero, & ſervitium veſtrum & opera qualecumque vos vel juniores veſtri injunxeritis, facere & adimplere debeam; & ſi exinde negligens vel jactivus apparuero, ſpondeo me contra vos, ut talem diſciplinam ſupra dorſum meum facere jubeatis quam ſuper reliquos ſervos veſtros.*

Ego vos tangano] *Adjuro, interpello.* Ribuar. tit. 30. *Et ſine tangano loquatur & dicat: Ego ignoro utrum ſervus meus culp. an innocens de hoc extiterit.* Et tit. 60. *Tabularium interpellatum in judicio non tanganet, & nec alſaccia requirat, & ſacramenta abſque tangano conjurent.* In fœdere Ludovici & Caroli apud Nitardum, *plaid. Thing.* Gloſſ. vetus: *placitum, plait, vel gedinge; placitare, Dengen.* Germ. *dingen*, accuſare dicitur.

Legem judicetis] Inde *Jugement de loy.* Hannonienſ. mor. cap. 17. & Mont. cap. 2. & 15.

CONTRA UNUMQUEMQUE] *Amende de fol appel.* Ut Ribuar. tit. 57.

TIT. LXI.

IN DURPILO] *In liminari ſive veſtibulo.* Marculfus : *Et per durpillum & feſtucam ſibi foràs exitum alienum vel ſpoliatum in omnibus eſſe dixit.* In vita S. Eugendi : *Clauſuram fortiſſimam ſuperſtitioſiſſimi templi, quod Gallica lingua Iſandor, id eſt, ferrei hoſtii.*

DE ILLA TERRA] Unde moribus noſtris, *Mettre en ſa main le gazon de l'héritage.* In notitia traditionis : *Qualiter veniens il. die illo in villa illa ante bonos homines per hoſtium & exaioria ſeu terram vel herbam homini illi nomine ill. & conjugi ſuæ ill. rem illam viſus fuit tradidiſſe, non in fraude, ſed in publico, & per meam fiſtucam de jam dicta re illa exitum feciſſe.* Et alibi : *Per terram & per herbam ſeu per hoſtium viſus fuit tradidiſſe.* In formula traditoriæ de terra : *Miſſus ipſius feminæ ille ipſi miſſo monaſterii nomine illi per ipſium hoſtium de ipſa caſa per terram vel herbam, ſicut lex eſt, ad partem Sancti illius viſus eſt tradidiſſe, & per ſuam fiſtucam ipſum miſſum vel ipſam feminam de ipſis rebus ſe exutos ex omnibus eſſe dixiſſe.*

ULTRA SCAPULAS JACTARE] Inde, *Riche par deſſus l'eſpaule.*

CAMISA] Al. *Camiſia.* Guitbert. de bello ſacto lib. 3. *Adoptionis autem talis pro gentis conſuetudine dicitur fuiſſe modus. Intra lineam interulam, quam nos camiſiam vocamus, nudum intrare eum faciens, ſibi adſtrinxit. Ad hæc omnia oſculo libato firmavit.*

DISCINCTUS ET DISCALCEATUS] *Deſceint & ſans houzeaux.* Artic. 72. Conſuet. Borbon. & cap. 20. Alverniæ artic. 4. Marchiæ 64. Inde *tendre & donner la ceinture. Et laiſſer les houzeaux.* Videatur quæſt. 46. Druſii.

TIT. LXII.

ALODE] In epiſt. Joan. PP. VIII. *Proprietates Boſonis & Engelirudis, quas vos alodium dicitis, filiabus eorum heredibus reſtituatis.* Marculfus : *Terra paterna. Aviatica.* tit. 58. leg. Ripuariorum. *Biens papoaux & avitins* Waſconibus. Dicitur tamen & de conquiſito, ut notavi in Gloſſario ad Capitularia.

ET FILIOS NON DIMISERIT] Filiæ enim Patri in alode non ſuccedebant, niſi aliter caviſſet. Marculfus in formula quæ extat apud Doctorem meum Obſervat. 8. Innominatus Auctor de formulis Salicis : *Dulciſſima filia mea, dum cognitum eſt qualiter ſecundùm Legem Salicam in portione paterna cum fratribus tuis filiis meis minimè potes accedere.* Sed nec in lege familiæ quam Burchardus Wormatienſis Epiſcopus ſcripſit : *Si ex familia*, inquit, *vir aliquis & uxor ejus obierint, & filium cum filia reliquerint, filius hereditatem ſervilis terræ recipiat, filia autem veſtimenta matris & pecuniam operatam recipiat.*

QUICUNQUE PROXIMIORES] Vetus formula, Ut in locum filiarum nepotes inſtituantur ab avo : *Dulciſſimis nepotibus meis S. Dum peccatis meis facientibus genitrix veſtra filia mea, quod non optaveram, tempore naturæ ſuæ completo ab hac luce deceſſit, ego verò penſans conſanguinitatis cauſam, dum & pro Lege cum cæteris filiis meis avunculis veſtris in alode mea minimè accedere potueratis, ideò per hanc epiſtulam vos dulciſſimi nepotes mei volo ut in adole mea poſt meum diſceſſum, ſi miki ſuperſtites fueritis, &c.*

DE TERRA VERO SALICA] In donatione Caroli Magni Eccleſiæ Tigurinæ : *Atque inſuper in Honica duos manſos & dimidium præter Salicam terram de noſtra propria manu in ſuam manum ut juſtum eſt percepit.* Id eſt, terra quæ hoſtibus devictis Regi militibuſve Saliis ſorte obtigit. Gregor. Turonenſ. hiſtor. 2. 27. Aimoin. 1. 12. Thoromach. 678. Hincmarus in vita beati Remigii. Unde & *decima Salica* in deſcriptione hubarum ad curiam Furde pertinentium, apud Marq. Freherum vir. doct. Et Salica domus in Polyptico ſancti Galli, *tam marchis quàm ædificiis (exceptâ domo Salicâ) curtilibus terris &c. anno* XXXV. *Hludouvici piiſſimi Regis.* Nam agri ex hoſte capti partim in publico, vel Principi, partim veteri poſſeſſori relinquebantur, partim militibus & veteranis in præmia aſſignabantur. Procop 1. de bello Wandalico : *Gizerichus deinde ſi quid inter Afros boni fuerat, aut agri, aut rerum aliarum, omne inter filios diviſit Honorichum & Genzonem. Nam Theodatus omnibus junior jam deceſſerat ſine liberis. Ceteros item agros optimos Africæ à dominis ereptos Wandalis diſtribuit, qui adhuc hodie* κλῆροι βανδίλων καλούνται Malè interpres Latinus. Unde in edicto Hunnericî apud Victorem Epiſcopum Uticenſ. lib. III. *Sortes Vendilorum.* Et lib. 10. leg. Wiſigotth. tit. 2. *Sortes Gothicæ & Romanæ.* Sidonius lib. 7. ep. 6. *Limes Gothicæ ſortis.* Videantur leg. Burgund. & Caſſiodorus.

NULLA PORTIO HEREDITATIS MULIERI VENIAT] Carol. IV. de vita ſua : *Eodem anno obiit Carolus Francorum Rex, relictâ uxore prægnante, quæ filiam peperit. Et cùm de conſuetudine regni filiæ non ſuccedant, provectus eſt Philippus filius ſoceri mei in Regem Franciæ, quia propinquior erat heres in linea maſculina.* Albertus Argentin. in Chronico : *Cùm Francia à nullo haberi dicatur in feudum, quamvis è contra nullus per femininam lineam ſucceſſiſſe dicatur.* Vetus Chronicon : *Obeunte inhumatoque Carolo Pulchro, orta eſt quæſtio non modica quis in regno de ipſius progenie proximior exiſteret ad ſuccedendum &c. Tandem opinionibus & altercationibus ſopitis, per Principes & regni ſapientes concluſum fuit & unanimiter determinatum quòd regnum, eò quòd de conſuetudine & ſtatutis ejuſdem in genus femineum deſcendere non valebat, Comiti de Valeſio Philippo pertinere debebat.* Bald. ad l. 1. D. de Senator. Et ad tit. de feudo Marchiæ. Petr. Jacobus tit. de cauſis ex quibus Vaſall. Froiſſard. volum. 1. c. 4. Garibay lib. 26. hiſt. Hiſp. cap. 16. Et ſanè jure antiquo feudorum filiæ à ſucceſſione feudi removentur, quia feminæ neque faidam levare neque pugnam facere poſſunt. *lib. 1. de feud. tit. 1.*

TIT. LXIII.

DE EO QUI SE DE PARENTELA] id eſt, *de ejuratione cognationis.*

FUSTES

Fustes alninos super caput suum frangat] An inde fustis fractio in funere Regum nostrorum? Et *Rompre le fust ou festu avec quelqu'un.* Sicut contrà moribus nostris, *Livrement de fust.* In vet. instrument. *Unde ejusmodi auctoramentum priùs ibidem in Capitulo quodam fuste, ut moris est, fecit, & posteà eundem fustem super altare posuit.* Et alibi: *Ex quo molendino dum super altare donationem quodam fuste, ut moris est, faceret.* Item: *Posteà hoc majus monasterium in Capitulo nostro, quodam fuste qui apud nos nomine ejus inscripto in testimonium servatur, præsente Domino Abbate Alberto fecit guerpitionem.*

De tota eorum se ratione] *De toute leur race.*

TIT. LXV.

Medietatem parentes] Nam universa domus recipiebat satisfactionem. Tacit. de moribus Germanorum: *Suos enim opprimi quisque & circumveniri non patitur.* Cæsar.

TIT. LXVII.

Hereburgium] Equestribus *Herege*, Helvetiis *Herberger.* An inde *Hurebez*?

Stria hominem comederit] λαιστρογών. *Striga, malefica.* Plaut. Pseudolo. *Strigibus vivis, convivis intestina quæ exedant.* Vid. tit. de homicidiis servor. lib. 1. Leg. Langobardorum. *Genichiales* Hincmaro dicuntur, *Genoches* Biturigensibus.

TIT. LXIX.

De bargo] *Ramo.* Tacit. de morib. Germ. *Proditores transfugas arboribus suspendunt.* Invenio in Gloss. Saxonic. antiquiss. *Baar, feretrum.* Inde fortassis *Bargina*, νεκροφορεῖς.

Uti incrocatur] Inde *Pendre au croc.*

Quod inimicus] *Duellio.* Mos Francis solitus. Aimon. 5. 13.

Vivum hominem] In quæstionibus adhibendis more Francico, reus revinctis post tergum manibus, suspensus ad arborem dependebat. Gregor. Turon. lib. 5. histor. cap. 49.

TIT. LXXI.

De terra condemnata] Totus hic titulus abest in omnibus exemplaribus. Ædificiorum condemnatorum fit mentio Speculo Saxon. libr. 3. tit. 1.

FRANCISCI PITHŒI

GLOSSARIUM

AD LIBROS

CAPITULARIUM.

Nunc prodit multò auctius & emendatius ex autographo ejusdem Pithœi.

Absis] V. 117. Canone 32. Synodi Carthaginensis tertiæ. Veteres Glossæ: *Absida, sedes Episcoporum.* B. Augustinus Albinæ: *Ad nostra subsellia relictâ turbâ redieram.* Et paulò post: *Dicebam ego quibus poteram, qui ad nos in absidem honoratiores & graviores ascenderant.* Idem Maximino Episcopo Donatistæ: *Transit honor hujus seculi, transit ambitio. In futuro Christi judicio nec absidæ gradatæ, nec cathedræ velatæ, nec sanctimonialium occursantium atque cantantium greges adhibebuntur ad defensionem.* Evodius lib. 1. de miraculis B. Stephani cap. 3. Et lib. 2. cap. 2. Paulinus ad Severum: *In qua æquè absidem factam indicavit. Sed de hoc, absidam aut absidem magis dicere debuerim, tu videris; ego nescire me fateor, quia hoc verbi genus nec legisse reminiscor.* Sic veteres. Isidor. 15. orig. cap. 8. Hincmarus Rhemensis de gestis habitis pro divortio Thietbergæ: *Et sacri Canones jubent ut pœnitentes tempore quo pœnitentiam petunt, imposituram manuum & cilicium super capita à Sacerdote, sicut ubique vulgatum est, ante absidam accipiant, quòd unusquisque publice pœnitens ab Episcopo suo, de cujus parochia est, debet suscipere.*

Actor dominicus] IV. 44. *actor rei dominicæ, Rationalis.* l. 11. C. Th. de jurisdiction. omn. Judic. l. 4. de conlation. fundor. patrim. Significatur & actionis nomine quodlibet officium. Victor persec. African. 2. Justinian. pragmat. Gregor. Turon. 4. histor. Franc. cap. 36. Et de gloria Martyr. 2. 16. Marculfus: *Ideò actionem comitatûs, ducatûs, patriciatûs, in pago ill. quam antecessor tuus ill. videtur egisse, tibi ad agendum regendumque commisimus.*

A cupictile] I. 75. *Phrygium opus.* Isidor. 9. origin. cap. 19. Servius in illud Virgil. *Et phrygiam Ascanio chlamydem.*

Adnuntiatio] Append. II. 9. Sic *Adnuntiatio Karoli & nepotis ejus Lotharii apud S. Quintinum &c. Volumus vos scire quod fecit noster conventus.* Et alibi: *Adnuntiatio Karoli apud*

Piſtas. Item : *Adnuntiatio Ludovici Regis apud Confluentem.*

Adrhamire sacramenta] III. 58. IV. 28. *jurare. Arramir* Francis.

Molt les oyſſez arramir,
Serement faire & foy plevir
Que par morir ne l'y falleront.
Tel fra comm'il fera feront.

Adrhamire se] III. 58. IV. 29 Marculfus: *Veniens antè nos homo ille ibi in palatio noſtro, placitum ſuum legibus cuſtodivit quod habebat apud hominem nomine illo, quod ipſe vel per ſuam fiſtucam antè nos viſus fuit adrhamiſſe, Sed nuncupatus ille nec ad placitum ſuum venit, nec ipſum ſacramentum juravit.*

Advenæ] III. 18. *Aubains. Albani.* Nam Scoti vagi. Vide, *Scotorum hoſpitalia.* Sic à Sclavis *Eſcloves.* In vita Bonifacii Moguntini : *Ut à Sclavis Chriſtianorum terras habitantibus tributum exigatur, ne ſibi proprium vindicent quod colunt.* In duplomate Hlotharii & Hludouvici ad petitionem Eliſiardi Epiſcopi Pariſienſis : *Nec de liberis hominibus Albaniſque ac colonis in ſupradicta terra commanentibus aliquem cenſum vel aliquas redhibitiones accipere.*

Advocati] IV. 3. *Advoez. Defenſores ſive protectores.* Ex Canone 99. Africanæ Synodi poſt conſulatum Stiliconis inducta eſt advocatorum defenſio pro cauſis Eccleſiæ. Vide privilegium quod monaſterio Uttenburthano conceſſit Karolus Magnus apud Bruſchium. In Edicto Cariſiacenſi Karoli Calvi anni DCCCLXIV. *Et ipſe ſic mallum ſuum teneat ut barigildi ejus & advocati, qui in aliis comitatibus rationes habent, ad ſuum mallum occurrere poſſint.* Chronicon Beſuenſe : *Anno octavo regni ſui Clotharius Rex defenſorem & advocatum Gengulfum virum illuſtriſſ. monaſterio Beſvenſi inſtituit. Quod ejus litteræ indicant. Petiit à nobis ut illuſt. vir Gengulfus omnes cauſas ipſius monaſterii ad proſequendum & redintegrandum deberet recipere.*

Agenda] V. 55. VI 306. Synodus Karthaginenſis ſecunda cap. IX. *Agenda mortuorum* in lectionario B. Hieronymi. *Agenda veſpertina vel matutina* in regula B. Benedicti. Beda in vita Auguſtini : *Per omne ſabbathum à Presbytero loci illius agendæ eorum ſolenniter celebrantur.*

Aggeres Ligeris] IV. 10. *Turcis & levées de Loire.* Gloſſ. *Agger, prata, via publica.* Hieronymus in chronico : *Propter inundationem aggeres conſtruxit.*

Alode] I. 120. Gallicum vocabulum. Plin. II. 37. Sueton. in Julio cap. 24. *Res mancipi* Sigeberto dicitur. Cap. 20. lib. 3. hic. Can. 42. Synodi Meldenſis. Karolus in Capitulis quæ conſtituta ſunt apud Sueſſionas anno 853. *Et poſtea in alodem data ſunt, ut deſcribant quæ ſint, & à quo vel à quibus in proprietatem data ſunt.* Et in adnuntiatione Hludovici Regis : *Et illorum alodes de hereditate & de conquiſitu, & quod de donatione noſtri Senioris habuerunt.* Ibidem : *Ut Miſſi noſtri his qui firmitatem fecerunt, alodes illorum quos de hereditate & de tali conquiſitu qui de noſtra donatione non venit &c. Hereditas* Reginoni : *Ut perderent ingenuitatem & hereditatem.* Ado : *Baptizatis Saxonibus, ex ingenuitate & alode firmitas roborata.* Flodoardus ex Hincmaro : *Cupiens cavere ne cenſus ipſe deperiret, & villa in alodem verteretur, & eccleſiaſtica mancipia in ſervos & ancillas diſpertiantur.*

Ἀλογευόμενοι] VII. 356. κτηνοβάται Harmenopulo.

Ambo] I. 82. *Pulpitum.* Beatus Cyprian. epiſt. 33. & veteri interpr. can. 25. Synodi Laodicenæ. Epiphanius Tripartitæ x. cap. IV. *Epiſcopus verò Eutropio ſub altare jacente, nimioque repercuſſo timore, reſidens ſuper ambonem, ubi ſolebat priùs facere conſuetum ſermonem.* Socrat VI. cap. V. καθισθεὶς ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος, ὅθεν εἰώθει καὶ πρότερον ὁμιλεῖν, χάριν τοῦ ἐξακούεσθαι. Zonaras in Anaſtaſ. οἱ ἐν τῷ ἄμβωνι ὡς ἐπὶ ὀκρίβαντος στάντες. Euſtathio in Odiſſ. ὄρυ λόφος, καὶ πᾶσα ὀγχὴ καὶ εἶον ὀφρύς. Benedictus cunctis Epiſcopis in Caroli glorioſi Regis regno morantibus : *Ut in divinis celebrandis myſteriis, more Subdiaconorum, ſacras lectiones, conſcendens ambonem, populis nuntiaret.*

Angelorum nomina] I. 16. contra Adebertum & Clementem. In Synodo Romana ſub Zacharia Papa, quæ refertur in vita Bonifacii : *Cùmque per ordinem legeretur, pervenit ad locum ubi ait : Precor vos & conjuro vos & ſupplico me ad vos angele Uriel, angele Raguel, angele Tubuel, angele Michael, angele Adimis, angele Tubuas, angele Sabaoth, angele S mihel. Dum verò hac oratio ſacrilega uſque ad finem perlecta fuiſſet &c. Quid aliud agendum eſt niſi ut omnia quæ coram nobis lecta ſunt igne concrementur ? Octo enim nomina Angelorum quæ in ſua oratione Adebertus invocavit, non Angelorum, præter Michaelis, ſed magis Dæmonum nomina ſunt &c. Nos autem, ut à veſtro ſancto apoſtolatu edocemur, & divina tradit auctoritas, non plus quàm trium Angelorum nomina agnoſcimus, id eſt, Michaël, Gabriel, Raphaël.*

Annona] I. 112. 125. Gregorius Turon. 3. de virtut. B. Martini cap. 3. *Acceptâ annonâ ad molam vadit, impoſitoque tritico, molam manu vertere cœpit.* Art. 59. Speculi Saxonum : *Qui priùs annonam molendino præſentaverit, priùs molere debet.*

Aquæ ferventis aut frigidæ judicium] IV. 13. Additione IV. 113. Leg. Friſio. tit. 3. Burchardus in lege quam dedit familiæ. Hincmarus pro Lothario : *Hoc examinandus judicio conligatus in aquam dimittitur, & aut purgatus ſtatim judicio arbitrorum abſolvitur, aut uſque ad purgationem conligatus judicio examinatur.* Idem Hincmarus contra Hincmarum Laudunenſem : *Præfati homines quia non liberæ conditionis ſunt, aut cum aqua frigida, aut cum aqua calida, inde ad judicium Dei exirent.* Cujus ritus & aliorum ejuſmodi & precum concipiendarum formulæ variæ pro cujuſque regionis more editæ ſunt. Quæ ſequuntur, extant in ordine Dunſtani, Dorobernenſis Eccleſiæ Archiepiſcopi, ex bibliotheca illuſtris Eccleſiæ Pariſienſis & mea.

[In hoc loco Franciſcus Pithœus edidit formulas precum quibus uti ſolebant antiqui in judiciis Dei. Nos illas heic omiſimus, quia editæ ſunt ſuprà inter *Formulas Exorciſmorum* Tit. III. IV. & V.]

ARMA] III. 22. VI. 90. Can. 17. Synodi Moguntiæ : *Laicis verò qui apud nos ſunt arma portare non præjudicemus, quia antiquus mos eſt & ad nos uſque pervenit.* Can. 8. Synodi Salegunſt. *Decretum eſt etiam ut nemo gladium in Eccleſiam portet, regali tantùm excepto.*

AUCTORITAS] I. 82. Videnda quæ ex Synodi Rhemenſi & Toletano referunt Burchardus lib. 2. Collectarii Canonum & Ivo parte 6. Decreti.

B

BALATIONES] VI. 196. Can. 62. Synodi ſextæ in Trullo. Can. 80. Synodi Brach. & Synodi Rom. ſub Lothario & Ludovico cap. 35. *Ut Sacerdotes admoneant viros & mulieres qui feſtis diebus ad Eccleſiam conveniunt, ne balando & turpia verba decantando choros teneant & ducant.* Nobis *Balz.* Apud Vopiſcum *Balliſtea.* Gloſſ. βαλίζω, *ballo.* Meminit & Athenæus τῇ βαλίμῃ.

BANNUS DOMINICUS] III. 63. IV. 1. VII. 22. 31. 32. *Bannus regius* lib. 2. Speculi Saxonici art. 6 : *id eſt multa quæ eſt ſexaginta ſolidorum.* Inde conſuetudinibus noſtris majores multæ ſolidis ſexaginta frequentiùs taxantur. *Bannus francilis* in edicto Karoli regis Cariſiacenſi de monetis.

ANNONAM SUPER BANNUM DOMINICUM RAPERE] III. 66. Abbo : *Quòd ſi is locus interdicto veſtro &, ut ſolemniter dicamus, veſtro banno jure tenetur adſtrictus.*

PROPRIETAS SIVE POSSESSIO IN BANNUM MISSA] III. 45. IV. 24. Hincmarus Karolo Regi : *Quicquid de rebus & facultatibus eccleſiaſticis ſibi in epiſcopali ordinatione munere Spiritûs ſancti ad gubernandum & diſpenſandum commiſſis acceperat, juſſione veſtrâ per Vicecomitem illius pagi in bannum, quod in lingua Latina proſcriptio confiſcando vocatur, eſt miſſum.*

BANRIRI] III. 40. Marculfus : *Ideò jubemus ut omnes pagenſes veſtros tam Francos quàm Romanos bannire & locis congruis per civitates, vicos, & caſtella congregare faciatis.* Fredegarius ſcholaſticus, ſive continuator Gregorii Turonenſis : *Exercitum in auxilium Siſenandi, totum regnum Burgundiæ bannire præcepit.*

BAPTIZENTUR DE QUIBUS DUBIUM EST UTRUM BAPTIZATI] VI. 184. In epiſtola Gregorii Papæ ad Bonifacium Moguntinum : *Baptizentur à Paganis baptizati.* VII. 401. in altera epiſtola Gregorii Papæ ad eundem Bonifacium. Videatur epiſt. Zachatiæ Papæ in vita ejuſdem Bonifacii.

BASTONICUM.] VI. 97. *Arctiſſima cuſtodia.*

BATTERE] I. 75. *battre.* In admonitione Karoli Piſtis : *Et de manopere in ſcuria battere noluit.* Repperio in Gloſſario : *Battutum*, τυπλωθὲν *Battuit*, κατεπάτησε. Quomodò ſcribendum videtur apud Suetonium. Sic *Battualia* quæ vulgò *battalia*, exercitationes militum vel gladiatorum Adamantio Martyrio. Inde *Battaile.*

BAUGA] Append II. 5. *Armillæ.* VI. 223. *Bogen* quidem Alamannis *arcus.*

BENEFICIUM] I. 157. In vita ſancti Gothardi Epiſcopi Hildeſemenſis : *Inſtitutum monaſticum præclarè illic profecit uſque ad diſſenſionem quæ extitit inter Ludovicum Caroli magni filium & liberos ejus. Eâ enim tempeſtate complures ſpoliabantur Eccleſiæ, monaſteria vaſtabantur, atque in his etiam Altahenſe, cujus poſſeſſiones à fidelibus ei collatæ militantibus, pro voluntate eorum qui ſic debacchabantur, beneficii imò verò maleficii nomine attribuebantur.* In vita beati Guiberti confeſſoris cap. x. aqud Surium tom. 3. Guibertus apud Cæſarem accuſatur *quòd Gemmelaus regalem fiſcum, majoribus ipſius munificentiâ imperiali loco beneficii attributum, in partem proprietatis ſuæ uſurpaverit, & injuſſu Regis, fundato ibi cœnobio, in ſortem eccleſiaſtici juris injuſtè transfuderit. Quod fieri nullo modo lex publica ſinit.*

BENEFICIARIO JURE] In Capitulis Regis Karoli VI. In diplomate Karoli Calvi Imp. Kal. Oct. Indict. VIII. in pago Andegavenſi apud Flodoard. lib. 3. hiſt. Rhem. cap. 4. *Proinde noverit omnium fidelium Dei ac noſtrorum ſolertia quia res ex epiſcopatu Rhemenſi, quas magnâ neceſſitate, & per omnia inviti, dum à paſtore ſancta ſedes illa vacaret, fidelibus noſtris ad tempus, unde quoddam temporale ſolatium in noſtro haberent ſervitio, commendavimus, electo & ordinato munere ſancti Spiritûs per Dei & noſtram diſpoſitionem in eadem ſancta ſede Hincmaro Archiepiſcopo, hoc noſtræ auctoritatis præcepto, cum integritate quicquid exinde nos fidelibus noſtris beneficiavimus, præſentaliter reſtituimus.* Ibidem : *Quicquid ex eodem epiſcopatu, quandò de manu Fulconis illud recepimus, alicui præſtito beneficio conceſſimus.* Nollem virum multæ lectionis ex interpretatione Gallica alienis à ſenſu verbis hoc idem diplomata retuliſſe..

BLASPHEMARE] III. 12. *Blaſmer de faux jugement.*

BREVE] III. 82. *brevis* App. II. 9. Can. 4. Synodi Meldenſis. Gloſſar. πιττάκιον, pirtacium, brevis. Anna Alexiad. ᾗ τὰ βιβλία ὡς μέσον τιθεικῶτα πρυλίβετο, βρεβία ταῦτα ἡ συνήθεια εἴωθε καλεῖν, ἐν οἷς ἀναγράφεται τὰ ἐν ἐκκλησίᾳ τερπνὰ ὄντα χειμάλια. Cap. 32. Reg. B. Benedicti. Inde *brevet* & *Brief.*

BRUNIA] III. 14. VI. 223. Addit. IV. 94. *Lorica.* Nobis *Brunie. Ut omnis homo de duodecim manſis bruniam habeat.* Inde *feuda loricæ* quæ Nortmannis *fiefs de haubert.* Sicut *ſcutagium, id eſt ſervitium ſcuti*, Anglis. Invenio tamen vetuſtiori Saxonum linguâ *Brynn* galeam ſignificare.

BUCCELLÆ] VI. 194. Can 50. Synodi Matiſconenſis. Ψώμια Joan. 10. Concil. Tol. 16. can. 6. Tertullianus de monogamia cap. XI. *Et illi planè ſic dabunt viros & uxores quomodo buccellas.* Evodius de miraculis beati Stephani : *Megetia buccellam omni die in oleo ſanctificato tinctam priùs accipiebat, & ſic cæteros cibos ſumebat.* Bernoldus Presbyter Conſtantienſis in

expoſitione ordinis Romani conqueritur in quibuſdam Eccleſiis oblatas panis, quæ priſcâ Eccleſiæ conſuetudine ad uſum ſacrificii à populo fideli ad menſam Domini offerebantur, ad imaginem nummorum & ad tenuiſſimam quandam & leviſſimam formam à veri panis ſpecie alienam fuiſſe redactas. Honorius lib. 1. Gemmæ animæ: *Et quia populo non communicante non erat neceſſe panem tam magnum fieri, ſtatutum eſt in modum denarii formari.*

Butticularius] Append. III. 6. Gloſſar. βύτλιον, *Cupella.* βύτλις, *Cupa.* Gloſſ. Germanicianum: *Cupa*, Vagna, βύτλις μεγάλη, ὃν τινὲς γαυλὸν καλοῦσιν. Et in inſtrumento veteri apud Doctorem meum: *buttæ, butticellæ.* Inde *Coupe, Bouteille, Cuve, Bagnoire, Botte de vin.*

C

Campus] II. 46. In duplomate Roberti Regis: *Legem duelli, quod vulgò dicitur campus.* Mons Francis ſolitus armis impacta diluere. Aimoin. 5. 13. lib. 2. Neapolit. Conſtit. tit. 32. 33.

Campio] IV. 23. *Champion.* Alamannis *Kampffer.* Burchardus in lege quam dedit familiæ: *Duo eligantur ad pugnam, & cum duello litem decernant; & cujus campio ceciderit, perdat, &c. Ainſi le battu payoit l'amende.*

Cancellarii] III. 43. Gloſſ. *Cancellarii*, ἀρχιγραμματεῖς. *Qui chartas ſcribunt.* I. 152. Can. 44. Synodi Cabillon. 2. *Tabelliones. Notarii* Anian. l. 1. C. Th. ad leg. Cornel. de falſis.

Cancellarius] II. 24. In vita B. Asberti: *Cœpit eſſe aulicus ſcriba, doctus, conditorque regalium privilegiorum, & gerulus annulli regalis quo eadem ſignabantur privilegia.* In Conſtitutione Karoli Calvi facta in Cariſiaco anno DCCCLXI. *Prætereà neceſſarium duximus ut commendationem noſtram ex hoc ſcribere rogaremus, quæ ex more in noſtro palatio apud Cancellarium noſtrum retineatur, & inde per Miſſos noſtros dirigatur.* Hincmarus Rhemenſis ad Epiſcopos quoſdam Franciæ: *Cui (Apocriſiario) ſociabatur ſummus Cancellarius, qui à ſecretis olim appellabatur; erantque illi ſubjecti prudentes & intelligentes ac fideles viri, qui præcepta regia abſque immoderata cupiditatis venalitate ſcriberent, & ſecreta illi fideliter cuſtodirent.*

Canes in dextro armo tonsi] VI. 236.

Cantus Gallicanus] I. 74. Karoli M. Imp. lib. 1. contra Synodum Græcorum de Imaginibus; quem ea de re quatuor libros Romam miſiſſe Hincmarus refert. *A cujus (Romanæ Eccleſiæ) ſancta & reverenda communione multis recedentibus, noſtræ tamen partis nunquam receſſit Eccleſia; ſed eâ apoſtolicâ eruditione inſtruente, & eo à quo eſt omne donum optimum tribuente, ſemper ſuſcepit reverenda chariſmata. Quæ dum à primis fidei temporibus cum ea perſtaret in religionis ſacræ unione, & ab ea paulò diſtaret, quod tamen contra fidem non eſt, in officiorum celebratione, veneranda memoriæ Genitoris noſtri illuſtriſſimi Pippini Regis curâ & induſtriâ, ſive adventu in Gallias reverentiſſimi & ſanctiſſimi viri Stephani Romanæ urbis Antiſtitis, eſt ei etiam in pſallendi ordine copulata; ut non eſſet diſpar ordo pſallendi quibus erat compar ardor credendi, & quæ unitæ erant unius ſanctæ legis ſacrâ lectione, eſſent etiam unitæ unius modulationis venerandâ traditione, nec ſejungeret officiorum varia celebratio quas conjunxerat unicæ fidei pia devotio. Quod quidem & nos collato nobis à Deo Italiæ regni fecimus, ſanctæ Romanæ Eccleſiæ faſtigium ſublimare cupientes, reverentiſſimi Papæ Adriani ſalutaribus exhortationibus parere nitentes; ſcilicet ut plures illius partis Eccleſiæ, quæ quondam apoſtolicæ ſedis traditionem in pſallendo ſuſcipere recuſabant, nunc eam cum omni diligentia amplectantur, & cui adhæſerant fidei munere, adhæreant quoque pſallendi ordine. Quod non ſolùm omnium Galliarum provinciæ, & Germania, ſive Italia, ſed etiam Saxones, & quædam aquilonalis plagæ gentes per nos, Deo annuente, ad veræ fidei rudimenta converſæ facere noſcuntur.* De quo conqueritur Leidradus, Archiepiſcopus Lugdunenſis, ad Carolum Imperatorem. *Habeo*, inquit, *ſcholas cantorum, ex quibus plerique ita ſunt eruditi ut etiam alios erudire poſſint. Præter hæc habeo ſcholas lectorum.* Molanus cap. 42. lib. 2. de Canonicis ex hiſtoria Lugdunenſi per Paradinum lib. 2. c. 20. Idem Karolus in præfatione Omiliarii totius anni. Einhardus. Chronicon Engoliſmenſe: *Mox petiit Domnus Rex Karolus ab Adriano Papa cantores qui Franciam corrigerent de cantu. At ille dedit ei Theodorum & Benedictum Romanæ Eccleſiæ doctiſſimos cantores, qui à ſancto Gregorio eruditi fuerant. Tribuitque antiphonarios ſancti Gregorii, quos ipſe notaverat notâ Romanâ. Dominus verò Rex Karolus revertens in Franciam, miſit unum cantorem in Metis civitate, alium in Sueſſionis civitate, præcipiens de omnibus civitatibus Franciæ magiſtros ſcholæ antiphonarios eis ad corrigendum tradere, & ab eis diſcere cantare. Correcti ſunt ergò antiphonarii Francorum, quos unuſquiſque pro arbitrio ſuo vitiaverat, vel addens vel minuens; & omnes Franciæ cantores didicerunt notam Romanam, quam nunc vocant notam Franciſcam. Excepto quòd tremulas vel colliſibiles vel ſecabiles voces in cantu non poterant perfectè exprimere Franci, naturali voce frangentes in gutture voces potiùs quàm exprimentes. Majus autem magiſterium cantandi in Metis civitate remanſit.* Vide Agobardum pag. 400. Walfridum Strabum de rebus eccleſiaſt. cap. XXV. & Joannem Salisber. lib 1. Policrat. cap. VI.

Capitulare] *Capitulare dominicum.* Tit. IX. Pœnitent. Roman. cap. 13. *A Capitulis.* Hadrianus Papa Karolo Magno: *Edidit nos Capitulare adversùs Synodum &c. Unde per unumquodque Capitulum reſponſum reddidimus.* In Lege Longobardorum: *Jam non ulteriùs Capitula, ſed tantùm Leges dicantur.* Aimoin. 5. 35. Lupus Ferrarienſis epiſt. 42. *Canones eoſdem ſive, ut vos vocatis Capitula.* Capitularium tributorum apud Gregor. Turon. lib. 9. cap. 30. *Capdaſtre* Septimanis Gotthis.

Capella] V. 334. Can. 5. Synodi Aquiſgran. Can. 5. Synodi Rhemenſis. Hincmarus Clero & plebi Tornacenſi: *De capellis antiquitùs ſubjectis Eccleſiis non æqualem ſicut de principalibus Eccleſiis collationem exigat. Sed principalis*

Eccleſia cum ſibi ſubjectis capellis. Capellani Preſbyteri. V. 2. Hincmarus ad Epiſcopos quoſdam Franciæ : *Apocriſiarius autem, quem noſtrates Capellanum vel Palatii cuſtodem appellant, omnem clerum ſub cura & diſpoſitione ſua regebat.* Ibidem : *Apocriſiarius quidem de omni eccleſiaſtica re vel ordine, necnon etiam de canonicæ vel monaſticæ altercatione, ſeu quæcunque Palatium adibant pro eccleſiaſticis neceſſitatibus, ſollicitudinem haberet, & ea tantummodò de externis Regem adirent quæ ſine illo pleniùs definiri non potuiſſent.* Valafridus Strabo Abbas Augienſis capite ultimo de exordiis & incrementis rerum eccleſiaſticarum : *Sunt & illi quos ſummos Capellanos Franci appellant, Clericorum cauſis prælati. Capellani autem minores &c. Dicti autem ſunt primitùs Capellani à Cappa ſancti Martini, quam Reges Francorum ob adjutorium victoriæ in præliis ſolebant ſecum habere ; quam ferentes & cuſtodientes cum cæteris Sanctorum reliquiis Clerici, Capellani cœperunt vocari.* Monachus quidam S. Galli : *Quendam optimum dictatorem & ſcriptorem in Capellam ſuam aſſumpſit. Quo nomine Francorum Reges propter Cappam S. Martini, quam ſecum ob ſui tuitionem & hoſtium oppreſſionem jugiter ad bellum portabant, ſancta ſua appellare ſolebant. Vel patrocinia Sanctorum* V. 2. In formula chartæ audientialis : *Dum inter ſe contenderent, ſic eidem à proceribus noſtris, in quantum inluſter vir ille Comes palatii noſtri teſtimoniavit, fuit judicatum, ut de quinque denominatis idem ille apud tres & alios tres ſuâ manu ſeptima tunc in palatio noſtro ſuper capella Domni Martini, ubi reliqua ſacramenta percurrunt, debeat conjurare.* Eckerhardus in vita beati Notkeri tom. 6. Caniſii pag. 932. *Capſam ſolidè auream, gemmis regaliter inclitam, Reliquiis ſummis refertam, in modum Capellæ formatam, cujus ſuperſcriptio ſic eſt :*

En Crucis atque piæ cum ſanctis capſa Mariæ.
Hanc Carolus ſummam delegit habere Capellam.

Et : *Capſam illam ſuſpendens collo.* Evodius lib. 1. de miraculis beati Srephani : *Capella argentea, in qua erat Reliquiarum portio.*

Capulare] I. 75. Hincmarus, Rhemenſis Archiepiſcopus, in libro contra Hincmarum Laudunenſem, de ſententiis Engelramno Metenſium Epiſcopo datis : *Quàm diverſæ à ſacris canonibus, & quàm diſcrepantes in quibuſdam ab eccleſiaſticis judiciis habeantur, ut hîc quædam de plurimis ponam, evidenter manifeſtatur. Delatori, inquit, aut lingua capuletur, aut Convicto caput amputetur &c.* In Legibus Longobardorum : *Naſus ei capuletur. Le nez lui ſoit coupé.*

Diaconus in Cardine constitutus in urbe Roma] I. 133. Gloſſ. *Cardinalis, γιγγλύμιος Diaconus Cardinatus* Gregorio Magno, *Incardinatus & Cardinarius* Hincmaro & aliis. *Cardinalis Diaconus, qui dalmaticâ utitur, & cujus lævam pallia linoſtima tegunt*, Canone VI. Synodi Romanæ ſub Sylveſtro, quòd in ejus poteſtate ac moderatione verteretur diaconia (xenodochium in vita Gregorii I. 164.) ſive hoſpitale pauperum cum ſua capella, ut Petrus Urbevetanus interpretatur in vitam Fabiani. Ex quo Canone manifeſtum eſt ſeptem fuiſſe Diaconos Cardinales urbis Romæ, & ex can. 7. Subdiaconos uſque ad Lectores omnes illis ſubditos. Fortaſſe à Cardine in quo vertitur oſtium. Unde & Cardines mundi ſeptentrio & meridies, quòd in ipſis cœlum volvitur. Inde *Cardinales Donatiſtæ* B. Auguſtino lib. 1. de baptiſmo adversùs Donatiſtas, tanquam Cardines factionis. Et : *Cardinales tituli in urbibus & ſuburbiis* Can. 54. Synodi Meldenſis. *Cardinales Preſbyteri* in epiſtola Zachariæ Papæ ad Pippinum Majorem domûs, Epiſcopos, & Abbates in regione Francorum conſtitutos. *Quartum Capitulum eſt*, inquit, *de Preſbyteris agrorum, quam obedientiam debeant exhibere Epiſcopis & Preſbyteris Cardinalibus. Ex Concil. Neocæſarienſ.* cap. 13. *ita continetur. Preſbyteri ruris in Eccleſia civitatis Epiſcopo præſente vel Preſbyteris urbis ipſius offerre non poſſunt.* Et XV. Capitulo : *Ut in eodem loco nec futuris temporibus baptiſteria conſtruantur nec Preſbyter conſtituatur Cardinalis. Sed ſi ibi Miſſas facere maluerit, ab Epiſcopo noverit Preſbyterum poſtulandum.*

Casati homines] III. 80. *Caſati vaſalli* LXXIII. *qui intra caſam ſerviunt.* Ivo epiſtol. 105. Chronicon Andegavenſe : *Tertullum uxore ei traditâ, adæquando beneficio Landonenſi caſtro & aliquibus terris tam in pago Gaſtinenſi quàm in aliis locis per Franciam, caſatum fecit.*

Casata] V. 3. Zacharias Bonifacio coëpiſcopo : *De cenſu autem Eccleſiarum, id eſt, ſolidum de caſata ſuſcipe, & nullam habeas hæſitationem, dum ex eo poteris eleemoſynas tribuere ac in Chriſti pauperes partiri.* Corruptè Romana editio *Caſſata.*

Castitia] V. 279. Vetus formula : *manſis ad commanendum, cum caſtitiis ſuprapoſitis, terris arabilibus.* In epiſtola Epiſcoporum dioceſeos Rhemorum atque Rothomag. ad Hludovicum : *Judices &c. ædificent villas ſuas moderatis caſtitiis.* Et alibi : *Et in caſtitiis & in villis cuſtoditis.* In duplomate Karolomanni : *Cum omnibus appenditiis ad eundem manſum pertinentibus & aſpicienibus, caſtitiis, campis, pratis, ſilvis, paſcuis, exitibus & regreſſibus aquarum, & earum decurſibus.*

Cauculatores] I. 62. *Gaucher* Alamannis. *Circulatores, præſtigiatores, coclearii.*

Causam Quærere] III. 40. *Conquirere* 38. *Aquirere.* 51. *Cauſator.* 10. *Litigator.*

Centena] III. 10. IV. 23. *Hundred* Anglis. Vetus Chronicon in Aluredo : *Centurias quas hundredas vocant, & decimas quas thetinge appellant inſtituit, ut omnis Angligena legaliter vivens & centuriam habeat & decimam. Quòd ſi quis alicujus delicti argueretur incommodo, ſtatim exhiberentur ex centuria quì eum vadarentur & decima.* Eâdem omninò ratione *la Septaine* Biturigibus & *Quintes* Andegavenſibus appellantur.

Centenarii] II. 28. III. 11. 79. IV. 26. *minores Judices, miniſtri comitum.* Can. 21. Synodi Cabillon 2. Can. 50. Syn. Mogunt. Can. 1. Synodi Tircinenſis. Walafridus Strabo : *Centenarii, qui & Centenariones, vel Vicarii, qui per*

pagos ſtatuti ſunt, Preſbyteris plebium, qui baptiſmales Eccleſias tenent, & minoribus Preſbyteris præſunt, conferri queunt.

CHARTA INGENUITATIS] III. 38. *Epiſtola ingenuitatis* Marculphus : *Propterea te per hanc epiſtolam noſtram, ſicut mihi juſſum eſt, ab omni vinculo ſervitutis abſolvo, ita ut deinceps tanquam ſi de ingenuis parentibus fuiſſes procreatus vitam ducas ingenuam, & in nullo ſervitio inclinari poſſis, ſed per hanc epiſtolam ingenuitatis, ſicut nobis juſſum eſt fieri, bene & integrè ingenuus cunctis diebus vitæ tuæ debeas permanere. Si quis verò &c.*] *Homo Chartularius* VI. 213. per chartam ſive epiſtolam liber factus. Leo Hoſtienſis Epiſcopus cap. 11. Chronici Caſſinenſis : *Servos quidem ſuos & ancillas omnes priùs per chartulam libertate donavit.* Non diſſimiliter cap. 84. Conſuet. Hannon. *Villes chartrées* dicuntur.

CHRISMA SUB PRÆTEXTU MEDICINÆ VEL MALEFICII] V. 145. III. 55. Can. 18. Synodi Arelatenſis, Can. 27. Synodi Mogunt. *Nam criminoſos eodem chriſmate unctos aut potatos nequaquam ullo examine deprehendi poſſe à multis putabatur.* Butchardus Wormat. lib. 19. Collect. Cano. *Bibiſti chriſma ad ſubvertendum Dei judicium &c.* Can. 4. Synodi Tribur. Can. 3. & 20. Synodi Turonenſis.

CLAMOR] II. 33. *Clain.* In duplomate Hludouvici : *Contra regiam majeſtatem noſtram ſi quis injuſtè aliquid commiſerit, clamorem de illo ad Abbatem faciemus.* Inde *clamatores* II. 12. III. 7. 59.

CLAUSÆ,] V. 279. *Cluſæ, Scluſæ, interpoſitiones.* Inde *Eſcluſes.*

COCLEARII] I. 21. Canone 36. Synodi Laodicenſis : μάγους ἢ ἐπαοιδοὺς εἶναι, ἢ μαθηματικοὺς, ἢ ἀστρολόγους, ἢ ποιεῖν τὰ λεγόμενα φυλακτήρια. Hincmarus.

COCCIONES] App. I. 34. VI. 379. *Coquius.* Sangallenſis Monachus lib. 2. de geſtis Karoli Magni : *Reſponſumque accipiens quòd quidam coccio deraſus inſulſus & inſaniens, linea tantùm & femoralibus indutus.*

COLLECTA.] III. 63. V. 201. *cum colligitur populus.* Walafridus Strabo cap. ult. de exordiis rerum eccleſiaſticarum.

COMAM DIMITTERE IN PŒNITENTIA] V. 116. Gregorius Turon. 6. 28. *Caput totondit, atque pœnitentiam accipiens, ſpiritum exhalavit.*

COMITES.] II. 6. 9. 10. 12. 23. *Adſeſſores Judicum* Papiniano. l. 4. D. de offic. adſeſſor. Francis *Judices ordinarii.* Gregor. Turonenſ. de B. Nicetio : *Nam vidi ego quodam tempore Baſilium Preſbyterum miſſum ab eo ad Armentarium Comitem, qui Lugdunenſem urbem his diebus poteſtate judiciariâ gubernabat.* Idem de B. Gregorio Lingonenſi Epiſcopo : *In comitatu poſitus regionem illam per quadraginta annos juſtitiâ comitante correxit. Erat enim ſeverus atque diſtrictus in malefactoribus, ut vix ei ullus reorum poſſet evadere.*

COMES PALATII] III. 77. V. 303. *Comes palatii* in vita B. Auſtreberthæ ſub Dagoberto. *Comes ſacræ aulæ* Gunthero. Hincmarus ad Epiſcopos quoſdam Franciæ : *Comitis palatii inter cætera penè innumerabilia in hoc maximè ſollicitudo erat ut omnes contentiones legales, quæ alibi ortæ propter æquitatis judicium palatium aggrediebantur, juſtè ac rationabiliter determinaret, ſeu perversè judicata ad æquitatis tramitem reduceret. Si quid verò eſſet tale quod leges mundanæ hoc in ſuis definitionibus ſtatutum non haberent, aut ſecundùm Gentilium conſuetudinem crudeliùs ſancitum eſſet quàm Chriſtianitatis rectitudo vel ſancta auctoritas meritò non conſentiret, hoc ad Regis moderationem perduceretur &c.* Einardus in vita Karoli Magni : *Si Comes palatii litem aliquam eſſe diceret quæ ſine ejus juſſu definiri non poſſet, ſtatim litigantes introducere juſſit ; & veluti pro tribunali ſedens, lite cognitâ ſententiam dixit.* In duplomate Ottonis III. an. 1001. *Et quicquid contentionis inter eos emerſerit definiat ſicut definiendum eſſet ante nos vel noſtrum Miſſum ſeu Comitem palatinum.*

COMIATUS] V. 18. Can. 9. 13. Synodi Vernis habitæ. Can. 3. Aurelia. 4. *Conjé.*

COMMENDATITIÆ LITERÆ,] I. 3. συστατικαὶ can 13. Synodi Calched. ξένους (*inquit*) κληρικοὺς καὶ ἀγνώστους ἐν ἑτέρᾳ πόλει δίχα συστατικῶν γραμμάτων τοῦ ἰδίου Ἐπισκόπου μηδόλως μηδαμοῦ λειτουργεῖν. Sic veteres. Malè vulg. ξένους κληρικοὺς καὶ ἀναγνώστας. Malè in editione Romana Lectores. συστατικαὶ δὲ ait Zonaras, ἐπιστολαὶ λέγονται αἱ ἐγχειριζόμεναι κληρικοῖς ἢ λαϊκοῖς ἀφοριζομένοις, ἢ ἀγνώστοις καταλαμβάνουσιν ἐν ἑτέρᾳ πόλει ἀπιοῦσι, καὶ συνιστῶσαι τῷ ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ Ἐπισκόπῳ τοὺς ἄνδρας, ὡς λυθέντας τοῦ ἐπιτιμίου ἢ πιστοὺς ὄντας. Septimus tamen Canon Synodi Antiochenæ vetat μηδένα ἄνευ εἰρηνικῶν δέχεσθαι τῶν ξένων, cùm εἰρηνικαὶ epiſtolæ, quæ & ἀπολυτικαὶ dicuntur, εἰσὶν αἱ διδόμεναι τοῖς Ἐπισκόποις παρὰ τῶν μητροπολιτῶν οἷς ὑπόκεινται, καὶ τοῖς μητροπολίταις, παρὰ τῶν πατριαρχῶν ὑφ' ὧν προχειρίζονται, ὅτε διά τινα χρείαν ἀναγκαίαν ἀπίασι πρὸς βασιλέα, καὶ οἷαι εἰσὶν αἱ παρεχόμεναι κληρικοῖς παρὰ τῶν οἰκείων Ἐπισκόπων, θέλουσιν εἰς ἑτέραν πόλιν ἀπελθεῖν καὶ καταλεχθῆναι τῇ ἐκεῖ ἐκκλησίᾳ. Εἰρηνικαὶ δὲ λέγονται ὡς εἰρήνην βραβεύουσαι, εἰ γὰρ ὁ ἐξ ἑτέρας πόλεως εἰς ἑτέραν ἀπέλθῃ κληρικὸς ἄνευ γνώμης τοῦ Ἐπισκόπου αὐτοῦ ὑπὸ ἐπιτίμιον ἐστι κἀκεῖνος, καὶ ὁ δεξάμενος αὐτόν. Quòd enantiophanes ſic conciliat Zonoras ſcholio in dictum Canonem ſeptimum : εἴρηται ἐν Κανόνι τῆς τετάρτης συνόδου, τίνες εἰσὶν εἰρηνικαὶ ἐπιστολαὶ, καὶ τίνες συστατικαί. ξένους οὖν ἐνταῦθα οὐχὶ τοὺς τυχόντας λέγει, τοὺς ἐξ ἄλλης χώρας ἴσως εἰς ἄλλην ἐπιδημοῦντας, ἀλλὰ τοὺς κληρικοὺς τοὺς ἀπὸ ἄλλης Ἐκκλησίας εἰς ἄλλην ἀπιόντας, οὓς καὶ μὴ δέχεσθαι παρὰ τῶν προεστώτων τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς ἃς ἀπίασιν, ὁποῖον ἐγκαλεῖται, εἰ μὴ εἰρηνικὰς ἐπιστολὰς ἐπιφέρονται τῶν προεστώτων τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξ ὧν ὑπεχώρισαν.

QUIDAM DEO SOLUMMODO] Addit. III. 57. Can. 33. Synodi Cabillonenſis. Alcuinus fratribus & patribus in provincia Gothorum : *Dicitur verò neminem ex laicis ſuam velle confeſſionem Sacerdotibus dare, quos à Deo Chriſto cum ſanctis Apoſtolis ligandi ſolvendique poteſtatem accepiſſe credimus &c. Deo vis, ô homo, confiteri, quem volens nolens latere non poteris ; Eccleſiæ Chriſti, in qua peccaſti, ſatisfacere negligis.*

CONJECTUM] IV. 69. In Edicto Karoli in Cariſiaco anno 861. *Unde volumus propter pau-*

pertatem hominem, quia neceſſe fuit in iſtis temporibus conjectum de illis accipere, & ad navium compoſitionem, & in Normannorum cauſa, pro regni ſui, ſicut res conjacet, ſalvamento. Gregorius Turon. 6. 45. *Nihil de fiſco ſuo Rex dari præcepit, niſi de pauperum conjecturis.* Quod ita refert Aymoinus 3. 56. *Ut de ſubſtantiis pauperum neceſſaria eis in itinere ſubminiſtrentur.* Flodoardus *de conjecto Normannis dando.*

Conjuratores] III. 13. 26. *Conſacramentales homines* III. 58. Audoenus Rothomagenſis Epiſcopus de vita B. Eligii lib. 2. cap. 50. *Lata igitur ſententia eſt, ut vir ille cum multis aliis juraret. Sic enim apud Francos in more poſitum eſt.*

Tertia conlaborationis] IV. 9. Tit. xxxix. Legis Ripuariorum. Appendix Gregorii Turon. cap. 85. Aymoin. 4. 36. Marculfus: *Quod pariter ſtante conjugio adquiſivimus, prædicta conjux noſtra tertiam habere potuerat.* Ibidem: *Quantumcunque in ſevitio tuo pariter laboravimus, & quod in tertia mea accepi.* Geſta Dagoberti: *Tertiam tamen partem de omnibus quæ Dagobertus Rex adquiſierat poſtquam Nanthildis Regina regnare ceperat, eidem reſervavit.* Can. 5. Synodi Meldenſis.

Consuetudines] IV. 48. ἀπὸ τῆς συνήθους δόσεως γινόμενοι. *Couſtumes.*

Conversi] App. I. 8. *Converſio* 137. *Converſio morum* in formula promiſſionis monachalis: *Ego promitto ſtabilitatem meam & converſionem morum meorum.* Petrus Venerabilis Ep. 18. lib. 4. *in Capitulo lectam tam litteratis quàm illiteratis, quos Converſos vocamus, expoſui.*

Communio peregrina] Addit. IV. 159. Can. 2. Concilii Agathenſis. Clericis olim non imponebatur ſolennis ac publica pœnitentia can. 8. Concilii Carthag. 4. & Carthag. 7. c. 11. niſi priùs ab ordine remoti aut regradati eſſent, ita ut inter laicos haberentur. Vide epiſt. 8. Cypriani lib. 3. ad Fidum. Communio cum laicis, ordine poſt clerum, & loco extra chorum, quæ in pœnam dabatur Clericis atque ita ut propriæ communionis habitam jacturam. Epiſtola Symmachi Papæ 426. Euſeb. lib. c. 37. penult. Utriuſque tamen ſpeciei, qualem tunc laicos ex more Eccleſiæ catholicæ percepiſſe Lindanus probat lib. 4. Panopl. Evang. cap. 58. In actis Synodi Sueſſionenſis: *Sæpe dictum Ebbonem damnavit Epiſcopum, adeò ut inter laicos communionem tantùm habere mereretur.* Athanaſius apolog. 2. *Atqui Coluthum in gradu Preſbyterii mortuum, omneſque ab eo conſtitutos Sacerdotes ſive Clericos in laicorum ordinem redactos eſſe, & ſub nomine laicorum ad ſynaxin admiſſos, apud omnes conſtat.*

Libertatem ante cornu altaris] I. 82. Lib. 2. Collectarii Canonum Burchardi: *Idcircò ego Burchardus, Deo annuente Wormatienſis Eccleſiæ Epiſcopus, quendam Eccleſiæ noſtræ famulum, nomine Eberhardum, ſacris ordinibus oblatum, ad altaris cornu, nobilium virorum in præſentia, per hoc auctoritatis teſtamentum ſtatuo, ita ut ab hodierno die & tempore bene ingenuus ab omni ſervitutis vinculo ſecurus permaneat.* Sic *traditio ad altare* in veteri inſtrumento Majoris monaſterii: *Et fecerunt in Capitulo noſtro guerpitionem calumniæ & donum auctoriſationis de his omnibus. Quod dum de more ſuper altare poſuiſſent, hi de noſtris interfuere teſtes.* Ter circum altare vertebantur, in Lege Longobardor. tit. de teſtamentis.

Crucis examinatio] I. 102. III. 46. V. 196. Canone 17. Synodi apud Vermeriam. Agobard. pag. 288. Vide Leg. Friſionum §. 1. tit. 14. Bedam de remed. peccat. cap. 4. & 9. In teſtamento Karoli Magni: *Judicium Crucis Dei.* Vide infrà de Pelagio in voce *Purgatio.*

Cura domus] VI. 124. Sic *Curapalatii* lib. 14. Ammiani Mercellini & in epiſt. Vigilii Papæ & *Curopalates.*

Curtes] III. 19. Flodoardus: *Quidam Preſbyter de Bovonis curte. Sic enim villa vocatur.* In duplomate Hludovici: *Curtim noſtram Turegum in ducatu Alamannico.* Leo Hoſtienſis Epiſcopus Chron. Caſin. lib. 1. cap. 36.

D

Decanica Ecclesiæ] V. 378. Videantur quæ notavi ad Julianum Anteceſſ. Conſtantinop.

Defensionis tempus] V. 201. *temps de deffenſe.* Leg. Wiſigoth. 8. *Qui in pratum eo tempore quo defenditur.*

Deliberare] VI. 370. *delivrer.* Nodgerus in vita B. Landoaldi: *Locum ad honorem S. Bavonis deliberare.* In duplomate Friderici Regis Siciliæ: *Reſtituit & deliberavit.*

Denarialis homo] VI. 213. *manumiſſus jactato denario.* In Marculphi monachi libro hoc ponitur denariale præceptum. *Et quia*, inquit, *apoſtolicus vel inluſter vir ille per manum ſuam in noſtra præſentia jactato denario ſecundùm Legem Salicam dimiſit ingenuum, ejus quoque abſolutionem per præſentem auctoritatem noſtram firmamus, præcipientes eum ut ſicut & reliqui manſuarii qui per talem titulum à jugo ſervitutis in præſentia principum noſcuntur eſſe relaxati ingenui, ita amodò memoratus ille per noſtrum præceptum pleniùs in Dei nomine confirmatus, nullo inquietante perenniſque temporibus cum Dei & noſtra gratia valeat permanere ingenuus atque ſecurus &c.*

Dei verbum passum] V. 61. Contra Felicem Urgelitanum, in quem libellus extat Paulini Aquilegienſis Epiſcopi.

Disfacere Justitiam] III. 26. *disfacta charta* III. 28. In Leg. Longob. tit. de furtis: *Niſi per juſtitiam & pacem faciendam hominem disfecerit.* S'il ne le condamne à eſtre deffaict.

Dos Ecclesiæ [VI. 69. Can. 19. Synodi Tolet. 3. Can. 3. 6. Synodi Wormat. cap. 1. de cenſib. Can. 4. Synodi Colonienſ. *Neque ex dote Eccleſiæ, id eſt, ex uno manſo & quatuor mancipiis, cenſus exigatur.* In duplomate Otthonis I. *Dotem quoque Eccleſiæ, id eſt, duas hobas poſſeſſas, & beneficium Preſbyteri in eodem loco deſervientis, id eſt, unam hobam.*

Dominicus dies a Vespera] I. 15. V. 189. Can. 13. Synodi Forojulienſis. Vide infrà *Noctes.*

Proprium dominicum] IV. 34. Rabanus ad Otgarium: *Proprietas dominicalis, quæ Domino*

Imperatori ex paterna ſucceſſione hereditario jure pervenit. Reges noſtri, propter excellentiam, commune nomen Domini ſive Domini ſive Domni effecerunt ſuum. Anaſtaſius Bibliothecarius Adriani ſecundi, ſive Landulfus ſagax hiſtoria Miſcella : *Genti Francorum moris eſt Dominum id eſt Regem ſecundùm genus principari.* Κύριος *ſive* κῦρος Græcis, *Sire* nobis.

Dux] V. 367. βιοκολάτης Nov. 145. Fortunatus ad Galactorium Comitem :

Debet & ipſe potens, ut adhuc bene creſcere poſſis,
Præſtet ut arma Ducis, qui tibi reſtat apex,
Ut patria fines ſapiens tueatis & urbes.

Idem de Lupo Duce :

Bella moves armis, jura quiete regis.
Fultus utriuſque bonis, hinc armis, legibus illinc.
Quàm bene ſit primus cui favet omne decus.

Dux et Princeps Francorum] V. 2. In vita B. Baboleni : *Ab Erchevaldo, qui tunc Francorum ducatui præerat, & omnia palatina officia ſuo moderamine procurabat.* Stephanus Abbas Leodienſis in vita B. Modoaldi : *Ea tempeſtate Dagobertus rerum potiebatur ; ſub quo idem Dux, dignitate modicùm à ſublimitate regia differente præditus, omnia regni negotia prudentiſſimâ diſpoſitione ordinabat.* Hincmarus epiſt. ad Epiſcopos Franciæ.

E

Emendare.] I. 116. IV. 38. *Reſtaurare, Reparare, Emender.* Can. 27. Synodi Aquiſigr. *Ut domus Eccleſiarum & tegumenta ab eis ſint emendata qui beneficia exinde habent.*

Emunitas] V. 195. *Immunitas.* Can. 30 Synodi Tribur. Can 2. Syn. Mediomatr. Can. 10. Synodi Aurelianenſis.

Episcopus per electionem] I. 78. Can. 9. Synodi Aurelian. 4. *Ut nullum epiſcopatum per præmia aut comapatione liceat adipiſci, ſed voluntate Regis, juxta electionem cleri ac plebis, ſicut in antiquis Canonibus continetur.* Can. 8. Synodi Pariſienſ. Can. 10. Synodi Cabillonenſis. Videatur vita beatorum Medardi, Ausberti Rothomagenſis, Eucherii, Udalrici, apud Surium. Fulbertus epiſt. 10. Ivo epiſt. 49.

Epistola de cœlo lapsa] I. 73. Adversùs Aldebertum hæreticum. In Synodo Romana, quæ extat in vita Bonifacii Moguntini : *Deneardus Preſbyter reſpondit : Ecce, Domine, epiſtola quâ utebatur Aldebertus, & quam divulgabat eſſe Jeſu, ſibique de cœlo veniſſe. Et accipiens Theophanius notarius legit, cujus initium erat. In nomine Domini. Incipit epiſtola Domini noſtri Jeſu Chriſti Filii Dei, quæ in Hieroſolymam cecidit, & per Michaelem Archagelum inventa eſt in porta Ephraim, & per manus Sacerdotis nomine Scoræ ipſa epiſtola fuit exemplata &c. Et recepit eam Macrius Sacerdos Dei, & tranſmiſit in montem ſanctum Archangeli Michaëlis, & per manus Angeli Dei pervenit ad Romanam civitatem &c.*

Eulogiæ] Add. I. 68. Honor. lib. 1. cap. 67. Gemmæ animæ. Cap. 54. Regulæ B. Benedicti. Can. 45. Syn. Meldenſis. Can. 9. Synodi Nannetenſis. Gregor. Turon. 6. hiſtor Franc. cap. 5.

Euva] III. 65. Append. II. 35. Kero interpret. vocab. barbar. *Lex, euva.* Et alibi : *Teſtamentum, euva.* In paraphraſi Willerami Abbatis in Cantico Canticorum veteri linguâ Francicâ. Vox etiamnum hodie Anglis uſitatiſſima. Ut putem legendum in Capitulis à viro de literis bene merito Marco Welſero editis *Correpti ſecundùm euvam Bajoariorum vel legem.* Vid. cap. de igne emiſſo & extinct. in leg. Bajuvar.

Exactare] III. 68. IV. 31. Can. 18. Synodi Cabillonenſis. In duplomate Caroli Magni : *Cariaticum & vinum contra omnem juſtitiam ab eis exactare non ceſſant.* In altero duplomate : *nec quæ fiſci à longo tempore fuit conſuetudo exactandum.*

Exartus] VII. 276. Can. 27. Syn. Aurel. 2. Can. 18. Synodi Cabillonenſis. In duplomate Karoli Magni : *Conferremus ſtirpes vel, ut vulgò dicitur, exartes quoſdam quos ex rebus Tricaſſinenſis comitatûs ipſi proprio labore de heremo ad agriculturam perduxiſſe noſcuntur.* In Cartulario Rhemenſis : *Si novalia, quæ ſarta vocant, ibi ſunt.* Tit. 41. leg. Burgund. & tit. de exartis. *Eſſartz.*

Exheredati] I. 115. *Privati rebus ſuis.* Can. 6. Synodi Mogunt. Can. 51. Synodi Turonenſ. 4. Can. 7. Synodi Cabillon. 2.

Expositi ante Ecclesiam] VI. 144. Can. 32. Synodi Arelat. 2. Can. 9. Syn. Vaſenſ. Wandelbertus Diaconus in vita B. Goaris : *Moris tunc Trevirorum erat ut cùm caſu quælibet femina infantem peperiſſet cujus nollet ſciri parentem, aut certè quem præ inopia rei familiaris nequaquam nutrire ſufficeret, ortum parvulum in quadam marmorea concha, quæ ad hoc ipſum ſtatuta erat, exponeret, ut in ea cùm expoſitus infans reperiretur, exiſteret aliquis qui eum provocatus miſeratione ſuſciperet & enutriret. Si quando igitur id contigiſſet, cuſtodes vel matriculariі Eccleſiæ puerum accipentes, quærebant in populo ſi quis fortè eum ſuſcipere nutriendum & pro ſuo deinceps habere vellet. Ubi verò ad eam rem offerret ſeſe aliquis, infans qui eſſet expoſitus Epiſcopo deferebatur, & ejus privilegio auctoritas nutriendi habendique parvuli ei qui à matriculariis ſuſceperat firmabatur.*

F

Faculas accendere] VII. 316. Can. 23. Synodi Aurelatenſis Burchard. in collectar. Can. *Veniſti ad aliquem locum, id eſt, ad fontes, vel ad lapides, vel ad arbores, vel ad bivia ; & ibi aut candelam aut faculam pro veneratione loci incendiſti.*

Faida] III. 27. 55. *Inimicitia ſive aperta ſimultas. Wehd* Alemannis. *Feuud* Anglis borealib.

Faidosus] III. 4. *diffidatus. Deffié.* Theodoricus de Nihem de juribus imperii : *Imperatori Græco qui tunc erat bellum indixit, eùmque more Saxonico diffidavit.*

Per fidejussores ad palatium] III. 34. V. 98. 278. VII. 470. Gregorius Turon. 4. c. 43. & lib. 8. Franc. hiſt. cap. 12. 43. & lib. 9. cap. 8. & cap. 70. de glor. Confeſſorum. Marculfus indiculo ad Epiſcopum pro aliis diſtringendis & judicio evidentali.

Fidelitas per sacram.] III. 8. Hujus

Hujus formula in memorialibus capitulis quæ dedit Karolus Rex Miſſis ſuis anno DCCCLIV. menſe Junio fuit hæc : *Ego ill. Karolo Hludouvici & Judithæ filio ab iſta die in ante fidelis ero ſecundùm meum ſavirum, ſicut Francus homo per rectum eſſe debet ſuo Regi. Sic me Deus adjuvet & iſtæ Reliquiæ.* At in placito generali apud Gundulfi villam anno DCCCLXXIV. Indict. 3. V. Id. Septemb. hæc fuit profeſſio Epiſcoporum. *Quantùm ſciero & potuero, adjuvante Domino, conſilio & auxilio ſecundùm meum miniſterium fidelis vobis adjutor ero ut regnum quod vobis Deus donavit vel donaverit, ad ipſius voluntatem & ſanctæ Eccleſiæ ac debitum regium honorem veſtrum & veſtram fideliumque veſtrorum ſalvationem habere & obtinere & continere poſſitis.* Sacramentum verò laicorum iſtud. *Quantùm ſciero & potuero, adjuvante Domino, conſilio & auxilio fidelis vobis adjutor ero ut regnum quod habetis, ad Dei voluntatem & ſanctæ Eccleſiæ & veſtrum honorem atque ad veſtrorum ſalvationem continere poſſitis, & quod Deus vobis conceſſerit acquirere & contra omnes homines defendere valeatis.*

Fiscalini regii] III. 16. *Ex familia dominica* Marculpho. Aymoin. 3. 56. *Fiſcalinorum multos à parentibus ſegregatos*, &c. Gregor. Turon. Franc. hiſt. 6. 45. *Familias multas de domibus fiſcalibus.* Marculph. *De unaquaque villa fiſcali tres homines ex ſervientibus ex utroque ſexu à ſervitio relaxentur.*

Forbannire] III. 49. *Forbannem* Alamannis, *Forbannir* noſtris.

Forbannum] III. 50. *forbanniſſement.*

Forcapia] IV. 36.

Forenses Presbyteri] VI. 246. In vita B. Pauli Virdunenſis apud Surium, tom. 1. pag. 934. Joannes Diacon. lib. 3. de vita Gregorii magni, cap. 11. *Cardinales violenter in paræciis ordinatos forenſibus in priſtinum cardinem Gregorius revocabat. Quapropter Joanni Epiſcopo Syracuſano ſcribens ait : Quorumdam ad nos relatione pervenit Coſmam, qui ex Monacho, &c. à deceſſore tuo Maximiano in Eccleſia Syracuſana Subdiaconus factus, atque à te poſtea in poſſeſſione quæ Juliana vocatur, Presbyter dicitur ordinatus.* Petrus Urbevetanus : *Multitudo Preſbyterorum & Diaconorum forenſium ad urbem concurrentium cauſam dedit ut urbani Preſbyteri & Diaconi ab eis diſtinguerentur nomine Cardinalis.*

Foras Presbyteri] V. 161. Can. 45. Synodi Moguntinæ.

Forestis] IV. 42. In Pragmatica Childeberti: *Has omnes piſcationes quæ ſunt & fieri poſſunt in utraque parte fluminis, ſicut nos tenemus, & noſtra foreſtis eſt, tradimus ad ipſum locum.* Gloſſ. in c. *Cùm dilecti.* de donationibus. Du Tillet, pag. 144.

Forfactum] Gloſſ. Iſidori : *Forisfacio, offendo, noceo.*

Freda] III. 30. Gregor. Turon. 4. de virtut. B. Martini, cap. 26. *Affirmavit Rex quoſdam ex his qui abſoluti fuerant ad ſe veniſſe, compoſitionemque fiſco debitam, quam illi fredum vocant, à ſe indultam.*

Friscingæ] IV. 73. Toloſanis *Freſingues.* Can. 13. Synodi Ticinenſis. Epiſcopi dioceſ. Rhemor. & Rothomag. ad Hludovicum Regem : *Qui illorum pecora vel friſcinkas vel quæcunque illorum ſunt non prædentur.* Hincmarus Clero & plebi Tornacenſi : *Exigendo denarios aut verres ſeu friskingas.* In veteri duplomate : *friſcingas ovinas.* Inde Notgero Abbati S. Galli, quem Pſalterium de Latina lingua in barbaram tranſtuliſſe ſcribit Eckerhardus, *Oſterfriſcinch*, id eſt, agnus paſchalis. *Friſchling* etiamnum nuncupant accolæ Rheni porcos qui nondum pervenerunt ad juſtum incrementum.

G.

Generatio] VI. 80. Ex epiſtola Gregorii ad Bonifacium Moguntinum. Zacharias Pipino Majori domûs : *Dicimus ut dum uſque ſeſe generatio cognoverit, juxta ritum & normam Chriſtianitatis & religionis Romanorum, non copulentur conjugiis.*

Gildonia] V. 200. *Confratria* Hincmaro.

Gloria Patri] I. 66. Caſſianus apud Maſſiliam Presbyter, lib. 2. de inſtitut. cœnob. cap. 8. *Illud autem quod in hac provincia vidimus, ut uno cantante, in clauſula pſalmi, omnes aſtantes concinant cum clamore, Gloria Patri & Filio & Spiritui ſancto, nuſquam per orientem audivimus, ſed cum ſilentio omnium, ab eo qui cantat, finito pſalmo, orationem ſuccedere.* Can. 7. Synodi Vaſenſis.

Graphio] V. 2. Gloſſar. ἀκίντης ὑπηρέτης τοποτηρητὴς *Gravius.* Ut videatur idem ſignificare quod Baronis nomen, quo, linguâ Gallorum, ſervi militum dicebantur, ſicut Cornutus ſive quis alius notat in illud Perſii *Baro reguſtatum*, &c. Licèt hodie Alamanni *Gravionem* appellent quem nos *Comte*, nos *Baronem* quem illi *Freyherr.* Judex fiſcalis hic ſignificatur, ſicut tit. 55. Leg. Ribuar. & in veteri duplomate : *Judicem fiſcalem, quem Grafionem appellant.* Suggerius de poſſeſſionibus monaſterii B. Dionyſii : *Ab oppreſſione exactorum regiorum, quos dicunt Graffiones, multo labore multiſque placitis emancipaveram.*

Gradale] I. 74. Amalarius de ordine Antiphonarii. Rabanus I. 33. de inſt. Clericorum.

Granea] Addit. IV. 144. *Grange.* Cap. 81. Leg. Alamannorum.

Gunebodigni] Capitulare Aquiſgran. an. 789. cap. 62. Guntbadingi Can. 33. Synodi Aquiſgranenſis contra Felicem & Elipandum. Sed lib. 2. Legum Longobard. tit. *Qualiter quiſque ſe defendere deb.* ubi hoc idem capitulum extat, veteres exemplaria habent : *Sicut Gundebadâ Lege viventes.* Et apud Hincmarum pro Lothario de Tietberga : *Tamen ſi Chriſtiani ſunt, ſciant ſe nec Romanis in die judicii, nec Salicis, nec Gundobadis, ſed divinis & apoſtolicis Legibus judicandos.* Agobardus Lugdunenſis Epiſcopus ad Ludovicum Imp. adversùs Legem Gundobaldi & impia certamina quæ per eam geruntur : *Cùm fortè contingit ut omnes ſint veraciter Chriſtiani, nemo alterius teſtimonium ſpernat, cùm ſe bonis locutionibus ædificant, ſi ſubitò contigerit alicui ex ipſis diſceptatio in judiciis, nullum poterit habere teſtem de ſuis cariſſimis ſociis, eò quòd non recipiatur teſtimonium alicujus ſuper Gundobadum.* Ibi-

dem : *Quæ utilitas eſt propter Gundobadam Legem, cujus auctor extitit homo hæreticus & fidei catholicæ vehementer inimicus, cujus legis homines ſunt perpauci, ut non poſſit ſuper illum teſtificari alter etiam bonus Chriſtianus, &c. Si autem placeret Domino noſtro ſapientiſſimo Imp. ut eos transferret ad Legem Francorum, & nobiliores ipſi efficerentur, & hæc regio ab ſqualoribus miſeriarum ſublevaretur. Horum enim cauſâ contigit ut laceſſantur ad certamen & pugnam pro viliſſimis rebus, quibus contingunt homicidia.* Et ſub fine : *Temporibus prædicti Gundobadi Regis Burgundionum, &c. La Loi Gombette.* Gregor. Turon. 2. 33.

H.

Harmiscara] V. 98. Karolus in Capitulis quæ Sueſſionis conſtituta ſunt anno 853. *Sciant quia & bannum noſtrum component, & ſimul cum excommunicatione eccleſiaſtica noſtram harmiſcaram duriſſimam ſuſtinebunt. Harniſcaram* ſcriptum etiam invenio in Capitulis quæ idem Karolus conſtituit anno 856. *Ut jubeamus ipſos depræ-datores per eandem viam cum Miſſo noſtro redire, & illa omnia quæ malè egerunt legaliter emendare, & talem harniſcaram ſicut nobis viſum fuerit, aut judicium ſicut cum fidelibus noſtris conſideravimus, ſuſtinere.* Et in Capitulis quæ Piſtis conſtituta ſunt anno 869. *Epiſcopi provideant quem honorem Preſbyteri pro Eccleſiis ſuis ſenioribus ſuis tribuere debent, & ſenioribus Preſbyterorum hoc ſufficiat, & amplius per ingenioſas machinationes à Preſbyteris non exigant vel exquirant niſi ſicut in eiſdem Capitulis avi noſtri conſtitutum, ne Deum offendant & noſtram offenſam incurrant, ac poſt debitam emendationem dignam harniſcaram à nobis diſpoſitam ſuſtineant.*

Heribannus] III. 13. 18. 35. *L'hoſt banni* Nortmannis. *Bannus in hoſtem ;* id eſt, vocatio ad caſtra aut exercitum, III. 67. Multa non ambulantis in exercitum Gregor. Turon. 5. 27. *Here* enim Francico, Alamannico, Anglico idiomate caſtra ſive exercitum ſignificat. Inde *Herault*, Fecialis.

Herisliz] III. 70. In quibuſdam exemplaribus inveni ita ſcriptum hoc capitulum : *Si quis contumax adeò aut ſuperbus extiterit ut dimiſſo exercitu abſque juſſu & licentia Regis domum revertatur, & quod nos Theudiſcâ linguâ dicimus eriliz fecerit, ipſe ut reus majeſtatis vitæ periculum incurrat, & res ejus fiſco ſocientur.* Deſertio caſtrorum aut exercitûs, ſive deſertionis multa. *Laſſen* enim Alamannis deſerere eſt ; nobis *laiſſer, delaiſſer.* Theodulphus : *Et quomodò Dominum Pipinum Regem in exercitu derelinquens, & ibi, quod Theodiſcâ linguâ heriſliz dicitur, viſi ſunt judicaſſe eundem Taſſilonem ad mortem.* Nec tamen malè heriſcliz dicetur, quaſi ſit exercitûs ſciſſio. Lotharius Imp. *Sit bannum reſciſſum. Quod Theodiſcâ linguâ heriſcliz vocatur.* Inde *Eſcleſche & Eſclechement de Fief.*

Heribergare] III. 68. *Herberger.* In admonitione Karoli Piſtis : *Mandamus ut ſicut nec in noſtro palatio, ita nec in iſto heribergo aliquis alius ſine noſtra juſſione manere præſumat, nec illud aliquis deſtruat.*

Hostis.] I. 135. *L'hoſt.* Inde *hoſtages.* quæ tamen *obſtagia* dicuntur in duplomate Ludovici Comitis Palatini Rheni dat. ann. 1279.

I.

Idoneare] III. 64. *Idoneum ſe facere* ibid. 89. Immunem ſe facere à crimine quo quis impetitur cum idoneis hominibus. Gregor. Turo. 9 hiſt. Franc. 13. 16. Ut putem in Legibus Thaſſilonis legendum : *Et parentes ejus non exidoneaverint eam ut libera fuiſſet.*

Jejunium quatuor] V. 151. Can. 34. Synodi Mogunt. In dialogo Bernonis & Gerungi Augienſis Monachi : *Cùm una fides ſanctæ catholicæ matris Eccleſia unitatem commendet, quare ipſa in filiis ſuis quibuſdam conſuetudinum diverſitate aliquando diſcordat, ut de jejuniis quatuor temporum, in quorum obſervatione nonnulli videntur diſcordare.* Gregorius primus officium quod dicitur Martii, primæ quadrageſimali adſcripſit. Micrologus, cap. 24. & cap. 25. *Gregorius Papa ſeptimus Apoſtolicæ ſedi præſidens conſtituit ut æſtivale jejunium infra octavam Pentecoſtes annuatim celebretur. Quod quidem ſapientioribus reverentia ſedis apoſtolicæ facilè perſuaſit. Simplicioribus autem nonnulla dubitatio ſuper hujus ſtatuti promulgatione remanſit. Nam non parùm à conſuetudine eorum diſcrepat, quam à quibuſdam ſcriptis non adeò authenticis mutuaverunt, id eſt, à Mogontiacenſi Concilio tempore Henrici II. Imp. facto. Hoc enim hanc regulam jejunii quatuor temporum præfixit, ut hebdomada prima, quarta feria Martii, in ſecunda Junii, in tertia Septembris, omni anno jejunetur. Præterea & hoc attendunt quod in quibuſdam ſacramentariis inveniunt, quod & in primo ſabbato Martii, in ſecundo Junii, in tertio Septembris jejunare debeamus.* Et cap. 27. *Jejunium hyemale juxta traditionem ſanctæ Romanæ Eccleſiæ ſemper in tertia hebdomada de adventu Domini debet celebrari.* Can. 2. Synodi Salegunſtadienſis.

Jejunium xl. dies ante] VI. 187. Amalarius, lib. 1. cap. 36. & lib. 4. cap. 37. Officialis : *Nos obſervamus tres quadrageſimas, id eſt, ante Paſcha Domini, circaque feſtivitatem ſancti Joannis, & ante nativitatem Domini, ſic à piis mentibus frequentatum apud nos.* Burchard. lib. 19. cap. 5. ex Synodo Triburienſi.

Inbreviare] In Capitulis Regis Karoli VI. In Capitulis apud Sueſſionenſem civitatem anno dcccliii. *Theſaurum ac veſtimenta ſeu libros diligenter inbrevient, & breves nobis reportent. Inbrevient etiam quid unuſquiſque Eccleſiarum Prælatus, quandò prælationem Eccleſiæ ſuſcepit, ibi invenerit.*

Indebitare] Add. IV. 144. *Endebter.*

Indiculus] III. 58. In juramento Bonifacii : *Hunc etiam Indiculum ſacramenti ego Bonifacius exiguus Epiſcopus manu propriâ ſcripſi.* Bonifacius Pipino : *Veniens ad nos cum Indiculo veſtro, rogans ut ei juſtitiam faceremus.*

Infantes] VII. 142. Hieronym. in quæſtion. Hebraic. in Geneſim.

Inferenda] Addit. V. 116. *Inlatio.* Aymoin. 4. 26. Fredegarius ſcholaſticus, ſive continuator Gregorii, cap. 74. In duplomate Karoli

Magni : *Nullus judex publicus nec ad causas audiendum, nec ad infrandas nec freda exigendum.* Inde *inferendales vaccæ* quas à Clothario Seniore annis singulis quingentas reddere consuerant Saxones in Chronico monasterii Besuensis. Et in Gestis Dagoberti : *Super hæc verò centum vaccas inferendales, quæ ei de ducatu Cenomanico annis singulis solvebantur.*

Ingenium] II. 31. Gregorius Turon. 6. cap. 22. *Quod sæpiùs hic ingenia quæreret qualiter eum ab episcopatu dejiceret.* Malum ingenium III. 27. *Mal engin.*

Res intertiata] III. 46. VI. 214. Tit. 49. Legis Salicæ, & tit. 35. Leg. Ripuar. & in Leg. Edouardi Regis Angl. *Chose entiercée* Legib. Aurelia. municipal. artic. 379. Gloss. *ἐνπρατος, Sequester.*

Interventores] VII. 120. Can. 41. Synodi Carthag. 7. Augustinus epistol. 163. & cap. 16. de unico baptismo contra Petilianum.

Iterare judicium] VI. 64. *Retractare* l. 1. C. Th. de episc. judicio. Quo remedio utimur cùm appellandi jus non est. *L. Ult. C. de tempor. appell. Novell.* 82. ἀναπῶ Can. 3. Synodi Sardicensis. Cyprianus epist. 55. *Iterato quoque à pluribus nobis in Concilio anno priore abstentus.* Sever. Sulpit. lib. 2. sacr. histor. *Nocentem pronuntiavit, redegitque in custodiam donec ad Principem referret. Gestis ad palatium delatis, censuit Imperator Priscillianum socioſque ejus capitis damnari oportere. Ceterùm Ithacius videns quàm invidiosum sibi apud Episcopos foret si accusato etiam postremis &c. Etenim iterari judicium necesse erat.* Videantur epistola Karoli Calvi Imp. ad Joannem summum Pontificem edita cum Hincmari Rhem. Archiepiscopi epistolis, & Add. IV. 29. 30. & quæ Hadrianus Papa ad eundem Karolum & Hincmarum scripsit, ejusdemque Karoli Imp. & Hincmari ad Hadrianum Papam epistolæ de causa Hincmari Laudunensis Episcopi apud Baronium.

Judæi Christiana mancipia] VI. 423. Gregorius Brunichildæ Reginæ Francorum : *Omninò prætereà admirati sumus cur & in regno vestro Judæos Christiana mancipia habere permittitis.* Idem Theodorico & Theodeberto Regibus Francorum.

Juniores] I. 161. III. 63. Marculfus : *Jubemus ut nec nos nec juniores seu successores eorum nec quilibet de partibus Judicum &c.* In duplomate Karoli Magni : *Ut neque vos neque juniores seu successores vestri.* In duplomate Hlotharii : *Quicquid ad partem Comitum aut juniorum eorum seu successorum exigi poterat.* Et in duplomate Theoderici : *Ut neque vos neque juniores vestri seu successores.*

Juniores Ecclesiæ] V. 192. VI. 156. Can. 8. Synodi Matiscon. Can. 10. Synodi Parisiens. Can. 10. Synodi ad Theodonis villam. Gregor. Turon. 5. 26.

K

Kyrie eleyson] VI. 205. Can. 3. Synodi Vasensis habitæ Decio V. C. Consule. Gregorius epist. 63. lib. 7. *Kyrie eleyson autem neque diximus, neque dicimus sicut à Græcis dicitur. Quia in Græcis simul omnes dicunt. Apud nos autem à Clericis dicitur, à populo respondetur, & totidem vocibus etiam Christe eleyson dicitur, quod apud Græcos nullo modo dicitur.* Quæ precum formula & nationibus in ore fuit, si vera est vulgata editio Arriani cap. 7. lib. 2. τῶν δὲ, inquit, τρέμοντες τὸ ὁμοούσιον καλοῦμεν, καὶ τὸν θεὸν ἐπικαλούμενοι ἐλέησον αὐτῶ, Κυρὶε ἐλέησον, ἐπίστρεψον μὴ ἐξιλάθιν. Videantur epistolæ 63. Basilii & 178. B. Augustini. *Kyrie eleyson in deducendo cadavere* VI. 197. Can. 3. Synodi Arelatensis.

L

Lanam carpere] I. 75. Nobis *Carder.* Plautus Menæchmis : *Inter ancillas sedere jubeas, lanam carpere.* Sic legitur in omnibus exemplaribus : non *lanam carere*, sicut apud Varronem, *Ut careat spurcitia, sive* παρὰ τὸ κείρειν. Gloss. *Carpit, ξαίνει, ξαυθ.ζει, ὀρίπτει, σπαράσσει.* Aliud Glossarium : ξαύσις, *carptus.*

Lectionarius] I. 103. Sigebert. ann. 807. Amalarius 3. Officialis.

Litania Major diebus tribus] V. 150. Synod. Aurelianens. 1. Can. 33. Synodi Mogunt. *Rogationes* Sidonio lib. 5. epist. 14. Et lib. 7. epist. 1. *Sive tres dies Rogationum qui celebrantur ante Ascensionem Domini juxta morem Gallicanæ Ecclesiæ*, ut habetur in Ordine Romano, in quo minor litania dicitur, auctore Mamerco Viennensi Episcopo, de quibus extat homilia Alcimi Ecdicii Aviti, & multa multi. Eckerhardus in vita B. Notkeri de Rottperto 962. *Dictaverat etiam letanias quas Ecclesia canit per totum orbem in diebus Rogationum.* In vita B. Audomari : *Sub festum dominicæ ascensionis, cùm more recepto triduanæ fiunt Rogationes, & sacrosanctæ Crucis vexilla totius Ecclesiæ proles devoto pectore sequitur.*

Litania Major more Romano] VI. 74. Can. 10. Synodi Aquisgr. *De litania quoque majore atque de rogationibus ventilatum est; sed communi consensu ab omnibus electum atque decretum, juxta morem Romanum* VII. *Kal. Maii illam celebrationem secundùm consuetudinem nostræ Ecclesiæ omittendam.* Ordo Romanus : *Romana consuetudo unum diem, id est,* VII. *Kal. Maii interponit, quem vocat litaniam majorem, non in jejunio &c. Hanc autem legimus statutam à sancto Gregorio. Jussit autem fieri in eodem die litaniam septenam ;* quæ septiformis dicitur Paulo Diac. lib. 3. histor. Long. cap. 23. Eadem refert Amalarius lib. 4. Officialis cap. 24. 25. Walafridus Strabo cap. 28. de reb. ecclesiasticis, Alcuinus de divin. offic. cap. de litania majore.

Lithostrotum] V. 353. *Strata.* Ipsa est & *delapidata.* Gloss. *Delapidata,* λιθόστρωτα. Isidorus, id est, lapidibus strata. Non autem, ut apud Plinium, elaborata arte picturæ, parvulis crustis ac tessellis tinctis in varios colores.

Luminaria arboribus] I. 62. Can. 8. Synodi Nannet. Can. 23. Synodi Arelat. 2. Can. 5. Synodi Agathensis.

M

Majores] V. 174. Μάζονες Balsamoni Can. 10. Synodi octavæ, in quem sic Zonaras : ἡ τῶν λεγομένων δὲ μαζόνων φρουτὶς ἦν ὁ καλοῦσιν ὄλος λ'γου, ἤτοι, ἡ ἐν τοῖς ἀρχοντικοῖς λεγομένη κεφαλωρία. Major

regiæ villæ in vita B. Goaris. *Maires.* Hincmaro *Villarum regiarum Majores.*

Mallus] III. 51. 38. 45. VII. 133. Majus placitum, ſive de majoribus cauſis, ubi quem præſentem adeſſe oportuit. cap. XXIII. & XXIX. libri quarti. In Capitulis quæ facta ſunt Sueſſionis ann. 853. *Comes convenientem locum conſideret & inveniat ubi ſtationem ad mallum tenendum conſtituat: quia nefas eſt ibi reos puniri ubi reſpectu divinæ reverentiæ miſericordiam conſequuntur.* In præcepto remiſſionis ſive conceſſionis quod fecit Ludovicus Imperator Hiſpanis: *Ipſi pro majoribus cauſis, ſicut ſunt homicidia, raptus, incendia, depræda tiones, membrorum amputationes, furta, latrocinia, alienarum rerum invaſiones, & undecunque à vicino ſuo aut criminaliter aut civiliter fuerint accuſati, & ad placitum venire juſſi, ad Comitis ſui mallum omnimodis venire non recuſent. Cæteras verò minores cauſas &c.* In donatione Udalrici Laureshamenſis Abbatis: *à tribus principalibus mallis, qui vulgò Ungebodending vocantur, quibus ad curtim Luitereshuſem annuatim manniebantur.* In admonitione Karoli Piſtis: *Ut conlimitanei & vicini Comites in una die mallum non teneant, maximè propter Francos homines & Advocatos, qui ad utrumque mallum non poſſunt occurrere.* Vetus Chronicon: *Accuſatus eſt ibi coram Imperatore Ceadragus Dux Abodritorum, qui infidelis erat Francis, & quia vocatus ad mallum Imperatoris, contempſit venire per ſemetipſum, ſed legatos ei miſerat &c.* Quod ita refert Aimoinus 4. III. *Accuſatus eſt in eodem placito Ceadragus quòd ſe erga partem Francorum parùm fideliter ageret, & ad Imperatoris præſentiam jamdiu venire diſſimulaſſet.*

Mandatum] Add. I. 24. Ordo Romanus. Can. 20. Synodi Aquiſgranenſis: *In cœna Domini pedes fratrum poſt mandatum Abbas lavet & oſculetur.* Et Can. 22. *Ut mandatum, ſi tempus cœnæ eſt, tam fratrum quàm etiam peregrinorum, poſt cœnam fiat.* In ſtatutis Congregationis Caſalis Benedicti non editis titulus eſt, *De mandato ſine ablutione pedum*, quæ fiebant cantante choro. *Mandatum novum do vobis.*

Mangones] App. I. 34. *Gueux.* Germanis *Mengen.*

Mannire] I. 115. III. 45. IV. 25. Vocare in jus, tribus teſtibus præſentibus. *Manen* Alamannis. *Monere* ſive *commonere*, Juſtiniano. *Semondre* veteribus pragmaticis. Hincmarus ad Epiſcopos Franciæ: *Comes & Vicarii plurima placita conſtituant; & ſi ibi non venerint, compoſitionem ejus exſolvere faciant. Et quia priùs per manninas veniebant, excogitaverunt quidam ut per bannos venirent ad placita, quaſi propterea melius eſſet, ne ipſas manninas alterutrum ſolverent. Hoc ideò facientes, ut ipſi bannum acciperent.*

Mannitio] III. 45. *Semonſe ou adjournement.*

Manopera] V. 303. *Servitium manuale* alibi dicitur. In admonitione Karoli Piſtis: *Ut coloni tam fiſcales quàm eccleſiaſtici &c. non denegent carropera & manopera ex antiqua conſuetudine.* Et: *De manopere in ſcuria battere nolunt.* Inde *Manoeuvre.*

Mansionatici] II. 17. hoſpitum ſuſceptiones, ſive expenſæ ad hoſpitum ſuſceptiones apud Aymonium 5. 10. Hincmarus Clero Tornacenſi: *Nec manſionaticos ſuis amicis aut ſuis hominibus à Preſbyteris parari.* Marculphus: *Non ad manſionaticos vel repaſtos exigendum, non ad miniſteria deſcribendum.* Alibi: *Non pro paſto exactando, non pro manſionatico requirendo.*

Mansus] I. 85. *Meix* Burgundionibus. *Mois* Nortmannis. *Mas* aliis. Can. 63. Synodi Meldenſis. Vetus formula: *Manſus circumcinctus, cum arboribus & caſticiis ſuperpoſitis, terris arabilibus &c.* Et alibi ſæpè. Alia formula: *ad illum manſum vel terram.* In admonitione Karoli Piſtis: *Ut quoniam quibuſdam in locis coloni tam fiſcales quàm de caſis Dei ſuas hereditates, id eſt, manſa quæ tenent, non ſolùm ſuis paribus, ſed & Clericis vendunt, & tantummodò cellam retinent, & hac occaſione ſic deſtructæ ſunt villæ ut non ſolùm cenſus debitus inde non poſſit exigi, ſed etiam quæ terræ de ſingulis manſis fuerunt, non poſſunt cognoſci, conſtituimus ut præcipiatur à noſtris miniſterialibus & à miniſtris ut hoc nullo modo de cætero fiat, ne villæ deſtructæ atque confuſæ fiant. Et quicquid de ſingulis manſis ſine licentia dominorum vel magiſtrorum per quoſcunque venditum eſt, recipiatur. Et juxta qualitatem vel quantitatem terræ vel vinearum ad ſingulos manſos pertinentium, poſtquam reſtaurati fuerint, ab unoquoque manſo cenſus ad partem dominicam exigatur.* In duplomate Henrici Imp. apud Lazium: *Unum regalem manſum cum omnibus ſuis pertinentiis & utriuſque ſexûs manciplis, terris cultis & incultis, areis, ædificiis, pratis, paſcuis, molendinis, aquis, aquarumque decurſibus, piſcationibus, ſilvis, venationibus, ſaginationibus, cum omni utilitate quæ aut ſcribi aut nominari poteſt, in proprium tradidimus.*

Manus mortua] V. 110. In admonitione Karoli apud Piſtas: *Ut de injuſtis commutationibus, quæ ad caſas Dei factæ ſunt ſine regia auctoritate, Miſſi noſtri inquirant. Et ſi mortua manus vel præceptum regium ſuper eis interjacet, deſcribantur diligenter qualiter factæ ſunt.* In duplomate Philippi Regis anno 1195. *Neque nos neque alius ſuper hominem de communia mortuam manum clamabimus.* Inde *héritages & gens de mortemain.* Fit & in catalogo Leodienſium Epiſcoporum mentio legis quæ *Manus mortua* dicebatur, abrogatæ circa annum 1122. Cui opponitur *Manus firma* in veteri inſtrumento. *Notum ſit*, inquit, *quòd firmam manum quam dedit nobis Otbertus moriens apud Vindocinum.* Et in eodem polypticho: *Unam manu firmam terræ cenſivæ, hoc eſt, terram unius carrucæ, cum tribus arpentis pratorum.* Inde noſtris *Ferme, Fermier.*

Manu propria singula sedo. Fac.] III. 88. *Manu ſua* lib. 1. feud. tit. 27. Conradus Ratisbonenſis Epiſcopus: *Ille qui pro reo habetur, ſolâ manu ſe poterit expurgare.* Arnulfus Lexovienſis. *Abbati eſt à nobis adjudicata purgatio ſeptimâ manu, trium ſcilicet Abbatum, & trium Monachorum.* In vita B. Goaris: *cum aliis duodecim firmavit.* Fit & aliàs ſæpè mentio

purgationis, ſicut tum loquebantur, quæ fiebat manu tertiâ, quartâ, quintâ, ſextâ, ſeptimâ, duodecimâ, decimaquartâ, &c.

MARCHA] II. 14. III. 64. IV. 4. *Marche.* Aymoin. 4. 109. ex geſtis Ludovici Pii : *Simili modo de Marcha Hiſpanica conſtitutum, & hoc illius limitis Præfectis imperatum eſt.* Theodulfus : *Fines vel marchas Bajoariorum diſpoſuit.*

AD MEDIETATEM LABORANS] I. 157. *Metayer* nobis.

MINISTERIALES] IV. 30. 69. Hincmarus : *Plebeiis quoque quibuſdam perſonis, villarum ſcilicet miniſterialibus, pro rebus miniſteriorum ſuorum nonnunquam ſcribens, qualiter res ſibi commiſſas tractare deberent.* In diplomate Karoli Magni apud Bruſchium : *Nullum de militari familia damnet &c. quì militares vel alio nomine miniſteriales, optimo jure perfruantur.*

MISSA ORD. ROM. CELEBRETUR] V. 371. Libri hymnorum B. Hilarii Pictavenſis Epiſcopi & alterius myſteriorum meminit Hieronymus, item Synodus Toletana IV. cap. 13. & hymni *Gloria in excelſis Deo* ab eo aucti & conſummati Alcuinus de divinis Officiis. Miſſarum à Sidonio Apollinari compoſitarum Gregor. Turon. lib. 2. hiſtoriar. cap. 22. qui de curſibus eccleſiaſticis librum unum condidit; quod de ſe ipſe teſtatur lib. 10. hiſtor. ſub finem. Vide Ildefonſum de viris illuſtribus pag. 770. Conciliorum Hiſpaniæ in Joanne, & incertum auctorem in vita Salvi Abbatis Alveldenſis ibid. pag. 774. & pag. 777. in Petro Ilerdenſi Epiſcopo. Vide etiam Eckerhardum in vita B. Notkeri cap. 22. & vitam ſancti Rigoberti Archiepiſcopi Remenſis apud Surium tomo primo, & vitam ſancti Joannis Climaci apud eundem pag. 429. Sed & B. Walericum curſum tam monaſterialem quàm Gallicanum magno ſtudio indeſinenter celebraſſe, qui contemporaneus vitam illius ſcripſit apud Surium teſtatur. Meminit & Pſalterii Gallicani Honorius in prologo enarrationis pſalmorum, Walafrid. Strabo cap. 25. de reb. eccleſiaſticis, & Radulfus de Breda ſive de Rivo propoſit. 8. de Canonum obſervantia. Quod à Gallis non ſolùm Romani, ſed & Hiſpani tandem ſub Gregorio VII. acceperunt. De quo & de officio Gallicano in Hiſpaniis obſervato Rodericus Toletanus Archiepiſcopus, lib. 6. hiſt. Hiſpan. cap. 26. conqueritur. Sigebertus in Einardo : *Abbreviavit & ipſe Gallicanum pſalterium, quo nos Galli utimur.* Muſſæum Maſſilienſis Eccleſiæ Presbyterum hortatu ſancti Venerii Epiſcopi excerpſiſſe de ſanctis Scripturis lectiones totius anni, feſtivis diebus aptas, reſponſoria, & pſalmorum capitula lectionibus congruentia, ſimul & compoſuiſſe Sacramentorum non parvum volumen per membra pro opportunitate officiorum & temporum, lectionum textu, pſalmorumque ſerie, & cantatione diſcretum Gennadius, & Nothgerum Sequentias ſcripſiſſe Honorius refert. Sed & de Claudiano Viennenſi Sidonius : *Hic ſolemnibus annuis paravit quæ quo tempore lecta convenirent.* Sigebertus teſtatur Karolum Imp. de ſcripturis catholicorum Patrum lectiones unicuique feſtivitati convenientes per circulum anni in Eccleſia legendas compilari feciſſe in duobus voluminibus; qui Uſuardum Sanctorum feſtivitates & martyrologia colligere juſſit quæ in Eccleſiis recitantur, ſicut idem Uſuardus ſcribit. Videatur de Alcuino Micrologus cap. 60. & de ordine Antiphonarii Amalarius, & Faſciculus temporum in Stephano tertio. In epiſtola Karoli Calvi Imp. ad Clerum Ravennatem : *Nam & uſque ad tempora abavi noſtri Pippini Gallicanæ & Hiſpanicæ Eccleſiæ aliter quàm Romana vel Mediolanenſis Eccleſia divina officia celebrabant, ſicut vidimus & audivimus ab eis qui ex partibus Toletanæ Eccleſiæ ad nos venientes, ſecundùm morem ipſius Eccleſiæ coram nobis ſacra officia celebrarunt. Celebrata ſunt etiam coram nobis ſacra Miſſarum officia more Hieroſolymitano auctore Jacobo Apoſtolo, & more Conſtantinopolitano auctore Baſilio. Sed nos ſequendam ducimus Romanam Eccleſiam in Miſſarum celebratione.* Joannes V. Edaldo Viennenſi : *De officiis Miſſarum, de quibus in literis veſtris requiſiſtis, ſciat caritas veſtra quia variè apud diverſas Eccleſias fiunt. Aliter enim Alexandrina Eccleſia, aliter Hieroſolymitana, aliter Epheſina, aliter Romana facit.* Walafridus Strabo cap. de ord. Miſſæ, de exord. & increm. rer. eccleſiaſt. *Et Galliarum Eccleſiæ ſuis orationibus utebantur, quæ adhuc à multis habentur.* Idem. cap. 25. *Et quia Gallicana Eccleſia, viris non minùs peritiſſimis inſtructa, ſacrorum officiorum inſtrumenta habebat non minima, ex eis aliqua Romanorum officiis immixta dicuntur.* Auctor Micrologi cap. 11. *Compoſitâ autem oblatione in altari, dicit Sacerdos hanc orationem juxta Gallicanum ordinem,* VENI SANCTIFICATOR *&c. Romanus tamen ordo nullam orationem inſtituit poſt Offerendam, ante Secretam.* Berno Augienſis de quibuſdam rebus ad Miſſam pertinentib. cap. 2. *Ad hæc poteſt aliquis dicere tunc temporis Gallos & Hiſpanos in Miſſarum ſuarum celebratione nondum habuiſſe uſum Romanæ Eccleſiæ. Quod & nos non negamus. Teſtatur hoc Abbas Hilduinus, vir in divina lege apprimè eruditus, in ea epiſtola quam ad Ludovicum Imp. direxit pro paſſione ſanctorum Martyrum Dyoniſii & ſociorum ejus; ubi inter alia quæ ſuæ narrationi videbantur congrua, hæc adjecit. Cui adſtipulari videntur antiquiſſimi & nimiâ vetuſtate penè conſumpti miſſales libri continentes Miſſæ ordinem more Gallico, qui ab initio receptæ fidei uſus hac occidentali plaga eſt habitus, uſquequò tenorem, quo nunc utitur, Romanum ſuſcepit. In noſtri quoque monaſterii archivo habetur Miſſalis longè aliter ordinatus quàm Romanæ Eccleſiæ habeat uſus. Et quod his omnibus majus eſt, cùm una ſit fides, cur ſuper Miſſarum celebratione Galliarum Eccleſiæ à Romana diſcordent Auguſtino requirente Gregorius reſpondit : Novit fraternitas tua Romanæ Eccleſiæ conſuetudinem, in qua meminit ſe eſſe nutritam. Sed mihi placet ut ſive in Romana Eccleſia, ſive Galliarum, ſive in qualibet inveniſti quod plus omnipotenti Deo poſſit placere, ſollicitè elìgas. Non videtur ergò* (addit Radulphus de Rivo propoſitione 4.) *beati Gregorii fuiſſe conſilium ut ita voluntariè per privilegium ad unam*

arctaremur Eccleſiam ſecularem in horis Canonicis obſervandis. Guillielmus Durandus lib. 5. Rationalis divin. officior. cap. 2. *Legitur in vita beati Eugenii quòd dum adhuc officium Ambroſianum magis quàm Gregorianum ab Eccleſia ſervaretur, Adrianus Papa Concilium convocavit; ubi ſtatutum eſt quòd Gregorianum deberet univerſaliter obſervari. Ad quod Karolus Imp. omnes Clericos minis & ſuppliciis per diverſas provincias cogebat.* Andreas Coloſſenſis Epiſcopus pro Latinis agens, ſeſſione 7. Synodi Ferrarienſis: *Maximo*, inquit, *in Gallia & in Hiſpaniis ſchiſmate imminente, cùm jam* Ex Filioque *paſſim celebraretur, Romano Pontifici fuit neceſſe in multorum occidentalium amplæ dignitatis magnique conſilii Patrum conventu, addito* Ex Filioq. *ſymbolum illuſtrare.* Quod confirmat Ratio quæ habita eſt de ſymbolo fidei in ſecretario beati Petri Apoſtoli inter Domnum Leonem ſanctiſſimum Papam Urbis Romæ & Bernarium atque Jeſſe Epiſcopos, ſeu Adalhardum Abbatem, Miſſos Domni Karoli Imperatoris, edita à Baronio. Alcuinus Paulino Patriarchæ: *Sæpiùs Domno Regi ſuaſi ut ſymbolum catholicæ fidei planiſſimis ſenſibus & ſermonibus luculentiſſimis in unam congereretur chartulam, & per ſingulas epiſcopalium regiminum parochias omnibus daretur Preſbyteris legendum memoriæque commendandum, quatenùs licet lingua diverſa loquerentur, una tamen fides ubique reſonaret.* Urbanus Reverſus Canonicus & Præcentor Senonenſis, Doctor Theologus, in hiſtoria de vitis Pontificum Senonenſium: *Anno 1512. poſt pugnam ad Ravennam, cùm icto fœdere cum Maximiliano & Venetis contra Regem Ludovicum XII. Julius Papa II. inſtituiſſet ut in Italia contra Gallos ad pulſum angelicæ ſalutationis Deiparæ, cum eadem ſalutatione recitarentur tres breves orationes, quas ipſe dictaverat, ad Virginem Mariam, Rex Ludovicus à Pontificibus regni ſui obtinuit ut quotidie ad elevationem corporis Chriſti in Eccleſiis cathedralibus, collegiatis, & conventualibus inter Miſſarum ſollemnia ille verſiculus decantaretur:*

O ſalutaris hoſtia,
Quæ cœli pandis oſtium,
Bella premunt hoſtilia,
Da robur, fer auxilium.

Ad cujus finem loco illorum verborum, Fer auxilium, *Cantores regii adjunxerunt*, Serva lilium.] Cujus hiſtoriæ meminit Clichtoveus libro primo hymnorum eccleſiaſticorum, Eſpencæus lib. 1. de Euchariſtiæ adoratione cap. 10. De Sainctes de rebus Euchariſtiæ repetit. 9. cap. 7.

Missa S. Martini] II. 18. Sic appellari ſolebat dies feſtus ejuſdem Sancti, ſicut *S. Andreæ II. 20. S. Joannis III. 23.* Anonymus: *Imperaror circa Miſſam ſancti Martini Aquiſgrani ad hyemandum venit.* Aymoin. 4. 116. *Circa feſtum S. Martini.* Et cap. ult. *Feſtivitas beati Andreæ*, Anonymo *Miſſa* dicitur.

Missi Dominici] II. 11. 26. III. 38. Directi à Rege pro qualicunque eccleſiaſtica aut publica utilitate vel opportunitate, qui corrigerent quæ corrigenda eſſent. Flodoardus in Remenſi hiſtoria: *Tilpinum ſequitur Wlfarius, qui ab Imperatore præfato Magno Karolo Miſſus dominicus ad recta judicia determinanda fuerat ante epiſcopatum conſtitutus, ſuper totam Campaniam &c.* Walafridus Strab. c. ult. de exord. & increm. rer. eccleſiaſt. Inde *Eſchiquier.* Nam *Schicken* Alamannis mittere ſignificat.

Missi Comitum] II. 24. *Vicarii, Loci ſervatores.*

Missus S. Petri] V. 2. *Karolus Major domûs apoſtolicis in Chriſto patribus Epiſcopis, Ducibus, Comitibus, Vicariis, Domeſticis, & omnibus amicis noſtris. Cognoſcatis qualiter apoſtolicus vir in Chriſto pater Bonifacius Epiſcopus Miſſus ſancti Petri ad nos venit, & nobis ſuggeſſit quod ſub noſtro mundeburde vel defenſione eum recipere debeamus. Quod ita nos gratanti animo feciſſe cognoſcite. Proinde nos epiſtolam viſi fuimus ei manu noſtrâ roboratam dare, ut ubicunque ambulare videtur, cum noſtro amore vel ſub noſtro mundeburde & defenſione quietus & conſervatus eſſe debeat in ea ratione ut juſtitiam reddat, & ſimiliter juſtitiam accipiat. Et ſi aliqua cauſatio vel neceſſitas ei evenerit quæ per legem definiri non potuerit, uſque ante nos quietus vel conſervatus eſſe debeat, tam ipſe quàm qui per ipſum ſperare videntur, ut ei nullus ullam contrarietatem vel damnationem adversùs eum facere debeat. Et ut certiùs credatur, manu propriâ ſubter firmavimus, & de annulo noſtro ſubter ſignavimus.* Sic vetus codex.

Laici qui monasteria habent] V. 333 *Abbicomites* Gerberto. Videnda epiſtola Bonifacii ad Zachariam Papam. In Capitulis quæ miſerunt Epiſcopi provinciarum Rhemenſis & Rothomagenſis Hludovico Regi anno 858. *Monaſteria etiam religioſa atque præcipua Canonicorum & Monachorum atque Sanctimonialium habitacula, quæ ab antiquo tempore parentes veſtri ſub religioſo habitu conſtituerunt, ac frater veſter Dominus noſter, innuente partim fragilitate, partim aliorum callidâ ſuggeſtione, etiam & nimiâ neceſſitate, quia dicebant petitores, niſi eis illa ſacra loca donaret, ab eo deficerent. & ipſe aliquando per vos, ſicut nunc patet, aliquandò per fratrem veſtro regno deſtitutus, ab eis penderet, talibus, ſicut ſcitis, perſonis commiſit, debito privilegio reſtituite.* Can. 10. Synodi Meldenſis

Muffulæ] Add. l. 22. 79. *Mouffles.*

Mundeburde] VI. 247. *Tuitio, defenſio, Mamburnie.* Froiſſardus vol. 1. cap. 155. *Fuſſent en garde, baille, tutelle, cure, manburnie.* Corruptè vulgo *main bonne.* In annuntiatione Karoli Regis ad Ludovicum fratrem: *Filiam noſtram Judith viduam ſecundùm leges divinas & mundanas ſub tuitione eccleſiaſtica & regio mundeburde conſtitutam Balduinus ſibi furatus eſt in uxorem.* In Marculphi Monachi libro hæc legitur de mundeburde Regis formula. *Rectum eſt ut regalis poteſtas illis tuitionem impartiat quorum neceſſitas comprobatur. Igitur cognoſcat magnitudo veſtra quòd nos apoſtolico (aut venerabili viro) ill. &c. cum omnibus rebus vel hominibus ſuis aut gaſindis vel amicis juxta ejus petitionem, propter malorum hominum illicitas infeſtationes, ſub ſermone tuitionis noſtræ viſi fuimus*

recepiſſe, ut ſub mundeburde vel defenſione illuſtris viri illius Majoris domûs cum omnibus rebus præfatæ Eccleſiæ quietus debeat reſidere.

N.

Natalis S. Remigii] II. 35. Albinus in Joannem : *Dies beatorum Martyrum, quibus de ſeculo tranſierunt, natales vocitamus, eorumque ſollemnia non funebria, ſed natalitia, dicuntur.* Natalis eſt æterni poſtremus dies. Seneca epiſt. 102. Chryſologus ſermone 129. de Cypriano : *Natalem ergò Sanctorum cùm auditis, cariſſimi, nolite putare illum dici quo naſcitur in terram de carne, ſed de terra in cœlum, de labore ad requiem, de tentationibus ad quietem.*

Nefratres ignes] V. 2. In tomis Conciliorum, vita B. Bonifacii, & Burchardo legitur : *Sive illos ſacrilegos ignes quos nedfri vocant.* Aliàs *Nedfres.*

Noctes] III. 45. Tit. 26. & 47. Leg. Salicæ. Julius Cæſar : *Galli ſe omnes ab dite patre prognatos prædicant ; idque ab Druidibus proditum dicunt. Ob eam cauſam ſpatia omnis temporis non numero dierum ſed noctium finiunt, &c.* Tacitus de moribus Germanorum : *Nec dierum numerum, ut nos, ſed noctium computant, ſic conſtituunt, ſic condicunt, ut nox ducere diem videatur.* Inde veteribus Pragmaticis, *Comparoir dedans les nuictz ;* & ſimilia.

Nominum recitatio] I. 52. Innocentius epiſtolâ regulari ad Decentium Eugubinum. Alcuinus de divinis Officiis : *Cùm dicitur Memento Domine famulorum famularumque tuarum, & ſic deinde ſubjungitur, & omnium circumſtantium, manifeſtum eſt quòd quaſi quidam locus ſit ubi aliquibus ſpecialiter nominatis, etiam cæterorum qui aſſiſtunt in Eccleſia commemoratio adjungatur. In quo loco aut liberum eſt Sacerdoti quos deſideraverit peculiariter nominare & nominatim Deo commendare, aut certè illud ab antiquis eſt obſervatum ut ibi offerentium nomina recitarentur. Priùs ergò oblationes ſunt commendandæ, ac tum eorum nomina ſunt dicenda, &c.* Videndus Micrologus cap. 23.

Nonæ et decimæ] I. 157, II. 21. IV. 40. Can. 42. Syn. Mogunt. Can. 46. Synodi Turonenſ. *Nonas ac decimas, quas qui res eccleſiaſticas tenent, ſolvere Rectoribus Eccleſiarum ordinati ſunt ad luminaria & ſtipendia Clericorum, multis in locis abſtractas eſſe videmus.* Can. 62 Synodi Meldenſis. Karolus Calvus Comitibus, Abbat. &c. *Jubemus ut quiſquis, &c. venerabilis Archiepiſcop. aliquid habere dignoſcitur, &c. nonam & decimam in Miſſorum præſentia noſtrorum Miſſo Eccleſiæ ſanctæ Mariæ vel ſancti Remigii revadiet, & annis ſingulis ad eandem Eccleſiam perſolvere ſtudeat. Quicunque verò contra hanc præceptionem facere præſumpſerit, ſciat ſecundùm dignæ memoriæ avi & genitoris noſtri Capitula ſe emendaturum & ipſas eaſdem res amiſſurum.* Atque hoc eſt quod Additione ultimâ dicitur : *Qui negligit cenſum, perdat agrum.*

Nonnanes] V. 2. *Nonnains.* Hieronymus ad Euſtochium : *Et quia maritorum expertæ dominatum, viduitatis præferunt libertatem, caſtæ vocantur & Nonnæ.* Idem in epiſt. 99. ad Aſellam. Invenio apud Xiphilinum in Domitiano : πολλάκις δὲ καὶ τὸν ἀγῶνα τύπῳ ἐποίει, καὶ ἵππον ἢ τι ἢ νύμφας συνέζευξε. In Martyrologio Uſuardi XI. Kal. Septembr. *In portu urbis Romæ, ſanctus Hippolytus, qui dicitur Nonnus.*

Nonni] Addit. I. 54. Can. 18. Synodi Aquiſgran. anno 816. ex qua & altera eodem anno habita, quæ in hac ipſa Additione prima habentur ſumpta ſunt : *Ut qui præponuntur, Nonni vocentur,* hoc eſt, *paterna reverentia.* In regula B. Benedicti : *Priores juniores ſuos, Fratres nominent. Juniores autem Priores ſuos, Nonnos vocent : quod intelligitur paterna reverentia.* Arnobius in pſalm. 105. & 140.

Nudi cum ferro.] App. I. 34.

Nutrimen] II. 21. IV. 40. *Nourry.* Can. 122. Synodi Aquiſgr. *Loca ei congrua attribuat, in quibus nutrimina fiant.* In Capitulis Epiſcoporum Rhem. & Rothom. provinc. *faciant nutrimina congrua & neceſſaria.*

O.

Oblata] I. 46. V. 24. Can. 7. & 8. Synodi Gangre. καρποφορίας δὲ συνήθως ταῖς ἐκκλησίαις προσαγομένας, ut Zonaras ſcribit.

Obligatores] I. 62. VI. 72. Auguſtin. 2. de doctrin. Chriſt. Sermon. in natali Martyr. Protaſii & Gervaſii. Can. 4. Synodi Rothomag. Can. 42. Synodi Remenſ. *Non ligaturas oſſium vel herbarum cuiquam mortalium adhibitas prodeſſe, ſed hæc eſſe laqueos & inſidias antiqui hoſtis.*

Occasiones] IV. 47. In præcepto Chlodovei Erchenaldo Duci : *Nec ullas redhibitiones vel inlicitas occaſiones requirendas.* In Capitulis Epiſcoporum in Cariſiaco palatio anno 858. *Quatenùs non ſit vobis neceſſe per quaſcunque occaſiones quorumcunque hortatibus circuire loca Epiſcoporum, Abbatum, Abbatiſſarum, vel Comitum, & majores quàm ratio poſtulat paratas exquirere, & pauperes eccleſiaſticos & fidelium veſtrorum manſuarios in carricaturis & paraveredis contra debitum exigendis gravare.* In duplomate Hlotharii & Hludovici : *Nec ob ullas redhibitiones aut illicitas occaſiones requirendas noſtris & futuris temporibus ingredi audeant.* Aymoin. 5. 17.

Orarium] V. 146. Can. 28. Synodi Moguntinæ. Suidæ προσωπεῖον τὸ ἐκμαγεῖον. Rufino ὠάριον Nam quod Euſebius lib. 7. eccleſ. hiſtor. μὴ δὲ ὠσὶν τοῖς θεάτροις κεχαρισμένοι ταῖς ὠδαῖς Rufinus ita : *Ab auditoribus verò non favorem neque plauſum ſperare ſolùm, ſed theatrali more oraria moveri ſibi expectabat.* Unde aſſequemur quis ſit orariorum uſus apud Vopiſcum in Aureliano : *Ipſumque*, inquit, *primùm donaſſe oraria Pop. Rom. quibus uteretur populus ad favorem.* Stola lib. VI. cap. 172. Alcuino, Rabano, Ivoni Carnotenſi. Walafridus cap. 10. de reb. eccleſ. *Primi ordines in Eccleſia utuntur orariis, quia ad ipſos pertinet docendi officium.* In Pontificali Romano ſub Stephano, de degradatione Conſtantini in baſilica S. Salvatoris : *Conſtantinus in medium adductus, lectis ſacratiſſimis Canonibus, ita depoſitus eſt. Accedens Maurianus Subdiaconus orarium de ejus collo abſtulit, & ante pedes ejus projecit, & campagos ipſius abſ-*

cidit. Qui locus ſingularis eſt, & pertinet valde ad cap. *Pervenit.* diſtinct. 93. qui etiam in Romana recognitione malè habet.

P.

PAGANIÆ] V. 2. Bonifacius ad Zachariam Papam : *Sicut affirmant ſe vidiſſe annis præteritis in Romana urbe & juxta Eccleſiam ſancti Petri, die vel nocte, quandò kalendæ Januarii intrant, Paganorum conſuetudine choros ducere per plateas, & acclamationes & cantiones facere ſacrilegas, & nullum de domo ſua vel ignem vel ferramentum vel aliquid commodi vicino ſuo præſtare velle. Dicunt quique ſe vidiſſe ibi mulieres pagano ritu philacteria & ligaturas in brachiis & cruribus ligatas habere, & publicè venales aliis offerre.*

PAGENSES.] IV. 19. *Ejuſdem pagi homines.*

PALLIUM] VI. 79. Albinus Alcuinus de divinis Officiis, Amalar. lib. 2. Officialis cap. 23. Raban. 1. de inſtit. Cleric. cap. 23. Flodoard. hiſt. metrop. Rhemenſ. 3. cap. 8. Albertus Stadenſis in Chron. Bonifacius Zachariæ Papæ : *De eo quod jam præterito tempore de Archiepiſcopis, & de palliis à Romana Eccleſia petendis juxta promiſſa Francorum ſanctitati veſtræ notum feci, indulgentiam apoſtolicæ ſedis flagito : quia quod promiſerunt, tardantes non impleverunt, & ventilatur, & quid inde perficere voluerint ignoratur.* Can. 6. Synodi Matiſcon. 1. *Ut Archiepiſcopus ſine pallio Miſſas dicere non præſumat.* Hincmarus Rhem. Archiepiſcopus Nicolao Papæ : *Pro cujus uſu apud ſedem apoſtolicam nil petii niſi ſicut deceſſores ac prædeceſſores mei eo uti in Epiſcopi ordinatione ſolebant. Non enim uſum pallii eſſe meæ dignitatis puto, ſed genii ſedis metropolis eſſe cognoſco, dicente magno Leone Papâ : Quoniam etſi diverſa nonnunquam ſunt merita Præſulum, tamen jura permanent ſedium ; & cùm multi ſint ſancti Epiſcopi qui eodem pallio non utuntur, non neſcio quia ſi ſine virtutibus, quas exponente beato Gregorio pallium ſignat, pallio utor, etſi excellentiorem cæteris Rhemorum provinciæ ſedibus Metropolitarum ſedem pallii uſus demonſtrat in oculis hominum, non tamen majorem me facit in oculis Domini.* Petrus Damiani de divinis Officiis : *Treverenſi Eccleſiæ Maternus à beato Petro Apoſtolo miſſus hereditatem pallii ſuis ſucceſſoribus dereliquit.* Valentiniani Imperatoris Reſcriptum quo Ravennati Epiſcopo tribuitur jus pallii & archiepiſcopatûs apud Baronium to. 5. 637. ex Rubeo. Joannes Papa VIII. Arelatenſi Archiepiſcopo Pallium concedit, eique vices ſuas committit, pag. 368. tom. 3. Decretalium. Idem 370. ibid. *Proh dolor! cùm in Galliæ partibus eſſemus, inter cætera unum valde prohibendum invenimus. Metropolitani, antequam pallium à ſede apoſtolica ſuſcipiant, conſecrationes facere præſumunt ?* Pallii uſum (quem Gregorius appellat genium lib. 7. ep. 111. & lib. 3. ep. 1.) introductum primùm fuiſſe à Cæſaribus Agnellus judicat, ſicut Blondus refert lib. 2. decad. 1. Fuit autem ex candida lana, quâ ſoli utebantur Imperatores ; & videtur ſignificare Gregorius in cap. *Contra morem.* 100. diſt. Vide lib 1. ſacrar. ceremoniarum. Supponebatur autem pallium corporibus D. Petri & Pauli ; & ideò dicitur Pallium de corpore beati Petri.

PARAVEREDA] II. 16. Append. III. 10. Hincmarus Clero & plebi Tornacenſi : *Aut ad iter aliquod paraveredos.* In duplomate Karoli Magni quod Sigonius lib. 4. de reg. Ital. refert, ſcriptum fuiſſe videtur : *Per ſingula territoria habitantes vel diſcurrentes, manſionaticos & paraveredos accipiunt.* In admonitione Karoli apud Piſtas : *Ut pagenſes Franci qui caballos habent vel habere poſſunt, cum ſuis Comitibus in hoſtem pergant, & nullus per violentiam talibus Francis res ſuas aut caballos tollat, ut hoſtem facere & debitos paraveredos ſecundùm antiquam conſuetudinem nobis exſolvere non poſſint.* In Capitulis Epiſcoporum anno DCCCLVIII. menſe Novembri in Cariſiaco palatio : *Judices &c. faciant nutrimina congrua & neceſſaria, cuſtodiant ſilvas, paſtionem defendant, excolant prata, unde habeant pabula ; quatenùs non ſit vobis neceſſe per quaſcunque occaſiones circuire loca Epiſcoporum, Abbatum, Abbatiſſarum, vel Comitum, & majores quàm ratio poſtulat paratas exquirere, & pauperes eccleſiaſticos & fidelium veſtrorum manſuarios in carricaturis & paraveredis exigendis gravare : quin potiùs habeatis unde ſufficienter & honeſtè cum domeſtica curte veſtra poſſitis vivere & legationes recipere, &c.* Inde *Palefredus* Willelmo Tyr. 13. bell. ſacr. cap. 27. Nobis *Palefroy. Reda* quidem Gallicum nomen eſt. Quintilian. 1. 9. Et *eporedicas* bonos equorum domitores vocaſſe Gallos notat Plinius 3. 17.

PARASCEVE ET SABBATO SANCTO] VII. 430. Walafridus cap. 22. de rebus eccleſiaſt. *Et relatio majorum eſt, ita primis temporibus Miſſas fieri ſolitas ſicut modò in Paraſceve Paſchæ, in quo die apud Romanos Miſſæ non aguntur, communicationem facere ſolemus, id eſt, præmiſſâ oratione dominicâ, & ſicut ipſe Dominus noſter præcepit, commemoratione paſſionis ejus adhibitâ, eos corpori dominico communicaſſe & ſanguini quos ratio permittebat.* Can. 47. Synod. Cabill. 2. Theodulphus ad Compresbyteros cap. 41.

PARES] III. 71. 72. *Pairs & compagnons.* In Capitulis quæ miſit Karolus Rex ad Francos & Aquitanos qui ab eo deſciverant anno DCCCLVI. *Sic ſumus omnes per illius voluntatem & conſenſum confirmati Epiſcopi atque Abbates cum laicis, & laici cum viris eccleſiaſticis, ut nullus ſuum parem dimittat, ut contra legem ſuam & rectam rationem & juſtum judicium, etiamſi voluerit (quod abſit) Rex noſter alicui facere, non poſſit.* Ibidem : *Et ſi aliqui ſunt qui homines non habent, ſi volunt in ſuis alodibus conſiſtere aut cum aliis eorum paribus vel amicis, faciant.* Ibidem : *Et ſi aliquis de nobis in quocunque ordine contra iſtum pactum in contra illum fecerit, ſi talis eſt ut ille eum inde admonere valeat ut emendet, faciat. Et ſi talis eſt cauſa ut illum inde familiariter non debeat admonere, ante ſuos pares illum in rectam rationem mittat ; & ille qui debitum pactum & rectam legem & debitam Seniori reverentiam non vult exhibere & obſervare, juſtum juſtitiæ judicium ſuſtineat.* Et in admonitione Karoli apud Piſtas:

Pistas : *Ut quoniam in quibusdam locis coloni tam fiscales quàm de casis Dei suas hereditates , id est , mansa quæ tenent , non solùm suis paribus , sed & Clericis canonicis ac villanis Presbyteris & aliis quibuscunque vendunt.*

PATRINI] II. 46. *Parrains.* Ut matrinæ , *Marraines.* Filioli , *filieux.*

PEDULES] Add. I. 22. *indumenta pedum* cap. 55. Regulæ B. Benedicti. In Canonibus Theodori : *Dat ei baculum & pedules.* In vita B. Nicetii Lugdun. *aptatis pedulibus pedes operui* Gloss. πεδίλια , ποδῶν καλύμματα. ἔνιοι δὲ τὰ ἀρβύλια ἡρμήνευσαν.

PERJURIUM IN ALTARI &c. I. 61. *Positis super altare manibus.* Gregor. Tur. hist. 3. 14. & de glor. Mart. 1. 20. *Tactis Sanctorum corporibus vel capsis.* Aym. *sive sacrosanctis Evangeliis.* Raban. ad Reginbald. & alibi sæpè. *Purgatio ad memorias Sanctorum.* Augustin. epist. 137.

PHYLACTERIA] VI. 72. Add. II. 21. Hieronymus in Matth. cap. 23. *Pictaciola illa decalogi phylacteria vocabant , quòd quicunque habuisset ea , quasi ob custodiam & munimentum sui haberet &c. Hoc apud nos superstitiosæ mulierculæ in parvulis Evangeliis & in Crucis ligno & istiusmodi rebus (quæ habent quidem zelum Dei , sed non juxta scientiam) usque hodie factitant.* B. Augustinus sermone non edito de Martyribus & philactereriis , cujus mihi copiam fecit vir undecunque doctissimus & nunquam laudatus satis Nicolaus Faber : *Solet fieri , fratres , ut etiam ad aliquem ægrotantem veniat persecutor ex parte diaboli , & dicat : Si illum præcantatorem adhibuisses , jam sanus esses. Si characteres illos tibi voluisses appendere , jam poteras sanitatem recipere &c. Venit fortè & alius qui dicat : Mitte ad illum divinum , transmitte ad illum cingulum aut fasciam tuam , & aspiciat &c. Dicit & alius : Ille bene novit suffumigare. Nam cuicunque hoc fecit , statim melius habuit &c.*

PLACITA] III. 83. *plaidz.* Can. 16. Synodi Arelat. 4. *Causationes disceptationesque.* Can. 35. Synodi Turon. 3. *Pro quolibet placito vel judicio.*

PLUVIUM] II. 15. *Plevine.*

POENIT. EX ORD. ROM.] V. 132. VII. 202. Sozomenus lib. 7. cap. 16. Hieronymus ad Occeanum.

POENITENTIALES LIBELLI QUIDAM ELIMINATI] Addit. III. 65. Can. 38. Synodi Cabillo. Can. 22. Synodi Turon. Can. 32. Synodi Parisiensis : *Utentes scilicet quibusdam codicillis contra Canonicam auctoritatem scriptis , quos pœnitentiales vocant. Ut unusquisque Episcoporum in sua parochia eosdem erroneos codicillos diligenter perquirat , & inventos igni tradat.*

PONTIFICES SUMMI] VII. 423. *Cathedrales Episcopi* Can. 35. Syn. Agathensis. Gelasius ad Episcopos Lucaniæ : *Nec sibi meminerit villa ratione concedi sine summo Pontifice Subdiaconum vel Acolythum jus habere faciendi.* Sidon 7. epist. 5. *Summi Antistites* Can. 3. Synodi Aurelian. 1. Episcopus summus Sacerdos. Tertull. de baptismo. c. *Si Episcopus.* 18. dist. &c. & 2. dist. 59. vetitum Episcopis Romanis summos se dicere , c. *Prima.* 99. & c. seq. dist. 99. vide c. *Accusato.* 2. q. 7. c. *Infames.* 6. q. 1. c. 1. 14. 4. Ivo par. 5. c. 343. c. *Majus.* de consecr. dist. 5. c. *Miserum.* 61. dist. Zosimus apud Ivonem par. 5. c. 102.

PONTIUM RESTAURATIO] II. 20. IV. 11. Addit. IV. 112. Sangallensis quidam Monachus de gestis Karoli Magni : *Fuit consuetudo in illis temporibus , ut ubicunque aliquod opus ex imperiali præcepto faciendum esset , siquidem pontes vel naves , aut trajecti , sive purgatio , seu stramentum , vel impletio cœnosorum itinerum , ea Comites per Vicarios & Officiales suos exequerentur , in minoribus duntaxat laboribus. A majoribus autem & maximè noviter instruendis nullus Ducum vel Comitum , nullus Episcoporum vel Abbatum excusaretur aliquo modo. Cujus rei testes adhuc sunt arcæ pontis Magontiacensis. Si verò essent Ecclesiæ ad jus regium propriè pertinentes , laquearibus vel muralibus adornandæ picturis , id à vicinis Episcopis aut Abbatibus curabatur. Quòd si novæ fuissent instituendæ , omnes Episcopi , Duces & Comites , Abbates etiam , vel quicunque regalibus Ecclesiis præsidentes , cum universis qui publica consecuti sunt beneficia , à fundamentis usque ad culmen instantissimo labore perduxerunt.* Aymoin. lib. 5. cap. 14.

PRECARIA] V. 198. VI. 426. VII. 142. Add. III. 49. *Sub precario & censu* V. 3. ex Synodo Liptinensi. In Capitulis quæ miserunt Episcopi Provinciarum Rhemensis & Rothomagensis à Carisiaco palatio Hludovico Regi anno 858. *Quia verò Karolus Princeps , Pipini Regis pater , primus inter omnes Francorum Reges ac Principes res Ecclesiarum ab eis separavit atque divisit &c. Quod cognoscens filius ejus Pipinus , Synodum apud Liptinas congregari fecit &c. Et quantumcunque de rebus ecclesiasticis , quas pater suus abstulerat , potuit , Ecclesiis reddi procuravit. Et quoniam omnes res Ecclesiis à quibus ablatæ erant restituere propter concertationem quam cum Waifario Aquitanorum Principe habebat non prævaluit , precarias fieri ab Episcopis exindè petiit , & nonas ac decimas ad restaurationes tectorum , & de unaquaque casata duodecim denarios ad Ecclesiam unde res erant beneficiatæ , sicut in libro Capitulorum Regum habetur , dari constituit usquè dum ipsæ res ad Ecclesiam revenirent.* Can. 18. Synodi Epaun. Can. 21. 22. Synodi Meldensis. Can. 51. Synodi Turon. Can. 36. 37. Synodi Rhemens. Can. 10. 11. 12. 13. Synodi Belvacensis. Flodoardus : *Recepit denique res diversas & villas Ecclesiæ , quas antecessor suus per precarias sive præstarias diversis contulerat personis.*

PRÆCEPTUM] III. 28. Gregor. Turon. 8. Franc. hist. cap. 20. & cap. 15. de mirac. B. Martini. Aymoin. 5. 17. Chron. Angolesm. *Postulante Launo Episcopo fecit in Monasterio sancti Eparchii auctoritatem præcepti de terris quæ ibi sine contentione erant. Quod præceptum Bartholomeus Cancellarius ejus scripsit , & ipse Domnus Rex Karolus manu suâ & de annulo firmavit.*

PRESBYTERI AB INCOG. EPISCOPIS] VI. 81. Ex epistola Gregorii Papæ ad Bonifacium.

NULLUS IN PRECIBUS] Can. 23. Synodi Carthagin. ex quo hoc Capitulum ſumptum eſt: *Nullus ad altare Patrem pro Filio vel Filium pro Patre nominet, ſed ſemper orationem ad Patrem dirigat, nec quâlibet oratione utatur, niſi probatâ.* Vide Microlog. cap. 5. & Alcuin. cap. de celebratione Miſſæ, libello de divinis Officiis.

PROPRISÆ RES] V. 242. *Invaſæ.*

PSALLENTIUM] V. 372. Greg. Tur. 1. de glor. Mart. 6. 51. 75. Ep. ad Damaſ. Theodor. *Poſt veſpertinum officium cum modulato pſallentio refectorium ingrediuntur.* Anaſtaſius Biblioth. in Hadriano: *Conſtituitque per unamquamque hebdomadam quinta feria cum pſallentio ut à diaconia pauperes uſque ad balneum pergerent.*

PSALMUS INVITATORIUS] Addit. I. 66. *Venite exultemus Domino &c.* Ex editione Romana.

PULSARI SECUND. REG.] I. 108. 109. *Pulſatorium* ibid. cap. 69. Can. 6. Synodi Vernis habitæ. Cap. 58. Regulæ B. Benedicti.

PULVERATICUM] VI. 243. In Præcepto Dagoberti de mercato S. Dionyſii: *Teloneos, vel navigios, portaticos, pontaticos, rivaticos, rotaticos, vultaticos, themonaticos, ceſpetaticos, pulveraticos, fraticos, meſtaticos, laudaticos, ſaumaticos, ſalutaticos omnes, & ex omnibus quicquid ad partem noſtram vel fiſco publico de ipſo mercato ex ipſa mercimonia exactari potuerat.* Pulveratici quidem nomine binos ſolidos dari ſervis qui ſe militiæ offerunt, in lib. 16. C. Th. de Tiron. & Judicum pulveratica abolita, notat Doctor meus 4. Obſervationum.

PURGATIO EXEMPLO LEONIS] V. 36. Monachus S. Eparchii Engoliſmenſis in vita Karoli Magni: *Inter quæ vel maximum & difficillimum erat de diſcutiendis Papæ objectis criminibus. Et dum nullus probator criminum eſſe potuit, Domnus Papa (Leo) coram omni populo in baſilica beati Petri Evangelium portans ambonem conſcendit, & invocato ſanctæ Trinitatis nomine, jurejurando ab objectis criminibus ſe purgavit.* Monachus Sangallenſis quidam in vita Karoli Magni: *Illic intemeratus pater Leo aſſumens Evangelium Domini noſtri Jeſu Chriſti, poſuit ſuper caput ſuum, & in conſpectu Karoli ejuſque Militum, aſſiſtentibus etiam perſecutoribus ſuis, in hæc verba juravit. Sic in die magni judicii ſim particeps Evangelii ſicut immunis ſum criminis falsò mihi ab iſtis objecti.* Ado Viennenſ. ætate VI. Aymoin. lib. IV. cap. 88. Fuldenſes Annales. Anaſtaſ. Biblioth. in Pelagio: *Qui Pelagius tenens Evangelia & Crucem Domini ſuper caput ſuum, in ambonem aſcendens, ſatisfecit cuncto populo & plebi, quia nullum malum peregiſſet contra Vigilium.* Purgationis Damaſi meminit Sigebert. & Anaſtaſ. Xiſti III. & Symmachi idem Anaſtaſius. Paſchalis Theganus de geſtis Ludovici Pii, & auctor anonymus in vita ejuſdem Ludovici. Vide cap. *Nos competenter.* 2. q. 7. & Liutprandum de Joanne XIII. apud Othonem Imp. accuſato.

R

RACHINBURGII] V. 16. *Judices* tit. 52. & 60. Legis Salicæ, tit. 24. Leg. Ripuar. & in Capitulis de alia Synodo ſub ipſo Domno Rege Pipino factis.

RECLAMARE] IV. 68. Can. 9. Synodi Vernis habitæ: *Quòd ſi aliquis reclamaverit quòd injuſtè ſit excommunicatus.* Et in codice quodam pervetuſto: *N. Comes in placito deveſtivit N. de ſuo proprio alode propter crimen inceſti. Poſtquam autem N. Abbas, & N. Comes Miſſi dominici in illas partes veniſſent ad juſſionem Domni Imperatoris explendam & juſta judicia terminanda, reclamavit prædictus N. quòd injuſto judicio propriis rebus caruiſſet &c. Auditis teſtibus, prædicti Miſſi judicaverunt &c.* Hinc eſt noſtris *Reclain, & reclamer.*

RECULA] VII. 265. Monachus ſancti Galli lib. 2. de geſtis Karoli Magni: *Quòd reiculæ ſancti Galli, non ex regalibus donariis, ſed ex privatorum traditiunculis collectæ.*

RES QUÆ A NONN. ECCLESIIS ABLATÆ] I. 104. Videnda vita Bonifacii, & lib. V. infrà cap. 3. Nec veriſimile videtur quòd de Eucherio Aurelianenſi Epiſcopo fabulantur quidam, quaſi viderit animam Karoli Martelli apud inferos cruciari, cùm Eucherium relegatum noter Sigebertus anno 723. obiiſſe verò ſexto exilii ſui anno, qui contemporaneus vitam illius ſcripſit apud Surium, vel, ut Molanus ex archivis Monaſterii Trudonenſis, anno Dom. 727. atque ita Eucherio Karolus Martellus diù ſuperſtes vixerit, quem obiiſſe anno Domini 741. omnes antiquiores Hiſtorici tradunt. Nec novum videbitur, [ſi tamen verum, & non ſit altera fabula inventa à Miniſtris Eccleſiæ] draconem effracto ſepulcro Martelli, repertum fuiſſe, cui legerit Plutarchum in Agide & Cleomen.

ALLATA EPIST. A RICULFO] VII. 281. Richolfi Moguntini meminit Einardus in vita Karoli. Et extat epiſtola Leonis Papæ ad ipſum tom. decret. ex qua apparet ei deditum. Marianus Scotus, Trithemius in Chronico Hirſaugienſi, Lambertus Schafnaburgenſis. Hincmarus Rhem. adversùs Hincmarum Laudunenſem Epiſcop. de ſententiis ex Græcis & Latinis Canonibus atque Synodis decretiſque Pontificum collectis, & Engelramno Metenſium Epiſcopo datis, quandò pro ſui negotii cauſa agebatur: *De illis ſententiis plena eſt terra iſta, ſicut & de libro collectarum epiſtolarum ab Iſidoro, quem de Hiſpania allatam Riculfus Moguntinus Epiſcopus in hujuſmodi ſicut in Capitulis regiis curioſus obtinuit, & iſtas regiones de illo repleri fecit.* Unde *quidam Epiſcoporum* (ait Nicolaus Papa ad Archiepiſcopos & Epiſcopos Galliæ) *ſcripſerunt haud illa decretalia priſcorum Pontificum in toto codicis Canonum corpore contineri deſcripta.* Cujus codicis ſive collectionis, (quæ & *Corpus Canonum* dicitur diſtinct. 19. & 20.) auctor fuit Dionyſius Exiguus, non autem Iſidorus Mercator epiſtolarum pontificiarum à B. Clemente uſque ad Gregorium primum collector. Idem Hincmarus epiſtol. 7.

ROMANUM ITER] Cabillon. Synod. 2. cap. 45. Concilium Salegunſtad. cap. 18. ut impetriti aliquo delicto non liberentur per ſuſceptam peregrinationem ad limina Apoſtolorum, ſed priùs in loco ubi deliquerunt Sacerdoti ſatisfaciant; inde, ſi velint, cum licentia ſui Epiſcopi, acceptis ab

eo litteris, Romam peregrinentur. Vigniet. Hist. Eccles. ad an. 818. pag. 207.

ROCCUM] Add. I. 22. Helgaudus in vita Roberti Regis: *Et exuens se vestimento purpureo, quod linguâ rusticâ dicitur Rocus.* Ῥοῦκον. *Rochet.* Nicetas in Isaaco. Φο... γικὰ ῥοῦχα ...

RODATICUM] VI. 243. *Rodage.* Tit. 10. Leg. municip. S. Severi, & tit. 12. Aquens. *Droict de Rouage.* Rotaticum.

UT JUDICATO EPISCOPO LICEAT, SI NECESSE FUERIT, LIB. EPISC. ROM. ADIRE] VI. 64. 401. Add. IV. 29. Greg. Turon. lib. 5. hist. cap. 20. *At illi* (Salonius & Sagittarius Episcopi) *cùm adhuc propritium sibi Regem esse nossent, ad eum accedunt, implorantes se injustè remotos, sibique tribui licentiam ut ad Papam urbis Romanæ accedere debeant. Rex verò annuens petitionibus eorum, datis epistolis, eos abire permisit.* Hincmarus Hadriano universalis Ecclesiæ Papæ: *De eo quod pusillitati meæ vestra rescripsit sublimitas, ut eundem Hincmarum & alios tres Episcopos, omnium Episcoporum regni Domni Karoli vicem ferentes, ad Synodum Romam mitterem, vestra sciat auctoritas quia nec prædictum Hincmarum, nec etiam quemlibet Episcoporum diœceseos Rhemorum, minimè autem aliarum provinciarum Episcopos, nisi Domnus Rex illis præceperit, Romam vel in aliquam partem meâ commendatione mittendi habeo potestatem, nec ipse ego ultra fines sui regni absque illius scientia progredi valeo.* Idem Hincmarus Nicolao summæ sedis Apostolicæ & universali Papæ: *Nesciens quia nos Metropolitani in istis regionibus non habemus potestatem ut sine consensu vel jussione Regis aut nos ipsi ire, aut Coëpiscopos nostros quoquam longiùs possimus dirigere.* Flodoardus in Wlfario: *Eundi denique Romam causâ orationis ad S. Petrum licentiam ab Imperatore se accepisse in quadam sua designat epistola.*

S

SAGA] V. 2. Can. 5. Synodi Matisconensis. Gallicum vocabulum Varroni, Straboni, Plinio; Hispanicum Appiano. Anonymus quidam S. Galli Monachus in Vita Karoli Magni, ex Werimberto: *Erat antiquorum ornatus vel paratura Francorum, calciamenta forinsecùs aurata, corrigiis tricubitalibus insignita, fasciolæ crurales vermiculatæ, & subtùs eas tibialia ac coxalia linea, quamvis ex eodem colore, tamen artificiosissimo opere variata; super quæ & fasciolas in crucis modum intrinsecùs & extrinsecùs, antè & retrò, longissimæ illæ corrigiæ tendebantur. Deinde camisia glizzina. Post hæc baltheus spatæ colligatus. Quæ spata primò vagina fagea, secundò corio qualicunque, tertiò linteamine candidissimo cerâ lucidissimâ roborato ita cingebatur ut per medium cruciculis eminentibus, ad peremptionem gentilium auraretur. Ultimùm habitus eorum erat pallium canum vel saphyrinum, quadrangulum, duplex, sic formatum ut cùm imponeretur humeris, antè & retrò pedes tangeret, de lateribus verò vix genua contegeret. Tum baculus de arbore malo nodis paribus admirabilis, rigidus & terribilis cuspide manuali ex auro vel argento cum cælaturis insignibus præfixo, portabatur in dextra. Quo habitu lentus ego cùm in Franciam nonnunquàm venirem, vidi caput Francorum in Monasterio S. Galli, duosque flores auricomos ex ejus femoribus progressos, quorum qui prior egressus est proceritatem illius adæquabat, posterior autem paulatim excrescens verticem stipitis sui summâ gloriâ decoravit, & transcendendo contexit. Sed, ut est mos humani ingenii, cùm inter Gallos Franci militantes, virgatis eos sagulis lucere conspicerent, novitate gaudentes, antiquam consuetudinem dimiserunt, & eos imitari cœperunt. Quod interim rigidissimus Imp. idcircò non prohibuit, quia bellicis rebus aptior ille videretur habitus. Sed cùm Frisones hâc licentiâ abutentes adverteret, & brevissima illa palliola sicut priùs maxima vendere comperisset, præcepit ut nullus ab eis nisi grandia latissimaque illa longissima pallia consuetudinario pretio coemeret, adjiciens: Quid prosunt illa pictaciola? In lecto non illis possumus cooperiri, caballicans contra ventos & pluvias nequeo defendi, ad necessaria naturæ secedens, tibiarum gelatione deficio.* Videndus Plinius.

SAL CATECHUMENIS] VII. 263. Can. 5. Synodi Carth. 3. Origenes, Isidor. 2. de divin. Offic. cap. 20. Alcuinus cap. de Sabbatho sancto Pasch. lib. de divin. Offic. Augustin. lib. 2. de peccat. merit. cap. 26. *Nam & catechumenos secundùm quemdam modum suum per signum Christi & orationem manûs impositionis puto sanctificari, & quod accipiunt, quamvis non sit Christi corpus, sanctum est tamen, & sanctius quàm cibi quibus alimur.* Can. 65. de consecrat. distinct. 4. *Sal cælestis sapientiæ.*

SANCTUS, SANCTUS, SANCTUS, COMMUNI VOCE] I. 66. Can. 45. Synodi Vasensis. Lib. 8. apostolic. Constitut. cap. 12. ὁ πᾶς λαὸς ἅμα εἰπάτω Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος κύριος σαβαώθ.

INCERTÆ SANCT. MEMORIÆ] I. 41. Canone 50. Synodi Africanæ.

SANCTI NOVITER INVENTI] Append. I. 10. Can. 51. Synodi Moguntinæ. Can. 43. Synodi Franconofurd. *Ut nulli novi Sancti colantur aut invocentur, nec memoriæ eorum per vias erigantur. Sed hi soli in Ecclesia venerandi sunt qui ex auctoritate passionum aut vitæ merito electi sunt.* Severus Sulpitius in vita B. Martini: *Erat haud longè ab oppido proximus Monasterii locus, quem falsa opinio consepultis Martyribus sacraverat &c. Sed Martinus non temerè adhibens incertis fidem, ab his qui majores natu erant Presbyteris vel Clericis flagitabat sibi nomen Martyris vel tempora passionis ostendi, grandi se scrupulo permoveri quòd nihil certi constans sibi majorum memoria tradidisset.* Optatus Milevitan. lib. 1. *Quæ ante spiritalem cibum & potum os nescio cujus Martyris, si tamen Martyris, libare dicebatur; & cùm præponeret calici salutari os nescio cujus hominis mortui, & si Martyris, sed necdum vindicati, correpta cum confusione irata discessit.* Nam fiebat dedicatio ossium Martyris. Hieronymus ad Julian. *Quòd in quadragesimo die dormitionis earum lugubrem vestem mutaveris, & dedicatio ossium Martyris candida tibi vestimenta reddiderit.* Vide Vignier. Hist. Eccles. an. 827. pag. 209.

SANDALIA] V. 371. In Charta Karoli Magni:

De calceamentis ſecundùm Romanum uſum. Raban. 1. de inſtit. Cleric. pag. 22. Amalar. 2. Officialis cap. 25. Albin. Alcuin. de divinis Officiis. Ordo Roman. 99.

Scabinei] II. 38. III. 7. 30. 33. 40. 49. IV. 3. Vet. Gloſſ. *Scepeno, Judex.* In Chartulario ſancti Galli: *Interrogavit ipſe Comes illos Scabinios quid illi de hac cauſa judicare voluiſſent. At illi dixerunt: Secundùm iſtorum hominum teſtimonium & ſecundùm veſtram inquiſitionem judicamus.* Chartularium Beſuenſis Monaſterii: *Notum fiat poſteris quòd ante illuſtrem virum Hildegarium Comitem ſeu Judices, quos Scabineos vocant, & quamplures perſonas qui cum eo aderant in Montaniaco villa in mallo publico ad multorum cauſas audiendas & rectas juſtitias terminandas, ibi veniens Betto Epiſcopus & Advocatus ſuus Burgoardus, novem legitimos teſtes ibi præſentavit, quorum nomina hæc ſunt.* Et alibi: *Ante illuſtrem, virum Hildegarium Comitem, ſeu Judices quos Scabineos vocant. Tunc ipſi Scabinei unanimiter judicarunt. Scheffen* Alamannis, *Eſchevins* nobis.

Scara] III. 68. Hincmarus ad diœceſis Rhemenſis Epiſcopos: *Domnus Karolus bellatorum acies, quas vulgari ſermone ſcaras vocamus, diſpoſitas.* Aymoinus lib. 4. cap. 26. *Collegit è Franciæ bellatoribus ſcaram, quam nos turmam vel cuneum appellare poſſumus. Schaar* Alamannis. Inde *Eſquiere, Eſcadron, Eſcarmouches.*

Scastlegi] Add. IV. 114. *armorum depoſitio.*

Schedula] I. 81. In præfatione reformationis Ludovici Pii Imp. *Libellus.*

Scholæ] I. 68. Add. II. 5. Can. 12. Synodi Pariſienſ. Can. 9. Synodi Nannetenſ. Can. 1. Synodi Valentinæ. Can. 43. Syn. Cabillon. 2. Lupus ad Einardum: *Siquidem veſtra memoria per famoſiſſimum Imperatorem Carolum literæ captæ revocari, aliquantulum quidem extulere caput.* In privilegio quod idem Carolus Magnus dedit Eccleſiæ Oſnabrugen. apud Crantzium: *In eodem loco Græcas & Latinas ſcholas in perpetuum manere ordinavimus.* Angelomus in Cantic. Canticorum. Sed & ei qui ſcholas regebat beneficium olim deputatum fuiſſe per omnes ferè Eccleſias majores Gallicanas & ſuo tempore dignoſci ſcribit Alexander. 3. Rhemenſi Archiepiſcopo Collect. 2. Canon.

Scorticatus] V. 2. VII. 400. Burchardus in Lege quam dedit familiæ: *Conſtituimus ut ei ſollantur corium & capilli.*

Scoti qui se Episcopos dicunt] Addit. III. 67. cap. 43. Synodi Cabillon. 2. In hiſtoria. B. Rudberti tom. VI. Caniſii pag. 1108. de Scotis: *Nominari, ut aſſolet, deceptores, gyrovagi, & curſores.* Walafridus Strabus lib. 2. de mirac. B. Galli cap. 47. *Nuper quoque de natione Scotorum, quibus conſuetudo peregrinandi jam penè in naturam converſa eſt.*

Scotorum hospitalia] In Capitulis excerptis à Karolo Hludovici Imp. filio XII. Can. 14. Synodi Meldenſis. In Capitulis quæ miſerunt Epiſcopi provinc. Rhemenſ. & Rothomag. Hludovico Regi anno 858. *Hoſpitalia peregrinorum, ſicut ſunt Scotorum, ac quæ tempore anteceſſorum veſtrorum Regum conſtructa & conſtituta fuerunt, ut ad hoc ad quod deputata ſunt teneantur.*

Scrutinium more Romano] V. 372. Can. 4. Syn. Moguntinenſ. ad Carolum Magnum: *Sacramenta itaque baptiſmatis volumus ut ſicut ſancta veſtra fuit admonitio, ita concorditer atque uniformiter in ſingulis parochiis ſecundùm Romanum ordinem inter nos celebrentur jugiter atque conſerventur, id eſt, ſcrutinium ad ordinem baptiſmatis.* Ordo Romanus pag. 31. 41. Can. 3. Synodi Moguntinæ ſub Rhabano.

Seniores] I. 85. II. 15. III. 8. *Seigneurs.* In Capitulis quæ miſit Carolus ad Francos & Aquitanos anno 856. *Et mandat vobis noſter Senior quia ſi aliquis de vobis talis eſt cui ſuus Senioratus non placet &c.*

Nullus in Ecclesia mortuum sepeliat] I. 153. Can. 9. Synodi Meldenſis. Theodulphus Aurelianenſ. Epiſcop. ad fratres Compresbyteros: *Antiquus in his regionibus in Eccleſia ſepeliendorum mortuorum uſus fuit, ut plerunque loca divino cultui mancipata, & ad offerendas Deo hoſtias præparata, cœmiteria ſive polyandria facta ſint. Unde volumus ut ab hac re deinceps abſtineatur, ut nemo in Eccleſia ſepeliatur.* Gregor. Turon. 1. cap. 36. hiſtor. Can. 15. 17. Synodi Triburienſis. Hoc privilegium retinere Galliæ civitates ſcribit Ivo Carnotenſis. Quæ vox, *Galliæ*, abeſt in editione Conciliorum.

Sigele] I. 126. *Secale, Soigle.* Quod in quibuſdam chartis *bladum hibernagium.* Moſchopul. ὅλυρα, εἶδός τι σίτου σπερμάτου, ἡ ἢ ζειὰ καλουμένη, ἡ κοινῶς σίκαλις. Inde *Secalonia.*

Signa] VI. 171. Trinodium: ὃ κρέμα τὸ σημαντῆρον. Einardus de tranſlatione beatorum Marcellini & Petri lib. 3. cap. 15. *Turricula quæ ſigna baſilicæ continebat, ab eis conſpici potuiſſet.* In ordine Dunſtani Dorobernenſis Archiepiſcopi: *Benedictio ad ſignum Eccleſiæ, id eſt, tintinum.* Walafrid. Strab. cap. 5. de reb. eccleſ. Amalarius Fortun. lib. 3. Officialis. *Seins.* Inde *Tocſein*, & proverbium: *Il n'en faict pas les ſeins ſonner.*

Signati qui ment. vadunt] App. II. 14.

Solidus] III. 30. IV. 75. Can. 41. Synodi Rhemenſis. Hincmarus Archiepiſcopus Rhemenſis in libro de vita & actib. B. Remigii: *In teſtamento à B. Remigio condito lector attendat quia ſolidorum quantitas numero quadraginta denariorum computatur, ſicut tunc ſolidi habebantur, & in Francorum Lege Salica continetur. Et generaliter in ſolutione uſque ad tempora Karoli perduravit, velut in ejus Capitulis continetur.* Inde multæ quædam municipalibus aliquot Franciæ Legibus & in ſingulas libras τιμάλλια ſive laudimia, quadraginta denariis taxantur.

De Statu suo] IV. 25. 74. Ado: *Baptizatis Saxonibus, ex ingenuitate & alode, fidei firmitas roborata.* Regino: *Sacramenta ſecundùm conſuetudinem dederunt ut perderent ingenuitatem & omnem hereditatem, niſi conſervarent Chriſtianitatem.* Hincmarus Hadriano Papæ: *Ut pro libertate & hereditate noſtra uſque ad mortem certare debeamus.*

STIPULAS] VI. 370. Vid. tit. 48. Leg. Salicæ. Isidorus : *Veteres quandò sibi aliquid promittebant, stipulam tenentes frangebant ; quam iterùm jungentes, sponsiones suas agnoscebant.* Non dissimiliter in veteri formula excommunicationis : *Debent duodecim Sacerdotes Episcopum circumstare, & lucernas ardentes in manibus tenere, quas in conclusione excommunicationis projicere debent in terram & pedibus conculcare.*

SUNNIS] III. 45. Vet. Gloss. *Sunnis, impeditio. Sonnis, impedimentum*, Alamannis *Saumnuz*. Nobis *Esoine*, Exonia. Hincmarus Karolo Regi : *Quo mittens ad dominationem vestram excusationem impossibilitatis suæ illuc veniendi, requisita est quam patriotica linguâ nominamus exonia, quia venire nequiverit. Quod hactenùs est inauditum.*

BEATI SYLVESTRI CANON.] I. 133. Hincmarus Rhemensis epistol. 7. *In libro verò qui titulatur Gestorum Pontificum legimus constituisse B. Sylvestrum ut nullus Laicus Clerico crimen audeat inferre. Cætera autem quæ subsequuntur, ut suprà posuimus, in regesto ipsius eum constituisse non legimus. Quapròpter credendum non est eundem sanctum virum talia constituisse.* Ut videatur Hincmaro Canon iste suppositicius.

T

TABERNA] I. 14. Can. 24. Syn. Laodic. & Can. 40. Synodi Carthag. καπηλεῖον *Taverne.*

TE IGITUR] VI. 173. Auctor Micrologi cap. 10. *Erectus autem Presbyter populum hortatur ad orandum ; & ipse, post finitam secretam, præfationem orditur in canonem, in qua supernorum civium ordines meritò connumerantur &c. Unde & angelicus hymnus, id est, Sanctus, Sanctus, Sanctus, subsequitur, quem beatus Sixtus Papa in ordine octavus constituit ut ante sacrificium diceretur.* Et cap. 23. *Canon, juxta Romanam auctoritatem, est iste: Te igitur clementissime pater &c.*

TELONEUM] II. 19. *Tonlieu.* Teloneum, quod in exitu regni solvitur. τέλος.

TEMPESTARII] I. 62. *Immissores tempestatum.* Pœnitentiale Romanum. Angobardus contra insulsam opinionem de grandine : *Alii autem confidenter confirmant incantationibus hominum, qui dicuntur tempestarii, esse levatam, & ideò dici levatitiam auram.*

TITULI] V. 175. Ponebantur tituli singulis quibusque domibus, ut cujus essent, & ad quem pertinerent, inspiceretur, testante B. Augustino in psal. XXI. & LV. & tractatu VII. in epistol. B. Joannis. Ut putem inde titulorum denominationem quos Evaristum in urbe Roma divisisse Presbyteris & Marcellum XXV. in eadem urbe constituisse, Anastasius scribit. Idem Anastasius in Silvestro : *Hic fecit in urbe Roma Ecclesiam in prædio cujusdam Presbyteri sui, qui cognominabatur Equitius ; quem titulum Romanum constituit juxta Thermas Domitianas, qui usque in hodiernum diem appellatur Titulus Equitii.* Vide Can. 20. Synodi Rhemens. Can. 14. Synodi Turon. 3. Can. 11. 52. Synodi Meldens. Can. 36. Synodi apud Altheim.

TONSURARE] V. 212. Canon. 7. Synodi Cabillon. 2.

TRACTATUS CATHOLICI] I. 73. Contra Clementem Scotum. Bonifacius Zachariæ Papæ : *Alter autem hæreticus, qui dicitur Clemens, contra catholicam contendit Ecclesiam, abnegans scilicet & refutans Canones sacros, tractatus & expositiones sanctorum Patrum Hieronymi, Augustini, & Gregorii.*

TRACTORIA] IV. 30. 70. Videantur quæ scripsit doctor meus Cod. de Tractoriis & Statiu.

TRANSITURÆ] IV. 58. Vetus exemplar habet *trasturas. Transitorium tributum* vocatur lib. 1. Leg. Longobard. tit. de exercitalibus. Inde *droict de traitte, & traitte foraine.*

SUPER TUMULOS MANDUCARE] VI. 197. Can. 3. Synod. Arelatens. Can. 70. Synodi. Braccar.

TZANGÆ] VII. 398. Can. 22. Synodi Aurelian. 1. *Monacho uti orario & tzangas habere non liceat.* Sic omnes codices manuscripti. Vetus interpres Horatii in illud, *Nigris medium impediit crus Pellibus*] *Zangis.* Gloss. κόθορνοι, τὸ βασιλικὸν τζάγλιον. Idem. τζάγλα, τὸ ὑπόδημα. Georgius Codinus : ᾧ ἔπεται δίδυς ὑποδημάτων ἃ καλοῦνται τζαγγία ἔχοντα ἐν πλαγίοις κατὰ τὰς κνήμας ἓξ ἕνα τῶν τεττάρων αἰδῶς διὰ λίθων καὶ μαργάρων.

V.

VASSI] II. 9. 24. *Serviles.* Gallicum vocabulum. Turon. 1. 32, Odo in vita B. Gerardi : *Nec hoc patiebatur ut quilibet senior beneficium à suo vasso pro qualibet animi commoti one posset auferre.* Theodulphus : *Tassilo venit per semetipsum tradens se manibus Domini Regis in vassaticum, & reddens ducatum sibi commissum.* Regino : *tradens se manibus ejus ad servitium, reddens ducatum à Pipino Rege sibi commissum.* In adnuntiatione Karoli Pistis : *Vassalli nostri nobis & nostræ conjugi famulantes.* Can. 63. Syn. Cabil. *Lassi* Saxonibus. Witaldus : *Sunt etenim inter illos qui Edhilingi, sunt qui Frilingi, sunt qui Lassi illorum linguâ dicuntur. Latinâ verò linguâ hoc sonat, nobiles, ingenui, atque serviles.* Hucbaldus Elnonensis Abbas in vita B. Lebuini : *Erat gens Saxonum, sicut nunc usque consistit, ordine triparito divisa. Sunt enim ibi qui illorum linguâ Edlingi, sunt qui Frilingi, sunt qui Lassi vocantur. Quod Latinâ sonat linguâ, nobiles, ingenui, atque serviles.* In Præcepto evindicatorio Karoli Magni : *Tum nos unà cum fidelibus nostris, id est, Hagino, Rothlando, Wichingo, Frodegario Comitibus, nec non & Vassis nostris Theodoreto, Bertholdo &c.*

VASSI DOMINICI] III. 73. Walafridus Strabo : *Capellani minores ita sunt sicut hi quos Vassos dominicos Gallicâ consuetudine nominamus.* In Capitulis quæ Episcopi Rhemorum dioceseos, atque Rothomagensis, miserunt Ludovico Regi : *Quandò anima vestra de corpore exierit, &c. & sine solatio & comitatu Drudorum atque Vassorum nuda ac desolata exhibit.*

VESTITURA] IV. 19. 24. 42. 45. Append. II. 7. *Ut non mittantur testimonia super vestituram Domni Pipini Regis.* Append. III. 2. *Vestituram Domni Karoli.* 7. *De rebus quas Marchio tradidit filio Bosonis, &c. ut his quibus traditæ fuerunt, vestituram suam accipiant.* Ut

* Intelligit Baronium.

valde mirer virum * multæ & variæ lectionis asserere ne ipsum quidem nomen investituræ temporibus Karoli Magni fuisse in usu. Saltem meminisse potuit Canonis quem ex Synodo Liptinensi ad annum 743. ipse exscripsit, qui sic habet : *Ecclesia cum propria pecunia revestita sit.* Et extat lib. v. Capitular. cap. 3. Apulleus : *devestire se.*

VIATICUM] I. 100. V. 118. VII. 138. Can. 3. Synodi Arausic. Amalar. Official. 3. cap. 35. Siricius : *Quibus, quoniam carnali fragilitate ceciderunt, viatico munere, cùm ad Dominum cæperint proficisci, per communionis gratiam volumus subveniri.*

VICARII COMITUM] II. 28. *per pagos constituti.* Walafridus Strab. Gregor. Turon. 9. 5. Nunc *Viguiers.*

VICEDOMINUS] III. 11. 26. V. 191. Karolus Calvus Hadriano summo Pontifici : *Quia Reges Francorum ex regio genere nati, non Episcoporum Vicedomini, sed terræ Domini hactenùs sumus computati.* Sigebertus anno 539. Gregorius Papa : *Volumus autem ut memoratus frater noster Pascasius & Vicedominum sibi ordinet & Majorem domûs, quatenùs possit vel hospitibus supervenientibus causis quæ veniunt idoneus & paratus existere.* Can. 24. Synodi Rhemensis. Nobis *Vidame.*

VOMERES IGNITI] Append. H. 3. *Vomeres ferventes.* Tit. 15. Leg. Ang. Can 1. 24. Synodi Mogunt. In actis Synodi Rhemensis de causa Arnulphi : *Meumque vernaculum Episcopis tradam, qui per ignitos vomeres incedens, Deum de te judicare manifestis declaret indiciis.* Nuncius apud Sophoclem in Antigone :

> Ἦμεν δ' ἕτοιμοι καὶ μύδρους αἴρειν χεροῖν,
> καὶ πῦρ διέρπειν, καὶ θεοὺς ὁρκωμοτεῖν,
> τὸ μήτε δρᾶσαι.

WACTA] III. 68. *Guet* Francis. *Wacht* Alamannis. In Præcepto remissionis sive concessionis quam fecit Ludovicus Imp. Hispanis : *Explorationes & excubias (quod usitato vocabulo wactas dicunt) facere non negligant.* In admonitione Karoli apud Pistas : *Et in civitate atque marcha wactas faciant ad defensionem patriæ.*

WADII] II. 38. III. 29. Can. 18. Synodi Cabillo. 2. Gesta Karoli Magni : *Perterriti Saxones omnes, ad locum ubi Lippia consurgit venerunt ex omni parte, & Domno Regi Karolo per wadium manibus suis reddiderunt patriam.* Inde *Debitum reuvadiatum* IV. 58. Oddo in vita B. Gerardi : *Debitum wadii nequaquàm debitori relaxare solitus erat.* Et lib. IV. c. 70. *Heribannum reuvadiatum.*

WANTI] Add. I. 22. *Gantz.*

WARDA] III. 68. *Garde.* Anglis *Werde.*

WIRGILDUS] IV. 13. 15. 18. Vetus Glossarium : *Wirgild, secundùm quod appretiatum fuerit.* Pœnitentiale Romanum : *Pretium suum, id est, wirgildum suum.* In Legibus Edouardi Regis Angl. *Inveniat plegios tales qui possunt reddere forisfacturam, id est, were suum.*

Tom. I.

JACOBI SIRMONDI NOTÆ AD CAPITULARIA.

Pag. 5. CHILDEBERTI R. CONSTIT.] Extat in codice Corbeiensi, sed mutila, folio sub finem exciso, ut quàm multa desint conjici nequeat. Desunt præterea quædam alia in eo loco quem asteriſco signavimus. Quare dum integrum exemplar consequi liceat, hac ejus parte fruendum est.

Pag. 7. CHLOTHARII R. CONSTIT.] Duo hujus Constitutionis exemplaria vidimus, unum è Monasterio Corbeiensi, quod in editione nostra secuti sumus, alterum è Bibliotheca Tiliana, quod fuerat olim Monasterii Corbionensis, id est, Blesensis S. Launomari.

OMNIB. AGENTIB.] Tilianus, *omnibus Comitibus*. Item paulò post: *Sibi omnium populorum*, & rursùs, *quæcunque justa sunt*. Et infrà, *incumbent*. Item, *& inanis habeatur*.

Pag. 8. cap. 11. AUT GERMANI NOSTRI:] Hæc absunt à Tiliano. Ambigi autem hoc loco jure queat, si ad Clotarium primum referatur Constitutio, quemnam avum suum vocet, qui Clericis immunitatem concesserit: si ad Clotarium secundum, ecquem dicat germanum.

Pag. 11. CONVENTUS APUD ANDELAUM.] De hoc conventu & fœdere scribit Gregorius Turon. lib. IX. hist. cap. XI: *Rex*, inquit, *Guntramnus, cum nepote suo ac Reginis*, id est, cum Childeberto Rege, & cum Brunichilde matre, ac Faileuba uxore Childeberti, *pacem firmavit, & conscriptis pactionibus regressus est unusquisque in civitatem suam*. Pactionis verò exemplar profert idem cap. XX. quo loco illam Childeberti legatis à Guntramno prolatam ac relegi jussam narrat.

ANDELAUM] Vetus nomen retinet oppidum in pago Lingonensi, cujus situm indicat Fredegarius. *Anno*, inquit, XVII. *regni Theodorici Lingonas mense Maio exercitus adunatur; dirigensque per Andelaum, Nasio castro capto, Tullum civitatem pervenit*.

Pag. 21. EDICTUM CHLOTHARII] In manuscripto Synodum antecedit. Postponi autem debere visum est, eò quòd Synodi mentionem faciat, & ea quæ Synodali decreto sancita fuerant Principis auctoritate constituat.

Pag. 145. KARLOMANNI PR. CAPITUL.] Duo, ut res docet, sub Karlomanno Concilia fuerunt. Unum in Germania, cujus locus non proditur, celebratum anno Christi DCCXLII. alterum anno sequenti apud Liptinas in Gallia, in quo superioris quoque Concilii Canones relecti & approbati sunt. Quinam ad Germanicam Synodum Episcopi convenerint, præfatio declarat. In Liptinensi qui adfuerint, non est proditum. Præfuisse utrique Bonifacium sedis apostolicæ Vicarium compertum est.

MODO A. I. H. SYNODO] Hæc jam propriè spectant ad Synodum apud Liptinas habitam. Quod nomen olim palatii & villæ regiæ fuit in pago Cameracensi, ut ab aliis jam observatum. *Leptinos* scriptum est apud Aimoinum, qui situm loci apertè confirmat lib. V. cap 25. Caroli Calvi reditum describens à Procaspide super Mosam, ubi regnum Lotharii cum Ludovico fratre diviserat. *Ludovicus*, inquit, *Aquisgranum rediit, Carolus Leptinos uxorem suam sibi obviam venire jussit. Inde per Monasterium S. Quintini ad Silvacum, & inde per Carisiacum Compendium venit*. Pag. 149.

ANNO SEC. CHILDER.] Postremi Merovingorum Regis; qui post aliquot annorum interregnum, quibus rerum potitus est Carolus Martellus, illo mortuo Rex tandem ab ejus filiis renuntiatus est. Qui à Martello ipso renuntiatum volunt, non animadvertunt Childerici Regis, si superstite Martello regnum iniisset, cùm is anno Christi DCCXLI. vivere desierit, annum hunc fore non secundum, sed tertium. Pag. 155.

VI. NON. MARTII.] Ita & vetus exemplar Metense, & alterum Flandricum. In Bellovacensi tamen legitur V. *Nonas*. Quod magis fortasse cohæret cum Luna XIV. quam numerabant.

IN ADALBERTO] vulgati *Adlaberto*. Item codex Bellovacensis cum Flandrico. Nos Metensem hoc loco, ut in cæteris, secuti sumus. Idem Aldebertus vocatur in epistola Bonifacii ad Zachariam, & in Synodo Romana. Pag. 157. cap. 2.

ABEL ET ARDOBERTUM.] Alterum Remorum, alterum Senonum, ut est in epistola quinta Zachariæ ad Bonifacium, ubi posterior Artbertus appellatur. Ibid. cap. 3.

ET QUOD SUPERAVERIT] Metensis, *si quid superaverit*. De hoc verò casu cautum fuerat in Synodo Leptinensi, Can. 2.

NEC ACCIPITRES PORTENT] Bellovacensis *acceptores*. Quod idem est, ut in Lege Salica cap. VII. *Si quis acceptorem de arbore furaverit*.

ILLAS CRUCICULAS.] Ita Metensis & Flandricus. In Bellovacensi verò *crucilias*, sicut in vulgatis. Sed cruciculas item habet Bonifacius, de iisdem agens in epistola ad Zachariam. Pag. 158. cap. 7.

SIG. ILLUSTR.] Hæ subscriptiones aberant à vulgatis. Exstant autem in tribus manuscriptis, Metensi, Bellovacensi, & Flandrico. Pag. 160.

Tom. I. Pag. 161. APUD VERMERIAM] Citant ſubinde hujus Synodi Canones Burchardus, Ivo, & Gratianus, appellantque *Concilium apud Vermerias, cui interfuit Pippinus Rex*, vel *temporibus Pippini Regis*. Citatur & in Decretalibus cap. 1. de divortiis, & cap. 1. de eo qui cognovit conſanguineam uxoris &c. Sed ibi *ex Concilio apud Vuermaciam & ex Concilio apud Metiam* ſcriptum eſt pro *apud Vermeriam*. Qui locus *Verberia* nunc dicitur in pago Sueſſionenſi.

Cap. 1. IN TERTIO GENU] Tertio gradu propinquitatis. Dicebant & geniculum. Lex Ripuaria, tit. 56. de alodibus: *Uſque ad quintum geniculum, qui proximus fuerit in hereditatem ſuccedat*. Et in Longobardicis lib. II. tit. 14. *Omnis parentela uſque in ſeptimum genuculum numeretur*.

Pag. 166. cap. 20. CARTELLARIUS.] Qui per epiſtolam liber fiebat, chartularius dicebatur, ſicut denarialis qui jactato denario. In Capitularibus Regum lib. VI. cap. 213. *homo chartularius*.

Pag. 167. ANNO DCCLV.] Pippini Regis anni, quandò primùm inauguratus eſt à ſancto Bonifacio, conſurgunt ex anno Chriſti DCCLII. quod docet Chronicum Pithœanum, & confirmant antiquæ tabulæ Monaſterii S. Galli, in quibus comparatur tertius annus Pippini Regis VIII. Idus Auguſti cum anno Chriſti DCCLVI. Item annus ſextus Pippini XII. Kalendas Januarias cum anno DCCLVII. & rurſum annus X. Pippini ejuſdem V. Idus Maias cum anno DCCLXI. Conſequens ergò ut annus quartus Pippini, quem Synodi notat præfatio, cum anno Chriſti congruere dicatur DCCLV.

VERNIS PALATIO.] In codice Metenſi *Vernis* legitur, ut in vulgatis. At in Bellovacenſi *Verno palatio*. Quod rectius videtur. Sic enim à Pippino ipſo appellatur libro V. cap. XIII. *ſicut eis ad Vernum ordinavimus*.

Pag. 175. cap. 25. UT NEC EPISCOPUS.] Poſt hunc Canonem ſequebatur in vulgatis canon XXVI. *De juſtitia facienda*. In quo etiam deſinit codex Metenſis; ſed ante hunc tres item alios præmittit. *De teloneis, de moneta, & de immunitatibus*. Quos omnes, cùm ſuperiùs * relati ſint in capitulis de alia Synodo, jure hoc loco miſſos facit exemplar Bellovacenſe.

* Immò inferiùs pag. 177. in nostra collectione.

Pag. 177. CAPITULA DE AL. SYNODO] Edita jam fuerant à Petro Pithœo in fronte Capitularium, exſtantque in eodem codice S. Vincentii Metenſis atque in aliis antiquis. Sed quo anno vel loco condita ſint, nuſquam tradunt. Sunt tamen qui in Metenſi quondam conventu à Pippino Rege facta ſcribant.

Pag. 179. ANNO CHR. DCCLVII] Huic anno ut Concilium Compendienſe adſcriberem fecit Eginhartus in Chronico & alii, qui Pippinum Regem in Compendio villa generalem populi ſui conventum hoc anno habuiſſe tradunt. Nam in codice manuſcripto nulla eſt temporis nota, & ſimplex titulus, *Decretum quod factum fuit apud Compendium palatium publicum*. Cæterùm Gratianus 31. q. 1. *Si quis*, Ivo item & Burchardus, Concilium apud Compendium habitum vocant.

Pag. 181. cap. 5. SI FEMINA INGENUA.] Hoc membrum Canonis hujus & Canonem rursùs XII. ac XIV. Concilio apud Vermeriam tribuit Gratianus 29. q. 2. *Si femina*. 30. q. 1. *Si quis filiaſtrum*. Et 35. q. 2. *Si quis cum matre*. Tribuunt etiam Burchardus & Ivo, mendosè omnes. Quare omninò corrigendi ſunt. Tom. I.

Pag. 182. cap. 9. SI QUIS BAPTIZATUS.] Relatus eſt hic canon à Benedicto Levita, cum aliquot aliis Concilii hujus, in librum quintum Capitularium cap. 6. 7. 8. & cap. 18. 19. 20. 21. Quibus locis, qui Gregorius Epiſcopus in vulgata editione appellatur, Georgius ſcribi debuit. Atque ita prorsùs ſcribitur in antiquis exemplaribus. Georgii porrò Epiſcopi & Joannis Sacellarii, Legatorum Stephani Papæ ad Pippinum, Stephanus ipſe meminit in epiſtola octava codicis Carolini, quem Gretſerus noſter edidit.

Pag. 184. cap. 18. SI QUI PROPTER FAIDAM.] Hìc rursùm poſt hunc Canonem ſubjiciebantur in codice S. Vincentii alia quatuor Capitula, nempe, *Si homo inceſtum fecerit, de eccleſiaſticis verò, & de Presbyteris & Clericis*, (quæ tria ſuperiùs primo loco poſita ſunt in Capitulis de alia Synodo) & quartum, *Quia perſuaſum eſt populis*, qui fuit canon XIV. Synodi Vernenſis.

Pag. 191. CAPITULARE ANNI XI.] Annus undecimus Caroli Magni, menſe Martio, annum Chriſti notat DCCLXXIX. Et quia hoc Chriſti anno Carolus, Eginharto reſte, hibernos menſes egit apud Hariſtallum, ibìque natalem Domini ac ſanctum Paſcha celebravit, non inanis, opinor, fuerit conjectura, ſi Capitulare hoc ibidem factum & decretum Hariſtallenſe dici poſſe ſuſpicemur. Quod quidem vulgatum pridem in Bavaria fuerat, ſed mendosè prorsùs. Totum porrò jam olim excerptum à Benedicto Levita, relatumque partim in librum quintum Capitularium cap. 195. & ſequentibus, partim in Additionem quartam, poſt caput 120.

CONSENSERUNT DECRETUM] Decreti vocem, hoc loco prætermiſſam, habent libri ferè omnes manuſcripti & lib. III. Leg. Longob. tit. 1. tametſi minimè neceſſaria videatur, quia nomen ipſum CAPITULARIS decretum ſignificat Capitulis digeſtum atque diſtinctum.

Pag. 198. DECRETALE PRECUM] Pertinet iſtud ad annum DCCLXXIX. Primùm, quia fame graſſante factum conſtat. Illo autem anno, ut notat Chronicum S. Galli non * editum, fames fuit magna & mortalitas in Francia. Deinde quia in codice S. Vincentii reipſa conjungitur cum Capitulari anni XI. Caroli Regis, hoc eſt, Chriſti DCCLXXIX.

* Habetur tom. 3. And. Duchesnii pag. 466.

Pag. 200. CAPIT. AQUISGRANENSE.] Capitula Synodalia vocantur in Concilio Sueſſionenſi anni DCCCLIII. Et horum quidem cum ſua præfactione alterum eſt exemplar in veteri codice S. Remigii, ſed breviatum, & quale ab Anſegiſo Abbate tranſlatum eſt in primum librum Capitulorum, ſuciſis nimirum detractiſque Synodorum ac Pontificum decretis quæ per ſingula ferè capita commemorantur. In exemplari autem Aquitanico cùm ſubdita ſuis locis decreta omnia offendiſſem, minimèque dubium videretur quin hic germanus atque integer totius Capitularis textus eſſet, hoc potiùs modo edendum exiſtimavi. Cæterùm quotquot ex Synodis Græcis hìc Canones proferuntur, diſcrepant à vulgata verſione Dionyſii,

Tom. I. Dionysii, & cum alia interpretatione consentiunt cujus exemplaria nunc etiam servantur in Anicienſi & in Corbeienſi atque in aliis Galliæ bibliothecis.

Pag. 241. Capitulare secundum.] In codice sancti Vincentii Capitulare istud cum sequenti conjungitur, & seorsim utrumque ante Ansegisi collectionem ponitur cum eo titulo, qui proximè ad calcem præcedentis Capitularis est additus, *Anno dominicæ Incarnationis &c.*, ut ad eundem locum & annum pertinere intelligatur. Copulantur similiter eidemque titulo subjiciuntur in editione Bavarica.

Capitulare francoford.] Æstatis initio celebratum Concilium Francofordiense docet in Chronico Eginhartus. Synodi porrò hujus, exceptis Canonibus, integrum ac pervetus exemplar suppeditavit nobis bibliotheca Eccleſiæ Remensis, cujus ope multa passim emendata. Canonum verò, qui antehac desiderabantur, copiam nacti sumus ex vetusto item codice S. Remigii, eodem ipso quo usum constabat illum qui primus libros Carolinos & cum his primum & secundum hujus Concilii Canonem, dissimulato & interpolato nomine suo, in lucem dedit. Præter hoc enim aliud antiquæ notæ Canonum Francofordiensium exemplar, quod sciam, nullum est.

Pag. 263. cap. 1. Secum in Monasterio.] Tassilo quippe vitam hoc tempore ducebat in Monasterio cui addictus ante sex annos fuerat post judicium Ingelheimense anni dcclxxxviii.

Pag. 265. cap. 6. Quatuor suffraganeas.] Eccleſiæ seu civitates quatuor, quæ Viennensi Archiepiscopo in provinciæ divisione relictæ sunt, in Leonis Papæ epistola quinta nominantur, Valentia, Tarantasia, (quæ extra provinciam) Genava, & Gratianopolis. Novem porrò Arelatensi concessæ in codice Lugdunensi hæ numerantur, Massilienſium, Albensium, Deensium, Tricastinorum, Vasensium, Arausicorum, Cavellicorum, Avennicorum, & Carpentoratensium.

De Tarantasia et Ebred.] Id agebant, opinor, harum civitatum Episcopi, ut inter Metropolitanos in Eccleſia censerentur. Etsi enim tres istæ civitates jam olim capita & metropoles erant suarum provinciarum, videntur tamen illarum Episcopi superioribus seculis sub aliarum provinciarum Metropolitanis fuisse, Tarantasiensis nimirùm sub Viennensi, Ebredunensis & Aquensis sub Arelatensi. Hoc membrum distinctum Canonem facit in manuscriptis, ita ut Synodi universæ Canones sint lvii.

Cap. 7. In mortem Regis.] Nefariam conjurationem intelligit quæ ante biennium patefacta fuerat apud Ratisbonam, de qua Eginhardus idem & alii anno dccxcii. Breve item aliud Chronicum ejus ævi, nondum editum, in bibliotheca Tiliana: *Eodem*, inquit, *anno patefactum est consilium iniquum quod consiliaverunt cum Pippino filio Karoli iniqui consiliatores. Unde reprobi apparuerunt, & receperunt consiliorum suorum meritum.* Et Chronicum S. Galli cujus suprà memini: *Pippinus comam capitis depositi, & quidam de Francis occisi & suspensi propter consilium pessimum quod fecerunt super Karolum Regem.*

A Magnardo.] Rotomagensi Archiepiscopo, Misso posteà dominico sub Karolo Imperatore, quem alii Mainardum vocant. Gerbodus verò is videtur quem inter Ebroicenses Episcopos numerant veteres catalogi, & Girvoldum appellant, ex Abbate Fontanellensi. Tom. I.

Secundum priorem Capitul.] Ante quindecim annos editum anno xi. Caroli Regis. Ibi enim de dandis decimis cautum fuerat cap. vii. Quare quod de valida illius anni fame hoc loco subjicitur, superiorem conjecturam nostram confirmat, ad eundem ipsum annum pertinere Decretale precum de quo antè dictum est. Pag. 269. cap. 23.

Angilramnum Archiepisc.] Mediomatricæ, hoc est, Metensis urbis Episcopum fuisse docuit inscriptio Capitularis Hadriani Papæ. Quòd verò Archiepiscopus hoc loco dicitur & apud Alcuinum epistola 79. singulare fuit privilegium sedis apostolicæ, quos tres Eccleſiæ Metensis Episcopos, Chrodogandum, Angilramnum & Drogonem, ornatos fuisse constat, ut pallii honore fruerentur cum nomine Archiepiscopi. Cap. 270, cap. 53.

Hildeboldum Episcopum] Colonienſem, ut docebit Caroli ejusdem epistola ad Offam Regem. Hildebaldum Archiepiscopum & Capellanum vocat Anastasius in Leone III. Fuit enim, ut ex hoc loco apparet, Caroli Regis post Angilramnum summus Cappellanus & Apocrisiarius apostolicæ sedis.

Alcuinum.] Flaccum Albinum Alcuinum, qui Caroli Regis accitu è Britannia venerat ante biennium. In codice Remensi corruptè scriptum erat *Aliquinum*, in altero recentiore *Aquilinum*. Cap. 54.

Karolus homero.] Angilberto Centulæ Abbati, quem & Alcuinus quoque in epistolis & Theodulfus in versibus nondum * editis Homerum similiter vocant. Atque ut Angilbertus hic Homerus, sic Ricuifus Moguntinus Episcopus Damœtas, Carolus ipse David, alii aliis tum inter familiares nominibus appellabantur. Pag. 271.

* Editi sunt à Sirmondo an. 1646.

Capit. I. anni dcccxiii.] Titulus in codice Metensi simplex erat: *De anno* xiii. In Gandavensi plenior: *Hæc sunt Capitula quæ Episcopi congregati in unum observanda decreverunt & admonenda.* Edita constat in Conventu Aquisgranensi, in quo constitutionum quæ in Synodis superioribus factæ fuerant collationem coram Imperatore habitam docet Eginhartus. Præter hæc autem quæ tunc à Carolo Imperatore sancita sunt, multa post hæc ex earundem Synodorum Canonibus ab Ansegiso Abbate in librum secundum Capitularium translata, & à Benedicto rursùm Levita tota propemodum Additio tertia ex iisdem Canonibus conflata. Pag. 501.

Lege Gundobada] Gombatam Legem Majores nostri dixerunt Legem Burgundionum à Gundebado eorum Rege, voce corruptâ pro *Gundebada*, quomodò hìc legunt codices nonnulli. Inde rursum in Concilio Francofordiensi Can. xlv. *Gumbodingi*, & in Capitulari Aquisgranensi cap. lxiii. *Gundebodingi* appellati qui Gundebadâ Lege vivebant. Pag. 506.

Ad Sicharium Archiepisc.] Missa sunt Concilii Aquisgranensis exemplaria in singulas provincias cum epistola Imperatoris ad uniuscu- Pag. 557.

Tom. I. juſque provinciæ Metropolitanum. Hinc epiſtolarum, quæ paſſim occurrunt, tituli diverſi. In exemplari noſtro, quia in Aquitaniam ſecundam miſſum fuit, nomen eſt Sicharii Archiepiſcopi Burdigalenſis; in Autiſiodorenſi nomen Magni Senonicæ urbis, quæ caput eſt provinciæ illius, Archiepiſcopi. Omnes porrò ejuſdem ſunt argumenti; tametſi quædam, prout res poſcebat, in ſingulis diverſa. Quod in epiſtola ad Magnum videre eſt.

Pag. 558. Habitationib. construendis] Duo præcipit Imperator, regulam obſervari, & monaſticas habitationes inſtaurari. Utrumque pariter complexus eſt Hetti Trevirenſis Archiepiſcopus in epiſtola quam de eadem re tunc ſcripſit ad Frotarium Tullenſem Epiſcopum. *Non neſcitis*, inquit, *cum qua cautela mandatum ſuſcepimus Domni Imperatoris, nos in dioceſi noſtra, & Epiſcopi ſinguli in parochiis ſuis, id eſt, de regula augenda religionis, & de miniſtratoriis Canonicorum officinis, ut ſi quibus in locis bene comptæ eſſent, deinceps cum ſumma diligentia ornarentur. Nunc autem in proximo eſt placitum, quo ſine dubio ſciſcitabitur de obtemperatione mandati dominus mandati. Quapropter ſcrutemini diligenter in parochia veſtra, in veſtris aliorumque Monaſteriis, ſi præfata regula dignè per omnia conſervetur, & ſi officinæ juxta ipſius decreta conſtructæ atque innovatæ contineantur; ut cùm imperiali ſolertiæ præſentabimur, dejecto procul molimento aliorum, unà vobiſcum ex omnibus illi à nobis veritas nuntietur.* Et cætera quæ ſequuntur in ſchedis S. Petri Carnotenſis, unde olim deſcripſimus.

Pag. 561. Capitulare Aquisgr.] Totum extat in libro primo Capitularium cap. lxxvii. & ſequentibus, id eſt, poſt caput ultimum Capitularis Aquiſgranenſis Caroli Magni Regis. Immemor enim propoſiti & inſtituti ſui Anſegiſus, cùm librum illum ſolius Caroli eccleſiaſticis Legibus deſtinaſſet, has etiam Ludovici filii Conſtitutiones injecit; quas quidem hoc anno poſt Synodum Aquiſgranenſem editas fuiſſe confirmant ea quæ in capite tertio leguntur de Synodo illa & regulis Canonicorum ac Sanctimonialium in ea conſtitutis.

Pag. 579. Conventus Abbatum] Quemadmodum in Aquiſgranenſi Epiſcoporum Concilio tradita ſuperiore anno fuerat regula Canonicis & Sancti-Monialibus, ita & in hoc Abbatum conventu Monachis quæ ſequuntur præcepta ſunt Capitula. Quanto autem ſtudio adlaborarit Ludovicus ut ab omnibus obſervarentur, declarat vitæ auctor his verbis: *Conſtituit idem Deo amabilis Imperator Benedictum Abbatem, & cum eo Monachos ſtrenuæ vitæ, qui per omnia Monaſteria Monachorum euntes redeunteſque, uniformem traderent cunctis Monaſteriis, tam viris, quàm Sanctimonialibus feminis, vivendi ſecundùm regulam S. Benedicti incommutabilem morem.* Declarat & Ludovicus ipſe in diplomate de ordine reſtituto in Monaſterio S. Dionyſii, quod infrà producetur anno dcccxxxii. Ad hunc ipſum prætereà conventum pertinere videtur Ludovici ejuſdem conſtitutum de Monaſteriis regni Francorum quæ Regi militiam, dona, vel ſolas orationes debebant juxta Notitiam infrà ſcriptam, quam ex monaſterio S. Ægidii apud Septimanos olim depromptam, vel cum his quibus ſcatet mendis, donec emendatius exemplar ſe offerat, non indignam luce arbitrati ſumus. Tom. I.

Im Conc. apud Theodonis villam] De hoc Conventu interpretor quod eſt apud Eginhartum in Chronico dcccxxi. *Medio*, inquit, *menſe Octobris conventus generalis apud Theodonis villam magnâ populi Francorum frequentiâ celebratur, in quo Lotharius primogenitus Imperatoris Ludovici, Irmingardam Hugonis Comitis filiam ſolemni more duxit uxorem.* Huic conventui alio poſt anno ſucceſſit alter apud Triburiam, in quo Ludovicus, quod in priore Synodo rogatus fuerat ab Epiſcopis, Decretum edidit adversùs perculſores Clericorum. Quem conventum Triburienſem incautè nonnulli cum eo confundunt qui plurimis poſt annis habitus eſt ſub Arnulfo. Pag. 625.

Capitulare an. dcccxxiii.] Hæc illa, opinor, ſunt Capitula quæ Agobardus libro de diſpenſatione rei eccleſiaſticæ in conventu Attiniacenſi edita fuiſſe narrat. Ut minimè aberraturus videatur, ſi cui Capitulare Attiniacenſe appellare libeat. Totum autem ab Anſegiſo Abbate relatum eſt in priorem partem libri ſecundi Capitularium. Pag. 631.

Ad ipsius periculum] Variant hoc loco vetera exemplaria. Quædam enim, ſicut in Capitularibus editum eſt, *pluvium* legunt, alia *pluvium*, aut *plivium*, alia, quæ ſequuti ſumus, *periculum*. Quæ vox veterem alteram Gallicanam interpretatur. Pag. 637. cap. 13.

Ragenarius Episcopus] Ita codex S. Remigii & Tilianus. In aliis *Raganarius*, *Regenarius*, *Regnarius*, aut, ut in editis, *Rangarius*. Quo modo etiam vocatus in Concilio Pariſienſi lib. iii. cap. 6. & in vetere catalogo Epiſcoporum Noviomagenſium. Pag. 641. cap. 25.

Epistola generalis] Karolus Magnus ultimo Imperii ſui anno Concilia per Galliam quinque in locis haberi juſſit. Ludovicus Pius hoc anno etſi quatuor tantùm locis Concilia imperavit, in his tamen omnes Galliæ provincias, unâ exceptâ Novempopulanâ, comprehendit. Moguntiam enim, ut ex Metropolitanorum quos recenſet nominibus intelligimus, convenire cum Metropolitanis ſuis juſſi ſunt Epiſcopi Germaniæ primæ & ſecundæ, Belgicæ primæ, & Maximæ Sequanorum. Pariſios ex Belgica ſecunda, & Lugdunenſi ſecunda, tertia, & quarta. Lugdunum ex Lugdunenſi prima, Viennenſi, Alpibus maritimis, & Narbonenſi ſecunda. Toloſam denique ex Arelatenſi, Narbonenſi prima, Aquitanica prima & ſecunda. Reliqua erat Novempopulana, cujus, ut dixi, nulla hoc loco fit mentio. Pag. 657.

I.

Conventus in villa Colonia.

Pag. 1. IN VILLA COLONIA] Titulo VII. apud Spatnacum, & tit. XVIII. apud Bonoilum. Ex præfatione Synodi Meldenſis liquet actum fuiſſe hunc conventum cùm Rex Karolus à Redonis civitate reverteretur. Quare *villam Coloniam* veriſimile eſt illam dici quæ in eo itinere ſita eſt non procul à mœnibus Cenomannorum. De qua & Aveſgandi Epiſcopi literæ pro Monaſterio S. Vincentii: *In villa quæ dicitur* Colonia *terram quam tenuit Hildebertus, cum ſilva quæ vocatur* Broilus *&c.* Vulgò *Couleines.*

[*Nota poſterior Sirmondi, tom. 3. Concil. Gall. pag. 679.*

IN VILLA COLONIA..... *Holonia* dicitur in vulgatis editionibus Synodi Meldenſis, ac in veteri ejuſdem Synodi codice Metenſi, & in antiquis Capitulorum exemplaribus *Colonia* vocatur, quam villam prope Vindinum Cenomannorum urbem ſitam eſſe docuimus.]

CONSENSU WARINI] Præcipuæ dignationis eſt quòd ſolus inter Proceres nominatur. Comes Arvernorum olim fuerat, cùm adversùs Lupum Vaſconem conflixit; ut Ludovici Pii vita teſtatur. Idem etiam Dux à Nithardo libro quarto, & in Caroli Calvi diplomate Marchio nuncupatur, ob varias ſcilicet adminiſtrationes quas diverſis locis geſſit. Cùm multa autem à Warino præclarè geſta memorentur, tum illud certè præ cæteris glorioſum quòd victoriæ Fontaneticæ laudem illi adſcribit Chronicum bibliothecæ Memmianæ: *Anno* DCCCXLI. *Hlotharius Imp. cum Karolo & Ludovico fratribus certamen apud Fontanetum init, & per Warinum Provinciæ Ducem ſuperatus fugam capeſſit, Francorum ſtrage innumerâ peractâ.*

SANCTA ECCLESIA] Tota hæc præfatio Caroli Regis nomine concepta eſt. Itaque titulus eſſe poterat: *Adlocutio* vel *adnuntiatio Karoli Regis.*

Pag. 3. PATERNI REGNI DIVISIO] Quo pacto inſtituta fuerit hæc diviſio, Nithardus docet libro quarto. Sed quænam cuique fratrum pars regni obtigerit, neque Nithardi liber eo loco mutilus neque veterum quiſquam ſatis explicat. Cæteris tamen accuratiùs Ado Viennenſis in Chronico. Ceſſit autem Ludovico ad orientem Germania omnis Tranſrhenana, cum paucis aliquot cis Rhenum urbibus & pagis propter vini copiam. Carolo ad occidentem Gallia, non univerſa, ſed quicquid ejus ab Oceano, hinc ad Moſam & Scaldim, inde ad Rhodanum & Ararim porrigitur. Lotharius Imp. reliquas Galliæ provincias quæ inter Moſam, Schaldim, & Rhenum, quæque inter Rhodanum, Ararim, & Alpes ſitæ ſunt, cum Italiæ regno ſortitus eſt. Ita ex uno triplex Francorum regnum factum eſt. Omnes enim Francorum Reges appellabantur.

Pag. 5. c. 1. DE HONORE] Capitula hæc omnia in Synodum poſtea Meldenſem tranſlata ſunt: in qua nunc etiam leguntur, ſed corrupto in *Holoniam* villæ vocabulo. *Coloniam* enim, non *Holoniam*, ſcribendum probant non modò Capitularium iſtorum exemplaria omnia, ſed ipſius quoque Synodi Meldenſis vetus codex Metenſis, quo uſi ſumus.

II.

Synodi ad Theodonis villam.

Pag 7. IN LOCO Q. D. JUDICIUM] Tit. XVIII. apud Bonoilum, & tit. XXVII. c. 8. Joannes Abbas Gorzienſis de tranſlatione S. Glodeſindis: *Sub ipſo ferè articulo temporis, faber quidam Imperatorius de villa Judicio Mettis advenit.* Priſci nominis veſtigia retinet. Vulgò enim *Judiz* vocant haud procul à Theodonis villa.

DROGO METTENSIS EPISC.] Tit. III. cap. 11. quo loco de Drogone plura. Nunc ſatis ſit adnotaſſe, quòd Synodo huic (quam Synodus Meldenſis, ob trium in ea regnorum conventum, *generalem* vocat) præſidere Drogonem Reges voluerunt, habitum ab illis honorem videti vel Vicario, ut poſt dicetur, ſedis apoſtolicæ, vel patruo, Caroli olim magni ex concubina, non re, ſed nomine Regina, filio.

HIS ITA PRÆMISSIS] Ex his etiam Capitulis pleraque in Synodum Meldenſem recepta, nec tamen omnia. Quædam enim, ut Patres ipſi præfantur, ab illis conſultò reciſa ſunt, quædam pro rei neceſſitate interpoſita.

SAMUEL PROPHETA] Notavit Cotelerius legendum *Semeias*. De Ahia quidem id narratur 3. Reg. 11. 30. At ſimilis de Semeia locus eſt cap. 12. edit. Græcæ.] Pag. 11. cap. 4.

III.

Concilii in Verno palatio.

IN VERNO PALATIO] Tit. XVIII. & in præfatione Synodi Meldenſis. Numeratur & inter palatia regia Vernum tit. LIII. cap. 32. Synodus ſub Pippino Rege anno DCCLV. *Pippinus Rex Francorum univerſos penè Galliarum Epiſcopos aggregari fecit ad Concilium Verno palatio publico.* Sic enim codices quidam legunt, alii *Vernis.* Vita S. Eucherii Epiſcopi Aurelianenſis: *Vernum fiſcum publicæ ditionis illicò advolavit.* Fors etiam & apud Aimoinum lib. V. cap. 36. ubi de Ludovico II. Rege ſermo eſt, (*& iter agens per Cariſiacum & Compendium uſque Arvernum, quatenùs ad ſepulturam patris ſui apud Monaſterium S. Dionyſii perveniret*) non *Arvernum*, ſed *ad Vernum* legendum eſt, [atque ita in mſ. Sancti Germani *.] Pag. 13.

*[*Id notavit Sirmondus in ora libri jam editi.*]

EBROINUS PICTAVOR. EPISC.] Summus Capellanus Karoli Regis. Quod adnotatum fuerat in ora codicis Laudunenſis, ut intelligeremus, opinor, principem hic locum eo nomine datum Ebroino. Nec alia certè potior ſit ratio cur Epiſcopus Archiepiſcopo præponatur. Archicapellanus apex olim fuit & caput omnium dignitatum Palatinarum, ut oſtendunt quæ ex Adalardi commentario ſcribit Hincmarus epiſtola III. & diploma Ludovici Pii de Eccleſia Hammaburgenſi: *Cui & primum præeſſe atque ſolemniter conſecrari per manus Drogonis Metenſis & ſummæ ſanctæ Palatinæ dignitatis Præſulis Anſcharium fecimus Archiepiſcopum.* Quibus verbis Archicapellanum deſignavit. At in epiſtola Eccleſiæ Senonenſis ad Hilduinum pro electione ſucceſſoris Hieremiæ Archiepiſcopi aliter ex officio ac munere deſcribitur. Nam quia is eccleſiaſtica & ſacra omnia negotia vel expediebat ipſe, vel cum Rege tractabat, epiſtolam his verbis inſcribunt: *Eximio Domino & verè ſanctiſſimo Hilduino ſacris negotiis à Deo prælato, Senonicæ urbis abjecta Eccleſia.* Caroli porrò Calvi Archicapellanum fuiſſe Ebroinum Carolus ipſe auctor eſt in Præcepto quod Glannenſi Monaſterio conceſſit de villa Bidiſ-

Tom. II. ciaco : *Venerabilis vir Ebroinus Epiſcopus, ſacrique palatii noſtri Archicapellanus, adiens culminis noſtri ſerenitatem, deprecatus eſt, &c.* [Præcepto Caroli ejuſdem pro S. Germano ſubſcribit Ebroinus Epiſcopus & Archicapellanus *.]

* [*Id Sirmondi manu adſcriptum.*]

Pag. 15. cap. 2. IMMÒ PLUSQUAM CIVILEM] Verba hæc quæ deerant in editione Sirmondi, ipſe manu poſteà inſeruit.]

Pag. 17. cap. 9. REMORUM ECCLESIAM] Exauctorato apud Theodonis villam Ebone anno DCCCXXXV. ſine Archiepiſcopo decem annis fuit Remorum metropolis, donec in Synodo Belvacenſi, de qua titulo ſequenti, ordinatus eſt Hincmarus; ut Hincmarus ipſe narrat in poſteriori volumine adverſus Gotheſcalcum cap. 36. & Flodoardus lib. III. hiſtoriæ Remenſis cap. 1.

Cap. 10. AGIUM PRESBYT. PAL. V.] Jonæ Epiſcopi propinquum, cui in Aurelianenſi cathedra ſucceſſit anno DCCCXLIII. Ex hoc autem loco apparet non ſatis probatam Carolo Regi ordinationem Agii fuiſſe. Ratam tamen poſteà Synodi rogatu habuiſſe hinc patet quòd Agii Epiſcopi deinceps crebra paſſim eſt mentio.

Cap. 11. DE PRÆLAT. DROGONIS] Sedis apoſtolicæ vices intelligit, quas Sergius II. Papa Drogoni hoc anno delegarat. Sergii literas * ex codice Metenſi alio loco, ſi Deus volet, proferemus. In his ſcribit ſe ad humilitatis ſuæ vicem (ſic enim loquitur) cunctis provinciis trans Alpes conſtitutis Drogonem Archiepiſcopum Metenſem, glorioſi quondam Karoli Imp. filium, ſanctitate doctrinâque conſpicuum præfeciſſe. Ceterùm Drogo, refragantibus Galliæ Germaniæque Epiſcopis, conceſſâ auctoritate uſus non eſt. Hincmarus epiſtola VI. cap. 30. *Drogo Metenſium Epiſcopus, faſtu regiæ proſapiæ ſubvectus, prælationem in Ciſalpinis regionibus tempore Hlotharii Imp. apud Sergium Papam obtinuit. Sed quod affectu ambiit, effectu non habuit; & quod efficaciæ uſu, non conſentientibus quibus interat, obtinere non potuit, patientiſſimè, ut eum decuit, toleravit; ne ſcandalum fratribus Conſacerdotibus generans, ſchiſma in Eccleſiam introduceret.*

* *Editæ ſunt in tomo 3. Concil. Gall. pag. 9.*

IV.

Synodi Belvacenſis.

Pag. 19. APUD BELVACUM] Tit. XVIII. De hujus Synodi Capitulis, quæ ſequuntur, Hincmarus in epiſtola nondum * edita ad Carolum Regem : *Hæc namque, cum aliis quæ ibidem continentur, anno Incarnationis Dominicæ* DCCCXLV. *menſe Aprili, anno ſexto regni veſtri, in Belgivaco civitate, cum maxima conteſtatione cunctis diebus vitæ veſtræ vos ſervaturos promiſiſtis Epiſcopis qui præſentes aderant, & in manus eorundem Epiſcoporum ad petitionem eorum dediſtis.* Quibus deinde octo hæc capitula ſubjicit; quæ eadem in Synodo quoque Meldenſi pro parte recitantur cap. XVII. At in fine Synodi, poſt caput LXXX. eadem rurſus collectorum, ut patet, errore integra repetuntur.

* *Edita eſt tom. 2. Oper. Hincmari pag. 316.*

HORUM EPISCOPORUM] Wenilo Senonenſis erat Epiſcopus, Erchanradus Pariſiacenſis, Immo Noviomagenſis, Rothadus Sueſſionenſis, Simeon Laudunenſis, Lupus Catalaunenſis, Ragenarius Ambianenſis, Helias Carnotenſis, Erpoinus Silvanectenſis, Agius Aurelianenſis, Hincmarus Remenſis. Qui omnes Synodo etiam Pariſienſi anno inſequenti adfuerunt, & privilegio Monaſterii Corbeienſis, quod cum Ratberti Abbatis Operibus editum eſt, ſubſcripſerunt.

[EXACTIONES] Exactationes in editione Sirmondi. At manu correxit. Codex quoquè Bellov. & Met. exactiones.]

STABILIA] Liber editus à Sirmondo *ſtabilita*. Calamo poſteà mutavit vir eruditiſſimus.] Tom. II.

V.

Apud Toloſam civitatem.

Pag. 21. APUD TOLOSAM] In tabulario Eccleſiæ Narbonenſis extare dicitur Caroli Regis diploma de ejuſdem Eccleſiæ privilegiis cum hac ſubſcriptione : *Data* XII. *kalendas Julii Indictione* VI. *anno* IV. *regni præſtantiſſimi Regis Caroli. Actum in cœnobio S. Saturnini Martyris juxta Toloſam.* Quæ ipſa eſt epocha tituli hujus & anni DCCCXLIII. Quare Toloſæ, hoc eſt, in Septimania ſeu Gothia tum fuiſſe dubium non eſt.

[*Nota poſterior Sirmondi Tom. 3. Conc. Galliæ, pag. 679.*

CAPITULARE TOLOSANUM.... Editum eſt cum cæteris Caroli Calvi Capitulis tit. V. In Synodo actum non fuiſſe Præfatio ipſa docet. Ideò in collectione illa Capitulorum Synodis aliquot propter earum auctoritatem poſtponitur, quas tempore anteibat. Nos quia temporum ordinem ſequimur, ſuo loco reddidimus.]

Pag. 22. cap. 2. FRISCHINGAM] Tit. XXVII. cap. 12. *friskingas*. Hincmarus in Capitulis quæ Archidiaconibus ſuis dedit anno DCCCLXXVII. *Quandò parochias circuitis, nolite graves eſſe Presbyteris, petentes friskingas.* Idem ad Laudunenſes de ordinatione Hedenulfi Epiſcopi : *exigendo denarios, vel caballos, aut verres, ſeu friskingas.* Friskingæ dicebantur, non porcelli, (ab his enim diſtinguntur lib. IV. cap. 73.) ſed porcellis majores, nondum tamen juſti incrementi : quod alii jam docuerunt. Ergò ut hoc loco friskingæ aliæ ſex, aliæ quatuor denariis æſtimantur, ſic in Alamannicis S. Galli chartis Num. LXVII. friskinga tremiſſalis dicta eſt quæ tremiſſem valeret : quia pro ætatis & incrementi modo varii erant pretii. Freſcengiæ vocantur in diplomate Ludovici VII. Regis pro S. Dionyſio : *Porcos ſeu freſcengias, anſeres, gallinas &c.*

VII.

In villa Sparnaco.

Pag. 29. IN SPARNACO VILLA] Sita eſt ad Mattonam fluvium, Remenſis Eccleſiæ antiquiſſima poſſeſſio à S. Remigii uſque temporibus, ut docet Flodoardus lib. I. c. 14. In Chronico item Frodoardi anno DCCCCLXIV. de Odelrico Epiſcopo Remenſi : *Heribertus Comes villam Sparnacum ei reddidit, & amicitiam præfati Epiſcopi impetravit.* Meminit & vini quod apud Sparnacum naſcitur Pardulus Laudunenſis in epiſtola ad Hincmarum.

[*Nota poſterior Sirmondi, Tom. 3. Conc. Gall. p. 680.*

IN SPARNACO... Edita fuerant integra primùm à Petro Pithœo ſub finem Capitularium, tum à nobis Tit. VI. Capitulorum Caroli Calvi. Hoc loco ſatis habuimus poſt commemorationes ſingulorum initio indicare, quia plenitudo ipſa in Concilio Meldenſi continebatur. Plenitudinem appellat integrum exemplar. Optat. lib. I. adverſus Parmenianum, de Synodo agens cirtenſi Donariſtarum : *Harum*, inquit, *plenitudinem rerum in noviſſima parte iſtorum libellorum ad implendam fidem adjunximus.*] +

EDIDERUNT IN SYNODIS] Meldenſi & Pariſiacenſi. Quæ enim ſequuntur XIX. Capitula, omnia quidem in Synodo Meldenſi, ſub iis numeris qui ſingulis capitibus præfixi ſunt, continentur; ſed quæ in Meldenſi conſtituta fuerant, in Pariſiacenſi demùm, ut præfatio declarat, abſoluta & edita ſunt anno DCCCXLVI. Ceterùm qui inter Epiſcopos hic nominantur, Guntboldus Archiepiſcopus fuit Rotomagenſis, Urſinatus Turonenſis, Amalo Lugdunenſis, qui Amulo vel Amulus eſt aliis.

Pag. 31. PLENITUDO]. *Vide* notam hujuſce columnæ, quæ in margine hoc ſigno + notatur.]

Pag. 31. cap. 20. IN BENEFIC. JURE, AUT IN ALODE]

Tom. II. Alodis eſt propria cujuſque poſſeſſio. Unde proprietas appellatur. Tit. XI. cap. 2. *in alodem ſunt data.* Quod mox ait, *in proprietatem data ſunt*, & tit. XXXVII. cap. 3. *Proprietas illorum in noſtrum indominicatum recipiatur.* Quod cap. 5. dicit *ipſi alodes.* Joannes Papa VIII. Ludovico Regi epiſt. 129. *Ipſas proprietates, quas vos alodes dicitis.* Propterea opponuntur hoc loco alodis & beneficium; quia quod beneficiario jure habetur, beneficiarii proprium non eſt. Non omnis olim proprietas alodis nomine comprehenſa, ſed illa ſpeciatim quæ ſucceſſionis jure obveniebat & hereditas appellabatur. Quo ſenſu & in legibus antiquis, ut rectè Hieronymus Bignonius V. C. obſervat, alodis pro hereditate ſumitur; & apud Marculfum lib. II. cap. 7. à comparato, id eſt, à conquiſita proprietate ſecernitur. Verùm etſi principio ita res habuit, invaluit tamen ut alodis tandem proprietas omnis diceretur, ſive à parentibus hereditario jure accepta eſſet, ſive emptione, aut donatione, vel alio conquiſitu comparata. Atque ita paſſim in his Capitulis, ut tit. XXXII. c. 4. *Alodes illorum quos de hereditate & de tali conquiſitu, qui de donatione noſtra non venit, habuerunt, & quos ſenior noſter Domnus Imperator eis dedit.*

Pag. 32. cap. 22. Precariæ.] Tit. XII. cap. 2. & tit. XXVII. cap. 7. item *præſtariæ* tit. XI. cap. 11. Qui rem Eccleſiæ ad uſumfructum ſub annuo cenſu impetrabant, iis per precariam & præſtariam dari ſolebat. Præſtariam dabat Eccleſiæ Rector, qui rem in præſtitum concedebat, & quibus legibus eam concederet exponebat: precariam petitor, qui rem precario accipiebat, quâ cenſum & alias conditiones impoſitas expleturum ſe profitebatur. Utriuſque extant formulæ apud Marculfum. Precariæ autem exemplum ex tabulario S. Vitoni Virdunenſis ad calcem Notarum inter Analecta proponemus.

Pag. 34. cap. 40. Hospitalia scottorum.] Tit. XXVII. cap. 10. *Hoſpitalia peregrinorum, ſicut ſunt Scottorum*, id eſt, Hibernorum. Ut in Synodo Cabilonenſi ſub Karolo Magno cap. 42. *Scotti, qui ſe dicunt Epiſcopos.* Apud Proſperum libro contra Caſſianum, *ordinato Scottis Epiſcopo.* Et paſſim. Claudianus de laudibus Stiliconis II. *totam cùm Scottus Hibernam movit.* Scotti jam olim peregrinationibus dediti. Walafridus Strabo lib. II. vitæ S. Galli cap. 46. de natione Scottorum, *quibus conſuetudo peregrinandi jam penè in naturam converſa eſt.* Proinde hoſpitales, & peregrinis benevoli.

Vide Chronicon. ſancti Jacobi Herbipolenſis in ipſo initio.

Pag. 34. cap. 40. Inquit Symmachus] Verba ſunt, non Symmachi Papæ, ſed Synodi Arvernicæ Can. 4. *Qui reiculam Eccleſiæ petunt à Regibus, & horrendæ cupiditatis impulſu egentium ſubſtantiam rapiunt, &c.* Sic ſuprà tit. III. c. 5. Innocentio Papæ tribuitur quod eſt Gelaſii in epiſtola ad Epiſcopos Lucaniæ cap. 22. & tit. II. cap. 4. pallium à Samuele propheta ſciſſum dicitur, cùm ſciderit Ahias Silonites 3. Regum 11. & 2. Paralip. 10. Sunt & alia hujus generis ac notæ non paucæ.

I X.

Conventus apud Marſnam I.

Pag. 41. In loco q. d. Marsna.] De hoc conventu Lupus Abbas Ferrarienſis epiſtol 50. & 51. tum præcipuè in 59. ad Marcuvadum Abbatem Prumienſem: *Non ignoratis, credo, Reges noſtros apud Trajectum hebdomade ſecundâ quadrageſimæ celebraturos colloquium.* Hic menſe Februario celebraſſe dicuntur. Quod eodem ſpectat, cùm anno DCCCXLVII. quadrageſimæ initium fuerit die XVI. Februarii. Marſnæ, ſive, ut Regino vocat anno DCCCLXIX. & ſequenti, Marſanæ ad Trajectum in diœceſi Leodienſi multis locis meminit Petrus Abbas S. Remigii. Meminit & Gallicus ſcriptor apud Conradum Urſpergenſem de Giſilberto Duce agens his verbis: *Recipit itaque Trajectum, Jupilam, Harſtalium, Marſnam, Littam, Capræ montem, quæ à defunctis derelicta vacabant.* Tom. II.

Pag. 42. cap. 8. Raptum Facere.] Id cautum opinor propter Giſalbertum alterum Karoli Regis vaſallum, qui ſuperiore anno Lotharii Imp. filiam rapuerat, abductamque in Aquitaniam conjugem duxerat. Unde gravis & acerba Lotharii adversùs Carolum, quem rei conſcium ſuſpicabatur, orta diſſenſio, de qua Annales Pithœani an. DCCCXLVI. & ſequentibus.

Cap. 10. Ad Ducem Brittonum] Nomenoium. Dux hic Britannorum ſub Ludovico Pio. Quo mortuo, dum inter fratres regni procerum fit diſcidium, Nomenoius Karolo adhæſit anno DCCCXLI. Nithardus lib. II. *Ad Nomenoium Ducem Britannorum mittit, ſcire cupiens ſi ſuæ ſe ditioni reddere vellet. Qui adquieſcens conſiliis plurimorum Karolo munera mittit, ac ſacramento fidem deinceps ſervandam illi firmavit.* Biennio poſt defecit, & regnum affectare in Britannia auſus eſt. Chronicum Vindocinenſe anno DCCCXLIII. *Civitas Namnetica à Nortmannis capitur vice primâ, prodente eam Lamberto perfido Comite, qui a fidelitate Francorum Regum ad Nomenoium Brittonem ſe contulerat: qui etiam ipſius conſilio in Britannia regnum uſurpare auſus eſt.* Rex ergò exindè à ſuis dictus Nomenoius. Sed Franci Ducem tantùm appellabant. Quo modo & Synodus apud Saponarias in epiſtola ad quatuor Epiſcopos Britanniæ: *De qua reverentia ſalubriter à vobis & à gente veſtra Metropolitano impendenda, tempore Nomenoii Ducis* (ſic enim legendum eſt) *& reverentiſſimi Papæ Leonis, & ſucceſſoris ejus Benedicti ſcripta docuerunt.* Priorem gentis ſuæ appellarat Synodus Turonenſis apud Lupum Abbatem epiſtola 84. *Nomenoio Priori gentis Britannicæ.*

Pag. 43. cap. 1. Communem nepotem] Pippinum, Pippini olim Regis trium regum fratris Aquitaniæ Regis ſuperſtite Ludovico patre mortui filium. De quo tit. XI. cap. 5. Regnabat is hoc tempore in Aquitania. Sed patrui, quòd Aquitaniam Karolo in partem obtigiſſe cenſerent, Pippinium Regis nomine non dignabantur, & pro Aquitaniæ regno comitatibus aliquot contentum nunc eſſe jubent.

Pag. 44. cap. 5. Quam Lantweri dicunt] Vox hæc in uſu etiamnum Alamannis, quâ regionis fines ſignificant. Sive hinc igitur originem arceſſas quòd in fines incurratur, ſive aliud etymum fingas, dubium non eſt publicum & communem belli motum deſignari. [In calce Codicis S. Remigii Remenſis *Lantweri* exponitur patriæ defenſio*.]

* [*Addit. manu Sirmondi.*]

Tom. II.

X.

Conventus apud Marſnam II.

Pag. 45. SUBSCR. MANIBUS PROPRIIS] Ex hac inſcriptione nomen inditum his Capitulis videtur ut Chirographum Regum dicerentur. Ita enim appellat Carolus Rex in proclamatione adversùs Wenilonem tit. XXX. cap. 4. & Epiſcopi in epiſtola ad Ludovicum tit. XXVII. cap. 8. atque ita appellare ſolet Hincmarus, ut de divortio Hlotharii cap. 23. ad quintam interrogationem: *Capitula ſunt*, inquit, *legalia Imperatorum & Regum, quid ſuſtinere debeat qui poſt bannum latronem receperit; & in Chirographo Regum noſtrorum hinc expreſiè decernitur.* Et de uxore Boſonis: *Reſtat ut Rex in cujus regno degit, ſecundùm conſcriptionem Chirographi Regum noſtrorum, eam ad viri ſui præſentiam adduci faciat.* Et in fine opuſculi ejuſdem: *Quoniam quidem ſuprà Chirographi Regum noſtrorum memoriam feci, quæ de his ibidem conſtituta ſunt, hic ſubnectere procurari.* Subnectit autem duo tituli hujus Capitula, quartum & quintum.

XI.

Synodi Sueſſionenſis.

Pag. 50. in margine. ISTA CAPITULA] Plerique Codices inſcriptione iſtâ carent. In Laudunenſi verò hæc non à Karolo, ſed coram Karolo Rege conſtituta dicuntur. Excerpta enim ſunt ex geſtis Synodalibus Concilii Sueſſionenſis, cujus brevem ſummam continent, ex qua de ſingulis, quæ in eo Concilio acta ſunt, quid decretum fuerit intelligimus. Quod alioqui penitùs ignoraremus, cum ex actis Synodi, præter ea quæ ad primum caput, hoc eſt ad Clericos ab Ebone Remenſi poſt abdicationem ordinatos pertinet, nihil ſuperſit.]

Pag. 49. act. 1. CANONICE DEPOSITUS] Depoſitus fuerat Ebo tanquam auctor & incentor conſpirationis adversùs Ludovicum Aug. in Synodo apud Theodonis villam anno, ut dictum eſt, DCCCXXXV. Rem multis narrat Flodoardus lib. II. c. 20. Synodi verò ipſius ſeriem, cum ſubſcriptionibus Epiſcoporum XLIII. qui Ebonem damnarunt, recitat Hincmarus cap. 36. poſterioris operis adversùs Gotheſcalcum. Mortuo deinde Ludovico, ſedem à Lothario iterùm obtinuit per edictum piod apud Flodoardum eodem loco extat * cum ſubſcriptione & aſſenſu Epiſcoporum viginti, atque in Remenſi Eccleſia Clericos aliquot ordinavit: quos Hincmarus ſedem illam adeptus, pro Clericis habendos non cenſuit, utpotè vitio creatos ab eo qui legitimè reſtitutus non eſſet. Qua de re illi cùm apud Synodum Sueſſionenſem expoſtulaſſent, Synodus ſecundùm Hincmarum pronuntiavit.

* Extæ etiam ſuprà p. 341.

Pag. 50. act. 2. HERIMANNUS] De quo iterùm tit. XII. cap. 1. Apud Lupum Abbatem epiſt. 84. & 99. *Herimannus Epiſcopus Nivernenſium.* Hujus ſunt in armaris Eccleſiæ Nivernenſis tabulæ * quibus Canonicos in ea numero ſexaginta conſtituit, eorumque ſtipendiis partim ex facultatibus Eccleſiæ, partim ex propriis, ſtatas aliquot villas delegat. Habent & Karoli Regis diploma, quo tabulas Herimanni jam antè in conventu Epiſcoporum Pariſiis anno DCCCXLIX. menſe Novembri approbatas regiâ etiam auctoritate confirmavit apud Vermeriam IX. kalend. Junii Indictione XII. triennio videlicet ante Synodum in qua verſamur.

* Editæ ſunt in tom. VIII. Concilior. p. 1928.

Act. 3. DE BURCHARDO] Diaconus hic erat è regno Lotharii, Wenilonis Senonum Archiepiſcopi conſanguineus; ut ex anonymo ejus ævi ſcriptore didicimus, qui ſub revelationum legati Eccleſiarum nomine multa ſui temporis memorabilia perſequitur. Narrat ergò Burchardum à Karolo Rege accitum, & Carnutenſium Eccleſiæ, Deo irato, ac publicâ de eo famâ reclamante, impoſitum, atque à Wenilone hoc anno DCCCLIII. quarto, id eſt Junio, menſe conſecratum. Numeratur idem inter Miſſos dominicos tit. XIV. ſuprà p. 70.

Tom. II. Pag. 51. act. 3. LUGDUNENSIUM PARDULUS] Hoc eſt Laudunenſium, ut tit. XII. cap. 1. Vetus enim & verum ejus urbis nomen Lugdunum, vel cum adjuncto Lugdunum-clavatum. *Gregor. Turon. lib. VI. cap. 4. Teſtamentum S. Remigii Mſ.* Quo modo in Synodis ſæpè ſubſcribunt Epiſcopi Laudunenſes. Neque aliter in nummis Lauduni cuſis; ut in hoc videre eſt, cujus in antica parte KARLUS GRATIA DEI REX, in poſtica LUGDUNI CLAVATI.

Act. 4. CAUSAM ABSENTIÆ SUÆ] Alioquì ad frequentandas Synodos minimè ſegnis erat Aldricus, cùm multis interfuiſſe conſtet, ut Vormatienſi, in qua reſtitutus eſt in imperium Ludovicus anno DCCCXXXV. & ſequenti anno Aquiſgranenſi, unde Legatus cum Erchanrado Pariſienſi ad Pippinum Aquitaniæ Regem miſſus eſt. Pariſiacenſi quoque anno DCCCXLVI. & triennio poſt Turonicæ.

Act. 5. PIPPINUS A SUIS] De anno quo Pippinus hic junior in patrui poteſtatem venit atque in Monaſterium Sueſſionenſe detruſus eſt, Scriptores non conſentiunt. Annales Pithœani & Regino adſcribunt anno DCCCLI. Sigebertus anno ſequenti, cui favet Chronicum Memmianum, quod ipſum etiam menſem notat: *Anno*, inquit, DCCCLII. *Lambertus Comes à Gauzberto Cenomannenſium Comite Kalendis Maii occiditur. Eodem anno menſe Septembri Karolus nepotem ſuum Pippinum adquiſivit.* Lamberti porrò cædem in eundem quoquè annum conjicit aliud Chronicum Engoliſmenſe Tilianum.

Pag. 52. act. 5. DUO MONACHI] Horum operâ elapſum è Monaſterio Pippinum auctor eſt Regino. Nunc igitur hoc nomine à Synodo plectuntur. At Pippinum è fuga tandem retractum caſtroque Silvanectenſi ad cuſtodiam denuò incluſum Regino idem narrat. Cætera Hincmaro debemus, qui Pippinum in illa ſua fuga ſeſe Paganis, id eſt, Normannis ſociaſſe, atque illegitimas & inceſtas nuptias iniiſſe docet in conſilio, quod Karolo Regi ſuggerendum de pœnitentia Pippino irroganda poſteà ſcripſit, cùm is de anteactis dolere ac Monachi habitum repetere velle diceretur. Reginonis locus anno DCCCLIII, cui hanc hiſtoriam aſſignat, depravatus eſt: malè enim *Inſula Nectis* pro *in Silvanectis* editum eſt. [*Notam hanc ità reſcripſit Sirmondus & ſequentia quæ in Nota ſua addiderat & leguntur in editione Baluziana an. 1677. reſecavit; quæ tamen nos ut nihil editioni Baluzianæ minuamus, ſic edenda judicamus.*] Sed quòd injectis perperam Ludovici & Lotharii nominibus, quæ de Pippino juniore ſcripta ab auctore fuerant, ad Pippinum patrem detorta ſunt. Sincerior codex S. Arnulfi, qui omnibus his nævis caret.

Act. 6. RAGANFRIDUM DIACONUM] Sacri palatii Notarium, qui falſa regio nomine præcepta ſeu diplomata condebat; eum veriſimile eſt è Notariorum numero fuiſſe qui in palatio ſub Archicancellario merebant. Quare hunc illum eſſe Raganfridum conjicio cujus nomen in quibuſdam Caroli Calvi diplomatibus legitur, ut in confirmatione privilegiorum Monaſterii S. Dionyſii: *Ragenfridus Notarius ad vicem Ludovici Abbatis recognovi. Compendio* XII. *Kalendas*

Tom. II. *Februarias anno* IV. *regnante Karolo, Indictione* VII. quod eſt anno DCCCXLIV.

SEPTIMA ACTIONE] Secuti ſumus exemplar Eccleſiæ Bellovacenſis, cum quo Pithœanus item codex & Tilianus ac Laudunenſis conſentiunt. Metenſis verò noſter hujus capitis loco, & præcedentis de Raganfrido, quæ hìc penitùs omittit, ſex alia ſubjungit Capitula, atque in his deſinit, quorum primum eſt, *Ut in civitatibus & Monaſteriis*, & cætera, quæ videre eſt in Synodo Sueſſionenſi, tomo III. Conciliorum. Ab illa enim editione Metenſis Mſ. hac in parte non diſcrepat. At qui codices alios concinnarunt, propterea ſex iſtis Capitulis abſtinuerunt, quia in duodecim aliis quæ ſequuntur eadem comprehendi videbant.

Vide *tom. 3. Concil. Gall. pag. 78. & Concil. Labbei, tom. 8. pag. 83.*

ISTA CAPITULA] Plerique codices inſcriptione iſta carent. In Laudunenſi verò hæc non à Karolo ſed coram Karolo Rege conſtituta dicuntur. Excerpta enim ſunt ex geſtis Synodalibus Concilii Sueſſionenſis, cujus brevem ſummam continent, ex qua de ſingulis, quæ in eo Concilio acta ſunt, quid decretum fuerit intelligimus. Quod alioquì penitùs ignoraremus, cùm ex actis Synodi præter ea quæ ad primum caput, hoc eſt, ad Clericos ab Ebone Remenſi poſt abdicationem ordinatos pertinent, nihil ſuperſit. Quidam codices, in quibus hæc ſeorſim ſepoſita leguntur, inſcriptionem habent: *Capitula Karoli Regis junioris facta in Monaſterio S. Medardi.* Sunt autem memorialia Capitula Miſſis dominicis in diverſos regni pagos & provincias ituris tradita, ex quorum præſcripto mandata exequerentur. De mittendis ergò legatis Sueſſione Synodi rogatu ſtatutum fuerat, & Capitula quæ illis commendarentur conſtituta: ſed Miſſi Novembri poſteà menſe deſignati, & pagi apud Silvacum diſtributi tit. XIV.

Pag. 53. INBREVIENT] In breves ſeu pittacia referant & deſcribant, ut tit. VII. tit. XXXII. tit. XXXVI. Hincmarus adversùs nepotem cap. 1. *habebas inbreviatos quot infantes ſine baptiſmate & quot homines communione inde obierint.* Nithardus libro quarto: *mitterentque per univerſum imperium, & inbreviaretur.* Breves dicebant quos vulgus rotulos & inventaria vocat. Lupus epiſt. 80. *Breves etiam quos de facultate Monaſterii veſtri mittere debuiſti.* Karolus M. in Capitulis anni DCCCXIII. *De rebus quæ Hildegardæ Reginæ traditæ fuerunt, volumus ut fiant deſcriptæ breves, & ipſæ breves ad nos fiant adductæ.* Inde inbreviator in Documento de examinatione Willeberti Epiſcopi Catalaulenſis: *Inbreviator ſive deſcriptor ſtipendiorum regalium.* [Optat. 1. Brevis & commemoratorium *.]

* [*Addit. manu Sirmondi.*]

Pag. 55. cap. 6. CASTITIIS] Malè hìc duo libri *caſdiciis*. alii omnes *caſticiis* aut *caſtitiis*, ut tit. XXVII. cap. 14. *Ædificent villas veſtras moderatis caſtitiis.* Quibus ex verbis caſtitia intelligimus ad ſtructuras & ædificia pertinere. Quod ipſum ex Ludovici Pii Conſtitutione intelligere eſt lib. V. cap. 279. ubi cum Monaſteriorum clauſtris comparat caſtitia Eccleſiarum, id eſt, ædificia quæ ad Eccleſias pertinent & illis cohærent. Sic igitur villarum caſtitia interpretamur quæ in villis inædificata ſunt. Vetus charta S. Germani Pariſienſis: *Manſum dominicatum cum caſa & aliis caſtitiis.* Quæ caſalia dicuntur in alia vetere charta S. Benigni: *Manſum indominicatum cum caſalibus ſuper exſtructis.* Atque alia paſſim hujuſmodi. Tom. II.

Pag. 56. c. 9. NOSTRAM HARMISCARAM] Tit. XXIII. cap. 9. *talem harmſcaram ſicut nobis viſum fuerit ſuſtinere.* Tit. XL. cap. 9. *dignam harmſcaram à nobis diſpoſitam.* Tit. LIII. cap. 8. *Inſuper noſtram harmiſcaram ſecundùm modum culpæ & ut nobis placuerit ſuſtineat.* Et aliis locis. In quibus omnibus harmiſcara, aut harmiſcara, interdum etiam harſcara legitur, harniſcara, quod alii ſcribunt, nuſquam. Ex hoc autem Capitulo & aliis quæ deſcripſimus liquet harmiſcaram graviorem multam fuiſſe, quæ à Principe pro arbitrio extra ordinem imponi ſoleret. Hincmarus Laudunenſis Hincmaro Remenſi: *Se velle ad meam mercedem venire & ſuſtinere qualem illi commendaſſem harmiſcaram.*

XII.

Synodi apud Vermeriam.

Pag. 57. APUD VERMERIAM PAL.] Tit. XIX. cap. 11. In Capitulis Karoli Magni anno octavo Imperii.: *De operibus palatii ad Vermeriam.* In diplomate Caroli junioris pro Eccleſia Remenſi apud Flodoardum lib. III. cap. 4. *Actum Vermeriæ palatio regio.* Sita eſt ad Iſaram fluvium. Aimoinus lib. IV. cap. 57. de Karolo Martello: *ægrotare cæpit in villa Vermeria ſuper fluvium Iſaram.* Hodie Verberia, non procul Compendio. Concilii apud Vermeriam, cui Pippinus interfuit, meminit Gratianus 29. q. 2. c. 4. cujus Canones XXI. * extant in codice noſtro Metenſi.

* *Editi ſunt ſuprà tom. 1. pag. 162. & tom. 2. Conc. Gall. pag. 1.*

Pag. 59. cap. 2. CHUONRADO NOBILISS.] Idem qui primo loco inter Proceres numeratur tit. XXXI. & à Walafrido Strabo *Nobilitatis apex* dicitur in carmine ad Chonradum Comitem. Quo fit ut de Conrado conjicere liceat Judith Reginæ fratre: de qua qui ſcribunt, Welfonis nobiliſſimi Comitis filiam tradunt fuiſſe.

Ibid. ABBA FULRADUS] Tit. XXVII. cap. 7. *Fulradum Abbatem Monaſterii S. Dionyſii, & ſummum Capellanum Regis Pippini.* Eodem etiam Capellani munere functus eſt apud Karlomannum Regem, ut Karlomanni ipſius de S. Dionyſii metcato diploma teſtatur. Sed Fulradi & legationum quas ad Zachariam, Paulum, & Stephanum Pontifices ſumma cum laude geſſit, clarior eſt memoria quàm ut illuſtrari debeat. Hoc non perindè omnibus notum, præter hunc alterum ejuſdem nominis Abbatem Fulradum fuiſſe, Karoli Martelli ex Hieronymo filiò nepotem. Quod ex his Theodulfi Aurelianenſis verſibus didicimus:

Condere cæpit opus hujus venerabilis cula
Abbas Fulradus nobilitate cluens.
Namque huic Hieronymus Carolus pater extitit illi,
Qui propria ſpecimen gentis ad alta tulit.
Bella gerens, pacemque tuens, qui culmina regni
Ad prolem miſit auxiliante Deo.

De ſancti Quintini æde ſermo eſt, quam à Fulrado hoc Abbate ſtructam ait anno DCCCXIV. Karolo ergò magno ſuperſtes fuit. Sed ut ad noſtrum redeamus, in Karoli ejuſdem magni Regis diplomate, quod Fulrado Abbati conceſſit, com-

Tom. II. memoratur inter cætera Monaſterii bona, *In pago Alſacinſe cella S. Alexandri, ubi ipſe corpore quieſcit.* Hoc nempe eſt Lebrahæ Monaſterium in Alſatia.

Ibid. Abbas Hludouvicus] Magni & hic nominis Abbas, Karoli Calvi propinquus. Sic enim appellat in diplomate quodam pro Monaſterio S. Dionyſii: *Vir venerabilis ac propinquus noſter Ludovicus Abbas Monaſterii Apoſtolorum principis excellentiſſimorumque Chriſti Martyrum Dionyſii, Ruſtici, & Eleutherii.* Suprà tit. III. inter eos relatus eſt qui Vernenſi Concilio præſidebant, & tit. XIV. inter Miſſos dominicos numeratur, & quidem ante Yrminfridum Epiſcopum. Fuit prætereà Caroli ejuſdem Regis Cancellarius, *epiſtolare in palatio gerens officium*, ut loquitur Lupus Ferratienſis, cujus ſunt aliquot ad Ludovicum Abbatem epiſtolæ quæ ſummam illius auctoritatem declarant. Scribit ad eundem Hincmarus Remenſis, & Abbatem ſuum vocat, apud Flodoardum lib. III. cap. 24.

XIII.

Apud Valentianas.

Pag. 62. Ad Valentianas] Tit. XIV. in præfatione, & tit. XXXIV. cap. 2. & 4. quibus in locis hujuſce apud Valentianas cum Lothario Imp. colloquii fit mentio. Einhardus Abbas ad Auguſtam: *Poſtquam de Aquis exivi, tantis corporis incommodis affectus ſum ut de Trajecto vix decimo die pervenire poſſem ad Valentianas.* Valentianæ ad Scaldim fluvium notæ ſunt, ad quas Synodum etiam Karolus M. habuiſſe dicitur anno DCCLXXI. ut eſt in Annalibus Pithœanis. Erant illæ tum quidem in ditione Lotharii, quippè trans Scaldim poſitæ; at poſteà in diviſione regni Lotharii junioris Carolo ceſſerunt cum reliquo pago Cameracenſi.

XIV.

Apud Silvacum.

Pag 63. In Silvatico] Ita hoc loco libri plerique. At iidem tit. XV. & tit. XVIII. ubi rursùm hujus loci atque horum Capitulorum fit mentio, non Silvaticum, ſed Silvacum vocant, quo modo hîc etiam codices Laudunenſis & Bellovacenſis. Sive igitur utrumque loco nomen fuit, ſive in Silvatico corruptum eſt, conſtat hallucinari eos qui cum Silvanecto confundunt. Procul namque aberat Silvacus villa regia in pago Laudunenſi, ut Hincmarus Laudunenſis docet in epiſtola ad Remenſem: *Relegi ſcripta quæ mihi deſtinaſtis, inſtante anniverſario mei traditionis perpetratæ mea in parochia in loco qui dicitur Silvacus* *. Et [*Vulgò Saulnaye.] tit. IIII. cap. 32. *Silvacus cum toto Laudunenſi.* Meminit Lupus Abbas epiſtola 55. & 57. & Aimoinus multis locis.

Parabolaverunt simul] Tit. XXV. cap. 3. *Quia iſte meus cariſſimus nepos cum dilectiſſimo fratre meo Hludovico parabolavit.* Et tit. XXVII. cap. 4. *quicquid cogitavit, parabolavit, & fecit.* Parabolare ergò dicebant quod nos *parlare*, id eſt, loqui; [vulgò *parler.*]

Pag. 64. cap. 2. Censum de Manso] Eccleſiæ cujuſque. Manſus dicebatur fundus, hoc eſt, certus agri modus cum ſtructura plerunque ad manſionem. Hincmarus epiſtol. 7. cap. 34. *Quidam res comparant, & in illis ſtructuras faciunt, & in eiſdem manſis feminas recipiunt, quæ domûs curam gerant.* Italis *maſſa*, ut apud Caſſiodorum & Gregorium magnum ſæpè, atque in formulis antiquis Eccleſiæ Romanæ: *Colonis & familiæ maſſarum ſive fundorum.* Regum autem edictis ſancitum fuerat unicuique Eccleſiæ unum manſum integrum abſque ullo ſervitio adtribui, lib. I. cap. 85. Unde Hincmarus idem in Capitulis quæ anno DCCCLII. Presbyteris dedit, referri ad ſe inter cætera jubet: *Si habent manſum habentem bunuaria duodecim.* Frotarius Epiſcopus Leucorum Drogoni Metenſi: *Quædam veſtri juris baſilicæ in providentia noſtra conſiſtunt, quæ nec manſorum ſubjectione fulciuntur, nec Sacerdotum præſentiâ cuſtodiuntur.* Quare de hoc manſo cenſum aut aliud quodvis ſervitium exigi nefas fuit. Ea immunitas manſi dicebatur, ut tit. XL. cap. 9. *Seniores immunitatem de manſo ad Eccleſiam dato conſervent.* Nunc ergò qui hanc infringant coërceri à Miſſis jubentur, & tit. XXXVI. cap. 2. & tit. XXXVII. cap. 11. Ludovici Pii exemplo, qui idem ſtatuit lib. V. cap. 100.

Pag. 65. cap. 3. De collectis quas Herizuph] Tit. XXXIV. cap. 4. Collecta hoc loco non quælibet populi congregatio, ſed cum nefariè ad reſiſtendum aut ad vim faciendam colligitur. Tit. XXXVI. cap. 18. *Qui Comiti collectâ manu reſiſtere præſumpſerit,* DC. *ſolidos culpabilis judicetur.* Quod caput ex iis ſumptum eſt quæ Karolus M. anno tertio Imperii Legi Salicæ adjecit. Quod *collectâ manu* hic dicitur, alibi *cum collecta* ſimpliciter. ut lib. III. cap. 64.

Cap. 5. Sonum inde audierit] Rumorem. In Evindicatione mancipiorum S. Remigii, quæ Hincmari juſſu facta: *Reſidentes in placito publico audierunt ſonum de his mancipiis, quòd ſervi & ancillæ meritò eſſe deberent.*

Ibid. Leudem non solvat] Tit. XLV. cap. 3. *Et ſi talis malefactor in illa perſecutione occiſus fuerit, qui eum occiderit leudem inde non ſolvat.* Hinc apparet leudem dictam fuiſſe compoſitionem quæ homicidii causâ fiebat, id eſt weregildum. Karolus M. Imp. anno octavo: *De ſervis verò, ſi quis alterius ſervum abſque judicio & ſine culpa pendiderit, & ibi mortuus fuerit, weregildus ejus domino ſolvatur: & ſi de ipſa morte evaſerit, ipſe ipſam leudem recipiat, & liber permaneat.* Idem alibi: *Nemini liceat ſervum ſuum propter damnum à ſe dimittere: ſed juxta qualitatem culpæ, dominus ejus pro ipſo ſervo reſpondeat, aut componat quicquid ille fecit uſque ad ſemiplenam leudem liberi hominis. Quicquid ſuper hoc fuerit, irregauditio eſſe videtur.*

Ibid. Faidam portare] Tit. XLV. cap. 2. & Karlomanni tit. III. cap. 3. 10. 11. Faida eſt gravis & aperta inimicitia ob cædem ferè aliquam ſuſcepta. Unde & vindictam mortis interpretantur. Synodus apud Compendium ſub Pippino Rege cap. 18. *Si qui propter faidam fugiunt in aliam patriam, & dimittunt uxores ſuas, nec illi viri nec illæ feminæ accipiant alterum conjugium.* Hinc illa in Capitulis, *de faidis coercendis & de*

Tom. II. & *de faidis paeandis* lib. IV. cap. 27. & 55. & in noſtris tit. XL. cap. 10. *ut faida pacificetur.* [Lex Friſionum, Tit. II. 3. *Nec juret, nec leudem ſolvat, ſed inimicitias propinquorum occiſi patiatur.* Et paulò ante cap. 1. *inimicitias propinquorum hominis occiſi patiatur*, quod eſt c. 1. *faidoſus permaneat* *.] A faida faidoſus, qui faidam patitur. Einhardus Rabano Abbati: *Pro eo quod faidoſus ſit, & cum inimicis ſuis, & his qui vitæ ſuæ inſidiantur, hoc iter agere non audeat.*

*[Quæ hic includuntur latet uncos, addita fidei manu Sirmondi.]

Ibid. c. 6. Latro Forbannitus] in forbannum miſſus & proſcriptus. Tit. XLV. cap. 1. & 3. quem *Mexiban* vocabant. In Capitulis Karoli M. anno nono: *De Mexiban, id eſt, latrone forbannito, ut unuſquiſque Comes alio mandet, ut nullus eum recipere audeat.*

Pag. 67. * cap. 13. Marascalcos ad Fodrum] Maraſcalcus præfectum ſeu curatorem equorum ſonat. Lex Alamannorum tit. LXXIX. paſtoribus & artificibus mariſcalcos adgregat. c. 4. *Si mariſcalcus, qui ſuper* XII. *caballos eſt, occiditur,* XL. *ſolidis componatur.* Ita hoc loco maraſcalcos equiſones dicere videtur, & fodrum pabulum equorum. Karolus M. in Capitulis anni DCCCIII. *Ut nullus audeat in nocte negotiari, excepto vivandâ & fodro, quod iter agentibus neceſſaria ſunt.* Fodrum ad caballos Hincmarus in Capitulis ſuis anni DCCCLXXVII. *Neque ducatis ſuperfluè homines, per quos illos gravetis in cibo & potu & fodro ad caballos.* At fodrum, ſive foderum, interdum eſt annona militaris. Auctor vitæ Ludovici Pii: *Inhibuit à plebeiis ulteriùs annonas militares, quas vulgò foderum vocant, dari.* Et à fodro fodrarii, qui fodrum exigunt. Hincmarus idem Karolo Regi anno DCCCLIX. *Mittite homines, ſecundùm conſuetudinem prædeceſſorum veſtrorum, qui in longius pergant propter fodrarios, & curam de pace accipiant.* Apud nos fodrarii hodie dicuntur metatores manſionum; & hoc munere in equeſtribus turmis qui funguntur, maraſcalci hoſpitiorum nuncupantur.

Pag. 68. Scach vocant] lingua Teutonicâ. Nam & hodie Germani latrocinium ſcach vocant. Otto Imp. lib. II. Legum Longobardicarum tit. 55. l. 37. *De furto aut ſchacho, ſi ultra ſex ſolidos fuerit, ſimiliter ut per pugnam veritas inveniatur præcipimus.* Inde ſchacorum ludus, ludus latrunculorum.

Tesceiam] Sic veteres libri hoc loco. At Tit. XLV. cap. 3. ubi vox eadem ſæpiùs repetitur, teſteia perpetuò ſcribitur: *De illis qui infames vel clamodici ſunt de teſteiis vel latrociniis & rapacitatibus & aſſalturis.* Origo vocis obſcura eſt, ſed nota ex his capitulis ſignificatio.

Missis dominicis] Quos ſuprà legatos à latere vocavit. Tit. III. cap. 2. *Quæſumus ut ſcelerum patratores & apoſtolicæ diſciplinæ contemptores, miſſis à latere veſtro probatæ fidei legatis, abſque reſpectu perſonarum coerceantur.* Miſſi ergò dominici dicebantur quos Princeps extra ordinem in diverſas regni partes ad juſtitias faciendas (ſic enim loquebantur) cum ampliſſima poteſtate dirigebat. Cujuſmodi legationum exempla paſſim extant: ſed duo maximè illuſtria memorantur. Unius ſub Karolo Magno Imp. cujus meminit Flodoardus l. II. c. 18. alterius ſub Ludovico Pio, quæ in Capitularibus lib. III. cap. 25 deſcribitur.

Centenarii] Judices minores, qui per centenas jus dicebant ſub Comite. Comes enim Judex erat totius pagi. Pagus verò Comitis, id eſt, Comitatus, dividebatur in Vicarias, Centenas, Decanias; in quibus Judices erant Vicarii, Centenarii, Decani. Decretio Childeberti Regis cap. 9. *Si quis Centenarium aut quemlibet Judicem.* Et cap. XI. *cauſator Centenarium cum centena requirat.* Tit. III. Karlomanni cap. 9. *Comes præcipiat ſuo Vicecomiti ſuiſque Centenariis.* In Capitulis Aquenſibus Karoli M. anno decimo imperii: *Ut ante Vicarium & Centenarium de proprietate aut libertate judicium non terminetur aut acquiratur, niſi ſemper in præſentia Miſſorum imperialium, aut in præſentia Comitum.* Tom. II.

Pagi per missaticos] Miſſaticos & miſſatica dicebant regiones tractuſque provinciarum per per quos Miſſorum dominicorum legatio & poteſtas porrigebatur. Tit. XIII. cap. 2. *Si de uno regno in aliud, aut de uno miſſatico in aliud fugerint.* Tit. XXIII. cap. 2. *Epiſcopi in ſuis parochiis, & Miſſi in illorum miſſaticis, Comiteſque in eorum comitatibus.* Et in præfatione tituli hujuſce ad Miſſos per regnum conſtitutos: *ut ſicut in miſſaticis conjuncti & deputati eſtis, ſimul conveniatis.* Et aliis locis ſæpiſſimè. Hi miſſatici quamquam aliàs majores minoreſve pro arbitrio Principum inſtitui ſolebant, ſemper tamen ampliſſimi erant, & plures pagos comitatuſque continebant. Quod ex brevi ſubdito videre eſt, in quo miſſatici duodecim pagos continent ſuprà octoginta. In hac ergò legatione Carolus regnum ſuum univerſum, exceptâ Aquitaniâ, quæ tunc ſeorſim regebatur, & Britanniâ, quæ rebellarat, in duodecim regiones ſeu miſſaticos diſtribuit, atque in his duodecim Miſſorum dominicorum Collegia conſtituit: quorum ſingula, ut mos erat, Epiſcopum aliquem aut ſimul etiam Abbatem & Comitem unum plureſve deſignatos habuere.

Remtiano] pago Remenſi. Pagorum hic nomina pro illius ſeculi uſu mirum in modum depravata leguntur, ut Adertiſo pro Atrebatenſi, Rotmenſe pro Rodomenſi ſive Rotomagenſi, Bagiſino pro Bajocenſi, Lisvino pro Lexovienſi, Carrentino pro Carnotenſi, Alciodriſo pro Autiſiodorenſi. Sed horum tamen quæ pagos denotant, in quibus capita ſunt civitatum & diœceſeon, facilis eſt conjectura; difficilior in cæteris, quæ minores pagos ſignificant, quorum multi in unaquaque diœceſi. Obſcuriora enim ſunt pleraque, quòd iſta pagorum diſtinctio poſt primam & ſecundam Regum noſtrorum ſtirpem obſervari deſierit, ac nomen quoque ipſum pagi deinceps, præterquàm in vernacula lingua, vix uſurpatum ſit. Quare non aliunde ferè explicari queant quàm ex illorum temporum Scriptoribus & monimentis. Longum eſſet ſingula perſequi. Ut viam curioſis aperiamus, in paucis quibuſdam experiemur.

Vonziso] pro Vongiſo ſeu Vongenſi, ut eſt apud Flodoardum lib. II. c. 18. Alcuinus in vita S. Vedaſti Epiſcopi: *Venerunt in quendam pagum qui incolarum illius conſuetudine Vungiſe pagus dicitur, prope Reguliacam villam, quæ ſita eſt ſuper florigeras Axonæ fluminis ripas.* Quo ex loco docemur pagum Vongenſem ad Axonam fuiſſe, in eo nimirum tractu quà Remis Treviros eſt iter. Quod iter deſcribens vetus Itinerarium Vungum vicum in eo locat lapide à Durocortoro

Tom. II. xxii. *Vongum municipium* à Flodoardo dicitur. In Præcepto Ludovici Pii pro Eccleſia Remenſi *Caſtrum Vonzenſe*. Nomen hodie retinet in illo tractu quem dixi, ubi olim pagus Vongenſis.

Folcoinus] Epiſcopus Tarvanenſis, qui Corbeienſi privilegio cum cæteris ſubſcripſit in ſynodo Pariſiacenſi anno dcccxlvi. Reliqui Epiſcopi jam noti ſunt omnes ex Synodo apud Vermeriam tit. xii. præter Dodonem Andegavenſem, qui Sueſſionenſi hoc anno interfuerat, & Burchardum Carnotenſem, de quo dictum eſt tit. xi.

Pag. 69. Tellau] Series ipſa inter Caletenſem agrum, qui pars eſt pagi Rotomagenſis, & Vitnau, id eſt, Vimacenſem, in eadem maris ora poſitum fuiſſe hunc pagum oſtendit. Quod verum eſt, confirmaturque ex tabulis antiquis, quæ docent Ludovicum Pium Monaſterio S. Medardi apud Sueſſiones conceſſiſſe *Arcas in pago Tellao, & Nidum Corbini in eodem pago*. Tellaus ergò pagus, ubi caſtrum Arcarum, is erat qui nomen poſteà fecit comitatui Talogii, cujus nempe, caſtrique in eo conditi, meminit Willelmus Gemmeticenſis lib. 7. cap. vii. & Ordericus Vitalis libro ſexto. Alii Talovium appellarunt. Tellau, ut hoc loco, ſcriptum eſt in diplomate Caroli Calvi pro S. Dionyſio: *Et ſolitum cenſum de venna quæ eſt ſuper fluvium Loch in pago Tellau piſcatorum cum manſo uno. In eodem pago villam quæ dicitur* Letitneuvallis, *& manſos ſupra mare ſitos, qui nuncupantur mares, cum integritate.*

Otlinga Saxonia] Habitaſſe aliquandò Saxones in ea ora Galliæ quæ oſtiis Sequanæ alluitur, argumento eſt nomen littoris Saxonici, quod in Notitia utriuſque imperii legitur ſub diſpoſitione Ducis Armoricani & Nervicani. Propiùs etiam locum indicat Gregorius Turonenſis, cùm Saxones Bajocaſſinos nominat lib. v. hiſtoriæ c. 27.

Pag. 70. Madreciso] Madriacenſi. In legatione Karoli magni, cujus partem nobis exhibuit Codex Metenſis: * *In Pariſiaco, Melciano, Meledunenſi, Provinenſi, Stampenſi, Carnotenſi, Pinciacenſi, Fardulfus & Stephanus. In Cenomanico, Oxmenſi, Liſvino, Bajocaſſino, Conſtantino, Abrincatino, Ebrecino, & Madricenſi, & de illa parte Sequanæ Rodomenſi, Magenardus Epiſcopus & Madelgaudus.* Aliter, ut patet, quàm in iſta Miſſis dominicis diſtributi fuerant pagi. Madriacenſis tamen in utraque cum Ebroicenſi ut vicinus conjungitur. Situm enim in hoc pago fuiſſe monaſterium S. Leufredi, quod ab ipſo Ebroicorum capite Mediolano paucis millibus abeſt, docet Karoli ſimplicis diploma apud Aimoinum lib. v. cap. xlii. & S. Leufredi vita cap. 10. Madriacenſis præterea pagi meminit alterum diploma S. Dionyſii, cujus partem edidimus in Notis ad Goffridum Abbatem lib. 2. ep. 16.

*Suprà tom. 1. pag. 378.

Morviso] Morvienſi. Fuit autem pagus Morvienſis, ut hic locus indicat, Pruvinenſi confinis. Quod Karoli Calvi pro S. Dionyſio literæ confirmant: *Villam Novigentum ſuprà Sequanam in pago Morvienſi ſitam.* Idem in aliis: *villam Madriniacum nomine in Morvienſi comitatu ſitam.* Atque in eodem pago Buxidum quoque & Altam ripam nominat. Quæ omnia in illo tractu ſita ſunt. Quin & Roſontum villam in eodem pago Rex idem commemorat in diplomate pro Monaſterio Cellenſi, quod legitur in Antiquitatibus Tricaſſinis, niſi quod *Morinenſi* perperam ibi excuſum eſt pro *Morvienſi*. Aliud ergò eſt pagus Morvienſis hoc loco, aliud Morvenni pagus, qui nomen hodie retinet in diœceſi Auguſtodunenſi. Quamquam & hic quoque Morvenſis pagus dicitur in literis Herimanni Epiſcopi Nivernenſis. Tom. II.

Hatuariis] Crebra fit hujus pagi mentio in tabulis Beſvenſis cœnobii, quod ipſum fuiſſe memorant in pago Attoariorum. Chronicum etiam S. Benigni Hugonis meminit Comitis Attoariorum. Finitimus erat pagus comitatuſque Attoarienſis pago Cabillonenſi & Tornedriſo ſive Tornodorenſi, inter utrumque interjectus. Diverſæ autem ab his fuerunt Attoariæ tum Belgicæ, tum Germanicæ, quæ nominantur in diviſione regni Lotharii tit. xliii. & in præcepto Ludovici Pii de diviſione regni inter filios, atque ab his pagus Attoarienſis in Chronico Laureshamenſi. Cæterùm in eadem Karoli M. legatione longè amplioribus terminis hic miſſaticus definitus eſt. Sic enim deſcribitur: *In primis de Aurelianenſe civitate ad Segonnam quomodò rectum eſt. Deinde ad Trecas cum Tricaſſino toto. Inde ad Lingonas, de Lingonis ad Biſſancion villam partis Burgundiæ. Inde verò ad Auguſtidunum, poſteà ad Ligerem uſque ad Aurelianis ſunt Miſſi* M agnus *Archiepiſcopus &* Goderidus.

XV.

Apud Attiniacum.

Apud Attiniacum] Attiniaco palatio tit. xxvii. & tit. liii. inter palatia regia numeratur cap. 31. In parrochia, hoc eſt, in epiſcopatu Remenſi fuiſſe Hincmarus teſtatur in epiſtola ad nepotem, quam recitat Flodoardus libro tertio. Nec verò longiore operâ eget Attiniacus, cùm de nomine nunc etiam notus ſit ad Axonam fluvium, multis olim Synodis & placitis Regum illuſtris. Pag. 69.

De maritima custodia] Einhardus epiſtolâ 22. *Homines noſtri ſecundùm ordinationem & juſſionem Domni Imperatoris ad cuſtodiam maritimam fuerunt.* Lib. iv. Capitul. 5. *Comites qui ad cuſtodiendam maritimam deputati ſunt.* Cap. 2.

Adflictionem aquitanicam] Unde hæc nata ſit docent Annales Pithœani dcccliii. & dccclIV. Narrant enim poſt Gozberti Comitis interitum, quem Carolus Rex juſſit occidi, inſtigatum ab illius propinquis per legatos fuiſſe Ludovicum Germaniæ Regem ut Aquitaniam invaderet, miſſumque à patre Ludovicum filium ut periculum faceret, ſed cum à cæteris non ſuſciperetur, re infectâ rediiſſe. Hinc igitur liquet tum cur Ludovicus huic colloquio & ſequenti cum fratribus non interfuerit, tum cur ex Aquitania nonnulli à factioſis pulſi excederent. Pag. 70. cap. 6.

Sacramentum fidelitatis] Non abſimile ſacramentum quod à Karoli Magni Miſſis exigebatur; cujus hæc formula in eodem codice Pag. 71.

Tom. II. *Suprà tom. 1. pag. 177.

noſtro Metenſi. * *Promitto ego quòd ab iſto die in anteà fidelis ſum Domno Karolo piiſſimo Imperatori, filio Pippini Regis & Berthanæ Reginæ, purâ mente, abſque fraude & malo ingenio, de mea parte ad ſuam partem, & ad honorem regni ſui, ſicut per dictum debet eſſe homo domino ſuo. Sic me adjuvet Deus, & iſta ſanctorum patrocinia quæ in hoc loco ſunt, quia diebus vitæ meæ per meam voluntatem, in quantùm mihi Deus intellectum dederit, ſic adtendam & conſentiam.*

Secundum meum savirum] In ſacramento Ludovici & Karoli fratrum Romanâ, id eſt, vernaculâ, linguâ concepto apud Nithardum lib. III. * *In quant Deus ſavir & podir me donat.* Quod eſt in adnuntiatione Lotharii tit. XXV. *Quantùm Deus mihi ſcire & poſſe donaverit.* Et in formula juramenti ab Hincmaro exacti: *quantumcunque plus & melius ſciero & potuero.* Et in ſacramento Regis tit. XXVI. *Quantum mihi Deus intellectum & poſſibilitatem donaverit.*

* Suprà pag. 40.

In mallo remis] Mallus & mallum, publicus conventus majorum cauſarum judiciorumque cauſâ. Miſſorum autem erat idoneis per miſſaticos ſuos locis malla celebrare, atque in his tum cætera exequi, tum fidelitatis ſacramentum Regis nomine exigere. Hoc igitur eſt exemplum malli Remis coacti, cum brevi vaſſorum qui fidelitatem in eo mallo jurarunt: inter quos qui Decani nuncupantur, minores, ut paulò antè dictum, Judices erant, qui per Decanias jus dicebant. Hincmarus epiſt. IV. cap. XV. *Comites & Vicarii vel etiam Decani plurima placita conſtituant.*

XVI.

Apud Leudicam.

Pag. 71.

Apud Leudicam] Leodium. Tit. XVIII. in Leodico. Quo modo & in vita Karoli M. anno DCCLXIX. *Celebravit Paſcha in Leodico vico publico.* Vicus tunc erat, nunc civitas ampla & nobilis. Liugas vocat tit. XLIII. in diviſione Regni Lotharii. Legiam alii, ut Joannes Papa X. in epiſtola ad Carolum Regem.

Pag. 73. cap. 1.

Perturbatione quam filius] Ludovicus junior. Aquitanicam incurſionem ſignificat, de qua jam dictum tit. XV. Hæc nimirum cauſa cur abſit ab hoc item congreſſu Ludovicus pater, & cur ſeſe adversùs illum Karolus & Lotharius novo fœdere ac firmitate conjungant. De qua in adnuntiatione Karoli tit. XXV. cap. 1. & 3.

XVIII.

Apud Bonoilum.

Pag. 77.

Apud Bonoilum] Vicum agri Pariſienſis. Bonogilus Lupo Abbati epiſt. 18. *Ad generale placitum occurrendum, quod in prædio quodam Pariſiorum, cui Bonogilo nomen eſt, incipiet Kalendis Julii celebrari.* Hincmarus in præfatione poſterioris refutationis Gotheſcalci: *Sermonem Flori, quem mutuante Heriboldo Autiſiodorenſium Epiſcopo in Synodali conventu apud Bonoilum exſcripſimus.* Sed Lupus de alio quodam ſuperiorem conventu loqui videtur, Hincmarus de hoc ipſo. Eſt & in agro Meldenſi ultrà Matronam ejuſdem nominis vicus alter, qui villa Bonogilus appellatur in vita Ludovici.

Domni Apostolici] Benedicti III. Papæ. Dubium non eſt quin Benedictum intelligat: ſed quam ejus increpationem dicat, incertum. De hac autem ſedis apoſtolicæ commonitione iterùm tit. XXVII. cap. 8.

Tom. II.

Baronibus vestris] Regni Primoribus, Hincmaro interprete, qui quos regni Primores dixerat, quorum conſilio & operâ poſt mortem Pippini patris Karlomannus & Karolus Reges levati ſunt, eoſdem paulò poſt Barones vocat epiſt. 1. cap. 6. *Nam ſi illi boni Barones poſt mortem Pippini cum duobus fratribus ſic ſano conſilio egerunt ut pax inter fratres Reges & inter regni Primores ac Populum eſſet.* Diutiſſimè apud nos uſus perſeveravit ut Barones universè dicerentur Optimates. In actis viſitationis Simonis Archiepiſcopi Bituricenſis anni MCCLXXXV. *Delatum fuit corpus* Philippi Regis defuncti in Aragonia *proceſſionaliter ad majorem Eccleſiam, & receptum in ea à D. Archiepiſcopo & Epiſcopo Carnotenſe, præſente novo Rege, qui corpus prædictum geſtabat inter brachia unà cum multis Baronibus.* Et poſt alia, ubi de Miſſa quæ ab eodem Archiepiſcopo poſtridie pro defuncto celebra eſt, *præſente novo Rege, Epiſcopo Carnotenſe, & Othone Comite Burgundiæ, & pluribus aliis Baronibus & perſonis.*

XIX.

Ad Francos & Aquitanos.

Pag. 79.

Qui ab eo desciverant] & Ludovici partibus poſt Aquitanicos motus occulte ſtudebant. Qui ſequuntur tituli quatuor, ejuſdem ſunt argumenti, pertinentque ad diverſas legationes quibus Karolus Rex iſtos ſibi conciliare atque ad fidem & officium revocare conatus eſt. Res autem, ut ſequentia pòſt docebunt, excito è Germania Ludovico, in apertum tandem bellum erupit.

Cap. 1.

Avunculus Rhodulfus] Judith Auguſtæ Karoli matris frater. Duo ejus fratres in hiſtoria noſtra celebrantur, Conradus & Rodulfus, apud Theganum cap. 36. & Nithardum lib. 1. De Conrado ſuperiùs tit. XII. De Rodulfo Hincmarus in epiſtola Karolo Regi ſcripta anno DCCCLIX. *Advunculum veſtrum Rodulfum, qui Deum timet, & malum odit, & vos ac regnum veſtrum carum habet.* Idem Nicolao Papæ: *Rodulfus quoque ejuſdem filii veſtri Domni noſtri Regis avunculus.* Apud Flodoardum lib. 3. cap. 13. Vixit ad annum uſque DCCCLXVI. Illo vivere deſiit, ut auctor eſt Ado in Chronicis: *Anno* DCCCLXVI. *regnante Karolo Ludovici filio, duo filii illius moriuntur, Hlotharius Abbas, & Karolus Rex Aquitanorum. Avunculus quoque ejus Rhodulfus, Conſiliarius Primaſque palatii, hominem exuit.*

Pag. 81. cap. 7.

Consilium acaptare] Hoc eodem titulo cap. 13. *Quod acaptare potuerit, pacificè habeat.* Pro eo quod eſt petere, captare, acquirere. Unde ſuum Italis *acattare*, & *achepter* noſtris.

Ibid.

Commisculatus est] Hincmarus in epiſtola eadem ad Karolum Regem: *Per plurimorum ora vulgatur vos dicere quoniam de iſtis rapinis atque deprædationibus nihil vos debeatis,*

Tom. II. Pag. 83. c. 11. *miſculare, unuſquiſque ſua defendat ut poteſt.*

Accognitet] Notum faciat & promulget. Tit. xxxiii. in fine : *Hanc noſtram Conſtitutionem & in palatio noſtro & in civitatibus & in mallis atque placitis ſeu mercatis relegi, adcognitari, & obſervari mandamus.* Hincmarus epiſtolâ eâdem : *Exemplar dominationi veſtræ tranſmitto, ut jubeatis venire fideles veſtros, dicentes quia eis adcognitare vultis.* Inde adcognitatio tit. xxxv. cognitamentum & cognitatio aliis locis.

Cap. 13. Illi simulat] Illi videtur, *il lui ſemble.* Hincmarus Laudunenſis ad Remenſem : *ut ille poſſit res de ſua Eccleſia ordinare, & illi liceat ſicut ei ſimulaverit diſponere.* [Item : *Ut mihi liceat res Eccleſiæ, ſicut mihi ſimulaverit, diſponere & gubernare**.]

* [*Addit. manu Sirmondi.*]

Pag. 84. cap. 13. Marritionem faciat] Marritio detrimentum, aut jactura rei. In chartis Monaſterii S. Galli. charta lxi. Karlomanno Rege : *Sin autem, ipſæ res ſine ulla marritione ad ipſum Monaſterium revertantur.* Item in proximo, anno ſecundo Karoli Regis : *Et poſt noſtrum diſceſſum ipſæ res pro animabus noſtris ad ipſum Monaſterium ſine ulla marritione revertantur.* Quod in aliis dici ſolet : *cum omni integritate*, vel, *ſine ulla diminutione.* Marritionem etiam hoc loco interpretari poſſumus moleſtiam aut mœrorem, qualis ex damno ſequi ſolet. Quo ſenſu & majores noſtri eam vocem ſæpè uſurpabant, & nos vulgò marritum nunc quoque dicimus illum qui de re quapiam doleat.

X X.

Miſſa de Baſiu.

Pag. 83. De basiu] Apud Salas Baſiu datum proditur diploma Karoli Calvi pro Monaſterio S. Luciani apud Bellovacos anno regni ejus trigeſimo. Eſt & Baſiu ſilvæ mentio in Chronico Montis Dei de geſtis Nortmannorum, quo loco Karlomanni Regis mortem deſcribit anno dcccxxciv. *Karlomannus venandi causâ in Baſiu ſilva veniens, dum aprum vellet percutere, quidam ex ſuis, Bertoldus nomine, caſu Regem vulneravit.* Nominatur etiam in Ottonis III. præcepto pro Eccleſia Cameracenſi villa Baſius ad Sambram fluvium. Sed de hac non agi manifeſtum eſt.

Pag. 84. cap. 3. In villa nielfa] quæ poſteris Nealfa. Hæc verò notior eſt vel ex nominis veſtigio. Neaufla enim nunc dicitur in pago Vilcaſſino parrochiæ Rotomagenſis. Hincmarus contra Gotheſcalcum in epiſtola ad Regem : *Ante triennium nobis in villa Rotomagenſis epiſcopii quæ Nielfa dicitur, quandò in excubiis contra Nortmannorum infeſtationem degebamus.* Deſignat autem hunc ipſum annum dcccLvi. quia tertio poſt anno ſcribebat, ut initio præfatus eſt.

X X I.

Per Adalardum Abbatem.

Pag. 85. Istum missaticum] Alio nunc ſenſu miſſaticum dicit legationem ipſam & mandata Miſſi ſeu legati, ut tit. xxxi. cap. 1. Sic in viſione Bernoldi, quam recitat Flodoardus lib. iii. cap. 18. *Vides quomodò me adjuvit tuus miſſaticus?* id eſt legatio, &, ut Hincmarus in epiſtola quadam ad Ludovicum Balbum loquitur, ambaſciatum. Tom. II.

Adalardum Abbatem] Adalardo Abbati ſcribit Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 24. ſed cujus loci Abbas fuerit non exprimitur. Nec facile eſt pronuntiare; tametſi Monaſterio S. Martini Turonenſis & S. Vedaſti Atrebatenſis præfuiſſe hoc tempore nominis hujus Abbates ex variis diplomatibus obſervatum eſt.

X X I I.

Synodi Cariſiacæ.

Pag. 87. Illi Episcopo, Missis illis]Sic concipi ſolebant epiſtolæ generales aut chartæ quævis aliæ quæ ad diverſos eodem exemplo in diverſa loca dirigebantur. Singulis poſteà exemplis quæ fiebant adſcribebatur proprium nomen Epiſcopi & Miſſorum ad quos mittebantur. Itaque in codice noſtro Metenſi, atque in altero quem nobiſcum Heribertus Roſweydus noſter communicavit, pro generali hac inſcriptione, altera his verbis expreſſa eſt : *Karolus gratiâ Dei Rex Hunfrido venerabili Epiſcopo, Ingiſcalco & Berengario Comitibus & miniſterialibus ac fidelibus Miſſis noſtris in Domino ſalutem.* Hunfridus hic Epiſcopus erat Morinenſis ſive Tarvanenſis, Folcoini nuper defuncti ſucceſſor. Ingiſcalcus verò & Berengarius Comites iidem ipſi qui Folcoini collegæ inter Miſſos dominicos adlecti tit. xiv. Quare in miſſaticum illud directum fuerat exemplar unde codices ipſi deſcripti ſunt.

Apud Carisiacum] Tit. xxvi. *apud Cariſiacum palatium.* & tit. liii. ſub finem inter regia palatia excipitur Cariſiacus cum foreſtibus. Hinc illa in diplomatibus : *Actum Cariſiaco palatio regio.* Fredegarius Chronico extremo *Cariſiacum villam palatii ſuper Iſaram fluvium* locat. Ut dubitari minimè debeat quin ea ſit quam hodie Creſſiacum ad Iſaram vocant *, ut ab aliis ejuſdem nominis diſtinguatur. Synodi apud Cariſiacum plurimæ fuerunt. Ad hanc noſtram anni, ut reor, dcccLvii. referendum quod narrat Flodoardus lib. iii. c. 24. Hincmarum cum Synodo Epiſcoporum apud Cariſiacum habita ſcripſiſſe Hilduino Caroli Regis Archicapellano de Iſaac Epiſcopi electione in Eccleſia Lingonica, poſt mortem ſcilicet Teutboldi.

* [*Mabillon de re diplomatica, pag. 258.* aït cariſiacum palatium, non *creſſiacum ad Iſaram* ſed *Kierſi* ſeu *Quierſi.* Vide Notas noſtras in *Novo Codice Legum veterum.*]

Frat. n. ac nepot.] Ludovici, & filiorum Lotharii. Deceſſerat enim anno dcccLv. Lotharius Imp. regno priùs inter filios tres ita diſtributo ut Ludovico Italiam cum imperio reliquerit, Lothario juniori eam Galliæ partem quæ ab illo (non, quod aliis placet, à patre) Lotharii exinde regnum & Lotharingia eſt appellata, Carolo natu minimo Provinciam. Nepotes igitur hoc loco, Ludovicus II. Imperator, Lotharius & Carolus Reges. Pag. 90. cap. 10.

Secundum legem eam illi] Non eſt dubium quin ita legendum ſit ut editum eſt à Pithœo in Capitularibus lib. iii. cap. 65. *ſecundùm legem & euvam.* Nam & hoc prorsùs modo Capitulum idem recitatur in Legibus Longobardicis lib. 1. tit. xiv. l. 9. & in Append. ii. lib. iv. cap. 35. Pag. 94.

Tom. II. vox eadem uſurpatur, quæ Legem quoque priſcâ Germanicarum Gentium linguâ ſignificabat. Sed antiquarii obſcuritate vocis perculſi locum hunc multis modis depravarunt. Plerique tamen Codices ſinceræ lectionis veſtigia retinent, leguntque aut *ſecundùm Legem ſuam illi*, aut *ſecundùm Legem & coram illo*, aut *ſecundùm Legem & eam illi*.

In Bastonico] Arctiſſimâ cuſtodiâ. Iterùm tit. XXXII. ex lib. VI. cap. 97.

XXV.

Apud S. Quintinum.

Pag. 97. Apud S. Quintinum] in Monaſterio S. Quintini, quod ejuſdem nominis oppido vicinum eſt in agro Veromanduorum; ubi etiam placitum Karolus idem Rex habuit anno DCCCLXXIV. de quo Aimoinus lib. V. cap. 31. *Carolus in Purificatione B. Mariæ cum ſuis Conſiliariis placitum in Monaſterio S. Quintini tenuit.* In adnuntiationum porrò iſtarum collocatione, quia in codice Bellovacenſi confuſæ erant & disjectæ, ſecuti ſumus Metenſem; ſed in eo falſa erat inſcriptio. Sic enim inſcribebat, quaſi hæc fuiſſent non apud S. Quintinum, ſed apud Valentianas, errore, ut ſuſpicor, inde nato quòd Lotharii Patris & Caroli aliæ fuerunt adnuntiationes apud Valentianas tit. XIII. De hac verò Lotharii nepotis cum Carolo patruo pactione ac fœdere Annales Pithœani DCCCLVIII.

Cap. 1. Firmitas facta] Mutuæ conjunctionis confirmatio, apud Leudicam, tit. XVI.

Pag. 98. cap. 3. Cum Hludouvico parab.] Apud Confluentes. Annales iidem: *Anno* DCCCLVII. *Rex Hludouvicus menſe Februario colloquium habuit in Confluente caſtello cum Lothario nepote ſuo.*

Ibid. Tale receptum invenit] Receptum appellat viam & rationem rei conficiendæ. Quâ ratione uſurpari à noſtris vulgò ſolet, cùm bonum conſilium bonam receptam dicunt, tranſlatione à medicorum pharmacis petitâ.

Pag. 99. Synodum Episcoporum] Apud Cariſiacum tit. XXIII.

Pag. 100. Cum omni barnatu] Summa cum fide & obſervantia, quæ Barones & Regis vaſſallos in primis decet. Hinc enim Barnatus, id eſt, Baronatus, pro fidelis animi obſequio. Quod bernagium, quaſi baronagium, inferior ætas poſteà dixit.

XXVI.

Sacramenta apud Cariſiacum.

Pag. 99. Anno DCCCLVIII.] Quo ſcilicet anno Ludovicus Karoli regnum invaſit: ante cujus adventum, cùm ſuſpectos non immeritò ſuos Karolus haberet, id egiſſe videtur ut iteratis invicem ſacramentis illorum animos placaret ſibique obſtringeret. Hincmarus Karolo Regi: *Et hæc ſequentia apud Cariſiacum anno* DCCCLVIII. *vos ſervaturos Epiſcopis & cæteris fidelibus veſtris manu propriâ veſtrâ firmaſtis. Quantùm ſciero & rationabiliter potuero &c.* Et poſt cætera quæ ſequuntur: *Sed & alia*, inquit, *ex hoc firmaſtis quæ hîc non poſui. Et poſt hæc omnia & alia quæ ſæpè fidelibus veſtris, etiam in Cariſiaco, quandò veniam petentes ab Epiſcopis qui adfuerunt, manûs impoſitionem accepiſtis, quin & in villa Breona promiſiſtis, nunc tantam* &c. Quibus ex verbis multa in illo conventu acta fuiſſe intelligimus quæ hoc loco non commemorantur. Tom. II.

Hincmarus Archiep.] Quæ ſubjiciuntur nomina ſunt partim Epiſcoporum, partim Comitum, ex eorum nempe numero qui ſacramenta in hoc placito renovarunt. Hæc in uno tantùm Eccleſiæ Laudunenſis codice legebantur. Qui ergò poſteriore loco nominatur Hincmarus, Hincmari Remenſis Archiepiſcopi nepos fuit, Epiſcopus Laudunenſis, Parduli ſucceſſor. Pag. 102.

XXVII.

Epiſtola ad Ludovicum Regem.

In mense Novembrio] Ludovicus, ut eſt in Annalibus Pithœanis, Auguſto menſe in Galliam cum exercitu ex Germania venit. Cui ad Breonam Karolus occurrens, maxima ex parte derelictus à ſuis pridie Idûs Novembris, ut Hincmarus in epiſtola quinta notat, gradum referre coactus eſt. Tumultum Breonenſem Hincmarus idem vocat contra Gotheſcalcum. Tertio poſt menſe redintegratis copiis ad Ludovicum rediit; qui penè jam ab omnibus deſtitutus de pago Laudunenſi exceſſit, atque in patriam reverſus eſt. Quo verò tempore in Gallia hæſit, partem in Attiniaco palatio exegit. Quod & titulus hic declarat, & Karoli Regis proclamatio adversùs Wenilonem tit. XXX. cap. 7. In eo igitur palatio erat cùm ab Epiſcopis Karoli partium ſtudioſis ſcripta eſt eodem ipſo Novembri menſe aurea hæc epiſtola. De qua Hincmarus item Karolo *Regi: Et nolite negligere illa Capitula quæ Synodus de Cariſiaco per Wanilonem & Erchanraum tranſmiſit ad hunc Attiniacum præterito anno Hludouvico fratri veſtro, & me tranſmittente Hincmarus filius meus vobis dedit, quandò vobiſcum in Burgundia fuit. Sed relegite illa diligenter: quia, mihi credite, plus pro vobis quàm pro illo facta fuerunt.* De eadem Flodoardus lib. III. c. 20. de Hincmari epiſtolis agens: *Item aliam de pervaſione regni fraterni cum cæteris regni hujus Epiſcopis ad eundem Regem Ludovicum ſcribit epiſtolam epiſcopali moderatione refertam.* Quæ verba auctorem illum hujus epiſtolæ fuiſſe ſignificant. Nam de hac loqui obſcurum non eſt. Extant præterea Karoli Regis diplomata duo, unum pro S. Dionyſio Compendii datum anno regni ejus XXIII. quod Ludovici fugæ diem notat XVIII. Kalendas Februarias, alterum in ipſo fraternæ contentionis articulo editum in Magniaco vico pagi Nivernenſis, cùm in eo pago copias adversùs fratrem inſtauraret. Hoc verò integrum inter Analecta deſcribemus. Pag. 101.

Remis occurreremus] Flodoardus lib. III. cap. XXI. de epiſtolis Hincmari ad Theodoricum Cameracenſem: *Item de adventu Ludovici Tranſrhenenſis, quia Remis venerit, & quid egerit, quidve præceperit.* Cap. 1.

In comitatu drudorum] fidelium amicorum. Incertus auctor vitæ S. Udalrici ſub Pag. 104. cap. 4.

Tom. II. finem : *Ideò ſæpiùs cum imperialibus muneribus eum viſitavit* (Ottonem Imp.) *& drudes ſuos donis congruis ſibi complacare ſatagebat.* Quo loco drudes exponunt gratos & conſiliarios, ab antiqua voce Germanica quæ fidem ſignificet.

Pag. 108. SICUT COMES PALATII] Tic. LIII. cap. 17. *Adalardus Comes palatii.* Quod munus erat in palatio Comitis palatii in cauſis ſecularibus, hoc idem in negotiis omnibus eccleſiaſticis præſtabat Capellanus, ſive Cuſtos palatii, ut ex Adalardi Abbatis commentario docet Hincmarus epiſt. 5. c. 19. 20. 21. Quare ad ſummum Cappellanum referenda hæc videntur.

Pag. 109. NAM S. EUCHERIUS] De tota hac narratione, quæ Karoli Martelli memoriam infamat, libenter aſſentior Cardinali Baronio, qui fabuloſam arbitratur, multiſque argumentis refelli poſſe docet, tum eò maximè quòd ex vita S. Eucherii, ſubductis annorum rationibus, conſtet illum multò ante Karolum vitam clauſiſſe. Mihi quidem quòd tam enixè fidem huic relationi adſtruere auctores nituntur, ſuſpectam ipſam facit. Ac mirum ſanè non animadvertiſſe illos nec Flodoardum (qui eandem hiſtoriæ ſuæ inſeruit lib. 2. c. 12.) Pippinum in ea Regem nominari, & Fulradum Pippini Regis Capellanum, cùm exploratum ſit Pippinum Regis nomen niſi decimo poſt Karoli obitum anno, id eſt DCCLI. non ſumpſiſſe. Quem ad annum perveniſſe Eucherium nemo ſomniavit. Sunt & alia ejus notæ ac ſaporis alia, quibus ſuperſedeo.

Pag. 113. cap. 12. DOMUS REGIS SCHOLA DICITUR] Ericus monachus in epiſtola quam præfixit libris carminum de vita S. Germani ad Carolum Calvum Imp. de ſcholis & ſtudiis ſub illo florentibus : *Ita ut meritò vocitetur ſchola palatium, cujus apex non minùs ſcholaribus quàm militaribus conſueſcit quotidiè diſciplinis.*

Pag. 114. NECESTUOSI] Vox Hincmare familiaris, quâ uſus eſt in monitis quæ Presbyteris ſuis in Synodo dedit anno DCCCLII. c. 19. *pauperibus aut quibuſlibet neceſtuoſis ſubvenire.* Iten in epiſtola 7. cap. 35.

NEQUE DEHON. PAGENSES] pagorum incolas. Agobardus de jure Sacerdotii ad Bernardum Epiſcopum Viennenſem : *De ſervis meis propriis aut beneficialibus ſive pagenſibus.* Einhardus Gebuino Comiti palatii epiſt. 9. *Rogo dilectionem tuam ut hunc pagenſem noſtrum, nomine David, neceſſitates ſuas tibi referre volentem exaudire digneris.* Pagenſem noſtrum dixit qui ejuſdem pagi; ut Capitulorum lib. III. c. 73. Comitis pagenſes dicuntur qui in pago erant cui præerat Comes.

Pag. 115. cap. 14. JUDICES VILLAR. REGIAR.] Proviſores ſeu procuratores. In vita Ludovici Pii ad annum DCCXCV. *Miſit illi* Karolus pater Ludovico in Aquitaniam *Richardum Comitem, villarum ſuarum Proviſorem, præcipiens ut villæ quæ eatenùs uſui ſervierant regio, obſequio reſtituerentur publico.* Aut majores. Hincmarus ad nepotem : *Per Judices ſeculares, Helmigarium ſcilicet mercati palatini telonarium, & Flotarium ac Urſionem villarum regiarum majores.*

Pag. 116. NUTRIMENTA] Quæ alii nutrimina. Rei ruſticæ duæ potiſſimæ ſunt partes, agricultura & paſtio, ſeu nutricatus animalium. Ad culturam agri ſpectant laborata quæ dixit, ad paſtionem nutrimenta. Utraque ſimiliter conjungit & diſtinguit lex Karoli M. lib. II. cap. 21. *ut de omni conlaborato nona & decima perſolvatur : de nutrimine verò pro decima, ſicut hactenùs conſuetudo fuit, obſervetur.* Et infra tit. XLVIII. cap. 11. *Decimæ conlaborationum & animalium.* Tom. II.

PARATAS] manſionaticos, hoſpitia & manſiones cum expenſis. Ludovicus Pius in præcepto quod Hiſpanis ad ſe confugientibus conceſſit : * *Miſſis noſtris aut filii noſtri, quos in illas partes miſerimus, aut legatis qui de partibus Hiſpaniæ ad nos tranſmiſſi fuerint, paratas faciant, & ad ſubvectionem etiam veredos donent.* Hincmarus Archidiaconis : *Non graves ſuis Preſbyteris in paratis quærendis, neque ducatis ſuperfluè vobiſcum homines, vel veſtros proprios, vel amicos, ſeu propinquos veſtros, per quos illos gravetis in cibo & potu & fodro ad caballos.* Dictæ à parando. Hincmarus idem ad Laudunenſes : *Ne manſionaticos ſuis amicis aut ſuis hominibus à Preſbyteris parari faciat.* *Suprà tom. 1. pag. 549.

MANSUARIOS] manſorum colonos, qui manſos ad colendum inhabitant. Ut tit. XXXVI. cap. 21. *à manſuariis, vel ab iis qui cenſum debent.* Ab his ergò carricaturas & paraveredos, id eſt carrorum equorumve ad ſubvectionem operas, extra ordinem exigi non debere docent.

CUM VICINO REGE] Lothario juniore, quem Ludovicus hoc tempore Karolo ſubripere, hoc eſt, à Karoli amicitia promiſſoque illi auxilio deducere modis omnibus nitebatur, ut eſt in proclamatione adversùs Wenilonem tit. XXX. cap. 7. Pag. 117. cap. 15.

UNXERUNT IN REGEM] Unxerat Wenilo Senonum antiſtes, Remorum vacuâ tunc ſede. Karolus ipſe Rex in eadem proclamatione cap. 3. *Sed & cum aliis Archiepiſcopis & Epiſcopis Wenilo in dioceſi ſua, apud Aurelianis civitatem, in baſilica Sanctæ Crucis, me ſecundùm traditionem eccleſiaſticam Regem conſecravit, & in regni regimine chriſmate ſacro perunxit, & diademate atque regni ſceptro in regni ſolio ſublimavit.* Pag. 118.

ILLI FELLONES] Perfidi & rebelles. Dictio Gallis nota, & frequens apud feudorum juris interpretes; ut cùm libro IV. cap. 56. quærunt an ex omni felonia quâ vaſſallus feudo privatur, Dominus, ſi feloniam fecerit, proprietate privetur. Pag. 120.

XXVIII.

De indulgentia Ludovici Regis.

DE INDULGENTIA LUDOVICI] Reverſo in regnum Ludovico, & operam dante ut Karoli fratris ac Lotharii nepotis animos ſuperiore ipſius expeditione offenſos ſibi reconciliaret, decreta ad illum eſt ex Synodo Metenſi legatio Epiſcoporum novem cum mandatis ut indulgentiam illi certis legibus offerrent. Qui fuerit eventus, ſubjecta legatorum poſt reditum narratio patefaciet. Cæterùm qui ſecundo loco inter Archiepiſcopos nominatur Guntarius, Agrippinenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus fuit; qui ſequitur Pag. 121.

Tom. II. Wenilo, Rotomagensis. Inter Episcopos verò, Hildegarius (de quo & tit. XXVII), Meldensis; Adventius, Metensis; Abbo, Autisiodorensis. Reliquorum sedes ex superioribus notæ jam sunt.

[* Ex 3. tomo Conc. Gall. pag. 681.] In Synodo habita apud Mettis [Habita est paulò post decessum Ludovici Regis qui sub initium veris, ut est in Annalibus Pithœanis DCCCLIX, de Gallia rediens, Wormatiæ substiterat. Itaque Wormatiæ illum convenere legati à Concilio Missi. *]

Pag. 127. In Wormatia] Eò enim è Gallia rediens concesserat. Annales Pithœani DCCCLIX. *Ludovicus Rex quasi inchoante verno tempore de Gallia rediens Wormatiam venit.*

Grimoldo] Abbate S. Galli, Ludovici Regis Archicapellano. Ratpertus Monachus de monasterio S. Galli cap. 9. *Corpus S. Othmari in basilicam S. Galli est perlatum, præsente Grimoldo Abbate & Archicapellano Regis Ludovici, & Salomone Constantiensis Ecclesiæ Episcopo,* VIII. *Kalend. Novembris anno* DCCCLXIV. Quibus ex verbis Salomonis etiam Episcopi sedem agnoscimus. Cur autem Salomoni & Theodorico item Episcopo Grimoldus Abbas præponatur, alia opinor causa non fuit quàm quòd idem Regis summus erat Capellanus. Meminit Flodoardus lib. III. c. 24. literarum Hincmari ad Grimoldum Abbatem, quibus suggerebat ut Ludovico suaderet ne similia demceps adversùs Karolum fratrem tentaret. Sed pro Grimoldo, *Grunoldo* malè eo loco scriptum est.

Pag. 128. Vestr. epist. cum capit.] Synodi epistolam ad legatos, quæ mandatorum Capitula continebat. Atque hoc est scriptum quod legati confirmatum obsignatumque à Synodo se accepisse & Ludovico relectum à Gunthario fuisse aiunt.

De suo gradu] de suggesto. Libellus sacrosyllabus Concilii Francofordiensis: *Surgens venerabilis Princeps de sella regia, stetit suprà gradum suum.* Augustinus de prædestinatione Sanctorum cap. XIV. *Libri Sapientiæ, qui meruit in Ecclesia Christi de gradu lectorum Ecclesiæ Christi tam longâ annositate retitari.*

XXIX.

Synodi apud Saponarias.

Pag. 129. In territ. tull.] Diem & locum indicat titulus proclamationis Karoli in hac Synodo prolatæ, infrà tit. XXX. *Apud Tullensem parochiam, in suburbano ejusdem urbis quod dicitur Saponarias, anno* DCCCLIX. XVIII. *Kalendas Julias.* De loco item Synodus ipsa in epistola ad Britones: *Universalis Synodus ex diversis partibus ad vicinum locum Tullensi urbi, qui dicitur Saponarias, congregata.* Habita ergò est paucis diebus post Synodum Metensem.

Et item Karolo] Rege Provinciæ & Burgundiæ, Lotharii junioris fratre, quem Cisalpinæ Galliæ, id est, vicinæ Alpibus Galliæ, Regem appellat Hincmarus ad Gerardum Comitem scribens apud Flodoardum lib. III. c. 26. Hunc titulo sequenti Ludovicus Rex in sacramento suo cum duobus fratribus conjungit: *Nepotes meos Hludouvicum, Hlotarium, atque Karolum.* Karolus etiam noster eosdem nepotes suos vocat tit. XXXII. ut dubium esse non possit de hoc Carolo hìc agi. Quare falsum est quod Regino & alii tradunt, illum anno DCCCLVIII. diem obiisse. Verisimilius quod in vetere quodam Chronico post quatuor annos excessisse dicitur: *Anno* DCCCLXII. *Karolus filius Hlotharii Rex Burgundiæ moritur.* Quin ad illius quoque anni ultimos menses perveniisse probat Nicolai Papæ ad Lotharium Regem epistola IX. Kalend. Decembris Indictione IX. hoc est anno DCCCLXII. scripta, in qua Karoli ipsius fratris ut superstitis meminit. Tom. II.

Cui Tortoldus nomen] Propinquus erat Wenilonis; cujus operâ cùm Episcopatum à Ludovico Rege obtinuisset, de eo inter cætera quæstus est in proclamatione Karolus tit. XXX. cap. XII. Synodus Judices Tortodo dedit: quorum sententiâ dejectus videtur fuisse, cùm in Synodo quæ apud Tusiacum anno post hunc proximo celebrata est, Bajocacensium Episcopus interfuisse dicatur, non Tortoldus, sed Erchambertus. Cap. 4.

Januacensem] Codex Bellovacensis *Januensem.* Quod idem est. Sicut Bajocacensis Bajocensis, & Parisiacensis Parisiensis. Januam autem & Genuam illis seculis multi scribebant pro Genava, ut Janobam civitatem Gregorius Turon. lib. 4. historiæ cap. 31. & in vita S. Nicetii Lugdunensis Episcopi Janubensem & Genabensem urbem. Einhardus Genauvam epist. 27. *ut sibi liceat beneficium suum habere quod ei Domnus Karolus Imperator dedit in Burgundia in pago Genauvensi.* Cæterùm hoc Capitulum, quod sextum hìc numeratur, pars est superioris. Itaque in universum duodecim esse debent. Impositi nobis in tota hac Synodo exemplar Antonii Augustini, quod Baronius secutus est, cùm in Collectione nostra Synodorum Gallicanarum * multò emendatius haberemus. Quod suo loco, si Deus annuet, repræsentabimus. Pag. 131. cap. 5. * [Tom. 3. Conc. Gall. p. 137.]

Proclamationis diploma.] Editum est jampridem à Petro Pithœo inter Scriptores duodecim coætaneos. Mutila verò est Capituli hujus pars posterior, atque ita restitui debent: *Induciæ ac dierum dilatio est concessa, & certa accusatio per Episcopos & Synodicas literas præfato Archiepiscopo est intimata secundùm regulas &c.* Extant hæ Synodi literæ ad Wenilonem: quas Synodus Herardo Archiepiscopo commendarat, Herardus valetudine impeditus per Robertum Cenomannensem misit cum Commonitorio quod cum cæteris quæ ad hanc Synodum spectant, in lucem proferendum erit. cap. 6. Vide *tom. 3. Concil. Gall. pag.* 144. 150.

De attone Virdun.] Monachum in Autisiodorensium Cœnobio fuisse significat. Monachi autem Episcopi fieri aliòque transferri non poterant sine Abbatis sui & proprii Episcopi atque Archiepiscopi licentia. Quod Hincmari & Ansegisi exempla declarant. Quid verò in Attone præteritum fuerit, non explicat. Fraudi tamen id non fuit quò minùs episcopatum retinuerit & cum laude administrarit, ut Bertarius testatur in Excerpto * quo de gestis Episcoporum Virdunensium eodem seculo scripsit ad Dadonem Episcopum. cap. 7. * *Editum est in tom. 12. Spicil. Dacherian. pag.* 251

Ad Episcopos britton.] qui se à Turonensis Metropolitani sui potestate subduxerant. Exordium hoc nempe diuturnæ illius controversiæ quæ inter Turonensem & Dolensem Episcopos paucis antè annis nata sub Nomenoio, ad Innocentii usque III. tempora perduravit. Synodi cap. 8.

Tom. II. epiſtola, cujus hìc mentio, ſcripta eſt ad Faſtrarium Dolenſem, Wernarium Aletenſem, Garurbrium Briocenſem, & Felicem Trecorenſem Epiſcopos, à quibus & origo & cauſa diſcidii. Narrat enim vetus de ea re indiculus, quem in S. Michaelis in mari bibliotheca videre nos meminimus, Nomenoium è quatuor Epiſcopatibus ſeptem feciſſe, tribus novis conſtitutis, uno apud Dolum monaſterium, ubi Archiepiſcopi ſedem eſſe juſſerit, altero in monaſterio S. Brioci, tertio ſimiliter in S. Rabatuali, qui ſedes fuit Epiſcopi Trecorenſis. Integram narrationem Analectis inſeremus. Cui quidem refragari vulgò Britannicarum rerum Scriptores non ignoro; ſed fidem illius multa magnoperè confirmant; tum illud in primis, quòd Nicolaus Papa Salomoni Regi ſcribit nullam ad id tempus extitiſſe memoriam Brittones in ſua regione ullam habuiſſe metropolim.

Ibid. Excommunicatis etiam] Et hìc rursùm aliqua deſiderantur, quæ hoc modo reſtituenda ſunt: *Excommunicatis etiam, ſicut ſacræ decernunt regulæ, nequaquàm communicent, & Salomonem commoneant ut promiſſam fidem glorioſo Regi Karolo obſervet, & ipſe & Britones excommunicatis communicantes ipſe ſe &c.* Excommunicatos intelligit illos qui ab Epiſcopis quibuſdam ob varia crimina perſtricti hac notâ fuerant, ut eſt in epiſtola Synodi ad eos ſcripta; de qua capite ſequenti.

Pag. 132. cap. 10. Relecta sunt Capitula] ſedecim numero in Synodo Lingonenſi paucis antè diebus edita. De his planè, ſed de ſex primis potiſſimùm, quæ eadem prima etiam ſunt in Synodo Valentina anni dcccliv. gravis inter Epiſcopos orta eſt diſceptatio, ex diverſis Gotheſcalci fautorum vel adverſariorum ſtudiis nata. Hæc igitur Capitula cùm à Remigio Lugdunenſi Epiſcopo allata ad Synodum fuiſſent, & poſt Synodum à Karolo Regi Hincmaro ad examinandum propoſita, Hincmarus quantoperè ea improbaret in utraque adversùs Gotheſcalcum diſputatione ſuâ diligenter expoſuit. Poſterioris autem operis dedicatoriam ad Karolum ab iiſdem orditur: *Nuper elapſo menſe Junio per Indictionem* vii. *anno Incarnationis Dominicæ* dccclix. *dediſtis nobis quædam Capitula; ſicut noſtræ dixiſtis humilitati, à Remigio reverentiſſimo Lugdunenſium Archiepiſcopo veſtræ porrecta ſublimitati, jubentes ut tempore congruo de his vobis redderemus reſponſum &c.*

Cap. 11. Rodulf. Bitturig. Archiep.] Is Abbas anteà fuerat Monaſterii Floriacenſis, Abbatiamque, tunc etiam Archiepiſcopus, haud legitimè retinebat. Quare paulò inferiùs ita legendum ex Codice noſtro: *Rodulfus ſubſcripſerat, qui præfatam Abbatiam irregulariter retinebat, ratum & inconvulſum &c.*

XXXI.

Apud Confluentes.

Pag. 137. Basilicæ S. Castoris] Monaſterii S. Caſtoris propè Confluentes ad Rhenum. Quem in locum, ut Nithardus lib. iv. narrat, convenerant olim, de paterni regni diviſione tractaturi, Ludovicus & Karolus iidem cum Lotharic fratre Imp. *quotidie ob commune colloquium ſanctum Caſtorem petentes.* Ibi nunc pacem quam ſuperiore anno in inſula Rheni ejuſdem fruſtrà tentarant, inter ſe & cum Lothario nepote componunt. Annales Pithœani dcccix. *Ludovicus Rex, & Karolus frater ejus, nepoſque eorum Lotharius, cum Primatibus ſuis in Confluente caſtello convenientes, pacem inter ſe & fidelitatem mutuam ſinguli juramento firmaverunt, cujus ſacramenti ſerios humuſmodi fuit. Amodò & quandiù vixero &c.* Integrum enim deſcribit. Tom. II.

Altfridus] Tranſrhenenſis Epiſcopus dicitur Flodoardo lib. iii. c. 23. Hildesheimenſis Epiſcopus in Synodo Moguntina dcccxlviii. cui interfuit. Vir inſignis, Saxo genere, è primariis Ludovici Regis Conſiliariis, ut ex iis etiam patet quæ tit. xxxv. xxxix. & xlii. narrantur, & in Annalibus Pithœanis anno dcccixiv. atque ex Hincmari epiſtola nondum * edita ad Ludovicum eundem. Regino dcccixix. *Altfridum Epiſcopum de Saxonia prudentiſſimum virum.* * *Edit. tom. 2. oper. Hincmari p. 152.*

Franco, Christianus] Franco Tungrenſis Epiſcopus tit. xli. & liii. iterùm occurret. Chriſtianus tit. xxxv. Epiſcopus Autiſiodorenſis, Abbonis ſucceſſor, atque adeò collega, cùm uterque hoc anno interfuiſſe & ſubſcripſiſſe legatur Synodo apud Tuſiacum.

Vulfadus Abba] Resbacenſis, opinor, quem Synodo Piſtenſi anno dcccixii. interfuiſſe unàque cum aliis privilegium S. Dionyſio conceſſiſſe, oſtendunt tabulæ ejuſdem monaſterii. Pag. 138.

Nec eos forconsiliabo] titulo ſequenti & tit. xlii. Annales Pithœani legunt *forsconſiliabo*, quomodò & ſuperiùs tit. x. ſcriptum *forsconſiliet*. Quod idem eſt. Sicut forfactum & forisfactum idem. Ut igitur forisfacere hominem homini dicebant in quem ille forfactum committeret, ſic vitam vel honorem alteri, aut alterum in vita vel in honore forconſiliare, qui malo conſilio in illius vitam vel honorem machinaretur.

Capitula ab omnib. conserv.] Quæ apud Marſnam tit. x. ſanxerant, eadem hoc loco repetunt. Verùm ibi octo tantùm Capitula, hìc duodecim, quatuor in medium è re nata interjectis. In reliquis nullum diſcrimen, niſi quòd cap. xi. addenda fuit mentio Lotharii nepotis, qui huic conventui aderat, cùm in Marſnenſi Lotharius pater adfuiſſet.

Et nonnæ] Deo devotæ Sanctimoniales tit. ſeq. & in Floridis viſionibus: *Vidit ſe in quodam amœno loco, velumque nigram ſe ſuper caput habere. De quo cùm requiſiſſet, audivit quòd fieri Nonna deberet.* Flodoardus lib. iii. c. 27. de Hincmari epiſtolis: *Teutbergæ Abbatiſſæ pro ordinatione Avennaci monaſterii, de numero Clericorum & Nonnarum, ſignificans ſe diſpoſuiſſe viginti Clericos & quadraginta Nonnas ibidem conſiſtere poſſe.* Sic etiam appellantur in Synodo Bonifacii anno dccxlii. & in altera Leptinenſi. Vocabantur & Nonnanes, ut in Capitulis Karoli M. *De monaſteriis minutis, ubi Nonnanes ſine regula ſedent, volumus ut uno in loco congregatio* Pag. 143. cap. 4.

Tom. II. *gregatio fiat regularis, & Episcopi prævideant ubi fieri possit.* Et in Synodo Moguntina sub Karolo eodem cap. xx. & passim. Nomen ex reverentia inditum; quo modo apud Græcos *Calogeri* Monachi dicti, & *Calogeræ* Monachæ. *Nonnos* enim & *Nonnas* nunc etiam Itali avos & avias dicunt. Quare ut hìc Nonnæ sunt Monachæ, sic inter Monachos etiam eos qui priores erant, Nonnos à junioribus ob paternam reverentiam vocari jussit Regula S. Benedicti.

Ibid. TALEM MUNDEBURDEM] tuitionem ac defensionem. Ideò ferè cum horum altero conjungitur. Tit. xxxv. cap. 5. *sub tuitione ecclesiastica & regia mundeburde.* Tit. xxxix. *Mundeburdem autem & defensionem sanctæ Romanæ Ecclesiæ pariter conservabimus.* Et apud Marculfum in formula de mundeburde Regis. Alii mundeburdum scribebant, ut in epistola * Karoli Majoris domûs pro S. Bonifacio in codice S. Remigii: *Et nobis suggessit quòd sub nostro mundeburdo vel defensione eum recipere deberemus.* Et in Karoli Calvi Præcepto pro Monasterio Cellensi: *Quod Monasterium sub tuitione & mundeburdo ex longo tempore constat esse Comitis prædictæ civitatis.*

* Extat suprà pag. 732.

Cap. 6. DE DEI BAN. ET DE N. VER. BANNIMUS] Tit. seq. sub. finem: *De quibus omnes admoneri atque omnes ex Dei banno & nostro cavere præcipimus.* Hìc bannus est edictum, & bannire publico banno edicere. Decretio Childeberti Regis cap. 8. *Similiter Coloniæ convenit, & ita bannivimus, ut unusquisque Judex latronem ut audierit, ligare faciat.* In Capitulis quæ Missis dominicis data fuerunt à Karolo M. cap. 20. *De banno Domni Imperatoris, quod per semetipsum solitus est bannire, id est de mundeburdio Ecclesiarum & viduarum, orphanorum, & minùs potentum.* Quod igitur in commune vocabant aut præcipiebant, id quid banno, id est, publicâ denuntiatione, indicebatur, bannus erat. Aliæ fuerunt hujus vocis ab eodem fonte notiones, de quibus posteà suis locis.

Ibid. DE SUO SIC WARNITUS] Tit. liii. cap. xxiv. *& ad hoc omnes warniti sint*, id est, parati & necessariis rebus instructi. Quæ nunc eadem in vernacula nostra ejus vocis est notio, ut cùm domum warnitam dicimus omni instrumento & suppellectile suâ ornatam atque instructam. Sive in hostem igitur, hoc est, in exercitum, sive ad placita & publicos conventus, sive ad curtem & palatium Regis veniendum est, sic de suo paratum unumquemque domo suâ progredi jubet ut nulli gravis esse cogatur, atque ab omni præda & direptione abstineat.

Pag. 144. ETIAM DE HONORIBUS] Beneficiis aut dignitatibus & muneribus publicis quibus fungebantur. Contendebat Ludovicus ut qui à Karolo ad ipsum desciverant, pristinos honores reciperent, quibus spoliati à Rege fuerant: sed obtinere non potuit. Annales Pithœani DCCCLIX. *Ludovicus tamen eis qui priore anno à Karolo deficientes sui effecti sunt, honores quos priùs habuerunt impetrare non potuit. Dilata enim res est in proximo placito finienda.* At nunc etiam suspensa remanet.

XXXII.

Post reditum à Confluentibus.

Pag. 145. MISSI NOST. DISCURR.] Sub finem tituli hujus: *De his Missi nostri discurrentes cum consilio majorum Missorum, ut præmisimus, studeant.* Et in formulis antiquis frequenter. Qui in provincias ad certum aliquod negotium mittebantur, ut hoc loco ad denuntianda & observanda ea quæ apud Confluentes statuta fuerant, & tit. seq. *Missi ad hoc constitutum exequendum*, Missi discurrentes præ cæteris appellari jure poterant, quòd in missaticis suis non subsisterent, sicut majores Missi dominici, qui ad justitias faciendas erant constituti, sed impositum munus celeriter obirent, eòque perfuncti regrederentur.

Cap. 3. MAJORES HOMINES] Capitula Ludovici Pii: *sive de cæteris quæ ad correctionem majorum hominum pertinent.* Cujusmodi sunt Vassi dominici, qui alios sub se vassos habent; & qui homines boni generis à Karolo M. dicuntur in Capitulis ex Lege Salica, Romana, & Gombata cap. xii. *Ut homines boni generis, qui infra comitatum iniquè vel injustè agunt, in præsentia Regis ducantur, & Rex super eos districtionem faciat.* Majores natu, & superiorum natalium, in Synodis antiquis, majores personæ in Legibus Burgundionum tit. 38. cap. 4.

Pag. 146. cap. 6. SI WADII AD NOSTR. PART.] Si fisco debeantur. Wadium est pignus; & in wadium dare, pignori dare. Hincmarus in Capitulis anni CCCCLII. cap. XI. *Ut nullus Presbyter præsumat calicem vel patenam aut pallium altaris tabernario, negotiatori, aut cuilibet laico in wadium dare.* Atque ita tit. xxxvi. cap. xxiv. quod wadium dixerat, pignus interpretatur ex libro tertio Capitulorum. Hoc verò loco wadios dicit, non pignus, sed multam quæ à reo delicti causâ debebatur, & pro qua wadium dari mos erat. Quo sensu Synodus Cabillonensis II. cap. xviii. *Dictum est nobis quòd in quibusdam locis Episcopi & Comites ab incestuosis & ab his qui decimas non dant wadios accipiant, & à Presbyteris pro quibusdam negligentiis, & inter se pecuniam dividant.* Hoc debitum wadii Odoni lib. I. de vita S. Geraldi cap. 24. Idem rursùs cap. 25. *quomodò consequens esset ut exactiones wadiorum sine indulgentia exegisset?*

Cap. 8. NEQUE WERRIBO] nullam in regno seditionem excitabo. Suprà tit. xxvii. cap. 15. *rixas & dissensiones seu seditiones, quas vulgus werras nominat, commovere.* Et tit. liii. cap. 18.

Pag. 147. cap. 5. MISPRISERUNT, MISFECERUNT] Posterior ætas tertiam vocalem in hujusmodi verbis in secundam vertit, misfactum *mesfaicts*, misprendere *mesprendre*, eodemque modo in aliis in quibus prima syllaba idem sonat quod malè ac perperam. [Hincmarus Laudunensis ad Hincmarum Remensem: *Rex dixit, quod misdictum illi fuerat.* *]

* [*Addit. manu Sirmondi.*]

XXXIII.

Edictum in Carisiaco.

Pag. 151. HOC EDICTUM] Mutilum erat in codice Bellovacensi. Quod deerat adjecimus ex Laudunensi. De bonis denariis non rejiciendis anteà cautum fuerat alio edicto; in cujus execu-

Tom. II. tione cùm dupliciter à Miſſis peccaretur, hoc eſt in mallatione ſive citatione ad mallum, & in exactione, banni videlicet ac multæ quam irrogabant, in utroque Rex quem modum teneri placeat novâ Lege ſtatuit.

Apud Cancellarium] Edictorum quippe regiorum cuſtos Cancellarius. Proinde ab illo Capitula qui non habent accipere jubentur, tit. xiv. cap. 11. & tit. xxxvi. cap. 36. Idem enim edicta ipſa condebat. Quod ex Adalardo docet Hincmarus epiſtola 3. cap. 16. Additio iv. Capitulorum: *Sequentia inter noſtra Capitula tenenda generali conſultu Erchembaldo Cancellario noſtro inſerere juſſimus.* Eadem Regis nomine populo adnuntiabat. Tit. liii. poſt cap. xxxii. *Et tunc juſſit Gauzlenum Cancellarium ut hæc ſequentia in populum recitaret.* Quibus omnibus in locis Cancellarius abſolutè dictus pro ſummo Cancellario vel Archicancellario; cùm alioquì Cancellarii quoque eſſent dicique ſolerent qui ſub illo erant Secretarii ac Notarii palatii, ut in diplomate Karoli noſtri Regis pro S. Martino Turon. quod anno xxxii. Indictione x. hoc eſt anno poſt hoc edictum proximo datum eſt: *Gauzlenus regiæ dignitatis Cancellarius ad vicem Ludovici recognovi.* Quod in aliis eſt, *regiæ dignitatis* vel *ſacri palatii* Notarius.

Conjectum accipere] contributionem exigere. Tit. v. cap. 4. de his quæ Presbyteri adventantibus Epiſcopis pendere debent: *Preſbyteri tale conjectum faciant ut Epiſcopi ſolatium habeant, & ipſi non graventur.* Et tit. liii. *conjectus exigatur*, de exactione conſtituta Nortmannis. Conjectus ergò, ſive conjectum, Græcæ vocis imitatione, ſymbola dicitur, id eſt penſitatio & tributum; quod aliqua de cauſa exigitur & confertur. Karolus M. in Capitulis non editis *: *Ut liberi homines nullum obſequium Comitibus faciant, nec Vicariis, neque in aratura aut vinea, & conjectum ullum vel reſiduum eis reſolvant, excepto ſervitio quod ad Regem pertinet & ad heribanniores & his qui legationem ducunt.* Et in Capitulis anni dcccvii. *Et unicuique ex ipſis qui in hoſte pergunt, ſiant conjectati ſolidi quinque.* Id eſt, ſolidi quinque ex aliorum conjectu tribuantur.

* Editis ſuprà tom. 1. pag. 409.

Medietat. francilis banni] Bannus hoc loco non edictum, ut ſuprà, ſed fredum, id eſt, multa & compoſitio quæ ob neglectum violatumque bannum fiſco ſolvebatur. Gregorius Turon. lib. v. cap. 27. de Chilperico: *De pauperibus & junioribus Eccleſiæ vel Baſilicæ bannos juſſit exigi, pro eo quòd in exercitu non ambulaſſent.* Hinc illa frequenter in Capitulis: *Qui iſta irruerit, bannum dominicum omnimodis componat.* Francilis itaque bannus intelligitur franci, id eſt liberi hominis multa, quæ Francorum compoſitio dicitur in Lege Ripuariorum tit. xviii. cap. 3. *Medietate compoſitionis francorum culpabilis judicetur.* Quæ porrò medietas francilis banni ſeu compoſitionis francorum hìc dicitur, in Karoli M. Capitulis, quorum teſtimonio ſuperiùs uſi ſumus, ſemiplena leudes liberi hominis appellatur.

Pag. 152.

Barcaniare] tricari & tergiverſari. Id noſtrum *barguigner*. Quod propriè eſt licitando cunctari. Tom. II.

XXXIV.

Synodi Piſtenſis.

Rex et Episcopi] Inde Synodus regalis appellatur in privilegio de libertate S. Dionyſii, quia Rex aderat, & Synodus univerſalis, quia ex diverſis provinciis convenerant Epiſcopi qui privilegio eidem ſubſcribunt numero ampliùs triginta. Ex annorum autem Chriſti nota & indictionis Julio menſe vel Auguſto habitam colligimus, cùm annus Karoli xxiii. inchoatus jam eſſet, Indictio decima nondum finita. Quod planè confirmant verba privilegii Synodi ipſius de villa Lirado, pro S. Martino Turonenſi: *Cùm ſuper fluvium Sequanæ, in loco qui Piſtas dicitur, unanimiter ſacroſanctum Concilium ageretur anno* dcccclxii. Et ſubſcriptio: *Data menſe Auguſto, xx. ipſius menſis.* Pag. 153.

Locum qui pistis dicitur] Piſtas noſtri ferè Pixiacum ad Sequanam eſſe tradunt. Rem incertam facit quòd pagum Pinciacenſem, ſive, ut titulo xiii. ſcriptum eſt, Pinceſiſum, ipſum eſſe non abnuunt Pixiacenſem pagum, in quo Archidiaconatus eſt Eccleſiæ Carnotenſis. Quî autem conſentaneum eſt à Piſtis Pinceſiſum formari, vel tam diverſis nominibus eundem locum deſignari? Accedit quòd Aimoinus lib. v. cap. 31. Karoli Regis deſcribens iter ab Andegavis ad Ambianos, *per Cenomannos, & Ebroicenſe oppidum, ac ſecus caſtellum novum apud Piſtas*, Ambianos perveniſſe ſcribit. Abſurda porrò itineris illius ratio videatur, niſi Piſtas multò infrà Pixiacum fuiſſe intelligamus. De Piſtis ſanè conſtat, primùm ad Sequanam fuiſſe, deinde pontem & caſtellum habuiſſe, ibi præterea ſedes aliquandiù fixiſſe Nortmannos. Quod titulus hic teſtatur. Et quoniam Nortmannos in Oſcello Sequanæ fluminis inſula reſediſſe indicat Karoli proclamatio adversùs Wenilonem tit. xxx. cap. v. idemque diſertè affirmat Hincmarus in libello de villa Noviliaco, qui editus eſt cum Flodoardo, haud vanus fortaſſe conjector fuerit qui Piſtas eo loco quærendas ſuſpicetur. In epiſcopatu Rotomagenſi argumento eſt epiſtola Hincmari, quam Weniloni Rotomagenſi ſcripſerat, *de operariis & opera quam faciebat ad Piſtas in Sequana*; cujus meminit Flodoardus lib. iii. cap. 21. [Ex chronico Fontanallenſi docemur Piſtas olim fuiſſe Petromantalum. *]

* [*Addit. ex Schedis Sirmondi.*]

Cum drappis et calciamentis] Drappi hodie Gallis ſunt panni. Sed ut pannos Itali vocant veſtes ipſas è panno, ita hoc loco drappos dixit veſtes è drappis. Drappos autem depannatos, veſtes uſu detritas & deraſas, quâ formâ item detonſos homines & delavatos dixerat pro intonſis & illotis. Drapporum & drappalium nomen frequens apud Marculfum & reliquos formularum auctores. Leguntur & drappæ laneæ in epiſtola Salomonis Britonum Regis ad Hadrianum ſecundum. Pag. 157.

Facimus firmitates] caſtella & munitiones. Ut tit. xxxvi. poſt finem edicti: *Caſtella & firmitates & haias.* Pontibus enim & caſtellis Sequanam & Ligerim munire illo ſeculo neceſſe fuit propter incurſiones Nortmannorum. Tit. liii. c. 26. *De caſtellis ſuper Sequanam & ſuper Li-*

Tom. II. *gerim ex utraque parte.* De caſtello novo apud Piſtas paulò antè dictum eſt ex Aimoino, iterumque audiemus tit. XXXVI. De ponte ſcribit Hincmarus Karolo Regi apud Flodoardum lib. III. c. 18. *De opera pontis quem Rex cum ipſo ac cæteris nonnullis fidelibus ſuis faciebat ad Piſtas in Sequana.*

Pag. 159. cap. 3. In bann. n. mittantur] in fiſci poteſtatem redigantur. Tit. XXXVI. c. 6. *& ſic ipſæ res illi judicio Scabiniorum in bannum mittantur.* Hincmarus Karolo Regi de Hincmaro nepote : *Quicquid de rebus & facultatibus eccleſiaſticis ad gubernandum acceperat, juſſione veſtrâ in bannum, quod jus linguâ Latinâ proſcriptio confiſcandi vocatur, eſt miſſum.*

XXXV.

Quandò Lotharius ad oſculum receptus eſt.

Pag. 163. Pro his causis] Diſcidii cauſam Karolus, cur à Lotharii colloquio abſtineret, triplicem exponet, Engeltrudis adulterium, Judith raptum, & Theutpergæ repudium. De quibus mox ordine ſingulatim.

Pag. 165. Ad tusiacum] villam Tullenſis territorii, in qua inſignis XIV. provinciarum celebrata eſt Synodus anno DCCCLX. menſe Octobri; in eaque actum inter cætera de Engeltrude Boſonis Comitis conjuge, quæ relicto viro in regno Lotharii jam pridem peſſimâ famâ vagabatur. Hincmarus de divortio Lotharii : *Sicut Boſonis mulier, de qua in Synodo apud Leucorum civitatem habita fuimus cum interpellatione commoniti.* Vetus adnotatio in codice Nicolai Fabri : *Dum celebraretur Concilium in villa Tuſiaco, hæ epiſtolæ apoſtolicæ directæ ſunt cauſâ Boſonis & uxoris ejus.* Intelligit autem has ipſas à Boſone allatas Nicolai I. epiſtolas, tum cæteras ad alios, tum illam quâ Karolum ut de Engeltrude Lotharium moneret hortabatur : *Unde veſtram,* inquit, *exhortamur regiam magnitudinem ut corrigatis Lotharium Regem nepotem veſtrum, ne tantum piaculum permittat manere in regno ſuo, hoc eſt, non conſentiat fugitivam uxorem Boſonis Comitis tamdiù remanere ut non reddatur viro ſuo.* Integra extat in annalibus eccleſiaſticis, ſed anno DCCCLXII. inſerta, cùm ad DCCCLX. referenda videatur.

Pag. 166. cap. 5. Filiam Judith viduam] Nupſerat illa priùs Edilulfo Regi Anglorum, ut coronationis acta declarant, quæ ſuo loco ſub finem poſt Capitula ſubjicientur*. Illo mortuo cùm rediſſet in Galliam, Balduinum Comitem ipſius nuptias appetentem, patre inſcio, Ludovico, ut ferunt, fratre approbante, volens ſecuta eſt. Balduinus Karoli metu in Lotharii regno delituit quoad Rex Nicolai Papæ precibus inflexus, annuit ut nuptiæ legitimæ Autiſiodori conjungerentur ſub exitum anni, ut ex Hincmari ad Nicolaum epiſtola (quam Flodoardus lib. III. cap. 12. recitat) colligere eſt, DCCCLXIII. Quòd ergò furatus uxorem hìc dicitur Balduinus, itemque ab Hincmaro in epiſtolis ad Theodoricum Cameracenſem & ad Hungarium Trajectenſem Epiſcopos, (quarum mentio apud Flodoardum lib. III. c. 20. & 23.) eo nempè dictum eſt quòd illam ſine patris aſſenſu duxerat; volentem alioqui, ut dixi, ſecutam fuiſſe Balduinus affirmabat; ut Nicolai ad Karolum epiſtola ſecunda teſtatur : *Qui veſtram ſe habere indignationem eò quòd Judith filiam veſtram illum præ cæteris diligentem ſine veſtræ voluntatis conſenſu in conjugium elegerit, eamque volentem acceperit, ore proprio retulit.* Hic porrò eſt Balduinus à quo genus & origo veterum Flandriæ Comitum.

* Edita ſuprà pag. 310-311.

Tom. II. De uxore Hlotharii] Theutperga Huberti Abbatis ſorore, quam Lotharius Vualdradâ pellice inducta repudiavit. De quo divortio, præter Synodos Aquiſgrani, Metis, Romæ habitas, & præter Nicolai aliorumque epiſtolas, liber extat Hincmari Archiepiſcopi. Res hoc anno inchoata, variis deinceps modis toto ſexennio agitata & protracta, non alium quàm quem Lotharius vitæ finem ſortita eſt. Cap. 6.

Pag. 170. cap. 2. Illi sic privatus] familiaris & amicus. Utuntur & in adnuntiatione ſua Karolus & Lotharius. Inde in vernacula noſtra *privé* familiaris, & *privauté* familiaritas.

Pag. 170. cap. 1. In sua mercede fecit] Tit. XIX. cap. 1. *ut ad vos ſuos denominatos fideles in ſua mercede tranſmitteret.* Id eſt, gratuita indulgentia. Karolus M. in Capitulis anni DCCCXIII. *qualiter in Domini Regis mercede eleemoſyna fiat facta.* Alio ſenſu in mercede vel ad mercedem ſuam ſe facere dicebant quod ſpe fiebat divinæ remunerationis. Pippinus in diplomate pro S. Dionyſio : *Propterea in noſtra mercede & remedio animæ genitoris noſtri Karoli donamus ipſum locum, &c.*

XXXVI.

Edictum Piſtenſe.

Pag. 176. cap. 6. Manniri et banniri] citari & vocari ad placitum ac judicium. Differre tamen iſta liquet ex lib. IV. cap. 25. *non manniatur, ſed à Comite banniatur.* Hoc igitur diſcrimen, quòd mannire dicebantur cauſatores ipſi, cùm alter alterum, ut in jus ambularent, coram teſtibus admonebat. Hincmarus Laudunenſis ad Remenſem : *Anſgarius regiâ poteſtate ipſas obtinuit, non Advocato meo ad mallum, ut publicæ ſe habent leges, pro rebus ipſis mannito.* Bannire verò Comites, Vicarii, & Judices alii, cùm per bannum ad placita vocabant. Unde qui vocatus ad placitum non venerat, ſi mannitus fuerat, mannitionis ſeu manninæ compoſitionem adverſario ſolvebat : ſi bannitus, bannum Comiti compo nebat. Hincmarus epiſtola 4. c. 15. *Comites & Vicarii vel etiam Decani plurima placita conſtituunt; & ſi ibi non venerint, compoſitionem ejus exſolvere faciunt. Et quia priùs per manninas veniebant, excogitarunt quidam ut per bannos venirent ad placita. Quaſi propterea melius eſſet, ne ipſas manninas alterutrum ſolverent. Hæc ideò facientes ut ipſi bannum acciperent.*

Pag. 177. cap. 6. Judicio scabiniorum] Judicum. Karolus M. in Capitulis Aquenſibus anno nono, de eo cui ad mortem damnato vita conceſſa eſt : *Nec inter Scabinios ad legem judicandam locum teneat.* Hi ad omnia placita ſepteni minimùm convenie bant. lib. III. cap. 40. *exceptis Scabineis* VII. *qui ad omnia placita præeſſe debent.* In placito de mancipiis S. Remigii evindicatis, cujus anteà me-

Tom. II.

minimus, octo numerantur. *Ipsi enim videntes cognoscentesque rei veritatem atque comprobationem, statim se recredidérunt, & per judicium Scabiniorum, quorum hæc sunt nomina, Geimfridus, Ursoldus, Fredericus, Ursiaudus, Hroderaus, Herlcherus, Ratbertus, Gislehardus, revuadiaverunt servitium multis diebus injustè retentum vel neglectum.*

Pag. 178. cap. 11.

NOMINIS NOSTRI MONOGRAMMA] Ea erat nota & character ut cùm litera unica videretur, unde monogramma est dictum, omnes tamen nominis literas exprimeret. Denariorum enim quos describit forma hæc erat, qualis hodie passim in plurimorum scriniolis spectari solet.

Monogrammatis antiquissimus olim usus fuit in diplomatibus Regum nostrorum, in quibus nomen non integrum, ut mos nunc est, signabatur, sed hoc unico charactere. Karolus Calvus instituisse primus videtur ut nummis imprimeretur, cùm ante illum, quod in Karoli M. & Ludovici Pii denariis observare est, pro monogrammate Principis effigies aut aliud quippiam incidi soleret.

[*Secùs esse, cum posted comperisset Sirmondus, manu ad oram libri sui notavit.*]

Cap. 12.

NISI IN PALATIO NOSTRO] Hæc moneta palatina dicebatur, cujus specimen nunc datum est. Vetuerat aliquandò Karolus M. monetam ullo alio loco esse nisi in palatio. Qua de re præter Capitulum XII. lib. II. aliud extat ejusdem non editum * : *Ut in nullo loco moneta percutiatur nisi ad curtem; & illi denarii palatini mercentur, & per omnia discurrant.*

* *Editum est suprà tom. 3. pag. 464.*

Ibid.

IN QUENTOVICO] Hujus loci denarium vidimus hâc inscriptione : KARLUS DEI GRATIA REX; in altera facie, QUENTOWICI. Quentovici porrò mentio est in præcepto Ludovici Imp. de divisione inter filios, quod editum est à Pithœo post Theganum : *Adartensis, Baloniensis, Quentovico, Cameracensis, Vermandensis.* Idem, ni fallor, qui Wicus simpliciter appellatur in alio diplomate Karoli M. apud Aimoinum lib. v. cap. 1. *Neque per civitates tam in Rodomo quàm & in Wicus, neque in Ambianis.* De quo & Dagobertus Rex de mercato Sancti Dionysii : *Ad Rothomum portum, & ad Wicus portum, qui veniunt ultra mare.* Et Alcuinus epistola XII. *Revertenti mihi de Wicus propter causas necessarias.* [Beda lib. IV. cap. 1. *Assumpsit Theodoram cum Ebroini licentia, & perduxit eam ad portum, cui nomen est Quintowic, & navigavit Britanniam.* *] Quibus ex locis quo in tractu Quentowicus olim fuerit facilius est conjicere quàm certam & veram sedem indicare.

* [*Addit. manu Sirmondi.*]

Ibid.

IN METULLO] Metullum vicum propè Burdigalam commemorat Chronicum Montis Dei de gestis Nortmannorum : *Anno* DCCCCXLVIII. *Nortmanni Burdigalam Aquitaniæ, Judæis prodentibus, captam depopulatamque incendunt. Deinde Metullum vicum populantes incendio tradunt.* De illo agi hoc loco non puto. De altero malim, quod in finibus Pictonum Mellum hodie appellant, aliàs Metullum dictum fuisse probant antiquæ chartæ Comitum Augensium, in quorum potestate oppidum id erat. Acta visitationis Simonis Archiepiscopi Bituricensis : *apud Prioratum S. Hilarii de Metulo distantem à Prioratu de Leyeignano per* VII. *leucas Pictavinas.* Metullum præterea, sed sine loci designatione, nominant gesta Dagoberti Regis cap. XLI. *Plumbum quod ei ex Metullo censitum in secundo semper anno solvebatur libras octo millia ad cooperiendam Ecclesiam concessit.*

Tom. II.

ARGENTUM EXMERENT] Purgent & merum reddant. Duo in denariis requirebantur, ut puro fierent argento, non mixto, & ut pensam., id est, pondus haberent legitimum. In quibus hæc inerant, meri & pensantes dicebantur. Synodus Francofordiensis cap. 3. *De denariis, si mero sunt argento, & pleniter pensantes.*

Cap. 13.

JUDICIO DEI SE EXAMINET] Infrà iterùm cap. 20. & tit. XLV. cap. 3. & 7. Quibus ex locis liquet solitos olim, cùm de crimine suspectus atque insimulatus quispiam fuerat, si per testes comprobari non poterat, ad Dei judicium compellere, ut ex ejus eventu vel liberaretur vel condemnaretur. Karolus M. in Capitulis anni noni cap. 9. *Ut omnes judicio Dei credant absque dubitatione.* Quod genus examinis meritò improbat ac refellit Agobardus in libello quem de eo argumento scripsit. In quo & varios ejus modos explicat. *Mitte unum de tuis, qui congrediatur mecum singulari certamine, ut probet me reum tibi esse, si occiderit; aut certè jube ferrum vel aquas calefieri, quas manibus illæsus attrectem; aut constitue cruces, ad quas immobilis perseverem.* Quadruplex genus recenset, monomachiam, ferrum ignitum, aquam ferventem, & crucem. Aquam frigidam prætermittit, cùm in aquam colligati dimittebantur. De quo judicio prolixa est Hincmari epistola ad Hildegarium Episcopum Meldensem. *Et vani homines,* inquit Agobardus, *nominant ista judicium Dei. Unde probari potest judicium esse Dei quod Deus nunquam præcepit?* Verùm hæc omnia tandem legibus tum ecclesiasticis tum civilibus damnata & abrogata sunt.

Ibid.

SE IDONEUM REDDAT] Purget se atque immunem probet à crimine de quo impetitur. Tit. XI. cap. 6. Ragamfrido, qui præcepta falsa regio nomine compilasse dicebatur, interdictum ne à parochia Remensi abscederet, *donec se ab illis quæ ei impingebantur idoneum redderet.* Id fiebat aut Sacramento, ut hoc loco, aut per testes juratos, ut lib. III. cap. 64. aut judicio Dei, cujus exemplum est in Synodo Francofordiensi cap. 7 de Petro Episcopo : *Exivit ejus homo ad judicium Dei, neque per Regis ordinationem, neque per sanctæ Synodi censuram, sed spontaneâ voluntate; qui etiam à Domino liberatus idoneus exivit.*

Pag. 182. cap. 20.

TORTUM FACIANT] damnum vel injuriam inferant. cap. 13. & 26. tituli hujusce. Pro eodem torturæ quoque positum nomen animadverti in rescripto Godefridi Ducis & Marchionis, Virduni edito adversùs torturas Advocatorum, quibus affligebant Ecclesias fidei suæ commissas.

Pag. 183. cap. 20.

PER DENERATAS VENDUNT] denariorum pretio, quasi per denariatas. Sic denarata certæ legi-

Ibid.

Tom. II. tur in charta Beſueuſi, aut denerata de cera in charta ingenuitatis quâ Aſaira famula ingenua facta eſt, in tabulario S. Vitoni: *ut annis ſingulis unam deneratam de cera perſolvat.* Et ibidem in teſtamento Bertarii: *perſolvant duas deneratas de cera ad altare S. Vitoni in Kalendario ſui tranſitûs.* Duas deneratas de cera dicit quod in alia Beſuenſi charta eſt perſolvere in cera duos denarios.

Pag. 184. cap. 21. Bannum Rewadiatum] Hincmarus Laudunenſis ad Remenſem: *& pro eo quòd illa manſa intraverat, ut bannum reuvadiaret interpellaretur.* Item in alia epiſtola: *Videns autem quia mei homines cogerentur reuvadiare quòd me in villam Pauliacum ſecuti fuerant.* Rewadiant bannum qui ad banni multam judicio damnati pro ea dant wadium. Eodemque modo in aliis. Wichardus Abbas Frotario Epiſcopo Leucorum: *Videtur tamen nobis, ſi vos utile judicaveritis, ut quicunque de ipſis mancipiis, qui ſe ſubtrahere de noſtra dominatione moliuntur, ſervitutem ſuam coram vobis reuvadiare faciatis, ut deinceps per juſtitiam ſubacti hanc fraudem perpetrare nequeant.* Et in evindicatione mancipiorum S. Remigii, *reuvadiaverunt ſervitium*, ut ſuprà ſcriptum eſt.

Pag. 185. cap 23. Fabricin. ex auro vel arg.] vaſa aurea vel argentea, aurum omne argentumve factum. Quæ fabricaturæ dicuntur in formulis antiquis.

Cap. 24. Vendatur libra auri] Auri ad argentum proportio ferè olim, etſi aliquando variatum, apud Græcos decupla fuit, apud Romanos paulò pluſquàm, ut ſic loquar, duodecupla. Itaque aureum illi nummum decem ejuſdem ponderis argenteis mutabant, hi duodecim & ſemiſſe. Quamquàm autem diverſa ratio videatur, quandò non maſſa cum maſſa ſimpliciter, neque ſignati nummi cum ſignatis, ſed maſſa cum nummis comparatur, hîc tamen puri auri libra duodecim quoque denariorum libris æſtimatur. Arcadius verò Imp. Lege unicâ Cod. Theod. *De argenti pretio quod theſauris infertur*, pro ſingulis libris quinos ſolidos aureos inferri jubet. Quòd ſi tunc auri libra ſolidos lxxii. continebat, ut eſt in l. 13. Cod. *De ſuſceptoribus præpoſitis & arcariis*, conſequens eſt ut maſſæ argenti ad aurum ſignatum ratio Arcadii Lege fuerit quæ eſt unius ad quatuordecim.

Pag. 186. cap. 25. Brunias] loricas. Sic enim exponunt gloſſographi. Atque ita intelligendum quod in Lege Ripuariorum tit. 36. cap. 11. ſcriptum eſt, ut qui weregildum ſolvere debet, *bruniam bonam pro ſolidis duodecim tribuat.* Et in Capitulis Karoli M. ad Theotonis villam anno dccc v. editis: *Omnis homo de duodecim menſis bruniam habeat.*

Cap. 26. Pagenses franci] liberi. Quo ſenſu in his Capitulis paſſim, & apud alios, ut cùm de ſervis quæritur qui francas feminas accipiunt, id eſt, liberæ conditionis. Inde bannum francile ſuprà liberi hominis bannum interpretati ſumus. Præcipit ergò ut qui per pagos liberi ſunt homines, & caballos habent, cum pagi Comite in exercitum pergant, & debitos paraveredos de more præſtent. A caballis caballarii equites dicti in Capitulis Aquenſibus Karoli M. anno ſeptimo, & ab Hincmaro in epiſtola ad Karolum Regem: *Per villas in quibus non ſolùm homines caballarii, ſed etiam ipſi cocciones rapinas faciunt.* Tom. II.

Hostem facere] Hoſtis eſt exercitus, *l'hoſt* majoribus noſtris. Capitula Karoli M. Bononiæ ad littus maris edita dcccxii. *Ut in hoſte nemo parem ſuum vel alterum bibere cogat; & quicunque in exercitu ebrius inventus fuerit, in bibendo ſolâ aquâ utatur, quouſque ſe malè feciſſe cognoſcat.* Quare hoſtem facere eſt expeditionem, ut proximo capite loquitur, exercitalem facere. Quod exercitare in quodam alio Capitulo dixit Karolus idem Imp. *De liberorum hominum poſſibilitate, ut juxta qualitatem proprietatis exercitare debeant.* Alibi *hoſtilitatem facere*, ut in diplomate pro Maurilio Epiſcopo Andegavenſi. Hinc *hoſtilis apparatus* tit. ſequenti cap. 13. & *hoſtiliter præparatus* infrà ſub finem tituli hujus & in iiſdem Aquenſibus Capitulis. Pag. 187. cap. 27.

In marcha wactas faciant] excubias in limitibus agant. Ludovicus Pius in Præcepto quod Hiſpanis fecit qui ad ſe confugerant: *In marcha noſtra explorationes & excubias, quod uſitato vocabulo wactas dicunt, facere non negligant.* Inde ſuum *wacht* Germanis, *guet* noſtris. Ibid.

Heribannum persolvant] Heribannus dicebatur multa quam luebat is qui ad exercitum vocatus venire contempſerat. Karolus Imp. in Capitulis Bononienſibus cap. 9. *Quicunque liber homo inventus fuerit anno præſente cum Seniore ſuo in hoſte non fuiſſe, plenum heribannum perſolvere cogatur.* Einhardus epiſt. 22. *Et ideò non videtur mihi juſtum eſſe ut heribannum ſolvere debeant qui non aliubi fuerunt niſi ubi ipſe Imperator præcepit.* Inde heribannator in Capitulis, heribanni exactor. Ibid.

In polypticis] Sic appellarunt libros cenſuales alioſve rationum publicarum. In Codice Theod. *De diſcuſſoribus* l. 2. vetat Imperator ne *acceptæ ſemel ſecuritates & regeſtæ polypticis*, id eſt, ut paulò poſt exponit, ratiociniis publicis inſertæ, *à diſcuſſoribus & apparitoribus denuò poſtulentur.* Quæ in his libris continebantur, fidem perpetuò faciebant. Unde fides polypticorum Cod. eod. *De indulgentia debitorum.* Pag. 188. cap. 29.

Carropera et manopera] Duplex genus ſervitutis. Carropera ſunt quas tit. xxxii. cap. 14. carricaturas dixit, cùm carri vecturæque opera debetur. Manopera ſervitium manuale dicitur lib. iii. cap. 51. quia opus manu fit. Unde manoperarii in diplomate Karoli Calvi pro S. Dionyſio. Inferiot ætas curbadas appellavit, *Corvées.* Ad carropera itaque ſpectat quod de vehenda margila ſequitur; ad manopera, battere in ſcuria. In Polyptico S. Remigii: *Faciunt carropera de annona aut vino in leugis* xii. *Sin autem, dabunt denarios* xii. Et alio loco: *Carroperas & manoperas inter totos circulos quinquaginta.* Ibid.

Et margilam] Terræ adipem vocat Plinius de ratione agens emendandæ terræ lib. viii. cap. 6. *Alia eſt ratio quem Britannia & Gallia invenere, alendi eam ipſa. Quod genus vocant margam. Eſt autem quidam terræ adeps, ibi den-*

Tom. II. *ſante ſe pinguitudinis nucleo.* Quæ ergò *marga* primùm, eadem poſt *margila* dicta eſt. Hodie vulgo à pleriſque *marna*, ab aliis *marla* nuncupatur.

Ibid. In scuria battere] Lib. I. cap. 75. de his quæ die dominico facere non licet: *nec lanam carpere, nec linum battere.* Battere eſt tundere & percutere. Linum battere, tundendo purgare. Hìc de meſſe intelligendum, quam coloni noſtri battendo & flagellando purgant. Quare ſcuriam, quæ apud nos ſtabulum nunc equorum ſignificat, latiùs olim uſurparunt pro ea quam graneam vocitant. Hincmarus adversùs nepotem: *Scuriam ipſius interclusit, & annonam de terris dominicatis collectam ſine licentia Preſbyteri in eam miſit.* Polypticus S. Remigii: *Faciunt & pecturam ad cortem, ſcurias, & hortum claudendum.*

Cap. 30. Sellam retinent] manſi cujuſque. Hincmarus ibidem cap. I. de Capella quam Attala Epiſcopus Eccleſiæ Laudunenſi donarat: *excepto atriolo ad ſepulturam, & exceptâ ſellulâ manſelli ipſius Capellæ, cum hortulo.*

Pag. 190. cap. 32. Jectivi inveniantur] Cap. ſequenti: *ſe inter ſe jectiſcunt.* Et, *contra cauſatores ſuos jectiſcant.* Et, *ſine compoſitione ac jectitione.* Ex formulis ſolemnibus antiquis apparet jectivos propriè dictos fuiſſe qui vadimonium deſeruerant & ad placitum venire neglexerant. Formula CLIX. quæ Indiculus regalis de jectivis inſcribitur: *Nec ipſe ad placitum venit, nec miſſum dixerit qui ulla ſonia nuntiaret, & placitum ſuum neglexit, & jectivus exindè remanſit.* Hoc ſenſu jectiſcere fuerit deſerti vadimonii arceſſere; jectitio, actio ipſa. Sed jectivos etiam universè dicebant omnes qui in re alia quavis negligentes fuiſſent, ut in formulis iiſdem CXLVII. & CLXIX. qui debitum colonitium aut ſervitutem non reddiderant. Et in charta audientiali CLVII. *Interim verò uſque ad placitum neutra pars ex ipſis jectiva appareat*, id eſt, cauſæ defuiſſe cenſeatur.

Ibid. Barigildi ejus] Apparitores. Unde nunc etiam apud Italos barigelli vocantur principes Apparitorum.

Cap. 33. Lingua theod. scastlegi] armorum depoſitio. Verba ſunt cap. 114. Additionis quartæ. Quod depromptum eſt ex Capitulis anni XVI. Ludovici Auguſti. Teutonibus hodie *leggen* eſt deponere, *ſcaſt* quid ſit dicere non habent. Affine huic, ſed diverſæ ſignificationis vocabulum *ſcatz*, vel *ſcaz*, pro munere aut premio ſumi videtur in epiſtola Hincmari Laudunenſis ad Remenſem de Grivone: *quòd Romam ipſum non pro alia re ire rogabam niſi ut inde ſcatz mihi daret. Quod ego mirabar ſi diceret, cùm quicquid habebat beneficii gratis ei dediſſem & ſine ullo pretio.* Et in miſſatico ejuſdem apud Hincmarum Remenſem poſt finem libri LV. capitum: *quicquid de rebus ſuæ Eccleſiæ fecit & ordinavit, non per ſcaz vel per aliquam propinquitatem aut amicitiam inde fecit.*

Pag. 192. cap. 34. De suis rescellis] Reculis, aut reiculis, ut ſuprà tit. VII. ex Synodo Arvernenſi.

Pag. 194. cap. 37. Heribergum nostrum] paratam manſionem & hoſpitium. Quod paramentum dixit Hincmarus Karolo Regi: & *antequàm de paramento veſtro ad manſiones redeant:* & paulò poſt, *hanc admonitionem eis quotidie, quandò ad paramentum veſtrum venerint, relegat.* Inde heribergare in Capitulis Bononienſibus Karoli M. cap. 2. hoſpitio excipere, *herberger.* Et heribergagium in literis S. Ludovici Regis, quibus Cormellas villam à procuratione regia & heribergagio ſeu giſta liberam eſſe declarat. Tom. II.

Et haias] clauſuras. Haiæ nobis hodie ſunt ſepes quælibet. Olim, ut hinc apparet, pro militari vallo & munitione uſurpatæ. Pag. 195 cap. 1.

XXXVII.

Apud Tuſiacum.

Hæc misit in Burgundiam] In codice Laudunenſi legatio hæc ſequenti Regum adnuntiationi poſtponitur. Parvi autem refert utra antecedat. Id certum eſt, utramque hoc anno apud Tuſiacum editam fuiſſe. Pag. 195.

In nostrum indominicatum] Cap. V. *in noſtrum dominicatum*, hoc eſt, in dominatum & poteſtatem. In literis Henrici Epiſcopi Tullenſis de donatione Simonis Ducis Lotharingorum & Atleidis conjugis pro S. Manſueto: *alodium ſuum quod emerant, & in ſuo indominicatu jamdudùm poſſederant.* Hincmarus de villa Noviliaco: *Defuncto Tilpino tenuit Rex Karolus Remenſe epiſcopium in ſuo dominicatu, & dedit villam Noviliacum in beneficio Anſchero Saxoni.* Qui fundum ut dominus poſſidebat, non ut beneficiarius, in ejus dominicatu fundus eſſe dicebatur. Dominicatura etiam dicta in Præcepto Ludovici junioris de Abbatia in Calvomonte, *quam ipſe & anteceſſores longo tempore in dominicaturæ habuerant*, tunc verò S. Dionyſii Monaſterio concedebatur. Pag. 197. cap. 3.

Fidelis homo deveniat] Vaſſallus, qui fidelitatem regi ipſi vel alicui ejus vaſſo debeat. Ibid.

Mulieribus aut matribus] Mulieres poſuit pro uxoribus; ut Synodus apud Compendium ſub Pippino cap. 13. *Si quis vir mulierem ſuam dimiſerit.* Et iterùm: *vir illius accipiat mulierem legitimam.* Arſenius Nicolai Papæ legatus in epiſtola ad Epiſcopos ſcripta hoc ipſo anno DCCCLXV.: *Et quanta ſcelera Engeltrudis quondam Boſonis Comitis mulier perpetraſſet.* Idem Itali vulgò faciunt, quibus uxor eſt *moglie.* Et nos ſimiliter feminam pro uxore dicimus. Quod veterum etiam fit exemplo, ut in titulo præcedenti: *Si femina maritum aut maritus feminam accepit, illud conjugium diſſolvatur.* [Tertull. de exhortat. caſtit. *Recogitemus quam alium ſe homo ſentiat, cum fortè à ſua femina ceſſat.* *] Cap. 5. *[Addit. nu Sirmondi.

Cum Guntfanonario] Vexillifero, vel duce. Manſit vocis uſus apud Italos, qui vexillum gonfalonem vocant. Ac Romæ nunc etiam Gonfanonarium ſive, ut vulgò enuntiant, Gonfalonarium Eccleſiæ nuncupant magiſtrum ſeu præfectum vexilli militiæ eccleſiaſticæ; & apud Florentinos ſuperioribus ſeculis Statûs fuit Magiſtratus, qui Gonfolonarius juſtitiæ dicebatur. Pag. 199. cap. 13.

In tractoria] Miſſis omnibus ad legationes ſuas profecturis tractoria dabatur, id eſt, epiſtola cujus beneficio ſuſcipiebantur & conjectum accipiebant. Lib. IV. capit. 30. *Si quis litteras noſtras deſpexerit, id eſt, tractoriam quæ propter Miſſos recipiendos dirigitur.* Ideò *tracto-* Pag. 200. cap. 14.

Tom. II. *riam ſtipendialem* appellat Agobardus in libello de inſolentia Judæorum. In tractoriis porrò adnotari ſolebat quantùm cuique Miſſo pro ejus conditione ſuppeditari oporteret. Qua de re Ludovici Pii extat Conſtitutio in eodem libro cap. 75. *De diſpenſa Miſſarum, qualiter unicuique juxta ſuam qualitatem dandum vel accipiendum ſit, videlicet Epiſcopo panes* XL. *friſingæ tres &c.* ubi triplicem gradum diſtinguit, aliamque diſpenſam decernit Epiſcopo, aliam Abbati, Comiti, aut miniſteriali, aliam denique Vaſallo regio.

Pag. 201. HLUDOUVICUS ET KAROLUS] Annales Pithœani alterum horum Regum conventum antè ſex menſes habitum fœduſque in eo initum commemorant his verbis: *Anno* DCCCLXIV. *Hludouvicus & Karolus Reges & fratres apud Duſticam villam menſe Septembri convenientes fœdus ineunt, & quicquid inter eos levitate humanâ vel ſuggeſtione militum perperam geſtum fuerat, ſibi mutuò dimittunt, cuncta retrò oblivioni tradenda cenſentes. Hujus autem fœderis pactum inviolabiliter omni tempore conſervandum, teſtes & admonitores idonei ex utraque parte ſtatuuntur. Nam Hludouvicus ex parte Karoli Hincmarum Remenſem Epiſcopum & Engilramnum Comitem, Karolus verò ex parte Hludouvici Luitbertum Archiepiſcopum & Altfridum Antiſtitem elegit; ut ſi fortè ab aliquo ejuſdem pacti jura læderentur, his admonentibus & geſta priora ad memoriam revocantibus, faciliùs in priſtinum ſtatum reformari poſſent.*

Pag. 202. cap. 6. NEPOS NOSTER HLOTHARIUS] Pertinent hæc ad divortium Lotharii, de quo ſuprà tit. XXXV. cap. VI. Cujus cauſa poſt damnatam Romæ Synodum Metenſem, quæ Theutbergæ repudium approbarat, poſt exauctoratos Theutgaudum Trevirenſem & Guntarium Agrippinenſem Archiepiſcopos, qui Synodo illi præſederant, miſſus eſt hoc anno, ut Anaſtaſius ſcribit, à Nicolao Papa in Galliam Legatus Arſenius Epiſcopus Hortenſis.

XXXIX.

Apud S. Arnulfum.

Pag. 207. APUD S. ARNULFUM.] In Monaſterio S. Arnulfi, quod nobiliſſimum olim, & patrum noſtrorum memoria fuit in ſuburbano Metenſi. Leutbertus, qui poſt Hincmarum nominatur, Archiepiſcopus fuit Moguntinus, Witgarius Epiſcopus Auguſtanus, ſive de Auguſtiburc, ut loquitur Hincmarus in epiſtola quadam ad nepotem: *Clarentius compreſbyter mihi dixit quòd Hadulfo miſſaticum ad Witgarium Epiſcopum de civitate Auguſtiburc pro libro Paterii commiſeris, de quo miſſatico non ſe excondixit.*

DE REGNIS NEPOT. NOSTROR.] Ludovici Regis Italiæ & Lotharii Regis, quos videbant legitimis heredibus carere. Karolus verò, tertius illorum frater, jam pridem ſine liberis deceſſerat.

XL.

Apud Piſtas.

Pag. 209. REGNI SUI XXX.] Cùm anni Karoli Calvi conſurgant ex obitu Ludovici patris, hoc eſt, ex XII. Kalendas Julias anni DCCCXL. ſequitur anno DCCCLXIX. poſt XII. Kalendas Quintiles exordium fuiſſe anni ejus XXX. Sed quia Indictio ſecunda, quæ adſcribitur, finem habitura erat proximo Septembri, reliquum eſt ut placitum hoc Piſtenſe Julio vel Auguſto menſe celebratum intelligamus. Tom. II.

Pag. 213. cap. 19. FAIDA PACIFICETUR] Tit. XIV. faidam oſtendimus dictam fuiſſe apertam & capitalem inimicitiam ob cæſum aliquem de propinquis ſuſceptam. Et quia reipublicæ intererat hujuſmodi ſimultates coerceri, propterea legibus ſæpè cautum de faidis coercendis atque ſedandis. Lex Friſionum ſatis habuit certorum locorum inducias præſcribere in Additione tit. 1. *Homo faidoſus pacem habeat in Eccleſia, in domo ſua, ad Eccleſiam eundo, de Eccleſia redeundo, ad placitum eundo, de placito redeundo.* Karolus Magnus faidas penitùs ſedandas ſanxit anno imperii quinto cap. VI. *Si faidoſus quis ſit, diſcutiatur quis ex duobus contrarius ſit ut pacati fiant, & diſtringantur ad pacem, etiamſi noluerint.* Idem ſanxit & Ludovicus lib. IV. cap. 27. Faidæ autem pacificatio pretio fiebat, quod à faidoſo perſolvebatur; recipiebat is qui faidam, ut loqui ſolebant, levabat & portabat. Karolus idem lib. 1. Legis Longobardorum tit. 37. cap. 1. *Si quis pro faida pretium recipere noluerit, ad nos ſit tranſmiſſus, ut nos eum dirigamus ubi damnum minimè facere poſſit. Simili modo etiam qui pro faida pretium dare noluerit, nec juſtitiam inde facere, tunc ad nos ſit tranſmiſſus, & in tali loco eum mittere volumus ut majus damnum non creſcat.*

XLI.

Karoli coronatio Metis.

Pag. 215. IN ECCLESIA S. STEPHANI] quæ Metenſium Epiſcoporum ſedes. Mortuo Placentiæ in Italia Lothario menſe Junio * anni hujus DCCCLXIX. ſimul ac in Galliam perlatus eſt nuntius, Karolus ad vacuum ejus regnum occupandum Metas advolavit, ibique ab aliquot utriuſque regni Epiſcopis conſecratus eſt. Coronationis acta ſub finem Capitulorum edita. Hoc verò loco Adnuntiationes, quæ Coronationem anteceſſerunt. Ceterùm Karolus, etſi regni Lotharii poſſeſſionem, ut ſequentia docebunt, integram non retinuit, ſucceſſionis tamen hujus epocham ſuis deinceps diplomatibus adjecit; ut in Præcepto pro Monaſterio S. Germani apud Aimoinum lib. V. cap. 34. & in altero pro Eccleſia S. Martini Turonenſis: *Data Kalendis Auguſti Indictione* X. *anno* XXXVIII. *regni Domni Karoli Imperatoris in Francia, & in ſucceſſione Lotharii* VIII. *& Imperii* II. *Actum Monaſteriolo.* Atque in aliis paſſim.

* [*Legendum* Auguſto *manu annotavit Sirmondus.* Vide *Sirmondi Opera tom. 3. pag.* 279.]

Pag. 218. cap. 1. QUI PRIOR IN REM. ET TREV.] Hincmarus idem in epiſtola ad Nicolaum Papam, quæ apud Flodoardum legitur lib. III. *Inter quas, Remenſem ſcilicet & Trevirenſem Eccleſiam, hæc ſemper diſtinctio fuit, ſicut in eccleſiaſticis monimentis invenimus, & vetuſtiſſimam conſuetudinem ſemper obtinuiſſe comperimus, ut iſdem Epiſcopus non loci, ſed dignitate ordinis prior ſecundùm ſacras regulas haberetur qui foret in qualibet iſtarum Eccleſiarum Metropoli antea ordinatus.*

Tom. II. Consimilia sunt quæ in altera ad Ludovicum Transrhenanum scribit apud Flodoardum eundem lib. III. cap. 20. creberque omninò & multus in hoc argumento Hincmarus, ut Remensem Ecclesiam Trevirensi non imparem esse doceat. Inde adversùs Gotheschalcum differens ita concludit: *Quæ Remis nec minor est Trevirorum urbe primæ provinciæ Belgicæ, propter quod antè est condita: nec inferior, quia in secunda est provincia regionis Belgicæ constituta.*

Pag. 220. Vigilia S. Paschæ] Quo anni die aut quo mense baptizatus Clodoveus Rex fuerit, nihil proditum est à Gregorio Turonensi. Hincmarus hoc loco & in epist. 3. cap. 14. de vigilia Paschæ conjecit, propterea quòd vigiliæ Paschæ & Pentecostes publicis olim ac solemnibus baptismis fuerant destinatæ. Sed hallucinatus est. Constat enim ex Aviti Viennensis epistola, quam ad Clodoveum ipsum Regem statim post ejus baptismum scripsit, baptismum in Natali Domini suscepisse. *Cujus*, inquit, *splendorem congruè Redemptoris nostri nativitas inchoavit, ut consequenter eo die ad salutem regenerari ex unda vos pareat quo natum redemptioni suæ cœli Dominum mundus accepit. Igitur qui celeber est Natalis Domini, sit & vestri; quo vos scilicet Christo, quo Christus ortus est mundo; in quo vos animam Deo, vitam præsentibus, famam posteris consecratis.*

A Stephano Papa] Karolus Calvus Nicolao Papæ: *Post obitum divæ recordationis avi nostri Karoli excellentissimi Imperatoris, genitor noster Hludouvicus piissimus Augustus, Deo donante, paternum adeptus imperium, Remorum venit ad urbem; ubi præcessor vester sanctæ memoriæ Stephanus summus Pontifex ei obviam venit, atque in imperii honorem eum, Deo inspirante, consecravit.* Quæ pluribus narrantur in vita Ludovici à Flodoardo lib. II. cap. 19.

In hac domo] in basilica Metensi. Flodoardus idem lib. II. cap. 20. Karolus Rex in eadem epistola ad Nicolaum Papam: *Ibi etiam*, Metis in Ecclesiam B. Stephani, *piissimus Imperator ab omnibus Episcopis, clero, & populo est venerabiliter coronatus & pristino restitutus imperio.* Quo ritu res peracta, exponit auctor vitæ Ludovici, ubi de conventu apud Theodonis villam DCCCXXXV. *Sequenti verò Dominicâ, quæ sacræ Quadragesimæ initium præcedebat, in Metis civitatem Domnus Imperator, sed & Episcopi, & populus universalis illius conventûs venit; & inter Missarum celebrationem septem Archiepiscopi septem reconciliationis ecclesiasticæ orationes super eum cecinerunt, & omnes populi, hoc viso, pro plenaria restitutione Imperatoris multas Deo gratias reddiderunt.*

XLII.

Pactio Aquisgranensis.

Pag. 222. Anno XXXII. Karoli] Initium annorum Karoli ex XII. Kalendas Junias ducendum esse monuimus. Hinc sequitur Martio mense anni DCCCLXX. nondùm expletum fuisse annum ejus XXX. Quare scribendum hoc loco non XXXII. sed XXX. eandemque ob causam tit. sequenti legendum XXXI. non XXXIII.

Hæ pactiones] Ægrè ferente, ut par erat, Ludovico regnum Lotharii, cujus ipse partem speraverat, universum à Karolo usurpari, initâ tandem per utriusque legatos pactione conventum est ut regnum hoc inter ipsos æquis portionibus divideretur. Itaque divisio ea facta est quæ proximo titulo continetur. De his autem plura Aimoinus lib. V. cap. 21. 24. 25. Tom. II. Ibid. Pag. 222.

Ingelramnus Comes] Camerarius hic Karoli Regis, eique, ut Aimoini verbo utar, domesticissimus; qui post hæc suasione Richildis Reginæ honoribus suis exutus, & à Regis familiaritate summotus, Ludovico Transthemensi auctor fuit ut in Galliam cum exercitu iterùm veniret anno DCCCLXXV. Aimoinus lib. V. cap. 32.

XLIII.

Divisio regni Lotharii.

In procaspide] Inter Heristallium & Marsnam in pago Leodicensi. Aimoinus lib. V. cap. 25. *Karolus Pontigonem veniens legatos accepit, nuntiantes ut ipse ad Heristallium veniret, & frater ejus Hludouvicus ad Marsnam venturus esset, & in meditullio eorundem locorum Kalendis Augusti colloquerentur.* Et post alia: *Tandem* V. *Kalendas Augusti ad locum colloquii convenerunt.* Pag. 221.

Coloniam, Argentinam] Quòd in tota hac enumeratione nulla fit mentio Moguntinæ, Spiræ, & Wormatiæ, argumentum est illas civitates ad regnum Lotharii non pertinuisse, sed ad regnum Ludovici, atque hos nimirùm pagos fuisse qui propter vini copiam, ut alio loco dictum est, transrhenanis provinciis adjecti sunt, cùm Ludovici Pii filii paternum imperium inter se dividerent. [Annales incerti 876. *Cunctas civitates regni Ludovici in occidentali litore Rheni positas, id est Moguntiam, Wormatiam & Nemetum.* *] *[Addit, minu Sirmondi

Lugdun. vesont. Viennam] Non fuerant hæc in antiquo regno Lotharii, sed eidem posteà cum aliis ex Karoli fratris successione obtigerant. Pag. 224.

XLIV.

Apud Gondulfi villam.

Anno DCCCLXXIII.] Scribendum DCCCLXXII. non solùm quia Aimoinus Gundulfi villæ placitum antè Hadriani Papæ obitum commemorat, quem omnes consentiunt an. DCCCLXXII., mense Novembri decessisse, sed quia Hadriani obitum, ut sequentia docebunt, re ipsâ antecessit. Adde quòd nisi hanc æram statuas, præposterus ordo fuerit, & titulus hic sequenti postponendus.

Apud Gundulfi villam] Tit. LIII. cap. 4. Palatium regium ad Mosellam Tullo Leucorum finitimum. Aimoinus lib. V. cap. 28. *Karolus à Burgundia ad Gundulfi villam, placitum illuc anteà conditum habiturus, Kalendis Septembribus revertitur.* Villa Gundolfi in Annalibus Pithœanis. Gundovilla Frotario Leucorum Episcopo in epistola XI. ad Hilduinum: *Recordari siquidem vestra paternitas valet quòd cùm in palatio Gundovillæ Domnus Imperator hoc anno staret, vestram continens manum, jussit ut in fronte*

Tom. II. *fronte ipſius palatii ſolarii opus conſtruerem, de quo in Capellam veniretur, &c.*

Cum Hludouvic. sacr. disrup.] Parte ſcilicet regni Lotharii, quam in diviſione ſortitus erat, Ludovico Imp. Lotharii fratri clam reddità. Rem narrat Aimoinus loco ſuprà ſcripto: *Hludouvicus apud Tridentum cum Engilberga loquens*, Ludovici Imp. conjuge, *partem regni Lotharii, quam contra Karolum accepit, neglectis ſacramentis inter eos pactis, ſine conſenſu ac conſcientia hominum quondam Lotharii, qui ſe illi commendaverant, clam reddidit.* Diù adnixus apud Karolum fuerat per epiſtolas & legatos Hadrianus Papa ut à Lotharii regno, tanquam Ludovico ejus fratri jure debito, abſtineret, idemque nunc Miſſi, non à Joanne Hadriani ſucceſſore, ut quibuſdam viſum eſt, ſed ab Hadriano ipſo (ut conſtat ex tit. liii. cap. 4.) legati, Formoſus Portuenſis & Gadericus Veliternenſis Epiſcopi contendebant. Sed Karolo perſuaderi non potuit.

Sacram. quæ s. s. sunt] Deſiderantur hæc ſacramenta; quæ nimirùm eò ſpectabant ut unà conjuncti duo Ludovici, patruus ac nepos, partem alteram regni Lotharii Karolo extorquerent. Karolus ergò tempeſtati occurrens, novis quoque ſacramentis ſuos ſibi in hoc placito devinciendos putavit. Aimoinus poſt ſuperiora: *Undè utrinque ſacramenta prioribus ſacramentis, quæ cum fratre ſuo pepigerat, diverſa & adverſa inter eos ſunt facta.*

XLV.

Apud Cariſiacum.

Pag. 227. Apud Carisiacum] Titulus hic aliter in codice Laudunenſi conceptus eſt. *Anno Incarnationis Dominicæ* dcccLxxiii. *Indictione* vi. *pridie Nonas Jan. hæc quæ ſequuntur Capitula Domnus Rex Karolus in Cariſiaco palatio cum fidelium ſuorum conſilio decrevit, & per ſuum regnum denuntiari & obſervari mandavit.* Anno Chriſti dcccLxxiii. & Karoli xxxiii. congruit Indictio non quinta, ſed ſexta. Quare ita reſtituendum eſt. [De his Capitulis, ut videtur, Aimonus lib. iii. cap. 29. *]

* [*Addit. manu Sirmondi.*]

Pag. 228. cap. 3. Infames vel clamodici] qui magnam, ut infrà loquitur, habent blaſphemiam, hoc eſt, qui gravi criminis alicujus infamiâ laborant. Clamoſum eodem ſenſu & blaſphemum pòſt dicet.

Pag. 229. Se excondicant] Purgent ſe atque idoneos reddant. Hincmarus in epiſtola ad nepotem, quam ſuprà citavimus: *Quòd Hadulfo miſſaticum tuum commiſeras, de quo miſſatico non ſe excondixit.* Non excuſavit ſe, aut non ſatisfecit.

Pag. 229. cap. 4. Cum Carlomanno] Filius hic Karoli Calvi, Meldenſis Eccleſiæ Clericus ac Diaconus, hoc tandem anno patris juſſu ob varias graſſationes & perduellionem oculis orbatus, retruſuſque in Monaſterium Corbeienſe. Quod docent Annales Pithœani dcccLxxiii. Flodoardus lib. iii. c. 18. Aimoinus lib. v. c. 29. & 31. & alii. De ſceleribus autem ac latrociniis per Karlomannum ejuſque homines perpetratis, præter ea quæ apud Aimoinum & reliquos edita leguntur, luculenta extat Hincmari Remenſis ad Remigium Archiepiſcopum cæteroſque provinciæ Lugdunenſis Epiſcopos epiſtola poſt ejus à patre fugam ſcripta anno dcccLxxi. Vidimus & ſynopſim actorum * Synodi Silvanectenſis hoc anno Regis imperio ac voluntate adverſùs Karlomannum coactæ, in qua judiciariis Epiſcoporum ſententiis Diaconi gradu exauctoratus ad laicam communionem revocatus eſt. Actorum porrò exordium à Karoli Regis filium criminantis proclamatione ad Anſegiſum Senonenſem, Hildegarium Meldenſem, ac cæteros ejus Synodi Epiſcopos miſſâ, quæ hæc quæ ſequuntur inter cætera continebat. *Proindè quamvis ſpecialiter accuſationes atque teſtificationes neceſſariæ non forent de his quæ omnis Eccleſia regni noſtri cunctumque regnum nobis à Deo commiſſum magnis gemitibus & publicis non ſolùm vocibus, ſed & depopulationibus per Karlomannum carne non mente filium noſtrum, Eccleſiæ Meldenſis Senonum dioceſeos Diaconem ſibi inlatis clamat, tamen ut ordinabiliùs inde miniſterium veſtrum exequi valeatis, per nos, cujus carne eſt filius, propter regium miniſterium nobis à Deo commiſſum, clamores Epiſcoporum ac cæterorum Sacerdotum, Canonicorum quoque & Monachorum atque Sanctimonialium & virorum illuſtrium ac promiſcui ſexûs ætatis ſeu conditionis, quæ ad nos de illo venerunt, velut & per voces præſentium audire poteſtis, Canonico judicio veſtro, quorum intereſt de Diacono judicare, proponimus, &c.*

Tom. II.

* *Tom. 3. Concil. Gall. pag. 407.*

Sicut tunc scarivimus] ſtatuimus & præſcripſimus. Ut tit. liii. cap. xvi. *vel unum eorum qui cum eo ſcariti ſunt*, id eſt, deſignati & conſtituti. Ibid.

Et sortiariæ] Ita nunc etiam apud nos ſtrigæ ac maleficæ vocantur. Hincmarus de divortio Lotharii ad xv. interrogationem: *Alii potu, alii autem cibo à ſortiariis dementati, alii verò tantùm carminibus à ſtrigis faſcinati.* Citatur & ab Ivone par. 8. c. 124. & à Gratiano 33. q. 1. c. 4. *Si per ſortiarias atque maleficias*, ex Hincmaro eodem, ſed operis nomine ſuppreſſo. Depomptum eſt autem ex epiſtola nondùm edita * quam Synodi Tuſiacenſis mandato ad Aquitaniæ Archiepiſcopos ſcripſit de nuptiis Stephani Comitis Arvernorum & filiæ Regemundi Comitis Toloſani. Cui edendæ locus erit inter acta Synodi ejuſdem. Cap. 7.

* *Edita eſt tom. 3. Concil. Gall. pag. 173. & tom. 2. oper. Hincmari pag. 647.*

In regia vel in eccles. vestitura] quæ fiſcus vel Eccleſia poſſedit. Lib. iv. cap. 34. *Si quis proprium noſtrum, quod in veſtitura genitoris noſtri fuit*, id eſt, quod genitor quoque noſter poſſederit. Et Append. II. cap. 7. *ut non mittantur teſtimonia ſuper veſtituram Domni Pippini Regis.* Id eſt, in controverſiam non vocentur quæ in Pippini poſſeſſione fuerunt. In his enim & ſimilibus locis veſtitura eſt ipſa poſſeſſio. Pag. 231. cap. 8.

Aliquid proprindat] Invadat & uſurpet. In formula notitiæ ſacramentalis: *Quòd terram ſuam de eorum poteſtate nec propriſi nec pervaſi.* Undè *porpriſum* in Capitulis Ludovici II. c. 3. & *res propriſæ* lib. vi. cap. 251. *De rebus propriſis, ut ante Miſſos & Comites & Judices noſtros veniant, & ibi accipiant finitivam ſententiam, & inantè nullus præſumat alterius res proprindere.*

Tom. II. Ab eo quod eſt proprindere propriſæ res dictæ, ſicut ab eo quod eſt interprindere tit. XXXIII. interpriſum. Hincmarus Ludovico Balbi F. *ut ſicut in nomine interpriſum eſt, ita ſit & in ambaſciato.* Sic & à miſprindere miſpriſum tit. XXXII.

XLVI.

Reclamatio Epiſcopi Barcinonenſis.

Pag. 233. cap. 1. EPISCOPUS BARCINONENSIS] Frodoinus, opinor, qui Synodo Tricaſſinæ ſubſcripſit anno DCCCLXXVIII. Subſcripſere itidem ex eadem ora Hiſpaniæ Synodo apud Tuſiacum DCCCLX. Adehulfus Barcinonenſis, Audeſindus Roſcellenſis, & Wiſadus Urgellitanus Epiſcopi; Pontigonenſi & Tricaſſinæ Theotarius Gerundenſis. Parebant enim illo tempore, poſt Karoli M. & Ludovici victorias, Regum noſtrorum imperio tum hæ tum vicinæ aliæ ejuſdem tractûs civitates: quarum Epiſcopi proinde & Galliæ placita ſynodoſque frequentabant, & controverſias ſuas vel apud Archiepiſcopum Narbonenſem, cui fuerant attributi, vel in publicis, ut hoc loco, conventibus agitabant.

Pag. 235. LONGIUS A MARCHA] à Pyrenæo. Hæc enim marca ſeu limes Hiſpaniæ lib. III. cap. 74. *Qui trans Ligerim manent, atque in Hiſpaniam proficiſci debent, montes Pyrenæos marcham eſſe cognoſcant.* Quare de hac marcha Ludovicus Pius ad populum Emeritanum, quæ apud Einhardum epiſtola eſt 39. *Volumus proximâ æſtate exercitum noſtrum ad marcam noſtram mittere, ut ibi præparatus ſedeat donec vos mandetis quando promovere debeat.* Marca igitur & matcha limes ſeu fines cujuſque regionis; & Marchio, Comes marcæ præpoſitus. Vita Ludovici anno DCCCXXVI. *relictis tantùm Marchionibus, qui fines regni tuentes, omnes, ſi fortè ingruerent, hoſtium arcerent incurſus.* Inde Bernardus Comes Barcinonis, quia in marca Hiſpaniæ præſidebat, Marchio etiam dictus à nonnullis.

Pag. 236. cap. 2. CASTRUM TERRACINENSE] Vicinum id Barcinoni ad Rubricatum amnem. Indigenis hodie *Tarraça* *

* [*In Oper. Sirmondi tomo 3. p. 305. legitur* Tarraco.]

XLVII.

Synodi Pontigonenſis.

Pag. 237. SYNODI PONTIGON.] Actorum hujus Concilii hactenùs perpauca, eaque mutila, & cum Ticinenſibus confuſa geſtis habebamus. Nunc multis partibus auctiora & notis quæque ſuis diſtincta prodeunt, adſcitis etiam ex diverſis exemplaribus epiſtolis pontificiis quæ in hoc Concilio recitatæ ferebantur & pluſculis aliis monimentis ad eandem Synodum ſpectantibus, quorum fit mentio ferè omnium in Synopſi Aimoini. Conſtat ergò primùm Romæ coronatum fuiſſe Carolum Imperatorem die Natalis Domini ſub finem anni DCCCLXXVI. cujus coronationis acta non exſtant. Tum deindè celebratum à novo Imperatore conventum fuiſſe Ticinenſem menſe Februario DCCCLXXVII. in eoque ab Epiſcopis & Optimatibus regni Italici acclamatum ſuſceptumque Imperatorem, & condita Capitula duodecim. Poſtremò in Synodo Pontigonenſi menſe Junio ejuſdem anni ſuſceptum pariter à Gallis Imperatorem, & Ticinenſia Capitula confirmata. Itaque ſubſcriptionum, quæ hìc geminæ leguntur, priores, quæ Italicorum ſunt Præſulum & Optimatum, ad Synodum Ticinenſem pertinent; poſteriores, quæ Gallorum ſunt, ad Pontigonenſem referendæ, non ad Ticinenſem, cui malè anteà tribuebantur. Tom. II.

APUD PONTIGONEM] Pontigonis inter villas regias clarum & celebre nomen fuit. Ponticonem appellat Gregorius Turon. lib. IV. cap. 23. & lib. VI. cap. 37. quomodò legendum & in Annalibus Pithœanis, ubi Panticona ſcriptum eſt DCCCLVIII. Anaſtaſius item in vita Stephani III. Papæ, quem Pippinus Rex in Gallias adventantem eo loco excepit, Ponticonem palatium vocat. Pontigo fiſcus dicitur in Chronico Frodoardi DCCCCLII. quo ferè modo apud alios paſſim, niſi quòd Pontionem etiam eliſa litera legere eſt, ut in præcepto Karoli noſtri pro S. Martino: *Actum Pontione palatio Imperiali.* Ac Pontionis hodie nomen manet vico pagi Catalaunenſis, quà Lingonas ſpectat. Quo in tractu Pontigonem olim villam regiam fuiſſe, tum ex aliis ſuperiorum Scriptorum verbis, tum ex his colligere eſt quæ Aimoinus habet lib. V. c. 35. *Imp. Karolus de Compendio Cariſiacum, indeque per Sueſſionas ad Remenſem civitatem, & ſic iter ſuum per Catalaunos & Pontigonem atque Lingonas peragens, de Francia Italiam petiit.*

GLORIOSISSIMO] Ludovico Imp. Rege Italiæ vitâ functo, Karolus Romam profectus, Imperator à Joanne VIII. Pontifice conſecratus eſt die Natalis Chriſti exeuntis anni DCCCLXXV. Inde Ticinum repetens Synodum habuit menſe Februario DCCCLXXVI. in qua Imperator ab Italici regni Epiſcopis Proceribuſque acclamatus eſt, & Capitula quæ ſequuntur XV. edidit. Tum in Franciam reverſus, alteram apud Pontigonem Synodum eodem anno convocavit: in qua imperium illi pariter à Ciſalpinis confirmatum eſt, & recepta capitula quæ Ticini fuerant promulgata. Hoc igitur loco Synodi utriuſque acclamationes & capitula cum ſubſcriptionibus continentur.

BOSONIS INCLYTI DUCIS] Ducem in eodem placito creatum oſtendit Aimoinus lib. V. c. 32. *Roma exiens* Karolus Imp. *Papiam rediit, & placitum ſuum habuit; & Boſone uxoris ſuæ fratre Duce ipſius terræ conſtituto & corona ducali ornato, cum collegis ejus, quos idem Dux expetiit, in eodem regno relictis, iter acceleravit.* Frater erat Richildis Reginæ. Pag. 238.

LIBELLARIO JURE] quod aliis eſt libellario nomine aut titulo, cùm interveniente libello ſeu ſcripturâ res venditur certo pretio & certâ penſione in annos ſingulos conſtituta. Leo Marſicanus libro II. hiſtoriæ Caſſinenſis c. 8. de Aligerno Abbate: *Libellos plurimos de rebus hujus Monaſterii fecit, ut Monaſterium à Sarracenis dirutum ex eis pecuniis reficeret. Nam in Aprucio de curte Tulliana ſolidos accepit* CCC. *& annuo cenſu* XXIII. *à Giſonis filiis. Item ibidem facto eis libello de curte Vingana* CCCC. *modiorum, ſexcentos accepit ſolidos, annuo autem cenſu ſolidos* XX. *&c.* Libellariam ab emphyteuſi Pag. 241. cap. 10.

Tom. II. hoc inter cætera differre docent quòd emphyteuſis niſi mutato poſſeſſore non renovabatur, libellaria plerunque ſtatis temporibus data pecunia renovari ſolebat.

Pag. 242. cap. 12. MISSAT. NOST. POTESTATE] quâ prædîti ſunt qui Miſſi dominici appellantur.

Pag. 243. SUBSCRIPTIONES] Qui ſubſcriptionum iſtarum hactenùs meminere, plerique omnes Synodi ſeu placiti Ticinenſis ſubſcriptiones appellârunt, manifeſto errore, cùm ad Synodum Pontigonenſem pertineant. Quod verò in his Anſegiſus Senonum Archiepiſcopus inter ſedis apoſtolicæ Legatos, ut Papæ Vicarius, ſedet & ſubſcribit, ex iis intelligendum eſt quæ ab Aimoino lib. v. cap. 33. in hujus Synodi actis prodita ſunt, lectam nimirùm in Concilio Joannis Papæ VIII. epiſtolam quâ Primatum Anſegiſo tribuebat, eique per Gallias & Germanias vices ſuas delegabat. Nacti ſumus epiſtolæ hujus ac reliquarum quæ in iiſdem actis memorantur exemplaria, quæ in lucem ſuis locis, id eſt, cum Synodo ipſa proferentur. *

* Extant tom. 3. Conc. Galliæ pag. 442.

XLIX.

Alia acta Synodi Pontigonenſis.

Pag. 250. cap. 4. [Ex tom. 3. Concil. Gall. pag. 688.] JURAMENTUM] Apud Pithœum poſt XII. Scriptores coætaneos inſcribitur *Generale omnium ſacramentum.* Et verſimile eſt ab omnibus exactum fuiſſe. Sed Hincmarus in libello ad Carolum Imperatorem, quem in codice Leodienſi nacti ſumus, ſingula juramenti hujus membra, ut inepta & alienas exagitat, queriturque à ſe poſt tot annos requiſitum eſſe, cùm ſatis eſſe deberet profeſſio quam ut Archiepiſcopus ediderat. *Piæ,* inquit, *memoriæ pater veſter ab Epiſcopis qui vel voluntarii vel inviti in ſua dejectione conſenſerunt, ſed nec ab ipſo Ebone, qui auctor & inventor ipſius dejectionis duntaxat inter Epiſcopos fuit, non aliud ſacramentum niſi libellos profeſſionis à ſe ſubſcriptos, quos ego habeo, requiſivit. Et à me, qui ante profeſſionem & ſubſcriptionem, & poſt profeſſionem ac ſubſcriptionem, profeſſa & ſubſcripta per tot annos à juventute uſque ad hanc ſenectutem ſervavi, nunc juramentum aliud non debuiſſet requiri. Sed non mirum eſt ſi per bajulos invidiæ ſine cauſa animus benignitatis veſtræ commotus nunc à me requirit quod nec pater veſter in vita ſua, qui mihi per octo circiter annos ſecreta ſua indubitanter credidit, requiſivit, nec vos per triginta & ſex annos hactenùs requiſiſtis.* Hincmarum aliis Epiſcopis auctorem fuiſſe ut Ludovicum Regem ex Germania venientem ſuſciperent indicat ejus epiſtola quinta.

ANSEGISO ET ADALGARIO] Miſſi ambo Romam à Carolo fuerant cum Legatis apoſtolicis poſt Synodum Pontigonenſem. Aimoinus lib. v. cap. 33. *Soluta eſt Synodus. Poſteà Imperator legatos muneratos apoſtolicos, Leonem & Petrum, remiſit Romam, & cum eis Anſegiſum Senenſem Epiſcopum & Adalgarium Auguſtidunenſem Epiſcopum.*

Tome II.

Tom. II.

L.

Acta Synodi Romanæ.

Pag. 251. [Ex tom. 3. Concil. Gall. pag. 688.] JAM monui Petrum Pithœum, qui hæc primus in lucem protulit, falſum fuiſſe, quod ea ad primam Caroli Imperatoris coronationem pertinere exiſtimavit. Non minùs autem aberrarunt qui ad Ticinenſem poſteà Synodum referenda cenſuerunt, ac Synodo Ticinenſi in poſtrema Conciliorum editione adſcripſerunt. Pertinent enim ad aliam Synodum quam Joannes Papa Romæ Februario menſe habuit anno DCCLXXVII. in eaque Carolo Imperium, quod à Germanis diſceptabatur, totius Synodi conſenſu iterùm confirmavit. Cujus Synodi acta Adalgarius Epiſcopus, qui ad eam miſſus à Carolo fuerat, in Franciam detulit, ut narrat Aimoinus lib. v. cap. 35. quod & in veſtuto exemplari adnotatum eſt his verbis: *Synodus quam attulit Adalgarius Epiſcopus de parte Johannis Papæ aliorumque Epiſcoporum Karolo ad Urbam civitatem, quandò pergebat iſdem Karolus Romam.*

LI.

Exactio Nortmannis conſtituta.

Pag. 257. HÆC EXACTIO] Duplex hoc loco exactio pro Nortmannis deſcribitur. Quorſum enim bis eadem inculcaretur? Poſterior expreſſam habet notam anni DCCCLXXVII. prior ad aliud tempus referenda eſt, ad annum, opinor, DCCCLXI. quo tempore (ut eſt in titulo XXXII.) *neceſſe fuit conjectum accipere & ad navium compoſitionem & in Nortmannorum cauſa pro regni ſalvamento.* Chronicum Montis Dei anno DCCCLXI. de Nortmannis: *Ad quorum videlicet locarium quinque millia libras argenti, cum animalium atque annonæ ſumma non modica, de regno ſuo, ne deprædaretur, exigi Karolus Rex præcepit.*

DE SUO MANSO INDOMIN.] Manſum alio loco diximus eſſe fundum cum certo agri modo. Hic manſorum triplex genus diſtinguitur, indominicatus, ingenuilis, & ſervilis. Et in polypticho S. Remigii: *In Taſiaco habet manſum dominicatum cum cæteris ædificiis, hortum cum arboretis, vinario &c. manſos ingenuiles* XXXII. *ſerviles* XXXIV. Item: *In curte Acutiore, excepto dominicato manſo, manſi ingenuiles* XCII. *ſemis, ſerviles* XXXV. Manſum dominicatum vel dominicum appellabant proprium & peculiarem domini manſum, quem Dominus ipſe excolebat, cujuſque fructus percipiebat; cùm ingenuilis ſerviliſque manſi fructus colligerent coloni manſuarii, quibus concedebantur, cenſu tantùm retento, & aliis conditionibus quæ in manſo ingenuili leviores erant, in ſervili graviores. Itaque Ludovicus Pius in Capitulis anni XVI. agris dominicatis, id eſt propriis, opponit terras alienas: *De illo qui agros dominicatos propterea neglexit excolere ut nonas & decimas exindè non perſolvat, & alienas terras ad excolendum propter hoc accipit, volumus ut de tribus annis ipſam nonam cum ſua Lege perſolvat.* Et Karolus Calvus villas indominicatas villis in beneficium datis in diplomate pro S. Dionyſio: *Volatilia de ſubſcriptis villis, ſive indominicatæ ſive in beneficium fuerint datæ,*

Tom. II. *dari regio more conſtituimus.* Leguntur eodem modo & terræ & cortes & vineæ indominicatæ.

De censu dominicato] qui à domino exigitur, ſive ad partem dominicam. Suprà tit. xxxvi. cap. 30. *Poſtquàm reſtaurati fuerint, ab unoquoque manſo cenſus ad partem dominicam exigatur.*

Non de tota parte regni] Hæc enim exactio, ut Aimoinus docet, quæ pro Normannis qui erant in Sequana fiebat, parti tantùm Franciæ, quam Karolus ante mortem Lotharii habuit, & Burgundiæ indicta eſt. Qui verò trans Sequanam erant de Neuſtria, tributum Normannis qui in Ligeri erant perſolverunt.

Pag. 258. Qui cum Imp. pergent] In Italiam, titulo ſequenti.

LII.

Apud Cariſiacum.

Pag. 259. Apud Carisiacum] Poſtrema hæc Capitula Karoli Calvi, cùm in Italiam, in qua obiit, alterum iter adornaret, regnumque Ludovico filio per abſentiam ſuam adminiſtrandum relinqueret. De hiſce Hincmarus epiſt. 1. ad Ludovicum Balbum Regem: *Et quandò proximè in Cariſiaco inde diſpoſuit, & nomina vobis deſcripta dedit quorum conſilio & auxilio regni negotia diſponeretis.* [Aimoinus lib. v. cap. 35.]

Professio quam remis] Quæ ſacramenta apud Cariſiacum fuerint tit. xxvi. vidimus. Profeſſionem Epiſcoporum cum ſacramento laicorum apud Gundulfi villam titulo xliv. De hac Remenſi profeſſione quod Capitulis noſtris deeſt, repetendum ab Hincmaro in epiſtola ſuprascripta: *Vos ſcitis quia pater veſter priùs Remis de conſtitutione veſtra poſt illum in regimine regni cum primoribus regni ſui diſpoſuit: ubi, quantùm recordor, maximè omnes regni Primores fuerunt, excepto venerabili Abbate Hugone & Bernardo Comite Arvernenſe; & omnes ſecundùm diſpoſitionem patris veſtri in veſtra conſtitutione conſenſerunt.*

Post mortem fratris vestri] Ludovici Germaniæ Regis, qui anno ſuperiore deceſſerat. Hic cùm in Galliam iterùm hoſtili cum exercitu veniſſet anno, ut dictum eſt, dcccLxxv. (quo tempore Karolus Romam ad capeſſendum imperium contenderat) multos è Karoli regno partium ſuarum fautores habuerat, è quibus Comites etiam aliquot in Germaniam rediens abduxerat; qui poſteà, videlicet illo mortuo, ad Karoli fidem redierant.

Pag. 262. cap. 5. Dilectæ conjugi nostræ] Richildi Boſonis ſorori, quam Karolus, mortuâ Hirmintrude, uxorem duxerat. Præceptum Karoli pro S. Dionyſio: *quartum pro Hirmintrude olim conjuge noſtra, quintum pro hac conjuge noſtra Richilde.*

Cap. 7. De ordinandis scaris] copiis militaribus. Aimoinus lib. v. cap. xxvii. *ordinatis ſcaris quæ Karlomannum cum ſuis complicibus à regno propellerent.* Scaram Aimoinus idem cap. 36. lib. v. interpretatus eſt turmam vel cuneum, Hincmarus epiſtola 5. cap. 2. aciem bellatorum. Karolus M. Rex Faſtradæ conjugi de victoria Avarica: *Retulit nobis qualiter illæ ſcaræ noſtræ, quas priùs de Italia juſſimus pergere partibus Avariæ, perrexerunt infrà fines ipſorum x. kalendas Septembris, & inierunt pugnam cum eis &c.* Scara Normannorum plenum exercitum præveniens apud Aimoinum lib. v. cap. 42. Tom. II.

Si nepotes nostri] Filii Ludovici Tranſrhenenſis: quorum ex numero duos in priore Italica profectione infeſtos Karolus habuerat, Carolum, & Carolomannum; cum tertio Ludovico infeliciter ſuperiore anno ad Rhenum pugnarat.

Honores aperti fuerint] Einhardus epiſt. 50. *Ut aliquam conſolationem ei faciatis de beneficiis quæ hic in noſtra vicinia abſoluta & aperta eſſe noſcuntur.* Aperti honores & aperta beneficia dicuntur cùm vacant. Aperta quoque feuda nos hodie in Gallia dicimus quæ à defunctis derelicta, vel alio modo vacant, *fiefs ouverts.* Sic apertum altare in chartis Vindocinenſis cœnobii: *Quoties altare illud apertum erit, ſolummodò centum ſolidos in ejus redemptionem dabunt.* Cap. 8.

Ei valeat placitare] ſuo loco concedere. Traditio lxx. S. Galli: *Poſt ejus Preſbyteri obitum, nepta illius eandem traditionem poſſideat. Et ſi nepta illam traditionem ſibi placitatam dimittere voluerit, tunc locum & præbendam habeat quaſi unus Monachus, & traditionem præfatam ſibique placitatam nobis dimittat.* Pag. 264 cap. 10.

Et vicissitudine cum eo sint] Karoli Magni inſtituto vel exemplo, de quo Synodus apud S. Macram anno dcccxci. habita ſic ſcribit: *Karolus Magnus Imperator, ſicut quidam noſtrûm ab illis audivit qui interfuerunt, nullo unquam tempore ſine tribus de ſapientioribus & eminentioribus Conſiliariis ſuis eſſe patiebatur; ſed viciſſim per ſucceſſiones, ut eis poſſibile foret, ſecum habebat. Et ad capitium lecti ſui tabulas cum graphio habebat; & quæ ſive in die ſive in nocte de utilitate ſanctæ Eccleſiæ & de profectu ac ſoliditate regni meditabatur, in eiſdem tabulis adnotabat, & cum eiſdem Conſiliariis, quos ſecum habebat, inde tractabat. Et quandò ad placitum ſuum veniebat, omnia ſubtiliter tractata plenitudini Conſiliariorum ſuorum monſtrabat, & communi conſilio illa ad effectum perducere procurabat.* Pag. 265 cap. 15.

Hugo abba] Notus hoc cognomento apud hiſtoricos Scriptores & in epiſtolis Joannis octavi. Fragmentum membranæ Floriacenſis: *Hugo per Gallias Abbatis honore præditus.* Abbatum ſummus Lupo epiſtola 88. Regali proſapiâ ortum Joannes idem Papa teſtatur epiſtola 305. *Hugoni ſtrenuo, nobili, regali proſapiâ edito, atque excellentiſſimo Abbati.* Propinquum ſanè ſuum, appellat Karolus in diplomate hoc anno Pontione dato pro Eccleſia S. Martini: *Hugo Abbas, noſter fidelis atque propinquus.* Item Ludovicus in altero diplomate quod Trecis anno ſequenti conceſſit eidem Eccleſiæ Turonenſi: *Venerandus vir, noſter quoque propinquus, Hugo religioſus Abba baſilicæ eximii Confeſſoris Chriſti S. Martini in ſuburbio Turonicæ civitatis.* Ejus mortem notat Abbo lib. ii. de obſidione Pariſienſi:

Tom. II. *Tempeſtate ſub hac Hugo Princeps obit Abbas.* Id eſt, anno DCCCXCVII.

Cap. 17. CUM EO SCARITI SUNT] illi attributi, aut cum illo conſociati. Fredegarius, ſeu quis alius auctor geſtorum Pippini Regis: *Rex Pippinus in quatuor partes Comites ſcaritos & leudes ſuos ad perquirendum Waifarium miſit.* Legitur vox eadem in Synodo Ticinenſi anni DCCCLV. ſub finem, & in Capitulis Karoli M. non editis: *Ut medio menſe Auguſti eum exſcaritis hominibus ad nos eſſe debeant.* Scariti homines in re bellica propriè dicuntur in ſarras conſcripti & diſtributi, aut ſcaris inſtructi. Hinc ad alia ſignificationem transferebant, ut hoc loco, ut ſuprà tit. XXXIV.

Pag. 266. cap. 20. MANSIONATICUM ACCIPIAT] manſionis ſive hoſpitii jus & expenſas non requirat. Quod onus declinari non poterat ſine privilegio. Lib. II. cap. 17. de Legatis recipiendis: *In illis loeis ubi modò via & manſionatici à genitore noſtro & à nobis per Capitulare ordinati ſunt.* Aimoinus lib. V. cap. 31. de itinere Karoli noſtri: *Indeque per Attiniacum & conſuetos manſionaticos Compendium adiit.* Per ſolita diverſoria.

Ibid. IN TRUSTE DOMINICO] in truſte Regis. Lex Ripuariorum cap. XI. *Si quis eum interfecerit qui in truſte Regis eſt,* DC. *ſolidis culpabilis judicetur.* Quod Lex Salica cap. XLIII. dixerat *in truſte dominica.* Truſtis apud Marculfum eſt fides lib. I. formula 17. *in manu noſtra truſtem & fidelitatem viſus eſt conjuraſſe.* Hoc loco truſtis dominicus dici videtur qui fidem Regi juravit atque in ejus tutela eſt, quem amtruſtionem appellabant. Porrò quæ in eos committuntur qui in truſte ſunt dominica, Legibus Salicis triplo componuntur. Verbi gratiâ, ſi quis hominem occiderat, ſolidis CC. damnabatur; ſi eum qui in truſte erat dominica, ſolidis DC. Rursùm ſi quis collectâ manu hominem ingenuum in ipſius domo aggreſſus occiderat, DC. ſolidis culpabilis judicabatur; ſi eum qui in truſte dominica, triplo, id eſt, ſolidis M. DCCC. damnabatur. Legis Salicæ tit. XLIII. cap. 1. & 4. tit. XLIV. cap. 1. & 2.

Cap. 23. REGNUM QUOD BRITTONIB] Hinc apparet Karolum bellis Britannicis fatigatum Regis nomen & inſignia Britonnibus aliquandò conceſſiſſe. Quod quidem in vetere ſcheda Monaſterii S. Michaelis adnotatum reperi his verbis: *Salomon ad obſidionem Andegavenſem in auxilium Karolo venit. Hujus rei gratiâ Karolus Salomoni Regi Britonum habere permiſit circulum aureum & purpuram & Archiepiſcopalem ſedem & proprium numiſma & inſuper omnia Regi convenientia. Et non ſolùm illi, verùm etiam ſucceſſoribus ſuis deinceps habenda permiſit.* Sed parùm exactæ fidei hæc narratio. Nam ut omittam quòd hæc multò ante obſidionem Andegavenſem geſta videantur, ex hoc loco patet Regis nomen à Karolo non omnibus deinceps Salomonis ſucceſſoribus) ſed iis duntaxat conceſſum fuiſſe qui ſuperſtites tunc erant, & de quibus inter ipſos conventum. Quare illis nunc ſublatis dari jubet operam ut eo nomine in poſterùm abſtineant. Quod factum eſt. Qui enim poſt Salomonem rerum in Brittannia potiti ſunt, non Reges, ſed Duces appellati ſunt.

DE CAPPIS] Quoſnam hìc negotiatores cappos vocet incertum. In vita Ludovici anno DCCCXIII. Gerrici fit mentio Capis prælati. Sed aliud Cappi videntur, aliud Capi. Quin & Capos etiam ei ſeculo dixerunt aves prædatorias; ut Theodulfus in carmine de pugna avium, & in altero ad Karolum Regem. Tom. II. Pag. 268. cap. 31.

Colla ſuperba teras, anates ut turba caporum,
Anſerem ut accipiter, colla ſuperba teras.

IN QUIBUS FORESTIBUS] ſilvis. Frotarius in epiſtolis: *Interfeci in veſtris foreſtibus lupos* CCXL. *Interfeci dico, quia me jubente & ingenuante capti fuerunt.* Einhardus Popponi Comiti epiſt. 7. *Convicti de quodam furto, quod commiſerunt furando feramina in foreſte dominica.* Karolus M. in Capitulis ex triplici Lege cap. 18. *De foreſtis, ut foreſtarii bene illas defendant, ſimul cuſtodiant beſtias & piſces; & ſi Rex intùs foreſte feramen unum aut magis dederit, ampliùs ne prendat quàm illi datum eſt.* Manet integrum in vernacula noſtra vocabulum. Nec ſolùm ſilvas foreſtes dicimus; ſed caciare, venationem exercere. Ibid. Suprà tom. 1. pag. 510.

COMPENDIUM CUM CAUSIA] quæ aliis Cotia ſilva. Gregorius Turon. lib. V. cap. 21. de morte Clotarii Regis: *Dum in Cotio ſilva venationem exerceret, à febre corripitur, & exindè Compendium villam rediit.* Aimoinus de Karolo noſtro lib. V. cap. 25. *Per Cariſiacum Compendium veniens, autumni venationem in Cotiæ ſaltu exercuit.*

SALMONCIACUS] Locus inſignis obitu Karlomanni Regis fratris Karoli M. Annales Pithœani anno DCCLXXI. *Karlomannus Rex deceſſit* II. *Nonas Decembris in villa Salmuntiaco.* Extant Regis utriuſque diplomata Salmontiaco palatio data. Placitum etiam ibidem à Karolo Calvo Imp. celebratum anno DCCCLXXVI. auctor eſt Aimoinus lib. V. cap. 34. [In Diœceſi Remenſi, parochiâ Laudunenſi, ut Hincmarus ad Nicolaum Papam.*] * [*Addit. manu Sirmondi.*]

IN ODREIA VILLA] Audriacam puto, inter Ambianos & Atrebatas. Aimoinus lib. V. cap. 31. de Karolo Calvo, quem Ambianos perveniſſe ſcripſerat: *Indeque apud Audriacam villam ac circum circa venationem exercens, ad Monaſterium S. Vedaſti pervenit.* Einhardus epiſt. 52. *Et quandò de Audriaca villa ad Compendium reverſus fuerit.*

CAPITULA EXCERPTA] De his tit. 1. Ludovici Regis. Et Hincmarus epiſtola 1. cap. 7. *qualiter illa Capitula quæ pater veſter proximè in Cariſiaco adnuntiavit, ad effectum pervenire poſſint.*

GAUZLENUM CANCELLARIUM] Karoli Calvi duo tantùm in diuturno ejus regno ſummi fuere Cancellarii, Ludovicus S. Dionyſii Abbas, de quo dictum eſt ſuperiùs, & poſt hunc Gauzlenus Abbas SS. Vincentii & Germani, qui ſub Ludovico etiam filio eodem functus magiſtratu, epiſcopatum adeptus eſt Pariſienſem.

PRO DONA LIBERANDA] Karolus Magnus in Capitulis non editis *: *Ut quicunque in dona regia caballos præſentaverit, in unumquemque ſuum nomen ſcriptum habeat.* Et Frotarius Hugoni Drogonis fratri: *Ad horum itinerum incommoda, ſeu ad dona regalia quæ ad palatium dirigimus, penè quicquid ex optimis equis* Pag. 270. in fine. * *Editis ſuprà tom. 1. pag. 400.*

Tom. II. *habuimus diſtribuere compulſi ſumus.* Liberare hoc loco eſt dare, quod aliis deliberare, *delivrer.* Donam ergò regiam & dona regalia intelligunt quæ Regi quotannis offerri conſueverant. Undè annua vel annualia dicebantur. Chronicum S. Arnulfi in geſtis Ludovici Pii anno DCCCXXIX. *Wormatiam venit; ibique habito generali conventu, oblata ſibi annua dona ſolemni more ſuſcepit.* Eodemque modo anno DCCCXXXII. Aurelianis, anno DCCCXXXV. & duobus ſeqq. Stramiaci, Wormatiæ iterùm, & ad Theodonis villam, annualia hæc dona ab eodem recepta notat. Anno etiam DCCCXXXIII. cùm imperio exutus eſſet Ludovicus: *Conditum placitum kalendis Octobris Lotharius in Compendio habuit; ibique Epiſcopi, Abbates, Comites, & univerſus populus convenientes, dona annualia ei præſentaverunt, fidelitatemque promiſerunt.* De donis Karolo Calvo apud Duziacum oblatis anno DCCCLXXIV. Aimoinus lib. V. cap. 21. [De placito donorum causâ haberi ſolito Hincmarus epiſt. III. cap. 30 *.]

* [*Addit. manu Sirmondi.*]

LUDOVICI II. REGIS.

I.

Quandò Compendii coronatus eſt.

Pag. 271. AB EPISCOPIS PETITA] In actis coronationis, quæ infrà ſubjicientur, priore loco poſita eſt hæc Epiſcoporum poſtulatio, cum promiſſione Regis. Quare ad illam pertinere certum eſt. Hæc verò prior fuit Ludovici Regis inauguratio, cùm ab Hincmaro Archiepiſcopo apud Compendium poſt Karoli patris mortem hoc anno conſecratus & coronatus eſt VI. Idûs Decembris. Nam iterùm poſteà ſequenti anno à Joanne Papa in Gallia, cùm ad Synodum Tricaſſinam veniſſet, Imperator coronatus eſt VII. Idûs Septembris. De utraque coronatione Aimoinus lib. V. cap. 36. 37.

Hæc addita ſunt ex Notis ad Conc. Tricaſſ. II. tom. 3. Conc. Gallia pag. 688.

Sunt autem qui Ludovicum ab Joanne coronam hoc loco non regni, ſed imperii, ſuſcepiſſe putent. Inde enim Ludovicum Balbum inter Imperatores plerique numerant, tùm exteri, tùm noſtri etiam Scriptores. Quod mirum certè mihi falſumque ſemper viſum eſt, cùm Joannes ipſe Papa in epiſtola 47. & in aliis quas ad Ludovicum poſteà ſcripſit, ipſum Regem, non Imperatorem, vocet, in epiſtola 71. ad Ludovicum & Carlomannum Ludovici Balbi filios, Caroli Calvi nepotes, Carolo eorum avo Imperatoris nomen tribuat, Ludovico patri nomen Regis, Imperatorem haud dubiè appellaturus, ſi Imperator fuiſſet eodemque modo Hincmarus in epiſtolis quarum meminit Flodoardus lib. III. cap. 19. fratres iſtos Reges Ludovici Regis, non Imperatoris, filios nominet. Quid quòd Ludovici ipſius Balbi, ut alia omittam, diploma exſtat pro Eccleſia Nivernenſi IV. Idûs Septembres, hoc eſt, triduo poſt coronationem iſtam Trecis datum, in quo non alium ſe quàm Regem vocat his verbis: *Ludovicus miſericordiâ Dei Rex.* Rex ergò fuit, non Imperator: Imperatoris verò titulum, antiquis ignotum, alii poſteà temerè adfinxerunt.

APOST. SEDIS LEGATIS] Horum in Cariſiacenſi conventu tit. LIII. nulla facta eſt mentio. Sed ex Aimoini verbis lib. V, cap. 24. facilè intelligimus hos fuiſſe Petrum Epiſcopum Foroſempronienſem & Petrum item Epiſcopum Senogalliæ, qui à Joanne Papa miſſi ad Karolum venerant ut illum in Urbem ad tuendam à Paganorum infeſtatione Romanam Eccleſiam pellicerent. Tom. II.

II.

Synodi Tricaſſinæ

Pag. 272. IN SYNODO TRICASSINA] Synodi hujus acta, vel actorum potiùs breviculum quinque ſeſſionibus diſtinctum ſuppeditavit nobis bibliotheca S. Mariæ Virdunenſis, in quo quid per ſingulas actiones actum ſit ſummatim exponitur. Huïc edendo * alius erit locus. Nunc quod inſtituti ratio poſtulabat, ſolos Canones ſeu Capitula hoc loco exhibuimus, adjectis ex alio codice ſubſcriptionibus quæ in Laudunenſi deerant, quem in Capitulis ſecuti ſumus.

* *Extat tom. 3. Conc. Galliæ pag. 473.*

Cap. 3. APUD RAVENNAM] Indicta primùm fuerat à Joanne Papa Synodus Ravennæ in diem VIII. Kalendas Julias, ut conſtat ex ejus epiſtola LVII. ad Joannem Epiſcopum Ravennatem. Poſteà, ut epiſtola 59. docet, dilata eſt in XII. Kalendas Auguſtas ejuſdem anni DCCCLXXVII. Indictione X.

III.

Conventus Furonenſis.

Pag. 277. FURONIS] Annales Pithœani DCCCLXXVII. *Rex Hludouvicus ad aquas in menſe Octobris perrexit, & cum æquivoco ſuo Karoli filio haud procul indè colloquium habuit.* Aimoinus apud Marſnam conveniſſe narrat lib. V. cap. 38. Quare Furonos in illo tractu fuiſſe oportet.

ANNO INCARNAT. DCCCLXXIX.] Aut annos reverà computat non à Natali Chriſti, ſed ab Incarnatione, contra quam in cæteris ſolet, aut ſcribendum DCCCLXXVIII.. Hunc enim annum vulgaris æræ Dionyſianæ deſignat Indictio duodecima. Deindè abſurdum ſit Ludovicum dicere conventum hunc kalendis Novembris anni DCCCLXXIX. celebraſſe, cùm ad kalendas illas non pervenerit. Septimo enim antè menſe mortuus eſt IV. Idûs Aprilis, ut Aimoinus refert lib. V. cap. 39. [& Annales incerti auctoris *.]

*[*Addit. manu Sirmondi.*]

Pag. 278. cap. 3. HLUDOVICUM PARVULUM] Is eſt qui puerulus altero poſt anno Ratiſponæ, quò Ludovicus pater poſt Karlomanni fratris obitum conceſſerat, *de feneſtra palatii*, ait Regino, *cecidit, & confractis cervicibus exſpiravit.*

Pag. 279. cap. 3. LUDOVICUM ET KARLOMANNUM] quos ex Anſgardi priore conjuge ſuſtulerat. Quam etſi coactus à patre abjecerat, legitimos tamen ejus filios ducebat, & ſucceſſores ſibi deſtinabat. Flodoardus lib. III. cap. 19. inter alia quæ ad hos fratres ab Hincmaro ſcripta commemorat, ſcripſiſſe ait: *De objectis ſibi à Goſleno ſuper Ludovici patris eorum aſſenſu quare Anſgardim uxorem abjectam eum recipere non coegerit, & Adelaidim ab eo retineri non prohibuerit, & de literis Ludovici Regis ad eum pro filiorum ſuorum promotione.*

Tom. II.

KARLOMANNI REGIS.

II.

In Broilo Compendii.

Pag. 283. REGNI SUI IN FRANCIA I.] In diviſione regni paterni, quam apud Ambianos menſe Martio, ut Chronicum Floriacenſe docet, anno DCCCXXC. inſtituerunt, Ludovicus Franciam & Neuſtriam ſortitus eſt, Karlomannus Burgundiam & Aquitaniam. Ludovico deindè poſt biennium mortuo menſe Auguſti anno DCCCXXCII. Karlomannus Franciam quoque & Neuſtriam adeptus eſt, ſuique in Francia regni exordium indè duxit. Quare Februarius menſis anni ſequentis, cùm promulgata hæc Capitula dicuntur, primo ejus in Francia regni anno rectè adſcribitur.

IN BROILO COMPENDII] Karolus M. In Capitulis anni octavi: *De broilo ad Attiniacum palatium.* Nemore aut ſaltu. Aveſgaudus in literis quas principio citavimus: *Cum ſilva quæ vocatur broilus.* A broilis id genus multis in Gallia locis nomen. Pardulus Laudunenſis ad Hincmarum Archiepiſcopum: *Per viam juxa montes Remorum, quæ vocatur* Barbaria, *ire, & per Juncaracum ſive* Broilum *tranſire, & ita ad Glannam.*

III.

Apud Vernis palatium.

Pag. 283. REGNI NOSTRI V.] Ita codex noſter Metenſis, ex quo unico hæc Capitula deprompſimus. Hìc ergò alia eſt ratio annorum Karlomanni. Non enim numerat annos tantùm quibus Franciam poſt Ludovici fratris obitum obtinuerat, ut paulò ante dictum eſt, ſed illos etiam complectitur quos cum illo poſt mortem patris (id eſt ab anno DCCCLXXIX.) vel conjunctim ante regni diviſionem, vel poſt hanc in altera regni parte imperarat.

Pag. 289. cap. 11. PER FORCIAM EMEND. COGATUR] per vim, *par force.* Malculfus lib. I. formula 27. *quaſi eidem ſervum ſuum per fortiam tuliſſet.* Sic *fortiam facere & per fortiam deprædari* in Legibus antiquis. Aliquandò in bonam partem, ut in Lege Bajoariorum tit. XI. cap. 5. *Cui Deus dederit fortiam & victoriam.* Sicut contra virtutem pro vi injuſta poſuit Lex Salica tit. XIV. cap. 13.

IRACUNDIA] *Cod. Palat.* Iracundiâ aut invidiâ, quam ante contra illos tenebat, illud fecerit, hoc Comes eis ante nos ſatisfaciat ſecundum quod nobis placuerit, quod non ob aliud quàm pro rapina ſit actum *.]

* [*Addit. ex Oper. Sirmondi tom. 3. pag. 372.*]

Pag. 290. cap. 14. VULGO GELDAM VOCANT] Vocabant etiam geldoniam. Karolus Rex in Capitulis anni DCCLXXIX. *ut ſacramentum pro geldonia non fiat,* id eſt, pro collecta ſeu Congregatione facienda. Indè & confratrias quoquè geldonias appellarunt. Hincmarus in Capitulis anno DCCCLII. datis: *Ut de collectis, quas geldonias vel confratrias vulgò vocant, tantùm fiat quantùm ad auctoritatem & utilitatem atque rationem pertinet.* In quibus omnibus locis geldoniam ſcribunt veteres libri, non gildoniam. De collectis quæ linguâ Theotiſcâ *heriſuph* vocantur, dictum ſuprà tit. XIV. cap. III.

Tom. II.

KAROLI III. REGIS.

II.

Tungrenſis Epiſcopatûs controverſia.

Pag. 295. TUNGRENSIS EPISC.] Tituli hujus argumentum explicat Sigebertus in Chronico ad annum DCCCCXXI. *Stephano Leodicenſium Epiſcopo defuncto, Richarius vir Catholicus à Karolo per auctoritatem Papæ Romani ordinatur Epiſcopus, repudiato Hilduino, qui pecuniâ datâ Duci Giſleberto ambiebat ab eo ſibi dari epiſcopatum.* Aliquantò uberius in Chronico item ſuo Frodoardus anno DCCCCXX. quo initium fuit controverſiæ. Extat in Codice S. Mariæ Virdunenſis, undè hæc Capitula excerpſimus, Joannis Papæ X. * ad Karolum Regem epiſtola, quâ ſignificat ſe Romam Herimannum Archiepiſcopum cum Hilduino & Richero ad examinandam cauſam evocaſſe. At Frodoardus cætera perſequens Richerum Romæ à Joanne Papa ordinatum Epiſcopum, Hilduinum verò excommunicatum fuiſſe ſcribit anno DCCCCXXII. Tungrenſis portò epiſcopatus, ſive Leodienſis, in regno erat Lotharii. Quod regnum Karolus poſt exceſſum Ludovici patris amiſſum à fratribus, occupatumque à Tranſrhenanis, in poteſtatem ſuam revocarat.

* *Extat, una cum Epiſtola ejuſdem Papæ ad Herimannum, tom. 3. Concil. Gall. pag. 575. & 577.*

AB HEINRICO INIM. N.] Duce Saxoniæ ac Thuringiæ, qui biennio antè regnum Germaniæ poſt Conradum Regem occuparat.

III.

Pactum Karoli & Heinrici.

Pag. 299. ANNO DOM. INC. DCCCCXXVI.] Pactum hoc Bonnenſe ad Rhenum Karoli & Heinrici Regum Sigebertus adſcripſit anno DCCCCXXIII. Sed duplex hoc loco eſt character, quî ad annum DCCCCXXI. referendum docet, feriæ nimirùm primæ, & feriæ quartæ, quarum altera pridiè Nonas, altera VII. Idûs Novembris eo anno incidiſſe dicitur. Quod quidem anno congruit DCCCCXXI. non XXIII. aut XXVI. ut perperam hìc ſcriptum eſt. Quare rectiùs omninò in Chronico Frodoardi pactio eadem in annum DCCCCXXI. conjicitur. Quod ipſum mox etiam Karoli annorum epocha demonſtrabit. Atque hoc præterea, Indictionem menſe illo Novembri decimam fuiſſe, non nonam.

ANNO REGNI KARODI XXIX.] Plerique omnes rerum noſtrarum Auctores Karoli Simplicis annorum exordium ducunt ab obitu Odonis Regis III. Nonas Januarias anni DCCCXCVIII. Karolus autem ipſe in diplomatibus ſuis quinquennio altiùs repetit, ex die videlicet quo Remis à Fulcone Archiepiſcopo unctus eſt in Regem, hoc eſt V. kalend. Februarias anni, ut reor, DCCCXCIII. Diem quidem Karolus deſignat in diplomate Foſſatenſis Monaſterii & in altero S. Martini Turonici: *In die*, inquit, *quo ad regni faſtigium ordinati fuimus, qui evenit V. kalendas Februarias, id eſt, natali S. Agnetis virginis.* Annum autem indicat Regino, cùm Regem levatum ait ſub finem anni DCCCXCII. Nam cùm annos à Chriſti Incarnatione ordiatur, non à Natali, anno cuique primos etiam ſequentis

Tom. II. anni menſes adnumerat. Deniquè Karoli regnum ab hoc quem dixi Chriſti anno in ejus diplomatibus inchoari facilè perſpiciet qui ejus annos cum Indictionibus comparabit. Sed ne ambigendi locus foret, extat in tabulario S. Martini diploma quod cum Karoli annis Chriſti quoque annos habet adſcriptos in hunc modum: *Data* III. *Idûs Julias Indictione* VII. *anno* XII. *regnante Domno Karolo glorioſiſſimo Rege, redintegrationis* VII. *Actum Compendio palatio anno Incarnationis Chriſti* DCCCCIV. Sanè ſi annus Chriſti DCCCCIV. numerabatur Karoli XII. conſequens eſt ut primus Karoli anno Chriſti DCCCXCIII. reſpondeat, & cum anno Chriſti DCCCCXXI. comparandus ſit annus Karoli XXIX. ut hoc loco. Deindè ſi anno XII. Karoli Julio menſe ſeptima erat Indictio, reliquum eſt ut anno ejus XXIX. Julio eodem menſe nona, poſt Septembrem verò decima fuerit Indictio. Quod erat demonſtrandum. Eſt & alterum diploma quod Karoli annos cum Chriſti annis comparat, & hæc quæ diximus omni ex parte confirmat, in ſcriniis Eccleſiæ Pariſienſis, de immunitate clauſtri quam Rex idem Theodulfo Epiſcopo poſtulante conceſſit: *Datum* XV. *kalendas Junii Indictione* XV*. *anno Incarnationis Dominicæ* DCCCCXI. *regnante Domno Karolo Rege* XIX. *redintegrante* XIV. *Actum villâ Caugiaco.*

* [*Manu Sirmondi* XIV.]

Redintegrante XXIV.] Karolus quo tempore in Regem confirmatus eſt, integrum regnum in poteſtate ſua non habuit, quia Odo Rex, quoad vixit, Aquitaniâ & Burgundiâ potitus eſt. Mortuo poſt quinque annos Odone, quæ ab illo poſſidebantur recepit, regnumque redintegravit; atque hujus redintegrationis annos regni ſui annis deinceps in publicis tabulis ſubjecit. Semper igitur redintegrationis anni regni annis ſolido ferè quinquennio pauciores ſunt. Et ſolidum fuiſſet, ſi Odo, quem III. Nonas Januarias vitâ functum diximus, ad V. Kalendas Februarias, quo die inunctus fuerat Karolus, vitam produxiſſet.

Largiore hered. indepta X.] Hoc verò pertinet ad regnum Lotharii, cujus acceſſione Karolus hereditatem ſuam amplificavit: quia non ſolùm partem illam recepit quam avus olim & pater ejus poſſederant, ſed alteram etiam quæ Regum fuerat Tranſrhenanorum. Sed quo anno regnum Lotharii receperit, inveſtigandum. Sigebertus enim anno DCCCCXVI. receptum notat. Cæterùm ex hoc loco & ex Karoli diplomatibus facile eſt videre quadriennio antè, hoc eſt, anno Chriſti DCCCCXII. regni Karoli XX. receptum fuiſſe. Quo nimirùm tempore, Ludovico ultimo Francicæ ſtirpis in Germania Rege ſine liberis defuncto, Karolo, ut legitimo heredi, jure licuit non regnum modò Lotharii, ſed Germaniam quoque ipſam, ſi par in armis vis fuiſſet, repetere [integram. Chronicon Beſvenſe: *Anno Incarnati verbi* DCCCXCIII. *Odone regnante, in Francia Karolus, jam juvenis, regni repetit ſceptra. Arnulfus Imperii invaſit Monarchiam* *.]

* [*Addit. manu Sirmondi.*]

Pag. 300. Episcopi ex parte Karoli] Omnes è regno erant Lotharii, excepto Bovone Catalaunenſi, cujus ſoror Frideruna, olim Regina, uxor fuerat Karoli.

Episcopi ex parte Heinrici.] Nullus in his è regno Lotharii, omnes è Tranſrhenano. Nam & Moguntia & Wormatia, ut alibi dictum, quamvis citimæ Rheno, Tranſrhenenſi tamen regno vini gratiâ fuerant adtributæ. Tom. II.

Episc. Mimmogerneferdæ] Hodie Monaſterienſis in Weſtfalia. Synodo Colonienſi anni DCCCXXCVII. ſubſcribit Wiſelmus Mimigarnafurdenſis Epiſcopus. Sic enim ibi ſcriptum eſt. Nos eam lectionem repræſentavimus quam exhibuit P. Heriberti noſtri exemplar, cui uni hoc Capitulare debemus.

CORONATIONES REGUM ET REGINARUM.

I.

Caroli Calvi in regno Lotharii.

Coronatus in mettis] De hac coronatione ſuprà in Capitulis tit. XLI. ubi & adnuntiationes quæ coronationem præceſſerunt integræ continentur. Pag. 301.

Benedictiones super regem] In Regum noſtrorum conſecratione diverſæ nunc etiam benedictiones, ſed ab uno Archiepiſcopo pronuntiantur. Olim, ut hic locus declarat, interdùm etiam à diverſis Epiſcopis pronuntiabantur. Quomodò & in Ludovici Pii reſtitutione, quam in eadem Metenſi Eccleſia factam ſuprà didicimus, *inter Miſſarum celebrationem ſeptem Archiepiſcopi ſeptem reconciliationis eccleſiaſticæ rationes ſuper eum cecinerunt.* Vetus etiam Ordo Romanus in conſecratione Imperatoris ſingulas orationes à ſingulis Epiſcopis, Albano, Portuenſi, & Oſtienſi fundi ſolitas docet. Pag. 303.

Ad dextram auriculam] Hodie ungi Reges ſolent primùm in vertice, deindè in pectore, tertiò inter ſcapulas, tum in ſcapulis ipſis, poſteà in brachiorum internodiis, ac poſtremò in manibus. Pag. 304.

Palmam et sceptrum] Regibus nunc cum ſceptro, non palmæ ramus, ſed palma manûs offertur, id eſt, ſcipio inauratus, cui eburnea expanſæ manûs effigies in ſummo infixa eſt. Sed hanc juſtitiæ manum noſtri vocant. Hic verò ad victoriam palma, non ad juſtitiam, referri videtur. Pag. 305.

B. Gorgonii] Hujus agoni ſacer dies erat, quo hæc celebrabantur, V. Idûs Septembris. Præcipua autem hujus Martyris apud Metenſes veneratio ob ſacras ejus Reliquias in Gorzienſi olim Monaſterio conditas à Chrodgango Epiſcopo.

II.

LUDOVICI II. REGIS.

Ab Episcopis petita] Editæ ſuprà fuerunt inter Ludovici II. Capitula primo loco. Eædem ipſæ ac ſuperiorum ſequentiumque benedictionum pars maxima nunc etiam in Regum Francorum conſecrationibus uſurparur. Ut veriſimile ſit ab Hincmaro, cùm hos Reges Reginaſque coronaret, conceptas fuiſſe formulas quas poſteri ſecuti ſint.

III.

JUDITH CAROLI FILIÆ.

Regin. quam Edelulfus] Edilulfum item appellat Lupus Abbas epiſtolâ Pag. 309.

Tom. II. XIII. & XLIII. alii Ethelulfum, alii aliter, ut Flodoardus lib. III. c. 12. *Judith Karoli Regis filia Edilnulfo Regi Angelorum, qui & Edeboldus, dudum fuerat in matrimonium copulata, & Reginæ decore ac benedictione insignita.* Hoc verò loco duplex illius est, sponsæ primùm, deinde Reginæ benedictio.

IV.

HERMINTRUDIS KAROLI UXORIS.

Pag. 513. QUANDO HERMINTRUDIS] Nupserat jam olim Karolo Hermintrudis Vodonis Comitis filia mense Decembri anni DCCCXLI. ut auctor est Nithardus libro quarto. Nondùm tamen ante hoc tempus in Reginam consecrata, nunc demùm Karoli rogatu Suessione ab Episcopis coronata est, post mortem, ut verisimile est, Caroli filii, quem anno DCCCLXVI. infelici casu extinctum narrant. Hirmintrudis verò ipsa haud multis annis superstes, cùm anno DCCCLXIX. pridiè Nonas Octobris mortuam doceat Aimoinus lib. V. c. 35. Tom. II.

A SEDE APOST. ET A N. DECESS.] A sede apostolica, ut Ermingardis Ludovici Pii Regina, quam cum Ludovico Augustam appellavit coronâque aureâ cinxit Stephanus Papa, ut Theganus cap. XVIII. testatur & Flodoardus lib. II. cap. 19. Ab Episcopis verò, ut inter alias Bertrada Pippini Regis, de qua Fredegarius editionis Bavaricæ: *Pippinus electione totius Franciæ in sedem regni cum consecratione Episcoporum & subjectione Principum unà cum Bertradane Regina, ut antiquitùs ordo deposcit, sublimatur in regno.*

(Hæc retulit Sirmondus ad calcem suæ editionis *Capitulorum Karoli Calvi & successorum,*)

ANALECTA Minutorum diversi generis opusculorum quæ in Notis [Sirmondi] promissa vel commemorata sunt.

I.

Epistola Karoli Magni de victoria Avarica anni DCCXCI.

KAROLUS, gratiâ Dei Rex Francorum, &c. *ut suprà tom. I. pag. 255.*

II.

Epistola Ludovici Pii Aug. ad Emeritatos Hispaniæ, ab Einhardo, cujus epistolis inserta est, composita.

HLUDOUVICUS divinâ ordinante providentiâ Imperator Augustus, omnibus Primatibus & cuncto populo Emeritano in Domino salutem. Audivimus tribulationem vestram, & multimodas angustias quas patimini per crudelitatem Regis Abdiraman, qui vos per nimiam cupiditatem rerum vestrarum, quas vobis auferre conatus est, sæpissime violenter oppressit; sicut & patrem ejus Abolaz fecisse comperimus, qui injustis superpositionibus censum, cujus debitores non eratis, sibi solvere cogebat, & propter hoc de amicis inimicos & de obedientibus sibi contrarios atque inobedientes effecerat; quia & libertatem vobis tollere & injustis censibus ac tributis vos onerare atque humiliare molitus est. Sed, ut audivimus, vos semper, sicut viri fortes, injurias ab iniquis Regibus vobis inlatas fortiter repulistis, & crudelitati atque aviditati eorum viriliter restitistis. Quod & vos modò facere multorum relatione didicimus. Quapropter complacuit nobis ad vos litteras dirigere vosque consolari atque exhortari ut in ea quâ cœpistis libertatis vestræ defensione contra crudelissimum Regem perseveretis, & furori atque sævitiæ illius, sicut hactenùs fecistis, cedere non dignemini. Et quia idem Rex certissimus adversarius & inimicus tam noster quàm & vester est, communi consilio contra sævitiam ejus dimicemus. Volumus enim, cum Dei omnipotentis adjutorio, proximâ æstate exercitum nostrum ad marcam nostram mittere, ut ibi præparatus sedeat, & expectet donec vos mandetis quandò promovere debeat, si ita vobis bonum visum fuerit ut propter vos adjuvandos eundem exercitum contra communes inimicos nostros, qui in marca nostra residunt, dirigamus, ad hoc ut si Abdiraman vel exercitus ejus contra vos venire voluerit, isti per nostrum exercitum impediantur, ut illi & exercitui ejus in adjutorium contra vos venire non valeant. Nam certos vos facimus quòd si ab illo vos avertere & ad nos convertere volueritis, antiquam libertatem vestram plenissimè & sine ulla diminutione vobis uti concedimus, & absque censu vel tributo immunes vos esse permittimus, & non aliam legem, nisi quâ ipsi vivere volueritis, vos tenere jubemus, nec aliter ergà vos agere volumus nisi ut vos amicos & socios in defensione regni nostri honorificè habeamus. Optamus vos in Domino semper bene valere.

III.

Præceptum Caroli Calvi pro Ecclesia in Magniaco vico pagi Nivernensis.

IN nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei Rex. Si fidelium nostrorum petitionibus aurem celsitudinis nostræ commodaverimus, morem prædecessorum nostrorum parentum Regum scilicet exercebimus. Igitur notum sit omnibus fidelibus Sanctæ Dei Ecclesiæ, præsentibus scilicet atque futuris, quia in conflictu altercationis fraternæ, quandò me notissima concertatio agebat, ut vires resistendi penes me restaurarentur in fratrem, Nevernensem comitatum deveni apud Magniacum vicum, ubi corpus sacratissimum beati Vincentii Confessoris Christi memorabili veneratione percolitur. Ibique munificum largitorem Deum in ejus commemoratione

adorans deprecatus ſum ut ejus ſuffragiis munimen divinæ protectionis adipiſcerer, quatenùs per ſuam exoptabilem interceſſionem tranquillæ proſperitati reſtitueret. Quin verò ſub ſpe talis adſecutionis votis me obligavi ibidem, ac beneficia temporalia conferre ejus Miniſtris perſeveranter promiſi. Quocircà, perceptâ quiete, potitusque victoriâ, ut ſpes anhelabat, libuit perquirere dotem ipſius Eccleſiæ, ſcire volens utrum ſeriem ejuſdem tenoris haberet quam avus memorabilis noſter Karolus quondam Imperator cunctis vicis fieri ſtatuit. Quam noſtris obtutibus delatam reperimus à jam dicto tenore alienam exiſtere, ſcilicet per diminutiones aliorum beneficiorum ceſſiſſe poteſtatibus res quondam ibidem delegatas. Tunc placuit nobis res pariter collectas per auctoritatis noſtræ conſcriptionem ibi redintegratæ, quæ abſtractæ inde fuerant, cum iis quæ ibi perdurabant, & per diviſibilia exercitia tres inde diviſiones fieri, unam in uſu ſalutaris ſacrificii ac reparationis Eccleſiæ, alteram ad luminaria adminiſtranda, tertiam ad uſus neceſſarios Clericorum ibi deſervientium excolendos. Quas quindecim manſis & colonicis quatuor, quæ ſolvunt in cenſum denarios duodecim, ibidem, ſolidos quatuor fieri ſtatuimus, quos à noſtris noſtrorumque fidelium uſibus ex comitatu Nevernenſi abſtraximus, & in honore omnipotentis Dei necnon & veneratione Sanctorum ejus Nazarii & Vincentii, quorum Reliquiæ ibi venerantur, ſicut antiquitùs exiterat, reſtaurando ibi contulimus; quemadmodùm in altero auctoritatis noſtræ Præcepto, quod de eadem ratione ad Presbyterii honeſtatem fieri juſſimus, reperiri poteſt, permanente in ſuo ſtatu ratione presbyterii ex ſuo beneficio ibi collato. Volumus etiam matri Eccleſiæ Nevernenſi omnia hæc ſint ſubjecta, ſub noſtraque immunitate poſita, & nullius oneris cultum alii ibi exerceant, ſed ſub tutela Præſulis ejuſdem loci ordinata conſiſtant; ubi anni orbitâ redeunte libram ceræ in cenſum in feſtivitate S. Cyrici publicè perſolvant. Quapropter volumus ut nullus Comes, nullus Judex, nulla oppoſita perſona exindè quicquam exigere præſumat, nec cenſum, nec paratam, nec aliquod obſequium ſervitutis, ſed jam dictæ matri Eccleſiæ tali ordine deſervire. Et liceat Adalardo Preſbytero, cujus labore & ſtudio hoc agimus, ſuiſque ſucceſſoribus memoratas res quietè poſſidere & abſque obſtaculo alicujus impeditionis perpetualiter tenere & ordinare; ut pro incolumitate mea & conjugis ſoboliſque proſperitate, beatus Vincentius, in cujus commemoratione agitur, ante Deum pacis precator adſiſtat. Sed & hoc cunctis Catholicis orthodoxâ religione viventibus notum manere volumus, quia pro ſtudio laboris & conſtructionis quod eidem loco Adalardus Presbyter impendit, licentiam conceſſimus ut nullus ſe opponat ſucceſſor, qui jam dictæ Eccleſiæ Sacerdos ſubrogetur poſt ejus obitum, niſi quem in vita ſua ipſe elegerit, & vice ſuâ Miniſtrum conſtituerit, aut ex parentela progeniei ſuæ, aut quemlibet alium quem ad id peragendum idoneum providerit. Ipſi quoque à nullo temporale donum acquiratur, niſi ſoli Deo, cui ſervitio fungi unicuique Sacerdoti convenit. Et ut noſtræ largitionis præſens auctoritas firmior habeatur, & diligentiori obſervatione cuſtodiatur, anuli noſtri impreſſione ſubter ſignari juſſimus.

Signum Karoli

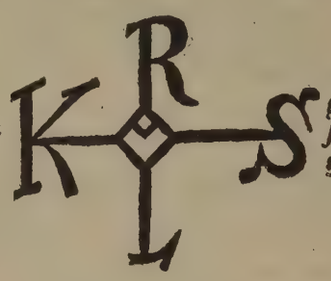

glorioſiſſimi Regis.

Datum XIII. kalendas Januarias Indict. VI. anno XIX. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege. Actum in Magniaco in Dei nomine feliciter.

IV.

Conſilium Hincmari Archiepiſcopi de pœnitentia Pippini junioris, olim Regis Aquitaniæ.

SANCTUS Papa Gregorius in decretis ad Felicem Sicilienſem Epiſcopum: *Progeniem ſuam unumquemque uſque ad ſeptimam obſervare decernimus generationem, &c.* Item in decreto Synodali ante B. Petri corpus: *Si quis de propria cognatione, vel quam cognatus habuit, duxerit uxorem, anathema ſit, &c.* *Lib. XII, Epiſt. 32.*

Sanctus Siricius Papa in decretis ſuis de apoſtatis Monachis: *Has*, inquit, *impudicas deteſtabileſque perſonas à Monaſteriorum cœtu Eccleſiarumque conventibus eliminandas eſſe mandamus, &c.* *Cap. 6.*

In hoc Capitulo ſtat modò Pippinus, & in alio Capitulo quod de apoſtatis idem Siricius decrevit. Quia verò nunc dicit ſe pœnitere de præteritis malis, quia habitum & profeſſionem ſuam deſeruit, & ſacramentum quo ſe conſtrinxit graviter violavit, & quia cum Paganis ſe junxit, & profitetur ſe ad ſuam profeſſionem & habitum velle redire, quoniam illius cauſa Synodali diffinitione atque judicio decreta fuit, ſi tempus & locus permitteret, Synodali judicio immutari debuerat. Nunc autem quia hinc judicium, & hinc nos circumſtat miſericordia, pro judicio Synodali nobis ſequenda ſunt quæ à ſede apoſtolica & per Synodalia judicia ſunt diffinita, dicente B. Leone quia *in diſpenſandis Dei donis non debemus eſſe difficiles, nec accuſantium ſe gemitus lacrymaſque negligere, cùm ipſam pœnitendi affectionem ex Dei credamus inſpiratione conceptam, dicente Apoſtolo: Ne fortè det illis Deus pœnitentiam, ut reſipiſcant à diaboli laqueis, à quo capti tenentur ad ipſius voluntatem.* Et item idem in decretis ſuis dicit: *Propoſitum Monachi proprio arbitrio aut voluntate ſuſceptum deſeri non poteſt abſque peccato. Quod enim quis vovit Deo, debet ei reddere. Unde qui relicta ſingularitatis profeſſione ad militiam vel ad nuptias devolutus eſt, publicæ pœnitentiæ ſatisfactione purgandus eſt: quia etſi innocens militia & honeſtum poteſt eſſe conjugium, electionem meliorum deſeruiſſe transgreſſio eſt.* Et ſequendum eſt de eo Leonis Capitulum, quo dicit: *Si convivio ſolo Gentilium &* *Epiſt. 89. ad Theodorum.* *I. Tim. 2. 25.* *Cap. 26.* *Epiſt. 92. ad Ruſticum cap. 14.* *Cap. 30.* *Epiſt. 92. ad Ruſticum cap. 19.*

eſcis immolatitiis uſi ſunt, poſſunt jejuniis & manûs impoſitione purgari, ut deinceps ab idolothytis abſtinentes, ſacramentorum Chriſti poſſint eſſe participes. Si autem idola adoraverunt, aut homicidiis vel fornicationibus contaminati ſunt, ad Communionem eos niſi per pœnitentiam publicam non oportet admitti. Et Nicæni Canones de his qui præter neceſſitatem prævaricati ſunt qualiter pœniteant dicunt. Quia verò, ut audivi, paralyſi ſolet Pippinus percuti, ſequenda eſt de illo ſententia magni Leonis, quæ dicit: *His qui in tempore neceſſitatis & in periculum urgentis inſtantia præſidium pœnitentiæ & mox reconciliationis implorant nec ſatisfactio interdicenda eſt, nec reconciliatio deneganda: quia miſericordiæ Dei nec menſuras poſſumus ponere, nec tempora diffinire, apud quem nullas patitur veniæ moras vera confeſſio, dicente Dei ſpiritu per Prophetam:* Cùm ingemueris, tunc ſalvus eris. *Et alibi:* Dic tu iniquitates tuas prior ut juſtificeris. *Et iterùm:* Quia apud Dominum miſericordia, & copioſa apud eum redemptio. Et Innocentius dixit: *De pœnitentibus qui ſive ex gravioribus ſive ex levioribus pœnitentiam gerunt, ſi nulla interveniat ægritudo, quintâ feriâ ante Paſcha eis remittendum Romanæ Eccleſiæ conſuetudo demonſtrat. Cæterùm de pondere æſtimando delictorum Sacerdotis eſt judicare, ut adtendat ad Confeſſionem pœnitentis & ad fletus atque lacrymas corrigentis, ac tum jubere dimitti cùm viderit congruam ſatisfactionem. Sanè ſi quis in ægritudinem inciderit, atque uſque ad deſperationem devenerit, ei eſt ante tempus Paſchæ relaxandum, ne de ſeculo abſque communione diſcedat.* Plura ſunt alia quæ hinc poſſimus colligere, niſi iſta crederemus poſſe ſufficere. Undè, quantùm mihi videtur, non præjudicans Synodali ſententiæ de Pippino decretæ, ſed confiſus de Dei miſericordia, qui per Apoſtolum ſuum dicit ut ſuperexaltet miſericordia judicium, & de caritate Confratrum noſtrorum, & de auctoritate ſacrorum Canonum & Pontificum Romanorum, exhortandus eſt Pippinus ut puram confeſſionem de omnibus peccatis ſuis, quæ ab ineunte ætate perpetravit, ſecretè faciat, (quia fortè talia fecit quæ turpe eſt etiam in publicum dicere) & de hoc quòd ſuum habitum dimiſit, & ſe perjuravit, & quia cum Paganis ſe junxit, (de qua ſua conjunctione multa mala ſunt perpetrata) coram Eccleſia inter publicè pœnitentes ſe lacrymabiliter accuſet, & pœnitentiam & reconciliationem humiliter petat, & de omnibus quæ vel ſecretè confeſſus fuerit, vel publicè ſe accuſaverit, per manûs impoſitionem epiſcopalis auctoritatis publicè reconcilietur, & reconciliatus tonſuram clericalem accipiat, & habitum Monaſticum recipiat, & profiteatur ſe de cætero ſervare quæ expetit & expedit, & ſic communionem ſacri altaris recipiat. Reconciliatus autem benignè tractetur, ut tali loco ſub libera cuſtodia miſericorditer cuſtodiatur, & cuſtodes Monachos ac bonos Canonicos, qui eum exhortentur, & quorum doctrinâ & exemplo bene de cætero vivere & præterita peccata plangere diſcat, & quorum providentia & loci convenientia ita cuſtodiatur ut ad priſtinum vomitum redire nequeat, etiamſi diabolo ſuadente voluerit, & rediviuum * ſcandalum per eum in ſancta Eccleſia & in iſta Chriſtianitate oriri non poſſit. Accipe, frater & fili, iſtam rotulam, ſed & illam de cognatione non conjungenda, & porta illas Domno Regi, & relege coram illo; & de iſta fac ſecundùm illius conſilium & commendationem; & de illa cognatione non conjungenda, per ejus conſilium & auxilium ſequere ſacras auctoritates tibi directas. Providentia de Pippino non eſt negligenda, & ut certi ac fideles cuſtodes illi adhibeantur ſatis eſt procurandum; nec obliviſcendum quod de eo in Monaſterio S. Medardi accidit, & quod de Karlomanno in Corbeia evenit. Nam quod factum eſt, adhuc fieri poteſt.

* *Al.* recidivum.

Cap. 12. Eo. 89. Eſ. 30. 15. Eſ. 43. 26. Pſal. 129. 7. Cap. 7. Epiſt. 1. ad Decent. cap. 7. Jacob. 2. 13.

V.

Quomodò Nomenoius, Tyrannus Brittonum, de quatuor Epiſcopatibus fecit ſeptem, tempore Karoli Calvi Regis Francorum.

Nomenoius valde ſuperbus urbem Namneticam, Redonicam, ac etiam Andegavenſe territorium, & Cenomannenſe uſque Meduanam invaſit. His autem urbibus & territoriis nominatis in ſua ditione aſſumptis ſuperbior extitit & potentior. Contemptoque omninò jure Francorum regio, Regem ſe fieri poſſe exiſtimavit; multiſque artibus, ut doloſus & fraudulentus, perquirens quibus id modis aſſequeretur, reperit ut Epiſcopos totius ſuæ regionis aliquâ ſeductione expelleret, & alios conceſſione ſuâ conſtitutos in locis illorum ſubrogaret; ſicque facilè conceptam tyrannidem poſſe perficere excogitavit. Æſtuante verò Principe, & plurima eviſcerata facie ſecum animo revolvente quomodò conceptum ſcelus perpetrare poſſet, tandem invenit unum ex complicibus ſuis, qui ſe circumvenire poſſe Epiſcopos & abſque ulla examinatione & purgatione aliqua infamari & damnari fateretur. Quod audiens tyrannus, lætus efficitur, multa ei ſpondens, ſi dictis facta compenſaret. Miniſtet itaque doli convocans Britannos Epiſcopos: Scitote, inquit, Domini Sacerdotes, unum me vobis causâ ſalutis veſtræ pandere myſterium, quòd audierim à ſecretis Principis, quia niſi Epiſcopi ſe reos ex eis quæ eis objicerentur eſſe audiente conventu Præſulum, quos aliundè à diſcuſſione reatus ipſorum Dux invitaverat, profiterentur, nec eos lateret ſine dilatione capite plectendos fore. Quo audito Epiſcopi conſternati animo, præter Dei & Eccleſiæ Leges omnia ſe profiteri quæ malignus perſuadebat, antequàm morte multarentur, promiſerunt. In craſtinum autem evocans Princeps in Monaſterio Sancti Salvatoris Synodum Epiſcoporum atque Procerum, adhibuit teſtes falſiſſimos pretio conductos adversùs Subſannum Venetenſem, Salaconem Aletenſem, Felicem Coriſopitenſem, Liberalem Oximenſem Epiſcopos, qui dicerent eos pretio in Eccleſia intruſos muneribus ſæpe ſacros ordines fuiſſe largitos & omnibus criminibus obnoxios fore. Cùmque reticerent Epiſcopi repentino mortis metu perculſi, requiſiti ſunt à conventu utrum vera eſſent quæ opponebantur: qui ita ſe habere profeſſi ſunt; depoſitiſque in Concilio virgis & anulis pontificalibus, Gallias petierunt,

ad Karolum ſe conferentes. Nomenoius verò patrato ſcelere pſeudoepiſcopos conſtituit loco ipſorum. Cogirans autem Epiſcopos, quos elegerat, à Metropolitano Turonenſi benedictionem minimè poſſe conſequi, nec acceſſum ad eum metu Regis habere, ex quatuor Epiſcopatibus ſeptem compoſuit. Quorum apud Dolum Monaſterium unum conſtituit, quem Archiepiſcopum fieri decrevit. Monaſterium verò Sancti Brioci ſedem conſtituit epiſcopalem. Similiter etiam Sancti Rabutuali. Hos tres uſurpatitios Epiſcopos inſtituit, cæteris quatuor in antiquis urbibus derelictis. Provinciâ itaque Turonenſi ita reſciſâ, Nomenoius Dolo Monaſterio Epiſcopos ſuos congregans, ſe in Regem ungere fecit.

V I.

Notitia de mancipiis Sancti Remigii per judicium Scabiniorum evindicatis in placito Miſſorum Hincmari Archiepiſcopi.

Emendata ex vet. cod. ex quo Sirmond. edidit.

ORDINANTE Hincmaro Archiepiſcopo, venerunt ejus Miſſi in Curte Acutiori, Sigloardus ſcilicet Presbyter vel Caput ſcholæ Sanctæ Remenſis Eccleſiæ, & Dodilo vir nobilis vaſſallus ejuſdem Epiſcopi. Reſidentes ipſi in placito publico, inveſtiganteſque juſtitiam Sancti Remigii vel Senioris jam dicti, audierunt ſonum de his mancipiis quorum ſubter continentur nomina, & de eorum genealogia, quòd ſervi & ancillæ meritò debuerant eſſe, eò quòd Berta & Avila eorum aviæ de pretio dominico fuiſſent comparatæ. Miſſi enim ſupradicti ut hoc audierunt, requiſierunt diligenter eandem rationem. Et hæc nomina eorum qui præſentes interrogati fuerunt. Grimoldus, Warinherus, Leuthadus, Oſtroldus, Adelardus, Ivoia Hildiardis filia. Ipſi enim reſpondentes dixerunt. Non eſt ita, quoniam ex nativitate ingenui eſſe debemus. Præfati verò Miſſi interrogaverunt ſi aliquis ibi fuiſſet qui ex hac ratione veritatem ſciret vel approbare voluiſſent. Tunc acceſſerunt teſtes ſeniſſimi, quorum hæc ſunt nomina, Hardierus, Tedicus, Odelmatus, Sorulfus, Giſinbrandus, Gifardus, Teudericus. Et teſtificaverunt quòd de pretio dominico eorum origo comparata fuit, & magis per juſtitiam & legem ſervi vel ancillæ deberent eſſe quàm ingenui & ingenuæ. Miſſi autem interrogaverunt ſi teſtes contra eos verum dicebant. Ipſi enim videntes cognoſcenteſque rei veritatem atque comprobationem, ſtatim ſe recrediderunt, & per judicium Scabiniorum, quorum hæc ſunt nomina, Geimfridus, Urſoldus, Fredericus, Urſiaudus, Hroderaus, Herlcherus, Ratbertus, Giſlehardus, reuvadiaverunt ſervitium multis diebus injuſtè retentum vel neglectum. Actum in Curte Acutiori III. Idûs Maias in placito publico, anno VI. regnante Karolo Rege glorioſo, regente autem Hincmaro Archiepiſcopo ſanctam ſedem Remenſem anno tertio. Ego Sigloardus Presbyter omnibus his veris indiciis rogatus interfui, & manu propriâ ſubſcripſi. Ego Heronodus Cancellarius ſcripſi. Ego Dodilo propriâ manu ſubſcripſi. Signum Leidradi Monachi. Signum Adroini majoris. Signum Goffredi vocati. S. Flotgiſi. S. Guntionis. S. Bettonis. S. Rigfredi. S. Urſini. S. Alacranni, Altiaudi, Balſmi, Balthardi, Fredemari, Teutharii, Autharii, Geroardi, Vuidonis, Righardi, Amalhadi, Rafoldi, Altheri, Amalberti. Ego Hairoaldus Cancellarius recognovi & ſubſcripſi. Teſtes ſupraſcripti comprobaverunt etiam Teutbertum & Blithelmum originaliter eſſe ſervos, & per judicium Scabiniorum, quorum nomina ſuprà videntur ſcripta reuvadiaverunt ſervitium in eodem placito.

V I I.

Precaria Grinberti S. Madalveo Epiſcopo Virdunenſi oblata ſub annum DCCLXXI.

Domino Sancto & Apoſtolico in Chriſto patri Madalveo Epiſcopo in Dei nomine Grinbertus precator.

Emendata ex vet. cod.

DUM veſtra fuit voluntas, & mea fuit petitio, & veſtra benevolentia & pietas habuit ut res illa in pago Virdunenſi, in loco nuncupante qui dicitur Adex, quas ego ipſe per meum ſtrumentum ad baſilicam veſtram Sancto Vitono condonavi, hoc eſt, in manſis, campis, olicis, pratis, paſcuis, concidis, ſilvis, aquis, aquarumque decurſibus, ſimiliter & alias res ibi conjacentes, quas Senior meus Sartono per ſuum teſtamentum ad baſilicam veſtram Sancto Vitono condonavit, unà cum farinario cum ipſo ſeſſo ſuper ipſo fluviolo, & quam ipſe condonavit, ad vos expetivi, & vos mihi pro beneficio veſtro Sancto Vitono habere promiſiſtis. Ideò & ego ſpondeo pro hujus vinculo precariæ ut annis ſingulis in cenſu ad feſtivitatem S. Vitoni libras XX. de oleo ad ipſam baſilicam, ubi ipſe Domnus in corpore requieſcit, ad illa luminaria facienda dare, & in poſterùm promito facturum. Quòd ſi non fecero, aut ſi de ipſo cenſu negligens fuero, ſicut lex eſt de hoc faciam, & ipſas res habeam; aut ſi ipſas res meum proprium eſſe dixero, aut alienare voluero, poteſtas veſtra ſit ſucceſſorumque veſtrorum me exindè foras mittere & cum emelioratione res veſtras recipere. Si quis verò, quod futurum eſſe non credo, ſi ego, aut ullus de heredibus meis, ſeu quiſlibet ulla oppoſita perſonna contra hanc chartulam præcariæ adire voluerit aut eam infringere, inferat ſacratiſſimo fiſco unà cum baſilica S. Vitoni auri libras II. argenti pondera V. multam ſuſtineat, & quod repetit evindicare non valeat. Et ut hæc chartula precariæ firmior ſit, manu propriâ ſubter firmavi, & qui ſubſcriberent vel ſignarent, in præſenti rogavi, ſtipulatione ſubnixâ. Actum ſub die kalend. Julias anno III. regnante Karlomanno Rege. Signum Grinberti, qui hanc chartulam precariæ fieri & firmari rogavi. Signum Grimboldi germani ſui. Signum Taringo. Signum Godoni. Signum Gobberti. Hoc eſt teſtamentum quod Domnus Madalveus, Epiſcopus Virdunenſis, Eccleſiæ firmavit ſuâ auctoritate. Remedius Diaconus hanc chartulam precariæ ſcripſi & ſubſcripſi.

VIII.

Charta ingenuitatis, quâ Amalricus Dideonus Aſairæ famulæ libertatem conceſſit in Eccleſia Sancti Vitoni.

QUI famulum vel famulam ſuam à jugo ſervitutis abſolvit, ſine dubio mercedem recipiet ab illo qui dixit: *Dimittite, & dimittetur vobis, Date, & dabitur vobis.* Quapropter ego Amalricus Diaconus, atque ſanctæ Mariæ Virdunenſis Eccleſiæ Canonicus, pro remedio & abſolutione animæ fratris mei Ladonis, dimitto ingenuam famulam illius nomine Aſairam, quam ipſe mihi ad libertatem faciendam tradidit & dedit, ut hinc & deinceps ingenua ſit ingenuaque permaneat, tuitionem Eccleſiæ ſancti Petri & Sanctorum Confeſſorum Vitoni, Pulchronii, Poſſeſſoris, civitatis Virdunenſis Pontificum, habeat, & annis ſingulis in feſtivitate ſancti Vitoni ad altare ipſius in prædicta Eccleſia civitatis Virduni unam deneratam de cera perſolvat, ipſiuſque Eccleſiæ mundiburdo & Abbatis ejus tuitione defenſata, per hanc ingenuitatis chartam liberam & firmiſſimam omni tempore obtineat libertatem & ingenuitatem. Si quis verò, quod futurum non credo, ſi ego, aut ullus de heredibus meis vel coheredibus, vel ipſius fratris mei Ladonis, ſeu quælibet altera extranea perſona hanc ingenuitatis chartulam infringere voluerit, cui litem intulerit, unà cum prædicta ſocia Eccleſia, cogatur perſolvere auri libram I. argenti pondera XII. multa ſuſtineat, & quod repetit non evindicet. Et ut hæc ingenuitatis chartula in omnibus firmior ſit, manibus propriis ſubter eam firmavimus, & qui ſubſcriberent vel ſignarent in præſenti rogavimus, ſtipulatione ſubnixâ. Actum ſub die Iduum menſis Junii, in prædicta Eccleſia S. Vitoni, ubi corpus Ladonis ſepultum eſt, anno XI. regnante Ottone Rege filio Heinrici Regis in regno quondam Lotharii junioris. Signum Amalrici Diaconi, qui hanc ingenuitatis chartulam fieri & firmari rogavit. Iſti ſunt teſtes. Adelardus, Albricus, item Albricus, Anſelmus, Raynboldus, Robertus, Dominicus, Flocherus, Berardus Abba, Heiroaldus Diaconus, Blicherus Diaconus, Berterus Presbyter calvus. Saroardus Presbyter & Cancellarius ſcripſi & ſubſcripſi.

NOTÆ
HIERONYMI BIGNONII
AD LIBRUM
LEGIS SALICÆ.

LEGIS SALICÆ] Zoſimus lib. III. Τὸ Σαλίον ἔθνος Φράγκων ἀπόμοιρον. Ammianus Marcellinus lib. XVII. de Juliano: *Petit primos omnium Francos, eos videlicet quos conſuetudo Salios appellavit.* Idem Zoſimus lib. III. Julianum refert Saliorum ope Quados penitùs excidiſſe, quos demum in numeros militares adſcripſit: Κελεύσας Σαλίοις τε, καὶ Κουάδων μοῖραν, καὶ τῶν ἐν τῇ Βαταβίᾳ νήσῳ τινὰς τάγμασιν ἐγκαταλέξαι, ἃ καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν ἔτι δοκεῖ περισώζεσθαι. Quos Saliorum ordines ſuo tempore durare ait. Ideòque in Notitia utriuſque Imperii inter auxilia palatina ſæpè Saliorum numeri memorantur: *Sub diſpoſitione Magiſtri militum præſentalis per Orientem Batavi ſeniores, Braccati juniores, Salii Conſtantiani.* In Occidente verò ſub diſpoſitione Magiſtri peditum, *Salii Tubantes Auguſtei, cum eorum clypeis.* Ibidemque, *Sagittarii Nervii, Salii Gallicani.* Et inter equitum vexillationes intra Gallias cum viro illuſtri Magiſtro militum Galliarum, *Salii ſeniores;* alibi, *Salii juniores.* Francorum quippè multitudo non in palatio modò, ut ait Ammianus, eâ tempeſtate florebat, ſed & auxilia militaria numeroſque complebat. Sed undè Saliorum appellationem traxerint ignotum eſt. Nam quòd plerique à fluminibus ſic nominatos eſſe contendunt, nec confirmare nec refellere in animo eſt. Tantùm dicam nihil adferri quo mihi quidquam ex his opinionibus probetur. Quod verò doctiſſimus Pithœus & Vignerius de ſaltu commenti ſunt, id bellè & acutè magis quàm verè dictum. Neque ſuffragatur Ammianus dum ait conſuetudine Francorum partem Salios vocari, cùm liquidò conſtet conſuetudinem pro more gentis ab illo uſurpatam. Longè itaque Romanas ejuſmodi barbararum appellationum etymologias fugere debemus, ne cum illis ineptiamus qui Longobardos à longis barbis dictos ſomniarunt, cùm tamen inter Germanicarum gentium barbara vocabula apud Tacitum reperiantur. Idem & de Burgundionibus ſtatuo, qui itidem à Tacito nominantur; quos tamen Jordanus à Burgis Romanis appellatos eſſe contendit. Ut tamen nihil prætermittam, Salicem oppidum Mœſiæ apud Ammianum lib. XXXI. legitur, undè Salios deducere poſſent qui ſomnia ſua obtrudere geſtiunt, quandoquidem & ex Pannoniis aut etiam ex Scythia Francos oriundos aſſerunt quidam apud Grego-

rium. Igitur ſupervacuo labore & anxiâ curioſitate rejectâ, nihil certi de vetuſtiſſimis rebus ſine coætaneis Scriptoribus poſſe dici pronunciemus. Porrò hæc Lex una ex duabus eſt quibus Franci regebantur, altera verò Lex Ribuariorum. Sic accipio Einhardi memorabilem locum de vita Karoli M. *Franci duas habent Leges plurimis in locis valde diverſas;* quibus Karolum Capitula pleraque addidiſſe ſcribit, quæ quidem hodiè extant. Hæc quoque lex eſt quâ ſub Friderico Ænobarbo Francorum nobiliſſimos Salicos adhuc uſos fuiſſe teſtatur Ottho Friſingenſis lib. IV. cap. 32., quâ uſam fuiſſe Mathildem Comitiſſam in diplomatibus ſuis apud Sigonium de regno Italiæ lib. VIII. ipſa docet. Quâ tandem vetuſtate abolitâ, Juris Francici præcipua capita in locum ejus nomenque immigrarunt; præcipuè illud decantatiſſimum quod regni noſtri velut tutelam continet. De tempore verò quo lata eſt, & quid quoquè tempore additum vel immutatum ſit, jam accuratè à nobis diſputatum eſt.

TIT. I.

De MANNIRE] Adnuntiatio apud Piſtas DCCCLXIV. cap. VI. *Et quia non habent domos ad quas ſecundùm Legem manniri & banniri poſſint, dicunt quòd de mannitione vel bannitione Legibus comprobari aut legaliter judicari non poſſunt.*

1. SI EUM SUNNIS NON DETINUERIT] Editio Germanica Legis Salicæ, ut teſtatur Pithœus. *Si in mallum vocatus fuerit, & is qui vocatus eſt non venit, ſi eum aut infirmitas aut ambaſcia dominica detinuerit &c.* AMBASCIA Leg. Burgund. add. 1. tit 17. *in ambaſcia ſua aſinum alienum detinere pro opera.* Germ. *Ambacht.* inde *Ambaſiator.* Petrus de Vineis lib. I. ep. 8. lib. III. ep. 82. inde *Ambachti* Gallorum clientes Cæſari.

TIT. II.

FURAVERIT] Sic infrà paſſim hoc tit. & in ſeqq. ubicumque *furatus fuerit* Legis, in Mſ. *furaverit* ſcriptum eſt. Sic Symmachus lib. II. ep. 48. Gloſſarium infrà tit. 29. in Legibus Bajuvariorum.

HRANNE] Hara Varroni R. R. lib. III. cap. 10.

EXCEPTO CAPITALI ET DILATURA] Damnum & dilatura. Leg. Rip. tit. XVII. Præter Capitale ſubreptum, & præter dilaturam, hæc etiam multa infertur excepto Capitali, id eſt, præter ſubreptum vel ejus rei pretium, ut infrà tit. XI. Dilatula verò eſt id quod intereſt propter moram. Jacobus Cujacius. Non autem pretium delationis aut fredi, ut malè apud Pithœum & Lindenbrogium gloſſæ veteres; quibus non eò ſtatim fides habenda quòd illi ſcripſerint. Mihi namque conſtat edita gloſſaria ineptorum hominum & inſciorum opera, à quibus nonniſi veſtigium vocum antiquarum quærendum eſt. Hæc dixiſſe ſufficiat. Nam non ſemel ab illis infrà diſſentimus; nec illis ſumus qui adeò religioſè editas quiſquilias obſervemus ut integrum judicium non retineamus.

4. DE SUDE FURAVERIT] Obſerva graviùs puniri qui è ſtabulo ſeu hara ſubripiunt, denique ſi quid clauſum, ut infrà ſæpè, quàm qui in campo. Sic l. ult. §. 1. D. de Abigeis *plenius coërcendus &c.* quamquam Cujacius hoc tit. & obſervat. 6. cap. 8. ex Græcis legat *leniùs*, πραότερον, adducto Juſtini loco de Scythis.

13. SCROVAM DUCARIAM] Codex Thuani, *ſcrofam*, id eſt ſcrofam quam cæteræ ſequuntur. Virgilius: *Quis pecori imperitet, quem tota armenta ſequantur.* Tertullianus adversùs Judæos: *cùm ducator ejus in ea pati haberet.* Sic ducator navis, Leg. *Quemadmodum.* §. *Si navis.* ad Leg. Aquil. Et quod propriùs ad hunc locum accedit, gloſſæ vet. *Ducale*, ἀγωγὸς ἀπὸ τῶν κάμηλων. Gloſſæ quippè ad jumenta quæ agmen ducunt reſpiciunt. Vide Savaronem in notis ad Sidon. pag. 350.

14. SACRIVUM, QUI DICITUR VOTIVUS] Sacrivus Varroni dicitur ad ſacrificium deſtinatus. Tertullianus tamen de ſanguine reprobi bovis mori optantis. Ea verò vox tranſlata eſt ad illos qui locis ſanctis devovebantur, ut apud Gregor. Turon. Porrò ſacrivi iſtud vocabulum reliquum eſt ex Ethnicis obſervationibus quibus tum Salii tenebantur cùm ſcribi Leges ſuas juſſerunt; etſi remanſerit tanquam de votivis rebus ageretur, quæ Sanctis quibuſdam devotæ ſunt. Et quod heic ex Gregorio Turonenſi affertur, ejus exemplum hodiè extat in agnis ſancti Petri, ex quorum lana fit pallium. Sacrivus pro votivo accipitur in Concilio Antiſſiodor. Can. 3. *Non licet inter ſentes aut arbores ſacrivas vel ad fontes vota exolvere.*

VOTIVUS] Gregor. Turonenſ. de miraculis lib. 1. cap. 97. *Anus exigua pauculos gallinarum pullos habebat, quos ex voto Baſilicani ditioni ſubdiderat.* Idem lib. II. cap. 31. *Illud memoratu dignum eſt, quæ ſit manſuetudo pecorum in hac baſilica* (S. Juliani Brivatenſis) *votivorum &c. De his verò quæ votiva ſunt nulli penitùs quippiam ſubtrahere licet, nullus priuſquam ad baſilicam veniat aut commutare præſumit aut emere.* Sic & de gloria Confeſſor. cap. 3. Vide de equis à Cæſare Rubiconi conſecratis Sueton. lib. 1. cap. 81.

17. XV. PORCOS] Quidam decem oves gregem eſſe putaverunt, porcos etiam quinque vel quatuor abactos, l. ult. D. de Abigeis.

SI QUIS DE GREGE XV. PORCOS] Nam & ſues gregatim paſcuntur. In tit. D. ad leg. Aquil. ex Homero.

TIT. III.

5. SI QUIS VACCAM DOMITAM] An gravidam, quæ tauri ruentis in venerem pondus toleravit? Vide tamen Columellam de domitis bobus. Fortè cicurem & manſuefactam, ut intelligatur de ea quæ in villa nutritur, non de aliis quæ cum grege in agris vagantur.

7. TAURUM GREGEM REG.] Virgilius Georg. 3. *Quem Legere Ducem, & pecori dixêre Magiſtrum.* Seneca Hippolyto act. 1. ſc. 2. *ductor indomiti gregis.* Claudianus de quarto conſulatu Honorii:

Sic paſcua parvus
Vindicat, & necdum firmatis cornibus audax
Jam regit armentum vitulus.

Seneca ep. 90. *Mutis gregibus aut maxima corpora præſunt, aut vehementiſſima. Non præcedit armenta degener taurus, ſed qui magnitudine ac*

toris cæteros mares vicit. Vide de ariete gregis ductore Basilium in psalm. 28.

GREGEM REGENTEM] Atqui armentum est, non grex. Sed non mirum si id nostri non curârunt. Nam à Jurisconsultis ipsis confundi videmus, l. 2. §. 2. D. ad leg. Aquil. l. 22. de leg. 1.

10. TAURUM REGIS] Vide libros Regum, de Regibus Edon.

TIT. IV.

3. BERVICES] Paulus Diaconus, lib. v. cap. 40. Ulpianus in l. 2. §. 2. de Abigeis. *Qui porcum vel capram, vel vervicem abduxit.* Vulgata editio habet *vervicem*, sed Florent. *bervicem.*

TIT. VI.

DE FURTIS CANUM] Vide Columellam, lib. VII. cap. 12. Virgil. Georgic. 3. *Nec tibi cura canum fuerit postrema.*

1. CANEM SEUSIUM] Hermannus Nuenarius in lib. de origine Francor. porcarium canem interpretatur vel doctum ad investigandos apros; fortasse doctus ad venandum aut indagandum. Sidon Rutilius Itinerar.

Instrumenta parat venandi villicus hospes,
Atque olidum doctas nosse cubile canes.

Germani dicunt *Ein scus huntd*, vel *Schuynhuntd.* At in Legibus Alamannorum & Bajuvariorum *Loithihunt* vocatur, quasi manu ducatur, *leithen* ducere, *hundt*, canis. Nos *Limier* ab ea fortassis origine. Exemplar ✠. habet *segusium*, omninò rectè, qui canis Gallicus à loco dicitur Arrian. in cynegetico Mſ. Vide Leg. Burgund. addit. 1. tit. x. Leg. Alamannor. tit. LXXXII. Leg. Bajuvar. tit. XIX. cap. 1. num. 1. 2. 3. Glossæ vet. *Suses, magni canes.* Papianus, tit. XX.

QUI MAGISTER SIT] Fortè, *dressé à la chasse*, aut qui alios possit ducere. Canis venatitius apud Ruffinum Antiquit. Judaïcarum, lib. IV. cap. 6. Canis doctus Leg. Alaman. tit. 79. c. 1. n. 1. Fortasse & canis ductor, ut in Leg. Alaman. tit. XXVIII. Boiorum, tit. XIX. cap. 1. Fridericus Imper. de arte venandi, cap. 6.

2. SEUSIUM RELIQUUM] Unum ex multis, inter cæteros.

VELTREM] Vide Franc. Pithœi notas. Joh. Belius indicavit hanc vocem apud Xenophontem in cynegetico latere.

PORCARIUM] Leg. Alaman. tit. XXVIII. *canis porcaritius.*

VELTREM LEPORATIUM] Vide Lindenbrog. Glossar. Leg. Burgundionum addit. 1. c. 10. Alamann. tit. LXXXII. Bajuvar. tit. XIX. cap. 1. §. 5. Firmicum, tit. V. cap. 8.

QUI ET ARGUTARIUS] *Qui ciat occultos & signis arguat hostes.* Gratius de venatione. F. Pithœus. Hìc tamen de cane leporario agitur, quem argutarii quoquè nomine vocitatum docet hic locus, ab argutis naribus & acri olfactu nomen sortitum. Valerianus Cemel. homil. 10. *Hic in conflictu æmulis curſibus aurito lepori imminet, ille argutis naribus cervi vestigia latentis inquirit.* ἰχνεύει Sophocli & Xenophonti in cynegetico.

3. CUSTODEM DOMUS] Leg. Alaman. tit. 82. Frisi. tit. IV. Bojor. tit. XIX.

QUI IN DIE LIGARI SOLET] Cato rei rust. c. 124.

4. CANEM PASTORALEM] Leg. Frisi. tit. IV. Justin. in Legibus Georgicis vocat κύνα ποιμαντικὸν. Jac. Cujac. Joseph. lib. IV. cap. ult. κύνες ἴδιοι θηριλυτοῦ, ἢ ποιμένων φύλακες Sophocles vocat κύνες βοτῆρες, hoc est, τὰ ποιμενικὰ κύνας.

TIT. VII.

1. ACCEPTOREM DE ARBORE] Gregor. Turonens. de miracul. lib. II. cap. 16. In Leg. Frisionum tit. IV. num. 3. *canis acceptoritius.* Leg. Bojor. tit. XIX. cap. 1. Leg. Burgund. addit. 1. tit. XI. edit. Til. Leg. Alaman. tit. XCXIX. Glossæ vett. *acceptor, ἱέραξ.* Acceptor & accipiter dicitur. Virgilius enim accipiter dixit, Lucilius acceptor. Sosipater Charisius. Acceptor *domitus* in Leg. Ribuar. tit XXXVI. n. 11. qui idem est ac accipiter. Communiter autem accipitrem sparvarium reddimus; quamquàm heic clarè distinguantur infrà num. 4. Sed scitè heic distinguuntur, non malè à vulgo nostrati conjunguntur; idem enim utriusque genus, quamquàm diversæ species. In ejusmodi venatione tribus variis avium speciebus utuntur, aquilâ, falcone, accipitre. Priores duæ pinnariæ sunt, seu lorariæ; ultima buccellaria, cujus rursùm sunt quinque species. Primus est *autour* dictus, femina. Secundus *autour* mas & parùm capiens. Tertiæ speciei deest masculus. Quarta sparvarius est. & quinta Salech omnium minimus. *Tardif* artis falconariæ cap. 1. & 8. Porrò *acceptor* ad verbum est *autour.* Quarta species sparvarius dicitur fringilarius Thuano lib. 1. de re accipitraria; quamquàm astures vocet Thuanus ex Julio Firmico ibidem, & Volaterranus lib. XXV. *Astorgios ponit Pausanias, quos Italici* astores *dicunt*, astures *alii vocant.* Ita Fredericus de arte venandi lib II. c. 29. *Sparvarii sunt minores aliis avibus de rapina quibus frequentiùs utuntur homines; & quia secundùm formam membrorum & maneriem plumagii similes sunt austuribus, licèt sint alterius speciei, tamen illi qui appropinquant formæ membrorum convenienti, & pulchro plumagio, austurum sunt laudabiliores.*

5. INTRA CLAVEM] Observa majorem pœnam in furto rei intra clavem servatæ, ut infrà tit. II. num. 3 & 4.

5. ANETAM] Fortè anserem fœminam, aut anatem, Leg. Alaman. tit. XCXIX. num. 19. *Anethapich* in Leg. Bajuvar. tit. XX. cap. 3. accipiter anetas capiens. Speculum Saxon. tit. III. art. 51.

TIT. VIII.

2. INFRA CLAUSURAM] De clausura vide infrà tit. X. in rubrica.

EXCIDERIT] Virgilius eclog. 3. *Atque mala vites incidere falce novellas.*

TIT. IX.

1. VAS APIUM] Apiaria, in Leg. Wisig. lib. VIII. tit. ult. l. II. & III. *Si quis apiaria in civitate aut in villa forsitan construxerit, & alii damnum intulerit, statim moneatur ut ea in aliis locis transferre debeat, ne fortè in eodem loco hominibus aut animalibus damnum inferant.* Leg. 3. *Si quis ingenuus in apiariis furti causâ fuerit deprehensus.* Porrò in Leg. Bajuvar. tit. XXI. c. 8. advertenda hæc: *Si apes, id est examen alicujus ex apili elapsum fuerit.* Et cap 9. *Si autem in capturis quæ ad capiendas apes ponantur, id est, vasculis apum,* (evolaverunt apes, supple) *simili*

modo (ut ſuprà cap. 8.) *interpellat eum cujus eſt vaſculum.* Vide rei ruſticæ Auctores.

3. CAUSAM] id eſt, rem, ut infrà tit. XI. n. 2. Vide notas ad Marculfum lib. I. cap. 1.

TIT. X.

CLAUSURA] Leg. Wiſigothor. lib. VIII. tit. XI. *Si pecus abſque damno in clauſuram mittatur*, ſuprà tit. VIII. num. 2. Capitular. lib. V. cap. 279. *domus & villas & ſepta villarum, & piſcatoria manufacta, & quidquid foſſis aut ſepibus vel etiam alio clauſarum genere præcingitur. Clos, cloſture* noſtris.

1. PENITUS EUM LÆDERE] L. XXXIX. D. ad Leg. Aquil. Sic illud expellere debet quomodò ſi ſuum deprehendiſſet, alioqui actio eſt ex Lege Aquilia. Nam ſi quod damnum ex ea re cœpit, habet proprias actiones, de paſtu ſcilicet, l. XIV. de præſcript. verbis. Itaquè qui alienum pecus in agro ſuo deprehenderit, non jure id includit. Hæc Pomponius. Aliud tamen hodiè ſervatur. Nam includimus ſecundùm Legem municipalem. Vide *Rat* in conſuetud. Pict. Speculator. tit. de Actore. verſ. *ſed pone juven.* Barthol. ad l. 9. §. 1. de damno infecto. Contra Oldrad. Vide *Mingon* ad conſuetudines Andeg. Godofred. ad l. 39. ad leg. Aquil.

3. CONSESSUS NON FUERIT] Sumptum ex Lege Aquilia, in qua inficiatione lis creſcit.

9. MINENTUR] Hieremias thren. cap. 3. *Me minavit & adduxit in tenebras.* Vide libros Regum. Minare eſt agere. Victor Uticenſis lib. XI. *Illa beatorum turba expellentibus quibuſdam Æthiopibus minata eſt foras.* Quæ vox apud nos integra conſervatur. Anianus ad Pauli ſentent. lib. I. tit. XVIII. actum interpretatur quo pecora minare conſuevimus. Cujac. ad eum locum. Apuleius lib. IX. *Jumenta bibendi causâ prominabat.* Et lib. III. *Nos duos aſinos minantes baculis exigunt.* Feſtus: *Agaſones, equos agentes, id eſt, minantes.* Mox: *Agere modò ſignificat ante ſe pellere, id eſt, minare*, gloſſema videlicet Pauli Diaconi. Undè Cujacius dicit ſe aſſentiri. Ant. Oiſellio, qui in Auſonii epig. de Myronis Bucula, *me movebat ut ſuam*, legebat, *minabat.*

11. SEPEM] Prudentius Hamartigenia:

Quamvis maceries florentes ambiat hortos,
Sepibus & denſis vallentur vitrea rura,
Aut populata rodet gemmantia germina bruchus,
Aut avibus diſcerpta feris lacerabitur uva.

Vide infrà tit. XXXVI. de ſepibus. Vide Columellam, Catonem, Palladium, de maceriis & ſepibus.

QUEMLIBET LABOREM] Græcis ἔργον: ἐν τοῖς ἔργοις, pro in arvis, in cultis, Xenophon in cynegetico, Euſtathius odyſſ. ξ Heſiodus: ἔργα κῆ ἠμέρωι.

PECORA MISERIT] Gregor. Turonenſ. de miracul. lib. I. de Chunis ſeu Hunnis Gallias vaſtantibus: *Hoſtis in circuitu depopulabatur villas, domos tradebat incendio, agros vineaſque pecoribus intromiſſis vaſtabat.* Alioquì ſi aperta eſſet terra, nec ſæpè aut vallo defenſa, impune erat, ut & conſuetudinibus noſtris. Pithœus. Sic Cicero pro Cæcinna: *Si via ſit immunita, jubet Lex quâ velit agere jumentum.* Defendere porrò eo ſenſu apud Columellam & in Legibus Wiſigotth.

TIT. XI.

3. INGENUUM DIMISERIT] Pro libertate donaverit, ut infrà tit. XXVIII.

5. VALENT. SOL. XV. AUT XXV.] Varium mancipiorum fuit pretium, ut & cæterarum rerum venalium, pro tempore ſcilicet & mancipii qualitate. Finge aliud eſſe in novitio, aliud in veteratore, aliud in artifice, in erudito. Vide titul. de ædilitio edicto, & Pignorium de ſervis. Communis tamen æſtimatio fuit viginti aureorum, l. 31. D. de minorib. l. I. Cod. de comm. ſerv. manumiſſ. Gregor. Turon. lib. III. cap. 15. ſunt XII. ſolidi, Leg. Burgund. tit. LVII. Concil. Matiſcon. I. ann. 18. Guntchramni R. c. 16. *Sancimus ut nullus Chriſtianus Judæo deinceps debeat deſervire; ſed datis pro quolibet bone tnancipio duodecim ſolidis, ipſum mancipium quilibet Chriſtianus ſeu ad ingenuitatem ſeu ad ſervitium licentiam habeat redimendi.*

TIT. XII.

1. SI QUIS INGENUUS] heic paſſim duæ tantùm hominum ſpecies, ſervi & ingenui; non liberti, nec libertini.

5. AUT ADULTERAVERIT] Gloſſæ interlin. Thu. *& eam furtivè aperit.* Videndum an rectè.

TIT. XIII.

1. AUT FLAGELLIS] Patibulo condemnabantur ſervi pro furto aut latrocinio, ni eſſet qui redimeret. Gregor. Turonenſis de miracul. lib. II. cap. 16. Et etiam aliquandò liberi. Idem de mirac. lib. I. cap. 73. Seneca epiſt. 7. *Latrocinium aliquis fecit, meruit ut ſuſpendatur.* Gregor. Turonenſ. de gloria Confeſſor. cap. 101. Idem de miracul. B. Martini lib. I. cap. 21. lib. III. cap. 53.

CXX. ICTUS] Franc. Pithœus. Capitular. lib. III. cap. 31. ubi quædam annotavi. Joſephus lib. IV. cap. ult. ὁ δὲ μετὰ ταῦτα πολίτας, πλαγὰς μὲν λεπίσας τεσσαράκοντα, τῷ δημοσίῳ σπίλῳ λαβὼν &c. Synodi Matiſconenſ. ſub Guntcramno R. cap. 8. *Si quicunque Clericus hoc implere diſtulerit, ſi junior fuerit, uno minùs quadraginta ictus accipiat; ſi honoratior, triginta dierum incluſione multetur.* Victor Uticenſis, pag. 21. *& fuſtes accipiat.* De quadraginta ictibus vide Buxtorfium Synag. Jud. pag. 410.

PRO DORSO SUO] Sic corium ſervi redimere, Leg. Friſon. tit. III. num. 4. Sic apud Juriſconſultos ſanguinem ſuum redimere.

TIT. XIV.

1. SCREONA] Cod. Thuani, *ſcreuna.* Non poteſt eſſe ſcrinium. Fr. Pithœus feliciter interpretatus eſt cameras in humum demerſas & fœno oneratas, in quibus hyeme puellæ conveniunt; idque etiam cum integro nomine apud ruſticos campanos remanere teſtatur. Quod Germanis conſuetum. Tacitus: *Solent & ultareneos ſpecus aperire, eoſque multò inſuper ſimo onerant, ſuffugium hyemi & receptaculum frugibus, quia rigorem frigorum ejuſmodi locis molliunt, & ſi quandò hoſtis advenit, aperta populatur, abdita autem & defoſſa aut ignorantur, aut eo ipſo fallunt quòd quærenda ſunt.* Infrà tit. XXIX. num. 33. *Si quis ſcreonam quæ clavem habet effregerit, & aliquid*

aliquid furaverit. Des-Accords librum fecit *Escrenes*, à jocis ibi habitis.

5. TRAHITUR] id est, rapitur, ut suprà num. 1. & 4. & infrà tit. XXIX. num. 38. Marculfus lib. 2. cap. 16. & cap. 39. Formulæ Leg. Rom. cap. 16. Synodus Turonens. II. cap. 21. *Ut nullus ingenuam puellam absque parentum voluntate trahere aut accipere præsumat.* Vide Virgilium 2. Æneid. de Cassandra :

Ecce trahebatur passis Priameia virgo
Crinibus.

IN VERBO REGIS] Vide Leg. Rib. tit. XXXV. num. 3.

6. LITUS] Glossæ intetlin. Th. *fiscalinus vel sanctuarius.*

7. INGENUITATEM SUAM PERDAT] Senatusconsultum Claudianum. Marculf. lib. 2. cap. 29.

8. TULERIT] id est, abstulerit, ademerit. Glossæ vet. barbaræ Mss. *ademtis, tultis.* Notæ ad Marculfum lib. 1. cap. 28.

10. DRUCHTE] pacta, promissa ; à fide quæ *drouu* Germanis. Aventinus in glossario.

ADSALIERIT] Infrà tit. XV. num. 4.

11.] Tertull. lib. 1. ad uxorem.

IN SERVITIUM IMPLICETUR] Infrà tit. XXVII. num. 3. Sic apud nos, *en formariage le pire emporte le bon.* Vide Burchardum in Lege familiæ.

13. PER VIRTUTEM] Per vim. Leg. Alaman. tit. V. c. 2. & 5. ubi facto opponitur. Leg. Longobard. tit 1. & tit. X. VII. l. 4. *Et collegerit se una pars cum virtute, & dixerit : Eamus & expellamus eos de ipso loco per virtutem foras.* Tertull. adversùs Judæos : *nam præter quod omnibus notum est Orientis virtutem* (id est, vires) *auro & argento pollere solitam.* Anastasius Bibliothecarius ex Theophane ad an. Christi DCXXV. *Imperator* (Heraclius) *ordinavit alium Prætorem nomine Bahanem & Theodorum Sacellarium cum virtute Romaïca, & adversùs Arabes misit.* Theophanes dixit μὲ ῥωμαϊκῆς δυνάμεως. Eò retulerim illud Virgilii, *Dolus an virtus, quis in hoste requirat ?* Et sanè præcipua militaris virtus fortitudo est. Undè virtus etiam in malam partem, pro vi, aut pro copiis. Nos, *forces.* Franci quidem fortitudinem præcipuam virtutem habuerunt, & vi virtutis nomen tribuerunt. Prudentius hamartigenia : *Insultat virtute pari, sed dispare fato.* Idem ibidem : *Pœnarum virtutis non intellecta coërcet.* Paulus Warnefrid. lib. VI. cap. 27. *Qui Gisulfus tempore Joannis Papæ cum omni sua virtute Campaniam venit, incendia & deprædationes faciens &c.* Sic Tertullianus de pallio : *Præsentis imperii præsens virtus.* Per fortiam, Leg. Ribuar. Leg. Bajuvar. Marculfus lib. 1. cap. 28.

16. Etsi caput hoc in quibusdam Mss. reperiatur, ut in cod. Jac. Augusti Thuani, Anton. Oisellii, & in Metensi, abest tamen à plerisque. Regii quidem & phyliracei duo non habent, & rectè. Nemo quippè dixerit hanc Legem Salios redolere, sed continuò Romanam esse omnes agnoscent. Undè irrepserit manifestum est. Particula enim est interpretationis Aniani ad Leg. 3. Cod. Th. de incestis nuptiis. Sanè Lege Salicâ de incestis nuptiis nihil cautum fuisse adfirmare ausim, cùm in Decreto suo Childebertus Rex sanctionem eâ de re ediderit : *Nullus incestum usum sibi faciet conjugio, hoc est, nec fratris sui uxorem, nec uxoris sui sororem, nec uxorem patrui, aut parentis consanguinei. Si quis uxorem patris acceperit, mortem incurrat. De præteritis verò incestis conjunctionibus, per prædicationem Episcoporum jussimus emendari.* Quod malum in Gallia primis Francorum temporibus, ut qui aut Pagani adhuc aut recens Christiani fuerint, grassatum fuisse ex repetitis Canonum sanctionibus videre est. Synodi Agathensis c. 61. Epaunensis c. 30. Aurelianensis III. c. 10. Arvernensis c. 2. Aurelianensis IV. c. 27. Turonicæ II. sub Chariberto R. c. 22. in qua referuntur excerpta ex libris sacris, Canonibus superioribus, & Legibus quæ huc pertinebant ; nominatìmque hæc Constitutio laudatur : *Itemque ait sacra sententia Legum, quæ in hac explanatione omni homini tam docto quàm indocto aperta est, ut quisquis aut sororis aut fratris filium aut certè gradu* (Lege, *ulterioris gradûs*) *consobrinam aut fratris uxorem sceleratis nuptiis sibi junxerit, huic pœnæ subjaceat, & de tali consortio separetur, & reliqua.* Vide Capitul. lib. VI. c. 410. lib. Legum Theodosii 3. cap. 12. contra illicita conjugia & de viduis, Synod. Paris. III. c. 4. tom. 2. Concil. pag. 638.

FRATRIS FILIAM] Hanc certè conjunctionem Romani quoquè aspernati sunt, Senatu licèt in gratiam Claudii decernente ut justæ inter patruos fratrumque filias nuptiæ in posterùm statuerentur. Sed, ut Tacitus scribit, nemo repertus est nisi unus talis matrimonii cupitor. Jurisconsulti quidem satis docent reprobata fuisse hæc conjugia, dùm quod ejusmodi matrimonii causa datum esset, causa non sequuta condictione sine causa repeti aiunt. Papinianus in l. ult. de condict. sine causa.

ALTERIUS] Oisellii cod. *ulterius.* Legendum ut in Aniano, *ulterioris.*

INFAMIA SINT NOTATI] Hæc ex Aniani mente, non ex Impp. sententia. Neque enim quid simile in Lege ipsa reperire est. Sed ex quo Gothus ille legerat incestis nuptiis contractis neminem ex ejusmodi conjunctione, neque uxorem, neque dotem, neque liberos, sperare debere, continuò ille spurios infamiâ notari commentus est, certè præter Constitutionis mentem. Spurios sanè illegitimæ conjunctionis & natalium pœnam norâ quâdam sustinere nemo ambigit. Verè Plutarchus : Τοῖς μηδέπω ἢ παιδοῦσι μὲν τὸ γεγονὸς ἀνεξάλειπτα παρακολουθῆ τὰ τῆς δισγενείας ὀνείδη παρὰ πᾶσι τὸν βίον, τῇ πρόσχαρ τοῖς ἐλπίζουσι τὸ λοιδορεῖσθαι βουλομένοις. In eam sententiam videndus Cassiodorus lib. 2. epist. 11. & Josephus lib. 4. cap. ult. Idipsum tradit Calistus PP. in epist. ad fratres per Galliam constitutos c. 1. ex quo Burchardus lib. 7. cap. 1. *Conjunctiones consanguineorum prohibete, quòd eas & divinæ & seculi prohibent Leges &c. Leges verò seculi infames tales vocant, & ab hæreditate repellunt.* Leg. Wisigoth. lib. 3. tit. V. cap. 1.

TIT. XV.

EXPOLIAVERIT] *Dépouiller.* Salvianus lib. VII. *Punit expoliatores domorum, cùm sit expolitator Provinciarum.*

1. SUPERVENTU] Paulus Varnefridus, pag. 280. *Super eos veniens.* & paſſim. in Bibl. *irruit ſuper eos.* Gallicè, *courir ſus.* Seneca de ira lib. 1. *Germanis quid animoſius, quid ad incurſum acrius.*

3. SI VERO FRANCUS] Obſerva majorem pœnam adversùs Romanum quàm adversùs Francum.

4. VIÆ LACINAM] Vet. cod. Thuani, *viæ laciniam.* Vide infrà titul. 33.

TIT. XVI.

1. VILLAM ALIENAM ADSALIERIT] Vide l. 11. D. ad leg. Jul. de vi publica.

ET QUICQUID INDE ABSTULERIT] id eſt, capitale, ut ſuprà & infrà paſſim.

TIT. XVII.

DE SEPULCHRO VIOLATO] Vide infrà tit. LVII.

2. PARENTES DEFUNCTI] Julius Capitol. in Maximino juniore : *Quædam parens ſua libros Homericos dedit.* Lampridius In Alexandro : *amicos & parentes Alexander ſi malos reperit, aut punivit &c.* Vide Notas ad Marculf. lib. 2. cap. 14.

UT INTER HOMINES NON HABITET] Vide Leg. Ribuar. tit. LXXXVII.

3. IN NOFFO] Gloſ. interlin. cod. Thuan. *in ſarcophago ligneo.*

4. ARISTATONEM] Vide infrà tit. LVII. num. 3. Fr. Pithœum. Vide & Lindenbrogium ad Ammianum, de purpura avulſa à ſepulchro Domitiani.

TIT. XVIII.

DE INCENDIIS] de incendiariis, de arſis. Vide *Beaumanoir*, cap. *de haute Juſtice.*

4. CONCISA] Concædes dicit Tacitus, ſicut Cæſar & Marcellinus. Vide Fr. Pithœum & Spartianum in Hadriano. Deſcribitur à Sangallenſi lib. 2. cap. 2. Paulus Warnef. lib. 3. cap. 4. Strabo lib. IV. de Britannis : Περιφερῆς δένδρων κατασκευή, &c.

TIT. XIX.

1. COLPUS.] Vet. cod. *colaphus.* Undè noſtris, *coup.*

FALLIERIT] Fallire à verbo fallere; nobis, *faillir.*

SAGITTA TOXICATA] Venenatis ſagittis uſos olim Gallos, etiam in venatu, Plinius auctor eſt lib. XXVII. cap. 11. ut & Cornelius Celſus, A. Gellius ex Plinio, & Admiranda ſub nomine Ariſtotelis. Quod Germanis in uſu eſſe hodiè quoquè audivi. Barbaræ gentes ubique ferè & olim utebantur, & hodiè quoquè utuntur. Longum eſſet exempla recenſere. De Getis Ovidius non uno loco, Triſtium lib. V. de Ponto lib. 1.

Qui mortis ſævo geminent ut vulnere cauſas,
Omnia vipereo ſpicula felle linunt.

Romani quinetiam uſi aliquandò ſagittis ejuſmodi, ni Plinium de omni hominum genere loquutum fuiſſe intelligamus lib. XVIII. cap. 1. *Nos & ſagittas ungimus, & ferro ipſi nocentius aliquid damus.* Porrò in Leg. Bajuvar. multò minor eſt multa, duodecim ſcilicet ſolidorum, etiam ſi quis non modò ſagittam toxicatam emiſerit, ſed etiam ſi alium vulneraverit, tit. 3. cap. 6. Gregorius Turonenſ. lib. 2. *Sagittas tormentorum ritu effudere illius herbarum venenis.* Sidonius in panegyrico Majoriani verſ. 406.

teretes pars explicat arcus,
Spiculâque infuſum ferro latura venenum,
Quæ feriant bis miſſa ſemel.

D. Ambroſius de Tobia cap. 7. *Quaſi ſervus ſagittâ toxicatâ ictus paululùm procidens, tandem victus veneno procumbit; aut quaſi piſcis qui fuſcinâ fuerit infixus, quocunque fugerit, vulnus vehit.*

10. ADSALIERIT] Suprà tit. XIV. num. x. tit. XV. n. 4. tit. XVI. n. 1. & 2. Infrà tit. XXXVII. n. 2. tit. XLIV. n. 1. Marculfus lib. 1. cap. 29. *Adſaliſſetis & graviter livoraſſetis.* Vide Notas. Idem lib. 1. cap. 37. Vide Notas. Capitul. lib. V. cap. 364. ex Legib. Bajuvar.

TIT. XX.

De accuſatoribus calumniantibus.

2. VIII. Den. &c.] Ergò Lege Salicâ calumniatori mulcta pecuniaria infligitur, Lege verò Romanâ talio. Vide notas ad veteres Formulas ſecundùm Legem Romanam cap. 29. Anaſtaſ. Bibliothecar. in Leone IV. pag. 293. & quæ ad eum locum notavi. Poſteà verò ubique ferè obſervari cœpit in Gallia. Brito Philippid. pag. 324.

Quædam autem in melius juri contraria mutans,
Conſtituit pugiles, ut in omni talio pugna
Sanguinis in cauſis ad pœnas exigat æquas,
Victus ut appellans, ſive appellatus eâdem
Lege ligaretur, mutilari aut perdere vitam.
Moris enim extiterat apud illos hactenùs ut ſi
Appellans victus in cauſa ſanguinis eſſet,
Sex ſolidos decies cum nummo ſolveret uno,
Et ſic impunis amiſſâ Lege maneret. &c.

Sed tandem ſublatus eſt, & ad jus Salicum redditum; ſcilicet ut accuſatores calumniari deprehenſi mulctâ pecuniariâ & prætereà in id quod intereſt condemnentur.

TIT. XXI.

De MALEFICIIS] ſeu potiùs de Veneficiis.

1. HERBAS] Vide Gregorium Turonenſ. pag. 491. veteres Formulas incerti auctoris (ſive Appendicem Marculfi cap. 34. & notas. Id à medicina petitum, quæ remedia ut plurimùm ex herbis deducit. Vide Homerum de Machaone. Manilius lib. 3. de medicina :

Et vitæ ſuccos miſcere ſalubres.

At magia ex medicina nata. Plinius lib XXX. cap. 1. Claudianus :

Pocula nec triſti gramine miſta bibunt.

Virgilius Georg. 3.

Miſcueruntque herbas & non innoxia verba.

Gratianus Imper. in l. 6. Cod. Th. de indulgentiis criminum : *Qui noxiis quæſita graminibus, & diris immurmurata ſecretis, mentis & corporis venena compoſuit.*

3.] Gregorius Turonenſ. de miracul. lib. 2 cap. 44. & 45.

MALELIC. SUPERJACT. FUE.] Noſtris, *Jetter du ſort.* Porrò jactare pro jacere non novum. Frontinus Agrimenſor. pag. 57. de arboribus imminentibus, quarum fructus in fundum vicini decidunt.

CUM LIGATURIS] Tertullianus, pag. 824. *In remediis naturalia plurimùm, aliquid & ma-*

gia circumligat, medicina cum ferro & poculo occurrit. Idem de ſpectaculis: *Magicis devinctionibus perfici.*

Miserit] Mittere, pro ponere.

4. Ut infantes habere non possit] Plinius lib. xxix. cap. 4. ubi de Phalangio: *Vis ea annua eſt, quam ſolam ex omni atocio dixiſſe fas ſit, quoniam aliquarum fœcunditas plena liberis tali venià indiget.* Fallitur verò Plinius. Apud Chriſtianos certè abominandum illud eſt. Tertullianus, Minutius, Arnobius. Idem Plinius lib. xxvii. cap. 8. *Fœcunditatem reſtituere ademptam veneficiis.*

TIT. XXII.

Credo non tam heic agi de dolore quàm de pulſata verecundia & immodeſta contrectatione & impudica. Vide Herodotum de Legatis Perſarum apud Macedones.

3. Super cubitum] Nam ut Tacitus ait, *partem veſtitus ſuperioris in manicas non extendunt, nudæ brachia ac lacertos.*

4. Mamillam strinxerit] Ovidius:

Forma mamillarum quàm fuit apta premi.

Injuriarum apud Romanos actio competit.

TIT. XXIII.

Argumentum eſt hic titulus ſcriptam eſſe Legem cùm ahuc paludicolæ eſſent Franci, cui uſui aſcus; & cùm mare vel flumina accolerent in Belgio, ubi aquæ multæ.

3. Vel ascum] Hodie *naſcon*, vel *aſcon*, alveolus cujus in paludibus frequens uſus. Vide Rapini epigramma. Fortè heic ab utribus quibus flumina permeari ſæpè dictum eſt. Marcell. Notitia.

TIT. XXIV.

1. Ingenuus] id eſt, liber. Marculfus lib. 2. cap. 32. & Notæ. Gregorius Turonenſ. lib. viii. cap. 41.

Annonam] Gregorius Turonenſ. lib. viii. cap. 42. *Ita ut annonas, fœnum, vinum, & quicquid reperire potuiſſet &c.* Capitul. lib. iv. cap. 25. Gloſſæ: *annona* σίτησις. Nam de annona militari agitur, ſed ab eadem origine. Inde eſt *area annonaria.* Leg. Burgund. tit. xxiii. cap. 2. qui annonam dederit ſervo fugitivo, Leg. Longob. lib. 1. tit. 25. l. 25. annona ad caballos, Capitul. lib. iv. cap. 73. Vide lib. 1. cap. 112. 125. Leg. Wiſigot. lib. xii. tit. 1. l. 2. lib. 9. tit. 2. l. 6.

3. Sclusam] Caſſiodorus Senator lib. 2. cap. 19. *Univerſis Gothis & Romanis, & his qui portubus vel cluſuris præſunt.* Balſamon ad epiſt. Baſilii ad Amphiloch. Can. 55. *Clauſura S. Baſilii,* εἰς τὰς κλεῖς ὑγρᾶς τῆς ἁγίου Βασιλείου. Tranſlatio Martyrum Georgii, Aurelii, & Nataliæ pag. 47. *Ne fortè eis improviſis aut Legatio fraudulenta fiat, aut certè magis hoſtilis impetus ſuperveniens cunctarum ad ſeſe viarum aditus continuis ſatagat obfirmare cuſtodiis, atque ea permaximè loca quæ ab anguſti tramite callis excluſas appellant.*

TIT. XXV.

1. Sive crinitum] *Quilibet capillatorum* in Edicto Theodorici R. c. 145. Decretum Childeberti R. cap. 3. *ut nullus de crinoſis.* Quod tamen abeſt à Mſs. regiis, & φ. φ. Agathias tamen lib. 1. cap. 5. ſolos Reges Francorum Cæſariem prolixam gerere ſcribit, ſubditos omnes circumtonſos eſſe, nec illis longiorem comam concedi. Quod ita accipiendum cenſeo, ut Romanos tantummodò tonſos fuiſſe intelligamus, aut Reges quidem longam geſtaſſe Cæſariem, ſed crinium flagellis diſcriminatam & optimè comptam. Quod aliis non licuit. Capillati Alpium populi, Plinio. Indè & Comata Gallia eidem lib. iv. cap. 17. Capilli apud quaſdam gentes probro. Idem Plin. lib. vi. cap. 13. Majores crines & indumenta pellium inhibentur l. ult. Cod. Th. de habitu quo uti oportet int. urb. Claudianus de quarto conſulatu Honorii:

Ante Ducem noſtrum flavam ſparſere Sicambri
Cæſariem.

Idem de Bello Getico.

Crinigeri ſedere patres, pellita Getarum
Curia, quos plagis decorat numeroſa cicatrix.

Sidonius l. 1. ep. 2. l. iii. ep. 3. l. v. ep. 13. Iſidorus lib. xvi. cap. 13. Jornandes in hiſtoria Gotth. Gregor. Turonenſ. lib. vi. cap. 24. lib. viii. cap. 10. de vita patrum cap. 12. Claudianus in Eutropium lib. 1.

Militet ut noſtris detonſa Sicambria ſignis.

Idem de laudibus Stiliconis lib. 1.

Ingentia quondam
Nomina, crinigero flaventes vertice Reges.

Ibidem: *Nec fida valenti*
Dextera duxiſſet rutilantes crinibus alas.

2. Totonderit] Tondere, videlicet deturpare, decuſque capitis auferre. Ovidius:

Turpe pecus mutilum eſt & ſine crine caput.

Unde decalvatio pœna in Leg. Wiſigott. & Capitul. Caroli M. De cura capillorum apud veteres, etiam apud barbaras gentes. Tertullianus de Pallio: *Numidas etiam equis Cæſariatos juxta cutem tonſor, & cultri vertex ſolus immunis.* Franci verò ſpecialiter capillum curabant, quo ſcilicet diſtinguerentur à Romanis ſubditis. Ferè olim Galli comati, capillati Alpium populi Plinio. Poſſet tentari hunc locum accipi debere de clericatu. Nam & tum Epiſcopi ſæpè inconſultis parentibus comam juvenibus tondebant, ut ad clericatum eos aggregarent. Quidam & invitos aliquandò tondebant. Nam & ſæpè vis fiebat ut quis Clericus ordinaretur. Vide inſigne exemplum in epiſtola Paulini, quæ eſt inter epiſtolas B. Auguſtini ep. 35. pag. 145. *Nam ego etſi à Delphino Burdegaliæ baptizatus, à Lampio apud Barcilonam in Hiſpania per vim inflammatæ ſubitò plebis ſacratus ſim, tamen Ambroſii ſemper & dilectione ad fidem nutritus ſum & nunc in Sacerdotii ordine confoveor.* Gregor. Turonenſ. lib. vii. cap. 31. *Quia invitum aliquandò eum totonderat, inhians facultati ejus.* Quaſi Epiſcopi Clericorum heredes fierent. Quod notandum, & pleniùs expendendum. Conciliis itaque id prohibitum eſt. Vide & Capitul. lib. v. cap. 212. Prior tamen interpretatio magis arridet, ut quaſi de atroci injuria puero & parentibus facta agatur, cùm decus capitis præcipuum coma ſit, unde & Clericis comam alere Synodis prohibeatur; quaſi in notam ſervitutis illud fieri videatur. Vide Leg. Burg. tit. 6. numero 4. & diſcute.

TIT. XXVII.

De adulteriis ancillarum] Adulterium

heic impropriè cum ancilla. Vide l. 6. D. ad Leg. Jul. de adulter. Sic accipitur apud Ambrosium de Abrahamo lib. 1. cap. 4. *Omne stuprum adulterium est; & quicquid in ea quæ non sit legitima uxor commissum fuerit, adulterii crimine damnatur.* Sic fortasse Gregorius Turonens. lib. IX. cap. 37. *Et licèt esset vorax cibi ac potator vini extra modum quàm Sacerdotalem cautelam decet, tamen nullum de eo adulterium quispiam est locutus.* Sic etiam fortè eodem lib. cap. 34. in fine.

2. REGIS ANCILLA] In Leg. Longob. lib. 2. tit. IX. l. 2. Rotharis Regis, mulier libera quæ se servo conjunxit, potest impunè à parentibus, id est, proximis, occidi intra annum. Post annum licet Gastaldio Regis, aut auctori, aut Sculdasio, ipsam in currem Regis ducere, & intra pensiles ancillas constituere, id est, quæ pensum faciunt. Et leg. 3. Luitprandi eadem de re: *Sit ancilla palatii, & ipse servus similiter ad palatium replicetur; & filii qui ex eis nati fuerint, curti regiæ omnimodò serviant.* Ubi quod palatium dixit, mox currem appellat. Ancilla regia in Legibus Ribuar. tit. LVIII. Ita Lindebrogius. vel Tilii 60. num. 9. servi Regis passim, & fisci.

3. PUBLICE JUNXERIT] id est, uxorem duxerit.

IN SERVITIO PERMANEAT] Suprà tit. XIV. num. 11.

4. CASTRETUR] Castrationis pœna servo, non in adulterio tantùm, sed & in furto, infrà tit. XLII. num. 4. κλωσθάται caulis abscissione puniti. Attaliates pag. 63. Juris Græco-Romani.

7. ANCILLAM ALIENAM] Foràs nubere. Tertullianus ad uxorem l. 3. *Foràs nubere servis suis interdicunt. Formariage* in consuetudinibus nostris.

TIT. XXVIII.

DE LIBERTIS DIMISSIS] De eo qui alienum servum manumiserit.

1. ANTE REGEM PER DENAR.] Marculfus lib. 1. cap. 22. ubi nonnulla notavimus, & vetus instrumentum denariale Caroli Calvi adduximus ex tabulario S. Martini Turonensis. Wilhelmus Heda in historia Episcoporum Trajectensium pag. 249. n. 13. *Egiboldus, natione Frisius, unanimi omnium voto* XIII. *Episcopus surrogatur in locum Odibaldi, vir non contemnendæ vitæ, litteris clarus, & ipsi Zuentiboldo Regi acceptus, qui ejus contuitu famulam quandam datis, ut Lex Salica docet, in commutatione duobus mancipiis priùs, & postèà secundùm Legem Francorum denarium ejus excutiens, hoc modo servitutis vinculo liberavit, & donavit ingenuitati. Actum Niumagæ.* Synodus Lemovecensis Ms. dicta tertia.

IIIIM. DENARIOS QUI FACIUNT SOL. C, &c.] Quo casu nota libertatem manere, seu favore libertatis, seu quia ante Regem celebrata est, & mulctam tantùm inferri cum peculio.

TIT. XXIX.

1. TINTINNUM] Nonius, & Isidorus lib. 3. cap. 22. Phædrus libro 2. *Clarumque collo jactans tintinnabulum.* Leg. Gotth. lib. XII. tit. 2. l. 2. Burgund. tit. IV. cap. 5. Boiorum cap. 8. tit. 2. §. 1. Fortunatus lib. 2. de B. Medardo. Greges tinnibulatos dixi Sidonius lib. 2. ep. 2. Walafridus Strabo:

Mala fidem, tintinna sonant documenta salubo.

Leg. Wisigoth. lib. VII. tit. 2. l. II. Leg. Burgund. Longobard. lib. 1. tit. XXV. l. 31. Meminit & Ado Viennensis. Causa in bobus, ne in silvis aberrando amittantur; in equis præcipuè sagenariis, ut & hodie, & in mulis onerariis, quo tinnitu mulceantur, & sono laborem leniant, in musicæ modum ita ferunt. Adeò musica brutis etiam imperat. Agatharchides lib. V. de mari rubro cap. 30. Θρεμματίοις μὲ πλήθος ἐανλοῖς ἔχουσι συνεπόμενοι, κώδωνας δὲ ἐξέδησαν ἐκ τῶν ἀρρένων παιδία', ὅπως ὁ ἀπ' αυτῶν ψόφος διάκῃ τὰ θηρία. Malè interpres, *ut tinnitus horum fures arceat fugetque.* Vide in historia Francor. de stratagemate per tintinnum. Aimoin. lib. IV. cap. 81.

3. SKELLAM DE CABALLIS] Scella vel scilla, equorum clitelliarorum tintinnabulum. Quâ voce Aquitani adhuc utuntur. Græcis κώδων, cujus etiam furem in Legibus Georgicis Justinianus coërcet. *Esquil* Tolosatibus. Squillam pro tintinnabulo & nola vocat Petrarcha in poëmatibus Italicis. Et Itali etiam hodie *squillare.*

8. SI VERO IN HORTO] Major pœna si arborum furtum in horto fiat, ut suprà. Vide.

12. CULTELLUM] Vide glossas Agrimens. pag. 172.

13. NAPINAM] Columella lib. 2. cap. 2. Sic rapinam facere, id est, rapos serere, usurpatur in l. LXXXVIII. §. matre. D. de leg. 2. Columella lib. 2. cap. 2. Cato rei rust. cap. 31. Pictavis *nabine*, locus napis consitus, ut monuit Joh. Belius amicus carissimus.

16. ARBOREM INSERTAM] Servius Georgic. 2. vers. *Et sæpè alteriùs. Sanè insitas arbores dicimus, insertas verò causas aut fabulas.* Ovidius:

Firmaque adoptivas possidet arbor ortes.

De adoptione Suetonius: *Insertus est eadem figura.* Vide auctores rei rusticæ.

29. SIGNATA] An de signo quod imponebatur ad limites notandos. Qua de re Siculus Flaccus: *Si notatæ arbores in regionibus finales observabuntur, intuendæ sunt notæ.* Leg. Longob. lib. 1. tit. XXVI. l. 3. *Si quis liber homo arborem ubi theclatura facta est, inter fines discernendos inciderit.* Vide Respons. Papiani tit. XXXIX. Leg. Wisigoth. lib. X. tit. 3. l. 3. Bajuvar. tit. XI. cap. 3. num. 2. Et ita Lindebrogius putat; cujus sententiæ non accedo: nam heic de finibus nullum verbum, & de anno quod additur contrarium evincit. Vide an huc faciat quod est in Leg. Wisigoth. lib. VIII. tit. VI. ult. l. 1. in Legib. Boior. tit. IX. cap. 12. *Signum quod propter desensionem ponitur &c.*

31. RETE AD ANG. CAP.] *Hord* locus apud nos dicitur in flumine ubi retia tenduntur ad anguillas capiendas. Vide Martin.

32. TREMACLUM] *Tramail.*

VERTUOLUM] *Verreuil.*

CASAM ALIEN. TRAX.] Casam alienam trahere. Sic Gregorius Turonens. lib. IX. cap. 35. *auferre villam.* Quamvis abolita sit Massurii Sabini sententia, qui putabat fundi furtum fieri posse, Instit. lib. IV. tit. 1. Trahere autem rapere est

& invadere, suprà tit. xiv. n. 5. Sic Hieronymus ep. 3. ad Heliodorum: *Marcomani trahunt, vastant, rapiunt.*

TIT. XXX.

1. Locaverit ut hom. interf.] Juvenalis sat. 13.

Si flectas oculos majora ad crimina, confer Conauctum latronem.

TIT. XXXII.

Non de injuria tantùm hic agitur, ut vulgò dicimus, sed de injuria quæ fit per convitia. Vide de judicio injuriarum apud Athenienses.

1. Cenitum] Si fides gloss. apud Pithœum, cocles cænitus est. Sed vereor ne aliud heic intelligatur. Fortasse heic cænitus est eâdem inflexione quâ concagatus num. sequenti, is qui aliquandò cœno & sordibus ad summam ignominiam perfusus est à populo. Quod injuriæ genus apud Francos in usu. Vide l. 1. D. de extraordinar. criminib. §. 1. Ecclesiastici cap. 22. vers. 1. & 2. Auctor Etymologici: οἱ Ἀττικοὶ τὸν ἐπί τινι ἁμαρτήματι ἀπόνζεσπηλῷ χρίοντες ἐδημοσίευον. Alibi ibidem auctor: οἱ Ἀρχαῖοι ὅτι ἤθελον ὑβρίσαι τινὰ καὶ ἐμπαῖξαι, πηλῷ ἔχριον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Vide Gregor. Turonens. lib. vii. cap. 14. Leg. Longob. lib. 1. tit. xvi. l. 8. ubi de sponsa: *Perversi homines aquam sordidam & stercoratam super ipsam jactassent.*

2. Concagatum] Gallis *conchié*. Honos auribus, *chiard*, κοπρίας. Scaliger ad Festum. Casaubonus ad Suetonium. Imò non de vitio corporis, sed de injuria ab alio illata. Glossar. Pithœi: *Conchagatum, serdidatum.*

3. Vulpiculam] Herodes à Domino nostro ita vocatur Lucæ 13.

4. Leporem] timidum videlicet & fugacem. Græci proverbialiter, δειλότερος λαγὼ Φρυγός. Annales Fuldenses Carolum Calvum leporem vocant. Vide. Magnum certè apud Francos convicium fuisse hinc apparet quòd fugam sibi exprobrari non patiebantur, quam dedecus extremum esse existimabant. De Gallis Ælianus de varia historia lib. xii. οὕτως δὲ αἰσχρὸν νομίζουσι τὸ φεύγειν, ὡς μηδὲ ἐκ τῶν οἰκιῶν καταλισθανουσῶν καὶ ἐμπιπτουσῶν πολλάκις ἀποδιδράσκειν. Nicolaus Damascenus historiarum scriptor Augusto & Herodi acceptissimus ἐν συναγωγῇ apud Abbatem Maximum eclog. cap. iv. Κελτοὶ οἱ τῷ ὠκεανῷ γειτνιῶντες, αἰσχρὸν ἡγοῦνται τοῖχον καταπίπτοντα ἢ οἰκίαν φεύγειν. πλημμυρίδος δὲ ἐκ τῆς ἔξω θαλάττης ἐπερχομένης, μεθ' ὅπλων ἀπαντῶντες ὑπομένουσιν ἕως κατακλύζωνται, ἵνα μὴ δοκῶσι φεύγοντες τὸν θάνατον φοβεῖσθαι. Strabo lib. 7. ἀφοβίαν οἱ Κελτοὶ ἀσκοῦντες, κατακλύζεσθαι τὰς οἰκίας ὑπομένουσιν. Quæ tamen ridet Strabo. Idipsum de Francis nominatim affirmat Laonicus Chalcondyles histor. lib. 2. pag. 59. Κελτοὺς δὲ φασί τινες φεύγειν αὐτοὺς ἐν ταῖς μάχαις οὐ δίκαιος νομίζειν, ἀλλὰ μαχομένοις τελευτῆσαι καὶ ἀπὸ τούτου Κελτοὶ ἀξιοῦσι προέχειν τῶν ἄλλων γενναιότητι, καὶ ἐπιστημονεστάτοις εἶναι ἁπάντων.

5. Meretricem clamaverit] Vide Consuetud. Campaniæ vett. p. 456. art. 45.

7. Delatorem] Convicium illis temporibus non leve. Nam delatores, quibus alioqui præmia magna decernebantur, & à Tiberio custodia legum dicti apud Tacitum, ni fallor; sub malis Principibus sæviebant. Plinius panegyrico: *Vidimus delatorum indicium quasi grassatorum, quasi latronum.* Itaque id genus hominum omnes adversati, detestati, unde infamia; etsi initio bono publico essent introducti, ut & accusationes, quemadmodum Cicero in Verrem plenè tract. Martialis: *turba gravis paci, &c.* Posteà ex consuetudine fraudis & calumniæ etiam Principibus exosi. *Execrabiles nuntiatores* dicuntur qui fisco deferunt, l. 4. Cod. de delatorib. lib. x. Itaque calumniantes ferro puniti, l. 5. eodem, & illis aliquandò lingua evulsa, l. 2. Cod. Th. de petitionibus & ultro datis & delatoribus. Atque adeò in bonis caussis si idem delator tertiò fuerit, capite punitur, l. 12. 13. 28. Cod. Th. eodem. quòd scilicet jam deferendi studium quasi artem exercere videatur. Unde apparet delatoris nomen in convicium transiisse, quemadmodum latronis. Convicium est & injuria aliquem delatorem appellare, l. 3. Cod. de injuriis. Denique l. Græca. 7. Cod. de delatoribus statuit eum qui tyrannos deferat, μήδὲ κλοπῆς καλεῖσθαι, sed calumniatorem. Non tamen eo facto delatio abolita; translata ea in palatinos, qui obtentu officii posterioribus Rom. Imperii temporibus impunè grassati sunt, l. 7. Græca. & l. 2. Cod. eodem. Tacitus lib. iv. *Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, per præmia eliciebantur.* Delatores strangulantur Capitul. lib. vii. cap. 177. eis lingua capulatur; aut convictis caput amputatur, ibidem cap. 360. Malè glossæ interlin. Thuan. delatorem hoc loco interpretantur *mendacem vel latratorem*, ὅπως *raporteur* apud nos.

TIT. XXXIII.

De viæ lacina] De via clausa, infrà eod. tit. n. 3. suprà tit. xv. num. 4. Vide Leg. Ribuar. tit. lxxxii. Vide Agrimensores pag. 125. & in glossa Rigaltii.

1. Impinxerit] Vide glossar. Agrimensorum pag. 180.

3. Clauserit] Hieremias thren. cap. 3. *Conclusit vias meas lapidibus quadris, semitas meas subvertit.*

TIT. XXXIV.

Sine causa ligaverit] Additur sine causa, id est, innocentem. Alioquì licebat unicuique furem aut alium quemlibet reum privatâ auctoritate comprehendere & ligare, ut posteà à Judice condemnaretur. Quòd si vel ipse qui ligaverat vel alius eum solvisset, pœnâ legitimâ mulctabatur Leg. Ribuar. tit. lxxiii. Nam & privati tenebantur latrones insequi in sua vicinia. Decretum Childeberti cap. 12. & 13. decretum Chlotarii cap. 16. Locus Taciti de alea notatus à F. Pithœo nil ad rem.

3. Romanus] In præfat. Leg. Burgund. in præfatione edicti Theodorici: *Barbari Romanique.* Vide Notas ad Marculfum. lib. 1. cap. 40.

4. Si autem Francus] Observa minorem pœnam in Franco, ut suprà cap. 15. Aliud in Leg. Ribuaria, ubi majore mulctâ Ribuarius quàm Romanus damnatur. Sic in decreto Childeberti n. 7.

TIT. XXXV.

1. Aut celaverit] Ergò aut de regia venatione generali, vere aut autumno, ut in annalibus vetustis, (quod vix credo) aut de quadam venatione quam in communi Franci facie-

bant, quemadmodum de quibusdam populis Aristoteles narrat, & Itineraria recentia.

2. CERVUM DOMESTICUM] Institut. lib. 2. tit. 1.

SIGNUM HABENTEM] Id est, nolam. Ita enim campanæ Ecclesiarum vocabantur.

AD VENATIONEM FACIENDAM MANSUEFACTUS] Fortassè, ut quemadmodum aucupes illice utuntur, ita & cervis cicuribus Franci venando uterentur, quo cæteros attrahere possent. Nam memini me uspiam legisse ejusmodi venationis modum. De anatibus qui alios inducunt in decipulas in Pictonibus docuit Belius.

4. CERVUM QUEM ALTERIUS CANES] Contrà Justinianus Instit. lib. 2. tit. 1. §. *Illud quæsitum.*

TIT. XXXVI.

1. VEL RETORTAS] Leg. Ribuar. tit. XLIII. & LXXII. n. 1. 3. Constitution. Neapolitanæ: *Tortam vel virgam de nemore incidere*, lib. 3. tit. XXXVIII. cap. 4. Italis *ritorta*. Proverbium vulgare, *la rehorte vaut mieux que le fagot*, cùm appendix rem ipsam excedit. Docuit Belius.

2. HERPICEM TRAXERIT] Varro lib. IV. *Irpices regula cum pluribus dentibus, quam item ut plaustrum boves tradunt, ut eruant, quæ in terra sunt.* Videlicet ad occandum. Id notaverat Jac. Cujacius. Nobis *herce*. Quasi *herpce*. ἅρπηξ, κος. Euripides Cyclope.

3. POSTQUAM IN CULMUM ERIGITUR] Vide Ciceron. de senectute.

4. POSSESSIO EST] Agrimensores pag. 299. *Possessiones sunt agri latè patentes, publici privatique, quos initio non mancipatione, sed quisque ut potuit occupavit, unde & nuncupati. Fundus dictus quòd in eo fundatur vel stabiliatur patrimonium.* Confer. Siculum Flacum pag. 4. Impp. Arcadius & Honorius in l. 11. Cod. de Episcop. & Cleric. *In Ecclesiis quæ in possessionibus, ut fieri adsolet, diversorum, vicis etiam, vel quibuslibet locis sunt constitutæ, Clerici non ex alia possessione vel vico, sed ex eo ubi Ecclesiam esse constiterit ordinentur.* Et reliqua, quæ vide. Jornandes de rebus Getic. pag. 2. *Traprobane quoquè in qua exceptis oppidis & possessionibus dicunt munitissimas urbes, &c.* Inde possessores in Cod. Th. & apud Cassiodorum, *Honoratis possessoribus & curialibus*, ad differentiam inquilinorum & colonorum; cujusmodi erat ferè plebecula. Originem inde ducere libet quòd major pars agrorum fuerit publicata, cùm devicta fuit à populo Rom. quæcunque provincia. Itaque agri publici, proprietas reipublicæ; possessio, privatorum. Id aliquatenùs colligo ex Ciceronis Agraria 2. *Qui agrum Recentoricum possident, vetustate possessionis se, non jure, misericordiâ Senatûs, non agri conditione defendunt. Nam illum agrum publicum esse fatentur; sed moveri possessionibus, amicissimis sedibus negant oportere.* Unde adsignatio agrorum quæ militibus fiebat, ex ejusmodi agris fiebat; ne quis putet proprietarios pulsos. Suetonius lib. 1. cap. 38. *Adsignavit agros, sed non continuos, ne quis possessorum expelleretur.* Jurisconsulti de agro militibus adsignato: *Modico honoris gratia possessori dato.* Sed discutiendum ampliùs. Nam aqua adhuc hæret. Vide tit. XLIII. num. 7. Symmachi notas pag. 288.

TIT. XXXVII.

8. MEDIETATE COMPOSITIONIS] Vide tit. LXV. n. 1. 2.

LEGEM INTELLEXERIT] Tit. XXXVIII. prox. in fine.

TIT. XXXVIII.

1. NON INTELLEX. SECUND. LEG.] Suprà tit. prox. in fine.

TIT. XXXIX.

DE VESTIGIO MINANDO] Vide Gregor. Turonens. de gloria Confessor. cap. 81. Decretionem Clotarii n. 2. 16.

VESTIGIUM SEQUENDO] Livius lib. 1. de Hercule & Caco: *Ipsa vestigia quærentem dominum eò deductura erant, aversos boves eximium quemque, &c.* Jamblichus apud Photium num. 94. persecutionem Rhodanes & Synonidis à Dama Enucho factam memorat. Et pag. 239. ἐδίωκον κατ' ἴχνη Ῥοδάνης ϗ Σινωνίδος, ἀπηργοῖς αὐτοὺς εἰκάζοντες εἶναι τοῦ λῃστοῦ. Inde in vestigare & ἀνιχνεύειν.

ADRHAMIRE] Vide Notas ad veteres Formulas (sive Appendicem Marculfi) cap. 1. *Adrhamire* ab affirmare, ut putat Belius. Infrà tit. XLIX. Vide Glossarium Pithœi ad Capitularia; ubi adferuntur versus. Sed fallitur Pithœus, dum jurare exponit. Quod ipsi versus ab illo adducti evincunt. *Molt les oyssez arramir, serement faire & foy plevir.* Ubi diversa videntur adrhamitio & sacramentum. Fortè illud quod vernaculè dicimus *arrer*, ab arra data. Instrumentum Tetbaldi apud Pithœum ad hunc locum.

SOLEM CULCAVERIT] Infrà tit. XLII. n. 9. & 52. n. 2. *adjurnatus*. Capitul. lib. V. cap. 303. *De hominibus ecclesiasticis seu fiscalinis qui non erant adjurnati quandò in Cenomanico pago fuimus.* Anglo Saxonicè *Andagar*.

TIT. XL.

3. SPADATUM] id est, spadonem factum, seu castratum, infrà n. 13. Horum equorum Germanicis gentibus frequens usus, quòd sint laboris & æstûs patientissimi, maximè verò in bellis. Ammianus Marcellin. lib. 17. de Quadis & Sarmatis in ea Sarmatiæ parte quæ secundam prospectat Hannoniam: *Equorum plurimi ex usu castrati; ne aut feminarum visu exagitati raptentur, aut in subsidiis ferocientes, prodant hinnitu densiore vectores.* Equi ita mutili hodie ex Sarmatia & Ungaria in Gallias adducuntur multi. Unde communi nomine originis ejusmodi *Ungres* vocamus.

8. POLEDRUM] Pullum equinum, aliàs *puledrum*. Quæ vox integra Italis usurpatur, *Pulledro*. *Poutre* Ronsardo & Amioto de femina, *Poudreau* de masculo.

13. ADMISSARIUM] Leg. Alaman. tit. LXIX. Varro de re rust. lib. 2. Cap. 2.

SPADAVERIT] id est, spadonem fecerit. Jac. Cujacius Spadones autem à Spada Persiæ urbe, in qua primi eunuchi facti, si Stephano fides: Σπάδα ἀδελφῶς, κώμη Περσικὴ ἐν ᾗ πρῶτον εὐνουχισμὸς γέγονεν. Concilium apud Theodonis villam: *Si quis Presbyterum calumniatus fuerit & spadaverit.* Alio capite; *Si quis Presbyterum malè tractaverit & spadaverit.* Anton. Augustinus emendat. Gratiani lib. 2. dialog. 11. legendum censet *spathaverit*. Malè vulgò *spassaverit*.

Triaen componat] Sic vetus codex Thuani. Legendum *triente*: nisi legas triene. De triente vide Gregor. Turonens. de gloria Confessor. cap. 109. & alibi. vett. Formul. Lindenbrogii 143.

TIT. XLII.

4. Et in ipso supplicio] Supplicium pro tormento, ut infrà num. 5. 8. Anianus in Caii epitome apud Aleandrum pag. 9. b.

Castretur] Vide Sigonium de regno Italiæ lib. vi. ad annum 933. pag. 159. Castratur autem servus in adulterio suprà tit. xxvii. num. 4.

8. Virgas parat. hab.] Fustuarium supplicium Senatori lib. iv. epist. 10. Nam. in Leg. Burgund. tit. vi. num. ii. *acceptis* ccc. *fustibus damnetur.* Ita Leges illæ interpretantur quod aliæ frequentiùs dicunt ccc. *aut* cxx. *ictibus.* Vide pactum pro tenore pacis Dom. Childeberti & Clotharii R. art. vi. suprà tit. xiii. num. 1. Gregor. Turonens. lib. i. cap. 41. *Monachos ad malitiam cogi jubet, nolentes fustibus præcipit verberari.* cap. 34. *tamdiù fustibus cæditur quoadusque putaretur exanimis.* Vide Victorem Utic. pag. 7. 14. 21. 31. 36. Sed ibi de flagellis; quæ sunt diversa Vide l. 1. Cod. de cursu publico lib. xii. & discute.

Minimi dig. grossit.] Caroli Calvi adnuntiatio apud Pistas an. dcccLxiv. cap. 15. *Si verò servi ecclesiastici, aut Comitum, aut Vassallorum nostrorum hoc facere præsumpserint, quia in præfato Capitulari continetur ut sexaginta ictibus vapulent, & hâc occasione indiscreti homines modum in disciplina non faciebant, constituimus fidelium nostrorum consensu atque consilio ut quorumcunque coloni & servi pro hoc convicti non cum grossa fuste, sed nudi cum virgis vapulent; & in civitatibus atque vicis seu villis Episcopi per suos Ministros vel Presbyteros providentiam hanc cum reip. Ministris accipiant, nec in hac causa modus disciplinæ transgrediatur.*

Et scamn. parat.] Tormenti & quæstionis genus Turcis etiam nunc in usu; quod cùm homines tendat, equuleum possumus appellare. Nam & Medici unum ex instrumentis quibus utuntur ad ossa componenda scamnum vocant. Celsus lib. viii. cap. 20. de femore luxato: *Etiamnum valentiùs intenditur membrum super scamnum, cui ab utraque parte axes sunt ad quos habenæ illæ diligantur; qui ut in torcularibus conversi rumpere quoquè, si quis perseveraverit, non solùm extendere nervos & musculos possunt.* Hippocrates docuerat περὶ ἀρθρων. Tensionem ad trocleas vocat. Gregor. Turonens. lib. v. cap. 49. quem vide lib. vi. cap. 8. & 35. lib. vii. cap. 32. Vide Magium de tintinnabulis, & Gallonium. Abdias suppositititius lib. ix. pag. 110. b. *Rex iratus jussit eum extensum torqueri & cæsum recludi carcere.* Martyrolog. Notkeri iv. id. Martii pag. 792. *Apud Nicomediam B. Petri Martyris jubente Diocletiano, eò quòd de suppliciis Martyribus irrogatis (nam unus erat ex sodalibus Dorothei & Gorgonii Martyrum, qui in cubiculo Regis erant) liberiùs causaretur, in equuleo suspensus, & flagris toto laniatus corpore, aceto & sale perfunditur.* Idem idib. Martii de S. Matrona, quæ ancilla erat: *In scamno extenta atque ligata.* Gregor. Turonens. lib. v. cap. 28. *ad stipitem extendi.* Ammian. Marcellin. lib. xiv. *Eusebius verò objecta fidentiùs negans, suspensus in eodem gradu constantiæ stetit.* Vide Notas Lindenbrogii p. 22

14. Noctes] Vide Notas ad Marculfum (sive ad Appendicem Marculfi) cap. 2. Id quia nox die prior. An verò quia non à dite oriundi, ut Cæsar; sed à septentrione, ubi hyems ferè continua & longæ noctes, ut ab ea diei parte denominarent ex qua plurimum apud eos constabat. Etsi in compensationem longiores dies iidem illi habuerint. Inde Cimmeriorum fabulam fluxisse reor; & quod N. Paulus etiam fabulatur de tenebrarum regione. Quamquam, nisi fallat memoria, illi Haythonus Armenius concinat, plenius discutiendum. In Legib. Canuti R. cap. 10. *Post duodecim hyemes.* Anglo-Saxones numerasse annos per hyemes palam est, ex quibus annus illis constabat. Bajuvarii per autumnos numerabant, l. Bajuvar. tit. vii. cap. 19. num. 4. Adde Juvenalem satyr. 6. *Quinque per autumnos.* Servius ad eclogam 1. *Post aliquot aristas: quasi rusticus per aristas numeret annos.*] *Aux baux; neuf années & neuf cueillettes.*

TIT. XLIII.

1. Barbarum] Gregorius Turonens. lib. 3 cap. 15.

2. Sol. dc.] Marculfus lib. i. cap. 18. cum Notis. Paulus Warnefr. lib. 3. cap. 31. *Data est redemptio pro capite uniuscujusque vivi solidi sexcenti.*

In truste Domin.] *Amstrutio* in cod. reg. Marculfus lib. i. cap. 18. cum Notis, ubi *trustem, id est fidem.* Decretio Clotarii R. cap. 3.

6. Convivam Regis] Suetonius in Vespasiano cap. 2. Martialis lib. ix. epigr. 93. Marcellinus lib. xv. Senator lib. i. cap. 43. lex Burgund. tit. xxxviii. n. 2. Claudianus in Eutropium lib. 2.

Claro quòd nobilis ortu
Conviva est domini.

Jornandes de rebus Geticis cap. 33. de Berimundo: *Susceptus est cum filio suo à Rege Theoderico honorificè nimis, adeò ut nec consilio suo expertem nec convivio faceret alienum.* Gallicè *commensal.* Vetus cod. Jac. Aug. Thuani habet, *in convivium.*

7. Possessor] Vide suprà ad tit. xxxvi. num. 4. & Gregor. Turonens. lib. v. c. 28.

TIT. XLIV.

1. Contubernio] Sidonius lib. 3. epist. 9. *Inter armatos tumultuosos, virtute, numero, contubernio contumaces.* Ita emendavi. Marculfus lib. 2. cap. 16. Contubernium autem heic non est auxilium, ut malè Lindenbrogius, sed cœtus est, manus, quo per turbam vis fieret. Quod nomen inde deductum esse opinor quòd contubernium extrema & minima centuriæ particula erat quæ ducem haberet, cui præerat decanus, sive caput contubernii. Vegetius lib. 2. cap. 8. & 13. apud Cæsarem & Suetonium passim. At si quis decem virorum cœtum coëgisset, turba erat, & de vi tenebatur, l. 4. §. 2. D. vi bonorum raptor. Unde & ibi Bartolus ex decem populum constare existimavit. Et si diligentiùs hoc caput Legis Salicæ

discutias num. 3. novem in contubernio ordine terno adsignari invenies. Porrò qui convocatâ seditione villas expugnaverint, Lege Juliâ de vi publica tenebantur; & qui hominem obsederit, incluserit concursu & turbâ, l. 3. §. 2. l. 5. D. ad Leg. Jul. de vi publica.

4. MEDIETAS SOLVATUR] Medietas tantùm compositionis, & pœna minor in Romano aut liberto occiso à Francis.

TIT. XLV.

2. PLUSQUAM SEPTEM] Æquitas summa. Turba enim potiùs esse videtur quàm convivium. Inhumanum autem fuisset ab uno in turba commissum cæteros luere. Ausonius in ephemer.

Sex enim convivium
Cum Rege justum ; si super, convicium est.

Regem convivii intelligit, ut sint numero septem. Convicium πολυβόησις, vociferatio multorum inconditè clamantium. Capitolinus in Vero : *Septem convivium, novem verò convicium.* Varro apud Gellium lib. XIII. cap. 11. *Plures esse non convenit, quòd turba est turbulenta.* Archestratus Syracusius vetus Poëta in γαστρονομίᾳ apud Athenæum lib. 1. pag. 3. non ampliùs quàm quinque convivas admittit :

Πρὸς δὲ μιᾷ πάντας δειπνεῖν ἁβροδαίτῃ τραπέζῃ.
Ἔστωσαν δ' ἢ τρεῖς, ἢ τέσσαρες οἱ ξυνάπαντες,
Ἢ τῶν πέντε γε μὴ πλείους, ἤδη γὰρ ἂν εἴη
Μισθοφόρων ἁρπαξιβίων σκηνὴ στρατιωτῶν.

Aptè itaque alludit Archestratus ad tentorium sub quo unum decem hominum contubernium. Vide Vegetium. Quamquam in Platonis Symposio viginti fuerint convivæ.

TIT. XLVI.

1. TRES HOMINES] Infrà tit. LVI. num. 4.

10. PARENTILLAM] Vide infrà tit. LXIII. ubi nota ex Jornande. Fortunatus pag. 99.

Juncta parentali culmine Roma fuit.

Leg. Burgund. tit. LXXXV. art. 1. Capitolinus in Gordiano : *Duxit uxorem filiam Misithei doctissimi viri, quem causâ eloquentiæ dignum parentelâ suâ putavit, & Præfectum statim fecit.*

11. CAUSA QUÆ INDE ORTA FUERIT] id est, pœna solemnium non servatorum. P. P. Ms.

TIT. XLVIII.

DE AFATOMIE] Forma est & modus possessionis transferendæ ex causa possessionis. Videantur veteres Formulæ incerti auctoris (sive Appendix Marculfi) cap. 19. 20. 43. 57. & Legis Romanæ cap. 15. Edictum Theodorici R. cap. 53. *Tres sufficiant curiales, dummodò vicinis scientibus impleatur corporalis introductionis effectus.* Vide ex consuetudinibus nostris Raguellum pag. 507. in verbo *saisine.* Videatur Andegavensis consuetudo, & acta possessionis. Traditio in donationibus necessariò requirebatur. Vide l. 1. Cod. Th. de donationibus in verbo *Abscessu donantis.* l. VIII. eod. Adfatimire, & adfatimus, Leg. Ribuar. tit. LI. pag. 28. edit. Til. epistolæ adfatimæ. Vet. Form. Lindenbrogii 50. pag. 523. donatio est, ut videtur Francisco Pithœo.

TIT. XLIX.

INTERTIARE] Franc. Pith. gloss. Capitularium : ἔντερτος *sequester.* Ἔντριτος *intertius.* Glossæ Latino-Græcæ : *Sequester,* μεσίτης, ἔντερτος, συνθηκοφύλαξ. Capitul. lib. III. cap. 46. lib. VI. cap. 214.

1. ADHRAMIRE] *Adhramire*, suprà tit. XXXVIII. Capitul. lib. IV. cap. 29. quod caput tribuitur Pipino Regi Italiæ in Leg. Longob. lib. 1. tit. XXV. l. 76. Et quod in Capitul. lib. 3. cap. 58. in titulo dicitur *de sacramentis in palatio adhramitis*, in veteri Ms. Capitulorum apud Aquas an. IX. sic exprimitur, *de sacramentis in palatio faciendis.* Sed hoc parum ad rem facit. Hoc autem caput Imp. Karolo tribuitur Leg. Longobar. lib. 2. tit. LV. l. 20. Vide Fomulas veteres cap. 1. 2.

CARBONARIAM] Gregor. Turonens. lib. 2. cap. 8. Nithardus lib. 2. *Quamobrem cum paucis Karolus hoc iter accelerans ab Aquitania Carisiacum venit, & à Carbonariis & infrà ad se venientes benignè suscepit. Mox cùm Lodharius à Lodhuvico reverteretur, & omnes citra Carbonarias ad illum venirent, Mosâ trajectâ ratum duxit ut Sequanam usque procederet.* Idem lib. IV. pag. 366.

TIT. L.

4. SUPER IPSOS TRES] Tres tantùm conjuratores graviùs reliquis puniuntur; quia cum reo tres præcipuè puto proximiores affirmabant, reliqui tantùm probabant. Id patet ex formula vet. incerti auctoris 19. ubi tres aloarii & duodecim conlaudantes. Lege autem Alaman. tit. VI. solus reus conceptis verbis jurabat, cæteri probabant. Vide Notas ad Marculf. lib. 1. cap. 38. & ad Appendic. cap. 29.

TIT. LI.

2. NOLUERINT VENIRE] De testibus cogendis agitur hoc capite, qui nolunt testimonii dicendi causâ in judicio sistere. Quo nomine olim Athenis actio prodita. Jul. Pollux lib. VIII. Λειπομαρτύριον δὲ κατὰ τῶν ἰδόντων μὲν, καὶ μαρτυρήσειν ὁμολογησάντων, ἐν δὲ τῷ καιρῷ τὴν μαρτυρίαν ἐκλειπόντων. τὸν δὲ, οὐ βουλόμενον μαρτυρεῖν ἐκλήτευον δυοῖν ἅτερον τοῦ μαρτυρῆσαι προστιθέντες, ἔδει δὲ αὐτὸν ἢ μαρτυρεῖν, ἢ ἐξομόσασθαι ὡς οὐκ εἰδέναι, ἢ μὴ παρεῖναι, ἢ χίλια ἀποτίνειν. Æschines περὶ παραπρεσβείας. Quod & jure Romano observatum, ut inviti testimonium dicerent in causis criminalibus tantùm, l. IV. V. VIII. & XIX. De testibus. Ex constitutione verò Justiniani Græca, l. XVI. Cod. eodem, etiam in civilibus causis coguntur inviti testes esse.

TIT. LII.

2. ADMALLARE] Vide infrà ad tit. LIX. Sic infrà : *vel admallatus secundùm legem Salicam.* Tit. LIII. n. 1. *secundùm legem habeat admallatum.* Inde fortassè *hamallus* suprà tit. XLIX.

SOLEM CULCATUM] Solem occasum, quæ scilicet suprema tempestas observabatur, ut infrà tit. LXIX. Gregorius Turonnens. lib. VII. cap. 23. ubi nos quædam congessimus non aliena. Unde & apud Marculfum lib. 1. cap. 37. *solsatire.* Romanis quoque idem usitatum fuisse fidem facit Lex 12. Tab. Illud ipsum significare videtur Homerus Odyss. μ.

Ἦμος δ' ἐπὶ δόρπον ἀνὴρ ἀγορῆθεν ἀνέστη
Κρίνων νείκεα πολλὰ δικαζομένων αἰζηῶν.

Quibus verbis tempus vesperi designavit, ὃ μάλιστα τὸ τῶν ἑσπέρων ἐπιτείνει, ut Strabo interpretatur lib.

lib. 1. Vide ſuprà tit. XXXIX. infrà LIV. & LX. Speculum Saxonicum lib. 3. cap. 40. Juvenalis ſat. 13.

Hæc quota pars ſcelerum quæ cuſtos Gallicus urbis
Uſque à lucifero donec lux occidat audit.

Nortmannis hodie *clameur couchée*. Quod ſuprà eſt, *Solem ei collocet*, & infrà, *Solem collocatum*, id eſt diem conſtitutum, *jour aſſigné*. Unde *adjourner*, diem dicere. Sol pro die. Archilocus, & ex eo Ronſardus.

SINGULAS ADMONIT.] *Tria edicta*, P. P. Mſ. *Pour chacun défaut*. F. Pithœus. *Doublement & tiercement*, in ordinationibus Regiis.

ADJACTIVUM] Vide notas ad Marculfum lib. 1. cap. 37. & Appendic. cap. 22.

RACIMBURGOS] Gloſſæ interlinear. *Judices*.

PRETIATUM] Preciari apud Caſſiodor. lib. 2. cap. 22. Sic depretiari Tertullian. adversùs Marcion. lib. 1. cap. 6.

ADPERTIATUM] Leg. Alamann. tit. LXXV. *Illam optimam vaccam quatuor tremiſſes licet adpreciare*. Capitul. lib. V. cap. 366. *Si quis alterius caballo aut bovi vel cuilibet quadrupedi unum oculum excuſſerit, adpreciet illud pecus quid valet, & tertiam partem componat*. Quod caput deſumptum eſt ex Legib. Bajuvar. tit. XIII. cap. 8. pag. 87. edit. Tilia.

3. GRAFIO] Gloſſæ interlineares, *Comes*.

CERTA RATIO DOMINICA] Vetus cod. Thuan. *certè*. Vide ſuprà tit. 1. num. 4. & 5.

NEQUE MITT. UT CUM JUST.] *Refus de faire juſtice*, infrà tit. LX.

TIT. LIII.

Vide Leg. Ribuar. tit. LIII. pag. 26. edit. Til. & Tabul. S. Dionyſii in fol. min.

1. GRAFIONEM] Paulus Warnefr. lib. V. cap. 36. pag. 303. Vide Notas ad vet. Formulas (ſive Appendicem Marculfi) cap. 7. Judex fiſcalis dicitur in textu Leg. Ribuar. tit. LV. pag. 29. edit. Til. *Si quis Judicem fiſcalem, quem Comitem vocant, interfecerit*, &c. *ſol. multetur*. Deindè quia illa freda exigebant Leg. Ribuar. cap. ult. exactores Regii dicuntur à Suggero loco à Fr. Pithœo allato. Ideò autem mihi videtur dici Judex fiſcalis Comes, ad differentiam Magiſtratuum municipalium. Illi enim etiam tum judicabant, ut patet variis ex locis, præcipuè ex Gregor. Turonenſ. lib. 1. de miraculis c. 33. *Decretum eſt ſententiâ Primorum urbis*. Sunt & multa hujus rei alia exempla. De Comitibus autem vide Notas ad Marculfum lib. 1. cap. 8.

GASACHIUM] Gloſſæ interlinear. cod. Thuan. *cauſatorem*.

TIT. LIV.

DE RE PRÆSTATA] De rebus creditis noſtris, *De preſt*. Optatus lib. 3. pag. 35. b. *Præcedente terrore creditores periculis vallabantur; & qui pro præſtitis ſuis rogari meruerant, metu mortis humiles impellerentur in preces*. Juretus ad Symmach. pag. 263. 264.

TIT. LV.

1. ÆNEUM] Examen aquæ ferventis, Leg. Wiſigotthor. lib. VI. tit. 1. cap. 3. Adnuntiatio Caroli Calvi apud Piſtas an. DCCCLXIII. cap. 20. *Si colonus vel ſervus inde reputatus fuerit, aut judicio Dei indè examinet; aut ſi convictus fuerit, hoc, ut ſuprà diximus, undè menſuram adulteravit perdat, inſuper & virgis nudo corio vapulet*. Capitul. lib. IV. cap. 13. Erat & aquæ frigidæ judicium, de quo Gregor. Turonenſ. lib. 1. cap. 69. & 70. de muliere adulterii à marito accuſatâ, quæ Lugduni ſententia Judicis in Ararim probationis cauſa demerſa eſt. De utroque Hincmarus de divortio Lotharii & Thetbergæ ad VI. interrog. SEXTA INTERROGATIO. *Quidam dicunt nullius eſſe auctoritatis ſive credulitatis judicium quod fieri ſolet per aquam calidam ſive frigidam, neque per ferrum calidum, ſed adinventiones ſunt humani arbitrii, in quibus ſæpè per maleficia falſitas locum obtinet veritatis, & ideò credenda eſſe non debent*. HINCMARUS. *Chriſtianitas ex antiquo, quæ inter acta eſt & agenda judicia, ſanxit & frequentavit judicium quod ſit per aquam*, &c. Et paulò pòſt; *Quapropter fieri aquam ignitam ad hæc duo copulata in unum indaganda judicia, illud videlicet quod jam per aquam factum eſt, & illud quod per ignem fiendum eſt, licèt ſint pro temporum varietate diſparia, ſed unum ſunt operationis Myſterio, in quibus ſancti liberantur inlæſi, & reprobi puniuntur addicti Eccleſiæ, quam deſignavit arca diluvii, creditur tradidiſſe auctoritas* &c. Deindè: *Conſtat nimirùm, ut inquiunt, quia in aqua ignita coquuntur culpabiles, & innoxii liberantur incocti, quia de igne Sodomitico Lot juſtus evaſit inuſtus*, &c. Vide quæ apud Hincmatum poſt hæc ſequuntur pag. 350. & pag. 357. *Aut ſacramento aut Dei judicio expurgate*, &c. Eodem pertinet quod refert Gregor. Turonenſ. de miracul. lib. 1. cap. 81. de altercatione Presbyteri Arriani cum Diacono Catholico pro fide Catholica: *Accinditur ignis, æneus ſuperponitur, fervet valdè, annulus in unda ferventi projicitur*, &c. Inſignis locus, & qui omninò Legem Salicam illuſtrat, & vetuſtiſſimam ejuſce judicii formam docet. Ut & de gloria Confeſſor. cap. 14. Videndus idem Gregorius hiſtoriæ lib. 2. cap. 1. de S. Briccio Turonenſi Epiſcopo. De ignitis vomeribus varii meminere. Leges vett. Capitula, Ivo Carnotenſis, Burchardus, Pithœus, & Juretus. De aliis quoque purgationum generibus, juramento, duello, pane hordaceo, caſeo, crucis, nos quædam ſcripſimus. De ferro cadenti vide Georgium Logothetam pag. 41. ubi etiam de duello. Additur de purgatione ferri igniti: Οὐκ ἔστι τῆς ῥωμαϊκῆς κατασάσεως, βαρβαρικῇ ἢ παραδόσει πάρηται. Mox dicitur eum qui ex barbaris originem ducit, barbarico judicio uti debere. Vide & N. B. Eadem de re Pachymerius lib. 1. Cantacuzenus lib. 3. cap. 27. Hæc omnia Judicia reprobavit Eccleſia. Agobardus contrà ſcripſit pag. 287. De aquæ judicio videndus item Adhemarus, & ex eo Sirmondus ad Goffridum. Porrò noſtrâ memoriâ paucis abhinc annis ſolebant Judices reos maleficii accuſatos mergere, pro certo habentes incertum crimen hâc ratione patefieri. Quod ſcelus meritò, ſecundùm Eccleſiæ Canones, ampliſſimi Ordinis decreta reſecârunt. Sic accipio Nithardum, dum ait Gerbergam ut veneficam aquis

præfocatam, quia ſcilicet rea fuiſſe merſione apparuerat. Undè fortaſsè :

Et quos naſcentes explorat gurgite Rhenus.

Leg. Longob. lib. I. tit. 33. cap. I. *Si quis ſervum alienum ſine voluntate domini ſui in ſacramentum miſerit, aut manum in caldaria mittere fecerit.* Æneum pro aheno. Vide Ezechielem 24. *Æneum in quo eſt arugo &c,* Salvianus pag. 252. Infrà tit. 67. num. I. *Æneum portare ubi ſtriæ concinunt.* Pactum Childeberti & Clotarii num. 4. *Ad æneum provocatus manum incenderit.* In Decretione Clotarii num. 8. *Ad ſortem veniat, aut ad plebeium promoveatur.* Fortè legendum eſt, *æneum,* non *plebeium.* Tit. LIX. infrà : *Ut per æneum aut per compoſitionem ſe educeret.*

TIT. LVI.

2. SAGIBAR. QUI PUER R. FUER.] Ille qui judicia Regis exequebatur. Vide Leg. Burgund. de Wittiſcalcis tit. 76. edit. Til. *Saiones* apud Caſſiodorum. Sed tamen hi judicabant. Infrà verſ. 4. *viriſagi*, P. P. Mſ.

4. MALLOBERGIIS] id eſt, locis tectis, inquit Belius, quia ſtatutum eſt Conſtitutionibus Caroli M. ut locus malli ſub tecto foret. Capitul lib. III. cap. 57. lib. IV. cap. 28. in fine. *La Cour de Maubergeau à Poitiers.*

SAGIBARONES] Viros ætate & ſapientiâ maturos interpretor, quibus controverſias definiendi facultas erat, adeo ut nec poſteà ab his Comes ſeu Grafio appellari poſſit, quemadmodum heic ſtatuitur. Periti ſcilicet legum, quos poſteà *homines legales* dixerunt; quorum & conſuetudinario veteri jure non minima auctoritas in pleriſque cauſis, ut apud Matthæum Paris & alios paſſim videre eſt. Illud ipſum eſt quod *judicium civium* vocat Gregor. Turonenſ. lib. VII. cap. 47. Dehinc & ex his delecti videntur qui Legis Doctores in Adhemari Chronico, ſub Ludovico Balbo, cujus particulam edidit Pithœus ſub nomine *Fragmenti hiſtoriæ Aquitanicæ*, de Vulgrino Aquitaniæ Duce, qui contra Nortmannos Martiliacum caſtrum conſtruxit, ibique miſit *Robertum Giſdebertum Legis Doctum*, (al. peritum) *& amicum ſuum fideliſſimum nomine Ranulfum, fecitque eum Vicecomitem ſuum.* Adrevaldus de miracul. S. Benedicti lib. I. cap. 25. *Viſum eſt Miſſis dominicis placitum Aurelianis mutare. Venientes igitur ad condictum locum Magiſtri & Judices, utraque ex parte accerrimè decertabant. Aderant namque Legum Doctores tam ex Aurelianenſi quàm ex Waſtinenſi provincia &c.* In diplomate Pippini Majoris domûs pro S. Dionyſio : *Ubicunque eorum juſtitiam invenimus, ſicut prædeceſſores noſtri, ſeu Comites palatii noſtri, vel reliqui Legis Doctores judicaverunt.* Prima pars hujus vocis, *Sagibarones*, ad *Saiones* accedit; de quibus paſſim Caſſiodorus, Leges Wiſigotthor. & Concilia Toletana.

PLUS QUAM TRES ESSE N. DEB.] Suprà tit. XLVI. num. I.

ANTE GRAFIONEM] qui cum ſeptem judicat, ſuprà tit. LII. num. 2. Sagibarones verò numero tres.

TIT. LVII.

Vide ſuprà tit. XVII. de ſepulchro violato.

3. PONTICULUS] Mos antiquæ ſepulturæ; de qua, & de poſitione columbæ, vide Paulum Warnefridum, lib. V. cap. 34.

4. SUPER ALIUM] Sic intelligo Sidonium lib. 3. epiſt. 12. *Quid plura, jam niger ceſpes ex viridi, jam ſupra antiquum ſepulchrum glebæ recentes.* Nec audiendus Savaro pag. 203. ad verbum *torſi latrones*; tanquam illi ſpoliandi mortuos causâ ſepulchrum violaſſent. Nam vetus erat ſepulchrum avi multo antè mortuo. Videſis epiſtolam.

5. EXPOLIAVERIT] Turonenſ. de gloria Confeſſor. cap. 62. Franciſcus Pithœus ad verbum *Corpus jam ſepultum.* Et tit. XVII. B. Baſilius : Πρὸς τοὺς πλουτοῦντας, pag. 286. τάχα δὲ οὐδὲ περιστελοῦσι οἱ οἰκεῖοι τῷ τελευταίῳ κόσμῳ, ἀλλ' ἀξιοῦνται τὴν ταφήν, τοῖς κληρονόμοις λοιπὸν προσχαρισάμενοι κατὰ τὴν εὔνοιαν. ἢ ποῦ γε καὶ φιλοτιμήσουσί σου τότε. ἀπρεπὲς γὰρ φασὶ καλλωπίζειν νεκρὸν, καὶ πολυτελῶς ἐκκομίζειν, τὸν οὐκέτι αἰσθανόμενον. Τί δὲ οὐ βέλτιον τοὺς περιόντας κοσμεῖσθαι τῇ πολυτελεῖ καὶ εὐδόξῳ περιβολῇ, ἢ συγκατασήπειν τῷ νεκρῷ τὰ πολυτίμητα τῆς ἐσθῆτος. τί δὲ μνήματος ἐπισήμου, καὶ ταφῆς πολυτελοῦς, ἐκ δαπάνης ἀκερδοῦς ὄφελος. B. Ambroſius de Nabuthe cap. I. *Eruderato paulò poſt tumulum; & ſi cognoſcis egentem argue; niſi fortè hoc ſolum quòd cum divite plura pereunt. Sericæ veſtes, & auro intexta velamina, quibus divitiis corpus ambitur, damna viventium, non ſubſidia defunctorum ſunt.* Junge l. XIV. §. 5. de religioſ. & ſumpt. funer. Ubi de ornamentis. Gregor. Turonenſ. lib. VIII. cap. 21. Leg. Wiſigotth. lib. 2. tit. 2. l. I. Boiorum tit. 8. cap. 4. Vide Savaronem ad Sidonium pag. 161. Lindenbrogium ad Ammianum Marcell. lib. XVI. Quintilianum declamat 373. Paulum Diaconum lib. IV. cap. 49. Sidonius lib. III. ep. 3. *Nec elutis veſtimenta, nec veſtitis ſepulchra tribuebant, juſtè ſic mortuis talia juſta ſolventes*, l. XIV. §. 4. D. religioſ. l. XXIX. de in rem verſo. Propriè tamen ad pœnam heic ſubjectam attinet l. III. §. 7. de ſepulchro violato. Vide locum & l. ult. de auro argento mundo. Lactantius lib. 2. cap. 4. Arnobius lib. V. Mos ille in vulgo obſoletus, in funeribus Epiſcoporum & Presbyterorum retinetur. Vide Gravamina de Alliaco à P. Avenionenſibus. Vide Novell. 19. Leonis ſapientis, Photium Nomocan. tit. XIII. cap. 25. tit. XIX. cap. 27. l. 2. Cod. Th. de ſepulchro violat. l. V. Cod. eod. l. 3. 7. 8. Cod. Th. de indulgentiis criminum, Valentis Novellam de ſepulcr. Concil. Toletan. IV. Can. 45. Savaronem ad Sidon. pag. 211.

WARGUS] Gloſſæ interlin. Thuan. *dejectus.* Vide Leg. Ribuar. tit. 87.

HOSPITALITATEM] Hoſpitalitas Francorum. Videatur Lex Burgund. Joſeph. lib. IV. cap. ult. pag. 109. Heic eſt aquæ & ignis interdictio. Sic infrà tit. LIX. *Panem dederit aut in hoſpitium collegerit.*

TIT. LIX.

I. QUI EUM ADMALLAT] Suprà tit. LII. n. I. *admallatus.* Leg. Ribuar. tit. XXXII. 3. *Conjurare debet quòd eum ad ſtrudem legitimam admallatum habet.* in edit. Til. tit. eſt 34. num. 4. pag. 19. Marculfus lib. I. cap. 21. *admallandum proſequendumque.* Notæ ibidem. Leg. Ribuar. tit. LII. num. 3. pag. 54. & tit. LIII. n. I. edit. Til.

ETIAMSI UXOR EJUS] Uxor recipiens maritum punitur.

TIT. LX.

1. EGO VOS TANGANO &c.] *Dèni de Juſtice*, ut ſuprà de Grafione tit. 52. Vide præfationem Leg. Burgund. P. P. Mſ.

CAUSATOREM] Gregor. Turonenſ. lib. x. cap. 9. *Cauſaturus acceſſit.* lib. IX. cap. 3. *Exponens cauſas.* lib. x. cap. 4. *Cauſatus cum ſocio*, Decretio Childeberti R. num. 12. *Cauſator Centenarium cum centena requirat.*

TIT. LXI.

DE CHRENECRUDA] De ceſſione bonorum.

1. NEC SUBTUS TERRAM] Theſaurum aut quid aliud denotat.

DE TERRA ILLA IN PUGNO] Vide Leg. Alaman. tit. LXXIV. *Tollat de ipſa terra, quod Alamanni Curffodi* (aliàs Zurb) *dicunt.* Videantur vett. Formulæ cap. 19. & Notæ. Mos Germanicus, de quo Plinium accipio lib. XXII. cap. 4. Sed & apud Romanos quid non diſſimile obſervabatur, de ceſpite &c.

ULTRA SUAS SCAPULAS] Quaſi pro derelicto habeat. Verè enim relinquimus ea quibus oculos & anticam corporis partem retrahimus, & poſteriora tantùm oſtendimus. 3. Regum cap. 14. *Projicere poſt corpus ſuum.*

CAMISIA] Eginhartus: *ad corpus camiſiam lineam & feminalibus lineis induebatur.* Additio Capitul. Ludovici I. cap. 22. *Alioquin hoc omninò provideat ut camiſas duas & tunicas duas & cucullas duas & cappas duas unuſquiſque Monachorum habeat.* Victor Uticenſ. lib. 1. *De palliis altaris, proh nefas! camiſias ſibi & femoralia faciebat.* Beda in Martyrologio XVIII. Kal. Januar. *De ipſis palliis altaris camiſias ſibi & femoralia faciebat.* Quæ ſumpſit ex Victore procul dubio. Hieronymus epiſt. ad Fabiolam de veſte Sacerdotali: *Solent*, inquit, *militantes habere lineas, quas camiſias vocant, ſic aptas membris ſuis & aſtrictas corporibus &c.*

DISCINCTUS] Hodiè quoque bonis cedentes zonam ſolvunt; & zonam abjicere pro bonis cedere vulgò apud nos uſurpatur. Porrò heic agitur de ceſſione bonorum.

DISCALCIATUS] Vide de calceis lib. Ruth. Calceus in ſcripturis nota dominationis. Pſalm. *Extendam calceamentum meum ſuper Idumeam.* Ad calceamentum pertinet, neſcio an huc faciat, quod ſcribit Gregor. Turonenſ. in vita B. Leobardi & B. Venantii, priſco Galliæ ritu uſitatum eſſe ut annulus porrigeretur ſponſæ, unàque oſculum & calceamentum. De calceis Plutarchus in Theſeo. Diſcute.

DIGER EST] Regius cod. 2. *dederit.* Atqui nil dedit cùm bonis cedat, niſi legas *dediſſet*, aut illi ſcripſiſſent *dederit* pro *dediſſet*, cùm certum ſit ſatis malæ ne dicam peſſimæ latinitatis auctores eſſe. Legerem *indigens eſt.* Vid.

PER COMPOSITIONEM] Alibi in eadem Lege, *Per compoſitionem ſe educere.* infrà LXVI. num. 1. & 2. *compoſitionem quam infra patriam facere debuit.* Leg. Longobard. lib. 1. tit. 2. l. x. *de compoſitionibus quæ ad palatium pertinent.*

TIT. LXII.

DE ALODE] Alode aviatica hereditas dicitur in Leg. Ribuar. tit. 56. aliàs 58. pag. 31. edit. Til. in fin. tit. Vide Decretionem Childeberti R. num. 1. Aviaticum in Conſtitutione Conradi. In Legib. Longobard. lib. 3. tit. 8. l. 4. nepos eſt, non hereditas; quamquàm ibi malè accepiſſe videatur Lindebrogius pag. 1360. de alode. Vide notas ad Marculfum lib. 1. c. 2. & 12. ubi plura. Leg. Bajuvar. tit. 2. cap. 1. n. 4. (in Lindenb. edit. 3.) edit. Til. pag. 31. Leg. Bajuvar. tit. 17. cap. 2. (ſic Lindenbr.) Til. 3. pag. 105. Leg. Ribuar. tit. 56. (ſic Lindenbr.) Tilio 58. pag. 30. Vide item Leg. Angliorum tit. 6. pag. 483. ubi de excluſione feminarum agitur. Et alia capita omninò cum hujus tituli capitibus componenda. Capitul. lib. 1. cap. 126. *ex beneficio ſuam familiam nutricare faciat, & de ſua proprietate propriam familiam nutriat.* Mox: *Si in beneficio aut in alode annonam habeat &c.* lib. 3. cap. 20. & cap. 81. *Quomodò eadem beneficia condricta ſint, aut quis de beneficio ſuo alodem comparavit vel ſtruxit.*

6. SED AD VIRILEM.] *Dum extiterit*, Leg. Ribuar. tit. 58. Idem apud Athenienſes ſancitum: Κεφαλῶν ἡ τὰς ἀρρένας, καὶ τὰς ἐκ τῶν ἀρρένων, ἐὰν ἐκ τῶν αὐτῶν ὦσι, ἐὰν μὴ ἀποστερῇ. Demoſthenes in Oratione περὶ Μακάρτατου. Ubi illud quoque obſervare eſt, ſeparationem quodammodo paternorum bonorum fieri. Ideò idem Demoſthenes in oratione πρὸς Λεωχάρη. Ειμὶ ἐγὼ ὁμολογῶ, τὰ κεφάλαι᾽ ὧν κληρονόμων τὰς ἀρρένας, καὶ τὰς ἐκ τῶν ἀρρένων. ἁπλῶς δὲ τοῖς ἐγγυτάτω πρὸς ἑκάτερον, ἕως μὴ παῖδες ὦσι, ὁ νόμος τὰς κληρονομίας ἀποδίδοσιν. Quod ſcilicet perpetuò obtinebat cùm de legitimis hereditatibus agebatur. Lex verò Salica etiam in paterna hereditare. Idque olim apud Armenios obſervatum Juſtinianus ſuſtulit Novell. 21. Sic Ribuarii Leg. Ribuar. tit. 58. Sic Saxones Leg. Saxon. tit. 39. Sic Angli vetuſti Leg. Angliorum tit. 6. Sic olim Hebræi, undè refertur Jobum caviſſe teſtamento ut filiæ cum fratribus portionem ferrent. Job. cap. ult. Vide Marculfum lib. 2. cap. 12. Inſtitut. tit. de legitima agnator. ſucceſſ. §. *Cæterùm: Ut plerunque hereditates ad maſculos confluerent.* Videndus Philo de vita Moſis pag. 468. ὅτι τὰς κληρουχίας ἄρρεσι δίδοσθαι. & pag. 469.

TIT. LXIII.

DE PARENTILLA TOLL.] De modo ejurandæ cognationis.

TOLLERE VULT] Propter onera inimicitiarum, vindicandæ mortis, & juramenti. Ut hereditas proximos, ſic permulta onera ſequuntur. Onera proximorum apud Athenienſes, quæ mercede quâdam hereditatis rependebantur. Vide Demoſthenem in orationem περὶ Μακάρτατου.

1. PARENTILLA] Jornand. de regnorum ſucceſſione pag. 11. *parentela conjuncti.* Vide ſuprà tit. 46. num. 10.

TIT. LXIV.

DE CHAROENA] Vet. cod. Thuan. *charoena.* Sic cod. Expilii.

1. PER VIM.] Cod. Expilii, *Per virtutem.*

TIT. LXV.

DE COMPOSITIONE HOMICIDII] Tacitus de Germanis: *Luitur homicidium certo armentorum aut pecorum numero.* Vide Leg. Scotorum in lib.

Régiam majeſtatem. Huc reſpicere videtur Salomon Proverb. 6. ℣. 35. *Nec ſuſcipiet pro redemptione dona plurima.* Sic apud Afros. Leo African. part. 2.

TIT. LXVII.

1. STRIÆ] Hincmar. de divortio Hlotarii & Tebergæ ad 15. interrogat. *Quidam veſtibus carminatis induebantur vel cooperiebantur; alii autem cibo à ſortiariis dementati, alii verò tantùm carminibus à ſtrigis faſcinati, & quaſi enerves effecti reperti ſunt; quidam autem à lamiis ſive genichialibus feminis debilitati &c.*

TIT. LXVIII.

CABALLO EXCORTICATO] Mſ. Expil. *decotato.* Apud nos viliſſimi qui equorum morticinia decoriant, & ferè inteſtabiles.

1. CABALLUM ALIENUM] An vivum, an mortuum? Puto mortuum, quia corium domini eſt.

DECORTICAVERIT] Decorticare ſuprà tit. 29. num. 10. *eſcorcher.* In cod. Mſ. Leſcurii & Expilii *decotaverit*, id eſt, caudam abſtulerit & deturpaverit.

2. SI VERO NEGAVERIT] Inficiatione lis creſcit, ut in Lege Aquilia.

TIT. LXIX.

1. DE RAMO] Mos Germanicus. Tacitus annal. 1. p. 31. *Truncis arborum antefixa ora.* Gregor. Turonenſ. lib. IX. cap. 19.

3. SI QUIS CAPUT HOMINIS] Vetuſtiſſima Gallorum hæc obſervatio, auctore Poſidonio, quamque à Romanis veritam, ut docet Strabo, Franci rursùm intulerunt. Strabo lib. IV. Πρόσεστι δὲ τῇ διανοίᾳ (aliàs τῇ ἀνοίᾳ) ϵ τὸ βάρβαρον, ϵ τὸ ἔκφυλον, ὃ τοῖς προσοίκοις ἐθνεσιν παρακολουθεῖ πολέμοις; τὸ ἀπὸ τῆς μάχης ἀπιόντας, τὰς κεφαλὰς τῶν πολεμίων, ἐξάπτειν ἐκ τῶν αὐχένων τῶν ἵππων, κομίσαντας ἢ προσπαλεύειν τῷ δόρατι τοῖς προπυλαίοις. φησὶ γοῦν Ποσειδάνιος δοῦναι ἰδίᾳ τινὰ πολλάκις, καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀηθίζεσθαι, καὶ ἔπειτα φέρειν πρόθυμα διὰ τὸ συνήθειαν. Apollonii Tyrii hiſtoria apud Photium: *Decollabatur, & caput ejus ad faſtigia portæ ſuſpendebatur.* Venationum certè notas & ferarum captarum capita nobilium valvis affigi hodieque mos eſt, ex illo veteri & immani, ut veriſimile eſt, deſcendens. Manilius lib. IV.

> *Habet hoc ſtudium, poſtes ornare ſuperbos*
> *Pellibus, & captas domibus præfigere prædas,*
> *Et pacare metu ſilvas, & vivere rapto.*

INIMICUS SUUS] Franc. Pithœus de eo qui in duello vicit interpretatur. Sed pace ejus dictum ſit, non ita accipiendus hic locus, ſed de inimico & faidoſo, ut tum loquebantur. Licebat enim privatas inimicitias armis perſequi, & inimicos qui aliquem ex agnatione ſua occiderant aut malè mulctare, aut impunè occidere.

IN PALO MISERIT] Vide Gregor. Turonenſ. lib. IX. cap. 19.

TIT. LXX.

De repudiis, ſeu de ſponſalium diſſolutione, Leg. Alaman. tit. 53. *Componat eam quod deſponſavit & dimiſit, cum quadraginta ſolidis. Et cum duodecim ſacramentalibus juret, cum quinque nominatis & ſeptem Advocatis, ut pro nullo vitio nec tentatam eam, nec vitium in illa inveniſſet, ſed amor de alia eum adduxit ut illam dimiſiſſet & aliam habuit uxorem.* Nec diſſimile quod veteri jure Romano obſervabatur. Servius Sulpicius lib. de dotibus apud Gellium lib. IV. cap. 4. *Qui uxorem ducturus erat, ab eo unde ducenda erat ſtipulabatur eam in matrimonium ductum iri. Qui daturus erat, itidem ſpondebat. Is contractus ſtipulationum ſponſionumque dicebatur* ſponſalia. *Tunc quæ promiſſa erat,* ſponſa *appellabatur; qui ſpoponderat ducturum,* ſponſus. *Sed ſi poſt eas ſtipulationes uxor non dabatur, aut non ducebatur, qui ſtipulabatur ex ſponſu agebat, Judices cognoſcebant. Judex quamobrem data acceptave non eſſet uxor quærebat. Si nihil juſtæ cauſæ videbatur, litem pecuniâ æſtimabat, quantique interfuerat eam uxorem accipi aut dari, eum qui ſpoponderat aut qui ſtipulatus erat condemnabat.* Quod obſervatum ſcribit ad id tempus quo civitas univerſo Latio Lege Juliâ data eſt. Eadem & Neratius de nuptiis. Vide Ariſtotelem politic. lib. V cap. 4. l. 1. Cod. de ſponſal. l. 2. Cod. de repud. l. 2. D. de divort.

TIT. LXXI.

EXTAT hic titulus num. XCVIII. in cod. reg. 2. & ℘℘. 2. quem ab omnibus abeſſe ſcribit Pithœus. Huc facit Speculum Saxonicum lib. 3. art. 1. *Ædificia prædiorum ſeu villarum propter nullam aliam injuriam ſuccedi ſeu ad terram proſterni debent niſi in ipſis fuerint virgines aut mulieres violenter oppreſſæ, aut poſt factum introductæ. Tunc enim domûs illæ per jus condemnantur, ſi non, ut juris eſt, excuſentur. Poſtquàm condemnata jam fuerint ædificia ejuſmodi, ſi reus poſtmodùm abſolvitur ab actione, deſtructa jam ædificia non exſolventur, quia ea à reatu non excuſavit cùm jure fuerant excuſanda.* Verùm cùm ejuſmodi condemnatio jure fiat, & Romanis quoque Legibus in crimine majeſtatis non ſit ignota, palam eſt non de hac condemnatione Legem Salicam heic agere; ſed illud quale ſit, mihi incompertum eſſe ingenuè profiteor. Suſpicor tale quid heic deſignari quod in Arabia ſolitum fieri & ἀκροτηριασμὸν appellari ſcribit Ulpianus l. IX. de extraordinar. criminibus. Fortaſsè & ad terminos effoſſos, limites exaratos, arbores terminales evulſas referri poteſt. De qua re Edictum Theoderici R. cap. 104. Fortaſsè & ad clauſum agri aditum. Quâ figurâ & condemnare portam, pro obſtruere & occludere vulgò dicimus. Sed hoc divinare eſt.

1. CONDEMNAVERIT] Formul. vet. Lindenbrog. 38. pag. 521. *Ut nullus ex vobis jam dictum Abbatem, vel ipſum Monaſterium, nec homines, nec res ſuas quas ad præſens habere videtur, vel in antea Chriſto propitio à bonis hominibus ibidem conlatum fuerit, nullus inquietare, nec condemnare, vel aliquid de rebus ſuis minuere omninò præſumat.* Sed ibi de Judicibus loquitur. Putarem condemnare eſſe damnum dare, *endommager la terre d'autruy.* Sic in Leg. Burgund. tit. 48. num. 3. *Cæterùm ſi aut brachium cujuſcunque, aut tibia ſupradicto ordine fracta, & evidenti fuerint debilitate damnata, ea compoſitionis forma ſervabitur.....*

H. BIGNONII NOTÆ
AD NONNULLAS CONSTITUTIONES
ANTIQUORUM REGUM.

Pag. 17. cap. 1.

CUM NOSTR. OPTIM.] De his nonnulla ad Marculf. lib. 1. cap. 25. adnotavimus. Olympiodorus apud Photium, τῶν μετὰ Ῥοδογαΐσου Γότθων οἱ κεφαλιῶται ἐπλήθυνον ἑπτακαίδεκα, εἰς δώδεκα σωτὴρ νοητὸς χιλιάδας.

Cap. 2.

ATTINIACO] Locus est durante secundâ Regum nostrorum dynastiâ percelebris. Palatium quippe fuit in quo plerique conventus habiti. Vita Ludovici Pii: *Dominus Rex conventum generalem coïre jussit in loco cui vocabulum est* Attiniacus *&c.* Ibidem indictum placitum à Lothario apud Nithardum lib. 2. Rodulfus quoque Rex Franciæ (inquit Frodoardus ad an. DCCCCXXIV.) placitum tenuit apud Attiniacum; ac tandem cum Carolo Rege fœdere Remis inito, Attiniacum reddidit anno DCCCCXXIX. Vicus est in ultimis Rhemorum finibus cis Mosam situs, qui antiquum nomen hodie retinet *Attigny*. Heic verò omnia quotquot vidi exemplaria, Reg. Oisel. *p.* 2. non *Attiniaco*, sed *Antonaco* habent. Quod etiam editio Tillii nominatim exhibet. Est autem *Antonacum* oppidum ad Rheni fluenta Romanis notissimum; cujus meminit Itinerarium Æthici, quod vulgò *Antonino* adscribitur. Notitia imperii occidentalis sub dispositione Ducis Moguntiacensis Præfectum militum Acintensium Antonam locat. Quod etiam Alemannis à Juliano ereptum, munitionibus deindè instructum, & mœnibus reparatis ornatum fuisse narrat Ammianus Marcellin. lib. XVIII. Regum tandem Francorum palatium fuit, & sedes eorum qui Westriæ Austrasiæ seu Franciæ orientali imperarent. Fortunatus lib. X. carm. 12.

Antonacensis castelli promptus ad arces
Inde propè accedens, sarcina pergo ratis.

Mox: *Denique dum præsunt Reges in sedibus aulæ,*
Ac mensæ officio prandia festa colunt,
Retibus inspicitur quo salmo fusce levatur,
Et numerat pisces, cùm sit in arce sedens,

& cætera quæ sequuntur. Quibus verbis eleganter publici conventus solemnibus diebus à Regibus nostris haberi soliti, describuntur. Calendis Martii ut plurimùm primæ familiæ Reges conveniebant. Festis posteà diebus Natalis Domini, Paschæ, Pentecostes celebrari placita moris erat. Quâ occasione lubet heic ascribere Roberti R. diploma B. Dionysii Monachis concessum. *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Robertus divinâ ordinante clementiâ Rex Francorum semper Augustus, &c. Curtem itaque nostram cùm in ipso castello haberemus, ut nos ab inquietudine ipsius Ecclesiæ & fratrum ibi Domino famulantium longè faceremus, Deo & glorioso protectori nostro S. Dionysio ex consultu Archiepiscoporum & Episcoporum quorum nomina subterſignavimus, & Optimatum Francorum, placuit serenitati nostræ ab hodie & deinceps remittere ut solemnem curiam, hoc est, in Natale Domini, in Theophania, in Pascha & in Pentecoste, neque nos neque successores nostri in ipso castello ulteriùs ullo modo præsumamus celebrare. Data* VIII. *Kl. Februar. Indict.* II. *anno* I. *regnante Roberto Rege glorioso.* Undè judiciarii conventus (Parlamenta vocabant) quater in anno, in Natali Domini, in Purificatione, Pascha & Pentecoste, haberi soliti. Sed ut ad Antonacum revertamur, castellum est ad Rhenum non longè à Confluentibus, Coloniæ paret, *Andernach* vulgò vocant; quæ vox cùm non longè ab *Antonaco* absit, proximior est *Anternaco*. Sic enim illud ipsum castrum, de quo fermo est, Annales Fuldenses vocant sub anno DCCCLXXVI. *Hludovicus* (Germaniæ Rex) *quâdam nocte se subtraxit de castris, & Rheno flumine transito, in castello Anternaco cum suis consedit.*

AVIATICAS RES] Alode, suprà tit. LXII.

3. PER PRÆDICAT. EPISCOPOR.] Sic Synodus Aurelianens. III. cap. 10. *Illud etiam adjiciendum esse credidimus, ut in Episcopi discussione consistat de his qui in civitate sua & territorio consistunt, & tali sunt ordine sociati, utrum ignoranter ad illicita conjugia venerint, an per contumaciam quæ sunt interdicta præsumpserint, &c.*

EXCOMMUNICATUS FUERIT] Synodi Aurelianens. III. anno XXVI. regni ejusdem Childeberti cap. 10. *Non priùs ad communionem recipiantur quàm incesti adulterium separatione sanaverint.* Synodi Turonnicæ II. cap. XXI. *Quandiù in tanto versatur scelere, à Christiano cœtu atque convivio & Ecclesiæ communione privabitur.* Itaque cùm Charibertus Rex uxoris suæ sororem connubio junxisset, à B. Germano Parisiensi Episcopo communione privatus est cum uxore. Gregor. Turonens. lib. IV. cap. 26. Id impunè antè fecerat Chlotarius Rex. Idem Gregorius lib. III. cap. 6. De anathemate vide Lindenbrog. pag. 1353. Sanct. Joh. Chrysost. ὦ τὸ μὴ δεῖν ἀθεραπεύτους ζῶντας ἢ τελευτῶντας. Ibid.

DE PALAT. SIT. EXTRAN.] Excommunicationis effectus ad temporalia.

4. TRICENARIA LEX] Theodosii junioris. Valentinianus Novell. lib. 2. tit. 8. *Humano generi profundâ quiete prospexit.* Et tit. XII. ubi Anianus. Procopius de bello Wandalico lib. I. pag. 94. τὸν δὲ ὄντος Ῥωμαίοις, ὃν νῦν ἐν χερσὶ ταῖς ἑαυτοῦ χεροὶ τὸ σφέτερον αὐτῶν ἔχουσι, καὶ τελευτῶντος χρόνου εἰς τριάκοντα ἐνιαυτοὺς ἦκον, τούτοις δὲ οὐκέτι εἶναι κυρίοις ἐπὶ τῆς βιοταμίνοις εἶναι, ἀλλ' ἐς παρεγκλῆτον αὐτοῖν

ἀποκεκλεῖσθαι τὸν ἐς τὸ δικαστήριον ἔσοδον: νόμον ἔγραψεν ὅπως ὁ τῶν Βανδίλων χρόνος, ὃν δὴ γε τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ διατρίψοιεν, ἐς τούτων δὴ ταῖς τριακοντούτισι παραγραφαῖς ἥκιστα φέροιτο. Edictum Theoderici R. cap. LXIX. *Tricennalis legis saluberrimum constitutum.* Leg. Wisigothor. lib. x. tit. 2. lib. III. & lib. IV. *Tricennalis ergò transcursio temporum cùm jam sic constanter inoleverit in negotiis actionum ut non jam quasi ex instructione humana, sed veluti ex ipsa rerum processisse natura videatur.* Constitutio Chlotarii Ms. Vide Synodum Aurelian. III. cap. XII. ubi tricenaria tempora Ecclesiæ quoque obstare scribitur. Id posteà immutatum, & quadraginta annorum præscriptione contra eam opus est. Vide Cod. de triginta vel quadraginta ann. præscript.

7. BANNIVIMUS] Vide Notas ad Marculf. lib. I. cap. 40. & Lindenbrog. pag. 1362.

Pag. 15. cap. 4. AD ÆNEUM PROVOC.] Vide tit. LV. Legis Salicæ.

Pag. 16. cap. 6. INVOLAVERIT] Nostris *voler.* Optatus lib. IV. *De involato gremio.* Et infrà: *Possessio Dei est turba fidelium, ex quo cotidie fur diabolus cupit aliquid involare.* Juvat sic recensere plurium vocum nostrarum origines, quas barbaras aut novitias plerique existimant. Vet. Glossar. κλέπτω, *furor, involo.* Hygenus fab. 201.

CCC. ICT. ACC. FLAGELL.] Vide infrà ad tit. XIII. Leg. Sal. Flagella porrò aliud ab ictibus in lib. 2. Cod. Th. de cursu publico. Vide Philonem contra Flaccum pag. 998.

Pag. 19. DECRETIO CHLOTHARII] Hæc Constitutio pars superioris esse videtur, pacti scilicet inter Childebertum & Clotharium initi, tum quòd pactum illud, quod antecedit, sine congruenti & epilogo careat, tum quia pacis fœdus dicitur, neque tamen ulla pacis mentio, de qua in fine hujusce Constitutionis agitur vers. 17. ut ex Ms. suplevimus, & versic. 17. Itaque cum præcedenti conjungi debet.

Cap. 1. CONLUDIO] Marcell. lib. XVIII. & XXX. Symmach. lib. I. ep. 5. lib. 3. ep. 20. & 50. lib. IV. ep. 36. Majoriani Novella de episcopali judicio. Edictum Theoderici cap. 114. Decretio Childeberti suprà cap. 7. Leg. Bajuvar. tit. VIII. cap. 6. lib. II. Cod. de Jurisdict. Glossæ: *Conludium*, συνδυασμός. Aliæ: *compactum, collusio.*

Cap. 2. VESTIG. COMPROB. LATR.] Infrà vers. 16. *Si quis ad vestigium minandum.* Vide Leg. Salic. tit. XXXIX.

TRUSTIS ADQUIRAT.] Quid trustis heic? Cap. 3.

AD PLEBIUM] *Ir. æneum*, seu *inium*, ut in Ms. Pag. 20. cap. 8.
Nam de sortibus heic agitur & purgationibus.

ATRIO ECCLESIÆ] Vide Concil. Tolet. XII. Pag. 21. cap. 11.
cap. 10. can. *Diffinivit.* 35. caus. 17. qu. 4. Ivon. part. III. c. 121. Capitular. lib. I. cap. 134. lib. IV. cap. 13. 28. lib. V. cap. 155. 156. Vide Titul. in utroque Cod. de his qui ad Ecclesias confugiunt. Sozomenum lib. V. de Stilicone. Homiliam Sanct. Chrysostomi de Sacerdotio pag. 549. Leo Marsican. lib. 3. cap. 26. *Atrium ante Ecclesiam, quod nos Romanâ consuetudine* Paradisum *dicimus.* Vide Notas Lindenbrogii ad Pauli Diaconi historiam Longobardorum.

QUIB. ATRIA CL. NON SINT] Concil. Tolet. XIV. triginta passus tribuit. Vidi Constitutionem Honorii Ms. ubi quinquaginta passus tribuuntur.

ARPENNIS] Vide Notas ad veteres Formulas (sive Appendicem Marculfi) tit. L. Agrimensores pag. 297. Pontanum Origin. lib. VI. pag. 579. Gregorius Turonens. lib. I. cap. 6. *Unum stadium habet aripennes quinque.* Leg. Bajuvar. tit. I. cap. 14. num. 2. ubi dicitur arpentum, Leg. Wisigotth. lib. VIII. tit. IV. l. 25. & lib. IV. tit. I. l. 14.

CONTENTIO EXCUSATUR, &c.] Vetus codex Ms. ita habet. *Omnium rerum excusatio reddatur futurum, aut si de pretium domino reformetur. De fiscalibus ut contra dominum censuimus pro tenore pacis jubemus, ut in truste* [1] *electi* [2] *Centenarii ponantur,* [3] *pro quorum* [4] *fide atque* [5] *sollicitudine pax prædicta servetur.* [6] *Et quia propitiante Domino inter nos germanitatis caritas indisrupto vinculo custodiatur, Centenarii inter communes provincias licentiam habeant latrones persequi, vel vestigia assignata minare, & in truste qua* [7] *defecerit, sicut dictum est, causa remaneat; ita ut continuò capitale ei qui perdiderit reformare* [8] *festinet, & latronem* [9] *perquirat; quem si in truste* [10] *perinvenerit, medietatem sibi vindicat, &c.* ut suprà cap. 12. quod ejusdem codicis auctoritate trajectum inde auferri & heic legi debet.

Pag. 22. cap. 15. Leg. *Omnium rerum excusatus reddatur fugitivus, aut indè pretium domino reformetur.*
1. *electorum*
2 *centenariorum*
3 *per*
4 *fidem*
5 *sollicitudinem*
6 *ir. Et quo inanteà*
7 *defecerint,*
8 *festinent,*
9 *perquirant;*
10 *perinvenerint.*

OMN. RER. EXC. REDD.] Videatur Synodus Aurelian. I. cap. 3. 4. & 5. Variar. Formular. cap. 22. & Notæ.

HIERONYMI BIGNONII
NOTÆ
AD MARCULFUM.

MARCULFI, quem nunc damus, Erudite Lector, plures docti viri meminerunt. Sed quis fuerit, & quo tempore vixerit, nihil certi ab illis proditum est. Quidam verò in universum circà primam Regum nostrorum familiam illius tempora conjecerunt. Adhuc tamen dubium remanebat ex librorum varietate, quibus permulta posterioris ætatis Scriptores infarcierant. Verùm exemplar quod nacti sumus omnium facilè optimum nos ampliùs dubitare non sinit. Præfixa siquidem ab auctore ipso epistola docet professione Monachum & septuaginta annos natum, cùm hæc scriberet, fuisse. Deindè, cùm Landerico Papæ opus inscribat, facilè apparet Landericum illum Parisiorum Episcopum fuisse, qui Chlodoveo Dagoberti filio Rege claruit circà annum æræ Christianæ sexcentesimum sexagesimum. Nulli quippe alii Galliarum Episcopi hoc nomine reperiuntur, neque Landerici Parisiensis tempore, neque multis post annis. Tum Papæ nomen omnibus Episcopis passim tribui solitum sub prima Regum Francorum dynastia notum est. Quod licèt sub secunda aliquatenùs continuatum sit, rariùs certè usurpatum reperitur. Accedunt & aliæ certissimæ conjecturæ ex totius libri lectione, quibus permulta occurrunt quæ vix possunt ad aliud tempus referri, & planè Merovingorum seculum redolent. Quis enim cùm Majorum domûs non semel repetitam mentionem adverterit, non continuò deprehendat eo tempore Marculfum scripsisse quo Majores domûs vice regiâ omnia regni negotia pertractabant, imò verè sub alieni nominis specie imperabant? quod à Dagoberto cœpisse Scriptores notant. Omitto patritios sæpiùs nominatos, quos sub Carolinis rarò aut nusquam reperiri à doctis observatum est. Alia sunt infinita indicia, quæ cordatus lector facilè animadvertet. In qua autem civitate Marculfus vixerit, ex qua sit oriundus, aut cujus cœnobii Monachus extiterit, nobis planè incompertum est. Quòd si divinare liceret, suspicarer eum in aliquo Parisiensis diœcesis Monasterio regulariter vixisse, cùm Landerico Parisiorum Antistiti librum suum inscribat. Quicquid sit, utilissimus certè auctor est, & à doctis non frustrà expetitus. Nam ut omittam eo seculo scripsisse cujus pauca nobis hodie supersunt monumenta, sanè permultas docet rerum nostrarum origines, Magistratuum & dignitatum munia, juris dicendi formam quæ tum recepta erat. Jus denique ipsum quo Majores nostri utebantur, clarè ostendit, quandò non aliud certius juris observati judicium requiri potest quàm cujus usum ex formulis tum usitatis deprehendimus. Quæ pars nostræ antiquitatis ut inter cæteras fructuosa, ita obscurissima & intacta ferè remansit. Quo nomine doctis omnibus & nostri juris peritis acceptiorem Marculfum fore confido. Leges quoquè veteres, Salica scilicet, Ribuaria, Alamannica, Saxonica, Bajuvarica, & cæteræ ejusmodi, quæ à Germanicis gentibus tot seculis observatæ sunt, non alium meliorem habent interpretem. Idipsum de Caroli Magni, Ludovici Pii, & Caroli Calvi Constitutionibus, seu, ut tum dicebant, Capitulis dici potest. Ipse etiam Gregorius Turonensis, quo digniorem historicum non habemus, multis locis à Marculfo lucem accipit & omninò illustratur. Idem & in plerisque medii ævi Scriptoribus obtinet. Quinimò & ad Juris Romani pleniorem cognitionem non parùm conferre adseverare ausim. Sed commendatitiis in publicum proditurus non eget, qui tot præstantissimorum virorum ingeniis sæpè jam commendatus est. Cujacium dico, Brissonium, & Pithœos fratres clarissima lumina, qui ex eo perplura immortalibus suis scriptis inserendo non levem ejus auctoris gustum cæteris dederunt. Defuturos tamen non dubito qui sermonis duritiam & ineptam planè rusticitatem exhorrescant. Facilis verò defensio est. Nam ab eo de

Latini ſermonis peritia edoceri non petimus. Mores illorum temporum etiam ſermonis inculta ruſticitas penitiùs oſtendit. Seculo ſanè infeliciſſimo vixit, quo omnes diſciplinæ & litteræ penitùs obrutæ & ſepultæ erant, adeò quidem ut qui melioris doctrinæ quid attigiſſent, veluti novæ alicujus & pravæ opinionis auctores, aut ut magi & malefici damnarentur. Quâ occaſione lectorem monitum velim ne variis ſoloeciſmis, qui ſæpiùs occurrunt, offendatur, nec operarum typographicorum vitio imputet, quamquam optimè emendatum eſſe non equidem præſtiterim. Sed meminerit prout in authentico exemplari ſcriptum eſt, ita editum eſſe. Nam ſi ea omnia immutanda fuiſſent, non jam Marculfus ſed alius proditurus auctor videretur. Dubitavi certè utrum Marculfo an potiùs ſcriptori vitia ejuſmodi adſcriberem. Et verò à ſcriptoribus permulta in eo depravata facilè crediderim; ſed ita ferè Marculfum ſcripſiſſe haud dubium eſt, cùm id ipſum in reliquis ejuſdem ævi monimentis deprehendatur. Atque adeò plura in Gregorio Turonenſi occurrunt, & infinita propè in manuſcriptis codicibus, quæ ab iis qui ediderunt immutata ſunt. Neque aliter eum ſcripſiſſe dubitari poteſt, cùm hiſtorici operis initio id deprecetur: *Priùs*, inquit, *veniam legentibus precor ſi aut in litteris aut in ſyllabis grammaticam artem exceſſero, de qua adplenè non ſum imbutus.* Eâdem excuſatione utitur & Benedictus Levita in collectionis ſuæ præfatione. Quò fit ut exiſtimem de eo ſermonis genere ſenſiſſe Patres Synodi Turonenſis III. ſub Carolo Magno, cùm unumquemque Epiſcopum decreverunt curam habere ut Homiliæ Sanctorum in ruſticam Romanam linguam transferrentur, quò faciliùs poſſent intelligi. Nam & ruſtico ſermone de miraculis B. Martini libros Gregorium Turonenſem ſcripſiſſe ipſemet teſtatur hiſtoriar. lib. v. eandemque excuſationem repetit initio libri I. de gloria Confeſſorum: *Qui nullum argumentum*, inquit, *in litteris habes, qui nomina diſcernere neſcis, ſæpiùs pro maſculinis feminina, pro femininis neutra, & pro neutris maſculina commutas, qui ipſas quoque præpoſitiones, quas nobilium Dictatorum obſervare ſanxit auctoritas, loco debito plerunque non locas. Nam pro ablativis accuſativa, & rursùm pro accuſativis ablativa ponis.* Quæ verba ideò adſcripſi quòd quis fuerit ruſticus ſermo graphicè exprimant, & ut faciliùs Marculfo ignoſcatur, qui adhuc infeliciore ſeculo vixit, nec, ut ille, fuit melioribus diſciplinis eruditus. Nec tamen dubito hoc opus priſcis illis ſeculis non minore in pretio habitum fuiſſe quàm Gnæi Flavii ſcribæ apud Romanos Legis actiones. Adeò rari erant qui de negotiis quamquam ſuis ſcripta conficere & quæ vellent poſſent facilè litteris mandare. Igitur in hujus auctoris editione non parum laboris in perpurgando, nec minùs curando ne quid temerè immutaretur. Ea ſiquidem quæ ſcriptorum incuriâ manifeſtò irrepſerant emendavimus, dubia reliquimus; conjecturas tamen noſtras & emendationes in Notis appoſuimus. Unum quidem Marculfi exemplar nacti ſumus, quod ex ditiſſima Regum noſtrorum bibliotheca ſuppeditavit nobis eruditiſſimi viri Nicolai Rigaltii humanitas, ſed illud optimum & præſtantiſſimum, cùm Marculfi ad Landericum dedicatoriam Epiſtolam contineat & duorum librorum indices ſeu capitula ab auctore ipſo prænotata; ut planum ſit cæteras formulas quæ illis non continentur, Marculfi non eſſe. Quod incognitum doctiſſimis viris impoſuit, qui librorum vitio, quibus omnes formulæ permixtæ erant, pleraque laudaverunt. In eo quoque recenſendo uſus ſum excerptis quibuſdam codicis Pithœani, quæ à doctiſſimo viro Joanne Savarone, Arvernorum Præſide, ad me miſſa ſunt, cui multis nominibus me devinctum nunquam dubitabo profiteri. Secundum porrò Marculfi librum in regio exemplari excipiebant formularum capita quædam abſque numeris; tum ejuſdem voluminis initio aliæ plures formulæ, quarum hæc erat epigraphe, *Cartas ſenicas*, quas heic uſurpari monuit me Joannes Savaro quaſi formulas veteres. Senicæ enim quaſi ſenes. Igitur eas etiam formulas in unum colligavi & incerti auctoris veteres formulas inſcripſi: ex quibus quædam ſunt ejuſdem ævi cum Marculfo, quædam verò, Carolo Magno imperante, procul dubio ſcriptæ apparent. Adjunximus & alias quæ XLVI. capita continent, quas ex vetuſtiſſimo codice deſcripſerat & mihi jampridem communicaverat Jacobus Sirmondus, cujus viri ſingularis eruditio cum pari humanitate certat. His, ut faciliùs à cæteris diſcernerentur, titulus præfixus eſt: *Formulæ veteres ſecundùm Legem Romanam.* Quod ideò fecimus, quia ferè omnes iis ſcriptæ ſint qui Lege Romanâ uterentur, cùm in his ſæpiſſimè reperias, *Lex Romana expoſcit*, & *ſecundùm Legem Romanam.* Saltem Romana eſt obſervatio; quibus tamen nonnulla Barbarici moris admixta videre eſt.

Deniquè

Denique cùm beneficio doctiſſimi viri Caroli Labbæi in manus noſtras incidiſſet vetus codex in quo veteres quædam Formulæ continebantur, qui olim Petri Danielis ac demum Jacobi Bongarſii fuerat, eas quoque adjicere viſum eſt, ne quid Formularum deſiderari poſſet. Utere his, Lector, & fruere. Vale.

AD LIBRUM PRIMUM.

Reverent. p. Landerico] Auctoris ſeculum, ætatem, & inſtitutum ex hac epiſtola diſcimus, quæ ab alio expectare fruſtra eſſet. Se enim Maculfum nomine, profeſſione Monachum fuiſſe, & ſeptuaginta annis majorem diſertè teſtatur. At cùm Landerico, cujus juſſu id ſuſcepiſſe fatetur, opus ſuum inſcribit, tempus certiſſimè deſignat. Ille namque Landericus, etſi civitatis cui præfuit nomen non addatur, alius à Landerico Pariſiorum antiſtite eſſe non poteſt: quem Chlodoveo ſeu Ludovico Dagoberti F. Rege claruiſſe conſtat circa annum Chriſti DCLX. cujus tandem ſanctiſſimam memoriam Eccleſia Pariſienſis IV. Eid. * Junii quotannis recolit. Quòd verò Landericum Papam appellet, ſeculi more loquutus eſt Marculfus. Omnes quippe tum Epiſcopi Papæ vocabantur. Id ex Sidonio, qui paſſim omnes Galliæ Epiſcopos Papas agnominat, palam eſt, tum ex Gregorio Turonenſi, apud quem non ſemel hæc vox eodem ſenſu reperitur. Et epiſtolæ Chlodovei Regis ad Synodum Aurelianenſem I. hæc legitur epilogus: *Orate pro me Domni Sancti & Apoſtolicâ ſede digniſſimi Papæ.* Fortunatus quoque Venantius Pictavenſis Epiſcopus, ejuſdem ævi ſcriptor, Leontium Burdegalenſem & Gregorium Turonenſem Papas paſſim vocat. Quin & Synodus Turonenſis II. ſub Chariberto R. cap. 21. Epaunenſes Canones memorans, *à Papa Avito*, qui Viennenſis Epiſcopus fuit, & *cæteris Epiſcopis* conſcriptos eſſe ait. Quod à Græca voce, quæ Patrem ſignificat, deductum & veteribus uſitatiſſimum fuiſſe ex Cypriano, Athanaſio, Rufino, Hieronymo, & Auguſtino jam nemo neſcit. Neque verò Juſtiniani ſeculo, ut quidam putant, aut circà Gregorii Magni tempora, ut alii, illud exoleviſſe dici poteſt. Nam & plerique multis poſt annis, præſertim extra Italiam Scriptores, Papæ nomen omnibus Epiſcopis tribuerunt. Extant inter cætera veteres Tortarii Floriacenſis verſus, ante ſexcentos annos conſcripti, de tranſlatione B. Mauri, quibus quidam inducitur Britannus Epiſcopus, dum cauſam fugæ reddit, dicens melius eſſe fugere *quàm me barbarico Papam contradere ludo.* Donec in Synodo Romana primus, ut à doctiſſimo Cardinale obſervatum eſt, Gregorius VII. Pontifex Romanus conſtituit ut Papæ nomen unius eſſet in orbe Chriſtiano. Quod inter ejus Dictatus lib. 2. regiſtri videre eſt.

* IV. Idum, id eſt, die decimâ Junii.

Reverentissimo] Sic Mſ. ut & apud Sidonium ep. 14. lib. v. *reverentiſſimo exemplo*, non *reverendiſſimo*; ne operarum vitium putes.

Ebetudo] Gregorius Turonenſ. de miracul. lib. 2. cap. 2. *Cùm ſtarent omnes in hebetitate mentis attoniti.*

Tam in pal. q. in pago] In palatio de negotiis ſcilicet quæ ante Regem expediuntur, & de quibus chartæ regales fiunt, quæ primo libro traduntur. In pago ſeu in unaquaque civitate, ante Comitem vel Judicem loci; quæ chartæ pagenſes dicuntur, & ſecundo libro proponuntur. Qua de re latiùs libro ſecundo.

In antea] id eſt, in poſterum, dehinc; veteribus Gallis *en avant.* Undè natum Italicum *inanzi.* Quæ dictio non hujus tantùm auctoris propria, qui ſexcentis locis eâ utitur, ſed & omnium ferè ejuſdem ævi & ſequentium auctorum. Itaque nil frequentius in Synodis, Capitulis, annalibus, & chronicis. Quod ſemel annotaſſe viſum eſt.

Privilegium] Privilegii nomine heic ſignificatur inſtrumentum libertatis ab Epiſcopo Monaſterio tributæ, quam vulgò exemptionem dicimus. Quo ſenſu hanc vocem à pleriſque uſurpatam eſſe video. Porrò hæc Formula teſtatur jam tum in uſu fuiſſe ejuſmodi libertates, & ab Epiſcopis, quorum præcipuè intererat, conſcribi & indulgeri ſolitas. Verè autem privilegium dicitur. Nam jure communi Abbates Epiſcopis ſuberant, Can. 4. Concilii Calchedonenſis, Synodi Aurelianenſis I. ſub Chlodoveo c. 9. c. 21. *Abbates pro humilitate religionis in Epiſcoporum poteſtate conſiſtant.* Ex quo in Capitulis Benedicti Levitæ exſcriptum eſt cap. 139. l. 6. & apud Gratianum Can. *Abbates.* 18. q. 2. Synodi Epaunenſis c. 19. Aurelianenſis II. ſub Childeberto c. 22. Capitul. Caroli M. lib. 2. cap. 8. Can. *Monaſteria.* 18. q. 2. Itaque hæc Formula exemplis ſe tuetur Lirinenſis, Agaunenſis, & Luxovienſis cœnobiorum, hoc addito, nihil de Canonica inſtitutione convelli quicquid domeſticis fidei pro quietis tranquillitate conceditur, & ideò ſi Abbas neglexerit aut non potuerit, ad Epiſcopum Monachorum coërcitionem pertinere. Sanè illud in ædificandis Monaſteriis privilegium ab ipſis ædificatoribus anxiè exquiſitum & ab Epiſcopis conceſſum fuiſſe probant multa quæ adhuc extant exempla. Sed tandem quò firmiùs ejuſmodi libertas conſiſteret, à ſummis Pontificibus eam confirmari ultrò petierunt & impetrârunt Pleraque etiam cœnobia directò ab eadem Sede Apoſtolica ſe ab Epiſcoporum eximi poteſtate petierunt. Quod ut ab initio ex nimia Antiſtitum in Monachos ſævitia ortum eſt, (ut Gregorius VII. lib. 2. ep. 69. teſtatur) ita negari non poteſt multos libertatis obtentu fugitaſſe diſciplinam. Undè frequentem exemptionum ſuo ſeculo uſum exagitant Petrus Bleſenſis ep. 68. & S. Bernardus de conſideratione lib. III. c. 8. & ſeqq. qui tamen probat eam exemptionem quæ pro voluntate fundatorum quibuſdam Monaſteriis indulta eſt, ut ſpecialiùs ad Sedem Apoſtolicam pertinerent. Igitur ex hac Formula patet initiò Epiſcopos, conventu aliorum Epiſcoporum habito, liberationem à ſua poteſtate Monaſteriis conceſſiſſe, rogatu utplurimum Regum & Procerum ipſorum qui ædificaverant. Cujus rei multa hodie quoque ſuppetunt exempla. Siquidem præ-

ter illa quæ ab auctore heic afferuntur, & Vincentii Martyris in ſuburbano Lutetiæ baſilicam à B. Germano Pariſienſi Epiſcopo, à quo nunc nomen habet, ſimili privilegio donatam legimus apud Aimoinum lib. 3. c. 2.; quod integrè ibidem à Ja. Breulio exſcriptum videre eſt. Rex quoque Guntchramnus, quæ ipſe, uxor ejus, aut binæ filiæ cœnobia conſtruxerant, multiſque poſſeſſionibus & donariis inſtruxerant, eodem pacto ab Epiſcoporum conventu confirmari enixè poſtulavit, & ut fieret obtinuit in Synodo Valentina, quæ anno regni ejus XXIV. habita eſt. Extat etiam Bertefridi Ambianenſis Epiſcopi privilegium libertatis Corbeiæ veteris, ad petitionem Chlotharii Regis & Bathildis Reginæ conſcriptum VIII. Eid. Septemb. anno ſeptimo Chlotarii, quod eaſdem fermè clauſulas ac præſens Formula continet. Inſigne verò eſt privilegium libertatis ab Epiſcopo Pariſienſi B. Dionyſii Monaſterio datæ, quod ob celebritatem nobiliſſimi cœnobii, & quod à Landerico, Marculfo ætate ſuppari, indultum ſit, & non parum ad hujus capitis illuſtrationem facit, adſcribere non gravabor. Eſt verò ejuſmodi in cortice ſcriptum, & heic diligentiſſimè exſcriptum.

DIVINA largiente gratiâ Landericus, Pariſiorum Eccleſiæ Epiſcopus. Quoniam quidem inter ea quæ Dei diſponente providentiâ curſu temporis agimus, ſi quid rectè actum eſt, ad illius qui & dando præmonuit & poſſe contulit, gloriam & noſtram proſperitatem non eſt dubium attinere, decet & præſertim eos qui in ſacris ordinibus eminere videntur, privatæ & publicæ rei ita curam agere ut & ſua peccamina adnullare, & ſi quid eſt virtutis, hoc ſemper ad altiora ſtudeant provehere, & aliorum vel benefacta commendare vel vitia invigilent corrigere. Debet etiam eſſe grata omnium Dei fidelium inter ſe familiaritas, & in expetendis dandiſque beneficiis adeò opportuna propinquitas ut nulli prorsùs digna petenti non modò non abnuat, verùm etiam ut ampliùs quod dignum eſt ab altero petere poſtuletur. Quapropter noverit omnium catholicæ Eccleſiæ cultorum generalis univerſitas quòd Dominus glorioſiſſimus Chludovicus, Francorum Rex, divino irradiatus lumine, religioſâ petitione humilitatis noſtræ extremitatem popoſcit ut & nos & Canonicorum noſtrorum communis fraternitas ſecuritatis & incommutabilitatis privilegium ederemus pro reverentia S. Dionyſii ſociorumque ejus Ruſtici & Eleutherii, qui cum eo laureâ martyrii ſunt redimiti, ad baſilicam ipſorum ubi ipſi corpore requieſcunt, & in virtutum miraculis coruſcant, & ubi Dagobertus genitor ſuus, quondam Rex, vel genitrix ſua Nantildis Regina ſepulturas habere videntur. Quamquam ſancta Carthaginenſis Synodus facta à beatæ memoriæ Domno Bonifacio ejuſque Coëpiſcopis non prohibeat Monachos ſub privilegio proprio reſidere, vel ſancti Auguſtini libri de eccleſiaſticis gradibus doceant Monachos ſub quiete regulariter viventes ſuâ ſingulari Lege debere quieſcere & ab omni infeſtatione Clericorum intrepidos permanere, ne ſecularis ſtrepitus eos lædat quos diſtricta regula ſervitutis Domini moderatur. Quod nos conſiderantes, dum & canonica inſtitutio nos hac de re non præjudicat, vel ideò quia ſupradicti Domini Cludovici Regis petitio quaſi nobis juſſio eſt, cui difficillimum eſt reſiſti, vel pro reverentia tantorum Martyrum, quorum patrocinio ſe ipſe commiſit, ut ipſis Monachis ſecundùm ſanctum ordinem vivere liceat, & ut tam pro nobis quàm pro omnibus noſtræ Eccleſiæ fratribus Deum orent, ipſum privilegium plenâ voluntate, unà cum conſenſu fratrum meorum, ipſis conceſſiſſe viſus ſum. Per quod decerno atque obteſtificatione divini nominis interdico ut nec ego deinceps, nec ullus ſucceſſorum meorum hoc audeat infringere vel temerario auſu aliquatenùs violare, videlicet ut omnis Preſbyter vel Clericus ex his quæ in ipſo loco beatiſſimi Dionyſii Martyris, vel extrà ex loco qui dicitur fons S. Remigii, ſicut via diſtinguit quæ præbet iter juxta pratum quod dicitur formoſum, uſque ad Eccleſiam S. Quintini Martyris, & illinc per regalem ſtratam donec veniatur ad vivarium in capite triceni pontis, ſicut prata fratrum diſtinguunt, uſque ad præfatum locum fontis B. Remigii, omnes illi qui in hoc circumſcripto ſpatio Eccleſiis ſerviunt, ſint liberi & abſoluti ab omni debito & redditione circadarum & Synodorum. Tamen volumus, & pro reverentia ſancti Martyris Dionyſii concedimus, ut ſi neceſſitas eis fuerit, ex noſtro & ſucceſſorum noſtrorum epiſcopatu ſine pretio chriſma & oleum ſuſcipiant. Et ſi quis eorum Preſbyterorum vel Clericorum fortè aut occiſus, quod abſit, aut vulneratus fuerit, aut ex his omnibus alicujus injuriæ acclamatio ſurrexerit, quicquid ex his omnibus ad nos pertinere videatur, hoc totum Abbati qui in ipſo ſancto loco præfuerit cæteriſque fratribus habendum & diſponendum concedimus. Quòd ſi aliquis calliditate aut cupiditate præventus fuerit, & ea quæ ſunt ſuperiùs

comprehensa temerario spiritu violaverit, tribus annis pœnitentiam agat, à communione fratrum sequestratus, & nihilominùs hoc privilegium Christo protegente, qui & adjuvet illud conservantibus, & dissipet illud destruere cupientibus, perpetuò maneat incorruptum. Quam definitionem constitutionis nostræ, ut nostris & futuris temporibus valitura sit, manus nostræ subscriptionibus roboravimus, & Coëpiscopis Domnis & fratribus nostris rogavimus ut ipsum insuper firmare debeant. In Christi nomine Landericus, ac si peccator, Episcopus urbis Parisiacæ hoc privilegium consensi & subscripsi. Munemundus Episcopus consensi & subscripsi. Gouvaldus Episcopus consensi & subscripsi. Vulfolenus Episcopus consensi & subscripsi. Armentarius Episcopus consensi & subscripsi. Rauracus Episcopus consensi & subscripsi. Malchardus Episcopus consensi & subscripsi. Eligius Episcopus consensi & subscripsi. Grator Episcopus consensi & subscripsi. Joannes Episcopus consensi & subscripsi. Burgundio Episcopus consensi & subscripsi. Faro Episcopus consensi & subscripsi. Richoaldus Episcopus consensi & subscripsi. Baldomerus Episcopus consensi & subscripsi. Audoenus Episcopus consensi & subscripsi. Taurinus Episcopus consensi & subscripsi. Eustorchius Episcopus consensi & subscripsi. Laridanus seu Karioendus Episcopus consensi & subscripsi. Berthefridus Episcopus consensi & subscripsi. Audebertus Episcopus consensi & subscripsi. Clarus Episcopus consensi & subscripsi. Castadius Episcopus consensi & subscripsi. Litterius Episcopus consensi & subscripsi. Palladius Episcopus consensi & subscripsi. Ætherius Episcopus consensi & subscripsi. Ingoldus Episcopus consensi & subscripsi. Facto privilegio sub die KL. Julii in anno XV. regnante Cludovico glorioſissimo Rege. Austrolenus Lector jubente Domno Landerico Episcopo hoc privilegium scripsi & subscripsi.

Hunc Episcoporum ea de causa conventum memorat Aimoinus lib. IV. c. 41. & Clipiaci, quod tum palatium in agro Parisiensi ad Sequanam erat, habitum fuisse ait. *Nostri itaque devotio hæc extat animi* (inquit ibidem apud Aimoinum Rex Clodoveus) *ut Monasterium patroni nostri Domini Dionysii, in quo ipse cum consortibus testimonii veritatis requiescit humatus, & piæ memoriæ genitores nostri, Dominus videlicet Dagobertus, ac Domina Nanthildis, se sepelire mandaverunt, ab omni solvemus dominio mortalium: quatenùs Abba vel Fratres eo loco commanentes possessiones à parentibus nostris sive ab aliis fidelibus Christianis sibi traditas, absque ullius dominantis inquietudine possidentes, pro salute nostra ac statu regni nostri liberiùs Deum deprecentur. Huic autem nostræ suggestioni consentit venerabilis vir Landericus Parisiacæ urbis Præsul, in cujus dioceſi cœnobium illud situm est, & cui usque ad præsens tempus subjectum fuit. Hanc ergò libertatem servi Dei inibi constituti dùm fuerint adepti, nulliusque præter Dei ac Sanctorum ejus, nostrûmque, (cui etiam tota Natio Francorum paret) fuerint perpessi dominatum, sciant se debito tali genitoribus nostris & nobis eisque &c. forè obnoxios.* Quæ longiùs ideò adscripsimus quòd & caput propositum & superiùs instrumentum manifestò illustrent. Hæc demum libertas, seu exemptio, rogatu Pipini R. à Zacharia PP. auctoritate apostolicâ confirmata est, Bullâ scriptâ in Lateranis anno V. Zachariæ II. *Non. Novemb. imperante Domino piissimo Augusto Constantino à Deo coronato anno* IV. *Indict.* VI.; quæ itidem in cortice scripta, in tabulario celeberrimi illius cœnobii extat, à qua plumbum Zachariæ Pontificis nomine inscriptum filo canabino pendet.

DOMINO SANCTO] propria hæc Episcoporum προσφώνησις, ut suprà in epistola Marculfi ad Landericum Episcopum, & infrà passim. Nec aliter scribere soliti, ut & *sanctitas tua*, ἁγιωσύνη. Gregorius Thaumaturgus in epistola Canonica Can. 7. *Vias vel domos nescientibus barbaris ostendentes, etiam ab auditione arcere oportet, donec de iis congregatis Sanctis aliquid communiter visum fuerit, & ante eos sancto Spiritui.* Balsamon ibi sanctos Episcopos appellat: *Illud autem*, ante ipsos sancto Spiritui, *subjunxit, ostendens quòd quæcunque in communi consideratione ab Episcopis dispensantur & statuuntur, Spiritus sanctus suggerit.*

ET NE NOBIS ALIQUIS DETRAHENDO] Privilegium Corbeiæ à Bertefrido Ambianensi Episcopo indultum, quod proximè huic Formulæ accedit, eandem clausulam ita concipit: *Et ne nos ad hoc propriæ deliberationis instinctu posteritas æstimet decrevisse, cùm etiam antiquiora vel in novo tempore Monasteria, propria privilegia sunt consecuta, ex quibus ut pauca, dùm longum est omnia evolvere, nominemus, Agaunensium, quod velut istud est regio munere ditatum, Lirinensium, ut basilica domni Marcelli, immòque & Monasterium Luxovienſe, hoc videntur habere concessum, & omnes libertatem sunt consecuti &c.* Sancti verò Marcelli, quod heic additur, privilegium à Synodo Valentina confirmatum est, quæ à Guntchranno R. ob id præcipuè habitâ anno regni ejus XXIV. Ejus hodie, præter unicum illud caput, nihil extat.

LIRIN. AGAUN. ET LUXOV.] Lirinensis quidem insulæ antiquissimum Monasterium, & quod ab Eucherio Lugdunensi, Sidonio, & aliis abundè celebratum est. Agaunense verò à Sigismundo Gundobaldi F. Burgundionum R. constructum fuisse testatur Gregor. Turon. lib. III. c. 5. In Mſ. Legebatur *Auganensis*, cujus loco veram lectionem reposui; quamquam & apud Faustum Presbyterum, ejus seculi scriptorem, Agavense cœnobium scriptum est. De Luxovio verò

Burgundiæ cœnobio vetus auctor vitæ S. Eligii Noviomenſis lib. 1. apud Surium refert Audoënum ſeu Dadonem, Rothomagenſem Epiſcopum, ejus auctorem extitiſſe. Quod tamen non omnibus probatur. Illud quidem conſtat, non multò ante auctoris noſtri tempora cœpiſſe.

Sacros percipiat gradus] Monachi quippe Clerici non ſunt. *L. generaliter 40. C. de Epiſcop. & Cleric.* Nam primis ſeculis Monachos extrà clerum fuiſſe indubitatum eſt. Ideò Can. 4. Synodi Calchedonenſis eccleſiaſticis aut ſecularibus negotiis ſe immiſcere prohibentur : μήτε ἐν ἐκκλησιαστικοῖς, μήτε βιωτικοῖς πραγμασιν, ἢ ἐπιτάττειν. Undè & eodem Can. & Can. 8. in pœnis, non depoſitione, ut Clerici, ſed excommunicatione cum Laicis puniuntur. Adhuc que in Synodo Ticinenſi anni DCCCLXXVIII. in qua Carolus Imperator renunciatus eſt, *Laici & Monachi perpetuo anathemathe feriantur.* Qui locus extat & apud Aimoini continuatorem lib. v. c. 35. B. Hieronymus ad Heliodorum de laude vitæ ſolitariæ pluribus aliam docet eſſe cauſam Monachorum, aliam Clericorum, hos paſcere, illos paſci. Quod infinitis Patrum teſtimoniis probari poſſet, niſi certo certius eſſet Monachos Clericos non fuiſſe uſque ad tempus Zoſimi & Siricii Romannorum Pontificum; quorum hic epiſt. 1. c. 23. ad Himerium innuere videtur licentiam ſe præſtare Monachis, morum gravitate & fidei inſtitutione commendatis, ut poſſint Clericorum officiis aggregari. Inter Opera Hieronymi legitur Epiphanii ad Joannem Hieroſolymitanum epiſtola, ab eo Latinè reddita, in qua refertur Epiphanium ordinaſſe Presbyterum Monachis quibuſdam Syriæ poſcentibus, qui eis dominica ſacramenta conficeret.

Quem Abbas poposcerit] Privileg. Berthefridi : *Si quos autem gradus Clericorum minores aut majores Abbas jam dicti Monaſterii elegerit, ſive intra aut extra Monaſterium, ſine aliqua præmii acceptione conſtituimus conſecrare.*

Altare benedicat et c.] Privileg. Berthefridi : *Altaria ad ſæpedictum Monaſterium, vel tabulæ ſi defuerint, Epiſcopus Ambianenſis Eccleſiæ in Dei nomine benedicat, & chriſma ſacrum conficiat ſine pretio, & annis ſingulis pro reverentia Sanctorum ſine ullo prætio, muneris causâ concedat.* Privileg. Landeriti : *Si neceſſitas eis fuerit, ex noſtro & ſucceſſorum noſtrorum epiſcopatu ſine pretio chriſma & oleum ſuſcipiant.* Et quod de chriſmate ſine pretio dicitur, rectè id & ſecundùm Canones. Synodi Barcinonenſis ſub Recaredo R. c. 2. *ut cùm chriſma Preſbyteris dioceſanis pro neophytis confirmandis datur, nihil pro liquoris pretio accipiatur.* Meldenſis, ſeu veriùs Pariſienſis, cap. 45. *Ut nemo Epiſcoporum vel quilibet Miniſter eccleſiaſticus propter ſacrum chriſma aliquid muneris accipiat, neque denarios, vel quælibet munuſcula.* Synodi Cabilonenſis II. ſub Carolo M. Can. 16. Ex quo Gratian. Can. *Statuimus.* 1. qu. 1.

Nullam penitus aliam] Berthefridus : *Ut quicquid prædicti Monaſterii Monachis ſub libertate Evangelica regio munere ſeu à quibuſlibet Chriſtianis in agris, in mancipiis, vineis, ſilvis, auro, argento, vel veſtibus, vel quibuſlibet ſpeciebus ad prædictum Monaſterium pertinentibus, à quibuſlibet collatis, aut deinceps collatura ſunt, ſæpedictum Monaſterium vel Monachi ibidem degentes vitæ noſtræ temporibus ſeu ſucceſſorum noſtrorum, nec ego, nec ullus ſibi Pontifex, aut aliquis ex ordine Clericorum ordinatores Ambianenſis Eccleſiæ ſuis uſibus uſurpare, aut minorare, aut ad civitatem aliquas ſpecies deferre præſumat.* Quæ ſummatim & ad verbum ferè referuntur à Nicolao I. Papa ep. 24., quâ illud Ambianenſis Epiſcopi privilegium confirmat. Illud ipſum cavetur Synodo Valentinâ, quæ baſilicæ S. Marcelli & S. Symphoriani rogatu Guntchrammi R. libertatem concedit : *Si quid per quaſcunque auctoritates aut ſcripturarum epiſtolas præfatus Dominus Rex, vel ſuprà nuncupata jugalis ſua filiæque eorum, ſive in Miniſterio altariorum, ſive in quibuſcunque ſpeciebus, quæ ad divinum cultum pertinere noſcuntur, contuliſſe vel adhuc conferre voluerint, neque ab Epiſcopis locorum, neque poteſtas regia quocunque tempore ſucceſſura, de eorum voluntate quicquam minorare aut auferre præſumat. Quòd ſi quis hoc quocunque tempore temerare aut auferre præſumpſerit, veluti necator pauperum, anathemate &c.*

Archidiaconi] Quippe illi res temporales & Eccleſiæ opes diſpenſabant. Prudentius Periſtephanon, de B. Laurentio, quem Levitam primum è ſeptemviris dicit :

Cæleſtis arcanum domûs
Fidis gubernans clavibus,
Votaſque diſpenſans opes.

In altario offertum] Solemne tunc temporis erat res donatas Eccleſiæ vel traditas aut ſaltem earum inſtrumenta altari imponere. Infrà c. 2. *aut de offertione in altario.* Synodi Aurelian. I. Can. 16. *Ut de his quæ in altario oblatione fidelium conferuntur, medietatem Epiſcopus ſibi vindicet.* Et c. 17. *de his quæ in altario acceſſerint.* Gregorius Turonenſ. de mirac. lib. 1. cap. 61. *Homo devotus balteum ex auro puriſſimo cum omni apparatu ſtudioſiſſimè fabricatum ſuper altare baſilicæ illius (S. Nazarii) poſuit, orans ut in cauſis ſuis Martyris virtus dignaretur adeſſe.* Leg. Alaman. tit. 1. ubi de charta donationis ad Eccleſiam : *Coram Sacerdote qui ad eandem Eccleſiam deſervit ſuper altare ponat.* Leg. Bajuvarior. tit. 1. *& tunc ipſam epiſtolam ponat ſuper altare, & ſic tradat pecuniam.* Ideò & Carolus M. R. factâ donatione Eccleſiæ Romanæ, eam *ſuper altare S. Petri, & poſtmodum intus in Sancta ejus confeſſione poſuit*, inquit Anaſtaſius in Hadriano. Ejus rei formula traditur in Capitulis Benedicti Levitæ lib. VI. cap. 370. *Et ipſam ſcripturam coram altari aut ſuprà tenet, dicens ejuſdem loci Sacerdotibus atque cuſtodibus : Offero Deo atque dedico omnes res quæ hac in chartula tenentur inſertæ.* In veteri inſtrumento Majoris-Monaſter. apud Pithœum : *quod dùm de more ſuper altare poſuiſſent.* In tabulario Corbeiæ : *Factum donum per manus Roberti, Flandriæ Conſulis, necnon Gauffredi, Pariſiorum Præſulis, ſuper altare S. Petri impoſuit.* Quò referri poſſet illud : *Qui altari ſervit, vivat de altari.*

AUFERRE PRÆSUMAT] Illud nominatim cavendum Monachis fuit. Alioqui jure veteri id omne quod Eccleſiis totius diœceſis offerebatur, Epiſcopo cedebat. Synodi Aurelianenſis III. ſub Childeberto Can. 5. *Si quæ oblationes in quibuſlibet rebus atque corporibus collatæ fuerint baſilicis in civitatibus conſtitutis, ad poteſtatem Epiſcopi redigantur, & in ejus ſit arbitrio quod ad reparationem baſilicæ aut obſervantium ibi ſubſtantiam deputetur. De facultatibus verò parochiarum vel baſilicarum in pagis civitatum conſtitutis, ſingulorum locorum conſuetudo ſervetur.* Synodus Cabilonenſis apud Gratianum: *Decretum eſt ut omnes Eccleſiæ cum dotibus ſuis & decimis & omnibus ſuis in Epiſcopi poteſtate conſiſtant, & ad ejus ordinationem ſemper pertineant.* Verùm cùm omnia ſibi vindicarent Epiſcopi, Canonibus demum proviſum fuit ut certâ parte ab Epiſcopis præcepta, reliquum immune Eccleſiis ſeu parochiis ſupereſſet. Qua de re elegans eſt conſtitutio in Concilio Carpenctoratenſi ſub Cæſario Arelatenſi, Synodi Aurelianenſis I. cap. 16. De Monaſteriis verò Concilio Ilerdenſi Can. 3. ſtatutum eſt *ut quæ in jure Monaſterii de facultatibus offeruntur, in nullo dioceſanâ Lege ab Epiſcopis contingantur.* Quod quidem an tum in Gallia obtinuerit neſcio, cùm idipſum nominatim in omnibus Monaſteriorum privilegiis exactiſſimè cautum ſit. Quod alioqui fruſtra eſſet. Extat in tabulario Corbeiæ Benedicti III. Papæ epiſtola, quâ ejus cœnobii privilegia confirmantur, quæ idipſum ſtatuit: cujus verba, quæ huc faciunt, quòd nondum * edita, ac ne quidem ulla illius Pontificis epiſtola, & non minus piè quàm eleganter ſcripta ſint, exſcribere non pigebit. Sic igitur habent: *Cùmque Galliarum permaximè Eccleſias fidelium collationibus à Domino conſtet eſſe ditatas, ut nemo ſit ferè Epiſcoporum cui ſuæ ſumptus Eccleſiæ ſatis ſuperque non ſufficiant, cujus gratia neceſſitudinis, quæ ſervorum Chriſti ſint uſibus collata, in ſuos committere ſumptus præſumant? Si enim Clericorum, qui de propriis habundant reditibus, communicatio prohibetur cum eis quæ conferuntur Eccleſiæ, ne dum illi acceperint qui de propriis habundant, eorum qui nihil habent inopia non levetur, quâ conſcientiâ Epiſcopus ſuæ ſumptibus Eccleſiæ ſufficiens, quæ ſervorum Dei fuerint uſibus collata præſumat contingere? Nec veretur quod per Prophetam Dominus exprobrat Sacerdotibus, dicens:* Rapina pauperis in domibus veſtris? *Pauperes enim Chriſti eſſe quis neſciat qui contemnentes ſubſtantiam mundi, Salvatoris noſtri veſtigia ſectantes, qui cùm eſſet dives pro nobis pauper effectus eſt, ſanctæ profeſſionis titulum ſibi divitias arbitrantur? Quiſquis igitur aliquid horum quæ fuerint ad neceſſitates eorum collata præſumpſerit, & ſuis commodis applicuerit, rapinam in domum ſuam de ſubſtantia pauperis congregat. Omnia quæcunque ſunt Eccleſiis oblata vel delegata, in pauperum, pupillorum, viduarum certum eſt neceſſitates deſtinata. Quare quiſquis ex his aliquid in ſuas utilitates exigit, rapinam pauperis in domum ſuam congeſtam detinet, &c. Scriptum per manum Theodori notarii & ſcriniarii S. R. E. menſe Octobrio indictione* IV. *Actum non.* III. *Octob. per manum Theophylacti, Secundicerii Sedis Apoſtolicæ, imperante Domino piiſſimo Auguſto Hlothario à Deo coronato magno Imp. anno* XXXIX. *ſed & Hludovico novo Imperatore ejuſdem filio an* VII. *Indict.* IV.

* Extat tom. VI Spicilegii Dacheriani p. 397.

PONTIFEX DE IPSA CIV.] Obſerva in caſum negligentiæ juriſdictionem & poteſtatem Epiſcopo ſervatam; ne impunita ſcilicet eſſent maleficia, & canonica auctoritas convelleretur.

DOMESTICIS FIDEI] id eſt, fidelibus, qui divino ſervitio jugiter incumbunt, & quorum ſors Dominus eſt. Infrà c. 2. & alibi paſſim. Sidon. lib. 6. ep. 10. lib. 9. ep. 8. & alii.

REATU ANATHEMATIS] Frequens tum erat, & etiam poſtea, anathematis pœnam inſtrumentorum ſanctionibus inſerere, ut in Landerici & Berthefridi privilegiis, infrà lib. 2. cap. 1. 3. 6. & paſſim in veteribus Formulis ſacris & profanis, & in Regum quoque Diplomatibus. In Præcepto Dagoberti: *Si quis hæc non obſervaverit, & hic & in futuro anathema ſit.* Sic & in teſtamento Leodebodi Abbatis de dotatione & conſtructione cœnobii Floriacenſis. Nec diſſimiliter apud Greg. Turon. lib. 7. cap. 6. in pactione fratrum, ne Pariſios unus inconſulto altero ingrederetur, *eſſetque Polioctus Martyr cum Hilario atque Martino Confeſſoribus judex ac retributor ejus.*

DOMINI EPISCOPI] quî heic non tantùm adhibentur ut teſtes, verùm & quia ejuſmodi libertas non niſi magno in conventu Epiſcoporum indulgebatur. Infrà cap. 2. *juxta quod ab illo Pontifice, vel cæteris Domnis Epiſcopis, &c.* Berthefridus: *Quam definitionem Conſtitutionis noſtræ, ut noſtris & futuris temporibus valitura ſit, manus noſtræ ſubſcriptionibus roboravimus, & Coepiſcopos Dominos & fratres noſtros rogavimus ut ipſam in omnibus confirmare debeant.* Iiſdem verbis Landericus in libertate S. Dionyſii, quæ à magno Epiſcopornm numero ſubſcripta eſt. Quam quidem Aimoinus lib. 4. cap. 41. Clypiaci in conventu Pontificum & Procerum totius gentis factam eſſe teſtatur, cui interfuere *propè omnes Galliarum Epiſcopi*, ut ille ait.

CONCESSIO REGIS] Satis oſtendit hoc lemma non privilegio tantùm Epiſcopi, ſed & conſenſu & confirmatione Regis opus fuiſſe. Quod plenè hæc Formula declarat, quæ ſuperioris etiam verba recenſet. Chlodovei quoque R. Dagoberti F. litteræ, quibus Landerici privilegium confirmatur, in illo cœnobio aſſervantur. Hincmarus Richildi Reginæ apud Flodoardum hiſt. Rhemenſ. lib. 3. cap. 27. *Reducit etiam ob memoriam qualiter præfatus Rex, petente Irmintrude Reginâ, de rebus tunc ſuis per conſilium Parduli, Laudunenſis Epiſcopi, privilegium ad idem Oriniacum Monaſterium à ſe dictari & à cæteris Epiſcopis firmari rogaverit, & ipſe Rex confirmaverit.* Cap. 2.

VIRIS APOSTOLICIS] Sic tum vocabantur Epiſcopi. Infrà cap. 3. 5. 6. 7. 11. 16. 22. 23. & paſſim apud Marculfum & veteres formularum auctores, eâdemque ratione apud eoſdem *apoſtolicâ ſede digni, & apoſtolicâ ſede colendi.* Chlodoveus R. in epiſtola ad Synodum Aurelian. I. *Orate pro me Domini Sancti & apoſtolicâ ſede digniſſimi Papæ.* Sic & apud Gregorium Turon.

lib. 9. c. 41. & 42. extant duæ epiſtolæ quarum hoc eſt principium : *Domnis Sanctis & apoſtolicâ ſede digniſſimis.* Ita & *apoſtolicam ſedem* cathedram Tricaſſinæ urbis dixit Sidon lib. 6. ep. 1. & *apoſtolatum.* lib. 6. ep. 4. & 7. & alibi ſæpè. Quibus locis multa eruditiſſimè Joannes Savaro Arvernorum & Præſes & decus, quem non exſcribo. Ideò autem Apoſtolicos Epiſcopos dictos eſſe apparet quòd in locum Apoſtolorum illi ſucceſſerint. Præter auctores quos ille notavit, Cyprianus ep. 42. & 65. Clemens ep. 1. Anacletus ep. 2. & apud Gratianum can. *In novo.* diſt. 21. & Greg. lib. 6. ep. 27. Hincmar. ep. 3. c. 4. idemque in libro adversùs Hincmarum Laudunenſem cap. 12. Quamquam ſpeciali notâ Romanam ſedem apoſtolicam dici Synodi & Patres ubique conclament. Quòd etiam Balſamo agnoſcit in præfatione Concilii Carthaginenſis. Quæ demum appellatio ſoli Pontifici Romano data eſt, adeò ut *Apoſtolicus*, nullo alio adjecto, ſequentibus ſeculis diceretur, noſtriſque vernaculis Scriptoribus *Apoſtole.*

Aut. sup. propr. a. s. fisco] His verbis duæ notantur bonorum ſpecies, & velut maxima rerum diviſio quæ eo ſeculo recepta erat. Quod & ex c. 33. infrà colligi poteſt. Omnia namque prædia, aut propria erant, aut fiſcalia. Propria ſeu proprietates dicebantur quæ nullius juri obnoxia erant, ſed optimo maximo jure poſſidebantur, ideòque ad heredes tranſibant. Fiſcalia verò, beneficia ſive fiſci vocabantur, quæ à Rege ut plurimum, poſteaque ab aliis ita concedebantur ut certis legibus ſervitiiſque obnoxia, cum vita accipientis finirentur. Rurſus proprium ſeu proprietas duplex. Alia quippe *alode* ſeu *hereditas*, proprium paternum aut maternum erat. Alia non à parentibus accepta, ſed labore & parſimonia cujuſque comparata, *ex comparato* aut *ex conquiſitu* dicebatur. Sed poſtea & res comparatas alodii nomine vocaverunt; eòque perventum ut *alodia* liberi juris prædia, quæ nec fidem nec penſitationem deberent, generaliter dicta ſint, ad feudi differentiam. Quo ſenſu alodii vocabulum adhuc hodie jure noſtro uſurpatur. Hæc diviſio paſſim apud medii ſeculi Scriptores notanda occurrit. Infrà c. 12. *Villas illas, ſitas in pago illo, quas aut munere regio, aut de alode parentum, vel undecunque ad præſens tenere videtur.* & l. 2. c. 17. Greg. Tur. l. 9. c. 38. *Sunneſigillus & Gallomagnus, privati à rebus quas à fiſco meruerant, in exilium retruduntur, &c. quibus nihil aliud eſt relictum niſi quod habere proprium videbantur.* Idem lib. 7. c. 40. de uxore Mummoli : *Mulieri nihil amplius quàm ea quæ de parentibus habuerat relinquens.* Capitul. Caroli M. lib. 3. cap. 19. *Auditum habemus qualiter & Comites & alii homines qui noſtra beneficia habere videntur, comparant ſibi proprietates de ipſo noſtro beneficio.* & eod. lib. cap. 20. ubi alodis nomen. Lib. 4. cap. 28. *Quicunque ſuum beneficium occaſione proprii deſertum habuerit.* Sic & in teſtamento Caroli M. cap. 4. & in diviſione regni à Ludovico Pio facta cap. 5. *beneficium* ab *hereditate* ſeparatur. Proprietatem autem ſeu *terram propriam* (ut Gregor. Turon. appellat. lib. 3. cap. 15.) aut ex alode aut ex comparato fuiſſe ex formulis ſuprà prolatis & lib. 2. cap. 6. & 7. manifeſtum eſt. Fiſci verò nomen frequenter in ejus ævi auctoribus & veteſtiſſimis inſtrumentis occurrit. Childebertus R. apud Aimoin. lib. 2. c. 20. baſilicæ S. Vincentii Martyris *fiſcum Iſciacenſem* concedit. Sangallenſis lib. 1. cap. 14. *Cum illo fiſco vel curte, illa Abbatiola vel Eccleſia, tam bonum vel meliorem vaſallum quàm ille Comes eſt vel Epiſcopus fidelem mihi facio.* Caroli Calvi pro S. Dionyſio Præceptum, *fiſcus noſter, ubi fiſcalinus Manbertus cuſtos eſſe videtur.* Sigebertus ad annum 886. & 890. Ex quibus locis, pleniùs autem ex hoc Marculfi loco, declaratur fiſcum id appellari quod à fiſco profectum, Regis liberalitate alicui in beneficium conceſſum eſt, & ideò nomen fiſci ſeu terræ fiſcalis retinebat. Capitul. Caroli M. lib. 3. cap. 82. Synodi Valentinæ ſub Lothario Imp. cap. 10. De alode autem infrà cap. 12.

Ad petition. ill.] Hoc enim libertatis privilegium ut plurimum rogatu eorum qui conſtruxerant, aut dotaverant, concedebatur. Atque adeò plerunque ſub ea conditione donationes fieri ſolitas ex lib. 2. cap. 1. apparet. *Eâ ſcilicet ratione atque prætextu ut remotâ Pontificum ſimulque eccleſiaſticorum Officialium ſeu publicorum omnium poteſtate, &c.*

Adjicientes] Addit Rex clauſulam immunitatis à functionibus publicis, cujus integra cap. ſeq. traditur Formula.

In luminaribus] quorum uſus pervetuſtus, & à primordio naſcentis Eccleſiæ, in antelucanis ſcilicet cœtibus; ut Irenæus, Tertullianus, & alii paſſim teſtantur. Tandemque pace Chriſtianis datâ, Eccleſia id ex priſco more retinuit, tum in Dei honorem, tum in ſignum lætitiæ, ut B. Hieronymi verbis utar, qui Vigilantium cereorum uſum reprobantem, graviter redarguit. *Nam & abſque Martyrum Reliquiis* (inquit) *per totas Orientis Eccleſias, quandò legendum eſt evangelium, accenduntur luminaria, jam ſole rutilante, non utique ad fugandas tenebras, ſed ad ſignum lætitiæ demonſtrandum. Unde & virgines illæ evangelicæ ſemper habent accenſas lampades ſuas, &c.* Et quidem ignem honoris gratiâ, non Imperatoribus modò, verùm & aliis prælatum fuiſſe certum eſt. Qua de re nos, ſi Deus dederit, aliàs plura. Porrò hanc de luminaribus clauſulam habet præceptum Caroli R. in continuat. Aimoin. lib. 5. cap. 1. itemque ſæpe in Mindenſis Eccleſiæ privilegiis, quæ excuſa extant, & omnibus penè Diplomatibus adſcriptam videre eſt.

Ut firmior habeatur] Clauſula Diplomatibus addi ſolita. Infrà cap. proximo & 3. & paſſim. Appoſitè ad hunc locum Hincmarus de divortio Hlotarii R. & Thietbergæ, ad xii. interr. *De confirmatione autem ſuæ ſcripturæ nihil dixerunt, quia quod firmaverunt, infringere nefas duxerunt, ſicut in libro Heſther legitur, quantam valitudinem anuli regii habeat ſignatio, quantam cautelam ſigni illius vacuatio, quantò magis regiæ manûs ſubſcriptio. Et nec perfunctoriè ducere debet regia dignitas quod in ſuis præceptis ſcribitur. Et ut hoc,* inquit, *noſtræ auctoritatis præceptum pleniorem in Dei nomine obtineat firmitatis vigorem, &c.* Hæc ille.

Cap. 3. EMUNITAS REGIA] Immunitatem, quæ & emunitas facili mutatione eo ſeculo vocabatur, Modeſtinus in Leg. 15. de excuſat. ἀλειτουργησίαν πολιτικῶν ἢ δημοσίων λειτουργιῶν, definit; eademque ἀλειτουργησία τῶν λειτουργημάτων Juſtiniano dicitur. Hanc primi Chriſtiani Imperatores parcam & modicam Eccleſiis tribuerunt, & initio quidem à civilibus & perſonalibus muneribus tantùm, quod ex lib. XVI. Cod. Theod. facilè perſpicitur. Pleniſſima verò immunitas à Regibus noſtris conceſſa eſt; ut meritò dici poſſit, ſuo exemplo cæteris Principibus eandem immunitatem Eccleſiis concedendi auctores fuiſſe. Ejus itaque Formulam hoc capite tradit Marculfus, ut nullus ſcilicet Judex aut exactor fiſci nomine audeat aliquid in villis & rebus Eccleſiæ exigere, nec juriſdictionem aliamve poteſtatem ibidem exercere. Meminit hujus immunitatis Synodus Aurelianenſis I. cap. 7. *ipſorum agrorum vel Clericorum immunitate conceſſâ*; cujus initio capitis (ut id quoque obiter indicem) non *obligationibus*, ſed *oblationibus* legendum eſſe crediderim. *De obligationibus vel agris quos Dominus noſter Rex Eccleſiæ ſuo munere conferre dignatus eſt, &c.* In Synodo Ticinenſi à Ludovico Italiæ R. petunt Epiſcopi *ut emunitates progenitorum veſtrorum ita conſervari præcipiatis ſicut à glorioſo genitore veſtro conſtitutum eſt.* Quibus reſpondet Ludovicus: *Statuimus ut Eccleſiæ Dei per totius regni noſtri fundatæ terminos, ſub noſtræ emunitatis tuitione ſecuræ cum rebus & familiis permaneant, &c. earumque Rectores propriis utantur privilegiis. Similiter & Clerus omnis proprio fungatur miniſterio, nemine moleſtante noſtri terroris formidine.* Anteriorum Regum Conſtitutiones, quarum meminit, extant apud Anſegiſum lib. III. c. 26. & Benedictum Levitam lib. V. cap. 279. Hoc autem privilegium, cujus ſpecimen heic extat, *præceptum immunitatis* à Flodoardo dicitur hiſtor. Rhemenſ. lib. 2. c. 11. de Rigoberto Epiſcopo, qui illud à Dagoberto R. ſuæ impetravit Eccleſiæ, *ſuggerens qualiter ipſa Eccleſia ſub præcedentibus Regibus à tempore Domni Remigii & Clodovei Regis, quem ipſe baptizavit, ab omni functionum publicarum jugo liberrima ſemper extiterit.* Neque verò immunitatis iſtius præceptum ab *amortizatione*, quo forenſi verbo hodie utimur, omninò alienum eſt. Nam & pleraque cœnobiorum tabularia hanc immunitatem & amortizationis nomine inſcribunt. Quod tamen non eò pertinet, ſi attentiùs ſpectetur, ut à quocunque vectigali & ſoli tributo vacationem præſtet, ſi fortè cenſualis terra aut tributaria fuerit, ut apparet ex Capitul. Caroli M. lib. 1. cap. 85. *Unicuique Eccleſiæ unus manſus integer abſque ullo ſervitio adtribuatur, &c. Et ſi aliquid amplius habuerint, inde Senioribus ſuis debitum ſervitium impendant.* Synodi Meldenſis cap. 63. Quò pertinet & de terra tributaria Capitul. lib. IV. cap. 37. Ejuſdem immunitatis, eadem penè formula & conceptione verborum, diplomata extant apud Flodoard. hiſt. Rhemenſ. lib. 2. cap. 11. Sigonium de regno Italiæ lib. V. Collectanea Camuzatii Trecenſis, in Eccleſiæ Mindenſis privilegiis Joannis Piſtorii beneficio editis, & in veteribus cœnobiorum ſcriniis. Emunitatem porrò pro immunitate hoc ſeculo & ſequentibus dictam fuiſſe jam obſervavit nunquam ſatis laudatus Franciſcus Pithœus in eruditiſſimo ad Capitula Gloſſario.

NULLUS JUDEX PUBL.] Sic in immunitate Monaſterii Derventis à Childerico R. indulta, quæ in Collectaneis Camuzatii extat: *Ut nullus Judex publicus, quolibet modo judiciariâ accinctus poteſtate, in curtes ipſius Monaſterii, ubicunque ad præſens eorum maneat poſſeſſio vel dominatio, aut quod inantea, ut diximus, fuerit additum vel condonatum, nec ad cauſas audiendum, nec fidejuſſores tollendum, nec freda exigendum, nec manſiones faciendum, nec rotaticum infra urbes vel in mercatis extorquendum, nec ullas paratas aut quaſlibet redhibitiones exactare præſumat.* Ita & Flodoardus hiſt. Rhemenſ. lib. 2. cap. 9. de Dagoberti R. præcepto: *Ut nullus Judex publicus in ipſas terras auderet ingredi, ut manſiones intrando faceret, aut quælibet judicia vel xenia ibidem exigere ullatenùs præſumeret.* Eadem quoque complectitur privilegium à Carolo M. Gradenſi Eccleſiæ indultum apud Sigonium de regno Italiæ lib. IV. & illud quod Eccleſiæ Patavinæ datum eſt lib. quinto. Sic denique S. Martini, S. Dionyſii, Corbeiæ, & Mindenſis Eccleſiæ privilegia, quæ eaſdem clauſulas & Marculfo ſimillimas conceptis penè verbis continent. Ad quid verò *Judicis publici* nomen? An non omnes publici Judices erant? Putavi aliquandiu publicos ad privatorum diſtinctionem dici, ut publici fuerint qui regii eſſent regiamque juſtitiam exercerent, privati autem qui privatorum dominorum loco jus dicerent. Namque tum, aut ſaltem Caroli M. ſeculo, privatas juſtitias fuiſſe ex quibuſdam locis non obſcurè colligi poteſt, ut in Capitul. lib. 2. cap. 44. Dagobertus R. in immunitate S. Dionyſii data Pariſiis anno decimo regni IV. KL. Auguſti: *Et ut ab omnibus Optimatibus noſtris & Judicibus publicis ac privatis meliùs ac certiùs credatur, &c.* Quæ etſi non aliena viderentur, mutavi tamen ſententiam, ſuccurrente alterâ verâque, ni fallor, interpretatione. Publicus enim Judex eccleſiaſtico Judici opponitur in Capitul. Caroli M. lib. V. c. 16. *Ut omnes juſtitias faciant, tam publici quàm eccleſiaſtici* & lib. VI. cap. 107. *Ut Epiſcopus Judices publicos commoneat &c.* Sanctus Leo ad Epiſcopos per univerſas provincias: *Aliquanti malefici, qui ita ſe demerſerunt ut nullum his auxiliantis poſſit remedium ſubvenire, ſubditi legibus ſecundum Chriſtianorum Principum conſtituta, ne ſanctum gregem ſuâ contagione polluerent, per publicos Judices perpetuo ſunt exilio relegati.* Ex Hincmaro de Lothar. ad XVII. interrogationem. Quâ voce Anianus utitur ad Leg. XII. de Epiſcop. & Cleric. Cod. Theod. *Specialiter prohibetur ne quis audeat apud Judices publicos Epiſcopum accuſare.* Unde deſumptum videtur cap. 390. lib. V. Capitul. Benedicti Levitæ. Cujus ratio peti poteſt ex Leg. 3. de epiſcopal. audient. Cod. Theod. in quâ Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius Impp. de Epiſcopis aiunt: *Habent illi Judices ſuos, nec quidquam his publicis commune cum legibus.*

PRÆSUMAT INGREDI] infrà cap. 4. *Ut ſicut conſtat ab antedictis Principibus de villis præfatæ Eccleſiæ Domni illius integram emunitatem abſ-*

que introitu Judicum fuiſſe conceſſam. Et in formula immunitatis Sanctorum, quæ XLIV. inter Anonymi Formulas (ſive in Appendice Marculfi) extat. In cœnobii Dervenſis immunitate Childerici R. corrupta eſt hæc clauſula, ſed quæ facillimè reſtitui poteſt: *In omnibus locis & territoriis ubi aliquid poſſidere videntur, abſque interdictu Judicum.* Ex his enim planum eſt, *abſque introitu Judicum* legendum eſſe.

VALEANT DOMINARE] Vides hanc terrarum eccleſiaſticarum immunitatem præcipuè ad juriſdictionem & juſtitiam pertinere, ut ſcilicet eorum ſubditi & coloni à nullo Judice diſtringi poſſint, ut ſeculi verbis utar; quod & clarè oſtendit Charta Henrici I. R. anni milleſimi ſexageſimi, quæ inter Martiniana privilegia excuſa eſt. Quo fit ut eo nomine in ſubditos juriſdictio eis conceſſa videatur, quam illi per Advocatos & Vicedominos exercebant, qui inter Judices frequenter apud Anſegiſum recenſentur. Ottho Magnus in privilegio Mindenſis Eccleſiæ anno nongenteſimo ſexageſimo primo, regni ejus XXII. *Hominibus quoque famulatum ejus Monaſterii facientibus, qui Saxonicè Malman dicuntur, prædictum mundeburdum & tuitionem noſtram conſtituimus, ut etiam coram nulla judiciaria poteſtate examinentur, niſi coram Epiſcopo, aut Advocato, quem ejuſdem loci Epiſcopus elegerit.* Quod & in Henrici, Conradi, Otthonis, & aliorum Diplomatibus repetitur.

JUNIORES] Carolus R. apud Aimoini Continuat. lib. V. cap. 1. *Nec vos aut juniores vel ſucceſſores veſtri.* In diplomatibus Caroli M. Hlotharii & Theodorici in eruditiſſimi viri Fr. Pithœi Gloſſario: *Neque vos neque juniores ſeu ſucceſſores veſtri.* Marculfus cap. XXIX. *& nec vos nec juniores aut ſucceſſores veſtri.* Quæ verba *juniores* pro ſucceſſoribus dici quaſi neporibus, & poſteà naſcendis ſatis apertè demonſtrant. Vereor tamen ne hoc loco & cap. XXIV. junioris nomen aliud ſignificet, cùm & juniores & ſucceſſores ibidem diſtinctis verbis & clauſulis nominentur. Juniores enim hoc & ſequentibus ſeculis non ætatis, ſed conditionis nomen eſt. Quod non alienâ relatione *Seniori* opponitur, quem etiam non ætatis, ſed honoris causâ dici & pro domino uſurpari notum eſt, & poſteà dicetur. Itaque juniores eſſent ſubditi & inferiores. Carolus M. apud Anſegiſum lib. I. cap. 161. *Ut primò omnium ſeniores ſemetipſos de ebrietate caveant, & eorum junioribus exemplum bonum ſobrietatis oſtendant.* Lib. III. cap. 63. *De vulgari populo, ut unuſquiſque ſuos juniores diſtringat, ut meliùs obediant ac meliùs conſentiant mandatis imperialibus.* Leg. Alamannor. tit. LXXVIII. 5. *Si coquus qui juniorem habet occiditur.* Hincmar. Epiſt. 3. c. 17. Formula vetus ex codice doctiſſimi viri, nuper magnâ rei litterariæ jacturâ fato functi, Jacobi Bongarſii, quam inter varias XXIII. edidimus, *inluſtris viri illius Comitis, ſui juniores non exinde ſic fecerunt quomodò eis fuit demandatum.* Ut planè appareat apud Marculfum & aliàs ſæpe pro miniſtris juniores dici, quos & hæc ætas & ſequens frequentiùs *ſervientes* nominavit. Sic accipio & apud Gregor. Turon. lib. V. cap. 26. juniores Eccleſiæ: *A junioribus Eccleſiæ juſſit ban.*

nos exigi, pro eo quòd in exercitu non ambulaſſent. Et apud Benedictum Levitam lib. V. cap. 192. & lib. VI. cap. 156.

AD AUDIENDAS ALTERCATIONES] Caroli R. Præceptum de S. Martini baſilica: *De rebus ipſius Sancti in regno noſtro Auſtria, Neuſtria, & Burgundia, Aquitania, & Provincia, &c. ut aliquis Judex publicus fiſci noſtri ad agendum, vel cauſas audiendum, ſeu freda vel inferendas exactandum, vel teloneum tollendum habere non præſumat; ſed quicquid exinde ab antiquis temporibus fiſcus noſter accipere conſueverat, omnia ex noſtro fiſco reddimus, ut in luminaribus ipſius Sancti Martini vel alimonia pauperum ſeu ſtipendia Monachorum proficiat.*

FREDA] Gregor. Turon. de miracul. S. Martini, lib. IV. c. 26. clarè interpretatur: *Affirmavit Rex quoſdam ex his qui abſoluti fuerant ad ſe veniſſe, compoſitionemque fiſco debitam, quam illi fredum vocant, à ſe indultam.* Carolus M. in Capitul. *Hoc quoque jubemus, ut Judices nominati, ſive fiſcales, de quacunque cauſa freda non exigant priuſquam facinus componatur, &c. tertiam partem coram teſtibus fiſco tribuat, ut pax perpetua ſtabiliſque permaneat.* Ex quibus poſtremis verbis tentari poſſet fredum tertiam eſſe compoſitionis quæ parti ſolvenda erat. Nam in quibuſdam cauſis, quæ Legibus expreſſæ erant, præter compoſitionem, & fiſco fredum ſolvebatur; quo nil frequentius in veteribus Legibus, ut in Lege Sal. tit. XIV. & Leg. Alaman. tit. I. & III. & paſſim in aliis. Litis enim expenſæ nondum uſu receptæ erant, ut infrà cap. 20. dicetur. Fredum verò Joachimus Vadianus & Amerpachius à Germanica voce *frid* deducunt, quaſi dicas violatæ pacis pœnam. Paci namque obſervandæ & ne quis eam infringere audeat multis ab annis Germani ſtudent, legibuſque obligantur. Quod quidem Germanis expendendum relinquo. Dicam tamen pacis conſervandæ Leges, quas *treugas* Scriptores vocant, à Friderico I. Ænobarbo cœpiſſe, qui id in expeditione Italica ſanxit ad privata bella & diſſidia, quæ tum nimiùm invaluerant, tollenda, ut Radevicus lib. 3. c. 26. teſtatur. In veteribus autem Legibus, fredi vox aliud ſonat. Illud ipſum deſcripſit Tacitus de moribus Germanorum: *Levioribus delictis, pro modo pœrum, equorum pecorumque numero convicti multantur, pars multæ Regi vel civitati, pars ipſi qui vindicatur vel propinquis ejus exſolvitur.* Non omittendum, fredi verbum & functionem adhuc Frederici II. Imp. temporibus duraſſe; ut edictis ejus palam eſt.

MANSIONES AUT PARATAS] Meritò hæc duo conjunguntur, ut & cap. ſeq. *nec manſiones aut paratas faciendum.* Nam apud Sigonium & in antiquis principalibus litteris paratæ perpetuò manſiones conſequuntur. Et verò proxima ſunt, adeò ut in quibuſdam locis unum pro altero uſurpetur; quamquam diverſa nomina ſint, & diverſa etiam jura. Id jus manſiones faciendi, manſionaticum dicebatur. Carolus M. Pipino F. Italiæ R. *Cæteri per ſingula territoria habitantes ac diſcurrentes manſionaticos & paraveredos accipiunt.* Ludovicus Pius apud Anſegiſum lib. 2. c. 17. *Ubi modò via & manſionatici à genitore noſtro*

noſtro & à nobis per Capitulare ordinati ſunt. Et alibi ſæpè. Quod jus non ſatis rectè, pace tanti viri dixerim, Sigonius de regno Italiæ lib. VII. interpretatus eſt. Diploma Ludovici & Lotharii in continuat. Aimoin. lib. V. cap. 10. *expenſas ad hoſpitum ſuſceptiones* dicit, itidemque Carolus R. cap. 35. ubi de Abbate S. Germani, *neque ſervitia ex eis exactet, vel paraveredos aut expenſas ad ſuas vel ad hoſpitum ſuſceptiones recipiat, ſive manſionaticos indè exigat.* Atque etiam manſionum nomen hoc ipſum manifeſtat. Tunc namque ſolebant ſubditi hoſpitio non modò recipere Miſſos & Legatos Principis, Comites, Duces, & eorum Miniſtros, verùm & viaticum eis pro uniuſcujuſque dignitate præſtare. Carolus M. Capitul. lib. 3. cap. 39. *De Miſſis noſtris diſcurrentibus, vel cæteris propter utilitatem noſtram iter agentibus, ut nullus manſionem contradicere eis præſumat.* Et lib. IV. c. 30. Ludovicus Italiæ R. in Synodo Ticinenſi: *Quandò etiam Epiſcopos, Abbates vel Comites, ſeu Fidelium noſtrorum quempiam in propriâ villâ morari contigerit, cum ſuis in ſuis maneant domibus, ne ſub obtentu hoſpitii vicinos opprimant.* In eam rem tractoria dabatur, cujus Formulam infrà cap. XI. videbimus. Regis quoque recipiendi idem onus provincialibus incumbebat; ejuſque rei cura ad manſionarium ſpectabat, cujus officium latè Adalhardo deſcripſit Hincmarus epiſt. 3. c. 23. *Inter quos etiam & Manſionarius intererat; ſuper cujus miniſterium incumbebat, ſicut & nomen ejus indicat, ut in hoc maximè ſollicitudo ejus intenta eſſet ut tam ſupradicti actores quàmque & ſuceptores, quo tempore ad eos illo vel illo in loco Rex venturus eſſet, propter manſionum præparationem, ut opportuno tempore præſcire potuiſſent; ne aut inde tardè ſcientes, propter afflictionem familiæ importuno tempore peccatum, aut iſti propter non condignam ſuſceptionem &c.* Is Manſionarius in aula Conſtantinopolitana ἀναγωγεύς vocabatur, ut eruditè obſervat & Suidam emendat Joannes Meurſius in Gloſſario. Noſque eum hodie *manſionum Mareſcallum* dicimus. Tectum & hoſpitium quidem, ſive ut illi vocabant *manſionem* præbere, *manſionaticum* vocabatur; *paratarum* verò nomine, quæ pro viatico & alimentis præbebantur. Verùm hæc duo, ut jam diximus, etſi diverſa nomina nacta ſunt, tamen utplurimùm ſimul exigebantur, ideòque mutuò ſe concomitari ſolent in omnibus veteribus inſtrumentis, atque adeò unum pro altero non rarò ſumitur. In Præcepto conceſſionis à Ludovico Pio Hiſpanis dato: *Miſſis noſtris aut filii noſtri, quos pro rerum opportunitate illas in partes miſerimus, aut legatis qui de partibus Hiſpaniæ ad nos tranſmiſſi fuerint, paratas.* Et paulò poſt de Comite ne illos gravet, *neque eos ſibi vel hominibus ſuis aut manſionaticos parare aut &c.* Hincmarus, *nec manſionaticos ſuis amicis aut hominibus à Preſbyteris parari.* Qui mos origine Romanus eſt; hoſpitumque ſuſceptionem *metatum* illi appellabant, de quo titulus eſt XII. lib. XII. Cod. & publico ſumptu ali eos qui à Principe cum tractoria alicubi dirigebantur, declarat titulus ejuſdem libri de tractoriis & ſtativis. Originem aperit Livius initio lib. XLII. de L. Poſthumio Albino Cos. Qui primus litteras miſit *ut ſibi Magiſtratus obviam exiret, locum publicè pararet in quo divertereturr, jumentaque, cùm exiret, inde præſto eſſent.*

PARATAS PACERE] Nominis hujus interpretatio & notatio à ſuperioribus pendet. Itaque nil amplius de eo dicere ſtatueram, niſi advertiſſent ibidem quoque Sigonium impegiſſe. Quod non cauſa obtrectandi clariſſ. Viri memoriæ dico, ſed veritatis, & ne alios ejus auctoritas in errorem trahat. Ille enim ait ſumptus fuiſſe quos populi *in vias ponteſque fluminum, quà tranſiturus aut quò aditurus Rex erat,* impendebant. Quod minùs rectè dictum eſſe ex locis ſuprà allatis, atque etiam Diplomatibus quæ apud eum extant apparet. Claudius Falcetus, quem verè Varronem Francicum dixerimus, optimè *paratas* uno Gallico verbo *livrée* interpretatus eſt. Sic enim hodie dicuntur cibi qui in familia regia miniſtris & familiaribus in ſpecie quotidiè præbentur. Tunc enim, ut diximus, non hoſpitium modò Regi aliiſque ab eo miſſis dabatur, verùm & patabantur alimenta, adeò *ut ex omnibus* (inquit Ottho Friſingenſis de geſtis Friderici lib. 2. cap. 12.) *quæ terra producere ſolet uſui neceſſariis, exceptis vix bubus & ſeminibus ad excolendam terram idoneis, de cæteris quantùm neceſſe fuerit, militi profuturis, ad regios uſus ſuppeditare æquum illi arbitrentur.* Capitul. Caroli M. lib. IV. cap. 30. 69. & 73. Vet. Formula apud Pithœum in Gloſſar. paratas, *paſtus* rectè agnominat: *Non ad manſionaticos vel repaſtos exigendum.* Ibidem: *non pro paſto exigendo, non pro manſionatico requirendo.* Illud addam, paratarum munus non ad hoſpitis privati tantùm onus pertinuiſſe, ſed videri ſumptus illos publicè collectos ab incolis præſtitos. Id colligo tum ex verbo *publicè*, quod ſæpè titulo de tractoriis Codd. Theod. & Juſtinian. repetitur, tum ex Capitul. lib. 4. cap. 69. *Ut Miſſi noſtri, qui vel Epiſcopi, vel Abbates, vel Comites ſunt, quandiù propè ſuum beneficium fuerint, nihil de aliorum conjecto accipiant. Poſtquàm verò inde longè receſſerint, tunc accipiant ſecundùm quod in ſua tractoria continetur. Vaſſi verò noſtri & Miniſteriales qui Miſſi ſunt, ubicunque venerint, conjectum accipiant. Conjectum,* hoc eſt, contributionem, ſymbolum, collectam. Quò pertinet & illud Greg. Turon. lib. 6. cap. 45. de Childeberti R. filia, quæ in Hiſpaniam nuptura ducebatur: *Adparatus quoque magnus expenſæ de diverſis civitatibus in itinere congregatus eſt: in quo nihil de fiſco ſuo Rex dari præcepit, niſi omnia de pauperum conjecturis.* Ubi *conjecturæ*, quæ ſuperioribus locis *conjecta* dicuntur.

FIDEJUSSORES TOLLERE] id eſt, cogere ut ſubditi Eccleſiæ & in eccleſiaſtica terra degentes, aut ſtatim ad Judicis audientiam pergant & judicatum faciant; aut ſi velint dimitti, fidejuſſores ſeu vades, judicio ſiſtendi causâ præſtent. In ſumma hoc agitur, ne Judex aut Miniſter regius in terris quibus immunitas conceſſa eſt jus dicat & juſtitiam exerceat. Greg. Turon. lib. 4. c. 43. *Albinus de ſede exiliens, adprehenſum Archidiaconum coarctat. Pro quo nunquàm obtinere*

potuerunt, nec Episcopus, nec cives, nec ullus major natu, nec ipsa vox totius populi acclamantis ut datis fidejussoribus diem sanctum Archidiacono liceat cum reliquis celebrare, atque accusatio ejus in posterùm deberet audiri &c. Idem lib. 8. cap. 12. *Episcopum vallat, fidejussores requirit, & ad præsentiam Regis Guntchranni direxit.* Et lib. 8. cap. 7. & 43. lib. 9. cap. 8. Capitul. Caroli M. lib. 3. cap. 34. *De his qui Legem servare contempserint, ut per fidejussores ad præsentiam Regis deducantur.* Lib. 5. cap. 278. & passim. Marculfus infrà lib. 1. cap. 27. & 28. Hincmarus ep. ad Sigloardum apud Flodoard. lib. 3. c. 28. Multa diplomata habent, *fidejussores requirere.*

MANUS NOSTRÆ SUBSCR.] Cæsares olim propriâ manu libellos, rescripta, edicta subnotasse testantur historiæ augustæ scriptores, Lampridius in Alexandro, Vopiscus in Carino, & alii sæpè. Et in Valentin. Novell. Magnus Cujacius observat hæc verba *Divinâ manu*, huncque morem apud Constantinopolitanos Imperatores durasse notat ad librum decimum Codicis. Undè & Regibus nostris adhuc hodie propriæ manûs adnotatio in usu est. Tuncautem subscriptionis nomine, de qua heic Marculfus agit, signum illud & character continebatur, totius nominis litteras implexas referens, qualia in vetustis regiis & Imperatoriis Diplomatibus videre est. Quod & doctissimus Freherus existimavit. Alibi dicitur, *manu nostrâ firmavimus.* Undè & in Capitul. Benedicti Levitæ lib. 6. cap. 237. *manufirmationes* dicuntur.

Cap. 4. CONFIRMATIO DE EMUNITATE] quæ à Regibus successoribus solita peti, solita & indulgeri. Infrà cap. 16. & 17.

PER SUAM AUCTORITATEM] Auctoritatis nomine heic & superiori capite intelligitur Diploma, Pragmaticum, seu, ut seculi etiam verbis utar, Præceptum regium, eâ formâ descriptum quâ majorem auctoritatem habiturum erat, & ut puto, manu propriâ Regis subscriptum, & anulo seu sigillo Principis munitum. Qua in re ab Indiculo differt, ut mox adnotabimus. Gregor. Turonensis lib. 9. cap. 30. *Sed protinùs epistolam cum auctoritate miserunt ne populus Turonicus pro reverentia S. Martini describeretur.* Et cap. 42. in Radegondis epist. *Per auctoritates præcellentissimorum Domnorum Regum Chariberti, Guntchramni, Chilperici, & Sygiberti, cum sacramenti interpositione & suarum manuum subscriptionibus obtinui confirmavit.* Constitutio Chlotarii Mf.* c. 9. *Ut auctoritates cum justitia & Lege competente in omnibus habeant stabilem firmitatem, nec subsequentibus auctoritatibus contrà Legem elicitis evacuentur.* Leges Wisigor. lib. 7. tit. 5. Edictum Theoderici R. cap. 73. *Auctoritates quorumlibet Judicum &c.* Capitul. lib. 1. cap. 82. ubi de constitutione quadam Ludovici Pii de ordinatione servorum, agitur: *In ambone ipsa auctoritas coram populo legatur, & coram Sacerdotibus, vel coram fidelibus laicis, ante cornu altaris, sicut in nostra auctoritate continetur &c.* Synodi Parisiensis ann. DCCCXLVI. quæ vulgò Meldensis dicitur, cap. 71. *Ut auctoritatem sigillo regio roboratam more tractoriæ Christianissimus Princeps donet singulis Episcopis &c.* Præceptum Dagoberti de fugitivis: *Ut autem hæc nostra auctoritas pleniorem & firmiorem in Dei nomine obtineat vigorem, manu propriâ nos & sancta Synodus nostra eam subter decrevimus roborari. Data sub die* VII. *KL. Jun. anno* V. *regni, Clipiaco.*

* Habetur suprà tom. 1. pag. 7.

Cap. 5. PRÆCEPTUM DE EPISCOPATU] Formula est, ut & lemma ostendit, quâ Rex, cùm primùm de obitu alicujus Episcopi certior factus est, ad Episcopum Metropolitanum scribit, & præcipit ut virum illum à se probatum & electum in Episcopum ordinet & benedicat. Id quoque *Præceptum de Episcopatu* dicit Gregor. Tur. lib. 6. cap. 7. de Uceciensi Ecclesia: *Jovinus iterùm, qui quondam provinciæ Rector fuerat, regium de Episcopatu præceptum accipit.* Et lib. 7. cap. 31. Præceptionem vocat: *Nuper in Aquensi urbe Episcopus obierat. Et Nicetius Comes loci illius, germanus Rustici Vici Julienses Episcopi, Præceptionem ab Chilperico elicuerat ut tonsuratus civitati illi Sacerdos daretur.* Quod tum receptum fuisse hæc Formula docet; idemque Gregor. Turon. multis locis testatur. lib. 3. cap. 2. *Cùm hæc Theoderico nunciata essent, jussit inibi sanctum Quintianum Episcopum constitui, & omnem ei potestatem tradi Ecclesiæ. Et statim directi Nuntii, convocatis Pontificibus & populo, eum in cathedram Arvernæ Ecclesiæ locaverunt.* Lib. 4. cap. 18. *Cùm Pientius Episcopus ab hac luce migrasset apud Parisios civitatem, Pascentius ei succedit ex jussu Regis Chariberti.* Alibì, *Rege ordinante, & Rege eligente;* ut lib. 6. cap. 15. & lib. 8. cap. 39. Idem refert sanctissimam vocem illam Guntchranni R. lib. 6. cap. 39. ubi de Bituricensi episcopatu: *Post hæc Sulpitius in ipsa urbe ad Sacerdotium Guntchramno Rege favente præeligitur. Nam cùm multi munera offerrent, hæc Rex Episcopatum quærentibus respondisse fertur: Non est principatûs nostri consuetudo Sacerdotium venundare sub pretio, sed nec vestrûm eum præmiis comparare; ne & nos turpis lucri infamiâ notemur, & vos mago Simoni comparemini.* Idipsum notat Lex Bajuvar. tit. 1. cap. 10. *Si quis Episcopum quem constituit Rex, vel populus sibi elegit Pontificem, occiderit, solvat eum Regi vel plebi aut parentibus secundùm hoc edictum &c.* Synodus Aurelianensis V. sub Childeberto R. cap. 10. *Ut nullum Episcopatum præmiis aut comparatione liceat adipisci, sed cum voluntate Regis, juxtà electionem cleri & plebis, sicut in antiquis Canonibus continetur, consensu cleri ac plebis à Metropolitano, vel quem vice sud miserit, à comprovincialibus Pontificibus consecretur.* Id à Regibus continuatum declarant cujusque temporibus Historici. De Carolo Martello Flodoardus lib. 2. c. 12. De Carolo M. Sangallensis lib. 1. c. 52. ubi Carolus his qui litteris operam dabant, *Nunc*, inquit, *ad perfectum attingere studete, & dabo vobis Episcopia & Monasteria permagnifica.* Et cap. 4. 5. & 6. Hludovicus R. (ait Chronicon Besuense) *Bictone Episcopo defuncto, Albericum virum dignum Episcopatu Ecclesiæ Lingonensi restituit.* Et passim de aliis apud Historicos. Ex quibus apparet, ut & ex hac Formula, non observata fuisse Synodi Parisiensis decreta, quæ Childeberti R. tempore, pontificante Germano, habita est, cap. 8. *Nullus civibus*

invitis ordinetur Episcopus, nisi quem populi & Clericorum electio plenissima quæsierit voluntate, non Principis imperio, neque per quamlibet conditionem, contra Metropolis voluntatem vel Episcoporum provincialium ingeratur. Quod quodam modo repetitum extat in Synodo Rhemensi sub Sonnatio celebrata apud Flodoardum lib. 2. cap. 5. Nisi dicas Synodi mentem fuisse electionem firmare, jus Regis non infringere, sed Metropolitani consensum exquirendum esse. Quod probari posset ex Gregor. Turon. lib. 4. cap. 26. ubi de Santonensi conventu agit. Unde & posteà eâdem moderatione Hincmarus epist. 3. c. 9. *Consensu Principis terræ, electione Cleri & Plebis, & approbatione Episcoporum provinciæ* Episcopum ordinari debere scribit. Quò pertinet & ejusdem clariss. Præsulis epistola ad Hugonem Abbatem apud Flodoard. lib. 3. c. 24. *Ostendens quòd non Episcopi de palatio præcipiebantur eligi, sed de propria qualibet Ecclesia, & quòd de ordinando Episcopo non Regis vel Palatinorum debet esse commendatio, sed cleri & plebis electio, & Metropolitani in electione dijudicatio, deinde terreni Principis consensio, & Episcoporum manûs impositio.* Anastasius Bibliothecarius de Benedicti III. electione: *His peractis, Clerici & cuncti Proceres decretum componentes propriis manibus roboraverunt, & consuetudo prisca ut poscit, invictissimis Lothario ac Ludovico destinaverunt Augustis.* Sanè hodie absque controversia Reges nostri nominandorum Antistitum jus retinent, ex pacto cum summis Pontificibus & sede apostolica facto.

Assiduæ prædicationis] Munus id episcopale. S. Augstinus Confession. lib. 6. cap. 3. de B. Ambrosio: *Et eum quidem in populo verbum veritatis rectè tractantem omni die dominico audiebam.* Synod. VI. in Trullo cap. 19. & ibi Balsamon. Possidius de vita B. Augustini cap. 4. *Potestatem dedit Valerius coram se in Ecclesia Evangelium prædicandi ac frequentissimè tractandi, contrà usum quidem & consuetudinem Africanarum Ecclesiarum.* Ejus rei edictum Caroli M. memorat Sangallensis lib. 1. c. 20. *Præcepit religiosissimus Carolus Imperator ut omnes Episcopi per latissimum regnum suum, aut ante præfinitum diem, quem ipse constituerat, in ecclesiasticæ sedis basilica prædicarent, aut quicunque non faceret, Episcopatûs honore careret.* Quibus festivam narrationem de quodam Episcopo subjungit.

Una cum pontificib.] Videlicet ut magis rite & secundùm Canones electus videretur, non Regis tantùm Imperio constitutus. Infrà c. seq. *De cujus successore sollicitudine integrâ cum Pontificibus vel Primatibus populi nostri pertractantes.* Gregor. Turon. lib. 4. cap. 7. de Cautino Arvernensi Episcopo. Carlomannus Dux & Princeps Francorum in Synodo habita anno DCCXLII. apud Benedictum Levitam lib. 5. c. 2. *Et per consilium Sacerdotum & Optimatum meorum ordinavimus per civitates Episcopos, & constituimus super eos Archiepiscopum Bonifacium, qui est Missus sancti Petri.*

Actio probata] id est, officium. Vide infrà ad cap. 11.

Nobilitatis ordo subl.] Basilius ad Ambrosium: οὐδὲν ὑψηλὸν τῷ φρονήματι, γένους λαμπρότητι, περιφανείᾳ βίου, λόγων ἐμπειρίᾳ, πράγμασι τοῖς κατὰ τὸν βίον περιβλεπτον. Quæ verissima Ambrosii præconia. Gregor. Turon. de gloria Confessor. cap. 76. de Simplicio Augustodunensi Episcopo: *Fuit de stirpe nobili, valde dives in opibus seculi, nobilissimæ conjugi sociatus.* Deinde: *Propter illam, ut diximus, seculi dignitatem, Simplicius decedente Egemonio à populis eligitur: sed à Deo pro castitatis & sanctitatis gloria destinatur.* Tunc enim non alii quàm nobiles Episcopi fiebant. Quod passim apud Sidonium & Gregorium Turonensem observare licet. Quin & in Abbatibus idem quodammodò exigebatur. Ludovicus Pius de S. Martini cœnobio: *Post illius (Fridegisi) autem decessum fratres habeant facultatem eligendi de ipsis Abbatem, quem optimum & nobilitate generis & probitate morum & in scripturis eruditum, &c.*

Benedici] hoc est consecrari. Utroque enim vocabulo utebantur. Gregor. Tur. lib. 8. c. 20. *Eâ conditione removetur ut eum Bertchrannus Oresteſque seu Palladius, qui eum benedixerant, vicibus pascerent.* Lib. 4. c. 6. *Veni, consenti nobis, & benedicentes consecremus te ad episcopatum.* Quamquam posteà receptum sit ut *consecrari* dicantur Episcopi, Abbates *benedici*, cap. 1. de supplend. negligent. Prælat. cap. *Cùm contingat.* De ætate & qualit. ordinand. Heic autem apparet Regem ad Metropolitanum Episcopum scribere, cujus officii illud erat ut confirmaret suffraganeos & cum aliis provinciæ Episcopis consecraret. Ideòque additur, *cum adunatorum caterva Pontificum.* & cap. seq. *junctis vobiscum vestris Comprovincialibus, ipsum in suprascripta urbe consecrare.* Synodi Nicænæ can. 4. τὸ ἢ κύριος τῶν γινομένων δίδοσθαι καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ. Synodi Antioch. cap. 19. Ἐπίσκοπον μὴ χειροτονεῖσθαι δίχα παιδὸς ἐν παρουσίᾳ τῇ ἐν τῇ, μητροπόλει τῇ ἐπαρχίας. Martinus Bracarensis in Collect. Can. cap. 3. & 4. Hincmarus adversùs Hincmarum Laudunensem, qui nondum typis editus, sed ex Bibliotheca Illustrissimi Præsidis Jac. Augusti Thuani à docto & pio viro brevi lucem expectat. Sic igitur ille cap. 6. in quo præclarè Metropolitani Episcopi jura summatim recenset: *Si in Rhemensi provincia præter meam sententiam quis fuerit à quibuscunque & quantiscunque provinciæ hujus Episcopis factus Episcopus, sicut mystica Nicæna Synodus diffinivit, non oportet eum esse Episcopum. Si autem communi cæterorum decreto Episcoporum rationabili, & secundùm regulam ecclesiasticam comprobato; tu aut alii duo tui complices tecum propter contentiones proprias contradixeritis, mea cum pluribus ad ordinandum Episcopum obtinebit sententia, & mihi non tibi firmitas eorum quæ geruntur de ordinationibus vel aliis rebus ecclesiasticis in Rhemensi provincia: tribuetur in qua si fuerit defunctus Episcopus, ego & non tu visitatorem ipsi viduatæ designabo Ecclesiæ, & electionem cum decreto canonico præcipiam fieri. Et si in partes se eligentium vota diviserint, meum & non tuum erit eligere qui majoribus ad ordinandam studiis juvetur & meritis; & meum est ordinandum examinare, non tuum; tuum est autem cum aliis mecum ordinare Episcopum, & Litteris canonicis, quas or-*

Tom. II. Oper. Hincmar. pag. 408.

dinatus ab ordinatoribus ſuis jubetur accipere, poſt me in tuo loco ſubſcribere.

Cap. 6. INDICULUS REGIS] Caput hoc ejuſdem cum ſuperiore argumenti eſſe titulus teſtatur. Verùm hanc ineſſe puto differentiam quòd ſuperiùs *Præceptum* inſcribatur, majoris ſcilicet auctoritatis Diploma, manu propriâ Principis ſubſcriptum, & annulo fortè munitum, ut ſuprà de auctoritate diximus. Iſtud verò *Indiculus* dicitur; quem ut exiſtimo, rectè epiſtolam abſque ſigillo dixeris. Id colligo ex Capitul. lib. 3. c. 58. *Et ſi conſacramentales homines cum ipſo venire renuerint, juſſione dominicâ, aut indiculo, aut ſigillo ad palatium venire cogantur.* In Legibus Wiſigotth. lib. 2. tit. 1. l. 18. *De his qui ammoniti Judicis epiſtolâ vel ſigillo, ad judicium venire contemnunt.* Ergò indiculus & ſigillum diſcreta ſunt, & indiculus abſque ſigillo eſt. Indiculi verò nomine nil frequentius ævo illo.

ILLI EPISCOPO] Metropolis Antiſtitem *Archiepiſcopum* dixiſſet, ſi ſeculi tuliſſet uſus. Per ea namque tempora Archiepiſcoporum appellatio vixdum in Occidente uſurpari cœperat; ſolique Patriarchæ ita deſignabantur. Quod poſteà Metropolitanis communicatum hodie retinemus.

Cap. 7. CONCESSIO CIVIUM] Ita Mſ. titulum concipit, magis tamen placet *Conſenſus civium.* In quo capitum index & extrema capitis verba conſentiunt. Ita etiam P. Pithœi codex Mſ. niſi *conſenſionem* quis malit. Igitur hâc Formulâ plebs Paſtore deſtituta, Regem ea de re certiorem facit, & ſuppliciter poſtulat ut virum aliquem in Epiſcopum illis concedat. Id ſolitum fieri ex Gregor. Turon. apparet. lib. 4. c. 26. ubi de Santonenſi conventu: *Quo ejecto, conſenſum fecerunt in Heraclium tunc Burdegalenſis urbis Preſbyterum, quem Regi Hariberto ſubſcriptum propriis manibus per nuncupatum Preſbyterum tranſmiſerunt: qui veniens Turonos, rem geſtam beato Eufronio pandit, deprecans ut hunc conſenſum ſubſcribere dignaretur.* Et poſteà: *Conſenſum ad te direxerunt ut alius in loco ejus ſubſtituatur.* Lib. 8. c. 22. *Cum muneribus & conſenſu civium ad Regem properat, ſed nihil obtinuit.* Idem de B. Gregorii Papæ electione initio libri decimi: *Comprehenſo diſruptis epiſtolis conſenſu, quem populus fecerat, Imperatori direxit.* Quò pertinet & Synodi Aurelianenſis V. Can. xi. *Nullus invitis detur Epiſcopus, ſed nec per oppreſſionem potentium perſonarum ad conſenſum faciendum cives aut Clerici inclinentur.*

SENIORI COMMUNI ILL.] Nullus, ut apparet, ſenſus. Itaque minimâ vel nullâ mutatione legendum, *illi Regi vel Seniori, commune illius* civitatis, nempe τὸ κοινὸν. Populus enim conveniens de electione tractabat, & conſenſu in aliquem facto, ejus relationem ſcriptam & ſubſcriptam ad Regem dirigebat; ut hæc Formula teſtatur, & Gregorius Turonenſis. Seniorem verò pro domino uſurpari jam attigimus, & notius eſt quàm ut probatione egeat.

Cap. 8. CHARTA DE DUCATU &c.] Litteræ ſunt Principis, quibus provinciæ vel civitati Rectores deſtinat, qui aut Patritii, aut Duces, aut Comites vocantur. Hanc Formulam jam edidit eruditiſſimus vir Petrus Pithœus, flos litteratorum, litterarumque verè parens, in opere quod de Campaniæ patriæ ſuæ Comitibus edidit. Nos ex archetypo iterùm repræſentamus.

ACTIONEM COMITATUS, &c.] Actionem, id eſt, officium. Inde Agentes infrà cap. 11. *omnibus Agentibus*, id eſt, Officialibus, Miniſtris, ubi nos plura. De comitatu verò & ducatu pauca heic attingere ad Marculfi illuſtrationem non piget. Et quidem de Comitatu illud primùm occurrit, videri nihil omninò commune habere cum Germanis illis Comitibus de quibus agit Tacitus, ut quidam ſcripſere. Comites enim ille dixit, Latini ſermonis proprietate, eos qui officii causâ majores comitantur. Itaque hic Magiſtratus à Francis uſurpatus merè origine Romanus eſt, non illius quidem veteris reipublicæ, nec initio florentis Imperii, ſed poſteriorum temporum; quibus Comitis nomen variis Magiſtratibus tributum fuit, atque adeò civitatum Rectoribus. Ut remota omittam, Comites Maſſiliæ apud Sidonium legimus lib. 7. epiſt. 2. & comitivæ Syracuſanæ & Neapolitanæ formulas lib. 6. Variarum Caſſiodorus ſcripſit; quarum ſi munia cum noſtris conferas, eadem prorsùs apparebunt. Ille enim *Judices* eos vocat cap. 22. 23. & 24. & civilia negotia examinare dicit, itidemque eos *exercitum habere* & provinciam cuſtodire. Ideòque in formula comitivæ provinciæ lib. 7. *Quamvis omnium*, inquit, *dignitatum officia à manu ſecludantur armata, & civilibus veſtibus videantur induti qui diſtrictionem publicam docentur operari, tua tamen dignitas à terroribus ornatur, quæ gladio bellico, rebus etiam pacatis, accingitur.* Per ſingulas provincias Comites à Theoderico Italiæ R. mitti ſolitos eodem libro docet, qui inter Gothos aut Gotthum & Romanum jus dicerent, & Judices etiam vocat. Ut rectè definierit Suidas Comitis verbum, dum populi Magiſtratum vocat Κόμης ὁ καὶ ἄρχων. Nec aliter ſanè Heſychius. Quæ omnia Comitis etiam apud Francos veteres munus deſcribunt. Singulis enim tum civitatibus Comites præerant, quorum poteſtas iiſdem quibus Epiſcopi finibus diſtincta erat. Gregor. Turonenſ. lib. 6. cap. 22. *Rex igitur Chilpericus pervaſis civitatibus fratris ſui, novos Comites ordinat, & cuncta jubet ſibi urbium tributa deferri.* Cap. 41. *Miſitque ad Duces & Comites civitatum nuntios, ut muros componerent urbium.* Idem ſæpè eos Judices, non Comites, vocat: ſed lib. 7. cap. 42. ſeipſum interpretatur: *Poſt hæc edictum à Judicibus datum eſt ut qui in hac expeditione tardi fuerant, damnarentur. Biturigum quoque Comes miſit pueros ſuos, ut in domo beati Martini, &c.* lib. 8. c. 18. *Gundobaldus Comitatum Meldenſem ſuper Guerpinum (invaſit) ingreſſuſque urbem cauſarum actionem agere cœpit. Exindè dum pagum urbis in hoc officio circumiret, in quadam villa à Guerpino interficitur.* Sic enim locum mutilum uno verbo reſtituo. Idem de gloria Confeſſor. cap. 10. & de vita Patrum in S. Nicetio, & paſſim. Synodi Cabilonenſis II. ſub Carolo M. cap. 20. *Comites qui, poſt Imperialis apicis dignitatem, populum Dei regunt.* Hincmarus epiſtolâ pro Epiſcopis Galliarum & Germaniarum Chriſtianiſſimo Principi, quæ prima inter Buſæi Paralipomena excuſa

est, cap. 3. *Hujus gloriosæ domûs Dei decorem & locum habitationis gloriæ ejus fidelissimè diligere & zelari debent non solùm Episcopi & Sacerdotes in sedibus, sed etiam Reges in regnis & palatiis suis, & Regum Comites in civitatibus suis, & Comitum Vicarii in plebibus, & quicunque patres familias in domibus suis.* Horum officium & munus *in pace & justitia facienda* præclarè traditur in Capitul. lib. 2. c. 6. & lib. 4. c. 5. Qui tandem extremo dominationis Carolinæ stirpis ex ministris domini facti latè dominati sunt, donec pristinæ dignitati sensim regnum restitutum. Nec verò omittendum est Comitum officium sub prima Regum nostrorum familia non ad vitam fuisse, ut quidam scripserunt. Ad certum namque tempus eos tum constitutos mihi constat ex multis Gregorii locis, quorum insignis est lib. 4. cap. 36. Undè apud eum frequenter hæc verba leguntur, *ex Præfecto, ex Comite, ex Duce, ex Vicario;* & ille remotorum exempla recenset. Quod item à Romanis desumptum dubitari non potest, qui Magistratus omnes ad certum tempus designatos habuere. Ideòque in Cassiodori formulis l. 6. & 7. omnibus ferè adscribitur, *per Indictionem illam.* Duces autem Romani rei bellicæ & exercitibus regendis tantùm præpositi erant. Inde Duces limitum in Notitia Imperii, & Ducis Rhetiarum formula apud Cassiodor. lib. 7. Apud Francos verò præerant quidem exercitui: verùm & jus quemadmodùm Comites dixisse hæc Formula ostendit, & ex Gregorio Turonensi planum est. Comitibus honore & potestate superiores fuisse constat, pluresque Comitatus & Comites eorum curæ committebantur. Gregorius Turon. lib. 8. c. 18. *Nicetius per emissionem Eulalii à Comitatu Arverno submotus Ducatum à Rege expetiit, datis pro eo immensis muneribus. Et sic in urbe Arverna, Ruthena, atque Uceţica Dux ordinatus est.* Cap. 26. *Turonicis atque Pictavis Ennodius Dux datus est.* Ex quibus liquet duodecim Comites sub cura Ducis necessariò non fuisse, ut quidam aiunt. Sanè in Annalibus Pippini, qui Aimoino subjuncti sunt, lib. 4. c. 61. ita scriptum legitur: Pipinus *domum reversus Grifonem more Ducum duodecim Comitatibus donavit.* Quod si verum est, Pipini tantùm ævo id observatum dici debet. Superiora namque Gregorii exempla aliud notant. Scitè Walafridus Strabo, pervetustus auctor, qui dominante secundâ Regum nostrorum familiâ claruit, in libro quem ille de rebus ecclesiasticis scripsit, cap. 31. ubi seculi & Ecclesiæ dignitates comparat, Comites Episcopis, Duces Metropolitanis assimilat: *Archiepiscopos, qui ipsis Metropolitanis præminent, Regibus, conferamus. Metropolitanos autem Ducibus comparemus; quia sicut Duces singularum sunt provinciarum, ita & illi in singulis provinciis singuli ponuntur. Undè in Calchedonensi Concilio jubetur ne una provincia in duos Metropolitanos dividatur. Quod Comites vel Præfecti in seculo, hoc Episcopi cæteri in Ecclesia explent.* Sic ille. De Patriciis verò cap. 35. dicetur.

Viduis et pup. defensor.] Ita etiam Ludovicus Pius Comites admonet Capitul. lib. 2. c. 6. *Pupillorum & viduarum & cæterorum pauperum adjutores & defensores sitis.* Sed præstat caput longiùs exscribere. Huic enim Formulæ planè geminum est, & omninò ad illustrationem & explicationem non hujus tantùm loci, sed & superiorum & sequentium clausularum confert. *Proinde monemus vestram fidelitatem ut memores sitis fidei nobis promissæ, & in parte Ministerii nostri vobis commissi, in pace scilicet & justitia facienda, vosmetipsos coram Deo & coram hominibus tales exibeatis ut & nostri veri adjutores & populi conservatores juste dici & vocari possitis: & nulla quælibet causa, aut munerum acceptio, aut amicitia cujuslibet, vel odium, aut timor, vel gratia ab statu rectitudinis vos deviare compellat quin inter proximum & proximum semper juste judicetis. Pupillorum verò & viduarum & cæterorum pauperum adjutores & defensores, & sanctæ Ecclesiæ vel servorum illius honoratores, juxta vestram possibilitatem sitis. Illos quoque qui temeritate & violentiâ in furtis & latrociniis sive rapinis communem pacem populi pertubare moliuntur, vestro studio & correctione, sicut decet, compescite &c.* Synodus Ticinensis sub Ludovico Italiæ R. *Ut singuli Comites* (ita lego non *conventus*, ut vitiosè editum est) *& exactores reipublicæ in suis ministeriis legalem procurent facere justitiam, pupillos & viduas protegant, per loca solita restaurent palatia, quibus, cùm inter dictaverit, nos legatosque nostros valeant recipere.* Optimè viduarum & pupillorum causa commendatur Magistratibus, quos contrà improbus ille certissimam esse Prætoribus prædam dicebat. Præclarum etiam illud, ut viduarum, pupillorum, pauperum causæ ante meridiem audiantur & definiantur, & causæ regiæ & potentum post meridiem, Capitul. lib. 2. cap. 33. & lib. 4. cap. 16.

In Fisci ditionibus] Comites tributa etiam curasse & ærario intulisse vel hic locus evincit. Illud quoque confirmat Gregor. Turon. lib. 6. c. 22. & lib. 7. c. 23. & Cassiodor. lib. 6. cap. 21. Rectori provinciæ id muneris adscribit. Leges Ribuarior. tit. 45. *Si quis Judicem fiscalem, quem Comitem vocant.* Qua de re ejusdem Gregorii Turon. insignis est locus lib. 10. cap. 21. *Eunte autem Comite ut debitum fisco servitium solitè deberet inferre.* Quæ verba cum ultimis Marculfi componenda sunt: *Per vosmetipsos annis singulis nostris ærariis inferatur.* Undè & tributum, *inferenda* dicitur in Capitularibus Caroli M. Addit. IV. cap. 116. Appendix Gregorii cap. 74. Aimoinus lib. 4. cap. 26. Exemplar V. C. Pithœi *fisci dicationibus* habuit; cujus loco rectiùs in reg. *ditionibus* scriptum est.

Indiculus ad al. Reg.] Epistola est à Rege ad alium Regem scripta, legatis etiam Missis. Cap. 9.

Fratri illi Regi] Ut hodie, ita tum quoque mutuò se Reges fratres dicebant. Alaricus R. ad Chlodoveum R. apud Gregor. Turonens. lib. 2, cap. 35. *si fratrer meus velit.* Chosroes Persarum R. in epist. ad Justinianum, ut Menandri Protectoris excerptis de legationibus: Χοσρόης βασιλεὺς βασιλέως, &c. Ἰουστινιανῷ Καίσαρι ἀδελφῷ καὶ φιλτάτῳ, & alibi apud eundem ἀδελφός. Posset tamen dici hoc capite Regem fratrem vocari, quòd eo seculo vixerit auctor quo regnum inter

fratres diviſum erat. Sed ſuperior interpretatio verior eſt.

Cap. 11. TRACTORIA LEGATORUM] Tractoriarum uſum à Romanis mutuatum eſſe hæc Formula indicat. Sunt autem Diplomata quæ dantur Miſſis vel evocatis à Principe, ut curſu publico uti poſſint, quem alioqui abſque Diplomate uſurpari fas non erat; adſcriptis etiam locis & manſionibus quibus ſumptu publico ali debent. Commeatus enim in itinere præſtandus definiri his litteris ſolebat, ut hæc quoque Formula exemplo eſt. Diplomata ſimul vocari inſignis locus Plutarchi in Galba oſtendit: ὁ τὸ καλούμενον διπλώμα σημαινόμενον δόξαν ἀγνοεῖ τις οἱ τῇ πόλει ἀρχοντες ἐν ταῖς τῶν ἐγκλημάτων ἀκροάσεσι, ἐπέσχον τοὺς πέμπας τῶν γραμματοφόρων: & ille poſtmodum Imperator, qui quòd ſine diplomatibus curſum uſurpaſſet, pedibus iter facere coactus eſt. *De tractoriis & ſtativis* titulus extat Cod. Th. & Cod. Juſtinian. lib. 12. ubi plura Magnus Cujacius, qui hanc Marculfi Formulam integram inſerit; quam tamen puriorem auctore exhibere conatus eſt, nos fide auctoris edidimus. Tractorias igitur à Francis frequentatas Marculfus docet, poſteaque Caroli ævo duraſſe ex Capitul. patet. Lib. 4. cap. 30. *Si quis litteras noſtras deſpexerit, id eſt, tractoriam quæ propter Miſſos recipiendos dirigitur &c.* Quid verò unicuique in itinere commeatus præſtari deberet, Tractoria ſignabatur. Capitul. lib. 4. cap. 69. *Miſſi accipiant ſecundùm quod in ſua tractoria continetur.* Idque variè pro dignitate & qualitate (ut Capitula dicunt) perſonarum; ut ecce plus Epiſcopo, quem Rex mittebat, Abbati & Comiti non tantùm, minùs autem Vaſallo decernebatur, quemadmodùm Capitul. comprehenſum eſt. Lib. 4. cap. 72. *Epiſcopo panes* XL. *friſtingæ tres, de potu modii tres &c.* quæ hujus Formulæ ſpeciem referunt. Verùm Marculfi & Caroli M. temporibus non eò pertinuiſſe tractorias arbitror ut curſus publici uſum concederent, qui nullus tum erat; ſed ut equi, manſiones, ſumptus & viatica Miſſis à Principe directis, aut ab eo evocatis, à ſubditis & provincialibus ſuppeditarentur, qui manſionaticorum & paratarum oneri tenebantur. Qua de re ſuprà cap. tertio. Paratas enim pro ſpeciebus quæ in hac tractoria recenſentur accipio. De paratis Capitula Caroli & Ludovici apud Cariſiacum: *Conſtituite Comites & Miniſtros reip. qui non diligant munera &c. qui illorum friſcinkas non prædentur. Cuſtodiant ſilvas, unde habeant paſtionem, defendant & excolant prata, unde habeant pabula: quatenùs non ſit neceſſe vobis per quaſcunque occaſiones, quorumcunque hortatibus, circuire loca Epiſcoporum, Abbatum, Abbatiſſarum, vel Comitum, & majores quàm ratio poſtulat paratas exquirere, & pauperes eccleſiaſticos & fidelium veſtrorum manſuarios in carrucaturis & paraveredis exigendis gravare.* Tractorias olim apud Romanos non tantùm Imperator dabat, ſed & Præfectus prætorio & Magiſter officiorum. Leg. 9. de curſu publico lib. 12. Cod. Hæc verò Formula nomine Regis inſcripta probat non ab aliis quàm à Rege Francorum concedi ſolitas. Itaque petierunt Galliæ Epiſcopi à Carolo Calvo R. ut id illis tribueretur. Synodi Meldenſis cap. 71. *Ut auctoritatem ſigillo regio roboratam more tractoriæ Chriſtianiſſimus Princeps ſingulis donet Epiſcopis.* Sanè hoc jus ſingulari beneficio quibuſdam conceſſum fuiſſe non negaverim. Tractoriæ autem ſpeciem refert vetus diploma Chilperici R. datum ſub die III. Kal. Maii anno primo regni Compendio, quo res ab avunculo Clodechario R. & Baldechilde Regina avia ſua Corbeiæ Monaſterio donatas & privilegia conceſſa confirmat, & inter cætera annonas quaſdam à telonario Foſſatenſe annis ſingulis accipiendas, eaque de cauſa evectionem quoque concedit Miſſo Monaſterii, cui hæc procuratio committetur. Cujus particulam mox exſcribemus. Inter Formulas incerti auctoris (ſive in Appendice Marculfi cap. 10.) una extat quæ *Tracturia pro itinere peragendo* inſcribitur, & ab Epiſcopo cuidam, qui Romam orationis cauſâ petit, traditur; & inter varias (ſive inter Bignonianas) cap. 15. alia eſt perigrinationis item cauſâ à Majore domûs conceſſa. Et ambæ quidem precibus conceptæ ſunt, ut religionis causâ perigrino manſionem, focum, panem & aquam tantùm largiri velint illi per quos iter facturus eſt, Dominumque eis retributurum. Una verò etſi eodem ferè ſtylo à Majore domûs, qui tum Regis vices agebat, ſcripta eſt, precibus tamen agit, quia extra ditionem. Ita Tractoriæ vocabulum latiùs extenſum eſt. Siquidem Carolus M. in Præcepto S. Dionyſii de mercato, quo telonea & omnigeneris tributa ad mercatum venientibus remittit, illud ipſum tractoriam vocat, *per hanc noſtram tractoriam.* Itidemque Hludovici Pii de ipſa re Diploma *Tractoria* dicitur.

OMNIBUS AGENTIBUS] Cujacius adjecit *in illo loco*, quaſi dicas, omnibus qui ibi degunt & habitationem habent, non ſatis convenienter, & præter auctoris mentem. Nec eſt etiam quod ad Agentes in rebus quis referat, quorum in Romano imperio erant ſcholæ ſub Magiſtri officiorum diſpoſitione, qui variis officiis & miniſteriis deſtinabantur, & in Frumentariorum locum ſucceſſiſſe Aurelius Victor teſtatur, de quibus titulus eſt lib. 12. Codicis, & ab Ammiano Marcellino & beatis Ambroſio & Auguſtino ſæpiùs memorantur. Quod planè alienum eſt ab Agentibus ad quos hæc Formula. Itaque ejus vocabuli interpretatio ex eodem ſeculo, non aliundè petenda eſt. Unicum è S. Dionyſii ſcriniis diploma id præſtabit. Præceptum Dagoberti R. de fugitivis: *Dagobertus Rex Francorum, vir illuſter, omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Comitibus, Centenariis, Vicariis & cæteris Agentibus noſtris.* Idem de mercato: *Dagobertus Rex Francorum, vir inluſter, Leutone, Vulfione, Raucone Comitibus, & omnibus Agentibus noſtris, Vicariis, Centenariis, & cæteris Miniſtris reip. noſtræ.* Ubi palam eſt Agentes non aliud quàm Miniſtros & Officiales regios deſignare. Actionis quippe nomine officium ſignificabatur. Marculfus ſuprà cap. 8. *Ideò actionem Comitatûs, Ducatûs, Patriciatûs in pago illo, quam anteceſſor tuus videtur egiſſe, tibi ad agendum regendumque commiſimus.* S. Auguſtin. Ep. 70. Bonifacio Comiti: *Nempe omnes actus publicos, quibus occupatus eras, relinquere cupiebas.* Idem ſermone de diverſ. *qui aut militiæ cingulo detinentur, aut in actu ſunt publico con-*

ſtituti. Victor. Uticenſis lib. 2. *Cenſet primò Tyrannus juſſione terribili ut nemo in ejus palatio militaret, neque publicas ageret actiones, niſi ſe Arrianum feciſſet.* Indè Actionarii pro Officialibus in Legib. Longob. lib. 1. tit. 9. l. 28. *Damus in mandatis cunctis Eſpiſcopis, Abbatibus, ſeu Actionariis noſtris ut hæc omnia adimpleantur.* Gloſſæ: *Actionarii, Comites actiones & ima perquirentes.* Sic Synodi Aurel. IV. c. 13. *publicis actionibus applicare.* Synodi Rhemenſis ſub Sonnatio Epiſcopo apud Flodoard. lib. 2. c. 5. *Inceſti communione priventur, & neque in palatio militiam, neque agendarum cauſarum licentiam habeant*, id eſt, non ut poſtulare non poſſint, ſed ne officii exercendi facultatem habeant. Nam & Gregor. Turon. lib. 8. c. 18. Comitem *cauſarum actionem agere* dixit. Eodem pertinet & Gregorii Tur. inſignis locus lib. 4. c. 42. de Mummulo, cujus pater Autiſiodorenſem Comitatum regebat. *Cùmque*, inquit, *ad renovandam actionem munera Regi per filium tranſmiſit*, &c. Qui locus etiam oſtendit quod ſuprà diximus, Comitatus ad certum tempus tunc datos, muneribuſque continuationem impetratam. Actor autem dominicus (de quo apud Gregor. Tur. lib. 9. c. 38. & in Capitul. lib. 4. cap. 3. & 41.) aliud eſt. Nam pro rationali & procuratore fundi alicujus regii accipitur.

Evectio] Gregor. Turon. lib. 9. cap. 9. *datis litteris & pueris deſtinatis cum evectione publica.* Plura apud Cujacium ad Leg. 13. de curſu publico lib. 12. Codicis. Quibus addere viſum eſt quod ex veteri diplomate Chilperici R. exſcripſimus, cujus antè mentio facta eſt. *Ita ut Telonarius qui per teloneum Foſſenſe agere videtur, annuâ illatione hæc omnia ad Miſſos ipſius Monaſterii qui inde directi fuerunt dare & adimplere teneatur; imoque & evectionem ad ipſum Miſſum, qui ad hoc exigendum ambularet, perpetualiter abſque renovata tractaria annis ſingulis dare præcipimus, hoc eſt veredos ſeu paraveredos* x. *panis nitidi* x. *ſequentis* x. *vini mod.* i. *cerviſiæ mod.* i. *lardi lib.* x. *carnis pondo* xx. *caſei lib.* xii. *piſorum lib.* xx. *caprum* i. *pullos* ii. *ova* x. *olei lib.* ii. *gari lib.* i. *piperis unciam* i. *cumini uncias* ii. *ſal, acetum, olera, lignum ſufficienter. Hæc omnia ſuperiùs commemorata locis convenientibus, annis ſingulis, eiſdem tam euntibus quàm redeuntibus abſque mora dare & adimplere deberetis, etiam ad revertendum carra* xii. *de loco in locum per loca conſuetudinaria.*

Evectio simul et hum.] Humanitas pro cibo. Optatus lib. 5. p. 59. a. *Vindicent ſibi & Miniſtri*, (id eſt *Diaconi.* ſic Commodianus) *qui menſæ dominicæ famulantur, ut pro humanitate exhibita ab invitatis gratulatio eis referatur.* Caſſiodor. lib. 6. cap. 3.

Veredos seu paraveredos] Procopius de bello Perſico lib. 2. ὁ δὲ ἵπποις δημοσίοις ὀχούμενος. οὓς δὴ βερέδοις καλεῖν νενομίκασιν. Multa Cujacius ad tit. de curſu publico, & Fr. Pithœus in Capitularium Gloſſario; ad quos lectorem remitto. Enumerationis verò quæ ſequitur non diſſimilia ſunt principalia reſcripta de annonis ſingulis diebus certis perſonis præſtandis, apud Trebellium Pollionem & Vopiſcum.

Aucas] Anſeres habet Cujacius; & recta eſt interpretatio. Sed *aucas* ſeculi vocabulo ſcriptum fuiſſe fides Mſ. teſtatur. Leg. Alaman. tit. 98. 18. *ſi auca fuerit involata.* 19. *ſi accipiter qui aucam mordet.* In traditione bonorum in villa Hoſtheim anno dccclxxvi. traditionum Fuldenſium lib. 2. *Oves* xl. *aucæ* xviii. *pulvilli* ii. *capones* ii. quod nomen etiam hodie Aquitani retinent.

Gari] Liquamen Romanis maximè celebratum. Auſonius ad Paulinum ep. xvi.

Faculas tantas] ligni ſcilicet. In epiſtola Valeriani ad Procuratorem Syriæ apud Trebellium Pollionem, *ligni quotidiani pondo mille.* Nam & in quibuſdam locis ubi rarius eſt appenditur, ut ibidem eruditiſſimus Caſaubonus obſervavit.

Præceptum donationis] inter virum & uxorem, ut ſeries oſtendit, liberis non extantibus, uſufructus nomine ei qui ſuperſtes fuerit. Eodem pertinet cap. 7. lib. 2. cujus ſi non eadem omninò verba, eadem prorsùs mens. Verùm differentia in eo eſt quòd hæc ante Regem facta ſit, ideòque Præceptum dicitur, & inter regales chartas traditur; altera verò, non ante Regem, ſed inter Chartas pagenſes lib. 2. refertur. Quæ donationis inter virum & uxorem mutuæ ſpecies apud nos obſervatur, eaſdemque planè ei Leges conſtituit Pariſiorum conſuetudo cap. 280.

Pro eo quod filior. procreat.] Hoc caſu donationem ita conceptam permittit Lex Ribuariorum. tit. 50. *Si quis procreationem filiorum vel filiarum non habuerit, omnem facultatem ſuam in præſentia Regis, ſive vir mulieri, vel mulier viro, ſeu cuicunque libet de proximis vel extraneis, adoptare in hereditatem, vel in adfatimi per ſcripturarum ſeriem, ſeu per traditionem & teſtibus adhibitis ſecundùm Legem Ribuariam licentiam habeat.* Tit. 51. *Quod ſi adfatimus* (id eſt, donatio) *fuerit inter virum & mulierem, poſt diſceſſum amborum ad legitimos heredes revertatur; niſi tantùm qui parem ſuum ſupervixerit, in eleemoſyna vel in ſua neceſſitate expenderit.* Id ex teſtamento mutuo inter virum & uxorem, Valentiniani Novella approbato, petitum eſſe dici poteſt.

Per manum nostram] Sic cap. proximo: *Per manum noſtram tranſvulſum.* & paulò pòſt: *Nobis voluntario ordine viſus eſt læſovuerpiſſe vel condonaſſe, & nos prædicto viro illi ex noſtro munere largitatis, ſicut ipſius illius decrevit voluntas, conceſſimus.* Leg. Ribuar. tit. 50. *in præſentia Regis.* Ideòque & hæc donatio Præceptum donationis inſcribitur, quòd ante Regem peracta ſit. Poſſeſſionis enim ſolenniter transferendæ duo tum modi, aut in judicio ante Comitem & Judices ſuos, quos Scabinos dicebant, aut in Regis præſentia in palatio. Quæ cauſa fuit Marculfo in duos libros opus ſuum partiendi, ut ſingillatim horum negotiorum Formulas traderet. Capitul. Benedicti Levitæ lib. 6. cap. 212. *Qui filios non habuerit, & alium quemlibet heredem ſibi facere voluerit, coram Rege, vel coram Comite & Scabinis, vel Miſſis dominicis, qui ab eo ad juſtitias faciendas in provincia fuerint ordinati, traditionem faciat.* Teſtamentum verò viri & uxoris Novellâ 4. lib. 2. Valentiniani ap-

probatum, in præſentia Principis fiebat; ſaltem veniâ impetratâ, & relatione factâ. *Nam cùm liceat* (inquiunt Impp.) *cunctis jure civili atque prætorio, liceat per nuncupationem, liceat municipalibus geſtis judicia ſuprema componere, proculdubio manebit firmior hæc voluntas quæ teſtimonio Principis & ſubſcriptione conditoris firmatur.* Cui congruit l. *Omnium.* C. de Teſtamentis; unde hanc donationis formam fluxiſſe probabile eſt.

AUT MUNERE REGIO] Eandem heic tangit bonorum diviſionem quam ſuprà cap. 3. notavimus. Beneficium namque, alode, & comparatum his verbis ſignificantur; *munere regio*, id eſt per beneficium Regis, quod poſteà feudum dictum eſt; licèt non ignorem à Regibus tunc quoque in proprietatem prædia data, ut infrà cap. 17. Alodi verò rectè parentum nomen ſubjungitur. Propriè enim alode illud eſt quod à parentibus acceptum poſſidetur. Sic lib. 2. cap. 4. 6. & 9. Itaque *comparato* opponitur lib. 2. c. 7. *tam de alode, aut de comparato, vel de quolibet adtractu.* Cap. 12. *tam de alode paterna quàm de comparato.* Incerti auctoris (ſive Appendicis Marculfi) Formula 47. *tam quod alode parentum quàm ex meo contractu mihi obvenit.* & cap. 49. Formularum Romanarum (ſive Sirmondicarum) cap. 14. & 38. Joannes VIII. PP. Ludovico R. epiſt. 139. de Boſonis filiabus, ut eis bona paterna redderentur: *Et pro noſtro amore integriter ipſas proprietates, quas vos alodes dicitis, reddat.* Sic quoque hereditas paſſim pro alode dicitur, Leg. Salic. tit. 62. Leg. Ribuarior. tit. 58. Nam quod in titulo *alodes* dixerant, in diſpoſitione *hereditatem* vocant. Marculf. lib. 2. c. 7. *tam de alode quàm de comparato*, eadem poſteà repetendo, *tam de hereditate parentum quàm de comparato.* Vita Caroli M. apud Adhemarum: *Ibique multitudo Saxonum baptizata eſt, & ſecundùm morem, omnem ingenuitatem illorum & alodem manibus gurpierunt, ſi ampliùs immutaſſent.* Quæ eadem Reginoni *ut perderent ingenuitatem & hereditatem* dicuntur. Traditionum Fuldenſium lib. 2. Abbatiſſa Emhil donat *propriæ hereditatis ſuæ terram in diverſis videlicet locis tam de paterno quàm & de materno jure ad me pertinentem.* Alibi ſæpè *paternum aut maternum alode.* Rhenanus & Vadianus arbitrantur *alodii* vocem inde natam quòd ea bona familiis velut coagmentata & conjuncta eſſent, à Germanica voce *anlodt.* Tentari poſſet ab alia Germanica voce originem ducere *ald*, quæ vetus antiquumque declarat, auctore Aventino in Gloſſario. Quæ notatio ad hereditaris nomen & paternam terram proximè accedit. Tandem verò & comparatum alode dictum, & generaliter omnis proprietas hoc cenſita nomine, ut ad Capitula obſervat ſæpè nominatus vir magnus Franciſcus Pithœus. In adnuntiatione Hludovici Regis: *Et illorum alodes de hereditate, & de conquiſitu, & quod de donatione noſtri Senioris habuerunt.*

DRAPPIS] Synodi Piſtenſis anni DCCCLXIII. cap. 1. *Et ſicut quandò ſolemus de iſtis frequentibus itineribus reverti ad manſiones noſtras detonſi & decalvati, cum drapis & calceamentis depannatis, & tunc nos refiximus & reparamus.* Variar. Formul. (ſive Bignonianar.) cap. 8. & 13. *aurum & argentum & drapalia.* Quod panni ſeu veſtimenti genus, hodie nomen apud nos retinet, *drap.*

PRÆCEPTUM DE LÆSIVUERPO] Formula eſt traditionis per quam poſſeſſio in palatio & in Regis præſentia transfertur. Cap. 13.

FIRMISSIMUM] Quod enim in præſentia Principis actum eſt, omnes ſolennitates ſuperat. Immò qui *teſtamentum Regis* (id eſt, inſtrumentum) *abſque contrario teſtamento falſum clamaverit, non aliunde niſi de vita componat.* Leg. Ribuar. tit. 62. 7.

PER FISTUCAM] Tradita videlicet feſtuca in ſignum tranſlatæ poſſeſſionis. Multis quippe tum utebantur traditionum ſymbolis, per glebam, ſive terram & herbam, ut loquuntur Formulæ incerti auctoris (id eſt, Appendix Marculfi) cap. 19. & 43. per virgam aut baculum. Vetus venditionis inſtrumentum apud Briſſonium form. lib. 6. *Tu paſcuti fuſte illum inveſtito, tu ſegniti fuſtem manu capito.* & aliàs ſæpè. Per chirothecam. Robertus Comes & Abbas S. Martini anno ſeptimo regni Odonis Regis: *Reddimus Dociacum, admoniti, ad ejus ſepulchrum veniens per guantum noſtrum.* Per librum, ut ad Goffridum Vindocinenſem obſervat vir eximiæ eruditionis Jac. Sirmondus, baculoſque & chirothecas & ejuſmodi traditionum Symbola multa in tabulario Sancti Albani hodie quoque extare teſtatur. Per anulum Comitis. Vet. form. *Genitor ſuus dimiſit per fiſtucam & anulum ipſius Comitis, ipſi Advocato tradidit in ſua eleemoſyna.* Per cultellum cum ceſpite & feſtuca. Tabularium S. Benigni Divionenſis: *Fulchardus per wadium ſuum & cultellum ſuum cum feſtuca & ceſpite coram præſentia bonorum hominum qui ibidem aderant ſe exutum fecit, & ſecundùm legem ſuam Miſſis beati Benigni publicè tradidit, Aldegario videlicet Monacho & Præpoſito ejuſdem Monaſterii, & Godefrido nomine tenùs Monacho, res quas per pretium Berthiloni Chorepiſcopo & Abbati atque Monachis ejuſdem loci vendiderat, accepto librarum* VII. *pretio. Anno* XXVIII. *regnante Carolo R.* Fiſtucæ verò frequens in eam rem uſus. Marculfus lib. 1. cap. 21. *quod in præſenti per fiſtucam eas eidem viſus eſt commendaſſe.* Lib. 2. c. 14. *pars parti tradidiſſe, & per fiſtucam omnia partitum eſſe dixiſſe.* Leg. Salicæ tit. 48. ubi qui modus donationis faciendæ fuerit & poſſeſſionis transferendæ traditur, & tit. 52. Frequentia hujus traditionis ex facilitate deſcendit, quod fiſtuca obviam ſæpè occurrat. Id luculenter deſcribitur in conceſſione Guidonis Comitis Pictavorum, quam ego doctiſſimo viro Joh. Belio, Fontenaienſi apud Pictonas præfecturæ Advocato regio, lubens acceptam refero. Dignus profectò qui in hanc rem exſcribatur locus. *Vobis & omnibus aliis adhinc inantea permitto, concedo, & ad integrum reſtituo terras eaſdem & cætera omnia cum omnibus priſtinis conſuetudinibus, ſicut ipſe & mater mea cum illo tenuerunt, & Monaſterio S. Trinitatis dederunt, ut habeatis & teneatis firmiſſimo ſtabilimento vos & poſteri veſtri. Tunc inclinavit ſe Comes, & accepit viridem ſcirpum, nam domus recenter erat juncata, ſicut ſolemus facere quandò aliquem perſonæ potentis*

vel

vel dominum ſuſcipimus vel amicum. Tunc junco ipſo non tam donum faciens quàm reſtaurationem, dedit duobus fratribus qui præſentes aderant, id eſt, Domno Claro & fratri David &c. Anno ab Incarnatione Domini MLXVIII. *Indict.* VII. X. *KL. Junii. Acta eſt iſta conceſſio à venerabili Comite Pictavorum Widone infrà terram quæ vocatur Maritima apud Eccleſiam S. Saturnini.*

WERPISSE] id eſt, dimittere, & ſic alium veſtire. Vita Caroli M. apud Adhemarum : *ingenuitatem illorum, & alodem manibus gurpierunt.* Quo loco in quibuſdam exemplaribus, non *gurpierunt*, ſed *dulgtum fecerunt* ſcriptum eſſe V. C. Petrus Pithœus notavit. Quæ verba eodem recidunt. Chronicon S. Benigni Divionenſis ſub Rodulfo R. Robertus Vicecomes *in ipſo placito in præſentia Principum eoſdem ſervos wirpivit & ſancto Benigno reddidit.* Eò etiam referendum quod in Formula XLIII. incerti auctoris dicitur *de ipſis rebus ſe exutos eſſe dixiſſe.* Nam rem dimittendo & ſe exuendo, alium inveſtiebant. Quo werpiendi verbo hodie utimur. In jure enim dimittere, *deſguerpir* dicimus. Inde vidua in veteribus Gallicis ſcriptis *la guerpie*, quaſi relicta, dicitur. Froſſart. hiſt. vol. 1. cap. 242.

LÆSOWERPISSE] Leg. Salicæ tit. 48. hæc traditur donationis forma, quæ à Marculfo non longè recedit : *in mallo &c. & ſic feſtucam in laiſum ejus jactet, & ipſi in cujus laiſum feſtucam jactaverit, in caſa ipſius manere, & hoſpites tres ſuſcipere &c.* Fr. Pithœus ex vet. gloſſar. *in laiſum* in ſinum interpretatur, hucque eleganter vulgare forenſe verbum *tendre le giron* refert. Itaque læſouverpiſſe eſt rem aliquam dimiſiſſe & alteri tradidiſſe feſtucâ in ſinum jactatâ.

ACCOLABUS] Hæc enumeratio omnibus inſtrumentis adſcripta eſt, ut exempla proferre fruſtra ſit. Accolæ verò qui heic nominantur ſunt coloni ſeu adſcriptitii qui ſimul cum prædiis venibant ; ut & de villicis, ſaltariis, & actoribus apud Juriſconſultos exempla extant. Chartul. S. Martini ; *cum hominibus ibidem commanentibus, quos colonario ordine vivere conſtituimus.* Servorum autem quæ fuerit apud Germanos vetères conditio apertè declarat Tacitus : *Servis non in noſtrum morem deſcriptis per familiam miniſteriis utuntur. Suam quiſque ſedem, ſuos penates regit ; frumenti modum dominus, aut pecoris, aut veſtis ut colono injungit ; & ſervus hactenùs pares.*

Cap. 14. ERGO COGNOSCAT] Si ad proximam præfationem hæc referas, abſona & aliena erunt. Nam cùm in ſuperiori præfatione loci ſancti fiat mentio, heic de inluſtri viro loquitur. Verùm & hæc & quæ ſequuntur ad primam & ſecundum præfationem referenda, que de donationibus à Rege Fidelibus ſuis factis ſcriptæ ſunt.

FARINARIS] Farinarium pro piſtrino dicit, ut & alii non pauci medii ſeculi Scriptores. Leg. Salicæ tit. 24. 3. *Si quis ſcluſam de farinario alieno ruperit.* Tit. XXXIII. 3. *ſi quis viam quæ ad farinarium ducit clauſerit.* Diploma Caroli Simplicis R. de S. Martini cœnobio, *cum vineis, culturis, ſilvis, pratis, farinariis.* In traditionibus Fuldenſibus lib. 2. *totum & integrum, terris, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, molinariis &c.*

QUICQUID EXINDE FACERE] Sic cap. præced. & cap. 17. Gregor. Turonenſ. lib. 10. cap. 31. *Cui aliquid de fiſci ditionibus eſt largitus, deditque ei poteſtatem faciendi de his rebus quæ voluiſſet.*

Cap. 15. CONFIRMATIO] Vide infrà cap. 35. Confirmatio eſt à Rege locis ſanctis & venerabilibus indulta, quam ſolemne erat à Principe impetrari. Privilegia enim & cætera ejuſmodi à Principibus indulta, poſt illos ſucceſſorum confirmatione opus habent. Cæterùm de confirmationibus ejuſmodi rerum Eccleſiarum agit Hincmarus de divortio Hlotharii & Thietbergæ pag. 399. & 412. ubi querelam inſtituit adversùs Reges ſui temporis qui ſpecie confirmationis ab Eccleſiis & locis ſanctis petitæ, & quam liberaliter indulgebant, bona tamen quæ eâ deſignabantur occupabant, & aut ſibi retinebant, aut Fidelibus largiebantur, quam in verſutiam latè invehitur.

Cap. 17. CONFIRMATIO] Confirmatio eſt à Rege conceſſa, ejus quod ab anterioribus Regibus quibuſdam perſonis ex fiſco donatum fuerat, non in beneficium ſeu feudum, (morte quippe accipientis finiebatur) ſed in proprium, ut ad ſucceſſores etiam tranſiret. Quod ex his verbis manifeſtum eſt : *Et ipſe & poſteritas ejus eam teneant & poſſideant, & cui voluerint ad poſſidendum relinquant, vel quicquid exindè facere voluerint ex noſtro permiſſu libero perfruantur arbitrio.* Theganus Trevirenſis Chorepiſcopus de geſtis Ludeuvici Imp. cap. 19. ejus liberalitatis nomine Ludovicum extollit : *In tantùm largus ut villas regias, quæ erant ſui & avi & tritavi, Fidelibus ſuis tradidit eas in poſſeſſiones ſempiternas, & præcepta conſtruxit &c.* Quæ tamen non rectè Falcetus de beneficiis intelligit, & præter auctoris mentem feudorum ſucceſſionis & proprietatis indè deducit originem antiquit. lib. 8. c. 28. In chartulario S. Martini Turonenſis extat ejus donationis Diploma Caroli Simplicis R. Odoni Comiti factæ : *Placuit Fidelem noſtrum de rebus proprietatis noſtræ donare, ut quicquid pro utilitate jure proprietario facere decreverit, licentiam habeat & poteſtatem faciendi, donandi, vendendi ſeu commutandi. Anno X. regni Indict. XII. Narbonæ.* Itemque alia ejuſdem Odonis tum Regis Ebolo Comiti. Sic etiam accipio *in alodium dare* Synodi Meldenſis cap. 41.

Cap. 18. DE REGIS ANTRUSTIONE] Ex hac Formula apparet Antruſtionem dici Fidelem Regis, qui ſe fidem ei ſervaturum juramento ſpopondit. Quod & nomen indicat. Fidem enim *trew* hodie quoque Germani vocant, ut & apud Aventinum in gloſſario *drou & draw*, quæ non niſi pronuntiatione differunt. Itaque Antruſtiones Fideles ſunt, Leudes, ut paſſim Gregor. Turon. eos vocat, & auctor appendicis ad Gregorium, ſive is Idacius ſive Fredegarius ſit, aut, ut ſequens ætas dixit, Vaſſi & Vaſalli. Inde truſtis Leg. Salicæ tit. 43 4. *Si quis eum occiderit qui in truſte dominica eſt XXIV. denariis qui faciunt ſolidos* DC. *culpabilis judicetur.* Aliter verò in reg. Mſ. Legis Salicæ, quæ Marculfo noſtro præpoſita eſt, concipitur, quod proximè huic Formulæ accedit : *Si*

quis Antruſcionem dominicum occiſſerit, malb. malcho, XXIV. denariis qui faciunt ſolidos DC. culpabilis judicetur.

UNA CUM ARIMANIA SUA] Ita edidi, Fr. Pithœum ſequutus, qui ad tit. 43. Leg. Sal. hanc Formulam exſcripſit; etſi regium exemplar, non *arimania*, ſed *arma* habeat. Hæſi certè aliquandiù utrum eligerem, quòd per arma jusjurandum olim præſtitum memineram, itemque illud interpretari poſſe putarem de eo qui armis ornatus, ut par erat, conſpectum Principis adit. Vicit me tandem auctoritas Pithœi; quam etiam ratio ſuadet. *Arimania* ergò heic pro familia uſurpatur. Sanè eo nomine ſervorum ſeu colonorum ſpeciem ſignificari multis ex inſtrumentis manifeſtum eſt. Wido Imp. in Legibus Francicis & Longobardicis adjectis tit. v. *Nemo Comes, neque loco ejus Præpoſitus, neque Sculdaſius ab arimannis ſuis aliquid per vim exigat præter quod conſtitutum legibus eſt, ſed neque per ſuam fortunam in manſione arimani ſe applicet &c.* Tit VI. 2. *Si ex præcepto imperiali Comes loci ad defenſionem patriæ ſuos arimannos hoſtiliter præparare monuerit &c.* Diploma Conradi Imp. pro Eccleſia Mutinenſi anno MXXXIX. apud Sigonium de regno Italiæ lib. 8. *caſtella, villas, manſos, ſervos & ancillas, erimanos & erimanas.*

IN MANU NOSTRA] Manibus enim datis, more Francico, fidelitas promittebatur. Annales Pipini inſerti Aimoini continuationi lib. 4. c. 64. *Illuc & Taſſilo Dux Bajoariorum cum Primoribus gentis ſuæ venit, & more Francico in manu Regis in vaſſaticum manibus ſuis ſemetipſum commendavit, fidelitatemque tam ipſi Regi Pipino quàm filiis ejus Carolo & Carlomanno jurejurando ſuprà corpus ſancti Dionyſii promiſit.* Qui locus fidelitatis illius morem apertè tradit, & Marculfum omninò illuſtrat. Sacramenti verò formulam, qua conceptis verbis ſuper Sanctorum Reliquias jurabatur, ediderunt P. Pithœus unà cum ſecundæ Regum familiæ Hiſtoricis, Fr. Pithœus in Gloſſario, & Falcetus antiquit. lib. 6. c. 5. ideòque non exſcribo. Hominium id poſteà dictum eſt; cujus formulas poſterioribus ſeculis varii variè pro more regionis tradiderunt. Richardi Capuæ Principis fidelitatis jusjurandum lib. 1. regiſtri Gregor. VII. Papæ extat. Videndi Fulbertus apud Ivonem Carnotenſem Decreti par. 12. c. 76. Radevicus lib. 3. c. 19. lib. 2. feudorum tit. 6. & 7. Gallicâ verò linguâ plærèque civitatum Leges & conſuetudines, lib. 11. Mſ. Legum Pariſiorum & Aurelianenſium, Butellerius in Summa rurali. Sed ut ad annales Pipini redeam, ſcitè *ſeipſum commendavit* ſcriptum eſt. Se namque *commendare*, pro hominium ſeu fidelitatem facere tunc uſurpabatur. Hincmarus de Villa Noviliaco (Eruditorum etenim conjecturæ, qui hujus opuſculi eum auctorem faciunt, libens accedo): *Proceſſu denique temporis commendavit Donatus filium ſuum Gozelum Carolo Regi; cui in benficium dedit Carolus villam Novilliacum cum appenditiis ſuis.* Nithardus lib. 1. *Qui omnes commendati eidem ſacramento fidem firmaverunt.* Conceſſionis Præceptum à Ludovico Imp. Hiſpanis datum: *Noverint tamen iidem Hiſpani ſibi licentiam à nobis eſſe conceſſam ut ſi in vaſſaticum Comitibus noſtris more ſolito commendent.* Diviſio regni Ludovicii Pii cap. 6. Sic etiam accipienda hæc verba, *ſe illi committunt*, apud Frodoardum ad an. 922. 924. & 940. Illud poſtremò obſervandum, fidelitatem hodie quidem feudi cauſâ tantùm præſtari; tum verò, ut ex hac Formula patet, etiam citrà beneficium plerique ejuſmodi ſacramento fidem ſuam obſtringebant, ſervitiumque Principi profitebantur, non tamen fortaſſe ſine ſpe aliquod beneficium poſteà à Principe obtinendi. Solebant enim Reges his Fidelibus ſuis beneficia ſeu feuda vacantia conferre. Conceſſionis Præceptum Ludovici Imp. pro Hiſpanis: *ſi beneficium aliquod quiſpiam eorum ab eo cui ſe commendavit fuerit conſecutus, ſciat &c.* Sangallenſis de geſtis Caroli M. lib. 1. cap. 22. de quodam Epiſcopo: *Hic habuit unum vaſallum non ignobilem civium ſuorum valdè ſtrenuum & induſtrium, cui tamen ille, ne dicam aliquod beneficium, ſed ne unum quidam aliquandò blandum ſermonem impendit.* Ubi vaſallum ſine feudo & beneficio nominat. Vid. Capitul. lib. 3. cap. 73. Poſſent & alia non pauca ejuſdem rei exempla proferri.

TRUSTEM] id eſt, fidem. Leg. Sal. tit. 43. Decretio Chlotarii R. cap. 3. Undè *antruſtio*, de quo antèa.

WIRGILDO SUO] Wirgildus tum vocabatur pecunia quæ pro homicidio aut alio delicto defuncti heredibus & propinquis ſolvebatur; fredum verò quicquid ex eadem cauſa fiſcus capiebat. Nam apud Germanos veteres certâ pecuniæ ſummâ delicta æſtimabantur, neque homicidium morte lui lex erat. Leg. Bajuvar cap. 1. tit. 7. 3. *Nulla ſit culpa tam gravis ut vita non concedatur.* Cap. 11. tit. 1. 4. *Ut nullus Bajuvarius alo dem aut vitam ſine capitali crimine perdat, id eſt, ſi in necem Ducis conſiliatus fuerit, aut inimicos in provinciam invitaverit &c. Cætera verò quæcunque commiſerit peccata, quouſque habet ſubſtantia, componat ſecundum Legem.* Vides facinoroſos nec vitâ nec bonis privari, niſi in majeſtatis crimine. In cæteris pecuniariam fuiſſe pœnam, quæ *compoſitio* dicebatur. Idem in reliquis ejuſdem ævi Legibus obtinet. Morem hunc antiquiſſimum obſervaverat Tacitus: *ſuſcipere tam inimicitias ſeu patris ſeu propinqui quàm amicitias neceſſe eſt. Nec implacabiles durant. Luitur enim homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitque ſatisfactionem univerſa domus.* Ideòque frequenter in vet. Legib. & Capitulis hæc verba reperias *de vita componat*, & Capitul. lib. 3. c. 10. *ſi quis convictus fuerit perjurii, perdat manum aut redimat.* Weregildus igitur *compoſitio* dicitur quæ propinquis præſtatur luendi homicidii aut alterius criminis cauſâ. Præter vett. Leg. in quibus ſæpiùs id occurrit, Capitul. lib. 4. c. 13. 15. 18. *Qui hominem publicam pœnitentiam agentem interfecerit, bannum noſtrum in triplo componat, & Wirgildus ejus proximis perſolvatur.* Burchardus in Lege familiæ: *Jus erit familiæ ut de Weregildo fiſcalini hominis quinque libræ ad cameram reddantur, & duæ libræ & dimidia amicis ejus contingant.* Item *Weregeldum reddat, & cum proximis pacem faciat.* In Willelmi Normanni Angliæ R. Legibus apud Roge-

rium Hovedenum Annalium parte post. in Henrico II. *Were ſuum, id eſt pretium redemptionis ſuæ ſolvat.* Inde *triniumgeltum* & *niungeldum* pro triplici & nona compoſitione in Legib. Bajuvar. tit. 2. c. 13. & tit. 8. c. 1. & 2. Leg. Alaman. tit. 7.

SOLID. DC. ESSE CULP.] Quæ Salica & magna eſt compoſitio, Leg. Sal. tit. 43. & paſſim. Pragmaticum Regum Lotharii & Ludovici pro Eccleſia Pariſienſi : *Si fortè calliditate Judicis aut alicujus perſonæ ipſæ immunitates alicubi inruptæ fuerunt, priſcorum lege, id eſt ſolidis* DC. *multetur.*

Cap. 18. PRÆCEPTUM DE CLERICATU] Jam monuimus Præceptum apud Gregorium Turonenſem, Marculfum, & alios pro Diplomate Principis accipi. Præceptum igitur de clericatu heic dicitur Regis epiſtola quâ licentiam alicui concedit ut Clericus fieri poſſit. Nam abſque Principis conſenſu Clericos ordinari mos non erat. Quod apertè hæc Formula teſtatur. Adalberonis Remenſis Archiepiſcopi epiſtola, quæ 57. eſt inter Garberti epiſtolas : *Perfidiæ ac infidelitatis crimine in regiam majeſtatem arguor detineri, eò quòd nepotem meum, Clericum videlicet meæ Eccleſiæ, licentia donaverim, quia & palatium adierit, & dono alterius Regis Epiſcopatum acceperit ejus regni quod ſenior Lotharius in proprium jus revocaverat, quòdque gradus eccleſiaſticos ei poſtmodùm contulerim abſque licentia & auctoritate Senioris mei.* Synodi Aurelianenſis I. cap. 6. *De ordinationibus Clericorum id obſervandum eſſe decrevimus, ut nullus ſecularium ad clericatus officium præſumat accedere niſi aut cum Regis juſſione, aut cum Judicis voluntate.* Ejus rei ratio redditur à Carolo M. apud Anſegiſum lib. 1. cap. 114. ubi id quoque renovatâ conſtitutione ſancitur. *De liberis hominibus qui ad ſervitium Dei ſe tradere volunt, ut priùs hoc non faciant quàm à nobis licentiam poſtulent. Hoc ideò quia audivimus aliquos ex illis non tam causâ devotionis hoc feciſſe, quàm pro exercitu ſeu alia functione regali fugienda, quoſquam verò cupiditatis causâ ab his qui res illorum concupiſcunt circumventos audivimus. Et hoc ideò fieri prohibemus.*

DE CAP. BENE INGENUUS] Adnuntiatio apud Piſtas ann. DCCCLXIV. cap. 28. Mſ. *Ut illi Franci qui cenſum de ſuo capite vel de ſuis rebus ad partem regiam debent, ſine noſtra licentia ad caſam Dei aut ad alterius cujuſcunque ſervitium ſine licentia noſtra tradere voluerint, Comites vel Vicarii hoc eis non conſentiant, ſed ex banno noſtro prohibeant.*

IN PULETICO PUBLICO] Pithœus ad tit. 26. Leg. Sal. hanc particulam exſcribens *polyptico* legit, rectiùs ſanè & concinniùs. Manuſcripti tamen libri lectio retinenda videtur, quamquàm barbara, ſed quæ linguæ corruptionem prodat. Nam polyptichum ſignificat, & ab eo deductum eſſe apparet. Hodie quidem eccleſiaſticorum beneficiorum & reditnum notitias & catalogos *Poulier* dicimus. Itaque nil immutandum. Senſus autem hujus loci hic eſt, Regem licentiam alicui dare Clericum fieri, ſi quidem ingenuus ſit, non ſervus publicus, aut colonus, ſive adſcriptitius, qui in publicis rationibus ſeu polyptychis cenſitus & inſcriptus non ſit. Quò pertinet Synodi Rhemenſis ſub Sonnatio Epiſcopo decretum apud Flodoard. hiſt. Rhem. lib. 2. cap. 5. *Hi verò quos publicus cenſus ſpectat, ſine permiſſu Principis vel Judicis ſe ad Religionem ſociare non audeant.* Rationes autem publicæ polyptycha dicuntur. In Leg. 2. de diſcuſſorib. Cod. Th. quæ initio Impp. *polypticha* dixerant, in fine eadem *ratiocinia publica* vocant. Quod ibidem etiam rectè Anianus interpretatur. Vegetius de re militari lib. 2. c. 19. Caſſiodor. Variar. lib. 5. cap. 14. Plenè autem de polyptychis agit Magnus Cujacius Obſervat. lib. 4. cap. 27.

COMAM CAPITIS] Comam namque Clerici ordinandi deponebant. Gregor. Turon. lib. 3. cap. 18. de Chlodovaldo Chlodomeris R. F. *ſibi propriâ manu capillos incidens Clericus factus eſt.* lib. 4. cap. 4. de Macliavo Britanno : *Venetiam urbem expetiit, ibique tonſuratus & Epiſcopus ordinatus eſt. Mortuo autem Chanaone hic apoſtatavit, & demiſſis capillis uxorem quam poſt clericatum reliquerat, cum regno fratris ſimul accepit.* Hic enim Macliavus cùm clericatui renuntiare vellet, demiſit capillos, id eſt, comam nutrire cœpit. Inde pleriſque Synodis cavetur ne Clerici comam nutriant. Lubet heic obiter adnotare, cùm Childebertus & Chlotarius Reges de fratris filiis interficiendis conſilium caperent, Clotildæque matri utrum illos tonderi an interfici mallet nuntiarent, tonderi non accipi ut Clerici aut Monachi fierent, ut plerique intelligunt, ſed an vellet eos à regni ſucceſſione removeri, incisâ cæſarie, quam prolixam & vetuſtè compram Reges regiique tum Principes alebant. Id apparet ex his apud Gregor. Turon. verbis lib. 3. c. 18. *utrum incisâ cæſarie, ut reliqua plebs habeantur.*

Cap. 20. DE DIVISIONE UBI REG.] Familiæ erciſcundæ judicii Formula eſt, quâ Rex dividendæ hereditatis causâ ad petitionem partium Miſſum ſuum delegat. Leges Longob. lib. 2. tit. 29. Flodoardus lib. 3. c. 27. Huc planè facit Gregor. Turon. locus lib. 9. c. 33. *In qua cauſa Theutarius Presbyter, qui nuper ex referendario Sygiberti Regis converſus presbyterii honorem accepit, acceſſit, ut hanc diviſionem juxta Regis imperium celebraret.* Illud conſtat, jure Romano Prætores coheredibus aut aliis volentibus à communione diſcedere arbitrum dediſſe.

ET DECIMA ILLIUS SUMPTUS LITIS] In Mſ. vitiosè ſcriptum erat *ſuntellitis* ; cujus loco *ſumptus litis* repoſui. Quod & ſcripturæ veſtigium & ſenſus ipſe ſuadebat. Conſtitutio Caroli M. Mſ. cap. 7. *De hereditate inter heredes ſi contentione egerunt, & Rex Miſſum ſuum ad illam diviſionem tranſmiſerit, decimum mancipium & decima virga hereditatis fiſco Regis detur.* Qui locus ad hujus loci interpretationem omninò facit. Sententia igitur eſt, Regem decimam illius litis, ſumptuum ſeu expenſarum nomine fiſco ſuo quacunque de cauſa debitam, alicui donare & concedere. Olim namque apud Romanos neceſſaria erat ex parte actoris cautio decimæ partis litis, calumniæ nomine ; quia initio litis cavebat actor, ni viciſſet, reo decimam præſtitum iri. Extat in conſultatione veteris Juriſconſulti conſti-

tutio Diocletiani ex Codice Hermogeniano (quam inde etiam exſcribit Cujacius Obſervat. 7. c. 6.) quæ ejus repromiſſionis decimæ partis meminit: *Quippe ſi per calumniam hoc eum facere confidis, remedio repromiſſionis initio poſtulatæ calumniæ decimæ partis ejus quod competit, tibi condemnari eum deſiderare potes.* Cujus cautionis ſpecimen præbet cap. 29. Formular. Legis Romanæ. Hanc obſoletam ſuſtulit Juſtinianus Leg. ult. §. *Antiqua.* Cod. De jurejurand. propt. calum. dan. §. *Hæc autem.* Inſtit. de pœna temerè litigant. Eandemque poſteà reduxit non abolito calumniæ jurejurando Nov. CXII. Decimam igitur litis apud Francos receptam fuiſſe probat hæc Formula; quæ à Romanis accepta in tantum invaluit ut non aliæ litum expenſæ multis ſeculis in uſu fuerint præter decimam rei in judicium deductæ, & pecuniariam mulctam quam emendam dicebant; ut auctor eſt Petrus Fontanus *, qui B. Ludovico Rege claruit; cujus ea de re vetus quoque Conſtitutio extat. Tandemque decrevit Carolus IV. Rex ubique illud obſervandum, ut victus victori in expenſas teneretur, non in provinciis tantùm ubi jus ſcriptum pro Legibus erat. Quod optimus doctiſſimuſque ſenex Ant. Oiſellus obſervavit Manual. lib. ſexto. Id porrò heic ſingulare eſt, decimam litis fiſco præſtari ſolitam. Verùm ſic accipio, ut ſportularum & judicii nomine pars illius decimæ fiſco competeret. Sanè vetuſtiſſimo Romano jure quippiam non diſſimile obſervatum ex Varrone & Feſto elici poteſt. Sic enim ille de lingua Latina lib. 4. *Ea pecunia quæ in judicium venit in litibus, ſacramentum à ſacro. Qui petebat, & qui inficiabatur, de aliis rebus uterque quingentos aris ad pontem deponebant; de aliis rebus item certo alio legitimo numero aſſium. Qui judicio vicerat, ſuum ſacramentum à ſacro auferebat, victi ad ærarium redibat.* Valerius Max. lib. 7. cap. 7. *Sacramento cum adoleſcentulo contendere auſi non ſunt.* παρακαλοῦλη apud Pollucem lib. 8. Ἐπὶ μὲν τῶν περὶ τὸ δημόσιον ἁμαρτανομένων τὸ πέμπτον. Ἐπὶ δὲ τῶν ἰδιωτικῶν τὸ δέκατον. Idem Valer. Max. lib. 7. c. 8.

*Editus à v. c. Carolo du Freſne in appendice Joinvillæi pag. 77.

Cap. 21.

De causis alter. recip.] Vetuſtiſſimo Romano jure non licebat per procuratorem agere. Inſtit. De his per quos agere poſſumus. Sed poſteà receptum eſt in pleriſque cauſis per procuratores etiam experiri. Apud Francos verò illud non licuiſſe citrà Principis reſcriptum docet hæc Formula, quâ conceditur ut quidam, qui propter ſimplicitatem rebus ſuis ſupereſſe non poteſt, per alterum poſſit agere. Quod & veteribus Romanis non ignotum. Auctor ad Herennium lib. 2. *Ex æquo & bono jus conſtat, quod ad veritatem & utilitatem communem videtur pertinere. Quod genus, ut major annis ſexaginta, & cui morbus cauſa eſt, cognitorem det.* Illud longo pòſt tempore apud nos obtinuiſſe ut præter Regem nulli procuratoris habendi abſque Principis conſenſu facultas ſuppeteret, teſtantur Jo. Faber ad §. *Univerſitatis.* Inſtit. De rer. diviſ. & Brolius in ſtylo Parlamenti. Innocentii quoque III. Papæ Reſcriptum ad ſcholares Pariſienſes qui procuratoris conſtituendi licentiam ab eo petierant, hanc habet ex more Francico dubitandi cauſam. Cap. *Quia in cauſis.* De procurator.

Clementiæ reg. n. petiit] Eâdem ratione & Eccleſiarum Advocati ſeu defenſores à Principe petebantur. Benedictus Levita Capitul. lib. 5. cap. 33. & lib. 7. cap. 392. Chlotarius Rex in Chronico Beſuenſi: *Waldalenus Abbas petiit à nobis ut inluſtris vir Gengolfus omnes cauſas ipſius Monaſterii ad proſequendum & redintegrandum deberet recipere. Cui nos hoc beneficium præſtitiſſe cognoſcite. Quapropter per præſens hoc Præceptum jubemus ut memoratas omnes cauſas ipſius Monaſterii illuſtris vir ille ex noſtro permiſſu licentiam habeat proſequi, & unumquodque ut juſtum eſt reſtituat. Sic tamen quandiù eorum pariter fuerit voluntas. Data* XV. *KL. Sept. anno octavo regni Domni Chlotarii Regis.*

In vice ipsius] qui propter ſimplicitatem, ut dictum eſt, rebus ſuis ſupereſſe non poterat. Sic accipienda in Legib. Andegavenſibus cap. 40. *procuration par non-puiſſance.*

Admallandum prosequendumque] Admallare, id eſt, ante Judicem vocare litigandi cauſa. Leg. Salicæ tit. 52. 2. *Si adhuc ſupradictum debitum ſolvere noluerit, debet eum ſic admallare: Rogo te, Judex, ut hominem illum, denominatum, gaſachionem meum* (id eſt, adverſarium) *qui mihi fidem fecit, de debito tali, denominato, ſecundùm Legem Salicam mihi eum adſtringas. Tunc Judex dicere debet: Ego gaſachium tuum illum in hoc mallo quod Lex Salica habet.* & tit. 53. *Secundùm Legem habeat admallatum.* Inde *hamallus* Leg. Sal. tit. 49. *iſta omnia ubi ſuus hamallus eſt.* Quæ omnia à mallo ſeu placito, in quo judicia fiebant, nomen habent. Qua de re poſteà ad incerti auctoris Formulas.

Omnes causas lui] *Lui* corruptè pro *illius* infinitis locis occurrit; indeque dictio noſtra *lui*, eodem omninò ſenſu. Quod ſemel adnotaſſe ſufficiat.

Directum faciat] noſtris *droict.* Gregor. Turon. lib. 4. c. 14. *Deſiſtite ab hac intentione. Verbum enim directum non habemus.* Formula ſacramenti fidelitatis apud Attiniacum facti, *ſicut Francus homo per rectum eſſe debet ſuo Regi.* Id à *recti* vocabulo mutuatum, ut *Curvo dignoſcere rectum* apud Horatium. Unde apud nos eodem ſenſu, *tort & droict.*

Præceptum denariale] Manumiſſio hæc eſt per denarium præſente Rege facta. Multis quippe modis apud veteres Francos manumiſſio procedebat, aut ante Regem per denarium, cujus heic editur Formula, aut in Eccleſia per chartam ſeu tabulam, aut etiam per epiſtolam privatam, quarum formulas libro ſecundo & inter veteres alias videre eſt. Inde libertorum alii denariales, alii chartularii ſeu tabularii dicti. Benedictus Levita Capitul. lib. 6. cap. 213. ex Pipini Italiæ R. legibus tit. 10. *Homo denarialis non antea hereditare in ſua agnatione poterit quàm uſque ad tertiam generationem perveniat. Homo chartularius ſimiliter faciat.* Et manumiſſio quidem per denarium ex Lege Salica, Ribuaria, aut alterius adventitiæ gentis deſcendebat; per tabulam verò, ſeu chartam, in Eccleſia ſecundùm Legem Romanam fiebat; & eâdem ratione manumiſſi per chartam, Lege Romanâ utebantur; illa verò libertatis datio per epiſtolam privatam,

Cap. 22.

ex domini manumittentis gente Legem ſumebat. Leg. Ribuar. tit. 59. & 60. qui *de tabulariis*, id eſt per chartam manumiſſis inſcribitur, & tit. 53. ubi plura de manumiſſionibus & earum forma. Apud Longobardos quatuor manumiſſionum ſpecies erant. Leg. Longobard. tit. 91. Luitprandi Regis tit. 34, & Aſtolfi Regis tit. 8. De manumiſſione in Eccleſia aut per epiſtolam poſteà agetur. Hæc verò de qua nunc Marculfus, ſolenniter auctoritate Regis, eoque præſente, jactato denario per manum ſeu domini ſeu alterius celebrabatur, ut hæc Formula oſtendit. Ejus etiam in veteribus inſtrumentis aliquot extant exempla. In veteri charta Eccleſiæ Lugdunenſis apud Fr. Pithœum ad Leg. Sal. tit. 28. *Servum juris veſtri manu propriâ & manu illius excutientes denarium ſecundùm Legem Salicam, liberum cum omnibus quæ habet vel adquiſierit fecimus.* Quibus addere placuit & aliud exemplum nondùm editum ex tabulario S. Martini Turonenſis: *Carolus Imperator Auguſtus &c. Adalgarius Levita petiit ut imperiali more præceptum fieri juberemus. Decernimus, ut more Prædeceſſorum noſtrorum Imperatorum & Regum, à manu ipſius Leuthardi denarius excutiatur, ut à præſenti die idem Leuthardus ſemper & ubique omnibus locis liberatus valeat uti propriâ poteſtate abſque alicujus reſultatione aut contradictione, & quoquè ei libuerit omnibus modis liber & velut nobili proſapiâ genitus* * *eſſet, liberaliter per noſtram auctoritatem pergat. Hanc præceptionem manu noſtrâ firmavimus, & annulo noſtri Imperii ſigillavimus. Amalbertus Notarius ad vicem Autberti Archicancellarii. Data* XV. *KL. Julii anno Incarnationis Dominicæ* DCCCLXXXVI. *Indictione* V. *Imperii Caroli* VII.

[*Hæc ſunt notanda.]

JACTANTE DENARIO] pro *jactato denario*, ut ſæpè *nuncupante* pro *nuncupato*. Igitur excutiebatur nummus de manu ipſius ſervi qui manumittebatur, ut ex locis ſuprà exſcriptis apparet. Qui nummus vel argenteus vel aureus erat, nullo prorsùs diſcrimine. Id enim pro forma & dicis tantùm cauſa, ut apud Romanos in mancipatione. Vetus formula apud Fr. Pithœum. *Nos verò manu propriâ excutientes de manu ſupradicti N. denarium, vel nummum, vel argenteum, vel aureum, vel dragmam, vel ſeſtertium, vel minam &c.*

SECUNDUM LEG. SAL.] Caput hoc Legis Salicæ non extat. Ejus tamen mentio fit tit. 28. *Si quis ſervum alienum ante Regem per denarium ingenuum dimiſerit.* Ex quo & aliis pleriſque argumentis conjicere licèt multò plura fuiſſe Legis Salicæ capita quàm quæ ad noſtram memoriam pervenerint. Eodem modo in Formulis incerti auctoris cap. 47. *Poſteà ante Domnum illum Regem jactato denario ſecundùm Legem Salicam te ingenuam dimiſi.* In charta Eccleſiæ Lugdunenſis apud Pithœum, *excutientes denarium ſecundùm Legem Salicam.* Ibidem vetus formula: *ſecundùm Legem Salicam eum liberum dimiſimus, & ab omni jugo libertatis abſolvimus.* De ejuſmodi manumiſſione per denarium ante Regem eſt etiam titulus ſpecialis in Lege Ribuaria tit. 59. Unde apparet non Legis Salicæ propriam fuiſſe, ſed & aliarum Legum. *Si quis*, inquit, *libertum ſuum per manum propriam ſeu per alienam in præſentia Regis ſecundùm Legem Ribuariam ingenuum dimiſerit per denarium &c.*

SICUT ET REL. MANSOARII] Manſoarii heic dicuntur qui aliis manentes, ſive commanentes, & villici, παροικοι, manſi, ſeu manſarii, coloni denique. Totidem namque vocabulis appellantur. Manſuarii in continuatione Aimoini lib. 5. c. 30. ubi de Normannici tributi exactione à Carolo Calvo Rege: *Ut de Manſis indominicatis ſolidus unus, de unoquoque manſo ingenuo quatuor denarii de cenſu dominico, & quatuor de facultate manſuarii, de manſo verò ſervili duo denarii de cenſu dominico, & duo de facultate manſuarii.* Quo tamen loco Falcetus non rectè manſum pro homine accipit. Diſertè enim ibidem cavetur de cenſu fundi ſeu manſi nomine exigendo, & de facultatibus & bonis hominum aliud tantum, hoc eſt tributum & rei & perſonæ. Manſus enim villula eſt coloni unius habitationi propria; de quo ad Varias Formulas plenior erit dicendi locus. Illud quoquè ex hoc continuationis Aimoini loco advertendum, manſos & eorum manſuarios ſeu colonos, alios liberos, alios ſerviles eſſe, ut & in Flodoardi appendice *manſi ingenuiles & veſtiti* memorantur; cujuſmodi fuiſſe illos de quibus nunc ſermo eſt probat manumiſſio per denarium, colonariæ tamen conditionis. Coloni namque Jure Romano liberi ſunt & res proprias habent. Leg. 1. De præd. rami. Leg. 18. De agricolis & cenſ. lib. 11. Codicis. Terram tamen dimittere non poſſunt, nec etiam poteſt prædium vendi receptis colonis, Leg. 11. eod. tit. De agricolis. Itaque conceſſa non fuit plena libertas, per quam à loco recedendi & quamlibet partem petendi facultas dabatur. *Maſſarios* dixit Rotharis Longobardorum R. tit. 49. & 106.

CHARTA DE CAUSA SUSP.] Ut dùm reipublicæ cauſâ quis abeſt, lites & negotia adversùs eum conquieſcant. Leg. Salicæ tit. 1. 4. *Si in juſſione Regis fuerit occupatus, manniri non poteſt.* Quæ tamen abſunt à regio manuſcripto. In editione Germanica: *ſi in dominica ambaſcia fuerit occupatus, manniri non poteſt.* Et in Conſuet. Hannonenſi: *ſi eum aut infirmitas aut ambaſcia dominica detinuerit.* Hæ litteræ hodiè quoquè ex cauſa conceduntur, eaſque litteras Statûs * vulgò nuncupamus. In Conſtitutione Philippi Auguſti R. de decimis & crucis expeditione apud Rigordum: *Nullus crucem habentium, ſive Clericus, ſive Miles, ſive alius quilibet alicui reſpondebit ſuper hoc unde tenens erat eâ die quâ crucem aſſumpſit, donec ab itinere ſuſcepto redierit.* Cap. 23.

* *Lettres d'Etat.*

GASINDORUM] Gaſindos pro ſervis aut fidelibus accipio, qui dominis ſuis perpetuò adhærent, eiſque jugiter miniſtrant. Quod ex Marculfo ipſo colligi poteſt. lib. 2. cap. 26. in lemmate: *Si aliquis ſervo ſuo gaſindo ſuo aliquid concedere voluerit.* Initioque capitis ita ſcriptum eſt: *Juſtiſſimè noſtris ſublevantur muneribus qui nobis fideliter & inſtanti famulantur officio.* Mox: *fideli noſtro illi. Pro reſpectu fidei & ſervitutis quam circa nos impendere non deſiſtis.* Gaſindorum porrò vocabulo utitur Rachis Rex in Legibus Longobardicis. tit. 6. 4. *Si enim quicunque liber*

homo in ſervitio de gaſindio Regis aut de ejus fidelibus introierit. In iiſdem Legibus Rotharis R. tit. 91. 13. *ſi aliquid in gaſindio Ducis conquiſivit.* In Legibus Pipini Italiæ Regis tit. 14. *Si forſitan attenderit ad gaſindium, vel ad parentem, aut ad amicum ſuum.*

LEGITIMO REDIBIT MITTIO] Sic ſcriptum non hoc tantùm loco, ſed & bis capite ſequenti, corruptè quidem & nullo ſenſu. Itaque difficilis emendatio, præſertim in ejuſmodi auctoribus, ubi cavendum ne menda purgando auctoris faciem immutes. Quod in Marculfo agere religio fuit. Lucem verò affert Formula quæ ſequitur: *ſi aliqua cauſa adversùs eum vel ſuo mittio ſurrexerint.* Ubi *mittio* pro *Miſſo* ſcriptum eſſe clarum eſt. Sententia igitur loci hæc eſt, undecunque aut ipſe ut alterius procurator tenetur, aut ipſius etiam procurator, horum omnium cauſas, donec revertatur, ſuſpenſas eſſe.

Cap. 24. CHARTA DE MUNDEBURDE REGIS] Mundeburdium Germanis Scriptoribus tutela eſt ſeu defenſio & tuitio. Undè & hæc Formula, quâ Princeps Epiſcopo aut Abbati tuitionem & defenſionem ſuam impertit, ne à quibuſlibet infeſtentur, atque etiam ut eorum cauſæ in palatio tantùm decidantur, concedit. Quibus non admodùm diſſimilia ſunt diplomata quæ adhuc hodiè Eccleſiis dari moris eſt; eaque dicuntur *lettres de garde gardienne.* Nam & ex hac Formula patet, Eccleſiis ut plurimùm ejuſmodi defenſionem tribui. Undè & Caroli Martelli Majoris domûs mundeburdii Bonifacio Epiſcopo dati diploma extat in Pithœi Gloſſar. in ver. *Miſſus ſancti Petri*, quod huic Formulæ planè geminum iiſdemque clauſulis conſtat. Synodi Meldenſis c. 41. *Providendum eſt regiæ majeſtati ut Monaſteria quæ ab hominibus Deum timentibus in ſua proprietate conſtructa Prædeceſſores illius cauſâ defenſionis & mundeburbi ſuſceperunt, ut liberâ libertate, remotâ ſpe hereditariâ de illorum propinquitate, ibidem religio obſervaretur, & nunc in allodium ſunt data.* Eadem decernuntur in Synodo Ticinenſi ſub HLothario & Hludovico an. DCCCL. apud Caniſium c. 16. *Suggerendum eſt beatiſſimis Imperatoribus quia hi qui Monaſteria & Synodochia ſub defenſione ſacri palatii poſuerunt, ideò feciſſe probantur quòd à nullo meliùs quàm à ſummis poteſtatibus protegenda crediderint &c.* Quæ Synodus Regia-Ticina à Caniſio inſcribitur, & de loco inquirendum cenſet. Ego Ticinenſem dixi, quæ regni Longobardici ſeu Italici regia erat. Quod & initium Synodi indicat *in urbe regia Ticino.* Quæ verba diſtincta nullam dubitationem relinquunt. Hæc obiter. Synodus Confluentina an. DCCCLX. quæ Caroli & Ludovici Regum fœdera continet: *Volumus ut Eccleſia & caſa Dei, & Epiſcopi, & Dei homines, Clerici & Monachi & Nonnæ, talem mundeburdem & honorem habeant ſicut tempore anteceſſorum noſtrorum habuerunt.* Sanè Gallici Epiſcopatus in regia tutela & defenſione perpetuò fuerunt, adeò ut extremis Carolinæ ſtirpis temporibus, & initio tertiæ Regum familiæ, jure regio civilibus bellis imminuto, omnibus occupatis, Epiſcopatus tamen in tutela & protectione Regum manſerint. Chronicon Andegavenſe de Neuſtria Hugoni Abbati conceſſa ſub Carolo Simplice Rege: *Iſte itaque tractus cùm ei datus eſſet ad integrum cum civitatibus & Comitatibus & Abbatiis caſtelliſque, præter Epiſcopatus ſolos, qui in regia dominicata retenti ſunt.* Rigordus in Philippi Auguſti vita: *Igitur Reges Francorum prædictas Eccleſias in ſua libertate ſemper cuſtodire cupientes, quibuſcunque Principibus terras cuſtodiendas tradidiſſent, tamen Eccleſias ſub poteſtate ſua & protectione retinere decreverunt; ne Principes quibus terra cuſtodienda delegabatur, Eccleſias vel Clericos ibidem Domino ſervientes aliquibus angariis, talliis, vel aliis exactionibus gravare præſumerent.* Nec verò Eccleſiis tantùm mundiburdium dabatur, ſed & aliis perſonis, ut viduis, & orphanis. Capitul. lib. 6. c. 247. *Ut viduæ, orphani, & minus potentes ſub Dei defenſione & noſtro mundeburde pacem habeant, & eorum juſtitias acquirant.*

SUB SERMON. TUIT. NOSTRÆ] Tuitio Euſtorgio Mediolanenſi Epiſcopo à Theoderico Rege data extat apud Senatorem lib. 2. c. 29. quam vide. Sic *in verbo Regis* eſſe Leg. Sal. tit. 14. & tit. 59. *Rex ad quem mannitus eſt extra ſermonem ſuum ponet.* Nam in verbo Regis quis recipiebatur, ne ab inimicis lædi aut interfici poſſet. Gregor. Turon. Lib. 9. c. 19. *Regina Brunichildis in verbo ſuo poſuerat Sicharium &c. Aginum properans epiſtolam ejus elicuit ut à nullo contingeretur.* Eodem lib. c. 27. de Guntchramno Rege, qui puellæ quæ Amalonem Ducem vim ſibi facientem occiderat, *præceptionem tribui juſſit, ut in verbo ſuo poſita à nullo unquàm parentum defuncti illius moleſtiam pateretur.* His reſpondet tuitionis Formula apud Caſſiodor. lib. 7. cap. 34. *Diverſorum te, quemadmodùm quereris, diſpendiis ſauciatum in caſtra defenſionis noſtræ clementer excipimus &c.*

SUB MUNDEBURDE] Mundeburdium, ut diximus, tutela eſt, & Longobardicis Legibus feminarum tutor *mundoaldus* & *mundius* dicitur. Veteribus Francis *mainbour* & *mainbournie* pro tutela vel cura. Apud Froſſartem vol. 1. cap. 155. *fuſſent en garde, baille, tutelle, cure, manburnie.* Burchardus Decretorum lib. 19. Ex Pœnitentiali Romano: *Rapuiſti uxorem tuam, & vi ſine voluntate mulieris vel parentum in quorum mundiburdio tenebatur illam adduxiſti?* Sæpè etiam in ejuſmodi litteris pro mundiburdio tuitio & defenſio dicitur. Gregorius Turon. lib. 9. c. 20. in pactione Regum apud Andelaum. *Ne à quocunque ullo unquam tempore convellatur, & ſub tuitione ac defenſione domni Childeberti &c. debeat poſſidere.* Sic & in privilegio Ludovici & Lotharii pro Corbeienſi cœnobio: *Ut ipſum Monaſterium ſub noſtro munimine & defenſione cum cellulis ſibi ſubjectis & rebus vel hominibus ad ſe pertinentibus confirmare feciſſemus.* Mox: *ſub tuitionis atque immunitatis noſtræ defenſione.* Ex quibus etiam liquet tuitionis clauſulam frequentiſſimè immunitatis privilegio inſertam fuiſſe, ut & ſuprà cap. 3. Otthonis Magni diploma pro Eccleſia Mindenſi: *anteriorum Regum conſcripta, qualiter ipſi præfatæ Eccleſiæ res cum omnibus in ipſis rebus conſiſtentibus ſub illorum reciperent mundeburdo.* Poſteà: *mundeburdum & tuitionem noſtram.*

TANTUM IN PALATIO] Sic edidi, & postulabat sensus. Nam in Mſ. vitiosè *tam in palatio* legitur. Huc facit locus Synodi Ticinènsis suprà exscriptus, *sub defensione sacri palatii.*

Cap. 25. PROLOG. DE REGIS JUD.] Reges nostros olim proprio ore jus dixisse notum est, Episcopis & Proceribus adsidentibus, præsertim de majoribus causis, & inter Episcopos, Abbates, Comites, & potentiores personas. Capitul. lib. 3. cap. 77. lib. 5. cap. 308. & de Vassis & Fidelibus suis lib. 3. cap. 64. lib. 5. cap. 101. item ex causa provocationis aut negati vel diu dilati judicii à Comitibus, lib. 5. cap. 243. lib. 3. cap. 7. & cùm quis judicatum facere negligit, aut se judicio sistere recusat, lib. 2. cap. 19. Marculfus lib. 1. c. 26. 27. & 28. tum demùm de neglectu regalium constitutionum & decretorum, & ex variis causis, de quibus aliàs singillatim. Illud est quod sæpissimè hic auctor *in palatio causam prosequi.* Verùm ex his quædam à Rege ipso judicabantur, dum jus dicebat, quasdam verò Comes palatii vice Regis Episcopis etiam & Proceribus adsidentibus finiebat; & nihilominus Regis nomine judicata inscripta erant, atque si ipse judicasset. Hujus itaque judicii formula nunc exhibetur, præfationis videlicet. Nam rei judicatæ tot formulæ quot negotia. Nos antiquitatis causâ integrum Regis judicium in causa Abbatis S. Benigni Divionensis exscribemus. Veritatem enim & rem gestam repræsentat, quam adumbratam formula tradit; præsertim cùm illud ipsum instrumentum visum & laudatum animadverterim à Jo. Tilio rerum nostratum peritissimo. Est igitur ejusmodi in Chronico Divionensi, quod litteratissimi viri Caroli Labbæi beneficio videre contigit.

CHLOTARIUS REX FRANCORUM VIR INLUSTER. Quotiescunque altercantum jurgia palatii nostri judicia nostrorumque Fidelium ac Ecclesiarum seu Sacerdotum pro quarumcunque rerum negotiis noscuntur advenire, oportet nobis in Dei nomine juxta Legum severitatem inquirere, ut deinceps nulla videatur quæstio renovari. Ideòque cùm nos in Dei nomine Masolaco in palatio nostro unà cum apostolicis viris patribus nostris Episcopis, Optimatibus, cæterisque palatii nostri Ministris, necnon & Andobello palatii nostri Comite, qui de ipso ministerio ad præsens nobis deservire videbatur, ad universorum causas audiendas justoque judicio terminandas residéremus, advenientes ibi actores basilicæ Domni Benigni, quæ est sub oppidum Divione constructa, ubi ipse pretiosus martyr in corpore requiescit, & vir venerabilis Vulfechramnus Abba præesse videtur, videbantur repetere à quibusdam hominibus, dicentes quia anteacto tempore bonæ recordationis parens noster Domnus Guntchramnus, quondam Rex, per testamenti sui paginam ad ipsam basilicam sancti Benigni villam nuncupatam Elariacum cum adjacentiis vel omni re ad se pertinente concessisset, & ipsi homines infra ipsum terminum commanentes ex parte maxima plurima pervasissent, vel ad suam partem contradicerent, & reditus terræ partibus ipsius basilicæ reddere contemnerent, & silvas de ipso agro devastassent, & terram exindè aut prata per loca plurima invasissent, vel vineas plantassent, aut calmas rupissent. E contrà illi dicebant quòd ipse Princeps Domnus Guntchramnus per præceptionem, quam in præsenti protulerunt relegendam, in antecessores parentes eorum firmasset; ubi continebatur quòd ab eo tempore quo ipsum agrum Elariacum jam dictus Princeps ad memoratam basilicam sancti Benigni contulerat, per munificentiam ipsius Principis promoverant (leg. *promeruerant*) ut quicquid ex successione parentum habebant, hoc nunc ipsis confirmatum esse deberet. Interrogatum est à nostris Proceribus si cessionem ipsius Domni Guntchramni aut aliorum Principum seu alia instrumenta de ipso agro habebant an non, in præsenti edicere debebant. Sed ipsi professi sunt ad præsens quòd aliud instrumentum nullum vel firmationem magìs exindè non haberent quàm quod præsentabant. Undè & ipsis confirmationibus relectis & percursis, inventum est à Fidelibus nostris quòd nullum detrimentum vel præjudicium ipsa basilica Domni Benigni de ipso agro Elariacensi exindè non pateretur. Etiam & pactionem præsentabant qualiter antecessor supradicti Vulfechramni Richimarus, quondam Abba, seu & apostolicus vir Domnus Berthoaldus Episcopus, unà cum ipsis, vel parentes eorum de parte maxima de infra termino ipso Elariacense contentionem maximam habuissent, & ipsas terminationes perambulassent, & signa posuissent. Proindè nos taliter unà cum nostris Proceribus, in quantùm illuster vir Andobaldus Comes palatii nostri testimoniavit, constitit decrevisse, ut dum hæc causa inter ipsos, sicut superiùs continetur, taliter acta vel inquisita fuisset, per ordinem jubemus ipsum agrum Elariacense, quantumcunque Domnus Guntchramnus per testamenti sui paginam ibidem delegavit, postpositâ & calcatâ ipsâ confirmatione vel reliquis [à Domno Guntchramno] & successoribus Principibus factis descriptionibus, ne deinceps per ipsos aliqua removeri videatur causatio, sed

quod hactenùs tenuisse videntur infra ipsum agrum Elariacense vel ubicunque, tam terris, curtiferis, casis, vineis, pratis, silvis, pascuis, aquis, adjacentibusque suis per alia loca, cum omni jure teneant, possideant absque sollicitudine, absque alicujus repetitione; sitque in Dei nomine ad partem sancti Benigni & provisorum subjectorumque eorum evindicatum omni tempore, &c. loci ac re (*leg.* ejus loci ac rei) sopita causatio. Abbieinus recognovit & datavit sub die IX. KL. Novemb. in anno octavo regnante Domino nostro feliciter. Amen. Airardus Presbyter recognovit & subscripsit.

Chlotarius ille filius erat Chlodovei Dagoberti F. ut idem Chronicon testatur; Guntchrammumque Regem parentem vocat, quòd ex majoribus suis unus, proavique patruus & loco patris fuerit.

Una cum domnis Episcopis] Hi enim in judiciis Regi adsidebant, ut etiam notavit Tillius, qui rectè Curiæ seu Parlamenti originem hinc deducit, illudque ita durasse usque ad Philippi VI. Valesii tempora, qui amplissimum Parisiensem Senatum, à comitatu & consistorio Principis separatum, edicto constituit. Hujus quoque judicii Episcopis & Proceribus adstantibus forma refertur Antiquitatum Fuldensium libro primo. *Anno Dominicæ Incarnationis* DCCCXXXVIII. *Ind.* I. XVIII. *KL. Julii facta est contentio Gozboldi & Hrabani Abbatis coram Imperatore Ludovico & filiis ejus Ludovico & Carolo necnon & Principibus ejus in palatio apud Niomagum oppidum constituto de captura, &c. Præsentibus Trugone Archiepiscopo, Odgario Archiepiscopo, Radolto Episcopo, &c. Adalberto Comite, Helphrico Comite, Albrico Comite, Popone Comite, Gobavuino Comite palatii, Ruadharto similiter Comite palatii, &c. innumerabilibus Vasallis dominicis.*

Optimatibus nostris] Ita nobilissimi & regni Priores in appendice Greg. designantur. Capitul. lib. I. cap. 126. *Ut omnes Episcopi, Abbates, Abbatissæ, Optimates, & Comites.* Lib. 5. cap. 2. *per consilium Sacerdotum & Optimatum meorum.* Frequentissimè verò in Annalibus Fuldensibus à Petro Pithœo & Marquardo Frehero editis. Caroli Calvi Præceptum de fugitivis S. Dionysii: *Statuimus cum communi consensu & consilio totius regni nostri Optimatum.* Idem *Priores regni* Gregorio Turonensi, *Primates* appendici, *Majores & Seniores* Hincmaro, *Proceres* infrà cap. 38. *Palatini* in Roberti R. privilegio pro S. Dionysii cœnobio, *ex sententia Palatinorum nostrorum adjudicavimus.*

Patribus illis] Repetitio, hoc est Episcopis illis, qui patres ab Ecclesia dignatione meriti & Sacerdotii dicti sunt. Urbanus Papa ex Augustino apud Gratianum dist. 68. Gregor. Turonens. lib. 4. cap. 26. de Presbytero Heraclio ad Charibertum Regem. *Pater*, inquit, *Presbyter tuus Leontius cum provincialibus suis salutem tibi mittit.* Senator Variar. lib. 2. ep. 3. *spiritales parentes, animæ veri parentes.*

Referendariis illis] Referendarios Romani habuerunt, qui supplicum desideria Principi referrent, simulque ejus jussiones & responsa exponerent, Novel. 10. & 113. Cassiodor. lib. 6. cap. 17. ubi eorum describit officium. Apud Francos verò diversum quodam modo munus erat. Anulum namque Principis Referendarium tenuisse Gregor. Turon. ostendit lib. 5. cap. 3. Et eod. lib. cap. 42. Ursicinum Ultrogotthæ Reginæ Referendarium facit. Subscriptionem etiam regiis litteris appositisse idem testatur lib. 10. cap. 19. Ut Referendarium summi Cancellarii munus sustinuisse apud Gregorium dubitari non possit. Quod & Sigebertus scribit ad annum DCXXXVII. *Referendarius*, inquit, *dicebatur ad quem publicæ conscriptiones referebantur, ut per eum anulo seu sigillo Regis confirmarentur.* Eadem ferè Aimoinus lib. 4. cap. 41. At cùm plurium Referendariorum heic fiat mentio, & summorum Cancellariorum primæ Regum familiæ diplomata reperiantur, suspicari licet hoc saltem tempore & posteà Referendarios in aula Francica plures fuisse, qui scilicet libellos supplices & diplomata subscribenda Regibus offerrent. Quod innuere videtur Præceptum Dagoberti de fugitivis S. Dionysii: *Landericus obtulit, Dagobertus Rex subscripsit.* In Præcepto immunitatis ejusdem cœnobii: *Dado obtulit.* & in diplomate Chlodovei Dagoberti F. *Gerardus obtulit, Chludovius Rex subscripsit.* Nisi fortè conjicias ex Referendariorum ordine unum aliquem anuli Principis custodem fuisse. Hodie quidem Magistri libellorum supplicum eodem officio funguntur.

Domesticis] De quibus ad lib. 2. cap. ult. commodiùs tractabitur.

Seniscalcis] Annales Fuldenses sub ann. DCCCXXXVI. *Carlus per Autulfum Senescallum misso exercitu Britones domuit.* Sic & vita Caroli M. apud Adhemarum, & Sigebertus. Qui Audulfus in continuatione Aimoini lib. 4. c. 78. *regiæ mensæ Præpositus* dicitur; eundemque Regino Prumiensis *Principem coquorum* vocat. Quo etiam officio functos sub tertia Regum familia ex vetustissimis vernaculis carminibus observat Falcetus origin. lib. I. c. 10. ut & plures extitisse, majorem verò, Dapiferum tunc dictum, etiam vexillum regium in acie detulisse. Robertus Monachus S. Remigii Rhemensis histor. lib. 4. *Ipso die Podiensis Episcopus perdidit Dapiferum suum, qui suæ aciei deferre solebat vexillum.* Inter primas certè regni dignitates hanc fuisse declarant Regum tertiæ familiæ diplomata, quæ quidem à Dapifero cum quatuor aliis familiæ regiæ præcipuis Ministris subscribi consueverant. Ludovici VI. Regis diploma donationis ad S. Dionysium: *Præsentibus ex palatio nostro quorum nomina subtitulata sunt & signa. S. Ancelli tunc temporis Dapiferi nostri. S. Giliberti Buticularii. S. Hugonis Constabularii. S. Widonis Camerarii. Stephanus Cancellarius relegendo subscripsit. Anno* MCXII. Innumera ejusmodi litterarum exempla passim reperiuntur, adeò ut

vacante

vacante Dapiferi ſeu Seneſcalli officio, ſubſcriberetur in litteris, *Dapifero nullo.* Guillelmus Tyrius hiſt. belli ſacri lib. 4. cap. 5. *Alexius megadomeſtici dignitate (quem nos majorem Seneſcallum appellare conſuevimus) fungeretur officio, ab Imperatore ſecundus.* Itaque non malè eos in Majorum domûs locum ſucceſſiſſe obſervatum eſt. Nam Majoratum & Seneſcalciam Hugo de Cleriis vocat. Quod munus præclarè deſcribit Hincmarus ex Adhalardo epiſt. 3. c. 23. *Quæ videlicet cura, quamquam ad Buticularium vel ad Comitem ſtabuli pertineret, maxima tamen cura ad Seneſcallum reſpiciebat, eò quòd omnia cætera, præter potus vel victus caballonum, ad eundem Seneſcallum reſpicerent.* Ejus quoque jura ab Hugone de Cleriis traduntur, qui Ludovico VI. Rege vixit, & poſt Goffridum Abbatem Vindocinenſem à doctiſſimo Jacobo Sirmondo editus eſt. Hunc nos hodie *Magnum Magiſtrum Franciæ* dicimus; de quo plura apud Tillium & Falcetum.

CUBICULARIIS] Gregor. Turon. lib. 7. c. 21. *Eberulfum cubicularium* Chilperici Regis refert à Fredegunde accuſatum quòd is Principem occidiſſet, theſauroſque expilaſſet. Undè etiam apparet theſaurorum curam ad Cubicularium pertinuiſſe. Idem lib. 10. c. 10. Chundonem Guntchramni Regis Cubicularium nominat. Plures fuiſſe ex hac Formula & aliis locis manifeſtum eſt. Unus verò cæteris præpoſitus fuit: de quo etiam ſupraſcripti loci Gregorii Turonenſis accipiendi ſunt. Quem Regis adſediſſe non mirum, ob dignitatis prærogativam, cùm idipſum Romano imperio ſolitum fuiſſe doceat Zoſimus lib. 5. ubi de Timaſii, Magiſtri militum ſub Atcadio, damnatione: *ὁ μὲν βασιλεὺς προὐκάθητο δικαστὴς Εὐτρόπιος δὲ παρεστὼς, ἐπειδὴ δὲ καὶ τὴν ἡγεμονίαν πάντων τῶν βασιλικῶν ἄχρι κοιτώνων, τῆς πάσης ψήφου κύριος ἦν.* Præpoſirus is erat ſacri cubiculi. Ejus officium latè ab Hincmaro exponitur epiſt. 3. c. 22. Camerarium enim cum Cubiculario eundem facio. *De honeſtate verò palatii, ſeu ſpecialiter ornamento regali, necnon & de donis annuis militum, abſque cibo & potu vel equis, ad Reginam præcipuè & ſub ipſa ad Camerarium pertinebat &c.* Videndi Tillius & Falcetus origin. lib. 1. cap. 11. Porrò hos omnes Proceres & regiæ familiæ Miniſtros regii quoque judicii participes fuiſſe probat Lex Ribuar. tit. 90. *Jubemus ut Optimates, Majores domûs, Domeſtici, Comites, Grafiones, Cancellarii, vel quibuſlibet gradibus ſublimati in provincia Ribuaria in judicio reſidentes munera ad judicium pervertendum non recipiant. Quòd ſi quis in hoc deprehenſus fuerit, de vita componat.* Quod antè conſtituerat Gundebaldus Rex in præfatione Legum Burgundionum.

COMITE PALATII] Hoc officio functos reperio Trudulfum & Romulfum apud Greg. Turon. lib. 9. c. 12. & c. 30. Aigulfum ſub Chlodoveo Dagoberti F. Rege in diplomate ejuſdem Regis, Andobellum ſub Chlotario ejus filio, ſub Carolo M. Anſelmum, Woradum, ſub Ludovico Reginarium, Adhalardum, Bertricum, & ſub Carolo Calvo Fulconem, Bernardum, & alios. In quo verſaretur horum officium plenè tradit Hincmar. ep. 3. c. 21. in finiendis ſcilicet controverſiis quæ ad palatium deferebantur, & ut ſi quid in Legibus emendandum eſſet, Principi exponerent, & accepto reſponſo emendarent. Idemque cap. 19. Comitem palatii Archicapellano ſeu Apocriſiario confert. *Præcipuè*, inquit, *duo, id eſt, Apocriſiarius, qui vocatur apud nos Capellanus, vel palatii cuſtos, de omnibus negotiis eccleſiaſticis vel miniſtris Eccleſiæ, & Comes palatii de omnibus ſecularibus cauſis vel judiciis ſuſcipiendi curam inſtanter habebant; ut nec eccleſiaſtici nec ſeculares priùs Domnum Regem abſque eorum conſultu inquietare neceſſe haberent, quouſque illi prævidèrent ſi neceſſitas eſſet ut cauſa ante Regem meritò venire deberet &c.* Non tamen omnium cauſarum notionem ad illos ſpectaſſe certum eſt, ſed tantùm pauperum & minùs potentium cauſas. Capitul. lib. 3. cap. 77. *Neque ullus Comes palatii noſtri Potentiorum cauſas ſine noſtra juſſione finire præſumat, ſed tantùm ad pauperum & minùs potentium juſtitias faciendas ſibi ſciat eſſe vacandum.* Vice tamen regiâ ſediſſe & de majoribus etiam negotiis, ſeu Regum mandato, ſeu officii prærogativâ, cognoviſſe, & ex hac Formula & Chlotarii Regis judicio, quod ſuprà exſcripſimus, palam eſt. Decreta nomine regio inſcripta continebant, Regem ex relatione Comitis palatii judicaſſe, aut ab illo & Proceribus jam judicata firmaſſe. Itaque magna ejus Comitis dignitas, magna poteſtas. Sangallenſis lib. 2. c. 9. *Videntes Comitem palatii in medio Procerum concionantem, Imperatorem ſuſpicati, terra tenùs ſunt proſtrati.* Quem magiſtratum in Germanico Imperio longo tempore duraſſe, multaque alia præclara ex jure Saxonico notat P. Pithœus, numquàm ſine laude nominandus, Comitum Campaniæ libro primo. Ex diplomatibus & veteribus inſtrumentis breviter & eruditè horum officium deſcripſit Joannes Aventinus Annal. lib. 4. cujus verba lubet adſcribere: *Is vicem Cæſaris præſidendo Senatui principali defungebatur, fidem Imperatoris implorantibus aderat, juſque reddebat, fiſcum Auguſti, prædia Salica, redditus regios procurabat, Cæſareum cenſum exigebat, nihil citra ejus auctoritatem Duci aut decernere aut ſtatuere licebat &c.* Ex quibus quàm diſſimile ſit Seneſcalli ſeu Magni Magiſtri officium, quod plerique hodie confundunt, vel cœco perſpicuum eſt. Illud addam, plures aliquandò fuiſſe palatii Comites, non in Germanico Imperio tantùm, quod Aventinus & Pithœus tetigerunt, ſed & in prima & ſecunda Francorum Regum familia. Pipini Majoris domûs de rebus S. Dionyſii extat judicium in tabulario ejuſdem Monaſterii, ubi hæc verba reperias: *Ubicunque eorum juſtitiam invenimus, ſicut Proceres noſtri ſeu Comites palatii noſtri vel reliqui legis Doctores judicaverunt.* In tradition. Fuldenſ. lib. 1. uno eodemque tempore ſub Ludovico Imp. anno DCCCXXXVIII. atque etiam in eodem judicio duo referuntur Comites palatii, *præſentibus &c. Popone Comite, Gebawino Comite palatii, Ruadharto ſimiliter Comite palatii, Hattone Comite &c.* Capitul. lib. 3. c. 77. *Ut nullus Comes palatii &c.*

INDICULUS COMMONITOR.] Regiæ ſunt litteræ, quibus Epiſcopus ante Regem in jus vocatur. Cap. 26.

POST VOS RETINEATIS] Noſtris veteribus Scriptoribus, *retenir riere ſoy*, penes ſe.

LEGIBUS REVESTIRE] id eſt, ejus rei quam abſtuliſti poſſeſſionem ei reſtituas, iterùmque eum veſtias ſecundùm formam Legis quâ ipſe vivit. Veſtiendi verbum hoc ſeculo frequens. Leg. Bajuvar. tit. 17 c. 3. *Mei anteceſſores tenuerunt, & mihi in alodem reliquerunt, & veſtita eſt illius manu cui tradidi.* Pipini Majoris domûs judicium de rebus S. Dionyſii: *Vel caſa S. Dionyſii exindè veſtita fuerat, vel à bonis & Deum timentibus hominibus datæ vel collatæ fuerunt, & ipſa caſa legitimè & rationabiliter per Legem exindè veſtita fuerat.* Capitul. lib. 4. c. 19. *fidejuſſores veſtituræ.* Et cap. 42. *veſtitura domni Karoli.* cap. 45. *noſtra veſtitura.* Synodus Leptinenſis ann. DCCXLIII. *Eccleſia cum propria pecunia reveſtita ſit.* In traditionibus Fuldenſibus ſæpiſſimè *veſtitionis & veſtituræ* teſtes. In appendice Flodoardi, *veſtitus.*

Cap. 28. CHARTA AUDIENTIALIS] Regia quoque eſt epiſtola, quâ ad Comitem ſcribit ut quendam, qui ejus juriſdictioni ſuppoſitus eſt, judicium accipere & judicatum facere cogat, aut ſi nolit, fidejuſſorem det ad Regis judicium ſiſtendi causâ. Indè dictam audientialem puto, quòd per eam quis ad Principis audientiam vocetur. Ut enim Juriſconſulti jus prò loco dicunt, ſic audientiam tum illi appellabant. Greg. Turon. lib. 7. cap. ult. Synodi Meldenſis cap. 77.

PAGENSIS VESTER] Pagi appellatio latè patet. Neque enim vicus tantùm hoc nomine dicitur, ſed & provincia, aut ſaltem non exigua pars provinciæ. Sic Plinio lib. 4. cap. 17. *Geſſoriacus pagus* non pro vico accipitur, ſed pro magno agri tractu & civitatis unius territorio. Sic & ſeptem Helvetiorum pagi apud Cæſarem. Quod Gallica lingua retinuit, ſolitâ tamen mutatione g in *i*. *Païs* namque dicimus, ut Joſ. Scaliger Phœnix ille litterarum obſervat; ſeu quia ejuſmodi litteras in medio abjicimus. Gregor. Turon. lib. 9. c. 9. *quicquid de pago Stampenſi vel Carnoteno.* Appendix Gregor. Turonenſ. cap. 57. *conceſſiſſe pagum Toloſanum, Catorcinum, Aganenſem, Petrocorreum, & Santonicum.* Undè pagenſes dicti qui ejuſdem pagi ſunt. Pagis autem utplurimum præerant Comites. Itaque qui eorum ditioni ſubditi erant, pagenſes dicebantur. Gregor. Turon. lib. 8. c. 18. *Wintrio Dux à pagenſibus ſuis depulſus ducatu caruit.* Præceptum Dagoberti de mercato S. Dionyſii: *Saxones & Ungarii & Rothomenſes & cæteri pagenſes de aliis civitatibus.* Capitul. lib. 3. c. 73. *vaſallos ſuos caſatos ſecum non retineat, ſed cum Comite cujus pagenſes ſunt ire permittat.* Eod. lib. c. 43. & lib. 4. cap. 19.

PER FORTIAM TULISSET] hoc eſt, per vim abſtuliſſet. Undè noſtris *par force.* Leg. Ribuar. tit. XI. 4. *Si quis regio aut eccleſiaſtico homini de quacunque libet re fortiam fecerit, & per vim tulerit, in triplum componat.* Leg. Bajuvarior. tit. 1. c. 5. *per fortiam hoſtilem aliquid prædare.* In Lege Salica tit. 14. 13. *per virtutem.* Formulæ incerti auctoris (ſive Appendix Marculfi) cap. 33.

TOLLISSET] id eſt, vi abſtuliſſet. Leg. Ribuar. tit. XI. Leg. Sal. tit. 14. Veteribus Francis *tollir.* Et inde *male tolte** pro tributo. Sic infrà *tultis fidejuſſoribus*, pro ablatis & acceptis. * *Maltô*

TULTIS FIDEIUSSORIBUS] acceptis. Gloſſæ noſtræ; *ademtis, tultis.*

ILLE REX VIR INL.] In antiquis Regum noſtrorum Præceptis & Conſtitutionibus nil frequentius; ut *Childebertus vir inluſter* in Decreto * poſt Legem Salicam, Chlotarius, Dagobertus, Pipinus, Carolus, & alii in tabulario S. Dionyſii & cæterorum Cœnobiorum archivis. Sic Ennodius Ticinenſis lib. 4. epiſt. 10. ad Traſimundum Vandalorum Regem ſcribens, *Viro inluſtri* epiſtolam inſcribit, ut ibi doctiſſ. Sirmondus notat. Hoc enim titulo nullus major in Romano Imperio. Tanta enim erat apud exteras gentes illius Imperii admiratio ut cæteri Reges ejus dignitatibus & honoribus inſigniri cuperent & honeſtari; ut de Patricii & Cos. nomine & inſignibus, quæ Chlodoveus Rex ab Anaſtaſio Imp. recepit, Gregor. Turonſ. lib. 2. cap. 38. Cap. 29. * Suprà tom. 1. pag. 17.

ADSALLISSETIS ET LIVORASS.] Adſallire heic eſt adoriri, appetere, impetum facere, aggredi. Undè noſtris *aſſaillir.* Livorare eſt vulnerare & contundere, livoreſque efficere. Leg. Salicæ tit. 44. *Si quis collecto contubernio hominem ingenuum in domo ſua adſallierit.* Formular. Romanar. cap. 30. *Ipſum adſallivit, vel ei inſidiavit, & res ſuas ei contradixit, atque violenter ſuper ipſum evaginato gladio venit. Undè livores & capulaturæ atque colaphi manifeſti apparent.* Et cap. 31. *Me malo ordine aſſallivit vel livoravit.*

RAUPA SUA IN SOL. TAN.] pro *rauba*, id eſt, veſte. Leg. Alaman. tit. 49. *quicquid ſuper eum rauba vel arma tulit, omnia ſicut furtiva componat.* Quod poſteà per veſtimenta explicatur: *De femina ſi ita contigerit, dupliciter componat; veſtimenta autem quæ ſuper eam tulit, velut furtivæ componat.* Var. Formul. cap. 8. Raubæ autem ut & veſtis appellatio latè pro omni ſupellectile & veſtimentis accipitur. Inde *deſrober.*

COMMUTATIO CUM REGE] Hoc capite multa reperias quæ inſcriptioni non conveniunt. Eſt enim ejuſmodi, *ille Rex, illi Regi;* ſed poſteà inter Regem & illuſtrem virum aliquid conventum fuiſſe narratur: tùm mentio fit ejus quod Rex in animæ remedium dederit. Quæ verba ad Eccleſiam aut Monaſterium pertinere dubium non eſt. Tantùm dicam, eo animo ſcriptam fuiſſe videri ut pluribus commutationis negotiis inſerviret; ut planum ſit clauſulam aliquam aut quædam verba deeſſe. Commutationum autem plures infrà Formulæ extant lib. 2. cap. 23. & 24. incerti auctoris (ſive Appendicis Marculfi) cap. 17. Leg. Rom. c. 26. Variar. c. 14. Cap. 30.

LOCELLUM] Eodem exemplo infrà lib. 2. c. 1. *facultaticula.* Synodi Agathenſis c. 7. *caſellæ, mancipiola.* Synodi Aurelianenſis IV. c. 19. *terrulæ, vineolæ.*

CUM COLONICIS ILLIS] Leg. Burgund. tit. 38. 7. Colonica eſt villa ſeu villula cum modo agri quantùm colonus unus colere poteſt; nec admodùm à manſo diſtat, adeò ut manſus & colonica aliquandò promiſcuè dicantur. Synodi Valentinæ ſub Lothario Imp. cap. 9. *Seculares & fideles laici, ſi condere voluerint baſilicas in prædiis*

ſuis, ſicut edictum piiſſimorum Auguſtorum continet, unam colonicam veſtitam cum tribus mancipiis donationis (al. *dotis*) *gratiâ eis conferant.* Edictum illud extat Capitul. lib. 1. c. 85. & in vitâ Ludeuvici Pii & Aimoini continuat. lib. 5. c. 10. Synodi Meldenſis c. 63. Ubi tamen *unus manſus integer* ubique dicitur, quem *colonicam unam* hæc Synodus vocat. Quod ipſum ibidem & in cæteris Conciliis & Capitulis *dos Eccleſiæ* dicitur. Synodi Colonienſis c. 4. c. 1. De cenſib. Burchardus lib. 3. c. 52. Itaque manſus & colonica non ſemper certam quantitatem, ſed modò majorem, modò minorem agri modum cotinebant; quemadmodum hodie videmus in illis poſſeſſionibus quas *fermes* & *meſtairies* dicimus. Aliquandò etiam ſub manſo colonicam comprehenſam reperi. Chronicon S. Benigni circa an. 1007. *Femina quædam nobilis, Aremburgis dicta, mater Letbaldi Matiſconenſis Epiſcopi, cum eodem filio ſuo dedit ſancto Benigno in villa* Lu *vocata ſeptem manſa, cum ſilva ibi adjacente & ſervis qui de prædictis manſis ſeptem colonicas tenebant.* In ſumma, plerunque colonica, manſus, villa, & in Germanicis ſcriptis diplomatibus & inſtrumentis. Hoba & hobunna pro eodem accipi debent. Traditionum Fuldenſ. lib. 2. *duas hobas ſerviles.* Item *unam hobam cum omnibus ad eam pertinentibus.* eod. lib. *trado ſervum unum cum ſua hoba.* Gregor. Turonenſ. de miracul. lib. 2. cap. 15. Colonia quoque pro colonica uſurpatur. Flodoard. hiſt. Rhem. lib. 9. c. 19. de Ebone Præſule: *Colonias nonnullas Eccleſiæ deſcriptis per ſtrenuos viros colonis eorumque ſervitiis ordinavit.* Hincmar. de villa Noviliaco: *Quaſi de fiſco Regis quaſdam Colonias de ipſa villa obtinuit in proprietatem.* Carolus Calvus ann. regni XVIII. Indict. VI. (apud Cochlæum in Hiſtor. Nivernenſi) *dedit Eccleſiæ Maniacenſi manſos* XV. *& colonias ſex.* In tradit. Fuldenſib. lib. 1. Vuilibaldus Epiſcopus cœnobio Fuldenſi, *in ſupradicto loco novo trado colonias* (*hoc ſunt hobunnæ*) *integras cum omnibus adjacentiis & finibus ſuis, in arialis, in terris arduriis, in ſilvis, in campis, in pratis, in paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, ædificiis, molinariis, mancipiis, cum omni ſupellectili eorum.* Sic in L. 24. *Locati.* l. 12. §. *Quæritur.* l. 20. §. *Prædia.* De intr. vel inſtrum. leg. l. 27. §. 2. *Ad municipal.* Columell. lib. 11. cap. 1. *Neque enim coloniæ ſuæ terminos egredi debet.* Indè Lex colonica Varroni rei ruſt. c. 2. lib. 1. Ex quibus etiam liquet quid coloniæ ſeu colonicæ nomine veteres intellexerint.

NOS PRO ANIMÆ REMED.] Satis apertè declarant hæc verba ad commutationem cum Eccleſia aut Monaſterio factam hanc clauſulam pertinere. Porrò commutationes de rebus eccleſiaſticis, ut & cæteræ omnes alienationes, Synodis & Conſtitutionibus prohibitas fuiſſe conſtat. Synodi Meldenſis cap. 23. Synodi Valentinæ ſub Lothario Imp. cap. 21. Benedictus Levita Capitul. lib. 5. c. 110. Burchardus Decreti lib. 3. c. 164. & ſeqq. Tamen ſpecialiter Principi in Synodo Silvanectenſi conceſſum eſt ut commutationes cum Eccleſia facere poſſit: *Si princeps voluerit rem immobilem ſanctis locis præſtare, & accipere ab eis aliam immobilem rem, & eo modo permutationem contrahere, liceat hoc facere ei divinâ pragmaticâ ſanctione ab eo promulgatâ.* Quæ verba Juliani anteceſſoris ſunt Novellarum interpretis cap. 33. ex Novella ſeptima. Aliis verò abſque Regis licentia non licebat. Burchardus lib. 3. c. 172. *Ne commutationes rerum vel mancipiorum eccleſiaſticorum quælibet perſona ſine licentia & conſenſu regiò præſumat facere.* Ideòque Flodoardus hiſt. Rhemenſ. lib. 2. c. 19. Ebonem Antiſtitem *Imperialia ſuper eiſdem commutationibus præcepta* obtinuiſſe refert. Et tradition. Fuldenſ. lib. 2. *Conventione inter ſe de concambio factarogatu antedicti Comitis, cum ſcientia & licentia glorioſi Francorum Regis Ludovici, &c.*

SI ALIQ. CONTRE REGIS VOL.] Hâc Formulâ Princeps ſecuritatem tribuit ei qui juſſu ejus aliquem ſibi adverſarium aut infidelem occidit vel expulit, reſque illius in fiſcum redegit, quem ab omni injuria rutum & innoxium eſſe jubet, vetatque ne propinquis & amicis illius eo nomine aut armis aut judicio eum perſequi liceat. Extat de ea re caput Legis Bajuvar. tit. 2. cap. 8. *Si quis hominem per juſſionem Regis vel Ducis ſui, qui illam provinciam in poteſtate habet occiderit, non requiratur ei, nec faidoſus ſit, quia juſſio domini ſui fuit, & non potuit contradicere juſſionem, ſed Dux defendat eum & filios ejus.* Idipſum ſtatuitur Capitul. lib. 5. c. 367. *Si quis juſſione Regis vel Ducis illius, qui ipſam provinciam regit, hominem occiderit, non requiratur ei nec propterea faidoſus ſit, quia Lex & juſſio dominica occidit eum, & non potuit contradicere. Princeps verò & ſucceſſores ejus defendant eum & totam progeniem ejus, ne ob hoc pereat, aut malum patiatur. Quòd ſi propterea ipſe aut ejus progenies aliquid mali paſſi fuerint aut occiſi, dupliciter componantur.* Cap. 32.

CUM RELIQ. PARIB. SUIS] Pares ſunt ſocii & æquales. Sic ſuprà cap. 12. *qui pari ſuo ex ipſis in hoc ſeculo ſuperſtes extiterit.* Leg. Ribuar. tit. 51. *qui parem ſuum ſupervixerit.* Leg. Alaman. tit. 45. *Si qua rixa orta fuerit, &c. illi parès ſequuntur eum uſque in domum ſuam cum armis.* Capitul. lib. 3. cap. 71. *Quicunque, &c. parem ſuum contra hoſtes communes in exercitu pergentem dimiſerit, & cum eo ſtare noluerit, honorem ſuum & beneficium perdat,* & cap. 72. Capitula Caroli Calvi ad Aquitanos an. DCCCLVI. *Si talis eſt cauſa ut illum indè familiariter non debeat admonere, ante ſuos pares illum in rectam rationem mittat, & ille juſtum judicium juſtitiæ ſuſtineat.* Quod *judicium ſociorum* Burchardus in lege familiæ vocat. *Si quis*, inquit, *ex aliquo commiſſo in manus Epiſcopi cum judicio ſociorum ſuorum pervenerit, ipſe cum omnibus poſſeſſionibus ſuis eo dijudicetur.* Sic in libris feudorum paſſim *pares curiæ* ſeu *curtis* dicuntur qui ab eodem domino feuda tenent, quaſi pares inter ſe. Friderici Imp. Conſtitutio apud Radevicum. lib. 4. c. 7. *Si inter dominum & vaſallum lis oriatur, per pares curiæ à domino ſub debito fidelitatis conjuratos terminetur.*

FACIENTEM REVELLO] Ita Mſ. Legendum verò *rebellem* vel *rebellionem.* Sed nihil mutandum. Nam more ſeculi loquitur de eo qui Principi rebellis & infidelis exiſtit.

Pro tali revello] Leg. Ribuar. tit. 71. *Si quis homo Regi infidelis exiiterit, de vita componat, & omnes res ejus fisco censeantur.* Annales Fuldenses ad ann. DCCCLXI. *Ludovicus Ernustum summatem inter omnes Optimates suos, quasi infidelitatis reum, publicis privavit honoribus.*

Calumniam] id est, actionem. Plura ad Formulas Legis Romanæ, cap. 5.

Cap. 33. Præceptum quorum ab hostib.] Certi juris est, instrumentis igne vel naufragio consumptis, hostium incursu, vel alio casu perditis, nullum ex ea re domino præjudicium fieri, modò tamen de ejus dominio, debito, aut alio jure sufficiens sit alia probatio. l. *Sicut.* cum seqq. Cod. de fide instrument. Adeò ut quibus casibus per testes probatio jure non admitteretur, tamen instrumenti amissio & ejus tenor per testes probari possit. l. *Testium facilitatem.* in fi. C. De testibus. Quoties autem casus aliquis ejusmodi contigit, ne posteà difficili probatione jus domini deteriùs constituatur, receptum fuit litteras à Principe impetrare, quibus, causâ cognitâ & re probatâ ex relatione incolarum, cavetur ne amissio ei noceat, sed res quas possidet, securè in posterùm, sicut anteà, semper possideat. Sicque ejusmodi litteræ sunt ei omnium instrumentorum instar. Itaque etiam his litteris singillatim res singulas & possessiones omnes recensere moris erat. Appellantur à Flodoardo *Præcepta de chartis combustis* hist. Rhemens. lib. 2. cap. 17. de Tilpino Episcopo, qui à Carlomanno Rege plura privilegia obtinuit: *Item de chartis concrematis, quarum tunc temporis per negligentiam acciderat exustio, ut res & facultates Ecclesiæ, quas eo tempore possidebat, ita permanerent absque diminutione confirmatæ ipsi Ecclesiæ per regiam ejus auctoritatem.* Extant & aliæ ejusdem rei Formulæ inter Formulas incerti auctoris (sive in Appendice Marculfi) cap. 46. ubi id ex Romanis moribus descendere dicitur, & Formul. Leg. Roman. cap. 27. & 28. A Comite quoque impetrari literas probat Formula 46. incerti auctoris. Eodem ferè pertinent litteræ quas hodie, *lettres en forme de terrier* appellamus.

Regio munere] Vide quæ suprà ad caput tertium notata sunt.

Alode] suprà cap. 12. ubi nos plura.

Relationem bonor. hom.] Ut amissio instrumentorum probaretur, & præthereà ut illi adfererent quid his chartis comprehensum esset, & quæ bona ille tum possideret. Ejus Formula seq. cap. exhibetur.

Cap. 35. Ille Rex illi patricio] Patricios olim dictos qui majorum gentium Senatores essent, nemo nescit. Patriciatûs demum dignitas sub Imperatoribus summa, & omnium honorum apex, quos quasi patres Principis Justinianus ipse agnoscit. §. *Filius familias.* Institut. Quib. mod. jus pat. potestat. solv. l. ult. De consulib. lib. 12. Cod. & Novel. 81. Hanc dignitatem Constantinus Imp. primus instituit, ut auctor est Zosimus lib. 2. συναναιρεθῆναι τούτῳ καὶ Ὀπτᾶτον παρεσκευάσας, ὃς παρὰ Κωνσταντίνου τῆς ἀξίας τετύχηκεν τοῦ πατρικίου, πρῶτον ταύτην ἐπινοήσαντος τὴν τιμὴν, καὶ προκαθῆσθαι τοῖς ταύτης ἠξιωμένοις τῶν τῆς αὐλῆς ἐπάρχων νομοθετήσαντος.

Formula Patriciatûs extat apud Cassiodorum lib. 6. cap. 2. quem uni tantùm cedere fulgori ait, consulatui scilicet, solamque cæterarum dignitatum successoris ambitionem non timere. Quam tamen dignitatum maximam nihil Jurisdictionis habuisse ibidem testatur. Patritios quidem legationes obiisse, exercitibus Præfectos, summam rerum aliquandò tenuisse legimus. Quo exemplo fuerunt sub primis Francorum Regibus etiam Patritii summæ dignitatis. Itaque Galliarum Patritios memorat Synodus Arausicana à Cæsario Arelatensi contra Faustum Rhegiensem habita; ut & Gregorii Magni Papæ registrum, ubi Arigium & Asclipiodotum & alios sub Francorum Regibus eo munere functos videre est. Ex Gregorio Turon. multis locis liquet sub Guntchramno Rege Patricios fuisse, qui Rhodano finitimas provincias regerent, & exercitus ducerent, eamque dignitatem *Patriciatûs honorem* & *Patriciatûs culmen* vocat: quâ donatos fuisse Agrœculam, Celsum, Pericium, & Mummolum refert lib. 4. c. 24. & 42. Quod etiam ex appendice Fredegarii apparet, ubi Ultra-Juranis Patricios datos Ægilanem, Quolenum, Protadium, Vulfum, Richomerem, Willibaldum, illosque exercitibus Præfectos fuisse tradit. Inter Duces certè numerari clarè ejusdem appendicis auctor inuit cap. 78. *Dagobertus de universo regno Burgundiæ exercitum promovere jubet, statuens eis caput exercitus nomine Chadoinum Referendarium, &c. qui cum decem Ducibus cum exercitibus, id est, Amalgario, Aremberto, Leudeberto, &c. Wilibaldo Patricio ex genere Burgundionum, exceptis Comitibus plurimis qui Ducem super se non habebant, in Wasconia cùm exercitu perrexisset, &c.* Et cap. 90. Willibaldum *ex patriciatûs sui termino* plurimam secum adduxisse multitudinem Pontificum & Nobilium. Ex quibus manifestum est Patriciis exercitus regendos, provincias administrandas datas fuisse. Leg. Ribuar. tit. 52. *Si quis testes ad mallum ante Centenarium vel Comitem, seu ante Ducem, Patricium, vel Regem, &c.* In summa cum Ducibus eodem munere functos. Ideòque Marculfus suprà cap. 8. eadem Formula Duces, Comites, & Patricios à Principe institui docet. Sic & Carolum M. Patricium fuisse Romanorum, iisque hoc nomine imperasse, infinita Diplomata & Historici testantur. Patriciorum quoque dignitatem ab Anglis usurpatam reperio apud Alcuinum epist. 2. quæ ad Æthelredum Regem & Osbaldum Patricium scripta est: cujus etiam Patricii meminit Rogerius Hovedenus Annal. par. 1. sub. ann. DCCXCVI.

Adtractum] id est, acquisitum & comparatum. Passim his Formulis & in veteribus instrumentis.

Sub nostro sermone] hoc est, sub nostra defensione, tuitione, & mundeburde. Suprà cap. 24. Leg. Salicæ tit. 59. *Tunc Rex ad quem mannitus est extra sermonem suum ponet eum.*

Ut causas auctor. adsumendi] Ut quis jure auctoris sui uti possit, jus commune id præstare videtur, adeò quidem ut jus superveniens auctori meo, jus quoque meum confirmet. L. *Si à Titio.* De rei vindicat. Tamen id confir- Cap. 36. Dubium mihi adhuc remanet.

mandi, & tollendæ dubitationis causâ, litteras quoquè Principis impetratas fuisse docet hæc Formula : quibus à Principe Episcopo vel Abbati conceditur, sive etiam alteri, qui res ab aliis emerant, quorum auctores sine heredibus decesserant, ut auctorum suorum defensionibus uti, imò & easdem instituere actiones & exercere possent.

PER QUODLIBET INGENIUM] Id est, quâcunque occasione aut artificio. Gregor. Turonens. lib. 6. cap. 22. *Proclamante Episcopo & cente quòd sæpiùs hic ingenia quæreret qualiter eum ab Episcopatu dejiceret.* Capitul. lib. 2. cap. 31. *aliorum suasionibus aut petitionibus, vel aliquo ingenio.* Sic & *malum ingenium* in Leg. Sal. tit. 36. 4. & Capitul. lib. 2. c. 32. *Nullus omninò sub mala occasione vel malo ingenio res pauperum vel minùs potentum nec emere nec vi tollere audeat.* Olim apud nos, *par mal engin.*

HOMALLANDI] Sive obmallandi, id est, agendi, judicio experiundi, & alterum in jus vocandi, ut dictum est cap. 36.

SUPER AN. CON. QUEMC. SANC.] Hæc videntur esse corrupta. Verùm commodè referri possunt ad continuationem possessionis, hoc est, ut tempora possessionis auctorum cum eorum possessione continuentur & conjungantur. Quod etiam ad usucapionem Justinianus extendit. §. *Diutina.* Instit. de Usucapion. l. 1. Cod. de usucapione transform.

Cap. 37. JUDICIUM EVINDITALE] hoc est, declaratorium, quo Rex notum & evidens facit quendam in palatio die dictâ judicio stetisse, adversarium verò vadimonium deseruisse ; ideòque Comiti mandat ut contra absentem, qui per triduum expectatus non venit, sententiam proferat secundùm consuetudinem loci, eundemque ad parendum compellat. Ejusdem argumenti Formulæ extant in Formulis incerti auctor. cap. 38. & Formul. Leg. Rom. cap. 33. quæ proximè huic capiti accedunt. Quibus jungi debet notitia de jactivis cap. 22. incerti auctoris.

ADSALLISSET] Adsallire, aggredi, impetere, adoriri. Qua de re suprà, ut & de livorandi quod sequitur vocabulo.

RAUPA SUA] id est, vestem, seu in universum aliam supellectilem. Formula cautionis de infracturis, quæ ultima inter varias est, & *exindè annonam vel aliam raupam in solidos tantos furavi.* Sed de his suprà.

IN SOLID. TANT.] id est, quæ tot solidis æstimabatur.

CAUSANTES] Aliàs *placitantes*, nobis *plaidans.* Formul. Leg. Rom. c. 33. *rationantes.*

A QUO PLACITO VENIENS] Mallem *ad quod placitum.* Placitum verò generaliter pro die dicta usurpabant, in qua quid agendum gerendumve esset, quòd scilicet sic inter partes pactum conventum fuisset. Sic conventus regios, in quibus de summa regni tractabatur, placita dixerunt ; quæ post *parlamenta* dicta Greg. Turon. lib. 7. c. 13. & 14. & aliàs passim. Sic & *placitum legatis dare* ait Greg. Turon. lib. 6. c. 34. pro legatos audire & absolvere. Undè placitum pro judicio sumptum Synodi Turonensis 3. cap. 35. *pro quolibet placito vel judicio à qualibet persona munera exigere.* Synodi Aurelatensis sub Carolo M. cap. 16. *Ne in dominicis diebus publica mercata neque causationes disceptationesque exerceantur.* Synodi Turon. 3. c. 39. *placita secularia.* Sic *placitum Comitis & placitum Centenarii* in Capitul. lib. 3. nostris *plaids.* Gregor. Turon. lib. 7. c. 23. *Placitum in Regis Childeberti præsentia posuerunt.*

PER TRID. SEU AMPLIUS] Sic cap. 38. Formulæ incerti auctor. & Leg. Roman. cap. 33. Ex quo discimus non uno tantùm die, sed triduo adversarium expectari debuisse. Gregor. Turon. lib. 7. c. 23. *Injuriosus ad placitum in conspectu Regis Childeberti advenit, & per triduum usque occasum solis observavit. Sed cùm hi non venissent, neque de causa hac ab ullo interpellatus fuisset, ad propria rediit.* Junge Leg. Sal. tit. 59.

ABJECTUS SIT] hoc est, vadimonium deseruerit & defecerit, à dejecti & dejiciendi vocabulo. Formulæ incerti auct. cap. 22. *Placitum suum exindè neglexit, & jactivus indè remansit.* Cautio de infracturis variar. cap. ult. *& si exindè negligens & jactivus apparuero.* Leg. Salicæ tit. 52. 3. *quem legitimè habeò adjactivum vel admallatum secundùm Legem Salicam.* Quo loci videndus Fr. Pithœus.

SOLSATISSIT] id est, solem ei occasum fuisse, ante solis occasum judicio non stitisse. Nam post solem occasum nemo se judicio sistere potetat. Gregor. Turon. lib. 7. cap. 23. *per triduum usque occasum solis expectavit.* Sic Leg. Salicæ tit. 52. *solem collocare, & per singulas admonitiones vel solem culcatum terni solidi accrescant.* Sic olim apud Romanos in Legibus duodecim tabularum *solis occasu diei suprema tempestas esto*, apud Varronem libro sexto de Lingua Latina. Hunc verò morem solis occasum operiundi apud Francos multis seculis durasse probant veteres duelli Formulæ quas doctiss. Jo. Savaro edidit ; in quibus ante solis occasum adversarium vincere necesse erat, aut id nominatìm excipiendo sibi cavere. De civilibus quoquè negotiis illud ipsum Philippus de Beaumanoir testatur, qui sub Philippo III. Rege Claromontensis Comitatûs in Bellovacis Leges patriâ linguâ scripsit, cujus verba sunt hæc cap. 2. ex codice optimi doctissimique viri Antonii Oiselli : *Se li ajornemens est fais à relevée ou as vespres, l'euvre de la presentation dure jusques à Soleil esconsant ; & qui de Soleil luisant se presente, il ne puet estre en defaute du jour.*

NULLA SONNIA NUNTIASSET] Sonnia est impedimentum, excusatio. Sunnis in Leg. Sal. tit. 1. Leg. Ribuar. tit. 34. Capitul. lib. 3. c. 45. Ecsonia in Formul. Leg. Rom. cap. 33. Nobis *Exoine.* De quibus integro capite agit Philippus de Beaumanoir, quem modò laudavi, capite tertio, *Des Essoines & contremans.* Veteribus quibusdam monimentis *soine.* Non placet hanc vocem deducere ex alia barbaricâ voce *Exidoniare*, ut quidam scripsere. Nam hæc duo vocabula toto cœlo inter se distant. Qua de re aliàs. Mallem à morbo suntico sunnis originem petere.

COMES PALATII NOSTRI] Sic infrà capite proximo, & in judicio Chlotarii Regis, quod suprà exscripsimus. Quæ verba Comitem palatii cum Proceribus vice regiâ cognovisse manifestè

oſtendunt. Nomine tamen regio judicia inſcripta erant. Quod & hodiè in Senatuſconſultis fieri ſolet.

COMPONERE ET SATISFACERE] Itaque hoc jure qui defecerat & vadimonium deſeruerat, cauſa cadebat. Quod etiam Lege duodecim Tabularum cautum fuit, *præſenti litem addicito*, apud Gellium lib. 17. cap. 2. Verùm poſteà id mutatum. Ulpianus in l. *Et poſt edictum.* 72. De judiciis : *Pronuntiabitur non ubique ſecundùm præſentem, ſed interdùm vel abſens, ſi bonam cauſam habuerit, vincet.* Franci tamen perpetuò obſervarunt ut abſens causâ caderet, niſi juſtam abſentiæ cauſam nuntiaſſet. Conſuetudines Regulæ à Ricardo Abbate Floriacenſi conſtitutæ conſilio Vicecomitum & Baronum terræ anno nongenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo : *Ille qui die aſſignatâ uſque ad horam ſeptimam coram Priore non comparuerit, tanquam convictus judicabitur.* Illud quoque paſſim occurrit in veteribus ampliſſimi Senatûs Pariſienſis monimentis. Donec conſtitutione Franciſci I. Regis ſtatutum eſt ut abſente reo, actor tamen neceſſe habeat legitimè probare juſtam actionis cauſam. Quod antea à Judicibus Eccleſiæ, qui Lege Romanâ utebantur, obſervatum. Eleutherius Papa apud Gratianum in Can. *Caveant Judices.* 3. quæſt. 1.

Cap. 38. CHARTA PARICLA] *Paricla* pro *paricula* ſcriptum eſt. Eſt autem judicium Comitis palatii, quo ſtatuit ut quidam, qui fugitivum ſervum recepiſſe accuſabatur, certâ die juraret cum ſex aliis ſe non feciſſe, & ita crimen objectum purgaret. Et quia neutra pars victa dici poterat, jubentur ambo ejus judicii ſimilia exempla accipere. Ideò *paricula* dicitur *charta*, quòd ejuſdem exempli duæ ligitantibus dandæ eſſent. Sic Variar. Formul. cap. 14. *Undè duas epiſtolas pariculas, uno tenore conſcriptas, manu eorum vel bonorum hominum firmatas, inter ſe fieri & firmare rogaverunt.*

ITEMQUE HOMINEM] Videtur aliquid deeſſe, deſignatio videlicet quorundam qui eodem crimine accuſabantur. Quod dictio *item* demonſtrat. Deinde quinque denominatos eſſe dicit, quorum unus jurare jubetur.

FORTITER VISUS EST DENEGASSE] Gregor. Turon. lib. 7. cap. 23. *Poſt hæc in judicium venit. Sed cùm fortiter, ut diximus, denegaret, & hi non haberent qualiter eum convincere poſſent, judicatum eſt ut ſe inſontem redderet ſacramento.*

DE QUINQUE DENOMINATIS] Ex quinque reis unus purgari jubetur ſacramento. Ex quo etiam patet initio capitis quædam deeſſe.

SUA MANU SEPTIMA] Porrectis namque manibus jurabant, tactiſque ſacroſanctis Evangeliis, aut altari, aut etiam, quod frequentiſſimum erat, Sanctorum Reliquiis. Solebant enim non in civilibus tantùm & levioribus cauſis, ſed & in criminalibus, cùm nulla probatio ſuppeteret, jusjurandum decernere, ut reus crimen purgaret. Leg. Bajuvar. cap. 12. tit. 15. 2. *Judex cauſam ſuam bene cognoſcat, & priùs vel tacitus inquirat, ut eum veritas latere non poſſit; nec facilè ad ſacramenta veniatur.* Paulò pòſt : *Nulli liceat perjurare, ſed ſicut judicatum eſt cogatur exſolvi. In his verò cauſis ſacramenta præſtentur in quibus nullam probationem diſcuſſio judicantis invenerit.* Gregor. Turonenſ. lib. 7. c. 23. Formulæ incerti auctoris cap. 2. 3. 5. In Legib. Friſionum, *non juret, ſed componat ac ſi ipſe eum occidiſſet.* Leg. Angl. tit. 9. *ſi negat, cum undecim juret, aut campo decernat.* Deniquè nil frequentius in his Legibus. Willelmi Normanni Angliæ Regis Leges apud Hovedenum : *Si Anglicus appellaverit Francigenam, & eum approbare voluerit judicio aut duello, volo tamen Francigenam purgari ſacramento, non ferro.* Verùm non uni tantùm reo deferebatur jusjurandum, ſed & alios tres, quinque, duodecim, aut ampliùs, prout judicatum fuerat, neceſſe habebat adducere, qui ſcilicet idem quod ipſe jurarent; qui *juratores & conjuratores* in Lege Salica dicuntur tit. 50. 55. 61. Capitul. lib. 3. cap. 9. ut *ſacramentales & conſacramentales* paſſim his Legibus Auctor vitæ S. Eligii Noviomenſis lib. 2. c. 51. apud Surium : *Lata ſententia eſt ut vir ille cum multis aliis juraret. Sic enim apud Francos in more poſitum eſt. Verùm Abbas omnibus aliis remiſit juramentum, ne alterius flagitio implicarentur. Solus ille agri uſurpator Procerum ſententiâ jurare juſſus eſt.* Leg. Bajuvar. cap. 12. tit. 2. 3. *Cum duodecim ſacramentalibus juret de lite ſuâ, vel duo campiones propter hoc pugnent.* Greg. Turon. lib. 8. c. 9. *Fredegundis Regina, conjunctis Prioribus regni ſui, id eſt, tribus Epiſcopis, & trecentis Viris optimis, ſacramenta dederunt hunc à Chilperico Rege generatum fuiſſe; & ſic ſuſpicio ab animis Regis ablata eſt.* Idem lib. 8. c. 40. de Pelagio quodam qui res S. Martini abſtulerat, *ille electis duodecim viris ut hoc ſcelus peieraret advenit.* Capitul. lib. 1. cap. 61. lib. 3. c. 9. & 10. lib. 5. c. 353. & 362. Theganus Trevirenſis Chorepiſcopus de geſtis Ludeuvici c. 29. de Paſchalis Papæ purgatione. Inde frequentiſſimè *manu quintâ, manu ſextâ, ſeptimâ, duodecimâ*, in veteribus Legibus, Capitulis, epiſtolis Romanorum Pontificum, & in libris feudorum. Quæ demum purgatio Canonica dicta eſt, quòd ea tantùm purgationis ſpecies ab Eccleſia probaretur, cæteris duelli, ferri candentis, crucis, aquæ calidæ, panis hordeacei damnatis. Ea de re tituli ſunt libro quinto Decretalium *De purgatione Canonica*, & *De purgatione vulgari.* Juriſjurandi forma refertur Leg. Alaman. tit. 6. ſolum videlicet reum conceptis verbis jurare, cæteros verò juratores hoc tantùm, credere illum vera juraſſe. Innocentius III. Papa in cap. de teſtibus, de purgatione canonica : *Illi qui ad purgandam alicujus infamiam inducuntur, id ſolùm tenentur juramento firmare, quòd veritatem credunt eum dicere qui purgatur.* Ex conſuetudine tamen jurandi perjuria adeò invaluerant ut juriſjurandi probatio à pleriſque reprobaretur, & Burchardus Wormatienſis Epiſcopus in Lege familiæ duellum ejus loco ſuffecerit. Vide Ottonis Conſtitutionem in Legib. Longob. lib. 2. tit. 55.

SUPER CAPELLAM DOM. MARTINI] hoc eſt, ſuper Reliquias Sanct. Martini, quæ in palatio aſſervabantur; quibus etiam tactis, palatinæ cauſæ jurejurando finiebantur. Solenne fuit jusjurandum publicè in Eccleſiis aut Martyrum

tumulis & altaribus præſtare, aut etiam extra Eccleſiam admoris Sanctorum Reliquiis. Gregor. Turon. lib. 4. cap. 46. *Requirit hominem alium Urſum nomine, quem ad altare clam adductum jurare fecit ac dicere: Per hunc locum ſanctum & Reliquias Martyrum beatorum &c.* Lib. 5. cap. 32. *Si, inquiunt, eſt innoxia, ſuper tumulum hoc beati Dionyſii martyris ſacramentis adfirma. Faciam, inquit, pater. Tunc inito placito ad baſilicam Martyris ſancti conveniunt; elevatiſque pater manibus ſuper altarium, juravit filiam non eſſe culpabilem.* Lib. 8. c. 16. de impii cujuſdam voce, qui pejerare conſueverat: *Ibo ad baſilicam beati Martini, & ſacramento me exuens innocens reddar.* Idem de miraculis lib. 1. c. 33. *Quidam tempore Felicis (Biturigum) Epiſcopi vicinos ſuos quodam pro crimine impetebat: quos cùm plerunque verbis procacibus laceſſeret, ac judicio publicè provocaret, decretum eſt ſententiâ Primorum urbis ut ſe ab hac noxa, qui impetebantur, ſacramento purgarent; ingreſſique in ejus memoratæ ædis altare, cùm elevatis manibus ſacramenta proferrent &c.* Idem de miracul. lib. 1. cap. 20. 39. 53. lib. 2. c. 19. 39. Idem de gloria Confeſſ. cap. 93. 94. Leg. Alaman. tit. 6. *Sacramenta ſic fieri debent ut illi juratores manum ſuam ſupra capſam ponant.* Capitul. lib. 1. c. 61. Synodi Meldenſi c. 39. *Tantum hoc malum eſt ut ad ſanctuaria Martyrum, ubi diverſorum ægritudines ſanantur, ibi perjuri, licèt manifeſtè interdùm vexari non videantur, juſto Dei judicio à dæmonibus arripiantur, ſicut ſanctus dicit Gregorius.* [Homil. 32. in Evang.]

Super capellam dom. Martini] Capellam pro capſa dici, in qua Martyrum oſſa conderentur, vel hic locus evincit. Nam & ſuper capſam jurare Lex Alaman. tit. 6. dicit. Sic etiam accipitur in Formulis incerti auctoris cap. 3. Evodius de miraculis S. Stephani lib. 1. *Capella argentea, in qua erat Reliquiarum portio.* Reliquias igitur ſancti Martini in palatio aſſervatas innuit hæc Formula. Undè capellæ regiæ ſeu ſacello nomen. Sangallenſis lib. 1. c. 4. *De pauperibus ſupradictis quendam optimum Dictatorem & Scriptorem in capellam ſuam aſſumpſit. Quo nomine Reges Francorum propter cappam S. Martini, quam ſecum ob ſui tuitionem & hoſtium oppreſſionem jugiter ad bella portabant, ſancta ſua appellare ſolebant.* Hodie verò capellam vocamus quam veteres cellam & ſacellum dixêre.

Percurrunt] id eſt, fieri præſtari ſolent, à conſuetudine quæ impetu & curſu quodam fertur. S. Auguſtinus Conf. lib. cap. 16. *Væ tibi flumen moris humani; quis reſiſtet tibi? quandiù non ſiccaberis?*

De hac causa ductus sedeat] *Ductus* pro *eductus*, hoc eſt, extra aleam & periculum poſitus. Non diſſimiliter de verbo *exire*, quod uſurpabatur de eo qui accuſatione impetitus, abſolutus eſt; ut & hodie, *il eſt ſorti d'affaire.* Auguſtinus ſermon. 18. in Matthæum in fin. pag. 109. tom. 10.

Cum Legis beneficio] hoc eſt, prætio compoſitionis, quæ Lege ſtatuta eſt. Videantur veteres Leges.

Æquales præceptiones] ejuſdem exempli. Inde in titulo, *Charta paricla*, ſeu *paricula*, Variar. Formul. c. 14.

Ut pro nativitate Regis] Regis eſt epiſtola, quâ Comitibus & Domeſticis mandat ſibi filium natum. Ideòque jubet ut in unaquaque fiſcali villa tres ſervi manumittantur, & lætitiæ & eleemoſynæ causâ. Eò pertinet & illud Gregorii Turon. lib. 6. c. 23. *Dehinc Chilperico Regi, poſt multa funera filiorum, filius naſcitur. Ex hoc jubet Rex omnes cuſtodias relaxari, vinctos abſolvi, compoſitioneſque negligentum fiſco debitas præcepit omninò non exigi.* Illud præterea in hoc lemmate obſervandum, filium Regis Regem dici. Quod tunc uſitatum fuiſſe ex Greg. Tur. apparet, qui lib. 3. c. 22. Theodebertum Theodorici Regis filium Regem vocat, & lib. 4. c. 13. *Intendebat & ipſe Rex Chramnus minas;* qui tamen perduellis, patre ſuperſtite Chlotario Rege, interfectus eſt. Sic & filiæ Regum Reginæ dictæ. Gregor. Turon. lib. 10. c. 15. de Chrodieldi Pictavenſi Moniali: *Nolite ſuper me, quæſo, vim inferre, quæ ſum Regina filia Regis.* Rigordus in Philippi Auguſti vita, Regis Luſitaniæ filiam, Flandriæ Comiti nuptam, *Reginam Comitiſſam* vocat. Nec novo id exemplo. Servius Virgilii eclog. 3. in fi. *Regum autem nomina dixit, non quoniam ipſi Reges fuerint, ſed quia Regum filii: ut, Magnum Reginæ ſed enim miſeratus amorem, cùm de Ariadne diceret Paſiphaës Reginæ filia.* Sic & Claudianus Serenam Theodoſii Imp. fratris filiam, Stiliconi nuptam, Reginam vocat in panegyrico Serenæ. Teucer apud Sophoclem in Ajace lorario matrem ſuam filiam Laomedontis Regis à Telamone captam, Reginam natura fuiſſe dicit: Ἥφιστου μὲν ὢ βασιλέως Δαομέδοντος. Sic Polyxena in Euripidis Hecuba ſe Reginam vocat: Δούλη κεκλῆσθαι, βασιλὶς ὃσ' αἰσχύνομαι. Cap. 39.

Alior. domesticor. actionib.] Actionibus, id eſt, Officiis & Miniſteriis, qua de re latiùs ſupra capite undecimo. De Domeſticis verò ad caput ultimum libri ſecundi dicetur.

Per vestras epistolas] Formula epiſtolæ manumiſſionis, quæ juſſu Regis à Domeſtico celebratur, extat cap. ult. libri ſecundi. Cap. 40.

Ut leude samio promittantur] hoc eſt, ut fidelitatis ſacramentum Regis filio promittantur, quem Rex in parte regni ſui Regem conſtituit, in Auſtria aut Neuſtria fortaſsè. Quod crebrò ſub prima Regum Francorum familia factitatum. Corrupti verò quid eſſe in hoc titulo ſuſpicor, aut certè pleniùs inquirendum cenſeo. Nam quod *ſamio* ſibi velit, nondum reperi. Fortaſſe ſcriptum erat: *Ut leudis ſacramentum promittatur Regi;* ſacramenti vocabulo breviatim ſcripto, nec poſteà intellecto.

Tam Franc. Rom. vel rel. nationes] Omnes quippe illi permixti habitabant. Sic ſuprà c. 8. *Omnes populi ibidem commanentes, tam Franci, Romani, Burgundiones, vel reliquæ nationes.* Romani autem, veteres incolæ appellabantur. Omnes namque provinciales Romani Imperii, cives Romani erant poſt conſtitutionem Antonini, l. *In orbe.* De ſtatu homin. Et indè everſo imperio nomen Romanum retinuere. Leg. Salicæ tit. 34. *Si Romanus Francum*

ligaverit ſine cauſa. Et tit. 43. 6. *Romanus homo conviva Regis.* 7. *Romanus homo poſſeſſor.* 8. *Romanus tributarius.* Greg. Tur. lib. 2. cap. 33. de Gundebaldo Rege: *Burgundionibus Leges mitiores inſtituit, ne Romanos opprimerent.* Leg. Burgund. tit. 40. *Cæterùm ſi quis poſthac barbarus vel teſtari voluerit vel donare, aut Romanam conſuetudinem aut barbaricam eſſe ſervandam ſciat.* Et paſſim his Legibus. Caſſiodor. lib. 7. c. 3. *Neceſſarium duximus illum &c. ad vos Comitem deſtinare, qui ſecundùm edicta noſtra inter duos Gotthos litem debeat amputare; ſi quod etiam inter Gotthum & Romanum natum fuerit fortaſsè negotium, adhibito ſibi prudente Romano, certamen poſſit æqualibi ratione diſtringere. Inter duos autem Romanos Romani audiant.* Vetus Conſtitutio Chlotarii Regis nondum edita, quam eruditiſſimus Jac. Sirmondus humanitate & liberalitate ſuâ mihi communicavit: *Inter Romanos negotia cauſarum Romanis Legibus præcipimus terminari.* Sed de his, ſi Deus dederit, aliàs plura.

Bannire] id eſt, edicto convocare. Bannum enim edictum eſt & denuntiatio quælibet. Appendix Gregorii Turon. cap. 87. *Juſſu Sygoberti omnes leudes Auſtraſiorum in exercitu gradiendum banniti ſunt.* Leg. Ribuar. tit. 67. *Si quis Legibus in utilitatem Regis, ſive in hoſte, ſive in reliquam utilitatem bannitus fuerit, & minimè adimpleverit, ſi ægritudo eum non detinuerit, ſolidis ſexaginta mulctetur.* Capitul. lib. 3. c. 69. *Quicumque homo noſtros habens honores in hoſtem bannitus fuerit.* Lib. 4. c. 25. *Non manniatur, ſed per Comitem banniatur.* Hincmar. ep. 4. c. 15. Synodus Confluentina an. DCCCLX. *Ab hoc die & deinceps de Dei banno & noſtro bannimus ut nemo hæc ampliùs præſumat.* Sic bannum pro denuntiatione & edicto. Capitul. lib. 3. c. 66. & lib. 4. c. 24. & 60. Indè etiam pœna ſeu mulcta edicto non obtemperantis bannum dicitur ſæpè in Capitulis & alias. Ut & heribannum pro mulcta ejus qui ad exercitum ire neglexit. Quod nos *Arriereban* dicimus. Gregor. Turon. lib. 5. c. 26. lib. 7. c. 42. Capitul. lib. 3. cap. 14. & 35. Cujus vocis veſtigia plura apud nos hodie remanent. Siquidem & nuptiarum proclamationem *bannos* appellamus.

Misso nostro] Legato. Quâ voce nil frequentius.

Ex nostro latere] Sic Gregor. Tur. lib. 4. c. 13. *Miſit Rex Immacharium & Scaptarium primos de latere ſuo.* Synodus Matiſconenſis II. ſub Gutchranno Rege c. 14. *Hi qui lateri Regis adherent.* Vita Ludevici Pii, quæ etiam apud Adhemarum extat, & Aimoini continuationi ſubjuncta eſt lib. 5. c. 10. *Eodem anno generalem conventum Aquiſgrani habuit, & per univerſas regni ſui partes Fideles ac Creditarios à latere ſuo miſit, qui æqui juris tenaces exiſtentes perverſa corrigerent, omnibuſque congruum jus æquo libramine penderent.* Sangallenſis lib. 2. c. 9. *Tunc ex latere Cæſaris directi ſunt qui eos honorificè introducerent.* Hodie quidem Summi Pontificis Legatos Cardinales *Legatos à latere* dicimus.

Fidelitatem] Gregor. Turon. lib. 7. c. 7. *Priores quoque de regno Chilperici, ut erat Anſovaldus & reliqui, ad filium ejus, qui erat, ut ſuperiùs diximus, quatuor menſium, ſe collegerunt, quem Chlotarium vocitaverunt, exigentes ſacramenta per civitates quæ ad Chilpericum priùs aſpexerant, ut ſcilicet fideles eſſe debeant Guntchranno Regi ac nepoti ſuo Chlotario.* Et cap. 13. de Gararico Duce, qui *ſacramenta de nomine Childeberti ſuſceperat.* Appendix Greg. cap. 76. Capitul. lib. 3. c. 8. *Ut nulli alteri per ſacramentum fidelitas promittatur niſi nobis & unicuique proprio Seniori ad noſtram utilitatem & ſui Senioris &c.* Et cap. 88. Ejus porrò ſacramenti Formulam Petrus Pithœus, de litteris optimè meritus, edidit unà cum ſecundæ Regum familiæ Hiſtoricis.

Leode] Pro fide accipio. Leudes in Leg. Wiſigothor. lib. 4. tit. 5. c. 5. Leudes namque apud Gregorium Turonenſem ii dicuntur qui Fideles Regis ſunt, & qui nulli præterquam Principi obnoxii ſunt; quos ſequens ætas *Barones* dixit. Greg. Turon. lib. 9. c. 20. in pactione Regum apud Andelaum: *Leudes illi qui Domno Gunichramno poſt tranſitum Domni Chlotarii ſacramenta præbuerunt.* Appendix Gregor. cap. 54. *Chlotarius cum Proceribus & Leudibus Burgundiæ Trecaſſinis conjungitur.* Et paſſim. Idem Leudes Baronum nomine comprehendit c. 41. *Burgundiæ Barones verò tam Epiſcopi quàm cæteri Leudes timentes Brunichildem.* Undè proculdubio feudum *leudum* ſive *lehen* hodie quoque Germani vocant. Quod jam à Cujacio initio feudorum obſervatum eſt. Huc referri poſſet quod nos *ligium hominium* ſeu *homagium* dicimus.

Samio] Corruptè, ut quidem cenſeo; aut certè pleniùs inquirendum. Putarem notis *ſacramenti* vocem heic ſcriptam nec intellectam.

Per loca Sanctorum] Appendix Gregor. c. XC. *Hi duo Flaochatus & Willibaldus, eò quòd multa ad invicem per loca Sanctorum de amicitia obliganda ſacramenta dederant.* De ejuſmodi ſacramento proximè ſuprà diximus.

Pignora] Reliquiæ Sanctorum. Id porrò heic obſervandum, in eam rem à Rege miſſas ut ſibi aut filio fidelitatis ſacramentum præſtaretur.

AD LIB. II.

Hujus libri titulus in Mſ. ita conceptus erat: *Incipit ſcedola qualiter Chartæ pagenſes fiant.* Quod omiſſum nolui. Igitur ſuperiore libro omnium litterarum & negotiorum Formulas tradidit Marculfus quæ regio nomine & in palatio expediri ſolerent. Hic verò Chartas pagenſes continet, eas videlicet quæ in unoquoque Comitatu & pago, in præſentia Comitis, aut Vicarii, aut Centenarii, aut etiam privatim peragi poſſent. Nam, ut antea diximus, ritè & publicè quippiam perficiendi duo tùm legitimi modi, in palatio ante Regem, aut in pago ante Comitem. Pleraque exiſtunt etiam negotia quæ per epiſtolam fieri poſſunt; quorum etiam Formulæ ſecundo libro comprehenduntur. Ideòque magnus Cujacius, qui hoc eodem codice uſus fuerat, hanc totius operis diviſionem reſpiciens, hoc titulo Marculfum laudat: *in Marculfi Monachi libro de Formulis publicorum privatorumque negotiorum* in Pauli ſentent. lib. 4. tit. 6. Etſi non omnia quæ ſecundo

libro

libro traduntur privata sunt. Nam quod ante Comitem peragitur, publicum, non privatum est. Vide Capitul. lib. 4. cap. 19. 26. 29.

Cap. 1. De magna re qui vult xenodoch.] Xenodochii seu hospitalis aut Monasterii constructio est & dotatio, à privato quolibet in animæ remedium & peccatorum remissionem facta. Omnes quippe donationes, fundationes, & privilegia Ecclesiis concessa his atque adeò superioribus seculis hanc remedii animæ causam continent. Ut fallatur Falcetus qui antiqu. lib. 5. cap. 10. non ante Dagoberti Regis tempora Ecclesiis bona in animæ remedium aut remissionem peccatorum data existimat, sed tantùm *ad opus, in usum luminum, & sarta tecta.* Nam vetustissima quæque monumenta etsi pecuniæ vel fructuum destinationem contineant, ut in sarta tecta aut in usum luminum sufficerent, hanc tamen causam prætendunt, ut ad veniam à Deo impetrandam dantibus prosint. Salvianus, disertissimus ille Massilienſis Presbyter, integris quatuor libellis Timothei nomine ad Ecclesiam Catholicam divites omnes vehementissimè adhortatur, præcipuè eos quos gravium delictorum terror exagitat, quosque peccatorum conscientia excruciat, ut peccare & labi desinant, tandemque peccata sua misericordiis, largitionibus & eleemosynis redimant. Gregor. Turon. lib. 6. cap. 20. de Chrodino quodam qui domos, vineas, argentum Ecclesiis distribuens dicebat: *Sint hæc Ecclesiæ data, ut dum de his pauperes reficiuntur, mihi veniam obtineant apud Deum.* & lib. 9. c. 42. in Radegundis epistola: *Quæ alii pro animarum suarum remedio, vel sorores ibidem de rebus propriis contulerunt.* Hæc verò Formula longam ejus argumenti præfationem continet. Quâ ratione posteà eò usque progressum est ut plerique crederent donationibus in Ecclesiam factis posse crimina quæcunque nullo negotio aboleri; ob eamque causam Synodo Cabilonensi sub Carolo M. reprobata est hæc opinio cap. 36. nimirum adversùs eos qui de industria peccantes per eleemosynas impunitatem sibi promittebant. *Non enim*, inquit, *idcircò quis peccare debet ut eleemosynam faciat; sed ideò eleemosynam facere debet quia peccavit.* Eodem pertinet quòd tum illo Concilio, tum in Capitulis, res Ecclesiæ *patrimonia pauperum & pretia peccatorum* appellantur.

Seu quidam] Ita emendavi pro *quidem*, ut constaret sensus.

Quoque sceleribus] Pro *& sceleribus.*

Optat] Hujus clausulæ, quæ duriùs conscripta, mendis etiam non caret, sententia est. Ille scelerum & flagitiorum conscientiâ excruciatus, & Christiano nomine indignus, optat dotatione & constructione Monasterii & eleemosynis peccata sua extingui. Quod etiam passim sacra Scriptura spondet. Idque adductis rationibus pleniùs probat, deinde rem ipsam aperit.

Colonicis] De colonica dictum est suprà lib. 1. cap. 30.

Remota Pontificum] Hæc clausula ad exemptionem Ecclesiæ pertinet, ex voto ædificantis vel dotantis. Quæ justissima est causa. Qua de re satis ad cap. 1. lib. 1.

Caballor. prestus] Prestus, id est, præstationes.

Paravereda] De quibus lib. 1. cap. 11.

Min vendi causam] Causa pro re, ut nostris *chose.* Gregor. Turon. lib. 4. cap. 13. *Multæ causæ per eum inrationabiliter gerebantur.* Capitul. lib. 5. c. 360. *Si quis causam alterius tulerit de loco suo.* Pipinus Imper. *Non præsumant ipsi, aut homines illorum, alicui homini suam causam tollere, vel suum laboratum.* Leg. Longob. lib. 3. tit. 4. l. 5.

Zeziæ fraud. mercator.] Intelligit Giezi, de quo 4. Reg. 5. 26. ubi de Naaman & Elizæo. Sic Gregor. Turonens. de mirac. lib. 1. cap. 59. Sic & Tarrasii epist. pag. 2. Alii hujus maledictionis loco Judæ exemplum proponunt. Testamentum B. Remigii apud Flodoardum lib. 1. c. 18. vett. chartæ S. Benigni, & passim vetera instrumenta.

Societati quoq. et fisco] Aliàs *socio quoque fisco.* Utrumque retineri potest. In pœnis enim fiscum socium adjungebant, ut infrà omnibus penè Formulis.

Prologi] Præfationes sunt variæ quæ donationi ad Ecclesiam conveniunt, & omnes remissionis peccatorum & animæ remedii causas continent. Cujus exempli pleraque instrumenta donationum videre est in antiquis Ecclesiarum monumentis. Cap. 2.

Comam capitis mei] Capitul. lib. 1. c. 137. *Ut liber homo qui in Monasterio regulari comam deposuerit, & res suas ibidem delegaverit, promissionem factam secundùm regulam firmiter teneat.* In tabulario S. Martini Turonensis: *Ego Galfardus S. Martini humillimus Levita, &c. dono, trado Deo necnon S. Martino, ubi parentes mei me obtulerunt, novo ordine traditionis per capillos capitis mei illic comam relinquens, &c. proprium meum qui ex successione parentum meorum mihi obvenit, &c. Dat. x. KL. Julii anno* xvii. *regnante Domno Karolo Rege.*

Peculio utr. sexus] Peculii vox variè accipitur. Nam præter notiorem significationem ejus quod à patre vel domino filio aut servo concessum est, vel quod illi parsimonia & industria quæsierunt, veteres etiam omne patrimonium peculii nomine appellabant, auctore Servio in eclog. 1. à pecoribus in quibus eorum universa constabat substantia. Unde & pecunia dicta. Ulpianus quoque ea quæ Græci παράφερνα dicunt Gallos *peculium* appellasse testatur. l. 9. §. *Dotis.* De jure dotium. Heic verò pro pecudibus peculium usurpari manifestum est, idque non abs re, cùm & peculii vox à pecudibus deducta sit. Sic infrà cap. 4. *Peculio utriusque sexûs majore vel minore.* cap. 7. & aliàs sæpè. Synodi Aurelianensis I. cap. 17. *De his quæ parochiis in terris, vineis, mancipiis, atque peculiis quicunque fideles obtulerint, antiquorum Canonum statuta serventur.* Rotharis Rex in Legibus Longobardorum, tit. 105. 19. *Si quis caballum alienum aut quodlibet peculium, credens suum esse, prisserit.* Cap. 3.

Ea scilicet ratione] Precaria est, de quâ posteà cap. 5.

Ne quicquam auri] Asteriscum hunc locum notavi, quòd eum integrâ fide curare &

restituere non potuerim. Sensus tamen hic esse videtur, donatorem velle præsentem donationem insinuari gestis municipalibus; etsi non ejus fortassè quantitatis sit quæ insinuationem desideret. Nam ducentorum aureorum donationes, non minoris quantitatis, insinuari solitas ante Justiniani Constitutionem notum est.

Si quis vero] Omnibus ferè hujus libri Formulis pœna adscribitur, si adversùs eas factum commissumve quid fuerit, ut & in Capit. lib. 3. c. 25. quod tutius est quàm ad id quod interest agere, cujus plerunque difficilis probatio, & ad exiguam summam deducitur l. ult. De prætoriis stipulat. Hincmarus de divortio Hlotharii & Tetbergæ ad xii. interrog. p. 402. *Sed & in jure civili in conscriptione chartarum conditionalis constitutio ponitur. Quo dispendio qui eandem chartam infringere tentaverit, fisco multetur, & accusator accusationi scripturæ se à conditione mutare non poterit.*

Stipulatione subnixa] Fortassè quòd stipulatio antè intervenerat. Vel etiam hujus clausulæ ea mens est, ut perindè firmum id habeatur atque si in stipulatum deducta res fuisset. Nam stipulatio commune erat omnium obligationum astringendarum vinculum Paulus Sentent. lib. 5. tit. 7. Id porrò ex jure Romano petitum, omnibus Formulis etiam inferioris ævi adscriptum videre est: cujus loco sæpè in Traditionibus Fuldensibus *culmo subnixa*, quasi stipulatio à stipula descenderet. Quod Isidorus asserit origin. libro quinto: *Stipulatio à stipula. Veteres enim quandò sibi aliquid promittebant, stipulam tenentes frangebant; quam iterùm jungentes, sponsiones suas agnoscebant.* Quamquam credibile sit Isidorum, cùm hæc scriberet, de jure hospitii & tessera hospitali cogitasse. Aliam certè stipulationis notationem Varro, aliam quoque Jurisconsulti tradunt.

Cap. 4. Cessio] ex causa donationis. Vetus instrumentum donationis tempore Justini Imp. *Huic cessioni atque donationi à me factæ in beatissimo atque apostolico viro Sacerdote Ravennatis Ecclesiæ ad omnia quæ superiùs tenentur adscripta relegi, consensi, & subscripsi, & testes ut subscriberent conrogavi, stipulantique vobis, vir beatissime, & actoribus tuis in præsentia constitutis in verbis solemnibus spopondi.* Quæ ideò longiùs exscripsi, quia non longè à nostris Formulis absunt.

Cap. 5. Precaria de ipsa villa] Res Ecclesiæ alienari non posse multis Synodorum decretis, pluribus etiam Imperatorum Regumque Constitutionibus sancitum est. Illud tamen receptum, ut petenti ad certum tempus rei Ecclesiasticæ ususfructus non denegetur, si quidem non minùs quàm alterius tantæ quantitatis quantam acceperat reditus cum ipsorum prædiorum dominio Ecclesiæ derelinquat. L. *Jubemus.* §. *Sanè omnis.* Cod. de sacrosanctis Eccles. Synodi Belvacensis cap. 11. Meldensis c. 22. Solebant & qui res suas Ecclesiæ dabant precibus rogare ut sibi, quoad vixissent, iis uti frui liceret, ut hæc Formula ostendit, & suprà hujus libri cap. 1. 3. Incerti auctoris Formulæ c. 27. Formul. Leg. Rom. cap. 7. Leg. Alaman. tit. 2. *Si quis liber res suas ad Ecclesiam Dei dederit, &c. & posthæc à Pastore Ecclesiæ per beneficium susceperit ad victualem necessitatem conquirendam diebus vitæ suæ, & quod spopondit persolvat ad Ecclesiam censum de illa terra &c.* Leg. Bajuv. c. 1. tit. 1. *Posthæc nullam habeat potestatem exindè quicquam auferre, nec ipse, nec posteri ejus, nisi defensor Ecclesiæ illius per beneficium præstare voluerit ei.* Fortunatus lib. 8. carm. ad Gregorium Turonens. pro agro præstito. tum carm. 22. ad eundem, precatoria pro ipso agro.

Quandò reposcetur, vestris redit usibus arvum,
Et domino proprio restituemus eum.

Instrumentum verò seu chartam quæ eo nomine conficiebatur, *precariam* & *precatoriam* appellabant, quòd precibus concessa videretur. Concilii Toletani VI. c. 5. *Si quis Clericorum vel aliarum quarumlibet personarum stipendium de rebus cujusdam Ecclesiæ Episcopi percepit largitate, sub precariæ nomine debeat professionem scribere, ut nec per tentionem diuturnam præjudicium afferat Ecclesiæ.* Synodi Epaunensis. c. 18. Rhemensis sub Carolo Magno c. 35. Undè & ipsum negotii genus precaria dicitur. Quod à precarii contractu apertè deductum est, quamvis diversa sit utriusque negotii natura. Nam ad certum tempus precaria constituitur, non ad domini nutum; & ut plurimum merces sive census in precaria intervenit, non autem in precario, quod gratuitum est. Tandem omnis concessio ususfructus rerum Ecclesiæ ad certum tempus, precaria dicta est; licet qui petit, de suo nihil donaverit. Pipinus Rex in Synodo an. dccxlii. *Ut sub precario & censu aliquam partem ecclesialis pecuniæ in adjutorium exercitûs nostri cum indulgentia Dei aliquanto tempore retineamus, &c. & iterùm, si necessitas cogat, aut Princeps jubeat, precarium renovetur & rescribatur novum.* Capit. lib. 5. c. 3. ex Synodo Leptinensi. & lib. 7. c. 142. *Præcipimus ut nullus res Ecclesiæ nisi precario possideat; & postquam ipsæ precariæ finitæ fuerint faciant potestativè speculatores Ecclesiæ utrum elegerint, aut ut ipsas res recipiant, aut posteris eorum sub precario & censu habere permittant.* Vide infrà cap. 39. 40. 41.

Nostra fuit petitio] Flodoardus hist. Rhem. lib. 2. c. 1. de Mapinio Episcopo: *Hujus quoque temporibus Suavegottho Regina Rhemensi Ecclesiæ tertiam partem villæ Virisiaci per testamenti paginam delegasse reperitur. Quam partem ipse quoque Præsul Theudechildi præfatæ Reginæ filiæ usufructuario per precariam salvo Ecclesiæ jure concessit, ita duntaxat ut post ejus obitum, absque ullo præjudicio, sicut ab ea meliorata fuisset, ad ditionem Rhemensis revocaretur Ecclesiæ.*

Ad Benefic. usufructuar.] Sic beneficium pro precario accipit Tertullianus adversùs Hermogenem: *Tribus modis aliena sumuntur, jure, beneficio, impetu, id est, dominio, precario, vi, dominio non suppetente.* Horatius epist. 2. lib. 2.

Sit proprium quidquam, puncto quod mobilis hora
Nunc prece, nunc precio, nunc vi, nunc sorte suprema
Permutet dominus.

Ideòque & precatium genus liberalitatis eſſe Juriſconſulti teſtantur. L. 1. & 2. De precario. Sic & in l. *Jubemus.* §. *Sanè.* Cod. De ſacroſanctis eccleſ. ubi hoc negotii genus deſcribitur: *Pacta conſcribat per quæ & tempus intrà quod hoc præſtari placuerit ſtatuatur, & manifeſtum ſit quod quiſque acceperit hujuſmodi beneficii gratiâ.* Leg. Alaman. tit. 2. *à paſtore Eccleſiæ per beneficium ſuſceperit.* Leg. Bajuvar. c. 1. tit. 1. *per beneficium præſtare.* Conſtitutio Synodi Piſtenſis an. DCCCLXII. de villis B. Dionyſii. *Has villas, cum omnibus quæ per precarias aut beneficia indè homines retinent &c.* Indè beneficii nomine ea prædia dicta, quæ pro ſervitio militari à Rege ſive etiam ab aliis concedebantur, quæ feuda poſteritas dixit. Initio namque vitâ accipientis finiebantur, & ex certis cauſis revocari poterant. Capitul. lib. 1. c. 126. *Qui beneficia regalia tam de rebus eccleſiaſticis quàm quæ & de reliquis habere videntur &c.* Lib. 3. cap. 5. 19. 20. lib. 4. c. 9. Carolus Calvus Rex in diplomate pro Eccleſia Rhemenſi apud Flodoard. lib. 3. c. 4. *Quicquid exindè nos fidelibus noſtris beneficiavimus, præſentialiter reſtituimus.* Hincmarus de villa Novilliaco: Carolus *dedit villam Novilliacum in beneficio Anſchero Saxoni, qui nonas ac decimas ad partem Rhemenſis Eccleſiæ uſque ad mortem ſuam perſolvit.* Synodi Meldenſis c. 18. *Ut præcepta illicita jure beneficiario de rebus eccleſiaſticis facta à vobis ſine dilatione reſcindantur.* Et cap. 20. cap. 53. Itaque cùm Hadrianus Papa ad Fridericum Ænobarbum ſcripſiſſet *multa ſe ei beneficia* contuliſſe, hoc verbo exarſit Imperator. Quod ſic excuſat Pontifex apud Radevicum lib. 3. c. 22. *Licèt enim hoc nomen, quod eſt beneficium, apud quoſdam in alia ſignificatione quàm ex impoſitione habeat aſſumatur, tunc tamen in ea ſignificatione accipiendum fuerat quam nos ipſi poſuimus, & quam ex inſtitutione ſua noſcitur retinere. Hoc enim nomen ex bono & facto eſt editum; & dicitur beneficium apud nos, non feudum, ſed bonum factum.* Aliquandò autem in donationibus Eccleſiæ factis nominatim cavebatur ne in beneficium præſtarentur. Cujuſmodi exempla ſunt in traditionibus Fuldenſibus lib. 1. *Ut nulli Clericorum aut Laicorum aliquandò res ipſæ quas tradidi in beneficium præſtentur, ſed ad locum quo præfatus Martyr corpore quieſcit perpetuò deſerviant.* Lib. 2. *Ut nullius Clerici aut laici aut alterius perſonæ beneficium nunquam fiat; & ſi unquam factum fiat, nos jure hereditario prædictum locum accipiamus, vel ſucceſſores noſtri accipiant.* Flodoardus lib. 3. c. 10. Anſelmus Leodienſis cap. 56. *In tres portiones prædia Eccleſiæ diviſit, unam ſibi & ſucceſſoribus reſervavit, alteram Eccleſiis ac Monaſteriis impertiit, tertiam militibus, qui Eccleſiam armis protegerent, habere conceſſit.*

PONTIFICIUM NON HAB.] Id eſt poteſtatem, facultatem. Infrà cap. 8. 9. & paſſim his Formulis. Gellius lib. 1. c. 13. *Re ſemel ſtatutâ deliberatâque ab eo cujus negotii id pontificium eſſet.* L. 1. Cod. Th. de maternis bonis: *Ita ſint in parentum poteſtate atque dominio ut fruendi pontificium habeant, alienandi eis licentia derogetur.* L. 3. Cod. Th. de fide cath. *Neque his penitùs poſthac obtinendarum Eccleſiarum pontificium facultatemque permitto.* In veteri inſtrumento S. Galli Alamannicar. Antiquit. tom. 2. quo etiam precaria huic Formulæ omninò ſimillima continetur: *abſque præjudicio S. Galluni ipſam villam tenere & uſare facias, & nullum pontificium habeas de ipſa villa nec vendere, nec donare, nec alienare, nec minuare, ſed in quo poſſumus, ſemper meliorare faciamus.*

PER HANC PRECATURIAM] Precaturia pro precaria. Synodi Epaunenſis cap. 18. *Quod Clerici etiam ſine precatoriis quâlibet diuturnitate temporis de Eccleſiæ remuneratione poſſederunt, in jus proprietatis temporis præſcriptione non vocetur.* Flodard. hiſt. Rhemenſ. lib. 2. c. 5. ex Synodo Rhemenſ. ſub Sonnatio Epiſcopo: *De his quæ per precatoriam impetrantur ab Eccleſia, ne diuturnitate temporis ab aliquibus in jus proprium uſurpentur, & Eccleſiæ defraudentur.*

PER QUINQUENN. RENOVATA] Infrà cap. 39. *abſque ulla alia renovata, ut mos eſt in cæteris, precaria.* Incertus auctor cap. 41. *& ut aliæ precariæ de quinquennio in quinquennium renovantur, iſtam verò non ſit neceſſe renovandi.* Id inſtitutum, ne longinquitas temporis proprietati obſiſteret, ut Toletani Concilii ſexti verbis utar. Synodi Belvacenſis c. 13. *Ut precariæ de quinquennio in quenquennium ſecundùm antiquam conſuetudinem & auctoritatem renoventur.* Meldenſis c. 22. Capitul. Caroli Calvi c. 9. Burchardus lib. 3. c. 169. cap. 1. De precariis. Precariarum porrò, præter has Formulas, exempla extant in appendice Flodoardi, ubi de Adalberone Epiſcopo Remenſi, in veteribus S. Galli inſtrumentis, quæ Alamannicar. Antiquit. tom. 2. à Goldaſto edita ſunt, & in traditionibus Fuldenſibus.

CONTRA HANC EPISTOLAM] Nil frequentius hoc libro & in Formulis Leg. Rom. quàm per epiſtolam negotium gerere; atque adeò omnes hujus libri Formulæ in epiſtolæ modùm conceptæ ſunt, ut ſuprà *Domino ſancto &c.* infrà *Dulciſſimis filiis, nepotibus &c.* Receptum illud eſſe ſub Romanis Imperatoribus probabile eſt, paulatim recedente ſolemnium verborum uſu quibus per multas ambages res agebantur. Itaque & manumiſſio per epiſtolam fieri poterat. l. *Qui abſenti.* 38. De adquirenda vel amitt. poſſeſſ. §. *Multis.* Inſtit. de libertin. Cautionum quoque & obligationum per epiſtolam exempla paſſim occurrunt. Imò & teſtamenti loco plerunque epiſtolæ ſcribi ſolitæ, ut de Hilarione B. Hieronymus prodit, earumque epiſtolarum infinita exempla Juriſconſulti proferunt. l. Miles 75. De legat. 2. l. *Alumnæ* §. ult. De adim. Leg. Cap. 6.

CHARTA DONAT. INTER] De ejuſmodi donatione lib. 1. c. 12. Cap. 7.

QUOD PARITER IN CONJUGIO] Leg. Salicæ tit. 47. 2. *Si ibi aliquid elaboravit, quia Legem noluit audire, amittat.* Leg. Ribuar. tit. 39. 2. *Tertiam partem de omni re quam ſimul conlaboraverint.* Tradition. Fuldenſ. lib. 1. *Notitia traditionis Hrungboten, qualiter ille pro æterna retributione elaboratum ſuum omne tradidit, hoc eſt, porcos* LX. *vaccas* VI. *oves* XII. Alibi in donatione Benedicti: *De elaboratu meo ſunt*

hæc, boves XXXIX. *porci* LXXII. *oves* XX. *mappas* IV. *manutergia* II. *plumacia* VI. *opertoria* II. *pallia linea* VI. *pulvilli* XIV. *&c.* Lib. 11. *trado omnem laborem meum.*

Cap. 9. CHARTA OBNOXIATIONIS] Epistola est quâ pater, qui bonorum uxoris suæ præmortuæ usumfructu à filiis accepit, remunerandi causâ illis donat villas quasdam suas, earum tamen usufructu retento; atque ita se obnoxium reddit, ut ne illas in posterum alienare aut minuere possit. Ideòque hæc Formula obnoxiatio appellatur. Quæ res proximè ad precariam Ecclesiæ accedit, de qua infrà cap. 39. Nam & in fine additur clausula precariis adscribi solita, ut perindè valeat atque si per quinquennium renovata fuisset.

EVINDICASTIS] Flodoard. hist. Rhemens. lib. 3. c. 10. *Res quoque nonnullas, juraque Ecclesiæ, ac mancipia, Legibus per Advocatos evindicata recepisse reperitur.*

Cap. 10. EPIST. CUM IN L. FILIOR.] Epistola est codicillorum loco, quâ avus nepotes ex filia præmortua ad successionem vocat. Similis est & alia inter Formulas Leg. Rom. c. 22. Verùm ad Legem Romanam ea pertinet; hæc autem, quæ indistinctè concepta est, ad Legem Salicam, ut opinor, referenda. Etsi de Lege Romana potest etiam accipi. Qua de re ad Leg. Romanæ Formulas.

DULCISS. NEPOTIB.] Sic in l. *Lucius Titius.* 88. §. *Quæ marito.* De legatis II. l. *Titia.* 34. §. 1. De legatis II. & passim. Proprium illud liberorum epitheton. *Dulces natos* dixit Virgilius Æn. 4. *Dulces liberos* Horatius.

PER LEGEM] Salicam scilicet. Illa etenim tit. 62. proximiores tantùm admittit, & nepotes omnes repellit. Quod Childeberti Regis Constitutione innovatum est: *Ut nepotes ex filio vel ex filia ad aviaticas res cum avunculis vel amitis sic venirent tanquam si pater aut mater vivi fuissent.* Potest & de Lege Romana accipi, quæ ante Justinianum ab intestato tertiam partem aviaticæ successionis nepotibus ex filia detrahebat. l. 4. Cod. Th. De legitimis hereditat. Ut opus fuerit hâc epistolâ in vice codicillorum, ne ullam deminutionem paterentur.

QUANDO NUPTAM TRAD.] hoc est, ut dotem matris conferant, si ad ejus successionem accedere velint. l. 5. Cod. Th. de legitimis heredit. *Ut mixtis matrum suarum dotibus, avi hereditatem pro rata parte, quam Lex divalis censuit, cum avunculis partiantur.* Ibid. Arianus *quicquid filia accepit tempore nuptiarum.*

DE PRÆSIDIO NOSTRO] Suprà lib. 1. c. 12. *cum terris &c. seu præsidiis domûs eorum.* Hoc libro c. 7. *Terris, villabus, domibus cum omni præsidio, etiam peculium, præsidium utriusque generis & sexûs.* Gregor. Turon. lib. 6. c. 4. *Inruerunt in domo Lupi, & direpto omni præsidio, fingentes se illud in thesauro Regis recondere, suis eum domibus intulerunt.* Lib. 9. cap. 19. in Pactione Regum apud Andelaum: *Si quid de agris fiscalibus vel speciebus atque præsidio pro arbitrii sui voluntate facere aut cuiquam conferre voluerit, in perpetuo, auxiliante Domino, conservetur.* Gregor. Turonens. de gloria Confessor. c. 107. *Habens divitias multas, & tam in fundorum possessione quàm in præsidio domorum valde dives erat ac locuples.* Ex quibus locis conjicio præsidii nomine pecuniam numeratam, aurum, argentum, & alia id genus intelligi. Nam & Celsus in l. *Si chorus* 79. §. 1. De Legatis III. ait Proculum referre *audisse se rusticos senes ita dicentes, peculiam sine peculio fragilem esse, peculium appellantes quod præsidii causâ seponeretur.* Cui convenit quod ait Constantinus Imp. in pecunia veteres robur omne patrimoniorum posuisse. l. 22. Cod. de administrat. tutor. In Formulis verò incerti auctoris præsidii nomine pecudum greges & boum armenta significare videntur, cap. 47. *etiam peculium, præsidium utriusque generis & sexûs.*

CHARTA QUI SUO NEPOTE] Nolui quid immutare. Nam seculi & auctoris vitium esse videtur. Est autem Formula donationis, quâ pater nepoti ex filio aliquid donat, ut præcipuum illud habeat, sitque melior ejus nepotis conditio quàm cæterorum. Cap. 11.

ABSQUE CONSOR. FRATR.] In donatione Haganonis ad S. Martinum anno quinto Hludovici Imp. *Fridegiso Abbati trado mansum nostrum dominicatum, quem extra consortium fratrum in hereditate habemus in pago Blesensi.*

VEL FILIIS MEIS] Leg. *filiorum meorum.* Cap. 12.

UT FILIA CUM FRATRIBUS] Lege Salicâ, Ribuariâ, & aliis, filia in alode seu terrâ paternâ non succedebat. Hâc verò Formulâ patrem ad successionem suam potuisse eam revocare & veluti heredem cum fratribus instituere manifestum est. Quæ Formula apud Cujacium Observat. VIII. edita extat.

CONSUETUDO TENETUR] Consuetudinem vocat Leges Salicas, Ribuarias, & similes, meritò, cùm multò antè usu receptæ quàm in scriptis redactæ sint. Sic autem Leg. Salicæ tit. 62. *De terra verò Salica nulla in mulieris hereditate transeat portio, sed virilis sexus totam terram proprietatis suæ possideat.* Quæ diversa ab editis, ex Mss. reg. exscripsi. Leg. Ribuar. tit. 58. *Sed dùm virilis sexus extiterit, femina in hereditatem aviaticam non succedat.* Leg. Saxon. c. 39. *Pater aut mater defuncti filiis, non filiæ, hereditatem relinquant.* Leg. Anglionum tit. 7. *Hereditatem defuncti filius, non filia, suscipiat. Si filium non habuit qui defunctus est, ad filiam pecunia & mancipia, terra verò ad proximum paternæ generationis consanguineum pertineat.* Quod & olim Armeniis placuisse & à Justiniano Imp. sublatum docet Nov. XXI.

TERRA PATERNA] Alode. Leg. Ribuar. tit. 58. *terra aviatica,* in Leg. Saxon. & Anglion. *hereditas.* Vide suprà ad c. 12. lib. 1.

SI QUIS EXTRAN. NOM.] Adoptio est; quæ tamen ptopriam Legem continet. Fit enim ab eo qui rebus suis superesse non potest, ideòque statim bonorum suorum possessionem in adoptatum transfert, eâ conditione ut victum & vestitum, quandiù vixerit, ei suppeditet. Cap. 13.

PACTUM INTER PARENTES] Divisio paternæ hereditatis inter fratres, ut & Formulæ incerti auctoris c. 39. Leg. Rom. 25. Parentes autem heic & alibi non rarò dicuntur non propriè & ex usu veterum, sed in ea significatione quam Cap. 14.

Vulgò hodie retinemus, pro quibuſcunque proximis vel conſanguinitate junctis. Gregor. Turon. lib. 5. c. 5. *Cujus parentes condolentes propinqui exitum &c.* lib. 6. c. 36. *Conjuncti parentes graviſſimis Clericum tormentis ſubdentes interimere voluerunt.* Sic fortaſſè Tertullianus lib. de carne Chriſti: *Cùm indignatio parentes non neget ſed objurget, mox demonſtrat quâ conditione negaverit matrem & fratres. Negavit itaque parentes.* Et ita ibi ſæpè. Quâ voce etiam uſos antiquiores Spartianum & Lampridium cum aliis pleriſque doctiſſ. Caſaubonus ad Marci Imp. vitam notat.

NON A INDIC. POL. COACTI] Fratres quippè communem hereditatem conſenſu dividentes pietatis officio funguntur, inquit Papinianus in l. ult. familiæ erciſcundæ.

SCRIPTUR. SERIE ALLIGARI] In charta abſolutionis Henrici II. Angliæ Regis apud Hovedenum Annal. part. poſt. *Ne in dubium veniant quæ geruntur, & uſus habet & communis conſideratio utilitatis expoſcit ut ſcripturarum ſerie debeant annotari.*

Cap. 15. LIBELLUS DOTIS] Quo pater ſponſi, ſponſæ dotem conſtituit. Nam apud Germanicas illas gentes, ut Tacitus ſcribit, *dotem non uxor marito, ſed maritus uxori offert.* Leg. Burgundionum tit. 42. & tit. 62. Mulier *ſi ad alias nuptias tranſierit, omnia perdat; dote tamen ſuâ, quam à marito ſuo acceperat, quandiù vixerit utatur, filio proprietate ſervatâ.* Leg. Ribuar. tit. 39. *De dotibus mulierum. Si quis mulierem deſponſaverit, quicquid ei per tabularum ſeu chartarum inſtrumenta conſcripſerit, perpetualiter inconvulſum permaneat.* Quibus verbis libellus dotis deſignatur; cujus ſpecimen hoc capite extat. Leg. Saxon. tit. 7. & 8. in Tilliana editione c. 45. & 46. Leg. Alaman. tit. 56. Sic dotem accipit Greg. Tur. lib. 6. c. 18. ubi legatos refert in Hiſpaniam à Chilperico Rege miſſos ad inſpiciendam dotem quæ ejus filiæ conſtitui deberet. Et in Pactione Regum apud Andelaum lib. 9. *De civitatibus quas Gailesuindam germanam Domnæ Brunichildis tam in dote quàm in morghangeba hoc eſt matutinali dono in Franciam venientem certum eſt adquiſiſſe &c.* Sic in Synodo Triburienſi ſub Arnulpho Rege cap. 25. *dotare*, ubi de Franco qui uxorem è Saxonia duxit, nec eam Lege Francorum deſponſavit vel dotavit. In charta libertatum Joannis Angliæ Regis apud Matthæum Paridem: *Aſſignetur viduæ pro dote ſua tertia pars totius terræ mariti ſui, quæ ſua fuit in vita, niſi de minori dotata ſit ad oſtium Eccleſiæ.* Illud ipſum eſt quod *dotalitium* dicitur à Clemente III. Papa in cap. *Plerunque.* De donation. inter vir. & uxor. & quod nos hodie *doarium* appellamus. Ejuſmodi dotis conſtitutio à Willelmo Siciliæ Rege in Joannam Henrici II. Angliæ Regis filiam facta extat in Annalib. Rogerii Hovedeni. Eſt & alia libelli dotis Formula c. 37. Formular. incerti auctoris. Quibus addere viſum eſt libellum dotis non diſſimilem, à doctiſſ. viro Joh. Belio mihi conceſſum, qui circà annum MXL. conſcriptus eſt.

Cùm Dominus omnipotens & excelſus condidit hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, dixit: Non eſt bonum eſſe hominem ſolum, faciamus ei adjutorium ſimile ſibi. Propterea relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una; non tamen duo, ſed una caro. Et: Quod Deus conjunxit homo non ſeparet. Igitur ego in Dei nomine Adam, dilectiſſima ſponſa mea nomine Heldigardis, dono tibi donatumque eſſe volo de rebus meis, ſeu de beneficiis meis quæ ſita ſunt in pago Andecavis in villa quæ dicitur Chelzei, & alia villa quæ vocatur Nandulia, de Eccleſiis, de vineis, de pratis, de cenſu, de frixingis, de obligis, & de omnibus reddituris, tibi medietatem dabo. Et in alia comitate in pago Dunenſi in villa quæ dicitur Vallarias, quæ teneo de filiis Alboldi per teſtimonia Geylæ fœminæ Hugoni, de ipſa villa medietatem. Et ſuper fluvium Lidunum pharinarium, quæ eſt ſuper quatuor & ſolidis quinque, & de ſuper via chalceda arpenn. de vineis tres. In burbio S. Valleriani medietatem de manſionibus, & de areis ſimiliter medietatem. Quod ſi quis libellum hunc dotis aliquid calumniaverit, auri libras quinque coactus exſolvat.

QUOD BONUM FAUSTUM] Hæc à Romanis deſumpta ſunt, quos boni ominis cauſâ in pleriſque negotiis ita præfari ſolitos notum eſt. De relationibus Coſſ. Suetonius lib. 3. c. 15. *Quod bonum felixque ſit Caio Cæſari.* de nuptiis Juvenalis:

ſignata tabula, dictum feliciter.

DE DIP. MAR. ORDIN.] Hæc non ſatis conveniunt; quibus tamen rudera & fragmenta quædam ineſſe vetuſtiſſimarum juris Romani Formularum conjicere licet. Videntur enim hæc verba ſignificare, has nuptias ex præſcripto Legis Juliæ de maritandis ordinibus fieri, & procreationis liberorum; quæ cauſæ, inquit, neceſſariæ ſunt. Veteres namque Legibus Juliis ad nuptias præmiis & pœnis adigebantur.

PROCREATIONI LIBEROR.] Vetuſtiſſima hæc quoque clauſula, tabulis nuptialibus adſcribi ſolita. B. Auguſtinus de civitate Dei lib. 14. c. 18. *Quid concubitus conjugalis, qui ſecundùm matrimonialium præſcripta tabularum procreandorum ſit cauſa liberorum?*

DONATIONISQUE ANIMO] Separatur heic donatio à dote, etſi ab una eademque perſona ſponſo ſcilicet vel ejus patre fiant. Infrà, *ſimiliter & in dotis titulum.* Sic apud Gregor. Turon. lib. 9. c. 19. *dos & matitunale donum* ſeu *morghangeba* diſcernuntur.

INTER AUR. ET ARGENT.] Inter pro *præter*, ſæpè hoc libro & aliàs paſſim.

IN SUA DOMINAT. REVOC.] Ut liberam habeat facultatem ea omnia in ſuam poteſta-

tem revocandi, vel de his pro arbitrio disponendi.

Cap. 16. SI ALIQUIS PUELL. INVIT.] Libellus est dotis, quæ à viro constituitur qui contra voluntatem parentum puellam rapuit, re tandem compositâ; ideòque epistola compositionalis vocatur. Trahere autem heic & infrà cap. 29. pro rapere accipitur, ut in Leg. Sal. tit. 14. *Si puer Regis vel litus ingenuam feminam traxerit, de vita componat.* Formulæ Leg. Rom. cap. 16.

RAP. SCEL. MEO CON. SOCIAVI] Legi posset *raptam scelere, meo conjugio sociavi;* sive *rapto scelere*, quasi per rapinæ scelus. In l. 3. Cod. Theod. de raptu virgin. *conjugium raptûs scelere contractum.*

FACIENTE CONTURNO] Nullus sensus. Itaque asteriscum notavi. Legendum opinor *facto contubernio*, id est, copiis contractis, ope sociorum & amicorum. Sic Leg. Salicæ tit. 16. *Si quis villam alienam adsallierit, ipse & omnes qui convicti fuerint quòd in ejus contubernio fuissent &c.* & tit. 44. *Si quis collecto contubernio hominem ingenuum in domo sua adsallierit.*

VITÆ PERIC. INCURR. DEB.] Illud est ex Lege Romana, l. 2. Cod. Th. de raptu virg. Lege autem Salicâ tit. 14. crimen raptûs, ut cætera ferè delicta, pecuniâ tantùm æstimatur.

DRAPPOS] Vestes, suprà lib. 1. c. 12.

Cap. 17. QUALITER IN UNO VOLUMINE] Formula est testamenti mutui inter conjuges; quod post Novellam Theodosii & Valentiniani frequentari cœpit. Anteà quippè vix licebat; quia & captatoriæ institutionis speciem referre videbatur. Theodosius & Valentinianus Novellar. lib. 2. tit. 4. *In unius chartæ volumine supremum votis paribus condidere judicium, septem testium subscriptionibus roboratum: cui nos æternam tribui firmitatem Legis hujus definitione censuimus: quoniam nec captorium dici potest, cùm duorum fuerit similis affectus, & simplex religio testamenta condentium.* Quò pertinet. l. *Captatorias.* De heredib. instituend. *Captatorias*, inquit Papinianus, *non eas Senatus improbavit quæ mutuis affectionibus judicia provocarent.*

SANA MENTE] Testamentum Gregorii Nazianzeni Episcopi: ζῶν καὶ φρονῶν, καὶ ὑγιᾶ γνώμῃ, καὶ ἐῤῥωμένοις τοῖς λογισμοῖς διαθέμην τὴν διαθήκην μου ταύτην.

UT QUOMODO DIES] Leg. *ut quandò.*

DIES LEGIT. POST TR.] In Mss. legebatur *legitonos*; cujus loco *legitimus* legendum esse nemo negaverit. Ita etiam in codice Ms. Petri Pithœi. Apud Brissonium, qui hanc Formulam exscripsit, vitiosè exaratum est *dies ultimus*, præter sensum & manuscripti fidem. Legitimus autem dies aperiendarum tabularum testamenti fuit post mortem testatoris, intrà triduum vel quinque dies. Paul. Sentent. lib. 4. tit. 6. Gregor. Turon. lib. 6. c. 45. *Multi meliores natu, qui vi compellebantur abire, testamenta condiderunt, resque suas Ecclesiis deputantes, atque petentes ut cùm in Hispanias puella introisset, statim testamenta illa, tanquàm si jam essent sepulti, reserarentur.*

RECOGNITIS SIGILLIS] Paulus Sentent. lib. 4. tit. 6. *Tabulæ testamenti aperiuntur hoc modo, ut testes vel maxima pars eorum adhibeantur qui signaverint testamentum, ita ut agnitis signis, rupto lino, aperiatur & recitetur, atque ita describendi exempli fiat potestas, ac deindè signo publico obsignatum in archium redigatur; ut si quandò exemplum ejus interciderit, sit unde peti possit.*

GESTIS REIP. MUNICIP.] L. *Testamento.* Cod. de testament. l. *In hac.* Cod. de donation. Ejusque rei Formula extat infrà cap. 37.

RELIQUI HEREDES] Testamentum B. Remigii Rhemensis Episcopi apud Flodoard. hist. Rhemens. lib. 1. c. 18. *Hæc ita do, ita lego, ita testor. Cæteri omnes exheredes estote suntote.* Testamentum Gregorii Theologi Nazianzeni: Εαν οὖν ὑμῶν με τέκνα τῆ βίᾳ χρήσασθαι, ἴσα μου κληρονόμοις γνησίοις ὁ διάκτορος καὶ μαχεῖται, &c. οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἴσοι μου ἀποκληρονόμοι. Inde inter cæteros exheredare. Quod hâc verborum Formulâ fieri consuevisse Theophilus auctor est lib. 2. Institut. tit. de exheredat. liberorum.

ID UT FIAT DETUR] Hadoindi Cenomanensis Episcopi sub Chlodoveo Rege testamentum apud Brissonium: *Ita ut ubicunque aliquid per hoc testamentum meum dedero, legavero, darique jussero, id ut detur, fiat, præstetur, fidei tuæ heres mea committo.*

SED DUM IN VILLIS] Post varia legata adscripta, conjugi villas quasdam relinquit, in compensationem earum quas anteà aliis legavit, in quibus, quòd stante conjugio adquisitæ essent, uxori tertia pars competebat.

TERTIAM HABERE POT.] Gentes illæ quæ ex Germania in Galliis sedes posuerunt, uxoribus tertiam partem concedebant rerum quas mariti stante conjugio adquisierant. Leg. Burgund. tit. 42. & tit. 62. *Filius unicus defuncto patre tertiam partem facultatis matri utendam relinquat, si tamen maritum alium non acceperit.* Leg. Ribuar. tit. 39. *Si virum supervixerit, quinquaginta sol. in dotem recipiat, & tertiam partem de omni re quam simul conlaboraverint sibi studeat vindicare.* Capitul. lib. 4. c. 9. ubi de collaboratione in beneficio seu feudo tantùm agitur. Appendix Gregor. Turon. c. 85. Simile quid moribus nostris observatur, per eam societatem bonorum quæ inter conjuges intercedit. Apud Saxones media pars uxori cedebat, Leg. Saxon. tit. 7. Apud Bajuvarios cum filiis in portionem vocabatur, & *qualem unus ex filiis usufructuariam portionem* auferebat, Leg. Bajuvar. c. 14. tit. 7.

AD VASSOS NOSTROS] Vassi, fideles qui servitium exhibent. Nomen retinemus, *vassaus.* Leg. Alaman. tit. 36. 4. *qualiscunque persona sit, aut vassus Ducis aut Comitis.* Et tit. 79. 3. *& dominus ejus duodecim vassos infra domum habet* Leg. Bajuvar. c. 2. tit. 15. *sive Regis vassus sive Ducis, omnes ad placitum veniant.* Capitul. lib. 2. cap. 24. *vassi & vasalli nobis famulantes.* lib. 3. c. 64. & 73. Capitula Episcoporum Rhemensis & Rhotomagensis provinciarum in Carisiacensi palatio ad Ludovicum Regem an. DCCCLVIII. *in comitatu drudorum atque vassorum.* Apud Falcetum antiquit. lib. 9. c. 15. *Drudi* pro fidelibus, à Germanico vocabulo *Drow fides.*

LIBEROS LIBERAS] Vide l. 18. §. ult. de aliment. & cibariis legat.

OBSEQUIUM] Vide l. 71. §. *Titio centum.* de conditionib. & demonſtrat.

OBLATA] Vide B. Auguſtin. Confeſſ. lib. 7. cap. 2. de civitate Dei lib. 8. cap. 27. Idem ep. 64. *Oblationes pro Spiritibus dormientium ſuper ipſas memorias non ſint ſumptuoſæ.* Tertullianus de reſurrectione carnis : *Et tamen defunctis parentant, & quidem impenſiſſimo officio pro moribus eorum, pro temporibus eſculentorum, ut quos negant ſentire quicquam, etiam deſiderare præſumant.* Vide Apollonii Tyrii hiſtoriam.

ET UT HÆC PAGINA] Teſtamentum B. Remigii : *Huic autem teſtamento meo dolus malus abeſt aberitque ; in quo ſi qua litura vel charaxatura fuerit inventa, facta eſt me præſente, dum à me relegitur & emendatur.* Bertchramni Cenomanenſis Epiſcopi teſtamentum apud Briſſonium : *Si quæ lituræ, ſi quæ caraxaturæ, ſi quæ litteræ adjectæ ſunt vel detractæ, ego feci fierique juſſi, dum meam mihi ſæpiùs prælego voluntatem, & omnia per ſingula recognoſco vel emendo.* Clauſula teſtamentis adſcribi ſolita. Ulpianus in l. 1. de his quæ in teſtam. delentur. *Et ideò etſi noviſſimè, ut ſolet, teſtamento fuerit adſcriptum,* LITURAS, INDUCTIONES, SUPERINDUCTIONES IPSE FECI, *non videbitur referri ad ea quæ inconſultò contigerunt.* Quo loci non *ſuperinductiones* ſed *ſuperdictiones* lego, ut mox ſequitur venuſtè. Alioqui putida eſſet illa repetitio.

CARAXATURÆ] Deletiones, maculæ, inquinamenta ab atramento. Sic in teſtamento B. Remigii & Bertchramni Epiſcopi, locis proximè adductis. Gregor. Turon. lib. 7. cap. 36. *Tunc es pictor ille qui tempore Chlotarii Regis per oratoria parietes atque cameras caraxabas?* Et lib. 9. c. 5. *Vaſa per domos diverſorum ſignis neſcio quibus caraxata ſunt. Quæ res nullo unquam modo aut eradi potuit aut deleri.* B. Irenæi vetus interpres lib. 3. c. 3. *Tantam apoſtoli & diſcipulorum habuere reverentiam ut ne verbo quidem communicarent cuiquam incaraxanti veritatem.* Agobardus pag. 71. Gloſſæ veteres Labbæi Mſ. *Charaxatis, ſcriptis.*

SUPERDITIONES] Superſcriptiones, quæ deletis imponi ſolent. Cæterùm heic videtur omiſſa clauſula codicillaris, quam B. Remigius & Hadoindus Cenomanenſis Epiſcopus non omiſerunt, *id codicillorum vice valere præcepi, ſi juris aliquid videbitur defuiſſe.* Quâ omiſſâ, teſtamentum minùs perfectum vim codicillorum non habebat. l. 1. de jure codicillorum.

ANTE TRIBUNAL CHRISTI] Gregorii Theologi teſtamentum : Ταῦτα μοῦ τὸν διαθέκην κυρίαν ἢ βέβαιον εἶναι βούλομαι ἐπὶ πᾶσιν δικαστηρίῳ ἢ πάσης ἐξουσίας. Εἰ δ' ἢ ὡς διαθήκη μὴ ἰσχύοντες, ὡς βούλησιν αὐτῶ, εἰ ὧν καθέκαστον αὐτῶ ἰσχύειν βούλομαι. Ὁ δ' ἐπιχειρῶν αὐτῶ διαλῦσαι διδοὺς λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἐξ ἴσου τὸν λέγον πρὸς τὸ ὅνομα τῦ πατρὸς, ἢ τῦ υἱῦ, ἢ ἁγίου πνεύματος.

PROHEREDIBUS] Qui loco heredum fuerint ; ut protutor qui tutor non eſt, ſed tutoris loco.

Cap. 15. SECURITAS PRO HOMICIDIO] Omnibus Germanicis gentibus, quæ Gallias inſederunt, mos erat privatas inimicitias armis perſequi. Quæ prava conſuetudo adeò invaluit ut nec Principis imperio nec Legum auctoritate per ſexcentos fermè annos aboleri potuerit ; quinimò Legibus id non omninò prohibebatur, ſed tantùm nimia licentia certis finibus coërcita erat. Itaque qui unum ex propinquis & omnes adverſos habebat, adeò ut ſi aliquis occiſus aut vulneratus aut malè multatus ab inimico quodam privato fuiſſet, continuò illius propinqui, affines, & amici advolabant, ſuam & ſuorum injuriam armis vindicaturi. Sed aliquandò pace per amicos factâ vel etiam in judicio ſecundùm Leges tranſigebatur. Quo caſu, ſecuritatis cautiones interponi ſolitæ ; quarum exemplum hoc capite continetur & in Formulis incerti auctoris cap. 18. & Formulis Leg. Rom. cap. 39. Tacitus de Germanis : *Suſcipere tam inimicitias ſeu patris ſeu propinqui quàm amicitias neceſſe.* Exempla paſſim extant, præcipuè apud Gregorium Turonenſem, ut lib. 5. cap. 5. & 32. lib. 6. c. 17. lib. 8. c. 18. lib. 10. c. 27. Præcipuum verò eſt quod pluribus ab eodem refertur lib. 7. c. 47. de Sichario & Auſtreſigilo ; quorum Auſtreſigilus à Sichario cum quibuſdam aliis interfectus, Sicharius à propinquis defuncti peritus, poſt varia diſſidia, diſcrimina, cædes, ægrè evaſit ; tandemque compoſitione factâ, interceſſione Epiſcopi ipſius Gregorii Turonenſis & Judicum, argentum ab Eccleſia Turonenſi pro Sichario ſolutum eſt, & ſecuritas ei ab adverſariis data. *Tunc*, inquit, *dato ab Eccleſia argento, quæ judicaverant acceptâ ſecuritate componunt, datis ſibi per partes invicem ſacramentis ut nullo unquam tempore contra alteram pars altera muſſitaret, & ſic altercatio terminum fecit.* Qui mos privatæ vindictæ (quam *faidam* dicebant) reprobatur in Capitul. lib. 5. c. 332. ſed ut facilè appareat peſſimam conſuetudinem prævaluiſſe, nec potuiſſe coërceri : *Neſcimus quâ pernoxiâ inventione à nonnullis uſurpatum eſt ut hi qui nullo Miniſterio publico fulciuntur, propter ſua odia & diverſiſſimas voluntates peſſimas, indebitum ſibi uſurpant in vindicandis proximis & interficiendis hominibus vindictæ miniſterium, & quod Rex ſaltem in uno exercere debuerat, propter terrorem multorum ipſi impudenter in multis perpetrare non metuunt propter odium.* Quod tandem graviùs exarſit extremis ſecundæ Regum familiæ temporibus, & initio tertiæ. Namque & jus belli privati factum eſt ; de quo nos forteſſe aliquandò plura.

PRO I. CA. SOL. TANT.] Delicta enim certâ pecuniæ ſummâ æſtimabantur, ut dictum eſt ad cap. 18. lib. 1. Gregor. Turon. lib. 9. cap. 19. de Sichario ad Chramniſindum : *Magnas mihi debes referre gratias, dulciſſime frater, eò quòd interfecerim parentes tuos, de quibus acceptâ compoſitione aurum argentumque ſuperabundant in domo tua.*

VENDITIO] Formulæ incerti auctoris cap. 14. Cap. 19.
Leg. Roman. cap. 5. & 8.

DUPLAM PECUNIAM.] Cautio eſt duplæ evictionis cauſa, in venditionibus ſolita interponi, ut & capite proximo.

NEQUE IMAGINARIO JURE] Imaginaria enim Cap. 20.

venditio nulla est. l. *Nuda.* 55. de contrah. empt.

Cap. 22. ME VOBIS VENDID.] Venditorem Leges suæ rei perpetuò dixisse, non emptorem, notat Cujacius Observat. 23. c. 31.

NON FUREM.] Horat. lib. 2. sat. 3.

Mentem nisi litigiosus
Exciperet dominus.

Sic in Formulis Leg. Rom. c. 9. In servorum venditionibus id promitti & præstari solebat. Varro de re rustica lib. 2. cap. 10. de pastoribus servis: *In horum emptione solet accedere peculium, aut si excipiet, stipulatio intercedere sanum eum esse, furtis noxisve solutum.* Ulp. in l. *Si ita quis* 31. de eviction. *sanum esse, furem non esse.* & in l. 32. *furem non esse, fugitivum non esse, erronem non esse.* l. 4. l. *Quòd si nolit.* 31. §. 1. de ædilitio edicto.

NEQUE CADIVUM] malum, improbum. Idioma Italicum integrum retinet *cattivo.* Unde & nostris *chetif.* Leg. Boior. tit. 15. cap. 9. 2. *herniosum aut caducum.* Ant. Oisellus significari hoc nomine contendit comitiali morbo vexatum, quem nos hodie morbum caducum dicimus. In veteribus glossis barbaris Mss. Labbæi: *Caducus, dæmoniacus.*

PROBOS ATQUE PRÆSENTES] Sic Genes. 23. Abraham pro agro quem emebat appendit quadringentos siclos argenti *probatæ & publicæ monetæ.* Quo loci Chaldæus paraphrastes vertit, *argenti quod per mercatores recipiebatur in unaquaque provincia.*

Cap. 23. CONCAMBIUM DE VILLIS.] Concambium pro permutatione frequentissimè apud Marculfum & cæteros Formularum auctores. Unde *concambiare & concamiare* apud eosdem pro commutare & permutationem facere. Leg. Sal. tit. 39. Leg. Bajuvar. cap. 15. tit. 8. *Commutatio, hoc est, quod cambias, talem qualem emptio habeat firmitatem.* In libris feudorum lib. 1. tit. 22. *Cambium.* Et aliàs sæpè.

Cap. 25. CAUTIONES DIV. MODO] Cautionis vocabulum pro repromissione & chirographo accipitur, etiam sine satisdatione; ut *cautio creditæ pecuniæ.* in l. *Minor.* 40. de minorib. & in l. *Lecta.* 40. de rebus creditis; ubi cautionis creditæ pecuniæ Formula exscribitur; cujusmodi sunt illæ quæ hoc capite & proximis exhibentur, quibus debitor cavet se pecuniam à creditore accepisse, eamque certo die soluturum spondet; additâ dupli pœnâ, si debitor cessaverit. Quamvis Romano jure pœnam ultrà legitimum modum usurarum stipulari non liceret.

KL. ILLIS PROXIMIS] Singulis Kalendis fœnebrem pecuniam veteres locabant. Undè & Kalendarium. Martial. lib. 8. *Centum explicentur paginæ Kalendarum.* Fœnebris enim pecuniæ ratio menstrua erat. B. Basilius in psalmum. 14. homil. 2. de debitore: φοβεῖται τὸς μιῶας, ὡς τόκων πολέμους.

Cap. 26. ET QUOMODO] Leg. & *quandò.* Similiter & cap. seq.

Cap. 27. DUM IPSOS SOLIDOS] Donec pecuniam solvere possit, servitio creditoris se ipsum obligat. Obæratos Romani dicebant. Varro de re rustica lib. 1. cap. 17. Idem de lingua Lat. lib. 6. *Qui suas operas in servitute pro pecunia quam debet dum solveret dat, nexus vocabatur, ut ab ære obæratus. Hoc C. Popilio rogante Syllâ dictatore sublatum ne fieret, & omnes qui bonam copiam ejurarent, ne essent nexi.*

ABSQUE ULLO EVACUARIO] apocha evacuatoria, de qua c. 35.

Cap. 28. QUI SÉ IN SERVITIO] Formula est quâ is qui supplicio liberatus est, solutâ ejus nomine ab aliquo pecuniâ, *statum ingenuitatis suæ obnoxiat,* id est, ei qui redemit seipsum subjicit; addicit, & in servitutem tradit. Gregor. Turon. lib. 6. c. 36. *Clericum sub precio venundari procurant, eâ videlicet ratione ut aut esset qui redimeret, aut certè morti addiceretur obnoxius. Cùmque hæc Ætherio Episcopo delata fuissent, misericordiâ motus, datis viginti aureis eum ab imminenti exemit interitu.* Leg. Bajuvar. c. 2. tit. 1. 5. Licebat autem unicuique se in servitutem dare, ut dicam infrà ad Leg. Rom. Formulas

JAM MORTI ADJUDICATUM] Veteribus quippe Legibus crimina pleraque ita vindicabantur ut aut reus capite plecteretur, aut pecuniâ redimeretur. Leg. Salicæ tit. 52. & passim.

Cap. 29. CHARTA DE AGNATIONE] Hâc Formulâ dominus servi qui puellam ingenuam rapuit, sopitâ controversiâ, cavet ut qui agnascerentur ex his nuptiis libri & ingenui permanerent, non servi. Est & alia sub eodem capite Formula. Nam si mulier sponte servo alieno conjuncta sit, ex Senatusconsulto Claudiano libertatem amittebat, ut etiam Lege Salicâ. Heic verò jus illud à domino remittitur, ut qui ex his nascentur liberi sint, nec possit eos ut servos vindicare, aut manum injicere.

AGNATIONEM TUAM] quod ex te natum erit. Adgnasci pro nasci sæpè apud Jurisconsultos. Edictum Theoderici Regis cap. 65. *Necesse est ut omnis matrem sequatur agnatio.* Id est, filii omnes ad dominum ancillæ pertineant.

IN MEO INCLINARE] Mulier quæ se alieno servo junxisset, SC. Claudiano libertatem & substantiam amittebat. *Tacitus annal.* 12. Quod à Vespasiano renovatum diu in usu remansit, & à Gallis observatum hinc apparet; sed in Oriente tandem Justinianus antiquavit. Idipsum Lege Salicâ cavetur tit. 14. 7. *Si ingenua femina quemcunque de illis* (servis) *suâ voluntate sequuta fuerit, ingenuitatem suam perdat.* Ivo Carnotensis epist. 221. & 242. Eodem jure Longobardi usi sunt. Sic & ingenuus qui alienam ancillam uxorem duxisset, servus efficiebatur, Lege Salicâ tit. 14. 11. tit. 27. 3. Quibus conveniunt quarumdam Galliæ provinciarum Leges: *En formariage le pire emporte le bon.*

Cap. 30. LIBELLUS REPUDII] Exemplum est divortii consensu conjugum facti. Quod aliquandò licuit. l. *Si constante.* Cod. de repudiis. Atque etiam bonâ gratiâ matrimonium dissolvitur, inquit Hermogenianus in l. 62. de donat. inter vir. & uxor. Quod Legi Evangelicæ adversum Conciliorum decretis reprobatum est, & à Justiniano quoque Nov. 117. Tamen usum ejusmodi divortii etiam inter Christianos invaluisse hæc Formula ostendit. Est & alia adhuc ejusdem argumenti Leg. Rom. cap. 19.

SIVE

Sive ad servit. Dei] Ex hac causa mutuo consensu olim divertebant. Nov. 117. c. 10. & plurib⁹ probatur à Gratiano 33. q. 5. Sed tandem receptum est ut non aliter id ratum esset nisi uterque continentiam profiteretur. Synodi Rhemensis c. 3. Nicolaus Papa ad Carolum Regem. Burchardus lib. 9. c. 46. c. 1. cap. *Cùm sis.* de conversione conjugatorum.

Aut copulæ matrim.] Ex hoc lòco apparet tum in usu fuisse ut post divortium mutuo consensu celebratum vir & uxor matrimonium cum aliis contrahere possent. Quæ consuetudo, Christianæ Legi contraria, meritò reprobata est. Concilium Africanum c. 63. Burchardus lib. 9. cap. 72. ex Decretis Innocentii Papæ : *De his requisivit dilectio tua qui interveniente repudio aliis se matrimonio copulaverunt. Quos in utraque parte adulteros esse manifestum est.*

Cap. 32. Incipiunt ingenuitates] Variæ sunt manumissionis Formulæ, per chartam, seu per epistolam, quas tum *ingenuitates* vocabant, ut apud Gregor. Turon. lib. 8. cap. 41. Synodi Aurelianensis IV. c. 9. *Si de servis Ecclesiæ libertos fecerit Episcopus, in ingenuitate permaneant.* Et apud veteres sæpissimè. Fortassè quòd libertinitatis ab ingenuitate discrimina ab usu recessissent, & ad solam manumittentis domini voluntatem attenderetur, qui pro arbitrio libertis Leges dicebat, ut non paucis probari posset exemplis. Igitur Marculfi seculo manumissio triplex, ut anteà diximus, per denarium ante Regem, in Ecclesia, & per epistolam privatam. De prima actum est cap. 22. lib. 1. De manumissione in Ecclesia est cap. 12. Formularum Leg. Rom. ubi plura. Hoc autem capite chartæ sunt & epistolæ privatæ, quibus libertatem dominus servo suo concedit. Per epistolam manumissionem olim datam probat l. *Qui absenti.* de adquir. poss. & Caius lib. 1. Instit. seu potiùs Aniani aut cujuspiam alterius epitome. Qui ita manumissi erant, *chartularii* & *tabularii* discebantur, ut & qui in Ecclesia servitute liberati fuerant. Capitul. lib. 6. c. 213. Ejusmodi manumissionum exempla posterioris quidem ætatis, sed quæ his Formulis in multis conveniant, subjecimus. Ex Tabulario S. Laudi à Johanne Belio habui.

Pissimus Dominus noster Jesus Christus salutem humani generis paterno amore desideravit : inter alia præcepta quæ fidelibus suis dedit, ut æternæ vitæ gaudia possent adipisci, præcepit eis debitores suos à debitis illorum absolvere, quò ipsi ad summum Judicem suorum commissorum veniam valeant expectare. Tantæ igitur auctoritatis præmio compulsi, dominæque Ermangardis Comitissæ gratiâ precibusque animati, nos Canonici S. Laudi hunc fidelem nostrum Radulphum, Ecclesiæ nostræ vinculo servitutis obnoxium, ab omni debito servilis conditionis pro animabus nostris Goffridique Comitis excellentissimi, qui potissimus Ecclesiæ nostræ fundator & ornator extitit, omniumque benefactorum nostrorum absolvimus, ut deinceps cum omni fructu suo licentiâ liberali donatus, in quamlibet partem mundi eat, nec cuiquam successorum nostrorum eum ab arbitrio suo revocare liceat. Actum Andegavis in claustro S. Laudi IV. KL. Octobris anno ab Incarnatione Domini MCXII. Indictione V. concurrente epactâ I. Lunâ III. Paschali Papâ sedem apostolicam obtinente, Ludovico in Gallia regnante, Fulcone adolescente consulatum Andegavensem regente, Reginaldo Episcopo Andegavensem Ecclesiam gubernante. Præsentibus & videntibus istis imposuimus nos Canonici S. Laudi manus nostras super caput Radulfi, ob favorem & confirmationem libertatis, videlicet Rodulphus Sacerdos, Rothardus Sacerdos. *Aliud ejusdem ævi.* Ego Fulco Comes Andegavorum & mea soror Ermengardis hunc fidelem nostrum Benedictum, nobis vinculis servitutis obnoxium, ab omni debito servilis conditionis pro anima patris nostri Fulconis & pro remissione malefactorum nostrorum absolvimus, ut deinceps cum omni fructu suo licentiâ liberali donatus, in quamlibet mundi partem eat, nec cuiquam successorum nostrorum eum ab arbitrio suo revocare liceat.

Tanq. si ab ingenuis] His verbis non tantùm libertas data, sed & jura ingenuitatis concessa videntur. Quod miror. Nam à Principe more Romano impetranda erant. Nisi dixeris barbaris undique Gallias occupantibus hunc morem ab usu recessisse. Ex quo factum ut id omne ex dominorum arbitrio & beneficio penderet. Et inde paulatim manumissio ingenuitas dicta. Nec verò ad Novellam Justiniani quis referat, per quam ingenuitatis jura omnibus libertis dedit, cùm satis constet jus Justinianeum tunc Gallis ignotum fuisse.

Libertinitatis obsequium] jus patronatûs.

Peculiari concesso] Peculiare pro peculio. Burchardus lib. 2. c. 26. & 30. Vetus libertatis instrumentum sub Henrico I. Rege : *Peculiare quod nunc habetis, vel quod deinceps assequi potueritis, sicut vobis placitum fuerit, absque calumnia possideatis, & quietè prout volueritis disponatis.* Peculium manumisso inter vivos tacitè datum videbatur, si ademptum non esset. L. *Si Sticho.* 53. de peculio. L. 1. Cod. de peculio ejus qui mer. lib. Heic autem nominatim conceditur, seu dubitationis tollendæ causâ, sive quòd tum non aliter servo manumisso peculium competeret quàm si specialiter donatum fuisset; quod faciliùs crediderim. Burchardus lib. 2. cap. 23. ex Concilio quodam Toletano. *De rebus illorum vel peculiari qui à dominis propriis libertate donantur ut ad gradus Ecclesiasticos promoveri debeant, statuum est ut in potestate domi-*

norum consistat, quicquid ante libertatem habuerunt, utrum illis concedere voluerint, an sibi retinere.

DEFENSIONEM ECCLESIÆ] Manumissi in Ecclesia sub ejusdem Ecclesiæ tuitione consistebant. Videatur Synodus Parisiens. III. Can. 9. Leg. Ribuar. tit. 40. Denariales qui ante Regem liberati fuerant, Regem patronum & defensorem habebant. Itaque si quis eos occidisset, pretium compositionis chartularii quidem Ecclesiæ solvendum erat, denarialis autem Regi; iisque Rex aut Ecclesia, si absque liberis decessissent, succedebant. At qui per epistolam ita manumittebantur ut nullum obsequium manumissor retineret, solebant defensionem Regis aut Ecclesiæ aut etiam alterius potentis expetere, ut esset qui eorum libertatem tueretur & ab omni injuria eos vindicaret. Tandemque constitutum est ut quibus alius patronus & defensor deesset, horum occisorum pœna Regi solveretur. Capitula Caroli M. Leg. Bajuv. addita: *Qui per chartam ingenuitatis dimissi sunt liberi, ubi nullum patrocinium & defensionem elegerint, similiter Regi componantur quadraginta solidis.*

CUM COGENTE FISCO] Capitul. lib. 3. c. 28. *Si quis per chartam ingenuitatis à domino legitimo libertatem est consecutus, liber permaneat. Si verò aliquis eum injustè inservire tentaverit, & ille chartam ingenuitatis suæ ostenderit, & adversarium injustè se inservire velle comprobaverit, ille qui hoc tentaverit multam quæ in charta descripta est solvere cogatur.*

Cap. 33. INGENUITAS POST DISC.] Alia manumissionis est epistola, quâ post mortem dominus servum libertate donat. Greg. Turon. lib. 9. c. 26. Ingoberga Chariberti Regis vidua, *subitaneâ ægritudine fatigata, migravit à seculo, multos per chartulas liberos derelinquens.*

Cap. 35. EVACUATORIA] Evacuatoria tum dicebatur apocha quâ creditor profitebatur sibi solutam fuisse pecuniam, ab evacuanda obligatione. Idque cautione amissâ. Nam heic apparet cautione redditâ evacuatoriam non dari, quasi redditio chirographi satis esset ad solutionem probandam. L. 2. de pactis. Securitas etiam dicebatur, præsertim in tributorum solutione. Senator Variar. lib. 11. ep. 7. *Meritò ergò testimonium solutionis securitas dicitur, quo non solùm animus sed substantia communitur.*

VACUA ET INANIS PERMANEAT] Inde *Evacuatoria*. B. Augustinus de cura pro mortuis: *Ubi esset recautum, quo illa cautio vacuata fuerat indicavit.* Qui locus à Cujacio jam notatus est ad tit. de apochis lib. 10. Cod. Theodos. & Valentinianus de tributis fiscalibus Novell. lib. 1. tit. 23. *Cautiones quæ expensarum nomine* v. *in l. Octaviano emissæ sunt, justâ ratione vacuamus.* Eo sensu vetus B. Pauli interpres ad Galatas: *Evacuati estis in Christo, cùm proximè suprà dixerit, debitor est universæ legis faciendæ.*

SI ALIQ. SER. S. GASINDO] Forma heic traditur donationis quâ dominus servo, qui jugiter ei ministrabat, aliquantulum agri concedit ab omnibus colonariis functionibus omninò liberum & immune. Gasindi autem nomine, ut lib. 1. cap. 33. diximus, is servus significabatur qui non in agris, sed domi ministrat, quem veteres quædam aliæ Formulæ & Capitula *ministerialem de intus casa* vocant.

MANSELLUM] parvum mansum. Qua de re ad lib. 1. cap. 22.

PASCUARIUM] vectigal ex animalium pastione. Gregor. Turon. de miracul. lib. 2. cap. 17. *Fuit quidam Diaconus qui relictâ Ecclesiâ fisco se publicè junxit, &c. Accidit autem quâdam vice ut saltus montenses, ubi ad æstivandum oves abierant, circuiret, atque pascuaria quæ fisco debebantur inquireret.*

AGRARIUM] vectigal agro impositum; quod in quibusdam Galliæ provinciis nomen retinet *agrier*, seu vulgò *champart, terrage*. Leg. Bajuvar. cap. 1. tit. 13*. *De colonis vel servis Ecclesiæ, qualiter serviant, vel qualia tributa reddant, hoc est agrarium, provideat hoc Judex; secundùm quod habet, donet, &c.* Agraticum l. 2. Cod. Theod. de veteran. Heic porrò vocula una reponi debet, quæ in regio exemplari vetustate exesa legi non potuit, sed ex alio restituimus. Ea est *vel carropera*. Quo nomine operæ continentur quæ carris seu plaustris fieri debent. Adnuntiatio Caroli Regis apud Pistas c. 29. *Ut illi coloni tam fiscales quàm & ecclesiastici qui sicut in polypticis continetur, & ipsi non denegant, carropera & manopera ex antiqua consuetudine debent, & margilam & alia quæque carricare, quæ illis non placent, renuunt, quoniam adhuc in illis antiquis temporibus fortè margila non trahebatur, quæ tempore avi ac Domni & Patris nostri trahi cœpit, & de manopere in scuria battere nolunt, & tamen non denegant quia manoperam debent, quicquid eis carrieare præcipitur de opera carroperæ, quandò illam facere debent, sine ulla differentia carrieent, & quicquid eis de opera manoperæ, quandò illam facere debent, præcipitur, similiter sine ulla differentia faciant.* Apud Ansegisum Capitul. lib. 1. c. 75. *carralia opera.* * Tit. 1. cap. 14.

RIGA] Tributi & vectigalis species vetus Formula: *In ea ratione ut riga exindè in cultura dominica arare & recondere faciam.* Item: *in ea ratione ut riga & alios reditus terræ persolvam.*

GESTA JUXTA CONSUETUD.] Constantinus in l. 1. Cod. Th. de sponsalibus testatur patrem suum nullam voluisse liberalitatem valere, si actis inserta non esset, hoc est, ut Anianus interpretatur, nullam donationem de quibuscunque rebus valere posse, si gestis non fuerit allegata. L. *Data.* l. *In hac.* Cod. de donationibus. Edictum Theodorici Regis cap. 72. *Testamenta, sicut Leges præcipiunt, allegentur. Hoc modo fides voluntatis alienæ titubare non poterit.* Itaque testamenta publicari & insinuari necesse erat. L. *Testamenta.* Cod. de testamentis. Publicabantur autem testamenta & donationes in urbe apud magistrum census, in provinciis apud provinciarum rectores, vel, si præstò non fuissent, apud magistratus municipales, aut si civitas illa vel oppidum, in qua donatio celebratur, non habeat magistratus, apud defensorem plebis. L. 8. Cod. Th. de donationibus. Hujus insinuationis & publicationis forma hoc capite continetur. Gesta verò pro publicis actis passim dicuntur in Constitutionibus Cap. 37.

Imperatorum & Aniani interpretatione. L. *Data.* Cod. de donationibus : *geſta confici ſuper rebus etiam alibi collatis ubicunque ſufficit.* Et l. *In donationibus.* 31. Cod. eod. *geſtis alligari.* In l. 8. Cod. Th. de donationibus : *Geſtorum*, inquit Honorius, *confectionem ſive ante traditionem ſive poſt traditionem fieri oportebit, ut inſtrumentum quo continetur munificentia apud acta publicetur.*

REGN. REGE ILL.] B. Ambroſius in Lucam : *Si Conſules adſcribuntur tabulis emptionis, quanto magis redemptioni omnium debuit tempus adſcribi! Habes ergò omnia quæ in contractibus eſſe conſueverunt, vocabulum ſummam illic poteſtatem gerentis, diem, locum, cauſam.*

OMNI CURIA] Notum eſt civitates ſub Romano Imperio Curiam ſeu Senatum, Duumviros ſeu Magiſtratus municipales, & Defenſores plebis habuiſſe, oppida autem Defenſores tantùm. In civitatibus quæ Curiam & Magiſtratus habebant, publicatio & inſinuatio actorum fiebat. Anianus ad l. 4. Cod. Th. de teſtamentis : *Teſtamenta omnia vel reliquas ſcripturas, apud cenſuales in urbe Roma voluit publicari hoc eſt, ut in reliquis regionibus apud curiæ viros teſtamenta vel quæcunque ſcripturæ actis firmari ſolent, geſtorum allegatione muniantur.* Indè ſæpiſſimè in veteribus donationum Formulis, *geſtis municipalibus alligare.* Formulæ Leg. Rom. c. 3. incerti auctoris c. 54.

OPTIME DEFENSOR] De Defenſoribus civitatum tituli ſunt in utroque Codice. De quibus etiam agitur. Nov. XV. Apud eos fiunt inſinuationes teſtamentorum & donationum, teſtationes, depoſitiones. Qua de cauſa & archivum habent, ſive ſcriniûm, & ſcriniarium, & exceptores. Alii ſunt Defenſores Eccleſiarum, ſive Advocati. Alii quoque Defenſores illi qui à ſummis Pontificibus ad curanda in provinciis S. Petri patrimonia ſeu poſſeſſiones delegabantur; quorum officium à Pelagio Papa in epiſtolis & in regiſtro Gregorii latè exponitur.

PATERE JUBEATIS] Quæ ſequuntur uſque ad verba *proſequere quæ optas*, in regio exemplari deerant, ſed ex cap. 54. Formularum incerti auctoris facilè fuit reſtituere. Quod ex ingenio Cujacias præſtiterat ad Pauli Sent. lib. 4. tit. 6.

Cap. 38. TEXTUS MANDATI] Mandatum ut teſtamentum ſive donatio apud acta publicetur. In fine teſtamenti Hadoindi Cenomanenſis Epiſcopi, apud Briſſonium, ſubjicitur ejuſmodi mandatum. *Magnificis in Chriſto & ſancta Eccleſia filiis Bodilonno & Audranno Hadoindus Epiſcopus. Rogo & ſupplico caritati veſtræ ut cùm me dominus & creator omnium de hoc ſeculo migrare præceperit, Cenomannis civitatem ire faciatis, & ibi teſtamentum meum, cùm apertum fuerit, vobis proſequentibus apudque publica geſtis municipalibus faciatis allegare, ut quod unicuique per ipſum teſtamentum Sanctis, civibus, vel propinquis meis viſus ſum delegaſſe, veſtrâ diſpenſatione unuſquiſque juxtà ipſam delegationem percipere valeat, & quicquid exindè egeritis geſſeritis, ratum & firmiſſimum debeat permanere. Quod mandatum manu noſtrâ firmavimus &c.* Quæ cum Marculfo omninò conveniunt. Sic in Formulis incerti auctoris c. 55. & Leg. Rom. c. 2.

POST RECITATIONEM] Sequitur continuatio geſtorum & recitatio teſtamenti.

ARCIPIBUS PUBLICIS] archiis, archivis, ſcriniis. Notum eſt.

PRÆSTARIA DE RE ECCL.] Precaria propriè dicebatur libellus quo quis res Eccleſiæ utendas ſibi dari rogabat. Qua de re hujus libri capite quinto. Hincmarus de divortio Hlotharii & Tetbergæ ad XII. interrogat. pag. 399. *Quod ſuum erat locis Sanctis donant per confirmationem & ſibi uſurpant per occupationem, quod ut ſeculi pauperiores non obtinent per deprecatam præſtationem, immò & ſibi auferunt, & locis ſanctis non tribuunt.* Præſtaria autem vocabatur epiſtola, quâ Epiſcopus vel Abbas rem Eccleſiæ concedebat. Præſtationis charta Tradit. Fuldenſ. lib. 1. *Eâ ratione ut per veſtram præſtationis chartam ad vitam meam illud habere poſſim.* Quod alibi ſic exprimitur, *ut quod trado per veſtram præſtariam ad vitam meam poſſideam.* Hincmarus Ludovico Regi apud Flodoardum hiſt. Rhemenſ. lib. 3. c. 20. *Qualiter ſanctus Clodoaldus (villam Dudiciacum) ſancto Remigio dederit, & quomodò Carolus Pipini Regis filius eandem villam apud Tilpinum Archiepiſcopum obtinuerit in præſtariam.* Idem lib. 3. c. 26. ex ejuſdem Hincmari epiſtolis : *Bernardo Comiti Toloſano propinquo ſuo, pro rebus Rhemenſis Eccleſiæ in Aquitania conjacentibus, quas ille in præſtariam ſibi concedi petebat.* Cap. 40.

INDICULUS. EPISCOPI] Solebant olim Epiſcopi in præcipuis ſolemnitatibus, ut in Paſchate aut Natali Domini, litteris Coëpiſcopos, Reges, & amicos viſitare, & eulogias mittere. Quò pertinet hoc Marculfi caput, cum tribus ſequentibus. Eulogia verò benedictio eſt ; atque etiam res quæcunque, ſive panis, ſeu ſal, ſeu vinum, aut aliud ejuſmodi cui benedictio illa acceſſit, eulogia dicitur. Eulogiæ quidem nomine ſal aut panem Catechumenis datum fuiſſe loco Communionis ex Synodo Carthaginenſi & B. Auguſtino notat eruditiſſ. F. Pithœus in Gloſſario. Undè & loco Communionis quæ ſingulis Dominicis diebus fiebat, poſteà receptum eſt ut panis benedictus fidelibus non communicantibus daretur, qui uno verbo eleganter Græcis εὐλογία. Balſamon ad Synodum Antioch. cap. 2. Honorius in Gemma animæ lib. 1. cap. 67. Eulogiarum autem mittendarum morem antiquiſſimum eſſe conſtat. B. Auguſtinus ep. 34. *Panis quem miſimus, uberior benedictio fiet dilectione accipientis benignitatis veſtræ.* Paulinus & Therafia ad Auguſtinum inter B. Auguſt. epiſtolas epiſt. 31 : *Panem unum, quem unanimitatis indicio miſimus caritati tuæ, rogamus accipiendo benedicas.* Paulinus epiſtola ad Alypium, quæ eſt 35. inter epiſtolas B. Auguſtini : *Hunc panem eulogiam eſſe tu facies dignatione ſumendi.* Gregor. Turon. lib. 4. c. 16. *Chramnus ad baſilicas ab antedicto Sacerdote ſuſceptus eſt ; ibique comedens panem ad Childericum pertendit.* Lib. 6. c. 5. Chilpericus *poſtulat ut acceptâ benedictione diſcedere &c. Hæc dicens, aquam manibus porrigi jubet ; quibus ablutis, factâ oratione, accepto pane, gratias Deo* Cap. 41.

agentes, & ipſi accepimus & Regi porreximus &c. Lib. 8. c. 2. *Surrexi ad occurſum ejus, & datâ oratione deprecor ut in manſione mea eulogias B. Martini dignaretur accipere. Quod ille non reſpuens, benigno animo ingreſſus, hauſto poculo, admonitis nobis, ad convivium lætus abſceſſit.* Idem de gloria Confeſſor. cap. 31. Benedictionem vocat Sulpitius Severus dialogo 2. Flodoardus hiſt. Rhemenſ. lib. 2. c. 11. de S. Rigoberto Epiſcopo: *Hic venerabilis Præſul Pipinum Majorem domûs regiæ traditur amiciſſimum habuiſſe, cui eulogias pro benedictione crebrò ſolebat mittere.* Ad eulogias pertinet quod in vita Ludeuvici Pii dicitur Carolum M. filium interrogaſſe *cur Rex cùm eſſet, tantæ tenuitatis eſſet in re familiari ut nec benedictionem quidem niſi ex poſtulato ſibi offerre poſſe &c.* Sangallenſis lib. 1. c. 13. Capitul. lib. 6. c. 65.

Cap. 48. SUPPLICATURIO] Preces ſunt ſeu potiùs commendatitiæ litteræ Abbati factæ, ut in cœnobio aliquem qui Monachus fieri cupit recipiat. Converſare enim tùm uſurpabatur pro Monachum fieri. Quaſi dicas in Monaſterio degere.

Cap. 49. INDICULUS GENERALIS] Indiculus pro omni epiſtola & libello accipitur, ut libro primo diximus. Hic autem qui generalis dicitur, epiſtola eſt commendatitia Epiſcopi, ut veriſimile fit, quâ is qui limina Apoſtolorum peregrinationis cauſâ petit, omnibus Epiſcopis commendatur & Principibus per quorum ditiones iter facturus eſt.

NON VAGANDI CAUSA] Ideò Concilio Cabilonenſi ſub Carolo M. c. 44. & 45. prohibitum eſt Romam ſive Turonum abſque licentia Epiſcopi ſui adire. *Sunt pauperes,* inquit, *qui vel ideò id faciunt ut majorem habeant materiam mendicandi.* Burchardus lib. 19.

Cap. 52. QUALITER EX ORDINAT. REGIS] Superiore libro Formula eſt mandati regii ad Domeſticos & Comites dati, quo jubet Princeps ut propter filii nativitatem in unaquaque fiſcali villa tres ſervi manumittantur. Hoc autem capite forma proponitur quâ Domeſticus, ut regio mandato ſatisfaciat, ſervos fiſcales manumittit.

DOMESTICUS] Dignitas fuit non contemnenda ſub prima & ſecunda Regum noſtrorum familia. Nam inter præcipuos regni Miniſtros Domeſtici ſæpè enumerantur, & in præfatione Leg. Burgundion. *Sciant itaque Optimates, Comites, Conſiliarii, Domeſtici, & Majores domûs noſtræ.* Et cùm munera in judicio accipere probibeantur, eos quoque judicaſſe dici poteſt. Sic Leg. Ribuar. tit. 90. *Ut Optimates, Majores domûs, Domeſtici, Comites, Grafiones, Cancellarii, vel quibuſlibet gradibus ſublimati in provincia Ribuaria in judicio reſidentes, munera ad judicium pervertendum non recipiant.* Hos etiam Regi judicanti adſediſſe probat Marculfus ipſe libro primo, dùm inter Miniſtros & Officiales qui Regi adſiderent, Domeſticos recenſet. Quod autem proprium Domeſticorum munus fuerit, non ſatis conſtat. Nec enim iidem ſunt qui Aulæ Conſtantinopolitanæ Domeſtici, quos planum eſt ſcholis palatinis & militaribus excubiis præfuiſſe; de quibus tit. de Domeſticis & protectoribus in utroque Codice. Apud Francos verò expenſas Regi ad placita proficiſcenti ſuppeditaſſe & neceſſaria quæque præparaſſe Domeſticos ex Gregorio Turonenſi apparet. Sic enim ille lib. 9. cap. 28. *Fuerunt etiam ad hoc placitum multi de regno ejus tam Domeſtici quàm Comites, ad præparanda regalis expenſæ neceſſaria.* Ex hoc tamen Marculfi loco nil clarius eorum officio. Quippe *Domeſticus* dicitur *ſuper villas Regis.* Ut planum ſit Domeſticos villis fiſcalibus & fundis dominicis præfuiſſe & omnes reditus curaſſe.

AD APPENDICEM MARCULFI.

NOTITIA DE COLONO EV.] Exemplum eſt ſententiæ inter Advocatum ſeu Defenſorem Eccleſiæ, qui vindicat aliquem in colonum fundi eccleſiaſtici, & ipſum colonum, qui aſſerebat ſe liberum. Sed cùm id probare non potuiſſet, nec die dictâ ad ſacramentum cum aliis præſtandum adfuiſſet, convictus ipſe agnovit ſe colonum. Itaque per Vicarium Comitis Advocato redditus eſt. Qua de re conficitur inſtrumentum, ut omnibus innotum fiat. Undè & Notitia appellatur. Chronicon Beſuenſe: *Notum fiat poſteris & memoriæ commendetur quòd &c.* infrà pagina proxima. Alio ſenſu notoriæ vocabulum uſurpant Juriſconſulti pro relationibus quæ ab Itenarchis, Stationariis, officio Præſidis, & (ut ait D. Auguſtinus ep. 159.) ab his ad quos tuendæ pacis vigilantia pertinebat, in criminibus fieri ſolebant. l. 7. ad Sc. Turpillian. l. 31. Cod. Th. de Epiſcop. & Cleric. l. 7. Cod. de accuſat. Cap. 1.

ADVOCATOS SANCTI ILL.] Defenſor ſive protector Eccleſiæ aut Monaſterii, qui res & jura ejus tam in judicio quàm extra judicium tuetur & actiones exercet. Ἔκδικος. Nam ex Synodo Carthaginenſi cap. 75. inducta eſt Advocatorum defenſio pro cauſis Eccleſiæ.

CASAM DEI] Eccleſiam. Alibi *donatio ad caſam Dei,* & paſſim.

ADRHAMITUM] promiſſum. Adrhamire enim eſt jurejurando cavere ſe certâ die & certo loco ſolemniter juraturum. *De ſacramento fidem facere* in Leg. Ribuar. tit. 68. Capitul. lib. 3. cap. 58. *Ut ſi ſacramenta ad palatium fuerint adrhamita, in palatio perficiantur.* Lib. 4. c. 28. *Ubi antiquitùs conſuetudo fuit de libertate ſacramenta adhramire vel jurare.* Et cap. 29. Leg. Sal. tit. 39. Infrà cap. prox. *Undè tale ſacramentum per ſuam fiſtucam viſus fuit adhramire.*

TENSANDUM] retinendum, ut libertatem retineret.

RACIMBURGIOS] Comites non ſoli, ſed adſidentibus ſeptem ut plurimùm Conſiliariis, jus dicebant, qui *Racimburgi* vel *Rachimburgi* dicebantur. Leg. Salicæ tit. 52. 3. *Tunc Grafio congreget ſecum ſeptem Rachimburgios.* Et tit. 60. Leg. Ribuar. tit. 57. Capitula Pipini Regis: *Si cauſa ſua ante ipſum Comitem fuit & ante Racemburgos.* Infrà cap. 6. Eoſdem Scabineos dictos eſſe exiſtimo. Siquidem Scabinei Judices erant, & ſeptem numero Comiti adſidebant. Capitul. lib. 3. c. 40. *Ut nullus ad placitum banniatur niſi qui cauſam ſuam quærit, aut ſi alter ei quærere debet; exceptis Scabineis ſeptem, qui ad omnia pla-*

cita præesse debent. Quâ occasione lubet exscribere ex Besuensis Monasterii Chronico Comitis & Scabineorum judicium, quo tam hæc formula quàm sequentia capita, quæ eodem ferè pertinent, non parùm illustrantur.

Notum fiat posteris & memoriæ commendetur quod antè illustrem virum Hildegarium Comitem seu Judices quos Scabinos vocant, & quamplures personas qui cum eo aderant in Montaniaco villa, in mallo publico, ad multorum causas audiendas & recta judicia terminanda, ibi veniens Becto Episcopus [Lingonensis] & Advocatus suus Burgoardus novem legitimos testes ibi præsentavit, quorum nomina hæc sunt, Simeon, Agano, Bertchrannus, Govo, Machirius, Adalardus, Gerino, Gerento, Syrannus. Isti testificaverunt & juraverunt de finibus Besuensis Monasterii, quod à fine Pontense, & à fine Vendobrinse, & Waurense, & Tillense, & Vetusnimense, & Bustellense, & Bustense, & Lucense, & Burburense, & Berecholpo villare, per istas marcas inter ipsos fines immunitas sit S. Petri ad integrum, & in alio loco bosco communitas ad integrum, & ab ipso fine Bustulense usque ad viam petrosam, & deindè usque ad stradam fractam, & deindè usque ad finem Burburenensem immunitas est S. Petri ad integrum. Per istas marcas euntes ipsi novem testes quos suprà nominavimus, misso secum Balacterio illustri viro ab Hildegario Comite & à suis Scabinis, dixerunt & per judicium testificaverunt quòd à tempore Pipini Regis & deinceps per tempora Domni Caroli Imperatoris vidissent indè legitimas vestituras ad partem S. Petri haberi, ita ut nec Aldo nec heredes sui ullam legitimam vestituram exindè unquam habuissent, sed per Legem & per justitiam vestitura S. Petri fontis Besuensis erat. Tunc ipsi Scabinei unanimiter judicaverunt quòd omni tempore ipsæ res per illas marcas ad partem S. Petri essent vindicatæ atque legibus conquisitæ. His præsentibus testibus, Balacterio, Madaberto, Beato, Eppleno, Baldrico, Ausino, Wormerio, Milone, Albrico notario, Feilagio, Leudumo, Arberto. Walterius præsens fuit & subscripsit. Data notitia die Mercoris proximâ in mense Maio, anno secundo regnante Domno nostro Lugdovico Rege atque Imperatore.

Pro colono] Glossæ vett. *Colonus δουλοπάροικος.* Coloni liberi quidem non servi erant, obnoxiæ tamen sortis & conditionis. Leg. Alaman. tit. 9. & 23. *Liberi ecclesiastici, quos colonos vocant.* Quos tamen frequentissimè servis adjungi & connumerari reperias. Nam ad tributa & serviles operas tenebantur. Leg. Bajuvar. cap. 1. tit. 13. *De colonis vel servis Ecclesiæ, qualiter serviant, vel qualia tributa reddant &c.* Adnuntiatio Caroli apud Pistas c. 20. *Si quis reputatus fuerit mensuram adulterasse, & cum majori modio vel sextario annonam vel vinum accepisse, ut cum minori mensura venundaret, si liber homo est, aut secundùm suam Legem se indè sacramento idoneum reddat, aut &c. Si autem colonus vel servus indè reputatus fuerit, aut judicio Dei se examinet, aut si indè convictus fuerit, hoc, ut suprà diximus, undè mensuram adulteravit perdat, insuper & virgis nudo corio vapulet.* Sanè jure Romano, ut anteà diximus, nec prædia receptis colonis vendi legarive poterant, l. *Si quis inquilinos.* 112. de legatis 1. l. 2. l. 12. de agricolis & cens. Cod. lib. 11. In donatione Haganonis ad S. Martinum Turonensem imperante Ludovico: *Fridegiso Abbati trado mansum nostrum indominicatum &c. cum hominibus ibidem commorantibus, quos colonario ordine vivere constituimus.*

Recredidit] Recredere ejusmodi Scriptoribus restituere est & reddere. Ivo epist. 275. *Dicit Comes quòd libenter reddet aut recredet Comitem Nivernensem.* Vetus instrumentum in Tabulario S. Martini Turonensis anno tertio Rodulfi Regis: *Et sic ex ipsis decimis sese recredidit & per fistucam guerpivit.*

Vicarius] Comitis. Gregor. Turon. lib. 10. c. 5. *Responderunt hoc Animondi Vicarii dolo, qui pagum illum judiciariâ regebat potestate factum fuisse.* Et lib. 7. c. 23. de Armentario Judæo, qui Turonum civitatem venit *ad exigendas cautiones quas ei propter tributa publica Injuriosus ex Vicario, ex Comite verò Eunominus deposuerant.* Quibus locis videtur Gregorium sensisse de Vicario qui per provinciam vices Comitis agebat, quique posteà Vicecomes appellatus est. Erant enim & alii minores Vicarii, quorum singuli sub eodem Comite certis territoriis præerant; ideòque à Walafrido plebanis & parochis Ecclesiarum comparantur. Capitul. lib. 2. c. 28. *Habeat unusquisque Comes Vicarios & Centenarios suos secum.* Hincmarus epist. 4. c. 15. *Comites & Vicarii vel etiam Decani plurima placita constituunt.* Idem epistola pro Episcopis Galliæ & Germaniæ cap. 3. *Regum Comites in civitatibus suis, & Comitum Vicarii in plebibus.* Indè frequenter veteribus instrumentis *in pago illo, in vicaria illa.* Hodie *Viguiers.*

Accipere debere] Leg. Ribuar. tit. 61. *Hoc itaque constituimus, ut quicunque in causa victor extiterit, semper judicium conscriptum accipiat.*

Charta sacramentalis] quâ statuitur ut qui pro colono vindicatus se liberum asserit, manu sextadecimâ propinquorum certâ die in basilica Sancti alicujus juret se liberum esse. Cap. 2.

In mallo publico] Mallus, placitum majus, ubi majora negotia à Comite finiebantur. Leg. Salicæ tit. 1. 46. 48. 56. 59. 60. Capitul. lib. 3. c. 28. 51. 57. & lib. 4. c. 28. *Ubi antiquitùs*

consuetudo fuit de libertate sacramenta adrhamire vel jurare, ubi mallum habeatur, & ibi sacramenta jurentur. Mallus tamen neque in Ecclesia neque in atrio ejus habeatur. Minora verò placita Comes, sive intra suam potestatem, vel ubi impetrare potuerit, habeat. Volumus itaque ut domus à Comite in loco ubi mallum tenere debet constituatur, ut propter calorem solis & pluviam, publica utilitas non remaneat. Adnuntiatio Caroli Regis apud Pistas cap. 32. *Ut conlimitanei & vicini Comites in una die, si fieri potest, mallum non teneant, maximè post octavas Paschæ, propter francos homines & Advocatos qui ad utrumque mallum non possunt occurrere; sed mittant sibi invicem Missos; & si unus die Lunis mallum habuerit, alter die Jovis aut die Lunis sequentis hebdomadæ mallum habeat. Et ne grave ei sit qui suum mallum interjecit, qui uno anno primus tenuerit mallum, sequenti anno consentiat alteri primum tenere. Et si sacramenta legalia in primo die Lunis post Paschа juranda devenerint, aut in aliis feriis quandò mallum tenere debuerat, mittat quisque Comes Missum suum qui ipsa sacramenta auscultet, ne ipsi homines jactivi inveniantur, & ipse sic mallum suum teneat ut barigildi ejus & Advocati qui in aliis comitatibus rationes habent ad suum mallum occurrere possint.* Synodi Meldensis c. 76. Passim in Formulis quæ sequuntur.

Apud proxim. parentes] Inde in Lege Salica tit. 63. qui cognitioni renuntiat dicere debet *quòd se de juramento & de hereditate & de tota illorum ratione tollat.*

Noctes] Tacitus de Germanis: *Nec dierum numero, ut nos, sed noctium computant, sic constituunt, sic condicunt, ut nox ducere diem videatur.* Sæpissimè in Lege Salica, Capitulis, Historicis, veteribus instrumentis, ut ad Capitula Caroli M. doctiss. Fr. Pithœus observat. Quò fit ut ad hæc usque tempora plerique *anuict*, quasi *hac nocte*, pro *hodie* usurpent.

Cap. 4. Jectivus] Suprà ad Marcul. lib. 1. c. 38. Admuntiatio Caroli Regis apud Pistas cap. 33. *Multi inde contendunt, & se inter se jectiscunt.* Posteà: *Suum sacramentum se jurare debere contendant, & contra causatores suos, si ad hoc audiendum non venerint, jectiscant.*

Raciitmburgis] de quibus suprà cap. 1.

Cap. 7. Missos Regis] Missos dominicos infrà hoc ipso capite. Pipinus Major domûs in diplomate pro S. Dionysio: *Omnibus Episcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Domesticis, Grafionibus, Vegariis, Centenariis vel omnibus Missis nostris discurrentibus, seu quâcunque judiciariâ potestate præditis.* Quater in anno à Principe legati per provincias mittebantur, ut si quid Episcopi aut Comites negligentiùs egissent, per eorum admonitionem corrigeretur, hisque quibus à Comite jus dictum non esset, illi dicerent, & pleraque negotia Regis nomine perficerent, aut ad eum referrent. Constitutiones quoque Principum seu Capitula ab iis per provincias transmittebantur & annuntiabantur. Capitul. lib. 2. c. 18. 26. 27. 28. lib. 3. c. 14. 17. 83. 85. 88. & passim. Horum officium præclarè describit Flodoardus hist. Rhem. lib. 2. c. 18.

Atque elidiata] Corrupta hæc sunt, sed ita restituenda crediderim: *Ut ipsam terram ipse Abbas habeat evindicatam atque elitigatam ne fit postmodùm ex hac re omnique tempore subita causatio.* Elitigata, pro extra litem & controversiam posita, quæ vox frequentissima est in variis Formulis.

In Grafia illa] in illo Comitatu. Grafiones enim Germanicâ linguâ pro Judicibus & Comitibus usurpantur. Aventinus lib. 7. ad an. 1285. *Eodem anno Cæsar* VIII. *KL. Januarias Augustam in confinio Rhetiæ atque Vindeliciæ Concilium Procerum convocat. Albertum Hallusium in classem Præfectorum, quos nos Graphios, litteratores Comites vocant, refert.* Rigordus in vita Philippi Augusti Regis ad an. MCCVIII. *Eodem anno quidam Comes Palatinus, qui eorum linguâ Landgraf vocabatur, id est, Comes palatii &c.* Sic enim ex veteribus libris legendum est. Carlomannus Rex in Synodo anni DCCXLII. *Decrevimus quoque ut secundùm Canones unusquisque Episcopus in sua parochia sollicitudinem habeat, adjuvante Grafione qui defensor Ecclesiæ ejus est, ut populus Dei Paganias non faciat.* Ibi enim Grafio Comes est. Sic in Lege Salica & veteribus aliis Legibus Grafionis vocabulum accipitur.

Ingenuitas] Exemplum manumissionis à Senonensi quodam Archiepiscopo factæ Ludovico Pio imperante, quâ secundùm ejus Constitutionem Archiepiscopus servum suum in Ecclesia manumittit ut ad sacros ordines possit promoveri. Cap. 8.

Episcopi atque Abbates] Illud ipsum anteà cautum erat Synodo Aurelianensi III. sub Childeberto Rege c. 25. Vita Ludeuvici Pii: *Considerans idem piissimus Imperator non debere Christi Ministros obnoxios esse humanæ servituti &c. statuit ut quicunque ex servili conditione, conciliante scientiâ & morum probitate, ad Ministerium altaris adscisceretur, primùm manumittantur, à propriis dominis, vel privatis, vel ecclesiasticis, & tunc demum gradibus altaris induantur.* Quæ eadem continuationi Aimoini inserta sunt lib. 5. cap. 10. Capitul. lib. 1. cap. 82. *De servorum ordinatione &c. statutum est ut nullus Episcoporum deinceps eos ad sacros ordines promovere præsumat, nisi priùs à dominis propriis libertatem consecuti fuerint.* Et quæ sequuntur. Quod ipsum iisdem verbis refertur ex incerto quodam Concilio Toletano à Burchardo lib. 2. cap. 31. & ab Ivone Decreti part. 6. cap. 182. Anteà etiam id sæpè constitutum. Nam & in eandem sententiam citatur ab eodem Burchardo & Gratiano auctoritas Leonis Papæ. Præteréà Synodi Aurelianensis III. sub Childeberto Rege cap. 21. nominatim cautum apparet *ut nullus servilibus colonariisque conditionibus obligatus juxta statuta sedis apostolicæ ad honores ecclesiasticos admittatur, nisi testamento aut per tabulas constiterit eum absolutum.* Eodem pertinet Novel. 123. §. *Si servus.* c. 17. Sic ratiociniis obnoxii ordinari non poterant. L. 4. Cod. de Episcop. & Cleric. Concilium Carthaginense Can. 8. & 9. Burchardus lib. 2. cap. 36. Ivo part. 6. c. 87. Gratianus dist. 54. Can. 4. ubi falsò tribuitur Mogunti-

nensi. cap. 2. de obligatis ad ratiocinia ordinandis vel non. Id innuit Thomas Cantuariensis apud Rogerum Hovedenum Annal. parte poster. anno 1165. *Mandavit ei Rex ut redderet ei plenariam computationem de omnibus receptis quæ receperat de redditibus regni quandiù Cancellarius fuerat. Respondit Thomas : In electione mea Henricus filius ejus & omnes Barones Scaccarii & Richardus de Luci Justitiarius Angliæ clamaverunt me quietum Deo & sanctæ Ecclesiæ de omnibus receptis & computationibus & ab omni exactione seculari ex parte Domini Regis , & sic liber & absolutus electus fui ad hujus officii administrationem.*

Perm. ip. lib. don.] Innuit servos Ecclesiarum, de quibus heic agitur, non potuisse manumitti, etiam ordinandi gratiâ, sine Principis auctoritate, cùm alienationis species videatur.

Hludovici aug. auctorit.] Capitul. lib. 1. cap. 82. *De Ecclesiarum verò servis communi sententiâ decretum est ut Archiepiscopi per singulas provincias constituti nostram auctoritatem, suffraganei verò illorum exemplar illius penes se habeant. Et quandocunque de familia Ecclesiæ utilis inventus aliquis ordinandus est , in ambone ipsa auctoritas coram populo legatur , &c.* Burchardus lib. 2. cap. 32. Synodi Triburiensis cap. 25.

In arcibo] atchio, archivo.

Episcopii] Domus Episcopi. Synodi Meldensis c. 26. *Suggerendum est & ex divino mandato intimandum regiæ majestati ut episcopium , quod domus Episcopi appellatur , &c. venerabiliter ac reverenter introeat , & secundùm sanctam prædecessorum consuetudinem , quandò orationis & debitæ susceptionis gratiâ in transitu convenienti civitatem ingressus fuerit , habitaculis episcopalibus reverenter inhabitet.*

Ante altaris cornu] Manumissio in Ecclesia ante altaris cornu solita celebrari. Formulæ Leg. Rom. cap. 12. Capitul. lib. 1. c. 82. *In ambone ipsa auctoritas coram populo legatur , & coram Sacerdotibus vel coram fidelibus laicis ante cornu altaris , sicut in nostra auctoritate continetur , remotâ quâlibet calliditate , libertatem consequatur , & tunc demum ad gradus ecclesiasticos promoveatur.* Leg. Longob. lib. 2. tit. 35. lib. 3. c. 9. *circa sacrum altare manumissus.* Exemplum manumissionis apud Burchardum lib. 2. cap. 26. *Ego Burchardus , Wormatiensis Ecclesiæ Episcopus , quendam Ecclesiæ nostræ famulum nomine Eberhardum , sacris ordinibus oblatum , ad altaris cornu , nobilium virorum in præsentia , per hoc auctoritatis testamentum statuo , ita ut ab hodierno die & tempore bene ingenuus atque ab omni servitutis vinculo securus permaneat.* Servos autem qui manumittebantur ut Clerici fierent, alibi quàm in Ecclesia manumitti non potuisse docet idem Burchardus cap. 28.

Civemque Romanum] Qui in Ecclesiis manumittebantur, cives Romani, non Latini, fiebant, maximamque libertatem consequebantur, ex constitutione Constantini l. 1. Cod. Th. de manumiss. in Eccles. Ideòque hæc clausula instrumentis libertatis apponi solita. Formulæ Leg. Rom. c. 12. B. Gregorius Papa regist. lib. 5. epist. 12. *Vos Montanum atque Thomam famulos sanctæ Romanæ Ecclesiæ , cui Deo adjutore deservimus , liberos ex hac die civesque Romanos efficimus , omneque vestrum vobis relaxamus servitutis peculium.* Cujus tamen appellationis Caroli M. & Ludovici Pii seculo non aliam vim fuisse existimo quàm ut Lege Romanâ manumissi uterentur.

Nulli hominum quicquam] Hinc appareret non tantùm servos, sed etiam libertos, qui obsequiis ergà patronos tenerentur, ordinari non potuisse. Debet enim ab aliis immunis esse qui divinæ militiæ aggregandus est, ut Leonis Papæ verbis utar. Synodus Toletana apud Burchardum lib. 2. cap. 25. *Quicunque libertatem à dominis suis ita percipiunt ut nullum sibimet in eis obsequium patronus retentet , isti si sine crimine capitali sunt , ad clericatûs ordinem suscipiantur , quia directâ manumissione absoluti esse noscuntur. Qui verò retento obsequio manumissi sunt , pro eo quòd adhuc patrono servituti tenentur obnoxii , nullatenùs sunt ad ecclesiasticum ordinem promovendi ; ne , quandò voluerint eorum domini , fiant ex Clericis servi.*

Si qua deinceps prædia] In Capitulis idipsum statuitur lib. 1. cap. 82. *Si post ordinationem aliquid adquisierint , illud observetur quod in Canonibus de consecratis nihil habentibus constitutum est.* Canonicæ autem sanctiones illæ, de quibus heic & in Capitulis, sunt Synodorum decreta quibus statuitur ut Clerici qui nihil habentes consecrati sunt, si postea aliquid adquisierint, id omne ad Ecclesiam pertineat. Synodi Carthaginensis III. cap. 49. *Placuit ut Episcopi , Presbyteri , Diaconi , vel quicunque Clerici qui nihil habentes ordinantur , & tempore episcopatûs vel clericatûs sui agros vel quæcunque prædia nomine suo comparant , tanquàm rerum dominicarum invasionis crimine teneantur , nisi admoniti Ecclesiæ eadem ipsa contulerint.* Justinianus idipsum sanxit Novell. 131. cap. 13. contra id quod olim observabatur ex constitutione Leonis & Anthemii l. 34. Cod. de Episcop. & Clericis. Burchardus : *Ut unusquisque Presbyter res quas post diem consecrationis acquisierit , propriæ Ecclesiæ relinquat.* Idem. Burch. lib. 3. c. 118. ex Synodo Rhemensi refert hæc verba : *Investigandum si nihil patrimonii habens Presbyter quandò provectus est ad ordinem Ecclesiasticum , postea emerit prædia , cujus juris sint ; quoniam Ecclesiæ ad quam de nihil habente promotus est esse debent juxta canonicam auctoritatem.* Eadem verba extant in cap. 1. de peculio Clericorum. Quæ tamen citantur ex Concilio Arelatensi.

Mandatum] Continet simplex mandatum seu procurationem litigandi causâ; ut & similis est apud Marculfum lib. 1. c. 21. & lib. 2. c. 31. Cap. 9.

Tracturia] *Tracturia*, pro *Tractaria*. Nam heic forma quædam quasi tractoriæ refertur, quâ Episcopus eum cui ob delicta pœnitentiæ causâ peregrinatio indicta fuerat, commendat iis ad quos iter faciens pervenerit, ut sciant non alia ex causa illum peregrinari nec vagari. Itaque rogat ut ei mansionem & focum, panem & aquam præstent. De tractoria dictum est ad Marcul. lib. 1. c. 11. Cap. 10.

Centenariis] Singuli Comitatus in centenas seu territoria quædam dividebantur, quibus minores Judices præerant sub Comitis dispositione, qui à centena Centenarii dicebantur. Synodi Cabilonensis sub Carolo M. cap. 21. *Comitibus & Judicibus hoc summoperè observandum est ut justè judicent.* Paulò pòst: *Sed & ministros, quos Vicarios & Centenarios vocant, justos habere debent.* Qui tamen non de omnibus causis, sed de minoribus tantùm judicabant. Capitul. lib. 4. c. 26. *Omnis controversia coram Centenario definiri potest; exceptâ redditione terræ & mancipiorum, quæ nonnisi coram Comite fieri potest.* Lib. 3. c. 79. *Ut nullus homo in placito Centenarii neque ad mortem neque ad libertatem suam amittendam aut ad res reddendas vel mancipia judicetur; sed ista in præsentia Comitis vel Missorum nostrorum judicentur.* Centenarios porrò per pagos statutos esse scribit Walafridus Strabo, & planè eosdem cum Vicariis facit; quos etiam cum Presbyteris Ecclesiarum baptismalium, qui minoribus Presbyteris præsunt, comparat.

Decanis] Minimi sunt Judices sub Centenariis, & à Walafrido minoribus Presbyteris conferuntur. Hincmar. ep. 4. c. 15. *Comites & Vicarii vel etiam Decani plurima placita constituunt, &c.*

* Suprà tom. 1. pag. 19. & 400. Mansionem ei et focum] Capitula quædam Caroli M. & Ludovici Pii Mss. * c. 16. *Ut infra regna Christo propitio nostra omnibus iterantibus nullus hospitium deneget, mansionem & focum tantùm. Similiter pastum nullus contendere faciat, excepto prato & messe.*

Quid plura ad sap.] Clausula quâ commendatoriæ epistolæ claudi solebant, ut & aliæ. In historia augusta: *Dictum sapienti sat est.* Sic de Formulis variis cap. 22. 23. 24. Verba omisit, sed sensum expressit, Senator sub Vitigis Regis persona Variarum lib. 10. epist. 33. *Pauca dixisse sapientiæ vestræ sufficiunt, &c.*

Cap. 12. Litteræ commendatitiæ] Clericis sine proprii Episcopi licentia peregrinari non licebat, nec peregrinantes ab alio Episcopo suscipi & admitti poterant nisi à proprio Episcopo commendatitias litteras impetrassent. Gregorius Nazianzenus in Julianum: ἐν ἐπιστολικοῖς συνθήμασιν, οἷς ἡμεῖς ἐξ ἔθνους εἰς ἔθνος τοὺς χρήζοντας παραπέμπομεν. Synodi Calchedonensis Can. 13. Ξένους κληρικοὺς καὶ ἀγνώστους ἐν ἑτέρᾳ πόλει δίχα συστατικῶν γραμμάτων τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου μηδὲ ὅλως μηδαμοῦ λειτουργεῖν. Synodi VI. in Trullo Can. 17. Synodi Agathensis cap. 38. *Clericis sine commendatitiis epistolis Episcopi licentia non pateat evagandi.* Synodi Epaunensis cap. 6. Burchardus lib. 11. cap. 137. 138. 141. *Formatæ* ut plurimùm apud Latinos Scriptores hæ litteræ appellantur. Optatus Milevitanus lib. 1. de Syricio PP. *Cum quo nobis totus orbis commercio Formatarum in una communionis societate concordat*, sive quòd certâ formâ certisque notis conceptæ essent, sive etiam à forma seu sigillo quod addebatur, ut putat eruditissimus Jacobus Sirmondus in Notis ad Goffridum: cui posteriori sententiæ suffragari videtur quod dicitur in Synodo Cabilonensi sub Carolo M. cap. 41. Presbyterum qui proprio loco dimisso ad alium migrat litteras habere debere *in quibus sint nomina Episcopi & civitatis plumbo impressa.* Est etiam in Ordine Romano epistola quâ Episcopi à Pontifice Romano consecrati ad civitates suas remittuntur & officii admonentur; quæ *Formata Episcopo danda nuncupatur*, cùm tamen commendatitia non sit. Quod aliis confirmari posset exemplis. Illud autem observandum, non tantùm Clericis peregrinantibus Formatâ opus esse, sed nec Episcopis remota loca petere absque Metropolitani Formata licuisse; ideòque Laudunensem Episcopum nepotem suum Hincmarus reprehendit quòd absque Metropolitani epistola extrà diœcesim sæpè profectus esset. Quod jus Formatæ Episcopis dandæ Vigilius Papa epist. 7. Auxanio Arelatensi Episcopo tribuit, cui vices suas commiserat. *Nullus*, inquit, *de Pontificibus tuæ per has vices ordinationi commissis in longinquis quibuslibet locis audeat proficisci nisi solenni more, sicut decessores nostri prædecessori vestro similiter concedente consueverant, Formatam vestræ caritatis acceperit.*

Magnoni] Carolo M. imperante vixit Magno Senonensis Archiepiscopus, cujus est hæc Formata. Quod & annus his litteris adscriptus ostendit. Ille est qui Notas juris collegit & Carolo M. dicavit; quibus ipse hos præfixit versiculos:

Hæc juris σημεῖα *libens Rex accipe Carle,*
Offert devotus quæ tibi Magno tuus.

Græca elementa] Solebant Episcopi in Formatis seu commendatiis litteris, ne qua fraus fieret, uti quibusdam notis & symbolis, litteris videlicet Græcis quæ certum numerum exprimerent. Quod quomodò fieret exponit Atticus in fine Synodi Calchedonensis. Ivo Decreti par. 6. c. 433. Gratianus distinct. 73. additis duabus harum epistolarum Formulis, quarum una Burchardi est lib. 2. c. 227. Vide Sirmondum in Sidonium pag. 109. 110. 111. 112. 113.

Ingenuitas] De ingenuitate ad Marculf. cap. 32. lib. 2. abundè diximus. Cap. 13.

Testamentum faciendi] Salvianus ad Ecclesiam Catholicam lib. 3. *Illi testamenti faciendi arbitrium dant libertis, tu tollis liberis.* Quod plenæ libertatis, quâ cives Romani efficiebantur, proprium erat, non Latinæ. Verùm hoc seculo ejusmodi differentiam evanuisse anteà monui.

Mundeburdem Ecclesiarum] Marculfus lib. 2. c. 22. Synod. Matisconens. II. sub Guntranno c. 7. Concilium Toletanum V. cap. 72. *Liberti qui à quibuscunque manumissi sunt, atque Ecclesiæ patrocinio commendati existunt, sicut regulæ antiquorum Patrum constituerunt, Sacerdotali defensione à cujuslibet insolentia protegantur, sive in statu libertatis eorum, seu in peculio quod habere noscuntur.*

Charta agnationis] quâ dominus servi cui se ingenua junxit illis indulget ut qui ex eis nascentur, liberi permaneant. Marculfus lib. 2. cap. 29. ubi plura. Vide Cassiodorum lib. 7. cap. 11. Cap. 18.

Traditoria de terra.] Forma est traditionis agri anteà venditi. Cap. 19.

Terram vel herbam] Vide Plinium lib. 22. cap. 4. Infrà cap. 43. *Per terram vel herbam, sicut lex est, ad partem Sancti illius visus*

ſus eſt tradidiſſe. Sic Leg. Bajuvar. cap. 17. tit. 3. *Eâ ratione firmet per quatuor angulos campi, aut deſignatis terminis, per hæc verba tollat de ipſa terra vel aratrum circumducat, vel de herbis aut ramis, ſilva ſi fuerit, Ego tibi tradidi & legitimè firmabo per ternas vices.* Non diſſimilis eſt traditionis forma quæ ab Innocentio III. Papa deſcribitur in cap. 2. de conſuetudine: *Hanc conferendi formam eſſe poponis, quòd in hujuſmodi donationibus modicum terræ conſuevit in manu accipere, vel in extremitate pallii manu Prælati Eccleſiæ ſuſtinetur, aut ſuper altare ponendum ſub teſtimonio videntium & audientium ſub dicta forma, quæ ſcotatio vulgariter appellatur.* De aliis traditionum modis nonnulla notavimus ad Marcul. lib. 1. c. 13.

EXTITUM FECISSE] In ſignum ſcilicet traditionis exibat, loco cedebat, vacuamque poſſeſſionem in alterum transferebat. Aliàs tamen *exutum* ſcriptum eſt; ut ſit ſenſus, eum poſſeſſione ſe exuiſſe, ut alius ea veſtiretur, ſi ſeculi verbis uti licet. Utrumque retineri poteſt.

Cap. 21. NOTITIA DE SERVO] Inſtrumentum venditionis ſervi.

Cap. 22. NOTITIA DE JACTIVIS] quâ notum fit quendam vadimonium deſeruiſſe. Marculf. lib. 1. c. 37. undè petenda hujus capitis interpretatio.

Cap. 23. SECURITAS] Marculf. lib. 2. cap. 18.

UT ILLAM LEUDEM] Leudis, pretium compoſitionis pro homicidio. Leg. Salicæ tit. 43. 11. *Si autem qui præcipitatus eſt mortuus fuerit, totâ leude ſuâ componatur.* 12. *medietate leudis ejus componat. Ille verò qui eum occiderit, ſecundùm Legem eum componat.* Leg. Friſionum tit. 2. *Expoſitor nec juret, nec leudem ſolvat, ſed inimicitias propinquorum occiſi patiatur donec ſe cum eis reconciliet.*

Cap. 25. MANDATUM] ejus qui propter morbum vel ætatem rebus ſuis ſupereſſe non poteſt. Marculf. lib. 1. c. 21.

Cap. 27. PRECARIA] De precaria jam ſatis ad Marculf. lib. 2. cap. 5.

Cap. 28. PRÆSTARIA] Præſtationis charta ſuprà ad Marculf. cap. 40. lib. 2.

CENSUM AD LUMEN] In præcariis ab Eccleſia conceſſis ſolebat merces quædam ſeu ſenſus annuus intervenire. Synodus Leptinenſis: *Eâ conditione ut annis ſingulis de unaquaque caſata ſolidus id eſt duodecim denarii ad Eccleſiam vel Monaſterium reddantur.* Flodoard. hiſt. Rhem. lib. 3. c. 20. ex Hincmaro: *Quomodò Carolus, Pipini Regis filius, eandem villam apud Tilpinum Archiepiſcopum obtinuerit in præſtariam, eâ conditione ut capellas ad ipſam pertinentes cum nonis & decimis Epiſcopus Rhemorum retineret, & Rex duodecim libras argenti in luminaribus Eccleſiæ daret, & quòd hunc cenſum tam ipſe Rex quàm ſucceſſores ejus perſolverunt.* Quem cenſum in recognitionem domini præſtari idem Hincmarus innuit apud eundem lib. 3. c. 26. *Ne fortè ſuggeratur Imperatori quòd cupiditate illectus hunc cenſum repetat quem in ſuos uſus nunquam redegerat; ſed cupiens evadere periculum, ne ſilentio ſuo in diebus ſuis cenſus ipſe depereat, & ipſa villa in alodem vertatur.*

DE HOMINE FORBAT.] Formula jurisjurandi quod præſtare tenetur is qui adgreſſorem interfecit, nimirùm ob tutelam corporis ſui & vim repellendo occidiſſe. Ejuſdem argumenti eſt caput trigeſimum Formularum Legis Romanæ. Cap. 29.

COLPUS] ictus, ut vett. Gloſſæ apud Pithœum rectè interpretantur, noſtris *coup.* Leg. Salic. tit. 19. *Si quis ingenuus ingenuum fuſte percuſſerit, & tamen ſanguis non exierit uſque ad tres colpos, pro unoquoque ictu centum viginti denarios, qui faciunt ſol. tres, ſolvat.* Colpus à colapho, ut in Leg. Sal. vet. codice.

FORBATUDUM] Sic in Form. Leg. Rom. cap. 30. Decretum Childeberti Regis: *Judex loci illius ſolatio collecto ipſum raptorem occidat, & jaceat forbatudus.* Quaſi forbatudus pro jure cæſo diceretur. Quod apertiùs traditur in Leg. Ribuar. tit. 77. *De homine forbatudo. Si quis hominem ſuper rebus ſuis comprehenderit, & eum ligare voluerit, aut ſuper uxorem, ſeu ſuper filiam, vel his ſimilibus, & non prævaluerit ligare, ſed colpus ei exceſſerit, & eum interfecerit, coram teſtibus in quadrivio in clida eum levare debet, & ſic* XL. *ſeu* XIV. *noctes cuſtodire, & tunc ante judicem in araho * conjuret quòd eum de vita forfactum interfeciſſet. Sin autem iſta non adimpleverit, homicidii culpabilis judicetur.* * Al. *Atrio*

INFRA NOCTES XLII.] Numerus reſpondet Legi Ribuariæ, cujus particulam modò adſcripſi: in qua tamen ex hoc loco pro XIV. legendum eſſe putarem XLIV. Alii viderint.

SICUT LEX EST] Leg. Ribuar. tit. 77.

APUD TRES ALOARIUS] Sic infrà c. 23. *poſt ipſum tres aloariæ & duodecim conlaudantes juraverunt.* Pleniùs tamen inquirendum cenſeo. Aloarii videntur hoc ſeculo dicti qui probarent & laudarent idemque affirmarent, à laudando. Undè & noſtris hodie *alouër*, pro rationem probare. Monuit Johannes Savaro V. C.

LEGIBUS DIREXERUNT] hoc eſt, ſecundùm Leges juraverunt eum qui juravit vera dixiſſe. Formulæ Legis Rom. cap. 31. *Similiter teſtes ſibi ſimiles viſores & cognitores, ſecundùm quod ei judicatum fuit, poſt ipſum juraverunt, ut quicquid jam dictus ille de hac cauſa juravit verum & idoneum ſacramentum dedit.* Leg. Alam. tit. 6. Suprà ad Marculf. lib. 1. c. 38. Fortè legendum *dixerunt*, ut infrà c. 33. & 34.

INDICULUS REGALIS] Regia epiſtola quâ Rex Comiti mandat ut cuidam, qui queritur quod alii res ſuas retinerent, jus dicat; aut ſi illi ſatisfacere recuſent, cogat eos fidejuſſores ante Regem judicio ſiſtendi cauſâ dare. Marculf. lib. 1. cap. 27. & 28. Quid ſit *Indiculus*, ad caput ſextum Marculfi expoſitum eſt. Cap. 30.

FRATRI ILLI COMITI] Comites civitatum fratris appellatione à Principe decoratos hoc capite docemur. Quod jus ut provinciæ Rectores & Præſides conſequebantur. His enim id Caſſiodorus tribuit lib. 6. cap. 21. *Additur quòd à Principe frater vocaris.* Ita Majorianus Aug. apud Sidonium lib. 1. ep. ult. compellat: *frater Camille.* Videantur Novellæ Theodoſii, Valentiniani, & Majoriani, ubi non rarò illud occurrit.

IN VESTRO MINISTERIO] Miniſterium pro territorio. Capitul. lib. 2. c. 18. *Sicut in Capitulis*

quæ de hac re illis Comitibus dedimus in quorum Miniſteriis moneta percutitur conſtitutum eſt. Et paſſim.

SUPER NOCTES TANTAS] id eſt, intrà tot dies. Nam ſpatia temporis non numero dierum, ſed noctium, ſiniebant ut anteà dictum eſt.

Cap. 31. ALIUS INDICULUS] Immunitas eſt militiæ, quæ à Rege concedinur.

DE OMNI HOSTE] exercitu. Capitul. lib. 3. c. 9. 10. *Quicunque homo noſtros habens honores in hoſtem bannitus fuerit.* Appendix Aimoini lib. 4. c. 56. *Rebellantibus Saxonibus Paganiſſimis, qui contrà Rhenum fluvium conſiſtunt, ſtrenuus vir Carolus hoſtem movit Francorum.* Adnunciatio apud Piſtas cap. 26. *Ut pagenſes Franci qui caballos habent vel habere poſſunt, cum ſuis Comitibus in hoſtem pergant.* Noſtris *hoſt.*

ARIBANNO] ſeu *heribanno.* Pœna eſt pecuniaria ejus qui ad expeditionem poſt Principis bannum ſeu edictum profectus non eſt. Gregor. Turon. lib. 5. cap. 26. *Poſt hæc Chilpericus Rex de pauperibus & junioribus Eccleſiæ vel Baſilicæ juſſit bannos exigi pro eo quòd in exercitum non ambulaſſent.* Et lib. 7. cap. 42. *Poſt hæc edictum à Judicibus datum eſt ut qui in hac expeditione tardi fuerant damnarentur.* Capitular. lib. 3. cap. 14. *De heribanno volumus ut Miſſi noſtri fideliter exactare debeant.* Et cap. 35. & 68. In Legibus Longobardorum heribanni mulcta eſt ſexaginta ſolidorum. Vox eſt hodie quoquè nota.

DISMANARE] id eſt, de domo extrahere.

Cap. 32. NOTITIA DE COLONITIO] Suprà cap. 1. 4. 5.

Cap. 34. DE HERBIS MALEFICIS] Jusjurandum mulieris quæ veneficio hominem occidiſſe accuſabatur, quòd ſcilicet potionem maleficam ei nunquam temperaſſet aut propinaſſet.

MALLAVIT] in jus ſeu ad mallum Comitis vocavit.

HERBAS MALEFICAS] Leg. Sal. tit. 21. *De maleficiis. Si quis alteri herbas dederit bibere, & mortuus fuerit octo mille denariis, qui faciunt ſolidos ducentos, culpabilis judicetur. Si verò biberit & mortuus non fuerit &c. ille qui dedit pro aliquo maleficio culpabilis judicetur.* Gregor. Tur. lib. 5. cap. 35. de Mummolo, qui maleficii incuſatus eſt quòd herbam ſe habere ad tormina & dyſenteriam ſanandam profeſſus ſit. Apud eundem Gregorium *per herbarum venena.* Indè *enherber.*

Cap. 35. CESSIO] Donatio à patre uni ex filiis facta, ut præcipuum illud habeat. Similis eſt apud Marculf. lib. 2. cap. 11. quæ in nepotem confertur.

Cap. 36. EVACUATORIA] apocha. ſuprà ad Marculf. lib. 2. cap. 35.

Cap. 37. LIBELLUS DOTIS] De libello dotis ſuprà ad lib. 2. cap. 15.

MANCIPIA STANTIA] Villici, qui fundum exercent, & inter inſtrumenta fundi numerantur.

Cap. 38. INDICULUS REGALIS] Videndus Marculfus lib. 1. cap. 37.

APUD N. SIGNAC.] *Apud* heic dicitur pro *eum*, aut *per.* Quod non rarò in illius ſeculi auctoribus occurrit. Suprà cap. 2. *apud proximiores parentes ſuos octo* juret. Et cap. 29. in fine. Itaque quod heic dicitur *apud noſtrum ſignaculum* ſic accipiendum eſt, *per litteras anulo ſeu ſigillo noſtro firmatas.* Nam, ut diximus, Indiculo ſigillum non addebatur.

MANNITUM] Mannire, in jus vocare. Leg. Sal. tit. 1. & aliàs ſæpiſſimè, quaſi *monere.*

ÆQUALENTIA] Diviſio hereditatis inter fratres; quæ æqualentia heic appellatur, quod æquis partibus fiat. Marculf. lib. 2. cap. 14. Cap. 39.

ÆQUALENTIA] æquâ lance. Indè hujus capitis titulus. Marculf. lib. 2 cap. 14. *æquâ lance inter ſe viſi ſunt diviſiſſe vel exæquaſſe.*

CUM DESUPER POSITO] *Suprapoſito* paſſim in Formulis Leg. Rom. infrà cap. XL. *unà cum ſuperpoſitis.* Apud Juriſconſultos *cum omnibus quæ ibi erunt.* Clauſula in venditionibus, donationibus, legatis, diviſionibus hereditatis frequentiſſima.

PECULIUM PRÆSIDIUM] De peculii & præſidii voce ad librum ſecundùm Marculfi.

DONATIO AD CASAM DEI] Caſa Dei pro quacunque Eccleſia, quaſi domûs Dei. Hincmarus epiſt. 7. c. 35. *Providendum eſt etiam ut de nihil habentibus promoti Presbyteri non præſumant quæ de facultatibus Eccleſiæ comparaverunt vendere, vel quaſi ad caſam Dei tradere, niſi ad Eccleſiam cujus propria eſſe debent.* Sanè hodieque in Arvernia extat Cœnobium quod Caſæ Dei nomen velut proprium ſibi retinuit. Cap. 40.

GRAFIA ILLA] Comitatu illo. Suprà ad caput ſeptimum.

APUD JUG. M. VISA SUM CONQ.] tertiam videlicet rerum ſtante conjugio quæſitarum. Plura ad lib. 2. cap. 17.

DE FILII MEI LUCTUOSA HEREDITATE] Ita Papinianus apud Juſtinianum l. ult. Cod. de inſtitut. & ſubſtitut. *Luctuoſam hereditatem ad matrem venire curavit.* Juſtiniano *triſtis ſucceſſio.* Inſtitut. de Senatuſconſul. Tertullian. in principio. Inſcriptio Viennenſis: MISERI PARENTES CONTRA VOTUM PP.

EMUNITAS SANCTORUM] Privilegium immunitatis Monaſterio à Rege conceſſum. Qua de re plura ad cap. 3. libri primi. Cap. 44.

HOMINIBUS VASSIS NOSTRIS] Fortaſſè legendum *omnibus vaſſis noſtris*; aut ſaltem addendum *hominibus & vaſſis noſtris.*

IN CURTIBUS VEL VILLIS] Villas etiam curtes dictas fuiſſe hic locus oſtendit. Sic in diplomate Caroli R. pro Corbeiæ Cœnobio, *villas ſeu curtes vel ea quæ deinceps in parte ipſius Eccleſiæ voluerit divina pietas augeri.* Et in Traditionibus Fuldenſibus lib. 2. *jugerum curtiferum* dicitur in quo ædificium ruſticum & villula eſſet. Leg. Salicæ tit. 6. *canem cuſtodem domûs ſive curtis.* Olim quidem *cortem* Romani dixere eam villæ partem quæ mœnibus cincta eſt, & in qua permulta ruſtica opera exercentur. Varro de re ruſtica lib. 1. & Palladius lib. 1. Sanè in Synodo Confluentina anni DCCCLX. aliter accipitur. Curtem enim aulam & comitatum Principis vocat: *in hoſtem & ad placitum ſive ad curtem veniens.*

RETRIBUT. EXACT.] Exactare pro exigere.

Marculfus lib. 1. cap. 2. Diplomata Ludovici & Caroli Calvi pro S. Germano, quæ interseruntur continuationi Aimoini lib. 5. cap. 10. & 33. *Neque servitia ab eis exactet, neque paraveredos aut expensas ad hospitum susceptiones recipiat.* Capitul. lib. 3. c. 14. *heribannum exactare.*

Cap. 45. INDICULUS REGALIS] Exemplum immunitatis vectigalium à Carolo Rege concessæ.

NULLAS VENDITAS] Vectigal est rerum in foro & publicis nundinis venditarum, cujus mentionem in Gallicis quibusdam vetustis instrumentis legisse memini. Hodie quidem rerum immobilium ἐποδεκτικὰ dicuntur *ventes*.

RODATICUM] Capitul. lib. 6. c. 243. *Ut nullus homo præsumat teloneum per vias, nec per villas rodaticum, nec pulveraticum recipere.* Hodie *Rouage.* Quod vectigalis genus ex vino vendito colligitur. *Rotaticum* in diplomate Dagoberti Regis de mercato S. Dionysii, ubi varia tributorum nomina recensentur, & in Præcepto confirmationis Pipini Regis de eodem mercato: *Nec de navigiis, nec de portibus, nec de carris, nec de saumis ullum teloneum vel foraticum, seu rotaticum, vel pontaticum, vel portaticum, vel salutaticum, seu cespitaticum, sive mutaticum, vel aliquam exactionem aut consuetudinem exigere.*

FORATICUM] Præcepta Dagoberti & Pipini, quæ modò exscripsimus. Diploma Ludovici & Lotharii in continuat. Aimoini lib. 5. cap. 10. Hodie certè *foragium* jus illud vocamus quod ex vino minutatim vendito debetur..

PONTATICUM] quod in pontibus pro transitu datur. Capitular. lib. 3. c. 12. *Placuit nobis ut antiqua & justa telonea à negotiatoribus exigantur, tam de pontibus, quàmque de navigiis seu mercatis.* Idem Carolus Imp. & Ludovicus prohibuerunt teloneum exigi ubi necesse non est fluvium per pontem transmeare, & ne quis cogatur ad pontem ire telonei causâ. Capitular. lib. 4. c. 31. In Legib. Benearnensium, *pontage.*

SEU MERCADA] mercatus.

COMMERCIUS] negotiationis socius.

NEGOTIUM] Negotium pro re venali, merx. Sic negotium pro mercatura in Capitul. lib. 1. c. 125. *Si hoc propter necessitatem comparat, ut sibi habeat & aliis tribuat, negotium dicimus.* Gregor. Turonens. de miracul. lib. 1. cap. 32. & cap. 58. *Negotia multa in atrio protulerunt.*

Cap. 46. RELAT. Q. DIC. APENNIS] De instrumentorum amissione vel exustione, quæ hostium incursu aut quolibet alio casu accidit, satis multa ad 33. caput libri primi; ubi litterarum principalium exemplum proponitur quæ ab eo qui jacturam passus erat impetrari solebant, ne difficili postea probatione ejus jura deteriora fierent. Heic autem similis quædam Formula exhibetur, non tamen à Rege, sed à Comite data; quâ, sedente in judicio Comite, testes adhibentur qui alicujus domum cum mobilibus rebus, chartis & instrumentis quæ inerant, incendio consumptam testentur. Ideòque Comes ejus rei testationem in scriptis redactam concedit, ut res omnes quas hic anteà possidebat, in posterùm securè etiam possideat.

QUÆ DICITUR APENNIS] Sic in Formulis Leg. Rom. cap. 28. Quæ autem ejus nominis origo sit, mihi planè non liquet; & fortasse mendum est. Sanè dubitavi num legendum esset *à pari*, quod eandem & parem vim habeat atque instrumenta amissa. Quam vocem *à pari* & *apparibus* eodem ferè sensu hâc ætate usitatam fuisse reperio. In registro B. Gregorii lib. 7. est epistola ut Episcopi cum mulieribus non habitent, quæ ad plures Defensores & Subdiaconos scripta est. Additur *apparibus*, id est, omnibus eodem exemplo. Nam etsi pluribus sit inscripta, ad unum tantùm loqui Gregorium manifestum est. Sic eodem lib. ep. 112 accipienda est epistolæ inscriptio: *Syagrio, Betherio, Virgilio, & Desiderio Episcopis Galliarum à paribus.* Et apud Hincmarum ep. 6. c. 28. Zosimus Papa *ad Aurelium & universos Episcopos per Africam constitutos, universosque Episcopos per Gallias & septem provincias constitutos, & universis Episcopis per Hispaniam constitutis, à pari*, hoc est, eodem exemplo. Anastasius Bibliothecarius in Hadriano: *Apparem ipsius donationis per eundem Ethe rium ascribi faciens ipse Rex (Carolus M.) intus super corpus B. Petri, subtus Evangelia quæ ibidem osculantur, pro firmissima cautela & æterna nominis sui ac regni Francorum memoria propriis manibus posuit; aliaque ejusdem donationis exempla per Scriniarium hujus sanctæ Ecclesiæ descripta, ejus excellentia secum deportavit.* Aliorum sit judicium.

CHART. REL. Q. DICITUR] Apparet heic *appennis* vocem deesse. Cap. 47.

HEREDITORIA] libellus seu epistola quâ pater filiam naturalem, quam ex propria ancilla susceperat, ad hereditatem suam vocat, aliàs non successuram.

JACTANTE DENARIO] jactato denario ante Regem. Manumissionis modus, de quo ad lib. 1. cap. 22.

REDEMPTIONALE] Seu *charta redemptionalis*, Cap. 48. per quam servus seipsum de peculio suo redimit, & dato pretio libertate à domino donatur, ita ut obsequiis omnibus & jure patronatûs liber & immunis permaneat. Quod ita demum procedit, si sciat dominus nummos peculiares esse. Alioquì enim (ut est in Leg. Bajuv. c. 15. tit. 7.) *Si quis servus de peculio suo fuerit redemptus, & hoc dominus ejus fortè nescierit, de domini potestate non exeat: quia non pretium, sed res servi sui, dum ignorat, accipit.* Quod caput exscripsit Benedictus Levita Capitular. lib. 5. cap. 359.

IN AMICTO] in veste ex qua amictus dictione supplendæ lacunæ suprà cap. 15. & 16.

HEREDITORIA] Cùm Lege Salica filia in antiqua patris alode non succederet, tamen hæc Formula ad hereditatem admitti potest, ut cum fratribus portionem ferat. Marculf. lib. 2. cap. 12. *ut filia cum fratribus in paterna succedat alode.* Cap. 49.

LEX SALICA CONTINET] Tit. 62.

APUD GERMANOS TUOS] id est, cum germanis tuis.

CAUTIO DE VINEA] Oppigneratio est vineæ pro debito, cum antichresi. Cap. 50.

ARIPENNOS TANTOS] Mensura est terræ, ut & jugerum, acra, bunnaria, arialis, opera.

Gregor. Turon. lib. 5. cap. 28. *Statutum fuerat ut poſſeſſor de propria terra unam amphoram vini per aripennem redderet.* Hodie *arpent.* Gloſſæ vett. *Arpendium*, ἄμπελος. Quam vocem Scaliger in Diras Valerii Caronis Latinam eſſe contendit, quaſi *arvipennium*. Reperio tamen apud Columellam de re ruſtica lib. 5. cap. 1. Gallos ſemijugerum *arepennem* vocaſſe. Nunc certè ut plurimùm pro integro jugeto accipitur.

Cap. 51. SECURITAS] De ſecuritate Marculf. lib. 2. cap. 18. & ſuprà cap. 31.

CESSISSET] Pro cecidiſſet.

Cap. 52. DONATIO AD FILIOS] naturales videlicet, non ex juſtis nuptiis procreatos. Pertinet hæc Formula ad Legem Romanam.

LEX ET CONSUETUDO EXPOSCIT] Jure Romano filii naturales patri ex teſtamento heredes eſſe poterant in aſſem; atque adeò in ſubſtitutione facta, ſi ſine liberis aliquis deceſſerit, Papinianus exiſtimavit deficere conditionem, ſi naturales liberi extarent. l. *Ex facto.* 17. §. *Si quis.* Ad Senatuſconſ. Trebel. l. *Generaliter.* §. ult. Cod. de inſtitut. & ſubſtit. Lege tamen à Valentiniano, Valente, & Gratiano latâ, is qui legitimos filios vel nepotes aut patrem vel matrem habetet, non poterat naturalibus liberis plus unciâ relinquere. Quòd ſi non eſſent juſti liberi, nec pater aut mater, uſque ad tres uncias filii naturales conſequi poſſunt. l. 1. Cod. Th. de naturalibus filiis. Anaſtaſius poſteà conſtituit ut ſi quis concubinam uxoris loco habuerit, & filios ex ea ſuſceperit, illis poſſit omnem hereditatem relinquere, non extantibus aliis, l. *Jubemus.* Cod. de naturalibus liberis. Sed id Juſtinianus immutavit & ad ſemiſſem reduxit. l. *Humanitatis.* eod. tandemque revocavit Nov. 89. ut in aſſem inſtitui poſſent. In Galliis autem veterem uſum ſervatum fuiſſe docet hæc Formula, nec obſervatam Valentiniani Conſtitutionem de tribus unciis. Quò pertinent hæc verba, *conſuetudo expoſcit*; maximèque propter commixtionem exterarum gentium, quæ naturales liberos à legitimis vix diſcernebant.

BENE INGENUAM] impari tamen dignitate. Alioquì ſolo affectu uxor eſſe potuiſſet.

NATURALES APPELLANTUR] Innuit ſine dotalibus inſtrumentis non intelligi matrimonium, nec legitimos naſci liberos. Modeſtinus tamen inter regulas juris refett, in liberæ mulieris conſuetudine non concubinatum eſſe, ſed matrimonium. l. *In liberæ.* De ritu nupt. Quod ita intelligendum eſt, ſi quidem affectu & honore uxoris ſit habita. Sanè enim, inquit Ulpianus, niſi dignitate nihil intereſt. l. *Item legato.* De legatis 3. Et Papinianus cùm dixiſſet donationes in concubinam collatas non poſſe revocari, adjicit: *An autem maritalis honor & affectio pridem præceſſerit, perſonis comparatis, vitæ conjunctione conſideratâ perpendendum eſſe. Neque enim tabulas facere matrimonium.* l. *Donat.* 31. de donat. Sed poſteà receptum eſt & Theodoſiano jure probatum ut inter impares honeſtate perſonas non aliàs conſtaret matrimonium, niſi dotalibus inſtrumentis conſcriptis, nec aliàs legitimi eſſent liberi. l. *Si donat.* C. de nupt. l. 3. Cod. Theod. eod. Quò referri poſſunt hujus Formulæ verba, *ſed talis cauſa &c.* Non dubito hoc jus poſteà à Juſtiniano immutatum, ut etiam inter impares legitima eſſent matrimonia ſine inſtrumentis dotalibus. l. *Imperialis.* §. *Immo.* Cod. de nuptiis. Quam Legem idem refixit Novel. 74. fixit rurſùm Nov. 112. exceptis illuſtribus viris, quos non aliter matrimonium contrahere voluit niſi dotalibus inſtrumentis confectis, cæteros ex ſolo affectu uxores ducere. Sed Juſtinianeum jus necdum in Galliis uſu receptum fuiſſe jam anteà animadvertimus.

MANDATUM] Forma mandati ad inſinuandam & publicandam ſuperiorem donationem. Quo facto ejuſmodi naturales liberos legitimos effici & legitimam percipere patris ſucceſſionem docet hæc Formula. Cap. 53.

GESTA] Inſinuatio & profeſſio apud acta municipalia, ſtabiliendæ & firmandæ donationis gratiâ. De ejuſmodi geſtis vide Marculfum lib. 2. cap. 37. Cap. 54.

EPISTOLA] à procuratore ſcripta, quâ ſe ex mandato donationem inſinnaſſe refert. Cap. 55.

GESTA MANUMISS.] Acta ſunt manumiſſionis in Eccleſia celebratæ, ex parte tamen mutila. Cap. 56.

ILLE DIAC. TESTAT.] Primus Diaconorum, ſive Archidiaconus. Præerat ille libertatibus quæ in Eccleſia dabantur, manumiſſioniſque tabulas conficiebat, ut hæc Formula teſtatur. Leg. Ribuar. tit. 58. *Qui ſervum ſuum pro animæ ſuæ remedio ſeu pro pretio ſecundùm Legem Romanam liberare voluerint, ut in Eccleſia coram Presbyteris, Diaconibus, ſeu cuncto clero & plebe, in manum Epiſcopi ſervum cum tabulis tradat, & Epiſcopus Archidiacono jubeat ut ei tabulas ſecundùm Legem Romanam, quâ Eccleſia vivit, ſcribere faciat, & tam ipſe quàm omnis procreatio ejus liberi permaneant, & ſub tuitione Eccleſiæ conſiſtant.* Statuit etiam eadem Lex Ribuaria ut ſi in judicio controverſia exiſtat utrum aliquis liber an ſervus ſit, & manumiſſionis tabulæ in dubium vocentur, ut Archidiaconus & teſtes ante Regem vel Epiſcopum hac de re jurent; & ſi verè manumiſſum fuiſſe aſſeveraverint, mulcta XLV. ſolidorum Archidiacono debetur; ſin minùs, ſervum cum pari mulcta domino Archidiaconus reſtituere jubetur. Ex quibus non parum lucis huic capiti accedit. Idipſum teſtatur Amalarius Trevirenſis, ubi de Archidiaconi officio agit, non quidem in vulgatis, ſed in Mſ. codice S. Victoris Pariſienſis. *Geſta*, inquit, *libertatum Epiſcopo defert.* Ebo de Miniſtris Rhemenſis Eccleſiæ, in Archidiaconi officio: *Libertates liberorum cum teſtibus probare, alienorum ſervorum ad gradus venire volentium exigere; poteſtatem etiam habens libertatem eccleſiaſticâ propriâ de familia facere, & alienis exigere.*

VINDICTAQUE LIBERARE] Impropriè. Nam aliud eſt vindictâ manumittere, aliud in Eccleſia. Sed quia vetuſtiſſimus plenæ libertatis dandæ modus erat per vindictam, ut manumiſſi cives Romani fierent, ideò hoc nomine in manumiſſione Eccleſiæ uſus eſt, quæ poſt Conſtitutionem Conſtantini eandem vim obtinuit.

CONSTITUT. CONSTANTINI] Conſtat manumiſſionis in Eccleſia Conſtantinum auctorem fuiſſe. Quod præſertim honori Eccleſiarum tri-

butum est, sed & libertati, cujus adipiscendæ apud Magistratus propter varias ambages major tum erat difficultas. Tres igitur editæ sunt à Constantino de ea re Constitutiones: quatum una est in Cod. Th. tit. *De manumissionibus in Ecclesia* ad Osium Episcopum, eaque postrema, nimirùm Crispo & Constantino Coss. Est alia huic prior in Cod. Justinianeo, *De his qui in Ecclesiis manumittuntur*, ad Protogenem Episcopum, Sabino & Aridio Rufino Coss. *Jamdudum placuit*, inquit Constantinus, *ut in Ecclesia Catholica libertatem domini suis famulis præstare possint, si sub aspectu plebis adsistentibus Christianorum Antistibus id faciant, ut propter facti memoriam vice actorum interponatur qualiscunque scriptura.* Ex quo apparet præcessisse & aliam quæ non extat. Sanè Sozomenus Histor. Eccles. lib. 1. cap. 9. asserit tres Constantinum fecisse Leges de manumissionibus in Ecclesiis. Auctoris verba quia huic Formulæ lucem afferunt, visum est adscribere; ἄξιον μὴ παραλιπεῖν τὰ νενομοθετημένα ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐλευθερουμένων· τῆς πολλῆς δυσχερείας οὔσης περὶ τὴν κτῆσιν τῆς ἀμείνονος ἐλευθερίας, ἣν πολιτικὴν ῥωμαῖοι καλοῦσι, τρεῖς ἔθετο νόμους, ψηφισάμενος πάντας τοὺς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐλευθερουμένοις, ὑπὸ μάρτυσι τοῖς ἱερεῦσι, πολιτείας ῥωμαϊκῆς τυγχάνειν. ταύτης τῆς εὐσεβοῦς ἐφευρέσεως, εἰς ἔτι νῦν ὁ χρόνος φέρει τὸν ἔλεγχον, ἔθους κρατοῦντος τοὺς περὶ τούτου νόμους προγράφεσθαι ἐν τοῖς γραμματείοις τῶν ἐλευθεριῶν. Quæ postrema non est assequutus Latinus Tripartitæ interpres; sed ex hac Formula interpretationem claram & certam accipiunt. Hujus manumissionis præclarum extat exemplum apud Ennodium Ticinensem Episcopum, de Gerontio Agapiti servo; ubi elegantissimum ex B. Augustini sermonibus nondum editis locum adfert eruditissimus Sirmondus. Est etiam ea de re Aurelianensis inscriptio, quam multi exscripsere; quam tamen posterioris ætatis esse existimo, circà tertiæ Regum nostrorum familiæ primordia.

Ea tamen conditione] Etsi nulla lacunæ nota in manuscripto heic apponatur, quædam tamen deesse manifestum est, ea scilicet quæ ad gesta manumissionis de qua agitur pertinent.

AD FORMULAS SIRMONDICAS.

Cap. 1. Donatio Ecclesiæ] Donationum ejusmodi exempla varia Marculfus tradit libro secundo.

In condita illa] In designandis locis solent hæ Formulæ *conditæ* vocabulum usurpare. Quod nec apud Marculfum & incerti auctoris Formulas reperitur, nec etiam alibi facilè occurrit. Quo nomine certum locum & territorium designari apparet. Sic in donatione Haganonis ad S. Martinum Turonensem, cujus particulas anteà protulimus: *Fridegiso Abbati trado mansum nostrum dominicatum quem extrà consortium fratrum in hereditate habemus in pago Blesensi, in condita ponte Lapidense, in villa Bliderico &c. partibus S. Martini tradimus cum hominibus ibidem commorantibus, quos colonario ordine vivere constituimus &c. Data* XVII. *KL. Junii anno* V. *Hludovici serenissimi Imperatoris.* In alio veteri instrumento ejusdem Cœnobii, *in pago Blesensi in condita Cabriniacensi, in loco nuncupante Alvarias.* Conditæ nomen pro Comitatu videtur usurpari, à quo etiam vocabulum sumpsisse dixerim. Nam & Hispanis *Conde* pro Comite dicitur. Dubium tamen movent exempla ex Tabulario S. Martini, quæ suprà scripsimus; ubi post pagum condita designatur; & sub condita, villa. Originem certè ad Comitatum lubens referrem, donec certior appareat. Contradam quoquè pro regione etiamnum dicimus; ab eadem forsitan origine.

Cum om. suprapositio] Synodi Meldensis c. 17. *Ut res ecclesiasticæ tempore principatûs vestri ablatæ ex integro præsentaliter restituantur & restitutæ conserventur, sicut tempore avi & patris vestri fuerunt; excepto superposito, quod ad usus possidentium absumptum est.* Suprapositum Græcis ἐνθήκην in l. *Titia.* 34. §. *Lucius Titius.* de legatis 2. Βούλομαι αὐτῷ παρ' αὐτῆς λαβεῖν χωρίον, γάζαν σὺν ταῖς ἐνθήκαις αὐτοῦ πάσαις. Quæ Papiniano *dotes prædiorum*, l. 2. de instruct. & instrument. Leg. Appellantur etiam *reposita.* l. *Si mihi Mævia.* 92. §. ult. de legatis 3. Enthecam dixit B. Augustinus quicquid navi imponitur, sermone ad fratres in eremo. Can. *Nolo.* 12. q. 1.

Cap. 2. Mandatum] ut superior donatio apud acta publicetur & insinuetur. Marculfus lib. 2. cap. 38. Incertus auctor cap. 54.

Cap. 3. Gesta] Marculfus lib. 2. cap. 37. Incertus auctor cap. 54.

Venditio] Marculf. lib. 2. c. 19. 20. 21. Incertus. auctor cap. 14.

Condita illa] Suprà cap. 1. & passim his Formulis.

Cap. 5. Calumniam vel rep.] Calumnia, ut anteà monuimus, in veteribus instrumentis & apud Marculfum & alios Formularum auctores pro actione accipitur. Leg. Longob. lib. 2. tit. 27. *Non possumus in una causa duas imponere calumnias.* Leg. Burgund. tit. 89. *calumniam movere.* Indè vetustis vernaculis Scriptoribus *calanger*, & antiquissima quæque diplomata calumniam *calange* interpretantur. Rogerius Hovedenus Annal. parte poster. De controversia inter Castellæ & Navarræ Reges, cujus Henricus II. Angliæ Rex arbiter erat: *Calumnia Regis Catellæ. Rex Aldefonsus Castellæ & Toleti conqueritur & petit à Rege Sanctio Navarræ avunculo suo sibi fieri restitutionem &c.* Posteà: *Tunc surrexerunt Episcopus Pampelunæ & alii nuntii Regis Navarræ, & nihil eorum quæ ab adversariis suis proponebantur contradicentes, scriptum quoddam, in quo petitiones & calumniæ & allegationes suæ scribebantur, protulerunt in hac forma: Calumnia Regis Navarræ. Petit Sanctius Rex Navarræ Cudeio Monasterium, montem de Oca &c.*

Cap. 6. Obligatio] Precatiæ species est, quæ obnoxiatio à Marculfo appellatur lib. 2. c. 9.

Cap. 7. Precaria] Marculf. lib. 2. cap. 5. & 41. Incertus auctor cap. 27. & 41.

Cap. 9. Venditio de servo] Marculf. lib. 2. cap. 22.

Cap. 10. Venditio de semetipso] Quod heic dicitur de libero homine qui seipsum vendit,

non omninò convenit cum jure Romano, de eo qui ad pretium participandum venundari passus est, ideòque ad libertatem proclamare non potest, nec manumissus pristinam ingenuitatem recipit. l. 5. l. *Et servorum.* 21. de statu hominum. l. 7. de liberali causa. Quod etiam in desuetudinem abiisse Græci notant lib. 29. Basilic. Non enim seipsum vendebat, sed ob participationem pretii ab alio vænire patiebatur, ignorante emptore. Nam si ille sciens liberum emerit, ad libertatem venditus proclamare potest. l. *Liberis.* 7. §. *Si quis sciens.* De liberali causa. Heic verò liber homo pretio accepto emptori scienti prudentique seipsum addicit. Quò pertinet insignis locus B. Augustini in Sermon. *Hic mos solet inter ementem vendentemque servari, ut is qui se alieno cupit dominio mancipare, aliquid pretii pro jactura propriæ libertatis & addictione propriæ servitutis à suo consequatur emptore.* Gregor. Turonensis lib. 7. c. 45. de fame quæ per Gallias grassabatur: *Graviter tunc negotiatores populum spoliaverunt, ita ut vix vel modium annonæ aut semimodium vini uno triente venundarent. Subdebant se pauperes servitio, ut quantulumcunque de alimento porrigerent.* Jeremias thren. cap. 5. *Ægypto dedimus manum, & Assyriis ut saturaremur pane.* Leg. Bajuvar. cap. 6. tit. 5. *Quamvis pauper sit, tamen libertatem suam non perdat nec hereditatem suam; nisi si spontaneâ voluntate alicui tradere voluerit, hoc potestatem habeat faciendi.* Quinimò & seipsum pignoris loco dare mos erat. Leg. Bajuvar. cap. 2. tit. 1. 5. *Si verò non habet, ipse se in servitio deprimat, & per singulos menses vel annos quantùm lucrare quiverit, persolvat cui deliquit, donec universum debitum restituat.* Capitul. lib. 3. c. 29. *Liber qui se loco wadii in alterius potestate commiserit &c.* Jornandes de rebus Geticis cap. 26. *Satiùs deliberant ingenuitatem perire quàm vitam.* Quamquam ibi agitur de patribus qui filios suos distraxerunt. Tacitus etiam refert Germanos aleæ ita deditos fuisse ut extremo ac novissimo jactu de libertate & de corpore contendant. *Victus*, inquit, *voluntariam servitutem adit: quamvis junior, quamvis robustior, alligari se ac vænire patitur.*

Tom. 10. pag. 666.

Cap. 11.

EPISTOLA COLLECTIONIS] Formula est quâ Matricularii Ecclesiæ alicujus testantur se puerum expositum collegisse & certo pretio eum vendidisse secundùm Legem Romanam. De expositis infantibus varium fuit jus, nec olim satis certum. Id indicat Plinii ad Trajanum consultatio, & ejusdem Trajani rescriptum de his qui liberi nati, expositi, & in servitute educati sunt, quos vocant θρεπτοὺς: de quorum conditione & alimentis consulenti Plinio, Trajanus non putat adsertionem denegandam iis qui ex ejusmodi causa in libertatem vindicabuntur, nec ipsam libertatem redimendam pretio alimentorum. Tamen propter alimenta quasi vice pignoris retineri potuisse ostendit M. Quintilliani declamatio 278. de exposito quem pater recepit. *Vis*, inquit, *scire quàm pater non fuerit? Recipere illum nisi solutis alimentis non potuisti, & tibi ut pater esse incipias emendus.* Quò etiam pertinet Diocletiani Constitutio in l. *Pater.* 16. Cod. de nuptiis. Constantinus verò statuit ut qui projectum de domo voluntate patris vel domini colligerit, ac suis alimentis ad robur provexerit, eundem retineat sub eo statu quo voluerit, id est, sive ut filium, sive ut servum, nec posse patrem vel dominum repetere. l. 1. Cod. Th. de expositis. Multò magis si dominus vel patronus exposuerit, omnis repetitio denegatur adversùs eum qui misericordiâ ductus collegit. l. 2. eod. in qua adjicitur: *Si modò testes episcopalis subscriptio fuerit subsecuta, de qua nulla penitùs ad securitatem possit esse cunctatio.* Extant etiam ea de re varia Synodorum decreta. Synodi Arelatensis II. c. 32. *Si expositus ante Ecclesiam cujuscunque fuerit miseratione collectus, contestationis ponat epistolam. Et si is qui collectus est, intrà decem dies quæsitus agnitusque non fuerit, securus habeat qui collegit. Sanè qui post prædictum tempus calumniator extiterit, ut homicida ecclesiasticâ districtione damnabitur, sicut Patrum sanxit auctoritas.* Synodi Vasensis, quæ Theodosio Jun. & Dioscoro Coss. habita est, c. 9. *De expositis, quia collata ab omnibus querela processit eos non misericordiæ jam sed canibus exponi, quos colligere calumniarum metu quamvis infelix à præceptis misericordiæ mens humana detrectet, id observandum est, ut secundùm statuta fidelissimorum Augustorum piissimorumque Principum quisquis expositum colliget, Ecclesia contestetur, post contestationem colligat. Nihilominùs de altari dominico die Minister annuntiet ab ecclesiastico expositum esse collectum, ut intrà dies decem ab expositionis die expositum recipiat, si quis se probaverit agnovisse, collectori pro ipsorum decem dierum misericordia prout valuerit ad præsens retribuat, aut in perpetuum cum Dei gratiâ, si voluerit, possideat. Si quis expositorum hoc ordine collectorum repetitor vel calumniator extiterit, ut homicida habendus est.* Benedictus Levita Capitul. lib. 6. cap. 144. Atque etiam Matiscensis Synodus apud Burchardum jubet ut à Presbyteris illud annuntietur, non interficiendos liberos, sed potiùs alienæ misericordiæ exponendos; idque ne puellæ quæ clanculò corruptæ concepissent, liberos interficerent. Itaque hæc Formula ad executionem ejusmodi Legum & Canonum pertinet. Contrà tamen Justinianus definivit expositos esse liberos & ingenuos, licèt servi nati sint, nec vindicari posse ab eo qui exposuit, nec eo qui emit vel sustulit, ne ex pietatis officio lucrum faciat. l. 3. Cod. de infant. expositis.

MATRICULARII] Matriculam pro indice, albo, seu notitia accipi notum est. Præter innumeras Impp. Constitutiones quæ eo vocabulo utuntur, Vegetius de re militari lib. 2. c. 5. *punctis milites inscripti & matriculis inserti jurare solent.* Eodem sensu matriculæ Ecclesiarum in testamento B. Remigii dicuntur Catalogi pauperum qui ab unaquaque Ecclesia stipendia recipere soliti erant: *Pauperibus duodecim in matricula positis, ante fores Ecclesiæ expectantibus stipem, duo solidi unde se reficiant inferantur.* In testamento Sonnatii Rhemensis Episcopi apud Flodoardum lib. 2. c. 5. *Ad matriculam Rhemensis Ecclesiæ nonnulla contulit denaria. Cæteris quoquè matriculis vel congregationibus diversa delegavit*

munera. Quem morem apertiſſimè deſcribit Hincmarus epiſt. 7. cap. 30. Epiſcopi *de matricularíis per ſingulas Eccleſias juxtà facultatem & poſſibilitatem loci curam adhibeant ne Presbyteri pro locis matricula xenia accipiant, ne ſuos parentes ſanos & robuſtos in eadem matricula collocent, nec opera ab ipſis matricularíis exigant, non de matricularíis bubulcos & porcarios faciant, ſed pauperes ac debiles & de eadem villa de qua decimam accipiant matricularios faciant.* Quod loci *matricularii* dicuntur qui in matricula inſcripti ſunt, ut etiam apud Gregorium Tur. lib. 7. cap. 29. *Nonnulli matricularíorum & reliquorum pauperum pro ſcelere commiſſo tectum cellulæ conantur evertere.* Idem de miracul. lib. 2. cap. 37. Sed in hoc capite & alibi paſſim, qui in ſingulis Eccleſiis matriculæ pauperum curam agebant, & eorum ſtipendia diſpenſabant, *matricularii* appellantur. Hodie *Marguilliers*, rerum Eccleſiæ adminiſtratores. Matricularios porrò cuſtodes Eccleſiarum Wandalbertus Diaconus interpretatur. Vidit hanc Formulam Cujacius, ejuſque partem exſcribit ad Sentent. Pauli librum quintum.

Ad ostia Ecclesiæ] Ibi enim exponebantur. Synodi Matiſcenſis cap. 6. apud Burchardum: *Decretum eſt ut unuſquiſque Presbyter in ſua plebe publicè annuntiet ut ſi aliqua femina clanculò corrupta conceperit & pepererit, nequaquàm diabolo cohortante filium aut filiam ſuam interficiat, ſed quocunque prævalet ingenio ante januas Eccleſiæ partum deportari ibique poni faciat; ut coram Sacerdote in craſtinum delatus, ab aliquo fideli ſuſcipiatur & nutriatur.* Sic & apud Treviros obſervari teſtatur Wandelbertus Diaconus in vita B. Goaris; cujus verba, quòd omninò huic Formulæ conveniant, ſubjicere non piguit, quæ eadem notata ſunt in eruditiſſimo Capitularium Gloſſario. *Moris tunc Trevirorum erat ut cùm caſu quælibet femina infantem peperiſſet cujus nollet ſciri parentem, aut certè quem præ inopia rei familiaris nequaquàm nutrire ſufficeret, partum parvulum in quadam marmorea concha, quæ ad hoc ipſum ſtatuta erat, exponeret, ut in ea cùm expoſitus infans reperiretur, exiſteret aliquis qui eum provocatus miſeratione ſuſciperet & enutriret. Si quandò igitur id contigiſſet, cuſtodes vel matricularii Eccleſiæ puerum accipientes, quærebant in populo ſi quis fortè eum ſuſcipere nutriendum & pro ſuo deinceps habere vellet. Ubi verò ad eam rem offerret ſeſe aliquis, infans qui eſſet expoſitus Epiſcopo deferebatur, & ejus privilegio auctoritas nutriendi habendique parvuli ei qui à matricularíis ſuſceperat firmabatur.*

Sanguinolentum] Recens natum, rubentem à matre. L. 1. Cod. Th. de expoſitis. L. 2. Cod. de patribus qui filios diſtrax. De matre cadentem. Statius lib. 1. verſ. 60.

Si bene quid merui, ſi me de matre cadentem
Foviſti gremio, & trajectum vulnere plantas
Firmaſti.

Claudianus in Rufinum lib. 1.

— Quam prima meo de matre cadentem
Suſcepi gremio.

Æſchylus in χοηφορ. ἐπεὶ μάλιστ᾽ ἐμοῦ μητρὸς ἐδέξατο. Scol. παρὰ τὰς μητρὸς ἕδρας.

Per triduum] Triduum heic exempli cauſâ apponitur. Nam decem dies præfiniuntur Synodo Arelatenſi II. c. 32. & Synodo Vaſenſi c. 9.

Legis ordinem] L. 1. Cod. Th. de expoſitis.

Ex corpore Theodosiani] L. 1. Cod. Th. de his qui ſanguinolentos emptos vel nutriend. accep. quæ licèt de expoſitis non loquatur, tamen par eſt ratio & idem jus. Itaque heic profertur, ut appareat venditionem à Matricularíis factam ratam manere, & ex ea emptori jus eſſe infantem in ſuo ſervitio retinere.

Si quis infantem] Non ex verbis legis, ſed ex interpretatione Aniani hæc ſententia deſumpta eſt.

Ingenuitas] Manumiſſionis eſt Formula quæ in Eccleſia celebratur. Quâ de re plura ad incerti auctoris Formulas cap. 7. & cap. 56. Exemplum portò hujuſce manumiſſionis huic Formulæ planè genuinum ex incerto quodam Concilio Toletano exhibet Burchardus lib. 2. c. 30. Cap. 12.

Eat pergat partem] Clauſula in manumiſſionibus frequentiſſima, & certè apud veteres ſola ferè libertatis dandæ Formula. Apertè id Plautus variis locis declarat, ut in Menæchmis Act. 5. ſc. 7. *Meâ quidem herclè cauſâ liber eſto, atque abito quò voles.* Cui ſervus: *Salve mi patrone.* Undè & ἐλευθερίαν appellatam Grammatici teſtantur, quaſi ea precipuè nota libertatis ſit quò libuerit proficiſci. *Nihil enim* (inquit Venuleius l. 2. de libero homine exhib.) *multum à ſpecie ſervientium differunt quibus facultas non datur à loco recedendi.* Ideòque Papinianus ejuſmodi conditione, ut in illa civitate domicilium habeat quis, jus libertatis aliquatenùs infringi exiſtimabat. l. 61. §. *Titio centum.* De conditionibus & demonſtrat. Burchardus lib. 2. c. 26. *Eandem pergat partem quacunque volens canonicè elegerit.* Suprà in Formulis incerti auctoris cap. 56. *Eâ tamen conditione ut eat ubique, quam voluerit partem pergat, tanquam ſi ab ingenuis parentibus fuiſſet natus vel procreatus.* Leg. Ribuar. tit. 63. *Si quis ſervum ſuum libertum fecerit & civem Romanum, portaſque apertas conſcripſerit.*

Charta in puellam] Marculfus lib. 2. cap. 16. Cap. 16.

Viventibus patribus] Paulus Sentent. lib. 2. tit. 19. *Eorum qui in poteſtate patris ſunt, ſine voluntate ejus matrimonia jure non contrahuntur, ſed contracta non ſolvuntur. Contemplatio enim publicæ utilitatis privatorum commodis præfertur.* Cui ſententiæ interpretationem Anianus ſeu quis alius adjecit, ex qua hujus Formulæ verba deſumpta videntur. Videndus Cujacius Obſervat. lib. 3. cap. 5.

Donatio inter virum] Conſtantinus in l. 1. Cod. Th. de ſponſalibus: *Pater noſter nullam voluit liberalitatem valere ſi actis inſerta non eſſet. Nos etiam inter ſponſos quoquè ac ſponſas omneſque perſonas eam ſolam donationem ex promulgatæ legis tempore valere ſancimus quam teſtificatio actorum ſequuta eſt.* De geſtis dictum eſt ad Marculfum lib. 2. c. 37. Cap. 17.

SCRIPTURAR. TITULIS] Anianus ad l. 1. Cod. Th. de donat. *In conſcribendis donationibus hic ordo ſervandus eſt ut donatio nomen priùs contineat donatoris vel illius cui donatur. Deinde res quæ donantur, ſive in agris, ſive in mancipiis, ſive in quibuſlibet rebus atque corporibus, nominatim in donatione conſcribendæ ſunt, non occultè, ſed publicè, non privatim vel ſecretè, ſed aut in tabulis, aut in chartis, aut ubicunque legatur facta donatio &c.*

QUIA SECUNDUM LEGEM] Hæc ſuperioribus non cohærent; niſi dicas *quia* pro *deinde* poſitum eſſe.

APUD DONATOREM] Verba ſunt Aniani, ſeu cujuſcunque alterius ad Pauli Sentent. lib. 2. tit. 23. Sententia Pauli hæc eſt: *Si inter virum & uxorem donatio facta fuerit, priore defuncto cui donatum eſt, ad eum res redit qui donaverat.* L. *Si inter.* 9. de rebus dubiis. Quod Severi oratione conſtitutum eſt. L. *Cùm hic ſtatus.* 32. §. *Si ambo.* De donation. int. vir. & uxor.

QUARTAM LEGIT. HERED.] Anianus ad l. 1. Cod. Th. de donationibus: *Quæ tamen omnes donationes ſuperiùs comprehenſæ, ſi modum exceſſerint Lege conſcriptum, unde poſſint certæ perſonæ de immodica donatione proponere, hoc eſt, ſi quartam ſibi facultatis ſuæ donator non reſervaverit, non valebunt.* In donationibus etiam inter virum & uxorem Falcidia locum habet. l. *Cùm hic ſtatus.* 32. §. *Oratio.* De donation. int. vir. & uxor. l. *In donationibus.* 12. Cod. ad Legem Falcidiam.

STIPULAT. AQUILIANA] Aquilianæ ſtipulationis nomen propriè huic rei convenit. Per eam namque omnes præcedentes obligationes novantur, & in ſtipulatum deducuntur, ut per acceptilationem tolli poſſint. Sed quia hujuſmodi ſtipulationis vis erat maxima ad firmandum quod agebatur, unde factum, arbitror, ut & in aliis actibus mentio fieret Aquilianæ ſtipulationis.

Cap. 19. LIBELLUS REPUDII] Marculf. lib. 2. cap. 30.

CERTIS REBUS] Ex Aniano ad l. 1. Cod. Th. de repudiis. In qua Conſtantinus tres tantùm divortii cauſas probat, ſi homicidam, vel medicamentarium, vel ſepulchrorum diſſolutorem maritum ſuum eſſe femina probaverit. Quòd ſi præter hæc tria crimina repudium miſerit, uſque ad aculam capitis in domo mariti deponere eam oportet; & prætereà deportatur.

Cap. 20. LEX ROMANA EXPOSCIT] Verba Aniani ad l. 4. Cod. Th. de cognitoribus & procurator. Cui convenit & alia Conſtantini Conſtitutio in l. *Maritus.* Cod. de procurator.

Cap. 21. QUICQUID PATER] Infrà capite proximo: *Quicquid filiis vel nepotibus de facultate patris cognoſcitur ordinaſſe, voluntatem ejus in omnibus Lex Romana conſtringit adimplere.* Lex quæ heic indicatur, Conſtitutio eſt Conſtantini l. 1. Cod. Th. de familia erciſcunda: *Hujuſmodi conſcriptiones inter ſuos duntaxat heredes valere oportet.* Paulò poſt: *Conſiderari ſpecialiter voluntatem placet, & obſecundari protinùs cum res dividuntur, nec retineri ampliùs quàm quod ſingulorum perſonis detegatur adſcriptum; ut & memoria defuncti non violetur parentis, & occaſionnes litium dirimantur.* Idipſum ſtatuitur in l. ult. Cod. familiæ erciſcundæ, quæ & ipſa Conſtantini eſt ad Baſſum Præfectum prætorio. Sed & olim Papinianus dixerat non videri ſimplicem donationem, ſed potiùs ſupremi judicii diviſionem, cùm pater inter filios ſine ſcriptura bona diviſit, & onera æris alieni pro modo poſſeſſionum diſtribuit. l. *Si filia.* 20. §. *Si pater.* familiæ erciſcundæ.

QUALITER NEPOTES] Vix eſt ut Romana ſit obſervatio hoc caſu codicillis opus eſſe, cùm nepotes quoque ex filia Jure Romano ad avi ſucceſſionem admiſſos conſtet, licèt cum tertiæ partis deminutione; niſi hoc ipſum agatur ut ſine tertiæ deminutione ejuſmodi epiſtola vice codicillorum ad hereditatem avi vocentur. Quâ de re nonnulla diximus ad Marculf. lib. 2. c. 10. Hujus Formulæ partem exſcribit Cujacius, ſub Marculfi titulo, ad Novel. 118. Cap. 22.

LEX ROMANA] L. 1. C. Th. de fam. erciſcunda.

CURIA PUBLICA] Anianus ad l. 2. Cod. Th. de legitimis hereditat. *adoptivum, id eſt, geſtis antè curiam adfiliatum.* Cap. 23.

LEX ROM. CONSTRINGIT] Ex Aniano in l. 1. Cod. Th. Qui petant. Cap. 24.

PACTUM INTER PARENTES] Marculf. lib. 2. cap. 14. Incertus auctor cap. 39. Cap. 25.

LEGEM ROMANAM ORD.] l. 8. Cod. Th. de pactis & tranſactionibus. *Si quis*, inquiunt Arcadius & Honorius, *major annis adversùs pacta vel tranſactiones, nullo cogentis imperio, ſed libero arbitrio, voluntate confectâ, putaverit eſſe veniendum, vel interpellando Judicem, vel ſupplicando Principibus, vel non implendo promiſſa ea quæ invocato nomine Dei omnipotentis eo auctore ſolidaverit, non ſolùm inuratur infamiâ verùm etiam actione privatus, reſtituta pœna, quæ pactis probatur inſerta, earum rerum & proprietate careat & emolumento quod ex pacto vel tranſactione illa fuerit conſecutus.* Verba autem quæ heic inſeruntur, Aniani ſunt. Eadem ferè præfatio adhibetur in veteri inſtrumento commutationis quæ inter Robertum Comitem & Actardum Nannetenſem Epiſcopum facta eſt regnante Carolo Calvo Rege. Eſt autem ejuſmodi.

Commutationes quas Leges Romanæ tranſactiones appellant, inter certas perſonas factæ poſt legitima tempora, id eſt XXV. ætatis annos habentes, ſub invocatione nominis Dei & deſignatione Regis, inviolabiliter permanere decernuntur; quas qui ſolvit & violat, ut infamis notatur, & quod accipit committit, & ſummâ quæ in ſcripto continetur multatur. Igitur placuit atque convenit inter illuſtrem virum Rotbertum Comitem necnon & Actardum venerabilem Nannetenſis ſedis Epiſcopum, &c. Et fieri placuit duas cartolas & bonorum hominum manibus roboratas. Placuit etiam hoc inſerere, ut qui pari ſuo calumniam ex hoc poſtmodùm vel ſucceſſori tentaverit inferre, ſub invocatione divini nominis & Regis Karoli

roli mnarum c. cogatur mulctam persolvere. Actum Blesо castro publicè. Signum Rotberti Comitis, qui hanc commutationem fieri vel firmare rogavit. Signum Godobei, de cujus beneficio fuit. Data mense Madio anno XXV. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Cap. 27. CONFIRMATIO REGIS] Marcul. lib. 1. c. 33.

Cap. 28. ITEM APENNIS] Incertus auctor cap. 46.

Cap. 29. EDITIO LEGIB. COMPR.] Hujus capitis duæ ſunt partes. Prima continet Formulam quâ actor qui rem aut locum vindicat, adverſario nolente aliter reſpondere cavet de ſumptibus & litis expenſis ſecundùm Leges ſolvendis, ſi actio injuſta reperiatur. Altera pertinet ad inſcriptionem quam accuſator edere tenetur in cauſa criminali, per quam ſe ſimili pœnæ ſubjicit. Itaque heic editionis nomen cautionem ejuſmodi ſeu declarationem ſignificat.

IN QUADRUPLUM] Singulare eſt quod heic dicitur appellantem teneri adverſario expenſas poſt appellationem factas in quadruplum refundere, ſi injuſta appellatio fuerit comprobata. Quâ autem Lege id conſtitutum fuerit, in præſenti non occurrit.

INSCRIPTIONEM DE SUMPTIBUS ET EXPENSIS] Eſt igitur etiam in actione civili inſcriptio, hoc eſt, cautio ſeu repromiſſio in jure de impenſis ab actore adverſario reddendis, ſi temerè litigaſſet.

QUICUNQUE ALIUM] Verba ſunt Aniani ad l. 14. Cod. Theod. de accuſat. & inſcription.

DE HOMICIDII CRIMINE] Non in homicidii tantùm accuſatione, ſed cujuſcunque alterius criminis, inſcriptionem præcedere oportet. In l. 11. Cod. Th. de accuſation. *Nullus*, inquit, *ſecundùm juris perſcriptum crimen quod intendere propoſuerit exſequatur, niſi ſubeat inſcriptionis vinculum. Etenim qui alterius famam, fortunas, caput denique & ſanguinem in judicium devocaverit, ſciat ſibi impendere congruam pœnam, ſi quod intenderit non probaverit.* Cui convenit l. *Si cui.* 7. de accuſation. & l. *In cauſis.* 16. Cod. eod. Symmachus lib. 20. epiſt. ultimâ: *Quid habeat conditionis inſcriptio noſtis præ cæteris juris publici conditores, Imperatores. Proviſum eſt enim ne quis temerè in alieni capitis diſcrimen irrueret, ni ſe idem priùs pœnæ ſponſione vinciret.* Tum ſubjicit: *Supererat ut crimine non probato in accuſatorem formidata reis pœna tranſiret.* Concil. Arauſicum Can. 4. Burchardus lib. 16. cap. 3. Formulam autem ſeu conceptionem libelli inſcriptionis tradit Paulus in l. 3. de accuſat.

SI SERVUM ALIENUM] l. *Si quis ſervos.* 13. Cod. de accuſation. quæ pars eſt l. 14. C. Th. eod. ex cujus interpretatione Aniani hæc deſumpta ſunt.

Cap. 30. RELATIO CUM JUDICIO] Continet relationem Judicis, qui refert ſe cùm veniſſet in aliquem locum in quo homo interfectus jacebat, & quæſtionem de cæde habuiſſet, ex teſtibus accepiſſe eum qui interfectus eſt impetum in alterum feciſſe & graviter excidiſſe, adeo ut ille coactus ſit vim repellendo eum interficere. Quod idem cùm aſſereret interfector, Judex pronuntiavit ut in quadraginta dies manu ſuâ triceſimâ ſeptimâ in Eccleſia juraret ſe neceſſitate compulſum, cùm aliter vim effugere non poſſet, eum occidiſſe. Quo facto, impune ei erit.

SI QUIS AD RAPINAM] Deſumpta hæc ſunt ex l. 2. Cod. Th. ad Legem Corneliam de ſicariis, ſeu potiùs ex Aniani interpretatione. *Quoties*, inquit, *ad faciendam rapinam aliquis aut iter agentem aut domum cujuſlibet nocturnus expoliator adgreditur, hujuſmodi perſonis, quæ vim ſuſtinent, damus etiam cum armis licentiam reſiſtendi; & ſi pro temeritate ſua occiſus fuerit ille qui venerit, mors latronis ipſius à nemine requiratur.*

AD IPSOS UCCOS] Uccos accipio pro ictibus, *coups.* In manuſcripto regio ſcribitur *huccos*, quod me interpretationem mutare admonuit; & pro clamoribus accipio. Nam & veteribus ſcriptis vernaculis & in pleriſque Galliæ partibus *hucher* pro vocare uſurpatur; idque à voce hac emanaſſe apparet.

CAPULATURÆ] Marculf. lib. 1. cap. 29. Capulare verò truncare eſt, exſcindere, vel frangere. Vet. gloſſ. apud Pithœum ad Leg. Sal. tit. 9. Leg. Salicæ tit. 31. 11. *Si quis pedem alterius capulaverit, & ibi mancatus remanſerit.* Itaque capulaturæ vulnera ſunt & plagæ gladio factæ.

IN SUA MOVITA] Nobis *eſmeutte.*

FORBATUDUM FECIT] Vide ſuprà ad incerti auctoris Formulas cap. 29.

IN NOCTES XL.] Quadraginta dierum tempus utplurimum præfinitum erat cùm aliquis jurare jubebatur. Adnuntiatio apud Piſtas cap. 33. *Et quia ſacramenta poſt quadraginta noctes legaliter juranda accipiuntur, &c.*

BREVE SACRAMENTI] Formula ſacramenti in Eccleſia præſtiti poſt ſuperiorem ſententiam. Gregor. Turon. lib. 4. cap. 46. *Requirit hominem alium, Urſum nomine, quem ad altare clam adductum jurare fecit ac dicere: Per hunc locum ſanctum & Reliquias Martyrum beatorum, &c. Factoque ex hoc juramento, breve ſacramentorum Regi protulit.* Breve, ſeu brevis, chartula eſt ſive libellus. Lampridius in Alexandro: *Milites ſuos ſic ubique ſcivit ut in cubiculo haberet breves & numerum & tempora militantium.* Idemque poſteà pittacia pro brevibus uſurpat. In l. 5. de conveniendis fiſci debitoribus Cod. lib. 10. *Inter chartulas confiſcati brevis quidam adſeveratur inventus, qui nomina continebat debitorum & contractuum.* Capitularium lib. 3. cap. 82. *deſcribere in breve.* Undè & *inbreviare* Synodi Meldenſis cap. 20. Cap. 31.

SI QUANDO MASCULUS] Raptus accuſationem non tantùm ipſi parentes, ſed & quilibet alii quos commune odium delictorum moverit, inſtituere poſſunt; dùm tamen intrà quinquennium id faciant. Alioquì nulli deinceps copia eſt arguendi, nec de conjugio aut ſobole diſputandi, l. 3. Cod. Th. de raptu virgin. Illud eſt quod hoc lemmate indicatur. Itaque hâc Formulâ Cap. 32.

cùm quidam de raptu aliquem accuſaſſet, & mulierem quoquè, quòd pariter conſenſiſſe diceretur, de ſcelere confeſſis capitalis pœna irroganda erat. Sed tandem quorumdam interceſſione res ita compoſita eſt ut illi certâ pecuniæ ſummâ vitam redimerent, teſtatione habitâ intrà quinquennium accuſationem inſtitutam, & accuſatoris cauſâ & reorum, ne deinceps ab aliis ejuſdem criminis rei poſtularentur.

VITÆ PERICULUM] l. 1. & 2. Cod. Th. de raptu virginum.

WADIOS SUOS] Wadium pignus eſt, nobis *gage*. Quod à vade deductum eſſe apparet. Synodi Cabilonenſis c. 18. Capitul. lib. 2. cap. 38. Leg. Bajuvar. c. 1. tit. 6. 3. *Ad partem fiſci pro fredo præbeat fidejuſſorem, & donet wadium de quadraginta ſolidis.* cap. 3. tit. 1. *Donet wadium Comiti illo de fredo ſicut Lex eſt.* cap. 24. tit. 1. *Dicat hæc verba, & cum dexterâ manu tradat, qui cum ſiniſtra porriget wadium huic de terra ipſa eum mallat per hæc verba: Ecce wadium tibi do quòd tuam terram alteri non do.* Ex quibus dici poteſt ſæpè pro wadio non pecuniam modò, ſed etiam rem quamlibet datam fuiſſe, pro Symbolo ſcilicet ſponſionis. Sic in Chronico Divionenſi: *Fulchardus per wadium ſuum & cultellum ſuum cum fiſtuca & ceſpite coram præſentia bonorum hominum qui ibidem aderant ſe exutum fecit, & ſecundùm Legem ſuam Miſſis B. Benigni publicè tradidit.*

Cap. 33. JUDICIUM EVINDICATUM] Marculf. lib. 1. cap. 37.

Cap 34. EPISTOLA ABBATIS] Conceſſio precariæ, charta præſtationis. Marculf. lib. 2. cap. 40.

Cap. 36. CESSIO A DIE PRÆS.] Donatio.

NON OCCULTE] Anianus ad l. 1. Cod. Th. de donation. *Non occultè, ſed publicè, non privatim vel ſecretè, ſed aut in tabulis, aut in chartis, aut ubicunque facta legatur donatio.*

Cap. 37. MINISTERIALIBUS] Colonis, villicis, qui villas colunt, & in iis deſerviunt. Flodoardus hiſt. Rhemenſ. lib. 3. c. 28. de Hincmaro: *Plebeiis quoquè quibuſdam perſonis, villarum ſcilicet miniſterialibus, pro rebus miniſteriorum ſuorum nonnunquam ſcribens prudenter atque rationabiliter diſponebat qualiter res ſibi commiſſas tractare deberent.* Aliquandò tamen miniſteriales pro vaſſis & vaſſallis dicuntur, qui ab alio feudum habent. Capitul. lib. 4. cap. 30. *Si homo liber vel Miniſterialis Comitis hoc fecerit, honorem qualemcunque habuerit ſive beneficium amittat.* Diploma donationis à Carolo Simplice in Odonem Comitem collata Narbonnæ anno XII. regni, indictione XII. *Odonem dilectiſſimum Comitem & Miniſterialem noſtrum de rebus proprietatis noſtræ honorare decrevimus.*

Cap. 39. SECURITAS] Marculf. lib. 2. cap. 18. Incertus auctor cap. 32. & 51.

Cap. 40. DE ANNIS XXX.] Conſtitutionem edidit Theodoſius Imp. de præſcriptione triginta annorum, ut teſtatur Valentinianus Novel. lib. 2. tit. 8. *Lex domini patris clementiæ meæ Theodoſii perennis Auguſti, quâ virtutum ſuarum morem ſecutus, humano generi profundâ quiete proſpexit, conſtituens poſt triginta annos nulla penitùs jurgia, quæ medio tempore nota non fuerant, excitari.* Quod ipſum ſanxit Valentinianus Nov. lib. 2. tit. 12. de epiſcopali judicio & diverſis negotiis; ad quam Anianus. Sidonius Apollinaris lib. 7. ep. 7. *Per ipſum ferè tempus, ut decemviraliter loquar, lex de præſcriptione tricennii fuerat proquiritata: cujus peremptoriis abolita rubricis, vis omnis in ſextum tracta quinquennium terminabatur.* Ubi plura doctiſſimus Savaro.

BREVE SACRAMENTI] Suprà cap. 31. Cap. 41.

VENDITIO DE AREA] Marculf. lib. 2. c. 20. Cap. 42.

EVACUATORIA] Marculf. lib. 2. cap. 35. Incertus auctor c. 36. Cap. 45.

DE CAUSIS COMMENDATIS] mandatum. Marculfus lib. 2. cap. 31. Cap. 46.

AD FORMULAS BIGNONIANAS.

CHARTÆ REGALES] Perperam his Formulis chartarum regalium titulus adſcribitur. Non enim nomine Regis inſcriptæ, ſed privatæ epiſtolæ forma more ſeculi confectæ. Ad quas longioribus notis opus non eſt, cùm omnia ferè ad Marculfum & alios expoſita ſint.

BUNNUARIA TANTA] Modus terræ, *Bonniere* in Butellerii libro. Quâ voce Ambiani & Atrebates adhuc utuntur. Cap. 3.

PER SOLIDUM ET DENARIUM] Uxoris ducendæ forma, quaſi per coemptionem, veteribus Francis uſitata. Fredegarius de nuptiis Chlodovei & Chlotildis: *Legati offerentes, ſolido & denario, ut mos erat Francorum, eam partibus Chlodovei ſponſant.* Imaginaria hæc coemptio vetuſtiſſimæ obſervantiæ ſpecies, quâ uxores emi non apud Germanos tantùm, ſed apud pleraſque gentes mos erat. Saxones etiam verè ſibi uxores emebant. Leg. Saxonum cap. 38. *Uxorem ducturus trecentos ſolidos det parentibus ejus.* In Legib. Burgundionum tit. 12. *Sexies puellæ pretium raptor exolvat.* & tit. 34. *Si quis uxorem ſuam ſine cauſa dimiſerit, inferat ei alterum tantum quantum pro pretio ipſius dederat.* Qua de re aliàs fortaſſe. Cap. 5.

SECUNDUM LEG. SALIC.] Morem Francorum dixit Fredegarius, ut & vetus Formula apud Franciſcum Pithœum. *N. filius N. puellam ingenuam nomine N. illius filiam per ſolidum & denarium ſecundùm Legem Salicam & antiquam conſuetudinem deſponſavit.* In Lege quidem Salica de virginis nuptiis nil cautum extat. De viduis autem ducendis titulus eſt XLVI. ubi tamen non unus ſolidus, ſed tres ſolidi & denarius memorantur. *Ille*, inquit, *qui viduam accipere vult, cum tribus teſtibus qui adprobare debent, tres ſolidos æquè penſantes & denarium habere debet. Et hoc facto, ſi eis convenit, viduam accipiat.* Deindè: *Si tres ſolidos & denarium ille cui reippus debetur acceperit, tum eam legitimè accipiat.*

MANSIS AD COMMAN.] Manſus villula eſt coloni unius habitationi deſtinata, cum certo agri modo, quantùm ille arare poteſt. Adnuntiatio Caroli apud Piſtas cap. 30. *Ut quoniam in quibuſdam locis coloni tam fiſcales quàm & de caſis Dei ſuas hereditates, id eſt, manſa quæ*

tenent, non solùm suis paribus, sed & Clericis Canonicis, ac villanis Presbyteris, & aliis quibuscunque hominibus vendunt, & tantummodò cellam retinent, & hâc occasione sic destructæ sunt villæ ut non solùm census debitus indè non possit exigi, sed etiam quæ terræ de singulis mansis fuerunt, jam non possunt cognosci, &c. Hodie quoquè Burgundionibus *Moix* dicitur coloni adscriptitii herediolum. Aliis *Mas*. Harum certè Formularum exemplar perpetuò, non *mansum*, sed *masum* habet.

CASTICIIS] Casticias septa Falcetus interpretatur Antiquit. lib. 9. cap. 13. ubi Capitula quædam Synodi Suessionensis an. DCCCLIII. refert, ne cui *in casticiis & silvis custoditis* venari liceret. In epistola Episcoporum Rhemensium & Rothomagensium apud Pithœum & eundem Falcetum lib. 10. c. 15. *Judices ut ædificent villas moderatis casticiis.* Quo loco ædificia designari sequentia verba manifestant. Sic infrà cap. 9. *mansum ad commanendum cum casticia superposita.* In veteri instrumento S. Galli, Alamannic. Antiquit. tom. 2. p. 1. c. 68. *casa dominicata, casticiis, terris, campis, pratis, pascuis, &c.*

Cap. 9. DELIBERATIONIS] Deliberatio, traditio, Capitular. lib. 6. cap. 370. *Pro quocunque illas Deo deliberare voluerit, ad serviendum ex his Deo in sacrificiis.* Indè *livrer & delivrer.*

Cap. 10. CONCULCATORIA] Hâc Formulâ Abbas cujus servus puellam ingenuam rapuerat, concedit ut ex eo conjugio nati, liberi sint. Ejusdem argumenti est apud Marculf. lib. 2. cap. 29. Quid sit autem conculcatoria, ampliùs inquirendum. Legi posset, *conciliatoria.*

Cap. 12. CRUCE EVINDICATA] Crucis judicium seu examinatio inter probationis species recensetur. Capitul. lib. 3. cap. 46. *Si auctor venerit, & rem intertiatam recipere renuerit, campo vel cruce contendant.* Append. II. c. 34. *dicens quòd illi sit damnum factum, & hoc contendere voluerit in judicio, aut in campo, aut ad crucem, licentiam habeat.* Synodi apud Vermeriam sub Pipino Rege c. 17. *Si mulier dicat quòd vir suus nunquam cum ea coisset, exeat inde ad crucem.* Burchardus lib. 9. c. 41. Quod quidem prohibetur. Capitul. lib. 1. cap. 102. *Sancitum est ut nullus examinationem crucis facere præsumat; ne Christi passio, quæ est glorificatio, cujuslibet temeritate contemptui habeatur.* Usum tamen invaluisse docent posteriora Capitula. Ejus probationis forma describi videtur in Legib. Frisionum tit. 14. duas scilicet præparari tesseras, quarum una pura, altera crucis signo insignita sit; quæ duæ super altare in linteo evolvuntur; deindè post varias preces à Presbytero aut puero debent extrahi. Quòd si crucis tessera prima extrahatur, innocentiam satis probatam existimabant. Agobardus pag. 288. *Jube ferrum vel aquas calefieri, quas manibus illæsus attrectem; aut constitue cruces, ad quas stans immobilis perseverem.* Ex quibus verbis apparet alium quàm tesserarium modum purgationis fuisse. Vide de cruce 1384. ex Guiberto, ubi est juramentum super crucem. Beda. Syn. epist 8. testam. Kar. M. *judicium crucis Dei.*

PROPRISISSET] invasisset. Leg. Ribuar. tit. 77. *Si quis caballum, hominem, vel quamlibet rem in via propriserit, aut eum sequutus fuerit, per tres marcas eum ostendat.* Capitul. lib. 5. cap. 242. *De rebus propriis, ut ante Missos & Comites & Judices nostros veniant, & ibi accipiant finitivam sententiam, & anteà nullus præsumat alterius res proprindere, sed magis suam causam quærat ante Judices nostros, ut diximus, & ibi recipiant quod justum est.*

CAUTIO DE CLAVIBUS] Cautio est ab eo facta qui cùm rem aliquam custodiendam suscepisset, eamque posteà dolo vel injuriâ amissam nec restituere potest nec æstimationem præstare, domino rei seipsum tradit, ut pro servo deinceps habeatur. Ideòque cautio de clavibus dicitur; quia per clavium traditionem res quæ in horreo vel cellario continebantur, commendatæ ei fuerant. Cap. 13.

GRANICA] horrea. A grano; undè & nos hodie *granaria* dicimus. Leg. Bajuvar. c. 1. tit. 13. 12. *Fænile, granicum, vel tumnum.* Granea in Capitul. Addit. IV. cap. 144. ubi de decimis: *Infrà septa Ecclesiæ cui jure debentur, in suis utiliter graneis collectas habeat, &c.*

VITALIA SUA] Nobis *victuailles.*

PERDITA VEL NAURATA] In ora manuscripti, undè hæc desumpta sunt, Petrus Daniel adnotaverat fortassè legendum *non curata.*

PUBLICO] Delendum videtur.

CHARTA TRACTURIA] Incertus auctor cap. 10. Cap. 15.

CENTENA ILLA] Comitatus in centenas distributi erant. Capitul. lib. 3. c. 10. *Et de ipso pago aut de vicinis centenis eligantur; nisi fortè longiùs extrà Comitatum causa sit inquirenda.* Et lib. 4. c. 23. *Si tamen contentio quæ inter eos exorta est, in confinio duorum comitatuum fuerit, liceat eis de vicina centena adjacentis comitatûs ad causam suam testes habere.* Proximè Heildelbergam adhuc apparet centenæ vestigium in aliquot pagis, & mansit vocabulum. Rhenanus rer. Germanic. lib. 2. p. 88. *Nomen alibi ferè incognitum & exoletum in Palatinatûs regione integrum notumque remansit, die centen. centenarii, cengraffen.* Freherus Orig. Palat. p. 1. c. 5. p. 36. Rhenanus Romanam esse vocem contendit & originem. Quod doctiss. Frehero minùs placet. Huc referri posset Taciti locus: *Quod primò numerus fuit, jam nomen & honor est.* Sed an verè, adhuc inquirendum censeo. Vetus Chronicon in Aluredo Rege Anglor. *Centurias quas hundredas vocant, & decimas, quas tethinge appellant, instituit ut omnis Angligena legaliter vivens centuriam habeat & decimam: quos si quis alicujus delicti argueretur incommodo, statim exhiberentur ex centuria qui eum vadarentur, & decima.* Vide Pithœum in Glossar. Capitulor. Cap. 18.

COMMENDATIA] præstaria, charta præstationis.

INDICULUS PRECATORIUS] Epistola est ab Abbate fortè aut alio quolibet Sacerdote Episcopo scripta, quâ illius servum ad se confugisse declarat: quem obnixè rogat ut vitam & membra salva integraque repromittat.

VITAM ET INMANCAT.] Solebant veteres, seu

Epiſcopi, ſeu Clerici, pro reis ad Eccleſiam confugientibus intercedere, nec priùs eos reddere quàm *ad Evangelia datis ſacramentis* (inquit Synodus Aurelianenſis I. cap. 3.) *de morte & debilitate ſint ſecuri, ita ut ei cui reus fuerit criminoſus, de ſatisfactione conveniat.* Quod etiam in ſervis obtinebat, qui non niſi excuſati dominis permittebantur. Synodi Aurelianenſis I. c. 4. & 5. Præclarum ejus rei apud Gregorium Turonenſem extat exemplum. Sic igitur ille lib. 5. cap. 3. de Rauchingo: *Aiebant quidam eo tempore duo de famulis ejus, ut ſæpè contingit, mutuo ſe amore dilexiſſe, virum ſcilicet & puellam. Cùmque hæc dilectio per duorum annorum aut eò ampliùs ſpatia traheretur, conjuncti pariter Eccleſiam petierunt. Quod cùm Rauchingus comperiſſet, accedit ad Sacerdotem loci, rogat ſibi protinùs reddi ſuos famulos excuſatos. Tunc Sacerdos ait ad eum: Noſti enim quæ veneratio debeat impendi Eccleſiis Dei. Non enim poteris eos accipere niſi ut fidem facias de permanente eorum conjunctione, ſimiliter & ut de omni pœna corporali liberi maneant repromittas, &c.* Zoſimus lib. 5. de Stilichonis exitu, qui cùm Eccleſiam tutelæ causâ petiiſſet, παρελθόντες εἰς τὴν ἐκκλησιαν οἱ στρατιῶται καὶ ὅρκοις πιστωσάμενοι τοῦ ἐπισκόπου παρόντος, ὡς οὐκ ἀνελεῖν αὐτὸν, ἀλλὰ φυλάξαι μόνον παρὰ τοῦ βασιλέως ἐτάχθησαν, ἐπειδὰν τῆς ἐκκλησιας ὑπεξελθὼν, ὑπὸ τὴν τῶν στρατιωτῶν ἦν φυλακὴν.

Cap. 26.

Cautio de infracturis] quâ is qui effracto horreo vel cellario furtum commiſerat, eo nomine in certam pecuniam condemnatus ſeipſum pro pignore tradit. Exſcribitur hæc Formula à Franciſco Pithœo ad Leg. Sal. tit. 60.

Spicarium] horreum, à ſpicis ſcilicet reconditis. Leg. Sal. tit. 18. 2. *Si quis ſpicarium aut macholum cum annona incenderit.*

Sed jam portum conſpiciens, ſupereſſe videtur ut ſaltem in extremo Operis profitear, cùm multos in his Notis meritò lubenſque nominaverim per quos profeci, nullum tamen eſſe cui plus tribuendum ſit quàm Rolando Bignonio JC. patri optimo atque amantiſſimo, qui mihi inter maximas difficultates, quæ toties occurrerunt, hærenti manum præbuit, fulſit, & digitum ad fontem intendit, licèt audendi auctor non extitiſſet. Sed à quo conſilium de tanta re non petiiſſem, ſubſidium tamen petere non dubitavi. Is eſt cui non tantùm vitam, ut parenti, ſed inſtitutionem, ut præceptori, & quicquid in me eſt, debeo: qui mores & ingenium formavit, litteris & ingenuis artibus excoluit, atque etiam ad Juriſprudentiam & auctores adeò facilem aditum præbuit ut hæc ſtudia nullo non modò labori ſed voluptati mihi fuerint; nec alio Anteceſſore opus, aut quærendus Scævolà à cujus latere nunquam diſcederem; de quo non eſt animus quicquam ampliùs dicere, ne videar ſuffragari mihi. Tantùm volui hoc extare grati animi indicium, Deum homineſque teſtatus nihil mihi magis eſſe in votis quàm ut talem tantumque paternum affectum pari pietate poſſim compenſare. Faxit Deus, cui omnis gratiarum actio, laus & honor.

Tom. I.

STEPHANI BALUZII
NOTÆ
AD CAPITULARIA
REGUM FRANCORUM.

Pag. 5. CHILDEBERTI CONSTITUTIO] Constitutionem istam contulimus cum codice Corbeiensi ex quo Sirmondus edidit. Reddidimus autem illi aliquot lineas quas ille ea, ut opinor, de causa omiserat quia nullum bonum sensum facere possunt. Nos tamen ea reponere voluimus, ut etiam istis miseris reliquiis frui possint istarum rerum studiosi. Ab his itaque vocibus *nostrûm est pertractandum* usque ad asterisum non extant in editione Sirmondi.

Pag. 8. BANSATRICES] Ita omninò vetus codex. Lalandeus tamen, qui Supplementa Conciliorum Galliæ nuper edidit, reposuit *dansatrices*, sed absque vetusti codicis auctoritate.

PERSONA EST] Post hæc verba nihil aliud ex Constitutione ista Childeberti reperitur in libro Corbeiensi, ut pridem monuit Sirmondus. Lalandeus tamen hæc addit : *Districta inclusione digna. Sicut hi autem in pœnitentiam redigendi, ut qui salubria & à mortis periculo revocantia audire verba contemnunt, cruciatus saltem corporis eos ad desideratam mentis valeat reducere sanitatem.* Sed unde ista acceperit, non indicat. Itaque nos, qui nihil in his Principum nostrorum Constitutionibus inserere volumus absque certa auctoritate, ab his abstinuimus. Audan enim verò suprà modum fuit vir ille qui sententiam multò post Childebertum natam attexuit ad hanc Constitutionem; ad eum referens verba Gregorii Magni: sic enim iste scribit ad Januarium, Episcopum Calaritanum, lib. 7, indict. 2, epist. 66, adversùs cultores idolorum : si verò sunt liberi, inclusione digna districtaque sunt in pœnitentiam dirigendi; ut qui salubria & à mortis periculo revocantia audire verba contemnunt, cruciatus saltèm eos corporis ad desideratam mentis valeat reducere sanitatem.

Pag. 7. CONSTITUTIO CHLOTHARII] In edenda Constitutione ista usi sumus iisdem codicibus quibus usum quoque fuisse Sirmondum constat, Corbeiensi nimirùm & Corbionensi.

OMNIUM POPULOR.) Vox *omnium* excidit haud dubiè in editione Sirmondi; extat enim in utroque exemplari.

FORMA] Ita Corbionensis. Alius habet *norma*.

Cap. 1. SENTENTIAM EXCIPIAT] Corbionensis legit, *sententiam vomeretur excipiat*. Fortè legendum, *sententiam quam meretur excipiat*.

Cap. 7. SUGGESTIONES) In libro Corbeiensi legitur *suggessionis*, in alio *suggescionis*. Dubium autem non est quin legendum sit *suggestiones*. Apud Marculfum, lib. 1. cap. 34. in codice regio legitur *suggestionem*. Pro quo Pithœanus habet *suggescionis*. Frotarius Tullensis Episcopus epist. 14. *Imperator suggessione meâ quandam villam basilicæ sancti Apri reddidit*. Appendix Libri sacramentorum in editione Hugonis Menardi, pag. 284. *Retine statum quem huc usque paternâ suggestione tenuisti.* Sed heic legendum est *successione*, ut habetur in veteri codice Remensis Ecclesiæ Ms. Eoque modo legi debere admonuit etiam idem Menardus in Notis ad hunc locum.

HABEANT STABILEM] Corbion. *Maneant stabili.* Immò in Corbeiensi ita primò scriptum fuit, *maneant stabilē firmetatem.* Posteà verò posita suprà lineam emendatione, super litera *m* scripta est litera *h*, super litera verò *n* litera *b*. Et sic vox *maneant* facilè conversa est in vocem *habeant*. Pag. 8. c. 9.

DECIMAS PORCORUM] Vide Capitulare Karoli M. de villis suis, cap. 36. pag. 336. Cap. 11.

AUT GERMANI NOSTRI] Hæc non habentur in codice Corbionensi.

JUDICUM] Vox ista non habetur in eodem libro Corbionensi. Et sanè non videtur esse necessaria. Nam cùm Constitutio sit generalis, ad omnes generaliter pertinet, non verò ad solos Judices. Ferri tamen potest hæc lectio propter sequentia. Pag. 10. cap. 13.

NEC QUICQUAM] Ista & quæ deinceps sequuntur non extant in libro Corbionensi.

SEXUS] Nescio quid heic sibi velit hæc vox. Fortè legendum *secus*. Verùm nec hâc quoque ratione sanabitur hic locus, nisi si ita suppleamus : *vel secus quàm quarundam gentium populus, &c.* *Vide* Martinium in verbo *secùs*

JUXTA ANTIQUI] In codice Corbeiensi legitur, *justa antiquae juris constitutionē*. Certum est autem frequenter in veteribus libris scriptum inveniri *justa* pro *juxta*. Possent innumera hujus rei exempla proferri. Sufficiet unicum ex titulo XXXIV. Capitulorum Karoli Calvi, cap. 1. pag. 155. ubi legitur *justa Dei permissione*, non solùm in editione Sirmondi, sed etiam in antiquissimo codice Divionensi. Pro quo rectiùs legitur in libro sancti Vincentii Metensis, *juxta Dei permissionem*. Contrà in Extravagantibus Joannis XXII. tit. IX. scriptum est in duobus locis *juxtas*, cùm scribi debuisset *justas*. Quæ vox est Gallica, ut etiam observat auctor glossæ. Atque ita in duobus his locis scriptum est in veteri codice Ms. Bibliothecæ regiæ.

ROSSONTENSI] Rossontum, quod huic pago nomen dedit, vir clariss. Hadrianus Valesius esse putat locum ad Axonæ fluminis ripas positum inter Augustam Suessionum & vicum ad Axonam, hodieque Rossontum-Longum cognominatum, *Rosson-le-Long*. Rosontivillæ in pago Morviensi mentio est in Diplomate Karoli Calvi pro Pag. 14.

Tom. I. Monaſterio Cellenſi, ut Sirmondus obſervat ad titulum XIV. Capitulorum ejuſd. Principis, p. 772.

Pag. 15. PACTUS PRO TENORE] Hujus pacti duo antiquiſſima exemplaria habuimus, unum ex bibliotheca ſancti Remigii Remenſis, alterum quod fuit Joannis Tilii, utrumque valde deformatum. Habemus præterea leges antiquas ex editione ejuſdem Tilii, ubi Franciſcus Pithœus adnotavit in margine variantes lectiones ex codicibus antiquis. In uno verò eorum exemplarium quæ Pithœus commemorat, hic fuit titulus : *Pactum Childeberti Regis pro tenore pacis.* Certè Bignonius in Notis ad Decretionem Chlotharii pag. 859. putat hoc Pactum eſſe partem Conſtitutionis Clotarii, quòd ille in cap. 17. ſuæ Decretionis reſpicere omninò videatur ad hunc locum.

UT QUIA MULTOR.] Antiqua exemplaria & omnes editiones habent, *Et quia.* Unus Pithœus habet, *Ut quia.* Deinde, *malorum inſania convaluerat.*

Pag. 16. cap. 6. MALA SORTE PRIS.] Pithœus, *& ſorte nua prinderit.*

Pag. 17. DECRETIO CHILDEB.] Sex omninò Edicti hujus exemplaria habuimus, duo è Bibliotheca Regia, tertium è Tiliana, quartum ex veteri libro Eccleſiæ Bellovacenſis, quintum ex Monaſterio ſancti Remigii Remenſis, ſextum quod olim huc venit ex urbe Lingonenſi.

Ibid. cap. 1. ANTONACO] Ita omnes veteres libri, etiam ii quos Bignonius vidit : atque ita edidit Joannes Tilius. Malè ergò Lindenbrogius, qui *Attiniaco* repoſuit. Quid autem ſit Antonacum, docent Notæ Bignonii ad hunc locum. Vide Hadrianum Valeſium in verbo *Antunnacum.*

Ibid. cap. 2. NULLUS DE CRINOSIS] In codice Tiliano legitur : *Inſequente hoc convenit unà cum leodis noſtris de criminoſis, ut nullus inceſtum.* In Remenſi : *Hoc convenit unà cum leodis noſtros decrevimus ut nullus incertum.* In Bellovacenſi : *In ſequenti hoc convenit unà cum leodis noſtros de crinoſis ut nullus incertum.* In uno regio & in Lingonenſi : *In ſequenti hoc unà cum leodes noſtris convenit ut nullus inceſtum.* In alio regio : *In ſequenti hoc convenit unà cum leodos noſtros decrevimus ut nullus inceſtum.* In titulo VII. Legis Bajuvariorum, cap. V. in codice ſancti Vincentii Metenſis legitur, *virgini libidinoſe criminis de capite extraxerit.* Pro quo editiones & cæteri libri Mſ. habent *crines.*

QUÆ INC. ESSE VIDENTUR] Hanc clauſulam habent omnia vetera exemplaria, regio uno & Lingonenſi exceptis.

ET OMNES RES] Anteà legebatur, *& omnes facultates ſuæ legitimis parentibus perveniant.* Nos ſecuti conſenſum veterum codicum mutavimus.

Ibid. cap. 3. TREJECTO] Ita omnes veteres libri. Et ſanè ævo antiquorum Regum noſtrorum non aliter ſcribebant.

QUAM MALE INTERTIAVIT] Ita omnia vetera exemplaria, uno regio excepto, in quo legitur *rem intertiatam amittat.* Quam lectionem habet etiam codex Lingonenſis.

Pag. 18. cap. 4. ADMODUM] pro *amodo.* Sed ita habent veteres libri. Vulgatus ſcribendi mos per illas tempeſtates. Ludovicus Pius in epiſtola ad Sicharium Archiepiſcopum Burdegalenſem, pag. 559. *Qui in hoc negotio noſtræ admodum juſſioni pare reneglexerit.* Appendix Marculfi, cap. 24. *ita & admodum memoratus ille.* Formulæ Sirmondicæ, cap. 28. *ita & admodum liceat inantea ipſas res quietè tenere & poſſidere.* Et alibi ſæpè. Tom. I.

UNDE IMP. VIC. ADCR.] Hanc clauſulam habent omnia vetera exemplaria, præter Lingonenſe & unum regium.

SOLATIO COLLECTO] id eſt, auxilio, adjutorio. Unde in uno codice regio & in Lingonenſi legitur *cum turba collecta.* Formulæ Sirmondicæ, cap. 23. *mihi præſtet ſolatium vel adjutorium.* Capitula addita ad Legem Alamannor. cap. 42. *Et qui in ejus ſolatium ambulat.* Karolus M. in Capitulari anni DCCCVII. c. 5. *Si partibus Hiſpaniæ ſive Avaratiæ ſolatium fuerit neceſſe præbendi.* Gregorius Turon. lib. 7. c. 29. *poſtpoſitis viris qui ad ſolatium ejus venire debuerant.* Annales Bertiniani ad ann. DCCCLXXIII. *pro Dei ſervitio & juſtitia S. Petri ſeu ſolatio Eccleſiæ.*

DE HOMICIDIIS] Caput iſtud deſcriptum eſt in libro VII. Capitular. cap. 256. ſed mutilum. Ibid. cap. 6.

MORIRE] Anteà legebatur *mori.* Quod idem eſt. Verùm conſenſus veterum exemplarium effecit ut hanc mutationem induceremus. Chartularium Monaſterii Conchenſis in diœceſi Ruthenenſi, c. 311. *Etſi ipſe filius primus morierit ante ſororem ſuam, ad ſororem remaneat ; & poſt mortem ſororis, Sanctæ Salvatori remaneat ad Conchas.* Ibidem, cap. 431 : *In tali convenientia ut ſi Petrus & Bernardus filii ſui morierint ſine filiis de uxore natis, & ipſi filii ſine aliis, ut fiat hæc Domini noſtri Salvatoris & Sanctæ Fidis pro anima ejus.*

SINE LEGE INVOL.] In ſuperioribus editionibus, in uno exemplari regio & in Lingonenſi, tum etiam in libro ſeptimo Capitularium legitur : *Quomodò contra legem furtum perpetravit, ſecundùm legem moriatur.* Cætera verò exemplaria lectionem præferunt quam nos heic poſuimus. Ibid. cap. 7.

IN LOCO] Tilius ita edidit. Et omninò ſic ſcriptum eſt in omnibus veteribus libris ; eaque lectio ſola bona eſt. Malè ergò Lindenbrogius, qui *in collo* edidit. Pag. 19. cap. 8.

SI SALICUS] Anteà legebatur, *ſi Francus*, eodem ſenſu. Verùm nos maluimus ſequi auctoritatem veterum exemplarium, quæ, nullo excepto, habent prout à nobis editum eſt. Pag. 20. cap. 14.

ASCLIPIODUS RECOGN.] Hæc addita ſunt ex duobus antiquis exemplaribus, uno regio, altero Tiliano. Fortaſſis eſt Aſclipiodotus Patricius, vir magnæ tum auctoritatis in Gallia, ad quem extant aliquot epiſtolæ ſancti Gregorii.

Caput iſtud deeſt in omnibus antiquis codicibus quos nos vidimus. Habetur tamen in editione Tiliana & in cæteris quæ ex ea emanârunt. Ibid. c. 15.

ANNO XX.] In uno exemplari regio & in Lingonenſi legitur *anno XXI.* in Tiliano *anno XXII.* in altero regio *anno XXV.*

DECRETIO CHLOTH.] Hujus Conſtitutionis duo manuſcripta exemplaria habuimus, unum ex bibliotheca Tiliana, alterum ex Monaſterio ſancti Remigii Remenſis. Pag. 19.

MULTANDO] Ita codex S. Remigii. Tilianus, *militando.* Quo modo Tilius edidit. In editione Lindenbrogii legitur *multandus.* Ibid. c. 2.

PLEBIUM] Ita omnes libri veteres & editiones. Pag. 20. cap. 8.

FREDUM ET FAIDUM] Hæc eſt lectio codicis Remenſis. In Tiliano legitur, *fredum &* Ibid. c. 9

Tom. I. *fœdum.* Quod idem eſt. Tilius & poſt eum alii habent *inter fredum & fredum.*

☞ *Vide infrà pag.* 1305. *versùs finem.*

Pag. 22. cap. 17. Pacis tenore] Nota marginalis in libro Pithœi, *pro pacis tenore.* Refertur autem hic locus ad pactum quod editum eſt ſuprà, pag. 15.

In fine iſtius Conſtitutionis Pithœus hæc addidit in libro ſuo. *Si quis alterum pitto excuſſerit malb. wiſtritto ſunt denar. c x x. qui faciunt ſol. iii. cul. jud. excep. cap. in loco reſtituat.* Vide caput 72. Legis Salicæ, pag. 324.

Pag. 24. cap. 23. Cellarinsis] id eſt, tributum quod exindè debetur fiſco. Celerenſe vocat auctor vitæ S. Deſiderii Epiſcopi Cadurcenſis, cap. 16. *Nam & celerenſe de fiſco ex pago Cadurcino impetravit.* Sic enim legitur in vetuſtiſſimo codice Mſ. Monaſterii Moyſſiacenſis, cùm in editionibus malè legatur *caderenſe.*

Pag. 29. Lex Ripuariorum] Legem iſtam emendavimus ope quatuor veterum codicum; quorum unus extat in Bibliotheca Regia, alter in Monaſterio ſancti Galli apud Helvetios; tertius fuit Monaſterii Corbionenſis, quartus ſancti Vincentii Metenſis.

Ripuariorum] In veteribus libris vulgò legitur *Ribuariorum*, non ſolùm in titulo, ſed etiam in textu Legis. Interdùm tamen legitur *Ripuarii.* Sunt autem Ripuarii, ut quidam exiſtimant, populi Franci qui inter Rhenum, Scaldim, & Moſam remanſerunt. Hadrianus Valeſius putat pagum Ripuarienſem inter Rhenum, Ruram & Moſam flumina jacuiſſe. Illud veriſſimum quod ait idem Valeſius, multò facilius eſſe ſcire ac dicere qui non fuerint Ripuarii, quàm qui fuerint. Vide Cujac. lib. 1. Obſerv. c. 25.

Ibid. tit. 5. cap. 3. Ita ut vid. possit] Secuti heic ſumus editionem Tilii & Lindenbrogii; quam confirmant etiam codices Sangallenſis & Metenſis. In libro quo Heroldus uſus eſt, legebatur : *ita ut videre non poſſit.* Sed ipſe admonuit in margine legendum eſſe *videri poſſit.* In Corbionenſi ſcriptum eſt : *& videre non poterat.*

Pag. 30. cap. 9. Hominem regium] id eſt, hominem qui Regi ſervitium debet, ſive liber ſit, ſive ſervus.

Ibid. c. 10. Hominem ecclesiastic.] id eſt, ſervum aut libertum ex familia Eccleſiæ, qui operas ſuas pendebat Eccleſiæ, ut interpretatur Vadianus, tom. 3. rer. Alaman. pag. 75.

Pag. 31. tit. 11. c. 3. Per vim] Alibi *per virtutem;* ut in titulo Legis Salicæ, & alibi ſæpè.

Ibid. tit. 12. cap. 1. Parturire] Corbion. *parere.*

Si negaverit] Editio Tiliana, *ſi negare voluerit.*

Ibid. tit. 15. Cum ramo] Ita omnes editiones & omnes libri, uno excepto Metenſi, qui *rama* habet. Retinere etiamnum Lemovices videntur hanc vocem. Congeriem enim ramorum vocant ramam & ramadam.

Mordridus] Morchidum dicit Rhabanus in epiſtola ad Heribaldum, cap. 20. Sed in veteri codice Mſ. S. Germani de pratis, ubi caput iſtud Rhabani refertur, legitur *morthidum.* Vide Notas ad Reginonem, pag. 586. Mordritum autem ait Sibrandus Siccama in Notis ad antiquas Friſionum Leges, pag. 126. non eſſe ſimplex homicidium, ſed clandeſtinam & violentam hominis interceptionem & cadeveris occultationem; eamque ad rem probandam utitur hoc capite Legis Ripuariorum & titulo v. Legis Longobardorum de morth.

Tom. I.

Puteo] Codex Corbion. *pucio.* Occitani *puch* dicunt pro puteo, Lemovices *pouch.*

Extra solum] Corbion. *extra conſilium.* Ibid. tit. 16

Et it. e. ad. sol. n. p. red.] Metenſis, *& eum ad ſolum iterùm non poteſt reducere.*

Delaturam] Multùm variant veteres libri in hac voce, tam in hac Lege quàm in aliis. Plerique conſtanter habent *delaturam*, alii *dilaturam.* Utrumque bonum eſt. Ibid. tit. 17. cap. 1.

Amissarium] Et heic quoquè variant antiqui codices. Nonnulli enim *amaſſarium* habent ſcriptum, alii *amiſſarium.* Pag. 32. tit. 18. cap. 1.

Scrovas] Ita editio Baſileenſis. Cui conſentiunt codices S. Galli, Metenſis, & Corbionenſis. De regio nihil dicere poſſumus, quòd priores tituli Legis Ripuariorum in illo non habeantur. Varia Lectio in margine libri Pithœani, *ſcruvas.* Tilius & Lindenbrogius, *ſcrofas.*

Furatus fuerit] Corbion. *furaverit.*

Omni furto] Corbion. *omne texacam.* Atque ita fermè ſemper *texacam* aut *texagam* habet ubi alii legunt *furtum.*

Per semetipsum] Metenſis, *pro ſemetipſo.* Ibid. c. 2.

Domini jurent] Corbion. *dominus juret.*

Usque ternos] Ita Heroldus. Quo etiam modo legitur in exemplari Corbionenſi & in Sangallenſi. Metenſis habet *uſque dùm ternos.* Tilius & Lidenbrogius *uſque ad ternos.* Ibid. tit. 19

Hoc servo fecerit] Corbion. *ſervo oſſo fregerit.* Sic in titulo ſequenti habet etiam *oſſo* pro *os.* Atque ita ferè ſemper legitur in illo codice. Ibid. tit. 29. c. 2.

Id est quat. den.] Hæc deſunt in libro Monaſterii Corbionenſis. Pag. 35. tit. 23.

Aut cum s. jur.] Ita editio Baſileenſis. Sic etiam omnes veteres libri, itemque editio Tiliana. Lindenbrogius habet : *Aut ſi negaverit, cum ſex juret.* Ibid. tit. 27.

Interpellatus fuerit] Poſt iſta ſequitur in codice Metenſi : *quòd incendium perpetrârit, ſi ſervus &c.* Ibid. tit. 30. cap. 1.

Pro eo interrogatus] Repræſentavimus heic editionem Tilii & Lindenbrogii. Heroldus habet : *In judicio rogatus, interrogatus reſpondeat, & ſtet, ac ſine tangano.* Codex Sangallenſis : *in judicio pro eo reſpondeat, interrogatus reſpondeat, & ſine.* Corbion. *reſpondeat ad interrogationis ſtabat, liceat ei ſine tangano loquere, & dicat.* Metenſis : *in judicio interrogatus pro eo reſpondeat, & ſine tangano loquatur & dicat.*

Ignem] Corbion. *igneum.* Itemque paulò poſt.

In obsequio] Metenſ. & Corbion. *obſequium.* Quod idem eſt. Nam antiqui Librarii frequenter ponebant literam *u* pro litera *o.* Deindè qui emendabat, pro captu ingenii eam mutabat in *o*, aut lineam ſuperponebat per ſuam Pag. 34. tit. 31. cap. 1.

Tom. I. inſcitiam. Id quod certiſſimum eſt iis qui veteres libros tractant. Planum id fiet ex capite ſequenti, ubi ita ſcriptum eſt in libro Corbionenſi, *talē damnum incurrat qualē ille.* Item tit. 33. c. 1. *tertiâ manu quærat.* Hæc exempla ſufficiunt.

Pag. 35. tit. 32. c. 4. Cum armis suis] Corbion. *cum arma ſua.* Infrà tit. 33. cap. 1. *cum dexteras armatas & cum ſiniſtras*, in eodem codice. Sic in Capitulis Karoli Calvi, pag. 270. extrema, *pro dona liberanda.* Homilia Iſidori Epiſcopi in vetuſtiſſimo codice Colbertino Mſ. *Nam de illa tria opera mala quod ſuperiùs ſcriptum eſt, &c.*

Ibid. tit. 33. cap. 1. Stapplum] Ita ſcribitur hoc vocabulum in libro Metenſi, in Corbionenſi & Sangallenſi *ſtappolum*, apud Lindenbrogium *ſtaplum*, in editione Tiliana *ſtaffolum*, in Baſileenſi *ſtapſpolum.* Vide infrà tit. 67. c. 5.

Ibid. c. 2. Cine werduniam] Tiliana editio habet *cive-werdunìam* unico vocabulo. Lindenbrogius *cine-werduniam.* Heroldus *cina werduniam*, diviſis vocibus. Sanè in omnibus antiquis exemplaribus iſta diviſa ſunt, uno excepto Corbionenſi, ubi ſic legitur : *ut de cinuverduinia ſua.* Vide infrà tit. 72. cap. 3.

Ibid. tit. 34. cap. 1. Noxius judicetur] Metenſis, *noxii judicentur.* Ita etiam in Corbionenſi & in Sangallenſi. Editio Baſileenſis habet, *noxii indicentur.*

Ibid. c. 3. Auxilium præbuerint] Corbion. *auxiliaverint.*

Pag. 36. tit. 35. c. 3. Accip. sed. Præsumps.] Hæc eſt lectio omnium veterum codicum & editionis Baſileenſis. Tilius & Lindenbrogius habent, *acceperit vel ſeduxerit.* Pro eo autem quod ſtatim ſequitur *ſeu parentum, &c.* apud Heroldum legitur *ſine parentum.*

Ibid. tit. 36. cap. 4. Fresionem] Ita in codicibus Sangallenſi & Corbionenſi. Metenſis & editiones habent *Friſionem.*

Bajuvarium] Corbion. *Bogium.*

Interfecerit] Corbion. *interempſerit.*

Ibid. c. 5. Si quis Clericum] Caput iſtud ſic habet in eodem libro Corbionenſi. *Si quis Clericum ingenuum interfecerit, bis quinquagenos ſol. cul. jud. Si quis Subdiaconum &c.*

Sicut alium] In codice Metenſi & in Sangallenſi legitur, *ſicut alius eccleſiaſticus vel regius libertinus.* Quo etiam modo editum eſt ab Heroldo, niſi quòd is vocem *libertinus* omiſit.

Ibid. c. 6. Quadrin sol.] Corbionenſis : *ccc. ſol. cul. jud.* Reliqua vetera exemplaria & omnes editiones habent utì nos ſcripſimus. In Capitulis tamen quæ Karolus M. Legi Salicæ addidit anno dcccIII ſic legitur : *Qui Subdiaconum occiderit, trecentos ſolidos componat.* Sed in omnibus iſtis Clericorum interfectionibus Lex Bajuvariorum addit centum ſolidos ſuper compoſitionem Capitulorum Legis Salicæ additorum. Rurſùm codex Corbionenſis in capite ſequenti de compoſitione Diaconi habet, *cccc. ſol. multetur.* Vide infrà ad tit. 14. Legis Alamannorum.

Ibid. c. 11. Cum directo] Ita omnes veteres libri, niſi quòd Corbionenſis habet *conderecto*, levi admodùm mutatione. Tilius edidit, *pro conderecto.*

Bainbergas] Teſtamentum Eurardi Comitis fundatoris Monaſterii Ciſonienſis in tomo xii. Spicilegii Dacheriani, pag. 493. *Bruniam unam & helmum cum haſberga & manicam unam, brimbergas duas.* Bimbergas Lindenbrogius interpretatur ocreas, id eſt, *arma crurum*, Spelmannus *munimenta tibialia.* Tom. I.

Caput iſtud deeſt in editione Lindenbrogii. Habetur tamen in Tiliana & in Baſileenſi, & in omnibus antiquis exemplaribus. Ibid. c. 12.

Dotem] Corbion. *dude.* Pag. 37. tit. 37. cap. 2.

Tertiam partem] Vide lib. 4. Capitular. cap. 9.

Morgangeba] id eſt, donum quod vir ei dederit propter nuptias, *matutinale donum* in actis Conventûs apud Andelaum habiti inter Guntramnum & Childebertum Reges, quòd videlicet manè ſeu tempore matutino poſt concubitum, durantibus adhuc nuptiarum ſolennibus, ſive ante nuptiale convivium, ut ait Voſſius in libro de vitiis ſermonis, ſponſæ offerebatur, ut ſcribit Benedictus Carpzovius in libro de juribus feminarum ſingularibus pag. 197. ubi addit hoc donum à nonnullis ob hoc vocari largitatem ſponſalitiam. Erat autem illud voluntarium, modò majus, modò minus, prout quiſque amore & caritate erga conjugem ferebatur. Undè & *morgengap* eſſe gratuitam donationem reperio in Lege Longobardorum, lib. 2. tit. 1. cap. 8. *per gratuitam donationem, id eſt morgengap.* Occaſio poſtulat ut caput iſtud heic emendemus, quod valdè deformatum eſt in editione Lindenbrogii, nonnullis videlicet vocabulis Legi permixtis quæ Legis ipſius non ſunt, ſed veteris cujuſdam interpretis. Reperitur ea lex in edicto Regis Rotharis, tit. 89. in editione Baſilii Johannis Herold & cap. 222. in vetuſtiſſimo codice Mſ. Bibliothecæ Thuanæ, ubi ſic habetur : *Si quis ancillam ſuam propriam matrimoniare voluerit ad uxorem, ſit ei licentia. Tamen debeat eam liberam thingare, ſic liberam, quod eſt widibora, & legitimam facere per gairthinx. Tunc intelligatur libera & legitima uxor; & filii qui ex ea nati fuerint, legitimi heredes patri efficiantur.* Quo etiam modo legitur in duobus antiquis codibus Mſs. Bibliothecæ Regiæ & in editione Nicolai Boherii. Lindenbrogiana ſic habet : *Si quis ancillam ſuam propriam matrimoniare voluerit ſibi ad uxorem, ſit ei licentia : tamen debeat eam liberam thingare, & ſic facere liberam, quod eſt widerboram, & legitimam per garathinx, id eſt, per libertatis donationem, vel per gratuitam donationem, id eſt morgengab; tunc intelligatur eſſe libera & legitima uxor, & filii qui ex ea nati fuerint, legitimi heredes efficiantur.* Itaque ea verba, *id eſt, per libertatis donationem, vel per gratuitam donationem, id eſt morgengab*, ſunt, ut dixi, veteris cujuſdam Interpretis, adeòque ab hoc loco ſubmovenda; præſertim cùm heic non agatur de dono dando uxori, ſed de libertate danda anxillæ propriæ quam quis ducere in matrimonium cupit. Nunc ad rerum ordinem redeo. Morgangeba igitur erat donum quod vir dabat uxori propter nuptias. Itaque nonnulli, dum nimis bene præſumerent de bona indole & blanditiis uxorum ſuarum, quarum aliquam particulam præguſtaverant, incenſi earum amore, profuſam ac diſſolutam liberalitatem in eas exercebant; quorum intemperantiam

Lege

Tom. I. Lege latâ compeſcuit Rex Longobardorum Liutprandus anno quinto regni ſui, quâ vetuit ne quis in morgincap uxori tribueret ſuprà quartam partem bonorum ſuorum. Lib. 2. Leg. Longobardor. tit. 4. c. 1. *Morgincap nolumus ut ampliùs ſit niſi quarta pars de ejus ſubſtantia qui ipſum morgincap facit. Si quidem minus voluerit dare de rebus ſuis quàm ipſa quarta portio ſit, habeat in omnibus licentiam dandi quantùm voluerit. Nam ſuper ipſam quartam portionem dare nullatenùs poſſit.* Hinc Papias ait in ſuo vocabulario: *Morgincap, id eſt, quarta pars in Lege Longobardorum.* Et in Chartulario Monaſterii Caſaurienſis ſæpè morgincap dicitur eſſe quarta pars bonorum mariti, uxori data propter nuptias. *Ego Aduini, filius quondam Cancelli, per conſenſum ipſius genitoris mei do tibi Radepergæ dilectæ conjugi meæ, filiæ quondam Rodecauri, quandò te in conjugio ſociavi, morgincap, hoc eſt, quartam portionem de omnibus rebus ſubſtantiæ meæ.* Et paulò poſt: *Ego Roſcari, filius Palumbi, do tibi Manipergæ dilectæ conjugi meæ, filiæ quondam Luponi, quandò te in conjugio ſociavi, morgincap, hoc eſt, quartam portionem de omnibus rebus ſubſtantiæ meæ.* Item: *Ego Aczo, filius quondam Johannis, trado atque concedo per ſcriptum morgincap tibi dilectæ conjugi meæ Ingæ, filiæ quondam Johannis, omnem quartam portionem meam de cunctis rebus proprietatis & ſubſtantiæ meæ.* Alias tres ejuſdem argumenti Chartas ex eodem Chartulario edidit Auguſtus Gallandius in Tractatu de franco-alodio pag. 323. Sed inſigne in primis viſum eſt exemplum donationis quam Folradus, filius Eriperti, fecit Helegrinæ ſponſæ ſuæ, editum quidem ab eodem Gallandio, ſed mutilum ac valdè mendoſum; ideòque operæ pretium fortaſſis fuerit illud à nobis rurſùm vulgari unà cum Charta donationis quam Miczæ conjugi ſuæ conſtituit Joannes filius Dominici. Diem quo donatio iſta fiebat, id eſt, diem quæ ſequebatur poſt noctem nuptialem, diem vocabant votorum. Charta ejuſdem Joannis: *ut aliâ die poſt noctem nuptialem, qui eſt dies votorum noſtrorum &c.* Charta inveſtituræ de Monactiano & cæteris rebus proprietatis Gundi viduæ, quæ (uti pluribus dictum eſt in Notis ad Agobardum pag. 136.) poſt ſuſceptum habitum religionis nupſerat: *tertiam portionem de omnibus rebus ſuis quæ ei in die votorum vir ſuus dederat.* Et infrà: *quicquid ipſo die à viro Juſtone à præſenti die in dote acceperat in die votorum.* Liutprandus Rex anno. XVI. cap. VIII. & lib. 2. Leg. Longobardor. tit. 4. cap. 3. *Nulli ſit licentia conjugi ſuæ de rebus ſuis ampliùs dare per qualemcunque ingenium niſi quod ei in die votorum in mitphio & morgincap dederit.* Sanctus Ambroſius ſermone 80. *Solent autem homines, ſicut mos eſt, in votis ſuis, hoc eſt, nuptiis, præcipuè ſaltare vel canere.* Vide Dionyſii Petavii Notas ad Juliani Miſopogonem pag. 307.

Symmachus, lib. 4. epiſt. 14. *nuptialibus votis.*

Pag. 37. tit. 37. c. 3. CONSUMPSERINT, NIH. R.] Tilius & Lindenbrogius ediderunt, *conſumpſerint aliquid, nihil requirat.* Sed vox *aliquid* deeſt in omnibus antiquis exemplaribus & in editione Baſileenſi. Poſteà in Metenſi ſcriptum eſt, *nihil requiratur.*

Ibid tit. 38. AD REGEM] Ita omnes veteres libri & editio Baſileenſis. Tilius & Lindenbrogius habent *apud Regem.*

Tom. I.

STRINXERIT] Corbion. *extrinxerit.* Hinc *eſtreindre.* Ibid. tit. 39.

Pag. 38. tit. 42. c. 1. FURAVERIT ALIQUID] Codex Metenſis: *Si quis de diverſis venationibus aliquid furatus fuerit & celaverit.* Sangallenſis & editiones Heroldi & Tilii: *Si quis de diverſis venationibus furatus fuerit & celaverit.* Corbionenſis: *Si quis de diu. ven. furaverit & celaverit.*

Ibid. tit. 43. RETORTAS] Funis genus eſt ex ramis arborum tortis. Sic dicta autem redorta vel retorta, quia rami illi tordentur ut fiant flexibiles. Vide infrà tit. 72.

CAMBORTAS] Ita Codex Metenſis & editiones Tilii & Lindenbrogii. Sangallenſis & Corbionenſis habent *cambortos.* Sic etiam Heroldus.

TRAUGUM] foramen: Occitanicis & Vaſconibus *trau*, Francis *trou.*

Ibid. tit. 45. IN EJUS POSSESS.] Hæc eſt lectio omnium veterum Librorum & editionis Baſileenſis. Tilius & Lindenbrogius addunt, *rem in domum vel in ejus poſſeſſionem.*

Pag. 39. tit. 47. c. 1. SEQUITUR] Codex Corbion. *Sequerit, & uſquè tertio die à domo cujus vel in qual.* Metenſis & Sangallenſis & *tertio.* Itemque Heroldus.

Ibid. c. 2. SCRUTINIUM] Corbion. *ſcludinium.*

Ibid. tit. 48. EXTRANEIS] Corbion. *ſtraneis*, eadem licentia quâ *ſtrumenta* pro *inſtrumenta*, *Spania* pro *Hiſpania.*

ADHIBITIS] Metenſis, *adhibendis.*

Ibid. tit. 50. cap. 2. ET FALSUM] Metenſ. *aut falſum teſt. dixerint.*

TRIBUS] Metenſ. *quatuor.* Corbion. *unuſquiſque de illos tres teſtis ter quinos ſol. multetur.*

Ibid. tit. 52. ET PLAC. INDIXERIT] Hæc deſunt in Libro Corbionenſi.

PRÆSTITAM] Corbion. *præſtatam*; ut ſuprà in titulo, *De re præſtata.* Vide Notas ad Reginonem pag. 569.

Ibid. tit. 53. cap. 1. QUEM COMITEM VOCANT] In titulo *Grafionem*, ut ſuprà tit. 51. Comes ergò & Grafio ejuſdem dignitatis nomen eſt, ut alii jam obſervaverunt.

Pag. 42. tit. 56. c. 2. FRATER ET SOROR] Corbion. *inter frater & ſoror.*

Ibid. c. 3. TUNC SOROR MATRIS] Ita omnes antiqui Codices & editio Baſileenſis. Tilius & Lindenbrogius ediderunt, *tunc frater & ſoror matris.*

USQUE AD Q. GENUC.] Ita Codex Sangallenſis & editio Baſileenſis. Sed Regius, Sangallenſis, & Corbionenſis non habent voculam *ad.*

Ibid. tit. 57. cap. 2. ET DE OMN. REBUS] Corbion. *ſed de omnes res quod &c.*

Ibid. c. 4. ALIUM NISI FISCUM] Corbion. *alium quàm fiſcum.*

Pag. 41. tit. 58. c. 1. Regino caput iſtud retulit ex Pacto Francorum, ac poſt eum Burchardus, Ivo, Bernardus Papienſis, & Raimundus. Difficilis autem viſa eſt interpretatio illius vocis ſummo viro Antonio Auguſtino, qui in Notis ad primam Collectionem Decretalium conjecit heic per pactum intelligi Librum Capitularium. *Poſt hæc verba*, inquit, *apud Burch. & Ivon. additur Formula libertatis in Eccleſia datæ, quæ fortaſsè ſumpta eſt ex pactis Francorum ſive ex Capitularibus, ex quo Libro ſuſpicamur hæc etiam eſſe.* Falſus eſt hoc loco vir

Tom. I.

magnus, & qui eum ſecutus eſt M. Antonius Dominicy in Aſſertore Gallico. Primùm enim certum eſt Formulam illam libertatis in Eccleſia datæ, quam Burchardus & Ivo referunt poſt Reginonem, non extare in Libris Capitularium, & ſequi non debere poſt caput in quo mentio fit Pacti Francorum. Deindè certum quoquè eſt heic per Pactum intelligi Legem Ripuariorum, ex qua ſumptum eſt caput quod Regino refert ex Pacto Francorum. Meliùs Janus à Coſta, qui in Commentariis ad tit. 18. Libri primi Decretalium pag. 116. adnotat ſe iſtius Pacti certiſſima veſtigia deprehendiſſe in Lege Ripuaria; ſtatimque priores lineas hujus noſtri capitis deſcribit. Vetus Gloſſarium Mſ. Bibliothecæ Regiæ: *Decretum, pactum, judicium.* Synodus Dingolvingenſis cap. 7. *De eo ut nullus hereditate ſuâ privetur niſi per tres cauſas quas in Pacto ſcribentur.* Prologus veteris Legis Salicæ: *quicquid in Pacto habebatur minùs idoneum, per illos fuit lucidiùs emendatum.* Hinc in veteribus Libris Lex Salica inſcribitur *Pactus Legis Salicæ.* Et Lex Alamannorum hunc titulum habet in vetuſtiſſimo Codice Monaſterii Corbionenſis: *Incipit Pactus Lex Alamannorum.* Conſtitutio Arichis Principis Beneventani edita à Camillo Peregrinio in tomo primo Hiſtoriæ Principum Longobardorum pag. 319. *Incipit Pactum quod conſtituit Dominus Arechiſi glorioſus Princeps &c.* Deniquè ipſa Lex Romana (quæ eſt omnium humanarum mater Legum, ut ait Ludovicus Pius Additione IV. cap. 160.) Pactum vocatur in teſtamento Heccardi Comitis, quod à Stephano Perardo editum eſt in monumentis Hiſtoriæ Burgundicæ pag. 26. *Pacto Romano Libro.* Hinc, opinor, *Judices de Pacto* in Lege Bajuvariorum tit. 16. cap. 4. Alibì Pactum ſignificat Catalogum ſive Librum in quo inſcripta erant nomina Monachorum in eodem Monaſterio habitantium. Regula S. Fructuoſi in Concordia Regularum pag. 961. *adnotetur in Pacto cum Fratribus, & vivat inter Monachos probatus & ipſe Monachus.*

Libertare] Codex Sangallenſis itemque Corbionenſis & editio Baſileenſis habent *liberare*, Regino *liberum facere.* Libro 12. Legis Wiſigothorum tit. 2. cap. 14. *Libertare verò ſervum Chriſtianum Hebræus ſi maluerit &c.*

Archidiaconum] Ita Codex regius & Sangallenſis, itemque editiones Heroldi & Lindenbrogii. Ita etiam Joachimus Vadianus, qui caput iſtud deſcripſit in Libro ſecundo de Collegiis & Monaſteriis Germaniæ. Metenſe exemplar & Corbionenſe & editio Tiliana habent *Archidiacono.* Quo etiam modo legitur apud Reginonem in Codice Pariſienſi. Nam editio Helmæſtadienſis habet *Archidiaconum.*

Qua Eccleſia vivit] Regino, *quâ Eccleſiæ vivunt.* Editio Helmæſtad. *Quæ in Eccleſia viget.* Sed vir clariſſ. Joachimus Hildebrandus admonuit in Viennenſi & Moguntino Codicibus ſcriptum eſſe *quâ Eccleſiæ vivunt*, eamque eſſe genuinam lectionem. Codices Mſſ. hujus Legis & editiones habent, *quâ Eccleſia vivit.* Eodemque modo legit Vadianus. Lex Romana, ſive Codex Theodoſianus, erat valdè favorabilis Eccleſiis & perſonis eccleſiaſticis; adeòque propter hanc cauſam & Principes Eccleſiis conceſſerunt uſum hujus Legis & qui in Clerum aſſumebantur, relictis Legibus ſecundùm quas hactenùs vixerant, ad iſtam ſe conferebant. Charta Rainulfi Epiſcopi Theatenſis data anno MLXXXVI. *Sicut in Lege ſcriptum eſt, omnis ordo Eccleſiarum ſecundùm Legem Romanam vivant & faciant.* Lex ad quam reſpicit hic Epiſcopus, eſt Lex Longobardorum; ubi Ludovicus Pius ſtatuit *ut omnis ordo Eccleſiarum ſecundùm Legem Romanam vivat.* Vide ſuprà tom. 1. pag. 690. Charta anni MXCV. edita à Durante Doria in Hiſtoria familiæ Trinciæ pag. 90. *Anno ab Incarnatione D. N. 1095. Indictione tertiâ, menſe Februarii. Nos Presbyter Acto q. Berardi & Presbyter Joannes q. Joannis, qui profeſſi ſumus ex natione noſtra Legem vivere Longobarderum, ſed nunc pro honore Sacerdotii noſtri videmus vivere Legem Romanorum &c.* Eleganter Florus Lugdunenſis ad Modoinum Epiſcopum Auguſtodunenſem ſcribens ſub perſona Eccleſiæ:

Me Conſtantinus reverendo munit ab ore,
Me quoquè Theodoſius protegit ore pio.

Ubi vir clariſſimus Joannes Mabillonius, qui nobis hanc epiſtolam edidit, rectè adnotat hæc ideò dici de Theodoſio quia Eccleſia Gallicana Codice Theodoſiano utebatur, & ejus libertas ac immunitas Legibus Imperatorum Romanorum nitebatur. Apud Adrevaldum Floriacenſem lib. 1. de miraculis S. Benedicti cap. 25. ſcriptum eſt *eccleſiaſticas res ſub Romana conſtitutas Lege.* Qui locus lucem accipit ex his quæ dicta à nobis ſunt.

Perforentur] Infrà tit. 59. cap. 3. Ibid. c. 5.

Sociaverit] Corbion. Metenſ. & Sangall. *ſociatus fuerit.* Sic etiam editio Tiliana. Ibid. c. 9.

Baronem] virum. Vide infrà in Notis ad titulum 83. iſtius Legis. Chronicon vetus S. Galli Mſ. ad annum DCCCV. *Hoc anno perrexit Dominus Karolus in Saxonia ad Holdiſtede, & multis barones & mulieres indè adduxit.* Pro quo Eginhardus ad annum DCCCIV. ait Karolum *omnes qui trans Albim & in Wihmuodi habitabant Saxones cum mulieribus & infantibus tranſtuliſſe in Franciam.* Homiliæ incerti auctoris qui ævo ejuſdem Karoli floruit, quæ verò extant in veteri Codice Mſ. ejuſdem Monaſterii Sangallenſis: *Omnes homines barones & feminæ, debetis intellegere quòd Dominus Deus fecit cælum & terram &c.* Ibid. c. 12.

Contradicere vol] Codex regius, *frangere voluerint.* Corbion. *refrigerare noluerint.* Sangallenſis non habet vocem *voluerint* neque *noluerint.* Ibid. c. 18.

Conucula] Ita omnes veteres Libri, uno excepto Corbionenſi, qui *conucla* habet. Tilius legit *comicula.* Sed Heroldus & Lindenbrogius ſcribunt *conucula.*

Alsaccia] Hæc eſt ſcriptura omnium veterum Librorum, Corbionenſi excepto, qui *alſatia* ſcriptum habet. Quo etiam modo legitur in editione Baſileenſi. Editiones Tilii & Lindenbrogii *alſacia.* Ibid. c. 19.

Regis vel Eccleſiar.] In Codice Regio, in Sangallenſi, in Corbionenſi, & in editionibus Heroldi & Tilii legitur: *Servi autem Regis Eccleſiarum non auctores;* niſi quòd Codex Ibid. c. 20.

Tom. I.

Tom. I. regius habet *aucturos*. Lindenbrogius edidit: *Servi autem Ecclesiarum non per actores*. Codex Metensis: *Servi autem Regis vel Ecclesiarum non actores*.

Pro semetipsis] Ita omnes Libri veteres & editiones, uno excepto Codice Corbionensi, in quo scriptum est *per semetipsos*.

Pag. 43. tit. 59. c. 2. Quor. roborata] Ita Codex regius, Sangall. & Corbion. & Heroldus. Metensis habet *quibus*, editiones Tilii & Lindenbrogii *quo*.

Idoneum] Metensis, Sangallensis, & Heroldus, *idoneam*. Regius, & *una*. Corbionensis sic claudit hoc caput: & *unia restituat*. Quod confirmat legendum fortassis esse *idoneam*. Idem enim in capite seq. pro *idonea* legit *etuniata*, id est, *idoniata*, ut arbitror. Infrà cap. 5. *eturiare* pro *idoniare*.

Ibid. c. 4. Altari] Regius & Corbion. *altario*. Infrà cap. 5. *super altario positam idoneare*. Pro quo Codices regius, Sangallensis, & Metensis. habent *idoniare*.

Pag. 44. cap. 6. Test. defendere debent] Codex regius: *testamentum vuerire debent*. Corbionensis, *virire debunt*.

Ibid. c. 7. Muitam incurrere] Codex Metensis: *multam incurrere quam de venditione conscripsimus*. Regius & editio Basileensis: *multam incurrere quod de venditione conscripsimus*.

Prior pars istius capitis habetur in fine superioris in aliquot antiquis exemplaribus. Itaquè in Metensi ita simpliciter legitur hoc caput: *Hæc & de donatione constituimus*. Ita etiam apud Heroldum, nisi quòd ille reliqua etiam istius capitis habet.

Ibid. c. 1. Nulla ei malo] Codex Metensis: *nullus ei malus ordo vel invasio*. Regius, *ordiñ vel invasio*. Corbion. *ordine le invasio*. Sangallensis & Heroldus, *nulla ei malo ordine vel invasio*.

Ibid. tit. 60. cap. 1. Testamentum] Editio Tiliana, *testimonium*. Quod idem est, ut observavit P. Pithœus ad titulum viii. collationis Legum Mosaycarum & Romanarum.

Pueris] Codex Metensis, *testium*.

Torqueat auriculas] Quia tùm ferè omnes causæ testimoniis confirmabantur aut cadebant, eaque lis incidere poterat quæ grandævos testes requireret, pueros adhibebant testes, eorumque aures vellebant, ut ex his quæ pertulerant meminisse discerent rei gestæ. Sic ætate nostrâ parentes in nonnullis provinciis liberos suos adducunt ad locum supplicii, cùm aliquis homo facinorosus illuc trahitur morte suâ luiturus peccati sui pœnam; & interim dùm ille necatur, parentes virgis cædunt liberos suos, ut alieni periculi memoriâ excitati noverint se cautos & sapientes esse debere. Alibì pueros virgis non cædunt, sed eorum aures vellunt, præsertim in Gallia Narbonensi.

Pag. 45. cap. 4. Butinæ] Ita Cod. Met. & Sangall. & editiones Heroldi & Lindenbrogii. Corbion. habet *butinas*, Regius *bucinæ*, Tilius *bucine*.

Ibid. c. 5. Marcham] Editiones Tilii & Heroldi *marcam*. In veteribus Libris hæc vox sæpè scribitur cum aspiratione, sæpè sine aspiratione.

Ibid. c. 6. Non aliunde nisi de] Corbion. *non aliunde quàm de*. Sic infrà tit. 61. cap. 1. *non alium quàm fiscum nostrum habeat heredem*.

Prior] Ita Codex Sangallensis & editiones Tilii & Lindenbrogii. Heroldus habet *prius*. Codex regius, *proprior*. Tom. I. Ibid. c. 7.

Suprascripta] Ita editiones Tilii & Lindenbrogii. Basileensis, *superscripta*. Quo etiam modo habent Codices Regius & Sangallensis. Metensis legit, *cum sua Lege*. Ibid. c. 8.

Denariatum] Heroldus edidit, *dinararium*. Tilius, *denararium*. Codex Corbionensis habet *dinariali*, Metensis & Sangallensis *denarium*. Ibid. tit. 61. cap. 2.

Denarialem] Ità Codex Sangallensis & Metensis, itemque editiones Tilii & Lindenbrogii. Codex Corbionensis habet *dinariali*, Heroldus *dinarialem*, Codex regius *denararium*. Ibid. tit. 61. cap. 2.

Duc. sol. valeat.] Ita omnes Codices & editiones, unâ exceptâ Lindenbrogicâ, ubi scriptum est, *cc. sol. solvat*. Metensis Codex addit vocem *occisus*, hoc modo: *ducentos solidos valeat occisus*.

De furto] Ita omnia vetera exemplaria & editio Basileensis. Tilius & Lindenbrogius habent: *De texaga similiter*. In Codice Metensi legitur: *Similiter & qui furtum perpetraverit*. Ibid. tit. 63. cap. 2.

In domo propria] Corbion. *ad domum propriam*. Pag. 46. tit. 64. c. 1.

Hariraida] Ita Codices Sangallensis & Corbionensis & editiones Heroldi & Lindenbrogii. Codex Metensis habet *ariragida*, Regius *harinxida*. Tilius edidit *harroida*.

Minime adimpleverit] Codex Metens. & *minimè venerit vel adimpleverit*. Ibid. tit. 65. cap. 1.

In d. plac. non conjur.] Ita Codex Metensis & Sangallensis & omnes editiones. Codex Regius habet simpliciter, *non juravisset*. Corbion. *in die placitus conjurasset*. Ibid. tit. 66. cap. 1.

A dext. seu. a sin.] Ita Codices Regius & Sangallensis & editio Heroldi. Metensis & editiones aliæ: *aliquibus à dextris, aliquibus à sinistris*. Corbienensis, *aliquos à dextris stantibus*.

Tam prius] Liber Metensis, *tam anterius*.

Debitosus] Hæc est lectio exemplaris Corbionensis. Regius habet *debiturus*. Metensis & Sangallensis & editiones *debitor*. Ibid. tit. 67. cap. 1.

Post armor. pos.] Sangall. & Corbion. *post arma positionem*. Pag. 47. cap. 2.

Certare coeperit post] Ita Codex Regius. Sangallensis, *certare cæperint post malo*. Metensis, *post malo ordine cæperit certare*. Editio Tilii, *certare cæperit pro malo ordine*. Heroldus, *certare cæperit pro mallo ordine*. Lindenbrogius, *Chartam receperit pro malo ordine*. Ibid. c. 5.

Halsa] *hoc est, in ramo*, ut statim dicitur. Itaque lubens assentior Lindenbrogio, qui heic agi putat de judiciis quæ fiunt ad quercum sive in campo. Hinc hasla Francis significat locum publicum apertum.

Si quis in capite] Regius Codex & Metensis, *Si quis in caput*. Ibid. tit. 68. cap. 1.

Aut si non dixerit verbum] Ita Lindenbrogius. Regius Codex, Metensis, Sangallensis, & editio Basileensis, *direxerit*. Tilius, *direpserit*. Vox *verbum* deest in exemplari regio. Ibid. c. 3.

Jurare coeperunt] Ità veteres Libri & editiones, nisi quòd Tiliana habet *debuerant*.

Usus] Ita Codex Metensis & editiones Tilii & Lindenbrogii. Reliqui & Heroldus habent *usos*. Pag. 48. tit. 70. c. 1.

Tom. I. Ibid. c. 2.

BALISTAM] Ita omnes Libri veteres. Sed omnes editiones habent *balliſtam*. Ceterùm ex hoc loco & ex Legibus Bajuvariorum & Alamannorum patet baliſtæ & ſagittarum uſum antiquitùs noſtris hominibus cognitum fuiſſe. Et tamen Fulcherius, Canonicus Carnotenſis, qui prioris belli ſacri hiſtoriam ſcripſit, notat lib. 1. cap. 5. noſtros crebris ſagittarum ictibus à Turcis immiſſis ſtupefactos & in fugam verſos fuiſſe. *Nec erat mirandum*, inquit, *quia cunctis nobis tale bellum erat incognitum*. Et Willelmus Brito Libro ſecundo Philippidos ait :

Francigenis noſtris illis ignota diebus
Res erat omninò quid baliſtarius arcus,
Quid baliſta foret ; nec habebat in agmine toto
Rex armis quemquam ſciret qui talibus uti.

Idem Libro quinto Philippidos extremo ait Richardum Regem Angliæ, qui obiit anno MCXCIX. ictu ſagittæ, primum baliſtæ uſum docuiſſe Francos.

Hanc tu
Porrige Guidoni baliſtam qui tenet arcum,
Ut ſua qua miſit Richardo miſſa remittat ;
Ut qui Francigenis baliſta primitùs uſum
Tradidit, ipſe ſui rem primitùs experiatur,
Quamque alios docuit in ſe vim ſentiat artis.

Ut iſta conciliari poſſint, dicendum videtur Francos, gentem bellicoſam, abjeciſſe genus pugnandi eminus & gladiis tantùm utì voluiſſe. In quo certamine magis emicat virtus & induſtria militaris. Regino, ad anno 860 : *Franci, qui cominùs ſtrictis gladiis pugnare conſueverant, adtoniti ſtabant, novitate antè inexperti diſcriminis perculſi.* Contrà Turci bellum gladiis agere inſoliti erant, ut ait Raymundus de Agiles pag. 144. apud Bongarſium. Undè idem paulò poſt : *ut videre quòd non jam ſagittis eminùs, ſed cominùs gladiis res gerenda foret, in fugam verſi ſunt.* Verùm quia novitas gratiam habet apud omnes gentes, per occaſionem iſtius belli reducta eſt in Franciam ratio illa pugnandi & interficiendi homines eminùs. Tanta autem hinc pernicies ſecuta eſt ut Innocentio II. Romano Pontifici neceſſarium viſum fuerit eos anathemate percellere qui baliſtis & ſagittis uterentur adversùm Chriſtianos. Hæc ſunt ejus verba ex Canone XXIX. Concilii Lateranenſis, & hinc in Libro quinto Decretalium tit. XV. *Artem illam mortiferam & odibilem balliſtariorum & ſagittariorum adversùs Chriſtianos & Catholicos exerceri de cætero ſub anathemate prohibemus.* Rursùm itaquè abjecta eſt inter nos illa ratio pugnandi. Cùm autem exeunte duodecimo Chriſti ſeculo Richardus Rex Angliæ è bello ſacro redux eſſet, uſum baliſtarum ſecum detulit, remque noſtris hominibus deſuetudine tùm incognitam revocavit.

Ibid. c. 3.

DEBILITATIS REUS CULP. JUD.] Ita Codex Metenſis & Sangallenſis & editio Baſileenſis. Codex regius habet, *debilitationis rei cul. judicetur.* Corbion. *debilitatem rei cul. jud.* Tilius & Lindenbrogius, *debilitationis reus judicetur.* Poſt iſta ſequitur in eorum editionibus : *Aut ſi negaverit, cum legitimo numero juret.* Sed hæc non habentur eo loco in vetuſtiſſimis exemplaribus.

Ibid. tit. 71.

IDONEARE] Codex Met. *idoneare ſtudeat.*

Pag. 49. tit. 72. c. 2.

PLACITUS FI CONC.] Ita Codex Metenſis & editiones Heroldi & Lindenbrogii. Codex regius legit, *placitus ei conſtituatur vel concedatur.* Malè in editione Tiliana, *planctus ei concedatur.*

Tom. I.

INTERTIATUR] Metenſ. *intertiatum eſt.* Ibid. c. 6.

DECORTICATO] Hæc eſt lectio omnium edidionum. Exemplar Corbionenſe habet *decortigato*, Regium *deſcorticato*, Metenſe *decoriato.*

FUREM] Corbion. *furonem.* Item infrà tit. 78. Ibid. tit. 73. cap. 1.

DE LIGNO] Regius & Corbion. *de ligna.* Nos Lemovices lignam vocamus quod Latini lignum dicunt. Pag. 50. tit. 75.

CUM SEX JURET] Ita editiones Tilii & Lindenbrogii & Codex regius. Metenſis habet, *cum tribus juret.* Corbien. *cum tres jurit.* Heroldus, *cum III. juret.*

COLPUS] Ita Codex Metenſis. Regius & Corbion. *colebus.* Tilius, *pro colibus.* Lindenbrogius, *procolpus.* Heroldus, *colaphus.* Ibid. tit. 77.

CLIDA] Hanc lectionem exhibent editiones omnes & exemplar regium. Codex Metenſis habet *clita.* Corbion. *inclinata.*

FURATUS FUERIT] Regius & Corbion. *furaverit, ipſe ſimilis furoni ;* niſi quòd Corbionenſis habet *furonem* pro *furoni.* Furonem pro fure dicebant quo modo *Gallonem* pro *Gallum* legimus in Chartis S. Galli apud Goldaſtum. Ibid. tit. 78.

SUPERJURATUS] Ita Codex Meten. & Corbion. & editiones Heroldi & Lindenbrogii. Codex regius habet, *ſi perjuratus.* Tilius, *ſuperatus.* Pag. 51. tit. 79.

EXCEPTO] Liber Corbionenſis : *excepto capitale & delaturâ reſtituant.* Regius : *excepto cap. & dil. in locum conſtituant.* Metenſis : *except. capitali & dilaturâ quæ in locum reſtitui debent.* Tilius : *exceptis capitali & dil. quæ reſtituant.* Heroldus : *excepto quod capitale & delatura in locum reſtituant.* Lindenbrogius : *exceptis capitali & dilaturâ quæ in locum reſtituant.*

FURTO] Corbion. *texaga*, regius *taxaga.* Heroldus, *furca.* Ibid. tit. 82. cap. 1.

CULP. JUDIC.] Metenſis, *reſtituat.*

PARRICUM] Ita editio Baſileenſis. Codex regius, *patricium.* Corbionenſis, *paricũ.* Metenſis, *parium.* Tilius & Lindenbrogius, *parcum.* Ibid. c. 2.

SI QUIS VIR] Corbion. *Si quis baro ſeu qua mulier Ribuaria per maleficium aliquem.* Regius : *Si quis virum ſeu mulierem Ripuariam per maleficium aliquod.* Ibid. tit. 83. cap. 1.

HOC EST, EXPULSUS] Hæc non extant in exemplari Corbionenſi. Heroldus legit, *ob hoc expulſus.* Pag. 52. tit. 85. c. 2.

SATISFACIAT] Ita Codex Metenſis & editiones. Regius & Corbionenſis habent *ſatisfecerit.*

NULLUS OPTIMATUM] Ita habent vetera exemplaria Regium & Corbionenſe. Metenſe, Anicienſe, & editiones : *ut Optimates, Majores domûs, Domeſtici, Comites, Graſiones, Cancellarii, vel quib. grad. ſublimati &c. reſidentes.* Ibid. tit. 88.

COMPONAT] In regio & Corbionenſi codicibus ſequens caput cum iſto conjungitur ſtatim poſt verbum *componat.*

NEC NULLUS] Hæc eſt ſcriptura regii codicis & Corbionenſis. Metenſis, Anicienſis, & editiones habent : *Hoc quoquè jubemus, ut Judices ſupranominati, ſive Fiſcales de quacunque.* Ibid. tit. 89.

LEX ALAMANNORUM] Conlata à nobis eſt cum quinque antiquis exemplaribus. Horum duo extant in Bibliotheca Regia ; eorumque Pag. 57.

Tom. I. unum vocamus Puteanum, quia antè quàm regium esset, fuerat clarissimi viri Claudii Puteani Senatoris Parisiensis. Tertium exemplar nobis suppeditavit bibliotheca Thuana, quartum Codex sancti Vincentii Metensis, quintum Liber Corbionensis. Cæterùm titulus istius Legis hic est in antiquis exemplaribus: *Incipit Lex Alamannorum, quæ temporibus Clotharii Regis unà cum Principibus suis, id sunt* XXXIII. *Episcopis, &* XXXIIII. *Ducibus, &* LXX. *duobus Comitibus, vel cætero populo constituta est.* Nos titulum illum non expressimus in editione nostra, quia Legem retulimus ad Dagobertum, non verò ad Clotharium. Codex Corbionensis habet in titulo illo *Proceribus* pro *Principibus*, & *adunatu* pro *constituta est.*

INCIPIT LEX] In calce istius Legis in Codice Corbionensi, ubi repetitur pars tituli, sic legitur: *Incipit Pactus Lex Alamannorum.*

Ibid. c. 1. §. 2. ET SI ALIQUA] Integer iste paragraphus aliter habetur in Metensi & Thuano Codicibus, ubi sic legitur: *Et si aliqua persona res malo ordine de Ecclesia subtraxerit quæ manus potestativa priùs contradidit ad Ecclesiam, secundùm Legem Alamannorum multam quæ in carta commemorata est in fisco solvat, &* LX. *sol. pro fredo. Res autem ad Ecclesiam permaneant cum emendatione hominis illius qui eas malo ordine subtrahere voluit, hoc est, cum supradicto debito res reddat, &* XXX. *sol. ad Ecclesiam persolvat.*

ET DEI JUDICIUM] Hæc usquè ad vocem *Ecclesiæ* non extant in Codice Corbionensi.

Ibid. c. 2. §. 1. MANUS SUAS] Corbion. *manus eorum.*

Ibid. §. 2. SI AUTEM] Et hic quoquè paragraphus sic legitur in duobus Codicibus suprà laudatis. *Si autem exindè nec carta nec testes apparuerint, tunc liceat illum heredem cum quinque Juratoribus electis & suâ manu sextâ per sacramenta adfirmare quòd pater ejus de prædictis rebus cartas neque traditiones non fecisset. Nam tamen si unum de istis apparuerit, aut carta, aut testes, sacramentum heres habere non potest.* Regius, Puteanus, & Corbionensis habent ut legitur in vulgatis editionibus & in nostra.

ILLI HEREDI] Corbion. *illum heredem cum illos testes nominatos.*

Pag. 58. cap. 3. §. 1. SI QUIS HOMO] Rursùm hic paragraphus multùm diversus est ab editione ista in eisdem duobus Codicibus, ubi sic habetur. *Si quis homo ad Ecclesiam confugium fecerit. Si verò servus fuerit; Presbyter eum reddere faciat domino suo ita sicut Lex continetur.* (Metens. *ita ut Lex continet.*) *Si autem Presbyter excusare ei non potuerit, tunc in omni cura se impendat ut ille servus non evadat. Tamen domino suo ad perdendum* (Metens. *pendendum*) *eum non tradat. Si servus fugâ lapsus fuerit, & jam dictus Sacerdos eum invenire non poterit ad reddendum domino suo, alium servum in capitale restituat, aut pretium sicut compositio servi fuerit. Si verò dominus servi eum in pace recipere voluerit, & Presbyter eum contendit, & tunc servus fugâ lapsus fuerit, & Presbyter eum ad reddendum invenire non potuerit, aut alium servum talem in capitale restituat cum duodecim solidis, aut pretium restituat sicut servus componi debuerat, si occisus fuisset, cum supradictis* XII. *solidis. Si autem vi abstraxerit &c.* Tom. I.

SACERDOTEM ECCLESIÆ] Vox *Ecclesiæ* deerat in editionibus Tilii & Lindenbrogii. Nos restituimus auctoritate veterum exemplarium. Heroldus quoquè illam habet.

Ibid. §. 1. ALII COGNOSCANT] Hinc collegit Vadianus in Libro primo de Collegiis Monasteriisque Germaniæ veteribus hanc Legem illo hauddubiè scriptam tempore quo plurimi Alamannorum Fidem Christianam nondùm receperant.

Pag. 59. cap. 5. Caput istud cum sequenti deest in Libris Regiis & in Corbionensi. Pro illis autem hæc tantùm illic habentur. *De raptoribus, qui de Ecclesiis aliquid vi abstraxerit. Si quis autem raptores Ecclesiæ, commendatas alicujus infrà januas Ecclesiæ vi abstraxerit, & tulerit homini cujus fuerant, sicut Lex habet ita solvat. Injuriam autem Ecclesiæ, quam per raptum fecit,* XVIII. *sol. componat.* Hæc etiam verba habet editio Heroldi in hoc capite. Sed reliqua quoquè istorum duorum capitum apud illum extant ut in vulgatis editionibus & in nostra.

ITERUM ATQUE ITER.] Hanc clausulam usquè ad *ter novimpliciter*, quæ deest in editionibus Heroldi & Lindenbrogii, nos restituimus ex Tiliana; cui consentiunt Codices Metensis & Thuanus.

INHONORAVIT] Ita Codex Thuanus. Metensis & editiones Tilii & Lindenbrogii, *inhonorificavit.* Heroldus, *violavit.*

Ibid. §. 2. PER VIRTUTEM] id est, *per vim*, ut in editione Heroldi. Simili modo paulò post §. 5.

Ibid. cap. 6. §. 3. SAIGA] Caput istud deest in editione Heroldi usquè ad ultimam clausulam quinti paragraphi.

DUÆ SAIGÆ] Codex Thuanus & Metensis & editio Tiliana, *duo saigi.* Item infrà §. 6.

Ibid §. 4. ET SUPRA TRES SOLIDOS] Hæc in Codice Thuano & in Metensi cohærent cum priore parte istius paragraphi.

Pag. 60. cap. 7. §. 1. UT SOLVATUR] Codices Regii: *ut solvatur unicuique rei quæ furavit.* Corbion. *ut solvatur unicuique rem quæ furavit.* Thuanus & editio Basileensis: *ut solvatur unamquamque rem quam furavit.* Metensis & editio Tiliana: *ut solvat unamquamque rem quam furaverit.* Lindenbrogius: *ut solvat unicuique rei quam furaverit.*

Ibid. §. 2. NEGARE VOLUERIT] Corbion. *negaverit.*

Ibid. c. 8. In Codicibus Metensi & Thuano & in editione Tiliana caput istud sic omninò habet. *Qualiter servi componendi sint. Si quis servum alienum occiderit, solidos* XII. *in capitale restituat, aut cum alio servo qui habeat tredecim palmas cum pollice replicato & duos digitos in longitudinem, & tres solidos in alio pretio superponat. Quod fiunt simul solidi* XV. *Si quis ecclesiasticum servum vel regium occiderit, tripliciter componatur, hoc est,* XLV. *solidis.*

INVENIRE POTUERIT] Hæc est lectio exemplarium Regiorum & Corbionensis. Heroldus & Lindenbrogius habent, *invenire non potuerit.*

Pag. 61. cap. 10. HAISTERAHANDI] Ita Codices Regius, Metensis, Thuanus, & editiones Tilii & Lindenbrogii. Puteanus habet *abhisterahandi.* Corbion. *haverterec.* Heroldus *haisterahanni.*

Tom. I. Ad Ecclesiam] Codex Metensis, *Ecclesiæ.*

Ibid. c. 12. §. 2.

Ibid. c. 13. §. 2. Occiderit] Ita restitutum est ex Manuscriptis & antiquis editionibus. Nam Lindenbrogius habet *ceciderit.*

Ibid. c. 14. Si quis ei] Hæc addita sunt ex Codicibus antiquis. Regius habet, *si quis eum aliquam.* Thuanus, *si quis autem ei aliq.* Corbion. *si quis eũ aliquam.* Puteanus, *si quis autem eum aliquam.*

Quadring. sol.] Codices Regii, Corbionensis, Metensis, *ccc.* Thuanus & editiones, *cccc.* Vide suprà ad titulum 36. Legis Ripuariorum.

Pag. 62. cap. 18. §. 5. Exadoniaverint] Codex Met. *exidoniaverint.* Puteanus *adexoniaverint.*

Tribus Kal. Mart.] Ità Regius & Corbionensis. Reliqui habent, *tribus Kalendas Martias.* Hæc erat seculi illius elegantia.

Ibid. c. 20. Nisi aliud mancip.] Hæc est lectio Codicis Metensis & editionis Tilianæ. Regii, Corbionensis, Thuanus, Vadianus, & editio Basileensis, *nisi alium mancipium.*

Pag. 63. cap. 24. Inde conv. fuerit] Corbion. *exindè probatus.* Item paulò post : & *ille ex hoc probatus fuerit.* Infrà cap. 34. & *exindè probati sunt.*

Pag. 64. cap. 26. Inter propr. exerc.] Corbion. *infrà propria hoste.*

Pag. 65. cap. 33. Post caput istud Heroldus aliud habet, hoc modo.

De eo qui in curte Ducis seditionem movet.

Si quis in curte Ducis pugnam commiserit, & ibi clamor ortus fuerit per ejus commissum, quicquid ibi factum fuerit per concursum, ei imputetur. Qualiscunque autem homo egerit, aut aliquid neglexerit, aut contrà Legem fecerit, illud omne tripliciter componat. Ille autem cujus operâ vel voce hæc contentio acta fuerit, lx. *solid. in publico componat.*

Nos illa omisimus, quia in nullo eorum exemplarium reperta sunt quibus nos usi sumus in hac nostra editione adornanda.

Ibid. c. 34. Quia] Corbion. *quare.* Quo modo frequenter scriptum est in hoc Libro pro *quia.* Ut videantur hæc duo vocabula tùm fuisse synonyma.

Ibid. c. 35. §. 1. Filium contumacem] Vide Legem Bajuvarior. tit. 2. cap. 10.

Regnum ejus] Lex Bajuvarior. ibid. & *regnum ejus auferre ab eo;* id est, provinciam quam ipse susceperit regendam, ut manifestum est etiam ex tit. 2. Legis Bajuvarior. cap. 1. 4. 8. Hispani hodiè regna vocant quas nos dicimus provincias.

Ibid. §. 3. Aut illi filio ducis] Codex Corbion. *aut ad illum filium Duce.*

Pag. 66. cap. 36. §. 2. Ipsum placitum] Corbion. *Ipse placitus fiat de sabbato in sabbato.*

Centena] Codex Regius habet *loco.*

Ibid. §. 3. Vicino] Civi, ejusdem loci incolæ. Hispani hodiè *vezino* vocant quem Latini civem dicebant. *Vezino de Madrid.*

Misso Comitis vel illi] Corbion. *ad ipsum Comitem vel ad illo.* Cæterùm omnes antiqui Libri & editio Basileensis heic habent *illo* pro *illi.*

Ut qui reb.] Corbion. *qualiter qui rebelli.* In Regio scriptum est etiam *rebelli.*

Et qui boni s. p. poss.] Hæc non habeantur in Codice Puteano. Tom. I.

Si autem quislibet liber] In quibusdam Mss. legitur *si quis autem liber.* Sed Metensis: *Si autem quislibet.* Ibid. §. 4.

Aut comitis] Hæc desunt in Codice Regio. Pag. 67. cap. 36. §. 5.

In anim. duc. Deus requirat] Sic Codex Regius & editio Lindenbrogiana. In plurimis Manuscriptis legitur *in anima ducis à Deo requiratur.* Quod idem est. Ibid. §. 6.

Exinde convictus] Hæc est lectio omnium veterum codicum, uno Corbionensi excepto, qui habet *exindè probatus.* Ibid. c. 37. §. 4.

Transgredere] Lindenbrogius, *transgredi.* Sed omnes antiqui Libri & editiones Tilii & Heroldi habent lectionem quam nos retinuimus.

Testavit] Ità Corbion. Sed in al. Mss. legitur *contradicit.* Ibid. c. 38. §. 1.

Opera servilia] Corbion. *operam servilem.* Similiter in sequenti paragrapho. Sed legendum esse *opera servilia* probant reliqua exemplaria manuscripta & omnes editiones. Vide lib. 1. Capitular. cap. 75. Ibid. §. 3.

De hereditate] Vox *de* non extat in Codice Corbionensi, neque in Puteano.

Ut diei d. hon. n. imp.] Codex Metensis : *Si autem super hæc inventus fuerit diei Dominico honorem non impendere.* Ibid. §. 4.

Convictus] Corbion. *probatus.*

Incestas] Codex Metensis : *incestas itâ ut uxorem.* Vide tit. vi. Legis Bajuvariorum. Pag. 68. cap. 39. §. 1.

Socrum, nurum] Regius, *socri nurum.* Malè.

Contra hoc fec.] Regius, Tilius, & Lindenbrog. *contrà hæc fecerit.* Metensis : *Si quis hoc fecerit.*

Personæ] Putean. *personas*, Regius *personas.* Ibid. §. 2.

Libertate, servis] Corbion. *libertate, servis fiscalibus adgregandi.* Regius, Thuanus, & editio Basileensis, *adgregandæ sunt.* Puteanus, *adgregantur.* Metensis : *libertate, adgregandi sunt servis fiscalibus.* Lindenbrogius : *libertate, & 1. servis fiscalibus adgregandæ sunt.*

Occiderit] Hæc est lectio Codicis Metensis & Corbionensis. Regii, Thuanus, & omnes editiones habent *occidere.* Ibid. c. 40.

Fratern. leg. n. cust.] Ità Regius & editio Tiliana ; in quibusdam Mss. simpliciter *fraternitatem non custodisse.*

Omnib. parentib.] Corbion. *omnes parentes.*

Nullus causas] Corbion. *Ut causas nullus.* Ibid. c. 41. §. 1.

Judici illo] Ita codices Regii, Thuanus, Metensis, & editio Heroldi. Corbionensis habet *ad Judicem illum.* Ibid. §. 3.

Justitiam Judicis] Ità quidam cod. Mss. Herold. & editio Tiliana : sed alii veteres Libri & editiones habent *justum judicium.*

Ante Judicem] Codex Puteanus & editiones Tilii & Lindenbrogii habent ut editum est ; quam emendationem retinui etiam in lemmate capitis. Reliqui Codices & Heroldus antè Ducem. Pag. 69. cap. 42. §. 1.

Semel aut bis aut ter testificatus sit] Ità Regii Codices & omnes lectiones : sed lectio Codicis Metensis & Thuani, sic est : *semel* Ibid. §. 2.

Tom. I. *teſtificatus ſit.* Corbion. *teſtificaſſet.*

Ibid. c. 44. §. 1. Exinde] Ita Corbion. At alii Cod. Mſ. *Inde.*

Probatus non est] Id eſt, convictus. Ità Putean. in quibuſdam Mſs. *Probata res non eſt.*

Spata] Puteanus & editio Tilii *ſpada.* Vaſcones hodieque ſpadam vocant, Lemovices ſpaſam.

Exoniare se] Ità Corbion. Sed Regii, Metenſis, & Thuanus, *idoniare.* Al. Mſ. *ſe idoneare.*

Ibid. c. 45. §. 1. Placito] Ita Codices Regii & editiones Heroldi & Tilii habent. Al. Mſ. *Platea.*

In dom. s. c. armis] Corbion. *infrà domo ſuâ cum arma.*

Ibid. §. 2. Josum] Ita veteres Codices, niſi quòd aliqui habent, *juſum.* Quod idem eſt. Heroldus legit *loſum*, vitio hauddubiè exſcriptorum.

Pag. 70. cap. 46. §. 1. LX. sol.] Hæc eſt lectio Codicis Regii & editionum Tilii & Lindenbrogii. Reliqua exemplaria & editio Baſileenſis habent *quadraginta.*

Ibid. c. 47. §. 1. Si quis feminam] Corbionenſis : *De feminis autem liberis, ſi extrà marcha vendita fuerit, revocet, &c.*

Ibid. c. 49. §. 1. Mortaudo] Ita editio Lindenbrogii. Codex Corbionenſis, *Morſtaudo.* Thuanus, *mordtoto.* Metenſis, *mortoto.* Puteanus, *mortot.* Heroldus, *morttudo.* Tilius, *mortudum.* Codex Regius, *mortuum.*

Pag. 71. c. 52. §. 2. Si autem reddere] Iſte paragraphus ſic legitur in libro Metenſi. *Si autem mortua fuerit ſub eo, ſolvat eam cum cccc. ſolid.*

Ibid. c. 53. Sacramentalibus] Codices Regii, *ſacramentales.*

Et al. hab. uxorem.] Hæc non extant in exemplari Metenſi.

Ibid. c. 54. §. 1. Si quis filiam] Codex Corbionenſis. *Si quis filiam alterius non ſponſatam acceperit ſibi ad uxorem.*

Alterius] Ita omnia antiqua exemplaria, uno excepto regio, in quo legitur *alienam.* Quo etiam modo ſcriptum eſt in editionibus Tilii & Lindenbrogii. Heroldus habet *alterius.*

Ibid. §. 2. Sub illo viro] Corbion. *poſt illum virum.* Idem ſuprà cap. 52. §. 2. habet, *aut ſi mortua fuerit poſt eum.*

Ibid. §. 3. Patri] Corbion. *ad illum patrem.*

Ibid. c. 55. §. 2. Filiis aut filiab.] Corbion. *filios aut filias.*

Nubere sibi alio] Corbion. *Nubere ſibi alium coæqualem.* Editiones Tilii & Lindenbiogii habent *nubere alii ſibi.* Nos ſecuti ſumus conſenſum veterum codicum & editionem Baſileenſem.

Pag. 72. cap. 55. §. 2. Quadraginta] Corbion. *cccc.* Et Heroldus, quamvis in textu retinuerit *quadraginta*, in margine repoſuit *cccc.*

Ibid. c. 56. §. 1. Illi mulieri] Corbion. *ad illam mulierem.* Infrà §. 2. *ad illa muliere.*

Ibid. §. 2. Morgangeba] Corbion. *Morgantgeppha.*

Nastahit] Ita omnia veteta exemplaria & editio Heroldi, niſi quòd codex regius levi mutatione habet *naſthait*, Puteanus *neſtaid.* Heroldus ſcripſit in margine editionis ſuæ *nachſchait.*

Ibid. c. 57. Paterna] Corbion. *paternica.* Heroldus in margine *paternaica.* Idem in margine capitis lv. §. 1. *paternica.* Infrà cap. 91. Codex Corbionenſis habet : *Si qua mulier quæ hereditatem ſuam paternicam habet.*

Quæ illi] Thuanus, *quæ illo.* Regii & Heroldus, *qui illo.* Corbionenſis, *quæ illum liberum.* Metenſis, *quæ liberi nupſit.* Item paulò pòſt Regii codices habent *qui illo.* Thuanus, Metenſis, & Heroldus, *quæ illo.* Corbion. *quæ illũ colonum.* Tom. I.

Si qua] Corbion. & Puteanus : *Si quis libera &c.* Ibid. c. 58. §. 1.

Vadit in itin. Corbionenſis, Metenſis, Thuanus, & Puteanus, *vadit itinere.*

Et si ejus vest.] Hæc clauſula uſquè ad *Et ſi eam &c.* deeſt in exemplari Puteano & in Corbionenſi & in editione Baſileenſi.

Usq. ad genic.] Thuanus, *uſquè genucula.* Regius, *uſquè ad genuculam.*

Cum voluntate ejus.] Ità Corbion. Sed quidam. Cod. Mſ. legunt. *contrà ejus voluntatem.* Ibid. §. 2.

Pulislac] Ita Codices Regii & Thuanus. Tilius & Heroldus, *puliſlach.* Lindenbrogius, *puleſlach.* Codex Corbion. *puriſlac.* Metenſis *puliſcalc.* Vide Legem Bajuvariorum tit. 3. cap. 1. Pag. 73. c. 59. §. 1.

Si quis alterius] Codex Corbionenſis. *Si quis aliquis aurem alterius abſc. &c.* Ibid. c. 60. §. 1.

Alamanni orscardi] Hæc eſt lectio Codicum Regii & Thuani & omnium editionum. Codex Metenſis habet *oſcardi.* Corbion. *ſcardi.* Puteanus *litercardi.* Ibid. §. 3.

Naris transpuncta] Ità Corbion. Al. Mſ. *Naſus tranſpunctus fuerit.* Ibid. c. 62. §. 1.

Abscisus fuerit] Hæc deſunt in codice Metenſi. Lindenbrogius habet *abſciſa.* Sed repugnant omnes veteres libri & antiquiores editiones. Ibid. §. 2.

Salivam] Ità omnes antiqui libri & editiones, niſi quòd regius habet *ſalivum.* Heroldus edidit *ſalibum*, ſed in margine repoſuit *ſalivam.* Pag. 74. c. 63. §. 2.

Duos dentes] Corbionenſis, *duas dentes ſuperiores excuſſerit primas.* Et infrà §. ſeq. *Et ſi vis una de ipſas duas.* Plerique dùm iſtos errores grammaticales deprehendunt in veteribus Libris, facilè corrigunt, non animadvertentes hæc omnia ex uſu Francicæ linguæ deſcendere, quæ pleraque vocabula in feminino genere ponit quæ apud Latinos maſculini ſunt, contrà in maſculino nonnulla ponit quæ Latinus uſus in feminino locat. Verbi gratiâ. In veteri interpreratione quintæ Synodi œcumenicæ Collect. IV, in fragmentis Theodori Mopſueſtiæ legitur : *Nocturnarum enim colorum Ægyptus genitrix.* Sic in veteri Codice Mſ. Eccleſiæ Bellovacenſis. *Tantas clamores* ſcriptum eſt lib. 2. Capitular. cap. 33. in Codice S. Remigii, & *tantas contulit honores* in Præfatione Capitularis Aquiſgranenſis anni 789. in eodem codice. *Honorem ſuam* Addit IV. cap. 130. in Codice Bellovacenſi. *Noſtram honorem* lib. 2. Capitular. cap. 16. in Metenſi, & in Aurelianenſi. *Honor ſervata* in Capitulari II. anni 805. cap. 22. in Codice Corbionenſi. *Hoſtem noſtram* tit. xxxvi. Karoli Calvi cap. 3. in Bellovacenſi. *Unam gregem* in titulo III. cap. 8. Legis Salicæ in Metenſi. *Eccleſiaſticas mores* in Præfatione Concilii Toletani IV. in veteri Codice Mſ. Eccleſiæ Lugdunenſis. *Novo Synodo* cap. 2. Concilii Francofordienſis in veteri Codice S. Remigii Remenſis. *Ipſum Synodum* apud Flodoardum pag. 554. in editione Colvenerii. *Sanctum Synodum* in ſcripto anonymi Mſ. quo reſpondetur ad interrogationes Karoli Magni, & alibi frequenter. *Su-*

Tom. I. *per aurum & lapides pretiosas* in Præfatione Legis Salicæ in eodem codice S. Remigii. *Inconvulsam vigorem* in Charta Sobbonis Archiepiscopi Viennensis data anno secundo regnante Rege Conrado. *Eam fontem* tit. 9. cap. 16. & tit. 10. cap. 22. Legis Bajuvarior. in Codice Regio & S. Vincentii Metensis. *Fontem jocosam* in epistola Paschalis II. ad Richardum Archiepiscopum Narbonensem. *Fontem erectam* in epistola Eugenii III. ad Petrum Archiepiscopum Narbonensem. *Fonte cuberta* in Præcepto Lotharii Regis an. DCCCCLVIII. pro Monasterio Cuxanensi. *Villa quæ dicitur Fons cooperta* in actis Concilii illic habiti anno DCCCCXI. in Chartulario Ecclesiæ Urgellensis. *Partem villæ de Fonte cooperta* in Bulla Gelasii II. pro Monasterio Caunensi. *Uno fronte* frequenter legitur in veteribus polypticis & instrumentis.

Ibid. §. 2. Paragraphus iste non extat in Codice Regio. In editione Heroldi & Lindenbrogii legitur : *Si autem unum ex ipsis excusserit duobus ictibus, cum* XII. *solid. componat.* In Codice Puteano : *Si uno ex ipsis excusserit duobus ictus, cum* XII. *sol. comp.* Reliqua vetera exemplaria & editio Tilii habent uti nos edidimus.

Ibid. c. 64. §. 4. COLLUS] Malè in Metensi & Thuano *colonus.*

Ibid. c. 65. §. 1. SI Q. ALIC. CAP. C. LEG. ET VOL. TUNSERIT.] Ità Codex Metensis. Regius verò : *Si quis alicui contrà Legem tunderit caput liberum non volentis.*

TUNDERIT] Heroldus, *tutunderit.* Codex Thuanus, *totunderit.*

Ibid. §. 2. SI AUTEM BARBAM] Ità Codex Metensis, Tilius & Lindenbrogius. Codices Regii, Corbionensis, Thuanus, & Heroldus : *Si enim barbam.* Alii : *Si barbam.*

TUNDERIT NON VOLENTIS] Ità codex Metensis. Regii & Heroldus habent, *tunderit nolentis.* Tilius & Lindenbrogius, *tonderit nolentis.* Corbionense exemplar, *non volentem tunderit.*

Ibid. § 4. Paragraphus iste deest in Codice Metensi & in Thuano.

Ibid. §. 5. STAGNANDUM] Puteanus, *extagnandum.* Hinc *estancher le sang.*

Pag. 75. c. 65. §. 7. PALEPRUST] Corbionense exemplar habet *balebrust.* Regium & Thuanum *palcprust.* Heroldus *palchprust.* Tilius & Lindenbrogius & codex Metensis *pulepruſt.* Puteanus *salhprust.* Vide Legem Bajuvarior. tit. 3. cap. 1.

Ibid. §. 9. MITTERE] Codex regius, *miserit.* Metensis, *ducere.*

Ibid. §. 10. TOTUM BRA. MAN.] Corbion. *totus brachius mancus.* Ad quam lectionem referri videtur vox *abscisus*, quæ extat in §. 12. Ità enim habent omnes Libri veteres, si Puteanum excipias, & editio Basileensis. Puteanus legit *abscisa.* Tilius & Lindenbrogius, *abscisum.*

Ibid. §. 21. ANULARIS] Ità Codex Metensis. Heroldus & Tilius & Lindenbrogius habent *annularis.* Codices Regii *anelaris.* Thuanus *anellaris.* Corbion. *anellares.*

Ibid. §. 25. VULNERATUS FUERIT] Ità vetera exemplaria.

HREFUUNT] Ità Heroldus & Lindenbrogius. Tilius & codex Regius habent *refuunt* absque aspiratione. Quod tamen descrimen est levis admodùm momenti. Metensis, *refuun.* Thuanus, *hrefuuunt.* Puteanus *herefiunt.* Corbion. *renovundo.*

Tom. I. Pag. 76. §. 31. SI Q. AL. IN GEN. PLAG. ITA CLOP. PERM.] Paragraphus iste sic habet in exemplari Corbionensi-Capitulare de villis Karoli M. cap. 23. *boves cloppos.* Cloppum Veteres dixêre pro claudo. Deindè, quia diminutiva nomina quandam majorem teneritudinem habent, clopinellum quoquè dixere Majores nostri. Hinc cognomen celeberrimo Scriptori, seu potiùs continuatori poematis quod vulgò inscribitur *le Roman de la Rose*, id est, Joanni Magdunensi sive Clopinello, *Maistre Jean de Meung dict Clopinel*, ut observatum pridem est à viris doctissimis. Paragraphus verò suprà memoratus in al. Ms. sic legitur : *Si quis in genuculo transpunctus fuerit aut plagatus ità ut claudus permaneat*, &c.

Ibid. c. 66. AUT AL. EI TOLERE VOLUERIT] Hæc clausula non extat in Codice Metensi.

Pag. 77. c. 69. §. 1. AMISSARIUM] Hæc est lectio codicum Regiorum & Metensis. Heroldus *admissarium.* Quo etiam modo habent Tilius & Lindenbrogius. Codex Thuanus habet *emissarium.*

CUM D. I. Q. T. VALEAT] Hæc clausula deest in Codice Regio & in editione Tiliana.

TANTI] Codex Puteanus & Heroldus *sic.*

ET SIC] Codices Regii, Thuanus, Corbionensis, & Heroldus, *Postea.*

NOVEM GELDOS] Puteanus, VIIII. *wedregildos.* Editio Tiliana, *novigeldos.* Codex Thuanus, Metensis, Corbionensis, Regius, & Heroldus, VIII. *geldos.*

Ibid. c. 70. §. 1. NOVEM ENIM GELDOS] Ita editio Basileensis & Lindenbrogius. Codex Puteanus habet VIIII. *wedrigildos.* Reliqui & editio Tiliana *octo.*

Ibid. §. 2. SI EQUO QUEM MARACH] Omnia vetera exemplaria sic habent. Quibus suffragatur etiam editio Basileensis. Tilius & Lindenbrogius legunt : *Si equo quem Alamanni marach, &c.*

Ibid. §. 4. ITA FACIET] Quidam Codices legunt *ita fiet.* Metensis, *similiter.*

Ibid. c. 71. Ita habetur caput istud in exemplari Corbionensi. *Si homo in equo suo caballicaverit, & aliquis eum super ipsum plagare voluerit, & dum ad illum injecit, illo caballo plagat, & si ita ad dominum feciſſet, sic illo caballo componat quomodò illo domino.*

COMPONERE DEBUIT] Hæc desunt in libro Metensi.

Ibid. c. 72. §. 2. SI ENIM] Codex Metensis habet : *Si enim in troppo aliquid involaverit, &c.*

NOVEM GELDOS] Ità editio Basileensis. Tiliana & Lindenbrogica *novem geldis.* Codices regius, Thuanus, & Metensis, *novem geld.* Puteanus VIIII. *widrigildos.*

Ibid. §. 2. LACTANTIA] Sic plurima exemplaria. Alia verò vetera exemplaria & editio Basileensis habent *lactantes.*

Pag. 78. cap. 73. ABORTAVERIT] Ita Codex Corbion. In aliis *abortivum fecerit.*

JACTET POLEDRUM] Omnia vetera exemplaria, uno Corbionensi excepto, habent *jactet*

Tom. I. *jaclet ipſum poledrum* vel *poletrum*. Puteanus tamen legit *illum* pro *ipſum*. Itaquè ſic omninò reſtituendus eſt hic locus.

Ibid. c. 74. §. 1. Eos] Hæc eſt Lectio Libri Metenſis & Thuani. Regii, Corbionenſis, & Heroldus habent *eas*. Et paulò poſt Puteanus habet *illas* pro *illos*. Item paulò poſt Libri Regii & Corbionenſis legunt *de ipſa grege*.

Ibid. §. 2. Æstimaverint arbitri] In pleriſque Codicibus legitur *æſtimaverit arbitrio*. Vox *arbitrio* deeſt in Libro Metenſi. In Corbionenſi ſcriptum eſt *æſtimaverint arbitrii*. Legendum ſanè eſt *arbitri*. Quod confirmatur ex eo quòd in capite ſequenti, pro eo quod editum eſt *ſecundùm arbitrium adpretientur*, idem codex Corbionenſis legit *ſecundùm quod arbitrii adpreciaverunt &c.*

Ibid. c. 75. Illam opt. vaccam. Codex Corbion. *illa melliſſima vacca*. Id eſt, melioriſſima, ut infrà in capitulis additis cap. 39. *melioriſſimus*, & cap. 43. *melioriſſima*.

Ibid. c. 76. Si cui morttaudus] Editio Baſileenſis : *Si cui mortaudus imponitur, ſivè ſit baro, ſivè femina, qui qualis &c.* Codex Corbion. *Si quis morttaudu ſi baro aut femina &c.* Metenſis : *Si quis in mortrido barum aut feminam occiderit, ſecundùm*. In al. mſ. *Si quis morttaudit barum aut feminam*.

Barum] Codex Puteanus *baronem*. Tiliana editio *virum*.

Novem geldos] Hæc non habentur in exemplaribus Regiis neque in Corbionenſi, & deſiderantur etiam in editione Baſileenſi & Tiliana. Extant tamen in codice Metenſi & in Thuano & apud Lindenbrogium.

Ibid. c. 77. Non vixerit septem dies] Ità Metenſis. Corbion. *octo noctes vivet*. Puteanus : *& novem dies non vivit*. Thuaneus : *& octo dies non vivit*. Vide Capiula addita ad Legem Alamannorum cap. 20. Ubi legitur : *novem noctes non vivit*.

Pag. 79. c. 79. §. 6. Pastor] Ità codex Metenſis & Thuanus & editio Tiliana. Reliqua exemplaria & editiones Heroldi & Lindenbrogii habent *piſtor*. Quæ poſtrema Lectio videtur eſſe ſincerior.

Ibid. §. 7. Aurifex] Hæc eſt Lectio omnium veterum exemplarium, uno regio excepto, & editionis Baſileenſis. Tiliana & Lindenbrogica habent *artifex*. Quo etiam modo ſcriptum eſt in codice regio.

Ibid. c. 80. §. 2. Genecio priore] Codex regius & Metenſis, *genitia priore*. Indè genitiariæ in Concilio Meldenſi cap. 75. & indè apud Reginonem lib. 1. cap. 246. ubi monuimus hanc vocem heic poſitam eſſe invidioſè, ut innuerent Epiſcopi decimas quas Laici percipiebant in pravos uſus fuiſſe converſas, nimirùm ad canum & ſcortorum ſumptus. Confirmant hanc interpretationem geſta Aldrici Epiſcopi Cenomanenſis ; ubi pro eo quòd Patres ſynodi Meldenſis aiunt *& indè canes aut genitiarias ſuas paſcant*, ſcriptum eſt Aldricum condidiſſe monaſterium *in loco in quo olim cancs & meretrices ſive latrones habitare ſolebant*. Vide etiam Novam Collectionem Formularum, cap. 38, & Notas ad Reginonem pag. 568. ubi caput iſtud Legis Alamannorum explicavimus. Neque enim repetenda videntur quæ illic dicta ſunt. Monachus Sangallenſis de rebus bellicis Karoli M. lib. 2. cap. 5. *Erant quoquè ibi duo noti de genitio Columbrenſi procreati.* Tom. I.

Graniam] Plerique codices ità legunt, alii *graneam*, quod idem eſt. Puteanus heic habet *granario*. In editione Baſileenſi, contrà vocem *graneam* ſcriptum eſt in margine *granarium*, haud dubiè ex alio quopiam codice quàm ex eo ex quo textus editus eſt. Alibì, ſcribitur *granica*. Poſteriora tempora dixerunt granchiam & grangiam. Hodiè nobis *grange*. Ibid. c. 81. §. 2.

Stubam] Ità editiones omnes. Codex regius habet *ſtuba*, Thuanus & Puteanus *ſtupam*, Metenſis *tubam*, Corbionenſis *tuba*. Stubam autem vaporarium ſive hypocauſtum interpretantur. Vide Voſſium lib. 2. de vitiis ſermonis pag. 288. Ibid. §. 3.

Tribus] Hanc Lectionem exhibent quatuor antiqua exemplaria & editio Baſileenſis. Regium & editiones Tilii & Lindenbrogii habent *ſex*.

Scura servi] ità Corbionenſis Codex habet. Alii *ſcuriam vel graniam ſervi ſi &c.* Sanè hæ duæ voces, *ſcura* & *grania*, ſunt ſynonymæ in hoc loco, & utraque heic ſignificat horreum in quo grana colliguntur. Ibid. §. 5.

Spicaria servi] Sic codices Corbion. & Reg. Metenſis verò *ſpicarium ſervi* &c.

Laitihunt] Ità Codex Thuanus & editio Lindenbrogii. Baſileenſis & codex Regius *laiti hunt*, diviſis vocibus. Tilius, *laitihunc*. Codex Puteanus, *laidiunt*. Metenſis, *laidibunt*. Pag. 80. c. 82. §. 2.

Veltrem] Ità codices Metenſis, Regius, Puteanus & alii : quidam verò habent *velirum*. Ibid. §. 4.

Negaverit] Ità omnia antiqua exemplaria & editio Baſileenſis, niſi quod in nonnullis veteribus libris ſcriptum eſt *necaverit*. Quod idem eſt. Notum quippè eſt litteras *c* & *g* promiſcuè olim accipi ſolitas. Negare etiamnum Vaſcones & Occitani dicunt quòd Latini præfocare in aqua dicerent, Tilius & Lindenbrogius habent *anegaverit*. Ibid. c. 83. §. 3.

Girent] Codex Puteanus *virent*. Quod idem eſt. Virare etiamnùm Lemovices dicunt flectere in aliam partem. Pag. 81. c. 84.

Curffodi] Ità omnes veteres libri & editiones, niſi quòd Metenſis & Thuanus habent *ſturf* ſimpliciter.

Contentionem] Codex Metenſis, *terram*. Ibid. c. 85.

Quæſitum eſt ævo Rhabani Archiepiſcopi Moguntini an liceret Miſſam aut pſalmos cantare pro ſervo fugitivo in fuga mortuo. Reſpondit ille ad Reginbaldum Chorepiſcopum Moguntinum ſcribens orandum eſſe pro eo, niſi fortè aliquo crimine majore implicetur aut in perfidiam devolvatur. Epiſtola Rhabani edita eſt in poſtrema Conciliorum editione tomo VIII. pag. 1845.

Quadraginta] Codex Puteanus *lx*, ex tranſpoſitione videlicet numerorum. Quod frequenter reperiri in veteribus libris probari facilè poſſet.

Duodecim] Codex regius & editiones Tilii & Lindenbrogii habent *xv*. Ibid. c. 87.

Fuerit libero homini] Codex Corbion. *fuerit à libero homine*. Pag. 88. c. 90. §. 1.

Brachium abscissum] Idem codex Corbion. *brachius abſciſus*. Ibid. §. 2.

A scapula] Hæc non habentur in codicibus regiis neque in editione Baſileenſi.

Mulieri pr. abortivum] Codex Corbion. *Si quis aliquis mulier. prignantem aborſum fecerit, &c.* Ibid. c. 91.

Tom. I. Duodecim] Editio Basileensis, *xv*.

Ipsas res] Hæc desunt in aliquot vetustis exemplaribus & in editione Basileensi.

Ibid. c. 93. Parem suum] Corbion. *pares suos*.

Illi al. q. ind. n. f. s. m. et p. s. n. dimisit] Sic ediderunt Tilius & Lindenbrogius, & ità legendum videtur. In Puteano Codice habetur *illi alio qui indè non fugit*. In editione Basileensi, cui consentiunt Codices Regius & Thuanus, legitur, *illi alio quia indè fugivit*. Corbionensis habet: *ad illo alio quare indè fugivit*. Ubi *quare* positum est pro *quia*. Undè vox Gallica *car*, ut opinor.

Pag. 83. Quadraginta] Heroldus, *xx*.

Ibid. c. 95. §. 1. Colpo] Ità Heroldus & Lindenbrogius. Tilius, *colopo*. Quo etiam modo legitur in Codice Regio & in Thuano & Corbionensi. Heroldus habet in margine *colapho*. Malè in libro Puteano *collo*.

Ibid. c. 96. §. 1. Medulam] Ità Codex Puteanus habet. Quo etiam modo scriptum est in ora editionis Basileensis. Lindenbrogius edidit *medellam*. In aliis Codicibus legitur *medelam*.

Sequens ipsum incurrit.] Sic Codex Metensis. In aliis *habetur sequenter ipsum currit*.

Ibid. c. 98. §. 1. Berbicibus] Ità veteres libri. Tilius habet *vervecibus*. Codex Puteanus, *pecoribus*.

Ibid. §. 3. Stotario] Aliquot exemplaria habent *stocario*, *stogario*, *storario*, vel *stothario*.

Pag. 84. c. 99. §. 1. Prugit] Sic habent antiqua exemplaria. Pro quo tamen Puteanus legit *burgit*. Tilius, *pringit*.

Sex solidos Sic legitur in plurimis Codicibus: Metensis habet *tres solidos*.

Ibid. §. 19. Croerola] Heroldus *horocralu*. Tilius & Lindenbrogius *querola*.

Pag. 85. c. 2. Simaverit] id est, particulam auris abscideriț.

Pag. 87. c. 20. Servum mulinarium] Sic Lindenbrogius & plurimi Codices. Alii habent *ferrum mulinarium*.

Novem noctes] Vide suprà ad caput 77. Legis Alamannorum.

Pag. 88. c. 29. Lectuaria] supellectilis pars. Vita sancti Desiderii Episcopi Cadurcensis cap. 18. *Scamnalia*, *mensalia*, *lectuaria*. Sic enim legitur in Codice Mſ. monasterii Moyssiacensis, cùm in vita edita scriptum sit *electubilia*. Vide Capitulare de villis Karoli M. cap. 42. Lectaria culcitras interpretatur Hugo Menardus in Notis ad vitam S. Benedicti Anianensis.

Pag. 89. Item alia Capitula.] Edita fuerunt ab Heroldo in calce Legis Alamannorum, consequentibus numeris. Editum etiam ab eo fuit caput 39. Capitulorum additorum; quod nos suo loco reddidimus prout habetur in vetustissimo Codice Remensi.

Pag. 95. Lex Bajuvariorum.] Emendata est auctoritate trium veterum exemplarium; quorum unum habuimus è bibliotheca regia, alterum è Thuana. Tertium fuit sancti Vincentii Metensis.

Tit. 1. Sex] Heroldus, *iii*.

Si voluerint] Sic Codices Regius & Metensis habent. In aliis legitur *Si voluerit*.

Pag. 96. c. 2. Principe] id est, Duce, vel Comite. Infrà tit. xi. cap. 1. *Regis vel Judicis*, & cap. 2. *mallet eum antè Regem vel Ducem*. Duces enim agitasse judicia planum est ex multis locis, tùm verò ex tit. 2. hujus Legis cap. 10. & ex cap. 42. Legis Alamannorum.

Tom. I.

Trimniungeldo] Codex Metens. *trimniungeldum*, Thuanus *thrimniungeldum*, regius *trinniumgelde*. Tiliana editio *thrummimgeldum*, Basileensis *titrim niungeldum*. Lindenbrogius *triuniumgeldo*.

Pag. 97. c. 3. §. 3.

Quindecim] Codex regius & editio Basileensis, *xii*.

Ibid. c. 4. §. 1.

Pignore] Codices regius & Thuanus & eadem editio, *pignus*.

Quindecim] Editio Basileensis, *xii*.

Donet sexag.] Metensis: *donet* xl. *vel* lx. *sol*.

Ibid. c. 6. §. 2.

Quadraginta] Metensis, *lx*.

Pag. 98. c. 6. §. 3.

VI] Metensis, *per vim*.

Ibid. c. 7. §. 1.

Repræsentare] Sic in exemplari regio scriptum est, & in Lindenbrogio. In aliis Cod. legitur *respondere dare*.

Ibid. §. 2.

Quia] Codex Metensis & editio Basil. *Qui*. Regius & Lindenbrogius, *quare*.

Invicta] Hæc est vera lectio, quæ extat etiam in libro quinto Capitularium. Heroldus edidit *in tuta*, & in margine *in tuto*.

Ibid. §. 4.

Titulus iste in antiquis Codicibus & in editionibus Tilii & Heroldi conjungitur cum superiore, itemque in libro quinto Capitularium. In regio tamen Codice divisus est à superiore.

Ibid. c. 9.

Si quis Presb. v. Diac.... injuria affecerit] Sic Codex regius & Lindenbrogius habent. Alii Codices *Si quis Presbytero vel Diacono.... injuriam fecerit*.

Pag. 99. c. 10. §. 1.

Sunt ordinati] Heroldus, *sit ordinatus*.

Ibid. §. 4.

Contemnatur] Certum est hanc lectionem, quam editiones Tilii & Lindenbrogii exhibent, esse optimam. Et tamen omnia vetera exemplaria & editio Basileensis habent *condamnetur*.

Ibid. §. 5.

Constituit Rex] Vides tùm consuevisse Reges dare Episcopatus. Quod infinitis, ut ità dicam, exemplis probari posset. Habes infrà pag. 141. Præceptum Dagoberti Regis de episcopali dignitate Cadurcæ urbis conlata Desiderio Thesaurario. Vide Formulas Marculfi pag. 378.

Ibid. c. 11. §. 1.

Vel populus elegit] cum permissu vel consensu Regis. Quod confirmatur ex his quæ infrà tit. 2. dicuntur de electione Ducis. Vide Marculfum & Gregorium Turonensem.

Caput istud malè editum est à Tilio & Lindenbrogio, ubi sic legitur: *Si talis culpa est ut deponatur aut exilietur, de homicidio &c.*

Ibid. §. 4.

De homicidio] Puto Legis istius latorem respexisse ad canonem 25. Apostolicum, in quo, prout legebatur in nonnullis editionibus, præcipitur ut Episcopus qui in homicidio, fornicatione, aut perjurio, aut furto captus fuerit, deponatur. Vide quæ de hoc Canone dicta à nobis sunt in Notis ad Agobardum pag. 121. ad Reginonem pag. 555. & ad Gratianum pag. 471.

De consensu hostili] Istud refertur ad perjurium. Vide Notas ad Agobardum pag. 122.

Legem ecclesiast.] id est, constitutionem Gelasii Papæ, quæ extat in libro primo Capitularium cap. 100.

Pag. 100. c. 12.

Tom. I. Suspecti) In Codice Theodosiano *scævi.*

Andecenas) sic Codex Regius. Quidam habent *Andecingas.*

Ibid. c. 14. §. 2. Arpento] Codex Metensis & editio Basileensis *carpento.*

Secare) Heroldus *segare.* Hodie quoquè Lemovices segare dicunt cùm de secanda pratorum herba agitur.

Duo modia) Codex Regius *dua.* Vide Notas ad Librum primum Capitularium cap. 22.

Pag. 101. cap. 14. §. 4. Carro) Codex Regius & Heroldus *carra.*

Ibid. §. 5. Pedituras) Ità omnes veteres Libri & editiones. Heroldus tamen reposuit *petoritas* in contextu, in margine verò *pedituras.*

Exire) Hæc est lectio regii Codicis, quam præfert & Lindenbrogius. Tilius habet *experiri*, Codex Thuanus *expetiri*, Heroldus *expediri*, Codex Metensis *expetere.*

Pag. 101. tit. 2. cap. 2. §. 2. Et hoc vitetur ne sit per occas.) Ità. Codex Metensis. In quibusdam: *Et hoc non fit per occasionem factum, sed per probatas res expectet veritatem.* In Thuano legitur *expectat veritatem.* In aliis *expectet veritatem.* Heroldus *experietur veritatem.*

Pag. 102. cap. 3. §. 1. Armulam) sic Codex regius. Codex Met. *carmulam.* Alii *carmulum.*

Ibid §. 3. Et liberi sunt, cum) Hæc desunt in Libro Thuano.

Ibid. c. 4. §. 1. Proprium hostem) Codex regius, *propria hoste.*

Ibid. §. 6. Quinquag. gamactas) Secuti heic sumus editionem Lindenbrogii. Nam ista desunt in Tiliana & in omnibus antiquis exemplaribus, quæ interpretationem tantùm hujus vocis habent. Heroldus habet simpliciter, *xl. gamactos accipiat.* Itaquè interpretationem omisit.

Pag. 103. cap. 6. §. 1. Manus suas) Hæc est lectio duorum veterum exemplarium, quam habent etiam editiones Tilii & Heroldi. Regium exemplar habet *manū suā.* Lindenbrogius *manum suam.*

Fidens) sic Codex Metensis. Alii *fidus.*

Pag 104. cap. 7. §. 2. Promptus est ut impleat] sic Heroldus, & quidam codicis. Alii *implet.*

Ducati) Ità omnes veteres Libri & editiones.

Ibid. c. 9. Heroldus tamen legit *ducatu.* Quod idem est.

Ibid. c. 10. §. 1. Regnum) id est, provinciam quam is in potestate habet, ut dicitur suprà hoc tit. cap. 8. Vide Notas ad caput 35. Legis Alamannorum.

Pag. 105. c. 11. §. 2. Nasci) Codices Metensis & Thuanus. Regius & omnes editiones, *nascere.*

Ibid. c. 13. §. 2. Per neglectum) Tilius & Lindenbrogius, *pro neglecto.*

Furtum) Codex Metensis, *pro furto.*

Quindecim) Codex Regius & Heroldus xii. Quo etiam modo habet Heroldus sequentibus capitibus.

Pag. 106. cap. 16. De tribus) Sic omnia vetera exemplaria & editiones præter Basileensem, quæ sic habet: *De vii. solid. tremissem accipiat de iii. solid. ut tremisses accipiat &c.*

Ibid. c. 20. §. 1. Huosi) Retinuimus lectionem quæ est in Codice Metensi & in Thuano. Quibus ferè consentit editio Tiliana. Codex Regius habet: *Hosidra, Ozza, Sagana, Hailingua, Anniona.* Ità etiam Lindenbrogius, nisi quòd habet *Habilingua* pro *Hailingua* & *Anniena* pro *Anniona.*

Tilius habet *Habilinga*, Codex Metensis *Hatlinga.* Heroldus: *Huositroz, Zafagana, Hailinga, Aennion.* Tilius habet *Fagana.* Tom. I.

Usque ad Ducem] Malè heic Heroldus edidit *usque ad crucem*, ut rectè observavit Gretserus lib. 2. de cruce cap. 21. Nam omnia vetera exemplaria & reliquæ editiones lectionem habent quam nos retinuimus. Ibid. §. 2.

Suos] sic Codex Met. Alii *vos.* Heroldus, *nos.*

Pag. 107. cap. 20. §. 4. Parentorum] Ità omnia vetera exemplaria & editio Basileensis. Infrà tit. 7. cap. 15. in Codice Regio, *per invidiam parentorum ejus.* Capitulare III. anni dcccxix. cap. 8. *cum parentorum consensu.* Chartularium Brivatense cap. 47. *que ex conqueſtu vel ex alodio parentorum meorum mihi legibus evenerunt.* cap. 67. *quæ ex hereditate parentorum illi legibusque advenerunt.* cap. 150. *quæ tam ex alode parentorum meorum quam ex conquisto legibus mihi obvenerunt.* cap. 268. *res proprias quæ de conquisto mihi parentorum justissimè obvenerunt.* Charta Warnerii & Anstrudis in Chartulario Ecclesiæ Viennensis, data regnante Conrado: *pro animæ nostræ remediū vel pro retributione parentorum nostrorum.* Charta Adonis Raduci & uxoris ejus Garsindis pro Monasterio castri Malasti data anno quinto, regnante Leutario Rege: *Donamus nos alodem nostrum proprium qui nobis advenit ex alode parentorum nostrorum.* Alia Ariberti & uxoris ejus Garsindis pro eodem Monasterio data anno xxv. regnante eodem Leutario Rege: *In nomine Domini. Ego Aribertus & uxor mea Garsindes donatores sumus Domino Deo & sancto Johanni Baptistæ Monasterii castri Mallasti, & à Tresmiro Abbate, & à cuncta congregatione ipsius Monasterii alodem nostrum proprium qui nobis advenit tam per alodem parentorum quàm per comparatione.* Item alia Aigofredi pro eodem Monasterio data anno tertio, regnante Hugone Rege: *Vindo ego tibi alobem meum qui mihi advenit per parentorum meorum.* Charta Wilielmi Comitis Bisuldunensis pro Monasterio Arulensi, data anno sexto, regnante Henrico Rege: *Alodem nostrum proprium qui ad me jamdicto Wilielmo advenit per vocem parentorum meorum.* Formula xv. Sirmondica in Codice Pithœano: *unà cum consensu parentorum vel amicorum nostrorum.* Charta Silvii Militis in Chartulario Monasterii Dominensis, cap. 187. *Facio autem hanc donationem pro anima meæ & patris & matris meæ, & præcipuè dilecti filii mei Ungrini, & omnium parentorum meorum.* Eâde ratione dicebant *infantorum* pro *infantum*, ut videre est in capite 139. & 148. ejusdem Cartularii Brivatensis.

Pulislac] Sic scriptum est in Codicibus Metensi & Thuano & in editione Tiliana. Lindenbrogius habet *pulestac*, Codex Metensi *bullistac*, Regius *pullis.* Vide caput 59. Legis Alamannorum. Ibid. tit. 3. cap. 1. §. 1.

Infanc] Codex Regius *infrang.* malè, ut opinor. Nam reliqui & omnes editiones habent *infanc.* Ibid. §. 3.

Athargrati] Ità Heroldus, Tilius, & Lindenbrogius. Codex Metensis habet *athargrasti*, Regius *atharcrati*, Thuanus *arthagrati.* Ibid. §. 4.

Gebulskini] Ità Tilius & Lindenbrogius. Heroldus, *gebulskim.* Codex Thuanus *gelbukin*, Metensis *gelbuschini*, Regius *sceppolsein.*

Paleprust] Hæc est lectio editionis Tilianæ. Lindenbrogius legit *pulepruſt*, Heroldus *placpruſt*, Codex Thuanus *palcpruſt*, Metensis *balchpruſt*, Regius *polbruſt.* Vide caput 65. Legis Alamannorum.

Hrewawnt] Ità Codex Metensis & Regius. Ibid. §. 6.

Tom. I. Thuanus habet *hrevavuunt*, Tilius & Heroldus *hrevavunt*, Lindenbrogius *hrefavunt*.

Ibid. §. 8. HROPANT] Ità Codex Regius & Thuanus & editiones Tilii & Lindenbrogii. Metenſis habet *hroupant*. Heroldus *hrobaten*.

Pag. 108. §. 14. SEX] Heroldus, *iii*. Item infrà c. 21.

Ibid. §. 16. BAJULARE] Lindenbrog. *batalare*.

Ibid. §. 21. TRIB. SOLID.] Heroldus, *iii. ſolidos*.

LIDSCARTI] Sic ſcriptum eſt in Codice Metenſi & in editione Baſileenſi. Codex Thuanus, Tilius, & Lindenbrogius habent *lidiſcarti*. Codex Regius *lidſtäſti*.

Pag. 109. cap. 3. SOLIDOS SEX] Editio Baſileenſis, *cum* III. *ſol.* Sic etiam Heroldus.

Ibid. c. 5. COMPONAT EO QUOD INUWANT IMP.] Sic Codex Metenſis. Editio Baſileenſis, *eò quòd inuuvan impinxerit*. Hæc deſunt in aliis codic.

Ibid. c. 6. CUM DUOD. SOL. COMPON.] Codex Metenſis addit *eò quòd inunwan eſt*. Lindenbrogius *eò quòd innunvant*. Codex Thuanus *innuvanniſt*. Regius, *quod invaniſtat*. Hæc clauſula deeſt heic in editione Baſileenſi.

Ibid. c. 7. IN QUO] Sic legunt omnes veteres Libri, cùm editiones habeant *in qua*.

Ibid. c. 8. §. 8. QUADR. DUOBUS] Heroldus, *xl*.

TELORUM] Sic ediderunt Tilius & Lindenbrogius. Fatendum tamen eſt in omnibus antiquis exemplaribus & in editione Baſileenſi manifeſtè ſcriptum eſſe *telarum*. Ut videantur noſtri telam dixiſſe pro telo.

Ibid. c. 10. SI QUIS LIBERI] Hæc eſt lectio veterum codicum Metenſis & Tuani & editionis Baſileenſis. Regius & reliquæ editiones habent *liber*.

EJULATI] Ità omnia vetera exemplaria & editio Tiliana. Heroldus & Lindenbrogius habent *ejulatu*.

PORCILEM PASTORALEM] Sic Codex Mentenſis. Suprà lineam ſcriptum eſt à manu antiqua *vel porcilem*. Regius corruptè hoc loco habet *purcellem*.

Ibid. c. 11. INTERDUM] id eſt, interim. Vide infrà tit. 13. cap. 5. iſtius Legis. Karolus M. lib. 5. Capitular. cap. 35. *Vos interdùm viciſſim tractate ardentiùs quid ex his vobiſcum conſtituamus*. Vide tom. VI. Mabillonii, pag. 134.

Pag. 110. cap. 13. §. 2. CUM ARMIS] Codex Regius & Thuanus, *cum arma*.

Ibid. §. 3. Paragraphus iſte non habetur in Codice Regio. In editione verò Baſileenſi ſic legitur : *Si autem pugnare vol. per aud. cor. ſui, ſicut vir non timet, duplex compoſitio ejus non erit ; ſed ſicut fratres ejus, ità & ipſa componatur*. Verùm iſta editio ſana non eſt in hoc loco.

Ibid. c. 14. §. 1. PEREGRINUM] Ità omnes veteres Libri & editio Tiliana. Heroldus & Lindenbrogius maluerunt *peregrino*. Et tamen certum eſt veteres interdùm nocendi verbum conjunxiſſe cum accuſativo. Præter exempla à Matthia Martinio allata ex intima antiquitate, adferam ego nonnulla ex vetuſtis codicibus. In Concilio Toletano IV. cap. 68. extremo legitur : *in ſervitutem propriæ Eccleſiæ revocetur cui nocere conatur*. Pro quo legitur in vetuſtiſſimo Codice Mſ. Eccleſiæ Lugdunenſis, *quam nocere conatur*. Concilium Toletanum VII. cap. 1. pag. 403. in edit. Loaiſæ : *ſive etiam quo genti Gothorum, vel patriæ, aut Regi ſpecialiter ſub hac occaſione poſſit nocere*. Ubi idem Codex Lugdunenſis habet : *ſive etiam quod gentē Gotorum vel patriā au Regē ſpecialiter ſub hac occaſione poſſit nocere*. In Libro VIII. Legis Wiſigothorum tit. 4. cap. 16. ſcriptum eſt in vulgatis editionibus *antequàm noceat alicui*, in antiquiſſimis verò exemplaribus Eccleſiæ Albienſis & Monaſterii Moyſſiacenſis *antequàm aliquem noceat*. Hinc paſſivum *noceri* pro *lædi*, ut obſervat idem Martinius ; ex quo *nocitus* apud Gregorium Turonenſem, ut notat Voſſius in Libro de vitiis ſermonis pag. 768. Si quis plura deſiderat, adeat eundem Martinium. Tom. I.

Ibid. §. 2. OMNIA INJURIA QUOD] Hauddubiè hæc compoſitio verborum eſt omninò barbara ; meliorque eſt lectio Codicis Metenſis & editionis Baſileenſis, ubi legitur *omnem injuriam quam*. Verùm quoniam cætera exemplaria manuſcripta & editiones Tilii & Lindenbrogii aliter legebant, fecimus quod fieri ſolet in judiciis, majorem numerum minori prætulimus.

Pag. 111. tit. 4. c. 4. Ibid. c. 5. SUPRA CUBITUM] Codex Regius habet *cubita*.

CUM SEX] Heroldus, *cum iii*. Eodemque modo idem habet infrà cap. 7. Item in cap. 6. tituli ſeq.

Pag. 112. cap. 5. TURNAVERIT] Ita veteres & editio Baſileenſis. Codex Thuanus & Tilius, *turvaverit*. Lindenbrogius, *turbaverit*.

Ibid. tit. 6. cap. 1. NUPTIAS] Eadem verba habentur in capite 39. Legis Alamannorum.

Pag. 113. c. 2. §. 2. FOENUM SECAVERIT] Ità veteres. Heroldus & Lindenbrogius habent *ſiccaverit*.

MESSEM SECAVERIT] Heroldus *ſiccaverit*. Codex Regius *ſegaverit*.

Ibid. §. 4. CARRO] Veteras exemplaria & editio Baſileenſis habent *carra*.

Ibid. §. 5. OBSERVARE NEGL.] Codex Met. *obſervare ſervorum tuorum neglexerit &c.*

CONDEMNETUR] Adde. *Et ſi frequens hoc fecerit, ſuperiori ſententiæ ſubjaceat*. Excidit nobis hæc clauſula, quæ tamen extat in omnibus antiquis exemplaribus & in editionibus Tilii & Heroldi. [Relata eſt clauſula ſuo loco.]

Pag. 114. tit. 7. cap. 1. §. 1. SI QUIS CUM UXORE] Ità legitur iſte paragraphus in Codice Regio. *Si quis cum uxore alterius concubuerit vel liberet, ſi repertus fuerit, cum wedregildo illius uxoris contrà maritum comp.* Itaque Codex ille non explicat quantùm valeat hoc loco widrigildus.

Ibid. c. 2. §. 1. VIGENTI] Codex regin. XXX.

Ibid. §. 2. SCELERIS] Heroldus *ſceleratæ*. malè, ut opinor.

Ibid. §. 3. HORCRIST] Ità Codex Thuanus. Editio Tiliana habet *horchrift*, Baſileenſis *hortcrift*. Lindenbrohius *horgrift*, Codex Metenſis *horũcriſt*, regius *hoortriet*, Notandæ ſunt in his & ſimilibus locis ſingulæ lectiones : quoniam cùm voces illæ receſſerint ab uſu, difficile eſt affirmare quænam præferenda ſit. Scio futuros qui heic meam diligentiam reprehendent ut ſuperfluam & inutilem ; quibus reſpondeo verbis Hieronymi : *Non ſunt contemnenda quaſi parva ſine quibus magna conſtare non poſſunt*.

Ibid. c. 5. WALWRST] Codex Thuanus & Met. *waltuurſt*, Regius *wuluurſt*, Heroldus *wulturſo*, Tilius *walwoſt*, Lindenbrogius *wltworf*.

Ibid. c. 7. PROPRIAM PEN. RER.] Sic legendum cum Heroldo. Lindenbrogius, *pro penuriæ rebus*. Quidam Codices : *propriæ penuriæ rebus*.

Pag. 115. c. 8. CUM CONSENSU] Codex Metenſis & edi-

Tom. I. tiones Heroldi & Tilii, *per conſenſum.*

Ibid. c. 10. Quadraginta) Heroldus *xii.* malè. Scribendum enim *xl.* Error fuit Librarii.

Ibid. c. 15. Parentum) Codex regius, *parentorum.* Vide ſuprà pag. 114. in Notis ad tit. 2. cap. 20.

Pag. 116. cap. 17. Vuancluga) Codex Thuanus *vuanclugl*, Heroldus *vuanclugt.* Codex Metenſis *vuandugo*, Regius *vuachſtodat.*

Ibid. c. 19. §. 4. Id est autumnos) Hæc non extant in codice Metenſi; qui poſteà pro *ſingulos ſolidos* habet *ſinguli ſolidum.*

Ibid. c. 20. Et judices) Et hæc quoquè deſunt in codice Metenſi.

Ibid. c. 21. §. 2. Paragraphus iſte ſic legitur in eodem codice: *Si autem jam vivus*, x. *ſol. componat ancillæ domino.*

Pag. 117. tit. 8. c. 2. §. 1. Infra basilica) Ità codex Regius. Codex Thuanus & editiones Heroldi & Tilii. In baſilica Codex Metenſis legit *in fabricano.* Lindenbrogius *infrà baſilicam vel in mulino.* Puto poſteriorem lectionem non eſſe ſanam.

Ibid. c. 3. Id est tres denar.) Hæc deſunt in editione Baſileenſi; quæ non habet etiam voces iſtas paragraphi ſequentis *hoc eſt ſex denarios.*

Ibid. §. 3. Et si majorem) Heroldus: *Et ſi major pecunia furata fuerit.* Et infrà, *aut equus tanti pretii.*

Pag. 118. cap. 6. Suaserit) Quidam codices habent *ſuaderit.*

Ibid. c. 8. Ad mortem) Heroldus, *ad mortis pœnam.*

Simplum) Codex regius & omnes editiones habent *ſimplex.*

Furis) Codex regius *furoni.* Item in cap. 14. §. 1. *furonis* & *furoni* habet idem codex.

Pag. 119. cap. 16 §. 1. Veraciter] Conſentiunt heic omnia vetera exemplaria & omnes editiones, etiam in libro quinto Capitularium, ubi paragraphus iſte deſcriptus eſt. Unus Heroldus pro hac voce habet *vel tacitus.*

Pag. 120. cap. 18. §. 2. Tormento] Codex regius *tormenta*, Heroldus *tormentis.* Ità etiam legit Ivo Carnotenſis par. 16. cap. 283. Sed in Capitularibus ſcriptum eſt *tormento.*

Vide Mabill. de re Diplomat. p. 525. cap. 80. Ejusdem meriti] Lex Wiſigothorum lib. 8. tit. 4. cap. 13. *alium ejuſdem meriti domino reformare cogatur.* Ibidem lib. 9. tit. 1. cap. 6. *duos æqualis meriti domino cogatur exſolvere.* Præceptum Karoli Regis Burgundiæ de commutatione mancipiorum cum Monaſterio ſancti Andreæ Viennenſis in tomo xii. Spicilegii Dacheriani pag. 127. *in hujus meriti recompenſatione dedimus Warnerium & Warnaldum cum uxoribus & infantibus illorum.* Meritum ergò heic ſignificat pretium rei venditæ, commutatæ, perditæ, aut debilitatæ. Vide infrà tit. 14. cap. 1. iſtius Legis.

Ibid. §. 3. Quia innocentem] Sic Codex Metenſis. Quidam codices *qui innocentem*: quod idem eſt.

Ibid. tit. 9. c. 1. §. 1. In nocte] Malè in Codice Metenſi ſcriptum eſt *innocentem.*

Ibid. c. 2. §. 1. Scuria] Codex regius *eſcolaria.* Cæteri & omnes editiones uti nos edidimus.

Ibid. §. 5. Comparilia] Ità editiones Tilii & Lindenbrogii. Confirmat hanc lectionem codex Thuanus, qui *cumparilia* habet. In Metenſi ſcriptum eſt *cumpărilibus*, in regio *paralia.* Undè colligitur falſam eſſe in hoc loco editionem Baſileenſem, in qua legitur *cum Paraba.*

Pag. 121. cap. 4. §. 1. Hrewawnti] In Codice Metenſi & in Thuano legitur *herwawntiva.* Quo etiam modo ediderunt Tilius & Heroldus.

Tom. I. Manum recisam) Heroldus, *cum manu reſciſſa.*

Ibid. §. 5. Ibid. c. 6. §. 1. Relicti] Ità omnia vetera exemplaria & editio Tiliana. Reliquæ legunt *delicti.*

Pag. 122. cap. 11. §. 1. Componat et restitutione) Lindenbrogius *eſt reſtitutio.*

Ibid. §. 2. Etarchartea) Conſentiunt heic ferè omnes veteres Libri & editiones, niſi quòd Metenſis habet *etorzcarteam*, Tilius *etortcartea.*

Ibid. c. 12. Applicandum) Vicit hoc loco conſenſus veterum codicum. Nam editiones omnes habent *amplificandum*; niſi quòd Tiliana, vitio hauddubiè Librariorum, habet tantùm *amplicandum*, nullo ſenſu.

Ibid. c. 16. §. 1. Vuiffam) Codex Regius *vuiſan.*

Eam] Ità Regius & Metenſis Codices. Thuanus & editiones habent *eum.* Fons generis eſt maſculini apud Latinos, feminini apud Francos. *La Fontaine.* Vide quæ notavimus ſuprà pag. 1006. ad caput 63. paragr. 3. Legis Alamannorum.

Pag. 123. cap. 2. §. 3. Cognoverit) Codex Regius & Metenſis *cognoſcerit.* Sic etiam editio Baſileenſis.

Ibid. tit 11. cap. 1. §. 1. Complantaverit) Securi heic ſumus editionem Lindenbrogii, quam confirmat exemplar regium. Ità etiam Thuanum. Sed codex Metenſis & editiones Tilii & Heroldi habent *complanaverit.*

Ibid. §. 2. Vicena) Ità legitur in libro Metenſi. Quam lectionem nos prætulimus propter ea quæ paulò antè dicta ſunt, quamvis reliqua exemplaria & omnes editiones habeant *quinquaginta.* Error ortus eſt ex eo quòd Scriptores veterum codicum iſtius Legis omiſerunt vocem *notas* in hoc paragrapho, & literam *l* poſitam poſt vocem *ſigna* interpretati ſunt de numero flagellorum, cùm ſignificet tantùm *vel.* Nam notum eſt eam literam, cùm ſuperiorem ejus partem obeliſcus interſecat, non eſſe notam numeri. Rem conficiam auctoritate Codicis Regii, in quo locus iſte ſic legitur: *Si ſervus eſt, per ſingula ſignata l flagella ſuſcipiat.* Ibi ſuperior literæ illius pars diviſa eſt per lineam tranſverſam, ut intelligeremus ità legendum eſſe, *ſignata vel flagella.* Nemo non videt ſenſum non eſſe plenum. Erit autem integer ſi legatur *ſigna vel notas vicena flagella &c.* ut ſcriptum eſt in libro Metenſi.

Pag. 124. cap. 5. Fortiorem dederit et vict.) Tilius & Lindenbrogius ediderunt, *cui Deus dederit fortiam & victoriam.* Hauddubiè ea lectio videtur melior eâ quàm nos retinuimus. Sed veterum codicum & editionis Baſileenſis auctoritas effecit ut aliter ederemus quàm apud Tilium & Lindenbrogium invenimus.

Pag. 126. tit. 12. c. 6. Sulces) Ità ſcriptum legi in omnibus antiquis exemplaribus. Contrà omnes editiones habent *ſulcos.*

Ibid. tit. 13. cap. 10 Animalia quæ sæpe) Sic ſcriptum eſt in Metenſi; quo etiam modo edidit Heroldus. Tilius & plurimi veteres libri legunt *qui ſæpi.* Lindenbrogius habet *Quæ ſæpi.*

Hujus vitii) Hæc eſt lectio editionis Baſileenſis & omnium veterum codicum, niſi quòd in regio legitur *hujus vitia.* Tilius & Lindenbrogius habent *huic vitio.*

Tom. I. Pag. 127. cap. 4. AWRSUM] Ità codex regius. Metenſis habet *aborſum*, Thuanus *awrſam*. Quam lectionem exhibent editiones Tilii & Lindenbrogii. Baſileenſis habet *avorſam*.

Ibid. c. 5. ET ALIUD INTERIM] In Codicibus regio & Thuano & in editionibus Heroldi & Tilii legitur; *& aliud interim ad operationem reſtituat interdùm*. Vox *interdùm* ſuperflua heic eſt, & ſignificat *interim*, ut diximus ſuprà.

Pag. 128. tit. 14. c. 1. §. 1. FUERIT PRO CUST. CONS.] Heroldus, *ſuſceperit pro cuſtodia*.

Pag. 129. cap. 6. VIDUÆ SI POST] Manuſcripti Libri ſic habent: *De viduis quæ poſt &c.* Ità etiam editio Tiliana. Heroldus: *Quæ poſt mortem mariti in viduitate permanet*.

USUFRUCTUARIAM] Omnia vetera exemplaria & editio Baſileenſis legunt *uſufructuario*. Quod fortaſſis melius eſt.

Ibid. c. 7. §. 3. ALIOS] Leg. *illos*; ut rectè ſcriptum eſt in omnibus antiquis codicibus & in editionibus Heroldi & Tilii.

Pag. 130. c. 8. §. 2. DEBENT MIS. CONSIDERARE] Ludovicus Pius in Charta diviſionis Imperii edita anno DCCCXVII. cap. 15. *Et ſi contigerit illum habere liberos ex concubinis, monemus ut ergà illos miſericorditer agat.*

Ibid. tit. 15. cap. 2. §. 1. TESTIS PER AUREM] Vide infrà tit. 16. cap. 2. Notitia judicii facti ab Arnone Archiepiſcopo & cæteris Miſſis dominicis anno ſecundo Karoli M. Imp. to. III. Metropolis Salisburgenſis pag. 322. *Teſtes uſu Bajoariorum per aures ex utriuſque partibus tracti ut ampliùs examen firmum eſſet.*

Pag. 131. c. 4. §. 3. A LOCOR. JUDICIBUS] Heroldus, *apud locorum Judices.*

Ibid. c. 8. QUOD CAMBIAS] à verbo *cambiare*, quod eſt commutare. Vide Notas illuſtriſſimi viri Franciſci Boſqueti Epiſcopi Monſpelienſis ad Innocentium III. lib. 13. epiſt. 37. Hinc cambium pro commutatione in Chartulario Caſarienſi. Fruſtrà igitur Heroldus heic addit vocem *vocant* hoc modo: *quod cambias vocant.*

Pag. 132. cap. 9. §. 2. CADUCUM] Ità Codex Metenſis & editiones Tilii & Lindenbrogii. Bona quoquè eſt Lectio Codicis Thuani, qui *cadivum* habet. Confirmant hanc lectionem exemplar regium, in quo *caduum* ſcriptum eſt, & Heroldus, qui licèt *claudum* retinuerit in contextu, in margine tamen *cadinum* habet ſcriptum. Vide clariſſimi Bignonii Notas ad Marculfum pag. 943.

Ibid. c. 11. §. 1. CUI FIRMAVIT] Malè Heroldus *infirmari.*

Ibid. §. 2. SUVIKON] Malè idem Heroldus, *ſi viro addixerit.*

Pag. 133. cap. 13. TRES] Heroldus *duos*. Fortè legendum eſt *duos vel tres vel ampliùs*, ut ſuprà tit. 15. cap. 2. §. 1. pag. 131.

Ibid. tit. 16. c. 1. §. 2. SPERAT] id eſt, credit, exiſtimat. Capitulare anni DCCLVII. cap. 5. *Sperat quòd ingenua ſit.* Hincmarus epiſt. 37. ad Rodulfum & Frotarium Archiepiſcopos: *Oſtendit mihi librum quem, ut ſpero, Canones appellavit.* Narratio de quodam Clerico Cenomanenſi ſcripta, regnante Karolo Calvo: *Ac ideo ſperare ſe pati tam gravia.* Vide Gloſſarium philologicum Matthiæ Martinii.

Pag. 134. cap. 4. JUDICES DE PACTO] id eſt, ut ego interpretor, Judices Bajuvarii, qui cauſas judicabant ſecundùm Pactum, id eſt Legem Bajuvariorum. Vide quæ ſuprà à nobis adnotata ſunt ad tit. 58. Legis Ripuariorum. Tom. I.

Pag. 135. tit. 17. c. 2. DUAS AUT TRES AUT CERTE QUAT. NOCT. Sic editio Baſileenſis & ità legendum videtur. Siquidem in eodem articulo paulo ſuperiùs legitur *ſuper ſeptem noctes fiat conſtitutum.* In veteribus libris ſcriptum eſt: *Tres dies aut quatuor aut certè ſeptem.*

Pag. 136. tit. 17. c. 2. FASWIROTOS] Leg. *farſwirotos*, ut eſt in editione Tiliana. Codex Metenſis habet, *farſwirotus*. Thuanus *farſweritos*, regius *curſwirotos*. Lindenbrogius *furſwirotos*, Heroldus *farwiſotu.*

Ibid. tit. 18. c. 2. §. 1. MURDRIDAM] Variè ſcribitur hoc nomen in antiquis Libris. Metenſis habet ut heic editum vides, regius & Thuanus *murdrida*. Quo etiam modo edidit Tilius. Lindenbrogii editio habet *murdrido*, Baſileenſis *mordrida*. Lex Friſionum tit. 20. *Si quis hominem occiderit & abſconderit, quod mordritum vocant.* Hinc *murtrum* pro cæde & occiſione, Francis *meurtre*. Reſtituenda autem eſt hæc vox, ut iſtud obiter adnotem, literis Erardi Epiſcopi Autiſſiodorenſis, quæ editæ ſunt in tomo ſecundo Galliæ Chriſtianæ pag. 312. *exceptis incendio, homicidio, captu, & furto.* Pro quo in Chartulario Epiſcopi Autiſſiodorenſis, ex quo literæ illæ editæ ſunt, legitur: *Exceptis murtro, homicidio, raptu, & furto.* Vide Voſſium in Libro ſecundo de vitiis ſermonis pag. 246.

OBSEQUIAS] Ità veteres Libri & editio Baſileenſis. Tilius & Lindenbrogius habent *exequias*. Franci etiamnùm pro exequiis dicunt obſequias, *les Obſeques.*

Pag. 138. tit. 19. c. 9. ANTE SOLIS OCCASUM] Heroldus, *ſole ſtante.* Ità etiam Liber Regius & Metenſis & Thuanus.

Pag. 141. DAGOBERTI R. PRÆCEPTUM] Mirum eſt quàm fœdis erroribus ſcateat hoc Diploma in Libris editis. Nos illud bonâ fide contulimus cum vetuſtiſſimo Codice Mſ. Monaſterii Moyſſiacenſis, ex quo illud tibi damus emendatum.

Pag. 142. DECERNIMUS] Ipſe Deſiderius in epiſtola quinta ad eundem Dagobertum ingenuè agnoſcit ſe tenere Cathedram Cadurcenſem liberalitate ejus: *Conditiones Cadurchæ Eccleſiæ, cui Deo auctore ex juſſu veſtro præſedeo.*

Pag. 143. ARCEM METROPOLITANI] Anteà legebatur *Archimetropolitani*. Emendatum eſt ex eodem Codice Moyſſiacenſi. Eadem phraſis reperitur etiam in vita ſancti Theodardi Archiepiſcopi Narbonenſis apud Catellum in Memoriis Hiſtoriæ Occitanicæ pag. 759. ubi cùm agatur de Ordinatione Metropolitani, ait auctor vitæ in eodem Codice Moyſſiacenſi ipſum tenere *arcem regiminis* ejuſdem provinciæ. Et pag. 766. in literis Stephani VI. ſcriptum eſt ea eſſe privilegia Narbonenſis Eccleſiæ ſuper Tarraconenſem *ut omnis qui Pontificatûs illius arcem ſortiturus erit* non priùs ordinetur donec Archiepiſcopus Narbonenſis veniens eum conſecret in Archipræſulatûs honore.

SIGEBERTI R. EPISTOLA] Eam primus edidit Henricus Caniſius in tomo quinto Lectionis antiquæ ex veteri Codice S. Galli, corruptam ſanè in multis locis, ſed abſque auctoritate emendatam ab eo qui nuper vulgavit Supplementa Con-

Tom. I. ciliorum Galliæ. Nos veterem Codicem, venerandæ profectò antiquitatis, ex quo illa edita est, vidimus, & cum eo contulimus editionem Canisianam. Itaquè nostra omninò similis est ei quæ exta tin Codice Sangallensi.

Vulfoleudo] Biturigum Antistite metropolitano, cujus provinciæ contributa erat civitas Cadurcorum, quique Concilio Cabilonensi interfuit anno dcl.

Sine nostra scient.] Ex hoc loco loco collegit Marca lib. vi. de Concordia cap. 19. §. 5. Concilia non posse celebrari in regno absque auctoritate Principis.

Pag. 150. Apud Liptinas] Præter Canones Liptinenses heic editos alium commemorat Hincmarus in epistola trigesima septima ad Rodulfum & Frotarium Metropolitanos Aquitaniæ cap. 5. his verbis: *In Synodo apud Liptinas habita, cui sub Karlomanno Principe Georgius Episcopus & Joannes Sacellarius ac sanctus Bonifacius ex præcepto Zachariæ Papæ præsederunt, legitur ut si vir mulieri desponsatæ, dotatæ, ac publicis nuptiis ductæ secundùm Apostolum debitum conjugale non potuerit reddere, & hoc aut amborum confessione aut certâ quâlibet adprobatione fuerit manifestum, ut separentur, & mulier, si continere nequiverit, alteri viro legaliter nubat.* Confirmatur hæc narratio ex his quæ Episcopi in Attiniaco congregati anno dcccclviii. scripserunt ad Ludovicum Germaniæ Regem in Capitulis Karoli Calvi tit. xxvii. cap. 7. ubi legitur Georgium Legatum apostolicæ Sedis Synodo Liptinensi præfuisse cum sancto Bonifacio. Verùm quoniam in epistola illa scriptum est Synodum Liptinensem jussu Pippini habitam fuisse tempore belli Aquitanici adversùs Waifarium susceptí, eique præfuisse Georgium, qui anno tantùm dcclvi. in Franciam à Stephano II. Papa missus est, & quia Decretum de nonis & decimis paulò aliter expressum habetur quàm in Canonibus Synodi Liptinensis, crediderunt nonnulli duas fuisse Synodos Liptinenses, unam sub Karlomanno Principe, aliam sub Pippino Rege, istam verò superioris Decretum de pecunia ecclesiastica sub præcario præstanda explicavisse interpretatione suâ ac planiùs expressisse. Ego in ea sum sententia, falli eos qui ità sentiunt. Nam præterquàm quòd nullum alibi extat vestigium duplicis Synodi Liptinensis, quòd præterea tota illa narratio valdè confusa ac fabulosa est, ut rectè monuit Sirmondus, & multa habet contradicentia & repugnantia, Hincmarus in citata epistola ad Metropolitanos Aquitaniæ disertè docet Georgium Episcopum Synodo Liptinensi sub Karlomanno habitæ præfuisse ex Decreto Papæ Zachariæ unà cum sancto Bonifacio. Quod evincit frustrà hùc induci duas Synodos Liptinenses.

Gesta pontificalia, p. 91. extr. Indiculus superstit.] Editus est ab illustrissimo & celsissimo Principe Ferdinando Furstenbergio Episcopo Paderbornensi in secunda editione Monumentorum Paderbornensium pag. 336. ex vetusto Codice Palatino Bibliothecæ Vaticanæ, ubi subjungitur Synodo Liptinensi. Editus etiam est ab Hermanno Conringio viro doctissimo in tertia editione Libri de origine Juris Germanici pag. 349. Nos illum heic addidimus, quia hinc explicatur caput quintum prioris Capitularis Karlomanni, cujus breviarium habetur in capite ultimo Capitularis Liptinensis. Tom. I.

Capitulare incerti anni] Animus primò fuerat omittere hoc Capitulare, quòd sciremus reperiri interdùm in antiquis Codicibus excerpta ex tribus postremis Capitularium Libris cum hoc titulo: *Ex Concilio Regum, quibus Legatus Romanæ Sedis interfuit Bonifacius.* Cujusmodi excerpta nuper in tomo ix. Spicilegii pag. 63. edidit vir clarissimus Lucas Dacherius sub titulo Statutorum S. Bonifacii. Animus, inquam, fuerat hoc Capitulare ob eam causam omittere. Verùm deprehendi heic laudari unum caput quod non est ex tribus posterioribus Libris, sed ex quarto, vigesimum videlicet; adeòque hinc coactus sum suspicari Capitulare istud à Principibus nostris constitutum fuisse in quodam Conventu cui interfuit sanctus Bonifacius, & non esse simpliciter excerptum ex Collectione Benedicti Levitæ. Aliorum esto judicium. Pag. 151.

Capitulare Suession.] Contulimus cum veteri Codice Mſ. sancti Vincentii Metensis cujus suprà fecimus mentionem. Itaquè si quid mutavimus, factum est auctoritate ejusdem Codicis. Pag. 155.

VI. nonas] Labbeus in margine tomi sexti Conciliorum pag. 1552. admonet Codices manuscriptos habere *quintâ*, eamque lectionem esse meliorem, eique congruere adscriptum Lunæ diem.

In primis] Codex Met. *In primitus.* Quo etiam modo edidit Surius. Pag. 157. cap. 1.

Optimatum meorum] In editionibus quæ nostram antecedunt legitur *Optimatum eorum*, non solùm heic, sed etiam in capite sequenti. In Codice Metensi ità scriptum primò fuit; sed posteà à manu antiqua sic emendati sunt hi duo loci ut utrobique minutissima litera *m*, quæ oculos fermè fugit, superponeretur priori literæ vocis *eorum*. Ex quo nos collegimus legendum esse *meorum*, ut in capite primo prioris Capitularis Karlomanni: *Itaque per consilium Sacerdotum & Optimatum meorum ordinavimus.* Atque ità utì nos edidimus legendum esse monuerat vir clarissimus Carolus le Cointe in tomo quinto Annalium Ecclesiæ Francorum pag. 142. §. 100. Sanè proclivis erat hic error propter repetitionem literæ *m*. Exemplo erit caput illud ex Capitulari Karlomanni, quod sic legitur in veteri Codice Sangallensi, & in Normannico: *Itaquè per consilium Sacerdotum & Optimatum eorum ordinavimus.* Sic apud Burchardum lib. 2. cap. 30. in Codice Mſ. clarissimi viri Dionysii Talonii Advocati Regii Parisiensis legitur: *Nulli autem heredum eorum ac proheredum nec cuique personæ &c.* cùm legendum sit *heredum meorum*, ut est in vetustissimo & optimo Codice Mſ. sancti Albini Andegavensis & in utraque Burchardi editione, tùm etiam apud Reginonem, ex quo Burchardus accepit, lib. 1. cap. 402. Ibid. c. 2.

Publiciter] Superiores editiones habent *publicitùs*; Surianâ exceptâ, quæ habet *publicè ter.* Exemplar Metense legit *publiceter.*

Abel] qui Cathedræ Remensi præfuit. Ibid. c. 3.

Ardobertum] Senonensis Ecclesiæ Antistitem.

Tom. I. Pag. 155. cap. 3. Pag. 161.

Nec habitum Laicor.] Vide ſuprà in priori Capitulari Karlomanni cap. 7.

Capitula apud Vermeriam] Præter ea quæ de Capitulis iſtis dicta à nobis ſunt in pagina 159. tomi primi Capitularium, heic admonemus mutilum ac mendoſum eſſe exemplar Metenſe, ex quo Sirmondus illa edidit. Quod manifeſtè patebit ex his quæ poſteà dicturi ſumus.

Ibid. c. 1.

In tertio genuculo] Sirmondus edidit: *In tertio genu conjuncti ſeparantur.* Codex Metenſis habet: *In tertio genu dū ſeparantur.* Pro quo legendum eſſe *genuculo* manifeſtum eſt. Error hinc ortus quòd interdùm Antiqui *genuclum* ſcriberent pro *genuculum*; ut in elencho Capitulorum Legis Bajuvariorum tit. 7. cap. 4. in Codice Thuano: *Si indumenta ſuprà genucla elevaverit*, cùm alii veteres Libri & editiones habeant *genicula.* Regino, qui caput iſtud deſcribit in ſua Collectione, legit: *In tertio geniculo ſeparentur.*

In quarta conjunc.] Alexander III. in epiſtola ad Archiepiſcopum Upſellenſem & Suffraganeos ejus: *diſpenſationis moderamine utentes, ut qui in quinto vel quarto gradu conjuncti ſunt, eos non ſeparetis.*

Indicamus] Codex Metenſis habet *judicamus*, Regino *indicimus.* Nos maluimus *indicamus*, tametſi rectè heic legi quoquè poſſit *judicamus.* Libro quinto Capitularium cap. 3. *hominibus peccata confitentibus judicare & indicare pœnitentiam.*

Damus.] Sequitur poſteà in veteri exemplari, *niſi priùs illis conſtituatur pœnitentia.* Sed iſta clauſula, quamvis antiqua ſit, omiſſa eſt à Sirmondo, quia contraria eſt ſententiæ Capituli. Additam verò fuiſſe poſt tempora Reginonis colligi poſſe videtur ex eo quòd non extat in ejus Collectione.

Ibid. c. 2.

Manet] Verbum obſcœnum, quo ſignificatur maris & feminæ conjunctio. Itaque Burchardus deſcribens hoc caput, hanc vocem omiſit, & pro ea repoſuit *foruicatus fuerit.* Vide infrà cap. 17.

Nisi vol. se abstinet] Hæc deſunt apud Reginonem & Burchardum, qui pro his habent *ſi vult.*

Pag. 162. cap. 3.

Neptam] Sirmondus ediderat *neptem.* Sed vetus exemplar habet *neptam.* Neptam pro nepte veteres dixiſſe patet ex Libro ſeptimo Burchardi cap. 22. quod ſic legitur in Codice Talonico: *Si quis neptam ſuam in conjugium duxerit.* Traditio lxx. ſancti Galli apud Goldaſtum: *Dioipirt nepta illius.* Et alibi. Eginhardus epiſt. 34. *admonendum cenſui neptitatem veſtram.*

Neptam suam] Labbeus in margine tomi ſexti Conciliorum pag. 1657. admonet hæc duo vocabula abeſſe à Codice Palatino Bibliothecæ Vaticanæ. *Et meritò*, inquit. *Nam in genere loquitur de quacunque uxore.* Verùm ex pœna heic adversùs Presbyterum conſtituta facilè colligitur obſervationem viri clariſſimi non poſſe eſſe veram. Nulla quippè eccleſiaſtica Regula Presbyteros qui uxores habent quas antè conſecrationem ſuam duxerant, removet à ſacro miniſterio, ſi eas ſic habuerint tanquàm non habentes. Pœna igitur depoſitionis heic adjecta eſt propter inceſtum admiſſum cum nepte. Quod erat crimen atrociſſimum, acriter ab Eccleſia ſemper vindicatum in Laicis. Habet Eccleſia pœnas ſuas, ferrum excommunicationis adversùs Laicos, depoſitionem ſeu degradationem, ut hodiè loquimur, adversùs Presbyteros. *Nam undè Laici excommunicantur, indè Presbyteri ab officio altaris ſubmoventur*, ut ait Regino lib. 2. cap. 406. Ex quodam Concilio Rotomagenſi. Itaquè ſenſus iſtius capitis hic eſſe debet. Si quis Presbyter neptem ſuam uxorem habuerit, quod nulli Chriſtiano licet, multò minùs Presbytero, primùm ipſam à latere ſuo prorsùs removeat, deindè propter temeritatem ſuam decidat à gradu quem obtinet in Eccleſia. Vide Canonem primum Synodi Neocæſarienſis. Tom. I.

Femina velum] Vide lib 5. Capitular. cap. 180. Ibid. c. 4.

Sine conven. viri] Labbeus repoſuit heic in margine *conniventia.* Quod idem eſt. Quæ vox reſtituenda eſt literis Manaſſis Epiſcopi Aurelianenſis de concordia Epiſcopi Autiſſiodorenſis cum Herveo Comite Nivernenſi editis in tomo ſecundo Galliæ Chriſtianæ fol. 293. col. 1. *de partium amicabili convenientia.* Sic enim editum illic eſt, cùm in Chartulario Epiſcopi, ex quo prodierunt hæ literæ, ſcriptum ſit *conniventia.* Vide lib. 5. Capitular. cap. 18.

Si qua mulier] Caput iſtud mutilum eſt in Codice Metenſi & in editionibus, in quibus deeſt poſtrema clauſula: *Ipſa autem inſidiatrix &c.* quam nos addidimus ex Reginone; neceſſaria enim eſt. Pag. 163. cap. 5.

Et hoc probare potest] Ità Codex Metenſis & Regino. Burchardus verò, ne ullum veſtigium extaret furtorum ſuorum, ne quis noſcere poſſet Reginonem à ſe compilatum eſſe, ſic interpolavit hunc locum: *Et ſi hoc probare poteſt ille vir eam ream eſſe conſilii, poteſt, ut nobis videtur, ipſam uxorem dimittere &, ſi voluerit, aliam uxorem accipere.* Ità etiam in hoc loco legit Ivo Carnotenſis, qui hauddubiè accepit ex Burchardo. Ità etiam Gratianus & Bernardus Papienſis.

Et si vol. al. accipiat] Burchardus *accipere*, alii *ducere.* Sed Ivo non habet hanc clauſulam. Raymundus, ad mores ſeculi ſui reſpiciens, addidit *poſt mortem uxoris*, atque ità ſcripſit in hoc loco: *poteſt ipſe poſt mortem uxoris, ſi voluerit.* Sic etiam Alanus vetus interpres, ut docet Antonius Auguſtinus in Notis ad primam Collectionem. Verùm additio illa Raymundi ſuperflua eſt & inutilis, & ratione non conſtat. Vide quæ nos in ſimili cauſa nuper diximus in Notis ad Gratianum pag. 545.

Ancillam uxorem] Regino legit *ancillam alterius uxorem.* Quod melius eſt. Ibid c. 6.

Pro ingenua] Regino: *& æſtimat quòd ingenua ſit.* Ita etiam Ivo. Burchardus levi mutatione, *& exiſtimat quòd ingenua ſit.*

Postea fuerit inservita] Ivo & Gratianus:

Tom. I. Gratianus : *fuerit postea in servitute detecta.*

Inservita] Vide Notas ad caput 28. libri tertii Capitularium.

Si e. a. s. r. p. faciat] Hæc addita sunt ex Reginone.

Liceat ei aliam accipere] Regino ac post eum alii, *aliam accipiat.* Sed apud Burchardum, post verbum *accipiat*, hæc adduntur : *Si autem servam eam scierat & collaudaverat, post ut legitimam habeat.* Ea verò neque in libro Metensi extant neque apud Reginonem. Habentur tamen apud Ivonem, sed ex Burchardo descripta, ut opinor.

Ibid. c. 7. Sed melius est] Tota hæc clausula deest apud Reginonem.

Pag. 164. cap. 9. Aut sen.... secutus fuerit] Ista non extant apud Burchardum. Ivo quoquè illa omisit, quia Burchardum describebat. Ita etiam Gratianus.

Fidem mentiri] Regino, *fidelitatem promissam mentiri.*

Nam ille vir ejus] Apud Reginonem & Burchardum : *Ille verò qui necessitate &c.*

In alium locum fugit] Regino & Burchardus, *in alia patria manet.* Quod videtur rectius.

Si nun. i. s. p. s. r. sperat] Hæc addita sunt ex Reginone & Burchardo.

Abstinere] Regino & Burchardus, *continere.*

Cum poen. p. accipere] Regino & Burchardus : *accipiat, tamen cum pœnitentia.*

Ibid. c. 10. Si filius cum nov.] Caput istud refertur à Gratiano 32. q. 7. c. 24. ex Concilio Triburiensi, ubi non extat. Rectè Regino, qui citat ex Vermeriensi.

Uxore patris sui] Hæc non extant apud Reginonem, & videntur in textum translata esse ex nota quadam interlineari. Iisdem carent Burchardus & Gratianus.

Sed ille vir] Regino : *Si vir ejus sic vult, potest aliam accipere, si se continere non potest.* Ita etiam Burchardus ; nisi quòd in initio istius periodi legit : *sed vir ejus potest, si vult, aliam &c.*

Ibid. c. 12. Qui dormierit] Refert hoc caput Gratianus 32. q. 7. c. 21. sed locum non indicat ex quo descriptum est. Regino citat ex Concilio Vermeriensi, Burchardus ex Concilio Aurelianensi cap. vi. Sic etiam Ivo par. 9. cap. 69.

Nec illa adultera] Sequentium verborum sensum sic reddidit Regino : *nec ipsi adulteri unquam conjugio copulentur.* Hinc ergò orta est lectio quæ extat apud Burchardum, Ivonem, & Gratianum.

Ibid. c. 14. Episcopis ambulantib.] id est, vagantibus, ut est in capite 13. Synodi Vernensis.

Iterum consecrentur.] Vide lib. 6. Capitular. cap. 81.

Ibid. c. 17. Se reclamaverit] Regino, *se proclamaverit.* Ita etiam Burchardus & Ivo. Eginhardus epist. 9. *Locum ei facias ad Domnum Imperatorem se reclamare.*

Mansisset] *coisset* apud Reginonem & alios. Vide quæ paulò antè dicta sunt ad caput secundum istius Synodi.

Ad crucem] De judicio crucis vide lib. 1. Capitular. cap. 102. & quæ illic à nobis adnotantur. Tom. I.

Se servus et ancilla] Ita restitutum est ex Reginone ; cùm in superioribus editionibus & in codice Metensi legatur : *Si servus aut ancilla.* Pag. 165. cap. 19.

Qui uxorem] Regino caput istud refert ex Concilio Vermeriensi, Burchardus *ex Concilio Remensi cap.* 3. Concilio quoquè Remensi tribuunt Ivo par. 8. cap. 184. & Gratianus 33. q. 5. c. 10. Burchardum, ut apparet, describentes. Pag. 166. cap. 21.

Accipiat] Post ista Burchardus addit, *sed similiter convertatur.* Quæ non extant apud Reginonem. Itaque qui ea habent Ivo & Gratianus, acceperunt ex Burchardo. Puto autem hanc clausulam heic additam à Burchardo, pro more suo, ut fontes turbaret ex quibus suos rivulos derivaverat.

Alia capitula] Descripta sunt ex Reginone, ut fert titulus, in libro secundo de ecclesiasticis disciplinis. Eadem habentur inter Capitula apud Compendium promulgata anno dcclvii. licèt aliis utplurimùm verbis. Quod suspicionem facere posset illa per errorem tributa Synodo Vermeriensi fuisse à Reginone, nisi compertum haberemus nota quoquè illi fuisse Decreta Synodi Compendiensis. Immò cùm in capite 125. libri secundi retulisset caput 21. Vermeriense, statim Capitula tria describit *ex Decreto apud Compendium.* Qui est antiquus Capitulorum Compendiensium titulus. Quod ostendit Reginonem benè sciviſſe quæ fuerint statuta Synodi Vermeriensis, quæ verò Compendiensis. Nam & in capite 244. ejusdem libri, post allatum caput 17. Vermeriense, in sequenti capite, quod est Synodi Compendiensis, non scripsit in titulo *Ex eodem*, ut solet cùm significare vult Constitutionem quæ sequitur sumptam esse ex eodem loco ex quo descripta erat ea quæ antecedit, sed *De eadem re.* Certum est præterea exemplar Synodi Vermeriensis quod extat in codice sancti Vincentii Metensis, esse imperfectum ac mendosum, uti suprà observavimus. Nam etiam titulus & præfatio desunt & nota anni quo Synodus illa celebrata est. Adde quòd Regino, diligens & accuratus Scriptor, duo capita refert Synodi Vermeriensis quæ non habentur in Compendiensi, nimirùm duo ultima istorum Capitulorum ; & quæ heic habentur quæ in Synodo quoquè Compendiensi referuntur, ea multùm inter se diversa sunt, ut mox ostendam ; adeòque tametsi eundem sensum habent, diversis temporibus condita fuisse videntur.

Si quis cum uxore] Sensus istius capitis habetur in capite octavo Synodi Compendiensis. Sed verba sunt admodùm diversa. Burchardus, pro more suo, fontes turbavit ex quibus sua accepit, ut paulò antè dicebamus. Itaque caput istud retulit, non ex Concilio Vermeriensi, sed ex Triburiensi. Pag. 165. cap. 1.

Si quis sponsam] Et hoc quoquè caput multùm diversum est à capite decimo Capitulorum Compendiensium. Burchardus refert ex eodem Concilio Triburiensi. Ibid. c. 2.

Si quis filiastrum] In hoc capite non est magnum discrimen cum capite duodecimo Ibid. c. 3.

Tom. I. Synodi Compendienſis. Burchardus deſcribit ex Concilio apud Vermeriam.

Ibid. c. 4. Si quis cum matre] Magnum prorsùs diſcrimen intercedit in hoc loco inter caput iſtud & caput 14. Synodi Compendienſis. Burchardus refert ex Concilio apud Vermeriam.

Ibid. c. 5. Similiter et de duab.] Extat iſtius capitis ſenſus in capite 15. Compendienſi. Sed verba ſunt utplurimùm diverſa.

Pag. 166. cap. 6. Si qui propter] Extat in capite 18. Compendienſi, ubi ſunt quædam diſſimilia. Non inveni apud Burchardum.

Ibid. c. 7. Si quis incestum] Maxima differentia eſt inter verba capitis 19. Compendienſis & iſta.

Pag. 167. in titulo A Pippino r. et ab Episcopis] Lullus Archiepiſcopus Moguntinus in epiſtola centeſima inter Bonifacianas, data, ut fert titulus, *ad Pontificem Maximum*, (Quamquam ego faciliùs crediderim datam ad Fulradum Archicapellanum Pippini Regis, vel ad quendam eorum Epiſcoporum qui huic Synodo Vernenſi interfuerunt) hæc Capitula ab Epiſcopis & Pippino Rege cum Optimatibus ſuis conſtituta fuiſſe ſcribit. *Sancta & regularia inſtituta*, inquit, *canonicâ auctoritate confirmata tam Epiſcoporum noſtrorum venerabilium quàm etiam Domini noſtri Regis Pippini Conſiliatorumque ejus manifeſtâ ratione ſcimus conſervanda.* Tum ſtatim deſcribit verba capitis octavi iſtius Synodi. Undè interim diſcimus huic conventui, quemadmodùm in ſuperioribus obſervatum fuerat, interfuiſſe Conſiliarios Pippini, adeòque Synodum regiam fuiſſe. Sanè magna pars iſtorum Capitulorum ab auctoritate regia fluxit. Inter ea tamen nonnulla ſunt quæ non à Rege, ſed ab Epiſcopis ſancita ſunt; ſicuti factum videmus in Capitulis Francofordienſibus.

Pag. 167. Incipit concilium] Hic eſt titulus Capitulorum Synodi Vernenſis in codice Metenſi.

Non congruis] Sic edidit Surius. Atque ita legitur etiam in codice Metenſi & in Vaticanis à Labbeo laudatis, tum etiam in editione Veneta & in Biniana. Itaque vox *non* excidit hauddubiè Typographis in editione Sirmondi. Scrupuloſi autem heic fuerunt poſteriores Editores, flagitium committi putantes ſi lectio tanti viri mutaretur, non diſtinguentes inter lectiones judicio conſtitutas & menda Librariorum.

Vernis] Ita legitur in codice Metenſi & in editionibus quæ antè annum mdcxxix. prodierunt. Sirmondus maluit *Verno*. Sanè in præfatione Concilii Meldenſi & apud Lupum Ferrarienſem legitur *in Verno*.

Recuperare cupiens] Capitulare primum Karlomanni: *ut mihi conſilium dediſſent quomodò Lex Dei & eccleſiaſtica religio Recuperetur.* Capitulare Sueſſionenſe anni dccxliv. cap. 1. *quomodò Lex Dei & eccleſiaſtica Regula recuperetur.*

Pag. 169. cap. 2. Constituimus] Verba ſunt Pippini Principis, cujus auctoritate Epiſcopi per civitates conſtituti fuerant, ut legitur in capite tertio Capitularis Sueſſionenſis. Quæ noſtra interpretatio confirmatur ex capite quarto iſtorum capitulorum, ubi Princeps ait: *Epiſcopi quos modò vice Metropolitanorum conſtituimus.* Et capite ſequenti: *illi quem Metropolitanum conſtituimus hoc innoteſcat.* Hæc verò Metropolitanorum inſtitutio reperitur in eodem capite tertio Capitularis Sueſſionenſis. Tom. I.

Synodus] Marca lib. 6. de Concordia cap. 24. §. 5. & 8. ait hunc capitis iſtius ſenſum eſſe, ut quæ prima Synodus heic vocatur, regia intelligatur, quæ non ſolùm ex Epiſcopis conſtabat, ſed etiam ex Optimatibus regni; alia eccleſiaſtica, cui intererant cum Metropolitanis Epiſcopi, Abbates, & Presbyteri. In prima condebantur omnium ſuffragiis ſtatuta ad diſponendam politiam eccleſiaſticam & civilem, quæ poſteà confirmabantur à Rege. Altera verò ad hoc tantùm congregabatur ut veterum Canonum cuſtodiam curaret, hominum vitia corrigenda eſſe perdoceret. Ibid. c. 4.

Ubicunque voluerit] In palatio habitas vulgò Synodos iſtiuſmodi patet ex pluribus locis, præcipuè verò ex Canone ſeptimo Concilii in Andemantunno Lingonum congregati anno dcccclix.

Ut Monasteria] Vide Capitulare anni dcclxxix. cap. 3. & Capitula edita in tomo nono Spicilegii Dacheriani pag. 64. cap. 11. Ibid. c. 5.

Pulsatorio] id eſt, in loco ubi conſtituta eſt earum habitatio quæ noviter habitum religionis ſuſceperunt, & nondùm velatæ ſunt, neque profeſſionem regularem fecerunt. Vide lib. 1. Capitular. cap. 69. Pag. 171. cap. 6.

Publicum baptisterium] Non omnes Eccleſiæ habebant baptiſteria, ſed antiquæ tantùm. Novæ, id eſt, oratoria ſive capellæ, non habebant, niſi ex privilegio proprii Epiſcopi, Vide Notas ad Capitulare anni dccciv. cap. 2. Ibid. c. 7.

Ut omnes Presbyteri] Ad hanc Conſtitutionem reſpicit, utì diximus, Lullus Archiepiſcopus Moguntinus in epiſtola mox laudata. Ait enim: *Cognitâ enim Canonum auctoritate decreviſtis ut omnes Preſbyteri qui in parochia ſunt, ſub poteſtate Epiſcopi eſſe debeant, & ut nullus eorum præſumat in ejus parochia aut baptizare aut Miſſas celebrare ſine juſſione Epiſcopi, & ut omnes Preſbyteri ad Concilium Epiſcopi conveniant.* Extat hoc caput in libro quinto Capitularium cap. 60. Ibid. c. 8.

Secundum can. institut.] Lullus ibidem: *Sed cùm nec ita emendatus pœnitere de præteritis voluit, noviſſimè ſecundùm Canonicam inſtitutionem veſtram excommunicatus eſt à me.*

Si quis Presbyter] Titulus iſtius capitis hic eſt in exemplari Metenſi & in antiquis editionibus: *De modis excommunicationis tam de Clericis quàm de Laicis.* Ibid. c. 9.

Custodiat] Sequitur poſteà in codice Metenſi & in editionibus quæ Sirmondicam anteceſſerunt: *De his qui excommunicationem parvipendunt.* Deeſt autem hoc lemma in editione Sirmondi, in regia, & in noviſſima Pariſienſi. Pag. 172. cap. 9.

Velatis] Abeſt hæc vox à codice Metenſi & ab omnibus antiquis editionibus. Sirmondus illam addidit. Omitti autem poteſt abſque ullo incommodo. Pag. 173. cap. 11.

Clericos] Titulus iſtius capitis hic eſt in eodem codice Metenſi & in antiquis editionibus: *De non ſuſpiciendis alterius Eccleſiæ Clericis, & de ſuſceptoribus eorum, abſque literis commenda-* Ibid. c. 12.

Tom. I. *titiis.* Addunt autem in initio : *Ex Synodo Chalcedonenſi capite decimo nono.*

Reverti Ecclesiam.] In codice Palatino bibliothecæ Vaticanæ ſtatim additur ſequens clauſula, *eodem ordine qualiter fuit.* Verùm quia illa non extat in Canone vigeſimo Concilii Chalcedonenſis, ex quo ſumptum eſt hoc caput, neque in codice Metenſi, neque demum in editionibus, viſum eſt eam debere omitti ut inutilem ac ſuperfluam ac Canoni adjectam ab homine imperito.

Ibid. c. 13. De Episcopis vagantib.] id eſt, *ambulantibus per patrias*, ut habetur in capite 14. Capitulorum Vermerienſium; qui alibi vocantur Epiſcopi ignoti. Labbeus admonet in margine hujus loci alibi legi *vacantibus.* Donationes Eccleſiæ Salisburgenſis apud Caniſium tomo ſexto Lectionis antiquæ pag. 1155. *Unum vacantem Epiſcopum nomine Liuti ibidem advocavit, qui ipſam diſcordiæ Eccleſiam conſecravit.* Verùm quia iſte Epiſcopus vacans iſta tentaverat præter auctoritatem Virgilii Epiſcopi Juvavenſis, in cujus diœceſi ſita erat Eccleſia noviter dedicata, iſte *excommunicavit eam*, id eſt, vetuit ne ullum illic divinum officium perageretur. Alii ſunt Epiſcopi vacantes in Canone xvi. Concilii Antiocheni.

Nec scimus ord. eor.] Antiquæ editiones, *nec ſcimus de ordinatione eorum.* Codex Metenſis, *nec ſcimus eorum ordinem qualiter fuit.* Senſus hic eſt : *Nec ſcimus utrum verè Epiſcopi ſint.* Vide Notas ad Gratianum pag. 478. & quæ infrà dicuntur ad caput ſeptimum Additionis tertiæ.

Pro itineris causa.] Quia peregrino Epiſcopo locus ſacrificandi dandus, ut ſcriptum eſt in capite 312. libri ſexti Capitularium, & lib. 7. cap. 189. Sed nihil præterea præſumere debet in aliena diœceſi abſque permiſſu & auctoritate Epiſcopi proprii; ut habetur lib. 6. Capitular. cap. 86.

Ibid. c. 14. Quia persuasum] Caput iſtud non extat in codice Metenſi, ubi in hoc loco hæc tantùm leguntur : *De die dominico requiretur in illo Synodo*, id eſt, ut opinor, in Aurelianenſi tertia, ex qua caput hoc ſumptum eſt. Extat tamen in omnibus editionibus & in libro ſeptimo Capitularium. Ad illud autem reſpexit Karolus. M. in capite 79. Capitularis Aquiſgranenſis anni 789. *ſicut & bonæ memoriæ genitor meus in ſuis Synodalibus edictis mandavit, quòd nec viri ruralia opera exerceant, &c.*

Quæ res ad judaicam magis, &c.] In lib. 8. Capitul. cap. 276. legitur : *Quæ res ad judaïcam ſuperſtitionem magis*, &c. Sed vox *ſuperſtitionem* hîc non extat in Codicibus manuſcriptis, nec in editionibus Conciliorum.

Arato] Surius, *aratione.*

Pag. 174. cap. 16. Ut Clerici] Veteres editiones habent in fronte iſtius capitis : *Ex Synodo Chalcedonenſi Capitulum tertium.* Codex Metenſis : *Ex Synodo Calcedonenſe Capitulo iij.* Eſt autem epitome tantùm & ſenſus Canonis.

Vel abbate.] Hæc non habentur in Canone Chalcedonenſi, neque in antiquis editionibus. Addita ſunt à Sirmondo ex codice Metenſi.

Ibid. c. 17. Ut post mortem] Veteres editiones habent in fronte iſtius capitis : *Ex Synodo Chalcedonenſi capite vigeſimo quarto.* Rectiùs codex Metenſis : *Ex Canone Calcedonenſe Capitulo xxv.* Tom. I. Sumpta enim eſt ſententia ex Canone 25. Synodi Chalcedonenſis. Sed poſtrema clauſula iſtius capitis non habetur in Canone Chalcedonenſi, quæ petita videtur ex Canone 19. Synodi Neocæſarienſis, in quo ita ſcriptum eſt : *Epiſcopus præter Synodum & præſentiam Metropolitani nullatenùs ordinetur.*

Proximo Synodo] Editiones, *ad proximam Synodum.* Nos ſecuti ſumus lectionem quæ eſt in libro Metenſi.

Ibid. c. 20. In alia Synodo] Ex hoc & ſequenti capite patet non extare nunc omnia Capitula Synodalia Pippini Regis. Certè in hac quoquè Vernenſi Synodo nonnulla ſtatuta ſunt quæ in ea minimè leguntur, nimirùm de his qui res eccleſiaſticas verbo Domini Regis tenent, & de Presbyteris qui vicos vel Eccleſias tenent, ut colligitur ex capite quarto & quinto Capitularis Metenſis.

Pag. 175. cap. 22. De peregrinis] Vide Capitulare Metenſe cap. 6.

Ibid. c. 25. Sportulas contradictas] Surius addit in margine, *id eſt, vetitas.* Quam explicationem retinuerunt omnes Editores præter Sirmondum. Codex Metenſis pro *ſportulas contradictas* habet *ſportulũ contradictũ.*

Justitia evacuatur] Vide Legem Bajuvariorum tit. 2. cap. 17. & Caſſiodorum lib. 7. Variar. cap. 1.

Ibid. c. 26. Capitula quinque quæ ſequuntur Sirmondus omiſit in ſua editione, quia extabant in Capitulis de alia Synodo, & quia deerant in codice Bellovacenſi. Sed illa edenda etiam eſſe inter Capitula Synodi Vernenſis argumento ſunt antiquæ editiones, in quibus habetur initium Capitis xxix. Præterea hæc quinque Capitula habentur inter Vernenſia in codice Metenſi, & in Palatino bibliothecæ Vaticanæ, ut monuit Labbeus in margine tomi ſexti Conciliorum pag. 1660. & in fine paginæ 1669. Certè non eſt eadem editio quæ legitur in Capitulis de alia Synodo.

Pag. 176. cap. 29. Tam publici] Surius addit in margine, *for. laici.*

Pag. 177. Capitulare Metense] Capitulare iſtud ut adſcriberem anno dcclvi. hæc res fecit quòd ex capite quarto conſtet datum fuiſſe poſt Synodum Vernenſem, & quia in Annalibus Francorum Metenſibus videbamus Pippinum à bello abſtinuiſſe eo anno, & interiora regni ſui pacificè ordinaſſe, id eſt, ut ego interpretor, Leges tuliſſe ad ſanciendam publicam concordiam. Hæc ſunt verba Annalium : *Anno Dominicæ Incarnationis* dcclvi. *Pippinus Princeps interiora regni ſui pacificè ordinans tam in eccleſiaſticis rationibus quàm & in publicis negociis & privatis, in nullam partem exercitum duxit.* Horum porrò Capitulorum tria manuſcripta exemplaria habuimus, unum vetus ex codice ſancti Vincentii Metenſis, alia duo ſcripta manu Sirmondi. Hinc ergò illa emendavimus & ſupplevimus. Metenſe autem vocavimus, quia ita placuit quibuſdam qui ante me ſcripſerunt. Nondùm enim mihi conſtat de loco ubi iſta Capitula edita ſunt.

Ibid. c. 2. Bona persona] Janus à Coſta in Decretales pag. 44. conjicit heic per bonam perſonam intel-

Tom. I. ligi majorem Clericum, ſive (ut idem ait pag. 117.) Clericum quodam honore præditum, ut Decanos illos qui ſingulis decuriis ſignorum præſident.

Pag. 179. Incipit Decretum] Hic eſt titulus iſtius Synodi in codice Metenſi. Vetuſtum autem eſſe oſtendit etiam Regino, qui lib. 2. cap. 126. caput tertium horum Capitulorum refert *ex decreto apud Compendium*. Burchardus lib. 9. cap. 47. in veteri codice S. Albini Andegavenſis *ex decretis apud Compendium cap.* 6. Ivo par. 8. cap. 185. *ex Concilio apud Compendium Capitulo VI.* Gratianus 33. q. 5. cap. 3. *ex Concilio apud Compendium*. Vide Notas ad Gratianum pag. 550.

Pag. 181. cap. 1. Si in quarta] Vide Capitula Vermerienſia cap. 1.

In tertia verò] Hinc emenda caput 13. Theodori Cantuarienſis in tomo 10. Spicilegii Dacheriani pag. 54. ubi legitur: *In tertia provincia non licet uxorem alterius poſt obitum ejus habere*. Ubi pro *provincia* legendum eſt *progenie*.

Ibid. c. 5. Sperat] id eſt, credit. Vide ſuprà in Notis ad Legem Bajuvariorum tit. 16. cap. 1.

Pag. 182. cap. 6. De seniore suo] Regino legit: *A ſeniore ſuo in alia provincia*.

Ipse senior] Hæc addita ſunt ex codice Metenſi. Quæ extant etiam apud Reginonem.

Et dimissa illa] Regino: *Et cùm ille ſenir durè ageret contra eum, dimiſſâ conjuge reverſus eſt ad parentes, &c.*

Et modo habet eam] Hæc non habentur apud Reginonem.

Ibid. c. 7. Si quis uxore] Operæ pretium eſt deſcribere hoc caput ex collectione Reginonis, ubi ſic legitur. *Si quis uxorem accepit, & eam contaminatam inveniens dereliquit, & aliam accepit, ſtatutum eſt ut omnimodis ad priorem revertatur; quia & ipſe, quandò illam accepit, poteſt fieri ut virgo non eſſet; nec mulier lege viri tenetur quouſque mariro conjungatur. Illa quam poſteà accepit, nubat cui vult.*

Ibid. c. 9. Impositione tamen] Hæc & quæ deinceps ſequuntur in hoc capite, non habentur in libro Metenſi. Addita igitur à Sirmondo ſunt ex libro quinto Capitularium, ubi extant.

Pag. 183. cap. 11. Georgius] Codex Metenſis, *Lorius*. Item infrà cap. 13.

Ibid. c. 12. Georgius consensit] Hæc non extant in libro Metenſi, & addita à Sirmondo ſunt ex libro quinto Capitularium. Non extant etiam apud Reginonem, neque apud Burchardum, neque demùm apud cæteros Collectores. Deſunt quoquè apud Fulbertum.

Pag. 184. cap. 19. Tria capita quæ ſequuntur, omiſſa à Sirmondo ſunt, tametſi extarent in codice ex quo ille Capitula Compendienſia edidit, quoniam, ut ipſe ait, ſuperiùs primo loco poſita ſunt in Capitulis Synodi Metenſis. Verùm nos ſic arbitrati ſumus, non ſine cauſa deſcripta illa fuiſſe etiam inter Capitula Synodi Compendienſis in codice Metenſi, præſertim cùm Labbeus in notis marginalibus tomi ſexti pag. 1660. & 1697. nos doceat eadem in codice Palatino bibliothecæ Vaticanæ tribui Concilio Compendienſi. Cæterùm diſſimilia alicubi ſunt hæc tria Capitula Compendienſia ab editione quæ extat inter Capitula Synodi Metenſis. Præter hæc tria Capitula, quartum quoquè legitur in codice Metenſi: *Quia perſuaſum eſt populis*. Sed quia illud videbamus tale in Synodo Vernenſi deſcriptum eſſe quale hoc loco legitur, illud ob eam cauſam heic omiſimus, tum etiam quia non legebamus extare in eodem codice Palatino. Tom. I.

Pag. 189. cap. 1. Apostolicæ sedis.] Hæc ſic diſtincta ſunt in codice Laudunenſi & apud Burchardum & Ivonem, cùm in libro ſeptimo Capitularium poſtrema iſta verba conjungantur cum ſequentibus. Magnum autem inter utramque lectionem diſcrimen eſt. Nam in libro ſeptimo Capitularium Karolus ait ſe conſtituiſſe hæc Capitula hortatu apoſtolicæ Sedis; heic verò ſe vocat adjutorem apoſtolicæ Sedis; deindè Conſtitutiones fert conſultu Conſiliariorum ſuorum, abſque ulla mentione interventionis apoſtolicæ Sedis. Sic Capitulare anni 779. factum eſt abſque hortatu apoſtolicæ Sedis, item Conſtitutio de emendatione librorum & officiorum eccleſiaſticorum. Capitulare item anni 789. factum eſt cum conſilio Epiſcoporum & Optimatum regni. Nulla Sedis apoſtolicæ inter hæc mentio. Idem dicendum de Capitulari Saxonum anni 797. Fortiùs urgent Capitula addita ad Legem Longobardorum anno 801. quæ cùm lata fuerint in Italia, ac fortè ſub oculis Leonis III. Romani Pontificis, nullam tamen apoſtolicæ Sedis mentionem faciunt. Infinitum eſſet omnia perſequi. Sufficiant de exemplis illa quæ diximus. Sincerior itaque videtur lectio quam nos heic retinuimus. Ad Karolum namque cum hereditate paterna tranſierat defenſio Romanæ Eccleſiæ, quam ille filiis ac poſteris ſuis hereditariam reliquit, ut pluribus oſtendit Marca in libro primo de concordia cap. 12. Itaque Ludovicus & Lotharius ad Eugenium II. ſcribentes infrà pag. 646. aiunt ſe debitores exiſtere ut huic ſanctiſſimæ Sedi in quibuſcunque negotiis auxilium ferre debeant, reſpicientes, ut opinor, ad initium iſtius noſtri Capitularis. Joannes VIII. in epiſtola XLVII. ad Imperatorem ait eum à majeſtate ſuperna conceſſum eſſe potentem & ſtrenuum adjutorem ſanctæ Eccleſiæ.

Adjutor ap. sedis] Certum eſt adjutorium quod Karolus apoſtolicæ Sedi & Romanis Pontificibus tulit, immortalem illi gloriam peperiſſe. Agnoſcunt iſtud lubenter etiam ipſi Romani Pontifices; neque in animum cujuſquam eorum intravit contumelioſa in maximum Principem Valdeſii cogitatio, qui capite 20. operis de dignitate Regum regnorumque Hiſpaniæ §. 15. ait illum, cùm pro libertate Sedis apoſtolicæ laboravit, *non tam pro aris & focis Eccleſiæ dimicaſſe quàm quòd ſua intereſſet*; immemor videlicet ſummorum ejus in Eccleſiam meritorum, ingratus etiam adversùs memoriam hominis abſque quo fortaſſis Chriſtianiſmus olim prorsùs extinctus in Hiſpania fuiſſet, utì jam obſervatum eſt à viro eruditiſſimo.

Epistola ad Offam] Edita eſt à Spelmanno in tomo primo Conciliorum Angliæ pag. 305. ac licet eam retulerit ad annum 792. in pagina tamen ſequenti rectè adnotavit eam videri datam anno 774. quo Longobardi & Saxones Pag. 193.

Tom. I. devicti à Karolo ſunt, ut legitur in vetuſtis annalibus. Corrigenda igitur eſt inſcriptio quæ extat in tomo ſeptimo Conciliorum pag. 1131. ubi ita legitur : *Epiſtola Caroli Magni Regis ad eundem. Mittit in Britanniam Concilium Nicænum ſecundum.* Nulla enim iſthic mentio Concilii Nicæni neque controverſiæ de Imaginibus.

Pag. 195. Capitulare anni dcclxxix.] Iſtius Capitularis octo antiqua exemplaria habuimus, unum è bibliotheca Vaticana, alterum ex bibliotheca Eccleſiæ Albienſis, tertium ex veteri codice qui fuit Monaſterii ſancti Remigii Remenſis, quartum ex libro ſancti Vincentii Metenſis, quintum ex bibliotheca Thuana, ſextum ex Bigotiana. Septimum nobis ſuppeditavit bibliotheca Collegii Claromontani Societatis Jeſu, quod propterea Pariſienſe vocamus. Octavum, quod eſt omnium antiquiſſimum, ad nos miſſum eſt ex Monaſterio ſancti Galli in Helvetia. In codice porrò Metenſi & in Palatino ſive Vaticano Capitulare iſtud conlocatur inter Capitularia quæ Karolus M. condidit poſteaquam Imperatoris nomen aſſumpſit, nimirùm poſt Capitulare tertium anni undecimi & ante Capitula data Bononiæ anno duodecimo.

Comitibus] Hæc vox deeſt in codice Palatino & in Albienſi & in libro tertio legis Longobardorum. Codex Pariſienſis habet : *Viriſque inluſtribus, unà cum Comitibus.* Quo etiam modo legitur in Additione quarta Capitularium.

Ibid. c. 1. De Metropolitanis] Vide epiſtolam Adriani I. ad Bertherium Epiſcopum Viennenſem, quam Petrus à ſancto Juliano edidit in Libro de antiquitatibus urbis Matiſconenſis pag. 272. extatque etiam in Chronico Hugonis Flaviniacenſis pag. 109. ac demum in tomo ſexto Concilio rum pag. 1888.

Ibid. c. 3. Quæ regularia] Retinuimus vulgatam lectionem, quam exhibent etiam codices Palatinus & Metenſis. Remenſis, Albienſis, Sangallenſis, & Bigotianus habent *qui regulares.* Thuanus habet, *quæ regulares.* Pariſienſis : *Ut Monaſteria quæ ſub regula fuerunt.* Vide Capitulare anni 755. cap. 5. 6.

Reſideat.] Hic eſt finis iſtius capitis in omnibus antiquis exemplaribus & in editione Viti Amerbachii, tum etiam in Additione quarta Capitularium, & in libro tertio Legis Longobardorum. Goldaſtus Amerbachianam editionem expreſſit. In Sirmondica additur, *& duo Monaſteria non habeat.* Quæ huc tranſlata videntur ex capite ſexto Synodi Vernenſis.

Pag. 196. cap. 4. De Presbyteris] Codex Sangall. *de Preſbyteris, Diaconibus, & Clericis.*

Secundum Canones] Pro his vocibus codex Thuanus habet *ad corrigendum.* Sic etiam in Palatino.

Ibid. c. 5. Ut Episcopi] Caput iſtud ita ut à nobis editum eſt legitur in antiquis codicibus. Sirmondi editio poſt vocem *emendandi* addit, *& ſi aliquis eos defendat, ut non adpræſententur, cum ſua lege emendet.* Rursùm in Additione quarta nonnulla heic adduntur quæ non habentur in Capitulari.

Ibid. c. 6. In aliquo gradu.] Codex Pariſienſis & Additio iv. *ad aliquem gradum.* Codex Albienſis, *in alio loco.* Sirmondus addit, *ſine commeatu Epiſcopi.* Sed hæc in nullo eorum exemplarium reperiuntur quæ nos vidimus, nec in editione Bavarica, neque demum in Additione quarta. Tom. I.

Ut homicidæ] Variant in hoc capite editiones. Aliter enim heic legitur quàm habeatur in Additione quarta; rursùm editio quæ eſt in Additione non eſt ſimilis ei quæ extat in libro quinto Capitularium cap. 193. In libro ſecundo Legis Longobardorum tit. 40. cap. 2. ſcriptum eſt uti nos edidimus, niſi quòd pro *excuſentur* illic legitur *excutiantur*, non ſolùm in editionibus, ſed etiam in duobus antiquis codicibus manuſcriptis bibliothecæ Regiæ. Pag. 197. cap. 8.

Ut homicidæ] Sequens gloſſa eſt addita in margine Legis Longobardorum in codicibus regiis. *Scilicet vel ille qui dominum ſuum occiderit, vel uxor quæ maritum, vel qui contra animam Regis cogitaverit, vel qui foris provinciam fugere temptaverit, vel in conſilio conventu regali ſcandalum fecerit, hi omnes per manus bonorum hominum abſtrahi debent, ut præcipitur l. Si quis ad Eccleſiam Dei confugium fecerit.* Lex ad quam reſpicit auctor gloſſæ extat in libro primo Capitularium cap. 134. & lib. 5. cap. 93.

De infra emunitatem] *id eſt, qui faciunt furtum infrà emunitatem, vel al. i. abſtraant de emunitate,* ut habet gloſſa interlinearis in uno codice regio. Ibid. c. 9.

Illi Judices] *ſcilicet ſub quorum regimine ipſa eſt emunitas*, ut habet gloſſa interlinearis in altero codice regio. Confirmat hanc gloſſam lectio iſtius capitis quæ extat in libro quinto Capitularium cap. 195. *Ut latrones de infrà emmunitatem à Judice ipſius emunitatis in Comitis placito præſententur.*

Hominem quem inj. interfecit] Sic codex Palatinus & Metenſis. Vide Capitula Karoli M. excerpta ex Lege Longobardorum cap. 9. In Aliis cod. legitur : *Legibus contrà quam injuſtè fecerit.* Ibid. c. 11.

Domnus Pippinus Rex] Addita iſta ſunt ex codice Albienſis Eccleſiæ. Ibid. c. 12.

In suis placitis] Codex Vaticanus, itemque Metenſis, Thuanus, Sangallenſis, & editio Bavarica, habent *in ſua placita.*

De truste] Opinor caput iſtud eſſe mutilum. Sic enim legitur in libro tertio Legis Longobardorum tit. 4. cap. 2. *De truſte facienda, ut nemo præſumat ad nos venienti manſionem vetare, & quæ neceſſaria ſunt, ſicut vicino ſuo ei vendat.* Pag. 198. cap. 14.

Truste] *id eſt, ſervitio regali*, ut habet gloſſa interlinearis in codicibus regiis. Aliæ gloſſæ relatæ in Gloſſario Lindenbrogii : *Truſte faciendâ, id eſt caballicatâ.* Et Nicolaus Boherius adnotavit ad hunc locum : *Expone de truſte facienda, id eſt, de regali ſervitio faciendo.*

Gildonia] Ita codex Albienſis & Sangallenſis & editio Sirmondi. Bavarica & Baſileenſis & codex Metenſis *geldonia*, Bigotianus *gilduniæ*, Remenſis *ghilduniæ.* In libro primo Legis Longobardorum tit. 17. cap. 7. *De ſacramentis per gildoniam.* Ubi gloſſa interlinearis addit, *id eſt illicitâ collectione.* Thomas Reineſius in epiſtola 86. ad Daumium collectas hominum in Legibus Karoli junctis Synodo Bavaricæ ait eſſe *cœtus, fratrias, ſodalitates ſeu gildas contrà raptores.* Ibid. c. 16.

Tom. I. Eleemosynis] In Lege Longobardorum legitur *alimoniis*. Quod idem est in hoc loco.

Ibid. c. 18. Forbanniti] Editio Bavarica *furmanniti*. Quo etiam modo habet Heroldus.

Fuerunt.] Codex Sangallensis & editiones Bavarica & Basileensis, *præsumat*.

Ibid. c. 19. De mancipiis] Plerique veteres habent, *De mancipia quæ*, &c.

Foras marcham] Codex Albiensis, *foras mercato*. Malè, ut opinior. Sed tamen monendus fuit lector.

Ibid. c. 20. Ut nullus brunias] Sic codex Albiensis legit. Amerbachius & Heroldus ediderunt *prunias*. Quod idem est. In aliis vetustis exemplaribus scriptum vidi : *De brunias ut nullus foràs nostro regno vendere non præsumat*.

Ibid. c. 21. Missos nostros] Hæc est lectio libri Thuani. Amerbachius & Heroldus ediderunt *Missum nostrum*. Codices Palatinus & Metensis, *Misso nostro*. Sic etiam in Albiensi. Vox *nostro* deest in Remensi & in Bigotiano.

Soniare] vetus glossa in uno codice regio Legis Longobardorum, *id est curare*. In alio, *scilicet inquirere vel investigare*. Falsa, ut opinor, utraque interpretatio. Nam vocem istam explicare videtur Princeps in postrema parte istius capitis.

Soniare faciat] In libro quinto Capitularium & in Additione quarta, *de suis exseniis serviat*.

Pag. 199. cap. 22. Maius damnum] Remensis, Metensis, & Bigotianus, *major damnus*. Sangallensis, *major damnum*.

Ibid. Decretale precum] Rectè monuit Sirmondus ista conjungi debere cum Capitulari anni undecimi. Nam præterquàm quòd in codice Palatino & in Metensi conjunguntur cum illo Capitulari, in libro quinto Capitularium & in Additione quarta sequuntur statim post caput xxiii. ejusdem Capitularis. Itaque dubium non est quin referri debeat ad annum dcclxxix. Ad hanc porrò Constitutionem respicit hauddubiè Capitulum xxiii. Francofordiense.

Conventu] In codicibus Palatino & Metensi legitur *consensu*.

Tam ep. mo. et mon. a Canonici] Hæc desunt in antiquis exemplaribus Metensi & Palatino. Sanè necessaria non sunt.

Aut valentem] Et hæc quoquè desunt in eisdem codicibus.

Pro ista stricitate] In codice Metensi legitur *pro isto inter se instituto*. Ita etiam in Vaticano, nisi quòd *instatuto* illic habetur.

Pag. 200. Aut tres] Ista etiam non leguntur in codicibus mox laudatis.

Donent in eleem.] Etiam ista non extant in eisdem exemplaribus.

Ipsas biduanas] Rursum hæc desiderantur in eisdem codicibus.

Sint completa] In eisdem vetustis exemplaribus legitur, *sit completum*.

Pag. 207. Capitulare Bajuvar.] Primus hæc octo Capitula edidit Joannes Tilius, ac post eum Canisius & Velserus, deindè alii. Animus autem primò fuerat illa rejicere in annum dcccvi. quo Karolus M. regni divisionem instituit inter filios suos Karolum, Pippinum, & Ludovicum, quia videbam in fine horum Capitulorum adonatum esse illa quidem *in assiduitate* servanda esse, cæterùm si quid addendum esse videretur, eam potestatem reservari Regibus, id est, filiis Karoli. Quod existimabam referri debere saltem ad annum divisionis imperii. Verùm posteà deprehendi istorum octo Capitulorum disertam mentionem fieri in Capitulari Saxonum anni dccxcvii. cap. 1. & 2. in capite secundo Capitulorum anno dccci. additorum ad Legem Longobardorum, in Capitulari primo anni dcccii. cap. 5. in secundo cap. 20. & in Capitulari septimo anni dccciii. cap. 1. tum etiam in Capitulari Pippini Regis Italiæ cap. 1. Unde facile fuit colligere edita illa fuisse ante annum dccxcvii. ac deindè, ut tum solebant, repetita fuisse post factam imperii divisionem. Nam ista octo Capitula valde cordi fuisse Karolo patet ex Capitulis mox laudatis. Ut autem illa referrem ad annum dcclxxxviii. effecit auctoritas Velseri ita sentientis. Attamen vir clarissimus Carolus le Cointe putat referenda esse ad annum dccxcii. Tom. I.

Capitulare Aquisgr.] Conlatum est cum quinque antiquis codicibus manuscriptis, quorum duo ad nos pervenerunt ex bibliotheca Monasterii Sangallensis, tertius ex Thuana, quartus fuit sancti Remigii Remensis. Quintus extat in bibliotheca Julia quæ est Helmæstadii, ex quo variantes lectiones ad nos missæ sunt à doctissimo Conringio. Secuti autem sumus editionem Sirmondi, in qua Canones & Decreta Pontificum Romanorum ex quibus ista accepta sunt leguntur in fine cujusque Capituli. Et Sirmondus quidem putavit ita primò vulgatum à Karolo esse hoc Capitulare. Canonum tamen & Decretorum istiusmodi nihil apparet in vetustissimis exemplaribus. Mihi sanè nondum persuasum est Canones Synodorum & Decreta Pontificum quæ cuique Capitulo adjunguntur, addita fuisse à Karolo, eo inter cætera argumento, quòd si is auctor esset istarum additionum, Canones quosdam addidisset qui desunt ad probandam ultimam partem capitis sexti, eoque modo effecisset ne conjungi posset cum sexto capite. Pertinet enim ad caput septimum, uti notamus ad librum primum Capitularium. Cæterùm hæc Capitula, ut observatum est ab eodem Sirmondo, Capitula Synodalia Karoli Imperatoris vocantur in Actione prima Concilii secundi Suessionensis. Et in vetustissimo codice Ms. S. Germani Autissiodorensis, in quo descripti sunt Canones Isaaci Episcopi Lingonensis, caput primum istius Capitularis, quod illic habetur, sic inscriptum est : *Ex Concilio Pontificum, ubi præfuit Domnus Karolus Imperator*. Et Burchardus lib. 3. cap. 15. caput trigesimum istius Capitularis refert *ex Concilio apud Aquasgrani*. Pag. 210.

Sardicense] Codex Regius malè Sardonense. Pag. 213. cap. 1.

Item enim) Secuti sumus auctoritatem veterum exemplarium. Vide lib. 1. Capitular. cap. 2. Pag. 214. cap. 2.

Caput istud sic legitur in uno codice Sangallensi. *Item in eodem Concilio, ut ecclesiasticis disciplinis dedit malefici, incantatores, vel incantatrices fieri non finantur*. Pag. 220. cap. 18.

Carthaginensi) Codex S. Remigii, *Cardonensi*. Pag. 225. cap. 31.

Gunebodigni) Unus codex Sangallensis Pag. 235. cap. 62.

Tom. I. *Buntgodingi*, alter *Guntbotingi*, Helmæſtadienſis & Tegernſeenſis, ex quo prodiit editio Bavarica. *Guntbodingi*, Remenſis *Gobodingo*. Capitulum 43. Francofordienſe *Guntbadingi*. Gunebodigni ſeu Guntbadingi ſunt hi qui Gundobada Lege vivebant, utì diximus in Notis ad Reginonem pag. 590. Vide etiam Notas ad Gratianum pag. 531. & Fileſacum libro 2. Selectorum cap. 6.

Pag. 241. CAPITULARE SECUNDUM] Conlatum eſt cum tribus antiquis exemplaribus, uno Bibliothecæ Thuanæ, altero S. Vincentii Metenſis, tertio Monaſterii Sangallenſis. In Metenſi porrò capitula iſta deſcripta ſunt ſtatim poſt capitula Pippini Regis de alia Synodo.

Ibid. c. 1. GIROVAGIS] *qui totâ vitâ ſuâ*, ut legitur in primo capite regulæ ſancti Benedicti, *per diverſas provincias ternis aut quaternis diebus per diverſorum cellas hoſpitantur, ſemper vagi, & nunquam ſtabiles, & propriis voluptatibus & gulæ illecebris ſervientes.* Vide etiam regulam Magiſtri cap. 1. & 7.

SARABAITIS] Capitulare primum anni DCCCII. cap. 23. *ſine magiſterio vel diſciplina, qui Sarabaiti dicuntur.* Regula ſancti Benedicti cap. 1. *Tertium verò Monachorum teterrimum genus eſt Sarabaitarum, qui nullâ regulâ approbati, vel experientiâ magiſtrâ, ſicut aurum fornacis, ſed in plumbi natura molliti, adhuc operibus ſervantes ſeculo fidem, mentiri Deo per tonſuram noſcuntur, qui bini aut terni aut certè ſinguli ſine paſtore non dominicis ſed ſuis incluſi ovilibus, pro Lege eſt eis deſideriorum voluptas, cùm quicquid putaverint vel elegerint, hoc dicunt ſanctum, & quod noluerint, hoc putant non licere.* Hunc locum integrum ex regula placuit deſcribere, ut lucem afferremus huic capiti. Si quis plura ſcire deſiderat, legat eruditas Hugonis Menardi Notas ad Concordiam regularum pag. 104.

Ibid. c. 3. UT NON PARVIPENDENTES] Hæc ſumpta ſunt ex capite ſecundo ejuſdem regulæ.

Ibid. c. 4. DE OBEDIENTIA] Hæc breviata ſunt ex capite quinto ejuſdem regulæ.

Ibid. c. 5. DE DECANIS] Ex capite 21. regulæ.

Ibid. c. 6. DE CELLARARIIS] Codex Thuanus & editiones Amerbachii & Heroldi: *De Cellarii.* Sic etiam legitur in capite duodecimo Francofordienſi, quo Lex deſcriptum eſſe apparet.

QUALES REGULA PRÆCIPIT] In capite 31.

Pag. 242. cap. 8. DE EULOGIIS] id eſt, muneribus ex caritate datis, ut rectè interpretatur idem Menardus ibidem pag. 875. Explicandum porrò eſt hoc caput ex capite 54. regulæ ſancti Benedicti, unde ſumptum eſt: *Nullatenùs liceat Monacho nec à parentibus ſuis, nec à quoquam hominum, nec ſibi invicem litteras, eulogias, vel quælibet munuſcula accipere aut dare ſine præcepto Abbatis.* Vide regulam Magiſtri cap. 76.

Ibid. c. 9. DE SUSCEPTIONE] Vide regulam ſancti Benedicti cap. 53.

Ibid. c. 10. DE VESTIMENTIS] Vide eandem regulam cap. 55.

Ibid. c. 11. DE NOVITER VENIENTIB.] Regula ſancti Benedicti cap. 58. Regula Magiſtri cap. 88.

Ibid. c. 12. DE FILIIS NOBILIUM] Regula ſancti Benedicti cap. 59. *Si quis fortè de Nobilibus offert filium ſuum Deo in Monaſterio, ſi ipſe puer minori ætate eſt, parentes ejus faciant petitionem quam ſuprà diximus, & cum oblatione ipſam petitionem, & manum pueri involvant in palla altaris, & ſic eum offerant.* Vide regulam Magiſtri cap. 91. Tom. I.

DE ORDINANDO ABBATE.] Codex Thuanus: *De ordinatis Abbatibus.* Sed nos aliam lectionem prætulimus, quia majori veterum librorum copiâ juvatur, & quia verba iſta deſcripta videntur ex titulo capitis 64. regulæ ſancti Benedicti. Hæc ſunt verba regulæ, ex quibus explicandus eſt hic locus: *In Abbatis ordinatione illa ſemper conſideretur ratio ut hic conſtituatur quem ſibi omnis concors Congregatio ſecundùm timorem Dei, ſive etiam pars, quamvis parvâ, congregationis ſanior conſilio elegerit. Vitæ autem merito & ſapientiâ doctrinæ eligatur qui ordinandus eſt, etiamſi ultimus fuerit in ordine Congregationis.* Pag. 243. cap. 32.

Ibid. c. 14. DE FRATRIBUS] Hoc eſt lemma capitis 59. regulæ ſancti Benedicti.

Ibid. c. 15. UT NULLUS ABBAS] Vide infrà caput 14. Synodi Francofordienſis.

Pag. 244. cap. 16. UT DISCIPLINA] Vide caput 16. Francofordienſe.

Pag. 243. CAPITULARE TERTIUM] In emendando iſto Capitulari iiſdem antiquis codicibus uſi ſumus cum quibus contulimus ſecundum.

Ibid. c. 3. SANGUINIS MINUAT.] Ita codex Metenſis. Reliqui & editio Bavarica, *ſanguinem novationem* Heroldus, *ſanguinis minutionem.*

Ibid. c. 4. SORTIRE PRÆSUMAT] Olim quidam (ut ait gloſſa 26. q. 2. cap. 3. *Hi qui.* Quod ſumptum eſt ex epiſtola 119. S. Auguſtini ad Januarium.) per quoſdam verſiculos Pſalterii vel Evangelii divinabant futura. Quare quæſivit Januarius ab Auguſtino utrum hoc ſit faciendum. Cui ſic reſpondit Auguſtinus: *Hi verò qui de paginis evangelicis ſortes legunt, etſi optandum eſt ut hoc potiùs faciant quàm ut ad dæmonia conſulenda concurrant, tamen etiam iſta mihi diſplicet conſuetudo, ad negotia ſecularia & ad vitæ hujus vanitatem propter aliam vitam loquentia oracula divina velle convertere.* Præſtat heic deſcribere inſignem locum ex vita ſancti Huberti Epiſcopi Leodienſis ſcripta à Jona Epiſcopo, ut reor, Aurelianenſi, ex quo facile eſt intelligere quonam modo fieret illa exploratio per libros divinos. Hæc ſunt ejus verba in capite 15. *Igitur ad amica ſibi ſubſidia ſe vertentes, orationi atque jejunio ſeſe triduano mancipavere; utque voluntatem ſuper hoc negotio Domini noſſe poſſent, ab eo totis niſibus popoſcere. At tertio tandem jejunii die inſtante duos libros ſuper altare depoſucre, quorum unus ſacratiſſimum Evangelii retinebat textum, alter verò benedictiones atque conſecrationes quibus Miſſarum peragitur ſacramentum; ſcilicet ut à divinis libris addiſcerent quæ ſibi de his agenda forent. Reſeratum autem Evangelium hanc primùm legenti ſententiam obtulit: Ne timeas Maria: inveniſti enim gratiam apud Dominum. Liber etiam ſacramentorum in ſui apertione hoc primum videnti objecit: Dirige viam famuli tui.* De ſortibus Sanctorum vide Concilium Veneticum

Tom. I. cap. 16. Agathenſe cap. 42. Aurelianenſe I. cap. 30. Autiſiodorenſe cap. 4. Reginonem lib. 2. cap. 358. & Ivonem parte II. cap. 37.

Ibid. c. 7. Secundum morem] id eſt, *ſecundùm ordinem Romanum*, ut legitur in Canone quarto Concilii Moguntiaci, in quo iſta explicantur. Vide etiam Concilium Remenſe II. Can. 7.

Pag. 244. cap. 18. Clocas] alibi *ſigna*, id eſt, tintinnabula, ſive campanæ. Geſta Aldrici Epiſcopi Cenomanenſis: *legalem veſtituram per clocas*. Polypticus S. Remigii Remenſis: *cloccas tres de metallo, de ferro duas*. Vide Gloſſarium Lindenbrogii & Voſſium in libro de vitiis ſermonis.

Pag. 245. Præceptum] Sunt qui putant Præceptum iſtud eſſe ſuppoſititium, non improbabilibus argumentis. Certum eſt autem multa probabilia adversùs eorum argumentationes poſſe reponi. Sed ego non judico hanc cauſam. Præceptum edo quale inveni.

Pag. 249. Præceptum pro trutum.] Nihil frequentiùs occurrit inter Scriptores Alemannos quàm iſtud Præceptum, quod eandem habet præfationem quæ ſuperiori Præcepto continetur, eandem ſubſcriptionem. Adhuc ſupereſſe illud teſtatur Henricus Meibomius in Notis ad Witichindum pag. 63. Authenticumne exemplar intelligat, an verò apographum, in dubio eſt. Attamen Jacobus Andreas Cruſius, qui illud Notis illuſtravit, putat Meibomium teſtari diploma ipſum extare in archivis Tremoniæ urbis imperialis in Weſtualiæ Comitatu Marcano.

Capitulatio] Capitula iſta edidit Romæ Lucas Holſtenius, ediderunt in Germania Ferdinandus Epiſcopus Paderbornenſis & Hermannus Conringius. Puto autem illa viſa fuiſſe Trithemio, qui libro ſexto Polygraphiæ loquens de bellis Karoli cum Saxonibus, & quomodò eos ad fidem Chriſtianam converterit, poſteà addit: *Veritus autem ne denuò, ſicut pluries fecerant, apoſtatarent à fide, ſecretos quoſdam inſtituit exploratores, quibus judiciariam contulit poteſtatem, qui totam Saxoniam peragrantes de fide ac moribus gentis ſecretè inquirerent diligenter, & quoſcunque reperiſſent apoſtataſſe à fide, raptores, adulteros, blaſphemos, Eccleſiæ ac Sacerdotum ejus & mandatorum contemptores, ſeu notoriis criminibus Chriſtianam rempublicam perturbantes, aut populum ad Paganiſmum revocantes vel ſollicitantes, ſine dilatione imperiali & regali auctoritate impunè laqueo ſuſpenderent vel aliàs ut poſſent necarent.* Cæterùm ut capitula iſta adſcriberem anno DCCLXXXVIII. effecit Ditmari & duorum Præceptorum quæ mox deſcripta ſunt auctoritas. Alioquì enim difficile eſt pronuntiare de anno quo Capitula illa edita ſunt.

Pag. 251. cap. 1. Vana] Hæc eſt lectio editionis Romanæ. Germanicæ habent *fana*.

Ibid. c. 4. Morte moriatur.] Durum ſanè iſtud, capitalem in eum ſententiam dici qui in Quadrageſima carnem comederit, ſi per contemptum fecerit Chriſtianæ fidei. Sed ita in populo contumaci fieri neceſſe erat, ne ſemper relaberetur in Paganiſmum. Ævo Ditmari Epiſcopi Merſepurgenſis hæc erat conſuetudo inter Polonos ut qui carnem poſt Septuageſimam manducaſſet, dentium evulſione puniretur. Ita enim ipſe ſcribit in initio libri octavi: *Quicunque poſt Septuageſimam carnem manducaſſe invenitur, abſciſſis dentibus graviter punitur. Lex namque divina, in his regionibus noviter exorta, poteſtate tali meliùs quàm jejunio ab Epiſcopis inſtituto corroboratur.* Tom. I.

In gente Saxonum] Alcuinus epiſt. 104. *Idcircò miſera Saxorum gens totiens baptiſmi perdidit ſacramentum quia numquam habuit in corde fidei ſacramentum.* Vide Chronicon Moyſſiacenſe ad annum 792. Pag. 252. cap. 8.

Morte moriatur.] quamvis Religionis non ſit cogere Religionem, ut pluribus dictum eſt in Notis ad Agobardum pag. 38. Sed recurrit heic obſervatio paulò antè ſumpta ex Ditmaro. Itaque Andreas primus Hungariæ Rex, à perturbationibus hoſtium ſecurus effectus, tanquam Karolum M. imitari vellet, anno MXLVII. *præcepit univerſæ genti ſuæ, ſub pœna capitalis ſententiæ, ut depoſito Paganiſmo priùs eis conceſſo ad veram Chriſti fidem reverterentur;* ut ait Johannes de Thwrocz cap. 42. Chronicæ Hungarorum. Quod etiam proditum eſt ab Antonio Bonfinio decade 2. lib. 2. rerum Ungaricarum.

Tribus diebus lit.] Eginhardus de hac ipſa re agens ad annum DCCXCI. *Ibi ſupplicatio per triduum facta.* Pag. 256.

Ragenisburgo] Huc enim poſt victoriam Avaricam ſe contulit Karolus, ut ait idem Eginhardus: *Ipſe autem cùm dimiſſis copiis Reginum civitatem, quæ nunc Reganeſburg vocatur, veniſſet, & in ea hyematurus conſediſſet, ibi Natalem Domini & Paſcha celebravit.* Pag. 258.

Datum an. DCCXCIII] Difficile eſt pronuntiare de anno quo Capitula iſta ſancita ſunt. Goldaſtus cenſuit pertinere ad annum DCCLXXXVI. ea, opinor, de cauſa quòd neceſſe ſit edita fuiſſe poſt obitum Hildegardis Reginæ, quæ apud Theodonis-villam mortua eſt anno DCCLXXXIII. die trigeſimâ menſis Aprilis. Sirmondus verò in Notis ad Capitularia pag. 765. & 790. referens duo capita iſtius Capitularis, octavum nimirùm & decimumquartum, ea citat ex capitulis anni DCCCXIII. manifeſto errore. Nam Pippinus Rex Italiæ, qui pleraque iſtorum Capitulorum ſancivit poſt patrem, mortuus eſt anno DCCCX. VIII. Idus Julii, ut Eginhardus tradit. Exiſtimandum tamen non eſt virum clariſſimum in hunc errorem incidiſſe abſque ratione. Itaque huc valde inclino ut exiſtimem illum eſſe deceptum auctoritate veteris cujuſpiam codicis, in quo fortaſſis per oſcitantiam Librarii ſcriptum erat DCCCXIII. cùm ſcribendum eſſet DCCXCIII. Quod hauddubiè evenit ex tranſpoſitione numerorum. Ob eam cauſam non Capitulare iſtud adſcripſimus anno DCCXCIII. Illud porrò emendavimus ope ſtium veterum codicum, quorum duo extant in Bibliotheca Regia, tertius in Thuana. Pag. 257.

Primo capitulo] Hoc eſt unum ex capitibus quæ à Pippino ſancita poſt patrem ſunt, uti dicebamus. Pippino autem tribuitur in Lege Longobardorum. Ibid. c. 1.

Xenodochiis] Ita editiones & unum exemplar regium. Aliud exemplar habet *ſenodochia* & heic & paulò poſt. Quo etiam modo & heic & cap. 6. ſcriptum erat in codice Teghernſeenſi,

Tom. I. ſeenſi, ex quo Amerbachius eruit Conſtitutiones Karoli Magni. Sic olim vulgò ſcribebant. Geſta Dagoberti I. cap. 30. *Senodochium ceteraque diverſa loca ad hoc ibidem inſtituit.* Juſtiniani Novella VII. apud Ivonem parte 3. cap. 183. in veteri codice Mſ. S. Victoris Pariſienſis: *Eccleſiam vel ſenodochium.* Et parte 17. cap. 137. *ſenodochium, id eſt, locus venerabilis &c.* Sic etiam in veteri codice Bibliothecæ Colbertinæ. Dicebant etiam ſinodochias, ut in capite ſexto iſtius Capitularis in codice Thuano: *De Monaſteria & ſinodochias.* Hinc *ſinodochiæ* in Additione III. cap. 56. Hinc *exſenodochium* apud Marculfum lib. 2. cap. 1. Alferri multò plura exempla poſſent. Sed iſta ſufficiunt.

Pag. 258. cap. 2. CUM CONSILIO EPISCOPI] Iſta non extant in editione Bavarica, neque in Baſileenſi.

Et iſtud quoque caput reperitur in Capitulari Pippini, cui tribuitur in libro tertio Legis Longobardorum. Vide Capitulare Pippini cap. 7.

ECCLESIIS BAPTISMALIB.] apud quas conſtituta ſunt baptiſteria. Vide quæ de hoc argumento infrà dicuntur in Notis ad Capitulare anni DCCCIV.

Pag. 259. cap. 3. Caput iſtud tribuitur Pippino in libro ſecundo Legis Longobardorum, extatque inter ejus capitula pag. 538.

Ibid. c. 4. Iſtud quoque caput ex Pippini Conſtitutionibus refertur in eodem libro Legis Longobardorum, ut & cætera quæ deinceps ſequuntur, præter XIV. & XVII. Sed iſtud ultimum habetur in Capitulari Pippini cap. 29.

Ibid. c. 6. UT REGALIA SINT] Expreſſimus bonâ fide editionem Amerbachii & Heroldi, quam confirmat codex Thuanus. In libro tamen tertio Legis Longobardorum, in quo caput iſtud refertur, legitur, *& regalia ſunt, ut quicunque ea &c.* diverſo admodùm ſenſu. Sanè fatendum eſt utramque lectionem poſſe eſſe bonam, cùm ex capite vigeſimo Synodi Vernenſis conſtet Monaſteriorum regni Francici alia fuiſſe regalia, alia Epiſcopalia, & in narratione cujuſdam controverſiæ de reſtaurandis mœnibus urbis Veronenſis apud Hieronymum de Curte, lib. 4. Hiſtoriæ Veronenſis, pag. 178. & apud Ughellum tomo quinto Italiæ ſacræ pag. 610. reperiamus tria Karoli M. ævo Monaſteria regalia fuiſſe in urbe Veronenſi ac duo præterea regia xenodochia. Ut tamen præferrem eam quæ vult ut omnia Monaſteria regalia ſint fecit uſus poſteriorum temporum, qui fortaſſis exiſta Karoli Lege deſcendit. Nam poſt Karolum omnia Francorum Monaſteria fuerunt prorsùs in poteſtate Regum, utì pluribus oſtenſum eſt in Notis ad Lupum Ferrarienſem pag. 373. & alibì fuſiùs dicetur. De Monaſteriis Græcorum quæ imperialia nuncupabantur, & per Pragmaticam ab omni Epiſcoporum jugo & poteſtate exempta erant, vide illuſtriſſimi Epiſcopi Monſpelienſis notas ad Innocentium III. pag. 31.

Ibid. c. 7. FORFACTIS] *id eſt, in bannum miſſis*, ut ait gloſſa interlinearis in uno codice regio. Similis extabat in codice Boherii. Nam is in margine iſtius capitis ſcripſit: *Nota de rebus forfactis, id eſt, de rebus in bannum miſſis.*

AD PALATIUM PERTINEANT.] Vetus gloſſa interlinearis in eodem codice regio: *Reſpexit l. Si cujuſque hominis proprietas, ubi dicitur: fiſco noſtro ſocietur.* Extat hæc Lex in libro quarto Capitularium cap. 24. Tom. I.

PERTINEANT] In libro tertio Legis Longobardorum additur *tranſacto anno ac die.* Ita quoquè iſthic Legi debere confirmat idem liber quartus Capitularium.

MERCEDE] id eſt, eleemoſynâ. Nàm aliquot ſeculis hæc vocabula indifferenter accipiebantur, ut multis exemplis probari poſſet. Vide præceptum Karoli M. apud Severtium in Epiſcopis Matiſconenſibus pag. 32. §. 4. & tom. 6. Caniſii pag. 1149. 1150. 1156. & ſequenti. S. Ambroſius lib. 2. de pœnit. cap. 9. *Sunt qui opes ſuas tumultuario mentis impulſu, non judicio perpetuo, ubi Eccleſiæ contulerunt, poſteà revocandas putarunt; quibus nec prima merces rata eſt, nec ſecunda: quia nec prima judicium habuit, & ſecunda habuit ſacrilegium.* Citat hunc locum Alexander III. in epiſtolâ ad Archiepiſcopum Upſellenſem & ſuffraganeos ejus edita in appendice Petri Cellenſis, non ex Ambroſio, ut opinor, ſed ex Gratiano, ubi refertur 17. q. 4. cap. 3. *Sunt qui opes.* Nam poſt Gratianum, qui veterum loca ab eo relata referebant, ea referebant ex fide Gratiani. Ibid. c. 8.

DE FILIA] *Longobarda*, ut ait gloſſa interlinearis in codicibus regiis. Ut intelligeremus hæc capitula ad Longobardos tantùm pertinere. Pag. 260. cap. 9.

EROGATORIS] id eſt, executoris teſtamentarii, ut rectè interpretatur doctiſſimus amicus noſter Carolus Dufreſnius in Obſervationibus ad Hiſtoriam Joinvillæ pag. 37. quem conſule.

IN TERTIAM PORT.] Vetus nota in margine unius ex codicibus regiis: *Hæc Lex in hoc quòd dicit filiam eſſe admittendam in portionem tertiam ſervorum per manum Sacerdotis manumittendorum, ita intelligenda eſt ut libertates omnibus cum effectu competant, tertiam verò partem pro unoquoque à rogatore, cùm ſint ejus liberti, accipiat, niſi ſit tantùm ex rebus patris conſecuta quod ſibi in hoc & in aliis rebus pro terria portione ſufficiat.*

ITERUM INTROIRE] Sequitur in eadem nota marginali: *Item cùm dicit* iterùm introire poſſit, *videtur reſpicere Legem Liuprandi de eo qui filiam in capillo vel aliàs vocata per illam Legem Liuprandi de eo qui filiam in caſa, expulſa verò fuit per Legem Aſtulfi* Cognovimus multotiens perfidos, *& iterùm reſtauratur per hanc Legem, quæ omnino reſpicit Legem* Cognovimus multotiens.) Hanc notam confirmat & explicat nota adjecta margini alterius codicis regii, quæ ſic habet. *Ideò dixit* iterum introire poſſit, *quia juxtà prædictam Legem Liuprandi, quæ eſt de eo qui filiam in capillo, in tertiam rerum patris intraverat, & per hoc Capitulum iterùm intrat. Vel ideò dixit* intrat *quia expulſa erat per Legem Aſtulfi, quæ eſt* Cognovimus multotiens. *Sed per hoc Capitulum recuperat. Si novem ſervi per manum erogatoris liberi dimiſſi ſunt, non intelligendum eſt arbitror quòd tres omninò filia valeat in ſervitutem replicare, ſed in unoquoque tertiam partem pretii accipiat à manumiſſore; niſi pater ex aliis rebus ſuis tantùm reliquerit ei quod valeat tertiam partem omnium bonorum ſuorum.*

UBI LEX ERIT] In libro Legis Logobardorum legitur: *ubi Lex deeſt, præcellat conſuetudo.* Ibid. c. 10.

Tom. I. Lex] *ſpecialis & generalis*, ut habet gloſſa interlinearis in uno codice regio.

Consuetudini] id eſt, Legi municipali, *Couſtume*, ut nos dicimus. Hanc interpretationem confirmat gloſſa interlinearis in eodem codice regio, in quo ſuper verbo *conſuetudo* ita ſcriptum eſt, *ſcilicet Longobarda, Romana, & Salica.* Attamen ſi hæc interpretatio accipiatur, dubium eſt quid heic per Legem intelligatur. Et fortaſſis conſuetudo ſimpliciter hoc loco accipi debet, non de jure quod in Lege Longobarda, Romana, & Salica continetur, ſed de conſuetudine non ſcripta & inſtituta abſque auctoritate publica, quæ tamen conſenſu populi fulciebatur. Longa enim non ſcripta conſuetudo non valet quandò Legi ſcriptæ vel Canoni adverſatur, ut ait Balſamon ad Canonem xvi. Concilii Conſtantinopolitani ſub Photio.

Ibid. c. 11. Quæcunque femina] libera Longobarda, ut legitur in veteri inſtrumento anni mxlvii. quod extat in Chartulario Monaſterii Caſaurienſis, ubi Raimundus filius Grimaldi ſic loquitur: *Declaro enim quia ſtatutum eſt in ipſo Capitulari Dompni Imperatoris, & Domnus Karolus Imperator inſtituit in ſuo Capitulari, ut quæcunque femina libera Longobarda per commiatum viri ſui poteſtatem habeat de rebus ſuis vendere aut donare, & cuicunque vendidiſſet aut donaſſet, firmum & ſtabile permanſiſſet.* Ex quo loco illud præterea diſcimus, Capitularia Karoli M. obſervata adhuc fuiſſe in Italia ſeculo poſt Chriſtum natum undecimo. Quamvis enim hæc Lex reperiatur in libro ſecundo Legis Longobardorum, Raimundus tamen non indè accepit. Illic enim non tribuitur Karolo, ſed Pippino.

Ibid. c. 12. De mancipiis] *id eſt, aldiis*, ut habet gloſſa interlinearis in codibus regiis.

Mundium] *id eſt, pretium pro mundio*, ut habet gloſſa interlinearis in uno eorundem codicum regiorum.

Ibid. c. 14. Hildegardæ Reginæ] Mortem obiit anno dcclxxxiii. pridie Kalendas Maias apud Theodoniſvillam, ut ait Eginhardus, ſive in vigiliis Aſcenſionis Dominicæ, ut legitur in Præcepto Karoli M. pro Monaſterio S. Arnulfi Metenſis, quod editum eſt in Hiſtoria Epiſcoporum Metenſium pag. 181. Paſcha autem fuit hoc anno x. Kalendas Aprilis, ut legitur in vetuſtiſſimo codice Mſ. Bibliothecæ Colbertinæ.

Ibid. c. 15. Placentini] *id eſt, adulatores*, ut ait gloſſa interlinearis in codicibus regiis. Verùm tamenetſi Placentia dicta ſit à placendo, ut Cluverius opinatur, alius eſſe videtur hujus Conſtitutionis ſenſus quàm ut in ea agatur de ridiculariis ac facetis hominibus.

Præceptum] *impetratum à Rege*, ut habet gloſſa interlinearis in uno eorundem codicum regiorum. Codex Thuanus habet *præcepta.*

Pag. 261. Capitulare Francof.] Capitula iſta repoſuimus inter Capitularia Karoli M. quia conſtat ea edita ab illo fuiſſe in Synodo Francofordienſi, quam ipſe ſuum Synodale Concilium vocat in Præcepto pro Aniano Abbate Monaſterii Caunenſis, magnam verò eorum partem reperita fuiſſe ex Capitularibus quæ hunc annum antecedunt. Contulimus autem illa cum eodem codice Remenſi ex quo Sirmondus edidit, itemque cum alio recentiore cujus mentionem facit idem Sirmondus. Putavit Franciſcus Pithœus in verbo *Gunebodigni* capitula iſta ſancita fuiſſe in Synodo Aquiſgranenſi habita contrà Felicem & Elipandum. Eadem fuit opinio Petri Bonifantii, uti notatum manu ejus reperi in Collectione Conciliorum edita à Joanne Sagittario anno mdliii. *Habet amicus noſter D. Puteanus penes ſe manuſcriptos Canones Concilii Aquiſg. ſub Carolo Magno editi contrà impiam hæreſim Felicis & Elipandii.* Certè in codice Remenſi ex quo, uti diximus, capitula iſta edita fuerunt, titulus nullus extat, nulla loci in quo Synodus habita eſt mentio. Colligitur tamen ex Annalibus Eginhardi illa pertinere ad Synodum Francofordienſem quæ anno dccxciv. congregata eſt per juſſionem Karoli Magni. Huic autem Synodo interfuerunt cum Legatis Hadriani Romani Pontificis Paulinus Patriarcha Aquileienſis & Petrus Archiepiſcopus Mediolanenſis, & alii multi Epiſcopi, Preſbyteri, & Diaconi. Addunt Annales Anianenſes: *Inter quos etiam venerabilis ac ſanctiſſimus Abbas Benedictus, qui vocatur Vitiza, Monaſterii Anianenſis à partibus Gociæ, & religioſos ſuos Monachos, Bede, Ardo, qui & Smaragdus, ſeu cunctis fratribus ſuis diſcipulis. Hi ſunt Ingila, Rabanus, Georgius.* Eidem Synodo interfuit etiam Anianus Abbas Caunenſis cum Monachis ſuis, ut patet ex Præcepto Karoli M. paulò antè laudato.

Tom. I.

Si ratio habeatur integræ Synodi, caput iſtud, quod heic primum eſt, tertium erit. Nam duo priora nos ideò omiſimus quia pertinebant ad cauſam fidei, ea tantùm retinuimus quæ Karoli auctoritate conſtabat eſſe decreta. Pag. 263. cap. 1.

Sobrinus Karoli] Chronicon Moyſſiacenſe: *Et in eadem Synodo venit Taſſilo, qui dudùm Bajoariæ Dux fuerat, ſobrinus videlicet Regis; & pacificatus eſt ibi cum Rege Karolo, abrogans omnem poteſtatem quam in Bagoaria habuit, tradens eam Regi.* Matrem enim habuit Thaſſillo Hiltrudem ſororem Pippini Regis, ut patet ex donationibus Eccleſiæ Salisburgenſis apud Caniſium tomo vi. pag. 1157.

Emturio] Ita omninò vetus codex, voce ab emendo deducta, eo modo quo Lib. i. Capitular. cap. 69. *pulſaturio* legitur in Codice Aurelianenſi pro eo quod alii habent *pulſatorio*. Duchenius & Sirmondus ediderunt *emporio.* Pag. 264. cap. 3.

Ursionis Viennensis] Vocatur *Orſus* in veteri Charta Viennenſi, ann. 812, quæ edita eſt infrà in Appendice Actorum veterum, tit. xxiii. Ibid. cap. 6.

Advocato] Hæc vox reſtituta eſt ex veteri exemplari. Exciderat enim in editione Sirmondi. Hinc autem colligi poteſt Elefantum Arelatenſem Epiſcopum non interfuiſſe Synodo Francofordienſi.

Petrus Episcopus] Virdunenſis in Belgica prima, ut rectè notat vir clariſſimus Carolus le Cointe in Annalibus eccleſiaſticis Francorum. Richardus enim Waſſeburgius lib. 3. Antiquitatum Galliæ Belgicæ fol. 140. 141. narrat eum ſuſpectum habitum quòd circà annum dcclxxxiv. particeps fuit conjurationis adversùs Karolum M. factæ ab Ardico Comite in Auſtraſia, cùm convinci non potuiſſet, tamen à Karoli gratiâ excidiſſe, & per duodecim annos prohibitum ei fuiſſe ne in aula eſſet, tandemque ſe in Synodo Francofordienſi purgaſſe, & poſteà poteſtatem illi factam ut ad palatium venire poſſet. Conjuratio autem illa Ardici ſive Hardradi, hoc enim verum eſt nomen, contigit anno Ibid. cap. 7.

Tom. I. DCCLXXXV. ut ait Eginhardus in Annalibus: *Facta est eodem anno trans Rhenum apud orientales Francos adversùs Regem immodica conjuratio, cujus auctorem Hartradum Comitem fuisse constabat. Sed hujus indicium citò ad Regem delatum est: ejusque solertia tam valida conspiratio citrà ullum grande periculum in brevi conquievit, auctoribus ejus partim privatione luminum, partim exilii pœnâ condemnatis.* Meminit ejusdem conjurationis idem Eginhardus ad annum DCCCXVII. Item Theganus in libro de gestis Ludovicii Pii cap. 22. ubi consilia Hardrati apertiùs explicat: *Erat* (Reginharius) *filius filiæ Hardiati, qui erat Dux Austriæ infidelissimus, qui jamdudum insurgere in Dominum Karolum voluit & ei regnum minuere.* Auctor tamen Annalium ecclesiasticorum suprà laudatus existimat Petrum Episcopum Virodunensem se in Synodo Francofordiensi propterea purgasse quia conjurationis adversùs Karolum Regem ejusque regnum à Pippino filio nuper initæ particeps dicebatur. Vide Chronicon Virdunense Hugonis Abbatis Flaviniacensis pag. 117.

In mortem Regis] Putavit Sirmondus heic agi de conspiratione quæ anno DCCXCII. patefacta fuerat apud Ratisbonam, cujus auctor fuit Pippinus Italiæ Rex. Verùm ex his quæ ex Vasseburgio relata sunt apparet in aliud tempus transferendam esse hanc historiam.

Ibid. cap. 8. Gaerbodus] Sirmondus in Notis ad hunc locum putat Ebroicensem Episcopum fuisse. At idem auctor Annalium ecclesiasticorum ad annum DCCLXXXVIII. §. 2. & DCCXCIV. §. 53. contendit opinionem Sirmondi non posse esse veram, & Girvoldum Abbatem Fontanellensem & Episcopum Ebroicensem diversum esse à Gerbodo.

Magnardo] Archiepiscopo Rotomagensi.

Pag. 266. cap. 15. Per consensum Episcopi] Hæc clausula est magni momenti. Ostendit enim privilegia Monasteriis olim concessa ita intelligenda esse ut interim jura Episcoporum serventur illæsa. Qua de re pluribus agetur in Notis ad caput 81. libri primi Capitularium.

Pag. 268. cap. 36. Capella Regis] Flodoardus lib. 3. cap. 23. de epistolis Hincmari: *Ab antiqua regia capella tulisse.* Capitulare anni DCCLVI. cap. 6. *in sacellum Regis veniant.* Vide Capitulare de villis Karoli M. cap. 6.

Pag. 269. cap. 44. Occasionibus] Vetus exemplar habet *occupationibus.* Sed legendum esse utì nos edidimus apparet ex capite 39. Concilii Africani, in quo recensentur occasiones in quibus recedere licet à regula quæ vetat ne virgines velentur ante vigesimum quintum ætatis annum. Ob eam causam nos emendationem nostram prætulimus lectioni quæ est in veteri libro. Similem errorem sustulimus ex capite secundo tituli XXV. Capitulorum Karoli Calvi, ubi malè legebatur *occupationibus*, cùm legendum sit *occasionibus*, ut patet ex adnuntiatione Karoli Regis quæ paulò pòst sequitur. Ista cùm Andræas Ducheſnius non animadverteret, & omninò hunc locum acciperet de occupationibus quibus virgines distinendæ essent ante annos viginti quinque, putavit heic deesse aliquid, & vocem *detinendæ* eam ob causam addidit in hoc loco. Ducheſnium secutus est Sirmondus. Tom. I.

Servantur] Sirmondus edidit *serventur.* Fortassis vera est emendatio Sirmondi. Nam voces *servire* & *servare* aliquandò invicem permutari solitas colligitur ex capite 67. libri primi Capitularium; ubi pro eo quod meliora exemplaria habent *honores serventur*, in Pithœano tamen, Camberonensi, Aurelianensi, Thuano, Parisiensi, Divionensi, & Metensi scriptum est *serviant*, in Tiliano *servant.* Editio quoquè Basileensis habet *serviant.* Sed Heroldus admonuit in margine legendum esse *serventur.* Antonius Augustinus in Glossario ad Julianum Antecessorem adnotat vocem *observent* in capite 29. Novellæ 123. positam esse pro *observiant.* Pag. 270. cap. 52.

A sede apostolica [Consueverant ergò Reges nostri per illa tempora petere à Pontificibus Romanis Episcopos & Presbyteros qui assiduè in palatio manerent. Originem istius moris reperio in epistola 26. Codicis Carolini, quæ est Pauli Papæ ad Pippinum Regem, in qua hæc leguntur: *Præcelsa Christianitas vestra per easdem suas à nobis petiit syllabas Georgium Episcopum & Petrum Presbyterum in vestro permanere servitio nos debere concedere. Et quidem præcellentissima vestra benignitas agnoscat nos jamdudum de hoc vestræ obtemperasse voluntati.* At excellens est & sanctitate plena sequens Pauli At excellens est & sanctitate plena sequens Pauli Pontificis admonitio. Subdit enim: *Pro quo dirigite nobis quid de episcopatu prædicti Georgii & de Ecclesia quæ prænominato Petro commissa est peragere debeamus, ne amplius illis admonitis in nimiam neglectûs incuriam deveniant.* Existimabat itaque Paulus non posse Georgium & Petrum regere Ecclesias suas eodem tempore quo erant in palatio. Petit ergò à Pippino ut ad se rescribat quid statui velit de episcopatu ejusdem Georgii & de Ecclesia quæ Petro commissa erat, ne, illis amotis, damna & detrimenta patiantur per absentiam Rectorum. Legi enim illic puto debere *amotis* pro eo quod vulgatæ editiones habent *admonitis.* Porrò præter auctoritatem Romani Pontificis, necessarius quoquè erat Episcoporum sive Conciliorum Gallicanorum consensus ut Episcopi & Presbyteri facultatem haberent commorandi in palatio; quemadmodùm in hoc capite Francofordiensi legimus actitatum esse à Karolo M. cùm Angilramnum primò, dein Hildeboldum in palatio suo habere voluit propter utilitates ecclesiasticas. Testis est etiam hujus rei Hincmarus in epistola 14. cap. 14. loquens de ministerio & officio Archicapellani: *A tempore verò Pippini & Caroli interdùm per Presbyteros, interdùm per Episcopos regiâ voluntate atque episcopali consensu, per Diaconos vel Presbyteros magis quàm per Episcopos hoc officium executum extitit: quia Episcopi continuas vigilias suprà gregem suum debent assiduè exemplo & verbo vigilare, & non diutiùs secundùm sacros Canones à suis abesse parochiis.* Tum in capite sequenti enumerat Presbyteros qui sub Pippino, Karolo, & Ludovico Archicapellani fuêre. Ibid. c. 53.

Tom. I. Angilramnum Archiep.] Metenſem. Vocabatur autem Archiepiſcopus, quamvis Metropolitanus non eſſet, quia ſummus ſacri palatii Capellanus erat; ſicut Fulradus Abbas ſancti Dionyſii, qui eadem dignitate ornatus erat in Palatio Pippini & Karoli, quia Presbyter erat, Franciæ Archipresbyter vocatur in epiſtola Adriani Papæ ad Tilpinum Archiepiſcopum Remenſem, quæ extat apud Flodoardum. Porrò Angilramnum fuiſſe etiam Cancellarium Karoli M. legitur in Chronico Monaſterii Senonienſis. Quod ſi verum eſt, hinc confirmari poteſt eorum opinio qui putant Archicapellani & Archicancellarii officia conjuncta fuiſſe ſub ſecunda Regum noſtrorum familia.

Ibid. c. 54. Alcuinum] Vetus codex *Aliquinum* pro *Alquinum*. Teſtamentum Evrardi Comitis in codice donationum piarum Auberti Miræi pag. 99. *Librum Alquini ad Widonem Comitem*. Alicuinum etiam vocat Thiofridus Abbas Efternacenſis in prologo ad vitam ſancti Willibrordi, ut teſtatur Joannes Roberti in Notis ad Epitaphia ejuſdem Thiofridi pag. 81. Annales Anianenſes in veteri codice noſtro Mſ. *Quem librum* (id eſt, textum Evangeliorum) *ejuſdem Regis Magiſter & didaſcalus propriâ manu deſcripſit Alicuinus, qui & Albinus*.

Pag. 275. Capitulare Saxonum] Editum eſt Romæ & in Germania ſuperioribus annis.

Vestfalahis] Ad tria iſta Saxonum genera reſpexit Witichindus lib. 1. pag. 6. ubi ait Saxones diviſos fuiſſe in Orientales, Angarios, atque Weſtualos.

Pag. 277. cap. 1. Ut Ecclesiæ] Caput iſtud compoſitum eſt ex cap. 2. 3. 4. Capitularis anni dcclxxxviii. Immò reliqua quoquè ejuſdem Capitularis capita heic deeſſe colligitur ex capite ſequenti iſtius Capitularis. Nam illic ſcriptum eſt: *Si quis ſupradicta octo Capitula, &c.*

Pag. 281. Pactus Legis Salicæ] Hunc titulum huic Legi adſcripſimus, ſecuti auctoritatem quorundam veterum exemplarium. In emendanda porrò Lege Salica uſi ſumus undecim codicibus antiquiſſimis, quorum quatuor extant in Bibliotheca Regia, quinus in Bigotiana, ſextus in Sangallenſi. Septimus fuit ſancti Remigii Remenſis, quo uſus quoquè eſt Joannes Tilius, octavus ſancti Vincentii Metenſis, nonus ſancti Vincentii Laudunenſis, decimus ſancti Launomari Bleſenſis. Undecimum, quod Expillii & Leſcurii fuerat, nobis ſubminiſtravit humanitas ampliſſimi viri Hieronymi Bignonii Advocatii regii in Parlamento Pariſienſi. Præter hæc, aliud quoquè Salicæ Legis exemplar habet Bibliotheca Thuana, ſed recens, ideoque à nobis omiſſum. Habemus verò nos librum Legis Salicæ ex editione Tiliana, in cujus margine Franciſcus Pithœus ſuâ manu adnotavit varias lectiones ex codice quodam Metenſi nobis ignoto, quem ſuum vocat. Venit quoquè, cùm iſta ederentur, in manus meas alterum exemplar earundem legum, in cujus margine idem Franciſcus Pithœus plurimas varias lectiones adnotavit ex codicibus manuſcriptis, notas præterea nonnullas addidit. In tanta veterum exemplarium copia infinitum eſſet adnotare varias lectiones. Satis erit admonere lectorem, textum Legis accuratiſſimè emendatum eſſe diligentiſſimâ collatione eorundem exemplarium; ut ſi quid illic aliter invenerit quàm ſcriptum habeatur in ſuperioribus editionibus, judicio factum eſſe arbitretur. Nihil enim conjecturis datum eſt. Duæ autem hactenus Salicæ Legis editiones fuêre; una vetus, quam Baſilius Joannes Herold Baſileæ emiſit anno mdlvii. & poſt eum Gottefridus Wendelinus anno mdclix. Antuerpiæ; altera recens, quæ à Tilio primùm edita, dein à Pithœo, Lindenbrogio, Bignonio recuſa eſt. Diſcrepant profectò inter ſe hæ duæ editiones, non ſolùm in ordine titulorum, ſed etiam in verbis ipſis, ut pridem obſervatum eſt à viris eruditiſſimis. Itaque Franciſcus Pithœus, utì manu ejus ſcriptum reperi in libro meo, exiſtimavit Germanicam editionem eſſe antiquam Legem Salicam, Tilianam verò repetitæ prælectionis. *Valde verò diverſa eſt*, inquit, *hæc editio à Germanica, quæ antiquior videtur, hæc verò repetitæ prælectionis & poſterior.* De hac duplici Salicæ Legis editione Wendelinus putat intelligendum eſſe locum illum Eginhardi in vita Karoli M. *Franci duas habent leges plurimis in locis valde diverſas.* Sed Hermannus Comes Nuenarius interpretatus eſt de Lege Salica & Ripuaria: *Duas Francos habuiſſe Leges ipſorum auctores teſtantur, Salicam atque Ripuariam.* Eadem fuit ſententia Bignonii, ut videre eſt in Notis ejus pag. 827. Quorum ego ſententiæ lubenter accedo. Nam ſemel emendatâ & promulgatâ à Karolo Lege Salicâ, vetere editione tum Franci non utebantur, neque Eginhardus dixiſſet eo ſenſu Francos duas habere Leges. Certè Wendelinus vi veritatis coactus eſt ſcribere pag. 85. Legem Ripuariam à Salica deſcendere ac pleriſque in locis totidem verbis eſſe exſcriptam. Undenam verò dicta ſit Lex Salica, variæ ſunt doctiſſimorum hominum ſententiæ. Vide eundem Wendelinum & Carolum Dufreſnium in Obſervationibus ad Joinvillam pag. 241. Sed quicquid ſit de nomine, diù viguit uſus iſtus Legis in Occidente, uti jam obſervatum eſt ab aliis. In probationibus hiſtoriæ Breſſianæ pag. 5. & 215. animadverto eam adhuc in uſu fuiſſe annis mclxxxv. & mccxcvi. apud Lugdunenſes & Friburgios. Attamen non ita multò pòſt ne nomen quidem ejus vulgò noſcebatur inter Francos. Extat in Bibliotheca S. Victoris Pariſienſis opuſculum Richardi Scoti ſcriptum ſub regno Joannis Regis, in quo deſcribitur genealogia aliquorum Regum Franciæ, & in fine iſta adduntur: *Legem verò Salicam, quam ab omnibus Doctoribus legum, quoſcunque novi, petii utrùm de ea cognitionem haberent, & tamen mihi nullam penitùs reſpondentes, libentiſſimè demonſtrarem.* Viderat eam itaque Richardus, tametſi vulgus Juriſconſultorum illius ævi eam non noſſet.

Tom. I.

dccxcviii.] Ita editio Pithœana & nonnulli codices. Sangallenſis habet *DCCLXXVIII.* Bigotianus *DCCLXVIII.* mendosè urique. Indictio ſexta arguit veram eſſe lectionem * quam nos retinuimus. In codice S. Remigii adſcriptus quidem erat annus quo Karolus librum iſtum ſcribi juſſit, ſed cultelli ope eraſus eſt. Deeſt autem hæc nota in pleriſque vetuſtis codicibus.

[* *Vide* Notam in hunc locum pag. 281. tom. I.]

Tom. I. Pag. 293. c. 17. §. 3.

VASA DICUNTUR] Agitur heic de variis ſepulchrorum generibus. Per vaſa autem heic intelligo ſepulchra ſub humo conſtructa ex lapidibus, quæ etiamnum vaſa à Lemovicibus dicuntur. In teſtamento Bertrandi de Turre Oliergii, condito an. 1328, ſic legitur : *Item lego Conventus del Boſchet decem libros pro quodam tumulo ſive vaſe ibi faciendo ſuprà genus meum quod jacet ibi.* Poſt caput iſtud in Exemplari Pithœano Legum Tilianarum, quod nos mutuò accepiſſe paulò ante diximus, additur : *Si quis mulierem gravidam battit, XXVIII. denar. qui faciunt ſolidos DCC, culpabilis judicetur.* Vide Editionem Baſileenſem Legis Salicæ, cap. 28. §. 4.

Vide Moralem, lib. XI. cap. V, fol. 10.

Pag. 297. c. 26. §. 4.

Ibid. cap. 7.

CULPABILIS JUDICETUR] Poſt hæc verba ſequitur in eodem Pithœi Exemplari : *Si verò ipſa femina aliquem occiderit & ipſa DC. ſolidos culp. jud.*

Pag. 298. c. 29. §. 26.

SI QUIS MESSEM] Pithœus in eodem Exemplari monet hanc fuiſſe lectionem Codicis Loiſeliani : *Si quis meſſem alienam in furtu aut inripaverit aut meterit, DC. den. qui, &c.*

Pag. 303. c. 33. §. 1.

SI QUIS BARONI] In eodem Codice Loiſeliano ſic ſcriptum erat : *Si quis baronem in via ſua oſtaverit.* In Fauchetiano verò, ut illic quoquè monet idem Pithœus : *Si quis baroni viam ſuam oſtaverit.*

Pag. 312. c. 46. §. 1.

DENARIUM HABERE DEBET] Pithœus addit ex Codice Loiſeliano : *Et tres erant qui ſolidos penſare, vel habere, vel præſtare debet.*

Pag. 314. cap. 49.

LIGERIM AUT CARBONARIAM] Heroldus poſt hæc addit *aut citrà mare.* Sed nos, ſecuti conſenſum veterum codicum & editionum poſteriorum, ſuſtulimus hanc clauſulam. Ligerim hoc loco Wendelinus, pag. 86. & 166. interpretatur fluvium Belgicæ in Hisbania qui Lachara vocatur apud Doubletum in Antiquitatibus S. Dionyſii, pag. 724. Ego faciliùs crediderim heic agi de Luſura fluvio Treverorum, quem hodie Leſerem vocant, quatuor milliaribus Germanicis ab Auguſta Trevirorum. Hunc fluvium ego reperio Ligerim vocatum in Præcepto Dagoberti Regis pro Eccleſia Trevirenſi, quod à Willelmo Kyriandro editum eſt in Commentariis de Auguſta Treverorum, p. 74. itemque in alio Præcepto Regis Pippini ibidem relato, pag. 78. cujus verò fragmentum refert Chriſtophorus Browerus libro ſeptimo Annalium Trevirenſium, pag. 378. poſterioris editionis. Diverſus ab hoc eſt Ligeris fluvius in libro tertio Capitularium, cap. 74.

Pag. 318. c. 57. §. 5.

WARGUS SIT] Vargi ſunt (inquit Savaro ad epiſtolam quartam libri ſexti Synodii) cœli ſoliquè patrii profugi & exores, quibus aqua & igni interdictum eſt. Quod pluribus illic probat vir eruditiſſimus. Nimirùm, ut ait ibidem Sirmondus, de profugis exulibus indigenæ fiunt latrones.

Pag. 324. §. 72.

SI QUIS PITTO] Vide ſuprà, pag. 989. in Notis ad pag. 22.

Pag. 325.

INCIPIUNT SENTENTIÆ] Iſta in codice Gandavenſi & in Remenſi ponuntur poſt Capitulare anni DCCLXXIX. & à Tilio edita ſunt poſt Decretionem Chlotarii, ante librum Legis Salicæ. Lindenbrogius rectè repoſuit in calce ejuſdem Legis, poſt recapitulationem ſolidorum. In codice porrò Remenſi ſic habet titulus : *Incipiunt ſententias de ſeptem ſeptinas, hoc ſunt pariculas cauſas.* Quem Tilius ſic emendavit : *Sententiæ de ſeptem ſeptenis, hoc eſt, particularibus cauſis.* Fruſtrà. Nam qui ſententias illas collegit, per cauſas pariculas intellexit eas quæ ſecundùm Legem Salicam pari multâ ſive pœnâ judicandæ erant, hoc eſt, multâ ducentorum ſolidorum ; adeòque ob hanc cauſam nos in fine ſingulorum capitum adnotavimus ex quo Legis Salicæ loco unumquodque eorum ſumptum ſit. Quid autem ſit carta paricla ſive paricula rectè explicant Bignonius in Notis ad Marculfum, pag. 923. & Sirmondus in Antirrhetico ſecundo, cap. 11. Tom. I.

EDICTUM DOMINICUM] Editum primò eſt à Vito Amerbachio, deindè verò à Baſilio Joanne Herold. Ego contuli cum vetuſtiſſimo Codice Mſ. ſancti Galli. Pag. 329.

CAPITULARE DE VILLIS] Primus hæc cap tula edidit Hermannus Conringius in calce Epiſtolarum Leonis III. ex veteribus membranis Academiæ Helmæſtadienſis. In illis porrò ſimplex erat titulus *de villis Imperatoris.* Attamen vir doctiſſimus rectè illa adſcripſit Karolo Magno. Conſtituta autem fuerunt quo tempore Regina erat in palatio Karoli, hoc eſt, antè quàmille fieret Imperator. Nam Liutgardis poſtrema ejus uxor obiit in civitate Turonenſi anno octingenteſimo pridiè Nonas Junias, paulò antè quàm Karolus Italicum iter indixiſſet, ut patet ex Annalibus Eginhardi. Pag. 331.

BATLINIAS] Intelligit hauddubiè linteos pannos quibus utimur in lectis. Nam hodie Lemovices balingias vocant pannos linteos in quibus infantes involvuntur. Pag. 337. cap. 42.

ANDEDOS] Puto heic agi de inſtrumento ferreo, in modum circuli compoſito, quod tribus fulcris ferreis innititur. Anderem hodie Lemovices vocant.

AUCELLATORES] Vide Reineſii Epiſtolas ad Daumium pag. 69. ubi citat hoc Capitulare. Ibid. c. 45.

DE LUPIS] Capitulare II. anni DCCCXIII. cap. 8. *Ut Vicarii luparios habeant.* Pag. 341. cap. 69.

DE GADALIBUS] Puto certum eſſe hîc agi de feminis proſtitutis; gadales autem dictas eſſe quo modo Franci dicunt *filles de joie :* Nam hodiè Lemovices gadalem vocant hominem qui benè ſe habet, qui eſt hilari animo & prompto ad jocandum, ut Ciceronis verbo utamur. Pag. 341.

CAPITULA ADDITA] Capitula iſta primus vulgavit Vitus Amerbachius. Vetus illorum exemplar extitiſſe Mutinæ ævo Sigonii ipſe ſcribit in libro quarto de regno Italiæ. Vetuſtiſſimum nos nacti ſumus in bibliotheca Thuana ; ac præterea octo iſta capitula emendavimus ope duorum veterum codicum manuſcriptorum Bibliothecæ regiæ. De tempore non ambigitur quo illa conſtituta ſunt, de loco non conſtat. Sirmondus exiſtimavit ea Romæ fuiſſe promulgata. Attamen ex Chronico Moyſſiacenſi colligi poſſe videtur condita illa fuiſſe apud Ravennam, quò ſe menſe Junio anni DCCCI. contuliſſe Karolum Imperatorem teſtatur Eginhardus. Certè ex præfatione iſtorum Capitulorum conſtat non uno loco actum fuiſſe de Legibus emendandis, ſed *per urbes ſingulas* ante conſpectum Principis varias quæſtiones fuiſſe agitatas, ac varia capitula neceſſaria Legibus addita. Pag. 345.

SANCTIO] Ita codex Thuanus. Amerbachius & Heroldus habent *ſententia.* Sigonius, *auctoritas,*

SI QUIS LONGOBARDUS] *Hæc Lex ſpecialiter incipit de Longobardo ; ſed generaliter finitur cùm dicit, ſed abſolutè faciat unuſquiſque.* Ut ait gloſſa vetus in codicibus regiis. Uſus tamen hujus Legis maximè viguit inter Longobardos, qui eam frequenter adferunt in chartis dotationum quæ extant in Chartulario Monaſterii Caſaurienſis, & in chartis Monaſterii S. Bartholomei de Carpineto, tom. 6. Italiæ ſacræ, pag. 1278. & 1282. Pag. 347. cap. 1.

MORTE DIGNUM] *poſt tertium furtum*, ut ait gloſſa interlinearis in uno codice regio. Vide Capitula Karoli M. excerpta ex Lege Longobardorum, cap. 9. & quæ illic à nobis adnotantur. Ibid. c. 4.

SI UNUM TESTICULUM] *habenti duos*, inquit eadem gloſſa interlinealis. *Sed ſi unicum tantùm habenti illum amputaverit, duas partes pretii ipſius componat, ſicut de oculo.* Pag. 141. cap. 5.

MEDIETAS WIDRIGILDI] *Per hoc notatur quòd hoc Lex tantùm ad Longobardos pertinet*, ut habetur in eadem gloſſa.

QUA FISC. VEL LITI] In uno codice regio legitur ; *quâ fiſcalini vivunt liberi vel ibi vel in Francia.* Ibid. c.

CAPITULA EXCERPTA] Emendata ſunt ope duorum veterum exemplarium Bibliothecæ re- Pag. 142.

Tom. I. giæ. Sunt autem inter hæc etiam nonnulla quæ leguntur quoquè in libris Capitularium. Ea verò iſthic exhibemus, quia pleniorem ſenſum habent quàm in libris Capitularium.

Ibid. cap. 2. Qui Subdiaconum] Caput iſtud habetur in libro tertio Capitularium, cap. 25. Verùm quia in libro primo Legis Longobardorum conjungitur cum ſequenti, non ſolùm in libris editis, ſed etiam in Manuſcriptis, placuit illud heic inſerere. Sumptum eſt autem ex Capitulis quæ Karolus M. Legi Salicæ addidit anno tertio imperii. Nota interlinearis in uno codice regio ſic habet: *Hæ duæ Leges Salicæ dicuntur, cùm de Clericis loquantur, abrogatæ, cùm hodie ſecundùm Romanam Legem compoſitio fieri debeat. Vel poſſumus dicere ſecundùm hanc Legem compoſitionem faciendam, cùm Romana ſit. Eſt enim ab Imperatore conſtituta.* Nota marginalis in eodem codice: *Infirmatur hæc lex per Legem* ut omnis ordo Eccleſiarum, &c. *& etiam à ſtatim ſequenti Capitulo de Epiſcopis & Sacerdotibus occiſis, eò quòd ibi legitur:* Veruntamen videtur nobis de Preſbyteris. *Sed ſecundùm quoſdam non eſt infirmatio, ſed adjectio.*

Ibid. cap. 4. Si quis messem] Hoc caput deſcriptum eſt in libro tertio Capitularium. Heic tamen etiam poſitum eſt, quia poſtrema illius pars non extat in Capitularibus.

Super ban. dom.] *id eſt, ſi Rex miſerit bannum ut nullus eas res diſperdat,* inquit gloſſa in uno codice regio.

Pag. 350. cap. 5. Sicut lex est] *id eſt, ut verberetur,* ut ait eadem gloſſa. Sed non puto gloſſatorem iſtum bene cepiſſe ſenſum Legis.

Ibid. cap. 9. Furta illa excludat] *id eſt, non teneatur de compoſitione tertii furti, vel etiam non teneatur de primo neque de ſecundo furto,* inquit idem gloſſator. Alia gloſſa ait: *Hoc de ſervo tantùm eſſe dictum nemini venit in dubium. Sed ſi liber homo furtum fecerit tertium, & exindè ad mortem judicatus fuerit, quid indè fieri debeat quæritur.*

Invidiam aut occ. injū.] id eſt, *per odium malum ingenium,* ut legitur in capite undecimo Capitularis anni dcclxxix.

Pag. 351. cap. 12. Jubemus quoque] In uno codice regio ſcriptum heic in margine: *Hæc Lex Salica eſt.*

Ibid. c. 13. De feminis] Hæc Lex in libris editis tribuitur Karolo, in Manuſcriptis Lothario. Hauddubiè utriuſque eſt. Nam nepos plurimas avi Conſtitutiones deſcripſit in ſuis Capitularibus, ut cuivis notum eſt.

Ibid. c. 15. De omn. debitis] In uno codice regio adnotatum ſic eſt: *Hoc Caput Salicum eſt.*

Salicam Legem) Gloſſa marginalis in eodem codice regio: *Per Salicam enim Legem Conſtitutum fuerat ut ſolidis ſemper ſolverentur quadraginta denariis.* Quod verum eſt. Concilium Remenſe anni dcccxiii. cap. 41. *Ut Dominus Imperator ſecundùm ſtatutum bonæ memoriæ Domini Pippini miſericordiam faciat ne ſolidi qui in Lege habentur, per quadraginta denarios diſcurrant.* Hincmarus in vita ſancti Remigii: *In teſtamento à beato Remigio condito lector attendat quia ſolidorum quantitas numero quadraginta denariorum computatur, ſicut tunc ſolidi agebantur, & in Francorum Lege Salica continetur, & generaliter in ſolutione uſque ad tempora Karoli perduravit, velut in ejus Capitulis continetur.* Vide Capitulare ſecundùm anni dccciii. cap. 9. & lib. 3. Capitular. c. 30. Tom. I.

Excepto si leudes] Codices regii: *Excepto leudo.*

Saxo aut Friso] Unum vetus exemplar: *Saxon aut Frixon.* Aliud: *Saxus aut Frixus.* Editio Nicolai Boherii: *Saxo aut Frixo.*

Quadraginta den] In editione ejuſdem Boherii & Lindenbrogicâ legitur *Sexaginta denarios.* Manuſcripti autem codices habent *quadraginta.* Atque ea eſt ſincera lectio, quam confirmat caput 75. libri quarti Capitularium. Beatus Rhenanus, lib. 2. rer. Germanicar. pag. 94. *Salici Franci majus privilegium habebant. Nam hii ſolidum xii. denariorum pro multa ſolvebant. Si Friſius aut Saxo offendiſſet Salicum Francum, xl. denariorum ſolido multabatur.*

Ut nemo] In uno codice regio hæc adnotatio legitur in margine: *Hinc videri poteſt quòd ſi aliquis vendiderit hominem niſi in præſentia hominum qui notantur his duabus legibus, nulla eſt venditio, quia facit contrà Legem.* Iſta clariùs explicantur in nota marginali alterius codicis regii: *Hæc Lex in hoc quòd dicit* niſi in præſentia Comitum *augetur à ſequenti Lege* De mancipiis, *cùm Lege illâ ante nota teſtimonia emi poſſint mancipia. Et notatur hac in Lege quòd qui hominem emerit niſi in præſentia Comitum vel notorum teſtium, nihil agit, cùm contrà Legem faciat iſtam.* Lex de mancipiis, quam laudat auctor iſtius gloſſæ, legitur ſtatim poſt caput iſtud in libro ſecundo Legis Longobardorum. Nos tamen heic eam non retulimus, quia ſuo loco extat in libro quinto Capitularium, cap. 203. & Addit. 4. cap. 137. Ibid. c. 16.

In præsentia comitum] *Quod hodie non tenet,* inquit auctor prioris gloſſæ, *per ſequentem Legem.*

In furto] *id eſt, abſconsè,* ut ait gloſſa interlinearis in eodem codice regio. Sed in capite 34. iſtorum excerptorum & in regula Magiſtri de diverſis generibus Monachorum, cap. 1. hæc vox ſignificat ſimpliciter occultè: *de ficta infirmitate abſconsè ſecuri.* Ibid. c. 17.

Legali sententiæ] *id eſt, ut tot vicibus bannum ſolvat quot mancipia emit,* ut ait gloſſa interlinearis in utroque codice regio.

Ut latrones] Vide Notas ad Capitulare anni dccxxix. cap. 9. In uno porrò codice regio hæc nota adjecta eſt in margine: *Huic obviat Lex inferior* Si quis in. *quia non, ut hæc, dicit* jurare debet, *ſed ut illa, id eſt, quòd non eum fugere feciſſet ad juſtitiam cujuſlibet diſfaciendam. Vel non obviat, quia de illis loquitur qui infrà emunitatem furtum fecerunt vel infrà habitant, illa de his qui foràs fugerunt. Vel dicendum eſt quòd utraque pœnam ſuſtinebunt & utrumque ſacramentum facient.* Eadem fermè verba leguntur in altero codice regio. Lex verò ad quam reſpicit hæc gloſſa, extat lib. 3. Capitularium, cap. 26. Ideò nos illam inter hæc Capitula excerpta non deſcripſimus. Ibid. c. 18.

De mannitione] Unum vetus exemplar habet *De mannire.* Quo etiam modo ſcriptum Pag. 352. cap. 19.

Tom. I. fuiſſe conſtat in eo quo uſus eſt Nicolaus Boherius. Iſtud porrò caput Ludovico Pio tribuitur in capitulis quæ Lindenbrogius edidit poſt Legem Salicam, ut adnotamus infrà ad paginam 604. ſive ad Capitulare primum anni DCCCXIX.

AD PLACITA OPPRIMANT] Boherius & Lindenbrogius habent *per placita*. Quam lectionem confirmat unum vetus exemplar, ubi primò ſcriptum fuit *per implicita*.

Ibid. c. 20. LIBELLARII] *id eſt, liberi homines*, inquit gloſſa interlinearis in uno codice regio. Scilicet qui per libellum ſive chartam facti fuerant liberi. Vide Capitulare Pippini Regis Italiæ cap. 6.

ANTIQUI] *qui antico coluerant terram eccleſiaſticam*. Hæc eſt vetus gloſſa adjecta eidem codici regio. Quam non arbitror eſſe legitimam. Lex enim loquitur generaliter de libertis, ſive illi eccleſiaſtici fuerint, ſive regii aut aliorum dominorum.

EPISCOPUS PRIMO] Boherius non cepit ſenſum hujus loci, cùm putavit hanc Legem jubere ut Epiſcopus pauperi provideat de Advocato. Lex enim jubet ut Advocatus Epiſcopi juſtitiam faciat. Quod tum ſolebant Advocati. Vide infrà in capite 39. iſtorum excerptorum.

ADVOCATUM] id eſt, per Vicarium ſuum, ut putat idem Boherius. Falsò. Nam Advocati & Vicarii diſtincta erant officia. Vide Capitula Pippini Regis Italiæ excerpta ex Lege Longobardorum cap. 29. & lib. 3. Capitular. cap. 11. itemque Capitula Lotharii tit. 3. cap 7.

CAPITULARE DOMNI IMP.] Turbavit hic locus eundem Boherium, quòd Imperator heic de ſe loquatur in tertia perſona. *Nota*, inquit, *quòd licèt loquatur hic Carolus de Capitulare Imperatoris, tamen debet intelligi de ſuo, & quòd eſt Lex Ludovici Imperatoris, qui loquitur de Capitulari Domni Imperatoris*. Reverà Lex eſt Karoli Magni, quam renovatam poſteà puto à Pippino Rege Italiæ, eo verò tempore interpolatam ab illo fuiſſe, ſicut videmus in nonnullis aliis ejuſdem Pippini capitulis. Non poſſe eſſe Ludovici Pii hinc patet quòd cùm iſta ſcripta eſſe oporteat vivente Karolo, à Ludovico ſcribi non potuerunt, qui Rex Italiæ non fuit. Similis interpolatio facta eſt in capite 36. iſtorum excerptorum, ubi Boherius iſta adnotat: *Adverte quòd iſta Lex non eſt Caroli Imperatoris, ſed Ludovici aut Lotharii, licèt in ſuprascriptione dicatur Imperator Carolus, ut patet ex fine Legis.*

Ibid. c. 22. QUALES LEX JUBET] *prima iſtius tituli*, inquit gloſſa in uno codice regio, il eſt, Lex quæ extat in libro tertio Capitularium cap. 11. quæ verò primo loco heic ponitur in codice Legis Longobardorum.

Pag. 353. cap. 23. UT LEX HABET] Extat in ſecundo Capitulari anni DCCCV. cap. 11. Vide etiam Capitulare primum anni DCCCIX. cap. 16.

Ibid. c. 24. FALSA PERSONA] id eſt, qui convicti ſunt teſtimonium ſecundùm fidem & religionem non dixiſſe. Itaque in uno codice regio hæc nota additur in margine: *Qui falſum teſtimonium dixerit, ad teſtimonium non admittitur*. Vide lib. 1. Capitularium cap. 44.

Ibid. c. 25. JUDICES JEJUNI] Vide lib. 1. Capitularium cap. 60. lib. 3. cap. 38. lib. 5. cap. 103. & lib. 6. cap. 232. Tom. I.

VICARIOS] Nota marginalis in uno codice regio: *id eſt, Vicecomites vel Vicedominos*. Ibid. c. 27.

FREDAM] *id eſt, bannum*, ut habet gloſſa interlinearis in uno codice regio, ſive *regalem compoſitionem*, ut in alio. Pag. 354. cap. 29.

CORAM CENTENARIIS] Hæc Lex difficultatem habet. Vide Capitulare primum anni DCCCX. cap. 2. & lib. 3. Capitular. cap. 26. & 79. & lib. 5. cap. 105. & 293. Iſtam difficultatem agnovit auctor gloſſæ in uno ex codicibus regiis, ubi ſic legitur: *Cùm hic de minoribus dixit, de majoribus idem intelligendum eſt, id eſt, de morte & de libertate judicandi, ut Lex præcipit: Ut nullus homo in placito Centenarii*. Ibid. c. 30.

DIFFINIRI] Eadem gloſſa: *Diffiniri accipit hic alio modo quàm per ſententiam diffinitivam*.

HOC QUOQUE JUBEMUS] Caput eſt 89. Legis Ripuariorum, quod Karolus in ſuis Capitularibus inſeruit. Vide quæ infrà adnotantur ad paginam 455. Ibid. c. 32.

CORAM TESTIBUS] Vetus nota marginalis in uno codice regio. *Ideò dicit* coram teſtibus *partem fiſco dari ut* perpetua pax, *id eſt, ut fiſcus poſteà exindè eum interpellare nequeat, vel ſi poſteà reus convincitur illud facinus perpetraſſe undè pulſabatur, ab eo tunc aliud bannum non exigatur*.

DOMNUS KAROLUS) Addita iſta hauddubiè à Pippino ſunt, à quo Legem iſtam puto renovatam eſſe. Vide quæ paulò antè dicta ſunt ad caput 20. iſtorum excerptorum. Pag. 355. cap. 36.

ET DE MONASTERII) Vide Notas illuſtriſſimi Epiſcopi Monſpelienſis Franciſci Boſqueti ad Innocentium III. pag. 11. 40. Vide etiam tom. IX. Spicilegii Dacheriani pag. 64. cap. 12. inter capitula quæ tribuuntur Bonifacio Archiepiſcopo. Ibid. c. 37.

NOBIS NUNTIETUR) Vide omninò caput undecimum eorum quæ Bonifacio Archiepiſcopo tribui proximè diximus. Ibid. c. 37.

ANTEPOSITO) Vide Janum à Coſta in Decretales pag. 364. qui iſta accuratè explicat. Ibid. c. 39.

DE TRUSTE) Sumptum iſtud eſt ex capite 14. Capitularis anni DCCLXXIX. ut illic adnotavimus. Pag. 356. cap. 45.

PER FRAUDEM) Decretum fuerat anno DCCCLVII. in Synodo Compedienſi ut ſi quis filiaſtrum aut filiaſtram ſuam ante Epiſcopum ad confirmationem tenuiſſet, ab uxore ſua ſepararetur, & alteram non acciperet. Nihil ſtatutum fuerat de feminis. Attamen quia par cauſa videbatur, poſteà mulieres nonnullæ faſtidioſæ, ut occaſionem quærerent divortii, proprios filios coram Epiſcopis ad confirmandum tenebant. Statuit autem Concilium Cabilonenſe II. habitum anno DCCCXIII. *ut ſi qua mulier filium ſuum deſidiâ aut fraude aliquâ coram Epiſcopo tenuerit ad confirmandum, propter fallaciam ſuam, aut propter fraudem, quandiù vivet, agat pœnitentiam, à viro tamen ſuo non ſeparetur*. Nonnullæ maritos ſuos impellebant ad iſtud facinus, ut ita poſſent ab illis diſcedere; ut colligi poteſt ex Flodoardo, qui lib. 3. cap. 21. refert Hincrum Remenſem Archiepiſcopum ad Lupum Ca- Ibid. c. 48.

Tom. I. talaunenſem Epiſcopum ſcripſiſſe *pro quodam qui dolo deceptus fuerat ut infantem proprium ad catechizandum teneret, item quid de hac re Synodus decreverit.* Vide Aimoinum, lib. 3. cap. 6. & Gratianum 30. q. 1.

Ibid. c. 49. GENERALITER] Heic caput iſtud Karolo tribuitur, etiam in antiquis exemplaribus. Dominicy tamen in Aſſertore Gallico pag. 52. citat illud ex capitulis Ludovici Pii. Sanè iiſdem omninò verbis legitur in capite quinto Capitularis quod ab eodem Ludovico editum eſt anno DCCCXXI. Fieri ergò poteſt ut Karoli ſit, deindè repetitum à Ludovico poſt addita capitula Legi Salicæ.

Pag. 357. CAPITULUM DE HONOR.] Certum eſt hoc Capitulum reperiri inter Canones Synodi Triburienſis. Ac ſanè multa ſunt quæ dicere videntur illud ab Epiſcopis conſtitutum fuiſſe, non autem ab Imperatore. Et tamen notius eſt ſub nomine Karoli M. quàm ſub nomine Concilii Triburienſis. Primus, quod ſciam, Ivo Carnotenſis Epiſcopus illud Karolo tribuit, hinc deceptus, ut opinor, quòd apud Burchardum ſequatur ſtatim poſt duo capitula quæ verè ſunt Karoli. Ivonem ſecutus eſt Gratianus. Baronius ad annum DCCCI. illud annumerat legibus Karoli, ad annum verò DCCCXCV. Canonibus Synodi Triburienſis. Vide Additionem ad caput XVI. libri ſecuudi de concordia Sacerdotii & Imperii, & Notas ad Gratianum diſt. 19 cap. 3. *In memoriam.* Cæterùm hoc Capitulum emendavimus ope quatuor veterum exemplarium.

SACERD. MAT. DIGNIT.] Iſtud ſumptum eſt ex epiſtola quarta S. Leonis ad univerſos Epiſcopos per Siciliam conſtitutos.

VIX FERENDUM JUGUM] Verum illud. *Sed ſi omninò ferendum non ſit, quia ſcilicet utilitati publicè graviter obeſt, ex illo decreto ſequitur* (inquit Marca lib. 2. de concordia cap. 16. §. 9.) *ſitum eſſe in populi poteſtate ut à ſe jugum illud amoveat.*

CAPITULARE EPISCOPORUM]Primus illu dedidit Sirmondus ex veteri codice S. Vincentii Metenſis. In codice porrò illo adnotatum non eſt ad quem annum referendum ſit, niſi quòd poſitum eſt ante capitula data Miſſis anno ſecundo, quæ ſtatim ſequuntur poſt iſta.

HÆC SUNT CAPITULA] In codice Oxonienſi (ex quo Spelmannus hæc Capitula edidit in tomo primo Conciliorum Angliæ pag. 258.) hic erat titulus; *Hæc ſunt jura Sacerdotum quæ tenere debent.* Non eſſe Egberti Archiepiſcopi Eboracenſis, ſub cujus nomine ea Spelmannus edidit, certum eſt. Immò in codice Oxonienſi, ut idem ſcribit, ante Librum pœnitentialem Egberti inſeruntur.

Pag. 359. cap. 7. SOLI] Hæc vox non habetur in editione Spelmanni, & videtur ſuperflua.

Pag. 360. cap. 12. UT PRO HIS QUI] In codice Oxonienſi: *& pro his quæ adepti ſunt per gratiam divinam, non pretia concupiſcant &c.*

Pag. 363. cap. 1. ARCHIEPISCOPOS] Mentem Karoli in condendis iſtis capitulis explicant Annales Canigonenſes & Anianenſes his verbis: *Anno DCCCII. recordatus piiſſimus Karolus Imperator miſericordiæ ſuæ de pauperibus qui in univerſo imperio ejus erant & juſtitias pleniter habere non poterant, noluit de infrà palatio pauperibus vaſſos tranſmittere juſtitias faciendum propter munera; ſed elegit in regno ſuo Archiepiſcopos & reliquos Epiſcopos & Abbates, cum Ducibus & Comitibus, quia opus non habebant ſuper innocentes munera accipere, & ipſos miſit per univerſum regnum, ut Eccleſiis, viduis, orphanis, & pauperibus & cuncto populo juſtitiam facerent.* Eadem leguntur in Chronico Moyſſiacenſi & in vetuſtis annalibus à Lambecio editis in libro ſecundo commentariorum de Bibliotheca Cæſarea pag. 382. niſi quòd illic legitur *pauperiores vaſſos* pro eo quod in ſuperioribus annalibus legitur *pauperibus vaſſos.* Tom. I.

MARRIRE] irrumpere, ut ſuprà in Capitulari Bajuvariorum anni DCCLXXXVIII. cap. 1. Marrire itaque hoc loco ſignificat perfringere & perrumpere Legem, metaphora ſumpta à viatoribus, qui à recta via deviantes, marrire iter dicuntur etiamnum à Lemovicibus. Hinc in titulo XIX. Capitulorum Karoli Calvi cap. 13. marritio ſumitur pro injuria; quia qui injuriam infert, divertit à jure. Iterùm marritio in veteribus chartis S. Galli heic à Sirmondo relatis ſignificat diminutionem; quia qui diminuit vel ſubtrahit partem aliquam rei quæ debetur integra, deviat ab æquitate. Extat in Chartulario Eccleſiæ Viennenſis charta Ariulfi & conjugis ejus Adoaræ, in qua hæc leguntur: *Poſt deniquè amborum noſtrum deceſſum, ad uſum Canonicorum beati Mauricii prædictæ res abſque marritione revocentur.* Item alia Conſtantii Chorepiſcopi & fratris ejus Adrulfi Diaconi: *Poſt deceſſum namque noſtrum agricultores beati Mauricii abſque marritione vel præjudice in ſuorum ad matrem Eccleſiæ revocentur poteſtate & dominatione.* Vide infrà cap. 8. 9.

BREBITARIIS) brevibus, inventariis.

ISTA MISERATIONEM) Puto Legendum eſſe, *illam in ſe rationem.* Pag. 364. cap. 2.

CAPITULARE SECUNDUM) Pleraque capita iſtius Capitularis breviata ſunt ex capitibus prioris Capitularis. Pag. 375.

OMNES REPROMITTANT.) Rhætos repromiſiſſe patet ex veteri charta Sangallenſi quæ extat apud Goldaſtum in tomo ſecundo rerum Alamannicarum, pag. 81. *Per ipſum ſacramentum quod Domno noſtro datum habemus.* Item Bajoarii, ut legitur in tomo tertio Metropolis Saliſburgenſis, pag. 322. *Per ſacramentum fidelitatis quod Domino Carolo Imperatori ipſo præſente Arno juraverunt.* Hinc ergò colligitur cæteros quoquè Francici Imperii populos idem ſacramantum præſtitiſſe. Formulæ ſacramentorum extant in fine iſtorum Capitulorum. Ibid. cap. 1.

Hæc duo capita deſunt in codice Palatino & in Metenſi. Sumpta autem ſunt ex apographo Sirmondi, qui deſcripſerat ex codice Tiliano. Pag. 377. cap. 14. 15.

KAROLI) Codex Tilianus, ut Sirmondus admonet, habebat *Imperatoris & Regis*, omiſſo nomine Karoli. Ibid. c. 20.

Hæc etiam capita deſunt in eiſdem codicibus, & ſumpta ſunt ex eodem Sirmondi apographo. Pag. 378. cap. 22. 23.

ADDUCI FACIANT.) Iſtud obſervatum reperio à Wlfario Remenſi Archiepiſcopo, qui Miſſus dominicus eâ tempeſtate fuit in Rhætia. Rupertus Monachus in libro de origine & caſibus Monaſterii S. Galli, cap. 5. *Hortatus eſt eos ut per aliquem fidum hominem eandem firmitatis cartam* Ibid. c. 23.

Tom. I. *cartam Domno Imperatori dirigerent.*

Pag. 377. De locis ubi Missi] Desunt annotationes plerorumque Missorum & locorum in quibus constituti erant. Hiatum illum partim supplebit Flodoardus, partim veteres chartæ Monasteriorum S. Galli & Slechdorfensis. Flodoardus, lib. 2. Historiæ Remensis, cap. 18. docet Wlfarium Archiepiscopum Remensem constitutum fuisse Missum super totam Campaniam & pagos aliquot ibi nominatos. Præstat integrum locum heic describere, qui magnam lucem adferet huic Capitulari. « Tilpinum sequitur Wlfarius, qui ab Impe» ratore præfato Magno Karolo Missus domini» cus ad recta judicia determinanda fuerat ante » episcoparum constitutus super totam Campa» niam, in his quoquè pagis, Dolomense scili» cet, Vongense, Castricense, Stadonense, Ca» talaunense, Otmense, Laudunense, Vadense, » Portiano, Tardunense, Suessionense; sicut & » alii quidam sapientes & Deum timentes habe» bantur Abbates per omnem Galliam & Ger» maniam à præfato Imperatore delegati, quò » diligenter inquirerent qualiter Episcopi, Ab» bates, Comites, & Abbatissæ per singulos » pagos agerent, qualem concordiam & amici» tiam ad invicem tenerent, & ut bonos & ido» neos Vicedominos & Advocatos haberent, & » undecunque necesse fuisset, tam regias quàm » Ecclesiarum Dei justitias, viduarum quoquè & » orphanorum, sed & cæterorum hominum in» quirerent & perficerent, & quodcunque emen» dandum esset emendare studerent in quantùm » meliùs potuissent, & quod emendare per se » nequivissent, in præsentiam Imperatoris ad» duci facerent, & de his omnibus eidem Prin» cipi fideliter renuntiare studerent. Residens igi» tur præfatus vir illustris Wlfarius ad injuncta » sibi definienda judicia cum quibusdam Comi» tibus in mallis publicis, res quasdam Remensi » Ecclesiæ, sed & mancipia nonnulla vel colonos » reimpetrasse, ac Legibus per Ecclesiæ Advoca» tos evindicasse reperirur.] Idem Missus domi nicus eâdem tempestate fuit in Rhætia, ut docet Rupertus Monachus Sangallensis in loco paulò antè laudato. Fortassis cum Unfredo Retiarum Comite, cujus mentio extat in charta Sangallensi apud Goldastum in tomo secundo rerum Alamannicarum, pag. 81. Arno, Juvavensis Archiepiscopus, hoc missaticum implevit in Bajoaria unà cum Adalwino Coepiscopo ejus, Episcopo nimirùm Ratisbonensi, & Orendillo Judice, ut docent veteres Chartæ editæ in tomo tertio Metropolis Salisburgensis, pag. 321. & 322.

Magnus Archiepiscopus] Senonensis.

Pag. 378. In Parisiaco] Hæc non extant in codicibus Palatino & Metensi, & sumpta sunt ex eodem apographo Sirmondi.

Fardulfus] Assentior clarissimo Scriptori Annalium Ecclesiæ Francorum, qui locum hunc explicat de Fardulfo Abbate sancti Dionysii.

Stephanus] Comes Parisiensis, cujus mentio habetur infrà, pag. 392 & 490.

Magenardus Episcopus] Rotomagensis, cujus mentio in capite octavo Francofordiensi.

Madelgaudus] frater fortassis Angilberti Abbatis Centulensis, cujus fratres fuisse Madhelgaudum & Richardum tradit Nithardus Angilberti filius in libro quarto de dissensionibus filiorum Ludovici Pii. Hi verò tres fratres, ut idem ait, *apud Karolum M. meritò magni habebantur.* Tom. I.

Sacramentale] Extat inter Formulas Lindenbrogii, pag. 522. cap. 40. Putavit autem Andreas Ducheſnius ista pertinere ad annum dcclxx. quia videbat ea acta fuisse anno secundo Karoli. Certum est tamen revocanda esse ad annum dcccii. Pag. 177.

Capitulare aquisgran.] Vetus nota adjecta codici Remensi, quæ hinc à Joanne Tilio translata est in librum primum Capitularium, hæc habet in margine prioris istorum Capitulorum. *Tempore Adriani Papæ & Karoli M. Imperatoris, quandò Paulinus Episcopus tenuit vices apostolicæ Sedis in Aquis, fuit factum istud Capitulum propter hoc quia Laici homines * volebant dividere Episcopia & Monasteria ad illorum opus, & non remansisset ulli Episcopo nec Abbati nec Abbatissæ nisi tantùm ut velut Canonici & Monachi viverent.* Puto autem heic erratum esse à Librario, qui Adriani nomen heic perperam posuit, cùm Leonis scribere debuisset. Conjecturam hanc adjuvat Hincmarus in epistola xlvi. pag. 765. ubi ait Edictum Karoli in quo tria priora capita istius Capitularis sancita sunt editum à Karolo fuisse ad consultum Leonis Papæ. *Quod Edictum ex integro*, inquit, *Domnus Karolus Magnus Imperator cum interrogatione de Chorepiscopis per Arnonem Archiepiscopum ad Leonem Papam direxit, & ad ejus consultum aliud Edictum de non dividendis rebus ecclesiasticis & de Episcoporum causis edidit, & apostolicæ Sedis atque auctoritate suâ confirmavit, & per omnes Metropolitanas Ecclesias imperii sui perpetuò servanda direxit.* De eadem re cum mentione Paulini Patriarchæ agit idem Hincmarus in epistola xxix. pag. 320. quæ integrior ex schedis celeberrimi viri Petri de Marca, Archiepiscopi Parisiensis, edita est in appendice Concilii Duziacensis. *Itaque cum de aliis memorabilibus Imperatoribus ac Regibus loquimur, avi vestri magni Imperatoris Karoli non est prætereunda memoria: cui cùm, sicut adsolet, adulantium linguis subreptum fuerit ut Ecclesiis de rebus suis præjudicium quoddam inferret, obsistentibus Episcopis, & specialiter Paulino Patriarchâ, sicut vobis benè notum esse cognosco, adeò se recognovit & Ecclesiæ ac Episcopis satisfecit ut præsens oris sui confessio ei non suffecerit, sed ad posteros suos, qui ex illius progenie exorturi erant, confessionis & correctionis suæ scriptum manu suâ firmatum transmiserit. De quo Edicto partem in libro vestro qui appellatur liber Capitulorum Imperialium scriptum habetur capitulo lxxvii. ubi scriptum est: Quia juxtà sanctorum Patrum traditionem, &c.* Præterea cùm in nota codicis Remensis scriptum sit ista acta fuisse tempore Karoli M. Imperatoris, manifestum est acta non fuisse tempore Adriani, sed tempore Leonis, quo Sedi apostolicæ præsidente captum consilium est renovandi imperii in persona Karoli. Deniquè nusquam invenimus Aquisgranensem Synodum, cui Sedis apostolicæ legatio interfuerit, vivente Adriano fuisse Pag. 379.

* Tilius edidit *solebant.*

Tom. I. congregatam. At verò in Annalibus Anianenſibus & Canigonenſibus, tum etiam in Annalibus à Lambecio editis, & in Chronico Moyſſiacenſi legimus Karolum menſe Octobri anni DCCCII. congregaſſe univerſalem Synodum in Aquis, ibique multa ſtatuta fuiſſe tam de politicis cauſis quàm de eccleſiaſticis. Duravit autem hic conventus, ut ego arbitror, ad aliquot menſes, protractus nimirùm uſque ad initium anni ſequentis. Argumento eſt nota quæ Capitulari III. anni DCCCIII. ſubjicitur in codicibus Palatino & Metenſi infrà, pag. 395. *Hoc fuit datum ad Aquis in tertio anno Imperii Domni Karoli Auguſti, quandò Synodus ibi magna fuit*, id eſt, univerſalis, ut loquuntur Annales ſuprà laudati. Itaque ſi cui Synodo Aquiſgranenſi ſub Karolo M. habitæ interfuit apoſtolicæ Sedis legatio, par eſt exiſtimare id contigiſſe in iſta, ad eamque referendam eſſe legationem Paulini. De eadem Synodo Aquiſgranenſi intelligendum puto hunc locum ex epiſtola Alcuini ad Karolum M. quæ præfixa eſt libris de fide ſanctæ Trinitatis: *Tempore celeberrimi conventûs quo Sacerdotes Dei & populi prædicatores Chriſtiani in unum Imperiali præcepto conveniunt.* Et paulò poſt: *Veſtræ probationis expecta judicium, ſi dignè meus iſte labor in Sacerdotales procedere valeat aures.* Falluntur ergò Baronius ad annum 789. & Cellotius in Notis ad quaterniones Hincmari, pag. 459. dum ſcribunt hoc Edictum promulgatum fuiſſe anno vigeſimo regni Karoli, hinc decepti quòd in vulgatis editionibus Capitularium, antè notam marginalem codicis Remenſis appoſita eſt nota anni quo priora LXXXII. capita libri primi Capitularium ſancita ſunt, quam illi non ſatis diſtinxerunt à nota quæ pertinet ad Capitulum de non dividendis rebus Eccleſiæ. Putavit Sirmondus hæc Capitula non eſſe Karoli, ſed Ludovici, & Anſegiſum immemorem propoſiti & inſtituti ſui, cùm librum primum Capitularium ſolius Karoli eccleſiaſticis Legibus deſtinaſſet, has etiam Ludovici filii Conſtitutiones injeciſſe. Certè aliquam cauſam eſſe oportuit quæ Anſegiſum impulerit in hunc lapſum. Ea verò alia non eſt quàm quòd cùm duo iſtius Capitularis priora Capitula, quæ verè ſunt Karoli, deprehendiſſet in fronte Capitularis quod à Ludovico Pio editum eſt anno DCCCXVII. apud Aquiſgranum, putavit cætera quoquè ejuſdem Edicti capita Karoli eſſe, cùm tamen ſint utplurimùm ſolius Ludovici. Refellit autem heic Sirmondum Chriſtianus Lupus tom. III. pag. 319. ac demum addit: *Quocircà ſui præpoſiti immemor non fuit Anſegiſus, ſed Capitulare ſemel ſub Carolo Rege poſitum cenſuit ſub Ludovico non eſſe repetendum.* Verè, ut opinor, ſed tamen non rectè. Nam probationes quas adfert adversùs Sirmondum non ſunt magni momenti; neque ex ſola epiſtola duodecima Hincmari, aut ex Ivone, ſi deeſſent alia argumenta, colligi poſſet Capitula iſta eſſe Karoli ac Ludovici. Vide Notas ad Gratianum, pag. 518.

Pag. 387. INCIPIUNT CAPITULA] Emendata ſunt ope undecim veterum codicum, quorum tres habuimus ex Bibliotheca Regia, quartum ex Thuana, quintum ex Bigotiana, ſextum ex Monaſterio S. Galli. Septimus extat in Bibliotheca Vaticana, undè illius exemplar ad nos miſſum eſt. Octavus fuit Monaſterii ſancti Remigii Remenſis, nonus S. Vincentii Merenſis, decimus S. Vincentii Laudunenſis, undecimus Monaſterii Corbionenſis. Codices porrò regios ita diſtinguimus, ut unum vocemus ſimpliciter Regium, alium Pictavienſem, quia fuit olim Eccleſiæ S. Petri Pictavienſis, tertium Mazarinum, quia ex Mazarina Bibliotheca tranſlatus eſt in Regiam. Tom. I.

PRÆPONENDO ADDERE] In pleriſque codicibus hæc tantùm leguntur in titulo iſtorum Capitulorum: *Capitula quæ in Lege Salica mittenda ſunt.* Sed in codice S. Remigii Remenſis, in Sangallenſi, & in Bigotiano legitur utì nos edidimus. Veram autem eſſe hanc lectionem probat codex regius, in quo Capitula iſta poſita ſunt in fronte Legis Salicæ.

QUI SUB. OCCIDIT.] Poſt hæc verba ſequitur in editione Pithœi, *& ei adprobatum fuerit.* Quæ nos ſuſtulimus, quia in nullo veterum exemplarium extant quæ nos vidimus, nec in editione Caniſii, nec in libro tertio Capitularium.

QUI DIACONUM] Codex regius heic & in aliis locis hujus capitis ſemper repetit vocem *occiderit* quam plurimi cod. non repetunt. Ibid. c. 1.

SOL. SEXC. CULP. JUDIC.] Ita vetus codex regius: in aliis *ſexcentos ſolidos componat.* Ibid. c. 2.

CONSENTIRE VOLUERIT] In eodem codice & in Laudunenſi ſcriptum eſt *noluerit.*

JURET Q. L. E. V. A. TEN.] Hæc addita ſunt ex Vaticano & Metenſi codicibus.

SEXC S. C. DEBUIT] in Codice Pictavienſi & in Mazarino legitur: *DC. ſolid. culpabilis judicetur.*

INTRA IPSIUS ATRIA] Ita plerique codices optimi & antiquiſſimi. Alii habent *in atrio ipſius.* Pag. 388. cap. 3.

PUBLICUM] Quidam codices habent *publico.* Mazarinus & Pictavienſis, *publicè.*

OCCIDISSE] In codicibus Vaticano & Metenſi additur, *vel abſcondiſſe.* Pag. 389. cap. 5.

REI] Mazarinus, Corbionenſis, & Pictavienſis legunt *regis.* Pithœus, Lindenbrogius, Caniſius, & Bignonius, *regi.* Sed Caniſius admonuit in margine legendum eſſe *rei.* Quæ eſt vera lectio, quam exhibent vetera exemplaria & liber tertius Capitularium ubi tamen codex Aurelianenſis habent *regi.* Similis error extat in Concilio Epheſino, ex editione Contii, fol. 99. ubi legitur: *Hujus regi gratiâ tantiſper ſancta Synodus*, &c. cùm legendum ſit: *Hujus rei gratiâ*, ut habet vetuſtiſſimus codex S. Petri Bellovacenſis. Contrà, in epiſtola Celeſtini Papæ ad Clerum & Plebem C. P. pro eo quòd editiones habent, *cùm à ſe commiſſa ſibi rei ratio requiretur*, idem vetus codex habet ſcriptum *regi.* Et in epiſtola Vigilii Papæ ad Aurelianum Epiſcopum Arelatenſem: *Dignum enim eſt & Catholico, ſicut eſt regi conveniens*, &c. ubi malè ſcriptum eſt, *rei* in vetuſtiſſimo & optimo Codice Mſ. Eccleſiæ Bellovacenſis, in quo Acta quintæ Synodi Œcumenicæ continentur. Simile mendum habetur etiam in codice Agobardi, ut diximus in Notis ad epiſtolam Gregorii IV. quæ apud Agobardum extat, & in capite decimo Capitularis I. anni 819. ubi codex Thuanus Legit *regi veritas cognoſci valeat*, cùm legendum ſit *rei veritas.* Item in capite duodecimo Capitularis III. ejuſdem anni, ubi in duobus locis legitur *regi* in codice regio, cùm legendum ſit *rei*, ut habetur in codice Remenſi. Ex eodem fonte fluxit quod in cap. XL. Concilii Meldenſis, ubi laudatur Canon Synodi Arvernenſis, *regiculam* ſcriptum eſt in eodem codice Aurelianenſi, cum legendum eſt *reiculam.* Pag. 388. cap. 8. *Vide* infrà, pag. 1105.

OPTIMUS] Quidam codices habent *Optimi* & *adſumantur.*

TESTIMONIARE] Codex Pictavienſis & Bigotianus habent *teſtificare.* Ibid. c. 11.

INDICERE] Exemplar Metenſe, *incidere vel impingere.* Vaticanum, *incidere, id eſt, impingere.*

STEPHANO COMITI] Pariſienſi, de quo hæc leguntur in parvo Chartulario Eccleſiæ Pari- Pag. 391.

Tom. I. sienſis fol. 71. *Domino ſancto & in Chriſto apoſtolico ſacroſanctæ Mariæ Eccleſiæ Deique genitricis & ſancti Stephani Protomartyris ſeu & Domini Germani, ubi Incadus Pariſiacæ urbis Epiſcopus Rector præeſſe videtur, quæ eſt infrà murum Pariſii conſtructa. Ideòque in Dei nomine ego Stephanus Chriſti humilis gratiâ Dei Comes, necnon & Amaltrudis, Comitiſſa, pariter ob amorem invicem dilectionis donamus res noſtras quæ ſunt in pago Pariſiaco, in loco qui vocatur Sulciacus, &c. Actum Bonoilo villâ, ubi facta & firmata fuit in anno xi. imperii Domni noſtri Karoli glorioſique Auguſti, xliij regni ejus in Francia, & xxxvi. in Italia, ſub Indictione tertia.* Charta Inchadi Epiſcopi Pariſienſis data in Concilio generali: *Sulciacum, quem Stephanus ill ſtris vir & piæ recordationis Comes necnon & uxor ejus Amaltrudis eorum uſibus delegaverunt.* Idem fuit Miſſus dominicus anno DCCCII. in Pariſiaco, &c. ut videre eſt ſuprà pag. 378. Subſcriptus præterea reperitur in breviario diviſionis theſaurorum Karoli Magni.

CAPITULA MINORA] Conlata ſunt cum eiſdem exemplaribus quorum ope emendavimus ſuperiora undecim Capitula. Meminit iſtorum Sigebertus in Chronico ad annum DCCCIII. *Karolus per omne imperium juſtitias facit, & legis capitula xxix. inſtituit.* Eadem leguntur in veteri chronico Mſ. cujus hoc fragmentum reperi inter ſchedas Sirmondi: *Anno iij. Karolus Imperator per totum imperium ſuum juſtitias facit, & legis Capitula xxix. inſtituit.*

Pag. 392. cap. 2. EXCOMMUNICATIONES] In codice Vaticano, in Metenſi, & in Laudunenſi, & in vulgatis editionibus legitur *excommunicatio & fiat.*

Pag. 393. cap. 4. CONTEMPSERINT] Codex Thuanus, *conſenſerint.* In Mazarino ſcriptum eſt, *non conſenſerunt.*

Ibid. c. 8. NOSTRAM] In codice Vaticano & in Metenſi, *Imperatoris.*

Ibid. c. 10 UT NEC COLONUS] Codex Corbionenſis: *Ut nec colonus nec fiſcalinus foras micio poſſint aliubi tradicionis facere.* Bigotianus: *Ut nec col. nec fiſc. poſſint aliubi foras mitti vel traditiones facere.* Lindenbrogius: *poſſit aliubi foras mixtos traditiones facere.* Quam lectionem accepit ex Libro ſecundo Legis Longobardorum. Vide lib. 3. Capitular. cap. 36.

Ibid. c. 11. MITTERE] Aliqui codices addunt *ſine cauſa.* Quo etiam modo habent editiones omnes, præter Lindenbrogicam. Iſtam nos ſecuti ſumus, quia juvabatur majori numero veterum exemplarium.

FUERIT.] Sic Vaticanus, Metenſis, & regius habent: in aliis verò codicibus legitur *fiat.*

Ibid. c. 14. VENERUNT.] Ità Codex Laudunenſis & editiones Amerbachii & Caniſii: Codex Thuanus, *veniunt:* alii *fuerunt.*

Pag. 394. cap. 16. AD BIBENDUM] Codex S. Remigii Remenſis addit, *niſi quantum ei ſufficit.* Regius, *niſi quod ei neceſſe fuerit.* Ita etiam editio Bavarica.

Pag. 395. Quatuor Capitula quæ heic addita ſunt ex codice Bigotiano & ex editione Lindenbrogi, videntur eſſe deſcripta ex cap. 22. 20. 18. 19. Capitularis quinti hujus anni.

DE LEGE RIPUARENSE.] In vetuſtis codicibus Palatino & Metenſi Capitula iſta nullum titulum habent. Sumptus eſt autem ex editione Bavarica. Tom. I.

SI INGENUUS] Vide Legem Ripuariorum cap. 1. & 2. Ibid. c. 1.

HOMO REGIUS] Vide ibid. cap. 9. & 10. Ibid. c. 2.

AUT CRUCE] Hæc non habentur in Libro Metenſi. Extant tamen in Vaticano & in editione Bavarica. Pag. 397. cap. 3.

VEL CRUCE] Et hæc quoquè deſunt in libro Metenſi, cùm legantur in Vaticano & in editione Bavarica & in libro tertio Capitularium. Ibid. c. 6.

DE HOMINE] Caput iſtum additum eſt ex editione Bavarica. Non extat enim in antiquis exemplaribus. Pag. 398. cap. 12.

ET NONNANES] Hæc non habentur in codice Palatino, & videntur eſſe ſuperflua. Pag. 399. cap. 1.

CABALLOS] qui ideò *dona regia* vocantur, quia tum moris erat equos offerre Regibus, ut pluribus oſtendit Carolus Dufreſnius in Obſervationibus ad Joinvillam pag. 155. Præceptum Ludovici Pii pro Eccleſia Brivatenſi: *Nemini cuilibet obſequium pro prædictis rebus feciſſent, niſi tantùm ad partem Regis annuatim caballum unum cum ſcuto & lancea præſentaſſent.* Vide Sirmondi Notas ad Capitularia pag. 810. extrema. Pag. 400. cap. 20.

SUUM NOMEN] Sic in cereis quos ad ſepulchrum ſanctæ Radegundis poſt mortem ejus obtulerunt Sanctimoniales, *ſingulæ ſuis cereis nomina ſua inſcripſerant*, ut eſt in ejus vita ſcripta à Bandomina.

MANNITI] Codex Palat. *admoniti.* Pag. 402. cap. 4.

INLICITIS] Hæc vox non extat in codice Palatino. Ibid. c. 6.

EPISTOLA D. KAROLI] Magni momenti eſt iſta Karoli epiſtola, à magno Principe & jurium Sacerdotii & imperii peritiſſimo ſcripta. Heic vides Clericum ab Epiſcopo ſuo ſecundùm Canones judicatum, & in cuſtodia propter ſua merita incluſum, ruptis, ut ita dicam, carceris vinculis, in Eccleſiam ſancti Martini confugiſſe, & abuſum ſanctitate loci ut pœnam evaderet quæ in eum optimo judicio conſtituta fuerat. Vides deindè Monachos, ut aſyli ſui religionem & auctoritatem venditarent, latebris illum ſuis occultaſſe, ejuſque defenſionem ita ſuſcipere auſos adversùs Epiſcopum, ut etiam ei plurimas contumelias publicè imponerent. Quæ res adeò demens ac ſtolida viſa eſt ſapientiſſimo Principi ut non ſolùm eorum ſtultitiam caſtigaverit aſperioribus verbis, ſed etiam Clericum illum Epiſcopo ſuo reddi juſſerit, Monachos porrò ad ſe venire, ut condignâ ſatisfactione inuſtum crimen eluerent. Multum itaque debemus bibliothecæ Colbertinæ, quæ nobis illuſtre hoc antiquitatis monumentum conſervavit. De negotio porrò iſto ſcripſerat Alcuinus epiſtolam ad Candidum & Nathanaelem, quam Sirmondus ex veteri codice deſcripſerat; ſed inter ejus ſchedas, licèt diligentiſſimè quæſita, reperiri non potuit *. Brevi tamen ejus fragmentum habebimus inter Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti. Cæterùm quod heic Theodulfo, Aurelianenſi Epiſcopo, accidit ſub Imperio Karoli Magni, idem fermè Hincmaro, Remenſi Archiepiſcopo, poſteà evenit; ut docet Flodoardus lib. 3. Hiſtoriæ Rem. cap. 21. ubi recenſens epiſtolas Hincmari, ait: *Eboni, Epiſcopo Eccleſiæ*

Pag. 402. cap. 4. Pag. 421.

*[*Edita eſt poſt, Indicem tomi primi Capitularium.*]

Tom. I. *Remenſis, alumno pro quodam fratre ab hac Eccleſia fugâ lapſo & apud ipſum commorante, ut quantociùs illum diligenti curâ remittere ſtudeat.*

Nulli criminoso] Legitur iſtud in Capitulis Angilramni, cap. 43. & indè in libro quinto Capitularium cap. 187. Vide etiam lib. 7. cap. 85.

In conspectu populi] Hic locus valdè illuſtratur ex capite 370. libri quinti Capitularium.

Pag. 415. Magistrum et rectorem] Alcuinum, quem Karolus è Britannia evocavit non ſine magno labore. Nam Alcuinus obtendebat auctoritatem Canonum, per quos Clerico non licet Eccleſiam ſuam deſerere & in aliam regionem commigrare abſque permiſſu Regis & Epiſcopi ſui, ut legitur in vita ejus.

Pag. 416. Diabolus vos q. ministros] Ivo, Carnotenſis Epiſcopus, epiſt. 266. loquens de Monachis Majoris Monaſterii Turonenſis : *Monachi damoniacâ invidiâ moti.*

Capitulare ad Salz] Titulus iſtius Capitularis ſimplex eſt in codice Metenſi, hoc modo : *In quarto anno ad Salz.*

Salz] Palatium regium in Germania ad Salam fluvium. Duos iſtius nominis fluvios habet Germania, unum qui in Albiam influit, alium qui in Mœnum. De poſteriori ſermo heic eſt. Conſtat enim ex Annalibus Eginhardi Karolum M. anno dccxc. relictâ Wormatiâ, per Mœnum fluvium ad Salz palatium ſuum in Germania juxtà Salam fluvium conſtructum, navigaſſe. Præterea in Annalibus Metenſibus & Fuldenſibus ſcriptum eſt Ludovicum Pium, paulò antè quàm moreretur, ad Salz villam regiam (quam iidem Annales Fuldenſes ad annum dcccxcvii. vocant *curtem quæ dicitur Salz*) reverſum, cùm illic ægrotare cœpiſſet, per Mœnum fluvium navigio ad Franconofurd, indè poſt paucos dies in inſulam quandam Rheni fluminis propè Ingilenheim delatum fuiſſe. Situm palatii iſtius indicat Poëta Saxonicus, cujus ævo etiamnum extabat, ad annum dccxc. ubi de Karolo M. loquens, ait :

Eſt aggreſſus iter Mœnum navale per amnem,
Aſcenditque per hunc, donec prope mœnia venit
Magna palatina ſedis Salt nomine dicta.
Naſcenti vicina Sala : nam fluminis hujus
Rivus adhuc modicus hac ipſa palatia cingit,
Vix raucum per ſaxa ciens reſonantia murmur.

Pag. 415. cap. 2. Ecclesiæ baptismales] id eſt, Eccleſiæ in quibus publicum baptiſterium erat, ut legitur in capite ſeptimo Synodi quæ apud Vernum habita eſt ſub Rege Pipino. Liutprandus, Rex Longobardorum, in Præcepto pro Lupertiano Epiſcopo Aretino, quod à Jacobo Buralio editum eſt in hiſtoria Epiſcoporum Aretinorum pag. 25. *Cauſa quæ vertebatur inter te & Donatum Epiſcopum civitatis Senenſis de Eccleſiis Sanctorum Dei in quibus baptiſma conſuetudo eſt faciendi.* Quæ baptiſteria vocantur in Præcepto Karoli M. & in literis Ambroſii Majoris domûs ſub Liutprando apud eundem Buralium. Eædem tituli baptiſmales dicuntur à Flodoardo lib. 2. hiſtoriæ Remenſis cap. 19. pag. 261. in editione Colvenerii. Eccleſiæ itaque illæ dicebantur baptiſmales, ut ab aliis diſtinguerentur quæ baptiſteria non habebant. Veriſſimam enim puto Joſephi Vicecomitis obſervationem, qui putat unicam tantùm Eccleſiam baptiſmalem in unaquaque civitate fuiſſe vetuſtis temporibus, ad quam omnes baptizandi convenire tenebantur ; ut patet etiam ex vetuſta narratione quæ extat apud Chiffletium parte 2. Veſontionis cap. 26. pag. 163. Quod non ſolùm in civitatibus, ſed etiam in vicis obtinuiſſe colligitur ex Canone 48. Synodi Meldenſis, & ex veteri Charta Patriciacenſi edita à Perardo in monumentis Hiſtoriæ Burgundicæ, pag. 42. *Proclamantes quòd non deberent Epiſcopalem receptionem facere apud ſanctum Marcellinum, quæ Capella eſt, non vicus publicus.* Burchardus confirmat lib. 3. cap. 22. ex quodam Concilio Aquiſgranenſi, ſi vera fides : *Plures baptiſmales Eccleſiæ in una terminatione eſſe non poſſunt, ſed una tantummodò cum ſubditis capellis.* Gratianus 16. q. 1. cap. 53. citat ex Concilio Toletano. Capellarum antiquitùs ſubjectarum Eccleſiis mentio eſt in capite ſecundo epiſtolæ Hincmari ad Clerum & Plebem Laudunenſem, quæ extat infrà inter Formulas promotionum epiſcopalium tit. xviii. In capellis illis, quæ etiam oratoria dicuntur veteribus Synodis & Patribus, baptiſterium fieri non licebat. Teſtis erit Gregorius magnus lib. 2. Indictione 10. epiſt. 9. ad Epiſcopum Ariminenſem, ubi loquens de oratorio quod Themothea conſtruxerat intrà civitatem Ariminenſem, ait : *Prædictum oratorium abſque Miſſis publicis ſolenniter conſecrabis, ita ut in eodem loco nec futuris temporibus baptiſterium conſtruatur, nec Preſbyterum conſtituas cardinalem.* Eadem de alio quodam oratorio in civitate Neapolitana ſtatuuntur, lib. 8. Indict. 3. epiſt. 3. Sanctum Gregorium exſcripſit poſteà Zacharias Papa in reſponſo xv. ad Capitula Pippini per Ardobanium miſſa. Immò qui ad oratoria illa ſive capellas per annum conveniebant, ter in anno ad matrem Eccleſiam venire tenebantur, ut pluribus Conciliis ſancitum eſt. Diù viguit hæc ſancta inſtitutio, nimirùm uſque ad ſeculum Chriſti undecimum. Habemus nos literas Pibonis, Epiſcopi Tullenſis, datas anno mlxxix. in quibus legitur *Eccleſiam de Munz antiquitùs capellam de Blano extitiſſe, hominesque apud eandem villam de Munz commorantes ter in anno, videlicet in Paſcha, Pentecoſten, & Natale Domini ex conſuetudine apud matrem ſuam Eccleſiam de Blano convenire & debitas oblationes Preſbytero de Blano ibidem perſolvere.* Liberati tum ab hac Lege ſunt homines de Munz, quibus præterea Pibo baptiſterium & liberam ſepulturam conceſſit. Poterat ſanè Pibo iſtud facere, ut obſervatum eſt à Gratiano in loco paulò antè laudato. Sed neceſſarius erat cleri conſenſus. Hoc jus epiſcopale noverat Auguſtinus Valerius Cardinalis Veronenſis, qui in annotationibus ad Conſtitutiones Synodales Matthæi Giberti, Epiſcopi Veronenſis, ita ſcribit pag. 296. *Ex quibus verbis colligi poteſt non omnibus parochialibus Eccleſiis datam eſſe facultatem fontis baptiſmalis. Quam rem confirmare videtur uſus multarum parochialium, in quibus non ſunt fontes baptiſmales. Et idcircò ut omnem ambiguitatem tollamus, decernimus ut non liceat cuicunque Curato ipſius conſtitutionis vigore pro libito ſuæ voluntatis fontem erigere baptiſmalem, niſi priùs mandato & licentiâ ſpeciali obtenta à nobis. Si ſecùs factum fuerit, fons ipſe funditùs omninò deſtruatur, & Parochus ille mulctetur arbitrio noſtro.* Lege Karoli Magni (quæ extat in capite ſequenti iſtius Capi- Tom. I.

Tom. I. tularis & in Capitulari primo anni DCCCXIII. cap. 19.) decimæ villarum in quibus novæ Eccleſiæ conſtitutæ erant pertinebant ad antiquiores Eccleſias intrà quarum limites iſtæ continebantur. Sancitum id ipſum reperitur in libro ſecundo Capitularium cap. 36. 47. & lib. 5. cap. 97. itemquè in decreto Leonis IV. quod à Gratiano refertur 16. q. 1. cap. 45. *De decimis.* Undè concludit Gratianus decimas tantummodò baptiſmalibus Eccleſiis dandas eſſe. Ad quæ verba addit Gloſſa decimas ſemper baptiſmalibus Eccleſiis ſolvendas eſſe, *& non capellis.* Apud Giraldum Cambrenſem in deſcriptione Cambriæ cap. 18. legitur Britannos decimæ magnæ duas partes Eccleſiis baptiſmalibus, tertiam Epiſcopis dioceſanis dare conſueviſſe. Adferam autem inſignem locum Amulonis Archiepiſcopi Lugdunenſis, in quo dignitatem & auctoritatem Eccleſiarum baptiſmalium verbis minimè obſcuris explicat. Hæc ſunt ejus verba ex Epiſtola ad Theodboldum Epiſcopum Lingonenſem : *Unaquæque plebs in parœchiis & Eccleſiis quibus attributa eſt quieta conſiſtat, atque ad ea ſanctuaria ubi ſacrum baptiſma accipit, ubi corpus & ſanguinem Domini percipit, ubi Miſſarum ſollemnia audire conſuevit, ubi à Sacerdote ſuo pœnitentiam de reatu, viſitationem in infirmitate, ſepulturam in morte conſequitur, ubi etiam decimas & primitias ſuas offerre præcipitur, ubi filios ſuos baptiſmatis gratiâ initiari gratulatur, ubi verbum Dei aſſiduè audit, & agenda ac non agenda cognoſcit, illuc, inquam, vota & oblationes ſuas alacriter perferat.* In Chartulario Eccleſiæ Viennenſis reperi in Synodo habita ab Alexandro Archiepiſcopo anno DCCCCVII. judicatum fuiſſe ſecundùm Barnardum Abbatem ſancti Mauricii, qui contendebat decimas capellæ ſancti Severi, quæ conſtructa erat intrà limites Eccleſiæ ſancti Primi de Tauſiaco, ad Eccleſiam Tauſiacenſem pertinere debere. Ludovicus tamen Pius conſtituit in Capitulari anni DCCCXVI. cap. 12. ut decimæ de villis novis conferantur ad Eccleſias in eis noviter conſtitutas. Sed præter decimas, dos etiam à fundatoribus requirebatur; utì dictum eſt in Notis ad Reginonem pag. 543. Extant in veteri Chartulario Eccleſiæ Brivatenſis litteræ Adalardi Epiſcopi Arvernenſis datæ anno DCCCCVI. in quibus poſt narratam dotem Eccleſiæ noviter conſtructæ in villa Blaneda, addit ut illa *matri Eccleſiæ Arvernorum debitum obſequium ut cæteræ capellæ ſimiles ejus perſolvat.* Item litteræ Arnaldi Epiſcopi Arvernenſis datæ anno DCCCCXXIII. de conſecratione & dote Eccleſiæ de Caneto, in quibus legitur illum dedicaſſe *eandem capellam ſpecie ſeptimâ menſis noviſſimi*, & ſtatuiſſe *ut quandiù Joannes* fundator *advixerit, eandem capellam teneat.* Sed ut ad baptiſmales Eccleſias revertamur, eædem vocabantur plebes, ut dicetur ad Capitula Karoli Calvi. Dicebantur etiam oracula, ut in Capitulis Pippini Regis Italiæ excerptis è codice Legis Longobardorum cap. 16. & in Præcepto Karoli III. Imp. pro Eccleſiâ Pergamenſi, quod à R. P. Celeſtino Capucino editum eſt lib. 22. Hiſtoriæ Pergamenſis pag. 399. Cùm itaque magna eſſet Eccleſiarum iſtiuſmodi dignitas ac reverentia, meritò Karolus M. edixit in Capitulari anni DCCXCIII. cap. 2. ne eas Laici homines teneant, id eſt, ne in beneficium tribuantur Laicis. Quod in Capitulari ejuſdem Pippini ſancitum eſt cap. 15. Attamen in Chartulario Prioratûs de Paredo reperio Eccleſiam ſancti Benigni, quæ & cœmeterium & ſepulturam & baptiſterium habebat, diù poſſeſſum à Laicis fuiſſe beneficiario jure, donec qui eam poſſidebant, Monaſterio de Paredo reddiderunt tempore Hugonis Prioris. Hinc etiam Eccleſiarum baptiſmalium dignitas colligitur quòd cum in reliquis ſufficeret unus Presbyter, in iſtis neceſſarius erat unus Diaconus cum Presbytero. Iſtud reperi in vetuſtis capitulis ex codicibus Vaticano & Caſinenſi deſcriptis à Sirmondo, quorum octavum ſic habet : *Ut nulla Eccleſia cujuſlibet dioceſeos ubi baptiſmum ſit Preſbyter abſque Diacono eſſe reperiatur.* Tom. I.

Quicunque] Regino caput iſtud retulit ex Capitularibus; Burchardus pro more ſuo ex Concilio Wormatienſi, verbis Capitularis in alia mutatis, ne fraus cuiquam ſuboleret. Pag. 416. cap. 3.

Monasteria] In Codice Metenſi ſcriptum primò fuit utì nos edidimus. Deindè manus multò recentior emendavit *Monaſterio.* Vide Capitulare primum anni DCCCXIII. cap. 5. Pag. 417. cap. 5.

Capitula data Presbyteris] Hæc capitula non ſunt integra, ſed breviaria duntaxat Capitulorum. Non opus eſt ire per ſingula capita, quæ variis in locis Capitularium deſcripta ſunt. Sufficiet heic adnotaſſe caput tertium, quod in libris Capitulorum non extat, reperiri integrum in tomo nono Spicilegii Dacheriani pag. 64. inter Capitula quæ Bonifacio Archiepiſcopo tribuuntur, quamvis illius non ſint. Sic ergò ibi legitur : *Ut unuſquiſque Epiſcopus in ſua parochia diligenter diſcutiat ſuos Preſbyteros, & faciat ut illorum ſignacula & baptiſteria bene faciant* (Leg. *ſciant*) *& edoceant Preſbyteros quid in illo baptiſterio unumquodque verbum vel ſententia per ſe ſignificet.*

Pro aliqua necessitate] id eſt, *ſub prætextu medicinæ vel cujuſlibet rei*, ut legitur in Additione III. cap. 99. ex Concilio Arelatenſi IV. cap. 18. vel *ſub prætextu medicinæ vel maleficii*, ut in libro quinto Capitularium cap. 145. ex Concilio Moguntiaco cap. 27. Interdùm etiam chriſma uſurpabant ad tegenda flagitia, quòd perſuaſum haberent *criminoſos chriſmate unctos aut potatos nequaquàm ulla examine deprehendi poſſe*, ut docet Canon vigeſimus Concilii Turonenſis habiti anno DCCCXIII. Vide Capitula Bonifacio Archiepiſcopo tributa cap. 5. Vide etiam quæ nos adnotamus ad caput 145. libri quinti. Pag. 418. cap. 11.

Præceptum de scholis] Deſcripſimus ex ſecunda editione Monumentorum Paderbornenſium Celſiſſimi Principis & eruditiſſimi Præſulis Ferdinandi Furſtenbergii Epiſcopi Paderbornenſis & Coadjutoris Monaſterienſis, ubi adnotatum eſt illud editum eſſe ex ipſo autographo Karoli M. propriâ manu ſubſcripto. Attamen Daniel Papebrochius in propylæo ad tomum ſecundum Aprilis §. 28. contendit Præceptum illud eſſe falſum & inſignes nugas complecti. Carolus le Cointe in Annalibus eccleſiaſticis Francorum multa argumenta adfert ut oſtendat eſſe ſuppoſititium.

Tom. I. Pag. 421. CAPITULA INFRA ECCLESIAM] Conlata ſunt cum tribus antiquis exemplaribus, uno ſancti Vincentii Metenſis, altero ſancti Launomari Bleſenſis, tertio Collegii Pariſienſis Societatis Jeſu. Sanctta autem fuerunt ſub finem anni DCCCV. apud Theodonis villam, ubi conſediſſe Karolum ad hyemandum ibidemque Natale Domini celebraſſe tradit Eginhardus.

Ibid. c. 2. CANTORES DE METTIS] Vide vitam Karoli M. ab incerto auctore ſcriptam cap. 8. & Monachum Sangallenſem lib. 1. cap. 11. Vita Alcuini de Sigulfo Presbytero agens, ait eum Metas civitatem cauſâ cantûs directum fuiſſe.

Ibid. c. 5. DE MEDICINALI ARTE] In codice quo uſus eſt Amerbachius legebatur ſimpliciter *De medicinalia*. Quo etiam modo legitur in veteri exemplari Pariſienſi.

Pag. 422. cap. 8. DE HIS QUI SECULUM] Caput iſtud, quod eſt mutilum in ſuperioribus editionibus, ſuæ integritati reſtitutum eſt ope codicis Corbionenſis. Confirmat editionem noſtram liber quintus Capitularium. Viderat autem Amerbachius aliquid heic deſieri.

Pag. 423. cap. 11. In edendo capite iſto ſecuti ſumus auctoritatem codicis Metenſis. Nam Pariſienſis & editio Bavarica, cum quibus conſentit lectio quæ eſt in libro primo Capitulariuſn, aliter heic legunt.

CAPITULARE SECUNDUM] Conlatum eſt cum tribus antiquis exemplaribus, uno ſancti Launomari Bleſenſis, altero Collegii Pariſienſis Societatis Jeſu, tertio Monaſterii Sangallenſis.

Pag. 425. cap. 22. SERVATUS ESSE COGNOSCITUR.] Jam monuimus Capitulare iſtud hîc deſinere in antiquis codicibus. Idem erat finis in veteri exemplari ex quo Franciſcus Pithœus variantes lectiones manu ſuâ deſcripſit in Codice Legum antiquarum ex editione Tiliana. Docet autem idem Pithœus hæc in calce iſtorum Capitulariorum ſcripta fuiſſe in eodem veteri exemplari : *Expliciunt Capitula quæ Dominus noſter Karolus, glorioſus Imper. præcepit* (adjicere) *feliciter.*

Pag. 435. EXCARPSUM] Sic tum dicebant pro *excerptum*. Gloſſarium vetus in codice 1197. bibliothecæ regiæ : *Excerpta, excarpſa*. Vetus codex Eccleſiæ Lugdunenſis liſteris Saxonicis ſcriptus : *Excarpſum ex libro ſancti Hieronymi Preſbyteri in explanatione Eſaiæ Prophetæ*. Item ibidem : *Excarpſum ex libro beati Gregorii Papæ in Hiezechel Propheta*. Vetus Martyrologium Mſ. *Explicit Mar. excarpſum*. In fronte Codicis Theodoſiani hæc leguntur in vetuſto codice Mſ. ampliſſimi viri Hieronymi Bignonii : *Sub tempore Alarici Rege Gotorum fuit data ſententia V. libros Legum, qui in herario Regis erant retruſi, excarſum ex omnibus libris fuit conſcriptum in unum volumen*. Apud Lambecium lib. 2. commentariorum de Bibliotheca Vindobonenſi pag. 854. mentio fit veteris chronici Mſ. bibliothecæ imperatoriæ qui hunc titulum habet : *Excarpſum de chronica Gregum Epiſc. Thoronachi*. Idem erat titulus, ſed emendatior, in codice Alexandri Petavii Senatoris Pariſienſis, ut fidem facit Andreas Duchefnius tom. 1. pag. 722. *Excarpſum de chronica Greg. Epiſc. Thoronaci*. Vide. to. IV. Analector. Mabillon. pag. 569.

JESSE EPISCOPUS] Ambianenſis, cujus crebra paſſim eſt memoria per illas tempeſtates. Joannes Cordeſius, Canonicus Lemovicenſis, edidit epiſtolam ejus ad Presbyteros Diœceſis Ambianenſis, quam nonnulli volunt ab eo ſcriptam eſſe quo tempore legationem obibat apud Irenem Imperatricem CP. id eſt anno DCCCII. Verùm ego exiſtimo datam illam eſſe anno DCCCXI. quòd manifeſtum ſit ea contineri reſponſionem ad quæſtiones quas tum Karolus M. Imperator propoſuit univerſis Epiſcopis regni ſui, ut dicetur infrà. Depoſitus tandem eſt ab Epiſcopatu anno DCCCXXXI. uti diximus in Notis ad Agobardum pag. 132. Tom. I.

Pag. 439. CHARTA DIVISIONIS] Hanc partitionem regnorum Karoli Imp. dubiæ fidei eſſe ac meritò numerari poſſe inter tot ſingularis otii commenta quæ ſequiora nobis ſecula ingeniaque peperierunt ſcribit Petrus Pithœus in Præfatione ad XII. Scriptores coætaneos Hiſtoriæ Francorum, hinc perſuaſus quòd in chartaceo exemplari, Thegani operi recentiore manu ſubjuncta fuit. Sed ego vetuſtiſſimum illius exemplar reperi in bibliotheca Thuana, licèt non integrum ; eademque à Johanne Nauclero edita pridem fuerat, & Aventinus eam memorat in Annalibus Boiorum. Immò Eginhardus diſertam illius mentionem facit, ſeque eam juſſu Imperatoris ad Leonem Papam detuliſſe, ut ejus ſubſcriptione firmaretur. Illi præterea fidem & auctoritatem conciliat charta diviſionis imperii facta à Ludovico Pio anno DCCCXXXVII. cujus omnia fermè capita deſcripta ſunt ad verbum ex illa Karoli ; & tamen iſta falſi accuſata non fuit à Pithœo, qui primus eam vulgavit in eodem volumine Scriptorum coætaneorum. Deniquè hujus diviſionis à Karolo factæ clara & manifeſta mentio eſt in capite tertio Capitulorum apud Niumaga ſtatim poſt imperii diviſionem editorum.

CAPITULARE SECUNDUM] In vetuſtiſſimo codice manuſcripto ſancti Remigii Remenſis, qui dein in bibliothecam Tilianam tranſlatus eſt, iſta leguntur in elencho veterum Legum Francicarum. *Decretio Karoli Regis, Capitula xviij. Memoratio de octo bannos. Id ſunt Capitula xxiiij. Id ſunt Capitula viij.* Hunc locum ego interpretor de variis Capitularibus anni DCCCVI. hoc modo : *Capitula xviij.* videntur eſſe Capitula ad Niumaga ; quæ licèt in noſtra editione ſint XIX. alibi tamen facilè poterant eſſe tantùm XVIII. conjunctis fortaſſis in unum XIII. & XIV. in quibus agitur de cupiditate in bonam & in malam partem. Certè non eandem horum Capitulorum diviſionem ac numerum ubique fuiſſe patet ex codice Metenſi & ex editione Bavarica. Utrobique enim Capitulare iſtud dividitur in capita XVII. tantùm, licèt nihil illic eorum deſit quæ in noſtra editione habentur. *Memoratio de octo bannos* referri omninò debet ad Capitulare II. anni DCCCVI. quod octo illa capita complectitur quæ ſub generali appellatione banni Domni Karoli Regis & Imperatoris continentur, ut pluribus diximus ad paginam 207. Ex quo confirmatur ſententia noſtra de repetendis hoc loco capitulis illis. *Capitula xxiiij.* intelligenda ſunt de Capitulari ſexto anni DCCCVI. quod ex viginti tribus capitibus conſtat ; vigeſimum quartum eſſe poteſt narratio de Synodo ſancti Silveſtri Papæ. *Capitula viij.* ſunt illa quæ Capitulare quartum ejuſdem anni conſtituunt.

Pag. 445. CAPITULA VIII. ADDENDA] Ut hæc Capitula repeteremus hoc loco effecit nota in calce appoſita, ex qua colligitur illa ſancita fuiſſe poſt diviſionem regni. Vide quæ ſuprà diximus ad p. 207.

Pag. 447. HÆC CAPITULA] In veteri codice Gandavenſi qui fuit Heriberti Roſweydi, quem Sirmondus viderat, poſt Capiularia duo data anno

Tom. I. DCCV. ad Theodonis villam sequebantur Capitula sex, quorum primum ita incipiebat: *Ut nullus ad mallum vel ad placitum, &c.* Deindè capitula XVIII. data Niumaga. Ea verò sex capitula sunt illa quæ in editione Bavarica sequuntur statim post capitula ad Niumaga. Undè colligi certò debet ea pertinere ad annum sextum Imperii Karoli Magni. Sanè si auctoritatem Ansegisi sequi volumus & ordinem ab eo institutum custodire, hinc quoquè colligemus ea reponenda esse post capitula Noviomagensia. Nam Ansegisus in initio libri tertii descripsit primò Capitula excerpta ex primo Capitulari anni quinti, dein partem aliquam Capitulorum Noviomagensium, posteà priora tria istorum sex. Nos tamen reposuimus antè Capitulare Noviomagense, ne disjungeremus Capitula quæ in editione Canisii conjuncta & permixta leguntur.

CAPITULARE NOVIOMAG.] Primus hæc capitula edidit Amerbachius, dein Heroldus. Extabant in codice Rosweydi. In illis emendandis usi nos sumus auctoritate exemplaris Metensis.

INFRA QUADRAGESIMAM] Docet Eginhardus Karolum hoc anno quadragesimale jejunium & sacratissimam Paschæ solemnitatem celebrasse apud Noviomagum.

Pag. 455. CAPITULA EXCERPTA] Sirmondus ea reposuit post Capitulare Episcoporum anni DCCCI. quod suprà editum est, pag. 357. Nos verò ad annum sextum imperii retulimus, quia in editione Bavarica & in Basileensi sequuntur post Capitula Noviomagensia, & quia in libro primo Capitularium descripta sunt post ultimum caput Capitularis Noviomagensis. In editione porrò Bavarica & in Basileensi post ista Capitula excerpta ex Canone insertum est caput ultimum Legis Ripuariorum; quod nos suprà edidimus inter capitula Karoli M. excerpta ex Lege Longobardorum, cap. 32.

Pag. 459. cap. 5. HISPANIÆ SIVE AVARATIÆ] Ita habuit vetus codex. Non dubito autem quin reponendum sit *Avariæ*. Atque ita legisse videtur Beatus Rhenanus, lib. 2. rerum Germanicarum, pag. 94. ubi agens de statu Galliarum & Germaniarum sub Francis Regibus & Imperatoribus, ita scribit: *Saxonum devictorum auxiliis multa gesta sunt. Si in remotas regiones proficiscendum erat, putà Hispaniam aut Avariam, quæ Noricum ab Alpibus contingebat, quinque Saxones sextum instruebant. Si contrà Sclavionos Bohemos, duo tertium instructum mittebant. Si in Sorabos, omnes venire cogebantur. Sic sex Frisii tenuiores septimum armabant.* Hinc ergò auctoritas conciliatur huic Capitulari.

Pag. 460. cap. 6. CABALLARII] equites, sic dicti à caballis. Vide Notas Sirmondi ad Capitularia, pag. 793. extremâ. Vetus Charta Brivatensis: *Clericum verò aut Caballarium nec ullum hominem nec ullam feminam infrà has terminationes non occidam.* Alibi Caballarii significant viros nobiles, equites, *Cavaliers*, ut in veteri Charta Ruthenensi.

Pag. 475. cap. 1. MORTALITATE ANIMALIUM] id est, boum. Eginhardus ad annum DCCCX. *Tanta fuit in ea expeditione boum pestilentia ut penè nullus tanto exercitui superesset quin omnes usque ad unum interirent. Et non solùm ibi, sed etiam per omnes Imperatori subjectas provincias in illius generis animalia mortalitas immanissimè grassata est.* Agobardus in libro de grandine & tonitruis, cap. 16. *Antè hos paucos annos disseminata est quædam stultitia, cùm esset mortalitas boum, ut dicerent Grimaldum Ducem Beneventorum transmisisse homines cum pulveribus quos spargerent per campos & montes, prata & fontes.* Tom. I.

SECULUM DIMISSUM HABEAT] Libellus precum Marcellini & Faustini, pag. 85. *contemptu rerum secularium & humanæ gloriæ, ad quam plerique affectant, etiam qui se seculo & concupiscentiæ carnis abrenuntiasse gloriantur.* Hieronymus in epistola ad Rusticum: *Vidi ego quosdam, postquam renuntiavere seculo, vestimentis duntaxat & vocis professione, non rebus, nihil de pristina conversatione mutasse.* Pag. 480. cap. 5.

SI REBUS SUIS EXSPOLIANT] Hieronymus in epitaphio Nepotiani: *Alii nummum addant nummo, & marsupium suffocantes, matronarum opes venentur obsequiis, sint ditiores Monachi quàm fuerant Seculares.*

EPISTOLA GENERALIS] data nimirùm ad universos regni Archiepiscopos, pro solenni Principum more, ut eorum curâ communicaretur etiam cum Episcopis in unaquaque provincia. Undè infrà ait Karolus: *Nosse itaque volumus qualiter tu & suffraganei tui doceatis & instruatis Sacerdotes Dei & plebem vobis commissam de baptismi sacramento, &c.* Quæ verba reperuntur ab Amalario Trevirensi Archiepiscopo in epilogo libelli quem is posteà misit ad Imperatorem: *Dixisti, serenissime Auguste, velle vos scire qualiter nos & nostri suffraganei doceremus populum Dei de baptismi sacramento.* Similis ergò huic epistola missa est ad omnes regni Archiepiscopos; eâque occasione scriptus ab Amalario est libellus de ordine baptismi. Editus est ille ab Henrico Canisio in tomo sexto Lectionis antiquæ, pag. 369. ex veteri codice Ms. Monasterii Weingarthensis, ubi nullum habebat titulum, neque nomen auctoris præferebat. Canisius conjecit esse Alcuini, adeòque propter istam conjecturam relatus est inter illius Opera. Verùm rectè admonuit Sirmondus in Notis ad Theodulfum, pag. 274, verba illa quæ nos retulimus ex epilogo non posse cadere in Alcuinum, qui Episcopus non fuit, apprimè autem convenire Amalario Episcopo Trevirensi, cui liber iste tribuitur in veteri codice Petaviano. Rectè, inquam. Nam certum est hunc librum ex sola Canisii conjectura tributum Alcuino fuisse, cùm anepigraphus esset in codice Weingarthensi, sicuti etiam absque nomine auctoris reperitur in vetustissimo codice Ms. Monasterii sancti Galli. Neque sanè scribi ab Alcuino potuit, cùm constet illum multò antè mortuum esse quàm is liber scriberetur. Scriptus etenim non est antè annum DCCCX. cùm eo primùm anno Amalarius sedere cœperit in Cathedra Trevirorum, ut docet Christophorus Browerus, Alcuinus verò obierit anno DCCCIV. ut est in vita ejus ab auctore coætaneo edita. Præterea certum mihi videtur epistolam istam Karoli, quæ occasionem Amalario subministravit ut hunc libellum componeret, Pag. 483.

Tom. I. ſcriptam fuiſſe anno DCCCXI. ut colligi poteſt ex ſecundo Capitulari illius anni. Cæterùm cùm hæc epiſtola generalis eſſet, aliud illius exemplar miſſum eſt ad Magnum Archiepiſcopum Senonenſem, ut teſtatur Theodulfus in præfatione libri de ordine baptiſmi. Quatuor iſtius libri exemplaria viderat Sirmondus, in quorum tribus inſcriptus eſt Magno, in quarto verò Joanni, mendosè tamen, ut ipſe opinatur. Quod omninò verum eſt. Ad nullum quippè alium de hoc argumento ſcribere potuit eo tempore Theodulfus quàm ad Magnum Metropolitanum ſuum. Habebat Sirmondus Magni ejuſdem brevem libellum de myſterio baptiſmatis ad Karolum Imperatorem, in quo ſe ad ſcribendum regio juſſu impulſum teſtatur. Repertum eſt etiam inter ſchedas ejus breve ſcriptum ab anonymo editum in quadam ſynodo de his quæ Domnus Imperator Epiſcopos eâ tempeſtate interrogaverat. Eadem, ut puto, occaſione Jeſſe Epiſcopus Ambianenſis ſcripſit epiſtolam ſive libellum de ordine baptiſmi, qui poſt Hincmari epiſtolas editus eſt à Joanne Cordeſio, cujus verò nos veteriſſimum exemplar habuimus ex bibliotheca Monaſterii Sangallenſis. Epiſtolam porrò iſtam generalem, quæ heic inſcribitur Odilberto Archiepiſcopo Mediolanenſi, nuper publici juris fecit vir clariſſimus Joannes Mabillonius.

ODILBERTO ARCHIEPISCOPO] Mediolanenſi, qui Cathedram illam tenuit ab anno ſaltem DCCCV. uſquè ad annum DCCCXIV. Vide Puricellum in Monumentis Baſilicæ Ambroſianæ pag. 53. 56. 59.

Pag. 487. BREVIARIUM] Emendatum eſt collatione factâ cum quinque antiquis exemplaribus, quorum unum extat in Bibliotheca Regia, duo in Colbertina, quartum in Annalibus Anianenſibus, quintum fuit Monaſterii S. Remigii Remenſis.

Pag. 488. VIGINTI ET UNA] Mirum eſt cur heic XXI. tantùm Metropoles regni Francici eſſe dicantur, cùm XXIV. fuiſſe conſtet. Nam diù antè Karoli tempora Narbo, Eluſa, & Aquæ Sextiæ, quarum nulla iſtic mentio, inter Galliarum Metropoles numerabantur. Eluſa tamen cur prætermiſſa ſit, facilè intelligi poteſt. Nam quia exciſa fuerat à Vandalis, ut fidem faciunt veteres membranæ Laſcurrenſes, ac nondùm, ut opinor, dignitas primæ ſedis ad Aniſcienſem Eccleſiam tranſlata fuerat, Novempopulaniæ Metropolis inter cæteras regni Francorum nominata non eſt, quia nulla erat, & Epiſcopi illius provinciæ proprium eâ tempeſtate Metropolitanum non habebant, ſed Burdegalenſi Metropoli ſubjecti erant, quam *caput regionis Novempopulanæ* propterea vocat auctor Chronici Fontanellenſis à Ducheſnio editus. Idem dici poteſt de Eccleſia Aquenſi, Narbonenſis ſecundæ Metropoli, quam abſque Epiſcopo fuiſſe ab anno circiter DXCVI. uſquè ad annum DCCCLXVI. docent vulgati Aquenſium Antiſtitum catalogi; quæ verò ſuam dignitatem recuperare conata eſt in ſynodo Francofordienſi, irrito, ut videtur, conatu. Attamen ex epiſtola Ludovici Pii de congregandis quatuor Conciliis anno DCCCXXIX. manifeſtum eſt Archiepiſcopum Aquenſem, Benedictum videlicet aut Agericum, inter Metropolitanos recenſeri qui ad Concilium Lugdunenſe conventuri erant. Tom. I. At illuſtriſſima Narbonenſis Eccleſia, quæ tum duodecim Eccleſias ſuffraganeas habebat, Eccleſias nimirùm in prima Narbonenſi & in Hiſpania Tarraconenſi conſtitutas, omiſſa magnam omninò difficultatem habet. Certum quippè eſt eam in regno Karoli fuiſſe, & Nibridium eâ tempeſtate Archiepiſcopum habuiſſe, qui Narbonenſem cathedram tenuit ab an. circiter DCCXCIX. uſquè ad tempora Ludovici Pii. Nam quòd aliqui putant ideò prætermiſſam eſſe quia cùm regni Aquitanici finibus contineretur & Biturigum provinciæ addita eſſet, non cenſebatur inter Metropoles, divinatio eſt quæ nullâ probabili conjecturâ aut ratione nititur. Burdegalam enim potiori jure oportuit eſſe omiſſam, quæ tamen heic inter Metropoles XXI. numeratur quæ in regno Karoli conſtitutæ erant. Prætereà omnia vetera monumenta clamant Archiepiſcopum Narbonenſem ſuam eâ tempeſtate dignitatem retinuiſſe, neque ulla uſpiam mentio facta reperitur ordinationum in provincia ejus peractarum à Metropolitano Biturigenſi. Scio illum poſteà multa auſum eſſe adversùs Narbonenſem, eumque imperio ac poteſtati ſuæ ita ſubdere voluiſſe ut etiam de rebus ad Eccleſiam ejus pertinentibus eo inconſultò quaſi jure Patriarchico diſponere præſumeret contrà ſanctorum Canonum auctoritatem, ut Nicolai primi verbis utamur. Verùm præterquàm quod iſta tentata non ſunt regnante Karolo M. neque ſub imperio Ludovici Pii, certum eſt conatus illos non eò tetendiſſe ut Narbo Metropolis non eſſet, ſed ut juri patriarchico Biturigenſis Archiepiſcopi ſubjiceretur. Cur ergò illuſtriſſima Eccleſia omiſſa hoc loco ſit inter Metropoles regni Francorum, aliis excutiendum relinquo.

NECESSARIUM JUDICARET] Poſt hæc verba, Pag. 488. iſta adduntur in Annalibus Anianenſibus. *Unam verò partem ſibi reſervavit, quam dedit Benedicto Abbati ſancti Salvatoris Anianenſis Archiſterii, videlicet crucis dominicis cum gemmis, bratheas aureas contextas cum gemmis, baltheos aureos ſimiliter gemmatos, calices aureos ſive argenteos vel offertoria cum patenulis & offertoriis cum auro & gemmis ornatos. Inter alia dona dedit ei capſulam auream ubi pignora ſunt beatorum omnium Apoſtolorum. Intereà dedit ei ſceptrum regale ex ebore valdè mirificum & multa alia dona quæ dinumerare longum eſt. Ardoni quoquè, qui & Maragdo, religioſo Monacho, dedit tabulam lapideam tinnientem ſicut æs. Poſt obitum verò ſuum, &c.* Exemplo iſta ſunt etiam vetuſtis illis temporibus ambitionem falſandi intraſſe in animos Monachorum.

JUSTA PARTITIONE] De hac tertia parte theſaurorum Karoli M. intelligendus eſt hic Thegani locus cap. 8. *Poſt patrem ſedit in ſupradicto palatio; & in primis cum maxima feſtinatione juſſit oſtendere ſibi omnes theſauros patris in auro, in argento, in gemmis pretioſiſſimis, & in omni ſupellectili. Dedit ſororibus ſuis partem earum legalem; & quicquid remanſerat, dedit pro anima patris. Maximam partem theſauri miſit Romam temporibus beati Leonis Papæ; & quicquid ſuper hoc remanſerat, Sacerdotibus & pauperibus, advenis, viduis, orphaniſque omnia diſtribuit:*

Tom. I. *distribuit: nihil sibi reservans præter unam mensam argenteam, quæ triformis est, in medio quasi tres clypei in unum conjuncti. Ipsam sibi retinuit ob amorem patris; & tamen eam alio pretio redemit, quod pro patre tradidit.* Istius tabulæ mentio facta non est in testamento Karoli M.

Pag. 490. Episcopo Rav. Ecclesiæ] Hæc non habentur in Annalibus Anianensibus. Pro his verò hæc quæ sequuntur substituta sunt fraude illius qui horum Annalium auctor est: *Salvatorem Jesum Christum in Annianum Monasterium.*

Abbates, Fridegisus] Auctor Annalium Anianensium noluit prætermissum hoc loco esse Benedictum Abbatem Anianensem. Itaque sic ibi scriptum est: *Abbates, Benedictus, Fridegisus, &c.*

Pag. 489. Brevis capitulorum] Ista primus edidit Heroldus. Posteà Goldastus ea inseruit tomo tertio Constitutionum Imperalium pag. 235. annoque dcccxix. falsò adscripsit. Nam certum est illa constituta à Karolo M. fuisse; ad eaque omninò respicit Ludovicus Pius lib. 4. Capitularium cap. 70. Nos itaque hæc Capitula retulimus ad annum dcccxii. quia putamus eorum mentionem fieri in capite nono Capitulorum quæ eodem anno Bononiæ constituta sunt.

Pag. 492. cap. 9. Domi remaneant] Remansionem id vocat Eginhardus in epistola xvii. ad Rhabanum Abbatem Fuldensem scribens.

Pag. 501. Capitulare primum] Emendatum est ope codicis Metensis ex quo editum est à Sirmondo. In codice porrò illo titulus hic erat: *De anno xiii:* in Gandavensi plenior, ut heic monet Sirmondus. Auctoritatem his capitulis addit Eginhardus, cujus hæc sunt verba ad annum dcccxiii. *Concilia quoquè jussu ejus super statu Ecclesiarum corrigendo per totam Galliam ab Episcopis celebrata sunt: quorum unum Moguntiaci, alterum Remis, tertium Turonis, quartum Cabilloni, quintum Arelati congregatum est. Et Constitutionum quæ in singulis factæ sunt, collatio coram Imperatore in illo conventu habita*, id est, in conventu Aquisgranensi.

Pag. 503. cap. 3. De Monasteriis] Domnus Lucas Dacherius cùm in veteri codice Corbeiensi reperisset quædam capitula quibus præfixum erat nomen S. Bonifacii Archiepiscopi, putavit ea non indigna luce, atque propter hanc causam illa vulgavit in tomo nono sui Spicilegii. Vir clarissimus Carolus le Cointe in Annalibus ecclesiasticis Francorum tom. vi. pag. 660. & seq. pronuntiat capitula illa posteriora esse ævo Bonifacii. Rectè sanè. Nam nos jamdiù deprehenderamus illa non posse esse Bonifacii, cùm pleræque Constitutiones illic descriptæ sint posteriorum temporum, & sumptæ omnes fermè sint ex libris Capitularium. Reperiuntur in antiquis codicibus excerpta studiosorum ex Capitularibus Regum nostrorum, cum hoc titulo aut simili: *Ex Concilio Regum, cui interfuit Bonefacius Romanæ sedis Legatus.* Proclive esset existimare ea esse acta in Synodo quapiam celeberrima, nisi sciremus posteriores tres libros Capitularium, ex quibus ut plurimùm hæc excerpta sumpta esse animadvertimus, incipere à duobus Conciliis quibus interfuit sanctus Bonifacius. Sed ut ad Collectionem à Dacherio editam redeamus, incipit illa à capite ducentesimo libri sexti Capitularium, ex quo sumpta sunt pleraque ejusdem Collectionis capitula. Istud verò de quo nunc agimus, extat in eadem Collectione cap. 14. iisdem omninò verbis quibus legitur in editione nostra. Tom. I.

Ut plures] Et hoc quoquè caput extat numero 15. inter capitula quæ edita sunt in tomo ix. Spicilegii Dacheriani. Vide Concilium Cloveshoviæ cap. 29. Ibid. cap. 6.

Populus intelligere] In Concilio Turonensi III. cap. 17. præcipitur ut homilias de fide catholica quisque Episcoporum transferre studeat in rusticam Romanam linguam aut Theotiscam, quò faciliùs cuncti possint intelligere quæ dicuntur. Ibid. c. 14.

Ut Presbyteri] Extat in eadem Collectione Dacheriana cap. 5. & lib. 5. Capitular. cap. 145. & Addit. III. cap. 99. Pag. 504. cap. 17.

Ut unusquisque] Istud quoquè extat in eadem Collectione cap. 9. Ibid. c. 23.

Ut Presbyteri] Item istud in eadem Collectione est cap. 8. Pag. 505. cap. 26.

Lege Salica] Janus à Costa in titulum secundum libri secundi Decretalium pag. 358. loquens de Lege Salica, Gundobada, & Romana: *Has enim tres Leges diù intactas & illibatas in hoc regno remansisse constat vel ex excerptis capitulis à Carolo Magno ex triplici Lege, id est, Salica, Gundobalda, & Romana, quæ Mss. habet doctissimus Societatis Jesu Presbyter Jacobus Sirmondus.*

Gundobada] Vetus exemplar Sirmondi, itemque Remense S. Remigii & Divionense habent *Gombata.* Quod idem est. Adversùs hanc Legem, nimirùm adversùs illam partem in qua monomachia præcipitur ad discernendas res dubias & obscuras, librum scripsit Agobardus Archiepiscopus Lugdunensis. Ibid.

In palatio aquis] ubi habitum à Karolo generalem fuisse conventum anno dcccxiii. docet Eginhardus, & in eo Ludovicum à Karolo consortem imperii factum esse, Bernardum verò Regem Italiæ.

Aliis malis] Ita codex Divionensis, cui consentiunt emendationes manu Joannis Tilii appositæ in libro Remensi. Codex Palatinus habet *alia mala.* Quæ lectio extat etiam in antiquis exemplaribus Pithœi & Sirmondi. Pag. 507. cap. 1.

Quæ Chr. dev. debent] In codice Remensi emendatum est manu Joannis Tilii, *quòd à Christianis devitari debentur.* Quod indicat emendationes illas à Tilio descriptas esse ex vetusto quodam libro nobis ignoto.

Luparios habeant] ad capiendos lupos, qui tùm regnum Francorum valdè infestabant. Frotharius Episcopus Tullensis epist. 26. *Luporum rabidâ infestatione animas hominum Christianas subitò necari videmus.* Pag. 508. cap. 8.

Pelles luporum] Vide suprà pag. 341. in Capitulari de villis Imperatoris cap. 69.

Vennas] id est, piscaturas, ut interpretatur vir clarissimus Joannes Mabillonius in Notis ad librum primum miraculorum S. Germani Episcopi Parisiensis pag. 106. & pag. 118. ubi refert Præceptum Ludovici Pii de Karoli-venna. Pag. 511. cap. 19.

Tom. I. Ibid. c. 20. Ut si quis de fidel.] Sic legendum est ut habetur in codice Palatino, Pithœano, & Sirmondico. Sed hæc *de fidelibus nostris* non extant in Divionensi.

Comparis] Ita omnes codices præter Palatinum, qui *comparibus* habet. Ita etiam manu Tilii emendatum legi in codice Remensi.

Pag. 511. Capitula xlvi.] Capitula ista in codice S. Vincentii Metensis habent hunc titulum : *Notitia vel commemoratio de illa euva quæ se ad amorem habet.* In Navarrico : *Notitia vel commemoratio de illis quæ ammoneri debent.* In Metensi posita sunt post librum Legis Salicæ, in Navarrico post capitula quæ Ludovicus Pius Legi Salicæ addidit : *Si quis aut ex levi causa, &c.* & post capitula de legatione Missorum. Statim verò in eodem codice Navarrico sequitur Capitulare duplex Karoli M. editum anno quinto imperii apud Theodonis villam. Adscripsimus ea anno dcccxiii. quia scriptum vidimus in Chronico Moyssiacensi Karolum eo anno mense Septembri fecisse magnum conventum populi apud Aquis palatium de omni regno vel imperio suo, & ad eum convenisse Episcopos, Abbates, & Comites, & Senatum Francorum, & ibidem constituisse *capitula numero xlvi. de causis quæ erant necessariæ Ecclesiæ Dei & Christiano populo.* Illud interim heic admoneo, tempus istius conventûs in antiquis exemplaribus Anianensi & Canigonensi referri ad mensem Februarium, & ei, præter Episcopos, Abbates, & Comites & Senatum Francorum, interfuisse etiam Presbyteros & Diaconos.

Ibid. c. 10. Hantradam] Codex Navarricus, *handradum.*

Pag. 512. cap. 16. Ligaverit] Navarricus, *plagaverit.*

Pag. 513. cap. 25. Wirdira] Navarricus, *murdera.*

Pag. 514. cap. 42. Si quis de lido] Navarricus : *Si quis propter lidum suum per aliquas causas, &c.*

Pag. 531. *Vide* Adversaria sacra Matthæi Larroquani, pag. 275. Capitulare admonitionis] Edita pridem fuerunt hæc capitula à Joanne Cordesio tanquam essent Jesse Episcopi Ambianensis. Non sunt autem Jesse, sed Karoli Magni, data, ut opinor, Missis dominicis. Error ortus ex eo quòd in codice quo Cordesius usus est subjecta erant epistolæ Jesse Ambianensis de qua dictum est suprà pag. 1067. At in veteri codice Sangallensis Monasterii non apparent, & finis epistolæ Jesse est in capite quod habet hunc titulum in editione Cordesiana : *De confirmatione corporis & sanguinis Christi.* Rectè sanè. Hæc est enim ultima quæstionum de quibus Karolus M. interrogaverat Episcopos, ut patet ex epistola ejus ad Odilpertum Archiepiscopum Mediolanensem & ex libro Theodulfi Episcopi Aurelianensis de ordine baptismi. Itaque heic esse debuit finis epistolæ Jesse. Posteà addita est à quodam studioso alia lucubratio de traditione baptismi, propter similitudinem argumenti, deindè verò ista capitula : quæ quoniam conjuncta erant in veteri codice cum epistola Jesse, pronum erat existimare ea omnia esse ejusdem auctoris.

Tom. I. Pag. 534. cap. 8. Pag. 533. Serviunt] Editio Cordesiana, *conveniunt.*

Capitulare Pippini] In eo edendo usi sumus, ut dictum illic est, duobus antiquis codicibus manuscriptis, uno bibliothecæ Thuanæ, altero Monasterii Sangallensis. Quoniam verò plurima istius Edicti capita extant in libris Legum Longobardicarum, hinc etiam ea emendavimus, adhibitis duobus antiquis exemplaribus Legis Longobardorum quæ nunc extant in Bibliotheca Regia.

Pag. 535. cap. 1. Regnum nostrum] Codex Thuanus & heic & infrà cap. 9. legit *infrà regno nostro.*

Et pupillis] Hæc desunt in omnibus editionibus & antiquis exemplaribus, uno regio excepto. Addenda tamen esse probant varia Principum nostrorum Edicta per eas tempestates edita.

Omnibus] Codex Thuanus legit *hominibus*, omninò malè. Sic infrà cap. 22. Amerbachii editio habet *homines* in Capitulari Karoli M. pro eo quod aliæ editiones & vetusti codices rectè habent *omnes.* Suetus olim Librariis error, ut innumeris exemplis ostendi posset. Aliqua tamen ponenda sunt, ut adjumento sint iis qui veterum Scriptorum lucubrationes emendare conantur. Apud Avitum Viennensem Episcopum in epistola tertia pag. 32. legitur : *Quasi non minùs sit Deum penetrasse concluſa quàm homini patuisse cœlestia.* Heic tamen vetus codex Petri Marnæsii Senatoris Gratianopolitani scriptum habet *omnia* pro *homini.* In libro quinto Legis Wisigothorum tit. 7. cap. 18. *Obsequiis hominum religari honestate nullâ finitur.* Quo loco vetustissimus codex Moyssiacensis Monasterii legit *omnium* pro *hominum.* Contrà lib. 8. tit. 4. cap. 23. pro eo quod editiones rectè habent *Omnes verò proximos & vicinos venator antè commoneat*, idem codex legit *Homines.* Et lib. 9. tit. 2. cap. 8. *pro generali omnium progressione prædiximus*, idem codex vetus habet *hominum.* Capitulare primum anni dcclxxxix. cap. 38. habet in titulo *Hominibus* in codice Thuano. Et tamen certum est heic Legi debere *Omnibus.* Deniquè in libro sexto Capitularium cap. 68. in vulgatis editionibus scriptum est : *Illos homines, &c.* quam lectionem confirmant vetera exemplaria Tilianum & Colbertinum. In Bellovacensi tamen, in Sangallensi, & in Normannico legitur : *Illos omnes, &c.* eamque lectionem nos retinuimus, quia sincerior videtur. Alia tamen bona est.

Jussionem Karoli] *Respexit*, inquit glossa in uno codice regio, *Legem Karoli Ut Comites pleniter.* Extat inter capitula Karoli M. excerpta ex Lege Longobardorum cap. 26.

Ibid. cap. 3. Dimissoria] Ita codex Thuanus. Cæteri & editiones legunt *dimissorio.* Utraque lectio bona est. In libro tertio Legis Longobardorum legitur, *sine dimissorio Episcopi sui de cujus parochia sunt.* Sed hæc verba, *de cujus parochia sunt*, videntur esse ex glossemate.

Ibid. cap. 4. Vassis] Codex Thuanus & heic & alibi ha-

Tom. I. bet *Baſſis*, & *baſſalatico* pro *vaſſallatico*. Nimirùm liber ſcriptus eſt in Longobardia, ubi Baſſum dicebant pro vaſſo; ut patet ex chartulario Caſaurienſi, ex hiſtoria Principum Longobardorum Camilli Peregrinii, & ex variis inſtrumentis quæ Ferdinandus Ughellus edidit in tomis Italiæ ſacræ.

Pag. 536. cap. 5. VASSALLATICO] Codex Sangallenſis habet *vaſſatico*.

COMITATO] Thuanus, *voluntate*.

PRO QUA CAUSA AUT CULPA] Sic legitur in codice Thuano & in Sangallenſi; & ita legendum, licet verba *aut culpa* deſint in plurimis Manuſcriptis.

INDENOS] Codex Thuanus, *Dei nomen*. Fortè legendum eſt, *in Dei nomine*.

Ibid. c. 6. HOMINIBUS LIBELLARIIS] Ita codex Sangallenſis & libri Legis Longobardorum. Thuanus habet, *de homines libellarios*. Libellarii ſunt qui per chartam facti ſunt liberi, ut diximus ſuprà ad capitula Karoli M. excerpta ex Lege Longobardorum, cap. 20.

IN TEMPORE LONGOBARDOR.] Hæc eſt lectio codicis Sangallenſis. Thuanus: *niſi ſicut à tempora Longobardorum eorum fuit conſuetudo*. In editionibus Legis Longobardorum legitur, *niſi ſicut à longo tempore fuerit conſuetudo*.

Ibid. c. 8. DOMNO NOSTRO] Sic legitur in antiquis exemplaribus Thuano & Sangallenſi. In libro tertio Legis Longobardorum ſcriptum eſt: *à dicto patre noſtro confirmatæ*.

DOMN. N. KAROLI REGIS] Codex Thuanus: *Domno noſtro Karolo Rege*. Sangallenſis, *Domno noſtro Karulo Regis*.

Pag. 537. c. 9. PORTURAS] Ita codex Thuanus. Sangallenſis, *portoras*. Sed in editione quæ extat in libro tertio Legis Longobardorum legitur *portus*.

IPSA FLUMINA] Codex Sangallenſis habet *ipſas fluminas*.

Ibid. c. 10. PLACUIT NOBIS] Codex Thuanus: *Placuit nobis de illa feminas cujus maritus in Francia eſſe videtur*.

Ibid. c. 11. QUANTUM] In codice Thuano & in libro tertio Legis Longobardorum legitur *quomodò*.

Ibid. c. 12. PLACUIT NOBIS] Caput iſtud Karolo M. tribuitur in vulgatis editionibus Legis Longobardorum. Sed vetera exemplaria Pippini Imperatoris nomen heic adſcriptum habent.

IBIDEM TALEM] Codex Thuanus, *ibidem exindè talem*.

Ibid. c. 13. STETIT NOBIS] Codex Sangallenſis: *Stetit nobis de illos homines Longobardos*.

UBI VOLUERINT] Idem codex: *cui voluerit, ſi commendatus non eſt, ſicut à tempore Longobardorum*.

SICUT IN TEMPORE] Hæc & quæ ſequuntur non habentur in codice Thuano.

Ibid. c. 14. UT QUICUNQUE] De hoc capitulo & ſequentibus uſque ad trigeſimum vide quæ ſuprà dicta ſunt ad Capitulare anni DCCXCIII.

Pag. 538. cap. 17. SE IPSUM DEFENDAT.] Codex Thuanus, *ſe ipſi defendant*.

Ibid. c. 20. PALATIUM] Editio Bavarica *placitum*. Nihil vulgatiùs in veteribus libris, in quibus frequenter legas *placitum* pro *palatium* & *palatium* pro *placitum*. Capitulare anni DCCLXXIX. cap. 9. in codice Thuano: *illi Judici ad Comitum palatii præſententur*, pro *ad Comitum placita præſentent*. Item cap. 12. in codice ſancti Remigii Remenſis: *Capituli verò qui boni memoriæ genitor noſter in ſuo palatio conſtituit*. Ubi legendum, *in ſuis placitis*. In libro quinto Capitularium cap. 235. legitur: *ſive in exercitu, ſive in palatio*. Quo etiam modo legitur lib. 4. cap. 18. ubi caput iſtud extat. Et tamen codex Bellovacenſis heic in libro quinto legit *in placito*. In charta Lotharii Regis Provinciæ, quæ edita eſt in tomo duodecimo Spicilegii Dacheriani, legitur: *Ad dictum itaque palatium jam vocitatus*. Ubi legendum eſſe *ad placitum* probant illa quæ paulò poſt ſequuntur. Apud Fulbertum in Epiſtola 24. rectè editum eſt: *ſponte venire ad placitum*. Sed in veteri codice Trecenſi legitur, *ſponte venire ad palatium*. Multò plura exempla reperiet qui curiosè vetuſtos codices excutiet. Nobis iſta ſufficiunt. Tom. I.

PER COMIATUM VIRI SUI] Codex Thuanus, *per comniato*. Editio Bavarica, *per commeatum*. Lib. 3. Legis Longobardorum, *per licentiam viri ſui*. Hinc ergò accepit Goldaſtus. Pag. 539. cap. 24.

DE MANCIPIIS] Idem codex Thuanus, *De mancipias*. Inſtà, *noſtras mancipias*. Ibid. c. 25.

INDUERUNT] In codice Thuano legitur *voverant & induerant*. Ibid. c. 30.

DE HIS INL. PRÆS.] Idem codex, *de has inlicitas præſumptiones*. Pag. 540. cap. 31.

DE PRAVIS] Item ibidem: *De pravos illos homines*. Ibid. c. 32.

DILATATIONE] Ibidem *moderatione*. Ibid. c. 33.

HÆC NEF. CRIMINA] Ibidem, *has nefandas criminas*. Ibid. c. 34.

MAGNUM CONTURBIUM] Intelligit conjurationem anni DCCXCII. in Italia factam *à Pippino & quibuſdam Francis, qui ſe crudelitatem Faſtradæ Reginæ ferre non poſſe aſſeverabant, atque ideò in necem Regis conſpiraverant*, ut Eginhardus ait. Vide Chronicon Moyſſiacenſe, & Chronicon S. Galli editum à Ducheſnio. Ibid. c. 35.

DOMNI REGIS FUERIT] Codex Thuanus, *Domni Regis non fuerit*. Pag. 542. cap. 37.

FORE CENSITI] Legendum arbitror *forenſibus*. Pag. 541.

Caput iſtud, ut vides, valdè mutilum eſt, non injuriâ temporum, neque per incuriam poſſeſſorum, ſed per cujuſdam ineptam curioſitatem, qui hauddubiè imaginem quandam heic repertam habere apud ſe voluit, atque ideò aliquam partem iſtius Capituli reſecavit. Ibid. c. 38.

CAPITULA EXCERPTA] Conlata ſunt cum duobus antiquis exemplaribus Bibliothecæ Regiæ. Non omnia porrò Pippini capitula heic poſuimus quæ leguntur in codice Legis Longobardorum, ſed ea tantùm quæ in ſuperiori Capitulari non extant.

ACTIONARIIS] *id eſt*, *in rebus agentibus*, ut ait gloſſa interlinearis in uno codice regio. Rectè. Qui enim heic Actionarii vocantur, Agentes alibì dicuntur. Vide Bignonii Notas ad Marculfum, pag. 892. Pag. 542. cap. 1.

QUICUNQUE] Caput iſtud editum primò fuit à Karolo Magno, deindè verò repetitum à Pippino. Extat autem in libro tertio Capitularium, cap. 23. & lib. 6. cap. 293. Pag. 543. cap. 6.

Tom. I. Missam S. Johannis] Vetus nota marginalis in uno codice regio : *Hoc ideò dicit quia pax antè festum sancti Johannis facta fuit hac Lege. Sed quia non statim, sed usque ad illud festum, benè poterant omnibus hominibus innotescì, ideò post festum observari præcipit in perpetuum.* Viderat haudduhiè Boherius codicem in quo eadem nota descripta erat. Ipse enim sic loquitur ad hunc ipsum locum : *Hæc Lex facta fuit antè festum beati Johannis Baptistæ, sed post ejusdem Missam valere voluit Pipinus.*

Si francus est] Eadem glossa : *Hæc Lex generalis est, nec ideò special. Salicos quæ de Franco dicit. Franco enim ideò dicit quia Franci id est Salici antè hanc Legem non cogebantur jurare eum duodecim, sed in usu habebant jurare eum septem de aliis causis.*

Juret] Eadem glossa : *Hæc littera videtur præcipere perjurium fieri. Quod omnis certè Lex inhibet. Videtur enim jubere debere jurare se non audisse quod audivit. Ergò sic exponendum est, id est, si quidem quòd latro fuisse, & firmiter nescierit eum latronem esse. Sed quia littera hoc pati non videtur, aliter ab aliis exponitur sic. Id est : Si dictum fuerit quòd ipse audivit, quamvis nesciat firmiter, aut solus juret, &c.*

Pag. 546. cap. 17. Exercitales] *id est, militiam exercentes*, ut haber eadem glossa. Donationes Ecclesiæ Salisburgensis apud Canisium to. VI. pag. 1151. *cum commanentibus ibidem servis & aliis exercitalibus hominibus triginta.* Et pag. 1152. *cum omnibus appendiciis suis & mansis lx. inter servos & tributales necnon & exercitales homines.*

Ibid. c. 18. In mundio] *in defensione*, inquit eadem glossa. Vide Glossographos. Interdùm tamen alia est significatio hujus vocabuli, ut in Capitulari anni DCCXCIII. cap. 12.

Ibid. c. 22. De illis hominibus] Hæc Lex Pippino tribuitur in vulgatis editionibus. In uno exemplari regio scriptum primò fuit in titulo : *Imperator Pippinus.* Deindè Pippini nomen jugulatum est, & repositum : *Imperator Lotharius.* In altero distinctè tribuitur Lothario.

Excubias publicas] *id est, servitium ad pontes restaurandos*, inquit auctor glossæ paulò antè laudatæ. Alius codex regius legit *pro excubiis publicis.*

Pag. 548. cap. 29. Justit. fac. et suscip.] Karoli Martelli epistola pro Bonifacio Misso sancti Petri suprà pag. 732. *in ea ratione ut justitiam reddat & similiter justitiam accipiat.* Capitulare anni DCCCXXII. de causis Monasterii S. Crucis Pictavensis cap. 8. *Advocatus earum per se justitiam faciat & accipiat.*

Pag. 549. Præceptum primum] Contulimus illud cum veteri exemplari quod extat in archivo Archiepiscopi Narbonensis. Vide Capitularia Karoli M. pag. 499. & Capitula Karoli Calvi tit. VI.

Ibid. c. 1. Sicut cæteri liberi] Ad hunc locum respexisse videtur Karolus Simplex in Præcepto pro quodam Theodosio, quod extat in Chartulario Monasteri sancti Petri Rodensis : *Ipsi verò homines qui in supradictis villis habitant vel habitaturi sunt tale obsequium vel tale servitium supradicto Theodosio vel heredibus suis faciant vel serviant quale Comitibus facere consueverunt tam Spani quàm cæteri.* Tom. I.

Adprisionem] id est, eam partem terræ incultæ quam ipsi ex concessione Regum vel Comitum excolendam sumpserant, ut patet ex Præcepto Karoli M. edito suprà pag. 499. & ex isto Ludovici Præcepto cap. 5. Vide Petrum Casanovam in tractatu de Franco-allodio lib. 1. cap. 10. Pag. 551. cap. 3.

Datum Kal. Jan.] Extat in Chartulario Archiepiscopi Narbonensis Præceptum Ludovici Pii eodem die datum in gratiam cujusdam hominis nomine Joannis, qui Aquisgranum ad Imperatorem venerat pro confirmatione aprisionis suæ. Hinc verò colligi potest illum ab Hispanis in regno Francorum commorantibus missum ad Principem ut communem omnium causam ageret, suam privatam non omisisse. Pag. 552.

Epistola ad Arnonem] Ejus initium tantùm posuimus, quia cætera similia sunt ei quæ ad Sicharium Burdegalensem Archiepiscopum missa est. Istius verò exemplar ad nos missum à clarissimo Conringio est ex codice Ms. membranaceo; perantiquo bibliothecæ Juliæ quæ est Helmæstadii. Pag. 561.

Conventum Episcoporum [Vide Notas ad librum primum Capitularium cap. 82.

Hæc capitula]. Quatuor horum Capitulorum vetera exemplaria habuimus, unum è Bibliotheca Thuana, alterum ex Bigotiana, tertium quod fuit sancti Remigii Remensis, quartum S. Vincentii Laudunensis. Meminit autem horum Capitulorum auctor vitæ Ludovici Pii apud Duchesnium tom. 2. pag. 298. Ad eadem respicit Formula octava Appendicis Marculfi. Pag. 563.

Charta divisionis] Eginhardus de hac Imperii divisione agens in Annalibus, ait eam à Ludovico peractam in generali populi conventu apud Aquisgranum habito, ibique Lotharium coronatum ac nominis atque imperii socium fuisse constitutum, cæteros Imperatoris filios Reges appellatos, unum Aquitaniæ, alterum Bajoariæ præfectum. Idem in Epistola 34. scribit Ludovicum, cùm Lotharium in societatem nominis & regni consensu totius populi sui assumpsit, sibi præcepisse ut Lotharii curam gereret, ac illum de moribus corrigendis & honestis atque utilibus sectandis sedulò commoneret. In Annalibus Anianensibus & in Chronico Moyssiacensi ista de regni divisione leguntur, quæ ad institutum nostrum omninò pertinent. *Anno DCCCXVII. Ludovicus Imp. apud Aquis palatium celebravit Pascha. Et in ipsa æstate jussit esse ibi conventum magnum populi de omni regno vel Imperio suo apud Aquis Sedem regiam, id est, Episcopos, Abbates, Comites, & majores natu Francorum. Et manifestavit eis mysterium consilii sui, quod cogitaverat, ut constitueret unum de filiis suis Imperatorem. Habebat enim tre. filios ex uxore Ermengarda Regina. Nomen uni Clotarius, nomen secundi Pipinus, & nomen tertii Ludovicus. Tunc omni populo placuit ut ipse, se vivente, constitueret unum ex filiis suis Imperatorem, sicut Karolus pater ejus fecerat ipsum. Tunc tribus diebus jejunatum est ab omni populo, ac letania facta. Post hæc jamdictus Imperator Clotarium, qui erat major natu, Imperatorem elegit, ac per coronam* Pag. 571.

Tom. I. *auream tradidit ei Imperium, populis acclamantibus & dicentibus: Vivat Imperator Clotarius. Facta eſt autem lætitia magna in populo die illo. Et ipſe Imperator benedixit Dominum, dicens: Benedictus es, Domine Deus noſter, qui dediſti hodiè ex ſemine meo conſedentem in ſolio meo, videntibus oculis meis.* Hanc regni diviſionem poſteà Ludovicus anno DCCCXXI. in conventu apud Noviomagum habito Kalendis Maii recitari fecit, & à cunctis Proceribus qui tunc affuêre confirmari; ut legitur in Annalibus Eginhardi & in vita Ludovici Pii. Et hæc quidem diù manſêre, donec abalienatis à patre filiorum animis propter Juditham & filium ejus Karolum, cui poſteà Calvo cognomen hæſit, Ludovicus nomen Lotharii omiſit in Diplomatibus & Edictis. Hinc mota Lotharii ira, ut patet ex epiſtola flebili Agobardi Archiepiſcopi Lugdunenſis ad Ludovicum eundem. Hinc illæ Tragediæ in Pium excitatæ, quæ in veteri Chronico S. Galli *dedecus Francorum* meritò dicuntur.

Nostra electione] In Annalibus Anianenſibus, quos ſuprà deſcripſimus, legitur Clotarium à Ludovico patre Imperatorem fuiſſe electum, populis acclamantibus. Vide omninò Agobardi Epiſtolam flebilem, cap. 4.

Populi electione] Hic locus poſtulare videtur ut heic quorundam Annalium & veterum librorum verba excutiamus, ex quibus colligi poſſe primâ fronte videtur Regum noſtrorum ſucceſſionem in regno paterno ad populi ſuffragia pertinuiſſe antiquitùs. Nam in Chronico brevi Auctoris incerti quod Andreas Ducheſnius edidit ex bibliotheca Alexandri Petavii ita diſertè ſcriptum eſt in tomo tertio Scriptorum hiſtoriæ Francorum, pag. 350. *Pippinus Rex moritur, & filius*) Leg. *filii ejus*) *Karolus & Karolomannus eliguntur in regno.* Quod Eginhardus aliis verbis expreſſit, eos ſcribens *conſenſu omnium Francorum* Reges creatos eſſe. Ac ſanè Flodoardus lib. 4. hiſtoriæ Remenſis cap. 5. refert Fulconem Archiepiſcopum Remenſem, cùm ad Arnulfum Regem Tranſrhenenſem ſcriberet de electione & coronatione Karoli III. quem vulgò Simplicem vocamus, cauſamque redderet cur eum Franci Regem non feciſſent ſtatim poſt mortem Karoli Craſſi Imperatoris, dixiſſe eum tunc admodùm corpore ſimul & ſcientiâ parvulum extitiſſe, nec regni gubernaculis idoneum fuiſſe, *& inſtante immaniſſimâ Normannorum perſecutione, periculoſum erat, tunc eum eligere.* Idem paulò poſt reſpondens eidem Arnulfo, qui quærebatur quòd Franci ſine ipſius conſilio Karolum elegiſſent, *morem Francorum aſſerit ſecutos ſe fuiſſe, quorum mos ſemper fuerit ut Rege decedente alium de regia ſtirpe vel ſucceſſione ſine reſpectu vel interrogatione cujuſquam majoris aut potentioris Regis eligerent.* Præterea in ordine ad ordinandum Regem Francorum, qui ab Hugone Menardo editus eſt in calce libri ſacramentorum, *duo Epiſcopi alloquuntur populum in Eccleſia, inquirentes eorum voluntatem.* Et in oratione de conſecratione Regis ita habetur: *ſuper hunc famulum tuum, quem ſupplici devotione in regnum Francorum pariter eligimus, benedictionum tuarum dona multiplica.* Deniquè in narratione de coronatione Philippi iſtius nominis primi legitur Regis Francorum electionem ad Archiepiſcopum Remenſem maximè pertinere, & Philippum à Gervaſio Remenſi Archiepiſcopo electum eſſe annuente patre ejus Henrico. Quam Formulam uſque ad hæc ultima tempora conſervatam eſſe fidem faciunt acta coronationis Henrici IV. & Ludovici XIII. Hæc ſunt, opinor, quæ ad ſtabiliendum populi jus in electione Regum Francorum dici poſſunt. Sed contrà hæc magna validaque argumenta leguntur in veteſtis auctoribus & monumentis, quæ regnum filiis Regum jure ſucceſſionis deberi oſtendunt ita manifeſtè ut neceſſe omninò ſit electionem illam interpretari ſimpliciter de conſecratione, cùm is qui Rex anteà erat, in ſolenni ac publico Epiſcoporum & Procerum conventu declaratur paterni aut aviti regni hæres atque ſucceſſor. Hanc interpretationem eſſe legitimam probatur ex ordine ad ordinandum Regem, in quo hæc Regi dicuntur emendata ex veteri codice Mſ. Eccleſiæ Remenſis: *Sta & retine amodò ſtatum quem hùc uſque paternâ ſucceſſione tenuiſti hereditario jure tibi delegatum.* Reges enim Francorum ex genere prodire docent omnes veteres. Agmen ducet Agathias, qui de Francis agens lib. 1. hæc ſcribit: *Filii patribus in regnum ſuccedunt.* Idem infrà loquens de Theodebaldo Theodeberti filio: *Theodibaldus itaquè ejus filius in regno ſuccedit: qui quidem tametſi juvenis admodùm atque adhuc ſub magiſtri cura inſtitutioneque eſſet, patria tamen Lex eum ad regnum vocabat.* Idem ſcribit ſanctus Gregorius Papa Romanus, cujus hæc ſunt verba ex homilia decima in Evangelia: *In Perſarum quoquè Francorumque terra Reges ex genere prodeunt.* Quem locum laudant Karolus Calvus in proclamatione adversùs Wenilonem & Fulco Remenſis Archiepiſcopus apud Flodoardum. Noverat iſta Karolus M. cùm diviſionem regni ſui inſtitueret inter filios ſuos. Nam licèt Eginhardus ſcribat actam illam fuiſſe in conventu quem Imperator habuit anno DCCCVI. cum Primoribus & Optimatibus Francorum, Chartamque diviſionis Imperii à Karolo editam jurejurando ab Optimatibus Francorum confirmaram fuiſſe, ipſe tamen eam peregit abſque populi ſuffragiis, nullâ conſenſûs Procerum mentione factâ, eodem jure quo pater bona ſua liberis ſuis tanquàm naturalibus heredibus relinquit. Quod confirmatur ex his quæ Theganus ſcribit in capite ſexto de Geſtis Ludovici Pii. Itaque Karolus Calvus regni partem accepit paternâ donatione, ut ad Ludovicum Germaniæ Regem ſcribunt Epiſcopi Provinciarum Remenſis & Rotomagenſis in titulo XXVII. Capitulorum Karoli Calvi, cap. 7. Et titulo III, cap. 4. Epiſcopi apud Theodonis villam congregati alloquentes eundem Karolum, aiunt regnum illi hereditate relictum fuiſſe. Veriſſima igitur eſt adnotatio quæ extat hoc loco in actis coronationis Henrici IV. & Ludovici XIII. nimirùm iſtum populi conſenſum accipiendum non eſſe de electione, ſed de ſubjectione, obedientia, & fide quam populus Regi pollicetur ſecundùm Legem Dei.

Tom. I.

Vide Ivonem cp. 189.

Sub seniore fratre] nimirùm ut unum regnum eſſet, non tria, ut explicat Agobardus in Epiſtola flebili: *Cæteris filiis veſtris deſignaſtis*

Tom. I. *partes regni vestri ; sed ut unum regnum esset, non tria, prætulistis cum illis quem participem nominis vestri fecistis.* Sed ista Pippinum & Ludovicum gravitertulisse narrat Theganus cap. 21. de gestis Ludovici Pii : *Imperator denominavit filium suum Lotharium ut post obitum suum omnia regna quæ ei tradidit Deus per manus patris sui susciperet, atque haberet nomen & Imperium patris. Et ob hoc cæteri filii indignati sunt.*

Pag. 575. cap. 1. MARCHAM TOLOSANAM] id est, pagum Tolosanum, qui complectebatur quicquid inter Garumnam & Atacem interjectum est usque ad Carcassonem, quam in finibus Aquitanorum collocat vetus opusculum de Aquitania editum à clarissimo viro Philippo Labbeo in tomo secundo novæ Bibliothecæ manuscriptorum librorum, pag. 731. Exin Septimania vel Gotia dicebatur usque ad Pyreneos montes. Itaque non solùm pagus Ruscinonensis erat in Septimania, ut patet ex notitia de Monasteriis regni Francorum & ex aliquot ejusdem ævi monumentis, sed etiam Ceritania & civitas Urgellensis, uti dictum est in Notis ad Concilia Galliæ Narbonensis pag. 7. & ad Agobardum pag. 92. Quicquid verò ad regnum Francorum pertinebat ultrà Pyrenæos, Marca Hispanica dicebatur, cujus limes extremus constitutus erat ad Rubricatum fluvium.

Pag. 578. cap. 15. MISERICORDITER AGAT] Vide tit. 14. Legis Bajuvarior. cap. 8. §. 2.

Pag. 579. CAPITULARE AQUISGRAN.] Conlatum est cum quinque antiquis codicibus manuscriptis, uno Monasterii Sangallensis, altero Petri Pithœi, tertio Philiberti de la Mare Senatoris Divionensis, quarto Collegii Parisiensis Societatis Jesu, quinto bibliothecæ Juliæ Helmæstadiensis. In eo præterea emendando usi sumus editione novâ Chronici Casinensis, cui Capitulare istud adjectum est ex veteri codice ejusdem Monasterii. Adhibuimus etiam auctoritatem editionis quæ extat in Historia ecclesiastica Centuriatorum Magdeburgensium. Cæterùm istius Capitularis diserta mentio extat in vita sancti Benedicti Abbatis Anianensis, in qua hæc leguntur : *Multa deniquè Monasteria erant quæ quondam regulariter fuerant instituta, sed paulatim tepescente rigore, regularis penè deperierat Ordo. Ut autem sicut una omnium erat professio, fieret quoquè omnium Monasteriorum salubris una consuetudo, jubente Imperatore, aggregatis Cœnobiorum Patribus unà quampluribus Monachis per plures resedit dies. Omnibus ergò simul positis regulam ab integro discutiens, cunctis obscura dilucidans, dubia patefecit, priscos errores abstulit, utiles consuetudines affectusque confirmavit. Judicia igitur regulæ cunctaque dubia ad proficuum deducta effectum, quas minùs regula pandit consuetudines assentientibus cunctis protulit, de quibus etiam Capitulare institutum Imperatori confirmandum præbuit, ut omnibus in regno suo positis Monasteriis observare præciperet. Cui protinùs Imperator assensum præbuit.* Hæc verò octuaginta capitula numerari consuevisse inter Capitula Ludovici Pii probat vetus Catalogus bibliothecæ Sangallensis, scriptus sub Imperio Ludovici Pii. In eo enim ista leguntur : *Capitula Hludouvici Imperatoris de Regula sancti Benedicti.*

DCCCXVII.] Codex Helmæstadiensis habet : *DCCCXVI. Imperii verò gloriosissimi Principis Hludovici tertio anno, x. Kal. Septembris.* Sed ista lectio falsa est. Nam præterquàm quòd repugnantes sibi habet reliquos veteres libros, Præceptum Ludovici Pii pro Monasterio Solemniacensi datum reperitur IX. Kal. Augusti. Tom. I.

ABBATES COMPLURES] Hæc est vera lectio. Fatendum tamen est in antiquis Exemplaribus Divionensi, Pithœano, Parisiensi, Sangallensi, & Casinensi legi *cum quampluribus unà suis resedissent*, in Helmæstadiensi verò *cum quampluribus unà cum suis resedissent &c.*

ABBATES COMPLURES] Horum unus & præcipuus fuit Benedictus Anianensis, ut paulò antè vidimus. Cum eo verò huic conventui interfuit etiam Josue Abbas Monasterii sancti Vincentii propè Vulturnum in Provincia Capuana, ut legitur in Chronico ejusdem Monasterii apud Andream Ducheſnium. Item Apollinarius Abbas Flaviniacensis, ut scribit ejus Successor Hugo in Chronico Virdunensi ; & Agiulfus Abbas Solemniacensis, ut patet ex Præcepto Ludovici Pii pro Monasterio Solemniacensi. Ei interfuisse etiam Andonem Abbatem Stabulensem tradit Gabriel Bucelinus in Germania sacra.

SINGULA VERBA] Codex Casin. *singulas sententias.* Ibid. c. 1.

CÆTERIS ARTIUM OFFICINIS] Sic in antiquis Exemplaribus Sangallensi, Divionensi, Helmæstadiensi, Casinensi legitur. Quo etiam modo ediderunt Centuriatores Magdeburgenses. Vide libellum supplicem Monachorum Fuldensium oblatum Karolo M. cap. 16. In aliis cod. Mss. simpliciter legitur *cæteris officinis.* Pag. 580. cap. 4.

ET VESTIMENTA] Hæc & quæ sequuntur desunt in editione Centuriatorum.

NON RADANTUR] Nimirùm in signum luctûs & pœnitentiæ. Sequentibus seculis barba distinxit Monachos literatos ab illiteratis, quos nos hodiè fratres conversos vocamus ; ut patet ex querimonia Monachorum Laurishamensium adversùs Hirsaugienses & ex capite decimo vitæ beati Bertholdi Abbatis Garstensis. Apud Franciscanos adeò raræ olim erant barbæ ut qui ex eis barbatus esset, hinc distingueretur à cæteris. Testis Marinus Sanutus Torsellus in Præfatione ad secreta fidelium crucis : *Jacobus de Cammerino Ordinis Minorum, qui portat barbam.* Ibid. cap. 6.

ET IN OCT. PASCHÆ] Hæc non habentur in codice Helmæstadiensi. Pag. 581. cap. 6.

BALNEARUM USUS] De balneis Monachorum ista paulò post leguntur in eodem codice Helmæstadiensi, quæ in aliis non extant. *Ut balneis generaliter tantùm in Nativitate & in Pascha Domini, veruntamen separatim, utantur.* Vide Hugonis Menardi Notas ad Concordiam Regularum, pag. 657. 831. Ibid. c. 7.

UT NULLUS EPISCOPOR.] Vide Notas ejusdem Menardi, pag. 720. Ibid. c. 9.

Caput istud sic legitur in codice Casinensi. *Ut cum Abbate vel à quocunque Priore suo increpatus quis eorum fuerit, mox sine mora prosternens illius pedibus,* Meâ culpâ *primùm dicat ita ut indutus est. Et tunc juvente Priore surgat, & undè interrogatus fuerit rationem humiliter reddat.* Vide Capitula Monachorum Sangallensium Ibid. c. 13.

Tom. I. cap. 13. & Notas ejuſdem Menardi pag. 1089.

Ibid. c. 14. Fratrum obt. n. flag.] Codex Pithœanus, *aliis non vapulent Monachi.* Reliqui & editio Centuriatorum habent utì nos edidimus, niſi quòd in editione illa additur: *ſed verecundia ſit ſemper cooperta.*

Ibid. c. 15. Ut soli sine] Centuriatores: *Ut ſoli videlicet & ſine &c.* Codex Helmæſtad: *Ut ſoli videlicet ſine.* Caſinenſis: *Ut ſolus ſine altero Monacho in via non dirigatur.* Vide Notas ejuſdem Menardi pag. 667.

Ibid. c. 16. Compatres commatres] Præter ea quæ de hoc argumento obſervata ſunt à Fileſaco libro 1. Selectorum cap. 3. reperio iſtud interdictum fuiſſe in capite quinto Canonum ſancti Leogarii Epiſcopi Auguſtodunenſis, in Concilio Londinenſi anni MCII. cap. 19. ſub Anſelmo Archiepiſco, in Concilio quod apud Albiam celebratum dicitur anno MCCLIV. præſide Zæno Sedis apoſtolicæ Legato, & in Synodo quam Joannettinus Doria Cardinalis & Archiepiſcopus Panormitanus habuit anno MDCXV. in Eccleſia Panormitana.

Neque oscul. feminas.] Centuriatores: *& nullam unquam quamlibet mulierem oſculentur.* Codex Helmæſtad. *Et nullam quamlibet mulierem oſculentur.* Caſinenſis: *neque feminas oſculent.*

Pag. 582. cap. 17. Fruges colligendo] Regula ſancti Benedicti cap. 48. *Si autem neceſſitas loci aut paupertas exegerit ut ad fruges colligendas per ſe occupentur, non contriſtentur.*

Ibid. c. 19. Libris de Bibliotheca] Regula S. Benedicti ibidem: *In diebus Quadrageſimæ accipiant omnes ſingulos codices de Bibliotheca.* In epiſtola Theodomari Abbatis Caſinenſis ad Karolum M. permittitur Monachis habere manutergia ad involvendos codices quos ad legendum ſuſcipiunt.

Ibid. c. 21. Cucullæ] Ita omnia vetera exemplaria, ſi Caſinenſe excipias, in quo legitur *ſcapularis* pro *cucullæ.* In regula ſancti Benedicti cap. 55. ſcapulare diſtingui videtur à cuculla. Et in epiſtola Theodomari, in qua explicatur quid tum per cucullam intelligerent Itali, quid Galli, primùm cucullæ deſcriptio inſtituitur, dein ſcapularis. Scapulare tamen ſub generali cucullæ vocabulo comprehendi conſuevisſe auctor eſt Sigebertus Abbas Gemblacenſis in libro de unitate Eccleſiæ pag. 120. editionis Baſileenſis anni 1566. *Propter opera tantùm conſtituit ſanctus Benedictus alteram cucullam, quæ dicitur ſcapulare, eò quòd hujuſmodi veſtis apta ſit caput tantùm & ſcapulas tegere.*

Ibid. c. 22. Pedules] id eſt, pedum operimenta, ut pluribus eruditè oſtendit idem Menardus pag. 889. quem conſule. In Capitulis Theodori Archiepiſcopi Cantuarienſis, quæ edita ſunt in tomo nono Spicilegii Dacheriani, legitur cap. 3. Epiſcopum Abbati quem ordinat debere dare *baculum & pedules.* Vide Cujacium lib. 5. Obſervat. cap. 11.

Pedules quatuor paria] Statuta antiqua Monaſterii Corbeienſis cap. 3. *Calcearios quatuor cum ſolis novis.* Ubi clariſſimus editor conjicit legendum fortean eſſe *ſoleis*, ut illud pedum tegumentum intelligatur quod Galli vocant *pantouſle.* Præceptum Ludovici Pii de ſtipendiis quæ annuatim in cibo & potu dari debent Monachis Sancti Dionyſii: *ad cordoveſos & in ſolas eorum componendas.* In Memoratorio Anſegiſi Abbatis Fontanellenſis ſcriptum eſt in tomo tertio Spicilegii Dacheriani pag. 245. *Coria boum ad ſoleas v. compoſita.* Pro quo haud dubiè legendum eſt *ſolas.* Solas etiamnum Waſcones & Occitani vocant eam calcei partem quæ ſub pedibus eſt.

Femoralia] Epiſtola Theodomari ad Karolum: *Habent autem fratres noſtri & duplicia femoralia. Multi tamen ex eis Deo juvante in tantùm ſe continent ut neque femoralia habeant neque plus quàm duplicia indumenta.*

Manicas qu. v. Wantos appell.] Sic codex helmæſtad. Rectè. Nam manicæ ſunt chirothecæ, ut obſervat Hugo Menardus in Notis ad librum ſacramentorum pag. 361. extremâ. Vita S. Baſaſti, Epiſcopi Carnotenſis: *Manicas, quod vulgò* Wantos *vocant.* Memoratorium Anſegiſi Abbatis Fontanellenſis in tomo tertio Spicilegii Dacheriani pag. 246. *ad ubantos lib. i.* ubi legendum eſt *wantos.* In plurimis cod. deſunt verba *Manicas quas vulgò... appellamus.*

Saponem et uncturam] In editione Centuriatorum iſta disjuncta ſunt, hoc modo: *Ut data à Priore ſaponis & uncturæ menſura, & reliqua quæ ibi ſunt neceſſaria ad ſuos* (fortè *uſos*, id eſt, *uſus*) *habeant lectum propter cauſam infirmitatis.*

Pinguedinem ad esum] Vide Menardi Notas ad Concordiam regularum pag. 709.

Regula jubet] id eſt, Regula S. Benedicti cap. 55. ubi præterea prohibetur ne Monachus aliquid peculiare ſive proprium habeat: *Et ſi cui inventum fuerit quod ab Abbate non accepit, graviſſimæ diſciplinæ ſubjaceat.* Viſio Wettini Monachi Augienſis tempore Ludovici Pii: *Ibi ſe etiam quoddam opus in modum caſtelli ligno & lapide valde inordinatè conjectum & fuligine deforme vidiſſe fatebatur, fumo ex eo in altum vaporante. Cui interroganti quid eſſet, reſponſum eſt ab Angelo habitationem fuiſſe quorundam Monachorum de diverſis locis & regionibus congregatorum ad purgationem ſuam. Qui de eodem numero unum ſpecialiter nominavit, quem dixit ibidem in arca plumbea incluſum præſtolare debere diem magni judicii propter opus peculiare.* Hinc lepra proprietatis in Chronico Auguſtano Sigiſmundi Monachi lib. 2. cap. 4. apud Piſtorium. De Monachis proprietariis abundè dictum eſt in Notis ad Concilia Galliæ Narbonenſis pag. 28.

Pag. 583. cap. 23. Et dem. p. m. p. e. porrigat.] Centuriatores: *in refectorio manu propriâ poculum eis porrigat.* Codices Sangallenſis, Pithœanus, Pariſienſis, Caſinenſis habent ſimpliciter, *& poculum porrigat.*

Ibid. c. 24. De mandato] Codex Pithœanus: *De mandato pauperum poſt cœnam faciendo.*

Ut mandatum] Retinuimus lectionem Sirmondi & Centuriatorum, quam confirmat caput tertium fratrum ad Auvam directorum, quæ infrà ſuo loco dabuntur, ubi ſic legitur: *Qui etiam pedes peregrinorum in unaquaque feria lavant.* Libellus ſupplex Monachorum Fuldenſium oblatus Karolo M. cap. 13. *Quòd peregrinorum ſuſceptio & lavatio in eis pedum non negligatur, ſed ſecundùm regulam & ſecundùm Priorum noſtrorum*

Tom. I.

Tom. I. *consuetudinem, quandocunque venerint, misericorditer suscipiantur, & ab omnibus fratribus lavatio pedum eis exhibeatur.* Præceptum Karoli Calvi quo confirmat fundationem hospitalis factam ab Hildrado, editum ab Hemeræo in Augusta Viromanduorum: *usque ad duodecim pauperes suscipiantur: ad quos, quia infrà claustra erit, & locus congruus habebitur, fratres ad officium lavandorum pedum religiosè per singulos dies succedant.* Vetera porrò istius Capitularis exemplaria habent tantùm: Ut *mandatum post cœnam fiat.* Auctor vitæ Alcuini: *Quandò mecum quoquè ad mandatum pergebas, & te vinum bibere jubebam, arte callidissimâ dicebas: Bibi, Domine Pater, meo cum avunculo sufficienter.*

Ibid. c. 27. Non reficiant.] Codex Casin. *non reficiat neque bibat.*

Ipse tamen] Hæc & quæ sequuntur usque ad *Si verò* desunt in codice Parisiensi. Desunt etiam in Sangallensi, qui pro his quæ isthic leguntur in aliis exemplaribus, ita habet: *Et ipse cum Episcopis, Abbatibus, Canonicis, Nobilibus, undè ipsi reficiuntur sumat.*

Ibid. c. 29. Quod Regula jubet] Regula S. Benedicti cap. 38. *Frater autem hebdomadarius accipiat mixtum priusquàm incipiat legere, propter communionem sanctam, & ne fortè grave sit ei jejunium sustinere. Posteà autem cum coquinæ hebdomadariis & servitoribus reficiat.* Vide caput quintum fratrum ad Auvam directorum.

Ibid. c. 31. Ut Præpositus] Præpositi Monasteriorum, secundi post Abbates, ut pluribus probat sæpè laudatus Hugo Menardus in Notis ad Concordiam Regularum pag. 169. 197. 414. Eam ob causam epistola Hincmari Remensis Archiepiscopi ad Monachos Corbeienses inscripta est *Fulcranno Præposito & fratribus Monasterii Corbeiensis*, & alia ad Monachos Centulenses *Magenardo Præposito & fratribus in Monasterio sancti Richarii degentibus*, apud Flodoardum lib. 3. cap. 25. Historiæ Remensis. In Concilio Moguntiaco cap. 11. præciptur *ut Monasterium, ubi fieri possit, per Decanos ordinetur; quia illi Præpositi sæpè in elationem incidunt & in laqueum Diaboli.* Respexerunt autem conditores istius Canonis ad caput 21 & 65. regulæ S. Benedicti. Vide Capitula Monachorum Sangallensium cap. 30.

Pag. 584. cap. 33. Ut de Senioribus] Vide eadem Capitula cap. 14.

Ibid. c. 34. Ut novitio] Vide Notas ejusdem Menardi pag. 936. 944. 977. Vide etiam Concilium Cloveshoviæ cap. 24.

Hosp. prob. causa] Hæc non habentur in codice Parisiensi. Retinenda tamen esse patet ex capite 58. Regulæ S. Benedicti.

Parentib. s. commendet] Codex Casinensis: *parentibus suis aut amicis commendet.* Centuriatores: *parentibus suis aut Monasterio committat.* In Regula S. Benedicti cap. 58. legitur: *Res si quas habet, aut eroget priùs pauperibus, aut factâ solenniter donatione conferat Monasterio.*

Promittat] Post ista sequitur in editione Centuriatorum, *id est, secundùm regulam sancti Benedicti professionem in Ecclesia faciat.*

Coopertum caput] Centuriatores: *cuculla veletur capite.* Vide Notas ejusdem Menardi pag. 943. Tom. I. Ibid. c. 35.

Ut puerum pater] Olim, uti diximus ad Salvianum, ea erat parentum auctoritas ut liceret illis liberos suos etiam in pueritia vovere Deo, sic ut istis fas non esset abjicere institutum quod patrum imperio susceperant. Immò non solùm natos vovebant, sed etiam eos qui nondum nati, in matris utero positi erant. Quod duobus illustribus exemplis ostendimus. Non solùm autem eos qui jam concepti erant, sed etiam nascituros in universum; ut patet ex testamento Ludovici VIII. Francorum Regis apud Andream Ducheſnium tom. 5. pag. 325. *Item volumus & præcipimus quòd quintus filius noster sit Clericus & omnes alii qui post eum nascentur.* Porrò Menardius in Notis ad Concordiam Regularum pag. 985. & seqq. & Carolus le Cointe in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum 544. §. 74. multis testimoniis confirmant pueris quos parentes Deo obtulerant in Monasteriis non licuisse discedere quacunque de causa, si res legitimo ordine & secundùm regulam peracta fuisset. Formulam qualiter parentes filios suos offerant in Monasteriis vide in Nova Collectione Formularum cap. 31. & quæ illic à nobis adnotantur. Ibid. c. 36.

Tempore oblationis] Codex Casin. *oblationis secundùm regulam offerant.*

Ad altare] Hæc desunt in aliquot exemplaribus.

Ut domus semota] Codex Helmæstad. *Ut carcer his qui fugere &c.* Habuerunt semper Monasteria carceres in quibus Monachi facinorosi includerentur ad agendam severiorem pœnitentiam. Extant plurima hujusce rei testimonia, in primis verò in statutis quæ Conradus Archiepiscopus Colonienſis edidit anno MCCLX. de vita & conversatione Monachorum. *Statuimus etiam*, inquit, *quòd quodlibet Monasterium suum carcerem habeat, in quo delinquentes regulariter puniantur.* Verùm hic carcer adeò durus posteà evasit ut miserationem permoverit Stephani Archiepiscopi Tolosani, de quo hæc leguntur in Historia chronologica Mſ. Parlamentorum patriæ Occitanæ scripta antè ducentos annos à Guillelmo Bardino Consiliario Clerico in Parlamento Tolosano. Ibid. c. 40.

Anno Domini MCCCL. & die XXVII. Januarii cùm Rex Joannes commoraretur apud Villamnovam juxtà Avenionem, fluvio Rhodano intermedio, & ibi certamen lancearum sive hastarum, quod nos torneamentum vocamus, celebrasset totâ curiâ Papali adstante, totum se commisit negotiis patriæ Occitanæ, & nulli audientiam denegavit. Inter hos Vicarius generalis Stephani Archiepiscopi Tolosani ex mandato dicti Archiepiscopi conquestus est de horribili rigore quem Monachi exercebant adversùs Monachos graviter peccantes, eos conjiciendo in carcerem perpetuum, tenebrosum, & obscurum, quem

Tom. I. quem *Vade in pace* vocitant, qui nihil aliud habebant pro victu quàm panem & aquam, omni consortio sodalium illis adempto, ità ut qui huic pœnæ addicti sunt, semper pereant desperati. Super hujusmodi querimonia Rex per suam Ordinationem statuit quòd deinceps Abbates, Priores, Superiores, & omnes Gubernatores Monasteriorum & Conventuum bis in mense visitarent & consolarentur fratres qui in tali pressura detinerentur, & quòd illis liceret petere consortium unius Monachi de sodalitio bis in mense habendum. Qua de re litteras patentes expedire fecit, quarum executionem demandavit & commisit Olivario de Saia Seneschallo Tolosano & aliis futuris Seneschallis patriæ Occitanæ. Pro revocatione hujusmodi ordinationis Fratres Minores & Fratres Prædicatores mira fecerunt, auctoritatem Papæ reclamaverunt; sed Rex in sua voluntate perseveravit, & voluit quòd obedirent, aut regno suo abirent. Qua de causa, etiamsi inviti & repugnantes, voluntatem Regis executi sunt. Barbarum enim est incarceratos & sic afflictos omni solatio & consortio amicorum privare.

Pag. 585. cap. 41. Veniam petat] Codex Casinensis addit: *& annuente Priore surgat. Servetur tamen silentio. Et cùm egressi fuerint, expletâ oratione, veniam petat, & secundùm modum culpæ judicio subjaceat.* Vide Regulam S. Benedicti cap. 71.

Ibid. c. 43. Loqui] In editione Centuriatorum posteà sequitur: *id est, Crede mihi frater, aut vivit Dominus, seu novit Dominus.*

Ibid. c. 45. Ut schola] Vide Notas ejusdem Menardi ad Concordiam regularum pag. 682.

Ibid. c. 46. Martini] Codex Casinensis addit, *& in sancti Benedicti.* Quæ lectio confirmatur ex epistola Theodomari ad Karolum.

Plenar. off. agatur] Hæc non habentur in codice Casinensi, neque eorum mentionem hoc loco facit epistola Theodomari.

Et bis reficiatur] Epistola Theodomari: *etiam bis ad prandium miscere facimus.*

Ibid. c. 48. Dicatur] In editione Centuriatorum posteà sequitur: *& deindè aqua benedicta, antequàm intrent in dormitorium, super capita illorum à Priore inspergatur.*

Pag. 586. cap. 50. Eleemosynariis] id est, *pro omnibus eleemosynas nobis tribuentibus*, ut legitur in Libello supplici quem Monachi Fuldenses obtulerunt Karolo Magno. Præstat autem integrum locum referre, quòd is valdè illustret hoc caput Aquisgranense. Sic ergò scribunt Monachi Fuldenses: *In secunda quoquè feria uniuscujusque Septimanæ orationem pro omnibus eleemosynas nobis tribuentibus, id est, eundem psalmum L. quem tota Congregatio juxtà corpus B. Martyris simul prostrata cantavit, cum Oratione Dominica & versibus. Pro defunctis ergò fratribus nostris commemorationem illam quam quotidie bis habuimus, id est, post matutinam celebrationem & vespertinam, quæ est antiphona videlicet Requiem æternam, & prima pars psalmi Te decet hymnus Deus, versus & collecta.* Tom. I.

Ibid. c. 51. Dies jejunii] In editione Centuriatorum hæc adduntur: *Quatuor Temporum, jejunetur, ut in vigilia sanctæ Mariæ, Annunciatione, Assumptione, Nativitate. Jejunatur similiter in Natali omnium Apostolorum, seu sancti Joannis Baptistæ de Martyrio, seu in Natali cujuslibet Sancti in cujus honorem dedicatus est locus ubi militant Monachi.*

Ibid. c. 52. In refectorium] Vide Notas ad Concordiam regularum pag. 307.

Ibid. c. 55. Ut Senior, Decanus] Vide Capitula Monachorum Sangallensium cap. 30.

Ibid. c. 56. Ut Præpositus] Centuriatorum editio hæc est: *Ut Præpositus, Decani, Cellarius, Portarius, de eorum ministerio nisi causâ utilitatis &c.* Codex Sangallensis: *Ut Præpositus, Decani, Cellararius, Portarius, si utiles in ministeriis illorum fuerint, quantùm Abbati & Congregationi placuerit, ibi stent.* Casinensi: *Ut Senior, Decanus, Cellararius, Portararius de eorum ministerio nonnisi causâ infirmitatis manducet.* Sed hæc duo postrema vocabula non sunt hujus loci. In Chartulario Tutelensi fol. 37. 219. inter præcipuos Monachos illius Monasterii numeratur Otgerius Portarius anno duodecimo regni Ludovici Transmatini.

Cellararius] Aliqui codices habent *Cellarius*, Parisiensis *Cellerarius*. Vide Notas ad paginam 241.

Ibid. c. 59. Ut Abbates] In exemplaribus antiquis Casinensi & Sangallensi & in editione Centuriatorum legitur: *Ut Canonici Abbates.* De Abbatibus Canonicis vide Concilium Parisiense VI. lib. 3. cap. 18. & Concilium Aquisgranense II. capitulo 2. §. 2. num. 1.

Generalem Synodum] Centuriatores, *generale placitum.* Vetus regula, ut apparet ex iis quæ suprà par 1044. dicta sunt ad Capitula Synodi Francofordiensis, ad quam Benedictus, Abbas Anianensis, & Anianus, Abbas Caunensis, suos Monachos duxerunt.

Pag. 587. cap. 63. Superv. Monachus] Centuriatores simpliciter, *hospitibus.*

Ibid. c. 64. Ut de furto] Heic furti incerti à Monachis patrati probatio fieri jubetur per excommunicationem à corpore & sanguine Domini, contrà morem illius seculi. Testis est Canon XV. Concilii Wormatiensis, in quo sic legitur: *Sæpè contingit ut in Monasteriis furta perpetrentur, & qui hæc committant ignorentur. Idcircò statuimus ut quandò ipsi fratres de talibus se expurgare debeant, Missa ab Abbate celebretur, vel ab aliquo cui ipse Abbas præceperit, præsentibus fratribus, & sic in ultimâ Missæ celebratione pro expurgatione sua Corpus & Sanguinem Domini nostri Jesus Christi percipiant, quatenùs ita indè innocentes se esse ostendant.* Hunc locum, alioquì

Tom. I. non admodùm difficilem aut obſcurum, ſic interpretatus eſt Joachimus Vadianus in libro ſexto de Euchariſtia pag. 218. *Porrò ut in Carolino illo ſeculo palam eſt in parvulis communicandis erratum, ità ne id quidem admodùm probi aut pii moris fuit quòd eodem tempore Epiſcopi & Monachi Euchariſtiam ad innocentiæ conteſtationem & purgationem objecti criminis ſumere eſſent ſoliti, ut cùm furtum in Monaſterio eſſet commiſſum, Monachi omnes in Miſſæ celebratione corpore & ſanguine Domini participabant, quò ſe criminis ſuſpicione liberarent. Id perſuaſione fiebat religionis, quæ ſceleris conſcium pœnæ metu longè ab eſu illo ſacroſancto arcere credebatur.* Vide Reginonem lib. 2. cap. 276. & quæ illic à nobis adnotata ſunt.

Ibid. c. 67. STANDO] Codex Caſinenſis, *ſtans humiliatus.*

Ibid. c. 68. EULOGIÆ] Variè accipitur hoc vocabulum, ut pluribus explicat Gretſerus in libro ſecundo de benedictionibus cap. 24. & ſequentibus. Vide etiam Notas ad Concordiam regularum pag. 875. Iſtud *communicatio fracti panis* dicitur in Libello ſupplici Monachorum Fuldenſium ad Karolum M. cap. 4.

Ibid. c. 70. TRADATUR] Codex Pithœi, *quæ lecta fuerit exponatur.*

Ibid. c. 71 Caput iſtud ſic habet in editione Centuriatorum: *Ut quandò fratres jejunant, poſt ſextam dormiant, hoc eſt, æſtivo tempore. Poſt hæc celebrent Miſſam.*

Ibid. c. 74. PATER NOSTER] In editione Centuriatorum additur, & *alias orationes genua flectentes, quandò tempus opportunius eſt, dicant.*

Pag. 528. cap. 76. NIHIL TRIBUAT] Codex Caſin. *minimè ſit licentia dandi.* Regula cujuſdam in Concordia regularum pag. 718. *Illud præcipuè decernimus, ut nullus alteri dari ex menſura ſua vel accipere ab altero præſumat præter Abbatem vel Præpoſitum, cui ab Abbate commiſſum eſt.*

Ibid. c. 78. QUATUOR DIEBUS] Hæc eſt lectio codicum Pithœani & Pariſienſis. Caſinenſis habet *tribus diebus*, Sangallenſis *ſex tantùm*, Centuriatores & editio Capitularium anni MDCIII. *octo diebus.* Juvat hanc lectionem epiſtola Theodomari, in qua ſic legitur: *Volatilia nunquàm niſi in die Natalis Domini, ſi eſt undè, uſque ad dies octo comedimus. Similiter etiam paſchalibus diebus.* Vide Menardi Notas ad Concordiam regularum pag. 709.

PER DEBITUM] Idem Theodomarus: *Sed de eſu volatilium tam cautè prudentiſſimus pater noſter in ſua regula poſuit ut ſi velint comedere Monachi, cùm opportunum eſt, non ſubjaceant culpæ. Sin autem eis à ſuo tale edulium non præbetur Abbate, ut quaſi ex debito hoc non poſſint requirere. Multi tamen Fratrum noſtrorum neque volatilia comedunt &c.*

Ibid. c. 80. IN DOCTRINA] Caput iſtud deeſt in aliquot codicibus, & ſumptum eſt ad verbum ex regula S. Benedicti; niſi quòd quædam clauſulæ iſthic omittuntur quæ habentur in regula.

IN OMNIBUS] Vide Menardi Notas ad Concordiam regularum pag. 191.

Præter ſuperiora octuaginta Capitula, alia quinque aliis permixta extant in editione Centuriatorum, quæ nos heic addenda eſſe cenſuimus. Tom. I.

I. Ut baculi à Monachis pro neceſſitate aut infirmitate ferantur.

II. Ut in jejunio Quatuor Temporum nullus cibus ſumatur alius niſi ille ſicut in Quadrageſima conſtitutum eſt à ſanctis Patribus. Similiter in capite jejunii.

III. Ut quandò jejunant Monachi, Officium Mortuorum celebretur priùſquam Lectio antè Completorium legatur. Deindè eant in refectorium, bibant, & poſt hæc legant Collectionem.

IV. Ut in hebdomada Paſchæ in clauſtro non loquantur, ſed lectio divina ab omnibus teneatur. Similiter in hebdomada Pentecoſtes, & in omnibus diebus dominicis, ſeu in Natali Domini, & in omnibus Sanctorum Feſtis præcipuis.

V. Ut in domo infirmorum non manducent ſine licentia Prioris, neque bibant.

Primum caput iſtorum quinque valdè illuſtratur ex capite quinto Libelli ſupplicis quem Monachi Fuldenſes obtulerunt Karolo M. in quo petunt ut ſenibus & infirmis baculum pro ſuſtentatione ferre liceat.

DONA ET MILITIAM] Auctor Annalium Anianenſium: *Erant etiam quædam Monaſteria ex eis munera militiamque exercentes. Quapropter ad tantam devenerunt paupertatem ut alimenta veſtimentaque deeſſent Monachis. Quæ conſiderans, ſuggerente præphato viro* Benedicto Abbate Anianenſi, *piiſſimus Rex poſſe ſervire præcepit, ità ut nil Deo famulantibus deeſſet, ac per hoc alacres pro eo ejuſque prole totiuſque regni ſtatu piiſſimum precarentur Deum.* Hinc ergò emendanda eſt vita ejuſdem Benedicti, quæ edita eſt in fronte Concordiæ regularum. Vide Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti, ſeculo IV. par. 1. pag. 214. Pag. 589.

SOLAS ORATIONES] Præter Monaſteria heic enumerata, quæ Regi ſolas orationes debebant, alia quædam iſtius generis fuêre in Aquitania, Tutelenſe nimirùm & Sarlatenſe, ut diximus in Notis ad Lupum Ferrarienſem pag. 384. Regulæ Monaſterium ad Garumnam nihil Regi debebat; ut patet ex Charta Bernardi Comitis, cujus partem Marca edidit in libro tertio Hiſtoriæ Benearn. cap. 6. quam verò nos integram reperimus inter ſchedas Arnaldi Ohienarti ex Chartulario Regularenſi deſcriptam. Hanc Ludovici Conſtitutionem ſecuta vel imitata eſſe videtur poſterorum pietas in Italia & in Anglia. In Chartulario quippè Caſaurienſi reperio fundatores Monaſterii ſancti Mauri de Amiterno nullum alium cenſum ſibi retinuiſſe in poſſeſſionibus eidem Monaſterio datis *niſi tantùm orationem pro nobis & parentibus noſtris.* Monaſticon Anglicanum à Gulielmo Dugdalo viro diligentiſſimo editum exhibet in pa-

Tom. I.

gina 208. narrationem de quodam Diacono occiſo intrà Eccleſiam à domeſticis cujuſdam Principis nomine Nogui : qui pœnitudine poſteà ductus, Eccleſiæque ſatisfaciens, quoſdam agros Eccleſiæ Lindavienſi dedit, edixitque ut terra ſic data eſſet *libera ab omni Laicali ſervitio, niſi tantùm oratione cotidianâ in perpetuo.*

S. Benedicti] Floriacenſis, ut opinor, ad Ligerim in diœceſi Aurelianenſi.

Ferrarias] *quod antiquitùs Bethleem vocabatur*, ut ait auctor vitæ Ludovici Pii. Situm eſt in diœceſi Senonenſi. Vide Notas ad Lupum Ferrarienſem pag. 341.

Nigelli] Puto heic agi de Monaſterio Nealphæ veteris in diœceſi Carnotenſi.

S. crucis] vulgò ſancti Leufredi in Diœceſi Ebroicenſi. *La Croix ſaint Leufroy.*

Corbeia] in Diœceſi Ambianenſi. Celeberrimum Monaſterium, in quo olim valdè floruerunt ſtudia literarum. Hinc tot boni & antiqui codices manuſcripti, quorum ope multa correcta & emendata ſunt in antiquis auctoribus, multa in publicum emiſſa quæ hactenùs latuerant.

S. Mariæ Suessionis] cujus hiſtoriam cum Appendice actorum veterum nobis nuper dedit vir clariſſimus Michael Germanus Monachus Benedictus. In veteri membrana Monaſterii Canigonenſis reperio nomina quarundam Abbatiſſarum & celebriorum ac nobiliorum, ut puto, Sanctimonialium illius Monaſterii. *Frenburgis Abbatiſſa, Ermentrudis Abbatiſſa, Adelaidis Abbatiſſa, Adelaidis Theſauraria, Ermena, Eliſabeth, Hildeburgis, Fagela, Beringildis, Leuda, Eva, Mathildis, Lanſcindis, Itiſburgis, Richildis, Hildeburgis, Roſmodis.*

Stabulaus] vulgò *Stavelo* in ſaltu Arduennenſi, cujus Abbas eâ tempeſtate fuit Ando, ut Gabriel Bucelinus tradit. In pactis initis anno dcccLxx. inter Karolum Calvum Francorum & Ludovicum Germaniæ Reges pro dividendo regno Lotharii, portioni Ludovici placuit addere *Abbatias Prumiam & Stabolau cum omnibus villis dominicatis & vaſſallorum*, ut legitur in Capitulis Karoli Calvi tit. xliii. p. 223. In Annalibus Fuldenſibus legitur hoc Monaſterium à Normannis vaſtatum fuiſſe anno dcccLxxxi. At Regino tradit combuſtum fuiſſe : *Poſt hæc Aquis Palatium, Indam, Malmundarias, & Stabulaus Monaſteria in favillam redigunt.* Sic enim legitur in duobus vetuſtiſſimis codicibus manuſcriptis, uno Bibliothecæ Colbertinæ, altero ſancti Arnulphi Metenſis. Vide Notitiam Eccleſiarum Belgii pag. 289. & ſeqq.

Flaviniacum] in Diœceſi Auguſtodunenſi.

S. Eugendi] *ſancti Augentii* in Capitulis Karoli Calvi tit. xliii. pag. 224. Situm eſt in monte Jura in Diœceſi Lugdunenſi. Hodie vulgò *ſainct Claude.* Vide S. Bernardum epiſt. 291.

Novalicium] ad radices montis Ciniſii, non longè à flumine Ciniſio, ut docet Franciſcus Auguſtinus ab Eccleſia. Heic Hugonem, Karoli M. filium, Monachum & Abbatem fuiſſe tradunt. Fragmenti Chronici Novalicienſis edidit Andreas Ducheſnius in tomo tertio Scriptorum Hiſtoriæ Francorum pag. 635.

S. Nazarii] Laurishamenſis in Diœceſi Moguntina.

Offunwilarii] Offonis villæ mentio eſt in Capitulis Karoli Calvi tit. xliii. pag. 223. Offonis cella in Diœceſi Argentoratenſi, nunc Schutera dicitur, ut Guillimannus docet in Epiſcopis Argentinenſibus pag. 67. 73. Offonis villæ Monaſterii dicati in honore ſancti Leodegarii, Martyris, mentio extat in Præcepto Ludovici Tranſmarini quod à Perardo editum eſt in monumentis Hiſtoriæ Burgundicæ, pag. 1165. Tom. I.

S. Michaelis) Hadrianus Valeſius cenſet heic agi de Monaſterio ſancti Michaelis in periculo maris, & in hac notitia ſcriptum eſſe *mareſci primi* quòd ſitum eſſet in mariſco vel mareſco, id eſt, in ſolo paluſtri. Mihi iſta ſententia non probatur. Monaſterium quippè ſancti Michaelis mareſci primi heic collocatur inter Monaſteria tractûs Lugdunenſis. Et in Capitulis Karoli Calvi tit. xliii. p. 224. Monaſterium, ut opinor, ſancti Michaelis memoratur unà cum Monaſterio ſanctæ Mariæ in Biſinciono. Chiffletius in Veſontione part. 2. c. 66. p. 279. adnotat eſſe in Veſontionenſi civitate Eccleſiam ſancti Michaelis in monte ſancti Stephani, ſanè perantiquam, ſed cujus fundationem nullibi legerit, etſi plurima invenerit & veluſtiſſima illius monumenta, ejuſque dedicationem ſic in veteri rituum codice notatam : *III. Kal. Octobr. Dedicatio Baſilicæ S. Michaelis.*

Balma] Duo antiquitùs iſtius nominis Monaſteria fuerunt in Diœceſi Veſontionenſi, unum vetus puellarum, aliud virorum longè recentius, ut pluribus oſtendit vir clariſſimus Carolus le Cointe in Annalibus Eccleſiæ Francorum ad ann. dxxxiv. Monaſterium virorum vulgò ſtatuunt fundatum eſſe non ita multò ante Cluniacenſe, ut ſcribit Andreas Ducheſnius in Notis ad Bibliothecam Cluniacenſem p. 22. Vide Capitula Karoli Calvi tit. xliii. p. 223. ſanctum Bernardum epiſt. 251. & Innocentium III, l. 1. epiſt. 113. & ſeqq.

S. Sequani] In Diœceſi Lingonenſi.

Natradis] Dubium mihi non eſt quin legitima ſit lectio quam exhibet Notitia Galliarum clariſſimi Viri Hadriani Valeſii, qui *Monaſterium Nantuadis* heic legit. Attamen nihil mutare auſus ſum, deſtitutus ope veterum exemplarium. Vetus Monaſterium eſt in Diœceſi Lugdunenſi, cujus ultimus Abbas fuit Hugo Abbas Cluniacenſis, ut obſervat Claudius Robertus. Nam deinceps Abbatia non fuit, ſed Prioratus. Hodie vulgò, *Nantua*, mediâ ferè viâ inter Lugdunum & Genevam, in comitatu Beugii. Vide Notas ad Agobardum p. 18.

Svarizana] id eſt, *Schuvarzach*, ut opinior, ſive *Schuartzach* in Diœceſi Argentinenſi, quod antea Arnolfeſau vocabatur. Vide Guillimannum in Epiſcopis Argentinenſibus, pag. 96. 120. Pag. 590.

S. Bonifacii] id eſt, Fuldenſe.

S. Wigberti] id eſt, Friteſlarienſe in marca Saxoniæ, ad fluvium Adranam, uti dictum eſt in Notis ad Lupum Ferarienſem pag. 493.

Melaredum] In tomo tertio Spicilegii Dacheriani pag. 244. ſcriptum eſt Anſegiſum Abbatem Fontanellenſem dediſſe *ad S. Gregorium libram unam, ad Monaſterium Mauri libram unam, ad Melundas libram unam.* Fortean ergò pro *Melaredum* hoc loco legendum eſt *Melundam.*

Fossatus] id eſt, Monaſterium ſancti Petri

Tom. I.

Fossatensis in Diœcesi Parisiensi, quod nunc sancti Mauri Fossatensis dicitur. Hujus Monasterii Abbas, regnantibus Ludovico Pio & Karolo Calvo, fuit Engelbertus, cujus mentio est in Præceptis eorundem Principum de privilegiis ejusdem Monasterii & in capite tertio libri de Miraculis sancti Mauri. Istius Engelberti tempore Monasterium Glannafoliense, sive sancti Mauri ad Ligerim, cœnobio Fossatensi subjectum est auctoritate Ludovici Pii, & per Præpositos deinceps gubernatum fuit qui ab Abbate Fossatensi mittebantur, ut colligitur ex eodem libro miraculorum sancti Mauri. Itaquè Gausbertus, qui Karolo Calvo regnante Glannafoliense Monasterium rexit, non erat Abbas, sed Præpositus. Docet nos istud Charta Anouvarechi Britonis, cujus mentio est in capite octavo eorundem miraculorum, quam verò nos reperimus in calce sacrorum Bibliorum quæ idem Anouvarechus obtulit Monasterio sancti Mauri ad Ligerim. Eandem cœnobii sancti Mauri subjectionem suâ auctoritate confirmavit Karlomannus Ludovici Balbi filius, ut docet Karolus simplex apud Labbeum to. 2. Miscellaneorum Historicorum pag. 516. *Prætereà in pago Andegavensi super Ligerim Monasterium sancti Mauri situm Fossatensi cœnobio à fratre nostro quondam Carlomanno subjectum ut unum essent & sub uno gubernarentur Abbate, in eadem ratione commendamus persistere.* Tandem Urbanus secundus in Concilio Turonensi *Monasterium sancti Mauri in Glannafolio, à Fossatensium Monachorum abstractum tyrannide, pristinæ dignitati libertatique restituit, sub magisterio tantùm Casinensis cœnobii perpetuò mansurum,* ut legitur in lib. 4. cap. 18. Chronici Casinensis. Quod factum esse ad suggestionem Comitis Andegavensis, reclamantibus Monachis Fossatensibus, & multis qui in Concilio aderant aliter sentientibus, docet Ivo Carnotensis epist. 159.

Sancti Gregorii] In Capitulis Karoli Calvi tit. xliii. pag. 223. in portione regni Lotharii quam Ludovicus Germaniæ Rex accepit, eodem ordine quo heic numerantur *sancti Gregorii, Mauri Monasterium, & Fboresheim.* Quò fit ut existimem Monasterium istud sancti Gregorii in hac notitia commemoratum illud esse quod in Diœcesi Argentoratensi fundatum scribunt à Childerico secundo Francorum Rege, & hodie *Munster in S. Gregorienthal* vocatur in Diœcesi Basileensi.

Monast. S. Mauri] vulgò *Maurmunster* in Diœcesi Agentoratensi, fundatum primò à sancto Leobardo D. Benedicti discipulo, vel potiùs à Mauro discipulo sancti Pirminii Episcopi Meldensis, ut aliis placet, in honore sanctorum Apostolorum Petri & Pauli & sancti Martini Episcopi, deinde à Childeberto Francorum Rege locupletatum & privilegiis ornatum circà annum dliii. Hujus Monasterii Abbas erat Johannes, anno mccclxvi, & Oswaldus, anno mcccclxxix.

Clinga, in Diœcesi Spirensi. Vide Trithemium in Chronico Sponsheimensi ad ann. mccccxci, & Broweri Notas ad Poemata Rhabani, cap. 109.

Pag. 591. Saviniciaco] in Diœcesi Lugdunensi; de quo vide Præceptum Lotharii à Marca editum in Dissertatione de Primatibus cap. 114. & Appendicem nostram tit. 4.

Pag. 591. Mon. Crudatis] in Diœcesi Vivariensi, cujus mentionem facit Boso Rex in Præcepto quod editum est à clarissimo viro Joanne Columbi in libro secundo de rebus gestis Episcoporum Vivariensium pag. 69. & apud Catellum in Memoriis Historiæ Occitaniæ pag. 315. Tom. I.

Dusera] In vita Ludovici Pii scriptum est *Monasterium Dosora.* Monasterium illud, quod erat in territorio Arausico, habuit eâ tempestate Abbates suos, Dextrum & Hildigysum, ut patet ex Præceptis Ludovici Pii & Lotharii editis à R. P. Chiffletio in probationibus Historiæ Trenorchianæ pag. 260. & sequentibus. Posteà Vivariensibus Episcopis datum est ab eodem Lothario, cujus ea de re Præceptum edidit Joannes Columbi pag. 66. in quo hæc leguntur: *Concedimus & confirmamus eidem sanctæ Sedi beati Vincentii gloriosissimi Martyris Abbatiam quæ vocatur Dozera cum cellulis suis, consistentem in comitatu Aurasico super fluvium Rhodani sitam.* Quod totidem verbis confirmatum est à Karolo Calvo anno secundo Imperii. Destructo dein Monasterio, hinc Episcopi amant vocari Principes Donzeræ.

S. Philiberti] in Herio insula maris Pictonici fundatum à sancto Philiberto, ex cujus nomine dein dictum est Monasterium sancti Philiberti, ut heic & in vita Ludovici Pii. Videtur autem restauratum fuisse à Karolo Magno. Nam Ademarus Cabanensis, cùm dixisset hanc insulam à Normannis incensam esse anno dcccxxx. & destitutam esse à generali Monachorum habitatione, addit: *Ibi fecerat Domnus Imperator Carolus Monasterium sancti Philiberti.* Hodie Monasterium illud Abbatia non est, sed Prioratus tantùm, ut notat Hadrianus Valesius.

S. Maxentii] vulgò *saint Maixent* in Diœcesi Pictavensi. Restauratum fuit à Ludovico Pio, ut testatur auctor vitæ ejus.

Carrofinii] *Monasterium Carroffi* in eadem vita Ludovici Pii. Vulgò *Charroux* in Diœcesi Pictavensi. Vetus Monasterium, à Rogerio Comite Lemovicensi ejusque uxore Eufrasia fundatum.

Brantosmurii] vulgò *Brantosme* in Diœcesi Petrocoricensi. Vulgò tradunt Monasterium istud à Karolo M. fundatum esse anno dcclxix. hujusque narrationis auctorem nonnulli faciunt Reginonem. Frustrà. Nihil enim istiusmodi prodidit Regino. At in Annalibus Francicis è Bibliotheca Thuana editis, quos quidam eos esse putant quos Regino secutum se esse profitetur, legitur Karolum anno suprà notato basilicam in Petrogorico constituisse in honore beati Petri in loco qui Brantosmis dicitur. Sed Ducheſnius illic admonet hanc narrationem in margine vetusti codicis scriptam fuisse manu paulò recentiore. Apud Ademarum Cabanensem reperio Pippinum Aquitaniæ Regem Monasterium Brantosmense feciſse jussu patris.

S. Savini] vulgò *Saint Savin* in Diœcesi Pictavensi.

S. crucis puellarum] *situm intrà Pictavensem urbem*, ut legitur apud Gregorium Turonensem lib. 3. cap. 7. & in titulo Capitularis anni dcccxxii. de causis ejusdem Monasterii, sive *infrà muros urbis Pictavensis*, ut in Præcepto Ludovici Balbi edito in tomo quarto Galliæ Christianæ. Conditum fuit à sancta Ra-

Tom. I. degunde Regina ; eamque ob cauſam aliquandò vocatur Monaſterium ſanctæ Radegundis ; ut in vita Ludovici Pii, *Monaſterium puellare ſanctæ Radegundis.* Immò Hincmarus Remenſis Archiepiſcopus apud Flodoardum lib. 3. cap. 27. dicitur ſcripſiſſe *Rotrudi Deo ſacratæ & cæteris Sororibus Monaſterii ſanctæ Crucis & ſanctæ Radegundis pro electione Abbatiſſæ ipſius Monaſterii.* At Ludovicus Balbus in Præcepto ſuprà laudato, Monaſterium ſanctæ Crucis diſtinguit à Monaſterio ſanctæ Radegundis, primum ponens *infrà muras urbis Pictavenſis*, aliud *in ſuburbio prædictæ urbis.* Hæc ſunt ejus verba emendata & ſuppleta ex fide veteris codicis : *Ava Abbatiſſa ex Monaſterio ſanctæ Crucis, quod eſt ſitum infrà muros urbis Pictavenſis, noſtram adiens clementiam, obtulit obtutibus noſtris Præcepta Domni avi noſtri Ludovici & piæ memoriæ genitoris noſtri Karoli glorioſorum Imperatorum, in quibus erat inſertum quòd non ſolùm ipſi, verùm etiam & prædeceſſores eorum, Reges videlicet Francorum, ſub ſuo munimine & immunitatis tuitione cum Monaſterio ſanctæ Radegundis, quod eſt ſitum in ſuburbio prædictæ urbis, &c.* Et infrà : *Sed pro rei firmitate poſtulavit nobis ut paternum ſeu prædeceſſorum noſtrorum, Regum videlicet & Imperatorum, morem ſequentes, hujuſmodi noſtræ immunitatis præceptum ergà prædicta Monaſteria, ſanctæ Crucis videlicet & ſanctæ Radegundis, ubi ipſa corpore requieſcit, fieri cenſeremus. Cujus petitioni libenter aſſenſum præbuimus, & hoc noſtræ auctoritatis Præceptum circà ipſa Monaſteria pro divini cultûs amore fieri decrevimus, &c.* Iſta ſic intelligenda ſunt. Monaſterium ſanctæ Crucis eſt Monaſterium puellare in quo ſancta illa Regina vixit & mortua eſt. Monaſterium ſanctæ Radegundis eſt Monaſterium Monachorum ab eadem ſancta muliere fundatum ſub titulo ſanctæ Mariæ, in quo illam ſepultam eſſe conſtat ex Gregorii Turonenſis libro de gloria Confeſſorum. Iſtud poſteà datum eſt Canonicis, & nunc eſt Eccleſia collegiata intrà muros urbis Pictavienſis. Verùm quoniam hæc duo Monaſteria vicina erant, & originem ſuam utrumque referebat ad ſanctam Radegundem, variis temporibus eodem nomine vocata ſunt, & ſub unius Monaſterii appellatione aliquandò cenſebantur, ut apud Flodoardum & in Capitulari anni DCCCXXII. De Monaſterio puellarum intelligendus eſt locus ex vita Ludovici Pii, ubi ſcriptum eſt Juditham ejus uxorem *in Monaſterio ſanctæ Radegundis retrudi* juſſam anno DCCCXXIX. factione Pippini Regis Aquitaniæ. Contrà de Monaſterio virorum accipiendus eſt Ademarus Cabanenſis, dùm ait eundem Pippinum, quem anno DCCCXXXVIII. conſtat obiiſſe, ſepultum fuiſſe *Pictavis apud ſanctam Radegundem.* Extant apud me verſus Oliverii Canonici ſanctæ Radegundis Pictavienſis in funere Ebali Abbatis Tutelenſis.

S. Mariæ in Lemovicas] Vita Ludovici Pii : *Monaſterium puellare ſanctæ Mariæ.* Vetus ac nobile Monaſterium in civitate Lemovicenſi, vulgò *Regula* vocatum. Hujus Monaſterii Abbatiſſa regnante Ludovico Tranſmarino fuit Deda ſoror Ademari Vicecomitis Scalarum & Abbatis Laici Monaſterii Tutelenſis, ut legitur in Chartulario ejuſdem Monaſterii Tutelenſis fol. 130. *Deda Abbatiſſa ſanctæ Mariæ de Regula fuit ſoror Domni Ademari Vicecomitis.* Item fol. 192. *Igitur in Dei nomine ego Deda Abbatiſſa & Fauciſburgis Monacha & omnes Monachas ejuſdem loci, ſcilicet ſanctæ Mariæ Lemovicenſi, vendimus alicui homini nomine Bernardi Abbatis & cunctæ Congregationi ſancti Martini Tutelenſis cœnobii manſos noſtros qui ſunt in pago Lemovicino, &c.* Chronica Gaufredi Prioris Voſienſis cap. 27. loquens de Urbano II. Papa : *Decimo Kalendas Januarii Lemovicas devenit, Miſſam de galli cantu dominicæ nativitatis in Eccleſia puellarum ſanctæ Mariæ quæ dicitur ad Regulam decantavit.* Idem c. 41. commemorat Mariam Abbatiſſam S. Mariæ de Regula, filiam Archambaldi Barbati & Brunicendis Vicecomitiſſæ Lemovicenſis, cujus nomen omiſſum eſt à Scriptoribus Galliæ Chriſtianæ. Tom. I.

Mastracurii] Leg. *Maſciacum*, ut in vita Ludovici Pii. Quod eſt Monaſterium in Arvernis, hodie *Mauzac* vocatum. Charta Brivatenſis data anno DCCCLXIV. *Lanfredo Abbate ex cœnobio Mauciaco, qui eſt in patria Arvernica, in aice Rioveneſe.*

Menadinii] id eſt, *Monaſterium Menatæ* in vita Ludovici Pii. Monaſterium eſt in Arvernis, vulgò *Menat* dictum, à ſancto Meneleo fundatum. Undè in veteri membrana Monaſterii Canigonenſis ſcriptum eſt : *Titulus ſancti Menelei Minatenſis cœnobii.*

Magnilocum] *Monaſterium Magniloci* in vita Ludovici Pii. *Heirradus venerabilis Abba ex cœnobio cui vocabulum eſt Magnus locus, ſito in pago Arvernico*, in Præcepto Karoli Calvi edito inter Probationes libertatum Eccleſiæ Gallicanæ cap. 38. §. 7.

Conquas] in Diœceſi Ruthenenſi, vulgò *Conques.* Hujus Monaſterii Abbas erat anno DCCCXIX. Medraldus, cujus mentio extat in Præcepto Ludovici Pii in quo Monaſterium Concas dicitur eſſe ſub defenſione atque tuitione regia. Eodem Ludovico regnante, commutatio manſorum inter idem Monaſterium & Eccleſiam Laudunenſem facta eſt cum auctoritate ejuſdem Ludovici, ut ſancitum eſt in Capitularibus Karoli Calvi tit. XI. cap. 12.

S. Antonii] Legendum *Antonini.* In membrana Canigonenſi ſuprà laudata mentio eſt Monaſterii *ubi caput Antonini Martyris cum parte corporis requieſcit in valle quæ vocitatur Nobilenſe, ubi Congregatio Clericorum præeſſe videtur.* Agitur illic de Monaſterio ſancti Antonini in Diœceſi Ruthenenſi, in quo ejuſdem Martyris venerabile caput ſummo honore repoſitum ſignis & miraculis longè latèque celebrari reperi in veterrimis memoriis illius Monaſterii. Fuit autem illo tempore Monaſterium Clericorum ſive Canonicorum ; extatque bulla Urbani II. pro Canonica ſancti Antonini.

Musciacum] Ita etiam ſcriptum eſt in vita Ludovici Pii. Vulgò *Moyſſac* apud Cadurcos.

Septimania] Septimania per eas tempeſtates, utì ſuprà dicebamus, complectebatur pagos qui ab Atace fluvio & Carcaſſonenſi civitate uſque ad Rhodanum & montes Pyrenæos pertinent, ultrà quos erat Marca Hiſpanica. Pag. 592.

Tom. I.

S. Ægidii] Vetus ac nobile Monaſterium in Diœceſi Nemauſenſi, vulgò *ſainct Gilles.*

Psalmodium] Vetus item Monaſterium in Diœceſi Nemauſenſi, cujus Abbates fuiſſe reperio in veteribus monumentis Regembaldum anno DCCCCV. & Bernardum anno MCCIII. Vide Innocentium III. lib. 15. epiſt. III. & Mabillonium, lib. 6. de re Diplomatica, cap. 205.

Mon. Anianum] in Diœceſi Magalonenſi, cujus Abbas eâ tempeſtate erat Benedictus.

Mon. S. Tiberii] Hodiè vulgò *ſainct Ubery* in Diœceſi Agathenſi. Situm eſt ad Araurem fluvium in vico Ceſſerone. Illic habita fuit Synodus Epiſcoporum Provinciæ Narbonenſis anno DCCCCVII. in qua decretum eſt Eccleſiam Auſonenſem liberam in poſterum fore à tributo quod pendebat Eccleſiæ Narbonenſi. Aliud quoquè Concilium illic habitum eſt anno milleſimo quinquageſimo Idibus Julii, cui præfuit Wifredus Archiepiſcopus Narbonenſis, in quo excommunicati ſunt invaſores prædiorum Monaſterii Arulenſis.

Villa-magna] in Diœceſi Biterrenſi. Epiſtola Monachorum Villemagnenſium ad Monachos Canigonenſes conſolatoria de morte Wifredi Comitis Ceritaniæ & Monachi Canigonenſis ſcripta anno milleſimo vigeſimo quinto: *Venit gerulus veſtri Diplomatis ad limina beati Martini Præſulis Villæ Magnenſis & beati Maiani Confeſſoris, nobis obitum patris veſtri & reliquorum fratrum denuntians, &c.* Paulò poſt petunt orationes pro Abbatibus Villemagnenſibus *Guigrado Abbate, Richerio Abbate, Poncione Abbate, Gairaldo Abbate.* Monaſterii S. Martini Villemagnenſis jura privilegiaque confirmavit Ludovicus VII. Rex Francorum, rogante Berengario Abbate; ut patet ex literis ejus, quas in Diplomate ſuo dato Pariſiis anno MCCX. deſcripſit Philippus Auguſtus. Erat per ea tempora inter Berengarium Abbatem Villemagnenſem & Stephanum de Cerviano lis & controverſia propter forciam, id eſt caſtellum ſive arcem Caiſſani. Ea verò compoſita eſt ab arbitris communi conſenſu electis anno MCCV. IV. Kalendas Maii in Capitulo Villæmagnæ. Arbitri fuêre Ermengaudus Epiſcopus Biterrenſis, Salomon de Falgariis, Bernardus Abbas ſancti Afrodiſii Biterrenſis, & Geraldus Jordanus Cantor Biterrenſis. Abbas Villemagnenſis interfuit Concilio Biterrenſi anno MCCLV.

S. Petri in Lunate] Guillelmus Catellus in libro primo Memoriarum hiſtoriæ Occitanicæ p. 35. ſuſpicatur hæc intelligi poſſe de Eccleſia ſancti Petri in civitate Lutevenſi, Hadrianus verò Valeſius in Notitia Galliarum pag. 351. de Lunello ob ſimilitudinem nominis. Neuter tamen, quantùm ego conjicio, rem aſſecutus eſt. Monaſterium S. Petri in Lunate eſt Monaſterium in Diœceſi Biterrenſi quod hodiè Juncellenſe vocatur in Archidiaconatu Lunatenſi, mediâ fermè viâ inter Lutevam & oppidum S. Pontii. Probatur iſtud ex veteri Charta quam viri clariſſimi Sammarthani commemorant in catalogo Epiſcoporum Biterrenſium, ubi docent Pippinum Regem, ad requiſitionem Benedicti Abbatis Juncellenſis cœnobii ſub invocatione S. Petri fundati in valle Lunatenſi, dediſſe ei totum territorium de Juncellis, *ſicut ex inſtrumento donationis aſſervato in ſcriniis Monaſterii, colligitur.* In Præcepto quin etiam Karoli Simplicis pro Monaſterio Pſalmodienſi lego Monaſterium Juncellenſe ſitum eſſe *in pago Juncenſi in ſuburbibus caſtri Lunenſis.* Abbatem hujus Monaſterii Concilio apud Biterras habito anno MCCLV. interfuiſſe reperio. Item Concilio Biterrenſi anni MCCXCIX. adfuit G. Abbas Jucellenſis. Petrus Abbas Juncellenſis Narbonenſi Concilio ſuam præſentiam exhibuit anno MCCCLXXIV. ſub Petro de Judicia Archiepiſcopo Narbonenſi.

Tom. I.

Mon. Caunas] in Diœceſi Narbonenſi fundatum à Milone Comite Narbonenſi ſub Imperio Karoli M. utì ſcriptum eſt in epiſtola Gelaſii II. de privilegiis illius Monaſterii. Quod confirmari poteſt ex his quæ leguntur in Præcepto quod idem Karolus Monaſterio Caunenſi conceſſit tempore Synodi Francofordienſis. Monaſterii porrò Caunenſis hos Abbates fuiſſe reperio in veteribus membranis. Anianus an. 794. interfuit ſynodo Francofordienſi. Joannes anno 826.

Hildericus. Tempore Karoli Calvi.

Gondeſalvius anno 853.

Egilkanes vel Egiga anno 870.

Daniel anno 873.

Baldemarus erat Abbas anno 29. regnante Karolo Rege poſt obitum Odonis.

Robertus, filius Trudgardis, erat Abbas anno ſecundo poſt obitum Karoli Simplicis & anno primo quo obiit Radulfus Rex.

Aimericus anno 29. regnante Lothario Rege.

Radulfus anno 1°. & 2°. regnante Hugone Rege.

Udalgarius an. ſeptimo, regnante Hugone Rege.

Iſarnus anno 1095. 1098.

Geraldus anno 1101.

Iſarnus anno 1103.

Petrus anno 1136.

Caſto anno 1165.

Berengarius anno 1166. 1171.

Petrus anno 1177. 1183. 1185.

Geraldus anno 1228.

Petrus cognomento Raymundi anno 1231. 1236. 1240.

Petrus an. 1261. 1268. 1269. 1270. 1275. 1280.

Guillelmus, anno 1338, 16 Januarii. Ex regiſtro Archivi regii Carcaſſor. fol. 84.

Embrinus. Interfuit Concilio Narbonenſi anno 1374.

Salomon anno 1413.

Bertrandus anno 1416.

Petrus, de Godiaco, Decretorum Doctor, Vicarius & Officialis Narbonenſis, anno 1432.

Guarinus de Tornello anno 1437.

Rigaldus de Albinhaco anno 1450.

Castrelli Malasci] Leg. *caſtelli Malaſci* ſive *Mallaſti.* Sic enim vocatur in Præceptis Ludovici Pii, Pippini Regis Aquitaniæ, Karoli Calvi, Odonis, & Radulfi, & in aliis veteribus Monumentis. Monaſterium itaquè caſtri Malaſci eſt Monaſterium quod hodiè vocatur Montiſolivi in Diœceſi Carcaſſonenſi, cujus hos Abbates fuiſſe reperio.

Olomundus anno 815.

Vilafredus anno 827.

Richimirus anno 854.

Ugobertus anno 883.

Tom. I. Ramulfus annò primo & anno quarto regnante Karolo Rege, id eſt, Karolo Simplice, ut opinor. Vide Mabillonii Annales, tom. 3. pag. 696.

Arifonſus vel Erifonſus anno 23. 27. & 28. regnante Karolo Rege filio Ludovici. Eâdem tempeſtate vivebat Erifons Epiſcopus habitans Narbonam, ut patet ex Præcepto ejuſdem Karoli quod extat in Archivo Archiepiſcopi Narbonenſis & apud Catellum, & Vendiſcenſis Epiſcopus dicitur in Chartulario Eccleſiæ Helenenſis.

Donadeus anno quarto regnante Rodulfo Rege poſt obitum Karoli Regis.

Treſmirus anno 13. regnante Ludovico Rege, & anno 4. 5. 21. 23. 25. regnante Lothario Rege. Ad eum extat Epiſtola Agapiti junioris de confirmatione privilegiorum ejuſdem Monaſterii.

Stephanus anno 30. 32. 33. regnante Roberto Rege.

Guillelmus anno 1054.

Petrus, regnante Philippo Rege.

Berengarius anno 1106.

Bernardus, filius Ermengardis, anno 1146. 1147.

Sicardus, filius Guillermæ, anno 1174.

Iſarnus anno 1184. 1188.

Bernardus de Magaladz anno 1194.

Iſarnus de Aragone anno 1205. Abbatem tamen fuiſſe non aſſeveraverim; quia ipſe ſe vocat tantummodò Procuratorem Monaſterii Montiſolivi, ab Abbatis nomine abſtinet.

Ermengaudus anno 1229. 1230. 1231. 1232. 1234. 1236. 1242. 1243. 1245.

Geraldus anno 1249. 1259. 1270. 1278. Invitatus ad Concilium Lugdunenſe à Gregorio X, litteris datis Lugduni, idibus Martii anno ſecundo.

Petrus Bernardi anno 1297. 1298.

Bartholomæus, anno 1319. *proceſſus Bernardi delitioſi, fol.* 183. *verſo.* Vitæ Paparum Avenion. t. 2. p. 355.

Ozilius anno 1327.

Guillelmus anno 1334. factus Presbyter Cardinalis Sanctorum quatuor coronatorum à Benedicto XII. anno 1337.

Raymundus anno 1345.

G. anno 1351. 1358.

Bertrandus de Pelaiano, anteà Abbas S. Severi, anno 1365. *Codex.* 2835. *fol.* 95. *verſo.*

Hilias Jacobi, anteà Prior de Lingavilla in diœceſi Rothomagenſi, nepos Petri de Chaleſio, Epiſcopi Montiſalbani, mortuus anno 1393.

Arnaldus.

Saxius anno 1429. factus Abbas à Martino V. poſt mortem Arnaldi. Erat autem Eleemoſynarius ejuſdem Monaſterii.

Joannes anno 1445. 1461.

Guillelmus de Rupe anno 1465.

Simon de Belloſole, Præpoſitus Vaurenſis & Abbas Commendatarius Monaſterii Montiſolivi anno 1505. Idem fortaſſis qui Epiſcopus Vaurenſis fuit.

Joannes de Belloſole, Succentor Eccleſiæ Narbonenſis, Abbas Commendatarius anno 1515.

Sebaſtianus de Bonne, Prior major Eccleſiæ Caſtrenſis, factus Abbas 1518. juxtà Concordata.

Antonius de Bonne, Superioris ex fratre germano nepos, Camerarius Monaſterii Montiſolivi, per patrui reſignationem factus Abbas anno 1540. Sedebat adhuc anno 1544.

Franciſcus de Crequy Epiſcopus Morinenſis, nominatus Abbas poſt mortem Antonii de Bonne, nominationi ſuæ renuntiavit in gratiam ſequentis Abbatis.

Jacobus de Crequy, ſuperioris frater, Monachus ſancti Dionyſii, fit Abbas Montiſolivi anno 1550.

S. Mariæ Caparienſis] in Comitatu Redenſi & diœceſi Narbonenſi. Præceptum Karoli Simplicis editum in Appendice Conciliorum Galliæ Narbonenſis tit. IV. *Addimus quoquè præfatæ Eccleſiæ Sanctorum Juſti & Paſtoris ex noſtra regali liberalitate in Comitatu Redenſi Abbatiam Cubarias.* Monaſterii *ſanctæ Mariæ de Cubaria* à Cluniacenſi pendentis mentio extat in epiſtola Urbani II. ad Hugonem Abbatem Cluniacenſem. Tom. I.

S. Mariæ ad Orubionem] In confinio Narbonenſi & Carcaſſonenſi, ut legitur in Præcepto Karoli M. edito in eadem Appendice Conciliorum Galliæ Narbonenſis. Vulgò *La Graſſe.*

Mon. S. Laurentii] Vetus Abbatia, Narbonenſi Eccleſiæ unita auctoritate Ludovici Balbi Francorum Regis, tandem redacta in Prioratum ac Monaſterio Craſſenſi ſubjecta undecimo Chriſti ſeculo. Vide Notas ad Concilia Galliæ Narbonenſis pag. 3. 20. 21. De hac enim Abbatia heic agi puto. Scio tamen aliud olim in Cerritania, quæ tùm Septimaniæ pars erat, Monaſterium iſtius nominis fuiſſe, cujus mentio extat in citata membrana Canigonenſi: *Dominis patribus ſimulque fratribus puſillis cum majoribus conſiſtentibus in Cœnobio almi Martini Præſulis Confeſſoris Chriſti Kanigonenſis: Johannes licèt indignus Monachus & Abba atque grex puſillus ſancti Laurentii Cerritanienſis Monaſterii.* Antè hunc Joannem Abbas ejuſdem Monaſterii fuerat Pontius, qui mortuus eſt VI. Kal. Junii.

S. Hilarii] in Diœceſi Carcaſſonenſi. Olim Monaſterium illud dicatum erat ſancto Saturnino. Poſteà ſanctus Hilarius Carcaſſonenſis Epiſcopus illic ſepultus, occaſionem dedit mutandi nominis. Sed tamen per aliquot ſecula vocatum eſt Monaſterium ſancti Hilarii & ſancti Saturnini. Abbates habuit quorum nomina ſequuntur.

Nampius, tempore Karoli M.

Monnellus, Egidonius, Leoninus } regnante Ludovico Pio.

Ana, regnante Karolo Calvo.

Caſtellanus, cui ſucceſſit Recamundus, ann. lib. 6. *de re diplomatica* pag. 506.

Benedictus anno 970. & anno 27. regnante Lothario. Item anno ſecundo regnante Hugone Rege.

Gaufredus anno ſexto regnante Roberto.

Benedictus anno 15. regnante Roberto.

Oliba anno 1020. 1034. Vide tom. 4. Annal. Benedictinor. pag. 711. c. 38.

Cono anno 1110.

Udalgerius anno 1117. 1120.

Pontius de Bravo anno 1194. 1202.

Alboynus anno 1217. 1224. 1231. 1235.

Guillelmus Petri, Succeſſor Alboyni, anno 1253.

Arnaldus, electus & confirmatus anno 1265. Sedebat adhuc anno 1285.

Pontius anno. 1286.

Jordanus anno 1344. 1350.

Jacobus anno 1385. 1386.

Bertrandus anno 1411.

Guillelmus Babonis anno 1441.

Gaubertus Augerii, electus & confirmatus anno 1451. Anteà Abbas ſancti Polycarpi in Diœceſi Narbonenſi. Sedebat anno 1453.

Arnaldus Raymundus Roquete factus Abbas anno 1481.

Tom. I.

Mon. Valle Asperii] id eſt, Monaſterium ſanctæ Mariæ Arularum in Comitatu Vallis Asperii. Chartularium Eccleſiæ Helenenſis lib. 5. cap. 97. *Ego Vuſandus Abba & cuncta Congregatio Cœnobium ſanctæ Mariæ Arlas, qui eſt fundata in Comitatu Ruſulionenſe, in Valle Aſperi, ſuper alveo Teccino, id eſt, Endalecus &c. iij. Non. Aug. anno v. regnante Radulfo Rege.* Præceptum Karoli Calvi datum in Monaſterio S. Dionyſii VII. Kal. Martii anno DCCCLXIX. *Monaſterium in honorem ſanctæ Mariæ in pago Ruſilionenſi in Valle Aſperia fundatum.* Eadem leguntur in Præcepto Ludovici Balbi dato apud Trecas anno DCCCLXXVIII. Sed Monaſterium ſanctæ Mariæ Arularum in Valle Aſperia diſerte vocat idem Karolus in altero Præcepto dato in Monaſterio ſancti Saturnini, dum obſideretur Toloſa, anno DCCCXLIV. *Receſſadus Abba Monaſterii ſanctæ Mariæ in Arulas veniens ad nos obtulit obtutibus noſtris au ctoritatem Domini & genitoris noſtri Ludovici Imperatoris, quâ continebatur qualiter prædictum Monaſterium ædificatum à Caſtellano condam Valle quæ dicitur Aſperia ſub ſuâ immunitate eſque defenſione ſuſcepiſſet.* Non inde tamen colligi poteſt Monaſterium iſtud à Caſtellano conditum fuiſſe, ſed tantùm reparatum. Docet iſtud Ludovicus Pius in Præcepto dato anno VII. Imperii XV. Kal. Octobris : *Caſtelanus Abba Monaſterii ſanctæ Mariæ veniens ad nos innotuit eo quod ipſe cum fratribus ſuis in Valle quæ dicitur Aſperia Monaſterium in ædiſitia antiqua conſtruxerit.* Tandem hoc Monaſterium Cluniacenſi ſubjectum fuit, ut patet ex Bullis Urbani II. & ſequentium Pontificum Romanorum.

Valle Asperii] Omnis pagus Ruſcinonenſis diviſus eſt in partes tres ; quarum unam incolunt Ruſcinones propriè dicti, aliam Confluentini, tertiam Vallaſpirienſes. Vetus autem eſt hæc diviſio. Verùm, cæteris in præſentiarum omiſſis, de pago Vallaſpirienſi heic nobis ſermo eſt, quem in Septimania fuiſſe docet hæc notitia. Confirmatur autem iſtud multis teſtimoniis. Præceptum Ludovici Pii pro Wimaro vaſſallo dominico : *tale concedimus Beneficium quatinùs res quas genitor eorum per conceſſionem patris noſtri Karoli præſtantiſſimi Imperatoris, ab heremo in Septimania trahens ad villam conſtruxit quæ vocatur vicus Siriſidum, conſiſtentem videlicet in Valle Aſperi.* In Chartulario Eccleſiæ Helenenſis, lib. 3. cap. 62. reperitur vetus Charta data anno ſexto regni Ludovici Tranſmarini, in qua hæc leguntur : *Dono tibi alodem meum quem ego habeo in Comitatu Ruſſilionenſe, in Valle Aſperi.* Alia anno XIV. ejuſdem Regis lib. 6. cap. 22. *in Comitatu Ruſilionenſe, in Valle Aſperi, in villa Corbaria.* Item alia lib. 4. cap. 18. anno quinto regni Hugonis Capeti : *in Comitatu Ruſſilionenſe vel in Valle Aſperi.* Item adhuc alia lib. 1. cap. 99. data anno MXCV. IV. Idus Februarii : *Sunt autem iſta alodia in Comitatu Roſſilionenſi, ſive in Valle Aſperi.* Ruſcinonenſem porrò pagum, in quo ſitum fuiſſe Vallaſpirienſem hæc Acta probant, in Septimania fuiſſe docet Præceptum Lotharii Imperatoris pro Wimaro vaſſallo, cujus paulò antè facta mentio eſt, datum anno XXI. Imperii Ludovici Pii in eodem Chartulario lib. 1. cap. 10. *Wimar vaſſallus noſter ſuam exequendo fidelitatem ad nos veniens petiit pietati noſtræ ut ei & fratri ſuo Radoni nomine tale concederemus Beneficium quatinùs res quas genitor eorum per conceſſionem avi noſtri Karoli præſtantiſſimi Imperatoris, ab heremo in Septimania trahens ad villam conſtruxit quæ vocatur Villanova, conſiſtentem videlicet in Roſſitione.* Præceptum Karoli Calvi pro Dodone vaſſallo Otgerii, quod extat in Monaſterio ſancti Petri Rodenſis, datum anno XXIX. regni ejuſdem Karoli : *quaſdam res juris noſtris ſitas infrà Septimaniæ regnum in pago Ruſſilionenſe.* Vide Notas ad Concilia Galliæ Narbonenſis, pag. 6.

In Tolosano] id eſt, in Marcha Toloſana, uti dictum eſt ſuprà pag. 1083.

S. Papuli] quod poſteà Joannes XXII. epiſcopali dignitate ornavit.

Suricinium] vulgò *Soreze* in Diœceſi olim Toloſana, nunc verò in Vaurenſi. Soricinii Monaſterii in pago Toloſano fundationem referri ad Pippinum Regem oſtendit Præceptum ejus datum Aquiſgrani, in quo commemorat id ſibi à beata Dei genitrice præceptum eſſe. Philippus Abbas Soricinii Concilio Vaurenſi trium Provinciarum præfuit anno MCCCLXVIII. nomine Arnaldi Auſciorum Archiepiſcopi, uti diximus in Notis ad Concilia Galliæ Narbonenſis pag. 56.

Mon. Asilo] vulgò *Mas d'Aſil*, olim in pago Toloſano, nunc in Diœceſi Appamiarum, ſancto Stephano dicatum, quod Iſarnus Epiſcopus Toloſanus in ſua defenſione ſuſcepit anno MLXXV. rogante Dalmatio Archiepiſcopo Narbonenſi, ut videre eſt in literis ejuſdem Iſarni. Hinc verò patet Dalmatium fuiſſe antiqui juris obſervantiſſimum, quo cavetur ut unuſquiſque Epiſcopus habeat ſuæ Parochiæ poteſtatem, & ut Metropolitanus nihil in Comprovincialium ſuorum Parochiis agere præſumat ſine eorum auctoritate. Tom. I.

Venercha] Inter Monaſteria quæ à Ludovico Pio reparata fuiſſe ſcribit Auctor vitæ ejus, recenſetur *Monaſterium de Utera in pago Toloſano.* Quod fortaſſis idem eſt cum Monaſterio Venercha.

Cella Fraxilii.] Certum eſt Monaſterium illud fuiſſe ſitum in Vaſconia. Fortaſſis in Diœceſi Auſcienſi, cùm Cimorræ præponatur. In Chartulario Monaſterii Cimorrenſis legitur Sanſaſtrum de Cella Fraxili feciſſe conventionem *ut Sanſfurt de Argun acciperet filiam ſuam nomine Sancia uxorem. Qui cùm vellet facere nuptias, Guillelmus de Beccava contradixit ei, quia erat Senior ejus. Hoc audiens Sanſfurt dedit ei quinque ſolidos ut eam è toto relinqueret & firmaret ſibi Sanſaſter generum ſuum & omnem progeniem ab ea deſcendentem.* In eodem Chartulario reperitur mentio cujuſdam militis cui nomen erat Fortoni de Cella Fraxili, qui vivebat anno MCXXXIIII. Fortean Cella Fraxilii Monaſterium eſt quod hodiè dicitur Cella-Medulphi, vulgò *Saramon*, in diœceſi Auſcienſi.

Cimorra.] Sic ſcribunt omnes veteres : at in tomo quarto Galliæ Chriſtianæ ſcriptum eſt, *Simorra.* Vetus Monaſterium beatæ Mariæ Virgini dicatum, in quo ſervantur Reliquiæ ſancti Ceratii & ſancti Saturnini. Iſtius Monaſterii hos Abbates fuiſſe reperio in vetuſtis tabulis.

Forto, ſive Fortunus, circà annum 1020.
Otto, Archiepiſcopus Auſcienſis, circà ann. 1030.
Pontius, anno 1055 & 1068.
Gaſtonus.
Aſtarus.
Lærus, Aſtari Succeſſor, circà ann. 1070.
Bernardus, Læri Succeſſor.
Pontius, Epiſcopus Bigorritanus, circà ann. 1076.
Petrus de Petiano, ann. 1080. & 1090.
Willelmus, ann. 1118. & 1122.
Petrus, 1143. 1146.

Piciano.] Vulgò *Peſſan* in diœceſi Auſcienſi. Vetus Carta Cimorrenſis Monaſterii. *Et mihi remanſit hereditas Monaſterium quod vulgò dicitur* Peſtiano, *in honore conſtructum ſancti Archangeli Michaelis, ſitumque in Monaſterio Aſtarienſi.* Pezanenſis ſive Peſſanenſis Abbatis in Diœceſi Anſcitana mentio eſt apud Gregorium VII, lib. 7. Epiſt. 18.

S. Savini] In valle Levitanenſi & Diœceſi Tarbienſi. Vide Hiſtoriam Benearnenſem illuſtriſſimi Viri Petri de Marca, Archiepiſcopi Pariſienſis, lib. 9, cap. 2.

Decretum confirmationis] Ejus pars extat apud Gratianum diſt. 63. ubi Carolus Molinæus hæc annotat : *Hujus Capituli non eſt alius Auctor quàm unicus Bibliothecarius domeſticus & fautor Paparum. Quare uni maximè ſuſpecto non eſt credendum, cùm etiam Volaterranus geographiæ lib. 3. aliter ex eadem Bibliotheca referat. Prætereà certum eſt poſt mortem hujus Paſchalis Ludovicum & Lotharium ejus filium Româ potitos eſſe & ibi hunc Lotharium Leges ſtatuiſſe in præſentia Eugenii II. ſucceſſoris dicti Paſchalis. Nullus etiam Paparum ſe in hac prætenſa donatione fundavit ; quam non omiſiſſent, ſi facta fuiſſet. Et adhuc non valere eiſdem rationibus quibus Doctores communiter tenent prætenſam donationem Conſtantini non valuiſſe.* Sed fuſiùs hoc argumentum tractavit idem Molinæus in libro adversùs patvas datas pag. 209. & ſeq. quem deſcripſit Goldaſtus in Rationali Conſtitutionum Imperialium ; adversùs quem defenſionem iſtius Decreti inſtituit Gretſerus in capite octavo Apologiæ pro Baronio. Nullam ego illius mentionem reperi apud Scriptorem Leone Oſtienſi antiquiorem

Tom. I. rem. Nam quòd aliqui putant eam narrationem niti auctoritate Anaſtaſii Bibliothecarii, arbitror eos à Platina deceptos. Quæ enim ex Anaſtaſio referuntur à Platina, in vulgatis Anaſtaſii editionibus non extant, neque in vetuſtiſſimo Codice Mſ. Bibliothecæ Colbertinæ. Electiones porrò Pontificum Romanorum nihilominùs fieri non potuiſſe citrà præſentiam Miſſorum Imperialium & auctoritate Principum indiguiſſe, pluribus oſtenſum eſt in Notis ad Agobardum pag. 124.

Pag. 597. CAPITULA ADDITA] Emendata ſunt ope ſeptem veterum exemplarium, quorum duo extant in Bibliotheca Regia, tertium in Colbertina, quartum in Thuana, quintum in Bigotiana. Sextum fuit ſancti Vincentii Laudunenſis. Septimum nobis ſubminiſtravit vir ampliſſimus Hieronymus Bignonius, Advocatus regius in Parlamento Pariſienſi. In illis autem exemplaribus præfixus eſt ſequens titulus: *Incipiunt Capitula quæ Legibus addenda ſunt, quæ & Miſſi & Comites habere & cæteris nota facere debent.* Sed in uno regio, qui fuit Bibliothecæ Mazarinæ, legitur: *Hæc eſt Lex Salica quæ Legibus addenda &c.* Hæc porrò ſunt Capitula quæ Eginhardus Ludovicum anno DCCCXIX. Legibus addidiſſe ſcribit: *Conventus Aquiſgrani poſt Natalem Domini habitus, in quo multa de ſtatu Eccleſiarum & Monaſteriorum tractata atque ordinata ſunt. Legibus etiam Capitula quædam neceſſaria, quia deerant, conſcripta atque addita ſunt.* De eiſdem intelligenda ſunt hæc verba ex auctore vitæ Ludovici Pii: *Interea Capitula quædam Legibus ſuperaddidit, in quibus cauſæ forenſes claudicare videbantur, quæ hactenùs veluti perneceſſaria ſervantur.*

Pag. 599. cap. 1. SI IN ATRIO] Citat hunc locum Baronius ad diem 18. Novembris, ut oſtendat conſuevisſe Majores noſtros ſacris Reliquiis aliquandò conſecrare Eccleſiæ vel atrii portas.

Ibid. c. 4. PROXIMOS] In codice Laudunenſi & in Colbertino legitur *primos.*

Pag. 601. cap. 10. CEDERE] Codex Thuanus, *credere.*

REI VERITAS] Malè in codice Thuano legitur *regi veritas.* Sed hic error proclivis erat, uti diximus ſuprà in Notis ad paginam 390.

SI AUTEM] In codice Laudunenſi ſcriptum eſt: *Si tamen &c.*

Pag. 602. cap. 11. QUOD IDEM HABET] Pro his verbis iſta tantùm habentur in antiquis exemplaribus Colbertino, Bigotiano, & Thuano, *ab eo.*

Pag. 603. cap. 13. EXILIUM] Codex Laudunenſis, itemque Mazarinus, Thuanus, & Bigotianus habent *exilio.*

Ibid. c. 15. AT SI ALIA] Codex Laudunenſis & Bigotianus: *Aut ſi alia.* Mazarinus: *Et ſi alia.*

Pag. 604. cap. 21. IPSI] Codex Laudun. *ipſo.*

Poſt caput iſtud ſequitur in codice Mazarino caput *Si quis in aliena patria*, quod deſcriptum eſt in libro quarto Capitularium cap. 74. Idem caput reperitur inter Capitula quæ Lindenbrogius ait à Ludovico Pio addita eſſe Legi Salicæ. Fieri ſanè poteſt ut cum his Capitulis conjungendum ſit. Alioquì enim ejus origo nobis ignota eſt. Lindenbrogius præterea ſequens caput addit ſuperioribus,

De mannitionibus verò, niſi de ingenuitate aut de hereditate, non ſit opus obſervandum. De cæteris verò per diſtrictionem Comitis ad mallum veniant, & juſtè examinentur, ad juſtitias facien-

dum. Comites verò non ſemper pauperes per placita premere debent. Tom. I.

Caput iſtud in libro Legis Longobardorum tribuitur Karolo Magno. Vide ſuprà in Capitulis ejus excerptis è Lege Longobardorum cap. 19.

CAPITULARE QUARTUM] Conlarum eſt cum quinque antiquis exemplaribus, Regio nimirùm, Colbertino, Bigotiano, Remenſi ſancti Remigii, & Laudunenſi ſancti Vincentii. Pag. 909.

SECUNDUM LEGEM] Hæc non extant in codice Laudunenſi. Pag. 611. cap. 4.

PLACITATA] Aliqui codices habent *placita.*

NONÆ ET DECIMÆ] Hæc in nullo veterum exemplarium reperiuntur. Neſcio autem quomodò heic irrepſerunt ex editione quæ extat in libro quarto Capitularium. Ibid. c 5.

RESTAURATIONE] In codice Bigotiano legitur, *opertura de ratione.*

CAPITULARE QUINTUM] Emendatum eſt ope eorundem veterum quinque exemplarium quibus uſi ſumus in emendandis ſuperioribus Capitulis. De iſtis autem intelligendum eſt caput 13. Thegani, quod ſic habet. *Eodem tempore ſupradictus Princeps miſit Legatos ſuos ſuprà omnia regna ſua inquirere & inveſtigare ſi alicui aliqua injuſtitia perpetrata eſſet; & ſi aliquem inveniſſent qui hoc dicere vellet & cum veriſſimis teſtibus hoc probare potuiſſet, ſtatim cum eis in præſentiam ejus venire præcepit. Qui egreſſi invenerunt innumeram multitudinem oppreſſorum aut ablatione patrimonii aut exſpoliatione libertatis. Quod iniqui Miniſtri, Comites, & loco poſiti per malum ingenium exercebant. Omnia ſupradictus Princeps deſtruere juſſit acta quæ impiè in diebus patris ſui per iniquorum Miniſtrorum ingenia facta fuerant.* In hoc loco repoſui *præſentiam*, pro eo quòd in editionibus malè ſcriptum eſt *provinciam.* Pag. 611.

PALATII NOSTRI] Codex Laudunenſis & Colbertinus habent *palatinus.* Pag. 615. cap. 1.

PERPETRAVERIT] In eiſdem exemplaribus legitur *perpetravit & redegit.*

TERRA] Hæc vox deeſt in omnibus antiquis exemplaribus. Ibid. cap. 7.

LIBERTATE] Colbertinus, *liberalitate.* Quo etiam modo legitur in libro quarto Capitularium.

OBSERVENTUR] Colbert. *obſervetur.* Ibid. c. 8.

ET MONACHI] Iſta non habentur in codice Launenſi. Deerant etiam in Colbertino, in quo poſteà addita ſunt antiquitùs ſuprà lineam. Addita fortè ſunt poſt vulgatam Collectionem Anſegiſi. Pag. 617. cap. 18.

VEL CENTENARII] Omnia vetera exemplaria habent *& Centenarii.* Ibid. c. 20.

CAPITULARE SEXTUM] Extat in vetuſtiſſimo codice Monaſterii ſancti Galli, in quo adnotatum eſt ſcriptum illum eſſe anno duodecimo Imperii Ludovici Pii. Pag. 619.

CONVERSARE] In manuſcripto Codice legitur *conſervare*, ut apud S. Gregorium, lib. 7. indict. 2. epiſt. 110. *conſervatione* pro *converſatione* in veteri codice Aurelianenſi. Pari errore apud Salvianum lib. VI. pag. 146. legitur in editionibus Braſſicani & Pithœi *pro gaudiis novæ conſervationis*, cùm legendum ſit *novæ converſationis*, ut habent editiones Romana & Noribergenſis, aut *converſionis*, ut in Codice Corbeienſi. In Concilio quarto Toletano cap. 75. *vel conſer-* Ibid. cap. 1.

Tom. I. *vatione regiæ ſalutis.* Pro quo vetus liber Eccleſiæ Lugdunenſis habet *converſatione.* Sic in libro 1. Capitularium cap. 35. in pleriſque vetuſtis exemplaribus legitur *conſervationis*, cùm legendum ſit *converſationis.*

Pag. 621. cap. 1. Et ubi emptor] In uno exemplari legitur, *& ubi emitur cujuſlibet ut iter agens herba.*

Ibid. c. 2. Friskingis] Certum eſt heic friſcingas inter vehicula numerari. Oportet autem fuiſſe aliquid quod originem haberet Francicam.

Pag. 622. cap. 5. Generaliter] Vide quæ ſuprà dicta ſunt ad Capitula Karoli M. excerpta ex Lege Longobardorum cap. 40. pag. 1055.

Pag. 625. Capitulare Tribur.] Capitulare iſtud in codice Vaticano habet hunc titulum: *Concilia apud Theodonis villam tempore Karoli Magni.* Apud Burchardum & Ivonem: *Ex Concilio apud Theodonis villam à 32. Epiſcopis adversùs percuſſores Clericorum.* Apud Goldaſtum in tomo ſecundo Conſtitutionum Imperialium: *Hludouvici Pii & Lotharii F. Imperatorum Auguſtorum Capitula de percuſſoribus Clericorum, cum inſerta Synodo Triburienſi anno Domini DCCCXX. celebrata, ſtatuta apud Theodonis villam in Comitiis Imperialibus anno Domini DCCCXXI.* Idem in Rationali earundem Conſtitutionum ait priora Capitula non in Theodoniſvillano conventu, ſed in Synodo Triburienſi fuiſſe ab Epiſcopis Decreta, eorumque exordium ita reſtituendum eſſe: *In Concilio apud Triburiam &c.* Gretſerus in capite decimo apologiæ pro Cardinale Baronio vehementer inſurgit in hanc Goldaſti audaciam. Goldaſtus tamen nhil mutaverat in contextu. Monuerat tantùm nomen Theodonis villæ hinc expungendum eſſe, ſubſtituendumque nomen Triburiæ. Conjectura fuit ratione non carens, quandoquidem conſtabat ex Capitulis Auguſtorum, prout ea Goldaſtus legebat apud Crabbum, Surium, & Biniuum, edita illa fuiſſe ad petitionem Epiſcoporum in Triburia congregatorum. Quam lectionem confirmat codex Vaticanus, ut ſtatim dicetur. Sincerior nihilominùs videtur lectio quæ extat apud Burchardum, quam nos retinuimus, ſecuti judicium & auctoritatem doctiſſimi viri Jacobi Sirmondi.

Hetti] In editionibus vulgatis Conciliorum legitur hetto. Apud Ivonem editum legitur *Hecto.* Sed in veteri codice Mſ. ſancti Victoris Pariensis habetur *Hecti.* Sic etiam apud Flodoardum lib. 3. cap. 21. *Hecti Trevirorum Archiepiſcopo.* Apud Burchardum, tam in vulgatis editionibus quàm in duobus antiquiſſimis exemplaribus manuſcriptis, *Hetti.* Quo etiam modo habet codex Vaticanus. Itaquè ſic omninò reponendum eſt.

Episcopo Johanne] Alteſerra lib. 7. Rer. Aquitanicar. cap. 17. *Hic Joannes Epiſcopus dicitur in Vaſconia necatus, non adjecto nomine ſedis ſuæ, quia fortè fuit Epiſcopus totius Vaſconiæ, quales fuêre alii eum ſecuti Epiſcopi.* Si ea conjectura vera eſt, Epiſcopus fuit Vaſatenſis. Nam poſt iſta tempora nonnulli Epiſcopi Vaſatenſes ſe vocabant Epiſcopos Vaſconiæ, quia præter ſedem Vaſatenſem, pleraſque alias Vaſconiæ cathedras tenebant, uti pluribus docet illuſtriſſimus vir Petrus de Marca Archiepiſcopus Pariſienſis lib. 3. Hiſtoriæ Benearnenſis cap. 5. & 8. Verùm non puto titulum Epiſcopi Vaſconiæ inventum fuiſſe ævo Ludovici Pii. Videtur enim initium ducere à Gumbaldo Epiſcopo Vaſatenſi, qui ſe Epiſcopum & Ducem Vaſconiæ vocabat anno DCCCCLXXVIII. Tom. I.

Mordridato] Codex Burchardi Talonicus, *mortidato.* Idem in codice ſancti Albini Andegavenſis, *inordinato.* Crabbus habet *mordridato.* Cui vocabulo hanc interpretationem addit in margine, *id eſt, violenter & latrocinanter occiſo.*

Synodalica] Ivo & Sirmondus *Synodica.* Crabbus & Surius habent *Synodalica*, ut habetur in codice Vaticano & apud Burchardum. Sic etiam legendum in Capitulis ſequentibus. Burchardus lib. 3. cap. 53. *Juxtà Synodalica præcepta decrevimus.* Sed Ivo par. 3. cap. 56. legit: *Juxtà Synodalia præcepta.* Pag. 626.

Pro consol. s. Eccl. ut præf.] In codice Vaticano & apud Crabbum legitur: *pro levigatione ſcilicet pœnitentiæ, placuit ut præfatæ res.*

Imperatorib. Sacerdotib.] Codex Vaticanus: *Imperatoribus & à ſibi Sacerdotibus ad defenſionem.* Editio Crabbiana: *Imperatoribus & à ſibi ſuccedentibus ad defenſionem.*

Determinarentur] Codex Vaticanus & editio Crabbi, *determinentur.*

Presbyteri occisi] Idem vetus exemplar & Crabbus habent, *Preſbyteri non occiſi.* Ita etiam in Capitulis ſequentibus cap. 4. Sed negatio deeſt utrobique apud Burchardum & Ivonem. Pag. 626. cap. 4.

Decretum Imperatorium] In Codice Vaticano ſic legitur: *Capitulum eccleſiaſticum apud Theodoniſvillam à Karolo Magno & Luthouuico & Primis Galliæ conlaudatum & ſubſcribtum.* Ita etiam Crabbus. Verior tamen eſt titulus quem exhibent Burchardus & Ivo, hoc modo: *Capitulum eccleſiaſticum apud Triburiam à Karolo & Primis Galliæ & Germaniæ conlaudatum & ſubſcriptum.* Quamquam in hoc fallit hæc inſcriptio quòd Capitula iſta ſancita eſſe doceat à Karolo Magno, ut interpretatur Ivo. Sunt enim reverà Ludovici & Lotharii Imperatorum. Pag. 627.

Apud Theodonisvillam] Codex Vaticanus & editio Crabbiana, *Triburiæ.* Sic infrà cap. 5. in eodem codice & in editione Crabbi legitur *apud Triburiam.* Ibid. c. 11.

Caput iſtud ſic legitur in eodem antiquo exemplari & in editione Crabbiana. *Si Preſbyter malè tractatus fuerit & ſpaſſaverit, ſecundùm ejus Epiſcopi ſententiam pœniteat in cujus territorii poteſtate eſſe dinoſcitur. Si autem mortuus fuerit, ut Synodus dijudicaverit pœniteat, & DCCCC. ſolidos Epiſcopo componat.* Quæ eſt vera lectio, ut patet ex capite tertio ſuperiorum Capitulorum. Pag. 628. cap. 3.

Spassaverit] Bignonius in Notis ad Legem Salicam pag. 844. cenſet heic malè vulgò legi *ſpaſſaverit*, & legendum eſſe *ſpadaverit*, id eſt, ſpadonem fecerit. Antonius Auguſtinus lib. 2. de emendatione Gratiani dial. 11. non intellexit ſignificationem hujus vocabuli. Alio ſenſu Annales Bertiniani ad annum DCCCLXV. aiunt Carolum, Calvi filium, *necdum benè ſpaſſatum* in Aquitaniam redire permiſſum.

Et pecuniam] Hæc & quæ deinceps ſequuntur in hoc capite, non extant in codice Va- Ibid. c. 5.

Tom. I. ticano, neque in editione Crabbi. Habentur tamen apud Burchardum & Ivonem.

Pag. 630. Et Imperatores] id est, Ludovicus & Lotharius, sub quorum imperio celebratam esse Synodum apud Theodonis villam rectè in titulo monet Sirmondus. Et tamen ipse Decretum istud retulit ad solum Ludovicum, non solùm in titulo, sed etiam in epilogo, ubi contrà omnium veterum codicum & editionum fidem scripsit, *Et Imperator & penè omnes Galliæ &c.* Vide autem quàm periculosi exempli sit lapsus hominis constanti famâ atque omnium sermone celebrati. Quæ enim posteà Decreti istius editiones prodiere, omnes ad Sirmondicam expressæ sunt. Constat sanè ex Annalibus Eginhardi Lotharium à patre digressum post conventum apud Theodonis villam habitum anno DCCCXXI. ad hyemandum Wormatiam profectum esse. Sed eum tamen posteà ad patrem rediisse anno sequenti colligi potest ex iisdem Annalibus, in quibus legimus Ludovicum anno DCCCXXII. peracto conventu qui Attiniaci habebatur, venandi gratiâ Arduennam petiisse, Lotharium verò filium suum in Italiam misisse. Quod evenit post æquinoctium autumnale. Itaque interfuit hauddubiè Lotharius conventui Triburiensi; eamque ob causam rectè in antiquis istius Decreti exemplaribus in hoc loco scriptum est, & *Imperatores & penè omnes Galliæ &c.*

Principes] id est, Primates, Proceres, Optimates. Titulus Legis Alamannorum in antiquis codicibus & editionibus : *Incipit Lex Alamannorum, quæ temporibus Clotharii Regis unà cum Principibus suis &c. constituta est.* Codex Corbionensis heic non habet *Principibus* sed *Proceribus*, ut jam monuimus suprà pag. 1001. Flodoardus lib. 3. cap. 26. referens breviarium epistolarum ab Hincmaro scriptarum : *Eberardo ex Principibus Lotharii.* Hic est enim Eberhardus qui cum Josippo & Egberto inter Primores Lotharii recensetur à Nithardo in libro quarto de dissensionibus filiorum Ludovici Pii.

Decantaverunt] Sic codex Vaticanus & editio Crabbiana; alii codices *decantabant.* Porrò de more cantandi hymnum *Te Deum laudamus*, quem ab Episcopis decantatum esse post constita ista Capitula docet hic locus, vide Filesacum lib. 2. Selectorum pag. 213. ubi putat primò in hoc conventu fuisse cantatum.

Et sic soluta est synodus] Hinc ergò colligitur ista Ludovici Capitula sancita fuisse in Synodo ecclesiastica apud Triburias habita, & gratias ab Episcopis habitas Imperatoribus & Principibus quòd eorum precibus annuissent.

Pag. 629. Capitulare de causis] Editum est in tomo primo Analectorum Domni Joannis Mabillonii ex veteri codice sanctæ Crucis Pictaviensis. Quo anno datum sit, non constat. Ut ad ann. DCCCXXII. referrem effecit Eginhardus, qui docet Pippinum Aquitaniæ Regem, postquàm uxorem duxisset, in Aquitaniam eo anno missum à patre fuisse. Celeberrimum porrò erat eâ tempestate Monasterium sanctæ Crucis Pictavensis, ut patet ex his quæ suprà dicta sunt pag. 1097.

Ibid. c. 2. Sub regulari norma] id est, secundùm regulam sancti Benedicti, ut pluribus heic rectè & eruditè explicat idem Mabillonius.

Temporale servitium] id est, dona & militiam, ut interpretatur idem vir clarissimus. Cujus ego sententiæ lubens accedo. Vide Notitiam Aquisgranensem anni DCCCXVII. Tom. I. Ibid. c. 4.

Ne ultra Centenarium] Gregorius Turonensis in libro de gloria Confessorum cap. 106. narrat immensam Sanctimonialium multitudinem *ad numerum circiter ducentarum* in Monasterio sanctæ Crucis fuisse eo tempore quo ipse illuc perrexit ad exequias sanctæ Radegundis. Pag. 630 cap. 6.

Clericorum numerus] Omissis his quæ ex Beda, ex vita sanctæ Liobæ, ex Flodoardo, & aliundè adferri possunt de Monasteriis puellarum & de Monasteriis virorum quæ subjecta erant puellaribus, sequi nos oportet explicationem quam huic loco adhibet Mabillonius, nimirùm heic agi de Clericis sive Canonicis Ecclesiæ sanctæ Radegundis, de quibus dictum est suprà pag. 1097. Fratrum sanctæ Crucis mentio est in Præcepto Ludovici Balbi cujus mentionem fecimus ibidem. Tandem hoc virorum Monasterium auctoritate Romani Pontificis secularisatum est, ut posteriorum temporum verbis utamur. Ibid. c. 7.

Sin autem] Hæc disjungenda sunt ab his quæ antecedunt. Agitur enim isthic de noviter venientibus ad conversionem, quibus non facilem tribuendum esse ingressum docet caput 58. Regulæ sancti Benedicti. Illic jubetur ut postquàm Novitius illatas sibi à Monachis injurias patienter portaverit, & perseveraverit, *post duorum mensium circulum legatur ei hæc regula per ordinem, & dicatur ei : Ecce lex sub qua militare vis. Si potes observare, ingredere. Si verò non potes, liber discede.* Quod observari olim consuevisse in Monasteriis docet Nova Collectio Formularum, c. 32.

Ad nat. servitium] Servi enim suscipi in Monasteriis non debent præter consensum & auctoritatem dominorum suorum, ut ait Canon quartus Synodi Chalcedonensis. Quod à Karolo M. posteà confirmatum est lib. 1. Capitularium c. 23. Vide etiam lib. 5. cap. 380. Itaquè jubet Princeps ut nullus colonus, nullus servus in Monasterio sanctæ Radegundis suscipiatur, nimirùm si id tentaverit præter voluntatem domini sui. Vide sanctum Gregorium lib. 7. Indict. 7. epist. 36.

Capitulare an. DCCCXXIII.] Assentior Sirmondo, qui Capitula hæc edita esse putat in conventu Attiniacensi cujus meminit Agobardus in libro de dispensatione ecclesiasticarum rerum cap. 5. Fallitur autem Browerus lib. 8. Annalium Trevirensium, dùm existimat hæc Capitula sancita à Ludovico fuisse anno octingentesimo trigesimo quinto. Cùm enim illa extent in Collectione Ansegisi, quam ipse testatur ann. DCCCXXVII. confectam fuisse, manifestum est ea Capitula antecedere hunc annum. Pag. 631.

Halitgarius] Episcopus Cameracensis. Pag. 643.

Amalarius] Episcopus Trevirensis.

Romana pertinacia] Baronius ad annum DCCCXXV. referens hunc locum, ut eum molliat, hæc adnotat in margine : *Pertinacia pro constantia hoc sæculo usurpari solita, inter alios sanctus Eulogius suis scriptis docet.* Istam opportunam occasionem insurgendi adversùs Baronium non passus est Goldastus sibi elabi. Sanè pertinaciam pro severantiæ finitimam esse scripsit alicubi Tul- Pag. 644.

Tom. I. lius. Sed cùm pertinaciæ vocabulum, ubicunque reperitur, ſemper in malam partem accipiatur, difficile eſt exiſtimare heic aliam habere poſſe ſignificationem, præſertim ſi quis ſingulas epiſtolæ partes attentè conſideret. Non utar teſtimoniis à Goldaſto relatis, quæ cuilibet obvia ſunt. Alia adferam. Auguſtinus epiſt. 124. *Omnis contentionis & animoſitatis pertinacia debebat extingui.* Auctarium epiſtolarum Symmachi cap. 19. *Sed tantâ pertinaciâ reſtiterunt ut quicquid minatum fuerit facere minimè dubitarent.* Ibid. cap. 29. *Eulalius eâ obſtinatione quâ ſine præcepto ſacro Urbem ingreſſus eſt, etiam egredi conſtrictus per omnes poteſtates, pari pertinaciâ detrectavit.* Caſſiodorus lib. 5. Variar. epiſt. 44. *Oſtendiſti, prudentiſſime Regum, poſt erroris eventum ſapientibus ſubvenire poſſe conſilium, nec pertinaciæ vitium vos amare, quod brutis hominibus videtur accidere.* Sanctus Gregorius lib. 2. Indict. 10. epiſt. 16. *Quem ſi etiam amiſſo pallio adhuc in eadem pertinacia perſeverare perſpexeris, dominici quoquè corporis ac ſanguinis eundem Antiſtitem participatione privabis.* Vide etiam ibid. epiſt. 14. & 15. ubi pertinacia eodem ſemper ſenſu accipitur. Rudolfus Fuldenſis in vita ſanctæ Liobæ cap. 3. de quadam Moniali adversùs ſorores ſuas malè affecta: *Defuncta eſt ergò in hac pertinacia.* Acta depoſitionis Anaſtaſii Presbyteri tituli beati Marcelli tempore Leonis quarti, apud Holſtenium in Collectione Romana parte 2. pag. 105. *Quin & Domini Lotharii præſtantiſſimi Imperatoris decreto, redire jubenti, pertinaciæ ſuæ intemperantia reſtitiſſet.* Innocentius III. lib. 1. epiſt. 215. *Canonicis comminantes quòd niſi præfixo eis tempore mandatum Apoſtolicum adimplerent, eorum ex tunc contumaciam debitâ ſeveritate punirent. Ceterùm cùm nec ſic poſſent à ſuâ pertinacia revocari, &c.* Sanè quòd Baronius ait Eulogium pertinaciam pro conſtantia uſurpaſſe, non eſt extrà controverſiam. Ait enim ille lib. 2. cap. 7. Numilonem & Alodiam virgines Chriſtianas à Præſide Hiſpaniæ traditas quibuſdam mulierculis prophani ritûs peritiâ præditis, ut earum ope averterentur à Chriſtianiſmo & ad Mahumetanam ſectam pertraherentur, conſtantes manſiſſe in profeſſione ſanctæ fidei, & vanos fuiſſe mulierculatum illarum conatus. Tum addit: *Sed hanc illarum pertinaciam Præſidi referentibus mulierculis, &c.* Ubi vides pertinaciæ vocabulum poſſe accipi in bonam & in malam partem, & proniùs eſſe ut in malam accipiatur.

Ingilenheimense] Tempore iſtius conventûs Ludovicus Monaſterio novæ Corbeiæ in Saxonia dedit Capellam quam Karolus M. in caſtello quod dicitur Heresburg conſtrui juſſerat. Præceptum ejus extat in ſecunda editione Monumentorum Paderbornenſium pag. 113.

Pag. 649. Præceptum Imper.] Emendatum eſt ex ſchedis clariſſimi viri Andreæ Ducheſnii.

Pag. 652. Hlotarii V.] De annis Lotharii, quomodò computentur, non conveniunt inter ſe varia ejus Diplomata quæ in manus meas venerunt. In quibuſdam enim exordium imperii ejus conſtituitur in anno DCCCXVII. in aliis quinquennio tardiùs.

Capitulare] Conlatum cum ſex antiquis exemplaribus, Pithœano, Metenſi ſancti Vincentii, Remenſi ſancti Remigii, Divionenſi Philiberti de la Mare Senatoris Divionenſis, Rivipullenſi, Claromontano Collegii Pariſienſis Societatis Jeſu. Tom. I. Pag. 651

Autcarius] Archiepiſcopus Moguntinus.

Hadebaldus] Archiepiſcopus Colonienſis.

Hetti] Archiepiſcopus Trevirenſis.

Bernuinus] Archiepiſcopus Veſontionenſis.

In parisio.] Erunt, opinor, quibus volupe erit ſcire in qua Pariſiorum Eccleſia habitum ſit illud Concilium, & nomina Epiſcoporum noſſe qui ad celeberrimum iſtum conventum acceſſerunt. Illud ergò conſtat, habitum fuiſſe Concilium in Eccleſia ſancti Stephani de greſſibus, *ſaint Eſtienne des grés*, eique interfuiſſe Epiſcopos quorum nomina ſequuntur. Ebbo Archiepiſcopus Remenſis, Aldricus Senonenſis, Raginoardus Rothomagenſis, Landramnus Turonenſis. Jonas Epiſcopus Aurelianenſis, Jeſſe Ambianenſis, Rantgarius Noviomenſis, Rothadus Sueſſionenſis, Adalelmus Caralaunenſis, Hildemannus Bellovacenſis, Godofredus Silvanectenſis, Freculfus Lexovienſis, Halitgarius Cameracenſis, Franco Cenomanenſis, Haribaldus Autiſſiodorenſis, Helias Carnotenſis aut Tricaſſinus, Jonas Nivernenſis, Hubertus Meldenſis, Inchadus Pariſienſis. Præterea verò Guiladus, Theodiſclus, Amatheus, Bernoinus, Fulcharius, & Herbertus, ignotarum ſedium Epiſcopi. Sed Guiladus fortean is eſt qui Wilardus nominatur in vulgatis Epiſcoporum Conſtantienſium tabulis. Fulcharius verò is forſitan eſt qui Flodegarius vocatur in Catalogo Epiſcoporum Andegavenſium & eam cathedram tenebat anno Chriſti DCCCXXVIII. ut patet ex Præcepto quo Ludovicus Pius confirmat commutationem inter ipſum & Winneradum factam. Hinc etiam fortaſſis ſupplendi ſunt hiatus qui reperiuntur in Catalogis Epiſcoporum Laudunenſium, Bajocenſium, Abrincatenſium, & Ebroicenſium.

Agobardus] Archiepiſcopus Lugdunenſis.

Bernardus] Archiepiſcopus Viennenſis.

Andreas] Archiepiſcopus Tarantaſienſis.

Benedictus, Agaricus] Horum alter fuit Archiepiſcopus Aquenſis, alter Ebredunenſis.

Notho] Archiepiſcopus Arelatenſis, idem, ut arbitror, qui Formulam inſtitutionis Canonicæ juſſu Ludovici Pii detulit ad Arnonem Archiepiſcopum Juvavenſem.

Bartholomæus] Archiepiſcopus Narbonenſis. Vide Notas ad Agobardum pag. 75.

Adalelmus] Archiepiſcopus Burdegalenſis, ille ipſe, ut opinor, qui juſſu Ludovici Pii detulerat Formulam Canonicæ inſtitutionis ad Sicharium Archiepiſcopum Burdegalenſem.

Agiulfus] Archiepiſcopus Bituricenſis. Probat hic locus, id quod ſuprà dicebamus, nondùm eâ tempeſtate Biturigenſes Archiepiſcopos cogitaſſe de Primatu ſuper Archiepiſcopos Narbonenſem & Burdegalenſem. Utrique enim heic

Tom. I. postponitur Agiulfus, tametsi Patriarcha vocetur à Theodulfo. Quod indicat hunc titulum nullam prærogativam super cæteros Metropolitanos tribuisse tùm Archiepiscopo Biturigensi. Certè Arno Archiepiscopns Juvavensis, qui nullam extraordinariam auctoritatem aut jurisdictionem habebat, Patriarcha tamen vocatur ab Alcuino in tomo nono Spicilegii Dacheriani pag. 116.

Deest inter Metropolitanos heic nominatos Elusanus, ut rectè notat Sirmondus. Nimirùm quia provincia Novempopulana proprium eâ tempestate Metropolitanum non habebat, sed Burdegalensi subjecta erat, utì suprà dictum est. Attamen ea non ita multò post proprium habuit Metropolitanum, Auscienſem nimirùm. Extat enim epistola Joannis VIII. Papæ ad Airardum Archiepiscopum Auscienſem ejusque suffraganeos de conservanda disciplina ecclesiastica corrigendisque depravatis populi moribus.

Pag. 653. cap. 4. Albrici] Ita codex Remensis, Claromontanus, Pithœanus, & Metensis habent. In editione verò Sirmondi & in codice Rivipullensi legitur *Alberici.*

Pag. 654. Volumus etiam] Tota hæc clausula deest in editione Sirmondi & in eodem libro Rivipullensi. Eam tamen habent reliqua exemplaria, si Divionense excipias, quod mutilum est in hoc loco.

Pag. 657. Epistola generalis) Emendata est ope duorum antiquorum exemplarium, uno Bibliothecæ Thuanæ vetustissimo, altero Monasterii Rivipullensis.

Incipit Epist. Cæsarea] Ita codex Thuanus & editio Suriana.

Pag. 659 Inimici Christi] *Arzonem*, inquit Goldastus, *innuit, qui Sarracenorum copiis regnum Francorum populatus erat.* Aizonis defectio & irruptio in regnum cum auxiliis Sarracenorum contigit anno DCCCXXVI. & sequenti, ut Einhardus tradit in Annalibus. Itaque Goldasti opinio non potest esse vera. Satius est ista interpretari de Bulgaris & Danis, quos in regnum Ludovici ingressos esse hostiliter anno DCCCXXVIII. & aliquas villas igne injecto concremasse tradit Auctor vitæ Ludovici Pii.

Pag. 661. Capitulare Wormatiense] Ut hanc inscriptionem heic apponerem effecit auctoritas Hincmari, qui caput tertium tituli tertii sancitum esse docet à Ludovico Pio in Synodo ac placito generali apud Wormatiam post habitas quatuor Synodos de quibus paulò antè dictum est. Ludovicus enim, ad exemplum patris, qui Constitutiones quinque Synodorum anno DCCCXIII. habitarum examinari se præsente jusserat in conventu Aquisgranensi, Ludovicus inquam Decreta quatuor Conciliorum jussu ejus celebratorum examinari mandavit in conventu Wormatiensi, ut Hincmarus docet in loco paulò inferiùs descripto; ex quo rectè collegit Sirmondus sancita Wormatiæ in hac Synodo fuisse à Ludovico tripertita illa Capitula quæ Capitulare Wormatiense constituunt. Emendatum porrò est ope eorundem sex veterum exemplarium cum quibus conlatum esse monuimus Capitulare anni DCCCXXVIII.

Hæc sunt Capitula] Ita editio Sirmondi & vetera exemplaria Pithœanum & Rivipullense. In editionibus Amerbachii & Heroldi: *Hæc sunt Capitula quæ aliqui ex Missis nostris ad nostram notitiam detulerunt anno XVI. imperii nostri.* Vetustum esse hoc lemma patet ex titulo XXXVI. Capitulorum Karoli Calvi cap. 27. *Ut juxtà regium Capitulare quod Domnus & genitor noster anno XVI. regni sui Capitulo VII. constituit.* Idem tit. XL. cap. 9. *Sicut in Capitulis patris nostri anno XVI. imperii ejus factis continetur.* Tom. I.

Contra statuta] Codex Pithœanus, *contrà Canonum statuta.* Pag. 663. cap. 4.

Hæc Nona] Idem vetus liber, *hanc nonam & decimam persolvere debuit.* Pag. 664. cap. 5.

Cap. XXI.] Idem codex & Parisiensis habent *XXIII.*

Quæ dare] Retinuimus hanc lectionem, quæ peccat in regulas grammaticæ, quia eam habent omnia vetera exemplaria. Editio Amerbachii legit *quas.* Sed ipse in margine admonet in Archetypo scriptum fuisse *quæ.* Pag. 665. cap. 7.

Ut de rebus] Vide infrà pag. 673. c. 5. Ibid. c. 8.

Alienas terras] Amerbachius & Heroldus legerunt *alienos scintas.* Ingenuè autem fatlus est Amerbachius nescire se quid significet vox *scintas.* Pag. 666. cap. 10.

Et decimam] Hæc desunt in plerisque exemplaribus & in editionibus. Addita autem sunt ex Pithœano & ex Parisiensi.

Rationabilis] Hæc est vera lectio. Malè in antiquis exemplaribus Remensi, Parisiensi, Metensi, Anicionsi, *rebellis.* Et tamen Sirmondus eam lectionem retinuit in titulo XLV. Capitulorum Karoli Calvi cap. 8. Pag. 667. cap. 5.

In pace vivere] Codex Pithœanus, *in pacem venire.* Ibid. c. 7.

Malefaciendum] In vetustis exemplaribus Pithœano, Remensi, Parisiensi, Divionensi legitur *malum faciendum.* Pag. 668. cap. 10.

Resisus] Hæc est lectio omnium veterum exemplarium. Editiones tamen habent *recisus.* Ibid. c. 13.

Violata committitur] Heic uno tenore additur in codicibus Pithœano, Divionensi, Remensi, Parisiensi, *sicut continetur in libro superiori.* Respicit autem hæc additio ad caput vigesimum sextum libri tertii. Pag. 669. cap. 1.

Quicunque] Capitis istius Historiam nobis conservavit Hincmarus in libro de Divortio Lotharii & Thetbergæ in responsione ad interrogationem quintam pag. 590. in editione Sirmondi: *Nostri etiam ævi Augustus piæ memoriæ Hludouvicus in Synodo ac placito generali apud Wormatiam, apostolicæ Sedis & Papæ Gregorii commeante Legato, cum aliis plurimis, de his quæ Episcopi in Synodis per quatuor loca sui imperii habitis necessariò & utiliter nuper invenerant, de hac undè agitur causa omnium tam Episcoporum quàm & fidelium laicorum votis convenientibus, ita decernens: Quicunque, inquit, propriâ uxore derelictâ, vel sine culpa interfecta, aliam duxerit uxorem, armis depositis publicam agat pœnitentiam. Et si contumax fuerit, comprehendatur à Comite, & ferro vinciatur, & in custodiam mittatur donec res ad nostram notitiam deducatur.* Pag. 670. cap. 1.

Tom. I. Pag. 671. HÆC SUNT CAPITULA] Hæc deſunt in codice Pithœano & in Remenſi, in quibus etiam deſunt tria Capitula ſequentia.

GENERALIA PLACITA] Codex Rivipull. *generale placitum.*

Pag. 672. cap. 7. VOLUMUS] Vide Capitula Karoli Calvi tit. XXXVI. cap. 27.

Pag. 673. cap. 5. VOLUMUS UT OMNES] Vide ſuprà pag. 665. cap. 8.

Pag. 674. cap. 7. MATFREDUS] Comes Aurelianenſis. Vide Notas ad Agobardum pag. 78. De eodem puto agi in Præcepto Lotharii Imp. edito inter Probationes Hiſtoriæ Trenorchianæ pag. 267. ubi vocatur *Matfredus vir inluſter Comes.*

PRONUNTIAVERIT] Codex Rivipull. *dixerit.*

CUM EOD. M. R. H. POSSIT.] Idem codex, *cum fidelium noſtrorum decernamus qualiter juſtum eſt.*

Pag. 675. PRÆCEPTUM DE ORDINE] Revocanda eſt in hoc loco obſervatio quam fecimus ad epiſtolam XXIX. Lupi Abbatis Ferrarienſis, nimirùm per iſtas tempeſtates ſtatum Monaſteriorum fuiſſe prorsùs in poteſtate Regum, qui ſuâ auctoritate Canonicos interdùm pellebant ut Monachos ſubſtituerent, hos verò, ſi res ita ferret, dein exturbabant ut Canonicos reducerent. Prima Monaſterii Dionyſiani incunabula fuêre ſub Monachis. Sed cùm Ludovicus Pius regulam Canonicorum conſtituiſſet, poteſtatemque Karolus M. feciſſet perſonis eccleſiaſticis ut aut pleniter ſecundùm Canonicam aut ſecundùm regularem inſtitutionem vivere deberent, major pars Monachorum ſancti Dionyſii novitate rei, ut ego quidem arbitror, commoti, affectique præterea tædio vitæ Monaſticæ, *collo de ſub jugo regulæ excuſſo, Monaſticam vitam & habitum deſeruerunt*, ut teſtatur Imperator; pauci in cella extrà Monaſterium permanſerunt in vitæ inſtituto quod ſuſceperant, annuente eodem Ludovico. Quod itaque hactenùs fuerat habitaculum Monachorum, verſum eſt tùm in Collegium Canonicorum, in quo Hincmarus, poſt Remenſis Archiepiſcopus, ſub Canonico habitu educatus eſt. Teſtis eſt ipſe in epiſtola XXVI. ad Nicolaum Papam. *In Monaſterio*, inquit, *ubi ab ipſis rudimentis infantiæ ſub Canonico habitu educatus, indèque eductus in palatio Domni Hludovici Imperatoris non modico tempore manſi. Converſis autem ad regularem vitam & habitum fratribus in Monaſterio ſancti Dionyſii, ubi nutritus fueram, in illud, ſeculum fugiens, ſine ſpe vel appetitu Epiſcopatûs aut alicujus Prælationis diutiùs degui.* Id ipſum de educatione Hincmari, & quomodò eo procurante Monaſticus ordo reſtitutus ſit in Monaſterio ſancti Dionyſii, teſtatur Flodoardus; qui tamen in hoc fallere videtur quòd ait eum à pueritia Monaſteriali religione nutritum; niſi ſi Monaſterialis religio, quòd valdè credo, heic ſignificat Canonicam ac regularem vitam. Hæc ſunt igitur Flodoardi verba lib. 3. cap. 1. *Is ſiquidem Hincmarus à pueritia in Monaſterio ſancti Dionyſii ſub Hilduino Abbate Monaſteriali religione nutritus, & ſtudiis litterarum imbutus, indeque pro ſui tam generis quàm ſenſûs nobilitate in palatium Ludovici Imperatoris deductus, & familiarem ipſius notitiam adeptus fuerat, ibique, prout potuit, cum Imperatore & præfato Abbate ſub Epiſcoporum auctoritate laboravit ut ordo Monaſticus in prædicto Monaſterio, quorundam voluptuoſâ factione diù delapſus, reſtauraretur. Et ut opere quoquè adimpleret quod ſermone ſuadebat, etiam ipſe religioſæ converſationi cum aliis ſe ſubdidit.* Charta Synodi Sueſſionenſis anni DCCCLXII. pro Monaſterio ſancti Dionyſii: *Hincmarus venerabilis Archiepiſcopus Remenſis noſtræ firmationis conſors & ipſius præclari Monaſterii devotus alumnus.* Reſtituto itaque ordine Monaſtico in baſilica ſancti Dionyſii, timens Hilduinus Abbas, *ne aliqua ſucceſſorum ſuorum negligentiâ aut parcitate ordo in ea Monaſticus futuris temporibus perturbaretur*, eodem die quo iſta ſtatuta ſunt Præceptum aliud à Ludovico impetravit de ſtipendiis Monachorum conſtituendis, quod à Jacobo Doubleto editum eſt pag. 739. Antiquitatum ejuſdem Monaſterii. Deinceps ergò Monaſterium hoc habitatum eſt à Monachis.

Tom. I.

ANSGARIUM FECIMUS ARCHIEPISCOPUM] Pag. 683. anno DCCCXXXIII. ut ſcribit Adam Bremenſis lib. 1. cap. 17. Sedes autem ejus conſtituta eſt in civitate Hammaburgenſi; novoque Archiepiſcopo contributæ gentes omnes trans Albiam conſtitutæ, *videlicet ab Albia flumine deorſum uſque ad mare Oceanum, & rurſùm per omnem Slavorum provinciam uſque ad mare quod orientale vocant, & per omnes prædictas nationes Septentrionis*, id eſt univerſitas Freſonum, Danorum, Sclavorum, Norvegorum, Sueonum, ut explicat Adalbertus Archiepiſcopus Hammaburgenſis in epiſtola ad Fulconem Abbatem Corbeiæ veteris. Eâ de causâ idem Adalbertus ſe vocat univerſarum ſeptentrionalium & orientalium Nationum Archiepiſcopum in eadem epiſtola, itemque in alia quam recitat Adamus lib. 4. cap. 43. & ex eo Baronius ad annum MLXVII. §. 13. & in alia quam Lindenbrogius edidit in Collectione privilegiorum Eccleſiæ Hammaburgenſis pag. 164. Quin & Helmoldus cap. 22. ait illum functum fuiſſe auctoritate Archiepiſcopali in omnibus borealibus regnis, Daciæ ſcillicet, ut ipſemet explicat, Suediæ, & Norwegiæ. Mortuo tamen Adalberto, Danicæ, Suecicæ, & Norwegicæ Eccleſiæ diſtractæ ſunt à Metropoli Hammaburgenſi circà annum MXCIV. & Lundenſi Archiepiſcopo ſubjectæ auctoritate Sedis apoſtolicæ, miſſo in eam rem Legato, ut tradit Saxo Grammaticus libro duodecimo Hiſtoriæ Danicæ. Is fuit Albricus Cardinalis Romanæ Eccleſiæ, ut docet Anſelmus Archiepiſcopus Cantuarienſis in epiſtola nondùm edita ad Atſerum primum Archiepiſcopum Lundenſem, in qua eum admonet ut auctoritate ſibi recenter conlatâ benè utatur. Sed ut ad Adalbertum redeamus, ex epiſtola ejus ad Fulconem confirmatur conjectura clariſſimi viri Petri Lambecii, qui ex nonnullis Gualdonis verſibus collegit partem aliquam Reliquiarum corporis ſancti Anſcharii Monaſterio Corbeiæ vereris donatam fuiſſe ab Archiepiſcopo Alberto, eâque occaſione Gualdonem ad illum ſcripſiſſe poëma de vita ejuſdem Anſcharii.

HELINGAUDO] Epiſcopo Ferdenſi.

Tom. I. Pag. 685.

Willerico] Episcopo Bremensi.

Charta divisionis Imp.] Primus illam edidit Petrus Pithœus in codice duodecim Scriptorum coætaneorum, deindè Ducheſnius & Goldastus. Nos illam emendavimus ope veteris schedæ quæ in manus nostras incidit beneficio clarissimi viri Antonii Vionis Herovallii. Omnia porrò istius Chartæ capita sumpta fermè ad verbum sunt ex illa quam Karolus M. conscripsit anno sexto imperii, ut illic monuimus.

Facere placuit] Heic Goldastus hæc adnotat: *Deest divisio atque ordinatio regnorum.* Supplet autem utcunque hunc hiatum Nithardus lib. 1. describens partem regni quæ Karolo Calvo data est; *id est, à mari per fines Saxoniæ usque ad fines Ribuariorum, totam Frisiam, & per fines Ribuariorum Comitatûs Moilla, Halt, Trahammolant, Masagobbi, deindè verò quicquid inter Mosam & Sequanam usque Burgundiam unà cum Viridunensi consistit, & de Burgundia Tullensem, Odornensem, Bedensem, Blesensem, Parthensem, utrosque Barrenses, Brionensem, Tricasinum, Autisiodorensem, Senonicum, Wastinensem, Milidunensem, Stampensem, Castrensem, Parisiacum, & deindè per Sequanam usque in mare oceanum, & per ipsum mare usque in Frisiam, omnes videlicet Episcopatus, Abbatias, Comitatus, Fiscos, & omnia infrà prædictos fines consistentia, cum omnibus ad se pertinentibus, in quacunque regione consistebant, & sui juris esse videbantur, unà cum auctoritate divina atque paterna præfato filio suo Karolo dedit.* Vide etiam Annales Bertinianos ad annum dcccxxxvii.

Pag. 686. cap. 4.

Quemlibet illum] Ita habuit vetus scheda quam nos vidimus. Sic etiam edidit Pithœus. Ducheſnius habet *quemlibet liberum hominem.* Puto autem illum ista mutuatum esse ex capite octavo divisionis Karoli Magni.

Pag. 684. cap. 10.

Vexillo crucis] Charta Karoli cap. 14. *judicio crucis.*

Ibid. c. 11.

Defensionem Ecclesiæ] Goldastus hæc adnotat in hoc loco: *Baronius Annal. tom. 9. an. 838. §. 2. integrum præter morem laudat hunc locum, quem solito falsi crimine corruperat in Caroli M. constit. §. 16. pro his verbis* Ecclesiæ S. Petri *subjiciens ista* defensionem S. Papæ simul &c. *contrà codicum Mss. & Pithœi, undè excripsit, Mutiique editiones.* Vide Marcam in libro primo de Concordia Sacerdotii & Imperii cap. 12. §. 2. & seq.

Ibid. c. 12.

Convenientiis] Ita omninò scheda vetus. Quo etiam modo habet caput xvi. Chartæ Karoli, ex quo istud descriptum esse apparet. Pithœus tamen, Ducheſnius, & Goldastus ediderunt *consentiis.*

Pag. 690.

Ad aquitaniam] Hæc & quæ sequuntur omisit Goldastus in sua editione. Certè multa haudubiè illic menda sunt, multa mutila. Quia tamen Pithœus ea invenit in vetustissima membrana, & reperta quoquè sunt in veteri scheda quâ nos usi sumus, putavimus prætermittenda non esse.

Pag. 690.

Totam Burgundiam] Karolus M. anno dcccvi. Burgundiam in duas partes divisit, quarum unam Ludovico Aquitaniæ Regi dedit, aliam Karolo. Heic Ludovicus totam Burgundiam pertinere vult ad Alamanniam, eâ Burgundiæ parte exceptâ quæ Pippino data fuerat. Difficile est ista discernere. Si quis tamen plura de variis Burgundiæ divisionibus scire volet, is consulere potest notitiam Galliarum doctissimi viri Hadriani Valesii. Tom. I.

Totam Provinciam] id est, ut ego quidem arbitror, Provinciam propriè dictam & Dalfinatum, in quo est Vienna, quam Provinciæ urbem esse ait Auctor Annalium Bertinianorum ad annum dcccxxxiv.

Totam Gotiam] id est, Septimaniam & Marcam Hispanicam. Nam tùm Provinciæ illæ comprehendebantur sub appellatione Gothiæ, eamque ob causam sæpè conjunguntur in veteribus Monumentis. Præceptum Karoli Simplicis in Chartulario Helenensi, lib. 1. cap. 1. *Præcipimus etiam in omni regno nostro Goticæ sive Hispaniæ.* Aliud ejusdem Præceptum in Chartulario Ecclesiæ Gerundensis: *Præcipimus etiam atque jubemus ut quicquid adquisitum habet vel de reliquo adquirere poterit infrà fines Gothiæ vel Hispaniæ.* Item aliud ejusdem Præceptum in Chartulario sancti Petri Rodensis. *Concedimus etiam tibi in toto regno Gothiæ vel Septimaniæ.* Capitulare primum anni dcccvi. cap. 1. *Septimaniam vel Gothiam Ludovico dilecto filio nostro consignavimus.* & cap. 4. *Septimania sive Gothia usque ad Hispaniam.* Hinc Karolus simplex in Chartulario Ecclesiæ Helenensis, lib. 1. cap. 74. vocatur Rex Francorum atque Gothorum. Nunc ostendendum est eam quoquè Narbonensis Provinciæ partem quæ à Carcassone incipit fuisse in regno Gothico. Istud verò probari primò potest auctoritate vitæ sancti Benedicti Abbatis Anianensis; quem cùm Scriptor ejusdem vitæ doceat filium fuisse hominis qui *Comitatum Magdalonensem quoadusque vixit tenuit*, ac Benedictum ex partibus Gothiæ oriundum fuisse, manifestum est illum sensisse eam Galliæ Narbonensis partem Gothiæ nomine comprehensam fuisse. Confirmat hanc sententiam Auctor vitæ Alcuini, qui ait eundem Benedictum Abbatem sæpiùs ad Alcuinum venisse è Gothia: *Vir quoque Domini Benedictus, ei præ omnibus Monachis familiaritate junctus, ad eum gratiâ consilii salutis suæ & suorum accipiendi sæpiùs Gothiæ de partibus properabat.* Veniebat enim ex Monasterio Aniano, quod in Diœcesi Magalonensi constitutum erat, quæ pars est Septimaniæ. In Archivo Monasterii Cuxanensis reperitur Charta Bernardi Comitis Bitulduensis, ut opinor, data anno Christi millesimo, in qua legitur ipsum eidem Monasterio Cuxanensi dedisse Monasterium vocabulo Monisatem, quod est *in honore sancti Pauli Apostoli in Provincia Gociæ in Comitatu Faunolitense in diocesi Narbonatis Ecclesiæ.* Quod Monasterium in Comitatu Fenoliotensi situm fuisse reperio etiam in Chartulario Monasterii Campirotundi. Hinc regnum Gothicum in Præcepto quod Lotharius Rex concessit Suniario Abbati in diœcesi Gerundensi, quod extat in Chartulario Monasterii sancti Felicis Jecsalensis. In libro Evangeliorum Monasterii sancti Dionysii, quem Joannes Aventinus libro quarto Annalium Boiorum pag. 462. narrat suâ tempestate servatum fuisse Reginoburgii in templo D. Haimerani, hi versus le-

Tom. I. gebantur inſcripti Karolo Calvo Regi Francorum:

Francia grata tibi, Rex inclyte, munera defert.
Gothia te pariter cum regnis inchoat altis.

Attamen quamvis Gothiæ nomine tùm utraque Provincia intelligeretur, licèt, regnante Ludovico Pio, Bernardus Comes Barcinonenſis Gothiam Septimaniamque regeret, exiſtimandum non eſt Borrellum, quem Gothicæ Ducem fuiſſe anno XVIII. Lotharii Regis reperio in Chartulario Monaſterii Rivipullenſis & in Actis fundationis Monaſterii ſancti Benedicti de Bagiis in diœceſi Auſonenſi, exiſtimandum, inquam, non eſt Borrellum tenuiſſe Provinciam Tarraconenſem & Septimaniam, cùm ſciamus illum Barcinonenſem tantùm Urgellenſemque Comitatus habuiſſe. Niſi ſi ſe Gothicæ Ducem ideò dici voluit quia partem novæ Septimaniæ, id eſt, Urgellenſem tractum, in ſua poteſtate habebat.

Pag. 689. cap. 1. In servitio tradiderint] Vetus nota marginalis in uno Codice Regio Legis Longobardorum: *Hæc Lex in hoc quod dicit* uxores in ſervitio dederint *videtur rumpi per Legem* Nulli ſit licentia uxorem ſuam dimittere. *Sed non rumpitur, quia non loquitur de conjugio dirimendo, ſed de libertate inviolabiliter cuſtodienda.* Fortaſſis Auctor gloſſæ reſpicit ad caput 235. libri ſeptimi Capitularium, ubi dicitur uxorem non eſſe dimittendam cauſâ fornicationis.

Ibid. c. 2. Crudeles] Unus Codex Regius habet *credulos*. Omninò malè. Error ortus ex inſcitia Librariorum, qui frequenter credulitatem ſcribebant pro crudelitate, & crudelitatem pro credulitate. E multis exemplis quæ proferri heic poſſent, nonnulla adducam. Apud Cyprianum in epiſtola 69. rectè legebatur in antiquis editionibus: *Dixiſti ſanè ſcrupulum tibi eſſe tollendum de animo in quem incidiſti. Incidiſti, ſed tuâ credulitate inreligioſâ.* Pro quo *crudelitate* perperam ſcriptum eſt in editione Rigaltii. In ſermone ſeptimo ſancti Ambroſii legitur: *Hæc autem clavis Chriſtus eſt Dominus, quo ad crudelitatem fidei pectorum arcana reſerantur.* Pro quo in vetuſtiſſimo codice Eccleſiæ Lugdunenſis meliùs legitur *credulitatem*. Idem ſermone 58. *credulitate cordis collocare in cœleſtibus*. Hoc loco in eodem codice Lugdunenſi ſcriptum primò fuit *crudelitate*. Quod poſteà rectè mutatum eſt in *credulitate*. Idem ſermone 66. *ſub uno perſecutore, ut æqualis crudelitas utrumque conſtringeret*. Ibi rurſùm idem vetus codex habet *credulitas*. Hinc etiam factum ut credulitatem & crudelitatem etiam aliquandò ſcriberent pro cruditate; ut apud Salvianum, lib. 7. pag. 171. *alios cruditate diſtentos*. ubi vetus codex Corbeienſis habet *credulitate*. Et lib. 4, cap. 3, pag. 69, *cruditate diſtenderis*, pro quo Codex Colbertinus habet *crudelitate*. Et apud Avitum in epiſtola 85. *Offerat ergò ſupplex orientalium quoquè gentium diſtantia cruditatem*. Ubi Codex Viennenſis habet *crudelitatem*.

Tom. I.

Cupidos] Idem vetus codex regius, *pudicos*. Malè.

Si duo testimonia] Hoc caput videtur eſſe tantùm Breviarium capitis 23. libri quarti Capitularium. Ibid. c. 3.

Nemo recipiat] *niſi in ſubſidium per ultimam Legem hujus tituli*, inquit gloſſa interlinearis in uno codice regio. Pag. 690. cap. 4.

Intret in curiam] *ad teſtimonium dicendum*, inquit alia gloſſa interlinearis.

Nec ante judicem.] Vide Janum à Coſta in titulum primum libri ſecundi Decretalium pag. 279. & in titulum ſecundum pag. 362. Vide etiam Gratianum 11. q. 1. cap. 33. *Nullus*.

Curia a cruore] Contrà Iſidorus, lib. 15. Origin. cap. 2. *Curia dicitur eò quòd ibi cura per Senatum de cunctis adminiſtretur*.

Secundum Leg. Rom.] *quâ Eccleſia vivit*, ut legitur in titulo 58. Legis Ripuariorum. Vide quæ nos ſuprà pag. 995. de ea re diximus. Ibid. c. 5.

Tom. I.

STEPH. BALUZII NOTÆ

AD LIBROS CAPITULARIUM.

Pag. 697. HLudovvici aug. Christianæ] Vulgatæ editiones habent : *Ludovici Auguſti Chriſtianæ Religionis magni propagatoris & Lotharii Cæſaris filiis ipſius*, Quæ lectio confirmatur auctoritate veterum exemplarium Vaticani Bellovacenſis, Metenſis ſancti Vincentii, Divionenſis, Camberonenſis, Rivipullenſis, Trecenſis, & Normannici ſancti Michaelis in periculo maris. Ita etiam habuiſſe Carolum Molinæum in ſuo codice patet ex Commentario ejus ad Edictum Henrici II. contrà parvas Datas. Lotharii tamen nomen deeſt in reliquis exemplaribus, tùm heic, tùm in aliis iſtius Præfationis locis in quibus illud habent vulgatæ editiones & laudati codices. Melior autem eſt lectio librorum in quibus Lotharii nomen omiſſum eſt. Nihil enim in Collectione Anſegiſi reperitur quod Lothario tribui poſſit. Itaque Pithœus in Præfatione ſua ſic ſcriptum reliquit : *Sanè quòd in Angegiſi Præfationibus Lotharii nomen adjectum eſt, datum id ſcias exemplarium quorundam antiquitati, quæ ſub ejus ditione, ut veriſimile eſt, primùm deſcripta, non hoc ſolum ipſius honori tribuerant.* Vide Notas ad Dialogos Antonii Auguſtini de emendatione Gratiani, pag. 438.

Pag. 699. Mundanam Legem] Leges dividit in eccleſiaſticas & mundanas, id eſt, civiles, ut nos hodiè loquimur. Sic in capite primo Concilii Toletani ſeptimi mundana Lex & eccleſiaſtica diſciplina conjunguntur. In Concilio quoquè ſecundo Hiſpalenſi cap. 1. & 3. codex Juris civilis laudatur ſub nomine Legis mundialis. Apud Reginonem, lib. 1. cap. 403. ſcriptum eſt Clericos à Lege mundana extraneos eſſe. Exiſtimant nonnulli heic apud Anſegiſum agi de Codice Theodoſiano. Alii putant per mundanam Legem heic intelligi Salicam. Ego verò in ea ſum ſententia ut arbitrer mundanæ Legis vocabulo intelligi omnes Leges civiles quæ tùm in uſu erant in regno Francorum, Salicam videlicet, Longobardam, Gundobadam, & cæteras. Juvat hanc interpretationem Hincmarus in epiſtola 16. cap. 12. *Defendant ſe quantùm volunt qui hujuſmodi ſunt, ſive per Leges, ſi ullæ ſunt, mundanas, ſive per conſuetudines humanas. Tamen, ſi Chriſtiani ſunt, ſciant ſe in die Judicii nec Romanis nec Salicis nec Gundobadis, ſed divinis & apoſtolicis Legibus judicandos.* Item Fulbertus in epiſtola 41. ad Fulconem Epiſcopum, ut reor, Aurelianenſem : *Si Abbas ſancti Benedicti de veſtro contemptu culpam ſuam recognoverit, & illam deinceps ſubjectionem promiſerit quæ vobis canonicè debetur, hortor & ſuadeo ut recipiatis, ſacramenta verò & cætera quæ ad mundanam Legem pertinent propter amorem Domini Regis miſſa faciatis, ut Religionem magis quàm ſecularem ambitionem vos ſectari cognoſcat.* Poſſet heic quæri cur Fulbertus ſacramentum fidelitatis pertinere dicat ad Legem mundanam, cùm nonnulli Romani Pontifices abſolviſſe legantur populos à ſacramento fidelitatis Regibus præſtito. Sed hæc non ſunt hujus loci.

Omnibus ecclesiasticæ] Hæc verba Patres Concilii Triburienſis deſcripſerunt in Præfatione ejuſdem Synodi : *Quapropter Rex Regum, cujus regnum, ut Pſalmiſta canit, regnum eſt omnium ſeculorum, omnibus eccleſiaſticæ ſublimitatis ordinibus necnon & ſecularis potentiæ dignitatibus novum Principem Arnulphum Regem pacifico ordine perpetuæ tranquillitatis proferre dignatus eſt.*

Considerans] Idem Concilium Triburienſe in præfatione : *Conſiderans enim idem ſapientiſſimus Rex profundæ mentis intuitu abundantem in ſe ſancti Spiritûs gratiam.*

O Pastores Ecclesiarum] In Præfatione ejuſdem Concilii Triburienſis Arnulphus Rex ita alloquitur Epiſcopos : *O Paſtores Eccleſiarum Chriſti & clariſſima lumina mundi, agite quæ vobis impoſita eſt curam paſtoralem, & juxtà Apoſtolum inſtate opportunè importunè, arguite, obſecrate, increpate in omni patientia & doctrina, ut vigili curâ & admonitione ſedulâ oves Chriſti ad caulas æternæ vitæ introducere mereamini.*

In quo operis studio] Eadem Præfatio : *Habetis me omnibus Eccleſiæ Chriſti adverſantibus & veſtro ſacerdotali miniſterio renitentibus oppoſitiſſimum bellatorem.*

Catitula ex canonicis instit.] Eadem Præfatio : *Quædam Capitula magis neceſſaria ex canonicis inſtitutionibus ſubſcripſerunt, errata corrigere, ſuperflua abſcidere, rectâ viâ regia coarctare.*

Præsumptiosam mudicet] Hæc eſt lectio omnium veterum exemplarium & antiquæ editionis Baſileenſis. Sic etiam edidit Amerbachius. Et tamen Tilius in margine ſui codicis addidit *putet vel.* Quam additionem tranſtulit in textum in editione ſua, hoc modo, *præſumptuoſam putet vel judicet.*

Præsumptiosam] Aliorum Editiones habent *præſumptuoſam.* Nos ſecuti ſumus conſenſum veterum librorum & rationem ſcribendi illorum temporum. Codex Legis Wiſigothorum, lib. 2. tit. 1. cap. 17. *Judex præſomptuoſus.* Pro quo vetuſtiſſimus codex Monaſterii Moyſſiacenſis habet *præſumptioſus.* Apud Ivonem Carnotenſem parte 16. cap. 287. legitur, *Quòd ſi aliquis præſumptuoſus fuerit.* At in veteri libro Bibliothecæ ſancti Victoris Pariſienſis ſcriptum vidi *præſumptioſus.* Quæ lectio confirmatur ex capite 364. libri quinti Capitularium, undè Ivo deſcripſit. Sunt alibi innumera exempla, quæ nunc non occurrunt, & iſta ſufficiunt.

In editionibus Tilii, Heroldi, & Pithœi, ſingulis capitibus iſtius primi libri uſque ad LXXVII. præfigitur in titulo vox *Omnibus*, aut *Epiſcopis*, vel alia quæpiam. Certum eſt autem voces illas extare in Capitulari Aquiſgranenſi, ex quo LXXVI. Pag. 705.

Tom. I. priora Capitula libri primi deſcripta ſunt. Sed cùm in nullo Collectionis Anſegiſi codice repetiantur, manifeſtum eſt ab illo omiſſa fuiſſe & ad illam non pertinere. Propter eam cauſam nos abſtinuimus ab his vocibus in editione Anſegiſi, quas tamen ſuprà ſuis locis poſuimus in editione Capitularis Aquiſgranenſis.

Ibid. cap. 1. SUNT ENIM ALIQUI] Burchardus refert *ex Concilio Rotomagenſi, cap.* 3. Sed heic obſervandum eſt, quòd ad Reginonem & Gratianum perſæpè monuimus, Burchardum diligentiſſimâ curâ providiſſe ne Capitula quæ ex Capitularibus Regum noſtrorum deſcribebat apparerent hinc ſumpta, eamque ob cauſam illa tribuiſſe vetuſtis Synodis & Pontificibus Romanis, huncque eſſe fontem tot Gratiani erratorum. Itaque licèt Burchardus caput iſtud referat ex Concilio Rotomagenſi, nihilominùs certum eſt ſumptum ab illo eſſe ex libro primo Capitularium.

Ibid. cap. 2. ITEM HABETUR] Hæc eſt lectio veterum exemplarium Remenſis, Sangallenſium, & Pariſienſis. Reliqua habent: *Ita enim habetur.*

FIDES ET VITA] Hadrianus Papa in epiſtola ad Tilpinum Eccleſiæ Remenſis Archiepiſcopum apud Flodoardum, lib. 2. cap. 17. hiſtoriæ Remenſis: *Injungimus etiam fraternitati tuæ ut quia de ordinatione Epiſcopi nomine Lul ſanctæ Moguntinæ Eccleſiæ ad nos quædam pervenerunt, aſſumptis tecum Viomago & Poſſeſſore Epiſcopis & Miſſis glorioſi ac ſpiritualis filii noſtri Karoli Francorum Regis, diligenter inquiras omnia de illius Ordinatione, & fidem ac doctrinam illius atque converſationem & mores ac vitam inveſtiges.*

Ibid. c. 4. MULIEREM NON HABERE] Negatio deeſt in uno Codice Sangallenſi & in editione Baſileenſi. Cætera verò exemplaria illam habent.

Ibid. c. 6. AUDITUM] Regino non adnotavit in ſua Collectione locum ex quo deſcripſit hoc caput. Burchardus refert *ex Concilio Aurelianenſi, cap.* 10. Rectè Fulbertus ex libro primo Capitularium cap. 6.

MISSAM CELEBRARE] Heic per Miſſæ celebrationem Joachimus Vadianus, lib. 6. de Euchariſtia, pag. 215. intelligit diſtributionem Euchariſtiæ. Hæc ſunt ejus verba: *Extat apud eundem* (id eſt, apud Anſegiſum) *alia Principis Conſtitutio, quâ cavebatur ne Presbyteri Miſſas celebrarent & communione abſtinerent. Erant enim qui in Miſſæ ſacro Euchariſtiam dabant plebi, ipſi interim nihil ſumentes. Jubet igitur Princeps ut in Miſſis peragendis non ſolùm aliis exhibeant Euchariſtiam, ſed etiam ipſi ſumant. Quod ſanè jubere non potuiſſet niſi publicæ Miſſæ ritum illum veterem plebis communicantis retinuiſſent.* Sed non cepit Vadianus, ut ego quidem arbitror, ſenſum verborum Katoli. Illud tantùm vult Princeps, ut quotieſcunque Presbyter corpus & ſanguinem Chriſti in altario immolat, toties communicet, ut patet ex verbis Concilii Toletani duodecimi relatis infrà lib. 6. cap. 120.

NON COMMUNICARE] id eſt, non ſe præbere participes perceptionis corporis & ſanguinis Chriſti, ut legitur infrà lib. 6 cap. 120. ſive communionis ſanctæ gratiam non ſumere, ut legitur in Canone quinto Concilii Toletani duodecimi. Indè in admonitione ſynodali antiquâ præcipitur ut *nullus Miſſam cantet qui non communicet.* Quod in nova admonitione ſynodali ita exprimitur: *Miſſam jejuni tantùm celebrate, & in ea corpus & ſanguinem Domini noſtri Jeſu Chriſti cum omni reverentia & tremore ſumite.* Et in inquiſitione quam Epiſcopus in ſua viſitatione faciebat legitur, cap. 42. interrogare Epiſcopum debuiſſe Presbyterum. *Si Miſſam cantat & non communicat.* Fallitur ergò vehementer Simon Goulartius, qui in additionibus ad Catalogum teſtium veritatis, pag. 1020. putat in hoc capite noſtro agi de Presbytero qui adſtantes non admittit ad communionem. Cæterùm Fulbertus aliquid legiſſe iſthic videtur quod nos latet. Etenim ſcribens ad Œconomum Aurelianenſis Eccleſiæ de Presbytero quodam qui Miſſas celebraſſe & non communicaſſe compertus erat, ait eum, ſi id fecit timor indiſcretus de levi culpa, caſtigandum eſſe cum pietate, *ſicut legitur in Capitularium lib.* 1. *capitulo* VI. Tom. I.

Ibid. c. 7. HÆC VERO] Prima pars iſtius capitis uſque ad vocem *Edictis* in ſuperioribus editionibus & in Capitulari Aquiſgranenſi conjungitur cum capite ſuperiori. Caput verò iſtud ſic incipit. *In Antiocheno Concilio.* At in antiquis Anſegiſi exemplaribus, apud Benedictum Levitam in capite 63. libri quinti, & apud Iſaacum Lingonenſem rectè conjunguntur, ut in editione noſtra. Rectè, inquam. Etenim in Synodo Nicæna nihil reperitur de Presbyteris Miſſam cantantibus & non communicantibus. At in Canone quinto præcipit magna Synodus ut hi qui à ſuis Epiſcopis abjiciuntur, ab aliis non recipiantur. Et in Canone XVII. Synodi Sardicenſis, quæ ſolet aliquandò citari ſub titulo Canonum Nicænorum, ſtatuitur ut ſi quis Presbyter aut Diaconus ab Epiſcopo ſuo fuerit abjectus, communionem non præſumat antè cauſæ ſuæ cognitionem in Synodo provinciali. In Canone verò quarto Antiocheni Concilii agitur de his qui damnati ſunt à Synodo vel à ſuo Epiſcopo, & poſteà miniſtrare præſumunt. Undè facilè colligi poteſt quod heic dicitur de Statutis Synodi Nicænæ non poſſe referri ad Presbyteros non communicantes, intelligi autem de his qui à ſuis Epiſcopis damnati ſunt, veramque propterea eſſe mutationem quam nos fecimus in editione Capitularium.

SANCTOR. PATR. SYN. EDICTIS] id eſt, in aliarum Synodorum Canonibus, nimirùm in Canone octavo Concilii ſecundi Carthaginenſis, Canone 37. Martini Bracharenſis, cujus Capitula in antiquis Codicibus citantur ſub nomine Martini Papæ vel Concilii Bracharenſis, & in Decretis Pontificum Romanorum quæ referuntur à Gratiano 11. q. 3. In illis enim locis agitur de Epiſcopis & Presbyteris damnatis & tamen miniſtrantibus.

SYNODALIBUS EDICTIS] Ita omnia vetera exemplaria & editio Baſileenſis. Sic etiam Iſaacus Lingonenſis & Amerbachius. Tilius tamen edidit *ſynodalibus Inſtitutis vel Edictis*, quamvis in veteri codice quo is utebatur legeretur uti nos edidimus.

SENTENTIÆ] In aliquot vetuſtis exemplaribus legitur *ſententia.* Quam ſyntaxim alibi quoquè ſæpè deprehendi.

Tom. I. Pag. 706. cap. 8. SINE CONSC. ET CONSILIO] Ita duodecim vetusti Codices & Editiones omnes. In Colbertino, in Thuano, in uno Sangallensi, in regio, in Trecensi, & in nostro legitur *sine conscientia sui Metropolitani.* Canon certè Antiochenus, ex quo sumptum est hoc caput, favere videtur lectioni quæ extat in sex istis Codicibus.

Ibid. c. 14. TABERNAS NON INGRED.] Vide epistolam Hincmari ad Hadrianum II. inter acta Synodi Duziacensis pag. 310. in editione Cellotii.

Pag. 707. cap. 16. IGNOTA ANGELORUM NOMINA] Constitutum istud, ut opinor, ad reprimendam eorum insanam superstitionem qui varia Angelorum nomina fingebant; ut Aldebertus, qui in oratione sua nominabat Urielem, Raguelem, Tubuelem, Michaëlem, Adinum, Tubuam, Sabaoc, & Sinuelem. De qua re cùm ageretur in Synodo congregata Romæ in Patriarchio Lateranensi, Papaque Zacharias interrogasset Episcopos, illi ita responderunt: *Octo nomina Angelorum quæ in sua oratione Aldebertus invocavit, non Angelorum, præterquàm Michaëlis, sed magis Demones in sua oratione sibi ad præstandum auxilium invocavit. Nos autem, ut à vestro sancto apostolatu edocemur, & divina tradit auctoritas, non plusquam trium Angelorum nomina cognoscimus, id est, Michaël, Gabriël, Raphaël.* Mirum est autem Urielem, Raguelem, & Tobielem nominari in litaniis quas nuper Domnus Joannes Mabillonius vulgavit in tomo secundo Analectorum suorum pag. 682. & Carolinas vocavit. Nam post Synodum illam Romanam fas non erat nominare hos Angelos, quia non erant in auctoritate, ut dicitur in hoc nostro capite. Urielis tamen Angeli nomen diù antè tempora Adalberti & Karoli M. cognitum fuisse probat inscriptio reperta Romæ in Vaticano anno MDXLIV. in sepulcro Mariæ conjugis Honorii Imperatoris: in quo, ut Surius tradit in Commentario rerum in orbe gestarum, inventa fuit *lamina ex auro, & in ea hæc nomina, Michaël, Gabriel, Raphaël, Uriel, Græcis literis.* Scriptum sancti Angilberti de ædificis, reliquiis, vasis &c. cœnobii Centulensis apud Bollandum tomo III. Februarii: *In Ecclesiis verò sanctorum Angelorum Gabriëlis, Michaëlis, & Raphaëlis altaria tria.* Vide Burchardum lib. 3. cap. 198. & Franciscum Alteserram in Notis ad breviationem Canonum Ferrandi pag. 124.

Ibid. c. 17. MULIERES AD ALTARE] Vide infrà lib. 5. cap. 67. & lib. 7. cap. 190. 248. 262. Vide etiam Capitulare Theodulfi, Episcopi Aurelianensis, cap. 6. Capitulare Ahytonis, Episcopi Basileensis, cap. 16. Capitulare Attonis, Episcopi Vercellensis, cap. 11. & Notas ad Reginonem, pag. 556.

Ibid. c. 22. DUA CAPITULA] Tamenetsi plerique Codices legant *duo Capitula*, non dubitavi quin præferenda esset eorum auctoritas qui *dua* scriptum habent. Sic lib. 4. cap. 21. pro eo quòd reliqui codices habent *propter illa duo*, in uno Codice Sangallensi legitur *dua*. Item lib. 5. cap. 76. *infrà dua Capitula* in eodem Codice Sangallensi, in Bellovacensi, Colbertino, Tilianо, Camberonensi. Vetus Glossarium Bibliothecæ Regiæ: *Biceps, dua capita.* Ita etiam in veteri Codice Collegii Parisiensis Societatis Jesu. Sic in recapitulatione solidorum juxtà Legem Salicam cap. 27. in Codice Bigotiano legitur: *Hæc compositio* CCC. *solidorum in dua loca habetur.* Item ibidem cap. 31. *in dua loca habetur.* In eadem recapitulatione c. 10. 27. 31. Codex Sangallensis habet constanter *in dua loca.* In additamento Legis Burgundionum cap. 18. Tilius edidit: *Et si duo paria pignoraverit.* Pro quo Codex Bignonii habet *dua paria.* In Lege Bajuvariorum tit. 1. cap. 14. §. 2. *duo modia fationis.* Ubi codex regius habet *dua.* Codex Corbionensis in capite 22. Legis Alamannorum habet *panem modia dua.* Charta 99. S. Galli apud Goldastum: *Inter illa dua mansa cernebant.* Charta Acfredi Ducis Aquitanorum in Chartulario Brivatensi cap. 433. *dent pro me solidos dua milia.* Capitulare anni DCCCXVII. cap. 22. in Codice Helmæstadiensi, *calciamenta diurna paria dua.* Dicebant etiam *dui* pro *duo*; ut in Lege Alamannorum cap. 98. §. 2. *sic ut duo teneant* pro quo in codice Thuano scriptum est, *sic ut dui teneant.* Scribebant etiam interdùm *amba pro ambo*; ut apud Marculfum lib. 2. cap. 40. in codice Regio & in Pithœano *amba locella.* Quam lectionem nos ibi propterea retinuimus. Item *ponda* pro *pondo*, ut in Chronico Cameracensi Balderici lib. 1. cap. 52. pag. 89. in margine ex codicibus S. Gisleni & S. Mariæ Atrebatensis. *Digita* quoquè dicebant, ut in capite octavo Legis Alamannorum in editione Tiliana. *Redita* pro *reditus* Legi in Canone 36. Concilii Toletani quarti in vetustissimo exemplari Ecclesiæ Lugdunensis. *Censa* etiam pro *censu* in Capitulis Karoli Calvi tit. 14. cap. 2. tit. 36. cap. 2. Eodem modo *mansa* dicebant & *modia*, ut pluribus exemplis ostendi posset. Tom. I.

MONACHI NEGOTIA] id est, commercia, ut apud Hieronymum in epistola ad Rusticum. Sic enim habet optimus Codex Corbeiensis, pro eo quòd in vulgatis editionibus scriptum est *compendia.* Ibid. c. 22.

UT SERVUM] In libro tertio Legis Longobardorum tit. 1. cap. 16. legitur. *Ut servum alterius nemo sollicitet ad clericalem vel Monachalem ascendere ordinem sine licentia domini sui & voluntate.* Vox *ascendere* heic superflua est, & non extat in antiquis codicibus manuscriptis Bibliothecæ Regiæ. Vide suprà in Notis ad Capitulare anni DCCCXXII. cap. 7. Ibid. c. 23.

UT SI CLERICI] Vide infrà cap. 38. Ceterùm caput istud sic legitur in capite tertio Concilii Trosleiani: *Ut Clerici & Monachi, si inter se negotium aliquod habuerint, à suo Episcopo judicentur, & non à Secularibus. Fas enim non est ut divini muneris Ministri temporalium Potestatum subdantur arbitrio.* Vide infrà lib. 6. cap. 111. 390. & lib. 7. cap. 422. & Capitula data Presbyteris, descripta ex schedis Sirmondi. Pag. 708. cap. 28.

UT LOCA] Burchardus caput istud refert *ex Concilio apud Aquasgrani cap. 4.* Sic etiam Ivo par. 3. cap. 17. in veteri codice sancti Victoris Parisiensis. Nam in editionibus legitur: *Ex Concilio Chalcedonensi cap. 23.* In Pannormia edita lib. 2. cap. 15, *Ex Concilio Chalcedonensi cap. 24.* Sed in Pannormia Ms. in Bibliotheca Ibid. c. 31.

Tom. I. Colbertina ſcriptum eſt : *Ex Concilio apud Aquiſgrani.*

Maneant perpetuo] Hanc Karoli Conſtitutionem non fuiſſe obſervatam docet caput tertium Conciliii Troſleiani, ubi refertur. Tum verò Epiſcopi addunt : *Nunc autem in Monaſteriis Deo dicatis Monachorum, Canonicorum, & Sanctimonialium, Abbates laici cum ſuis uxoribus, filiis, filiabus, cum militibus morantur & canibus.* Vide Synodum Anglicanam apud Celichyth habitam anno DCCCXVI. cap. 8. & Concilium Meldenſe cap. 75.

Ibid. c. 32. Ascensionis in cœlos] In Codice Rivipullenſi legitur : *Aſcenſionis in cœlos, & adventûs Spiritûs ſancti ſuper Apoſtlos, & fideli expectatione futuri Judicii diligenter omnibus prædicetur.* Sed hæc non extant in Capitulari Aquiſgranenſi, neque in Concilio Carthaginenſi ex quo caput iſtud ſumptum eſt.

Ibid. c. 34. Convertunt se ad Deum] id eſt, reconciliari ſe poſtulant divinis altaribus, à quibus ſubmoti fuerant propter ſua facinora & publicæ pœnitentiæ addicti. Hic eſt verus ſenſus hujus loci, ut patet ex Canone 32. Concilii tertii Carthaginenſis. Vide Notas Balſamonis & Zonaræ in Canonem ſeptimum Concilii Carthaginenſis.

Ibid. c. 35. Caput iſtud cum XXVIII. ſequentibus deeſt in Codice Rivipullenſi.

Pag. 709. cap. 40. Ut non liceat] Burchardus pro more ſuo caput iſtud refert *Concilio Rotomagenſi cap.* 16.

Cathedra] Cathedra Epiſcopalis apud auctores eccleſiaſticos interdùm accipitur de ipſa ſede Epiſcopi in Eccleſia, aliquandò de Eccleſia quam vocamus Cathedralem, ut heic. Primi generis cathedræ erant olim ligneæ, etiam ævo Karoli Magni, ut oſtendit hic locus ex veteri homiliario Mſ. Eccleſiæ Lugdunenſis : *Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi. Hæc verba Domini non debemus carnaliter intelligere, ut credamus Scribas & Phariſæos ſediſſe ſuper cathedras ligneas, ſicut modò ſolent ſedere Epiſcopi & Preſbyteri in Eccleſia.* Alio verò ſenſu, ut diximus, eſt civitas in qua conſtituta eſt propria Epiſcopi ſedes, ubi debet aſſiduè morari, niſi propter opus neceſſarium oporteat eum abeſſe. Quoniam verò nonnulli, liberioris ac quietioris vitæ cupidine ducti, civitates ſuas deſerebant ut ad ruſticanas parœcias ſe conferrent, Karolus, juxtà Conſtitutionem Synodi Carthaginenſis, hanc licentiam libertatemque vivendi repreſſit. Vide Notas ad Reginonem pag. 542. & Franciſcum Florentem in titulum Decretalium de tranſlatione Epiſcopi pag. 280.

Ibid. c. 41. Incertæ Sanctor. memoriæ] id eſt, Reſiquiæ, Auguſtinus lib. 22. de Civitate Dei cap. 8. *Ad aquas Tibilitanas Epiſcopo afferente Projecto Martyris glorioſiſſimi Stephani memoriam.* Sic enim legitur in antiquis libris, ut Ludovicus Vives heic monet, & in veterrimis membranis Bibliothecæ Colbertinæ, ubi tota iſta narratio hunc titulum habet : *Sermo ſancti Auguſtini Epiſcopi de ſancto Stephano.* Ibidem paulò poſt legitur : *Memorati memoriam Martyris, quæ poſita eſt in Caſtello Sinitenſi, quod Hipponienſi coloniæ vicinum eſt, ejuſdem loci Epiſcopus Lucianus populo præcedente atque ſequente portabat.* Item paulò poſt : *Per memoriam ſupradicti Martyris, quam Poſſidius illò advexit Epiſcopus, ſalvus factus eſt.* In Canone tamen quinquageſimo Concilii Africani, ex quo ſumptum eſt hoc caput, memoria accipitur pro altari in quo poſitæ ſunt Reliquiæ Martyrum. Ideò autem iſtam Conſtitutionem edidit Karolus M. quia ſeculo illo nonnulli Monachi venditabant falſas Sanctorum Reliquias, ut pluribus oſtendit Hugo Menardus in Notis ad Concordiam regularum pag. 124. Qua de re videndus eſt, præter cæteros, Amulo Lugdunenſis Archiepiſcopus in epiſtola ad Theodboldum Epiſcopum Lingonenſem. Præterea *eatùm ætas*, ut Browerus ait in libro octavo Annalium Trevirenſium pag. 399. poſtremæ editionis, *Reliquiis undiquè conquirendis avida fas neſaſque miſcebat.* Hinc fabulæ illæ de corporibus Sanctorum furto ſublatis. Veluti cùm Ratisbonenſes putant Dionyſii Pariſienſis Epiſcopi corpus furto ſublatum apud ſe eſſe; ut Aventinus ſcribit in libro quarto Annalium Boiorum. Corpus item ſancti Martini Turonenſis Epiſcopi furto ſublatum habere ſe jactitant Salisburgenſes, ut patet ex narratione quæ extat apud Henricum Caniſium in tomo ſexto Lectionis antiquæ pag. 1221. Noſtri quoquè Galli corpus ſancti Gregorii Magni furati ſunt ævo Ludovici Pii & in Monaſterio ſancti Medardi Sueſſionenſis repoſuerunt, ſi vera eſt narratio quæ extat apud Bollandum in tomo ſecundo Januarii pag. 284. Apud Flodoardum lib. 3. cap. 24. Hincmarus Remenſis Archiepiſcopus ſcribit Ludovico Abbati ſancti Dionyſii *pro repetendo corpore ſancti Deodati, quod quidam Giſo, cupiditate rerum ipſius Sancti ductus, ex Diœceſi Remenſi furtim tranſferri fecerat in Pariſiacenſem parochiam, inconſulto Epiſcopo in cujus jacebat epiſcopio.* In Hiſtoria XXIII. Abbatum ſancti Albani pag. 88. legimus corpus ejuſdem ſancti ab Elienſibus doloſo titulo ac ſacrilego ſcelere retineri. Infinitum eſſet omnia perſequi. Incertas porrò ſanctorum Reliquias populis honorandas exhiberi vetuit ac ſub majore Eccleſiæ ſuæ altari collocari juſſit Anaſtaſius Germonius Archiepiſcopus Tarantaſienſis, ut patet ex actis ejuſdem Eccleſiæ lib. 3. tit. 45. cap. 1.

Ibid. c. 44. Ut viles personæ] in Capitulis Karoli M. excerptis ex Lege Longobardorum cap. 24. legitur : *Falſa perſona non habeat poteſtatem accuſandi.*

Pag. 710. cap. 45. Ut Virgines non velentur] Vide Hugonem Menardum in Notis ad librum Sacramentorum pag. 211. & Carolum Dufreſnium in Notis ad Annam Comnenam pag. 419.

Ibid. c. 47. Ecclesiastica jejunia] Vide infrà lib. 5. cap. 152.

Ibid. c. 49. Ante trigesimum] Flodoardus lib. 3. cap. 21. de epiſtolis Hincmari : *Johanni Rotomagenſi, reſpondens ad interrogationem ipſius de quodam Clerico qui ad Eccleſiam quondam promotus regendam, ordinari per ætatem ritè non poterat.*

Ibid. c. 52. Nomina recitentur] Auguſtinus in Collatione tertia Carthaginenſi cap. 230. *In*

Tom. I.

Eccleſia ſumus in qua Cæcilianus Epiſcopatum geſſit & diem obiit. Ejus nomen ad altare recitamus. Vide S. Gregorium lib. 3. Indict. 12. epiſt. 37. Concilium Tulugienſe habitum circà annum MXLV. *nec inter fideles mortuos eorum nomina ad ſacrum altare recitentur.* Ponebant ſuper altare nomina quæ recitanda erant; ut patet ex veteri Codice Colonienſi quem Pamelius laudat in tomo ſecundo Liturgicon Eccleſiæ Latinæ, pag. 180. ubi ita legebatur: *Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum & eorum quorum nomina ad memorandum conſcripſimus, ac ſuper ſanctum altare tuum conſcripta adeſſe videntur.* Quæ verba legiſſe ſe in aliquot antiquis Codicibus refert eminentis doctrinæ, pietatis, dignitatiſque ac immortalis memoriæ vir Joannes Bona, Cardinalis, lib. 2. Liturg. cap. XI. Probatur etiam iſtud ex vetuſtiſſimo libro ſacramentorum Monaſterii Gellonenſis in Septimania, ubi ita legitur, cap. 316. *Prætende, Domine, miſericordiam tuam famulis & famulabus tuis quorum commemorationem agimus, vel quorum nomina antè ſancto altario tuo ſcripta adeſſe videntur, quorum numerum & nomina tu ſolus Dominus cognoſcis, dexteræ cœleſtis auxilii, ut te toto corde perquirant, & qui dignè poſtulant adſequantur, & animabus famulorum famularumque tuarum omnium fidelium Chatolicorum hortodoxorum qui tibi placuerunt quorum commemorationem agimus vel quorum nomina antè ſancto altario ſcripta adeſſe videntur, remiſſionem cunctorum tribue peccatorum, indulgentiam quam ſemper optaverunt piæ ſupplicationis conſequantur. Per Dominum.* Ex quibus locis videtur colligi non conſueviſſe recitari nomina ſingulorum, ſed omnium in averſione, eorum videlicet qui in altari conſcripti erant ut Presbyter celebrans de his præcipuè cogitaret in oblatione ſacrificii. In eclogis tamen Amalarii legimus ævo Karoli M. ſuetum in Eccleſiis noſtris fuiſſe recitari nomina fidelium vivorum & defunctorum in ea Miſſæ parte quam nos Canonem appellamus, non quidem in averſione, ſed pronuntiatis ſingulorum nominibus. Aliquandò nominum recitatio fiebat à Subdiacono retrò altare. Probatur iſtud ex libro Sacramentorum in editione Menardi, pag. 264. *Subdiaconi à retro altari, ubi memoriam vel nomina vivorum & mortuorum nominaverunt vel recitaverunt, procedunt poſt Diaconum.* Auctor exegeſeos in Canonem Miſſæ: *Cùm primùm dicitur, Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum, & ſic deindè ſubjungitur, & omnium circumadſtantium, manifeſtum eſt quòd quaſi quidam locus ſit ubi aliquibus ſpecialiter nominatis, etiam cæterorum qui aſſiſtunt in Eccleſia commemoratio adjungatur: in quo utique loco aut liberum eſt Sacerdoti quos deſideraverit peculiariter nominare & nominatim Deo commendare; aut certè illud ab antiquis obſervatum eſt ut ibi offerentium nomina recitarentur.* Exegeſeos iſtius auctorem eſſe Florum reperi notatum manu clariſſimi viri Pauli Petavii Senatoris Pariſienſis. Inter Schedas autem Petri-Franciſci Chiffletii reperi initium iſtius Libri deſcriptum ex quodam veteri Codice, in quo tribuitur huic Floro. Ex quo confirmatur id quod adnotatum fuit in Petavio, ut deinceps ambigi non poſſit quin ſit Flori. Tom. I.

Filii Diab. dissensiones] Eginhardus, epiſt. 62. *Dæmones quippè, ut manifeſtiſſimè patet, diſſenſione & perturbatione bonorum hominum gaudent, & diſcordia delectantur.* Sergius II. in epiſtola de Vicariatu Drogonis: *At contrà qui bella volunt, quia Diaboli filii ſint palàm datur intellegi.* Pag. 711. cap. 59.

Judices jejuni] Vide infrà lib. 3. cap. 38. lib. 5. cap. 103. & lib. 6. cap. 232. Pag. 712. cap. 60.

Habet jurare] Hæc eſt vera lectio, quam exhibent omnia ferè vetera exemplaria. In uno tamen Vaticano, in Metenſi, & in Camberonenſi legitur *audet jurare.* Quam lectionem habet etiam Regino, & poſt eum Burchardus, Ivo & Gratianus. Burchardus porrò pro ſua audacia Conſtitutionem hanc tribuit Papæ Cornelio, quia nolebat eam laudare ex libris Capitularium. Vide Notas ad Gratianum, pag. 532. & ad Reginonem, pag. 590. Ibid. c. 61.

Non cogantur jurare] Poſt hæc verba ſequitur in vulgatis editionibus Capitularium, *ſicut Ganebodigni faciunt* Certum eſt aurem eam clauſulam additam fuiſſe à Johanne Tilio. Non extat enim in vetuſtis exemplaribus Anſegiſi, neque in editione Baſileenſi. Pari licentiâ eam Correctores Romani addiderunt apud Gratianum, ut illic monuimus. Vide etiam Notas ad Reginonem, pag. 590.

Nec in sua causa] Hæc & quæ ſequuntur non extant in Codice Colbertino, ſed iſta tantùm: *contrà Eccleſiam, vel Clericorum accuſator exiſtat.*

Phytonis] Ita vetera exemplaria. Editio Baſileenſis, *Phytonum.* Bavarica tamen & editiones Tilii & aliorum habent *Pythonis.* Quo modo ſcriptum eſt hodiè in Deuteronomio. Pag. 713. cap. 62.

Consultor] In codicibus regio, Trecenſi, Tiliano, Thuano, uno Sangallenſi, & in meo legitur *conſulator*, itemque in editione Baſileenſi. In altero Sangallenſi, *Phitones conſulantur.* Veteres Librarii ſæpè confundebant vocabula *conſolatio, conſultatio, conlatio.* Utendum eſt exemplis. Nam hinc eruditi poſſunt interdùm emendare corruptos veterum Auctorum libros. Petrus Pithœus in Notis ad collationem Legum Moſaycarum, pag. 131. *Conſultationis*] *vet.* conſolationis. *Quo modo & in optimo Servii exemplari ſcriptum eſt eo loco, lib. 3. Æneid. Augurium eſt exquiſita Deorum voluntas per conſolationem avium aut ſignorum.* Fauſtus Reienſis epiſtolâ quintâ: *pro cujus timore & amore conſolatio ipſa tractatur.* Ubi legendum eſt *conſultatio.* Sic in epiſtola 21. Hormiſdæ conſolatio dicitur quæ conſultatio dicta fuit in epiſtola 17. Cùm autem Librarii dubitabant utra lectio præferenda eſſet, utramque ponebant; ut in epiſtola 36. Hincmari, *pro diverſorum Patrum conſolatione vel conſultatione.* Nam in opuſculo LV. Capitulorum, cap. 25. & 43. legitur ſimpliciter, *pro diverſorum Patrum conſolatione.* Sumptus eſt autem iſte locus ex Decreto Gelaſii de libris canonicis & apocryphis; ubi pro eo quòd Hincmarus heic habet *conſolatione*, Nicolaus primus *conſultatione* poſuit in epiſtola XLII. ad Archiepiſcopos & Epiſcopos apud Gallias conſtitutos, cujus partem refert Gratianus, diſt. 19. cap. *Si Romanorum.* In Lege Burgundionum, tit. 60. §. 1. legitur: *novâ Lege futuris temporibus conſulatur.* Pro quo Codex Bigotianus habet *conſolatur.* Apud ſanctum Ambroſium ſermone ſexto legitur: *ſine aliqua prædicationis conſolatione dimiſerim.* Heic verò vetuſtiſſimus Codex Eccleſiæ Lugdunenſis habet *conſulatione.* Sic lib. 5. Capitularium, cap.

Tom. I. 35. pro eo quòd quidam Codices legunt *consultandum*, alii *consulendum*, Normannicus & unus Sangallensis habent *consulandum*. Plura exempla si quis requirit, consulat Salmasium in Notis ad Julium Capitolinum, pag. 92. Illud tantùm addam, dictum aliquandò fuisse *consulare* pro *consolari*. Fortunatus, lib. 4. cap. 6. in Epitaphio Exotii Episcopi civitatis Lemovicinæ :

Sed quia non licuit, populum spes consulat illa
Hunc quòd pro meritis vexit ad astra fides.

Cauculatores] Itaque plerique codices. Alii *calculatores*. Regius, Trecensis, & meus, *auguriatores*. Vaticanus unus, Colbertinus, & unus Sangallensis, *auguratores*.

Nec incantatores] Ista non extant in antiquis exemplaribus Regio, Trecensi, Pithœano, Parisiensi, & meo.

Tempestarii] qui fulgura & tonitrua aliasque aëris tempestates excitare se posse profitebantur. Vide Notas ad librum Agobardi de grandine & tonitruis, pag. 68. & Reginonem, lib 2. cap. 353. 355.

Arboreb. v. petris] Vide sanctum Gregorium lib. 7. Indict. 1. epist. 5. sanctum Eligium in homilia edita in tomo quinto Spicilegii Dacheriani pag. 215. 217. Reginonem lib. 2. cap. 358. 359. ubi vide Notas. Vide etiam Capitula data Presbyteris, quæ Sirmondus descripsit ex Vaticano & Casinensi Codicibus.

Ibid. c. 63. Prædicare] Caput istud cum tribus sequentibus deest in Codice Normannico.

Et cætera q. i. leg.] Hæc desunt in Codice S. Vincentii Metensis. In cæteris exemplaribus, nullo excepto, legitur tantùm *& reliqua*. Nihil tamen mutare voluimus, quia hæc leviora sunt.

Ibid. c. 66. Diligenter discutiant] Sapienter sanè ac prudenter ista jubet Karolus. Nam qui ad Presbyteri gradum aspirabant, literis tamdiù dabant operam donec ad Ordinationem perveniissent & titulum ab Episcopo suscepissent. Posteà plerique literarum studia omittebant, ut patet ex Flodoardo lib. 3. cap. 28. de epistolis Hincmari : *Item pro quodam Presbytero qui ea quæ de suo ministerio quondam didicerat, post Ordinationem suam per incuriam fuerat oblitus.* Itaque Episcopus, cum diœcesim suam circuibat, petere tenebatur à Ptesbytero *si Epistolam & Evangelium benè legere possit atque saltèm ad literam ejus sensum manifestare*, ut legitur in Inquisitione quæ extat in libro primo Reginonis de ecclesiasticis disciplinis. Rediit deindè hæc temporum infelicitas, ut colligitur ex oratione 26. Isidori Clarii Episcopi Fulginatis in sermonem Domini in monte habitum, ubi optimus ille Episcopus sic Clerum suum alloquitur : *Date prætered operam ut eos in literarum studia progressus faciatis ut in divinis lectionibus versari quotidiè & ea in ipsis conficere spatia possitis quæ vestri ordinis hominibus sunt consentanea. Alioqui ne expectet quisquam vestrûm se ad sacros Ordines esse à me promovendum qui ea quæ leget, saltèm in sanctorum Evangeliorum contextu, non sit idoneus intelligere. Nam hoc invisendarum Parochiarum tempore neminem ferè Sacerdotem reperi qui ea quæ legeret, sciret interpretari.* Ea de causa hanc saluberrimam Constitutionem in Synodo sua anno mdxlvii. edidit : *Illud in primis, quod multorum ne dicam omnium malorum in Ecclesia Christi causa est, cæveatur, ne temerè ac sine judicio Sacerdotes recipiantur, præsertim ad curam animarum. Nam in hac visitatione deprehendimus maximam in eis ignorantiam, ut nonnulli non solùm nihil eorum intelligant quæ legunt, verùm ne rectè quidem legere sciant.* In nonnullis florentissimi istius regni Provinciis, cùm plures in una domo sunt filii, primus destinatur continuandæ genealogiæ, alter studiis literarum traditur ut Presbyter esse possit. *Il estudie pour estre Prestre.* Sic enim loquuntur parentes. Ubi verò ordinati sunt in gradu cujus causâ accesserant ad studia literarum, libros deinceps non tractant, sed vitam in otio & silentio per summam ignaviam & inertiam transeunt, partim tabernas ingredientes bibendi & edendi causâ contrà sanctorum Canonum instituta & Capitularia Sanctionum, partim venationi & aucupio ludoque operam dantes contrà veterem disciplinam. Vide Concilium Cloveshoviæ, cap. 10. Tom. I.

Psalmi modulentur] Auctor vitæ Alcuinii : *Juvenis psalmorum modulationem secretam non tantùm quantùm aliam lectionem amaverat.*

Domin. orat. intelligant] Vide Capitulare quintum anni dcccxiv. cap. 3.

Et ut Gloria] In Codice Rivipullensi sic legitur hic locus : *Et ut Gloria Patri & Filio & Spiritui Sancto cum omni honore apud omnes cantetur ; & ipse Sacerdos cum sanctis Angelis & Dominationibus & Potestatibus, & Cœli cœlorum Virtutibus & Cherubim & Seraphim & populo Dei &c.*

Arma non portent] Legibus enim cautum erat ne Sacerdotes arma tractarent, neve agitatores sanguinis essent. Posteà tamen censuerunt Principes debere illos Reipublicæ auxilia ad arcendos hostium incursus. Illi verò preces suas offerebant. Hincmarus epist. 9. ad Episcopos Remensis Provinciæ cap. 4. *Qua de re nobis Episcopis satis agendum est ne in consilio quod à nobis reipublicæ Ministri secundùm Domni Regis mandatum petierint, à nostro ministerio excidamus, & ne de auxilio, quantùm Deus unicuique nostrûm posse dederit, abscedamus, sequentes, sententiam Domini dicentis : Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. In auxilio igitur præbeamus arma divina, jejunia, orationes, lacrymas, imprecationes ad Sanctorum suffragia, & auxilia divina per nos nostrasque parochias.* Cùm per hæc Episcopi se excusarent à præstandis subsidiis in magnis regni periculis, Ministri regii reponebant rempublicam aliis auxiliis indigere & Pippinum Regem, cùm in Italiam profectus est ad defensionem Sedis apostolicæ, non excommunicatione apostolicâ sed virtute hostili Haistulfum Regem Longobardorum oppressisse, Italiam domuisse, justitias sancti Petri obtinuisse. Testis idem Hincmarus in epistola 41. ad Hadrianum Papam : *Pippinus non excommunicatione apostolicâ sed virtute hostili Haistulfum qualemcunque Regem Christianum oppressit, & Italiam domuit, atque justitias sancti Petri obtinuit*

Tom. I. Et paulò pòſt : *Et vos ergò ſolis orationibus veſtris regnum contrà Normannos & alios impetentes defendite, & noſtram defenſionem nolite quærere.* Contrà ſanctus Ambroſius in ſermone 86. *Ubi ſunt qui dicunt plus quàm preces ſanctorum hominum arma poſſe? Ecce una oratio Heliſæi totum exercitum vulneravit, & unius Prophetæ meritis omnis eſt hoſtium numerus captivatus.* In Legibus Edoüardi Regis Angliæ, quæ in Appendice Bedæ editæ ſunt, legitur cap. xi. Eccleſiam Anglicanam & etiam omnem terram quæ in dominio Eccleſiæ erat, ubicunque jacebat, liberam & immunem fuiſſe à tributo quod Danegeldum vocabant, *quia magis in Eccleſiæ confidebant orationibus quàm in armorum defenſionibus.* Et Paulus Papa in epiſtola vigeſima codicis Carolini, quæ data eſt ad Pippinum Regem, ait regalis potentiæ culmen plus fidei virtute quàm bellatorum armis præſidio & fortitudine circumtegi. Elegans porrò & feſtiva eſt narratio de Philippo Auguſto & Clero Remenſi apud Willelmum Britonem in libro ſecundo Philippidos extremo. Narrat enim Willelmus Philippum, gravi bello implicitum, ſubſidium petiiſſe à perſonis eccleſiaſticis Provinciæ Remenſis, iſtos verò reſpondiſſe in hunc modum :

Qui pro Rege ſuo Regi ſuffragia ſummo
Fundere cum precibus aiunt ſe jure teneri,
Non ſolidos dare vel cenſum, ne poſtea fortè
Eccleſia pariant ex conſuetudine damnum.

Diac. arman. portent] Memorabilem hiſtoriam Diaconi arma portantis exhibet vetus Charta Landavienſis à clariſſimo viro Gulielmo Dugdalo edita in tomo tertio Monaſtici Anglicani pag. 208.

Pag. 714. cap. 67. Placuit] In editione Tiliana & in Pithœana legitur : *Placuit nobis admonere reverentiam veſtram ut unuſquiſque veſtrûm videat, &c.* Certum eſt ita legi in Capitulari Aquiſgranenſi, ex quo caput iſtud ſumptum eſt. Verùm cùm omnia Anſegiſi vetera exemplaria lectionem præferant quæ eſt in editione Baſileenſi, nos illam putavimus eſſe retinendam. Nam & Regino legit utì nos edidimus.

Suam dignitatem] Unus codex Sangallenſis habet *illorum magnitudinem.*

Sacrificia sanctificata] Codex Bellovac. *ſacrificia ſanctificata Deo.* Unus Vaticanus, Colbertinus, Trecenſis, & alter Sangallenſis, *ſacrificiâ ſacrata Deo.*

Serventur] Hæc eſt vera lectio, quam pleraque vetera exemplaria confirmant. In Pithœano tamen, in Thuano, Metenſi, Camberonenſi, Divionenſi, Aurelianenſi, & Pariſienſi legitur *ſerviant*, in Tiliano *ſervant.* Baſileenſis item editio habet *ſerviant.* Sed Heroldus admonuit in margine legendum eſſe *ſerventur.*

Animos] Dubium non eſt quin ea lectio optima ſit. In vetuſtiſſimis tamen Codicibus Remenſi, Pithœano, Pariſienſi legitur *homines*, manifeſto errore.

Ibid. c. 68. Almitatem] Editio Baſileenſis *altitudinem.* Sed Heroldus repoſuit *almitatem* in margine. S. Bonifacius epiſt. 92. *Propterea almitatis veſtræ clementiam diligenter in Dei nomine deprecor.*

Obsecr. ut b. ſ. pr. h. conv.] Hæc eſt lectio editionis Baſileenſis & omnium veterum exemplarium, uno excepto Tiliano, in quo ſcriptum eſt : *Obſecramus ut bonam & probabilem vitam & converſationem habeant.* Quæ ſanè lectio extat in Capitulari Aquiſgranenſi, ubi eam retinuimus. Sed heic, in collectione Anſegiſi, qui ſæpè aliter ſcripſit quàm invenerat in fontibus, præferendum putavimus conſenſum veterum librorum. Tom. I.

Sed etiam ingenuor.] Vita ſancti Meinwerci Epiſcopi Paderbornenſis cap. 2. *pueros tam nobiles quàm inferioris conditionis in ſcholam congregatos in divinæ lectionis eruditione nutrire.* Vixit ſub Karolo Magno.

Scholæ] Magna Karolo cura erat de ſtudiis literarum. Itaque Lupus Ferrarienſis in epiſtola prima hanc ei gloriam tribuit ut ſtudia literarum per eum cœpta ſint revocari : *cui literæ*, inquit, *eò uſque deferre debent ut æternam ei parent memoriam.* De ſchola Paderbornenſi ab ipſo inſtituta dictum eſt ſuprà. De eadem ſic ſcriptum eſt in vita ejuſdem ſancti Meinwerci cap. 52. *Studiorum multiplicia ſub eo floruerunt exercitia, & bonæ indolis juvenes & pueri ſtrenuè inſtituebantur normâ regulari, proficientes haud ſegniter in clauſtrali diſciplina omniumque literarum doctrina.* Vide Concilium Valentinum III. cap. 18. Capitulare Theodulfi. cap. 9. Capitula Walterii cap. 7. Reginonem lib. 1. cap. 207. & Maderi Præfationem ad Chronicon Montis-Sereni ſive Lauterbergenſe pag. 9.

Legentium puerorum] S. Bonifacius epiſt. 92. *Quidam ſunt Monachi per cellulas noſtras, & infantes ad legentes literas ordinati ſunt.* Leidradus Archiepiſcopus Lugdunenſis in epiſtola ad Karolum M. *Habeo ſcholas lectorum, non ſolùm qui officiorum lectionibus exercentur, ſed etiam in divinorum librorum meditatione ſpiritalis intelligentiæ fructus conſequantur.* Vide Fileſacum lib. 2. Selectorum pag. 208.

Notas] muſicas videlicet. Ademarus in vita Karoli cap. 8. ait Hadrianum Papam ei dediſſe anno dcclxxxvii. *Antiphonarios ſancti Gregorii, quos ipſe notaverat notâ Romanâ.* Et paulò pòſt : *Omnes Franciæ Cantores didicerunt notam Romanam, quam nunc vocant notam Franciſcam.* In vetuſtiſſimo libro Sacramentorum qui extat in bibliotheca Monaſterii Compendienſis hæc leguntur antiquis characteribus ſcripta : *Gregorius Præſul meritis & nomine dignus ſummum aſcendens honorem renovavit monimenta patrum priorum, & compoſuit hunc libellum muſicæ artis ſcolæ Cantorum per anni circulum.* Scholæ Cantorum mentio eſt in libro Sacramentorum pag. 63. ex editione Hugonis Menardi, & in epiſtola prima Leidradi Archiepiſcopi Lugdunenſis ad Karolum M. *Habeo ſcholas Cantorum, ex quibus plerique ita ſunt eruditi ut alios etiam erudire poſſint.* Jubet igitur Princeps ut qui miniſterio altarium deſtinantur, artem pſallendi & canendi diſcant. Ac ſanè magnam iſtarum rerum curam eum habuiſſe docet Eginhardus in vita ejus : *Legendi atque pſallendi diſciplinam diligentiſſimè emendavit. Erat enim utriuſque admodùm eruditus.* De notis grammaticis dicetur infrà ad caput 105

Tom. I.

COMPUTUM] Eginhardus in vita Karoli M. *Diſcebat & artem computandi.* Ademarus in loco paulò antè laudato refert eum Româ diſcedentem anno DCCLXXXVII. ſecum duxiſſe *Cantores Romanorum & Grammaticos peritiſſimos & Calculatores.* Capitula Walterii Aurelianenſis cap. 22. *Ut omnes Preſbyteri calculandi peritiam habeant, & ſuos in idipſum ſtudioſè erudiant.* Vide Chronicon Fontanellenſe cap. 15. in tomo tertio Spicilegii Dacheriani & Notas ad Reginonem p. 541.

LIBROS EMENDATOS] Vide infrà cap. 103. & Walterium cap. 7.

PUEROS] id eſt, Clericos in ætate tenera conſtitutos, quos, cùm Presbyterorum ſumptibus alerentur, nutritos Presbyterorum vocabant, ut colligitur ex Capitulari quinto Caroli M. incerti anni cap. 5. & ex Capitulis Hincmari tit. 4. cap. 5. Alibì puerorum vocabulo ſervi intelliguntur, ut apud ſanctum Ambroſium lib. 1. de Abraham cap. 9. *Undè & pueros dicimus quandò ſervulos ſignificamus, non ætatem exprimentes, ſed conditionem.* Sic etiam plerique intelligunt locum illum ex Evangelio ſecundùm Joannem : *Eſt puer unus hic habens quinque panes hordeaceos.*

Ibid. c. 69.

MONACHICÆ] Hæc eſt lectio editionis Baſileenſis & Codicum Remenſis, Pithœani, Sangallenſis, Pariſienſis, & Metenſis. Normannicus, Vaticanus, Camberonenſis, Colbertinus, Trecenſis, alter Sangallenſis, & meus habent *Monaſticæ.* Alii *Monachiæ.*

CONSTRINXERUNT] Quidam codices habent *conſtrinxerint.*

MONACHICE] Ita legendum eſſe monuit Heroldus in margine editionis Baſileenſis, tamenetſi in contextu poſuerit ſimpliciter *Monachi.* Sanè fatendum eſt majorem veterum exemplarium partem habere lectionem quam Heroldus retinuit in contextu. Eam tamen quam nos repoſuimus, quæ ſincerior videtur, habent Pariſienſe, Pithœanum, Remenſe, & unum ex duobus Sangallenſibus.

PULSATORIO] loco in quo noviter venientes ad converſionem ſuſcipiuntur, ſic dicto quia ibi non recipiebantur niſi poſtquàm diù pulſaverant. Non eſt opus iſtud probare exemplis. Adferam tantùm teſtimonium Gerardi Abbatis Silvæ-majoris ex capite primo de vita ſancti Adalardi Abbatis Corbeienſis : *In hoc itaquè loco pulſans & pulſando admiſſus ſecundùm Regulam ſancti Benedicti inſtituendus, &c.*

Pag. 715.

ERUDIANTUR] Unus codex Sangall. *enutriantur.*

VADANT] In codice Regio, in Trecenſi, & in meo legitur *eant.*

OMNIMODIS] Regius & meus, *omnimodo.* Trecenſis, *omninò.*

Ibid. c. 70.

VENERABILEM ENIM] Ita plerique codices. In nonnullis deeſt vox *enim.* Editiones habent : *Et hoc nobis competens & venerabile videtur.* Certum eſt ita legi in Capitulari Aquiſgranenſi, ex quo caput iſtud acceptum eſt. Sed nos heic repræſentamus editionem Anſegiſi.

HOSPITES] Hæc eſt lectio omnium fermè veterum exemplarium. In Remenſi tamen, in Pithœano, & in Pariſienſi legitur, *ut hoſpitum, peregrinorum, & pauperum ſuſceptiones regulares & Canonici per diverſa loca habeant.* Sanè in omnibus Anſegiſi vetuſtis codicibus legitur *Canonici.* Quo etiam modo ſcriptum eſt in editione Baſileenſi.

Tom. I.

SUSCEPISTIS] Codex Rivipull. *collegiſtis.*

Ibid. c. 71.

ABBATISSAS] Vir illuſtriſſimus Franciſcus Boſquetus Epiſcopus Monſpelienſis in Notis ad Epiſtolas Innocentii III. pag. 97. egregiè illuſtrat hoc caput, adductis etiam verbis Concilii ſexti Pariſienſis lib. 1. cap. 43. ex quibus intelligitur hunc abuſum etiam poſt iſtam Karoli Conſtitutionem viguiſſe in regno Francorum. Obſervationes poſteà eruditiſſimi Antiſtitis deſcripſit Chriſtianus Lupus in Scholiis ad librum Tertulliani de præſcriptionibus pag. 57. & ſequenti, ubi adnotat hanc femineam audaciam occaſionem & originem ſumpſiſſe ex Karoli Martelli in eccleſiaſticas facultates violenta rapina, quæ omnes Francici regni per Galliam ac Germaniam Eccleſias redegit ad extremam inopiam, atque ita plures tandem orbavit Epiſcopis & Clericis, hanc miſeriam manſiſſe uſque ad Apoſtolatum ſancti Bonifacii, & iſto medio tempore quaſdam Abbatiſſas, quòd Epiſcopos non haberent, cœpiſſe ſuas Moniales velare & conſecrare. Hæc ſunt verba Lupi. Vellem autem ut vir doctus iſta aliquo veteris cujuſpiam Scriptoris teſtimonio confirmaſſet. Nam quod à recentiore auctore in rebus adeò antiquis ſine alicujus vetuſtioris auctoritate profertur, contemnitur, ut rectè monet illuſtriſſimus Cardinalis Baronius. Nuſpiam autem importuniùs quàm in hoc loco ſugillata eſt memoria Principis quem & ipſi Romani Pontifices laudibus proſecuti ſunt, & cui amplum reſtauratæ religionis & diſciplinæ eccleſiaſticæ teſtimonium apud eoſdem Pontifices præbuit ſanctus Bonifacius. Sed heic, ut & ſæpè alibì, inquietum ergà Francos animum prodit Lupus, à nullo noſtrùm nondùm, quod ſciam, læſus, certè non laceſſitus. Sed ut ad temeritatem Abbatiſſarum redeamus quæ in hoc capite damnatur, ea quoquè damnata eſt anno DCCCXXIX. in Concilio Pariſienſi, ut diximus, & poſteà à Ludovico Pio, cujus Decretum extat in Additione ſecunda Capitularium cap. 16. *Simile Decretum,* inquit Chriſtianus Lupus, *Iſidori Mercatoris Collectio adſcribit ſancto Pontifici Eutychiano. At certum eſt quòd ſit alicujus Gallicanæ Synodi. An ſit ſextâ Pariſienſi anterius vel poſterius, ignoro.* Multifariàm in hoc loco falſus eſt vir eruditus. Primò enim certum eſt caput de quo illic agitur non extare in Collectione Iſidori, ſed tantùm inter decreta Eutychiani collecta ex Ivone & Gratiano & poſt ejuſdem Pontificis epiſtolas edita in vulgatis editionibus Conciliorum. Deindè certum quoquè eſt caput illud non eſſe alicujus Gallicanæ Synodi, ſed Ludovici Pii, qui illud ſancivit poſt admonitionem Epiſcoporum Concilii Pariſienſis. Error hinc ortus quòd Burchardus, qui Capitularium auctoritatem laudare nolebat, cùm hoc caput referre ſtatuiſſet in ſua Collectione, titulum iſtius capitis, ut ſæpè ſolet, mutavit, & Eutychiano Papæ tribuit Conſtitutionem quæ Ludovici Imperatoris erat.

CAPITA] In Codice regio, in Trecenſi, & in meo legitur, *caput.*

UT

Tom. I. Ut illi Clerici] Burchardus lib. 8. c. 7. caput iſtud refert ex Concilio Toletano, ut ſolet.

Pag. 715. cap. 72. Videtur corr. a. em. esse] Hæc eſt lectio vetuſtiſſimorum exemplarium, ſed non omnium. Nam Regium, Bellovacenſe, Trecenſe, Colbertinum, unum Sangallenſe, Camberonenſe, & meum habent *corrigantur atque emendentur*. Quo etiam modo ſcriptum eſt apud Burchardum. Amerbachius & Heroldus eam lectionem exhibent quam nos retinuimus.

Ibid. c. 73. Pseudographiæ] Ita veteres codices, niſi quòd quidam habent *pſeudographias*, alii *pſeudographia*, ut Amerbachius. Regius, Trecenſis, & meus legunt *pſeudographæ*. Quo etiam modo ſcriptum eſt in editione Baſileenſi. Sed in prima Appendice Reginonis legitur *pſeudographiæ*.

Epistola pessima] Idem tres Codices habent *epiſtolæ peſſimæ & falſiſſimæ quas*. Poſteà Trecenſis habet *cecidiſſent*. Sed regius & meus, *cecidiſſet*. Cùm plures iſtius modi Epiſtolæ reperiantur, non abſurda iſtæc ejus opinio qui exiſtimaret præferendam eſſe lectionem quæ habetur in tribus illis Codicibus.

Falsissima] Editiones Bavarica & Baſileenſis, *fallaciſſima*.

Transacto anno] id eſt, anno ſeptingenteſimo octuageſimo octavo. Nam Capitulare iſtud editum fuit anno dcclxxxix. apud Aquiſgranum. Itaque hic locus intelligi non poteſt de epiſtola quam Adalbertus hæreticus de cœlo cæcidiſſe & ad ſe veniſſe dicebat, ut eſt in actis Concilii Romani ſub Zacharia quæ extat inter epiſtolas S. Bonifacii p. 191. Fortaſſis eſt illa cujus fragmenta quædam reperi inter ſchedas illuſtriſſimi viri Petri de Marca Archiepiſcopi Pariſienſis, deſcripta ex quodam veteri Codice Hiſpaniæ Tarraconenſis. Aliam ejuſdem argumenti, & ejuſdem, ut reor, temporis, inveni in vetuſtiſſimo Codice Mſ. Bibliothecæ Colbertinæ.

Dicebant aliqui] In Appendice Reginonis legitur, *dicunt in Hieruſalem de cœlo cecidiſſe*.

Alios] Ita major veterum exemplarium pars. Regium, Colbertinum, Trecenſe, Thuanum, Normannicum, & unum ex Sangallenſibus habent *aliquos*. Sed hæc lectio ſana non eſt.

Nec credantur] Vide legum humanarum fortunam. Juſſerat Karolus M. ne quis falſis illis epiſtolis fidem adhiberet. Oblata deindè eſt Ludovico Pio ejus filio epiſtola nomine Gabrielis Archangeli ſcripta. Eam reſpuit. Benè factum. Et tamen ejus memoriam propterea accuſat auctor Annalium Fuldenſium ad annum dcccLxxiv. *Si enim*, inquit, *ut cætera omittam, hæreſi Nicolaitarum firmiter & viriliter reſtitiſſet, & monita Gabrielis Archangeli, quæ Einhardus Abbas duodecim Capitulis comprehenſa ei obtulit legenda & facienda, obſervare curaſſet, forſitan talia non pateretur.*

Ibid. c. 74. Decertavit] In codice Thuano legitur *decretavit*, in Metenſi *decrevit*. Amerbachius edidit *decertavit*. Buſæus *decretavit*. Heroldus in textu retinuit vocem *decertavit*, ſed in margine admonuit legendum eſſe *decretavit*.

Ob unanim. ap. sedis] Vide quæ Pithœus adfert in Gloſſario ad Capitularia pag. 711. ex libro primo Karoli M. adversùs Synodum Nicænam ſecundam.

Tom. I. Pag. 716. cap. 75. Statuimus] Regino caput iſtud retulit *ex Capitulis Karoli*, Burchardus & Ivo *ex Concilio apud ſanctum Medardum præſente Karolo Imperatore cap. 5. & ex Concilio apud Compendium cap. 6.*

Synodalibus edictis] in Capitulari nimirùm anni dcclv. cap. 14. quod conſtitutum eſt in Synodo Vernenſi.

Campis arando] Quidam boves junxit die Dominico, & agrum ſulcare cœpit. Graviter punitus eſt. Rem geſtam narrat Gregorius Turonenſis in libro ſecundo de gloria Martyrum & Confeſſorum cap. xi.

Carraria] Alibi carraria eſt feminini generis, ut in vita B. Joannis Abbatis Gorzienſis cap. 9. *Pro carraria vini non ſic attaminatum vellem.*

Hostilia] id eſt, *carra ad hoſtem*, ut in codice cenſuali ſive polyptico Irminonis Abbatis ſancti Germani Pariſienſis in tomo quarto Actorum Sanctorum Ordinis S. Benedicti pag. 96. Apud Burchardum legitur *hoſtilicia carra*, apud Ivonem verò *hoſtilicidia*. In polyptico Monaſterii Foſſatenſis lego unumquemque manſorum curtis Rokiniaci debere *pro hoſtilicio denarios xiv.* Et paulò antè: *Soluit unuſquiſque de hoſtileſo id eſt pro bove ſol. ij.* Iſtud ipſum hoſtelitia dicitur in polyptico ſancti Remigii Remenſis: *Manſum ingenuilem tenet Hilmegaudus ingenuus. Soluit in hoſtelitia denarios xvj.*

Vide to. 3. Analector. Mabillonii, pag. 466.

Victualia] In editione Capitularium quam Franciſcus Pithœus vulgavit anno mdciii. additur hoc loco *& angana*, vitio Typographi, cùm legendum ſit *angaria*, ut rectè repoſuit Lindenbrogius. Sic etiam auctoritate Petaviani codicis emendandum apud Fulbertum in epiſt. 14. & 110. ubi malè editum eſt *engaria*. Nos iſtam additionem omiſimus, quia non habetur in antiquis libris. Fatendum tamen eſt extare apud Reginonem & Burchardum. Angaria porrò ſunt vehiculi genus, ut obſervavit Franciſcus Pithœus in Gloſſario ad Julianum Anteceſſorem. Vide etiam Gloſſarium Antonii Auguſtini ad eundem Julianum.

Acupictile] Ita vulgatæ editiones. Vetus liber Monaſterii Tegernſeenſis, ex quo Bavarica editio prodiit, habebat *aquopictile*, ut Amerbachius admonet in margine. Unus codex Sangallenſis habet *aliquapictile*. Ex quibus confirmatur lectio quam nos retinuimus. Regius, Vaticanus unus, Bellovacenſis, Divionenſis, Trecenſis, *acupiculæ*. Colbertinus, Rivipullenſis, Tilianus, & Thuanus, *acupicule*. Heroldus, *acubiculæ*. Liber ſancti Michaelis in periculo maris, *acupicale*. Pariſienſis, Metenſis, & Remenſis, *acupicula*. Meus, *aucupiculæ*. Camberonenſis, *cupiculæ*. Alter Sangallenſis, *apicule*. Pithœanus, *apicula*. Vide Gloſſarium Spelmanni in verbo *Acubicula*, ubi reprehendit Meurſium, qui hanc vocem putavit mutandam in *acubitulæ*, id eſt, reclinatoria.

Faciant] In pleriſque vetuſtis exemplaribus & in editione Baſileenſi legitur *fiant*.

Vervices] Ita codex unus Sangallenſis, Normannicus, Remenſis, Pariſienſis; Divionenſis, Bellovacenſis, Colbertinus. Malè in Tiliano, *cervices*. In Regio, Trecenſi, Camberonenſi, in uno Vaticano, in Metenſi, Pithœano, meo, & in editione Bavarica ſcriptum eſt *verveces*.

Tom. I. Sic etiam apud Reginonem & Burchardum. Ita etiam polypticus Monaſterii Foſſatenſis. In altero Sangallenſi, in Rivipullenſi, Thuano, & in editione Baſileenſi, *berbices*. Heic obſervandum eſt iſtam ultimam lectionem frequentiſſimam eſſe in veteribus libris, ut docet Petrus Pithœus in Notis ad Collationem Legum Moſaycarum & Romanarum tit. XI. *Poſteriores*, inquit, *ferè berbicem & pronunciârunt & ſcripſerunt, ut apud Anianum & Paulum Monachum & in Longobardicis Franciciſque Legibus. Undè nobis remanſit vocabulum.* Sanè in antiquis exemplaribus Capitularis Aquiſgranenſis ſcriptum eſt in hoc loco *berbices*. Item in capite 98. Legis Alamannorum. Memoratorium Anſegiſi Abbatis Fontanellenſis in tomo tertio Spicilegii Dacheriani pag. 247. *mutones, berbices, pullos*. Hinc pelles berbicinæ ibidem pag. 246. *ad pelles berbicinas, undè pellicea fiant*. Hinc *pellicium berbicinum* apud Monachum Sangallenſem in libro ſecundo de rebus bellicis Karoli M. cap. 27. Hinc. *muffulæ berbicinæ* in Capitulari anni DCCCXVII. cap. 79. in codice Sangallenſi. Hinc deniquè berbices & berbicarii in ſtatutis antiquis Monaſterii Corbeienſis cap. 5. *Vervices* tamen, præter codices ſuprà commemoratos, habet codex Bigotianus in titulo quarto Legis Salicæ & in titulo 38. cap. 3. & tit. 70. cap. 3. Legis Burgundionum. Item polypticus Irminonis Abbatis ſancti Germani Pariſienſis à Mabillonio laudatus in Notis ad Acta Sanctorum Ordinis ſancti Benedicti to. 4. pag. 96. *vervices cum agnis*. Apud Buzelinum lib. 2. Gallo-Flandriæ pag. 359. in actis donationis quam Walgarius Sacerdos fecit Monaſterio Ciſonienſi: *vervices centum & octoginta*.

Honor et requies] In antiquis exemplaribus Regio-, Trecenſi, uno ſancti Galli, Pithœano, Colbertino, Thuano, Tiliano, Pariſienſi, Remenſi, Divionenſi, Bellovacenſi, meo, & in editione Baſileenſi legitur *bonorum requies*.

Sed et ad] In Codice Regio, Trecenſi, & meo, *ut ad Miſſarum*.

Pag. 716. cap. 76. Sed et vestrum vid.] Hæc eſt lectio quæ extat in Capitulari Aquiſgranenſi & in antiquis Anſegiſi exemplaribus Tiliano, Divionenſi, Pithœano, Thuano, Pariſienſi, & in editionibus Amerbachii & Heroldi. In Codice Camberonenſi, in Bellovacenſi, Remenſi, Metenſi, apud Reginonem, *Sed & unicuique veſtrûm videndum*. In uno Sangallenſi, *Sed & veſtrûm eſt dilectiſſimi*, mendosè, ut opinor. In alio Sangallenſi, in Colbertino & Rivipullenſi, tum etiam in editionibus Tilii: *Summoperè vobis videndum eſt*. Normannicus: *Summo opere vobis videndum*. Regino caput iſtud retulit *ex Capit. lib. tit. LXXVJ.* rectè. Burchardus *ex Concilio Rotomagenſi*. Quem ſecutus eſt Ivo. Burchardus itaquè, quod ſæpè dictum ſæpèque dicendum, auctor eſt plerarumque falſarum inſcriptionum quæ in vetuſtis juris Canonici Collectoribus occurrunt.

Ex suo sensu] id eſt, *ex corde ſuo*, ut legitur in inquiſitione quæ extat initio librorum Reginonis de eccleſiaſticis diſciplinis. Jubet ergò Princeps ut Homiliæ quæ à Presbyteris habebuntur ad plebem eccleſiaſticam, fundatæ ſint in ſacrarum literarum textu, & ne luxuriei cogitationum ſuarum indulgeant, tanquàm famam captatur ex nova quapiam & inſolenti ratione prædicandi. Quod genus concionatorum meritò olim damnavit ſanctus Gregorius, ut adnotatum eſt ad epiſtolam Agobardi de modo regiminis eccleſiaſtici cap. XI. Tom. I.

Primo omnium] Vide Capitulare quintum anni DCCCXIV. cap. 1.

Et ex Maria] Reddidimus heic lectionem quæ extat in editione Bavarica & in Baſileenſi. Quam confirmat unus Codex S. Galli. Nam plerique Codices habent tantùm *de Spiritu ſancto & Maria*. Sic etiam in Libello ſacroſyllabo Epiſcoporum Italiæ legitur in vetuſtiſſimo Codice ſancti Remigii Remenſis & in editione Sirmondi: *Natus eſt de Spiritu ſancto & Maria Virgine*. Pro quo tamen Tilius edidit, *ex Maria*.

Resurrectione mortuor.] Hic locus mutilus erat in ſuperioribus editionibus, ſi Bavaricam excipias & Baſileenſem. Regino ſenſum non verba reddidit, hoc modo: *Item prædicandum eſt quòd omnes homines in propria carne reſurgent*. Reginonem deſcripſit Burchardus.

Christo. Amen.] Heic deſinit Capitulare primum anni DCCLXXXIX. niſi quòd in vetuſtis Capitularis ipſius exemplaribus poſteà ponitur adnotatio quæ ſuprà pag. 241. edita eſt. Hanc adnotationem, quæ in nullo veterum Anſegiſi exemplarium extat, hoc loco ediderat Tilius, & poſt eum Pithœus & Lindenbrogius. Addidit etiam veterem notam quæ in Codice ſancti Remigii poſita eſt in margine capitis 77. de qua nos ſuprà diſſeruimus pag. 1058. ubi eam retulimus totam integram prout habetur in eodem Codice. Nos illas adnotationes hinc ſuſtulimus, ut collectionem Anſegiſi talem exhiberemus qualem ab eo compoſitam eſſe conſtat ex antiquis libris. Pag. 717. cap. 76.

Quia juxta] Vide quæ de hoc capite dicta ſunt ſuprà pag. 1058. Ibid. c. 77.

Ideo] Vox iſta addita eſt ex Codice Colbertino, Normannico, Sangallenſi, & Bellovacenſi. Habetur etiam in uno Vaticano.

Rebus illius] In eodem Codice Colbertino, in uno Vaticano, in Normannico item & Sangallenſi legitur, *rebus Eccleſiarum*; in Capitulari ſecundo anni DCCCXIV. *rebus illius Eccleſiæ*. Hincmarus: *rebus Eccleſiæ*. Ita etiam Gratianus, ubi vide Notas noſtras.

Nullam pen. divis.] Hadrianus Papa in epiſtola ad Tilpinum Archiepiſcopum Remenſem: *Et nullus per ullum unquam tempus tibi vel Remenſi Eccleſiæ de rebus ad illam debitè pertinentibus diviſionem vel violentiam, ſicut antè factum fuit, facere præſumat*.

Patiantur] Quidam Codices habent *patiatur*. In Divionenſi ſcriptum eſt, *patiatur Eccleſia*.

Sacrorum] Initium iſtius capitis hoc eſt in antiquis exemplaribus Vaticano, Sangallenſi, Colbertino: *De eligendis Epiſcopis ſacros Canones non ignorantes, ut in Dei, &c*. Pag. 718. cap. 78.

Potiretur] In Codice Camberonenſi, in Bellovacenſi, Metenſi, Remenſi, Pariſienſi, Pithœano, & duobus Vaticanis, tum etiam apud Anſelmum Lucenſem lib. 2. contrà Guibertum & in Chronico Reicherſpergenſi legitur *potiatur*.

Honore] Ita vetera exemplaria fermè om-

Tom. I. nia. In uno tamen Vaticano, in Colbertino, Sangallenſi, & Normannico legitur *jur*.

Electionem Cleri et populi] In editione Tilii & Pithœi ſcriptum eſt, *per electionem Clericorum & populi*. In Codice Normannico, in Thuano, Colbertino, Sangallenſi, *Clericorum & populorum*. Ex hoc loco collegit Gratianus Imperatores illis renuntiaſſe privilegiis quæ de electione Summi Pontificis Hadrianus Papa Karólo Imperatori fecerat. Sed illa Gratiani ſententia funditùs evertitur ex his quæ obſervata à nobis ſunt ad Concilia Galliæ Narbonenſis pag. 34. ubi oſtendimus eam Legem non fuiſſe obſervatam, ac nihilominùs Reges dediſſe Epiſcopatus. Id quod innumeris propemodùm exemplis probari poſſet. Immò id factum fuiſſe cum bona Romanorum Pontificum venia hinc manifeſtè colligitur quòd ipſi reperiuntur Epiſcopatus poſtulaſſe à Regibus. Joannes VIII. epiſt. 171. 187. Epiſcopatum Vercellenſem à Carolomanno Rege Italiæ petiit pro Goſperto Diacono; ejuſque petitioni annuiſſe Carolomannum patet ex epiſtola 221. data ad Carolum Regem. Sed ex epiſtola præcipuè ſequenti colligitur Principum auctoritas in dandis per ea tempora Epiſcopatibus. Sic enim ſcribit Pontifex ad clerum & populum Vercellenſem: *Omnium veſtrûm cognoſcat ſagacitas & laudanda fidelitas quoniam dilectus ac ſpiritualis filius noſter Carolomannus, glorioſus Rex iſtius Italici regni, ipſum Vercellenſem Epiſcopatum, more præceſſorum ſuorum Regum et Imperatorum, conceſſit huic Conſperto viro nobiliſſimo.* Joannes decimus Epiſcopatum Veronenſem à Rege petiit pro Ratherio, ut ipſe docet in epiſtola tertia: *Allatæ cum his ſunt & litteræ Domini Papæ tunc temporis Joannis glorioſæ indolis, quibus continebantur preces ejuſdem totiuſque Romanæ Eccleſiæ utì ego Veronenſibus darer Epiſcopus. Diſplicuit hoc non parùm Regi contraria molienti. Sed obtinuit deprecatio apoſtolica.* Quoad Romani verò Pontificis electionem, certum eſt ex his quæ dicta à nobis ſunt in Notis ad Agobardum pag. 122. & ſeqq. jus Imperatorum diù poſt Karoli ac Ludovici tempora manſiſſe integrum, quamvis contrà tendentibus Romanis & Principum auctoritati illudere conantibus.

Eligantur] Iſtius rei meminit Ivo Carnot. epiſt. 102. *Francorum Reges Carolus & Ludovicus electiones Epiſcoporum Eccleſiis conceſſerunt. Quod & in ſuis Capitularibus ſcriptum reliquerunt.* Ea Lex, ut dixi, obſervata non fuit, ac nihilominùs Reges noſtri dederunt epiſcopatus viris à ſe delectis, ut patet etiam ex epiſtola 81. Lupi Ferrarienſis; ſi paucas quaſdam Eccleſias excipias, quibus ex ſpeciali privilegio conceſſum erat ut vacantibus Eccleſiis provideretur per electionem. De Mutinenſi Eccleſia fidem facit Præceptum Ludovici Pii datum anno dcccxxii. editum à Gabriele Sillingardo in Catalogo Epiſcoporum Mutinenſium pag. 21. & hinc in tomo ſecundo Italiæ ſacræ pag. 118. Karolus Craſſus Imperator, ut in epiſtola 281. docet Joannes VIII. Papa, Genevenſi Eccleſiæ *electionem perenniter de proprio Clero* donavit. Idem anno dcccLxxv. idem privilegium tribuit Eccleſiæ Cabillonenſi; Præceptumque ejus edidit Petrus à Tom. I. ſancto Juliano, quod dein relatum eſt in tomo tertio Conciliorum Galliæ. Idem anno eodem ſimile privilegium conceſſit ſeu potiùs confirmavit Eccleſiæ Paderbornenſi, ut docet auctor vitæ ſancti Meinwerci cap. 7. Karlomannus Rex Francorum, Ludovici Balbi filius, ſuperiorum Principum privilegia, qui electionem epiſcopalem conceſſerant Eccleſiæ Aurelianenſi, renovavit anno dcccLxxxiii. ut patet ex ejus Præcepto edito in Appendice Conciliorum Galliæ Narbonenſis tit. iii. Anno dccccxvii. Karolus Simplex, Karlomanni frater, edixit utì poſt obitum Ratbodi Archiepiſcopi Trevirenſis, electio Epiſcopi de propriis ejuſdem Eccleſiæ filiis pari conſenſu fieret à clero & populo Trevirenſi. Præceptum Karoli edidit Browerus in libro nono Annalium Trevirenſium. Ottonis ſecundi privilegium Eccleſiæ Hammaburgenſi conceſſum anno dccccLxxiv. refert Erpoldus Lindenbrogius in Collectione privilegiorum ejuſdem Eccleſiæ. Deniquè tamenetſi Karolus & Ludovicus legentur electiones Epiſcoporum conceſiſſe Eccleſiis Lege generali, videmus tamen Hincmarum Remenſem Epiſcopum ſæpè ſcripſiſſe ad Reges noſtros pro impetranda Canonica electione in Eccleſiis vacantibus. Quod cùm Sirmondus animadverteret, eam conciliandæ iſtius repugnantiæ rationem iniit. Nam poſt relatum caput iſtud noſtrum ex Capitularibus, ait: *Sed hujus tamen Legis beneficio ita electionum jure in poſterum uſæ ſunt Eccleſiæ, ut ſingulæ mortuo Epiſcopo primùm omnium novi eligendi facultatem per Metropolitanum à Rege peterent, cum Viſitatore qui præeſſet electioni. Tum electionis factæ Decretum ad Metropolitanum referebat, ut eâ Regi probatâ, & electo coram provincialibus Epiſcopis ritè examinato, tum demum ordinaretur.*

Eligantur] Repetenda neceſſariò eſt in hoc loco obſervatio quam protulimus in Notis ad Gratianum pag. 468. nimirùm graviter heic hallucinatum eſſe auctorem Chronici Reicherſpergenſis, qui tempus iſtius Conſtitutionis refert ad annum dcccxLix. conditamque fuiſſe ait à Karolo Calvo & Ludovico Rege Germaniæ, fratribus Lotharii Imperatoris. Hæc ſunt ejus verba: *His temporibus Carolus & Ludovicus glorioſi Reges, fratres hujus Lotharii Imperatoris, in primo libro Capitulorum ſuorum ſtatuerunt Romanæ Eccleſiæ dicentes: Sacrorum Canonum non ignari &c.* Errat, inquam. Primùm enim conſtat Capitulum iſtud eſſe ex libro primo Capitularium Karoli M. & Ludovici Pii, qui de electione Epiſcoporum in univerſum intellexerunt, non verò coercere voluerunt ad ſolius Romani Pontificis electionem. Deindè electio iſtius nullatenùs pendebat à Karolo Calvo aut Ludovico fratre ejus, qui Reges Italiæ non erant. Itaquè fruſtrà Legem edidiſſent de electione Romani Pontificis.

Ex dictis Sanctorum] Regulæ illius ſive Collectionis auctor eſt Amalarius Diaconus, ut docet Ademarus Cabanenſis; ejus verò exemplar vetuſtiſſimum & elegantiſſimum extat in Bibliotheca Colbertina. Pag. 718. cap. 79.

Pratis] In Codice Tiliano, in Thuano &

Tom. I. Divionensi, tum etiam in editione Basileensi legitur *partibus*.

Iota] Quidam Codices habent *ita*, Normannicus videlicet, unus Vaticanus, Camberonensis, Divionensis, Remensis, Pithœanus, Colbertinus, Parisiensis. Sic etiam edidit Heroldus.

Pag. 718. cap. 80. Aut Monachorum] Hæc non habentur in Codice Sangallensi. Extant tamen in reliquis & in editione Basileensi. Ut videatur esse mendum Librarii.

Ibid. c. 81. Et quomodo] In duobus Vaticanis, in Metensi & Camberonensi legitur, *ut quomodò*. In Remensi, Pithœano, Parisiensi, *ut Monachis ex se ipsis sibi eligendi &c.*

Sibi eligendi Abbates] nimirùm cum consensu & auctoritate Episcopi in cujus Diœcesi situm fuerit Monasterium. Capitulare Francofordiense cap. 15. *Ut Abbas in Congregatione non eligatur, ubi jussio Regis fuerit, nisi per consensum Episcopi loci illius.* Lotharii Imperatoris Præceptum pro Monasterio Ambrosiano datum anno dcccxli. editum à Joanne Perro Puricello in Monumentis Basilicæ Ambrosianæ pag. 184. *Et si qui quandoquidem Abbas ex eodem Monasterio decesserit, secundùm suam institutionem licentiam habeant per consensum Archiepiscoporum, qui tunc per tempora fuerint, de ipsa Congregatione eligendi talem Abbatem qui eis secundùm regulam & justitiam præficere alios possit.* Confirmari præteteà istud potest exemplo Abbatissarum, quarum electiones fieri non poterant absque consensu Episcopi, ut dicetur lib. 5. cap. 384. Idem jus obtinebat in Anglia. Testis Concilium Calchuthense celebratum anno Christi dcclxxxvii. cap. 5. *Ut si Abbas aut Abbatissa de hac luce migraverint, tunc cum consilio Episcopi cujus in parochia ipsum Monasterium situm est, probatæ vitæ & religiosi secundùm Dominum ex ipsis elegantur Pastores.* Idem Synodus apud Celichyth habita anno dcccxvi. cap. 4. *Ut habeat unusquisque Episcoporum potestatem in sua propria Diocesi Abbatem vel Abbatissam eligere, & hoc cum consensu & consultu familiæ.* Hinc explicari potest quod ait Ludovicus Pius, in Præcepto de cellis cœnobialibus Diœceseos Senonensis, quas ita subjectas vult proprio Episcopo *ut easdem sub proprio semper regimine gubernans, secundùm institutionem sanctæ regulæ Abbates constituat, & si necesse fuerit mutet.* Urbanus II. confirmans privilegia Monasterii sancti Pauli Narbonensis anno mxciii. addit: *Abbatem, qui & Præpositus dicitur, alium eis præferri auctoritate apostolicâ prohibemus, nisi quem suæ professionis communis electio fratrum regulariter viventium de suo Collegio, vel de alieno, si necesse fuerit, cum Archiepiscopi consilio secundùm Deum decreverit eligendum.* Abbatum Fossatensium electionem fieri olim non potuisse absque auctoritate Episcopi Parisiensis hinc colligitur quòd novi Abbatis locatio sive inthronizatio à Ministris Episcopi fiebat, ut patet ex literis Innocentii II. & sequentium Pontificum.

Ex se ipsis] Postquàm diximus de libera Abbatum electione Monachis concessa, consequens est ut agamus de conditione adjecta privilegio, nimirùm ut Abbates eligantur ex Monachis ejusdem Monasterii. Frequens est hæc clausula in Præceptis Regum. Nullibi autem apertiùs quàm in privilegio Karlomanni, filii Ludovici Balbi, pro Monasterio Arremarensi: *nisi ex ipsis qui regulariter ibi sunt ab infantia nutriti, & secundùm sancti Benedicti institutionem, ex sese, non ex aliis, haberent eligendi licentiam Abbatem.* Item in Præcepto Odonis Regis pro eodem Monasterio: *ex sese, non ex aliis, habeant eligendi licentiam Abbatem.* Tom. I.

Eligendi Abbates] Legem istam observatam non fuisse satis constat, si quis tantisper introspicere velit Annales & Historias illorum temporum & privilegia Monasteriis concessa. Istud ipsum antè me observavit Joachimus Vadianus in libro primo de Collegiis Monasteriisque Germaniæ veteribus pag. 19. in editione Goldasti: *Porrò Carolus Imperator, cognomento Magnus, communi edicto permisit Monachis ut Abbates ipsi legerent, quòd antè se & Pipinus pater multis cœnobiis indulserat, adjectâ tamen conditione ut & Regum auctoritatem pro more agnoscerent, jussisque illorum parerent & aquiescerent. Quod insecuti tamen Principes neglexerunt, sæpiùs ordinatis selectisque etiam externis, qui Monasteriorum habenis adhiberentur.*

Et qualiter] Hæc & quæ sequuntur usquè ad verbum *ordinaverimus* desunt in Codice Parisiensi & in Pithœano.

De servorum] Raymundus in titulo *De servis non ordinandis* caput istud laudavit ex Concilio Toletano. Reprehendit autem hoc loco Raymundum Janus à Costa, quòd Regibus & Episcopis Francorum invidisse videatur gloriam celeberrimæ sanctissimæque Constitutionis. Verùm ea culpa Raymundi non fuit, sed mala seculi fortuna. Tùm enim non recurrebant ad fontes, sed ex aliorum Collectionibus novæ consarcinabantur. Primus omnium Burchardus hanc Constitutionem tribuit Concilio Toletano, ut dictum est in Notis ad Reginonem pag. 576. Burchardum secuti sunt Ivo, Gratianus, Bernardus Papiensis, Raymundus. Aliam viam tenuit auctor Collectionis Decretalium quæ consuevit edi post Concilium Lateranense Alexandri III. ubi parte 50. cap. 56. caput istud sumptum dicitur *ex Concilio Maticensi.* Quamquàm ibi idem Janus à Costa legit *Triburiensi* pro *Maticensi*, non dubitans, ut ipse ait, quin caput istud nostrum sumptum sit ex Concilio Triburiensi. Sanè in capite 29. illius Concilii agitur de servis non ordinandis, sed aliis omninò verbis, laudatis etiam Leonis & Gregorii Romanorum Ponificum Decretis. Quod non fecit auctor istius nostri capitis. Alteserra in Commentario ad Decretales Innocentii III. pag. 145. putat hoc caput esse illud *quod in quodam Concilio Toletano laudatur ex pacto Francorum;* additque hanc inrerpretationem, *Non ineptè Lex Regia pactum Francorum dici potuit, quia Leges sancitæ fuêre in conventu Francorum.* Verùm nos jam suprà pag. 995. observavimus falsos heic fuisse viros eruditissimos, & pacti Francorum nomine intelligi Legem Ripuariam, non verò Capitularia Regum. Vide Ivonem parte 6. cap. 132. Pag. 599. cap. 82.

Tom. I.

Servorum] id est, colonorum, qui operas suas debebant dominis fundorum quos colebant. Iidem vocantur rustici in Consuetudinibus Clarendonæ cap. 16. *Filii rusticorum non debent ordinari absque assensu domini de cujus terra nati dignoscuntur.* Rusticos Ecclesiæ pro servis dixerat diù anteà sanctus Gregorius, lib. 1. epist. 42.

Indiscretè promovebantur] Hic locus lucem magnam accipit ex Charta manumissionis quam Hugo Abbas sancti Aniani concessit Reginaldo ut ad sacros Ordines promoveri posset, data anno primo Imperii Karoli Calvi. Integram Chartam daturi sumus suo loco. Heic interim placuit ejus initium describere, quod, ut dixi, valdè illustrat hunc locum. Sic ergò habet : *Cùm Christianissimus ac Religiosissimus Imperator Ludovicus cœlestis protectionis ope suffragante invictissimus Augustus sanctam matrem Ecclesiam ad meliora instantissimè subveheret, hoc inter cætera sanctæ devotionis suæ studia exhibuit ut usus valdè inolitus atque reprehensibilis, qui dignitatem ejus magna ex parte fuscare videbatur, eò quòd scilicet servilis & originariæ conditionis homines Ecclesiæ utilitati idonei reperti nexu servitutis eriperentur & ad hanc dignitatem promoverentur, unà cum consensu Pontificum & Optimatum imperii sui statuere procuravit &c.*

Et statutum] In vetustis exemplaribus Regio, Sangallensi, Normannico, Trecensi, in uno Vaticano, & in meo legitur : *Undè statutum est.*

Nisi prius a dominis] Vita Ludovici Pii : *Considerans etiam idem piissimus Imperator non debere Christi Ministros obnoxios esse humanæ servituti, sed & multorum avaritiam abuti ministerio ecclesiastico ad proprium quæstum, statuit ut quicunque ex servili conditione, conciliante scientiâ & morum probitate, ad ministerium altaris ascisceretur, primùm manumittantur à propriis dominis vel privatis vel ecclesiasticis, & tunc demùm gradibus altaris induantur.* Duravit istud jus usquè ad tempora Pontificum Romanorum qui Avenionensem Cathedram tenuerunt. Edita est nuper Charta libertatis quam Emelina Abbatissa sanctæ Mariæ Suessionensis concessit anno MCCCXVII. Petro filio Valteri de Choy ut Clericus fieret & in clericali libertate permaneret. Extat in Bibliotheca Regia vetus Codex Ms. numero 1892. in quo continetur *Formularium*, ut fert titulus, *Domini Papæ correctum & reformatum de speciali Mandato Domini Benedicti Papæ duodecimi.* Continet autem Formulas rerum quæ magna ex parte actitabantur sub Pontificatu Bonifacii octavi. Illic mentio est cujusdam servi qui, ignorante domino suo, ab Episcopo non suo per simplicitatem & juris ignorantiam Ordinem Subdiaconatûs receperat, & postmodùm habitu Religionis assumpto, ad Ordines superiores accesserat. Rescripto Romanæ pœnitentiariæ committitur Abbati Monasterii in quo ille degebat ut si præfatus Monachus non fuit post religionis ingressum à suo domino requisitus, & ex taciturnitate ejus præsumi possit eum consensisse, in Ordine suo post peractam pœnitentiam ministrare sinatur. Alius quidam, domino suo sciente & non contradicente, Ordinem Subdiaconatûs furtivè susceperat, in ipso publicè diutiùs ministraverat, & processu temporis ad Superiores processerat. Mandatur Episcopo ejus ut si prædictis veritas suffragatur, & aliàs dictos Ordines ritè recepit, cum eo dispensetur eo modo quo de superiore statutum vidimus. Similem porrò huic Regio Codicem habet Bibliotheca Cæsarea, ut Lambecius monet in libro secundo Commentariorum de eadem bibliotheca, pag. 932.

Tom. I.

Dominus e. e. recipiat.] Sed quæri potest utrum præscriptio heic locum habeat adversùs dominum. Ea controversia agitata est anno DCCCLV. in causa Archidiaconi Ecclesiæ Viennensis, ut patet ex capite 23. Concilii Valentini tertii. Hincmarus quoquè apud Flodoardum, lib. 3. cap. 23. præscriptionem opposuit Irminsindæ cuidam matronæ, quæ Diaconum quendam comprehendi jusserat & in servitium suum redigi.

Ab alia patria] In Codice Regio, in Trecensi, & in meo legitur *aliqua.*

Ignoraverit] Antiqui libri Remensis, Pithœanus, & Parisiensis habent, *ignoratum fuerit.* Sic etiam legit Hincmarus Episcopus Laudunensis in epistola ad Remensem, quæ edita est in tomo secundo Operum Hincmari, pag. 343. Regino, Burchardus, Ivo, & Appendix Concilii Lateranensis, *ignotum sit.*

Gradum amittat] Joachinus Vadianus, lib. 1. de Collegiis Monasteriisque Germaniæ veteribus, pag. 13. *Servum fugitivum ab ignorante Episcopo in Presbyterum ordinatum, si dominus requisivisset, non asserebat adeò Sacerdotium quin probatâ servitute in pristinam conditionem remigraret. Necdùm enim notus erat character ille indelebilis quem scholæ posteà inventum sacrificiis suis inusserunt.*

Juxta sacros Ordines] Ita omnia vetera exemplaria & Hincmarus Laudunensis. Dubium autem non est quin heic Ordinum vocabulo intelligantur Canones sive Regulæ Ecclesiasticæ. Itaque Regino, Burchardus, Ivo, & Gratianus voci *Ordines* substituerunt vocem *Canones.* Infrà cap. 91. legitur *juxtà sacros Canones.* Et tamen in Capitulari ipso anni DCCCXVI. ex quo caput illud sumptum est, vetus Codex sancti Remigii Remensis, qui nunc extat in Bibliotheca Thuana, scriptum habet, *juxtà sacros Ordines.* Undè colligi potest aut voces illas tùm permutari invicem solitas, aut pronos in hunc errorem fuisse Librarios. Benedictus III. in epistola ad Hincmarum : *Æquiparare te viros illos prospeximus qui non terrenis actibus caducisque delectati sunt observationibus, infinitoque Dei zelo accensi, ecclesiastica promulgârunt Statuta & Ordines.* Hinc fortassis *ordinare* pro constituere, jubere. Certè apud Reginonem, lib. 1. cap. 63. in antiquis exemplaribus Parisiensi, Viennensi, & Moguntino legitur *præter Ordinationem*, ut in Canone tertio apostolico apud Dionysium Exiguum & Isidorum, cùm in Helmæstadiensi scriptum sit *præter Ordinem.* Concilium Emeritense, can. x, *per sancti Concilii ordinem*, & can. xix, *per sui Episcopi Ordinationem.*

Vilis persona] Respicit ad caput primum

Tom. I. epistolæ primæ sancti Leonis, ubi scriptum est de servis non ordinandis, *tanquàm servilis vilitas hunc honorem capiat.*

Peculiare] Vadianus, lib. 2. pag. 82. *Peculium dixêre Jureconsulti quidquid servus domini permissu possidebat. Quòd à Chartulario illo nostro peculiare rectè & Latinè est dictum. Quicquid enim ad peculium attinet, peculiare dici potest.*

In Canonib. de consecratis] Vide infrà cap. 150.

Nostram auctoritatem] Vide Appendicem Marculfi, cap. 8.

Familia Ecclesiæ] id est, servi Ecclesiæ, ut res ipsa loquitur. Extant apud Reginonem, lib. 1. cap. 301. & apud Lindenbrogium cap. 101. itemque in Nova nostra Collectione Formularum cap. 43. Formulæ secundùm quas servus Ecclesiasticus manumitebatur ut ad sacros Ordines promoveri posset. Apud Vadianum verò lib. 2. pag. 74. & apud Goldastum in Collectione Chartarum sancti Galli cap. 7. legitur testamentum libertatis Sigimari secundùm hanc Formulam factum ab Engildruda Sanctimoniali. Itaquè si quis servus Ecclesiasticus ad sacros Ordines promovebatur absque consensu Ecclesiæ cujus servus erat, Ordinatio non valebat. Docent istud etiam literæ Guillelmi Episcopi Parisiensis datæ anno MCCXLI. in Chartulario Monasterii Fossatensis. Et si post susceptam tonsuram clericalem uxorem ducerent, bona eorum quandòque redibant ad Ecclesias, ut patet ex literis Officialis Parisiensis datis anno MCCXLIV. in eodem Chartulario.

Utilis] Charta Monasterii Conchensis data regnante Philippo: *Et si utilis fuerit, faciet illum ordinare ad Presbyterum.*

In ambone] Crisconius cap. *166. de his quæ debeant im ambone id est in pulpito psallere.* Vide Reginonem, lib. 1. cap. 407. & Burchardum, lib. 2. cap. 21. 32. & Glossarium Spelmanni.

Ante cornu altaris] Vide Appendicem Marculfi cap. 8. & Novam Collectionem Formularum, cap 43.

Pag. 710. cap. 83. Exheredari] In Codice Camberonensi, in Remensi, Normannico, Parisiensi, Pithœano legitur *exhereditari.*

Quod si aliquis] Postrema hæc pars istius capitis sic habet in libro Divionensi: *Quòd si aliquis deinceps hoc facere temptaverit, & acceptor synodali sententiâ districtè feriatur, & res ad exheredatos redeant.* Posteà sequitur caput octavum Capitularis anni DCCCXVI. quod extat infrà lib. 5. cap. 212. In Rivipullensi legitur: *Quòd si aliquis deinceps hoc facere temptaverit, acceptor à synodali vel imperiali sententia modis omnibus districtè feriatur, & res ad exheredatos redeat.* Tùm sequitur idem caput octavum Capitularis anni DCCCXVI. Sic etiam in Normannico, nisi quòd in nonnullis vocibus scribendis erratum est à Librario. Sanè nostrum hoc caput mutilum videtur, & pleniorem sensum habet in his tribus exemplaribus. Quò fit ut existimem Ansegiso nonnulla excidisse interscribendum, partem nimirùm postremam istius nostri capitis & priorem ejus quod sequitur in ipso Capitulari.

Modis omnibus] Codex Pithœanus habet *omnimodis.* Tom. I.

Si Laici Clericos] De Clericis Laicorum vide infrà lib 5. cap. 230. & Notas ad Agobardum, pag. 63. Pag. 720. cap. 84.

Sancitum] Caput istud apud Gratianum refertur ex Concilio Guarmaciensi seu Wormacensi, ubi hodiè legitur. Est autem Ludovici Pii, ut dictum est. Arbitror enim caput istud cum nonnullis ex eis quæ præcedunt & cunctis quæ subsequuntur in vulgatis editionibus Concilii Wormacensis, ad Synodum illam non pertinere, sed esse tantùm excerpta studiosi cujusdam ex Canonibus Conciliorum, Decretis Pontificum Romanorum, & Capitularibus Regum Francorum. Certè pleraque Capitula libri primi Capitularium illic descripta sunt eodem ordine quo reperiuntur apud Ansegisum. Prætereà unum idemque caput bis reperitur eisdem verbis in illa Synodo. Quod absurdum esset in mentem veniisse cuiquam eorum Episcoporum qui Wormacensi Concilio interfuerunt. Verissima itaquè est observatio Surii, cujus hæc est admonitio statim post caput 44. Synodi Wormacensis: *Usque ad hoc 45. Capitulum exclusivè omnia superiora Capitula, dempto quadragesimo, in quodam vetusto exemplari habebantur. Ea porrò quæ sequuntur deerant: quæ sanè ad hanc Synodum pertinere non videntur, cùm interdùm repetantur quæ jam superiùs iisdem penè verbis sancita leguntur.* Putavit autem Carolus Molinæus caput istud à Karolo M. editum fuisse apud Wormatiam. Hæc sunt ejus verba ex nota marginali ad stylum Parlamenti Parisiensis pag. 231. *Hæc Constitutio facta est in Dieta imperiali apud Wormatiam, ubi Carolus Magnus primùm regni diadema susscepit, & habetur ad verbum in cap. 1. extrà de censi. insigni ingratitudine Pontificum Romanorum & Canonistarum, qui auctoris videlicet Caroli Magni nomen & memoriam deleverunt.* Multa heic peccavit Molinæus. Nam primò Constitutio hæc non est Karoli M. sed Ludovici Pii. Deindè falsum est Karolum M. primùm imperii diadema susscepisse Wormatiæ. Neque heic accusandi sunt Romani Pontifices, sed Burchardus, ex quo Gratianus & Collectores Decretalium ista sumpserunt. Sanè si per malam seculorum quorundam fortunam licuisset recurrere ad fontes, arbitror Gratianum non omissurum fuisse hanc auctoritatem, qui animum à Capitularibus abhorrentem non habebat. Vide porrò Notas ad Gratianum pag. 533. & ad Reginonem pag. 545. Ibid. c. 85.

Mansus integer] id est, qui habeat bunuaria duodecim de terra arabili & mancipia duo, ut ista interpretatur Lotharius Imperator, tit. 4. cap. 1. id est, servum & ancillam, ut legitur in vita Ludovici Pii: *Volens etiam unamquamque Ecclesiam habere proprios sumptus, ne per ejusmodi inopiam cultus divini negligerentur, inferuit prædicto Edicto ut per singulas Ecclesias mansus tribueretur unus cum pensatione legitima & servo atque ancilla.* Vide epistolam septimam Frotarii Episcopi Tullensis. Vide etiam infrà lib. 5. cap. 100. 214. & Addit. IV. cap. 163. & Winkelmannum in Notitia Saxo-Westphaliæ, pag. 411.

Tom. I. De oblationibus] Quæsitum est olim quid heic intelligi debeat per oblationes fidelium. Reperi enim hanc observationem in vetustissimo Codice Mſ. Bibliothecæ Thuanæ : *De uno manso ad Ecclesiam dato in primo libro Capitulorum ita scriptum habetur :* Sancitum est ut unicuique Ecclesiæ, &c. *In hujus autem Capituli loco ubi scriptum est* neque de oblationibus fidelium *intellegendæ sunt etiam terrulæ vel vineolæ quæ pro loco sepulturæ vel pro animæ suæ requie quiscunque Ecclesiæ contulit sive contulerit.* Sumpta est ista interpretatio ex capite 407. libri sexti Capitularium & ex capite 57. Additionis quartæ. Vide Capitula Karoli Calvi tit. xxxvii. cap. xi.

Senioribus] *id est, Dominis feudalibus*, ut ait Molinæus in loco paulò antè laudato. *Sic enim vocantur in Capitulis Caroli Magni. Et intelligitur de omni servitio, etiam militiæ, ne resp. fraudetur.* Nescio tamen an vera omni ex parte sit observatio Molinæi, saltem quoad militiam. Nam infrà cap. 141. edicitur ut Episcopi prævideant quem honorem Presbyteri pro Ecclesiis suis Senioribus tribuant. Sciebant autem Episcopi dictum esse Presbyteris & Diaconibus ut arma non portent, sed magis se confidant in oratione Dei quàm in armis, ut legitur suprà cap. 66. hujus libri. Et ex Capitulis Karoli Calvi tit. xxxvii. cap. xi. colligi potest servitium Senioribus debitum intelligi debere de censu & de caballi pastu. Hanc interpretationem confirmare videtur caput sextum Concilii Trosleiani, ubi servitia quæ Domini requirebant à Presbyteris de rebus ecclesiasticis, ista enumerantur, exactiones census, exenia, pastus, paravereda, seu caballorum saginationes. Fortassis ad servitium Dominis debitum pro terris Presbyterorum pertinet hic locus ex epistola 113. inter Bonifacianas, in qua Monachi sancti Petri Horbachensis ista scribunt ad Riculfum Archiepiscopum Moguntinum : *Dominus Bernarius Episcopus misit ei unum caballum pascere de nostro stipendio.*

Pag. 720. cap. 86. Statutum] Caput istud deest in antiquis exemplaribus Sangallensi & Thuano. In Colbertino legitur in titulo : *De Presbyteris uniuscujusque Ecclesiæ.* Sed caput ipsum ibi non extat. Regino illud refert ex Capitularium lib. 1. cap. 86. Burchardus ex Concilio Remensi.

Postq. h. impletum fu.] id est, postquàm mansus integer attributus fuerit Ecclesiæ.

Suum Presbyterum] id est, proprium Presbyterum, qui curam animarum ad Ecclesiam illam pertinentium exerceat. Istud autem propterea decretum est ne Presbyter unus plures simul Ecclesias haberet. Quod temporibus illis introduci cœptum in Ecclesiam colligi potest ex his quæ adnotata sunt ad epistolam 29. Lupi Ferrarienſis.

Pag. 721. cap. 87. Decimæ] Antè Constitutionem istam (uti suprà diximus pag. 1065.) decimæ non pertinebant ad Ecclesias noviter fundatas, sed ad antiquiores Ecclesias, id est, ad eas intrà quarum limites novæ constitutæ erant. Inter epistolas Frotharii Episcopi Tullensis reperitur una Alberici Episcopi Lingonensis ad eundem Frotharium, in qua conqueritur vicum sive Ecclesiam Bosonis Monasterii privilegium ac censum suum perdidisse propter novas Capellas à Frotharío dedicatas. *Undè tuam,* inquit, *fraternam deprecor dilectionem ut secundùm sinceritatem episcopalem ac Ecclesiasticam sanctionem agatis ne propter novas capellas antiquissimas quod per tot annos tenuit perdat Ecclesia, & mihi non sit necesse pro hoc episcopalem pulsare conventum.* Tom. I.

De sacris vasis] Puto caput istud factum esse adversùs Judæos. Vetuerat Karolus M. anno dcccvi. ne thesauri ecclesiastici venderentur Judæis & aliis negotiatoribus. Inventa est, ut puto, alia ratio vendendi, nimirùm pignus. Itaquè impiam illam fraudem hoc capite sustulit Ludovicus Pius. Ibid. c. 88.

Sacramenta] Quænam illa fuerint explicat, ut opinor, Canon xiii. Concilii secundi Cabilonensis, ubi sic legitur : *Dictum est intereà de quibusdam Fratribus quòd eos quos ordinaturi sunt jurare cogant quòd digni sint, & contrà Canones non sint facturi, & obedientes sint Episcopo qui eos ordinat & Ecclesiæ in qua ordinantur.* In Formulis promotionum episcopalium cap. 18. §. 1. Hincmarus Archiepiscopus Remensis scribens ad Clerum populumque Laudunensem de ordinatione Hedenulfi Episcopi Laudunensis, inter cætera mandata quæ illi data esse ait ab ordinatoribus suis, istud commemorat : *Ab eis etiam quos ordinaverit indebitum & contrà sacras Regulas sibi sacramentum fieri non compellat.* Verùm tamenetsi Ludovicus ista fieri vetuisset ab Episcopis Longobardis, illi nihilominùs hanc consuetudinem retinuerunt, ut patet ex Glabro Rodulpho in vita Willelmi Abbatis Divionensis cap. 4. *Prædictum Monasterium in Vercellensis urbis Episcopio situm, ejusdem Episcopi ditioni subjacebat. Inoleverat autem malè arreptæ consuetudinis usus ut nullus Fratrum loci illius Levitici ordinis gradum priùs susciperet quàm sese assertione jurandi promitteret servaturum fidelitatem Episcopo.* Hodie res est extrà omnem controversiam. Nam quandò aliquis ordinatur Presbyter, Episcopus sic eum compellat : *Promittis mihi & successoribus meis reverentiam & obedientiam ?* Ille verò genuflexus & manibus suis junctis positis inter manus Episcopi, quæ sunt solennia sacramenti fidelitatis respondet : *Promitto.* Ibid. c. 91.

Statutum est] Burchardus tribuit caput istud Papæ Siricio. Burchardum secutus est Ivo Carnotensis. Ibid. c. 92.

De presbyteris] Burchardus pro more suo caput istud refert *ex Concilio Meldensi cap. vj.* Idem tamen, parùm memor rerum à se scriptarum, caput 67. ejusdem libri quarti ait sumptum esse ex capite sexto Concilii Meldensis. Ibid. c. 93.

Ab Episcopo] Burchardus habet, *ab Archidiacono.* Sic etiam Ivo.

Non Quadragesimæ] Anteà quippè statutum fuerat ut in Quadragesima Presbyteri ad Episcopum in civitatem venirent, ibique rationem villicationis suæ ei redderent, ut patet ex lib. 5. cap. 2.

Convocentur] Posteà Regino, Burchardus, & Ivo addunt, *propter plebes sibi commissas.* Sed hæc non extant in antiquis Capitularium exemplaribus.

Tom. I. Pag. 722. cap. 94.

NE VERO EPISCOPI] Regino caput iſtud citat *ex Capitulis Synodalibus Karoli Imperatoris tit. xciv.* hoc eſt, ex libro primo Capitularium. Putabat enim nihil heic eſſe Ludovici Pii.

ONERI ESSENT POPULIS] Concilium Toletanum VII. cap. 4. *Cùm verò Epiſcopus dioceſem viſitat, nulli præ multitudine oneroſus exiſtat, nec unquam quinquagenarium numerum evectionis excedat, aut ampliùs quàm unam diem per unamquamque baſilicam remorandi licentiam habeat.* Iſidorus habet *quinarium* pro *quinquagenarium*. Sed hanc lectionem rejiciunt Correctores Romani & Loaiſa. Attamen habitâ ratione modeſtiæ veterum Epiſcoporum, quorum animus valdè alienus erat à faſtu qui poſteà invaſit plurimos eorum qui Cathedras epiſcopales poſt illos tenuerunt, huc valdè inclinat animus ut exiſtimem Iſidorianam lectionem eſſe meliorem. Poſteà Alexander III. in capite quarto Concilii Lateranenſis modum præſcribens faſtui & ambitioni Prælatorum Eccleſiaſticorum, Archiepiſcopis Parochias viſitantibus permiſit habere quadraginta vel quinquaginta evectionum numerum, Epiſcopis verò viginti vel triginta. Iſidorus Clarius Epiſcopus Fulginas modeſtè viſitabat ſuam diœceſim, nulli gravis, ne ea quidem à Presbyteris exigens quæ vetuſta conſuetudo & Canones Conciliorum præſtari jubent Epiſcopis parœcias ſuas viſitantibus. Docet nos ipſe in oratione 21. in Sermonem Domini in monte habitum : *Quod verò ad inviſendas Parochias pertinet, idem Epiſcopus, ne parochis gravis ſit, primùm non exigit inter viſitandum id quod ſanctorum Patrum Decreta ad levandos Epiſcopi ſumptus volunt. Quod verò ei ſpontè offertur, ut par pullorum, aut pulli aliqui columbarum, tam exiguum eſt ut nihil differat utrum quicquam ei aut nihil offeratur.* Vide Concilium Valentinum III. cap. 17. 22. & Canonem Triburienſem relatum à Reginone lib. 1. cap. 12.

EXEQUI QUO] In antiquis exemplaribus Normannico, Pithœano, Remenſi, & Pariſienſi ſic legitur : *Exequi ut his quibus prodeſſe poſſunt & debent non ſit importuna vel oneroſa eorum viſitatio.* In duobus Vaticanis & in Metenſi ita : *Exequi his quibus prodeſſe poſſunt & debent, non quo eorum profectio quantùm in illis erat ſit importuna vel oneroſa.* Sic etiam fermè Regino.

Ibid. c. 39.

DE FEMINIS] Burchardus caput iſtud tribuit Concilio Aurelianenſi. Et ut fraudem ſuam magis tegat, mutat quædam verba, tanquàm iſto capite Epiſcopi decernerent ut rogetur Princeps à conventu ut publicè pœnitentibus & viduis tuitionem ſuam impertiat. Sic etiam Ivo, quia Burchardum exſcripſit. Verùm præterquàm quòd omnia Capitularium exemplaria oſtendunt hanc Legem eſſe latam à Principe, & quòd illa reperitur in Capitulari Ludovici Pii, eam ab illo editam fuiſſe cum conſenſu Epiſcoporum docent Epiſcopi Concilii ſexti Pariſienſis lib. 1. cap. 44. *Et abhinc ab omnibus obſervandum ſtatuimus ut hujuſcemodi viduæ amiſſis viris repentè non velentur, ſed cum conhibentia Epiſcopi ſui triginta diebus, ut à glorioſo Principe Domno Hludovico cum conſenſu venerabilium Sacerdotum jamdudùm conſtitutum eſt, expectent.* Confirmata dein fuit hæc Lex à Lothario Imperatore, ut patet ex libro tertio Legis Longobardorum.

Tom. I.

ET QUIA A SACRO] Fraus Burchardi : *Et ut rogetur Princeps à ſacrò conventu ut hi qui publicam egerunt pœnitentiam, &c.*

ROGATI] Codex Pithœanus, itemque Normannicus, Remenſis, Bellovacenſis, Pariſienſis habent *rogati ſumus.*

TUERENTUR] paſſivâ ſignificatione, ut in Canone undecimo Concilii ſecundi Hiſpalenſis : *quorum non ſolùm gubernaculis tueri ſed etiam doctrinis ædificari poſſint.* Item in epiſtola reclamatoria Cleri Moguntini ad Ludovicum Pium Imperatorem : *Ut Eccleſia Chriſti Domini noſtri cuſtodiatur, adunetur, regatur, tueatur, & à perfidorum doctrinis intrinſecùs purgetur.*

HOC MALUM CAVEATUR] Codex Normannicus, Remenſis, & Pariſienſis habent, *hoc malum ab omnibus caveatur.* Pag. 722. cap. 97.

Ibid. c. 98.

DE PUELLIS] Caput iſtud Regino refert *ex Capitularium lib. j. cap. xcviij.* Burchardus *ex Concilio Cabillonenſi cap. xxvij.* Hinc ergò corrige Gratianum, qui caput iſtud repetit ex Concilio Cabilonenſi.

DCXXX.] Emendanda eſt per occaſionem epiſtola 72. Fulberti Epiſcopi Carnotenſis, ubi ſcriptum eſt Synodum Chalcedonenſem fuiſſe duodetriginta Epiſcoporum. Pro quo ſic legendum eſt ex auctoritate veterum Codicum Trecenſis & Petaviani : *Teſtem mihi allego magnam Synodum Chalcedonenſem ſexcentorum triginta Epiſcoporum ſub Leone Papa ſub Marciano Principe Congregatorum.*

XXXVIII.] Ita omnia fermè vetera exemplaria, non ſolùm heic, ſed etiam in libro quinto cap. 224. Sic etiam legitur in vetuſtis exemplaribus ipſius Capitularis & Canonum Iſaaci Lingonenſis. Tilius tamen & Pithœus repoſuerunt *xxvij.* quia reverà Canon Synodi Chalcedonenſis, qui iſthic refertur, eſt XXVII. in vulgatis editionibus Conciliorum. Codex Rivipullenſis habet. *xxviij.* ſicut infrà lib. 6. cap. 96. omnes veteres libri babent *xxviij.* occaſione iſtius Canonis Chalcedonenſis. Heroldus edidit *xxvj.* In Concilio Troſleiano editum eſt *xxvij.* An verò ita quoquè ſcriptum ſit in antiquis libris affirmare non poſſum, cùm nullum vetus illius Concilii exemplar viderim. Conſtans itaquè eſſe debet legitimam eſſe lectionem quam nos retinuimus. Cur autem hoc caput dicatur ſumptum ex Canone XXXVIII. Synodi Chalcedonenſis, criticorum eſto judicium.

Pag. 723. cap. 99.

DE DESPONSATIS] In libro primo Legis Longobardorum caput iſtud tribuitur Karolo Magno, Toletano verò Concilio apud Burchardum. Puto erratum utrobique eſſe.

A SACRO CONVENTU] Ex hoc loco & ex his quæ dicuntur ſuprà cap. 96. colligitur non extare hodiè omnes Conſtitutiones editas ab Epiſcopis anno DCCCXVI. apud Aquiſgranum.

UTRIQUE ANATHEMATIZENTUR.] Burchardus, ne ullum veſtigium Capitularium heic appareret, primùm iſtam Conſtitutionem tribuit Concilio Toletano, tùm verba & ordinem verborum mutavit, nonnulla prætereà addidit

Tom. I. dit quæ in Capitularibus non extant. Nam ubi dicitur *publica pœnitentia multetur*, ille addit & *ſine ſpe conjugii maneat.* Item in fine ſcripſit: *utrique uſquè ad ſatisfactionem anathematizentur.* Deinceps ergò quærendus non eſt fons capitis *Statutum.* 27. q. 2. cap. 34. de quo tantoperè laborârunt Correctores Romani.

Ibid. c. 100. Poſt caput XCIX. in vetuſtis exemplaribus Pithœano, Pariſienſi, Normannico, & Remenſi ſubjungitur: *Qui ſponſam alienam ipſâ non conſentiente rapuerit, licèt cum ea concubuerit, reddat eam ei cui ſponſa eſt; & is ducat eam, ſi velit, quia vim paſſa potiùs quàm violata videtur. Quòd ſi etiam ducere noluerit, accipiat alteram feminam. Tamen ſi & ipſa nubere voluerit, excepto raptore cui voluerit alteri legitimè copuletur. Raptor verò adulterii crimine reus teneatur. Quòd & ipſa conſenſit, ſimiliter ut raptor nuptiis in ulterius prohibeatur; & is qui eam accepturus erat, aliam quam voluerit accipiat.* Codex Pithœanus habet: *Qui ſponſam alienam non conſentien em rapuerit, licèt cum ea concubuerit, reddat eam cujus ſponſa eſt.* Et poſteà: *accipiat alteram. Femina tamen, ſi & ipſa.* Item Normannicus: *accipiat alteram. Femina tamen.* In Normannico, Pariſienſi, Pithœano: *Similiter ut raptor & nuptiis, &c.*

De his vero] Hoc caput, cum pleriſque capitibus libri primi, extat etiam in Collectione Benedicti Levitæ lib. 5. cap 226.

Capitulo xx.] In Codice Regio & in meo, tùm etiam in editione Baſileenſi legitur *Capitulo xxx.* haud dubiè Librariorum errore.

Pag. 724. cap. 102. Examinationem crucis] Codex Regius, Normannicus, Pariſienſis, Remenſis meus, *examinationem ſanctæ crucis.* Metenſis, *in ſanctæ crucis.* Palatinus, Vaticanus, Camberonenſis, *in ſancta cruce.* Illuſtriſſimus Cardinalis Baronius referens ad annum DCCCVI. verba iſtius capitis, quod putat eſſe Karoli Magni, ingenuè fatetur neſcire ſe quid ſit examen vel judicium crucis. Sanè res eſt adeò difficilis & abſtruſa ut etiam poſt eruditas doctiſſimorum hominum obſervationes adhuc in ambiguo ſit quo modo fieret examen illud crucis & quâ ratione per crucem finirentur cauſæ dubiæ & obſcuræ. Animus non eſt heic perſequi varias variorum opiniones neque quempiam eorum refellere. Satis erit admonere veram mihi videri ſententiam Gretſeri putantis judicium illud in hoc fuiſſe poſitum ut quis ſub cruce immotus perſiſteret donec Deus veritatem extraordinario quopiam modo patefaceret. Addo tamen oportuiſſe ut definitum certumque eſſet tempus ſtandi ad crucem; quo elapſo, is qui perſtiterat immobilis, victoriam conſequebatur. Quoniam verò difficile videbatur quempiam immobilem ſtare ad crucem per longum ſpatium abſque extraordinario Dei auxilio, Deo ſic tribuebant judicium cauſarum quæ ambiguæ & difficiles erant. Extat illuſtre hujus rei exemplum apud Onuphrium Panvinium, lib. 1. Antiquit. Veronenſium, Hieronymum de Curte, lib. 4. Hiſtoriæ Veronenſis, pag. 178. & apud Ferdinandum Uphellum in catalogo Epiſcoporum Veronenſium, tomo quinto Italiæ ſacræ, pag. 610. Orta erat inter cives Veronenſes & Epiſcopum ac Clerum ſibi commiſſum controverſia de ædificandis mœnibus urbis; cùmque convenire non poſſent, *tandem habito conſilio pacti ſunt ut hæc Dei & ſancti Spiritûs reſervarentur judicio. Eligentes duos juvenes Clericos ſine ullo crimine exiſtimatos, ſtatuerunt in Eccleſia ſancti Joannis Baptiſtæ ad domum, & ad crucem ſtare fecerunt; quorum unus Aregaus, poſt Archipresbyter, Eccleſiæ majoris nomine, alter verò ex parte ſancti Zenonis, Pacificus ſcilicet, qui poſt Archidiaconus Eccleſiæ majoris fuit. Hi ambo ab introitu Miſſæ uſquè ad mediam Paſſionem tantùm quæ eſt ſecundùm Matthæum pariter ſtarent. Ille qui de parte publica datus fuerat, in terram velut exanimis corruit. Pacificus verò uſque ad finem Paſſionis ſtetit. His geſtis, & omnibus gratias Deo agentibus, quartam partem tam civitatis quàm caſtelli pars Epiſcopii cum his quæ ſuprà memoramus accepit.* Acta hæc regnante Karolo Magno. De judicio crucis vide Mabillonium *de re diplomatica*, pag. 499.

Facere præsumat] Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicar. pag. 94. *Utebantur judicio aquæ frigidæ, aquæ ferventis, novem vomerum candentium, & examine ſanctæ crucis. Quæ omnia poſt prohibita fuêre.* Huic tamen Ludovici Pii Conſtitutioni evenit quod de pleriſque aliis ejuſdem Principis ſanctionibus obſervatum eſt, nimirùm eam non ubique ſervatam eſſe. *Ego*, inquit Greſerus, *crediderim latam quidem Legem quæ hanc probationem vetaret, verùm uſu non receptam.* Iſta viri docti ſententia aliquid veri admixtum habet. Certum quippè eſt eam Legem non ubique ſervatam fuiſſe, licèt alicubi deinceps ab examinatione crucis abſtentum fuerit, putà in vicinis Rheno, Moſæ, Moſellæque pagis. Iſtud collegiſſe mihi videor ex eo quòd in aliquot antiquis exemplaribus quæ ex tractu illo ad nos pervenerunt, crucis judicium & examen omiſſum eſt in ſingulis locis Capitularium in quibus reliqua exemplaria illud habent. Incipiamus à Capitulari quarto anni DCCCIII. in cujus capite tertio hæc habet editio Bavarica & vetus Codex Vaticanus: *aut cruce aut ſcuto & fuſte contrà eum decertet.* At Codex ſancti Vincentii Metenſis hæc tantùm: *cum ſcuto & fuſte contrà eum decertet.* Item pro eo quòd in capite ſexto idem Codex Vaticanus & editio Bavarica habent *campo vel cruce contendant*, Metenſis legit *campo contendant.* Hoc poſtremum caput extat etiam in libro tertio Capitularium capite 46. & lib. 2. Legis Longobardorum, tit. 28. cap. 3. iiſdem omninò verbis quibus editum eſt ab Amerbachio; ubi cùm omnia vetera exemplaria præferant lectionem quam nos retinuimus, Metenſe tamen habet tantùm *campo contendant* abſque ulla mentione crucis. Item in Appendice ſecunda Libri quarti cap. 34. legitur in omnibus fermè exemplaribus: *contendere voluerit in judicio aut in campo aut ad crucem, licentiam habeat.* Heic verò idem Codex Metenſis & alter Bibliothecæ Vaticanæ, qui fuit Palatinus, omittunt voces *aut ad crucem.* Hæc oſtendunt, ut opinor, hanc Legem ſervatam eſſe in pagis Aquiſgranenſi palatio vicinis. Servatam quoquè fuiſſe in Longobardia colligitur ex gloſſa Codici Regio appoſita in titulo XXVIII. Libri ſecundi Legis

Tom. I. Longobardorum cap. 3. *Si actor datus fuerit ab illo ſuper quem res intertiata fuerit, & ipſe actor rem intertiatam recipere noluerit in auctoritate ſita, & dixerit ſe illi rem illam non dediſſe vel vendidiſſe cui intertiata fuerit, & nullo modo ſe auctorem illius rei eſſe, tunc debet contendere cum illo cauſæ auctorem negat campo vel cruce. Sed cruce non, propter Capitulum Lotharii ſancitum eſt.* Id eſt propter Conſtitutionem iſtam Ludovici Pii, quæ Lothario tribuitur in Libro ſecundo Legis Longobardorum, tit. 55. cap. 32. Abolitum quoquè olim propter hanc Legem in Italia fuiſſe judicium crucis probat gloſſa ad idem caput tituli XXVIII. in altero Codice Regio: *In hoc verò quòd dicitur* cruce vel campo contendat, *de cruce repugnat, cùm per crucem non debeat fieri judicium.* Probatur demùm ex nota præſenti noſtro capiti adjecta in priore Codice Regio, ubi ſic legitur: *Hoc Capitulum derogat Capitulo Ludovici*: Si duo teſtimonia *tit. de teſtibus, & certis aliis Legibus examinationem crucis fieri præcipientibus, ut eſt tertia de rebus intertiatis.* In capite tamen: *Si duo teſtimonia*, quod extat ſuprà inter Capitula Ludovici Pii excerpta ex Lege Longobardorum, nulla crucis mentio reperitur. Sed in Lege tertia de rebus intertiatis, quæ conſtituit partem capitis 214. libri ſexti Capitularium & caput 46. libri tertii, mentio habetur judicii crucis.

Quæ est glorificatio] In antiquis exemplaribus Vaticano, Metenſi, Palatino, Normannico, Bellovacenſi, Tiliano, Pariſienſi, Remenſi, Divionenſi, Pithœano & Camberonenſi legitur, *neque glorificatio.* In Libro ſecundo Legis Longobardorum, *quæ glorificata eſt.* Libellus Monachorum Fuldenſium oblatus Karolo M. cap. 19. *Ut crucis gloriatio in ſingulis diebus dominicis fiat antè Miſſam.*

Pag. 724. cap. 103. Missalem et lectionarium] Jatto in epiſtola ad Otgarium Archiepiſcopum Moguntinum, quæ eſt 114. inter Bonifacianas: *Mittite mihi de pergameno bono ad unum Lectionarium perſcribendum & ad unum Miſſalem Gregorianum.* Hi duo libri ſæpè conjunguntur apud veteres, quia utroque opus erat ad celebrandas Miſſas. Polypticus ſancti Remigii Remenſis: *Miſſalem Gregorii, cum Evangeliis & Lectionibus.* Flodoardus, lib. 3. cap. 9. agens de donis ab Hincmaro Archiepiſcopo datis Eccleſiæ Remenſi: *Sed & Lectionarium ad Miſſas librum pari decore venuſtatum ibidem contulit.* Lectionarium, ut videmus in eo libro qui à Pamelio Editus eſt in tomo ſecundo Liturgicorum, continebat epiſtolas & Evangelia de circulo anni. Undè in teſtamento Eurardi Comitis legitur: *Lectionarium de Epiſtolis & Evangeliis cum auro ſcriptum.* In Chronico Fontanellenſi cap. 16. ſcriptum eſt de Anſegiſo Abbate: *Lectionarium etiam in membrano purpureo ſimiliter ſcribere juſſit, decoratum tabulis eburneis.* Simile Remenſi Eccleſiæ donavit Hincmarus, ut Flodoardus docet lib. 3. cap. 5. *Librum quoquè ſacramentorum, ſed & Lectionarium, quos ſcribi fecit, ebore argentoque decoravit.* In excerptionibus Egberti Archiepiſcopi Eboracenſis ſtatuitur ut is qui voluerit ſacerdotalem auctoritatem accipere, primùm ſibi comparet Pſalterium, Lectionarium, Antiphonarium, Miſſalem, Baptiſterium. Itaquè in Inquiſitione veteri quæ edita eſt apud Reginonem, præcipitur Epiſcopo ut in viſitatione ſua inveſtiget utrum Presbyter plebem regens Miſſalem plenarium, Lectionarium, & Antiphonarium habeat. Et in Admonitione ſynodali antiqua Epiſcopus hæc inter alia dicebat Presbyteris: *Miſſale plenarium, Lectionarium, & Antiphonarium unuſquiſque habeat.* Sed iſta mutata ſunt in ſequentibus editionibus. Miſſale plenarium vocabant, ut opinor, Codicem in quo ſingula continebantur quæ ad Miſſam pertinebant, Lectionarium verò Codicem in quo Lectiones & Evangelia continebantur. In Necrologio Eccleſiæ Carnotenſis iſta legi. *II. Non. Marc. Obiit Raginaldus Presbyter & Canonicus ſanctæ Mariæ, & Bernardus Capicerius, poſteà factus Monachus, qui dedit huic Eccleſiæ cooperiendæ xl. libras & Lectionarium Evangeliorum argento tectum.* Præterea erat in Eccleſia alius Codex eidem uſui deſtinatus, *Capitulare*, nimirùm, *Evangeliorum de circulo anni*, in quo deſcripta erant initia & fines Evangeliorum unuſcujuſque diei. Iſtius nos duodecim vetuſtiſſima exemplaria vidimus, duo in Bibliotheca Regia, quorum unum Monaſterio ſancti Martini Metenſis datum olim fuit à Lothario Imperatore, aliud in Bibliotheca ſancti Germani de Pratis, Luteriæ, quartum in Bibliotheca ſanctæ Genovefæ Pariſienſis, reliqua octo in Bibliotheca Colbertina. Aliud extare didici in Monaſterio ſancti Medardi Sueſſionenſis. Extare etiam in antiquiſſimo Codice Bibliothecæ Vaticanæ docet Leo Allatius in Diſſertatione de Dominicis & hebdomadibus recentiorum Græcorum cap. 37. ubi editus eſt ex eodem Codice ordo Dominicarum & Feriarum totius anni. Librum ſanctæ Genovefæ edidit integrum Joannes Fronto, mutato tamen titulo. Nam cùm in veteri libro legatur, *incipit Capitulare Evangeliorum de anni circulo*, Fronto hunc illi titulum fecit *Kalendarium Romanum nongentis annis antiquius.* Capitulare iſtud in Vaticano Codice, in uno regio, ſed præcipuè in uno Colbertino, qui eſt antiquiſſimus, quaſdam Lectiones commemorat quæ in Codice ſanctæ Genovefæ non extant, & ſunt magni momenti. Viſum eſt illa iſthic deſcribere ex Codice Colbertino.

Tom. I.

Contrà Judices malè agentes. Secundùm Johannem, cap. lxxxviiij. In illo tempore loquente Jeſu ad turbas, multi crediderunt in eum, uſque *opera Abrahæ facite.*

Item alia ſecundùm Lucam, cap. ccxiiij. In illo tempore dicebat Jeſus Diſcipulis ſuis parabolam hanc, quoniam oportet ſemper orare, uſque *citò faciet vindictam illorum.*

Contrà Epiſcopos malè agentes. Secundùm Matthæum, cap. liiij. In illo tempore dixit Jeſus Diſcipulis ſuis: Omnia ergò quæcunque vultis, uſque *intravit in regnum Cœlorum.*

In adventu Epiſcopi. Secundùm Matthæum, cap. clxxxj. In illo tempore dixit Jeſus Diſcipulis ſuis: Quid vobis videtur, Si fuerint alicui centum oves, uſque *in medio eorum.*

Tom. I. *Item ſecundùm Johannem cap. lxxxviij. In illo tempore dixit Jeſus diſcipulis ſuis: Ego ſum paſtor bonus*, uſque *& unus paſtor.* Tom. I.

In adventu Principum. Secundùm Lucam cap. clxvj. In illo tempore dixit Jeſus diſcipulis ſuis parabolam hanc: Simile eſt regnum cœlorum grano *ſynapis*, uſque *qui erant noviſſimi.*

In adventu Judicum. Secundùm Lucam cap. cxviii. In illo tempore interrogavit Jeſum quidam princeps, uſque *vitam æternam.*

Item ſecundùm Lucam cap. cxlviij. In illo tempore reſpondens quidam de turba dicit ad Jeſum: Magiſter, dic fratri meo, uſque *& non eſt in Deum dives.*

Ad ſponſas benedicendas. Secundùm Matthæum cap. ccxxj. In illo tempore dixit Jeſus diſcipulis ſuis, Simile eſt regnum cœlorum homini, uſque *pauci verò electi.*

Pro velatione ancillarum Dei. Secundùm Matthæum cap. ccxxj. In illo tempore loquebatur Jeſus cum diſcipulis ſuis in parabolis dicens: Simile factum eſt regnum cœlorum homini, uſque *pauci verò electi.*

Ad velandam maritatam. Secundùm Johannem cap. xxvij. In illo tempore reſpondit Jeſus & dixit: Non poteſt homo, uſque *impletum eſt.*

Item ſecundùm Matthæum cap. clxxxviij. In illo tempore venit Jeſus in fines Judææ trans Jordanem, uſque *homo non ſeparet.*

In lætania tempore belli. Secundùm Lucam cap. cl. In illo tempore dixit Jeſus diſcipulis ſuis: Nolite ſolliciti eſſe, uſque *adicietur vobis.*

Item ſecundùm Matthæum cap. ccxliii. In illo tempore acceſſerunt ad Jeſum diſcipuli ejus ſecretò dicentes, uſque *hic ſalvus erit.*

Pro Regibus. Secundùm Lucam cap. ccxviij. In illo tempore interrogavit Jeſum quidam princeps dicens, Magiſter bone, uſque *vitam æternam.*

Pro ſterilitate terræ. Secundùm Marcum cap. lxxvi. In illo tempore, cùm multa turba eſſet cum Jeſu, uſque *& dimiſit eos.*

Ad Pluviam poſtulandam. Secundùm Matthæum cap. clx. In illo tempore dixit Jeſus diſcipulis ſuis: Miſereor turbæ, uſque *& diſcipuli ejus cum eo.*

Ad poſcendam ſerenitatem. Secundùm Lucam cap. lxxxiij. In illo tempore factum eſt in una dierum, & Jeſus aſcendit in naviculam, uſque *obediunt ei.*

Pro quacunque tribulatione. Secundùm Lucam cap. cxxv. In illo tempore dixit Jeſus diſcipulis ſuis: Petite & dabitur vobis, uſque *ſpiritum bonum petentibus ſe.*

In tempore mortalitatis. Secundùm Matthæum cap. xxiij. In illo tempore circuibat Jeſus totam Galilæam, uſque *ſecutæ ſunt eum turbæ multæ.*

Pro iter agentibus. Secundùm Lucam cap. lxxxiij. In illo tempore factum eſt in una dierum, uſque *& venti & mare obediunt ei.*

Item ſecundùm Matthæum cap. lxxxij. In illo tempore dixit Jeſus diſcipulis ſuis: Euntes prædicate dicentes quia, uſque *quàm illi civitati.*

Ad Miſſa votiva. Secundùm Marcum cap. cxxvj. In illo tempore ſedens autem Dominus Jeſus contrà gazophylactum, uſque *totum victum ſuum.*

Pro quolibet amico. Secundùm Lucam cap. ccxiiij. In illo tempore duo homines aſcenderunt in templum, uſque *exaltabitur.*

Pro ſalute vivorum. Secundùm Johannem cap. cliij. In illo tempore reſpiciens Jeſus in diſcipulos ſuos dixit: Pater, quos dediſti mihi, volo ut ubi ego ſum, uſque *& ego in ipſis.*

Pro infirmis. Secundùm Matthæum cap. lxvii. In illo tempore, cùm veniſſet Jeſus in domum Petri, uſque *& abiit in domum ſuam.*

Item ſecundùm Lucam cap. lxv. In illo tempore intravit Jeſus Capharnaum, Centurionis autem, uſque *qui languerat ſanavit.*

Pro eleemoſynas facientibus. Secundùm Lucam cap. clij. & in clxxx. In illo tempore dicebat Jeſus ad quoſdam: Vendite quæ poſſidetis, uſque *panem in regno Dei.*

Item ſecundùm Matthæum cap. xlj. In illo tempore dixit Jeſus diſcipulis ſuis: Eſtote ergò & vos perfecti, uſque *reddet tibi.*

Contrà temptationem carnis. Secundùm Matthæum cap. cxc. In illo tempore dixit Jeſus diſcipulis ſuis: Dico autem vobis quia quicunque dimiſerit uxorem ſuam, uſque *qui poteſt capere capiat.*

Pro petitione lacrymarum. Secundùm Johannem cap. xciiij. In illo tempore dixit Martha ad Jeſum: Domine ſi fuiſſes hîc, frater meus non eſſet mortuus, uſque *crediderunt in eum.*

Tom. I. *Contrà obloquentes. Secundùm Lucam cap. xlviiij. In illo tempore dixit Jesus discipulis suis: Beati eritis cùm vos oderint homines*, usque *multa in cœlo.* Tom. I.

In contentione. Secundùm Lucam cap. cxcvij. In illo tempore dixit Jesus discipulis suis: Impossibile est ut non veniant scandala, usque *quod debuimus facere facimus.*

Pro pace. Secundùm Johannem cap. cxxxij. In illo tempore dixit Jesus discipulis suis: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, usque *sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio.*

In agenda mortuorum. Secundùm Johannem cap. lvi. In illo tempore dixit Jesus discipulis suis: Omne quod dat mihi pater, usque *in novissimo die.*

Item secundùm Johannem cap. xciiij. In illo tempore dixit Martha ad Jesum: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus, usque *in hunc mundum venisti.*

Item secundùm Johannem cap. xxxviiij. In illo tempore dixit Jesus discipulis suis: Sicut enim pater suscitat mortuos, usque *de morte ad vitam.*

Item secundùm Johannem cap. lxv. In illo tampore dixit Jesus discipulis suis: Ego sum panis vivus, usque *in novissimo die.*

Item secundùm Johannem cap. cxcij. In illo tempore. Tunc oblati sunt ei parvuli, usque *abiit inde.*

Item secundùm Johannem cap. xxxiij. In illo tempore veniens Jesus in civitate. Samaritana quæ dicitur Sichar, usque *non sitiet in æternum.*

In uno Codice Regio ista leguntur, quæ non extant in Colbertino.

In scrutinio primo. Secundùm Mathæum cap. cxcij. Tunc oblati sunt parvuli ad Jesum, usque *talium est enim regnum cœlorum.*

Item in secundo scrutinio. Secundùm Marcum cap. cvi. Afferebant ad Jesum parvulos, usque *benedicebat eos.*

Item in tertio scrutinio. Secundùm Lucam cap. ccxvj. Afferebant ad Jesum infantes, usque *talium est enim regnum Dei.*

In alio Codice Regio hæc quoquè leguntur, quæ in aliis antiquis libris non inveni.

Quandò ad Regem vel ad Principem itur. Secundum Lucam cap. cix. Ite, ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos, usque *adpropinquavit in vos regnum Dei.*

Cæteros Libellos] id est, Librum Evangeliorum, Psalterium, Antiphonarium, Breviarium, ut est in Polyptico sancti Remigii Remensis, id est, ut ego interpretor, Capitulare Evangeliorum de circulo anni, in quo initia tantùm & fines Evangeliorum indicantur. Præterea Librum de Computo, alium de Ordine Baptismi, Martyrologium, Pœnitentiale, Passionale. Canonum volumen, Homilias quadraginta sancti Gregorii. Hos enim libros in supellectili Ecclesiæ commemorat idem Polypticus. Pag. 724. cap. 103.

In exequiis mortuorum] Vide infrà lib. 6. cap. 197.

Adtenuatæ] In Codice Thuano legitur *adnuptiatæ*, in Colbertino & in Sangallensi *adnullatæ*, in uno Vaticano *annullatæ*, in editione Basileensi *aduatæ*. Ibid. c. 104.

Deo opitulante] Codex Colbertinus, itemque Metensis, Palatinus, Bellovacensis, Normannicus, Camberonensis, Parisiensis, Remensis, & Pithœanus habent *Domino opitulante.*

Hic inser. censuimus] Hæc est lectio Codicis Palatini, Bellovacensis, Metensis, Camberonensis, Rivipullensis, Thuani, Divionensis, Parisiensis, Remensis, Tiliani, Pithœani, & editionis Basileensis. Normannicus habet, *pro tempore hîc inserenda censuimus.* Alii, *per tempora, jam emendata atque correcta ac restituta scriptis confirmare optamus.* Certè ita legitur in ipso Capitulari. Nos emendavimus Ansegisum ad vetusta Ansegisi exemplaria, & majorem librorum numerum minori prætulimus. Pag. 725. cap. 105.

De scribis] In codice sancti Vincentii Metensis legitur: *De scriptoribus, ut non vitiosè scribant.* In uno Vaticano, in Sangallensi, & in Colbertino: *Jubemus ut scriptores quique non vitiosè scribant.* Sic etiam scriptum fuit in libro Caroli Molinæi.

Non vitiose scribant] Magni quippè momenti est habere libros benè emendatos & correctos, ut legitur in cap. 68. & 103. hujus libri. Nam imperiti ac temerarii scriptores aliquandò ita perturbabant sensum ordinemque verborum, ut etiam in hac clarissima luce literarum infinita sint loca in veterum scriptis quæ nullâ eruditorum industria sanare potest. Atque ob eam causam olim ars scribendi libros inter præcipua eruditorum studia censebatur, uti dictum est in Notis ad Agobardum pag. 145. & ostendit etiam Hugo Menardus in Notis ad Concordiam regularum pag. 825. Hieronymus in Catalogo Scriptorum ecclesiasticorum tradit Pamphilum Martyrem manu suâ descripsisse magnam partem Operum Origenis: *Pamphilus Presbyter tanto Bibliothecæ divinæ amore flagravit ut maximam partem Origenis voluminum suâ manu descripserit, quæ usquè hodie in Cæsariensi Bibliotheca habentur. Sed & in duodecim Prophetas viginti quinque ἐξηγήσεων Origenis volumina manu ejus exa-*

Tom. I. *rata reperi, quæ tanto amplector & ſervo gaudio ut Cræſi opes habere me credam.* Paulinus Preſbyter in vita ſancti Ambroſii Epiſcopi Mediolanenſis: *Nec operam declinabat ſcribendi propriâ manu libros, niſi eam aliquâ infirmitate corpus ejus attenuaretur.* Sanctus quoquè Fulgentius, Epiſcopus Ruſpenſis, cùm adhuc Monachus eſſet in Monaſterio territorii Juncenſis, *ſcriptoris arte laudabiliter utebatur*, ut docet Ferrandus in vita ejus, cap. 14. extrem. In veteri libro Priſciani Mſ. in Bibliotheca Corbertina hæc leguntur in calce: *Fl. Theodoſius V. D. Memorialis ſacri ſcrinii epiſtolarum & adjutor Quæſtoris ſacri palatii ſcripſi manu meâ artem Priſciani viri diſertiſſimi grammatici doctoris mei in urbe Roma Conſtantinopoli die V. Kal. Marcias Mavortio V. C. Conſule.* Alcuinus quoquè, vir tantus, libros propriâ manu ſcribebat. Teſtis Codex ſacrorum bibliorum quem in Vallicellana Bibliotheca extare Baronius ait ad annum DCCLXXVIII. ubi inter varia carmina, iſta leguntur:

Pro me, quiſque legas verſus, orare memento,
Alcuin dicor ego.

Teſtis etiam auctor Annalium Anianenſium, his verbis: *Dedit idem ſereniſſimus Rex Auguſtus Anianenſi cœnobio quatuor Evangeliorum librum, qui textus dicitur, cujus poſtes ſunt mirabili ſchemate compoſiti, ut unum electri aureolum conformet peripitaſma, alterum verò eburis pulcrè cælatum diſtinguat iconiſma. Quem librum ejuſdem Regis magiſter & didaſcolus propriâ manu deſcripſit Alicuinus, qui & Albinus, qui artium liberalium apprimè fuit peritus: cujus libri multi reperiuntur, quorum quidam de Tractatu Philoſophiæ ſeu Dialecticæ, quidamque de Trinitatis conſcripti habentur confeſſione. Fecit & hunc Evangeliorum librum, non cordis dictante proprio ſenſu, ſed corporis propriâ ſcribente manu.* Hincmarus quoquè Remenſis Archiepiſcopus, vir primarum in republica partium, librum Adalardi de ordine palatii ſuâ manu ſcripſit, ut ipſe teſtatur in epiſtola 14. cap. 12. *Adalhardum ſenem & ſapientem Domni Karoli Magni Imperatoris propinquum & Monaſterii Corbeiæ Abbatem inter primos Conſiliarios primum in adoleſcentia mea vidi, cujus libellum de ordine palatii & legi & ſcripſi.* De Simone Abbate ſancti Albani legitur in vitis XXIII. Abbatum ejuſdem Monaſterii quod *poſtquàm feliciter in curam paſtoralem eſt aſſumptus, non deſiit libros optimos & volumina authentica & gloſſata tam novi quàm veteris teſtamenti ſcribere & ad unguem irreprehenſibiliter præparare: quorum numerum longum foret explicare.* De eodem legitur *quòd duos vel tres electiſſimos ſcriptores continuè in camera ſua honorificè ſuſtinuit. Undè librorum optimorum copiam impretiabilem ad unguem præparavit.* Et paulò poſt de eodem: *Scriptorium quoquè tunc temporis ferè diſſipatum & contemptum reparavit, & quaſdam laudabiles conſuetudines in ipſo innovavit, & ipſum ampliavit redditibus.* Scriptorium erat locus ubi ſcribæ manibus operabantur. Locus iis, ut Browerus ait, Fuldæ fuit ſeceſſu & reticentiæ ſtudio ſingularis, cui Flaccus magiſter hos inſcripſit verſiculos:

Hic ſedeant ſacræ ſcribentes famina legis, Tom. I.
Necnon ſanctorum dicta ſuerata Patrum.
Hic interſerere caveant ſua frivola verbis,
Frivola nec propter erret & ipſa manus.
Correctoſque ſibi quærant ſtudioſè libellos,
Tramite quo recto penna volantis eat.
Eſt labor egregius ſacros jam ſcribere libros,
Nec mercede ſua ſcriptor & ipſe caret.

Scriptor mercede ſua non caret: quia hi qui libris utuntur, gratiam ſemper habent ei qui ſcripſit, modò rectè & emendatè ſcripſerit. Nam ſi negligenter in hoc verſatus fuerit, tùm pro gratiâ querelas excitat. Sanctus Hieronymus in epiſtola ad Lucinium de inſcitia & temeritate Notariorum ac Librariorum queritur his verbis quæ merentur heic tranſcribi. *Undè ſi paragrammata repereris*, inquit, *vel minùs aliqua deſcripta ſunt quæ ſenſum legentis impediant, non mihi debes imputare, ſed tuis, & imperitiæ Notariorum Librariorumque incuriæ, qui ſcribunt, non quod inveniunt, ſed quod intelligunt, & dùm alienos errores emendare nituntur, oſtendunt ſuos.* Vide Juretum in Miſcellaneis ad Symmachum lib. 1. epiſt. 18. De Notariis quod ait Hieronymus, intelligendum videtur de his qui notarum grammaticarum uſum callebant, artem ſanè operoſam admodum ac difficilem, & ex qua propter difficultatem operis & Notariorum inſcitiam multa fœdiſſima menda irrepſerunt in veterum Scriptorum libros, ut anrè me monuit vir ſummus Jacobus Cujacius lib. 9. Obſervat. cap. 16. Extat in Codice 874. Bibliothecæ Regiæ vetuſtiſſimus liber artis notariæ, in cujus præfatione hæc leguntur: *Multi ſunt qui incipiunt & volunt diſcere notas; ſed paucorum eſt gratia conferta. Videtur etenim mihi ars iſta ſimilitudinem tenere ſalicis juxtà aquas poſitam; ut quomodò rami ejus omni frutecta ſilvarum conligare atque conſtringere poſſunt, ita etiam ors iſta omnem auctoritatem novi ac veteris Teſtamenti ſive orthodoxorum Patrum omnemque erudimentum fidei velociſſimè valde excipere poteſt.* Et infrà: *Sunt igitur aliqui qui dimittunt ad tertiam partem, aliqui tamen ad medietatem. Et ſunt plurimi qui non dimittunt niſi ubi in fine dicitur* Plateola. *Et cùm jam, adjuvante Domino Chriſto remeaverint ad portum, tunc jam indeſinenter nolunt (Leg. volunt) dimittere quod per totum anni ſpacium laborare viſi ſunt.* In Collatione Carthaginenſi cognitione 1. cap. 5. Petilianus Epiſcopus partis Donatiſtarum ait: *Notas non novimus; neque ea natura rerum eſt atque ipſarum, ut ita dixerim, litterarum ut quiſquam notas legat alienas.* Ob eam cauſam pars Catholicorum habebat ſuos Notarios, pars verò Donatiſtarum ſuos, ut patet ex initio primæ & ſecundæ cognitionis: *Excipientibus quoquè Januario & Vitale Notariis Eccleſiæ Catholicæ, Victore & Creſconio Notariis Eccleſiæ Donatiſtarum.* Ex ignoratione notarum iſtarum emerſerunt, ut dixi, tot menda quæ paſſim occurrunt in veteribus libris, velut in hac ipſa Collatione Carthaginenſi, ubi in capite vigeſimo primæ cognitionis legitur: *Edictis enim propoſitis præſentiæ tuæ*, cùm ſcribendum eſſet *præſtantiæ*, ut in capite 65. ejuſdem primæ cognitionis: *Pervidet jam hinc præſtantia tua.* In capite 108. habetur, *In*

Tom. I. *judicio prudentiæ tuæ* pro *præſtantiæ tuæ*. Fœdiùs aberratum eſt in capite 138. tertiæ cognitionis, ubi ibidem Petilianus ſic alloquitur Marcellinum Tribunum : *Ego tamen tuam deſidero providere pronuntiationem quid hoc loco ſentias ;* ubi dubium non eſt quin legendum ſit *præſtantiam*. Sunt & alia multa loca fœdiſſimè depravata per inſcitiam Notariorum & temeritatem Librariorum, quorum emendationem opportuniorum tempori reſervo.

Pag. 725. cap. 106. NON SINT DESOLATÆ] Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum pag. 93. *Omnia redundabant ſervis tam fiſcalinis ſive regiis quàm Eccleſiaſticis. Proindè tædio ſervitutis multi Monaſticam vitam profitebantur. Undè Lex extat eatenùs hoc fieri permittens, ne pagi juſtis cultoribus deſtituantur.*

Ibid. c. 107. TANTOS CONGREGET] In Codice Normannico legitur, *tantos congregate quantos conſilium dari poteſt.* In Pariſienſi, *tantos congregate quantis conſilium dare poteſt.* In Remenſi, *tantos congregate quantis conſilium dari poteſt.* In Pithœano, *tantos congregate quantis ſubſidium dari poteſt.*

Ibid. c. 109. PUELLÆ] In uno Codice Vaticano, in Colbertino, & in Sangallenſi legitur *puellaris*, hoc eſt, puellares. Puto autem heic agi de puellis Monaſterio traditis in tenera ætate, quæ in Codicibus mox laudatis adjectivè vocantur puellares quo modo Monaſteria puellaria.

ET PULSENTUR] Dubitavi an expungerem has duas voces, quia non habentur in pleriſque vetuſtis exemplaribus, neque in editione Baſileenſi, neque demùm in Codice Legis Longobardorum. Deſunt enim in duobus Vaticanis, in Bellovacenſi, Merenſi, Normannico, Pariſienſi, Camberonenſi, Rivipullenſi, Divionenſi, Pithœano, Tiliano.

SALVA CANONICA AUCTORITATE] Vetus gloſſa addita in margine Legis Longobardorum in uno Codice Regio : *id eſt, non fiat Monacha antè XV. annos, metu mortis aut raptu excepto.* Sed in hac gloſſa legendum eſt *antè XXV. annos*, ut ſuprà cap. 45. hujus Libri. Vide quæ adnotata ſunt ad caput 44. Francofordienſe.

Ibid. c. 112. SI EVENERIT FAMES] Caput iſtud tribuitur Liberio Papæ in Codice XVI. librorum apud Binium. Sed hujus falſitatis auctor eſt Burchardus; qui Edicti prætereà mentionem omiſit, ne qua Capitularium veſtigia remanerent in hoc loco.

INÆQUALITAS AERIS] Statuta antiqua ſancti Petri Corbeienſis cap. 3. *Si propter aliquam neceſſitatem cujuſlibet temporis, hoſpitum, & inæqualitate aëris neceſſe fuerit, deputetur ei talis frater maturus de cujus conſcientia omnes ſecuri ſint.* Anaſtaſius Bibliothecarius in vita Stephani III. *Poſteà verò beatiſſimus Papa præ nimio labore itineris atque temporis inæqualitate fortiter infirmatus eſt.* Inſtitutio ſancti Angilberti Abbatis Centulenſis de diverſitate Officiorum : *Per viam Monaſterii unà cum populo accedentes ad portam beati Archangeli Michaëlis, paradiſum ingrediantur, & coram ſancta Nativitate oratione factâ, poteſt oſtium medianum & per cocleam meridianam aſcendentes, ad ſanctum Salvatorem perveniat. Quòd ſi ratio aëris hoc non permiſerit, de ſancta Maria per Longaniam terra tenus uſque ad aſcenſorium ipſius Longaniæ, quo ſurſum aſcenditur, veniant.* Inæqualitas alibì morbum ſignificat, ut pluribus oſtendit Hugo Menardus in Notis ad Concordiam Regularum pag. 179. 638. 669. Tom. I.

TRIBULATIO] Vita Alcuini : *Docuit etiam eum* (id eſt, Karolum M.) *per omne vitæ ſuæ tempus quos Pſalmos Pœnitentiæ cum letania & orationibus precibuſque, quos ad orationem ſpecialem faciendam, quos in laude Dei, quos quoquè pro quacunque tribulatione, quemque etiam ut ſe in divinis exerceret laudibus decantaret.* In libro Sacramentorum, inter orationes feriæ quartæ poſt palmas iſta leguntur : *Perveniant ad te preces de quacunque tribulatione clamantium.* Et infrà pag. 257. habetur Miſſa pro quacunque tribulatione. Aliam nos olim ex Codice Colbertino edidimus poſt Notas ad Reginonem tit. VII.

EDICTUM NOSTRUM] Hinc collegimus in Notis ad Reginonem pag. 569. jejunia & ſupplicationes quæ tùm extrà Ordinem injungebantur, auctoritate Principis interdùm conſueviſſe decerni. Fruſtrà enim Princeps tolleret neceſſitatem expectandi Edicti, ſi ea nulla fuiſſet.

FAMIS INOPIA] Nihil frequentius in Annalibus & veteribus monumentis illorum temporum quàm commemoratio famis quæ diverſis temporibus & per multos annos ſub Karolo & Ludovico afflixit populum Chriſtianum. Frotharius Epiſcopus Tullenſis epiſt. 26. *Cùm his præteritis annis inopiam famis multimodam ob ariditatem ſegetum vel grandinis irruptionem perpeſſi fuerimus.*

Pag. 725. cap. 114. DE LIBERIS] Iſtud caput ſic paraphraſticè expoſuit Beatus Rhenanus in libro ſecundo rerum Germanicarum pag. 94. *Libero homini non licebat ſeſe addicere Monaſterio niſi conſulto Principe. Nam quidam hoc faciebant, non ſtudio pietatis, ſed ut pericula bellorum & civilium functionum moleſtias evitarent. Quidam, quòd opibus pollerent, à callidis Monachis circumvenieban-tur illos velut piſcem in naſſam pellicientibus.* Huc quoquè reſpexiſſe videtur Joachimus Vadianus libro ſecundo de Collegiis Monaſteriiſque Germaniæ veteribus pag. 43. *Francis quidem*, inquit, *tametſi liberum non eſſet Monaſterium ingredi niſi Principe conſulto quòd jam tàm eſſent qui conditione delectati otium magis quàm pietatem ſectarentur, tamen hoc ampliùs Monachiſmo Alemanni favebant.*

FUNCTIONE REG. FUGIENDA] ſive *ut onus curiale declinet*, ut verbis ſancti Ambroſii utamur ex libro ſecundo adversùs Symmachium. Vide Concilium primum Aurelianenſe cap. 4.

Pag. 726. cap. 115. DE OPPRESSIONE] Caput iſtud reperitur deſcriptum in capite 17. Concilii Moguntini anni DCCCXLVII.

PAUPERUM] Hæc vox non habetur in antiquis exemplaribus, Vaticano, Thuano, Sangallenſi.

A POTENTIORIBUS OPPRESSI] Anianus in interpretatione Legis 9. Cod. Theod. de contrahenda emptione : *Sciant omnes, quicunque à potentioribus perſonis oppreſſi aut donaverint aut vendiderint, poſſe revocari.* Ad quæ vetus gloſſa in antiquiſſimo Codice Mſ. Biblio-

Tom. I. thecæ Regiæ ſic habet: *Verbi gratiâ. Si in mallo non fuerit vilis perſona, potentior, ut Judex, minando requiret ab eo cur ſpreverit, conſtringenſque fiſco coget multam pecuniam offerre, qui ob paupertatem res ſuas cogetur tradere Judici. At poſteà revocari poterit.* Vide Jacobum Gothofredum ad hunc locum.

Latrones] In auctario Sigeberti Aquicinctino ſcriptum eſt tantam fuiſſe famen anno MCXCVII. ut *multi hac neceſſitate conſtricti contrà conſuetum vivendi uſum latrones effecti, laqueo ſint ſuſpenſi.*

Niſi sicut] Rhabanus in eodem capite Concilii Moguntini: *Niſi ſicut in dominico Capitulari olim facto præcipitur.*

Ita servetur] Hæc eſt lectio omnium fermè veterum exemplarium & editionis Baſileenſis. In Tiliana & Pithœana legitur, *ſed omnimodò ita ſervetur.* Quæ lectio ſanè habetur in Codice Colbertino, in Rivipullenſi, & Sangallenſi.

Pag. 726. cap. 118. De mendicis] Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum pag. 95 referens Leges aliquot Francorum: *Mendici per regiones vagari non permittuntur. Suos pauperes quæque civitas alito. Illis, niſi manibus operentur, nullus quicquam dato.*

Ibid. c. 119. Usura est] Burchardus iſtam Conſtitutionem refert *ex Concilio Agathenſi cap. j.* ubi non extat. Sic etiam Ivo in veteri Codice ſancti Victoris. Nam in editionibus legitur *ex Concilio Carthaginenſi cap. xiij.* In Pannormia quoquè lib. 3. cap. 161. refertur *ex Concilio Agathenſi cap. j.* Vide Notas ad Gratianum pag. 513.

Pag. 727. cap. 124. Præstat] commodat, mutuum dat, ut dictum eſt in Notis ad Reginonem pag. 569. Alibì præſtare ſignificat donare, ut in Concilio primo Hiſpalenſi cap. 1. *ſi præſtitum de ſuis rebus non fecit Eccleſiæ.* Et in Concilio Toletano IX. cap. 3. *cauſam præſtiti evidenter exponat.*

Ibid. c. 125. Quicunque] Burchardus caput iſtud accepiſſe ſe ait *ex Decretis Julii Papæ uſurariis miſſis cap.* 125. Vide Notas ad Gratianum pag. 514.

Propter cupiditatem] Vide Jureti Miſcellanea ad Symmachum pag. 72.

Negotium] *negoce* Francis, id eſt, mercaturam, negotiationem. Undè negotiari ſignificat mercaturam exercere.

Pag. 728. cap. 130. Diu differre] Vide Capitulare ſextum anni DCCCXIX. cap. 10.

Ibid. c. 133. Filios habentes] Tilius & Pithœus ediderunt, *filios habentibus & uxores & omninò Chriſtum prædicantibus.* Sed omnia vetera exemplaria & editio Baſileenſis repugnant. Utrobique enim ſcriptum eſt utì nos edidimus. Atque ita profectò legitur in Canone ſecundo Synodi Romanæ ſub Silveſtro, undè iſta accepta ſunt. Æneas Epiſcopus Pariſienſis in libro adverſùs Græcos cap. 204. legit, *in ſeptem teſtimonia filios & uxores habentes & omninò Chriſtum prædicantes.* Similis loquendi modus reperitur in capite ſecundo Francofordienſi, *nullus ex mancipiis ad illum pertinentes beneficium fame moriatur.* Sic emendandum eſt diploma Arnulphi Ducis pro Monaſterio ſancti Arnulphi Metenſis; ubi pro eo quòd Meuriſſius in hiſtoria Epiſcoporum Metenſium p. 113. edidit *mobilibus & immobilibus cum omni integritate ſeu adjacentiis ad ſe aſpicientibus vel pertinentibus*, in Chartulario ex quo iſta edita ſunt legitur *aſpicientes vel pertinentes.* Hinc apud Hincmarum in opuſculo LV. Capitulor. cap. 14. & in Legibus ſancti Stephani Regis Hungariæ lib. 2. cap. 3. *Teſtes autem & accuſatores ſine aliqua ſint infamia, uxores & filios habentes, & omninò Chriſtum prædicantes.* Tom. I.

Si quis ad Ecclesiam] Hæc Conſtitutio Ludovico Pio tribuitur in vulgatis editionibus Legis Longobardorum, in antiquis verò libris Karolo Imperatori. Quod melius eſt. P. 728. c. 134.

Ecclesiam ingredi] Gloſſa vetus in uno exemplari regio Legis Longobardorum: *Per hoc appareret Eccleſiam non dici emunitatem.* Vide infrà lib. 5. cap. 279.

Confiteri] Ad hoc verbum iſta adnotat Nicolaus Boherius: *Nota proceſſum criminalem in Eccleſia fieri poſſe.* Vide infrà lib. 6. cap. 291.

Tradere voluerit] In antiqua editione & in vetuſtis exemplaribus Legis Longobardorum legitur *maluerit*, apud Lindenbrogium verò *voluerit.* Gloſſa interlinearis in uno Codice Regio ſic habet ad hunc locum: *Hinc debemus intelligere quòd ideò illi traditæ erant ut ab ea diſtribuerentur & ſub conditione.* Pag. 729. cap. 135.

Testibus legitimis] *id eſt, viventibus eâdem Lege quâ & ipſe*, ut ait eadem gloſſa.

Stabiles permaneant] *Sive legitimis teſtibus ſive non legitimis confectæ ſunt, valeant*, ut eſt in eadem gloſſa.

Ut Presbyteri] Vide infrà lib. 5. cap. 40. & lib. 6. cap. 217. Ibid. c. 136.

Sine causa] id eſt, irrationabiliter. Flodoardus lib. 3. cap. 21. de epiſtolis ab Hincmaro Archiepiſcopo ad diverſos ſcriptis: *Erpuino Silvanectenſi pro quodam homine quem irrationabiliter ab eo excommunicatum, ut compererat, intimat.*

Promissione facta] Leg. *promiſſionem factam ſecundùm regulam firmiter teneat.* Ibid. c. 137.

Secundum regulam] Ita etiam in vulgatis editionibus Legis Longobardorum. Sed in uno veteri Codice legitur *ſecundùm Legem*, in alio *ſecundùm Regulam*, ubi poſteà vox *Legem* repoſita eſt ſuprà lineam à manu antiqua, ut indicaretur, opinor, ſic emendandum eſſe.

Ad bibendum] Editiones Tilii & Pithœi addunt, *niſi quantùm ſufficit.* Sed hæc non habentur in antiquis exemplaribus. Tranſlata autem huc ſunt ex Capitulari tertio anni DCCCIII. ubi hæc clauſula additur in Codice ſancti Remigii Remenſis, ut illic monuimus. Vide Cæſarii Arelatenſis Homiliam quintam inter eas quæ à nobis editæ ſunt. Ibid. c. 138.

Ut mercatus] Burchardus caput iſtud tribuit Concilio apud ſanctum Medardum præſente Karolo Imperatore. Ibid. c. 139.

Die dominico] Vide Notas ad Agobardum pag. 20. & ad Concilia Galliæ Narbonenſis pag. 45.

Ut nullus] Burchardus hanc Conſtitutionem refert ex Concilio Aurelianenſi cap. 10. ubi non extat. Ibid. c. 140.

Exenia] Sic ſcribebant per illas tempeſtates. Haiminus Presbyter in libro de miraculis

Tom. I. ſancti Vedaſti cap. 6. *Exenia quæ manus ejus invenire potuit, mihi quidem obtulit.* Sic legendum apud Ivonem par. 3. cap. 93. Vide eundem ibid. cap. 269.

Exenia] id eſt, munera. Capitulare Theodulfi cap. 16. & Attonis Epiſcopi Vercellenſis cap. 33. *Si quis Preſbyter inventus fuerit alicui Clerico aut Laico munera dare aut dediſſe ut Eccleſiam alterius Preſbyteri ſubripiat.* Capitulare Ahython Epiſcopi Baſileenſis cap. 12. *Sciant quia nemo per pecunias ordinandus eſt, nec per munera Eccleſiam debet occupare* Hincmari Capitula tit. 4. cap. 5. *Sæpè vos admonui de exeniis ſuperfluis contrà ſacras regulas pro Eccleſiis viduatis non dandis.* Idem apud Flodoardum lib. 3. cap. 28. ſcribit *Sigloardo & Rodoldo pro quodam Preſbytero cui conſenſerat, ſuadente Sigloardo, ut Libello ſuæ profeſſionis à regimine plebis ſibi commiſſæ redderet ſe alienum, & alium in loco ſuo expeteret ordinandum, ſed colludium quod habebat factum ſibi celaverat, videlicet ut alumnus ejus ſine conſenſu Senioris ſui in loco ipſius ordinaretur, & quia xenium reuvadiare doloſè fecerit.*

Pag. 729. cap. 142. Ut Episcopi] Caput iſtud ex Concilio Arelatenſi c. 3. laudat Burchardus, Regino ex capite 142. Capitularium. Vide Capitula Karoli Calvi tit. XL. cap. 8. 9.

Pag. 730. cap. 143. Ut decimæ] Charta Udalgarii Epiſcopi Helenenſis pro Monaſterio Arulenſi data anno MCXLII. *Licèt enim prædicta Parochia juxtà terminum ſit Biſullunenſi, & multa habeantur infrà ejus terminum quæ ad prædictam Parochiam pertinere dinoſcuntur, quia prædicta Parochia ſub noſtra dioceſi conſtructa manet, decimæ, primitiæ, atque oblationes fidelium, quæ juris eſſe debentur, noſtrâ auctoritate terminari debentur. Quia ſic ſcriptum eſt in Canonicali auctoritate: Decimæ & primitiæ in manu Epiſcopi conſiſtunt.* Vide Addit. III. cap. 82.

Ibid. c. 144. Melius construantur] In uno Codice Vaticano legitur, *meliùs à Preſbyteris conſerventur.*

Ibid. c. 145. Ut Ecclesiæ] Burchardus refert *ex Concilio Meldenſi cap.* 45. Gratianus ex eodem Concilio cap. 8. Malè utrobique, utì dictum eſt in Notis ad Gratianum pag. 559.

Consecrentur] Regino addit, *& ſuperflua altaria deſtruantur de Eccleſia.* Burchardus, *& ut ſuperflua altaria deſtruantur.* Gratianus, *& ſuperflua altaria deſtruantur.* Sed iſta clauſula in nullo veterum exemplarium extat quæ nos vidimus, neque in vulgatis editionibus Capitularium.

Ibid. c. 146. Ut Presbyteri] Apud Burchardum conſtitutio iſta ſumpta dicitur ex Concilio Remenſi cap. 4.

Linteamina altaribus] Regino lib. 1. cap. 60. & Burchardus, *linteamina in altaria.* Sic etiam Codex Metenſis. Vide Notas Hugonis Menardi ad Librum Sacramentorum pag. 197.

Ibid. c. 147. Alterius Parochianum] Vide Capitula Herardi Archiepiſcopi Turonenſis cap. 29. qui addit *abſque licentia ſui Preſbyteri.* Burchardus legit *alterius plebeſanum eo nolente*, id eſt, nolente proprio Presbytero. Gratianus addit in initio capitis: *Nullus Preſbyter aut Diaconus alterius plebanum, &c.* ubi Correctores Romani rectè adnotant has duas voces *aut Diaconus* non extare in Concilio Nannetenſi, ex quo caput iſtud deſcriptum eſt, neque in Capitularibus, neque apud Burchardum. Sanè non extant in Colbertino Gratiani codice. Tom. I.

Missam cantare] id eſt, celebrare, ut palam eſt vel ex capite 431. libri ſeptimi Capitularium. Admonitio ſynodalis antiqua: *nullus in alterius parochia Miſſam cantet abſque proprii Presbyteri voluntate & rogatu.* Attotam Presbyter in epiſtola ad Ludovicum Pium, quæ eſt centeſima ſeptima inter Bonifacianas: *Hortavit me Fortuvinus cantare in illa Eccleſia.* Notitia traditionum Eccleſiæ Salisburgenſis apud Caniſium to. VI. pag. 1155. *Omnibus Presbyteris contradixit ut nemo ibi cantaret Miſſam.* Hincmarus epiſt. 41. pag. 697. *ad altare Eccleſiæ meæ cantare poſſem.* Concilium Duziacenſe parte 4. cap. 7. *ut Miſſam Presbyteri non cantarent.* Ditmarus lib. 7. pag. 100. de Thieddego Pragenſi Antiſtite. *Paralyticus autem erat, & præ manuum tremore aſſiduo ſine aſtantium auxilio Presbyterorum Miſſam canere non potuit.* Fratres Joannes & Petrus S. R. E. Presbyteri Cardinales & apoſtolicæ Sedis Legati in epiſtola data anno MCXXIX. ad Canonicos ſancti Alexandri Pergamenſis edita à R. P. Celeſtino in libro 22. hiſtoriæ Pergamenſis pag. 428. *Veſtra namque intererit Sacerdotem aut Clericum idoneum invenire, inventum verò in eis collocare; quem ſi non poterit Epiſcopus canonicâ ratione repellere, & canendi licentiam & curam commendabit animarum.* Primus Pœnitentialis Andegavenſis à Joanne Motino editus in Appendice operis de Pœnitentia pag. 36. *Roget Presbyterum ut Miſſam cantet pro eo.* Ibid. c. 148

Ut unusquisque] Burchardus iſtam Conſtitutionem accepiſſe ſe ait ex capite 48. Concilii Carthaginenſis. Sanè in Concilio Carthaginenſi tertio cap. 49. habetur ſententia iſtius capitis, ſed non iiſdem verbis. Itaquè Burchardus non deſcripſit ex Concilio Carthaginenſi, ſed ex Reginone. Admonitio ſynodalis antiqua ad Presbyteros: *Res & facultates quas poſt diem ordinationis veſtræ acquiritis, ad Eccleſiam ad quam titulati eſtis pertinere ſciatis.* Vide Iſidorum Peluſiotam lib. 2. epiſt. 127. Capitulare quintum anni DCCCXIV. cap. 6. Flodoardum lib. 3, cap. 26. ubi agit de epiſtola ab Hincmaro ſcripta ad Theodulfum Comitem, Bignonium in Notis ad Appendicem Marculfi pag. 958. & 964. Pag. 730. cap. 150.

Pœnitentem] Admonitio ſynodalis antiqua: *Nullus pœnitentem invitet carnem manducare & bibere vinum, niſi pro eo ad præſens eleemoſynam faciat.* Ibid. c. 151.

Invitet] In Codice Palatino, in Regio, Colbertino, Trecenſi, & meo, tùm etiam infrà lib. 5. cap. 53. legitur *cogat.* Sic etiam in ſuo exemplari legebat Herardus Turonenſis Archiepiſcopus, ut patet ex capite 26. Capitulorum ejus. In titulo ſanè ſcriptum eſt: *De pœnitentibus non cogendis.* Ubi codex Divionenſis addit, *ad manducandum vel bibendum.*

Unum vel duos den.] Hæc eſt lectio veterum exemplarium Normannici, Tiliani, Divionenſis,

Tom. I. Divionenſis, Rivipullenſis, Thuani, Remenſis, & editionis Baſileenſis. Colbertinus, Bellovacenſis, & Metenſis habent, *unum aut duos denarios.* At in Codice Palatino, in Regio, Pithœano, Trecenſi, Camberonenſi, & meo ſcriptum eſt, *unum aut duos vel tres.* In Sangallenſi, *unum aut duos vel tres.*

Pag. 731. cap. 152. CHARTAS SCRIBAT] *Nota*, inquit hoc loco Nicolaus Boherii, *Presbyterum notarium eſſe non poſſe.* Poſteà tamen licuit.

CONDUCTOR] *id eſt, generalis Adminiſtrator*, ut ait gloſſa interlineatis in uno Codice Regio Legis Longobardorum. Alia gloſſa ſic habet: *id eſt, miniſterialis, ſi Laicus eſt Senior, vel ut poſſit conducere Eccleſiam ab Epiſcopo.* Admonitio ſynodalis antiqua: *Nullus veſtrûm uſuras exigat & conductor ſui Senioris exiſtat.* Inquiſitio vetus epiſcopalis cap. 41. *Si uſuras exigat, & conductor ſui Senioris exiſtat.* Iſidorus Clarius, Epiſcopus Fulginas, oratione 21. in Sermonem Domini in monte: *Abuuntur homines Sacerdotibus tanquàm mancipiis ad viliſſima quæque officia, ad prophana negocia, ad mercaturam. Plerique verò non expectant dùm accerſantur, ſed ipſi ultrò ſe offerunt, neque ullum quamvis abjectiſſimum officii munus detrectant, modò indè aliquid lucri aſſequi poſſe ſperent.* Vide Notas ad Agobardorum pag. 64.

SUI SENIORIS] Hæc eſt vera lectio. In Codice tamen Legis Longobardorum legitur *ſuis Senioribus.* Quam lectionem habent etiam vetera Capitularium exemplaria Palatinum, Colbertinum, & Sangallenſe. Normannicum habet *ſuis Senioris.*

Ibid. c. 153. IN ECCLESIA] de hoc argumento pluribus dictum eſt ad Reginonem pag. 557. & ſequentibus.

Ibid. c. 154. UT UNUSQUISQUE] Burchardus ait ſe accepiſſe hanc Conſtitutionem ex capite 26. Concilii Moguntini.

CAPITULA DE MAJOR.] In veteri Codice Oxonienſi ex quo Spelmannus edidit Capitulare Epiſcoporum anni DCCCI ſequebantur poſt caput ultimum tituli de capitalibus criminibus. Majora vitia ſunt octo, quæ apud Bedam & Reginonem explicantur, id eſt, ſuperbia, vana gloria, invidia, ira, triſtitia, avaritia, ventris ingluvies, luxuria. Minora vitia ſunt, furtum, falſum teſtimonium, & ſimilia, ut idem Beda ait.

VITIIS] Walterius Epiſcopus Aurelianenſis addit, *ſeu etiam virtutibus.* Sed hæc verba mendosè irrepſerunt in hunc locum.

Ibid. c. 155. UT PRESBYTER] Burchardus citat *ex Concilio Wormacienſi, cap.* 10. Inter Capitula excerpta ex Capitularibus Regum Francorum, quæ à Spelmanno edita ſunt ſub nomine Egberti Archiepiſcopi Eboracenſis, iſtud ſic legitur cap. 22. *Ut Presbyter Euchariſtiam habeat ſemper paratam ad infirmos, ne ſine communione moriantur.* Citat autem hoc caput Joachimus Vadianus in libro ſexto de Euchariſtia pag. 215.

PARVULUS INFIRMUS.] Vide Notas ad Reginonem pag. 551.

UT PRESBYTER] Conſtitutionem iſtam Burchardus adſcribit Concilio Meldenſi.

Ibid. c. 156. DUAS AMPULLAS] Multùm heic diſcrepant antiqui libri & editiones. Nam editio Tiliana, Baſileenſis, & prima Pithœana habent uti- nos edidimus. Secunda & Lindenbrogica, *tres ampullas.* Nimirùm hæc pars iſtius capitis mutata eſt prout variæ fuerunt Provinciarum ac temporum conſuetudines. Vetuſtis temporibus in Aquitania prima & in Provincia Belgica ſecunda mos erat ut Presbyteri duas tantùm ampullas ſecum deferrent. Itaquè in Codice Capitularium Anicienſi, tùm in Remenſi & in Bellovacenſi ſcriptum hoc loco eſt *duas ampullas.* Iſtud confirmari poteſt ex libro miraculorum ſancti Vedaſti Epiſcopi Atrebatenſis apud Bollandum to. I. Februarii pag. 808. ubi mentio eſt olei ad baptizandum tantùm & ad infirmos ungendos: *Undè factum eſt ut Dominus Hildemannus & univerſi Succeſſores Bellovacenſis Eccleſiæ indè ſumerent oleum tam ad baptizandum quàm ad infirmorum unctionem.* Poſteà cùm mutatus fuiſſet hic ritus, in eiſdem Codicibus Remenſi & Bellovacenſi jugulata eſt vox *duas*, eique ſuperpoſita vox *tres*, quæ eſt ex emendatione. In Camberonenſi verò eraſa eſt cultelli ope tota fermè iſta clauſula, pro qua hæc ſubſtituta ſunt à manu antiqua: *aliam ad oleum catecuminorum, tertiam ad ungendos infirmos.* Itaquè in veteri Libro pontificali Eccleſiæ Remenſis ſic legitur: *Feriâ quintâ majoris hebdomadæ, id eſt, in cœna Domini, mane primo, manſionarii ordinent omnia quæ ſunt neceſſaria ad conſecrationem chriſmatis, ampullas tres de oleo munditſſimo plenas ponentes in ſacrario, unam ad oleum pro infirmis, alteram ad chriſma, tertiam verò ad oleum ad cathecuminos unguendos.* Ob eandem rationem, ut opinor, tria olei genera diſtinguit Manaſſes Epiſcopus Cameracenſis anno MCI. in literis pro Eccleſia de Burnehem, quæ ab Andrea Ducheſnio editæ ſunt inter probationes hiſtoriæ Ghiſnenſis pag. 63. *Statuimus quoquè oleum infirmorum, oleum baptiſmatis, & ſanctum chriſma ab Epiſcopo vel à Miniſtris ejus nullatenùs abnegandum.* In Belgica prima & in Germania nonnullæ Diœceſes tribus ampullis agebant, aliæ duabus. Regino, qui in Belgica prima morabatur, lectionem retinuit quæ *duas ampullas* habet. Sic etiam Codex Metenſis & Palatinus. Idem uſus fuit apud Helvetios, ut patet ex ordine Librorum Catholicorum qui in Eccleſia Romana ponuntur ad legendum in vetuſtiſſimo Codice Mſ. ſancti Galli: *& præparantur ampullæ duæ cum oleo.* At tribus ampullis utebantur Presbyteri qui in Moguntina Provincia habitabant, ut patet ex Burchardo, qui *tres ampullas* heic legit, & ex libris Fuldenſibus ab Heroldo laudatis in Præfatione ad Leges antiquas. Apud Miſnenſes quoquè trium ampullarum uſus ſervabatur, ut colligitur ex homilia quam Cochlæus ex veteri pontificali deſcripſit quod extabat in Stolpenſi arce Epiſcopi Miſnenſis, & in libro ſecundo Miſcellaneorum edidit pag. 138. *Hodiè tribus modis conſecratur oleum, oleum pro infirmis, & pro populo, oleum principalis chriſmatis, & oleum ad unguendos catecuminos & neophitos.* In Provincia Lugdunenſi quarta uſus erat trium ampullarum. Ita docet vetus Liber Pontificalis Eccleſiæ Senonenſis qui nunc extat in Bibliotheca Regia, in quo hæc leguntur: *Incipit Ordo in die Cœnæ Domini. Feria V. ma-*

Tom. I.

Tom. I. *joris hebdomadæ, id eſt, in Cœna Domini, mane primo, manſionarii ordinent omnia &c.* ut ſuprà in Pontificali Eccleſiæ Remenſis. Eundem uſum fuiſſe Provinciæ ſecundæ Lugdunenſis probat vetus alter Liber Pontificalis Eccleſiæ Rotomagenſis ab Hugone Menardo laudatus in Notis ad Librum Sacramentorum pag. 80. ubi eadem verba habentur quæ paulò antè deſcripta ſunt ex Libro Pontificali Eccleſiæ Remenſis. Extant autem hæc ipſa etiam in Ordine Romano. Uſus iſte Provinciæ Lugdunenſis ſecundæ confimari poteſt ex eo quòd in Codice Normannico, tamenetſi de duabus tantùm ampullis agit in initio capitis, in calce tamen tertiæ ampullæ mentio reperitur. Ex aliis Capitularium vetuſtis exemplaribus nulla obſervatio ſimilis proferri poteſt, quia eorum origo neſcitur. Sufficiet itaquè adnotare eorum lectiones. Duo Vaticana, Tilianum, Divionenſe, Thuanum, Rivipullenſe habent *duas ampullas*. Sic etiam legitur in Pithœano, Pariſienſi, Remenſi, Normannico. Sed tamen iidem libri, pro eo quòd heic legitur *vel infirmos*, habent *tertiam ad infirmos*. Unus Codex Vaticanus, Regius, Treccenſis, Colbertinus, Sangallenſis, meus legunt *tres ampullas*.

Ibid. c. 157. HABENT ET AD MED.] Codex Tilianus, Divionenſis, & Thuanus : *habent, ad medietatem laborent, & de.* Ita etiam in Palatino, Metenſi, & uno Vaticano, & apud Reginonem. Normannicus, Remenſis, & editio Baſileenſis : *habent, ut ad medietatem.* Editio Tiliana & prima Pithœana : *habent quod ad medietatem.* Ita etiam in Codice Colbertino. Unus Vaticanus habet *quo.* In ſecunda editione Pithœana, tùm etiam in Codice Pariſienſi ſcriptum eſt, *habent undè ad medietatem laborent, & de, &c.* Bellovacenſis & Rivipullenſis, *habent undè ad medietatem laborent, de, &c.*

Pag. 732. cap. 158. DE ADSUMPTIONE S. MARIÆ INTERROGANDUM RELINQUIMUS.] Superſedet Karolus definiendæ huic rei donec interrogaverit Epiſcopos, ut opinor regni ſui. Hùc enim referri debent hæc verba, *interrogandum relinquimus.* Poſteà cùm illi in Concilio Moguntiaco congregati anno DCCCXIII. reſpondiſſent eam feſtivitatem reponendam eſſe in catalogo(*), Ludovicus Pius eam celebrari juſſit, ut patet ex capite 35. libri ſecundi Capitularium. Obſervavit iſtud antè me Joachimus Vadianus in libro primo de Monaſteriis Collegiiſque Germaniæ veteribus, pag. 10. *De Aſſumptione Sanctæ Mariæ Carolus interrogandum reliquit, Ludovicus filius perſuaſus feſtivam eſſe juſſit.* Ab illo tempore frequens mentio eſt iſtius feſtivitatis apud veteres; eique ſtabiliendæ fabricata eſt Homilia quædam ſancto Hieronymo tributa, quæ nunc quoquè extat in tomo nono Operum ejus, pag. 53. in editione Nivelliana, & à Flodoardo commemoratur, lib. 3. cap. 5. de Hincmaro : *Libellum quoquè de ortu ſanctæ Dei genitricis Mariæ, ſed & ſermonem beati Hieronymi de ipſius Domine Aſſumptione ſcribi fecit.* Attamen hæc Homilia contradictionem paſſa eſt, propter quorundam duritiem qui falſam eam eſſe dicebant. Teſtis idem Flodoardus in capite 23. ejuſdem libri : *Item pro Libello hiſtoria de ortu Sanctæ Mariæ, & Homilia beati Hieronymi de Aſſumptione ipſius Dei genitricis, quæ quidam Monachus Corbeienſis Monaſterii non eſſe recipienda contendebat. Ad quæ reſpondet idem Dominus Hincmarus præfatam hiſtoriam nos habere ad lectionem, non ad proferendum auctoritatem; Homiliam verò eandem à ſancto Hieronymo aſſerit catholicè dictatam, ſicut & ſtilus & cautela ſenſûs & intellectus & alia certa indicia monſtrant, & certa perſonæ, per quas de partibus orientalibus tempore certo delata ad regiones noſtras pervenit, fidem faciunt.* Aſſumptio B. Mariæ celebrata fuit tempore Caroli Magni, ſi fides habenda Scriptori vitæ ſancti Theodardi, pag. 752. Idem pag. 760. in initio, ait Epiſcopos eam celebrare die 18 Auguſti. Inveſtigandum nùm Joannes Bapt. Thiers *de imminutione Feſtorum errat, p. 68.* ubi reprehendit Aventinum de Aſſumptione B. Mariæ Virginis : potuit enim illud Feſtum celebrari vetuſtis ſæculis, poſteà deſuetudine abſoleviſſe : nam Carolus Magnus nihil certi ſtatuerat. Ludovicus Pius celebrandum ſtatuit. Apud Pamelium tomo ſecundo Liturgicorum, pag. 388. & 389. Aſſumptio beatæ Mariæ ponitur inter Feſtivitates, hoc modo : *Hùc uſque præcedens Sacramentorum Libellus à beato Papa Gregorio conſtat eſſe editus, exceptis his quæ in eodem in Nativitate vel Adſumptione beatæ Mariæ, præcipuè verò in Quadrageſima, virgulis antepoſitis, Lectoris invenerit jugulata ſolertia.* At in vetuſtiſſimo Codice Mſ. Eccleſiæ Lugdunenſis ſcripto, ut apparet, ævo ſaltèm Karoli Magni, nulla illic Nativitatis aut Aſſumptionis beatæ Mariæ mentio, & in eo hæc tantùm leguntur : *Hùc uſque præcedens Sacramentorum Libellus à beato Papa Gregorio conſtat eſſe editus, exceptis his quæ in eodem in Quadrageſima, virgulis antepoſitis Lectoris invenerit jugulata ſolertia.* Undè colligi poteſt Appendicem ad Librum Sacramentorum S. Gregorii, quæ à Pamelio tribuitur Grimoldo Abbati, poſſe eſſe Alcuini, cui tribuitur in Micrologo. Nam & Amalarius videtur pluribus locis reſpexiſſe ad hanc Appendicem : Grimaldus autem Abbas, qui videtur eſſe Sangallenſis, ſatis diù poſt Amalarium floruit. Poſt Edictum Ludovici Pii, Aſſumptionis beatæ Mariæ memoria in omni regno Francorum celebrata eſt præcipuâ veneratione. Narrat enim Anaſtaſius Bibliothecarius Paſchalem Papam dediſſe Eccleſiæ beatæ Mariæ ad præſepe *veſtem de chryſoclavo habentem hiſtoriam qualiter beata Dei genitrix Maria corpore eſt aſſumpta.* Leo IV. in privilegio Eccleſiæ Hammaburgenſis numerat Aſſumptionem ſanctæ Mariæ inter dies feſtos quibus Anſchario Archiepiſcopo & Succeſſoribus ejus concedit uſum Pallii. Flodoardus in poëmate de Pontificibus Romanis, pag. 591.

Tandem clara dies Reginæ adſumptio cœlis
Regiparentis adeſt.

Prætermiſſa eſt in hoc loco & & in Edicto Ludovici Pii Nativitas beatæ Mariæ. Undè collegit Baronius Gallicanam Eccleſiam etiam temporibus Karoli M. & Ludovici Pii eam ignoraſſe. Et tamen ejus mentio extat in Charta Synodi Sueſſionenſis anni DCCCLXII. pro Monaſterio S. Dionyſii. Eadem ignoravit feſtum Conceptionis beatæ Mariæ per multa ſecula. Quod Hiſpanis quoquè antiquitùs ignotum fuiſſe puto. Neque enim mihi placet quòd quidam ejus antiquitatem in Hiſpania colligunt ex Decreto Ervigii Regis adversùm Judæos, in quo enumerantur dies feſti qui ab iiſdem Judæis ſollicitâ devotione obſervandi ſunt, & in his primo loco ponitur *feſtum ſanctæ Virginis Mariæ quo glorioſa Conceptio ejuſdem genitricis Domini celebratur.* Heic enim non agitur de Conceptione beatiſſimæ Virginis, ſed de Conceptione Chriſti, quæ *Adnuntatio ſanctæ Mariæ matris Domini* vocatur in vetuſtis Martyrologiis; pro quo in libro Comitis Mſ. in bibliotheca Eccleſiæ Bellovacenſis ſcriptum eſt : *In Conceptione ſanctæ Mariæ.* Nativitas B. Virginis celebrari juſſa XV. Kal. Januarii, id eſt, die 18 Decembris, Conc. Hiſp. p. 491. c. 1. De Feſtis Conceptionis & Aſſumptionis, vide tom. 1. SS. Ord. S. Benedicti pag. 1093. extremâ, ibid. tom. 4. pag. 591. Ducheſne tom 3. p. 223. ad ann. 865. Vadianum tom. 3. Rerum Alamannarum, pag. 20.

UT SACERDOTES] Burchardus pro more ſuo caput iſtud tribuit Concilio Aurelianenſi. Sic etiam Ivo, quia Burchardum deſcribebat.

(*) Feſtos dies in anno celebrare ſancimus. Hoc eſt..... Aſſumptionem ſanctæ Mariæ..... *Concil. Moguntiac. an. 813. can. 36.*

Tom. I. Ibid. c. 161. De ebrietate] Mirum nemini videri debet quòd Princeps tantus quantus erat Karolus M. ebrietatem fugiendam esse moneat, vir aliundè, ut Eginhardus tradit, *in cibo & potu temperans, sed in potu temperantior, quippè qui ebrietatem in qualicunque homine, nedum in se ac suis, plurimùm abominabatur.*

Pag. 735. cap. 2. Ecclesiæ curam gereremus] Capitula Karoli Calvi tit. 2. cap. 1. *Ecclesia vobis ad gubernandum commissa.* Præceptum Ludovici Pii pro Monasterio Landeveneci apud Henschenium & Papebrochium tom. 1. Martii pag. 260. *cum universali Ecclesia, Deo dispensante nobis commissa.* Vide Notas ad Agobardum pag. 21.

Pag. 736. cap. 5. A populis] In Codice Parisiensi legitur *Apostolis*, certo mendo. Similes errores nos olim emendavimus in libro tertio Salviani de gubernatione Dei pag. 48. & apud Agobardum in capite septimo Apologetici.

Pag. 738. cap. 7. Jejunia indicta] Vide suprà lib. 1. cap. 47. & lib. 5. cap. 152.

Et ut etiam] Hæc Constitutio Karolo M. tribûitur in libro secundo Legis Longobardorum.

Ut liberius possit] id est, ut integra libertas sit orandi Deum, ne Christiani ab oratione avocentur, mercata & placita die dominico prohibeantur. Glossa vetus in uno Codice Regio Legis Longobardorum: *Ut dies dominicos liberiùs possint homines colere, & mercata & placita prohibeantur illis diebus. Vel aliter. Et ut liberiùs & mercata & placita fieri possint, in die dominico fieri prohibeantur.* Itaquè in altero Codice Regio verba *ut liberiùs fieri possit* adnotatum est suprà lineam, *scilicet in aliis diebus.*

Ibid. cap. 9. Episcopi vel Comites] Flodoardus lib. 3. cap. 23. de epistolis Hincmari: *Villeberto Cathalaunensi rescribit ad ipsius consulta pro Gangulfo Comite ut de his quæ contrà eum se fecisse vel negabat quædam vel confitebatur aliqua, juxtà præceptum Apostolicum leniter ageret, quatinùs in hoc Legem Christi, caritatem scilicet, adimpleret, & ad satisfactionem dilectionemque sui utcunque posset & industria eundem Comitem provocans, illi suam clarescere benignitatem permitteret.*

Pag. 739. cap. 15. Periculum] Hæc est lectio editionis Basileensis & veterum exemplarium Colbertini, Trecensis, Sangallensis, unius Vaticani, Rivipullensis, & Thuani. In Normannico legitur *peculium*, hauddubiè pro *periculum*. Tilius & Pithœus ediderunt *pluvium*. Quo modo scriptum est in libro Pithœano, in Parisiensi, & in Divionensi. In Remensi primò scriptum fuit *pluvium*. Sed posteà emendatio reposuit *plivium*. Codices Bellovacensis & Tilianus habet *plivium*.

Pag. 741. cap. 20. Missam S. Martini] id est, diem sancto Martino festum. Hæc interpretatio non indiget probatione. Frequenter in veteribus libris & Scriptoribus legimus Missam sancti Martini, sancti Joannis, Apostorum Petri & Pauli, sancti Andreæ, sancti Michaëlis, sancti Bonifacii, sancti Remigii, sancti Albini, sancti Felicis, sancti Marcellini, sanctæ Balthildæ, sancti Nazarii, sancti Philiberti, sancti Galli, sancti Clementis, sancti Aniani, sancti Lamberti, sancti Juliani, sancti Mauricii, sancti Bavonis, & omnium Sanctorum. Wormius lib. 3. Fastorum Danicorum exhibet vetus Kalendarium Runicum antè trecentos annos scriptum, cum interpretatione Latina. In eo Kalendario vocabulum Missæ accipitur pro festo; ut *Paulus Messa* mense Januario, pro quo Wormius rectè vertit *Pauli festum*. Mense Februario *Mathias miss.* Maio *Crucis messa*. Junio *Joans missa & Petars missa*. Julio *Jacaubs missa & Olafs missa*. Et sic in cæteris mensibus, ne singulos commemorem.

Tom. I.

Pag. 742. cap. 21. De omni conlaborato] Sirmondus in Notis ad Capitula Karoli Calvi pag. 780. hanc Constitutionem tribuit Karolo Magno. In quo illum puto falsum esse.

Pag. 743. cap. 24. Unusquisq. p. s. diocesim] id est, unusquisque Archiepiscopus per suam provinciam suscipiat curam proponendi Capitula à Principe constituta. Quod ita fiebat ut in proximo placito rationem reddere tenerentur Archiepiscopi an paritum in hoc fuisset jussioni Imperatoris, ut patet ex epistola 28. Frotharii Tullensis.

Ibid. c. 25. Hetti Archiepiscopus] De hac Hetti Trevirensis Archiepiscopi legatione agit, ut puto, Frotharius Episcopus Tullensis epist. 18.

Quando potuerit] Jubet Ludovicus ut Ebbo Remensis Archiepiscopus legationem istam exerceat in Remensi provincia, *quandò potuerit*. Istam clausulam Henschenius in Notis ad vitam sancti Anscharii tom. 1. Februarii pag. 404. interpretatur de legatione Ebbonis ad septentrionales regiones, pro qua illum abesse interdùm oportebat à sua provincia, tumque curam missatici implendi in ejus absentia commissam esse Rothado Episcopo. Ego verò arbitror clausulam illam simpliciter additam quia Ebbo frequenter erat in palatio, adeòque substituendi erant qui locum absentis implerent. Flodoardus lib. 2. cap. 19. *Dum frequenter igitur Ebbo Præsul in palatio tunc moraretur.*

Rhuothadus Episcopus] Suessionensis.

Rangarius Episcopus] Noviomensis, qui Concilio Parisiensi interfuit anno dcccxxix. Ad eum extat epistola Amalarii in tomo septimo Spicilegii Dacheriani pag. 165. Hinc ergò illustrari poterit Catalogus Episcoporum Noviomensium.

Donatus Comes] Heroldus habet, *Donatus & Ingobertus Comes*. Codex Thuanus, *Donatus & Ingobertus Com.* Palatinus, Sangallensis, Colbertinus, & Rivipullensis, *Donatus & Ingobertus Comites*.

Donatus Comes] Melodunensis. Adrevaldus Floriacensis lib. 1. de miraculis sancti Benedicti cap. 25. *Aderant in eodem placito Missi à latere Regis Jonas Episcopus Aurelianensis & Donatus Comes Milidunensium.* Hincmarus in narratione de villa Noviliaco cap. 4. *Domnus Hludouvicus Imperator donavit ipsam villam Noviliacum Donato in beneficio.* Et infrà: *Donatus de infidelitate ejus comprobatus ipsi Imperatori quæsitum Sacramentum juravit, & comitatum Miridunensem & villam Noviliacum cum suis Appendiciis Imperator ab eo abstulit.* Idem anno dcccxxvii. missus est in Hispaniam Tarraconensem, quæ tum Marca Hispanica diceba-

Tom. I. ad componendos provinciæ illius motus. Eginhardus: *Imperator Heliſachar Preſbyterum & Abbatem, & cum eo Hildetrandum atque Donatum Comites ad motus Hiſpanicæ Marcæ componendos miſit.* Anno dein DCCCXXXVII. in eandem provinciam iterùm miſſus eſt cum Bonifacio Comite & Adrebaldo Monaſterii Flaviniacenſis Abbate, ut querelas adversùs Bernardum Ducem illarum partium propoſitas audirent; quemadmodùm teſtatur auctor vitæ Ludovici Pii. Ejuſdem Donati, ut opinor, mentio extat in Capitulis Karoli Calvi tit. XIV. pag. 70.

WILLEBERTUS ARCHIEPISCOPUS] Rotomagenſis. In veteri Codice Mſ. Bibliothecæ Imperatoriæ, ex quo prodiit Codex Carolinus à Gretſero editus, ſcriptum eſt in principio majuſculis literis.

LIBER WILLIBERTI ARCHIEPI. Docet nos ita Petrus Lambecius in libro ſecundo commentariorum de Bibliotheca Cæſarea pag. 321. & mox addit ſibi dubium non eſſe quin per Archiepiſcopum Willibertum, ad quem Codex iſte olim pertinuit, intelligi debeat Willibertus Archiepiſcopus Rotomagenſis, qui illum ſibi comparaverit poſt mortem Karoli M. ex Bibliotheca ipſius.

ALBRICUS EPISCOPUS] Lingonenſis. Ejus eſſe viderur epiſtola trigeſima earum quæ ſub Frotharii Tullenſis Epiſcopi nomine editæ ſunt.

Pag. 745. cap. 26. CUM OMNIB. EPISCOPIS] Reperi in Chartulario Eccleſiæ Viennenſis veterem querelam ab Agilmaro Archiepiſcopo adversùs Wigericum Comitem propoſitam in ſolenni Miſſorum dominicorum conventu cui Remigius Lugdunenſis Archiepiſcopus & alii quatuor Epiſcopi intererant cum Comitibus undecim & viginti Vaſſis dominicis. Hinc ergò valdè illuſtrari poteſt hic locus & agnoſci quonam modo fierent iſtiuſmodi conventus.

Pag. 746. cap. 29. NULLA SUB ROMANA] Burchardus, qui partem aliquam iſtius capitis deſcripſit, accepiſſe ſe ait *ex Concilio apud Silvanectim præſente Ludovico Rege cap. V.*

PANES CIVILES] qui alibì gradiles vocantur, quia de gradibus palatii palam accipiebantur. Vide Cujacium lib. 26. Obſervat. cap. 17. & Jacobum Gotofredum in Notis ad l. 2. 4. 6. Codicis Theodoſ. de annonis civicis & pane gradili.

ALIENATIONIS VERBUM] Janus à Coſta in librum primum Decretalium pag. 261. *Alienationis nomine intelligitur quæcunque traditio perpetua omniſque conditio impoſita rei eccleſiaſticæ. Sic enim interpretandum eſſe cenſeo quod viris eruditis negotium faceſſit in d. cap. Nulli: Alienationis verbum continere venditionem &c.*

INTERDICTA INSTRUMENTA] Ita editiones & Codex Metenſis ac Rivipullenſis. Reliqui habent *ſtrumenta;* niſi quod in uno Vaticano & in Pithœano ſcriptum eſt *frumenta* vitio Librariorum. Ivo quoquè Carnotenſis heic *ſtrumenta* habet, non quidem in libris editis, ſed in veteri Codice Mſ. ſancti Victoris Pariſienſis. Franciſcus Pithœus ſic edidit in capite octavo Novellæ 124. apud Julianum anteceſſorem: *cum inſtructo ſtrumentoque ſuo.* Concordia Regularum pag. 607. ex Regula ſancti Iſidori: *ſtrumentorum cuſtodia.* Nihil vulgarius in veteribus libris, præſertim verò in antiquis exemplaribus Formularum Marculfi. Tom. I.

SI PRINCEPS] Burchardus caput iſtud tribuit eidem Concilio Silvanectenſi cui adſcripſerat caput quod antecedit. Impoſuit autem hæc Burchardi fraus auctori gloſſæ capitis iſtius in libro tertio Decretalium, titulo *De rerum permutatione*, ubi ita ſcriptum eſt: *Quæſitum fuit in Concilio iſto utrum Eccleſia poſſet rem immobilem permutare cum Principe. Statuit Concilium quòd ſi Princeps voluerit permutare rem immobilem cum ſanctis locis & ab eis rem aliam accipere & de communi voluntate permutationem facere, hoc licitum ſit, dummodò cauſa rationabilis hoc expoſcat, & res quam Princeps præſtiterit major fuerit vel ſaltem æqualis, & ſuper hac permutatione Principis ſanctio promulgetur.* Vide Notas Antonii Auguſtini ad hunc locum in prima Collectione Decretalium. Pag. 747. cap. 30.

PRAGMATICA SANCTIONE] Præcepto, ut loquebantur ævo Capitularium. Hujuſmodi Præceptum Arnulphi Imperatoris pro Eccleſia Patavienſi extat in tomo primo Metropolis Saliſburgenſis pag. 350. Ibid. c. 32.

PROPTER PROVISIONES] Hæc Conſtitutio repetita eſt in Concilio Moguntino anni DCCCXLVII. cap. 18.

DE CAUSIS] Caput iſtud & ſequens deſunt in antiquis exemplaribus Vaticanis, Palatino, Metenſi, Divionenſi, Sangallenſi, Tiliano, Rivipullenſi, Thuano, Bellovacenſi, Camberonenſi, Colbertino. Deſunt etiam in editione Baſileenſi. In Remenſi prætermiſſa erant; ſed poſteà addita ſunt à manu antiqua in ſcheda codici adjecta. Extant autem ſuis locis in libro Pithœano, in Pariſienſi, & in Normannico. Undè colligi debet primam editionem Anſegiſi non habuiſſe hæc duo capita, addita verò fuiſſe in poſteriori. Nam Hincmarus in Quaternionibus Karolo Calvo oblatis pag. 430. in editione Cellotii caput *De his qui injuſtè ſuper alios querelas faciunt* laudat ex libro ſecundo Capitulorum Imperialium. Et Concilium Troſleianum cap. 6. caput *Ut Eccleſiæ antiquitùs conſtitutæ* refert ex ſecundo libro Capitularium cap. 47. Quod verum eſſe non poſſet ſi duo illa Capitula jam tùm inſerta non fuiſſent in hoc loco. Ibid. c. 33.

UNDE SUST. SE POSSINT] In antiquis exemplaribus Pithœano, Pariſienſi, & Normannico legitur: *undè ſe ſuſcitare poſſint.* In Remenſi verò: *undè ſuſare poſſint donec ad eorum perveniatur juſtitiam.* Pag. 748. cap. 33.

TANTOS CLAMORES] In Remenſi Codice legitur *tantas clamores.* Vide quæ de hoc Gallicismo ſuprà diximus pag. 1006.

CAUSANDI] id eſt, litigandi, cauſam agendi, ut rectè iſta explicat Hugo Menardus in Notis ad Concordiam Regularum pag. 141. Ibid. c. 34.

CUM HONORE ET SOBRIETATE] Hæc non habentur apud Reginonem. Puto autem heic inſinuari fidelibus feſtos Paſchæ dies tranſigendos eſſe abſque luxu & temulentia, ut Chriſtianos decet. At hodiè omnia in diverſum mutata Ibid. c. 35.

Tom. I. sunt. Vide Notas ad Agobardum, pag. 21.

ASSUMPTIONEM S. MARIÆ] Vide quæ de hoc argumento dicta à nobis sunt suprà pag. 1171. & Notas ad Gratianum pag. 565.

PURIFICATIONEM S. MARIÆ] Hæc sola sanctæ Mariæ festivitas olim celebrabatur in Ecclesia. Addita deindè est Assumptio, Nativitas, tùm Conceptio, Præsentatio, Annuntiatio, ac Visitatio. Ingeniosa posterorum diligentia ultrà progressa festum Desponsationis sanctæ Mariæ reperit, auctore Petro Aurato ex sodalitio Dominicanorum, qui anno MDXLVI. novæ istius Festivitatis Officium composuit & Paulo III. obtulit approbandum, ut Ferreolus Locrius testatur in libro sexto Mariæ Augustæ cap. 4.

Ibid. c. 36. ECCLESIÆ] Caput istud Burchardus refert *ex Concilio Meldensi cap.* 8. Ita etiam Ivo par. 3. cap. 12. in veteri Codice sancti Victoris Parisiensis. In Concilio Moguntino anni DCCCXLVII. sic legitur : *Ecclesiæ antiquitùs constitutæ nec decimis nec aliis possessionibus pro novis oratoriis sine consensu & Concilio episcopali priventur.*

Ibid. c. 38. UT JUXTA] Caput istud, quod re verâ est Concilii Cabilonensis secundi, Burchardus tribuit Concilio Aurelianensi.

INSTRUANT] Ita omnia exemplaria Ansegisi, Regino, Burchardus. Hinc itaquè emendandum est caput quintum Concilii Cabilonensis, ubi legitur *instituant.*

Pag. 749. cap. 39. DICTUM EST] In libro tertio Legis Longobardorum caput istud refertur inter Constitutiones Lotharii, hauddubiè quia ab illo renovata est hæc Lex.

Pag. 750. cap. 45. VEL TER LAICI] Hinc collegit Vadianus libro sexto de Eucharistia, pag. 216. Laicos imperante Ludovico Pio cœpisse abstinere à frequenti communione corporis & sanguinis Domini, cùm paulò anteà, id est, sub Karolo Magno, frequentiùs fuisset per Ecclesias communicatum; huncque abusum descendere facit ex studio Missæ privatæ & ex cupiditate Monachorum. Referenda autem sunt ipsa Vadiani verba. *Imperante Hludovico Caroli filio circiter annum à nato Christo DCCCXV. adeò increbuit privatæ Missæ studium ut quùm paulò anteà frequentius fuisset (ceu diximus) per Ecclesias communicarum, Legem ferre Princeps compulsus fuerit ut Laici saltèm ter in anno communicarent. Quam Legem Ansegisus prodidit Canone* 38. *libri secundi. Adeò quisque suam vicem sumendæ Eucharistiæ in alium rejiciebat qui & sumere se pro aliis posse profitebatur, quòdque omnium fides & pietas exposcebat, paucorum curæ cessit pro aliis merentium commissum est, nec sine quæstus accessione, qui Monasteria multa, præsertim Benedictina, ad illas opes quibus hodiè tam splendidè & tanta cum securitate perfruuntur evexit.* Dolendum est hanc observationem, quæ falsa est, excidisse viro docto : qui si consuluisset antiquos Canones Gallicanos, invenisset illam Laicorum abstinentiam à communione multò antiquiorem esse quàm ut ad tempora Ludovici Pii referri possit. Nam in Canone 18. Concilii Agathensis ità disertè scriptum est : *Seculares qui Natale Domini, Pascha & Pentecosten non communicaverint, Catholici non credantur, nec inter Catholicos habeantur.* Præterea Constitutio Ludovici relata à Vadiano sumpta est ad verbum ex Concilio Turonensi III. habito sub imperio Karoli Magni. Neque hic mos censendus est descendisse ex persuasione quæ in animos hominum illius ævi penetrârit, posse fideles Eucharistiam sumere per Vicarium, id est, per eum qui pro se ac populo sacrificat & oblationes Deo offert in altari, sed ex tepiditate Christianorum, *remordente conscientiâ malâ*, ut in epistola 83. ait Fulbertus Episcopus Carnotensis de Presbyteris agens qui toties non communicant quoties Missam celebrant. Joannes Aventinus Annalium Boiorum lib. 4. p. 367. aliâ viâ aberrans, hâc Lege, quam Karolo Magno tribuit, putat interdictum esse Laicis, quos ipse Latinâ linguâ prophanos vocat, ne plusquàm ter in anno communionem acciperent Eucharistiæ. *Edixit quoquè*, inquit, *prophanum plusquàm ter in anno de sacrosancto convivio, quod Eucharistiam nuncupamus, vesci non placere.*

Tom. I.

IMPEDIATUR] Regino addit, *id est, in Pascha, Natali Domini, & Pentecosten.* Ita etiam Burchardus, Ivo, & Gratianus. Sed hæc non habentur in Concilio Turonensi, ex quo caput istud sumptum est, neque in exemplaribus Ansegisi. Interpretatio est Reginonis, sumpta ex admonitione synodali antiqua, in qua hæc leguntur : *Tribus temporibus in anno, id est, in Natale Domini, Pascha & Pentecosten, omnes fideles ad communionem corporis & sanguinis Domini accedere ammonete.* Vide etiam inquisitionem de vita & conversatione Laicorum, cap. 56. Apud Reginonem in initio libri secundi. Cæterùm Burchardus Fabiano Papæ tribuit hanc Constitutionem.

Pag. 752. cap. 45.

PATRINI] Patrini sunt qui offerunt baptizandos, eosque baptizatos de sacro fonte suscipiunt, ut ait Hugo Menardus in Notis ad Librum Sacramentorum pag. 107. Jesse Ambianensis in Libello de Ordine baptismi cap. 1. *Signent ipsos infantes in frontibus eorum susceptores viri vel feminæ, id est, patrini vel matrinæ.* Homilia incerti auctoris in Ascensa Domini in vetustissimo Codice Ecclesiæ Lugdunensis : *Quid dicendum est de parvulis, qui quandò baptizantur, non habent intellectum credendi neque pro se respondendi : De majoribus nulla quæstio est, quia ipsi pro se respondere sciunt. Facilis solutio est. Parvuli, qui necdùm sciunt loqui, fide illorum qui eos suscipiunt de sacro fonte merentur remissionem peccatorum accipere. Et certè dignum est ut qui peccato carnalium parentum polluuntur, fide spiritalium parentum salventur.* Amalarius Trevirensis Archiepiscopus in epistola ad Karolum M. cap. 2. *Docemus Orationem Dominicam patrinos & matrinas, ut & ipsi similiter faciant quos susceperuri sunt ad sacrum baptisma.* Cap. 4. *Illud signum faciant in frontibus eorum Presbyteri, Acolythi, patrini vel matrinæ.* Item cap. 15. *Deindè perscrutamur patrinos & matrinas si possint cantare Dominicam Orationem & Symbolum.* Concilium Remense apud Reginonem, lib. 1.

Ibid. c. 46.

Tom. I. cap. 272. *Presbyter omnibus patrinis annuntiet quòd debitores sint suis filiolis &c.* Apud Ivonem parte 6. cap. 158. legitur *patrimis*. Sed emendandus est ex Reginone & ex veteri exemplari Mſ. sancti Victoris Parisiensis. Eodem modo emendandum est caput primum secundæ Additionis, ubi legitur *patroni* pro *patrini*.

Fidejussores] Homilia sancti Eligii Episcopi Noviomensis in tomo quinto Spicilegii Dacheriani pag. 212. *Mementote quia tunc pactum cum Deo feciſtis, atque abrenuntiare vos diabolo & omnibus operibus ejus in ipso baptiſmi ſacramento promiſiſtis. Qui potuit, tunc ipſe per ſe & pro ſe hæc reſpondit. Qui verò non potuit, fidejuſſor pro eo ad ejus vicem iſta Deo promiſit, ille ſcilicet qui eum de ſacro fonte ſuſcepit.*

Pag. 752. cap. 43. Ab antiquis Patribus] id est, ut opinor, in Canone sexto Concilii Nannetensis. Nam Regino, postquàm retulit istud nostrum caput, statim describit Canonem illum Nannetensem, tanquàm si ostendere vellet, quid per antiquorum Patrum Constitutionem heic intelligatur.

Pag. 753. cap. 6. Viduarum] Vide suprà lib. 2. cap. 33.

Pag. 755. cap. 4. Bannum dominicum solvat] Vide infrà lib. 5. cap. 247. & lib. 6. cap. 271.

Ibid. cap. 6. Partibus sclavorum] Negotiatores Francos consuevisse antiquitùs exercere mercaturam apud Sclavos docent Gesta Dagoberti Regis cap. 27. *Sclavi cognomento Winidi, quorum regnum Samo tenebat, negotiatores Francorum cum plurima multitudine interficiunt & rebus exſpoliant.*

Avarorum] Ita Codex Metensis. Divionensis habet *Arorum*. Pithœanus, Normannicus, Remensis, Bellovacensis, Tilianus, & Parisiensis, *Havarorum*. Contrà in Colbertino, Thuano, Rivipullensi, uno Sangallensi, & in editione Basileensi scriptum est *Bauvariorum*, in altero Sangallensi *Baugariorum*, & in Camberonensi *Bajuvatorum*.

Ibid. cap. 7. De clamatoribus] Clamatores hoc loco sunt qui litigant.

Cum ipsis literis] Karolum M. non esse repertorem istius juris colligi potest ex epistola 104. sancti Bonifacii, in qua sic scribit ad Pippinum Regem : *Quidam ſervus Eccleſiæ noſtræ, & ipſe mendaciſſimus, qui nos arte fugiebat, Anfrid nomine, veniens ad nos cum Indiculo veſtro, rogans ut ei juſtitiam faceremus, miſimus illum ad vos cum ipſis literis cum Miſſo noſtro, ut cognoſcatis quia mentitus vobis eſt, petentes ut nos pro mercede veſtra defendatis contrà tales falſarios, & eorum mendaciis non credatis.*

Ibid. c. 8. Et infantes] Vide quæ adnotantur infrà post caput hujus libri.

Ibid. c. 9. De conspirationibus] Hæc Constitutio tribuitur Lothario in libro primo Legis Longobardorum. In uno verò Codice Regio ejusdem Legis hæc adnotata antiquitùs sunt in margine : *Infirmat hæc ſupradictum Capitulum* volumus, *ſi conſpiratio per ſacramentum firmetur. Infirmat etiam Legem Rotharis* si quis pro injuria sua vindicanda, *&* si quis gregem equorum, *&* si pro quacunque causa homines, *& li. quæ eſt* si quis sine voluntate, *&* Rachis Cognovimus enim. *Niſi hæ omnes prædictæ de conſpiratione non ſacramento vel dextera data loqui dicantur.*] Capitulum *volumus*, cujus heic mentio, est Constitutio Lotharii, quæ extat in eodem libro primo Legis Longobardorum tit. 17. cap. 9. Lex Rotharis est prima in eodem titulo. Tom. I.

Perhoc] Ita omnia ferè antiqua exemplaria, editio Basileensis, & Regino. Codex Trecensis habet *propter hoc*, unus Sangallensis *pro hoc*. Desunt hæ duæ voces in Codice Legis Longobardorum.

Ubi vero nihil mali] Alia glossa marginalis in eodem Codice Regio : *Si nihil mali perpetratum eſt, actor ſecundùm quoſdam in Corſicam eſt mittendus, ſecundùm alios tam actor quàm ſequaces eſt flagellandus, ſecundùm alios actor mori debet.* Quod heic ait auctor glossæ actorem secundùm quosdam in Corsicam esse mittendum, sumptum est ex titulo tertio Capitulorum Lotharii cap. 4.

De perjuriis] In ipso Capitulari ex quo ista sumpta sunt legitur ut heic editum est, itemque in plerisque vetustis Ansegisi exemplaribus & in Codice Legis Longobardorum. In uno tamen Vaticano, in uno Sangallensi, in Trecensi, & Colbertino scriptum est : *Præcipimus ut perjuria ſummoperè caveantur.* Pag. 756. cap. 10.

Separentur ab invicem] In quibusdam Codicibus legitur, *ſeparentur ad invicem*. Alcuinus in libro de virtutibus & vitiis ad Witonem Comitem cap. 20. *Si falſi teſtes ſeparantur, mox mendaces inveniuntur.*

Accusatori] *id eſt, actori*, ut ait vetus glossa interlinearis in uno Codice Regio Legis Longobardorum. Quod ideò rectè observatum est, ne quis putare posset heicagi de causis tantùm criminalibus.

Testes eligere] *id eſt, adducere teſtes ut jurent*, inquit eadem glossa. Undè ait alia glossa in altero Codice Regio : *Etiam reo licet teſtes eligere & contradicere per Capitulum Lotharii : Si quis cum altero.* Verùm Lex quam auctor istius glossæ dicit esse Lotharii, Ludovico Pio tribuitur in libris Legis Longobardorum. Extat autem infrà lib. 4. cap. 23.

Causatore] *id eſt, reo*, inquit auctor prioris glossæ. Quidam Codices legunt *accuſatore*.

Si vero aliquis refutatur] Ita pleraque exemplaria. In Thuano, Remensi, Tiliano, Bellovacensi, Divionensi, Metensi, & in editione Basileensi legitur simpliciter : *Si refutatur, dicat &c.* In Camberonensi : *Et ille qui ad teſtimonium ducitur, ſi refutetur.* In Pithœano, Normannico, & Parisiensi : *Et ille qui ad teſtimonium adducitur, ſi refutatur.* Codex Legis Longobardorum : *Et ille qui ad teſtimonium adductus fuerit, ſi refutatur.*

Si refutatur] Charta Ludovici VI. Regis pro Monasterio Fossatensi : *Quòd ſi aliquis temerariâ præſumptione illorum teſtimonium in aliquo refutaverit.* Vetus historia Trevirensis in tomo XII. Spicilegii Dacheriani pag. 219. *Cæpit à Fratribus omninò caritatem refutare.* Id est, *recusare*, ut in margine adnotat clarissimus editor. Regula cujusdam in Concordia Regularum pag. 728. *Caro & vinum ſive potus in quo ſit ebrietas*

Tom. I. *refutanda ſunt Monachis nec ſuſcipienda.* Ubi vide Notas Hugonis Menardi.

Pag. 756. cap. 12. Ut non exigantur] Hæc habentur in ipſo Capitulari ex quo ſumpta ſunt, & in antiquis exemplaribus Metenſi & Rivipullenſi. In Normannico legitur : *præſtatur , non exigantur.* Reliqua exemplaria non habent hæc tria vocabula; quæ deſunt etiam in editione Baſileenſi & apud Ivonem. Vide infrà lib. 6. cap. 379.

Sine negotiandi causa] ſive *ad eorum ſupplendas neceſſitates*, ut legitur in Præcepto Ludovici Pii de immunitate Monaſterii Miciacenſis à præſtatione tributorum pro navibus per flumina regni Francorum diſcurrentibus pro quibuſlibet præfati Monaſterii neceſſitatibus. Quod privilegium poſteà confirmatum eſt à Karolo Calvo. Simile privilegium Monaſterio ſancti Philiberti conceſſit Pippinus Rex Aquitanorum ; ut patet ex ejus Præcepto, quod à R. P. Chiffletio editum eſt in Hiſtoria Monaſterii Trenorchiani pag. 192. Item Lothatius Imperator ſimile Monaſterio Duſerenſi apud eundem Chiffletium pag. 264. Simile quoquè privilegium Andegavenſi Eccleſiæ conceſſum à Ludovico Pio ediderunt Sammarthani in tomo ſecundo Galliæ Chriſtianæ, & aliud Karoli M. pro Monaſterio Organenſi juxtà Veronam Ferdinandus Ughellus in tomo quinto Italiæ ſacræ pag. 600. Habemus præterea Præcepta Karoli M. & Pippini Regis Aquitaniæ quibus immunitatem telonei & aliorum tributorum concedunt Monaſterio Cormaricenſi pro duabus navibus per diverſa flumina diſcurrentibus. Item Præceptum Ludovici Pii de quinque navibus Eccleſiæ Viennenſi conceſſis *ad ſua negotia deferenda.* Itemque aliud de quatuor navibus Monaſterii ſancti Germani Autiſſiodorenſis. Idem Ludovicus Monaſterio ſancti Aniani Aurelianenſis conceſſit privilegium habendi ſex naves *quæ ſive per Ligerim flumen ſive per cetera flumina infrà ditionem Imperii noſtri ob utilitatem & neceſſitatem Monaſterii* diſcurrere poſſint ubicunque velint, ut legitur in litteris ejuſdem Ludovici à clariſſimo Huberto editis pag. 75. Probationum Hiſtoriæ ejuſdem Monaſterii ſancti Aniani. Quæ ideò adnotavimus ut agnoſcerent lectores eam generalem Legem, de qua nunc agimus, indiguiſſe auctoritate Principis ſpeciali ut executioni mandaretur per ſingula loca.

Nisi in palatio] quæ moneta palatina dicebatur. Vide Capitula Karoli Calvi tit. xxvi. cap. 12. & Capitulare ſecundum anni dcccviii. cap. 7.

Pag. 757. cap. 14. De heribanno] Ita plerique Codices. Palatinus tamen, Camberonenſis, Tilianus, unus Sangallenſis, Thuanus, Bellovacenſis, & Divionenſis legunt *hairibanno.* Vaticanus unus & Rivipullenſis, *haribanno.* In Polyptico Monaſterii Foſſatenſis legitur *hairbannus.* Vide Adverſaria Petri Pithœi lib. 2. cap. 20. & Notas Bignonii pag. 963.

Blanditia] Codex Palatinus , Metenſis, Thuanus, & Divionenſis, *blanditiæ.* In uno Codice Regio Legis Longobardorum legitur, *abſque nullius perſonæ gratia , ambitione , ſive terrore.*

Bubus , Vaccis] In editione Tiliana & ſequentibus legitur, *bobus , ovibus , vaccis.* Sed vox *ovibus* non extat in editione Baſileenſi, neque in antiquis Anſegiſi exemplaribus, neque demum in Codice Legis Longobardorum. Error ortus ex eo quòd in quibuſdam editionibus Capitularis ſecundi anni dcccv. legitur *bovibus* pro *bobus.* In libro tamen quinto cap. 258. legitur *bovis , ovis.* Tom. I.

Peculio] id eſt, pecudibus, animalibus. Hinc peculium utriuſque ſexûs in veteri Charta Monaſterii Schlechdorfenſis in tomo tertio Metropolis Salisburgenſis pag. 321. Statuta antiqua ſancti Petri Corbeienſis in tomo quarto Spicilegii Dachetiani pag. 20. *Similiter quicquid in diverſis laborationibus quolibet modo acquiritur , vel in variis peculium generibus enutritur.* Teſtamentum Evrardi Comitis apud Aubertum Miræum in Codice donationum piarum pag. 99. & in tomo duodecimo ejuſdem Spicilegii pag. 495. *ſive in laboratione ſive in peculio.* Porrò in hoc iſtius capitis loco, pro eo quòd heic legitur *peculio* , Codex Palatinus & Bellovacenſis habent *pecunio.* Quod idem eſt. In teſtamento ſancti Aldrici Epiſcopi Cenomanenſis legitur ipſum ſtatuiſſe ut quicquid *de pecuniis diverſi generis* & veſtimentis in ſuo ergaſtulo inventum fuerit poſt mortem ſuam, tribuatur Monaſterio à ſe condito ſuper fluvium Sartæ. Præceptum Caroli M. pro Monaſterio Anianenſi editum à Mabillonio , tom. v. pag. 222. *ad paſcua armentorum & alenda pecora* : pro quo Ludovicus Pius in alio Præcepto quod ibidem eſt, pag. 223. ſcripſit : *Ad paſcua armentorum & alenda pecora.* Homilia incerti auctoris in vetuſtiſſimo Codice ſancti Galli : *Quandò Abraham decimas de præda donavit, quantò magis omnis homo de ſuo labore, de omni pecunio & de omnibus animalibus.* Concilium Duziacenſe pag. 293. in editione Cellotii & pag. 1655. in tomo octavo Conciliorum ultimæ editionis : *generis diverſi ac ſexûs pecuniam.* Cellotius in Notis ad hunc locum , cùm iſta non intelligeret, pecuniam heic explicavit de argento ſignato. Hæc ſunt ejus verba. *Vox inſolens* , inquit, *& nuſquam alibi mihi lecta. Neque ego ſexum alium in pecunia conjicere poſſum quàm ſi aurum pro mare , argentum ſignatum pro ſemina accipias.* Porrò pecunia alibi ſignificat quamlibet rem quam quis de pecunia ſua comparavit , ut libro quinto Capitularium cap. 347. & lib. 6. cap. 11. & in Capitularibus Lotharii tit. 3. cap. 12. *Vide* Servium ad Eclogam primam Virgilii.

Exiebat] Ita ferè omnia vetera exemplaria & editio Baſileenſis. Tiliana & Pithœana prima habent *exigebatur.* Quam lectionem præferunt veteres libri Camberonenſis , Colbertinus , Vaticanus, & unus Sangallenſis. Pag. 757. cap. 15.

De lib. hominib. qui uxor.] Ad hunc locum reſpexit Beatus Rhenanus quùm hæc ſcriberet in libro ſecundo rerum Germanicarum pag. 94. *Erant & tabularii ſive Chartularii, libertorum genus. In hos jus habebat Eccleſia. Sed fiſcalini privilegiis eccleſiaſticos vincebant. Nam liber homo habens uxorem fiſcalinam , aut mulier libera habens fiſcalinum maritum , nihilo deterioris conditionis hoc nomine efficiebatur.* Item Joachimus Vadianus lib. 2. de Collegiis Monaſteriiſque Germaniæ veteribus pag. 75. *Ex publicis autem ſervis regii ſeu fiſcalini dicti noſtris quorum vectigal & uſufructus ad fiſcum pertinebat. Erant & Eccleſiaſtici , qui operas ſuas Eccleſiis pendebant. Cæterùm & regiorum & eccleſiaſticorum longè* Ibid. c. 16.

Tom. I. *melior erat conditio.* Regios fiscalinos commemorat Ivo Carnotensis epist. 147.

Post caput istud sequitur in Codice Normannico : *De infantibus qui non juraverunt fidelitatem. De his qui tunc infantes fuerunt, & aliis atque aliis qui non juraverunt fidelitatem Domno Imperatori aut suos infantes, modo jurent.* Vide suprà cap. 8. hujus libri.

Pag. 758. cap. 20. ALODEM] Alodium olim dicebant fundum liberum nullius juri obnoxium, ut ait Sirmondus in Notis ad Goffridum Vindocinensem pag. 5. Opus autem non est ista pluribus probare, cùm viri clarissimi doctissimos commentarios de toro hoc argumento ediderint.

PER EOR. VOLUNTATEM] Ista & quæ deinceps sequuntur extant quidem in Codice Tiliano, in Parisiensi, Palatino, Metensi, Thuano, Bellovacensi, Pithœano, Normannico, Rivipullensi, Divionensi, & in uno Sangallensi. Ita etiam editio Tiliana, Basileensis, & prima Pithœana. Secunda, quæ juvatur auctoritate veterum exemplarium Colbertini, Vaticani, Camberonensis, & unius item Sangallensis, habet : *deinceps caveant se omninò à talibus, ne à propriis honoribus & à proprio solo à Dei gratiâ & nostrâ exteorres fiant.* Hanc postremam lectionem retinuit Lindenbrogius. Pro eo autem quòd heic legitur *à Dei gratiâ*, meliùs, ut opinor, scriptum est in libro Camberonensi *ac Dei gratiâ.*

Pag. 758. cap. 21. FATIGATI] Hæc est lectio multorum veterum Librorum. In Thuano, Vaticano, Colbertino, & uno Sangallensi legitur *fugati.* Et hæc quoquè lectio bona est.

Ibid. c. 23. LATRO EST ET INFIDELIS] Hæc est vera lectio quæ in omnibus exemplaribus habetur. Franciscus Pithœus reposuit, *Latro infidelis est nostro regno Francorum.* Sumpsit autem hanc lectionem ex libro primo Legis Longobardorum. Vide suprà in Notis, ad pag. 543.

Pag. 759. cap. 24. VEL ALIA] Codex Rivipull. *vel alia quacunque re.*

Ibid. c. 26. SI QUIS IN IMMUNITATE] id est, in Ecclesia vel in rebus Ecclesiæ quæ immunitatis nomine censentur infrà lib. 5. cap. 279.

DAMNUM] id est, furtum, homicidium, aut aliquod crimen, ut statim dicetur.

DAMNUM] *Ut si ruperit murum, aut Ecclesiæ portam, aut aliud simile. Sed secundùm Gualcausum damnum pro homicidio ponitur. Nam si de omni damno diceret, ut si gallinas occidisset, iniquum videretur. Alii verò de omni damno dicunt.* Ita auctor glossæ veteris in uno Codice Regio Legis Longobardorum.

AD PRINCIPEM] id est, ad Ducem, qui super Comitem constitutus est. Infrà lib. 5. cap. 367. *Si quis jussione Regis vel Ducis illius qui ipsam Provinciam regit &c. Princeps verò & successores ejus defendant eum.* Walfridus Strabo, horum temporum scriptor, cùm in fine libri de Ecclesiasticis Officiis institueret comparationem principatuum seculi cum dignitatibus Ecclesiasticis, Metropolitanos Ducibus comparavit : *quia sicut Duces singularum sunt provinciarum, ita & illi in singulis provinciis singuli ponuntur.* Comites verò comparat Episcopis, quorum non est adeò ampla jurisdictio ac Metropolitanorum. Tom. I. Ibid. c. 28.

PER MALUM INGENIUM] Hæc desunt in uno Codice Vaticano, in Colbertino, Thuano, & in uno Sangallensi. Pag. 760.

INSERVIRE] *id est, in servitute revocare*, ut ait vetus glossa marginalis in uno Codice Regio Legis Longobardorum.

MULTAM] Eadem glossa : *Ob hoc dicunt quidam quòd hæc Lex ad Legem Salicam sit facta. In aliis enim libertatis cartulis nisi in Salicis pœna poni non solet.* Hanc opinionem refellit auctor alterius glossæ. *Hæc Lex*, inquit, *in hoc quòd facit multam componere, à quibusdam dicitur Salica esse. Sed malè dicunt, quia in omnibus cartulis pœna potest poni.*

OMNIA DEBITA] Vide infrà lib. 4. cap. 75. Ibid. c. 30.

FREDA] *id est, compositio quæ fit pro injuria facta mulieri in mundio Regis habitæ*, ut ait glossa interlinearis in uno Codice Regio. Alia sic habet : *id est, excepta injuria quæ fit mulieri Salicæ quæ est in mundio Regis.*

OPTIMUS] Burchardus, sui semper similis, caput istud intepolatum, ne qua Capitularium vestigia deprehendi possent, tribuit Concilio Matiscensi. Pag. 761. cap. 32.

NULL. CRIM. POSSIT INDICERE] id est, *nullam eis infamiam possit inferre*, ut ait Burchardus. Sive *nullam eis possit afferre calumniam*, ut apud Gratianum. Quod melius est.

UT NEC COLONUS] In Codice Legis Longobardorum legitur : *Ut nec colonus nec fiscalinus possit alicubi foras mixtos traditionem facere ;* ubi glossa interlinearis in uno Codice Regio *foras mixtos* interpretatur *extrà conservos.* Ista lucem accipere possunt ex libro quinto Legis Wisigothorum tit. 7. cap. 16. ubi prohibetur ne servi fiscales mancipia sua aut terras ad liberos homines venditione transferant, nisi tantummodò ad alios servos fiscales, & ut terras sive mancipia donare Ecclesiis non possint. Ibid. c. 36.

MANSIONEM] Frotharius Tullensis epist. 18. ad Hetti Archiepiscopum Trevirensem Missum dominicum : *Vestris literis mihi significari expeto quandò huc pro legatione vobis injuncta venire vel quandò Synodale Concilium juxtà modernam Constitutionem debeatis convocare. De his ob id præcipuè sollicitus maneo quia ipse secundùm Imperiale Præceptum ad providendas mansiones in quibus Legati suscipi debent, scilicet à monte Jovis usque ad palatium Aquis, ire debeo.* Ibid. c. 39.

PER VITAM REGIS] Vide Filesacum lib. 2. selector. pag. 85. & Westenium in Notis ad Opuscula Origenis pag. 110. Pag. 762. cap. 42.

DIMITTERE] *id est, manumittere vel desinere possidere*, ut ait glossa interlinearis in uno Codice Regio. Quod confirmat & alia glossa. Ibid. c. 44.

OFFERAT] In Lege Longobardorum legitur *afferat*, etiam in antiquis libris.

COMMISIT] In eadem Lege scriptum est, *commisisset, & sit absolutus.*

SUPER NOCTES] Majores nostri olim spatia temporis non numero dierum sed noctium finiebant. Vide Sirmondum in Notis ad Goffridum pag. 38. Pag. 763. cap. 45.

REM

Tom. I. Rem intertiatam] Vide infrà lib. 6. cap.
Ibid. c. 46. 214.

Vel cruce] Hæc non extant in Codice Metensi.

Ibid. c. 47. De illis hominibus] Glossa interlinearis in uno codice regio : *Hæc Lex loquitur cùm judicatus fuerit ad mortem propter crimen majestatis.* Quæ interpretatio confirmari potest ex Præcepto Karoli M. mox laudando.

Qualiter judicium] in Lege Longobardorum legitur *æquale judicium.* Ibi verò in margine ejusdem Codicis Regii sequentia adnotata sunt à manu antiqua : *Hæc Lex in hoc quod dicit*, æquale judicium inter illos terminetur, *sic exauditur ut nec ipsi justitiam faciant nec accipiant de causis antè perpetratis.* Rationem verò reddit alia glossa, *quoniam pro mortuis habentur ad antè gesta.*

Secundum judicium Francorum] Præceptum Karoli M. editum post Acta Sanctorum Ordinis sancti Benedicti to. IV. pag. 623. *Fuerunt namque aliqui in nostra præsentia convicti & secundùm judicium Francorum dijudicati.* Hincmarus in Notitia de villa Noviliaco cap. 4. *Deindè Landrada uxor Donati, sed & filii eorum, pergente Karolo Rege ad obsidendos Normannos qui in insula quæ Oscellus dicitur residebant, cum aliis defecerunt ; quorum honores & proprietates à Francis auferri & in fiscum redigi judicatæ sunt.*

Secundum judicium Francorum] Glossa marginalis in Codice Regio paulò antè laudata : *Item cùm dicit*, secundùm judicium Francorum, *erant quidam qui dicebant hanc esse Salicam. Sed non est. Quia non ideò dixit* secundùm judicium Francorum *ut esset Salica, sed quia Karolus Francus nativitate erat, & respexit suam nationem propter suæ gentis dignitatem.*

Francorum] *id est, Karoli, qui fuit Francus*, inquit alia glossa. *Et hoc ad removendum hanc Legem esse Salicam.*

Cum armis contendat] *Cùm alii fustibus pugnare debeant*, ut ait una glossa, isti jubentur pugnare cum armis, id est, scuto & lanceâ.

Pag. 764. cap. 52. Ut testes] Burchardus refert ista ex Concilio Matiscensi, ut dictum est paulò antè ad caput 32. hujus libri.

Ibid. c. 55. Judicium subvertendum] Vide infrà lib. 5. cap. 145. & Reginonem lib. 1. cap. 72.

Depositus] In Capitulari secundo anni dcccix. legitur *expoliatus*, in Codice verò Legis Longobardorum *expulsus.*

Pag. 765. cap. 57. Hyberno] hyeme. Sanctus Ambrosius sermone 38. *Miser peccator dum hic hyberni rigorem metuit, ibi tenebrarum frigus incurrit.* Brevis annotatio de Principibus Francorum in vetustissimo Codice Ms. Bibliothecæ Colbertinæ : *Hibernus grandis & durus.* Pro quo hæc habentur in Annalibus Laurishamensibus ad annum dcclxiv. Quo istud contigit : *Hiems grandis & durus.* In veteri chronico S. Galli nondum edito : *DCCCLXIII. xvjij. Kal. Jan. sic incipit gelus, & finivit in xvij. Kal. April.* Eadem habentur in Annalibus Francorum Tilianis. Hinc *hivernaticum & hivernatica satio* in Polyptico Monasterii Fossatensis & alibi.

Ibid. c. 58. Ut sacramenta] Vetus nota marginalis in uno Codice Regio Legis Longobardorum : *De his sacramentis loquitur quæ ad manum Regis principaliter pertinent, ut si quis juratus sit regium servum non plagasse, vel quæ arduntur sponte fieri ad palatium, licèt ad manum Regis non pertineat.*

Tom. I. Vide *Mabillon. de re Diplomaticâ, p. 470. cap. 11.*

Virtutem] Ita vetera exemplaria Tilianum, Palatinum, Rivipullense, Metense, Bellovacense, Camberonense, unum Sangallense, Pithœanum, Parisiense, Divionense, Remense. Sic etiam scriptum est in Tiliana editione & in prima Pithœana, itemque in Codice Legis Longobardorum. At in uno Codice Vaticano, in uno Sangallensi, in Thuano, Colbertino, & Camberonensi, tum etiam in Capitulis Karoli Calvi, in Concilio apud sanctam Macram, apud Ivonem, & in secunda editione Pithœana, postremò in Lindenbrogica legitur *vim*, eâdem omninò significatione, uti jam dictum est suprà. Pag. 766. cap. 65.

Secundum Legem et euvam] Multùm variant in hoc loco vetera exemplaria & editiones. Lectionem quam nos retinuimus exhibent unus codex Vaticanus & unus Sangallensis, tum etiam editiones Tilii, Pithœanæ, & Lindenbrogica. Colbertinus habet, *secundùm legem & euuma illi cujus.* Alter Sangallensis & Thuanus, *& eam illi cujus.* Rivipullensis & Divionensis, *& ea illi cujus.* Palatinus & Bellovacensis, *& coram illi cujus.* Tilianus & Camberonensis, *& coram illi cui.* Metensis, *& coram illo cujus.* Parisiensis, Pithœanus, Normannicus, Remensis : *Aut furaverit, ei cui domus infracta & spoliata fuerit.* In Capitularibus Karoli Calvi, ubi caput istud reperitur descriptum, *secundùm legem eam illi.* In Concilio apud sanctam Marcam, *secundùm Legem illi.* Apud Ivonem, *secundùm Legem & wadios illi.* In uno Codice Regio Legis Longobardorum : *Rapuerit aut furatus fuerit, totum illi secundùm Legem cujus domus.* In alio : *Rapuerit aut furatus fuerit, secundùm Legem illi debet & totum illi cujus domus.* Editio Nicolai Boherii, *secundùm Legem & totum illi.* Lindenbrogica, *secundùm legem & euvam illi.*

Si quis messes] Vide Capitula Karoli M. excerpta ex Lege Longobardorum cap. 4. Ibid. c. 66.

Principis] id est, Regis, ut explicat vetus nota in Codice sancti Remigii Remensis, quam exhibemus in Notis ad titulum nonum Karoli Calvi. Ibid. c. 67.

Herisciz] Ita plerique Codices antiqui. Alii habent *herisliz, hericliz, herisclit.* Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum pag. 94. *Deseruisse exercitum inter capitalia numerabatur. Id flagitium Franci vocabant herischlitz, quasi dicas exercitûs scissionem.* Vide Glossarium Pithœi ad libros Capitularium. Pag. 767. cap. 70.

Roget] Ita omnia vetera exemplaria, uno Rivipullensi excepto, in quo legitur *cogat.* Hæc tamen lectio videtur esse melior, quia in lemmate scriptum est : *De non cogendo bibere in hoste.* Petronius : *Nemo invitus audit quum cogitur aut cibum sumere, aut vivere.* Vide tom. I. Concilior. Nostror. * pag. 324. Beatus Rhenanus in libro suprà laudato pag. 95. agens de Legibus Francorum : *Nemo militiæ socium suum aut quemlibet alium ad potandum invitato. Quòd si quis ebrius* Ibid. c. 72. * Balusianorum.

Tom. I. *repertus fuerit, ejectus quoad culpam agnoſcat, aquam bibito.* Vide Notas ad Reginonem pag. 562. *Rogare* autem hoc ſignificat cogere, ut infrà Addit. IV. cap. 17. *Nec omninò à quoquam reſpondere rogetur, &c.*

Pag. 768. cap. 74. HISPANIAM] id eſt, eam citerioris Hiſpaniæ partem quæ inter Pyrenæos, mare Mediterraneum, & fluvium Rubricatum habitatur. Ea quippe tum erat in regno Francorum, & Marca Hiſpanica dicebatur. In ea ſunt præclaræ urbes Auſona, Barcino, Gerunda, Urgellis. Frotharius Epiſcopus Tullenſis epiſt. 24. *Si in partes Hiſpaniæ propter cuſtodiam & ſollicitudinem me Senior noſter iſto hyeme futuro deſtinare voluerit, vos ab illo ſervitio excuſare me dignemini.* Hinc cuſtodes marcæ Hiſpanicæ & limitis Hiſpanici in vetuſtis Annalibus.

Ibid. c. 75. QUAM] Plerique codices habent *quæ*.

IDEM RECTOR] In uno Codice Sangallenſi, in Thuano, & Camberonenſi legitur, *id eſt, rectorem*. Sed hæc lectio bona non eſt.

Ibid. c. 72. ULLUS COMES PALATII] Bignonius in Notis ad Marculfum pag. 914. ex hoc loco & nonnullis aliis collegit plures Comites palatii uno eodemque tempore fuiſſe. Einhardus epiſt. XI. *Adalhardo & Gebuino Comitibus palatii.* Qud fuerit officium Comitis palatii explicat Hincmarus epiſt. 14. cap. 21. ex libro Adalhardi de ordine palatii, qui nunc non extat.

Pag. 769. cap. 78. IN IPSO PAGO] Ratio hujus Conſtitutionis affertur in capite 23. libri quarti. Charta reclamatoria filii Richart ad Ludovicum Pium inter epiſtolas ſancti Bonifacii, num. 115. *Multi enim teſtes de ipſis pagis ſuper hac ipſa re adhiberi poſſunt qui hanc rem bene ſciunt & eam detegere veraciter valebunt.*

Ibid. c. 81. CONDRICTA] Quidam Codices habent *conſtructa*.

Pag. 770. cap. 89. Caput iſtud & ſequens in editionibus Tilii, Pithœorum, & Lindenbrogii leguntur poſt caput 64. & 69. Libri primi. Nos illa indè ſuſtulimus, quia non extat in hoc loco antiquis Libris, ſed in fine Libri tertii, ut in hac editione noſtra. Ex eodem Libro tertio citat Regino lib. 2. cap. 75. & 427. ubi vide Notas. Ivo tamen part. 10. cap. 41. poſtremam partem iſtius capitis refert ex libro primo Capitularium cap. 64. Quod indicat Ivonem habuiſſe Collectionis Anſegiſi exemplar in quo caput iſtud repoſitum erat in Libro primo. Sanè in Libro Bellovacenſi, in uno Sangallenſi, in Camberonenſi, & in Metenſi ſancti Vincentii caput de homicidiis conjungitur cum capite 64. Libri primi, caput verò de menſuris cum cap. 69. ejuſdem Libri.

Ibid. c. 90. UT ÆQUALES MENSURAS] Vide Concilium Calchutenſe cap. 17. & Concilium Pariſienſe VI. lib. 1. cap. 51. & lib. 3. cap. 13. & Addit. II. cap. 20.

Poſt caput iſtud ſequitur in Codice Palatino, in uno Vaticano, in Metenſi, & in Camberonenſi caput: *Ut de rebus Eccleſiarum, &c.* quod habetur in Additione quarta cap. 171. Prætereà in Metenſi deſcriptum eſt in fine Libri iſtius caput *Pervenit ad nos, &c.* quod extat infrà lib. 5. cap. 279.

Pag. 771. cap. 92. CONSTITUIMUS] caput iſtud in nullo eorum exemplarium extat quæ nos vidimus præterquam in Bellovacenſi; in quo tamen deſcriptum non eſt eodem tempore quo ſuperiora, neque eodem atramento, quamvis manu ejus, ut reor, ſcriptum ſit qui codicem integrum confecit. Tom. I.

MANU PROPRIA SINGULA] id eſt, abſque conjuratoribus, abſque conſacramentalibus. Fruſtrà igitur alii *in ſingulis* hoc loco repoſuerunt pro eo quòd in veteri Codice ſcriptum eſt *ſingula*.

Pag. 771. cap. 1. QUAL. RER. DIREPTIONES] In Lege Longobardorum legitur, *qualecunque damnum*.

SOLVERE COGANTUR] In veteribus Libris Legis Longobardorum legitur ut iſthic. In editione verò Boherii, *bannum noſtrum ſolvere cogantur*. Apud Lindenbrogium verò, *bannum noſtrum ſolvere cogantur, id eſt, lx. ſol. componant*. In uno Codice regio, poſt vocem *cogantur* additum eſt à manu recentiore, ſed tamen antiqua, & *inſuper damnum aut homicidium componat*.

Pag. 775. cap. 3. SI SERVI] Vide infrà cap. 41.

Ibid. c. 4. MARCHAM CUSTODIENDAM] Annales Fuldenſes ad annum DCCCLXIX. *tutores partium illarum*.

AD EOR. PLACITA VENIANT] nimirùm Vaſſi dominici. Et ſanè in chartis judiciorum per illa tempora actitatorum videmus nomina Vaſſorum poſita poſt nomina Miſſorum & Comitum, ut in Charta de controverſia quæ erat inter Agilmarum Archiepiſcopum Viennenſem & Wigerigum Comitem. Acta ſancti Aldrici Epiſcopi Cenomanenſis: *Præcepit hanc juſtitiam inquirere ab Ebroino Pictavienſis urbis Epiſcopo & Rorigoni Comiti & Altmaro Seneſchalco Domnæ Judith Imperatricis & Miſſo palatino, unà cum aliis vaſſis dominicis.*

Ibid. c. 5. AD CUSTODIAM MARITIMAM] Beatus Rhenanus Libro ſecundo rerum Germanicarum pag. 94. *Erant prætereà Comites ad cuſtodiam maritimam, item ad marcam tuendam deputati, quos hodiè Marchiones vocamus.* Eginhardus epiſt. 22 *ad cuſtodiam maritimam fuerunt.*

Ibid. c. 6. PROPTER INCESTUM] Hæc lectio conſtans eſt in omnibus antiquis exemplaribus, niſi quòd in Rivipullenſi legitur *incertum*. Veteres Librarii interdùm permutabant hæc vocabula; ut in titulo XXXI. Capitulorum Karoli Calvi cap. 5. *interdùm etiam inceſtam propinquam ſuam.* Pro quo in Codice ſancti Vincentii Metenſis ſcriptum eſt *incertam*. Et in Decretione Childeberti Regis cap. 2. pro eo quòd illic rectè legitur *inceſtum uſum ſibi ſociet conjugio*, veteres Libri Remenſis & Bellovacenſis habent *incertum*. Sed ut ad rem noſtram redeamus, certum eſt heic legendum eſſe utì nos edidimus. Vide Gloſſarium Franciſci Pithœi ad libros Capitularium in verbo *Reclamare*.

Ibid. cap. 7. DE CONJURAT. SERVORUM] Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum pag. 94. *De conjuratione ſervorum in Flandris, Mempiſco, & cæteris ad mare locis facta meminerunt Leges Francorum.*

MEMPISCO] Charta Karoli Calvi pro Monaſterio ſancti Bavonis apud Miræum in Codice donationum piarum pag. 73. *In pago Mempiſco, in villa Helſca.* Ubi Miræus conjicit Helſcam fortaſſè intelligi debere de vico agri Aloſtani cui *Eſche* nomen eſt. Andreas Catullius in Tornaco

Tom. I. Nerviorum, pag. 18. contendit Menapios sive Mempiscos partim in Diœcesi Tornacensi fuisse, partim in Morinensi.

Pag. 776. cap. 8. UBI SALEM FACIUNT] Hieremias in epistola ad Frotharium Episcopum Tullensem, quæ est vigesima septima inter epistolas ejusdem Frotharii : *Contigit in nostra Provincia præsenti anno sal fore carissimum, eò quòd propter pluvias in areis maritimis, ubi fieri solebat, non potuisset perfici.*

Ibid. c. 9. PARTEM CONLABORATIONIS] Vide Legem Ripuariorum tit. 37. cap. 2. & Alteserram lib. 3. rerum Aquitanicar. cap. 18.

Ibid. c. 10. PIPPINO] Regi Aquitaniæ, Pii filio.

Ibid. c. 11. RESTAURANDIS] Hæc vox addita est ex plurimis antiquis Ansegisi exemplaribus. Eam tamen non habent Vaticana, neque Palatinum. Deest quoquè in Rivipullensi, Tiliano, Divionensi, Metensi, Bellovacensi, tùm etiam in editione Basileensi.

Pag. 777. cap. 13. PŒNITENTIAM ACCIPIAT] In Codice Rivipullensi ista statim adduntur. *Id est, xxj. annis, vij. ex his in pane & aqua ad ostium Ecclesiæ satisfaciat, remotus ab oratione & communione fidelium. Cæteros septem societur orationi fidelium. Transactos qui supersunt vij. communionem plenam perfectè subsequatur. Abstinentia ejus sacerdotali providentiâ temperetur. Si proprius servus &c.* Itaque ista sunt ex glossemate.

JUDICIO AQUÆ FERVENTIS] Vide Legem Wisigothorum lib. 6. tit. 1. cap. 3.

DE ECCLESIASTICO] Integra hæc clausula usque ad vocem *tradatur* deest in Codicibus Sangallensibus, in Thuano, Colbertino, Camberonensi.

CUJUS PORTA ... CONSEC. EST] Ista non extant in Codice Colbertino, neque in Camberonensi. Necessaria tamen sunt.

Ibid. c. 14. SANGUINIS EFFUSIO] Nota marginalis in uno Codice Regio Legis Longobardorum : *Hæc Lex Salica censetur per hoc quòd dicit Ecclesiis secundùm suam Legem debere componi, cùm Lex Salica solùm super hoc loquatur.* Respicit hæc nota ad caput 85. Legis Salicæ.

CUM FUSTE] Ita omnia vetera Ansegisi exemplaria & omnes editiones. Ita etiam legitur in ipso Capitulari, tùm etiam in titulo quarto Capitulorum Lotharii cap. 2. & apud Reginonem. In Codice tamen Legis Longobardorum scriptum est *cum furore*, non solùm in libris editis, sed etiam in manuscriptis. Ea mutatio inducta est ex Legibus Regum Longobardorum. Rex Rachis lib. 3. tit. 9. cap. 26. *Et si ipse neglexerit, & furore accepto eum battiderit, aut, quod absit, eum occiderit.* Liutprandus in Edicto anni XIX. cap. 7. & lib. 2. tit. 16. cap. 4. *Si quis furore accepto battiderit hominem liberum aut mulierem liberam &c.* Itaque furor in his Legibus significat fustem.

ET DE UNIUSCUJUSQUE] Hæc usque ad *bannus noster* desunt in vetteribus libris Colbertino, Thuano, Camberonensi, in duobus Sangallensibus, & in Codice Legis Longobardorum.

Ibid. c. 15. PRESBYTERI INTERFECTI] Caput istud non extabat hauddubiè in prima editione Capitularium quam fecit Ansegisus, cùm in plerisque vetustis exemplaribus non reperiatur. Præterea Ludovicus Pius in Capitulari anni DCCCXXIX. tit. 2. cap. 1. & 7. referens caput 32. & 38. istius libri, trigesimum & trigesimum sextum vocat ; quia inter Capitula Libri quarti non numerabat decimum quintum neque vigesimum sextum. Istud verò non extitisse in Codice Ecclesiæ Trevirensis hinc colligitur quòd Brouverus in apparatu ad Annales Trevirorum cap. 10. describens caput *si quis res suas*, quod decimum nonum est in hac editione nostra, decimum octavum esse ait in Codice Ms. primariæ Ecclesiæ Trevirensis. Itaque hæc duo Capitula, quæ reperiuntur in Codice Pithœano, Parisiensi, Normannico, & Remensi, sunt repetitæ editionis. Certè antiquitùs inserta fuisse Libro quarto probatur auctoritate Capitulorum Karoli Calvi, qui tit. XXXVI. cap. 8. 13. 28. & tit. XLV. cap. 3. nonnulla istius Libri capita laudat secundùm numeros editioni posteriori affixos. In Codice Divionensi, in quo caput istud descriptum reperitur, caput 26. *Homo de statu suo, &c.* omissum est.

PRESBYTERI INTERFECTI] Regino caput istud refert ex Libro secundo Capitularium. Sanè in uno Codice Vaticano, in Bellovacensi, Metensi, & Camberonensi reperitur in fine Libri secundi, qui illud non habent in quarto. Vide porrò quæ de isto capite dicta sunt in Notis ad Reginonem pag. 581. & in Notis ad Gratianum pag. 525.

SECUNDUM CAPITULARE] Burchardus, qui caput istud tribuit Concilio Triburiensi, clausulam istam omisit, ne quis animadvertere posset illud sumptum esse ex Capitularibus Regum Francorum. Itaque qui eam clausulam non habent Ivo & Gratianus, ii decepti à Burchardo sunt.

QUAM ILLE .... SOCIAVIT] Hæc desunt in Codice Parisiensi & in Pithœano, & absque iis nihilominùs constat sensus. Habentur tamen in Normannico, Remensi, Divionensi, & apud Isaacum, Burchardum, Ivonem, & Gratianum.

Pag. 778. cap. 16. PRÆCIPIMUS] Joachimus Vadianus lib. 1. de Collegiis Monasteriisque Germaniæ veteribus pag. 22. *Extat præclara Ludovici Pii Sanctio, quâ jubebat ut in mallis & placitis primùm omnium viduæ, pupilli, & pauperes audirentur, & si ad causam agendam inhabiles essent, datis Patronis juvarentur.*

Ibid. c. 17. QUI VIDUAM] Nota marginalis in uno Codice Regio Legis Longobardorum : *Hæc Lex de Longobarda tantùm loquitur. Sed si intelligatur de Romana, rumpit Legem Romanam, cùm per hujus Legis intellectum post triginta dies possit nubere, illa post annum.* Item nota marginalis in altero Codice Regio : *Si vidua Romana est, raptor omnem substantiam suam perdat ; & femina substantiam ipsam habeat, si ipsa non consensit. Si verò vidua Longobarda est, DCCCC. solidos componat, ut dicit Lex Liutprandi, si quis rapuerit qualemcunque feminam, tit. De raptu.* Ea extat lib. 1. Legis Longobardor. tit. 30. cap. 11.

Ibid. c. 19. SI QUIS RES SUAS] Vetus nota marginalis

Tom. I. in uno Codice Regio Legis Longobardorum : *Ex eo quòd prædicta* Lex :* Si quis Longobardus, *donatorem poteſtatem aliquam de rebus ipſis conſervare pacto vetuerat, intellectus duo concipiuntur, quorum alterius occaſione facta fuit hæc Conſtitutio. Cùm enim aliquis religioſis locis res ſuas donans ſibi poteſtatem ſecundùm aliqua reſervabat, eo defuncto ejus heredes, quaſi contrà Legem donatione factâ, eoque invalidâ, res donatas revocabant. Ad quod evitandum Lotharius* iſtud quaſi generale rebus religioſis indulſit ut hoc quoquè pacto facta donatio rata permaneat. Ac per hoc ſi non ſpecialis in locis religioſis judicetur, ſuperior ad hanc trahenda dicetur. Sed alia ſententia ſecundùm alium intellectum ex hac Lege colligitur. Erit & hujus ſuperioris Legis diverſitatis facilis inſpectio.*

* Scilicet Lex Karoli M. quæ extat ſuprà tom. I. pag. 347. cap. 1.

* Lex Lotharii extat ſuprà pag. 323. cap. 17.

Et fidejussores ..... faciat] Hæc deſunt in Libris Sangallenſibus, Colbertino, Thuano, & Camberonenſi. Deſunt etiam apud Ivonem.

Fidejussores donet] Vetus Nota marginalis in eodem Codice Regio : *Hic notari poteſt quòd ex ſola traditione quæ fit per inveſtituram non transfertur dominium. Si enim transfertur, cùm hùc per inveſtituram traditio facta fuiſſet, eoque factus dominus, quâ occaſione ab heredibus vexari poterat.*

Pag. 779. cap. 20. Wirgildum ejus] Eginhardus epiſt. 18. *Duo ſervi ſancti Martini fugerunt ad limina beatorum Chriſti Martyrum pro eo quòd frater eorum quendam ſocium ſuum occidiſſet, rogantes ut eis liceat ſolvere illum Weregeldum pro fratre ſuo, & ut ei membra perdonentur.* Vide Gloſſarium Spelmanni & Voſſium in Libro ſecundo de vitiis ſermonis pag. 324.

Ibid. c. 21. In lege] *id eſt, in uſu*, ut ait gloſſa interlinearis in utroque Codice Regio.

Accipitre] Ita omnes veteres. Et tamen hæc lectio falſa eſt. Itaquè legendum *ancipite*, ut ſuprà lib. 3. cap. 91. In uno Codice Regio Legis Longobardorum ſcriptum eſt *accipite*, in editione Boherii *ancipitre*. Hinc itaquè confirmatur noſtra emendatio.

Ibid. c. 22. Cum sua lege] *id eſt cum pœna DCCCC. ſolidorum*, ut ait gloſſa in uno Codice Regio Legis Longobardorum. Sed apertiùs alia gloſſa : *id eſt, cum DCCCC. ſolidis, per Legem Rotharis, ſi quis puellam aut viduam ſponſam alterius.* Rotharis Lex extat in Libro primo Legis Longobardorum, tit. 30. cap. 3.

Ibid. c. 23. Si quis cum altero] Vide Capitula Ludovici Pii excerpta ex Lege Longobardorum cap. 3.

Si ille falsos eos] Geſta ſancti Aldrici Epiſcopi Cenomanenſis, eo loco ubi agitur de placito Aquiſgrani habito anno dcccxxxviii. in quo Ludovicus Pius Monaſterium ſancti Carilephi reſtituit eidem Aldrico Epiſcopo : *Teſtantur etiam ſuprà memorati teſtes quòd omnes Epiſcopi qui in dicta civitate à tempore ſancti Innocentis Epiſcopi, ſecundi ſucceſſoris videlicet ſancti Victurii, & à tempore ſancti Karilephi fuerunt, prædictum Monaſterium ſubjectum habuiſſent. Et hoc ſi aliqui teſtes contrà ſe venerint, falſos eos, qualiter præceperitis, facere poſſe teſtantur.*

Liceat et alios testes] Hujus Legis uſum reperio in Notitia judicii pro Monaſterio Cuxanenſi adversùs Ricoſindum mandatarium Salomonis Comitis anno dcccclxix. ubi idem Ricoſindus ait : *Sic me evacuo ego Recoſindus abterrogatione Judicum quòd non poſſum diffamare ipſos teſtes & ipſas ſcripturas, nec teſtes ampliores nec meliores ut Legibus convincere poſſim ut beneficius debeat eſſe nec per ſcripturas, nec per nullum indicium veritatis.* Tom. I.

Alteri cedere] Narratio de controverſia quæ Karoli M. ævo fuit inter Clerum & Populum Veronenſem, edita in tomo quinto Italiæ ſacræ, pag. 610. *Cùmque in hac contentione diù immorarentur, & neutra pars alteri cederet, tandem habito conſilio pacti ſunt ut hæc Dei & ſancti Spiritûs reſervarentur judicio, eligentes duos juvenes Clericos ſine ullo crimine exiſtimatos &c.*

Cum scutis et fustibus] Vide Sirmondum in Notis ad Goffridum Vindocinenſem pag. 62. & ſeqq.

Ex utraque parte eccles.] Hoc loco abuſi ſunt Joannes Epiſcopus Pinnenſis & Adam Abbas Caſaurienſis anno dcccclxix. in literis quibus invicem commutârunt curtes de Saliano & de Suffiano : *Et iterùm Domnus Ludovicus Imperator in ſua Capitula affixit ut ubi ex utraque parte Eccleſiaſticum fuiſſet, Rectores earundem Eccleſiarum, ſi ſe familiariter pacificare velint, licentiam habeant.* Itaquè hanc commutationem poſteà vocant pacificationem & familiaritatis pacificationem, ut hâc arte eludant vim Legis quæ vetat ne commutationes rerum eccleſiaſticarum fiant abſque auctoritate Principis.

Confinio] id eſt, ut omnes intelligunt, in medio duorum Comitatuum. Eginhardus ad annum dccclx. *Aureolus Comes, qui in confinio Hiſpaniæ atque Galliæ trans Pyrenæum contrà Oſcam & Cæſarauguſtam reſidebat, defunctus eſt.* Hic locus in vita Ludovici Pii corruptus eſt, itemque in Annalibus Bertinianis, ubi pro *confinio* ſcriptum eſt *commercio* vitio Librariorum, ut ſæpè contingit. Eâ falsâ lectione deceptus vir doctiſſimus Antonius Dadinus Alteſerra lib. 7. rerum Aquitanicarum cap. 16. putavit heic agi de commercio quod in ea Pyrenæi parte inter Gallos & Hiſpanos tempore belli & pacis æquè exercetur, quod pagenſes vocant *paſſerilles.*

Nondum cum suis coheredibus] Chartularium Prioratûs de Paredo fol. 83. *Alii verò heredes nondùm ſunt diviſi ; ſed tres partes ſunt ad Sanctum, quarta Walterii.* Pag. 781. cap. 24.

Si quis de statu suo] Vetus Nota marginalis in uno Codice Regio Legis Longobardorum : *Quidam dicunt, ſi quis de contractu vel qualibet re appellatus fuerit, & juſtitiam reddere noluerit, ut res ipſius in bannum mittantur, propter prædictum Capitulum. Sed malè dicunt. Quia prædictum Capitulum non loquitur de crimine. Sed juxtà hoc Capitulum poſſumus dicere ut pro omni re res alicujus in bannum mittantur, ſi juſtitiam reddere noluerit, eò quòd dicit, ſi poſt unam & alteram ammonitionem Comitis aliquis ad mallum venire noluerit, rebus ejus in bannum miſſis venire ad juſtitiam compellatur.* Ibid. c. 25.

Tom. I. *Sed eæ res non tranſactabantur, niſi pro crimine in bannum miſſæ ſunt.*

Ibid. c. 26. OMNIS CONTROVERSIA] Vide Capitula Karoli M. excerpta ex Lege Longobardorum cap. 30. cum Notis.

Pag. 782. cap. 27. AD PRÆSENTIAM NOSTRAM] Beatus Rhenanus in commemoratione quarundam Legum Francicarum libro ſecundo rerum Germanicarum pag. 95. *Qui faidam deſerere noluerit, ad Regem mittitor. Faidam vocabant Franci ſimultatem apertam, quâ unus aliquis uni vel pluribus bellum denuntiat. Ab hac Gallicani ſcribæ faidoſum appellant qui faidam exercet.* Flodoardus lib. 3. cap. 21. de epiſtolis ab Hincmaro ſcriptis ad Lotharium Regem: *Item aliam epiſtolam de hominibus pacem recipere nolentibus, qui indè fieri debeat, collaudans quòd de quibuſdam talibus regale jam Miniſterium exercuerit.* Item cap. 23. *Arnoldo Epiſcopo pro quibuſam qui homicidium perpetraverant in Remenſi Parochia & pacem obtinere non valebant, ſed pœnitentiam facere quærebant, quam in hac Parochia non poterant agere.* Vide epiſtolani 18. Eginhardi.

MAJUS DAMNUM] Vide infrà lib. 5. cap. 205. & Addit. IV. cap. 140.

Ibid. c. 28. UBI ANTIQUITUS] In Codice Rivipullenſi legitur: *Volumus ut ubi antiquitùs conſuetudo fuit de libertate Sacramenta adhamire vel jurare, ibi Scabini & Legis Doctores cum reliquis conveniant, & ibi mallus habeatur &c.*

NEQUE IN ECCL. NEQ. IN ATRIO] Vetus nota marginalis in uno Codice Regio Legis Longobardorum: *Suprà de officio Judicis, Ut placita &c. Ibi enim ut nullum placitum in Eccleſia vel in atrio fiat, hic verò videtur permittere minora placita in Eccleſia vel in atrio fieri. Sed mihi non ita videtur. Quod notamus per hoc quòd dicit, vel ubi impetrare potuerit. Hoc enim propter Eccleſiam, ac ſi diceret: Mallum, hoc eſt, generale placitum, non fiat in Eccleſia vel atrio vel quolibet loco, ſi ſit certa domus ad mallum faciendum conſtituta. Minora verò placita in quolibet loco, ubi impetrare potuerit.*

NEQUE. IN ECCL N. IN ATRIO] Epiſtola Gregorii V. ad Herluinum Epiſcopum Cameracenſem apud Baldericum lib. 1. cap. CXI. *Confirmamus ut nullus Dux, Marchio, vel Comes, ſex alia quævis magna vel parva perſona aliquem diſtrictum ſive judicium vel aliquod placitum in aliquo loco ſæpè nominati Epiſcopi tenere audeat niſi ab ejuſdem ſedis Epiſcopo licentiam acceperit vel invitatus fuerit.* Hoc Eccleſiarum Privilegium videtur valuiſſe ubique. Nam in veteri Charta Monaſterii Caſaurienſis data anno DCCCCLXVII. reperio controverſiam de libertate ejuſdem Monaſterii agitatam fuiſſe *villa Mariani campo juris proprietatis ſanctæ Firmanæ Eccleſiæ reſidente Pandulfo Duce & Marchione per licentiam Gaidulfi Epiſcopi ſanctæ Firmanæ Eccleſiæ.* Eodem anno Federicus, Vaſſus ac Miſſus Ottonis Imperatoris, mallum tenuit *in civitate Florentina, in atrio domûs Epiſcopatûs Beati Joannis Epiſcopi ipſius civitatis, prodata licentia Sichelmo Epiſcopo*, ut legitur in veteribus Actis illius temporis quæ ab Ughello edita ſunt in tomo tertio Italiæ Sacræ, pag. 38.

Ibid. c. 28. PROPTER CALOREM SOLIS ET PLUVIAM] Vir clariſſimus Innocentius Cironius in paratitlis ad titulum Decretalium de immunitate Eccleſiarum ſic interpretatur hunc locum. *Moris erat olim ſub dio cauſas agere atque in portis civitatum. Sed plerunque ob ingruentes pluvias aut ſolis ardores in templum juris dicundi causâ ſeſe recipiebant Comites. Quod prohibuit Carolus, jubens ut ipſi domos ſibi conſtituerent in quibus mallum tenerent, non verò in Eccleſiis.*

Tom. I.

SI QUIS LITTERAS] Certum eſt hanc Conſtitutionem eſſe Ludovici Pii. Attamen Karolo M. tribuitur in Canonibus Abbonis Floriacenſis editis in tomo ſecundo Analectorum v. cl. Joannis Mabillonii, ubi ſic legitur pag. 265. *Siquidem non de Imperiali Præcepto, ſed de indiculis epiſtolarum ſuarum hoc Carolus propoſuit Edictum in libro IV. Capitul. ſuorum. Si quis Litteras noſtras &c.* Ibid. c. 30.

TRACTORIAM] *Eo nomine* (inquit Juretus in miſcellaneis ad Symmachum pag. 233.) *ſignificabantur Diplomata quibus conceſſa facultas movendi equos publici curſûs, pariterque definiri ſolebat commeatus in itinere præſtandus.* De tractoriis vide Fileſacum in commentario de ſacra Epiſcoporum auctoritate cap. 1. §. 20. Sirmondum in Notis ad Capitula Karoli Calvi pag. 796. Correctores Romanos in cap. *Placuit ut quotieſcunque.* Diſt. 18. & Notas noſtras ad Lupum Ferrarienſem pag. 400.

QUICUNQUE LIBER] Caput iſtud Karolo M. tribuitur in vulgatis editionibus Legis Longobardorum. At in uno Codice Regio inſcribitur nomen Pippini Imperatoris, in alio verò Ludovici Pii. Ludovici Pii eſſe conſtat ex Capitulari anni DCCCXXIX. infrà Addit. IV. cap. 110. Pag. 783. cap. 32.

DE FALSA MONETA] In uno Codice Vaticano, in uno item Sangallenſi, in Colbertino, Camberonenſi, Rivipullenſi, & apud Ivonem legitur: *Quicunque falſam monetam percuſſiſſe comprobatus fuerit &c.* Ludovicus Pius in Præcepto de moneta Cenomanenſi: *Noſtris futuriſque temporibus præſcripta moneta in præfata urbe ſæpedicto Epiſcopo ſucceſſoribuſque ſuis conceſſa permaneat; ita tamen ut hoc prævideat tam prædictus Aldricus quàm ſucceſſores ut aliqua falſitas in ipſa moneta non appareat.* Ibid. c. 31.

SEXAG. ICTUS ACCIPIAT] Karolus Calvus tit. XXXVI. cap. 16. ſic interpretatur hunc locum: *Si ſervus vel colonus, nudus cum virgis vapulet.*

SI QUIS PUERUM] Vetus nota marginalis in uno Codice Regio Legis Logobardorum: *Hæc Lex Salica eſt.* Item in alio: *Hæc Lex Salica judicatur.* Ibid. c. 35.

SECUNDUM LEGEM SUAM] Gloſſa interlinearis in priori Codice Regio: *De puero eſt pœna XLV. ſolidorum. De puella non velata, eſt pœna ſexaginta ſolidorum.*

TERRAM CENSALEM] id eſt, terram de quâ cenſus ſolvitur. Polypticus Monaſterii Foſſatenſis: *Eſt ibi terra cenſalis undè ſolvunt feſtivitate ſancti Dionyſii ſolidos novem, denarios octo.* Litteræ ſancti Bernardi Abbatis Clarevallenſis de controverſia quæ erat inter Hugonem Epiſcopum Antiſſiodorenſem & Willelmum Comitem Nivernenſem: *De terris cenſualibus manifeſtum eſt quod nuſquam licet Comiti vel homini ſuo eos quæ de fundo ſunt Epiſcopi acquirere niſi per Epiſcopum.* Pag. 784. cap. 39.

CONSIDERATUM EST UT DE] Vide infrà lib. 5. cap. 277. Ibid. c. 40.

Tom. I. Si cujuslibet] Vide suprà cap. 3. hujus Libri.

Pag. 785. cap. 41. Propter vestituram] *id est, propter possessionem*, ut ait glossa interlinearis in utroque Codice Regio.

Ibid. c. 42. Ut quicunque] In Codice Petri Pithœi legitur : *Volumus ut quicunque habet foreſtes noviter institutas, dimittat illas.* In uno Sangallensi & in Colbertino : *Volumus atque præcipimus ut quicunque.* Ita etiam in Camberonensi & Rivipullensi. Petrus Gregorius Tolosanus lib. 3. syntagmatis cap. 16. refert hoc caput ex libro quarto Legis Francicæ cap. 19. hoc est ex editione Basileensi. Deindè addit : *Jus Regium est Monarchæ nostro Gallico in saltibus Normanicis, vulgi vocabulo Tertium & Dangierum ; cujus Canon constitit, ut in aliis in quibus jus habet, in arborum cæsura, glande, pascuis &c.* Posteà Petrus Miraumontius pag. 323. *des Memoires de la Chombre des Eaux & Forêts*, cùm ageret de foreſtibus Regiis, laudans Librum Legis Francicæ, docuit in eo agi de juribus Tertii & Dangerii, retulitque verba Gregorii Tolosani tanquam ex libro quarto ejusdem Legis, quia ea perperam in editione Lugdunensi Operum Gregorii scripta sunt charactere quem vocamus Italicum, cùm scribi debuissent Romano charactere ut reliqua Gregorii. Quod si Miraumontius animadvertisset, non incidisset in hunc errorem.

Pag. 786. cap. 48. De honore Ecclesiarum] Codex Colbertinus, Camberonensis, & Rivipullensis : *Præcipimus ut honor Ecclesiarum debitus per omnia.* Unus Sangallensis : *Præcipimus ut debitus honor Ecclesiarum per omnia.*

Ibid. c. 49. De Nonis] Idem Codices : *Præcipimus ut Nonæ & decimæ secundùm.*

Ibid. c. 50. De locis dandis] Hunc locum malè Vadianus traxit ad fundationes Monasteriorum. Hæc sunt ejus verba ex Libro primo de Collegiis Monasteriisque Germaniæ veteribus pag. 23. *Loca ipsa condendis Monasteriis delecta, principio nonnisi Principum favore concedebantur. Quæ si liberorum hominum fuissent, & donata non essent, permutatione compensabantur. Si fiscalia, religionis causâ dabantur Abbatibus.*

Claustra Canonicorum] Ludovicus Pius in Præcepto pro Ecclesia Tornacensi apud Aubertum Miræum in Codice donationum Belgicarum pag. 7. & in Notitia Ecclesiarum Belgii pag. 42. *Postulavit vir venerabilis Wendilmarus Tornacensis urbis Episcopus ut terras quasdam fisci nostri in eadem urbe ei in amplianda & dilatanda claustra Canonicorum in nostra eleemosyna concederemus.* Præceptum ejusdem pro Ecclesia Remensi apud Flodoardum lib. 2. cap. 19. *Vias etiam publicas omnes quæ circà eandem Ecclesiam vadunt, & impedimento esse possunt ad claustra & servorum Dei habitacula construenda, ut transferri atque immutari possint concedimus.* Quod posteà confirmatum est à Karolo Calvo, ut docet ejus Præceptum apud eundem Flodoardum lib. 3. cap. 4. Idem cap. 10 loquens de gestis Hincmari Episcopi : *Præceptum quoquè ipsius Karoli de via quæ impediebat ad claustrum Canonicorum sanctæ Remensis Ecclesiæ amplificandum idem Domnus Hincmarus obtinuit.* Tom. I.

Terra] Hæc vox non extat in magna parte veterum exemplarium, neque in editione Basileensi. Deest etiam in Codice Parisiensi Reginonis, in quo caput descriptum reperitur post caput 364 Libri primi.

Nostra liberalitate] Ita Codex Divionensis, Bellovacensis, Remensis, Metensis, Pithœanus, Parisiensis, & editio Basileensis. Ita etiam unus Vaticanus & Palatinus. Alter Vaticanus, duo Sangallenses, Colbertinus, Normannicus, Thuanus, Camberonensis, Rivipullensis, & Codex Reginonis habent, *nostrâ libertate.* Codex Tilianus pro his vocibus habet tantùm *reddatur ibi.* Infrà scriptum est in aliquot exemplaribus *libertate* : pro eo quòd nos secuti auctoritatem aliorum veterum Librorum edidimus *liberalitate.* Cæterùm integrum hoc caput sic paraphrasticè exponitur in capite 53. Concilii Meldensi : *Si vicina Episcopis terra de eadem Ecclesia esse reperta fuerit, & ab alio possidetur, Ecclesiæ Rectori ad claustra Clericorum vel alia quælibet Ecclesiæ commoda facienda reddatur. Si autem de fisco fuerit, regia liberalitas eandem terram ad servorum Dei habitacula construenda largiri dignetur. Si autem de alia casa Dei aut de cujuslibet proprio fuerit, ex convenientia commutandi licentia tribuatur.*

De locis] Burchardus caput istud refert ex Concilio apud aquisgranum cap. 6. Pag. 787. cap. 53.

Genitoris nostri] *Karoli quæ est in titulo de officio Judicis, Ut antè Vicarios*, inquit glossa in uno Codice Regio Legis Longobardorum. Hæc Constitutio habetur inter Capitula Karoli M. excerpta ex Lege Longobardorum cap. 27. Pag. 788. cap. 57.

Ut nullus ad palatium] Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum pag. 95. in commemoratione Legum aliquot Francicarum : *Ad Regem vel in bellum proficiscens, aut rediens, à vectigali quod strasturam vocant immunis esto. Strasturam Germani hodiè & wegsturam appellant.* Ibid. c. 59.

Transturas] Hæc est lectio veterum exemplarium Thuani, Divionensis, & unius Sangallensis. In Colbertino, Camberonensi, Rivipullensi, & altero Sangallensi legitur *transituras.* In Vaticanis, Palatino, Bellovacensis, *trasturas.* In Tiliano *straturas.* In Metensi *tracturas.* In Remensi, Normannico, Pithœano, & Parisiensi *tristuras.* In antiquis exemplaribus Legis Longobardorum scriptum est *tributum quod transitoria vocatur.* Sed in editionibus Boherii & Lindenbrogii legitur *transitorium.*

Ubi justitia] Hincmatus apud Flodoardum lib. 3. cap. 26. pag. 540. in editione Colvenerii scribit *Achadeo Comiti pro rapinis quas audiebat ab ipsius hominibus fieri in ipsius Comitatu, & pro villa Spantia, quâ ille annonam Ecclesiæ Remensis auferre disponebat, notificans ei quòd si aliquid indè raperet, tam ipsum quàm suos excommunicaret, & alienos ab omni christianitate faceret, atque per suum missaticum quod de illo Comite fieri debet qui in suo Comitatu injustitiam faciant exequi procuraret.* Pag. 789. cap. 67.

Tom. I. Quod heic minatur Hincmarus executurum se in suo Missatico adversùs Achadeum quod de illo Comite fieri debet qui in suo comitatu injustitiam facit, explicatur suprà in pag. 523. ubi idem Hincmarus mandat Luitardo illustri viro *ex auctoritate Dei & sanctæ Mariæ & sancti Remigii & sua Episcopali, necnon ex banno Regis, cujus Missus ipse Pontifex erat, ut nullum impedimentum vel ipse vel homines sui hominibus Remensis Ecclesiæ faciant, &c. Quia si aliter fecerit, tam per episcopalem auctoritatem quàm per missaticum Regis quod indè rectum fuerit sustinebit.* Itaquè Hincmarus tùm instructus erat & suâ auctoritate episcopali & delegatâ Principis; sicut hodie Episcopis licet, ex instituto Synodi Tridentinæ, nonnulla agere tanquam delegatis apostolicæ sedis quæ ad eorum jurisdictionem aliàs quoquè pertinent. Capitula Karoli Calvi tit. XLVII. cap. 12. *Ipsi nihilominùs Episcopi, singuli in suo episcopio, missatici nostri potestate & auctoritate fungantur.*

Pag. 789. cap. 69. Quamdiu p. s. beneficium fuerint] In Libro tertio Legis Longobardorum, ubi caput istud descriptum est, legitur: *usquequò intrà suam judiciarium vel terminum fuerint.*

Ibid. c. 70. Comite] In Codice Colbertino, in Camberonensi, & in uno Sangallensi legitur *nobis.*

Et propter coni. a. d. e. custod.] Hæc non habentur in antiquis exemplaribus Monasterii sancti Galli, neque in uno Vaticano, neque in Thuano, Camberonensi, Colbertino, Thuano.

Pag. 790. cap. 72. Ut missi] Caput istud deest in Codicibus Vaticanis & Sangallensibus. Deest etiam in Palatino, Tiliano, Bellovacensi, Divionensi, Colbertino, Camberonensi, Thuano, Metensi, & Rivipullensi. Deerat quoquè primò in Remensi, sed postea additum est in margine à manu antiqua.

Ibid. c. 74. Si quis in aliena] Caput istud & sequens desunt in veteribus libris Tiliano & Divionensi.

Pag. 791. cap. 75. Ut omnis solutio] Vide Capitula Karoli M. excerpta ex Lege Longobardorum cap. 15. & lib. 3. Capitularium cap. 30.

Duodecim denariorum] Vetus Charta sancti Severi edita in Historia Benearnensi pag. 233. *trecentos solidos argenti duodenorum denariorum.*

Solvere debet] Post ista additur in Codice Metensi, & *compositionem de ea juxtà modum superiùs comprehensum his ad quos illa Legibus pertinent exsolvat.*

Pag. 792. cap. 10. De Ecclesiis] Burchardus tribuit caput istud Concilio Agrippinensi.

Salva etiam] Tota hæc clausula deest in uno Codice Sangallensi, in Colbertino, Thuano, & Rivipullensi.

Ibid. c. 11. De ordinatis episcopis] Vide Concilium Ancyranum cap. 17. & Antiochenum cap. 18.

Ibid. c. 12. Quod non oporteat] Caput istud sic omninò habet in antiquis Codicibus Bellovacensi, Divionensi, Metensi, Thuano, Palatino, Tiliano, & in uno Sangallensi: *Quòd non oporteat solvere quoslibet vel ordinare.* Ita etiam editio Basileensis.

De eleemosyna m. in Hierus.] Eginhardus in vita Karoli M. *Circà pauperes sustentandos & gratuitam liberalitatem, quam Græci eleemosynam vocant, devotissimus, ut qui non in patria sua solùm & in suo regno eam facere curaverit, verùm trans maria in Syriam & Ægyptum atque Africam, Jerosolymis, Alexandriæ, atque Carthagini, ubi Christianos in paupertate vivere compererat, penuriæ illorum compatiens pecuniam mittere solebat.* Tom. I. Pag. 794. cap. 31.

Ut isti mangones] Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum pag. 95. in commemoratione Legum aliquot Francicarum: *Mangones vagabundi & cotiones, qui impostoris homines ludunt, coercentur. Mangonum adhuc nomen & res apud Germanos manet.* Michael Menotus in sermone feriæ quintæ post cineres: *Non est cauda Prælatorum, qui hodiè post se ducunt canes & mangones indutos ad modum armigerorum, sicut Suytenses.* Idem in sermone feriæ quintæ Passionis, loquens de Maria Magdalena: *Ipsa antè se misit mangones portantes force de carreaulx de cramoisy, ut disponerent sibi locum.* Per mangones Menotus intelligit famulos variorum colorum vestibus indutos, quos hodiè laquayos vocamus. Ibid. c. 34.

Nudi cum ferro] Per illas tempestates qui grave aliquod & extraordinarium crimen commiserant, interdùm ferreis vinculis constricti, per loca sancta peregrinari jubebantur, ut rectè observatum est à clarissimo viro Joanne Mabillonio in pluribus locis, sed præcipuè in Præfatione ad tomum secundùm Actorum Sanctorum Ordinis sancti Benedicti cap. 4. §. 41. ubi hunc locum edidit ex Codice Ms. de miraculis Sanctorum Floriani & Florentii, dignum profectò qui heic quoquè describatur ad lucem huic loco afferendam. *Consuetudine antiquâ*, inquit auctor horum miraculorum, *partibus interioris Franciæ usquè hodiè mos inolevit ut quisquis propinquiorem sibi parentem gladio jugulaverit, & postea pœnitentia ductus ad Pontificem crimen admissi facinoris detulerit, ipso decernente Pontifice ex ipso gladio ferrei nexus componantur, & collum peccatoris, venter, atque brachia strictim innectantur ex ipsis ferreis vinculis, sicque de propria patria & solo pellatur. Interim, quousquè divina pietas eadem vincula solvi præcipiat, primùm Romæ, dehinc per diversa Sanctorum loca, veniam criminis efflagitando, peregrè proficisci cogitur.* Docet præterea Karolus M. hujuscemodi pœnitentes consuevisse incedere nudos cum ferro. Quod ex visionibus quorundam ex eis profectum puto qui tùm hominibus peccata confitentibus pœnitentiam indicebant. Videbantur enim sibi interdùm istiusmodi homines multùm sapere si extraordinariam pœnitentiam, quamvis ridiculam, excogitassent. Ineunte seculo decimo quarto mulieri cuidam libidinosæ inter cætera injunctum est ut *quadraginta diebus per communia fora nudo corpore ab usque ad umbilicum incedens, cedulam sui delicti conscriptam deferret in capite manifestè*, ut legitur in Formulatio Pœnitentiariæ Romanæ Ms. in Bibliotheca regia. *Vide* Miracula sancti Sigeberti, pag. 30 tom. 7. Surii.

Ut bauga] Lib. 6. cap. 223. *Ut armillæ &* Pag. 795. cap. 3.

Tom. I. *bruniæ*. Vide Voſſium in Libro ſecundo de vitiis ſermonis pag. 182.

Pag. 795. cap. 8. PERDONET] In Codice Remenſi, Divionenſi, Pithœano, & Pariſienſi legitur *accipiat*.

Pag. 796. cap. 20. DE VAGIS PEREGRINIS] id eſt, de nudis cum ferro, qui dicunt ſe datâ pœnitentiâ ire vagantes, ut dictum eſt paulò antè.

Ibid. c. 25. VICEM NOSTRAM] In uno codice Vaticano, in uno Sangallenſi, & in Camberonenſi, legitur *judicium noſtrum*. In Colbertino, Thuano, Normannico, Rivipullenſi, & in altero Sangallenſi, *judicium veſtrum*.

Ibid. c. 26. UT FORTITER] Hæc clauſula non extat in Codice Palatino, Metenſi, Remenſi, Bellovacenſi, Divionenſi, Thuano, Pariſienſi, Tiliano. Deeſt etiam in editione Baſileenſi.

Ibid. c. 28. DE HOMICIDIIS FACTIS] Caput iſtud aliquâ curâ indiget, quòd ita conceptum ſit ut primâ fronte heic agi videatur de pulvere mortali cujus vi perpetratæ ſint hominum mortes. Atqu eob eam cauſam vir doctiſſimus exiſtimavit vocem *propter*, quæ paulò pòſt iſthic legitur, idem hoc loco valere ac vocem *per*. Aliter tamen ſe res habet. Anno DCCCX. magna, ut Eginhardus docet, boum mortalitas fuit in regno Francorum. Famâ vulgatum eſt eam cladem ortam eſſe ex pulvere venenato quem nonnulli homines ſpargebant per campos & montes, prata & fontes. Hinc commotum vulgus, boum jacturam ulturum, ſæviit in ſuſpectos criminis. Plurimi cæſi, alii diverſis ſuppliciis necati ſunt. Homicidia itaque patrata ſunt propter pulverem mortalem, quæ cauſa & occaſio fuit homicidiorum, non verò per pulverem, cùm conſtet nullum aliud animalium genus quàm boum hâc calamitate affectum fuiſſe. Auctor iſtius noſtræ interpretationis eſt Agobardus Archiepiſcopus Lugdunenſis in libro de grandine & tonitruis cap. 16. *Antè hos paucos annos diſſeminata eſt quædam ſtultitia, cùm eſſet mortalitas boum, ut dicerent Grimaldum Ducem Beneventorum tranſmiſiſſe homines cum pulveribus quos ſpargerent per campos & montes, prata & fontes, eò quòd eſſet inimicus Chriſtianiſſimo Imperatori Carolo, & de ipſo ſparſo pulvere mori boves. Propter quam cauſam multos comprehenſos audivimus & vidimus, & aliquos occiſos, pleroſque autem affixos tabulis in flumen projectos atque necatos. Et, quod mirum valdè eſt, comprehenſi, ipſi adversùm ſe dicebant teſtimonium habere ſe talem pulverem & ſpargere.* Et infrà : *Nec rationabiliter penſabant undè fieri poſſet talis pulvis de quo ſoli boves morerentur, non cætera animalia.*

Pag. 779. cap. 34. AUT AD CRUCEM] Hæc non habentur in Codice Palatino, neque in Metenſi. Vide ſuprà in Notis ad caput 102. Libri primi.

SI VERO HOC NOLUERIT] Heroldus edidit *voluerit*. Quam lectionem ei quam nos retinuimus præferunt Velſerus & Gretſerus. Hæc ſunt iſtius verba lib. 2. de cruce cap. 21. *Edidit quidem Pithæus*, Si verò hoc noluerit. *Attamen ego cum Velſero in Heroldum, de cætero Pithœo multis modis diligentiâ inferiorem, hîc ſum pronior.* Fruſtrà. Nam & ſenſus huic lectioni repugnat, & omnia vetera exemplaria confirmant editionem Pithœanam.

LIUTRICO] Alibi *Liutrigo*. In Codice Thuano & in uno Sangallenſi, *Liutfrido*. Tom. I. Pag. 797. cap. 2.

HEIMINUS ET MANOALDUS] ſive Monoaldus, ut alibi legitur. Iidem fortaſſis ſunt qui inter Miſſos dominicos nominantur lib. 2. cap. 25. Pag. 799. cap. 5.

FISCALES] In Codice Bellovac. *Fiſcalinæ*.

HLUDOUVICUS ENIM] Octo ſequentes verſus deſunt in Libro Bellovacenſi, pro quibus iſta ibi dem leguntur. Pag. 807.

Lotharius primùm regnum ſortitus avitum,
Arduenna nemoris incola factus ovat.
Hinc Hludouvicus heros Rheni cis littora genti
Imperat, & populi effera colla terit.
Tunc Karolus, cari ſpecies genitoris amata,
Gallorum cœtus ordinat atque domat.
Illis nos qui fata tenent loca partibus aquis
Hæc ferimus ſcripta, ſemper habenda ſibi.

IN NOMINE DOMINI] Daniel Papebrochius in prolegomenis ad tomum ſecundum Aprilis pag. 7. hæc acta abominatur quia Principem Laicum faciunt conventu eccleſiaſtico præſidere, adeòque pro genuinis ea non vult agnoſcere, Baronium etiam redarguens quòd illa non ſatis ſevero examine ponderaverit cùm in Annales ſuos referret. Hæc ſunt verba Papebrochii : *Cùm hæc omnia excedant poteſtatem ſecularem, & Pricipem Laicum faciant conventui eccleſiaſtico præſidere eaque ordinare quæ diſciplinam & correctionem Cleri ac Monachatûs concernunt, abſit ut ea habeamus pro genuinis.* Et paulò pòſt : *Extant ea quidem in vulgatis Conciliorum Collectionibus, æquè ac alia ſpuria non pauca, ſuiſque Annalibus haud indigna Baronius cenſuit. Sed, quod ſalvâ tanti Scriptoris reverentiâ dictum ſit, ſeveriori fuerant examine ponderanda, nec propter eam quam præferunt ſpeciem utilitatis ſtatim recipienda.* Sed hæc Papebrochii argumenta adeò nullius momenti ſunt ut ſupervacaneum exiſtimem his refellendis occupari. Illud tantùm dicam, nemini hactenùs antè ipſum in mentem veniſſe ea acta, quæ in multis vetuſtiſſimis libris ac Bibliothecis reperiuntur, ac tot ſeculorum reverentiâ & uſu celebrata fuerunt, eſſe falſa ac ſuppoſititia. Nam quòd ea vir Clariſſimus rejicit quia Princeps Laicus eccleſiaſtico conventui præſediſſe heic narratur ac decreta condidiſſe de emendanda vita Clericorum ac Monachorum, ſi ſemel iſta diſputandi ratio permiſſa fuerit, certum eſt plures Conſtitutiones Eccleſiaſticas quæ vetuſtis temporibus editæ fuerunt caſuras, cùm conſtet Principes olim præfuiſſe per ſemetipſos pluribus conventibus eccleſiaſticis, pluribus etiam per ſuos glorioſiſſimos Judices ſive Legatos. Pag. 823. cap. 2.

MISSUS S. PETRI] id eſt, Legatus apoſtolicæ Sedis & Zachariæ Papæ. Hic erat mos loquendi per illas tempeſtates. Hincmarus epiſt. 41. ad Hadrianum Papam : *Miſſos veſtros, Paulum ſcilicet & Leonem venerabiles Epiſcopos.* Idem apud Flodoardum lib. 3. cap. 21. ſcribit Luitberto Moguntino Antiſtiti, *exhortans ut Litteras & Miſſum Papæ benignè ſuſcipiat.* Concilium Pag. 824.

apud

Tom. I. apud Altheim apud Burchardum lib. II. cap. 68. *præsente videlicet Domni Johannis Papæ Apocrisario sanctæ Ortensis Ecclesiæ Petro venerabili Episcopo.* Et paulò post : *tum demùm præfatus sancti Petri & Domni Johannis Papæ Missus proferens Chartam &c.* Item lib. I. cap. 52. *Interdicit eis Petrus sancti Petri & Papæ Missus.* Ivo Carnotensis epist. 133. ad Richardum Episcopum Albanensem & apostolicæ Sedis in Gallia Legatum : *Debitor sum honestati Romanæ Ecclesiæ, quantùm ad parvitatem meam pertinet, providere : cujus si non honoro Missum, non videor honorare mittentem.*

UNUM VEL DUOS EPISCOPOS] Anteà legebatur *Presbyteros.* Emendatum est auctoritate veterum exemplarium. Fatendum tamen est in Codice Tiliano & in Trecensi scriptum esse *Presbyteros.*

VAGATIONES CUM CANIBUS] Vide Notas ad Agobardum, pag. 82. & Petrum Blesensem, epist. 56. & 61.

Pag. 825. CONFESSORUM DEUM ET SUOS] Alia est lectio veterum Codicum Normannici, Camberonensis, Tiliani, Sangallensis, & Trecensis, in quibus scriptum est : *Confessorum Domini, & suos.* Quam lectionem retinuerunt Tilius & Petrus Pithœus. At in Codice Colbertino & in Rivipullensi, tùm etiam in secunda editione Pithœana legitur *Confessorum Deum, & suos.* Quæ est sincera lectio. Error ortus ex eo quòd veteres Librarii vocem *Deum* sic scribebant per abbreviationem *dm.* ex quo posteà alii effecerunt *dñi*, id est, *domini.* Simile omninò mendum extat apud Pseudoplautum in Querolo ; ubi ad eum locum *sequuntur atque observant unicè panem domini* Pithœus manu suâ adnotavit in veteri Codice scriptum esse *panem dm.* quod ipse rectè interpretatur *panem Deum.* Transcribo enim ipsa verba ex Libro edito qui fuit ejusdem Pithœi, in cujus margine vir clarissimus emendationes posuit ex veteri exemplari Ms. & Notulas etiam suas adjecit. Alterum quoquè ejusdem comœdiæ exemplar editum habeo manu Petri Danielis notatum, in quo ille ad hunc locum adnotavit legendum esse *panem Deum*, & de Eucharistia intelligendum apertè pronuntiat.

Pag. 826. cap. 1. PROPTER IMMINENTIA BELLA] Infrà lib. 5. cap. 333. *Loca sibi à nobis propter aliquam necessitatem concessa.* Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 10. *Ab Imperatore quoquè Lothario præceptionis imperialis auctoritatem super quibusdam rebus obtinuit quæ tempore Karoli Imp. occasione quâdam interveniente à Remensi sunt abstracta Ecclesia & publicis usibus subacta.* Præceptum Karoli Regis Burgundiæ editum in tomo duodecimo Spicilegii Dacheriani pag. 129. *sed nos postmodùm pro quadam necessitate illas in beneficium contuleramus.*

PECUNIA COMMODATA] Ita Codex Sangallensis, Normannicus, Camberonensis, Colbertinus. Rivipullensis habet *accommodata.* Trecensis & Tilianus, *commendata.* Marca lib. I. historiæ Benearn. cap. 28. §. 13. præfert hanc ultimam lectionem. Præstat ejus verba referre. *Filesacus in Tractatu de querela veteris Ecclesiæ Gallicanæ hîc agi putat de pecunia numerata. In quo egregiè fallitur. Pecunia pro bonis Ecclesiasticis, ut capite primo prioris Synodi Lelptin. & lib. 6. Capitularium tit. 321. Quod probatur ex natura contractûs precarii ; qui alius est à contractu mutui, & pertinet ad immobilia. Quò tendunt etiam verba Canonis* : Ecclesia revestita sit cum propria pecunia. *Itaquè non erat quòd in editione Conciliorum sollicitaretur lectio ista*, pecunia commendata. *Commendare enim apud auctores istius seculi idem sonat ac in beneficium dare.*

Tom. I.

PAUPERTATEM NON PATIANTUR] Statuta antiqua Monasterii Corbeiensis edita in tomo quarto Spicilegii Dacheriani pag. 19. *ita ut nec penuriam patiantur nec aliqua superfluitate distendantur.*

DECREVIMUS QUOQUE] Vide infrà lib. 6. cap. 422.

Pag. 827. cap. 6. SI QUIS BAPTIZATUS] Rhabanus in epistola ad Reginbaldum tomo VIII. Conciliorum pag. 1849. cap. 6. *De illo verò qui Presbyterum se esse finxerit, cùm non esset ordinatus, & baptismi officium exercuit, requirendum est utrùm ipse baptizans baptizatus esset, & utrùm in nomine sanctæ Trinitatis sub trina mersione baptizaverit. Quod si ita erat, non est iterùm baptizandus, sed per impositionem manûs episcopalis & unctionem sacri chrismatis id quod factum est confirmandum.* Homilia incerti auctoris in die Pentecostes manuscripta in vetustissimo Codice Ecclesiæ Lugdunensis : *Sive enim facinorosus quisque Presbyter aut Diaconus baptizaverit, sive hæreticus, sive schismaticus, si rectè baptizaverit in nomine sanctæ Trinitatis, ille qui ita baptizatus est non valet iterùm à bonis Catholicis rebaptizari, ne confessio vel invocatio tanti nominis videatur adnullari. Nisi fortè hoc evenerit ut ignoretur utrùm ille qui venit ad fontem baptizatus fuerit annon. Quod solet evenire de infantibus qui proiciuntur à matribus in triviis aut in ostiis domorum, & de illis qui revertuntur de captivitate, quorum matres pragnantes captivatæ sunt à Paganis. Isti tales si propter ignorantiam rebaptizati fuerint, pro uno baptismate habebitur eorum baptismus.*

SERGIUS] Jam monuimus in Notis ad Gratianum pag. 478. videri heic legendum esse *Stephanus*, ita ut hæc Constitutio referenda sit ad Stephanum secundum. Nam quis ès iste Sergius Papa ?

SANCTA TRINITAS] Concilium Suessionense II. act. 5. *sacrum baptisma, quod in nomine sanctæ Trinitatis perfectum est.*

IMPOSITIONE MANUS INDIGET] Vide Epistolam sancti Leonis ad Rusticum cap. 18. & Burchardum lib. 4. cap. 42.

Ibid. c. 7. SI QUIS FILIASTRUM] Vide suprà pag. 1054. in Notis ad Capitula Karoli M. excerpta ex Lege Longobardorum cap. 48.

Ibid. c. 9. MATRINA DE FON. AUT CONFIR.] Hinc colligi posse videtur hanc consuetudinem tùm fuisse in Ecclesiis nostris ut non iidem patrini, non eædem matrinæ essent in baptismo & in confirmatione. Alioquì superflua esset ista matrinarum distinctio.

Pag. 828. cap. 13. PER VERBUM D. REGIS] Constitutio Pippini de Letaniis faciendis : *Sic prævidere faciatis & ordinare de verbo nostro.* Infrà cap. 198. hu-

Tom. I. jus Libri & Addit. IV. cap. 132. *fiat descriptio inter conventores de verbo nostro.* Verbum itaquè Regis heic significat auctoritatem, voluntatem, jussum. Hincmarus epist. 34. *per potestatem & per verbum Regis.* Capitulare de villis Karoli M. cap. 33. *usque ad verbum nostrum salvetur.* Et cap. 47. *de nostro verbo eis aliquid facere præceperint.* Ludovicus Pius in epistola ad G. Comitem, quæ est decima nona inter Epistolas Einhardi: *Quicquid ille tibi de verbo nostro simul cum aliis Comitibus & de Filibus nostris ad faciendum injunxerit.* Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 25. *de quo ex verbo Regis mandat ut eum vel ad habitandum regulariter inter ipsos recipiant.* Et cap. 28. *ex verbo Dei & suo atque ex banno Regis ad eandem Synodum convenire jubeant.* Alibi sermo Regis significat mundeburdem, id est, tuitionem & defensionem, ut notat Janus à Costa in Commentario ad Novellam tertiam Justiniani de numero Clericorum Ecclesiæ Constantinopolitanæ. Lex Ripuariorum, tit. 35. c. 3. *Si quis ingenuam puellam vel mulierem quæ in verbo Regis vel ecclesiastica est.* Lex Salica tit. 14. cap. 5. *Si verò puella quæ trahitur in verbo Regis fuerit.*

Ad vernum] id est, in Synodo Vernensi, quæ superiore anno congregata fuerat.

Comiato] Hæc est lectio veterum Librorum Sangallensis, Bellovacensis, Tiliani, Colbertini, Rivipullensis. Capitulare anni dcclvii. ex quo caput istud sumptum est, tùm etiam Codex Normannicus habent *commeatu.* Trecensis, Regius, Camberonensis, Palatinus, Colbertinus meus, *licentia.* Sic etiam Regino, Burchardus, Ivo, & Gratianus. Vide Notas ad Gratianum pag. 550. Tom. I. Pag. 829. cap. 18.

Si femina] Burchardus caput istud tribuit Concilio Vermerienſi, cùm tamen sumptum sit ex Compendiensi. Ibid. c. 20.

Habeat eum] Burchardus heic addit: *quia omnes unum patrem habemus in cœlis.* Sed hæc additio superflua est & inepta in hoc loco. Burchardum Gratianus descripsit. Item Ivo par. 8. cap. 165. Sed idem cap. 52. hanc clausulam non habet, quia tùm caput istud repetiit ex Libro quinto Capitularium.

Accipere aliam.] In excerptis ex Collectione Benedicti Levitæ quæ extant in vetustissimo Codice Mſ. Bibliothecæ Thuanæ ita legitur: *accipere aliam, si absque ejus conscientia factum fuerit illud adulterium, & si ab ea abstinuit postquàm rescivit. Nam cum illa reconciliari non potest.* Ibid. c. 21.

NOTÆ AD ISTAM APPENDICEM.

Si absque ejus conscientia] Hinc colligi potest repertos fuisse interdùm maritos adeò perditos & impudentes ut uxores suas ad adulterium aut cogerent aut suaderent, quemadmodùm antiquitùs quidam patres filias suas prostituebant in lupanaribus, ut patet ex titulo Codicis Theodosiani de lenonibus. Maritorum istorum infamem dementiam repressit Liutprandus Rex Longobardorum anno vigesimo primo regni sui his verbis: *Si quis dixerit conjugi suæ, malam licentiam dando, vade & concumbe cum tali homine, aut si dixerit ad hominem: Veni & fac cum muliere mea carnis commixtionem, & tale malum factum fuerit, & causa probata &c.* Vide reliqua in Libro primo Legis Longobardorum, tit. 32. cap. 6. Extant apud me tabulæ matrimonii initi inter Raimundum Comitem Paliarienſem & Valentiam filiam Arnaldi Mironis & Arsindis ejus uxoris, in quibus Raimundus promittit se sponsam suam, quæ mox uxor futura erat, nunquàm dimissurum nisi propter adulterium, immò nec propter hanc quoquè causam si cum ejus conscientia factum fuerit. *Valentiam,* inquit, *filiam vestram in conjugio accipio, & vobis manifestè convenio ut eam semper cum honore teneam sicut homo debet tenere suam legitimam uxorem, & nunquàm eam dimittam, dùm vixero, nisi propter cucuciam quam ipsa mihi faciat, & ipsa cucucia mihi sit probata à me legaliter & manifestè convicta, & non sit facta per meum assensum, nec per meum consilium, nec per meum stabilimentum.* Dubitatum valdè fuit olim an marito qui uxorem dimisisset propter adulterium, liceret aliam ducere, ac diversæ in hoc fuêre veterum sententiæ. Quidam putârunt licuisse in Francia per hoc caput.

Reconciliari non potest] Negatio tollenda videtur ab hoc loco, ut sensus sit licere marito adhærere uxori suæ adulteræ. Caput 102. Codicis Canonum Ecclesiæ Africanæ: *Placuit ut secundùm evangelicam & apostolicam disciplinam neque dimissus ab uxore, neque dimissa à marito, alteri conjungatur, sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur.* Vide infrà lib. 6. cap. 87. & lib. 7. cap. 382. Vide etiam Hincmarum, epist. 37. cap. 8.

Ibid. c. 22. Secularia negotia] Ita omninò scriptum est in vetteribus Libris. Et tamen legendum est *secularia judicia*, ut patet ex Canone nono Synodi Chalcedonensis, ex quo caput istud sumptum est. Eadem medicina adhibenda est capiti tertio Libri septimi.

Pag. 830. cap. 24. Misericordiam] id est, eleemosynam. Sanctus Fulgentius Episcopus Ruspensis in Libro de Trinitate pag. 163. in editione Sirmondi: *Nam qui sibi peccata impunè videntur committere dùm fortassè aliquas eleemosynas in pauperes faciunt, multùm falluntur. Nesciunt enim quòd opus misericordiæ primùm sit seipsum Deo offerre & sic in alio misericordiam facere. Ergò faciendæ sunt eleemosynæ; sed antè sunt vitia relinquenda.* D. Petrus Chrysologus sermone 54. *Audeo dicere, qui de fraude Deo offert, cumulat crimina, non emundat: quia Deus in tali munere exuvias suorum pauperum, non misericordias, intuetur.* Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 26. in Epistola ad Theodulfum Comitem: *Contrà omnes Leges ecclesiasticum ministerium homo laicus usurpasti, & eleemosynam, id est, misericordiam pauperum, ac per hoc Deum, qui misericordia miserorum est, sicut Judas proditor, vendidisti.* Concilium Vasense I. cap. 9. *pro ipsorum decem dierum misericordia.*

Clericum permanere oportet.] Vide Notas ad Epistolam 29. Lupi Ferrarienſis. Ibid. c. 28.

Competentem mon. provid.] Hanc Constitutionem Joachinus Vadianus tribuit Karolo M. lib. 1. de Collegiis Monasteriisque Germaniæ veteribus pag. 23. *Karolo Magno placuit ut Episcopi veteri more competentem Monasteriorum curam gererent, contrà autem Monachi horum dicto audientes essent,* Repetitur autem hoc caput infrà lib. 7. cap. 18. Pag. 831. cap. 29.

Quales ad accusationem] Hinc- Pag. 832.

Tom I. marus apud Flodoardum lib. 3. cap. 28. ſcribens ad Sigloardum Archipresbyterum : *Notificetur etiam eiſdem accuſatoribus & teſtibus quales perſonas ad accuſationem Preſbyteri vel ad teſtimonium ſuper eum ſacri Canones recipi non permittunt.*

Exemplo Leonis Papæ] Vide Burchardum lib. 1. cap. 198. 230. & lib. 2. cap. 184.

Pag. 833. cap. 36. Qui duod. p. i. purg. habuit.] Hæc addita ſunt auctoritate aliquot veterum exemplarium. Sanè ſenſus integer non eſt abſque illa clauſula. Confirmant autem hanc lectionem Hincmarus, Iſaacus, & Ivo.

Vel eo amplius] Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 26. *Anſelmo illuſtri viro pro quodam Preſbytero quem apud ſe accuſaverat, ſed ad denominatum placitum non venerat, ſignificans purificaſſe hunc Preſbyterum Canonicè ſe ipſum à crimine coram Miſſis ipſius Anſelmi in conſpectu plurimorum tam Clericorum quàm Laicorum, non tamen miſiſſe, quia nec debuerit, in Sacramentum plures Sacerdotes ipſius teſtes.*

Purgatum Ecclesiæ reddat] Hincmarus ibidem cap. 28. *Placitum eidem Preſbytero denuntietur ad triginta dies, ut ita præparatus veniat quò ſe vel Canonicè purificet vel concredat.*

Ibid. c. 39. Comites Ministris] Vide ſuprà lib. 2. cap. 23. & infrà cap. 273. iſtius libri.

Pag. 839. cap. 55. Statutum est] Vide infrà lib. 6. cap. 306.

Pag. 836. cap. 60. Concilium Episcopi] Sic tùm vocabant Synodum quam nos hodiè dicimus Diœceſanam. In tomo primo Analectorum Joannis Mabillonii pag. 387. extat titulus Capitulorum Synodalium Hildegarii Epiſcopi Meldenſis, in quo ſcriptum eſt eum convocaſſe *Concilium Sacerdotum ſuæ Diœceſis apud Eccleſiam ſanctæ Celiniæ.* Vide Capitula Herardi Archiepiſcopi Turonenſis cap. 133.

Ibid. c. 62. Si quis Presbyter] Burchardus caput iſtud in epitomen contraxit & Toletano Concilio tribuit. Sed Loaiſa noluit illud agnoſcere pro legitimo Canone Toletano, & inter ſuppoſititios repoſuit. Burchardum ſecutus eſt Ivo.

Pag. 842. cap. 110. Ubicunque commutationes] Ad hoc ut commutationes de rebus Eccleſiarum valerent, neceſſaria erat interventio auctoritatis regiæ, ut docent Karoli Calvi Capitula tit. xxxvii. cap. 6. & vetus Charta Monaſterii Conchenſis data regnante Ludovico Pio. Flodoardus lib. 3. cap. 10. loquens de Hincmaro : *Res etiam nonnullas Epiſcopii, terras ſcilicet atque mancipia, cum diverſis perſonis ad incrementum Eccleſiæ pro partium opportunitate commutavit. Sed & Præcepta regalia ſuper pluribus earum rerum commutationibus obtinere curavit.* Ludovicus Pius confirmavit commutationem factam inter Flodegarium Epiſcopum Andegavenſem & Winnerandum. Idem confirmavit commutationem factam inter Smaragdum Abbatem ſancti Michaëlis Virdunenſis, & quoſdam homines qui nominantur in tomo ſecundo Analectorum Domini Joannis Mabillonii pag. 406. Item commutationem de villa Cluniaco factam ab Hildebaldo Epiſcopo Matiſconenſi cum Warino Comite, ut patet ex illius Præcepto quod extat in Notis ad Bibliothecam Cluniacenſem. Karolus Calvus confirmavit commutationem factam inter Abbatem Foſſatenſem & Abbatem Latiniaſenſem, item commutationem inter Erchenradum Epiſcopum Pariſienſem & Eginardum Abbatem Foſſatenſem. Idem confirmavit commutationem quam Hirmintrudis Regina & Abbatiſſa Kalenſis fecerat cum eodem Ainardo Abbate Foſſatenſi. Confirmavit præterea permutationes factas inter Herpuinum Epiſcopum Silvanectenſem & Godefridum Abbatem Foſſatenſem. Karlomannus, Ludovici Balbi filius, confirmavit, anno dcccLxxx. commutationem factam inter Geilonem, Epiſcopum Lingonenſem & Baldricum Fidelem Regis, ut patet ex ejus Præcepto, quod Perardus edidit in monumentis Hiſtoriæ Burgundicæ, pag. 158. Tom. I.

Inrationabiles dissolvantur] Lotharius Rex Auſtraſiæ ſive Lotharingiæ Remigio Lugdunenſi Archiepiſcopo reſtituit res quaſdam anno dccclix. quas per inrationabilem & iniquam commutationem amiſerat, tametſi commutatio confirmata fuiſſet à Lothario Imperatore patre Lotharii ; ut patet ex ejus Præcepto, quod editum eſt in tomo duodecimo Spicilegii Dacheriani pag. 132.

Sacramentario] In quibuſdam Codicibus & heic & alibi infrà legitur *ſacramentorio.* In tomo tertio Spicilegii Dacheriani pag. 241. ſcriptum eſt Anſegiſum Abbatem Fontanellenſem, inter cæteros libros quos Flaviacenſi Monaſterio dedit, dediſſe *ſacramentoria volumina duo.* Credunt plerique Sacramentarium idem eſſe cum Libro ſacramentorum. Sed Hugo Menardus in Notis ad Librum ſacramentorum pag. 85. exiſtimat diſtinctionem eſſe inter hæc duo, eo argumento quòd cùm in ipſo ſacramentorum Libro pag. 69. Sacramentarium citetur, manifeſtum eſt ſacramentarium à Libro Sacramentorum diſtingui. Attamen hæc res non adeò manifeſta eſt quin adhuc plurimum habeat difficultatis ; ac niſi res apertiùs eluſceſcat, non admodùm conſtabit ſacramentorum Librum eſſe diverſum à Libro ſacramentario. In capite ſanè quod heic explicandum ſuſcepimus dubitari non poteſt quin per orationes quæ in Sacramentario ad dandam pœnitentiam continentur, intelligantur ex orationes quæ in Libro ſacramentorum leguntur pag. 225. in editione ejuſdem Menardi. Ibidem & infrà lib. 7. cap. 202. reconciliatio pœnitentium fieri jubetur *ſicut in Sacramentario continetur*, id eſt, ſecundùm Formulam quæ extat in eodem Libro ſacramentorum pag. 226. Infrà in eodem libro ſeptimo capite 179. & 389. mentio fit benedictionis nuptiarum quæ in Sacramentario continetur. Hæc verò benedictio ab Hugone Menardo edita eſt pag. 286. ex Codice Remenſi. Undè colligi poſſe puto Librum ſacramentorum non eſſe diverſum à Libro ſacramentario. In vetuſtiſſimo & elegantiſſimo Codice Bibliothecæ Colbertinæ literis aureis ſcripto Liber ſacramentorum habet hunc titulum. *In nomine Dei. Incipit Liber ſacramentorum de circulo anni à ſancto Gregorio Papa Romano editus qualiter Miſſa Romana celebratur.* Vide Notas ad Agobardum pag. 90. Pag. 843. cap. 116.

Tom. I. Pag. 844. cap. 117.

UNIVERSAM COMM. ECCLESIAM] In Concilio ipſo legitur, *univerſa Eccleſia noverit.* Sed noſtra lectio, quæ apud Dionyſium quoquè & Iſidorum extat, videtur eſſe ſincerior. Vide Gratianum 26. q. 6. cap. 14 *Preſbyter.*

ANTE ABSIDAM] Vir clariſſimus Carolus Dufreſnius in Commentatio ad Paulum Silentiarium pag. 537. ait ſibi videri hunc locum intelligendum eſſe de abſide narthecis, ubi conſiſtebant pœnitentes, non verò de abſida ſeu concha altaris. De abſida porrò vide Roſweydum in Onomaſtico ad vitas Patrum & Notas ad Reginonem pag. 570.

Ibid. c. 119.

EX EPISTOLA] Hæc eſt ſincera lectio iſtius loci, quam & ſenſus indicabat & auctoritas vetuſtæ Collectionis Canonum quæ edita eſt in tomo undecimo Spicilegii Dacheriani. In ſuperioribus editionibus & in veteribus libris legitur. *Exemplar.* Quod mendum fuiſſe proclivè dicemus ad caput 461: libri ſeptimi.

Pag. 846. cap. 125.

PLACUIT HIS QUI] Hoc caput videtur eſſe ſumptum ex tertio Canone Arauſicano, additis nihilominùs quibuſdam clauſulis ex Canone quarto Concilii Carthaginenſis ſecundi & ex Canone 32. Concilii Carthaginenſis III.

OFFICIUM ECCLESIÆ] Ita veteres Libri & editiones. Puto tamen legi debere *oſtium.* Vide infrà, cap. 136. hujus libri.

Pag. 848. cap 130.

SUPERSTITIBUS] In Codice Sangallenſi legitur *ſuppreſtibus*, in Camberonenſi *ſubpreſtibus*, in Normannico *preſtibus.* Sic olim ſcribebant cùm de ſuperſtitibus intelligerent. Vide Notas ad Gratianum pag. 522.

Pag. 850. cap. 136.

MAGNUM DIEM] id eſt, diem Paſchatis, ut explicat Henricus Spelmannus. Protevangelium D. Jacobi: *Venit autem dies Domini magna, & dixit Judith ancilla ejus: Quouſque tandem affliges animam tuam? Non licet tibi lugere, quia dies Domini magna eſt.* Heic tamen magnus dies non ſignificat diem Paſchatis, ſed feriam quintam ſanctæ Hebdomadæ, quâ pœnitentes reconciliabantur. Capitula Herardi, Archiepiſcopi Turonenſis, cap. 14. *in die magno & Cœnæ reconciliandi.* Alibi dies magnus intelligitur de die in quo fiet judicium univerſale. Karolus M. in epiſtola ad Elipandum & cæteros Epiſcopos Hiſpaniæ orat ut Deus illos *in die magno antè conſpectum gloriæ ſuæ glorioſos ſtare concedat.*

Pag. 852. cap. 143.

OMNIA NECESSARIA] Concilium Troſleianum cap. 3. *Sanè ne ulla Monachis evagandi vel de talibus præſumendi quippiam detur occaſio, provideant Abbates vel Præpoſiti Monaſteriorum ut ſecundùm quod temporis vel loci fert poſſibilitas, omnia illis in victualibus & veſtibus neceſſaria, ſicut regulâ præcepit, opportunè miniſtrentur.* Vetus auctor Hiſtoriæ Trevirenſis in tomo XII. Spicilegii Dacheriani pag. 247. *Æſtimo namque quòd Epiſcoporum eſt ſummam Deo famulantibus diligentiam adhibere, neceſſaria miniſtrando; ne dùm pro neceſſariis conquirendis negotiantur, à ſancto propoſito diſcedere compellantur.*

NECESSARIA] *id eſt, aqua, molendinum, hortus, piſtrinum, vel artes diverſæ intrà Monaſterium exerceantur,* ut heic legitur in Regula ſancti Benedicti.

VEL CLERICIS] Hæc verba non extant in Regula ſancti Benedicti, & addita ſunt propter Canonicos, ut rectè obſervat Hugo Menardus in Notis ad Concordiam Regularum pag. 1034. Tom. I.

PROVIDEANT] Hunc locum ſic expoſuit is qui Statuta collegit quæ ſancto Bonifacio tribuuntur in tomo nono Spicilegii Dacheriani pag. 64. cap. 12. *Ut diligenter unuſquiſque Epiſcopus in ſua Parochia prævideat ut ubi Monaſterium Monachorum fuerit, regulariter vivant & monachicè; ubi autem Canonica vita fuerit, benè & canonicè vivant.* Vide Capitulare primum anni DCCCXIII. cap. 4. Pag. 853. cap. 144.

PRESBYTERTI SUB SIGILLO] Vide caput undecimum Capitulorum Presbyteris datorum poſt Capitulare ad Salz. Vide etiam Capitulare primum anni DCCCXIII. cap. 17. lib. 3. Capitular. cap. 55. & Addit. 111. cap. 99. Ibid. c. 145.

MALEFICI] Iſidorus Clarius Epiſcopus Fulginas in conſtitutionibus Synodalibus anni MDL. cap. 4. *Corpus Domini honorificè cuſtodiatur in pyxide munda & decenti, & unà cum oleo ſancto ſub clavi diligenter reponatur in aliquo loco condecenti ſpecialiter ad hoc conſtituto. Quòd ſi quæ parochiæ ſunt quæ non teneant corpus Domini, hoc quod diximus faciant de oleo ſancto, & hoc maximè, ne ad veneficia poſſint auferri.*

PRÆSUMANT] In Concilio ſexto Arelatenſi & in Statutis Bonifacio Archiepiſcopo tributis cap. 5. additur: *Genus enim ſacramenti eſt, & non ab aliis niſi à Sacerdotibus contingi debet.* Itaquè caput iſtud ſumptum eſt ſimpliciter ex Capitulari primo anni DCCCXIII. quod hanc clauſulam non habet. Deeſt quoquè in Concilio Moguntiaco.

LETANIA MAJOR] Vide infrà lib. 6. cap. 74. Ibid. c. 150.

INDICTUM JEJUNIUM.] ab Epiſcopo nimirùm. Riculfus Epiſcopus Sueſſionenſis cap. 22. *Quandò autem vobis à noſtra parvitate vel à Comminiſtris noſtris jejunium faciendum injungitur, plebes ad Eccleſiam venire rogate.* Indicebantur etiam interdùm à palatio, ut pluribus exemplis probari poſſet. Capitulare Ahytonis Epiſcopi Baſileenſis, cap. 8. *Indictum verò jejunium quandò à palatio vel à domo fuerit denuntiatum, ab omnibus generaliter obſervetur.* Torſit hic locus clariſſimum editorem iſtius capitis: qui ut ſe à difficultatibus heic occurſantibus expediret, putavit heic pro *domo* legendum eſſe *Domno*, ita ut intelligatur Domnus Apoſtolicus ſive Papa. Nos ſimpliciùs exiſtimamus heic per vocem *domo* intelligi domum Epiſcopii, in qua Epiſcopus habitat, undè jejunia indicit. Ac ſanè ſi lectio iſta, quæ conſtans eſt in duobus antiquiſſimis Codicibus manuſcriptis Monaſterii Sangallenſis, mutanda eſſet in *Domno*, non ſtatim ſequeretur explicandam illam eſſe de Domno Apoſtolico Romano. Simpliciter verum eſſet exiſtimare per Domnum heic intelligi proprium Epiſcopum. Rhabanus lib. 2. de inſtitutione Clericorum cap. 25. *Necnon & illa omninò cuſtodire oportet unumquemque quæ communiter omnibus facere ſive pro tribulatione ſive pro gratiarum actione proprius Eccleſiæ mandat Epiſcopus. Quia qui conſtituta atquè demandata jejunia ſervare neglexerit, peccat.* Amalarius in Libro de Ordine Antiphonarii Pag. 854. cap. 152.

Tom. I. cap. 77. *Collegi quoquè simul quasdam antiphonas quæ consonant tempori exomologeseos; & solemus eos & eas canere per noctes quandò observatur jejunium indictum & jejunium Quatuor Temporum.*

Pag. 855. cap. 155. MEMBRA EIS OBTINERE] Vide Einhardum epist. 7. & 25.

Ibid. c. 156. PRÆCIPIMUS UT IN ECCLESIIS] Vide infrà Addit. III. cap. 32. & 118.

Ibid. c. 158. QUICUNQUE BENEFICIUM] Caput istud sumptum est, ut monuimus in margine, ex capite 42. Concilii Moguntiaci, ex quo etiam illud laudavit Burchardus. Vide suprà lib. 4. cap. 40. & Notas ad Reginonem pag. 546.

Ibid. c. 159. SOLUS MISSAM CANTARE] Contrà in Capitulis Theodori Archiepiscopi Cantuariensis, si tamen Theodori sunt, editis in tomo nono Spicilegii Dacheriani legitur cap. 49. *Presbytero liceat soli Missam facere, si necesse est.* Vide infrà Addit. II. cap. 9.

CUM EO SIT] Simon Goulartius in additionibus ad Catalogum testium veritatis pag. 1023. monet quosdam pro his verbis habere *communicet.* Deindè addit: *In communione etenim mysteriorum hæc verba Dominus Vobiscum, Sursum corda, &c. elatâ voce à Diacono & Sacerdote pronuntiabantur, turbâ fidelium adstante & signa sacra participante.* In initio divisionis quæ in Ecclesiam irrepsit occasione errorum Martini Lutheri, contendebant Protestantes non debere Missam celebrari nisi cùm adsunt aliqui communicantes. Ad quæ Joannes Cochlæus respondit non rectè auferri Missas propter defectum communicantium, & nullam scripturam prohibere ne solus Sacerdos sumat Eucharistiam.

Ibid. c. 161. SYMBOLUM] Vide Concilium Cloveshoviæ cap. XI.

Pag. 856. cap. 165. PURITER] Ita veteres Libri & omnes editiones Capitularium. Deest autem hæc vox in Codice Camberonensi & apud Reginonem. In prima editione Capitulorum quæ cum Canonibus Concilii Wormatiensis edita solent legitur *puniter investigare studeant.* Pro quo Crabbus & reliqui Conciliorum Editores malè reposuerunt *punire & investigare studeant.* Malè, inquam. Nam secundùm judiciorum ordinem priùs investigandi sunt rei, dein puniendi. Error ortus est ex prurigine corrigendi. Hinc etiam emendandum est Concilium Moguntiacum, ubi *pariter* scriptum est loco *puriter.* Longiùs aberratum est in capite 28. Concilii Moguntini anni DCCCXLVII. ubi ita legitur: *Ut Episcopi incestuosos penitùs investigare studeant.* Vocem porrò *puriter* vir clarissimus Franciscus de Roye in Libro de Missis dominicis pag. 92. sic intelligi posse existimat ut Episcopi debeant incestuosos investigare absque dilatione, sicut Jurisconsultis purè, id est, sine die & conditione. Ex primo tamen Capitulari anni DCCCV. cap. 16. colligi posse videtur alium esse istius vocabuli sensum, nimirum ut Episcopi sic puriter & absque personarum acceptione incestuosos investigent & examinent, ut nec propter alicujus amicitiam alii relaxentur, alii verò constringantur. In vetustissimo Libro sacramentorum Ecclesiæ, ut reor, Lemovicensis, qui nunc extat in Bibliotheca Regia, sic legitur: *Ordo ad visitandum & ungendum infirmum. Antequàm ungeatur infirmus, confiteatur omnimodis Deo & Sacerdoti suo puriter omnia peccata sua, & reconciliationem ab eo percipiat plenam.* Eadem habentur in Codice Tiliano, ut legitur apud Hugonem Menardum in Notis ad Librum sacramentorum pag. 340. Item apud Morinum in Appendice Tractatûs de pœnitentia pag. 25. ubi tamen perperam editum est *pariter* pro *puriter.* Vide Nonium Marcellum. Tom. I.

CONTRADICIMUS QUOQUE] Hæc Constitutio renovata est in Concilio Moguntino an. DCCCXLVII. cap. 30. Ibid. c. 166.

SI QUIS VIDUAM] caput istud reperitur in eodem Concilio Moguntino anni DCCCXLVII. cap. 29. Ibid. c. 168.

DUABUS SORORIBUS NUPSERIT] Flodoardus lib. 3. cap. 29. de epistolis Hincmari: *Item cuidam Fratri de homine qui cum quadam femina concubuit & postea sororem ipsius in conjugium duxit.* Vide infrà Addit. III. cap. 115.

TALES COPULATIONES] Codex Camberonensis ita habet: *Pro tam injusta copulatione debet anathematizari, nec unquam amplius copulari, sed sub magna districtione feriri.*

AMPLIUS CONJUGIO COPULARI] Ita vetera pleraque exemplaria. Editio Franciscí Pithœi: *Nec unquam amplius conjugio sub magna districtione copulari.* Quam lectionem in nullo eorum librorum reperi quibus usus sum.

FIERI] In libro Trecensi & in Camberonensi legitur *feriri.*

QUALICUNQUE MODO] Balsamon ad Canonem tertium Concilii Ancyrani: *Porrò & Comnenam Dominam Theodoram, quæ dicta est Lapardæ illius Domini Andronici conjux, vi illius tyranni Andronici tonsam, Constantinopolitana Synodus non sivit mutare habitum, nec cum Crate Hungariæ, qui hoc vehementissimè petebat, conjungi, eò quòd post ejus viri mortem processisset tonsura, etiam vi facta esset, & in cœnobiaco Monasterio vitam egisset.* Vide Capitula anni DCCLII. cap. 4. & Notas ad Agobardum pag. 135. Pag. 858. cap. 180.

UT EPISCOPI] Caput istud descriptum est in Concilio Moguntino anni DCCCXLVII. cap. 7. Illud quoquè sanctus Stephanus Hungariæ Rex inseruit libro secundo Decretorum suorum cap. 2. Ibid. c. 182.

VIDUAS ET ORPHANOS] Hæc & reliqua pars istius capitis desunt in Codice sancti Arnulphi Metensis, in quo ista substituuntur. *Et Nicolaus Papa ad locum, ita ut secundùm sacrorum Canonum sanctionem in potestate Episcopi res omnes Ecclesiæ consistant, & ille secundùm timorem Dei quibus voluerit & quomodò voluerit illas dispenset. Et in suprascripto libro ex Canonica auctoritate assumptum istud ita invenitur Capitulum: Si quis oblata dederit, &c.* ut suprà cap. 24. hujus libri.

ET EPISCOPI CONSENTIENTES] Ista in diversum mutata sunt in decretis Stephani Regis Hungariæ, hoc modo: *Consentientesque sint Comites & Judices Præsulibus suis ad Justitias faciendas, juxtà præcepta Legis divinæ.*

PRESBYTERI INTERFECTI] Vide Canones Isaaci Episcopi Lingonensis tit. 2. cap. 1. ubi caput Pag. 859. cap. 186.

Tom. I. istud rectè describitur ex lib. 5. cap. 186. ut in antiquis Codicibus. Vide etiam quæ dicta sunt suprà in Notis ad caput 15. Libri quarti.

Pag. 860. cap. 191. VICEDOMINI] Janus à Costa in titulum 31. Libri primi Decretalium pag. 192. putat alicubi Vicedominos eosdem esse qui à Græcis Œconomi dicuntur, alibi verò ab Œconomis omninò separandos esse. In vita Sancti Meinwerci Episcopi Paderbornensis cap. 83. legitur ipsum morituram, *ascito Vicedomino suo*, omnia quæ in pecunia vel diversarum escarum copia habuit, Ecclesiis & pauperibus erogari præcepisse. Vir clarissimus Carolus le Cointe in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum 779. §. 21. putat Vicedominum in Capitulari anni DCCLXXIX. cap. 19. eum esse qui alibi Vicecomes appellatur.

Ibid. c. 192. ARCHIDIACONI VEL ARCHIPR.] Heic Archidiaconus præponitur Archipresbytero. Vide omninò Notas ad Gratianum pag. 445.

Pag. 862. cap. 207. BIDUANAS] id est, jejunium duorum dierum. Rhabanus lib. 2. de institutione Clericorum cap. 25. *Leguntur aliqui Sanctorum per biduanas, sive per triduanas, sive etiam per totam hebdomadam jejunium extendere.* Regino lib. 1. cap. 163. *Si quis lascivus in lingua fuerit, triduanâ pœnitentiâ expietur.* Obiter moneo caput septimum Capitularis Haytonis Episcopi Basileensis sic omninò legi in duobus antiquissimis Codicibus sancti Galli: *Septimò, ut sciant tempora legitima ad baptizandum in anno, id est, sabbato sancto Paschæ, ut illa triduana mersio in baptismate imitetur triduanam mortem Domini clarificatâ resurrectione.* Ubi vir clarissimus Lucas Dacherius edidit *trina mersio.* Rectè sanè. Nam sic legitur apud sanctum Gregorium lib. 1. epist. 41. *Nos autem quòd tertiò mergimus, triduanæ sepulturæ sacramenta signamus; ut dum tertiò infans ab aquis educitur, resurrectio triduani temporis exprimatur.* Item in Capitulis quibus anonymus Scriptor respondet ad interrogationes Karoli Magni: *Propterea infans ter mergitur in sacro fonte ut sepulturam triduanam Christi trina demersio mysticè designaret.* Sed ego tamen puto retinendam esse lectionem quam præferunt vetera Haytonis exemplaria, eumque fortassis ludere voluisse in antitheti triduanæ mersionis & triduanæ resurrectionis.

COMITES FORTIORES] id est, majores, ut rectè explicat Hugo Menardus in Notis in Concordiam Regularum pag. 149. Erant enim tùm in regno Francorum Comites majores; ut Comes Arvernorum, cùm eodem tempore in pago Arvernico essent præterea Comites Brivatensis, Talamitensis, & Tollornensis. Plura exempla si quis habere desiderat, facilè invenientur in veteribus Libris & monumentis.

Pag. 872. cap. 247. DEARMIS INFRA PATRIAM] Vide suprà lib. 3. cap. 4. & infrà lib. 6. cap. 271.

Pag. 879. cap. 276. DE HIS QUI NONAS] Caput istud mutilum est in antiquis exemplaribus Libri quinti Capitularium. Extat integrum infrà Addit. IV. cap. 99. Caput autem *Quicunque decimam* dividi debet ab isto.

CAPITULO LVII.] Hæc est lectio omnium veterum Librorum. Tilius, cùm non animadverteret hoc caput essem utilum, numeros heic mutavit, & pro *LVII.* reposuit *CLXIII.* Verùm nec sic quoquè restitui potest hic locus. Nam caput *Quicunque decimam* non extat in Libro primo Capitularium, sed in Additione IV. cap. 100. & 166. Tom. I.

Pag. 880. cap. 277. ET CUNCTIS C. E. NOSTIL.] Hæc non habentur in Libro quarto, neque in ipso Capitulari; ut verisimile sit addita fuisse à Benedicto Levita.

Ibid. c. 278. PERVENIT AD NOS] Sirmondus in Notis ad Capitula Karoli Calvi pag. 765. ait hanc Constitutionem esse Ludovici Pii. Apud Ivonem refertur simpliciter *ex libro Capitulorum.*

CLAUSTRA MONASTERII] Litteræ sancti Bernardi Abbatis Clarevallensis de compositione Hugonis Episcopi Autisiodorensis & Willelmi Comitis Nivernensis: *Si aliquis Laicus deprehensus fuerit in claustris in latrocinio, cum unaquacunque veste sua pro justitia facienda Comiti reddetur. Extrà claustra autem quicunque Laici latrones deprehensi fuerint, & ipsi & res eorum Comitis sunt.*

CLAUSARUM GENERE] Apud Ivonem editum est *clausarum nomine.* Sed in Codice Victorino legitur ut in Capitularibus.

Pag. 885. cap. 300. QUICUNQUE PROPRIA] Burchardus caput istud valdè interpolavit & Pio Papæ tribuit, quamvis illius non sit. Est enim Constitutio Ludovici Pii. Hinc ergò emenda Ivonem & Gratianum. Vide infrà Addit. IV. cap. 118. 161.

PROPRIA UXORE DERELICTA] Vide infrà lib. 7. cap. 305. Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 26. scribit *Fulcrico cuidam, qui uxorem legitimam inlegitimè dimiserat, alteramque insuper duxerat, vocans ad Synodum, excommunicationis jam in eum datæ atque in comprovinciali Synodo confirmandæ pandit modum.* De ejusdem excommunicatione agit suprà in capite 21. ejusdem libri.

SINE CULPA INTERFECTA] Extat apud Burchardum elegans Paulini Episcopi Aquileiensis epistola de hoc argumento, quæ perperam apud Ivonem & Gratianum Stephano V. Papæ tribuitur, uti dictum est in Notis ad Gratianum pag. 547.

ARMIS DEPOSITIS] Jure enim Pontificio, ut Juretus ait ad epistolam 135. Ivonis, miles pœnitens armis cingi vetabatur; citatque in eam rem caput *Admonere* 33. q. 2. id est epistolam Paulini de qua mox dicebamus.

Pag. 887. cap. 303. ADALARDO COMITE PALATII] Hincmarus epist. 14. cap. 12. *Adalhardum senem & sapientem Domni Karoli Magni Imperatoris propinquum & Monasterii Corbeiæ Abbatem inter primos Consiliarios primum in adolescentia mea vidi, cujus Libellum de ordine Palatii legi & scripsi.* Marquardus Freherus in Originibus Palatinis par. 2. cap. 1. ait habuisse se fragmentum istius libri, & huic adscriptum fuisse hunc titulum: *Ordo palatii & reipublicæ dispositio qui sub Imperatoribus Pipino & Karolo Francorum gerebatur, per Adhalardum venerabilem Abbatem literis commendatus ad memoriam & instructionem futurorum.* Ejus vitam scripsit Paschasius Radbertus.

Pag. 887. cap. 306. SI QUIS A SERVO] Vide Ivonem parte 16. cap. 101.

Tom. I. Pag. 881. cap. 311. Ibid. c. 315.

PLACUIT UT ADVERSUS] Vide infrà lib. 6. cap. 363. & lib. 7. cap. 204.

HOMO JUDICET DEOS] Ad caput iſtud reſpexiſſe videtur Karolus ſimplex in Præcepto pro Arnuſto Archiepiſcopo & reliquo Clero Provinciæ Narbonenſis, quod editum eſt à Catello in libro quinto Memoriarum hiſtoriæ Occitanicæ pag. 772. cujus verò nos authenticum vidimus in Archivo Archiepiſcopi Narbonenſis: *Si aliqua verò querimonia adversùs illos exorta fuerint, in præſentiam ſuorum Epiſcoporum veniant, & ibi de his canonicè atque legaliter judicentur: quia juxtà ſanctiones Legum indignum eſt ut homines judicent Deos.*

BEATUS PROSPER] Sive Julianus Pomerius, quem auctorem eſſe librorum de vita contemplativa & activa Sirmondus oſtendit, & cui tribuuntur etiam in vetuſtiſſima Collectione Canonum Andegavenſi & in antiquiſſimo Codice Mſ. Bibliothecæ Thuanæ.

Pag. 890 cap. 312. ECCLESIA UNUM CORPUS] Infrà lib. 6. cap. 404. *Quod in capite præceſſit, in corpore ejus, quod eſt Eccleſia, videtur impletum.* Epiſtola Epiſcoporum catholicorum ad Marcellinum Notarium in Collatione prima Carthaginenſi cap. 18. *Non eſt itaquè difficile quoniam caput eſt Chriſtus & corpus Eccleſia, ſimul in Evangelio commendatum videre & caput contrà calumnias Judæorum & corpus contrà criminationes hæreticorum.* Et Auguſtinus in cognitione tertia cap. 237. & 241. *Habeo caput, ſed Chriſtus eſt.* Vide Formulas exorciſmorum & excommunicationum cap. 12. pag. 665.

IN CORPORE DIABOLI] Formula duodecima excommunicationum: *Inter adoptivos filios Dei adnumeratus, quamvis modò filius Diaboli ſit imitando Diabolum.*

Ibid. c. 319. DUÆ SUNT QUIPPE] In Epiſtola ipſa Gelaſii legitur: *Duo quippè ſunt, Imperator Auguſte, quibus principaliter &c.* Rectè. Scripta enim eſt ad Anaſtaſium Imperatorem. Confirmant autem hanc lectionem, præter cæteros, Hincmarus Remenſis Archiepiſcopus in Epiſtola 29. & Opuſculo 61. & Patres Concilii apud ſanctam Macram habiti. Immò in Concilio Pariſienſi habito anno DCCCXXIX. (ex quo ſumptum eſt hoc caput.) Ita vulgò legitur lib. 1. cap. 3. *Duo quippè ſunt, Imperator Auguſte &c.* Sed illius Concilii antiquiſſimum exemplar manuſcriptum Bibliothecæ Thuanæ, quod extat in Bibliotheca Colbertina, [nunc in Bibliotheca Regia], tùm etiam omnes veteres Libri Capitularium & antiquæ editiones diſertè ſcriptum habent: *Duæ ſunt quippè, inquit, Imperatrices auguſtæ quibus &c.* Sic etiam legebat Jonas, Epiſcopus Aurelianenſis, in Opuſculo *de Inſtitutione Regia*, cap. 1. ut reperi in veteri Codice Aurelianenſi, cùm tamen in editione Dacheriana ſcriptum ſit: *Duo quippè ſunt, Imperator Auguſte, quibus*, &c. Veteris veſtigia fraudis, ut Virgilii verbis utamur, viſuntur etiam in excerptis è Libris Capitularium in antiquiſſimo Codice Mſ. ſancti Arnulphi Metenſis, ubi ſic legitur: *Duæ ſunt quippè, inquit, Imperator Auguſte, quibus, &c.* Ego, ſi quid heic video, puto eum qui pravam iſtam lectionem intulit in Codicem ex quo eam hauſere Patres Concilii Pariſienſis, dolo malo id feciſſe, ut pro ſua virili fulciret regnum eccleſiaſticum, quod tùm caput extulerat poſt Karoli M. victorias de Longobardis & triumphos quos Iſidorus Mercator egit de devicta vetere diſciplina. Itaque falſarius ille univerſum orbem Chriſtianum, hoc eſt, Eccleſiam Chriſti, diviſit in duo ſumma imperia, in auctoritatem videlicet ſacratam Pontificum & regalem poteſtatem, quas vocat Imperatrices auguſtas. Atque ea opinio facilè pervaſit per animos hominum illius ſeculi, jam imbutos eâ doctrinâ quam in Eccleſiam Chriſti invexerant ſpuriæ veterum Pontificum Epiſtolæ. Itaquè non multò poſt editam à Benedicto Levita Collectionem Capitularium, in qua caput iſtud retulit prout reperiebatur in Concilio Pariſienſi, Epiſcopi Provinciarum Remenſis & Rotomagenſis è Cariſiaco palatio ad Ludovicum Germaniæ Regem ſcripſerunt anno DCCCLVIII. Chriſtum, qui ſolus Rex fieri potuit & Sacerdos, in cœlum aſcendentem, ſuum regnum, id eſt, Eccleſiam, inter pontificalem auctoritatem & regiam poteſtatem gubernandum diſpoſuiſſe. Hæc ſunt enim ipſa eorum verba in Capitulis Karoli Calvi XXVII. cap. 15. extremo. Ea perſuaſio cùm deindè, ut fit, in occidentali Eccleſia invaluiſſet, jamque opinio de Monarchia temporali Romani Pontificis valdè propagata eſſet, rudi ſeculo creditum eſt concertationem quæ inter Gelaſium Papam & Anaſtaſium Imperatorem fuit, de regno fuiſſe, illum verò auctoritatem ſuam fortiter ac ſtrenuè vindicaſſe adversùm conatus Imperatoris. Ne quis verò exiſtimare poſſit me iſta ſine auctore dicere, adferam verba Bartholomæi Brixienſis, qui in cap. *Duo ſunt* diſt. 96. ita loquitur: *Gelaſius Papa & Anaſtaſius Imperator contendebant de præeminentia unius ad alterum & de præeminentia dignitatum. Sed Gelaſius oſtendit hîc quòd auctoritas pontificalis longè major eſt quàm culmen imperiale.* Demùm Leonellus de Chieregatis Epiſcopus Concordienſis in ſermone quem habuit Romæ coràm Alexandro VI. anno MCCCCLXXXV. in publicatione confœderationis initæ inter eundem Alexandrum ac Romanorum & Hiſpaniæ Reges Venetorumque ac Mediolanenſium Duces, hæc ait: *In univerſali ſiquidem Eccleſia duæ conſtitutæ ſunt dignitates, quibus principaliter hic mundus adminiſtratur, prout ad Anaſtaſium Imperatorem ſcribit Gelaſius Romanus Antiſtes, auctoritas ſacra Pontificum, & Imperatorum excelſa poteſtas.* Stabilitâ igitur eâ opinione in mentibus hominum qui circà Cathedram D. Petri habitabant, dubium illis non erat quin regnum in ea Eccleſia eſſet. Itaque Conſervatores populi Romani, ut Franciſcus Albertinus docet in Libro de mirabilibus urbis Romæ ad Julium II. Papam, inſcriptionem hanc in palatio ſuo poſuerunt ad æneum Herculis ſimulacrum in foro boario repertum: *SIXTO IIII. PONT. MAX. REGNANTE. Æneum Herculis ſimulachrum aurea mala ſecundùm vivente tropeum ſinixtra gerentis in ruinis Herculis Vict. fori boar. effoſſum Conſervatores in monumentum gloriæ Romanæ heic locandum curârunt.* In veteri editione Romana epiſtolarum ſancti Hieronymi hæc le-

[*Vide* de hac re Concilium apud S. Macram celebratum anno 881, in Sirmond. Conc. Galliæ tom. 3. pag. 502. can. 1]

Tom. I.

Tom. I. Guntur in fine tomi ſecundi : *Euſebii Hieronymi doctoris eximii ſecundum epiſtolarum explicit volumen anno Chriſti MCCCCLXVIII. Indictione primâ die verò XIII. menſis Decembris, Pontifice maximo Paulo regnante ſecundo, anno ejus quinto, Romæ in domo magnifici viri Petri de Maximo.* Philippus Labbeus in Specimine novæ Bibliothecæ pag. 230. teſtatur fuiſſe in Bibliotheca Naudæana diſputationem de potentia Dei, auctore Franciſco Cardinale Saonenſi, qui poſteà fuit Sixtus Papa quartus, in cujus calce iſta ſcripta erant : *Finis parvuli Opuſculi intitulati de potentia Dei editi per Reverendiſſimum D. D. Franciſcum Saonenſem Cardinalem tituli S. Petri ad Vincula die primâ menſis Octobris* 1470. *regnante Paulo Papâ II. Pontificatûs ſui anno ſeptimo.* Habemus nos æneum numiſma Julii III. Romani Pontificis, quod editum reperies apud Joannem Jacobum Luckium, in cujus rectâ parte viſitur vultus Julii cum hac inſcriptione. D. JULIUS III. REIPUB. CHRISTIANÆ. REX. AC. PATER. Sed ut ad rem noſtram redeamus, addendus eſt inſignis locus ex Præcepto Karoli III. Francorum Regis pro Eccleſia Noviomenſi, in quo Princeps ille præclarum documentum dat quomodò intelligendus ſit hic locus Gelaſii de duabus ſummis Poteſtatibus. *Duabus ſiquidem*, inquit, *perſonis univerſalis roboratur Eccleſia, ſacerdotali videlicet & regali, ut ſi una inſolens ſeu minùs exiſteret provida pigritando, non dormitet altera.* Bartholomæus Brixienſis addit auctoritatem pontificalem culmine imperiali longè majorem eſſe, cùm tamen Gelaſius in eadem Epiſtola fateatur ipſos quoquè religionis Antiſtites eſſe ſubditos Imperatori, Legibuſque ejus parere quantùm ad ordinem pertinet publicæ diſciplinæ. Quæ ſententia confirmatur auctoritate ſancti Fulgentii, cujus verba referuntur in hoc noſtro capite. In Canone ſeptimo Concilii Trullani ſcriptum eſt ſpiritales dignitates præſtantiores eſſe ſecularibus ſeu mundanis. Quæ verba ſic interpretatur Balſamon : *Nota autem & Canonem qui dicit ſpirituales dignitates eſſe præſtantiores ſecularibus ſeu mundanis dignitatibus. Sed ne hoc eò traxeris, ut nonnulli dicebant, ut eccleſiaſtica dignitates præferantur imperatoriis. Eis enim ſubjiciuntur. Interpretare autem hoc adversùs Subdiaconos, qui fortaſſe ſuperbè & inſolenter ſe gerunt adversùs Diaconos, vel Diaconos qui adversùs Presbyteros.*

Pag. 893. cap. 326. Conversationis suæ testes] Suprà cap. 2. hujus Libri Karlomannus Princeps ſtatuit in Synodo ut Presbyter Epiſcopo teſtis adſiſtat caſtitatis & vitæ & fidei & doctrinæ illius. Renovatum iſtud in Concilio Londinenſi ſub Anſelmo Archiepiſcopo anno MCII. habito, in quo ſtatutum eſt ut Epiſcopi ſemper & ubique honeſtas perſonas habeant converſationis ſuæ teſtes.

Vitas b. Augustini] Poſſidius Epiſcopus Calamenſis in vita ſancti Auguſtini, cap. 26. *Et ſi fortè ab aliquibus feminis ut videretur vel ſalutaretur rogabatur, nunquàm ſine Clericis teſtibus ad eum intrabant, vel ſolus cum ſolis unquàm eſt locutus.* Sanctus Gregorius lib. 7. Indict. 2. epiſt. 39. *Legitur quòd beatus Auguſtinus nec cum ſorore habitare conſenſerit dicens :* Quæ cum ſorore mea ſunt, ſorores meæ non ſunt. *Docti ergò viri cautela magna nobis debet eſſe inſtructio.* Citant hunc Gregorii locum Hincmarus epiſt. 48. cap. 10. Concilium Troſleianum cap. 9. Regino lib. 1. cap. 98. & Gratianus diſt. 81. cap. 25. Tom. I.

De Clericis Laicorum] Hincmarus apud Flodoardum, lib. 3. cap. 26. ſcribit Theodulfo Comiti de Presbytero ordinando in Eccleſia vacante : *Si autem vis ibi habere Presbyterum, adduc mihi talem Clericum qui aptus ſit ſacro miniſterio, & ego illum inquiram, & illi Eccleſiam dabo.* Item Bertranno Comiti Tardunenſis pagi *pro loco vacante ſine Presbytero, ubi ſancta Patricia requieſcit, monens ut quantociùs Miniſtris eccleſiaſticis Clericum ſacro miniſterio aptum oſtendat qui valeat ibi ordinari.* Vide Notas ad Agobardum, pag. 63. Pag. 895. cap. 330.

Invicta permaneat.] Poſt caput iſtud, additum eſt à manu antiqua in Codice Colbertino : *Homicidium Laici ſi in Eccleſia perpetratum fuerit, altare deſtruatur donec proprii Epiſcopi arbitrio reſtituatur. Sin autem Presbyter illic aut antè altare peremptus fuerit, altare ſimul cum Eccleſia deſtruatur, donec conſenſu Apoſtolici reconcilietur.* Sed hæc non pertinent ad Capitularia, & à ſtudioſo quodam adjecta poſteà ſunt. Pag. 897. cap. 337.

Placuit ne prædia] Vide Concilium Moguntinum anni DCCCLXXXVIII. cap. XI. & Gratianum 17. q. 4. cap. 13. *Attendendum.* Ibid. c. 338.

Si nos ipsos comedimus] Ivo epiſt. 85. *Ne fortè ſi pertinaciter vos invicem mordetis & comeditis, ab invicem conſumamini.* Pag. 898. cap. 341.

Cujus pecuniam] id eſt, rem propriam, ut dictum eſt ſuprà ad caput tertium hujus Libri. Pag. 899. cap. 347.

Litostratum] Ita veteres Libri. Editiones habent *lithoſtrotum.* Litoſtratam fortaſſis dixêre vitam ex lito ſive litio ſtratam. Vide Gloſſarium Franciſci Pithœi & Notas ad Reginonem p. 562. Pag. 900. cap. 353.

Excepto aurum] Ita vetera exemplaria Capitularium. At in Lege Bajuvariorum & in Lege Wiſigothorum legitur : *excepto auro & argento.* Sic etiam legitur in vulgatis Capitularium editionibus. Nos prætulimus lectionem quæ multorum librorum auctoritate confirmatur, ut diximus ad Reginonem pag. 91. Atque id ſanè probare infinitis, ut ita dixerim, ſimilibus exemplis foret facillimum. Ibid. c. 356.

Procuret] In Lege Wiſigothorum legitur *cogatur.*

Rem in contentione pos.] *id eſt, quam alter aut petere cœpit aut recipere rationabiliter poterat*, ut legitur in eodem Libro quinto Legis Wiſigothorum, tit. 4. cap. 9. Pag. 901. cap. 357.

Si quis servus] Vide Bignonii Notas ad Appendicem Marculfi, pag. 966. Ibid. c. 359.

Qui

Tom. I. Pag. 902. cap. 363.

Qui arras dederit] Caput istud mutilum est in Collectione Benedicti Levitæ. Integrius habetur in Lege Bajuvariorum. Plenum autem est in eodem titulo Legis Wisigothorum.

Pag. 903. cap. 372.

Scrutinium more Romano] Amalarius Archiepiscopus Trevirensis in epistola ad Karolum M. cap. 12. *Scrutinium finitur Sabbato sancto antè Paschа. Ipso die facimus scrutinium septimum, sicut in Romano Ordine invenimus scriptum.* Theodulfus in Libro de Ordine baptismi cap. 8. *Hunc enim morem Ecclesia servare consuevit, ut per aliquot dierum spatium hi qui in solemnitate Paschali baptizandi sunt scrutentur, ut instructis & doctis & simplici corde ad fidem veram venientibus vitæ sacramenta impertiantur.* Auctor anonymus de Ordine baptismi cap. 4. *Scrutinium à scrutando dicitur, quia tunc scrutandi sunt Catechumeni si rectam jam noviter fidem Symboli eis traditam firmiter tenent.* Scrutinii ordo habetur suprà pag. 1159. ex vetustissimo Codice Mſ. Bibliothecæ Regiæ. Vide porrò Notas Hugonis Menardi ad Librum sacramentorum pag. 139. & Josephum Vicecomitem lib. 3. de antiquis baptismi ritibus cap. 21. & seqq.

Pag. 905. cap. 378.

Catenis] Hæc est lectio omnium veterum exemplarium & editionis Tilianæ ac prioris Pithœanæ. Posteà Franciscus Pithœus reposuit *decanicis*, quia Julianum Antecessorem, ex quo caput istud sumptum est, voce illâ usum esse constabat in Epitome Novellarum Justiniani, ubi Antonius Augustinus adnotat decanicam esse carcerem Ecclesiæ. Vide Carolum Dufresnium in Notis ad Paulum Silentiarium pag. 594.

Ibid c. 379.

Si Monachus Monasterium] Vide novam Collectionem Formularum cap. 36.

Dominio Monasterii] In aliis editionibus malè legebatur *domino*. Abbo in sua Canonum Collectione cap. 22. *Omnes enim res cum ejus domino Monasterii sunt.* Sed apud Julianum Antecessorem, ex quo Abbo sumpsit, legitur: *Omnes enim res ejus dominii Monasterii sint.*

Non recipiatur] Infrà lib. 6. cap. 108. additur, *sine Abbatis sui & Episcopi proprii licentia.* Sed hæc non habentur in Novella, ut illic adnotamus.

Ibid. c. 380.

Si aliquis incognitus] Vide Notas Hugonis Menardi ad Concordiam Regularum pag. 957. & quæ nos suprà adnotavimus pag. 1110. ad Capitulare anni dcccxxii. de causis sanctæ Radegundis Pictavensis.

Ibid. c. 382.

Nemo Ecclesiam] Vide Notas ad Reginonem pag. 544. & ad Gratianum pag. 558. Vide etiam infrà Addit. III. cap. 72. & Concilium Londinense anni mcii. cap. 15. 16.

Ibid. c. 383.

Oratorium] Solebant tùm viri nobiles habere Oratoria in domibus suis. De Rorigone Comite testatur Odo Abbas in Libro de miraculis sancti Mauri cap. 2. eum in domo sua quæ Boscus vocabatur Oratoriolum compendiosè constructum, ut nobilioribus mos est, habuisse, in quo & matutini hymni recitabantur & psalmi ac preces Christianæ. De Oratoriis Monasteriorum vide Notas Hugonis Menardi ad Concordiam Regularum pag. 858. Tom. I.

Fisci viribus] Ita omnia vetera exemplaria, regio & meo excerptis, quæ habent *juribus*. Hanc ultimam lectionem exhibent vulgatæ Capitularium editiones. Isaacus Lingonensis legit *viribus*. Atque hæc est sincera lectio, quæ frequenter reperitur in Codice Theodosiano; ubi Jacobus Gothefredus ad l. 1. *Si certum petatur de suffrag.* adnoptat malè facere eos qui vocem *viribus* mutant in *juribus*. Probat hanc lectionem esse veram Constitutio Chindasuindi Regis in Libro quinto Legis Wisigothorum tit. 7. cap. 15. ubi ita legitur: *fiscalium sæpè subreptione servorum, fisci vires attenuantur.* Vide Cujacium lib. 28. Observat. cap. 1.

Abbatissa eligatur] Vide suprà lib. 2. cap. 42. Pag. 906. cap. 384.

Confirmetur ab Episcopo] Jam monuimus ad caput 81. Libri primi privilegia eligendi Abbates Monasteriis concessa fuisse eâ ratione ut salva esset canonica Episcoporum auctoritas. Nunc verò idipsum ostendendum est in causa Abbatissarum. Karolus Calvus in Diplomate pro Monasterio sanctæ Mariæ Suessionensis præcipit ut post decessum Immæ Abbatissæ, *de ipsa Congregatione, quandiù ibi talis inveniri potuerit quæ ipsi sancto gregi regulariter præesse & prodesse possit, per successionum curricula eligatur & Abbatissa secundùm jura ecclesiastica constituatur.* Karolus III. Imperator, cognomento Crassus, in Præcepto pro Monasterio Herisiensi, quod repetitur in secunda editione Monumentorum Paderbornensium pag. 264. *Post suum verò decessum licentiam ipsæ sorores habeant inter se eligendi Abbatissam unà cum consensu illius Padrabrunnensis Ecclesiæ Præsulis.* Otto III. Imp. in Præcepto de privilegiis Monasterii Eltenensis propè Embricam: *Cæterùm pro animæ nostræ expiaculo eidem largiti sumus Monasterio ut post hæc perpetualiter, cùm ejusdem Monasterii Abbatissa morbo consumpta morietur, Sanctimoniales inter se unam, qualemcunque velint, simul cum consensu Trajectensis Episcopi, in cujus positæ sunt Diœcesi, absque mortalium omnium contradictione licenter eligant.* Editum est hoc Præceptum ab Ægidio Gelenio in Historia sancti Engelberti Archiepiscopi Colonienſis pag. 359. & ab Hermanno Stangefol in Libro secundo Annalium circuli Westphalici pag. 203.

In civitatibus] Apud Julianum Antecessorem Novella 85. in editione Antonii Augustini & 69. in Pithœana sic legitur cap. 7. *In civitatibus in quibus Præsides præsto non sunt, adeant litigatores Defensorem civitatis, & ille audiat causas. Si autem Episcopum judicare sibi maluerint, hoc quoquè fieri jubemus.* Argumento ista sunt tollendam esse negationem quæ in fine istius nostri Capituli reperitur. Nam Karolus M. præterea confirmavit Constitutionem Constantini quæ extat in calce Codicis Theodosiani, ut patet ex Libro sexto Capitularium cap. 366. Janus tamen à Costa in Decretales pag. 282. existimat non esse delendam, & abrogatam in hoc regno Ibid. c. 387.

Tom. I. fuisse Constitutionem Constantini Magni, quamvis à Karolo M. confirmata fuisset.

Pag. 906. cap. 388. Si quis ex scenicis] Ista sumpta sunt ex Novella 123. Juliani Antecessoris cap. 65. non quidem verba ipsa, sed sensus. Vide Notas ad Salvianum pag. 439.

Pag. 907. cap. 389. Ne decem anni] Vide Cujacium lib. 5. Observat. cap. 5.

Ibid. c. 390. Apud Judices publicos] Vide Bignonium in Notis ad Marculfum pag. 878. & Janum à Costa in Decretales pag. 299.

Pag. 908. cap. 396. { Non est justum / Major a minore } Vide infrà lib. 6. cap. 381.

Ibid. c. 398. Judicis non est] Apud sanctum Ambrosium, sive quis alius est auctor Commentarii ad caput quintum prioris epistolæ ad Corinthios, ex quo caput istud sumptum est, legitur: *Judicis non est sine accusatore damnare, quia & Dominus Judam, cùm fur esset, quia non est accusatus, minimè abjecit.*

Pag. 931. cap. 49. Non intrabit eunuchus] Vide Filesacum lib. 1. Selectorum cap. xi. pag. 169.

Ibid. c. 55. Si vir et mulier [Constitutionem istam in Synodo Liptinensi editam fuisse docet Hincmarus, ut suprà diximus pag. 1021.

Nubere cum ea] Rhabanus in epistola ad Heribaldum legit, *quòd non possit ei nubere.* Regino, *quòd non possit coire cum eo.* Burchardus, *quòd non possit coire cum ea.* Ita etiam Ivo parte 8. cap. 178. & Gratianus.

Probare quod verum sit] Rhabanus, Regino, Burchardus, Ivo, & Gratianus habent *probare per justum judicium quòd verum sit.*

Accipiat alium.] Heic est finis istius capitis in vetustis Capitularium exemplaribus, apud Rhabanum item, Reginonem, & Gratianum, 27. q. 2. cap. 29. *Quòd autem.* Quæ sanè lectio confirmatur etiam auctoritate Hincmari. Burchardus tamen addit: *Si autem ille aliam acceperit, separentur.* Eandem clausulam habent Ivo in loco paulò antè laudato & Gratianus 33. q. 1. cap. 1. *Quòd autem.*

Pag. 932. cap. 63. Ut hi vel hæ] Sententia hujus capitis habetur in cap. 102. Collectionis Africanæ. Vide suprà quæ adnotata sunt ad caput vigesimum primum Libri quinti. Vide etiam infrà cap. 87. istius Libri.

Pag. 933. cap. 64. Iterare judicium] Vide Glossarium Franciscì Pithœi ad Libros Capitularium.

Ibid. c. 68. Omnes] Hæc est lectio Codicis Bellovacensis, Sangallensis, & Normannici. In Colbertino & in Tiliano legitur *homines.* Facilè antiqui Librarii permutabant hæc vocabula, ut suprà diximus pag. 1076. in Notis ad Capitulare Pippini Regis Italiæ.

Pag. 934. cap. 73. Unam Ecclesiam] De hoc argumento pluribus olim dictum est in Notis ad epistolam 29. Lupi Abbatis Ferrarienses. Has consule, si lubet.

Ibid. c. 74. Letania major] Vetustissimum Kalendarium Ms. in Bibliotheca Colbertina: *VII. Kal. Maii. Nat. sancti Marci Evangelistæ. Letania major.* Concilium Cloveshoviæ cap. 16. *Sextodecimo condixerunt Capitulo ut lætaniæ, id est, rogationes, à Clero omnique populo his diebus cum magna reverentia agantur, id est, die septimo Kalendarum Maiarum, juxtà ritum Romanæ Ecclesiæ, quæ & lætania major apud eam vocatur.* Vide Baronium in Notis ad diem 25. Aprilis. Tom. I.

Quapropter omnib. placuit] Tota hæc clausula quæ sequitur, usquè ad verbum *vindicet*, deest in vulgatis editionibus Capitularium. Reliqua verò conjunguntur cum capite 73. post verbum *præsumat.* Nos securi sumus auctoritatem veterum exemplarium. Mutationem porrò quam nos hoc loco fecimus confirmat etiam Isaac Lingonensis, qui utramque partem istius capitis consequenter descripsit in suis excerptis. Ibid. c. 75.

Dignum est] Caput istud sumptum est ex epistola 105. sancti Bonifacii, in qua referens Decreta Synodi paulò antè celebratæ ait: *Decrevimus ut Metropolitanus, qui sit Pallio sublimatus, hortetur cæteros & admoneat & investiget quis sit inter eos curiosus de salute populi, quisve negligens servus Dei.* Pag. 935. cap. 79.

Pallio sublimatus] Egilwardus in vita sancti Burchardi Episcopi Herbipolensis cap. 3. de sancto Bonifacio narrat quòd *Moguntiæ Metropolitanam susceperit Cathedram, ipsamque postea Archiepiscopatûs pallio sublimaverit.*

Honoretur] In epistola sancti Bonifacii legitur: *hortetur cæteros & admoneat.*

Progeniem suam] Vide infrà Addit. IV cap. 75. Ibid. c. 80.

Presbyteros] Vide Ivonem parte 6. cap. 117. & Gratianum dist. 68. cap. 2. *Presbyteri.* Vide etiam Notas ad Gratianum pag. 478. Ibid. c. 81.

Absque permissu Episcopi] Insignis est in hoc argumento Formula prima novæ Collectionis. Hanc consule. Pag. 936. cap. 86.

Nulli alteri copuletur] Vide suprà cap. 63. istius Libri. Ibid. c. 87.

Si quis secularium] Vide infrà Addit IV. cap. 38. Ibid. c. 88.

Si vir et mulier] Fulbertus epist. 64. *De causa undè simplicitatem nostram consulere voluistis, in sexto Libro Capitularium æra xcj ita scriptum invenimus. Si vir & mulier conjunxerint se in matrimonio, & postea dixerit mulier de viro suo non posse nubere cum ea, si potuerit probare quòd verum sit, accipiat alium, eò quòd juxtà Apostolum non potuit illi reddere vir suus debitum.* Vide Ivonem parte 8. cap. 80. Pag. 937. cap. 91.

Si quis Presbyter] Burchardus ac post eum alii referunt ex Concilio apud Compendium, ubi non extat. Ibid. c. 94.

Baptizetur] Vox ista deest in superioribus editionibus & in aliquot vetustis Codicibus. Addita est ex Palatino & Bellovacensi. Eam quoquè habent Burchardus, Ivo, Gratianus, & Raymundus in cap. *Si quis.* Et in cap. *Veniens.* Titulo *De Presbytero non baptizato.*

Et omnes quos prius baptizavit] Hanc clausulam habent veteres Libri, Burchardus, & Ivo. Gratianus & Collectores Decretalium, quin Gratianum describebant, illam omi-

Tom. I. ſerunt. Ipſe quoque Pontifex Innocentius III. caput iſtud in cap. *Veniens retulit* abſque illa clauſula. Attamen Antonius Auguſtinus in Notis ad primam Collectionem Decretalium pronuntiat illam rectè omiſſam eſſe à Bernardo Papienſi & à Raimundo.

Pag. 918. cap. 96. CAPITULO XXVIII.] Vide ſuprà pag. 1152. in Notis ad caput 98. Libri primi.

Ibid. c. 97. SI QUIS INFRA REGNUM] Vide infrà cap. 383. hujus Libri.

Pag. 919. cap. 98. SI QUIS SACERDOTEM] Conſultus à Widone Epiſcopo, ut reor, Silvanectenſi Droco Bellovacenſis quid agendum foret de quibuſdam hominibus qui Sacerdotem acriter verberaverant, reſpondit inter alia ex Capitularibus, & hoc caput ad ſententiæ ſuæ probationem adduxit. Epiſtolam ejus dabimus in Appendice Actorum veterum. Vivebat autem Droco ſub imperio Roberti Regis Francorum.

LEGI SALIOÆ SUNT ADDITA] Vide Capitulare primum anni DCCCIII. cap. 1. De illo enim heic agitur.

Ibid. c. 99. ECCLESIA IN SACERDOTIBUS CONSTAT] Conſtitutio Theodoſii & Valentiniani in Appendice Codicis Theodoſiani tit. 20. *De obnoxiis verò, ſi qui ambulaverint cum Epiſcopo vel cum Preſbytero aut etiam Diacono, ſive in platea, ſive in agro, ſive in quolibet loco, nullo pacto eos retineri vel adduci jubemus, quoniam in Sacerdotibus Eccleſia conſtat.* Gregorius IV. in epiſtola de Aldrico Epiſcopo Cenomanenſi: *Cæterùm inſectatores Fratrum eccleſiaſticâ diſciplinâ comprimere & erudire debetis, qui ſtatum majorum non tenentes, Dei Sacerdotes atque ſanctam Eccleſiam, quæ in Sacerdotibus maximè conſtat, ſuâ violare perſæpè nituntur præſumptione.* Cyprianus epiſt. 69. *Undè ſcire debes Epiſcopum in Eccleſia eſſe & Eccleſiam in Epiſcopo, & ſi quis cum Epiſcopo non ſit, in Eccleſia non eſſe.* Vide C. V. Petri Franciſci Chiffletii Notas ad Ferrandum, pag. 272.

NAM DETRACTIO SACERDOTUM] Tota iſta clauſula ſumpta eſt ex ſuppoſititia epiſtola ſancti Gregorii ad Felicem Epiſcopum Meſſanenſem.

Pag. 940. cap. 104. NULLIS VITA PRÆSULUM.] Vide epiſtolam ad Felicem Epiſcopum Meſſanenſem paulò antè laudatam.

THRONI DEI] Vide infrà cap. 357. & lib. 7. cap. 156.

Ibid. c. 104. SINE RECONCILIATIONE] Ita habent hoc loco omnia vetera exemplaria. Sed in vulgatis editionibus legitur, *ſine ſacrati olei unctione & reconciliatione.* Additum verò iſtud eſt ex capite 132. Libri ſeptimi, quod Pithœus omiſit tanquàm ſuperfluum, quia jam editum fuerat in ſexto.

Pag. 941. cap. 108. SI MONACHUS MONAST.] Sumptum eſt iſtud ex Novella quinta cap. 4. apud Julianum Anteceſſorem in editione Antonii Auguſtini, quam nos ſecuti ſumus in edendis Capitularibus. Alius eſt ordo in Pithœana, in qua, præter Novellarum numeros, deſcripti ſunt etiam numeri DLXXXVIII. qui in vetuſtis Codicibus adſcripti inveniuntur breviationi Novellarum quam Julianus Anteceſſor compoſuit. Hunc ordinem ſecutus eſt Abbo in Collectione Canonum quæ nuper edita eſt in tomo ſecundo Analectorum eruditiſſimi viri ac meliore valetudine digni Joannis Mabillonii. Illic caput iſtud citatur ex Legibus cap. XVI. ut eſt apud Julianum in editione Pithœana. Tom. I.

ET IPSE OFFICIO FISCI S. COG.] Hæc non habentur in hoc loco apud Julianum. Extant tamen paulò poſt in eadem Novella cap. 6. ubi legitur, *officio Præſidis Provinciæ ſervire cogatur.*

SI VERO MONACHUS] Pars iſta ſumpta eſt ex eadem Novella, cap. 6.

SINE ABBATIS] Hæc clauſula non extat in capite 379. Libri quinti Capitularium, & omiſſa eſt in vulgatis editionibus. In Novella ſanè præcipitur ne omninò recipiatur in alio Monaſterio. Hæc ſunt verba Juliani: *Aliorum autem Monaſteriorum Primates prohibeant eum tranſire ut in alio Monaſterio non recipiatur. Et de hoc curare debent non ſolùm religioſiſſimi Epiſcopi, ſed etiam reverendiſſimi Archimandritæ.* Ex his itaquè verbis malè intellectis conflata eſt clauſula adjecta huic noſtro capiti.

Ibid. c. 111. QUÆCUNQUE A SINGULIS] Licèt caput iſtud ſit in Codice Legis Romanæ, ſecundùm quam cauſæ eccleſiaſticæ judicabantur, in cauſa tamen quæ anno MXXIV. erat inter Ermengaudum Epiſcopum Urgellenſem & Durandum Abbatem ſanctæ Cæciliæ hæc Conſtitutio laudata non eſt ex Codice Theodoſiano, ſed ex Capitularibus, caputque iſtud deſcriptum eſt integrum in ſententia quæ pro Epiſcopo adversùs Abbatem lata eſt. Eam dabimus in Appendice Actorum veterum.

JUGI SOLIDATA ÆTERNITATE] Lib. 5. Legis Wiſigothorum tit. 1. cap. 1. *impensâ Legum ſoliditate ſervare.*

Pag. 942. cap. 113. QUÆCUNQUE SUNT] Vide infrà lib. 6. cap. 381.

Ibid. c. 115. IGNOSCENDI SOLI] Certum eſt legi debere *ſolam.* Sed omnia vetera exemplaria habent *ſoli*, non ſolùm in Libris Capitularium, ſed etiam in Codice Theodoſiano, apud Iſaacum Lingonenſem, & in Concilio Troſleiano. Sirmondus tamen in Appendice Codicis Theodoſiani tit. 14. & in epiſtola 29. Hincmari pag. 319. edidit *ſolam.* Vide infrà cap. 406. hujus Libri.

Pag. 943. cap. 119. PLACUIT NE JUDÆIS] Vide lib. 12. Legis Wiſigothorum tit. 13. cap. 12. & Notas ad Agobardum pag. 18.

Ibid. c. 120. SACRIFICANS] Simon Goulartius in additionibus ad Catalogum teſtium veritatis pag. 1023. nomine ſacrificantis eum intelligit qui oblationes dono adferebat, nempè panem & vinum ad uſum ſacræ communionis. Falſam prorsùs eſſe hanc interpretationem manifeſtum eſt vel

Tom. I. ex contextu capitis, ubi vox *ſacrificans* refertur ad eum qui corpus & ſanguinem Chriſti in altario immolat, id eſt, ad Presbyterum. Populus enim non immolat neque ſacrificat, ſed ſacrificio intereſt, oblationem facit ad ſacrificium. Confirmatur hæc interpretatio ex verbis ſequentibus, in quibus præcipitur ut ſacrificans toties perceptionis corporis & ſanguinis Chriſti ſe participem præbeat quoties idem corpus & ſanguinem immolat. Quod adversùs Presbyteros Miſſam cantantes & non communicantes dictum eſſe patet ex his quæ ſuprà dicta ſunt ad caput ſextum Libri primi.

Pag. 943. cap. 121. Delectationibus inhærentibus.] Vide Præfationem noſtram ad Librum Rhabani de Chorepiſcopis & Notas ad Reginonem pag. 542.

In Synodo] Infrà lib. 7. cap. 4. ſcriptum eſt Chorepiſcopos antè apoſtolicam atque ſynodalem prohibitionem non fuiſſe ex numero Apoſtolorum, ſed ex numero Diſcipulorum. Intelligenda autem ſunt hæc loca de Synodo Ratisbonenſi habita circà annum dccxcix. poſt reditum Legatorum Karoli M. à Sede apoſtolica, ut patet ex eodem lib. 7. cap. 260.

Pag. 944. cap. 129. Letaniam everterit] Apud Julianum Anteceſſorem, ex quo iſta ſumpta ſunt, legitur : *Sin autem Litanias conturbaverit.* Quid tùm per Litanias intelligerent, docere videtur ſequens caput Novellæ. Vide miracula ſancti Mauri, cap. 7. de Litania impoſita.

Pag. 945. cap. 132. Episcopi sui licentia] Olim, ut dictum eſt ad epiſtolam 102. Lupi Ferrarienſis, Monachis non licebat proficiſci in regionem longinquam, ne Romam quidem, abſque permiſſu proprii Epiſcopi. Apud Frotharium Epiſcopum Tullenſem in epiſtola tertia legimus ipſum Monachis Mediolacenſibus licentiam dediſſe adeundi Imperatorem pro neceſſariis Monaſterii cauſis. Idem in epiſtola decima ad Drogonem Epiſcopum Metenſem queritur de quibuſdam Monachis Monaſterii, ut reor, Senonienſis, qui abſque ejus permiſſu & licentia, quaſi ob quaſdam reclamationes, egrediebantur è Diœceſi Tullenſi contrà Jus canonicum & reverentiam proprio Epiſcopo debitam. Vide infrà lib. 7. cap. 269.

Pag. 946. cap. 137. Apud quem scelus] Vide infrà cap. 355. hujus Libri.

Ibid. c. 138. Quicunque ingenuus] Vide infrà c. 356. iſtius Libri.

Pag. 947. cap. 143. Ne Judices quicquam] Hæc Lex ita intelligenda eſt ut tamen ſi Sacerdotes defuerint, ſolâ poteſtate Judicum rei diſtrigendi ſint, ut legitur in Libro duodecimo Legis Wiſigothorum tit. 3. cap. 25. ex cujus lemmate factum eſt hoc noſtrum Capitulum.

Ibid. c. 144. Si expositus] Sanctus Auguſtinus epiſt. 23. ad Bonifacium Epiſcopum : *Aliquandò etiam quos crudeliter parentes expoſuerunt, nutriendi à quibuſlibet, nonnunquàm à ſacris virginibus colliguntur, & ab eis offeruntur ad baptiſmum.* Sic enim rectè ſcriptum eſt in prima editione epiſtolarum ſancti Auguſtini, cum in poſterioribus malè legatur *nutriendos.* Epiſtolam collectionis infantis expoſiti habes inter Formulas Sirmondicas. Vide Reginonem lib. 2. cap. 70. & ſeqq. & Cujacium lib. 16. Obſervat. cap. 36. Tom. I.

Relicto officio suo] id eſt, eccleſiaſtico Judicio, ut legitur in Canone nono Concilii Carthaginenſis tertii. Hincmarus apud Flodoardum, lib. 3. cap. 26. ſcribit *Folconi Comiti palatii Regis pro quodam Presbytero parochiæ Sueſſonicæ, qui relicto eccleſiaſtico ad civile judicium proclamaverat ſuper accuſatore ſuo.* Ibid. c. 145.

Propter districtionem] id eſt, ſi ab Epiſcopo ſuo, à quo damnatus eſt, provocaverit ad Judices ſeculares. Quod eſt contrà ordinem in Canone 17. Sardicenſi conſtitutum. Vide Phothium in Nomocanone tit. 9. cap. 6. & Commentarium Balſamonis.

Ad secularem] Apud Gratianum additur *Judicem.* Ubi Correctores Romani rectè adnotant hanc vocem abeſſe à vetuſtioribus editionibus Synodi Agathenſis, à Codicibus Vaticanis, & à Capitulari. Vide infrà cap. 157. & lib. 7. cap. 210.

Et solatium] Infrà Addit. IV. cap. *65.* & *is ad quem recurrit ſolatium ei.* Ita etiam apud Gratianum. Hinc ergò voces illas additas Sirmondus tranſtulit in Canonem hunc Agathenſem.

Scripturæ quæ diem] Conſtitutio eſt Chindaſuinti Gothorum Regis, relata in Libro ſecundo Legis Wiſigothorum, tit. 5. cap. 1. Vide infrà cap. 416. iſtius Libri. Iſtius Conſtitutionis verba uſurpavit Gaufredus Comes Ruſcinonenſis in Notitia Judicii pro Monaſterio Rodenſi lati adversùs hominem quendam nomine Adalbertum, quam daturi ſumus in Appendice Actorum veterum. Ibid. c. 148.

Nullus ex ordine] Vide infrà lib. 7. cap. 210. Pag. 949. cap. 157.

Permissum] Ita legitur in vetuſtis Capitularium exemplaribus & in editionibus, tùm etiam in Codice Legis Wiſigothorum Moyſſiacenſi. Pithœus illic edidit *præmiſſum.* Ibid. c. 159.

Ad testimonium admittantur] In ſuperioribus Capitularium editionibus legitur, *ad teſtimonium à tertia generatione admittantur.* Certum eſt illam clauſulam reperiri infrà cap. 352. hujus Libri. Sed non extat in hoc loco in vetuſtis Codicibus neque in Codice Legis Wiſigothorum. Tanti momenti erat Capitularia edere prout in veteribus Libris reperiuntur.

Tom. I. Pag. 951. cap. 169. Ut nullus Episcoporum] Vide Concilium Africanum cap. 56.

Ibid. c. 171. Signa] campanas. Capitulare quintum anni dcccxiv. cap. 5. *signum in tempore suo pulsent.* Rudolfus in vita sanctæ Liobbæ Abbatissæ cap. 6. *signum Ecclesiæ quod vulgò klockum vocant.* Concilium Anglicanum apud Celichyth cap. 10. *Pulsato signo, omnis famulorum Dei cœtus ad basilicam conveniat.* Gesta Aldrici Episcopi Cenomanensis : *In dicta Ecclesia Seniore duodecim signa ex metallo optimo fundere & firmare studuit, quæ in clocariis collocavit, & ad singulos cursus mirabiliter reboare & sonare disposuit.* Odo Abbas in Libro de miraculis sancti Mauri cap. 7. *signis sonantibus, sumptis Sanctorum Reliquiis.* Ibidem cap. 11. *Christi clementiam ac beati Mauri auxilium instantissimâ prece signis sonantibus inclamare cœperunt.* Flodoardus lib. 3. cap. 20. *Item de metallo quod ei transmisit ad faciendum signum.* Annales Fuldenses ad annum dcccclxix. *signis etiam cunctarum in Reganesburg Ecclesiarum concrepantibus.* Bercharius in Historia Episcoporum Virdunensium tomo xii. Spicilegii Dacheriani pag. 261. *Signa grandia & honorabilia & minora valdè bona in illa basilica suo opere ibidem esse constituit.* Concilium Londinense anni mlxx. *nec signa pro eo pulsentur.* Polypticus sancti Remigii Remensis : *signum de metallo unum, de ferro unum. Signum ferreum unum, schillam de mettallo unam.*

Pag. 952. cap. 172. Ut Sacerdotes stolas) Vide Reginonem lib. 1. cap. 333. Burchardum lib. cap. 10. Ivonem parte 10. cap. 139. & Gratianum 17. q. 4. cap. 25. *Ut Presbyteri.*

Ibid. c. 173. Te igitur non inchoent) Capitula Herardi cap. 16. *Ut secreta Presbyteri non inchoent antequam* Sanctus *finiatur, sed cum populo* Sanctus *cantent.* Micrologus cap. xi. *Angelicus hymnus, id est, Sanctus, Sanctus, Sanctus, subsequitur, quem beatus Sixtus Papa in ordine octavus constituit ut antè sacrificium diceretur. Hunc autem hymnum & ipse Sacerdos cum aliis necessariò debet dicere, ne se ipsum suâ prece videatur privasse, qui & suas voces & aliorum angelicis laudibus admitti deprecatus est in Præfatione.*

Ibid. c. 174. Ut adnuntient] Caput istud & pleraque ex sequentibus reperiuntur inter Capitula quæ sancto Bonifacio tribuuntur in tomo nono Spicilegii Dacheriani.

Pag. 954. cap. 184. De quibus dubium est] Hugo Nicolai Canonicus Metensis in Manuali Curatorum Diocesis Metensis folio 21. *Si verò dubium sit utrum benè fuerit baptisatus, tunc Presbyter debet eum baptisare sub hac verborum forma :* Si tu non es baptisatus, ego te baptiso in nomine Patris & Filii & Spiritûs sancti. Amen. Si autem es baptisatus, non te baptiso. *Et ut audiant assistentes, hoc dicat altâ voce & maternâ linguâ, ne Laici credant quòd aliquis possit bis baptisari.* Tom. I.

Ibid. c. 186. Quatuor Temporum jejunia] Homilia incerti auctoris in vetustissimo Codice sancti Galli: *Jejunia debetis custodire Quatuor Tempora in anno, id est, mense Martio in prima septimana, quandò intrat Martius, debetis jejunare die Mercoris & die Veneris & die Sabbati. In mense Junio in secunda septimana postquàm Junius intrat, debetis jejunare die Mercoris & Veneris & die Sabbati. In mense Septembr. in tertia septimana postquàm September intrat, jejunate die Mercoris & Veneris & Sabbati. In mense December in quarta septimana jejunate die Mercoris & Veneris & Sabbati.*

Pag. 955. cap. 189. Sabbatizare] id est, colere, observare, cessando ab omni opere servili. Hinc feriari pro sabbatizare dixit Hayto Episcopus Basileensis cap. 8. *Octavò pronuntiandum est ut sciant tempora feriandi per annum, id est, omnem Dominicam à mane usquè ad vesperam ob venerationem Dominicæ Resurrectionis ; sabbatum verò operandum à manè usquè ad vesperam, ne in Judaismo capiantur. Feriandi verò per annum isti sunt dies, ut suprà orsi sumus. Natalis Domini, &c.* Sic emendandus & supplendus est hic locus, qui mutilus est in editione Dacheriana, apud Burchardum lib. 2. cap. 77. Ivonem parte 4. cap. 14. & Gratianum dist. 3. de consecrat. cap. 1. *Pronuntiandum.* Vide Concilium Laodicenum cap. 29. & Joannem Diaconum in vita sancti Gregorii lib. 4. cap. 9. Apud Tertullianum quoquè in Libro adversùs Judæos cap. 4. sabbatizare significat cessare ab omni opere servili, & non tantùm septimo quoquè die, sed per omne tempus. Quod intelligit de sabbato æterno sive divino, id est, de altera vita.

In Ascensione ... diem unum] Mirum est festum Pentecostes heic omissum esse, quod in Libro primo Capitularium cap. 158. & in secundo cap. 35. tùm etiam in citato capite Haytonis ponitur post Ascensionem Domini. Sanè nulla alia hujus omissionis causa esse potest quàm quia in capite sequenti seorsim præcipitur de festo Pentecostes.

In transitu S. Martini] In excerptis sancto Bonifacio tributis omissum hoc loco est nomen sancti Martini, cujus loco ista substituta sunt : *In nativitate sanctæ Mariæ vi. Idus Septembris diem unum.* Sed nos jam ostendimus suprà ad caput 158. Libri primi festum istud nondùm eâ ætate cognitum fuisse in Ecclesia.

Ibid. c. 190. Adnuntient Presbyteri] Caput istud miserè interpolatum & mutilatum est in excerptis quæ edita sunt sub nomine sancti Bonifacii.

Pag. 957. cap. 196. Balationes] In titulo Canonis 23. Concilii Toletani tertii, ex quo caput istud videtur esse sumptum, legitur in antiquis Codicibus manuscriptis : *Ut ballematiæ & turpia cantica prohibeantur à Sanctorum sollemnitatibus.* Burchardus

Tom. I. lib. 10. cap. 39. hæc verba tribuit Concilio Bracharensi : *Si quis balationes antè Ecclesias Sanctorum fecerit.* Baligeram stultam interpretatur vetus Glossarium manuscriptum Bibliothecæ regiæ. Vide Vossium in Libro quarto de vitiis sermonis pag. 657.

Saltationes] Burchardus lib. 10. cap. 36. *Saltationes sceleratissimas per vicos atquè plateas exercent.* Quod sumptum est ex Canone 27. Concilii Africani. In Chronica Sclavica incerti auctoris à Lindenbrogio edita extat memorabilis historia de pœna quindecim virorum & trium mulierum choreas agentium in nocte Nativitatis Domini. Legat illam qui nosse cupierit ordinem rei gestæ.

Lusa diabolica] Homilia sancti Eligii Episcopi Noviomensis in tomo quinto Spicilegii Dacheriani pag. 217. *Ludos etiam diabolicos & vallationes vel cantica Gentilium fieri vetate.* Vide Notas ad Reginonem pag. 537.

Pag. 960. cap. 212. Ad justitias faciendas] Præceptum Ludovici Pii pro Ecclesia Placentina : *Quam rem jussimus Missis nostris Adallaho venerabili Episcopo & Artmano Comiti, quos ad justitias faciendas in Italiam misimus, diligenti inquisitione investigare.*

Ibid. c. 213. Homo denarialis] *id est, denariis intercedentibus manumissus,* ut ait glossa interlinearis in uno Codice Regio Legis Longobardorum, in quo reperitur quoquè hæc vetus nota marginalis : *Denarialis dicitur qui cum denario manumittebatur. Nam, ut dicunt quidam, qui liber efficiebatur, antè Regem habebat in manu denarium, quem Rex percutiebat, & in vultum denarium proiciebat.* De Præcepto denariali vide Marculfum lib. 1. cap. 22. & de Charta denariali in Appendice ejusdem Marculfi cap. 24.

Homo denarialis] *id est,* ut ait alia glossa vetus, *servus qui manumittitur antè Imperatorem tenentem denarium in manu sua suprà caput*

Vide Chartularium de servis majoris Monasterii Turonensis. *servi, & ita manu percussâ projectum facit, & ita servus manumissus impan. & denarialis dicitur. Huic liberi sui succedere possunt. Ipse verò suis parentibus non potest, nisi existentibus in tertio gradu.*

Tertiam generationem] *usquè ad nepotem vel neptem,* ut ait glossa interlinearis in uno Codice Regio.

Homo chartularius] id est, per Chartam manumissus, sive per Chartam ingenuitatis, cujus Formula extat apud Marculfum.

Ibid. c. 214. Si res intertiata] Vetus nota marginalis in uno Codice Legis Longobardorum : *Hac in Lege notantur duæ sententiæ, id est, si res intertiata postea fuerit furto ablata, poterit vel jurare vel absolvi, vel si non juret, extimationem rei præstare. Vel aliter. Si res furata fuerit intertiata, jurejurando se excusset de furto, & rem restitui, & sine damno.* Alia glossa sic habet : *Hic duæ possunt dici sententiæ. Veluti si res intertiata pòst fuerit ablata furto, poterit vel jurare & absolvi, vel restituere æstimationem rei sine sacramento. Vel aliàs, si res furata postea fuerit intertiata, juret ut sine damno restituat.* Tom. I.

Intertiata] Idem Codex Regius : *Intertiata dicit propter sollempnitatem Salicorum, qui tribus testibus adhibitis pergebant ad eum qui res possidebat quas dicebat furto ablatas, & interdicebat ei ut non alienaret, sed ad judicium veniret. Sed idem esset & sine testibus.*

Restituatur] Sequitur postea in Lege Longobardorum. *Si actor venerit, & rem intertiatam, &c.* ut suprà lib. 3. cap. 46. In hoc loco verò sic annotatum est in uno Codice Regio : *Si actor datus fuerit ab illo super quem res intertiata fuerit, & ipse auctor rem intertiatam recipere noluerit in auctoritate sua & dixerit se illi rem illam non tradidisse vel vendidisse cui intertiata fuerit & nullo modo se auctorem illius rei esse, tunc debet contendere cum illo causæ auctorem negat campo vel cruce. Sed cruce non, propter Capitulum Lotharii sancitum est.*

Et ut causa fornicat.] In Concilio ipso legitur : *Et quòd nisi causâ fornicationis, ut Dominus ait, non fit uxor dimittenda.* Quo etiam modo habetur in capite 23 secundæ Additionis. Rectè itaquè monuit vir doctissimus Joannes Baptista Cotelerius in Notis ad Pastorem pag. 55. restituendam huic loco esse voculam *nisi.* Pag. 963. cap. 235.

Manufirmationes] Adnotatio vetus in calce secundi Capitularis anni dcccxiii. *Etiam omnes Scabinei, Episcopi, Abbates, Comites, manu propriâ subterfignaverunt.* In Concilio Carthaginensi primo cap. 12. Antigonus Episcopus Mandurensis dixit : *Manuscriptiones nostræ tenentur.* Pag. 964. cap. 237.

Forensibus Presbyteris] Vide illustrissimi viri Francisci Bosqueti Monspelienſis Episcopi Notas ad Innocentium III. pag. 139. Pag. 964. cap. 246.

Et ut servi lanceas] Tota hæc clausula deest in Libro tertio. Illam omiserunt Tilius & Pithœus, brevitati consulentes, id est magnam partem Capitulorum à Benedicto Levita collectorum supprimentes, quia edita jam erant suis locis in præcedentibus Libris. Pag. 967. cap. 271.

Sine negotiandi causa] Interdùm etiam his immunitatem à solutione telonei & tributorum concedebant Principes qui negotiandi gratiâ cum curribus, equis, vel navibus huc illucque discurrebant. Extat enim Præceptum Karoli Calvi pro Monasterio Fossatensi, in quo hæc immunitas continetur. Vide suprà, pag. 1181. Pag. 969. cap. 279.

Si quid vero puerit] Tota hæc

Tom. I. clauſula deeſt in Libro tertio; & omiſſa quoquè eſt à Tilio & Pithœo, niſi quòd eam inter uncos repoſuerunt poſt finem capituli duodecimi.

Pag. 973. cap. 294. Ut nullus comparet] Savaro to Notis ad Sidonium pag. 389. tribuit hanc Conſtitutionem Pippino Regi.

Pag. 964. cap. 299. Placuit ut admoneantur] Caput iſtud ſumptum eſt ex Capitulari Theodulfi Epiſcopi Aurelianenſis, cujus nos duo antiquiſſima exemplaria habuimus ex Bibliotheca Sangallenſi. In eorum uno tribuitur Theotolffo Epiſcopo, in alio nullum titulum habet. Sanè eo Libro utebantur nonnulli Epiſcopi quaſi ſuo, ut colligi poteſt ex Statutis Hildegarii Epiſcopi Meldenſis; quæ cùm deſcripta ſint ad verbum ex illis Theodulfi, tamen in veteri Codice Gemblacenſi, ut teſtatur Mabillonius, hunc habent titulum: *Anno Dominicæ Incarnationis octingenteſimo ſexageſimo octavo, regni verò glorioſi Regis Karoli viceſimo octavo, Indictione ſecundâ, ſub die quintodecimo Kalendarum Novembrium, convocavit Hildegarius Epiſcopus Concilium Sacerdotum ſuæ Dioceſis apud Eccleſiam ſanctæ Celiniæ in ſuburbio civitatis ſitam, quibus, poſt multa ſalutiferæ admonitionis exhortamenta, etiam hæc Capitula contulit obſervanda.* In Codice Cantabrigienſi cùm nullum titulum haberent, Spelmannus illis iſtum appoſuit: *Capitula incerti auctoris, loci, & temporis, ad Eccleſiæ regimen congeſta.* Hinc deceptus vir clariſſimus Gabriel Coſſartius, cùm non animadverteret hæc Capitula non eſſe diverſa à Capitulari Theodulfi quod editum eſt in tomo ſeptimo Conciliorum, illa rurſùm edidit in tomo nono pag. 1008. & ſeqq. ex tomo primo Conciliorum Angliæ.

Pag. 977. cap. 318. Excepto criminali negotio] In Concilio ipſo legitur, *exceptis criminalibus cauſis.* Sed in veruſtiſſimo Codice Eccleſiæ Lugdunenſis, & in veteri Collectione Canonum Hiſpanica Bibliothecæ Colbertinæ, ſcriptum eſt, *excepto criminalia negotia*, utì monuimus in Notis ad Gratianum pag. 514. Antiqui dicebant *excepto* per omnes caſus. Lib. 5. Capitular. cap. 250. *excepto his ſacramentis.* Et alibì pluries in Capitularibus. Lib. 3. Legis Wiſigothorum tit. 5. cap. 1. *exceptis illis perſonis.* Pro quo veruſtiſſimi Codices Monaſterii Moyſſiacenſis & Eccleſiæ Albienſis habent *excepto illas perſonas.* In Charta Monaſterii Caſaurienſis qualiter Hildericus Abbas ſuperavit Johannem Epiſcopum Pinnenſem cauſantem Monaſterii libertatem anno DCCCCLXVII. *excepto ipſam cartam de Breliano.* Item in Charta ſanctæ Trinitatis de Lapidaria: *excepto ipſum caſtellum & ipſa mea donnecalia.* Concilium primum Hiſpalenſe cap. 1. *excepto filiis & nepotibus.* Concilium Toletanum quartum cap. 33. in titulo in eodem Codice Eccleſiæ Lugdunenſis: *excepto tertiam oblationum.* Beda de remediis peccatorum cap. x. in Codice ſancti Galli: *excepto Eccleſia.* Jusjurandum Berengarii Andegavenſis apud Gregorium VII. poſt epiſtolam 17. lib. 6. in Codice Clarevallenſi *excepto cauſâ reducendi.* Carta Wilelmi de Campo felici in Chartulario Prioratûs de Peredo fol. 59. *excepto unam ſextariam quam dedit ſancto Martino.* Statuta antiqua S. Petri Corbeienſis cap. 2. *excepto provendâ ſuâ.* Et infrà: *excepto illud ad victum præparandum pertinet.* Charta Roberti Advocati Atrebatenſis apud Davidem Lindanum lib. 3. de Teneræmondo cap. 3. *excepto ſervis & omnibus Advocatiæ.* Vide Notas ad Reginonem pag. 591. Tom. I.

Pag. 978. cap. 326. Pestus] Hæc eſt lectio Libri Bellovacenſis. In Tiliano legitur *peſtis*, ut in editionibus. Hoc caput deeſt in aliis exemplaribus. Cùm dubitaretem autem utrà lectio præferenda eſſet, prætuli eam quæ Bellovacenſis Codicis auctoritate juvabatur. Nam vox *peſtis* nullum bonum ſenſum heic facere poteſt. Videtur autem hîc locus eſſe mutilus, qui emendandus eſt ex Concilio Toletano XII. undè ſumptus eſt.

Pag. 981. cap. 343. Alienæ gentis] Caput iſtud ſumptum eſt ex Libro ſecundo Legis Wiſigothorum tit. 1. cap. 9. Aliis autem verbis refertur à Cironio lib. 5. Obſervationum Juris Canonicis cap. 4. hoc modo: *Prohibemus ad negotiorum diſcuſſionem uſum Legum Romanarum; quæ quamvis eloquiis polleant, tamen difficultatibus hærent.* Sed hæc non reperiuntur in Capitularibus, & abbreviata ſunt ex Libro Legis Gothicæ.

Homines] Hæc vox non extat in Lege Wiſigothorum, & videtur ſuperflua.

Ad exercitium imbui] Deeſt heic vox *utilitatis*, quæ ſic reſtituenda eſt ex eodem Libro Legis Gothicæ, *ad exercitium utilitatis imbui.* Quæri autem hîc poteſt quid per vocem *utilitatis* intelligi debeat in hoc loco.

Pag. 983. cap. 344. Septuplum] Ita etiam Ivo, quia deſcripſit ex Capitularibus. At in Codice Legis Wiſigothorum legitur *undecuplum*, non ſolùm in Libris editis, ſed etiam in manuſcriptis.

Centum] Hæc vox deeſt in Lege Wiſigothorum.

Ibid. c. 355. Apud quem scelus] Iſta quoquè Conſtitutio ſumpta eſt ex eodem titulo Legis Wiſigothorum cap. 10.

Quadrupdiciter] In Codice Legis Wiſigothorum legitur *undecupli reſtitutione*, ut in ſuperiori capite.

Centum quinquaginta) In eodem Codice legitur *CC.*

Pag. 984. cap. 356. Si ingenuus est) Hæc clauſula deeſt in Codice Legis Wiſigothorum, quæ nullum hoc loco

Tom. I. diſcrimen ponit inter ingenuum & ſervum. Undè ſuſpicari cogor mutilum eſſe hoc caput in eodem Codice, & reſtitui ac ſuppleri debere ex hoc noſtro.

Pag. 985. cap. 366. Volumus atque præcipimus) Plura ad explicationem hujus capitis diximus in Notis ad Gratianum pag. 506. quæ heic neceſſariò repetenda ſunt. Habere enim videntur aliquam difficultatem. Ea verſatur circà interpretationem populorum Imperii Francici qui heic enumerantur. Romani, Franci, Alamanni, Bajoarii, Burgundiones, Saxones, Thuringi, & Friſones nullam, ut arbitror, difficultatem habent, neque Britones, Longobardi, Waſcones, aut Beneventani. Quærendum igitur quid heic intelligi debeat per Gallos, Gothos, & Hiſpanos. Ac primò quidem dubium eſſe non poteſt quin per Gallos intelligi debeant homines originis Gallicæ, Franci quidem & Francico Imperio ſubjecti, ſed qui genus repetebant à vetuſtis Galliæ incolis antè Francorum adventum. Gothi & Hiſpani Francico Imperio ſubjecti eandem regionem incolebant, id eſt, eam Hiſpaniæ partem quæ nunc Catalonia dicitur uſquè ad fluvium Rubricatum, ubi fuit limes regni Francici. Gothi igitur in ea Hiſpaniæ parte habitantes ii erant qui ſuperetant ex regno Gothorum; Hiſpani verò ii erant qui ex ea Hiſpaniæ parte orti erant quam Sarraceni tenebant, & ſe in regnum Francorum contulerant ut ſe Sarracenorum jugo ſubtraherent. Hæc paulò fuſiùs dicta ſunt in Notis ad Gratianum.

Burgundiones) quos Eduos vocat Monachus Sangallenſis in Libro primo de vita Karoli M. cap. xi. *In illo tempore, propter excellentiam glorioſiſſimi Caroli, Galli & Aquitani, Edui & Hiſpani, Alamanni & Bajoarii, non parùm inſignitos ſe gloriabantur ſi vel nomine ſervorum Francorum cenſeri mererentur.* Petrus à ſancto Juliano in Libro de origine Burgundionum pag. 194. ait olim Heduorum vocabulo comprehenſos fuiſſe populos qui nunc Ducatum Burgundiæ incolunt, Nivernenſem pagum, Burbonenſem, Cadrellenſem ſive Caroleſium, Matiſconenſem, Autiſſiodorenſem, Tornodorenſem, & Barrenſem ſuper Sequanam. Fruſtrà ergò Philippus Labbeus in Diſſertatione Hiſtorica de Scriptoribus eccleſiaſticis caſtigat Alfonſum Fernandes, quòd Hugonem Magiſtrum Generalem Ordinis Prædicatorum, è Romanenſi oppido ortum in Diœceſi Viennenſi, vocaverit Heduum; *quaſi Burgundi atque Hedui*, inquit Labbeus, *eadem ſit ſignificatio, cùm una dictio alterâ longiùs latiùſque extendatur, præſertim apud auctores medii ævi.*

Hanc sententiam] id eſt, Conſtitutionem Conſtantini quæ heic refertur. Eam nonnulli viri docti putârunt eſſe ſuppoſitiam. Alii bonam eſſe crediderunt, ut Janus à Coſta in Decretales pag. 281. & Seldenus in Libro primo de ſynedriis pag. 328. Et tamen Jacobus Gothofredus in commentario ad hanc Conſtitutionem omninò falſam eſſe contendit adversùs Seldenum.

Theodosii Imp.] Hinc decepti Gregorius IX. & Innocentius IV. putârunt Legem iſtam à Theodoſio latam fuiſſe. Gregorius enim ſcribens ad ſanctum Ludovicum Regem Francorum apud Odoricum Raynaldum ad annum 1236. §. 32. ait: *Propter quod ipſe Carolus Eccleſiam, à qua omnem honorem ſuſceperat, cupiens honorare, perpetuâ Lege decrevit ut omnes ipſius juriſdictionis * ſubjectos Statutum à Theodoſio Imperatore pro Eccleſiæ libertate editum inviolabiliter obſervarent, videlicet ut quicunque litem habens &c.* Innocentius verò in epiſtola ad Epiſcopum Tuſculanenſem apud Andream Ducheſnium in tomo quinto Scriptorum Hiſtoriæ Francorum, pag. 715. *Si dicti Barones diligenter adtenderent quòd Carolus Magnus Eccleſiam, à qua omnem honorem ſuſceperat, cupiens honorare, perpetuâ Lege decrevit ut omnes ipſius juriſdictioni ſubjecti Statutum à Theodoſio Imperatore pro Eccleſiæ libertate editum inviolabiliter obſervarent, videlicet ut quicunque litem habens &c.* Illi tamen Pontifices non acceperunt ex Capitularibus, ſed ex Gratiano.

* ſubjecti Ità in Chartulario Campaniæ Bibl. reg.

Qui non vult legibus] Hæc & quæ ſequuntur non extant ſuprà lib. 5. cap. 341. neque in Lege Bajuvariorum. Omiſſa quoquè ſunt à Tilio & Pichœo, quia noluerunt bis repetere idem capitulum in Libris Capitularium, & non animadverterunt heic nonnulla haberi quæ non extant in Libro quinto. Pag. 996. cap. 382.

Si quis infra regnum] Capud iſtud editum eſt anno dcccxxvi. ut adnotatum eſt in ipſis Capitularibus. Vide ſuprà cap. 97. hujus Libri. Pag. 997. cap. 383.

In Concilio Agathensi] vel potiùs Vaſenſi primo, ex quo ſumptum eſt iſtud capitulum. Hic tamen error propagatus eſt in Collectionibus Iſaaci, Burchardi, & Ivonis. Pag. 999. cap. 394.

Amico quippiam] Hæc non ſunt Synodi Vaſenſis, ſed Hieronymi, ut adnotamus ad Capitulare ſecundùm anni dcccxiv.

Contra Leges] Sanctus Gregorius Lib. 8. Indict. 3. epiſt. 6. *Nam ſacrilegium & contrà Leges eſt ſi quis quod venerabilibus locis relinquitur, pravæ voluntatis ſtudiis ſuis tentaverit compendiis retinere.*

Quod omnibus] Prior pars iſtius capitis ſumpta eſt ex epiſtola quæ circumfertur ſub nomine ſancti Gregorii ad Felicem Epiſcopum Meſſanenſem. Vide infrà lib. 7. cap. 331. Pag. 1000. cap. 402.

Peculatus enim] Vide Notas ad Agobardum pag. 97. Pag. 1001. cap. 404.

Unam personam] Quomodò Chriſtus & Eccleſia unum corpus ſunt, ita unam perſonam conſtituere ſenſerunt veteres, uti dictum eſt in Notis ad eundem Agobardum pag. 14. Vide infrà cap. 407. hujus Libri.

Omnia quæ domino] Burchardus lib. Pag. 1002. cap. 407.

Tom. I. lib. 3. cap. 129. caput istud in epitomen contraxit & Concilio Aurelianensi attribuit. Certè aliquid simile reperitur in Canone 14. & 15. Concilii primi Aurelianensis. Attamen non dubito quin verba Burchardi abbreviata sint ex isto nostro Capitulo.

Talium vero scelerum] Hic locus laudatur in Concilio Colonienſi anni dccclxxxvii. cap. 3. *Talium enim scelerum patratoribus, sicut in Capitularibus gloriosissimorum Imperatorum Caroli & Ludovici continetur, nisi post puram & publicam pœnitentiam, & per Ecclesiæ satisfactionem, & per impositionem manûs Episcoporum, nec vivis nec mortuis communicare debemus.* Vide infrà cap. 427. ubi adnotamus hæc sumpta esse ex epistola 105. sancti Bonifacii.

Pag. 1003. cap. 410. Quod incesti non sint] Vide infrà Addit. III. cap. 104. ubi benè multa habentur quæ in isto Capitulo non extant.

Pag. 1005. cap. 423. Præcipimus generaliter] Vide suprà cap. 219. istius Libri.

Pag. 1007. cap. 426. Mater nostra Ecclesia] Lib. 2. cap. 41. *unam matrem sanctam Ecclesiam, quæ eos intemerato sacri fontis utero gignit.*

Ibid. c. 427. Talem hominem antiqui] Hæc usquè ad *ne tacentes damnemur* descripta sunt ex epistola 105. sancti Bonifacii Archiepiscopi Moguntini. Extant autem abbreviata suprà in fine capitis 407.

Pag. 1009. cap. 432. Omnibus scire volumus] Caput istud videtur sumptum esse ex Concilio Parisiensi sexto lib. 3. cap. 2. non tamen integrum.

Pag. 1010. cap. 433. Neque pellicem neque concub.] Concilium Parisiense ibidem : *& quòd uxores habentes neque pellicem neque concubinam habere debeant.*

Pag. 1032 cap. 3. Ad secularia negotia convolare] Suprà lib. 5. cap. 22. monuimus heic legendum esse *secularia judicia.*

Pag. 1039. cap. 57. Interiorum] Certum est legendum heic esse *inferiorum.* Sed omnia vetera Benedicti Levitæ exemplaria habent *interiorum.* Itaquè nihil mutare voluimus.

Negligentes] Nam parva negligentia Pontificis, ingens animarum discrimen est, ut ait Dionysius Exiguus in epistola ad Julianum.

Ibid. c. 59. Non est dubium] Vide infrà cap. 105. istius Libri.

Ibid. c. 61. Qui pro illicitis] Sanctus Gregorius lib. 9. Indict. 4. epist. 39. *Licebat enim bibere, si voluisset. Sed quia illicita se fecisse meminerat, laudabiliter à licitis abstinebat.* Vide Capitula Karoli Calvi, tit. xxviii, cap. 12.

Pag. 1042. cap. 82. Servata vero] Pro his verbis Angilramnus Metensis Archiepiscopus scripsit : *Salvo Romanæ Ecclesiæ in omnibus Primatu.* Ingenuè autem fatentur Correctores Romani in Notis ad Gratianum 5. q. 4. cap. 2. se caput istud alibi reperire non potuisse quam inter Capitula Hadriani. Hinc etiam accepisse puto Sergium secundum ista verba, quæ extant in epistola de Vicariatu Drogonis Archiepiscopi Metensis : *Salvo in omnibus hujus universalis Romanæ Sedis Primatu.* Tom. I.

Canones Afric.] Canones illos magnam auctoritatem habuisse in Ecclesia Gallicana patet ex pluribus locis. In causa Contumelioſi Reiensis Episcopi Cæsarius Arelatensis reverentiam quæ Canonibus Africanis debetur comparavit cum ea quæ Nicænis debebatur : *Si illorum CCCXVIII. Episcoporum qui per omnes Ecclesias Concilia fieri præceperunt tam sancta Decreta negligimus, non illos solos despicimus, sed &, sicut suprà jam dictum est, & Africanos Pontifices & omnes reliquos qui ipsis ordinantibus per totum mundum pro ecclesiastica disciplina aliquid statuerunt, cum peccato animæ nostræ contemnimus.* Apud Flodoardum lib. 2. cap. 20. scriptum est Ebbonem Archiepiscopum Remensem secundùm Africanum Concilium dictasse Libellum suæ depositionis & scribi coràm se fecisse, eique propriâ manu subscripsisse. Et paulò post : *Et ut omnia secundùm Leges quibus moderatur Ecclesia in Synodo legaliter adimpleret, simul cum eis quos secundùm Africanæ provinciæ Canones elegerat sibi Judices &c.* citanturque posteà in eam rem Capitulum 59. & cap. 74. Concilii Africani. Baldericus Episcopus Noviomensis lib. 1. cap. 54. adnotat Hincmarum Episcopum Laudunensem ab Hincmaro Remensi Archiepiscopo accusatum Judices electos expetiisse secundùm Africanum Concilium. Hincmarus ipse in Opusculo lv. Capitulorum cap. 16. ait sanctum Remigium auctoritate Africani Concilii ordinasse Episcopum in castro Lauduno. Et in epistola 44. ad Adventium Episcopum Metensem ait eum qui electus est Episcopus examinandum esse ab Episcopis secundùm Capitulum Carthaginensis Concilii quo manifestatur qualis debeat ordinari Episcopus. In Concilio Remensi anni dcccccxci. Episcopi Gallicani suppositiis veterum Pontificum Romanorum epistolis oppposuerunt Canones Africanos qui de judicandis intrà provinciam Episcopis decreverunt, ut dictum est in Præfatione ad Reginonem. Vide infrà cap. 155. hujus Libri. Pag. 1045. cap. 102.

Nuptiale mysterium] Hincmarus epist. 37. cap. 5. *Secundùm diffinitionem sancti Leonis Papæ & Traditionem Doctorum superiùs demonstratam dubium non, est eam mulierem non pertinere ad matrimonium in qua conjunctione sexuum non docetur Christi & Ecclesiæ sacramentum hoc est nuptiale fuisse mysterium.* Pag. 1046. cap. 105.

Ad propriam parochiam] Contrà in Canone undecimo Synodi apud Celichyth scriptum est *ut nulli Episcoporum liceat alterius parochiam invadere vel etiam aliquid alterius ministerii ad se pertrahere in aliqua consecratione Ecclesiarum vel Presbyterorum Diaconorumque nisi solus Archiepiscopus, quia caput est suorum Episcoporum.* Ibid. c. 106.

Tom. I. Pag. 1050. cap. 129. PAGANAS OBSERVATIONES] id eſt, divinos, ſortilegos, auguria, auſpicia, phylacteria, incantationes, ſive omnes ſpurcitias impiorum gentiliumque errata, ut legitur in Canone tertio Concilii apud Cloveſhoviam habiti. Vide Indiculum ſuperſtitionum & paganiarum adjunctum Synodo Liptinenſi.

Pag. 1051. cap. 132. SACRATI OLEI UNCTIONE] Heic adnotandus eſt ordo ſervatus in adminiſtratione Sacramentorum. Primùm ægrotus inungitur oleo ſacrato; dein reconciliatur eccleſiaſticæ communioni, ſi in publica pœnitentia conſtitutus erat; poſtremò tribuitur ei viaticum, id eſt, communio corporis & ſanguinis Domini. At ſi pœnitens non erat, neceſſaria non erat reconciliatio. Itaque non dabatur, ſed tantùm unctio & viaticum. Editi ſunt olim ritus obſervati in unctione & communione infirmorum. Sed ego nuper in vetuſtiſſimo Codice Lemovicenſi, qui nunc eſt in Bibliotheca Regia, inveni ordinem ad viſitandum & ungendum infirmum, in quo nonnulla ſunt ſcitu digna quæ non leguntur in vulgatis, adeòque fortaſſis operæ pretium fuerit illum editionis honore donare.

Ibid. c. 134. PRO FIDELIBUS SUIS] id eſt, pro Optimatibus, pro exercitu Francorum, ut ſuprà lib. 5. cap. 207.

Pag. 1052. cap. 141. NULLUS SACERDOS IN HOSTEM] Si vera ſunt quæ narrantur in vita ſancti Anſovini Epiſcopi Camerinenſis apud Ferrarium & Ughellum, hæc Conſtitutio Karoli obſervata non fuit, & novâ Ludovici Pii Lege opus fuit ut Epiſcopi levarentur onere proficiſcendi ad bellum. Narrat enim Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ pag. 149. Anſovinum electum Epiſcopum à Camertibus non antè eam dignitatem accipere voluiſſe quam ab Imperatore conſuetudo proficiſcendi ad bellum militibus, non Epiſcopis, congruens tolleretur, tùm verò abrogatâ eâ conſuetudine, electioni conſenſiſſe. Ughellus verò in tomo primo Italiæ ſacræ ait eum electum Epiſcopum anno DCCCXVI. non priùs aſſenſum eſſe electoribus quàm mos ille perverſus per imperatorium Diploma arma tractandi Epiſcopis adhimeretur; quo à Ludovico Imperatore obtento, cui à ſecretis confeſſionibus fuerat, ſummâ animi moderatione epiſcopale munus ſubiiſſe. Sed ex vita ejus ab Egino Monacho conſcripta legitur tantùm ei datam eſſe à Ludovico optionem *ſecuriter accedendi ad Pontificatum, quia non auderet eum quiſpiam compellere deinceps inſervire militiæ rei ſecularis.* Nihil heic de Lege generali. Itaquè veriſſimam puto Henſchenii obſervationem ad hunc locum, quæ ſic habet: *Laxiùs id accipit Ughellus, quaſi univerſim id pro Epiſcopis omnibus imperatorio Diplomate ſancitum fuerit in gratiam Anſovini. Quod non videtur verum fuiſſe.*

Pag. 1053. cap. 141. HISPANIARUM] Decretum Concilii Toletani octavi: *Ecce enim ita ex gentis noſtræ mediocribus majoribuſque perſonis multos hactenùs corruiſſe reperimus & deflemus ut eorum agnitis ruinis non aliud poſſimus quàm divinæ judicia conſiderare permiſſionis.*

Pag. 1054. QUIA ECCLESIAS EXPOLIAVERUNT] Hæc ſunt verba Guntchramni apud Gregorium Turonenſem lib. 8. cap. 30. *Qualiter nos hoc tempore victoriam obtinere poſſumus qui ea quæ Patres noſtri conſecuti ſunt non cuſtodimus. Illi verò Eccleſias ædificantes, in Deum ſpem omnem ponentes, Martyres honorantes, Sacerdotes venerantes, victorias obtinuerunt, genteſque adverſas divino opitulante adjutorio in enſe & parma ſæpiùs ſubdiderunt. Nos verò non ſolùm Deum non metuimus, verùm etiam ſacra ejus vaſtamus, Miniſtros interficimus, ipſa quoquè Sanctorum pignera in ridiculo diſcerpimus ac vaſtamus. Non enim poteſt obtineri victoria ubi talia perpetrantur. Ideò manus noſtræ ſunt invalidæ, enſis tepeſcit, nec clypeus nos ut erat ſolitus defendit ac protegit.* Tom. I.

Pag. 1062. cap 177. CONVICTI] Anteà malè legebatur *Conventi.* Sed in Codice Vaticano & in Bellovacenſi legitur *convicti.* Viderat hoc mendum Juretus, qui illud ex ingenio ſuſtulit in Miſcellaneis ad Symmachum pag. 302.

Pag. 1063. cap. 179. IN DECRET. PAPÆ GREGORII] Hæc citrà controverſiam ſunt Gregorii ſecundi. Sed quia laudari vulgò ſolent ſub nomine Gregorii Papæ, crediderunt nonnulli ea eſſe Gregorii Magni. In Concilio Londinenſi anni MLXX. tribuuntur utrique: *Decretum eſt etiam ex Decretis majoris Gregorii necnon minoris ut nullus de propria cognatione &c.*

Pag. 1068. cap. 204. IN CAUSA CAPITALI] Iſtud abbreviatum eſt ex interpretatione Sententiarum Pauli, lib. 5. tit. 35.

Pag. 1074. cap. 231. BAPTISMATIS SACRAMENTIS] Hæc eſt lectio Codicis Bellovacencis, cùm in vulgatis editionibus legatur *ſacramento.* Confirmatur autem hæc noſtra lectio ex capite 391. hujus Libri, in quo legitur: *neque ipſi ſunt per ætatem idonei de traditis ſibi ſacramentis reſpondere.* Ordo Romanus in ſermone ad electos. *Dilectiſſimi nobis, accepturi ſacramenta Baptiſmatis, & in novam Creaturam ſancti Spiritûs procreandi.* S. Ambroſ. Epiſt. Item Beda lib. 2. Hiſt. Eccleſ. cap. 9. ubi loquens de Edwyno Rege Northanymbrorum, qui pollicitus erat ſe fidem Chriſti amplexurum ſi victoriam de hoſtibus ſuis reportaret, ait: *Sicque victor in patriam reverſus, non ſtatim & inconſultè ſacramenta Fidei Chriſtianæ percipere voluit; quamvis nec Idolis ultrà ſervivit ex quo ſe Chriſto ſerviturum eſſe promiſerat.* Et Libro tertio cap. 1. *Oſrichus, qui ad prædicationem Paulini fidei erat ſacramentis imbutus.* Et mox: *Sacramenta regni cœleſtis, quibus initiatus erat, anathematizando perdidit.* Et eodem Libro cap. 3. *baptiſmatis ſacramenta conſecutus erat.* Concilium Moguntinum anni DCCCXLVII. cap. 3. *Sacramenta itaquè baptiſmatis volumus ut concorditer atque uniformiter in ſingulis Parochiis ſecundùm Romanum Ordinem inter nos celebrentur.* Baptiſmatis ſacramenta hæc ſunt, ipſum baptiſma, confirmatio, & communio corporis & ſanguinis Domini, quæ tùm conferebantur unicuique eorum qui baptizabantur. Hinc in ſcripto veteris Auctoris anonymi de Ordine baptiſmi legitur: *Et hæc ſunt ſanctæ Eccleſiæ ſacramenta, baptiſmum, chriſma, corpus & ſanguis Chriſti.*

Tom. I. Pag. 1075. cap. 234.

COMAM NUTRIUNT] Concilium Carthaginense IV. cap. 44. *Clericus nec comam nutriat nec barbam.* Ubi quidam Codices addunt *radat* vel *tondeat.* Vide Notas ad Gratianum pag. 453.

CALCIAMENTA] Idem Concilium Carthaginense cap. 45. & *nec vestibus nec calceamentis decorem quærat.* Concilium habitum apud Castrum Gonterii anno MCCXXXI. cap. 24. *Et omnes Religiosi, cujuslibet sint Ordinis, vestibus & calceamentis suo ordini competentibus, quantùm fieri potest, uniformibus utantur.* Hildebertus epist. 60. *Cùm vagétur pes laxioribus calciamentis, cùm caput in ampliorem radatur coronam, cùm Monachum loquantur cætera Monachi insignia, extrà viam est quæ ducit ad vitam.* Quippè Monachi, ut vilitatem ac simplicitatem suam habitu etiam incessuque testarentur, calceamenta laxiora gestabant, dissimilia nimirùm his quibus Laici solebant uti. Undè Philippus Francorum Rex Monachum quendam strictis utentem calceis facetè monuit non fastidire institutum suum, ut docet Cæsarius Heisterbachcensis lib. 4. cap. 12. Cæterùm, istud priscis temporibus exprobratum fuisse Monachis docet Fragmentum Sancti Hieronymi, à Rufino relatum, lib. 2. Invectivarum adversùs Sanctum Hieronymum. *Sunt alii*, inquit, *de mei Ordinis hominibus loquor, qui ideò Presbyterium & Diaconatum ambiunt, ut mulieres licentiùs videant. Omnis his cura de vestibus, si benè oleant, si pes laxâ pelle non folleat.* Ovidius in libro primo de arte amandi :

Linguaque nec rigeat, careant rubigine dentes,
Nec vagus in laxa pes tibi pelle notet.

Pag. 1076. cap. 242.

DISCORDANTIUM NEMO] Homilia incerti auctoris in Dominica septima post Pentecosten in vetustissimo Codice Mſ. Ecclesiæ Lugdunensis: *Si autem frater tuus* (id est, quilibet Christianus) *inclemens fuerit & noluerit tibi veniam deprecanti indulgere, oblatio ejus non debet recipi in altario, id est, in altare, nec in gazophylacio, hoc est, in thesauro Ecclesiæ, neque in ceteris usibus, nec pacem debet facere cum Christiano, neque communicare corpori & sanguini Domini.* Vide Notas ad Reginonem pag. 550.

Pag. 1080. cap. 260.

ARNONEM ARCHIEPISCOPUM) Juvavensem sive Salzburgensem; de quo suprà actum est.

Pag. 1081. cap. 260.

PERMITTENTE APOSTOLICO) Verba (inquit Marca lib. 2. de Concordia cap. 12. §. 7.) Formulam redolent quâ Magistratus utebantur cùm Rescriptorum principalium tristitiam molliebant, quâque usus est Gregorius Magnus cùm Legem Mauritii de Militibus ad Monachismum properantibus temperavit. *Nam his placatur Imperator*, inquit ille in epistola ad Mettopolitas. Quod nos hodie *cum bona venia* aut *sub beneplacito Pontificis* fieri dicimus.

INTER PRESBYTEROS) Ex ea Gallicanorum Episcoporum Constitutione profectum est ut dein in aliquot antiquis Codicibus Librarii nomen Presbyterorum reponerent ubi de Chorepiscopis agebatur, uti à nobis observatum est in Præfatione ad Librum Rhabani de Chorepiscopis. Quod Hispanos quoquè secutos esse animadverto. Nam pro eo quòd Canon septimus Concilii Hispalensis II. apud Isidorum & in veteri Collectione edita in tomo XI. Spicilegii Dacheriani pag. 170. habet *Chorepiscopos vel Presbyteros*, Loaisa in suis Codicibus legit tantùm *Presbyteros.* Ut valdè putem primò quidem illic fuisse scriptum *frequenter Chorepiscopos destinasse*, additum verò fuisse *vel Presbyteros* tempore Leonis III. aut non ita multò post, demùm extincto prorsùs ordine Chorepiscoporum, solum Presbyterorum nomen custoditum fuisse. Tom. I.

PLACUIT UT EPISCOPI) Ad hunc locum respiciebat Hincmarus Archiepiscopus Remensis apud Flodoardum lib. 3. cap. 26. inter cætera scribens Theodulfo Comiti *qualiter Ecclesiæ in potestate & ordinatione sunt Episcopi secundùm sacros Canones & Imperialia Capitula.* Ibid. c. 261.

SACRAMENTUM CATECHUMENIS) De toto hoc argumento fusè disputat Gabriel Albaspineus in Libro secundo Observat. cap. 35. & seq. Pag. 1088. cap. 263.

SI EPISCOPUS PRÆSENS) Vide Notas ad Gratianum pag. 561. Pag. 1087. cap. 277.

NEQUE ANTE MISSAM) Hæc clausula non extat in Conciliis Aurelianensibus, neque apud Reginonem, Burchardum, & Gratianum.

UT LAICI SECUS) Vide Burchardum lib. 3. c. 102. Ibid. c. 279.

AD ORANDUM) Hæc est vera lectio istius loci, quæ extat in Concilio secundo Turonensi. Sic etiam legitur in Decretalibus. Antonius tamen Augustinus præfert lectionem quæ habetur in veteri Burchardi exemplari, ubi legitur *Ad adorandum.* Sanè in uno eorum Burchardi Codicum quos ego vidi, legitur *Ad adorandum*, in alio verò *Ad orandum.* Apud Ivonem quoquè legitur *Ad adorandum.*

PARVULOS, SENES) Homilia incerti auctoris in vetustissimo Codice S. Galli : *Nullus Christianus debet laxare ista jejunia, si talis infans non est qui non possit jejunare, aut talis senex, vel infirmus. Et qui ista jejunia laxat aut neglegit, peccatum grande indè habet.* Ibid. c. 280.

DE PRESBYTERO VERO) Vide Burchardum lib. 2. cap. 186. Pag. 1088. cap. 281.

SECUNDUM REGIS ADMONIT.] In Concilio Toletano legitur *secundùm regiam admonitionem.* Quod idem est. At in veteri Capitularium exemplari Trecensi scriptum est *secundùm magistri ammonitionem.* In regio & in meo, *secundùm magis admonitionem.* Pag. 1091. cap. 291.

AURIBUS] Hæc est lectio Codicis Bellovacensis, quam Ivo quoquè habet. In Concilio vero & in Codice Capitularium Vaticano, Colbertino, & Tiliano legitur *auditibus.* In Trecensi, *judicibus.* Sed hæc lectio sana non est.

ABSENS] Ita Martinus Bracharensis & vetera Capitularium exemplaria. Id est, *abstenta*, ut est in Concilio, sive segregata à communione fidelium. Martinus Bracarensis in Codice Thuano & Isidorus legunt, *habeatur in absentia.* Ibid. c. 294

VIVENTI IPSO MARTINO] Hæc est vera lectio, quæ extat apud Isidorum & Martinum Bracarensem & in vetustissimo Codice Ecclesiæ Lugdunensis. Loaisa reposuit *viro.*

QUOD OMNIBUS FIDELIBUS] Vide suprà lib. 6. cap. 402. Pag. 1097. cap. 331.

AGNATI SUNT] Vide Cujacium lib. 27. Observat. cap. 26. Pag. 1099. cap. 341.

CUI SIT NECESSARIA] Sensus istius loci hic esse debet. Si mater, amita, aut soror, aut alia propinqua Presbyteri adeò pauperes sint ut absque Pag. 1105. cap. 376.

Tom. I. auxilio & ope ejus non habeant undè vivant, maneant quidem in eodem loco in quo Presbyter habitat, sed procul ab ædibus ejus: Presbyter verò domum ad eas mittat quæ sustentationi illarum necessaria sunt. Hæc interpretatio manifesta est ex capite 19. Hetardi Turonensis. Vide Notas ad Reginonem pag. 555.

Pag. 1106. cap. 379. Secundum placitum hominis] id est, non *ex suo sensu*, ut dicitur in capite 82. Libri primi Capitularium, non ex animi sui motu, non ex impetu quodam mentis & voluntate, sed ptout in Pœnitentiali scriptum est, in quo omnia peccatorum remedia, omnes pœnæ continentur, ut dictum est in Notis ad Reginonem pag. 538. Vide infrà Addit. III. cap. 63.

Ibid. c. 381. Mulier quæ duobus] Ivo par. 16. cap. 343. describit ex Libro septimo Capitularium cap. 381. caput Bonifacii I. *Probat illa vera esse &c.* Sic paulò antè & paulò post plurima capitula laudat ex eodem Libro septimo quæ in locis ab eo laudatis non extant. In plerisque autem eorundem Capitulorum titulis numeri apud Ivonem omissi hoc loco sunt in vetustissimis Codicibus Mss. sancti Victoris Parisiensis & Bibliothecæ Colbertinæ. Quare oportet eos additos fuisse postea ab aliquo homine imperito, aut certè Ivonem deceptum fuisse auctoritate veteris cujuspiam exemplaris imperfecti, in quo pleraque Capitula addita fuerant quæ in Libris Capitularium non extabant. Nam quoad caput istud, certum est 381. esse debere, cùm præter auctoritatem Codicis Bellovacensis, Isaac illud laudet ex Libro septimo Capitularium cap. 381.

Pag. 1107. cap. 381. Mulier habens virum] Duplicavimus heic numerum 382. secuti scripturam Libri Bellovacensis & auctoritatem Isaaci, qui caput istud refert ex Libro 7. Capitularium cap. 382. Præterea, nisi duplicaretur, caput 16. primæ Additionis, quod in quibusdam antiquis Codicibus & apud Ivonem dicitur esse 494. Libri septimi Capitularium, esset necessariò 495.

Ibid. c. 383. Præcipimus ut ad accip.] Heic rursùm Ivo parte 16. cap. 344. aliud substituit caput, nimirùm *Si quos culpatorum.* Ac ne quis existimare possit mendum esse Librarii prohibet idem Ivo, cujus hæc sunt verba ex epistola 171. *Undè habetur in Libro Capitulorum Regalium auctoritate Episcoporum constitutorum: Si quos culpatorum regia potestas &c.* Lalandeus in Supplementis Conciliorum Galliæ pag. 351. asserit istud caput sub iisdem numero & ordine quibus ab Ivone citatur reperiri in Codice Ms. Monasterii Rivipullensis, idque sibi & pluribus aliis asseruisse illustrissimum virum Petrum de Marca Archiepiscopum Parisiensem. Debeo primùm publicæ fidei, deindè famæ optimi Patroni mei ut hunc errorem avellam ex animis hominum. Caput istud non habetur in Libro Rivipullensi; neque certè illic extare potest, cùm integri duo ultimi Capitularium Libri in eo desint. Itaquè non potuit vir illustrissimus dicere cuiquam mortalium se in eo Codice legisse caput de quo nunc agimus. Porrò nos illud in tomo secundo retulimus inter *Fragmenta Capitularium* pag. 368, cap. 17.

Pag. 1108. cap. 387. Sine Fide] Ita meliores Libri. Codex Bellovacensis habet Fraude.

Sine dubitatione] Hæc desunt in Excerptionibus Egberti Archiepiscopi Eboracensis cap. 41. ubi caput istud refertur. Extant tamen in Canone sexto Concilii quinti Africani, ex quo caput istud sumptum est, & apud Reginonem & Burchardum. Tom. I. Pag. 1110. cap. 391.

Absque ullo scrupulo] Egberti excerptiones: *absque ullo scrupulo hos esse baptizandos, ne ista trepidatio eos faciat sacramentorum purgatione privari.* Hæc verò sumpta sunt ex eodem Concilio Carthaginensi.

Tempore legitimo] Hæc non habentur in Concilio neque apud Egbertum, Reginonem, & cæteros.

Quonam quod non ost.] Et hæc quoquè desunt in Concilio & in antiquis Collectoribus Canonum. Ista verò clausula addita est ex epistola 92. sancti Leonis, ut adnotatum est cap. 260. & 424. hujus Libri. Innocentius III. in cap. *Veniens*, de Presbytero non baptizato: *non intelligitur iteratum quod ambigitur esse factum.*

Isti præsumptiosi] id est, Chorepiscopi. Hinc *temeritas chorepiscopalis* apud Flodoardum lib. 3. cap. 10. Ibid. c. 394.

Placuit ut hi] Isaac Lingonensis & Concilium Trosleianum citant hoc caput ex Libro septimo Capitularium cap. 395. Pag. 1111. cap. 395.

Ut Presbyteri] Vide suprà lib. 6. cap. 306. & cap. 165. istius Libri. Pag. 1114. cap. 414.

Placuit ut Clerici] Vide suprà lib. 6. cap. 111. & 390. Pag. 1115. cap. 422.

Nam si propriorum] Hæc & quæ sequuntur non extant in Codice Theodosiano.

Potestates exteras] Hincmarus Archiepiscopus Remensis in epistola ad Laudunensem apud Flodoardum lib. 3. cap. 22. *Postea autem per exteras, id est seculares potestates contrà Sardicenses Canones eandem administrationem fine mea conscientia obtinuisti.* Vide suprà cap. 399. hujus Libri.

Ut Episcopi tunc] Caput istud sumptum est ex Libro duodecimo Legis Wisigothorum tit. 3. cap. 26. in lemmate, ubi tamen diversus est sensus. Nam illic ita legitur: *Ut Episcopi tunc immunes habeantur à dampnis cùm eorum Presbyteri ea quæ ipsi non correxerint ad eos non remiserint corrigenda.* Lemma autem istud respondet verbis quæ in contextu Legis habentur. Pag. 1117. cap. 426.

Sicut deflendum Christianis est] Ita etiam vetus Codex Moyssiacensis in quo Lex Wisigothorum continetur. Malè in editis: *Sicut deflendum est à Christianis.* Ibid. c. 428.

Missas cantare] Vide quæ suprà dicta sunt in Notis ad caput 148. Libri primi. Pag. 1118. cap. 431.

Ut pro se orare] Vide Notas nostras ad homilias Cæsarii Arelatensis pag. 116. Pag. 1121. cap. 433.

Bonorum hominum] Haud dubiè legendum est *bonorum operum.* Pravam tamen lectionem prætulimus sinceræ quia sic utì nos edidimus legitur in vetustis Benedicti Levitæ & Isaaci Lingonensis exemplaribus. Contrà Codex Sangallensis in capite 24. secundæ Appendicis habet *bonorum operum*, cùm legendum sit *bonorum hominum.*

Primates] Duo heic Metropolitanorum genera constituuntur. Primi Ordinis Metropoli- Pag. 1122. cap. 439.

Tom. I. tani vocantur Primates, quia primas sedes tenent, id est, opinor, civitatibus præsunt quæ in veteribus Notitiis primum locum tenent, ut Lugdunum inter provincias Lugdunenses, Avaricum Biturigum inter Aquitanicas, Narbo inter Narbonenses, Trevor inter Belgicas, & sic de cæteris. Et tamen Hincmarus, qui Belgicæ secundæ Metropolitanus erat, se Primatem esse contendit & unum de primis Galliæ Primatibus. Flodoardus lib. 3. cap. 10. de Epistola Hincmari ad Leonem IV. Papam: *Item in eadem de privilegiis hujus Remensis Ecclesiæ, quæ habuit ab initio quo privilegia sedes habere cæperunt, & quia Remorum Episcopus Primas inter Primates semper & unus de primis Galliæ Primatibus extitit, nec alium se potiorem præter Apostolicum Præsulem habuit, ut scilicet ea quæ tanto tempore ab antecessoribus ipsius huic sedi sunt concessa & conservata, conservare & augmentare dignetur.* Habuit ista dignitas initium ab Hadriano primo, qui Tilpinum Remensem Archiepiscopum constituit Primatem esse Belgicæ secundæ *cum omnibus civitatibus quæ ab antiquo tempore Remensi metropoli Ecclesiæ subjectæ fuerunt*, ut legitur apud eundem Flodoardum lib. 2. cap. 17. Benedictus III. in Epistola ad Hincmarum: *Et hoc volumus, ne quilibet ex provincia & diœcesi metropoli tuæ tibique subjecta jus secundùm ecclesiasticas constitutiones primatui Ecclesiæ tuæ & tibi debitum quoquo modo per contemptum convellere præsumat.* Vide Marcam in Dissertatione de Primatibus cap. 94.

Pag. 1124. cap. 445. Imitationem] Haud dubiè lectio illa prava est. Et tamen ità legitur in ipso Capitulari ex quo ista sumpta sunt & in antiquis Benedicti Levitæ exemplaribus. Legendum porrò esse *immutationem* ostendit Lex Codicis Theodosiani relata infrà cap. 477. hujus Libri. Immutatio autem heic significat imminutionem.

Pag. 1126. cap. 452. Senioribus debitam obedientiam] Vide suprà lib. 1. cap. 142.

Pag. 1127. cap. 461. Ex epistola] In superioribus editionibus legebatur *Exemplar*. Sanè ità scriptum est in codice Bellovacensi, sed à manu recentissima, ut videatur esse emendatio hominis imperitissimi substituta bonæ Lectioni. Vera & sincera Lectio est illa quam nos retinuimus, sumpta ex canone sexto Concilii primi Vasensis, ex quo caput istud descriptum est; quam confirmant vetera aliquot exemplaria Benedicti Levitæ. Hic tamen error proclivis olim erat inter Librarios. In libro quinto cap. 119. legitur in titulo: *Ex Epistola Papæ Leonis &c.* Pro quibus codex Colbertinus, Rivipullensis, Sangallensis, Normannicus, Camberonensis, & editiones habent *Exemplar Papæ Leonis*. Caput 4. Additionis quartæ habet hunc titulum in codice Palatino: *Exempla Leonis Papæ Calcidonensi Concilio directa.* Et in capite sequenti: *Exempla Stephani Papæ.* Item in capite septimo: *Exempla Leonis Papæ.* In Pannormia Ivonis edita lib. 6. cap. 115. legitur: *Exempla Gregorii ad Johannem Ravennatem Episcopum*, cùm in manuscriptis libris legatur *Ex Epistola Gregorii.* In Concilio Aquisgranensi anni DCCCXVI. cap. 98. legitur in titulo: *Ejusdem ex Epistola ad Oceanum.* At in vetustissimo codice Mſ. bibliothecæ Colbertinæ: *Item ejusdem exempla ad Oceanum.* In Talonico Burchardi codice legitur lib. 1. cap. 22. *Exępla Ormisdæ* pro *Ex Epistola.* Item lib. 2. cap. 3. *Exępla Zeferini.* Et libro primo cap. 32. *In primis exempla Pauli ubi Tito discipulo, &c.* Pro quo in Concilio duodecimo Toletano cap. 4. & apud Ivonem parte 5. cap. 144. rectè scriptum est *ex Epistola.* Inter Canones Abbonis Abbatis Floriacensis cap. 22. legitur: *Item exempla Siricii Papæ;* ubi legendum etiam est *ex Epistola.* Tom. I.

Paranymphis] Vide Notas nostras ad Gratianum pag. 541. ubi ex mente Cujacii expliçatur quid per paranymphos intelligi debeat apud Christianos. Pag. 1129. cap. 463.

Per firmiss. fidejussores] id est, *sub idonea prosecutione*, ut legitur in Rescripto Constantini ad Probianum Proconsulem Africæ apud sanctum Augustinum epist. 68. & lib. 3. contrà Cresconium cap. 71. *Undè volumus ut eundem ipsum Vigentium sub idonea prosecutione ad comitatum meum Constantini augusti mittas.* Puto autem, ut hoc quoquè obiter dicam, voces illas *Constantini Augusti* esse superfluas & ex glossemate profluxisse, sicut apud sanctum Gregorium, lib. 7. Indict. 2. Epist. 110, pro eo quòd editiones rectè habent: *cunctis liquidò notum est quæ sit hujus rei negligentia egregii sollicitudo Doctoris*, vetustissimus codex Aurelianensis refert: *cunctis liquidò notum est quæ sit in hujus rei diligentia sancti Gregorii sollicitudo Doctoris.* Pag. 1130. cap. 470.

Has omnes Constitutiones] Hæc sumpta sunt ex Concilio tertio Toletano, ubi leguntur antè subscriptiones. Pag. 1132. cap. 476.

Si Clericus fuerit] In Concilio ipso legitur: *Si Episcopus, Presbyter, Diaconus, aut Clericus fuerit, ab omni Concilio excommunicationi subjaceat.*

Minoris] In Concilio legitur *inferioris.*

Heic est finis horum septem Librorum in vetustis exemplaribus, tamenetsi in uno Vaticano & in Bellovacensi in titulis capitulorum libri septimi descripta reperiantur lemmata octuaginta capitum ad Monachos spectantium quæ anno DCCCXVII. constituta sunt in conventu Aquisgranensi. Ivonem quoquè Carnotensem Episcopum usum esse exemplari in quo eadem octuaginta capitula partem faciebant libri septimi colligi potest ex parte 1. Decreti cap. 133. ubi caput decimum sextum eorundem capitulorum citat ex libro septimo Capitularium cap. 494. Pag. 1132. cap. 478.

Patroni] Ità omninò legitur in Concilio Parisiensi. Certum est tamen legendum esse *patrini.* Verùm vetus exemplar ejusdem Concilii & antiqua Capitularium exemplaria lectionem præferunt quam nos retinuimus. In capite tamen 182 libri sexti, in quo sensus & plurima istius capitis verba referuntur, scriptum est *patrini.* Pag. 1135. cap. 1.

Ex parte vero] Hæc & quæ posteà sequuntur non extant in codice Pithœano neque in Parisiensi, in quibus desunt etiam hæc verba, *Ex toto quippè transgreditur.* Pag. 1136. cap. 3.

Ut episcopi] Caput istud obscurum est in illa parte in qua agit de infirmis & morte periclitantibus. Sensus autem hic est, Episcopos omninò oportere esse jejunos cùm Spiritum sanctum tradunt baptizatis, nisi ea sit infirmorum ægritudo ac necessitas ut expectari non possit tempus quo Episcopus esse possit jejunus. Pag. 1137. cap 6.

Solus missam] Vide quæ suprà adnotata sunt ad caput 159. libri quinti. Ibid. c. 9.

Tom. I. Nonnullæ Abbatissæ] De hoc argumento plura à nobis dicta sunt suprà ad caput 71. libri primi.

Pag. 1141. cap. 19. In auditorio] Locus ubi Sanctimoniales conveniri possunt, qui Auditorium isthic dicitur, Salutatorium vocatur in Regula sancti Aureliani, Episcopi Arelatensis cap. 15. *Si quis pro devotione aut parentela occurrere voluerit, in salutatorium monasterii occurrat.* Item in Regula sancti Donati Episcopi Vesontionensis cap. 56. & 57. Salutatorium verò Sanctimonialium rectè Hugo Menardus in Notis ad Concordiam Regularum pag. 189. interpretatur locum quem nos hodiè vocamus *le parloir*, in quo Sanctimoniales colloquuntur cum extraneis.

Ilico egrediantur] Rudolfus Monachus Fuldensis in vita sanctæ Liobæ cap. 1. *Nunquam enim virorum congregationem femina aut Virginum contubernia quisquam virorum intrare permittebatur, exceptis solummodò Presbyteris, qui in Ecclesias earum ad agenda Missarum officia tantùm ingredi solebant, & consummatâ solemniter oratione, statim ad sua redire.* Vide suprà lib. 7. cap. 172.

Modum poenitentiæ imponat] Sequitur posteà in ipso Concilio ex quo ista sumpta sunt: *Nec etiam illud videtur nobis congruum ut Clerici & Laici, Episcoporum & Presbyterorum canonicorum judicia declinantes, monasteria Monachorum expetant ut ibi Monachis Sacerdotibus confessionem peccatorum suorum faciant; præsertim cùm eisdem Sacerdotibus Monachis id facere fas non sit, exceptis his duntaxat qui sub monastico ordine secum in monasteriis degunt.* Contrà in Decreto Bonifacii IV. de libertate Monachorum reprehenduntur illi qui aiunt Monachos, quia mundo mortui sunt, neque pœnitentiam neque Christianitatem seu absolutionem largiri posse per sacerdotalis officii injunctam gratiam. Sed ego Decretum illud omninò suppositititium esse arbitror. Neque me movet auctoritas Bedæ ista dicentis: *His temporibus venit Mellitus Londoniæ Episcopus Romam, de necessariis Ecclesiæ Anglorum causis cum Apostolico Papa Bonefacio tractaturus. Et cùm idem Papa reverendissimus cogeret Synodum Episcoporum Italiæ, de vita Monachorum & quiete ordinaturus, & ipse Mellitus inter eos assedit.* Opponi quoquè potest auctoritas Canonum Nemausensium, inter quos reperitur Bonifaciana isthæc Constitutio. Primùm reponi potest eam non esse auctoritatem Concilii Nemausensis ut novis inventis tribuere possit auctoritatem vetustatis. Deindè certum est plerosque Canones qui sub nomine Canonum Nemausensium editi sunt, Synodi illius non esse, & additos diversis temporibus fuisse Constitutionibus ejusdem Concilii. Vidimus nos duo vetustissima illius exemplaria, in quibus descripti tantùm sunt duo priores Canones cum hoc titulo: *Decretum Urbani I. P. in Nemausensi Concilio.* Pro quo vir clarissimus Lucas Dacherius emendavit: *Decreta Urbani Papæ in Nemausensi Concilio.* Sanè fatendum est in uno exemplari extare omnia capitula Concilii Nemausensis quæ edita à Dacherio sunt. Sed illa multò post tempora habiti Concilii addita sunt à diversis hominibus, quia paginæ vacabant. Sciunt autem Eruditi hunc veterum Monachorum morem fuisse ut vacantes pagellas implerent interdùm malis rebus, plerunque bonis, huicque eorum diligentiæ deberi plurima antiquitatis illustria monumenta quibus, nisi hæc eorum cura fuisset, careremus. Sed ut ad confessionem redeamus quæ Monachis fit, vide epistolam 69. Ivonis Carnotensis & Concilium Londinense anni MCCII. cap. 18. Tom. I.

Vide tom. V. Mabillonii, pag. 526 & seq.

Fame et pestilentia] Fuit seculum Karoli M. & Ludovici P. famosum & nobile propter hæc duo mala, ut colligitur ex publicis illorum temporum monumentis. Ea nunc congerere non est animus. Illud tantùm admoneo, miserabilem illorum temporum statum graphicè descriptum esse in Concilio sexto Parisiensi lib. 1. cap. 53. Visio Wettini: *Seculo enim pestilentiâ & famè laboranti suâ prece succurrere potuissent, si lucrum Deo totâ virtute conferre voluissent.* Et infrà: *Interogante autem eo cur, pestilentiâ grassante, tanta populi numerositas interiret, immensitate, ait, criminum mundo peccante peccatorum punitio est.* Pag. 1145. cap. 21.

Cum masculis et pecoribus] Eadem visio: *Post hæc indè recedentes, cœpit ei Angelus exponere in quantis vitiorum sordibus volutatur humanitas. Licèt enim, inquit, in diversas criminum numerositates ab Auctore suo recedat humanum genus, diabolo se mancipando, in nullo tamen Deus magis offenditur quàm cùm contrà naturam peccatur.*

Aera posse conturbare] Agobardus in libro de grandine & tonitruis cap. 1. *In his regionibus penè omnes homines, nobiles & ignobiles, urbani & rustici, senes & juvenes putant grandines & tonitrua hominum libitu posse fieri.* Vide lib. 6. Wisigothorum tit. 2. cap. 3. Pag. 1144. cap. 21.

Benedicant eum] Hæc est vera lectio, quam exhibet liber Tobiæ. Et tamen in codice Bellovacensi legitur *Deum*. Antiqui Librarii in hunc errorem quandoquè incidebant. In capite primo Regulæ sancti Benedicti legitur: *Ammonitionem pii patris libenter excipe & efficaciter comple, ut ad eum per obedientiæ laborem redeas à quo per inobedientiæ desidiam recesseras.* Ubi Turrecremata legit *ad Deum*. In tomo tertio Monastici Anglicani pag. 208. col. 2. scriptum est: *Dirivante autem sanguine ejus, ait ad Deum;* ubi manifestum est legi debere *ad eum*. Sic nos olim in Notis ad Lupum Ferrarienſem pag. 473. monuimus apud eundem Lupum legendum esse *scire eum* pro eo quod editum est *scire Deum*. Apud sanctum Gregorium lib. 9. Indict. 4. epist. 49. legitur in vulgatis editionibus: *Omnipotenti Deo gratias agite, & tantò vos Dei debitores esse cognoscite quantò illæsi ab hujus morbi contagione eo custodiente manſistis.* At in optimo codice Colbertino, itemque in Remensi sancti Remigii & in Puteano rectè scriptum est, & *tantò ei vos debitores esse cognoscite*. Sunt permulta istiusmodi in epistolis sancti Gregorii, quæ suo tempore emendabuntur. Apud Marium Mercatorem, in libro Subnotationum in Scripta Juliani, p. 50, legitur in editione Garnerii: *Suprà constitit authorem Deum mali non esse.* At in codice Vaticano, ex quo Rigberius edidit, & in Bellovacensi scriptum est, *auctorem eum.* Pag. 1152.

Tom. I. PRÆSENTI ANNO] id est, anno DCCCXXIX. quo habitum est Concilium Parisiense. Attamen hæc quoquè repetuntur in Concilio secundo Aquisgranensi habito anno DCCCXXXVI. sed descripta ex isto.

Pag. 1163. cap. 42. UT EPISCOPI JUDICES] Ita legitur in tribus antiquis exemplaribus. In Tiliano verò scriptum est : *Ut Episcopi & Judices.* Sic etiam in Concilio Remensi, ex quo caput istud sumptum est, & apud Burchardum.

Pag. 1165. cap. 51. PERLATUM AD NOS EST] Burchardus caput istud, quod est Synodi secundæ Cabilonensis, refert ex Concilio Mediomatricis. Vide Notas ad Reginonem pag. 566.

Pag. 1166. cap. 54. SERVORUM MATRIMONIA] Vide Eginhardum epist. 53.

POTESTATIVA] Lex Alamannorum cap. 1. §. 2. suprà pag. 1001. *manus potestativa.* Charta S. Galli LXX. apud Goldastum : *Manu potestativâ.* Donationes Ecclesiæ Salisburgensis apud Canisium tomo VI. pag. 1660. *Ruther Comes & Gerbolt nobiles viri ac potestativi.* Et paulò pòst : *Nobiles & potestativi homines.* Item pag. 1661. *ad viros nobiles & potestativos.*

Pag. 1167. cap. 57. QUIDAM DEO SOLUMMODO] Vide epistolam 71. Alcuini, quam rectè Ducheſnius monuit datam esse ad eos qui in provincia Gothorum habitabant, cùm in editione Canisii legeretur *Scotorum.* Nam in codice sancti Galli, ex quo Canisius illam edidit, disertè scriptum est *Gothorum.* De provincia Gothorum sive Gothia dictum est suprà pag. 1118.

Pag. 1168. cap. 61. PROPTER ELEEMOSYNAR. LARGIT.] Sanctus Fulgentius in libro de Trinitate : *Nam qui sibi peccata impunè videntur committere dùm fortassè aliquas eleemosynas in pauperes faciunt, multùm falluntur. Nesciunt enim quòd opus misericordiæ primum sit se ipsum Deo offerre, & sic in alio misericordiam facere. Ergò faciendæ sunt eleemosynæ, sed antè sunt vitia relinquenda.* Insignis est locus ex homilia incerti auctoris in vetustissimo Codice Ms. sancti Galli. *Nam qui pro laude humana*, inquit ille, *eleemosynam facit, & testimonium indè quærit, & ei audire delectat, mercedem à Deo non spectet, quia in ista vita laudem recepit. Undè sunt alii perversi & iniqui qui contrà animas suas & contrà Domini mandatum prædicant ut nullus elemosynam faciat nisi coram testibus. Et si aliquis sine testibus eleemosynam fecerit, in Lege sua habere dicunt quòd eam possent requirere. Absit, fratres, ista dementia ut se tollant à Lege Christi, qui illos redemit, & contrà Deum & contrà animas suas faciant, & aliam Legem plus quàm istam teneant.* Vide Salvianum in Libro primo adversùs avaritiam pag. 230. in secunda editione nostra.

Pag. 1169. cap. 63. PER ANT. CANON INSTRUCT.] Vide Concilium Parisiense sextum lib. 1. cap. 32. 34. & quæ suprà à nobis adnotantur ad caput 379. Libri septimi.

Ibid. c. 65. SCOTTI] Concilium apud Celichyth cap. 5. *Ut nullus permittatur de genere Scottorum in alicujus diocesi sacrum sibi ministerium usurpare.* Capitula Theodori Archiepiscopi Cantuariensis in tomo nono Spicilegii Dacheriani pag. 59. cap. 80. *Qui ordinati sunt à Scotorum aut Britonum Episcopis, qui in Pascha & in tonsura adunati Ecclesiæ catholicæ non sunt, iterùm ab Episcopo Catholico manûs impositione confirmentur,* Richardus, Archiepiscopus Cantuariensis apud Pertrum Blerensem epist. Præceptum Ludovici Pii Imp. pro Monasterio Landeveneci apud Bollandum to. I. Martii pag. 260. *cognoscentes quia ab Scotis sive de conversatione sive de tonsione capitum accepissent, dum ordo totius sanctæ apostolicæ atque Romanæ Ecclesiæ aliter se habere dignoscitur.* Vide Canones Hibernenses in eodem tomo Spicilegii editos lib. 30. cap. 6. simul cum laudato Theodori Capitulo, ex quibus explicantur quæ heic Ludovicus ait de Scotis. Nova Collectio Formularum cap. 15. *ut Escotus mentit.* Tom. I.

SE DICUNT EPISCOPOS ESSE] Isti circumcelliones variis temporibus turbârunt ordinem in Ecclesia constitutum. Cosmas Pragensis in Libro secundo Chronicæ Bohemorum extremo narrat memorabilem historiam impostoris cujusdam nomine Ruperti, qui se dicebat Episcopum Cavellonensem, & plurimas ordinationes fecit in Bohemia. Cùm is detectus fuisset, & falsum Episcopum esse constaret, Bohemi legatos miserunt ad Clementem III. Papam : *Ejus consulentes auctoritatem quid sit opus factu rerum discrimine tanto. Quibus ille remandans jussit Ecclesias ex integro reconsecrare, baptizatos chrismate Pseudoepiscopi non rebaptizare, sed tantùm confirmare, similiter ordinatos non reordinari, sed solummodò inter ordinandos stare ad ordinationem, & per solam manûs impositionem recipere benedictionem.* Ævo Bonifacii VIII. cùm quidam in Alamannia promotus esset ad sacros Ordines à quodam Pseudoepiscopo vagante, injunctum est alii Episcopo à Sede apostolica ut si constaret ordinatorem non fuisse Episcopum, ei eosdem ordines conferret, *Quia nec conferre ordinem nec ordinis characterem potuit qui Pontificali officio minimè fungebatur*, ut legitur in Formulario pœnitentiariæ Benedicti XII. quod suprà laudavimus ex codice Ms. Bibliothecæ Regiæ. Anno MCCCXC. in civitate Trajectensi quidam Sacerdos de ordine Fratrum Minorum, qui se dicebat Episcopum Lavarensem, per aliquot annos officia illic episcopalia complevit : *In eadem dioceſi consecrando Ecclesias, altaria, calices, vestes sacras, etiam conferens ordines minores & majores. Tandem compertum est, Deo disponente, ipsum esse falsum Episcopum. Quapropter quidam Sacerdotum & electorum ab eodem ordinatorum, dimittentes statum spiritualem, acceperunt uxores, & permanserunt in statu seculari. Cæteri verò, quibus status Clericalis non displicuerat, ab aliis veris Episcopis reordinati sunt.* Hæc Joannes à Leidis refert in libro 31. Chronici Belgici cap. 43. Vide Cironium lib. 1. Observationum Juris Canonici cap. 13. & Notas nostras ad Gratianum pag. 478.

Pag. 1172. cap. 82. UT DECIMÆ] Constitutionem istam Rhabanus descripsit in Concilio Moguntino anni DCCCXLVII. cap. 10.

Pag. 1175. cap. 91. POPULORUM] Hæc lectio constans est in veteribus Libris & in Concilio Arelatensi VI. ex quo caput istud descriptum est. Arbitror tamen legi debere *pupillorum.* Simile mendum extat in capite 36. Legis Alamannorum §. 3. ubi pro eo quòd antiqui Codices & editiones rectè habent *nec ma-*

Tom. I. *ledicant Ducem nec populum terræ*, in Codice Puteano ſcriptum eſt *pupillum terræ*. Apud Jonam Aurelianenſem, in Opuſculo de Inſtitutione regia, cap. 4, legitur ita in editione Dacheriana: *Vicem ejus agere debent populo.* At in vetuſtiſſimo Codice Aurelianenſi ſcriptum eſt: *Pupillo*; mendosè tamen. In Codice Burchardi Talonico lib. 19. cap. 28. legitur *pupillos* pro *pulvillos*. Alibi vidimus *Apoſtolos* poſitum fuiſſe pro *populos*. Quod ideò obſervamus ut hinc colligi poſſit voces iſtas frequentibus mutationibus fuiſſe obnoxias.

Pag. 1178. cap. 112. PRÆBENDA] Præceptum Ludovici Pii pro Monaſterio S. Dionyſii apud Doubletum p. 740. *ad prębendam famulorum illis ſervientium de ſecale modia nongenta.* Charta Karoli Calvi ibidem pag. 782. *villulas quaſdam ad præbendas illorum Canonicorum ibi Deo ſervientium.* Alia ejuſdem pag. 798. *ad præbendas famulorum ſibi ſervientium.* Charta LXX. ſancti Galli apud Goldaſtum, data regnante in Germania Ludovico Pii filio: *Et ſi illa Diotpirt illam traditionem ſibi placitatam dimittere voluerit, tunc ad cellam Ratpoti locum & prębendam quaſi unus Monachus juxtà facultates loci illius habeat.* Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 28. ſcribit Lantardo cuidam Sacerdoti quòd ſi ad locum ſuum redire voluerit, ei, mox ut venerit, *canonicam Prębendam & ordinem priſtinum inter fratres* concedet, id eſt, *ſuæ Canonicæ locum*, ut legitur in epiſtola Hincmari Laudunenſis ad Remenſem quæ edita eſt in tomo ſecundo Operum Remenſis pag. 340. Polypticus ſancti Remigii ſcriptus, ut opinor, tempore Hincmari: *Facit ſuo Seniori tempore meſſis dies tres cum prębenda ſibi data.* In Capitulari Karoli M. de villis ſuis cap. 50. *de dominica accipiat provendam.* Hinc Prębendarii in Præcepto Regis Dagoberti pro Monaſterio S. Maximini Trevirenſis apud Bruſchium, fol. 127, & infrà in Appendice Autorum veterum, cap. 158, & Provendarii in Statutis antiquis Abbatiæ Corbeienſis, quos tamen vir clariſſimus Dacherius interpretatur eos eſſe qui Gallicè *Pourvoyeurs* dicuntur à providendo. Provendarii, inquam, dicti ſunt à provenda ſive prębenda. Quod colligitur manifeſtè vel ex ipſo initio eorundem Statutorum: *Iſti ſunt Provendarii qui omni tempore æqualiter & pleniter in noſtris diebus eſſe debent. Et ſi unus ex eis mortuus fuerit, ſtatim alter reſtituendus eſt, ut ille numerus ſemper ſit plenus, & nullus ampliùs in illo numero addatur.* Statuitur itaquè illìc de certo numero Canonicorum, qui ultrà centeſimum & quinquagenarium excreſcere non poterat. Quis autem exiſtimare poſſet centum quinquaginta viros eâ tempeſtate fuiſſe in Monaſterio Corbeienſi quibus unica cura eſſet ut providerent & adminiſtrarent cæteris quæ neceſſaria eſſent ad victum?

Pag. 1182. ERCHEMBALDO CANCELLARIO] Fuit primò Notarius ſive Cancellarius palatii ſub Radone Archicancellario, deindè Archicancellarius, utì jam obſervatum eſt ab aliis. Anno DCCXCVII. ſubſcripſit Præcepto Karoli M. quo Theoboldum Comitem abſolvit à ſuſpicione criminis læſæ majeſtatis, quod à Mabillonio editum eſt poſt Acta Sanctorum Ordinis ſancti Benedicti tom. IV. pag. 623. Leo III. in Epiſtola IX. ad Karolum M. *Poteſtis interrogare fratrem noſtrum Hildibaldum Archiepiſcopum & Ercanbaldum Cancellarium.* Plura de Cancellario iſto ſi quis ſcire deſiderat, conſulat Bernardum à Mallinckrot in libro de Archicancellariis ſacri Romani Imperii pag. 11. & Philippum Labbeum in Elogiis hiſtoricis Regum Franciæ pag. 88. Alius iſtius nominis Cancellarius fuit in palatio Lotharii Imperatoris, ut patet ex Præcepto ejus apud Doubletum in Antiquitatibus Monaſterii ſancti Dionyſii pag. 775. & ex duobus Præceptis ejuſdem Lotharii pro Agilmaro Archiepiſcopo Viennenſi, quæ leguntur in Chartulario Eccleſiæ Viennenſis. Is verò Ercamboldus idem haud dubiè eſt qui Cancellarius fuit in palatio Lotharii Regis Burgundiæ, cujus Præceptum extat in Notitia Eccleſiarum Belgii pag. 59.

Tom. I.

Pag. 1189. cap. 2. CHRISTIANORUM VEL] Hæc non habentur in Codice Legis Wiſigothorum, & ſunt ſuperflua.

JUXTA LEGEM] Reſpicit ad Legem Recaredi Gothorum Regis, quæ extat in libro tertio Legis Wiſigothorum tit. 5. cap. 1. in qua ſtatuitur *ut uſquè ad ſextum generis gradum nulli liceat ſanguinis propinquitatem libidinosè fœdare vel in conjugio appetere.* Falluntur ergò qui putant heic agi de Lege Judæorum, ſive de Miſna.

SEPTIMI] In Lege Wiſigothorum legitur *ſextum.* Quod melius eſt. Sed puto heic poſitum *ſeptimi* propter Conſtitutionem Gregorii III. quæ habetur infrà cap. 75. iſtius additionis.

CHRISTIANUS VEL CHRISTIANA] Hæc etiam deſunt in Lege Wiſigothorum. Item paulò pòſt vox *Chriſtianorum* deeſt in eadem Lege. Deeſt etiam vox *conſentanei.*

Pag. 1190. cap. 3. AD EMENDAT. DOGM. INT.] Hæc meliùs cohærere videntur cum his quæ ſequuntur quàm verſiones Chriſtophorſoni & Valeſii. Et Chriſtophorſonus quidem ita vertit. *Mittunt ad eum pro ſe legatum Hypatianum Heracleæ, quod eſt oppidum Perinthi, Epiſcopum oratum ut ſibi de doctrina fidei ritè conſtituenda in unum convenendi poteſtas permitteretur.* Valeſius verò ſic: *Hypatianum Heracleæ Perinthi Epiſcopum elegerunt, qui ſuſcepta pro ipſis legatione peteret ab Imperatore ut ad corrigendam fidei doctrinam convenire permitterentur.* Hæc, inquam, meliùs cohærere dentur cum reſponſione Valentiniani. Ridicula enim eſſe videretur illius reſponſio ſi non rogatus ut ſe fidei negotiis immiſceret, ſed tantùm ut Epiſcopis licentiam daret celebrandi Synodum, reſpondiſſet ſibi, quòd laicus eſſet, non licere ſe immiſcere rebus fidei. Meliùs Epiphanius ſcholaſticus, ut dixi.

UNUS DE POPULO] Vetus exemplar hiſtoriæ tripartitæ in Bibliotheca Colbertina habet *minimus de populo.* Sed hæc lectio bona non eſt.

FAS NON E. T. PERSCRUTARI] Tolerari poteſt hæc interpretatio. Verior tamen puto eam quæ eſt Chriſtophorſoni, quæ ſic habet: *Sibi, qui unus è Laicorum numero erat, non licere ſe ejuſmodi negotiis interponere.*

PRIMO SUA OMNIA EIS REDDI] Hæc non extant in Hiſtoria tripartita, neque apud Sozomenum. Addita ergò videntur ex Capitulis Angilramni, apud quem extant. Stabilito igitur hoc jure, Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 28. ſcripſit Sigloardo Archipresbytero, cui inquiſitionem facere de quodam Presbytero juſſerat, *ut quoniam audierat eundem Preſbyterum ſuis quibuſdam facultatibus contrà Leges expoliatum, ſuis omnibus reveſtiretur antequàm ſuis accuſatoribus*

Tom. I. *accuſatoribus reſpondere cogeretur.* Vide infrà cap. 4. 5. & 17. iſtius Additionis.

Pag. 1194. cap. 17. Synodus Romana] id eſt, Capitula Angilramni, quæ nonnulli tùm putabant ab Hadriano Papa collecta & tranſmiſſa fuiſſe ad Angilrammum; ut patet ex Hincmaro.

Pag. 1195. Respondere rogetur] *cogatur.* Infra: *ne antequàm omnia hæc fiant coactus reſpondeat.* Vide Notas ad caput 72. Libri tertii.

Pag. 1199. cap. 31. Causam lupicini] Hunc locum, qui ſumptus eſt ex epiſtola ſancti Leonis ad Epiſcopo Mauritaniæ Cæſarienſis, vir clariſſimus Paſchaſius Quenellus putat ſuppoſitum illi fuiſſe & Dionyſii Exigui Collectioni inſertum ævo Karoli Magni. Quædam enim illic legi quæ & veteribus inſtitutis repugnant & modeſtiæ ſancti Leonis. Ego ſane non ſtarui refellere argumentationes viri docti. Illud tantum dicam, magni apud me ponderis eſſe quòd caput iſtud reperitur in omnibus antiquis Dionyſii Codicibus, & quòd nihil heic video bonis moribus adversum & diſciplinæ tùm in Eccleſia Romana receptæ contrarium. Una certè res talli ſuſpicionem injicere meritò poſſet, mentio nimirùm appellationis Lupicini ad apoſtolicam Sedem, cùm conſtet Afros multùm abhorruiſſe ab appellationibus tranſmarinis, ut rectè obſervat idem vir eruditus. Verùm ea res minimum habet difficultatis. Appellationes quidem illas reſpuebant Afri. Sed nihilominùs Romani Pontifices exiſtimabant poſſe ſe eum qui à Synodo ſuæ provinciæ damnatus Sedem apoſtolicam appellaſſet, communioni reſtituere, ut patet ex epiſtola Concilii Africani ad Celeſtinum Papam & ex Actione prima Concilii Chalcedonenſis in cauſa Theodoreti. Itaque ex eo ſaltem capite ſalva eſt auctoritas iſtius epiſtolæ.

Quia sic nobis placuit] Hæc non extant in epiſtola ſancti Leonis, neque apud Dionyſium Exiguum. Addita verò ſunt hauddubiè ævo Karoli Magni.

Pendente negotio] Non dubito quin Leo reſpiciat ad Canonem quartum Sardicenſem, in quo ad ſuggeſtionem Gaudentii Epiſcopi decretum eſt ut cùm aliquis Epiſcopus depoſitus fuerit eorum Epiſcoporum judicio qui in vicinis locis commorantur, & proclamaverit agendum ſibi negotium in urbe Roma, alter Epiſcopus in ejus Cathedra poſt appellationem ejus qui videtur eſſe depoſitus, omninò non ordinetur, niſi cauſa fuerit in judicio Epiſcopi Romani determinata, id eſt, pendente negotio. Ea fuit Leoni mens. Scio Afros contrà ſenſiſſe & huic Romanorum Pontificum dogmati multùm pro ſua ſapientia reſtitiſſe. Verùm ex hac illorum perſeverantia colligi nullo modo poteſt non licuiſſe Leoni illis objicere Conſtitutionem eccleſiaſticam de cujus auctoritate & æquitate ipſi Sedique apoſtolicæ conſtabat. Vide porrò Marcam lib. 7. de Concordia cap. 17. §. 9.

Nostra sententia roborentur] Hanc ſibi auctoritatem non arrogat ſanctiſſimus Pontifex, quemadmodum viro docto viſum eſt, ut poſt relationem Epiſcoporum Africanorum licere ſibi putet eorum definitiones infirmare aut confirmare. Illud tantùm vult, ut de rebus in Africa conſtituris quæ ad publicam Eccleſiæ Concordiam pertinent relatio ad ſe plena mittatur, ut ipſius quoquè ſententiâ roborentur ea quæ juxtà eccleſiaſticum morem juſtè & rationabiliter fuerint definita. Hæc verò nihil præjudicant adversùs auctoritatem Conciliorum Africanorum. Tom. I.

Ex his enim] Integra hæc clauſula deeſt in epiſtola ſancti Leonis & apud Dionyſium Exiguum. Addita ergò fortaſſis eſt ex ſcrinio Eccleſiæ Moguntinæ, in quo recondita à Riculfo Metropolitano fuiſſe Capitula à ſe collecta docet Benedictus Levita.

Una cum decr. Episcopor.] Hinc Jacobus Gothofredus ad Legem 2. Cod. Theod. *de his qui ſuper relig. contendunt* collegit hanc Legem conſtitutam fuiſſe ad Decretum aliquod Synodale Epiſcoporum, quod & ipſum Theodoſius huic Conſtitutioni indiderit. Iſtam autem opinionem faciliùs concepiſſet ſi Pithœus lemma iſtius capitis edidiſſet integrum ut in antiquis exemplaribus invenitur, ubi caput iſtud dicitur ſumptum *ex Synodalibus ſtatutis & Imperatorum Edictis.* Qui Additionis iſtius auctor eſt, cuncta ad auctoritatem eccleſiaſticam referebat, etiam cum periculo veritatis. Sic ſuprà Synodo Romanæ tribuit unum ex Capitulis Angilramni, utì diximus. Sic infrà cap. 74. extremo refertur caput quoddam *ex dictis Epiſcoporum & Imperatorum Theodoſii & aliorum*, cùm tamen conſtet ſumptum eſſe ex Libro quarto ſententiarum Pauli. Pag. 1200. cap. 32.

Theodosio Augusto bis] Pro his hæc tantùm habentur in vulgatis editionibus Codicis Theodoſiani, *Stobis.* Ubi Gothofredus iſta adnotat: *Stobis, Macedoniæ urbs, cujus apud Ptolomæum & in Itiner. Peutinger. & alibi mentio. Ibidem data hoc ipſo menſe l. 15 infr. de hæreticis.* Antiqua Capitularium exemplaria habent uti nos edidimus. In exemplari verò Codicis Theodoſiani quod fuit Pithœi, ipſe jugulavit vocem *Stobis*, & in margine monuit legendum eſſe *Theodoſio Aug. bis.*

Quinegio] Ita vetera iſtius Additionis exemplaria. Pro quo legendum eſt *Cynegio*, qui conſulatum cum Theodoſio geſſit anno Chriſti CCCLXXXVIII. Vide Valeſii Notas ad Evagrium, pag. 93.

Illud quod nobis] Caput iſtud reverà ſumptum eſt ex epiſtola ſancti Leonis ad Theodoritum; ſed valdè mutatum & interpolatum fuit ab auctore iſtius Additionis. Ibid. c. 33.

Ab Episcopo ..... electos] Hæc ſunt ex gloſſemate, & tamen vera.

Præscriptus] Ita vetera exemplaria. Sic etiam habet Canon Eliberitanus in vetuſtiſſimo Codice Eccleſiæ Lugdunenſis, itemque Burchardus. At editiones Concilii Eliberitani, Ivo, & Gratianus legunt *proſcriptus.* Pag. 1201. cap. 34.

Catechumenus] Veteres Libri habent *Catecuminus*, non ſolùm in hoc loco, ſed etiam alibì apud omnes auctores ferè ſemper. Ac ne quis putet erratum heic eſſe à Scriptoribus, ne quis exiſtimare poſſit hanc depravationem eſſe novam & vetuſtis Eccleſiæ ſeculis ignotam, prohibet auctoritas Commodiani, ex cujus acroſtichis verſibus conſtat hoc vocabulum ita ſcriptum vulgò fuiſſe ævo Commodiani, ut illic rectè obſervat Rigaltius.

Sacras script. non audit] Hæc eſt lectio quæ extat in capite 83. Martini Bracarenſis Pag. 1204. cap. 51.

Tom. I. in vetuſtiſſimo Codice Mſ. Eccleſiæ Lugdunenſis & in editione Laoiſæ. Quo etiam modo legendum eſſe monuerat Crabbus in margine tomi ſecundi Conciliorum. Negatio tamen deeſt in reliquis editionibus Canonum Martini & in Canone ſecundo Synodi Antiochenæ, qui eſt fons iſtius capitis.

COMMUNIONE PERCEPTA] Ita legitur in editione Merlini. At Loaiſa maluit *communionem perceptâ indulgentiâ promereri.* Vide Notas Correctorum Romanorum ad Gratianum diſt. 2. de conſecrat. cap. 18. *Si quis intrat.*

Pag. 1205. cap. 57. DE HIS QUÆ PAROCHIIS] Vide ſuprà lib. 6. cap. 407. & quæ illic à nobis adnotata ſunt.

Pag. 1207. cap. 64. QUAM FORMAM] Hæc clauſula non habetur in Concilio Ilerdenſi, ex quo caput iſtud ſumptum eſt.

Ibid. c. 70. NUMIDIUS EPISCOPUS] Caput iſtud ſumptum eſt ex Canone nono Concilii Carthaginenſis ſecundi, quod ſub Genethlio Epiſcopo habitum eſt, qui iſthic mendosè Genilius vocatur. Vide breviationem Ferrandi cap. 90.

Pag. 1208. cap. 70. PROPTER IGNORANTIAM] Hæc verba non extant in Concilio Carthaginenſi.

Pag. 1209. cap. 78. UT NULLUS FAMILIARITATEM] In veteri Collectione Canonum Andegavenſi caput iſtud ſic habet inter Canones Auguſtodunenſes: *Ut compatres nullus Monachorum audeat habere, nec familiaritatem extranearum mulierum. Et qui inventus fuerit, ſeveriùs corrigatur.*

Pag. 1215. cap. 103. CONTEMPTOR AUT COMIT.] In capite 278. Libri quinti legitur *Vaſſallorum* pro *Miſſorum.* Quod idem eſt. Vide infrà. cap. 169.

Pag. 1216. cap. 107. AD PRÆS. N. VENIAT] Vetus nota marginalis in Codicibus Regiis Legis Longobardorum: *Hæc videtur rumpere Legem Rachis* Cognovimus; *quia illa faciebat honorem amittere & guidrigilt componere, iſta verò facit ad Regis præſentiam venire. Sed non rumpit, quia poſtquàm ad Regem venerit, debet ut illa præcipit condemnari.*

Pag. 1217. cap. 109. IN PERJURIUM INDUXISSET] Vide epiſtolam 56. Hincmari, quæ eſt ad Engilgarium virum illuſtrem, extatque apud Flodoardum lib. 3. cap. 26.

Pag. 1218. cap. 114. SCATSLEGI] Hæc eſt vera lectio, pro qua in Codice Legis Longobardorum malè legitur *heriſliz.*

Ibid. c. 115. HOC MISSI NOSTRI] Vide Joannem Iſacium Pontanum lib. 6. Originum Francicarum cap. 16.

Ibid. c. 116. INFERENDA] Geſta Dagoberti I. cap. 31. *Attamen Saxones tributum quod reddere conſueverant, per præceptionem Dagoberti hactenùs habent indultum. Quingentas enim vaccas inferendales annis ſingulis à Clotharío ſeniore cenſiti reddebant. Quod tunc à Dagoberto Rege caſſatum eſt.* Item infrà cap. 37. *Super hæc verò centum vaccas inferendales, quæ ei de Ducatu Cinomanico annis ſingulis ſolvebantur, Fratribus inibi* (id eſt, in Monaſterio ſancti Dionyſii) *Deo ſervientibus per proprii Præcepti ſubſcriptionem viſus eſt omni futuro annuatim conceſſiſſe.* Donum illud poſteà confirmavit Chilpericus Rex anno DCCXVI. ut patet ex ejus Præcepto quod vir clariſſimus Joannes Mabillonius edidit in calce tomi quarti Actorum Sanctorum Ordinis ſancti Benedicti pag. 623. in quo hæc leguntur: *Chillardus Abba de baſilica peculiaris Patroni noſtri Domni Dionyſii clementiæ regni noſtri ſuggeſſit eò quòd bonæ memoriæ proavus noſter Dagobertus, quondam Rex, per ſuâ auctoritate manu ſuâ roborata cartas cento ſoldaris quod in inferenda de pago Cinomanneco in fiſci ditionibus ſperabatur, ad ipſa ſancta baſilica annis ſingulis conceſſit.* Ubi vides pro *cartas cento* legendum hauddubiè eſſe *vaccas centum.* Vide Gloſſarium Franciſci Pithœi ad Capitularia. Tom. I

CENSO] pro *cenſu*, ut ſuprà lib. 5. cap. 198. Charta Conſtantii Presbyteri pro Eccleſia Viennenſi: *ad cenſo concedere debeatis.* Infrà: *cum ipſo cenſo dare vel adimplere potuero.* Pag. 1221. cap. 132.

ET QUI PRÆDICTA] Hæc & reliqua quæ ſequuntur deſunt in Capitulari anni DCCLXXIX. & in Libro quinto Capitularium. Omiſſa etiam ſunt in vulgatis editionibus, ſtudio brevitatis. Pag. 1225. cap. 154.

POST CONSULATUM] Hæc verba, quæ Concilii ſecundi Milevitani ſunt, planè oſtendunt vulgatiſſimam rem Theodoſii Honoriique principatu in Africa fuiſſe ut geſtis publicis adſcriberetur *Poſt conſulatum*, tamenetſi annus quo geſta illa conſcribebantur ſuos Conſules ordinarios haberet. Quod non ſolùm in Africa ſed etiam in cæteris Romani Imperii partibus obtinuiſſe obſervat Baronius ad annum Chriſti CCCX. ubi ſcribit acciditſſe plerunque ut etiam cùm certi eſſent alicujus anni Conſules, tamen acta publica poſt conſulatum anni ſuperioris Conſulum conſignata habeantur. Sed quoniam viro docto Paſchaſio Quenello nuper placuit id factum aliquandò à Conciliis Africanis fuiſſe præter notatum conſularium morem, annos enim computatos olim fuiſſe per unuſcujuſque anni Conſules ordinarios quandiù dignitas conſularis perſeveravit, & uſum ſcribendi *Poſt conſulatum* tunc ſolummodò introductum fuiſſe cùm ordinarii Conſules non erant deſignati, iſtam porrò annos numerandi rationem longè poſt Ruſtici Narbonenſis Epiſcopi tempora initi cœptam', adeòque hinc juvari non poſſe interpretationem quam nos adhibuimus antiquæ inſcriptioni quæ initia demoſtrat epiſcopatûs ejuſdem Ruſtici, res poſcere videtur ut teſtimoniis approbemus ſententiam Baronii noſtramque eſſe veram & uſum notandorum annorum per Conſules anni ſuperioris diù antè Valentiniani III. ac Ruſtici tempora cœpiſſe. Utar autem in primis auctoritate patris faſtorum Onuphrii Panuinii, quam ſcio plurimùm valituram apud eundem virum doctum. Onuphrius ergò in commentariis ad librum ſecundum faſtorum A. V. C. MLXI. qui in annum Chriſti CCCIX. incidit, hæc adnotat: *Quum deinceps frequens mentio futura ſit annorum ſine Coſ. quos per hæc tempora poſt conſulatus appellabant, non alienum ab re erit pauca quædam de his annis tradere.* Annus enim CCCIX. & ſequens notati à Caſſiodoro reperiuntur poſt conſulatum Diocletiani X. & Maximiani VII.

Tom. I. cùm tamen, ut idem Onuphrius & Baronius obſervatun reliquerunt, anno CCCIX. Maxentius & Maximus geſſerint Conſulatum. Anno Chriſti CCCLI. Magnentius & Gaiſo Conſules fuerunt, ut notat auctor libri de Præfectis apud Onuphrium. Et tamen Liber Cuſpiniani, Caſſiodorus, & Socrates lib. 2. cap. 26. huic ipſo anno adſcribunt poſt Conſulatum Sergii & Nigriniani, qui ſuperiore anno geſſerant Conſulatum. Annus Chriſti CCCLXXV. in faſtis inſcribitur poſt Conſulatum Gratiani Aug. III. & Equitii. Anno Chriſti CCCXCVIII. Concilium Carthaginenſe quintum dicitur celebratum poſt Conſulatum Cæſarii & Attici, cùm tamen eo anno Honorius IV. & Eutychianus Conſules notentur in faſtis. Sequenti anno Manlius Theodorus & Flavius Eutropius erant Conſules. Et tamen Concilium Africanum, quod eo anno habitum eſt, celebratum ſcribitur P. C. Honorii Aug. IV. & Eutychiani. Deindè anno Chriſti quadringenteſimo Stilico & Aurelianus Conſulatum geſſerunt; annoque ſequenti, quo Vincentius & Fravita Conſules fuerunt, Concilium Africanum ſecundum notatur eſſe congregatum P. C. Flavii Stiliconis. Annus poſteà CCCCIX. inſcriptus reperitur Conſulatu Honorii VIII. & Theodoſii III. & poſt Conſulatum eorum legitur habitum Concilium Africanum VIII. eo tempore quo Varanes erat Conſul; poſt cujus Conſulatum, anno nimirùm ſequenti, habita eſt Collatio Carthaginenſis inter Catholicos & Donatiſtas, tametſi tùm Theodoſius Aug. gereret quartum Conſulatum. Annus CCCCXVIII. Conſules habuit Honorium XII. & Theodoſium VIII. quibus anno ſequenti ſubſtituti ſunt Monaxius & Plinta. Iſtorum tamen mentionem non faciunt geſta duorum Conciliorum apud Carthaginem congregatorum anno CCCCXIX. quæ habita dicuntur P. C. Honorii XII. & Theodoſii VIII. Sed nihil illuſtrius in hoc argumento proferri poteſt quàm acta Concilii Epheſini, quæ notant habitum illud fuiſſe poſt Conſulatum Theodoſii Imperatoris XIII. & Valentiniani III. cùm tamen conſtet eodem anno Conſules creatos eſſe Baſſum & Antiochum, ſub quibus Proſper & Vincentius Lirinenſis aiunt congregatam apud Epheſum fuiſſe Synodum plus ducentorum Epiſcoporum adversùs Neſtorium. In actione nona & decima Concilii Chalcedonenſis referuntur acta Synodorum in Tyro & Beryto celebratarum anno CCCCXLVIII. in cauſa Ibæ Epiſcopi Edeſſeni, in quibus ſcriptum eſt illas fuiſſe habitas poſt Conſulatum Flavii Zenonis & Poſthumiani. Scio illuſtriſſimum Cardinalem Baronium admonuiſſe erratum utrobique fuiſſe in conſignanda Synodorum iſtarum epocha, & Auctores Romanæ Conciliorum editionis in margine nonæ actionis Chalcedonenſis iſta adnotaſſe: *Hi duo Epiſcoporum conventus habiti ſunt his Conſulibus, non poſt eorum Conſulatum. Et hic annus eſt CCCCXLVIII. ab ortu Chriſti. Quarè aut alia numerandi ratio ſervata eſt & ab alio principio ducta, aut mendum in numeris irrepſit. Sed cùm omnes codd. Mſſ. quos habuimus, tam Græci quàm Latini, ſic legant, nihil mutare voluimus.* Ego heic non diſputo utrùm acta illa mendoſa in hoc loco ſint, neque utrùm legitima ſit Baronii & editorum Romanorum emendatio. Satis mihi eſt quòd omnes antiqui Codices Græci & Latini præferunt lectionem quæ in vulgatis editionibus reperitur. Ex his ergò quæ dicta hactenùs ſunt manifeſtum eſt rationem numerandi annos poſt Conſulatum longè antè Ruſtici Narbonenſis Epiſcopi tempora cœpiſſe & ævo ejus maximo in uſu fuiſſe. Itaquè rem minimè inſolentem is fecit quùm tempus conlocati liminis in Eccleſia Narbonenſi notavit in anno quarto poſt ſextum Valentiniani Conſulatum, tametſi tùm Poſthumiani Zenoniſque Conſulatus vigeret. Quòd enim idem vir eruditus, his difficultatibus victus quas ipſe ſibi fecit, putat aliam ineundam eſſe Ruſticianæ inſcriptionis explicandæ viam, & quartum illum annum non à Conſulatu ſexto Valentiniani ſed à jactis baſilicæ fundamentis numerandum cenſet; ingenioſa quidem conjectura eſt, ſed quæ nullâ probabili ratione, nullo ſimili exemplo nititur, & quam vel ſolus ordo verborum refellit quæ in prima inſcriptionis linea leguntur. Nam ſi de anno quarto à jactis baſilicæ fundamentis intelligenda illa ſunt, cur Ruſticus annum illum quartum non conjunxit potiùs cum die quo limen collocatum eſt quàm cum ſexto Valentiniani Conſulatu? Prætereà certum eſt limen illud non eſſe collocatum anno quarto à jactis baſilicæ fundamentis, ſed quinto. Etenim ſi verum eſt, utì profecto ambigi non poteſt quin verum ſit, jacta fundamenta fuiſſe trigeſimâ ſeptimâ die à depoſito pariete Eccleſiæ dudùm exuſtæ, id eſt, die XVIII. menſis Novembris anni XV. Epiſcopatûs Ruſtici, certum quoquè eſſe debet ab eo die uſquè ad tertium Kalendas Decembris anni XIX. Epiſcopatus ejuſdem Ruſtici ſupereſſe duodecim aut tredecim dies ſuprà quatuor annos, adeòque limen Eccleſiæ Narbonenſis poſitum non eſſe anno quarto à jactis baſilicæ fundamentis, ſed quinto. Sanè quæ contrà ab eodem viro docto afferuntur de paucis diebus ſuprà quatuor annis additis & de numero rotundo quatuor annorum, ea leviora ſunt quàm ut exiſtimare oporteat eum credidiſſe magni illa momenti eſſe ad conſtituendam novam ſuam opinionem de initiis Epiſcopatûs Ruſtici. Quemadmodùm enim apud Juriſconſultos extrà controverſiam eſt annum inchoatum ſeu cœptum ſæpiùs pro completo ſeu pleno accipi, ita verum eſt duodecimum, exempli cauſâ, annum eſſe cùm quantumlibet ex duodecimo ano venerit aut præterierit, ut docet Pomponius in l. 41. ff. de manumiſſ. teſtam. *Ita loqui ſolemus*, inquit, *duodecimus annus eſt, cùm quantumlibet ex duodecimo anno veniſſet aut præteriiſſet.* Hinc apud Socratem lib. 2. cap. 26. & Sozomenum lib. 4. cap. 1. Conſulatûs Sergii & Nigriniani ac cædes Conſtantii Imperatoris, quæ anno illo facta eſt menſe Martio apud Helenam oppidum pagi Ruſcinonenſis, conferuntur cum anno quarto poſt habitum Sardicenſe Concilium, qui in initiis omninò ſuis erat. Quippè Concilium Sardicenſe congregatum eſt anno CCCXLVII. & Sergius ac Nigrinianus creati ſunt Conſules anno trecenteſimo quinquageſimo. Adeò autem proclive eſt annos ita vulgò numerare ut cùm Baronius in actione undecima Tom. I.

Tom. I. Concilii Chalcedonenſis iſta legiſſet, *hodiè quatuor anni ſunt & Romanus Epiſcopus eum depoſuit*, quæ verba ſunt Stephani Epiſcopi Epheſini adversùs Baſſianum adverſarium ſuum, tempus depoſitionis iſtius rejecerit in annum CCCCXLVIII. à die videlicet IV. Kal. Novembris anni CCCCI. numerando retrogrado ordine. Itaquè ut ad rem noſtram redeamus, puto ex his quæ hùc uſquè dicta ſunt liquere morem notandi tempora annoſque diſtinguendi poſt Conſulatum diù antè Ruſtici Narbonenſis Epiſcopi ætatem introductum fuiſſe, inſcriptionem porrò quæ iſtius controverſiæ occaſio fuit poſitam eſſe anno CCCCXLVIII. qui erat quartus poſt ſextum Valentiniani III. conſulatum, adeòque Ruſticum ordinatum fuiſſe Epiſcopum anno CCCCXXX. utì nos contendimus. Neque eſt quòd quis heic mihi objiciat inſolentem eſſe hanc ſcribendi rationem ut cùm quis ſignificare vult annum quartum poſt conſulatum, dicat anno quarto Conſule tali. Quamvis enim non admodùm gravatè fatear id factum eſſe extrà vulgarem ſcribendi modum, non indè tamen colligi poteſt annum illum quartum non eſſe explicandum de anno quarto poſt ſextum Valentiniani Conſulatum, præſertim cùm oſtenderimus referri illum non poſſe ullo modo ad annum quartum à jactis baſilicæ fundamentis. Neque verò exemplis adeò deſtitutus eſt iſte loquendi modus quin auctoritate quoquè antiquitatis confirmari poſſit. Extat poſt Novellas Juſtiniani Imp. apud Julianum Anteceſſorem Conſtiturio Juſtini junioris, in cujus calce adnotatum eſt eam datam eſſe Indictione tertiâ, anno quinto imperii & anno ſecundo poſt Conſulatum ejus, mendosè tamen, cùm Indictio tertia & annus quintus imperii non conveniant anno ſecundo poſt Conſulatum Juſtini, ſed quarto. Marii porrò Chronicon habet *anno IV. Conſ. Juſtini Jun. Aug.* pro eo quòd in Conſtitutione ipſa legitur *poſt Conſulatum;* eodemque poſteà modo deſignatus eſt annus ſecundus poſt Conſulatum Tiberii. Sed ut lector de toto iſto negotio faciliùs judicare poſſit, recudenda heic eſt inſcriptio Narbonenſis quæ iſtius diſputationis fundus eſt. Sic ergò habet.

✠ DŌ. ET. XPŌ. MISERANTE. LIM. HOC. C. L. K. T. E. ANNO. LII. GS. VALENTINIANO. AUG. VI. IIKL. D. XVIIII. ANNO. EPTUS. RUSTI.....

RUSTICUS. EPS. EPI. BONOSI FILIUS
EPI. ARATORIS. DE SORORE NEPUS
EPI. VENERISOCI. IN MONASTERIO
CONPRB. ECCLE. MASSILIENS.
ANNO. XV. EPTUS. SUI. D. ANN. V. III. ID. OCTB.
C. URSoPRBo. HERMETE. DIACo. ET EOR. SEQ. TIB.

✠

COEP. DEPON. PARIET. ECCL. DUD. EXUSTAE
XXXVII. D. QUAD. INFUNDAM. PONI. COEPI.
ANNO. II. VII. ID. OCTB. ABSID. P. F. MoNTANUS. SUBD.
MARCELLUS. GALL. PREF. DI. CULTOR. PRECE
EXEGIT. EPM. HOC. ONS. SUSCIP. INPENDIA
NECESSAR. REPROMITENS. QUAE PER

BIENN. ADMINIST.
SUAE PREBU. ARTIFI. B.
MERCED. SOL. oC
ADOPER. E. CETER. SOL. I. o
HINC. OBLAT. SCI

EPI. VENERI SOL. C....
EPI. DYNAMI. I....
ORESI. CC.....
AGROECI. I....
ET DECONIAE.....
SALUTI.....

Tom. I. Pag. 1226. cap. 160. SCIMUS ENIM QUONIAM] Hæc non extant in Concilio Parisiensi ex quo prima capitis istius pars sumpta est. Addita itaquè Constitutioni synodali sunt à Ludovico Imperatore.

Pag. 1232. cap. 171. UT DE REBUS] Certum est hanc Cconstitutionem esse Ludovici Pii, cui etiam tribuitur à Reginone. Et tamen Burchardus eam refert *ex Concilio Matiscensi cap. 7.*

Pag. 1233. CANONES ISAAC] Vetus exemplar ex quo Sirmondus illos edidit extat nunc in Bibliotheca illustrissimi viri Karoli Mauritii Tellierii Archiepiscopi Remensis. In iis autem emendandis usus sum duobus antiquissimis codicibus, uno Bibliothecæ Regiæ, qui fuit olim Monasterii sancti Germani Autissiodorensis, alio Bibliothecæ Colbertinæ. Præterea in Tomo primo Spicilegii Dacheriani pag. 345. ei tribuitur epistola de Canone Missæ ad Joannem Episcopum Pictaviensem. Sed præterquam quòd nullus istius nominis eâ tempestate fuit Episcopus Pictavensis, opusculum illud Isaaco Abbati Stellæ tribuitur in duobus antiquis codicibus manuscriptis Bibliothecæ Regiæ, & à Bertrando Tissier sub ejus nomine editum est in tomo sexto Bibliothecæ Cistercensis pag. 104. Sanè in uno codice regio habet hunc titulum : *Domino Patri ac venerabili Pictavorum Episcopo Ysaac, dictus Abbas Stellæ, obedientiam in Christo & reverentiam. Ecce quod diù multùmque postulasti, &c.* Et in fine : *Explicit tractatus Ysaac, Abbatis Stellæ, de altari Moysi & Christi.* In alio verò sic legitur : *Ysaac Abbas Johanni Pictavensi Episcopo. Domino & Patri in Christo semper venerabili & dignè amando I. Dei gratiâ Pictavorum Episcopo Y. A. salutem, obsequium, & obedientiam. Ecce quod diù, &c.* [Notandum est quòd citationes quæ præcedunt Capitula, Isaaci sunt ; illæ verò quæ in margine positæ sunt, veros indicant fontes Capitulorum.]

Pag. 1283. CAPITULA HERARDI] Capitula ista placuit conjungere cum Capitularibus Regum Francorum, quia videntur sumpta esse ex Capitularibus, ut adnotamus in margine uniuscujusque capitis.

Pag. 1290. cap. 39. PRO QUIBUS ORARE] Olim in Notis ad Agobardum pag. 25. adnotavimus vetustum esse in Ecclesia morem orandi pro Regibus & Principibus. Quod confirmari multis testimoniis posset. Et tamen vir plurimæ lectionis Christianus Lupus, novitate rei commotus, acerbè adversùm me insurgit in tomo tertio Commentariorum suorum pag. 425. & omninò contendit falsa esse quæcunque de eo argumento scripta à me sunt. Laudo conatum hominis, sed requiro modestiam. Alibi autem commodior erit locus refellendi argumentationes ejus. Tom. I.

Pag. 1294. cap. 93. DE PASCHA ANNOTINA] Micrologus cap. 56. *Romani annotinum Pascha quasi anniversarium Pascha dicunt : quia antiquitùs apud illos qui in priori Pascha baptizati sunt, in sequenti anno eâdem die ad Ecclesiam convenêre, suæque regenerationis anniversarium diem cum oblationibus solemniter celebraverunt. Sed quamvis hujusmodi anniversarius à paucis uspiam observetur, authentici tamen Libri ipsum observari debere innuunt, qui nobis Lectiones & Evangelia sub titulo Paschæ annotini præscribunt.* In Lectionario quod sancto Hieronimo tribuitur, & Comes vulgò dicitur, ista leguntur in fine hebdomadæ secundæ post octavas Paschæ : *In Pascha annotino. Lectio Apocalypsis, &c.* Quo loco vetus Codex S. Petri Bellovacensis cap. 80. habet : *In Pascha annotina.* Et infrà v. Nonas Maii cap. 82. In eodem Codice scriptum est : *Evangelium quod legitur in Pascha annotina.* Vetus Breviarium Parisiense : *De annotino Paschæ nota quòd debet semper fieri in crastino octavarum Paschæ anno revoluto aut non revoluto, nisi revolutio in Quadragesima evenerit.* Item in alio Breviario Parisiensi Ms. in Bibliotheca Colbertina : *L'Annotif Pasquel doit estre tousiours fait en l'année revolute, se il ne avient en Karesme.* Hic emendandus est Guillelmus Durandi, cujus hæc sunt verba ex Rationali divinorum officiorum lib. 7. cap. 38. *Annotativum Pascha vocatur quandò aliquis diem quo baptizatus est celebrat annuatim.* Ubi nemo non videt legi debere *annotivum*, ut tùm dicebant, pro *annotinum.* Hanc emendationem esse veram probant duo Rationalis exemplaria manuscripta in Bibl. Regia & vetus editio Romana an. MCCCCLXXIII. Ubi legitur *annotivum Pascha*, non *annotativum.* Veteres glossæ Latino-Græcæ : *Annotini*, ἐτήσιοι, ἐνιαύσιοι. Et Græcolatinæ : ἐτήσιος, *annuus, anniversarius,* ἐνιαύσιος, *annuus, anniversarius, anniculus.* Columella lib. 4. cap. 24. de vinea colenda : *Ungues custodum annotinos resecato.* Rhabanus, cap. 81. de Computo : *Duodecim diebus annotinum cursum percurrere solet.*

AD TOMUM SECUNDUM.

Tom. II. Pag. 1. WARINI] Vocatur vir illuster in Præcepto Ludovici Pii, quo confirmat commutationem de villa Cluniaco inter eum & Hildebaldum Episcopum Matisconensem factam, quod extat in Notis ad Bibliothecam Cluniacensem. Ei Karolus Calvus abbatiam Flaviniacum dedit. Series Abbatum Flaviniacensium edita à Labbeo : *Marianus successit DCCCXLV. Indictione VIII. & Vulfaldo Sedem reliquit. Quo migrante, Warinus Comes dono Imperatoris Karoli præfuit vice Abbatis, & sub eo Sarulfus Diaconus.* Item Hugo Abbas Flaviniacensis : *Marianus anno x. Caroli viguit. Vulfadus in anno octavo. Warinus Comes & Sarulfus Decanus in anno x.* Hæc erat seculi illius ac sequentis publica in aliquot locis disciplina. Annales Bertiniani : *Anno Domini DCCCLXVII. Hludouvicus, Abbas Monasterii S. Dionisii & nepos Caroli Imperatoris ex filia majore natu Rotrude v. Idus Januarii obiit, & Carolus Rex Abbatiam ipsius Monasterii sibi retinuit, causas Monasterii & conlaborationem per Præpositum & Decanum atque Thesaurarium, militiæ quoquè curam per Majorem domûs suâ commendatione geri disponens.* Karoli itaquè Calvi tempore Gerardus fuit Decanus Monasterii S. Dionysii, & Franco Præpositus, ut patet ex Præceptis ejusdem. Karoli pro eodem Monasterio. Anno DCCCLXI. Bernardus Comes Arvernorum erat Abbas S. Juliani Brivatensis, & Adalgisus sub eo Præpositus. Vetus charta Brivatensis data Tom. II.

Tom. II. anno DCCCLXI. menſe Maio : *Sacroſanctæ Eccleſiæ ſancti Juliani Martyris vico Brivate, ubi in Chriſti nomine Bernardus gratiâ Dei Comes ſuper ipſam caſam Dei Rector præeſſe videtur, ſeu & Adalgiſus Præpoſitus ſuper ipſam catervam ſancti Juliani cuſtos præeſſe videtur.* Item Guilelmus Dux Aquitaniæ, ut patet ex veteri Charta anni DCCCXCVIII. in qua hæc leguntur : *Ego in Dei nomine Guillelmus, Comes, Marchio, atque Dux, cedo Deo ſacroſanctæ Eccleſiæ ſancti Juliani Martyris, qui requieſcit in vico Brivate, ubi ego dono regio abbatiali videor fungere officium, Præpoſitumque nomine Heldefridum ſub me ad cuſtodiendam Canonicam vitam cum Canonicis ſub nobis conſtitutis habere videor.* Item in alia Charta data anno DCCCCXIII. idem Guillelmus ſic loquitur : *Adiit ſerenitatem noſtram Arlebaldus Eccleſiæ Brivatenſi à nobis Præpoſitus inſtitutus.* Denique in Alia Charta ejuſdem Eccleſiæ Brivatenſis data anno quarto regni Karoli Simplicis : *Sacroſanctæ Dei Eccleſiæ Brivatenſi vico ſitæ, quâ vir beatus Julianus Martyr requieſcit cum ſociis ſuis, & cui Guilelmus Comes & Abbas præeſſe videtur, necnon Erlefredus Præpoſitus, Nectardus Decanus.* Item alia data anno ſecundo regnante Ludovico filio Karoli Regis : *Sacroſanctæ Dei Eccleſiæ ſancti Juliani Martyris vico Brivate, &c. quare in Chriſti nomine Warinus, gratiâ Dei Comes, ſuper ipſa caſa Dei Rector præeſſe dinoſcitur, ubi in Dei nomine Adalgiſus Præpoſitus ſuper ipſam catervam cuſtos præeſſe videtur.*

Pag. 4. cap. 1. FAVENTE DEO] Codex Metenſis : *favente Domino, noſtram magnificentiam obſervaturam promittimus.*

Ibid. c. 4. MEMORABILI] Ità Sirmondus & tria vetera exemplaria. Sed Bellovacenſis habet *memoriali.*

Ibid. c. 6. ADNECTERE] Ità omnia vetera exemplaria. In editione Sirmondi legitur *advertere.*

Pag. 7. IN LOCO QUI DICITUR JUDICIUM] Charta Hugonis Primicerii Metenſis edita à Meuriſſio in hiſtoria Epiſcoporum Metenſium pag. 112. *villam nuncupatam Judiacum ſitam in pago Metenſi.* Sic enim illic legendum eſt, non verò *Vigiacum.* Præceptum Karoli Calvi de Eccleſia quæ eſt in villa Juſſiaca : *quandam capellam in pago Moſlenſi in villa Juſſiaca.*

Pag. 9. cap. 2. SOLUS REX ET SACERDOS] Iſta repetuntur infrà tit. 27. cap. 15. pag. 120. *Idem Deus in carne veniens, qui ſolus Rex fieri potuit & Sacerdos.* Ità tùm putabant noſtri. Hincmarus epiſt. 43. nomine Karoli Calvi ſcripta ad Hadrianum II. pag. 712. *Et per Regem Regum ac ſummum Pontificem cunctorum Pontificum, qui ſolus Rex & Sacerdos fieri potuit.* Fortiùs urget epiſtola 41. ejuſdem Hincmari ad Hadrianum pag. 695. in qua ad eum ſcribit nomine Procerum Francicorum Papam Romanum non poſſe ſimul eſſe Regem & Epiſcopum : *Et petite Domnum Apoſtolicum ut quia Rex & Epiſcopus ſimul eſſe non poteſt, &c.* Inſurgit heic Baronius adversùs Hincmarum, furioſum illum vocans atque dementem, quia dixerat regna bellis quæri, victoriis propagari, & non Apoſtolici vel Epiſcoporum excommunicationibus obtineri, iſtumque ſimul Regem & Epiſcopum eſſe non poſſe. Sanè poſteà perſuaſum eſt Romanenſibus Papam eſſe Regem, ut ſuprà adnotavimus ad cap. 319. Libri quinti. Sed iſta opinio nondùm ſtabilita erat ævo Hincmari. Immò altera certa videbatur. Itaquè tùm capitale non erat ſi quis regnum dixiſſet in Eccleſia non eſſe ; adeòque Hincmarus extrà culpam tunc erat, quamquàm non extrà invidiam. Sic ſancto Bernardo fas fuit libros de conſideratione ſcribere ad Eugenium tertium. Alia fuêre Baronii tempora, quia manu ſub dominantis erat. Tom. II.

EPISCOPIS PRIVATÆ] ut Remenſis & Aurelianenſis, de quibus in titulo ſeq. cap. 9. 10.

Pag. 11. SAMUEL PROPHETA] Amicus noſter Joannes Baptiſta Cotelerius in Notis ad Librum quartum Conſtitutionum apoſtolicarum pag. 221. admonet legendum heic eſſe *Semeias* pro *Samuel.* Hæc ſunt ejus verba : *In Capitularibus Caroli Calvi tit. 2. cap. 4. corruptè editum eſt* Samuel *pro* Semeias *vel* Semeas. *Qui autem his locis adnotârunt ad marginem textum III. Regum XI. 30. de Ahia, immemores erant conſimilis alterius de Samæa ejuſdem Libri cap. 12. in Græca editione, quam etiam Theodoritus ac Procopius explicant.*

Pag. 13. IN VERNO PALATIO] Capitulorum iſtorum auctorem ſe eſſe docet Lupus Abbas Ferrarienſis in Epiſtola 42. in qua loquens de Karolo Calvo, hæc ad Hincmarum Remenſem Archiepiſcopum ſcribit. *Si conſilii, inquit, quæ in Verno quæſita & inventa ſunt adquieviſſet, jam eum in pace regnare feciſſet ille de quo ſacræ continent Litteræ : Non eſt Sapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contrà Dominum. Canones eoſdem ſive, ut vos vocatis, Capitula meo ſtilo tunc comprehenſa vobis direxi : de quorum æquitate credo ætas poſterior judicabit, & devotionis meæ non erit immemor cordium renumque Scrutator.* Certè multa ſunt in his Canonibus ſive Capitulis quæ ita Lupum ſpirant ut prorsùs neceſſe ſit fateri unius ejuſdemque auctoris eos eſſe cum Epiſtolis Lupinis. Ex eo porrò Karolus, quem Lupus perſtringit ob non ſervatos Canones Vernenſes, excuſari poſſe mihi videtur quòd ei nondùm innotuiſſent, ut conqueruntur Epiſcopi Synodi Meldenſis, qui ob eam cauſam putant immiſſos à Deo Nortmannos, velut ultores.

HLUDOUVICUS S. DION. ABBAS] Auctor Annalium Bertinianorum ad annum DCCCLXVII. ait eum fuiſſe nepotem Karoli Imperatoris *ex filia majore natu Rotrude*, illa nimirùm quæ Conſtantino Græcorum Imperatori deſponſata fuerat anno DCCLXXXI. & obiit anno DCCCX. VIII. Idus Junii, quam cæteri temporum illorum Scriptores docent majorem natu ſeu primogenitam filiarum Karoli M. fuiſſe. Quarè mirum eſt virum clariſſimum Philippum Labbeum ſcripſiſſe hunc Ludovicum fuiſſe filium Rotrudis filiæ naturalis ejuſdem Karoli nullo interim iſtius rei auctore laudato. Roriconis porrò Comitis filium fuiſſe Ludovicum vulgò tradunt Scriptores noſtrates. De Rotrude *vide* excerpta Mſs. ex Ptolomæo Lucenſi.

REDISTIS AD PACEM] nimirùm in Synodo ſecùs Theodonis-villam habita in loco qui Judicium dicebatur, ut vidimus in titulo proximo.

Pag. 15. cap. 2. IMMO PLUSQUAM CIVILEM] Hæc ad-

Tom. II. dita ſunt ex antiquis exemplaribus; deerant enim in editione Sirmondi. Vita ſancti Convoionis, Abbatis Rotonenſis, cap. XI. *Carolus, Ludovici filius, poſt multa bella pluſquam civilia, fratribus vitâ exemptis.* Hincmarus epiſt. 9. cap. 5. *Nunc autem quia civile & pluſquam civile bellum inter Chriſtianos inſtare opinamur.* Imitatum ex Lucano in initio Pharſaliæ: *Bella per Æmathios pluſquam civilia campos.*

Pag. 16. cap. 3. DIRECTI A VESTRA MANSUETUDINE] Legatos regios quaquaverſum ad Monaſteria mitti poſtulat Synodus qui vitam & mores Monachorum inquirant, & ad Principem poſteà referant. Quam diſciplinam videmus conſtitutam in Concilio Moguntiaco juſſu Karoli Magni celebrato. Suprà lib. 5. cap. 143. *Dignum ac neceſſarium eſt ut Miſſi noſtri per quæque loca directi ſimul cum Epiſcopis uniuſcujuſque dioceſis perſpiciant loca Monaſteriorum, &c.* Invenimus nos in vetuſtiſſimo Codice Sangallenſi Capitula quædam ad Monachos pertinentia, quibus præfixus erat hic titulus: *Capitula novitiarum de his in quibus præceptum Regulæ & Conſtitutiones novellorum Conciliorum acutiùs nos conſiderare & promptiùs exercere juſſio Imperialis ammonet.* Ex quibus verbis colligi poteſt Capitula iſta edita fuiſſe poſt Concilium Aquiſgranenſe anni DCCCXVI. & poſt conventum Aquiſgranenſem Abbatum. Habemus præterea ex eadem Bibliotheca Sangallenſi duodecim Capitula Monachorum ad Augiam directorum, in quorum Præfatione ad Abbatem iſta leguntur: *Dùm regulares Monachi venerint, qui juſſu Imperiali tota cœnobia gentis noſtræ, ubi opus fuerit, regulariter inſtruere debebunt.* Vide epiſtolam 63. Lupi Ferrarienſis, & quæ nos diximus ad epiſtolam duodecimam ejuſdem Lupi.

Pag. 17. cap. 9. REMORUM ECCLESIAM] Interim dùm ſedes Remenſis ſine Paſtore erat, Lupus Catalaunenſis Epiſcopus epiſcopale illic officium exequebatur juſſu Karoli Regis. Concilium Sueſſionenſe II. actione VI. *Surgens idem Lupus porrexit volumen in quo continebatur, quia Metropolis Remorum Eccleſia carebat Paſtore, juſſus eſt Regiis Litteris Domni Caroli ut in confectione chriſmatis & in aliis neceſſitatibus, videlicet ut ſuæ matri Eccleſiæ, pro ſua poſſibilitate in eccleſiaſticis negotiis conſulere procuraret.* Vide Flodoardum lib. 3. cap. 11.

Ibid. c. 10. AGIUM] Ordinatus fuerat Epiſcopus Aurelianenſis anno DCCCXLIV. ut colligitur ex veteri Charta ſancti Aniani Aurelianenſis in qua ipſe annum DCCCLIV. Indict. II. comparat cum anno undecimo ordinationis ſuæ. Extat in Antiquitatibus ejuſdem Eccleſiæ à clariſſimo Huberto editis. Obtinuit autem Agius à Karolo Calvo Præceptum de quibuſdam villis ad Eccleſiam Aurelianenſem pertinentibus.

Ibid. c. 11. DE PRÆLATIONE DROGONIS] Sergii II. litteras de prælatione iſta edidit Sirmondus ex veteri Codice ſancti Arnulfi Metenſis; & in poſtica parte folii in quo litteræ illæ deſcriptæ ſunt, iſta leguntur: HUNC LIBRUM DROGO ARCHIEPICOPUS DEDIT AD SANCTUM ARNULFUM. De negotio porrò de quo agitur in iſto capite Synodi Vernenſis vide lib. 5. de Concordia Sacerdotii & Imperii c. 44. §. 8. & lib. 6. cap. 29. §. 3.

Pag. 19. WENILONIS] Archiepiſcopi Senonenſis.

ERCHANRADI] Epiſcopi Pariſienſis. Duo, ut alibì diximus, fuêre Epiſcopi Pariſienſes iſtius nominis. Et prior quidem ſedit regnante Karolo Magno; iſte verò ſub imperio Ludovici Pii & Karoli Calvi, ſucceſſoremque habuit Æneam. Vetus catalogus Epiſcoporum Pariſienſium: *Deodefridus Epiſcopus, Erkanradus Epiſcopus, Ermanfredus Epiſcopus, Ynchadus Epiſcopus, item Erkanradus Epiſcopus, Æneas Epiſcopus.* Ex his Erkanradus, Ermanfredus, & Ynchadus omiſſi ſunt in Gallia Chriſtiana. Erchenradi tamen iſtius nominis primi & Inchadi mentio extat in Præcepto Ludovici Pii pro Eccleſia Pariſienſi: *Vir venerabilis Inchadus Pariſiacæ urbis Eccleſiæ Epiſcopus detulit ſerenitati noſtræ quandam auctoritatem quam Domnus & genitor noſter bonæ memoriæ Karolus glorioſiſſimus Imperator ad petitionem prædeceſſoris ſui Erchenradi ipſius civitatis Epiſcopi fieri juſſit.* De Inchado jam facta eſt mentio ſuprà pag. 1061. De Ermanfredo nihil reperire potui. Itaque cùm Erchanradus Cathedram Pariſienſem tenuerit tempore Karoli Magni, & Inchadus eidem præfuiſſe reperiatur anno XI. imperii ejuſdem Karoli, manifeſtum eſt Ermanfredi Pontificatum non fuiſſe diuturnum. Erchanradus ſecundus obtinuit à Karolo Calvo confirmationem quarundam villarum quas Inchadus Eccleſiæ Pariſienſi dederat, & obiit anno DCCCLVI. aut circiter, ut dicetur ad Formulam nonam promotionum Epiſcopalium. Tom. II.

IMMONIS] Noviomagenſis. Vetus Catalogus Epiſcoporum Viromandenſium: *Pleon, Guandelmarus, Rantgarius, Folrardus, Emmo Martyr. Iſte occiditur anno Domini DCCCLX.* Ad eum ſcribit Lupus Abbas Ferrarienſis epiſt. 41.

VOCATI ARCHIEPISCOPI] id eſt, deſignati ſeu nominati, ut nos hodie loquimur. Flodoardus lib. 2. cap. 18. de Wlfario: *Jam quoquè vocatus Epiſcopus, adhuc etiam antequàm ordinaretur.* Idem. lib. 3. cap. 23. *Item pro acceleranda ordinatione Berardi Eccleſiæ Virdunenſis electi & vocati Epiſcopi* & cap. 24. *Adalgario vocato Epiſcopo.* Vetus Charta Viennenſis data anno duodecimo Imperii Karoli Magni: *Per conſenſu Domno & Seniore noſtro Barnardo vocato Archiepiſcopo.* Hinc ergò colligi poteſt Bernardum fuiſſe factum Archiepiſcopum Viennenſem anno duodecimo imperii ejuſdem Karoli. In nonnullis quoquè Chartis Viennenſibus ſcriptum eſt *Agilmarus vocatus Archiepiſcopus.* Sic in Concilio Narbonenſi habito ſub Karolo M. legitur adfuiſſe Raganboldus Diaconus, Dinienſis vocatus Epiſcopus. Facilè enim aſſentior clariſſimo Scriptori Annalium eccleſiaſticorum Francorum, qui de electo & nondùm conſecrato Epiſcopo Dinienſi heic agi putat. Vide Notas ad epiſtolam 89. Lupi Ferrarienſis.

EXACTATIONES] Vetera exemplaria Bellovacenſe & Metenſe habent *exactiones.* Pag. 11. cap. 5.

APUD TOLOSAM] Hinc colligi poſſe videtur Karolum coegiſſe Toloſam ad deditionem. Nam Præcepta ejus data *dùm obſideretur Toloſa* annotantur eſſe data *in Monaſterio ſancti Saturnini propè Toloſam*, hæc verò Capitula acta dicuntur *apud Toloſam.* Vir clariſſimus Guillemus Catellus lib. 3. Memoriarum hiſtoriæ Occitanicæ Ibid. tit. 5.

Tom. I. pag. 560. existimat Tolosam à Karolo captam sub finem mensis Junii, argumento petito ex titulo istius Capitularis.

Pag. 23. cap. 4. POPULI ERRATA INQUIRANT] Inquisitio secundùm quam Episcopus inquirere debebat de vita & moribus Laicorum extat apud Reginonem in fronte Libri secundi de ecclesiasticis disciplinis.

Pag. 26. cap. 9. DUOS SCILICET] Anteà legebatur *duas*. Eaque lectio optima est. Sed nos sequi voluimus auctoritatem veterum exemplarium, quæ *duos* habent. Notum est Synodum frequenter masculini generis fuisse per illas tempestates.

Ibid. tit. 6. PRÆCEPTUM CONFIRMATIONIS] Editum fuit à Francisco Didaco in Historia Comitum Barcinonensium lib. 2. cap. 4. ex Chartulario Ecclesiæ Barcinonensis, ex quo nos quoquè exemplum habemus. Hinc ergò illud emendavimus. Putavit vir doctissimus Petrus Casanova Præceptum illud esse suppositicium, multaque argumenta protulit ut falsitatem ejus adstrueret. Sed illa tanti non sunt ut adversùs illud præjudicare possint, quod planè sapit modum loquendi illorum temporum, & nihil habet historicæ veritati contrarium. Quòd si supposítum fuisse contenderemus, necessariò fatendum esset fraudem istam admissam esse eo tempore quo veteri Libro insertum est ex quo Didacus illud emisit in publicum. At seculi illius stilus adeò alienus erat à stilo ævi Caroliui, ea ætas adeo rudis ut certò pronuntiari possit neminem tùm fuisse qui potuisset tale figmentum componere.

TERRACIUM CASTELLUM] Infrà tit. XLVI. cap. 2. *Castrum Terracinense*. Hodie Terrassa in Diœcesi Barcinonensi, utì pluribus dictum à nobis est in Dissertatione de Episcopatu Egarensi.

Pag. 30. IN MON. S. SATURNINI] Habemus nos plurima Karoli Calvi Præcepta hoc tempore data in Monasterio sancti Saturnini, à die nimirùm quinta antè Idus Maias usquè ad VII. Kalendas Julias. Undè colligi debet Karolum illic fuisse per mensem Maium & Junium.

EPISCOPOR. AMMONITIONE] Annales Bertiniani ad annum DCCCXLVI. *Carolus apud villam sancti Remigii Sparnacum nomine contrà morem conventum populi sui generalem mense Junio habuit, in quo Episcoporum regni sui pernecessaria admonitio de causis ecclesiasticis ita flocci pensa est ut vix unquam reverentia Pontificalis Christianorum duntaxat temporibus sic posthabita legatur.*

Pag. 32. cap 22. PRECARIÆ AUTEM] In Canonibus Abbonis cap. 7. caput istud citatur ex *Libro Conciliorum tertio Capitulo xxij.* Ad quem locum Mabillonius ita disserit : *Cùm verò ex libro Conciliorum tertio id citet Abo, innuit fortassè Concilium Meldense suo tempore in Codicibus Mss. habuisse rationem Libri tertii inter Concilia quæ à Caroli Calvi principatu ad eum annum celebrata fuerant.* Ego simpliciùs interpretor Canonem istum Meldensem descriptum fuisse in libro tertio Conciliorum, habitâ ratione Bibliothecæ in qua Abbo Incubrationem istam conficiebat, quemadmodum in testamento Riculfi Episcopi Helenensis legimus *Libros Legis duos, unum Romanum, alium Gothorum*, quorum iste poterat citari tanquam Liber secundus Legis. Chronicon Centulense lib 2. cap. 3. *Canones collecti de diversis Conciliis volu. II.* Possent adferri & alia exempla. Sed puto rem istam non indigere amplíori probatione. Tom. I.

REGIA DISCRETIONE] Puto meliorem esse lectionem Codicis Pithœani, in quo scriptum est *districtione*.

Pag. 13 cap. 22. DE QUINQUENNIO IN QUINQ.] In vetustissima Collectione Bibliothecæ Tellierianæ ista legi de precariis : *Statuimus & monemus quatenùs lex per omnia de Ecclesiarum precariis servetur Canonica, ut post quinquennium renoventur. Si verò expleto quinquennio renovatæ non fuerint, censemus ut vigorem habeant nullum. Ideò talia decernimus, quia nolumus ut res alienentur Ecclesiæ nec priventur. Hoc Capitulum in Nicæna Synodo relectum est, conlaudatum, & confirmatum, demùmque in diversis Synodis & Conciliis a sanctis Patribus est sollempniter roboratum.*

Ibid. c. 28. PROPTER SUAM QUIETUDINEM] Vide quæ suprà pag. 1127. dicta sunt de hoc argumento.

ORNARI] In Codice Pithœano legitur, *hortentur & compellant.*

Pag. 34. cap. 40. HOSPITALIA SCOTTORUM] infrà tit. XXVII. cap. 10. *Hospitalia peregrinorum, sicut sunt Scottorum.* Beatus Rhenanus lib. 2. Rerum Germanicarum pag. 96. *Extat in volumine Legum Francicarum caput Meldensis Synodi quo Rex admonetur ut hospitalibus tam regiis quàm Scotteis prospiciat, quorum res in longè alium usum ab improbis hominibus vertantur.* Vide Sirmondi Notas ad hunc locum

IDEM] Codex Bellovacensis, *id est*. Frequenter ista vocabula permutantur in veteribus libris. Exempla passim suppetunt.

Pag. 37. cap. 66. PRIOR DEFINITIO] Ista videntur sumpta ex epistola Innocentii Papæ ad Exuperium Episcopum Tolosanum, in qua sic legitur : *De his observatio prior durior, posterior interveniente misericordiâ inclinatior est.*

Pag. 38. cap. 72. DE ALIENO VELLE] Codex Metensis habet, *de alieno velle facere luctu compendium*, ut apud sanctum Gregorium & Reginonem. In Bellovacensi & in meo, *de alieno nullo facere luctu compendium.* In Trecensi, *de alieno ullo facere luctu compendium.* In Pithœano, *de alieno nullo facere compendium.* In Tiliano, *de alieno nullo facere lucri compendium.*

Pag. 44. cap. 5. LANTWERI] In calce Codicis sancti Remigii Remensis habentur excerpta antiqua *ex Libro Capitulorum Domni Karoli & Domni Hludovici Imperatorum*, inter quæ legitur ista adnotatio : *Et quia in hostem aut propter terram defendendam aut propter terram adquirendam itur, de lantuveri, id est, de patriæ defensione, non aliter nisi secundùm istum modum in Lege aut in Capitulis Imperatorum scriptum habemus nisi in anterioribus Capitulis de pauperibus Francis, qui * si non habent undè heribannum persolvant, ut se in servitium Regis tradant, & tamdiù in eodem servitio maneant usquè dùm ille heribannus fiat persolutus. Et si mortuus fuerit in eodem servitio, heredes ejus suam hereditatem recipiant, & nec*

* Capitular. Lib. IV. cap. 67.

Tom. II. *& nec de libertate nec de ipſo banno obnoxii fiant. Similiter in poſterioribus capitulis de pauperibus Francis ibidem ſcriptum invenimus ut * unuſquiſque Comes deſcribat quanti ſint in ſuo comitatu qui per ſe hoſtem facere non poſſunt, ut alios adſanniant, ſicut ibi ſcriptum eſt.*

* Capitulare anni 829. tit. 3. c. 7.

Pag. 50. cap. 2. HERIMANNUS] Vide Præfationem noſtram ad Dialogos Antonii Auguſtini de emendatione Gratiani cap. 10.

PERSEVERANTIA LEVITATUM] id eſt, jocorum ac facetiarum. Infrà tit. XII. cap. 1. de eodem Herimanno legitur eum *ſæpè ineptire* ſolitum. Concilium Ticinenſe anni DCCCL. c. 4. *Purgetur ſanè ab omni levitate atque jactantia dignitas epiſcopalis.*

Ibid. c. 3. CARNUTUM] Codex Pithœanus habet *Carnotenam.*

FATERETUR] diceret. Flodoardus lib. 3. cap. 21. *ſe abſolutum à præfato Theodorico fuiſſe fatebatur.* Et cap. 26. *neutrum ſe conceſſiſſe vel conceſſurum eſſe fatetur.* Hincmarus epiſt. 41. ad Hadrianum Papam : *cùm ipſe Rex Carolus fateatur hanc regni partem ſibi à patre Ludovico Auguſto conſenſu tam Epiſcoporum quàm cæterorum Procerum totius imperii traditam.* Ivo parte 6. cap. 324. *per ſcripturam ſe probaturum eſſe fateatur.* Sunt in ipſis Capitularium libris plurima iſtius rei exempla.

Pag. 52. cap. 6. RAGAMFRIDUM] Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 28. ſcribit *Anſoldo, Gerolo, & Hadrico pro inquiſitione cujuſdam fratris Ragamfredi miniſterialis ſui, & ut, ſi neceſſe eſſet, liberâ ſalvâque cuſtodiâ detineretur ne aufugeret, ſibique adduceretur. Mandans etiam eidem Ragamfredo, ex auctoritate Dei ac ſua præcipiendo, ut cum ipſis in eadem permaneat inquiſitione; cui etiam, poſtquàm receſſerat, in alienis Parochiis immoranti Litteras mittit, revocans eum auctoritate canonicâ, ut ad metropolim ſuam redeat & ejus ſe humilitati repræſentet, vel ſi de ipſius judicio quæritur, Synodo regulari adeſſe feſtinet.* Hinc ergò colligi poſſe videtur Ragamfredum miniſterialem Hincmari eundem fuiſſe qui heic Diaconus Remenſis Eccleſiæ dicitur. Apud Doubletum in Hiſtoria Monaſterii ſancti Dionyſii pag. 778. extat Præceptum Karoli Calvi datum anno DCCCXLIV. cui ſubſcriptus reperitur Ragemfredus notarius ad vicem Ludovici.

Pag. 53. ISTA CAPITULA CONSTITUTA] Codex Metenſis hæc tantùm habet : *Capitula Karoli Regis junioris facta in monaſterio ſancti Medardi.* Breviùs in Divionenſi : *Capitula Karoli Regis filii Hludouvici.* Capitula autem iſta renovata ſunt anno DCCCLXVIII. apud Compendium.

Pag. 60. cap. 2. NEC BENEF. N. PRECARIO JURE] ſive *jure beneficiario & uſufructuario*, ut legitur in Præcepto Karoli Calvi pro monaſterio ſancti Germani Autiſſiodorenſis. Ex hoc porrò Præcepto, ut illud quoquè obſervemus, colligitur res Eccleſiarum in precariam traditas, tametſi earum proprietas ad Eccleſiam pertinuiſſet, publicari & ad fiſcum transferri potuiſſe propter negligentiam poſſeſſorum, id eſt, ſi poſſeſſores non implerent functiones regales ſive ſervitia regalia, ut tùm loquebantur, quibus res precariò poſſeſſa erat obnoxia. Itaquè cùm Adelbertus quidam negligentiæ ſuæ pœnas daret, fiſcus cepit poſſeſſiones ejus, etiam eas quas precariò tenebat à monaſterio ſancti Germani Autiſſiodorenſis. Eas verò non aliter recipere potuit monaſterium quàm per novam Principis conceſſionem.

Tom. II.

Pag. 63. SEQUUNTUR CAPITULA] Titulus horum Capitulorum ſic habet in antiquis exemplaribus Palatino & Metenſi : *Capitula Lotharii Imperatoris & Karoli Regis facta in palatio Valentianas.*

SILVATICO] Codex Bellovacenſis habet *Silvaco.* Extant Karoli Calvi Diplomata data in Silvaico palatio regio, quod alibi Silvagium quoquè vocatur.

OCCASIONIBUS] In codice Palatino, in Metenſi, & in Bellovacenſi legitur occupationibus, mendosè tamen. Vide quæ ſuprà adnotata ſunt pag. 1045. extremâ.

PERFICERE] Iidem codices habent *adimplere.*

Ibid. c. 1. PARABOLAVERUNT] locuti ſunt. Homilia incerti auctoris in vetuſtiſſimo codice S. Galli : *Surdos fecit audire, mutos parabulare.* Vetus Gloſſarium Collectioni Dionyſiii Exigui additum in veteri codice ſancti Stephani Metenſis qui nunc habetur in Bibliotheca Colbertina, *Sediciaſus, id eſt, qui riſos & diſſenſiones vel injurias necnon qui dicitur in ruſtica parabola ungares.*

Pag. 65. cap. 2. POENITENTIÆ] Codex Bigotianus habet *ſententiæ.*

Pag. 69. cap. 7. OTLINGUA SAXONIA] Commemoratio de manſionibus & novalibus ſancti Salvatoris Cenomanenſis : *in Autlingua Saxoniæ unum.* Extat Præceptum Karoli Calvi in quo legitur illum Artoni Fideli ſuo dediſſe villam Heidram ſitam *in comitatu Bajocacinſe in pagello qui dicitur Otlingua Saxonia.* Itaquè ſi quis villam illam commonſtraverit, ſimùl ſitum Otlinguæ Saxoniæ demonſtrabit.

Pag. 70. cap. 10. ARCISISIS] Codex Metenſis habet *Archis*, Palatinus *Archiſiis.*

Pag. 74. cap. 4. HOC EST SAC. Q. SIBI TRES FRAT. FR. REGES] Sic in codice Pithœano legitur, & ità legendum eſt. In aliis codicibus ſimpliciter habetur : *Hoc eſt ſacramentum quod ſibi mutuò juraverunt.*

Pag. 75. PRÆCEPTUM CONFIRMATIONIS] Ideò illud addidimus Capitulis Karoli Calvi, quia apertiùs quàm alia loca oſtendit qualiter ſe gererent Principes in conſtituendo certo numero Canonicorum in quapiam Eccleſia.

Pag. 77. APUD BONOILUM] vicum agri Pariſienſis, ad quem ex Burgundiæ partibus conveniſſe Warinum & Bernardum Comites anno DCCCXXXIV. narrat auctor vitæ Ludovici Pii. Ejuſdem loci mentio eſt in epiſtola 18. Lupi Ferrarienſis & apud Hincmarum in Præfatione poſterioris refutationis Gotheſcalci. Exiſtimabat autem Sirmondus Hincmarum de eo ipſo conventu apud Bonoilum loqui cujus acta heic extant, Lupum de alio quodam ſuperiore. Et nos quidem in Notis ad Lupum adnotavimus fieri poſſe ut indictus conventus fuerit ad Kalendas Julii, ſed Auguſto demùm menſe celebratus. Nunc verò addimus rem eſſe omninò certam. Habemus enim præ manibus privilegium ſanctorum Præſulum apud Bonoilum villam Concilium celebrantium VIII. Kal. Septembris, cui juxtà mandatum Karoli Regis interfuit & ſubſcripſit Lupus hoc modo : *Ego Lupus Abba in Dei nomine ſubſcripſi.* Inte-

Tom. II. rim verò donec privilegium illud edatur, puto me rem gratam facturum lectoribus si heic nomina Episcoporum & Abbatum descripsero qui Concilio isti interfuerunt. Amalricus Turonensis Archiepiscopus, Wenilo Senonensis, Hincmarus Remensis, Paulus Rotomagensis. Heribaldus Episcopus Autissiodorensis, Erchenradus Parisiensis, Rothadus Suessionensis, Teutboldus Lingonensis, Hirminfridus Bellovacensis, Balfridus Bajocensis, Herluinus Constantinensis, Herpuinus Silvanectensis, Guntbertus Ebroicensis, Jonas Æduensis, Hariardus Lexoviensis, Hildebrannus Sagiensis, Hildegarius Meldensis, Immò Noviomensis, Agius Aurelianensis, Frotboldus Carnotensis, Pardulus Laudunensis, Elmeradus Ambianensis, Remedius Abrincatensis, Godelsadus Cabillonensis, Braindigus Matisconensis, Prudentius Tricassinus, Dodo Andegavensis, Actardus Nannetensis. Ludovicus Abbas sancti Dionysii, Adalardus Abba, Lupus Abbas Ferrariensis, Heinhardus Abbas, Frodinus Abbas, Odo Abbas Corbeiensis, Hunfredus Abbas Dervensis, Bernardus Abbas, Gautlenus Abbas, Abbo Abba, Arcamboldus Abba, Georgius Abba, item Abbo Abba.

Pag. 84. cap. 14. Clericis] In Codice Bellovacensi deest hæc vox, proque illa legitur *damus*.

Pag. 85. Adalardum Abbatem] Hemeræus in Augusta Viromanduorum edidit Præceptum Karoli Calvi pro Ecclesia sancti Quintini, in quo ista leguntur : *unà cum carissimo nobis Comite Adalardo, qui & Abba præfixi cœnobii.*

Pag. 87. tit. 23. c. 1. Illi Episcopo] In Codice Palatino & in Metensi legitur : *Hunfrido venerabili Episcopo, Ingiscalco & Berengario Comitibus & ministerialibus ac fidelibus Missis nostris in Domino salutem.* In Bigotiano verò sic : *dilecto nobis Jonæ venerabili Episcopo & Isimbardo inlustri Comiti Missis nostris salutem.* Vide suprà pag. 70. tit. 14. cap. 11.

Fidelium nostrorum]. Horum unus fuit Hudalricus Comes & Marchio, ut colligitur ex duobus Præceptis Karoli Calvi pro Fredaldo Archiepiscopo Narbonensi ; quæ cùm data sint in Carisiaco palatio xv. Kal. Mart. anno xvii. regni ejusdem Karoli, hæc à manu antiqua in calce unius leguntur, *Hudalricus inclitus Comes & Marchio hoc ambaxiavit*, in alio vero, *Hudolricus inclitus Marchio hoc ambasciavit.* Idem fortasse nominatur Odalricus infrà titulo xxvi. extremo, & in Præcepto Karoli Calvi dato anno xv. quod extat in Chartulario Ecclesiæ Helenensis lib. 1. cap. 4.

Pag. 95. tit. 24. Item capitula] Edita sunt ex veteri Codice Bibliothecæ Bigotianæ. Non extant enim in aliis Codicibus. Sunt autem Missa ad Missos Dominicos, ut patet ex Præfatione.

Pag. 97. tit. 25. Adnuntiatio Karoli] Titulus iste non extat in Codice Palatino, neque in Metensi. Ejus verò loco ista substituuntur : *Capitula Karoli & Lotharii Regis nepotis ejus in Valentianas.*

Ibid. c. 1. Nostrum Seniorem] Ludovicum Pium Imperatorem, Karoli & Ludovici patrem.

Ibid. c. 2. Occasionibus] Veteres libri & editio Sirmondi habent occupationibus. Nos tamen mutavimus propriâ auctoritate, quia constabat emendationem esse certam & necessariam. Sic suprà in Præfatione tituli xiv. perperàm scriptum est *occupationibus* in quibusdam codicibus, ut illic monuimus. Infrà hoc titulo in adnuntiatione Karoli legitur : *ex parte pro talibus occasionibus &c.* Tom. II.

Iste meus nepos] Lotharius Rex Austrasiæ, Lotharii Imperatoris filius.

Per mei avunculi] Sirmondus ediderat *per meos avunculos.* Emendatum est ex libro Metensi. Pag. 100. §. 2.

Meorum Fidelium] Sic restitutum est ex codice Palatino.

Mei avunculi] Sirmondus & aliquot antiqua exemplaria habent *meis avunculis.* Sed in Palatino scriptum est *meorum avunculorum.* Certum est autem legi debere utì nos edidimus.

Sacramemta apud Carisiacum] Edita primò fuerunt à Petro Pithœo inter Scriptores coætaneos historiæ Francorum. Ibid. tit. 26.

Voluntarie] lubenter. Quod Franci dicunt *volontiers.* Infrà pag. 127. *Voluntariè vobis dono consilium.* Et pag. 144. *Voluntariè faciam.* Pap. 170. cap. 2. *Voluntariè illi erat sicut diligens patruus &c.* Pag. 102. tit. 26.

Divinis Legibus] id est, sacris Canonibus. Leges dividebant in divinas sive ecclesiasticas & humanas sive civiles, ut dicitur infrà cap. 5 & tit. xxxii. pag. 148. c. 6. & pag. 150. cap. ult. Pag. 101. cap. 1.

Sanctus Cyprianus] in Tractatu de duodecim abusionibus seculi, qui falsò adscriptus est Cypriano. Illic in duodecima abusione leguntur ea quæ in capite isto commemorantur. Pag. 125. cap. 8.

Eidem procurabo] Hæc, est lectio codicis Bellovacensis. Sirmondus edidit, *conligare eidem procurabo.* Sed idem postea in editione Conciliorum reposuit *eidem conciliari procurabo.* Pag. 131. cap. 5.

Karolum Regem] In Canonibus Abbonis Abbatis Floriacensis legitur, *Karolum gloriosum Regem.* Pag. 132. cap. 11.

Qui præf. a. inr. tenebat] Hanc clausulam non habet editio Sirmondi. Non extat etiam in Canonibus Abbonis. Ac sanè si ea fuisset in codice quo is utebatur, eam non peremisset homo monasticarum rerum studiosissimus. Quare certum esse debet illam defuisse in aliquot exemplaribus istius Synodi. Addita est autem ex libro Bellovacensi, ex quo etiam Sirmondus illam reposuit in tomo tertio Conciliorum Galliæ.

Regularis [Hæc vox non extat in Canonibus Abbonis.

Sanctus Gregorius.] Vide quæ suprà pag. 1082. adnotata sunt. Pag. 133. cap. 1.

Consuetudine olitana] Inter epistolas Francicè scriptas ad Josephum Scaligerum reperitur num. 79. epistola Ludovici Servini in qua caput istud refertur, & Servinus ingenuè fatetur se nullibì reperire potuisse quæ sit illa consuetudo, Scaligerumque orat ut si quid de ea noverit, ad se scribat. Consuetudo olitana est

Tom. II. consuetudo prisca, vocabulo deducto ab *olim*. Hadrianus primus in epistola 71. Codicis Carolini, *olitanâ traditione*. Sic enim legendum, non *olitariâ*. Idem in epist. 80. *Secundùm olitanam Patrum traditionem*. Item in epist. 85. *olitana consuetudo proclamatur*. Et epist. 95. *olitana regula*. Idem in epistola adversùs Capitulare Karoli M. de non adorandis imaginibus: *olitanam traditionem sanctæ catholicæ & apostolicæ Romanæ Ecclesiæ tenentes*. Epistola Formosi Papæ ad Episcopos Angliæ apud Spelmannum: *ab olitanis temporibus notissimum est*.

Pag. 133. Adversus Wenilonem] Et tamen ille sedem suam non amisit, sed Karoli Regi reconciliatus illam retinuit, ut docet auctor Annalium sancti Bertini. Vide Notas ad epistolam 29 Lupi Ferrariensis.

Pag. 134. cap. 5. Oscellus] Sita est ea insula in fluvio Sequanæ haud procul Meleduno, ut patet ex Annalibus Bertinianis ad annum dcccLxi. Vide epistolam 125. Lupi Ferrariensis.

Quidam a nobis deficientes] Hincmarus in notitia de villa Noviliaco cap. 4. *Deindè Landrada uxor Donati, sed & filii eorum, pergente Karolo Rege ad obsidendos Nortmannos, qui in insula quæ Oscellus dicitur residebant, cum aliis defecerunt.*

Pag. 135. cap. 7. Villa Breona] Annales Bertiniani ad annum dcccLviii. *Karolus Rex per Catalaunos usquè ad Breonam villam festinus graditur*. Præceptum Karoli Calvi de Masiaco & aliis villis Ecclesiæ Aurelianensis: *Actum in villa Briona in Dei nomine feliciter*. Vita sancti Corbiniani Episcopi Frisingensis cap. xi. *Romam pergendo, cùm Breones perveniret, juxtà sylvam quandam in castris manebat*. Vide Sirmondi Notas ad Capitularia pag. 778.

Pag. 136. cap. 10. De Abbatia s. Columbæ] in urbe Senonensi. Vide autem omninò Notas ad epistolam duodecimam Lupi Ferrariensis.

Echardum] Comitem fortasse Ambianensem. Nam in vetustissimo codice sancti Petri Bellovacensis sic lego: *In Christi nomine, Anni circuli liber Comitis incipit, auctus à Theotincho indigno Presbytero rogatu venerabilis Hechiardi Comitis Ambianensis*. Eccardi porrò Comitis mentio plurima extat in monumentis Historiæ Burgundicæ, à Ferardo editis, pag. 22 & seq. ex quibus colligitur filium illum fuisse Childebranni & Donnanæ, uxores porrò habuisse Aldegundem & Richeldim, & vixisse sub imperio Ludovici Pii & Caroli Calvi.

Pag. 138. Atque Karolum] Provinciæ Regem, Lotharii Imperatoris filium. Hinc ergò colligitur falsum esse quod in Annalibus Metensibus scriptum est, hunc Karolum anno dcccLviii. mortuum esse. Præterea auctor Annalium Bertinianorum docet eum interfuisse Synodo Tullensi apud Sablonarias anno dcccLix. quo tempore Karolus Calvus obtulit libellum proclamationis adversùs Wenilonem Archiepiscopum Senonensem.

Capitula ab omn. conservanda] In Co-Codice Palatino & in Metensi sic legitur: *Anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi* DCCCLX. *Hæc sunt Capitula venerabilium Regum Hlotharii, Hludouvici, & Karoli, quæ inter se firmaverunt* * *pridiè Idus Jun. in pago Trajectinse, juxtà ipsum locum Trajectum. Ut omnium præteritorum malorum.* Tom. II.

* In cod. Metensi, II Idus Junias.

Parem] Sic emendatum est & heic & infrà ex codicibus Metensi & Palatino. Nam anteà legebatur *fratrem* [& ita Sirmondus edidi.] Pag. 139. cap. 3.

Barcaniare] Litteræ sancti Bernardi Abbatis Clarevallensis de compositione inita inter Hugonem Episcopum Autissiodorensem & Willelmum Comitem Nivernensem: *Si ad alios thelonearius Episcopi primus advenerit, & primus barginnaverit, tanium accipiet quantùm curia Episcopi necesse habebit*. Puto vocem barginnare heic simpliciter significare ipsam emendi actionem, cùm emptor à mercatore petit quanti merces suas vendere velit. Nam hodièque Lemovices eam actionem vocant barginiare. Nescio autem quid sit burganaticum in Præcepto Karoli M. quod à Doubleto editum est in Antiquitatibus sancti Dionysii pag. 708. nisi sit locus ubi merces emuntur, ubi mercatus habetur. Pag. 151.

Pistis] Annales Bertiniani ad annum mcccLxii. *Carolus omnes Primores regni sui ad locum qui Pistis dicitur, ubi ex una parte Andella & ex altera Audura Sequanum influunt, circà Junii Kalendas convenire facit*. Vide reliqua. Pag. 153. tit. 34.

dcccLxii.] In codice Divionensi & in Metensi ista referuntur ad annum sequentem.

Ab agro] Hæc est lectio Libri Divionensis, Nam anteà legebatur *ab ara*. Pag. 155.

Cicutas vanitatis [Rectè idem liber. Nam in Metensi legitur *cunctas vanitates*. Quam lectionem retinuit Sirmondus, quia non viderat exemplar Divionense.

Effossa sunt] Intelligendum id de sacris sanctorum hominum Reliquiis in diversa loca delatis propter metum Normannorum, uti observatum est in Notis ad epistolam 110. Lupi Ferrariensis. Suppetunt autem istius rei innumera, ut ità dixerim, exempla.

Juxta Dei permissionem] Anteà legebatur *justâ Dei permissione*. Emendatum est ex codice Metensi. Vide suprà pag. 986.

Qui se lavat in luto] Codex Divionensis, *qui se jactat in luto*. Pag. 158. cap. 1.

Anno Incarnationis] Causam & originem istius conventûs explicant Annales Bertiniani. Præstat itaquè integrum locum, tametsi prolixum, heic describere. « Ludovicus Rex Ger- » maniæ, directis Missis Blandiloquis ad fratrem » suum Carolum, obviam sibi in territorium Tul- » lensem venire petit. Et quia Carolus cum Lo- » thario antè alloqui noluit quàm fratri suo causas » diceret quæ ei in Lothario displicebant, non me- » diocri querelâ indè sermonibus est conflictum. » Tandem Carolus cum Episcopis qui secùm erant, » Ludoico & Episcopis qui erant cum eo, scripto » capitulatim ostendit pro quibus Lothario commu- » nicare nolebat nisi profiteretur quòd indè aut cer- » tum redderet rationem aut secundùm auctorita- » tem dignam ostenderet emendationem. Post » quam professionem, sub hac convenientia Caro- » lus & Episcopi qui cum eo erant, in communio- » nem Lotharium receperunt, & scriptas ac Consi- » liariis recitatas adnunciationes, quas de illorum » conventu debuerunt populo nuntiare, usi consilio Pag. 163. tit. 35.

Tom. II. » præcipuè Ludovicus & Lotharius Chuonradi ſui » Conſiliarii, Caroli autem avunculi, qui ſuperci- » lioſa, ſed frivola & nec ſibi adeò nec pluribus » proficua more ſuetâ ſcientia nitebatur, ne inno- » teſcerentur populo cauſæ quas Carolus Lothario » reputabat, penitùs rejecerunt. Verùm Carolus » contrà eorum vota omnibus pleniter notum fecit » quia pro uxore contrà evangelicam & apoſtoli- » cam auctoritatem relicta, altera ducta eſt, & » quia uxori Boſonis & Balduino, qui filiam ejus » furatam fuerat in uxorem, excommunicatis com- » municaverunt, Lothario antè prædictam con- » feſſionem communicare nolebat. Sicque condi » centes placitum ſui conventûs in ſtatuto menſe » Octobrio in confinio Moſomagenſis & Vonzen- » ſis comitatûs, ab invicem ſeceſſerunt ».

Pag. 165. cap. 4. NEPOTI NOSTRO] Lotharii Regi Lotharingiæ. Epiſtola autem Nicolai Papæ ſcripta ad eundem Lotharium, de qua heic mentio eſt, Quinquageſima prima reperitur inter ejus epiſtolas. In calce autem epiſtolæ quinquageſimæ, quæ inſcripta eſt Karolo Calvo, orat obteſtaturque eum Pontifex uti epiſtolam ad Lotharium ſcriptam perferri diligenter ad eum curet, itemque eam quæ ad Epiſcopos regni Auſtraſiæ ſcripta erat, quæ eſt quadrageſima nona inter epiſtolas Nicolai. Ejuſdem exemplar tradi petit Epiſcopis in regno Karoli conſtitutis. *Quæ verò*, inquit, *quoniam nobis annuentibus in Galliam abitura repedavit, ſuper ea Epiſcopis regni Lotharii ſcripſerimus, in epiſtola quam eis miſimus poteſtis agnoſcere, cujuſque tranſcriptum exemplar venerandis Antiſtitibus in regno veſtro Eccleſiam Dei gubernantibus veſtra tribui gloria faciat.*

QUASDAM AUTEM NOBIS] nimirùm quinquageſimam epiſtolam, in qua Nicolaus Karolum objurgat quòd cum initio reſtitiſſet Lothario divortium meditanti, poſteà tamen fœdera cum eo iniiſſet, ac aſſenſum ſuum illi dediſſet.

Pag. 166. cap. 5. FILIAM NOSTRAM JUDITH] Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 23. *Hungario Epiſcopo pro excommunicatione Balduini, qui Judith viduam Regis filiam ſibi furatus fuerat in uxorem, undè & ab Epiſcopis hujus regni fuerat excommunicatus.* Ibidem cap. 26. Hincmarus monet Roricum Normannum ut eundem Balduinum *per epiſcopalem auctoritatem propter filiam Regis, quam in uxorem furatus fuerat, anathematizatum nullo modo reciperet.*

EXCOMMUNICAVERINT] in Synodo Sueſſionenſi anni DCCCLXII. ut patet ex Annalibus Bertinianis.

Pag. 173. cap. 2. AD MELDIS] Contigit iſtud anno DCCCLXII. ut docent iidem Annales Bertiniani.

Pag. 176. cap. 5. DE MONASTERIIS QUÆ CONJUGI] Hirmintrudi, cui donatum fuit monaſterium Kalæ in agro Pariſienſi, ut fidem facit Præceptum Karoli Calvi in chartulario monaſterii Foſſatenſis.

Pag. 178. cap. 11. MONOGRAMMA] Hiſtoria tranſlationis ſancti Sebaſtiani cap. 19. *calicem aureum cum patena patris ſui Magni Caroli monogrammate inſignita.* De monogrammate plura vir clariſſimus Carolus Dufreſnius in Notis ad Annam Comnenam pag. 253. quem conſule.

Ibid. c. 12. IN QUENTOVICO] Præter monetam in locis heic commemoratis cuſam, reperiuntur plures denarii in aliis civitatibus & oppidis monetati, ut ſeculi illius verbo utar, putà in civitate Cenomanenſi, in Biturigenſi, Turonenſi, & aliis, quorum nos ectypa heic tibi exhibemus. Tom. II.

QUI LIBER EST] In editione Sirmondi legitur *quilibet*. Quo etiam modo legitur in Codice Metenſi & in Palatino. Nos retinuimus lectionem libri Bellovacenſis. Pag. 180. cap. 15.

CUM VIRGIS VAPULET] In codice Metenſi ſcriptum eſt, *cum virgis cædatur*. Sic etiam in fine capitis ſequentis. Ibid. c. 16.

MANUS EI AMPUTETUR] Idem libet, *manus ei abſcidatur*. Ibid. c. 17.

CAPITULO CXXXVI Hæc eſt lectio Pag. 182. c. 19.

Tom. II. codicis Bellovacenſis, Metenſis, & Palatini. Sirmondus habet *CXLV.* quia caput quod heic laudatur ex libro primo Captularium, erat CXLV. in ſuperioribus editionibus.

Pag. 183. cap. 20. Nudo corpore] In codice Palatino & in Bellovacenſi legitur, *nudo corio* Quo etiam modo ſcriptum eſt apud Reginonem.

Contra interd. d. fecit dic.] Apud Reginonem legitur : *contrà interdictum Dei fecit. Ait enim: Æquus tibi ſit modius & ſextariis æquus. Et alibi : Menſuram & menſuram odit Dominus. Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram. Quod peccatum inter illa capitalia peccata computatur &c.*

Secundum s. m. c. judicentur) Regino : *& damnum ſuſtineant, & virgis cædantur.*

Pag. 186. cap. 25. Ad perditionem gent.) Hæc & quæ ſequuntur non extant in exemplari Metenſi ; pro quibus iſta illic habentur. *Et adjutor Gentilium erroris. Igitur pro tali venditione & auſu temerario volumus ut venditor de vita componat, & omnes res ejus infiſcentur. Eccleſiaſticus verò aut Deo ſacrata perpetuo exilio damnentur.*

Ibid. c. 26. Cum suis comitibus) Idem codex Metenſis habet *cum ſuis armis.*

Indebitam oppressionem) In eodem libro ſcriptum eſt *cupiditatem aut oppreſſionem.*

Pag. 188. cap. 28. De illis autem) Cironius lib. 5. Obſervat. cap. 4. putat hanc clauſulam pertinere ad Leges Karoli Magni, tametſi fateatur non reperiri in libris Capitularium.

Ibid. c. 29. Polypticis) Gloſſæ veteres codicis Theodoſiani in codice Mſ. bibliothecæ Regiæ : *Polypticos, id eſt, breves tributi & actionis.* Vetus Polypticus ſancti Remigii Remenſis, ævo Hincmari, niſi fallor, ſcriptus, extat nunc in bibliotheca Tellieriana. In Bibliis Foſſatenſibus bibliothecæ Regiæ deſcriptus eſt Polypticus monaſterii Foſſatenſis. Vide Cujacium lib. 4. Obſervat. cap. 27. & Menardum in Notis ad Concordiam Regularum pag. 147.

Pag. 190. cap. 31. Suum quæque ..... faciat) Pro his iſta habentur in libro Metenſi, *poteſtatem habeat recipiendi & ſibi conjungendi.*

Ibid. c. 32. Homines jectivi) Codex Metenſis habet *homines fugitivi.* Vide Notas Sirmondi ad hunc locum.

Ibid. c. 33. Super quadraginta noctes) In eodem codice legitur, *ſuper quadraginta dies.* Quam lectionem eſſe meliorem colligi poſſe videtur ex his quæ poſteà dicuntur.

Pag. 191. Observari usque ad sanctam) Regino iſtorum verborum ſenſum ſic reddidit, *uſquè ad illud die Lunis poſt octavas Paſchæ obſervari præcipimus.*

Pag. 198. cap. 6. Ut de iniustis) Vide lib. 5. Capitular. cap. 110.

Inquirant et eas) Sic emendavimus ex codice Divionenſi & Bigotiano. Anteà legebatur, *requirant, ut eas.*

Pag. 200. cap. 16. Ministerialibus Missorum) in editione Sirmondi legitur *miniſterialibus Miniſtrorum.* Nos heic reddidimus lectionem veterum exemplarium. Tom. II.

Anno Incarnationis) Titulus ipſe deeſt in codice Rivipullenſi, in quo hæc tantùm leguntur : *Capitula Karoli Regis atque Ludouvici fratris ejus.* Pag. 201.

In Compendio) Edita à nobis ſunt iſta Capitula anno MDCLXIV. in Appendice Operum Lupi Abbatis Ferrarienſis, deſcripta ex veteri codice Mſ. monaſterii Rivipullenſis. Poſteà Philippus Labbeus iſta adnotavit in margine tomi octavi Conciliorum pag. 91. contrà Capitula edita anno DCCCLIII. in Synodo Sueſſionenſi : *In mſ. cod. Rivipullenſis in Catalonia monaſterii, Capitulare hoc dicitur Compendienſe & anno 868. tribuitur, quod amanuenſis errore aut oſcitantiâ eveniſſe arbitramur.* Verùm non animadvertit vir clariſſimus diverſa eſſe Capitula, licèt Compendienſia deſcripta ſint ex Sueſſionenſibus. Nam in codice Rivipullenſi ſcriptum eſt illa facta fuiſſe in Compendio palatio anno regni Karoli XXVIII. Indictione XV. Porrò Karolum fuiſſe Compendii X. Kal. Maii Indictione XV. anno XXVII. regni ſui patet ex Præcepto quod tùm ab eo obtinuit Æneas Epiſcopus Pariſienſis. Itaquè Capitulare iſtud factum fuit anno DCCCLXVII. quo Indictio XV. erat, & menſe quidem, ut videtur, Aprili. Pag. 203. tit. 38.

Ipsius qui locum retinet) id eſt, illius qui monaſterium poſſidet, ſive Abbas ſit Monachus, ſive Clericus, aut Laicus. Nam quia tùm Principes pro arbitrio tribuebant monaſteria Monachis, Clericis, vel Laicis, quos ſeculares vocabant, ſic temperanda fuit ſententia hujus Capituli ut nemini daretur occaſio vergiverſandi. Ibid. c. 1.

Ibi invenerit) Hincmarus apud Flodoardum lib 3 cap. 28. ſcribit *Anſelmo cuidam Monacho, præcipiens ut deſcribat omnia quæ in monaſterio, ut videtur, Altuillarenſi antè ipſius Præſulis ordinationem facta vel collata fuerunt, & quæque poſteà, numerum quoquè fratrum ac famulorum eis ſervientium, & ſi qua exindè ſuo tempore diſpenſata fuerunt, & in quos uſus, vel per quas perſonas ; & ità veraciter omnia deſcribantur ut Miſſi dominici nihil ibi falſum poſſint invenire.*

Adnullata) Ea enim fuit Normannorum rabies & implacabile odium adversùs Eccleſias & monaſteria ut paſſim deſtruerent everterentque. Neque verò neceſſe eſt ire per omnes regni Francici provincias. Adferam tantùm teſtimonium Rainaldi Presbyteri & Monachi Tutelenſis, qui ſub Karolo Simplice vixit. Is ergò ſic loquitur de Eccleſia ſancti Petri de Pallajanias in Lemovicibus : *Poſt multùm verò temporis venerunt Pagani qui vocantur Normanni per totam provinciam, & deſtruxerunt Eccleſias ſive Monaſteria multa ; inter quas fuit iſta Eccleſia deſtructa ab eis, & in longa oblivione tradita.* Pag. 204. cap. 1.

Abbatiarum Prælati) Non dicit *Abbates*, ſed *Abbatiarum Prælati*, ob cauſam quam paulò antè diximus.

In beneficium) id eſt, in feudum. Ea enim fuit illorum temporum calamitas ut coacti ſint Principes bona Eccleſiarum dare Laicis in feudum ; ut his bonis adjuti, faciliùs morari poſſent Pag. 205. cap. 3.

Tom. II. in ſervitio Principum, id eſt, militare officium & certas functiones regales exercere, ut patet ex Flodoardo lib. 3. cap. 4. itemque ex multis aliis locis.

Ibid. c. 4. Capitularia) Suprà lib. 1. cap. 5. Vide Synodum Sardicenſem cap. 17.

Ibid. cap. 5. In eadem) Ità omninò ſcriptum eſt in codice Rivipullenſi, ſed malè. Legendum quippè eſt *in alodem*, ut ſuprà tit. XI. cap. 5.

Pag. 206. cap. 8. Consecratos dies) id eſt, dies feſtos qui ſubſequuntur Natale Domini uſquè ad Epiphaniam, ut opinor, quos olim Chriſtiani in maxima lætitia & pietatis operibus tranſigebant, adeòque propter hanc cauſam ritè dici poterant conſecrati.

Pag. 207. cap. 11. In Synodo) nimirùm Sueſſionenſi, quæ anno DCCCLIII. habita eſt in monaſterio ſancti Medardi. Nam in eo Synodo primùm inventa ſunt hæc Capitula. Quanquàm nihil vetat quin intelligi quoquè poſſit de alia Synodo in qua rursùm lecta & confirmata ſint hæc Capitula, Compendienſi nimirùm, ſi quæ tùm habita fuit.

Præstarias) Apud Reginonem lib. 1. cap. 368. legitur *precarias*. In Notis autem ad eundem Reginonem pag. 574. adnotavimus hæc vocabula confundi olim ſolita: quia res quæ precario tenebatur, præſtata vel præſtita dicebatur.

Episcopus aut) Hæc non habentur apud Reginonem.

Pag. 208. cap. 12. Ut missi nostri) Caput iſtud in duas partes dividitur apud Reginonem, Burchardum, & Ivonem, apud quos ſecunda pars incipit ab his verbis, *Neque mancipia Eccleſiaſtica &c.* Hinc in libro tertio Decretalium tit. 19. cap. 3. *Mancipia eccleſiaſtica niſi ad libertatem non convenit commutari.* Vide Notas ad Reginonem pag. 575.

Libertate fruatur) Sequitur poſteà apud Reginonem: *Quod enim ſemel Domino conſecratum eſt, ad humanos uſus jam transferri non poteſt. Ait enim Lex: Si quis mutaverit, & quod mutat & quod mutatum eſt, ſacrificabitur Domino.* Vide Notas Antonii Auguſtini ad primam Collectionem Decretalium lib. 3. tit. 16. cap. 3.

Pag. 211. cap. 8 Ut Presbyteri Parrochiani) Vide ſuprà lib. 1. cap. 142.

Pag. 212. cap. 9. De uno manso) Vide ſuprà lib. 1. cap. 85. & infrà lib. 5. cap. 100. & 214.

Pag. 213. cap. 10. Secundum evangelicum) In codice Bigotiano legitur, *ſecundùm eccleſiaſticum præceptum.* Sed hæc lectio bona non eſt.

Reip. Potestatem) id eſt, Miniſtrum reipublicæ, Ducem videlicet, Comitem, Vice-comitem, aut alium quempiam ex Judicibus publicis, qui in capite ſequenti nominantur.

Pag. 214. cap. 13. Episcopi privilegia) Caput iſtud additum eſt ex codice Rivipullenſi. Non extat enim in cæteris, neque in editione Sirmondi.

Caput episcopatus) ſive caput Eccleſiarum totius diœceſeos. Eam ob cauſam Helenenſis Eccleſia frequenter in veteribus actis vocatur caput Eccleſiarum Roſſilionenſium & Vallaſpirienſium, & ſic de cæteris.

Pag. 215. tit. 41. Anno DCCCLXIX.) De toto iſto negotio plura notatu digna habet Auctor Annalium Bertinianorum, & ex eo continuator Aymoini, quos conſule. Inſurgit autem heic adversùs Karolum Calvum Auctor Annalium Fuldenſium, qui addit eum ſe Imperatorem & Auguſtum, quaſi duo regna poſſeſſurum, appellari præcepiſſe. Quod non memini me alibì legiſſe. In Annalibus Metenſibus ſcriptum eſt Karolum, poſtquàm Mettis in regnum ſublimatus eſt, indè digredientem, Aquiſgrani palatium ingreſſum eſſe, *eò quòd ſedes regni eſſe videretur.* Karolus enim Magnus ſedem illic imperii conſtituerat.

Tom. II.

Pag. 215. tit. 41. V. Idus Sept. Extat in chartulario ſancti Arnulphi Metenſis Præceptum Karoli eo die datum ad deprecationem Karlomanni Abbatis filii ſui, quo donat eidem monaſterio capellam in pago Moſlenſi in villa Juſſiaca in honorem ſancti Hilarii Confeſſoris fundatam & dedicatam.

Mettis civitate) Dùm Karolus in Metenſi civitate eſſet, puto illum Eccleſiæ Metenſi obtuliſſe codicem ſacrorum Bibliorum elegantiſſimè ſcriptum, à Canonicis ſancti Martini Turonenſis ſibi donatum, quem anno MDCLXXV. inſigne Capitulum ſancti Stephani Metenſis dono dedit illuſtriſſimo viro Joanni Baptiſtæ Colberto, in cujus bibliotheca nunc ſervatur. Codex eſt magnæ molis, picturis & imaginibus ornatus, quarum unam heic tibi exhibemus, Lector, in qua vides Vivianum Monachum ſancti Martini Metenſis cum ſociis ſuis offerentem Karolo ſacra Biblia.

Ad hunc locum pertinet tabella heic adjuncta.

In eandem bibliothecam Colbertinam delatus eſt, ejuſdem inſignis Capituli beneficio, Liber precum ejuſdem Karoli Calvi, literis aureis ad miraculum ſcriptus, gemmis & ebore veſtitus; ut planè deſcriptus videri poſſit in epiſtola Hieronymi ad Euſtochium, in qua hæc leguntur: *Inficiuntur membranæ colore purpureo, aurum liqueſcit in litteras, gemmis codices veſtiuntur.* Hunc codicem probabile eſt Karolum Eccleſiæ Metenſi ſancti Stephani eâ tempeſtate donaſſe, nimirùm poſt acceptum nuntium de morte Hirmintrudis Reginæ, quæ pridiè Nonas Octobris obiit apud ſanctum Dionyſium quo tempore Karolus erat in villa Duciaco. Nam poſt extinctam Hirmintrudem, Liber iſte precum videbatur eſſe inutilis Karolo, quòd in litaniis in calce libri poſitis iſta legerentur: *Ut Hirmindrudim conjugem noſtram conſervare digneris, te rogamus audi nos.* Poſt litanias verò finitas, hæc leguntur: *Hic calamus facto Liutardi fine quievit.* At in initio Libri Karolus depictus eſt in ſolio regali ſedens, coronatus; ſupràque caput ejus, quemadmodùm etiam in ſuperiori tabella, viſitur manus aurea, quaſi è cœlo miſſa, ut indicio eſſet Karolum à Deo coronatum eſſe, ut legitur in eidem litaniis: *Ut mihi Karolo à te Regi coronato vitam & proſperitatem atque victoriam dones, te rogo, audi me.* Damus heic tibi exemplum illius imaginis, ut tu ipſe meliùs judicare poſſis de toto iſto negotio.

Tom. II.

Præter Biblia Metenſia, extat aliud divinorum Librorum volumen Pulcherrimum, à Karolo Calvo oblatum Eccleſiæ ſancti Dionyſii, quod nunc ſervatur in Bibliotheca Regia.

REGE ET PRINCIPE NOSTRO] Lothario, qui præterito menſe Junio mortuus erat placentiæ in Italia; ad cujus vacuum regnum occupandum Karolus Metas advolavit, ibique ab aliquot utriuſque regni Epiſcopis conſecratus eſt. Cæterùm etſi regni Lotharii integram poſſeſſionem non retinuit, ſucceſſionis tamen hujus epocham, ut heic notat Sirmondus, ſuis deinceps Diplomatibus adjecit. Habemus nos Præceptum pro Monaſterio ſancti Arnulphi Metenſis, quod datum in die coronationis Karoli, ut ſuprà monuimus, & ita adnotatum eſt: *Data V. Idûs Septembr. Indictione II. anno xxx. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege, & primo in ſucceſſione regni Clotarii.* Item aliud pro Monaſterio Solemniacenſi, in quo hæc ſcripta ſunt: *Data XVII. Kal. Auguſtas, Indictione IX. anno XXXVII. regnante Karolo glorioſiſſimo Imperatore, & in ſucceſſione regni Lotharii anno VI. Imperii autem ejus anno primo.* Apud Aimoinum lib. 5. cap. 34. extat aliud ejuſdem Karoli Præceptum pro Monaſterio ſancti Germani, datum *anno xxxij. regnante Carolo glorioſiſſimo Rege, & in ſucceſſione Lotharii Regis anno tertio.*

BASULAM] id eſt, Baſileam, ut ait Guillimannus in Catalogo Epiſcoporum Argentinenſium cap. 25. pag. 123. Hinc ergò emendandi Annales Fuldenſes ad annum DCCCLIX. ubi legitur *Baſalam.* pro quo Annales Bertiniani legunt *Baſiliam.* Vide Vitam ſancti Quintini apud Surium, tom. v. pag. 1087. cap. 3. Pag. 222. col. 1.

BALMAM] De Balma, Offonis villâ, Monaſterio ſancti Gregorii, & Mauri Monaſterio vide Notas ad Notitiam Aquiſgranenſem anni DCCCXVII. Vide etiam Guillimannum in Catalogo Epiſcoporum Argentinenſium cap. 10. p. 67. Pag. 223. col. 1.

S. STEPHANI IN STRASTBURCH] Apud Guillimannum pag. 22. & 27. extant Præcepta Ludovici Pii & Lotharii pro Monaſterio ſancti Stephani Argentoratenſis.

GRANDIVALLEM] in Diœceſi Baſileenſi, vulgò *Munſterthal.* De quo mentio fit apud Eckehardum in Libro de caſibus Monaſterii ſancti Galli cap. 2. Extant in tomo ſeptimo Spicilegii Dacheriani pag. 184. & ſeqq. Præcepta Lotharii Imperatoris, Caroli Craſſi, Lotharii Regis, & Conradi Jurenſis pro Monaſterio Grandiſvallis.

Tom. II.

Sancti Martini] juxtà urbem Metenſem, nunc diruta. Huic Abbatiæ præfuit Sigilaus tempore Lotharii Imperatoris, ut docent verſus poſiti in fronte textûs Evangeliorum quem Lotharius obtulit eidem Monaſterio, cujus Frater fieri cupiit, non quidem ut illic Monachus eſſet, ſed ut conſcriberetur inter eos qui Fratres erant illius loci, ad exemplum patris Ludovici & Ludovici fratris, qui Fratres erant Monaſterii ſancti Dionyſii, ut legitur in tomo quarto Spicilegii Dacheriani pag. 230. Illi porrò qui ad communionem orationum & bonorum operum admittebantur, & nomina ſua inter nomina Monachorum conſcribi petebant & obtinebant, *Fratres conſcripti* dicebantur, ut docet Vadianus in Libro ſecundo de Collegiis Monaſteriiſque Germaniæ veteribus pag. 88. Nomina Fratrum conſcriptorum Cenobii ſancti Galli edidit Goldaſtus in tomo ſecundo Rerum Alamannicarum pag. 184. & Monaſterii ſancti Dionyſii Dacherius in tomo quarto Spicilegii pag. 230. Codex ille Evangeliorum à Lothario datus Monaſterio ſancti Martini Metenſis ſervatur in præſentiarum in Bibliotheca Regia, in cujus initio appoſita eſt hæc imago Lotharii.

Tom. II.

Boutrois Sculp

Tom. II. Pag. 223. COMITATU MOSLENSI) Præceptum Karoli M. pro Monaſterio ſancti Arnulphi Metenſis: *Villam noſtram nuncupatam Cameneto, ſitam in ducato Moſlinſe in comitato Mettenſe.* Aliud Karoli Calvi: *quandam Capellam in pago Moſlenſi in villa Juſſiaca in honorem ſancti Hilarii Confeſſoris fundatam.* Vide Notitiam Galliarum doctiſſimi viri Hadriani Valeſii pag. 363.

Pag. 224. col. 2. SANCTI MICHAELIS] in Veſontione. De quo pluribus dictum eſt ſuprà pag. 1094.

S. MARIÆ IN BISINCIONO] fundatum à ſancto Donato Epiſcopo Veſontionenſi & matre ejus Flavia, ut docent veteres membranæ à Chiffletio relatæ, quod poſteà Juſſanum Monaſterium dictum eſt. Anno MDCVII. cœnobium illud Minimis conceſſum eſt ad habitandum, ut tradit idem Chiffletius.

Ibid. col. 2. SCARPONENSE] ſic dictum à Scarponna caſtro veteriſſimo à Divoduro Mediomatricorum duodecim millibus paſſuum diſtante, ut docet idem Valeſius pag. 508. Notitiæ Galliarum. Charta Arnulphi Ducis pro Monaſterio ſancti Arnulphi: *Prædium meum Floriacum dictum, ſitum in pago Wabrinſe, in comitatu Scarponenſi.*

Pag. 225. APUD GUNDULFI VILLAM] Duos Regum conventus apud Gundulfi villam fuiſſe reperio, unum anno DCCCLIX. alium anno DCCCLXXII. de quo heic ſermo eſt. Prioris mentio eſt in Præcepto Lotharii Regis Auſtraſiæ, quod editum eſt in tomo duodecimo Spicilegii Dacheriani pag. 132. Putavit clariſſimus Spicilegii editor datum illud fuiſſe circà annum DCCCLV. Sed iſta contigiſſe anno DCCCLIX. colligitur ex Annalibus Bertinianis, in quibus legitur Lotharium & Karolum fratres apud Karolum patruum fuiſſe cùm is libellum proclamationis adversùs Wenilonem Archiepiſcopum Senonenſem obtulit Synodo Tullenſi apud Saponarias.

GUNDULFI VILLAM] in territorio Tullenſi. Bulla Hadriani IV. adversùs Matthæum Ducem Lotharingiæ: *pro caſtello Gundulfi villæ, quod antè civitatem Tullenſem erexit.* Gundulfi villæ & palatii regii in ea ſiti frequens mentio eſt in Annalibus & monumentis illorum temporum. Præceptum Lotharii Imperatoris editum à Joanne Columbi in Libro ſecundo de rebus geſtis Epiſcoporum Warienſium pag. 68. *Actum Gondulphi villâ palatio regio.* Præceptum Lotharii Regis Auſtraſiæ paulò antè commemoratum: *Reſidentibus nobis Gundulfi villa cum dilectiſſimo patruo noſtro Karolo & cariſſimo fratre noſtro æquivoco.* Annales Bertiniani ad annum DCCCLXIX. pag. 238. *Palatium quod Gundulfi villâ dicitur.* Item ad annum DCCCLXXII. *Carolus autem à Burgondia ad Gondulphi villam Kalendas Septembris revertitur.* Hincmarus Archiepiſcopus Remenſis in epiſtola ad Hincmarum Laudunenſem apud Flodoardum lib. 3. cap. 22. *in Gundulfi villa coram Epiſcopis qui affuerunt.* Reſponſoria Laudunenſis in tomo ſecundo Operum Remenſis pag. 613. *quamvis eas Litteras in Gundalfi villa ſuſcepiſſetis.* Concilium Duziacenſe in Præfatione: *n Vermeria, deindè in Gundulfi villa.* Annales Fuldenſes ad annum DCCCLXXX. *Quoſdam ex Fidelibus ſuis obviam Legatis nepotum ſuorum ad villam Gundolfi tranſmiſit,* Item ad annum ſequentem: *Rex cum ſuo nepote Hludouvico apud villam Gundolfi congruum habuit colloquium.* Regino ad annum DCCCLXXXIV. *Optimates regni ad Carolum Imperatorem Miſſos dirigunt, eumque ultrò in regnum invitant, eique advenienti ad Gundulfi villam obviam procedunt.* Idem ad annum DCCCLXXXV. *Hugo ejuſdem Henrici conſilio ad Gundulfi villam promiſſionibus attractus dolo capitur.* Karolus ſimplex in confirmatione rerum Eccleſiæ Tullenſis anno DCCCCXXII. in villa Embrecha ſuper Rheni fluenta: *Capella in Gondulphi villa.* Vide Notitiam Galliæ clariſſimi viri Hadriani Valeſii pag. 238.

Tom. II.

Pag. 230. cap. 7. INFIRMATI] In editione Sirmondi malè legitur *informati.* Certa eſt emendatio noſtra. Simile mendum extat apud Reginonem lib. 2. cap. 108. ubi ſcriptum eſt *informatur*, cùm legendum ſit *infirmatur.* Contrà in reſponſione Legatorum Karoli VII. ad Orationem à Pio II. habitam in conventu Mantuano, quæ edita eſt in tomo nono Spicilegii Dacheriani, legitur pag. 326. *Intellexit præterea hæc Decreta ſacris Canonibus antiquorum Conciliorum ac Decretis ſummorum Pontificum confirmari.* Pro quo in veteribus ſchedis ex quibus iſta reſponſio edita eſt legitur *conformari*, omninò rectè.

Pag. 232. cap. 8. RATIONABILIS ESSE VID.] In editione Sirmondi legitur, *quæ rebellis eſſe videatur.* Quæ prava lectio ita impoſuit ſummo viro ut etiam in Indice voluminis notaverit paginam in qua de rebelli cauſa agebatur. Emendatum eſt ex Libris Capitularium. Quamquàm, fatendum enim eſt, aliquot vetera exemplaria Capitularis anni DCCCXXIX. tit. 2. cap. 5. habent. *rebellis* pro *rationabilis*, ut illìc monuimus.

Pag. 235. SEPTIMANIÆ ATQUE GALLICIÆ] Nulla Septimaniæ mentio eſt in Canone quarto Concilii Tolerani ſeptimi, ad quod reſpicit hic locus. Sed Frodoinus Epiſcopus Barcinonenſis vim Canonis pertinere voluit etiam ad Septimanos. Undè colligi poſſe videtur etiam illam Tarraconenſis Hiſpaniæ partem tùm accenſeri ſolitam Septimaniæ, ſaltem quoad cauſas eccleſiaſticas, quia omnes Eccleſiæ tractus illius uſquè ad Rubricatum ſubjectæ erant Narboni Septimaniæ Metropoli.

Pag. 236. cap. 2. CASTRUM TERRACINENSE] in Diœceſi Barcinonenſi, ubi olim fuit ſedes Epiſcopalis Egarenſis. Hodie vulgò Terraſſa.

FACTIONE BAIONIS] Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 21. ſcribit Bertulfo Archiepiſcopo Trevirenſi *pro quibuſdam Capellis ad villam Duodeciacam pertinentibus, quas quidam ex Parochia Trevirenſi uſurpabat per factionem cujuſdam Preſbyteri.*

Ibid. c. 3. RICOSINDUS GOTHUS] Cauſa iſta finita eſt poſt biennium, tempore Synodo Tricaſſinæ. Habemus enim Præceptum Ludovici Balbi tùm datum in gratiam Frodoini Epiſcopi Barcinonenſis, in quo iſta leguntur: *Concedimus ei agrum ſuum propè civitatem Barchinonam quem hactenùs Godus nomine Recoſindus de poteſtate Joannis Epiſcopi tullt & abſque Lege tenuit.* Hunc Ricoſindum ego puto diverſum non eſſe à Ricoſindo mandatario Salomonis Comitis in cauſa quam is habebat anno DCCCLXIX. adversùs Witizam Abbatem Monaſterii ſancti Andreæ Exalatenſis

Tom. II. in Diœceſi Helenenſi cujus acta extant in Chartulario Monaſterii Cuxanenſis.

Sanctæ Eulaliæ] id eſt, Cathedralis Eccleſiæ Barcinonenſis.

Pag. 237. Vicarium ipsorum] id eſt, Joannem Papam, ut ſtatim dicitur. Olim Romani Pontifices ſe vocabant Vicarios Apoſtolorum Petri & Pauli, & hoc titulo ſe ornari ab iis qui ad illos ſcribebant, quique de illis ſcribebant, non inviti ferebant. Quarè mirum valdè eſt Innocentium III. eo uſquè audaciæ progreſſum eſſe ut negaret Romanum Pontificem eſſe Vicarium Petri aut alicujus Apoſtoli. Hæc ſunt ejus verba lib. 1. epiſt. 326. ad Epiſcopum Faventinum: *Nam quamvis ſimus Apoſtolorum Principis ſucceſſores, non tamen ejus aut alicujus Apoſtoli vel hominis ſed ipſius ſumus Vicarii Jeſu Chriſti.*

Pag. 238. & 243. Signum Bossonis] Karolus Calvus in Præcepto pro Monaſterio ſancti Benigni Divionenſis apud Ferardum in monumentis Hiſtoriæ Burgundicæ: *Boſo, kariſſimus noſter, Dux & Miſſus Italiæ, ſacrique Palatii noſtri Archiminiſter.*

Pag. 242. cap. 11. Quas plebes appellant] Capitulare Lotharii apud Olonam cap. 20. *Præcipimus ut ſingulæ plebes ſecundùm antiquam conſuetudinem fiant reſtauratæ.* Leo IV. apud Gratianum 13. q. 1. cap. 1. *Eccleſiaſ.* §. *Item Leo.* Et. 16. q. 1. cap. 45. *De decimis juſto ordine non tantùm nobis ſed etiam Majoribus noſtris viſum eſt plebibus tantùm, ubi ſacroſancta baptiſmata dantur, debere dari.* Fragmentum porrò iſtud Epiſtolæ Leonis IV. ſumptum eſſe ex ea quæ ad Epiſcopos Britanniæ ſcripta eſt, docet Paſchalis II. ad Baldricum Noviomenſem ſeu Tornacenſem Epiſcopum ſcribens. *Idem etiam Leo*, inquit, *Epiſcopis Britanniæ ſcribens, illis tantùm Eccleſiis quæ* plebes *vocantur, deberi decimas indicat ubi ſacroſancta dantur baptiſmata.* Edita eſt in tomo XII. Spicilegii, pag. 450. Walafridus Strabo in Libro de rebus eccleſiaſticis cap. 31. *Centenarii, qui & Centenariores, vel Vicarii, qui per pagos ſtatuti ſunt, Presbyteris plebium, qui baptiſmates Eccleſias tenent, & minoribus Presbyteris præſunt, conferri queunt.* Epiſtola Paſchalis II. pro Guidone Archidiacono Virdunenſi: *Alioquì, donec obediant, divinis officiis careant, & decimas ſuæ plebis amittant.* Charta fundationis Monaſterii ſancti Mauri in territorio Amiterrino: *Venerunt Petrus Presbyter de plebe ſanctæ Mariæ de Amiterno cum fundatoribus ſancti Mauri.* Vide ſuprà pag. 1067.

Ibid. c. 12. Missatici nostri potestate] Vide quæ ſuprà adnotata ſunt pag. 1179. ad caput 67. Libri quarti.

Pag. 243. Ansbertus Archiepiscopus] Subſcriptiones iſtæ ſunt additæ ex Codice Bellovacenſi. Nam horum Capitulorum ſubſcriptiones in editione Sirmondi incipiunt à Joanne Tuſcanenſi. Ac ſanè heic videntur neceſſariæ, cùm multa diverſa habeant à ſubſcriptionibus tituli præcedentis.

Pag. 244. Otramnus Viennensis] Infrà pag. 275. ſubſcribit Capitulis conditis in Synodo Tricaſſina. Impetravit à Boſone Rege Provinciæ Præceptum de confirmatione rerum & privilegiorum Monaſterii ſancti Andreæ inferioris, in quod id ſe facere Rex ille teſtatur *pro remedio glorioſiſſimæ memoriæ Karoli Imperatoris ac ſociatæ conjugis ejus æquè bonæ memoriæ Hirmintrudis atque prole eorum Ludovici piiſſimi Regis.* Pari reverentiâ ergà memoriam Karoli uſum eſſe eundem Boſonem reperio in Præcepto ejus pro Monaſterio Trenorchiano, quod à R. P. Petro Franciſco Chiffletio editum eſt, & in altero pro Monaſterio Cariloci, quod nos daturi ſumus poſt Notas. Tom. II.

Walterus Aurelianensis] Recenſetur infrà tit. LII. cap. XV. inter Rectores Ludovici Balbi, à cujus filio Karlomanno obtinuit reſtitutionem quarundam villarum ad Aurelianenſem Eccleſiam pertinentium. Capitula ejus in veteri Codice Monaſterii Rivipullenſis invenit vir illuſtriſſimus Petrus de Marca Archiepiſcopus Pariſienſis, eaque communicavit cum Ludovico Cellotio & Petro Lalandeo. Uterque illa primùm edidit. Sed in editione Cellotii extant menda quædam quæ in Supplementis Conciliorum Galliæ non habentur.

Gislebertus Carnotensis] Hujus fortaſsè ſunt Capitula Guilleberti Epiſcopi in vetuſtiſſimo Codice Mſ. Bibliothecæ Thuanæ. Videntur autem ſumpta utplurimùm ex Capitularibus, ut factum videmus ab Herardo Archiepiſcopo Turonenſi.

Ingelwinus Parisiacensis] qui infrà tit. LII. cap. 15. recenſetur inter Rectores Ludovici Balbi, à quo Præceptum obtinuit de Abbatia ſancti Eligii & de villa Gentiliaco. Idem anteà Præceptum de eadem Abbatia obtinuerat à Karolo Calvo, in cujus extremâ parte hæc leguntur: *Ut autem hujus noſtræ piiſſimæ largitionis auctoritas potiorem in Dei nomine obtineat firmitatis vigorem, de bulla noſtra inſigniri juſſimus.* Quod & ipſum legitur in alio ejudem Præcepto pro Ænea Epiſcopo Pariſienſi. Extat in Bibliotheca Regia vetus Bulla plumbea, in cujus recta parte, ut heic vides, expreſſus eſt vultus Karoli Regis, in averſa verò monogramma ejuſdem Principis.

Difficile eſt pronuntiare cujus Karoli ſit hæc Bulla. Attamen ego in ea ſum ſententia ut exiſtimem intelligi debere de Calvo. Joachimus Vadianus in Libro ſecundo de Collegiis Monaſteriiſque Germaniæ veteribus pag. 73. ait à ſe Sangalli viſum eſſe Diploma Karoli Craſſi in cujus ſigillo plumbeo ipſe Imperator laureatus cernebatur. In Chronico Monaſterii Farſenſis extat Diploma Lotharii Imperatoris, in quo hæc ſcripta ſunt: *Et ut hæc auctoritas confirmationis noſtræ firmior habeatur & per futura tempora à fidelibus ſanctæ Eccleſiæ & noſtris veriùs credatur & diligentiùs conſervetur, more noſtro eam ſubterſcribere & de bulla noſtra juſſimus ſigillari.* In Chronico Monaſterii ſancti Michaëlis in pago Virdunenſi, quod à clariſſimo Mabillonio nuper editum eſt, legitur de Ermengaudo Abbate: *Is quoquè Ermengaudus ordinavit & Præcepto prædicti Caroli bullato confirmavit quid Abbas &c.* In

Tom II. Concilio Cabilonensi secundo cap. 41. præcipitur ut Presbyter in alieno loco non recipiatur sine Litteris *in quibus sint nomina Episcopi & civitatis plumbo impressa.* Hinc Ratbodus Archiepiscopus Trevirensis apud Reginonem lib. 1. cap. 438. & Formula 42. Novæ Collectionis Formularum : *Hanc ergò epistolam Græcis litteris hinc indè munire decrevimus, & anulo Ecclesiæ nostræ bullare censuimus.* Vide Sirmondum in Notis ad Goffridum Vindocinensem pag. 42.

Pag. 246. Theotarius Gerundensis] de quo hæc habet Franciscus Diago in Catalogo Episcoporum Gerundensium : *Hic 4. Kal. Septembris anno 3. regni Caroli Mani filii Ludovici Balbi (qui fuit* 882.) *obtinuit ab ipso apud villam Fossianum confirmationem eorum omnium quæ Ludovicus Balbus & alii pii homines contulerant Ecclesiæ Gerundensi. A Carolo autem Crasso Imperatore obtinuit quandam aliam similem confirmationem apud Parisium kal. Novembris anno 2. Imperii ejus in Gallis, qui fuit* 888. *Constat supervixisse ad minus usque ad 3. Non. Junii anni 4. ejusdem Caroli, qui fuit* 890. Habemus nos Præcepta Karlomanni & Karoli Crassi heic commemorata, quæ suo loco dabuntur.

xvii. Kal. Augusti] Extat apud me Præceptum Karoli Calvi hoc die datum Pontigone palatio Imperiali in gratiam Bernardi Abbatis Solemniacensis.

Pag. 251. Adalgarius Episcopus] Augustodunensis. Obtinuit is eâ tempestate Literas à Joanne viii. de confirmatione jurium & privilegiorum Ecclesiæ Augustodunensis, quæ posteà à Karlomanno, Odone, & Bosone Regibus confirmata quoquè fuerunt.

Ad urbam civitatem] Annales Bertiniani ad annum dcccl vi. *Ludovicus Imperator Italiæ & Lotharius frater ejus Rex Franciæ cum Karolo puero germano suo apud Urbam conveniunt.* Iidem Annales ad annum dcccl xxix. *Karolus, Ludovici quondam Germaniæ Regis filius, in Longobardia perrexit, & ipsum regnum obtinuit : cumque apud Urbam, antequam Montem Jovis transiret, Ludovicus & Carolomannus loqui perrexerunt.* Vicus est pagi Transjurensis ad Urbam flumen, à lacu Lemano millia passuum circiter xviii. distans, ut scribit vir clarissimus Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 623. quem consule. Vide Hericum Monachum, lib. 2. cap. 13. Miraculor. sancti Germani Autissiodorensis.

Sequitur gesta] Ità codex vetus sancti Remigii Remensis. Pro quo alii maluerunt *Sequuntur gesta.* Et tamen olim vulgò *gesta* dicebant in singulari, & *gestas* in plurali, ut in Capitulari tertio anni dcccxiv. cap. 1. pag. 526. extremâ. Undè *les gestes* veteribus Francis. In antiquissimo codice Ms. collationis Carthaginensis inter Catholicos & Donatistas legitur in calce secundæ cognitionis : *Explicit gesta secundæ cognitionis, ubi Donatistæ dilationem poposcerunt.* Et statim sequitur : *Incipit gesta tertiæ cognitionis.* Et in fine gestorum purgationis Felicis Episcopi Autumnitani : *Explicit gesta purgationis Felicis Episcopi Autumnitani.* Annales Francorum Tiliani apud Duchesnium tom. 2. pag. 13. *Hic incipit gesta Karoli Imperatoris.* Hincmari notitia de villa Noviliaco in eodem codice sancti Remigii : *Sequitur gesta quomodò Domnus Hincmarus villam Noviliacam apud Domnum Karolum Imperatorem filium Hludouvici Imperatoris impetravit.* Vide Formulas Sirmondicas cap. 3. Tom. II.

xviii. Kal. Julias] Paulò antè, nimirùm iii. Idus Junii, Karolus in Carisiaco palatio constitutus Olibæ Comiti Carcassonensi dedit alodes quosdam in comitatibus Gothiæ consistentes, quos per judicium Francorum amiserat Etilius Berani filius, id est, ut opinor, Beræ Comitis Barcinonensis. Pag. 259.

Honores aperti] Honores aperti, ut heic rectè notat Sirmondus, vel aperta beneficia dicuntur cùm vacant. Interim autem dùm beneficia aperta sunt, reditus beneficiorum pertinent ad dominum beneficii. Itaquè heic in responsione Episcoporum & Optimatum regni continetur ut si interim dùm Imperator erit in Italia, aliquis Archiepiscopus aut Episcopus defunctus fuerit, vacantem sedem Archiepiscopus aut vicinus Episcopus prævideat cum Comite donec obitus Antistitis ad notitiam Imperatoris perveniat. Porrò tùm extrà controversiam erat usumfructum episcopatûs vacantis pertinere ad Imperatorem. Manifestum est istud ex his quæ Baldericus Noviomensis Episcopus lib. 1. cap. 48. narrat de vacatione sedis Cameracensis, nimirùm Hincmarum Remensem Archiepiscopum Guntberto, cui Lotharius Imperator contulerat episcopii dignitatem, restitisse, cunctisque ipsius Ecclesiæ Clericis ac Militibus sub anathemate interdixisse ne quis eorum cum adultero Pastore ullum assensum aut familiaritatem habere putasset, *usumfructum verò terræ, quod Imperatoris erat, tantummodò commodarent.* Pag. 262. cap. 8.

De cappis] Vir illustrissimus Franciscus Bosquetus in Notis ad Innocentium III. pag. 36. putat capporum vocabulo Judæos intelligi, & hinc fluxisse eorum appellationem quos vulgus Benearnensium *Capots* & *Gahets* vocat. Contrà Marca lib. 1. historiæ Beneatn. cap. 16. §. 9. censet Caporum vocabulum non posse hoc loco explicari de Judæis, & si quis ipsa Capitularis verba attentè consideret, manifestum esse capos non fuisse nomen sectæ, sed negotiatorum genus qui merces quasdam soli vendebant, sive illi Christiani essent, sive Judæi, (etiam sedem negotiatorum cappas se petiturum jactabant. *Lupus Ferrar.* epist. 125.) cum hoc tamen discrimine ut mercator Judæus fisco deberet decimum denarium ex mercibus quas vendebat, Christianus autem undecimum. Emendanda porrò est per occasionem epistola 65. Aviti Viennensis Episcopi, in qua sic legitur : *Utatur paterarum capacitate pro capis.* Vetus codex Viennensis heic habet *cuppis* pro *capis.* Pag. 269. cap. 31.

De suo itinere Romam] Hincmarus apud Flodoardum lib. 3. cap. 23. scribit *Episcopis totius regni primoribus, commonens & exhortans eos intemeratam fidem Regi suo Karolo conservare, quandò idem Rex Romam perrexit.* Pag. 262.

Anno Incarnationis] Annales Bertiniani ad annum dcccl xxvii. *Quandò Ludovicus Rex filius Caroli Imperatoris fuit coronatus in Compendio, hoc petierunt Episcopi apud ipsum sicut heic sub-* Pag. 272.

Tom. II. *ſequitur. A vobis perdonari nobis petimus, &c.*

Pater meus a se et a me ser.] In Annalibus Bertinianis legitur, *pater meus ſe ſervaturum.* Sed meliorem eſſe lectionem quam nos retinuimus patet ex promiſſione Karlomanni.

Per rec. exh. debet] Idem Annales, *debitor eſt exhibere.*

Pag. 276. Hispania et Gothia] Hic locus habet aliquam difficultatem. Hiſpaniæ enim vocabulo heic non comprehenditur univerſa Hiſpania, ſed ea tantùm pars provinciæ Tarraconenſis quæ Francorum Imperio parebat uſquè ad fluvium Rubricatum. Gothiæ verò vocabulo, ut ego quidem arbitror, intelligitur ea quoquè Hiſpaniæ pars ac prætereà Gallia Narbonenſis ſive Septimania uſquè ad Atacem fluvium & Carcaſſonem, ubi conſtitutus olim erat limes Regni Gothici. Vide quæ ſuprà pag. 1118. dicta ſunt de Gothia.

Pag. 281. Petitio Episcoporum] Poſt mortem Ludovici Balbi Francorum Regis, filii ejus Ludovicus & Karlomanus regnum inter ſe diviſerunt. Anno poſteà dcccLxxxii. menſe Auguſto Ludovicus exceſſit è vivis. Tùm verò Karlomannus à regni Primoribus evocatus recepit partem regni quæ Ludovici fuerat, id eſt, Franciam & Neuſtriam. Itaquè profectus ad Cariſiacum palatium, convocatiſque Epiſcopis & Proceribus, in regno Ludovici coronatus eſt v. Idus Septembris, ut arbitror. Nam codex Rivipullenſis, ex quo iſta edita ſunt, menſem non exprimit. Attamen quia ex Annalibus Bertinianis patet Karlomannum in Belgica, id eſt in regno fratris, fuiſſe menſe Septembri anni dcccLxxxii. non vana eſt conjectura de menſe quo petitionem iſtam factam diximus ab Epiſcopis.

V. Idus] Hæc tantùm habentur in Codice Rivipullenſi, ut jam monui. Et tamen Lalandeus in Supplementis Conciliorum Galliæ pag. 359. de ſuo addidit *Septemb. anno DCCCLXXXII.* cùm interim ſe deſcribere profiteatur ex editione noſtra. Quod mirandum non eſt in homine qui propriâ auctoritate, id eſt, abſque ullius vetuſti codicis mentione, titulum mutavit epiſtolæ 115. Lupi Ferrarienſis, & epiſtolam 130. ejuſdem, quam ex codice Floriacenſi Sirmondus ediderat cum hoc titulo *Scriptum Servati Lupi ad Papam Nicolaum*, quam verò integram non eſſe nos olim oſtendimus in Notis ad Lupum, ille tamen velut integram dedit, titulum illi & finem pro ſua audacia tribuens contrà fidem veteris codicis. Itaquè apud Lalandeum hic eſt titulus iſtius epiſtolæ: *Reverent. & ſanctiſſ. Domino Patri ac Papæ Nicolao Wenilo Archie. Senon. & Coepiſcopi ejus.* In fine verò iſta addidit: *Optamus ſanctitatem veſtram in Chriſto bene valere.* Operæ pretium fuit iſta adnotare, ne fucus ille imponeret hominibus iſtarum rerum ſtudioſis.

Pag. 282. In Ferrar. monasterio] ubi Ludovicus & Karlomannus coronati ſunt anno dcccLxxix. ab Anſegiſo Archiepiſcopo Senonenſi, ut legitur in Annalibus Bertinianis.

Pag. 283. tit. 9. Quinto] Ità ſcriptum eſt in codice Palatino & in Metenſi. Anteà legebatur *quarto.* Sed hunc errorem eſſe Typographorum, non verò Sirmondi, patet ex Notis ejus ad hunc titulum.

Episcopus in cujus] Regino in titulo iſtius capitis ſcripſit: *Undè ſuprà.* Quia verò capita duo quæ antecedunt, ſumpta ſunt ex Concilio Meldenſi, Burchardus putavit iſtud quoquè ad eandem Synodum pertinere. Tom. II. Pag. 287. cap. 5.

Deprædatus fuerit] Regino & Burchardus, *injuſtè fecerit.*

Ad emendationem] Codex Palatinus addit, *ſive ad compoſitionem.* Quam lectionem habent etiam Regino & Burchardus.

Admonitionem] Rectè in codice Palatino & apud Reginonem & Burchardum, *ejus admonitionem.*

Et emendationem] Idem & codex Palatinus habent, & *dignam emendationem.* Item infrà, *uſquè ad dignam ſatisfactionem.*

Suis Coepiscopis] Burchardus addit & *omnibus ſuis parochianis*, quòd putaret haud dubiè neceſſarium eſſe ut cùm quis Chriſtianus erat excommunicatus, id in omnium parochianorum notitiam perferretur.

Placuit nobis] Codex Palatinus addit & *Fidelibus noſtris.* Quæ apud Reginonem quoquè extant. Sed non habentur apud Burchardum, Ivonem, & Gratianum, neque in libris Decretalium. In veteri codice Reginonis, quo nos uſi ſumus, hæc verba, & *Fidelibus noſtris*, eraſa ſunt heic & in capite quod eſt octavum in iſto Capitulari, ſic tamen ut manifeſta veſtigia ſuperſint veteris lectionis. Extant autem in Codicibus quibus in edendo Reginone uſus eſt vir ampliſſimus Joachimus Hildebrandus. Pag. 288. cap. 7.

Soli] In Codice Metenſi & in editione Sirmondi legitur *ſibi*, nullo ſenſu. Emendatum eſt ex Codice Palatino & ex Reginone. Ibid. c. 7.

Prudentia temperatos] Codex Palatinus & Regino habent *prudentiâ morum temperatos Preſbyteros, qui ſuâ vice ſuperiùs ſtatuta modeſtè perficiant.*

Placuit nobis] Idem codex Palatinus & Regino addunt, & *Fidelibus noſtris.* Vide quæ de hoc argumento paulò antè dicta ſunt. Ibid. c. 8.

Eradicandum] In Palatino legitur, *eradicandum atque tollendum & tantum bonum plantandum atque ſtatuendum neceſſe habet, &c.* Ibid. c. 9.

Suisque Centenariis] Palatin. *ſuiſque Vicariis atque Centenariis.* Pag. 289. cap. 9.

Potuerint, quoties] Idem, *potuerint tam per ſe quàm cum Miniſtris Eccleſiæ, quoties, &c.*

Ipsi pauperes] In eodem veteri exemplari additur, *ſuper hac re eos appellaverint.*

Episcopalem aut regiam] Codex Palat. *Epiſcopalem aut etiam regiam.* Ibid. c. 10.

Si quod iniuste] Idem vetus codex: *Legaliter quod injuſtè abſtulerit emendare contempſerit.*

Parentum ejus) Idem codex, *parentum aut amicorum ejus aliquam indè faidam portare voluerit.* Ibid. c. 11.

Regum tenetur) Idem codex, *Regum anteceſſorum noſtrorum tenetur.*

Quod si aliquis) In Codice Palatino legitur: *Quòd ſi aliquis parentum aut amicorum eorum indè faidam portare voluerit, poteſtativè eam ei jurare faciemus ſicut ſuperiùs dictum eſt,* Pag. 290. cap. 11.

Tom. II. *& noſtrâ regiâ auctoritate exindè illos juvabimus.*

Iracundia quam] Codex Palat. *iracundia aut invidia quam antè contrà illos tenebat illud fecerit, hoc Comes eis antè nos ſatisfaciat, ſecundùm quod nobis placuerit, quòd non ob aliud quàm pro rapina ſit actum.*

Ibid. c. 12. Exemplum omnibus] In Codice Palatino & apud Reginonem & Burchardum legitur *exemplum caritatis omnibus.*

Sicut Apostolus dicit] Apud Reginonem & Burchardum legitur: *Juxtà dominicum & Apoſtolicum Præceptum, & humanitatem præbeant iter facientibus: quia per hoſpitalitatem placuerunt quidam Deo, Angelis hoſpitio receptis. Et Dominus in die judicii dicturus eſt electis: Hoſpes eram, & ſuſcepiſtis me. Et Job dicit: Hoſpitium meum ſemper viatori patuit.*

Quam præbeant] Codex Palat. *& hoſpitalitatem præbeant.*

Per illam] Ibidem, *per hoſpitalitatem.*

Susceptis] Ibidem, *receptis.*

Ibid. c. 13. Placuit nobis ut] Ibidem & apud Reginonem legitur: *Placuit nobis & noſtris Fidelibus ut Presbyteri.*

Vendatur] Codex Palatinus & Regino, *vendant.*

Sicut in mercato accipiunt] Idem Codex & Regino, *quantò in mercato vendere poſſunt.*

Pag. 293. Friderunam] Joannes Aventinus lib. 6. Annalium Boiorum pag. 629. prioris editionis & pag. 501. poſterioris: *Illa à Græcis Irena, hoc eſt, Teutonicè Frideruna, dicta eſt. Quod Romanè pacem valet.*

Friderunam] quam antè ſacratiſſimum pignus ſancti Remigii benedictione olei & conſecratione in Reginam fuiſſe delibutam teſtatur Karolus III. in Præcepto de Corbiniaco. Sed Coronationis acta nunc non extant. Mortua eſt quarto Idus Februarii, ut docent ejuſdem Karoli Diplomata pro Monaſterio ſancti Germani Pariſienſis & pro Monaſterio Foſſatenſi. Obitus ejus contigit antè annum dcccclxviii. Nulli, ut arbitror, liberi ex hoc conjugio prodiere.

Corbiniacum] Idem Karolus in Diplomate de Corbiniaco narrat quomodò Frideruna Regina Monaſterio ſancti Remigii Remenſis dedit villam quam habebat *ex dote ſcilicet noſtri regalis connubii, hoc eſt, Corbiniacum in comitatu Laudunenſi, ubi corpus Confeſſoris Chriſti Marculphi quieſcit, & Eccleſiam unam in Craunna.* In Præcepto verò Lotharii Regis iſta leguntur: *Notum fieri volumus omnium noſtrorum induſtriæ Fidelium tam præſentium ſcilicet quàm & futurorum, quoniam Dominus Karolus Francorum Rex, avus videlicet noſter, atque inclita conjux ejus Frederuna Regina patrocinia ſancti Remigii Francorum gentis Apoſtoli & ducis glorioſi ſpeciali affectu diligentes & dignâ familiaritate complectentes, locum ipſius augere & ſublimare devotè ſtuduerunt, & beneficii ſui largitate plura libenter impenderunt. Inter quæ munificentiæ ſuæ votiva donaria, prædicta Regina, annuente idque confirmante glorioſo Rege Karolo, villam Corbiniacum, quam eadem Regina jure dotalicii acceperat atque liberâ hereditate poſſidebat, pro Regis ac ſuâ ſalute necnon & peccatorum remiſſione cum manſionilibus & appendiciis ſuis integrè ſancti Remigii loco tradidit.* Tom. II.

Matulfi] Legendum *Marculfi*, ut planum eſt ex his quæ dicta ſunt.

Regnum nobis auferre] Charta Acfredi, Ducis Aquitanorum, in Chartulario Eccleſiæ Brivatenſis cap. 433. *Datum fidei iſtum commiſſum v. Idus Octobr. anno v. quod Franci deinhoneſtaverunt Regem ſuum Carolum & contrà Legem elegerunt Radulfum ſibi in Regem.* Alia Charta ejuſdem Eccleſiæ cap. 41. *Acta xiiii. Kal. Marcii, anno tercio quo Karolus Rex per infidos Francos dehoneſtatus eſt.* Charta Monaſterii Nobiliacenſis in Diœceſi Pictavienſi: *Data menſe Decembrio anno quarto Radulfi Regis, quandò Karolus in cuſtodia tenebatur.* Pag. 295.

Seniore justo] Vox *juſto* non extat in Capitularibus, neque in Codice Theodoſiano. Videtur autem addita ne Hilduinus objicere poſſet Epiſcopium Tungrenſe ſibi datum à domino ſuo fuiſſe. Nam ſi juſtus ac legitimus dominus terræ non erat, ſed pervaſor, donare non poterat Epiſcopium. Vox tamen *juſto* reperitur apud Iſaacum Lingonenſem. Pag. 296. cap. 1.

VI. Idus Decembris] Ludovicum Balbum conſecratum fuiſſe ſexto Idus Decembris docet ipſe in Præcepto quo Abbatiam ſancti Eligii & villam Gentiliacum confirmat Eccleſiæ Pariſienſi: *Eo ſiquidem Pacto ut diem à Deo nobis conceſſæ unctionis, quæ eſt ſexto Idus Decembris, & diem noſtri futuri obitûs Præſul memoratus &c. celebret.* Pag. 306. tit. 2.

Hermintrudis fuit consecrata] Sirmondus in Notis ad hunc locum pag. 817. exiſtimat illam fuiſſe conſecratam poſt mortem Karoli filii, quem anno dcccclxvi. infelici caſu extinctum narrant. Verùm cùm Hermintrudim conſter fuiſſe conſecratam in Concilio Sueſſionenſi, quod habitum eſt xv. Kalendas Septembris, & Karolum obiiſſe iii. Kalendas Octobris ejuſdem anni, manifeſtum eſt Hermintrudem coronatam fuiſſe antè mortem Karoli. Annales Bertiniani ad annum dcccclxvi. *Antequàm iidem Epiſcopi ab ipſa recederent urbe. Carolus eos petit ut uxorem ſuam Hirminirudem in Reginam ſacrarent. Quod, & ipſo atteſtante, in baſilica ſancti Medardi fecerunt.* Et infrà de obitu Karoli: *Caroli filius nomine Carolus & Aquitanorum Rex, plaga quam in capite antè aliquot annos acceperat, cerebro commoto, diutiùs epelemticâ paſſione vexatus, iii. Kalendas Octobris in quadam villa ſecùs Boſentiacas moritur.* Pag. 313.

dcccxxiv.) Hoc enim anno Lotharium Romam profectum eſſe juſſu Ludovici patris docet Eginhardus, *ut vice ſuâ functus ea quæ rerum neceſſitas flagitare videbatur cum novo Pontifice atque Romano Populo ſtatueret ac firmaret.* Et infrà: *Lotharius verò juxtà patris Præceptum Romam profectus, ab Eugenio Pontifice honorificè ſuſcipitur. Cui cùm injuncta ſibi patefaceret, ſtatum Populi Romani jamdudùm quorundam Præſulum perverſitate depravatum memorati Pontificis benevolâ aſſenſione ità correxit ut omnes qui rerum ſuarum direptione graviter fuerant deſola-* Pag. 317.

Tom. II. *ti, de reſtitutione bonorum ſuorum, quæ per illius adventum, Deo donante, provenerat, magnificè eſſent conſolati.* Contigiſſe iſta fine anni, & forſitan menſe Novembris, colligi poteſt ex vita ſancti Rudperti Epiſcopi Salisburgenſis apud Caniſium tom. VI. pag. 1146. ubi iſta leguntur: *Ipſe enim Adalramus anno Nativitatis Domini DCCCXXIV. pallium accepit ab Eugenio Papa Idibus Novembris, præſente Lothario filio Caroli magni.*

Pag. 319. tit. 2. Ad limina b. Petri] Præceptum Lotharii in Chronico Farfenſi pag. 659. *Igitur ego Lotharius Auguſtus paternæ concordans voluntati & obtemperans juſſis, cùm protegente Deo quietâ proſperitate ad limina beati Petri Principis Apoſtolorum orationis atque exaltationis ejuſdem ſanctæ Dei Eccleſiæ gratiâ veniſſemus.*

Pag. 320. cap. 4. Volumus ut Pop. Rom.] Vetus nota marginalis in uno Codice regio: *Non eſt putandum Populum Romanum ulterius eſſe interrogandum, quandoquidem Romanâ Lege confeſſi ſunt ſe vivere eo tempore.* Vide Marcam lib. 5. Hiſt. Benearn. cap. 2. §. 5. & Gallandium in Tractatu de Franco-alodio pag. 319.

Pag. 321. tit. 3. Incipiunt Capitula] Edita fuère Florentiæ anno MDCLXXV. à clariſſimo viro Carolo Dato, ſed valdè mendoſa ac mutila. Nos illa emendavimus & ſupplevimus ex antiquis Libris Bibliothecæ Regiæ.

Curte Olonna] ſive Palatio Regio, ut legitur in Præcepto Lotharii pro Monaſterio ſanctæ Chriſtinæ in regno Italico. Hinc autem diſcimus ſitum Olonæ. Nam cùm in Præceptis Ludovici Pii, Lotharii, & Karlomanni Monaſterium ſanctæ Chriſtinæ dicatur ſitum eſſe propè villam ſive curtem regiam Olonnam, & apud Glabrum Rodulphum in vita ſancti Guillelmi Abbatis Divionenſis cap. 13. legamus illum, cùm perveniſſet ad Monaſterium ſanctæ Chriſtinæ, in gravem morbum incidiſſe, & poſteà, cùm paululùm convaluiſſet, Vercellas veniſſet, manifeſtum eſt Olonam Palatium Regium in illo tractu fuiſſe. Referenda autem ſunt ipſa Glabri verba: *Ad cœnobium*, inquit, *ſanctæ Chriſtinæ perveniens, in lectum decubuit: qui paululùm convaleſcens, Vercellas devenit, rurſuſque ibidem graviùs periclitari cœpit.* Vide Paulum Diaconum, lib. 6. de Geſtis Longobardor. cap. 58.

Ibid. c. 1. Si liber homo] Vetus nota marginalis in uno Codice Regio Legis Longobardorum: *Hæc Lex videtur rumpere Legem Ludovici Ut ſi cujuſcunque ſervus liberam mulierem. Sed non rumpit: quia illa reſpexit de femina ducta à ſervo in ſervitute reverà conſtituto, hæc verò de ducta, non à ſervo, ſed à libero poſteà propter maleficium ſervo facto.*

Pro aliquibus causis] *id eſt, pro debito vel crimine*, ut ait gloſſa interlinearis in alio Codice Regio.

Pag. 322. cap. 5. In palatio] Sic habet editio Florentina iſtius Capitularis. Codices Regii habent *in palatium*. Apud Boherium & Lindenbrogium verò, *ad placitum*. Quam lectionem puto eſſe meliorem.

Comitis] In uno Codice Regio legitur *Regis*, vitio hauddubiè Librarii. Tom. II.

In potestate Episcopi] Vide Janum à Coſta in Librum ſecundùm Decretalium pag. 297. Ibid. c. 6.

Scubiis] In Libro tertio Legis Longobardorum legitur *excubiis* in antiquis Libris & editionibus. Ibid. c. 11.

Præceptum emunitatis] In eodem Libro Legis Longobardorum legitur, *Præcepta emunitatum impedimentum non præſtent.*

Ut Cancellarii] quos nunc Notarios vocamus. Itaquè Nicolaus Boherius hanc interpretationem huic loco adjecit: *Nota Notarios debere eſſe bonos & veraces.* Ibid. c. 12.

De pecunia] In uno Codice Regio ſcriptum eſt *de ſubſtantia*. Quæ lectio fluxit ex interpretatione. Nam *pecunia accipitur hic pro qualibet ſubſtantia*, ut ait vetus nota marginalis in eodem Codice Regio. Vide quæ ſuprà dicta ſunt ad caput 14. Libri tertii.

De pecunia] Vetus nota marginalis in uno Codice Regio: *Ut non ſcribat venditorem pecuniam ſuſcepiſſe niſi priùs ſit ſoluta. Alii ità dicunt de pecunia, id eſt, de contractu cùm pecunia datur, niſi priùs cartam ſcribat quàm pecunia fuerit ſoluta.*

Antequam Leg. pretium] Eodem Gloſſa: *Hic dupliciter intelligi poteſt, id eſt, ut non antè ſcribat de pecunia, id eſt de re, vel non antè ſcribat quàm legitimum pretium de pecunia detur.* Alia Gloſſa ſic habet: *antè ſcribat de re vendita quàm pretium numeratum ſit, vel aliter, ut non ſcribat inſtrumentum de pretio dato antequàm pretium ſit numeratum.*

De Cancellariis] Vetus nota marginalis in poſteriori Codice Regio: *Hac in Lege dicebant quidam, priuſquàm cartula facta eſſet antè veraces homines, quòd falſa appellari non poſſet. Quod nequaquàm verum eſt.* Pag. 323. cap. 13.

Ut mulieres romanæ) id eſt, mulieres quæ ſecundùm Legem Romanam vivebant antequàm virorum conſortio uſæ fuiſſent. Vide Notas ad Salvianum pag. 394. ſecundæ editionis noſtræ. Ibid. c. 14.

Singulæ plebes) id eſt, Eccleſiæ baptiſmales, ut legitur in titulo XLVII. Capitulorum Karoli Calvi cap. XI. ubi vide Notas noſtras. Capitula Ludovici II. tit. 3. cap. 1. *de reſtauratione plebium.* Pag. 324. cap. 20.

De feminis) Vide ſuprà pag. 1051. ubi monuimus eam Legem tribui Karolo M. in Libris editis Legis Longobardorum. Ibid. c. 29.

Lex Longobardorum) id eſt, Liutprandi Regis, lata anno XVI. regni ejus, quæ habetur etiam in Libro ſecundo Legis Longobardorum tit. 6. cap. 1.

Capitulare genitoris nostri) Ludovici Pii, quod extat in Libro quarto Capitularium cap. 19. Quod rectè notavit Auctor Gloſſæ in uno Codice Regio Legis Longobardorum. *Hic reſpexit*, inquit, *Legem Lodovici retro, Si quis res ſuas pro ſalute animæ ſuæ, ſuprà de ult. vol. l. ult.* Pag. 325. cap. 24.

Sicut Lex) Vetus Gloſſa interlinearis in Ibid. c. 28.

Tom. II. uno Codice regio : *Recolit Legem Liutprandi. Si mulier libera r. t. e. Et per hoc de Longobardis tantummodò mulieribus loqui videtur.* Hæc Liutprandi Lex descripta reperitur in libro secundo Legis Longobardorum tit 9. cap. 3.

Pag. 326. cap. 31. Si quis aliquem] In Capitulis quæ Philippus Labbeus edidit in tomo septimo Conciliorum p. 1553. ex schedis Sirmondi, istud quoquè reperitur cum hac præfatione : *Concessas quoquè petitiones vestras consideravimus etiam ea quæ ad nos jampridem pervenerunt, & ad resecandas malorum insidiationes hisdem adjungere Capitulis, id est: Si quis aliquem de aliquo mallaverit negotio &c.* Vide Capitula Ludovici II. tit. 2. cap. 5.

Pag. 327. tit. 4. Hæc sunt Capitula] Edita sunt in tomo septimo Conciliorum pag. 1551. ex schedis Sirmondi. Extant autem in Codice 1385 Bibliothecæ Colbertinæ, in eum translatæ ex schedis dissolutis Bibliothecæ Thuanæ. Cùm enim has reperissem, videremque esse ejusdem formæ cujus sunt cætera illius Codicis illas in fine reposui. Ex schedis ergò istis descripserat Sirmondus.

Ibid. c. 1. Quod ad Olonam fecimus] Hinc patet Capitulare ad Olonam non esse integrum. Nihil enim illìc legitur de Ecclesiis emendandis.

Destruantur] juxtà Legem Karoli M. quæ extat in Appendice prima Libri quarti cap. 28.

Secundum juss. genitoris n.] quæ Libro primo inserta est cap. 85. ubi vide Notas nostras.

Ibid. c. 2. Cum fuste] Jam monuimus ad caput 14. Libri 4. in Cod. Legis Longobard. scriptum esse *cum furore*, & furorem heic accipi pro fuste.

Pag. 341. tit. 6. De restitutione Ebbonis] Epistola Episcoporum Concilii Tricassini ad Nicolaum Papam: *Defuncto autem eodem Imperatore, Hlotharius ab Italia in Franciam venit. Cui ad Wormaciam civitatem Ebbo, deducente Bosone Abbate, cui commendatus ad custodiendum fuerat, occurrit; eique Hlotharius post aliquot dies per Edictum imperiale, quod in altera schedula vobis mittimus, sedem & dioecesim, consentientibus & cooperantibus non paucis Episcopis, sicut ibidem est scriptum, restituit.*

Pag. 345. Capitula de rebus] Edita sunt ab Henrico Canisio post Capitula apud Ticinum sancita anno dcccl.

Pag. 347. tit. 2. Capitula edita an. dccclv.] vel potiùs dcccl v. exeunte, Indictione quartâ. Tùm verò agebatur annus sextus imperii Ludovici, ut colligi potest ex his quæ dicta sunt in Notis ad Gratianum pag. 435. Illa cùm Labbeus invenisset inter schedas Sirmondi, descriptaque illic essent post Capitula Lotharii addita ad Legem Longobardorum, putavit is esse reverà Lotharii, & ad annum dcccxxvi. retulit.

Populi salvat.] Apud Labbeum, *populi pacem vel salvationem.*

Pag. 349. cap. 2. Patres nostri vel nostri] Editio Labbei, *reclamaverunt vel patris nostri super eos superfluas, &c.*

Pag. 350. cap. 3. Patrono eius] Labbeus, *patroni omnia cum lege emendent, & insuper pro incauta præsumptione ban. no. componant.*

Ibid. c. 5. De chartis] Vide Capitula Lotharii tit. 3. cap. 25.

Capitulis] Sequitur posteà in editione Labbei. *Id est. Si quis aliquem de aliquo mallaverit negotio, &c.* Repetit autem heic Ludovicus Constitutiones Lotharii patris quæ inter Capitula ejus habentur tit. 2. cap. 31. & seqq. Tom. II.

Posteà sequuntur in editione Labbei duo Capitula alio tempore superioribus addita, quæ quoniam non constat ad quem Principem referri debeant, ad Lothariumne, an ad Ludovicum, suis locis non reddidimus. Quamquàm huc magis inclinat animus ut existimem esse Ludovici. Sic ergò habent.

Alio tempore dictus serenissimus Augustus instituere prævidit Capitula. *Vide* suprà in Addendis, ad pag. 350.

I. Si quislibet Episcopus, Abba, vel Comes in propria sede vel domo aut villa residet, homines ipsius deprædationes fecerint, messes vel prata defensionis tempore devastaverint, & hoc cognitum absque injusta dilatione non emendaverint, & factori condignam castigationem non imposuerit, ipsum malum ut Lex est emendare cogatur, & insuper quadraginta dies & noctes vino & carne abstineat.

II. Per viam quoquè ad palatium veniens aut rediens cuicunque homines rapinam fecerint, & cognito statim non emendaverit, & factori condignam castigationem non imposuerit, omnia quæ rapta sunt ut Lex est emendare cogatur, & insuper triginta dies à carne & à vino abstineat. Pag. 351.

Angilbertus Archiepiscopus] Mediolanensis.

Andreas Patriarcha] Aquileiensis. Sed aut falsi sunt Catalogi Antistitum Aquileiensium, aut Andreæ nomen heic perperàm positum est pro nomine Theodemani, quem anno dccci. fuisse Patriarcham Aquileiensem scriptum est in Præfatione Synodi Ticinensis.

Joseph Archicapellano] qui Episcopus & Archicapellanus dicitur in eadem Præfatione Synodi Ticinensis. Fuit autem Episcopus Eporediensis. Hinc autem colligi potest Archicapellani dignitatem jam tùm prolabi cœpisse in palatio Regum Italiæ. Nam anteà Archicapellani qui Episcopi erant, primum locum super Archiepiscopos obtinebant, etiam in Conciliis, ut alibì dictum est. Heic verò Joseph Archicapellanus postponitur duobus Archiepiscopis.

Injuria.] Dubium non est quin legi hîc debeat, Incuria. Similem errorem nos olim sustulimus ex Libro primo Salviani adversùs avaritiam, utì obsérvatum illìc est, pag. 419. secundæ editionis. Pag. 352. cap. 3.

Quod genitor vester] Vide suprà tit. 4. Capitularium Lotharii cap. 1. Pag. 354. cap. 7.

Admonitione] id est, auctoritate, edicto.

Tom. II. Pag. 355. cap. 15. Pag. 356. cap. 17. Pag. 357. tit. 4. Ibid. c. 1. Pag. 368.

Possunt] Dubium est utrùm heic *possunt* legi debeat aut *poscunt*.

Petimusetiam] Vide Bignonii Notas ad Marculfum pag. 877. ubi hunc quoquè locum refert.

Constitutio promotionis] Capitula ista editionis honore donata sunt à Camillo Peregrinio, qui ait illa constituta esse anno, ut citiùs, dcccclxvi. exeunte.

Qualitatem] Hæc vox corrupta haud dubiè est. Legendum est *æqualiter* aut aliquid simile.

Si quos culpatorum] Ivo Carnotensis epist. 171. caput istud reperisse se ait *in Libro Capitulorum regalium auctoritate Episcoporum constitutorum*, & in Decreto ex Libro septimo Capitularium, uti suprà pag. 1239. monuimus. Quod cùm Juretus non inveniret in Libris Capitularium, huc descendit, ut existimaret Ivonem usum esse Codicibus amplioribus quàm sint cusa exemplaria. Savaro verò in Notis ad Sidonium pag. 85. Pithœum & Juretum reprehendit quòd Constitutionem illam ab Ivone laudatam putaverint sumptam ab illo esse ex Capitulis Karoli Magni, cùm simpliciter sumpta dicatur *ex Libris Capitulorum regalium*, id est, ut Savaro interpretatur, ex Concilio Toletano. Sanè certum est illam extare in Concilio Toletano duodecimo. Sed cùm veteres consueverint referre Constitutiones Karoli M. & cæterorum *ex Libro Capitulorum regalium* sive *imperialium*, ut apud Hincmarum epist. 29. pag. 320. & in Concilio Trosleiano & alibi, manifestum est Ivonem esse locutum de Codice Capitularium ab Ansegiso & Benedicto Levitâ collecto. Nam quòd hodie caput illud non reperitur in illo Codice, puto hinc evenisse quòd cùm in exemplari quo Ivo utebatur deessent aliquot capita sub finem Libri septimi, studiosus aliquis hunc hiatum supplevit ex aliis Capitulis regalibus, excerptis videlicet à Karolo M. aut ejus filio & Episcopis Gallicanis, ut tùm solebant. Quippè hoc Capitulum religiosè olim custoditum à patribus nostris fuisse constat ex his quæ à viris clarissimis observata heic sunt, tùm etiam ex epistola Gerberti ad Wilderodum Episcopum Argentinensem, in qua loquens de Arnulfo Remensi Archiepiscopo ait: *Sed cùm à se fautores maximos nequitiæ suæ discedere sensit, territus, Regem adiit, noviscque sacramentis ac novis rerum conditionibus regiæ mensæ particeps factus est; atque ità irâ Regis sedatâ, omni crimine se exutum credidit.* De sensu porrò istius capitis vide Marcam lib. 4. de Concordia sacerdotii & imperii cap. 14. §. 6. 7. & Seldenum in Libro primo de synedriis veterum Ebræorum cap. 10. pag. 355.

Tom. II.

STEPHANI BALUZII
NOTÆ AD MARCULFUM.

Pag. 369.

Marculfi] Variæ sunt eruditorum hominum sententiæ de ætate Marculfi. Quidam enim vixisse putant sub finem primæ stirpis Regum Francorum, alii Karolo M. regnante. Vide M. Antonium Dominicy in Tractatu de treuga & pace, Labbeum in tomo sexto Conciliorum pag. 530. & sequenti, Launoium in assertione inquisitionis in chartam immunitatis B. Germani Parisiensis pag. 619. Quatremarium in privilegiò sancti Germani propugnato pag. 113. & Contingium in censura diplomatis Lindaviensis pag. 210.

Landerico] In Codice Pithœi legitur *Glidulfo*.

Pag. 372.

Lirinensis] Præceptum Lotharii Imperatoris pro Monasterio Sabinensi apud Ducheſnium tomo III. pag. 660. *Sed ita immune & liberum esset sicuti cætera Monasteria infrà regna Francorum constituta sunt, id est, Luxovienſium, Lirinenſium, & Agaunenſium.* Vide Mabillon. tom. 1. Musei Italici, pag. 60.

Pag. 386. cap. 18.

Cum arimania sua] In exemplari regio legitur, *cum arma sua*. Et juramentorum super arma frequens mentio est in Lege Longobardorum: quæ quonam modo fierent explicat caput ultimum tituli xvi. Legis Bajuvariorum. Retinuimus tamen lectionem quæ *arimania* habet propter rationes quas Bignonius heic affert p. 899.

Pag. 387. cap. 21.

Propter simplificatem] Vide Janum à Costa in Librum primum Decretalium pag. 237.

Pag. 412. cap. 13.

Dulcissima filia mea] Vide Cujacium lib. 8. Observat. cap. 14.

Servo meo secuta es] Vide epist. 15. & 16. Einhardi. Pag. 412. cap. 29.

Repudiandi locus patet] In veteri Codice Archivi Regii Barcinonensis extat vetus Charta de divortio inter Guillelmum Raymundi de Moncada, Seneschallum Comitis Barcinonensis, & uxorem ejus Beatricem facto anno mcxxxv. cujus mentionem facit Franciscus Diago lib. 2. cap. 139. historiæ Comitum Barcinonensium. Sunt qui putant divortium interceſſisse propter affinitatem quæ inter conjuges erat. Sed in veteri Charta nihil legitur istiusmodi. Pag. 423. cap. 30.

Bitorige] Bignonius & Sirmondus ediderunt *Biturige*, quia sciebant literas *o* & *u* frequenter invicem permutari solitas à veteribus Librariis. Sed tamen retinendam in hoc loco esse lectionem regii Codicis probant sequentia, ubi Ebroinus ait se his literis commendatitiis addidisse quartam civitatis suæ literam, id est, ω, quam illi contrà veteris exemplaris fidem mutarunt in Y. Pag. 441. cap. 12.

Domni nostri ill.] Ità vetus exemplar. Editiones habent *Domini nostri Caroli*. Quæ sanè lectio bona est. Sed nos secuti sumus auctoritatem veteris Codicis.

Formula ista non extat hoc loco in Codice Regio, sed in initio voluminis, quod habet hunc titulum: Incipiunt cartas senicas. qualescumque quesieris, ibi invenies. Vetus Codex notarum quæ Tyroni tribuuntur Mſ. in Bibliotheca Regia: *Incipit prologus de Notis senicis.* Philippus Labbeus in Specimine Pag. 444. cap. 13.

Tom. II. Specimine antiquarum lectionum pag. 44. commemorat codicem Puteanum cum hoc titulo : *Liber notarum Senici.* Nonius Marcellus : *Senica significat senex. Pomp. Pistoribus : Pappus hic medio habitat senica, non sescuncia. Idem Præcone posteriore : Sed me exercet senica nequam neque illo quid faciam scio.*

Pag. 455. cap. 37. Vira] id est, uxore. Sic conjuga apud Symmachum lib. 3. epist. 24. *Non priùs conjugam tibi quàm sobolem accessisse cognovi.* Et lib. 8. epist. 19. *obsessam à morbo conjugam.* Ubi vide Notas doctissimi viri Francisci Jureti.

Pag. 457. cap. 40. De luctuosa hereditate] Luctuosa est portio quam parens ex filii defuncti bonis capit, id est, quarta portio de rebus filii, ut interpretatur Anianus ad l. 2. Cod. Theod. de inoffic. testamento. Vide Legem Wisigothorum lib. 4. tit 2. cap. 18. Inter schedas illustrissimi viri Petri de Marca, Archiepiscopi Parisiensis, reperi illum ista adnotasse ad gesta judicii cujusdam à Bono Judice habiti, quæ extant in Chartulario Ecclesiæ Barcinonensis : *In sententia lata à Bono Judice palatii anno xxxiij. regnante Roberto Rege, dicitur mater propter quasdam hereditates luctuosas filiorum suorum possidere alodium quoddam. Undè patet sensus hujus dictionis, quæ extat in alis actis, PER LUCTUOSAM.*

Ibid. c. 41. Constris] id est, custrix, sive custos, ut Bignonius emendavit. Vide Formulam superiorem.

Pag. 467. Secundum Legem Rom.] In veteri Codice ex quo Formulæ istæ editæ sunt nullus extat titulus. Bignonius hunc illis præfixit ut faciliùs à cæteris discernerentur, ea de causa quia ferè omnes iis scriptæ sint qui Lege Romanâ uterentur.

Pag. 475. cap. 12. Eat, pergat] Regino, *eamque pergat.* Quod melius est.

Pag. 477. Conjuncta non solvuntur] Secuti heic sumus auctoritatem Codicis regii. Nam Sirmondicus habebat *contracta.* Apud Anianum in interpretatione Pauli legitur *conjuncta.*

Pag. 493. cap. 43. In matriamen tantum] In veteri Codice legitur *in matriam tantũ membra.* Pro quo Sirmondus legit *in atrimentum membra.* Bignonius emendavit *in atriamento membra.*

Pag. 502. cap. 13. Naufragata] Malè anteà legebatur *naurata.* Annales Bertiniani ad annum dcccLxx. de Ludovico Rege Germaniæ : *De quodam solario vetustate confecto sub lignis cecidit, & aliquantulùm naufragatus in brevi convaluit.* Præceptum Karoli M. in Chronico Laurishamensi : *Helmericus Abba nobis innotuit eò quòd cartæ per diversa loca Ecclesiæ suæ sancti Nazarii perditæ fuissent & naufragatæ.* Vide Concilium Toletanum XVII. cap. 4.

Pag. 505. cap. 19. Imaginario jure] Vetus Glossarium bibliothecæ regiæ : *Imaginarius, subpositapersona.* Collatio prima Carthaginensis cap. 65. *Pervidet jam hinc præstantia tua duos in unius plebe fuisse imaginariè constitutos.* Concilium Turonense II. can. 3. *Ut corpus Domini in altari, non in imaginario ordine, sed sub Crucis titulo componatur.* Vide Notas ad Gratianum pag. 428.

Pag. 562. cap. 8. Ultimissima] Libellus precum Marcellini & Faustini pag. 87. *Nesciens quòd Christi Dei gratia etiam minimissimis servulis ejus patrocinetur* Tom. II.

Edictum anni duodecimi Liutprandi Regis Longodardorum cap. 9. *De Gasindiis verò nostris volumus ut quicunque minimissimum in tali ordine occisus fuerit.* Vide Notas Holstenii ad acta sanctarum Perpetuæ & Felicitatis pag. 91. in editione Parisiensi.

Pag. 174. cap. 31. Dum. legaliter] Formulâ istâ usus est Widilo quùm filium suum Amblulfum offerret in Monasterio Novaliciensi, tempore Karoli Magni. Erat etiam in usu in Monasterio Cluniacensi, ut patet ex antiquis consuetudinibus ejusdem Monasterii lib. 3. cap. 8. Eâ etiam usus est Pontius Comes Impuritanensis anno mlxiii. quùm filium suum Petrum offerret in Monasterio sancti Petri Rodensis. Vide etiam Formulas à Gallandio editas in Tractatu de Franco-alodio pag. 331.

Suos tradere filios] Homilia incerti auctoris in Dominica octava post Pentecosten in vetustissimo Codice Ms. Ecclesiæ Lugdunensis : *Sunt multi in sancta Ecclesia qui ab ipsis infantiæ suæ cunabulis mancipantur Dei servitio, & omni tempore vitæ suæ immaculatè Deo servire studeut, sivè in Monastico ordine, sivè in Canonico.* Istud à plerisque parentibus fiebat bonâ mente ac studio pietatis. Nonnulli tamen hoc instituto abutebantur ut familiam suam liberarent filiis inutilibus. Docet istud Udalricus in antiquioribus consuetudinibus Monasterii Cluniacensis ad Willelmum Abbatem Hirsaugiensem: *Accedit aliquotiens admodùm grata & jocunda memoria pollicitationis tuæ de cavendo ingenio quorumdam hominum secularium, qui nimirùm non magnoperè curantes de alio quàm de hac sola temporali vita, postquàm domum habuerint, ut ità dicam, plenam filiorum & filiarum, aut si quis eorundem claudus erit aut mancus, surdastes aut cæcus, gibbosus aut leprosus, vel aliud quid hujusmodi quod eum aliquo modo seculo facit minùs acceptum, hunc quidem impensissimo voto ut Monachus fiat offerunt Deo.* Quod imitatum videtur ex Hieronymi epistola ad Demetriadem de virginitate servanda. *Solent*, inquit, *miseri parentes & non plenæ fidei Christiani deformes & aliquo membro debiles filias, quia dignos generos non inveniunt, virginitati tradere.*

Palla manu mea involuta] Vox *mea* redundat in hoc loco. Agitur enim illic de manu infantis oblati, quæ secundùm Regulam sancti Benedicti cap. 59. debet involvi in palla altaris, id est, in illo velamine quo velatur altare, ut Hugo Menardus rectè interpretatur in Notis ad Concordiam Regularum pag. 983. Certa autem est hæc lectio. Apud Gratianum tamen 21. q. 3. cap. 4. legitur *pallio* contrà veterum Librorum & Ivonis fidem. Ut mirum valdè sit virum doctum Franciscum Alteserram in Notis ad Cresconium pag. 154. pravam lectionem prætulisse sinceræ.

Trado coram testibus] Vide Glabrum Rodulphum in vita sancti Guillelmi Abbatis Divionensis cap. 2.

Pag. 575. cap. 32. Promitto stabilitatem] Vide sanctum Gregorium lib. 1. epist. 40. & Menardi Notas ad Concordiam Regularum pag. 940. 975. 1005.

Pag. 577. cap 35. Præsente Abbate] Sanctus Bernardus

Tom. II. epist. 7. cap. 17. *Item notum est solemniter ac regulariter profiteri quemque in præsentia Abbatis. In præsentia ergò tantùm, non etiam ad nutum ipsius fit cujusque professio. Testis proindè adhibetur Abbas, non dictator professionis, adjutor non fraudator adimpletionis, vindex non auctor prævaricationis.*

Ibid. c. 36. De Monachis fugitivis vide suprà lib. 5. Capitularium cap. 379. & lib. 6. cap. 108. Vide etiam Hugonis Menardi Notas ad Concordiam Regularum pag. 580. 961. 978. 1010. & Flodoardum lib. 3. cap. 24.

Canis ad vomitum suum] In Regula sancti Ferreoli cap. 20. Monacho dicitur vagari eum non decere, *ne in quocunque vitio captus seculi delectatione elabatur ut redeat ad vomitum suum.* Regula Monastica communis sancti Fructuosi cap. 18. *Comperimus per minùs cauta Monasteria, qui cum facultatulis suis ingressi sunt, postea tepefactos, cum grandi exprobratione repetere, & seculum, quod reliquerant, ut canes ad vomitum revocare.* Memorabilis est historia cujusdam Monachi Cenomanensis ad secularem conversationem redeuntis sub imperio Karoli Calvi, quam reperi in vetustissimo Codice Mſ. Bibliothecæ Colbertinæ, dignam profectò quæ heic à nobis edatur in Appendice actorum veterum. Continet enim multa notatu dignissima.

Synodus Nicæna] Certum est Nicænam Synodum nihil statuisse de Monachis fugitivis. Sed tùm, si quid certum ac perpetuum esse vellent, ad eam Synodum referebant; veluti observatum est suprà de precariis, quas in eadem Synodo decretas esse docet vetus codex bibliothecæ Tellierianæ. Extant præterea alia exempla hujus moris.

Pag. 583. cap. 39. Post editam à nobis hanc Formulam, deprehendimus eam à Francisco Pithœo publicatam fuisse in Glossario ad Julianum Antecessorem in verbo *commendatoriæ.*

Pag. 584. cap. 41. Joseph] Archiepiscopus Turonensis; de quo hæc leguntur in vitâ Alcuini sub finem: *Testatus est siquidem Joseph Archiepiscopus per totam noctem & ab eo & à suis visum fuisse.* Et paulò post: *Audiens verò civitatis Turonis Joseph Episcopus, vir bonus & Deo amabilis, beatum obiisse Alchuinum, advenit celeriùs illuc cum suo clero.*

Fredegisi Abbatis] sancti Martini Turonensis, de quo vide Notas ad Agobardum pag. 70.

Pag. 586. Isonis Monachi Sangal.] Quæ sequuntur Formulæ sex, auctorem agnoscunt Isonem Monachum Sangallensem, & à Goldasto editæ sunt in tomo secundo Rerum Alamannicarum inter veteres chartas sancti Galli.

Isonis [Eckehardus in vita Notkeri balbuli cap. 3. *magisterio Ysonis omnium artium eruditissimo & maximè divinarum scripturarum peritissimo imbuendus traditur.* Idem in libro de casibus Monasterii sancti Galli cap. 2. narrat vitam ejusdem Isonis. Mortuus est in Monasterio Grandivallensi anno DCCCLXXI. pridiè Idus Maii. Extant ejus glossæ in Prudentium Amœnum.

Pag. 601. cap. 6. Adlocutio Missor. Imp.] In veteri Codice sancti Michaëlis ad Mosam, ex quo Sirmondus edidit hanc Formulam, titulus nullus erat. Ipse putavit esse Episcopi Visitatoris. Nos ex contextu ejus deprehendimus adlocutionem esse Missorum dominicorum. Nam ex Formula XII. & XIII. colligitur magnam fuisse tùm auctoritatem Missorum istiusmodi in electionibus Episcoporum, non solùm regnante Ludovico Pio, sed etiam sub imperio Karoli Magni. In epistola quippè Hadriani Papæ ad Tilpinum Archiepiscopum Remensem legimus, quum ageretur de ordinatione Lulli Episcopi Moguntini, injunctum fuisse Tilpino ut unà cum Missis ejusdem Karoli diligenter inquireret omnia de illius ordinatione, & fidem ac doctrinam illius atque conversationem & mores ac vitam investigaret. Ipsorum quoquè Romanorum Pontificum electio fieri per illas tempestates non poterat extrà præsentiam Missorum Dominicorum, uti pluribus dictum est ad Agobardum pag. 125. Tom. II.

Pag. 606. c. 8. Antè Robertum Quatremarium nullus dubitaverat de veritate istius epistolæ, quæ descripta reperitur inter epistolas Lupi Abbatis Ferrarienſis. Tandem in anno MDCLVII. quùm propugnaret privilegium sancti Germani Parisiensis, epistolam istam & sequentem accusavit falsitatis, parùm feliciter. Quas enim observationes profert ad elevandam earum fidem & auctoritatem, nullius momenti sunt, meâ quidem sententiâ. De tempore porrò quo Ercanradus Parisiensis Episcopus decessit, nihil certum dici potest. Illud sanè constat, mortuum non fuisse anno DCCCLIII. ut vulgò putant, cùm ex iis quæ dicuntur ad titulum XVIII. constet adhùc in humanis fuisse anno DCCCLVI.

Præsulibus] Ità vetus exemplar epistolarum Lupinarum. Pro quo Massonus edidit *præsentibus.* Posteà Sirmondus, quùm epistolam illam describeret in tomo tertio Conciliorum Galliæ, vocem illam mutavit in *præsidentibus.*

Pag. 612. cap. 14. Quos invehens] Ista meliùs explicat Flodoardus lib. 3. cap. 23. *Item de ordinatione Willeberti, cui Rex Episcopium Cathalaunense dederat, ne in ipsius ordinatione ab ordine debito declinaret, intimans quòd inrationabiliter Cathalaunenses, post obitum sui Episcopi, de sua ipsa necessitate fecerint, & quòd ad Regem litteras suas pro electione præfati Willeberti miserint, decretum verò suum ad Archiepiscopum, sicut mittere debuerant, ut indè quæ agenda essent canonicè ageret, non miserint, insinuans qualiter indè ritè facere debuissent, sed quia non fecerant, quid exindè cautiùs agendum sibi videatur edisserit, & prudenter attendendum mandat ut regularis electio fiat, & postremò sicut ipsius prudentiæ meliùs indè videretur, hanc ità disponeret.* Quæ sumpta sunt ex Epistola Hincmari Archiepiscopi ad Odonem Episcopum Bellovacensem.

☞ Vide infrà pag 1303 *in Addendis* Notam huc pertinentem.

Pag. 630. cap. 19. Archimandrita] id est, Archiepiscopus. Acta excommunicationis Aicardi edita in tomo primo Analectorum Joannis Mabillonii pag. 98. *Habemus enim excommunicationem Domni Theutbaldi, Viennensis Archiepiscopi, Domni Amblardi, Lugdunensis Archimandritæ.* Vita sancti Gebehardi, Archiepiscopi Salisburgensis, apud Canisium tom. VI. pag. 1251. *Reverendissimus & Deo dignus Archimandrita Juvavensis Chunradus, postquàm bonum certamen certavit, cursum*

Tom. II. *consummavit, fidem servavit, quinto Archipræsulatûs sui anno obdormivit in Domino.* Adalberto Metensis Episcopus subscripsit anno DCCCCLII. præcepto Ottonis Imperatoris, pro Monasterio S. Vitonis Virdunensis, & illìc vocatur *Metensis Ecclesiæ* Archimandrita, ut fidem facit Meurissius in Historia Episcoporum Metensium, pag. 312. Vide etiam Vasseburgium, lib. 3. fol. 188, & Vitam S. Adalberti apud Bollandum, die 23 Aprilis, pag. 179, §. 6. Brower. Annal. Trever. to m. 1. pag. 467. §. 139. tom. VIII. Spicilegii, pag. 155; Chartularium Cluniacense sancti Aymardi, cap. 31; Histoire de Toul du P. Benoît, pag. 298. In Glossulis super Galteri Librum Alexandre idos in calce Codicis mei Ms. 629. *Galteri felicis memoriæ ad Guilelmum* Archimandritam Remensem, Alexandreidos Liber primus incipit.

Frotbrii Episc. Caturc.] Non reperitur in vulgatis tabulis Episcoporum Cadurcensium. Sedisse eum Divonæ Cadurcorum anno DCCCCLXVIII reperio in Chartulario Ecclesiæ Tutelensis fol. 135. & 255. Ejusdem mentio est in Charta donationis Ecclesiæ Albiacensis, quam Hugo quidam & uxor ejus Hermedrudis dederunt Ecclesiæ Cadurcensi *in mense Aprili in die feria vj. anno j. Ludovico regnante Rege.*

Pag. 631. S. Andreæ] fortè Suredensis in diœcesi Helenensi.

S. Mariæ lavajes] in pago Riparcurcensi ad Nucariam fluvium, sanctæ Mariæ & beato Petro Apostolo dicati. Dacconis porrò Abbatis mentionem reperio in Actis consecrationis Ecclesiarum sanctæ Crucis & sancti Petri anno MXV. peractæ ab Emerico Episcopo Ripacurcensi.

S. Petri taberna] in diœcesi Urgellensi. Acta consecrationis Ecclesiæ Urgellensis an. DCCCXIX. *Similiter locum sanctæ Mariæ & sancti Petri Apostoli quem dicunt Taverna.*

De S. Stephano] Balneolensi in Diœcesi Gerundensi.

S. Michaelis] Cuxanensis in Diœcesi Helenensi.

S. Mariæ Alaone] Acta consecrationis Ecclesiæ Urgellensis anno DCCCXIX. *In pago Ripagurcensi atque Gestabiensi locum sanctæ Mariæ quem vocant Alaone.* Sed in literis quas Bernardus Comes, Dux atque Marchio, concessit Frugello Abbati ejusdem Monasterii XII. Kal. Augusti anno XXXII. Karoli Regis, Monasterium illud dicitur esse in pago Palliarensi.

Civitate rota] Constituta illìc fuerat Episcopalis Cathedra ab Aymerico Archiepiscopo Narbonensi anno DCCCXLVII. ut Surita ait in Indicibus rerum ab Aragoniæ Regibus gestarum. Sed in exemplari actorum ejusdem institutionis, quod penès me est ex Archivo Urgellensis Ecclesiæ descriptum, ista dicuntur acta anno DCCCCLVII. anno tertio regnante Leutario Rege. Cùm autem initia Lotharii constituantur in anno DCCCCLIV, manifestum est certam esse epocham quæ iisdem actis adscripta est. Primus porrò Rotensis Episcopus fuit Odissendus, filius Raimundi Comitis Ripacurcensis & Garsendis uxoris ejus, qui Sedem illam Episcopalem dotasse videntur in gratiam Odissendi. Nescio autem quid sibi velit idem Surita quùm ad annum MLX. ità scribit: *Sedes Episcopalis Rotæ constituitur, Diœcesisque Palliarienses & Ripacurcienses illi contribuuntur.* Nam cùm constet institutam illam fuisse anno DCCCCLVII, Episcopumque ei rursùm datum anno MXVII. Borrellum, manifestum est constitutam non fuisse anno millesimo sexagesimo. Ego facilè crediderim contributam illi tùm Diœcesim Palliarienses, quæ Episcopum suum amiserat auctoritate Concilii quod apud Fontem coopertam habitum est anno DCCCCXI. Tom. II.

Wadaldi Episcopi] Helenensis apud Ruscinones, cujus frequens mentio est in Chartulario illius Ecclesiæ. Sedit autem extremis Karoli simplicis annis usquè ad annum undecimum Ludovici Transmarini, quo eum ægrotasse IV. Kal. Febr. reperio in eodem Chartulario, lib. 2. c. 68. Ex quo confirmatur epocha ordinationis Riculfi. Porrò ut heic Riculfus succedit Wadaldo, sic Wadaldus Riculfo istius nominis primo successerat. Pag. 634. cap. 22.

Hanc Formulam nos descripsimus ex veteri codice Ms. Bibliothecæ Regiæ. Eadem habetur apud Pamelium, tom. 2. Liturgic. pag. 145. Pag. 661. cap. 9.

Excommunicatio Ragenardi] Anno DCCCLXXVI. cùm Anastasius Senonensis Archiepiscopus obiisset, Ragenardus urbis illius Comes, qui pontificatum in familiam suam inferre cupiebat, novi Antistitis electionem turbavit spatio quinque mensium. Tandem Seguinus, filius sororis ejusdem Ragenardi, eo invito electus & consecratus apud Autissiodorum est III. Idûs Junii. Venientem deindè eum Senonas Ragenardus aditu urbis prohibuit. *Videns hoc autem ipse Archiepiscopus*, ut ait Clarius in Chronico S. Petri Vivi Senonensis, *omnem Provinciam interdixit à kalendis Octobris usquè in caput jejunii.* Eo igitur tempore facta est ista excommunicatio adversùs Ragenardum Comitem & Rodmundum ejus filium, (quem Frotmundum vocat idem Clarius, quia Seguinum, postquàm Archiepiscopalem benedictionem susceperat, sanctum Sennensis Ecclesiæ locum ingredi non permiserant, ut legitur in excommunicatione. Post mortem Seguini, quæ anno DCCCCXCIX. contigit XVI. kal. Novembris, rursùm tempestas in Ecclesia Senonensi. Nam cùm Frotmundus Comes, qui Ragenardo patri non ità multò antè successerat, Brunonem filium Senonibus dari veller Episcopum, eodemque tempore plurimi etiam Clericorum, ut Clarius ait, id est, Canonicorum, ambitionibus Episcopatum appeterent, ingens schisma factum est in Ecclesia, quia neque Bruno neque ullus Canonicorum qui Episcopari volebant ad eam dignitatem pervenire potuit, eligentium votis in Leothericum Archidiaconum convenientibus. Ea de causa Frotmundus adversùs ipsum commotus, ei post consecrationem ad Sedem suam accedenti *portas clausit, & urbis introitum denegavit*, ut legitur apud Tavellum. Cùm ergò eædem tùm excommunicandi causæ essent quæ Seguinum adegerant ista decernere adversùs Ragenardum & Rodmundum ejus filium, placuit uti eâdem formulâ, mutatis nominibus, ità videlicet ut prioris excommunicationis nomina deleta alicubì sint cultelli ope, & in eorum locis suppositæ eorum nomina qui recenter excommunicabantur, suprà lineam tamen Pag. 671.

Tom. II. ut plurimùm. Uno in loco, ubi puncta literis permixta edi curavimus, duorum Canonicorum nomina in contextu Orationis repoſita ſunt, non verò ſuprà lineam. Iſta nos ſummâ curâ heic adnotari voluimus, ut utriuſque excommunicationis tempora & nomina diſtingui poſſent. Simul autem & diverſo charactere cudi fecimus quæcunque addita in ſecunda excommunicatione ſunt, ſi duo illa vocabula excipias quæ punctis permixta ſunt. Quamvis enim pertineant ad ſecundam excommunicationem, tamen mutari non debuit neque potuit forma literarum illius lineæ. Itaquè ſermo uno tenore decurrens ad excommunicationem Seguini pertinet. Quæ verò ſuprà lineas addita ſunt, & diverſo charactere cuſa, tùm etiam duo vocabula punctis permixta, ea addita ſunt tempore Leotherici. Ubi autem nomina excommunicatorum ità deleta ſunt ut legi omninò non poſſint, illìc puncta ſubſtituimus pro nominibus excommunicatorum. Iſta porrò nos totidem omninò verbis olim enarravimus ad Regi-
Pag. 673. nonem.

Suniarius Episcopus Helenen.] fuit filius Gaufredi Comitis Emporitani ac Ruſcinonenſis & Avæ Comitiſſæ, ut docent Tabularia Eccleſiæ Helenenſis & Monaſteriorum S. Petri Rodenſis & ſanctæ Mariæ Rodenſis. Succeſſit autem Riculfo, quem in Cathedra Helenenſi ſediſſe reperio uſquè ad annum octavum regni Lotharii. Suniarium autem illìc ſediſſe conſtat ab anno XIII. ejuſdem Lotharii uſquè ad annum DCCCCLXXVII. quo interfuit conſecrationi Monaſterii Rivipullenſis. Succeſſorem habuit Hildeſindum Abbatem S. Petri Rodenſis, qui ſedem Helenenſem tenuiſſe reperitur anno primo regni Ludovici Regis filii Lotharii, & anno quarto regnante Hugone Magno Rege.

Volveradus Levita] ſubſcriptus reperitur donationi alodis de Troliars quam Eccleſiæ Helenenſi fecerunt Ava Comitiſſa & filius ejus Soniarius Epiſcopus III. kalendas Auguſti anno XVIII.
Pag. 674. regnante Leutario Rege filio Ludovici Regis.

Olibanum Comitem] Biſuldunenſem & Ceritanenſem, filium Mironis Comitis Barcinonenſis & Avæ Comitiſſæ. Sic enim reperio in veteri charta Rivipullenſi & in geſtis Comitum Barcinonenſium.

Mironem fratrem ejus] qui Gerundenſis Epiſcopus & Comes fuit, cujus multa extant monumenta. Geſta Comitum Barcinonenſium: *Miro verò tertius filius* Mironis Comitis Barcinonenſis *fuit Gerundenſis Epiſcopus & Comes, qui apud Monaſterium Rivipulli ſepultus eſt anno Chriſti DCCCCLXXXIV.* Vide Franciſcum Diago in Catalogo Epiſcoporum Gerundenſium. Tom. II.

S. Michaelis] Cuxanenſis in diœceſi Helenenſi.

S. Mariæ in valle asperi] id eſt, Monaſterium Arularum in Diœceſi Helenenſi, de quo pluribus dictum eſt ſuprà pag. 1103. Pag. 675.

Salla, Episcopus Urgell.] filius fuit Iſarni Vicecomitis Urgellenſis, & frater Bernardi Vicecomitis Urgellenſis. Antè verò quàm Epiſcopus fieret, erat Archidiaconus Urgellenſis. Bernardus autem uxorem habuit Guillam Vicecomitiſſam. Salla erat adhuc Epiſcopus IV. Nonas Julii anno duodecimo, regnante Roberto Rege. Iſta ego collegi ex veteribus Monumentis Eccleſiæ Urgellenſis, in quibus hæc præterea leguntur: *Salla Epiſcopus Urgellenſis ſedit in Epiſcopatu annis triginta. Iſte ſanctus creditur à multis.*

Comitissam Ermengards] Ceritaniæ nimirùm, ut opinor, viduam videlicet Olibani Cabretæ Comitis Ceritanenſis & Biſuldunenſis, qui obiit anno Chriſti DCCCCXC. filios relinquens Bernardum cognomento Taliaferrum, qui Biſuldunenſis Comes fuit, Guiffredum Comitem Ceritaniæ, & Olibam, qui dein Abbas Rivipullenſis & Cuxanenſis ac Epiſcopus Auſonenſis fuit. De Oliba extant plurima clara virtutis & induſtriæ monumenta, quæ commodiùs alibì referentur. Nunc ſatìs erit deſcribere fragmentum ex vita inedita Petri Ducis Venetiarum; in qua cùm agatur de Monaſterio S. Michaelis Cuxanenſis in Diœceſi Helenenſi, in quo Monaſticam vitam egit idem Dux, additur: *Defuncto Guarino Abbate, inclitus vir Oliva Rector ejuſdem patriæ, poſt ſuſceptionem ſancti habitûs relicto ſeculo, Abbas in eodem cœnobio ab omnibus Monachis & illius regionis Incolis eligitur, qui poſtmodùm Pontificum culmen adeptus in Auſoniæ cathedra dignus Deo Pontifex eſt electus. Cùmque Pontificatûs ſui jura, velut arguta apes, æquo libraminis pondere ac virgâ dilectionis, & omnem ſubditam creditamque plebem ſibi ei Deo regeret, diſcernens diſcretâ ratione utrumque Ordinum cauſas, id eſt, Clericorum, effectus eſt Eccleſiæ Dei ſanctæ Paſtor egregius. Eratque multarum Abbatiarum eximius Pater: præcipuè tamen ſanctæ Mariæ ſanctique Michaëlis, in quo requieſcit, admodùm in omnibus curis dilexit cœnobium. Qui ſollicitus in orationibus, Philoſophiæ ſtudiis exercitatus eſt, &c.* Pag. 676.

Vivas Episcopus] Barcinonenſis, quem ſediſſe reperio anno vigeſimo, regnante Leutario Rege filio Ludovici Regis.

Almericus Episcopus] Ripacurcenſis. Mortuus eſt anno MXVII. ut legitur ſuprà, p. 632. cap. 21.

Vico] Urgellenſi. Sic enim tùm vocabant.

ADDENDA IN NOTIS.

[Plurima quæ hìc *inter Addenda* collocaverat Baluzius, ſuis locis reſtituimus.]

Pag. 989. poſt lineam ſecundam adde ſequentia.

Pag. 22. cap. 15. PRETIO REDIMAT.] Poſt iſta edita datum mihi mutuò eſt exemplar Legum antiquarum ex editione Tiliana, in quo Franciſcus Pithœus ſequentia addidit ex quodam Codice antiquo.

De fiſcalibus ut contrà Dominus cenſuimus pro amore pacis jubemus ut in truſte electi Centenarii ponantur, per quorum fidem atque ſolicitudinem pax prædicta ſervetur.

Et quia, propitiante Domino, inter nos germanitatis caritas indirupta vinculo cuſtodiatur, Centenarii inter communes licentiam habeant latrones perſequi vel veſtigia adſignata minare, & in truſte qua defecerint, ſicut dictum eſt, cauſa remaneat, ità ut continuò capitale ei qui perdiderit reformare feſtinet, & latronem perquirat: quem ſi in truſte pervenerit, medietatem ſibi vindicet vel delaturam, ſi fuerit de facultate latronis; & qui damnum pertulit, ſarciatur. Nam ſi perſequens latronem comperit, integram ſibi compoſitionem ſimul & ſolutionem, vel quicquid diſpendii fuerit revocabit. Fredus tamen Judicis in cujus pago eſt, reſervetur.

☞ Hinc ergò emendari poterit caput undecimum iſtius Decretionis.

Pag. 1300. poſt lineam 56 adde ſequentia.

Pag. 614. HABEAMUS VESTRAM LICENTIAM.] Jure tùm per omnes Provincias recepto, is qui electus erat Epiſcopus, ſi de Eccleſia ipſa non erat ad quam eligebatur, ordinari non poterat ad Cathedram illam ſine conſenſu Epiſcopi ſui, ut patet etiam ex hoc loco. Extat autem inſigne hujus rei exemplum apud Franciſcum-Bernardinum Ferrarium in Libro 1. cap. 5. de antiquo Eccleſiaſticarum Epiſtolarum genere, pag. 29. epiſtola nimirùm Ragemberti, Epiſcopi Vercellenſis, ad Andræam Archiepiſcopum Mediolanenſem, quam hîc deſcribendam eſſe putavimus operæ pretium.

In nomine Patris Π & Filii Υ & Spiritûs ſancti Α. Reverendiſſimo omnique ſacrâ veneratione colendo Patri Andreæ, ſanctæ Mediolanenſis Eccleſiæ Archiepiſcopo, Ragembertus, ſanctæ Vercellenſis Eccleſiæ humilis Epiſcopus, præſentem & æternam in Domino felicitatem. Quia ſæcris apicibus veſtris Valfredum, Eccleſiæ noſtræ Subdiaconum, vobis conſecrandum Eccleſiæ Iporedienſi ad votum Cleri & Populi Præſulem expetiſtis, nefas à nobis aliquid ſanctis petitionibus veſtris denegari exiſtimantes, juxtà morem & reverentiam Canonicæ definitionis uſquè ad gradum Subdiaconi noſtrorum prædeceſſorum ſollicitudine promotum paternitati veſtræ ad Epiſcopalem Cathedram, Domino adminiculante, concedimus promovendum. Ne ergò de ipſius vita & converſatione præſenti occaſione quippiam almitati veſtræ neceſſe ſit ambigere, præſentibus humilitatis noſtræ litteris eum proſecuti ſumus, quibus illum in ſacroſancta religione, in quantùm audivimus & cognovimus, atque humana fragilitas exiſtimare ſufficit. Hactenùs converſatum fuiſſe teſtificamur, eumque ad miniſterium peragendum ſatìs profitemur idoneum; de cujus etiam commendatione, ut omnis ambiguitas abſtergatur, Græca elementa cum proprii ſupputatione numeri dignum duximus inſerenda, Patris ſcilicet, & Filii, & Spiritûs ſancti primam litteram, Petri Apoſtoli primam litteram, nominis quoquè noſtri primam, veſtrî ſecundam, fratris proficiſcentis tertiam, civitatis noſtræ quartam, quarum numerus in ſummam deductus ipſas habet litteras conſequenter adjunctas. Sed & numerum præſentis Indictionis eidem ſupputationi, ſicut ratio dictat, credidimus adjiciendum. Addidimus præterea nonagenarium & nonum numeros, quibus divinæ figuræ jurisjurandi ſine dubio patenter exprimantur arcana DCCCLXVII. ϖ, υ, α, π, ρ, ι, λ, η, ξ, ἀμήν. Data Vercellis, anno Incarnationis Domini noſtri Jeſu Chriſti DCCCCIV, Indictione VII.

IN Archivo celeberrimi Monaſterii ſancti Dionyſii in Diœceſi Pariſienſi oſtenſa mihi ſunt duo Præcepta Ludovici Pii & Karoli Calvi Imperatorum Regumque Francorum, quibus affixa erant eorumdem Principum ſigilla cerea, & in his expreſſi eorum vultus. Horum ectypa heic tibi exhibemus.

IN Codice ſancti Vincentii Metenſis, in quo Capitularia Pippini, Karoli Magni, Ludovici Pii, Karoli Calvi, & Collectio Anſegiſi leguntur, delineata erat in fronte hæc imago Principis; quam cùm omiſſam eſſe nollem, neſcirem verò ad quem ex Regibus noſtris referenda eſſet, heic in fine Operis edendam curavi.

APPENDIX
ACTORUM VETERUM
QUORUM IN NOTIS
FACTA MENTIO EST.

I.
LIBER COMITIS,
SIVE
LECTIONARIUS PER CIRCULUM ANNI,
Auctus à Theotincho Presbytero.

Hunc Librum quidam ſancto Hieronymo tribuunt, non ſatis certâ fide, ut colligi poteſt ex Prolegomenis ad Liturgica Pamelii. Cùm illum nos in vetuſtiſſimo Codice Mſ. Eccleſiæ Bellovacenſis, quem ad nos miſit vir doctiſſimus Godofredus Hermant, ejuſdem Eccleſiæ Canonicus & Doctor Sorbonicus, nacti eſſemus multò ampliorem quàm ſint vulgò cuſa exemplaria, heic edendum eſſe cenſuimus; ut qui in Libro primo Capitularium legerint præceptum eſſe ut Presbyteri Lectionarium habeant benè emendatum, ſtatim intelligant quid per Lectionarium intellexerit auctor illius Conſtitutionis. Cæterùm in Codice Bellovacenſi corruptus poſteà eſt hic Liber & interpolatus à quodam recentiore. Nos retinuimus veterem Lectionem.

IN Chriſti nomine. Anni circuli Liber Comitis incipit, auctus à Theotincho indigno Presbytero, rogatu viri venerabilis Hechiardi Comitis Ambianenſis, ità tamen ut ſancta Evangeliſtarum dicta necnon & Apoſtolorum ac Prophetarum immota atque inconcuſſa ſervarentur, & diebus quibus deerant propriæ ſancta lectiones adhiberentur ſicut à ſanctis Patribus ſunt coadunata. Aut ſi alicui aut in feriis aut in feſtivitatibus Sanctorum aliquid minùs eſſe videtur, recurrat ad ebdomadam quam voluerit, & reperiet ſemper ſuper octo aut unam aut duas aut eò ampliùs feriam, quam legere poterit, ut ſibi nihil deſit. [* Propter frequens verò temporis incurſum fuit in quibuſdam epiſtolis apponere hoc og, quod ſignificat finem, & rurſùs a propter principium alterius epiſtolæ.]

* Hæc addita ſunt in margine à manu recentiore, ſed antiqua.

In vigilia Natalis Domini VIII. Kal. Januar. ad ſanctam Mariam de nona à ſanctis Patribus. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Romanos. Fratres, Paulus ſervus Chriſti Jeſu, *uſque* & vos vocati Jeſu Chriſti Domini noſtri.

Item ubi ſuprà. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus. Propter Sion non tacebo, *uſque* complacuit Deo in te.

Evangelium ſecundùm Matthæum. In illo tempore, cùm eſſet deſponſata mater Jeſu Maria, *uſque* ſalvum faciet populum ſuum à peccatis eorum.

Item ad ſanctam Mariam de nocte. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Titum. Cariſſimi, apparuit gratia ſalvatoris noſtri Dei, *uſque* in Chriſto Jeſu Domino noſtro.

Item ubi ſuprà. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus, populus gentium, *uſque* in ſempiternum.

Evangelium ſecundùm Lucam cap. III. Exiit Edictum à Cæſare, *uſque* pax hominibus bonæ voluntatis.

Item ad ſanctam Anaſtaſiam manè. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Titum. Cariſſimi, apparuit benignitas & humanitas, *uſque* in Chriſto Jeſu Domino noſtro.

Item ubi ſuprà. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus. Spiritus Domini ſuper me, *uſque* redempti à Domino Deo.

Evangelium ſecundùm Lucam cap. III. Paſtores loquebantur, *uſque* dictum eſt ad illos.

Item ad ſanctum Petrum in die. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, multifariè multiſque modis, *uſque* anni tui non deficient.

Item ubi ſuprà. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus. Propter hoc ſciet populus meus, *uſque* & videbunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri.

CAP. I. Initium ſancti Evangelii ſecundùm Johannem. In principio erat verbum, *uſque* & veritatis.

In natali ſancti Stephani, id eſt, VII. Kal. Januarii. Lectio Actuum Apoſtolorum. In diebus illis Stephanus plenus gratiâ, *uſque* obdormivit in Domino. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCXI. Dicebat Jeſus turbis Judæorum, *uſque* benedictus qui venit in nomine Domini.

In natali ſancti Johannis Evangeliſtæ, id eſt, VI. Kal. Januarii. Lectio Libri Sapientiæ. Qui timet Deum faciet bona, *uſque* in nomine æterno hereditabit illum Dominus Deus noſter. Evangelium ſecundùm Johannem cap. CCXXXI. Dixit Jeſus Petro: Sequere me, *uſque* quia verum eſt teſtimonium ejus.

In natali innocentum, id eſt, V. Kal. Januarii. Lectio Libri Apocalypſis Johannis Apoſtoli. In diebus illis vidi ſuper montem Sion Agnum ſtantem, *uſque* antè thronum Dei. Evangelium ſecundùm Matthæm cap. VI. Ecce Angelus Domini apparuit in ſomnis Joſeph, *uſque* quoniam Nazaræus vocabitur.

CAP. IV. Kal. Januarii, ſi in Dominica contigerit, iſtæ lectiones ex Libri Comitis legantur. Epiſtola Pauli Apoſtoli ad Galatas. Fratres, quanto tempore heres parvulus eſt, *uſque* & heres per Deum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. II. Erat Joſeph & Maria mater Jeſu, *uſque* gratia Dei erat

CAP. I. in illo. Si in alias eſt, iſtæ. Lectio Libri Geneſeos. In diebus illis formavit igitur Dominus hominem de limo, *uſque* fluvius quartus ipſe eſt Euphrates. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XIII. Venit Jeſus à Galilæa in Jordane, *uſque* in in quo mihi complacuit.

CAP. II. Id. III. Kal. Januarii. Lectio Libri Geneſeos. In diebus illis tulit Dominus Deus hominem, *uſque* ipſum eſt nomen ejus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XVIII. Cùm audiſſet Jeſus quòd Johannes traditus eſſet, *uſque* adpropinquabit enim regnum cœlorum.

Pridiè Kal. Januarii. Natale ſancti Silveſtri. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, plures facti ſunt Sacerdotes ſecundùm Legem, *uſque* ſe offerendo Dominus noſter Jeſus Chriſtus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXIII. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis: Vigilate quia neſcitis, *uſque* ſuper omnia bona ſua conſtituet eum.

CAP. III. Kal. Januarii. Octabas Domini. Ipſa lectio legatur quæ eſt in vigilia Domini de nocte. Evangelium ſecundùm Lucam. [cap. III.] Poſtquàm conſummati ſunt dies octo, *uſque* gloria plebi tuæ Iſraël.

CAP. IV. IV. Non. Januarii. Lectio Libri Geneſeos. In diebus illis Adam non inveniebatur adjutorium ſimile ei, *uſque* & aperti ſunt oculi amborum. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XXIII. Circuibat Jeſus totam Galilæam, *uſque* de trans Jordanem.

III. Non. Januarii. Natale ſanctæ Genovefæ virginis. Lectio Libri Sapientiæ. Pulcra eſt caſta generatio, *uſque* in refrigerio erit. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XXXVII. Audiſtis quia dictum eſt antiquis: Non mœchaberis, *uſque* violentia te mutuari ne avertaris.

Prid. Non. Januarii. Lectio Danihel Prophetæ. In diebus illis venit Nabuchodonoſor, Rex Babylonis, in Hieruſalem, & obſedit eam, *uſque* qui veſcebantur cibo regio. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. LXVII. Cùm veniſſet Jeſus in domum Simonis Petri, *uſque* ſpelire mortuos ſuos. CAP. V.

Non. Januarii. Lectio Libri Geneſeos. In diebus illis. Cùm autem cognoviſſent ſe eſſe nudos, Adam ſcilicet & uxor ejus, *uſque* in pulverem reverteris. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXXXIII. Locutus eſt Jeſus ad turbas & Diſcipulos ſuos dicens: Videntes non vident, & audientes non audiunt, *uſque* & aures veſtræ quæ audiunt. CAP. VI.

Item eodem die, in vigilia Theophaniæ. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Titum. Cariſſime, apparuit benignitas & humanitas, *uſque* in Chriſto Jeſu Domino noſtro. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. VI. Defuncto Herode, ecce apparuit Angelus Domini in ſomnis Joſeph, *uſque* Nazaræus vocabitur.

VIII. Idus Januarii, in Theophania. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Surge, inluminare Hieruſalem, *uſque* & laudem Domino adnuntiantes. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. IV. Cùm natus eſſet Jeſus in Bethleem Judæ, *uſque* per aliam viam reverſi ſunt in regionem ſuam.

VII. Id Januarii. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis locutus eſt Eſaias Propheta dicens. Anno quo mortuus eſt Rex Ozias vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum, *uſque* & peccatum tuum mundabitur. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXXXIX. Factum eſt cùm conſummaſſet Jeſus ſermones iſtos, *uſque* qui poteſt capere capiat. CAP. VII.

VI. Id. Januarii. Belloacus natale ſancti Luciani Martyris. Lectio Libri Sapientiæ. Audite Reges & intelligite, *uſque* invenient quid reſpondeant. Evangelium ſecundùm Matthæum, cap. CCLVI. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis: Sicut fulgur exit ab oriente, *uſque* terminos eorum. CAP. VIII.

V. Idus Januarii. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis dixit Dominus ad Eſaiam: Egredere in occurſum Achaz, *uſque* ſi non crediderit, non permanebitis. Evangelium ſecundùm Matcùm. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis: Simile eſt regnùm Dei quemadmodùm ſi homo jaciat ſementem in terra, *uſque* ſine parabola non loquebatur eis. CAP. IX.

IV. Idus Januarii. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis locutus eſt Dominus ad Eſaiam Prophetam dicens: Pro eo quòd adjecit populus iſte aquas Siloë, *uſque* quia nobiſcum Deus. Evangelium ſecundùm Marcum cap. LXII. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis: Venite ſeorſum eamus in deſertum locum, *uſque* concurrerunt illuc. CAP. X.

III. Idus Januarii. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis dixit Eſaias. Hæc enim ait Dominus ad me ſicut in forti manu erudivit me, *uſque* à Domino exercituum qui habitat in monte Sion. Evangelium ſecundùm Marcum cap. XC. Veniens CAP. XI.

niens Jesus ad Discipulos suos, vidit turbam magnam, *usque* inter vos conquiritis.

Cap. XII. Pridie Idus Januarii. Lectio Esaiæ Prophetæ. In diebus illis locutus est Esaias Propheta dicens: Si fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliquiæ convertentur, *usque* super montem filiæ Sion. Evangelium secundùm Marcum cap. XCVII. Respondit Jesu Johannes dicens: Magister vidimus quendam, *usque* qui non est adversùm vos, pro vobis est.

Idibus Januarii. Octabas Theophaniæ. Lectio Esaiæ Prophetæ. Domne Deus meus, honorificabo te, *usque* adnuntiate hæc in universa terra. Evangelium secundùm Johannem. Vidit Johannes Jesum venientem ad se, *usque* quia hic est filius Dei.

Dominica I. post Theophania. Lectio Epistolæ beati Pauli Apostoli ad Romanos. Fratres, obsecro vos per misericordiam Dei, *usque* in Christo Jesu Domino nostro. Evangelium secundùm Lucam cap. III. Cùm factus esset Jesus annorum XII. *usque* apud Deum & homines.

Cap. XIII. XIX. Kal. Februarii. Natale sancti Felicis Confessoris in Pincis. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis fecit Dominus Deus Adæ & uxori ejus tunicas pellicias, *usque* ad custodiendam viam ligni vitæ. Evangelium secundùm Marcum cap. CXII. Erant turbæ in via ascendentes cum Jesu Hierosolymam, *usque* tertiâ die resurget.

Cap. XIV. XVIII. Kal. Februarii. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis factum est ut offerret Cain Domino Deo de fructibus terræ, *usque* qui occiderit eam, septuplum punietur. Evangelium secundùm Marcum cap. CXVI. Venit Jesus Hiericho, *usque* sequebatur eum in via.

Cap. XV. XVII. Kal. Februarii. Natale sancti Marcelli Confessoris. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis Lamech accepit uxores duas, *usque* omne tempus quò vixit Adam anni nongenti triginta. Evangelium secundùm Marcum cap. CXXXV. Dixit Jesus Discipulis suis: Cavete à Scribis qui volunt in stolis ambulare, *usque* hic accipiunt prolixius judicium.

Cap. XVI. XVI. Kal. Februarii. Natale sancti Sulpicii. Lectio Libri Sapientiæ. Super salutem & speciem dilexi sapientiam, *usque* propter disciplinæ dona commendanti. Evangelium secundùm Marcum cap. CXLII. Dixit Jesus Discipulis suis: Cùm videritis abominationem desolationis, *usque* propter electos quos elegit breviabit dies.

Cap. XVII. XV. Kal. Februarii. Natale sanctæ Priscæ. Lectio Libri Sapientiæ. Omnium artifex docuit me sapientiam, *usque* & super omnem stellarum dispositionem. Require Evangelium secundùm Matthæum cap. CXL. Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito, *usque* nova.

Cap. XVIII. XIV. Kal. Februarii. In natali Mariæ & Marthæ. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis ædificavit Noë altare Domino, *usque* diluvium dissipans terram. Evangelium secundùm Marcum cap. XVIII. Venit ad Jesum leprosus deprecans eum, *usque* quæ præcepit Moyses in testimonium illis.

Cap. XIX. XIII. Kal. Februarii. In natali Fabiani & Sebastiani. Lectio Libri Sapientiæ. Sapientia vincit malitiam, *usque* quibus utilius nihil est in vita hominibus. Evangelium secundùm Matthæum cap. CCLXIII. Dixit Jesus Discipulis suis: Vigilate, quia nescitis diem, *usque* constituet eum.

Cap. XX. XII. Kal. Februarii. In natali sanctæ Agnes. Lectio Libri Sapientiæ. Cùm temptarentur justi, *usque* in finem eventûs mirati sunt. Evangelium secundùm Matthæum cap. CCLXVIII. Dixit Jesus Discipulis suis: Simile est regnum cœlorum decem virginibus, *usque* nescitis diem neque horam.

Cap. XXI. XI. Kal. Februarii. In natale sancti Vincenti. Lectio Libri Sapientiæ. Misereris omnium, Domine, quia omnia potes, *usque* credant in te, Domine. Evangelium secundùm Johannem cap. CIV. Dixit Jesus Discipulis suis: Nisi granum frumenti cadens in terra, *usque* pater meus qui in cœlis est.

Dominica II. post Theophania. Lectio Epistolæ beati Pauli Apostoli ad Romanos. Fratres, habentes donationes secundùm gratiam, *usque* humilibus consentientes. Evangelium secundùm Johannem cap. XVIII. Nuptiæ factæ sunt, *usque* crediderunt in eum Discipuli ejus.

Cap. XXII. X. Kal. Februarii. In natali sanctorum Macharii, Emerentiani. Lectio Libri Sapientiæ. Cùm sis ergò justus, Domine, *usque* speremus misericordiam. Evangelium secundùm Lucam cap. XLVI. Elevatis oculis Jesus in Discipulos suos, *usque* merces vestra multa est in cœlo.

Cap. XXIII. IX. Kal. Februarii. In natali sancti Projecti. Lectio Libri Sapientiæ. Domine Deus noster, suavis & verus es, *usque* radix est immortalitatis. Evangelium secundùm Lucam cap. LXIV. Dixit Jesus Discipulis suis: Omnis qui venit ad me, *usque* suprà petra.

Cap. XXIV. VIII. Kal. Februarii. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis dixit Dominus ad Noë & ad filios ejus: Hoc signum fœderis quod do inter me & vos, *usque* universæ carnis quæ super terram. Evangelium secundùm Marcum cap. L. Egressus Jesus venit in patriam suam, *usque* impositis manibus curavit eum.

Cap. XXV. VII. Kal. Februarii. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis erat terra labii unius, & sermonem eorundem, *usque* super faciem cunctarum regionum. Evangelium secundùm Lucam cap. XXVI. Surgens Jesus de synagoga, *usque* oportet me evangelizare regnum Dei.

Cap. XXVI. VI. Kal. Februarii. In natali sanctæ Agnes de nativitate. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis tulit Thare Abraham filium suum, *usque* ab oriente ai. Evangelium secundùm Marcum cap. XXV. Introivit Jesus in synagoga, *usque* restituta est manus illius.

Cap. XXVII. V. Kal. Februarii. Lectio Libri Sapientiæ. Justitia perpetua est, *usque* calore illius adgravata. Evangelium secundùm Matthæum cap. CXL. Dixit Jesus Discipulis suis: Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, *usque* nova & vetera.

Dominica III. post Theophaniam. Lectio Epistolæ beati Pauli Apostoli ad Romanos. Fratres, nolite esse prudentes, *usque* vince in bono malum. Evangelium secundùm Matthæum cap. LXIII. Cùm descendisset Jesus de monte, *usque* sanatus est puer in illa hora.

Cap. xxviii. IV. Kal. Februarii. Lectio Libri Geneſeos. In diebus illis deſcendit Abraham in Ægyptum, *uſque* accipe eam & vade. Evangelium ſecundùm Lucam cap. xxxiii. Cùm eſſet Jeſus in civitate, *uſque* ab infirmitatibus ſuis.

Cap. xxix. III. Kal. Februarii. Lectio Libri Geneſeos. In diebus illis aſcendit Abraham de Ægypto, *uſque* venientibus ad Segor. Evangelium ſecundùm Marcum cap. xxxvi. Cœpit Jeſus docere ad mare, *uſque* qui habet aures audiendi audiat.

Cap. xxx. Pridiè kal. Februarii. Lectio Libri Geneſeos. In diebus illis dixit Dominus ad Abraham poſtquàm diviſus eſt, *uſque* ædificavit ibi altare Domino. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. lxxiv. Loquente Jeſu ad turbas, *uſque* in univerſam terram illam.

Cap. xxxi. Kal. Februarii. In natali ſanctæ Brigidæ virginis. Lectio Libri Sapientiæ. Creatura tibi factori deſerviens, *uſque* Magna enim ſunt judicia tua, Domine, & innenarrabilia opera tua. Evangelium ſecundùm Lucam cap. lxxix. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis: Nemo accendens lucernam, *uſque* auferetur ab illo.

Cap. xxxii. IV. Nonas Februarii. In Purificatione beatæ Mariæ virginis. Lectio Libri Sapientiæ. In omnibus requiem quæſivi, *uſque* dedi ſuavitatem odoris. Evangelium ſecundùm Lucam cap. iii. Accepit Simeon Jeſum in ulnas ſuas, *uſque* gratia Dei erat in illo. Item aliud Evangelium ſecundùm Lucam. Poſtquàm dies purgationis ejus, *uſque* gloriam plebis tuæ Iſraël.

Cap. xxxiii. III. Nonas Februarii. Lectio Libri Geneſeos. In diebus illis Melchiſedech Rex Salem occurrit Abraham à cæde Regum revertenti panem proferens panem & vinum, *uſque* reputatum eſt illi ad juſtitiam. Evangelium ſecundùm Marcum cap. xli. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis & turbis, *uſque* diſſerebat omnia.

Cap. xxxiv. Pridiè Non. Februarii. Lectio Libri Geneſeos. In diebus illis, poſtquàm nonaginta annorum eſſe cœperat Abraham, *uſque* pariter circumciſi ſunt. Evangelium ſecundùm Lucam cap. lxxviii. Dicebat Jeſus parabolam intendens, *uſque* panem in regno Dei.

Cap. xxxv. Non. Februarii. In natali ſanctæ Agathæ. Lectio Epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres, qui gloriatur, in Domino glorietur, *uſque* exhibere Chriſto. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. cclxviii. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis parabolam hanc: Simile eſt regnum cœlorum decem virginibus, *uſque* neque hora.

Dominica IV. poſt Theophaniam. Lectio Epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Romanos. Fratres, nemini, quicquam debeatis, *uſque* plenitudo ergò Legis eſt dilectio. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. lxix. Aſcendente Jeſu in navicula, *uſque* obediunt ei.

Cap. xxxvi. VIII. Idus Februarii. Lectio Libri Geneſeos. In diebus illis apparuit Dominus Abraham in convalle Mambre, *uſque* ſed riſiſti. Evangelium ſecundùm Marcum cap. xlvii. Venit Jeſus trans fretum in regione Geraſenorum, *uſque* & miſertus eſt tui.

Cap. xxxvii. VII. Idus Februarii. Lectio Libri Geneſeos. In diebus illis dixit Dominus ad Abraham: Num celare potero tibi quæ geſturus ſum, *uſque* & ille reverſus eſt in locum ſuum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. lxvii. Factum eſt deinceps, ibat Jeſus in civitatem quæ vocatur Naim, *uſque* plebem ſuam.

Cap. xxxviii. VI. Idus Februarii. In natali ſancti Thomæ Apoſtoli. Lectio Epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Epheſios. Jam non eſtis hoſpites & advenæ, *uſque* habitaculum Dei in Spiritu ſancto. Evangelium ſecundùm Johannem cap. cxxxiv. Hoc eſt præceptum meum, *uſque* oderunt me gratis.

Cap. xxxix. V. Idus Februarii. Lectio Libri Geneſeos. In diebus illis venerunt duo Angeli Sodomam, *uſque* Loth ingreſſus eſt Segor. Evangelium ſecundùm Lucam cap. lxxix. Rogabat Jeſum quidam Phariſæus, *uſque* dilexit multùm.

Cap. xl. IV. Idus Februarii. In natali Sanctorum Zotici, Erenei, Jacincti, Amanti, & Soteris. Lectio Libri Sapientiæ. Omnis creatura ab initio ad ſuum genus refigurabatur, *uſque* aſſiſtens eis. Evangelium ſecundùm Lucam cap. civ. Factum eſt autem dùm complerentur dies Aſſumptionis Jeſus, *uſque* abierunt in aliud caſtellum.

Cap. xli. III. Idus Februarii. Lectio Libri Geneſeos. In diebus illis profectus eſt Abraham in terram auſtralem, *uſque* cum filio meo Iſaac. Evangelium ſecundùm Marcum cap. lxiii. Exiens Jeſus de navi, *uſque* abiit in montem orare.

Cap. xlii. Pridiè Idus Februarii. Lectio Libri Geneſeos. In diebus illis deprecatus eſt Iſaac Dominum pro uxore ſua, *uſque* parvipendens quòd primogenita vendidiſſet. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. xlvii. Veſpere autem facto, *uſque* quinque milia hominum.

Dominica V. poſt teophaniam. Lectio Epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Theſſalonicenſes. Fratres, induite vos ſicut Dei electi, *uſque* per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. cv. Reſpiciens Jeſus dixit: Confiteor tibi Pater domine cœli, *uſque* onus meum leve.

Cap. xliii. Idus Februarii. Lectio Libri Geneſos. In diebus illis ortâ autem fame ſuper terram, *uſque* donec magnus vehementer effectus eſt. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. cliv. Acceſſerunt ad Jeſum ab Hieroſolymis, *uſque* non coinquinat hominem.

Cap. xliv. XVI. Kal. Martii. In natali ſanctorum Valentini, Vitalis, Feliculæ, & Zenonis. Lectio Libri Sapientiæ. Metuentes Dominum, ſuſtinete miſericordia ejus, *uſque ſic* & miſericordia ejus cum eo. Evangelium ſecundùm Lucam cap. xcvi. Dicebat Jeſus Diſcipulis ſuis: Si quis vult poſt me venire, *uſque* donec veniat regnum Dei.

Cap. xlv. XV. Kal. Martii. Lectio Libri Geneſeos. In diebus illis egreſſus Jacob de Berſabee, *uſque* decimas offeram tibi. Evangelium ſecundùm Lucam cap. lxxxiii. Factum eſt in una dierum, *uſque* quanta illis Jeſus feciſſet.

Cap. xlvi. XIV. Kal. Martii. Natale ſanctorum Oneſini & Julianæ virginis. Lectio Libri Sapientiæ. Filii ſape Eccleſiæ juſtorum, *uſque* juſtitia ædificabitur tibi. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. cxi. Dixit Jeſus diſcipulis ſuis parabolam hanc: Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito, *uſque* nova & vetera.

Cap. xlvii. XIII. Kal. Martii. In natali ſancti Policioni

Episcopi. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis profectus est Jacob, venit ad terram orientalem, *usque* serviens apud eum septem annis. Evangelium secundùm Marcum cap. LXXII. Surgens Jesus abiit in fines Tyri, *usque* Dæmonium exisse ab eo.

CAP. XLVIII. XII. Kal. Martii. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis videns Dominus quòd dispiceret Jacob Liam, *usque* appellavit eum Asser. Evangelium secundùm Lucam cap. CXVIII. Exultavit Jesus in Spiritu sancto, *usque* audire quæ audistis & non audierunt.

CAP. XLIX. XI. Kal. Martii. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis egressus Ruben tempore messis tritici, *usque* separatis inter se gregibus. Evangelium secundùm Lucam cap. CXXXIV. Dixit Jesus Discipulis suis: Lucerna corporis tui est oculus tuus, *usque* lucerna fulgoris inluminabit te.

Dominica in Septuagesima. Lectio Epistolæ beati Pauli Apostoli ad Corinthios. Fratres, nescitis quòd hi qui in stadio currunt, *usque* petra autem erat Christus. Evangelium secundùm Matthæum cap. CC. Dixit Jesus Discipulis suis: Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias, *usque* pauci electi.

CAP. L. X. Kal. Martii. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis, quandò primo tempore ascendebant oves, *usque* pergens ad Isaac patrem suum in terra Chanaan. Evangelium secundùm Lucam cap. CXLIX. Ait Jesu quidam de turba: Magister dic fratri meo, *usque* qui sibi thesaurizat non est dives in Deum.

CAP. LI. IX. Kal. Martii. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis, tempore quo Laban ierat ad tondendas oves, *usque* reversus est in locum suum. Evangelium secundùm Lucam cap. CLIX. Servus qui cognovit voluntatem domini sui, *usque* & nurus in socrum suam.

CAP. LII. VIII. Kal. Martii. In cathedra sancti Petri. Lectio Libri Sapientiæ. Fili, in mansuetudine perfice opera tua, *usque* exaudiet autem eum qui fecit illum. Evangelium secundùm Lucam cap. CLXVII. Dicebat Jesus: Cui est simile regnum Dei, *usque* stridor dentium.

CAP. LIII. VII. Kal. Martii. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis abiit Jacob itinere quo cœperat, *usque* quantò magis contrà homines prævalebit. Evangelium secundùm Lucam cap. CLXXII. Dixit Jesus turbis: Cùm videritis Abraham, *usque* non capit Propheta perire extrà Hierusalem.

CAP. LIV. VI. Kal. Martii. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis interrogavit Jacob Angelum qui luctabatur cum eo, *usque* urbe Sicimorum quæ est in terra Chanaan. Evangelium secundùm Lucam cap. CLXXX. Dicebat Jesus ei qui se invitaverat, *usque* beatus qui manducat panem in regno Dei.

CAP. LV. V. Kal. Martii. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis postquam regressus est Jacob de Mesopotamia Syriæ, *usque* numquid ut scorto abuti debere sorore nostrâ. Evangelium secundùm Lucam cap. CXCII. Audiebant omnia hæc Pharisæi quæ Jesus loquebatur, *usque* qui dimissam à viro ducit mœchatur.

CAP. LVI. IV. Kal. Martii. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis locutus est Dominus ad Jacob dicens: Surge & ascende Bethel, *usque* hic est titulus monumenti Rachel, usque in præsentem diem. Evangelium secundùm [Lucam] cap. CXCVII. Dixit Jesus Discipulis suis: Impossibile est ut non veniant scandala, *usque* obediret vobis.

III. Kal. Martii. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis erant filii Jacob XII. *usque* sepelierunt eum Jacob filii sui. Evangelium secundùm Lucam cap. CCI. Dixit Jesus Discipulis suis: Quis vestrûm habens servum arantem, *usque* quod debuimus facere fecimus. CAP. LVII.

Dominica in Sexagesima. Lectio Epistolæ beati Pauli Apostoli ad Corinthios. Fratres, libenter suffertis insipientes, *usque* ut inhabitet in me virtus Christi. Evangelium secundùm Lucam cap. LXXVI. Cùm turba plurima conveniret, *usque* fructum adferet in patientia.

Pridiè Kal. Martii. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis ductus est Joseph in Ægyptum, *usque* Dominus erat cum illo & omnia opera ejus dirigebat. Evangelium secundùm Lucam cap. CCII. Interrogatus Jesus à Pharisæis quandò venit regnum Dei, *usque* in die sua. CAP. LVIII.

Kal. Martii. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis accidit ut peccarent duo eunuchi, *usque* oblitus est interpretis sui. Evangelium secundùm Lucam cap. CCVIII. Dixit Jesus Discipulis suis: Sicut factum est in diebus Noë, *usque* memores estote uxoris Loth. CAP. LIX.

VI. Non. Martii. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis dixit Pharao somnium, *usque* consilium placuit Pharaoni & cunctis Ministris ejus. Evangelium secundùm Lucam cap. CCXII. Dixit Jesus Discipulis suis: Dico vobis in illa nocte erunt duo in lecto uno, *usque* inveniet fidem in terra. CAP. LX.

V. (Non.) Martii. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis dixit Pharao ad Joseph, *usque* malum inopiæ temperaremus. Evangelium secundùm Lucam. cap. CCLII. Dixit Jesus Discipulis suis: Cùm videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, *usque* donec impleantur tempora nationum. CAP. LXI.

IV. Non. Martii. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis. Audientes autem Jacob quòd alimenta venderentur in Ægyptum, *usque* moriamini. Evangelium secundùm Lucam cap. CCLIX. Dixit Jesus Discipulis suis: Adtendite autem vobis ne fortè gravarentur corda vestra, *usque* in templo audire eum. CAP. LXII.

III. Non. Martii. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis fecerunt fratres Joseph in Ægypto ut illis ipse præceperat, & locuti sunt ad invicem, *usque* absque liberis ero. Evangelium secundùm Lucam cap. CCXLI. Dixit Jesus Discipulis suis: Ecce ego mitto promissum patris mei in vos, *usque* benedicentes Deum. CAP. LXIII.

II. Non. Martii. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis tulerunt filii Israël munera & pecuniam duplicem, *usque* ad patrem vestrum. Evangelium secundùm Matthæum cap. XXXIII. Dixit Jesus Discipulis suis: Nolite putare quia veni solvere Legem, *usque* hic Magnus vocabitur in regno cœlorum. CAP. LXIV.

Non. Martii. In natali Sanctarum Virginum Perpetuæ & Felicitatis. Lectio Libri Sapientiæ, Congregationi pauperum affabilem te facito, *usque* verbum in tempus salutis. Evangelium secundùm Joannem cap. XXV. Venit Jesus & CAP. LXV.

Diſcipuli ejus in Judæam terram, *uſque* miſſus eſt antè illum.

Dominica in Quinquageſima. Lectio Epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Et ſi linguis hominum loquar & Angelorum, *uſque* major autem his eſt caritas. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCXXII. Aſſumpſit Jeſus duodecim Diſcipulos ſuos, *uſque* dedit laudem Deo.

CAP. LXVI. VIII. Idus Martii. Lectio Libri Geneſeos. In diebus illis accedens Judas propiùs confidenter ad Joſeph ait, *uſque* feſtinate & adducite eum ad me. Evangelium ſecundùm Joannem CAP. LL. Factum eſt cùm deſcenderent Diſcipuli Jeſu ad mare, *uſque* ad terram quâ ibant.

CAP. LXVII* VII. Idus Martii. Lectio Libri Geneſeos. In diebus illis auditum eſt & celebri ſermone vulgatum in aula Regis, venerunt fratres Joſeph, *uſque* Joſeph ponet manu tuâ ſuper oculos tuos. Evangelium ſecundùm Marcum cap. CXX. Cùm intraſſet Jeſus Hieroſolymam in templum, *uſque* quodcunque dixerit fiat, fiet ei.

FERIA IV. CAPITE JEJUNII. AD SANCTAM SAVINAM. Lectio Johel Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus: Convertimini ad me in toto corde veſtro, *uſque* non dabo vos ultrà opprobrium gentibus dicit Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XLV. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis: Cùm jejunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes, *uſque* ibi eſt & cor tuum.

FERIA V. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis ægrotavit Ezechias uſque ad mortem, *uſque* protegam eam, dicit Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. LXIV. Cùm introiſſet Jeſus Capharnaum, *uſque* ſanatus eſt ex illa hora.

FERIA. VI. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus: Clama, ne ceſſes, *uſque* quia miſericors ſum Dominus Deus tuus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XXXIX. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis: Audiſtis quia dictum eſt, Diliges proximum tuum & odies inimicum, *uſque* reddet tibi.

SABBATO. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus: Si abſtuleris de medio tui catenam, *uſque* Os enim Domini locutum eſt hæc. Evangelium ſecundùm Marcum cap. (LXVI.) Cùm ſerò eſſet factum, erat navis in medio mari, *uſque* ſalvi fiebant.

Dominica initium Quadrageſimæ. Lectio Epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres, hortamur vos, *uſque* omnia poſſidentes. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XV. Ductus eſt Jeſus in deſertum, *uſque* Angeli miniſtrabant ei.

HINC PLENARIUS SEQUITUR ORDO SICUT IN * COMITIS. LIBRO COMITI * CONTINETUR, USQUE OCTABAS PASCHÆ.

Feria II. Lectio Ezechiel Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ipſe requiram oves meas, *uſque* in judicio & juſtitiam dicit Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXXII. Cùm venerit filius hominis in majeſtate ſua, *uſque* juſti autem in vitam æternam.

Feria III. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis locutus eſt Eſaias Propheta dicens, *uſque* ait Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCX. Cùm intraſſet Jeſus Hieroſolimam, *uſque* docebat eos de regno Dei.

Feria IV. Lectio Libri Exodi. In diebus illis dixit Dominus ad Moyſen, *uſque* & quadraginta noctibus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXXVII. Acceſſerunt ad Jeſum Scribæ & Phariſæi dicentes, *uſque* ipſe meus frater & ſoror & mater eſt.

Feria V, Lectio Ezechiel Prophetæ. In diebus illis factus eſt ſermo Domini ad me dicens, *uſque* ait Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Joannem cap. CLVII. In illo tempore dicebat Jeſus ad eos qui crediderunt ei Judæis, *uſque* qui eſt ex Deo verba Dei audit.

Feria VI. Lectio Ezechiel Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus: Anima quæ peccaverit, ipſa morietur, *uſque* vitâ vivet & non morietur dicit Dominus omnipotens. Evangelium ſecundùm Joannem cap. XXXVIII. In illo tempore erat dies feſtus Judæorum, *uſque* eſſet qui fecit eum ſanum.

Sabbato in duodecim Lectionibus. Ad ſanctum Petrum. Lectio Libri Deuteronomii. In diebus illis locutus eſt Moyſes ad Dominum dicens: Reſpice, Domine, de ſanctuario tuo, *uſque* ſicut locutus eſt tibi.

Item Lectio Libri Deuteronomii. In diebus illis dixit Moyſes filiis Iſraël, *uſque* ſicut locutus eſt vobis Dominus Deus veſter.

Item Lectio Libri Machabæorum. In diebus illis orationem faciebant Sacerdotes, *uſque* nec vos deſerat in tempore Dominus Deus veſter.

Item Lectio Libri Sapientiæ. Miſerere noſtrî, Deus omnium, *uſque* mirabilia tua Domine Deus noſter.

Item Lectio Danihel Prophetæ. Angelus Domini deſcendit cum Azaria & ſociis ejus, *uſque* & ſuper exaltatus in ſecula.

ITEM BENEDICTIONE.

Item Lectio Epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Theſſalonicenſes. Fratres, rogamus vos, corripite inquietos, *uſque* in adventum Domini noſtri Jeſu Chriſti ſervetur. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CLXXII. In illo tempore adſumpſit Jeſus Petrum & Jacobum & Joannem fratrem ejus, *uſque* à mortuis reſurget.

Dominica prima infrà Quadrageſimam. Lectio Epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Theſſalonicenſes. Fratres, rogamus vos & obſecramus in Domino Jeſu, *uſque* ſed in ſanctificatione in Chriſto Jeſu Domino noſtro. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. LVII. Egreſſus indè Jeſus receſſit in partes Tyri, uſque ex illa hora.

Feria II. Lectio Danihel Prophetæ. In diebus illis oravit Danihel dicens, *uſque* & ſuper populum tuum, Domine Deus noſter. Evangelium ſecundùm Johannem cap. LXXXIX. Dixit Jeſus turbis Judæorum: Ego vado & quæritis me, *uſque* placita ſunt ei facio ſemper.

Feria III. Lectio Libri Regum. In diebus illis factus eſt ſermo Domini ad Eliam, *uſque* quod locutus eſt in manu Heliæ. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCXXVII. Locutus eſt

Jesus ad turbas & ad Discipulos suos dicens, *usque* exaltabitur.

Feria IV. Lectio Libri Hester. In diebus illis oravit Hester ad Dominum dicens, *usque* ora canentium Domine Deus noster. Evangelium secundùm Matthæum cap. cci. Ascendens Jesus Hierosolymam, *usque* redemptionem pro multis.

Feria V. Lectio Hieremiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus. Maledictus homo qui confidit in homine, *usque* adinventionum suarum dicit Dominus omnipotens. Evangelium secundùm Johanem cap. (xli.) Dixit Jesus turbis Judæorum: Non possum ego à me ipso facere quicquam, *usque* quomodò verbis meis creditis.

Feria VI. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis dixit Joseph fratribus suis, *usque* volens eripere eum de manibus eorum & reddere patri suo. Evangelium secundùm Matthæum cap. ccxix. Dixit Jesus Discipulis suis: Homo erat paterfamilias, *usque* quoniam sicut Prophetam eum habebant.

Sabbato. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis dixit Rebecca filio suo Jacob, *usque* desuper erit benedictio tua. Evangelium secundùm Lucam cap. cxc. Dixit Jesus Discipulis suis: Homo quidam habebat duos filios, *usque* perierat & inventus est.

Dominica II. xxxa. Lectio Epistolæ beati Pauli Apostoli ad Ephesios. Estote imitatores Dei sicut filii carissimi, *usque* justitiâ & veritate. Evangelium secundùm Lucam cap. cxxvi. Erat Jesus eiciens dæmonium, *usque* & custodiunt illud.

Feria II. Lectio Libri Regum. In diebus illis Namam, Princeps militiæ Regis Syriæ, *usque* nisi tantùm Dominus Deus Israhel. Evangelium secundùm Lucam cap. xx. Dixerunt Pharisæi ad Jesum: Quanta audivimus facta Capharnaum, *usque* transiens per medium illorum ibat.

Feria III. Lectio Libri Regum. In diebus illis mulier quædam clamabat ad Heliseum Prophetam dicens, *usque* tu & filii tui vivite de reliquo. Evangelium secundùm Matthæum cap. clxxxiii. Respiciens Jesus Discipulos suos, *usque* dixit Simoni Petro, *usque* septuagies septies.

Feria IV. Lectio Libri Exodi. Hæc dicit Dominus Deus: Honora patrem tuum & matrem tuam, *usque* nominis mei. Evangelium secundùm Matthæum cap. cliv. Accesserunt ad Jesum ab Hierosolymis Scribæ & Pharisæi dicentes, *usque* non coinquinant hominem.

Feria V. Lectio Hieremiæ Prophetæ. In diebus illis factum est verbum Domini ad me dicens: Sta in porta domûs Domini, *usque* in seculum dicit Dominus omnipotens. Evangelium secundùm Johannem cap. (lii.) Operamini non cibum qui perit, *usque* qui credit in me non sitiet unquam.

Feria VI. Lectio Libri Numeri. In diebus illis convenerunt filii Israël ad Moysen & Aaron, *usque* & sanctificatus est in eis. Evangelium secundùm Johannem cap. xxxiii. Jesus fatigatus est ex itinere, sedebat sic super fontem, *usque* quia hic est verè Salvator mundi.

Sabbato. Lectio Danihel Prophetæ. In diebus illis erat vir in Babylone, nomen ejus Joachim, *usque* in die illa. Evangelium secundùm Johannem cap. lxxvi. Perrexit Jesus in montem oliveti, *usque* & ampliùs jam noli peccare.

Dominica XX. Lectio Epistolæ beati Pauli Apostoli ad Galatas. Fratres, scriptum est quoniam Abraham duos filios habuit, *usque* Christus nos liberavit. Evangelium secundùm Johannem cap. xlvi. Abiit Jesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis, *usque* qui venturus est in mundum.

Feria II. Lectio Libri Regum. In diebus illis venerunt duæ mulieres meretrices ad Regem Salomon, *usque* ad faciendum judicium. Evangelium secundùm Johannem cap. xx. Propè erat Pascha Judæorum, & ascendit Hierosolymam Jesus, *usque* ipse enim sciebat quid esset in homine.

Feria III. Lectio Libri Exodi. In diebus illis locutus est Dominus ad Moysen dicens, *usque* & misertus est populo suo Dominus Deus noster. Evangelium secundùm Johannem cap. lxxv. Jam die festo mediante, ascendit Jesus in templum & docebat, *usque* de turba multi crediderunt in eum.

Feria IV. Lectio Ezechiel Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus: Sanctificabo nomen meum magnum, *usque* & ego ero vobis in Deum dicit Dominus omnipotens. Evangelium secundùm Johannem cap. lxxxix. Præteriens Jesus vidit hominem cœcum à nativitate, *usque* & procidens adoravit eum.

Feria V. Lectio Libri Regum. In diebus illis venit mulier Sunamites ad Helisæum in montem, *usque* reversus est in Galgala. Evangelium secundùm Johannem cap. xl. Dixit Jesus turbis Judæorum: Pater meus usque modò operatur & ego operor, *usque* in resurrectionem judicii.

Feria VI. Lectio Libri Regum. In diebus illis ægrotavit filius mulieris matrisfamiliæ, *usque* & verbum Domini in ore tuo verum est. Evangelium secundùm Johannem cap. xciv. Erat quidam languens Lazarus, *usque* crediderunt in eum.

Sabbato. Lectio Esaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus: In tempore placito exaudivi te, *usque* non obliviscar ea, dicit Dominus omnipotens.

Alia. Lectio Esaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus: Omnes sitientes venite ad aquas, *usque* quod egredietur de ore meo, dicit Dominus omnipotens. Evangelium secundùm Johannem cap. lxxxvi. Dixit Jesus turbis Judæorum: Ego sum lux mundi, *usque* quia necdùm venerat hora ejus.

Dominica V. in Quadragesima. Lectio Epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos. Fratres, Christus adsistens Pontifex, *usque* æternæ hæreditatis in Christo Jesu Domino nostro. Evangelium secundùm Johannem cap. lxxxix. Dicebat Jesus turbis Judæorum & Principibus Sacerdotum: Quis ex vobis arguet me de peccato, *usque* & exivit de templo.

Feria II. Lectio Jonæ Prophetæ. In diebus illis factum eſt verbum Domini ad Jonam, *uſque* & miſertus eſt populo ſuo Dominus Deus noſter. Evangelium ſecundùm Johannem cap. LXXIX. Miſerunt Principes & Phariſæi miniſtros, *uſque* credentes in eum.

Feria III. Lectio Danihel Prophetæ. In diebus illis congregati ſunt Babylonii ad Regem, *uſque* de lacu leonum. Evangelium ſecundùm Johannem cap. LXXV. Ambulans Jeſus in Galilæa, *uſque* propter metum Judæorum.

Feria IV. Lectio Libri Levitici. In diebus illis locutus eſt Dominus ad Moyſen dicens: Ego Dominus Deus veſter, Non facietis furtum, *uſque* ego enim ſum Dominus Deus veſter. Evangelium ſecundùm Johannem cap. XCII. Facta ſunt encænia in Hieroſolymis, *uſque* & ego in patre.

Feria V. Lectio Danihel Prophetæ. In diebus illis oravit Danihel dicens, *uſque* ſuper omnem terram, *uſque* unuſquiſque in domum ſuam. (Evangelium) ſecundùm Lucam cap. LXXIV. In illo tempore rogabat Jeſum, *uſque* dilexit multùm.

Feria VI. Lectio Hieremiæ Prophetæ. In diebus illis dixit Hieremias: Domine omnes qui te derelinquunt confundentur, *uſque* contere eos Domine Deus noſter. Evangelium ſecundùm Johannem cap. XCIV. Collegerunt Pontifices & Phariſæi concilium, *uſque* cum Diſcipulis ſuis.

Sabbato. Elymoſina datur. Lectio Hieremiæ Prophetæ. In diebus illis dixerunt impii Judæi ad invicem, *uſque* in tempore furoris tui Domine Deus meus. Evangelium ſecundùm Johannem cap LXVI. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis: Amen amen dico vobis, Niſi manducaveritis carnem filii hominis, *uſque* traditurus eum cùm (eſſet) unus ex duodecim.

Dominica in Palmas. (Lectio Epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Philippenſes.) Fratres: Hoc enim ſentite in vobis quod & in Chriſto Jeſu, *uſque* quia Dominus Jeſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. Paſſio Domini noſtri Jeſu Chriſti ſecundùm Matthæum cap. CCLXXIV. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis: Scitis quia poſt biduum Paſcha fiet, & filius hominis, *uſque* ſignantes lapidem cum cuſtodibus.

Feria II. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis dixit Eſaias: Dominus Deus aperuit mihi aurem, *uſque* & imitantur in Domino Deo ſuo. Evangelium ſecundùm Johannem cap. XCVIII. Antè ſex dies Paſchæ venit Jeſus Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, *uſque* ut clarificetur filius hominis.

Feria III. Lectio Hieremiæ Prophetæ. In diebus illis dixit Hieremias: Domine, demonſtraſti mihi & cognovi, *uſque* tibi enim revela cauſam meam, Domine Deus meus. ITEM ALIA. Lectio Libri Sapientiæ. In diebus illis dixerunt impii Judæi apud ſemetipſos, *uſque* animarum ſuarum dicit Dominus omnipotens. Evangelium ſecundù Johandem cap. CIV. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis: Amen amen dico vobis, Niſi granum frumenti cadens in terra, *uſque* dilexerunt enim gloriam hominum magis quàm gloriam Dei.

Feria IV. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus: Dicite filiæ Sion, Ecce Salvator tuus venit, *uſque* ſuper omnia quæ reddidit nobis Dominus Deus noſter. Item Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis dixit Eſaias: Domine, quis credidit auditui noſtro, *uſque* ut non perirent dicit Dominus omnipotens. Paſſio Domini noſtri Jeſu Chriſti ſecundùm Lucam cap. CCLX. Adpropinquabat autem dies feſtus azymorum, qui dicitur Paſcha, *uſque* nondùm quiſquam poſitus fuerat.

Feria V. Cœna Domini. Lectio Epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres, venientibus vobis in unum, *uſque* ut non cum hoc mundo damnemini. Evangelium ſecundùm Johannem cap. CXII. In illo tempore antè diem feſtum Paſchæ, *uſque* continuò clarificabit eum.

Feria VI. Ad Hieruſalem. Lectio Oſeæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus in tribulatione ſua, *uſque* pluſquàm holocauſtum. UBI SUPRA. Lectio libri Exodi. In diebus illis dixit Dominus ad Moyſen & Aaron in terra Ægypti, *uſque* eſt enim phaſe, id eſt tranſitus Domini. Paſſio ſecundùm Johannem cap. CLVI. In illo tempore egreſſus eſt Jeſus trans torrentem Cedron, *uſque* quia juxtà erat monumentum ubi poſuerunt Jeſum.

INCIPIUNT LECTIONES DE VIGILIA PASCHÆ.

I. Lectio Libri Geneſeos. In principio creavit Deus cœlum & terram, *uſque* & requievit die ſeptimo ab univerſo opere ſuo quod patrârat.

II. UBI SUPRA. Lectio Libri Geneſeos. Noë verò cùm quingentorum eſſet annorum, *uſque* odoratus eſt Dominus odorem ſuavitatis.

III. UBI SUPRA. Lectio Libri Geneſeos. In diebus illis tentavit Deus Abraham, & dixit ad eum, *uſque* abieruntque Berſabee ſimùl & habitavit ibi.

IV. Lectio Libri Exodi. In diebus illis factum eſt in vigilia matutina, *uſque* carmen hoc Domino. CANT. Cantemus Domino.

V. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc eſt ſervorum Domini, *uſque* quod egredietur de ore meo, dicit Dominus omnipotens.

VI. Lectio Hieremiæ Prophetæ. Audi Iſrahel mandata vitæ, *uſque* & cum hominibus converſatus eſt.

VII. Lectio Ezechiel Prophetæ. Facta eſt ſuper me manus Domini, *uſque* & requieſcere vos faciam, dicit Dominus omnipotens.

VIII. Lectio Eſaiæ Prophetæ. In diebus illis adprehenderunt ſeptem mulieres, *uſque* à turbine & à pluvia. CANT. Vinea facta eſt.

IX. Lectio Libri Exodi. In diebus illis dixit quoquè Dominus ad Moyſen & Aaron in terra Ægypti: Menſis iſte, *uſque* id eſt tranſitus Domini.

X. Lectio Jonæ Prophetæ. In diebus illis factum eſt verbum Domini ad Jonam Prophetam ſecundò dicens, *uſque* & miſertus eſt populo ſuo Dominus Deus noſter.

XI. Lectio Libri Deuteronomii. In diebus illis ſcripſit Moyſes Canticum, *uſque* & ad finem uſque complevit. CANT. Adtende cœlum.

XII Lectio Danihel Prophetæ. In diebus illis Nabuchodonoſor Rex fecit ſtatuam auream, *uſque* laudantes & benedicentes Dominum. CANT. Sicut cervus.

Sabbato sancto. Lectio Epistolæ beati Pauli Apostoli ad Colossenses. Fratres, si consurrexistis cum Christo, *usque* cum ipso in gloria. Evangelium secundùm Matthæum cap. CCCLII. Vespere autem sabbati, *usque* ibi eum videbitis, ecce dixi vobis.

Dominica sancta. Ad sanctam Mariam. Lectio Epistolæ beati Pauli Apostoli ad Corinthios. Fratres, expurgate vetus fermentum, *usque* & veritatis. Evangelium secundùm Marcum cap. XXX. Maria Magdalene & Maria Jacobi & Salome, *usque* ibi eum videbitis sicut dixi vobis.

Feria II. Lectio Actuum Apostolorum. In diebus illis stans Petrus in medio plebis dixit: Viri Fratres, vos scitis quod factum est, *usque* qui credunt in eum. Evangelium secundùm Lucam (cap. CCCXXXIX.) Exeuntes duo ex Discipulis Jesu ibant ipsâ die in castellum, *usque* cognoverunt eum in fractione panis.

Feria III. Lectio Actuum Apostolorum. In diebus illis surgens Paulus & manu silentium indicens ait, *usque* resuscitans Jesum Christum. Evangelium secundùm Lucam cap. CCCXL. Stetit Jesus in medio Discipulorum suorum & dixit eis: Pax vobis, *usque* & remissionem peccatorum in omnes gentes.

Feria IV. (Lectio Actuum Apostolorum.) In diebus illis aperiens Petrus os suum dixit: Viri Israhelitæ & qui timetis Deum audite, *usque* deleantur vestra peccata. Evangelium secundùm Johannem cap. CCXIX. Manifestavit se Jesus ad mare Tyberiadis, *usque* cum resurrexisset à mortuis.

Feria V. Lectio Actuum Apostolorum. In diebus illis Angelus Domini locutus est ad Philippum dicens: Surge, vade contrà meridianum, *usque* evangelizabat civitatibus cunctis nomen Domini nostri Jesu Christi. Evangelium secundùm Johannem cap. CCXI. Maria autem stabat ad monumentum foris plorans, *usque* quia vidi Dominum & hæc dixit mihi.

Feria VI. Lectio Epistolæ beati Petri Apostoli. Carissimi, Christus semel pro peccatis mortuus est, justus pro injustis, *usque* per resurrectionem Jesu Christi qui est in dextera Dei. Evangelium secundùm Matthæum cap. CCCLV. Undecim autem Discipuli abierunt in Galilæam, *usque* ad consummationem seculi.

Sabbato. Lectio Epistolæ beati Petri Apostoli. Fratres, deponentes omnem malitiam & omnem dolum, *usque* nunc autem misericordiam consecuti. Evangelium secundùm Johannem cap. CCXII. Cùm esset serò die illo una sabbatorum & fores essent clausæ ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum, *usque* & quorum retinueritis retenta sunt.

VIII. Kal. Aprilis. In Conceptione sanctæ Mariæ. Lectio Esaiæ Prophetæ. In diebus illis locutus est Dominus ad Achaz dicens: Pete tibi signum à Domino Deo tuo, *usque* ut sciat reprobare malum & eligere bonum. Evang. secundùm Lucam cap. (III) Missus est Angelus Gabriel à Deo, *usque* fiat mihi secundùm verbum tuum.

Dominica octab. Paschæ. Lectio Epistolæ beati Johannis Apostoli. Carissimi, omne quod natum est vincit mundum, *usque* qui credit in filium Dei habet testimonium Dei in se. Evangelium secundùm Johannem cap. (CCXVI.) Thomas autem unus ex duodecim, *usque* unam habeatis in nomine ejus.

Feria II. Post octabas Paschæ. Lectio actuum Apostolorum. In diebus illis Philippus descendens in civitatem Samariæ prædicabat illis Christum, *usque* accipiebant Spiritum sanctum. Evangelium secundùm Matthæum cap. CVIII. Cœpit Jesus exprobare civitatibus in quibus factæ sunt plurimæ virtutes, *usque* dico vobis quia terræ Sodomorum remissius erit in die judicii quàm tibi. CAP. LXVIII.

Feria III. Post octabas Paschæ. Lectio actuum Apostolorum. In diebus illis cùm complerentur dies multi, consilium fecerunt Judæi ut interficerent Paulum, *usque* statim receptum est vas in cœlum. Evangelium secundùm Johannem cap. CXI. Dixit Jesus discipulis suis: Qui credit in me, non in me credit, sed in eum qui me misit, *usque* sicut dixit mihi pater, sic loquor. CAP. LXIX.

Feria IV. Post octabas Paschæ. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos. Fratres obedite Præpositis vestris, *usque* per Jesum Christum cui gloria est in secula seculorum. Evangelium secundùm Johannem cap. (CLIII.) Respiciens Jesus Discipulis suis dixit: Pater sancte serva eos, *usque* sed ut serves eos ex malo.

Feria V. Post octabas Paschæ. Lectio actuum Apostolorum. In diebus illis dùm intrà se hæsitaret Petrus quidnam est visio, *usque* qui timet eum & operatur justitiam acceptus est illi. Evangelium secundùm Lucam cap. CXCVI. Dixit Jesus Discipulis suis parabolam hanc: Homo quidam erat dives, & induebatur purpura & bysso, *usque* neque si quis ex mortuis resurrexerit credent. CAP. LXX.

III. Idus Aprilis. In natali sancti Leonis Papæ. Lectio Libri Sapientiæ. Ecce Sacerdos magnus, *usque* in odorem suavitatis. Evangelium secundùm Matthæum cap. CCLXVIIII. Dixit Jesus Discipulis suis parabolam hanc: Homo quidam peregrè proficiscens, *usque* intra in gaudium domini tui.

XVIII. Kal. Maii. In natali sanctorum Tiburtii & Valeriani & Maximi. Lectio Libri sapientiæ. Lingua sapientium ornat scientiam, *usque* qui sequitur justitiam diligitur à Domino. Evangelium secundùm Matthæum cap. XXIV. Videns Jesus turbas ascendit in montem, *usque* merces vestra copiosa est in cœlis.

Feria VI. Post octabas Paschæ. Lectio actuum Apostolorum. In diebus illis audierunt Apostoli & Fratres qui erant in Judæa, *usque* gentibus Deus pœnitentiam & vitam dedit. Evangelium secundùm Matthæum cap. CCCLIV. Exierunt mulieres citò de monumento, *usque* in hodiernum diem. CAP. LXXI.

Sabbato post octabas Paschæ. Lectio actuum Apostolorum. In diebus illis illi qui dispersi fuerant à tribulatione, *usque* per manus Barnabæ & Pauli. Evangelium secundùm Lucam cap. CXXXV. Cùm loqueretur Jesus, rogavit illum quidam Pharisæus ut pranderet apud se, *usque* vos autem ædificatis eorum sepulchra. CAP. LXXII.

Dominica prima post octabas Paschæ. Lectio epistolæ beati Petri Apostoli. Carissimi, Christus passus est pro nobis, *usque* animarum vestra-

rum. Evangelium ſecundùm Johannem cap. LXXXIX. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Ego ſum Paſtor bonus, *uſque* fiet unum ovile & unus paſtor.

CAP. LXXIII. VIII. Kal. Maii. In natali ſancti Georgii Martyris. Lectio Libri Sapientiæ. Honor & gloria in ſermone ſenſati, *uſque* ſecundùm illum erit actus illius. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XCV. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Nihil opertum quod non reveletur, *uſque* coram patre meo qui in cœlis eſt.

CAP. LXXIV. Feria II. Hebdomadæ poſt Paſcha. Lectio Actuum Apoſtolorum. In diebus illis enarravit Petrus quomodò eduxiſſet eum Dominus de carcere, *uſque* admirans ſuper doctrina Domini. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCXLII. Quærebant Principes Sacerdotum & Scribæ mittere in Jeſum manus, *uſque* mirati ſunt in reſponſis ejus.

CAP. LXXV. V. Kal. Maii. In natali ſancti Richarii Confeſſoris in Centulo. Lectio Libri Sapientiæ. Fili, à juventute tua excipe doctrinam, *uſque* & coronam gratulationis ſuperpones tibi. Evangelium (ſecundùm) Johannem cap. LII. Alterâ die turba quæ ſtabat trans mare, *uſque* credatis in eum quem miſit ille.

CAP. LXXVI. Feria III. Hebdomadæ primæ poſt octabas Paſchæ. Lectio Actuum Apoſtolorum. In diebus illis quidam vir inluſtris infirmis pedibus, *uſque* morati ſunt autem tempus non modicum cum Diſcipulis ſuis. Evangelium ſecundùm Johannem cap. CXXXII. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Ego ſum vitis vera, *uſque* gaudium veſtrum impleatur.

CAP. LXXVII. Feria IV. Hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio Epiſtolæ beati Petri Apoſtoli. Cariſſimi, ſcientes quòd non corruptibilibus argento vel auro redempti eſtis, *uſque* verbum autem Domini manet in æternum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCCXXXVI. Una autem ſabbati valdè diluculo, *uſque* & abiit ſecum mirans quod factum fuerat.

CAP. LXXVIII. Feria V. Hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio Actuum Apoſtolorum. In diebus illis quidam deſcendentes de Judæa, *uſque* in Synagogis ubi per omne ſabbatum legitur. Require Evangelium quod fuit in Dominica.

CAP. LXXIX. Feria VI. Hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio Actuum Apoſtolorum. In diebus illis placuit Apoſtolis & Senioribus, *uſque* loqui verbum Dei in Aſia. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. LXXIII. Acceſſerunt Diſcipuli ad Jeſum Johannes, *uſque* & ambo conſervantur.

Sabbato Hebdomadæ quæ ſuprà.

CAP. LXXX. III. Kal. Maii. Natale ſanctæ Theodoræ virginis & ſancti Vitalis. Lectio Libri Sapientiæ. Honora Deum ex tota anima tua, *uſque* non enim poteruut diligere niſi quæ ipſis placent. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXL. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito, *uſque* nova & vetera.

Dominica II. poſt octabas Paſchæ. Lectio Epiſtolæ beati Petri Apoſtoli. Cariſſimi, obſecro tanquam advenas & peregrinos, *uſque* hæc eſt enim gratia in Chriſto Jeſu Domino noſtro. Evangelium ſecundùm Johannem (cap.) CXLVIII. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Modicum & non videbitis me, *uſque* gaudium veſtrum nemo tollet à vobis.

In PASCHA ANNOTINA. Evangelium ſecundùm Johannem cap. XXIV. Erat homo ex Phariſæis nomine, *uſque* ſed habeat vitam æternam.

Kal. Maii. Natale ſanctorum Philippi & Jacobi. Ambianis Accii & Accioli. Lectio Libri Sapientiæ. Stabunt juſti in magna conſtantia, *uſque* inter Sanctos ſors illorum eſt. Evangelium ſecundùm Johannem cap. CXXVII. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Non turbetur cor veſtrum, creditis in Deum, *uſque* in nomine meo hæc faciam.

CAP. LXXXI. Lectio Libri Sapientiæ. Viri juſti ſint tibi convivæ, *uſque* honoratorum & pauperum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CXLVIII. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Cùm audieritis prælia, *uſque* in patientia veſtra animas veſtras.

CAP. LXXXII. Feria II. Hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio actuum Apoſtolorum. In diebus illis cùm veniſſent Apoſtoli in Myſiam, *uſque* ſalvus eris tu & domus tua. Evangelium quod fuit in Dominica proxima.

V. Non. Maii. Inventio ſanctæ Crucis. Lectio Epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Galatas. Fratres, confido de vobis in Domino quòd nihil aliud ſapietis, *uſque* mihi mundus crucifixus eſt & ego mundo. Evangelium quod legitur in Paſcha annotina.

CAP. LXXXIII. Feria IV. Hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio Actuum Apoſtolorum. In diebus illis locuti ſunt Apoſtoli cuſtodi carceris verbum Domini cum omnibus qui erant in domo ejus, *uſque* mulieres nobiles non paucæ. Evangelium quod in Dominica.

CAP. LXXXIV. Feria V. Hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio Actuum Apoſtolorum. In diebus illis zelantes Judæi Apoſtolos, aſſumentesque de vulgo viros, *uſque* aut dicere aut audire aliquid novi. Evangelium ſecundum Johannem cap. CXXV. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Filioli adhuc modicum vobiſcum ſum, *uſque* ſequeris autem poſteà.

CAP. LXXXV. Feria VI. Hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio Actuum Apoſtolorum. Stans autem Paulus in medio Ariopagi ait, *uſque* docens in eis verbum Dei. Evangelium quod in Dominica.

CAP. LXXXVI. Sabbato hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio Actuum Apoſtolorum. In diebus illis inſurrexerunt uno animo Judæi in Paulum, *uſque* ſpiritu nequam egrediebantur. Evangelium quod in Dominica.

Dominica (III.) poſt octabas Paſchæ. Lectio Epiſtolæ beati Jacobi Apoſtoli. Cariſſimi, omne datum optimum, *uſque* quod poteſt ſalvare animas veſtras. Evangelium ſecundùm Johannem cap. CXLVII. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Vado ad eum qui me miſit, *uſque* adnontiabit vobis.

CAP. LXXXVII. II Non. Maii. Natale ſancti Matthæi Apoſtoli. Lectio Libri Sapientiæ. Benedictio Dei in mercedem juſti feſtinat, *uſque* ditiori te ne ſocius fueris. Evangelium ſecundùm Johannem cap. CXXXV. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Hoc eſt præceptum meum ut diligatis invicem, *uſque* in nomine meo det vobis.

CAP. LXXXVIII. Non. Maii. Natale ſanctorum Alexandri, Eventi, & Theodoli, Lectio Libri Sapientiæ. Beatus vir qui non eſt lapſus verbo, *uſque* honorabitur in ipſo. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. LXXXVI. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Ecce ego mitto vos, *uſque* hic ſalvus erit.

Feria

Cap. LXXXIX. Feria IV. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Thessalonicenses. Fratres, omnes enim vos filii lucis & filii diei estis, *usque* & ædificate alterutrum in Christo Jesu Domino nostro. Evangelium secundùm Marcum cap. CCXXXIII. Surgens autem Jesus mane primâ sabbati, *usque* nontiaverunt cæteris.

Cap. XC. Feria V. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Actuum Apostolorum. In diebus illis facta est turbatio non minima de via, *usque* cùm hæc dixisset, dimisit Ecclesiam. Evangelium quod in Dominica.

Cap. XCI. Romæ natale sancti Gordiani. Lectio Libri Sapientiæ. Omne sacramentum erroris odit Deus, *usque* in veritate nuntio scientiam ejus in judicio. Evangelium secundùm Matthæum, cap. XCV. Dixit Jesus Discipulis suis: Nolite arbitrare quia veni pacem mittere, *usque* non perdet mercedem suam.

Cap. XCII. Sabbato Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Actuum Apostolorum. In diebus illis, postquàm autem cessavit tumultos, *usque* deducebant eum ad navem. Evangelium secundùm Johannem cap. XLVI. Abiit Jesus trans mare Galilææ, *usque* ibi sedebat cum Discipulis suis.

Dominica IV. post octabas Paschæ. Lectio epistolæ beati Jacobi Apostoli. Carissimi, estote factores verbi, *usque* se custodire ab hoc seculo. Evangelium secundùm Johannem cap. CL. Dixit Jesus Discipulis suis: Amen amen dico vobis, si quid petieritis patrem, *usque* in hoc credimus quia à Deo existi.

Letaniâ majore. Lectio epistolæ beati Jacobi Apostoli. Confitemini alterutrum peccata vestra, *usque* & operit multitudinem peccatorum. Evangelium secundùm Lucam cap. CXXIV. Dixit Jesus Discipulis suis: Quis vestrùm habet amicum, *usque* petentibus se.

In vigilia Ascensa Domini. Lectio Actuum Apostolorum. In diebus illis, multitudinis autem credentium, *usque* prout cuique opus erat. Evangelium secundùm Johannem cap. CLIV. Sublevatis Jesus oculis in cœlum, *usque* & ego ad te vado.

In Ascensionis Domini. Lectio Actuum Apostolorum. Primùm quidem sermonem feci, *usque* euntem in cœlum. Evangelium secundùm Marcum cap. CCXXXIII. Recumbentibus undecim Discipulis suis, *usque* sequentibus signis.

Dominica post Ascensa Domini. Lectio epistolæ beati Petri Apostoli. Carissimi, estote prudentes, *usque* honorificetur Deus per Jesum Christum Dominum nostrum. Evangelium secundùm Johannem cap. CXLV. Dixit Jesus Discipulis suis: Cùm autem venerit paraclytus, *usque* reminiscamini quia ego dixi vobis.

Cap. XCIII. IV. Idus Maii. Romæ natale Sanctorum Nerei & Achilei, Pancratii Martyris, & Soteris Virginis, cum aliis DCIII. Lectio Libri Sapientiæ. Anima hominis vitalis, *usque* misericordia autem Dei circà omnem carnem. Evangelium secundùm Matthæum cap. CLXXXIX. Accesserunt ad Jesum Pharisæi, *usque* sed quibus datum est.

Cap. XCIV. III. Idus Maii. Trijecto depositio sancti Servatii Episcopi & Confessoris. Lectio Libri Sapientiæ. Qui misericordiam habet, docet & erudit, *usque* & in illa timere Deum. Evangelium secundùm Johannem cap. CXXXVIII. Dixit Jesus Discipulis suis: Hæc mando vobis, *usque* qui oderunt me gratis.

Cap. XCV. II. Idus Maii. Natale sancti Cyriaci Martyris & CCCCIV. qui cum eo passi sunt Mediolanis. Lectio Libri Sapientiæ. In omni sapientia dispositio Legis, *usque* prudens placabitur magnatis. Evangelium secundùm Johannem cap. CXXXVIII. Dixit Jesus Discipulis suis: Hæc mando vobis, *usque* oderunt me gratis.

Cap. XCVI. Feria V. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Actuum Apostolorum. In diebus illis cùm moraremur in diebus aliquot, *usque* allocutus est Hebræâ linguâ. Evangelium secundùm Johannem cap. XXV. Abiit Jesus cum Discipulis suis, *usque* gaudium meum impletum est.

Cap. XCVII. Feria VI. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Actuum Apostolorum. In diebus illis locutus est Paulus Apostolus dicens: Viri Fratres & Patres audite, *usque* Paulum statuit inter illos. Evangelium secundùm Johannem. cap. CXXXIV. Dixit Jesus Discipulis suis: Si manseritis in me, *usque* gaudium vestrum impletum est.

Cap. XCVIII. Sabbato Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Actuum Apostolorum. In diebus illis, intendens autem concilium Paulus, *usque* ut dicant apud te. Evangelium secundùm Johannem cap. XLVI. Abiit Jesus trans mare Galilææ, *usque* & ibi sedebat cum Discipulis suis.

In vigilia Pentecosten. Lectio Libri Geneseos. In diebus illis tentavit Deus Abraham. Secunda lectio Libri Deuteronomii. In diebus illis scripsit Moyses. Tertia lectio Libri Esaiæ Propheræ. In diebus illis adprehenderunt septem mulieres. Quarta lectio Hieremiæ Prophetæ. Audi Israël mandata vitæ.

Ad Missam in eodem sabbato. Lectio Actuum Apostolorum. In diebus illis cùm Apollo esset Corinthi, *usque* suadens de regno Dei. Evangelium secundùm Johannem cap. CXXVIII. Dixit Jesus Discipulis suis: Si diligitis me, *usque* & manifestabo ei me ipsum.

Dominica Pentecosten. Lectio Actuum Apostolorum. In diebus illis cùm complerentur dies Pentecostes, *usque* magnalia Dei. Evangelium secundùm Johannem cap. CXXX. Dixit Jesus Discipulis suis: Si quis diligit me, *usque* sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio.

Feria II. Ad vincula, Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Actuum Apostolorum. In diebus illis aperiens Petrus os suum dixit, *usque* in nomine Domini nostri Jesu Christi. Evangelium secundùm Johannem cap. XXIV. Dixit Jesus Discipulis suis: Sic enim dilexit Deus mundum, *usque* opera quæ in Deo sunt facta.

Feria III. ad sanctam Anastasiam. Lectio Actuum Apostolorum. In diebus illis cùm audissent Apostoli qui erant Hierosolymis, *usque* accipiebant Spiritum sanctum. Evangelium secundùm Johannem cap. LXXXIX. Dixit Jesus Discipulis suis: Amen amen dico vobis: Qui non intrat per ostium, *usque* abundantiùs habeant.

Feria IV. ad sanctam Mariam. Lectio Actuum Apostolorum. In diebus illis stans Petrus cum undecim, *usque* quicunque invocaverit nomen Domini salvus erit. Evangelium secundùm

Johannem cap. LX. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Nemo poteſt venire ad me, *uſque* pro mundi vita.

Feria V. Ad Apoſtolos. Lectio Actuum Apoſtolorum. In diebus illis Philippus deſcendens in civitatem Samariæ, *uſque* gaudium in illa civitate. Evangelium ſecundùm Lucam cap. LXXXVI. Convocatis Jeſus duodecim Diſcipulis ſuis, *uſque* curantes ubique.

Feria VI. Lectio Actuum Apoſtolorum. In diebus illis aperiens Petrus os ſuum dixit : Viri Iraelitæ, audite verba hæc, *uſque* replebis me jocunditate cum facie tua. Evangelium ſecundùm Lucam cap. XXXVI. Factum eſt in una dierum, *uſque* quia vidimus mirabilia hodiè.

Sabbato. Ad ſanctum Stephanum. Lectio Actuum Apoſtolorum. In diebus illis convenit univerſa civitas, *uſque* replebantur gaudio & Spiritu ſancto. Evangelium ſecundùm Lucam cap. XXVI. Surgens Jeſus de ſynagoga, *uſque* oportet me evangelizare regnum Dei.

Micrologus cap. 59. Dominica octab. Pentecoſten. Lectio Libri Apocalypſis Johannis Apoſtoli. In diebus illis vidi oſtium apertum in cœlum, *uſque* adorabunt viventem in ſecula ſeculorum. Amen. Evangelium ſecundùm Johannem cap. XXIV. Erat homo ex Phariſæis Nichodemus, *uſque* ſed habeat vitam æternam.

XIV. Kal. Junii. Natale ſanctæ Pudentianæ. Lectio Libri Sapientiæ. Confitebor tibi Domine Rex, *uſque* libera eos de manu odientium Domine Deus noſter. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXL. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis parabolam hanc : Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito, *uſque* nova & vetera.

XIII. Kal. Junii. Romæ natale Sanctorum Gervaſii & Protaſii. Lectio Libri Sapientiæ. Spectatio Juſtorum lætitia, *uſque* exaltabitur civitas. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CLXXXIX. Acceſſerunt ad Jeſum Phariſæi, *uſque* non omnes capiunt verbum iſtud, ſed quibus datum eſt.

Feria IV. Hebdomadæ primæ poſt Pentecoſten. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres : Si autem prædicatur Chriſtus quòd reſurrexit à mortuis, *uſque* in ſuo ordine per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCXLIII. Acceſſerunt ad Jeſum quidam Saducæorum, *uſque* non audebant eum quicquam interrogare.

XI. Kal. Junii. In Corſica paſſio ſanctæ Julianæ Virginis. Lectio Libri Sapientiæ. Domine Deus meus, exaltaſti ſuper terram habitationem meam, *uſque* & benedicam nomen tuum Domine Deus noſter. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXVIII. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Simile eſt regnum cœlorum decem Virginibus, *uſque* vigilate itaquè quia neſcitis diem neque horam.

CAP. XCIX. Feria VI. Hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio Actuum Apoſtolorum. In diebus illis milites ſecundùm Præceptum ſibi, *uſque* à Cæſarem ibis. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CXLVIII. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis ; Cùm autem inducent vos in ſynagogas, *uſque* ſic eſt qui ſibi theſaurizat non eſt in Deo dives.

CAP. C. Sabbato Hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio Actuum Apoſtolorum. In diebus illis, cùm dies aliquot tranſacti eſſent, *uſque* lumen adnuntiaturus eſt populo & gentibus. Evangelium ſecundùm Lucam cap. XCIII. Accedentes Diſcipuli ad * Johannem, *uſque* & ſaturati ſunt. *Jeſum

Hebdomada II. poſt Pentecoſten. Lectio epiſtolæ beati Johannis Apoſtoli. Cariſſimi, Deus caritas eſt, *uſque* diligat & fratrem ſuum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CXCIII. Homo quidam erat dives, & induebatur.

VIII. Kal. Junii. Natale ſancti Urbani Epiſcopi & Confeſſoris. Lectio Libri ſapientiæ. Dedit Dominus confeſſionem Sancto ſuo, *uſque* inter benedictos benedicetur. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXIII. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Vigilate ergò, *uſque* ſuper omnia bona ſua conſtituet eum.

Feria III. Hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio Actuum Apoſtolorum. In diebus illis loquente Paulo Apoſtolo & oratione reddente, *uſque* & paſſi ſunt eam excidere. Evangelium ſecundùm Johannem cap. CLIII. Reſpiciens Jeſus Diſcipulos ſuos dixit : *uſque* ſed ut ſerves eos à malo. CAP. CI.

Feria IV. Hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Coloſſenſes. Fratres, mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram, *uſque* & in omnibus Chriſtus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XXXIII. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Nolite putare quoniam veni ſolvere Legem, *uſque* hic magnus vocabitur in regno cœlorum.

V. Kal. Junii. Pariſius depoſitio ſancti Germani Epiſcopi & Confeſſoris, & tranſlatio corporis ſancti Gentiani Martyris Ambianenſium. Lectio Libri Sapientiæ. Qui cuſtodit juſtitiam, continebit ſenſum ejus, *uſque* in Præceptis Dei permanet ſemper. Evangelium ſecundùm Johannem cap. CXXXIX. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Hoc eſt Præceptum meum, *uſque* quodcunque petieritis patrem in nomine meo det vobis. CAP. CII.

IV. Kal. Junii. Treveris depoſitio ſancti Maximi Epiſcopi. Lectio Libri Sapientiæ. Domine pater & dominator vitæ meæ, *uſque* intuentes in abſconditas partes. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXIII. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Vigilate ergò, *uſque* ſuper omnia bona ſua conſtituet eum. CAP. CIII.

III. Kal. Junii. Natale ſanctæ Petronillæ. Lectio Libri Sapientiæ. Domino autem Deo antequàm crearentur omnia ſunt agnita, *uſque* & in electis meis mitte radices. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXL. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito, *uſque* nova & vetera. CAP. CIV.

Hebdomada III. poſt Pentecoſten. Lectio epiſtolæ beatæ Johannis Apoſtoli. Cariſſimi, nolite mirari ſi odit vos mundus, *uſque* ſed opere & veritate. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XXXV. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Niſi abundaverit juſtitia veſtra, *uſque* & tunc veniens offerens munus tuum.

Feria II. Hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio Actuum Apoſtolorum. In diebus illis cùm lux inciperet fieri, *uſque* impoſuerunt quæ neceſſaria erant. Evangelium ſecundùm Lucam cap. XCVI. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Homo quidam erat dives, & induebatur purpurâ & byſſo, *uſque* ne- CAP. CV.

que si quis ex mortuis resurrexerit credent.

Cap. cvi. Feria III. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Actuum Apostolorum. In diebus illis, post menses autem transnavigavimus in navi Alexandrina, *usque* hic est Jesus Christus filius Dei per quem incipiet totus mundus judicari. Evangelium secundùm Lucam cap. cxcvii. Dixit Jesus Discipulis suis: Impossibile est ut non veniant scandala, *usque* quod debuimus facere fecimus.

IV. Non. Junii. Romæ natale sancti Marcellini & Petri Exorcistæ cum aliis xlii. Lectio Libri Sapientiæ. Justorum animæ in manu Dei sunt, *usque* regnabit dominus illorum in perpetuum. Evangelium secundùm Lucam cap. ccxlviii. Dixit Jesus Discipulis suis: Cùm audieritis prælia, *usque* in patientia vestra possidebitis animas vestras.

III. Non. Junii. Aurelianis depositio sancti Liphardi Presbyteri. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos. Fratres, plures facti sunt Sacerdotes, *usque* semel se offerendo Dominus noster Jesus Christus. Evangelium secundùm Matthæum cap. cclxix. Dixit Jesus Discipulis suis parabolam hanc: Homo quidam peregrè proficiscens, *usque* intra in gaudium domini tui.

Cap. cvii. Feria VI. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Libri Apocalypsis Johannis Apostoli. In diebus illis locutus est Johannes Apostolus dicens: Beatus qui legit & qui audit verba hujus prophetiæ, *usque* facta Nicolaitarum quæ & ego odi. Qui habet aurem, *usque* in paradiso Domini Dei mei. Evangelium secundùm Lucam cap. clxxxi. Dixit Jesus similitudinem hanc: Homo quidam fecit cœnam magnam, *usque* gustabunt cœnam meam.

Cap. cviii. Sabbato Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Libri Apocalypsis Johannis Apostoli. In diebus illis, ait Dominus, Angelo Smyrnæ Ecclesiæ scribe, *usque* coràm Patre meo & coràm Angelis ejus, *usque* qui habet aurem audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis. Evangelium secundùm Matthæum cap. ccv. Egrediente Jesu ab Hiericho, *usque* secuti sunt eum.

Hebdomada IV. Post Pentecosten. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli. Carissimi, humiliamini sub potenti manu Dei, *usque* ipsi gloria & imperium in secula seculorum. Evangelium secundùm Lucam cap. clxxxvi. Erant adpropinquantes ad Jesum Publicani, *usque* pœnitentiam agente.

Cap. cix. Feria II. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Libri Apocalypsis Johannis Apostoli. In diebus illis, ait Dominus, Angelo Philadelphiæ Ecclesiæ scribe, *usque* sedi cum patre meo in throno ejus. Et reliqua. Evangelium quod fuit in Dominica ejusdem hebdomadæ.

Cap. cx. Feria III. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Libri Apocalypsis Johannis Apostoli. In diebus illis quatuor animalia mittentes coronas suas antè thronum dicentes: Dignus es Domine, *usque* quis poterit stare. Evangelium quod in Dominica ejusdem hebdomadæ.

Incipiunt lect. mensis iv.

Feria IV. Ad sanctam Mariam. Lectio Libri Sapientiæ. Diligite justitiam qui judicatis, *usque* hoc quod continet omnia scientia habet vocis.

Item alia. Lectio Esaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus. Audi Jacob serve meus, super generationem tuam, *usque* dicit Dominus omnipotens. Evangelium secundùm Lucam cap. xciii. Accedentes Discipuli ad Jesum, *usque* saturati sunt.

Feria V. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Libri Cap. cxi. Apocalypsis Johannis Apostoli. In diebus illis vidi quatuor Angelos stantes super angulos terræ, *usque* exterget Deus omnem lachrymam ex oculis eorum. Evangelium quod in Dominica ejusdem hebdomadæ.

Feria VI. Lectio Johel Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus: Exultate filii Sion, *usque* populus meus in æternum, ait Dominus omnipotens. Evangelium secundùm Lucam cap. clxxxvi.

. . . . . .

Sabbato in XII. Lectionibus. Ad sanctum Petrum. Lectio Johel Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus: Effunde de spiritu meo super omnem carnem, *usque* omnis qui invocaverit nomen Domini salvus erit.

Item ubi suprà. Lectio Libri Levitici. In diebus illis locutus est Dominus ad Moysen dicens: Loquere ad filiis Israël, & dices ad eos: Cùm ingressi fueritis terram, *usque* in cunctis habitaculis & generationibus vestris, ait Dominus omnipotens.

Item ubi suprà. Lectio Libri Deuteronomii. In diebus illis dixit Moyses: Audi Israël quæ ego præcipio tibi hodiè, *usque* Dominus Deus tuus dederit tibi.

Item ubi suprà. Lectio Libri Levitici. In diebus illis dixit Dominus ad Moysen: Si in Præceptis meis ambulaveritis, *usque* eritis populus meus, dicit Dominus omnipotens.

Item ubi suprà. Hîc legitur Danihel Prophetа. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Romanos. Fratres, justificati ex fide, pacem habeamus ad Deum, *usque* per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Evangelium secundùm Matthæum cap. ccv. Egrediente Jesu ab Jerico, *usque* secuti sunt eum.

Hebdomada V. post Pentecosten. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Romanos. Fratres, existimo enim quòd non sunt condignæ passiones, *usque* expectantes redemptionem corporis nostri in Christo Jesu Domino nostro. Evangelium secundùm Lucam cap. lvi. Dixit Jesus Discipulis suis: Estote ergò misericordes, *usque* festucam de oculo fratris tui.

V. Idus Junii. Natale sanctorum Primi & Fe- Cap. cxii. liciani. Lectio Libri Sapientiæ. Transite ad me omnes qui concupiscitis me, *usque* fidei autem initium adglutinatum est ei. Evangelium secundùm Johannem cap. cxxxiv Hoc est Præceptum meum, *usque* in nomine meo det vobis.

IX. Kal. Julii. Vigilia sancti Johannis Baptistæ. Lectio Hieremiæ Prophetæ. In diebus illis factum est verbum Domini ad me dicens, *usque* ædifices & plantes, ait Dominus omnipotens. Evangelium secundùm Lucam cap. i. Fuit in diebus Herodis Regis Judææ, *usque* plebem perfectam.

Item in die VIII. Kal. Julii. Lectio Esaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus: Audite insulæ,

uſque & ſanctum iſrahel qui elegit te. Evangelium ſecundùm Lucam cap. (III.) In illo tempore. Eliſabeth autem impletum eſt tempus patiendi, *uſque* redemptionem plebis tuæ.

CAP. CXIII. Feria III. Hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio Libri Apocalypſis Johannis Apoſtoli. In diebus illis, cùm aperuiſſet ſigillum ſeptimum, *uſque* neque à furtis ſuis. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. (XXXVI.) Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis: Eſto conſentiens adverſario tuo, *uſque* quia totum corpus tuum erat in gehennam.

VII. Kal. Julii. Vigilia Johannis & Pauli. Item in die. Require Epiſtolam & Evangelium quod eſt in aliut Sanctorum.

CAP. CXIV. Feria IV. Hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio Libri Apocalypſis Johannis Apoſtoli. In diebus illis vidi alium Angelum fortem deſcendentem de cœlo, *uſque* dederunt gloriam Deo cœli. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CLXXXVI. Erant adpropinquantes ad Jeſum publicani & peccatores, *uſque* pœnitentiam agente.

CAP. CXV. II. Idus Julii. In natali ſancti Baſilidis, Naboris & Nazari. Lectio Libri Sapientiæ. Timor Domini initium dilectionis, *uſque* ſpecies in ornamentum domûs illius. Evangelium ſecundùm Johannem cap. XXIV. Erat homo ex Phariſæis, *uſque* habeat vitam æternam.

Feria VI. Hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Apoſtoli ad Coloſſenſes. Fratres, omne quodcunque facitis in verbo aut in opere, *uſque* retributionem hereditatis per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum. Evangelium ſecundùm Marcum cap. CXX. Cùm intraſſet Jeſus Hieroſolymam in templum, *uſque* quodcunque dixerit fiat fiet ei.

CAP. CXVI. Sabbato Hebdomadæ ſuprà. XVIII. Kal. Julii. In natali ſanctæ Feliculæ. Lectio Libri Sapientiæ. Lucerna ſplendens ſuper candelabrum ſanctum, *uſque* qui laqueum alio tendit, peribit in illo. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXL. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis parabolam hanc: Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito, *uſque* nova & vetera.

Hebdomada VI. poſt Pentecoſten. Lectio epiſtolæ beati Petri Apoſtoli. Cariſſimi, omnes unianimes in oratione eſtote, *uſque* Dominum autem Chriſtum ſanctificate in cordibus veſtris. Evangelium ſecundùm Lucam cap. XXIX. Cùm turbæ irruerent ad Jeſum, *uſque* relictis omnibus ſecuti ſunt illum.

XIV. Kal. Julii. Natale ſanctorum Marci & Marcelliani & ſanctæ Marinæ Virginis. Lectio Libri Sapientiæ. Lingua ſapientium ornat ſcientiam, *uſque* qui ſequitur juſtitiam diligitur à Domino. Evangelium ſecundùm Johannem cap. CXXXIV. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis: Hoc eſt Præceptum meum, *uſque* in nomine meo det vobis.

XIII. Kal. Julii. Natale ſanctorum Gervaſi & Protaſi, Nazari, & Celſi pueri. Lectio Libri Sapientiæ. Qui timent Dominum, non erunt incredibiles, *uſque* ad reſpectionem illius Dominus Deus noſter. Evangelium ſecundùm Lucam cap. (CLIV.) Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis: Sint lumbi veſtri præcincti, *uſque* ſuper omnia quæ poſſidet conſtituet illum.

IV. Kal. Julii. Vigilia Apoſtolorum Petri & Pauli. Lectio Actuum Apoſtolorum. In diebus illis Petrus & Johannes aſcendebant in templum, *uſque* in eo quod contigerat illi. Evangelium ſecundùm Johannem cap. CCXXVII. In illo tempore, dixit Jeſus Petro: Simon Johannes diligis me *uſque* clarificaturus eſſet Deum.

Item in die III. Kal. Julii. Lectio Actuum Apoſtolorum. In diebus illis miſit Herodes Rex manus, *uſque* plebis Judæorum. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. (CLXVI.) Venit Jeſus in partes Cæſareæ Philippi, *uſque* erit ſolutum in cœlis.

Ipſo die vigilia ſancti Pauli. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Galatas. Fratres, notum vobis facio Evangelium. Evangelium quod in vigilia ſancti Petri.

Item in die. Lectio Actuum Apoſtolorum. In diebus illis Saulus adhuc ſpiraus minarum, *uſque* adfirmans quoniam hic eſt Chriſtus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXCV. Dixit Simon Petrus ad Jeſum: Ecce nos relinquimus omnia & ſecuti ſumus te, *uſque* vitam æternam poſſidebit.

Feria IV. Hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Coloſſenſes. Fratres, induite vos ſicut electi Dei, *uſque* gratias agentes Deo & Patri per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. XCIII. Accedentes Diſcipuli ad Jeſum dixerunt illi, *uſque* ſaturati ſunt.

IN XII. LEC. REQUIR.

Feria V. Hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio Libri Apocalypſis Johannis Apoſtoli. In diebus illis ſeptimus Angelus tubâ cecinit, *uſque* hic eſt patientia & finis Sanctorum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CLXXXVI. Erant adpropinquantes ad Jeſum publicani, *uſque* pœnitentiam agente. CAP. CXVII.

Feria VI. Hebomadæ quæ ſuprà. Lectio Libri Apocalypſis Johannis Apoſtoli. In diebus illis vidi beſtiam aſcendentem de terra, *uſque* opera enim illorum ſequentur illos. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CLXXXV. Venit ad Jeſum vir cui nomen Jahirus, *uſque* fides tua te ſalvum fecit, vade in pace. CAP. CXVIII.

REQUIRE XII. LEC. IN SABBATO MENSIS JUNII.

Sabbato Hebdomadæ quæ ſuprà Lectio Libri Apocalypſis Johannis Apoſtoli. In diebus illis vidi nubem candidam, & ſuper nubem, *uſque* vera & juſta judicia tua. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXCIII. Accedens quidam ad Jeſum ait illi, *uſque* veni ſequere me. CAP. CXIX.

Dominica poſt natale Apoſtolorum. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. (LVI.) Adtendite à falſis Prophetis, *uſque* intrabit in regnum cœlorum.

Idibus Julii. Natale ſancti Cyriaci. Lectio Libri Sapientiæ. Vigilia honeſtatis tabefaciet carnes, *uſque* enarrabit Eccleſia Sanctorum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCLXX. Facta eſt inter Diſcipulos contentio, *uſque* tribus Iſrahel. CAP. CXX.

XV. Kal. Auguſti. Metis depoſitio ſancti Arnulfi Confeſſoris. Lectio Libri Sapientiæ. Audi me fili & ne ſpernas me, *uſque* ne premas illum & repetendo. Evangelium ſecundùm Marcum cap. CXXXVII. Egredrente Jeſu de templo, *uſque* in finem hic ſalvus erit. CAP. CXXI.

Cap. cxxii. Feria IV. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Apocalypsis Johannis Apostoli. In diebus illis quartus Angelus effudit phialam suam in solem, *usque* abstulit me in desertum in spiritu. Evangelium secundùm Lucam cap. lxxxiii. Cùm egressus esset Jesus de navi, *usque* quantam illi fecisset Deus.

Cap. cxxiii. XII. Kal. Augusti. Natale sanctæ Praxedis. Lectio Libri Sapientiæ. Rectorem te posuerunt, noli extolli, *usque* insectationibus arguetur. Evangelium secundùm Matthæum cap. cxl. Dixit Jesus Discipulis suis parabolam hanc: Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, *usque* nova & vetera.

Cap. cxxiv. Feria VI. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Apocalysis Johannis Apostoli. In diebus illis vidi mulierem sedentem super bestiam coctineam, *usque* quæ habet regnum super Reges terræ. Evangelium secundùm Lucam cap. cxcvi. Dixit Jesus Discipulis suis parabolam hanc: Homo quidam erat dives, *usque* neque si quis ex mortuis resurrexerit credent.

Cap. cxxv. X. Kal. Augusti. Natale sancti Apollinaris. Lectio Libri Sapientiæ. Fili, sine consilio nihil facies, *usque* & ex terra undè creatus est Adam. Evangelium secundùm [Lucam] cap. ccixx. Facta est contentio inter Discipulos, *usque* tribus Israhel.

Dominica IV. post natale Apostolorum. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Romanos. Fratres, nihil nunc damnationis est his qui sunt in Christo Jesu, *usque* vita & pax in Christo Jesu Domino nostro. Evangelium secundùm Lucam cap. cxc. Dixit Jesus Discipulis suis parabolam hanc: Homo quidam erat dives, qui habebat villicum, *usque* interna tabernacula.

Cap. cxxvi. VIII. Kal. Augusti. Natale sanctorum Jacobi Apostoli, Christophori Martyris. Et Ambianis translatio sancti Firmini. Lectio Libri Sapientiæ. Inlusio & improperium superborum, *usque* qui interierunt per linguam suam. Evangelium secundùm Lucam cap. cliv. Dixit Jesus Discipulis suis: Sint lumbi vestri præcincti, *usque* filius hominis venit.

Cap. cxxvii. IV. Kal Augusti. Natale sanctorum Felicis, Simplicii, Faustini, & Beatricis. Tricas depositio sancti Lupi Episcopi & Confessoris. Lectio Libri Sapientiæ. Beatus qui tectus est à lingua nequam, *usque* & proderit tibi magis quàm aurum. Evangelium secundùm Lucam cap. ccxlix. Cùm audieritis prælia, *usque* possidebitis animas vestras.

Cap. cxxviii. Feria IV. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Libri Apocalysis Johannis Apostoli. In diebus illis vidi alium Angelum descendentem de cœlo, habentem potestatem magnam, *usque* judicavit Deus judicium vestrum. Evangelium quod in Dominica ipsius hebdomadæ.

Cap. cxxix. III. Kal. Augusti. Natale sanctorum Abdon & Sennes. Lectio Libri Sapientiæ. Qui diligit filium suum, assiduat illis flagella, *usque* vita hominis thesaurus non deficiet sanctitatis. Evangelium secundùm Johannem cap. cxxxiv. Hoc est præceptum meum, *usque* oderunt me gratis.

Cap. cxxx. Feria VI. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Libri Apocalypsis Johannis Apostoli. In diebus illis sustulit unus Angelus fortis lapidem, *usque* testimonium enim Jesu est spiritus prophetiæ. Evangelium secundùm Lucam cap. clxvi. Respondens autem archisynagogus indignans, *usque* quæ gloriosè fiebant ab eo.

Cap. cxxxi. Sabbato Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Libri Apocalypsis Johannis Apostoli. In diebus illis vidi cœlum apertum, & ecce equus albus, *usque* saturatæ sunt carnibus eorum. Evangelium secundùm Matthæum cap. cxlvii. Vespere autem facto accesserunt ad Jesum Discipuli ejus, *usque* quasi quinque millia hominum.

Dominica V. post natale Apostolorum. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Romanos. Fratres, debitores sumus non carni, *usque* cohæredes autem Christi. Evangelium secundùm Lucam cap. cxxi. Quidam legis peritus surrexit, *usque* & tu fac similiter.

Cap. cxxxii. Kalendis Augusti. Passio Machabæorum septem fratrum & sanctæ Felicitatis sub Antic. Lectio Libri Sapientiæ. In multitudine disciplinæ Domini, *usque* distribue hereditatem tuam. Item Lectio Libri Sapientiæ. Mulierem fortem quis inveniet procul, *usque* & laudent eam in portis opera ejus. Evangelium secundùm Matthæum cap. cxlviii. Jussit Jesus Discipulos suos ascendere in naviculam, *usque* verè filius Dei es.

Cap. cxxxiii. IV. Non. Augusti. Romæ natale sancti Stephani Pontificis. Lectio Libri Sapientiæ. Spiritus timentium Dominum quæritur, *usque* depositio pro peccatis recedere ab injustitia. Evangelium secundùm Lucam cap. ccxxviii. Dixit Jesus Discipulis suis parabolam hanc: Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam, *usque* omni habenti dabitur & abundabit.

Cap. cxxxiv. Feria IV. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Libri Apocalypsis Johannis Apostoli. In diebus illis vidi Angelum descendentem de cœlo habentem clavem, *usque* die ac nocte in secula seculorum. Evangelium secundùm Lucam cap. xcix. Descendente Jesu de monte cum Discipulis suis, *usque* reddidit illum matri suæ.

Cap. cxxxvi. Feria VI. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Libri Apocalypsis Johannis Apostoli. In diebus illis venit unus ex septem Angelis habentibus phialas, *usque* & regnabunt in secula seculorum. Evangelium quod in Dominica ipsius hebdomadæ.

Cap. cxxxvii. VIII. Idus Augusti. Romæ natale sancti Xristi, Felicissimi, & Acapiti. Lectio Libri Sapientiæ. Retribuit gratiam qui offert similaginé, *usque* oblectabit justos misericordia sua. Evangelium secundùm [Matthæum] cap. lxxxvi. Dixit Jesus Discipulis suis: Ecce ego mitto vos, *usque* in finem hic salvus erit.

Dominica ..... [Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Corinthios.] Fratres, non omnis caro eadem caro, *usque* deindè quod spiritale. Evangelium secundùm Lucam cap. ccxiv. Dixit Jesus ad quosdam qui in se confidebant, *usque* qui se humiliat exaltabitur.

Cap. cxxxviii. VI. Idus Augusti. Romæ natale sancti Cyriaci. Lectio Libri Sapientiæ. Speciosa misericordia Dei in tempore tribulationis, *usque* & hereditabis eos sicut ab initio. Evangelium secundùm Matthæum cap. cxcii. Dixit Jesus Discipulis suis: Nihil opertum quod non revelètur, *usque* coram patre meo qui in cœlis est.

Cap. CXXXIX. V. Idus Aguſti. Vigilia ſancti Laurentii. Lectio Libri Sapientiæ. Confitebor tibi, Domine Rex, *uſque* de manibus anguſtiæ. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CLX. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Si quis vult poſt me venire, *uſque* in regno ſuo.

Item in die, IV. Idus Aguſti. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres, qui parcè ſeminat, *uſque* frugum juſtitiæ veſtræ. Evangelium ſecundùm Johannem cap. CIV. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Niſi granum frumenti, *uſque* pater meus qui in cœlis eſt.

III. Idus Aguſti. Romæ natale ſanctorum Tiburtii, Valeriani, Ceciliæ, Suſannæ, Caſſiani. Et Camaraco depoſitio ſancti Gaugerici. Lectio Libri Apocalypſis Johannis Apoſtoli. In diebus illis vidi oſtium apertum in cœlo, *uſque* fortitudo Deo noſtro in ſecula ſeculorum. Amen.

Item Lectio Libri Sapientiæ. Stabunt juſti in magna conſtantia, *uſque* inter Sanctos ſors illorum eſt.

Item Lectio Libri Sapientiæ. Reddet Deus mercedem, *uſque* laudaverunt pariter Domine Deus noſter.

Evangelium ſecundùm Johannem cap. CXXXIV. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Hoc eſt præceptum meum, *uſque* in nomine meo det vobis.

Item Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXL. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis parabolam hanc : Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito, *uſque* nova & vetera.

Cap. CXL. II. Idus Aguſti. Natale ſancti Eupoli. In diebus illis. Lectio Libri Sapientiæ. Miſerere plebis tuæ ſuper quem invocatum eſt, *uſque* adjutorium qui ſecundùm illum eſt & columna ut requies. Evangelium ſecundùm Johannem cap. CXLIX. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Amen amen dico vobis quia plorabitis, *uſque* & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis.

Dominica II. poſt ſancti Laurentii. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres, ſcimus enim quoniam ſi terreſtris, *uſque* manifeſtos nos eſſe per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum. Evangelium ſecundùm Marcum cap. LXXIV. Exiens Jeſus de finibus Tyri, *uſque* & muros loqui.

Cap. CXLI. Idibus Aguſti. Natale ſancti Ypoliti. Lectio Libri Sapientiæ. Omnis amicus dicet & amicitiam copulavi, *uſque* animæ ſuæ ſuavis eſt. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CXLIV. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Adtendite à fermento, *uſque* coram Angelis Dei.

Cap. CXLII. XIX. Kal. Septembris. Natale ſancti Euſebii. Lectio Libri Sapientiæ. Qui ſophiſticè loquitur, *uſque* pax enim Dei ſuper faciem terræ. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXIII. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Vigilate quia neſcitis, *uſque* conſtituet eum.

Cap. CXLIII. XVIII. Kal. Septembris. Adſumptio ſanctæ Mariæ matris Domini. Lectio Libri Sapientiæ. Fili, in tua infirmitate, *uſque* & conſolare illum in exitum ſpiritûs ſui. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CXXIV. Intravit Jeſus in quoddam caſtellum, *uſque* non auferetur ab ea.

Cap. CXLIV. XVII. Kal. Septembris. Natale ſancti Leudegarii. Lectio Libri Sapientiæ. Sapientiam ſcribe in tempore *uſque* conquirentes in lege altiſſimi. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CLIV. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Sint lumbi veſtri præcincti, *uſque* filius hominis venit.

Cap. CXLV. Feria VI. Lectio Libri Apocalyſis Johannis Apoſtoli. In diebus illis dixit mihi Angelus ; Hæc verba fideliſſima & vera ſunt, *uſque* qui vult accipiat aqua vitæ gratis. Evangelium ſecundùm Lucam cap. LXXIV. Rogabat Jeſum quidam Phariſæus, *uſque* quoniam dilexit multùm.

Sabbato. Lectio Libri Regum. In diebus illis conſuluit David Dominum, *uſque* deſerti in Gabaon. Evangelium quod in Dominica ejuſdem hebdomadæ.

Dominica III. poſt ſancti Laurentii.....

. . . . . .

..... Evangelium ſecundùm Lucam cap. CXX. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Beati oculi qui vident, *uſque* tu fac ſimiliter.

Cap. CXLVI. XV. Kal. Septembris. Natale ſancti Agapiti. Lectio Libri Sapientiæ. Sapientiam omnium antiquorum, *uſque* benedicite Dominum in operibus ſuis. Evangelium quod in Sanctorum.

Cap. CXLVII. XIV. Kal. Septembris. Apparitio ſanctæ Crucis. Et natale ſancti Andreæ Magiſtri militum. Lectio Libri Sapientiæ. Date nomini Domini magnificentiam, *uſque* laudate & benedicite nomen Domini. Evangelium ſecundùm Johannem cap. XXIV. Erat homo ex Phariſæis, *uſque* vitam æternam.

Cap. CXLVIII. XIII. Kal. Septembris. In Geumatica natale ſancti Philiberti. Lectio Libri Sapientiæ. Occupatio magna creata eſt, *uſque* ſuper omnem gloriam operuerunt illum. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CLXXXII. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Si quis venit ad me, *uſque* qui habet aures audiendi audiat.

Cap. CXLIX. Feria V. Hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, abundantiùs oportet obſervare nos, *uſque* eis qui tentantur auxiliari. Evangelium ſecundùm Lucam cap. XXVI. Surgens Jeſus de Synagoga, *uſque* evangelizare regnum Dei.

Cap. CL. XI. Kal. Septembris. Natale ſancti Timothei. Lectio Libri Sapientiæ. Fili, in tempore vitæ tuæ ne indigeas, *uſque* bonum autem nomen permanebit in ævo. Evangelium ſecundùm Lucam cap. LXXXII. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Si quis venit ad me, *uſque* qui habet aures audiendi audiat.

Cap. CLI. Sabbato Hebdomadæ quæ ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, Sancti vocatione cœleſtis participes, *uſque* ſi introibunt in requiem meam. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXVII. Abeuntes Phariſæi conſilium faciebant, *uſque* in nomine ejus ſperabunt.

Dominica IV. poſt ſancti Laurentii. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Galatas. Fratres

. . . . . .

Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCI. Dùm iret Jeſus in Hieruſalem, *uſque* fides tua te ſalvum fecit.

Cap. CLII. IX. Kal. Septembris. In India natale ſancti Bartholomæi Apoſtoli. Reme ſanctæ Aureæ virginis. Et depoſitio ſancti Audoëni Epiſcopi & Confeſſoris. Lectio Libri Sapientiæ. Diſciplina in pace conſervate, *uſque* in conſpectu omnium vi-

*CXVI. rorum. Evangelium secundùm Lucani cap. * CLXVI. Qui vos audit, *usque* scripta sunt in cœlis.

CAP CLIII. VIII. Kal. Septembris. Arelato natale sancti Genesi Martyris. Lectio Libri Sapientiæ. Filia patris abscondita est, *usque* videns gloriam ejus. Evangelium secundùm Marcum cap. CXXXVIII. Dixit Jesus discipulis suis: Videte ne quis vos seducat, *usque* hic salvus erit.

CAP. CLIV. Feria IV. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos. Fratres, operibus ab institutione mundi perfectis, *usque* imbecilles facti estis ad audiendum. Evangelium secundùm Lucam cap. CLXVIII. Dùm iret Jesus per civitates & castella, *usque* accumbent in regno Dei.

CAP. CLV. Feria V. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos. Fratres, cùm deberetis magistri esse propter tempus, *usque* interiora velaminis. Evangelium secundùm Lucam cap. CXLIX. Ait ad Jesum quidam de turba, *usque* & Deus pascit illos.

CAP. CLVI. V. Kal. Februarii. Romæ natale sancti Hermetis. Africa depositio sancti Augustini. Lectio Libri Sapientiæ. Altitudinis firmamentum pulchritudo ejus, *usque* emittere judicii sui. Evangelium secundùm Lucam cap. XLV. Descendens Jesus de monte stetit in loco, *usque* copiosa est in cœlis.

CAP. CLVII. IV. Kal. Septembris. In Campania natale sanctæ Sabinæ virginis. Et passio sancti Johannis Baptistæ. Lectio Libri Sapientiæ. Aperti sunt thesauri, *usque* piè agentibus dedit sapientiam. Evangelium secundùm Matthæum cap. (CXL.) Dixit Jesus Discipulis suis parabolam hanc: Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito, *usque* nova & vetera.

III. Kal. Item in sancti Johannis. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos. Sancti ludibria & verbera experti, *usque* probat inventi sunt in Christo Jesu Domino nostro. Evangelium secundùm Marcum cap. LIX. Misit Herodes *usque* & posuerunt illud in monumentum.

Dominica V. post sancti Laurentii. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Galatas. Fratres, spiritu ambulate, *usque* concupiscentiis. Evangelium secundùm Matthæum cap. XLVIII. Dixit Jesus Discipulis suis: Nemo potest duobus dominis servire, *usque* adicientur vobis.

CAP. CLVIII. Feria II. hebdomadæ quæ suprà. Lectio epistolæ beati Pauli ad Hebræos. Fratres, præcursor pro nobis introiit Jesus in interiora velaminis secundùm ordinem Melchisedech, *usque* de qua nullus ad altare præsto fuit. Evangelium quod in ipsa Dominica.

CAP. CLIX. Feria III. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos. Fratres, manifestum est quòd ex Juda ortus sit Dominus noster, *usque* quod fixit Dominus & non homo. Evangelium quod in ipsa Dominica.

CAP. CLX. Kal. Septembris. Ambianis depositio sancti Firmini Episcopi & Confessoris. Lectio Libri Sapientiæ. Laudemus viros gloriosos, *usque* diluvio omnis caro. Evangelium secundùm Matthæum cap. CCLXXIII. Dixit Jesus Discipulis suis: Vigilate ergò, *usque* constituet eum.

CAP. CLXI. Feria V. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos. Fratres, omnis Pontifex ad offerenda munera, *usque* sanctum seculare. Evangelium secundùm Matthæum cap. XVIII. Venit ad Jesum leprosus, *usque* conveniebant ad eum undiquè.

Feria VI. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos. Fratres, tabernaculum factum est primum, *usque* æternâ redemptione inventâ. Evangelium secundùm Lucam cap. CCXXVIII. Dixit Jesus Discipulis suis similitudinem hanc: Homo quidam nobilis, *usque* ascendens in Hierusalem. CAP. CLXII.

Sabbato Hebdomadæ quæ suprà. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos. Fratres, si enim sanguis hircorum, *usque* mulieribus ostiis quàm istis. Evangelium secundùm Matthæum cap. CCXXXII. Dixit Jesus turbis Judæorum & principibus sacerdotum: Væ vobis Scribæ & Pharisæi, *usque* illa non obmittere. CAP. CLXIII.

Dominica mensis VI. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli. Fratres, si vivimus spiritu, *usque* domesticos fidei. Evangelium secundùm Lucam cap. LXVII. Ibat Jesus in civitatem, *usque* plebem suam.

Non. Septembris. In Gallia, civitate Vensuntio, natale sanctorum Ferioli & Ferutioni cum sociis eorum. Lectio Libri Sapientiæ. Abraham magnus pater multitudinis, *usque* elegit illum de omni carne. Evangelium secundùm Lucam cap. XLV. Descendens Jesus de monte, *usque* copiosa est in cœlis. CAP. CLXIV.

Feria III. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos. Fratres, non enim in manufactis sanctis, *usque* sedet in dextera Dei. Evangelium secundùm Matthæum cap. XXXIX. Dixit Jesus Discipulis suis: Audistis quia dictum est Diliges proximum tuum, *usque* in absconso reddet tibi. CAP. CLXV.

Feria IV. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos. Fratres, de cæteto expectat Dominus Jesus donec ponantur inimici ejus, *usque* horrendum est incidere in manus Dei viventis. Evangelium quod in Dominica. CAP. CLXVI.

VI. Idus Septembris. Nativitas sanctæ Mariæ Dei genitricis. Et natale sancti Adriani Martyris. Lectio Libri Sapientiæ. Audivit Moyses Dominum & vocem ipsius, *usque* unxi eum oleo sancto. Evangelium secundùm Lucam cap. III. Exsurgens Maria abiit in montana, *usque* in Deo salutari meo. CAP. CLXVII.

Item Lectio Libri Sapientiæ. Factum est sancto in testamentum æternum, *usque* in gentem eorum æternam fecit. Evangelium secundùm Johannem cap. CXXXII. Dixit Jesus Discipulis suis: Ego sum vitis vera, *usque* gaudium vestrum impleat.

V. Idus Septembris. Depositio sancti Audomari Episcopi & Confessoris. Lectio Libri Sapientiæ. Fortis in bello Josu Nave, *usque* nomen eorum permanet in æternum. Evangelium secundùm Lucam cap. CLIV. Dixit Jesus Discipulis suis: Sint lumbi vestri præcincti, *usque* filius hominis venit. CAP. CLXVIII.

IV. Idus Septembris. Depositio sancti Hilarii Episcopi. Lectio Libri Sapientiæ. Dilectus à Deo suo Samuel, *usque* exultatione Goliæ. Evangelium secundùm Marcum cap. CXXXVIII. Dixit CAP. CLXIX.

Jesus Discipulis suis : Videte ne quis vos seducat, *usque* hîc salvus erit.

Cap. CLXX. III. Idus Septembris. Natale sanctorum Proti & Jacincti. Lectio Libri Sapientiæ. Invocavit David Dominum omnipotentem, *usque* potentiam inimicorum. Evangelium secundùm Matthæum cap. LXXXIX. Dixit Jesus Discipulis suis : Cùm persequentur vos in civitate istâ, *usque* coram patre meo qui est in cœlis.

Dominica mensis VIII. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Ephesios. Fratres, obsecro vos vinctus in Domino, *usque* in omnibus nobis. Evangelium secundùm Lucam cap. CLXVI. Cùm intraret Jesus in domum cujusdam, *usque* exaltabitur.

Cap. CLXXI. Feria II. Hebdomadæ suprà. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos. Fratres, rememoramini autem pristinos dies, *usque* super illam defunctus adhuc loquitur. Evangelium secundùm Lucam cap. CCXL. Docente Jesu populum in templo, *usque* in qua potestate hæc facio.

Cap. CLXXII. * Mauritii Idibus Septembris. Turonis depositio sancti Lidoris Episcopi. Et Andigavis depositio * Aureliani Episcopi. Lectio Libri Sapientiæ. Salomon impetravit in diebus pacis, *usque* liberavit eos. Evangelium secundùm Matthæum cap. LXXXIX. Dixit Jesus Discipulis suis: Cùm persequentur vos in civitate istâ, *usque* coram patre meo qui est in cœlis.

Cap. CLXXIII. XVIII. Kal. Octobris. Natale sancti Cornelii Pontificis & sancti Cypriani, atque exaltatio sanctæ crucis. Lectio Libri Sapientiæ. Surrexit Helias Propheta quasi ignis, *usque* atque evenirent. Evangelium secundùm Lucam cap. CXL. Dicebat Jesus turbis Pharisæorum & Principibus, *usque* ut accusarent eum.

Item de cruce. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Philippenses. Fratres, hoc enim sentite in vobis, *usque* in gloria est Dei Patris. Evangelium secundùm Johannem cap. XXIV. Erat homo ex Pharisæis, *usque* vitam æternam.

Cap. CLXXIV. XVII. Kal. Octobris. Natale sancti Nicomedis. Lectio Libri Sapientiæ. In compositione odoris, *usque* in originem Adam. Evangelium secundùm Lucam cap. XCVI. Dixit Jesus Discipulis suis : Si quis post me venire, *usque* videant regnum Dei.

Cap. CLXXV. XVI. Kal. Octobris. Natale sanctarum Virginum Luciæ & Eufemiæ. Lectio Libri Sapientiæ. Ego quasi vitis fructificavi, *usque* vitam æternam habebunt. Evangelium secundùm Matthæum cap. CXL. Dixit Jesus Discipulis suis : Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito, *usque* nova & vetera.

Cap. CLXXVI. XV. Kal. Octobris. In Ledio depositio sancti Landiberti Episcopi. Lectio Libri Sapientiæ. Simon Oniæ filius Sacerdos magnus, *usque* consummatione virtutis. Evangelium secundùm Lucam cap. XCVI. Dixit Jesus Discipulis suis : Si quis vult post me venire, *usque* videant regnum Dei.

Dominica mensis VII. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Corinthios. Fratres, gratias ago Deo meo, *usque* adventus Domini nostri Jesu Christi. Evangelium secundùm Matthæum cap. CCXXIII. Accedentes ad Jesum Saducæi, *usque* mirabantur in doctrina ejus.

Feria II. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos. Fratres, fide Enoch translatus est, *usque* hospites super terram. Evangelium secundùm Lucam cap. XXXVIII. Vidit Jesus publicanum nomine Levi, *usque* peccatores in pœnitentiam. Cap. CLXXVII.

Feria III. Hebdomadæ quæ suprà Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos. Fratres, qui seducunt peregrinos & hospites super terram, significant se, *usque* circuitu dierum septem. Evangelium quod ipsa Dominica. Cap. CLXXVIII.

Feria IV. in jejunio Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Amos Prophetæ. Hæc dicit Dominus : Ecce dies venient, & comprehendet arator *usque* de terra sua quam dedi eis, dicit Dominus omnipotens. Evangelium secundùm Marcum cap. XCI. Respondens unus de turba dixit, *usque* in oratione & jejunio.

Feria V. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos. Fratres, fide Raab meretrix, *usque* in dextera sedis Dei sedet. Evangelium quod in Dominica ipsius. Cap. CLXXIX.

Feria VI. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio Oseæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus : Convertere ad Dominum Deum tuum, *usque* justi ambulabunt in eis. Evangelium secundùm Lucam cap. XXXVI. Sedebat Jesus docens, *usque* vidimus mirabilia hodie.

Sabbato in XII. Lectionibus. Lectio Libri Levitici. In diebus illis locutus est Dominus ad Moysen dicens : Decimo mensis septimi, *usque* sabbata vestra, dicit Dominus omnipotens.

Item alia Lectio Libri Levitici. In diebus illis locutus est Dominus ad Moysen dicens : Quintodecimo die mensis septimi, *usque* ego Dominus Deus vester.

Item Lectio Michæ Prophetæ. Domine Deus noster pasce populum, *usque* à diebus antiquis Domine Deus noster.

Item Lectio Zachariæ Prophetæ. In diebus illis factum est verbum Domini ad me dicens, *usque* pacem diligite, dicit Dominus omnipotens exercituum.

Item Lectio Libri Exodi. In diebus illis oravit Moyses ad Dominum Deum suum dicens : Cur Domine irascitur furor tuus, *usque* adversùs populum sanctum Domine Deus noster.

Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos. Fratres, tabernaculum factum est primum, *usque* æternâ redemptione inventâ. Evangelium secundùm Lucam cap. CLXIV. Erat Jesus docens in synagogis. *usque* gloriosè fiebant ab eo.

Dominica mensis VII. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Ephesios. Fratres, renovamini spiritu mentis vestræ, *usque* necessitatem patientibus. Evangelium secundùm Matthæum cap. LXX. Ascendens Jesus in navicula, *usque* potestatem talem hominibus.

XII. Kal. Octobris. Natale sanctorum Dorondoni, Dorothei, Privati, Felicis, Constantiæ, qui passi sunt sub Nerone. Lectio Libri Sapientiæ. In ascensu altaris sancti, *usque* secundùm suam misericordiam. Evangelium secundùm Matthæum cap. CCLXIII. Dixit Jesus Discipulis suis : Vigilate quia nescitis diem, *usque* constituet eum. Cap. CLXXX.

XI. Kal.

Cap. CLXXXI. XI. Kal. Octobris. In Persida natale sancti Matthæi Apostoli & Evangelistæ. Et sancti Lucæ Evangelistæ. Lectio Libri Apocalypsis Johannis Apostoli. In diebus illis vidi ostium apertum in cœlo, *usque* adorabunt viventem in secula seculorum. Evangelium secundùm Lucam cap. XXXVIII. Vidit Jesus publicanum nomine Levi, *usque* peccatores in pœnitentiam.

Cap. CLXXXII. X. Kal. Octobris. Agauno natale sanctorum Maurici, Exsuperi, Candidi, cum aliis quinque milia DCLXXXV. Lectio Libri Sapientiæ. Det nobis Deus jocunditatem cordis, *usque* quia lux Dei vestigium ejus est. Evangelium secundùm Johannem cap. CXXXVIII. Dixit Jesus Discipulis suis: Hæc mando vobis, ut diligatis invicem. [*usque*] oderunt me gratis.

Cap. CLXXXIII. IX. Kal. Octobris. Natale sanctæ Teclæ Virginis & sancti Marci Evangelistæ. Lectio Libri Sapientiæ. Confitebor tibi, Domine Rex, *usque* & benedicam nomen tuum, Domine Deus meus. Evangelium secundùm Matthæum cap. CCXLVIII. Dixit Jesus Discipulis suis: Videte ne quis vos seducat, *usque* hic salvus erit.

Cap. CLXXXIV. VIII. Kal. Octobris. Natale sancti Johannis-Baptistæ, & sanctorum Juliani, Christophori. Lectio Libri Sapientiæ. Dedit mihi Dominus linguam mercedem meam, *usque* vestram in tempore suo. Evangelium secundùm Marcum cap. CXXXIX. Videte ne quis vos seducat, *usque* hic salvus erit.

Cap. CLXXXV. VII. Kal. Octobris. In Gallia, Ambianis, natale sancti Firmini Martyris. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos. Fratres, recogitate Dominum qui tale sustinuit, *usque* exercitatis per eam reddet justitiæ. Evangelium secundùm Matthæum cap. CCLXIII. Dixit Jesus Discipulis suis: Vigilate, *usque* constituet eum.

Dominica III. post sancti Cypriani. Lectio beati Pauli Apostoli ad Ephesios. Fratres, videte quomodò cautè ambulatis, *usque* invicem in timore Christi. Evangelium secundùm Matthæum cap. CCLXXXVIII. Dixit Jesus Discipulis suis parabolam hanc: Simile est regnum cœlorum homini Regi qui voluit rationem, *usque* de cordibus vestris.

Cap. CLXXXVI. Feria II. Hebdomadæ quæ suprà. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos. Fratres, remissas manus & soluta jenua, *usque* meliùs loquentem quàm Abel. Evangelium secundùm Marcum cap. CXXI. Interrogavit Jesum unus de Scribis, *usque* non est longè à regno Dei.

(*Desunt heic multa.*)

Evangelium secundùm Marcum cap. CVII. Cùm egressus esset Jesus in via, *usque* veni sequere me.

Cap. CCXIX. Feria VI. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Ephesios. Fratres, unicuique autem nostrùm data est gratia, *usque* sicut est veritas in Christo Jesu Domino nostro. Evangelium secundùm Marcum cap. LXXVII. Exierunt Pharisæi & cœperunt, *usque* dimisit illum in domum suam.

Cap. CCXX. VI. Idus Novembris. Natale Sanctorum quatuor coronatorum, & sancti Ragnulfi Martyris. Lectio Libri Sapientiæ. Expectatio justorum lætitia, *usque* exaltabitur civitas. Evangelium secundùm Lucam [cap.] XLV. Descendens Jesus de monte, *usque* copiosa est in cœlis.

Hebdomada II. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Corinthios. Fratres, sic nos existimet homo, *usque* tunc laus est unicuique à Deo. Evangelium secundùm Johannem cap. IX. Miserunt Judæi ab Hierusalem, *usque* ubi erat Johannes baptizans.

V. Idus Novembris. Passio sancti Theodori Martyris. Lectio Libri Sapientiæ. Beatus homo qui invenit sapientiam, *usque* nubes rore concrescunt. Evangelium secundùm Johannem cap. CXXXIV. Hoc est Præceptum meum ut diligatis invicem, *usque* oderunt me gratis.

IV. Idus Novembris. Romæ depositio sancti Leonis Episcopi, & sancti Mennæ. Lectio Libri Sapientiæ. Lingua Sapientium, *usque* diligetur à Domino. Evangelium secundùm Lucam cap. CCLXX. Facta est contentio à Discipulis, *usque* tribus Israhel.

III. Idus Novembris. Turonis depositio sancti Martini Episcopi & Confessoris. In vigilia. Lectio Libri Sapientiæ. Justum deduxit Dominus, *usque* claritatem æternam Dominus Deus noster. Evangelium secundùm Lucam cap. CLIV. Dixit Jesus Discipulis suis: Sint lumbi vestri præcincti, *usque* filius hominis venit.

Item in die. Lectio Libri Sapientiæ. Ecce Sacerdos magnus, *usque* suavitatis. Evangelium secundùm Matthæum cap. CCLXIX. Dixit Jesus Discipulis suis parabolam hanc: Homo quidam peregrè, *usque* in gaudium domini tui.

Feria II. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Ephesios. Fratres, omnis sermo malus, *usque* in odorem suavitatis. Evangelium secundùm Lucam cap. CCXI. Docente Jesu in templo, *usque* potestate hæc facio. Cap. CCXXI.

Idibus Novembris. Natale sancti Bricii. Lectio Libri Sapientiæ. Benedictio Domini super caput justi, *usque* corona gloriæ. Evangelium secundùm Lucam cap. CCXXVIII. Dixit Jesus Discipulis suis parabolam hanc: Homo quidam nobilis abiit, *usque* abundabit.

Feria III. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Ephesios. Fratres, nolite communicare operibus infructuosis, *usque* quæ sit voluntas Domini. Evangelium secundùm Lucam cap. LXXIV. Rogabat Jesum quidam Pharisæus, *usque* dilexit multùm. Cap. CCXXII.

Item feria IV. Lectio Esaiæ Prophetæ. In diebus illis dixit Esaias Propheta: Erit in novissimis diebus, *usque* in lumine Domini Dei nostri.

Item ubi suprà. Lectio Esaiæ Prophetæ. In diebus illis locutus est Dominus ad Achaz dicens, *usque* eligere bonum. Evangelium secundùm Lucam cap. III. Missus est Gabriel Angelus à Deo, *usque* fiat mihi secundùm verbum tuum.

Feria VI. Lectio Esaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus: Egredietur virga, *usque* fides cinctorium renum ejus. Evangelium secundùm Lucam cap. III. Exsurgens Maria, *usque* in Deo salutari meo.

Sabbato in XII. Lectionibus. Lectio Esaiæ Prophetæ. In diebus illis clamabunt ad Dominum à facie tribulantis, *usque* sanabit eos Dominus Deus noster.

Item ubi suprà. Lectio Esaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus: Lætabitur deserta, *usque*

fontes aquarum Dominus Deus noſter.

Item ubi ſuprà. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus : Super montem excelſum aſcende tu, *uſque* in ſinu ſuo levabit eos Dominus Deus noſter.

Item Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus Chriſto meo Cyro, *uſque* ego Dominus creavi eum.

Item Lectio Danihel Prophetæ. In diebus illis Angelus deſcendit, *uſque* ſuperexaltatus in ſecula.

Item ad Miſſam. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Coloſſenſes. Fratres, rogamus vos per adventum Domini noſtri Jeſu Chriſti, *uſque* & deſtruet inluſtrationem adventûs ſui. Evangelium ſecundùm Luçam cap. VI. Anno XV. *uſque* & videbit omnis caro ſalutare Dei.

Hebdomada I. antè natale Domini. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Philippenſes. Fratres, gaudete in Domino ſemper, *uſque* intelligentias veſtras in Chriſto Jeſu Domino noſtro. Evangelium ſecundùm Johannem cap. IX. Miſerunt ab Hieroſolymis, *uſque* ubi erat Johannes baptizans.

Item ubi ſuprà. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Hebræos. Fratres, nolite amittere confidentiam, *uſque* in adquiſitionem animæ.

Item lectio ubi ſuprà. Lectio Hieremiæ Prophetæ. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, *uſque* in terram ſuam, dicit Dominus omnipotens.

In vigilia [natalis] Domini. Ad nonam. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus : Propter Sion non tacebo, *uſque* quia complacuit Domino in te. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. III. Cùm eſſet deſponſata mater Jeſu, *uſque* à peccatis eorum.

XVI. Kal. Decembris. Gallia, depoſitio ſancti Eucherii Epiſcopi. Lectio Libri Sapientiæ. Beatus homo qui invenit ſapientiam, *uſque* nubes rore concreſcunt. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXIII. Vigilate, *uſque* conſtituet eum.

XV. Kal. Decembris. Depoſitio ſancti Aniani Epiſcopi & Confeſſoris, Aurilianis. Lectio Libri Sapientiæ. Juſtum deduxit Dominus, *uſque* claritatem æternam Dominus Deus noſter. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCXLIII. Sedente Jeſu ſuprà montem Oliveti, *uſque* ſalvus erit.

X. Kal. Decembris. Natale ſanctæ Cæciliæ Virginis, Valeriani, Tiburcii, & Maximi Martyrum. Lectio Libri Sapientiæ. Domine Deus meus exaltaſti ſuper terram, *uſque* nomen tuum Domine Deus noſter. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXVIII. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis parabolam hanc : Simile eſt regnum cœlorum decem Virginibus, *uſque* neque hora.

IX. Kal. Decembris. Natale ſancti Clementis & ſanctæ Felicitatis & ſancti Columbani. Lectio Libri Sapientiæ. Beatur vir qui in ſapientia morabitur, *uſque* hereditabit illum Dominus Deus noſter. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXIX. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis parabolam hanc : Homo quidam peregrè proficiſcens, *uſque* in gaudium domini tui.

Item lectio Libri Sapientiæ. Mulierem fortem, *uſque* in portis opera ejus. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CXXX. Loquente Jeſu ad turbas, *uſque* ſoror & mater eſt.

VIII. Kal. Decembris. Natale ſancti Criſogoni. Lectio Libri Sapientiæ. Juſtus cor ſuum tradidit ad vigilandum, *uſque* requireretur à generatione in generationem. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CCXLIX. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Cùm audieritis prælia, *uſqu* animas veſtras.

III. Kal. Decembris. Natale ſancti Saturnini. Lectio Libri Sapientiæ. Beatus vir qui inventus eſt ſine macula, *uſque* omnis Eccleſia Sanctorum. Evangelium ſecundùm Marcum cap. CXXXIX. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Videte ne quis vos ſeducat, *uſque* hic ſalvus erit.

II. Kal. Decembris. Natale ſancti Andreæ. In vigilia. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Epheſios. Fratres, benedictus Deus & pater Domini noſtri Jeſu Chriſti qui benedixit nos, *uſque* ſuperabundavit in nobis. Evangelium ſecundùm Johannem cap. XVI. Stabat Johannes & ex Diſcipulis ejus duo, *uſque* ſuper filium hominis.

In die. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Romanos. Corde enim creditur ad juſtitiam, *uſque* verba eorum. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. XX. Ambulans Jeſus juxtà mare Galilææ, *uſque* ſecuti ſunt eum.

Et eodem die ſancti Ambroſii.

Kal. Decembris. Depoſitio ſancti Elegi. Lectio Libri Sapientiæ. Beatus homo qui invenit ſapientiam, *uſque* nubes rore creſcunt. Evangelium ſecundùm Lucam cap. CLIV. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Sint lumbi veſtri præcincti, *uſque* filius hominis venit.

IV. Idus Decembris. Romæ depoſitio ſancti Damaſi Papæ. Lectio Libri Sapientiæ. Beatus vir qui inventus eſt ſine macula, *uſque* omnis Eccleſia Sanctorum. Evangelium ſecundùm Johannem cap. CXXXVIII. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Hæc mando vobis, ut diligatis invicem, *uſque* qui oderunt me gratis.

III. Idus Decembris. Natale ſanctæ Eulaliæ Virginis & ſanctorum Martyrum Victorici, Fuſciani, & Gentiani. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Corinthios. Fratres, qui gloriatur, in Domino glorietur, *uſque* exhibere Chriſto. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXVIII. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis parabolam hanc : Simile eſt regnum cœlorum decem Virginibus, *uſque* neque horam.

Item lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Romanos. Fratres, ſcimus, diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, *uſque* tradidit illum. Evangelium ſecundùm Johannem cap. CXXXVIII. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Hæc mando vobis, ut diligatis invicem, *uſque* qui oderunt me gratis.

II. Idus Decembris Depoſitio ſancti Walerici Confeſſoris. Lectio Libri Sapientiæ. Juſtum deduxit Dominus, *uſque* claritatem æternam Dominus Deus noſter. Evangelium ſecundùm Matthæum cap. CCLXIX. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis : Homo quidam peregrè, *uſque* in gaudium domini tui.

Idibus Decembris. Depoſitio ſancti Autberti Epiſcopi Camaracum. Et ſanctæ Luciæ Virginis. Lectio Libri Sapientiæ. Sapientia vincit malitiam,

usque disciplinæ Dei. Evangelium secundùm Lucam cap. CCLI. Dixit Jesus Discipulis suis: Ponite in cordibus vestris, *usque* animas vestras.

XV. Kal. Januarii. Natale sanctæ Afræ Virginis. Lectio Libri Malachiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego mittam Angelum meum, *usque* anni antiqui dicit Dominus omnipotens. Evangelium secundùm Matthæum cap. CXL. Dixit Jesus Discipulis suis parabolam hanc: Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito, *usque* nova & vetera.

XII. Kal. Januarii. Romæ depositio sancti Innocentii Episcopi. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Romanos. Fratres, quis nos separabit à caritate Dei quæ est in Christo Jesu Domino nostro. Evangelium secundùm Lucam cap. XLV. Descendens Jesus de monte, *usque* copiosa est in cœlis.

XI. Kal. Januarii. Romæ inter duos lauros natale sanctorum triginta Martyrum. Lectio Libri sapitientiæ. Justi in perpetuum vivent, *usque* deducet illos Dominus Deus noster. Evangelium secundùm Matthæum cap. CCLXIII. Dixit Jesus Discipulis suis: Vigilate, *usque* constituet eum.

X. Kal. Januarii. In Nicomedia natale sanctorum DCCCLX. Martyrum. Lectio Libri sapientiæ. Justorum animæ, *usque* pacem electis Dei. Evangelium secundùm Marcum cap. CXXXVIII. Dixit Jesus Discipulis suis: Videte ne quis vos seducat, *usque* hic salvus erit.

IX. Kal. Januarii. Cappadocia natale quadraginta Virginum. Lectio Epistolæ beati Pauli Apostoli ad Corinthios. Fratres, qui gloriatur, in Domino glorietur, *usque* exhibere Christo. Evangelium secundùm Mathæum cap. XL. Dixit Jesus Discipulis suis parabolam hanc: Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, *usque* nova & vetera.

Pro ubertate pluviæ sive temperantia aëris. Lectio Johel Prophetæ. Hæc dicit Dominus: Noli timere terra, *usque* quòd fecit vobiscum mirabilia. Evangelium secundùm Lucam cap. LXXXIII. Factum est in una dierum, *usque* obediunt ei.

Pro insterelitate pluviæ. Lectio Hieremiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus: Numquid proiciens abjecit Juda, *usque* hæc omnia Domine Deus noster. Evangelium secundùm Matthæum cap. CLX. Dixit Jesus Discipulis suis: Misereor super turbæ, *usque* Discipuli ejus cum eo.

In die belli. Lectio Esaiæ Prophetæ. In diebus illis ægrotavit Ezechias, *usque* protegam eum, ait Dominus omnipotens. Evangelium secundùm Lucam cap. CL. Dixit Jesus Discipulis suis: Nolite solliciti esse, *usque* adicientur vobis.

De natali Papæ. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Hebræos. Fratres, omnis Pontifex, *usque* ordinem Melchisedech. Evangelium secundùm Lucam cap. CCLXX. Facta est contentio inter discipulos, *usque* tribus Israhel.

In ordinatione Diaconorum. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Timotheum. Carissime, Diaconos constitue pudicos, *usque* in fide quæ est in Christo Jesu Domino nostro. Evangelium secundùm Johannem cap. CIV. Dixit Jesus Discipulis suis: Amen amen dico vobis, nisi granum frumenti, *usque* qui est in cœlis.

In ordinatione Presbyteri. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Titum. Carissime, Paulus servus Christi, Apostolus autem, *usque* doctrina sana per Jesum Christum Dominum nostrum. Evangelium secundùm Matthæum cap. CCLXIII. Dixit Jesus Discipulis suis: Vigilate ergò, *usque* constituet eum.

In ordinatione Episcopi. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Timotheum. Carissime, fidelis sermo, si quis Episcoparum, *usque* Dei nostri in omnibus. Evangelium secundùm Matthæum cap. CLXV. Dixit Jesus Discipulis suis: Quis putas est fidelis servus. Evangelium secundùm Matthæum cap. CLXVI. Venit Jesus in partes Cæsareæ Philippi, *usque* solutum & in cœlis.

In dedicatione Basilicæ sive Oratorii. Lectio Apocalypsis Johannis Apostoli. In diebus illis vidi civitatem sanctam Hierusalem, *usque* nova facio omnia. Evangelium secundùm Lucam cap. LX. Dixit Jesus Discipulis suis. Non est arbor bona quæ facit fructum malum, fundata erat, *usque* super petram. Item Evangelium secundùm Lucam cap. CCXXV. Egressus Jesus, *usque* salus domini facta est.

Ad sponsas benedicendas. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Corinthios. Fratres, nescitis quoniam corpora vestra, *usque* portate Deum in corpore vestro. Evangelium secundùm Matthæum cap. CCXXI. Loquebatur Jesus cum Discipulis suis, *usque* pauci autem electi.

Item Evangelium secundùm Matthæum cap. CLXXXIX. Venit Jesus in fines Judææ, *usque* quod Deus conjunxit, homo non separet.

In adventu Judicum. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Timotheum. Fratres, obsecro vos primò omnium, *usque* in fide & veritate. Evangelium secundùm Lucam cap. CCXXVIII. Dixit Jesus Discipulis suis parabolam hanc: Homo quidam nobilis erat, hic habuit, *usque* dabitur & abundabit.

In tribulatione sive commotione. Lectio Hieremiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus: Numquid cadit, *usque* verbum autem Domini manet in æternum & in seculum seculi.

Item ejusdem. Hæc dicit Dominus Deus: Facite judicium & justitiam, *usque* servi & populi eorum ait Dominus Deus.

Item ejusdem. Si iniquitates nostræ contenderint, *usque* ne derelinquas nos Domine Deus noster. Evangelium secundùm Lucam cap. CCXXV. Egressus Jesus perambulabat Hiericho, *usque* salvum facere quod perierat.

In natali Sacerdotum. Lectio Libri Malachiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus: Scietis quia nisi ad vos mandatum, *usque* quia Angelus Domini exercituum est. Evangelium secundùm Marcum cap. LII. Circuibat Jesus in circuitu, *usque* ægrotos & sanabuntur.

Missâ quâ Sacerdos pro se canet. Lectio epistolæ beati Pauli Apostoli ad Romanos. Fratres, scimus quòd Lex spiritalis est, *usque* hujus gratiâ Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Evangelium secundùm Matthæum cap. LXXVI.

Circuibat Jeſus omnes civitates, *uſque* omnem infirmitatem.

Miſſa votiva. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus: In die illa differtur munus Domino, *uſque* hæreditas mea Iſrael, dicit Dominus omnipotens.

Pro infirmis. Lectio epiſtolæ beati * Pauli Apoſtoli. Fratres, triſtatur aliquis veſtrûm, *uſque* ora pro invicem ut ſalvemini. *Jacobi.

Pro iter agentibus. Lectio Libri Geneſeos. In diebus illis locutus eſt Abraham dicens: Dominus cœli qui tulit me de domo, *uſque* ipſe mittet Angelum ſuum coram te.

In agenda mortuorum. Lectio Libri Machabæorum. In diebus illis vir fortiſſimus Juda, *uſque* ut à peccatis ſolvantur.

Item. Lectio epiſtolæ beati Pauli Apoſtoli ad Theſſalonicenſes. Fratres, nolumus vos ignorare de dormientibus, *uſque* itaque conſolamini invicem in verbis in Chriſto Jeſu Domino noſtro.

Item. Lectio Eſaiæ Prophetæ. Hæc dicit Dominus Deus: Orietur in tenebris lux tua, *uſque* quia os Domini locutum eſt. Evangelium ſecundùm Johannem cap. XCIV. Dixit Martha ad Jeſum, *uſque* qui in hunc mundum veniſti.

Item Evangelium ſecundùm Johannem cap. XXXIX. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis & turbis Judæorum: Sicut enim pater ſuſcitat mortuos, *uſque* de morte in vitam.

Item ſecundùm Johannem cap. LVI. Dixit Jeſus turbis Judæorum: Omne quod dat mihi, *uſque* in noviſſimo die.

Item ſecundùm Joannem cap. LXV. Dixit Jeſus Diſcipulis ſuis & turbis Judæorum: Ego ſum panis vivus, *uſque* in noviſſimo die.

INCIPIUNT LECTIONES DEFUNCTORUM.

I. Parce mihi Domine, nihil enim ſunt dies mei, *uſque* non ſubſiſtam.

II. Tædet animæ meæ vitæ meæ, *uſque* poſſum eruere.

III. Manus tuæ, *uſque* cuſtodivit ſpiritum meum.

IV. Reſponde mihi quantas habeo iniquitates, *uſque* veſtimentum quod comeditur à tinea.

V. Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, *uſque* donec optata veniat.

VI. Quis mihi hoc tribuat ut in infernum protegas me, *uſque* ſed parce peccatis meis.

VII. Spiritus meus attenuabitur, dies mei breviabuntur, *uſque* patientia mea tu es Domine Deus meus.

VIII. Pelli meæ conſumptis carnibus, *uſque* ſculpantur in ſilice.

IX. Scio enim quòd Redemptor meus vivit, *uſque* hæc ſpes mea in ſinu meo.

I I.

AMALARII ABBATIS ECLOGÆ DE OFFICIO MISSÆ.

In vetuſtiſſimo Codice Mſ. celeberrimi Monaſterii ſancti Galli in Helvetia, ex quo Opuſculum iſtud deſcriptum eſt, ſequebatur poſt Ordinem Romanum qualiter Miſſa celebratur. In calce enim Ordine iſta legentur.

EXPLICIT ORDO ECCLESIASTICUS ROMANÆ ÆCCLESIÆ. SEQUENTIA AMALHERE ABBAS EDIDIT.

Incipiunt Egloga de Ordine Romano & de quatuor orationibus Epiſcoporum ſive populi in Miſſa.

CAPITULA ſequentis Opuſculi prænotamus ut ſi fortè quis ignarus extans de ignobilitate hujus Operis, adgredienſque illud quaſi dignum, ac poſteà reperiens vile, ne pœnitentiâ ductus dicat apud ſemetipſum vel apud ſuos aſtantes: Si cognoviſſem ruſticitatem hujus Operis, nullatenùs in eo laborem oculorum meorum impenderem. Videat modò in capite quæ ſequuntur uſquè in finem. Et ſi lectionis cauſa in aliquam nauſiam incurrerit, non illi qui ordinavit tantùm ingratus exiſtat, ſed & ſibi, qui cognitâ ignobilitate, magis eam elegit rimari uſquè ad calcem.

I. Illud verò intimandum eſt, quòd ea quæ celebramus in Officio Miſſæ antè lectum Evangelium reſpicientia ſunt ad primum adventum Domini uſquè ad illud tempus quandò properabat Hieruſalem paſſurus.

II. Introitus verò ad chorum Prophetarum reſpicit. Et meritò hos tangimus hîc, quoniam, ut Auguſtinus ait, Moyſes miniſter fuit veteris Teſtamenti, & Prophetæ, miniſtri novi Teſtamenti.

III. Kyrieleiſon ad eos Prophetas reſpicit qui circà adventum Domini erant; de quibus erat Zacharias, necnon & filius ejus Johannes.

IV. Gloria in excelſis Deo ad cætum Angelorum reſpicit, qui gaudium Nativitatis Domini paſtoribus adnuntiaverunt.

V. Prima collecta ad hoc reſpicit quod Dominus agebat circà duodecimum annum quandò aſcendit Hieroſolymam, & ſedebat in templo inter medios Doctorum, & audiebat illos atque interrogabat.

VI. Epiſtola ad prædicationem Johannis pertinet.

VII. Reſponſorium ad benivolentiam Apoſtolorum, quandò vocati à Domino, & ſecuti ſunt.

VIII. Alleluya ad lætitiam mentis eorum quam habebant de promiſſionibus ejus, vel de miraculis quæ videbant fieri ab eo ſive per nomen ejus.

IX. Evangelium ad ſuam prædicationem uſquè ad prædictum tempus.

X. Deinceps verò quod agitur in Officio Miſſæ, ad illud tempus reſpicit quod eſt à Dominica,

quandò pueri obviaverunt ei uſquè ad Aſcenſionem ejus ſive Pentecoſten.

XI. Oratio verò quam Presbyter dicit à ſecreta uſquè Nobis quoquè peccatoribus, hanc Orationem deſignat quam Jeſus exercebat in monte Oliveti.

XII. Et illud quod poſteà agitur, illud tempus ſignificat quandò Dominus in ſepulchro jacuit.

XIII. Et quandò panis mittitur in vinum, animam Domini ad corpus redire demonſtrat.

XIV. Et quod poſteà celebratur, ſignificat illas ſalutationes quas Chriſtus fecit Diſcipulis ſuis.

XV. Et fractio oblatarum, illam fractionem ſignificat quam duobus Dominus fecit Diſcipulis ſuis in Emaus.

De Romano Ordine, & deſtatione in Eccleſia.

Maſculi ſtant ad auſtralem partem, & feminæ ad borealem, ut oſtendatur per perfectiorem ſexum firmiores ſanctos ſemper conſtitui in majoribus tentationibus æſtûs hujus mundi, & per infirmiorem fragilioremque ſexum infirmiores in aptiore loco. Ad hoc etiam pertinet quòd & Johannes in Apocalypſi ſua vidit Angelum fortem qui poſuit pedem ſuum dextrum ſuper mare, ſiniſtrum autem ſuper terram. Fortiora etenim membra in majoribus periculis, altera in competentibus ſiſtuntur.

De introitu Epiſcopi.

Epiſcopus à læva ingreditur, & tranſit ad dexteram. Chriſti unum corpus nos ſumus omnes; ideòque fas eſt quòd Epiſcopus intrans Eccleſiam imitetur ſuum caput Chriſtum ingredientem in mundum. Lævam partem tetigit Salvator noſter, quia temporalem aſſumpſit; ſed tendebat ad dexteram & docebat id ipſum Eccleſiam facere, quoniam reſurrectione carnem quam aſſumpſit ad dexteram Dei elevavit, & Eccleſiam ſuam ſecum fecit conſedere in cœleſtibus, ſicut dicit Paulus Apoſtolus, quia ſimul excitavit & ſimul ſedere fecit in cœleſtibus. Audi quid dicit Salomon de dextera & læva: *Longitudo dierum in dextera ejus, & in ſiniſtra illius divitiæ & gloria.* Si longo tempore vivere cupimus, ad dexteram id eſt ad futuram vitam tendamus, & in ſiniſtra habebimus divitias & gloriam, id eſt, ſufficientiam præſentis vitæ.

De Diaconibus & cæteris Miniſtris Epiſcopi.

Intrant cum eo non ampliùs quàm ſeptem Diaconi, totidem Subdiaconi, totidem Acolythi cum thuribulis non ampliùs quàm ternis. Sæpè ſcriptum eſt & in multis locis apertum quòd ſeptenario numero univerſitas Eccleſiæ deſignatur, quoniam multiplicatis partibus ſuis facit duodecim, id eſt ter quatuor duodecim, & quater tria duodecim, & ex duodenario numero Patriarcharum & Apoſtolorum univerſa Eccleſia propagatur. Si interrogaveris quare non poſſint eſſe in eo ordine ſex aut quatuor aut duo, reſpondebo quia Deus impari numero gaudet. Cur, inquis, Deus gaudet impari numero? Dico, quia impar numerus dividi non poteſt, & diviſionem non vult Deus recipere in Eccleſia ſua. Par numerus dividi poteſt, ſicut eſt ſex in tres, & quatuor in duo, & duo in unum. Et unum ideò parem numerum non ſuſcipimus in ordine ſupradicto, quia diviſionem & ſchiſma non vult Deus recipere in Eccleſia ſua. Quamvis tacuiſſent de ſeptem Diaconibus ab Apoſtolis ordinatis, ex hinc decreverunt Apoſtoli vel ſucceſſores Apoſtolorum per omnes Eccleſias ſeptem Diaconos, qui ſublimiori gradu eſſent cæteris, & proximi circà aram quaſi columnæ altaris adſiſterent, ſeptem propter ſeptem viros perfectos, quinque propter quinque Libros Moyſi, tres propter ſpem, fidem, & caritatem, unus propter unitatem Eccleſiæ.

De portatione cereorum.

Quot Diaconi ſunt, tot candelabra portantur, quia omni Eccleſiæ laboranti & imitanti Chriſtum promittitur gaudium æternæ vitæ & lux perpetua. Quod manifeſtè declaratur in Apocalypſi Johannis, dicente Domino negligenti: *Age pœnitentiam, & prima opera fac. Sin autem, venio tibi, & movebo candelabrum tuum de loco ſuo*, id eſt, promiſſæ lucis munere, ſi pœnitentiam non egeris, te privabo, Apocal. 2.

De portatione thuribuli.

Portatur & thuribulum, quod Chriſti corpus ſignificat, ſicut ſcriptum eſt in eadem Apocalypſi: *Alius Angelus venit, & ſtetit antè altare habens thuribulum aureum.* Quod ſic expoſitum eſt. In conſpectu ſcilicet apparuit Eccleſiæ, factus ipſe thuribulum, ex quo Deus odorem ſuavitatis accepit, & propitius factus eſt mundo. Apocal. 8.

De Epiſcopo jam præſentato altari.

Epiſcopus veniens antè altare adorat primò ſancta, & poſteà pacem dat Presbyteris & Dianibus, quia illum imitatur de quo Propheta ſcripſit: *Multiplicabitur ejus imperium, & pacis ejus non erit finis.* Primò Epiſcopus adorat ſancta, quia primò illius miſericordia impertienda eſt à quo pax & concordia & regnum Chriſti intrà nos regnat. Duos Sacerdotes oſculatur, quia ipſe eſt lapis angularis qui conjunxit duos in unum parietem altrinſecùs venientes, & dedit pacem his qui fuerant longè & his qui propè. Iſa. 9.

De Gloria Patri & Filio & Spiritui ſancto.

Poſt datam pacem concordat ſanctæ Trinitati gloriam, quaſi dicat: Gloriam referimus Deo Patri & Filio & Spiritui ſancto, quia pacem quam prophetavit per ſanctos ſuos Prophetas nobis in noviſſimis temporibus dignatus eſt oſtendere. Quandò dicit, *Sicut erat*, Diaconi procedunt ad altare & iterùm revertuntur ad Epiſcopum & ſtant erecti. Hoc ſignificat quòd ideò morti ſe tradiderunt, ſubauditur Apoſtoli, ut Chriſti corpori adunarentur. In quo verſu varietas multiplicium temporum demonſtratur, id eſt, *ſicut erat in principio*, præteritum & nunc præſens & ſemper futurum & æternum & in ſecula ſeculorum longitudo magna. Undè Origenes: Quoties ſecula ſeculorum nominantur, fortaſſe licèt ignotus nobis, tamen à Domino ſtatus aliquis terminus indicatur, quaſi ſuperiora tria circà tempus referantur, & iſta inferiora circà ſecula fidelium transeuntium. Altare pro teſtatione nominis Chriſti *vidi ſub altare* per hyperbaton dictum eſt; non *ſub ara vidi occidere*, ſed *qui ſub ara fuerunt occiſi*, id eſt, ſub teſtificatione nominis Chriſti, eorum animas vidi. Quandò dicitur prophetalis verſus, Epiſcopus vadit ad altare, & oſculatur eum; quia per ora Prophetarum Chriſtus venit

in mundum, & transivit ad Passionem.

De statione Diaconorum.

Diaconi primò stant inclinati antè altare cum Episcopo usquè *sicut erat*, quia chorus Martyrum sanctorum antè novissimam tribulationem in convalle lachrymarum manet. Posteà Martyrio coronati erecti stant liberati, & securi jam ab omni persecutione, quorum Deus oculos absterst ab omnibus lachrymis & ab omni dolore & ab omni esurie; ideòque stant antè Dominum semper.

De statione Episcopi.

Episcopus verò semper stat inclinatus usquè ad Prophetalem versum; quia Christus non anticipavit tempus quo prænuntiatus est per ora Prophetarum. Tempore enim quo Prophetæ prædixerunt venit in mundum ad Passionem. & ideò cum versu prophetali vadit ad altare, quia Christum imitatur, ut ostendat populo omnia quæ Prophetæ prædixerunt de Christi Passione vera esse & in tempore suo consummata; sicut apertè legitur
Daniel. 9. in Prophetia Danihelis: *Septuaginta*, inquit, *hebdomadæ abbreviatæ sunt super populum tuum & super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio & prohetes, & unguatur sanc-*
Ibid. *tus sanctorum.* Et iterùm inferiùs: *Confirmabit autem pactum multis hebdomadis una, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium.* Quod dicit *adducatur justitia sempiterna*, de Christi adventu dicit. Quod dicit *unguatur Sanctus Sanctorum*, de ejus baptismo dicit. Quod dicit *confirmabit autem pactum multis hebdomadis una*, de Johannis præconatu & de Christi prædicatione & de vocatione Apostolorum dicit. Quod dicit *& in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium*, de Christi Passione & Resurrectione dicit. Quod autem dicit septuaginta hebdomadas, id sunt anni solares quadraginti septuaginta quinque. Septem enim anni ponuntur in una hebdomada. Adbreviatas ideò dicit quia de quadragentis septuaginta quinque facit quadragintos nonaginta. Aufert emboliſmos de solaribus annis quadringentis septuaginta quinque, & ponit seorsùm hos menses & annos quos facere potest ex emboliſmis. Emboliſmi fiunt in tanto numero annorum centum septuaginta quinque: quos oportet partiri per duodecim, quia duodecim menses in anno fiunt. Duodecies enim decatessera fiunt centum sexaginta octo, id sunt quatuordecim anni; quos quatuordecim annos debes adicere ad supradictos quadringentos septuaginta quinque, & fiunt quadringenti octuaginta novem. Remanserunt menses de centum septuaginta quinque septem super centum sexaginta octo. Hos septem adde ad quadringentos octuaginta novem annos, & fit inchoatio nonagesimi anni, in quo anno Dominus crucem ascendit. Et ideò dixit Propheta *confirmabit pactum multis hebdomadis una*, quia in ea Johannes prædicabat, & Apostoli ad fidem convenerunt, & in dimidio hebdomadis occisus est Christus Jesus. Septem menses qui additi sunt ad annos quadringentos octuaginta novem, idem ipse qui se subdidit Patri usquè ad mortem, de hac
Joan. 2. exspectatione Matri intulit dicens: *Quid tibi & mihi est mulier. Nondùm venit hora mea.* Episcopus statim postquàm adoraverit sancta, pergit ad dexteram altaris, & stat rectus versus ad orientem; & Diaconi retrò illum unus post unum, plures ad dexteram, pauciores ad sinistram. Episcopus ad dexteram altaris stat, quia Christus regnum prædicabat, in quo totum dextrum est, & nihil sinistrum habet. Stat & rectus, quia venit regere suos in virga ferrea, id est, in inflexibili justitia. Stat versus ad orientem, quia, ut ipse indicat, non quærebat voluntatem suam facere, sed ejus qui illum misit, sicut scriptum est: *quia* Joan. 6. *descendit de cœlo, non ut faciat voluntatem suam*, & reliqua. Nunquam retrorsùm versus, sed semper faciem patris intuetur. Undè ipse Dominus in Evangelio: *Scio undè veni & quò vado.* Sic namque oportet Christum & regnum prædicare cœleste & peccata sub pedibus sternere, respicere æterna, & temporalia retrò habere. Diaconi retrò stant, quia sicut diximus, benè Martyrum choro aptari possunt, qui & ministrantes sunt in sancto altari, & dalmaticas portant quas solebat militaris usus portare. Ipsi Diaconi præcesserunt ad altare, quia in veteri Testamento Martyres exstiterunt, & modò retrò stant, quia post Nativitatem Domini nihil minùs Martyrio dignè coronantur. Aliqui ex ipsis stant ad dexteram, & aliqui ad sinistram, quia multi de contemplativa vita Martyrio coronati sunt, & multi de activa vita ad coronam Martyrii procedunt. De utrisque modis in duobus hominibus contentum exemplum potest poni. Scribens namque Clemens Alexandrinus de Jacobo fratre Johannis historiam quandam dignam memoriæ refert. *Et is*, inquit, *qui obtulerat exeum Judici ad Martyrium, motus etiam ipse confessus est se esse Christianum. Ducti sunt ambo ad supplicium pariter; & cùm ducerentur, in via rogavit Jacobum dari sibi remissionem. At ille parumper deliberans, Pax tibi, inquit, & osculatus est eum; & ità ambo simul capite plexi sunt.* Jacobus contemplativam vitam ducebat, quia nemo eorum suum aliquid esse dicebat. Socius verò suus nullus dubitat quin præsentem vitam duceret, quamvis unà cum illo ad gloriam regni cœlestis martyrio candidatus intraret. Hi namque qui contemplativam vitam ducunt, vigent majore numero virtutum quam hi qui activam in quo sufficere possunt ad exempla Marthæ & Mariæ, una ministrans activam vitam, altera sedens contemplativam. Euseb. lib. 2. c. 9. ex versione Ruffini.

Candelæ primò ab Acolytis illuminantur extrà Ecclesiam, & per acolythos portantur in Ecclesiam. Primò candelæ præcedunt, & postquàm ventum fuerit ad altare, postponuntur. Utrumque demonstrant & Doctores Ecclesiæ, id est illuminatores exstitisse antè Nativitatem Domini, & posteà. Acolythi namque accensores luminum dicuntur. Portantur manibus; quia quos scientiâ replent, bonis exemplis erigere nullatenùs cessare debent. Eædem candelæ usquè ad Kyrie eleyson Acolythorum manibus tenentur; & tunc ponuntur in pavimentum, & stant fixo gradu. Sic oportet Doctores ut rudem populum nullatenùs de manibus relinquant antequàm populus subjectus sciat dicere: *Domine, miserere mei peccatoris.* Quod est opere dicere, prout doctus sum à didascalo: miserum me recognosco, & ideò misericordiam Domini

implorare oportet. Stantque tunc per se in Ecclesia & illuminant Ecclesiam, quoniam fas est ut qui jam doctus est à Doctore doceat Ecclesiam pro vice Doctoris. Quæ similiter, ut diximus, de Diaconibus plura stant à dextris, & pauca à sinistris. De quo idipsum significare velle intelligimus quod superiùs diximus de Diaconibus. Post primam namque orationem ponuntur candelæ antè altare, non jam altrinsecùs ut anteà, sed mixtim per ordinem unaquæque post alteram usquè ad novissimam; quia sunt quidam qui omnia relinquunt & sese ad vitam contemplativam constringunt. Plerique activam vitam ducunt, & habent curam terrenarum rerum. Tamen quantum possunt eleemosynas faciendo, vigilias exercendo, satagunt properare ad Ecclesiam. Quos utrosque nostra Ecclesia mixtim tenet. Et quamvis ideò possit intelligi candelas per ordinem antè altare poni ut expeditè possint Ministri ad ambonem currere & circà altaria ministrare. Evangelium quod portatur propiùs Episcopo ostendit quòd ipsum est nobis via eundi ad regnum Dei.

De sessioni Episcopi.

Quòd requiem animarum significet post actam orationem, & quid significet quòd Presbyteri cum eo sedent, & de eo quòd versus sit ad populum, ostendit datam esse illi potestatem eorum acta scrutari. Episcopus quidem, post primam orationem quam precationem nominamus, sedet versus ad populum, & Presbyteri cum eo. In ipsa verò precatione optationem bonam Ecclesiæ intelligimus, quasi dicat populo: Optavi bonum Ecclesiæ, & ideò sedeo. Et vos quidem, si delectat requiem possidere animarum, quærite primùm regnum Dei & justitiam ejus, & æterna necessaria adicientur vobis, & post invenietis requiem. Stare namque est adhuc in certamine posito & orare. Post victoriam verò sedere ac judicare. Sedent & Presbyteri cum eo, quorum ministerium est idipsum enuntiare; de quibus Paulus: *Presbyteri duplici honore habeantur, maximè qui laborant in verbo Dei.* Post primam orationem stat versus ad populum, ut se monstret populo postquàm Domino se manifestavit & sua acta, oravit pro se suisque & pro populo bona precatus est, & laudem Deo retulit habere in ministerium opera populorum suorum examinare quis inter eos dignus habeatur vel quis indignus.

I. Timoth. 5.

De sede Episcopali.

Nam ideò altior locus positus est Episcopis ut ipsi superintendant & tamquam custodiant populum. Nam & Græcè quod dicitur Episcopus, hoc Latinè superintentor interpretatur, quia superintendit, quia supervidet. Quomodò enim vinitori altior fit locus ad custodiendam vineam, sic & Episcopis altior locus factus est. Et de isto periculoso loco & alto periculosa ratio redditur, nisi eo corde stemus hîc ut humilitate sub pedibus vestris simus & pro vobis oremus.

Vide Notas ad Agobardum p. 87.

De Epistola.

Matth. 20. Christus enim minister fuit, qui dixit: *Non veni ministrari, sed ministrare.* Johannes nempè subminister, qui dixit: *Hic erat quem dixi, qui post me venturus est, qui antè me factus est,* qui non ascendit ad superiorem gradum, quem solus solet ascendere qui Evangelium lecturus est, ut ostendat se subministrum esse, quia non est Johannes dignus solvere corrigiam calciamentorum, cujus verba in eo leguntur. Cantor verò ascendere potest indifferenter. Ascendit superiùs, quia Christus prælatus est Johanni. Stat in eodem, quia æstimabatur Johannes. Stat inferiùs, quia venit ab eo baptizari. Non ascendit superiùs qui responsorium cantat quàm qui lectionem legit, sed stat in eodem loco. Et si ascendit superiùs, secundùm supradictos modos intelligitur. Responsorium ideò dicitur eò quòd uno cantante cæteri respondeant. Cantavit unus Christus, id est, vocavit Petrum & cæteros Apostolos. Illi responderunt, quia Christum imitati sunt. Et ideò responsorium convocationi Apostolorum convenit. Ipse idem solus versum cantat, quia Christus seorsum pernoctans solus orabat, sicut in Evangelio: *Ipse autem erat pernoctans in oratione.* Diaconus cùm ascendit ad legendum, petit benedictionem ab Episcopo, & accipit Evangelium de altari; & præcedunt antè eum duo candelabra & duo thuribula sive unum. Illud quidem quid significet dictum est. Diaconus verò stat versus ad meridiem. Ad quam partem viri solent confluere. Petit priùs benedictionem ab Episcopo. Episcopus dat illi: *Dominus sit in corde tuo & in labiis tuis.* Incensum quod ponitur in thuribulum, orationem designat Sanctorum. Undè dicit Propheta: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Diaconus dicit, *Dominus vobiscum.* Et populus se vertit ad orientem, orat Deum ut possit dignè intelligere quæ auditurus est, & singuli faciunt signum sanctæ crucis in frontibus eorum, ut per signum sanctæ crucis sint loricati, quatenùs nulla phantasia diabolicæ fraudis aditum inveniat introeundi in corda eorum, & auferre possit semen Evangelii de animabus eorum. Post hæc baculi deponuntur è manibus. Judæi namque arundinem in dexteram Jesu dabant, & spineam coronam capiti ejus imposuerunt, & salutabant eum, atque genua ponentes adorabant eum illudentes. Nos verò fugientes consensum eorum, deponamus baculum quem illi erexerunt ob superbiam, neque coronam neque aliud operimentum super caput eâdem horâ tenentes. Si intraverit quis subitò eâdem horâ in Ecclesiam, non saluramus eum, neque genua ponimus ad orationem donec lectum sit Evangelium.

Luc. 6. Psal. 140.

Aliter baculum possumus intelligere humanum adjutorium. Undè & Hieremias: *Maledictus homo qui confidit in homine.* Et reliqua. Sacerdotes namque in Ecclesia possunt esse baculi nostri, qui pro nobis debent orare. Quam orationem pro baculo ponimus. Est aliquoties ut eo baculo utamur, aliquandò non. Quandò Christum in promptu habemus, non est necesse ullo baculo. Si quandò propter peccata nostra discesserit, necesse est quærere baculum, id est, orationes Sanctorum. Quapropter quandò Sacerdos orat atque celebrat aliorum Doctorum officia, baculos renemus in manibus. Et quandò ipsius Christi verba nobis loquuntur, baculos non tenemus in manibus. Ut ostendatur non difficile esse Christo per se docere posse populum suum. Quoniam ubi in

Hierem. 17.

promptu Christus loquitur, non ibi necesse habemus Petrum neque Paulum neque alium Doctorem; quia ipse est unus magister qui in cœlis est.

Cur sit Diaconus in ambone versus ad meridiem.

Diaconus pronuntians verba Evangelii ad meridiem stat versus, quoniam illis loquitur de quibus dicebat Paulus : *Sapientiam loquimur inter perfectos.* 1. Cor. 6. Quandò enim sol ad meridiem vergitur, ferventior solet exsistere & altior. Significat namque Ecclesiam ferventem animo in amore Dei, elevatam esse in magno culmine virtutum. De qua parte sic fatur in Canticis Canticorum: *Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie.* Cant. 1. In eadem parte illum requirit sponsa quâ recognoscit illum cubare, in meridie, id est, in eis quorum cor ardens est in dilectione Dei & dilectione proximi, ipsis de quibus loquitur Evangelium qui in corde bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferent in patientia. Sanè quandò solemus sedere ad lectionem magistrorum, facies magistri nostri ampliùs intenta in eum qui perfectiùs potest discere quàm in eos qui minùs perfectè discunt; non eò quòd illi soli optet suam doctrinam, sed quia illos qui tardiorem sensum habent vult iterùm doceri ab illo qui citiùs veram rationem invenire potest in doctrina magistri. Non dicimus ità ut hi qui post tergum sunt extorres sint à sancto Evangelio, sed ut per Doctores minùs eruditi erudiantur.

Tu qui scandisti culmen sublime minister.
Quantò excelsa petis, tantò moderatior esto.
Quantùm prona solo, tantùm fit proxima cælo
Mens etenim qua celsa petit. Hac ima tenebit,
Inferiorque gradus quò vult descendere surgit,
Lætatur serpens inimicus si cadis, alme,
Angelus altithroni si non gaudet quia tu sis.
Pocula celsa jubes tu scandere limen olympi.

De extinctione cereorum.

Post lectum Evangelium candelæ extinguuntur. Per candelas signantur Doctores Ecclesiæ. Et quid vult istud quòd post Evangelium extinguuntur nisi quòd nemo Doctorum transcendere potest verba S. Evangelii? Apertè etiam monstratur clauso S. Evangelio extinctam esse doctrinam Doctorum.

De Credo in Deum.

Postquàm Christus locus * est populo suo, fas est ut dulciùs & intentiùs profiteatur credulitatem suam; sicque convenit populo post Evangelium, quia Christi verba audivit, intentionem credulitatis suæ præclaro ore proferre. Christiana religio ut salva maneat corde creditur ad justitiam, oris autem confessio fit in salutem.

* *Legend.* locutus.

De præsentatione corporalis & calicis ad altare.

Post lectum Evangelium venit Subdiaconus ferens in brachio sinistro calicem, in quo recipiantur amulæ populorum, & super calicem corporale, quod accipiens Diaconus ponit super altare, similiter calicem post receptas amulas. Dominus Jesus ipse [est Subdiaconus &] Diaconus. Subdiaconus quandò aperuit librum & legit. Diaconus quandò dixit: *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare.* Matth. 20. Ipse ferens calicem & corporale. Nullo cogente venit Hierosolymam, appropinquante horâ Passionis suæ, habens in sinistro brachio calicem & desuper corporale: quoniam quod passus est temporale fuit, non æternale. Non licet fieri de altero panno corporale nisi de lineo. Linteum namque per multas exercitationes venit ad candorem suum. Significat verò ipsam intentionem Dominicæ Passionis. Calix ipsam passionem, in qua suscepit amulas nostras.

Recapitulatio de Passione Domini.

Bis enim narratur in ista scedula de Passione Domini, unum quod fit in Evangelio, & alterum quod adhuc restat & agitur in altari. Cur hoc? Quoniam bis crucifixus est Jesus. Primò linguis Judæorum, & posteà cruce. Indè est quòd Marcus horâ tertiâ, id est, linguis Judæorum; sed sicut alii Evangelistæ narrant, manibus, horâ sextâ.

De Oblatione.

Christus Dominus Sacerdos est in æternum secundùm ordinem Melchisedech, qui Rex Salem, id est, Rex pacis, obtulit panem & vinum in præfiguratione veri Sacerdotis Christi, qui obtulit Deo Patri verum panem, id est, corpus immaculatum, & vinum, id est, sanguinem suum; in cujus typo hodiè nostra Ecclesia panem & vinum offert in consecratione corporis & sanguinis Domini. Et qui dedignantur oblationes offerre, dedignantur, quamvis non vivâ voce, confiteri se Christi Passione non esse redemptos, & eandem Passionem memoriæ suæ mandare, ità tamen se non sit aliqua causa quæ fortè ad tempus impediat. Cum fanonibus offerunt, quoniam legimus in passione Domini sudarium usurpatum esse. Aliter quippè fanones de lino efficiuntur. Et linum multis modis sanctæ scripturæ pro exercitio passionis ponitur. Atque ideò fanonibus puris oblationes tenent ut se ostendant Religione sanctâ & Catholicâ accepisse pro fratribus animam ponere, & non solùm animas, sed & puras, ut non sint aliquâ hæresi pollutæ, sed caritate mundatæ. Undè dicit Apostolus : *Et si tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* 1. Cor. 13. Noviſſimè omnium Sacerdotes offerunt & Diaconi, sed solum panem. Solus autem Archidiaconus solet implere oblationes priorum, infundens aquam in calicem & amulam Pontificis, ut ostendatur Christi corpus unum esse, & quod iste fecit pro omnibus fecit, sicut Petrus in Evangelio Dominum discipulos interrogantem : *Vos quem me esse dicitis*, pro universitate discipulorum solus Petrus respondit · *Tu es Christus filius Dei vivi.* Matth. 16. Hoc quod omnes responderunt animo, vivâ voce solus Petrus protulit. Quod Presbyteri in noviſſimo loco offerunt, non vacat à mysterio, quandò Johannes in Apocalypsi sua vidit similem filio hominis in medio septem candelabrorum, & in eo vidit statum omnis Ecclesiæ præsentis qualis esset. Et cùm hoc descripsisset, *Pedes*, inquit, *ejus similes aurichalco, sicut in camino ardenti.* Apoc. 1. Pedes ignitos noviſſimi temporis Ecclesiam dicit, quæ eminentiùs est examinanda & probanda presſuris. Presbyteri ministerium est fortem esse in Ecclesia, ut pro se possit orare & pro populo. Et isti, ideò quia fortiores sunt in Ecclesia, noviſſimè offerunt, ut significent Ecclesiam; quoniam

niam in noviſſimo tempore erit Antichriſtus, videlicet multò plures injuriâ ſuſtinere quàm præſente. Sed & ſi delectat audire cur viri antè feminas offerant, dicitur quia & primitiva Eccleſia in preſſura, quandò nondùm pleniter Chriſtiani erant, plures injurias ſuſtinuerunt quàm modo ſuſtineat præſens Eccleſia. Feminæ in medio offerunt, quia, ſicut liquidò patet, ſilentium eſt magnum in Eccleſia. Deo enim gratias, Chriſtianitas maximè in iſtis temporibus viget, præcipuè quoniam ſublimis poteſtas Chriſtiana eſt. Presbyterorum miniſterium eſt & Diaconorum in altari & circà altare miniſtrare; ideòque ipſi ſoli accedunt ad altare, quorum miniſterium eſt circà altare.

Quomodò ſtent Miniſtri Epiſcopi, Diaconi & Subdiaconi circà altare horæ Miſſæ.

De miniſtrantibus horâ Miſſæ.

Eo namque tempore quo Miſſa celebratur, Diaconi ſtant retrò Epiſcopo, & Subdiaconi antè faciem ejus. Notum eſt enim dixiſſe Chriſtum Matth. 26. Diſcipulis ſuis: *Omnes vos ſcandalum patiemini in me in iſta nocte*; qui, ſicuti Chriſtus prædixit, eâdem nocte relicto eo fugerunt. Ac per hoc modo eâdem horâ ſecundi Miniſtri altaris recedunt à facie Epiſcopi, ut ſignificetur ad tempus Apoſtolos abſentes fuiſſe & tamen retrò expectantes, quoniam poſt Paſſionem illum ſecuti ſunt. Quid eſt retrò ſtare? Procul dubio ſequi anteriorem. Subdiaconi verò poſt angelicum hymnum ſtant inclinati uſquè dùm dicitur: *Nobis quoquè peccatoribus.* Tunc primò ſe erigunt, & ſtant in loco ubi antè ſteterunt; quoniam Diſcipuli & mulieres ſequentes erant Dominum uſquè ad locum crucifixionis, non ſolùm ſequentes, ſed & plan- Luc. 23. gentes. Converſus autem Jeſus dixit: *Filiæ Hieruſalem, nolite flere ſuper me, ſed ſuper vos & ſuper filios veſtros.* Mulieres flebant quaſi pro peccatore; ſed ipſe Dominus oſtendit nos ſuper illum debere flere, ſed ſuper ipſas quæ peccatrices erant. Et quid vis dicere quale miniſterium habeant Subdiaconi, quandò ſtant inclinati, ſi pro ſuis peccatis non orant & plorant? Per tropologiam Subdiaconi inclinati ſunt, quia declinaverunt. Stant erecti per confeſſionem, & rurſùm aſpiciunt in faciem Pontificis, poſtquàm dicit: *Nobis quoquè peccatoribus.* Et quomodò poterant Diſcipuli & mulieres claudere oculos ſuos ut non viderent Dominum in cruce pendentem quem tantùm amabant? Subdiaconi in ipſo aſpectu perſeverant uſquè dùm fanone calix circumdatur. Tunc demùm recedunt, ut præparent calices in quo corpus Domini honorificè ſervetur. Audiet quandiù ſuprà die ſteterint ad crucem. Lucas in- Luc. 23. quit: *Hic acceſſit ad Pilatum, & petiit corpus Jeſu, & depoſitum involvit in ſindone. Subſecutæ autem mulieres quæ cum ipſo venerant de Galilæa, viderunt monumentum, & quemadmodum poſitum erat corpus ejus. Et revertentes paraverunt aromata & unguenta, & ſabbato quidem ſiluerunt.* Mulieres quidem parant aromata & unguenta undè condiatur corpus Domini, ne in pulverem redigatur. Subdiaconi quidem, poſtquàm vident calicem circumdatum linteo, vadunt & præparant calices ſive ſindones mundas in quibus recipiant corpus Domini, ne in terram cadat & in pulverem vertatur. Mulieres ſabbato ſiluerunt. Scilicet & Subdiaconi expectant uſquè dùm Oratio Dominica compleatur & id quod pendet ad hanc orationem. Convenienter quippè ſabbatum coaptatur Orationi Dominicæ, in qua ſunt ſeptem petitiones. Etenim per ſeptimam ſabbati ſeptiformis ſpiritus intelligitur. Vel de Oratione Dominica, quæ ſabbato aptatur. Vel ſilentium ſabbati requiem mentis deſignat, quæ datur per ſeptem dona Spiritûs ſancti. Et hæc dona nos petimus in Oratione Dominica. Undè Miniſtri Eccleſiæ eâdem horâ quieſcunt. Planè Diaconi inclinati permanent uſquè dùm compleatur Oratio Dominica. Et Subdiaconi erigunt ſe cùm audiunt: *Nobis quoquè peccatoribus*, per quos deſignantur illi quibus Chriſtus dixit: *Vos autem ſedete in* Luc. 24. *civitate donec induamini virtute ex alto*, ſcilicet Apoſtoli. Sed iſtorum declinatio perſeverans eorum perſeverantiam in oratione deſignat ut acciperent promiſſum Domini. Quibus utique præcepit ſpecialiter expectare promiſſum Spiritûs ſancti in Hieruſalem uſquè ad Pentecoſten, illi ſtant inclinati uſquè dùm compleantur ſeptem petitiones Orationis Dominicæ, & de quibus ſuprà legitur quòd miniſtrantes ei erant uſquè ad ſepulchrum, & poſteà præparantes aromata. Illi qui horum typum tenent, recedunt de altari ad miniſterium præparandum quandò audiunt: *Per omnia ſecula ſeculorum. Amen.*

Verſus.

Ecce habes hic tumulum Chriſti quam conſpicis aram.
Hinc ſursùm mente culmina celſa pete.
Lintea mirantur pariter flagrantia precans
Concordes Domino. Hæc tu meditare piè.
Diſcipuli vultum in terram deponite veſtrum,
Hoc vobis monſtrant agmina ſancta matrum.
Adſtemus humiles nos cum mulieribus omnes
Antè pias facies angelicas jugiter.

De Te igitur, *cur ſecretò cantetur.*

Conſuetudo namque Patrum noſtrorum habebat ut qui orationem facerent, laudem Deo referrent. Igitur quod excelsâ voce dicimus antè *Te igitur*, ad laudem pertinet Creatoris noſtri, ut manifeſtè omnibus demonſtretur qui hanc valent diſtinguere, ubi & nos Deo gratias referendas eſſe refertur & angelicam creaturam pronuntiat unamquamque in miniſterio apto laudare creatorem ſuum. Poſteà namque ſequitur *Te igitur*, oratio videlicet ſpecialis Sacerdotum, in qua orat & ſpecialiter pro aliquibus, ut facit pro Apoſtolico, & poſteà ubi dicit *famulorum famularumque tuarum*, & ilicò poſtquàm pro propriis orationem fundit, generaliter ſe convertit pro omnibus orare adjungens: *Et omnium circùm adſtantium*, & cætera his ſimilia. In eo videlicet quo iſta oratio ſpecialiter ad Sacerdotem pertinet, ſolus Sacerdos in eadem intrat, ſecretò eam decantat. Sequitur magiſtri ſui Præcepta qui dicit: *Tu autem cùm oraveris, intra in cubiculum.* Matth. 6. & cætera. Iſte namque mos apud noſtram Eccleſiam uſquè hodiè manet ut ſi quis orationem facit, ſpecialiter facit. Hanc ita exaltat voce ut ſe ipſum ammoneat quid in ſecreto cordis ſui poſtulare debeat. Neque ab re eſt quare mos iſte apud Chriſtianos teneatur. Proculdubio quia Chriſtus ſolus orabat. Undè Matthæus: *Et dimiſſâ turbâ,* Matth. 14. *aſcendit in montem ſolus orare.*

De crutibus in Te igitur.

Cruces in hac oratione senario numero perficiuntur, ut sicut Dei opera perfecta sunt, ità & ejusdem Dei & Domini nostri Jesu Christi corpus perfectum intelligatur. Senarius enim numerus partibus suis computatus perfectus est. Hoc significat quòd novissima crux cum oblatione celebratur, quòd pro tota Ecclesia venerat is pati cujus corpus passioni succubuit usquè ad tactum crucis.

Aliter.

Quinque etiam ordines crucium quæ fiunt antè sextum, quandò cum oblata tangitur calix, significat quinque ætates mundi antè nativitatem Domini, sextus verò tempus illud quod restat à Nativitate Domini usquè in finem mundi. Significat enim semel tactus calix oblata semel Dominum ascendisse crucem, ut finem haberet cruciatûs qui fiebat per quinque ætates mundi. Per oblatam quæ exaltatur in manu fignantur Prophetæ, qui in manibus exaltabant verum panem Christum quandò ejus Incarnationem aperâ voce
Isa. 7. prophetabant. Undè Esaias: *Ecce*, inquit, *virgo concipiet & pariet filium.* Cùm ipsam crucem videt Diaconus facere & incipere, calicem exaltare vadit, & tenet calicem simul cum Episcopo exaltatum usquè dùm dicit: *Per omnia secula seculorum*, & posteà ponit calicem in altare, & involvit eum sudario. Nempè Joseph, accepto corpore Jesu, involvit illud in sindone munda, & posuit illud in monumento suo. Hunc præsentem Diaconum propter conveniens ministerium in typo pónimus Joseph, sive generaliter in typo eorum qui casto corde mysteria Christi susciplunt. Diaconus siquidem qui tenet calicem exaltatum cum Pontifice, ponit illum in altare, quia Joseph deposuit de cruce corpus dominicum, & posuit in monumentum. Diaconus, sicut diximus, involvit cum sudario calicem, quoniam Joseph involvit in sindone munda. In ipso altari, id est, in sepulchro, corporale jacet. Per quod intelligitur ipsum linteum majus quo totum corpus Domini tegebatur in sepulchro. Et per illud quòd aliquam partem calicis tegit sudarium, intelligimus quòd aliquam partem capitis Domini tegebat & aliquam non tegebat, sicut mos Judæis est facere, & remanet in altari, id est, in sepulchro. Hoc Opus usquè dùm tria Capitula compleantur, id est, prologus de Oratione sequenti: *Pater noster*, & *Libera nos quæsumus Domine.* Etenim tres dies in sepulchro Dominus quievit. Posteà namque commixtum corpus Domini cum vino, simulque pace adnuntiatâ, auferrur dominicum corpus de altari, quoniam in tertia die anima quæ descendit ad inferna ut liberaret justos, corporis vivificaret membra, rediit ad corpus, & non est ampliùs inventum dominicum corpus in sepulchro. Et ideò quoniam totus homo surrexit simul, fas est ut ilicò cum oblatione calix Domini auferatur de altari.

De nominibus quatuor Orationum Episcoporum sive populi in Missa.

Prima Oratio, aliquandò Oratio dicitur, aliquandò Collecta. Manifestum est quòd ideò Oratio dicitur, quia precantur bona pro populo. Collecta verò, quia populus inchoatur colligere in unum. Libeat fraternitatem tuam mihi, Frater carissime, uti auctoritate sancti Augustini in hoc Opusculo. Istud Officium namque in quatuor species dividit, id est, in Precationes, in Orationes, S. August. ep. 59.
in Postulationes, in gratiarum Actiones, ità commemorans. Quicquid agitur in Officio Missæ, antequàm oblatæ ponantur in altari, Precatio nominatur. Et hanc distantiam facit inter precationem & deprecationem & imprecationem quòd precatio sit quandò bona optat populo, deprecatio quandò orat ut devitet malum & desinat à peccatis, imprecatio quandò mala optat, id est, maledicit. Prima verò Oratio quam dicit Episcopus Precatio nominatur, id est, optatio bona pro populo. Diximus namque quòd introitus foret ad officium Prophetarum, quoniam per ora Prophetarum Christus intravit in mundum, & non solum intravit, sed & carnem assumpsit, & homo factus est, ducens originem secundùm carnem de sanctis Patriarchis, quorum unus valdè optat & commendat expectationem ejus populo ejus dicens: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Et iterùm: *Salutare tuum expectabo, Domine.* Iremque: *Obsecro, inquit, Domine, mitte quem missurus es.* Hoc bonum optat sancta Maria Virgo Dei genitrix, quandò Angelo respondit: Fiat mihi, ecce ancilla Domini, secundùm verbum tuum, ut ipse procedat ex meo virginali utero qui salvet populum suum à peccatis eorum.

Gen. 49. Ibid. Exod. 4. Luc. 1.

De Secreta.

Secreta dicitur eò quòd secretam Orationem dat Episcopus super Oblationem, ut Deus velit respicere super Oblationem propositam & deputare eam futuræ consecrationi. Notum est enim ideò secretam Orationem facere super Oblationem ut possit ex ea fieri corpus Christi.

De fractione Oblatarum.

Fractio Oblatarum illam fractionem significat quam Dominus duobus fecit in Emaus. Qua de re solent aliqui Episcoporum, quandò invicem communicant, tres portiones facere de una oblata in typo horum trium, id est, Christi & Cleopæ &, ut dicunt, Lucæ. Sicut enim multæ Ecclesiæ sunt per universum orbem terrarum propter diversa loca, & tamen una sancta est catholica propter unam fidem, sic & multæ oblatæ propter vota offerentium unus panis est propter unitatem corporis Christi. Si enim requiris quare non integra oblata ponatur in calicem, cùm constet integrum corpus Domini resurrexisse, partìm resurrecturum, partìm jam vivit, ut ultrà non moriatur, partìm mortale est, & tamen in cœlo. Undè dicit Apostolus: *Nostra autem conversatio in cœlis est.* Philip. 3.

De pace adnuntiata antequàm commisceatur Corpus & Sanguis Domini.

Duobus enim modis potest accipi pax dicta ab Episcopo sive Presbytero antequàm corpus Domini mittatur in sanguinem. Scilicet & illa pax per istam intelligi potest quæ justis eodem tempore data est, quandò anima Christi descendit ad infernum, & eruit indè omnes fideles, & abstersit Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, ut ampliùs eis non sit dolor neque luctus, sed in pace

Dei, quâ Angeli pacati ſunt cum eo ut vivant in æternum. Vel certè ea pax per iſtam intelligi poteſt quæ data eſt Chriſti corpori quandò anima ad illud rediit; ut ſicut nequè anima umquam turbata eſt pro ſua morte, ità nec corpus ultrà turbetur de ſua mutatione; ſed eâ pace fruantur utraque ut ſemper gaudeant de æterna immortalitate. Non enim ab re eſt ſi per tactum quo tanguntur labia calicis eodem tempore ſcripturam illam accipiamus: *Et inſufflavit in faciem ejus ſpiraculum vitæ*, ut eo membro reſtauratio vitæ legatur cui primò ut viveret legitur data. Sanè & illud rationi congruit ut quatuor ſenſus ſunt in capite, per quatuor partes labia calicis tangantur, ſive quia per quatuor partes mundi Chriſti reſurrectio ſperatur. Indè ſcriptum eſt: *A quatuor ventis veni, & inſuffla ſuper interfectos iſtos, & reviviſcant.* Sicut enim poſtquàm pueri clamaverunt *Oſanna benedictus qui venit*, Gentiles quidam, qui nondùm erant Dei, quærebant per Philippum, qui erat os lampadis, videre Jeſum, in quo ſignificatum eſt Gentiles futuros corpus Domini per fidem, ità & iſte panis quandò primùm ponitur in altari, datur intelligi futurum de eo fieri corpus Domini. Audiamus quid de jam commemoratis gentilibus reſpondeat Dominus: *Niſi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet.* In quo profectò oſtenditur, niſi ipſe moriatur, gentilitatem non fieri corpus ſuum. Sic ſanè & panis purus corpus ſuum anteà fieri non poterat, niſi ad memoriam reducatur Sacerdotis ſacramentum Paſſionis Domini, & crucis ſignaculum ſuper eo celebretur.

Gen. 2.

Ezech. 37.

Joan. 12.

Item de Secreta.

Chriſtus ſolitudinem quæſivit in oratione. Quantò magis non oportet quærere, qui undiquè circumdamur tumultibus vitiorum & conſuetudine ſeculari. Utile namque eſt omnem orationem ſpecialem Sacerdotum ſecretam eſſe, ut non cogitemus quomodò placeat vox & compoſitio oris populo terreno, ſed tantummodò cogitemus qualiter mens ſoli Deo concordet, quem orat. Ab illo loco ubi Secretam dicit Epiſcopus uſque ad *Agnus Dei*, totum illud vocat Auguſtinus Orationes.

De Præfatione.

Præfatio namque dicitur quaſi prælocutio. Hæc namque oratio quæ Præfatio dicitur, prælocutio eſt totius ſecuturæ Orationis quæ inchoatur. *Te igitur* pervenit uſquè ad *Agnus Dei*. Hanc conſuetudinem hæc oratio tenet quam habuit Oratio Patrum noſtrorum, qui ſolebant laudes Domino referre in Oratione. Ità namque Danihel oravit: *Domine Deus noſter, qui eduxiſti populum tuum de terra Ægypti in manu forti, & feciſti tibi nomen ſecundùm diem hanc.* Et paulò pòſt: *Avertatur obſecro ira tua & furor tuus à civitate tua &c.* Primò namque laudavit Dominum in eo quòd eduxerit populum ſuum de ſervitute gravi. Et poſteà deprecatus eſt de præſenti tribulatione.

Dan. 9.

De Benedictione poſt communionem.

Poſt Communionem hanc Orationem Auguſtinus Poſtulationem vocat. Poſt Communionem namque dicit quia poſtquàm populus communicat hæc ſequitur. Super populum verò, quia tunc benedicitur populus ut noſtro ſancto conveniant Evangelio. Poſt Orationem & Communicationem Benedictio ſequitur, quoniam poſtquàm Chriſtus in cruce oravit & coram Diſcipulis manducavit & reliquias eis dedit, elevatis manibus ſuis benedixit eos; & factum eſt cùm benediceret eos, receſſit ab eis, & ferebatur in cœlum. Noſtra quippè Benedictio poſtulatio eſt apud Dominum ut benedicere dignetur. Epiſcopus namque datâ benedictione revertitur ad propria. Poſteà adnuntiat Diaconus, *Ite Miſſa eſt.* In Angelorum typo loquitur populo, qui dixerunt Apoſtolis: *Hic Jeſus, qui aſſumptus eſt à vobis in cœlum.* Et reliqua. Quid eſt namque: *Ite Miſſa eſt*, frater mi, niſi: *Ite cum pace ad domos veſtras.* Legata eſt pro vobis oratio ad Dominum, & per Angelos, qui nuntii dicuntur, allata eſt in conſpectum divinæ majeſtatis. Populus reſpondit: *Deo gratias.* Hanc reſponſionem Auguſtinus vocat gratiarum actiones. Hoc agit ſancta Eccleſia more apoſtolico, qui erant adorantes Jeſum, & regreſſi ſunt Hieroſolymam cum gaudio magno. Audi qualiter Apoſtoli Deo gratias referant, & erant ſemper in templo laudantes & benedicentes Deum qui vivit & regnat in ſecula ſeculorum. Amen.

Luc. 24.

Act. 1.

Luc. 24.

Qualiter quædam Orationes & Cruces in Te igitur *agendæ ſunt.*

Te igitur, clementiſſime Pater, per Jeſum Chriſtum filium tuum Dominum noſtrum ſupplices rogamus & petimus uti accepta habeas & benedicas. Hîc ſignat oblationem & calicem tribus vicibus, non tamen ſub una cruce, ſed ſeparatim ſingulis ſingulas faciens cruces. *Hæc † dona, hæc † munera, hæc † ſancta ſacrificia inlibata. In primis quæ tibi offerimus pro Eccleſia tua ſancta Catholica, quam pacificare, cuſtodire, adunare, & regere digneris toto orbe terrarum, unà cum famulo tuo Papa noſtro illo. Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum illorum & illarum* (Hîc nomina vivorum memorentur, ſi volueris, ſed non Dominicâ die, niſi cæteris diebus) *& omnium circum adſtantium quorum tibi fides cognita eſt & nota devotio, qui tibi offerunt hoc ſacrificium laudis pro ſe ſuiſque omnibus, pro redemptione animarum ſuarum, pro ſpe ſalutis atque incolumitatis ſuæ, tibique reddunt vota ſua æterno Deo vivo & vero. Communicantes & memoriam venerantes in primis glorioſæ ſemper virginis Mariæ genitricis Dei & Domini noſtri Jeſu Chriſti, ſed & beatorum Apoſtolorum ac Martyrum tuorum Petri, Pauli, Andreæ, Jacobi, Johannis, Thomæ, Jacobi, Philippi, Bartholomæi, Matthæi, Simonis, & Taihæi, Lini, Cleti, Clementis, Sixti, Cornelii, Cypriani, Laurentii, Chriſogoni, Johannis & Pauli, Coſmæ & Damiani.* Si fuerit natale Sanctorum, hîc dicat: *Sed & diem natalicii beati illius* vel *beatorum illorum celebrantes, & omnium Sanctorum tuorum, quorum meritis precibuſque concedas ut in omnibus protectionis tuæ muniamur auxilio per Chriſtum Dominum noſtrum.* Hîc inclinat ſe uſquè ad altare, dicens: *Hanc igitur oblationem ſervitutis noſtræ, ſed & cunctæ familiæ tuæ quæſumus, Domine, ut placatus accipias, dieſque noſtros in tua pace diſponas, atque ab æterna damnatione nos eripi & in*

electorum tuorum jubeas grege numerari, per Christum Dominum nostrum. Hîc erigit se sursùm, solam oblatam hîc benedicit. *Quam oblationem tu Deus in omnibus quæsumus benedictam †, adscriptam †, ratam †, rationabilem, acceptabilemque facere dignare.* (Hîc ambos signat, id est, oblationem & calicem) *ut nobis corpus † & sanguis † fiat dilectissimi filii tui Domini nostri Jesu Christi. Qui pridie quàm pateretur accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas, elevatis oculis in cœlum ad te Deum patrem suum omnipotentem, tibi gratias agens, benedixit †, fregit, dedit Discipulis suis, dicens: Accipite & manducate ex hoc omnes. Hoc est enim corpus meum. Simili modo postèà quàm cœnatum est, accipiens & hunc præclarum calicem in sanctas ac venerabiles manus suas, item tibi gratias agens, benedixit †, dedit discipulis suis, dicens: Accipite & bibite ex hoc omnes. Hic est enim calix sanguinis mei novi & æterni Testamenti, Mysterium fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis. Undè & memores Domine nos tui servi, sed & plebs tua sancta, Christi filii tui Domini Dei nostri, tam beatæ Passionis, nec non & ab inferis resurrectionis, sed & in cœlos gloriosæ ascensionis, offerimus præclaræ majestati tuæ de tuis donis ac datis* (Hîc quatuor vicibus solam oblationem signat, & in quinta vice super calicem solum crucem faciens) *hostiam † puram, hostiam † sanctam, hostiam † immaculatam, panem † sanctum vitæ æternæ, & calicem † salutis perpetuæ. Suprà quæ propitio ac sereno vultu respicere digneris & accepta habere sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui justi Abel, & sacrificium Patriarchæ nostri Abrahæ, & quod tibi obtulit summus Sacerdos tuus Melchisedech, sanctum sacrificium, immaculatam hostiam.* Hîc inclinat se iterùm juxtà altare, dicens: *Supplices te rogamus omnipotens Deus.* Hîc orat apud se quod voluerit. Deinde dicit: *Jube hæc perferri per manus Angeli tui in sublime altare tuum in conspectu divinæ majestatis tuæ.* Hîc se erigit, hæc verba dicens: *ut quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum filii tui corpus & sanguinem sumpserimus, omni benedictione cœlesti & gratiâ repleamur per Christum Dominum nostrum.* Hîc orationes duæ dicuntur, una super * dyptitios, altera post lectionem nominum. Et hoc cottidianis vel in agendis tantummodò diebus. *Memento etiam, Domine, & eorum nominum qui nos præcesserunt cum signo fidei & dormiunt in somno pacis.* Et recitantur. Deindè postquàm recitata fuerint, dicit: *Ipsis Domine & omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerii, lucis, & pacis ut indulgeas deprecamur per Christum Dominum nostrum. Nobis quoquè peccatoribus famulis tuis de multitudine miserationum tuarum sperantibus partem aliquam & societatem donare digneris cum tuis sanctis Apostolis & Martyribus, cum Johanne, Stephano, Matthia, Barnaba, Ignatio, Alexandro, Marcellino, Petro, Felicitate, Perpetua, Agathe, Lucia, Agne, Cæcilia, Anastasia, & cum omnibus Sanctis tuis, intrà quorum nos consortium non æstimator meriti, sed veniæ quæsumus largitor admitte per Christum Dominum nostrum.* Hîc Archidiaconus erigens se venit, & involvens calicem mappulâ, levat illum contrà Domnum Papam. *Per quem hæc omnia, Domine, semper bona creas.* Hîc ambo signat, id est, oblationem & calicem, tribus vicibus, singulis singulas faciens cruces, *sanctificas †, vivificas †, benedicis †, & præstas nobis.* Hîc levat Domnus Papa oblationes duas usquè ad oram calicis; & tangens eum de oblationibus, tenente illum Archidiacono. *Per ipsum & cum ipso & in ipso est tibi Deo Patri omnipotenti in unitate Spiritûs sancti omnis honor & gloria.* Tunc dicit in altum: *Per omnia sæcula sæculorum.* Respondent: *Amen.* Tunc reponit oblationes in altare, & dicit in altum. *Oremus.* Deindè dicit: *Præceptis salutaribus moniti, & divinâ institutione formati, audemus dicere. Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum, adveniat.* Usquè *libera nos à malo.* Tunc dicit Domnus Papa, interveniente nullo sono, hanc orationem: *Libera nos quæsumus, Domine, ab omnibus malis præteritis, præsentibus, & futuris, & intercedente beatâ & gloriosâ semper virgine Dei genitrice Mariâ & sanctis Apostolis tuis Petro & Paulo atque Andreâ, & sancto Stephano Protomartyre tuo, & beatis Confessoribus tuis Hilario, Martino, atque Benedicto,* (Hîc nominat quales voluerit Sanctos vel quantos commemorat) *cum omnibus Sanctis, da propitius pacem in diebus nostris, ut ope misericordiæ tuæ adjuti, & à peccato simus semper liberi, & ab omni perturbatione securi per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum.* Deindè dicit: *Pax Domini nostri Jesus Christi sit semper vobiscum.* Respondent, *& cum spiritu tuo.* Deindè dat pacem altario vel patenæ. Et sic populus dat sibi pacem. Dùm verò Domnus Papa dicit *Pax Domini sit semper vobiscum*, non mittit partem sanctam in calicem, sicut cæteris Sacerdotibus mos est dùm confringunt & *Agnus Dei* dicunt. Et expletâ confractione communicat Domnus Apostolicus, partem sibi mordet, & reliquam in calicem mittit, faciens crucem de ea tribus vicibus super calicem nihil dicens; & sic confirmat de calice, tenente calicem Archidiacono. Quandò verò Domnus Apostolicus descendit ab altari, incipit communicare populus. Dicitur Antiphona ad communionem; & expletâ communione & Antiphona, tum surgit Domnus Papa, & veniens ad altare salutat altiùs, dicens: *Dominus vobiscum.* Respondent, *& cum spiritu tuo.* Deindè dat orationem: *Quod ore sumpsimus, Domine, mente capiamus, & de munere temporali fiat nobis remedium sempiternum per Dominum nostrum Jesum Christum.*

* f. diptycha.

III.

De exordio vel interpretatione ac officio Episcoporum, seu qualiter ordinantur.

Ex vet. Codice Bibliothecæ Tellierianæ.

EPiscoporum ordo Aaron auctore adolevit in seculo. Initium quidem Sacerdotii ipse fuit; licèt Abel, Noë, & Melchisedech priores, obtulerant sacrificium, & post hoc Abraham, Isaac, & Jacob, seu Job. Sed isti spontaneâ vo-

luntate, non Sacerdotali auctoritate hæc fecerunt. Cæterùm Aaron primus in veteri Teſtamento Sacerdotale nomen accepit primuſque pontificali ſtolâ indutus victimas obtulit, jubente Domino
Exo. 29. ac loquente ad Moyſen. *Accipe*, inquit, *Aaron & filios ejus, & applicabis ad oſtium Tabernaculi teſtimonii. Cùmque laveris patrem cum filiis aquâ, indues Aaron veſtimentis ſuis, id eſt, lineâ & tunicâ, & ſuperhumerale & rationale, quod conſtringes baltheo. Et pones tiaram in capite ejus & laminam ſanctam ſuper tiaram, & oleum unctionis fundes ſuper caput ejus, atque hoc ritu conſecrabitur Domino. Filios quoquè illius applicabis, & indues tunicis lineis, cingeſque baltheo, Aaron ſcilicet & liberos ejus, & impones eis mitras, eruntque Sacerdotes mei religione perpetuâ.* Quo loco contemplari oportet Aaron ſummum Sacerdotem id eſt Epiſcopum fuiſſe, porrò filios ejus Presbyterorum demonſtraſſe figuram, quibus meritò aſtare debuiſſent Levitæ ſicut ſummo Sacerdoti. Et hoc fuit inter Aaron ſummum Sacerdotem & filios ejus, qui & ipſi Sacerdotes erant, quòd Aaron ſuper tunicam accipiebat poderem ſtolam ſanctam & coronam auream, mitram & zonam auream & ſuperhumerale & reliqua quæ præfixa ſunt, filii autem Aaron ſuper tunicas lineas cincti tantummodò & tiarati aſſiſtebant ſacrificio Domini. Moyſes verò hujus facti executor figuram indubitanter tenuit mediatoris Dei & hominum Chriſti Jeſu. In novo autem Teſtamento per Chriſtum Dominum noſtrum à Petro Sacerdotalis ordo cœpit. Ipſi enim primùm pontificatus in Eccleſia Chri-
Matth. 16. ſti datus eſt, dicente Domino ad eum: *Tu es*, inquit, *Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversùs eam, & tibi dabo claves regni cœlorum.* Hic ergò ligandi ſolvendique poteſtatem primùs accepit à Domino, primiſque ad fidem populum gratiâ Dei virtute ſuæ prædicationis adduxit. Si quidem & cæteri Apoſtoli cum Petro pari conſortio honorem & poteſtatem acceperunt; ipſumque Principem ſuum eſſe voluerunt: qui etiam, jubente Domino, in toto orbe diſperſi Evangelium prædicaverunt. Ipſis quoquè decedentibus, in loco eorum ſucceſſerunt Epiſcopi, qui ſunt conſtituti per totum mundum in Eccleſia Chriſti; quorum quidem Officium permaximè eis exequendum interpretationis iſtius prolata manifeſtat. Epiſcopus enim, ut quidam prudentium ait, nomen eſt operis, non honoris. Græcum eſt enim atque indè ductum vocabulum. ἐπὶ autem Græcè, Latinè ſuper dicitur. σκοπὸς quidem intentio eſt. Ille igitur qui ſuper efficitur, ſuperintendit, curam ſcilicet ſubditorum gerens. Ergò qui non prodeſſe ſubditis ſed præeſſe dilexerit, intelligat non ſe eſſe Epiſcopum. Itaquè Epiſcopi, qui interpretantur ſuperintendentes, id eſt, ſpeculatores, idcircò in Eccleſia Dei conſtituuntur ut populorum infrà ſe poſitorum mores vitamque proſpiciant atque ſpeculentur, & intiment unicuique actus ſuos, ſicut Dominus ad
Exech. 3. Ezechielem Ptophetam dixit: *Et tu*, inquit, *fili hominis, ſpeculatorem dedi te domui Iſraël. Audiens ergò ex ore meo ſermonem, annuntiabis eis ex me. Si me dicente ad impium, morte morieris, non fueris locutus ut ſe cuſtodiat impius à via ſua, ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem ejus de manu tua requiram.* Et reliqua. Epiſcopis igitur neceſſaria eſt ſcientia Scripturarum: quia ſi eorum ſit tantùm ſancta vita, ſibi ſolis poſſunt prodeſſe ſic viventes. Porrò ſi & doctrina fuerint eruditi, poſſunt cæteros quoquè inſtruere, & docere ſuos, & adverſarios repercutere atque convincere. Horum autem ſermo debet eſſe purus, ſimplex, & apertus, plenus gravitate & honeſtate, plenus ſuavitate & gratiâ, tractantes de myſterio Legis, de doctrina fidei, de virtute continentiæ, de diſciplina juſtitiæ, admonentes unumquemque diverſâ exercitatione juxtà profeſſionis morumque qualitatem, videlicet ut prænoſcant quid, cui, quandò, vel quomodò proferant; quorum præ cæteris ſpeciale officium eſt Scripturas legere, percurrere Canones, exempla Sanctorum imitari, vigiliis, jejuniis, atque orationibus incumbere. Erit quoquè illis juxtà Apoſtolum manſuetudo, patientia, ſobrietas, moderatio, abſtinentia, ſive caſtitas, ità ut mens corpus Chriſti confectura ab omni inquinamento carnis ſit munda & libera. Non ſolùm enim ab opere immundo ſe abſtinere debent Deo ſacrificantes, ſed etiam ab oculorum & verbi & cognitationis errore; ità ut dùm nullum in ſe vitium regnare permittunt, impetrare apud Dominum veniam pro ſubditorum facinoribus valeant. Inter hæc oportet eos ſollicitâ diſpenſatione curam pauperum gerere, eſurientes paſcere, nudos veſtire, peregrinos ſuſcipere, captivos redimere, viduas ac pupillos tueri, pervigilem in cunctis exhibere curam providentiâ & diſtributione diſcretâ. In quibus etiam & hoſpitalitas ità erit præcipua ut omnes cum benignitate & caritate ſuſcipiant. Laici enim unum aut duos ſuſcipientes implebunt hoſpitalitatis officium. Epiſcopi, ſi omnes non receperint, inhumani ſunt. Habebunt etiam cum fratribus pacem, nullum ex membris ſuis diſcerpentes, nullum damnantes niſi comprobatum, nullum excommunicantes niſi diſcuſſum; quique ità humilitate pariter & auctoritate præſtabunt ut nec per nimiam humilitatem ſuam ſubditorum vitia convaleſcere faciant, nec per immoderatam auctoritatem ſeveritatis poteſtatem exerceant; ſed tantò cautiùs ergà commiſſos agant quantò duriùs à Chriſto judicari formidant. In negotiis enim ſecularibus dirimendis oportet eos cauſam merito diſcernere, non gratiâ. Neque enim ſic debent Epiſcopi ſuſcipere potentes ut contriſtent contrà juſtitiam pauperes, neque pro pauperibus auferant juſtitiam à potentibus. Non defendant improbos, nec ſancta indignis committenda arbitrentur, neque arguant aut impugnent quorum crimina non reprehendunt. Si enim iſta ſectaverint, & Dei Miniſtri utiles erunt, & perfectè Officium Sacerdotale conſummabunt. Sanè de miniſteriis eccleſiaſticis ad Epiſcopos hæc propriè pertinent, baſilicarum conſecratio, benedictio vel unctio altaris, confectio chriſmatis, conſignatio frontium fidelium aut chriſmate in ſancti Spiritûs traditione, ac earum conſcriptio epiſtolarum quæ Formatæ dicuntur. Ipſi intereà prædicta Officia ordineſque eccleſiaſticos diſtribuunt, ipſi

ſacras virgines benedicunt ; & dùm præceſſit unuſquiſque in ſingulis, ſi tamen ſunt præordinatores in cunctis. Ordinationes autem Epiſcoporum auctoritate apoſtolicâ ab omnibus qui in eadem fuerint provincia Epiſcopis ſunt celebrandæ : qui ſimul convenientes ſcrutinium diligenter agant juxtà conſuetudinem ſanctæ Romanæ Eccleſiæ atque inſtituta Carthaginenſis Concilii, jejuniumque cum omnibus precibus celebrent, & manus cum ſanctis Evangeliis quæ prædicaturi ſunt imponentes Dominicâ die horâ tertiâ orantes, inſtar videlicet Apoſtolorum, qui cùm Paulum & Barnabam ex præcepto Spiritûs ſancti ad Evangelium gentibus mitterent prædicandum, jejunantes & orantes manus eis impoſuerunt. Nam dies Reſurrectionis Dominicæ tantis divinarum diſpenſationum myſteriis eſt conſecrata ut quicquid à Domino eſt inſignius conſtitutum, in hujus diei dignitate ſit geſtum. Undè cœleſti quâdam regulâ inſinuatum & traditum noverimus in illa die celebranda eſſe myſteria Sacerdotalium benedictionum in qua collata ſunt omnia dona gratiarum. Hora verò in qua epiſcopalis Ordinatio celebraretur nulla potiùs à præceſſoribus Dei Sacerdotibus eligenda fuit quàm ea in qua Spiritûs ſanctus deſcendit ad terras impleturus gratiam quàm Chriſtus promiſit. Sacrâ præterea unctione exemplo Prophetarum & Regum capita eorum more Apoſtolorum & Moyſi unguant : quia omnis ſanctificatio conſtat in Spiritus ſancto, cujus virtus inviſibilis ſancto eſt chriſmati permixta. His etiam, dùm conſecrentur, dentur baculi ; ut eorum judicio ſubditam plebem vel regant vel corrigant, vel infirmitates infirmorum ſuſtineant. Dentur & anuli propter ſignum pontificalis honoris vel ſignaculum ſecretorum. Nam multa ſunt quæ antè carnalium minuſque intelligentium ſenſus occultantes Sacerdotes, quaſi ſub ſignaculo condunt, ne indignis quibuſque ſacramenta Dei aperiantur. Hoc quoquè ritu ſolemnem Dei ordinationem cuncti comprovinciales Epiſcopi celebrent. Quòd ſi omnes ſimul convenire non poterint, aſſenſum tamen ſuis precibus præbeant, ut ab ipſa ordinatione animo [non] deſint. Porro & Hieroſolymitarum primus Archiepiſcopus beatus Jacobus, qui juſtus dicebatur, & ſecundùm carnem Domini nuncupatus eſt frater, à Petro, Jacobo, & Johanne Apoſtolis eſt ordinatus, ſucceſſoribus videlicet dantes formam ut minùs quàm à tribus, reliquiſque omnibus aſſenſum præbentibus, nullatenùs Epiſcopus ordinetur, & communi voto ordinatio celebrerur. Quod idcircò, inſtituente Domino fieri, jubetur, ſcilicet ut non ab uno, ſed à cunctis Comprovincialibus ordinationes Epiſcoporum celebrentur, nullatenùs minùs quàm à tribus præſentibus, cæteris omnibus teſtimonio literarum conſentientibus, ne aliquid contrà fidem Eccleſiæ unius tyrannica auctoritas moliretur, & regula vel fides confunderetur credentium.

I V.

Ordo qualiter in ſancta Romana Eccleſia Epiſcopus ordinatur.

Ex eodem Codice Telleriano.

Dum à civitate & loco Epiſcopus fuerit defunctus, à populo civitatis eligitur alius, & fit à Sacerdotibus, Clero, & populo Decretum ; & veniunt ad Archiepiſcopum, adducentes ſecum & ſuggeſtionem, hoc eſt, rogatorias litteras ut eis Epiſcopus conſecretur quem ſecum deportati ſunt. Tunc Archiepiſcopus præcipit Sacellario vel Nomenculatori ut eum ad Archidiaconum dirigat, quatenùs inquirat illum de quatuor Capitulis, id eſt, de arſanoquita, quod eſt cubans cum maſculo, pro ancilla Deo ſacrata, quæ à Francis Nonna dicitur, pro quadrupedibus, & pro muliere viro alio conjuncta, aut ſi conjugem habuit ex alio viro, quæ à Græcis dicitur Deuterogamia. Et dùm nulli horum ipſe vir conſcius fuerit, Evangeliis ad medium deductis, jurat ipſe electus Archidiacono, & poſt hæc traditur Subdiacono, & pergit cum præfato electo ad aulam ſanctæ matris Eccleſiæ, ibique ſuper ejus ſacratiſſimum corpus confirmat quòd non cognoviſſet ſuperiùs nominata Capitula. Aliâ verò die nuntiatur ab Archidiacono ſicut actum eſt. Tunc Archiepiſcopus induit ſe pallio, & ſedet in ſede ; & vocatis ad ſe Epiſcopis & Preſbyteris, jubet eos ſecum conſedere. Stante autem univerſo Clero, præcipit Sacellario ſuo ut plebs civitatis ingrediatur. Et ille dùm perrexerit ad eos introducendum, eligit ex illis, id eſt, Sacerdotibus, perſonam qui reddat rationem dùm fuerit interrogatus. Et dùm fuerint introducti, interrogantur ab Archiepiſcopo ſuo. Quid eſt, fratres, quòd vos fatigaſtis ? Illi reſpondent : Ut nobis, Domine, concedas patronum. Reſpondet Archiepiſcopus : Habetis decretum. Reſpondent : Habemus. Quo honore fungitur ? Reſpondent : Diaconus eſt, vel Presbyter, aut quod fuerit. Iterùm interrogantur : Quot annos habet in Diaconatu aut Presbyteratu ? Reſpondent quot. Tunc Archiepiſcopus dicit : De ipſa Eccleſia eſt, an de alia ? Reſpondent : De ipſa. Et ſi dixerint de alia, dicit Archiepiſcopus : Dimiſſoriam habet ab Epiſcopo ſuo ? Reſpondent : Habet. Et mox offerent eam. Deindè Archiepiſcopus dicit : Conjugem habuit, aut diſpoſuit de domo ſua ? Reſpondent ſi habuit aut non, & ſi de domo ſua diſpoſuit. Archiepiſcopus dicit : Quid vobis complacuit de eo ? Reſpondent : Caſtitas, hoſpitalitas, benignitas, & omnia bona quæ Deo ſunt placita. Archiepiſcopus dicit : Videte, fratres, ne aliquam promiſſionem feciſſet vobis. Scitis quòd ſimoniacum & contrà Canones eſt. Reſpondent : Abſit à nobis. Archiepiſcopus dicit : Vos videritis. Et iterùm dicit : Habetis Decretum ? Reſpondent. Habemus. Et dùm eum offerunt, jubet Sacellario ut relegatur. Et dùm relectus fuerit, jubet Archiepiſcopus introducere electum. Dùm verò introductus à Subdiacono fuerit, à longè tertiâ vice ſe in terra proſternit. Tunc Archiepiſcopus dicit : Protegat nos Dominus. Reſpondent omnes : Amen. Archiepiſcopus interrogat eum : Quid te fatigaſti,

Frater? Reſpondet: Ad quod non ſum dignus, iſti Confratres mei me adduxerunt. Et dicit: Quo honore fungeris? Reſpondet: Diaconus aut Presbyter ſum, vel cujuſcunque gradus eſt. Et interrogat eum Archiepiſcopus: Quot annos habes in Diaconatu aut Presbyteratu? Reſpondet quot. Iterùm interrogat eum Archiepiſcopus: Habuiſti conjugem, aut de domo tua diſpoſuiſti: Ille reſpondet ſi habuit aut non, & ſi de domo ſua diſpoſuit. Et iterùm interrogatur ſi aliquam dationem aut promiſſionem feciſſet. Reſpondet: Abſit. Iterùm dicit ei: Quales Codices in Eccleſia tua leguntur? Reſpondet: Octateuchum, Regnorum, Prophetarum, Actus Apoſtolorum, Evangelium, & Apoſtolorum epiſtolæ, atque Apocalypſis. Et iterùm interrogat eum: Noſti Canones? Et reſpondet: Doce nos Domine. Archiepiſcopus dicit: Ordinationem ſi feceris, aptis temporibus fac, id eſt, primo, quarto, ſeptimo, & decimo menſe. Bigamos & curiales ad ſacros Ordines ne promoveas. Attamen dabitur tibi Edictum de ſcrutinio quomodò debeas converſari. Tunc præcipit Archidiacono Epiſcopus, & relegit petitionem quam ipſe electus à populo Archiepiſcopo offert. Et dùm relecta fuerit, dicit Archiepiſcopus: Quoniam vota omnium in te conveniunt, hodiè te abſtinebis; & craſtino, ſi placuerit Deo, conſecraberis. Reſpondet Archidiaconus: Juſſiſti Domine. Et dat ipſi electo oſculum Archiepiſcopus, & egreditur foràs. Aliâ verò die, quæ eſt Dominica, procedet Archiepiſcopus in Eccleſia; ibique Epiſcopi & Presbyteri cum eo vel cæteri Ordines Clericorum conſiſtunt. Et ingreditur Archiepiſcopus Secretarium, & jubet ſcholam pſallere; proceditque de Secretario cum omni decore in Eccleſia ipſa, ſicut mos eſt. Completo verò introitu, non dicunt tunc *Kyrie eleyſon*; ſed mox Archiepiſcopus dat orationem. Deindè legitur Apoſtolus ad Timotheum: *Kariſſime, fidelis ſermo, ſi quis Epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat &c.* Et dùm pſallitur gradale, egreditur Archidiaconus cum Acolythis & Subdiaconis, & induit eum dalmaticam, planetam, & campobas, & introducit eum. Dùmque introductus fuerit, vocat eum Archiepiſcopus ſic: Clerus & Plebs conſentiens civitatis illius cum adjacentibus Parochis ſuis elegerunt hunc Diaconum vel Presbyterum Epiſcopum ſibi conſecrari. Oremus itaquè pro eodem viro, ut Deus & Dominus Jeſus Chriſtus tribuat ei Cathedram epiſcopalem ad regendam Eccleſiam ſuam & plebem univerſam. Deindè ſchola incipit *Kyrie eleyſon* cum Letania proſtrato Archiepiſcopo cum Epiſcopis & ipſo electo in terra ante altare. Completâ verò Letaniâ ſurgunt, & benedicit eum. Benedictione expletâ dat oſculum Archiepiſcopo. Et tenens eum Archidiaconus, deportat illum; & ſic dat oſculum Epiſcopis ac Presbyteris. Et tunc jubet eum Archiepiſcopus ſuper omnes Epiſcopos ſedere. Et dùm ſedorit, dicitur Alleluya vel Tractus, deindè Evangelium, & expletur Miſſa. Dùm verò venerit ad communicandum, Archiepiſcopus porrigit ei formatam atque ſacratam oblationem. Et ſuſcipiens ipſe Epiſcopus, communicat ex illa ſuper altare, & cæterum ex ea ſibi reſervat ad communicandum uſquè ad dies quadraginta, & poſtmodùm ex præcepto Archiepiſcopi communicat omnem populum. *Explicit.*

V.

Capitula data Presbyteris, Diaconis, & Subdiaconis.

Ex ſchedis c. v. Jacobi Sirmondi.

I. PRimùm omnium Fidem catholicam omnes Presbyteri, Diaconi, ſeu Subdiaconi memoriter teneant. Ut ſi quis hoc faciendum prætermittat, quadraginta dierum à vino abſtineatur. Et ſi poſt abſtinentiam neglexerit commendandum, replicetur in eo ſententia.

II. Ut nullus Diaconus aut Subdiaconus cum mulieribus habitare aut converſari præſumat. Et ſi inventus fuerit hoc faciens, de gradu dejiciatur; inſuper & exilio deſtinatus, dies ſuos in pœnitentia finiat.

III. Ut ea quæ à Deo conſervandis Chriſtianis Principibus amore inlata ſunt vel fuerint Eccleſiis vel titulis, nullus exindè ſubtrahere præſumat, ne ſacratæ res depopulentur. Et ſi quiſpiam præſumpſerit, res quæ fraudatæ ſunt quadruplo reſtituantur. Aut ſi non habuerit undè ipſa loca admittant, & res ipſas quæ fraudatæ ſunt ab Epiſcopo ipſius recolligantur, & in ipſo loco undè ablatæ ſunt reformentur.

IV. De Presbyteris qui eos ad communionem recipiunt qui inceſtas nuptias contrahunt, id eſt, matrinam, cognatam, vel ſocrum, aut filiaſtram, vel proximam agnatione conjunctam in conjugio ſibi ſociant, & ad eos pervenerint, admoneantur & ſeparentur. Qui ſi diſtulerint, communione priventur, & oblationes eorum à ſacro altari non recipiantur. Et ſi Presbyter ſciens hoc neglexerit diſtringendum, aut amicitias temporales adtendendum à communione eum recipere ſine emendatione aut pœnitentia, canonicæ ſubjaceant ſententiæ.

V. De his Presbyteris qui poſt primam vel ſecundam correptionem ſeu admonitionem recipiunt Idola colentes vel inſipientes homines qui ad fontes atque ad arbores ſacrilegium faciunt, necnon diem Jovis aut Veneris propter Paganorum conſuetudinem obſervant, & eos poſt primam aut ſecundam adhortationem communicaverint, aut oblationes eorum ſuſceperint, quadraginta dierum ſpario in pane & aqua ſint contenti.

VI. Ut nullus Sacerdotum extrà juſſionem Epiſcopi ſui procurationes ſeculares liceat excipere; excepta juſſione Pontificis ſui, religioſas cauſas Secularium videlicet, aut Clericorum, pauperum, vel viduarum, ſicut ſacri præcipiunt Canones. Si quis contempta hâc obſervatione in talibus cauſis ſe implicaſſe inveniatur, canonicæ ſententiæ de uſu præſumptionis ſubjaceat.

VII. Ut ſi cui Sacerdoti ex qualibet muliere denuntiatum fuerit ut exindè ſuſpicio malæ opinionis efficiatur, nullam cum ipſa habeat converſationem neque ſecretò neque præſenti. Si deinceps inventus fuerit, poſt ſecundam & tertiam conteſtationem, ut contemptor, gradûs ſui periculum ſuſtineat.

VIII. Ut nulla Eccleſia cujuſlibet Dioceſeos ubi baptiſmum ſit Presbyter abſque Diacono eſſe reperiatur. Undè omnis Presbyter non habens Diaconum eligat ſibi perſonam, & plebi ſuæ innoteſcat. Tunc ad Pontificem ſuum conſignatis deducat cujus vitam probatam habeat, & Diaconus conſecretur. Quòd ſi diſtulerit Presbyter dicens eò quòd non habeat talem Clericum, Epiſcopus ſuus provideat ei ex Eccleſia ſua aut undè voluerit bonam perſonam. Tantum eſt ut ſine Diacono non ſit. Conſtituimus* enim Diaconus in uno cubiculo cum Presbytero ſuo maneat, deferens ei honorem ut dignum eſt. Antè quorum lectos Clerici ſimul manere ſimili modo, ut ſe abſque ſuſpitione ſint, & Deus propitietur. Non exiſtente Presbytero intrà domum, ſi ubicunque abierit, Diaconus poſt ejus egreſſum locum ejus obtineat ad ſuſcipiendum vel ordinandum quod utilitas domui eſt, ità demùm ut non Presbytero ſuo ſuperbiat. Nam ſi hoc adtentaverit, ab Epiſcopo ſuo de contemptu ſuperbiæ judicetur. Et de acceſſu Eccleſiæ, quod ſuprà altare ponitur, ſeu undecunque accedere poteſt, ſub amborum ſigillo ſit. Et non unus ſine alterius notitia expendere, ubi neceſſarium fuerit, præſumat.

* *Legend.* Conſtituitus

IX. Ut nullus Epiſcoporum, Presbyterorum, ſeu Diaconorum, vel Clerici conſtitutus prædia Eccleſiæ, hoc eſt, terras, poteſtatem habeat venundare, ſed ne cuiquam parentum ſuorum donandi. Et qui hoc egerit, ſub omni celeritate reddito pretio ad loca ſacrata in quæ competunt revertantur. Si autem hâc obſervatione contemptâ aliquis præſumpſerit, res proprias in ipſa Eccleſia relinquat, & ipſe foris ejiciatur; eò quòd divinâ congruat ratione ut qui Eccleſias accipiunt, ad regendum non ad diſpargendum accipiat.* Simili modo nullam habeat* poteſtatem quolibet modo alienandum neque infiduciandum neque venundandum, ſed nec ſine voluntate Pontificis ſui Vicarios dandum, aut liberos dimittendum. Qui hoc præſumpſerit, ut ſuperiùs cenſuimus, ſi habet poteſtatem ſuam, aliud tantùm reſtituat. Si non habuerit, expoliatus ex omnibus foris eiciatur. Ipſæ tamen res ad Eccleſiam cujus res ſunt revertantur.

* accipiant

* habeant

X. Ad nos perlatum eſt eò quòd quidam conjugati habentes titulos in quibus deſerviant, de ſacris veſtibus mulierum vel filiarum ſuarum ornamenta faciant, & proprietario jure ſibi defendant. Quod Chriſtianis hominibus nec loqui convenit, ut res ſacratas & quæ in ſacrata loca offeruntur, mulierum ſuarum uſurpent vel filiis ejus aut parentum. Et ſi hoc probatum fuerit, ſuperiore feriatur ſententiâ.

XI. Omnis Presbyter, Diaconus, Subdiaconus, vel cunctus Clerus qui ſub Epiſcopo eſſe noſcuntur, ſi cauſas habuerit, & minimè potuerit inter ſe deliberare, tunc ad Pontificem ſuum conveniant cauſam ſuam dicendam. Nam per nulla ſecularia judicia adire præſumant. Et qui hanc præceptionem contempti fuerint, ſuperioribus pœnis ſubjaceant, ità ut pœnitentiâ ſint abſtinentes à vini potione vel eſu carnium donec ad Metropolitanum ſuum accedat.*

* accedant

V I.

Incerti auctoris, ſed qui ævo Karoli M. vixit, Homilia de decimis & de jejunio.

TOtos homines debetis amare & benefacere, dilectiſſimi Fratres. Sed plus illis debetis facere benè qui plus Deo ſerviunt & cum bona fide vivunt. Primitias de fructibus veſtris & de laboratu debetis offerre ad altare, id eſt, ſpicas novas & uvas & fava. Alias primitias ad domum Presbyteri de omni fructu debetis portare, & Presbyter eas benedicat. Et ſic cum benedictione Domini manducate. Et precamini Dominum ut cum ſua gratia & miſericordia concedat vobis in pace colligere alios fructus & in ſuo ſancto ſervitio uſitare & quod illi placet indè facere. Et Decimas veſtras non debetis retinere nec tardè donare nec peimi cauſa. Nec debetis expectare ut Presbyteri & Clerici alii Decimas vobis requirant; ſed cum bona voluntate vos ipſi ſine admonitione debetis donare & ad domum Presbyteri ducere. Alias elimoſinas debetis diſpenſare per hoſpites & pauperes. Sed Decimas non licet vobis donare alteri quàm Sacerdoti. Et ille diſpenſat eas cum timore & reverentia Dei ad tecta Eccleſiæ & in luminaria & in ſuſceptione hoſpitum & pauperum & in ſuos uſus & ſuam neceſſitatem. Jejunia debetis cuſtodire Quatuor Tempora in anno, id eſt, menſe Martio in prima ſeptimana, quandò intrat Martius, debetis jejunare die Mercoris & die Veneris & die Sabbati. In menſe Junio in ſecunda ſeptimana poſtquàm Junius intrat, debetis jejunare die Mercoris & Veneris & die Sabbati. In menſe Septembr. in tertia ſeptimana poſtquàm September intrat, jejunate die Mercoris & Veneris & Sabbati. In menſe December in quarta ſeptimana jejunate die Mercoris & Veneris & Sabbati. Et in illis diebus debetis venire ad Eccleſiam audire unuſquiſque Miſſam & Deo offerre ſacrificia & luminaria & incenſum & elimoſinas donare. Nullus Chriſtianus debet laxare iſta jejunia, ſi talis infans non eſt qui non poſſit jejunare, aut talis ſenex vel infirmus. Et qui iſta jejunia laxat aut neglegit, peccatum grande indè habet. Iſta jejunia debetis cuſtodire & obſervare, id eſt, die Mercoris antè initium Quadrageſimæ, & die Jovis, Veneris & Sabbato. Et totum Quadragiſſimum debetis jejunare, niſi in die Dominico non debetis jejunare. Qui in die Dominico ſine aliqua neceſſitate jejunat, peccatum indè habet. In vigilia Natalis Domini jejunate, & in vigilia Paſchæ & Pentecoſten. In vigilia ſancti Petri & ſancti Andreæ & ſancti Johannis Baptiſtæ jejunate, & precamini ut ipſi orent pro vobis ad Dominum. Et illos tres dies antè Aſcenſionem Domini jejunate. Et Cruces & Reliquias ſequimini, non in joco, nec caballicando; ſed cum humilitate & contritione cordis celebrate ipſas Rogationes, & à carne omnes abſtinete, & Miſſas audite. Qui vel alio tempore vel aliis diebus jejunat, mercedem indè habet. Tamen iſta jejunia quæ diximus nullus dimittere debet, ſed cum bona voluntate debet ea cuſtodire & orare pro ſe & pro ſuis

Ex vet. cod. S. Galli.

ſuis amicis ut per hæc jejunia & per alia bona & per elimoſinas pium Dominum propitium & placatum habere poſſimus, ipſo præſtante qui vivit & regnat in ſecula ſeculorum. Amen.

VII.

Capitula Guilleberti Epiſcopi.

Incipiunt Capitula Guilleberti Episcopi.

Ex vet. cod. biblioth. Thuanæ.

Cap. I. Ut unuſquiſque rectè ſuos pſalmos decantare poſſit.

II. Ut epiſtolas Pauli & Evangelium ſeu Miſſalem benè & diſtinctè perlegat & intellegat.

III. Ut in proxima Synodo unuſquiſque ſuos Canones habeat & intellegat: quia nulli Sacerdotum licet ignorare Canones.

IV. Ut unuſquiſque baptiſterium ſuum habeat, & rectè baptizare poſſit.

V. Ut Orationem Dominicam & Symbolum & Credo in unum Deum benè intellegat, & alios docere ſtudeat, etiam parvulos.

VI. Ut viſitationes infirmorum & agenda mortuorum rectè habeat & intellegat.

VII. Ut de compoto kalendas & lunam & terminos adinvenire poſſit.

VIII. Ut unuſquiſque Martyrologium ſuum habeat.

IX. Ut Dominicas & feſtivitates præcipuas excolere per gradalem ſuum & nocturnalem canticum non ignoret.

De Interdictis.

I. Ut non alterius Eccleſiæ ordinatus in noſtra Parochia miniſtrare ſine Formata audeat.

II. Ut qui proprium titulum non habet, præter illos qui in Monaſteriis converſantur, in noſtra Parochia vel extrà licentiam miniſtrare præſumat; nec ampliùs quàm una Eccleſia habeat, niſi ſubjecta fuerit ſuæ Eccleſiæ.

III. Ut in Capellis quæ ſine dote & ſine Parochia ſunt nullus licentiam miniſtrandi habeat.

IV. Ut nullus convivium occaſione acceptâ pro mortuis adire præſumat.

V. Ut nullus in domo ſua pro aliqua occaſione feminam teneat, præter eam quæ Eccleſiæ deſervierit, juxtà Eccleſiam collocare ſtudeat..... ab Eccleſia ei domum provideat, & non per ſe ſed per Miniſtros ſuos neceſſaria præbeat.

VI. Ut vel abſque uno Clerico nullus eſſe præſumat, neque Miſſam ſolus cantet: quia admirandum eſt qualiter poſſit dicere Dominus vobiſcum, Surſùm corda, & cætera. Neque Miſſa ullo modo celebrare poteſt abſque perceptione corporis & ſanguinis Domini. Quicquid hoc fecerit, conſideret qualiter poſſit dicere: Sacramenta quæ ſumpſimus, Domine, & cætera.

VII. Ut nullus Presbyter infrà unam..... extrà Eccleſiam ſuam derelinquat, niſi acciderit aliquod inevitabile periculum.

VIII. Ut unuſquiſque ſab..... aut per ſe aut per..... Presbyt..... faciat ad populum.

IX. Ut unuſquiſque in hoſpitalitate hilarem ſe præbeat &.....

Cætera obliterata ſunt.

VIII.

Rhabani, Abbatis Fuldenſis, Epiſtola ad Regimboldum, Chorepiſcopum Moguntinum.

Ex vet. Cod. Oratorii Trecenſis.

Reverentiſſimo atque in divino cultu religioſiſſimo Chriſti Sacerdoti Regimboldo, Hrabanus in Domino ſalutem. Nuper ad nos quidam frater venit de Monaſterio quod dicitur Herolvesfeld vicino nobis, portans in pittatio quaſdam quæſtiunculas conſcriptas, petenſque ex tuo nomine quatenùs eas noſtris reſponſionibus ſolveremus. Cujus petitioni libenter aurem accommodavimus, & quantùm potuimus, ex Patrum ſententiis eas ſolvere cœpimus.

I. Primùm ergò ibi quæſitum eſt quale judicium ille ſuſtinere debeat qui, flagellando uxorem ſuam, duos filios ſuos in partu occidit, ita ut ad baptiſmi gratiam pervenire non potuerint, tertium verò filium ita debilitavit ut poſt partum mox baptizatus vitam finierit. Ubi liquidò patet quòd propter immoderatam correptionem in crimen cecidit parricidii. Quid autem de homicidio ſacri Canones ſanciant tibi non ignotum eſt, cùm in Ancyrano Concilio ita ſcriptum eſt: Qui voluntariè homicidium fecerint, pœnitentiæ quidem jugiter ſe ſubmittant, perfectionem verò circà vitæ exitum conſequantur. De homicidiis non ſpontè commiſſis, prior quidem definitio poſt ſeptennem pœnitentiam perfectionem conſequi præcepit, ſecunda verò quinquennii tempus explere. Ubi etiam conſideranda eſt infirmitas perſonæ pœnitentis & modus pœnitentiæ. Qui fervidè pœnitentiam de peccatis ſuis gerit, citiùs indulgentiam per Domini miſericordiam obtinebit.

II. Secunda quæſtio eſt de eo quem canis furens morſu in pede laceravit, ob cujus remedium quidam ei neſcienti dederunt jecur ejuſdem canis ad manducandum, quaſi ſanus indè fieri poſſet. Ubi humanus error delicti noxam peperit in his qui volentes ſanum mederi, vim medicinæ neſcierunt. Sunt ergò hujuſmodi ab hoc errore corrigendi, ne ultrà tale facinus perpetrent, & pro facto quod commiſerunt aliquâ diſciplinâ vel jejunio corripiendi, ut cæteri metum habentes tale ſcelus poſt hæc committere non præſumant.

III. Tertia quæſtio de eo fuit qui cani feminæ inrationabiliter ſe miſcuit; & quarta de illo qui cum vaccis ſæpiùs fornicatus eſt. Quid de hujuſmodi hominibus judicandum ſit, & de hujuſmodi animantibus & partu earum faciendum. Ubi dementia humanæ mentis & miſeria patet maxima; eòque deteſtabilius eſt illud factum quò ſcelus in eo apparet maximum, cùm animal rationale contrà naturam inrationabili per libidinem ſe commiſcet animanti. In Lege ergò Dominus tale crimen judicio mortis puniendum eſſe decrevit, ita dicens: Qui cum jumento & pecore coierit, morte moriatur. Pecus quoquè occidite. Mulier quæ ſubcubuerit cuilibet jumento, ſimul interficiatur

cum eo. Sanguis eorum sit super eos. Sed si aliquis quærendum putat quomodò sit reum pecus, cùm sit inrationale nec ullo modo legis capax, intellegat indè pecora jussa interfici, quia tali flagitio contaminata indignam replicant facti memoriam, neque humano usui sunt digna ubi abominatio claret maxima. Sacri autem Canones de eis qui fornicantur inrationabiliter, id est, commiscentur pecoribus, aut cum masculis polluuntur, ità præcipiunt, ut quotquot antè vicesimum annum tale crimen commiserint, quindecim annis exactis in pœnitentia communionem mereantur orationum; deindè quinquennio in hac communione perdurantes, tunc demùm oblationis sacramenta contingant. Discutiatur autem & vita eorum, qualis tempore pœnitudinis extiterit. Et ità misericordiam consequantur. Quòd si inexplebiliter hæsere criminibus, ad agendam pœnitentiam prolixius tempus insumant. Quotquot autem peracta xx. annorum ætate, & uxores habentes, hoc peccato prolapsi sunt, xxv. annis pœnitudinem gerentes, in communionem suscipiantur orationum; in qua quinquennio perdurantes, tunc demùm oblationis sacramenta percipiant. Quòd si qui & uxores habentes, & transcendentes quinquagesimum annum ætatis, ità deliquerint, ad exitum vitæ communionis gratiam consequantur.

Vide suprà, tom. I. pag. 1101.

IV. De vitulis quoquè qui à vaccis illis pollutis nati sunt nescio quid obsit ne eorum usus hominibus deserviat. Sed si scrupulum est alicui utrùm eorum lac aut carnes comedi possint, & propter pollutionem matris eorum scandalum aliquod oriatur, simul cum matre occidantur, vel Paganis vendantur, ne turpitudinis priscæ memoriâ scandalum fiat. Dicit enim Apostolus: Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo in æternum. Si enim propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundùm caritatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere pro quo Christus mortuus est. Noli propter escam destruere opus Dei. Omnia munda sunt. Sed malum est homini qui per offensionem manducat.

V. Quod autem novissimè interrogasti de illo qui avunculum suum nolens sive volens interficit, quid pati debeat, jam superiùs de homicidio satis dictum est juxtà id quod sacri Canones continent. Sed manifestum est quòd parricidii crimen majori subicitur vindictæ. Undè sancti Patres sancxerunt quòd parricidæ deponentes militiæ cingulum, omni tempore vitæ suæ in pœnitentia persistant, sive in Monasterio Deo serviant.

Hæc ergò omnia secundùm id quod in Scripturis sacris vel in Canonibus Patrum expressum invenimus, conscripsimus. Tu autem, sanctissime, secundùm id quod videas unicuique expedire, ità temperes judicium, discretionem in omnibus servans, quia discretio mater est omnium virtutum. Dedit enim tibi Dominus in omnibus intellectum, qui benè certanti & gregem suum diligenter custodiendi æternum cum sanctis Pastoribus in cœlesti regno daturus est præmium.

IX.

Capitula Monachorum ad Augiam directorum.

INCIPIT EPISTOLA CUM XII. CAPITULIS QUORUNDAM FRATRUM AD * AUVAM DIRECTIS.

* *Augiam*

DOmino Patri illi Abbati humiles fratres vestri ille & ille pacem optant continuam. Quia igitur, sanctissime Pater, vestræ auctoritatis voluntas extitit ut huic sanissimæ legationi nostra parvitas deserviret, placuit & nobis ut, sicut ipsi injungere estis dignati, quicquid morum honestorum in ordine regulari apud venerabilem illum Abbatem & ergà ejus Fratres constituti addiscere possemus, vestræ pandere Sanctitati. Ideòque supplices rogamus ut non tantùm verbis nostris, sed etiam verissimis rebus & exemplis, quæ apud eum & ejus Fratres observari conspeximus, fidem adhibentes, noveritis nos non alia quàm quæ ab ipsis opere compleri vidimus, scripta vobis mittere voluisse. Duodecim igitur Capitula ex his omnibus quæ vos maximè de perneccessariis commoneri faciliùs posse credidimus, facere & vestræ beatitudini destinare curavimus. Ità sanè ut quicquid eadem Capitula continent, qualiter absque ullo obstaculo observandum vobis sit, diligentissimè attendatis, quàmque necessarium utiliter perpendatis; ne dùm regulares Monachi venerint, qui jussu imperiali torâ cœnobiâ gentis nostræ, ubi opus fuerit, regulariter instruere debebunt, imparatiores vos inveniant ad ea informanda quarum partem aliquam hæc Capitula quæ sequuntur continent.

Ex vet. cod. S. Galli.

Vide Concil. Moguntii, an. 813. cap. 20.

I. Primò omnium sciendum est quemadmodum ad opus divinum se invicem cum gravitate prævenire festinant, sicut dictum est. Relictis omnibus quælibet in manu tenentur, summa cum festinatione currunt, omnes videlicet. Nullus audet hanc Constitutionem frangere, quamvis in decrepita sit senectute constitutus.

II. Secundò, ut nullus in Oratorio nullum audet ad alium proferre sermonem. Sed mox ut ingressi fuerint, prostrati orant. Et sic se inclinant ad Abbatem, humiliter inclinato capite stantes expectant dùm signum sonuerit secundum. Expletâ oratione, omnes cum summo exeunt silentio.

III. Tertiò, ut sunt equidem cottidiè sex per brevem deputati Fratres sacram offerentes oblationem, incipientes ab Abbate omnes per ordinem, sicut & nos aliquandò fecimus. Qui etiam pedes peregrinorum in unaquaque feria lavant. Illuc eundo, & indè revertendo cum psalmodia vadunt. Si quis autem hanc jussionem transgressus fuerit, gravi subjacet vindictæ.

IV. Quartò, ut in Dominicis diebus omnes pariter, secundùm quo ingres * sunt ordinem Monasterium, sic accedunt ad pacem, ad communionem, præter illos qui pro nimia senectute vel infirmitate inter illos stare non possunt. Qui tamen separatim communicant. Si quis verò hoc spiritali dono, id est, corporis & sanguinis Do-

* *Legend.* Secundùm quod ingressi sunt Ordinem Monasticum, &c.

mini noſtri Jeſu Chriſti, ſe privaverit, Pater Monaſterii, qui præſens ſemper eſſe debet dùm communicant, cur hoc illi evenerit ſcire debet omninò.

V. Quintò, ut nullus omninò Fratrum, dùm lectioni Fratres vacent, ſit excuſatus à lectione quin omnes ibidem ſint præſentes unà pariter cum Patre Monaſterii. Quibus legentibus, horâ quà præviderit Præpoſitus competere, ſive qui in vice ejus conſtitutus, id eſt, Senior Decanus, pulſat ſignum tintinnabuli, ut ebdomadarii & cæteri ſervitores juxtà præceptum Regulæ accipiant ſuper conſtitutam annonam mixtum, ut non ſit eis grave jejunium, dùm miniſtrant, ſuſtinere. Lector verò poſt Sextam, antequàm accedat ad legendum, accipiat mixtum.

VI. Sextò, ut in Oratorio, poſt ſignum Sextæ, omnes in loco ſibi deputato ſtantes, finitâ Oratione, cum ſumma reverentia expectant dùm ſignum Præpoſitus pulſaverit ad refectorium. Quo audito, mox omnes undique pariter feſtinant occurrere, omninò cavent ut nullus deſit niſi quos Pater occupatos in variis habet miniſteriis. Et ſi quis ad illum verſum qui antè cibum dicitur non præſens fuerit, ſimiliter & qui poſt cibum, regulari ſubdatur diſciplinâ.

VII. Septimò, ut in refectorio factâ benedictione, veniant duo Presbyteri ad Abbatem frangentes panem. Et dant ipſi eulogium cæteris Fratribus ſtantes antequàm accedant ad menſam. Quibus ſedentibus, ſummum eſt ibi, ſicut in ſancta continetur regula, ſilentium. Miniſtri autem omnimodò cavent ut nihil deſit comedentibus & bibentibus. Et ſicut Patri miniſtratur Monaſterii, niſi hoſpites ſint, ità omnibus æqualiter, ut, verbi gratiâ, minimo ſicut maximo, ſeniori ſicut juniori, nulli amplius, & nulli minus; exceptis pueris, quibus non eadem quantitas; ſed nulla diſcretio ciborum ſervatur. Ut autem ſignum Cellararius ad potum pulſaverit benedicendum, ſtatim octo vel decem ſurgunt juvenes abſque ulla tarditate ad miſcendum Fratribus. Si quis autem de ipſis aliquid ibi deliquerit vel exceſſerit, aut ſomitum aliquem fecerit, exceptis his qui ad menſam ſedent, proſtrati ibi coram Priore tamdiù jacent in terra uſquè dùm Abbas, vel qui in loco ejus ſedet, pulſaverit ut ſurgant. Similiter poſt refectionem ſedentes per humilitatem ſatisfaciant.

VIII. Octavò, ut per totum tempus æſtivum, dùm Fratres bis in die reficiunt, poſt horam Orationis nonam ſtantes in Oratorio cum divino tremore orantes expectant dùm tintinnabulum ſignum Præpoſitus pulſaverit ad refectorium. Quo audito, omnes illò conveniunt. Quamvis etiam aliquis bibere non potuerit, ſe tamen debet præſentare, ne locus ejus appareat vacuus. Et ſi quis præſens ad dicendum poſt benedictionem Amen non fuerit, ſublatur ei portio ſua de potu. Poſtquàm autem biberint Fratres, vadunt ad Capitulum, & quod eis injunctum fuerit laborant uſquè ad illud ſignum quod pulſare ſolent antè horam unam veſperæ. Quo audito, disjungunt ſe ab opere, ut ſint parati ad ſignum ſequens quod eſt ad veſperum. Illo audito, mox ad Eccleſiam cum feſtinatione ſtudent occurrere; ibique Oratione factâ, ſedentes legunt vel orant. Finitâ Veſperâ, expectant ibidem, ſicut & ad Sextam fecerunt, dùm ſignum ſonaverit ad refectorium.

VIII. Nonò, ut ad conlationem acceſſerint, omnes unanimiter occurrunt debiles & infirmi, etiamſi de lecto ſurgere valuerint, veniunt. Quid de cæteris dicendum eſt? Lector autem tamdiù legat uſquè dùm omnes in unum poſiti compleant.

X. Decimò, ut in ſabbato, quandò munditias facere ſolent, pedes cum ſilentio lavant, ne detur occaſio loquendi. Ibidem verò ſedentes conlationem complet, & ſic accedunt ad Completorium.

XI. Undecimò, ut defunctorum vigilia hoc modo ab eis celebratur. Veſperâ ſolitò finitâ, ſtatim Veſperam cum antiphonis celebrant pro defunctis, & poſt Completorium Vigiliam cum antiphonis vel reſponſoriis pleniſſimè atque ſuaviſſimè canunt, & poſt Nocturnas intervallo Matutinos pro mortuis faciunt. Facto autem primo mane, poſtquàm ſe paraverint, Miſſam celebrant pro defunctis publicam. Omnes ibidem pariter ſacram offerunt oblationem pro peccatis mortuorum. Quâ percelebratâ, ſtatim cantant Primam, ſi fuerit tempus, aut omni Tertiam.

XII. Duodecimò, quòd omnes hoſpites ſupervenientes cum lectione divina ſuſcipiunt. Incognitis tamen Monachis ad lectionem omnis pariter concurrit Congregatio, ut Chriſtus in eis adoretur, qui & ſuſcipitur. Qualiter verò ad coquinam ſibi invicem ſerviant Fratres vel in cæteris locis, & cætera quamplurima, vivâ voce, Domino auxiliante, notum vobis facere curavimus. Iſta autem ſupradicta interim bono certamine adimplere curate. Valeat alma paternitas veſtra per multa temporum * circula in Domino ſine fine, ut videatis Deum Deorum in Sion. Amen.

* curricula

X.

Capitula Monachorum Sangallensium edita circa annum DCCCXVII. quibus præfixa eſt epiſtola Grimaldi & Tattonis ad Reginbertum Magiſtrum ſcholæ, ut opinor, Monaſterii ſancti Galli, qui obiit an. DCCCXLVI.

PRæſtantiſſimo & ineffabili dilectione nominando Reginberto Præceptori Grimaltus Tattoque ſupremi auditorum veſtrorum diſcipuli ſempiternæ felicitatis ſalutem. Memoria dilectionis veſtræ animis noſtris ſedulò inhærens immemores petitionum veſtrarum promiſſionumque noſtrarum eſſe non permittit. Et utinàm tam proficienter quàm ſponraneè piam voluntatem veſtram implere valuiſſemus. Ecce vobis Regulam beati Benedicti egregii Doctoris, quam benivolus animus veſter ſummo ſemper optaverat deſiderio, direximus, ſenſibus & ſyllabis necnon etiam litteris à ſupradicto patre, ni fallimur, ordinatis minimè carentem; quæ de illo tranſſcripta eſt exemplare quod ex ipſo exemplatum eſt codice quem beatus Pater ſacris manibus ſuis exarare ob multorum ſanitatem animarum curavit. Illa ergò verba quæ ſupradictus pater ſecun- Ex vet. Cod. S. Galli.

dùm autem, ſicut nonnulli autumant, in contextu Regulæ hujus non inſeruit, de aliis Regulis à modernis correctis Magiſtris colleximus, & in campo paginulæ è regione cum duobus punctis inſerere curavimus. Alia etiam quæ à Benedicto dictata ſunt, & in neotericis minimè inventa, obelo & punctis duobus conſignavimus. Hoc egimus deſiderantes vos utrumque & ſecundùm traditionem pii Patris, etiam modernam habere. Eligite vobis quod deſiderabili placuerit animo. Valete in Domino.

Salve flos juvenum, forma ſpecioſus amœna,
Optatam retinendo viam vitamque ſalubrem.
Ecce tui humiles famuli tibi munera mittunt,
Quæ animus dudum veſter optavit habere.
Omnipotens genitor, cunctum qui continet orbem,
Te regat & ſervet ſemper ubique ſanum.

ITEM CAPITULÆ NOVITIARUM DE HIS IN QUIBUS PRÆCEPTUM REGULÆ ET CONSTITUTIONES NOVELLORUM CONCILIORUM ACUTIUS NOS CONSIDERARE ET PROMPTIUS EXERCERE JUSSIO IMPERIALIS AMMONET.

Vide tom. 4. Analectorum Mabillonii, pag. 636.

I. IN primis ut nulla in ullis rebus inter hujus profeſſionis viros in toto regno ſuo, niſi ubi impoſſibilitas non permittit, inveniatur varietas; cujus impoſſibilitatis qualitatem ſummo ſtudio Miſſi pro hoc directi ſatagunt inquirere.

II. Ut ad omnia ſigna diuturna ſive nocturna ſecundùm præceptum Regulæ, ſtatim ut audita fuerint, feſtinetur.

III. Ut locus ſeparatim tardè ad qualecunque ſignum occurrentibus conſtituatur.

IIII. Ut cum diſciplina regulari & reverentia magna divina agantur Officia.

V. Ut dictis ſex pſalmis primis ad Nocturnum genua non inflectant, ſed ſtantes orent.

VI. Ut intervallum poſt Nocturnum in æſtivo tempore uſquè dùm v. pſalmi dici poſſunt proteletur.

VII. Ut finitis curſibus, incœpturi Kyrie eleyſon genua flectant, & non antè ſurgant quàm ſanctæ Trinitatis vocabulis perdictis Presbyter dicat, per omnia ſecula ſeculorum. Amen. Surgentes autem, humiliationem ſupplicationis ſibi viciſſim præbeant. Et idipſum feſturi in Capitulo, atque receſſuri, vel ubicunque tota Congregatio jungitur vel ſeparatur, faciant.

VIII. Ut in Eccleſia nemo niſi quod Regula mandat loquatur.

IX. Ut Kyrie eleyſon, Amen, Deo gratias, & verſus, in unoquoque concurſu altiùs & diſtinctiùs atque proſtractiùs honeſtè dicantur.

X. Ut lector in Eccleſia priùs benedictionem non petat quàm omnes ſedeant.

XI. Ut Verſus ad Capitulum, id eſt, Deus in adjutorium meum, à Presbytero ter terque à Congregatione repetitus dicatur. Et dictâ *Gloria*, poſt hoc non adjungant Alleluya.

XII. Ut Kyrie eleyſon oraturi in Capitulo, utrumque genu flectentes, conſonâ voce tribus tantùm vicibus dicant, id eſt, Kyrie eleyſon, Chriſte eleyſon, Kyrie eleyſon. Similiter in refectorio, ſed ſine genuflexione.

XIII. Ut in Capitulo ſeu ubicunquè quis increpatus fuerit, ſtatim veniam petens dicat Meâ culpâ, & juſſus ſurgat, & ſic humiliter rationem reddat. Et ſi quiſquam hoc facere contempſerit, duplici vindictâ ſubjaceat.

XIIII. Ut poſt Capitulum ſignum ſonetur, ut omnes pariter cum Præpoſito vel Decanis & uno de circatoribus in obedientia ubi injungitur pergant; exceptis his qui variis occupati ſunt obedientiis. Et alter de circatoribus claſtrum providens domi remaneat. Qui Decani & circatores ſummâ curâ provideant ne quid vel in ipſa obedientia, vel illuc eundo, vel indè revertendo, vel ubi & ubi, inhoneſtum & noſtræ profeſſioni inconveniens fiat, recordantes quic à diſcipulis delinquitur, Magiſtros reſpicit.

XV. Ut in refectorio, horâ refectionis, nullius niſi lectoris vox audiatur.

XVI. Ut reficiendi Fratres unum pulmentum cum potu & orto ſeu pomis, ſi ſunt, antè ſe inveniant. Poſt quæ & alia dentur quæ Regula mandat.

XVII. Ut antè nec poſt horam conſtitutam quicquam cibi vel potûs aliquis ſumat, exceptis infirmis. Sed & omnes, ſicut uno ſtringuntur voto, unius Regis bajolant ſervitium, unum expectant regni cœleſtis præmium, ità unum in labore militiæ accipiant neceſſitatis ſtipendium.

XVIII. Ut cuſtodia regularis circà infirmos non neglegatur,

XIX. Ut quatuor Fratres juniores, ſeu quantos expoſcerit neceſſitas, deputentur ad miſcendum; qui tamen reficiantur cum cæteris.

XX. Ut Miniſtri omnes intùs foriſve in potu & cibo, veſtimentis, cæteriſque neceſſariis eâ menſurâ quâ cæteri Fratres vivunt contenti ſunt. Et quandò à miniſteriis ſuis vacent, cum aliis reficiantur.

XXI. Ut ad coquinam ſignum non ſonetur. Sed ebdomarius: factâ miniſtratione, illud tintinnabulum quod antè Abbatem pendit tangat. Quo ſonato, incliner ſe ipſe ebdomadarius atque omnes Fratres uſquè dùm à Sacerdote benedictio compleatur.

XXII. Ut dicto verſu poſt menſam, incipiat Prior Miſerere mei Deus in dextro choro, & chorus ſiniſter præcedat. Et ſic apertè & diſtinctè cantando pergant ad Eccleſiam.

XXIII. Ut ſummum ſilentium poſt refectionem omni tempore teneatur.

XXIV. Ut certis temporibus occupentur in opere manuum, certis in lectione divina.

XXV. Ut Præpoſitus, Decani, Circatores, omneſque Miniſtri ſæpiùs privatè publicèque ammoneantur ut omnimodis circà miniſterium ſuum ſolliciti ſint.

XXVI. Ut omnes ad Miſſas veniant & perſiſtant, ſicut & in cæteris divinis Officiis facere debent.

XXVII. Ut in æſtivo tempore poſt Nonam bibant Fratres, & poſteà ad Capitulum pergant.

XXVIII. Ut poſt omnes curſus, quandò ad refectorium ire oportet, in Eccleſia illud ſig-

num quod ad refectorium ſonat expectent ; niſi quem neceſſitas exire compellit.

XXVIIII. Ut ubicunque ſibi obviaverint Fratres, junior benedictionem petens ſtet in uno loco inclinatus uſquè dùm tribuens benedictionem Prior pertranſeat.

XXX. Ut, abſente Abbate, Præpoſitus locum ejus in Eccleſia, in Capitulo, atque in refectorio teneat, ejuſque vice lectiones in unoquoque conventu interpretetur, & benedictionem legentibus tribuat. Et Præpoſito non præſente, ſenior Decanus eadem faciat. Qui, præſente Abbate, propria teneant loca.

XXXI. Ut intervallum poſt Matutinos, & antè Primam, hyemis vel æſtatis tempore, eo protelétur ſpatio quo ſe Fratres aptè parare & convenienter orando altaria circuire poſſint ; ut clarâ luce vel orto ſole exeuntes à prima vel lectioni vacent, vel injunctam ſibi obedientiam ſuboant.

X I.

Vide tom. 4. Analectorum Mabillonii, pag. 636.

EXCERPTUS DIVERSARUM MODUS PŒNITENTIARUM A BENEDICTO ABBATE, * DISTINCTUS DE REGULA SANCTI BENEDICTI ABBATIS.

Ex eodem Codice S. Galli. * Anianenſi.

PLURIMI nequaquàm pleniter intellegentes judiciorum ſententias in Regula ſancti patris noſtri Benedicti, aliter quàm præcepit judicare ſolent. Sciendum itaquè eſt quatuor ibi contineri modos quibus delinquentium error corrigitur.

Primus namque eſt quem idem pater Benedictus proprio judicio determinavit. Ut eſt. Qui per neglegentiam tempore conſtituto ad nocturnos non pulſaverit ſignum. Undè in Oratorio ſatisfieri jubet. Et qui ad Officium divinum tardè occurrerit. Et qui per negligentiam horâ refectionis ad menſam. Et ſi cui offertur aliquid à Priore, & accipere renuerit. Et ſi quis, dùm pronuntiat pſalmum aut lectionem, fefellerit. Et qui pro aliqua arte extollitur.

Secundus eſt de ſpiritalibus rebus. Undè ipſe dicit. Si quis Frater contumax, aut inobediens, aut ſuperbus, aut murmurans, vel in aliquo, id eſt, ſpiritali tantùm, contrarius exiſtens ſanctæ regulæ. Qui proficiendo uſquè ad ſeptem gradus * Caſtigando. extenditur. Occultè videlicet * caſtigatio, publicè cortipiendo, in levioribus culpis excommunicando, in jejuniis nimis affligendo, verberibus coërcendo, pro eodem inemendato ab omnibus orando, atque ad ultimum de Monaſterio expellendo.

Tertius de rebus exterioribus. Hoc eſt. Si quis damnum per neglegentiam aliquod intulerit Monaſterio.

Quartus de criminalibus delictis.

DENIQUE PER ORDINEM EOSDEM REPETENTES.

De primo ſciendum eſt quòd nullatenùs aliter niſi juxtà quod Regula jubet, fieri debet ; hoc eſt, non alienum ſed proprium eſt judicium ponendum.

De ſecundo ſollicitè conſiderandum quia non omnibus perſonis ſupraſcripti gradûs conveniri poterunt. Quia aliter corrigendi ſunt honeſti, aliter improbi. Nam Regula præcipit de contumacia ut ſecretè ſemel aut bis ammoneatur. Et alibi dicit : Si contumax fuerit, de Monaſterio expellatur. Neceſſe eſt ergò ut juſto moderamine utrumque decernatur. Qualiter ſecundùm Regulam & contumax ſecretè moneri poſſit & de Monaſterio expelli. Ille namque ſecretè eſt ammonendus : quia licèt aliquid à Priore imperatum refutans, mox tamen emendatus emendationem promittens. Qui & honeſtus jure dici poterit. Et ille de Monaſterio expellendus qui & contumax exiſtit & nullo unquam pacto adquieſcit ſuſcipere diſciplinam. Quem omnimodò contumacem Regula vocat. Undè & meritò improbus & dicendus. Quamquàm & improbum illum etiam vocet qui, licèt frequenter cortipiatur, diſciplinæ tamen regulari non contradicit : qui honeſtatem quàm priùs, dùm ſe emendare profitens, habere videbatur, relinquens, ad improbam duramque mentem tranſit. Neque, ut ſuprà dictum eſt, omnibus perſonis omnes gradus conveniri poterunt ; quia videlicet diverſæ ſunt qualitates mentium ; un * undè unus medetur, indè alter perimitur. Quapropter quorundam verberibus ſunt coërcendæ perſonæ, minimè verò quorundam. De quorum qualitatibus Regula dicit : Secundùm uniuſcujuſque, inquit, qualitatem vel intellegentiam omnibus ſe conformet & aptet. Itemque alibi : Ut viderit cuique expedire, prudenter & cum caritate ſtudeat amputare vitia. Et notandum tria inſpicienda ſemper in judicio eſſe, perſonam videlicet, intentionem, atque modum dilecti. Perſonam, utrùm intellectu & modeſtiâ vigeat, vel duritiâ & inquietudine mentis contradictor exiſtit. Intentionem, utrùm ſtudio an infirmitate deliquerit. Modum, utrùm graviter vel certè leviter erraverit. Undè & Regula dicit : Secundùm modum culpæ excommunicationis vel diſciplinæ debet extendit menſura. Igitur omnis ſpiritaliter delinquens tandiù ſecretè moneri debet donec ſe ipſum ipſe improbum reddendo ab occulto tranſeat ad publicum. In qua publica correptione ſi non emendaverit, ad excommunicationem leviarum culparum tranſibit. Ubi cùm diutiùs nequiverit corrigi, nimium jejuniorum maceratione affligatur. Per quam non correptus ſi perſona extiterit talis, flagellorum coërceatur acredine. Sin verò perſonæ non admiſerit conſideratio, communiter ab omnibus miſericordia imploretur Omnipotentis. Quòd ſi nec iſto modo ſanatus fuerit, præcidatur à corpore Monaſterii. Et ſi contigerit ut per negligentiam, dùm aut in occulto aut in publico ammonetur, aliquid damno Monaſterio intulerit, excommunicetur in levioribus culpis ſecundùm modum culpæ. Et perectâ pœnitentiâ, iterùm revertatur ad id ubi priùs tenebatur. Et non ſolùm dùm verbis monetur, verùm etiam ſi aliquo ex ſupradictis gradu deprimatur.

* *Leg. vid.* ut unde

Primus Capitulus eſt XXII. Ibi omnes gradus inveniri valent.

Secundus verò Capitulus eſt de pueris minore qualiter ætate corripiantur. XXX.

Ubi facilè patet quòd in viceſimo tertio ſcriptum eſt. Sin autem improbus eſt, vindictæ corporali ſubdatur. In fine videlicet capitis XXX. ubi dicit : Hi tales dùm delinquunt, aut jejuniis

nimiis affligantur, aut acris verberibus coërceantur, ut ſanarentur.

Hunc ſequitur XXVIII. De his qui ſæpiùs correpti emendare noluerint. Ubi ſimiliter ſeptem prædicti gradus inſerti ſunt. De tertio autem modo judiciorum ſicut ſuprà diſpoſitum eſt. De damno cujuſlibet rei exteriori eſt intelligendum, ubi ſolummodò animadvertendum, ſi negligentiâ interveniente damnum extiterit factum. Tunc ſecundùm modum delicti & perſonam & intentionem levioribus culpæ judicium ſubjacebit. In quo modo continetur quicquid in Regula invenitur. Sive graviſſimæ vindictæ ſubjaceat, ſeu graviori, ſeu regulari, ſeu excommunicetur, ſeu excommunicationi ſubjaceat.

Præter hoc quod in quibuſdam locis invenitur diſtinctiori diſciplinæ ſubjaceat. Quod quidam ità intellegi volunt, ut ſi occultè aut publicè verbis monebatur, in eodem gradu acriùs corripiatur.

Quartus quoquè modus, ut prædictum eſt, de capitalibus criminibus conſtat, fornicatio videlicet, adulterio, atque ebrietate aſſiduâ, cæteriſque quæ nullo modo niſi pœnitentiâ corporali ſecundùm auctoritatem canonicam purgantur. In quibus & modus necnon & perſona atque intentio ſemper inſpicienda ſunt. Ubi pariter quoquè ſanctorum Patrum inſtitutio ſollicitè eſt perpendenda.

XII.

Polypticus Monaſterii Foſſatenſis.

Ex vet. Cod. Bibliothecæ Regiæ.

HABET in Varenâ manſos caroperarios XXXVII. & ſunt ex ipſis in beneficio manſi IV. & tres partes. Et ſunt ibi manoperarii XVIII. Sunt ibi hoſpicia VII. Et manent ibi inter manſos caroperarios & manoperarios & hoſpicia homines CXXI. Solvunt manſi corroperarii in tertio anno unuſquiſque ſolidos V. & alios duos annos unuſquiſque vetvecem cum agno. Solvunt de annona inter totos annis ſingulis mod. CIX. Arant ad hivernaticum unuſquiſque perticas IV. & ad tramiſium II. & in tertia ebdomada faciunt corbadam. Solvit unuſquiſque pullos III. cum ovis. Habet ibi manſos manoperarios III. & ſolvunt in tertio anno ſol. IX.

Habet in Novigente manſos carroperarios XVIII. & manoperarios VI. & dimidium, & manent ibi homines LV. Solvit unuſquiſque manſus carroperarius uno anno ſol. V. & alio anno vervecem cum agno, de vino mod. II. Arat ad hivernaticum unuſquiſque perticas V. ad tramiſium II. Arant ad hivernaticum & ad tramiſium in unaquaque ebdomada perticas III. A tertia ebdomada inter tres manſos jornalem I. Fodiunt in vinea aripennum I. Solvit unuſquiſque pullos III. cum ovis. Serviles manſi VI. & dimid. ſolvunt verveces ſex cum agnis ſuis, de vino mod. VIII. Arant ad hivernaticum perticas IV. ad tramiſium II. Solvunt pullos III. cum ovis.

Habet in Tortiaco manſos carroperarios XXXII. & manoperarios III. hoſpicia VI. Manent ibi homines LXXI. Solvit unuſquiſque carroperarius uno anno ſol. V. alio anno vervecem cum agno, de vino mod. II. Arat ad hivernaticum perticas IV. ad tramiſium II. In unaquaque ebdomada arat ad hivernaticum & ad tramiſium jornalem I. Facit corbadas III. & ſolvit pullos III. cum ovis. Unuſquiſque manſus manoperarius ſolvit per annos ſingulos vervecem cum agno, de vino mod. II. Arat ad hivernaticum perticas IV. ad tramiſium II. & ſolvit pullos III. cum ovis. Hoſpicia VI. ſolvunt communiter mod. III. & dimidium, unuſquiſque verò pullum cum ovis. Solvunt ibi homines de terra cenſale ſol. VI. denar. IV.

Habet in curte Protaſio hoſpicia IV. Solvit unuſquiſque per ſingulos annos de vino mod. I. & pullum cum ovis.

Habet in Buxido manſos carroperarios XXIV. & dimid. & manoperarios X. hoſpicia XIII. De quibus manſis ſunt in beneficio V. & dimid. & hoſpicium I. Manent ibi homines LXXVIII. Solvit unuſquiſque manſus catroperarius uno anno ſol. V. alio anno vervecem cum agno, de vino mod. II. Arat ad hivernaticum perticas IV. ad tramiſium II. Inter duos manſos in unaquaqne ebdomadâ arant perticas III. A tertiâ ebdomadâ inter tres manſos carruam I. Et ſolvit unuſquiſque omni anno ad vineam claudere carradam I. de virgis & pullos III. cum ovis. Solvit unuſquiſque manſus manoperarius de vino mod. II. omni anno vervecem cum agno. Arat ad hivernaticum perticas IV. ad tramiſium II. Solvit pullos II. cum ovis. Eſt ibi terra cenſalis undè ſolvunt feſtivitate ſancti Dionyſii ſol. IX. denar. VIII.

Habet in Ferrarias manſos carroperarios XVI. manoperarios IV. Manent ibi homines L. Habet ibi duos manſos abſos. Solvunt veſtiti manſi hairbannum pro duobus bovibus ſol. XX. pro homine redimendo de hoſte ſol. III. verveces XIV. cum agnis, de vino mod. XX. de frumento mod. XX. Arat unuſquiſque ad hivernaticum perticas IV. ad tramiſium II. Ad hivernaticum corbadas III. ad tramiſium III. Solvit unuſquiſque pullos III. cum ovis.

Habet in Savegias manſos VII. ubi manent homines X. Solvit unuſquiſque omni anno vervecem cum agno, de vino mod. II. pullos III. cum ovis. Arat ad hivernaticum perticas IV.

Habet in Derentiaco manſos ſerviles VII. ubi manent homines XXIV. Solvit unuſquiſque vervecem cum agno. Arat ad hivernaticum perticas IV. ad tramiſium II. & inter hivernaticum & tramiſium corbadas IX. Solvit pullos III. cum ovis.

Habet in Mairiaco manſum indominicatum cum caſa & diverſis ædificiis ſuprapoſitis, cum viridiario & omnibus congruis adjacentiis. Habet ibi de vinea indominicata juctos, id eſt aripennos C. de terra arabili indominicata ad modios ducentos quadraginta unius ſationis, de prato juctos IX. de ſiva plus minus bunuarios C. habens in giro plus minus leuvam I. Eſt ibi capella indominicata honoris ſanctæ Mariæ dicata, ad quàm reſpicit terra arabilis ad modios XXX. unius ſationis. De vinea jucti VI. de ſilva IV. de prato II. Eſt ibi etiam alia Eccleſia parrœ-

chialis ſub honore ſancti Melani dicata, cui aſpicit terra arabilis ad mod. L. unius ſationis, & de vinea juĉti XIII. de prato V. Solvunt cenſum inter Capellam & Eccleſiam libram unam. Habet in ipſa villa factos id eſt manſos LX. Solvit unuſquiſque de hoſtileſo, id eſt pro bove ſol. II. & porcos II aut ſol. IV. multones II. aut ſol. II. Solvit inter vinericiam & paſcionem de vino mod. VI. de lignario denar. VI. Facit perturam in cultura dominicata, & ſeminat ibi de ſuo tritico mod. II. Solvit de avena mod. V. de faba ſext. IV. Fodit unuſquiſque juĉtum I. in vinea dominicata. Solvit pullos III. cum ovis XV. & alios pullos vindemiales cum ovis. Solvit ſinapem & faces.

Habet in Floriaco unum manſum indominicatum, ad quem reſpiciunt manſum XIX. ex quibus ſunt ingenuiles XII. & ſerviles VII. Reſpiciunt etiam ad ipſum manſum de terra arabili bunuaria XXXVIII. quæ ſunt ſita inter Remis & Floriacum. Et in alio loco ſunt bunuaria XXXII. & dimidium, ſita inter Remis & curtem Roxiniacum. Eſt etiam una area in Remis pertinens ad ipſum manſum, quæ habet de uno latere juxtà terram ſanctæ Mariæ pedes CXVI. de alio latere juxtà terram ſancti Criſpini pedes CXVI. de una fronte juxtà terram ſanctæ Mariæ pedes LXVI. ex alia fronte juxtà viam publicam pedes XLII. De ſupradictis ingenuilibus manſis ſunt V. in ipſo Floriaco, & II. in Pimella, IV. in curte Roxiniaco, & unus in Maſtiaco. Solvit unuſquiſque manſus ingenuilis per totas ebdomadas in anno dies V. præter tres ebdomadas, unam in Natale Domini, alteram in Paſcha, tertiam in Rogationibus. Debet napaticas II. Habet unaquaque in longum perticas XL. & in tranſverſum IV. De lignatico carradas III. Quinque manſi ingenuiles qui ſunt in Floriaco, & duo qui ſunt in Pimella, ſolvit unuſquiſque ſcintulas CL. Quatuor verò manſi qui ſunt in curte Roxiniaco, & unus qui eſt in Maſtiaco, ſolvit unuſquiſque ſcintulas C. Debet unuſquiſque pullos III. cum ovis XV. de vino ſext. XII. corbadas II. unamquamque cum ſex bovibus, & tertiam corbadam cum duobus, pro hoſtilicio denarios XIV. pro carropera denar. V. bannos tres, unum in vinea, alterum in prato, tertium in meſſe. Debet unam carradam adducere de feno in granicam ſenioris, & unam carradam de garbis de campania. Debet ducere annonam ad ſarinarium ſuper carrum ſuum de ſuis diebus; & in ipſo farinario debet ſtare ſervilis manſus qui ipſam annonam prævideat & cooperetur. Debet etiam de ſuis diebus ſimum ducere in campum & expandere de ſuo carro; & ſervilis manſus debet levare ſimum ſuper carrum. Debet unuſquiſque manſus ſervilis per totas ebdomadas dies V. & unam naparicam in vinea, de qua recipit tertiam partem, pullos III. cum ovis. Debet corbadas III. unamquamque de duobus bovibus. Debet denarios V. pro carropera, bannos III. Debet faculas. Debet manſionem & curtem cuſtodire & ſtabulum curare & facere quicquid opus eſt. Unuſquiſque manſus ingenuilis & ſervilis debet in eulogiis panes VI. ad carnem denarios II. & pullos II. de vino ſext. II. de avena ſext. IV. Cùm fecerint corbadas in menſe Martio, debent habere panem & ligumina & ſiceram. Menſe Maio panem & caſeum. Menſe Octobrio panem & vinum, ſi eſſe poteſt. Si ibi ſunt cavaticarii, debent Kal. Octobr. denarios IV. & unum diem in banno, & ad tres audientias venire cum ſuis eulogiis.

Habet in Turgiaco manſos ſerviles IX. & dimidium. Manent ibi homines XIII. Solvunt menſe Maio verveces IX. & dimid. cum agnis. Arat unuſquiſque ad hivernaticum perticas X. ad tramiſium II. Claudit unuſquiſque à tertio anno in manſo dominico perticas II. Solvit pullos II. cum ovis.

Habet in Belſa manſos ſerviles VIII. & dimidium. Manent ibi homines XIV. Solvunt annis ſingulis agnos VIII. & dimidium. Arat unuſquiſque ad hivernaticum perticas IV. ad tramiſium II. Arat corbadam inter hivernaticum & tramiſium. Ducit de frumento ad monaſterium mod. X. Solvit pullos II. cum ovis. Habet ibi culturas XV.

Habet in Vitlena manſos XI. ubi manent homines XIV. De quibus manſis eſt unus & dimidius in beneficio, & unus abſus. Solvit unuſquiſque uno anno ſol. II. alio anno porcos II. & arietes II. Solvunt duo manſi de vino mod. II. & dimidium. Alii manſi, unuſquiſque de frumento mod. I. Arat unuſquiſque ad hivernaticum perticas IV. ad tramiſium II. Et arat corbadas III. ad hivernaticum, ad tramiſium perticas III. Claudit unuſquiſque in vinea perticas VII. Solvit pullos III. cum ovis.

Habet in monte Hayrici manſos ingenuiles XII. Manent ibi homines XXI. De quibus manſis tenent XI. alii homines. Solvit unuſquiſque annis ſingulis ſol. V. & dimidium. Arat ad hivernaticum perticas VII. & dimid. ad tramiſium V. Facit ad hivernaticum corbadas III. ad binalia III. ad tramiſium. III. Debet unuſquiſque de lignario in latum pedes V. in altum pedes VI. & de caraĉtionibus carradas VI. & omni anno feſtivitate ſancti Martini & in Natale Domini & in Paſcha carradam I. Claudit inter curtem & hortum & vineam perticas VII. & dimidiam. Solvit de lino faſcium III. de XXX. madaſciis, & in paſcione mod. II. de vino, de terra cenſali mod. II. de vino. Arat ad hivernaticum perticas VII. & dimidiam. Solvit pullos III. cum ovis.

Habet in Equa manſos ſerviles IX. & dimidium. Manent ibi homines XIX. Solvit unuſquiſque uſquè ad Monaſterium carroperam I. & ſoc & cultrum. Faciunt corbadas XI. Arat unuſquiſque inter hivernaticum & tramiſium perticas X. Solvit pullos II. cum ovis.

Habet in Fabarias ſeptem manſos ingenuiles. Octavus manſus pertinet ad Eccleſiam ipſius villæ dicatam in honore ſancti Martini. Antiquo tempore ſolvebat unuſquiſque manſus ſol. V. Poſteà in alio tempore ſolvebat unuſquiſque in unoquoque menſe per totum annum tres dies. A feſtivitate ſancti Johannis uſquè in natale Domini ſolvebat à tertia in tertiam ebdomadam corbadam; & faciebat unum bannum in vinea, alium in meſſe. Solvebant duo manſi tres carroperas in anno uſquè ad Foſſatis. Solvebat unuſquiſque de paſcione denarios XII. & pullos III. cum ovis XV.

Nonus manſus eſt indominicatus, ubi habet culturas v. & pratum & ſilvas & aquas cum farinario.

Iſti ſunt cavaticarii ſancti Petri. Tetboldus, Gondoildis defunctus, Emhardus, Ledelindis, Amalgarius, Hairlindis, item Amalgarius, item Tetboldus, Amalbertus, Frodovinus, Frodevildis.

Familia de Cliciaco. Godelſadus, Ravenus, Odilo, Vivardus, Ermengiſus, Hildegiſus, Ansberga, Vitalis, Adelgardis, Mamucia cum tribus infantibus ſuis, id eſt, Dominicus & Hildulfus & Gozlenus, & cum aliis tribus, Gitberga, Erluinus, Nadalbertus, Erliardis, Godinus, Doda, Odila, Adelindis, item Odila, Vuido, Vuinegauda, Tedelindis, Adelberga, Ermengildis, Roducia, Frotgarius, Grimhardus, Erembertus, Johannes, Tetſinda, Hildebertus & ſoror ejus, Rainberga & filia ejus nomine Eliſabet cum ſuis filiis.

Hengelrannus, Rodulfus, Rainerius, Hengelſent, Vuarenburgis, Rodulfus, & Bernice, omnes iſti cum infantibus ſuis. Berhengerius Presbyter.

Ingelburgis filia Vitalis de Bunido beato Petro ſe tradidit tali ratione ut nunquàm à Monachis eſſet vendita neque ulli homini donata.

Doda, Vuarnerus, Ingelgerus, Anſoldus, Beliardus.

Adrianus, Rainuis uxor ſua cum tribus filiis, Durandus, Germundus, Rainerius, Ermengardis, Nodelenda cum quinque filiabus & unum filium, Richardus, Teſcenda cum duabus filiabus & unum filium, Ildeardus & filius ejus Conſtantius. Iſti ſunt fratres & ſorores Adriani. Rainuis, Legardus, Nodelenda habent ſeniores. Alboldus, Girberga, Teſcenda, Conſtantius, Aſcelinus, Sireda ſoror ejus, Idfredus cognatus eorum, Iſenbardus filius Richardi. Iſti ſunt cognati Ariani Germani.

Hiſenburgis Brittoniſa gratanter ſe condonavit ſancto Petro, antequàm acciperet maritum, ut in poſterum cum filiis & filiabus ſuis ſub ſervitutis jugo teneatur, quorum hæc ſunt nomina. Odolricus, Giſlebertus, Durandus.

XIII.

Præceptum Pippini Regis pro monaſterio Soricinii.

An. 754. Ex archivo monaſterii Soricinii.

IN nomine Domini & Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Pippinus gratiâ Dei Rex. Si ergà loca divinis cultribus mancipata propter amorem Dei ejuſque in eiſdem locis famulantium propter eorum ſuſtentationem quiddam conferimus, præmium nobis apud Dominum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Proindè noverit omnium fidelium tam præſentium quàm & futurorum ſolertia quia placuit nobis propter amorem Dei & animæ noſtræ remedium conſtruere Monaſterium in pago Toloſano juxtà caſtrum quod dicitur Verdunus, cui à Soricinii rivulo vocabulum conſtat inditum Soricinius, in honorem Dei & ejus genitricis perpetuæ Virginis Mariæ & omnium Sanctorum, ſecundùm quod eadem Dei genitrix nobis viſa eſt præcepiſſe. Conferimus igitur eidem loco de rebus à Deo nobis collatis ad ſuſtentationem, ut diximus, Fratrum ibidem Deo famulantium prædium noſtrum quod dicitur Villapicta & Eccleſiam in honorem ſancti Johannis Baptiſtæ conſtructam cum omni integritate, quantumcunque in ipſo loco jure proprietatis modò noſtra eſt poſſeſſio, & aliud prædium quod dicitur Villamanna in contiguo ſuperioris prædicti ſituatum, cum omni integritate, cum mancipia utriuſque ſexûs, cum domibus, ædificiis, terris, vineis, pratis, ſilvis, paſcuis, aquis, aquarumque decurſibus, molendinis, mobilibus & immobilibus, cultum & incultum, queſtum & adquirendum, totum ab integro memorato monaſterio Soricinio ad cunctas ejuſdem Monaſterii neceſſitates conſulendas perpetualiter ad habendum delegavimus. Et hanc noſtram auctoritatem ſub nomine ac evictionis gratiâ fieri volumus, per quam præcipimus ut nullus Judex publicus vel quilibet ex judiciaria poteſtate in poſſeſſiones memorati Monaſterii, quæ deinceps divina pietas in jure ipſius ſancti loci voluerit augere, ullas illicitas occaſiones requirere nullo unquam tempore audeat; ſed liceat ordinato Abbati ſuisque ſucceſſoribus ſub immunitatis noſtræ vel ſucceſſorum noſtrorum defenſione quieto ordine poſſidere, & quandoquidem divinâ vocatione à nobis ordinatus Abbas vel ſucceſſor ejus ab hac luce migraverit, perpetuò ſecundùm Regulam ſancti Benedicti per hanc noſtram auctoritatem & conſenſum licentiam habeant eligendi Abbates; quatenùs ipſos Monachos, qui ibidem Deo famulari videntur, pro ſtatu totius regni noſtri & incolumitate conjugis atque prolis Domini miſericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas noſtris & futuris temporibus debeat inconvulſa manere, manu noſtrâ ſubſignavimus, & annulli impreſſione ſignari juſſimus.

Signum PIPPINI glorioſiſſimi Regis.

Johannes Diaconus ad vicem Dagni recognnvit.

Data ſeptimo Kalendas Septembris anno Chriſto propitio ſecundo Domini Pippini Regis, Indictione ſeptimâ. Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XIV.

Charta donationis villæ de Blangiaco ad Eccleſiam Brivatenſem.

An. 760. Ex Chartulario Brivatenſi c. 26.

EXemplaria. Domnis ſanctis Donidio, Honorifico, Unoberto, Betoleno Presbyteris, necnon Raconi Clerico, vel aliis tam Diaconibus quàm ſerviendis ſancto Juliano Clericis qui præſenti tempore ibidem deſervire videntur. Ego Gideon. Dùm non eſt incognitum quòd Domnus Hunaldus Princeps antè hos dies per * parva conſilia aliquam villam in pago Limanico de ratione ſancti Juliani Martyris, cui vocabulum eſt Maceriaco, viſus fui aſtruxiſſe, poſteà cœleſte auxilio monitus ſuperſcriptam villam ipſi caſſæ Dei reddere ordinavi & duas partiones tam de terra, vineis, cenſu, tributo, aut ex omni re ſibi pertinenti, pro mole peccatorum, vobis viſus fui condonaſſe,

* prava

donasse, ut omni tempore Missæ ibidem decensitæ esse debeant, petivi à vobis ut de ipsis duabus partionibus misit compendium faceretis, quod ità feciſtis, ut dùm ego viverem, hoc per vestrum compendium habere debeam. Et ego pro ipso compendio dedi vobis de ratione sancti Juliani villam cui vocabulum est Blanciago unà cum agacentia sua vel servos vel tributa quod exindè exire debet annis singulis, libras II. partionum de ipsa villa Maceriago in vos visus sum emisisse; ut si in tempore aut post tempus ego vobis * perro judicium facere voluero aut fecero, * spondionis vobis desolvere partibus vestris aut successoribus vestris, qui tunc temporis post fuerint, auri libram I. & ipsam villam Blanciago in vestra revocatione ponam, & inantia vestra compendius vos dominus recognoscat, & præsens precaria mea in vos scripta omni tempore firma stabilita perduret. Facta carta precaria mense Septembris XII. anno Donno Wayfario Principe. Teste Gideone. Manu Gationis. Manu Berterio. Manu Artimio.

* *f.* pro hoc
* *f.* spondeo nos.

XV.

Præceptum Pippini Regis pro Monasterio Juncellensi.

An. 768. Ex Archivo Monasterii Juncellensis.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Pippinus, divinâ ordinante Providentiâ Rex, universis Fidelibus. Cùm locis Deo dicatis eisque inibi Deo servientibus quippiam muneris conferimus, id nobis procul dubio ad æterni regni præmium consequendum profuturum cognoscimus. Quamobrem noverit solertia cunctorum sanctæ Dei Ecclesiæ filiorum quia adiens nostri culminis serenitatem Benedictus Abbas sancti Petri Juncellensis Monasterii, quod est situm in territorio Bitterrensi, petiit ut ipsum Monasterium restrueremus & de nostris regalibus bonis augeremus. Cujus deniquè preces clementer audivimus, & ad meliorandum locum ipsi serviſque Dei illic militantibus benignè aliquid largimur, scilicet de fonte pallagii usquè ad terram nigram, abhinc etiam usquè ad fontem Alder, & indè usquè ad fontem Orbi, & descendit ad terminum tabulæ, & indè iterùm usquè ad fontem pallagii, ut necessitatibus eorum supplementum conferatur. Prædictum autem Juncellense Monasterium cum hac nostra largitione vel cum reliquis possessionibus quas in præsenti possidet vel quæque deinceps in jure ipsius Monasterii aut per nos aut per alios quosque divina pietas augere voluerit, sub nostro mundeburdo nostræ que libertatis defensione omni tempore persistere mandamus. Et propterea jubemus ut nulla potestas neque quislibet hominum ipsas possessiones præsumat aliquandò à potestate sive dominatione jam dicti Monasterii minuere vel subtrahere; sed liceat Benedicto Abbati & successoribus suis cum ipsius loci congregatione sine alicujus minoratione quietè integerrimequè possidere. Et per nostram etiam auctoritatem Monachi ibi Deo servientes liberam semper habeant potestatem ex se ipsis Abbates eligere secundùm beatissimi Benedicti Regulam; quatenùs pro stabilitate totius nostri regni misericordiam Dei implorare delectentur. Ut autem hæc largitio & liberalitas nostræ magnificentiæ rata & inconvulsa omni tempore permaneat, manu propriâ subternotavimus & anuli nostri impressione sigillari fecimus.

Signum PIPPINI glorioſi Regis.

ISACHAR Notarius ad vicem HERMOLDI recognovit & signavit.

Datum mense Junio feriâ tertiâ anno XXVI. Pippini Regis. Actum villâ Pontigonis in Dei nomine feliciter.

Error heic est in numeris. Nam Pippinus regnavit per annos tantùm sexdecim. Itaquè reponendum videtur XVI. pro XXVI.

XVI.

Judicium pro Daniele Archiepiſco Narbonenſi adversùs Milonem Comitem.

An. 783. Ex Archivo Archiepiſcopi Narbonenſis.

IN Dei nomine. Hæc est notitia traditionis judicius. Cumque residerent Missi gloriosissimo atque scelentissimo Domino nostro Carulo Rege Francorum in Narbona civitate, die Martis, per multorum altercationes audiendas & rectis negotiis terminandæ, & per Ordinationis de suos Missos, id est, Waltario, Adalberto, Fulcore, & Guibuino, & Vassis dominicis, id est, Rodestagnus, & Abundantius, & Judices qui jussi sunt causas dirimere & legibus difinire, id est, Gontario, Discolio, Leoderico, Petro Bona-vita, & Sisfredo, & aliorum bonorum hominum qui ibidem aderant, id est, Caribertus, Wildaldus, Ingobertus, Arvinus, Wicar, Wisulfus, Atila, Samuel, Donadeus, Argemundus, Urſione, Argimiro, Anselmo, Warnario, in eorum judicio vel præsentia quos causas fecit esse præsentes. Cumque ibidem residerent præscripti Missi & Judices vel plures bonis hominibus in Narbona civitate ad rectas justitias terminandas & causarum exordias dirimendas in eorum præsentia; ibique in supradictorum judicio veniens homo nomine Arluinus, qui est assertor vel causilicus & mandatarius Danielo Archiepiscopo, & per Ordinatione de Domno & Regi nostro Karulo Rege, & dixit: Jubete me audire cum isto præsente Milone Comite, quia tales villas qui sunt in pago Narbonense de causa Ecclesiarum sanctorum Justi & Pastoris, & S. Pauli, & sancti Stefani in pago Narbonensi, eis retinet malum ordinem injustè. Hæc sunt nomina de ipsas villas. Quincianus, & Muianus, Ecclesiarum sunt medius. Villa Pucio, Valeri, & Baxanus, & Maliarius villæ sunt ultrà ponte septimo, causa est Ecclesiarum ab integrè sanctorum Justi & Pastoris. Villæ..... Trapalianicus, Paredinas, Agello, Medallano, Buconiano, Follopiano, Anniciano, ex medietate. Magriniano, Leccas, Centopenus, Christimanicus, Petrurio, ab integrè. Cannedo, Troilo, Lauteolis curte, Oliva media, Prexanus media, Caunas, Nivianus, infrà insola Leccas. Villa Gorgociano, Caunas, Casolis, Baias, Ursarias, Quiliano, ab integrè.

Lapedeto, ipſa quarta parte Colonicas, Mercuriano, ipſa quarta parte Maglaco, fonte dicta Buconiano, Callano, Concua larga, Abuniano, ex medietate. Leoniano, ex medietate. Suburbe..... Sala ſurper ponte ſeptimo, in valle Gabiano, ex medietate. Crotas, Cagnano, ſancti Marcelli, Villa Totonis, ſancti Georgii, Villa Ciliano, ſancti Creſenti, ſanctæ Mariæ Segelona, ex medietate. Cragnano villa, Aquaviva, ex medietate. Ruſiniano, ex medietate. Omnia & in omnibus quantùm ibidem retinebat jam perſcriptus Archiepiſcopus pro cauſa Eccleſiarum ſanctorum Juſti & Paſtoris, & ſancti Pauli, & ſancti Stefani, quod ego jamdictus Arluinus, qui ſum aſſertor vel cauſilicus & mandatarius de jamdicto Archiepiſcopo Danielo, hoc adprovavi per ſeries condiciones, quòd iſte Milo Comes retinet ipſas villas malum ordinem injuſtè, & invaſit de poteſtate de iſto jamdicto Archiepiſcopo, cujus ego mandatarius ſum. Tunc nos Miſſi, Vaſſi dominici, & Judices interrogavimus jamdicto Milone Comite: Qui reſpondis ad iſto Arloino, qui eſt mandatarius de jamdicto Archiepiſcopo de hac cauſa? Tunc Milo Comes in ſuum reſponſum dixit: Ipſas villas ſenior meus Karolus Rex mihi eas dedit ad beneficio. Tunc ipſi Miſſi, & Judices, & Vaſſi dominici interrogaverunt Milone Comite ſi potebat habere condictiones, aut recognitiones, aut judicium, aut teſtes, pro quibus ipſas villas partibus ſuis retinere deberet. Tunc Milo Comis dixit. Non habeo nullum judicium veritatis, nec nulla teſtimonia, pro quibus ipſas villas partibus meis vindicare debeam, nec in iſto placito, nec in alio, nec in tertio, nec ulloque tempore. Tunc præfati Miſſi, Vaſſi dominici, & Judices interrogaverunt Arloino, qui eſt aſſertor vel cauſilicus & mandatarius de jamdicto Danielo Archiepiſcopo, ſi potebat habere tale teſtimonia pro quibus hoc quod dicebat ſuper Milone Comite, hoc legibus aprovare potuiſſet. Et tunc aſſeruit Arloinus, & dixit ſic. Habeo undè..... pro judicio de ſupradictos Miſſos, Vaſſis dominicis, & Judices. Arloinus madatarius ſuam agramivit teſtimonia. Nuper veniens Arloinus ad ſuum placitum, quod arramitum habuit, & ibidem ſua teſtimonia protulit bonos homines idoneos, his nominibus, Undila, Aurilianus, Kairato, Narbonellus, Dodemirus, Lunares, Silentius, Bonus Eneus, Gumaricus, Witeringus, Teudeſindus, & Servandus: qui ſic teſtificaverunt in ſupradictorum judicio, in facie Milone Comite, & ſerie condiciones hac juraverunt in Eccleſia S. Mariæ qui ſita eſt infrà muros civitatis Narbona, quia nos ſupranominati teſtes ſcimus, & benè in veritate nobis cognitum manet, & vidimus ipſas villas ſuperiùs ſcriptas, cum fines & termines vel ajacentias quæ ad ipſas villas pertinent, habentes & dominantem ad Danielo Archiepiſcopo, cujus iſte Arloinus aſſertor, cauſilicus, & mandatarius eſt, pro cauſa Eccleſiarum ſanctorum Juſti & Paſtoris, & ſancti Pauli, & ſancti Stefani. Nam & nos Undila, Aurelianus, Kairato, Narbonellus, Dodemirus, Lunares, Silentius, Bonus Eneus, Gumaricus, Witerigus, Teudeſindus, & Servandus, vidimus jamdictas villas, cum illorum fines & termines, habentes & dominantem Danielo Archiepiſcopo, cujus iſte Arloinus aſſertor, cauſilicus, & mandatarius eſt, ab integrè. Et cùm nos præfati Miſſi, Vaſſi dominici, & Judices videntes talem adprovationem de Arloino aſſertore, cauſilico, & mandatario Danielo Archiepiſcopo, & poſt tanta rei veritatem benè cognovimus, altercavimus inter nos antè perſctiptos Miſſos, Vaſſis dominicis, & Judices, vel plures bonis hominibus..... reſidebant; & ordinavimus Milone Comite, ut de ipſas villas ſe * exigere feciſſet, & Arloino aſſertore & mandatario Danielo Archiepiſcopo per ſuum ſaionem reveſtire feciſſet; ſicut & fecit. Et congaudeat ſe Arloinus aſſertor, cauſilicus, & mandatarius Danielo Archiepiſcopo in noſtro judicio ſuam percepiſſe & habere juſticia. Dato judicio notitia tradictionis III. Nonas Junii anno XIV. regnante Karulo Rege Francorum. Signum Milonis, qui hanc notitiam..... & evacuationis feci & firmare rogavi bonis hominibus. S. Garibertus. S. Widaldus. S. Ingobertus. S. Arvinus. S. Wicur. S. Ergimiro. S. Anſelmo. S. Warnario. S. Guitulfus. S. Atila. S..... S. Donadei. S. Argemundus. S. Urſio. S. Gunturſus. Teodericus. Petrus. Signedus. Ego Waltarius Notarius ſubſcripſi. Ego Adalbertus Notarius ſubſcripſi.

* exiue

Boſo, qui hanc noticiam tradictionis judicii ſcripſit ſub die & anno quibus ſuprà.

Judicium iſtud à Catello editum eſt in Memoriis Hiſtoriæ Occitanicæ pag. 742. ex Chartulario Archiepiſcopi Narbonenſis, ſed valdè mendoſum ac corruptum. Itaquè nos putavimus hoc, datâ occaſione, recudendum eſſe, deſcriptum à nibis ex vetuſtiſſima ſcheda Narbonenſi.

XVII.

Epiſtola nomine Jeſu Chriſti ſcripta ævo, ut videtur, Karoli M. Regis Francorum.

V. Achlon. l. 2. c. 5. Matth. Pamum, pag. 581. Matth. Paris, pag. 140.

IN nomine Domini. Incipit epiſtola Salvatoris Domini noſtri Jeſu Chriſti Filii Dei, quæ in Hieroſolymis cecidit, Michaelo ipſam deportavit; & inventa eſt ad portam, * quem per manus Sacerdotis nomine Eros. Et ipſa epiſtola ad Erim civitatem directa eſt ad alium Sacerdotem nomine Leopas. Leopas verò direxit ipſam epiſtolam ad Cappadociam. Et tunc collecti ſunt XV. Epiſcopi in unum, & triduanum jejunium fecerunt in vigiliis & orationibus inſiſtentes, ſimulque & omnes Preſbyteri, Diacones, Clerici, & omnes populi tam viris quàm mulieribus collecti ſunt in unum & ploraverunt ubi inventa eſt & à Domino directa epiſtola. Cariſſimi Fratres, audite & abſcultate qualem nobis epiſtolam direxit Dominus è cœlo, non tantùm niſi ut corrigamus noſmetipſos de omni cæcitate hujus ſeculi antequàm veniat ira furoris Domini ſuper nos. Deniquè non pro aliud niſi ſanctum diem Dominicum cuſtodiendum & decimas fideles Deo reddendum,

An. 718. Ex Codice Tarraconenſi.

* ſ Efrem

ſicut ſcriptum eſt : Die dominico ſedentes in foro, & cauſas judicandi otioſas. Venationes in eodem die non colligere. Pecora in eodem die non mulgentes, ſed pauperibus veſtris aut comparibus non habentes diſtribuere. Boves tuos in eodem die non mittas laborare. Propter quod non cuſtodiſtis diem dom..... veniat ſuper vos judicium Domini. Et propterea lugebunt &..... generaliter periculum terræ & captivas animas duces..... ubi erit fletus & ſtridor dentium. Neſcitis miſeri quia..... terram, mare, & omnia quæ in eis ſunt ornam..... tea Adam de limo terræ plaſmavi & edi..... ..... bit omnis peccatus in terra donec.....

Deſunt heic multa.

nihil aliud operantes in die Dominico niſi ad Eccleſiam concurrere ſolemnitates Domini audire. Et poſt hæc infirmos viſitare, mortuos ſepelire, tribulantes conſolare, diſcordantes pacificare, crucem Chriſti in omnibus venerare, deponentes nitidas veſtes in ſaccis & ciliciis & cinere verſari, ſicut Ninivitæ fecerunt, & ſic liberati ſunt ab ira furoris mei. Miſeri populi! cur non timetis, ut poſſitis evadere iram meam? Corrigite vos antequàm veniat ira mea ſuper vos & omnes habitantes in terra qui nolunt cuſtodire mandata mea & diem ſanctum Dominicum colere & venerare. Ponite, miſeri, mortem antè oculos veſtros die noctuque, quia neſcitis quâ horâ auferantur à vobis animas veſtras & deducantur à diabulo in gehenna ignis, ubi nulla erit requies, niſi fletus & ululatus. Admoneo vos per epiſtolam iſtam ut cuſtodiatis omnia quæ dixi vobis. Quòd ſi non cuſtodieritis, mittam ſuper vos lapides calidos ignem & flammam producentes cum magno pondere, qui conſumant vos uſquè ad..... anei qui degluttant homines, aut velut paſſer triticum, ità de..... rnus..... ..... os ſerpentes pinnatas malas & peſſimas, qui devorent..... tributio. Si non egeritis pœnitentiam & ..... la in quibus bibitis vos & filii veſtri.....

Heic rursùm multa deſunt.

Dico vobis, conjuratio fidelis populi, permaneat in vobis gratia mea, qui ſum Deus veſter. Vigilando & orando, vel eleemoſynas faciendo, facta mala relinquendo, homicidia relaxando, viduas & orphanos diligendo, pro peccata veſtra ſemper orando, mala pro malo non reddendo, diem ſanctum Dominicum cuſtodiendo, compari tuo caritatem & fidem perfectam tenendo. Si hæc feceritis, in regno meo eritis mecum regnaturi in ſecula ſeculorum. Amen.

Filii parentes non maledicant, neque parentes filios; quia maledictio patris & matris eradicat fundamenta domos filiorum.

Ecce fideliter iterùm dico vobis, ad Eccleſias meas cum oblationes frequenter venite. Lectiones divinas intento corde audite, ut ſalvi eſſe poſſitis. Qui diſſimulaverit ad fontes, aut ad arboribus, aut ad petra fuerit inventus ſacrificare, aut ad ſepulcra mortuorum præſumpſerit incantare, aut in quolibet locis tergere, anathemabo eum, & peribit in inferno inferiori : quia omnis incantator non habebit partem in regno meo. Ille tamen qui dimiſerit ſanctum diem Dominicum, & non coluerit eum ſicut oportet, anathemabo eum. Maleficos, divinos, incantatores, aguriatores fugite. Jejunium obſervate. Veſtras decimas, de quantum habueritis, in Eccleſias meas ponite. Eſtote aſſiduè ſine peccato. Recordare tabulas Moyſi famulo meo, & Legem & Præcepta quæ dedi ei ad prædicandum in populis, ut timeant me & cuſtodiant illam. Moneo vos per epiſtolam iſtam ut in Eccleſias meas nullus ſit, non vir, non mulier, qui præſumat fabulare, aut verboſare, aut ſedere, aut antè Miſſa egredere, donec compleantur ſollemnia, anathema ſit. Anima illa tale non colligam in paradiſo meo. Amen dico vobis, ſi non corrigeritis voſmetipſos, mittam ſuper vos brucus & locuſtas, qui comedant fructus veſtros, & lupos rapaces qui comedant vos, quia non cuſtodiſtis diem ſanctum Dominicum. Qui ipſum non cuſtodierit, maledictus erit. Die Dominico non lavare veſtimenta, non caput neque capillos tondere. Qui hæc fecerit, anathema ſit. Si cuſtodieritis mandata mea, avertam faciem meam à vobis, & non mittam in domibus veſtris omnem malitiam & amaritudinem & infirmitatem. Si quis tamen in die Dominico aut cauſas voluerit committere vel intentiones facere, aut rixas commiſerit, mittam in eis puſtellas, acceſſiones, & langores, & omne genus infirmitates. Et pro eo quòd non concurritis ad Eccleſias meas, ſed magis ad mercimonia vel ad ſilvam vel otium, & per plateas ſedere, fabulas vanas loquere, & me non timere, & Eccleſias meas non venerare, propter hoc tradam vos in fame & in manus gentium (& non pluam ſuper vos) incredulorum Paganorum, qui epiſtolam iſtam non cuſtodiunt. Jam enim vobis antè Legem meam mandavi, ſed minimè cuſtodiſtis diem ſanctum Dominicum. Propterea mittam gladium meum ſuper vos, quia non cuſtodiſtis hæc omnia. Amen dico vobis. Crucifixus fui propter vos, & reſurrexi die Dominicâ, aſcendi ad dexteram Dei, & requiem dedi omnibus die Dominico. In ipſo feci cœlum & terram, ſolem & lunam, mare & omnia quæ in eis ſunt. Et poſteà Adam de limo terræ plaſmavi, & die Dominico ſanctificavi, & dedi requiem in ipſo ut benè agant, & ſine preſſure ſint, & requieſcant per omnia. Sacerdotibus meis præcepi per epiſtolas & libros ut Legem iſtam fideliter narrent, ut die Dominico & feſtivitates meas fideliter cuſtodiant, quia Pagani ſunt in terra qui non cuſtodiunt Legem meam. Et ſi non cuſtodieritis omnia quæ præcepi vobis, mittam ſuper vos tribulationes & grandines & tempeſtates & ſiccitatem, qui exterminet fructum operum veſtrorum; & non habebitis partem mecum, neque cum Angelis meis, neque cum Martyribus meis. Amen dico vobis. Si non cuſtodieritis ſanctum diem Dominicum, mittam ſuper vos fame & frigore, & æſtum gravem in meſſes & in vineas veſtras ſive omnes labores veſtros, & ad alios demonſtrabo & vobis non dabo, quia decimas veſtras, de quantum habuiſtis, dare noluiſtis. Indè ad decimum revertatur. Amen dico vobis. Die Dominico obſervate cum omni diligentia, ſicut nec ipſas oleras in hortibus veſtris die Dominico colligatis. Si hæc feceritis, vos mulieres, mittam ſuper vos ſerpentes pinnatas qui comedant & percutiant mamillas veſtras. Amen dico vobis. Si non.

cuſtodieritis ſanctum diem Dominicum, omnia mala mittam ſuper vos. Nam ſi cuſtodieritis mandata mea & feceritis ea, dabo vobis benedictionem meam, & multiplicabo labores veſtros uſque ad abundantiam & uſquè ad meſſem, & uſquè ad vindemiam & pomiferum & totam ſubſtantiam, & quæcunque perieritis dabo vobis. Amen dico vobis. Si non cuſtodieritis mandata mea, omnia mala habebitis, & addam vobis malum ſuper quod habuiſtis. Et ſi fuerint Presbyteri aut Diaconi, ubicunque invenerint epiſtolam iſtam, legant & aperiant illam ad omne populum, frequenter admoneant ut recedant ab iniquis ſuis operibus. Et omnis qui hoc audierit, & non crediderit, anathema ſit. Ego ſum Dominus Deus veſter, qui crucifixus fui propter vos, ut cuſtodiatis voſmetipſos. Per iſtam epiſtolam, quæ oſtenſi vobis, ſuſcipite illam, & toto corde ſine dubio credite, & audite frequenter, quia non fuit ab homine ſcripta, neque ab Angelo, nequè ab Archangelo, niſi de verbo meo & de ſuavitate mea, quia vera eſt ſcripta, & à ſupremo throno tranſmiſſa fuit, ut credatis. Et ſi vos emendare nolueritis, parate vos ad pœnam menſe Novembrio. Sic erit grandis metus ſuper vos. Vermis, focus, & flamma, quatenùs alios comedat vermis, & alios cremet ignis, & ceterorum, ut credatis quia mundus iſte judicatus eſt in grandi ruina. Juro vos per epiſtolam iſtam quia aliam vobis nunquam mittam antequàm veniat Judicius meus ſuper vos. Educ epiſtolam iſtam per univerſum populum denuntiate. Finit. Ut clarus & pius Dominus noſter Jeſus Chriſtus inſpirare & liberare dignetur. Amen. Cui eſt honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

XVIII.

Karoli Magni Præceptum pro Aniano, Abbate Monaſterii Caunenſis.

An. 794. Ex Archivo Monaſterii Caunenſis.

KArolus, gratiâ Dei Rex Francorum & Longobarorum ac Patricius Romanorum, omnibus Fidelibus noſtris præſentibus & futuris; Rectum eſt regalis poteſtas illis tuitionem impertiat quorum neceſſitas comprobatur. Igitur cognoſcat magnitudo ſeu utilitas veſtra quia vir venerabilis Anianus, Abbas ex Monaſterio ſancti Johannis & ſancti Laurentii, quod fuit conſtructum in locis nuncupatis Extorio & Olibegio, noſtro ſynodali Concilio veniens unà cum Monachis ſuis Continuo, Stromundo, Lurio; cum omnibus rebus vel hominibus Monaſterii ſui quas moderno tempore videtur poſſidere, ſe pleniùs commendavit, & nos ſub noſtra tuitione eum & Monachos ſuos cum omnibus rebus atque hominibus ſuis recepimus ac retinemus, quatenùs diebus vitæ ſuæ ſub noſtra tuitione valeant quietè vivere & reſidere. Propterea has literas noſtras pro firmitatis ſtudio eis dedimus, per quas omninò jubemus ut nullus quiſliber de vobis neque de junioribus veſtris prædicto Aniano Abbati ſeu Monachis ſuis nec rebus vel hominibus illorum contingere nec inquietare aut contrà rationis ordinem calumniam generare non præſumatis, niſi, ut diximus, cum omnibus rebus vel hominibus illorum ſub noſtra tuitione valeant quietè vivere vel reſidere. Similiter conceſſimus ei villam Caunas ſicuti Milo ad ſuum Monaſterium per ſuas literas delegavit, cum omnibus appendiciis ſuis, quatenùs meliùs delecter ipſos ſervos Dei pro nobis vel ſtabilitate regni noſtri Domini miſericordiam exorare. Et ſi aliquæ cauſæ adversùs eos ſurrexerint, vel homines eorum autoltæ fuerint, quas in promptu abſquè gravi illorum diſpendio definire non potueritis, uſquè in noſtram præſentiam reſerventur, quatenùs antè nos ſecundùm Legis ordinem accipiant finitivam ſententiam. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur vel à Fidelibus noſtris meliùs conſervetur, de anulo noſtro eam ſubter ſigillari juſſimus.

Vindolaicus ad vicem Radonis recognovit.

Data XIII. Kalendas Auguſti anno vigeſimo ſexto, & vigeſimo regni noſtri.

Actum Franconoforti palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XIX.

Præceptum Karoli Magni pro quodam Joanne qui Sarracenos debellaverat in pago Barcinonenſi.

An. 795. Ex Archivo Archiepiſcopi Narbonenſis.

IN nomine Patris & Filii & Spiritûs ſancti. Karolus ſereniſſimus, gratiâ Dei Rex Francorum & Longobardorum ac Patricius Romanorum. Notum ſit omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, vel cunctis Fidelibus noſtris tam præſentibus quàmque futuris. Rectum eſt regalis poteſtas illis tuitionem impertiat quorum neceſſitas comprobatur. Igitur cognoſcat almitas veſtra qualiter Johanne ad nos veniente, & oſtendit nobis epiſtolam quam dilectus filius noſter Ludovicus ei fecerat, & per ipſum ad nos direxit. Et invenimus in ipſa epiſtola inſertum quòd Johannes ipſe ſuper hereticos ſive Sarracenos infideles noſtros magnum certamen certavit in pago Barchinonenſe, ubi ſuperavit eos in locum ubi dicitur ad Ponte, & occidit jamdictos infideles, & cepit de ipſis ſpolia; aliquid exindè dilecto filio noſtro obtulit, equum optimum & brumia optima & ſpatam Indiam cum techa de argento parata; & perierat in pago Narbonenſe villare heremum ad laborandum quem dicunt Fontes. Ille verò dedit ei ipſum villare, & direxit eum ad nos. Et cùm ad nos veniſſet cum ipſa epiſtola quam filius noſter ei fecerat, in manibus noſtris ſe commendavit; & petivit à nobis jamdictus fidelis noſter Johannes ut ipſum villare, quod filius noſter ei dederat, concedere feciſſemus.. Nos verò concedimus ei ipſum villarem & omnes ſuos terminos & pertinentias ſuas ab integrè, & quantum ille cum hominibus ſuis in villa Fontejoncoſa occupavit vel occupaverit, vel de heremo traxerit, vel infrà ſuos terminos, ſive in aliis locis, vel villis, ſeu villare occupaverit, vel apriſione fecerit cum hominibus ſuis. Hæc omnia concedimus ei per noſtrum donum, ut habeat ille & poſteritas ſua abſquè ullo cenſu aut inquietudine, dùm nobis aut filius noſtris fideles extiterint. Qua-

tenùs verò auctoritas firmior habeatur, de anulo noſtro ſubter ſigillavimus.

Gilabertus ad vicem Radoni recognovit & ſubſcripſit.

Data in menſe Marcio anno XXV. & XVIII. regni noſtri. Actum Aquiſgrani palatio noſtro in Dei nomine feliciter. Amen.

XX.

Præceptum Karoli M. pro Monaſterio Cormaricenſi.

Præceptum Domni Karoli Regis, quod fecit rogante Magiſtro Albino, ut duæ naves ſine teloneo per regnum ejus Monachis ſancti Pauli concederentur.

An. 800. Ex Chartulario ſancti Martini Turonenſis.

KArolus, gratiâ Dei Rex Francorum & Longobardorum ac Patricius Romanorum, omnibus Epiſcopis, Comitibus, Domeſticis, Vicariis, Centenariis, ſeu reliquis Fidelibus noſtris præſentibus & futuris. Notum ſit quia petitiones dilectiſſimi Fidelis noſtri Albini, venerabilis Monaſterii ſancti Martini, ubi ipſe pretioſus corpore requeſcit, Abbatis, taliter conceſſimus, ut Monachi qui ſub Regula ſancti Benedicti converſari videntur in Monaſterio quod eſt conſtructum in honore ſancti Pauli Apoſtoli in loco qui dicitur Cormaricus licentiam haberent naves duas per Ligerim fluvium & Meduanam ſive Sartam & Ledum vel Viennam hùc illùcque pro neceſſitatibus dirigendi, & nullum teloneum neque de ſale neque de ullis quibuſlibet rebus in ullo omninò loco ipſi aut eorum homines ſolvere aut dare debeant. Propterea præſentem auctoritatem fieri juſſimus, per quam perpetualiter jubemus ut neque vos neque juniores ſeu Succeſſores veſtri memorato venerabili viro Albino Abbati aut Succeſſoribus ſuis, ſive Monachis, aut hominibus eorum de ſupraſcripto Monaſterio ſancti Pauli pro ipſis navibus inquietare aut calumniam generare, nec teloneum aut ripaticum ab eis, nec ſalvaticum, nec portaticum, nec ullas redibitiones requirere aut exactare ullo modo præſumatis, ſed ad illum ſanctum locum Cormaricum & ad Fratres ipſos in eleemoſyna noſtra noſtris futuriſque temporibus perpetualiter proficiat in augmentis. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur & per tempora meliùs conſervetur, de anulo noſtro ſubter ſigillari juſſimus.

Genaſius ad vicem Hercambaldi firmavit.

Data IV. Nonas Junii ann XXXII. & XXIV. regni noſtri.

Actum Turonis in Monaſterio ſancti Martini,

XXI.

Præceptum Ludovici, Regis Aquitanorum, de navibus ſancti Pauli.

An. 807. Ex eodem Chartulario.

LUdovicus, gratiâ Dei Rex Aquitanorum, omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Comitibus, Domeſticis, Vicariis, Centenariis, ſeu reliquis Fidelibus noſtris præſentibus ſcilicet & futuris. Notum ſit quia conceſſimus Fridegiſo Abbati ex Monaſterio ſancti Martini, ubi ipſe corpore requieſcit, ut Monachis Cormaricenſis Monaſterii, qui monaſticè ſub Regula ſancti Monachorum Patris Benedicti degere videntur, liceat duas naves, vel quotquot fuerint ſibi neceſſariæ, per omnia flumina in regno noſtro, Deo propitio, diſcurrentia abſque ulla conſuetudine propter ſuas neceſſitates dirigere. Ad cujus conceſſionis auctoritatem corroborandam hoc præſens fieri juſſimus Præceptum, per quod imperiali auctoritate jubemus ut nullus noſtrorum præſentium ſive futurorum in hac regali ſanctione audeat illis in aliqua parte contradicere. Et ut majorem habeat in ſe hoc Præceptum vigorem, anuli noſtri impreſſione ſigillari juſſimus.

Data VII. Idus Aprilis anno XXVII. regni noſtri.

Actum Caſſanogelo palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

Albo ad vicem Helizachar ſcripſi.

XXII.

Anonymi Scriptoris Reſponſio ad Capitula Archiepiſcopis regni Francorum miſſa à Karolo M. anno Chriſti DCCCXI.

An. 811. Ex ſchedis v. c. Jacobi Sirmondi.

HÆc ſunt cauſæ quas Domnus Imperator Auguſtus nobis ad utilitatem ſemper ſanctæ Eccleſiæ per ſacram ſuam mandavit epiſtolam.

I. CAP. Quomodò vel qualiter unuſquiſque Dei Sacerdos plebem ſibi à Deo commiſſam inſinuat, prædicat, atque gubernat.

RESP. Nos igitur populum nobis commiſſum juxtà noſtram exigui intellectûs ſcientiam prædicamus & ammonemus ſicut ſancti jam nobis Patres per illorum reliquerunt exempla, Auguſtinus, Cyprianus, Hieronymus, Ambroſius, Gregorius, Ephraim, Caſſianus, Caſſiodorus, cæterique uſquè modò verbi Dei prædicatores. Primùm ineffabilem ſanctam ſacramque Trinitatem credant, fidem dogmaque ejus fideliter intelligant. Et quod debile eſt in Chriſti grege cum omni myſtico fovemus medicamine, & quod ſanum eſt, favente Chriſti gratiâ, cum omni lactea doctrina apoſtolica cupimus cuſtodire. Et pro hoc hîc plus non loquimur, ne ſanctum prolixus offendat Synodum ſermo.

II. CAP. De omni ſancti myſterio Baptiſmatis * quo ordine debemus celebramus.

* ſi

RESP. Baptiſmum Græcè, Latinè tinctio dicitur. Et ob hoc Tinctio nominatur quia ibi homo Adæ de peccato fuſcatur. Et hæc ſunt ſanctæ Eccleſiæ Sacramenta, Baptiſmum, Chriſma, Corpus & Sanguis Chriſti. Et ideò Sacramenta dicuntur, quamvis corporaliter acta ſint * aliquid divinitùs ſignificant. Et Baptiſmi myſterium non aliter eſt niſi ſub Trinitatis deſignatione Patris & Filii & Spiritûs ſancti. Sicut enim in tribus teſtibus omne verbum, ita hoc Sacramentum ternarius firmat numerus. Et propterea infans ter mergitur in ſacro fonte ut ſepulturam triduanam Chriſti trina demerſio myſticè deſignaret. Et ab aquis elevatio Chriſti reſurgentis inſtar eſt de ſepulcro. Et prop-

* quia

tereà hoc ſacratiſſimum non celebratur myſterium niſi in Paſcha & Pentecoſten, id eſt, in veneratione reſurrectionis Salvatoris & deſcendentis ſuper Apoſtolos Spiritûs ſancti. Et indè poſt lavacrum unguento linitur regio, hoc eſt, chriſmate. Chriſma enim Græcè, Unctio Latinè dicitur, ex cujus nomine Chriſtus nominatur. Indè Chriſtiani. Nam ſicut ex Baptiſmo remiſſio peccatorum largitur, ità per unctionem ſanctificatio ſancti Spiritûs adhibet: quia hoc antiqua tribuit auctoritas ut de chriſmate Reges & Sacerdotes ungerentur ex quo Aaron à Moyſe unctus eſt.

III. Cap. Cur Catechumenus fit, & cujus linguæ, & quid interpretatur.

Resp. Catechumenus Græcè, Auditor Latinè dicitur. Et ab hoc Auditor nominatur dùm de gentilitate per Dei miniſtrationem Verbi in corpus unitur Eccleſiæ. Et Gentilis dicitur quaſi ità genitus, nec tunc illa eſt imbutus doctrina. Propterea in ſanctæ matris Eccleſiæ gremio Catechumenus aliter agit. Audiat ac diſcat antequàm ad ſacrum accedat fontem myſtica chriſtianæ Religionis Sacramenta. Et tunc diſcit fidem ſanctæ Trinitatis & Symbolum & cætera quæ Chriſtiani ammonet catholica Lex.

IV. Cap. De ſcrutinio eccleſiaſtico, cur ſcrutinium fit, & quo tempore, & quid eſt ſcrutinium.

Resp. Scrutinium à ſcrutando dicitur, quia tunc ſcrutandi ſunt Catechumeni ſi rectam jam noviter fidem Symboli eis traditam firmiter tenent.

Deſunt hæc plurima.

XXIII.

Precaria Canonicorum Viennenſium in gratiam Silvii & Didanæ conjugum.

An. 812. Ex Chartulario Eccleſiæ Viennenſis.

AMabilis & diligendos nobis Silvio & conjuge ſuâ Didane, nos in Dei nomine Congregatio ſancti Mauricii Eccleſiæ Viennenſis. Dùm veſtra fuit petitio, unà & per conſenſu Domno & Seniore noſtro Barnardo vocato Archiepiſcopo, noſtra & ipſius decrevit voluntas ut nos vobis aliquid de rebus Eccleſiæ ſancti Mauricii, qui ad ipſa canonica pertinent, pro beneficio noſtro concedere deberemus. Quòd ità & fecimus. Propterea concedimus vobis res illas quas bonæ memoriæ Orſus Archiepiſcopus & Aldo Presbyter germanus ſuus per eorum epiſtolas ad ipſa caſa Dei ſancti Mauricii vel ad ipſa canonica Clericorum viſi fuerunt concedere. Propterea concedimus vobis illas res quæ ſunt in pago Vellaus in loca nuncupantes in Turmaciaco & in Fiſcali & in Buxarolas & in Bataliaco. Et cedimus vobis illas res quæ fuerunt de parte Aldone, quæ ſunt in pago Lugdunenſe, in cuſte cui vocabulum eſt in Doaciaco, qui per extromenta cartarum ad ipſa caſa Dei ſancti Mauricii conceſſa fuerunt, ipſa vobis pro beneficio noſtro ad uſufructuario jure concedimus, id eſt, in ædificiis, caſis, caſaricis, hortis, arvis, vineis, pratis, paſcuis, ſilvis, decimis, rivis, fontibus, arboribus pomiferis & impomiferis, aquis, aquarumve decurſibus, aceſciſque omnibus, omnia & ex omnibus in quibus dici aut nominare poteſt, ipſas ſuprafcriptas res vobis uſufructuario jure concedimus, ità ut annis ſingulis à parte ſancti Mauricii vel ad ipſam Congregationem Clericorum ad feſtivitatem ſancti Mauricii in argentum ſolidos III. dare debetis; & dùm ipſo cenſu dederitis, ipſas res in uſufructuario jure, ut quicquid ibidem elaborare aut acquirere potueritis, hoc ad veſtrum profectum habere & dominare debeatis abſque ulla dominatione, & hæc præſtaria noſtra per quinquennium renovetur ſtipulat pro omni firmitate. Actum Viennæ publicè. Ego Judrannus Clericus hanc precaria iſta ſcripſi die Dominico in menſe Maio in anno XXXIV. regnante Domino noſtro Karolo Imperatore in anno XII. renovans Imperator, Indictione præſente. In Chriſti nomine Rotbertus Presbyter, Walbertus Presbyter, Martinus Subdiaconus.

Erratum hic eſt in numeris. Aut enim legendum eſt anno XLIV. regnante, *aut* anno II. renovans. *Hùc autem magis inclinat animus ut cenſeam annum regni conjungendum eſſe cum anno duodecimo imperii.*

XXIV.

Præceptum Ludovici Pii de confirmatione Privilegiorum Eccleſiæ Viennenſis.

An. 814. Ex Chartulario Eccleſiæ Viennenſis.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Hludovicus, divinâ ordinante providentiâ, Imperator Auguſtus omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, Actionariis, Miſſis noſtris diſcurrentibus, vel cunctis fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ, & noſtris præſentibus ſcilicet & futuris. Notum ſit quia ſi Sacerdotum ac ſervorum Dei petitionibus, quas nobis pro ſuis neceſſitatibus innotuerint, ad effectum perducimus, non ſolùm regiam conſuetudinem exercemus, verùm etiam ad beatitudinem & retributionis mercedem talia nobis facta profutura confidimus. Proindè comperiat omnium fidelium noſtrorum induſtria præſentium ſcilicet & futurorum qualiter vir veneralis, Bernardus Viennenſis civitatis & ſancti Mauricii Martyris Eccleſiæ Præſul, veniens ad nos, detulit nobis Præceptiones Regum Anteceſſorum noſtrorum, in quibus invenimus inſertum quomodò ipſam ſedem cum cellulis vel rebus ibidem aſpicientibus ſub pleniſſima defenſione & emunitatis tuitione habuiſſent. Petiit namque nobis pro firmitatis ſtudio ut circà ipſum ſanctum locum pro mercedis noſtræ augmento denuò ſimilia concedere & confirmare deberemus. Cujus petitioni denegare noluimus, ſed reddita in omnibus & præſentes & futuri fideles ſanctæ Dei Eccleſia & noſtri conceſſum atque perpetuò confirmatum à nobis eſſe cognoſcant. Inſuper etiam placuit nobis ibidem cellulam ſancti Symphoriani, olim exindè abſtractam, cum omnibus rebus ibidem aſpicientibus reddere. Reddimus etiam ibi quandam villam quæ vocatur *Faſiana*, quam volumus ad ſuſceptionem peregrinorum & alimonia pauperum ibidem futuris proficere tempo-

ribus, ità duntaxat ut nullus eam exindè ullo unquàm tempore abstrahere aut in beneficio dare præsumat, sed, sicut intulimus, ad necessitates indigentium procuratores hujus Ecclesiæ eam manere permittant. Concessimus etiam ibi quasdam cellulas, unam quæ appellatur Monasterium superius, aliam Monasterium medianum, constructæ in honore sancti Andreæ & sancti Nicecii vel aliorum Sanctorum, quas volumus & nostris & futuris temporibus ad supplementum Canonicorum ibidem Deo famulantium proficere. Præcipientes ergò jubemus ut nullus Judex publicus, neque quislibet ex judiciaria potestate, nec aliquis ex Fidelibus nostris, in Ecclesias aut loca vel agros seu reliquas possessiones memoratæ Ecclesiæ sancti Mauricii, quas moderno tempore justè & rationabiliter possidere videtur, in quibuslibet pagis & territoriis, quicquid ibidem propter divinum amorem conlatum est, vel quæ nos munere largitatis nostræ in nostra eleemosyna ibidem reddidimus vel concessimus, quæque etiam deinceps in jure ipsius sancti loci voluerit divina pietas augeri, ad causas audiendas vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ejusdem Ecclesiæ tam ingenuos quàm & servos qui super terram ipsius residere videntur injustè distringendos, nec ullas redibitiones aut illicitas occasiones requirendas, ullo unquam tempore ingredi audeat vel exactare præsumat. Et quicquid de rebus præfatæ Ecclesiæ fiscus separare poterat, totum nos pro æterna remuneratione prædictæ Ecclesiæ concedimus, ut perhennibus temporibus in eleemosyna pauperum & stipendia servorum Dei ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum, quatenùs ipsis servis Dei, qui ibidem Deo famulari videntur, pro nobis & conjuge proleque nostra & stabilitate totius imperii nostri à Deo nobis concessi atque conservandi jugiter Domini misericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas nostris futurisque temporibus, Domino protegente, valeat inconvulsa manere, manu propriâ subscripsimus & anuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Hludovici serenissimi Imperatoris.

Helisachar recognovi.

Data XIV. Kal. Februarii anno primo Christo propicio Imperii nostri, Indictione VII.

Actum Aquisgrani palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXV.

Præceptum Ludovici Pii Imperatoris pro quodam Joanne.

An. 815. Ex Chartulario Archiepiscopi Narbonensis.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi. Hludovicus, divinâ ordinante providentiâ, Imperator Augustus, omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris præsentibus scilicet & futuris. Qualiter quidam homo fidelis noster, nomine Johannes, veniens in nostra præsentia, quæ in manibus nostris se commendavit, & petivit nobis suâ aprisione quicquid genitor noster ei concesserat ac nos, & quicquid ille occupatum habebat, aut aprisione fecerat, vel deinceps occupare aut prendere potebat, sive filii sui, cum homines eorum, & ostendit nobis exindè auctoritate quod genitor noster ei fecit. Nos verò alia ei facere jussimus, sive melioravimus. Et concedimus eidem fideli nostro Johanne in pago Narbonense villare Fontes, & villari Cello Carboniles, cum illorum terminos & pertinencias, cultum & incultum, ab integrè, & quantùm ille in villa Fontejoncosa, vel in suos terminos, sive in aliis locis vel villis sive villam occupavit, sive aprisionem fecit unà cum suis hominibus, vel deinceps facere poterit, tam ille quàm filii sui, omnia per nostrum donitum habeant ille & filii sui, & posteritas illorum, absque ullum censum vel alicujus inquietudine. Et nullus Comes, nec Vicarius, nec juniores eorum, nec ullus Judex publicus illorum homines, qui super illorum aprisione habitant aut in illorum proprio, distringere nec judicare præsumant; sed Johannes & filii sui, & posteritas illorum, illi eos judicent & distringant. Et quicquid per legem judicaverint, stabilis permaneat. Et si extrà Legem fecerint, per Legem emendent. Et hæc auctoritas nostra firmis permaneat dùm ille & filii sui & posteritas illorum ad nos & ad filios nostros aut ad posteritate illorum fideles extiterint. Et ut credatis, & anulo. nostro impressione signari jussimus. Durandus Diaconus ad vicem Helisachar recognovit. Data Kal. Januarius anno, Christo propicio, primo imperii Domini Hludovici piissimi Augusti, Indictione VIII. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXVI.

Privilegium Ludovici Imperatoris Augusti, quòd liceat Fratribus Monasterii Miciacensis habere tres naves per Ligerim sive per cætera flumina.

An. 815. Ex Chartulario Monasterii Miciacensis.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi. Ludovicus, divinâ ordinante Providentiâ Imperator Augustus omnibus Episcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, vel Vicedominis *, Vicariis, Centenariis, Telonariis, Actionariis, & omnibus rempublicam procurantibus, præsentibus scilicet & futuris. Notum sit quia Durresindus Abbas ex Monasterio sancti Maximini Miciacensis & omnis ejus Congregatio petierunt celsitudinem nostram ut licentiam haberent, ad eorum supplendas necessitates, tres naves per Ligerim, Carum, Vincenam, Sartam, Meduanam, Taunucum, seu Lidum, Hilarium, sive per cætera flumina pro quibuslibet præfati Monasterii necessitatibus discurrunt, necnon & de carris, saumariis, navigiis, seu de omni commercio, undecunque fiscus teloneum exigere poterat. Cujus precibus ob amorem Dei & venerationem ipsius Sancti annuere & hoc nostræ auctoritatis Præceptum firmitatis gratiâ ergà ipsum monasterium pro mercedis nostræ augmento, sicut petierunt, concessimus. Idcircò hoc Præceptum nostrum fieri jussimus, per quod jubemus atque præcipimus ut nemo Fidelium nostrorum, nec

* *Vide* infrà, pag. 1576.

Vide Infrà, tit. 54, pag. 1419.

quiſlibet exactor judiciariæ poteſtatis, de carris, vel ſagmariis, ſeu navigiis, vel de quolibet commercio, undecunque videlicet fiſcus teloneum exigere poteſt, nullum teloneum accipere vel exigere præſumat. Naves verò tres, quæ ſive per flumen Ligeris ſive per cætera flumina ob utilitatem & neceſſitatem ipſius Monaſterii diſcurrunt, ad quaſcunque civitates, caſtella, aut portus, vel cætera loca acceſſum habuerint, nullus ex eis aut hominibus qui eas prævident ullum teloneum aut ripaticum, aut pontaticum, aut portaticum, aut ſalutaticum, aut ceſpitaticum, aut cænaticum, aut laudaticum, aut travicticum, aut pulveraticum, aut ullum occurſum, vel ullum cenſum, aut ullam redibitionem accipere vel exigere audeat; ſed licitum ſit, abſque alicujus illicita contrarietate vel detentione, per hanc noſtram auctoritatem naves tres, & homines qui eas prævidere debent, cum iis quæ deferunt, per univerſum imperium noſtrum liberè ac ſecurè ire & redire. Et ſi aliquas moras in quolibet loco fecerint, aut aliquid mercati fuerint aut vendiderint, nihil ab eis prorsùs, ut dictum eſt, exigatur. Hæc verò auctoritas ut pleniorem obtineat vigorem, & à Fidelibus noſtris certiùs credatur & diligentiùs conſervetur, de annuli noſtri impreſſione ſubter ſigillari juſſimus.

Datum VI. Idus Januari anno Chriſto propitio primo Imperii Domni Ludovici ſereniſſimi Auguſti, Indictione VIII.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXVII.

Privilegium Ludovici Pii Imperatoris de quinque navibus Eccleſiæ Viennenſis.

An. 815. Ex Chartulario Eccleſiæ Viennenſis.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Hludovicus, divinâ ordinante Providentiâ, Imperator Auguſtus, omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, Actionariis, Telonearii, ſeu omnibus rem publicam procurantibus. Notum ſit quia nos, deprecante Bernardo Viennenſis Eccleſiæ Epiſcopo, quæ eſt conſtructa in honore ſancti Mauricii, pro mercedis noſtræ augmento, ſeu pro utilitate Fratrum ibidem Domino famulantium, ei conceſſimus naves quinque per diverſa flumina, Rhodanum ſcilicet & Segonnam, ad ſua negotia deferenda. Undè vobis præcipimus atque mandamus ut neque vos neque juniores veſtri ullum teloneum aut ripaticum ſeu portaticum, vel etiam ceſpitaticum, nec cænaticum vel ſalutaticum, nec ullas redibitiones ab eodem prædicto numero navium exigere vel exactare præſumatis, quatenùs per hanc noſtræ Præceptionis auctoritatem, ut prædiximus, ob utilitatem Fratrum ibidem Deo ſervientium liberiùs ſecuriùſque negotia ſua veſtro ſimul fulti auxilio & munimine peragere valeant. Et ut hæc auctoritas veriùs certiùſque credatur, de anulo noſtro ſubter juſſimus ſignari.

Signum Hludovici ſereniſſimi Auguſti.

Ibbo ad vicem Heliſachar recognovi.

Data IV. Idus Junii anno ſecundo Chriſto propitio Imperii Domni Hludovici ſereniſſimi Auguſti, Indictione VIII.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXVIII.

Præceptum Ludovici Pii Imperatoris pro Monaſterio Montiſolivi in Diœceſi Carcaſſonenſi.

An. 815. Ex Archivo Monaſterii Montiſolivi.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Ludovicus, divinâ ordinante Providentiâ, Imperator Auguſtus. Cùm petitionibus ſervorum Dei juſtis & rationabilibus divini cultûs amore favemus, ſupernâ nos gratiâ muniri non dubitamus. Proindè noverit omnium Fidelium noſtrorum tam præſentium quàm & futurorum ſagacitas quia vir venerabilis Olomundus Abbas ex Monaſterio quod nuncupatur Malaſti, quod eſt ſitum in territorio Carcaſſenſe ſuper fluvium Duranum, conſtructum in honore ſancti Joannis Baptiſtæ, obtulit obtutibus noſtris quandam auctoritatem Domni & genitoris noſtri Karoli piæ recordationis ſereniſſimi Auguſti, in qua erat inſertum qualiter idem Olomundus ipſum monaſterium novo conſtruxiſſet opere, & propter ejus defenſionem vel propter pravorum hominum illicitas infeſtationes in manu ejuſdem Domni Imperatoris unà cum Monachis ibi degentibus ſe commendavit, ut ſub ejus tuitione licuiſſet eis cum rebus & hominibus eorum quietè vivere ac reſidere; & deprecatus eſt clementiam noſtram ut prædictum Monaſterium, unà cum cellula quæ nuncupatur ſancti Martini, prædicto Monaſterio ſubjecta, quæ eſt ſita in eodem pago ſuper rivulum Lampis, quæ eſt conſtructa in honore ſancti Martini Confeſſoris, cum rebus, hominibus, & adjacentiis ſive terminis ſuis, ſub noſtra ſuſciperemus defenſione & immunitatis tuitione. Cujus precibus ob amorem Dei & reverentiam divini cultûs libenter aurem accommodare placuit, & hoc noſtræ auctoritatis Præceptum immunitatis atque tuitionis gratiâ fieri decrevimus; per quod præcipimus atque jubemus ut nullus Judex publicus vel quiſlibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias, vel loca, aut agros, ſeu reliquas poſſeſſiones prædicti Monaſterii, quas moderno tempore juſtè & rationabiliter poſſidet, vel quæ etiam deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augeri, ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines Monaſterii tam ingenuos quàm & ſervos ſuper terram ipſius commanentes injuſtè diſtringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occaſiones requirendas, noſtris & futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat; & quicquid de rebus præfati Monaſterii fiſcus ſperare poterat, totum nos pro æterna remuneratione præfato Monaſterio concedimus, ut in alimonia pauperum & ſtipendia Monachorum ibidem Deo famulantium perpetuò proficiat in augmentum.

Et

Et quandoquidem divinâ vocatione ſupradictus Abbas vel ſucceſſores ejus de hac luce migraverint, quandiù ipſi Monachi inter ſe tales invenire potuerint qui ipſam congregationem ſecundùm Regulam ſanct Benedicti regere valeant, per hanc noſtram auctoritatem & conſenſum licentiam habeant eligendi Abbates ; quatenùs ipſos Monachos, qui ibidem Deo famulantur, pro nobis & conjuge proleque noſtra atque ſtabilitate totius imperii noſtri à Deo nobis conceſſi, ejuſque clementiſſimâ miſeratione per immenſum conſervandi, Domini immenſam clementiam jugiter exorare delectet. Hanc itaquè auctoritatem, ut pleniorem in Dei nomine obtineat vigorem, à & fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris veriùs credatur & diligentiùs conſervetur, manu propriâ ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Ludovici ſereniſſimi Imperatoris.

Durandus Diaconus ad vicem Heliſachar recognovit.

Datum VI. Idus Decembris anno Chriſto propitio ſecundo imperii Domini Ludovici piiſſimi Auguſti, Indictione octavâ.

Actum Aquiſgrani Palatio Regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXIX.

Præceptum Ludovici Pii Imperatoris pro Monaſterio ſancti Hilarii in Diœceſi Carcaſſonenſi.

Ex Archivo S. Hilarii.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Ludovicus, divinâ ordinante Providentiâ, Imperator Auguſtus. Si ergà loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei ejuſque in eiſdem locis ſibi famulantes beneficia oportuna largimur, præmium nobis apud Dominum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Idcircò noverit ſagacitas ſeu utilitas omnium fidelium noſtrorum tam præſentium quàm & futurorum quoniam vir venerabilis Monnellus Abba ex Monaſterio ſancti Hilarii, quod eſt ſitum in pago Carcaſſonenſe ſuper rivum qui dicitur Leuchus, conſtructum in honore ſancti Saturnini Martyris, ubi etiam prædictus ſanctus Hilarius Confeſſor corpore requieſcit, ad noſtram accedens clementiam, detulit obtutibus noſtris quandam auctoritatem Domini & genitoris noſtri Karoli bonæ memoriæ piiſſimi Auguſti, in qua continebatur inſertum qualiter idem genitor noſter ipſum Monaſterium ad deprecationem prædeceſſoris ſui Nampionis Abbatis ſub ſuo ſuſcepiſſet mundeburdo vel defenſione, videlicet ut Monachi in eodem Monaſterio commorantes cum omnibus rebus eorum quietè vivere abſque alicujus infeſtatione licuiſſet. Pro firmitatis namque ſtudio poſtulavit nobis prædictus Monellus Abba ut eundem Monaſterium cum cellulis ſibi ſubjectis, quæ nuncupatur Garelianus, & alia quæ nuncupatur ſancti Martini, & villam juxtà ipſum Monaſterium quæ vocatur Salas, ubi eſt Eccleſia conſtructa in honore ſanctæ Mariæ ſemper Virginis, quam & nos eidem Monaſterio conceſſimus, cum adjacentiis vel terminiis prædictorum locorum, ſub noſtra conſtitueremus defenſione & immunitatis tuitione. Cujus præcibus ob amorem Dei & reverentiam divini cultûs libenter autem accomodare placuit, & hoc noſtræ auctoritatis Præceptum immunitatis atque tuitionis gratiam fieri decernimus, per quam præcipimus atque jubemus ut nullus Judex publicus vel quilibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias aut loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones prædicti Monaſterii, quas moderno tempore juſtè & rationabiliter poſſidet, vel quæ etiam deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augeri, ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius Monaſterii tam ingenuos quàm & ſervos ſuper ipſius terram commanentes injuſtè diſtringendos, nec ullas redibitiones aut illicitas occaſiones requirendas, noſtris & futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat, & quicquid de rebus præfati Monaſterii fiſcus ſperare poterit, totum nos pro æterna remuneratione præfato Monaſterio concedimus, ut in alimonia pauperum & ſtipendia Monachorum ibidem Deo famulantium perpetuò proficiat in augmentum. Et quandoquidem divinâ vocatione ſupradictus Abba vel ſucceſſores ejus de hac luce migraverint, quandiù ipſi Monachi inter ſe tales invenire potuerint qui ipſam Congregationem ſecundùm Regulam ſancti Benedicti regere valeant, per hanc noſtram auctoritatem & conſenſum licentiam habeant eligendi Abbates ; quatenùs ipſos Monachos, qui ibidem Deo famulantur, pro nobis & conjuge proleque noſtra atque ſtabilitate totius imperii noſtri à Deo nobis conceſſi, ejuſque clementiſſimâ miſeratione per immenſum conſervandi, Domini immenſam clementiam jugiter exorare delectet. Hanc itaquè auctoritatem, ut pleniorem in Dei nomine obtineat vigorem & à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris veriùs credatur & diligentiùs obſervetur, manu propriâ ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

XXX.

Præceptum Ludovici Pii Imperatoris pro Eccleſia Aurelianenſi.

Ex Chartulario Eccleſiæ Aurelianenſis.

IN nomine Domini & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Ludovicus, divinâ ordinante Providentiâ, Imperator Auguſtus. Si liberalitatis noſtræ munere locis Deo dicatis quiddam conferimus beneficii, & neceſſitates eccleſiaſticas ad petitiones Sacerdotum noſtro relevamus juvamine, atque Imperiali tuemur munimine, id nobis & ad mortalem vitam temporaliter tranſigendam & ad æternam feliciter obtinendam profuturum liquidò credimus. Noverit intereà ſagacitas ſeu utilitas omnium fidelium ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtrorumque tam præſentium quàm & futurorum quia vir venerabilis Theodulfus, Aurelianenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus, obtulit, obtutibus noſtris auctoritatem Domini & genitoris noſtri

bonæ memoriæ Karoli piiſſimi Auguſti in qua erat inſertum quòd idem genitor noſter & prædeceſſores ejus, Reges videlicet Francorum, Eccleſiam ſanctæ Crucis, cui, auctore Deo, ipſe Theodulfus prælatus eſt, ſub ſuo munimine & defenſione conſiſtere feciſſent, & eorum immunitatum auctoritatibus hactenùs ab inquietudine judiciariæ poteſtatis eadem munita atque defenſa fuiſſet Eccleſia. Ob rei tamen firmitatem poſtulavit nobis idem Theodulfus Epiſcopus ut Paternum morem ſequentes, noſtræ immunitatis præceptum eidem fieri cenſeremus Eccleſiæ. Cujus petitioni libenter adnuimus, & hoc noſtræ immunitatis Præceptum pro divini cultûs amore & animæ noſtræ remedio ergà ipſam ſanctam Sedem fieri decrevimus; per quod præcipimus atque jubemus ut nullus Judex publicus, vel quilibet ex judiciaria poteſtate, aut ullus ex Fidelibus noſtris tam præſentibus quàm & futuris in Eccleſias aut loca aut agros ſeu reliquas poſſeſſiones quas moderno tempore in quibuſlibet pagis vel territoriis infrà ditionem imperii noſtri juſtè & legaliter memorata tenet vel poſſidet Eccleſia, nec in eas res quæ deinceps à Catholicis viris eidem conlatæ fuerint Eccleſiæ, ad cauſas audiendas, vel freda aut tributa exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius Eccleſiæ tam ingenuos quàm ſervos ſuper terras ipſius commanentes diſtringendos, nec ullas redibitiones aut illicitas occaſiones requirendas, noſtris & futuris temporibus ingredi audeat, nec ea quæ ſuprà memorata ſunt exigere penitùs præſumat. Sed liceat præfato Præſuli ſuiſque ſucceſſoribus res prædictæ Eccleſiæ, cum cellulis ſibi ſubjectis & rebus vel hominibus ad ſe aſpicientibus vel pertinentibus, ſub tuitionis atque immunitatis noſtræ defenſione, remota totius judiciariæ poteſtatis inquietudine, quieto ac libero ordine poſſidere, & noſtro fideliter parere imperio, atque pro incolumitate noſtra, conjugis, ac prolis, ſeu etiam totius imperii à Deo nobis collati ejuſque clementiſſimâ miſeratione per immenſum conſervandi ſtabilitate unà cum Clèro & populo ſibi ſubjecto Dei immenſam clementiam jugiter exorare. Et quicquid de præfata rebus Eccleſiæ jus fiſci exigere poterat, in integrum eidem conceſſimus Eccleſiæ, ſcilicet ut perpetuo tempore in eodem loco Deo famulantibus ad peragendum Dei ſervitium augmentum & ſupplementum ſit. Hanc verò auctoritatem, ut pleniorem in Dei nomine obtineat vigorem, & à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris per diuturna tempora diligentiùs conſervetur, manu propriâ ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

XXXI.

Præceptum Ludovici Pii de quatuor navibus ſuper Ligerim & alia flumina conceſſis Monaſterio ſancti Germani Autiſſiodorenſis.

An. 816. Ex Chartulario S. Germani Autiſſiodorenſis.

IN nomine Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Ludovicus, divinâ ordinante Providentiâ, Imperator Auguſtus, omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, Telonearîis, Actionariis, vel omnibus rempublicam adminiſtrantibus ſeu cæteris fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris tam præſentibus quàm futuris. Notum ſit quia venerabilis Alegrerus, Abbas ex Monaſterio ſancti Germani, quod eſt conſtructum in ſuburbio Autiſſiodorenſis civitatis, ubi ipſe Sanctus corpore requieſcit, detulit nobis auctoritatem avi noſtri Pippini Regis & Karoli bonæ memoriæ genitoris noſtri piiſſimi Auguſti ſeu & anteceſſorum noſtrorum, Regum videlicet Francorum, in quibus continebatur qualiter ipſi ob æternæ retributionis fructum conceſſiſſent eidem Monaſterio teloneum de quatuor navibus quæ per Ligeris flumen ſeu cætera flumina propter ſal & cætera commercia diſcurrebant, undecùnque fiſcus teloneum exigere poterat. Pro firmitatis namque ſtudio poſtulavit nobis præfatus Alegrerus Abbas ut paternum ſeu prædeceſſorum noſtrorum Regum morem ſequentes, hujuſmodi auctoritatis noſtræ beneficium eidem concederemus vel confirmaremus Monaſterio. Cujus precibus nobis ob amorem Dei & venerationem ſancti Germani Pontificis & hoc Præceptum munificentiæ noſtræ firmitatis gratiâ circà ipſum Monaſterium fieri libuit; per quod jubemus atque præcipimus ut nullus Judex publicus vel quilibet ex judiciaria poteſtate prædictas quatuor naves, quæ per fluvium Ligeris vel per cætera flumina infrà ditionem imperii noſtri ob utilitatem & neceſſitatem ipſius Monaſterii diſcurrunt, ad quaſcunque civitates, caſtella, aut portus, vel cætera loca acceſſum habuerint, nullus ex eis aut hominibus qui eas prævident nullum teloneum aut ripaticum au portaticum aut pontaticum aut ſalutaticum aut ciſpaticum aut cœnaticum aut paſtionem aut laudaticum aut tranaticum aut pulveraticum aut ullum occurſum vel ullum cenſum aut ullam redibitionem accipere vel exigere audeat; ſed licitum ſit, abſque alicujus illicita contrarietate vel detentione, per hanc noſtram auctoritatem naves & homines qui eas prævidere debent, cum hiis quæ deferunt, liberè atque ſecurè ire & redire. Et ſi aliquas moras in quolibet loco fecerint, aut aliquid mercati fuerint aut vendiderint, nihil ab eis prorsùs, ut dictum eſt, exigatur. Hæc verò auctoritas ut pleniorem in Dei nomine obtineat vigorem & à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris veriùs credatur & diligentiùs conſervetur, manu propriâ ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus. Datum VI. Idus Martii anno Chriſto propitio tertio imperii Domini Ludovici piiſſimi Auguſti, Indictione IX. Actum Aquiſgrani Palatio Regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXII.

Præceptum Ludovici Pii Imperatoris de immunitate Cormaricenſis cœnobii & rebus ſancti Martinis

An. 816. Ex Chartular S. Martini Turon.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Ludovicus, divinâ ordinante clementiâ, Imperator Auguſtus. Si petitionibus ſer-

vorum Dei pro quibuslibet ecclesiasticis necessitatibus aures nostras pulsantium libenter annuimus & ad divinæ potentiæ in Domino dicatis locis uberiùs famulandum auxilium porrigimus, id nobis proculdubiò & ad mortalem vitam temporalem deducendam & ad futuram feliciter obtinendam commodum pervenire confidimus. Notum igitur esse volumus cunctis Fidelibus nostris, Episcopis videlicet, Abbatibus, virisque illustribus Ducibus, Comitibus, Domesticis, Grafionibus, Vicariis, Centenariis, eorumque junioribus, necnon Missis nostris per universum imperium nostrum discurrentibus, seu etiam cæteris Fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris præsentibus scilicet & futuris, quia adiit serenitatem culminis nostri venerabilis vir Fredegisus, Abba ex Monasterio peculiaris patroni nostri sancti Martini, ubi ejusdem præclarissimi viri venerabile corpus requiescit, ferens manibus immunitates priscorum Regum Francorum, necnon avi nostri Pippini quondam Regis, seu etiam piæ recordationis Domini & genitoris nostri Karoli sereniſſimi Imperatoris, quibus idem Monasterium quietè in Dei servitio degere sanxerunt, & omnes res præfati Monasterii in universo Christo largiente regno nostro, in Austria scilicet, Niustria, Burgundia, Aquitania, Provincia, Italia, & in cæteris regni nostri partibus consistentes, quæ non solùm ab orthodoxis Principibus, verùm etiam à cæteris fidelibus collatæ, vel per quoslibet contractus & munimina cartarum, usibus ejusdem legaliter traditæ sunt Monasterii, sub immunitatis suæ defensione consistere & ab omni publica functione & judiciaria exactione immunes reddidissent. Quod munus eidem Monasterio, necnon & Cormaricensi cœnobio ab rebus sancti Martini constructo, exhibitum, Deo annuente, inviolabiliter hactenùs constat esse conservatum. Pro firmitatis namque studio hujusmodi beneficium ergà præfatum venerabile Monasterium nostrâ auctoritate humiliter precibus quibus valuit fieri postulavit. Cujus petitioni ob amorem Dei & venerationem beati Martini libenter assensum præbere usquequaquè ..... libuit. Quapropter volumus atque decernimus ut omnes res ejusdem Monasterii, cum hominibus sibi subjectis, sub nostræ defensionis munimine modis omnibus consistant. Præcipimus ergò jubemus atque præcipimus ut nullus Judex publicus aut quislibet superioris aut inferioris ordinis reipublicæ procurator ad causas judiciario more audiendas in Ecclesias aut villas seu reliquas possessiones quas moderno tempore in quibusdam provinciis aut territoriis imperii nostri justè & legaliter possidet, vel quæ deinceps in jure ipsius Monasterii divina pietas voluerit augeri, ingredi præsumat, nec freda aut telonea aut mansiones aut pastus aut tributa, sicut Præcepto Domini & genitoris nostri continetur, exigere, aut fidejussores tollere, aut homines tam ingenuos quàm servos super terram ipsius Monasterii commanentes distringere, nec ullas publicas functiones aut redhibitiones vel illicitas occasiones requirere, quibus idem Monasterium sibique subjecti aliquod injustè patiantur incommodum, nostris futurisque temporibus quisquam temerarius existat quòd faciendi illicitam sibi potestatem attribuere audeat. Quicquid igitur de præfatis ejusdem Monasterii rebus jure fisci cedendum fuit, & à decessoribus nostris comperimus collatum, & largitionis nostræ munere libenter volumus esse per universum eidem Monasterio concessum, ut id remoto fisci dominatu, ad luminaria basilicæ beati Martini concinnanda & ad sustentationem pauperum seu Clericorum in eodem loco Domino servientium supplementum..... Si quis autem in tantam prorumpere ausus fuerit audaciam, ut hujus Præcepti nostri violator extiterit, quemadmodùm in Præceptione Domini & genitoris nostri continetur, non solùm in offensam nostram lapsurum, verùm etiam sexcentorum solidorum auri ad purum excocti se noverit pœnâ mulctandum; ex qua duas partes Rectores memorati Monasterii, tertiam jus fisci recipiat. Dignum namque & justum est ut tot piorum Regum decessorum nostrorum nostrique Præcepti violator hujusmodi habeat pœnam, ut & se tantæ temeritatis meritò argui cognoscat, & cæteris, ne id agere quolibet ausu pertentent, timorem injiciat, ut nullus scilicet beneficia regalia locis Deo dicatis venerantèr exhibita temerare conetur. Volumus itaquè atque censemus, remotâ totius judiciariæ potestatis inquietudine, quieto ordine memoratus Abbas suique successores prædicti Monasterii, cum omnibus sibi subjectis vel ad se aspicientibus seu pertinentibus hominibus, sub immunitatis atque protectionis nostræ defensione consistant, nostroque fideliter parentes imperio, pro incolumitate nostra nostræque conjugis & prolis, seu etiam totius Imperii à Deo nobis collati ejusque gratissimâ miseratione perpetuò conservandi, unà cum clero sibi commisso, immensam clementiam jugiter exorent. Si quid verò de præfati Monasterii rebus per tepiditatem & negligentiam Abbatum aut præceptionem Judicum abstractum est, id per nostram auctoritatem prorsùs restaurandum præcipimus. Et ut hæc auctoritas inviolabilem obtineat effectum & à fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris veriùs credatur, manu propriâ subter firmavimus & anuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Hludouvici sereniſſimi Imperatoris.

...ad vicem Helisacar recognovi & subscripsi.

Data III. Kalend. Septembris anno Christo propitio III. imperii Domni Hludouvici piissimi Augusti, Indictione X.

Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

☞ Bulla est aurea.

XXXIII.

Præceptum Ludovici Pii Imperatoris pro Monasterio Solemniacensi.

An. 817. Ex schedis c. v. Jacobi Sirmondi.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi. Hludouvicus, divinâ ordinante Providentiâ, Imperator Augustus. Cùm locis divino cultui mancipatis ob divinæ servitutis amorem opem congruam ferimus, & regium morem decenter implemus, id nobis profuturum ad æternæ remunerationis præmia capessenda vera-

citer credimus. Notum igitur esse volumus cunctis fidelibus nostris tam præsentibus quàm & futuris, seu etiam successoribus nostris fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ, quia adiens serenitatem culminis nostri venerabilis vir Agiulfus, Abba ex Monasterio quod dicitur Sollemniacus, quod sanctus Elegius in honore sancti Petri & cæterorum Sanctorum construxit, gestans in manibus immunitatem avi nostri Pippini Regis, necnon Domni & genitoris nostri Caroli bonæ memoriæ magni Imperatoris, in qua continebatur insertum qualiter ipsi præfatum Monasterium propter divinum amorem & reverentiàm divini cultûs semper sub plenissima defensione consistere & ab omni publica functione & judiciaria exactione immunem liberumque reddidissent. Quod munus eidem Monasterio exhibitum, Deo annuente, inviolabiliter hactenùs constat esse conservatum. Pro firmitatis namque studio hujuscemodi beneficium ergà præfatum venerabile Monastrium nostrâ auctoritate humiliter precibus quibus valuit fieri postulavit. Cujus petitioni ob amorem Dei & reverentiam divini cultûs libenter adsensum præbere nobis usquequaquè libuit. Quapropter volumus atque decernimus ut omnes res ejusdem Monasterii cum hominibus sibi subjectis tam ingenuis quàm & servis sub nostræ defensionis munimine modis omnibus consistant. Præcipientes ergò jubemus atque præcipimus ut nullus Judex publicus aut quilibet superioris aut inferioris ordinis reipublicæ Procurator ad causas judiciario more audiendas in Ecclesias aut villas seu reliquas possessiones quas moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoriis Imperii nostri justè & legaliter tenet, vel deinceps in jure ipsius Monasterii divina pietas voluerit augeri, ingredi præsumat, nec freda aut tributa aut mansiones aut paratas aut fidejussores tollere, aut homines tam ingenuos quàm & servos ipsius Monasteri distringere, nec ullas publicas functiones aut redibitiones vel inlicitas occasiones requirere, quibus in aliquo idem Monasterium sibique subjecti aliquid patiantur incommodum, nostris futurisque temporibus quisquam tam temerarius existat qui id faciendi inliciam sibi potestatem adtribuere audeat. Quicquid ergò sæpefatis ejusdem Monasterii rebus in jus fisci exigere debuit, & à prædecessoribus nostris conlatum esse constat, largitionis nostræ munere libenter esse volumus per immensum eidem Monasterio concessum; ut remoto fisci dominatu ad luminaria basilicæ prædicti Monasterii concinnanda & ad sustentationem pauperum seu Clericorum in eodem loco Domino deservientium sit supplementum. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, & perpetuo tempore meliùs conservetur, manu propriâ subter firmavimus, & anuli nostri impressione signari jussimus

Signum Hludouvici serenissimi Imperatoris.

Durandus Diaconus ad vicem Helisachar recognovi.

Data VIIII Kal. Augustas anno Christo propitio IIII, imperii Domni Hludouvici piissimi Augusti, Indictione X.

Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXIV

Judicium pro Episcopo Gerundensi ob villam cui nomen Baschara.

An. 817. Ex Archivo Episcopi Gerundensis.

CONdiciones Sacramentorum atque exordinationes de Missos glorioſissimo Domno nostro Lodovico Imperatore, Nifridius Gerundensis Episcopus Christianum item Episcopum, seu & Judices qui jussi sunt de ipsos Missos dirimere causas, id est, Atroarius, Cirella, Adaulfus, Calbus, Provasius, Sculpiliarius, & Remulus, seu & Magnentio, Salone, vel in præsentia aliorum multorum hominum qui cum ipsis ibidem aderant, juraverunt testes prolati, quos profert Advocatus Wadarilico Episcopo, id est, Vicarius, dicens in faciem Godaldi, pro causa undè intentio vertebatur in testes. Hæc sunt nomina testium qui jurare debent, & jurant, id est, Argemirus, Vitales, Cavatus, Valerius, Maurilio, Auripino, Segontio, & Condesindo, qui juraverunt. Dicimus per Deum Patrem omnipotentem, & per Jesum Christum filium ejus, & per Spiritum sanctum, qui est in Trinitate unus & verus, & ad locum venerationis sancti Andreæ, quæ fundata est in villa Borraciano in territorio Bisuldunense, super cujus sacrosanctum altare has conditiones manibus nostris continemus vel jurando contangimus, quia nos suprascripti testes scimus, & benè in veritate notum habemus, & præsentialiter fuimus quandò erat Ragonfredus Comes Palacio unà cum Judices ominicos Donatum & Ugabaldum in villa quæ dicitur Baschara; & perquisierunt terminos de ipsa villa, archas, & fixorias, & vindenates. Nos vidimus testantes in omnibus hucciando truncato mantildo Oderius comparatus, & Ababdela, qui vocatur Maradon, & Avenatus. Et testificaverunt, & juraverunt, & fuerunt per ipsas archas & fixorias. Undè nos supradicti testes pedes circuivimus, & manibus nostris ostendimus signa. Et sic revestivit Walarico Episcopo de ipsa villa suprascripta, cum terminos vel omnes fines suos, à parte sancti Felicis beatissimi Martyris Christi sedis Gerundensis. Et ea quæ scimus, rectè & fideliter testificamur per supradictum juramentum in Domino. Latæ conditiones sub die octavo undecimo Kal. Januarii, anno quarto imperante feliciter glorioſissimo Domno nostro Lodovico Imperatore.

XXXV.

Præceptum Ludovicii Pii Imperatoris pro Monasterio Conchensi in Diœcesi Ruthenensi.

An. 819. Ex Archivo Monasterii Conchensis.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi. Ludovicus, divinâ ordinante Providentiâ, Imperator Augustinus. Multis Fidelium nostrorum, & præcipuè his qui in occiduas partes sunt constituti, nosse credimus qualiter vir religiosus Dado quodam nomine, qui nostris temporibus religione & sanctitate divinâ sibi adminiculante gratiâ emicuit, dum quietem adpeteret,

& vacando videre vellet quàm ſuavis eſt Dominus, quoddam locellum in pago Rutenico ſuper rivulum Dordunum, cujus vocabulum eſt Concas, inveniens huic negotio aptum, quo in loco nonnulli Chriſtiani propter metum Sarracenorum, qui illam terram penè totam devaſtârunt & in heremum redegerunt, dudùm confugientes permodicum conſtruxerunt oratorium, ipſe adſumpto labore propriis manibus eundem locum juxtà vires mundare atque ſtirpare curavit, & ut aptus ejus quieti foret operam dedit. Sed non poſt multos dies vir religioſus Medraldus nomine eundem locum ſimul cum memorato Dadone ad habitandum elegit. Et quia famam bonæ opinionis vera religio illorum apud convicinos ſparſerat, nonnulli poſtponentes ſeculum, quietam nihilominùs, quam ipſi degebant, appetere vitam conati ſunt, & eorum religioſis exemplis imitatores fieri cupientes, eorum ſe Magiſterio ſubdidere, ac dum paulatim ipſa Congregatio creſceret, Eccleſiam ibidem in honore Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti conſtruxerunt, & ut Dado juxta divinitùs ſibi conlatum deſiderium remotiorem adhuc locum, qui dicitur Grande Vabrum, ſicut & fecit, peteret, & ut Medraldus Abbas fieret, & ut ipſa Congregatio Regularis, juxtà quod eis facultas & intellectus à Domino tribuebatur, exiſteret, communi voluntate actum eſt. His verò ità patratis, contigit eandem Congregationem in noſtra propria ſpeciali defenſione atque tuitione devenire. Nam nos, ut plenitùs ſub Regula ſancti Benedicti Domino militarent, & per bonorum Monachorum conſultum & per noſtram crebrimam admonitionem efficere Domino opitulante ſtuduimus; & ad proprias eorum neceſſitates fulciendas de rebus noſtris quiddam ibidem delegavimus, Eccleſiam videlicet de Cermangis, & Eccleſiam quæ nominatur Campus Hiacus, & Eccleſiam ſancti Chriſtophori in Montiniaco conſtructam, cum omni integritate earum. Simili modo & Eccleſiam de Garcanga cum curte de Gammaleria. Iterùm alteram Eccleſiam ad portum Acri ſub honore ſancti Saturnini conſtructam, cum omnibus appendiciis earum. Necnon ſimiliter contulimus ibidem Eccleſiam ſancti Salvatoris in Cicerniaco, & alias duas Eccleſias, unam in Burnacello, & alteram in Rucenniaco, cum omnibus adjacentiis earum, aliam quoquè Eccleſiam in Ruhilia cum omni integritate ſua; à quo quidem tenore & Selvaniacum & omnia quæ ibidem delegata ſunt per noſtram auctoritatem ſub immunitatis tuitione pleniter conſiſtere fecimus, ut videlicet omni tempore memoratum Monaſterium cum eadem Congregatione & cum prædicto loco qui vocatur Grande Vabrum, in quo memoratus Dado exoptatam ſibi quietem tenuit & vivendi finem fecit, cum omnibus rebus ſibi juſtè pertinentibus, ſive quæ in præſenti tempore poſſidet, ſive quæ inanteà Dominus ibidem augeri voluerit, cum his omnibus prædictus locus qui dicitur Conchas ſub ſpeciali noſtra videlicet & filiorum vel ſucceſſorum, Deo annuente, tempora inviolabiliter conſiſtat, ut eadem Congregatio quietè ſemper imperiali & regali defenſione tuta abſque cujuſlibet impedimento propoſitum ſuum Deo opem ferente indefeſsè valeat obſervare & pro nobis vel pro communi Imperii noſtri ſtabilitate Dominum exorare. Hæc verò auctoritas ut ab omnibus veraciùs credatur, manûs noſtræ ſignaculo ſubter eam roborare & de anulo noſtro ſigillare fecimus.

Signum Ludovici ſereniſſimi Imperatoris.

Durandus Diaconus ad vicem Heliſachar recognovit & ſubſcripſit.

Data VI. Idus Aprilis anno ſexto Chriſto propitio Imperii Domini Ludovici piiſſimi Auguſti, Indictione XII.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXVI.

Præceptum Ludovici Pii Imperatoris pro Eccleſia Pariſienſi.

An. 820. Ex parvo Chartulario Eccleſiæ Pariſienſis.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Ludovicus, divinâ ordinante Providentiâ, Imperator Auguſtus. Notum ſit omnibus fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris præſentibus ſcilicet & futuris quia vir venerabilis Ynchadus Pariſiacæ Eccleſiæ Epiſcopus detulit ſerenitati noſtræ quaſdam auctoritates quas Domnus avus noſter Pippinus & genitor bonæ memoriæ Karolus piiſſimus Imperator ad petitiones prædeceſſorum ſuorum ipſius civitatis fieri juſſerunt; in quibus continebatur inſertum qualiter pro mercedis æternæ augmento & firmitatis ſtudio eidem jam nominatæ Pariſiacæ Eccleſiæ per eorum auctoritates firmaverunt ut res mancipia ac telonea quæ ex liberalitate Regum vel Imperatorum vel per inſtrumenta cartarum eidem præfatæ traditæ fuerunt Eccleſiæ, deinceps ſecuriùs poſſidere potuiſſent. Nos verò per hanc noſtram auctoritatem eaſdem res & mancipia ac telonea ipſius Eccleſiæ confirmavimus ac roboravimus, ut in poſterum Rectores ipſius Eccleſiæ abſque ullius inquietudine vel injuſta interpellatione quietè teneant & ſecurè poſſideant. Inſuper etiam eidem jam nominato Ynchado Epiſcopo ſuiſque ſucceſſoribus conceſſimus atque more paterno per noſtram auctoritatem confirmavimus ut nullus Comes neque ulla judiciaria poteſtas in terra ſanctæ Mariæ in ipſa inſula conſiſtente ullum cenſum de terra ſanctæ Mariæ accipiat, nec de familia ipſius Eccleſiæ neque de aliis liberis hominibus vel incolis, quæ ruſticè Albani appellantur, in ipſa terra ſanctæ Mariæ manentibus hoc agere præſumant, nec etiam eis quiſlibet ullam inquietudinem vel dominationem ſeu ullum bannum contra legem vel illicitam occaſionem facere ſtudeat, neque cenſum quem dicunt foraticum, neque ripaticum, neque ſalvaticum, ſeu ullam reddibitionem de terra ſanctæ Mariæ vel de ſupermanentibus accipere aut exactare audeat. Sed liceat ſæpè nominato Epiſcopo Ynchado ac ſucceſſoribus ſuis quietè ipſam inſulam ſecundùm propriam voluntatem ordinare atque gubernare & in ipſa terra ſanctæ Mariæ tam tabernas quàm alias ſuas neceſſitates ſine alicujus reddibitione exercere. Præcipimus etiam atque jubemus ut de regali via ex parte ſancti Germani à ſancto Mederico uſquè ad locum qui vulgò vocatur Tudella

in ruga ſancti Germani, neque in aliis minoribus viis quæ tendunt ad Monaſterium ejuſdem prænominati ſancti Germani, ullus Miſſus dominicus aliquam judiciariam poteſtatem ibi exerceat, neque aliquem cenſum, neque ripaticum, neque foraticum, neque ullum teloneum recipiat; ſed Miſſus Epiſcopi ſecundùm propriam voluntatem ordinet; & Advocatus ejuſdem Eccleſiæ tam de ipſa terra ſancti Germani quàm de prædicta terra ſanctæ Mariæ in inſula poſita rectam ac legalem rationem reddat ſine aliqua judicaria poteſtate inibi vel banno, niſi in mallo legitimo vel regali placito, ſicut Lex Eccleſiarum præcipit. De liberis autem hominibus qui ſuper terram ipſius ſupradictæ Eccleſiæ Pariſiacæ commanere videntur, ac eam perſervire noſcuntur, volumus ut ſicut in Præcepto Pippini avi noſtri continetur, nullus in hoſtem pergat niſi unà cum Epiſcopo ipſius Eccleſiæ, vel ſecundùm ſuam ordinationem remaneat; & neque de ipſis hominibus ſuprà terram ſanctæ Mariæ manentibus aliquem cenſum vel aliquam reddibitionem aliquis de capite eorum accipere præſumat quæ à longo tempore dare conſueverant & futuris temporibus perſolvere debent; ſed quicquid indè fiſcus noſter exigere aut ſperare potuerit, per omnia pro amore Dei & ſanctæ Dei genitricis Mariæ præfato Ynchado Epiſcopo ſuiſque ſucceſſoribus libenter concedimus, & gratuito animo auctoritate noſtrâ confirmamus ut nullam etiam diſtrictionem de hominibus ſuper terram ſanctæ Mariæ manentibus judiciaria poteſtas exercere præſumat, niſi, ut ſuprà diximus, in mallo legitimo Comitis, & ibi unà cum Advocato Pariſiacæ Eccleſiæ venire non differant, & rectam rationem ac legalem juſtitiam adimplere cogantur. Hæc verò auctoritas ut firmior in Dei nomine habeatur, & à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris diligentiùs conſervetur, manu propriâ eamſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Durandus Notarius ad vicem Frudigiſi recognovit & ſubſcripſit.

Datum XIV. Kal. Novembris anno Chriſto propoſitio VII. Imperii Domni Ludovici piiſſimi Imperatoris.

Actum Aquiſgrani palatii publicè in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXVII.

Præceptum Ludovici Pii Imperatoris pro Eccleſia Pariſienſi.

An. 820. Ex eodem Chartulario Eccleſiæ Pariſienſis.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Ludovicus, divinâ ordinante Providentiâ, Imperator Auguſtus. Si petitionibus Sacerdotum in quibuſlibet neceſſitatibus eccleſiaſticis noſtrâ auctoritate ſublevandis conſulimus, & ad miniſterium eorum liberiùs exequendum opem ferimus, à ſummo Pontifice Domino noſtro Jeſu Chriſto æternæ remunerationis largiri nobis præmia non ambigimus. Proindè notum ſit omnibus fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris præſentibus ſcilicet & futuris quia vir venerabilis Inchadus Pariſiacæ urbis Eccleſiæ Epiſcopus detulit ſerenitati noſtræ quandam auctoritatem quam Domnus & genitor noſter bonæ memoriæ Karolus glorioſiſſimus Imperator ad petitionem prædeceſſoris ſui Enchenradi ipſius civitatis Epiſcopi fieri juſſit; in qua continebatur inſertum quòd per incuriam & negligentiam cuſtodum ipſius Eccleſiæ ſtrumenta cartarum exuſta vel concremata ſive perdita fuiſſent, per quæ ſcilicet quòd plures nobiles viri pro remedio animæ ſuæ res & mancipia ad ipſam delegaverunt Eccleſiam, & quòd idem genitor noſter per eandem confirmaſſet auctoritatem ut res & mancipia quæ in eiſdem inſtrumentis inſerta fuerant, & undè prædicta Eccleſia eo tempore Legibus veſtita erat, jure Eccleſiaſtico ſecurè & quietè Rectores ipſius Eccleſiæ futuris temporibus tenerent atque poſſiderent. Petiit etiam prædictus Inchadus ſerenitatem noſtram ut pro mercedis noſtræ augmento & firmitatis ſtudio eidem Eccleſiæ more paterno noſtram auctoritatem ſuper hoc negotio fieri juberemus, per quam modernis & futuris temporibus res & mancipia quæ per præfata ſtrumenta cartarum eidem traditæ fuerant Eccleſiæ, firmiter, quietè, ac ſecurè à Prælatis ipſius Eccleſiæ haberentur vel poſſiderentur. Nos itaquè inſpectâ eâdem auctoritate Domni & genitoris noſtris, libuit nobis ejuſdem venerabilis viri petitionibus aſſenſum præbere & paternæ auctoritati hanc quoquè noſtram jungere auctoritatem. Præcipimus ergò atque jubemus ut omnes res & mancipia quæ ex liberalitate eidem collatæ fuerunt Eccleſiæ, noſtris & futuris temporibus per hanc noſtram auctoritatem Rectores ipſius Eccleſiæ abſque ullius inquietudine vel injuſta interpellatione quietè & ſecurè habere vel poſſidere valeant. Quòd ſi fortè ſuper eiſdem rebus antè prædictam exuſtionem à Prælatis ipſius Eccleſiæ jure poſſeſſis quæſtio orta fuerit, ut pro eis legaliter in foro diſceptari neceſſe ſit, ità per hanc noſtram auctoritatem eiſdem res & mancipia ipſius Eccleſiæ defendantur ſicutì per eadem inſtrumenta, ſi igni abſumpta non fuiſſent, Legibus defendi poterant. Hæc verò auctoritas ut firmior in Dei nomine habeatur, & à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris diligentiùs conſervetur, manu propriâ ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Ludovici piiſſimi Imperatoris.

Durandus Diaconus ad vicem Fridugiſi recognovit.

Data IV. Kal. Novembr. anno Chriſto propitio VII. Imperii Domni Ludovici Imperatoris. Actum Cariſiaco palatio publiciter in Dei nomine. Amen.

XXXVIII.

Præceptum Ludovici Pii Imperatoris quo confirmat auctoritatem Archiepiſcopi Senonenſis in Monaſteria Diœceſeos Senonenſis.

An. 822. Authenticum extat apud c. v. Ant. Vionem Herovallium.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Hludouvicus, divinâ ordinante Providentiâ, Imperator auguſtus. Si illius amore cujus munere cæteris mortalibus Prælati ſumus, ſoli Deo ſub ſancta militantibus ad laudem

honoremque ipſius & ad animarum ſalutem ſupernis Angelorum cœtibus in æterna beatitudine adſcribendarum terrena commoda ſubſidii temporalis, ſine quibus præſens vita tranſigi non poteſt, comparamus, ut illi tantummodò ſine impedimento, quantùm præſentis mortalitatis finit fragilitas, liberè deſerviant cui ſe ſemel mancipaſſe ad laudem obſequiumque ipſius toto vitæ ſuæ curſu noſcuntur, noſtri laboris ſtudium & pietatis opus apud eum nullatenùs fore ſine fructu credimus, ſine quo nec velle quiſquam benè poteſt, quantò magis perficere. Igitur comperiat omnium Fidelium ſanctæ Dei Eccleſiæ tam præſentium quàm futurorum ſinceritas, quia vir venerabilis Hieremias, ſanctæ Senonicæ Eccleſiæ Archiepiſcopus, humili ſuggeſtione clementiæ noſtræ innotuit eò quòd cellæ cœnobiales Epiſcopii cui auctore Deo præeſt, id eſt, cella ſancti Petri, & cella ſancti Johannis, & cella ſancti Remegii, in quibus Monachi ſub ſancta Regulæ diſciplina religioſam vitam divinæ pietati toto laboris admiſu debent exhibere, variis caſibus diverſiſque indigentiis, quibus humana fulcitur fragilitas, antè addicti ſub manibus & poteſtate Anteceſſorum ipſius urguente omnimodâ inopiâ longè à ſuo propoſito aberrantes exorbitaverunt, dùm videlicet memoratarum ſubſtantia cellarum per diviſionem olim factam inminuta fuiſſet, & qui præerant Epiſcopi, non habentes undè ſubſidia ſumtuum ſuis uſibus neceſſaria caperent, ex eiſdem cellis quantùm extorquere quibant, dùm aliundè ſufficientiam habere non poſſent, dari ſibi cogebant; ſicque fiebat ut hii qui devotâ ſtabilitate mentis & corporis ibidem ſupernæ pietati laudes perſolvere ſuamque vitam commendare, pro noſtra quoquè, conjugis, ac liberorum incolumitate & pro regni divina nobis miſeratione conceſſi conſervatione proque totius Eccleſiæ indulgentia & felici ad æternam beatitudinem perventione interpellare delectant, dùm à Monaſterii clauſtris turpiter quæritando ea quibus ſuam tuerentur inopiam, longè latèque vagantur, confuſo ordine quem ſervare debebant, non ſolùm eorum cauſa quæ præmiſimus nobis nihil prodeſſe poterant, verùm etiam ſibi ſuiſque pr. ..... non abſurdè plurimùm crederentur obeſſe. Cujus rei gratiâ memorati Epiſcopi precibus admoniti dignum opus ..... fieri duximus, ut dùm adhùc in hoc mortali corpore ſubſiſtimus, non ſolùm qui nunc temporis in eiſdem cellis divinis cultibus mancipati eſſe noſcuntur, ſed illis quoquè qui futuris temporibus amore ſupernæ ſapientiæ inluſtrati eadem ad ſerviendum Deo expetierint loca proſpiciamus, quatenùs ex eiſdem temporalium ſolutæ ſumtuum ſuo ordini congruentia habeant, quibus in hac peregrinatione interim ſubſtentari queant donec ad æternæ patriæ gaudia divinâ miſericordiâ vocati valeant pervenire. Conſtituentes itaquè per hoc noſtræ auctoritatis Præceptum juxtà memorati Epiſcopi petitionem decrevimus fieri ut ex rebus ſuprà commemoratæ cellæ tunc temporis uſibus Monachorum ibidem Deo deſervientium deputatas habent nullus Epiſcoporum, quicunque divinâ vocatione per tempora ſucceſſerit, præſumat aliquid ſubtrahere vel inminuere quolibet argumento vel occaſione, neque in beneficium dare, aut ſuis uſibus adplicare; ſed ità per omnia conſervare ſtudeat ſicuti memoratus Epiſcopus in Libelli ſerie ſingula per ordinem adnotando digeſſit & manu ſuâ ſubſcripſit & in conventu Epiſcoporum eos qui aderant ſubſcribere rogavit propter cavendas omnimodè contentiones quæ futuris temporibus poterant aboriri; ſed nec etiam aliud ſervitium vel majora munera indè ſibi pro tempore uſurpet præter ea quæ in Libello eodem idem ipſe Epiſcopus inſerere putavit. Ac ne hujus Decreti cauſâ in eiſdem cœnobiis Abbates vel Monachi conſtituti contrà ſuum incipiant ſuperbire Epiſcopum, precavimus omnem occaſionem amputandam neque locum diabolo dandum, ſalvâ ſcilicet in omnibus auctoritate & poteſtate Epiſcopi in cunctis eccleſiaſticæ Regulæ diſciplinis, videlicet ut eaſdem cellas ſub proprio ſemper regimine gubernans ſecundùm inſtitutionem ſanctæ Regulæ Abbates conſtituat & ſi neceſſe fuerit mutet, prava quæque corrigat, ſuperflua reſecet, virtutes nutriat, eradicet vitia, atque bonus agricola evellens frutices, Patrum ſervans inſtituta, diſcernat qualem cuique terræ ſementem mandare debeat. Hanc autem noſtræ Conſtitutionis auctoritatem indè factam, ne religionis ordo in ſupraſcriptis locis noſtris futuriſque temporibus confundatur, ſed per omnia in Dei ſervitio, ad cujus laudem & obſequium conditi ſumus, inviolabiliter in perpetuum conſervetur, ut pleniorem in Dei nomine cunctis temporibus obtineat firmitatem, manu propriâ ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Hludovici ſereniſſimi Auguſti.

Durandus Diaconus ad vicem Fridugiſi recognovit.

Data XV. Kal. Jun. anno Chriſto propitio VIII. imperii Domni noſtri Hludouvici Auguſti. Indictione XV.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XXXIX.

Ludovici Pii Imperatoris Præceptum pro Monaſterio ſanctæ Chriſtinæ.

An. 822. Ex veteri Cod. Longobardico.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Ludovicus, divinâ ordinante providentiâ, Imperator Auguſtus. Cùm petitionibus ſervorum Dei juſtis & rationabilibus divini cultûs amore favemus, ſuperni muneris donum nobis à Domino impertiri credimus. Idcircò notum eſſe volumus omnibus fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtriſque præſentibus ſcilicet & futuris quia vir venerabilis Petrus, Abbas ex Monaſterio ſanctæ Chriſtinæ, quod eſt ſitum propè villam noſtram Ollonnam, obtulit obtutibus noſtris auctoritatem immunitatis Domni & genitoris noſtri Karoli bonæ memoriæ ſereniſſimi Imperatoris; in qua continebatur inſertum qualiter ipſe prædictum Monaſterium cum omnibus rebus & hominibus, quos tam de donatione Regum Reginarumque quàm etiam reliquorum

Deum timentium hominum idem Monaſterium eo tempore legitimè poſſidebat, ſub ſuo munimine & defenſione conſiſtere fecit, & ejus auctoritate immunitatis hactenùs ab inquietudine judiciariæ poteſtatis idem munitum atque defenſatum fuiſſe Monaſterium. Et pro firmitatis ſtudio poſtulavit idem Petrus Abba ſerenitatem noſtram ut paternæ auctoritati noſtram quoquè adderemus auctoritatem. Cujus precibus ob divini cultûs amorem & venerationem ipſius ſancti loci adſenſum præbentes, hanc auctoritatem immunitatis noſtræ eidem Monaſterio fieri juſſimus, per quam præcipimus atque jubemus ut memoratum Monaſterium cum omnibus rebus & hominibus ad ſe præſenti tempore juſtè & legaliter pertinentibus vel aſpicientibus ſub immunitatis noſtræ defenſione modis omnibus conſiſtat, & nullus Judex publicus vel quilibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias aut villas, curtes, loca, vel agros, ſeu reliquas poſſeſſiones memorati Monaſterii, quas moderno tempore juſtè & legaliter poſſidet in quibuſlibet pagis vel territoriis infrà ditionem imperii noſtri, vel deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augeri, ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, ſive fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius Monaſterii diſtringendos, nec ullas redibitiones aut inlicitas occaſiones requirendum, noſtris futuriſque temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat. Sed liceat memorato Abbati ejuſque ſucceſſoribus res prædicti Monaſterii . . . . . ſicut in Præcepto Domni & genitoris noſtri continetur, ſub immunitatis noſtræ defenſione quieto ordine poſſidere & noſtro fideliter parere imperio; quatenùs Congregationi ibidem Deo famulanti pro nobis & conjuge proleque noſtrâ vel pro ſtabilitate totius imperii noſtri à Deo nobis conceſſi atque conſervandi jugiter Domini miſericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas noſtris futuriſque temporibus valeat inconvulſa manere, manu propriâ ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Hludovici ſereniſſimi Imperatoris.

Durandus Diaconus ad vicem Fridugiſi recognovit.

Datum IV. Kalend. Octobris anno Chriſto propitio IX. Imperii Domni Hludovici piiſſimi Auguſti, Indictione primâ.

Actum Ciſpiacho in Ardna in Dei nomine feliciter. Amen.

XL.

Commutatio rerum inter Eccleſiam Laudunenſem & Monaſterium Conchenſe in diœceſi Ruthenenſi.

An. 823. Ex Chartulario Monaſter. Conchenſis cap. 421.

INclitus atque triumphator in ſolio ſancto elevatus Lodoicus, divinâ ordinante gratiâ, Imperator Auguſtus, cùm ipſe potens Aquis palatii in aula regali omnia univerſaque luſtraret & cunctorum audiendi cauſas peragraret, rectaque judicia terminos ponere, ad ejus regni conſiſtendi fortia cuncta occurrerent; ibique veniens ex regione Aquitaniæ Anaſtaſius, Abba ex Monaſterio Conchas loci ſancti Salvatoris, petens & poſtulanſque neceſſitate cœnobii ad aures clementiæ nobiliſſimi Regis ut aliqua cauſa, quæ juxtà cellula ſancti Salvatoris in pago Arvernis eſt in loco qui dicitur Molini Piſcini, manſellos illos qui ſunt in ipſa ville de ratione ſanctæ Mariæ Laudunenſe, quæ Bertrandus dominicus Vaſſus per regia poteſtate vel gubernatore ſanctæ Mariæ in beneficio habebat. Undè ipſe Dominus Imperator petitionis ipſius Abbati audiri non renuit, ſed in omnibus, ſicut ſua fuit petitio excambiandi, ità permiſit ut fieret, & Miſſum venerabilem virum ſtabilem Epiſcopum dedit, ut inter Anaſtaſium Abbatem & Bertramnum concambiare & confirmare debuiſſet. Quod ità & fecit. Dedit primò Bertrannus, jubente Domino Imperatore, unà cum ipſo ſupraſcripto Miſſo, ipſos manſos in Molini Piſcini de ratione ſanctæ Mariæ partibus ſancti Salvatoris Anaſtaſio Abbate per illa confinia, per roca Cervaria, ſeu & per roca qui eſt ſuper illa carraria undè per fonte caſtellaria, & per roca quæ dicitur de Livas uſquè ad Ellenionem, & per Ellenionem uſquè ad illa roca Cervaria, cum ipſo molinario, & hæc omnia intrà illa debonatione, cum cæteris viveriis, pratis, ſilvis & paſcuis, omnia & ex omnibus totum & ab integrum cum omni ſuprapoſito, ipſe Bertrannus cum ipſo Miſſo de partibus Domni Regis ipſius Anaſtaſio Abbate partibus ejuſdem ſancti Salvatoris Conchas Monaſterii tradiderunt vel conſignaverunt. Et contrà dedit Anaſtaſius Abba de ratione Monaſterii in ipſo pago Arvernis partibus ſanctæ Mariæ Laudunenſi & Bertranno Miſſo ſanctæ Mariæ in villa Sonate vineas & terras, hoc quod Leodbertus pater conceſſit, & nos in ipſa die viſi fuimus poſſidere ab integrum, & in alio loco, in villa Anticiaco, vineas duas quæ Sigibertus Presbyter conceſſit, & in alio loco, in villa Perarienſe, vinea quam Bego Presbyter conceſſit, & alia quam Abolenus conceſſit, & alia vinea quam Vitalis conceſſit, & in valle Ambianenſi vineola una quæ Amalfredus Abbas conceſſit. Hæc omnia ſuperiùs conſcripta ipſe Anaſtaſius Abbas Eccleſiæ ſanctæ Mariæ Laudunenſe cum omni integritate Bertranno tradidit vel conſignavit, ſic inter ſe Domnus & piiſſimus Rex confirmare & ordinare decrevit, ut ſtabilem & inviolabilem ſine ullo impedimento obſtineant firmitatem. Facta concambiaria iſta in menſe Septembris & anno decimo regni Lodoici glorioſiſſimi Regis. Stabilis indignus Epiſcopus, jubente Domino Lodohico Imperatore, ſignavit.

XLI.

Præceptum Ludovici Pii Imperatoris pro Monaſterio Balneolenſi in diœceſi Gerundenſi.

An. 823. Ex Archivo Monaſter. Balneolenſis.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Ludovicus, divinâ ordinante Providentiâ

dentiâ, Imperator Auguſtus. Si ergò loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei ejuſque mercedem locis ſibi famulantibus beneficia opportuna largimur, præmium nobis apud Dominum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Idcircò notum eſſe volumus omnium Fidelium noſtrorum præſentium ſcilicet & futurorum magnitudini qualiter vir illuſtris Rampo Comes noſtram adiit ſerenitatem, ſuggerens manſuetudini noſtræ eò quòd quidam vir religioſus nomine Bonitus quendam locum heremum, quod dicitur Baniolas, quod eſt ſitum in pago Biſuldinenſi, ubi antiquitùs Eccleſia fundata fuerat, per licentiam Odilonis quondam Comitis accepiſſet, & ibidem proprio ſudore laboraſſet, ubi Eccleſiam in honore ſancti Stephani Protomartyris conſtruxit, & habitationes Monachorum & receptacula pauperum ædificavit, & Monachos qui ſub normam religionis perpetuò ibi degerent conſtituit. Sed cùm idem Abbas divinâ juſſione ſolo migravit, eligentibus ipſis Monachis, ut conſtituerat venerabilis vir Nimbridio Archiepiſcopus, Mercoralem virum venerabilem in eodem Monaſterio Abbatem conſtituerunt; quem in noſtra præſentia adducens, in manibus noſtris eum commendavit; poſtulans idem Rampo Comes clementiam noſtram ut eum cum prædicto Monaſterio & Monachis ibi degentibus, unà cum rebus quæ tam ipſi ex heremo traxerunt, vel ex adpriſſionem acceperunt, quàm & de donatione Comitis vel de quolibet legali adtractu præſenti tempore juſtè & rationabiliter poſſidere videntur, ſub mundeburdo & defenſione atque immunitatis tuitione conſtitueremus. Cujus precibus libenter adquievimus, & ità in omnibus conceſſimus, atque ſuper hoc Præceptum noſtrum conſtituimus. Quapropter præcipientes jubemus ut memoratus Mercoralis Abbas cum Monachis ſibi ad regendum commiſſis, ſive cum rebus ad dictum Monaſterium legaliter aſpicientibus, ſub noſtro conſtituere mundoburdo & immunitatis defenſione, ut nullus quilibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias, aut loca, vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones memorati Monaſterii, quas moderno tempore infrà ditionem imperii noſtri juſtè & legaliter poſſidet, & quæ deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augere, ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius Monaſterii diſtringendos, nec ullas redibitiones aut illicitas occaſiones requirendas noſtris & futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat. Sed liceat memorato Abbati ſuiſque ſucceſſoribus res prædicti Monaſterii ſub immunitatis noſtræ defenſione quieto ordine poſſidere. Et quandoquidem divinâ vocatione ſupradictus Abbas vel ſucceſſores ejus de hac luce migraverint, quandiù inter ſe tales invenire potuerint qui ipſam congregationem ſecundùm Regulam ſancti Benedicti regere valeant, licentiam habeant eligendi Abbates; qualiter Monachos ibi degentes pro nobis, conjuge, proleque noſtra vel pro ſtabilitate totius Imperii noſtri jugiter Domini miſericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas noſtri futuriſque temporibus, Domino protegente, valeat inconvulſa manere, de annulo noſtro ſubter juſſimus ſigillari.

Durandus Diaconus ad vicem Fredugiſi Abbatis recognovit.

Data tertio Idus Septembris anno Chriſto propitio decimo Imperii Domini Ludovici piiſſimi Auguſti, Indictione primâ. Actum Attiniaco Palatio Regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XLII.

Præceptum Ludovici Pii Imperatoris pro Eccleſia Brivatenſi.

IN nomine Domini & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Ludovicus, divinâ ordinante Providentiâ, Imperator Auguſtus. Notum eſſe volumus cunctis Fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris ſeu etiam, Deo diſpenſante, ſucceſſoribus quia poſtquàm comitatum Brivatenſem fideli noſtro Berengario illuſtri Comiti conceſſimus, ille ingenio quo valuit quandam Eccleſiam, ubi ſanctus Julianus Martyr corpore requieſcit, quæ eſt conſtructa in vico Brivatenſi non procul à caſtro Victoriaco, quæ à Sarracenis deſtructa & igne combuſta erat, ad priſtinum ſtatum reduxit, & in eadem Eccleſia conſtituit triginta quatuor Canonicos, & in caſtro prædicto Victoriaco, quàm ſimiliter reædificavit, viginti, ut juxtà canonicum ordinem Domino militarent & canonicè viverent, quibus dedit * Rex ex beneficio ſuo, ſcilicet de rebus prædictæ Eccleſiæ ſancti Juliani, manſos centum, undè eorum neceſſitates fulcirent & ſubſtentationem habere potuiſſent, videlicet prædictis Clericis in commune ſexaginta, & Abbati, quem ipſi pariter ſuper ſe elegerunt, manſos quadraginta, precibus quibus valuit idem Beringarius fidelis Comes noſtram exoravit clementiam ut per noſtrum auctoritatis Præceptum conſtitueremus qualiter prædicta centum manſa nullus exindè abſtrahere præſumeret, & ut Abbatem ſuper ſe Canonici in prædictis locis conſtituti inter ſe eligendi licentiam haberent, & ipſe Abbas vel Congregatio ejus ſub nullius ditione fuiſſent & nemini cuilibet obſequium pro prædictis rebus feciſſent, niſi tantùm ad partem Regis annuatim caballum unum cum ſcuto & lancea præſentaſſent, & inpoſtmodùm ab omni exactione vel defunctione publica aut privata immunes & liberi eſſent. Cujus deprecationi, quia juſta & rationabilis nobis viſa eſt, aurem acommodare placuit, & hos noſtros * imperioſos apices fieri, per quos decernimus atque jubemus ut quemadmodùm prædictus Beringarius de ſupraſcriptis locis & Abbate atque Canonicis vel rebus ibidem conceſſit, conſtituit, atque præordinavit, & à nobis confirmari poſtulavit, vel quemadmodùm ſuperiùs dictum eſt, ità deinceps noſtris futuriſque temporibus, Domino auxiliante, fixum atque ſtabile permaneat. Sed & hoc nobis inſerere placuit, ut quicquid abhinc futurum in prædictis locis divina pietas per nos aut ſucceſſores noſtros vel per quoſlibet liberos & Deum timentes homines largitum atque conceſſum fuerit, ſub eadem conditione ſicut ſuperiùs dictum eſt conſiſtat. Et ut hanc

An. 815. Ex Chartulario Eccleſiæ Brivat. c. 453.

* Leg. res

* Leg. Imperiales.

* *Leg.* hæc noſtræ auctoritatis præceptio atque confirmatio.

* noſtræ auctoritatis præceptionem atque confirmationem per futura tempora inviolabilem atque inconvulſam obtinèat firmitatem, annulo noſtro ſubter juſſimus ſigillari. Data ceſſio iſta II. Nonas Junii anno XII. Imperii Ludovici ſereniſſimi Auguſti, Indictione III.

XLIII.

Charta dotis quam Folradus conſtituit Helegrinæ ſponſæ ſuæ.

An. 827. Ex Chartulario Monaſterii Caſauriensis.

IN Dei nomine. Dulciſſima ſponſa mea Helegrina. Ego enim Folradus filius quondam Eriperti ex genere Francorum & modò habitator ſum in pago Pinnenſi. Dùm non eſt incognitum qualiter per voluntatem Dei vel parentum quondam tuorum te deſponſavi & carnali conjugio ſociari diſpono, propterea dono tibi He. Sponſa mea in honore pulchritudinis tuæ in die nuptiali dotem dignam atque aptam, hoc eſt, manſos meos infrà vicum Pinnenſem, qui mihi pertinet & ex comparatione evenit & datâ meâ pecuniâ comparavi. Trado tibi ipſos manſos cum omni integritate ſua & domum dignam ad commanendum exquiſitam caſam unam conſtratam, cum omnibus utenſilibus & vaſis, cum omnibus adjacentiis ad ipſos manſos aſpicientibus vel pertinentibus, cum terris & vineis, pomis, cum omnibus quæ ſuper ſe habentur vel ad ipſam curtem de Vico pertinent, & quæ habere viſus ſum, vel inantèa, Deo adjuvante, ibidem parare vel conquirere potuero, in integrum iſta omnia ſuperiùs comprehenſa, ſi nos Deus carnali conjugio ſociari voluerit, in die nuptiali tibi dono, trado, atque tranſcribo ad poſſidendum, ut quicquid exindè facere volueris, liberam & firmiſſimam in omnibus habeas poteſtatem. Si quis verò, quod futurum eſſe non credo, fuerit impoſtmodùm ego aut aliquis de heredibus meis, ſeu quælibet ulla oppoſita perſona contrà hanc cartulam libellum, dotis venire tentaverit, aut eam frangere voluerit, primitùs iram Dei incurrat, & inſuper unà cum ſocio fiſco aurum libram unam, argentum pondera duo mulctam componat, & quod repetit non vendicet, ſed hæc cartula libellum dotis omni tempore firma & ſtabilis permaneat, cum ſtipulatione ſubnixa. Undè pro ſtabilitate veſtra Audoaldum Notarium ſcribere rogavimus. Actum in Vico anno regni & imperii Domini Ludovici XXX. & primo anno Supponis Comitis, die VIII. menſis Junii, Indictione V. Signum Folradi, qui hunc libellum dotis fieri rogavit. Lioto, Majolfus, Aloini, teſtes.

XLIV.

Pippini, Regis Aquitanorum, Præceptum pro Monaſterio Montiſolivi in Diœceſi Carcaſſanenſi.

An. 828. Ex Archivo Monaſterii Montiſolivi.

PIppinus, Dei gratiâ, Rex Aquitanorum. Cùm petitionibus ſervorum Dei juſtis & rationabilibus divini cultûs amore favemus, ſupernâ nos gratiâ pro his muniri non dubitamus. Proinde noveritomniumFidelium noſtrorum tam præſentium quàm futurorum ſagacitas quia vir venerabilis Wilafredus, Abba ex Monaſterio qui nuncupatur Mallaſti, quod eſt ſitum in territorio Carcaſſenſi ſuper fluvium Duranum, conſtructum in honore ſancti Johannis Baptiſtæ, cum terminis & adjacentiis ſuis, obtulit obtutibus noſtris quandam auctoritatem Domini ac genitoris noſtri Ludovici ſereniſſimi Auguſti, in qua erat inſertum qualiter anteceſſor ſuus ipſum Monaſterium novo conſtruxiſſet opere, & propter ejus defenſionem vel propter pravorum hominum illicitas infeſtationes in manu ejuſdem Domini Imperatoris unà cum Monachis ibi degentibus ſe commendavit, ut ſub ejus tuitione licuiſſet eis cum rebus & hominibus eorum quietè vivere ac reſidere; & deprecatus eſt clementiam regni noſtri ut prædictum Monaſterium unà cum cellulis quæ nuncupantur ſancti Martini prædicto Monaſterio ſubjectis, quæ ſunt ſitæ in eodem pago ſuper rivulum Lampi, ſive ſanctæ Cæciliæ & ſancti Petri, quæ ſunt ſuper fluvium Duranum, cum omnibus rebus & adjacentiis ſive terminis ſuis ſub noſtra ſuſciperemus defenſione & immunitatis tuitione. Cujus precibus ob amorem Dei & reverentiam divini cultûs libenter aurem accommodare placuit, & hoc noſtræ auctoritatis Præceptum immunitatis atque tuitionis fieri decrevimus; per quod præcipimus atque jubemus ut nullus Judex publicus vel quiſlibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias aut loca vel agros ſeu reliquas omnes poſſeſſiones prædicti Monaſterii, quas moderno tempore juſte & rationabiliter poſſidet, vel quæ etiam deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augeri, ad cauſas audiendas, aut freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius Monaſterii tam ingenuos quàm & ſervos ſuper terram ipſius commanentes injuſtè diſtringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occaſiones requirendas, noſtris nec futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat. Cedimus etiam eiſdem Fratribus juxtà ipſumMonaſterium villas duas, quarum hæc ſunt nomina, villa Signarii, & villa Addarii, cum omni integritate, ut ſicut de cæteris rebus proprietatem faciunt, ità de eiſdem facere & ordinare vel diſponere valeant. Et quicquid de rebus præfati Monaſterii fiſcus ſperare poteſt, totum nos pro æterna remuneratione præfato Monaſterio concedimus, ut in alimonia pauperum & ſtipendia Monachorum ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum. Et quandoquidem divinâ vocatione ſupradictus Abbas vel ſucceſſores ejus de hac luce migraverint, quandiù ipſi Monachi inter ſe tales invenire potuerint qui ipſam Congregationem ſecundum Regulam ſancti Benedicti regere valeant, per hanc noſtram auctoritatem licentiam habeant eligendi Abbates; quatenus pro nobis & totius regni noſtri à Deo nobis conceſſi ſtabilitate jugiter Domini miſericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris verius credatur & diligentiùs conſervetur, manu propriâ ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus. Signum Pippini Regis. Candidus Diaconus ad vicem Hendrici

recognovit. Datum VIII. Idus ..... anno XV. imperii Domini Ludovici ſereniſſimi Auguſti, & XII. regni noſtri. Actum Monaſterio ſancti Martialis in Dei nomine feliciter. Amen.

XLV.

Pippini, Regis Aquitanorum, Præceptum pro Monaſterio ſancti Hilarii in Diœceſi Carcaſſonenſi.

Ex Archivo Monaſterii S. Hilarii.

PIppinus, gratiâ Dei, Rex Aquitanorum. Si ergà loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei ejuſque in eiſdem locis ſibi famulantes beneficia opportuna largimur, præmium nobis apud Deum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Idcircò noverit ſagacitas ſeu utilitas omnium Fidelium noſtrorum tam præſentium quàm & futurorum quia vir venerabilis Leonnius, Abba ex Monaſterio ſancti Hilarii, quod eſt ſitum in pago Carcaſſonenſe ſuper rivum qui dicitur Leucus, conſtructum in honore ſancti Saturnini Martyris, ubi etiam prædictus ſanctus Hilarius Confeſſor corpore requieſcit, ad noſtram accedens clementiam detulit obtutibus noſtris quandam auctoritatem Domini & genitoris noſtri Lodovici piiſſimi Auguſti, in qua continebatur inſertum qualiter idem genitor noſter ipſum Monaſterium ad deprecationem Prædeceſſoris ſui Egidonis Abbatis ſub ſuo ſuſcepiſſet mundeburdo vel defenſione, videlicet ut Monachi in eodem Monaſterio commorantes cum omnibus rebus eorum quietè vivere abſque alicujus infeſtatione licuiſſet. Pro firmitatis namque ſtudio poſtulavit nobis prædictus Leonnius Abba ut idem Monaſterium cum cellulis ſibi ſubjectis, quæ nuncupantur Garelianus, & alia quæ nuncupatur ſancti Martini, & villam juxtà ipſum Monaſterium quæ vocatur Salas, ubi eſt Eccleſia conſtructa in honore ſanctæ Mariæ ſemper Virginis, quam Giſcafredus genitori noſtro de ſuo beneficio dedit & nos eidem Monaſterio conceſſimus, cum adjacentiis vel terminiis prædictorum locorum, ſub noſtra conſtitueremus defenſione & immunitatis tuitione. Cujus precibus ob amorem Dei & reverentiam divini cultûs libenter aurem accommodare placuit, & hoc noſtræ auctoritatis Præceptum immunitatis atque tuitionis gratia fieri decernimus, per quam præcipimus atque jubemus ut nullus Judex publicus vel quilibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias aut loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones prædicti Monaſterii, quas moderno tempore juſtè & rationabiliter poſſidet, vel quæ etiam deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augeri, ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius Monaſterii tam ingenuos quàm & ſervos ſuper terram ipſius commanentes injuſtè diſtringendos, nec ullas redibitiones aut illicitas occaſiones requirendas noſtris & futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat, & quicquid de rebus præfati Monaſterii fiſcus ſperare poterat, totum nos pro æterna remuneratione præfato Monaſterio concedimus, ut in alimonia pauperum & ſtipendia Monachorum ibidem Deo famulantium perpetuò proficiat in augmentum. Et quandoquidem divinâ vocatione ſupradictus Abba vel Succeſſores ejus de hac luce migraverint, quandiù ipſi Monachi inter ſe tales invenire potuerint qui ipſam Congregationem ſecundùm Regulam ſancti Benedicti regere valeant, per hanc noſtram auctoritatem & conſenſum licentiam habeant eligendi Abbates; quatenùs ipſos Monachos, qui ibidem Deo famulantur, pro nobis & conjuge proleque noſtrâ atque ſtabilitate totius regni noſtri à Deo nobis conceſſi ejuſque clementiſſimâ miſeratione per immenſum conſervandi Domini immenſam clementiam jugiter exorare delectet. Hanc itaquè auctoritatem, ut pleniorem in Dei nomine obtineat vigorem, & à fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris veriùs credatur & diligentiùs conſervetur, manu propriâ ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

XLVI.

Exemplar commutationis mancipiorum inter Flodegarium Epiſcopum Andegavenſem & Winneradum Militem ſub Hludovico & Hlothario Regibus.

An 828. Ex Archivo Eccleſiæ Andegavenſis.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Hludouvicus & Hlotharius, divinâ ordinante Providentiâ, Imperatores Auguſti. Si ea quæ fideles imperii noſtri pro eorum opportunitatibus inter ſe commutaverint noſtris confirmamus Edictis, imperialem exercemus conſuetudinem, & hoc inpoſtmodùm jure firmiſſimo manſurum eſſe volumus. Idcircò noverit omnium fidelium noſtrorum præſentium ſcilicet & futurorum induſtria quia dilectus filius noſter Auguſtus Hlotharius innoluit manſuetudini noſtræ quòd Flodegarius Andegavenſis verbis Epiſcopus pro communi utilitate & compendio nuperrimè de quibuſdam mancipiis cum quodam homine nomine Winnerado commutationem feciſſet. Dedit igitur præſcriptus vir venerabilis Flodegarius, Andegavenſis urbis Epiſcopus, partibus ſæpedicti Winneradi de ratione Eccleſiæ ſuæ ſancti Mauricii de villa nuncupata Chamberliaco, in ipſa, cum conſenſu Bertæ, quæ ipſam villam in beneficio habere videtur, mancipium nomine Aredium ad ſuum proprium habendum. Et è contrà in compenſatione hujus rei dedit jamdictus Winneradus prædicto viro venerabili Flodegario Epiſcopo ad partem præſcriptæ villæ vel Dominæ Bertæ, quæ eodem tempore ipſam villam in beneficio habere videtur, de proprio ſuo mancipia duo his nominibus Reſtaldum & Ermenaldum. Undè & duas commutationes pari tenore conſcripras manibuſque bonorum hominum roboratas illos præ manibus habere profeſſus eſt. Sed pro integra firmitate petiit ut ipſas commutationes denuò per noſtræ manſuetudinis Præceptum pleniùs confirmaremus. Cui petitioni denegare noluimus; ſed ſicut unicuique fidelium noſtrorum juſtè petentium, ità nos illi conceſſiſſe & confirmaſſe in omnibus cognoſcite. Præcipientes ergò jubemus ut quicquid

pars juſtè & rationabiliter alteri contulit parti, deinceps per hanc noſtram auctoritatem jure firmiſſimo teneat atque poſſideat, & faciat exindè quicquid elegerit. Et ut hæc auctoritas noſtra firmior habeatur & per futura tempora meliùs conſervetur, de anulo noſtro ſubter ſigillari juſſimus.

Signum Hludovici ſereniſſimi Imperatoris.

Megimarius Notarius ad vicem Friduguſi recognovit & ſubſcripſit.

Data VI. Kalendas .... anno Chriſto propitio XV. Imperii Hludovici ſereniſſimi Imperatoris & Hlotarii VII. Indictione VII.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XLVII.

Præceptum Pippini, Regis Aquitanorum, de navibus ſancti Martini Turonenſis.

An. 831. Ex Chartulario ſancti Martini Turonenſis.

PIppinus, gratiâ Dei, Rex Aquitanorum, omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Comitibus, Domeſticis, Vicariis, Centenariis, ſeu reliquis Fidelibus noſtris, præſentibus ſcilicet & futuris. Notum ſit quia conceſſimus Fridugiſo Abbati ex Monaſterio ſancti Martini, ubi ipſe pretioſus Confeſſor corpore requieſcit, ut Monachi qui in Cormarico Monaſterio, quod eſt conſtructum in honore ſancti Pauli Apoſtoli, qui ſub Regula ſancti Benedicti converſari videntur, licentiam haberent duas naves per Ligerim fluvium & Viennam & Garum & Ganagum & per diverſa flumina in regno Domino propitio noſtro diſcurrentia hùc illùcque propter neceſſitates ſuas dirigendi. Et ità annuimus, ne ullum teloneum vel de ſale vel de ullis quibuſlibet rebus in ullo omninò loco totius regni noſtri ipſi aut Comites eorum ſolvere aut dare debeant. Propterea præſentem auctoritatem fieri juſſimus, per quam ſpecialiter jubemus ut nullus ex vobis neque de junioribus veſtris ullo teloneo, vel pontatico, aut ripatico, ſive portatico, ſeu modiatico, vel plantatico, aut laudatico, ſive ſalutatico, ſeu ceſpitatico, aut paſtione, ſive occurſu, vel ullo cenſu, nec ullâ redibitione, nec occaſiones ullas ullatenùs de ipſis navibus exigere aut exactare præſumatis, ſed ad ipſum ſanctum locum & ad ipſos Fratres in noſtra eleemoſyna proficiat in augmentis, quatinùs meliùs dilectet ipſos Monachos pro nobis uxoreque noſtrâ ac liberis noſtris vel ſtabilitate regni noſtri Dominum exorare. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur & meliùs conſervetur, de annulo noſtro ſubter juſſimus ſigillari.

Suabobus Diaconus ad vicem Ebroini recognovi.

Data V. Kal. Mart. anno XVIII. Imperii Domini Ludovici ſereniſſimi Auguſti, & XVII. regni noſtri.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XLVIII.

Præceptum Ludovici Pii de Monaſterio ſancti Andreæ Viennenſis.

An. 831. Ex Chartulario Eccleſiæ Viennenſis.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Hludovicus, divinâ ordinante providentiâ, Imperator Auguſtus. Si Sacerdotum ac ſervorum Dei petitiones, quas nobis pro ſuis neceſſitatibus innotuerint, ad effectum perducimus, non ſolùm conſuetudinem regiam exercemus, verùm etiam ad beatitudinem retributionis profuturum confidimus. Proindè comperiat omnium Fidelium noſtrorum induſtria, præſentium ſcilicet & futurorum, qualiter vir venerabilis Bernardus, Viennenſis Eccleſiæ Præſul, veniens ad noſtram ſerenitatem detulit nobis aſtrumenta cartarum per quæ Anſemundus & conjunx ſua Anſleubana & filia eorum Remila vocabulo Eugenia Monaſterium ſancti Andreæ ſubterioris ſancto Mauricio condonaverunt & tradiderunt, atque prædicti conditores ob firmitatis ſtudium ſancto Leoniano conſignaverunt, & ſub poteſtate & ordinatione ..... Epiſcopi Eccleſiæ Viennenſis & Succeſſorum illius utili actione omni tempore maneat. Inſuper & Præcepta piorum Regum oſtendit Teuderici ſcilicet & Guntranni, per quæ ipſi ſancto Mauricio confirmaverunt firmiùs ad habendum. Sed prædictus Bernardus Epiſcopus retulit celſitudini noſtræ ipſum Monaſterium propter cupiditatem malorum hominum ab eadem Eccleſia ſubſtractum. Nos quoquè juſtam immò rationabilem petitionem illius judicantes, reſtituimus ipſum Monaſterium ſancto Mauricio & Barnardo illius loci Epiſcopo per noſtræ auctoritatis Præceptum pro mercede & remedio animæ noſtræ atque totius imperii noſtri emolumento, ut tam ipſe quàm Succeſſores ſui abſque cujuſcæ contradictione ipſum Monaſterium ordinent atque diſponant ſecundùm voluntatem Dei & beati Mauricii ab hodierna die & deinceps, & ſit ſub immunitate noſtra ſicut & aliæ res ſancti Mauricii. Præcipientes ergò jubemus ut nullus Judex publicus neque judiciaria poteſtas ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ejuſdem Monaſterii tam ingenuos quàmque ſervos, qui ſuper terram ipſius reſidere videntur, diſtringendos, nec ullas redibitiones requirendas ullo unquàm tempore ingredi audeat; & quicquid indè fiſcus exactare poterit, totum pro æterna remuneratione Eccleſiæ ſancti Mauricii concedimus. Et ut hæc auctoritas largitatis noſtræ inviolabilem obtineat vigorem, manu propriâ ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Hludovici ſereniſſimi Imperatoris.

Data V. Nonas Martias anno Chriſto propicio XVIII. Domni Hludovici ſereniſſimi Auguſti, Indictione IX.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Deo nomine feliciter.

Heliſachar recognovi.

XLIX.

Edita in Hist. Vienn. pag. 9.

Charta Ansemundi & Ansleubanæ, cujus mentio habetur in superiori Præcepto.

Ex eodem Chartulario Viennensi.

DOmnæ filiæ Remilæ & vocabulo Eugeniæ Ansemundus & conjux dilecta mea Ansleubana. Non habetur incognitum qualiter fratres Senatu nobilis Viennensis res nostras tibique tradidimus, * & Monasterium, quod Deo vovimus ad sepulturam nostram, indè construeres in honore sancti Andreæ Apostoli, quod nos jam feceramus in honore sancti Petri in bello campo foràs portam civitatis, & tu infrà de facultate nostra & foràs ossa sanctarum Dei requiescerent. Damus autem ad hoc opus integrum cortilo hereditatis nostræ non longo à loco qui dicitur Martis, totum quod infrà vel foràs civitatem hereditario jure possedimus, & quicquid ibi nobis obvenit Legibus, ut sanctis feminis Monasterium ibi constituas, & ex ordine vivant quos sanctus Leonianus sancto Monasterio urbis nostræ instituit, ubi soror nostra Eubona Abbatissa præest; cujus institutione nutrita & ipsum ..... altario matris Viennensis Ecclesiæ, sicut nos voviſſe non dubitas, instrumentis factis absque mora consignat, ut mater nostra Viennensis Ecclesiæ indè nostra heres fiat. Consignamus tibi ad hoc opus omnes res nostras illas, exceptas quas matri Ecclesiæ & sancto Petro per testamentum legavimus & illas quas heredibus dimittimus, alias totas potestati tuæ concedimus, votum nostrum indè impleas, & Deo perfecta placere valeas. Ego Servilius jubente Domno meo Ansemundo & Domnâ meâ Ansleubanâ scripsi, roboravi, anno IX. regnante Domno Lotario.

* ut

L.

Præceptum Ludovici Pii Imperatoris de vico qui dicitur Eppaonis in Diœcesi Viennensi.

An. 831. Ex eodem Chartular.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi. Hludovicus, divinâ ordinante providentiâ, Imperator Augustus. Si ergà loca divinis cultibus mancipata ob amorem Dei * eorumque reverentiam beneficia opportuna largimur, id nobis proculdubiò ad æternæ retributionis præmia capessenda profuturum liquidò credimus. Idcircò notum esse volumus cunctis Fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris præsentibus scilicet & futuris quia spontaneâ voluntate adiens serenitatem culminis nostri vir illustris Abbo Comes, qui & vicum qui dicitur Eppaonis, qui erat ex ratione sancti Mauricii ex Episcopatu Viennensi, ubi nunc auctore Deo Bernardus Archiepiscopus Præsul esse dinoscitur, beneficiario munere ex nostra largitione habebat, ubi erant etiam Ecclesiæ destructæ & discoopertæ, quarum sunt vocabula sancti Andreæ Apostoli & sancti Romani Martyris, precibus quibus valuit nostram obsecravit clementiam..... quantumcunquè ipse ibi ex beneficio..... Ecclesiæ sancti Mauricii Viennensis redderemus. Quod ità ..... Fidelium nostrorum cognoscat industria. Pro firmitatis verò studio, ut hoc quod supradictus Abbo in supradicto vico habebat, & nos ad ejus deprecationem sæpè dicto Bernardo Archiepiscopo immò ejus sanctæ sedi reddidimus, Rectores eorum perpetuò jure ecclesiastico tenerent atque possiderent, hos imperiales apices fieri jussimus, per quos decernimus atque sancimus ut ipsum vicum & res quas ibidem hactenùs præscriptus Abbo habuit & ad eundem vicum atque ad easdem Ecclesias, quæ ibi fuerunt dicatæ in honorem & venerationem sancti Andreæ Apostoli & sancti Romani Martyris, pertinent, ità Rectores supranominatæ sedis teneant atque possideant sicut cæteras res quæ ad supradictum Episcopium pertinent, & faciant exindè quicquid elegerint jure ecclesiastico. Et ut hæc auctoritas confirmationis nostræ per futura tempora inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem anuli nostri impressione signari jussimus.

* Sanctorum

Durandus Diaconus ad vicem * Fridarii recognovit. * Fridugisi.

Data V. Nonas Martias anno Christo propitio XVIII. imperii Domni Hludovici serenissimi Augusti, Indictione VIII.

Actum Aquisgrani palatio regio in Christi nomine feliciter. Amen.

LI.

Vetus narratio de origine & privilegiis Monasterii sancti Antonini in Diœcesi Ruthenensi.

Ex Archivo Monasterii S. Antonini Ruthenensis.

INn nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Pippinus, Dei gratiâ, sicut Francorum ità & Aquitanorum Rex..... imminet populorum, ad quorum procurationem Dei providentia festinare non distulit, & ut mores hominum emendaret, & quæ à falsis Catholicis destructa fuerant Monasteria reformaret, & quæ non stabant, & suis hereditatibus amplificaret, & quæ non fuerant in Dei honore magnificè ædificaret, iter arripiens salutare. Quod desiderio Domino disponente complevit & actione. Qui cùm iter ingressus ad explendum divinum opus in laude & gloria Dei Patris & Salvatoris nostri Jesu Christi & datione sancti Spiritûs procedentis à Patre & Filio, loca sanctuaria visitans honoranda, quæ terrenis opibus locupletando consolidat, & quæ stabilita invenit muneribus & exemplis stabiliora confirmat. Qua in re solertia pervigil ad complendum quod in corde pertractat suum propositum, & quod Deus annuit illi, illud se studiosiùs obedire promisit, & quibus resedit locis dona contulit plurima temporalia, & admonendo cœlestia; talique desiderio æstuans ad beati Martyris sancti Antonini locum ob suorum suffragia Ministrorum persummè venerandum, quia ejusdem Martyris venerabile caput ibidem summo honore repositum signis & miraculis longè latèque, dùm pius Rex advenerit, & tanta Martyris patrocinia perpensus fuerit solerter, eo in loco residens cum Mag-

natibus ſui Principatûs conſultus ob honorem & reverentiam beati Martyris Antonini & ad utilitatis ſinceritatem Abbatiam quæ cognomento dicitur ſancti Hodardi beati Antonini capiti & altari, quod in Dei honore & gloria requieſcit, & Clericis præſentibus & futuris inibi degentibus perpetuo dedit dono cum ſuis adjacentiis totam & ab integrum cum Abbate & Monachis & mancipiis & cum omnibus poſſeſſionibus quæ eo tempore qualicunque modo ad eam Abbatiam pertinere videbantur, aut quæ in futuro Deo annuente largiente habebantur, talique vinculo donum hoc nexuit quod firmis & iſtis fecit deſcribere litteris, annuli proprii ſui ſigillo expreſſit. Super hæc autem contrà hanc donationem ſi quis præſumptor extiterit aut ex ſua progenie aut ex quorumdam infidelium, perpetuæ correptionis ſententia patietur, inſuper & nodo excommunicationis Archiepiſcopi Bituricenſis ſedis cæterorumque Epiſcoporum, qui cum eo comitabantur, & poſteà cum Karolo Magno filio ſuo, & cum Ludovico filii ſui Karoli filio plurimos vixerit annos, & cum eis multa teſtimonia auctoritati dederunt, & mendacia ad nihil redegerunt, & veritatem ſublimârunt, quorum hîc nomina deſcripta tenentur. Hildebaldus, Ricolfus, Arn, Wolfarius, Bernoinus, Laidradus, Johannes, Lheodulfus, Jeſſe, Horro, Galgaudis, iſtorum excommunicatione damnentur, ut ſuprà retulimus. Quam auctoritatem ſecutus Karolus filius ejus qui dicitur Magnus, ſimul & Ludovicus ejuſdem Principis filius, unâ fide parique voto ſanxerunt & auctoritate firmârunt. Et ſi quid poſteà Ludovicus Imperator & Auguſtus honoribus ampliavit beati Martyris Antonini cœnobium, ſequentes litteræ declarabunt. Iſdem religioſus Imperator tale exordium dedit. Notum ſit omnibus præſentibus & futuris quòd ad deprecationem dilectæ conjugis noſtræ Hermengardis, ut quoniàm ejus ſervi in villa quæ dicitur Pociolos emptione aut aliquo juſto ingenio acquiſierunt, magnis precibus poſtulavit ut quod ipſi ſervi dare timentibus Deum deſiderabant ad cœnobium ſancti Antonini noſtrâ auctoritate firmaretur. Quod libenti animo, & ipſorum ſpontaneâ voluntate ſervorum, & noſtræ conjugis Hermengardis deprecatione, aſſenſi devotione firmavit, & omnes res mobiles & immobiles cum omni integritate cuncta, quæ dilecta noſtra conjux in villa illa habere videtur, cum mancipiis promiſcui ſexûs, cum domibus, ædificiis, terris, vineis, pratis, paſcuis, ſilvis, aquis, aquarumque decurſibus, & vias, & ſepes, & omnia quæ in his terris & aquis & ſilvis contineri videntur, prædicto Monaſterio & Congregationi præſenti & futuræ in noſtra & noſtræ conjugis eleemoſyna damus, ideòque præcipimus cœleſtique Decreto jubemus ut ab hodierna die uſquè in finem ſeculi nullus præfinitor infidelium exurgat qui prædicta omnia & quæ ad totam donationem pertinent abſtrahere aut minuere præſumat aut aliquod damnum facere & ingerere audeat; ſed auctores in bono prædicti Monaſterii beati Antonini liberam habeant poteſtatem. Hæc verò auctoritas largitionis noſtræ atque confirmationis ut per futura tempora inviolabilem atque incorruptam obtineat firmitatem, manu propriâ ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignare decernimus.

LII.

Præceptum Hludovici Imperatoris de ſubjectione Cœnobii ſancti Mauri.

An. 839. Ex Chartulario Monaſterii Foſſatenſis.

IN nomine Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Hludovicus, divinâ ordinante Providentiâ, Imperator Auguſtus. Si petitionibus ſervorum Dei juſtis & rationabilibus divini cultûs amore favemus, ſuperna nos gratiâ muniri non diffidimus. Noverit ergò omnium Fidelium tam præſentium ſcilicet quàm futurorum ſollertia quòd venerabilis Comes Rorigo nomine retulit ſerenitati noſtræ qualiter quoddam cœnobium in pago Andegavo in loco qui dicitur Glannafolium, ſitum ſuper fluvium Ligerim, quo venerabile corpus ſancti Mauri, patris Benedicti Diſcipuli, jacet humatum, ubi olim ipſe Deo dilectus cum ſibi ſubjectis multis Fratribus ſub ſancta Regula degut, deſtructum inveniens, ammonitione divinâ commotus, ob redemptionem ſuæ animæ, eundem locum cum ſua conjuge Bilechilde aſſumpto labore reſtaurare & ad priſtinum ſtatum pro poſſe reſtituere curaret. Poſtmodùm verò venerabilem Abbatem Engilbertum cœnobii Foſſatenſis evocavit, eidemque & ſibi ſubjectis Fratribus commiſit ut religio regularis de divinis, ſicut dudùm, perpetuò conſervaretur. His ergò ità nobis patefactis, exhortatus eſt magnitudinis noſtræ excellentiam ut ipſum locum ſub noſtra ſuſcipere dignaremur defenſione & immunitatis tuitione, & quemadmodùm cæteri Abbates Monachorum per imperium nobis divinitùs conceſſum conſiſtunt, ità & illum cum Abbate & Monachis & rebus vel hominibus eidem Monaſterio juſtè ſubjectis conſiſtere faceremus, & per noſtros imperiales apices Abbati jamdicto Foſſatenſis cœnobii cunctiſque ejus ſucceſſoribus providentiam & dominationem atque ſubjectionem, ne à regularis ordinis tramite ampliùs decidat, habere concederemus. Cujus petitionem, quia rationabilem immò Deo amabilem eſſe cognovimus, libenter ſuſcepimus, & ſicut petiit, ità & conceſſimus. Volumus ergò ut prædictus Abba ſive Rectores ſupradicti Monaſterii atque Fratres Deo devoti ipſius loci ipſum locum, de quo ratio agitur, videlicet Glanna, perpetuò habeant, teneant, atque poſſideant, & gubernent, magnamque providentiam ſemper de eodem loco habeant, inſtantiam ſuæ ſollicitudinis tam loco quàm Congregationi vigilanti curam omnibus adhibeant. Tales quoquè ibidem præponant Proviſores atque Rectores, Magiſtros & Præpoſitos, quorum nutu atque diſpoſitione cuncta ſecundùm Dei voluntatem atque ſecundùm Regulam ſancti Benedicti interiùs & exteriùs perficiantur, & ad modum & ſimilitudinem Foſſatenſis Monaſterii Chriſto Deo devotè famulentur, & in omnibus eam ſectentur formam ut cunctis peculiaribus poſtpoſitis juxtà traditionem apoſtolicam cuncta poſſideant communia, ut ſibi ſalutem mereantur perpetuam adquirere,

atque ſemper dominationi, gubernationi, & poteſtati unius Abbatis ſubjiciantur ac obedientes exiſtant. Et quoniam in jam dicto loco Foſſatenſi nemo mortalium, abſque eis qui ibi in Chriſto militant, nullam conſuetudinem aut redibitionem requirere niſi injuſtè valet, in ſimili ratione eundem locum commandamus perſiſtere. Cuncta autem quæ nunc habere noſcuntur, vel deinceps juſtè adquirere poterint, ſub noſtra defenſione & immunitatis tuitione perſiſtant. Et jubemus atque modis omnibus decernimus ut nullus nobis ſucceſſor, non Rex, non Epiſcopus, non Archidiaconus, non Comes, non Judex publicus, vel quilibet ex judiciaria poteſtate, quicquid ex his quæ ipſius loci ſunt vel fuerint in ſua dominatione redigere præſumat, nec in Eccleſias aut loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones prædicti Monaſterii, quas moderno tempore juſtè & rationabiliter poſſidere videtur in quibuſlibet pagis & territoriis, quicquid ibidem propter divinum amorem conlatum fuit, quæque etiam deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divinas pietas augeri, ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, nec homines ipſius loci tam ingenuos quàm & ſervos, qui ſuper terram ipſius reſidere videntur, injuſtè diſtringendos, nec ullas redibitiones aut inlicitas occaſiones requirendas, ullo unquam tempore ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat. Quicquid autem de rebus præfati Monaſterii fiſcus ſperare poterat, totum nos pro æterna remuneratione ipſi loco concedimus, ut perennis temporibus in alimoniam pauperum & ſtipendium Monachorum ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum, & ſemper habeat defenſionis noſtræ regalis libertatem abſque militari ſervitio, à quo eundem locum abſolvimus per omnia. Et quandoquidem divinâ vocatione ſupradictus Abbas Engilbertus vel ſucceſſores ejus ab hac luce migraverint, ille qui ſubſtitutus fuerit ei, eandem poteſtatem & dominationem poſſideat quam & Prædeceſſor ſuus, dùm vixit, habuit. Præcipientes ergò auctoritamus atque confirmamus ut nullus Judex, non Imperator, non Rex, non Epiſcopus, non Comes, aut judiciaria poteſtas hoc noſtræ excellentiæ Præceptum audeat violare; ſed, hâc viſâ auctoritate, ſicut ſua voluerit acta eſſe firma & ſtabilia, ita & hoc noſtrum ſinant factum manere inviolatum; ità videlicet ut ſub hac ratione duæ conſcribantur membranæ uno tenore, ut una ſub theca ſancti Mauri habeatur, & altera à prædicto Abbate Engilberto in Foſſatenſi cœnobio conſervetur. Si quis autem inſanus & Deo contrarius fuerit, qui hoc noſtræ auctoritatis Præceptum violare præſumpſerit, à liminibus ſanctæ Dei Eccleſiæ expultus, & ab omnibus Epiſcopis totius Galliæ excommunicatus, à cœtu Chriſti Fidelium ſit ſegregatus, & cum Caïpha & Pilato, Juda quoque traditore Domini, pœnas æternas ſuſtineat, atque cum principe Dæmoniorum ſedem gehennalem, cum à corpore ejus anima exierit, ſibi paratam inveniat. Ut ergò hæc auctoritas obtineat firmitatem per ſecula * induſtria hujuſmodi manu firmantes propriâ, eam anulo noſtro juſſimus ſigillari.

Signum Hludovici Imperatoris.

Glorius Notarius ad vicem Hugonis recognovit.

Data VIII. Kal. Septembr. anno Chriſto propitio imperii Domini Hludovici ſereniſſimi Imperatoris XX. Indictione XI.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

* *f.* inconvulſam.

LIII.

Præceptum Lotharii Imperatoris pro Monaſterio ſanctæ Chriſtinæ.

An. 838. Ex veteri Cod. Longobardico.

IN nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti Dei æterni. Hlotharius, divinâ ordinante Providentiâ, Imperator Auguſtus. Cùm petitionibus ſervorum Dei juſtis & rationabilibus divini cultûs amore favemus, ſuperni muneris donum nobis à Domino impertiri credimus. Idcirtò notum eſſe volumus omnibus Fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtriſque præſentibus ſcilicet & futuris quia Petrus vir venerabilis, Abbas ex Monaſterio ſanctæ Chriſtinæ, quod eſt ſitum propè villam noſtram Ollonnam, obtulit obtutibus noſtris auctoritatem immunitatis Domni & avi noſtri Karoli bonæ memoriæ ſereniſſimi Regis, & genitoris noſtri Hlodovici, in qua continebatur inſertum, ipſum prædictum Monaſterium cum omnibus rebus & hominibus quæ tam donatione Regum Reginarumque quàm etiam reliquorum Deum timentium hominum idem Monaſterium eo tempore legitimè poſſidebat, ſuo munimine conſtituere fecerat, & ejus auctoritate immunitatis hactenùs ab inquietudine judiciariæ poteſtatis idem munitum atque defenſatum fuiſſet Monaſterium. Sed pro firmitatis ſtudio poſtulavit idem Petrus Abba ut paternæ auctoritati noſtram quoquè ſuperadjiceremus auctoritatem. Cujus precibus ob divini cultûs amorem & veneratione ipſius ſancti loci adſenſum præbentes, hanc auctoritatem immunitatis noſtræ eidem Monaſterio fieri juſſimus; per quam præcipimus atque jubemus ut memoratum Monaſterium, cum omnibus rebus & hominibus ad ſe præſenti tempore juſtè & legaliter pertinentibus vel aſpicientibus, ſub immunitatis noſtræ defenſione modis omnibus conſiſtat, & nullus Judex publicus vel quiſlibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias aut villas, vel curtes, loca vel agros, ſeu reliquas poſſeſſiones memorati Monaſterii, quas moderno tempore juſtè & legaliter poſſidet in quibuſlibet pagis vel territoriis infrà ditionem Imperii noſtri, vel quæ deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augere, ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fideijuſſores tollendos, aut homines ipſius Monaſterii diſtringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occaſiones requirendas, noſtris futuriſque temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat, ſed liceat memorato Abbati ejuſque ſucceſſoribus res prædicti Monaſterii, cum omnibus quæ poſſidet, ſicut in Præcepto Domni & geni-

toris noſtri continetur, ſub immunitatis noſtræ defenſione quieto ordine poſſidere & noſtro fideliter parere imperio; quatinùs Congregationem ibidem Deo famulantem pro nobis & conjuge proleque noſtra vel pro ſtabilitate totius Imperii noſtri à Deo nobis conceſſi atque conſervandi jugiter Domini miſericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas noſtris futuriſque temporibus valeat inconvulſa manere, manu propriâ ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Hlotharii piiſſimi Auguſti.

Drutemirus Subdiaconus Protonotarius ad vicem * Egilinari recognovi.

* Agilmari

Datum pridiè Nonas Februarii anno Chriſto propitio imperii Domni Hlotharii, pii Imperatoris, xv. Indictione primâ.

Actum Ollonâ palatio regio in Dei nomine feliciter, Amen.

LIV.

Privilegium Karoli Regis, filii Ludovici Imperatoris, pro Monaſterio Miciacenſi

An. 840. Ex Chartulario Monaſterii Miciacenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, Dei gratiâ, Rex. Notum igitur eſſe volumus omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtriſque Fidelibus quia Petrus, Miciacenſis loci venerabilis Abbas, detulit nobis Præceptum Domni & genitoris noſtri ſereniſſimi Ludovici Auguſti, in quo continetur quòd iſdem genitor noſter eidem religioſo loco, qui eſt in honore ſancti Maximini Confeſſoris Chriſti, & vocatur Miciacus, tres naves per diverſa Imperii ſui flumina pro neceſſitatibus ipſius Eccleſiæ & Monachorum in eodem loco Deo ſervientium diſcurrentes per ipſum ſuum Præceptum confirmaſſet, & ab omni fiſcali cenſu in ſua eleemoſyna immunes feciſſet, ſimiliter & de carris & de ſaugmariis memorati loci vel Monachorum ibidem Deo famulantium, & de diverſis negotiis quæ in villulis ipſius loci fiunt, necnon & de omni commercio, undècunque fiſcus teloneum exigere poterat, egiſſet. Noſtram quoquè clementiam idem venerabilis Petrus cum Monachis ſuis ſuppliciter flagitavit ut Patris noſtri factum miſericordiæ opere plenum per hoc noſtræ auctoritatis confirmaremus Præceptum. Cujus petitioni ob animæ noſtræ ſalutem libenter annuimus, & ad precem ejus circà eundem locum hoc noſtræ auctoritatis Præceptum fieri decrevimus, per quod omninò jubemus atque præcipimus ut nemo Fidelium noſtrorum nec quiſlibet exactor judiciariæ poteſtatis de carris vel ſaugmariis ſeu in villis ejus ſuper quibuſlibet negotiis factis, vel etiam de quocunque alio commercio, undecunque jus fiſci teloneum exigere poteſt, ullum teloneum accipere vel exigere præſumat. Naves verò tres, quæ ſive per fluvium Ligeris ſive per cætera flumina regni noſtri ob utilitatem & neceſſitatem ipſius loci diſcurrunt, ad quaſcunque civitates, caſtella, aut portus, aut cætera loca acceſſum habuerint, nullus ex eis aut ab hominibus qui eas prævident, ullum teloneum, aut ripaticum, aut pontaticum, aut portaticum, aut ſalutaticum, aut ceſpitaticum, aut cœnaticum, aut laudaticum, aut travaticum, aut pulveraticum, aut ullum occurſum, vel ullum cenſum, vel ullam redibitionem, vel cætera quæ enumerari longum eſt accipere vel exigere audeat. Sed licitum ſit abſque ulla alicujus contrarietate illicita vel detentione per hanc noſtram auctoritatem naves tres, & homines qui eas prævidere debent, cum iis quæ deferunt, per univerſum regnum noſtrum liberè atque ſecurè ire & redire. Et ſi aliquas moras in quolibet loco fecerint, aut aliquid mercati fuerint aut vendiderint, nihil ab eis prorsùs, ut dictum eſt, exigatur. Hæc igitur auctoritas ut pleniorem in Dei nomine obtineat vigorem, & à Fidelibus noſtris certiùs credatur & diligentiùs conſervetur, anuli noſtri impreſſione ſubter ſigillari juſſimus. Data menſe Octobris anno primo regnante Karolo Rege.

LV.

Præceptum Karoli Regis de dono facto Attoni, Fideli Regis, quarundam rerum de dominio ſitarum in Comitatu Bajocenſi, in pagello qui dicitur Otlingua Saxonica, id eſt, villæ noſtræ Herdræ cum omnibus ſuis integritatibus.

An. 843. Ex Chartulario Monaſterii Foſſatenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex. Regalis celſitudinis moris eſt Fideles ſuos donis multiplicibus honorare atque ſublimare. Proindè morem parentum Regum videlicet Prædeceſſorum noſtrorum ſequentes, libuit celſitudini noſtræ quendam Fidelem noſtrum, Attonem nomine, de quibuſdam rebus noſtræ proprietatis honorare atque in ejus juris poteſtatem liberalitatis noſtræ gratiâ conferre. Idcircò noverit experientia atque induſtria omnium Fidelium noſtrorum tam præſentium quàm & futurorum quia concedimus eidem fideli noſtro Attoni ad proprium quaſdam res juris noſtri ſitas in Comitatu Bajocaſinſe, in pagello qui dicitur Otlingua Saxonia, id eſt, villam nomine Heidram cum omnibus ſuis integritatibus & mancipiis utriuſque ſexûs, quam Gundacher Comes avo noſtro Karolo Imperatore per ſuam epiſtolam confirmavit habere. Et in altero loco in prædicto Comitatu Bajocaſino, in villa nuncupata Eberenneio, quantumcunque ſuprataxatus Gondacher Comes ibidem viſus fuit habere, cum mancipiis ibidem commanentibus vel pertinentiis. Necnon & villâ Funtanido, quantumcunque Goda femina inibi habere dinoſcitur, & noſtra videtur eſſe poſſeſſio, tam in mancipiis quàm etiam & in aliis rebus. Supradictas res cum omni integritate vel eorum appendiciis memorato prædictoque fideli noſtro Attoni ad proprium per hanc noſtræ auctoritatis conſcriptionem concedimus & de noſtro jure in jus ac poteſtatem illius ſollemni donatione transferimus, ità videlicet ut quicquid ab hodierna die & tempore exindè pro ſua utilitate atque commoditate jure proprietario facere decreverit, liberam & firmiſſimam in omnibus habeat poteſtatem faciendi tam donandi quàm vendendi vel etiam heredibus ſuis relinquendi. Et ut hujus cartæ largitionis

largitionis atque donationis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propriâ subter eam firmavimus, & de anulo nostro sigillari jussimus.

Signum Karoli glorioſissimi Regis.

Deormarus Notarius ad vicem Hludovici recognovi.

Data Idus Novembris Indictione VI. anno IV. regnante Karolo glorioso Rege.

Actum in tentoriis propè Redonis civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

LVI.

Præceptum Lotharii Imperatoris pro Agilmaro, Archiepiscopo Viennensi, ut de bonnis ac facultatibus suis statuere possit pro suæ voluntatis arbitrio.

An. 844. Ex Chartulario Ecclesiæ viennensis.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei æterni. Lotharius, divinâ ordinante Providentiâ, Imperator Augustus. Dignum est ut Imperialis sublimitas procerum suorum * sublimitas tantò benigniùs ac libentiùs annuat & annuendo adimpleat quantò viderit ac noverit in suis obsequiis persistere efficaces. Idcircò * omnium Fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ ac nostrorum præsentium videlicet & futurorum sollertia quia Agilmarus, sanctæ Viennensis Ecclesiæ vocatus Archiepiscopus, & sacri palatii nostri Archicancellarius, nostram petiit excellentiam ut omnes res quas de paterna vel materna ei evenerunt hereditate, vel eas quas ipse per diversa loca quocunque ingenio justè & legaliter adquisisse dinoscitur, seu & illas quas, Deo opitulante, juste, & legaliter adquirere potuerit tam per vinditionem vel concambium seu per donationem aliquam, per Præceptum nostræ immunitatis illi sanciremus habendas. Cujus precibus propter * devotissimum libenter annuentes, hoc nostræ immunitatis Præceptum ei fieri decrevimus, per quod omnes res suas illi sancimus, modisque omnibus confirmamus, quæ ei, sicut suprà dictum est, de paterna vel materna hereditate advenientes, in quibuslibet pagis & locis consistentes, sicut & eas quas, sicut præfati sumus, justè & legaliter quolibet modo tam per donationem Regum, vel per venditionem atque concambium, seu per aliquam donationem adquisisse dinoscitur, ut absque alicujus contradictione vel refragatione quieto eas ipse ac pacifico jure possideat, & cuicunque voluerit derelinquat, & nemo hominum neque cujusquam potestatis persona ullo unquàm in tempore de omnibus rebus suis vel hominibus, liberis scilicet ac servis, qui super terram ipsius commanere videntur, aliquam illi inferre præsumat contrarietatem vel inquietudinem; sed liceat ei cum ipsis rebus vel hominibus, sicut suprà dictum est, sub nostræ immunitatis tuitione ac mundeburdo quietè vivere ac pacificè residere. Si verò aliquæ querimoniæ adversùs homines suos liberos & servos ortæ fuerint, quæ absque gravi iniquoque dispendio nequeant diffiniri, jubemus ut antè nostram usquè suspendatur præsentiam, quatinùs ibi juxtà legis ordinem finitivam accipiant sententiam. Et quicunque contrà hoc nostræ immunitatis Præceptum ire aut aliquid agere tentaverit, vel illud violare præsumpserit, sciat se eandem immunitatem compositurum. Et ut hæc nostræ corroborationis atque immunitatis Præceptio inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, manu propriâ subter illud firmavimus & anuli nostri impressione assignari jussimus.

* postulationibus.

* noverit.

* devoticnem ejus

Signum Hlothari serenissimi Augusti.

Ercamboldus Notarius ad vicem Agilmari recognovi.

Data XI. Kal. Novemb. anno Christo propitio Imperii Domni Lotharii, pii Imperatoris, in Italia XXIV. & in Francia IIII. Indictione VI.

Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LVII.

Præceptum Lotharii Imperatoris quo confirmait possessionem Ecclesiæ Viennensis in villa Toliano.

An. 844. Ex eodem Chartulario.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei æterni. Hlotharius, divinâ ordinante providentiâ, Imperator Augustus. Dignum est ut ergà loca divinis cultibus mancipata munificentiæ nostræ conferamus largitatem, ut & anteriorum sequamur morem Imperatorum, atque propensiùs Dei nos credimus ope fulciri & ad præsentem gloriosiùs transigendam prosperitatem & ad futuram feliciùs obtinendam beatitudinem, si debitam circà Ecclesias sollicitudinem gerimus. Idcircò noverit omnium Fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ ac nostrorum tam præsentium quàm & futurorum industria, quia Agilmarus, venerabilis sanctæ Viennensis Ecclesiæ vocatus Archiepiscopus, & sacri palatii nostri Archicancellarius, nostræ innotuit serenitati qualiter tempore prædecessorum suorum quædam villa quæ nuncupatur Tolianus à sede sibi commissa subtracta fuerat. Undè ipsdem Agilmarus nostram petiit excellentiam ut Tolianum Ecclesiæ Viennensi, cui ipse Deo auctore præsidet, & constructa habetur in honore beati Mauricii, Martyris Christi, per nostræ auctoritatis Præceptum redderemus atque confirmaremus. Cujus petitioni assensum præbentes, hos sublimitatis nostræ Apices decrevimus fieri, per quos memoratam villam cum omnibus appendiciis suis consistentem in pago Tolianense præfatæ sanctæ Viennensi Ecclesiæ sancimus modisque omnibus confirmamus, ut tam nostris quàmque successorum nostrorum temporibus in dominatione ac potestate ejusdem Agilmari ac successorum suorum permaneat, ut quicquid ad utilitatem ejusdem Ecclesiæ facere decreverint, liberam in omnibus per hanc nostram auctoritatem habeant potestatem faciendi absque alicujus contradictione vel repetitione seu qualibet refragatione. Et ut hæc nostræ largitionis atque confirmationis auctoritas inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, manu propriâ subter firmavimus & anuli nostri impressione adsignari jussimus.

Signum Hlotharii serenissimi Augusti.

Ercamboldus Notarius ad vicem Agilmari recognovi.

Data XI. Kal. Novembris anno Chriſto propitio Imperii Domni Hlotharii, pii Imperatoris, in Italia XXIIII. & in Francia III. Indictione VI.

Actum Aquiſgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LVIII.

Commutatio rerum inter Erchimbaldum Comitem & Areſtagnum.

An. 844. Ex eodem Chartulario.

ANtiqua Legum ratio & Majorum vetus promulgavit auctoritas ut pro incertum vitæ humanæ tempus mortiſque caſus, traditiones, venditiones, & commutationes invicem factas, datas, & acceptas ob firmitatis indicium Litteris commendatas ad poſterum notitiam. Hoc igitur exemplo muniti Regumque conſtituta ſervantes vir illuſtris Erchimbaldus Comes & ab alia parte Areſtagnus venerabilis vir * inter ſe commutationem factam legitimè ſecundùm mutuum conventum & opportunitatem utriuſque loci præſentibus Litteris indiderunt. Præfatus Erchimbaldus donat atque commutat partibus jamdicti Areſtagni & uxoris ſuæ Gimbergæ res de comitatu Viennenſe pertinentes ad Eccleſiam * Martyris. In quam donationem reverentiſſimus Pater Agilmarus, ejuſdem Eccleſiæ vocatus Archiepiſcopus, clericuſque conſentiunt. Ipſæ verò res conſiſtunt in pago Viennenſe, in agro Ananocenſe, in loco qui vocatur Argentaus, & eſt ibi Baſilica una in honore ſancta Mariæ conſtructa, & unà cum Presbyteratu. Et habentur in ipſo territurio manſiones IV. cum molendino uno. De terra culta ſunt ibi modiadas CLXX. prata undè poſſunt educi fœnum, ſilvæ ex parte infructuoſæ & ex parte fructiferæ, undè poſſunt ſaginari porci viginti. Et hæc cuncta ex omni parte terra ipſius Areſtagni. Quicquid etenim de præſcriptis rebus ſuprafcripta terminatio circumdat, per præſentem ſcripturam antè nominatus Comes Archimboldus Areſtagni commutat ad jus proprietatis, ut ex hac die poteſtatem habeant donandi, vendendi, commutandi, vel quicquid indè facere voluerint, pro ſtabilitate fruantur tam ipſi quàm heredes eorum. Similiter ad vicem donat atque commutat Areſtagnus & jam dicta uxor ejus * Erchimboldi Comitis & ſacroſactæ Eccleſiæ beati Maurici res ſuæ proprietatis in eodem pago Vienenſe, in agro Roionenſe, in villa me * Baſilicam unam cum Presbyteratu in honore ſancti Bardulfi conſtructam, & ex alia Baſilica ſancti Petri & Presbyteratu IIII. portionem & manſiones IIII. & vineas undè procedunt vini mod. CCLXX. terram cultam in modiadas LII. pratum undè exit fœni carrada * & quicquid in hac villa fuit viſus poſſediſſe, prædicto Comiti facta commutatione transfundit, ut ipſe & ſucceſſores ejus poteſtate utantur ſicut cætera beneficia. Volumus autem & conſtituimus ut hæc commutatio inter nos facta omni tempore permaneat, cum ſtipulatione ſubnixa. Actum Viennæ publicè. Ego in Dei nomine Edenus Diaconus hanc commutationem ſcripſi datavi III. Nonas Apriles anno IIII. regnante Domino noſtro Lothario Imperatore, Indictione VII. Agilmarus, vocatus Archiepiſcopus, hanc commutationem relegi. In Chriſti nomine Erchimbaldus Comes commutationem à me factam recognovi & manu propriâ ſignavi. S. Sigenus. S. Wiramnus. S. Sichardus Abbas. S. Hermunbodus. S. Aldulfus. S. Erlulfus Chorepiſcopus. S. Arnulfus S. Balcherius. S. Severus Presbyter. S. Nabatalis Presbyter.

LIX.

Præceptum Karoli Calvi pro quibuſdam Hiſpanis.

An. 844. Ex Archivo Eccleſiæ Biterrenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Karolus, gratiâ Dei Rex. Cùm clamoribus pauperum aurem celſitudinis noſtræ accommodantes benignum aſſenſum præbemus * Idcircò notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelibus & noſtris præſentibus atque futuris quia quidam Hiſpani in comitatu Biterrenſi conſiſtentes, ac in noſtræ proprietatis prædiis commanentes, id eſt, Ranemirus, & Hanſemundus Presbyter, Aurifolio, Elias mirabilis, Presbyter Cicila, dùm obſideremus Toloſam, & moraremur in Monaſterio ſancti Saturnini, adeuntes ſerenitatis noſtræ faſtigia, innotuerunt manſuetudini noſtræ qualiter Ildericus & Petrus ſeu Emenſilus & quamplures eorum propinqui, & progenitores eorum confugerint in villis quæ dicuntur Aſpirianus & Albinianus, & eas juſtè tenerent & proprietario jure. Quas ſiquidem apriſiones præfatorum Hiſpanorum progenitores per licentiam ſeu conceſſionem avi noſtri Karoli, ac poſt obitum illius, genitoris noſtri Auguſti Ludovici, ex deſerti ſqualore habitabiles frugumque uberes proprio labore fecerunt. Quam denique rationem, de more regali, Fidelibus noſtris venerabilibus, hoc eſt, Notoni Archiepiſcopo, necnon & Elmeradо ſacri palatii noſtri Comiti, Suniefrido etiam Marchioni, & Suniario Comiti, diverſiſque Nobilibus noſtris, commodis inveſtigare decrevimus &c. Jubemus ut ab hodierna die & tempore nullum hominum liceat eiſdem Hiſpanis poſteritatique eorum, & ipſis qui poſteà ad eorum fidem venient, aliquo die cum dictis apriſionibus ſive hereditatibus, id eſt, de domibus, vineis, terris, hortis in præſcriptis villis conſiſtentibus aliquam inferre calumniam aut ullam facere contradictionem; ſed ſicut à progenitoribus magniſque Imperatoribus parentibus eorum conſtat eſſe conceſſum, ità ipſi & filii filiorum ſuorum uſquè in ſeculum cum omni ſecuritate ipſas res teneant atque poſſideant, & ſub munburdo noſtræ defenſionis contrà omnium infeſtationem ſemper conſiſtant. Sed ſi etiam ex ipſis aliquis abſque filiis & nepotibus mortuus fuerit, volumus, atque per hanc noſtram auctoritatem concedimus ut eædem res proximioribus ſuis parentibus revertantur, licentiamque inter ſe vendendi & concambiandi pleniſſimè habeant. Hæc autem magnificentiæ noſtræ auctoritas ut

méliorem ſemper obtineat vigorem, de anulo noſtro ſubter juſſimus ſigillari.

Deomarius Notarius ad vicem Ludovici recognovit.

Data XIV. Kal. Junii Indictione VII. anno IV. regnante Karolo glorioſo Rege, in Monaſterio ſancti Saturnini, dùm obſideretur Toloſa, in Dei nomine feliciter. Amen.

LX.

Præceptum Karoli Calvi pro Teodtfredo filio Joannis.

An. 844. Ex Archivo Archiepiſcopi Narbonenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex. Si Fidelium noſtrorum petitionibus benignum commodamus aſſenſum, regiam exercemus conſuetudinem, & hoc poſtmodùm jure firmiſſimo manſurum eſſe volumus. Idcircò notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelibus & noſtris præſentibus atque futuris quia quidam Fidelium noſtrorum regni Septimaniæ Vaſſus noſter, nomine Teodtfredus, noſtris obtulit obtutibus auctoritatem avi noſtri Karoli, quâ continebatur qualiter patri ſuo, nomine Johanni, præſcriptus bonæ memoriæ avus noſter Karolus conceſſerat villarem ad laborandum qui vocatur Fontes, cum omni ſua integritate, & quantumcunque ille in Fontejoncoſa de heremi vaſtitate traxit cum ſuis hominibus. Oſtendit etiam nobis epiſtolam Domni & genitoris noſtri Hludouvici piiſſimi Auguſti ad Sturmionem Comitem directam ut prædictam villam, id eſt Fontes, memorato Johanni abſque ullo cenſu & inquietudine habere dimitteret. Propter quam epiſtolam avus noſter Karolus, ut in ſua auctoritate continetur, illi fieri juſſit hoc. Undè & prædictus Fidelis noſter noſtram deprecatus eſt miſericordiam ut nos denuò prædictam villam, quemadmodùm Domnus avus noſter Auguſtus ac ſereniſſimus Auguſtus genitor noſter patri ſuo per eorum litteras confirmaverunt, nos denuò illi cum ſua integritate vel termino confirmare dignaremur. Quapropter & has litteras noſtras illi fieri juſſimus; per quas volumus atque firmamus ut prædictus qui moderno habet fidelis noſter Teodefredus ſæpedictam villam Fontes perpetuò tenere, habere, & abſque ullius inquietudine poſſidere. Et condono tibi quid pater tuus aut Wilimirus vunculus tuus aut homines illorum in villa Fontejoncoſa habuerunt per apriſione cultum vel incultum... tu feciſti ſive feceris cum homines tuos, abſque paratas aut veredos, & habeas, necnon poſteritas tua, abſque cenſu. Et ut hæc auctoritas confirmationis noſtræ firma valeat permanere, de anulo noſtro ſubter eam juſſimus ſigillari.

Jonas Diaconus ad vicem Hludouvici recognovit & ſubſcripſit.

Data Non. Jun. anno IIII. Indictione VII. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum in Monaſterio ſancti Saturnini propè Toloſa in Dei nomine feliciter. Amen.

LXI.

Item aliud pro Monaſterio ſanctæ Gratæ in Diœceſi Urgellenſi.

An. 844. Ex Archivo Eccleſiæ Urgellenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex. Si illius amore cujus munere cæteris mortalibus prælati ſumus, petitionibus ſervorum Dei juſtis & rationabilibus annuimus, & loca divino famulatui conſecrata congruis munificentiæ noſtræ beneficiis ad divinum cultum uberiùs exequendum opem ferimus, præmium nos à Domino remunerari fideliter credimus. Igitur notum eſſe volumus cunctis ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelibus & noſtris præſentibus atque futuris quia Geila, venerabilis Abba ex Monaſterio quod dicitur ſancta Grata, quod eſt ſitum ſuper fluvium Boſegia, conſtructum ſi quidem in honore ſanctæ Dei genitricis Mariæ, noſtris obtulit obtutibus auctoritatem Domni & genitoris noſtri Hludouvici ſereniſſimi Auguſti, quâ continebatur qualiter prædictum Monaſterium, cum cellula ſibi ſubjecta, quæ dicitur S. Fructuoſi, & villa quæ dicitur Serras, cum ſuo terminio, Poſſedonius Epiſcopus de heremi vaſtitate ad culturam frugum perduxiſſet. Et poſtmodùm veniens in memorati genitoris noſtri præſentiam, prædictum Monaſterium contulit ut ſub defenſione atque Mundeburdo piiſſimi genitoris noſtri conſiſteret, & perpetuò ibidem Domino Monachi famularent, ità ut nullius ditioni ſubditi eſſent niſi ſolius Dei, & ſemper ſub defenſione atque immunitate Regis conſiſterent. Undè & memoratus Auguſtus, ob deprecationem Matfridi Comitis prædictique Epiſcopi Poſſedonii, prædictum Monaſterium per immunitatis ſuæ Præceptum ſub ſua defenſione atque protectione ſuſcepit. Quapropter ſupraſcriptus Abba Geila noſtram deprecatus eſt clementiam ut nos denuò prædictum Monaſterium, cum Monachis ibidem Deo famulantibus, & cum omnibus rebus quæcunque, ſicut diximus, ipſi de heremo traxerunt, ſive quorumlibet religioſorum hominum Deumque timentium hominum illùc contulerunt, ibidem juſtè legaliter pertinentibus, ſub noſtra tuitione atque defenſione recipere dignaremus. Propterea has noſtræ auctoritatis Litteras prænominato Abbati ſuiſque Monachis ex prædicto Monaſterio fieri juſſimus; per quas Fidelibus noſtris notum fieri volumus memoratum Monaſterium cum præfata cella & eorum omnibus appendiciis vel cunctis rebus, ſicut Domni & genitoris noſtri fuit, noſtrum proprium eſſe, & ſub noſtra ſemper defenſione atque tuitione conſiſtat; ut nullus Epiſcopus aut Comes vel Miſſus diſcurrens ibi aliquam dominationem aut tyrannidem poteſtatem exerceant, niſi quemadmodùm canonica auctoritas jubet, nec aliquam redibitionem aut inlicitam occaſionem illis inferre præſumat. Et ideò quia præfatum Monaſterium, ſicut ſub poteſtate Domni & genitoris noſtri conſiſtere viſum eſt, modò ſub noſtra tuitione eſſe dinoſcitur, concedimus Monachis ſub ſancta Regula ibidem degentibus ut poſt præfati Abbatis ſucceſſorumque ejus diſceſſum licentiam ha-

beant elegendi Abbatem ; qualiter ibidem Deo militantes ſecuriùs & quietiùs ſub Monaſtica vita degentes, pro nobis & conjuge proleque noſtra Domini miſericordiam adtentiùs exorare valeant. Et ut hæc auctoritas per curricula annorum inviolabilem atque inconvulſam obtineat firmitatem, & à Fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris veriùs certiùſque credatur & meliùs conſervetur, de annulo noſtro ſubter juſſimus ſigillari.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Jonas Diaconus ad vicem Hludouvici recognovit & ſubſcripſit.

Data v. Idus Juni anno IV. Indictione VII. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum in Monaſterio ſancti Saturnini propè Toloſa in Dei nomine feliciter. Amen.

LXII.

Item aliud pro Monaſterio ſancti Petri Biſuldunenſis Diœceſi Gerundenſi.

An. 844. Ex Archivo Monaſter. Arulenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex. Si petitionibus ſervorum Dei juſtis & rationabilibus aurem celſitudinis noſtræ accommodamus, & eorum ſuggeſtiones, quas nobis pro neceſſitate ſua inſinuaverint, ad effectum perduxerimus, non ſolùm in hoc regiam exercemus conſuetudinem, ſed etiam ad æternæ retributionis mercedem nobis talia facta profutura confidimus. Idcircò noverit ſagacitas ſeu utilitas omnium Fidelium tam præſentium quàm & futurorum qualiter religioſus vir Domnulus, Abba ex Monaſterio ſancti Petri, quod ipſe in pago Biſuldunenſe ſuper fluvium Sambuga unà per licentiam Ramponi Marchionis propriis manibus conſtruxit, ad noſtram accedens clementiam, deprecatus eſt nos ut prædictum locum ei concederemus, atque more regio ipſum ſibique commiſſos ſupradictumque Monaſterium cum cellulis ibidem aſpicientibus quæ nuncupantur ſic, in loco qui dicitur Ceresius Eccleſia in honore S. Michaëlis Archangeli, novo opere conſtructa, & in altero loco qui dicitur Caſa Mauri, Eccleſia in honore S. Romani conſtructa ſeu & villares, Albinianum ſcilicet, & Buſcariolas, omnibuſque rebus & hominibus eidem Monaſterio juſtè legaliterque pertinentibus, ſub defenſionis noſtræ tuitione immunitatiſque munimine recipere dignaremur. Cujus petitionibus clementer annuimus, atque eum, ſicut poſtulavit, prædictumque Monaſterium ſub noſtræ defenſionis munimine recepimus. Quin etiam hoc * reverentiæ noſtræ Præceptum fieri juſſimus, per quod præcipimus atque jubemus ut nullus Judex publicus vel quiſlibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias aut loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones memorati Monaſterii, quas moderno tempore, infrà ditionem regni noſtri juſtè & rationabiliter poſſidet, vel quæ deinceps aut per nos aut per alios quoſque fideles ac Deum timentes in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augeri, ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, necnon & fidejuſſores tollendos, aut homines ejuſdem Eccleſiæ tam ingenuos quàm & ſervos ſuper terram ipſius commanentes diſtringendos, nec ullas redibitiones aut inlicitas occaſiones requirendas, noſtris nec futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat ; ſed liceat jam dicto Domnulo Abbati ſuiſque ſucceſſoribus res prædictæ Eccleſiæ abſque alicujus impedimento aut minoratione ſub immunitatis noſtræ defenſione quieto ordine poſſidere ; & quicquid exindè fiſcus ſperare poterat, totum nos pro æterna remuneratione eidem Eccleſiæ concedimus, ut in alimonia pauperum & ſtipendia ſervorum Dei ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum. Et quandoquidem divinâ vocatione ſupradictus Abba vel ſucceſſores ejus de hac luce migraverint, quandiù ipſi Monachi inter ſe tales invenire potuerint qui ipſam Congregationem ſecundùm Regulam S. Benedicti regere valeant, per hanc noſtram auctoritatem licentiam habeant ex ſe eligendi Abbatis ; quatenùs eos pro nobis atque ſtabilitate regni noſtri jugiter Dei miſericordiam exorare delectet. Hæc verò auctoritas ut omni tempore inviolabilis valeat permanere, manu propriâ ſubter eam firmavimus, & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Deormarus Notarius ad vicem Hludovici recognovi.

Data v. Idus Mai Indictione VII. anno IV. regnante Karolo glorioſo Rege.

Actum in Monaſterio ſancti Saturnini propè Toloſa in Dei nomine feliciter. Amen.

* excellentiæ

LXIII.

Item aliud pro Monaſterio Arulenſi.

An. 844. Ex eodem Archivo.

IN nomine ſanctæ & iudividuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex. Si ergà loca divinis culritibus mancipata propter amorem Dei ejuſque in eiſdem locis ſibi famulantes beneficia opportuna largimur, præmium nobis apud Deum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Idcircò noverit omnium Fidelium noſtrorum tam præſentium quàm futurorum ſolertia quia vir venerabilis Receſindus, Abba Monaſterii ſanctæ Mariæ in Arulas, veniens ad nos obtulit obtutibus noſtris auctoritatem Domni & genitoris noſtri Ludovici Imperatoris, quâ continebatur qualiter prædictum Monaſterium, ædificatum à Caſtellano condam valle quæ dicitur Aſperia, ſub ſua immunitate atque defenſione cum Monachis ibidem Deo famulantibus & omnibus rebus ad ſe pertinentibus pleniſſimè ſuſcepiſſet. Undè prænominatus Abba Receſindus noſtram deprecatus eſt clementiam ut prædictum Monaſterium denuò cum Monachis ibi conſiſtentibus & cum cellulis ibidem aſpicientibus, id eſt, cum Eccleſia ſancti Martini ad ipſas felonicas, in via quæ diſcurrit ad ipſas cluſas, cum cæteris rebus ad prædictum Monaſterium ſanctæ Mariæ pertinentibus vel aſpicientibus, ſub noſtro reciperemus Mundeburdo atque tuitione ; quatinùs idem Monachi, cum omnibus ad eos pertinentibus, quietè atque ſecurè viverent. Cujus precibus ob amorem Dei & reverentiam divini cultûs aurem ac-

commodare placuit, & hos noſtræ auctoritatis regales apices fieri decrevimus; per quos præcipimus atque jubemus ut nullus Judex publicus aut quiſlibet ex judiciaria poteſtate in prædictas cellulas, aut in rebus ad prædictum Monaſterium legaliter aſpicientibus ingredi temerario auſu ad manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ejuſdem Monaſterii diſtringendos, aut ullas redibitiones aut inlicitas occaſiones requirere aut exactare præſumat; ſed liceat prædictum Abbatem & ſucceſſores ſuos cum his rebus præſenti tempore ad præfatum Monaſterium aſpicientibus, ſeu etiam à bonorum hominum largitione abhinc delatis, ſub noſtra defenſione quietè vivere ac reſidere. Et quandoquidem divinâ vocatione memoratus Abba de hac luce migraverit, quandiù ipſi Monachi inter ſe tales invenerint qui eos ſecundùm Regulam ſancti Benedicti regere valeant, licentiam habeant eligendi Abbates; quatinùs ipſos Monachos pro nobis, conjuge, proleque noſtra, vel pro ſtabilitate totius regni noſtri jugiter Domini miſericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas noſtris futuriſque temporibus, Domino protegente, valeat inconvulſa manere, manu propriâ ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Jonas Diaconus ad vicem Ludovici recognovit.

Datum VII. Kal. Juli anno III. Indictione VII. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum in Monaſterio ſancti Saturiuni, dùm obſideretur Toloſa, in Dei nomine feliciter. Amen.

LXIV.

Item aliud pro Eccleſia Gerundenſi.

An. 844. Ex Archivo Epiſcopi Gerundenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex. Petitiones deniquè Fidelium noſtrorum, quas bonæ voluntatis intentio noſtris auribus infert, tantò faciliùs noſtræ clementiæ ſunt jure faciendæ quantò eas noſtri intellectûs judicio ac divinæ voluntatis nutu probamus minimè diſcrepare. Idcircò notum ſit univerſorum ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelium atque noſtrorum tam præſentium quàm futurorum magnitudini quia vir venerabilis Gundemarus, Gerundenſis Eccleſiæ Epiſcopus, adiens celſitudinis noſtræ faſtigia, obtulit præcellentiæ noſtræ quondam Domni & genitoris noſtri Lodoici piiſſimi Auguſti prædeceſſori ſuo beato viro Wimaro factam Præcepti auctoritatem, quâ continebatur qualiter Domnus & genitor noſter præfatæ ſedis matrem Eccleſiam, unà cum jamdicto Antiſtite & omnibus rebus ſibi pertinentibus, ſub immunitatis ſuæ tuitione defenſioniſque munimine clementer ſuſceperit, & quaſdam villas vel alias quaſcunque res à magno & orthodoxo Karolo Imperatore, avo ſiquidem noſtro, eidem Eccleſiæ collatas denuò corroborando ipſi ſacratiſſimo loco piiſſimè confirmaverit. Petiit namque clementiæ noſtræ manſuetudinem idem honorabilis vir Gundemarus Epiſcopus ut memoratam Domini & genitoris noſtri Præceptionem renovantes, præfatam ſuæ ſedis matrem Eccleſiam cum omnibus ſibi pertinentibus rebus ſub immunitatis noſtræ tuitione, paternum morem ſequentes, recipere dignaremur, villaſque & alias poſſeſſiones quaſlibet, ſicut dictum eſt, à Karolo Cæſare Auguſto eidem Eccleſiæ delegatas denuò per ſcripſi * noſtri auctoritatem integerrimè confirmare ſtuderemus; atque ut omnium controverſatium hominum inquietudines ex eiſdem rebus penitùs excluderemus, earundem rerum nomina ipſi excellentiæ noſtræ Præcepto indere juberemus. Cujus inquam petitionibus clementi aure adquievimus. Quin etiam hoc reverentiæ noſtræ Præceptum fieri mandavimus; per quod & eundem Epiſcopum Gondemarum cum ſuæ ſedis matre Eccleſia omnibuſque rebus ſibi aſpicientibus ſub noſtro mundiburdo conſtituimus; memorataſque res à ſereniſſimo Auguſto avo noſtro Karolo ipſi Eccleſiæ condonatas, ſicut à Domno & genitore noſtro factum eſt, integerrimè confirmamus. Id eſt, in pago Empuritano villam quam nuncupant Olianus, & villam Cacavianum, ac villarem antiquum quem vocant Celſianum, & villam Velloſam cum ſuo caſtello & ſuo termino, necnon & villam quæ vocatur Farus, quam ſuâ voluntate & nullâ prædictæ Eccleſiæ utilitate quondam Bernardus Comes quodammodò commutando ſeu concambiando prænominatæ matri Eccleſiæ inreverenter ſubtraxerat. Et in pago Gerundenſi medietatem villæ Mollet ſimul etiam Caſtellum Fractum, cum villa quæ appellatur Parietes Ruffini. Et in pago Biſuldunenſi villam quæ nominatur Baſchara, cum ſuis villaribus; necnon & Archas, ſimul cum villare quem dicunt Spedulias, & aliud villare quod nominant Abdirama, pariter cum aliis diverſis villaribus quem appellant Terratellus, & Caſſamola, ac villare Adnitton; villas etiam duas, id eſt Criſpiano, & in Miliarias, villa Semala. Cunctas deniquè res, ſimul cum aliis quas diverſi Deum timentes homines rationabiliter ſuprà taxatæ matri Eccleſiæ contradiderunt, unà cum tertia parte paſcuarii, telonei, mercatorumque terræ mariſque comitantium, quæ ſunt Dioceſis ipſius Eccleſiæ Gerundenſis, Petralatenſis, ſive Empuritanenſis, ac Biſuldunenſis, ſicut ſcriptum eſt, eidem pleniſſimè confirmamus, atque per hanc noſtram auctoritatem ſub immunitatis noſtræ defenſione integerrimè recipimus. Intereà nullius de noſtrorum ſagacitate latere nolumus quia ad adminitionem ejuſdem venerabilis Epiſcopi Gondemari, ob abſolutione peccatorum noſtrorum, complacuit clementiæ noſtræ crebrò nominatæ Gerundenſi Eccleſiæ præterea quaſdam res conferre ſeu legaliter delegare, id eſt, cellulam ſancti Clementis, unà cum curtili in quo Monachi ibidem Deo famulantes labores manuum exercere videntur, vel in quo res illorum conſiſtunt, necnon & villam quarum alteram nominant Fonſedictus, alteram verò Apiliares, ſive Apiolas, cum propriis videlicet finibus vel adjacentiis, cultis & incultis, quas etiam res, ſicut & ſuprà nominatas, æquâ conditione ſub defenſionis noſtræ munimine pariter recipimus, præcipientes atque jubentes

* ſcripti

ut nullus Judex publicus vel quilibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias vel loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones memoratæ ſedis, quas moderno tempore infrà ditionem regni noſtri legaliter poſſidet, vel quæ deinceps in jure ipſius ſancti loci divina pietas augere voluerit, ad cauſas judiciario modo audiendas, aut freda exigenda, vel manſiones aut paratas faciendas, vel fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius Eccleſiæ contrà rationis ordinem diſtringendos, nec ullas redibitiones aut illicitas occaſiones requirendas, ullo unquam tempore ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat; ſed liceat memorato Epiſcopo ſuiſque ſucceſſoribus res ſupradictæ Eccleſiæ, & à nobis ei collatas ſeu condonatas, & alias quaſcunque ſibi pertinentes quieto ordine poſſidere, & noſtro imperio fideliter parere, & pro nobis, conjuge, proleque, ac totius populi Chriſtiani ſalute Domini miſericordiam jugiter exorare. Et ut hæc auctoritas donationis atque confirmationis noſtræ per curricula annorum inviolabilem atque inconvulſam in Dei nomine obtineat firmitatem, manu propriâ ſubter eam firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Data III. Idus Junii Indictione VII. anno quarto regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum in Monaſterio ſancti Saturnini, dùm obſideretur Toloſa, in Dei nomine feliciter. Amen.

LXV.

Præceptum Karoli Calvi pro Monaſterio Craſſenſi in Diœceſi Carcaſſonenſi.

An. 844. Ex Archivo Monaſterii Craſſenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex. Si ea quæ Edictis imperialibus Domini & genitoris noſtri Ludovici piiſſimi Auguſti largita vel roborata ſunt atque decreta noſtræ manſuetudinis Præcepto firmamus, regiam conſuetudinem exercemus. Idcircò notum fieri volumus omnium & fidelium noſtrorum præſentium ſcilicet & futurorum ſollertiæ quia, ſicut in Præcepto jam dicti Domini ac genitoris noſtri continetur, immunitatis defenſionem atque tuitionem Monaſterio ſancti Laurentii, quod ſitum eſt in pago Narbonenſe ſuper fluvium Nigella, David Abbati ſuiſque ſucceſſoribus necnon & Monachis in eodem Monaſterio conſiſtentibus, cum cella quæ dicitur Caucana, quæ eſt ſuper littus maris, necnon cum rebus quas idem David ſuper Traſdarium & Theoderedum coram Miſſis ſæpedicti Domini ac genitoris noſtri conquiſierat, id eſt, Eccleſiam ſancti Marcelli & ſanctæ Mariæ & ſancti Felicis & omnibus quæ in judicio exindè evindicato & Præcepto ex eadem re firmato continentur, ſeu etiam cum cella nova ſub honore ſanctæ Mariæ conſtructa in pago Carcaſſenſe cum omnibus ad ſe pertinentibus, ſicut in Præcepto fratris noſtri Pippini exindè continetur, necnon & cum portu ſecus Monaſterium in maris littore ſito per hoc clementiæ noſtræ firmamus edictum; per quod conſtituimus atque decernimus ut ſæpè fatum Monaſterium & in eo regulari ac Monaſtico ordine viventes..... cum omnibus ad ſe pertinentibus..... poſſidere videntur, vel quæ de cætero à Deum timentibus hominibus ad idem collatum fuerit Monaſterium, ſub noſtra ſucceſſorumque noſtrorum tuitione in perpetuum maneat, quatenùs nullus Judex publicus neque quiſlibet ex judiciaria poteſtate aut ullus Fidelium noſtrorum tam præſentium quàm futurorum cellas aut Eccleſias vel loca ſive agros vel reliquas poſſeſſiones quas nunc vel inpoſtmodùm in quibuſlibet pagis & territoriis poſſident vel poſſeſſuri ſunt, ad cauſas andiendas, vel freda exigenda, aut manſionaticos vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, homineſque diſtringendos, vel quaſcunque redibitiones aut inquietudines agendas, noſtris nec futuris temporibus ingredi audeat, nec ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat; ſed liceat memoraro Abbati ſuiſque ſucceſſoribus res ejuſdem Monaſterii cum omnibus ad ſe pertinentibus ſub tuitionis atque immunitatis noſtræ defenſione, remotâ totius judiciariæ poteſtatis inquietudine, quieto ordide * poſſidere. Concedimus etiam ut homines liberi commanentes infrà terminos & ſuper terram ejuſdem Monaſterii terras quas per licentiam Abbatis & Monachorum ex heremo traxerunt & incoluerunt, quietè poſſideant; ità tamen ut congruum obſequium, ſicut homines ingenui, exindè eidem Monaſterio exhibeant. Hi verò liberi homines qui in congruentia ſæpè fati Monaſterii de ſua proprietate terras & vineas aut molendina habent, concedimus ut ad idem Monaſterium ea vendant vel commutent, & ipſa emptio vel commutatio pleniſſimam præſenti noſtræ auctoritatis Edicto in omnibus firmitatem habeat. Quandoquidem autem Abbas ipſius Monaſterii ab hac luce migraverit, quandiù ipſi inter ſe tales invenire potuerint qui ipſam Congregationem ſecundùm Regulam ſancti Benedicti regere & gubernare valeant, per hanc noſtram auctoritatem licentiam habeant ex ſemetipſis Abbatem eligere; quatenùs ipſi ſervi Dei, qui ibidem Domino famulantur, pro nobis & ſtabilitate regni noſtri Domini miſericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas noſtris ſucceſſorumque noſtrorum temporibus inviolabilem obtineat firmitatem, manu propriâ eam ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignare decrevimus.

* Ordine

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Jonas Diaconus ad vicem Hludovici recognovit.

Data XIII. Kalendas Junii Indictione VII. Anno quarto regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum in Monaſterio ſancti Saturnini propè Toloſam in Dei nomine feliciter. Amen.

LXVI.

Præceptum Karoli Calvi Regis pro Monaſterio Caunenſi in Diœceſi Narbonenſi.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, divinâ propitiante clementiâ, Rex, omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Ducibus, Co-

Ex Archivo Monaſterii Caunenſis.

mitibus, Vicariis, Actionariis, Centenariis, vel cunctis Fidelibus noſtris & ſanctæ Eccleſiæ præſentibus ſcilicet & futuris. Notum ſit quia ſi Sacerdotum ac ſervorum Dei petitiones, quas nobis pro ſuis neceſſitatibus innotuerint, ad effectum perducimus, non ſolùm regalem conſuetudinem exercemus, verùm etiam æternæ remunerationis præmium apud Dominum rependi non dubitamus. Quocircà noverit omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelium noſtrorumque, tam præſentium quàm & futurorum, ſollertia quia vir venerabilis Abbas Hildericus ex Monaſterio quod dicitur Caunas, quod eſt ſitum in pago Narbonenſi, conſtructum in honorem ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli ſuper fluvium Argenti duplicis, detulit nobis Præceptum avi noſtri Karoli Auguſti Imperatoris, in quo continebatur qualiter idem Monaſterium, cui bonæ memoriæ venerabilis Abbas Daniel præerat, Aniano Abbati in ſua eleemoſyna conceſſerat uti per ejus defenſionem atque immunitatem & tuitionem quietè ſecundùm Regulam ſancti Benedicti viverent, & denuò avus noſter per ſuam auctoritatem, paternum ſequens morem, ſupraſcriptum Monaſterium cum ſuis omnibus appendiciis vel terminis, ſicut in illorum inſtrumentis reſonat, recepiſſet immunitatemque benignè contuliſſet, aliud nobis ſimili tenore noſtræ auctoritatis Præceptum ipſius ſcilicet venerabili quodam Abbati nomine Daniel factum, qualiter ipſum Monaſterium ſub noſtræ immunitatis tuitione jure perpetuo manendum inſtituimus. Sed pro firmitatis munimine deprecatus eſt nos prædictus Abbas Hildericus ut circà ipſum ſanctum locum denuò ei pro mercedis noſtræ æternæ ac regni noſtri augmento eadem concedere dignaremur noſtræ autoritatis Præcepto. Cujus petitionem denegare nolumus, ſed ità in omnibus & præſentes & futuri ſanctæ Dei Eccleſiæ Fideles & noſtri conceſſum ac perpetuò confirmatum eſſe cognoſcant à nobis. Petiit etiam ut illas cellulas quas in pago Carcaſſenſe, in loco Laurano & ſancti Fructuoſi, cum omnibus juribus & pertinentiis ſuis, & cum omni ſuprapoſito illorum, & in Narbonenſi in loco ſancti Pauli, & ſalinas quas obtinent in ſtagno juxtà Narbonam in loco qui dicitur Achadalard, in Minerbenſe Eccleſiam beatæ Mariæ cujus vocabulum eſt Libris, cum omnibus appendiciis & pertinentiis ſuis, villam Baiano cum finibus ac terminiis illius ad domum ſanctorum Petri & Pauli perpetuò & in æternum pertineant. *Cætera deſunt.*

LXVII.

Præceptum Karoli Regis de libero tranſitu per omnes fines regni negotiandi causâ ſine ſolutione cujuſquam telonei.

An. 844. Ex Chartulario Monaſterii Foſſatenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, Telonariis, Actionariis, vel omnibus rempublicam adminiſtrantibus, ſeu cunctis Fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris, tam præſentibus quàm futuris. Notum eſſe volumus quia vir venerabilis Engilbertus, Monaſterii Foſſatis Abbas, noſtræ oſtendit celſitudini, Præceptum bonæ memoriæ Domni & genitoris noſtri Hludovici Imperatoris, in quo continebatur qualiter ad petitionem Bigonis, quondam illuſtri Comitis, ipſum Monaſterium, quod eſt conſtructum in honorem ſanctæ & intemeratæ ſemperque virginis Mariæ necnon & beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli ſuper fluvium Maternam, ſub ſuo mundeburde atque defenſione cum omnibus rebus & homibus eidem Monaſterio ſubjectis ſuſcepiſſet, ex ſua Fratrumque ſibi commiſſorum parte humili ſupplicatione deprecans ut in noſtram ac genitoris noſtri eleemoſynam ipſum Monaſterium ſub noſtra tuitione & defenſione ſimili modo reciperemus, & idem Præceptum noſtro nomine renovare & confirmare juberemus: in quo etiam illud ſimiliter, ſicut & in prædicto Præcepto inſertum fuit, inſerere petierunt, ut quandoquidem Monachis in eodem Monaſterio degentibus Miſſos ſuos in aliquam partem regni noſtri negotiandi gratiâ dirigere cum carris videlicet & ſagmis ſeu navigio vel cum quolibet negotio, licentiam habeant pergendi ubi voluerint abſque alicujus infeſtatione vel contrarietate. Quorum petitionibus propter Dei amorem & piæ recordationis genitoris noſtri ac noſtram eleemoſynam libenter annuere & has auctoritatis noſtræ Litterulas conſcribere & roborare decrevimus; per quas cunctis Fidelibus noſtris præſentibus & futuris jubemus ut ubi Miſſi prædicti Abbatis aut ſucceſſorum ejus infrà ditionem regni noſtri negotiandi causâ directi fuerint, nemo teloneum neque quod vulgò dicitur ripaticum, neque rotaticum, aut pontaticum, vel portaticum, aut tranaticum, atque ciſpitaticum, necnon & ſalutaticum, aut ullum cenſum, vel ullum occurſum, aut ullam redhibitionem ab ipſis accipere aut exactare præſumat; ſed liceat tam eos quàm homines vel omnia illorum cum pace diſcurrere & negotia ſua libenter peragere; & ad quaſcunque civitates aut portus vel loca acceſſum habuerint, nullam inquietudinem aut detentionem aut contrarietatem ab aliquo Fidelium noſtrorum patiantur; ſed ubicunque directi fuerint, ſive navigio aut terreno, ſecuri & quieti, cum omnibus quæ deferunt, per præſentem auctoritatem noſtram ire & redire valeant. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur & à Fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris diligentiùs conſervetur, manu propriâ noſtrâ ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione adſignari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Meginarius Notarius ad vicem Hludovici recognovi.

Data v. Idus Decembris anno Chriſto propitio v. regnante Karolo Rege, Indictione VII.

Actum in Monaſterio ſancti Dionyſii in Dei nomine feliciter. Amen.

LXVIII.

Præceptum Karoli Regis, quo villam vocatam ad illum Brogilum confert & donat Monaſterio Foſſatenſi.

An. 845. Ex Chartulario Monaſterii Foſſatenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei Rex. Cùm locis divino cultui mancipatis ob divinæ ſervitutis amorem opem congruam ferimus, & regium morem decenter implemus, & id nobis profuturum ad æternæ remunerationis præmia capeſſenda veraciter credimus. Itaquè notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelibus & noſtris præſentibus atque futuris quia venerabilis vir Ingelbertus, Monaſterii Foſſati Abba, ad noſtram accedens ſublimitatem, ad memoriam celſitudinis noſtræ reduxit qualiter Domnus & genitor noſter piæ recordationis Auguſtus Hludovicus quandam villam quæ vocatur ad illum Brogilum, ad admonitionem ſeu deprecationem Aldrici Cenomanenſis Epiſcopi matri Eccleſiæ ejuſdem civitatis in honore glorioſorum Martyrum Chriſti dicatæ Gervaſii & Protaſii imperiali auctoritate reddiderit ſeu reſtituerit, eâ videlicet ratione ut ab amorem Dei & ejuſdem genitoris noſtri animæ remedium regularis normæ inibì conſtitueret habitationes & Monachici Ordinis aggregaret habitatores; ac proindè per licentiam ejuſdem Domni Imperatoris idem Aldricus Epiſcopus præfatum reverendum Abbatem Ingilbertum precatus eſt ut ſibi commodaret Monachos qui ſecundùm Patris Benedicti inſtitutionem docerent hujus ſeculi periculum evadere ipſius doci Monachos. Sed quia variis mundi emergentibus calamitatibus rara voluntas raraque devotio genitoris noſtri de præmiſſo loco non plenarium obtinuit effectum, placuit clementiæ noſtræ eandem villam à poteſtate ſanctorum præſcriptorum Martyrum commutare ſeu concambiare, ſuprataxatoque Foſſato Monaſterio regaliter conferre ſeu delegare, ſcilicet ut prænominati Abbàtis prænominatique Monaſterii religioſorum virorum ſtudio plenarium effectum prænotata piiſſimi genitoris noſtri obtineat devotio. Quocircà hanc præcellentiæ noſtræ regalem Præceptionem fieri juſſimus, per quam cum ſuis appendiciis memoratam villam quæ dicitur ad illum Brogilum plerunque dicto Monaſterio Foſſato in honore ſanctæ Dei genitricis Mariæ ſanctique Petri Apoſtolorum Principis ſtructo pleniter conferimus & regaliter firmamus; ſcilicet ut, ſicut ſuprà ſignificavimus, proſit ad ſalutem animæ genitoris noſtri, Monachorum ibi fiat Congregatio, regulariſque ſervetur perennibus temporibus Religio, nihilque ab eadem villa, quam deinceps volumus vocari Monaſterium Fiſci Dominici, aut in qualibet alia parte requiratur aut exigatur, ſed quicquid exindè * fieri poteſt in honeſtatibus ejus loci ſeu Foſſati Monaſterii, cui eundem locum conjunximus, proficiat in augmentum, cum ſtipendiis Monachorum eorundem locorum proſit in adjutorium, & animæ memorati Domni genitoris noſtri Auguſti Hludovici præſtet remedium. Undè etiam obſecramus omnes quoſcunque poſt nos in regni hujus gubernatione divina pietas ſubrogaverit ut ità hanc piæ devotionis noſtram imprævaricabilem ſervent auctoritatem veluti ſua pia jura ab ipſis ſtatuta poſt ſe obſervari voluerint. Quam deniquè ſerenitatis noſtræ auctoritatem, ut pleniorem ſemper in Dei nomine obtineat firmitatem, more regio manu propriâ ſubter firmavimus & de anulo noſtro ſigillari juſſimus.

* fiſcus ſperare poteſt.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Æneâs Notarius ad vicem Hludovici recognovit.

Data VI. Idus Octobris, Indictione VIII. in anno VI. regni Karoli glorioſiſſimi Regis.

Actum in villa Rauſiaco in Dei nomine feliciter. Amen.

LXIX.

Donum Monaſterio ſancti Mauri ſuper Ligerim factum ab Anouvarecho Britone anno DCCCXLVII. cujus mentionem facit Odo in Libro de Miraculis ſancti Mauri, cap. 8.

An. 847. Ex veteri Codice Bibliothecæ Regiæ.

QUicunque Fidelium de propriis facultatibus Eccleſiam Dei locupletat uſibuſque ſervorum Dei donat, ab eodem largiſſimo retributore præmia recipiet æterna. Idcircò ego in Dei nomine Anouvarech Britannià provintiâ ortus, quæ mihi à Deo revelata ſunt pandere volo Fidelibus. Nocte quâdam, dùm lectulo quieſcerem, mihi præceptum eſt per viſionem ut ad Monaſterium ſancti Mauri pergerem, quod ſitum eſt in Pago Andegavenſe ſuper fluvium Ligerem. Quo in loco dùm veniſſem, & pro peccatis meis preces funderem, Fratreſque veſpertinam ſinaxim celebrarent, per feneſtram vidi ab auſtrali parte altaris Angelum ingredi. Hunc ſequebatur vir venerabilis præferens habitum Diaconi, qui unà cum Angelo antè altare ſtetit; convertenſque ſe ad chorum, expanſis brachiis iterùm ſe convertebat ad Angelum, quaſi offerret munera orationum. Angelus autem ab eo ſuſcipiebat, & Deo præſentabat. Finità verò oratione à Sacerdote, Angelus viſus eſt per feneſtram orientalem exire. Diaconus verò ad me venit, & hæc verba dixit: Sæpè hùc venio, & quod vidiſti facio. Ego verò confidens per merita ſancti Mauri peccatorum veniam conſequi, trado ad eundem locum in quo hoc vidi, hoc eſt, ad Glandifolium, partem meæ hereditatis quam habeo in Britannia, hoc eſt, terram quæ dicitur Anaſt, cum Eccleſia ſancti Petri nomine fundata, & Capellas eidem Eccleſiæ ſubjectas, exceptâ Eccleſiâ quæ eſt ſita in villa quæ dicitur Mirhenella ſacrata in honore ſancti Martini. In hac hereditate quam dono Deo & ſancto Mauro Comes neque Vicecomes nec ulla ſecularis perſona aliquam conſuetudinem accipit, ſed nec Epiſcopus in Eccleſiam præter ſynodalem paratam, hoc eſt, duos ſolidos. Donum autem hujus rei eſt hæc bibliotheca veteris ac novi Teſtamenti. Hoc autem donum mei ſupradicti alodi Anaſt ſi quis ſancto Mauro quocunque modo abſtulerit, pertuo anathemate damnatus pereat in æternum. Amen. Actum Monaſterio

nasterio Glandifolio anno Dominicæ Incarnationis octingentesimo quadragesimo septimo, regni autem Regis Karoli anno octavo * decimo, gubernante præfatum Monasterium Gauzberto sub dominatione Ingelberti, venerandi Abbatis cœnobii Fossatensis.

* Hæc vox superflua est.

LXX.

Carta Karoli Regis, quâ confirmat permutationes factas inter Episcopum Parisiensem Herkenradum & Abbatem Fossatensem Eginhardum de silva Vilcena pro Abbate Fossatensi ad silvam in loco qui Buxiacus appellatur pro Episcopo Parisiensi.

An. 847. Ex Chartulario Monasterii Fossatensis.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex. Si enim ea quæ Fideles regni nostri pro eorum opportunitatibus inter se commutaverint, nostris confirmamus Edictis, regiam exercemus consuetudinem, & hoc inposterùm jure firmissimo mansurum volumus. Itaquè notum sit omnibus Fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris præsentibus scilicet atquè futuris quia venerabiles viri Herchenradus, Parisiensis Episcopus, & Eginardus, Fossatensis Monasterii Abbas, ad nostram accedentes præsentiam innotuerunt qualiter inter se pro ambarum partium opportunitate quasdam res commutassent vel concambiassent. Dedit igitur præfatus Herchenradus Episcopus ex rebus Ecclesiæ sibi commissæ, de villa quæ vocatur Fontanedus, ad partem Eginardi Abbatis & Ecclesiæ suæ perpetualiter ad habendum, unà cum consensu Canonicorum suorum, concidem quæ vocatur Vilcenna, habentem in gyro perticas quingentas XXXVII. E contrà dedit Eginardus Abbas unà cum consensu Monachorum suorum ad partem Ecclesiæ Parisiensis & Erchenradi Episcopi silvam in loco qui dicitur Buxidus habentem in gyro perticas quingentas XXXVII. Quarum rerum circumjacentiæ & laterationes in commutationes quas exindè inter se æquo tenore conscripserunt & legaliter firmaverunt, pleniter confirmantur. Quas deniquè nobis ostendentes, petierunt humiliter ut eas per Præceptum nostrum confirmare dignaremus. Quorum deprecationibus libenter assensum præbentes, hoc scriptum celsitudinis nostræ fieri præcipimus, per quod præcipimus atquè firmamus ut quicquid pars justè vel rationabiliter alteri contulit parti, sicut in memoratis commutationibus continetur, jure firmissimo teneat atquè possideat. Et ut hæc nostræ roborationis auctoritas firmam & inconvulsam semper in Dei nomine obtineat soliditatem, anuli nostri impressione subter eam jussimus insigniri.

Gislebertus Notarius ad vicem Hludovici recognovit.

Data VI. Nonas Madii anno VIII regni Karoli gloriosissimi Regis, Indictione X.

Actum in Compendio regio palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXI.

Præceptum Lotharii Imperatoris, quo confirmat commutationem factam inter Agilmarum, Viennensem Archiepiscopum, & Rostaneum.

An. 848. Ex Chartulario Ecclesiæ Viennensis.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei æterni. Hlotharius, divinâ ordinante Providentiâ, Imperator Augustus. Si * cum ea quæ Fideles imperii nostri pro eorum opportunitatibus inter se commutaverint nostris confirmamus Edictis, imperialem exercemus consuetudinem, & hoc inposterùm jure firmissimo mansurum esse volumus. Igitur comperiat omnium sanctæ Dei Ecclesiæ ac nostrorum præsentium scilicet & futurorum industria quia Agilmarus venerabilis Archiepiscopus ad nostram accedens majestatem retulit quòd cum Rostanio quondam pro utriusque partis utilitate ex eorum rebus propriis fecisset commutationem. Dedit igitur jamdictus Agilmarus præfato Rostanio ad proprium in pago Viennensi quicquid in valle Venesca habuit, & in regno Aquitanico villas quæ Canalilias, Potiolis, Flaviacus, & Puxerolas nominantur. Et è contrà in compensatione harum rerum dedit præfatus Rostanius ex rebus propriis jamdicto Agilmaro ad proprium in pago Lugdunensi sub integritate villam quæ Calmis & Cungnus nominantur. Undè & duas conventiones æqualem habentes tenorem inter se sollemni jure corrobari decreverunt, quas nostris detulit obtutibus, omnimodis exposcens eas nostro sanciri munimine. Cujus petitionibus adimplere statuentes, hos nostræ excellentiæ decrevimus fieri apices; per quos præcipimus ut quicquid pars alteræ contulit parti, deinceps per hanc nostram auctoritatem jure firmissimo teneat atque possideat, vel quicquid exindè facere decreverit liberam in omnibus habeat potestatem. Petiit etiam idem Agilmarus ut per nostræ auctoritatis conscriptionem ei sanciremus res quas in pago eodem in villa Pavasianis ab Ugone & uxore ejus Ingelsuindim per delegationis cartulam adquisivit. Nos verò ejus petitionem rationabilem esse censentes, memoratas res à jamdictis viris perenniter illi contraditas, prout pleniùs in eorum corroboratione continetur, illi per hoc nostrum Præceptum sancimus modisque omnibus confirmamus, quatinùs omnium postpositam iniquam machinationem eas retineat, & quicquid exindè facere decrevit liberam in omnibus habeat potestatem. Et ut hæc nostræ confirmationis auctoritas firmior habeatur & diligentiùs conservetur, de anulo nostro subter eam jussimus sigillare.

* enim.

Signum Hlotharii serenissimi Augusti.

Danihel Notarius ad vicem Hilduini recognovit.

Data III. Idus Novembris anno, Christo propitio, imperii Domni Hlotharii pii Imperatoris in Francia IX. & in Italia XXIX. Indictione XI.

Actum Theodonis villâ palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXII.

Præceptum Karoli Calvi quo confirmat donationes factas Canonicis Eccleſiæ Pariſienſis.

An. 850. Ex parvo Chartulario Eccleſiæ Pariſienſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex. Si Sacerdotum ac ſervorum Dei petitiones, quas pro utilitatibus & neceſſitatibus ſuis ſuorumque ſucceſſorum nobis innotuerint, ad effectum perducimus, non ſolùm regiam exercemus ſollicitudinem, verùm etiam ad beatitudinem æternæ retributionis talia facta nobis profutura confidimus. Idcircò notum eſſe volumus omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelibus ac noſtris præſentibus ſcilicet & futuris quia vir venerabilis Erchenradus, Pariſiacenſis Eccleſiæ Epiſcopus, noſtræ innotuit ſerenitati quòd pro Dei omnipotentis amore & futuro ejuſdem Congregationis cavendo periculo, ne aliquâ ſucceſſorũ ſuorum negligentiâ aut parcitate ordo in ea futuris temporibus perturbaret canonicus, quaſdam villas anteceſſor ſuus Ynchadus, ejuſdem ſedis quondam Epiſcopus, Fratribus per privilegium Epiſcoporum manibus roboratum ſpecialiter futuris temporibus neceſſitatibus Canonicorum ibidem Deo famulantium deſerviendas conſtituiſſet ac deputaſſet, undè debita ſtipendia habere debeant; quatinùs nullâ occaſione, nec reipublicæ ſervitio, quiſquam ex ſucceſſoribus impedimentum in futuro inferre potuiſſet pro quo à via rectitudinis & obſervatione canonica eos obviare neceſſe foret; ſed deputatis ſibi rebus contenti, abſque neceſſitate & inopia canonicum ordinem tenere & ſine prævaricatione, quantùm humana ſinit fragilitas, obſervare quiviſſent, ex ſemetipſis ſemper per communem aſſenſum eligentes Præpoſitos & Decanos, qui & eaſdem villas prævideant, & debita ſtipendia Fratribus miniſtrent. Ob firmitatem tamen rei petiit memoratus Erchanradus Epiſcopus ut pro divino intuitu & futuro ipſius Congregationis cavendo periculo ſuper eandem Conſtitutionem auctoritatis noſtræ Præceptum fieri juberemus, per quod inantea ſtabilis & inviolata permaneret. Nos verò petitioni illius, quia neceſſaria & rationabilis erat, aurem accommodantes, velut poſtulaverat fieri adjudicavimus. Quapropter ſtatuimus atque jubemus & noſtrâ Præceptione confirmamus eis villas quas dudùm per privilegium habere noſcuntur ad eorum neceſſitates procurandas, & metu futurorum uſuum propellendo, videlicet Undreliacum cum omni integritate & ſuis appendiciis, Hileriacum cum omni integritate omnibuſque ad ſe pertinentibus, Aureliacum, Civiliacum, Caſtanedum, Balneolum, Steovillam, & Layacum, cum omni integritate & Eccleſiis & univerſis quæ pertinent ad eas, & quicquid indè homines per beneficium aut precarias tenent & illic pertinere videtur, ut poſt eorum deceſſum ad uſus fratrum revertantur. Inſuper & fundos quos Fidelium liberalitas ſtipendiis eorundem Fratrum delegavit, videlicet duas partes de villa quæ vocatur Sulciacus, & res in Larziaco & in Lotueo villa, quas ipſi modò habere noſcuntur, ſed & medietatem decimæ ac nonæ quæ de rebus ipſius Eccleſiæ ab iis qui eis utuntur exigi ſolent. Has ergò villas cum omnibus appendiciis & redditibus ſuis, ut diximus, ad omnes ejuſdem Congregationis neceſſitates & ſuſtentacula mortalis vitæ miniſtranda regali auctoritate & indulgentiâ per hoc Præceptum confirmationis noſtræ ſtabili jure eis concedimus ac confirmamus, præcipientes ut nullus Epiſcoporum per ſucceſſiones ſubtrahere aut minuere aut ad uſus ſuos retorqueat, aut alicui in beneficio tribuat, aut ullum impedimentum ex prædictis villis eis inferat, ſed neque ſervitia ex eiſdem villis exactet, neque ullas in aliqua re exactiones indè exigat. Si augere eis aliquid placuerit, licentiam habeant. Diſtrahendi autem aut minuendi ea quæ pro Dei ſtatuta ſunt amore, nequaquàm præſumant. Petimus etiam ſucceſſores noſtros ut hanc noſtram liberaliſſimam conceſſionem ità conſervent ſicut ea quæ ob amorem Dei æternamque mercedem ſtatuerint, à ſuis voluerint ſucceſſoribus eſſe ſervanda. Et ut hæc auctoritas, quam ob amorem Dei & animæ noſtræ remedium ſtatuimus, firmiorem obtineat vigorem, & deinceps inconcuſſa valeat perdurare, manu propriâ ſubter eam firmavimus, & de anulo noſtro ſigillari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Æneas Notarius ad vicem Ludovici recognovit.

Datum XIII. Kal. Maii Indictione XIII. in anno XI. regni Karoli glorioſiſſimi Regis.

Actum in Silvaico palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXIII.

Præceptum Karoli Calvi, quo confirmat donationes factas Canonicis Eccleſiæ Aurelianenſis.

An. 851. Ex Chartulario Eccleſiæ Aurelianenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, miſericordiâ Dei, Rex. Si Sacerdotum Chriſti ammonitionibus ſive petitionibus benignum aſſenſum præbemus, regiæ celſitudinis opera frequentamus. Itaquè notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelibus & noſtris præſentibus atque futuris quia venerabilis vir Agius, Aurelianenſis Eccleſiæ Epiſcopus, ad noſtram ſublimitatem accedens, reverenter innotuit à prædeceſſoribus ſuis atque ex eorum imitatione à ſe quoquè quaſdam villas Eccleſiæ ſuæ in honore ſanctæ & vivificæ Crucis fundatæ uſibus & ſtipendiis Canonicorum inibi Deo ſervientium deputatas fore. Petiitque ſuppliciter manſuetudinem noſtram ut noſtræ auctoritatis Scriptum fieri juberemus, per quod earundem villarum abanteceſſoribus ſuis, ut dictum eſt, & ab eo rationabiliter facta deputatio noſtris & futuris temporibus ſine ſuorum ſucceſſorum aut alterius perſonæ immutatione maneret immobilis & intacta. Sunt autem earundem villarum vocabula hæc. Maſiacus cum villis & appendiciis ſuis, cella ſancti Martini, & Silgiacus cum villis & adjacentiis ſuis, Termeneus etiàm cum appendiciis ſuis, Briſſiacus cum integritate ſua. Nos, inquam, admonitionem ſive peti-

tionem ejus clementer excipientes, hoc altitudinis noſtræ Præceptum fieri juſſimus; per quod præcipimus atque firmamus ut præſcriptæ villæ, cum omnibus omnium rerum adtinentiis & appendiciis, abſque cujuſlibet immutatione aut ſubſtractione, præſcriptæ ſanctæ Crucis Eccleſiæ Canonicorum uſibus & ſtipendiis noſtris & futuris temporibus perpetuâ Lege habeantur & teneantur; videlicet ut quicquid ex eis juſtè & rationabiliter fieri poteſt, utilitatibus & neceſſitatibus memoratorum Clericorum ſecundùm adminiſtrationem proprii Pontificis ſemper præbeat augmentum & ſupplementum. Ut autem hæc magnitudinis noſtræ confirmatio pleniorem in Dei nomine obtineat vigorem, de anulo noſtro ſubter eam juſſimus ſigillari. Data III. Idûs Februarii Indictione XIV. in anno XII. regni Karoli glorioſiſſimi Regis. Actum in villa Briona in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXIV.

Præceptum Karoli Calvi pro Monaſterio Montiſolivi in Diœceſi Carcaſſonenſi.

An. 854. Ex Archivo monaſterii Montiſolivi.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, Dei gratiâ, Rex. Cùm petitionibus ſervorum Dei juſtis & rationabilibus divini cultûs amore favemus, ſupernâ nos gratiâ pro his muniri non dubitamus. Proindè noverit omnium Fidelium noſtrorum præſentium futurorumque ſagacitas quia vir venerabilis Richemirus, Abbas ex Monaſterio quod nuncupatur Mallaſti, ſitum in territorio Carcaſſenſi ſuper fluvium Duranum, conſtructum in honore ſancti Johannis Baptiſtæ, cum terminis & adjacentiis ſuis, obtulit obtutibus noſtris quandam auctoritatem Domini ac genitoris noſtri Hludovici piæ recordationis ſereniſſimi Auguſti; in qua erat inſertum qualiter anteceſſoris ſui anteceſſor ipſum Monaſterium novo conſtruxiſſet opere, & propter ejus defenſionem vel propter pravorum hominum inlicitas infeſtationes in manu ejuſdem Domni Imperatoris unà cum Monachis ibi degentibus ſe commendavit, ut ſub ejus tuitione licuiſſet eis cum rebus hominibuſque eorum quietè vivere ac reſidere, & deprecatus eſt clementiam regni noſtri ut præfatum Monaſterium unà cum villulis quarum nomina ſunt villa Secarii, ſeu villa Alderii, necnon villa Junionis ſuper idem fluvium præfatum Duranum, villam Magnianacum in pago Toloſano ſuper fluvium Fiſcavum, necnon & cellulas quæ nuncupantur ſancti Martini prædicto Monaſterio ſubjectas, quæ ſunt ſitæ in eodem pago ſuper fluvium Lampium, ſive ſanctæ Cæciliæ & ſancti Petri, quæ ſunt ſuper fluvium jamdictum Duranum, locumque qui dicitur Oratorium cum omnibus rebus & adjacentiis ſive terminis ſuis, ſub noſtra ſuſciperemus defenſione & immunitatis tuitione. Cujus precibus ob amorem Dei & reverentiam divini cultûs libenter aurem accommodare placuit, & hoc noſtræ auctoritatis Præceptum immunitatis tuitioniſque gratiâ fieri decrevimus; per quod præcipimus atque jubemus ut nullus Judex publicus vel quiſlibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias, loca, vel agros, ſeu reliquas omnes poſſeſſiones prædicti Monaſterii, quas moderno tempore poſſidet, vel quæ etiam deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augere, a cauſas audiendas, aut freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut ſidejuſſores tollendos, aut homines ipſius Monaſterii tam ingenuos quàm & ſervos ſuper terram ipſius commanentes injuſtè diſtringendos, nec ullas redhibitiones aut inlicitas occaſiones requirendas, noſtris nec futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat. Et quicquid de rebus præfati Monaſterii fiſcus ſperare poteſt, totum nos pro æterna remuneratione præfato Monaſterio concedimus, ut in alimonia pauperum ſtipendiaque Monachorum ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum. Et quandoquidem divinâ vocatione ſupradictus Abbas vel ſucceſſores ejus ab hac luce migraverint, quandiù ipſi Monachi inter ſe tales invenire potuerint qui ipſam Congregationem ſecundùm Regulam ſancti Benedicti regere valeant, ſcilicet qui præeſſe pariter & prodeſſe queant, per hanc noſtram auctoritatem licentiam habeant eligendi Abbates; quatinùs pro nobis & totius regni noſtri à Deo nobis conceſſi ſtabilitate jugiter Dominî miſericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas à Fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris veriùs credatur diligentiùſque conſervetur, manu propriâ ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus. Signum Karoli glorioſiſſimi Regis. Datum III. Kal. Auguſti anno XV. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege, Indictione ſecundâ. Actum Germiniaco palatio in Dei nomine feliter. Amen.

LXXV.

Præceptum Karoli Calvi pro Monaſterio ſancti Hilarii in Diœceſi Carcaſſonenſi.

Ex Archivo ſancti Hilarii.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, Dei gratiâ, Francorum Rex. Quicquid enim ob amorem divinæ reverentiæ operibus juſtis implere ſatagimus, ad æternæ beatitudinis gloriam capeſſendam profuturum nobis omninò non dubitamus, quin etiam ad regni noſtri diuturnum felicemque ſtatum pertinere proculdubiò credimus. Idcircò cognoſcat ſagacitas ſeu utilitas omnium Fidelium noſtrorum tam præſentium quàm & futurorum qualiter religioſus Ana, Abba ex Monaſterio ſancti Hilarii, quod eſt ſitum in pago Carcaſſonenſe ſuper rivum Leuco, conſtructum ſcilicet in honore ſancti Saturnini Martyris, ubi etiam prædictus ſanctus Hilarius Confeſſor corpore requieſcit, ad noſtram accedens clementiam obtulit manſuetudini noſtræ quandam auctoritatem ſanctæ memoriæ Domini & genitoris noſtri Auguſti Ludovici, in qua continetur qualiter idem Domnus & genitor noſter prædeceſſores ſuos prædictumque Monaſterium cum omnibus rebus ſibi juſte legaliterque pertinentibus ſub defenſionis ſuæ tuitione immunitatiſque munimine receperit. Petiit etiam idem venerabilis Ana Abba magnitudinem noſtram ut eandem auctorita-

tem genitoris noſtri renovare & ipſum memoratumque Monaſterium ſibi commiſſum cum cellulis ſibi ſubjectis, quæ nuncupantur Garelianus, & alia quæ nuncupatur ſancti Martini, cum villare infrà ipſos terminos qui vocatur Buxolu, & molendinos duos qui ſiti eſſe noſcuntur in pago Redenſe in villa quæ dicitur Limoſus, & alios duos molendinos in villa quæ dicitur Reſcemiri ſuper fluvium Aracis, quam propriis manibus memoratus Abba & Monachi ſibi commiſſi conſtruxerunt, ſeu & villam juxtà ipſum Monaſterium quæ vocatur Salas, ubi eſt Eccleſia conſtructa in honore ſanctæ Mariæ ſemper Virginis, & alios duos villares qui vocantur Iſſart & Irulia, qui ſunt in fines de ipſo memorato Monaſterio, cum terminis & appendiciis ſuis, quam hactenùs ſupradictus Domnus & genitor noſter Auguſtus Ludovicus prædicto Monaſterio per auctoritatem ſuam præfinivit, conceſſit, atque delegavit, vel etiam omnibus rebus & omnibus eidem loco appendentibus, ſub noſtra ſimiliter defenſione ac immunitatis tuitione recipere dignaremur, & in pago Ruſſilionenſe cellas tres, una quæ vocatur Nicolarias ſuper flumen quæ dicitur Tethus, ubi eſt Eccleſia conſtructa in honore ſancti Stephani, & alia eſt in monte furcato, ubi eſt Eccleſia conſtructa in honore ſancti Martini, & tertia eſt in monte Albaria in loco qui vocatur Valle Vitraria, ubi eſt Eccleſia conſtructa in honore ſancti Martini, cum ipſo villare qui dicitur ad Caſa Sationi, cum terminis vel adjacentiis illorum. Cujus petitionibus clementer annuimus. Cui etiam hoc excellentiæ noſtræ Præceptum fieri juſſimus, per quod præcipimus atque jubemus ut nullus Judex publicus vel quiſlibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias aut loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones prædicti Monaſterii quas moderno tempore juſtè & rationabiliter poſſidet, vel quæ etiam deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augeri, ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius Monaſterii tam ingenuos quàm & ſervos ſuper terram ipſius commanentes injuſtè diſtringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occaſiones requirendas, noſtris & futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat; & quicquid de rebus præfati Monaſterii fiſcus ſperare poterat, totum nos pro æterna remuneratione præfato Monaſterio concedimus ut in alimonia pauperum & ſtipendia Monachorum ibidem Deo famulantium perpetuò proficiat in augmentum, vel ipſos molendinos duos qui ſunt in fluvio Atace in terminio de villa Cerintiano. Prætereà neminem Dei noſtrorumque Fidelium induſtriam latere volumus quia ſæpedictus Abba noſtræ ſugeſſit præcellentiæ qualiter quidam Sacerdos, cui nomen Autarius, baſilicam in pago Carcaſſonenſe ſitam ſub honore ſcilicet ſancti Adriani cum omnibus illi pertinentibus rebus prænominato ſuo Monaſterio contulerit ſeu donaverit atquè per cartam traditionis legaliter firmaverit ſivè per Præceptum, per quod eandem baſilicam glorioſus quondam Rex Pippinus largitus fuit eidem Autario Sacerdoti, ſicut ſuprà taxatum eſt, pleniſſimè memorato loco donando contradidit. Quæ quidem Eccleſia duos habet molindinos, qui attinguntur terminis duarum villarum quæ dicuntur Prexianus & Ruſiacus. Noſtram itaquè frequenter Ana Abba petiit pietatem ut ob noſtræ mercedis augmentum ſupradicto Sacerdoti Autario factam donationem pleniùs confirmare dignaremur per hanc eandem excellentiæ noſtræ auctoritatem. Cujus precibus annuentes, conſtituendo ſancimus ut ſicut ab eodem Autario Sacerdote præmemorata baſilica cum appendiciis præmiſſo Monaſterio eſt tradita ſeu delegata, ſic per hanc noſtram auctoritatem integerrimè perpetuis temporibus in poteſtate ſeu dominatione prænotati Monaſterii rectorumque ejus conſiſtat & abſque alicujus contradict one vel minoratione omni tempore in utilitatibus ipſius ſancti loci permaneat. Et quandoquidem divinâ vocatione ſupradictus Abba vel Succeſſores ejus de hac luce migraverint, quandiù ipſi Monachi inter ſe tales invenire potuerint qui ipſam Congregationem ſecundùm Regulam ſancti Benedicti regere valeant, per hanc noſtram auctoritatem & conſenſum licentiam habeant eligendi Abbates; quatinùs ipſos Monachos qui ibidem Deo famulantur, pro nobis & conjuge atque ſtabilitate totius regni noſtri Domini immenſam clementiam jugiter exorare delectet. Et ut hæc auctoritas noſtris futuriſque temporibus, Domino protegente, inconvulſa valeat manere, manu propriâ ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

LXXVI.

Præceptum Karoli Regis quo confirmat permutationem factam inter Hermintrudim Reginam, conjugem ſuam, & Amardum, Abbatem ſancti Mauri, de cortili uno ad villam Dubrum in Vicaria Buxiacenſi.

An. 855. Ex Chartulario Monaſterii Foſſatenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex. Notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelibus & noſtris præſentibus atque futuris quia dulciſſima nobis conjux noſtra Hirmintrudis Regina ad noſtram accedens ſublimitatem innotuit qualiter ſecum quidam venerabilis vir Anardus, Abbas ex cœnobio Foſſatis, quaſdam res commutaſſet pro ambarum partium oportunitate atque concambiſſet. Dedit igitur eadem conjux noſtrâ præeunte auctoritate de rebus Abbatiæ ſui Monaſtrii Calæ, unà cum conſenſu Congregationis ejuſdem Monaſterii, ad partem jamdicti Einardi venerabilis Abbatis & Monachorum ſui Monaſterii in pago Pariſiaco, in vicaria Buciaxinſe, in villa Dubro, cortile unum in jus eccleſiaſticum habenda. Et è contrà in compenſatione hujus concambii dedit idem Einardus Abbas, unà cum conſenſu Fratrum ſui Monaſterii, de rebus ſancti Petri ad partem Monaſterii Calæ & jam dictæ conjugis noſtræ Hermintrudis in eodem pago & in ipſa vicaria & propè eandem villam de terra arrabili ſpatium perticarum XXIX. per longum, per latum perticarum VII. & medium. Undè & duas commutationes inter ſe æquo tenore conſcriptas & legaliter roboratas ad relegendum

nobis ostendentes suppliciter petierunt ut eas per nostræ auctoritatis Præceptum pleniùs in Dei nomine confirmare dignaremur. Quorum, inquam, petitionibus libenter assensum præbentes hoc altitudinis nostræ scriptum fieri jussimus, per quod præcipimus atque firmamus ut quicquid pars justè & rationabiliter alteri contulit parti, sicut in memoratis commutationibus continetur, jure firmissimo teneat atque possideat, & faciat exindè quicquid delegerit. Et ut hæc nostræ confirmationis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, de anulo nostro subter eam jussimus sigillari.

Bartholomæus Notarius ad vicem Hludovici recognovit.

Data XVII. Kalend. Januarii anno XV. regnante Karolo glorioso Rege, Indictione III.

Actum Verno palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXVII.

Præceptum Karoli, Burgundiæ Regis, pro Agilmaro, Archiepiscopo Viennensi.

An. 855. Ex Chartulario Ecclesiæ viennensis.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis Karolus, gratiâ Dei, Rex. Si petitionibus venerabilium virorum rationabilibus annuimus, & eas veluti oportet implere satagimus, non solùm eorum fidelitatem sinceriorem efficimus, verùm etiam reliquorum Fidelium nostrorum devotionem promptiorem ergà nos reddimus. Quapropter notum sit omnibus Fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris præsentibus & futuris quia Agilmarus, venerabilis vocatus Archiepiscopus, nostram deprecatus est majestatem ut res suæ proprietatis quas tam de paterna quamque materna hæreditate in regno Aquitanico atque Burgundiæ regali vel etiam quolibet justè adeptus est jure, quæ per diversa loca esse noscuntur, vel quid deinceps Christo propitio legaliter adquirere poterit, sub nostra tuitione atque immunitatis defensione reciperemus. Cujus precibus annuentes, hos nostros regales fieri jussimus apices, per quos præcipimus atque sancimus ut omnes res memorati Agilmari, quas nunc possidet, vel quas deinceps Domino præveniente largitionis jure adipisci poterit, in nostra maneant tuitione atque immunitatis defensione, quatinùs isdem hoc fultus munere eas absquè cujusquam insidiantis tergiversatione gubernet & gubernando prout decreverit sollemniter possideat. Statuimus etiam ubicunque libera persona super ejus proprium manere decreverit, ut inibi sub ejus ordinatione quietè degat, nullam iniquam contrarietatem sib..... administratoribus inferre formidans. Et ut hæc nostræ roborationis atque tuitionis auctoritas firmior habeatur, manu propriâ subter eam firmavimus, & anuli nostri impressione adsignari jussimus.

Signum Karoli gloriosissimi Regis.

Data VIIII. Kal. Decembris regnante gloriosissimo Rege anno III. Indictione IIII. in villa Theorinsthe in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXVIII.

Præceptum Karoli Calvi pro Ecclesia Narbonensi.

An 857. Ex Archivo Archiepiscopi. Narbonensis.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex. Si sacris locis divino cultui mancipatis aliquid ex juris nostri rebus seu facultatibus conferre studemus, non solùm in hoc regiam exercemus dignitatem, sed maximum regni nostri munimen in hoc agente divinâ gratiâ esse nullatenùs dubitamus. Quapropter noverit omnium Fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ nostrorumque tam præsentium quàm & futurorum sollercia quia complacuit clementiæ serenitatis nostræ ut ob Dei amorem nostramque in futuro ab pissimo Judice retributionem quasdam res nostræ proprietatis sanctæ matris Ecclesiæ Narbonensis seu Redensis, quæ fundata esse dinoscitur in honore beatorum Martyrum Justi & Pastoris, cui sedi præsidere cognoscitur divinâ vocatione Fredoldus venerabilis Archiepiscopus, quæ res sunt sitæ infrà Narbonensem pagum, hoc est, propè Narbonâ civitate villares duos, qui nuncupantur, unus Casoles, & alter Aluncianus, & insula quæ vocatur Mandriacus, & infrà insula Lici villarem, qui vocatur S. Agatæ, & alium villarem qui dicitur Curcuciacus. Undè etiam altitudinis nostræ Præceptum hoc fieri jussimus, per quod memoratas res, cum omnium rerum summa integritate, cum vineis, silvulis, terris cultis & incultis, Ecclesiis, aquis, aquarumve decursibus, exitibus & regressibus, & omnibus exterminationibus, cum terminis & omnibus integritatibus, totum & ad integrum, veluti præmemoratum est, prescriptæ matris Ecclesiæ sanctæ Justi & Pastoris beatorum Martyrum partibus de nostro jure in jus ac potestatem ecclesiasticam sollemniter transferimus, perpetualiterque habendas delegamus, sicut reliquas ejusdem sanctæ Sedis res ecclesiasticas; videlicet ut præscriptæ Ecclesiæ memoratus Fredoldus Archiepiscopus eas recipiens, ecclesiastico jure in usibus jam fatæ Ecclesiæ tam ille quàm omnes sui successores absque ulla cujuspiam contradictione per labentia tempora ordinent canonicè atque disponant legaliter. Ut autem hæc munificentiæ auctoritas firma valeat perdurare, manu propriâ subter eam firmavimus, & anuli nostri impressione sigillari jussimus.

Signum Karoli gloriosissimi Regis.

Gislebertus Notarius ad vicem Hludovici recognovit.

Data XV. Kal., Marcias Indictione IIII. anno XVII. regni Domini nostri Karoli Regis.

Actum Carisiaco palatio in Dei nomine feliciter.

Hudolricus inclitus Marchio hoc ambasciavit.

LXXIX.

Karoli, Burgundiæ Regis, Præceptum, quo confirmat præſtariam factam ab Agilmaro Archiepiſcopo Viennenſi.

An. 858. Ex Chartulario Eccleſiæ Viennenſis.

IN nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti Dei æterni. Karolus, divinâ ordinante Providentiâ, Rex, quondam Hlotarii piiſſimi Auguſti & incliti filius. Decet regalem excellentiam ut ſubjectorum neceſſitates clementi ſublevet juvamine. Quamobrem notum ſit omnibus Fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris præſentibus videlicet ac futuris quia venerabilis Egilmarus Eccleſiæ Viennenſis noſtrâ ſuppliciter implorante excellentiam quatinùs præſtariam quam ipſe cuidam vaſallo ſuo Leoni nuper fecerat de Siſiaco villa, nos ob mercedis noſtræ augmentum corroboraremus, quod ità & fecimus. Dedit namque prædictus Leo præſatæ caſæ Dei & uxor ejus Leutrada res ſuas ad integrum quas in Cartiniaco villa habent cum Eccleſiis, quarum una ſancti Mauricii, altera ſancti Chriſtofori Martyrum & dicata, ſeu etiam quas adquiſiverunt; acceperuntque à prædicto Epiſcopo tam Leo quàm uxor ejus Leutrada præſtariam de Siſiaco villa cum Eccleſia nomini ſancti Petri dicata, ut dùm adviverent tam ipſas res cum Eccleſiis quas dederunt quàm prædictam villam Siſiacum ad proprium tenerent cum Eccleſia. Cujus petitioni aurem inclinantes juſſimus hoc fieri decretum, per quod ſtatuimus ut liceat eis, Leoni nempè & uxori ejus Leutradæ, ſupradictas res quas dederunt & quas acceperunt omnibus diebus vitæ ſuæ quietè poſſidere, tenere, regere abſque ullius contradictione ſeu repetitione. Super omnia namque conſtituimus datas res & acceptas cum Domino Leoni & Domina Leutrada in noſtra tuitione atque immunitate permanere. Nec liceat ullius poteſtatis Judici nec poſſeſſores Leonem videlicet & Leotradam nec poſſeſſionem judiciario diſtringere more. Et ut hoc noſtrum Decretum firmiùs ac ſtabiliùs permaneat, manu propriâ ſubſcribere & anuli noſtri impreſſione decorari cenſuimus. Signum Karoli Regis. Bertraus Cancellarius recognovi. Datum XVII. Kal. Februarii anno III. regni Domini noſtri Karoli glorioſiſſimi Regis, Indictione VI. Actum in Mantelo villa in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXX.

Placitum Miſſorum Dominicorum, in quo terminata eſt lis quæ erat inter Agilmarum Archiepiſcopum & Uvigericum Comitem.

An. 858. Ex eodem Chartulario.

NOticia allegationis ſeu querelationis inter Agilmarum Archiepiſcopum & Uvigerigum Comitem ex rebus legitimæ proprietatis ipſius Agilmari Epiſcopi de quibus adversùs prædictum Comitem jam frequens querela extiterat. Venientes namque religioſiſſimi & venerabiles Patres inluſtriſſimaque ſocietas Comitum ſolito more, ſicut in aliis locis, Salmoringam villam, quorum nomina ſunt hæc. Remigius Lugdunenſis Archiepiſcopus, Rotlannus Arelatenſis Archiepiſcopus, Joſeph Maurigianenſis Epiſcopus, Ebo Gratiopolitanenſis Epiſcopus, Trutbertus Adtenſis Epiſcopus, Arbertus Ebredunenſis Epiſcopus, Gairardus quoquè Comes, Fulheradus Comes, Arnulfus Comes, Autrannus Comes, Begere Comes, Ucpoldus Comes, Barnardus Comes, Aldrigus Comes, iterùm Barnardus Comes, Ingelramnus Comes, Gairungus Comes, plurimique cum eis in tam præcipuo conventu adſtantes quorum nomina perſcribere perlongum eſt, ex quibus aliqua adnotare ſtudemus. Adalbertus videlicet Vaſus Dominicus, Richardus ſimili modo, Erpinus quoquè, Airadus, Fulradus, Beringerius, Iſlufos, Ragambertus, Chriſtianus, Aiſtoldus, item Aiſtoldus, Wandalmarus, Eldebodus, Lanberto, Sutberto, Manevoldo, Berterio, Ebo, Ailulfo, Ingelrico, vel cæteri quamplures. Prædicti verò Majores Privilegio & proceres poteſtate dùm ibidem in prædicto loco de communi tractarentur utilitate ad juſtitiam totius provinciæ, inter cætera ibi in præſentia prædictorum nobilium virorum aſtitit coram Agilmarus præfatus Archiepiſcopus unà cum ſuo Advocato Witgerio nomine proclamans ſe adversùs Wigiricom Comitem quòd res & mancipia quæ ei Domnus Imperatur Lotharius legitimo conceſſerat jure in villa Cogana ſeu & in aliis villis, calauſis, & adnancia, quòd ipſe Wigirigus eaſdem res in ſua * reſtitueret domiuatione injuſtè. Prædicti verò venerabiles viri jamdictum interrogaverunt Wigirigum ſi ità veritas eſſet an non. Ipſe tamen hoc minimè denegavit, nequè Advocatum ponere potuit quieſcebat hujus querela cauſa eſſe veritatem, ſed præſentaliter per ſuum wadium ipſi Agilmaro Archiepiſcopo vel ſuo Advocato propriis reddidit manibus, & ſuum Miſſum Fulradum nomine in ſua advocatione dedit Witgerio Advocato præfati Epiſcopi ut ſuper ipſas res quas ipſe reddidit veniret & legalem veſtituram in omnibus faceret. His præſentibus. S. Richardo. S. Beringerio. S. Giſſulfo. S. Ebroinus. S. Archimbaldi. S. Rotardi. S. Ivone. S. Chriſtino. S. Amalgaudo. S. Airado. Ego Winitarius præſens fui. S. Odilone. Sarlulfus præſens fui. Ego Aſtoldus præſens fui. Oſtoldus præſens fui. Celdebodus præſens fui. S. Ebone. Adalongus præſens fui. Rothaldus rogatus. S. Ebroino. Rodulfus ſubſcripſit.

* retineret.

LXXXI.

Karoli, Burgundiæ Regis, Præceptum pro Geraldo Comite.

An. 858. Ex eodem Chartulario.

IN nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti Dei æterni. Karolus, divinâ ordinante Providentiâ, Rex, Hlotarii quondam incliti & Auguſti filius. Si neceſſitates Eccleſiarum. . . . . juvamine, hoc nobis prodeſſe non dubitamus & ad temporalem glorioſiùs tranſigendam proſperitatem & ad æternam feliciùs obtinendam beatitudinem. Idcircò noverit omnium Fidelium

Vide Annales Bertinianos ad an. 870. & 72.

ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtrorumque præſentium ac ſuturorum induſtria quia Gerardus ſpectabilis Comes noſtræ reverenter innotuit celſitudinè qualiter Eccleſia ſancti Mauritii Viennenſis, ubi Agilmarus, venerabilis Archiepiſcopus, præeſſe dinoſcitur, quædam villa ſeu Eccleſiæ priſco jam tempore mundiali præveniente cupiditate ſubtracta fuerint & quibuſdam laïcis hominibus ſub in . . . . . temeritate beneficiatæ, ex quibus etiam iſdem Gerardus per beneficium piiſſimi genitoris noſtri quondàm Hlotharii obtinebat in pago Viennenſi ſeu in comitatu Tolvionenſi Giniciacum villam atque Eccleſiam ſancti Marcelli Martyris extrà muros urbis Viennæ ſitam inter duo caſtella Heumedium ſcilicet & Crappum, quod præfatus Gerardus obtinebat ad beneficium, ſed iſdem Comes inluſter pariter cum Remigio Lugdunenſæ ſedis venerabili Archiepiſcopo de religione Chriſtianitatis & emolumento noſtræ mercedis ſalubri intentione pertractans, ſupplici voto ſimul noſtram precati ſunt manſuetudinem quatinùs præſcriptas villas & præfatam Eccleſiam cum omnibus appendiciis ſuis ad prædictam ſancti Mauricii . . . . . pro amore Dei ac Domini noſtri Jeſu Chriſti & æternæ beatitudinis præmio per præ . . . . . dignanter reſtitueremus. Quorum ſaluberrimas preces ad effectum ducentes, hos noſtræ juſſionis apices fieri cenſuimus, per quos memoratas villas, ſicut ſupradictum eſt, Tollianum in pago Viennenſi in comitatu Tollianenſi, necnon etiam in comitatu Viennenſi Giniciacum villam & Eccleſiam ſancti Marcelli Martyris extrà muros urbis Viennæ ſitam, qualiter præfatum habetur, inter duo caſtella conſtructam, Heumedium ſcilicet & Crappum, ad jamdictam caſam Dei, Eccleſiam videlicet ſancti Mauricii, cum omnibus illarum appendiciis & univerſis ibidem pertinentibus ſub integritate reſtituimus atque reddidimus, quatinùs per hoc noſtræ auctoritatis ſeu confirmationis Præceptum quicquid ex hac deinceps cauſa tam Agilmarus, ejuſdem urbis Viennenſis Archiepiſcopus, vel ſucceſſores ejus, quàm quilibet Advocatus & Rector ipſius Eccleſiæ juſtè ac rationabiliter elegerint vel voluerint, liberam in omnibus habeant in Dei nomine perpetualiter faciendi poteſtatem, abſque cujuſlibet duntaxat repetitione ſeu qualibet injuſta contrarietate. Et ut hoc noſtræ auctritatis Præceptum à Fidelibus Eccleſiarum Dei ac noſtris veriùs credatur atque perennis temporibus inviolabiliter ſub inconvulſo rigore conſervetur, manu propriâ roborare ſtuduimus, & anuli noſtri impreſſione ſubter aſſignari juſſimus. Signum Karoli Regis glorioſi. Deidonus Notarius ad vicem Heicardi recognovit.

LXXXII.

Ludovici II. Imperatoris Præceptum pro Eccleſia Viennenſi.

An. 858. Ex eodem Chartulario.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Hludovicus, divinâ ordinante Providentiâ, Imperator Auguſtus. Si Sacerdotum ac Servorum Dei petitionibus, * quibus nobis pro ſuis neceſſitatibus innotuerint, ad effectum perducimus, non ſolùm imperialem conſuetudinem exercemus, verùm etiam ad beatitudinem retributionis mercedem talia nobis faciendi profutura confidimus. Proindè comperiat omnium Fidelium noſtrorum induſtria præſentium ſcilicet & futurorum quoniam venerabilis ſanctæ Viennenſis Eccleſiæ Ragamfredus Archiepiſcopus necnon & ſacri palatii noſtri Notariorum noſtrorum ſummus, noſtræ celſitudinis excellentiam ſaluberrimis expetiit precibus quatinùs ſerenitas majeſtatis noſtræ ſanctæ matris Eccleſiæ Viennenſi ſanctoque Mauritio, cui iſdem Præſul præeſſe atque prodeſſe dinoſcitur, res & prædia univerſa quaſcunque vel in quibuſcunque locis & regnis ſeu comitatibus ſita vel reperta eſſe noſcuntur, quas prædeceſſores noſtri glorioſi Imperatores & Reges necnon & ſancta Romana Eccleſia per Præcepta & ſacra privilegia à primitiva Eccleſia penè ejuſdem matris Eccleſiæ ſancti Mauritii Viennenſis Metropolim ad noſtra uſquè tempora piâ devotione piâque largitione contulerunt, ſeu quaſcunque viri religioſi de ſuis propriis * ereditibus eandem exornaverunt per noſtræ largitionis Præceptum immò imperialem auctoritatem perennis ejuſdem Eccleſiæ univerſa quæque habenda temporibus confirmaremus. Nos quoquè juſtam immò rationabilem petitionem ejus libentiſſimè adnuentes, hoc ſerenitatis noſtræ Præceptum fieri cenſuimus, per quod ſpecialis mater noſtra Eccleſia Viennenſis immò ſanctus Mauritius omnes res & villas, Monaſteria quoquè, & immunitates, ac omnia prædia ejuſdem matris Eccleſiæ ex temporibus antiquioribus uſquè nunc jure poſſeſſionis debitæ quæ infrà imperium ditionis noſtræ ubicunque nota & cognita ac reperta fore noſcuntur, indiſſolubili firmitate & innodatione perpetuâ obtineat. Undè & modis omnibus auctoritate imperiali jubendo præcipimus atque præcipiendo decernimus ut nullus Comes, nullus Judex publicus, nec quiſlibet ex judiciaria poteſtate, vel ullus ex Fidelibus Chriſtianis in Eccleſiis, loca, vel agros, ſeu in reliquis poſſeſſionibus præfatæ matris noſtræ Eccleſiæ Viennenſi in quibuſlibet curtis & territoriis quas tempore moderno juſtè & rationabiliter poſſidere videtur, quæque etiàm deinceps aut per nos aut per quorumlibet Fidelium devotione divina pietas augeri voluerit, aut freda exquirat, aut francos vel ſervos diſtringere audeat, neque etiam ad Judicia publica venire compellat, ſed ſint ſub tuitione atque ordinatione & immunitate ſeu defenſione matris Eccleſiæ ſancti Mauricii ſuoque Pontifici atque Rectori. Super hæc omnia, quicquid per negligentiam Rectorum à pravis hominibus ablatum atque avulſum vel direptum eſt, ſub omni integritate uſquè inexquiſitum reddimus. Ut autem hæc noſtræ confirmationis auctoritas noſtris futuriſque *, Domino protegente, inviolabilis & inconvulſa permaneat, manu propriâ ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione adſignari juſſimus.

Signum Hludovici ſereniſſimi Auguſti.

Teudo Notarius ad vicem Ragamfredi Archicancellarii recognovit.

* quæ

* hæreditatibus.

* temporibus

Datum Viennæ civitate anno, Deo propitio, imperii IIII. Domini noſtri Hludovici ſereniſſimi Auguſti II. ſcilicet Kal. Novembris, Indictione VII.

Actum Viennæ urbi in Chriſti nomine feliciter. Amen.

LXXXIII.

Ejuſdem Ludovici Præceptum pro eadem Eccleſia Viennenſi.

An. 859. Ex eodem Chartulario.

IN nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti Dei æterni. Hludovicus, divinâ ordinante Providentiâ, Imperator Auguſtus. Si Sacerdotum ac ſervorum Dei petitiones, quas nobis pro ſuis innotuerint neceſſitatibus, ad effectum perducimus, non ſolùm conſuetudinem imperialem exercemus, verùm etiam ad beatitudinem retributionis mercedem talia nobis faciendi profutura confidimus. Itaquè omnium Fidelium ſanctæ Dei Eccleſiæ ac noſtrorum præſentium & futurorum comperiat magnitudo quoniam Ragamfredus, venerabilis ſanctæ Viennenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus, necnon & ſacri palatii noſtri Notariorum ſummus, atque Hugo nobiliſſimus Comes & cariſſimus propinquus noſter præſentiam noſtri accedentes innotuerunt quandam partem villæ quæ vocatur Fornis in comitatu Viennenſi ſitam, temporibus priſcis à religioſis Chriſtianis matris Eccleſiæ ſancti Mauricii Viennenſium Urbi conlatam, non longo tempore præterito inter reliquarum ſubtrationem rerum injuſtè ob incuriam priorum Prælatorum ejuſdem Eccleſiæ actuariorum fuiſſe ſublata. Undè ſerenitatem noſtram ſuppliciter expetierunt quatinùs ob amorem Chriſti, necnon & pro levamine & memoria genitorum noſtrorum, quorum corpora in eadem matre Eccleſia fore noſcuntur humata, ac pro amabili eorum deprecatione, jam dictam partem villæ Fornis quæ injuſtè ſubtracta fuerit, unà cum Eccleſia ſancti Nazarii conſecratam, cum omni familia utriuſque ſexûs ejuſdem villæ ſancti Mauricii juris pertinentia cum reditibus univerſis ac poſſeſſionibus juſtè redderemus, ac reddentes præfatæ matris Eccleſiæ ſancti Mauricii Præcepto noſtræ auctoritatis confirmaremus. Quorum precibus ob emolumento mercedis noſtræ & genitorum noſtrorum ac propter diutinum famulatum nobis ſinceriſſimè ab ipſis exhibitum libentiſſimè annuentes, hoc ſerenitatis noſtræ Præceptum fieri cenſuimus, per quod memoratæ Eccleſiæ ſancti Mauricii jamdictam partem villæ Fornis cum omnibus ſibi juſtè & legaliter pertinentibus, videlicet cum domibus cæteriſque ædificiis Eccleſiamque ac terris cultis & incultis, vineis, pratis & ſilvis, aquis aquarumque decurſibus, mancipia etiam utriuſque ſexûs & ætatis, quæſitum & inexquiſitum, omnia & in omnibus prælibatæ Eccleſiæ ſancti Mauricii ſuiſque Rectoribus reddimus ac reddita perpetuis temporibus eorum utilitatibus ſubeſſe volumus atque prodeſſe. Volumus namque atque dignum eſſe decernimus ut Teudo, ejuſdem matris Eccleſiæ filius & Presbyter, qui pro ſuprà nuncupatis rebus magnum dedit ſtudium & laborem improbum ut priſtinæ reſtituerentur poteſtati, Uboldus nepos ejus Clericus in id ipſum præfatam ſancti Nazarii Eccleſiam cum omnibus rebus, ſicut ſuprà lecta & nota eſſe noſcuntur, omnibus diebus vitæ illorum jure poſſideant uſuario & ſub ſua ordinent diſpoſitione abſque alicujus hominis contradictione. Ut autem noſtræ auctoritatis conlatio & reſtitutio firmiorem obtineat vigorem, manu propriâ ſubter firmavimus, & anuli noſtri impreſſione adſignari juſſimus.

Signum Hludovici ſereniſſimi Auguſti.

Arnulfus Notarius ad vicem Ragamfredi Archicancellarii recognovit.

Datum Viennæ urbi VII. Kal. Novemb. anno imperii V. Domni noſtri Hludovici ſereniſſimi Auguſti in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXXIV.

Karoli Calvi Privilegium pro Eccleſia Auguſtodunenſi.

An. 859. Ex Chartulario Eccleſiæ Auguſtodunenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex. Si eccleſiaſticas ſanctiones atque earum decreta noſtro confirmamus Edicto, proculdubio regiæ celſitudinis morem exequimur, atquè apud æternam retributionem hoc ad emolumentum animæ noſtræ nullatenùs ambigimus pertinere. Quapropter noverit omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelium ſolertia noſtrorumque tam præſentium quàm futurorum quia Jonas venerabilis Præſul Eduorum Eccleſiæ, quam conſtat eſſe in honore ſancti Martyris Chriſti Nazarii dicatam, adiens culmen noſtræ celſitudinis, obtulit obtutibus noſtris quoddam Privilegium Epiſcoporum atque Abbatum manuum roboratum; in quo continebatur inſertum qualiter idem Jonas, divino tactus amore, pro Dei honore & reverentia beati Nazarii Martyris Chriſti, Canonicorum ejuſdem matris Eccleſiæ curam gerens, & perpendens quòd canonicè degere neque ibidem Deo deſervire poſſent, proſpiciens primùm illorum habitum officinarum inconvenientem & penè nullum eſſe comparatione aliorum, juxtà morem aliarum urbium clauſtra illis conſtruere officinaſque congruentiores & aptiores ad uſus eorum ædificare ſtuduit. Et licèt quædam res eccleſiaſticæ ad ſupplementum eorum & victum adminiſtrandum à prædeceſſoribus ſuis illis conlatæ fuiſſent, tamen pro quantitate ſui atque difficultate itineris, quia longè ab urbe diſtabant, penuriam ſæpiſſimè pati ſolebant cotidiani victûs. Et ut penitùs hæc occaſio eis tolleretur, receptis eiſdem rebus, hoc eſt, Carimanno & Tillido villis, cum Fiſciaco, ad uſus eorum in pinguiori atquè viciniori loco Marcaſſolium villam indominicatam, & Simpiniacum ſimiliter indominicatam, cum beneficio quod Ragenfredus quondam ex eadem villa habuit, ad cotidianum victum & potum eis miniſtrandum delegavit, & per idem Privilegium confirmavit cum Anlaciaco villa, quæ olim eis à Domno Modoino collata fuerat, hoc decernens, ut ibidem quinquagenarius Canonicorum numerus non tranſgrediatur, donec, Deo opitulante, prædictæ res augmententur, & nullus cenſus

ex

ex eiſdem rebus aut alicujus terreni ſervitii vel muneris exigatur, ut ex eiſdem rebus aliquid auferatur aut diminuatur. Sed ut illius bona intentio atque Decreti confirmatio firmior habeatur & perpetuis temporibus conſervetur inviolabilis, noſtram deprecatus eſt magnificentiam ut ſuper hoc noſtræ auctoritatis Præceptum fieri dignaremur. Cujus petitionem ratam judicantes, hoc altitudinis noſtræ Præceptum illi fieri juſſimus; per quod omnimodis firmamus atque jubemus ut nunquàm vel nuſquàm ex rebus in præfato Privilegio conſiſtentibus à nemine mortalium quicquam tentetur evellere vel diminuere, ſed ſicut in præfato Privilegio conſtat eſſe præfinitum, in cunctis ità inviolabiliter noſtris futuriſque temporibus maneat firmum atque inconvulſum. Et ut hæc noſtræ confirmationis auctoritas noſtris futuriſque temporibus majorem in Dei nomine obtineat vigorem, manu propriâ ſubter eam firmavimus, & anuli noſtri impreſſione ſubſigillari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Folchricus Diaconus ad vicem Hludovici recognovit & ſubſcripſit.

Data XVIII. Kal. Julii anno XIX. Domni Karoli glorioſiſſimi Regis, Indictione VII.

Actum Tuſſiaco villa in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXXV.

Ejuſdem Karoli Præceptum pro eadem Eccleſia Auguſtodunenſi.

An. 859. Ex eodem Chartulario.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex. Quicunque Regiæ dignitatis culmine efferri deſiderat, meritò eum præ oculis ſemper habere debet cujus gratiâ præfertur. Igitur noverit omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelium & noſtrorum tam præſentium quàm & futurorum ſollertia quia nobis, qui ubiquè res eccleſiaſticas pro viribus tutari atque augmentari gaudemus, ob emolumentum mercedis animæ noſtræ libuit cuidam ſanctæ matri Eccleſiæ Eduorum, quæ noſcitur eſſe dicata in honore ſancti Nazarii Martyris Chriſti, cui etiam præeſſe videtur Jonas venerabilis Præſul, reſtituit atque ſolemniter refundi quandam villam quæ vocatur Tiliniacus, cum omni ſua integritate. Et eſt ſita in pago Orcharenſe, ſuper fluvium Sagonnam. Ipſa enim villa olim per incuriam Rectorum prædictæ Eccleſiæ & indivolorum hominum violentiam ab eodem loco diſtracta eſſe dinoſcitur. Undè nos, ſicut ſuprà prædiximus, res Eccleſiarum pro viribus tutamur, hoc celſitudinis noſtræ Præceptum fieri ac prædicto ſancto loco ad deprecationem dilecti nobis memorati Pontificis Jonæ dari reddique juſſimus; per quod præfatam villam cum omnium rerum jure legaliterque ſibi pertinentium ſummâ integritate jamdicto loco ſancto æternaliter mancipatam ac perenniter famulandam refundimus & delegamus, eo videlicet modo ut Rector præfatæ Eccleſiæ & ſucceſſores ejuſdem quicquid ex prædicta villa cum omnibus perrinentibus ſibi rebus pro utilitate ac commoditate Eccleſiæ & ſuorum neceſſitate facere decreverint, libero in omnibus perfruantur arbitrio canonicè legaliterque faciendi quemadmodum ex reliquis rebus ad eundem locum ſimiliter contraditis ac reſtitutis, & noſter anniverſarius ac dilectiſſimæ noſtræ conjugis Hirmindrudis in eadem Eccleſia per ſingulos annos gratiâ reſtitutionis iſtius villæ ſollemniter celebrari atque honorificè frequentari non negligatur. Et ut hæc noſtræ reſtitutionis auctoritas pleniorem in Dei nomine per ſupervenientia tempora obtineat vigorem, manu propriâ ſubter eam firmavimus, & anuli noſtri impreſſione ſigillari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Folchricus Diaconus ad vicem Ludouvici recognovit & ſubſcripſit.

Data III. Idûs Octobris. Indictione VII. anno XX. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum Tuſſiaco villâ ſuprà Moſam in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXXVI.

Airaudi Ceſſio ad Eccleſiam Brivatenſem.

An. 860. Ex Chartulario Eccleſiæ Brivatenſis. cap. 115.

SAcroſanctæ Eccleſiæ ſancti Juliani Martyris vico Brivate, ubi ipſe ſanctus Martyr in corpore requieſcit, vel cæterorum corpora Sanctorum ſeu Reliquiæ ibidem conditæ ſunt, ubi ad dexteram lævamque Arconcius inclitus Confeſſor ſeu Ilpidius Martyr adjacent, ubi in Chriſti nomine Bernardus, gratiâ Dei Comes, ſuper ipſam caſam Dei Rector præeſſe videtur, ſeu & Adalgiſus Præpoſitus ſuper ipſam catervam ſancti Juliani cuſtos præeſſe videtur. Ego igitur in Dei nomine Airaudus, metuens caſum humani generis & fragilitatem, ne me ſubitanea mors præoccupet, propterea cedo ad ipſam cæſam Dei vel ad ipſos Canonicos ibidemque Deo ſervientibus in ſtipendia Fratrum vel ad ſacrificium Deo offerendum aliquid de rebus meis propriis, ut ipſi Sancti ſeu & ipſi Canonici, qui ibidem ſunt degentes, interceſſores ſint pro peccatis meis ad Dominum. Et ſunt ipſæ res ſitæ in patria Arvernica, in * vice Ambronenſe, in villa cui vocabulum eſt Buciaco. Cedo ad ipſam Eccleſiam Dei vel ad ipſos Canonicos in ipſa villa caſam meam dominicariam, cum aliis manſis, cum curtis, ortiferis, pomiferis, & aliis campis, pratis, paſcuis, & molendinos tres, cum cunctis adjacentiis, aquiis, aquarumque decurſibus, viæ, cultum ſeu inculcum, quæſitum vel quicquid adquirendum eſt, omnia & ex omnibus quantumcunque in ipſa villa vel in ipſa cultura habeo vel adquirere potero integrum cedo ad ipſam caſam Dei vel ad ipſos Canonicos in illorum ſtipendia tam præſentium quàm & futurorum, tam de alode quàm de attracto, ut faciant ipſi Canonici de ipſis rebus in omnibus in illorum ſtipendia vel ad ſacrificium Deo offerendum quicquid facere voluerint. Et tamen mihi placuit voluntas ut dummodò ego advivo, titulum uſuario mihi liceat poſſidere. Et poſt obitum, quandoque Deo placuerit, in veſtriſque partibus faciat permanere. Et ſi ego uxorem duxero, & filios & filias mihi Deus

procreaverit, ipsum conscriptum ad me reverti faciatis. Et si hoc non fecero, ipsas res in omnibus sine ullo contradicente possideatis. Et ipsum decimum ab ipso scriptore, quandiù advixerit, possideatur. Et si evenerit, quod minimè credo, quòd aut ullus Rex iniquus aut Comes aut Abbas aut ullus Rector Ecclesiæ ipsas res superiùs jamdictas vel ullus heres meus ad ipsam casam Dei vel ad ipsos Canonicos abstrahere voluerit, in primis iram Dei incurrat & Sanctorum offensa, & sit particeps in infernum cum Juda Scahriot, qui Dominum tradidit, & hic conscriptus firmus & stabilis permaneat stabulatione subnixâ. Facta cessio istâ die Lunis in mense Madio anno VI. regnante Karolo Rege Equitanorum filii Karoli Regis Francorum. Signum Airaudo, qui cessionem istam fieri vel affirmare rogavit. Signum Immone.

LXXXVII.

Præceptum Karoli Regis quo donat Adalgiso, Fideli suo, ad deprecationem Hirmindrudis Reginæ, conjugis suæ, villam quæ vocatur Eliclacus super fluvium Olnæ infrà Comitatum Bajocacensem.

An. 860. Ex Chartulario Monasterii Fossatensis.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex. Regiæ celsitudinis mos est Fideles regni sui donis multiplicibus & honoribus ingentibus honorare atque sublimare. Proindè ergò morem parentum Regum videlicet prædecessorum nostrorum sequentes, libuit celsitudini nostræ, ad deprecationem seu suggestionem carissimæ conjugis nostræ Hirmindrudis, quendam Fidelem regni nostri Adalgisum nomine de quibusdam nostræ proprietatis rebus ditare sublimemque efficere, quæ videlicet res sunt sitæ infrà Comitatum Bajocacensem super fluvium Olnæ, hoc est, villa quæ vocatur Eliclacus, in qua consistunt manси XII vel quicquid ad eandem villam jure legaliterque pertinere dinoscitur. Undè hoc altitudinis nostræ Præceptum fieri illique dari jussimus, per quod memoratas res cum omnium rerum summa integritate, cùm terris cultis & incultis, silvis, pratis, molendinis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus & regressibus, & omnibus legitimis & terminationibus, necnon & mancipiis utriusque sexûs desuper commanentibus vel ad easdem res jure legaliterque pertinentibus..... & ad integrum, sicut dictum est, præfato Fideli nostro Adalgiso ad proprium concedimus, & de nostro jure in jus ac dominationem illius solemni more transferimus; ità videlicet ut quicquid ex prædictis rebus & mancipiis pro sua utilitate ac commoditate facere decreverit, libero in omnibus potiatur arbitrio faciendi sicut ex reliquis rebus & mancipiis suæ proprietatis. Ut autem hæc nostræ largitionis auctoritas firmior habeatur ac per futura tempora diligentiùs conservetur, manu propriâ subter eam firmavimus, anulique nostri impressione adsignari jussimus.

Signum Karoli gloriosissimi Regis.

Gosslinus Notarius ad vicem Hludovici recognovit.

Data VIII. Idûs Decemb. Indictione IX. anno XXI. regnante Domno Karolo gloriosissimo Rege.

Actum Adtiniaco publico palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

LXXXVIII.

Narratio de Monacho Cenomanensi ad Canonicam vitam & habitum conversо.

Ex veteri Codice Bibliothecæ Colbertinæ

SIcut cotidie sancta Ecclesia ad sortem electorum atque beatitudinem perpetuæ vitæ capessendam diversis evocationibus, non solùm despectus seculi, sed etiam eos, quod majus est, quos mundialis actio perfloridos facit, adtrahere decertat, ut illos hic & diversitas bonorum actuum multiplicet & illìc dissimilitas retributionis variæ ornet, ità è contrario antiquis hostis pios indesinenter subripere non cessat, ut quos consortes non potest habere in gloria, saltùm socios secum cognoscat in pœna. Nam cùm in tribus ordinibus, id est, Laicorum, Canonicorum, Monachorumque, non desint qui à primævo tempore nobiliora acta perscrutari atque aggredi tentârint dato divinitùs intelligibili animo, eos maximè insidiari nititur quos in juvenili ætate creverit se ultrò dominicis præceptis mancipasse, ut tantò profundiùs ad ima gaudens proiciat quantò à suis cruentis faucibus semel evasisse dolebat: quorum deviatio à proposito sancto quàm damnabilis esse censeatur Evangelica & Apostolica documenta edocent, suisque medicaminibus ut denuò reformentur, qualiter serpentinis venenis sauciantur, corroborant. Cùm enim unicuique modus correctionis secundùm gravitatem contagii conveniat, idque à Doctoribus Ecclesiæ sanciri permissum sit datâ auctoritate altitonantis Judicis, ut aliter obtecta detegantur, aliter aperta deleantur, in his etiam qui post devotionem nobiliorem ad secularem iterùm habitum dilabuntur atque apostatæ efficiuntur major sollicitudo & cura adhibenda esse decernitur. Quæ prævaricatio pessima in utroque sexu modernis temporibus suprà modum invenitur, plurimosque vacillantes suis volubilitatibus implicare & deperire à recto tramite obfuscatis luminibus inlisit. Sed quia hoc devitabile genus in promptu stare videtur, ac propter hoc in cœtu bonorum malorumque Catholicorum pars sit in redargutione, pars in defensione mali, ità ut eos quos in tali facinore depressos, dùm non possunt innocuos facere in toto, suis mendosis sermocinationibus aut per abnegationem aut dissimulationem actûs vel per aliquam occasionem innocentes conantur ostendere, sitque jam gravior casus multorum quàm unius, restat de hac ipsa controversia quæ modò nostris in partibus excrevit aliquid ad medium deducere; quatinùs cognitâ veritate judicium observetur veracium, & falsitas confusa evanescat.

Quidam namque Sacerdos nomine Urso valdè nobilis fuit Cenomannis civitate, qui unum ex suis nepotibus superstitem esse volebat. Cùmque

ſuper hac re conſultum ipſius urbis Epiſcopi, videlicet venerabilis Rotberti, peteret, non ſolùm ſuæ petitioni aſſenſum præbuit, verùm etiam omnimodò id agendum exhortare curavit, reputans in puero & Eccleſiæ utilitatem pro genere ſpectabili profuturam & immortalitatem animæ dulciùs vivendo atque Eccleſiæ inſtituta militando recepturam. Prædictus itaquè Sacerdos hoc negotium adimplere feſtinans, adhibito ſecum Fratre ſuo nomine Wanilone, obtulit ſupradictum nepotem cognomine Rigrannum Domno Epiſcopo Eccleſiæque ejus, ut ab eo & ipſius congregatione honorem Clericatûs ſuſcipere mereretur. Quod cùm factum diebus ſanctum Paſchæ fuiſſet nobiliter, denuos Domnus Epiſcopus præfato avunculo, qui eum in ſpiritalis filii vicem ſuſceperat, commendavit, ut tutor cuſtoſque corporis & animæ ejus fieret ac nutrimenta præberet, quatinùs poſt edocationem aptum divinis & humanis ſervitiis ei reddere poſſet. Qui imperium ſui Senioris libenter obtemperans, recepit puerum. Cùmque apud ſe non eſſe copiam Litterarum cognoſceret, miſit eum in quoddam Monaſterium ipſius Epiſcopi, ubi ordo Monaſticus vigebat, ut illìc inſtrueretur ſacris Litteris & erudiretur. Ergò ſuſceptus puer in Monaſterio, tradituſque magiſtro, cùm per plures dies ſcholaſticis diſciplinis operam dediſſet, quodam tempore cœpit fatigari languore gravi corporis. Itaquè dùm ſœpiſſimè talibus impulſionibus cruciaretur, diruſque dolor inteſtinarum ac viſcerum inremediabiliter eum vexaret, nullâ arte medicinali medelam præbente, obtupeſcere cœpit Magiſter quæ & cur agitatio tantæ infirmitatis adoleſcentem infligeret; ſciſcitanſque ab eo quam ob cauſam tot & talia inviſa pateretur. Qui cùm diutinè interrogaretur & nullum certum reſponſum dediſſet, quâdam die acriores ſuſtinens cruciatus, ut penè exanimis jaceret, vix languido hanelitu flante, tandem confeſſus eſt ſe à patre Deo devotum fuiſſe in annis prioribus in Monaſterio quod vocatur Cormaricus, propterea quòd Dominus ſe ipſum jam emortuum pro eventu nimiæ infirmitatis patri poſt votum reddidiſſet, ac ideò ſperare ſe pati tam gravia. Quo audito, magiſter tacitus intrà ſe requirebat ei recepto robore, cùm tempus inquiſitionis adeſſet, ſi fuiſſent inſania quæ ab eo audierat hora infirmitatis. Ille autem adfirmabat vera eſſe, docebatque ordinem rei. Dicebat etiam velle ſe eſſe Monachum, ut ipſius & patris anima à periculo voti liberaretur. Siquidem pater ejus ſuprà memoratus, videlicet Rohtbertus, jam humanis rebus exceſſerat. Deciderat enim in capturam Norcomannorum, & ſic eorum pœnis attritus interierat. Itaquè paulatùm adoleſcens informabatur ut collum ſub levi jugo Chriſti ſubmitteret atque propoſitum patris expleret. Sed magiſter id fieri poſſe negabat dicens: Quia nequaquàm huc veniſti ut Monachus efficereris, nec ideò tonſuram accepiſti, ſed nec parentes tui his ſermonibus adquieſcent. Perſeverante autem illo in adfirmatione & defenſione rei quæ petebatur non fiendæ, contigit ut avunculus ejus, qui eum paterno affectu ſuſceperat, videlicet Urſo, declinaret in Monaſterium cauſâ viſitationis. Quod cùm edilia præparantur & invicem confabularentur, inter cætera orſus eſt adoleſcens avunculo oſtendere voluntatem propoſiti, laboremque quem patiebatur, ac votum patris. His auditis, Sacerdos non minimè anxius graviter ferebat, non * minimè contradicere audebat quod exhortari nolebat. Conſenſit tamen nolens diù petenti ut faceret quod poſcebat. Statimque mutato habitu induit cucullam; ac cadens ad pedes avunculi, oſculatus eſt illos. Sic ab illo die & magiſter qui denegabat, & illi qui deridebant vocem loquentis, in exhortationem & conſolationem verſi ſunt. Intereà illis diebus Epiſcopus à civitate longiùs receſſerat, exercens opus prædicationis & confirmationis per provinciam locis neceſſariis. Cùm autem reverteretur & eſſet non longè ab urbe, vocavit Magiſtrum ſuprà memorati adoleſcentis, qui & Abbas Monaſterii erat, ut ſciret quæ agerentur circà Monachos & Monaſterium. Poſtquàm verò cuncta cognovit, noviſſimè de Diſcipulo interrogavit. Quibus interrogationibus reſponſum dedit Abbas, atque omnia quæ facta fuerant enuntiavit. Quo audito, Domnus Epiſcopus admiratus, concitus in eundo uſquè ad civitatem pervenit, ſcire volens quam ſpeciem haberet res audita, ſed incredibilis; juſſitque Abbatem & Novitium vocare & quoſdam ex Fratribus. Cùmque coram eo aſſiſterent, ſtante circùm circà omni catervâ Clericorum Laicorumque, (erat enim hora ad celebrandum Miſſarum ſolemnia, quia feſtivitas Purificationis ſanctæ Mariæ inſtabat) ait ſtupefactus ad jamdictum novitium: Nuper te, frater Rigranne, Canonicum dimiſi, & modò cucullatum video. Dic ergò nobis cur hoc feciſti, vel quis coëgit, aut conſilium dedit. At ille reſpondit: Nullius conſilio vel ſuggeſtione, ſed ſolâ voluntate & ſponſione proprii animi, à me hoc actum eſt. Retulit itaquè audientibus omnibus cuncta ſuperiùs dicta. Addebat etiam ſomnium mirabile ſe vidiſſe, cujus interpretatio talis erat, ut ſeculum dimitteret, & vitam Monaſticam teneret. Adhuc autem non credente Epiſcopo, nec cæteris adtendentibus, adjuravit eum ex ſuo miniſterio terribiliter ut profiteretur ſi vera eſſent. Ipſe verò confirmabat cum jurejurando nihil mendosè locutum ſe eſſe. Quamobrem venerabilis Epiſcopus mœſtus & omnis Congregatio ejus dolebant quaſi ablatum ſolatium adjutoriumque Eccleſiæ ſuæ traditum, ſciſcitantes etiam inter ſe admirando quæ tanta prudentia in adoleſcente poſſet apparere, præſertim cùm in periculoſiori ætate jam pervenerat. Erat enim, ut æſtimabatur, decem & octo annorum. Iterùm autem venerabilis Epiſcopus perquiſivit ſi cunctis diebus deſtinaſſet perſeverare in ordine Monaſtico. Illo verò adfirmante & conteſtante coram omnibus, dedit ei benedictionem Domnus Epiſcopus, conceſſitque locum & ordinem Monaſticum quem petebat. His ità tranſactis, cùm audiſſet præfatus avunculus, videlicet Urſo, rem actam ab Epiſcopo, (non enim fuerat tunc præſens, quia infirmatus quodam loco jacebat) graviter accepit cum cæteris parentibus quòd nepos eorum perditus eſſet ſeculo & adquiſitus Deo. Miſit ad arcerſiendum eum. Cùmque antè eum adſtitiſſet, cum omni ira & mentis inſania ità ad eum locutus eſt: Quid feciſti, miſer? Quare Monachus eſſe voluiſti? Cur elegiſti unum parvum panem pro

* tamen

numero centenario & parum vinum pro calicibus epotandis usquè ad satietatem ? Quamobrem vita porcorum in leguminibus & horto ut sufficiens tibi esses voluisti ? Ubi erunt deliciæ carnium quas dimisisti, suavitas potionum, delectatio canum accipitrumque, tactus voluptuosus mulierum ? Cùm ergò animum adolescentis contrà hæc fortiter resistere vidisset & responsa non juvenilis sed robore senilis cerneret, addebat multò sceleratiora, ità ut etiam lenones immitteret qui eum provocarent ; necnon etiam concitavit cæteros avunculos, scilicet Lethardum, Wanilonem, & multos alios parentes, qui & dicebant ei : Cur nos degenerare voluisti ? Opus progeniei nostræ cum pauperibus & mendicis non fuit. Nobis floruit mundus, copia auri & argenti lapidumque apud nos fuit. Nobis arma fulgida resplenduerunt, equi auratis oris & torto collo arriserunt. Et tu omnia ista spreviſti ? Hæc dicebant sceleſtes, qui eum ad meliora excitare debuerant, qui magis pomparicè viventes demergi letheas in undas volunt quàm cum liberatis fonte salutari ablui & piissimo liberatori effectu decantari post veniarum laborem, dicendo : Transivimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Sed animus juvenis invictus permansit, cupiens observare quod cœperat, ità ut per quinque annos eum revocare non possent, ordines suos & affectus regulares in Monasterio cum cæteris custodiens. Porrò inter hæc, cùm omnem bacchationem super jamdictum Magistrum exagitarent, culpando illum, & requirendo discipulum, festinus magister reddere commendatum non neglexit. Qui recipientes nepotem, retinuerunt apud se semper figuram Monachi habentem. Post retentionem verò octo dierum & ampliùs, rursùs valdè obsecrantes remiserunt eum in Monasterium, deprecante discipulo, & illis consentientibus. Cùm autem tempus accipiendi primos gradus Ecclesiasticos pertransiret, auditâ circumventione avunculorum venerabilis Episcopus misit ad prædictum Sacerdotem, ut quod priùs concesserat, sicut diximus, & posteà à consensu longiùs se retraxerat, jam tunc assentaretur, ut gradus Ecclesiasticos sub ipso habitu Monachus susciperet. Ergò diù dissimulante illo, novissimè mandavit Domno Episcopo ut faceret quod ratio & auctoritas commendabat. Quod & factum est ; accepitque benedictiones quinque graduum, degens & perseverans voluntariè in sanctam conversationem. Igitur expletis posteà annis duobus, supervenit repentina dies adimprovisus finis vitæ Ursonis. Cùmque ad exitum urgueretur, vocavit prædictum Monachum nepotem suum. Ipso verò adsistente coram eo, ammonere curavit de gloria mundi quam relinquebat, non dimittens intentionem quam semper habuerat ut ad canonicam vitam reverteretur, dato consilio, & rebus maximè omnibus quæ habere potuerat, ut ejus mentem ad cupidiciam & inanem gloriam excitaret. Atque ità obiit. Implevitque mortuus quod explere nequiverat vivus. Ex illa ergò die à pristina voluntate Subdiaconus cœpit esse alienus, junctus conversatione & animo avunculis suis, Lethardo scilicet & Amarrico, quorum consilio & ingenio totus fertur in præceps ; fiuntque ipsi Sacerdotes contrà Legem, arripiendo Ministerium Episcopi. Nam incluserunt eum in quodam cœnaculo, ubi sine judicio venerabilis Episcopi & Sacerdotum exuendo illum vestem Monasticam, induerunt albis. Atque ità ad secularem conversationem reversus est. Omnemque delictum super Magistrum & Domnum Episcopum congesserunt pro benefactis. Ipsos enim vana versutio contenebratis oculis graviter ad ruinam laquei subduxit. Qui per septem annos hanc violentiam timuerunt facere, ut multò damnabilior fieret longiùs ventilata & patrata, etiamsi malum esset. Quia quantò plus aliquod bonum perduraverit, tantò, si ceciderit, profundiùs ruit. Similiter & malum quantò ampliùs succreverit, tantò graviori pœnæ subjacebit. Quos talia sectantes, neglecto fructu pœnitentiæ, inanes socius habere cupiunt atque avernus suscipere desiderat.

Hujus rei testis est omnis ordo ipsius Ecclesiæ, qui unusquisque secundùm suum ministerium probare potest ità factum esse.

LXXXIX.

Præceptum Karoli Calvi pro Monasterio sanctorum Emeterii & Genesii in Diœcesi Gerundensi.

An. 861. Ex Archivo S. Mariæ de Amer in Diœcesi Gerundensi.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex. Si ergà loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei eorumque in eisdem locis sibi famulantibus beneficia opportuna largimur, præmium apud Dominum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Idcircò notum sit omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus & nostris præsentibus atque futuris quia quidam religiosus vir Theodosius Abba Monasterii quod est situm in pago Gerundense, constructum scilicet ad honorem sancti Emeterii sanctique Genesii, ad nostram accedens serenitatem, obtulit præcellentiæ nostræ quandam Domni ac genitoris nostri gloriosæ memoriæ Augusti Ludovici auctoritatem, prædecessori siquidem suo venerabili Abbati Deo dato factam : in qua continebatur qualiter idem Domnus & genitor noster per intercessionem Gauzelini quondam Marchionis eum & Monachos suos prædictumque Monasterium cum omnibus rebus sibi pertinentibus sub suæ immunitatis tuitione defensioniſque munimine clementer suscepерit. Petiit itaquè reverentiam nostram idem Theodosius Abba ut eandem Domni & genitoris nostri renovantes Præceptionem, eum Monachosque suos, unà cum præscripto Monasterio & cellis sibi pertinentibus aliisque omnibus rebus, similiter sub nostræ immunitatis defensione recipere pleniſſimè dignaremur. Cujus, inquam, petitionibus libenter acquievimus, & ità illi concessisse notum esse omnibus volumus. Quapropter eundem Abbatem cum Monachis suis, id est, Monasterium cum omnibus rebus sibi pertinentibus ac cellis sibi subjectis, quarum altera dicitur Domus sanctæ Mariæ sita secùs fluvium Amera, altera verò Domus scilicet super fluvium Sterriam, necnon eriam cellulas duas in pago Imporitanense sitas, ex quibus una appellatur Columbarium sita super fluvium Taceram, altera quippè dicitur Carceris sita juxtà maris magni lit-

tora, atque Ecclesiam in honore sanctæ Mariæ semper Virginis & sancti Matthæi & sancti Johannis constructam in pago Gerundense, sitam in loco qui dicitur Vallis Anglensis, ipsas Salas, seu ejus Palaciolum quod vocatur Merlac, cum omnibus appendiciis suis, necnon & in alio loco qui vocatur Ausor, & ex ipsa silva quantùm in eorum usus extirpare commodum duxerint, cum omni earum rerum integritate sub nostro murdeburdo, sicut dictum est, atque defensione integerrimè contrà omnium inquietudines hominum constituentes, præcipimus atque jubemus ut nullus Judex publicus vel quislibet ex judiciaria potestate in Ecclesias aut loca vel agros seu reliquas possessiones sæpedicti Monasterii & cellularum sibi subjectarum ad causas judiciario more audiendas, vel freda exigenda, vel paratas faciendas, aut ullas redhibitiones, aut fidejussores tollendos, vel illorum homines distringendos, aut illicitas occasiones requirendas, ingredi valeat; sed neque viaticum, neque portaticum, neque salvaticum, neque pascasium, neque teloneum, aut ullum illicitum debitum, nec ea quæ suprà memorata erant, exigere præsumat. Sed cum cellis suprà memoratis, villaribus, aliisque omnibus rebus prænominato Monasterio pertinentibus, in quibuscunque consistant locis sive pagis, necnon & cum omnibus possessionibus quæ justè rationabiliterque perenni tempore possidere dinoscitur, simul cum his quæ divina pietas eidem sacratissimo loco per quoscunque fideles augere voluerit, liceat memorato Abbati suisque successoribus & Monachis in sæpedicto loco degentibus quietè vivere & possidere easdem cum omni securitate sine cujuspiam contradictione & minoratione tenere & possidere, eorumque pro utilitatibus rationabiliter concambiare vel vendere, & pro nobis, conjuge, proleque nostra, seu stabilitate totius regni nostri unà cum Monachis ibidem Domino militantibus divinam misericordiam jugiter exorare. Et quandocunquè divinâ vocatione memoratus Abba aut successores sui ab hac luce migraverint, quandiù inter se tales invenire potuerint qui eos secundùm Regulam sancti Benedicti regere & gubernare valeant, licentiam habeant ex semetipsis Abbates eligere, qui eis, ut prædiximus, merito vitæ & sanctitatis præesse & prodesse possint. Et ut hæc nostræ confirmationis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propriâ subter eam firmavimus, & anuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Karoli glorioſissimi Regis.

* Gauzlenus. * Guillelmus, Notarius ad vicem Ludovici recognovit.

Data XIII. Kal. Decembris, Indictione IX. anno XXI. regnante Karolo glorioſissimo Rege.

Actum in Pontione palatio Regio in Dei nomine feliciter. Amen.

XC.

Item aliud pro Ecclesia Urgellensi.

An. 861. Ex Archivo Ecclesiæ Urgellensis. IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex. Quicquid pro utilitate & necessitate sacrorum locorum efficere contendimus, profuturum nobis & ad præsentem vitam feliciter transigendam & ad æternam beatitudinem faciliùs obtinendam omninò confidimus. Ideòque notum sit omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ Fidelibus & nostris præsentibus atque futuris quia venerabilis vir Guisadus, Urgellensis Ecclesiæ Episcopus, ad nostram accedens reverenter sublimitatem innotuit de quibusdam rebus à glorioſis Imperatoribus Karolo avo nostro & Ludovico genitore nostro eidem Ecclesiæ suæ per Præcepta imprævaricanda concessis, id est, condaminam unam quæ est propè hortum sanctæ Mariæ, & Ecclesiam sancti Jacobi, cum suis hortilibus & casalibus. Præterea petiit ut eidem sanctæ Sedi redderemus contiguam aliam condaminam & hortum præfatæ condaminæ adhærentem. Addidit etiam de decimis Andorrensis pagi ferri & picis, quæ Ecclesiæ suæ debentur. Simul etiam dixit nobis de quibusdam pagellis qui suæ sunt parochiæ, ut progenitoribus nostris Imperatoribus per Præceptum nostrum eidem sanctæ Sedi, beatæ Mariæ nomini dicatæ, secundùm antiquam consuetudinem subjectas esse confirmaremus. Cujus venerandi Pontificis supplicem rogationem clementer audientes, Præceptum hoc altitudinis nostræ fieri jussimus, per quod prænominatas res præscriptæ sanctæ sedis juri subjungimus & dominio Præsulis ejus Guisadi ac successorum ejus perpetuò mancipamus, videlicet ut ecclesiasticâ & Canonicâ auctoritate ad utilitatem & necessitatem sæpedictæ sanctæ Sedis & servorum Christi in ea degentium ordinent atque disponant sine cujuspiam inquietudine aut contradictione. Cerdanensis verò pagus, Libiensis, & Bergitanensis, Palariensis quoquè, atque Ripacurcensis, Gestabiensis, atque Cardosensis, Anabiensis, ac Tirbiensis, & locus sanctæ Deodatæ, cum finibus suis, sicut in memoratis imperialibus Præceptis notum est scriptum fuisse, semper subjaceant plerumque dictæ sanctæ Sedi Urgellensis Ecclesiæ, neque sit eis licitum ad alias vicinas Ecclesias migrare. Præterea concedimus eidem sanctæ Sedi ut sicut aliæ Ecclesiæ Septimaniæ, ità quoquè eadem & Rectores ejus semper habeant tertiam partem telenei de omnibus illius parochiæ mercatis. Similiter etiam concedimus eidem Ecclesiæ, ob remedium animæ nostræ tertiam partem telonei omnium negotiatorum per eandem Parochiam transeuntium atque mercantium. Nullique sit licitum contrà hac auctoritatis nostræ Præceptionem molestiam de his de quibus dicitur rebus & teloneis inferre super iis dicto Pontifici ac successoribus ejus sive ministris crebrò dictæ Ecclesiæ Urgellensis ad hoc exequendum constitutis præsentibus temporibus & futuris. Ut autem hoc nostræ auctoritatis scriptum pleniorem in Dei nomine obtineat firmitatem, manu propriâ subter firmavimus, & anuli nostri impressione signari jussimus.

Signum Karoli glorioſissimi Regis.

Gauzlenus Notarius ad vicem Ludovici recognovit & subscripsit.

Data XIII. Kal. Decembris, Indictione nonâ, anno XXI. regnante Karolo glorioſissimo Rege. Acta * Panagone palatio Regio in Dei nomine feliciter. Amen. * Pontigone.

XCI.

Commutatio inter Bernardum Comitem Arvernenſem & Lanfredum Abbatem Mauziacenſem.

An. 864. Ex Chartulario Eccleſiæ Brivatenſis cap. 217.

INter quos caritas illibata permanſerit, pars parti beneficia opportuna præſtantur; quia nihil ſibi de rebus propriis cenſuit minuandi quod è contrà recipit in augmentum. Ideòque placuit pro utilitate utrarumque partium venerabilem Bernardum, gratiâ Dei Comitem, necnon & uxorem ſuam Emengardem, ſeu Lanfredo Abbate ex Cœnobio Mauciaco, qui eſt in patria Arvernica, in aice Rioveneſe, conſtructus in honore beati Petri Apoſtolorum Principis & ſancti Capraſii Martyris ubi moderno tempore beatus Stremonius Martyr, primus Arvernorum Epiſcopus & Prædicator, corpore requieſcit, unà per conſenſum Monachorum ibi conſiſtentium, ut res congruas tam eccleſiſticas quàm ex alodes unà cum conſenſu & Præceptione glorioſiſſimi ac excellentiſſimi Regis Karoli & Rodulfi Epiſcopi inter ſe commutare & concambire debuiſſent. Quod ità & fecerunt. Prior namque dedit Lanfredus Abbas cunctaque ejus Congregatio partibus Bernardo Comiti & uxori ſuæ Ermengardi ex rebus ſancti Petri & ſancti Capraſii in comitatu Brivatenſe, in vico Brivate cellulam unam in honore ſancti Præjecti dedicatam, ipſam cellulam cum curtis & manſis & hortis & exiis & prata II. & campum unum ipſi Eccleſiæ adhærente & aratria I. vel quantumcunque ad ipſam caſam Dei aſpicit vel aſpicere videtur. Et in alio loco, ubi dicitur illa Maceriaco, manſos IV. & vineam unam cum aratriis, cum hortis & campis & pratis, cultum & incultum, quæſitum vel quicquid ad inquirendum eſt, vel quantumcunque ad ipſos manſos aſpicit vel aſpicere videtur, hoc eſt, ab ipſo vico uſquè ad caſtellum, vel quicquid ex ratione præſcripti Monaſterii legaliter obtinetur, totum & cum omni integritate dederunt Lanfredus ſuprà nominatus Abbas ſuique Monachi Bernardo Comiti & uxori ſuæ Ermengardi. Similiter in compenſationem hujus rei meriti ſupradictus Bernardus Comes & uxor ejus Ermengardis pariter conſentientes dederunt partibus Lanfredi Abbati ſuisque Monachis ad opus ſancti Petri & ſancti Capraſii Eccleſiam quæ eſt in honore ſanctæ Mariæ conſtructa Juſſiaco villa, cum manſis & hortis & pratis & vineis & aratriis. Similiter & in villa Lubiriaco manſum & hortum cum aratria I. & pratellos II. Item & in villa Dignaciaco campos II. Hæc omnia ſuperiùs nominata, quantumcunque ad Eccleſiam ipſam aſpicit, vel quantumcunque Donatus Clericus viſus fuit habere, vel quicquid Bernardus Comes & uxor ejus viſi ſunt per actractum ibi adquiſiviſſe, totum & cum omni integritate dederunt prædicto Monaſterio ſuiſque Rectoribus. Ità tamen ut unuſquiſque de hoc quod recipit poſt hac die faciat jure eccleſiaſtico quicquid voluerit. Et eſt præſcripta Eccleſia in eadem patria Arvernica, in Vicaria Randanenſe. De repititionibus verò in commutationibus pœnæ inſerere neceſſe non eſt. Sed tamen per ſtudii firmitatem, ſi unquàm tempore par contrà parem ſuum præſentium ſive futurorum de eiſdem duabus commutationibus uno tramite conſcriptis ullàm calumniam generare præſumpſerit, ſua petitio nullum habeat effectum, ſed inſuper componat duplum tantùm quantùm ipſe res melioratæ valuerint, & hæc commutationes omni tempore inviolabiles permaneant cum omni integritate. Factæ fuerunt commutationes iſtæ die ſabbato, in menſe Januario, anno XXIV. regnante glorioſiſſimo Karolo, Rege Francorum ſive Equitanorum. Signum Lanfredo Abbate. Signum Ingilbertus Præpoſitus.

XCII.

Karoli Calvi Præceptum de inſula Sequanæ vicina Eccleſiæ Pariſienſis.

An. 867. Ex parvo Chartulario Eccleſ. Pariſienſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex. Si rogationibus Sacerdotum Chriſti in honore Eccleſiarum ſibi creditarum aurem celſitudinis noſtræ inclinamus, regiam conſuetudinem exercemus, & ad ſalutem animæ noſtræ idipſum pertinere proculdubio novimus. Itaquè notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelibus & noſtris præſentibus atque futuris quia ad ſupplicem petitionem Æneæ, venerabilis Pariſienſis Epiſcopi, reddimus inſulam quandam eidem civitati in orientali plaga contiguam atque viciniorem Eccleſiæ ſanctæ Dei genitricis & ſemper Virginis Mariæ. Quæ ſiquidem, præter nonam & decimam, anteà uſibus habebatur & dominio Comitis ipſius civitatis & regionis. Undè etiam præcellentiæ noſtræ Præceptum hoc reſtitutionis ſeu reſtaurationis fieri juſſimus, per quod ſtatuimus atque firmamus ut memorata inſula ſine cujuſpiam Comitis inquietatione aut ſollicitatione, veluti præſignatum eſt, dominio Epiſcopi ſedis Pariſii civitatis & ſervorum perpetuâ lege ſubjaceat eorumque diſpoſitioni ſicut aliæ res dominationis ipſorum, Domino auxiliante, ſemper ſubſiſtat, nemine contradicente, aut qualibet inventione repente. Ut autem hæc reſtitutionis ſive redditionis noſtræ de ſupradicta inſula Præceptio ſemper in Dei nomine meliorem obtineat vigorem, de anulo noſtro ſubter eam juſſimus ſigillari. Hildeboldus Notarius ad vicem * recognovit. Datum X. Kal. Maii Indictione XV. anno XXVII. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege. Actum Compendio in Dei nomine feliciter. Amen.

XCIII.

Literæ Herardi, Archiepiſcopi Turonenſis, de dote Eccleſiæ Trojanæ.

An. 867. Ex Chartulario S. Martini Turonenſis.

ECcleſiam ſanctam Dei matrem Fidelium dici eamque ſponſam vocari nemo Fidelium ambigit. Proindè ego in Dei nomine Herardus, ſanctæ Metropolis Turonicæ ſedis, nullius ſuffragii merito, Archiepiſcopus, dùm de more Canonico parochiam noſtram circuiremus anno Incarna-

tionis Dominicæ DCCCLXVII. Indictione I. anno quoquè ordinationis noſtræ IX. devenimus ad quendam locum nomine Troium propè Monaſterium Cormaricenſe ſuprà fluvium Angueram in honorem beatiſſimi Confeſſoris Martini infrà Dioceſim noſtram antiquitùs à prædeceſſoribus noſtris conſtructum ; cujus ſtatum & facultatem perquirentes, reperimus eundem locum abſque dote & nondùm decimarum habentem legitimam ceſſionem. Cujus deniquè loci ſtabilimentum & honorem tractantes, adhibito nobiſcum aſſenſu & conſilio ſeu juvamine & deprecatione nobiliſſimi Deumque timentis Cormaricenſis cœnobii Abbatis Audachri, ſimulque reliquorum ejuſdem Monaſterii Monachorum, ipſum locum ſecundùm qualitatem inſtaurare curavimus, confirmando eidem loco ſub dotis ſcripturâ & largitione prælibati Abbatis in ipſa villa quartas III. de prato aripennos IIII. & farinarium I. in altero verò loco, in villa quæ dicitur Feriacus, inter vineam & terram aripen. I. & ſemis, &c. Data Idibus Novembris anno..... regnante Karolo Rege ſereniſſimo.

XCIV.

Præceptum Karoli Calvi de Nantriaco villa Eccleſiæ Pariſienſis.

An. 868. Ex parvo Chartulario Eccleſiæ Pariſienſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex. Si petitionibus Sacerdotum Dei, &c. Itaquè notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelibus & noſtris præſentibus atque futuris quia venerabilis vir Æneas Pariſii Epiſcopus culminis noſtri reverenter adiens ſublimitatem, humiliter deprecatus eſt ut Eccleſiæ ſibi commiſſæ ſanctæ Sedis in honore Dei genitricis & ſemper virginis Mariæ fundatæ auxilium præberemus, cujus res ex maxima parte Paganorum vaſtatione conſumptæ & allapſæ videbantur, ità ut nec ſacta loca ipſi ſanctæ Sedi pertinentia reſtitui ac reſormari * nolerent, neque ſervi Dei in eiſdem degentes vivere ac ſuſtentari poſſent. Pro quo multiplicibus rogationibus efflagitavit quandam ejuſdem Eccleſiæ villam in pago Pictavo ſecùs fluvium Clinnum ſitam Nintriacum ſibi reddere dignaremur, reddendoque reſtituere non denegaremus. Nos, inquam, ut credimus, divinâ inſpirante gratiâ ad ſupplicationem ejus auditum benignum accommodantes, non abnuendum ſalubribus admonitionibus ejus ratum omninò duximus. Undè & celſitudinis noſtræ Præceptum hoc fieri juſſimus, per quod memoratam villam Nantriacum, cum Eccleſiis & reliquis ædificiis, cum familia utriuſque ſexûs, cum terris quoquè cultis & incultis, vineis, pratis, ſilvis, aquis, aquarumve decurſibus, molendinis, paſcuis, egreſſibus & regreſſibus, cumque omnibus rebus quæ dici aut nominari poſſunt eidem villæ pertinentibus, memoratæ ſanctæ Sedi Pariſii præfatoque Æneæ Epiſcopo jure eccleſiaſtico æternaliter habendam reſtituentes reddidimus, reddenteſque reſtituimus. Videlicet ut ſine cujuſpiam contradictione aut inquietatione antedictus Epiſcopus & ſucceſſores ejus eandem villam cum ſumma integritate teneant atque poſſideant, & canonicâ ordinatione ad honorem & utilitatem atque neceſſitatem præſcriptæ ſanctæ Sedis liberâ poteſtate diſponant ; ſcilicet ut quicquid ex ea eſſe poterit, eidem ſacro loco in voluntate Dei proficiat ſemper in honoris augmentum, & animæ noſtræ proſit in adjutorium. Ut autem hæc munificentiæ noſtræ reſtitutio pleniorem ſemper & inviolabilem in Dei nomine obtineat firmitatem, manu propriâ ei ſubſcripſimus, & de bulla noſtra ſignari eam juſſimus.

* valerent

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Hildeboldus Cancellarius ad vicem Gozleni recognovit.

Datum XV. Kal. Aprilis Indictione I. anno XXVIII. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum Silvanectis in Dei nomine feliciter. Amen.

XCV.

Veteres Litaniæ deſcriptæ ex Libro precum Karoli Calvi, Regis Francorum, qui nunc extat in Bibliotheca Colbertina.

INCIPIT LÆTANIA.

KYrie eleyſon. Ter.
Chriſte eleyſon. Ter.
Chriſte audi nos. Ter.
Sancta Maria. Ora.
Sancte Michahel. Ora.
Sancte Gabrihel. Ora.
Sancte Raphahel. Ora.
Sancte Petre. Ora.
Sancte Paule. Ora.
Sancte Andrea. Ora.
Sancte Jacobe. Ora.
Sancte Johannes. Ora.
Sancte Thoma. Ora.
Sancte Jacobe. Ora.
Sancte Phylippe. Ora.
Sancte Bartholomee. Ora.
Sancte Mathee. Ora.
Sancte Symon. Ora.
Sancte Taddee. Ora.
Sancte Mathia. Ora.
Sancte Marce. Ora.
Sancte Luca. Ora.
Sancte Barnaba. Ora.
Sancte Timothee. Ora.
Omnes ſancti Apoſtoli. Orate.
Sancte Stephane. Ora.
Sancte Line. Ora.
Sancte Clete. Ora.
Sancte Clemens. Ora.
Sancte Dyoniſi. Ora.
Sancte Ruſtice. Ora.
Sancte Eleutheri. Ora.
Sancte Sixte. Ora.
Sancte Laurenti. Ora.
Sancte Ypolite. Ora.
Sancte Tiburti. Ora.
Sancte Valeriane. Ora.
Sancte Fabiane. Ora.
Sancte Sebaſtiane. Ora.
Sancte Corneli. Ora.
Sancte Cipriane. Ora.
Sancte Vitalis. Ora.
Sancte Gervaſi. Ora.
Sancte Protaſi. Ora.
Sancte Marcelline. Ora.
Sancte Petre. Ora.
Sancte Prote. Ora.
Sancte Jacincte. Ora.
Sancte Hermes. Ora.
Sancte Saturnine. Ora.
Sancte Firmine. Ora.
Sancte Georgi. Ora.
Sancte Bonefaci. Ora.
Sancte Maurici cum ſociis tuis.
Sancte Gereon cum ſociis tuis.
Sancte Coſme. Ora.
Sancte Damiane. Ora.
Sancte Theodore. Ora.
Sancte Benigne. Ora.
Sancte Euſtachi. Ora.
Sancte Menne. Ora.
Sancte Albine. Ora.
Sancte Cucuphas. Ora.
Sancte Peregrine. Ora.
Sancte Quintine. Ora.
Sancte Marcelle. Ora.
Sancte Lantberte. Ora.
Sancte Criſpine. Ora.
Sancte Criſpiniane. Ora.
Sancte Chriſtophore. Ora.

Sancte Simphoriane. Ora.
Sancte Luciane. Ora.
Sancte Urbane. Ora.
Sancte Projecte. Ora.
Sancte Vite. Ora.
Sancte Agapite. Ora.
Omnes sancti Martyres. Orate.
Sancte Hilari. Ora.
Sancte Martine. Ora.
Sancte Benedicte. Ora.
Sancte Gregori. Ora.
Sancte Ambrosi. Ora.
Sancte Augustine. Ora.
Sancte Hieronime. Ora.
Sancte Leo. Ora.
Sancte Medarde. Ora.
Sancte Germane. Ora.
Sancte Remigi. Ora.
Sancte Fortunate. Ora.
Sancte Aniane. Ora.
Sancte Florenti. Ora.
Sancte Columbane. Ora.
Sancte Chlodoolde. Ora.
Sancte Amande. Ora.
Sancte Vedaste. Ora.
Sancte Arnulfe. Ora.
Sancte Landeberte. Ora.
Sancte Audoene. Ora.
Sancte Eligi. Ora.
Sancte Sulpici. Ora.

Sancte Paule. Ora.
Sancte Antoni. Ora.
Sancte Machari. Ora.
Sancte Pauline. Ora.
Sancte Severine. Ora.
Omnes sancti Confessores. Orate.
Sancta Felicitas. Ora.
Sancta perpetua. Ora.
Sancta Petronilla. Ora.
Sancta Tecla. Ora.
Sancta Agata. Ora.
Sancta Agnes. Ora.
Sancta Cecilia. Ora.
Sancta Lucia. Ora.
Sancta Anastasia. Ora.
Sancta Scolastica. Ora.
Sancta Eufemia. Ora.
Sancta Genovefa. Ora.
Sancta Radegundis. Ora.
Sancta Gertrudis. Ora.
Sancta Eulalia. Ora.
Sancta Leuchadia. Ora.
Sancta Brigida. Ora.
Sancta Aldegundis. Ora.
Sancta Medrisma. Ora.
Sancta Eugenia. Ora.
Sancta Columba. Ora.
Sancta Juliana. Ora.
Sancta Julitta. Ora.
Sancta Baltildis. Ora.
Sancta Praxedis. Ora.
Sancta Savina. Ora.

Omnes sanctæ virgines Dei. Orate pro nobis.
Omnes Sancti. Orate pro nobis.
Propitius esto. Parce nobis Domine.
Propitius esto. Libera nos Domine.
Ab omni malo. Libera nos Domine.
Per crucem tuam. Libera nos Domine.

Peccatores. Te rogamus audi nos.
Ut pacem nobis dones. Te rogamus audi nos.
Ut Apostolicum nostrum in sancta Religione conservare digneris. Te rogamus.
Ut mihi Karolo à te Regi coronato vitam & prosperitatem atque victoriam dones. Te rogo audi me.
Ut Hirmindrudim conjugem nostram conservare digneris. Te rogamus audi nos.
Ut nos ad gaudia æterna perducere digneris. Te rogamus audi nos.
Ut liberos nostros conservare digneris. Te rogamus.
Ut sanitatem nobis dones. Te rogamus
Ut compunctionem cordis nobis dones. Te rogamus.
Ut fontem lacrimarum nobis dones. Te rogamus.
Ut spatium pœnitentiæ nobis dones. Te rogamus.
Ut remissionem omnium peccatorum nostrorum nobis dones. Te rogamus.
Ut animabus parentum nostrorum requiem æternam dones. Te rogamus.
Ut cunctum populum Christianum conservare digneris. Te rogamus.
Fili Dei. Te rogamus audi nos. Ter.
Agne Dei qui tollis peccata mundi. Parce nobis Domine.
Agne Dei qui tollis peccata mundi. Dona nobis pacem.
Agne Dei qui tollis peccata mundi. Miserere nobis.
Christe audi nos. Christe audi nos. Christe audi nos.
Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison.
Pater noster. Et ne nos inducas.
Ego dixi. Domine miserere mei. Sana animam meam, quia peccavi tibi.
Domine, exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.
Miserere mei Deus.

OREMUS.

DEUS, qui in sanctis habitas, & pia corda non deseris, per intercessionem omnium Sanctorum tuorum libera nos à terrenis desideriis & cupiditate carnali, ut nullo in nobis regnante peccato, tibi soli Domino servire mereamur. Per Dominum nostrum Jesum Christum, qui tecum vivit & regnat Deus in unitate Spiritûs sancti per omnia secula seculorum. Amen.
Benedicamus Domino. Deo gratias.

XCVI.

Præceptum Karoli Calvi pro Dodone, vassо Otgerii.

An. 869. Ex Archivo S. Petri Rodensis in diœcesi Gerundensi.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, Dei gratiâ, Rex. Regalis celsitudinis moris est donis multiplicibus Fideles suos & honoribus ingentibus honorare atque sublimare. Proindè morem parentum Regum videlicet prædecessorum nostrorum sequentes, libuit celsitudini nostræ cuidam Fideli nostro Dodone, vassо Otgeri Fidelis nostri, de quibusdam rebus nostræ proprietatis honorare atque in ipsius jus ac potestate conferre. Idcircò noverit experientia atque industria omnium Fidelium nostrorum tam præsentium quàm & futurorum quia concedimus memorato Fideli nostro Dodoni, vassо prædicti fidelis nostri Otgerii, quasdam res juris nostri sitas infrà Septimaniæ regnum in pago Russilionense, id est, villulam quæ vocatur Prunetus cum suo villare Domnolino, vel cum omnibus eorum appendiciis. Seu etiam & concedimus ei alium villarem cujus vocabulum est villare Mansaldi, cum finibus suis. His verò prædictis villulis cum eorum adjacentiis huic Fideli nostro prædicto Dodoni ad perpetuum per hanc nostræ largitionis constitutionem concedimus & de nostro jure in jus ac potestatem illius pro solemni donatione transferimus, ità videlicet ut quicquid ab hodierno die & tempore ex prædictis villulis exindè pro sua utilitate atque commoditate jure proprietario facere decreverit, liberam ac firmissimam in omnibus habeat potestatem faciendi, tam donandi quàm vendendi, seu commutandi, necnon etiam suis heredibus relinquendi. Et ut hæc nostræ largitionis atque donationis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propriâ subter eam firmavimus, & anuli nostri impressione adsignari jussimus.

Signum

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.
Almo ad vicem Ilgilgerio recognovit.
Data II. Kal. Martii anno XXIX. Indictione II. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.
Actum Monaſterio ſancti Dionyſii in Dei nomine feliciter. Amen.

XCVII.

Præceptum Karoli Imperatoris de Eccleſia quæ eſt in villa Juſſiaca.

An. 869. Ex Chartulario S. Arnulfi Metenſi

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, Dei gratiâ, Rex. Quicquid pro amore Dei Sanctorumque reverentia agimus, profuturum nobis ad præſentis vitæ curricula ſecuriùs trantienda & ad futuræ beatitudinis præmia feliciùs obtinenda non dubitamus. Comperiat ergò omnium Fidelium ſanctæ Dei Eccleſiæ noſtrorumque præſentium ac futurorum ſollertia quia ob Dei & ſancti Arnulphi præcipui Confeſſoris atque Pontificis amorem & honorem libuit celſitudini noſtræ, ad deprecationem cariſſimi nobis filii noſtri Karlomanni reverendi Abbatis, quandam capellam in pago Moſlenſi in villa Juſſiaca in honorem ſancti Hilarii Confeſſoris fundatam & dedicatam cum ſuis appendicibus cunctiſque ſibi pertinentibus rebus & mancipiis Eccleſiæ præfati ſancti Arnulphi ad luminaria inibì conſtinuanda & vinum ſacrificio miniſtrandum pro noſtrorum abſolutione peccaminum largiri & largiendo eam habendam & canonicè ordinandam confirmare. Undè hoc altitudinis noſtræ Præceptum fieri eidemque ſancto loco dari juſſimus, per quod præfatam Capellam cum domibus, ædificiis, curtiferis, viridariis, hortis, vineis, terris, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis aquarumve decurſibus, mancipiis utriuſque ſexûs deſuper commanentibus vel ad eandem Capellam juſtè & legaliter pertinentibus plenâque integritate eidem Eccleſiæ perpetìm habendam & canonicè ordinandam largimur, delegamus, & confirmamus, ita ut nulli Rectorum ipſius Monaſterii liceat ex eiſdem rebus quicquam ſubſtrahere aut minuere aut in alios præter quos conſtituimus uſûs retorquere; quatenùs Canonici ipſius Monaſterii liberiùs devotiùſque pro nobis, conjuge, & prole totiuſque regni noſtri ſtatu continuiſque precibus Dei miſericordiam implorarent. Ut autem hujus noſtræ lagitionis auctoritas inviolabilem obtineat firmitatem, manu propriâ ſignavimus, & anuli noſtri impreſſione ſigillari juſſimus. Data V. Iduum Septembrium Indictione II. anno XXX. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege, & primo in ſucceſſione regni Clotarii. Actum Metis civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

XCVIII.

Notitia judicii pro Monaſterio ſancti Andreæ Exalatenſis in Diœceſi Helenenſi.

An. 869. Ex Chartulario Monaſterii Cuxanenſis.

IN judicio Salomonis Comitis, Eldelindo Vicecomite, & de judices qui juſſi ſunt cauſas audire, dirimere, vel judicare, id eſt Traſebado, Ermemiro, Abſalon, Longobardo, Berane, Galindone Judicum, & in præſentia Wiliemundo Presbytero, Walarico Presbytero, Witerico, Suniario, Wanzane, Suniario, Fredenando, Sanſon, Dodone, & Gintile ſaione, vel aliorum plurimorum bonorum hominum qui in ipſo judicio reſidebant, veniens homo nomine Ricoſindus, quique mandatarius Salomon Comiti, cauſas perquirere vel mallare, undè & dicens: Audite me cum iſto mandatario de Witizane Abbate & Protaſio Presbytero, qui ipſas cartas accepit de ipſum alode de villa Canavellas & Treſvallos & Ucenias de Anna & Eldeberto Abbate, & eas protulit in judicio, qualiter tenet in ipſis ſupradictis locis, caſalibus, vineis, terris, hortos, & arbores, qui debet eſſe de beneficio Seniori noſtro. Tunc ipſi Judices ad ipſum mandatario nomine Wardina dixerunt: Quid ad hæc reſpondes? Et ille dixit: Ego omnia iſta teneo per iſto mandato cujus vocem proſequor per cartas Legibus factas quas fecit Anna & Eldebertus Abba cum Monachis ſuis, & ad illos fecit Rotrudes pro eleemoſyna, & illud aliud dimiſit filiæ ſuæ Annæ, & illa fecit carta faciente Protaſio ad domum ſancti Andreæ eleemoſynarum. Iterum prædicti Judices Recoſindo Miſſo Comitis dixerunt: Potes habere teſtes aut ſcripturas aut ullum indicium veritatis undè Legibus convincere poſſis ut per triginta annos quieto ordine fuiſſet beneficius, & proprius non debuiſſet eſſe de iſta Anna aut de matre ſua Rotrude aut avio ſuo Berane Comite aut in iſto aut in alio aut in tertio placito. Et ille Recoſindus in ſuo reſponſo dixit: Non poſſum habere quod dicitis nulloque tempore. Tunc ipſi Judices interrogaverunt ipſum mandatario cœnobio ſancti Andreæ ſi potuiſſet adſumere vocem datoris & firmare Legibus cum teſtimonia ipſas cartas & ipſum alodem ut infrà iſtos triginta annos aut ſuprà Legibus aut quietè tenuiſſet aut poſſeſſores fuiſſent Anna aut matre ſua Rotrudes qui iſtas cartas donationis eleemoſynarum fecerunt ad ſanctum Stephanum vel ſancto Andreæ ex voce avi vel patri ſuo Berane. Et ille reſpondit: Sic poſſum habere tale teſtimonia quomodò Bera Comes habuit ipſum alodem ex comparatione vel alode parentorum ſuorum & quietè poſſedit & dimiſit filia ſua Rotrude, & Rotrudes quietè tenuit per triginta annis & ſuprà & quietè dimiſit filiæ ſuæ Annæ vel Eldeperto Abbate pro carta donationis per Legis ordine. Undè ſic dedit iſte Wardina mandatarius vel Protaſius Presbyter tale teſtimonia quia juraverunt ad ſeria conditione ſicut ſuperiùs ſcriptum eſt. Iterùm prædicti Judices Recoſindo mandatario Salomonis Comitis dixerunt: Fac citò exvacuationem ſicut ſuperiùs reſponſum dediſti. Sic me exvacuo ego Recoſindus ab interrogatione Judicum quòd non poſſum diffamare ipſos teſtes & ipſas ſcripturas, nec teſtes ampliores nec meliores ut Legibus convincere poſſim ut beneficius debeat eſſe nec per ſcripturas nec per nullum indicium veritatis nec in iſto placito nec in alio nec nulloque tempore, & hæc mea exvacuatio vera eſt, quod negare poſſum in veſtro ſupradicto judicio. Factâ exvacuatione ſub die XV. Kalendas Septembris anno XXVIII. regnante Karulo Rege. Recoſindus ſubſcripſi & feci. Fredemundus

ſubcripſi. Signum Ermefredi. Signum Godemarii. Vacanus ſubſcripſi. S. Ermenrici. S. Iſideri. S. Auſiliro. Samſon ſubſcripſi. Ermimirus. Galindo ſubſcripſi. Abſalon ſubſcripſi. Titiſuado ſubſcripſi. Bera ſubſcripſi. Juliono, Dei miſeratione Presbyter, qui bannum exvacuationis ſcripſi & ſubſcripſi ſub die & anno quo ſuprà.

XCIX.

Karoli Calvi Præceptum de novo Ponte civitatis Pariſienſis.

An. 870. Ex parvo Chartulario Eccleſiæ Pariſienſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex. Notum ſit omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, Telonariis, omnem rem procurantibus Fidelibus noſtris, præſentibus ſcilicet & futuris, quia inſpirante clementiâ Salvatoris pro totius utilitate regni noſtri, ac defenſione ſanctæ Dei Eccleſiæ, atque Normannorum infeſtatione, unà cum aſſenſu & voluntate Fidelis noſtri Pariſiacæ urbis Æneæ Epiſcopi, placuit nobis extrà prædictam urbem de ærarii noſtri ſcato ſuprà terram Monaſterii ſancti Germani ſuburbio commorantis, quod à priſcis temporibus Autiſiodorenſis dicitur, ſubjectum etiam matri Eccleſiæ ſanctæ Mariæ commemoratæ urbis opportunum majorem facere pontem. Poſt expletionem verò ejuſdem pontis, tactus, ut credimus, rore cœleſte, dignum judicavimus pro amore Dei & ſanctæ Dei genitricis Mariæ ſanctique Stephani ipſum pontem Æneæ prædicti Epiſcopi ſucceſſorumque ſuorum poteſtati ſubicere; quatenùs tam ipſe quàm ſucceſſores ejus ipſum pontem, unà cum via quæ per terram ſancti Germani ad eundem pontem vadit, Deo propitio, ordinent abſque alicujus Comitis ordinatione, & in eadem emunitate permaneat ſicut anteà fuit & in Præceptis anteceſſorum noſtrorum & noſtro de rua ſancti Germani continetur. Quâ conceſſione factâ, præcellentiæ noſtræ placuit ſerenitati, tam ex prædicto ponte quàm ex via ſancti Germani jam prædicti quæ tendit ad eundem pontem, eidem ſcilicet Æneæ Epiſcopo ſuiſque ſucceſſoribus auctoritatis noſtræ ſolidum inconcuſſumque ſtatuere Præceptum; ità ut ipſe quàm ſucceſſores ejus in poſterùm ſæpè memoratum pontem cunctaſque arcas aquæ ejuſdem pontis, ac molendinos, & quicquid ad eum juſto ordine & * legatione pertinere videtur, abſque ullius Comitis vel Vicecomitis ſeu cujuſlibet judiciariæ poteſtatis contradictione libero & pacifico teneant arbitrio. Et ut hoc noſtræ auctoritatis atque largitionis Præceptum in Dei nomine per ſuccedentia annorum curricula conſervetur, veriùſque ab omnibus credatur, anuli noſtri impreſſione ſubter ſigillari ac decorari juſſimus, manuque propriâ noſtrâ affirmare curavimus.

* legaliter

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Giſlebertus Notarius.....

Datum pridie Idus Julii Indict one III. anno XXII. Domni Karoli glorioſiſſimi Regis.

Actum palatio Compendio in Dei nomine feliciter. Amen.

C.

Ejuſdem Karoli præceptum de Abbatia ſancti Eligii.

An. 871. Ex eodem Chartulario.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, gratiâ Dei, Rex. Si Eccleſiarum negotiis conſulendo, eorum ſtatum ad emendationem ob Chriſti amorem deducimus, ab ipſo non dubitamus accipere retributionem pro cujus hæc peragimus honore. Noverit itaquè omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelium noſtrorumque ad præſens & ſubſecutura ſagacitas quoniam Engeluvinus, venerabilis ſanctæ Eccleſiæ Pariſienſis Antiſtes, ad noſtræ humiliter accedens ſublimitatis manſuetudinem deprecatus eſt ut ob noſtræ mercedis conjugiſque Reginæ noſtræ Richeldis ac virginis intemeratæ genitricis Dei Mariæ emolumentum Abbatiam ſancti Eligii in poteſtate Eccleſiæ ſibi creditæ ſitam, eique jure beneficiario noſtrâ munificentiâ conceſſam, jamdictæ Eccleſiæ genitricis Dei ſanctæ Mariæ ſibique & poſt ſe Dei nutu futuris Paſtoribus in poteſtatem & jus Eccleſiaſticum habendum concederemus & concedendo inprævaricabili noſtræ auctoritatis Præcepto confirmaremus. Cujus petitionibus conceſſimus libentiùs quò noſtræ utilitati profuturum perſpeximus ampliùs, & ob Domini noſtri Jeſu Chriſti ſuæque Virginis Mariæ amorem, atque ob utrarum Eccleſiarum olim à Paganis devaſtatarum invicem emelioratiónem, & utiliſſimè nobis in ſalutem populi Chriſtiani à genitrice virgine prolis attributionem, hoc noſtræ privilegitatis Præceptum fieri & ſigillari juſſimus, per quod ſupradictam Abbatiam cum omni ſuarum integritate rerum jamdictæ Eccleſiæ præſenti futuriſque Paſtoribus delegando perpetualiter ad habendum concedimus, & concedendo inviolabiliter manere decernimus, atque de noſtro jure in jus ac dominationem Dominæ meæ genitricis ei mei Mariæ ſollemni more tranferimus, taliter ut quicquid exindè ſtatutus à Deo Præſul ſecundùm Dei ſuamque voluntatem facere voluerit, quemadmodùm ex aliis ſibi creditis Eccleſiaſticis rebus canonico in faciendo potiatur arbitrio. Eo ſiquidem pacto ut diem depoſitionis patris noſtri præcellentiſſimi Imperatoris Ludovici, quod eſt XII. Kal. Maii, & matris noſtræ glorioſiſſimæ Imperatricis Judith, quod eſt XIII. Kal. Aprilis, diem quoquè nativitatis noſtræ Idibus Junii, nec non & diem à Deo nobis conceſſæ unctionis, qui poſt obitum in diem ipſum in celebrando transfundetur, nativitatem prætereà amabiliſſimæ conjugis noſtræ Richeldis Reginæ Kalendis Auguſti, & copulam ſecundùm Dei voluntatem noſtræ conjunctionis, inſuper & ortum prolis noſtræ, ſi à fœcunda virgine impetrando data fuerit, ſub continua orationum Miſſarumque aſſiduitate cum omni clero ſibi commiſſo præſens futuruſque Antiſtes celebret, & refectio in utraque Congregatione in die ortûs prolis noſtræ, ſi, ut diximus, à genitrice Dei data fuerit, ſtudioſiſſimè peragatur. De cætero verò, pro hac utriuſque Eccleſiæ majorata

emendatione, omnis Præsul pro nobis, conjuge, & prole, regnique statu Dei misericordiam exorare indesinenter accedat. Ut autem hujus nostræ piissimæ largitionis auctoritas potiorem in Dei nomine obtineat firmitatis vigorem, de bulla nostra insigniri jussimus, & manu propriâ eam subter firmavimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Adalgarius Notarius ad vicem . . . . . recognovit.

Datum IV Idus Maii, Indictione I V. anno
* XXXI. * VI. regnante Karolo glorioſiſſimo Rege.

Actum Silvagio palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

C I.

Roſtagni conjugiſque ejus Berteldis Traditio ad Eccleſiam Viennenſem.

An. 873. Ex Chartulario Eccleſiæ viennenſis.

NOtitiam Traditionis qualiter . . . . . bonis hominibus qui hanc Notitiam ſubter firmaverunt, vel quorum ſigna ſubter tenentur inſerta. Sacroſanctæ Dei Eccleſiæ qui eſt conſtra in honore beati Mauricii infrà muros urbis Viennæ, quam Domnus ac venerabilis Pater Ado Archiepiſcopus ad regendum habet. Nam priſcarum Legum ſanxit auctoritas ut quicumque res ſuas in quemlibet tradere & transfundere voluerit, hoc per ſeriem Scripturarum pleniter & laudabile, Deo auxiliante, valeat corroborari. Ideòque ego Rodſtagnus & conjux mea Berteldis, dùm incognitum non habetur & honorabilibus & nobilibus filiis Eccleſiæ Clericis & Laicis qualiter nos ſuſcepimus aurum de theſauro prænominati beati Mauricii libras quinque de auro cocto calicem & patenam penſante unaquæque libram ad ferros Spaniſcos, ipſas libras de manu præfati Domni Adoni Archiepiſcopi accepimus; pro quod auro ſuprà memorato tradimus res proprias juris noſtri quæ ſunt in pago Viennenſi, in agro ſancto Ferreolo, in locis nominandis, in Riveria ad pontum omni hereditate quam de paterno & materna ſeu & de conquiſto uſquè in Veſerontia cum caſa indominicata uſquè ad exquiſitum ſub integritate tradimus prænominatæ baſilicæ ſancti Mauricii ſuiſque Pontificibus & agricultoribus, cum vineis & terris ibidem aſpicientibus. In monte . . . . . petra concagata terris & brogaliis à Cartanias & ad ſtrada, cum boſco & omni adqueſito, ad Marſlocco caſa & vineola, à Maleto vineam quam de Ulterameo & uxorem ejus concambiavi medietatem, has cum fontibus & arboribus, aquis aquarumque decurſibus, ſub integrum ad jamdictam caſam Dei ſuiſque Rectoribus pro præfato auro tradimus atque transfundimus. Idcircò ego Roſtagnus ad hanc Traditionem veniens, vocatoque Domno Adoni Archiepiſcopo cum Clero ſuo in præſentia Nobiliorum omnium, id ſunt, Ingelgerius, Albo videlicet, Urpertus, Dominicus, Martinus, Benunius, ſeu & in præſentia plurimorum qui cum eis ibidem aderant, Ingelgerius, Boddo, Acardus, Manuoldus, Eurelaius, Gemmo, Sigebrannus, Ausbertus, Flodoldus, Teulandus, Leudoinus, accipiens oſtium & ciſpitem & andelam præfati Epiſcopi & Clero ſuo manibus propriis has rebus condonavi pro prædicto auro & tradidi. Deniquè factum eſt ut ægrotarem. Iterùm miſimus propinquos & filios noſtros pro ſtabilitatis firmamento Traditionis noſtræ, Acardo & Eldemanno, Silvium quoquè, Wigoni, & Araſtagno, ut præfatæ baſilicæ ſancti Mauricii ſuiſque Rectoribus veſtituram de prædictis rebus facerent. Quod ità præſentialiter & fecerunt. Qui exindè veſtituram receperunt, fuerunt Conſtantius Chorepiſcopus, Arlenus Præpoſitus, Honoratus Presbyter, Leutbertus Decanus, Vobertus Advocatus Domni Adonis Epiſcopi. Ad hanc receptionem iterùm præſens adfuit præfatus Domnus Ado Archiepiſcopus, honorabilis vir Angelboto, Odilo deniquè, & cæteri nobiles, vaſſi, & concives, qui cum eo ibidem aderant. Nomina & ſignacula quorum ſubter tenentur inſerta. Indè poſtmodùm iſdem Roſtagnus per memetipſum veniens in civitate Vienna, eandem Traditionem iteravi de ſuprà nominatis rebus, ut deinceps Rectores Eccleſiæ Viennæ ſecundùm auctoritatem eccleſiaſticam ſicutì & alias res Eccleſiæ ordinarent & diſponerent ac perpetuo jure eadem ipſa Eccleſia poſſideret, atque his præſentibus pargameno dato Scripturam indè facere rogavit Clericis, reverendo Epiſcopo ſupradicto, Conſtantio Chorepiſcopo, Erleno Præpoſito, Leutberto Decano, Teuttelmo Abbate & Diacono, Onorato Presbytero, Adalberto Diacono, Elergario Diacono, & Clero penè omni, Laicis autem nobilibus Angelbotene Vaſſo regio, Raginardo, Roſtagno, Silvio, Odilone, Waninco, Waldone, Arnaldo, Varemboldo, Leupardo, Teutone, Leudoino, Gervino, & Utberto Advocato Eccleſiæ præſentibus & multis aliis. Si quis igitur ego ipſe aut uxor mea aut filii mei aut ullus de heredibus meis, aut ulla unquàm oppoſita perſona, qui contrà hanc donationem, quam ſpontè pro pondere auri conſcribere & firmare decrevimus, ſurrexerit, aut aliquid infringere aut inquietare præſumpſerit, nec valeat vindicare quod repetit, ſed inſuper inferat tantùm & aliud tantùm quantùm præfatæ res tunc tempore melioratæ valuerint Agricultoribus & Rectoribus Eccleſiæ, & præſens Traditio & Donatio hæc omni tempore ſuam obtineat firmitatem cum omni ſponſione & ſtipulatione ſubnixa. Hæ res ſupraſcriptæ in quantùm valerent pro precio auri accepto ſunt, ità ut quantùm plus ſuper valeret aurum, ſive de rebus ſive in mancipiis ſive in alia quælibet pecunia alia ſuppleretur. Additæ ſunt quoquè pro prædicto auro familiæ quorum ſunt nomina. Bona cum infantes ſuos quatuor, Grimelius cum muliere ſua & infantem ſuum, Garducia, Maurellus, Eldegarda. Roſtagnus Traditione iſtâ fieri & firmare rogavi. S. Bertildæ, quæ hanc Traditionem ſimilimodò fieri & firmare rogavit. S. Acardo. S. Odiloni. S. Silvii. S. Eldemanni. S. Ugonis. S. Areſtagni. Arnoldus Clericus ſubſcripſit. S. Amalgaudo. S. Ingelgerii. S. Boddoni. S. Gemma. S. Siebranni. S. Ausberti. S. Flodoldo. S. Teuttanno. S. Dominici. S. Martini. S. Beninni. S. Waldoni. S. Waremboldus. S. Leupardo. S. Teuto. S. Airoardus Presbyter rogatus & juſſus hanc Traditio-

nem & donationis ſcripſi. Datum XII. Kal. Maias anno quarto quo ſucceſſit Domnus Karolus Rex regnum quondam nepotis ſui Lotharii.

CII.

Joannis VIII. Epiſtola ad Adalgarium, Epiſcopum Auguſtodunenſem.

An. 876. Ex Chartulario Eccleſiæ Auguſtodunenſis.

JOhannes Epiſcopus, ſervus ſervorum Dei, reverentiſſimo & ſanctiſſimo Adalgario, ſanctæ Auguſtudunenſis Eccleſiæ Epiſcopo, ac per te in eadem Eccleſia in perpetuum. Divinæ præceptionis monent cunctos eloquia ut quotiens res aliena contrà rationis ordinem à quoquam detinetur, æquitate debeat imminente reſtitui. Conſtat ſiquidem villam quædam Tilionacum proprietatis jure ſancti fuiſſe quondam Leodegarii Auguſtidunenſis Epiſcopi, & ab eo ſancto collatam Nazario, cujus vocabulo ipſe honoratur Epiſcopatus. Poſt verò cùm à pravis hominibus longo tempore fuiſſet retenta & quaſi in proprietatem eorum redactâ, dilectus filius noſter Karolus clementiſſimus Imperator, ſuper hoc ſubtili examinatione habitâ, cùm eam ad jus Eccleſiæ Auguſtidunenſis pertinuiſſe legitimè cognoviſſet, & poſſeſſam primò ab ea, & poſteà pervaſam à violentis hominibus liquidò didiciſſet, hanc Præcepto ſuæ auctoritatis ipſi Epiſcopio reddidit & ad jus ipſius Eccleſiæ revocavit, cui ſcilicet hanc ſuperiùs nominatus ſanctus Leodegarius olim contulerat. Et ideò, quia poſtulavit à nobis ſanctitas tua ut jam memoratam villam ſecundùm imperiale Præceptum apoſtolicæ auctoritatis liberalitate aut privilegio Auguſtidunenſi Eccleſiæ confirmaremus, inclinati precibus tuis, ſupernæ pietatis gratiâ ſuffragante, prædictæ Eccleſiæ, cui fraternitas tua præeſſe dinoſcitur, ſæpè memoratam villam, ſicut antiquitùs fuit, denuò confirmamus, ut hoc quod ſuum fuerat, & redditum nunc poſſidet, debeat ſine cunctatione perpetuis temporibus poſſidere vel adhærere, hujus privilegii auctoritate confirmantes antedictam villam in præfato Epiſcopio conſtituimus quòd in ejuſdem Epiſcopii Eccleſia, de qua ablata fuerat, nunc reddita in ipſius dominio ſine ambiguitate permaneat. Non ſolùm autem crebrò dictam villam, ſed & omnes quæ ejuſdem Eccleſiæ vel modò ſunt vel futuræ conſiſtunt, in eodem Epiſcopio confirmamus habendas, ſtatuentes pontificali cenſurâ, ſub interdictione anathematis futurique judicii, nulli liceret hæc quæ à nobis tam ſuper jamdicta villa quàm ſuper omnibus rebus ab eadem Eccleſia vel habitis vel habendis promulgata ſunt, aliquâ temeritate violare vel conturbare aut repetere; ſed potiùs ſtabilitate perenni inconvulſâ permanere in eodem pio loco decernimus. Quòd ſi quis autem magnus vel parvus adverſus hoc Privilegium auctoritate apoſtolicæ Sedis munitum agere tentaverit, ſciat ſe perenni judicio condemnandum & igni qui non extinguitur mancipandum. Qui verò cuſtos & conſervator ejus extiterit, æternis gaudiis perfruatur, & præmiis cum Angelis in cœleſtibus potiatur. Scriptum per manus Gregorii Notarii regionarii & Scriniarii ſanctæ Romanæ Eccleſiæ in menſe Novembri, Indictione decimâ. Benè valete. *Iſtæ confirmata ſunt à Boſone, Karlomanno, & Odone Regibus, quorum Præcepta ſuis locis inferiùs habentur deſcripta.*

CIII.

Ejuſdem Epiſtola ad Clerum & Populum Auguſtodunenſem.

Ex eodem Chartulario.

JOhannes Epiſcopus, ſervus ſervorum Dei, omnibus filiis ſanctæ Eduenſis Eccleſiæ & per vos Succeſſoribus veſtris in perpetuum. Auditum eſt noſtris apoſtolicis auribus & crebrò intimatum frequenter Eccleſiis Galliarum contrà Decreta Canonum in electione ſuorum Epiſcoporum violentiam inferre. Quod nos, cui Eccleſiarum omnium cura commiſſa eſt quamvis indignis, viſceraliter condolentes, ab univerſis Eccleſiis hanc inſertam volentiam auctoritate Dei & beati Petri recidere cupientes, præcipuæ vobis, ſanctæ videlicet Eduenſi Eccleſiæ, hujus noſtri Decreti privilegium ſcribere ſancivimus, Reges Francorum primùm obſervatores orantes; in quo decernimus & regulariter ordinamus ut deinceps nemo Regum vel Principum vel aliqua perſona vobis ſuperponere vel ordinare aut ſucceſſoribus veſtris præſumat niſi ex filiis ipſius Eccleſiæ ſecundùm ſcripta Canonum, quem Clerus elegerit & populus proclamaverit, ſi in ea dignus reperiri potuerit. Quòd ſi in ea, quod fortè accidere non credimus, inventus non fuerit, unanimi eorum conſilio tam Cleri quàm populi de aliis digniſſimus expetatur. Veſtrum deniquè honorem, quem de Seniore adepti fueritis, de veſtris domibus & de veſtris Canonis & de communi cauſa Fratrum & de omni proprietate veſtra in heredibus legitimis ſtatuendis & eligendis ex ipſa domo noſtra apoſtolicâ auctoritate licentiam vobis concedimus ordinandi abſque alicujus controverſia impedimenti. Si quis verò magnus vel parvus contrà hoc noſtrum Decretum & conceſſivam largitionem in aliquo ſurgere noſtramque apoſtolicam auctoritatem violare vel infirmare præſumpſerit, ſciat ſe anathematis vinculo ſanctæ Trinitatis invocatione & beati Petri Apoſtoli poteſtate ac noſtrâ auctoritate æternaliter cum inimicis Dei & ejus contradictoribus uſquè ad ſatisfactionem profligatum ac in perpetuum damnatum. Conſervatores autem hujus noſtri Decreti pax & gaudium & benedictio à largitore omnium bonorum Deo conſequantur & vitam æternam habere mereantur.

Scriptum per manus Theodori Scriniarii ſanctæ Romanæ Eccleſiæ in menſe Martii & Indictione ſextâ. Datum . . . . . Benè valete.

CIV.

Notitia judicati pro Audeſindo, Epiſcopo Helenenſi, adversùs Auvaldum.

An. 876. Ex Chartulario Eccleſiæ Helenenſis lib. 2. cap. 56.

IN judicio Iſimberto Miſſo Bernardo Comite, ſive & de Judices qui juſſi ſunt cauſas dirimero & Legibus diffinire, id eſt, Teodofredus,

Medema, Arifredus, Teodericus, Ildoigius, Sindila, Albarus, Mantio, Calvilæ, Fauvane Judicum, Valafonſo ſaione, vel in præſentia Hictore, Ragamberto, Epulone, Munio, Adoaro, Atone, Arnaldo, Aberaldo, Suniario, Sendebado, Tractimiro, Domferano, Ramnone, Maurecato, Ermemiro, Senderedo, Georgio, Achilane, & Victore, vel aliorum plurimorum bonorum hominum præſentia qui in ipſo judicio reſidebant. Recognoſco me Auvaldus apetitionibus Fridemiro, qui eſt mandatarius de Audeſindo Epiſcopo, vel ad interrogatione de ſupradictos Judices, verum eſt in omnibus & hoc negare non poſſum, quia de his undè me mallavit meminitus Fredemirus mandatarius de Audeſindo Epiſcopo, quòd ego injuſtè retineo homines qui ſunt commanentes propè clauſtra S. Felicis & ejus terminio, quæ ipſi Eccleſiæ ſubditum eſſe debet ſub ditione ſanctæ Eulaliæ Elenenſe Sedis Eccleſiæ de ipſo pojo ubi eſt ipſa mata, & rectè deſcendit, & accipit partem de ipſum locum ubi ipſas vineas fuerant, & ſic vadit ad ipſam viam qui diſcurrit de monte Albariæ, & indè ducit ad locum ubi dicitur ad ipſas aluminarias, & pergens de ipſas aluminarias per ipſos torrentes ad ipſum pojum, & iterùm revertit rectè ad ipſam præſcriptam matam. Et ego Auvaldus reſpondi quòd non injuſtè ſed partibus Comitis & ad ſervitium Regis exercendum hoc retineo, & hanc meam reſponſionem præſentiæ veſtræ judicium conditionis oſtendit ſæpè dictus Fredemirus mandatarius de Audeſindo Epiſcopo, qui legibus ductus eſt atque ibidem reſonat ex qua auctoritate prædictus locus S. Felicis ſub ditione ſanctæ Eulaliæ eſſe debet. Quod etiam & vos præfati Judices me interrogaſtis ſi potuiſſem per legitimos placitos habere ſcripturas aut legitimos teſtes aut quodlibet verum documentum per quod probare potuiſſem ut ſæpè dictus locus per beneficia vel adpriſionem Comiti regalem ſervitium perſolvi debeat vel homines loci illius commanentes vel contrà ipſam ſcripturam aliquam inferre potuiſſem infamiam. Manifeſtè verum eſt quia dictus locus S. Felicis cum clauſtra & terminia ejus, ſicut ſuus reſonat judicius, à prædeceſſores Audeſindo Epiſcopo, videlicet Vinedario Epiſcopo, Ramno Epiſcopo, Salamone Epiſcopo, & iſto præſente Audeſindo per hos annos quinquaginta ſeu & ampliùs jure Eccleſiaſtico poſſeſſum fuit per ſucceſſionem S. Felicis ſub ditione ſanctæ Eulaliæ, & ipſe ſuus judicius conditionis verus eſt in omnibus & legibus factus, & ego Auvaldus ſic me recognoſco atque evacuo quia non poſſum contrà ipſum judicium nullam inferre infamiam neque probare per teſtes neque per ſcripturas ſed neque per ullum indicium veritatis quòd ipſe præfatus locus partibus Comitis eſſe debeat vel homines loci illius commanentes ſervitium Regis exindè perſolvi debeant nec modò nec ulloque tempore; quia plus pertinet ad Audeſindum Epiſcopum, qui hoc perquirit rectè jure Eccleſiaſtico, quàm à me Auvaldo, qui retineo hoc partibus Comitis injuſtè, & ea quæ me recognoſco, rectè & veraciter me recognoſco vel evacuo in veſtro ſupradictorum judicio. Factâ recognitione evacuationis ſub die XVI. Kal. Januarii anno XXXVI. regnante Karolo Rege. Auvaldus qui hanc meam recognitionem feci ſubſcribi. Remeſarius, Mauregatus, Argeredus, Ildorgius, Ragambertus. Sanctus Presbyter hanc recognitionem ſcripſi ſub die & anno quo ſuprà.

CV.

Libertas Rainaldi Clerici.

An. 876. Archivo. Eccleſiæ Andegaven. ſis.

CUm Chriſtianiſſimus ac religioſiſſimus Imperator Ludovicus, cœleſtis protectionis ope ſuffragante, invictiſſimus Auguſtus, ſanctam matrem Eccleſiam ad meliora inſtantiſſimè ſubveheret, hoc ei inter cætera ſanctæ devotionis ſuæ ſtudia exhibuit ut uſus valdè inolitus atque reprehenſibilis, qui dignitatem ejus magna ex parte fuſcare videbatur, eò quòd ſcilicet ſervilis & originariæ conditionis perſonæ contrà ſtatuta Canonum ſacris diviniſque miniſteriis eatenùs applicarentur, ſuæ auctoritatis Præcepto pelleretur, & qualiter dehinc hujuſcemodi conditionis homines Eccleſiæ utilitati idonei reperti nexu ſervitutis eriperentur, & ad hanc dignitatem promoverentur, unà cum conſenſu Pontificum & Optimatum imperii ſui ſtatuere procuravit, id ipſum quoquè veneranda proles ejuſdem Imperatoris invictiſſimus Rex Karolus pari voto honorificentiæ ſanctæ Dei Eccleſiæ annuit. Igitur ego in Dei nomine Hugo, miſericordiâ Domini, Abbas Eccleſiæ glorioſiſſimi Confeſſoris Chriſti Aniani, juxtà memorati piiſſimi Auguſti Præceptum te Clericum nomine Raginaldum ex familia ejuſdem S. Aniani progeniem ducentem, hoc eſt, ex Apiariis villa, antè ſanctum altare & præſentiam Fratrum ſancti Aniani unà cum collubentia eorundem Fratrum & deprecatione Adalardi Archiepiſcopi, qui jamdictam villam, Apiarias ſcilicet, in beneficium habet, à vinculo ſervitutis ob amorem Domini noſtri Jeſu Chriſti, ad cujus militiam eligeris, publicè abſolvo, civemque Romanum inſtituo, ut ab hinc, Chriſto favente, in tuo jure & poteſtate conſiſtens ità vivas ingenuus civiſque Romanus, tamquàm ſi à liberis ortus fuiſſes parentibus, & neque nobis neque ſucceſſoribus noſtris quicquam noxialis debeas ſervitutis, ſed ſub integra plenaque ingenuitate, quam propter ſacri Ordinis dignitatem accipere mereris, tempore vitæ tuæ permaneas: quatinùs catena ſervitutis, cui naſcendo hactenùs obnoxius extitiſti, per hanc abſolutionem ereptus, ſecuriùs liberiùſque divinæ potentiæ, Domino adjuvante, famulari valeas. Ut verò abſolutionis hujus titulus, qui pro reverendis cultibus venerabiliter celebratur, firmum omni tempore obtineat vigorem, manu propriâ ſubter roboravimus, nobiliſſimoque ſancti Aniani Clero aſtipulandum deſtinavimus. S. Hugo Abbas. S. Adalardus Archiepiſcopus. S. Waramundus. S. David. S. Martinus. S. Salomon. S. Gausbertus. Data III. Nonas Decembris anno primo regni Karoli Imperatoris.

CVI.

Præceptum Karoli Calvi pro Monaſterio Solemniacenſi.

An. 876. Ex ſchedis v. c. Jacobi Sirmondi.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, ejuſdem Dei omnipotentis miſericordiâ, Imperator. Quicquid locis divinis cultibus mancipatis largiendo conferimus, profuturum nobis & ad æternam beatitudinem faciliùs obtinendam & ad præſentem vitam feliciùs tranſigendam omninò confidimus. Itaquè notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris præſentibus ſcilicet atque futuris quia pro abſolutione peccatorum noſtrorum complacuit nobis Bernardum venerabilem & nobis dilectum Abbatem ex Monaſterio Solemniaco, quod eſt in honore beati Petri & Pauli conſtructum, quaſdam villas, quarum una dicitur Voſias, altera verò Ludiniacus, cum omnibus ad ſe pertinentibus, & cum familia utriuſque ſexûs deſuper commanentibus, vel ad id jure reſpicientibus, jamdicto Abbati ſive ſucceſſoribus Eccleſiaſtico more tenendum atque ad perpetuum regendum per hoc altitudinis noſtræ Præceptum condonamus atque condonantes delegamus. Undè hoc celſitudinis noſtræ Præceptum hoc fieri juſſimus, per quod memoratas res cum omni integritate omnibuſque appendiciis & cum familia utriuſque ſexûs perpetuo jure habendas jamdicto Abbati & ſucceſſoribus ejus ſine cujuſpiam contradictione aut uſurpatione ſive minoratione omninò condonantes roboramus. Ut autem hujus noſtræ auctoritatis largitio in Dei nomine majorem obtineat deinceps firmitatis vigorem, manu propriâ ſubter firmantes, anuli noſtri impreſſione aſſignari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Imperatoris Auguſti.

Audacher Notarius ad vicem Gozleni recognovit.

Data XVII. kal. Auguſtas, Indictione IX. anno XXXVII. regnante Karolo glorioſiſſimo Imperatore, & in ſucceſſione regni Lotharii anno VI. imperii autem ejus anno I.

Actum Pontioni palatio imperiali in Dei nomine feliciter. Amen.

CVII.

Præceptum Karoli Calvi Imperatoris de rebus quas Adalbertus in Riviſiaco & Sarmaſia dedit Monaſterio ſancti Germani Autiſſiodorenſis.

An. 877. Ex Chartulario S. Germani Autiſſiodorenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, ejuſdem Dei omnipotentis miſericordiâ, Imperator Auguſtus. Si ſervorum Dei juſtis poſtulationibus aurem noſtræ ſerenitatis accommodamus, eaſque ad effectum piæ petitionis proſperandæ perducimus, profuturum nobis hoc ad præſentem vitam feliciùs tranſigendam & ad futuram vitam faciliùs obtinendam fore nullatenùs dubitamus. Quocircà noverit omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelium noſtrorumque tam præſentium quàmque futurorum ſollertia quoniam quidam ex Monachis ex cœnobio S. Germani Autiſſiodorenſis adierunt excellentiam noſtræ celſitudinis, innoteſcentes ſerenitati noſtræ qualiter quidam noſter Fidelis Adelbertus nomine alodium ſuum, quod conſtat in finibus comitatûs Senonici, & eſt in villis Riviſiaco & Sarmaſia ſuprà fluvium Sedono, eidem cœnobio liberalitatis munificentiâ per cartarum inſtrumenta contuliſſet, Abbas verò memorati cœnobii & reliqui Fratres ipſum alodium jure beneficiario & uſufructuario eidem Adelberto denuò conferre ſtuduerunt, ſed poſt hæc ob illius negligentiam in fiſcum noſtrum decidit, & in jus ac dominationem noſtram legaliter devenit. Et quia præfato Cœnobio non aliter legitimè, poſtquàm in fiſcum noſtrum deciderat, reddi poterat niſi per Præceptum noſtræ auctoritatis, libuit ſerenitati noſtræ hoc altitudinis noſtræ Præceptum fieri & jamdicto Cœnobio dari; per quod præcipimus atque jubemus ut ità præfatum alodium, ſtipendiis Fratrum à nobis deputatum, ità quietè teneat atque poſſideat, abſque alicujus inquietudinis impulſu, ſicut reliquas res olim à fidelibus Chriſtianis antiquâ munificentiâ ſibi collatas. Ut autem hujus noſtræ auctoritatis Præceptum pleniorem in Dei nomine firmitatis obtineat vigorem, manu noſtrâ illud firmavimus atque anuli noſtri impreſſione ſubter juſſimus ſigillari. Datum Non. Maii Indictione X. anno XXXVII. regni Domni Karoli Imperatoris in Francia, & imperii ejus anno ſecundo. Actum Compendio Monaſterio in Dei nomine feliciter. Amen.

CVIII.

Ejuſdem Præceptum pro Oliba, Comite Carcaſſonenſi.

An. 877. Ex Archivo Monaſterii Craſſenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, ejuſdem Dei omnipotentis miſericordiâ, Imperator Auguſtus. Imperialis celſitudinis mos eſt fidelis regni ſui donis multiplicibus atque honoribus ingentibus honorare ſublimeſque efficere. Proindè ergò & nos prædeceſſorum Imperatorum parentum videlicet noſtrorum morem ſequentes, libuit celſitudini noſtræ quendam Fidelem regni noſtri, nomine Olibam, de quibuſdam rebus quæ ſunt in noſtra ditione honorare atque ſublimare, quæ res ſitæ ſunt in Gotia, id eſt, omnes alodes quæ fuerunt olim infideli noſtro Etilio Berani, & ob illius infidelitatem in jus & dominationem noſtram legaliter devenerunt. Hos igitur omnes alodes in variis comitatibus Gotiæ conſiſtentibus jam dicto Olibæ, Fideli noſtro, concedimus & concedendo perpetualiter delegamus, ità ut ab hodierna die & deinceps liceat memorato Olibæ, Comiti Carcaſſenſi, Fideli noſtro, ex eiſdem alodis à nobis ſibi conceſſis facere quicquid voluerit ſicut de reliquis rebus ſuæ proprietatis, & omnia cartarum inſtrumenta ex eiſdem alodis dudùm facta ſeu quaſlibet firmitatum conſcriptiones per hoc noſtræ ſerenitatis Præceptum irrita facimus atque evacuando annullamus; ſed liceat jam fato Olibæ Comiti eoſdem alodes cum omni iu-

tegritate suâ atque adjacentiis quietè tenere atque possidere nemine inquietante. Similiter omnes alodes qui fuerunt Fredario & uxori suæ Deusianæ, qui sunt in Carcasense, qui fuit infidelis noster. Similiter omnes alodes Hostoliti & fratrum suorum, qui alodes sunt in Carcasense, infidelium nostrorum. Hæc autem omnia cum Ecclesiis, villis, silvis, vineis, pratis, & cum omni integritate sua Olibæ in proprium concedimus & de jure nostro in jus ac dominationem illius solemni more transferimus, ità ut ab hodierna die & deinceps quicquid ex prædictis rebus facere voluerit, liberam & firmissimam in omnibus habeat faciendi sicut de reliquis rebus suæ proprietatis nemine contradicente. Ut autem hujus nostræ auctoritatis Præceptum pleniorem in Dei nomine firmitatis obtineat vigorem, manu nostrâ illud firmavimus, atque anuli nostri impressione subter jussimus sigillari.

Signum Karoli gloriosissimi Imperatoris Augusti.

Audacer ad vicem Gauzlini recognovit.

Data III. Idus Junii, Indictione decimâ, anno XXXVII. regni Karoli gloriosissimi Imperatoris Augusti in Francia, & Imperii ejus secundo.

Actum Carisiaco palatio feliciter in Dei nomine. Amen.

Frotarius ambasciavit.

CIX.

Ludovici II., Regis Francorum, Præceptum pro Ecclesia Parisiensi.

An. 878. Ex parvo Chartulario Eccles. Parisiensis.

IN nomine Domini Dei æterni & Salvatoris nostri Jesu Christi. Ludovicus, misericordiâ Dei, Rex. Si ecclesiasticis negotiis consulendo, quorum statum ad emeliorationem ob Christi amorem deducimus, ab ipso non dubitamus accipere retributionem pro cujus hoc honore peragimus. Noverit igitur omnium Fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ nostrorumque præsens & futura sagacitas quoniam Adelaidis carissima nostra conjux & Gauzlinus venerabilis Abbas ad nostram accedentes mansuetudinem deprecati sunt ut in nostræ mercedis augmentum semperque Virginis intemeratæ genitricis Mariæ emolumentum Yngeluvino venerabili, Parisiensis urbis Episcopo, & suæ Ecclesiæ, quæ est in honore sanctæ Mariæ matris Domini ædificata, per nostrum denuò Præceptum, patris nostri imitantes liberalitatem, Abbatiam sancti Eligii, quæ est infrà muros Parisii civitatis, ad jus Ecclesiasticum habendam & ab ipso & ab omnibus successoribus suis æternaliter possidendam reconcederemus. Sed jamdictus venerabilis Episcopus Yngeluvinus deprecatus est ut ex ipsa Abbatia quandam villulam quæ vocatur Gentiliacus cum Ecclesia & omnibus ad eandem villulam pertinentibus memoratæ suæ matri Ecclesiæ ad luminaria per hoc ipsum nostræ auctoritatis Præceptum perpetualiter habendam concederemus. Cujus etiam preces spernere noluimus. Undè ob Domini nostri Jesu Christi suæque genitricis amorem nostræ concessionis iterùm fieri Præceptum & jamdicto Yngeluvino venerabili Episcopo atque suæ matri Ecclesiæ dari jussimus; per quod supradictam Abbatiam cum omnium suarum rerum integritate tam ipse quàm & omnes post eum futuri Pontifices liberè teneant, sicut à genitore nostro institutum est, & more Ecclesiastico perenniter possideant, eo scilicet ordine sicut & alias res quæ eidem matri Ecclesiæ concessæ habentur, verùm præfatam villulam Gentiliacum propriè ad luminaria jugiter teneat; quam volumus ut nullus Episcoporum per accedentia tempora ad suam proprietatem detentet aut alicui dare præsumat, sed tantùm ad luminaria deserviat. Eo si quidem pacto ut diem à Deo nobis concessæ unctionis, quæ est VI. Idus Decembris, & diem nostri futuri obitûs Præsul memoratus atque sui successores sub continua Orationum Missarumque assiduitate cum omni Clero sibi commisso celebret, & refectiones in jamdictis diebus in utraque Congregatione studiosissimè peragantur. Cæterùm pro præsenti utriusque Ecclesiæ emolumento à nobis restabilito omnis Præsul pro nobis, conjuge, & prole, regnique statu Domini misericordiam indefinenter exorare procuret. Et ut hæc nostræ denuò reconfirmationis auctoritas per omnia tempora inviolabiliter conservetur, manu propriâ subter firmavimus, & anulo nostro insigniri jussimus.

Wlfardus Notarius ad vicem Gozlini recognovit & subscripsit Præceptum hujus exemplariæ.

Datum IV. Non. Aprilis Indictione XI. anno I. regni Domni Ludovici gloriosissimi Regis.

Actum Parisius civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

CX.

Ejusdem Præceptum pro Ecclesia Barcinonensi.

An. 878. Ex Chartulario Ecclesiæ Barcinonensis.

IN nomine Domini Dei æterni & Salvatoris nostri Jesu Christi. Ludovicus, misericordiâ Dei, Rex. Si Sacerdotibus in quibuslibet necessitatibus Ecclesiasticis nostrâ auctoritate sublevandis consulimus, & ad Ministerium suum liberiùs exsequendum opem ferimus, à summo Pontifice Domino nostro Jesu Christo æternâ remuneratione largiri nobis præmia non ambigimus. Notum sit igitur omnibus Fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ nostrisque præsentibus scilicet & futuris quia venerabilis Frodoynus, Barchinonensis Episcopus, ad nostram accedens clementiam deprecatus est regiam celsitudinem nostram quatenùs ipsam Ecclesiam & sedem Barchinonensem sub immunitatis nostræ tuitione susciperemus, sicut Domnum genitorem nostrum Karolum Imperatorem constat fecisse. Cujus precibus liber acquiescentes præcipiendo jubemus ut nullus Judex publicus vel quislibet ex judicaria potestate in Ecclesias aut loca aut agros seu reliquas possessiones quas moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoriis infrà ditionem regni nostri justè & legaliter memorata tenet vel possidet Ecclesia, vel ea quæ deinceps à Catholicis viris divina pietas in jure ipsius Ecclesiæ tam ingenuos quàm servos super terram ipsius voluerit augeri, ad causas

audiendas, aut freda vel tributa exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius Ecclesiæ tam ingenuos quàm servos super terram ipsius commanentes vel francos injustè nec justè distringendos, nec ullas redibitiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris & futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ superiùs memorata sunt penitùs exigere præsumat; sed liceat memorato Præsuli suisque successoribus res prædictæ Ecclesiæ cum omnibus sibi subjectis sub immunitatis nostræ defensione quieto ordine possidere & nobis fideliter deservire. Petiit etiàm idem venerabilis Frodoynus Episcopus ob amorem Dei & reverentiam sanctæ Crucis, in cujus honore prædicta Ecclesia Barchinonensis dedicata est, & sanctæ Eulaliæ, cujus corpus in ipsa Ecclesia requiescit, ut canonicam restaurare eidem Ecclesiæ, quæ penitùs destructa esse videtur, ei concessissemus, & auxilium sive adjutorium præberemus. Nos ergò ob remunerationem mercedis animæ nostræ concedimus eidem Episcopo licentiam canonicam ejusdem Ecclesiæ restaurandi. Et ad ipsam Ecclesiam concedimus & per hoc Præceptum nostræ auctoritatis confirmamus cellam sanctæ Eulaliæ & sancti Genesii, sicut Jovencianus Presbyter de heremo traxit, & quod incultum reliquit, cum omnibus appendiciis suis, molinis, terris, & hortis, & agrum qui est situs juxtà strata publica propè villam Pinellos, & cellam quæ est pagi Gerundensis, sive sancti Martini Ecclesiam, cum vineis & silvis & villis sibi pertinentibus, & domum sancti Cucuphatis & sancti Felicis ad locum Octavianum cum aprisionibus & adjacentiis & omnibus ibidem pertinentibus, sicut Ostofredus Abba per Præceptum tenuit, domum sancti Genesii & sancti Martini sitam in rivo Tenesi, & villa quæ dicitur Codes cum speluncis, molinis, terris cultis & incultis, & omnibus adjacentiis suis, item domum sancti Martini ad locum maritimum, juxtà rivo Argentona, cum villaricellos desuper positos, cum terminis & adjacentiis suis. Item concedimus prædictæ Ecclesiæ seu venerabili Episcopo prædicto de proprietate nostra locum qui dicitur Riellos, situm in latere montis Signi, juxtà alodem Baroni, & villam quæ dicitur Breda, & villam Campinos cum examplariis, ædificiis, casticiis, & vineis, terris cultis & incultis, & cum omnibus adjacentiis ibidem pertinentibus, cum domo & vinea vel horto quod ibi ædificavit Otolgisus Presbyter, & villaricello quod dicitur Cerdanus per summitatem montis Signi usquè in rivo Tordaria; excepto quod Spani homines de heremo traxerunt. Et in alio loco, villare quem dicunt de Provasio, & Ecclesia sanctæ Mariæ ibidem sita. Et villaricellos qui sunt per ipsa serra de ipso monte, undè ipsa strata dividit usquè ad aliam stratam quæ pergit de Gerunda ad Barchinonam. Concedimus insuper ei tertiam partem telonei, sicut Bernardus Marchio noster per Præceptum genitoris nostri ei acceptavit de suburbio loci ipsius, tam de mari quàm omni mercationi, & de heremis terræ, & de portatico, & de moneta. Et villam, id est Romanos, cum villaricello desuper posito, juxtà domum sancti Stephani, & alteram villam Rodaldi cum suis adjacentiis, sicut in Præcepto Domni genitoris nostri continetur, seu domum quæ in civitate est Barchinona, sicut Adaulfus Episcopus habuit. Concedimus ei agrum suum propè civitatem Barchinonam quem hactenùs Godus, nomine Recosindus, de potestate Joannis Episcopi tulit & absque Lege tenuit. Volumus etiam ut præfatus Episcopus suique sibi commissi pro nobis, conjuge, ac prole Domini misericordiam exorare non negligant. Ut autem hæc nostræ munificentiæ auctoritas firmior habeatur, & nostra largitas semper in Dei nomine obtineat firmitatis vigorem, manu propriâ subter eam firmavimus, & anulo nostro insigniri jussimus.

Signum Ludovici glorioſissimi Regis.

Vulfardus Notarius ad vicem Gozleni recognovit.

Datum v. Idus Septembris Indictione xi. anno primo regni Domni Ludovici glorioſissimi Regis.

Actum Trecas civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

CXI.

Karlomanni, Regis Italiæ, Præceptum pro Monasterio sanctæ Christinæ.

An. 779. Ex veteri Cod. Longobardico.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Karlomannus, divinâ favente gratiâ, Rex. Quicquid pro Dei summi amore Sanctorum ipsius veneratione sacratis locis impendimus, ad nostri augmentum regni non diffidimus profuturum. Idcircò universorum sanctæ Dei Ecclesiæ Fidelium nostrorumque Fidelium præsentium scilicet & futurorum sagacitas noverit quòd nos tam divino tacti instinctu quàm sempiternæ retributionis compulsi intuitu ad repropitiandum nobis nostrisque parentibus cœlestem Regem & Dominatorem omnium, beatæ Virginis & Martyris Christinæ Cœnobium in Italico regno constructum haud procul à curte regia qua Ollona dicitur, ubi venerabilis Abba Trasoaldus præesse videtur, cum omnibus qui sub cura & ditione ipsius sunt famulis Christi, cunctisque rebus ac familiis ad eundem locum respicientibus, sub nostrum mundeburdum & perennem tuitionem suscepimus. Confirmamus quoquè solemniter & per hanc nostræ auctoritatis paginam corroboramus quicquid eidem venerabili Monasterio in rebus mobilibus & immobilibus à tempore Constitutionis suæ usquè in præsens ex dono priscorum Regum Reginarumque tam antecessorum quàm propinquorum nostrorum seu aliorum quorumlibet Fidelium largitione, collatione, vel qualicunque oblatione divina pietas contulit, aut largiri dignabitur in posterùm, ut habeant illud atque possideant famuli Christi jure quieto ac pacifico sub nostræ immunitatis protectione illæsi jugiter permanentes, & pro nostri statu regni altissimum rogantes, omni nostrâ heredumque nostrorum ac successorum molestatione, inquietudine, vel subtractione remotâ. Volumus deniquè ut quotienscunquè vel undecunquè opus habuerint, de rebus & famulis ejusdem Monasterii tamquàm de dominicatis nostris per publicos

blicos exactores inquisitio fiat. Illud quoquè omnimodis interdicimus, ut in domibus & in cellulis ejusdem cœnobii ex hoc nunc & in posterùm nullus mansionaticum, teloneaticum, ripaticum, aut aliquas publicas functiones exquirere audeat; nullamque in commenditis eorum liberis ac servis, massariis, libellariis, aldionibus contrà Legem violentiam inferat, aut eos potestativè distringere aut pignorare prætumat. Quod qui fecerit, subjectam * immunitionis nostræ pœnam componere cogatur. Quia verò suprà taxatum Monasterium cùm sit aliis substantia in fame, & tamen hospitum & perigrinorum susceptioni paratissimum, ob hoc ad majorem nostræ mercedis emolumentum conferimus atque donamus ad Dei servorum inibi degentium supplementum partem terræ de gualdo nostro quod Susmate dicitur, & pertinet de curte Regia Salluciola, & est per mensuram legitimam ad juges centum quinquaginta de terra permisona, habens fines ab ortu solis ipsum gualdum Susmate, & massarius prædictæ curtis Salutiolla à meridie & occidente vallem Guidam & Lenatum percurrentem ab Alapallone locum & gualdum Susmate. Ipsam terram per infras..... præfato sanctuario mancipamus atque largimur in perpetuum possidendam, omni publicâ repetitione sopitâ. Si quis autem contrà hæc nostræ firmitatis atque liberalitatis statuta agere ausus fuerit, triginta libras auri probati componat, medietatem cameræ nostræ, & medietatem sacrato loco cujus munimentum infringere ausus fuit. Et ut hæc nostra promulgatio sive largitio perenni stabiliatur robore, manûs nostræ monogrammate subter illam adnotamus, & ex anulo nostro insigniri jussimus.

* immunitatis.

Signum Domni Karlomanni serenissimi Regis.

Baldo Cancellarius ad vicem Thiotmari Archicancellarii recognovi.

Datum VIII. Kal. Maii anno Christo propitio III. Domni Karlomanni invictissimi Regis in Bavaria, * III. In Italia, Indictione XII.

* Leg. IIII

Actum ad Cunigust curte regia in Dei nomine feliciter. Amen.

CXII.

Bosonis, Regis Provinciæ, Præceptum pro Ecclesia Augustodunensi.

An. 879. Ex Chartulario Ecclesiæ Augustodunensis.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Boso, gratiâ Dei, Rex. Si piis servorum Dei petitionibus opem ferendo consulimus, Deum nobis ob id præsenti & futuro seculo propitiari nullatenùs dubitamus. Quapropter notum sit omnium sanctæ Dei Ecclesiæ Fidelium nostrorumque unanimitati quoniam Adalgarius, venerabilis Æduorum Episcopus, ad nostræ sublimitatis accedens mansuetudinem deprecatus est ut auctoritates & Præcepta Regum videlicet prædecessorum nostrorum ob majoris firmitatis vigorem scripto nostræ auctoritatis confirmaremus & secundùm quod moris est roboraremus. Nos autem ejus petitionibus tantò licentiùs cessimus quantò nobis id profuturum perspeximus ampliùs. Statuimus ergò confirmantes & confirmando decernimus ut omnia Præcepta quæ jamdictæ Ecclesiæ ab antecessoribus nostris Regibus videlicet & Imperatoribus facta sunt, omnibus temporibus maneant inconcussa, & tam ex Abbatia Flaviniaco quàm & ex villa Beliniaco, necnon & ex villa Lucennaco, seu & ex villa Tiliniaco, quàm etiam ex aliis rebus omnibus ejusdem Ecclesiæ Præcepta & auctoritates nostrâ ditione roborentur, maneant inconvulsæ. Montem quoquè qui vocatur Senmurus, cum Ecclesia quæ suprà est & duobus molendinis, jamdictæ Ecclesiæ suoque Præsuli Adalgario æternaliter delegamus & delegantes concedimus & de nostro jure in jus & dominationem sancti Nazarii regio more transferimus. Ut autem hujus nostræ auctoritatis confirmatio majorem obtineat vigorem, manibus propriis subter firmantes, anuli nostri impressione subter jussimus sigillari.

Signum Bosonis gloriosissimi Regis.

Elibertus Cancellarius ad vicem Aureliani Archiepiscopi recognovit.

Datum VI. Idus Novembris, Indictione XII. anno I. regni Domni Bosonis gloriissimi Regis.

Actum Lugduno civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

CXIII.

Aliud ejusdem Bosonis Præceptum pro Monasterio Carilloci.

An. 879. Ex Authentico, quod extat Lugduni.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Boso, misericordia Dei, Rex. Quantùm in divinis cultibus Deoque famulantium necessitatibus auxilium libentiùs porrigimus, tantò in nobis ad mortalem vitam temporaliter deducendam & ad futuram feliciter obtinendam commodum provenire confidimus. Igitur notum esse volumus cunctis Fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ nostrisque præsentibus scilicet ac futuris quoniam adiit serenitatem nostram Siuvaldus Comes & Fidelis noster suppliciter flagitans quatenùs Monachis ex Monasterio Kariloci, quod est dicatum in honore sancti Stephani in comitatu Matiscensi super Sonam fluvium, in aliquo concederemus. Cujus petitioni, utpotè rationabili, annuentes, per hos nostræ celsitudinis apices concedimus ad ipsum Monasterium monachisque ibidem Deo militantibus Abbatiolam in honore sancti Martini, cum omnibus Ecclesiis ad se pertinentibus, cum terris, pratis, pascuis, silvis, aquis, aquarumve decursibus, cùm exitibus & regressibus & omnibus adjacentiis suis. Hæc omnia superiùs nominata cum omnibus integritatibus pro mercede Domini Karoli Imperatoris & animæ nostræ remedio ac conjugis nostræ ipsi loco & suis ab hodierno & in posterùm perpetualiter concedimus possidendum. Et ut hæc nostræ confirmationis auctoritas, Domino protegente, nostris futurisque temporibus inconvulsa permaneat, manu propriâ subter firmavimus, & anuli nostri impressione insigniri jussimus.

Signum Bosonis serenissimi Regis.

Stephanus Notarius ad vicem Adalgarii recognovit.

Datum IV. Nonas Decembris, Indictione XII. anno primo regni Domini Boſonis.

Actum Kariloco Monaſterio in Dei nomine feliciter.

CXIV.

Ejuſdem Præceptum de Abbatia ſancti Andreæ Viennenſis.

An. 881. Ex Chartulario Eccleſiæ Viennenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Boſo, miſericordiâ Dei, Rex. Si petitionibus ſervorum Dei, quibus pro commiſſo ſibi officio ſuggeſſerint, aurem clementiæ noſtræ libenter inflectimus, Regum prædeceſſorum noſtrorum morem imitari cognoſcimur, & ob id nobis Deum propitiari nullatenùs diffidimus. Quocircà noverit omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelium noſtrorumque tam præſentium quàmque futurorum ſollertia quia adiit clementiam noſtram Ottrannus venerabilis Viennenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus & humiliter intimavit qualiter Abbatia ſancti Andreæ inferior in prædicta civitate ſita olim ab Eccleſia ſua injuſtè ſubtracta fuerat, & auctoritatem plenam oſtendit quomodò & à Fidele quodam pro remedio animæ ſuæ data fuiſſet, & à Regibus per Præcepta corroborata. Nos verò juſtam & rationabilem petitionem illius auditam, invenimus conſilio Procerum noſtrorum quatinùs pro remedio glorioſiſſimam memoriam Karoli Imperatoris ac ſociatæ conjugis ejus æquè bonæ memoriæ Hirmintrudis atque prole eorum Ludovici piiſſimi Regis, necnon & pro noſtro & caræ conjugis noſtræ Hirmingardis, quod inrationabiliter ablatum ſervet * cum omnibus appendiciis & immutationibus redderemus, inſtituentes ut omnimodis ibi officium divinum inculpabiliter jugiter peragatur, luminaria præbeantur, Canonicis ſervientibus tam ibi quàm & in Eccleſia matri ſancti Mauricii victus & alimonia à Rectore præſcriptæ Eccleſiæ congruenter adminiſtretur, ut & illis ſupplementum fiat, & nobis ad vitam æternam capeſſendam adjutorium exiſtat. Hoc omnibus modis auctoritate regiâ præcipientes jubemus atque jubentes decernimus ut nullus Judex publicus, nec quiſlibet ex judiciaria poteſtate aut ullus ex Fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ in Eccleſiis, loca, vel agros, ſeu reliquas poſſeſſiones prædictæ caſæ Dei in quibuſlibet curis & territoriis, quas moderno tempore juſtè & rationabiliter poſſidere videtur, quæquè etiam deinceps aut per nos aut per quorumlibet Fidelium devotione divina pietas augeri voluerit, aut freda exquirat, aut francos, aut ſervos diſtringere audeat, neque ad judicia publica venire compellat, ſed * ſine ſub tuitione & immunitate atque defenſione noſtra. Super hæc omnia, quicquid per negligentiam Rectorum à pravis hominibus ablatum atque direptum eſt, totum & ad integrum reddimus; & quicquid indè fiſcus noſter adquirere poterat, omnia in omnibus ad uſus Clericorum ſanctæ Mariæ & ſancti Mauricii & paupertum concedimus. Ut autem hæc noſtræ collationis ſeu reſtitutionis auctoritas noſtris futuriſque temporibus, Domino, protegente incolvulſa permaneat, manu propriâ ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione inſigniri juſſimus.

* ſeu & ſum.

* ſint.

Signum Boſonis ſereniſſimi Regis.

Domnus Rex fieri juſſit. Stefanus Cancellarius.

Datum XV. Kal. Februarii, Indictione XIV. anno ſecundo regni Domni Boſonis.

Actum Tauriaco villa in Dei nomine feliciter.

CXV.

Karlomanni, Francorum Regis, Præceptum pro Eccleſia Aurelianenſi.

An. 881. Ex Chartulario Eccleſiæ Aurelianenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karlomannus, miſericordiâ Dei, Rex. Quæcunque Regiæ dignitatis culmine efferri deſiderat mens, eum præ oculis ſemper habere debet cujus gratia præfertur. Igitur noverit omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelium noſtrorumque tam præſentium quàm futurorum ſollertia quia nos ubiquè res eccleſiaſticas pluſquàm omnes vitæ noſtræ actus evehere atque augmentari gaudemus. Quapropter placuit celſitudini noſtræ cuidam ſanctæ matri Eccleſiæ Aurelianorum, quæ eſt in honore ſanctæ ac vivificæ Crucis, cui etiam, auctore Deo, præeſſe dinoſcitur Gualterius venerabilis Præſul, ad ipſius quoquè deprecationem, reſtituendo reddere & reddendo reſtituere quandam villam in integro, nomine Calteſium, ſitam in pago Biturico, ſive etiam Pauliacum in eodem pago continentem, ſive & Germiniacum, necnon etiam alteram villam quæ vocatur Marſiacus in pago Nivernenſi, ad eundem Calteſium pertinentem, cum omnibus ad ſe pertinentibus vel aſpicientibus longè vel propè poſitis, & familiâ utriuſque ſexûs. Quæ villæ olim diſtractæ eſſe noſcuntur ab eadem Eccleſia per incuriam & malinorum hominum violentiam. Ob reſtitutionem tamen, quia, Deo inſpitante, noſtris erant temporibus redintegrandæ, nonarum decimarumque veſtituram abſque ullius detractione aut inquietudine præfata ſancta mater Eccleſia ſemper obtineat. Undè hoc celſitudinis noſtræ Præceptum fieri, atque ob emolumentum mercedis animæ noſtræ ad æternorum remunerationem præmiorum, pro remedio quoquè Domini & genitoris noſtri Ludovici & ſanctæ recordationis avi noſtri Karoli Imperatoris, jamdicto venerabili Epiſcopo atque præfatæ ſanctæ matri Eccleſiæ reddi juſſimus; per quod memoratas villas cum omnibus ſibi pertinentibus rebus integerrimè prænotatæ ſanctæ matri Eccleſiæ perenniter mancipandas delegando reddimus ac reddendo delegamus, eo videlicet modo ut idem venerabilis Præſul Fratribus ſibi commiſſæ Eccleſiæ, videlicet ſanctæ Crucis, eaſdem villas in ſui victûs ſtipendium propriâ & libentiſſimâ voluntate, ipſo hoc noſtram celſitudinem deprecante, præſentibus futuriſque temporibus abſque ullius inquietudine delegare ſtudeat. Præcipientes quoquè decernimus & indiſſolubiliter ſancimus ut nemo ſucceſſorum noſtrorum alicujus argumenti machinatione illectus præfatas res, quas modò liberalitatis noſtræ munificentia præfatæ Eccleſiæ & memorato Præſuli ſuæque Eccleſiæ Canonicis

confirmando unimus, abstrahere ab ejusdem Ecclesiæ potestate audeat vel quolibet occasionis obtentu violare ullo modo præsumat; sed liceat Rectoribus jamdictæ matris Ecclesiæ sanctæ Crucis in usus Fratrum easdem res quietè tenere & nemine inquietante perpetualiter possidere. Et ut hæc nostræ confirmationis atque restitutionis auctoritas pleniorem in Dei nomine per subsequentia tempora obtineat vigorem, manu propriâ subter firmavimus, & anuli nostri impressione jussimus assignari. Actum apud villam Petrafictam anno III. regni Karlomanni glorioſissimi Regis, in mense Maio, Indictione XIV. Ærbertus Notarius ad vicem Wlfardi recognovit.

CXVI.

Ejusdem Præceptum pro Ecclesia Gerundensi.

An. 881. Ex Chartulario Ecclesiæ Gerundensis.

IN nomine Domini Dei æterni & Salvatoris nostri Jesu Christi. Karlomannus, gratiâ Dei, Rex. Si sacrorum locorum divino cultu mancipatorum Deoque in eis famulantium necessitatibus opem ferimus, regiæ celsitudinis morem exercemus, ac per hoc ad æternam beatitudinem faciliùs pervenire omnimodis confidimus. Itaquè notum sit omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus & nostris præsentibus scilicet & futuris quia venerabilis vir Theotarius, Gerundensis Ecclesiæ Episcopus, nostram adiens celsitudinem petiit ut memoratam sedem cum villis & hominibus à Domino & genitore nostro Ludovico aliisque devotis hominibus eidem sedi collatis, quas nunc possidere dinoscitur, id est, in pago Emporitano villam nuncupatam Olianum cum suis terminis, & villam vocatam Caravianum ad villarem antiquum, cum villa nova quam vocant Villosos & cum castello suoque termino, & in pago Gerundense medietatem de villa Molleto & Milliariam villam, ceteraſque res quas à longo tempore inibì possidere dinoscitur, simul cum tertia parte de pascuario & teloneo de ipso pago, aliaſque villas quarum vocabula sunt Castellum fractum, & Patietes Roffini, cum tertia parte de pascuario & teloneo de ipso pago, cellam sancti Clementis cum Petra alta & terminis suis atque archis. Concedimus etiam Præfato Pontifici & suæ sedi villas quas pater noster divæ recordationis Ludovicus Rex condonavit per Præceptum, villam scilicet sanctæ Mariæ quam alio momine vocant Fontanetum, & palatis mororum cum suos villares, villarem quem dicunt Vilio, & villarem Murellum, necnon & villam Quarcianum & Falgaroles, cum omnibus adjacentiis & terminis suis, cultis & incultis, necnon & villam quæ vocatur Fons edictus uno nomine, alterum verò Apiliarem, cum propriis videlicet finibus vel adjacentiis, cultis & incultis, quas etiam res, sicut & suprà nominatas, æquâ conditione & sub defensionis nostræ munimine pariter recipimus. Vineas quoquè & terras quas Castellanus Presbyter & parentes ejus traxerunt de heremo, libenti animo condonamus sanctæ Mariæ & sancto Felici atque Rectoribus ejus pro remedio animarum parentum nostrorum nostroque facinore. Et villarem Farum cum vineis, terris, silvis, & omnibus terminis suis, & plantadicium Gondemari Episcopi cum omnibus terminibus & archas suas, & villam quæ est in pago Bisuldunense, & vocatur Bascara, cum suis villaribus & suo termino & archas, & villarem vocantem Spedulias, & alium villarem qui est infrà memoratorum villarum terminos, villas etiam duas quæ vocantur Crespianis & Milliarios, cum tertia parte de pascuario & teloneo de ipso pago, & in pago Petralatense villam quæ vocatur Farus cum omni suo termino, propter infestationes malorum hominum sub nostra tuitione & immunitatis defensione constituissemus. Cujus petitioni annuentes propter amorem Dei memoratam sedem cum suprascriptis villis præsenti tempore in jure ejus consistentibus sub nostra tuitione constituimus, & hanc nostram auctoritatem circà eandem sedem fieri decrevimus, per quam decernimus ut nullus Judex publicus vel quislibet ex judiciaria potestate major minorve persona in Ecclesias aut loca vel agros seu reliquas possessiones memoratæ sedis, quas moderno tempore infrà ditionem imperii nostri legaliter possidet, vel quæ deinceps in jure ipsius loci divina pietas augeri voluerit, ad causas judiciario more audiendas vel discutiendas, aut freda exigenda, aut mansionaticos vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos aut homines ipsius Ecclesiæ contrà rationis ordinem distringendos, nec ullas redhibitiones vel illicitas occasiones requirendas ullo unquam tempore ingredi audeat, vel ea quæ suprà memorata sunt penitùs exigere, aut undecunque modò legaliter vestituram habet abstrahere præsumat, sed liceat præfato Episcopo suisque successoribus res prædictæ Ecclesiæ cum omnibus quæ possidet quieto ordine possidere & nostro fideliter parere imperio & pro nobis ac patribus nostris Domini misericordiam jugiter exorare. Et ut hæc auctoritas confirmationis nostræ per curricula annorum inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, manu propriâ subter firmavimus & anuli nostri impressione adsignari jussimus.

Signum Karlomanni glorioſissimi Regis.

Norbertus Notarius ad vicem Wlfradi recognovit

Datum IV. Kalendarum Septembrium anno tertio regni Karolmanni glorioſissimi Regis, Indictione quartâ decimâ.

Actum apud Fosianum villam in Dei nomine feliciter. Amen.

CXVII.

Ejusdem Karlomanni Præceptum pro Ecclesia Augustodunensi.

An. 883. Ex Chartulario Ecclesiæ Augustodunensis.

IN nomine Domini Dei æterni & Salvatoris nostri Jesu Christi. Karlomannus, gratiâ Dei, Rex. Si Ecclesiis Dei eorumque Rectoribus opem ferendo consulimus, regio more consuescentes, Deum nobis ob id præsenti & futuro seculo propitiari non dubitamus. Quamobrem omnium Dei Ecclesiæ fidelium atque nostrorum noverit unanimis generalitas quoniam Adalgarius, venerabilis Augustidunensium Episcopus, innotuit se-

renitati noſtræ quaſdam res Præceptis genitoris noſtri Hludovici glorioſiſſimi Regis avique noſtri divæ recordationis Karoli Imperatoris Auguſti Eccleſiæ ſibi largitæ commiſſas, ſed & privilegio apoſtolicæ ſedis plurimorumque Epiſcoporum eaſdem res inrefragabiliter confirmatas, id eſt, Abbatiam Flaviniacum cum integritate ſui, villam Biliniacum, villam Lucennacum, villam Lentiliacum. Undè ob majoris firmitatis rigorem deprecatus eſt ut eaſdem res noſtro quoquè jamdictæ ſibi commiſſæ Eccleſiæ confirmaremus Præcepto. Cujus petitionibus eò libentiùs ceſſimus quò nobis profuturum conſpeximus ampliùs. Confirmamus autem ſupradictas res cum omni integritate, & Mariniacum ex eadem Eccleſia pertinentem retrò abſtractam reddimus, ſupradictæque Eccleſiæ in perpetuum ad habendum firmamus, ità ut merces noſtra cum prædeceſſorum noſtrorum augeatur mercede. Præterea jamdictus Præſul deprecatus eſt ut in eleemoſyna noſtra, quod ipſe piè decreverat, auctoritate noſtrâ firmaremus; videlicet ut quiſquis Clericorum ſancti Nazarii epiſcopatûs manſiones ſuas infrà clauſtra ædificare voluerit, ſecurus adimplere poſſit abſque cujuſlibet hoſpitalitatis oppreſſione, quatinùs liberiùs pro noſtra & totius generalitatis utilitate divinam pulſare valerent pietatem, atque eaſdem manſiones cum ipſa terra poſt obitum ſuum cuicunque ex Clero ipſius Eccleſiæ voluerint vendendi & donandi liberam habeant poteſtatem. Nos autem & hæc confirmamus, & ſicut in privilegio ſuo ipſe ſtatutum habet concedimus, delegamus, & ut à nullo unquàm ſucceſſorum ſuorum immutari poſſit, regiâ auctoritate prohibemus; ſed quod ab eo actum eſt, & à nobis firmatum, jure firmiſſimo maneat inconcuſſum. Ut autem hujus noſtræ auctoritatis confirmatio pleniorem in Dei nomine obtineat firmitatis vigorem, ac diuturnis valeat durare temporibus, manu noſtrâ ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſubſignari juſſimus.

Signum Glorioſiſſimi Regis Karlomanni.

Norbertus Notarius ſubſcripſit.

Datum pridie Nonas Martii anno v. regni Karlomanni glorioſi Regis, Indictione primâ.

Actum apud Trupchiacum villam in Dei nomine feliciter. Amen.

Theodericus & Anſcharius Comites ambaſciaverunt.

CXVIII.

Notitia judicati pro Eccleſia Gerundenſi.

An. 844. Ex Chartu. Eccleſiæ Gerundenſis.

Cum in Dei nomine reſideret vir illuſter Theotarius, ſedis Gerundenſis Epiſcopus, unà cum viros illuſtros Deilane & Suniarii Comites in villare quod dicitur Purros, quod eſt in tertitorio Impuritano, in mallo publico per multorum cauſas ad audiendum & rectis & juſtis judiciis ad diffiniendum, ſeu in præſentia Petrone Vicecomite vel Judices qui juſſi ſunt judicare vel dirimere cauſas, id eſt, Furiolo, Undilone, Godemare, Theodardo, Manuel, Frugello, Lenteo, & Ruderico Judicum, Ardovaſte ſajone, Sperandeo, Holſtaleſe, nec non Juniano, Traſtildo, Benedicto, Furiolo, Blanderico, Eldegodo, Vifredo, Eripione, Sdrunano, Untrilla, Comparato, Leupardo, Daniel, Undiſco, Armentorio, Mirone, Petrone, Adalane, Fluctario, Galinno, Gaſtino, Agilane, Adilone, Senderico, Parerello, Tructerio, Salomon, Leo, Elantio, Paſchale, Revello, & Segobrando, vel cæterorum Preſbyterorum, Clericorum, multitudo Laicorum plutimorum bonorum hominum qui ibidem aderant, ſic in eorum præſentia veniens Stremirus Archipresbyter, mandatarius qui eſt prædicto Epiſcopo, & dixit: Jubete me audire cum iſto præſente Andrea domos, curtes, hortos, & pomiferos, & terras quæ ſunt infrà terminos de villa Uliano, qui eſt in territorio Impuritano. Illas debent eſſe ſupradicto Epiſcopo pro partibus ipſa cauſa de ſancta Maria & ſancto Felice quod ſatis in Gerunda vel juxtà ipſam civitatem per Præceptum Domni Regis quod illi fecerunt ad jamdicta ſancta Maria & ſancto Felici. A proprio iſte Andreas eas retinet ad apriſione pro partibus de villa quæ dicitur quamque vocant Bedenga. Iſte Andreas eos retinet injuſtè & contrà Legem. Tunc ſupradicti Comites, Vicomes, vel Judices interrogaverunt prædicto Andreæ quid ad hæc reſponderet. Ille tunc in ſuis reſponſis dixit quòd ipſas domos, curtes, hortos, pomiferos & terras ſupradictas, quòd iſte Stremirus Presbyter, qui eſt mandatarius ſupradicto Epiſcopo, requirit, non eos teneo injuſtè, ſed per Legis ordinem eos teneo per apriſione & per Præceptum Regis & pro partibus de ſupradicta villa Bitinga ſicut cæteri Hiſpani faciunt. Tunc ſupradicti Comites, Epiſcopi, Vicecomites, vel Judices fuerunt ſuper ipſa archa vel ſigna quod eſt in Montegrino, & dividit inter jamdictas villas, & invenerunt vel extimaverunt quòd jamdictus Andreas. Et præceperunt jamdicto Undilane Judices ut ipſas terras menſurare feciſſent, quod jamdictus Epiſcopus & prædictus Andreas inter ſe habere debuiſſent, ſicuti & fecerunt. Et diviſerunt ipſas terras ſicut Lex Gothorum commemorat. Et venit ſupradicto Undila unà cum ſupradictos Sacerdotes vel plurimorum bonorum hominum, & menſuravit ipſas terras in latitudine quantam jamdictus Andreas habere debuiſſet; & ſic de ipſo puteo qui eſt in jamdicto villare & contrà occidentem habet perticas octuaginta, & habet ipſa pertica quæ eſt menſurata pedes octo & medio, & pervenit uſquè ad ipſa petra fita quod jamdicti Comites & Epiſcopus præceperunt figere. Et contrà partibus Uliano de oriente habet perticas quadraginta in latitudine quod jamdictus Stremirus recepit de jamdicto Andrea pro partibus prædicto Epiſcopo, cujus mandatarius eſt. Et contrà occidente recepit in latitudine perticas triginta octo, & habet ipſa terra quod terminaverunt jamdicti Judices de parte orientis in latitudine ſeptuaginta ſeptem & media. Et tunc ordinaverunt jamdictus Epiſcopus, Comites, vel Judices ut infrà ipſas villas Uliano & quarto quæ vocatur Bitinga fixurias vel terminia mitterent quinque petras fictas, ſicuti & fecerunt. Et recepit jamdictus Andreas medie-

tatem de ipſas perticas contrà ipſum puteum à partibus Circi, & Stremirus Atchipresbyter ſimiliter aliâ medietate contrà villa Uliano à partibus meridie. Et tunc convenit inter prædicto Epiſcopo & jamdicto Andrea ut unuſquiſque teneat & poſſideat uſquè ad ipſas petras fictas per illorum villas diviſione judicent atque defendant & ſecuri poſſideant quiſque in perpetuum quieto ordine. Tunc apertum fuit ut unuſquiſque haberet exindè notitiam de ipſas res ſupraſcriptas firmatas atque roboratas ſicut & eſt, & gaudeat ſe unuſquiſque in noſtro mallo ſuam percepiſſe juſtitiam. Data notitia ſub die decimoſexto Kalendas Junii anno tertio quod obiit Ludovicus Rex.

CXIX.

Karoli III. Imperatoris Præceptum pro Eccleſia Gerundenſi.

An. 887. Ex eodem Chartulario.

IN nomine Domini Dei æterni & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Karolus, divinâ propitiante clementiâ, Imperator Auguſtus. Si ergà loca divinis cultibus mancipata Deoque in eiſdem famulantibus beneficia opportuna largimur, præmium remunerationis æternæ ob id nobis rependi non diffidimus, quin etiam ad diuturnum felicemque regni noſtri idipſum ſtabilitatem pertinere nullatenùs dubitamus. Igitur notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelibus & noſtris præſentibus ſcilicet & futuris quia venerabilis Theotarius, Gerundenſis Epiſcopus, ad noſtram accedens clementiam deprecatus eſt imperialem celſitudinem noſtram quatenùs ipſam Eccleſiam & ſedem Gerundenſem ſub immunitatis noſtræ tutione ſuſciperemus, ſicut Karolum Imperatorem ſuumque filium Ludovicum anteceſſorem noſtrum conſtat feciſſe. Cujus precibus libenter adquieſcentes præcipiendo jubemus ut nullus Judex publicus vel quiſlibet ex judiciaria poteſtate Eccleſias, aut loca, vel agros, ſeu reliquas poſſeſſiones quas moderno tempore in quibuſlibet pagis vel territoriis infrà ditionem regni noſtri juſtè vel legaliter memorata tenet atque poſſidet Eccleſia, vel ea quæ deinceps à catholicis viris divina pietas in jure ipſius Eccleſiæ voluerit augeri, ad cauſas audiendas, aut freda vel tributa exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius Epiſcopi vel Eccleſiæ tam ingenuos quàm ſervos vel francos ſuper terram ipſius commanentes vel juſtè vel injuſtè diſtringendos, nec ullas redibitiones aut illicitas occaſiones requirendas noſtris videlicet vel futuris temporibus ingredi audeat, ſeu etiam ea quæ ſuperiùs memorata ſunt penitùs exigere præſumat; ſed liceat memorato Præſuli ſuiſque ſucceſſoribus res prædictæ Eccleſiæ cum omnibus ſibi ſubjectis ſub immunitatis noſtræ defenſione quieto otdine poſſidere & nobis fideliter deſervire. Concedimus etiam eidem venerabili Epiſcopo ſuæque Eccleſiæ & per hoc Præceptum noſtræ auctoritatis confirmamus villam quæ vocatur Olianus & aliam villam quæ vocatur Cacavianus, & caſtellum Velloſo cum caſtellare ſuo, & in comitatu Empuritanenſe vel in Gerundenſe cellam ſancti Clementis, & cum Petra alta, cum vineis & ſilvis & cum omnibus terminis ſuis atque arcas ſuas, & villam Parietes Ruſſini, atque caſtellum fractum, & medietatem de villa Molleti, & villam Fonſedictus, & villam ſanctæ Mariæ quam vocant Fontaneti, & palatium Muroris cum omnibus villaribus, & villam Carciano cum ſuis villaribus, & illum plantatitium Gondemari Epiſcopi, & vineas veteras quas Caſtellanus Presbyter & parentes ſui & alii cæteri homines traxêre de heremo, & villarem Faram cum aliis villaribus ubi Adalardus Presbyter manet cum terminis ſuis. Largitur etiam noſtra clementia ad ſupradictam ſedem ſanctæ Mariæ vel ſancti Felicis Martyris Chriſti pro remedio animæ noſtræ vel prædeceſſorum parentumque noſtrorum in ſupradicto Comitatu Gerundenſe villam quæ vocatur Elzeda cum omnibus adjacentiis ſuis, hoc eſt, ab oriente per ſemitam quæ pergit uſquè ad ribam fractam, à meridie autem à cruce uſquè ad confines Arbutiæ, de parte occidentis uſquè ad Johanneto, & de ſeptentrione per rivulum qui vocatur Vallis Urcea, & pervenit ad ſanctam Columbam uſquè ad aliam ripam alvei, & aliam villulam in jamdicto comitatu quam vocant villam Rabioſam cum terminis ſuis, & in comitatu Biſuldunenſe villam Creſpiano & Miliarias & villam Baſchara cum ſuis villaribus, necnon & archas ac villare quæ dicitur Spedulias, & aliud villare quod nominatur Abdirama, pariter cum aliis diverſis villaribus quæ appellantur Terratellas & Caſſaniolus, ac villare Acmiton, & in comitatu Petralatenſe villam quæ dicitur Pharus. Et adhuc etiam celſitudo atque magnificentia noſtra concedit jam ſupradictæ Eccleſiæ beatæ Mariæ Virginis atque ſancti Felicis Martyris Chriſti pro amore Dei facinorumque noſtrorum remiſſione in ſupradictis comitatibus, id eſt, Gerundenſi, Biſuldunenſi, Petralatenſi, atque Impuritanenſi, omnem medietatem de paſcuariis & teloneis mercatorumque terræ & maris mercatiſque omnibus. Ipſi verò homines qui in ſupradictis villis habitant vel habituri ſunt tale obſequium vel tale ſervitium ſupradicto Epiſcopo vel ſucceſſoribus ſuis faciant vel ſerviant quale ad Comites noſtros facere conſueverunt tam Hiſpani quàm cæteri, & nullum alium cenſum vel ſervitium ullo unquàm tempore ingerere quis præſumat. Volumus etiam ut liceat memorato Epiſcopo ſuiſque ſucceſſoribus res ſupradictæ Eccleſiæ & à nobis ei collatas ſeu condonatas & alias quaſcunque ſibi pertinentes quieto ordine poſſidere & noſtro imperio fideliter parere & pro nobis conjugiſque ac totius populi Chriſtiani ſalute Domini miſericordiam jugiter exorare. Et ut hæc auctoritas donationis atque confirmationis noſtræ per curricula annorum inviolabilem atque inconvulſam in Dei nomine obtineat firmitatem, manu propriâ ſubter eam firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Karoli piiſſimi Imperatoris.

Amalbertus Notarius ad vicem Leutardi recognovit & ſubſcripſit.

Data Kalendis Novembris anno ſecundo, imperante Karolo piiſſimo, Imperatore in Galliis, Iudictione ſextà.

Actum Parisius urbe in Dei nomine feliciter. Amen.

CXX.

Ermengardis, Comitissæ Ceritanensis, Donatio ad Olibam Comitem virum suum.

An. 888. Ex Chartulario Monaster. Arulensis.

IN nomine Domini. Ego Ermengards Comitissa donator sum tibi viro meo Oliba, gratiâ Dei, Comes. Manifestum est enim quia placuit in animis meis & placet, nullius cogentis imperio nec suadentis ingenio, sed propriâ expontaneâ meâ elegi cum Deo ut tibi subrascripto viro meo donationem fecissem de aliquid de proprietate mea, sicuti & facio. Dono namque tibi alaudem meum vocitatum nomine Custuja, qui est in pago Heleneuse, in comitato Valle Asperi, cum ipsa Ecclesia sancta Maria qui ibidem est, cum decimis & primiciis suis & oblationes fidelium, cum suo cimiterio, & cum ipsas domos qui sunt circà ipsam Ecclesiam, cum illarum exios & regressios earum. Et dono tibi ipsum meum alaudem qui est in pago Helenense, in comitatu Valle Asperi. Et est jamdictus alaudes casas, casalibus, curtis, curtalibus, terris, vineis, pratis, pascuis, hortis, hortalibus, molendinis, cum illorum caput aquis, silvis, garricis, aquis, aquarumve ductibus vel reductibus, arboribus fructuosis vel infructuosis, cum exios & regressios earum. Et afrontat ipse alaudes de parte orientis in terminio de ipsos hortos vel de Mazaned, de meridie in Villa Rubia, de occiduo in terminio de Serralonga vel in Montenigro, de Circi in terminio de ipso Frexano vel in gurgo Muio. Quantùm intrà istas afrontationes includunt, sic dono tibi jamdictos alaudes cum ipsa Ecclesia ab integrè, ut quicquid exindè facere vel judicare volueris, liberam in Dei nomine habeas potestatem. Quòd si ego donatrix aut ullusque homo qui contrà hanc donationem venerit ad inrumpendum, non hoc valeat vindicare, sed componat omnia superiùs scripta in duplo cum omni sua immelioratione, & inanteà ista donatio firma permaneat omnique tempore. Factà donatione XVI. Kal. Mart. anno primo, regnante Hugone Rege. Signum Ermengards Comitissa quæ hanc istam donationem fecit & testes firmare rogavit. S. Wifredus. S. Seniofredus. S. Adalbertus. Pischalmirus Presbyter qui hanc istam donationem scripsit sub die & anno quo suprà.

CXXI.

Odonis, Regis Francorum, Præceptum pro Monasterio Solemniacensi.

An. 888. Ex schedis v. c. Jacobi Sirmondi.

IN nomine Dei summi & æterni Regis. Odo, gratiâ Dei, Rex. Quandocunque servorum Dei nostrorumque Fidelium justis & rationabilibus efflagitationibus aurem celsitudinis nostræ assensum præbentes accommodamus, regiæ majestatis consuetudinem studemus, ac per hoc præmia æternæ felicitatis faciliùs nos adepturos nullatenùs dubitamus. Idcircò notum sit omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ Fidelibus & nostris præsentibus sive futuris quia venerabilis vir Theodericus, Abba ex Monasterio Solemniaco, olim constructo ab Elegio Noviomagensi Episcopo tempore Dagoberti glorioſissimi, Regis Francorum, posito super fluviolo Brivancia, quod jamdictus Pontifex in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ sanctique Petri atque omnium Apostolorum, Dionysii sociorumque ejus, atque Pancratii, Crispini & Crispiniani, & sanctorum Confessorum Hilarii, Martini, atque Medardi, ad nostram accedens reverenter clementiam deprecatus est ut idem Monasterium cum omnibus hominibus & villis vel rebus sibi justè legaliterque pertinentibus, simul etiam cum his quæ divina pietas per suos quosque Fideles eidem Monasterio augere voluerit, sub nostræ immunitatis tutione ac defensionis prætextu recipere dignaremur. Cujus precibus clementi favore annuimus. Quin etiam hoc magnitudinis nostræ Præceptum speciali conditione fieri jussimus; per quod præfatum Monasterium, velutì præmissum est, cum omnibus rebus sibi pertinentibus sub nostræ immunitatis tuitione suscepisse universis Fidelibus nostris notum esse volumus; præcipientesque jubemus ut nulli liceat Fidelium Dei atque nostrorum præsentibus vel futuris temporibus idem intrare Monasterium vel in quamlibet sibi pertinentem villam aut agros seu silvas ad causas audiendas, aut judicia publica terminanda, aut paratas faciendas vel exigendas, aut mansionaticos vel paraveredos vel ullam quamlibet redibitionem exigendam. Sed quicquid ex Monasterii rebus exigi potest, Abbatibus & Monachis in eodem loco Deo servientibus proficiat in stipendiorum augmentis. Statuimus interea ut habeant Monachi in eodem loco Domino famulantes secundùm patris Benedicti Regulæ institutionem omni tempore ex se ipsis eligendi Abbatem, ac nulli liceat aliquandò ex rebus ejusdem Ecclesiæ quicquam illis subtrahere vel minuere, aut homines sibi pertinentes vel super terram ipsius commanentes inquietare, distringere, aut fidejussores tollere. Sed omni tempore Rectoribus & Monachis frequenter dicti Monasterii quicquid ex eis esse potest prosit in erogationem, & animæ nostræ proficat ad liberationem. Hæc namque si quis nostræ bonæ voluntatis sancita delere conatus fuerit, tali eum Dominus feriat ultione quatinùs nullo modo suam vindicet voluntatem, qui hanc nostram infringere voluerit auctoritatem. Ut autem hæc nostræ munificentiæ auctoritas omni tempore inviolabilis & à nobis ac successoribus nostris observetur, manu nostrâ eam subter firmavimus, & de anulo nostro sigillari fecimus.

Signum Odonis glorioſissimi Regis.

Trohannus Notarius ad vicem Eblonis recognovit.

Data Idus Junias anno Incarnationis Domini DCCCLXXXVIII. Indictione VI. anno secundo regnante Domno Odone Rege glorioso.

Actum Monasterio sancti Maximini in Dei nomine feliciter. Amen.

CXXII.

Ejuſdem Præceptum pro Monaſterio Montiſolivi in Diœceſi Carcaſſonenſi.

An 818. Ex Archivo Monaſterii Montiſolivi.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Odo, gratiâ Dei, Rex. Cùm petitionibus ſervorum Dei juſtis & rationabilibus divini cultûs amore favemus, ſupernâ nos gratiâ pro his muniri non dubitamus. Proindè noverit omnium Fidelium noſtrorum præſentium futurorumque ſagacitas quia vir venerabilis Ugobertus, Abba ex Monaſterio quod nuncupatur Mallaſti, ſitum in territorio Carcaſſenſi, conſtructum in honore ſancti Johannis Baptiſtæ, cum terminis & adjacentiis, obtulit obtutibus noſtris quandam auctoritatem Domini Pippini, piæ recordationis ſereniſſimi Regis; in qua erat inſertum qualiter anteceſſoris ſui anteceſſor ipſum Monaſterium novo conſtruxiſſet opere, & propter ejus defenſionem vel propter pravorum hominum illicitas infeſtationes in manu ejuſdem Domini Imperatoris unà cum Monachis ibi degentibus ſe commendavit, ut ſub ejus tuitione licuiſſet eis cum rebus hominibuſque eorum quietè vivere ac reſidere; & deprecatus eſt elementiam regni noſtri ut præfatum Monaſterium, unà cum villulis, quarum nomina ſunt villa Siguarii, ſeu villa Addarii, necnon villa Unionis, necnon villare qui dicitur Eliſans, qui alio nomine villa Fedoſii, quæ ſunt ſuper eundem fluvium ſitæ, ſeu villare qui vocatur ſancti Stephani, & villa quæ dicitur Micizani in eodem pago ſuper fluvium Fiſcanum, & in pago Redenſi locum qui dicitur ſancti Vincentii in villa Ceria, & villa quæ dicitur Anul villa, quæ eſt ſita in pago Redenſi ſive Carcaſſenſi, villareque nomine Egmenalum in pago Toloſano ſuper fluvium Fiſcani, necnon & cellulam ſancti Martini prædicto Monaſterio ſubjectam ſuper rivulum Lampium, ſive ſanctæ Cæciliæ & ſancti Petri ſuper fluvium Duratum, locum qui dicitur Oratorium, quæ ſunt in pago Carcaſſenſi, villare qui dicitur Eleci ſuper fluvium Luganſi, cum omnibus rebus & adjacentiis ſive terminis ſuis, ſub noſtra ſuſciperemus defenſione & immunitatis tuitione. Cujus precibus, ob amorem Dei & reverentiam divini cultûs, libenter aurem accommodare placuit, & hoc noſtræ auctoritatis Præceptum fieri decrevimus atque jubemus; per quod præcipimus ut nullus Judex publicus vel quiſlibet ex judiciaria poteſtate in Eccleſias, loca, vel agros, ſeu reliquas omnes poſſeſſiones quas moderno tempore poſſidet, vel quæ etiam deinceps in jure ipſius ſancti loci voluerit divina pietas augeri, ad cauſas audiendas, aut freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius Monaſterii tam ingenuos quàm & ſervos ſuper terram ipſius commanentes injuſtè diſtringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occaſiones requirendas, noſtris vel futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ ſuprà memorata ſunt penitùs exigere præſumat. Et quicquid de rebus præfati Monaſterii fiſcus ſperare poteſt, totum nos pro æterna remuneratione præfato Monaſterio concedimus, ut in alimonia pauperum ſtipendiaque Monachorum ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum. Et quandoquidem divinâ vocatione ſupradictus Abba vel ſucceſſores ejus de hac luce migraverint, quandiù ipſi Monachi tales inter ſe invenire potuerint qui ipſam Congregationem ſecundùm Regulam ſancti Benedicti regere valeant, ſcilicet qui præeſſe pariter & prodeſſe queant, per hanc noſtram auctoritatem licentiam habeant eligendi Abbatem; quatenùs pro nobis & totius regni noſtri ſtabilitate à Deo nobis conceſſi jugiter Dei miſericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas à Fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris veriùs credatur diligentiùſque obſervetur, manu propriâ ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Odonis glorioſſimi Regis.

Datum Idibus Junii anno Incarnationis Dominicæ DCCCLXXXVIII. Indictione VI. anno ſecundo regnante Domino Odone glorioſſimo Rege.

Actum in Monaſterio ſancti Maximini in Dei nomine feliciter. Amen.

CXXIII.

Ejuſdem Præceptum pro Eccleſia Auguſtodunenſi.

Ex Chartulario Eccleſiæ Auguſtodunenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Odo, clementiâ Dei, Rex. Si locis ſacris & divinis cultibus mancipatis, aut propria largiendo, aut olim ſubſtracta reſtituendo, opem ſubſidium accommodamus, hoc proculdubio ad emolumentum Regiæ tranquillitatis nobis profuturum non diffidimus. Quamobrem noverit omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelium noſtrorumque unanimis generalitas quoniam adiens celſitudinem noſtram Adalgarius, reverendus Eduorum Epiſcopus, humiliter noſtræ retulit ſerenitati qualiter villam Tilliniacum, quàm nos jure proprietatis poſſidere videbamur, ſanctus Leodegarius prædictæ Eccleſiæ quondam Pontifex ex ſuo proprio ſancto Nazario ac præfatæ ſuæ Eccleſiæ æternaliter contulerat poſſidendam, & poſtquàm à præcedentibus noſtræ prolis parentibus ſimulque heredibus injuſtè ac contrà omnem legitimam rationem fuiſſet malè uſurpata ac temerariâ præſumptione ab eadem Eccleſia alienata, à prædeceſſoribus noſtris Regibus, poſt inquiſitionem ſuorum Procerum, Præceptorum ſuorum auctoritatibus eidem fuerat ſollemniter reſtituta, inſuper etiam apoſtolico privilegio roborata, & multorum Epiſcoporum generali excommunicatione, ne iterùm violaretur, innodata. Quæ ſiquidem villa eſt ſita in pago Oſcarenſi ſuprà fluvium Sagonnam. Nos igitur tam prædicti viri Dei, qui hanc eandem villam jamdictæ ſuæ Eccleſiæ donaſſe videbatur, quàm etiam memorati Chriſti athletæ, beati ſcilicet Nazarii, ob cujus nominis reverentiam præfixæ matri Eccleſiæ data fuiſſe affirmabatur, offenſionem quoquo judicio pertimeſcentes, & quod periculoſius creditur, ſub oculis Omnipotentis in hujuſcemodi obſtinatione manere qualicunque ignorantiâ formidantes, maluimus noſtra propria Regio more eccleſiaſticis obſequiis mancipare

quàm ea quæ dubio pendebant judicio, aliquâ occaſione denegare. Undè ad fideliſſimam memorati Adalgarii venerabilis Epiſcopi exhortationem & dilecti Fratris noſtri Roberti illuſtriſſimi Marchionis conſilium atque conſenſum, pro noſtrarum animarum ac parentum noſtrorum remedio, & ſi quid in haere offenſionis videtur, gratiſſunâ abſolutione, prænominatam villam Tiliniacum cum omnibus ubicunquè poſitis ad illam aſpicientibus libuit ſerenitati noſtræ ſæpenominato Pontifici ſuæque Eccleſiæ & reſtituendo reddi & condonando largiri, eo quidem jure ut ſi juſtâ & legali donatione, ſicut præmiſſum eſt, ab Epiſcopis præfatæ Eccleſiæ extitit poſſeſſa, inviolabiliter eidem maneat reſtaurata; ſin verò, ut quidam noſtræ partis Miniſtri referunt, noſtræ proprietatis juſtiùs fuiſſe viſa eſt, fiat noſtra regali munificentiâ & nominati Fratris noſtri largitione à noſtro communi jure in jus & dominationem Eccleſiæ beati Nazarii & ſuorum Pontificum in perpetuum mancipata. Propterea & hoc noſtræ reſtitutionis Præceptum immò & largitionis fieri juſſimus; per quod ſtatuentes decernimus ut ſuprà ſignatam villam Tiliniacum cum omni ſua integritate, videlicet cum mancipiis, vineis, pratis, ſilvis, paſcuis, cæteriſque terris, Eccleſiis quoquè cum ſuis appendiciis, aquis etiam, aquarumque decurſibus, exitibus & regreſſibus, & cum omnibus ad ſe juſtè & legaliter pertinentibus, quæſitis & inquirendis, tam præſens quàm & futuri ſupradictæ Eccleſiæ Epiſcopi ſicut reliquas ejuſdem Eccleſiæ beati Martyris Nazarii res ſine aliqua contradictione aut injuſta ſubſtractione ſeu cujuſquam malâ uſurpatione inviolabiliter teneant & canonico in regendo potiantur arbitrio, nullo inquietante aut diſrumpente. Ut ergò hæc noſtræ liberalitatis reſtitutio ſeu ceſſionis largitio pleniorem in Dei nomine obtineat firmatio vigorem, manu propriâ firmantes, anuli noſtri impreſſione ſubter juſſimus inſigniri.

CXXIV.

Ejuſdem Præceptum pro Monaſterio Juncellenſi in Diœceſi Biterrenſi.

An. 890. Ex Archivo Monaſterii Juncellenſis.

IN nomine Domini & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Oddo, divinâ ordinatione clementiâ, Rex, omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, atque omnibus Fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris præſentibus atque futuris ſalutem. Notum ſit quia ſi Sacerdotum ac ſervorum Dei petitiones, quas nobis pro ſuis neceſſitatibus innotuerint, ad effectum perducimus, non ſolùm regiam conſuetudinem exercemus, verùm etiam ad æternæ retributionis mercedem talia facta profutura confidimus. Proindè comperiat omnium Fidelium noſtrorum ſolertia quia vir venerabilis Audegarius, Abbas ſancti Petri Juncellenſis Monaſterii, quod eſt ſitum in pago Biterrenſi, noſtris obtulit obtutibus auctoritates prædeceſſorum noſtrorum Pippini videlicet & Karoli, undè licentiam habebant inter ſe & Abbates eligere & ipſum Monaſterium ſecundùm Regulam ſancti Benedicti & Præcepta Regum regere & gubernare, quomodò fecerint olim Abbates illorum Benedictus ſcilicet & Fructuoſus & anteceſſores eorum abſque alicujus blandimento, dùm viverent. Idcircò memoratus Audgarius Abbas noſtram deprecatus eſt clementiam ut nos denuò prædictas auctoritates noſtræ roborationis ſcripto confirmare dignaremur eique aliquid regio more benignè largiremur. Cujus, inquam, petitioni libenter annuentes, hoc ſerenitatis noſtræ Præceptum illi fieri juſſimus, per quod Eccleſiam beati Juliani Martyris quæ conſtructa eſt in loco qui vocatur Tauriacus in Epiſcopatu Ruthenenſi, cum omnibus juribus ſibi pertinentibus piâ largitione ipſi concedimus, ut omnes præſentes & futuri fideles ſanctæ Dei Eccleſiæ ex noſtro conceſſu ad perpetuum à nobis confirmatum eſſe cognoſcant. Præcipimus interìm ut nullus Judex publicus neque quiſlibet ex judiciaria poteſtate nec ullus ex Fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ ac noſtris Eccleſias aut loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones prædicti Monaſterii quas moderno tempore poſſidere videtur in quibuſlibet pagis & territoriis quicquid ibidem propter divinum amorem hactenùs collarum eſt, quæque etiam deinceps in jure ipſius ſancti loci aut per nos aut per alios voluerit divina pietas augeri, ad cauſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fidejuſſores tollendos, aut homines ipſius Eccleſiæ tam ingenuos quàm & ſervos qui ſuprà terram ipſius reſidere videntur diſtringendos, aut ullas redibitiones vel illicitas occaſiones requirendas, ullo unquàm tempore injuſtè aut violenter ingredi audeat vel exactare præſumat; & quicquid de rebus præfati Monaſterii fiſcus ſeparare poterat, totum nos pro æterna remuneratione prædicto Monaſterio concedimus, ut perpetuis concedimus, ut perpetuis temporibus in alimonia pauperum & ſtipendia Monachorum cæterorumque fidelium ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum. Et quandoquidem divinâ vocatione idem Abbas vel ſucceſſores ejus de hac luce migraverint, quandiù ipſi Monachi inter ſe tales invenire poterunt qui ipſam Congregationem ſecundùm Regulam ſancti Benedicti regere valeant, per hanc noſtram auctoritatem & conceſſum licentiam habeant eligendi Abbates; quatenùs ipſi ſervi Dei qui ibidem Deo famulari videntur, pro nobis & ſtabilitate totius regni noſtri à Deo nobis conceſſi atque per immenſam Dei miſericordiam conſervandi exorare valeant. Hæc verò auctoritas noſtræ confirmationis ut futuris temporibus firmiùs ac robuſtiùs habeatur vel à Fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ ac noſtris diligentiùs conſervetur, eam manu propriâ ſubnotavimus & anuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus.

Signum Odonis magnifici Regis.

Arnebodus ſcripſit ad vicem Ildefredi Referendarii & ſubſcripſit.

Datum XI. Kalendas Decembris, Indictione VIII. anno tertio regnante Oddone Rege.

Actum Silvanectis feliciter.

CXXV.

Widonis Imperatoris Præceptum pro Monaſterio ſanctæ Chriſtinæ.

An. 892. Ex veteri codice Longobardico.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Wido, divinâ clementiâ favente, Imperator Auguſtus. Si anteceſſorum noſtrorum conceſſa privilegia, maximè divinis locis, etiam noſtrâ auctoritate ſolidamus, proculdubio id ipſum nobis ad æternam remunerationem plurimùm prodeſſe confidimus. Ideòque noverit omnium Fidelium noſtrorum præſentium ſcilicet & futurorum induſtria quia nos tam divino tacti inſtinctu quàm ſempiternæ retributionis compulſi intuitu ad repropitiandum nobis cœleſtem Regem & dominatorem omnium, beatæ Virginis & Martyris Chriſtinæ Cœnobium in Italico regno conſtructum haud procul à curte regia Ollona, ubi venerabilis Abbas Rodulphus præeſſe videtur, cum omnibus qui ſub cura & ditione ipſius ſunt famulis Chriſti, rebus cunctis ac familiis ad eundem locum reſpicientibus, ſub noſtrum mundeburdum & petentem tuitionem ſuſcipimus. Interventu quoquè noſtræ dilectæ conjugis Agelguidæ Imperatricis ſolemniter confirmamus & per hanc noſtræ auctoritatis paginam corroboramus quicquid eidem Monaſterio in rebus mobilibus tempore conſtitutionis ſuæ uſquè in præſens ex dono anteceſſorum noſtrorum & Regum priſcorum Reginarumque aut aliorum quorumcunque largitione, collatione, vel qualicunque oblatione divina pietas contulit aut largiri dignabitur in poſterùm, ut habeant illud integrum atque poſſideant prædictus Abbas vel famuli Chriſti jure quieto & pacifico, ſub noſtræ immunitatis protectione inlæſi jugiter permanentes, & pro ſtatu noſtri imperii Deum ſupplicantes, omni noſtrâ hæredumque noſtrorum ac ſucceſſorum moleſtatione remotâ. Volumus deniquè ut quotienſcunque opus habuerint, de rebus ac famulis ejuſdem Monaſterii, tanquàm de Dominicatis noſtris, per publicos actores & exactores inquiſitio fiat. Illud etiam interdicimus, ut in domibus & cellulis ejuſdem Monaſterii ex hoc nunc & in poſterùm nullus manſionaticum, teloneaticum, ripaticum, aut aliquas publicas functiones exquirere audeat, nullamque in commenditiis præfati Abbatis vel famulorum Dei liberis ac ſervis, maſſariis, libellariis, aldionibus inferat violentiam, aut eos poteſtativè diſtringat aut pignorare præſumat; & ſicuti anteceſſorum noſtrorum auctoritate eidem loco venerabili conſtat eſſe collatum, ità firmum & ſtabile permaneat in ævum. Sancimus ſiquidem & nos, velutì à divæ memoriæ anteceſſore noſtro Karolo Imperatore conſtitutum eſt, ut ſi divinâ vocatione Abbas illorum ab hoc ſeculo migraverit, habeant poteſtatem inter ſe eligendi Abbatem. Si quis autem contrà hanc juſſionem noſtram reniti vel refragare aut eam irrumpere tentaverit, auri obrizi libras centum perſolvat, medietatem palatio noſtro, & medietatem prædicto cœnobio. Et ut hoc certiùs credatur & firmiùs obſervetur, propriâ manu confirmavimus, & anulo noſtro ſubter juſſimus ſigillari.

Signum Domni Widonis ſereniſſimi Imperatoris Auguſti.

Helbancas Archicancellarius, jubente Domno Widone Imperatore, recognovi.

Datum III. Kal. Jul. Indictione IX. anno Incarnationis Dominicæ DCCCXCII. anno Domni Widonis regni ejus IIII. Imperii II.

Actum Papiâ in Dei nomine feliciter. Amen.

CXXVI.

Rainaudi Ceſſio ad Eccleſiam Brivatenſem.

SAcroſanctæ Dei Eccleſiæ Brivatenſi vico ſitæ, quâ vir beatus Julianus Martyr requieſcit cum ſociis ſuis, & cui Guilelmus Comes & Abbas præeſſe videtur, necnon Eldefredus Præpoſitus, ſeu Nectardus Decanus, vel cæteri Clerici qui ibidem famulantur. Ego Rainaudus pro amore Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti cedo ipſi caſſæ Dei ſuiſque ſervientibus cenſum quod imperpetuum eſſe volo, & de meo jure in veſtra donatione trado. Hæc ſunt res meæ proprietatis quæ per conqueſtum mihi evenerunt, quæ ſunt ſitæ in * urbe Arvernica, in comitatu Brivatenſi, in villa cui vocabulum eſt Caſalellis, cedo Deo & ſancto Juliano ſuiſque ſervientibus maſſùm unum cum curta & horto & exio & vinea I; & campello I. Iſtæ res ipſi maſſo adhærentes habent fines de uno latere ſtrata publica, de ſuperiori latere terra eſt ſancti Juliani, & de ſubteriori verò eſt terra Bladini & Rihildis & hæredum ſuorum. Iſtud confinium per bodina poſitum caſſæ ſancti Juliani ſuiſque Canonicis cedo in ſtipendia Fratrum pro anima mea totum vobis. Taliter verò complacuit mihi ut dùm ego * Raganfredus amicus meus vixerimus, uſum fructuarium poſſideamus, poſt obitum meum Raganfredus ipſas res poſſideat, & in cenſum Miſſæ ſancti Juliani denarios duodecim per ſingulos annos; poſtque ſuum diſceſſum ipſæ res caſſæ ſancti Juliani revertantur ſine ulla contradictione. Sanè ſi quis homo aut ullus de hæredibus meis aut quælibet potens perſona quæ contrà vos vel contrà conceſſionem meam aliquid mali dicere tentaverit, in vanum laboret, & quod protulit venti ferant, & inſuper auri libras duodecim vobis coactus perſolvat. Facta iſta Carta in die ſabbati in menſe Octobrio anno quarto regnante Karolo Rege Francorum. Rainaudo teſte, qui Conceſſionem iſtam ſancto Juliano fieri rogavit, & Ingualdo, Bladino, Girberto, Radulfo.

An. 892. Ex Chartulario Eccleſiæ Brivatenſis cap. 35.

* orbe Arvernico.

* ego & Ragamfr.

CXXVII.

Ermengardis, Comitiſſæ Ceritaniæ, Donatio ad Monaſterium ſanctæ Mariæ Arulenſis.

IN Dei nomine. Ego Ermengardis Comitiſſa & filiis meis Bernardo Comite & Guifredo Comite & Berengario Epiſcopo, nos ſimul in unum donatores ſumus ad cœnobio ſancta Maria Arlas alaudem noſtrum qui nobis advenit per vocem Domni noſtri Olibano Comite vel per com-

An. 993. Ex Chartulario Monaſterii Arulenſis.

parationem de Juſcafredo Judex, quem alium nomen vocant Lobatone. Et eſt ipſum alaude in comitatu Roſſilionenſi, in valle Aſperi, in multiſque locis, videlicet ad ipſa clota quem vocant manſus coopertus, cum omnes ſuas adjacentias & afrontationes, & in monte nigro ſubteriore caſas coopertas, cum curtes & hortos, cum omnes ſuas adjacentias & afrontationes. Et in loco quem vocant in termino de Felgars vel de Fontanilis, ipſas terras, cum ipſos boſcos & cum illorum afrontationes, cum exiis & regreſſiis earum. Et in alio loco quem vocant Caſtannario, caſas coopertas, cum curtes & hortos, cum ipſis pomiferis, & cum ipſas terras quæ ibidem ſunt, cum exiis & regreſſiis earum. Et in alio loco quem vocant Batipalmas, caſas coopertas, cum ipſos caſales, & cum ipſo molino, terras & vineas, pomiferis vel impomiferis arbores, cultum vel incultum, cum exiis & regreſſiis earum. Et in aliis locis in rio Ferrario ſuperiore manſos coopertos, cum curtes & hortos, terras & vineas, molinis, molinariis, cultum vel incultum, aquis, aquarumve ductibus vel reductibus, cum exiis vel regreſſiis earum. Et in loco quem vocant Caſtro Corbi, manſos coopertos, cum curtes, curtalibus, hortis, hortalibus, & cum omnes ſuas adjacentias & afrontationes. Sic omnia ſuperiùs ſcripta cum omni integritate donamus ad ſupradicto cœnobio ſancta Maria Arlas pro anima Domni noſtri Olibano Comite & pro remedio peccatis noſtris, videlicet omnes ſupranominatis manſis, caſis, caſalibus, coopertis & diſcoopertis, quintanalibus, curtis, curtalibus, hortis, hortalibus, vineis, vinealibus, terras cultas vel incultas, torrentibus, arbores pomiferis vel impomiferis, verdegariis, vernedis, boſchos, ſilvis, garricis, molinis, molinariis, aquis, caputaquis, aquarumve ductibus vel reductibus, exiis & regreſſiis, omnia & in omnibus, quicquid dici vel nominari poteſt, tam quæſitum quàm ad inquirendum. Et afrontat hæc omnia ſuperiùs ſcripta vel inclaudit de multis partes in poſſeſſione de ſupradicto cœnobio, vel de parte orientis in ipſo grado quem vocant Coraleto, & de meridie in ipſa ſerra de monte nigro ſuperiore, vel in ipſa ſerra quem dicunt Aſtella, quæ eſt in termino de Cuſtoga, & de occiduo in ipſo guado de Amlara, vel in ipſo pujo Oriolo, vel in roca inferni, & de parte verò Cercii in monte Colia. Quantùm infrà iſtas quatuor afrontationes includunt, ſic ad flumen Tixi vel rio Ferrarii invergunt, ſic donamus & tradimus de noſtro jure in poteſtate & dominio ſupradicto cœnobio, ut habeatin Dei nomine liberam & firmiſſimam poteſtatem facere vel judicare indè quodcunque voluerit. Et in termino de villa Polleſtros, in loco quem vocant Barriano, de præfata comparatione ipſos tres campos ab omni integritate cum illorum afrontationes, cum exiis & regreſſiis illarum, ſimiliter donamus ad ſæpefato cœnobio. Quod ſi nos donatores aut ulluſque homo vel femina contrà hanc noſtram donationem ad inrumpendum vel aliquid ſubtrahendum venire voluerit, juſto judicio Dei & beatæ genitricæ ejus iram incurrat, & inantea donatio iſta firmis & ſtabilis permaneat omnique tempore. Facta iſta Carta donationis IV. Idus Februarii anno ſexto regnante Hugone Rege. S. Ermengardis Comitiſſa. S. Bernardus Comes. S. Wifredus Comes, qui hanc Cartam donationis fecimus, firmavimus, & teſtes firmare rogavimus. Berengarius Epiſcopus. S. Raimundi Levitæ. S. Dodo. Wiſcafredus Clericus. Atto Monachus, qui hanc Cartam donationis ſcripſit die & anno quo ſuprà.

☞ Hæc Charta donationis hîc extrà locum eſt, quòd negligentiâ quâdam appoſitum fuerat in margine *ann.* 893. Hanc errorem emendavit Baluzius, & ideò manu poſuit : *placer cet Acte après celui numéroté CXLIV. ci-après pag.* 1543. Hanc autem tranſpoſitionem nos negligimus, ut à propoſito non deviemus primam Editionem Capitularium paginam pro pagina recudendi. (*Nota Editoris.*)

CXXVIII.

Karoli Simplicis Præceptum pro Eccleſia ſancti Chriſtophori de Chriſtoilo in Diœceſi Pariſienſi.

An. 900. Ex magno Chartulario Eccleſiæ Pariſ. lib. 19. cap. 71.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, divinâ propitiante clementiâ, Rex. Si juſtis Fidelium noſtrorum petitionibus aurem noſtræ ſerenitatis accommodamus, aſſenſumque illis præbemus, acta prædeceſſorum noſtrorum Regum ſcilicet Francorum imitare videmur, ac per hoc in noſtræ fidelitatis devotione promptiores illos efficimus. Deniquè noverit omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ Fdelium noſtrorumque tam præſentium quàm & futurorum induſtria quòd adiebs noſtræ benignitatis excellentiam Grimoardus Vicecomes atque Fidelis noſter obnixè noſtram petiit munificentiam quatinùs res Eccleſiæ in honore beati Chriſtophori Martyris Chriſti dicatas, in qua oſſa ſimilium requieſcunt, quas idem pro animæ ſuæ ſalute eidem Eccleſiæ tradiderat, auctoritatis noſtræ Præcepto confirmare, & ut nemo deinceps illas res ab eadem Eccleſia ſubtrahere aut ex eiſdem quiddam cenſum exigere præſumat, modis omnibus inhibere dignaremur. Sunt autem hæ res in pago Pariſiacenſe, ſitæ in villa Chriſtoilo, hoc eſt, manſa XV. & mancipia utriuſque ſexûs. Placuit itaquè celſitudini noſtræ ejuſdem viri adquieſcere petitionibus, & hoc noſtræ auctoritatis Præceptum fieri juſſimus, & jamdictæ Eccleſiæ dari decrevimus, per quod præcipientes jubemus ut eadem Eccleſia, abſquè ulla refragatione aſcriptas res cum omni earum integritate, terris videlicet cultis & incultis, pratis, vineis, ſilvis, & mancipiis, aquis, aquarumque decurſibus, omnique ad ſe juſtè & legaliter pertinent, jure perpetuo teneat & poſſideat. Et nemo poſt prænominati Fidelis noſtri Grimoardi deceſſum in eadem Eccleſia poteſtatem habeat, aut ex iis rebus aliquod cenſum exigere præſumat, neque ulla judiciaria poteſtas perpetrandi aut hominem fugientem expellendi licentiam habeat. Et liberè liceat Sacerdoti Eccleſiæ Domino famulare & Sanctorum patrocinia dignè venerare & ejuſdem viri pro ſalute animæ ſupplicare. Et ut hoc noſtræ auctoritatis Edictum per omnia tempora, inviolabilem in Dei nomine obtineat vigorem, manu noſtrâ ſubter firmavimus & anuli noſtri impreſſione ſigillari juſſimus.

Signum Karoli glorioſiſſimi Regis.

Herveus Notarius ad vicem Aſxerici Epiſcopi recognovit.

Datum VIII. Kal. Maii Indictione III. anno VIII. regnante & redintegrante regnum Karolo gloriosissimo Rege.

Actum apud Vermeriam palatium in Dei nomine feliciter. Amen.

CXXIX.

Ejusdem Præceptum concessionis pro Theodosio.

An. 904. Ex Chartulario S. Petri Rodensis.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, divinâ propitiante clementiâ, Rex. Regalis celsitudinis mos est Fideles suos donis multiplicibus honorare sublimesque efficere. Noverit igitur omnium sanctæ Dei Ecclesiæ Fidelium nostrorumque tam præsentium quàm & futurorum industria quoniam placuit serenitati nostræ per deprecationem Rotberti, Fidelis nostri, quendam Fidelem nostrum Theodosium de quibusdam rebus nostræ proprietatis honorare. Sunt autem eædem res in comitatu Narbonensi, in pago Minervensi, in villa Honeriaco vel in Vibrano, infrà hos fines & terminos quicquid ad nostrum pertinere videtur fiscum, & in alio loco in comitatu Rusilionense, in pago Helenense, villa quæ vocatur Pullestros cum ipso fisco qui ibidem est nunc, cum Tertio, cum Raste & Cametello, omnia quæquæ ad nostrum fiscum pertinere videntur, & in alio loco in villa Insula, cum Lotas & Laurigano, omnia quicquid ibi ad nostrum fiscum pertinere videntur, & in comitatu Bisuldunensi super Fluviano villare Goloresçum, Cameto, & Campo longo, & Tapiolas, & in villa monte acuto, & in valle Basse villam quæ dicitur S. Stephani cum valle Jonathes, cum villis & villaribus quæ ibidem sunt. Et affrontat ipsa vallis de parte orientis in serra quæ dividit inter Girundense & Bisuldunense, de meridie affrontat in fines de comitatu Ausonensi usquè ad collum Jonathes, de parte circi in castrum Gorni, de istis verò partibus sicutì aqua vergit & pergit usquè ad villarem veterem, pergitque per arenas usquè ad pausata tepidi, & pergit usquè ad Paratella, & indè vadit ad monte meridiano & usquè ad serram Elceriolas & usquè ad fines Pinetæ. Concedimus etiam sibi in toto regno nostro Goticæ vel Septimaniæ, ubicunquè emere voluerit licentiam absque ullo servitio. Ipsi verò homines qui in supradictis villis habitant vel habitaturi sunt, tale obsequium vel tale servitium supradicto Theodosio vel heredibus suis faciant vel serviant quale Comitibus facere consueverunt tam Spani quàm cæteri. Has itàque res concedimus jam dicto Fideli nostro Theodosio cum terminis & omnibus adjacentiis, & de nostro jure in jus & proprietatem ipsius transtulimus & solemni more delegamus. Undè hoc nostræ altitudinis Præceptum fieri volumus & eodem dari jussimus. Præcipientes ergò jubemus ut nullus Judex publicus vel quislibet ex judiciaria potestate in prædictas res aut loca ibidem pertinentia, in quibuscunque consistant locis, ad causas judiciario more audiendas, vel freda seu mansiones aut parefredos sive paratas exigendas, vel fidejussores tollendos, aut homines ipsius distringendos, aut teloneum neque pascuaticum seu aliquas redhibitiones aut illicitas occasiones requirendas ullo unquàm tempore ingredi audeat, nec ea quæ suprà memorata sunt exigere præsumat; sed cum omnibus sæpè memoratis locis, in quibuscunque consistantlocis, tam ex aprisione quàm ex heremo habet tractas, vel deinceps excolere potuerit, cum aliis quibuscunque possessionibus quas præsenti tempore ipse Theodosius possidere videtur, liceat jamdicto Theodosio suisque posteris quietè tenere vel possidere, vel quicquid exindè facere voluerit liberam ac firmissimam in omnibus habeat potestatem sicut ex aliis suæ proprietatis, nemine inquietante, per nostrum consensum ac jussionem. Et ut hoc Præceptum per omnia tempora majorem in Dei nomine obtineat firmitatis vigorem, manu propriâ eam subter firmavimus & anuli nostri impressione sigillari jussimus.

Signum Karoli gloriosissimi Regis.

Herveus Notarius ad vicem Folconis Archiepiscopi recognovit.

Data IX. Kal. Julii, Indictione VII. *anno V. regnante Karolo serenissimo Rege, & in successione Odonis VI.

* *Manu posuit Baluzius* vel Indict. VI.

Actum apud Viennam villam in Dei nomine feliciter. Amen.

CXXX.

Acta dotis & consecrationis Ecclesiæ de Blaneda in Diœcesi Arvernensi.

An. 926. Ex Chartulario Ecclesiæ Brivatensis cap. 442.

ANno Incarnationis Dominicæ DCCCCVI. Indictione IX. Dùm resideremus nos, Adalardus videlicet, Arvernensis Ecclesiæ Præsul, in gremio matris Ecclesiæ in honore beatorum Martyrum Agricolæ & Vitalis nobiliter fundatæ, circumque sederent nos fideles ejusdem Ecclesiæ tam ecclesiastico quàm populari honore præditi, adierunt serenitatem nostram Heldefredus caulæ S. Juliani Brivatensis eximius Præfectus & Nectardus Pentacontarchi adminiculator non infimus, cæterique Canonici quamplures sub eis Deo sanctoque Juliano humiliter devotèque famulantes, obnixè expostulaverunt ut eis daremus licentiam in proprio fundo S. Juliani Ecclesiam construere, in villa videlicet cujus vocabulum Blaneda. Quod mente pertractantes unà cum consilio cunctorum nos circumsedentium agi non renuimus, & mittentes cum eis Archipresbyterum nostrum nomine Homo Dei, præcepimus ut designaret eis locum templo Dei aptum. Quod quidem & fecit. Fabricata autem aula, perteximus ad locum, specie septimâ mensi decimi dedicavimus eam in honore beatorum Martyrum Juliani inclìti & Privati nobillimi Martyris. Et in die consecrationis ejus datum est eidem Ecclesiæ in honore almi Juliani atque Privati jam fundatæ de proprio S. Juliani ad stipendia servientium ejus pertinente dotis nomine, in comitatu Brivatense, in aice Nonatense, in ipsa villa Blaneda, mansum unum ad ipsam Ecclesiam adhærentem, cum terris & pratis, totum & ad integrum, & in Montiniaco vineam unam cum casale uno & campo uno, & campos illos qui pertinebant ad Ecclesiam S. Sixti, & sunt de eadem ratione S. Juliani, & videntur esse eis Alerium fluvium, & in aice Bonrochense mansionile unum quod vocatur Valilia, cum campis, pratis, vineis, & nemoribus, atque

silvis. Dantur ei etiam decimæ de ipsa villa Blaneda totum & ad integrum & omne confugium ejus. Datur ei in villa quæ vocatur Ortas, de causa S. Juliani, decimæ omnes. Et in ipso aice, in villa quæ vocatur Bavosus, medietatem decimarum ad Ecclesiam S. Sixti pertinentium. Et in aice Ambronense, de villa quæ vocatur Grizilions, duas partes decimarum, omnes videlicet decimas ejusdem villæ, exceptis illis quæ pertinent ad Ecclesiam de Antonio in honore S. Benigni consecrata. Et in aice Brivatense, in villa quæ vocatur Porcaricias, duas partes decimarum, & in villa quæ vocatur Vinezia de causa S. Juliani duas partes decimarum. Hæc omnia suprascripta datum est eidem Ecclesiæ in honore S. Juliani & S. Privati in villa quæ vocatur Blaneda fundatæ, ut habeat ea, teneat, atque possideat, & ab hodierna die & deinceps Rector ipsius Ecclesiæ cum omni integritate recipiat, & annis singulis festivitate S. Juliani, quæ evenit v. Kal. mensis septimi, in censum Canonicis S. Juliani solidos quinque incunctanter exsolvat, & matri Ecclesiæ Arvernorum debitum obsequium, ut cæteræ capellæ similes ejus, persolvat. Et libellus iste dotis omni tempore inconvulsus perseveret & indeficiens. Et ut hæc pagina dotis firmior sit veriusque credatur, manu propriâ subter eam firmavimus & cæterorum Canonicorum matris Ecclesiæ Agricolæ & Vitalis atque Canonicorum S. Juliani manibus insigniri præcipimus, & in calce hujus opusculi inseri jussimus. Et quandiù Johannes Sacerdos advixerit, qui eam fundavit, absque ullo contradicente regat, & præscriptum censum Canonicis S. Juliani persolvat. Et si de ipso censu tardus aut neglegens extiterit, legibus emendet, & quamdiù vixerit jamdictam capellam non perdat. Ex auctoritate autem Patris & Filii in virtute Sancti Spiritûs & lege Canonicâ ac verbo nostro excommunicamus & interdicendo injungimus ut nullus eam ei diebus vitæ suæ auferat, aut ullus Clericus super eum illam accipiat. Signum Vuilelmus Comes. Signum Amicus Archidiaconus. S. Ragefredus Abbas. S. Arnardus Archidiaconus. S. Eldefredus Præpositus. S. Austorgius Abbas. S. Eldebertus T. S. Barnardus. S. Raianart. Actum VI. Kal. Januarii apud Claromontem civitatem, regni Karoli, Francorum & Aquitanorum Principis, anno XI.

CXXXI.

Decretum Synodi Viennensis de capella sancti Severi constructa in Parochia Tausiacensi.

An. 907. Ex Chartulario Ecclesiæ Viennensis.

ANno Incarnationis Dominicæ DCCCCVII. Indictione X. acta est Synodus apud Viennam metropolim jussu Domini ac venerabilis Alexandri, ejusdem Ecclesiæ Archipræsulis, in Ecclesia videlicet Domini & Salvatoris nostri, ubi à multis in ejus præsentia suorumque ministrorum, necnon & venerabilium Abbatum, videlicet Eirlei Præpositi, Erlei Archidiaconi, Valdonis Abbatis, Leudonis Abbatis, multorumque aliorum reverendorum Sacerdotum à diversis diversæ prolatæ sunt querimoniæ. Inter cætera verò quæ in hac Synodo discutienda ac deffinienda erant, orta est quædam altercatio inter Aribertum Abbatem Romanensis Monasterii necnon & Barnardum venerabilem Monachum sanctique Mauricii Abbatem ex territorio de quadam capella S. Severi in Parochia sancti Primi sita in villa Tausiaco, quam quidam homo in præstariam tenebat nomine Fulcherius, dicens jamdictus Aribertus Abbas quod ex prædicto territorio decimæ justè & legaliter ad capellam sancti Severi pervenire debuissent. Sed Barnardus Abbas affirmando contradicebat non ità esse, sed omnes decimæ ex prænemorato territorio legaliter & rationabiliter plus pertinerent ad Ecclesiam sancti Primi, quàm ille in manu ad ordinandum habebat, præter privum Monachorum laboratum, quàm ad supradictam sancti Severi capellam. Tunc à sancta Synodo judicatum est illi, ne fortè deinceps ex eadem causa aliqua moliretur injuria, ut sicut ille propriis testificabatur verbis, ita testes sui Sacerdotes sub jurejurando adfirmassent. Prædictus quoquè Barnardus Abbas suos in sancta Synodo præsentes ostendit testes, quorum nomina sunt hæc: Christianus Presbyter, Signinus Presbyter, Albarius Presbyter, Folmarus Presbyter, Badinus Presbyter, Archinerius Presbyter, Giroldus Presbyter, & sacramentis datis omnia legaliter explevit sicutì judicatum fuit, & prædictas decimas ad eandem Ecclesiam sancti Primi evindicavit. Ego Alexander, sanctæ Viennensis Ecclesiæ Episcopus, manu propriâ roboravi & aliis roborare jussi. Erleus humilis Præpositus. Andreas Presbyter.

CXXXII.

Karoli Simplicis Præceptum pro Monasterio Balneolensi in Diœcesi Gerundensi.

An. 916. Ex Archivo Monasterii Balneolensis.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Karolus, divnâ propitiante clementiâ, Rex Francorum. Si ergà loca divinis cultibus mancipata Deoque mercedem famulantibus beneficia opportuna largimur, præmium remunerationis æternæ ob id nobis rependi non diffidimus, quin etiam ad diuturnam felicemque regni nostri idipsum stabilitatem pertinere nullatenùs dubitamus. Itaquè notum sit omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ Fidelibus & nostris præsentibus scilicet atque futuris quoniam venerandus vir Halfredus, Monasterii Abbas, quod appellatur Banniolas, quod est constructum in honore sancti Stephani Protomartyris Christi, in pago Bisuldinensi situm, adiens nostræ dignitatis clementiam, obtulit nobis Præcepta Domini Ludovici atavi nostri piæ memoriæ Imperatoris Augusti, necnon & avi nostri illustris Imperatoris Karoli, atque genitoris nostri eximii Ludovici Regis; in quibus continebatur qualiter idem Monasterium cum Monachis ibidem Deo obsequentibus & omnibus ei pertinentibus sub immunitatis suæ munimine penitùs susceperunt. Petiitque idem Halfredus Abba ut renovantes auctoritates illorum, eum ac Monachos sibi commissos prædictumque Monasterium & cellas sibi pertinentes sub immunitatis nostræ, sicut ipsos constat feciſſe, defensione ac munime susciper

remus. Cujus precibus libenter adquiescentes, idem Monaſterium & eum cum Monachis & cunctis ſibi pertinentibus cellis & rebus ſub noſtræ defenſionis libertate ſuſcepimus. Id eſt in loco qui dicitur Miliarias, cella ſancti Petri cum omni ſua integritate, ſicut in illorum indiculis reſonat, & ipſa cella quæ vocatur rumta veila, & in alio loco cella S. Juliani & S. Michaelis, & in ſancta pace cella S. Vincentii cum omnibus terminis ſuis, & in Riudaſer cella ſanctæ Mariæ cum terminis ſuis, & in loco qui dicitur Siſtorianus domum ſanctæ Mariæ cum omnibus ſibi pertinentibus, & in comitatu Petralatenſi cella S. Petri, & aliam S. Johannis, cum alia cella cujus vocabulum eſt Pineta, & cella ſancti Fructuoſi cum omnibus ſibi pertinentibus, & in mala valle in villare quæ dicitur Fontanetus, & vineas quæ ibi attinere videntur, cum ſuis appendiciis omnibus, & cum cunctis aliis rebus ad ipſum Monaſterium pertinentibus, ut dictum eſt, ſub noſtræ immunitatis munimine & defenſione placuit nobis ſuſcipere. Præcipientes ergò jubemus ut nullus Judex publicus vel quilibet ex judiciaria poteſtate in prædictum Monaſterium vel cellulas aut loca ſibi pertinentia atque ſubjecta, ſeu agros, ac reliquas poſſeſſiones, in quibuſcumque conſiſtentibus locis, ad cauſas judiciario more audiendas, vel frequentes manſiones aut paraveredos ſive paratas exigendas, vel fidejuſſiones tollendas, aut homines ipſius Monaſterii diſtringendos, ſeu aliquas redibitiones aut functiones aut illicitas occaſiones requirendas ullo unquàm tempore ingredi audeat, nec ea quæ ſuprà memorata ſunt requirere præſumat; ſed cum omnibus cellis vel locis ſæpè præfato Monaſterio ſubjectis, in quibuſcunque conſiſtant locis, quas moderno tempore tam ex apriſione quàm ex heremo habent tractas, ſeu deinceps è cætero poſſeſſerint, cum aliis quibuſcunque poſſeſſionibus quibus præſenti tempore eidem Abbas juſtè & rationabiliter divina pietas per ſuos, ſuoſque fideles ipſi ſacratiſſimo loco..... ..... voluntariè exorare. Et quandocunquè divina pietas eundem Abbatem ab hoc ſeculo ſuſceperit, quandiù ipſi Monachi inter ſe talem eligere valuerint qui ipſam Congregationem ſecundùm Regulam S. Benedicti regere queant, per noſtrum conſenſum ac juſſionem licentiam habeant ex ſemetipſis eligendi Abbates. Nolumus præterea ut ab ipſis vel ab eorum hominibus aliquid telonei neque paſcuaticum nec manſiones, tacos aut aliquas redibitiones exigatur. Et ut hæc auctoritas noſtra ſemper inconvulſa permaneat, manu propriâ ſuper eam firmamus & anuli noſtri impreſſione aſſignari juſſimus.

Signum Karoli Regis piiſſimi.

Gozlinus regiæ dignitatis Notarius ad vicem Hervei Archiepiſcopi ſummique Cancellarii recognovit.

Datum v. Idus April. Indictione IV. regnante Karolo Rege glorioſiſſimo redintegrante XIX. largiore verò hereditate indepta V.

Actum Herdtallo palatio in Dei nomine feliciter. Amen.

CXXXIII.

Acta dotis & conſecrationis Eccleſiæ de Caneto in Diœceſi Arvernenſi.

An. 924. Ex Chartulario Eccleſiæ Brivatenſis c. 27.

ANNO Incarnationis Dominicæ DCCCCXXIV. Indictione XII. adiit Johannes Archidiaconus Sedem matris Eccleſiæ Arvernorum, poſtulans humiliter & petens apud venerandum Armaldum, ejus Sedis providum Præſulem, ædificari ſibi in fundo ſancti Juliani & ſuo Eccleſiam ipſis in locis valdè perneceſſariam. Cujus preces cùm primùm abnuiſſet idem egregius Pontifex, tandem conſultu fidelium & precibus victus, compertâ etiam veridicâ ratione, adquievit poſtulanti, inſuper ſciſcitans eundem poſtulantem ſi valeret ex rebus ſuis tantùm ibi conferre ex quibus Sacerdos in ipſo loco Deo militans pauperem vitam poſſit ſuſtentare. Ad hæc cùm reſpondiſſet velle ſe quandam particulam ex ſuis facultatibus largiri, totius Eccleſiæ à præfato conſultu illuſtri ſpeculatore ſancitum eſt eandem dedicandam Eccleſiam. Proficiſcens itaquè prætaxatus Pontifex ſecundùm ſapientiam ſibi à Deo collatam * opes ſibi creditas ſalubriter viſitare, pervenit ad locum ſibi crebris precibus & aſſiduis monitionibus exoratum; cernenſque contignitatem loci tempuſque aptum, dedicavit eandem capellam ſpecie ſeptimâ menſis noviſſimi, & illuſtravit eam pignoribus beatiſſimi Martyris Juliani Brivatenſis. Eſt autem ipſe locus, quo eadem conſtructa eſt aula, in comitatu Talamitenſe, in vicario Moyſiacenſe, in villa quæ vocatur Canetus. Et in die dedicationis ejus datum eſt eidem loco à præſcripto Johanne, conſultu Arlebaldi Præpoſiti Eccleſiæ ſancti Juliani Martyris & Cuneberti Pentacontarchi ipſius loci cæterorumque Canonicorum, in eadem villa Caneto maſſus unus quem Iſembardus excolere videtur, & apenderiæ tres, & in aice Brivatenſi, in vicaria Cheriacenſe, in loco nuncupato illam calmen, quantùm ibi viſus eſt habere, & in aice Nonatenſe, in Severiaco vineam unam. Hæc omnia ſupraſcripta data ſunt eidem Eccleſiæ in honore beati Juliani fundatæ à Johanne & à cæteris ſancti Juliani Canonicis perpetuo dono. Conſiderans etiam Domnus Pontifex, & rem diligenter examinans, dedit præfixo altari à ſe dedicato & Sanctorum Reliquiis decorato de ipſa villa Caneto decimam omnem tam annonarum quàm pecudum, & de villa quæ vocatur Adimar ſimiliter omnem decimam, & de villa quæ vocatur Moden medietatem decimæ, & de alio Moden ſimiliter, & de villa quæ nuncupatur Concas omnem decimam, & de Betel omnem decimam, & de villa quæ cognominatur Nueliaco cum ſuis appendiciis omnem decimam, & de villa quæ dicitur Alto Corenno medietatem decimæ, & de Burzamiis omnem decimam, & de villa quæ vocatur Cumiliis medietatem decimæ, & de Rabatiliis medietatem decimæ, & de omnibus quæ idem Johannes habere videtur modò vel in poſterùm, Deo auxiliante, adquirere poterit in villa quæ vocatur Severiacus ſive Sorziacus, ſeu in illo monte, duas partes decima-

* over

rum similiter dedit. Et in aice Brivatensi, de villis his nominibus, Tropennaco, Vendagra, Pinatense, Valilia, & illa Spinatia, & Cabrogilo, duas partes decimarum de illa calme, & de Buxogilo medietatem decimarum. Et in vicaria Calariense, de villis his nominibus, Plebis, Caleziis, illa becia, massum Giruini, medietatem decimæ. Hæc omnia suprascripta dedit venerabilis Armardus, Præsul Arvernensis Ecclesiæ, in die dedicationis basilicæ in Cansito fundatæ, ut habeat, teneat, atque possideat, & justo ordine gubernet ea Rector ipsius cellæ, ea scilicet * ut quandiù idem Johannes advixerit, eandem capellam teneat, & annis singulis Canonicis sancti Juliani solidos quinque in censum incunctanter exsolvat, & post obitum ejus, si nepos ejus Girbaudus super vixerit, simili modo eam teneat; post amborum autem obitum, in communi victu Canonicorum sancti Juliani revertatur. Et ut firmiorem per succedentia tempora hæc paginola obtineret vigorem, idem sapientissimus Præsul Armaldus manu propriâ subter illam corroborare dignatus est, & ut primatum matris Ecclesiæ manibus insigniretur decrevit. Arnaldo Papâ, Salomone Decano, & Bernardo Abbate, Adalardo Levitâ, testibus, regnante Karolo Rege Francorum carta ist facta fuit.

* rationa

CXXXIV.

Elidelindis Cessio ad Ecclesiam Brivatensem.

An. 925. Ex eodem chartulario cap. 41.

SAcrosanctæ Dei Ecclesiæ vico Brivatensi fundatæ, in qua venerabilis Martyr Julianus gloriosam adeptus est sepulturam cum sociis suis decorato mausolæo. Idcircò ego in Dei nomine Elidelindis, pro remedio animæ meæ & fratris mei Arnusti, cedo ipsi cassæ Dei aliquid de rebus proprietatis nostræ quæ ex conquestu nobis evenerunt, cessumque in perpetuum esse volo. Sunt autem ipsæ res in comitatu Brivatensi, in vicaria Cantillianense, in villa quæ vocatur Mageladetus. In ipso loco cedo Deo sanctoque Juliano in communi victu servientium ejus massos tres cum curtis, hortis, exiis, adjacentiis, campis, pratis, silvis, aquis, aquarumque decursibus, totum quod ibi visi sumus habere vel possidere, ut habeant, teneant, & quicquid voluerint Canonici ipsius loci. Si quis verò, quod futurum minimè credo, aliquandò surrexerit, ego videlicet emutatâ voluntate meâ, aut ullus ex heredibus meis, seu ulla emissa persona aut contraposita..... Cartulam istam ullam generare præsumpserit, quod repetit minimè vindicet; & insuper qui litem intulerit auri libras duas coactus reddat; & hæc Cartula à nobis facta omni tempore firma & stabilis permaneat. Acta XIV. Kal. Martii anno tertio quo Karolus Rex per infidos Francos dehonestatus est.

CXXXV.

Cessio de ancilla ad Monasterium Nobiliacense in Diœcesi Pictavienſi.

An. 925. Ex Chartulario Monasterii Nobiliacensis.

DUm unusquisque in hoc seculo proprio vacat arbitrio, oportet ei ut de rebus sibi à Deo adquisitis taliter agere qualiter præmium vitæ æternæ mereatur percipere. Quapropter ego in Dei nomine Richardus, Ædituus sancti Petri Pictavensis Senioris Ecclesiæ, tractavi de Dei timore & æterna retributione, ut mihi pius Dominus in die ultima magni judicii veniam tribuere dignetur. Ancillam itaquè jurismei nomine Ingelburgim & infantibus suis videlicet his nominibus, Dodo, Abbo, Hildegardis,..... ad Monasterium in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ & beati Juniani Confessoris præcipui fundatum, Nobiliacum nomine, ad communia Fratrum ibidem die noctuque Deo militantium per hanc cessionis epistolam ad habendum delegavi, quatinùs pii Redemptoris gremii amplector, diemque magnæ restaurationis gehennæ cœnoque sulfuris inlæsus peragam, quia præsens seculo oneretur flagitii seculo, ne in ævum persistar in jus almi suffragium cunctari, ut magni advocatus opere, ejusque de magnis piaculis dimissum. Illud etiam placuit mihi inserere ut si aliqua emissa persona fuerit qui contrà jamdictam Cessionem, quam ego prompto animo & bonâ voluntatâ facere jussi, ullâ calumniâ removere voluerit, & si non se correxerit, aut à sua mala voluntate declinaverit, judicium Dei genitricisque Dei Mariæ & sancti Juniani in pœnalibus gehennæ dignè pro meritis incurrat. Ut autem hæc donatio Ecclesiæ pleniorem in Dei nomine obtineat firmitatem, manu meâ propriâ subter firmavi, & bonis hominibus ad corroborandum tradidi; quatinùs pius Dominus mercedem benè laborantibus cum cæteris Fidelibus in die judicii restituat, beata Maria & sancti Juniani interventio. Richardus donatione confecit. Signum Rainardi Vicarii. S. Rainarii Ippovicarii. S. Girardi. S. Landrici. S. Ingranni. S. Dotini. S. iterùm Girardi. S. Gualberti. S. Dodeloni. S. Baltulii. S. Thertonnini. S. Radulfi. Data mense Decembris anno III. Radulfi Regis, quandò Karolus in custodia tenebatur.

CXXXVI.

Testamentum Acfredi, Ducis Aquitanorum.

An. 928. Ex Chartulario Ecclesiæ Brivatensis c. 43.

LEgitur in Literis divinis: *Omni habenti dabitur, & abundabit.* Et: *Quid prodest homini si universum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur.* Et in Danihele: *Placeat tibi, Rex, consilium meum.* Et: *Peccatum tuum eleemosynis pauperum redime.* Idcircò ego in Dei nomine Acfredus, divinâ disponente clementiâ Aquitanorum Dux, considerans casum fragilitatis humanæ, & mente pertractans quia nemo ex humano semine procreatus vivat & non

moriatur, & secundùm Job sententiam nec infans unius diei immunis esse potest à peccato, & quia reportabit unusquisque antè tribunal Christi propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum, dispono distribuere omnes facultates meas tam mobiles quàm immobiles in usus Ecclesiarum & Ecclesiæ Ministrorum & in cibos pauperum, ut misericors & miserator Dominus, Sanctorum suorum meritis intervenientibus, & pauperum precibus exoratus, immanitatem facinorum meorum minuere dignetur. Quamobrem obsecro vos fideles & amicos meos Rotbertum Vicecomitem, Dalmatium, Bertrannum, Eustorgium, Arimandum, Arlebaldum Præpositum, Cunabertum Decanum, ut sitis eleemosynarii mei; sicut estis fidelissimi amici, ità sitis mearum rerum distributores. Dono enim vobis potestatem erogandi omnes meas res tam mobiles quàm immobiles in annona, in vino, in auro & argento, in bestiis, in vestimentis, in alodio, & in cuncta supellectile mea, in usus Ecclesiarum, in Sacerdorum & Ministrorum Ecclesiarum, in cibos pauperum & peregrinorum quæcunque invenire poteritis. Habeatis etiam potestatem incartandi alodes meos quibus jussero, & servos ingenuos faciendi de quibus mandavero, * hocmallandi omnes debitores meos, & requirendi debita mea, & indulgendi quibus dignum videritis, & pacificandi reclamatores meos sicut dignum perspexeritis. Precor etiam vos & propter Deum & misericordiam quam à Deo consecuti estis ut de his rebus quas vobis per fideicommissum committo non aliud faciatis, si mors mihi evenerit, nisi quod Deo placitum fuerit & in præsenti pagina scriptum videritis. Videlicet sancto Juliano in primis in Causiliaco omne alodium, quantùm ibi visus sum habere vel possidere, cum mansis, campis, pratis, vineis. Et cedo similiter curtem meam quæ dicitur Braciacus, cum Ecclesia quæ est fundata in honore sancti Petri, cum omnibus appendiciis ad eandem curtem pertinentibus & mancipiis ibidem consistentibus. Et in comitatu Talamitense villam quæ nuncupatur Anglares, cum Ecclesia in honore sancti Petri constructa, cum omnibus appendiciis ad eandem curtem pertinentibus; excepto hoc quod dimitto Bertranno filio Euralii. Et in comitatu Gabalitano curtem meam quæ vocatur Rocolas, cum Ecclesia in honore sancti Johannis constructa, cum omnibus appendiciis ad eandem curtem pertinentibus. Hæc omnia præscripta cedo Deo sanctoque Juliano in communi victu servientium ejus. Et hoc eâ ratione ut si ab hodierna die infrà quinque annos sine legitimo filio mortuus fuero, prædictas res cum omni integritate accipiant. Si autem infrà ipsum terminum legitimum filium habens obiero, sanctus Julianus Braciacum cum omni integritate & cum suis appendiciis accipiat; cætera omnia filio meo revertantur. Si autem in hoc præsenti anno obiero, dimitto Roberto Vicecomiti villam Maderiacum & Crudilonem & quicquid in Ambronno habere videor, exceptâ Gigniacum Ecclesiâ. Austorgio casam meam in Severiacum & vineam unam & quantùm in Vinecia habere videor. Bertranno dimitto Sextrerias villa & sancto Gallo & Adjudore & alla Cassania, & in Mercorio mansum unum. Arimanno fratri Rotberto dimitto omnia quæque in Bordellas habere videor; & donet pro me sancto Austremonio ad Uciodore centum solidos. Et si in præsenti anno obiero, dimitto inter Rotbertum & Dalmacium Vicecomitem alodem meum in Valdunense cum omni integritate. Et dent pro me solidos dua milia. Ipsos dispertiantur fideliter, sicut coram Deo rationem reddituri sunt, per sedes episcopales in Aquitania & per Monasteria & Canonicos. Dent etiam Bernardo filio Adalgerio in aice Brivatense pro ipsa redemptione de Valdunense x. mas. de illorum alode. Simili modo si in præsenti anno abiero, dimitto sanctæ Mariæ Aniciacense omnem alodem meum quem habere videor in Calmesclarias, cum ipsa Ecclesia in honore sancti Abundi constructam. Habeatis etiam potestatem incartandi alodes meos, sicut suprà insertum est, de his omnibus & quodcunque invenire poteritis meis. Ex rebus meis tam mobilibus quàm immobilibus, si mihi mors evenerit in præsenti anno, exulem me reddo & peregrinum & coram Deo in potestate vestra committo, ut distribuatis ea fideliter pro me & pro vobis & pro omnibus parentibus & amicis & fidelibus meis & vestris & pro omnibus simul Christianis vivis & defunctis, & ità indè faciatis ut in die novissimo illam desiderabilem vocem audire mereamini: *Euge serve bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis suprà multa te constituam, intra in gaudium Domini tui.* Et ut hoc fideicommissum verius credatur, manu propriâ subter illud firmavi & nobilissimis Fidelibus meis firmare decrevi. S. Acfredi, Deo auxiliante, comiti sive Duci Aquitanorum, qui hoc fideicommissum scribere vel adfirmare rogavit. S. Leotaldi. S. Galterio. S. Guandriberto. S. Rodino. S. Radulfo. Datum fidei istum commissum v. Idus Octobr. anno v. quod Franci deinhonestaverunt Regem suum Carolum & contrà Legem elegerunt Radulfum sibi in Regem. Placuit denique mihi ut si absque legitimis pueris mortuus fuero, omnes servi mei ingenui permaneant, exceptis illis quos Deo creatori omnium reddo & quos sancto Juliano condono.

* obmallandi.

CXXXVII.

Commutatio inter Ecclesiam Carcassonensem & Monasterium Montisolivi in Diœcesi Carcassonensi.

An. 925. Ex Archivo Monasterii Montisolivi.

IN nomine Domini. Ego Gimera Episcopus & omnis Congregatio sancti Nazarii sedis Carcassonæ, tibi Erifonso Abbati & cunctæ Congregationi sancti Johannis Monasterii Castri Mallasti, procambiamus vobis Ecclesias nostras quæ sunt in comitatu Carcassense, suburbio Ausonense, Ecclesiam sancti Romani quæ est in villa Witizanis cum suis decimis sine aliquo censu, & Ecclesiam sancti Saturnini quæ est in Monteconiculo cum suis decimis sine aliquo censu, proter alodem vestrum qui est in comitatu Carcassense in villa quæ dicitur Orenciano, qui vobis venit tam de donatione quàm ex comparatione, ut ab hodierno die inantea habeatis potestatem de ipsis Ecclesiis cum illorum decimis sine aliquo censu

vos & ſucceſſores veſtri, ut quicquid exindè agere, facere, vel judicare volueritis, in Dei nomine habeatis poteſtatem cum omni voce oppoſitionis noſtræ. Sanè, quod fieri minimè credimus eſſe venturum, quòd ſi ego Guimera Epiſcopus, aut mea congregatio, aut aliquis ſucceſſorum noſtrorum, qui contrà hanc procambiationem venerit ad irrumpendum &c. componat vobis tantum & aliud tantum quantùm ipſæ res valere potuerint, & hoc quod repetit non valeat vindicare, ſed inanteà iſta procambiatio firma & ſtabilis permaneat omni tempore. Facta Carta procambiationis Idibus Junii anno vigeſimo octavo regnante Karolo Rege poſt obitum Odonis Regis. Gimera, humilis Epiſcopus. Amen.

CXXXVIII.

Litteræ Wadaldi, Epiſcopi Helenenſis.

An. 950. Ex Chartulario Eccleſiæ Helenenſis lib. 3. cap. 6.

IN nomine Domini. Ego Wadaldus, gratiâ Dei ſedis Elenenſis Epiſcopus, & Gauzbertus Comes, nos ſimul in unum donatores ſumus ad domum ſanctæ Eulaliæ Virginis & Martyra Chriſti matrem omnium Eccleſiarum Ruſſulionenſium ſive Confluentium &c. propter amorem Dei, & propter remedium animas noſtras, vel propter remedium animæ de Suniario Comite & uxori Ermengardis, & Bencone Comite, & Almerado Epiſcopo quondam, & propter remedium animæ de Franchone Vicecomite, & uxori ſuæ Eirſinde, & Oddone Vicecomite, ut famuli pro animas noſtras vel illorum animas orationes Deo fundere dignemini &c. Facta ſcriptura donationis ſub die IIII. Idus Aprilis anno II. quod obiit Karolus filius Ludovici Regis, Chriſto regnante, & Regem expectante.

Hæc numerandi ratio, tamenetſi inſolens videatur, rara non eſt, & invenitur in multis veteribus monumentis, non ſolùm poſt mortem Karoli Simplicis, ſed etiam multò anteà. Extant enim in Monaſterio Balneolenſi in Diœceſi Gerundenſi litteræ Servi-Dei Gerundenſis Epiſcopi datæ anno DCCCLXXXIX. in quarum calce iſta adduntur: *Facta hæc carta confirmationis Kalendas Martias anno* II. *quo mortuus eſt Karolus Imperator, regnante Domino noſtro Jeſu Chriſto, nobis autem expectante Rege ab ipſo largitore.* Et in Chartulario Monaſterii Arulenſis legitur vetus inſtrumentum cui hæc nota adjuncta eſt: *Facta carta vindicionis* II. *Kalendas Julias anno* II. *quod obiit Karlomannus Rex, Chriſtum regnantem, Regem expectantem.* Idem mos notandi annos obſervatus quoquè eſt poſt mortem Radulfi Regis, ut docet idem Chartularium Arulenſe, in quo iſta leguntur: *Facta iſta ſcriptura vindicio* IV. *Idus December anno* II. *quod obiit Radulfus Rex, Chriſto regnante, Regem expectante.* In Chartulario Eccleſiæ Tutelenſis reperiuntur chartæ duæ quas conſtat eſſe datas poſt obitum Radulfi Regis, in quarum una hæc leguntur: *Facta venditio iſta in menſe Julio, ſede Francigenâ ſperante Regem.* In alia verò ſic: *Facta eſt ceſſio iſta in menſe Julio, Domino regnante, Regem ſperante.* Sed quanquàm iſta vera ſint, fatendum tamen eſt eam ſcribendi rationem fuiſſe frequentiorem poſt obitum Karoli Simplicis. Lubet autem heic exempla deſcribere quæ in veteribus Libris deprehenſa à me ſunt. In tomo ſecundo Feudorum, ut vocant, Archivi regii Barcinonenſis fol. 204. extant acta venditionis quam Bonus quidam Suniario Comiti fecit de quibuſdam rebus ſuis in comitatu Menreſæ ſive Minoriſſæ, in quibus hæc nota adſcripta eſt: *Anno* VI. *poſtquàm obiit Carolus Rex, Chriſto regnante, Regem ſperante.* Item aliud inſtrumentum quod ibidem legitur: *Anno* III. *quo Carolus Rex obiit, Chriſto regnante, Regem ſperante.* In Chartulario Eccleſiæ Urgellenſis fol. 127. deſcriptum eſt donum quoddam à Suniefredo Comite, ut reor, Barcinonenſi & uxore ejus Adaleze factum XII. *Kal. Aug. anno* VI. *quod obiit Karolus Rex filius Ludovici, Chriſto regnante, Regem expectante.* Sequuntur excerpta ex Chartulario Eccleſiæ Helenenſis.

Vide Chartularium Viennenſe, pag. 111.

Lib. 1. *cap.* 49. Facta ſcriptura vinditionis VII. Idus Aprilii, anno primo quod obiit Carulo Rege filio Ludoyci, Chriſto regnante, Regem expectante.

Lib. 3. *cap.* 67. Facta ſcriptura venditionis ſub die Idus Marci, anno 1. quod obiit Charlus Rex filius Ludovici Regis, Chriſto regnante, & Regem expectante.

Lib. 4. *cap.* 69. Facta ſcriptura venditionis VIII. Idus Maii, anno primo quod obiit Karlus Rex filio Ludovici, Chriſto regnante, & Regem expectante.

Lib. 5. *cap.* 13. Facta ſcriptura venditionis ſub die III. Idus Decembris, anno primo quod obiit Karolus Rex filius Ludovici Regis, Chriſto regnante, & Regem expectante.

Eod. lib. cap. 45. Facta iſta ſcriptura venditionis ſub die pridie Idus Madii, anno ſecundo quod obiit Karulus Rex filius Ludoyci, Chriſto regnante, Regem expectantem.

Eod. lib. cap. 55. Facta ſcriptura venditionis ſub die XIIII. Kal. Novemb. anno 1. quod obiit Radulfus Rex, Chriſto regnante, & Regem expectante.

Eod. lib. cap. 73. Facta ſcriptura venditionis ſub die XII. Kal. Novembris, anno 1. quod obiit Radulfus Rex, Chriſto regnante, & Regem expectante.

Eod. lib. cap. 87. Facta ſcriptura venditionis ſub die III. Nonas Marcii, anno 1. quod obiit Karolus Rex filius Ludoyci Regis, Chriſto regnante, & Regem expectante.

Eod. lib. cap. 88. Facta ſcriptura venditionis ſub die III. Idus Marcii, anno 1. quod obiit Karolus Rex filius Ludoyci Regis, Chriſto regnante, Regem expectantem.

Lib. 6. *cap.* 42. Facta ſcriptura venditionis ſub die VIIII. Kal. Febroarias, anno Chriſto regnantem, Regem expectantem. *Data eſt hac charta tempore Wadaldi, Epiſcopi Helenenſis.*

Eod. lib. cap. 65. Facta ſcriptura commutationis VIII. Kal. Marci, anno 1. quod obiit Karolus Rex filius Ludovici Regis, Chriſto regnante, & Regem expectante.

Lib. 7. *cap.* 14. Facta ſcriptura venditionis ſub die XII. Kal. Marcii, anno primo quod obiit Rex filius Ludovici Regis Karolus, Chriſto regnante, Regem expectante.

Eod. lib. cap. 72. Facta ſcriptura venditionis IIII. Kal. Februarii, anno III. quod obiit Carlus Rex, Chriſto regnante, Regem expectante.

Similes notas deprehendi in Chartulario Eccleſiæ Vabrenſis, tum etiam in chartulario ſancti Saturnini Toloſanenſis, & in Chartulario Monaſterii Conchenſis apud Ruthenos. Ceterùm affirmare non poſſum ad quæ tempora referendæ illæ ſint.

Chartularium Eccleſiæ Vabrenſis: Facta ceſſio iſta in menſe Madio ſub die duodecimo Kalendas Junii, Domino regnante, & Regem ſperantem.

Chartularium S. Saturnini fol. 74. Facta carta venditio iſta in menſe Novembri feria II. Domino regnante, Rege expectante.

Chartularium Conchenſe cap. 54. Facta donatione iſta in die ſabbato, in menſe Madio, Domino regnante, & Rege ſperante.

Cap. 205. Facta charta ceſſione iſta in menſe Julio, ſub die Lunis, Dominum regnantem, Regem ſperantem.

Cap. 422. Facta charta auctoritate iſta ſub die feria ſecunda, anno Deo regnante, & Regem ſperante.

CXXXIX.

Radulfi Regis Præceptum pro Monaſterio Montiſolivi in Diœceſi Carcaſſonenſi.

An. 931. Ex Archivo Monaſterii Montiſolivi.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Radulfus, divinâ propitiante clementiâ, Francorum

rum Rex. Qui pro amore omnipotentis Domini ſanctam Dei Eccleſiam conſtruere & reædificare gliſcit, magnam in honore Sanctorum mercedem impendit, in futuro verò cum Sanctis vitam acquirit ſempiternam. Idcircò notum ſit omnibus ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelibus præſentibus ſcilicet & futuris quoniam adiit noſtram ſerenitatem Dalmatius noſter per omnia fideliſſimus Miles, petiit noſtram celſitudinem quatenùs noſtræ auctoritatis Præceptum de terra quam ad Abbatiam ſancti Johannis-Baptiſtæ nobiliſſimi homines dederunt, in caſtrum videlicet Malaſti, fieri præcepiſſemus, illius fuit petitio, & noſtræ libuit voluntati, pro reſtauratione illius loci, & noſtræ auctoritatis Præceptum juſſimus fieri, ut ſancti Monachi ibidem Domino ſervientes illam terram firmiter teneant ſine ulla contrarietate aut alicujus contradictione per juſſionem Domini Abbatis Arifonſi ejuſdem loci. Conjacet etenim in Comitatu Carcaſenſe cum mercato ſuper fluvium Duranna. Eſt ibidem villa ſicca cum Eccleſia, altem villa Caucus cum Eccleſia, alia Venteniaco cum Eccleſia, alia Eliſau cum Eccleſia, alia villa Valeriano cum Eccleſia, Eccleſia de Amanciano, alia ſancti Martini ſuper fluvium Lampa, alia Monteconilio; in Comitatu Redenſe, villa Garmatia cum Eccleſia, alia villa ſancti Johannis & ſanctæ crucis Faris cum Eccleſia ipſa .... villa cum Eccleſia, Lauraco cum Eccleſia, item ſancti Martini villa; in Comitatu Narbonenſe, Truliaco cum Eccleſia & fiſco & aquæ ductu, villa ſancti Fructuoſi, in Comitatu Carcaſſenſe, villa Caſtellani, Villanova cum Eccleſia, Ulnus cum Eccleſia ſanctæ Cæciliæ. Hæc omnia, & ſicut continentur in aliis Præceptis, ex parte noſtra ſint ſtabilia, de ſupradictis villis ſeu de Eccleſiis ibidem datis, & nullus per vim intrare præſumat in Abbatiam niſi quem electio elegerit. Ut autem hæc ſupradicta firma ſint & ſtabilia permaneant in ævum, noſtro nomine inſigniri & anuli noſtri impreſſione juſſimus ſigillari.

Signum Radulfi Regis glorioſiſſimi.

Anſigiſus Epiſcopus recognovit.

Data III. Kal. Junias anno nono regnante Radulfo Rege.

Actum Anſa villa.

CXL.

Ludovici Tranſmarini Præceptum pro Monaſterio Cantogilenſi.

An 942. Ex Chartulario Eccleſiæ Brivatenſis cap. 451.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Ludovicus, divinâ annuente gratiâ, Francorum Rex. Si locis Sanctorum & divino cultui mancipatis ob amorem Dei & Sanctorum ejus aliquid conferimus, ſeu quæ à Fidelibus devotè largiuntur regiâ auctoritate noſtrâ corroboramus, à ſummo bonorum omnium remuneratore recompenſari nobis id pro certo confidimus. Quocircà omnium ſanctæ Dei Eccleſiæ Fidelium [noſtrorumque] tam præſentium [quàm & futurorum noſcat induſtria quia ſerenitatem noſtram] humiliter adeuntes Monachi ſancti Marcellini egregii Confeſſoris Cantogilonenſis Cœnobii obnixè ſibi expetiere quatenùs res quas Cunibertus, quondam Præpoſitus, cæterique Fratres ſancti Juliani pro communi ſalute per conſenſum Ragemundi, Principis Aquitanorum, necne aliorum ipſius patriæ Procerum tam Epiſcoporum quàm Laicorum prædicto Monaſterio contulerant noſtræ regalitatis Præcepto, ut in illorum teſtamento ſancitum eſt, confirmare dignaremur. Quorum petitionibus ob Chriſti & ſancti ejus jam prælibati Marcellini dilectionem, ſive Fidelium noſtrorum deprecationem, videlicet Herici, Lingonenſis Epiſcopi, & Goteſcalchi, Anicienſis Præſulis, Rotgerii quoquè illuſtris Comitis, harum præbentes aſſenſum, juſſimus hoc regale Decretum fieri; in quo confirmando decernimus & decernendo firmamus ut Monachi præfati loci Cantogilonenſis jamdictas res cum omni integritate tam mancipiis quàm univerſis ſibi jure & legaliter pertinentibus perpetuò poſſideant, & quicquid in futurò eis conceſſum fuerit, eâdem auctoritate corroboretur. Præcipimus deniquè ut nulla præpotens perſona aliquod unquàm præjudicium eis inferat, neque cenſum quendam injuſtè perquirat; ſed ipſi cum omnibus rebus ſuis ab omni dominatu cujuſlibet perſonæ ſint liberi & abſoluti. Abbatem verò non per alicujus juſſionem, ſed ſecundùm ſancti Benedicti Regulam, omni tempore ſibi inſtituant. Et ut hæc noſtræ auctoritatis gratia inviolabiliter per ſuccedentia temporum curricula obſervetur ab omnibus, manu noſtrâ eam ſubter firmantes, anuli noſtri imagine firmare præcepimus.

Signum Ludovicus.

S. Odilo Cancellarius ad vicem Hervei Epiſcopi ſummique Cancellarii recognovit.

Datum Non. Decembris Indictione XV. anno VI. regnante Ludovico glorioſiſſimo Rege in Dei nomine. Amen.

CXLI.

Qualiter Hildericus, Abbas Caſaurienſis, ſuperavit Johannem, Epiſcopum Pinnenſem, cauſantem Monaſterii libertatem.

An. 967. Ex Chartulario Monaſterii Caſaurienſis.

IN Dei nomine. Willa Mariani campo juris proprietatis ſanctæ Firmanæ Eccleſiæ reſidente Pandulfo Duce & Marchione per licentiam Gaidulfi, Epiſcopi ſanctæ Firmanæ Eccleſiæ, & reſidente cum eo Lupo Comite de ipſo Comitatu, & reſidentibus cum eo Suppo & Longino & Franco & Amizo & alio Longino & Hilderico & Adam & Tranſarico & Arderado & Reinfredo & aliis pluribus aſtantibus & reſidentibus. Ibiquè veniens in eorum præſentia Hildericus Abbas cum Alberico Advocato ſuo, & querellatus eſt ſuper Johannem, Epiſcopum ſanctæ Pinnenſis Eccleſiæ, dicens: Domini mei, audite querelam quam Hildericus Abbas & Albericus Advocatus noſter ſuper ipſo ſupraſcripto Johanne, Epiſcopo ſanctæ Pinnenſis Eccleſiæ, depono de Abbatia ſanctæ Trinitatis & de ipſius caſtellis & ipſius Abbatiæ Monaſteriis cum ſuis caſis & cum ſuis caſalibus & cum ſuis pertinentiis & cum ſuis ſubjacentiis, quòd ipſe ſupraſcriptus Johannes Epiſcopus ipſum Monaſterium contradicebat, & dicebat quòd pertinuiſſet ad ipſum Epiſcopium ſanctæ Pinnenſis Eccleſiæ.

Tunc interrogaverunt ipſe ſupraſcriptus Pandulfus, Dux & Marchio cum ſupraſcriptis Comitibus & cum ſupraſcriptis bonis hominibus & cum ſupraſcriptis Judicibus ipſum Johannem, Epiſcopum ſanctæ Pinnenſis Eccleſiæ, ſi fuiſſet veritas quòd ipſum Monaſterium ſupraſcriptum & ipſa ſupraſcripta Abbatia pertineret ad ipſum ſuum Epiſcopium. At ubi reſpondebat ipſe ſupraſcriptus Johannes, Epiſcopus ſanctæ Pinnenſis Eccleſiæ, cum Berardo Advocato ſuo, dicens: Ego renuntiavi & renuntio de omni ipſa ſupraſcripta Abbatia de ſancta Trinitate & de ipſius Monaſterii caſtellis, omnia & in omnibus qualiter ad ipſam Abbatiam & ad ipſa Monaſteria de ſancta Trinitate pertinent vel pertinere debent, in integrum, ſive de caſis, ſive caſalibus ſeu colonicibus, pratis, paſcuis, campis, ſilvis, ripis, ripinis, aquis, aquæmolinis, ſeu decurſibus vel uſibus aquarum, ſeu de cartulatis vel de præſtandariis, omnia & in omnibus ubi & ubi omnia & in omnibus & ipſa Monaſteria de ipſa Abbatia in integrum renuntiavi Hilderico Abbati & Alberico Advocato ſuo quòd non pertinuiſſet ad ipſum ſuum Epiſcopium, & nec illi nec ulli ſuorum poſterorum indè poſſimus cauſationem imponere, nec contrà te Hildericum Abbatem, nec contrà ullum de poſteris vel Succeſſoribus tuis, nec contrà ipſam Abbatiam, nec contrà ipſum ſupraſcriptum Monaſterium, nequè per Præceptum de parte Domni Imperatoris, nec per judicatum, nec per ullum renuntium, nec per ullum ſcriptum moniminis, nec per nos nec per ullum de poſteris vel Succeſſoribus meis, ut non poſſimus & non debeamus ullo vel quoquo tempore cauſationem imponere, quia nobis nunquàm pertinuit nec pertinere debuit, nec & ad ipſum Epiſcopium Pinnenſis Eccleſiæ unquàm pertinet. Sic tibi dico & abrenuntio. Excepto ipſam cartam de Breliano, quam ego habeo diebus vitæ meæ, & poſt noſtrum tranſitum debeat revertì & recadere ad ipſum ſupraſcriptum Monaſterium. Nam ſupraſcriptam Abbatiam & jam omnia & in omnibus de ipſo Monaſterio ſupraſcripto abrenuntiavi tibi Hilderico Abbati & poſteris Succeſſoribus tuis & Alberico Advocato tuo & ipſi Monaſterio & ipſi Abbatiæ de ſancta Trinitate. Tunc judicaverunt ipſe Dux & Marchio & Comes & Judices & boni homines quòd Johannes, Epiſcopus ſanctæ Pinnenſis Eccleſiæ, ſe indè quietaret, & Hildericus Abbas hoc obtineret in ſecuritate, & ipſa ſupraſcripta Abbatia & Monaſterium ſit in ſecuritate & in pace ſicut ſuperiùs judicavimus & diximus quòd jam anteà fuerat judicatum & ſcriptum. Et ex ſupraſcriptorum dicto, videlicet Marchionis & Judicum & bonorum hominum, ſcripſi ego Johannes Notarius in anno ab Incarnatione Domni noſtri Jeſu Chriſti DCCCCLXVII. & imperante Domno Ottone, divinâ ordinante Providentiâ, Imperatore Auguſto anno imperii ejus in Chriſti nomine VI. menſe Februario per Indictionem X. in villa Mariani die menſe ſupraſcripto feliciter. Pandulfus Dux & Marchio ibi fuit. Lupo Comes ibi fuit. Suppo ibi fuit. Longini ibi fuit. Alius Longini ibi fuit. Tranſarico ibi fuit. Ilderico ibi fuit. Arderado ibi fuit.

CXLII.

Notitia judicati pro Monaſterio ſancti Petri Rodenſis in Diœceſi Gerundenſi.

An. 968. Ex Chartulario S. Petri Rodenſis.

VOx Legum jure decrevit & auctoritas ut ſcripturæ quæ diem & annum evidenter habuerint expreſſum, atque ſecundùm Legis ordinem conſcriptæ eſſe noſcuntur, omnes haberent in perpetuum ſtabilem firmitatem. Ob hoc igitur ego Gauzfredus, gratiâ Dei, Comes hanc Scripturam condere jubeo, per quam omnibus Fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ tam præſentibus quàm futuris promulgare cupio quia Heldeſindus, Abba ex cœnobio beatiſſimi Petri regnique ætherei clavigeri, qui ſitus eſt in Comitatu Petralatenſe, in monte quem nuncupant Rodas, unà cum conſenſu & voluntate atque juſſione mea adiit-conſpectibus Domni Ludovici Regis, ejuſque deprecans clementiam ut quandam piſcationem, id eſt, ipſum ſtagnum de Caſtilione cum tribus inſulis ſibi adjacentibus, quarum una vocatur Udnagro, altera verò Foniliaria, tertia autem Savarto, ob amorem noſtri Redemptoris prædicto Cœnobio conferret. Venerandus itaquè Rex precibus præfati Abbatis adquievit, & prædictam piſcationem vel ſtagnum cum inſulis prænominatis ſibi adjacentibus, & cum affrontationibus quæ in ſuo reſonant Præcepto, præfato Cœnobio perpetìm habiturum contradidit. Et ut hæc conlatio vel donatio firmior & inviolabilis ab omnibus hominibus teneretur, per Præceptum celſitudinis ſuæ roborare curavit. His itaquè geſtis, præſcriptus Abba, annuente gubernatione divinâ, ad præfatum Cœnobium cum gaudio remeavit. Et ex illo jam tempore prælibatus Abba & Congregatio præſcripti Cœnobii jamdictam piſcationem vel ſtagnum dominare volebant. Sed quidam homo Adalbertus nomine procaciter illis hoc contendebat. Providente igitur poteſtate divinâ prælibatus Guifredus, gratiâ Dei, Comes filiuſque ejus Suniarius religioſiſſimus Epiſcopus ad ſolemnitatem beatiſſimi Petri ad Eccleſiam quæ eſt in præfato loco ſita orationis cauſâ ſimulque convenerunt. Illic igitur cum Arnulfo, ſanctæ Sedis Gerundenſis inclito Epiſcopo, & caterva bonorum Clericorum bonorumve Laicorum ſimul reſidentes, in eorum deniquè præſentia proclamavit ſe præſcriptus Abba & Congregatio præfati Cœnobii quòd piſcationem vel ſtagnum quod præſcriptus Comes vel filius ejus Sunarius, venerandus Epiſcopus, per eorum mercedem ibidem conceſſerant, & per Præceptum regiæ dignitatis poſſidere debebant, prænominatus Adalbertus procaciter illis eum contendebat. Lecta eſt igitur illic auctoritas regia. Omnes unanimiter tam prænemoratus Comes quàm prædicti Epiſcopi omniſque caterva Clericorum vel Laicorum omnes pariter eam conlaudaverunt unâ voce dicentes quia prædicta piſcatio vel ſtagnus in poteſtate præfatæ Eccleſiæ deberet conſiſtere. Memoratus itaquè Comes filiuſque ejus Suniarius, audito conſilio tantorum bonorum hominum, in præſentia Domni Arnulfi Epiſcopi, Wiberti Archidiaconi,

Hacfredi itidem Archidiaconi, Wigoni Subdiaconi, Adalberti Presbyteri, Ramionis Presbyteri, Amalrici Diaconi, Atmerici Levitæ, Blanderici Sacristæ, necnon & Laicorum præsentia, Auruconi Rosolionensis Vicecomitis, Adalberti Impuritanensis Vicecomitis, sive in præsentia Gauzfredi, Bencori, Reinardi, Olibani, Atoni, Undilani, & aliorum cæterorumque multotum bonorum hominum qui cum ipsis ibidem aderant, in eorum supradictorum, ut dictum est, præsentia prædictus Comes vel filius ejus Suniarius prædictam piscationem vel stagnum in potestate sancti Petri simul adintegrum tradiderunt, sub isto videlicet ordine ut quicquid deinceps præscriptus Abba & successores sui cunctaque Congregatio ibidem Deo sub Regula almi patris Benedicti militantes agere vel definire voluerint, in eorum consistat arbitrio, sine alicujus minoratione vel contradictione. Et ut hæc conlatio firmior ab omnibus hominibus teneretur, manu propriâ prædictus Comes vel ejus filius Suniarius venerandus Episcopus uterque subter firmaverunt, & bonis hominibus ut eam roborarent petierunt. Exarata est igitur hæc Scriptura cessionis vel conlaudationis die pridie Nonarum Augusti anno Dominicæ trabeationis DCCCCLXVIII. Indictione XI. anno videlicet XII. Francorum Rege Lothario regnante. Signum Gaufredus, gratiâ Dei, Comes. Signum Borellus, gratiâ Dei, Comes. Signum Miro, gratiâ Dei, Episcopus. Signum Suniarius Episcopus. Signum Arnulfus, sanctæ Sedis Jerundensis Episcopus.

CXLIII.

Cambium inter Johannem Episcopum Pinnensem & Casauriensem Abbatem Adam de duabus curtibus Saliano & Suffiano.

An. 969. Ex Chartulario Monasterii Casaurensis.

IN Dei nomine. Ab Incarnatione Domini nostri DCCCCLXVIIII. Ottone, gratiâ Dei & divinâ ordinante Providentiâ, & Ottone filio ejus Imperatoribus Augustissimis, anno Imperii Domni Ottonis Deo propitio VIII. & Ottonis filii ejus Deo propitio II. mense Octobris per Indictionem XIII. Ideò constat me Johannem, sanctæ Sedis Pinnensis Ecclesiæ Episcopum de episcopio sancti Maximi, quod situm est infrà muros civitatis Pinnensis, unaque per voluntatem & consentientibus mihi primatis Sacerdotibus vel Canonicis qui præordinati sunt in officio supradictæ sanctæ Sedis, commutasse atque cambiavi tecum Domino Adam, Abbate de Monasterio sanctæ Trinitatis, quod situm est in insula Piscariæ, in locum qui nominatur Casa aurea, ubi corpus sancti Clementis reconditum est, eò quòd in ptistina Lege institutum est à Domno Astulpho Rege ut Pontifices & Abbates licentiam haberent commutationem facere. Et iterùm Domnus Ludovicus Imperator in sua Capitula affixit ut ubi ex utraque parte ecclesiasticum fuisset, Rectores earundem Ecclesiarum, si se familiariter pacificare velint, licentiam habeant. Ideò igitur ego qui suprà Johannes Episcopus in hac commutatione familiariter pacificationem facio tecum prænominato Domno Adam Abbate de re juris proprietatis sancti nostri episcopii in territorio Pinnensi, id est, integrâ ipsâ curte nostrâ de Saliano, cum ipsa Ecclesia sancti Rustici, & cum omni integra pertinentia de ipsa jam dicta curte, cum casis, terris, & vineis, cum pomis & arboribus suis, seu cum omnibus quæ super se vel infrà se habentur, cum aquis & usu aquarum vel decursibus, ejus cultis vel incultis, campis & silvis, ripis & ripinis, omnia & in omnibus quæ ad ipsam jamdictam curtem & prædictam Ecclesiam sancti Rustici pertinent vel pertinere debent, sicut suprà legitur. Et sunt ipsæ res per singulas petias mensuratæ insimul modiorum trecentorum, & sunt infrà fines fine Tricalio de Galisiano & fine via quæ pargit ab ipso supradicto Tricalio quomodò pergit ab Assianello, quomodò venit usquè ad fluvium Maonæ & fine fluvio Gomano & fine ipsa via quæ pergit à Leguniano quomodò venit ad ipsum vadum de illo lavandario in fluvio Gomano. Et si ampliùs fuerint res nostri episcopii infrà suprascriptas fines, ad manus nostras vel ad nostram Ecclesiam nullam exindè fecimus reservationem vel exceptuationem, sed in integrum & in omnibus in hac commutatione seu familiaritatis pacificatione sic dedi ego qui suprà Johannes Episcopus tibi Domno Adam Abbati ad proprietatem suprascripti sancti vestri Monasterii. In quo recepi ego qui suprà Johannes Episcopus à te suprascripto Adam Abbate de re juris sancti vestri Monasterii, id est, integram ipsam curtem de Suffiano cum ipsa Ecclesia sanctæ Mariæ & cum omnia integra pertinentia de ipsa jamdicta curte & de suprà scripta Ecclesia, cum casis, terris, vineis, campis & silvis, rivis cum aquis seu aquarum decursibus, cum pomis & arboribus suis, seu cum omnibus quæ super se vel infrà se habentur quæ ad ipsam suprascriptam curtem & Ecclesiam pertinent vel pertinere videntur infrà fines fine Tricalio de sancto Pancratio & rigo de Severiano, & fine rigo de Waldo, fine fluvio Tabe & fine fluvio Fine, & fine inter Suffiano & Cicle. Et sunt ipsæ suprascriptæ res persingulæ mensuratæ petiæ insimul modiorum trecentorum. Et si ampliùs fuerunt ipsæ suprascriptæ res infrà prænominatas fines ad ipsam jamdictam curtem & Ecclesiam pertinentes, ad manus vestras nec ad partem vestræ Ecclesiæ nullam exindè fecisti reservationem nec exceptuationem, sed in integrum & in omnibus recepi ego Johannes Episcopus ad proprietatem sanctæ nostræ Ecclesiæ possidendum. Et quandò ista commutatio facta fuit, super ambarum rerum interfuerunt de parte mea Pontificis fuit Missus Walbertus Judex, & cum eo fuerunt tres boni & veraces homines, quorum nomina sunt Johannes & Adelbertus & Leo, qui viderunt & extimaverunt quòd similes, & æquales erant ipsæ suprascriptæ res quas ego Johannes Episcopus tibi Domno Adam Abbate ad partem nostri episcopii recepi. Similiter & similes & æquales erant ipsæ suprascriptæ res quas ego Johannes Episcopus tibi Domno Adam Abbati ad partem vestræ Ecclesiæ tradidi & dedi in hac commutatione seu familiaritatis pacificatione. Et hoc repromitto vel obligo me, ego suprascriptus Johannes Episcopus, vel posteros successores meos colligo tibi Domno

Lib. 3. Leg. Longobard. tit. 10. c. 1. Lib. 4. Capitular. c. 23.

Adam Abbati vel posteris successoribus tuis seu ad ipsam suprascriptam vestram Ecclesiam, si aliquo tempore istam nostram commutationem removere vel dirumpere voluerimus, aut si à nobis pro vobis omni tempore defensata non fuerit, ut componam ego Johannes Episcopus vel posteri successores mei tibi Domno Adam Abbati vel posteris successoribus tuis pœnam de auro purissimo libras centum. Quam verò Cartulam commutationis rogatus à suprascripto Domno Johanne Episcopo scripsi ego Romaldus Notarius & Scabinus die istius mensis & Indictione suprascriptâ. Actum in Pinne. Ego Johannes Episcopus in hac commutatione à me facta manu meâ scripsi. Ego Lupo Archidiaconus in hac commutatione consensi & manu meâ scripsi. Ego Leo Presbyter & Canonicus & Custos Ecclesiæ. Ego Leo Presbyter ac Canonicus in hac commutatione consensi & manu meâ scripsi. Ego Walbertus Judex. Ego Leo. Ego Adelbertus, rogati à Domno Johanne Episcopo & æstimatores interfuimus & manibus nostris scripsimus.

CXLIV.

Avæ, Comitissæ Ruscinonensis, Cessio ad Ecclesiam Helenensem.

An. 971. Ex Chartulario Ecclesiæ Helensis lib. 1. c. 26.

SCripturarum series declarat ut quicunque enim vult evadere æternum supplicium, de rebus istis transitoriis debet sibi præparare viam salutis æternæ. Ob hoc igitur ego in Dei nomine Ava Comitissa & filius meus nomine Soniarius, gratiâ Dei, Sedis Elenensis Præsul, donatores sumus ad domum sanctæ Eulaliæ Martyris matris Ecclesiarum Rossilionensium seu Valle Aspirensium necnon & valle Confluentium. Sic donamus nos jam prædicti ego Ava Comitissa & Domnus Soniarius, gratiâ Dei, Sedis Elenensis Episcopus, sic donamus ipsum nostrum alodem quem nos habemus in comitatu Rossilionensi, quem nuncupant nomine Troliars, ad jam prædictam Ecclesiam sanctæ Eulaliæ Martyris. Et advenit mihi ad me jamdictam Avam Comitissam ipse alodius superiùs perscriptus tam per parentum vocem quàm per excomparationem aut per excommutationem sive per donationem aut per impignorationem vel per qualemcunque acquisitionem. Et mihi Soniario Episcopo advenit per donationem genitrice mea jam superiùs perscripta nomine de Ava Comitissa. Et habet ipse alodius nomine Troliars cum ipsas villas, vel cum ipsos villares, vel cum ipsa Ecclesia quam nuncupant sanctum Assiscum Martyrem, affrontationes & terminos de oriente in ipso rivo arido, ubi fundata esse dinoscitur ipsa Ecclesiola cui dicunt nomine sanctæ Eulaliæ; & collaterat vel subjungit usquè ad ipsas termines de Asiniles, vel de Candello, quod est de Cœnobio sancti Andreæ Apostoli. De meridie affrontat vel collaterat usquè in ipsum locum ubi vocabulum est Fontem Genesii. De occiduo affrontat vel subjungit atque collaterat in ipsas affrontationes vel termines de Terrados, & percurrit usquè ad ipsum locum ubi vocabulum est ad ipsa vasa. De Circio affrontat in ipsa Guardia quæ est in ipso terminio de Pontiliano; & collaterat ad ipsam ribam fractam, vel subjungit in ipso rivo arido, qui exindè pergit. Quantùm infrà istas quatuor affrontationes vel collaterationes atque subjunctiones per gyrum atque per circuitum earum pertinet vel pertinere debet, sic donamus nos jam suprascripti ego Ava Comitissa & filius meus gratiâ Dei Sedis Elenensis nomine Soniarius Præsul ad domum sanctæ Eulaliæ Martyris ipsum alodem superiùs scriptum cum ipsa villa vel cum ipsa Ecclesia, id est, casas, casalibus, curtis, curtalibus, hortis, hortalibus, terris, & vineis vinealibus, petris, puteis, fontibus, pratis, pascuis, silvis, garricis, aquis, aquarumve ductibus vel reductibus earum, oglatis tam rusticum quàm & urbanum, seu & ipsa Ecclesia sancti Assiscli, cum ipsas primitias & ipsas decimas vel panes propositionis, vel cum ipsas redhibitiones quas ipsa Ecclesia habet vel habere debet. Omnia & in omnibus, sicut superiùs resonat, sic donamus ad prædictam Ecclesiam sanctæ Eulaliæ Martyris, cum omni integritate, cum exitibus & regressibus earum, & cum omnibus fundis vel superposita earum, vel cum omni limite earum, totum & ab integro. Quòd si nos donatores aut ulla secularis potestas tam Laicorum quàm Clericorum aut sexûs feminarum quid de ea demere, de hac Ecclesia aliquid abstrahere voluerit, in primis iram Dei omnipotentis incurrat, & à liminibus sanctæ Dei Ecclesiæ & à collegio omnium Christianorum habeantur extranei, & cum Datan & Abiron simul habeant participationem, & hoc quod quærit non appetat, sed in duplo vel triplo compositionem faciat ad domum sanctæ Eulaliæ Martyris vel ad ipsos assistentes qui à dicto tempore misericordiam Dei deprecantes erunt, & inanteà ista scriptura donationis firmum & stabile habeat velle atque robur. Eâ verò ratione videlicet servatâ ut dùm ego Ava Comitissa viva fuero, teneam & possideam & exfructare faciam cunctis diebus vitæ meæ. Post obitum verò meum pervenire faciat ipsos alodes, sicut superiùs est reiterarum, ad domum sanctæ Eulaliæ Martyris pro timore Dei & pro redemptione animæ meæ vel pro redemptione animæ Domni Soniarii, gratiâ Dei, Sedis Elenensis Theologi; ut post hujus vitæ labentis cursum, reddere ei faciat Deus omnipotens præmium æternum cum corona gloriæ in resurrectione justorum, ubi sempet fulgent sancti antè conspectum Dei. Pacta ista scriptura donationis sub die III. Kal. Augusti XVIII. regnante Leutario Rege filio Ludovici Regis. Signum avæ Comitissæ, quæ istam donationem feci, & testes firmare rogavi. Suniarius Episcopus. Volueradus Archilevita. Volueradus Levita.

☞ *Vide* Notam appositam suprà, pag. 1524.

CXLV.

Notitia judicati pro Ermengaudo, Episcopo Urgellensi, adversùs Durandum, Abbatem sanctæ Ceciliæ.

An. 1024. Ex Chartulario Ecclesiæ Urgellensis.

DOmino nostro perpetùm regnante Jesu Christo, anno siquidem ejus sanctissimæ trabeacionis post millesimum XXIV. serenissimi quoquè Roberti Francorum Regis XXIX. ob determinationem ecclesiasticarum sedis Orgellensis causarum adfuit Dominus Ermengaudus præclarissimus Marchio Comes, filius qui fuit Ermengaudi divæ memoriæ Comitis, cum Berengario Comite filio Raimundi patrui sui, & cum Ermesinde Comitissa & Optimatibus eorum, Bremundo Vicecomite Ausonensi, & Mirono de Pontibus, & Mirono Ostolensi, Borrello Taravallensi, Guillelmo Lavanciensi, Miro Fabricatensi, Guillelmo Medianensi, Majore Tolonensi, Guitardo Pinellensi, Isarno de capite Aiz, Mirono Celsonensi, Ricardo Cleranensi, Guadallo, Domnucio, & Bernardo Archilevitis sanctæ prædictæ sedis, necnon & Raimundo Archidiacono cum Fulcone Clerico sedis Barchinonensis, & Raimundo Geriberto, residente multitudine cœtu tam equitum quàm & aliorum hominum in castro scilicet Pontibus in comitatu Orgellitano. Quorum siquidem audientiam adiens religiosissimus Ermengaudus, Orgellitanus Episcopus, per Seniofredum Presbyterum sacriscriniarium suæ Ecclesiæ prædictæ atque assertorem suum scriptis legalibus institutum in Ecclesia beati Petri Apostoli petivit Durandum quendam Abbatem sanctæ Cæciliæ cœnobii Ellitensis eò quòd injustè tenebat per jus suæ Ecclesiæ ipsam Ecclesiam de Curticita cum ipsa Parochia & ipsas decimas & primitias de Castellono. Ad quod præfatus Abbas respondit: Hoc quod ad me requiritur, justè debet esse mei Monasterii, quoniam hanc Ecclesiam de Curticita cum omnibus pertinentiis ejus per centum annos transactos & ampliùs possessam habet mea Ecclesia. Insuper & divæ memoriæ Borrellus Comes fecit illi ex jamdicta Ecclesia & pertinentiis ejus scripturam donationis, & Ermingaudus filius ejus similiter fecit illi donationis scripturam ex silvis & terris eremis undè exeunt decimæ & primitiæ de Castellono quæ requiruntur à me. Undè per ordinationem Boni filii Marchi Judicis constituti à prædicto Comite Ermengaudo in jamdicto comitatu requisiti sunt testes. Postmodùm allatæ sunt ab utrisque partibus auctoritates scripturarum. Inventa est tamen à parte petentis scriptio dotalis tituli quam fecerunt prædictæ Ecclesiæ Orgellitanæ vir venerabilis Sisebutus indè Episcopus & Sunifredus Comes dedicationis hujus Ecclesiæ per jussionem Domni Ludovici Imperatoris Augusti Romanum ac præsertim totius Europæ gubernans imperium ex omni Episcopatu Orgellensi atque Cerdanensi & Bergitanensi sive Palearensi atque Ripecurcensi, cum omnibus Parochiis atque Ecclesiis & prædiis sive cellulis, terris, atque vineis, vel mansionibus in supradictis comitatibus vel locis supranotatæ sedi pertinentibus, in qua inter alia prædictam Ecclesiam de Curticita in jure sedis prædictæ confirmaverunt dicentes: *Deindè tradimus & condotamus ipsas Parrochias de Caput Aizo, Organiano, vel Favano, atque Caput Aizo, sive Nargone, & Cujulare, cum Montanione vel Saliente, seu Archas atque Lazovez, vel Curtizda.* Et in qua inter alia ipsa Ecclesia de Palierolibus, per cujus terminos prædictus Episcopus requirebat supradictas decimas & primitias de Castellono, ità resonat: *Deindè condotamus & tradimus Napinerios sive Ollam fractam atque ipsam Parrochiam de Tost, vel monte Danino, sive ipso plano, cum villa nova atque Assova, vel Adralle, sive Castellono, vel villa Mediana, sive casa Munniz, & sancta cruce, cum statione vel Palierolos.* Et in qua inter alia hoc scriptum est. *Istarum Parochiarum Orgellensium pagus cum omnibus Ecclesiis quæ ibi constructæ sunt vel deinceps constructæ fuerint, & cum omnibus villulis atque villarunculis earum, & cum decimis & primitiis tam de planis quàm de montanis sive in convallibus seu de aprisionibus vel rupturis, totum & ad integrum sic tradimus atque condotamus huic matri Ecclesiæ sanctæ Mariæ sedis Orgellensis in perpetuum habituras.* Deindè ostensum est Præceptum Domni Hludoici Imperatoris prædicti, regii nominis annotatione firmatum, & decentissimè regio sigillo signatum, per quod in manu prædicti Sisebuti confirmavit idem Augustus in jure Episcopalis Ecclesiæ sæpedictæ omnem Episcopatum supradictum, inter alia ità dicens: *Præcipimus atque jubemus ut nullus Comes aut Judex publicus vel quislibet ex judiciaria potestate Presbyteros, aut omnia quæ ad Orgollitanum Episcopum pertinere noscuntur, suis usibus usurpare vel decimas ab eis seu quaslibet alias functiones exigere aut distrahere ullatenùs præsumat. Neque Parrochias temporibus Domni ac genitoris nostri ac nostro à se suisque decessoribus habitas, id est, Orgellitanam, Bergitanam, Cerdanensem, Paliarensem, Anabensem, Cardosetanam, Terbiensem, Gestabiensem, & Ripacorcensem, eorumque Presbyterorum ullus quislibet arripere aut in suos usus retorquere vel à jure Orgellitanæ Ecclesiæ abstrahere aut distrahere præsumat. Sed liceat supradicto Episcopo suisque successoribus sub canonica institutione vivere & suos Presbyteros atque Clericos disponere & decimas ab eis suæ Ecclesiæ debitas absque cujuslibet contradictione aut usurpatione vel minoratione recipere atque quieto ordine in Dei nostroque servitio incessabiliter permanere.* Et item ostensum est alterum Præceptum regio more signatum atque firmatum, per quod in manu Possedonii Episcopi jamdictus Hludoicus Augustus iterùm confirmavit omnem supradictum Episcopatum in jure præfatæ Ecclesiæ Orgellitanæ. Dehinc allatum est tertium Præceptum præstantissimi Karoli filii Hludoici prædicti, cujus munimine idem Rex Orgelitanæ Ecclesiæ supradicta omnia in manu Wisadi prisci Præsulis confirmavit. Postmodùm perlecta sunt Apostolicorum Pontificum Romana privilegia, scilicet Agapiti & Silvestri & Benedicti, quæ temporibus Episcoporum sedis Orgellensis Wisadi moderni & Sallani & supradicti Ermingaudi facta fuerunt, per quo-

trum inctolabilem institutionem & indissolubilem ab eis editam contrà desertores sanctæ Ecclesiæ anathematis condemnationem omnia sunt suprædicta in jure prænotatæ sedis confirmata atque stabilita. Deindè monstrata atque lecta sunt instrumenta præscripta auctoritatum sanctæ Cæciliæ Arcisterii præfati. Tunc ad rejectionem scripturæ donationis quam Borrellus Comes ibi fecit, à parte Episcopi ostensæ sunt variæ auctoritates scripturarum quas Wisadus modernus Pontifex manu propriâ corroboravit. Et quia falso ordine finctum fuit nomen prædicti Wisadi in scriptura suprà notatæ donationis quæ dicebatur facta fuisse à Comite, dissimilis mansit ipsa annotatio nominis Pontificis cæteris annotationibus nominis Pontificis veridicarum scripturarum, & quia dubia erat, insuper & de rebus Episcopalis Ecclesiæ conscripta, & non Comitis, invalida esse debere adjudicata est. Nam & scriptura donationis quam Ermengaudus Comes filius Borrelli fecit prædicto Cœnobio invalida adjudicata est in eo loco ubi resonant decimæ & primitiæ de Castellono. In cæteris autem omnibus locis stabilis & conlaudata est. Supradictis quoquè causis à Judice examinatis, talem dedit sententiam Legis. Justè debent reverti omnes res quas Episcopus requirit, undè modò audientia est, in jus atque dominium sanctæ Mariæ Orgellitanæ sedis & illic perpetualiter firmari: quoniam lex quæ continetur libro Gotico v. titulo i. cap. i. dicit: *De donationibus Ecclesiis datis. Si famulorum meritis justè compellimur compensare debitæ lucra mercedis, quantò jam copiosiùs pro remediis animarum divinis cultibus & terrena debemus impendere & impensa Legum soliditate servare. Quapropter quæcunque res sanctis Dei basilicis aut per Principum aut per quorumlibet Fidelium donationes collatæ reperiuntur votivè aut potentialiter, pro certo censemus ut in earum jure inrevocabili modo Legum æternitate firmentur.* Nam ex Capitularibus gloriosissimorum Imperatorum ità statutum est de privilegiis Episcorum. *Quæcunque à singulis Regibus circa sacras Ecclesias sunt constituta, vel singuli quique Antistites pro singulis Ecclesiis impetrârunt, quia pœna sacrilegii viget, solidâ æternitate serventur. Clerici autem non secularibus Judicibus, sed Episcopali audientiæ reserventur. Fas enim non est ut divini subdantur arbitrio seculari.* Et in Concilio Aurelianensi ità constitutum est: *Ut basilicæ in cujus territorio sunt, in ejus Episcopi maneant potestate. Omnes autem basilicæ quæ per diversa constructæ sunt, vel cotidie construuntur, placuit secundùm priorum Canonum Regulam ut in ejus Episcopi in cujus territorio positæ sunt potestate consistant.* His itaquè omnibus gestis, Ermengaudus Comes prædictus, in cujus audientia hoc actum est, supplex atque devotus accedens ad venerabile prædictæ sedis altare, jussit antè se legere testamenta avi sui Borrelli & patris sui Ermengaudi Comitum, undè judicia infrà metam temporum legaliter sunt ordinata. Invenit namque in testamento Borelli ita scriptum, quòd ad domum sanctæ Mariæ sedis Vici remaneat Toxen cum villulis & Ecclesiis, cum decimis & primitiis, & ipsas taschas, & cum omnibus terminis eorum & finibus, & cum omne quod ibidem habebat vel habere debebat per qualescunque voces. Et in testamento patris sui ità invenit inter alia scriptum: Et ad sanctam Mariam sedis Vico Orgellensis remaneat ad proprium alode ipsa villa de Toxen cum ipsa Parochia & cum suo fevo, quod avus suus dedit ad Domnam sanctam Mariam sedis Vici propter remedium animæ suæ, & Ermengaudus pater suus abstulit à jure sanctæ Mariæ; recognoscensque se malum egisse, reddidit ei ipsam Parochiam & ipsum fevum. His autem omnibus pleniter auditis & intellectis, fecit hanc consignationis atque reintegrationis atque donationis scripturam suprà fatus Comes ità dicens. In Christi glorioſissimo nomine, ego Ermengaudus Marchio Comes, filius qui fui Ermengaudi Comitis, nullius cogentis imperio nec suadentis malo ingenio, neque tutoris factione, sed meâ propriâ sponte facio Domino Deo & sanctæ Mariæ sedis Orgellitanæ justitiam, & reddo ei integriter ipsam Ecclesiam de Curticita cum decimis & primiciis atque oblationibus, cum finibus terminorum atque pertinentiis seu adjacentiis ejus, & cum decimis & primitiis de Castellono suprascripto, undè audientia nuper antè me acta est. Et item reddo atque dono seu confirmo Domino Deo & sanctæ Mariæ sedis Orgellitanæ Toxen cum omnibus Ecclesiis & cum omnibus villis & villulis quæ ibi sunt, cum decimis & primiciis atque oblationibus, cum omnibus censibus, servitiis, redibitionibus fiscalibus, seu aliis quæ indè exeunt seu exire debent, cum terris & vineis, culto & inculto, prono & plano atque excelso, atque omnibus scilicet rebus quæ inveniri & possideri possunt infrà omnes prædictarum possessionum terminos. Hæc omnia, recognoscens me habere legitimos meæ ætatis XIIII. annos & ampliùs, integerrimè reddo atque dono prædictæ domui sanctæ Mariæ sedis sitæ in vico Orgellitano ad proprium alode in manu Ermengaudi Pontificis, ut faciat ipse & successores ejus exindè sicut de aliis munificentiis prædictæ Ecclesiæ attributis mos est Episcopis facere. Et si ego aut aliquis homo, quod fieri minimè credo, contrà hanc stabilitatis & justitiæ scripturam venerit aut venero, ad nihilum perficiat, sed componat & componam Orgellitanæ sedi suprascripta omnia in triplum, & insuper hæc scriptura justitiæ firma permaneat omnique tempore. Actum est hoc die Kalendarum Novembrium, notâ festivitate omnium Sanctorum, anno qui suprà insertus est. Ermengaudus Comes. Ermengaudus, ac si indignus, gratiâ Dei Episcopus. Ego Ermengaudus Comes, qui hanc donationis & reintegrationis ecclesiasticarum rerum scripturam fieri jussi & judiciario tutamine roboravi & testes firmare rogavi. Signum Ricardi prolis Altimiri condam. Signum Boni filii Sancii. Signum Borrelli Raimundi. Guissabert. Signum Arnal de Tost. Signum Guillelmi Vicecomitis. Signum Dacconis. Signum Pontii Boni filii Marchi Judicis, qui hoc edidit atque examinavit, & ad fines usquè legitimos, Deo adjuvante, perduxit. Ermengaudus, gratiâ Dei, Comes. Signum Witardi, Sacerdotis, Notarii suprædictæ sedis, qui hoc scripsit in Vico ejusdem atque die & anno quo suprà. Hoc est pretium de hoc quod superiùs scriptum est, solidos duo milia ducentos,

Lib. VI. cap. CXI.

Concil. Aurel. I. cap. 17.

quos dedit Ermengaudus Pontifex in manu Ermengaudo Comite proli Ermengaudi, & ad Boni filii Marchi solidos trecentos.

CXLVI.

Droconis, Episcopi Bellovacensis, Epistola ad VV. Coepiscopum suum.

Ex schedis c. v. Jacobi Sirmondi.

FRatri & Coepiscopo VV., D. Belvacorum Episcopus, salutem. Si res ità se habet ut vobis vester fidelis ill. narravit, illos sacrilegos non tam excommunicastis quàm excommunicatos esse denuntiastis. Nam si humana lingua taceat, divina tamen auctoritas post patratum flagitium mox illos anathematizat. Quod ex verbis Domini colligimus sic loquentis ad Discipulos suos: *Qui vos spernit, me spernit. Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei.* Isti enim membra Christi & pupillam dominici oculi non solùm tetigerunt, sed, ut audio, acriter verberaverunt. Undè & protinùs divino judicio communione privati fuerunt. Ubi de re peritura agitur, dandæ sunt forsitan in quibusdam negotiis harum vocationum dilationes. Quandò autem hoc tale & tam maximum committitur sacrilegium, in quo verum Dei templum non manufactum violatur, eodem momento operator hujus iniquitatis non tantùm reus efficitur excommunicationis, sed etiam alicujus magni supplicii quod possit & ipsam superare gehennam. Rectè igitur eos absquè dilatione excommunicastis qui non timuerunt extendere manus in Sanctos Dei. Quòd si quæratur quomodò puniri vel corripi debeant, expedit eis ut mola asinaria gravati demergantur in profundum maris, qui famulis Christi scandalum inferentes verberibus eos & contumeliis afflixerunt. Leges quoquè mundanæ in Capitularibus præcipiunt hujusmodi aut capitali sententia puniri, aut exilio deportari, aut manus incontinenter extensas præcidi, aut depositis militaribus armis in Monasterio sub perpetua retrudi pœnitentiâ. At vobis pro tempore & seculari consuetudine mitiùs erit agendum; videlicet ut priùs vobis emendetur excommunicatio; deindè Capitalia, si ablata sint, cum Lege triplici reddantur. Ictus quoquè singuli & prensiones secundùm Legem tripliciter emendentur. Postmodùm exigite ab eis triginta libras quæ solent dari pro infractione atrii Ecclesiæ. Multò enim pretiosior est Dei Minister quàm atrium templi vel parietes. Prætereà congrua injungatur eis pœnitentia aut septem aut quinque annorum, ut & isti corrigantur & cæteri metum habeant. Hoc est excerptum de sexto Libro Capitularium Capitulo XCVIII. *Si quis Sacerdotem vel Levitam aut Monachum debilitaverit, juxtà Statuta priorum Capitulorum quæ Legi Salicæ sunt addita componat, & insuper bannum nostrum, id est, sexaginta solidos, nobis persolvat, & arma relinquat, atque in Monasterio diebus vitæ suæ sub ardua pœnitentia Deo serviat, nusquàm postmodùm seculo vel secularibus militaturus, neque uxorem copulaturus.*

Tempore Ludovici Regis, patris Lotharii, fertur quiddam actum. Cùm quidam irâ permotus quendam Sacerdotem gravissimis affectum injuriis & ad extremum plagis non timeret lacerare plurimis, iterque coràm regia censura reductus est. Qui diligenter causam examinans, Christi Ministris ut doceret omnem exhibendam reverentiam, omnes circumstantes sibi sic allocutus est. Omnis, inquit, nostræ religionis cultus per Sacerdotum officia percelebratur; ideòque eis omnimodis cultus reverentiæ divinæ exhibetur, non eorum aliquandò hoc exigente vitæ merito, sed ut in eis videatur à nobis obtemperari Christo. Undè hunc qui sic intemperanter efferatus in Dei Sacerdotem est deductum censeo ad arboris stipitem stringi, omni vestimentorum adempto tutamine. Cùm itaquè juxtà Regis sententiam comprehensus, nudatus ad arborem loris fuisset constrictus, tanta ibidem refertur repentè adveniſſe permolesta multitudo muscarum ut antequàm .... Rex fecisset regrediens miliarium, omne corpus ejus comestum referretur.

CXLVII.

Libellus dotis Miczæ filiæ Joannis.

An. 1044. Ex Chartulario monasterii Casauriensis.

IN Dei nomine. Scriptum morgincap qualiter ego Johannes, filius quondam Dominici, dono, trado, atque confirmo tibi Miczæ, filiæ quondam Johannis, dilectæ conjugi meæ, quartam portionem de omnibus rebus proprietatis meæ quas modò habeo vel inanteà, Deo juvante, conquirere potero sive infrà territorium Pinnense in loco qui nominatur Salajano aut infrà istam marchiam Firmanam aut infrà totum regnum Longobardorum, ubicunquè habiturus vel possessurus fuero, quartam portionem de casis, terris, vineis, campis, pratis, pascuis, silvis, salectis, cannetis, olivetis, ficariis, pomis, arboribus fructiferis & infructiferis, cum rivis, ripis & aquis, aquarumque decursibus, & usu aquarum, de rebus censuitis & manualibus, de montibus & planis, de castellis & civitatibus, de Ecclesiis & ornamentis & pertinentiis suis, de locis molendinis, de servis & ancillis, de auro & argento, de caballis & jumentis, de bubus & vaccis & minutis animalibus, de ferro & rame, de pannis laneis & lineis & sericis, & de omnibus mobilibus & immobilibus rebus, ut aliâ die post noctem nuptialem, qui est dies votorum nostrorum, antè parentes & amicos nostros ostendam hoc scriptum testibus roboratum & dicam: Ecce quod conjugi meæ in morgincap dedi. Et sic ab hodierno die firmum & stabile tibi Miczæ vel tuis heredibus permaneat. Quod verò scripsi ego Aczo, Notarius & Judex, ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi anno MXLIIII. mense Octobri, Indictione VIII. Actum in Pinne feliciter. Bernardus, Johannes, Ardoinus, testes.

CXLVIII.

Carta quâ promisit Raimundus, Comes Paliarensis, Arnaldo Mironis filiam suam Valenciam, quam in uxorem duxit, tenere eam benè & non dimittere, & ut meliùs quod promittebat servaret, supposuit ei pignori castra de Areng, de Muntangana, de Muro, & Limingana.

An. 1055. Ex Archivo regio Barcinonensi.

QUia Legibus seculi est decretum ut pignus quod pro aliquo negotio deponitur, si per cautionem fuerit obligatum, robur obtineat plenissimum, idcircò ego Raimundus, Comes Paliarensis, pignorator sum tibi Arnallo Mironis & Arsindi tuæ uxoris. Volo satis ut sciatur à cunctis, tam præsentibus quàm etiam futuris, qualiter Valenciam filiam vestram in conjugio accipio. Et vobis manifestè convenio ut eam semper cum honore teneam sicut homo debet tenere suam legitimam uxorem, & nunquàm eam dimittam, dùm vixero, nisi propter cucuciam quam ipsa mihi faciat, & ipsa cucucia mihi sit probata à me legaliter & manifestè convincta, & non sit facta per meum assensum nec per meum consilium nec per meum stabilimentum. Insuper convenio vobis, sicut scriptum est in alia conveniencia quam in Limingana juxtà ipsum castrum inter nos fecimus, ut faciam ei commendare omnes meos meliores homines, & faciam eis fidelitatem ei facere & per sacramentum assidare, ut si Deus ei dederit infantes ex me, post mum obitum, si illa viva remanserit, tendant ad eam & ad infantes ejus cum omni honore quod nupc tenent & tunc tenuetint per me, & hoc totum faciant sine suo enganno. Et ego nunquàm tollam ei castros nec ipsam terram quas & quam modò ei dare convenio & inantea ei dabo. Et super hoc, ut totum sicut superiùs est dictum, teneam & faciam & adimpleam, mitto vobis & filiæ vestræ Valenciæ jamdictæ in pignore ipsum castrum de Arengs, & castrum de Montagana, & castrum de Muro, & castrum de Limingana, cum omnibus eorum terminis & pertinenciis cunctis. Sub ea scilicet Lege ut si prædictam omnem convenientiam non adimplevero & non observavero, præfata omnia incurrant in vestra potestate sine aliqua contradictione ad faciendum quodcumque volueritis facere. Et sic de meo jure trado hoc totum secundùm modum superiùs comprehensum in vestrum dominium & in vestram potestatem. Et qui hoc voluerit vobis disrumpere, nullo modo possit facere, sed in duplo vobis hoc totum componat, & postea hæc Scriptura firmitatem obtineat. Quæ est acta III. Nonis Septembris XXV. anno Regis Henrici. Signum Reimundi Comitis, qui hanc Scripturam scribere jussi & manibus propriis solitum signum ibi impressi, & postea ab aliis testibus firmari rogavi. Signum Mironis de Muro. Signum Bertrandi Atonis de Montagána. Signum Remundi Mironis de Orcallo. Signum Remundi Erimanni. Signum Rodegarii Huberti. Signum Fulconis Guillielmi. Signum Bernardi Trasvarii. Signum Arnalli Compagni. Signum Bertrandi Borrelli. Signum Mironis Isarni. Signum Sanlani Imble. Guilielmus Sacerdos & Judex Vitalis Sacerdos rogatus scripsir predicto die & anno.

CXLIX.

Ponti, Comitis Emportitani, Donatio ad Monasterium sancti Pedri Rodensis in Diœcesi Gerundensi.

An. 1063. Ex Chartulario S. Petri Rodensis.

DUm legaliter sancitum antiquitùs teneatur & cautum cum oblationibus Domino parentes suos tradere filios in templo Domini feliciter servituros, proculdubio hoc de nostris filiis faciendum nobis salubriter præbetur exemplum. Æquum etenim est judicium creatori nostro de nobis reddere fructum. Idcircò ego Pontius Comes in Dei nomine & uxor mea Adalez nomine hunc Filium nostrum nomine Petrum in Monasterio sancti Petri, quod est situm in pago Petralatensi in ipso monte quod dicitur Rodas subtus castrum Verdariæ, subtus ipsum mare magnum, in quo Monasterio Domnus Petrus Abbas præesse videtur, cum oblatione in manu atque petitione pallâ altaris manu suâ involutâ ad nomen sancti Petri, cujus nomen ac reliquiæ continentur, & supradictum Abbatem præsentem tradimus in Monachum coram testibus regulariter permansurum, cum hereditate paterna vel materna. Donamus namque & pro hereditate paterna vel materna ipsum foreſt vel ipsam matam quæ dicitur Silva sancti Romani, sicut terminat de parte Circi in malliolo sancti Petri præscripti, & descendit per ipsam serram, & pervadit usquè ad ipsam guardiolam. Deindè à parte orientis descendit per ipsam serram, & pervenit ad locum quem dicunt ubiradels & ad Ecclesiam sancti Stephani, & pervadit usquè ad ipsum Guadel, & ascendit per ipsam serram de ipso Surberol & usquè in summitatem ipsius montis qui dicitur Miral, & descendit usquè in ipsos Colels. De partibus verò meridie ascendit per ipsam viam, & pervenit usquè ad ipsam petram quæ est in ipsa via. Deindè vadit usquè ad collum sancti Genesii, & pervadit per ipsam serram usquè ad ipsum pug & usquè ad ipsam pennam quæ est super Cheros albos. De parte occidentis ascendit per ipsam serram de ipsa kalm, & pervenit usquè in summitatem de ipsa pinna nigra. Deindè descendit usquè ad ipsas palumbarias quæ conjungitur usquè in ipsa villa via de ipso maliolo. Quantùm infrà omnes istas affrontationes concluditur, sic donamus ego prædictus Poncius & uxor mea nomine Adalez ad filium nostrum Petrum præscriptum, & prædictam hereditatem sic tradimus & donamus Domino Deo & sancto Petro Cœnobio præscripto ad proprio, & tali verò pactu ut dùm vivimus teneamus usufructuario. Et hæc omnia verò præscripta ità donamus & tradimus ad proprium præscripto Cœnobio ut non sit nobis licitum ullo modo mutandi voluntates nostras, sed in perpetuum dominium permaneat sancti Petri, & per ipsum usum fructuarium quod retinemus ibi, per unumquemque annum donemus censum, id est, receptionem unam optimam ad Monachos sancti

Petri

Petri præscripti in die sanctæ Margaritæ. Nos verò præscripti donatores cum prædictis omnibus rebus hunc filium nostrum tradimus & donamus Domino Deo & sancto Petro coram testibus, ità ut ab hac die non liceat ei collum excutere de sub jugo regulæ, sed magis ejusdem regulæ felicitèr se cognoscat instituta servare & Domino cum cæteris grata nti animo militare. Et ut hæc nostra traditio inconvulsa permaneat, sub jurejurando coram Deo & Sanctis omnibus quia nunquàm per nos, nunquàm per suffectam personam, nec quolibet modò per rerum nostrarum facultatem, aliquandò egrediendi de Monasterio tribuemus occasionem. Et ut hæc petitio firma permaneat, manu propriâ subter firmavimus & bonis viris adfirmare rogavimus. Facta hæc donatio vel traditio III. Idus Julii anno ab Incarnatione Christi LXIII. post millesimò, anno verò quarto Philippi Regis. S. Poncius Comes, S. Adalez Comitissa, qui hunc filium nostrum Petrum tradimus cum prædicta hereditate & quantùm ibi habemus vel habere debemus pro qualicunque voce Domino Deo & sancto Petro præscripto coram testibus. Quòd si nos donatores hanc donationem irrumpere voluerimus, nil nobis valeat, sed Componamus prædicta omnia in duplo prædicto Cœnobio. Petrus Presbyter. Ræmundus Ugo. S. Bernardus Gausfredus. S. Bernardus Boni filii. Petrus Lobaton. Guillermus Oliba. Adebrandus Presbyter & Monachus, qui hanc traditionem vel donationem scripsi & subscripsi die & anno quo suprà.

CL.

Traditio filii ad Monasterium Conchense in Diœcesi Ruthenensi.

Ex Chartulario Monasterii Conchensis cap. 523.

IN Dei nomine. Ego Deusdet Terondellus reddo & commendo Petrum filium meum Deo & sanctæ Fidi & Petro Arnaldo Monacho, ut teneat & nutriat illum usquè ad decem annos; & propter hoc cestarium unum, qui exit mihi de unoquoque modio quem Monachus sanctæ Fidis habuerit de quinque condaminis de Clauniacho, dono & laxo & sanctæ Fidi & Monachis ejus usquè ad decem annos. Et post decem annos, de duabus condaminis quas Monachus sanctæ Fidis elegerit dono sanctæ Fidi & Abbati Begoni & Monachis tam præsentibus quàm futuris illum unum cestarium qui exiebat mihi de unoquoque modio. In tali convenientia ut Monachus qui tenuerit Clauniacum, prædictum filium teneat in domo sua, ut illi semper serviat sicut homo proprius suus. Et si utilis fuerit, faciet illum ordinare ad Presbyterum. Et quandò voluerit, faciat illum monachare in Monasterio. Et si post decem annos filius meus Monachis sanctæ Fidis noluerit servire & habitare cum illis, nihilominùs ille meus cestarius remaneat Monachis sanctæ Fidis. Si verò infrà prædictos decem annos, qui accipiunt terminum in Missa S. Juliani, filius meus mortuus fuerit, meus cestarius, qui exit mihi de unoquoque modio de una condamina quam Monachus elegerit, remaneat semper sanctæ Fidi in Domi-

nio. Facta Charta mense Augusto, feriâ secundâ, regnante Philippo Rege Francorum.

CLI.

Adalberti, Archiepiscopi Hammaburgensis, Epistola ad Fulconem, Abbatem Corbeiensem.

Ex veteri Cod. Monaster. Corbeiensis.

A Sanctæ Romanæ & apostolicæ Sedis Legatus, necnon universarum septentrionalium & orientalium nationum Archiepiscopus, Hammaburgensis quoquè Ecclesiæ Provisor indignus, F. excellentissimo Patri fidelem orationem & perpetuam dilectionem. Geminas, Patrum sanctissime, immò jugiter in Christo amande; causas esse conspicimus, quibus persuadentibus amicitiam tuam pariter & fidem diù optatam jure expetimus. Te enim nobis non modò incremento non indigens, verùm meritò cunctis imitanda virtus tua conjungit & copulat; sed & locorum nostrorum vetus nos concordia indissolubili nodo altrinsecùs ligat: quia sanctissimus Patronus noster Ansgarius vobiscum conversatus, divinâ disponente clementiâ, nostræ Sedis primus est inthronizatus Archiepiscopus; qui & verbum vitæ nostris partibus intulit, & universitatem Fresonum, Danorum, Sclavorum, Norvegorum, Sueonum, cum curis innumerabilibus ad fidei sacramenta prædicando convertit. Quæ quidem apud vos scripta, vobis credimus esse notissima. Igitur tantum patrem inter nos medium ponimus, & fœdus perpetualiter observandum tecum inimus, rogantes ut nostri nostrorumque fraternitas & memoria vestro in loco habeatur, & vestra similiter memoria apud nos idem sortiatur. Quod quidem facientes, nobis nostrisque temporibus celeberrimum quid attribuimus, quæ tanto fidei & concordiæ bono insignia reddimus. Nuncium tuum in proxima æstate nobis dirigito; per quem & cartam omnia hæc, scilicet alternam memoriam & fraternitatis titulum, continentem destinare memento. Per ipsum autem reliquias tibi ejusdem sancti patris nostri Ansgarii & translationem mittemus. Vale.

CLII.

Litteræ Isarni, Episcopi Tolosani, quibus Asiliense Monasterium sub protectione sua suscipit.

An. 1075. Ex Archivo Monasterii Asiliensis.

NOtum sit omnibus hominibus quòd Dominus Dalmatius, Narbonensis Archiepiscopus, venit in domum sancti Stephani Asiliensis, & ibi honorificè fuit susceptus. Et dùm ipse staret, veniens ego Isarnus, Tolosanæ Sedis Episcopus, apud Præfatum Monasterium, multùm honorificè ibi susceptus sum. Ibique dùm morarer, rogatus sum à jamdicto Archiepiscopo & Abbate atque à cunctis Fratribus ut omnia jura & Ecclesias ejusdem Monasterii, quæ in meo Episcopatu sunt, meâ auctoritate tuerentur. Quapropter ego jamdictus Isarnus Episcopus, amore & honore Dei, omnia jura ejusdem Monasterii in mea defen-

ſione ſuſcipio, & Eccleſias in meo Epiſcopatu adquiſitas meâ auctoritate roborando laudo & affirmo, videlicet Eccleſiam ſancti Martini de Savarat, & ſancti Felicis, & Eccleſias omnes quæ ad domum pertinent. Et inſuper dono & concedo eidem Monaſterio ut ſemper liberam habeat poteſtatem acquirendi quidquid poſſit in omni Epiſcopatu Toloſano pro me & ſucceſſoribus noſtris. Et hoc totum factum eſt in generali Capitulo in præſentia ſupradicti Archiepiſcopi & Abbatis & Poncii Prioris & Bernardi Sacriſtæ & aliorum virorum nobilium anno ab Incarnatione Domini milleſimo ſeptuageſimo quinto, regnante Philippo Rege. Raimundus Capellanus ſcripſit.

CLIII.

Pibonis, Epiſcopi Tullenſis, Littera de Eccleſia de Munz.

An. 1079. Ex Archivo S. Manſueti Tullenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis Patris & Filii & Spiritûs Sancti. Pibo, Dei gratiâ, Leuchorum Epiſcopus, omnibus ſanctæ Eccleſiæ filiis ſalutem in perpetuum. Quoniam tempora, quæ ſemper defluunt, & nunquàm in eodem ſtatu permanent, ex longitudine dierum oblivionem pariunt, & per oblivionem contentiones ſæpè oriuntur, eapropter ad cautelam actiones temporum ſcripturæ commendantur, & per ſcripturam poſteris mandantur. Facilè enim retinetur quod ſcripturæ commendatur. Notum ſit igitur præſentibus & futuri temporis hominibus Eccleſiam de Munz antiquitùs Capellam de Blano extitiſſe, homineſque apud eandem villam de Munz commorantes ter in anno, videlicet in Paſcha, Pentecoſten, & Natale Domini, ex conſuetudine apud matrem ſuam Eccleſiam de Blano convenire & debitas oblationes Presbytero de Blano ibidem perſolvere. Verùm quoniam huic antiquæ conſuetudini homines ejuſem villæ de Munz tempore noſtro obviare conati ſunt, per duos annos noſtrâ paſtorali juſtitiâ & judicio ſanctæ Tullenſis Eccleſiæ prædictis hominibus divina ſunt interdicta, donec præſumptionem ſuam condignâ ſatisfactione emendarent. Hac neceſſitate homines de Munz compulſi, Dominum ſuum Ducem Theodericum, in cujus manu prædicta villa tunc erat, convenerunt, obnixè precantes ut per eum ab hujuſmodi ſententia abſolverentur. Mediante igitur Domino Duce Theoderico, prædictis hominibus de Munz ibidem batiſterium & liberam ſepulturam conceſſimus, & ut deinceps in tribus jamdictis ſolemnitatibus ad Blano ire non cogerentur ſtatuimus. Cujus rei compoſitio cùm ad aures Domni Theomari, qui tunc temporis præerat Eccleſiæ beatiſſimi Manſueti, perveniſſet, conſilio ſapientum, quos conſiliis ſuis aſciverat, huic facto rationabilibus modis contradixit pro eo ne ſi fortè præfata Capella licentiâ Diaconi & Archidiaconi mater Eccleſia fieret, baptiſterium & liberam ſepulturam haberet, homines de Parochia ſucceſſores ipſius aliquandò ad tectum Eccleſiæ cooperiendum provocarent & inquietarent. Eapropter Dominus Dux, præviſo in poſterum damno Eccleſiæ ſancti Manſueti, & prænotatâ ruſticorum quæ fieri poterat inquietatione, communi aſſenſu & rogatu Albrici villici & aliorum hominum de Munz, præſente venerabili Abbate Theomaro & laudante, ſtatuit ut homines de Munz tectum præfatæ Eccleſiæ, ſi quandò deſtrueretur, cum cæteris utenſilibus interioribus, videlicet indumentis, calice, miſſali, ſcarſali repararent. Sic igitur memoratus Abbas Theomarus, rogante & inſtante ſupradicto Duce cæteriſque qui multi ad eum rogandum ſuper hoc convenerant, eorum petitioni aſſenſum præbuit, & quæ ſui juris erant in oblationibus trium feſtivitatum ad cooperiendum Eccleſiæ tectum in auxilium conceſſit, exceptis panibus oblationum earundem feſtivitatum. Et ne tam noſtra quàm prædicti Abbatis inſtitutio aliqua poſterorum calumnia vel oblatrantium improbitate valeat quandoquè ullo modo tranſmutari, hanc Cartam conſcribi juſſimus in ſignum monimenti, quam etiam ſub interminatione anathematis impreſſione propriæ imaginis, ſignis quoquè & teſtimoniis noſtrorum cenſuimus Fidelium roborari. S. Pibonis Epiſcopi. S. Theomari Abbatis. S. Theodorici Ducis. S. Widrici Abbatis. S. Apri. S. Riguini Primicerii. S. Brunonis Archidiaconi & Præpoſiti. S. Gengulfi. S. Alberonis Cancellarii. S. Ogeri Sacerdotis ejuſdem Capellæ de Munz. S. Albrici villici ejuſdem villæ. S. Bencelini Militis ſubadvocati de Caſtro Caſtanaii. S. Humberti Militis ejuſdem Caſtri. S. Milonis de Gundricort. Acta ſunt hæc anno ab Incarnatione Domni MLXXIX. anno Ordinationis noſtræ XI. imperante Henrico III. Duce Lotharingorum Theoderico, Comite Tullenſi Raynardo, regnante per ſecula Domino Jeſu Chriſto feliciter. Amen.

CLIV.

Edita lib. 4. Ep. 90.

Sancti Anſelmi, Archiepiſcopi Cantuarienſis, Epiſtola ad Aſerum, primum Archiepiſcopum Lundenſem.

ANſelmus, Archiepiſcopus Cantuariæ, reverendo Laudis Eccleſiæ Archiepiſcopo Aſero ſalutem & veram amicitiam in Chriſto. Quod me rogaſtis de Domno Albrico, Cardinali Romanæ Eccleſiæ, libenter feci, cùm propter honorem Romanæ Eccleſiæ, tùm propter amorem veſtrum, pro quo libenter facere volo ſi quid quod placeat ſanctitati veſtræ intellexero. Gratias agimus Deo, qui in regno Danorum veſtram * religioſam ad Archiepiſcopatum ſullimavit. Confidimus enim quia, gratiâ Dei cooperante, ea quæ corrigenda ſunt corrigetis, & quæ ædificanda ædificabitis, & quæ nutrienda nutrietis. Audivimus namque à præfato Cardinali multa bona de vobis. Undè iſtam habemus fiduciam, & oramus ut Deus, qui hoc incepit in vobis, ad bonum effectum veſtram ſemper perducat voluntatem. Rogo ſanctitatem veſtram quatinùs regnum illud veſtro ſancto ſtudio emundetis ab apoſtatis, ut nullus alienigena ibi recipiat aliquem Eccleſiaſticum Ordinem: quia illi qui ab Epiſcopis ſuis repelluntur, illuc pergunt, & exe-

An. 1094. Ex veteri Codice Bibliothecæ Colbertinæ.

* religioſitatem

crabiliter ad diverſos ordines ſacrantur. Valete & orate pro me.

CLV.

Gelaſii II. Bulla de privilegiis Monaſterii Caunenſis in Diœceſi Narbonenſi.

An. 1119. Ex Archivo Archiepiſcopi Narbonenſis.

GElaſius Epiſcopus, ſervus ſervorum Dei, dilecto filio Arnaldo, Caunenſis Monaſterii Abbati, ejuſque ſucceſſoribus regulariter ſubſtituendis in perpetuum. Omni petenti nos tribuere evangelicis Præceptis inſtruimur. Idcircò venerabilium fratrum noſtrorum Narbonenſis & Arelatenſis Archiepiſcoporum petitionibus, Caunenſe Monaſterium, cui Deo auctore præſides, cum omnibus ad ipſum pertinentibus, ad exemplar prædeceſſoris noſtri ſanctæ memoriæ Urbani Papæ ſub apoſtolicæ Sedis tutelam excipimus. Quod videlicet Monaſterium à bonæ memoriæ Karolo Imperatore per Milonem Comitem ædificatum, & tam ab ipſo quàm à filio ejus Lodoico ac nepote Carolo æquè Imperatoribus ad honorem ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli per regalia ſcripta munitum eſt. Præſentis igitur Decreti auctoritate ſtatuimus ut ejuſdem loci libertas, ſicut à ſupradictis Imperatoribus collata eſt, firma in perpetuum conſervetur. Id eſt, ut nullus Judex publicus, nullus curiæ Miniſter, ipſius Eccleſiæ colonos citrà Abbatis & Fratrum voluntatem diſtringere, nec ex rebus Monaſterii cenſus aut vectigalia quælibet præſumant exigere. Quicquid autem vel in Narbonenſi vel in Minerbenſi ſeu Carcaſenſi aut Redenſi aut Albienſi pago Caunenſe Monaſterium poſſidet, ab omnium hominum moleſtia vel inquietudine liberum maneat. In pago ſiquidem Narbonenſi ab ipſis prædictorum Imperatorum temporibus Eccleſiam ſancti Pauli, & ſalinas in loco qui dicitur à Cagacanes, & inſula quæ dicitur Dumanas. In Minerbenſi villam quæ dicitur Libras cum Eccleſia ſua, villam Bajani cum Eccleſia ſua, Viteſiam cum Eccleſia ſua, partem villæ Trenciani, partem de Villare, partem villæ Abrenſis, partem villæ de Campolongo, villam de Cros cum Eccleſia ſua. In montana Spinacia cum villis ſuis, partem villæ Raberti. In Carcaſenſi villam ſive Eccleſiam ſancti Fructuoſi, Eccleſiam ſancti Laurentii, villam Baniolas cum Eccleſia ſua, villam Palazol cum Eccleſia ſua, Orris cum Eccleſia ſua, partem villæ Glujani. In Redenſi villam Recemiro cum Eccleſia ſua. In Albienſi Eccleſiam ſancti Amancii. Item in Carcaſenſi partem villæ de Fonte cooperta. Ad hæc adicientes decernimus ut quæcunque hodie idem Monaſterium juſtè poſſidet, ſive in futurum conceſſione Pontificum, liberalitate Principum, vel oblatione Fidelium juſtè atque canonicè poterit adipiſci, firma tibi tuiſque ſucceſſoribus & illibata permaneant. Nulli ergò omninò hominum liceat idem Monaſterium temerè perturbare aut ejus poſſeſſiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, vel temerariis vexationibus fatigare; ſed omnia integra conſerventur eorum pro quorum ſuſtentatione & gubernatione conceſſa ſunt uſibus omnimodis profutura. Nec idem Monaſterium alii violenter ſubjiciatur, quandiù in eo regularis diſciplinæ vigor, Domino præſtante, perſtiterit. Salvâ Narbonenſis Archiepiſcopi canonicâ reverentiâ. Obeunte nunc ejus loci Abbate vel tuorum quolibet ſucceſſorum, nullus quâlibet ſubreptionis aſtutiâ ſeu violentiâ præponatur, niſi quem Fratres communi conſenſu vel Fratrum pars conſilii ſanioris, ſecundùm Dei timorem & beati Benedicti Regulam, vel de ſua vel de aliena, ſi oportuerit, congregatione providerint eligendum. Sepulturam quoquè ejuſdem loci omninò liberam eſſe decernimus; ut eorum qui illìc ſepeliri deliberaverint devotioni & extremæ voluntati, niſi fortè excommunicati ſint, nullus obſiſtat. Si qua igitur in futurum eccleſiaſtica ſecularisve perſona, hanc noſtræ Conſtitutionis paginam ſciens, contrà temerè venire tentaverit, ſecundò tertiòve commonita ſi non ſatisfactione congruâ emendaverit, poteſtatis honoriſque ſui dignitate careat, reamque ſe divino judicio exiſtere de perpetrata iniquitate cognoſcat, & à ſacratiſſimo corpore & ſanguine Dei & Domini Redemptoris noſtri Jeſu Chriſti aliena fiat, atque in extremo examine diſtrictæ ultioni ſubjaceat. Cunctis autem eidem loco juſta ſervantibus ſit pax Domini noſtri Jeſu Chriſti; quatenùs & hunc fructum bonæ actionis percipiant, & apud diſtrictum Judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen.

Ego Gelaſius, Eccleſiæ Catholicæ Epiſcopus, ſubſcripſi. Signum manûs meæ. *Deus in loco ſancto ſuo.*

Data Auraſicæ per manum Griſogoni, ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Diaconi Cardinalis XIII. Kal. Jan. Indictione XII. Dominicæ Incarnationis anno MCXVIIII. Pontificatûs autem Domni Gelaſii ſecundi Papæ anno primo.

CLVI.

Libellus divortii Guillelmi Raimundi de Montecatano, Seneſchalli Barcinonenſis, & Beatricis uxoris ejus.

An. 1165. Ex Archivo regio Barcinonenſi.

CUnctis innoteſcere volumus qualiter Guillelmus Raimundi Seneſcalcus & uxor ejus Beatrix ſe præſentaverunt antè Archiepiſcopum Tarraconenſem. Erat enim quæſtio inter eos de conjugio ſuo, utrùm poſſent in eodem conjugio remanere. Qui auditis & diſcuſſis eorum rationibus, & acceptis probationibus non ſine Sacramento, judicavit divortium debere fieri inter eos. Undè amici eorum compoſuerunt pacem hoc modo inter eos. Laudaverunt ſiquidem ipſum honorem qui fuit Berengarii Raimundi Montiſcatani ità inter ſe haberent. Primùm quidem ut ipſas dominicaturas, dùm ipſa viveret, haberent per medium, ſtaticam verò caſtrorum per ſingulos annos habeat ſex menſibus Guillelmus Raimundi, & Beatrix ſex aliis menſibus, donec ipſa maritum accipiat. Milites autem ipſius honoris faciant hominium Beatrici, eò quòd ſi Guillelmus Raimundi hoc ei frangere tentaverit, valeant Beatrici & teneant ſe cum illa donec habeat in vita ſua medietatem omnium dominicaturarum & ſtaticam ſancti Martialis per meliorationem

cum laboratione boum, ſine alicujus contrarietatis obſtaculo, & poſt obitum ſuum remaneant filiis vel filiabus de Guillelmo Raimundi in ſe procreatis; & quòd Beatrix in vita ſua non impediat ſuæ jam dictæ partis honorem venditione, impignoratione, vel donatione, vel aliquo modo quo filiis ſuis & Guilielmi Raimundi ad perditionem veniret. Sed Milites ipſi ſtent in hominio Beatricis uſquè ad obitum ejus. Excepto hoc Beatricis hominio, ipſi Milites ſerviant Guilielmo Raimundi, & ſint ſui, & habeant ſolidos. Actum eſt hoc Nonas Julii anno XXVIII. regni Ludovici Regis. Signum Guilielmi Raimundi, Signum Beatricis, qui hanc convenientiam laudaverunt & firmaverunt. S. Raimundi Comitis. S. Reamballi de Baſeia. S. Raimundi Renardi. S. Petri Bertrandi de Belloloco. S. Bernardi de Belloloco. S. Berengarii de Cheralto. S. Bernardi Guilielmi de Vaciano. S. Guilielmi de Pugalto. S. Poncii, Scriptoris Comitis, qui hoc ſcripſit die annoque præfato.

CLVII.

Adriani IV. Epiſtola de Excommunicatione Matthæi, Ducis Lotharingiæ.

An. 1155. Ex ſchedis cl. v. Andreæ Duchesnii.

ADrianus Epiſcopus, ſervus ſervorum Dei, venerabilibus Fratribus Metenſi & Virdunenſi Epiſcopis & dilectis filiis G. Præpoſito & R. Decano Treverenſis Eccleſiæ, ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Notitiam veſtram non credimus ignorare qualiter ſacroſancta Romana Eccleſia Matthæum Ducem pro caſtello Gundulfivillæ, quod antè civitatem Tullenſem erexit, excommunicationi ſubjecit & à Communione fidelium reddidit alienum. Sanè cùm ille iniquitatis filius percuſſus ſaltem emendari debuerit, de corrigendo quod malè geſſerat cogitare ſuper dolorem ejuſdem civitatis adjecit, & Tullenſi Eccleſiæ Viſchiriacum & alias villas, Eccleſias, poſſeſſiones, & multa alia præſumpſit auferre, multiſque ipſam moleſtiis & rapinis non deſinit fatigare. Per præſentia itaquè ſcripta vobis mandando præcipimus quatenùs eum excommunicatum publicè nuntietis, & interris ipſius in veſtris Epiſcopatibus conſtitutis, præter baptiſma parvulorum & pœnitentias morientium, omnia divina prohibeatis officia celebrari, & inviolabiliter ab omnibus eandem ſententiam ſervari faciatis. Si quis autem conſtitutus in Clero eidem ſententiæ contraire præſumpſerit, ut tandiù à beneficio ſuo reddatis eum & officio alienum donec de tanto reatu ſatisfacturus ad apoſtolicam ſedem cum literis veſtris accedat.

CLVIII.

Henrici, Epiſcopi Tullenſis, Privilegium conceſſum Monaſterio ſancti Manſueti.

An. 1163. Ex Archivo S. Manſueti Tullenſis.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis Patris & Filii & Spiritûs ſancti. Henricus, Dei gratiâ, Leucorum miniſter & ſervus, dilecto filio ſuo Johanni Abbati ſancti Manſueti ejuſque ſucceſſoribus & cæteris Fratribus ſub Regula beati Benedicti ibidem Deo militantibus in perpetuum. Paſtoralis officii curâ exigente gregi noſtro vigilanter debemus incumbere, & talentum nobis à Deo commiſſum fideliter erogando, amicos, qui nos recipiant in æterna tabernacula, utile & ſalubre eſt nobis adquirere. Eapropter ſaluti noſtræ providendo, utilitati Fratrum beati Manſueti conſulentes, & verſutiæ hominum præſentium & poſterorum occurrentes, ut totius exactionis injuſtæ & calumniæ occaſio in perpetuum præampuretur, & omnia ad pacem & unitatem de cætero referantur, Johanni Abbati ſancti Manſueti & ipſi Eccleſiæ, aſſenſu & voluntate Domni Theodericinepotis noſtri Archidiaconi civitatis, reddimus Albricum Presbyterum Parrochiæ ſancti Manſueti cum ſuis ſucceſſoribus ex parte noſtra & Archidiaconi & Archipresbyteri liberum, eo videlicet tenore ut quicquid juris & debitæ ſubjectionis in eo ex dignitate Pontificali habebamus, Abbati ſuiſque ſucceſſoribus cum cura animarum contulimus, quatinùs ab ipſo Abbate ſuiſque poſteris Presbyteri qui ibidem fuerint ordinandi Vicarii, ipſam curam ſuſcipiant. Ità tamen quòd Archidiaconus & Archipresbyter eccleſiaſticam juſtitiam, cùm opportunum fuerit, ſuper parrochianos exerceant, præter miniſteriales, ſcilicet Villicum, Decanum, Scabinionem, & famulos Eccleſiæ feodatos & præbendarios quotidiana ab Eccleſia ſumentes ſtipendia, à quibus ſi fortè in cauſa animæ in aliquo fuerit erratum, præſenti Abbati & futuris dimittimus corrigendum. Presbyter verò ab Abbate conſilio Fratrum ſuorum, præeunte gratiâ divinâ ad parrochiam vocatus, inveſtiturâ curæ de manu Abbatis ſuſceptâ, præbendâ quam ei pro vicaria ſua inſtituerit, abſque reluctatione contentus erit. Quòd ſi ultrà quàm quod ordinatum eſt quæſierit, & ſuper hoc controveſia vel aliqua moleſtia emerſerit, ſi animo intùs reſipiſcere noluerit, hanc alterationem amore vel judicio reſcindere in Abbatis ſit plenariâ poteſtate & diſpoſitione, cui vice Pontificis de culpis & negligentiis ſuis Presbyterum decrevimus reſpondere. Pro hac verò libertate Presbyterorum ſuper Parrochia ſancti Manſueti conceſſa, in anniverſario noſtro ſingulis annis ſeptem ſolidos ad menſam Monachorum & refectionem pauperum ab Abbate ſuiſque poſteris perſolvi conſtituimus. Decernimus etiam cauſâ noſtræ ſalutis & memoriæ ut terras & vineas cenſuales & decimales ad præfatam Eccleſiam pertinentes quicunque tenuerint, ſi debitos cenſus certis diebus ſive temporibus perſolvere ex aliqua protervitate diſſimulaverint, antè altare beati Manſueti eos ad ſatisfactionem vocare, & ſi poſt tertiam vocationem venire neglexerint, vel præſentati ſatisfacere juſtitiæ aliquâ doloſitate ſubterfugerint, ſententiam excommunicationis in eos proferre. Hanc igitur donationem ſuperiùs ità diſtinctam, ad ipſius confirmationem per præſentia ſcripta ſigilli noſtri impreſſione ſignata, ſucceſſoribus noſtris mandamus, ſuppliciter eos in Domino deprecantes ut morem quem ab aliis ſibi exhiberi vellent juxtà illud, *Quæcunque vultis ut*

faciant vobis homines, & vos facite illis, debito fraternitatis affectu nobis impendant, donumque & ſtatutum noſtrum ratum & inconcuſſum teneant & teneri eccleſiaſticâ cenſurâ coërceant. His etiam addimus Albrici ſutoris ſtatum omninò liberum. Si quâ verò eccleſiaſtica ſeculariſve perſona hanc inſtitutionis noſtræ paginam temerario auſu infringere vel perturbare præſumpſerit, à gremio ſanctæ matris Eccleſiæ auctoritate beati Petri Apoſtoli & Vicarii ejus beati Manſueti & noſtra eam ſegregamus, ac perpetuæ maledictioni cum Datan & Abiron, qui vivi à terra fuerunt abſorti, ſubjacere cenſemus. Conſervantibus autem hæc ſit pax & exultatio tam in hoc quàm in futuro ſeculo. Hanc præſentem deſcriptionem noſtro munitam ſigillo ſignis & teſtimonio noſtrorum Fidelium roborandam contradimus. Signum Henrici Epiſcopi. S. Hugonis Abbatis ſancti Apri. S. Johannis Abbatis ſancti Manſueti. S. Sigifridi Abbatis ſancti Leonis. S. Haimonis Decani &. Archidiaconi. S. Theodorici Præpoſiti ſancti Gengulfi & Archidiaconi. S. Odonis Theſaurarii & Archidiaconi. S. Ulrici Archidiaconi. S. Albrici Capellani & Archidiaconi. S. Haimonis Archidiaconi. S. Walteri Cancellarii. S. Rofridi Magiſtri. S. Ainardi Canonici. S. Paulini Decani ſancti Gengulfi. S. Damberti Canonici. S. Gengulfi. S. Theodorici Canonici. S. Gengulfi de Sellei. S. Viviani Archipresbyteri civitatis. S. Richardi Scabinionis. S. Albrici Presbyteri. S. Manſueti. S. Henrici Presbyteri ſancti Amantii. S. Matthæi Ducis. S. Simonis filii ejus. S. Henrici de Chacinual. S. Hugonis filii ejus. Acta ſunt hæc Tulli in Eccleſia beati Protomartyris Stephani Idibus Octobris, multis religioſis viris & laicis perſonis nobilibus aſſidentibus, anno ab Incarnatione Domini MCLXIII. Indictione XII. Epactâ XXV. concurrente I. Imperatore Frederico ſemperque Auguſto regnante, Pontificante Domno Henrico.

CLIX.

Carta quomodò Theobaldus recognovit ſe eſſe hominem de corpore Eccleſiæ Foſſatenſis & dominio.

An. 1241. Ex Chartulario Monaſterii Foſſatenſis.

GUillermus, permiſſione divinâ, Pariſienſis Eccleſiæ Miniſter indignus, omnibus præſentes literas inſpecturis ſalutem in Domino. Noveritis quòd in noſtra præſentia conſtitutis fratre N. Abbate Foſſatenſi ex una parte, & Theobaldo filio Gaufridi dicti Vicarii de Faræ Monaſterio ex altera, cùm idem Abbas diceret eundem Theobaldum eſſe hominem de corpore Eccleſiæ Foſſatenſis, & quòd ſi idem Theobaldus unquàm fuerat in Clericum ordinatus, iſtud ſine conſenſu Eccleſiæ Foſſatenſis factum fuerat, quare non debebat valere in præjudicium Eccleſiæ Foſſatenſis, prædictus Theobaldus confeſſus fuit coram nobis ſe fuiſſe in Clericum ordinatum, ſed ſine licentia & voluntate Eccleſiæ Foſſatenſis, & confeſſus fuit quòd hoc factum fuerat ſine ſcientia Ordinantis. Nam cùm vidiſſet turbam quorundam puerorum qui debebant in Clericos ordinari, latenter ſe hujuſmodi turbæ immiſcuit ad ſuggeſtionem quorundam, puerili levitate deductus. Confeſſus etiam fuit ſe eſſe debere, & etiam eſſe ejuſdem Eccleſiæ Foſſatenſis hominem de corpore & ſe velle in omnibus Foſſatenſis Eccleſiæ dominio ſubjectum eſſe, ſe & ſua voluntati & dominio ejuſdem Eccleſiæ omninò in noſtra præſentia ſupponendo, abrenuntians omni privilegio ſi quod ſibi poſſet competere ex illa tonſura illicitè conſecuta vel alio quocunque modo. In cujus rei teſtimonium & munimen ad petitionem dictarum partium præſentibus literis ſigillum noſtrum duximus apponendum. Datum anno Domini MCC. quadrageſimo primo, menſe Aprili.

CLX.

Carta quomodò Matthæus Clericus recognovit ſe eſſe filium magiſtri Clementis de Criſtolio &c.

OMnibus præſentes literas inſpecturis. Officialis curiæ Pariſienſis in Domino ſalutem. Notum facimus quòd in noſtra præſentia conſtitutus Matthæus de Criſtolio recognovit quòd ipſe erat filius Magiſtri Clementis de Criſtolio & Aaleſis uxoris ipſius Clementis, & genitus conſtante matrimonio inter ipſos. Recognovit etiam quòd religioſi viri Abbas & Conventus Monaſterii ſancti Petri Foſſatenſis ipſum manumiſerant & reſtituerant libertati ſub tali conditione, ſi ipſum fieri Clericum contigerit & in clericatûs ordine perpetuò reſidere, & etiam tali modo quòd poſt deceſſum ipſius omnia bona immobilia ſua de hæreditate ſua moventia ad ipſos Abbatem & Conventum quittè & liberè devolventur, niſi aliter procedat de voluntate prædictorum Abbatis & Conventûs; volens & concedens quòd ſi poſtquàm tonſuram clericalem habuerit, ipſum uxorem ducere contigerit, nonobſtante manumiſſione hujuſmodi dicti Abbas & Conventus omnia bona hæreditaria ipſius Matthæi habeant & diſponant de illis pro ſua penitùs voluntate, niſi aliter procedat de voluntate eorundem. Promiſit autem idem Matthæus, fide in manu noſtra præſtitâ corporali, quòd bona ſua hæreditaria immobilia nullatenùs alienabit nec onerabit quin poſt deceſſum ipſius ad prædictum Monaſterium quittè & liberè devolvantur. Renuntiavit inſuper dictus Matthæus ſpecialiter & expreſsè omni actioni & exceptioni tam juris quàm facti cohærenti rei vel perſonæ, omni juris auxilio canonici & civilis, omni privilegio conceſſo & concedendo, conſuetudini & ſtatuto, & omnibus aliis quæ ſibi poſſent prodeſſe & dictis Abbati & Conventui in aliquo obeſſe vel aliquibus præmiſſorum. Actum anno Domini MCC. quadrageſimo quarto, menſe Januario.

An. 1244. Ex eodem Chartulario.

CLXI.

Excerpta ex veteri codice Mſ. bibliothecæ regiæ in quo continetur Formularium pœnitentiariæ correctum & reformatum de ſpeciali mandato Domini Benedicti Papæ XII. *Hic eſt enim Libri titulus.*

De muliere petente ſibi mitigari rigorem pœnitentiæ.

EPiſcopo. M. latrix præſentium lacrymabili inſinuatione monſtravit quòd Officialis veſter olim pro lubricitatis reatu quem miſerâ fragilitate commiſit, inter alias diſciplinæ aſperitates mandavit eidem ut quadraginta diebus per communia fora veſtræ Diœceſis nudo corpore ab uſquè ad umbilicum incedens, cedulam ſui delicti conſcriptam deferret in capite manifeſtè. Quarè ſupplicavit humiliter ſibi per Sedem apoſtolicam ſalubriter rigorem hujuſmodi mitigari. Quia ſic debemus decenti animadverſione corrigere delinquentes publicè non debeat exponere ſed potiùs occultare, auctoritate &c. committimus quatenùs conſideratis laboribus & expenſis quas dicta mulier ſuſtulit vel ſuſtinuit vel ſubiit propter hoc ad Sedem apoſtolicam veniendo, temperetis dictam pœnitentiam circà ipſam, prout ſecundùm Deum &c.

De ſervo ordinato.

Abbati. Fratris G. tui Monaſtérii Monachi nobis oblata petitio continebât quòd cùm olim... Epiſcopus in ſua celebratione ordinum generali excommunicationis protuliſſet Edictum ne quis ſervilis conditionis exiſtens, de uxore tamen ancilla natus, poſt hujuſmodi excommunicationis ſententiam, ignorante Domino ſuo, ab eodem Epiſcopo non ſuo per ſimplicitatem & juris ignorantiam Ordinem Subdiaconatûs, aliàs tamen rite, recepit, & poſtmodùm habitu religionis aſſumpto, & aſtrictus obſervantiæ regulari, ad ordines ſuperiores acceſſit, & miniſtravit in ipſis abſolutionis beneficio non obtento. Super quibus ſupplicavit humiliter ſibi Sedis apoſtolicæ miſericordiâ ſubveniri. Quia verò digna eſt favoris proſecutione religio, auctoritate &c. committimus quatenùs ſi præfatus Monachus non fuit poſt religionis ingreſſum à ſuo domino requiſitus, ſi ſcivit eum ex taciturnitate conſenſiſſe poſſit præſumi, eo à dicta ſententia abſoluto, & injunctâ indè ei pœnitentiâ ſalutari, eoque ad tempus, prout videritis expedire, à ſuorum ordinum executione ſuſpenſo, demùm ſi ſibi merita ſuffragentur, aliudque canonicum non obſtet, ad diſpenſationis gratiam admittatis eundem.

De eodem pro ordinato.

Epiſcopo. I. Presbyter veſtræ Dioceſis &c. Quòd cùm ipſe olim ſervilis conditionis exiſteret, titulum nullum habens, tanquàm ſimplex & juris ignarus, à prædeceſſore veſtro, domino ſuo ſciente & non contradicente, Ordinem Subdiaconatûs, furtivè tamen, ſuſcepit, & in ipſo publicè diutiùs miniſtravit, & proceſſu temporis ad ſuperiores proceſſit. Et licèt comminatio ſub pœna excommunicationis facta fuerit per dictum prædeceſſorem ne aliquis ſervilis conditionis exiſtens, & ſufficientem titulum non habens, ad Ordines accipiendos accederet, non tamen excommunicationis ſententia lata fuit. Super quibus &c. Nos autem &c. committimus quatenùs ſi prædictis veritas ſuffragatur, & aliàs dictos Ordines ritè recepit, injunctâ ſibi abſolutione præviâ ob exceſſum hujuſmodi pœnitentiâ ſalutari, eòque ad tempus &c. *uſquè* diſpenſetis.

De promoto à pſeudoepiſcopo.

Epiſcopo. Sua nobis &c. Quòd cùm olim quîdam iniquitatis filius in regno Alamanniæ pervagando & tam falsè quàm præſumptuosè ſibi auctoritatem & officium Pontificis aſſumendo, cùm in veritate, prout ex poſteriori pleniùs eſt compertum, quampluribus Clericis ordines de facto contulit, cùm de jure non poſſet, in ſuæ ſalutis diſpendium & eccleſiaſticæ diſciplinæ contemptum, ac ſubſequenter in ſcandalum plurimorum, idem .... communi errore ſeductus ſubdiaconatus & diaconatus, ut ne dicamus Ordines, ſed nec umbram, ab ipſo recepit, & miniſtravit in ipſis quouſquè per aliorum doctrinam erroris hujus notitiam apprehendit. Super quibus apoſtolicæ Sedis clementiam humiliter imploravit Verùm quia nec conferre Ordinem nec Ordinis characterem potuit qui pontificali officio minimè fungebatur, auctoritate &c. committimus quatinùs ſi eſt ità. *Si verò vertatur in dubium, omninò dicatur ſic* : committimus quat. ſuper hoc inquiſitâ diligentiùs veritate, ſi vobis conſtiterit verum & catholicum fuiſſe Epiſcopum, in ſuo ordine dimittatis. Si verò veritas haberi non poſſit, & non vertatur in dubium, conferatis ei per vos & per alium ordinem ſupradictum eo modo quo in dubiis debet conferri ſecundùm canonica inſtituta. Poſtquàm præfatus.... Ordines ab eo qui legitimè conferre poterit & debebit ritè receperit, injunctâ indè ſibi abſolutione præviâ pœnitentiâ ſalutari, ſuper irregularitate indè contracta cum ipſo miſericorditer diſpenſetis

CARMINA
ÆVI KAROLINI.

Nunc primùm edita ex vetuſtiſſimis illorum temporum membranis.

I.

Epitaphium Ludovici Pii Imperatoris.

Ex veteri membrana S. Arnulfi Metenſis.

PRæcelſus meritis, famoſo & nomine clarus,
Felix Auguſtus hic Hluduicus adeſt.
Corporis hic artus clauſit quandò ultima ſolvit
Humanæ vitæ & ſuper aſtra petit.
Hic fidus, fortis, nulli pietate ſecundus,
Clemens, & patiens, atque benignus erat.
Eccleſias Chriſti ritu renovavit honeſto,
Ipſius & cultor verus ubiquè fuit.
Cæſaris hic genitus Karoli Auguſtique ſuperſtes
Succeſſit regno huic ſceptra regens populi.
Quem nunc pro ſacris meritis jam credere fas eſt
Cum Chriſto Domino regna tenere poli.
Cujus jermanus Drogo Chriſtique Sacerdos
Tranſtulit huc corpus, condidit hoc tumulo.

Deceſſit autem anno imperii ſui XXVII. die XII. Kal. Julii, anno verò ætatis LXIIII. quieviteque in pace.

Hanc, æterne Deus, Cæſar Hlotharius aram
Devoto juſſit corde parare tibi;
Illic ſacra tui quò victima rite ſacretur
Corporis, & fiat ſanguine munda tuo.

II.

Verſus in laudem Lotharii Imperatoris poſiti in fronte textus Evangeliorum quem ipſe obtulit Monaſterio ſancti Martini Metenſis.

Ex veteri Codice Bibliothecæ Regiæ.

ARbiter altitronus mundi formator & auctor,
Quique polorum ſervas cuncta potenter & ævi,
Qui regnare jubes Reges per ſæcula mundi,
Hlotharium, qui nunc fultus pietate tuâ almâ
Induperator habetur Rex Auguſtus in orbe,
Dextera celſa tua exaltet, defendat, & ornet,
Imperium ut teneat, dilatet, firmet, adunet,
Utatur benè pace fruens & proſperitate,
Ac valeat, vigeat, vivat per ſæcula felix.
Nam pius ipſe Auguſtus Chriſti ductus amore
Hoc decus almificum Eccleſiæ prævidit ut eſſet,
Præſulis atque beati Martini veneratu
Hunc pulchrèque grem librum intrà ſcribere juſſit.
Ipſius ornari auro & picturis venerande,
Ut notum faciat quantùm pollet locus ille.
Sed Sigilaus parens juſſis Regis ſtudiosè
Hoc Evangelium illic totum ſcribere juſſit.
Præſcripti atque gregis voluit frater fore Cæſar,
Scilicet ut humilis donum capiatque ſupernum.
Nempè ipſe grex toto niſu cunctipotentem
Pro virtute Auguſti & conjuge necnon prole precatur.
Pictus * habetur ob hoc necnon Rex pagina in iſta, * *Vide* Notas p. 1279.
Ut quiſquis vultum Auguſti hìc conſpexerit umquàm,
Supplex ipſe Deo dicat cunctipotenti:
Lotharius requiem mereatur habere perennem
Per Dominum noſtrum Chriſtum, qui regnat ubiquè.

III.

Verſus in fronte Bibliorum poſiti & aureis literis exarati in vetuſtiſſimo codice Mſ. Monaſterii ſancti Dionyſii, qui nunc extat in Bibliotheca Regia.

BIblorum ſeriem Karolus Rex inclitus iſtam
Contexit chryſo corde colens catharo.
O miranda nimis Domini ſapientia ſummi,
Quæ præſens aderat dum cœlos ipſe parabat.
Nec ſpectanda minùs quòd ſic diſponere cuncta
Ordine compoſito noſtri ſub jure coapto.
Tu ſtellas ſtellis interpoſuiſſe videris,
Sidereas vario expungens diſcrimine metas,
Luminibus cunctis ſtatuens præponere ſolem.
Tu quoquè circuiens cœli ſic undiquè gyrum,
Nexiſti mediam convexo climate terram.
Tu mare fluctifluum divisâ parte locaſti.
Diverſas gentes habitus ſic moſque reſervant.
Sed tu primatum cunctis in gentibus æquum
Sola tenes, propriâ reprimens virtute ſuperbos.
Regibus & regnis ſemper tu jura dediſti;
Paruit atque tuis quiſquis de Regibus orſis,
Culmine ſublimi micuit ſublimior ipſe.
Felices dicti, felices ſunt quoquè facti.
Quique hæſere tibi, tua laus & gloria regnant.
Biblorum ſerie de multis multa feruntur,
Correctis aliis, reprobatis deniquè multis.
Quoſdam glorifico rexiſti nomine Reges.
Sed ſervaſſe tuum tibimet ſpecialiter unum
Ac proprium Karolum claret ſapientibus orbis,
Quem ſolem ſolum regali ſcemate clarum.
Lumine conſpicuum ponis, ſapientiâ, primum.
Nunc licet atque libet ſcrutari funditùs illum
Rite modum Reges tibi quo placuiſſe ſciuntur;
Sicque tuus dici Karolus vel poſſit haberi,
Pandatur ſaltem paucis rudibuſque loquelis.
Fortis namque David per te regnavit & egit,
Arma beatorum, necnon & norma reorum,
Stare docens ſanctos, rurſuſque reſurgere lapſos.
Non pateris humiles penitùs tu, ſancta, perire,
Quos te corde tuo ſatis acceptaſſe fateris.

Corripis & reprimis quos corrigis, erigis æquè
Exerces cunctos animo quos diligis almo.
Viribus & validis virtutes grata miniſtras.
Diſplicuiſſe putant ſtolidi quos diligis immo.
Rex Salomon quoniam potiùs tua dona petivit,
Ut ſapiens poſſet fieri, præcelſior ullis
Regibus exiſtens, opibus pollebat opimis,
Judicioque rato tecum bona plurima ſanxit,
Doctrinaque tua mundum redimivit abundè,
Mirificum Domino meruit quoquè condere templum,
A te ſecedens, in ſe diſpendia paſſus,
Dogma quod exhauſit de te, per ſæcula lucet.
Ergòne tute tuum Karolum non diligis ultrò?
An hominum cuiquam humili ſit corde ſecundus?
An pietate calet caluitque tanta vel alter?
Qui memorans adeò cunctarum pectore rerum
Ut nihil auditum vel viſum oblivio carpat.
Propria ſola latet delata injuria mente
An de juſtitiæ dicam ſileamve tenore.
Si quid fortè minùs, fateor, miſerandò vincit.
Eia age, prome manum largam; vox libera dicta,
Teſtis erit verax nunc orphanus atque pupillus.
Sic meritò cunctos iſtorum nomine ſigno,
Dum non excipitur quiſquam, nec pellitur uſquam.
Nec mare præterea ſervens in gurgite vaſto
Hanc retinere manum potuit poteritque vel unquàm.
Diverſæ hoc linguæ diverſâ parte loquuntur.
Diverſi mores laudant concorditer ipſam.
Felix ergò manus, ſed mens feliciter hujus
Pauper quæ potiùs ſecum quin conſtat egena,
Non inflata tumens regalis ſtemmate typi.
Sed caro dùm gemmis auroque ornata refulget,
Hæc ſecum ſemper meditatur nocte dieque,
Lucidior Chriſto quò ſole reſplendeat ipſo.
Sicque tuum Karolum facis, ô ſapientia, ſolem.
Nempè ubi theſaurus, cor ibi fore rite probatur,
Quod hujus Domino ſemper conſtanter adhæret;
In quo quicquid habet, dulci pietate recondit.
Quid ſi nunc ipſum terris in carne videret?
Quo ſub amore pedes quo voto figeret ori,
Quandò datam Legem tanto veneratur honore?
Quid de Evangelico textu replicabo colendo?
En ipſos apices gemmis circumdat & auro.
O quantò Chriſtum mens fervida diligit iſta,
Cujus amore ſibi vileſcunt omnia mundi.
Eſt modus ut nec habens habeat nec habere cupiſcat.
Eſt & habens ſicut nec habens, ſed & erogat ultrò.
Iſta virum virtus condigno nomine comit.
Ecce patet Salomon quoniam, ô ſapientia, temet
Non plus dilexit Karolo ſine fine beando.
Tu quoquè nec David tantis per quæque probaſti.
Inter quæ quædam de quodam gratia facto
Multa tibi toto debetur corde ferenda.
Amiſit David regnum, rurſuſque recepit.
Morte tamen geniti triſtatus valdè dolebat.
Tuque tuo Karolo reparaſti regna paterna.
Nec dolor acceſſit, ſed amor fraternus adhæſit.
Undè tuum Karolum ſemper ſervabis ubiquè.
Ergò nec hunc David nec Job magis eſſe probatos
Apparet planè, pro te nec plura tuliſſe.
Quanta tuus Karolus, mitis, pius, atque benignus,

ſobrius ſapiens fortis
ΝΗΦΑΛΕΟC ΦΡΟΝΙΜΟC ΙΣΧΥΑΛΙΟC
atque juſtus.
ΚΑΙΑΕ ΔΙΚΑΙΟC.

Æquivoco Karolo fruſtratus germine digno,
Indulſit pro te ſævo ſcævoque tyranno;
Omnibus atque ſuis regno privantibus ipſum
Tam bonitate probâ, tantâ pietate pepercit.
Quin pervaldè ſuis inimicis maxima rurſus
Prædia reſtituit, donans ac plura quibuſdam.
Quid mereatur herus ſanci, ſapientia, tantus.
Judicio noſtro primus præ Regibus extat.
Pragmate poſco pio, populorum pectora pando:
Præclno proſit perprobra proprietas.

IV.

Verſus in fronte Bibliorum aureis characteribus exarati in vetuſtiſſimo Codice Mſ. Bibliothecæ Colbertinæ, qui fuit ſancti Stephani Metenſis.

REx benedicte tibi hæc placeat Bibliotheca Carle,
Teſtamenta duo quæ relegenda gerit.
Fert quod amas, quod amare velis, quod diſcere proſit,
Quod capias, teneas, quodque frequenter agas.
Corrigit, hortatur, reficit, caſtigat, honeſtat,
Arguit, obſecrat, increpat, ornat, alit.
Eloquium, mores, ſtudium componit & actus;
Eſtque cibus, potus, norma, via, arma, ſalus.
Interiora hominis promit, cæleſtia pandit,
Aptat utrumque ſibi munere plena Dei,
Et præſens tranſacta canit, præſentia monſtrans.
Singula jura filet, ſingula ſed reſonat.
Inſtabilem quamvis ſtabilem poſt reddet amantem
Se ſi ſit faſſis deditus ille ſuis.
..... us ut verum credat quod continet omne
Indè ſequens veri ſpes fiat æqua pii.
Dulcis amor nimium mox rite duobus in ollis
Tertius incedat, jungat & ipſe tria.
Jam ſubeant menti fuerint quæ noxia culpæ,
Per lacrimas genitus perque doloris opus.
Sic ſic cum precibus quæratur gratia Chriſti,
Muneris eſt cujus quicquid in orbe boni
Quid volumus, petimus, facimus, quid ſcimus, habemus,
Indè datur noſtris utile non meritis.
Aut vanum aut vacuum aut nil aut laudabile nuſquam.
Spiritus auctor agens cui niſi ſanctus eat.
Quo duce res adaperta patet quæ clauſa latebat,
Anteà eo nutu hanc referante ſuo.
Cum quo mens pollet, ſine quo tenebraſcit in umbris,
Ceu careat luce vel rationis ope.
Prætereà corpus minuant jejunia dignè
Caſta atque excubiæ noctis ubique benè.
Quatinùs ingenium concreſcat acumine ſenſus;
Cùm caro putris abit, cùm tenuata perit.
Carne fatigata, pedetemptim gliſcit acumen
Cordis, & initium ſumit habere datum.
Cos acuit ferrum, mihi crede, ſecare capillum,
Radere ſeu paritor abſque labore caput.

Nec

Nec minùs affectum justo moderàmine corpus
Intellectum effert, sanat & auget eum.
Deniquè dùm superent gazæ, dùm larga facultas,
Dùm majora inhies, dùm utiliora roges,
Da quod egent miseris, miserûm defensio fito;
Pauper, egenus, inops te miserante boet.
Te miserante boet vivat quicumque misellus,
Te auxilium vitæ postulat esse suæ.
Esto pater, frater, mater, soror, agnus utrinque,
Debilibus spes, res, gloria summa, dies.
Dilige justitiam, callis comitetur amicus
Justitiæ tecum primus ad omne bonum.
Exalta, muni, custodi, collige, lauda,
Sublima Clerum seu venerare tuum.
Ædibus & sacris meritos sic defer honores
Sedibus in sanctis ut merearis opem.
Tempore manduca, bibe, dormi, surge, labora.
Sunt facienda suis omnia temporibus.
His habitis aliisque bonis in nomine trino
Cunctipotentis heri cum deitate sui,
Hujus ab initio thomi scrutarier oro
Ejus scripta piâ mente, opere, fide, ero.
Hìc fons, hìc doctrina potens, hìc flumina opima
Ecclesiæ sanctæ candidiora nive.
Scilicet alticanori quinque volumina Moysi
Juncta nitent mortem illius usquè canant.
Josue dux ducens consurgit fortis in armis
In patriam populum jure tenente locum.
Septimus ecce Liber censorum nomina fatur
Quorum Hebrea fuit sub ditione manus.
Horum facta, genus, tempus, loca, bella, triumphi
Sunt inserta sibi debito honore sui.
Femina quis sociata sedet Ruth nobilis unà,
Quam Job eximiæ consequitur fidei.
Hunc imitare libens; quoniam patientia pura
Extitit, ac nobis magna figura fuit.
Quatuor & Regum Libri bis octo Prophetas,
Antè, quibus David jungitur hymnificus.
Hymnica Psalmorum cecinit qui carmina David,
Plurima de Khristo mystica sæpè loquens.
Prodiit ex cujus regali Virgo Maria.
Semine, quæ peperit Virgo beata Deum.
Pacificus Salomon, necnon sapientia juxtà,
Tertius est Jesus continuatus eis.
Post Paralypomenon, Ezras quoquè, sive Nemias,
Hinc Hester, Judith, & Tobias recinit.
Inclita bella deindè tonant Machabea quondam
Pro Lege ac Patria proque salute data.
Hæc Scriptura quidem breviter memorata vetusta
Stat quanquam modico rusticuloque stylo.
Initiant Testamenti Præcepta novelli
Bis duo concordi famine sanctivomi,
Matthæus, Marcus, Lucas, celsùsque Johannes,
In sensu parili dogma tonando Dei;
Personæ quorum variæ, doctrina sed una,
Unus utrisque tenor, una sequenda via.
Hi quid vel quæ quanta seu vel qualiter egit
A patre descendens natus ubiquè docent.
Hinc hominis primò facies ascribitur orsus,
Est quia sat Domini cælitùs ex Genesi.
Forma leonis inest pulchrè formata secundò,
Quòd tetigit rura devia voce suâ.
Rebus ait sacris siquidem quia tertius, indè
Nunc olli species imprimitur vituli.
More aquilæ quoniam transcendit sidera quartus,
Ejus ob id specimen sthematis ipse gerit.

Quis & Apostolicos Lucas quos edidit Actus
Subdit, ubi totus instruitur populus.
Catholicæ hinc septem redolent mirabile cartæ,
Format Apostolicus quas operando stylus.
His hærent bis septem Pauli scripta deindè,
Antè lupina cui vox, modò ovina micat.
Hoc concludit opus jam visio sancta Johannis,
Visio sancta satis, ac memoranda nimis.
Hæc nova rite cluit series subjuncta priori,
Umbra prior quarum, causaque posterior.
Ergò iter est duplex utriusque effectus in uno,
Quo tribuente datur scansio celsa poli
Hic quia divitiæ æternæ vitalia mensæ
Implent omninò nectare perpetuo.
Hic paradyse tuus nitidâ ratione patescit
Multimodus fructus melliferaxque locus.
Hic sitiens potum, esuriens panem, anxius æquè
Lætitiam inveniet, lætus & indè fiet.
Hæc tamen in hoc mortali dùm corpore quisquis
Degit habetque magis, plus ab amore velit.
Sic si ligna magis dentur, magis æstuat ignis.
Sic mage vina sitit prout magè quisque bibit.
Cùm verò spes res fuerit, tunc pleniter horum
Plenus amator erit, jam saciatus ero.
Ad quod hæc domus, hæc doctrina, hæc semita tantùm
Mens instet verè sub deitatis ope.
In Physicis, Logicis, etiam Moralibus istìc
Omnia sunt, Lector, in brevitate tibi.
Hìc hìc argentum, aurum, gemmæ, vascula, vestes,
Et quicquid terræ cariùs esse valet.
Hìc & Lex preciosa. Nihil preciosius illâ
Aut est, aut viget, aut ridet, oletve sacrè.
Justa jubens, injusta vetans, mala cuncta repellens,
Omnibus inque bonis nobilitate potens.
Discidium, furor, ira, dolus, discordia, rixa
Consilio Legis hujus obire queunt.
Erudit indoctos, quosdam sapientibus æquans,
Contribuit mediis dogma salutis ità.
Magna pluit magnis, disponit parvula parvis.
Est in utroque stylus justitiæ validus.
Notitiam Jesu præbet confessio munda.
Extat ea en homini Lex veneranda sibi.
Extat ea en homini lumen per compita mundi,
Terribili voce lux & origo sui.
Artibus ingenuis præcellit digniùs ista.
Ars, genere, eloquio, vi, ratione, vice.
Utile sive decens necnon perstringit honestum.
Imbuit, exornat, instruit, armat, armat.
Hæc aperit totus postquàm mutaverit orbis.
Quid sit ibi Ecclesia mox reditura citìm.
Terre tibi plures quosdam demulcet & illic
Fixa futura notans nec dubitata quidem.
Antè tamen referat clarè primordia cosmi,
Et per quam illius esse fuit sophiam.
In primis cæli terræque marisque creator,
Ipsius & natus, Spiritus atque agius.
Hujus ab amne fluit divina scientia latè,
Mundum pestiferis expolians tenebris,
Quoquè modo quisquis caveat munitus ab armis
Hostis perversi tela inimica nimis.
Quadrivium gignit virtutis nobile sanè,
Terrigenum mittit per quod in astra genus.
Hæc quàm multiplici sermone salubria semper
Attrahit atque monet, sive monendo jubet.

Hæc jubet, atra fugat, dehinc fallacia pellit,
Vera ſuperna cupit. Hæc facit, illa fugit.
Exul ab exilio dapibus ſolatur opimis,
Cùm legit aut relegit, cùmque relecta ſapit.
Hæc mala vile vehit coëuntia temporis hujus,
Nec digna æternis æſtimat eſſe bonis,
Aut ea cerne timet, tantùm formidat am a
Quantùm ne non ſit cœtibus in ſuperis.
Hìc Dominus loquitur, hìc nos ei corde loquamur,
Quo nil majus adit nil vel adire poteſt.
Quiſquis es inſtructus mundanis uſibus hiſce,
Quis Salomon opibus ditior emicuit,
Hoc conceſſa cui dives ſapientia fecit,
Regibus ac cunctis hunc ea præpoſuit.
Tu quoquè qui es humilis, prudens, intentio ſancta,
Se propter ſophiam dilige, poſce, cape.
Annon plus id pro quo aliud ſit quàm actio quæ ſit.
Se tamen hæc ſophia plus nec habere quiit.
Ergò Deus trinus, pax, ſeu ſapientia vera,
Ultrà non laus, nec verſificalis apex.
Huic operi magno magnis te niſibus aptas,
Inclite Rex Carole, lumine care magè.
Es ſplendor populi, lux mundi, gloria regni,
Et bonitate prior, nec pietate minor,
Nunc etiam cunctis prælatus juſtiùs alme
In genere humano niſu, opere, arte, fide.
Vi David, intellectu Salomon benedicto,
In ſpecie Joſeph, ſpe Induperator ovans.
Qui mare, qui terram, qui totum continet orbem,
Te conſervet, amet, ducat aduſquè polum.
Sit tibi honor, pax, ordo, decus, patientia, regnum,
Proſperitas omnis, & ſine fine vale.

In fronte Novi Teſtamenti.

Exulta lætare ſatis, Rex inclite David,
Egregii voti compos ubique tui.
Carle decus regni, fax Coſmi, gloria Cleri,
Eccleſiæ fautor, militiæque decor.
En jam lecta tibi ſeries tranſacta vetuſta.
Sed nova rite ſequens iſta legenda patet.
Cujus in initio clarè primordia clara
Matthæus Domini concinit ex Geneſi.
Ceu leo per deſerta, fremit deſerta minando
Vox tua, Marce, ſuo fulta perenne Deo.
Myſtica facta ſacre partis per quatuor orbis
Fert ſtudium Lucæ lucis ab arce piæ.
Ad genitum patris ſuper æthera, celſe Johannes,
Scandis, & ex verbo verba colenda canis.
Eximii hi jaciunt latè myſteria Chriſti,
In ſenſu parili conveniuntque ſibi.
Pluſve minùſve vel æqua boant, ſua ſicque dehiſcunt.
Attamen effectus unus utrinquè novus.
Hoc Evangelium ſanat, blanditur, honorat,
Caſtigat, reficit, munit, honeſtat, alit.
Hìc modus effandi, hìc virtus, hìc actio munda,
Hìc cibus, hìc potus, hìc benedicta ſalus.
Hìc vita, caritas, via, ſpes, verumque, fideſque,
Seu bona cuncta ſimul conſociata vigent.
His aſſueſce diù, hæc meditare, hæc dilige, ſive
In ſermone opere hæc habitare ſtude.
Rex bone, Rex ſapiens, Rex prudens, Rex venerande,
Rex Carole alme, vale cum pietatis ope.
Det tibi ſceptra patris Jeſus, confirmet, adunet,
Præmia Sanctorum ut merearis. Amen.

In fine Codicis.

O decus, ô veneranda ſalus, ô ſplendide David,
Rex Carole alme vige cunctipotentis ope.
Gloria, laus, honor, omne decens, miſeratio, clemens,
Pictus es hìc ſtudio artis ab eximio.
Sed quia tam hæc rutilans ſpecies it nonniſi fecit
Vera tui omnis cui cedit imago viri,
Es prior effigie, ſenſu prior, artibus, odis.
His prior aut illis, reſtat in ambiguis.
En benè grata tuis hæc ignoratio, David.
Fulget ubiquè locus lætitiæ nimius.
Fert & eis manifeſtè quòd ſis major utrinquè
Magnis in cunctis omnibus orbe viris.
Juſta jubes, injuſta vetas, mala cuncta recidis.
Dictis ſeu factis is via ſancta tuis.
Quæ canis ipſe facis, neque in his reprehenſio ſordet,
Aut in utroque niſi actio pura Dei.
Eccleſiæ fotor, Cleris populiſque levamen
Ordinibuſque ſacris quam ſacer ordo ſatis.
Per te Pontifices pueros cum chriſmate ſancto
Nomine de Chriſti rite novare queunt;
Quis tribuis meritos meritò deitatis honores,
Dùm te ſubdis eis corde, opere, ore, fide.
Scis ideò ſervas quòd portio debeat ire
Prima tui Domini, qui dedit eſſe tibi.
Pauper, egenus, inops, vidua, orfanus, anxius, orbus,
His aliiſque datus es pater atque cibus.
Judicii voluis totiens extrema diei,
Quòdque patris caro ſis ac periturus homo.
Propterea es juſtus, prudens, fortis, moderatus.
Semper larga manus, & pietatis opus.
Quis pluviæ guttas, numerum quis novit harenæ,
Te laudare poteſt pleniter aut meritè.
Ceu plumbum argento, æs auro, rus ſidere diſtat,
Gemma vitro, ſcandit plus tua fama modò.
Antè Brito ſtabilis fiet vel muſio muri
Pax bona quàm nomen deſit honoſque tuum.
Jam jam pro tanto, pro tali Rege profuſas
Orbis agat mecum totus abundè preces,
Ut valeat, vigeat, vivat per ſæcula felix,
Utatur pace, proſperitate fruens,
Regnum habeat, teneat, dilatet, fulciat, ornet,
Addat ei jura Legis ab arce pia,
Inſuper his habitis præclare in tempore mortis
Perpetuam requiem hic mereatur. Amen.

In ultima Libri pagina, antè imaginem cujus mentio facta eſt in Notis pag. 1276.

Hæc etiam pictura recludit qualiter heros
Offert Vivianus cum grege nunc hoc opus.
Antè ubi poſt patrem primites Mundus amandus,
Sigualdus juſtus, ſummus Aregarius.
Quis tribus eſt probitas, pietas, verumque, fideſque,
Cætera honeſta quoquè conſociata ſimul.
Quartus his hæret junctus ſanctiſſime David,
Qui te vi totâ mentis amore colit.
Hi proni tibimet Domino de parte beati
Martini ac Fratrum ecce Librum tribuunt;
Cujus honore rogant placeat, laudetur, ametur,
Scrutetur, proſit, auxilietur, alat;

In quo nil aliud quàm Fratrum ſola voluntas
Ex tua quas villis juſſio reddiderat.
Reddis eas, Cæſar, Martini pro veneratu,
Domni ſeu precibus ſemper amabilibus
Perpetui, necnon Briccii tutamine ſancti,
Proque aliis reliquis, ô paradiſe, tuis.
Immò magis pro te, Jeſu Salvator amate,
Sis ut ei vita deniquè perpetua.
Pro famulis nobis etiam oratoribus aptis,
Quos ſitis obruerat, frigus, & atra fames.
O Rex, ô reverende, fiat renovatio fixa
A mercede tua ſive ſalute tua.
Prævaleat regale decus, ſuperetque poteſtas
Regum de more qui coluere bonum.
Præceptum genitoris, avi, proavi renovaſti.
Hoc ſtet, hoc maneat, hoc nec obire queat.
Quod tua ſancta manus nuper firmavit honeſtè
Præcepti ſerie, prorsùs eat ſtabile.
Quid facient alii Regis mutatio tanti
In facto hoc fuerit ſi hoſte vigente malo.
Procul atque procul ſcelus hoc crudele per omne.
Tu propè juſtitia vince nociva, fuga.
Quas laudes tibi, quas grates, quæ carmina David
Quod par dulce melos, vox lira, corda canet.
Nos ſiquidem pſalmos, Miſſas ſpeciale precamur,
Pſallemus pro te, conjuge, prole, pie.
Sic noſtri verè poſt nos quicunque futuri
Aſſiduas fundent multipliceſque preces.
Sint tibi ſpes, virtus, lumen, victoria, Chriſtus,
Pax, laus continuè, Rex bone David ave.

FINIS.

NOVÆ ADDITIONES AD NOTAS.

[Quæ inter *novas Additiones* repoſuerat Baluzius, ſuis locis reſtitura ſunt.]

Pag. 1266. linea 21. *adde.* Vetus gloſſarium Collectioni Dionyſii Exigui additum in veteri Codice ſancti Stephani Metenſis qui nunc habetur in Bibliotheca Colbertina : *Sedicioſus, id eſt, qui riſos & diſſenſiones vel injurias necnon qui dicitur in ruſtica parabola ungareh.*

NOVA ADDITIO.

Page 556 ſub finem adde ſequentia.

SIrmondus in Conciliis Galliæ, tom. 2. pag. 663—674. refert *Formatarum veterum Epiſtolarum canonicarum exempla* XI. quæ nos hìc referenda cum Obſervationibus viri doctiſſimi utilè ducimus. Sic Sirmondus.

Poſt Formulas Promotionum Epiſcopalium *non alienum eſſe viſum eſt* Formatarum *exempla ſubjici, quarum uſus inter Epiſcopos frequentiſſimus fuit, Clericorum maximè causâ, cum aliò migrabant, quia ſine* Formatis *ad communionem illos recipi, vel in alia Eccleſia ordinari non licebat. Græcam earum originem Græca Littera oſtendunt, quarum in his numeros, etiam in Latinis nominibus, obſervabant. Nicænorum quoquè Patrum auctoritate inſtitutas fuiſſe, tùm alii vulgò tradunt, tùm ipſa, qua Attici Epiſcopi Conſtantinopolitani titulo circumfertur, vetus conficiendarum* Formatarum Formula *docet, quam primo loco proponemus.*

De modo conficiendarum *Epiſtolarum Formatarum*, quem Nicæna Synodus inter Epiſcopos in faciendis Epiſtolis conſervandum eſſe inſtituit.

Atticus Epiſcopus qualiter Formata Epiſtola *fiat.* Græca elementa Litterarum numeros etiam exprimere, nullus, qui vel tenuiter Græci ſermonis ... (*& reliqua ut ſuprà pag.* 556.) Addat prætereà ſeparatìm in Epiſtola nonagenarium & nonum numerum, qui, ſecudùm Græca elementa, ſignificat AMHN.

Ex ſuperioribus liquet, numerorum qui in Formatis *obſervantur, alios in omnibus* Formatis *eoſdem eſſe, alios in ſingulis diverſos : illos proindè omnibus communes eſſe, hos ſingularum proprios. Communes ſunt, qui fiunt ex primis litteris Patris, Filii, Spiritûs ſancti & Petri: nimirùm ex litteris* Π. Υ. Α. Π. *quibus numeri reſpondent* XXC. CCCC. I. XXC. *atque ex omnibus litteris* Α. Μ. Η. Ν, *quarum numeri ſunt* I. XL. VIII. L. *id eſt* $\frac{1}{4}$ 0 I XCIX. *omnium verò ſumma* DCLX. *Quarè hic idem numerus* Formatis omnibus *eſt communis, atque in omnibus idem eſt. Proprius autem, quia ex prima littera ſcribentis, ſecunda ejus cui ſcribitur, tertia accipientis, quarta civitatis de qua ſcribitur, & ex Indictionis cujuſque nota ducitur, quæ vix unquàm in diverſis* Formatis *conſentiunt, eò ſit ut in ſingulis diverſus exiſtat, ac diverſa proindè in diverſis uriuſque ſit ſumma. Quod ex ſequentibus* Formatarum *exemplis pateſiet, ſi priùs quos numeros Græca littera ſignificent oſtenderimus.*

Quos numeros ſingula Græcorum elementa ſignificent.

Αα 1.	Ιι 10.	Ρρ 100.
Ββ 2.	Κκ 20.	Σ 200.
Γγ 3.	Λλ 30.	Ττ 300.
Δδ 4.	Μμ 40.	Υυ 400.
Εε 5.	Νν 50.	Φφ 500.
ϛ 6.	Ξξ 60.	Χχ 600.
Ζζ 7.	Οο 70.	Ψψ 700.
Ηη 8.	Ππ 80.	Ωω 800.
Θθ 9.	ϟ 90.	ϡ 900.

I. *Ebroini Bituricenſis ad Magnonem, Senonenſem Archiepiſcopum, pro Dodoberto Presbytero, ut in ejus Parochia apud Hercambaldum manere poſſit.*

Sancto & Deoſamabili Magnoni, (*& reliqua ut ſuprà pag.* 443.) Actum in anno X. Imperii Domini noſtri Caroli & anno XLIII. regni ejus, in Dei nomine feliciter. Amen.

Indictio IV. & anni, regni atque imperii Caroli Magni annum Chriſti deſignant DCCCX. *ſummam verò numeri omnes Formatâ comprehenſi efficiunt* MLXXIV. *Nam ad communem omnium Formatarum numerum* DCLX. *adjiciendus eſt hujus proprius* CCCCXIV. *qui conflatur ex litteris* Ε. Α. Δ. Υ. *& Indictione* IV.

II. *Wolfeonis, Conſtantienſis Epiſcopi, ad Bernaltum Argentarienſem pro Annone Clerico, ut in ejus Parochia manere & ad ſacros Ordines promoveri poſſit.*

Π. Υ. Α. Π. Sanctiſſimo Chriſto Fratri, ſummâque dulcedine amplectendo, Bernalto, Argentarienſis civitatis Epiſcopo, Wolfeon, Conſtancienſis Eccleſiæ Præſul, perpetuæ beatitudinis optat in Chriſto ſalutem. Υ. Ε. Ν. Σ. De cætero noverit ſancta fraternitas veſtra, quòd iſte Clericus, nomine ANNO, noſtra in Paræcia inſtructus ac detonſus, parvitatem noſtram rogavit, quatenùs illi commendatas Litteras conſcriberemus, quibus veſtræ celſitudini commendatus, ſub tuitione veſtri regiminis degere poſſit? Cujus voluntati conſentientes, ſecundùm canonicam auctoritatem Lit-

teras ei dimissorias dedimus : per quas & ipsi concedimus, ut sub vestro magisterio divinæ servituti insistens, suæ deserviat utilitati, & vobis licentiam tribuimus, ut si dignum eum judicaveritis, ad sacros Ordines promoveatis. Commendatum ergò eum curæ vestræ suscipite, & nostris ex partibus absolutum in vestrarum ovium numero custodite. Quas litteras, ut vigoris veritate firmatæ indubitanter à vobis suscipiantur, litteris Græcis, ut canonica docet auctoritas, confirmare satagimus. Sancta Trinitas vestram beatitudinem ad regimen sanctæ suæ Ecclesiæ perpetualiter benè valere concedat. 4°. Indictione X. continet hæc Formata Epistola summam numeri M. CCC. XXV.

Indictio X. & Wolfeonis Episcopatus annum denotant DCCCXVII. *summa verò totius numeri sub finem Formatæ adscripta, conflatur ex numero communi* DCLX. *& ex proprio* DCLXV. *qui exsurgit ex litteris* Υ. Ε. Ν. Σ. *& Indictione X. Unà enim conjuncti reddunt* M. CCC. XXV.

III. *Teutgaudi, Archiepiscopi Trevirensis, Epistola generalis ad Carolum Calvum Regem, Episcopos & alios universos, pro Hegilone Presbytero ad Sanctorum loca peregrinante.*

Ex Codice Lirinensi. [Collata cum vetustissimo Codice Mſ. Bibliothecæ Regiæ.]

Gloriosissimo & à Deo coronato magno & pacifico Regi Karolo & omnibus beatissimis Præsulibus, cæterisque in gradibus ecclesiasticis ordinatis, & universis in regno ejus secularem administrantibus dignitatem, seu cunctis Fidelibus Domini nostri Jesu Christi adventum diligentibus, Teotgaudus, humillimus Trevirorum Archiepiscopus, plenam pacem, & perpetui gaudii optabilem implorat salutem. Quia sæpè fieri solet ut magni viri, summâ Religionis arce conspicui, virtutum robore prævalidi, armis justitiæ accincti, castitatis candore insigniti, sapientiæ decore præfulgidi, migrandi de suis locis concipiant amorem, quo per talem occasionem humanam possint subterfugere laudem, & minoris meriti æstimentur ab extraneis, qui grauditer honorificabantur à notis *. Plurima quippè sunt istiusmodi occasionis Veteris & Novi Testamenti hortamenta, & evidentissima (non solùm in Redemptore, sed ipsis etiam Apostolis imitabilia *,) præ oculis documenta, quæ vobis quoniam * satis agnita esse non ambigimus, opportunius ea prætermimus. Hâc igitur felicissimâ consuetudine, & saluberrimâ doctrinâ commonitus quidam Frater nobis Karissimus & cunctis benevolentibus, nomine Hegilo, quia Diocesanus * noster erat, in nostra videlicet Diocesi nutritus & tonsus, sacroque dogmate sanctarum Scripturarum pleniſſimè eruditus, & honestissimè conversatus, atque in Ecclesia nobis commissa ad Sacerdotii dignitatem fuerat promotus, licentiam à nobis petiit ut more canonico absolutione susceptâ & largitâ sibi benedictione, tutiùs atque securiùs loca Sanctorum visitare & ad vestram præsentiam liberiùs ac familiariùs valeret accedere, ad quemcumque ex vobis illum itineris varietas perduxisset. Itaquè nos petitioni ejus adsensum tribuentes, & venerationi illius consentientes, adquievimus consentiendo quod secudùm Deum desiderare videbitur. Quocircà suppliciter deprecamur, & obnixè deposcimus humanitatem vestram, ut honorabiliter susceptum, sicut Dei templum, & habitaculum Spiritûs sancti, veluti mansionem sanctæ Trinitatis, quemadmodùm pretiosissimum membrum Christi, sicutì auctum dono & largitione * septiformis gratiæ Dei, quocumque pervenerit, sive modico, seu largiori spatio apud vos moraturus, benignè tractetis, humanè exhibeatis : ut Christum in eo suscipientes, pro * rogamus, fideliter pro illo meritum munificentiæ vestræ adquiratis æternaliter. Deniquè, cùm propter memorabilem justificationum ipsius prærogativam has vobis pacificas Litteras porrigere decerneremus, operæ pretium fore arbitrati sumus, ut Græca quoquè elementa ex nomine Patris Π. & Filii Υ. & Spiritûs sancti Α. primam quoquè litteram ex nomine beati Petri Apostoli Π. & AMHN * in fine inseremus, cum litteris nihilominùs Græcis summam illarum demonstrantibus ΦΞΑ. ut per hoc vobis evidentiùs luceret honorificentia ejus, quem exoramus, præfixis apicibus sanctæ Trinitatis, ut sacrosancta Trinitas illum ubiquè conservet, muniat atque defendat, intercedente beato Paulo Apostolo. AMHN verò in extremo adponere studuimus, optantes ut iter illius salubriter dirigatur, oculis divinæ majestatis efficiatur acceptabile, receptibile Sanctis, & memorabile in æternum, per Dominum nostrum Jesum Christum. Hâc ratione in hac Epistola Græca helementa posuimus, non ut canonicam *Formatam* formaremus, sed ut eidem jàm intimato Hegiloni prospera per helementa indita imprecaremur *. Valete. Dextera Dei Patris, per quem facta sunt secula, religionem vestram tueatur, & bonam impleat voluntatem juxtà desiderium vestrum, omnes Fideles & cuncti beatissimi Fratres, cum Rege Karolo, à Rege omnium Regum pro magnis meritis in perpetuum coronando *. AMHN.

* *Sirmond. edidit* à nobis.

* hæc def. in Sirmond.

* *Sirond.* quia

* *Sirmond.* Diœcesanus, ... Diœcesi,

* *Sirmond.* precaremur

* *Sirmond. edidit* coronandi, *quæ lectio prava est.*

Teutgaudi Episcopatus Caroli Calvi congruit temporibus, sed Indictio hîc nulla est, ex qua de anno Christi statuere liceat. De numeris autem, cùm alii sint communes omnium, ut dictum est, alii proprii cujusque Formatæ, propriis omissis communium tantùm summam, neque illam integram, Græcis litteris expressit ΦΞΑ. *id est,* DLXI. *Nam adjicienda erant* XCIX. *quæ in* AMHN *continentur, ut fieret integra summa* DCLX.

IV. *Joannis Episcopi Camaracensis Epistola generalis ad omnes Episcopos pro Ursione Presbytero, ut in qualibet parochia recipi possit.*

Ex Codice Laudunensi

In nomine Π. Υ. Α. Π. Ι. Π. Σ. Α. Indictione XIII. AMHN. Omnibus sanctæ matris Ecclesiæ Pastoribus, pio sollicitudinis studio filiorum ipsius curam gerentibus, Joannes Camaracensis sanctæ matris Ecclesiæ Episcoporum extimus, inocciduæ prosperitatis tripudium. Permaximo scelerum pondere gravati, non solùm Paganorum, verùm etiam pseudo Christianorum creberrimis atterimur infestationibus. Quocircà gregem divinâ nostræ sollicitudinis providentiâ commissum intrà propriè ovilis septa pastoralis nequit regere vigilantia. E quibus præsens Sacerdos, Ursio vocabulo, à beatæ recordationis Prædecessore nostro Teuderico, apud matrem Ecclesiam nostram per omnes gradus canonicè promotus, religiosèque dùm licuit conversatus, suppliciter efflagitavit litteras, Græcorum elementis imprævaricabilibus sanctissimi Nicœni Concilii Decretis roboratas, nostrâ pastorali indulgentiâ sibi largiri, quibus munitus dimitti, & quocumque sibi aptum reperisset locum, posset canonicè recipi, ac ministerium divinitùs sibi concessum peragere. Nos igitur hujusmodi petitionem suscipientes, nostræ etiam atque ipsius miseriæ condolentes, omnique carentem dolo cognoscentes, migrandi facultatem liberalissimè indulsimus, eminentiam vestram, ad quos pervenerit, obnixè exposcentes, ut in sacrosancto vestræ paternitatis gremio eum suscipientes ministerii sui officium infrà vestram Diœcesim celebrare sinatis. Ut verò hi nostræ parvitatis apices veriùs credantur, Græcorum numerum suis supputationibus inseruimus, Patris videlicet primam Π. Filii quoquè primam Υ. & sancti Spiritûs Α. Petri etiam, Apostolorum Principis, primam Π. nostri quin etiam nominis primam Ι. & quoniam ignoramus cujus Pontificis Diœcesim nominatim adire debeat, aut valeat, pro speciali littera nominis Episcopi, quæ hoc loco deberet esse secunda, generalis ibidem nominis secundam ponimus, quæ est Π. quæ similiter significat octoginta. Istius insuper Fratris tertiam Σ. quartam nihilominùs urbis nostræ litteram Α. cum Indictione instantis anni XIII. subnectentes AMHN. Ideò verò hæc innexa sunt, ne fortè beatitudinis vestræ pura quæ est in Christo simplicitas aliquo fraudis obnubiletur accessu : & ut profectò sciatis hunc Fratrem neque fugâ lapsum, nec alicujus criminis nævo fuscatum, sed instanter Nortmannorum feritate nolentem propulsum. Valeat sanctitas vestra superno propitiante Christi clementiâ munita præsidio. Summa numerorum Epistolæ DCCCCLXIV.

Indictio XIII. Episcopatus Joannis Camaracensis annum designant DCCCLXV. *Summa numerorum ad calcem adjecta, & initio quoquè suis litteris expressa, conflatur ex numero communi* DCLX. *& ex proprio hujus Formatæ* CCCIV. *qui conficitur ex litteris Græcis* Ι. Π. Σ. Α. *& Indictione* XIII.

☞ Vide infrà pag. 1559 alia septem exempla *Formatarum Epistolarum.*

* *Sirmond.* largitate

* *Sirmond.* prout rogamus.

* *Sirmond.* Amen.

Vide Tom. IV. Galliæ Christianæ, pag. 296.

INDEX
TOMI SECUNDI.

A

Abbas ab omni congregatione eligendus. 373. 394 580. 582. 1038.
Abbas eligendus cum auctoritate Episcopi 1143 & *seq.*
Abbates subjecti sint Episcopis. 866
Abbas negligens removendus. 10. 132
Abbas adhibetur testis professionis Monachi. 1299
Abbas si obierit. 263. 270
Abbates habeant suos Advocatos. 322. & *seq.* 337
Abbates veniant ad placita Missorum dominicorum. *ibid.*
Abbates si plenissimè homines suos non direxerint in hostem. 360
Abbates Canonici. 1090
Abbates Comites. 732
Abbates Laici. 1127. 1257. & *seq.* 1274
Abbatum conventus Aquisgranensis. 755
Abbatissa eligenda cum consensu Episcopi. 1143. 1218
Abbatissa si obierit. 263. 270
Abbatissæ habeant suos Advocatos. 322. & *seq.* 337
Abbatissæ si plenissimè homines suos non direxerint in hostem. 360.
Abbatissarum temeritas damnata. 1136. 1243
Abbatiarum Prælati. 53. 204
Abbatiam vacantem vicinus Episcopus & Comes provideant. 263
Abbatiam inregulariter tenere. 132
Abbatiolæ in beneficium datæ. 54. 205
Abbatiæ à Laicis possessæ. 257
Abbo Episcopus Autissiodorensis. 121. 781
Abbo Episcopus Magalonensis. 276
Abbo Episcopus Nivernensis. 244. 275
Abbo Abba. 70. 1267
Abbo Abba S. Mariæ Alaone. 631
Abbo Comes. 1433
Abdiramam Rex Sarracenorum. 817
Abel Archiepiscopus Remensis. 750. 1022
Abolaz Sarracenus, pater Abdiramanis. 817
Abolitio malarum machinationum atque molitionum. 138
Abrincatensis pagus 69
Absconsè, id est, occultè. 1052
Absens, id est, abstentus à communione. 1238
Absida. 705. 1207
Absitates. 214
Absolutio à juramento fidelitatis. 39
Absus mansus. 1390
Acaptare. 81. 84. 774
Acceptare. 1503
Acceptor & accipiter. 684. 750. 830
Accessionis locus. 485
Accipitres nominantur ab accipiendo. 624
Accognitare. 83. 97. 145. & *seq.* 775. Accognitari. 173.
Accognitatio. 171
Accolæ sunt coloni sive adscriptitii. 897
Accolani. 428. 549. Eorum merita. 570
Accusare qui non possint. 362
Accusare Presbyteros qui non possint. 1205
Accusatio si injusta fuerit comprobata. 485
Accusationes Episcoporum occultè non fiant. 274
Accusator sumptus restituat quos post appellationem adversarium suum injustè compulit sustinere. 484. 977
Acephali Monachi. 36
Acfredus Dux Aquitanorum. 1532
Acolythi accensores luminum dicuntur. 1356
Actardus Episcopus Namnetensis. 621. 976. 1267
Actio Comitatûs, Ducatûs, ac Patriciatûs. 380. 888
Actio, id est, Officium, ministerium. 926
Actionarii, id est, Officiales. 893. 1078
Actor dominicus. 706
Actores Ecclesiæ. 406. 440. Reipublicæ. 357
Actum. 445 & *seq.*
Acupictile. 706. 1138
Ad adorandum pateant Sancta Sanctorum. 1238
Adalardi Abbatis Corbeiensis liber de ordine palatii. 1161
Adalardus Archiepiscopus Turonensis. 275. 1498
Adalardus Episcopus Arvernensis. 1526
Adalardus Comes. 138. 300
Adalardus Comes palatii. 265. 1187
Adalardus Comes palatii & Abbas Corbeiæ. 1212
Adalardus Abbas sancti Quintini. 1267
Adalardus Abba. 68. 79. 86. 88. 776. 1267
Adalardus Presbyter Ecclesiæ de Magniaco. 819
Adalbero Episcopus Metensis. 1576
Adalbertus Archiepiscopus Hammaburgensis. 1116. 1554
Adalbertus Epscopus Carcassonensis. 633
Adalbertus Episcopus Morinensis. 245. 616
Adalbertus Comes. 265
Adalbertus Vicecomes Emporitanus. 1541
Adalelmus Archiepiscopus Burdegalensis. 1112
Adalelmus Episcopus Catalaunensis. *ibid.*
Adalelmus Comes. 222. 264. & *seq.* 268
Adalgarius Episcopus Augustodunensis. 246. 251. 805. 1285. 1495. 1505. 1510. 1518
Adalgarius Missus dominicus. 68. 80
Adalgaudus Episcopus Vercellensis. 238. 243
Adalgaudus Presbyter infamatus. 249
Adallahus Episcopus. 1227
Adaluvinus Episcopus Ratisbonensis. 1057
Adalulfus Episcopus. 342
Adam Abbas Casaurienſis. 1192. 1541
Adaulfus Episcopus Barcinonensis. 803. 1504
Adda. 359
Addisa. *ibid.*
Adelaidis Regina uxor Ludovici Balbi. 1501
Adelardus Episcopus Veronensis. 238. 243
Adehulfus Episcopus Barcinonensis. 803. 1504
Adelelmus Comes. 300
Ademarus Vicecomes Scalarum & Abbas laicus Monasterii Tutelensis. 1097
Adertisus pagus. 68
Adfatimæ epistolæ. 524
Adgnasci pro nasci sæpè apud Jurisconsultos. 944
Adhramire. 435. & *seq.* 552. 952
Adjacentiæ. 425. 441. 469
Adjectiones. 417
Adjectire. 396. 487. Adjectivus. 699. 849
Adjectus sit, id est, vadimonium deseruerit. 922
Adinventiones. 151 & *seq.*
Admallare. 387. 441. 449. 494. 699. & *seq.* 848. 851. 904
Administrator publici muneris. 347. reipublicæ. 5
Admodùm pro *amodò*. 987
Adnuntiare. 144. & *alibi passim.*
Adnuntiatio. 112. & *alibi passim.*
Addo Archiepiscopus Viennensis. 1493
Ado Episcopus. 343
Adoptationis Formula. 413. 480. 526 & *seq.*
Adpretiare. 849
Adprisio. 1497
Adrebraldus Abbas Flaviniacensis. 1175
Adrevaldus illustratus. 996
Adrhamire. 693. 707. 844. 848. 1395
Adrhamire sacramenta. 1193
Adsalitura. 68. Adsalituras facere. 65
Adsallire. 390. 395. 485. & *seq.* 499. & *seq.* 687. 836. 916. 921
Adserviri. 537
Adtractus. 326. 407. & *seq.* 412. 420
Advenæ quos affligunt Ministri reipublicæ. 69
Advenæ qui in partes istorum regnorum confugerunt. 66
Adventitii terræ quæ à Nortmannis devastata est. 189

Adventius Episcopus Metensis. 121. 163. 216. & seq. 301. & seq. 585. & seq. 781
Adventus Domini. 33
Advivere in caput. 488. 494
Adulationis tinea. 113
Adulteram si quis uxorem duxerit. 46. 139
Adulterii crimine damnatur quicquid in ea commissum fuerit quæ non sit legitima uxor. 839
Adulterium an sit justa causa dimittendi uxorem. 335. 1204. 1228
Adulterium si factum fuerit absque conscientia mariti. 1204
Adulterium si sanctimonialis femina fecerit. 322
Adunare. 85. 141. 199. 261
Adunati, id est, unanimes effecti. 48. 82. 201
Adunationem nemo faciat per sacramentum. 321
Adunationis firmitas. 142
Advocati, id est, Judices. 152. 190. 333. 337
Advocati, defensores sive protectores. 707. 952
Advocati Ecclesiarum. 229. & seq. 435. 437. 458. Immunes ab hoste. 323
Advocati Episcoporum & Abbatum. 322. & seq. 337
Advocati Episcoporum justitiam faciant. 1053
Advocati jurisdictionem exercebant. 879
Advocato denuntietur ut latronem reddat. 66
Advocatio, id est, pagus in quo Advocatus justitias facit. 152
Advocatio non semper excusat ab expeditione hostili. 359
Ædui. 1231
S. Ægidii Monasterium. 1099
Æneas Episcopus Parisiensis. 103. 607. 1262. 1484. & seq. 1491
Æneum, id est, caldarium. 700. 849
Æquale lance dividere. 412
Æqualentia dividere. 413. 456. 462. & seq. 505. 964
Æris inæqualitas. 1163
Æra conturbare. 1244
Æra, id est, numerus, caput. 1220
Ærarii regii scatum. 1491
Ætas ordinandorum. 1128
Ætherius Episcopus Vivariensis. 245
Affatomie. 697. 847
Affidare per sacramentum. 1551
Aforis. 451
Aframitus. 448
Afri multùm abhorrebant ab appellationibus transmarinis. 1249.
Africanæ provinciæ Canones. 234. Eorum magna auctoritas in Ecclesia Gallicana. 1234
Africani Concilii Statuta. 297. 597
Agathensi Concilio falsò tributum Capitulum quoddam. 1232
Agaunense Monasterium. 372. 870. 1295
Agelguida Imperatrix uxor Widonis. 1521
Agenda. 707
Agenda mortuorum. 1351. 1377
Agentes, id est, Officiales, Ministri. 888. 892
Agentes Ecclesiæ. 407. & seq. 427. 451. 473. 511. 519. 521
Agentes in rebus. 1078
Aggeres Ligeris. 707
Agilmarus Archiepiscopus Viennensis. 1188. 1441. & seq. 1458. 1465. 1467.
Agilmarus Episcopus Arvernensis. 245. 275
Agiulfus Archiepiscopus Bituricensis. 1112
Agiulfus Abbas Solemniacensis. 1084. 1415
Agius Episcopus Aurelianensis. 17. 19. 51. 57. 607. 759. 1261. 1267. 1460
Agnati sunt qui per virilem sexum descendunt. 1238
Agnatio si de servo apparuerit. 537
Agnationis charta. 422. 447. 960
Agobardus Archiepiscopus Lugdunensis. 1112. Ejus liber adversùs Legem Gundobadam. 1074
Agrarium, vectigal agro impositum. 948
Agrum perdat qui censum negligit. 37
Ahyto Episcopus Basileensis explicatus & emendatus. 1208. 1211. 1226
Aimarus Episcopus Ruthenensis. 246
Aimericus Archiepiscopus Narbonensis. 634. 1301
Aimericus Episcopus Rotensis. 632
Aimericus Episcopus Ripacurcensis. 676. & seq. 1304
Airardus Archiepiscopus Auscensis. 1113
Airboldus Comes. 238. 243
Aizonis defectio & irruptio in regnum. 1113
Alaone Monasterium. 631. 1301
Albani, advenæ. 707. 1418
Albariæ mons. 1497
Albechouva. 223
Albericus Episcopus Lingonensis. 1149
Albericus Comes. 238. 243
Albustus Abbas Ferrariensis. 246
Albricus Cardinalis Romanæ Ecclesiæ. 1116. 1556
Albricus Episcopus Lingonensis. 1175
Alciodrisus pagus. 70
Alcuinus. 754. 1047. È Britannia evocatus à Karolo M. 1063
Abbas S. Martini Turonensis. 1401. Ejus epistola ad Candidum & Nathanaelem. 1062. Ejus non est libellus de ordine baptismi. 1070. Libros manu suâ describebat. 1161
Alcuinus illustratus. 1059. Emendatus. 1245
Aldebertus hæreticus. 719
Aldiones. 686
Aldiones fieri non possunt qui per triginta annos fuerunt liberi. 330
Aldioni nova conditio non imponatur à domino suo. 334
Aldricus Archiepiscopus Senonensis. 1112
Aldricus Episcopus Cenomanensis. 51. 764. 1455
Aldrigus Comes. 1468
Alduinus Episcopus Avinionensis. 244
Alegrerus Abbas S. Germani Autissiodorensis. 1412
Alexander Archiepiscopus Viennensis. 1527
Alexander Abbas. 636
Alexander martyr quiescit in Monasterio Lebbraha. 59
Alienas res si quis cuilibet homini vendiderit. 335
Alienationis nomine intelligitur quæcunque traditio perpetua. 1175
Alienaverit si quis res suas & super eas resident. 322
Alienigena Clericus non ordinandus. 1556
Allocutio Missorum dominicorum. 1299
Almeradus Episcopus Helenensis. 1535
Alnini fustes. 705
Aloarius. 452. & seq. 962
Alode, seu hereditas. 875 895
Alodem si quis habuerit in Comitatu undè fugit. 227
Alodes. 66. 70. 88. 144. & seq. 147. 184. 264. 480
Alodes petere. 198
Alodes in sua manu tenere. 197
Alodes in fiscum recipiantur. 230
Alodes evindicatus. 493
Alodes parentum. 382. 392. 405. 407. 412. & seq. 461. 463
Alodis, id est, proprietas. 54. 205
Alodis, id est, terra paterna & aviatica. 703. 707. 853
Alodis est propria cujusque possessio. 761
Alodis divisio quomodò facienda. 386. 902
Alodium. 1500
Alodium est fundus liber nullius juri obnoxius. 1183
Alodum. 287
Altapetra. 223
Altare apertum. 808
Altare statuatur si necessitas populi id exegerit. 24
Altaria ab Episcopo benedicenda. 871
Alteserra castigatus. 1192
Altfridus Episcopus Hildesheimensis. 137. 164. 208. 222. 784. 797.
Altmarus Senescalcus Imperatricis & Missus Palatinus. 1188
Altmarus Missus dominicus. 68
Altus mons. 224
Amalarii Abbatis eclogæ de officio Missæ. 1352
Amalarius Archiepiscopus Trevirensis. 1070. 1110
Amalarius Diaconus. 1142
Amalo Archiepiscopus Lugdunensis. 29. 760
Amalricus Archiepiscopus Turonensis. 49. 51. 57. 1267
Amalricus vocatus Episcopus. 343
Amalricus Canonicus Virdunensis. 825
Amalwinus Archiepiscopus. 342
Amatheus Episcopus. 1112
Amba Jocella. 428
Amba pro *ambo* scriptum olim. 1126
Ambascia dominica. 681
Ambasciare. 1501
Ambianensis pagus. 69
Ambitiosi ab altaribus removendi. 296
Amblardus Archiepiscopus Lugdunensis. 1300
Ambo, pulpitum. 708. 1147
Ambrosianum officium. 731
S. Ambrosius Episcopus Mediolanensis libros scribebat manu propriâ. 1161
S. Ambrosius Episcopus Mediolanensis illustratus. 993. Emendatus. 1120

Ambulare. 84. 485. & *ſeq.* 503
Amictus. 462. & *ſeq.* 547. 966
Amiſſarius. 694. 844. 990
Amortizatio. 877
Ampliare. 511
Ampullæ duæ vel tres in cœna Domini. 1170
Amulæ populorum. 1359. & *ſeq.*
Amulo Archiepiſcopus Lugdunenſis. 29. 760. Ejus locus inſignis de dignitate Eccleſiarum baptiſmalium. 1065
Ana Abbas S. Hilarii in Diœceſi Carcaſſonenſi. 1462
Anaſtaſius Archiepiſcopus Senonenſis. 1302
Anaſtaſius Abbas Conchenſis. 1424
Anathema quomodò imponendum. 36
Anathema eccleſiaſticum. 96
Anathematis auctoritas. 92
Anathematis pœna ubique olim inſerta. 874
Anaticula. 448
Ancilla Regis. 839
Ancilla fit mulier quæ ſe alieno ſervo jungit. 690
Ancillam ſi quis vendiderit. 419
Ancipite alicubi legendum pro *accipitre*. 1191
Ancorata navis. 299
Andana. 224
Andedi. 1050.
Andegavenſis pagus. 69
Andegavus pagus. 1436
Andelangum. 515. 525. & *ſeq.* 532. 536. 545. 549. 555
Andelaum. 749
Andernachum. 858
Ando Abbas Stabulenſis. 1084
Andorrenſis pagus. 1482
S. Andreæ Suredenſis Monaſterium. 1301
S. Andreæ Viennenſis Monaſterium. 1507
Andreas Patriarcha Aquileienſis. 351. 1294
Andreas Archiepiſcopus Mediolanenſis. 1575
Andreas Archiepiſcopus Tarantaſienſis. 1112
Andreas Epiſcopus Florentinus. 238
Andreas Miſſus dominicus. 359
Aneta. 684. 830
Angaria, vehiculi genus. 1138
Angariæ. 116. 400
Angelorum nomina ignota non recitanda. 708. 1125
Angelrannus Epiſcopus Meldenſis. 669
Angelvuinus Epiſcopus Pariſienſis. 599
Angenulfus Epiſcopus Gabalitanenſis. 244
Angilbertus Archiepiſcopus Mediolanenſis. 351. 1294
Angilbertus Abbas Centulenſis. 754
Angilramnus Archiepiſcopus Metenſis. 1047. Ejus fraus notata. 1233
Anianum Monaſterium. 1072. & *ſeq.* 1099. 1118
Anianus Abbas Caunenſis. 1044. 1090. 1399. 1453
Anima eſt pretioſior corpore. 9
Annalis optio. 575
Annona. 837
Annotina Paſcha. 1327. & *ſeq.*
Annotinum Paſcha. 1258
Annus inchoatus habetur pro completo. 1254
Annus & dies debet eſſe evidenter expreſſus in ſcripturis legitimis. 1540
Annouvarech Brito. 1456
Anſa villa. 1537
Anſcarius Subdiaconus, pervaſor Eccleſiæ Lingonenſis. 130
Anſcharius Archiepiſcopus Hammaburgenſis. 1116. 1554
Anſcharius Comes. 1511
Anſegaudus Epiſcopus Abrincatenſis. 57
Anſegiſus Archiepiſcopus Senonenſis. 243. 248. & *ſeq.* 271. 275. 609. 805.
Anſegiſus Abbas Fontanellenſis. 1206
Anſegiſus Collector Capitularium, inſtituti ſui immemor. 755.
Anſelmus Archiepiſcopus Cantuarienſis. 1556
Anſelmus Epiſcopus Lemovicenſis. 245
Anſgardis uxor Karoli ſimplicis. 812
Anſgarius Archiepiſcopus Hammaburgenſis. 1116. 1554
Anſovinus Epiſcopus Camerinenſis. 1235
Anſpertus Archiepiſcopus Mediolanenſis. 237. 243
Anteoſtare. 691
Antiphonarium. 1156
Antonacum oppidum ad Rhenum. 857. 987
S. Antonini Monaſterium. 1098. 1434
Antonium. 224
Antonius Auguſtinus emendatus. 994
Antruſtio. 386. 898
Apennis. 460. 484. 965
Aperti honores. 808
Apium vas. 830
Apum examen diſperſum revocare. 663
Apocriſiarius Romanæ Eccleſiæ. 247. 249. & *ſeq.*
Apocriſiarius palatii. 713
Apollinarius Abbas Flaviniacenſis. 1084
Apoſtata eſt qui à fide recedit. 167
Apoſtatæ vocantur Clerici qui ſe ab Epiſcopis non ſuis ordinari procurant. 1556
Apoſtoli parem honorem & poteſtatem cum Petro acceperunt. 1369
Apoſtolici vocabantur olim omnes Epiſcopi. 874
Apoſtolicus Præſul. 1241
Apoſtolicus. 77. 165. & *ſeq.* 237. 248. 250. 261. 317. 319. 774. 1216. 1362. 1368
Apoſtolis mendum ſublatum. 1173
Appatuere. 464
Appellatio injuſta ſi comprobata fuerit. 484
Appellationes ad ſedem apoſtolicam. 1249
Appendiciæ. 469
Appennis 469. 484. 965
Aprincatus pagus. 69
Apriſio. 27. & *ſeq.* 1080. 1400. 1405. & *ſeq.* 1425. 1503
Aptificare. 421. 490. 508. Aptificatum. 505
Apud variæ ſignificationes. 963
Aquæ calidæ ſeu frigidæ exorciſmus. 639. & *ſeq.* 708
Aquæ ferventis judicium. 332. 849. 1189
Aquam nemo hoſpitibus deneget. 358
Aquenſe diſtrictum. 223
Aquenſis Metropolis diù ſine Epiſcopo fuit. 1071
Aquenſis Abbatia. 223
Aquiliana ſtipulatio. 975
Aquis ſedes regia. 1080
Aquis palatium. 1074. & *ſeq.* 1184. 1423
Aquiſgranenſis Synodus univerſalis. 1059
Aquiſgranenſis Abbatum conventus. 755
Aquiſgranenſis pactio inter Karolum Calvum & fratrem ejus Ludovicum 221. 799
Aquiſgrani palatii theſauri. 297
Aquitani qui à Karolo deſciverant. 79. 774
Aquitania. 25. 43. 240. 1413. Karolo Calvo in partem obtigit. 51
Aquitanica afflictio. 70. 772. & *ſeq.*
Aquitanicum regnum. 266. 1458. 1465
Arbertus Archiepiſcopus Ebredunenſis. 1468
Arbor inſerta, ſignata. 840
Arbores ſacrivæ. 683
Arborum ſuperſtitiones. 1131
Arcamboldus Abba. 1267
Archicapellani dignitas imminuta in regno Italiæ. 1294
Archicapellani & Archicancellarii officia olim conjuncta. 1047
Archicapellanus apex olim fuit & caput omnium dignitatum palatinarum. 758
Archidiaconi miniſterium. 872
Archidiaconi miniſterium in ordinatione Epiſcoporum. 1372
Archidiaconi auctoritas. 1560
Archidiaconus præponitur Archipresbytero. 1211
Archidiaconus præerat libertatibus quæ in Eccleſia dabantur. 968
Archidiaconus ſolus ſolet implere oblationes priorum. 1360
Archidiaconus Monachos reos ducit ad audientiam Synodi. 52
Archiepiſcopatûs pallium. 1220
Archiepiſcopi ordinandi profeſſio. 618
Archiepiſcopi ſine Epiſcopis nihil debent præſumere. 101
Archiepiſcoporum auctoritas. 1234
Archiepiſcoporum eſt indicere conventus ſynodales 102
Archiepiſcopus ſine pallio Miſſas dicere non præſumat. 735
Archiepiſcopus ſi propter infirmitatem miniſterium eccleſiaſticum exhibere non potuerit. 35
Archiepiſcopus ſi defunctus fuerit. 263
Archii publici. 532
Archii baſilicæ. 529
Archimandrita, id eſt, Archiepiſcopus vel Epiſcopus. 630. 1300. 1576
Archimboldus Comes. 1443
Archiminiſter. 1575
Archipresbyteri auctoritas. 1560
Archipresbyteri conſtituti ſunt per decanias. 23
Archipresbyteri prohibentur reditus Eccleſiarum ad proprias domos adducere. 353
Archipresbyteris ſuis dominari Laici præſumunt. *ibid.*

Archipresbyteros ſuos Epiſcopi non gravent cùm parrochias ſuas circumeunt. 356
Archivi baſilicæ. 571
Arcibus Eccleſiæ Epiſcopii 440. 457
Arcipibus publicis. 950
Arciſiſi tres. 70
Ardo, qui & Smaragdus. 1044. 1072
Ardobertus Archiepiſcopus Senonenſis. 750. 1022
Arduenna. 223. *& ſeq.* 268. 280. 1200
Areæ venditio. 493
Arelatenſi Archiepiſcopo contributæ civitates novem. 753
Aream ſi quis vendiderit. 418
Argentaria civitas. 39
Argentum examinatum & puriſſimum. 278
Argentum niſi purificatum non vendatur. 185
Argentum accipere ad purgandum. 178. 792
Argutarius. 829
Aribannus. *Vide* Heribannus.
Ariſonſus Abbas Monaſterii Malaſti. 1537
Arimania. 386. 899. 1295
Aripennus. 463. 473. *966*
Ariſiada. 338
Ariſtallium. 268
Ariſtato. 687. 701. 835
Ariſtio. 359
Arlon. 224
Arma plus poſſunt quàm preces Sacerdotum. 1133
Arma Sacerdotes non tractent. 241. 1132
Arma deponere debet qui publicè pœnitet. 1114
Arma nullus extraneo dare aut vendere præſumat. 186
Arma uſurpata in juramentis. 1295
Arma infrà patriam non portanda. 1211
Armorum depoſitio. 190. 333
Armaldus Epiſcopus Arvernorum. 1530
Armiſcara, id eſt, ſella. 360
Arnaldus Epiſcopus Leucorum. 246. 266. 276
Arnaldus Abbas Caunenſis. 1557
Arno Archiepiſcopus Juvavenſis. 1057. *& ſeq.* 1112. 1237. 1435
Arnulfus Epiſcopus Gerundenſis. 1540. *& ſeq.*
Arnulfus Epiſcopus Tullenſis. 118. 301. 303
Arnulfus Comes. 264. *& ſeq.* 1468
Arpennis. 562. 860
Arpennus. 534. *& ſeq.*
Arſanoquita, hoc eſt, cubans cum maſculo. 1372
Arthemius Epiſcopus & Miſſus dominicus. 359
Artmanus Comes. 1227
Arulenſe Monaſterium. 1103. 1303. 1448. 1522
Arx Metropolitani. 1020
Aſairæ famulæ manumiſſio. 825
Aſcenſio Domini quo die celebranda. 191
Aſclipiodotus Patricius. 988
Aſcus. 837
Aſilienſe Monaſterium. 1104. 1554
Aſſalituræ in domos. 162
Aſſalturæ. 228
Aſſimilare. 324
Aſſumptio ſanctæ Mariæ. 1171. 1177
Aſtenidum. 268
Aſter Abba S. Petri Taberna. 631
Aſter Abba S. Michaëlis Cuxanenſis. *ibid.*
Aſtulphus Rex Longobardorum. 1541
Aſyla Eccleſiarum. 234. Quibus opitulari non debeant. 1034.
Atrium Eccleſiæ. 332. 860. Ejus infractio. 1549
Atſerus Archiepiſcopus Lunednſis. 1116
Atſerus primus Archiepiſcopus Lundenſis. 1556
Attelæ Comitatus. 70
Attiniacenſis conventus. 1110
Attiniacum. 69. 234. 268
Attiniacum palatium. 135. 294. 772. 857
Atto Epiſcopus Virdunenſis. 131. 137. 163. 217. 301. 303. 782
Ava Abbatiſſa ſanctæ crucis Pictavenſis. 1097
Ava Comitiſſa Ruſcinonenſis. 1303. 1543
Avaliſus pagus. 70
Avaria. 1069
Avaritiæ & rapacitatis ignis. 155
Aucæ. 381. 893
Aucellatores. 1050
Auctorabilis firmitas. 214
Auctoritas regia. 198
Auctoritas aliquandò ſignificat Diploma. 883
Audacer Abbas Cormaricenſis. 1485
S. Audardi Abbatia. 1435
Audax Archiepiſcopus. 342
Audegarius Abbas Juncellenſis. 1519
Audeſindus Epiſcopus Roſcellenſis. 803. ſive Helenenſis. 1497
Audet jurare. 1130
Audientia Synodi. 52. Epiſcopalis. 1547. Palatina. 286
Auditorium, locus ubi Sanctimoniales conveniri poſſunt. 1243
Aventinus caſtigatus. 1178
S. Augentii Monaſterium. 224
Auguſta Tricaſſium. 275
Auguſtchirche. 223
Auguſtinus Epiſcopus Hipponenſis nunquàm locutus eſt ſolus cum feminis. 1215
Auguſtinus cum ſorore ſua noluit habitare. *ibid.*
Auguſtini ſermo de Martyribus & phylacteriis. 737
Auguſtinus emendatus. 1127. 1224
Auguſtinus Valerius Cardinalis Veronenſis. 1064
Auguſtuduni pagus. 70
Auguſtudunenſes Canones. 577
Aviaticæ res. 858
Avitus Epiſcopus Viennenſis emendatus. 1286
Aula auguſtalis. 355
Aurelianis civitas. 134. 178. pagus. 70
Aurelianenſis Eccleſia laborans confuſione maximâ. 17
Aurelianus Archiepiſcopus Lugdunenſis. 244. 275
Aurelius Epiſcopus Carthaginenſis. 620
Auriculas puerorum torquere. 997. 1573
Aurigema Monaſterium. 631
Auruco Vicecomes Ruſcinonenſis. 1541
Aurum liqueſcit in litteras. 1276
Auri puriſſimè cocti libra vendatur duodecim libris argenti. 185. 793
Auſcienſis Archiepiſcopus Novempopulaniæ Metropolitanus. 1113
Auſonenſis Comitatus. 1525
S. Auſtremonius Arvernorum Epiſcopus. 1483
Auſtria. 1413
Autcarius Archiepiſcopus Moguntinus. 1112
Autrannus Comes. 1468
Auva Monaſterium. 1380
Avunculum ſuum ſi quis interfecerit. 1379
Azo Epiſcopus Eporedienſis. 238. 243

B

BAculi à Monachis pro neceſſitate ferantur. 1092
Baculus paſtoralis. 274
Baculus, id eſt, orationes Sanctorum. 1358
Badaradus Epiſcopus. 343
Bapenſoviſus pagus. 68
Bagiſinus pagus. 69
Baierna villa. 134
Bainbergæ. 991
Baio. 236. 1282
Bajocacenſis Comitatus 1440. 1475. Epiſcopatus. 136
Balationes. 709. 1226. *& ſeq.*
Baldricus Epiſcopus Trajectenſis. 300
Balduinus Comes. 265
Balduinus Comes Flandriæ. 669. Judith ſibi furatus eſt in uxorem. 166. 789
Balfridus Epiſcopus Bajocenſis. 1267
Baligera, ſtulta. 1227
Baliſtæ & ſagittarum uſus cognitus veteribus Francis. 999
Ballematiæ. 1226
Balma Monaſterium. 223. 1094
Balnearum uſus. 1084
Balneolenſe Monaſterium. 1301. 1425. 1528
Baltfridus Epiſcopus Bajocacenſis. 57
Bannire. 143. *& ſeq.* 148. 228. 397. 785. 927
Bannire ad placitum. 321
Banniri & manniri. 176. *& ſeq.* 790
Bannum plenum ſolvere. 184
Bannum perdonare. 183
Bannum reciſſum. 333
Bannus reſiſus. 190. 436
Bannum Epiſcopi ſi quis parvipenderit. 364
Bannus dominicus. 67. 709. *& alibi paſſim.*
Bannus francilis. 151. *& ſeq.* 787
Banſatrices. 985
Baptiſmatis ſacramenta. 1236. 1402

Baptiſma celebratur in Paſchate & Pentecoſten. 1211. 1403
Baptiſmus valet ſi factus ſit in nomine Trinitatis. 1202
Baptiſmus fieri debet ſub trina merſione. 1202
Baptiſmus pretio conſtare non debet. 625
Baptiſmatis officium in ſuam Eccleſiam transferre. 339
Baptiſma parvulorum. 1559
Baptiſmales Eccleſiæ. 242. 1063. 1283
Baptiſmales Eccleſias ſi Epiſcopus cuilibet dederit. 341
Baptiſterium publicum. 1028. 1063
Baptiſterium conceſſum Eccleſiæ de Munz. 1555
Baptiſteria Presbyteris celebrare non licet ſine licentia Epiſcopi. 233
Baptiſterium, id eſt, liber de ordine baptiſmi. 1156. 1159. Unuſquiſque Presbyter habeat & bene ſciat. 1066. 1156
Baptizandi ſunt de quorum baptiſmo dubitatur. 1225. 1240
Baptizati à falſis Epiſcopis an iterum baptizandi. 1246
Baptizatus à Presbytero non baptizato. 1220
Baptizentur à Paganis baptizati. 709
Baptizatur à mortuo qui mundatur fletibus à peccato. 124
Barba olim Monachos literatos diſtinxit ab illiteratis. 1084
Barcaniare. 152. 787. 1270
Barcino civitas. 25. pagus. 233. 803
Barcinonenſis Epiſcopus. 233. 803
Barginiare. 1270
Bargus, ramus. 706
Barigildi. 190. 795
Barnatus. 100. 777
Baro, id eſt, vir. 77. 566. 692. 996. 774
Baroni viam ſuam oſtare. 1306
Baronius manu ſub dominantis erat. 1260
Baronius vindicatus. 1200. Caſtigatus. 1059. 1111. 1117
Barrenſe. 224
Barriſus pagus. 68
Bartholomæus Archiepiſcopus Narbonenſis. 1112
Baſalchouva. 223
Bachara villa Eccleſiæ Gerundenſis. 1416
Baſilea interdum vocata Baſula. 1278
Baſilica ſanctæ Crucis. 134. S. Caſtoris. 137. 783. S. Martini. 469
Baſilicæ omnes in Epiſcoporum poteſtate conſiſtant. 234. 1547
Baſiniacum. 223
Baſiu. 84. 775
Baſſallus Comitis. 359
Baſſi dominici. 360
Baſſum Longobardi dicebant pro vaſſo. 1077
Baſtonicum, id eſt arctiſſima cuſtodia. 160. 709. 777
Baſula, id eſt, Baſilea. 222. 1278
Batlingiæ, panni linei. 1050
Battere. 188. 709. 795
Battere hominem. 1189. Mulierem gravidam. 1305
Batua. 223
Bauga, id eſt, armillæ. 1198
Becto Epiſcopus Lingonenſis. 953
Bedagouva. 223
Bedenſe. 224
Begere Comes. 1468
Bego Abbas Conchenſis. 1553
Bego Epiſcopus Arvernenſis. 630
Belgica regio. 217
Bellum cum vitiis. 120
Belniſus pagus. 70
Belvacus civitas. 19. 77. 759
Belvacenſis pagus. 69
Benco Comes. 1535
Benedicere, id eſt, conſecrare. 886
Benedictio noſtra poſtulatio eſt apud Dominum ut benedicere dignetur. 1366
Benedictus Abbas Anianenſis. 755. 1044. 1072. & *ſeq.* 1083. 1090. 1092. 1118. 1385
Benedictus Abbas Juncellenſis. 1393. 1520
Benedictus Epiſcopus Cremonenſis. 237. 243
Beneficii definitio. 932
Beneficia. 54. 184. 205. 287. 494
Beneficia eccleſiaſtica. 56. 208
Beneficia præſtita. 32. 451. 454. 463. 519
Beneficia deſtructa. 149. inſtauranda. 357
Beneficia ſive bona fiſcalia. 875. 895
Beneficia vaſſallorum dominicorum. 31
Beneficium ſi quis acceperit ab eo cui ſe commendavit. 29
Beneficia illorum qui cum Rege vadunt ſub immunitate maneant. 266
Beneficium amittere. 330. 360
Beneficiare uſufructuario ordine. 490
Beneficiarium munus. 1433
Beneficiarium jus. 31. 60. 262. 761. 1265
Beneficiatæ res. 109
Beneventum. 358. 362
S. Benigni Divionenſis Monaſterium. 909
Bera. 1500
Bera Comes Barcinonenſis. 1286. 1490
Berardus Epiſcopus Viridunenſis. 246
Berbices. 1011. 1139
Berch. 222
Berchitanus Epiſcopatus. 676 & *ſeq.*
Berengarii Miniſterium. 359. Comitatus. 68
Berengarius Epiſcopus. 1522
Berengarius Comes. 1267. 1545
Berengarius Comes Brivatenſis. 1426
Berengarius Miſſus dominicus 68. 79. 86. 88. 776
Bernardus Archiepiſcopus Viennenſis. 1112. 1262. 1403. & *ſeq.* 1407. 1432. & *ſeq.*
Bernardus Comes. 238. 243. 264. & *ſeq.* 267. 1468. 1496
Bernardus Comes Barcinonenſis. 803. 1450
Bernardus Comes Arvernorum. 1258. 1483
Bernardus Comes, Dux, atque Marchio. 1301
Bernardus Dux Septimaniæ. 1175
Bernardus Vicecomes Urgellenſis. 1304
Bernardus Comes Abbas Brivatenſis. 1474
Bernardus Marchio. 1503
Bernardus Comes Biſuldunenſis. 1304. 1522
Bernardus Abbas. 1267
Bernardus Abbas Tutelenſis. 1098
Bernardus Abbas Solemniacenſis. 1285. 1499
Bernardus Abbas S. Mauricii. 1528
Bernardus Abbas ſancti Afrodiſii Biterrenſis. 1099
Bernarius Epiſcopus Gratianopolitanus. 244. 275
Berno Epiſcopus Catalaunenſis. 276
Bernoinus Archiepiſcopus Veſontionenſis. 1112. 1435
Bernoinus Epiſcopus. 1112
Bertiniani annales emendati. 1192. 1278
Bertmundus Archiepiſcopus Ebredunenſis. 244
Bertrandus vaſſus dominicus. 1424
Bethleem Monaſterium. 246
Betto Miſſus dominicus. 84
Beudo. 698
Bibere in hoſte nemo cogatur. 1166. 1186
Biblia Metenſia delata in bibliothecam Colbertinam. 1276
Biblia Monaſterii ſancti Dionyſii. 1277
Biblia Foſſatenſia. 1273
Bibliotheca, id eſt, ſacra Biblia. 1568
Bibliotheca divina. 1160
Bibliotheca veteris ac novi Teſtamenti. 1456
Biduana, id eſt, jejunium duorum dierum. 1211
Bigo Comes. 1454
Birigo Epiſcopus Vapincenſis. 244
Biſlanc. 223 & *ſeq.*
Biſuldunenſe Monaſterium. 1447
Biſuldunenſis pagus. 1510. 1528
Biterrenſis Comitatus. 1444. pagus. 1519
Bitorige. 1296
Biturigenſis Archiepiſcopi Primatus. 1112
Biturigenſis Archiepiſcopus multa auſus olim eſt adversùs Narbonenſem. 1072
Blanditia. 1181
Blaſphemare. 329
Blaſphemia. 229
Blaſphemum ſi quis Comiti non præſentaverit. 230
Belſum caſtrum. 977
Bleſiſus pagus. 69
Bleſitchouva. 223
Bodina. 1522
Bodo Epiſcopus Aquenſis. 238
Bodonis Monaſterium. 223
Bodradus Comes palatii. 238. 243
Bongarſius laudatur. 879
Bonifacii IV. Decretum de libertate Monachorum eſt dubiæ fidei. 1243
Bonifacius Epiſcopus Moguntinus. 732. 1021. Capitula ei falsò adſcripta. 1073
S. Bonifacii Monaſterium. 1094
Bonifacius Comes. 1175
Bonitus Abbas Balneolenſis. 1425
Bonna caſtrum. 299
Bonnenſe pactum. 814
Bonoilum. 77. 773. 1061. 1266

Borellus Comes Barcinonenſis. 1541. 1545
Borellus Dux Gothicæ. 1119
Borellus Epiſcopus Rotenſis. 631. & *ſeq.*
Boſo. 165
Boſo Comes. 300
Boſo Abbas. 1293
Boſo Dux & ſacri palatii Archiminiſter. 238. 243. 265. 267. 804. Miſſus Italiæ. 1575
Boves jungere non licet die dominico. 1138
Boum mortalitas tempore Karoli M. 1069. 1199
Bovo Epiſcopus Catalaunenſis. 300. 815
Brachile. 691
Brachii ſui carnem devorare. 285
Brachium in collum ponere. 508
Brachius mancus. 1007. 1010
Bragbantum. 224
Bragbantenſis pagus. 75
Braidingus Epiſcopus Matiſconenſis. 57. 1267
Brantoſmurii Monaſterium. 1096
Brebitarii. 1056
Bremundus Vicecomes Auſonenſis. 1545
Breona villa. 135. 1269
Breonenſis tumultus. 778
Breve ſacramenti. 486. 492. & *ſeq.* 978
Breve in vicem venditionis. 498
Breves. 55. 68. 206
Breves reportare. 53. 203
Brevis mercatorum. 182
Breviarium, liber officiorum eccleſiaſticorum. 1159
Brioniſſi duo. 70
Brittennacus Monaſterium. 615
Brittones. 69
Brittonum regnum. 266. 809. Dux. 42. Epiſcopi. 131. 782
Brittonum oppreſſio. 66
Brivatenſis Comitatus. 1426. 1483. 1526. 1531
Broilus Compendii. 283. 813
Brouverus caſtigatus. 1110
Brunia. 710. optima. 1400
Bruniam nullus extranco dare aut vendere præſumat. 186. 793
Bruſtio fluvius. 293
Buccellæ. 710
Bulgari regnum Francorum invadunt. 1113
Bulla, id eſt, ſigillum. 1284. 1486
Bunuarium, modus terræ. 980
Bunuaria. 1389
Bunuaria tanta de terra arabili. 497. 545
Burchardus Epiſcopus Carnotenſis. 50 69. 765
Burchardi Wormacienſis Epiſcopi fraudes. 1024. 1026. 1123. 1130. 1136. 1139. 1144. 1148. 1150. & *ſeq.* 1163. 1165. & *ſeq.* 1169. 1172. 1175. & *ſeq.* 1184. & *ſeq.* 1190. 1196. & *ſeq.* 1204. & *ſeq.* 1212. 1219. & *ſeq.* 1226. 1233. 1245. 1257. 1288
Burdegala caput regionis Novempopulanæ. 1071
Burgundia. 240. 1413
Burgundiæ regnum. 196. 580. & *ſeq.* 1465
Burgundiæ diviſio. 1117
Burgundiones. 1231
Burire leudem. 500
Butticularius. 711

C

CAballarii. 1069
Caballi paſtus. 199. 400. 930
Caballi pro redemptione dantur. 186
Caballi oblati Regibus. 1062
Caballos mittere ad herbam. 67
Caballos ſuos pagenſibus Francis nemo per violentiam tollat. 186
Caballum nemo comparet de ignoto homine. 698
Caballus excorticatus. 855
Caballicare. 1008. 1376
Cabillonum 178. Cabillonenſis pagus. 70
Caciare, id eſt, venari. 268
Cadiſſe pro cecidiſſe. 502
Cadivus. 419. 497. & *ſeq.* 943. 1019
Caducus. 1019
Calceus in ſcripturis nota dominationis. 853
Calciamenta Monachorum. 1237
Calciamenta depannata. 157
Calculandi peritiam habeant Presbyteri. 1135
Caldariæ exorciſmus. 661
Calmontis. 223. 224
Calumnia, id eſt actio. 919. 970
Calumniam generare. 534. ingerere. 590. ſtabilire. 525
Calumniare. 493. 515
Calumniatoris pœna. 836
Camara. 502
Cambiare, id eſt, commutare. 152. 1019. 1541
Cambitio. 589
Cambium. *ibid.*
Camborta. 692
Camera regia. 179
Cameracum, Cameracenſis Comitatus. 224
Camiſa. 703. 853
Camiſia glizzina. 741
Camiſus pagus. 68
Campio. 711
Campobas. 1373
Campum ſi quis vendiderit. 419
Campus, ſive lex duelli. 711
Cancellarii eligantur boni & veraces. 322. & *ſeq.* 1292
Cancellarius. 711
Cancellarius regius. 151. 787
Cancellarius palatii. 67. 194
Cancellarius dimidiam libram accipere poteſt de majoribus ſcriptis. 324. 330
Candelabra ſeptem cur portentur in Eccleſia. 1354
Candelæ cur in Eccleſia. 1356
Candelæ cur extinguantur poſt lectum Evangelium. 1359
Canigonenſe Monaſterium. 1102
Canis ad vomitum ſuum rediens. 158. 1299
Canis furens ſi quem morſu in pede laceraverit. 1378
Canis ſeuſius. 829
Cani feminæ ſi quis ſe inrationabiliter miſcuerit. 1378
Canones eccleſiaſtici. 213
Canonum ſacrorum Statuta. 283. Eorum auctoritas. 9. 15
Canones intelligant & obſervent Epiſcopi. 25
Canones ſuos unuſquiſque Presbyter habeat & intelligat. 1377
Canonica vita. 1479
Canonica Lex conſervanda. 19
Canonicæ literæ. 597
Canonici infra dormitorium dormiant. 30. 35
Canonicorum Monaſteria. 110
Canonicorum uniuſcujuſque Monaſterii numerus deſcribatur. 53. 204
Canonicorum certus numerus in Monaſterio Corbeienſi. 1247
Canonicorum Tornacenſium numerus tricenarius. 76
Canonicus ordo. 1426. habitus. 1115
Cantare in Eccleſia. 1168
Cantica turpia prohibeantur. 1226. & *ſeq.*
Cantiones ſacrilegæ. 735
Cantorum ſchola. 1134
Cantus Gallicanus. 711
Cantogilenſe Cœnobium. 1537
Caparienſe Monaſterium. 1102
Capella, id eſt, capſa reliquiarum. 713. 925
Capella Domni Martini. 396. 924. & *ſeq.*
Capella Regis. 1045
Capella de Munz. 1555
Capellæ in beneficium datæ. 54. 205
Capellæ matri Eccleſiæ ſubjectæ. 624. 1064. & *ſeq.* 1456
Capellæ non ſunt in vicis publicis. 1573
Capellæ quæ ſine dote & parrochia ſunt. 1377
Capellani Presbyteri. 713
Capilli tonſio, ſignum Chriſtianitatis. 689
Capillorum cura apud veteres. 838
Capillos ſibi viciſſim detondere. 329
Capitale reformare ei qui perdiderit. 683. 1305
Capitalia crimina. 1387
Capitula epiſcopalia. 145
Capitula ſynodaliter prolata. 77
Capitula ſynodalia & imperialia. 627
Capitula, Capitularia. 712
Capitula regia & ſynodalia. 159
Capitula regalia permaneant inconvulſa. 140. 210. 231. & *alibi paſſim.*
Capitula regalia Franci pro Lege tenenda judicaverunt. 231
Capitulorum regalium ſi quis contemptor extiterit. 325. 331
Capitula regalia pro Lege teneantur. *ibid.*
Capitula regalia Archiepiſcopi proponebant in ſuis provinciis. 1174
Capitula regalia relegenda. 159
Capitula à Cancellario accipienda. 67. & *ſeq.* 151. 194
Capitula conſenſu Primorum regni accepta. 29

Capitula Regum renovanda. 283
Capitula condebantur cum conſenſu Fidelium. 153
Capitula Monachorum ad Augiam directorum. 1380
Capitula legalia. 200
Capitula quatuor Prudentii Epiſcopi Tricaſſini. 620
Capitulare Evangeliorum de circulo anni. 1156
Capitularia Karoli Imperatoris. 54. 205
Capitulatim. 54. 204
Cappa ſancti Martini. 713
Cappi 268. 810. 1286
Captivorum redemptio. 193
Capua. 362
Capulare. 713
Capulaturæ. 485. 978
Caput rerum eccleſiaſticarum. 280
Caput Eccleſiarum. 44. Epiſcopatus. 214. 1275
Caput tondere ſervo. 330. 333
Caput hominis affligere valvis. 855
Caraxaturæ. 417. 941
Carbonaria inter Cameracum & Tornacum. 698. 848
Carcaſſenſe territorium. 1408. 1428. *& ſeq.* 1461. *& ſeq.*
Carcaſſo, limes regni Gothici. 1287
Carcaſſonenſis Comitatus. 1534. 1537
Carcer Monachorum durus. 1088
Cardinalis Diaconus. 713
Cardonenſe Concilium. 1036
Carentinus pagus. 70
Cariaticum. 720
Cariloci Monaſterium. 1506
Cariſiacum palatium. 80. 87. 95. 99. 102. 151. 159. 162. 227. 259. 261. 268. 271. 281. *& ſeq.* 364. 776. 777. 807
Caritatis vinculum. 6
Carnem brachii ſui devorare. 285
Carnem vendere per deneratas. 183. 792
Carnem ſi quis in quadrageſima comederit, capite plectatur. 1039
Carnones caſtellum. 223
Carnotenſis Eccleſia. 50. pagus. 535
Carrada. 589. 1389
Carralis evectio. 513
Carraria femini generis. 1158
Carricare. 188
Carricaturæ. 116
Carrofinii Monaſterium. 1096
Carropera. 188. 425. 794
Carroperarii. 1387. *& ſeq.*
Carruca. 694
Carruca indominicata. 214
Carthaginenſe Concilium. 597
Carthaginenſis collatio emendata. 1162. 1285
Caſa Dei. 36. 54. *& ſeq.* 59. 114. 143. 187. 198. 205. 229. *& ſeq.* 435. *& ſeq.* 450. *& ſeq.* 489. *& ſeq.* 952
Caſæ Dei Legem & honorem debitum habeant. 170
Caſa dominicata. 574. indominicata. 1493
Caſa aurea. 1541
Caſa igne cremata. 461. 965
Caſæ venditio. 493
Caſata. 109. 714
Caſati homines. 714
Caſei exorciſmus. 653
Caſſanogilum palatium. 1402
Caſtella facere non licet ſine permiſſu regio. 195
Caſtella ſuper Sequanam. 267
Caſtellum. 222
Caſtellum S. Dionyſii. 267
Caſtellum Carnones. 223
Caſticia. 55. 206. 498. 500. 503. *& ſeq.* 714. 765. 981. 1503
Caſtitia moderata. 116
Caſtrationis pœna in ſervo. 839. 845
Caſtricium. 224
Caſtriſus pagus. 70
Catalaunicus pagus. 68
Catalonia. 1231
Catechumenus Græcè, auditor Latinè dicitur. 1403
Catechumenis ſacramentum non detur. 742. 1238
Catecuminus. 1250
Catena ſervitutis. 1498
Catena Eccleſiarum. 1217
Cathedra epiſcopalis. 1127. pontificalis. 509
Cathedra Epiſcopi cur altior. 1357
Cathedrales Epiſcopi. 737
Cavaticarii. 1390. *& ſeq.*
Cauculatores. 714. 1131
Cavillonum. 178
Caunas Monaſterium. 1100. 1453. à Milone Comite fundatum. 1557
Cauſa quæ in ſuſpenſo debeat reſidere. 387. 906
Cauſæ ſuſpenſæ vel reſervatæ. 522. 682
Cauſæ majores ad Sedem apoſtolicam referendæ. 249
Cauſæ generales debent tractari in Synodis generalibus. 117
Cauſæ commendatæ. 494
Cauſam deliberare. 326. 328
Cauſas alterius recipere. 903
Cauſas ſuas ſi quis proſequi neſciat. 387
Cauſas aſſumere in vice auctorum. 395. 920
Cauſas tenere unâ die in ſeptimana. 265
Cauſare, id eſt, litigare. 1176
Cauſatio. 1539
Cauſatio ſublata. 437. 439
Cauſationes & lites definire. 44
Cauſator, id eſt, reus. 853. 1180
Cauſatores. 190. 325
Cauſia, ſive Cotia. 268. 810
Cauſidici. 329
Cautela fiat ergà eos qui contemnunt admonitionem Epiſcoporum. 29
Cautio de clavibus. 502. 982. de infracturis. 508. 984. de vinea. 463. 966. de capite ſuo. 502
Cauriones diverſo modo factæ. 421. 425. 943
Cautionis epiſtola. 454. Formula. 445. 475
Cella Fraxilii. 1573
Cellæ cœnobiales Epiſcopii Senonenſis. 1421
Cellararius. 1090. 1381
Cellaria. 502
Cellarinſis, tributum fiſco debitum. 989
Cellarium infringere. 508
Cellotius caſtigatus. 1059. 1182
Cenitus, id eſt, oculum erutum habens. 691. 841
Cenomanenſis Monachi ad canonicam vitam converſi hiſtoria. 1476
Cenomannica urbs. 51
Cenomannicus pagus. 69
Cenſa de rebus Eccleſiarum. 64. 175
Cenſales terræ. 198. 214. 1390
Cenſire. 517. 519
Cenſo pro *cenſu*. 1252
Cenſum qui negligit, perdat agrum. 37
Cenſum de ſuo capite debere. 187. 192
Cenſus exigere. 70
Cenſus Eccleſiarum. 27
Cenſus ad Eccleſiam. 506. *& ſeq.*
Cenſus dominicatus. 258. 807
Cenſus de manſo eccleſiaſtico. 64. 175. 267
Cenſus duodecim denariorum ad Eccleſiam. 961
Cenſus de manſis ad partem dominicam exigatur. 189
Cenſus ad partem Regis. 198
Centena. 505. 714. 982
Centenarii. 714. 959
Centenarii placitum. 1054
Centenarii ſunt Judices minores. 769
Centenarii conferuntur Presbyteris plebium. 1283
Centenarii licentiam habeant perſequi latrones. 1305
Centenariorum placita. 321
Cerdanienſis Epiſcopatus. 676. *& ſeq.*
Cerei ſeptem cur portentur in Eccleſia. 1354
Cerei cur extinguantur poſt lectum Evangelium. 1359
Cerei librales. 381
Ceritania olim erat in Septimania. 1083. 1102
Certamen habere de ſua opera. 216
Ceſſero vicus. 1099
Ceſſio ad filium. 454
Ceſſio à die præſente. 489
Ceſſio ad Eccleſiam. 442. 450. 513
Ceſſionis Formula. 471
Chalcedonenſis Canon XXXVIII. 1152
Character indelibilis. 1146
Characteres ſibi appendere. 737
Charta audientialis. 389. 915. paricla. 396. 923
Chartæ duæ uno tenore conſcriptæ. 413. 420. *& ſeq.* 423. 447. 478. *& ſeq.* 481. 484. 494. 503. 524. 589. 976. 1464
Charta falſa appellari non poteſt antequam facta eſſet ante veraces homines. 1292
Chartæ quæ à quibuſdam perſonis falſæ appellantur. 325. 350

Chartellarius. 751
Chartula compositionis. 536
Chartula redemptionalis. 462
Chartularii. 947
Chartularius homo. 1227
Chartulati. 1539
Chilperici Regis Præceptum emendatum. 1252
Chirographi virtus. 6
Chirographum Regum. 763
Chirographum apud Marsnam. 111
Chonadus Comes. 300
Chorepiscopalis temeritas. 1240
Chorepiscopi relati in ordinem Presbyterorum. 1237
Chrenecruda, id est, cessio bonorum. 853
Chrisma Græcè, unctio Latinè dicitur. 1403. Sacramenti genus est. 1208
Chrisma Presbyteri custodiant sub sigillo, & nemini dent maleficii patrandi causâ. *Ibid.*
Chrisma nulli detur sub prætextu medicinæ. 715
Chrisma aliquandò usurpatum ad tegenda flagitia. 1066
Chrisma cœleste in unctione Clodovei. 220
Christi corpus & sanguinem conficit manus Episcopi 119
Christi corpus conficitur ore Sacerdotum. 602
Christi corpus & sanguinem consecrare. 440
Christus est caput Ecclesiæ. 1213
Christus & Ecclesia unum corpus sunt. 1232
Christus castam observat Ecclesiam. 335
Christus solus Rex & Sacerdos fieri potuit. 9. 120. 1214. 1259
Christus est Subdiaconus & Diaconus. 1359
Christus per Paulum locutus est. 160
Christus mortuus non est pro necessitate, sed pro nobis. 113
Christi unum corpus nos sumus omnes. 1353
Christi sanguis fusus pro omnibus in eum credentibus. 620
Christus bis crucifixus est. 1360
Christi epistola de cœlo lapsa. 1396
Christo regnante, Regem expectante. 1535
Christiani undè dicti. 1403
Christiani nunc dicuntur qui in primordio fidei Discipuli appellabantur. 107
Christianus Episcopus Autissiodorensis. 138. 163
Christianus Episcopus. 1416
Christianus Lupus castigatus. 1136
S. Christinæ Monasterium. 1291. 1422. 1438. 1504. 1521
Chuonradus avunculus Karoli Calvi. 1270
Chuonradus Comes. 138. 264. *& seq.*
Chuonradus inclytus & nobilissimus vir. 59. 766
Chunradus Archiepiscopus Juvavensis. 1300
Cicutæ vanitatis. 155. 1270
Cimortæ Monasterium. 1573
Cineuverdunia. 991
Cingulum militiæ deponere debent parricidæ. 1379
Cinomanicæ civitatis Episcopus. 444
Circatores Monasteriorum. 1384
Circuitio Parrochiæ. 23
Citationis Formula. 543
Civium concessio pro Episcopatu. 379. 887
Clamatores. 329. 1179
Clamodici. 228. 801
Clamores tantas. 1006
Clamosus. 230
Claudi tuitionem habeant. 337
Claustra Canonicorum vel Monachorum. 35. 198. 1195. *& seq.*
Claustra Monasterii. 1212
Claustra venerabilium locorum. 363
Claustrum proximum Ecclesiæ instituendum. 241
Clericalis ordo. 3
Clericalis reverentia in omnibus custodiatur. 240
Clerici nasci non possunt. 598. Olim fieri non poterant absque consensu Regis. 386. 901
Clericos probabilis vitæ non rejiciant Episcopi quos eis Seniores obtulerint ordinandos. 212
Clerici Laicorum. 1148. 1216
Clerici ab Ebbone Archiepiscopo Remensi ordinati. 49
Clerici qui nihil habentes consecrati sunt. 958
Clericum unum conscribi non licet in duabus Ecclesiis. 578
Clericum permanere oportet in Ecclesia ad quam ordinatus est. 578. 1204
Clerici Ecclesias suas deserentes quomodò puniendi. 16
Clericum alienum nullus ordinet. 1556
Clericis sine proprii Episcopi licentia peregrinari non licet. 959
Clerici alieni non recipiendi absque licentia Episcoporum suorum. 16. 353. 622
Clericorum conversatio qualis esse debeat. 351
Clerici comam non nutriant. 1237. Non habitent cum mulieribus. 1374. Arma militaria non contingant. 30. 33. 1132. Non sint conductores alienarum possessionum. 620
Clerici à Lege mundana extranei sunt. 1121. Secularia judicia adire non præsumant. 1224. 1375. Episcopali audientiæ reserventur. 1547. A suis Episcopis judicentur. 1126. 1213
Clericis suis si Episcopi injustè fecerint. 211
Clerici inde gradum amittunt undè seculares homines vitam perdunt. 183
Clericorum dehonorationes. 150
Clericus in custodia inclusus confugit ad Ecclesiam. S. Martini Turonensis. 1062
Clerici debent intercedere pro reis ad Ecclesiam confugientibus. 983
Clerici Canonici. 188
Clerici rurales. 633
Clerici hominum regiorum. 199
Clericorum certus numerus. 1110
Clericus qui in Monasterio tonsoratur. 403
Clericus omnis proprio fungatur ministerio. 357
Clinga Monasterium. 1095
Clocæ, id est, tintinnabula. 1039
Clocaria, turres campaniles. 1225
Clodoveus baptizatus à S. Remigio. 220. 799
Clopinel. 1008
Cloppum veteres dixere pro claudo. *Ibid.*
Cobbo Comes. 300
Cocciones. 715
Coclearii. *ibid.*
Codices vestiuntur gemmis 1276
Cœci tuitionem habeant. 337
Cognitamentum. 145. 148
Cognitatio. 171
Colaphi, id est, ictus. 485. *& seq.*
Collatio quam Episcopus exigit ab Ecclesiis. 624
Collatio in Monasteriis. 1382
Collecta undè dicta oratio. 1363
Collecta quam vulgò geldam vocant. 290
Collecta ad malum faciendum prohibita. 333
Collectæ quæ dicuntur herisuph. 65. 162. 768
Collectionis epistola. 474. 971
Collocare solem. 700
Colludium scribere. 338
Colonæ comprobatio. 498
Colonaticum. 452
Coloni fiscales & ecclesiastici. 188
Coloni non erant servi, obnoxiæ tamen sortis & conditionis. 953
Colonus evindicatus. 435. 952
Coloni flagellati. 184
Colonos si Ministri Episcoporum flagellaverint cum virgis. 56. 206
Colonus foràs mixtos Traditionem facere non potest. 1184
Colonus si de immunitate in immunitatem confugerit 229
Colonaticum. 452
Colonitium. 436. *& seq.*
Colonica. 390. 400. 570. 916
Colonia Agrippina. 221. 300. 800
Colonia villa. 1. 31. 77. 757
Colpus, ictus. 452. 688. 833. 1011
S. Columbæ Abbatia. 136. 1269
Comam capitis deponere in Monasterio. 930
Comam capitis coram hominibus tradere. 508
Comam capitis deponebant qui Clerici fiebant. 386. 403. 902
Comam nutrire prohibitum Clericis. 1237
Comam dimittere in pœnitentia. 715
Comedere peccata populi. 11
Comiatus. 570. 716. 1043. 1077. *& seq.* 1204
Comites Episcopis comparantur. 1183
Comites Fratres à Principe vocabantur. 962
Comites esse qui non possint. 342
Comes & Grafio ejusdem dignitatis nomen est. 994
Comes erat Judex ordinarius totius pagi. 715. 770
Comites in suis consistant domibus. 242
Comitum vita qualis esse debeat. 355. Eorum cura & officium. 265

Comites inquiſitionem faciant de Vicariis & Centenariis. 321
Comites veniant ad placita Miſſorum dominicorum. 337
Comes placitum non habeat niſi jejunus. 329
Comites vicini mallum non teneant in una die. 190
Comites non debent premere pauperes per placita. 1106
Comites concordes ſint cum Epiſcopis & Abbatibus. 216
Comes adſit Epiſcopo parochiam ſuam circumeunti. 56. 207
Comes Epiſcopum adjuvet ad ſuum miniſterium exequendum. 170. 210. 242. 288
Comites Miniſtris Eccleſiæ adjutores in omnibus fiant. 162
Comites conſentientes ſint Epiſcopis ſuis ad juſtitias faciendas. 1210
Comites pacem & juſtitiam faciant in ſuis miniſteriis. 214. 357
Comites ſi juſtitias non fecerint. 199
Comites qui in Comitatibus ſuis injuſta faciunt. 150
Comes ſi negligens fuerit in perſequendis deprædatoribus. 90
Comitis negligentia à quo caſtiganda. 338
Comites ſi regiis mandatis inobedientes extiterint. 194. 196
Comiti collectâ manu ſi quis reſiſtere præſumpſerit. 181
Comitis palatium nullus adeat cum collecta & ſcutis. 322
Comitis manſuetudo & lenitas. 28
Comites fortiores. 1211
Comes palatii. 108. 395. & *ſeq.* 441. 456. 715. 779. 913. 922
Comites palatii plures erant uno eodemque tempore. 1187
Comes ſi obierit, quomodò providendus ejus Comitatus. 263. 270
Comitatûs actio. 380
Comitatus in centenas diſtributi erant. 982
Comitis liber. 1309
Commeatus veniendi ad aliam Synodum. 131
Commemorationes excerptæ ex plenitudine capitulorum. 31
Commendare, id eſt, lubere. 147. 151. 175. 185. 199. 216. 235. 559
Commendare, id eſt, Beneficium dare. 1202
Commendare ſe alicui eſt fidelitatem promittere. 899
Commendare ſe in vaſſaticum Comitis. 29
Commendare ſe ſeculari poteſtati non liceat ulli Presbytero. 241
Commendatio, id eſt, juſſio, conſtitutio. 151. 186
Commendatio regia. 53. 204
Commendationes quarumlibet facultatum vel pecuniarum. 198
Commendatitia de re vendita. 506
Commendatitiæ literæ. 430. & *ſeq.* 443. & *ſeq.* 716. 959
Commendatitiæ pro peregrino. 441
Commendatitiarum Epiſtolarum variæ Formulæ. 583. & *ſeq.*
Commendatoria & exhortatoria ad Sanctimonialem. 559
Commercium pro *confinium*. 1192
Commercius. 460. 965
Commerere. 100
Commiatus. *Vide* Comiatus.
Comminare ignem in ſilvam. 333
Commiſculare. 124
Commiſculatus eſt. 81. 774
Commonitorium. 352
Communicare quibus non liceat. 1233
Communicare ter in anno debent Laici. 1177
Communio Chriſtiana & Eccleſiaſtica. 140. Peregrina. 717
Communione Eccleſiaſticâ nemo privetur ſine certa & manifeſta peccati cauſa. 36
Communionem omnibus diebus dominicis percipiant Monachi. 1380
Commutandi licentia tribuatur. 36
Commutatio inter Principem & Eccleſiam. 390. 916. 1176
Commutatio inter duos Abbates. 503
Commutatio inter Eccleſiam Laudunenſem & Monaſterium Conchenſe. 1423
Commutatio immobilium Eccleſiæ vetita eſt. 362
Commutationes rerum eccleſiaſticarum. 56. 198. 208. 232. 340. 1206
Commutationes rerum eccleſiaſticarum fieri non poſſunt abſque auctoritate Principis. 1192
Commutationes rerum eccleſiaſticarum confirmatæ à Principibus. 1574
Commutationes licitæ inter Epiſcopos & Abbates. 1541
Commutationes reſcindantur quæ factæ fuerunt tempore viduatarum Eccleſiarum. 32
Commutationes quas Leges Romanæ tranſactiones appellant. 956
Commutationes de terris. 446
Commutationis Formula. 482. 589
Comparare pro emere. 445
Compatres ne ſint Monachi. 1085. 1251
Compendienſe Monaſterium S. Mariæ. 259. 264
Compendienſe caſtellum. 267
Compendium palatium. 204. 257. 268. 271. 1274
Compenſatio. 232
Compenſum pro *compenſatio*. 420
Complices ſceleratorum puniendi. 347
Complices maleficorum & veneficorum diſperdantur. 231
Componere & ſatisfacere. 923
Compoſitio Legis. 184
Compoſitionem plenam facere. 337
Compoſitionalis Epiſtola. 414. chartula. 536
Compotum unuſquiſque Presbyter ſciat. 1377
Computum omnes diſcant. 1135
Comprimere werram. 265. 268
Concagatus. 691. 841
Concambiare. 28. 178. & *ſeq.* 410. 420. 439. 516. & *ſeq.* 1444. 1450. 1483. 1493
Concambium. 179. 390. 419. & *ſeq.* 943
Concamiatura inter duos Abbates. 505
Concapulare. 684
Conceptio beatæ Mariæ. 1172. 1177. 1325
Conchenſe Monaſterium. 1417. 1424
Concidæ. 688. 824
Concilia celebrari in regno Francorum non poſſunt abſque auctoritate Regis. 49. 1021
Concilia examinabantur olim in conſiſtorio Principis. 1113
Concilium univerſale. 132. ſynodale. 1399
Concilium Epiſcopi. 1028. 1205
Concionatorum genus quoddam damnatum. 1140
Conciſa. 688. 835
Concordia inter omnes ſit. 214. 216
Concubinam ſimul & uxorem habere non licet. 335. 1233
Conculcatoria quam Abbas facit ad hominem ſuum. 501. 981
Condamina. 1553
Condatum. 224
Condirgere. 450. & *ſeq.* 463
Condita. 469. 471. & *ſeq.* 488. & *ſeq.* 518. & *ſeq.* 969
Conditiones Sacramentorum. 1416
Condonare per fiſtucam. 383. 896
Condricta. 1187
Condruſt. 224
Conductor, id eſt, generalis Adminiſtrator. 1169
Conductor alienarum rerum. 613
Conductores alienarum poſſeſſionum. 626
Conductum ſuum quærere & habere. 66
Conductus. 189
Conduſtrum. 223
Confabolare. 567
Confeſſariorum quorumdam vanitas. 1198
Confeſſio pura de peccatis. 123. 821. facienda Sacerdotibus. 716. 1210
Confeſſio facienda Deo. 1245
Confeſſio peccatorum facienda non eſt Monachis. 1243
Confeſſiones ex puro corde faciendæ. 157
Confinium. 1192
Confirmare ſe ad Dei voluntatem & regiam fidelitatem. 197
Confirmatio Epiſcoporum. 23. 33. 240. 356. 1054
Confluentes. 137. 145. 159. 163. 168. & *ſeq.* 201
Confluentis Comitatus. 673
Confraternitas inter Monaſteria. 568
Confugium ad Eccleſiam. 1191
Congruitas. 524
Conjectum. 716
Conjectum accipere. 151. 258. 787
Conjectum facere ad Epiſcopos. 23
Conjectus pro Nortmannis. 267
Conjuga, id eſt, uxor. 1297
Conjugati habentes titulos in quibus deſerviant. 1375
Conjugia inceſta vetita. 46. 334. & *ſeq.*
Conjugia vetita uſque ad ſextum gradum. 1248
Conjugium diſſolvatur quod legale non eſt. 190
Conjunctionem facere. 70. & *ſeq.*
Conjurare cum duodecim francis. 436. 438
Conjurare manu ſeptimâ. 396. 913
Conjurationes ſervorum. 1188
Conjuratores. 698. 717. 848. duodecim. 452. 485
Conlaborare. 364
Conlaboratio. 717
Conlaborationis pars. 1189

Conlaborationum decimæ. 242
Conlaboratum. 1174
Conlimitanei Comites. 190
Conludium. 859
Conniventia. 1024
Conquas Monaſterium. 1098
Conquiſitum. 145. 147
Conſacramentales homines. 717
Conſcientia peccatoris non poteſt latere oculos Inſpectoris ſui. 112
Conſcripti fratres. 1280
Conſecratio immunitatis. 108
Conſervare ſæpè ſcriptum pro *converſare*. 1106
Conſignare infantes. 624
Conſignatio ſive confirmatio. 154
Conſiliariorum regiorum diligentia in dandis conſiliis commendatur. 266
Conſilium ſine virtute non poteſt eſſe utile. 154
Conſolationis & conſultationis voces interdùm promiſcuè uſurpatæ. 1130
Conſpertus Epiſcopus Vercellenſis. 1141
Conſpiratio firmata per dextras. 329
Conſpirationem ſi quis facere præſumpſerit. *ibid.*
Conſpirationes prohibitæ. 162. 148. 150. 321. 363. 1179
Conſtantia Alemannica. 300
Conſtantini Lex de manumiſſionibus in Eccleſia. 466. 968
Conſtantini conſtutio de judiciis Epiſcoporum ſuſpecta viſa eſt viris doctis. 1231
Conſtantinus pagus. 69
Conſtantius Chorepiſcopus. 1494
Conſtitutio promotionis exercitûs. 357
Conſtitutiones novæ apud Cancellarium in palatio retineantur. 151
Conſtris. 457
Conſubſtantialis. 213
Conſuetudines injuſtæ non imponendæ. 188
Conſuetudines indebitæ ab Eccleſia removendæ. 21
Conſuetudo, id eſt, Lex municipalis. 1043
Conſuetudo, id eſt, Lex Salica, Ripuaria, & ſimiles. 936
Conſuetudo juſta & rationabilis. 211
Conſuetudo olitana. 133. 1268
Conſulare pro *conſolari*. 1131
Conſulem & diem præferre debent acta ordinationis Epiſcopi. 614. 616
Conſules adſcribuntur tabulis emptionis. 949
Conſultationis & conſolationis voces interdùm promiſcuè uſurpatæ. 1130
Conſultor, qui conſulit. *ibid.*
Contemnenda non ſunt quaſi parva ſine quibus magna conſtare non poſſunt. 1016
Contemperatus divinæ voluntati. 126
Contemptibilem ſe facit qui jubet impoſſibile. 102
Contentio excuſatur. 860
Contentionibus qui ſtudere ſolent. 334
Contentionis auctor requirendus. 485
Contra juſtitiam facere. 176
Contrarietas. 43. *& ſeq.* 137. 196
Controverſiæ finiantur in judicio eccleſiaſtico quæ illic cœperint agitari. 364
Contubernium. 499
Contubernii explicatio. 846
Contulitionis epiſtola. 478. *& ſeq.*
Contumacia ſemel aut bis admoneatur. 1386
Conturbium. 1078
Conturno faciente. 414. 939
Conucula. 996
Convenientia. 47. 83. 142. 299. 413. 494. 1117
Convenientia firmata deinceps maneat. 22
Conventio dubia quomodò definiri debeat. 361
Conventus ſynodales indici debent ab Archiepiſcopo. 102
Converſi. 717
Converſi fratres. 1084
Convertere ſe ad Deum. 1127
Conviva Regis ad communionem admittendus. 368. 695. 846. 1295
Convivæ quot eſſe debeant in uno convivio. 847
Convivium nullus Presbyter adire præſumat occaſione acceptâ pro mortuis. 1377
Coquina Monaſterii. 1382. 1384
Corbada. 1387. *& ſeq.*
Corbeienſe Monaſterium. 1093
Corbiniacus villa ſancti Remigii Remenſis. 293. 1289
Corboniſus pagus. 69
Coriliſus pagus. 69
Corium ſervi redimere. 832
Comaricenſe Monaſterium. 1401. *& ſeq.* 1413. 1431. 1477. 1485
Cornu altaris. 440. 475. 717. 957
Corona ſacerdotalis. 430
Corona beatitudinis veſtræ. 389
Coronationes Regum & Reginarum. 816
Corporale non licet fieri de altero panno niſi de lineo. 1360
Corporis & ſanguinis Domini conſecratio. *ibid.*
Corpus & ſanguinem dominicum conſecrare. 440
Corpus Domini honorificè cuſtodiatur in pyxide munda & decenti. 1208
Corrigendi aliter ſunt honeſti, aliter improbi. 1385
Corſica. 321. 1180
Cortis regia. 116
Cortis. 613
Coſtus. 381
Cotia ſilva. 810
Coutre etymologia. 690
Craſſenſe Monaſterium. 1102
Creſſiacum ad Iſaram 776
Crimen capitale & publicum. 139. 1387
Crimen indicere. 1184
Crimen confitetur qui judicium ſubterfugit. 298
Crimina olim certâ pecuniæ ſummâ æſtimabantur. 942
Criminales actiones tres. 27
Criminalia ſcelera. 240
Criminalis proceſſus in Eccleſia fieri poteſt. 1166
Criminoſi corrigendi cum auxilio principalis auctoritatis. 46
Criminoſi ſi ambulaverint cum Epiſcopo. 1221
Crines attondere non licet Sanctimonialibus. 16
Crinitus. 837
Crinoſi. 987
Criſiacum. 268
Criſpinno. 224
Crux evindicata. 501. 981
Crux habeatur in medio denarii. 178
Cruces & Reliquias ſequi. 1376
Crucis gloriatio. 1155. examinatio. 718
Crucis ſanctæ ſignum in frontibus facere. 1358
Crucis judicium vetitum. 1228. Explicatur. 1153. *& ſeq.*
Crucis lignum ſuperſtitioſum. 737
S. Crucis Monaſterium. 1093
S. Crucis puellarum Monaſterium. 1096. 1109
Cruciculæ. 750
Crudatis Monaſterium. 1095
Crudelitatem olim ſcribebant pro credulitate. 1119
Cruona. 293
Cubarias Monaſterium. 1102
Cubicularii. 913
Cucuciam facere. 1204. 1551
Cuculla & ſcapulare. 1085
Culcare ſolem. 694. 844. 848
Culdini Monaſterium. 224
Culpatorum ſi quis regiæ menſæ particeps fuerit. 1295
Culpatos ſi regia poteſtas fecerit menſæ ſuæ participes 368. 695. 846. 1295
Cultellus, *coutre*. 690
Cultrum. 1390
Culturæ indominicatæ. 214
Cunibertus Comes. 238. 243
Cunibertus Præpoſitus Cantogilenſis. 1537
Cuniguſt curtis regia. 1505
Curffodi. 1010
Curia unde dicta. 1120
Curia publica. 465. *& ſeq.* 470. 479. 481. 484. 976
Curiale onus declinare. 1164
Curiales. 426. 465. 949
Curſus eccleſiaſticus. 1384
Curtes dominicæ. 326
Curtes Monaſterii. 460
Curtis. 718
Curtis, id eſt, villa. 964
Curtis regia. 62. 143. 147. 227. 332
Curtis fiſci. 437
Curtis recta. 590
Curtis & manſus ſynonyma. 684
Curtriciſus pagus. 68
Cuſtodes titulorum. 353
Cuſtodia maritima. 69. 357. 1188
Cuſtos Eccleſiæ. 32
Cuſtrix. 457. 517

Cuxanenſe Monaſterium. 1301. 1303. & *ſeq.*
Cyminus. 381
Cynegius Conſul cum Theodoſio. 1250
Cyrianus emendatus. 1119. Ei falsò adſcriptus Tractatus de abuſionibus ſeculi. 1268

D

DAcbertus Epiſcopus Agathenſis. 634
Dacco Abba S. Mariæ Lavajes. 631
Daddo Miſſus dominicus. 70
Dado Abbas Conchenſis. 1416
Dæmoniis ſimilibuſque paſſionibus irretiti non poſſunt promoveri ad gradus eccleſiaſticos. 598
Dagobertus Archiepiſcopus Bituricenſis. 629
Dalmatius Archiepiſcopus Narbonenſis. 1104. 1554
Dalmatius Vicecomes. 1534
Damnietas. 333. 392. 418
Damnum, id eſt, furtum, homicidium. 1183
Damni illati auctorem ſi quis nominatim cognoſcit. 162
Daniel Archiepiſcopus Narbonenſis. 1394
Daniel Abbas Caunenſis. 1453
Dapifer ſive Seneſcallus. 912
David Epiſcopus. 342
David Abbas S. Laurentii. 1451
Deauratura. 185
Debitum rewadiatum. 184
Decanus Senior. 1385
Decani ſunt minimi Judices. 959
Decani Monaſteriorum. 1087. 1384
Decaniæ. 23
Decanica, carcer Eccleſiæ. 718. 1217
Decima litis. 903
Decima civitatis. 233
Decimæ dandæ Presbyteris. 1376
Decimæ pertinent ad antiquiores Eccleſias. 212. 1065. 1149. 1177
Decimæ dandæ ad Eccleſias baptiſmales. 355. 1575
Decimæ dandæ, etiam à nolentibus. 339
Decimæ, quas populus dare non vult. 340
Decimæ in manu Epiſcopi conſiſtunt. 355. 1167
Decimæ populi ad eundem locum confluentis. 75
Decimæ dandæ ad novas Eccleſias. 442. 1065
Decimæ porcorum. 986
Decimæ conlaborationum & animalium. 242
Decimam qui dare neglexerint, excommunicentur. 340
Decimam ſi quis abſtrahit de Eccleſia. 235. 340
Decimam major Eccleſia recipiat. 214
Decimam dent negotiatores Judæi. 268. 1286
Decimas de Eccleſiis Laici non contingant. 31
Decorticare. 690. 855
Decretale precum. 1035
Decretum electionis. 1372
Decretum canonicum ſingulorum manibus roboratum. 594 & *ſeq.*
Deda Abbatiſſa Lemovicenſis. 1097
Deducere Sacramentum. 337
Defenſioni alterius ſi quis ſe ſubdiderit. 494
Defenſionis tempus. 718. 1294
Defenſor. 426. 465. 470. 532. 949
Defenſores Eccleſiæ adversùs potentias divitum. 236
Definitio prior durior. 37
Defuncti eleemoſyna. 38
Defunctorum vigilia quomodò celebranda. 1382
Defunctorum memoriæ celebratæ in Monaſteriis. 1090
Dehoneſtare. 108. 114. 1531
Dehonorare. 23. 47. 95. 141. 209. 269
Dehonoratio. 20. 87
Dehonorationes Clericorum. 150
Deila Comes. 1511
Delapidata. 726
Delatorum infamia & pœnæ. 842
Delatura. 990
Delatura, id eſt, fredum. 683. 827
Delavati. 157
Deliberare. 718
Deliberare cauſam. 326. 328
Deliberatio, id eſt, Traditio. 981
Delicta olim certâ pecuniæ ſummâ æſtimabantur. 942
Delinquentium errores quomodò corrigendi ſecundùm regulam S. Benedicti. 1385
Demandare, id eſt, jubere. 508
Diminuatio. 383
Demorandi neceſſitas. 196
Denerata de cera. 825
Deneratæ. 183. 792
Denariale præceptum. 540. 904
Denariales qui ante Regem liberati fuerant, Regem patronum & defenſorem habebant. 947
Denarialis homo. 718. 1227. Charta. 449. 461
Denarii ſunt ſpecies monetæ minutioris. 687
Denarii bene penſantes non rejiciantur. 177. & *ſeq.*
Denarii tredecim dandi ſponſæ. 498. 532. 696. 980
Denarii in diverſis civitatibus & oppidis monetati. 1272
Denario jactante ſecundùm Legem Salicam. 387. 449. 461. 839. 905. 966
Denarius merus & bene penſans. 151. 786
Denarius mixtus & minùs quàm decet penſans non monetandus. 178. & *ſeq.*
Denarius calefactus in fronte impreſſus. 152
Dentes duas. 1006
Dentium evulſione puniebatur apud Polonos qui carnem manducaverat poſt Septuageſimam. 1040
S. Deodati Monaſterium. 223
Deodatus Abbas S. Emeterii. 1480
Deodefridus Epiſcopus Pariſienſis. 1262
Deonant. 224
Depannati drappi. 157
Depopulationes prohibitæ. 88
Depoſita quomodò cuſtodienda. 198
Deprædationem nemo facere præſumat in termino beatorum Petri & Pauli. 239
Deprædationes penitùs interdicantur. 41. 89. & *ſeq.* 177. 242. 266. 287. 317. & *ſeq.*
Deprædationes multi pro Lege per conſuetudinem tenent. 143
Deprædationes ſi homines Epiſcopi aut Comitis fecerint. 1294
Deprædatores Eccleſiarum prohibeantur. 22
Deprædatores ad rationem deducantur. 158
Deſcargare. 691
Deſiderii Epiſcopi Cadurcenſis vita emendata. 989. 1011
Desinhonorantia. 81
Deſponſatam ab altero ſi quis rapuerit. 16
Deſponſatio ſanctæ Mariæ. 1177
Deteriorare. 111
Detractio Sacerdotum ad Chriſtum pertinet. 1221
Devaſtationes prohibitæ. 242
Deum ſæpè ſcriptum pro *eum*. 1244
Deus eſt Pater noſter. 297
Deus eſt eſſentialiter Rex Regum & Dominus Dominantium. 157
Deuterogamia. 1372
Dexter Abbas Duſerenſis. 1096
Dextratus manu ſuâ tertiadecimâ. 485
Dextri. 446
Diaboli filii. 1129. 1213
Diaboli veniunt ad omnes homines quandò egrediuntur de corpore. 104
Diaconus Cardinalis. 713
Diaconi fidem catholicam memoriter teneant. 1374
Diaconi ſeptem eſſe debent per omnes Eccleſias. 1354
Diaconum habeat Presbyter qui baptiſmalem Eccleſiam tenet. 1066. 1374
Diaconus in uno cubiculo cum ſuo Presbytero maneat. 1375
Diaconi arma non portent. 1133
Diaconi honore privati redigantur ſub pœnitentia. 328
Diaconorum filii Judices eſſe non poſſunt. 342
Diana Paganorum Dea. 365
Dies magnus, id eſt, dies Paſchatis. 1207. vel dies Cœnæ. 1574
Dies conſecrati. 55. 206. 1275
Dies feliciſſimus nuptialis. 455. 498
Dies votorum. 993. 1550
Dies tantos facere in ſervitio alicujus. 421
Dies quidam numerant, & noctes non numerant cum eis. 191
Diffamare teſtes. 1490
Dignabilis affatus, reſcriptus. 429. & *ſeq.*
Dignificare. 124
Dignitatem ſi quis præſumpſerit quam non meruit. 296
Dignitates eccleſiaſticæ an preferendæ Imperatoriis. 1215
Dijudicatio ſynodalis. 25
Dilatatio juſtitiæ. 326. 560
Dimiſſoria Epiſcopi. 1076. 1372
Dimittere, id eſt, manumittere. 1184
S. Dionyſii Monaſterium. 264. 1115. Caſtellum. 267
Diptycha. 1367

Directum facere. 387. 904. dare. 452
Disciplina ecclesiastica & militaris. 51
Disciplina corporalis. 421. 507. 547
Disciplina supra dorsum. 508
Disciplina ad servos. 503
Disciplinam debitam sustinere. 66. 180
Disciplinam imponendi mancipiis potestatem habet Dominus. 446
Discipulorum delicta ad Magistros referuntur. 1384
Discooperire parem suum. 196
Discordantium pacificatio. 55. 206
Discordantium nemo ad communionem admittatur. 1237
Discordia plusquàm civilis. 15
Discordiæ mala. 157
Discordiæ malum. 168
Discordiis qui studere solent. 334
Discretio mater est omnium virtutum. 1379
Discupere regnum pari suo. 45. 139. 278
Disfacere. 718
Disfacere justitiam. 181. firmitates. 195
Dismannire. 554
Disnanuare. 452
Dismembrare. 234
Disordinare. 260
Dispendere. 80
Dispensa. 23. *& seq.*
Dispensa Missorum. 200
Dispensa quam Presbyteri dare debent Episcopis Parochias suas circumeuntibus. 356
Disperdere. 231
Disrumpere Sacramenta. 225
Districtio. 1224
Districtum Aquense. 223
Districtum Trectis. *Ibid.*
Distringere. 456
Divinare futura per versiculos Psalterii vel Evangelii. 1038
Divinus. 737
Divionensis pagus. 70
Divisio inter fratres. 505
Divites pauperibus injuriam facere soliti sunt. 352
Divortii libellus. 1558
Divortium olim licitum. 945
Doctrina & prædicatio in populum. 352
Dodilo Episcopus Cameracensis. 669
Dodo Episcopus Andegavensis. 69. 1267
Dodo Episcopus Osnobrogæ. 380
Dodobertus Presbyter. 443
Dolensis Archiepiscopatûs initia. 823
Dolensis controversia. 782
Dolositas. 99. 208. 226. 250
Domestica domûs Regis. 32
Domestici Regis. 433. 951
Domesticorum actiones, id est territoria. 396
Dominica dies honoranda. 718. 1173. 1226. 1371. 1398
Dominicis diebus placita non teneantur. 55. 206. Neque mercata. 182
Dominicis diebus communicent omnes Monachi. 1380
Dominicis diebus jejunare non licet. 1376
Dominicæ festivitatis Resurrectionisque mysteria. 429
Dominicæ Nativitatis adventus. *ibid.*
Dominicam Orationem unusquisque Presbyter bene intelligat. 1377
Dominicata casa. 574
Dominicatura. 796. 1558
Dominium non transfertur ex sola traditione quæ fit per investituram. 1191
Domnicellus. 433
Domnulus Abbas S. Petri Bisuldunensis. 1447
Domum si quis plenam habuerit filiorum aut filiarum. 1298
Domus domestica Regis. 113
Domus Episcopi. 957
Dona liberanda. 270. 810
Donatio quam pater facit filio suo. 500. *& seq.*
Donatio ad filios. 464. 967
Donatio ad Ecclesiam. 469. 570
Donatio de parva re ad Ecclesiam. 407
Donatio ad casam Dei. 456. 504. 515. 561. 964
Donatio ad Ecclesiam post obitum. 488
Donatio ad Monasterium. 404. 573. 586
Donatio facta in sponsa. 476. 498. 535
Donatio voluntaria non potest trahi ad tributum vel censum debitum. 28
Donatio quam homo donat ad suam parentem. 504
Donatio mutua inter virum & uxorem. 382. 408. 477. *& seq.* 523. 894. 934. 974
Donatio facta locis religiosis valet. 1191
Donationes ad Ecclesias factæ pro remedio animæ & peccatorum remissione. 929
Donationis Formula. 549. Epistola. 457
Donationum Regiarum Formulæ. 383. *& seq.*
Donatus Comes Melodunensis. 1174. 1185. Missus dominicus. 70
Donitum. 1406
Dormitorium. 30. 35
Dos Ecclesiæ. 718. 819. 1485. 1526
Dos Ecclesiæ noviter ædificatæ. 442
Dos Reginæ Friderunæ. 293
Dotalis titulus Ecclesiæ. 1545
Dotes Ecclesiarum. 327. 1065
Dotis constitutio. 534. 590
Dotis libellus. 410. 414. 455. 464. *& seq.* 476. 532. *& seq.* 937. 1427. 1550
Drapalia. 456. 461. 500. 502. 562
Drappi. 382. 411. 413. 415. 895
Drappi depannati. 157. 788
Droco Episcopus Bellovacensis. 1221. 1549
Drogo Metensis Episcopus. 7. 17. 342. 758. *& seq.* 1261. 1565
Druchte, id est, sponsata. 686. 833
Drudi. 104. 778
Dua pro *duo* scriptum olim. 1125
Ducatûs actio. 380. 888
Duces olim judicia agitabant. 1012
Ducum & Judicum numerum & nomina sciat Princeps. 319. *& seq.*
Duellum successit jurejurando. 924
Dulmise. 224
Dunisus pagus. 70
Durandus Abbas S. Cæciliæ Elinlitensis. 1222. 1545
Durpilum, id est, liminare seu vestibulum. 550. 703
Durcasinus pagus. 70
Dusera Monasterium. 1096
Dusmisus pagus. 70
Dutresindus Abbas Miciacensis. 1406
Dux. 719

E

EBbo Archiepiscopus Remensis. 49. 763. 1112. 1174. 1234. Ejus restitutio. 341
Ebbo Episcopus Gratianopolitanus. 1468
Eberardus ex Principibus Lotharii. 1109
Eboresheim. 223
Ebricinus pagus. 70
Ebrietas fugienda. 1173
Ebrius si quis repertus fuerit. 1186
Ebrius causam suam conquirere non potest in mallo, nec testimonium dicere. 329
Ebroinus Archiepiscopus Biturigensis. 443
Ebroinus Pictavorum Episcopus. 13. 758. 1188
Eccardus Comes. 1574
Ecclesia est corpus Christi. 1213. Sanguine Christi redempta. 7. 25. Eam Christus fecit consedere in cœlestibus. 1353. Est regnum Christi. 120. *& seq.* 1214. Mater nostra. 297. 1233. 1555. Navi comparatur. 1. 7. 122. Divisa in duo summa imperia. 1214. Gubernatur auctoritate pontificali & regali potestate. 9
Ecclesia quæ gemebunda peregrinatur in terris. 251
Ecclesia universalis commissa est Principibus ad gubernandum. 8. 11. 1173
Ecclesiarum omnium cura commissa est Romano Pontifici 1496
Ecclesia vivit secundùm Legem Romanam. 996. 1051
Ecclesia non debet esse venalis. 38. 625. Nullo tempore debet amittere jus suum. 361
Ecclesia miserabiliter oppressa & deprædata. 85
Ecclesiæ Dei pacem & quietem habeant. 177
Ecclesiæ Christi pristinam dignitatem honoremque retineant. 41
Ecclesiæ Dei si aliquid sui juris defraudatum fuerit. 361
Ecclesiarum honor & cultus. 29
Ecclesiarum honor & privilegia servanda. 5
Ecclesiarum infracturæ. 150
Ecclesiarum pressuras Episcopi non parvipendant. 273
Ecclesiarum invasores excommunicantur. 673
Ecclesiæ sub immunitate permaneant. 209. Attamen Ecclesia non dicitur emunitas. 1166

Eccleſiam ſi quis fregerit. 360
Eccleſiæ omnes ſub diſpoſitione Epiſcoporum conſiſtant. 54. 205. 1238
Eccleſiæ facultates ad quid donatæ. 18
Eccleſiæ quæ ſunt, Deo conſecrata ſunt. 118
Eccleſiæ poſſeſſiones vota ſunt fidelium. 18
Eccleſiæ facultates in Epiſcopi poteſtate conſiſtant. 1210
Eccleſiarum res ſub integritate ſerventur. 259. 267
Eccleſiarum facultates inviolabiliter conſervandæ. 1547
Eccleſiarum res eo modo contineantur ſicut res ad fiſcum dominicum pertinentes contineri ſolent. 231
Eccleſiarum res ab ipſarum Rectoribus poſſideantur ſine ulla contradictione. 280
Eccleſiarum reditus Archipresbyteri prohibeantur adducere ad proprias domos. 353
Eccleſiis ſi quis res ſuas fraudulenter ac ingeniosè delegaverit. 324
Eccleſiarum res nullus invadat. 1374
Eccleſiarum res diſtrahi aut alienari non poſſunt. 931. 1375. Inrationabiliter alienatæ ad jus Eccleſiæ revocentur. 324. 341
Eccleſiæ pecunias qui rapit, homicida eſt. 297
Eccleſiarum res ablatæ Eccleſiis reſtituendæ. 21. 354
Eccleſiarum res injuſtè retentæ in jus Romanæ Eccleſiæ celeriùs redigantur. 318. 320
Eccleſiarum cenſus. 27
Eccleſiæ antiquitùs conſtitutæ non priventur ſuis decimis. 1177
Eccleſiæ deſtructæ à quibus reſtaurandæ. 36. 95. 339. 354
Eccleſiæ incenſæ. 155
Eccleſias Rex pro ſuo libitu dare vel tollere non poteſt. 118
Eccleſiæ res datæ ſunt Laicis in Beneficium propter neceſſitates publicas. 1201. 1274
Eccleſiæ res in alodem datæ. 70
Eccleſiæ à Laicis poſſeſſæ. 257
Eccleſiæ inter coheredes diviſæ. 338
Eccleſiæ viduatæ. 9. 32
Eccleſiæ ſuperfluæ deſtruantur. 327
Eccleſia Ciſalpina. 117
Eccleſia principalis, id eſt, Romana. 252
Eccleſia principalis, id eſt, major, ſive baptiſmalis. 24
Eccleſiæ baptiſmales. 242. 1063
Eccleſia nulla baptiſmalis ſit ſine Diacono. 1374
Eccleſias majores cur nonnulli rariùs frequentent. 352
Eccleſiæ noviter ædificatæ dos. 442
Eccleſia unaquæque habeat unum manſum & duo mancipia. 327. & terminum de quibus villis decimas recipiat. 340
Eccleſiæ Imperatoris & Imperatricis. 257. & *ſeq.*
Eccleſias juxta domos ſuas habent potentes ac nobiles. 352
Eccleſiæ in proprietatibus liberorum hominum conſiſtentes. 627.
Eccleſiam ſi quis in ſaltu conſtruxerit. 364
Eccleſiaſticæ Regulæ confirmatæ ſunt Chriſti ſanguine. 119
Eccleſiaſticæ facultates ſunt vota fidelium. 108
Eccleſiaſticæ facultates futuro Epiſcopo reſerventur. 243
Eccleſiaſticæ res à Laicis nullo modo contingantur. 273
Eccleſiaſticas res nemo invadere vel auferre præſumat. 241
Eccleſiaſticæ facultates datæ ſunt Laicis ad augendam regni militiam. 108
Eccleſiaſticæ res in alodem datæ. 54. 205
Eccleſiaſtici viri adjutorium interceſſionis & ſolatii debent Principibus. 12
Eccleſiaſtici ſervi. 1182
Eccleſiaſticorum redituum quatuor fiant portiones. 234. 624
Eccleſiaſticum jus ſervandum. 19
Eccleſiaſticus ordo ſuum vigorem recipiat. 12
Eccleſiaſticus homo qui commutatus fuerit. 56. 208
Ecfridus Epiſcopus Pictavienſis. 276
Echa. 224
Echardus Miſſus dominicus. 136. 1269
Edictio. 566
Edilulfus Rex Anglorum occidentalium. 309. 816
Editio Legibus comprehenſa. 484. 977
Educere ſe per Legem. 702
Egidon Abbas S. Hilarii in Diœceſi Carcaſſonenſi. 1420
Egilo Archiepiſcopus Senonenſis. 612
Eginardus Abbas Foſſatenſis. 1206. 1457. 1464
Eginhardus illuſtratus. 1048
Eilbertus Epiſcopus Comenſis. 238
Einhardus Abbas. 1137. 1267
Eirardus Archiepiſcopus Turonenſis. 133
Eirardus Epiſcopus Lexovienſis. 69
Elaborare. 697. Elaboratus. 364
Eldebertus Abbas Exalatenſis. 1490
Eldeſindus Vicecomes. 1489
Electi Judices. 364
Electio Regum Francorum. 1081
Electio Epiſcopi libera ac regularis. 593. 596
Electiones Epiſcoporum faciendæ cum auctoritate Principum. 1141. in præſentia Miſſorum dominicorum. 1300
Electiones Epiſcoporum conceſſæ quibuſdam Eccleſiis. 1141
Electiones Epiſcoporum factæ in Gallia per violentiam. 1496
Electrannus Epiſcopus Redonenſis. 621
Eleemoſyna defuncti. 38
Eleemoſyna mittenda in Hieruſalem. 1198
Eleemoſynæ diſpenſandæ per hoſpites & pauperes. 1376
Eleemoſynam nullus faciat niſi coram teſtibus. 1245
Eleemoſynarii, id eſt, executores teſtamenti. 242. 264. 269. 1533
Eleemoſynarii Monaſteriorum. 1089
Eleemoſynarum laus & gratia. 399. 929
Eleemoſynas facere ex rapinis. 285
Eleemoſynis redimere peccata quomodò intelligendum. 1203
Elefantus Archiepiſcopus Arelatenſis. 1044
Elidiatus. 437. 439. 463. 956
S. Eligii Abbatia in civitate Pariſienſi. 1492. 1501
S. Eligius Epiſcopus Noviomenſis. 1516
Elinlitenſe Cœnobium. 1545
Eliſatium. 223
Eliſchouve. *ibid.*
Elitigatus. 492. & *ſeq.* 499. & *ſeq.* 502. 507. 956
Elmeradus Epiſcopus Ambianenſis. 1267
Elmeradus Comes palatii. 1444
Eluſa exciſa à Vandalis. 1071
Emaus. 223
Emboliſmi. 1355
Emelina Abbatiſſa ſanctæ Mariæ Sueſſionenſis. 1145
Emeliorare. 489
Emeliorata res. 404. 407. 478. 488. 491. 516. & *ſeq.*
Emelioratio. 824. 1492. Emelioratum. 469
Emendare. 719
Emendatio, id eſt, compoſitio. 1288
Emeritani. 817
Emphyteoſeos contractus. 341
Emphyteuticarium jus. 241
Emporitanus pagus. 1450. 1509. 1511
Emporitanenſis Comitatus. 1513
Empturium, vox ab emendo deducta. 1044
Emunitas regia. 877. Sanctorum. 459. 964
Emuniter. 425
Emutare. 413. & *ſeq.* 420. & *ſeq.* 423. 494. 527. & *ſeq.*
Engelbertus Abbas Foſſatenſis. 1095. 1436. 1454. & *ſeq.*
Engeltrudis uxor Boſonis Comitis. 789
Engeluvinus Epiſcopus Pariſienſis. 1492. 1501
Engilberga Ludovici II. Imperatoris uxor. 801
Engilenheim palatium publicum. 344
Engilramus Comes. 102. Ejus Comitatus. 68
Engiſcalcus Miſſus dominicus. 68. 102. 776. Ejus Comitatus. *ibid.*
Enherber etymologia. 688
Enixa mulier poteſt intrare Eccleſiam. 1227
Ephternacum. 222
Epipharii ſcholaſtici verſio laudata. 1248
Epiſcopalem auctoritatem ſi quis pro nihilo duxerit. 289
Epiſcopalia Capitula. 77
Epiſcopalis Cathedra. 1127
Epiſcopalis receptio. 1573
Epiſcopalis audientia. 1547. Judicium. 135. 336
Epiſcopalis Sedes à nullo uſurpetur proprio infirmante Epiſcopo. 30
Epiſcopatum vacantem vicinus Epiſcopus & Comes prævideant. 263
Epiſcopatus dati à Regibus. 1012
Epiſcopatus dati viris ſecularibus. 581
Epiſcopatuum vacantium fructus pertinent ad Regem. 1286
Epiſcopium, domus Epiſcopi. 957
Epiſcopus Græcè, Latinè ſuperintentor dicitur. 1357
Epiſcoporum ordo & dignitas explicatur. 1368
Epiſcopus eſt in Eccleſia. 1221
Epiſcopi ſunt Vicarii Chriſti. 7. 107. Succeſſerunt Apoſtolis. 1369. Olim omnes vocabuntur Apoſtoli. 874. Tenent locum Samuelis in Eccleſia. 118. Sunt propitiatores & reconciliatores populi. 164. Patres vocantur. 911. Olim omnes vocabantur Sancti. 870

Epiſcoporum honor. 29
Epiſcoporum virtutes. 1370
Epiſcopus qualis eſſe debeat. 509
Epiſcopis debita reverentia exhibeatur. 211
Epiſcopi à cunctis mundi poteſtatibus honorentur. 273
Epiſcopis commiſſa eſt ſalus Regum. 15
Epiſcoporum converſatio qualis eſſe debeat. 351. Habere debent perſonas honeſtas converſationis ſuæ teſtes. 1215
Epiſcopis neceſſaria eſt ſcientia Scripturarum. 1370
Epiſcopi Canones intelligant & obſervent. 25
Epiſcopi prædicationem per ſe vel per ſuos congruenter exerceant. 240
Epiſcopi ſtudeant prædicationi atque confirmationi. 33
Epiſcopus à ſua recta prædicatione diſcordare non debet. 171
Epiſcopi continuas vigilias ſuper gregem ſuum debent vigilare. 1046
Epiſcoporum electiones quomodò fierent antiquitùs. 1372
Epiſcoporum electiones quonam modo antiquitùs factæ à Regibus Francorum. 378. & *ſeq.* 884. & *ſeq.*
Epiſcoporum electiones quomodò faciendæ. 593. & *ſeq.* 602. 719
Epiſcoporum electiones faciendæ cum auctoritate Principum. 133. 1141
Epiſcoporum electiones factæ in Gallia per violentiam. 1496
Epiſcopi à Deo dati & à Rege regulariter deſignati. 9
Epiſcopi non eligantur per ſimoniacam hæreſim. 34
Epiſcopus ſi dignitatem obtinuerit per pecunias. 297
Epiſcopus electus ex aliena Parochia ordinari non poterat ſine conſenſu proprii Epiſcopi. 1575
Epiſcopi ordinandi ab omnibus qui ſunt in Provincia Epiſcopis. 1371
Epiſcoporum tranſlationes fiebant olim cum auctoritate Regum. 509
Epiſcopi miniſterium ſuum ſecundùm Canones peragant. 240
Epiſcopis liberior libertas detur ad ſuum miniſterium peragendum quàm hactenùs habuiſſent. 33
Epiſcopis congruum tempus obſervetur ad ſuum miniſterium peragendum. 29
Epiſcopus ſi propter infirmitatem miniſterium eccleſiaſticum implere non potuerit. 35
Epiſcopi in ſuis conſiſtant domibus. 242
Epiſcoporum tenax ſtabilitas in Sedibus ſuis. 9
Epiſcopi non ſecedant ad loca remotiora. 33
Epiſcopi quietam libertatem ſuas Parochias circumeundi & prædicandi ac confirmandi atque corrigendi habeant. 108. Semel in anno circumeant Parochias ſuas cum efficacia. 23. 33. Populumque confirment. 356. Jejuni ſint cùm tradunt Spiritum ſanctum. 1242. Inquirant & corrigant errata populi. 23. Inceſtuoſos perquirant. 46. Wadias ab eis non accipiant. 340
Epiſcopus Parochiam ſuam viſitans non ſit oneri populis. 626. 1151. Neque Presbyteris. 23. & *ſeq.*
Epiſcopi quem conjectum à Presbyteris accipere debeant. 21. & *ſeq.*
Epiſcopi Presbyteris nullam inquietudinem aut exprobationem ingerant. 21
Epiſcopo Parochiam ſuam circumeunti adſint Comites. 56. 207
Epiſopi competentem Monaſteriorum curam gerant. 12. 1204. 1208
Epiſcoporum auctoritas in Monaſteria. 53. 203. 373. & *ſeq.* 401. 874
Epiſcopi ſine Archiepiſcoporum conſenſu nihil debent præſumere niſi quod ad ſuam ſolummodò pertinet Parochiam. 102
Epiſcopi concordes ſint cum Comitibus. 62. 216. 242. Sint conſentientes Comitibus ad juſtitias faciendas. 1210. Veniant ad placita Miſſorum dominicorum. 337
Epiſcopi ſinguli in ſuo Epiſcopio funguntur auctoritate miſſatici regii. 242. 1197
Epiſcopi ſuis & regiis & communibus Eccleſiæ & Regni negotiis occupati ſunt. 288
Epiſcopi regno egredi non poſſunt abſque licentia Regis. 741
Epiſcoporum miniſterio Deus utitur ad diſcernenda judicia. 134
Epiſcopi cuſtodiant Privilegia & Præcepta ſuis Eccleſiis confirmata. 214
Epiſcopi excuſati ab expeditionis labore. 17. Immunes ab exercitu. 1235. Arma non portent. 1132. Laicos ſuos ad bellum mittant. 359. Suos homines mittant contra infideles Regis. 199
Epiſcopus ſi abſque manifeſta infirmitate non proceſſerit ad bellum. 360
Epiſcopus intrans in Eccleſiam, à læva ingreditur. 1353
Epiſcopi Seſſio in Eccleſia quid ſignificet. 1357
Epiſcopi non rejiciant Clericos probabilis vitæ quos ei Seniores obtulerint ordinandos. 212
Epiſcopi Longobardi ſacramenta exigebant ab his quos ordinabant. 1150
Epiſcopi vagantes. 1029. falſi & ignoti. 1246. Ordinare præſumunt Clericos. 1564
Epiſcopus proprius. 30. 111. 233. 241. 274. 338. 356. 1208. 1216
Epiſcopi peregrini petitio ad Epiſcopum proprium. 557
Epiſcopo peregrino locus ſacrificandi detur. 1029
Epiſcopi non debent facere ſacramentum ſeculare. 119
Epiſcopi quandò immunes habeantur à culpis. 1240
Epiſcopi ſi Clericis & Laicis ſuis injuſtè fecerint. 211
Epiſcopi admonitionem ſi quis contempſerit. 287. & *ſeq.*
Epiſcopo ſuo ſi quis inobediens fuerit. 363
Epiſcopum proprium ſi quis contempſerit. 233
Epiſcopi in palatio aſſiduè manentes. 1046
Epiſcopi delectationibus ſuis inhærentes. 1223
Epiſcopi qui nihil ex proprio ſuo Eccleſiæ Chriſti compenſaverunt. 366
Epiſcopus ſi Xenodochia, Monaſteria, vel Eccleſias baptiſmales cuilibet dederit. 341
Epiſcopi ſuos habeant Advocatos. 322. & *ſeq.* 337
Epiſcoporum filii non poſſunt eſſe Judices. 342
Epiſcopi debent intercedere pro reis ad Eccleſiam confugientibus. 983
Epiſcopi non parvipendant vexationes fratrum ſuorum. 273
Epiſcopi olim ſolebant Coepiſcopos, Reges, & amicos viſitare per Epiſtolas in præcipuis ſolemnitatibus. 950
Epiſcoporum accuſationes occultè non fiant. 274
Epiſcopus in homicidio, fornicatione, perjurio, aut furto deprehenſus deponatur. 1012
Epiſcopus rejectus non recipiatur ſine teſtimonii aut litterarum evidentiſſimo documento. 58
Epiſcopi viventis Eccleſiam nemo invadat. 35
Epiſcopus ſi defunctus fuerit, vicinus Epiſcopus ipſam Sedem prævideat cum Comite. 262. Nullus res eccleſiaſticas aut facultates diripiat. 270. Sed futuro ſucceſſori reſerventur. 243
Epiſcoporum Remenſium & Rotomagenſium Epiſtola ad Ludovicum Germaniæ Regem. 101
Epiſtola donationis. 457. ſecuritatis. 499. & *ſeq.* 544. conculcatoria. 501. compoſitionalis. 414. 477. 536
Epiſtola peſſima & falſiſſima de cœlo lapſa. 729. 1137. 1396
Epiſtolæ generales Regum mittebantur ad univerſos regni Archiepiſcopos. 1070. Quomodò concipi ſolitæ. 776
Epiſtolæ duæ uno tenore conſcriptæ. 413. 420. & *ſeq.* 423. 447. 478. & *ſeq.* 481. 484. 494. 503. 524. 589. 976. 1464
Epiſtolam regiam ſi quis deſpexerit. 330
Eppaonis vicus. 1433
Equitare ſuper beſtias. 365
Ercamboldus Notarius. 1442. & *ſeq.*
Erchambertus Epiſcopus Bajocenſis. 245. 785
Erchanradus Epiſcopus Pariſienſis. 19. 606. 608. 759. 1206. 1261. 1267. 1300. 1420. 1457. 1459
Erchanraus Epiſcopus Catalaunenſis. 101. 121. 612
Erchembaldus Cancellarius. 1247
Erchimbaldus Comes. 1443
Erembertus Miſſus dominicus. 359
Erenſtein. 223
Erifons Epiſcopus habitans Narbonam. 1101
Erifons Abbas caſtri Mallaſti. 1534. 1537
Eriulfus Miſſus dominicus. 359
Erkengerus Comes. 300
Erloinus Epiſcopus Conſtantienſis. 57
Ermanfredus Epiſcopus Pariſienſis. 1262
Ermefridus Miſſus dominicus. 359
Ermengardis Comitiſſa Ceritaniæ. 675. 678. 1304. 1515. 1522. 1535
Ermengaudus Epiſcopus Biterrenſis. 1099
Ermengaudus Epiſcopus Urgellenſis. 630. 632. & *ſeq.* 1222. 1545
Ermengaudus Marchio & Comes. 1545
Ermengaudus Comes, filius Borrelli. 1547
Ermeſindis Comitiſſa. 1545
Erogatarii, id eſt, Executores teſtamenti. 242
Erogator, id eſt, Executor teſtamentarius. 1041

Erpoinus Epiſcopus Silvanectenſis. 19. 57. 593. 612. & ſeq. 759
Errare ignorantiâ magis quàm ſtudio. 16
Errare dediſcit cui nemo conſentit. 124
Eſchanſon etymologia. 685
Eſcluſe etymologia. 689
Eſcrenes etymologia. 685
Eſcurie etymologia. 688
Eſſentia. 169
Eſſentialiter. 157
Eſtancher le ſang. 1007
Eſtudier pour eſtre Preſtre. 1132
Evacuatoria. 421. 425. 454. 494. 944. 947
Evangelia parvula. 737
Evangelii textus. 1038
Eubona Abbatiſſa S. Andreæ Viennenſis. 1433
Euchariſtiam Presbyter ſemper habeat paratam ad infirmos. 1169
Euchariſtia ſumi non poteſt per Vicarium. 1178
Euchariſtia uſurpata ad probanda furta. 1090
Eucherius Epiſcopus Aurelianenſis. 109. 779. Ejus hiſtoria fabuloſa. 740
Evectio miniſtranda Legatis. 381. 891. 893
Evectionis numerus. 1151
Evenire adhuc poteſt quod ſemel factum eſt. 822
S. Eugendi Monaſterium. 1093
Eugenius II. conſtituit judicium aquæ frigidæ. 646
Evindicare. 410. 435. 437. & *ſeq.* 497. 515. 935. 952
Evindicatum judicium. 487. 551
Evindicatus. 492. & *ſeq.* 499
Evindicatus alodes. 493
Evinditale judicium. 395. 921
S. Eulaliæ ager. 236
Eulogiæ. 429. & *ſeq.* 623. 719. 950
Eulogiæ, id eſt, munera data ex caritate. 1037. 1390
Eulogiarum varia ſignificatio. 950. 1091
Eulogium, id eſt, pars fracti panis. 1381
Eulogius Cordubenſis explicatus. 1111
Eunuchus non intrabit Eccleſiam. 1219
Evrardus Comes. 138. 300
Eutychiani Decreta. 1136
Euva. 719. 776. 1075. 1186
Exactare pro exigere. 720. 964
Exactationes indebitæ ab Eccleſia removendæ. 21
Exactio Nortmannis conſtituta. 257. 806
Exæquare. 413. 456. 462. & *ſeq.* 482. 505
Exæquatio. 386
Exagerationes incongruæ. 118
Examen Crucis explicatur. 1153. & *ſeq.*
Examen aquæ ferventis. 332
Examinare ſe judicio Dei. 178. 182. 792
Exartus. 720
Excambiare. 1424
Excarpſum. 1067
Excepto olim dicebant per omnes caſus. 1229
Exceptuatio. 1542
Excommunicare Eccleſiam. 1029
Excommunicati à corpore & ſanguine Domini. 166
Excommunicati à propriis Epiſcopis, ab aliis non ſuſcipiantur. 274
Excommunicatio eccleſiaſtica & epiſcopalis. 115. canonica. 213
Excommunicatio leviter ferenda non eſt. 213. 627. Non fiat ſine certa & manifeſta peccati cauſa. 36
Excommunicatio emendetur Epiſcopo. 1549
Excommunicatio vicinis Epiſcopis innoteſcenda eſt. 363
Excommunicationem prædonis Epiſcopus debet notam facere illius Seniori. 287. & *ſeq.*
Excommunicationem Epiſcopi ſi quis parvipenderit. 364
Excommunicationis ferrum adverſus Laicos. 1024
Excommunicationum Formulæ veteres. 663. & *ſeq.*
Excommunicatis communicare non licet. 125. & *ſeq.* 131. 166. & *ſeq.* 297. 578. 783
Excommunicatum unius Epiſcopi alter non recipiat. 387
Excommunicatus ſi corrigi nequiverit, à Comite in vinculis diſtringatur. 323
Excondicere. 229. 287. 801
Excorticare. 694
Excubiæ publicæ. 1079
Excubias quas wactas dicunt. 27
Excurtare. 694
Exempla ſæpè ſcriptum pro *Ex epiſtola.* 1207. 1241
Exemptionum monaſticarum uſus exagitatus. 866
Exenia, id eſt, munera. 580. 622. 625. 1166. & *ſeq.*
Exercitale iter. 162
Exercitales, id eſt, militiam exercentes. 1079
Exercitalis expeditio. 187
Exercitûs promotio. 357
Exercitus ſi ſupervenerit ad regni vaſtationem. 325
Exheredati. 720
Exitum ſe facere. 448. 456. 459. 466. 574. 961
Exmerare argentum. 178. 792
Exorciſmorum Formulæ veteres. 639
Expeditio hoſtilis. 190. 333. Quomodò facienda. 357. & *ſeq.*
Expeditionem exercitalem facere. 187
Expoſiti ante Eccleſiam. 720. 1223
Expoſitum infantem colligere. 474. 1202
Excariti homines. 809
Extagnare. 1007
Extraneum hominem ſi quis in loco filiorum adoptaverit. 413. 480. 526. 936
Extravagans Joannis XXII. emendata. 986
Exvacuatio. 1490

F

FAber ſi comprobatus fuerit argentum vel aurum adulterasſe. 185
Fabri falſarii diligenter inquirantur. 70
Fabricaturæ. 411. 413. & *ſeq.* 455. 476. 530. 533. 572
Fabricinium ex auro vel argento. 185. 793
Faculas accendere. 720
Facultaticula. 400
Facundiam dicendi non habere. 327
Fagea vagina. 741
Faida. 213. 229. 720. 798
Faidam portare. 65. 228. 287. 289. & *ſeq.* 768. 1288
Faidam vocabant Franci ſimultatem apertam. 1193
Faidoſus qui faidam exercet. 720. 855. 1193
Falcetus laudatur. 882
Falcidia. 530. 572
Falconis mons. 224
Fallire. 835
Falſa perſona non habet poteſtatem accuſandi. 1053
Falſa conſignatio nominis epiſcopalis facta à Monachis. 1547
Falſam monetam faciens puniendus. 181
Falſarium judiciaria poteſtas condemnet. 470
Falſarius literarum regiarum. 52
Falſis epiſtolis nemo fidem adhibeat. 1137
Fame laboravit Karoli M. ſeculum. 1244
Famis inopia. 1164
Familia Eccleſiæ. 241. 440. 1147
Familia Eccleſiæ ſi oppreſſa ſit contra Legem. 55. 206
Familia erit cuſtodita ſecundùm mores domini. 113
Famuli Eccleſiæ feodati & præbendarii. 1560
Fanones de lino efficiuntur. 1360
Fardulfus Abbas ſancti Dionyſii. 1057
Farinarium, id eſt, piſtrinum. 589. 897
Fateri, id eſt, dicere. 1265
Faverniacum. 223
Fauſtus Reienſis emendatus. 1130
Felix Epiſcopus Coriſopitenſis. 822
Felix Epiſcopus Urgellenſis. 718
Fellones atque ignobiles. 120. 780
Femina quæ veſtem habet mutatam, ſi mœcha deprehenſa fuerit. 336
Femina libera Longobarda poteſt res ſuas vendere & donare. 1043
Feminæ quæ viros amittunt. 334
Feminæ non habitent in domibus Presbyterorum. 1239
Feminæ barcaniare ſolent. 152
Feminæ liberæ quæ ſibi ſervos copulant. 331. & *ſeq.*
Feminæ ſtant in Eccleſia ad partem borealem. 1353
Feminæ quibus Lex Longobardorum prohibet ante anni ſpatium velum ſuſcipere. 324. 349
Feminam ingenuam trahere. 686
Feminam nullus Presbyter in domo ſuo habeat. 1377
Feminam liberam ſi ſervus ſibi in conjugio copulaverit. 325
Feminarum familiaritas vitanda Clericis. 626
Feminarum habitatio penitùs tollatur è domibus Sacerdotum. 241
Feminarum raptus vetitus. 148. 150
Feramina. 268

Feria quinta, id eſt, Jovis dies. 191
Feriandi per annum dies. 1226
Feriati dies venerandi. 55. 206
Ferrarias Monaſterium. 246. 281. & ſeq. 1093. 1287
Ferri candentis adjuratio. 651. 655
Ferri Spaniſci. 1493
Ferro battudo facere. 486
Feſtivis diebus placita non teneantur. 55. 206
Feſtivitates illæ ſervandæ quas proprius Epiſcopus venerari decreverit. 356
Feſtivitates præcipuas nullus Presbyter ignoret. 1377
Feſtuca. 413. 417. 436. 448. 456. 458. 515. 525. & ſeq. 532. 536. 545. 549. & ſeq. 574. 896
Feſtuca in ſinum projecta. 697
Feuda aperta. 808
Fidejuſſor pro ſolidis ſolvendis. 487
Fidejuſſores, id eſt, patrini. 1179
Fidejuſſores idonei. 347
Fidejuſſores credibiles. 289
Fidejuſſores tollere. 459. & ſeq. 882
Fidejuſſores ad palatium. 65. & ſeq. 159. 185. 197. 227. & ſeq. 333. & ſeq. 336. & ſeq. 338. 389. 395. 452. 487. 720. 1191. 1242
Fidelem Regis nemo de ſua fidelitate ſubtrahat. 88
Fideles, id eſt, Optimates. 1235
Fidelitas Regi promittenda. 71. 197. 230. ſervanda. 261
Fidelitatem ſacramento promittere. 133. 1056
Fidelitatem Regi jurare debent infantes. 1183
Fidelitatis ſacramentum. 720
Fidelitatis juramenti abſolutio. 39
Fidelitatis promittendæ ſolennia. 899
Fidem promiſſam obſervare. 131. 783
Fides facta. 699. & ſeq.
Fiducialiùs. 173
Fieri adhuc poteſt quod ſemel factum eſt. 822
Fileſacus caſtigatus. 1201
Filia admittenda in tertiam portionem ſervorum. 1042
Filia in alode ſeu terra paterna non ſuccedit in Lege Salica. 463. 703. 854. 936
Filiæ quomodò dicantur venire uſque ad partum. 154
Filias ſuas quidam proſtituebant in Lupanaribus. 1203
Filiaſtram ſuam ante Epiſcopum ad confirmationem tenere. 1054
Filii naturales qui dicantur. 464. & ſeq. 967
Filiorum oblatio in Monaſteriis. 1088
Filiorum in Monaſteriis oblatorum Formula. 574. 1298
Filios ſuos ſi quis in ventre matris occiderit, ita ut ad baptiſmi gratiam pervenire non potuerint. 1378
Filios fratris ſui frater ſuperſtes adjuvabit. 202
Filios ſuos ſi quis aliquâ neceſſitate vendiderit. 192
Filtorti. 698
Firmanus Comitatus. 1538
Firmitas. 261
Firmitas, id eſt, pactio pacis. 145
Firmitas amicitiæ & conjunctionis. 277
Firmitas auctorabilis. 214
Firmitas adunationis. 142
Firmitatem facere. 97. & ſeq. 221. & ſeq. 777
Firmitatem quærere. 84
Firmitates factas habere. 173
Firmitates mutuæ fidelium. 107
Firmitates facere non licet ſine permiſſu regio. 195
Firmitates, caſtella & munitiones. 788
Firmitates ſimillæ. 589
Firmitatis Epiſtola. 480
Fiſcales villæ. 433
Fiſcalini regii. 229. 721
Fiſcalini privilegiis Eccleſiaſticos vincebant. 1182
Fiſcalinus traditionem facere non poteſt foras mixtos. 1184
Fiſci ditiones. 890. vires. 1218
Fiſco ſociare. 322. 325. 491
Fiſco ſociato. 405. ſocio. 445. 447. diſcutiente. 497. 499
Fiſcus dominicus. 231
Fiſtuca. *Vide* Feſtuca.
Flagellare uxorem. 1378
Flandra. 68. Flandrenſis pagus. 75
Flaviniacum Monaſterium. 1093. 1506. 1511
Fleumas jactat in pudore. 566
Flodegarius Epiſcopus Andegavenſis. 1112. 1205. 1430
Flodoardus explicatus. 1115
Florentia. 359
Floriacenſe Monaſterium. 1093
Florus Diaconus Lugdunenſis. 1129
Flotarius Epiſcopus. 342
Focum nemo hoſpitibus deneget. 358. 442. 959
Fodrum. 67. 769
Fœnile. 688
Foërium. 95
Folco Comes palatii. 1224
Folco Abbas. 265
Folcoinus Epiſcopus Tarvanenſis. 68. 771
Foldac Comes. 300
Fons jocoſa, erecta, cooperta. 1007. 1018
Fontes ſacræ. 565
Fontes ſi ab Epiſcopo conſecrati fuerint in nova Eccleſia. 339
Fontes ſacrivi. 683
Foras mixtos. 1184
Foraticus. 460. 965
Forbanniatur qui juſtitiam fugerit. 284
Forbannire. 159. 227
Forbannitus latro. 65. & ſeq. 769
Forbannus. 177
Forbatudus homo. 451. 962
Forcia. 161. 289. 389. 453. 813. 915
Forcona. 359
Forconſiliare. 45. 138. & ſeq. 146. & ſeq. 221. & ſeq. 278. 784
Forenſes Presbyteri. 721
Foreſtes noviter inſtitutæ dimittendæ. 1195
Foreſtes in quibus Ludovicus Karoli Calvi filius venari non debet patre abſente. 268. 810
Foreſtis. 721
Forfactis, id eſt, in bannum miſſis. 1041
Forfactum. 721
Foriſfacere. 784
Formariage. 839
Formatæ Epiſtolæ. 443. & ſeq. 959. 1370. 1377
Formatarum Epiſtolarum variæ Formulæ. 556. 583. & ſeq.
Formoſus Epiſcopus Portuenſis. 245. 248. apoſtolicæ Sedis Legatus. 225
Fornicantes inrationabiliter. 1379
Fornicatio an ſit juſta cauſa dimittendi uxorem. 335. 1119. 1204. 1228
Fortia. *Vide* Forcia.
Forum Julii. 359
Foſianus villa. 1510
Foſſæ Mariliæ. 224
Foſſatenſe Monaſterium. 1094. 1454. & ſeq.
Fragidis ſi quis commotionem fecerit. 360
Francho Vicecomes. 1535
Franci, id eſt, liberi. 793
Franci, id eſt Salici. 1079
Franci duas Leges habebant. 827
Franci fidelitatem Regi promittant. 71
Franci homines mundanæ Legis documentis eruditi. 289
Franci qui à Karolo deſciverant. 79. 774
Franci quorum teſtimonium Leges publicæ non rejiciunt. 229
Franci homines cum Comite ſuo in exercitum pergunt. 27
Franci qui cenſum de ſuo capite debent. 187. 192
Franci occidentales & orientales. 299
Francia. 240
Francilis bannus. 151. 787
Franco Epiſcopus Cenomanenſis. 1112
Franco Epiſcopus Tungrenſis. 137. 217. 246. 264. & ſeq. 301. 303. 784
Francofordienſe Concilium quo tempore celebratum. 753
Francofordienſis Synodus. 1044
Francorum veterum origines. 825
Francorum regnum eſt hereditarium. 1082
Francorum judicium. 1185. 1286
Francorum dedecus. 1081
Francorum nomen omnes vicinæ gentes olim affectabant. 1231
Francorum pœna minor quàm Romanorum. 835. 842
Francos ſanctus Remigius ad fidem convertit. 110
Francus, id eſt, liber. 436
Francus cum duodecim ſimilibus Francis juret. 65
Fratres conſcripti. 1280
Fratres indiviſi. 359
Freculfus Epiſcopus Lexovienſis. 1112
Freda. 721. exigenda. 459. & ſeq.
Freda, id eſt, bannus, ſive regalis compoſitio. 1054
Freda compoſitio quæ ſit pro injuria facta mulieri in mundio Regis habitæ. 1184

Fredi definitio. 686. 880
Fredos conceſſos poſſidere. 375
Fredum ad Eccleſiam. 327
Fredum & faidum. 988
Fredus Judici reſervetur. 1305
Fredaldus Archiepiſcopus Narbonenſis. 1267. 1466
Fredegiſus Abbas S. Martini Turonenſis. 584. 1299. 1402. 1413. 1431
Fredricus. 265
Fridericus Comes. 300
Frideruna Regina ſoror Bovonis Epiſcopi Catalaunenſis. 815. uxor Karoli III. Regis. 293. 1289
Friſchinga. 760
Friſchinga valens ſex denarios. 22
Friſchinga de quatuor denariis. 23
Friſcingæ. 114. 721
Friſcingæ inter vehicula. 1107
Friſia. 223. *& ſeq.*
Friteſlarienſe Monaſterium. 1094
Frodebertus Papa. 564
Frodinus Abbas. 1267
Frodoinus Epiſcopus Barcinonenſis. 276. 803. 1282. 1502
Fronti inuſtus denarius. 152
Frotarius Archiepiſcopus Bituricenſis. 244
Frotarius ambaſciavit. 1501
Frotbaldus Epiſcopus Carnotenſis. 607. 1267
Froterius Epiſcopus Cadurcenſis. 630. 1301
Froterius Epiſcopus Petragoricenſis. 630
Frotharius Epiſcopus Tullenſis illuſtratus. 1223
Frotmundus Comes Senonenſis. 1302
Fructuoſus Abbas Juncellenſis. 1520
Fructus Epiſcopatuum vacantium pertinent ad Regem. 1286
Frugellus Abbas S. Mariæ Alaone. 1301
Fugitivi reddantur dominis ſuis. 333
Fulbertus Epiſcopus Carnotenſis emendatus. 1138. 1152
Fulcharius Epiſcopus. 1112
Fulco. 195
Fulco Archiepiſcopus Remenſis occiſus ab hominibus Balduini Comitis Flandriæ. 669
Fulco Comes Andegavorum. 946
Fulco Abbas Corbeienſis. 1116. 1554
Fulcricus Epiſcopus Tricaſſinus. 612
Fulheradus Comes. 1468
Fulradus Abbas, Karoli Martelli nepos. 766
Fulradus Abbas ſancti Dionyſii. 59. 766. Archipresbyter Franciæ. 1047. Summus Capellanus Regis Pippini. 109
Functiones publicas facere. 324
Functionem regalem fugere. 1164
Furare. 827
Furo. 419. 943
Furonis, locus. 277. 812
Furor in Legibus Longobardorum ſignificat fuſtem. 1189. 1293
Furti incerti à Monachis patrati probatio. 1090
Furtorum probandorum exorciſmus. 657. *& ſeq.*
Furtum quomodò puniretur in ſervo. 832
Furtum tertium ſi quis fecerit. 1050. *& ſeq.*
Fuſtes alnini. 705
Fuſtis groſſus. 180
Fuſtuarium ſupplicium. 845

G

Gabrielis Archangeli monita. 1137
Gadales. 1306
Gadericus Epiſcopus Veliterrenſis & apoſtolicæ Sedis Legatus. 225. 245
Galgaudis Epiſcopus. 1435
Gaicum Monaſterium. 457
Gaidulfus Epiſcopus Firmanus. 1193. 1538
Gairardus Comes. 1468
Galindus Abba S. Mariæ Varra. 631
Galli qui ſint in Capitularibus. 1231
Galliarum Pontifices. 579
Gallicanæ Eccleſiæ laus. 730
Gallicia. 235. 1282
Gamactæ, id eſt, percuſſiones. 685
Ganegiacenſis Vicaria. 535
S. Gangulfi Monaſterium. 222
Garum. 381. 894
Gaſacchio. 699. 849
Gaſindi. 387. *& ſeq.* 391. 581. 906
Gaſindo ſuo ſi quis aliquid concedere voluerit. 425. 947

Gaſtaldii curtes dominicas providentes. 326
Gaſtaldius. 359
Gaufredus Comes Emporitanus ac Ruſcinonenſis. 1224. 1303. 1540
S. Gaugerici Monaſterium. 224
Gausbertus Epiſcopus Cadurcenſis. 630
Gausbertus Præpoſitus Glannafolienſis. 1095
Gauſlenus. 195
Gauzbertus Comes Ruſcinonenſis. 1535
Gauzbertus Rector Monaſterii S. Mauri ad Ligerim. 1457
Gauzlenus Abba & Archicancellarius. 246. 264. *& ſeq.* 268. 271. 281. 810. 1267. 1501
Gauzmarus. 267
Gebehardus Epiſcopus. 137
Gebuinus Comes palatii. 1187
Geila Abbas S. Gratæ. 1446
Geilo Epiſcopus Lingonenſis. 1574
Gelaſius Papa emendatus & illuſtratus. 1213
Gelda. 290. 813
Genava civitas. 782
Generalitas populi. 12
Generatio tertia intelligitur uſque ad nepotem vel neptem. 1227
Genichiales. 706
Genicium. 336
Genitiariæ, id eſt, ſcorta. 1009
Genuculum pro propinquitate ſanguinis. 751. 1023
Gentiliacus. 1501
Genua alicujus impingere. 463
Georgius Epiſcopus Romanus. 752. 1021. 1046. Legatus Sedis apoſtolicæ. 109
Georgius Abba. 1267
Georgius Veſterarius. 248
Gerardus. 265
Gerardus Epiſcopus Laudenſis. 238. 243
Gerardus Comes. 1469. Ejus Comitatus. 68
Gerbodus Epiſcopus Ebroicencis. 754. 1045
Gerboldus Epiſcopus Cabillonenſis. 244. 275
Germanus interdùm poſitus pro fratre qui germanus non erat. 1565
S. Germani Autiſſiodorenſis Monaſterium. 1412
Geroldus Epiſcopus Ambianenſis. 244. 629
Gerundenſis pagus. 1450. 1480
Geſta. 426. *& ſeq.*
Geſta quomodò eſt conſcripta. 465. 470
Geſta in ſingulari 1285
Geſta publica ſive municipalia. 405. 415. 426. 450. 465. *& ſeq.* 470. 479. 481. 532. 571. 948. 968
Gibborum nova genera novis medicationibus ſunt ſananda. 296
Gildonia. 1034
Giruoldus Epiſcopus Ebroicenſis. 1045
Giſalbertus Karoli Calvi vaſſallus. 762
Giſandus Epiſcopus Carcaſſonenſis. 634
Giſelbertus Epiſcopus. 342
Giſlebertus Epiſcopus Carnotenſis. 244. 265. 275
Giſlebertus Comes. 265
Glandifolium. 1456
Glannafolium. 1436. 1456
Glannafolienſe Monaſterium. 1095
Glidulfus Epiſcopus. 1295
Glizzina camiſia. 741
Gloria Patri. 722
Gloria Patri apud omnes cantetur. 1132
Gloſſa Decretalium illuſtrata. 1176
Gloſſographorum veterum quanta auctoritas. 827
Gocia. *Vide* Gotia.
Godefredus Comes. 300
Godefridus Abbas Foſſatenſis. 1206
Godelſadus Epiſcopus Cabillonenſis. 57. 1267
Godofredus Epiſcopus Silvanectenſis. 1112
Gondemarus Epiſcopus Gerundenſis. 1449. 1510
Goſpertus Epiſcopus Vercellenſis. 1141
Gotbertus Comes. 265
Goteſcalchus Epiſcopus Anicienſis. 1538
Gothi. 1231
Gothi ſive Hiſpani intra Barcinonam cohabitantes. 25
Gothicæ Legis liber. 277
Gothorum Provincia. 1245
Gothia. 276. 1044. 1083. 1287. 1500
Gotia tota, id eſt, Septimania & Marca Hiſpanica. 1118
Goticæ regnum. 1525
Gotſelmus Miſſus dominicus. 69

Goulartius caſtigatus. 1123. 1222
Gozſo Miſſus dominicus. 70
Gradale. 722
Gradus propinquitatis. 1248
Gradus ſacri. 871
Gradus canonici pœnitentiæ. 126
Gradus eccleſiaſtici. 49. 540. 598. 633. 1479
Gradus, id eſt, ſuggeſtum. 781
Grafia, id eſt, Comitatus. 457. 722. 956. 964
Grafio & Comes ejuſdem dignitatis nomen eſt. 500. 849. 994
Granarium. 1010
Grandivallis Monaſterium. 223. 1278
Granea. 722. Grania. 1009. Granica. 502. 982. 1389
S. Gratæ Monaſterium. 1446
Gratianus animum à Capitularibus abhorrentem non habebat. 1148. Emendatus. 1446. Caſtigatus. 1141
Gregem unam. 006
Gregorianum officium. 731
S. Gregorii Monaſterium. 223. 1095
Gregorius M. emendatus. 1244
Gregorius M. in libro Paſtorali. 91
Gregorius M. compoſuit libellum muſicæ artis. 1134
Gregorius Nomenculator. 248
Gregorii Turonenſis Epiſcopi laus. 861
Gretſerus caſtigatus. 1199
Grimaldus Abbas ſancti Galli. 586
Grimaldus Dux Beneventorum. 1070. 1199
Grimaltus. 1382
Grimoaldus Major domûs. 564
Grimoardus Vicecomes Pariſienſis. 1524
Grimoldus Abbas ſancti Galli. 127. 781. Liber ſacramentorum ei tributus emendatur. 1171
Grinberti precaria. 824
Groſſus fuſtis. 180
Gualcauſus, Auctor antiquus gloſſæ Legis Longobardorum. 1183
Guarinus Abbas Cuxanenſis. 1304
Guenilo Archiepiſcopus Senonenſis. 606. & *ſeq.*
Guifredus Comes Ceritaniæ. 1304. 1522
Guiladus Epiſcopus. 1112
Guilleberti Epiſcopi Capitula. 1284. 1377
Guillelmus Dux Aquitaniæ. 1259
Guillelmus Abbas Divionenſis. 1291
Guillelmus Comes Cadurcenſis. 630
Guillelmus Comes & Abbas Brivatenſis. 1522
Guillelmus Raymundus de Montecatano Seneſchallus Comitis Barcinonenſis. 1296. 1558
Guillelmus durandi emendatus. 1258
Guimera Epiſcopus Carcaſſonenſis. 1534
Guiſadus Epiſcopus Urgellenſis. 1481
Gumbaldus Epiſcopus Vaſatenſis Dux Vaſconiæ. 1108
Gundacher Comes. 1440
Gundemarus Epiſcopus Gerundenſis. 1449. 1510
Gundobada Lex. 754. 1074
Gundovilla. 800
Gundulfivilla. 225. 261. 800. 1281. 1559
Gunebodigni. 722. 1036. 1130
Guntbertus Epiſcopus Ebroicenſis. 57. 1267
Guntboldus Archiepiſcopus Rotomagenſis. 29. 760
Guntfanonarius. 199. 796
Guntharius Archiepiſcopus Colonienſis. 121. 128. 137. 780
Gyrovagi. 1037

H

HAbet jurare. 1130
Habitum non decentem Sacerdotii apicem nullus Presbyter deferre præſumat. 241
Habitus laicalis. 3
Habitus Religionis. 37. Religioſus. 110. & *ſeq.*
Hadabrannus Miſſus dominicus. 83
Hadebaldus Archiepiſcopus Colonienſis. 754. 1112. 1247
Hadebertus Epiſcopus Silvanectenſis. 244. 276. 595. 629
Hadebertus aurifex. 267
Hadoindus Epiſcopus Cenomanenſis. 949
Hadrianus II. Papa. 261
Hagano Epiſcopus. 343
Hagano Comes. 300
Haias facere non licet ſine permiſſu regio. 195. 796
Haiminus Epiſcopus. 353
Halfredus Abbas Balneolenſis. 1528
Halitgarius Epiſcopus Cameracenſis. 1110. 1113
Hallæ. 695
Hamallus. 698
Hammaburgenſis Archiepiſcopatûs initia. 1116
Hanious Comitatus. 224
Hardingus Comes. 238. 243
Hardoinus Miſſus dominicus. 69
Hardradi Comitis & Ducis Auſtriæ conjuratio adversûs Karolum Magnum. 1044
Harduini pagus. 69
Hariardus Epiſcopus Lexovienſis. 245. 1267
Haribannus. *Vide* Heribannus.
Hariſtallum. 752
Harmiſcara. 56. 90. 148. 184. 207. 212. 235. 263. 270. 283. 338. 723. 766
Harmiſcara, id eſt, ſella. 360
Hartgarius Epiſcopus. 343
Hasbanium. 224
Haſla Francis ſignificat locum publicum apertum. 998
Hato Comes. 300
Hattuariæ. 224
Hatuarii. 70. 772
Hebdomadarius Monaſterii. 1384
Heccardus Comes. 1574
Hechiardus Comes Ambianenſis. 1309
Hedenulfus Epiſcopus Laudunenſis. 245. 276. 595. 606. 622
Hedui. 1231
Heidolo Epiſcopus Noviomagenſis. 669
Heidra villa in Otlingua Saxonia. 1266. 1440
Heiminus Miſſus dominicus. 1200
Heinricus Abba. 69
Heirardus Epiſcopus Lexovienſis. 245. 1267
Heirradus Abbas Magnilocenſis. 1098
Heldeſindus Abbas S. Petri Rodenſis. 1540. Poſteà Epiſcopus Helenenſis. 1303
Helegrina ſponſa Folradi. 1427
Helena oppidum pagi Ruſcinonenſis. 1254
Helenenſis Eccleſia. 634. Mater Eccleſiarum Roſſilionenſium & Vallaſpirenſium. 1275. 1543
Helenenſis pagus. 1515. 1525
Helias Epiſcopus Carnotenſis. 19. 759. 1112
Helias Epiſcopus Tricaſſinus. 1112
Helingaudus Epiſcopus Ferdenſis. 1116
Heliſachar Abbas. 1175
Hemico Epiſcopus Dienſis. 246
Henricus Epiſcopus Tullenſis. 1559
Henricus Rex Germaniæ. 295. 299. 814
Herardus Archiepiſcopus Turonenſis. 133. 612. & *ſeq.* 621. 1484. Ejus Capitula. 1257
Herba ad Caballos. 67
Herbæ maleficæ. 453. 963
Herbarum venena. 688. 836
Herbertus Epiſcopus. 1112
Hercambaldus. 443
Herculis ſimulachrum æneum. 1214
Hereburgium. 705
Hereditas paterna vel materna diviſa inter propinquos. 482
Hereditas legitima quænam cenſeri debeat. 231
Hereditas luctuoſa. 457. 481. 964. 1297
Hereditas largior Karoli ſimplicis explicatur. 815
Hereditas ejus qui ad mortem fuerit judicatus propter homicidium in Eccleſia commiſſum, ad legitimos heredes illius perveniat. 332
Hereditates colonorum. 188
Hereditatis diviſio quomodò facienda. 386. 902
Hereditoria. 461. & *ſeq.* 465. 966
Heremi ſqualor. 28
Heribannus. 187. 452. 723. 794. 963. 1181
Heribergare. 723
Heribergum facere, in heribergo manere. 194. 795
Heribodesheim. 223
Heriboldus Epiſcopus Autiſſiodorenſis. 607. 1267
Hericus Epiſcopus Lingonenſis. 1538
Herigerus Archiepiſcopus Moguntinus. 300
Herimannus Archiepiſcopus Colonienſis. 298. 299. 300
Herimannus Epiſcopus Nivernenſis 50. 57. 607. 763. 1265
Herimannus Comes. 300
Herinandus Epiſcopus Morinenſis. 669
Herio inſula maris Pictonici. 1096
Heriſliz. 333. 723. 1186
Heriſtallium. 268
Heriſzuph. 65. 1612. 768
Heriveus Archiepiſcopus Remenſis. 669
Herloinus Miſſus dominicus. 69

Herluinus Comes. 102
Herluinus Epiſcopus Conſtantienſis. 1267
Hermengardis Regina uxor Ludovici Pii. 435
Hermintrudis. *Vide* Hirmintrudis.
Heroldus caſtigatus. 1019
Herolvesfeld Monaſterium. 1378
Herpix. 692. 843
Herpuinus Epiſcopus Silvanectenſis. 1206. 1267
Hetti Archiepiſcopus Trevirenſis. 342. 755. 1107. 1112. 1174
Hybernus, hyems. 1185
Hieremias Archiepiſcopus Senonenſis. 1421
Hieronymo falsò adſcripta Homilia de Aſſumptione ſanctæ Mariæ. 1171
Hieronymus emendatus. 1126
S. Hilarii Monaſterium in Diœceſi Carcaſſonenſi. 1102. 1409. 1429. 1462
Hildebaldus Archiepiſcopus Colonienſis. 754. 1112. 1247. 1435
Hildebaldus Epiſcopus Matiſconenſis. 1206. 1257
Hildeboldus Epiſcopus Sueſſionenſis. 244. 265. 275. 599. 629
Hildeboldus Presbyter. 593
Hildebrandus Comes. 1175
Hidlebrannus Epiſcopus Sagienſis. 57. 244. 1267
Hildegardis Regina, uxor Karoli Magni. 1040. 1043
Hildegarius Epiſcopus Meldenſis. 103. 121. 608. 781. 1205. 1229. 1267
Hildemannus Epiſcopus Bellovacenſis. 1112. 1170
Hildericus Abbas Caſaurienſis. 1538
Hildericus Abbas Caunenſis. 1453
Hildeſindus Epiſcopus Ruſcinonenſis. 1303. Antea Abbas S. Petri Rodenſis. 1540
Hildigyſus Abbas Duſerenſis. 1096
Hildradus Epiſcopus Albenſis. 238. 243
Hilduinus Abbas S. Dionyſii. 1115. & *ſeq.* Archicapellanus. 610
Hilduinus Epiſcopus Aſtenſis. 238. 243
Hilduinus Abbas & Bibliothecarius. 246
Hilduinus Abba. 102
Hilduinus Pervaſor Epiſcopatûs Tungrenſis. 295. 814
Hilmeradus Epiſcopus Ambianenſis. 57. 69. 612. 1267
Hilmeradus Epiſcopus Helenenſis. 1535
Hincmarus Remenſis Archiepiſcopus. 13. 19. 29. 49. 57. 68. 87. 102. 103. 121. 127. 137. 163. 207. 217. 244. 250. 264. 275. 301. & *ſeq.* 305. 309. 593. & *ſeq.* 612. 759. 778. 823. 1267
Hincmarus Archiepiſcopus Remenſis fuit primò Canonicus, dein Monachus in Monaſterio S. Dionyſii. 1115
Hincmarus Archiepiſcopus Remenſis ſe contendebat eſſe Primatem. 1241
Hincmarus Archiepiſcopus Remenſis manu ſuâ ſcripſit librum Adalardi de ordine palatii. 1161
Hincmari Archiepiſcopi Remenſis Epiſtola de ſceleribus Karlomanni filii Karoli Calvi. 801
Hincmari Archiepiſcopi Remenſis conſilium de pœnitentia Pippini junioris. 820
Hincmarus Archiepiſcopus Remenſis defenſus. 1260
Hincmarus Epiſcopus Laudunenſis. 102. 121. 163. 207. 303. 612. 778
S. Hippolyti cella. 59
Hirminfridus Epiſcopus Bellovacenſis. 1267
Hirmingardis Regina uxor Boſonis. 1507
Hirmintrudis Regina uxor Karoli Calvi. 272. 1474. & *ſeq.* 1487. 1507. Abbatiſſa Kalenſis. 1206. 1271. 1464. Ejus conſecratio. 313. 817. Obitus. 1276
Hiſelmundus Epiſcopus. 359
Hiſpani. 1233. 1503. 1525
Hiſpani in Comitatu Biterrenſi conſiſtentes. 1444
Hiſpania pars regni Francici. 25. 1287
Hiſpania, id eſt, Hiſpania citerior. 1187
Hiſpanicæ Provinciæ. 276
Hitto Comes. 102
Hivernaticus & hivernatica ſatio. 1185
Hoenchirche. 223
Holdiſtede. 996
Homallare. 921
Homburch. 223
Homerus, id eſt, Angilbertus. 754
Homicidæ judicium pertinet ad Comitem. 27
Homicidæ impoſita peregrinatio ſacra. 441
Homicidia voluntaria. 65
Homicidia perpetrat qui pauperes expoliat & fame ac nuditate periclitari facit. 285
Homicidia ſi quis indiſcretè & præſumptiosè fecerit. 361
Homicidia in Eccleſiis vel in atriis earum commiſſa. 331
Homicidia facta propter pulverem mortalem. 1199
Homicidii inquiſitio. 485. Compoſitio. 417. 491. 499. 544. Pœna. 1378
Homicidii crimen ſi quis aliqui objecerit. 485
Homicidium Laici ſi in Eccleſia perpetratum fuerit. 1216
Homicidium pro ſimplicitate. 333. 350
Homiliæ Presbyterorum quales eſſe debeant. 1139
Homiliæ quadraginta ſancti Gregorii. 1159
Hominem ſi quis in Eccleſia interfecerit ex levi cauſa aut ſine cauſa. 331
Hominem ſi quis juſſu Regis interfecerit. 918
Hominem alienum nemo recolligere præſumat. 274
Homines non convenit ad mortem judicari in Eccleſia. 234
Homines waſſallorum dominicorum. 211
Homines qui in banno & in pœnitentia miſſi ſunt. 70
Homines majores. 786
Homines vagi & irreverentes. 280
Homines interdùm poſitum pro *omnes*. 1076. 1219
Hominium. 462
Hominum ſuorum unuſquiſque ſollicitudinem gerat. 358
Hominum interdùm ſcriptum pro *operum*. 1240
Homo Deos judicare non debet. 1213
Homo de corpore. 1561
Homo Regius & Eccleſiaſticus. 989
Homouva. 223
Homunciunculi. 508
Honor Regi exhibendus. 5
Honor Eccleſiarum. 259. 267. 1195. Eccleſiarum ac ſervorum Dei. 160
Honor Eccleſiaſticus in omnibus cuſtodiatur. 240
Honorem regium obtinere. 139
Honorem ſuum Eccleſia Dei habeat. 44
Honores tenere. 69. Habere. 107. Amittere. 330. Perdere. 359
Honores donatos habet. 88
Honores Eccleſiaſticos Eccleſiaſtici ſortiantur. 19
Honores tantas. 1006
Honores ſuos filio vel propinquo ſuo placitare. 264
Honores, id eſt, Beneficia vel Dignitates. 785
Honores aperti. 263. 808. 1286
Honorum conceſſio. 140
Honorabiles ſemper habere. 86
Honorabilitas. 168
Honoratus Epiſcopus Bellovacenſis. 669
Horrea. 222
Horro Epiſcopus. 1435
Hortamentum. 102
Hoſpitalia. 29
Hoſpitalia debent eſſe ſubjecta propriis Epiſcopis. 111
Hoſpitalia Scottorum. 34. 111. 743. 761. 1264
Hoſpitalitas commendatur. 290. 358. 1289. 1370
Hoſpitalitas jam penè adnullata eſt. 33
Hoſpitalitas ſupervenientium hoſpitum. 52. 203
Hoſpites ſupervenientes cum lectione divina ſuſcipiendi. 1382
Hoſpitum ſuſceptio negligenda non eſt. 111
Hoſtelitia. 1138
Hoſtem adnuntiare. 175. facere. 794
Hoſtileſus. 1389
Hoſtilia, id eſt, carra ad hoſtem. 1138
Hoſtilicium. 1389
Hoſtilis expeditio. 190. 333. apparatus. 199. 360
Hoſtiliter præparatus. 195
Hoſtis, id eſt, exercitus. 143. 147. 724. 963
Hucbertus Epiſcopus Meldenſis. 57. 1112
Hucciare. 1416
Hudalricus Comes & Marchio. 1267
Hudolrichus Marchio. 1466
Hugo Karoli M. filius, Abbas Novalicienſis. 1093
Hugo Abbas S. Aniani Aurelianenſis. 1145. 1498
Hugo Abbas S. Apri Tullenſis. 1561
Hugo Abba. 246. 265. 599. 808
Hugo Comes. 1471
Hugo Miſſus dominicus. 70
Humanitas, id eſt, cibus. 893
Hunaldus, Princeps Aquitaniæ. 1392
Hunfredus Abbas Dervenſis. 1267
Hunfridus Epiſcopus Morinenſis. 776. 1267
Hunfridus Comes. 102
Hungarius Comes. 102. Miſſus dominicus. 69

Hunvardus Episcopus Paderbornensis. 300
Hunulcurt. 224
Hymnus angelicus. 1225
Hypatianus Heracleæ Episcopus. 1248

I

JActivus. 448. 508. 961
Januacensis Ecclesia. 131. 782
Ictus sine sanguinis effusione. 328
Idoneare. 724
Idoneum se reddere sacramento. 182. 792
Idoneum se proprio sacramento facere. 333
Idoneum se reddere ab objectis. 52
Jean de Meung, dit Clopinel. 1008
Jectitio. 192
Jectivus. 190. 435. 437. 448. 456. 508. 552. 699. 795. 955. 961. 1273
Jecur canis dare manducandum ei qui à cane furente morsus est. 1378
Jejuni sint Episcopi quùm Spiritum Sanctum tradunt. 1242
Jejuni sint Judices quùm causas audiunt. 1130
Jejunia ecclesiastica. 1128
Jejunia quatuor temporum. 724. 1092. 1226. 1376
Jejunia indicta. 1173. 1208
Jejunia nullus laxare debet, nisi infans, aut senex vel infirmus. 1238
Jejunia interdùm constituta auctoritate Principis. 1164
Jejunia triduana in electionibus Episcoporum. 604
Jejuniorum dies. 1090
Jesse Episcopus Ambianensis. 1067. 1071. 1075. 1112. 1435
Jesticere. 190
Ignem si quis in silva comminare ausus fuerit. 333
Ignis avaritiæ & rapacitatis. 155
Ignoscendi soli gloria relicta Episcopis. 1222
Illicita qui commisit, à licitis abstinere debet. 128. 1233
Imaginarium jus. 418. 497. 505. 545. 942. 1297
Immancatio. 507. 982
Immeliorata res. 445. 451. 458. 506. *& seq.*
Immo Episcopus Noviomagensis. 19. 57. 68. 75. 102. 759. 1262. 1267
Immunitas Ecclesiarum servanda. 64. *& seq.* 95. 107. 209. *& seq.* 323. 356. *& seq.* 877. 1549
Immunitas Ecclesiarum & Monasteriorum. 142. 147
Immunitas Monasterii. 459
Immunitas rerum ecclesiasticarum. 174
Immunitas concessa bonis eorum qui cum Rege vadunt. 266
Immunitas ab expeditione hostili. 452
Immunitas patrocinari non debet falsis monetariis. 181
Immunitas de manso ad Ecclesiam dato. 212
Immunitas Sanctorum. 459. 964
Immunitatem Ecclesiæ persolvere. 239
Immunitatem Ecclesiarum si quis infregerit. 363
Immunitates Ecclesiarum quibus opitulari non debeant. 1034
Immunitatis nomine quid censeatur. 1183
Immunitatis ecclesiasticæ Formulæ. 376. *& seq.* 510. *& seq.*
Immunitatis Præceptum. 322
Immunitatis consecratio. 108. defensio. 54. 205
Immunitatum infractiones. 162
Immutatio significat imminutionem. 1241
Impedimentosa. 48
Imperatrices augustæ. 1213
Imperialis honor ab omnibus Fidelibus observetur. 240
Impingere. 842
Impingere genua alicujus. 463
Importunus Episcopus. 563. *& seq.*
Impositio manûs episcopalis. 154. 1202
Impositio manuum sacerdotalium. 213
Impossibile qui jubet, facit se contemptibilem. 102
Impossibilitatem adnuntiare. 194
Imprædatio. 88
Impulsare. 434
Inæqualitas aëris. 1163
Inantea. 866
Inbreviare. 31. 53. 97. 145. *& seq.* 182. 184. 203. 360. 724. 765.
Inbreviator sive descriptor stipendiorum regalium. 613
Incadus Episcopus Parisiensis. 1061. 1112. 1262. 1418. *& seq.* 1459
Incendia vel damna passi ab hostibus. 483. *& seq.*
Incendiarii judicium pertinet ad Comitem. 27
Incertum pro *incestum*. 1188
Incesta conjugia vetita. 46. 334. *& seq.* 355. 1374. Olim frequentia in Gallia. 834
Incestam propinquam suam si quis duxerit. 139
Incesti crimen. 740. Acriter ab Ecclesia vindicatum in Laicis. 1024
Incesti non sunt legitimi heredes. 1233
Incestuosi ad placitum Episcopi adducantur. 108. Juxta canonicam sententiam pœnitentia multentur. 340
Inconvenientes personæ. 111
Inconvenientia temporis. 117
Incrementare. 155
Increpatio Domni Apostolici. 77
Increscere. 90. 155. 163
Incrocare. 706
Inda. 222
Indemnitas. 167
Indiculum generale ad omnes homines. 431. 951
Indiculus. 61. 724
Indiculus regalis. 452. 455. 460. 513. 554. 560. 962. 1179. 1194
Indiculus quem Episcopus transmittit ad Abbatem. 508
Indiculus quem Abbas transmittit ad hominem pagensem. *ibid.*
Indiculus quem Præpositus transmittit ad Abbatem. 507
Indiculus Episcopi ad alium eulogias dirigentis. 429. 950
Indiculus commonitorius ad Episcopum. 389. 914
Indiculus Precatorius ad Episcopum. 507
Indiscretio Prælatorum. 53. 204
Indissolubiliter. 72
Indominicata casa. 1493
Indominicatæ culturæ. 214. villæ. 176. *& seq.*
Indominicatum. 197. 796
Indominicatus mansus. 257. 534. 1388. *& seq.*
Indulgentiæ concessio. 143. 147
Indurare. 193
Infantem à sanguine si quis emerit. 474. 974
Infantes. 45. 48. 139. 321. 465. *& seq.* 624. 724. 837
Infantes excusantur à jejunio. 1376
Infantes jurare debent fidelitatem Regi. 1183
Infantes matrem sequantur. 190
Infantes qui projiciuntur à matribus. 1202
Infantes oblati in Monasteriis. 1298
Infantorum. 1014
Infantulus sanguinolentus. 474. 973
Inferenda. 724. 1251
Infidelem Regis nemo celet. 243
Infideles Regis si se adunaverint ad vastationem regni. 199
Infideles Regis locum in regno habere non permittantur. 197
Infideli Regis nemo se conjungat. *ibid.*
Infidelium Regis proprietas addicatur fisco. *ibid.*
Infiduciare. 1375
Infirmi excusantur à jejunio. 1238. 1376
Infirmi sine communione non moriantur. 1169
Infirmitas generalis. 158
Infirmorum cura habenda. 1384
Infirmorum visitationes Presbyter habeat & rectè intelligat. 1377
Infirmorum domus. 35
Infiscare. 1273
Infracturæ. 508
Infracturæ Ecclesiarum. 150
Ingelbinus Episcopus Albiensis. 630
Ingelgerus Comes. 265
Ingelramnus Comes. 221. *& seq.* 800. 1468
Ingeluvinus Episcopus Parisiensis. 244. 265. 275. 599. 1284
Ingeniosæ machinationes. 212
Ingeniosè. 324
Ingenium, id est, artificium. 725. 921. *& alibi passim.*
Ingenuilis ordo. 494
Ingenuitas integra. 422. 466. 501
Ingenuitatem suam defensare. 435
Ingenuitates diverso modo factæ. 423. 945. 538
Ingenuitatis Formula. 439. 495
Ingenuitatis charta. 444. 449. 461. 475. 541. 974
Ingenuitatis chartula. 541. Epistola. 434. Titulus. 540
Ingenuitatis suæ statum si quis alicui obnoxiaverit. 422. 944
Ingenuorum libertas confirmata. 530
Ingilberga Regina. 226
Ingilwinus Missus dominicus. 69
Ingiscalcus Comes. 1267

Ingobertus Comes. 1174
Inhonoratio. 291
Injuriare. 366. 388
Injuſtitiæ vetitæ. 177. emendentur. 319
Innocentius III. caſtigatus. 1283
Innoteſcere, id eſt, ſignificare. 85. 165. & *ſeq.* 170. 211. 249. 323. 363. 393. 441. & *alibi paſſim.*
Inquietudines ſecularium hominum. 122
Inquiſitio per ſacramentum. 347
Inquiſitiones ſuperfluæ tollantur. 349
Inquiſitiones faciendæ per meliores & veraciores homines. 233. 336.
Inrationabilitas ubi inventa fuerit 31
Inrationabiliter fornicari. 1379
Inreptio. 247
Inripare meſſem alienam. 1305
Inſcriptionem præcedere oportet in omni accuſatione. 977
Inſcriptionem de ſumptibus & expenſis confirmare. 484. 977.
Inſenſibiles reddunt peccata. 89
Inſervire, id eſt, in ſervitute revocare. 67. 1184
Inſidiare iter agentem. 485. & *ſeq.*
Inſolentia Presbyteri. 236
Inſtrumenta interdicta. 1175
Inſtrumenta ſi incenſa fuerint ab hoſtibus. 392. & *ſeq.* 919
Interdicto eccleſiaſtico ſubjici juſſæ terræ Matthæi Ducis Lotharingiæ. 1559
Interdonatio. 409
Interdùm, id eſt, interim. 1015. 1019
Interpellare. 435. & *ſeq.* 452
Interpellatus ſi quis fuerit ut aliquam cauſam diffinire debeat in palatio. 196
Interprendere. 152
Intertiare. 987
Intertiata res. 698. 725. 847. 1155. 1185. 1228
Intervallum poſt matutinos & ante primam. 1385
Interventores. 725
Inteſtamentum pro *inteſtatum.* 409. 416
Inthronizare. 630. 633. 1554
Intrania. 688
Inventarium. 481
Inveſtitura curæ de manu Abbatis ſuſcepta. 1560
Inveſtiturarum varia genera. 896. 960. & *ſeq.*
Invitare ſignificat interdùm cogere. 1168
Involare. 859
Joannes Abbas S. Laurentii Cerritanienſis. 1102
Joannes Abbas S. Manſueti Tullenſis. 1559
Joannes Archiepiſcopus Arelatenſis. 1435
Joannes Archiepiſcopus Rotomagenſis. 244
Joannes Bona Cardinalis laudatus 1306
Joannes Epiſcopus Aretinus. 237. 243. & *ſeq.* 249. 250
Joannes Epiſcopus Cameracenſis. 244. 265. 595. & *ſeq.* 612. 629
Joannes Epiſcopus Barcinonenſis. 1504
Joannes Epiſcopus de Forcona. 359
Joannes Epiſcopus Pictavienſis. 1257
Joannes Epiſcopus Pinnenſis. 1192. 1538. 1541
Joannes Epiſcopus Ticinenſis. 237. 243
Joannes Epiſcopus Tuſcanenſis. 243. 247. 249. 250
Joannes Epiſcopus in Vaſconia occiſus. 1107
Joannes VIII. Papa. 237. 239. 245. 251. 274. & *ſeq.* Ejus Epiſtolæ duæ nunc primùm editæ. 1495. & *ſeq.*
Joannes Sacellarius. 752. 1021
Jonas Epiſcopus Æduenſis. 57. 70. 1267. 1472. & *ſeq.*
Jonas Epiſcopus Aurelianenſis. 1112. 1174
Jonas Epiſcopus Nivernenſis. 1112
Joſeph Archiepiſcopus Turonenſis. 584. 1299
Joſeph Epiſcopus Eporedienſis & Archicapellanus. 342. 351. 1294
Joſeph Epiſcopus Maurigianenſis. 1468
Joſue Abbas ſancti Vincentii de Vulturno. 1084
Jovis dies. 191. Mons. 1184
Iracundiam tenere contrà aliquem. 290
Iſaac Comes. 300
Iſaac Abbas Stellæ. 1257
Iſaac Epiſcopus Lingonenſis. 130. 244. 275. 776. Ei falsò tribuitur Epiſtola de Canone Miſſæ. 1257
Iſarnus Abba de ſancto Stephano. 631
Iſarnus Epiſcopus Toloſanus. 1554
Iſarnus Vicecomes Urgellenſis. 1303
Iſembardus Comes. 102. Ejus Comitatus. 70
Iſimbardus Comes. 1267. Miſſus dominicus. *ibid.*
Iſidorus Clarius Epiſcopus Fulginas modeſtè viſitabat ſuam Dioceſim. 1151
Iſo Monachus Sangallenſis. 1299. Ejus Formulæ. 586
Italia. 262. 1413
Italiæ regnum. 277. 1504
Italicum littus. 359
Italici regni Optimates. 237
Iter exercitale. 162
Iterantibus nemo manſionem deneget. 290
Iterantes nihil ab aliquo violenter tollant. 348
Iterare judicium. 725. 1219. negligentiam. 236
Iteratum non intelligitur quod ambigitur eſſe factum. 1240
Jucti ſex de vinea. 1388. & *ſeq.*
Juchos, ſive juctos, accipere. 588. & *ſeq.*
Judas eſt inter Sanctos. 297. Eum Dominus furem eſſe ſciebat. 1219
Judæ traditori comparantur qui facultates eccleſiaſticas diripiunt. 110
Judæi dent decimam. 268. 1286
Judæus ſi argentum mixtum protulerit. 185
Judex emunitatis. 1034
Judiacum villa. 1259
Judicare & indicare pœnitentiam. 507. 1023
Judicati ad mortem, pro mortuis habentur ad ante geſta. 1185
Judices publici. 1219. Undè dicti. 878
Judices electi. 133. 364.
Judicis non eſt ſine accuſatore damnare. 1219
Judices eſſe qui non poſſint. 342. 362
Judices jejuni cauſas audiant. 1130
Judices an judicare poſſint perfidos extrà præſentiam Sacerdotum. 1223
Judices pacem & juſtitiam faciant in ſuis miniſteriis. 214
Judices inquirantur ſi nobiles & ſapientes aut Deum timentes conſtituti ſunt. 338
Judices conſentientes ſint Epiſcopis ſuis ad juſtitias faciendas. 1210
Judices villarum regiarum. 115. 779
Judicum numerum & nomina ſciat Princeps. 319. & *ſeq.*
Judices de pacto. 1020
Judicum ſæva cupiditas. 405
Judicia exercenda ſunt abſque reſpectu perſonarum. 15
Judicialis poteſtas. 320
Judiciaria, territorum Judicis. 1197
Judiciariæ poteſtatis Miniſter. 27
Judicii Formula. 552
Judicio Dei ſe purgare. 229. & *ſeq.*
Judicium Dei. 333
Judicium ſupremum. 106
Judicium epiſcopale. 336
Judicium ſeculare, id eſt, Comitis placitum. 364
Judicium legale. 166
Judicium evindicatum. 437. 487. 551
Judicium ſubvertere. 1185
Judicium, etiam juſtum, nemo vendere præſumat. 232. 336
Judicium iterare. 1219
Judicium civile ſi Clericus proclamaverit. 1224
Judicium Francorum. 1185. 1286
Judicium crucis. 502. 981. explicatur. 1153. & *ſeq.*
Judicium, locus haud procul à Theodonis villa. 7. 77. 111. 758. 1259
Judith Imperatrix. 611. Mater Karoli Calvi. 71. Ejus obitus. 1492
Judith Karoli Calvi filia. 166. 789. 1271. Deſponſata Ediluſfo orientalium Anglorum Regi. 309. 816
Jugalis. 409
Julianus Pomerius Auctor librorum de vita contemplativa & activa. 1213
Julii III. numiſma. 1215
Juncellenſe Monaſterium. 1099. 1393. 1519
Juniores Eccleſiæ. 725. Comitum. 27. 508. 725. 879
Ivo Carnotenſis Epiſcopus emendatus. 1179
Ivo Carnotenſis habuit exemplar Capitularium diverſum à noſtris. 1187. 1239
Jura forenſia. 236
Juramenta vitanda. 339
Juramenta ſuper arma. 1295
Juramenti fidelitatis abſolutio. 39
Juramento ſe excondicere. 287
Juramentorum publicorum ſolennia. 451. 453. 923. & *ſeq.*
Juramentum Hincmari Archiepiſcopi Remenſis apud Pontigonem. 250

Jurare ſuper ſacra. 298
Jurare ſuper ſacra non debet Epiſcopus. 119
Jurare ſacramenta. 1193
Jurare ſuper altare. 1416
Jurare ſacramentum manu propriâ. 289
Jurare non licet per vitam Regis. 1184
Jurare manu ſeptimâ. 396. 923. manu ſuâ XIII. vel XXXVII. 485. & *ſeq.* cum duodecim ſimilibus. 65. 1079. cum duocecim francis. 436. 438. 552
Jurationis ſacramentum. 119
Juratores idonei. 329
Juratores duodecim legitimi. 331. 333
Jusjurandum dare recuſandi nemo habeat poteſtatem. 347
Juſſiaca villa. 1259. 1281. 1489
Juſta frequenter pro *juxta* poſitum in veteribus libris. 986. 1270
Juſtini junioris conſtitutio mendoſa. 1255
Juſtinianus Imperator. 277
Juſtitia omnibus conſervanda. 6. 147. & *ſeq.*
Juſtitia venalis. 156
Juſtitiam reddere unuſquiſque debet. 1192
Juſtitiam reddere & accipere. 732
Juſtitiam facere & accipere. 1185
Juſtitiam unuſquiſque faciat in ſuo miniſterio. 214
Juſtitiam & pacem habeat populus. 228
Juſtitiam qui fugerit, forbanniatur. 284
Juſtitiam diſfacere. 181
Juſtitias nemo negligat, nemo vendat. 351
Juſtitias facere. 61. 199. 336. 1227
Juſtitiæ faciendæ. 233
Juſtitiæ regales. 64. 96. 175
Juſtitiæ ſancti Petri. 1132

K

KAlenſe Monaſterium datum Hirmintrudi Reginæ. 1271
Karlomannus Rex Italiæ. 1141
Karlomannus Karoli Calvi filius. 230. 801. Abbas ſancti Arnulfi Metenſis. 1276. 1489
Karlomannus, Ludovici Balbi filius. 279. 281. 812. & *ſeq.* 1287
Karolus Calvus Ludovici Pii & Judithæ filius. 71. Quo die natus. 1492. Ei pars regni tradita eſt à Ludovico patre. 107. 133. In Regem unctus ſacro chriſmate in Eccleſia Autelianenſi à Wenilone Archiepiſcopo Senonenſi. 118. 134. & *ſeq.* 780. Interfuit Synodo Sueſſionenſi. 49. 78. Libellum proclamationis obtulit Synodo Tullenſi adversùs eundem Wenilonem. 131. 133. Coronatur Metis in regno Lotharii. 215. 301. 798. 1276. Romam proficiſcitur. 267. Eligitur Imperator. 237. 245. 251. 803. Præfuit Synodo Pontigonenſi. 249. Ejus laudes. 252. 1566. & *ſeq.* Effigies. 1306. Liber precum. 1276. Ejus anni quomodò numerandi. 797. 800
Karolus Calvus cur bona Eccleſiarum coactus eſt dare Laicis. 110
Karoli Regis Lex de compoſitione ſacrilegii. 276. & *ſeq.*
Karoli Calvi filius moritur. 1290
Karolus M. Imp. 110. Erat natione Francus. 1185. Legendi atque pſallendi & computandi peritiſſimus. 1134. & *ſeq.* Adjutor apoſtolicæ Sedis. 1032. Eum accepiſſe omnem honorem ſuum ab Eccleſia ſcribunt Romani Pontifices. 1232. Eleemoſynam mittebat ad diverſa loca. 1198. Ebrietatem in qualicunque homine abominabatur. 1173
Karoli M. egregia laus. 15. 251. 808. 1134
Karoli M. Capitula ſynodalia. 1036
Karoli M. Capitula diù obſervata in Italia. 1043
Karoli M. edictum de non dividendis rebus eccleſiaſticis. 1058
Karoli M. Imp. Epiſtola generalis ad Epiſcopos regni ſui. 1402
Karoli M. Epiſtola ad Monachos S. Martini Turonenſis. 1062
Karoli M. charta diviſionis Imperii dubiæ fidei eſſe viſa Petro Pithœo. 1068
Karolus Martellus. 109. 779. Vindicatus adversùs Chriſtianum Lupum. 1136
Karoli III. & Henrici Regum pactum. 299. 814
Karoli ſimplicis anni quomodò computandi. 814
Karolus ſimplex dehoneſtatus à Francis perfidis. 1290. 1531. 1534. in cuſtodia poſitus. 1532
Karolus Rex Burgundiæ ſive Provinciæ. 781. 1269
Klockum, id eſt, tintinnabulum. 1225
Kyrie eleyſon. 725
Kyrie eleyſon quandò dicendum cum genuflexione, quandò non. 1383

L

LAbbeus caſtigatus. 1023. 1231. 1260
Laborare ad medietatem. 729
Laborare terras. 116
Laciniam viæ facere. 687. 692. 835. 842
Læſiverpum. 382. 896
Laicalis habitus. 3
Laici omnes ordinari non poſſunt ad gradus eccleſiaſticos. 598. 622
Laici expulſi à propriis Epiſcopis, ab aliis non ſuſcipiantur. 274
Laici decimas de Eccleſias non contingant. 31
Laici diebus feſtis ad publicas ſtationes occurrant. 241
Laici communicare debent ter in anno. 1177
Laici poſſident Monaſteria. 18. 732
Laici Archipresbyteris ſuis dominari præſumunt. 353
Laicis ſuis ſi Epiſcopi injuſtè fecerint. 211
Laicorum levitas. 581
Laidradus Archiepiſcopus Lugdunenſis. 1435
Laiſus, id eſt, ſinus. 697
Lalandeus caſtigatus. 1239. 1287
S. Lamberti Martyris corpus. 297
Lambertus Comes occiditur. 764
Lanam carpere. 726
Landericus Papa. 369. Epiſcopus Pariſienſis. 861. 865. 867
Landramnus Archiepiſcopus Turonenſis. 1112
Lanfredus Abbas Mauciacenſis. 1483
Lantbertus Epiſcopus Matiſconenſis. 244
Lantuveri, id eſt, regni invaſio. 44. 762. 1264
Lantuvinus. 195
Lapides pretioſi. 1007
Laquays. 1198
Laſſatio. 173
Latibuloſa Miſſarum officia. 241
Latinioſa. 399
Latro nocturnus. 485
Latro forbannitus. 65. & *ſeq.* 769
Latro cui vita perdonata eſt. 228
Latronem ſe defendentem ſi occidi contigerit. 347
Latronem nullus celet. 65
Latronem ſi Comites vel Miſſi forbannierint. 227
Latrones quidam fiunt propter inopiam. 330. 1165
Latrones exturbandi ſunt. 228
Latrones qui nunc nihil mali agunt, & quod jamdiù fecerunt emendatum habent. 70
Latrones qui magnam habet blaſphemiam. 229
Latronesquidam occultè fovent. 346
Latronis veſtigia minare. 1305
Latrocinii pœna in ſervo. 832
Lavajes Monaſterium. 631
Lavandarium. 1542
Lavatio pedum exhibenda peregrinis. 1087
Laubias. 224
Laudunum. 764
Laudunenſis Comitatus. 293. pagus. 268
Laudunenſus pagus. 68
Launif. 268
S. Laurentii Monaſterium in pago Narbonenſi. 1102. 1451
S. Laurentii Cerritanienſis Monaſterium. 1102
S. Laurentii Leudenſis Monaſterium. 224
Laurishamenſe Monaſterium. 1093
Laye etymologia. 691
Lebbraha Monaſterium. 59. 767
Lectarii. 455
Lectionarium. 1155
Lectionarius per circulum anni. 1309
Lectioni omnes Monachi interſint. 1387
Lector in Eccleſia priùs benedictionem non petat quàm omnes ſedeant. 1383
Lector tamdiù legat uſque dùm omnes Monachi in unum poſiti compleant. 1382
Lector accipiat mixtum poſt cœnam. 1381
Lectoris ſolius vox audiatur in refectorio. 1384
Lectuaria, ſupellectilis pars. 1011
Ledi. 224
Legatarii, id eſt, Executores teſtamentarii 415. 529. 571
Legatariorum tractoria. 387. 891
Legati à latere Regis ad inquirendam Monachorum vitam & mores. 15. 1261
Legatorum apoſtolicæ Sedis auctoritas. 248. 250

Legationes palatium adeuntes recipere. 116
Lemovicenſe puellarum Monaſterium. 1097
Lens. 268
Leonis I. Papæ Epiſtola ad Flavianum recenſita inter regulas fidei. 617
Leonis III. Papæ purgatio. 739. 1205
Leo Epiſcopus Gabinenſis. 247. 249. & *ſeq.*
S. Leodegarius Epiſcopus Auguſtodunenſis. 1495. 1518
Leodis, id eſt, fides. 928
Leodicum. *Vide* Leudica.
Leodinus Epiſcopus Mutinenſis. 238
Leonellus de Chieregatis Epiſcopus Concordienſis. 1214
Leonnius Abbas S. Hilarii in diœceſi Carcaſſonenſi. 1429
Leothericus Archiepiſcopus Senonenſis. 1302
Leporem ſi quis alium vocaverit. 841
Leptinis. 225
Leſera fluvius. 1044
Letania major. 726. 1208. 1219
Letania facta. 1080
Letaniæ. 121
Letaniarum obſecrationes. 596
Letaniæ Karoli Calvi. 1486
Letaniam evertere. 1223
Letardus Comes. 265
Leudis, pretium compoſitionis pro homicidio. 961
Leudem componere. 331. 696. ſolvere. 65. 228. 464. 768. deſolvere. 449. tranſſolvere. 499. & *ſeq.* ponere. 544. burire. 500
Leudeſamio promittantur Regi. 396. 926
Leudica civitas. 71. 78. 773.
Leudo Abbas. 1527
Levitatum perſeverantia. 50
Leuſeuverpire. 383. 897
Leutbertus Archiepiſcopus Moguntinus. *Vide* Luitbertus.
Leutbertus Epiſcopus. 137
Leutfridus Comes. 221. & *ſeq.*
Lex aliquandò ſignificat conſuetudinem & uſum, aliquandò pœnam ſive multam. 1191
* Lex fit conſenſu populi & Conſtitutione Regis. 177
Lex & conſuetudo uniuſcujuſque nationis ſervanda à Magiſtratibus. 82. 380. & *alibi paſſim.*
Leges divinæ, id eſt, ſacri Canones. 101. 1268
Leges eccleſiaſticæ. 1211
Leges divinæ & humanæ ſive mundanæ. 148. 150. 166. 175. 1268
Leges mundanæ & eccleſiaſticæ. 209. & *ſeq.* 263. 270. 1121
Leges mundanæ. 178. 274. 342. 364. 1549
Legis mundanæ documenta. 289. Codex. 278
Lex mundana Theodoſiano corpore comprehenſa. 566
Lex terrena. 484
Legis Doctores. 1193
Leges ſeculares recipiuntur à Legibus eccleſiaſticis & divinis. 368
Lex Romana. 411. 415. 465. 476. 479. & *ſeq.* 487. 535. Secundùm eam vivit Eccleſia. 995. 1051
Legum Romanarum uſus prohibitus à Regibus Gothorum. 1230
Leges Romanæ de ſacrilegiis. 277
Lex Alamannorum. 588. Gundobada. 754. Salica. 192. 534. 537. 552
Lex Longobardorum emendata. 992
Liar etymologia. 682
Libellarii, id eſt, liberi homines. 1053
Libellarii ſunt qui per chartam facti ſunt liberi. 1077
Libellarium jus. 241. 804
Liberalis Epiſcopus Oximenſis. 822
Liber homo olim non poterat fieri Monachus ſine permiſſu Regis. 1164
Liber homo ſi ſe vendiderit. 474. 970
Liber homo ſi ſe ad ſervitium alteri ſubdiderit. 321. 332. 1291
Liber homo qui ſe loco wadii tradiderit in alterius poteſtatem. 192
Liber homo ſi ad patriam defendendam ire neglexerit. 325
Liber homo ſi Eccleſiam conſtruxerit in ſua proprietate. 339
Liber homo Seniorem qualem voluerit accipiat. 44
Liberi homines qui ſuper alterius terram reſident. 336. 349
Liberi homines qui fraudulenter ac ingeniosè res ſuas Eccleſiis delegant. 324
Liberi homines qui per ſe expeditionem facere poſſunt. 187
Liberi homines qui infames vel clamodici ſunt de teſteiis vel latrociniis. 228
Liberis hominibus nihil ſuperponantur. 322
Liberos homines vendere non licet. 193
Liberas perſonas nullus Judex publicus audeat pignorare in bubus. 325
Libertos ex familia Eccleſiæ facere non licet Epiſcopis qui nihil ex proprio ſuo contulerint. 366
Libertare. 995
Libertatem ſuam quomodò quis probare poſſit. 1327
Libertaticum. 462
Libertatis Formula. 495
Libertinitatis gratia. 466. munus. 440. obſequium. 424-475. 538. 540. & *ſeq.* 946. ſervitium. 444
Libra auri vendatur duodecim libris argenti. 185
Librarii veteres omnia turbarunt. 1160. Eorum incuria. 1162
Libri debent eſſe bene emendati & correcti. 1160
Libri de bibliotheca. 1085
Libros ſuos Karolus Calvus diſtribui jubet poſt obitum ſuum. 264
Licitis jure utitur qui illicita nulla commiſit. 127
Lidemonia. 530. 572
Ligare licet furem aut alium quemlibet reum. 842
Ligaturæ maleficæ. 688. 836
Ligeris fluvius. 267
Ligeris fluvius quis in Lege Salica. 1049
Ligurium. 268
Limanicus pagus. 1392
Limina B. Petri. 1291
Lindenbrogius emendatus. 988. 992
Lingonenſis Eccleſia. 539
Lingua Epiſcopi non debet jurare ſuper ſacra. 119
Lino inciſo. 415. 529. 571
Linteamina altaribus præparanda. 1167
Liptinæ. 225
Liptinenſe palatium. 750
Liptinenſe Concilium. 109. Illud ſuppoſititium eſſe contendit Papebrochius. 1200
Liptinenſis Synodus duplex non fuit. 1021
Lirinenſe Monaſterium. 372. 870. 1295
Liſga. 268
Liſvinus pagus. 69
Litania. *Vide* Letania.
Lithoſtrotum. 726 1216
Litigantes ſi ad pacem redire noluerint. 363
Litis decima. 903
Litoſtratum. *Vide* Lithoſtrotum.
Litteræ canonicæ. 597
Litteras regias ſi quis deſpexerit. 266. 330. 1194
Litus, id eſt, fiſcalinus. 686
Litus, id eſt, fiſcalinus vel ſanctuarius. 833
Liugas. 223. & *ſeq.*
Livor alienæ felicitatis. 113
Livorare. 390. 395. 486. & *ſeq.* 916
Liutfridus Comes. 238
Liutgardis uxor Karoli M. 1050
Locationem pro receptione diſpenſæ exigere. 23
Loithihunt. 829
Lomenſis Comitatus. 224
Longlarium. 280
Longobardi Epiſcopi ſacramenta exigebant ab his quos ordinabant. 1150
Longobardorum regnum. 1550
Longobardorum Lex emendata. 992
Lotharingia undè dicta. 776
Lotharius Ludovici Pii filius ſit conſors Imperii. 1080. Hirmingardim Hugonis Comitis filiam ducit uxorem. 756. Romam proficiſcitur juſſu patris. 1290. A fratribus ſuis vincitur. 39. Pacem cum iiſdem facit. 7. Fit frater Monaſterii S. Martini Metenſis. 1279. Ejus mors. 776. Laus. 1565. Ejus anni quomodò computandi. 1111. Ejus Capitula. 317. & *ſeq.*
Lotharius Rex Auſtraſiæ ſive Lotharingiæ. 1268. 1271. Ad oſculum receptus à Ludovico & Karolo fratribus. 163. Ejus divortium ab uxore Theutberga. 166. & *ſeq.* 202. 790. 797. Obitus. 215. 301. 1277. Ejus regnum diviſum Inter Karolum & Ludovicum. 221. 277
Lotſelmus Miſſus dominicus. 359
Luca. *ibid.*
Luceria. 362
Lucrum turpe, quid. 184
Lucrum turpe non condecet in chriſtiana Religione. 151

Ludovicus Abbas S. Dionyſii. 13. 59. 69. 767. 1258. 1267
Ludovicus Balbus, Karoli Calvi & Hermentrudis Reginæ filius. 272. Coronatûs Compendii VI. Idus Decembris. 271. 305. 811. 1286. 1502. Nunquam fuit Imperator. 811
Ludovicus Pius ortus ex progenie Clodovei & S. Arnulfi, in Imperatorem coronatus à Stephano Papa. 220. 799. Regni diviſionem inſtituit inter filios. 1080. 1117. Terreno Imperio deſtitutus factione quorundam. 105. 220. Examinari fecit decreta quatuor Synodorum in conventu Wormatienſi. 1113. & *ſeq.* Ejus capitula de regula S. Benedicti. 1083. Ejus cura de rebus eccleſiaſticis. 601. Ejus effigies. 1305. Obitus. 1492. Epitaphium. 1565. Laudatur. 252. 439. 1498. Ejus Epiſtola ad Emeritanos. 817. Ejus donatio facta Eccleſiæ Romanæ arguitur falſitatis. 1104
Ludovici Pii vita emendata. 1192
Ludovicus II. Imperator. 226. 277. Ejus Capitularia. 345. & *ſeq.*
Ludovicus Rex Germaniæ, frater Karoli Calvi. 7. Regnum Karoli invadit. 101. & *ſeq.* 121. & *ſeq.* 135. 137. 247. & *ſeq.* 778. 807. Ejus pœnitentia. 127. 780
Ludovicus III. Rex Francorum, Ludovici Balbi filius. 279. 281. 812. & *ſeq.*
Lugdunenſis pagus. 224. 1403
Lugdunum. 224
Lugdunum clavatum. 764
Luitbertus Archiepiſcopus Moguntinus 207. 222. 797
Luitofa. 224
Lullus Archiepiſcopus Moguntinus. 1123. 1300. Emendatus & illuſtratus. 1027
Luminaria Eccleſiæ. 53. 203. 443. 876
Luminaria arboribus. 726
Lunatenſe Monaſterium. 1099
Lundenſis Archiepiſcopatûs initia. 1116. 1556
Lunis. 359
Luparii. 1074
Lupinini Epiſcopi cauſa. 1249
Lupus Abbas Ferrarienſis interfuit conventui apud Bonoilum. 1266. Auctor Canonum Synodi Vernenſis. 1260. Emendatus. 1287
Lupus Comes Firmanus. 1538
Lupus Epiſcopus Albienſis. 245
Lupus Epiſcopus Catalaunenſis. 759. 1261
Luſa diabolica. 1227
Lutera. 223
Luxovienſe Monaſterium. 223. 372. 870. 1295

M

Maalinæ. 224
Macedo Miſſus dominicus. 359
Machinationes indebitæ. 47. 141. 209. 269. ingenioſæ. 212
Madalveus Epiſcopus Virdunenſis. 824
Madaſciæ de lino. 1390
Madaſcius Gothus. 236
Madelgaudus frater Angilberti. 1057
Madreciſus pagus. 70. 771
Magenhardus Comes. 300
Magnardus Archiepiſcopus Rotomagenſis. 754. 1045. 1057
Magniacus vicus in Comitatu Nivernenſi. 818
Magnilocum Monaſterium. 1098
Magno ſive Magnus Archiepiſcopus Senonenſis. 443. 755. 960. 1057. 1071
Maholum. 687
Major domûs regiæ. 388. 393
Majorata emendatio. 1492
Majores natu. 786
Malaſci ſive Mallaſti Monaſterium. 1100. 1408. 1428. 1461. 1517. 1534
Malaſti caſtrum. 1537
Maldri duo de grano. 587
Malefactor ſi occiſus fuerit dùm Comes eum comprehendere nititur. 228
Malefactoaem ſi Comites vel Miſſi forbannierint. 227
Malefactores efficiuntur propter indigentiam. 330
Malefactores ſi de uno regno in aliud fugerint. 66. 100
Malefici diſperdantur. 230
Maleficiorum omnium reſolutio. 661
Malitias facere. 177
Mallare. 152. 423. 449. 453. 688. 1490. 1497
Mallare aliquem de aliquo negotio. 326
Mallare aliquem in ſervitio. 326. & *ſeq.*
Mallatio. 151
Mallobergia, id eſt, loca tecta. 851
Mallum. 441. 681. 727
Mallum publicum. 435. 448. 451. & *ſeq.* 498
Mallum, hoc eſt, placitum majus ſive generale. 954. 1193
Mallum Comitis. 228
Mallum conſtruatur à Comite propter calorem ſolis & pluviam. 1193
Mallus in Eccleſia non habeatur, neque in immunitatibus vel atriis Eccleſiarum. 55. 206. 233. 366
Malla Comites teneant. 265
Mallum vicini Comites non teneant in una die. 190
Mallum quibus temporibus habendum. 55. 206
Mallum interjicere. 190
Mallum Remis. 71. 773
Malum ibi emendandum ubi perpetratum eſt. 66. 227
Mamillam ſtringere. 689. 837
Manaſſe Abba de Aurigema. 631
Manaſſes Epiſcopus Cameracenſis. 1170
Mancare. 691
Mancio Epiſcopus Catalaunenſis. 669
Mancipia Eccleſiarum. 55. 206
Mancipia eccleſiaſtica in ſecularem ſervitutem non rediganter. 364
Mancipia Chriſtiana non tradantur Judæis. 725
Mancipia eccleſiaſtica nemo niſi ad libertatem commutet. 56. 208
Mancipia Eccleſiarum eo modo contineantur ſicut res ad fiſcum dominicum pertinentes. 231
Mancipia duo habeat unaquæque Eccleſia. 327
Mancipia emi poſſunt ante nota teſtimonia. 1052
Mancipia originalia. 446. 547
Mancipia aliena ſi intrà immunitates fugerint. 96
Mancipia ſtantia. 963
Mancipiæ in feminino genere. 1078
Mancipiorum pretium varium olim fuit. 832
Mancipium ſuum quæque poteſtas recipiat. 190
Mancipium ejuſdem meriti. 474
Mandare, id eſt, mittere, notum facere. 83. & *alibi paſſim.*
Mandatarius. 1394. 1490. 1497. 1512
Mandatum ad cauſam agendam in mallo. 423. 426. 441. 449. 965. 470. 494. 949. 958. 961. 968. 979
Mandatum ad teſtamentum geſtis publicis alligandum. 531
Mandatum qualiter maritus negotium uxoris proſequatur. 479
Mandatum ad pedes lavandos. 1086. Poſt Cœnam fiat. 727
Mandatum ad eleemoſynam faciendam. 555
Mandualis. 701
Manducare ſuper tumulos. 746
Manere, verbum obſcœnum. 1023. 1025
Mangones. 727. 1198
Manicas quas vulgò wantos appellamus. 1086
Mannire. 727
Manniri & banniri. 176. 790
Mannitio. 681. 727
Mannitiones de ingenuitate & de hereditate. 1105
Mannitus. 455. 681. 964
Manoaldus Miſſus dominicus. 1200
Manopera. 188. 727. 794
Manoperarii 1387. & *ſeq.*
Manſio tribuenda peregrinis. 442. 959. Deneganda non eſt iter facienti. 290
Manſio Presbyteri. 55. 206. 233. & *ſeq.*
Manſiones. 157. 880
Manſiones providere. 1184. requirere. 459. & *ſeq.* accipere in domibus. 348
Manſionarii. 1170
Manſionatici. 624. 728. 880
Manſionaticos requirere. 582. exigere. 580. parare. 28. accipere. 266. 809
Manſiones. 157. 880
Manſoarii. 387. 906
Manſuaria. 449
Manſuarii. 116. 182. 258. 780
Manſus. 728. Manſa. 188. 728
Manſellus. 425. 948
Manſus dicebatur certus agri modus cum ſtructura plerunque ad manſionem. 768
Manſus eſt villa coloni unius habitationi propria. 906. 980
Manſus ad Eccleſiam datus. 298. 212
Manſus integer, qui habeat bunuaria duodecim de terra arabili & mancipia duo 327. 1148

Manſus indominicatus. 257. & *ſeq.* 534. 806. 1384. & *ſeq.*
Manſi hereditarii. 214. ingenuiles & veſtiti. 906. 1389. ſerviles. 534. 1389
Manus Epiſcoporum chriſmate ſacro peruncta. 119
Manus epiſcopalis ſive ſacerdotalis impoſitio. 154. 213. 1202
Manum mittere non licet in unctum Domini. 118
Manus quæ alienas ſordes curat detergere, munda eſſe debet à ſordibus. 112
Manu propriâ ſingulâ ſacramentum jurare. 289. 1188. ſeptimâ. 396. 923. tertiâ decimâ. 485. trigeſimâ ſeptimâ. 486
Manus ſervi ſi exuſta fuerit in judicio. 332
Manus mortua, & manus firma. 198. 232. 340. 728
Manûs regiæ ſubſcriptio. 883
Manum perdat Notarius qui falſitatem ſcripſerit. 338
Manum perdat percutiens falſam monetam. 185
Manum perdat qui mixtum denarium & minùs quàm decet penſantem monetaverit. 179. & *ſeq.*
Manufirmata. 214
Manufirmationes & manuſcriptiones. 1228
Manumiſſi in Eccleſia ſub ejuſdem Eccleſiæ tuitione conſiſtebant. 947
Manumiſſio ſervorum propter nativitatem filii Regis. 396. 433. 926. 951
Manumiſſio ſervorum ut Clerici fiant. 1145
Manumiſſio per denarium. 387. 449. 461. 690. 839. 905. 996. 1227
Manumiſſiones in Eccleſia factæ. 968
Manumiſſionis Formula. 423. & *ſeq.* 444. 475. 495. 539. & *ſeq.* 945. 1498
Manumiſſionis geſta. 466
Manumiſſionis libellus. 440. 956
Manutergia ad involvendos libros. 1085
Manzeres. 362
Maraſcalci. 67. 769
S. Marcelli Monaſterium. 224
Marcha. 48. 162. 187. 235. 360. 729. 803. 1188
Marchia firmana. 1550
Marcha Hiſpanica. 27. 818. 1083. 1175. 1187
Marcha Toloſana. 1083
Marchio, Comes marcæ præpoſitus. 803
Marchionum origo. 1188
S. Marculfi corpus quieſcit apud Corbiniacum. 293. 1289
Marculfus Monachus Auctor Formularum. 369. 1295. Ejus ætas inquiritur. 861
Mareſci primi Monaſterium. 1094
Margilam carricare. 188. 794
Maria Abbatiſſa Lemovicenſis. 1098
S. Maria in Deonant. 224
S. Mariæ in Biſinciono Monaſterium. 224. 1281
S. Mariæ in Lemovicas Monaſterium. 1097
S. Mariæ ad Orubionem Monaſterium. 1102
Maricus Epiſcopus Biterrenſis. 276
Mariſcus unus. 75
Maritima cuſtodia. 69. 772
Maritus qualiter negotium uxoris proſequatur. 479
Marito an liceat uxorem dimittere propter adulterium. 1204
Maritus ſi fuerit leno uxoris ſuæ. 1203
Marrire, id eſt, irrumpere. 1056
Marritio. 84. 775
Marſna. 41. 45. 78. 100. 111. 124. 170. 762
S. Martini in Biſunciono Monaſterium. 224
S. Martini Metenſis Monaſterium. 1279
Martyrologium ſuum unuſquiſque Presbyter habeat. 1377
Maſau ſubterior & ſuperior. 223. & *ſeq.*
Maſculi ſtant in Eccleſia ad auſtralem partem. 1353
Maſonis Monaſterium. 223
Maſtracurii Monaſterium. 1098
Mater ſi filium ſuum coram Epiſcopo tenuerit ad confirmandum. 1054
Matfredus Comes Aurelianenſis. 265. 300. 1115. 1446
Matiſconenſis pagus. 70. Comitatus. 1506
Matriamen. 684. 1297
Matricularii. 972
Matrimonia ſervorum. 1245
Matrimonia vetita uſque ad ſextum gradum. 1248
Matrimonium non ſolvatur, etiam prætextu pietatis, niſi ex conſenſu conjugum. 335
Matrina de fonte aut confirmatione. 1202
Matrinæ. 1178
Matronarum opes venari obſequiis. 1070
Matthæus Dux Lotharingiæ. 1559
Matutinale donum. 992
Mauciacum Monaſterium. 1098
Mauri Monaſterium. 223
S. Mauri Monaſterium in Diœceſi Argentoratenſi. 1095
S. Mauri Monaſterium ſuper Ligerim. 1095. 1436. 1456
S. Maxentii Monaſterium. 1096
S. Maximini Monaſterium. 222
Meâ culpâ dicat Monachus veniam petens. 1384
Medici generalem medicinam conficiunt quandò infirmitas generalis in terram venit. 158
Mediomatricum civitas. 121
Medraldus Abbas Conquenſis. 1098. 1417
Megerenſes. 223
Megeni Monaſterium. *ibid.*
Melaredum Monaſterium. 1094
Melcianus pagus. 69
Meldis civitas. 173
Meliorare. 58. 404. 407. 480. 516. & *ſeq.* 1406
Meliorare ſi quis filium aut nepotem voluerit. 411
Melioratæ res. 514. 520. 573
Melioratio. 519. & *ſeq.* 1558
Melioriſſimus. 1009
Mella Abbatia. 224
Mellitus Epiſcopus Londonienſis. 1243
Melodunum Caſtellum. 136
Meludenſe Monaſterium. 1094
Membra perdonare. 1191. obtinere. 1209
Membra in gyro tanta. 493
Memoria interdùm ſumitur pro altari in quo poſitæ ſunt Reliquiæ Sanctorum. 1128. interdùm pro ipſis Reliquiis. 1127
Memorialia capitula Miſſis dominicis tradita. 369. 199. 765
Mempiſcus pagus. 1188
Menadinii Monaſterium. 1098
Menardus caſtigatus. 1206
Menate Monaſterium. 1098
Mendici per regiones vagari non permittantur. 1165
Menſæ regiæ ſi quis culpatorum particeps fuerit. 68. 1295
Menſura de palatio accipienda. 182
Menſurabiles panes. 183
Menſuræ æquales ſint. 1187
Menſuram adulteraſſe ſi quis reputatus fuerit. 182
Mercada. 460. 965
Mercata die dominico in ullo loco habeantur. 182. 1173
Mercata omnia unuſquiſque Comes inbreviari faciat. 182
Merces, id eſt, eleemoſyna. 790. 1042
Mercoralis Abbas Balneolenſis. 1425
Merere. 81. 100
Meretricem ſi quis clamaverit. 841
Merita accolanorum. 570. ſervorum. 573. 1017
Meriti ejuſdem mancipium. 474
Merebecchi. 224
Merſio trina in baptiſmate. 1202. 1211
Meſſem alienam ſi quis inripaverit. 1305
Meſſes ſi quis vaſtaverit tempore defenſionis. 1294
Metis civitas. 121. 208. 216. 223
Metenſis Comitatus. 1281
Metenſis cantilena. 712. 1067
Metropoles regni Francorum XXI. in teſtamento Karoli M. 1071
Metropolitani Ducibus comparantur. 1183. Sine Epiſcopis comprovincialibus nihil debent præſumere. 101
Metropolitani arx. 1020
Metropolitani inſtituti à Pippino Rege. 1027
Metropolitano commiſſa eſt cura totius Provinciæ. 628
Metropolitanus pallio ſublimatus. 1220
Metropolitanus non debet mittere falcem in Provinciam alterius Metropolitani. 219
Metullum. 178. 791
Meurſius caſtigatus. 1138
Meurtre etymologia. 1020
S. Michaelis Veſontionenſis Monaſterium. 224. 1094. 1281
S. Michaelis Cuxanenſis Cœnobium. 674. 1303
Miciacenſe Monaſterium. 1406. 1439
Micio. 1061
Milarium. 690
Miliduniſus pagus. 70
Militaris res diſpendium pati non debet propter abſentiam Epiſcoporum. 17
Militia Regi debetur ab Eccleſiis. 136
Militia regni aucta ex rebus eccleſiaſticis. 108
Milo Comes Narbonenſis. 1394. 1557

Milonis Comitatus. 70
Mimmogerneferda, id eſt, Monaſterium in Weſtphalia. 816
Minare. 685. 831. Minare veſtigium. 844. 1305
Minimiſſimus. 1298
Miniſter judiciariæ poteſtatis. 27
Miniſter Dei multò pretioſior eſt quàm atrium templi vel parietes. 1549
Miniſteriales, id eſt, coloni, villici. 979
Miniſteriales villarum. 729
Miniſteriales dominici. 189. Comitum. 27. 183. 263. 269. 330. Miſſorum dominicorum. 200. 1273. Regni. 214. Advocatorum. 152
Miniſterium Eccleſiæ. 627
Miniſteria Eccleſiæ vendere non licet. 297
Miniſterium perdere. 360
Miniſterium pro territorio. 962
Miniſtri Eccleſiæ. 162. 189. Subdi non debent arbitrio Poteſtatum temporalium. 1126. Non debent eſſe obnoxii humanæ ſervituti. 1145
Miniſtri Epiſcoporum. 23. 56. 206. 212. 289. id eſt Archipresbyteri & Archidiaconi. 624. & ſeq.
Miniſtri Regis, Regni, Reipublicæ. 46. 55. & ſeq. 66. 67. 117. 140. 174. 177. & ſeq. 180. 182. & ſeq. 206. 229. 324. 325. 333. 336. 339. 340. 356. Quales conſtituendi. 114
Miniſtri Reipublicæ iniqui. 1106
Miniſtri Comitum. 115. 200. 229. 289. & ſeq. 360
Minorare. 183. Minoratio. 1546
Minorationem contrà Legem facere. 28
Minuare. 375. 407. 410. 427. 451. 522. 580
Minuatio. 428
Miraumontius caſtigatus. 1195
Miro Epiſcopus Gerundenſis. 674. 1303. 1541
Miſceant quatuor fratres juniores. 1384
Miſculare. 185
Miſericordia, id eſt, eleemoſyna. 1203
Miſericordia temperet ſeveritatem poteſtatis. 15
Miſericordia rationabilis. 140
Miſericordia ergà iniquos noxia eſt. 125
Miſericordiam concedere pœnitentibus. 80
Miſericordiam rationabilem exhibere. 101
Misfacere. 144. & ſeq. 147. 280. 786
Miſprindere. 147. & ſeq. 786
Miſſam celebrare. 135. 1123. cantare. 561. 1168
Miſſam nemo ſolus cantet. 1377
Miſſam facere liceat ſoli Presbytero. 1209
Miſſas celebrare non licet Presbyteris ignotis. 353
Miſſas Presbytero celebrare non licet ſine licentia Epiſcopi. 233
Miſſas in domibus ſuis nemo celebrare præſumat ſine licentia Epiſcopi. 241
Miſſas Archiepiſcopus ſine Pallio dicere non præſumat. 735
Miſſa ordine Romano celebretur. 729
Miſſa nullo modo celebrari poteſt abſque perceptione corporis & ſanguinis Domini. 1377
Miſſa celebranda non eſt niſi cùm adſunt communicantes. 1209
Miſſa quam Sacerdos pro ſe canet. 1350
Miſſarum ſolemnia. 1478
Miſſa judicii. 647
Miſſa pro defunctis. 1382
Miſſa an cantanda ſit pro ſervo fugitivo in fuga mortuo. 1010
Miſſa, id eſt, dies feſtus. 1173. S. Joannis. 44. 1079. S. Juliani. 1522. 1553. S. Martini. 177. & ſeq. 189. 731. S. Remigii. 159. 185. 189
Miſſæ decenſitæ. 1393
Miſſalem unuſquiſque Presbyter benè & diſtinctè perlegat & intelligat. 1377
Miſſalis Gregorianus. 1155. plenarius. 1156
Miſſatici ubi ſimul venerint, Miſſi ſimul veniant. 61
Miſſatici regii poteſtate funguntur Epiſcopi in ſuis Diœceſibus. 1283
Miſſaticum. 36. 56. 66. & ſeq. 100. 137. 145. 158. 199. 208. 227. & ſeq. 242. 261. 265. 770. 775. 1197
Miſſi diſcurrentes. 145. 150. 452. 459. & ſeq. 511. 521. 560. 786
Miſſi dominici. 439. 441. 731. Majores. 146. 150. Eorum nomen explicatum. 769. Per omne regnum conſtituti. 265. Fideles & ſtrenui per ſingulos Comitatus regni mittantur. 31. Quales conſtituendi. 117. Conſtituantur à Papa & ab Imperatore. 318. Juſtitias faciant. 199. Eorum officium. 15. 30. & ſeq. 42. 53. & ſeq. 61. 63. & ſeq. 69. & ſeq. 203. 205. 228. 955. Pacem & juſtitiam faciant in ſuis Minaſteriis. 214. Epiſcopos adjuvent ad exequendum miniſterium ſuum. 288. Eorum negligentia quomodò caſtiganda. 359
Miſſi de palatio. 386. ex latere Regis. 398. 927
Miſſi dominici ad perſpicienda loca Monaſteriorum. 53. 203. 1261. 1383
Miſſorum dominicorum nomina. 68. placita. 337. 1188
Miſſorum dominicorum adlocutio ad Clerum & plebem electionis cauſa congregatam. 601
Miſſi Epiſcoporum & Comitum. 258. 289. & ſeq. 359
Miſſi Reipublicæ & Epiſcoporum. 152. 189
Miſſus S. Petri. 732. 1200. Romanæ Eccleſiæ. 247. 250
Miſſum in vice ſua dirigere ad placitum. 456
Mittius. 387. & ſeq. 907
Mixtum accipere ſuper conſtitutam annonam. 1381
Mixtura auri vel argenti. 185
Modius juſtus ubique fiat. 182
Modoinus Epiſcopus Auguſtodunenſis. 1472
Moguntiacum Concilium emendatum. 1209
Molbarium. 224
Molinæus caſtigatus. 1148. & ſeq
Monachare. 1553
Monacha nulla fiat ante annos XXV. ætatis. 1163
Monachi olim erant extrà Clerum. 871
Monachus ſi quis fieri voluerit. 431
Monachus nullus fieri poteſt ſine conſenſu domini ſui. 1145
Monachi non facilè recipiendi 574. 1110
Monachi regularem ordinem teneant. 357. Eis omnia neceſſaria miniſtrentur ab Epiſcopis. 1207. Ipſi verò ſubjecti ſint Epiſcopis ſuis. 1204. Aliò transferri non poſſunt ſine Abbatis ſui & proprii Epiſcopi atque Archiepiſcopi licentia. 782. Eis olim non licebat proficiſci in regionem longinquam abſque permiſſu Epiſcopi ſui. 1223. Fugitivi & apoſtatæ revocandi & puniendi 16. 576. & ſeq. 1299
Monachum alienum ſi quis ſuſceperit. 577
Monachus ſi Monaſterium ſuum dimiſerit. 1221. & ſeq.
Monachi cupiditatis cauſâ vagantes. 16. Venditant falſas Reliquias. 1128
Monachorum uniuſcujuſque Monaſterii numerus deſcribatur. 53. 204
Monachi communionem percipiant omnibus diebus dominicis. 1380
Monachi bis in die reficiunt per æſtatem. 1381. Penuriam cibi & potûs ac veſtimentorum patiuntur. 18. Manducare non debent in domo infirmorum. 1092. Eis vetitum habere peculiare. 1086
Monachi judicentur à ſuis Epiſcopis. 1126. in Synodis. 52
Monachorum carcer durus. 1088
Monachus junior benedictionem petat à Priore. 1385
Monachus veniam petens dicat *Meâ culpâ* 1384
Monachis incognitis ad lectionem omnis occurrit congregatio. 1382
Monachi ad palatium non veniant. 30. 36
Monachi non poſſunt eſſe compatres. 1085. 1251
Monachis de locis ſui expulſi. 155
Monachi dæmoniacâ invidiâ moti. 1063
Monachi falſarii. 1072
Monachi quidam ſunt ditiores quàm fuerant Seculares. 1070
Monachi regulares qui juſſu imperiali Cœnobia inſtruant. 1380
Monachorum Sangallenſium capitula. 1383
Monachis confeſſio peccatorum fieri non poteſt. 1243
Monachiſmum deſerere licet ſponte propriâ. 1479
Monaſterialis Religio ſignificat canonicam ac regularem vitam. 1115
Monaſteria Canonicorum & Monachorum. 110. 203. 349. 354. Canonicorum & Sanctimonialium. 12
Monaſteriis condendis olim Principes dabant loca. 1195
Monaſterium ſi quis voluerit conſtruere. 399. 929
Monaſteriorum in proprio qui ædificat, qualiter chartam faciat. 579
Monaſteriorum regni Francici alia fuère regalia, alia epiſcopalia. 1041
Monaſteria eſſe debent in poteſtate Epiſcoporum. 53. 203. 354. 628. 1478. Eorum ſtatus fuit aliquandò prorsùs in poteſtate Regum. 1115. Circumeunda ſunt à Miſſis dominicis. 53. 70. & ab eis ſimul cum Epiſcopis emendanda. 203. cum auctoritate videlicet Principum. 1261
Monaſteria virorumſubjecta puellaribus. 1110

Monaſteria Reginæ & filiis ac filiabus data. 176
Monaſteria Laicis data. 9. 12. 18. 732. 1257. 1274
Monaſteriorum facultates confirmatæ à Rege. 394
Monaſterii immunitas. 459
Monaſteriorum libertas ſanciebatur olim in conventu Epiſcoporum. 874
Monaſteriorum Privilegia. 373. & *ſeq.* 870. Undè orta. 866
Monaſterium poſitum in mundeburde palatii. 522
Monaſteriorum ſtatus. 77
Monaſteriorum Rectores quam curam habere debeant de ſervis & ancillis Domini. 111
Monaſteria ſi Epiſcopus cuilibet dederit. 541
Monaſteria multa à ſua profeſſione deviârunt. 15
Monaſteria deſtructa à Normannis. 1274
Monaſteria quæ dona & militiam debent. 1092
Monaſterium S. Arnulfi. 208. 797. S. Benedicti. 132. S. Dionyſii. 59. S. Germani Autiſſiodorenſis. 131. S. Medardi. 49. 51. S. Trudonis. 109
Monaſticam vitam multi profitentur tædio ſervitutis. 1163
Monaſticus ordo à Deo inſpiratus. 9
Moneta non fiat niſi in palatio. 178. 791. Hinc moneta palatina. 1181
Moneta nova. 178. *& ſeq.*
Moneta occulta vel fraudulenta non fiat. 180. *& ſeq.*
Monetam falſam ſi quis feciſſe comprobatus fuerit. 1194
Monetam falſam percutiens manum perdat. 185
Monetæ falſæ diligenter inquirantur. 70
Monetarii fideles eligantur. 178
Monnellus Abbas ſancti Hilarii in Diœceſi Carcaſſonenſi. 1409
Monogramma nominis regii. 178. 791. 1271
Mons Falconis. 224
Montiſolivi Monaſterium. 1100
Morbach. 223
Morborum genera peſtifera ſalubria medicamentorum quærunt experimenta. 623
Morborum nova genera nova quærunt medicamentorum experimenta. 159. 296
Mordridatus. 1108
Mordridus. 986
Morgangebæ definitio. 992
Morgincap. 992. 1550
Morinus emendatus. 1210
Morire. 988. 1303
Mortaudus. 1009
Mortudus homo. 551
Mortui in Eccleſia ſepeliendi non ſunt. 38. 744
Mortuorum corpora ad ſepulturam ducuntur cum pſalmis & hymnis. 278
Mortuorum memoriæ celebratæ in Monaſteriis. 1090
Mortuorum Officium. 1092
Mortuum poſt baptiſma tangit qui culpas poſt lacrymas repetit. 124
Morviſus pagus. 70. 771
Moſa fluvius. 221. 223. 265
Moſlenſis Comitatus. 223. 1281. pagus. 1489
Moſminſe. 224
Movita. 486. 978
Muffulæ. 732
Muffulæ berbicinæ. 1139
Mulier Lege viri non tenetur quouſquè marito conjungantur. 1031
Mulier ſi virum accuſaverit frigiditatis. 1220
Mulier quæ ſe alieno ſervo junxiſſet, libertatem & ſubſtantiam amittebat. 690. 839. 944
Mulier quæ velata eſt, non poteſt nubere. 1210
Mulierem gravidam ſi quis battiderit. 1305
Mulieres ad altare non accedant. 1125
Mulieres Romanæ quæ viros habuerunt Longobardos. 323. 1292
Mulieres pro uxoribus. 796
Mulieri libidinoſæ pœnitentia ridicula injuncta. 1198. 1563
Mulierum acceſſus intrà portas Monaſterii nullatenùs fiat. 582
Mundeburdis. 496
Mundeberdis Eccleſiarum. 143. 147. 444. 447. 785. 960
Mundeburdis vel defenſio. 538. *& ſeq.*. 522. 541. 732
Mundeburdis & defenſio Romanæ Eccleſiæ. 208
Mundeburdis regius. 166
Mundeburdis Regis & Principis. 388. 907. *& ſeq.*
Mundeburdum & defenſio. 825. 1425. 1446. 1504
Mundialis Lex. 1121
Mundium Regis. 1184
Mundium, id eſt, defenſio. 1079
Mundium, id eſt, pretium pro mundio. 1043
Mundoburdum. 494
Mundus regitur per regiam poteſtatem & pontificalem auctoritatem. 231
Munera aperiunt viam ad juſtitiam. 156
Munerum excæcatio cavenda in judiciis. 15
Munus à lingua, à manu, ab obſequio. 114. 622
Munera Comites non diligant. 114
Munera Scabinei ne accipiant. 232
Munuſcula gratioſa vel inſidioſa. 400
Murdrida. 1020
Murones. 566
Muſcæ comedunt corpus hominis ad arborem alligati. 1550
Muſciacum Monaſterium. 1098
Myſtica Nicæna Synodus. 597

N

NAmpio Abbas S. Hilarii in diœceſi Carcaſſonenſi. 1409
Nantuadis Monaſterium. 1094
Napina. 840
Narbo omiſſa in teſtamento Karoli M. 1072. Metropolis Hiſpaniæ Tarraconenſis. 803. 1282
Narbona. 178
Narbonenſis Comitatus. 1525. 1537. provincia. 276. pagus. 1406. 1451. 1453. 1466
Narbonenſis ſeu Redenſis Eccleſia. *ibid.*
Narbonenſis inſcriptio de initiis Epiſcopatûs Ruſtici. 1256
Nares ſibi invicem præcidere. 329
Natalis ſancti Remigii. 733
Nativitas beatæ Mariæ. 1172. 1177. 1226
Naturales filii qui dicantur. 464. *& ſeq.* 967
Naturalibus filiis quæ pars bonorum relinqui à patre poſſit. 967
Navalis evectio. 513
Naves ſi benè cuſtoditæ non fuerint. 200
Naves quæ vadunt ſub pontibus. 69
Naves conceſſæ Monaſteriis exemptæ à teloneo. 1187. 1228
Navium compoſitio. 151
Naufragare. 502. 1297
Naufragium ſive damnum. 491. 502. 506. *& ſeq.* 517
Naufragium rerum & facultatum eccleſiaſticarum. 57
Naufragoſum ſeculum. 122
Nauphum, id eſt, ſarcophagum ligneum. 687. 835
S. Nazarii Monaſterium. 1093
Necatores pauperum. 34. 110
Neceſſitas ſi in aliqua parte regni ſubitò evenerit. 265
Neceſtuoſi. 114. 779
Nefratres ignes. 733
Negare, id eſt, præfocare in aqua. 1010
Negligentiam iterare. 236
Negotia, id eſt, commercia. 1126
Negotia ſecularia. 1203. 1233
Negotiandi cauſa. 1181. 1228
Negotiatores Chriſtiani dent undecimam. 268. 1286
Negotium, mercatura, negotiatio. 1165
Negotium, merx, ſive res venalis. 965
Nemauſenſium Canonum auctoritas excutitur. 1243
Neophytus, id eſt, noviter attonſus. 598
Nepotes in loco filiorum inſtituti ab avo. 411. 480. 524. 935. *& ſeq.* 976
Nepta. 1023. *& alibi paſſim.*
Neuſtria. 240. 1413
Nibridius Archiepiſcopus Narbonenſis. 1072 1425
Nicænæ Synodi decretum de Monachis fugitivis. 577. 1299. de precariis. 1264. 1299
Nicolai Papæ Epiſtolæ ad Karolum Calvum & alios. 165
Nicolao Papæ revelatum fuit Karolum Calvum futurum Imperatorem. 253
Nielfa villa. 84. 775
Nifridius Epiſcopus Gerundenſis. 1416
Nigelli Monaſterium. 1093
Nitachouva. 223
Nithardus Epiſcopus Mimmogerneferdæ. 300
Niu Monaſterium. 222
Nivernenſe Oppidum. 50. Comitatus. 818. pagus. 70
Nivillungus Miſſus dominicus. *ibid.*
Niuſtria. 1413
Nobiles habent baſilicas juxtà domos ſuos. 352
Nobilium filii quomodò offerendi in Monaſteriis. 1038

Nobiliacum Monaſterium. 1531
Nocere parem ſuum ſi quis voluerit. 62
Nocere interdùm conjungitur cum accuſativo. 1015
Nocivum. 226. 250
Noctes non numerantur à Nativitate Domini uſque ad Purificationem ſanctæ Mariæ. 191
Noctium numero ſpatia temporis definita. 846. 955. 963. 1184
Noffum. *Vide* Nauſum
Nomenoius Dux Britonum. 761. Tres novos Epiſcopatus fecit in Britannia. 782. 822
Nomina recitanda in Miſſa. 733. 1128. 1366
Nomina ſua inſcribere donis ſuis. 1062
Nonæ & decimæ. 36. 55. 95. 109. 198. 205. 214. 236. 733. 1484. 1508. De quibus rebus ſolvendæ. 362
Nonam & decimam ſi quis dare contempſerit. *ibid.*
Nonna, id eſt, ſacrata Deo. 1372
Nonnæ. 142. & *ſeq.* 147. & *ſeq.* 784
Nonnanes. 733
Nonni. 734.
Nortmanni. 69. 151. 176. 186. 189. 257. 267. communes inimici. 173. Deſtruxerunt Eccleſias & Monaſteria multa. 1274
Nortmannis quid datum per commendationem regiam. 53. 204
Nortmannorum oppreſſio. 66
Nortmannorum Rex. 42
Nortmannorum ſedes in loco Piſtenſi. 153
Nota Romana & Franciſca. 712. 1134
Notæ muſicæ. *ibid.*
Notarum grammaticarum uſus difficilis. 1162
Notarii eſſe qui non poſſint. 342
Notarium eſſe Presbytero non licet. 1169
Notarii Legibus eruditi & bonæ opinionis conſtituantur. 338. Debent eſſe boni & veraces. 1292. Nullum ſcriptum falſum faciant. 324. 331. Chartam veram efficiant ſi quis illam falſam appellaverit. 325. 350
Notariorum veterum imperitia. 1162
Notho Archiepiſcopus Arelatenſis. 1112. 1444
Notingus Epiſcopus Conſtantienſis. 300
Notitia judicii. 552
Notitia ſacramentalis. 453. traditionalis. 466
Notitia de colono evindicato. 435. 952
Novalia rura quæ juxtà cultos agros fiunt. 363
Novalicium Monaſterium. 1093
Novempopulanæ Provinciæ mentio non eſt in decreto Ludovici Pii de Conciliis habendis. 756
Novempopulania fuit aliquandiù ſub Archiepiſcopo Burdegalenſi. 1071. 1113
Novigeldos. 1008
Noviomiſus pagus. 68
Novitiorum domus. 574
Nubere, verbum obſcœnum. 1219. & *ſeq.*
Nubium veſtigia remanere ſolent poſt condenſos aeris turbines. 3
Nudi cum ferro. 1198. & *ſeq.*
Numero Deus impare gaudet. 1353
Numerus Canonicorum certus in Eccleſia Tornacenſi. 76
Nuptiale myſterium. 1234
Nuptialiter. 96
Nuptiarum dies feliciſſimus. 455. 498
Nuptiarum fœdera ſacrilega. 16
Nutrimen. 734
Nutrimenta congrua & neceſſaria. 116. 779
Nutrimentum domni & genitoris ſui. 85. & *ſeq.*
Nutriti Presbyterorum. 1135

O

OBjecta ſi quis expurgare noluerit. 367
Oblata ad ſepulchra. 416. 424. 941
Oblatarum fractio. 1353. 1364
Oblatio regularis. 131
Oblatio ejus non debet recipi in altario qui ad pacem revertere non vult. 1237
Oblationes offerendæ in Eccleſia. 1360
Oblationes in altario. 872
Oblationes Eccleſiæ ſi quis extra Eccleſiam accipere vel dare voluerit. 160
Oblationes olim pertinebant ad Epiſcopos in unaquaque Diœceſi. 873
Oblationes Fidelium, id eſt, terrulæ vel vineolæ. 1149
Obligationis Formula. 472. 970
Obligatores. 734
Obmallare. 395. 693. 921
Obnoxiare. 422. 474.
Obnoxiatio. 461. 466. 547
Obnoxiationis Formula. 446
Obnoxiationis charta à patre in filiis facta. 410. 939
Obnoxii ſi ambulaverint cum Epiſcopo. 1221
Obſeques etymologia. 1020
Obſequium regale. 329
Obſequium ad remp. pertinens. 35
Obſervatio prior durior. 188
Occupationibus pro *occaſionibus* interdùm Librarii ſcribebant. 1045. 1264
Odalricus Comes. 102. 587. 1267
Oddo Vicecomes. 1535
Odelricus Miſſus dominicus. 68
Odilbertus Archiepiſcopus Mediolanenſis. 1071
Odilo Comes. 1425
Odiſſendus Epiſcopus Rotenſis. 1301
Odo Epiſcopus Bellovacenſis. 163. 222. 244. 246. & *ſeq.* 264. & *ſeq.* 301. 303. 596. 612. 628
Odo Miſſus dominicus. 70
Odo Abbas Corbeienſis. 1267
Odo Comes. 102
Odonis Regis promiſſio. 291
Odonenſe quod Bernardus habuit. 223
Odornenſe quod Termarus habuit. 224
Odreia villa. 268. 810
Œconomus numeratur inter miniſteriales Eccleſiaſticos. 625
Œconomus conſtituendus in Eccleſia vacante. 242
Officia divina agantur cum ſumma reverentia. 1383
Officium Eccleſiæ. 1306
Officium ſuum ſi Clericus reliquerit. 1224
Officinæ congruæ conſtruendæ in Monaſteriis. 203
Offonis villa. 223. 1573
Offunvillarii Monaſterium. 1094
Olei ſacrati unctio. 1235
Oliba Epiſcopus Auſonenſis. 1304
Oliba Comes Carcaſſonenſis. 1286. 1500
Oliba Comes Biſuldunenſis & Ceritanenſis. 674. 1303. & *ſeq.* 1515. 1523
Olicæ. 456. 461. 463. 562. 824
Olitana conſuetudo. 133. 1268
Oliverius Canonicus ſanctæ Radegundis Pictavienſis. 1097
Olomundus Abbas caſtri Malaſti. 1408
Olonna curtis regia. 321. 327. 1291. 1422. 1438. & *ſeq.* 1504. 1521
Omnes interdùm poſitum pro *homines*. 1076. 1219
Operationes exigere. 70
Operum interdùm ſcriptum pro *hominum*. 1240
Oppreſſio pauperum liberorum hominum. 329
Oppreſſores pauperum & viduarum puniantur. 95
Optimates. 911
Oracula, id eſt, Eccleſiæ baptiſmales. 1065
Orandum pro Regibus & Principibus. 1257
Orarium. 734
Orationem dominicam unuſquiſque Presbyter benè intelligat. 1377
Orationibus Eccleſiæ magis innitendum eſt quàm in armorum defenſionibus. 1133
Oratoria viri nobiles habebant in domibus ſuis. 1217
Oratoria carebant baptiſterio. 1067
Oratoria nova. 1177
Oratorium Monaſterii. 1381
Ordinare. 263. 269. 1202
Ordinare, id eſt, conſtituere, jubere. 1146
Ordinati à falſis Epiſcopis an iterùm ordinandi. 1246
Ordines eccleſiaſtici. 1556
Ordinum vocabulo interdùm intelliguntur Canones & Regulæ eccleſiaſticæ. 1146
Orendillus Judex. 1057
Orgellitanus Comitatus. 1545
Originalia mancipia. 446. 547
Originalis conditio. 597
Originariæ conditionis homines. 1145. 1498
Ornamenta mulierum facere non licet de ſacris veſtibus Eccleſiæ. 1375
Orphani tuitionem habeant. 337. Non opprimantur. 95
Orſo Archiepiſcopus Viennenſis. 1305. 1403
Osbertus Comes. 102. Miſſus dominicus. 69
Oſcarenſis pagus. 1518
Oſcellus inſula Sequanæ. 134. 788. 1185. 1269

Oſſa ſimilium. 1524
Oſſa cujuſlibet mortui nemo de ſepulchro ſuo ejiciat. 38
Oſtare viam. 1306
Oſtenſolia. 455
Oſtofredus Abbas. 1503
Otfridus Epiſcopus Silvanectenſis. 669
Otgarius Archiepiſcopus Moguntinus. 342
Otgarius Epiſcopus Ambianenſis. 669
Otgiſus Presbyter. 75
Otlingua Saxonia. 69. 771. 1266. 1440
Otramnus Archiepiſcopus Viennenſis. 244. 275. 1283. 1507
Otto Archiepiſcopus Auſcienſis. 1573
Otto Comes. 300
Ottulfus Epiſcopus Tricaſſinus. 245. 275
Oxmiſus pagus. 69

P

PAcificare. 81. 146. 159
Pacificare ſe poſſunt Rectores Eccleſiarum. 1541
Pactionis Epiſtola. 456
Pactum cum Deo facere. 1179
Pactum Francorum. 1144. Explicatum. 994
Pactum inter parentes de eorum hereditate. 413. 482. 936. 976
Pactum diviſionis inter fratres. 505
Padus fluvius. 359
Pagalia. 417
Paganæ obſervationes. 1235
Paganæ ſuperſtitiones vetitæ. 1374
Paganiæ. 735
Paganorum ritus. 1227
Paganorum ſuperventio. 88. 97. 99
Pagenſes. 779
Pagenſes Franci qui caballos habent. 186. 793
Pagenſes de qualibet expeditione hoſtili reverſi. 190
Pagenſium relatio ad Regem directa. 392. 919
Pagi appellatio latè patet. 905
Palatium quarè ita vocetur. 106
Palatium regium quale eſſe debeat. 285
Palatium debet eſſe ſacrum, & non ſacrilegum. 106
Palatia in quibus Ludovicus Karoli Calvi filius morari non debet patre abſente. 268
Palatina audientia. 286
Palatium ſœpè ſcriptum pro *placitum*. 1077. 1291
Paleam nemo hoſpitibus deneget. 358
Palepruſt. 1007
Palla altaris manu involuta. 574. 1198. 1552
Palla quæ ſanctum tegit tumulum. 687
Pallium Archiepiſcopale. 735. 1291. 1372
Pallium Metropolitani. 1220
Paludium tranſitûs. 187
Pamphilus Martyr libros Origenis manu ſuâ deſcripſit 1160
Pandulfus Dux & Marchio. 1538
Panem coctum vendere. 183
Panes menſurabiles. *Ibid.*
Panes oblationum. 1556
Panes civiles. 1175
Panis Deus. 1201
Panis & vinum offeruntur in Conſecratione Corporis & Sanguinis Chriſti. 1360
Panis & aqua tribuantur peregrinis. 442. 958
Panis hordeacei exorciſmus. 653
Panis miſera deſcriptio. 563
Papa univerſalis. 237. 239. 245. coangelicus. 255
Papæ nomen olim commune omnibus Epiſcopis. 881. 865
Papæ nomen tributum Epiſcopo Arvernenſi Arnaldo. 1531
Papebrochius caſtigatus. 1200
S. Papuli Monaſterium. 1104
Parabola ruſtica. 1574
Parabolare. 63. 97. 104. 767. 777. 1266
Paranymphi. 1242
Paratæ. 880. 882. 891
Paratas exquirere. 116. 459. & *ſeq.* 780. Facere. 27
Paravereda. 116. 400. 736. 930
Paraveredi. 187. 198. 893
Paraveredos Epiſcopi non tollant. 24
Parcere ſeculariter & ſpiritaliter. 47. 142
Pardulus Epiſcopus Laudunenſis. 51. 57. 68. 764. 1267
Parentela uxoris ita ſit viro ſicut propria parentela. 335
Parentem ſuum propinquiorem ſi quis gladio jugulaverit. 491. 1198
Parentes, id eſt, proximi ac conſanguinei. 937
Parentorum. 1014. 1017. 1490
Pares. 82. 85. & *ſeq.* 188. 199. & *ſeq.* 736
Pares ſunt ſocii & æquales. 918
Pari ſuo nemo ſuum regnum diſcupiat. 45. 139. 278
Pari ſuo ſi aliquis ſuperſtes fuerit. 73
Pari ſuo ſi quis ſuppreſtis extiterit. 382. 407. 416. 428
Pari ſuo ſi quis audiverit neceſſitatem eveniſſe. 197
Parem ſuum unuſquiſque fideliter adjuvet. 45. 139
Parem ſuum unuſquiſque adjuvet contrà Paganos. 278
Parem ſuum nemo forconſiliabit. 147
Parem ſuum nemo diſcooperiat vel prodat. 196
Parem ſuum nullus dimittat facere contrà Legem. 82
Parem ſuum ſi quis nocere voluerit. 62
Paricla Charta. 396. 923
Pariculæ epiſtolæ. 503. cauſæ. 1049
Paris ſui regnum. 277
Pariſiacus pagus. 69. 1464. 1514
Pariſiaga terra. 564
Pariſienſe Concilium anni 829. habitum in Eccleſia ſancti Stephani. 1112
Pariſienſe Parlamentum conſtitutum à Philippo Valeſio. 911
Pariſius civitas. 44. 178. 267
Parloir, locus in quo Sanctimoniales conveniri conſueverunt. 1243
Parricidii crimen majori ſubjicitur vindictæ. 1379
Parochiæ Presbyterorum non dividantur ab Epiſcopis propter inhoneſtum lucrum. 24
Parochiæ ruſticanæ. 235
Parochianum alterius nemo ſollicitet. 1167
Parochianum alterius excommunicare alieno Epiſcopo licet pro cauſa deprædationis. 288
Parochias ſuas Epiſcopi circumeant cum officii efficacia. 33. 240
Parvuli fide illorum ſalvantur qui eos de ſacro fonte ſuſcipiunt. 1178
Parvuli excuſantur à jejunio. 1238
Parvulus infirmus. 1169
Paſcaſius Epiſcopus. 275
Paſcha annotina. 1258. 1327. & *ſeq.*
Paſchæ dies tranſigendi abſque luxu & tumulentia. 1176
Paſcuarium, vectigal ex animalium paſtione. 948
Paſta. 564
Paſtiones. 116
Paſtoralis liber. 91. Paſtoralis Gregorii. 614. Paſtoralis regula ſancti Gregorii. 627
Paſtoralis virga interdùm ſignificat excommunicationem. 287
Paſtum exactare. 582
Paſtus caballorum. 199. 400. 930
Pater naturalis. 481. 527
Pater filios vel nepotes ſuos meliorare poteſt. 480
Paterii liber. 797
Paternica. 1005. 1011
Patriæ defenſionem ſi quis omiſerit. 187
Patriam defendere omnes tenentur. 325
Patriarchæ titulus nullam olim prærogativam tribuebat Archiepiſcopo Biturigenſi. 1113
Patriciatûs actio. 380
Patrini. 737. 1242
Patrini ſunt qui baptizatos de ſacro fonte ſuſcipiunt. 1178
Patris donatio facta filio. 500. & *ſeq.*
Patricii, majorum gentium Senatores. 919
Patrocinia ſancta. 250
Patrocinia Sanctorum. 226
Patrocinia ſancti Remigii. 1289
Patronaticum. 462
Patronatûs obſequium. 447. 466. *Vide* Libertinatis obſequium.
Patroni *pro* patrini. 1242
Patroni liberorum hominum. 336. 350
Patronorum Eccleſiaſticorum & Laicorum jura in præſentandis Clericis. 212
Pauli I. Papæ epiſtola emendata. 1046
Paulinus Patriarcha Aquileienſis. 1058. Ejus epiſtola de uxore ſine culpa interfecta. 1212
Paulo II. regnante. 1214
Paulus Archiepiſcopus Rotomagenſis. 57. 69. 1267
Paulus Epiſcopus Placentinus. 238
Paulus, per quem locutus eſt Chriſtus. 160
Pauperes non opprimantur. 95. 184. 329. 1106. 1164
Pauperes homines defenſionem habeant. 143
Pauperes Eccleſiaſtici. 116
Pauperibus debita ſtipendia erogare. 241
Pauperum alimonia. 1404

Pauperum ſuſceptio negligenda non eſt. 111
Pauperum receptio in Monaſteriis. 53. 203
Pauperum cauſæ primò audiantur. 1190
Pauperum necatores. 34. 110
Pauperum ſpoliator eſt qui falſam monetam percutit. 179
Pax per omne regnum ſervanda & exequenda. 175. 285
Pax communiter confirmata ſerverur. 196
Pax in exercitali itinere ſervanda. 162
Pacis & dilectionis unanimitas. 25
Pacis Leges. 41
Pacem Chriſtus reliquit fidelibus ſuis. 9
Pacem & Juſtitiam unuſquiſque faciat in ſuo Miniſterio 214. 265
Pacem ſi quis recipere noluerit. 1193
Pax regni turbata per vagos & irreverentes homines. 280
Pacis violator dignas pœnas perſolvat. 161
Peccantes publicè ſubjiciendi pœnitentiæ publicæ. 355
Peccare malà voluntate. 184
Peccata quaſi inſenſibiles reddunt. 89
Peccata redimenda per peregrinationem ſacram. 442. 958
Peccata populi qui comedere dicantur. 11
Peccati ſe participem facit qui quod emendare poteſt emendare negligit. 161
Peccatum qui repetit poſt pœnitentiam. 124
Peccator ſi ad emendationem redimere noluerit. 213
Peccator quomodò alienandus à Chriſtiana communione. 140
Pecia de terra arabili. 501
Pecora majora vel minora. 162. 406 408. 411. 530. 572
Peculiare ſervorum. 422. 424. *& ſeq.* 444. 462. 475. 496. 537. 539. *& ſeq.* 573. 946. 1147
Peculiare habere vetitum Monachis. 1086
Peculium utriuſque ſexûs majore vel minore. 406. 408. 411. 430. 464. 488. *& ſeq.*
Peculium, id eſt, pecora, animalia. 1182
Pecunia commodata vel commendata. 1201
Pecunia, id eſt, res cujuſque propria. 1216
Pecunia accipitur pro qualibet ſubſtantia. 1292
Pecunia ſignificat quamlibet rem quam quis de pecunia ſua comparavit. 1182
Pecunia, id eſt, animalia. *Ibid.*
Pecunia ſignificat res proprias Eccleſiarum. 1201
Pedes fugitivos recipere. 396
Pedes cum ſilentio lavandi. 1382
Pedes peregrinorum in unaquaque feria lavandi. 1380
Pedum lavatio non negligenda. 1086
Pedules, id eſt, pedum operimenta. 737. 1085
Pelagius hæreticus. 619
Pellicium berbicinum. 1139
Penſa argenti. 178. *& ſeq.* 792
Penſantes denarii non rejiciantur. 177. *& ſeq.*
Penſare ſolidos. 1306
Perdonare. 72. 82. 112. 183. 210. 269. 271. 281
Perdonare, id eſt, parcere. 127. 144. 158
Perdonare, id eſt, remittere. 146
Perdonare, id eſt, concedere. 228
Perdonare membra. 1191
Perdonatio. 83. 112. 261
Perdonationis ſcriptura. 272
Peregrinatio ad loca ſacra. 503. Ad limina Apoſtolorum. 432. 740. 951
Peregrinatio ſacra inter pœnas Canonicas. 1198
Peregrinatio Epiſcopo indicta Pœnitentiæ causâ. 958
Peregrini ab Epiſcopi petitio ad Epiſcopum proprium. 557
Peregrini ab extraneis Epiſcopis recipi non poterant ſine litteris commendatitiis proprii Epiſcopi. 959
Peregrino Epiſcopo dandus eſt locus ſacrificandi. 1029
Peregrinorum ſuſceptio. 1404
Peregrinorum pedes lavandi. 1086
Peregrinorum pedes in unaquaque feria lavandi 1380
Peregrinus commendatur. 441
Perjuratus ſi quis comprobatus fuerit de Sacramento. 178
Perjuri quomodò puniendi. 183
Perjuria caveantur. 1180
Perjuria olim valdè invaluerant. 924
Perjurii periculum. 340
Perjurium ſi quis alicui ſuaſerit. 337
Perjurium in altari. 737
Permittente Apoſtolico. 1237
Perpetualiter. 514. *& ſeq.* 519. 521. 531. 545. 570. 572. 579
Perſona bona. 1030
Perſonæ majores. 786
Perſonæ inconvenientes. 111
Pertenſis pagus. 293
Pertiſus pagus. 68
Pertinacia Romana. 1110
Perventus ſit in iſtas partes. 189
Peſſanum Monaſterium. 1574
Peſtilentiâ laboravit Karoli M. ſeculum. 1244
Peſtus. 1230
Petrafincta villa. 1509
Petralatenſis comitatus. 1529. 1540. pagus. 1552
Petrunculi. 684
S. Petro primatus datus eſt à cæteris Apoſtolis. 1369
Petro Vicecomes. 1511
Petrus Abbas S. Chriſtinæ. 1422. 1438
Petrus Abbas Miciacenſis. 1439
Petrus Abbas Rodenſis. 1552
Petrus Epiſcopus Comenenſis. 633
Petrus Epiſcopus Foroſempronienſis. 247. 249. *& ſeq.* 275
Petrus Epiſcopus Virdunenſis. 1044
Petrus Epiſcopus & Miſſus Dominicus. 359
S. Philiberti Monaſterium. 1096
Philippus Abbas Soricinii. 1104
Phylacteria. 735. 737
Phytonis conſultor. 1130
Pibo Epiſcopus Tullenſis. 1064. 1555
Picianum Monaſteriun. 1574
Pictaciola. 742
Pictaciola decalogi. 737
Pictavienſe puellarum Monaſterium. 1096
Pigmenta. 626
Pignora Sanctorum. 928. 1236
Pignora ſancti Juliani. 1530
Pillo & fiſtuca. 574
Pinceſiſus pagus. 1427
Pippinus Rex Francorum. 109. Ejus Capitula Synodalia omnia non extant. 1030. Ejus anni quomodò numerandi. 751
Pippini Regis Italiæ conjuratio adversùs Karolum M. 753
Pippinus Rex Aquitaniæ. 43. 51. 762. 764. 1189
Pippini junioris Aquitaniæ Regis pœnitentia. 820
Piſa. 359
Piſcaria. 362
Piſcariæ inſula. 1541
Piſtis. 173. 209. Locus ſuper Sequanam, ubi aliquandiù fuit ſedes Nortmannorum. 153. 788. 1270
Pitoris. 359
Pithœi Fratres clariſſima lumina. 861
Pittacium. 1378
Placentini, id eſt, adulatores. 1043
Placitum olim generaliter pro die dicta uſurpabant. 921
Placita, id eſt, judicia. 143. 147. 737. Tenenda in ſingulis parochiis & comitatibus. 99. Non habeantur in exitibus & atriis Eccleſiarum. 55. 206. 366. 1193
Placita minora ubi habenda. 234
Placita quibus temporibus non habenda. 55. 206. Die Dominico prohibita. 1173
Placita habenda ter in anno. 325
Placita frequentia pauperem populum affligunt. 355
Placita plura nonnulli Vicarii & Centenarii tenent propter cupiditatem. 321
Placita Regia cum quibus perſonis haberi ſolita. 388. 909. 911
Placita generalia. 225. 228. 231. 1090. 1115. Communia. 43
Placitis generalibus intereſſe debent Epiſcopi, Miſſi, Comites, & Vaſſi dominici. 89
Placita Miſſorum dominicorum. 337. 1188
Placita Comitum. 364. Ad quid tenenda. 114. Habenda à jejunis. 329
Placita Comitum nullus adeat cum collecta vel ſcutis. 322
Placitorum intervalla. 326. 328
Placitum ſuum cuſtodire. 83. 395. 448. 456. 486. *& ſeq.* 552. Adimplere. 487
Placitum condictum. 44. 87. legale. 158
Placitum Epiſcopi. 108
Placitum hominis. 1239
Placita quæ Epiſcopus ordinatus ab Ordinatoribus & Electoribus ſuis ſuſcipere debet. 614. 616. 618. 622
Placitum, Remis. 101
Placitum ſæpè ſcriptum pro *palatium.* 1077
Placitare, id eſt, tribuere. 264. 808
Plagare. 486
Plateola. 1162
Plebem ſibi commiſſam qualiter unuſquiſque Sacerdos inſtruere debeat. 1402

Plebes ſingulæ ſecundùm antiquam conſuetudinem fiant reſtauratæ. 324
Plebes, id eſt, Eccleſia Parochialis. 241
Plebes, id eſt, Eccleſiæ baptiſmales. 242. 1065. 1283. 1292. 1575
Plebium, id eſt, æneum. 860
Plenitudo Capitulorum & Synodalium actionum. 31. 150. 760
Plenitudinem hominum ſuorum unuſquiſque dirigat contrà infideles Regis. 200
Pluvium. 737. 1173
Pœna non ſolet inſeri in ceſſionibus. 489. 573. Neque in Chartulis libertatis. 1184
Pœnam accuſati accuſator excipiat ſi objecta non probaverit. 485
Pœnitentes pœnitentiam publicè accipiant in capite jejunii. 191
Pœnitens publicè deponere arma debet. 1114. 1212
Pœnitentes nullus invitet carnem manducare aut vinum bibere 1168
Pœnitens publicus non poteſt promoveri ad gradus Eccleſiaſticos. 598
Pœnitentia publica. 37. & *ſeq.* 159. & *ſeq.*
Pœnitentia abolet peccata. 158
Pœnitentia ab Epiſcopo ſuſcipienda. 148
Pœnitentia agenda de crimine publico. 140
Pœnitentia ibi agenda ubi crimen admiſſum eſt. 740
Pœnitentiam ſuſcipere cogantur criminoſi. 46
Pœnitentia ſuſcipienda ſecundùm ſacros Canones. 213
Pœnitentia danda Presbyteris & Diaconis honore privatis. 328
Pœnitentia ridicula impoſita mulieri libidinoſæ. 1563
Pœnitentiæ gradus. 126
Pœnitentiæ Leges ab Epiſcopis injungendæ. 158
Pœnitentiæ publicæ ſubjiciantur publicè peccantes. 355
Pœnitentiæ publicæ modus debet eſſe in conſideratione Epiſcopi. 287
Pœnitentiæ tempora. 1189
Pœnitentiæ Epiſcopalis vindicta. 175
Pœnitentiæ morientium. 1559
Pœnitentiam publicam agat qui hominem in Eccleſia interfecerit. 331
Pœnitentiam fervidè gerens, citiùs indulgentiam obtinebit. 1378
Pœnitentiam judicare & indicare. 507. 1023
Pœnitentiale. 1239
Pœnitentiales libelli. 737
Pœnitudinis ignis. 274
Poledrus. 694. 844
Polemniacum. 223
Polepticus publicus. 386. 901
Polyptici. 188. 794. 901. 1273
Polypticus Monaſterii Foſſatenſis. 1387
Poncio Epiſcopus Magalonenſis. 634
Pons curvus. 362
Pontaticus. 460. 965
Pontes reſtaurandi. 69. 738
Pontes ab Eccleſiaſticis hominibus reſtaurandi. 338
Ponticulus, mos antiquæ ſepulturæ. 851
Pontifex proprius. 76
Pontificalis auctoritas. 231
Pontifices ſummi. 737
Pontifices Romani debitum honorem conſervare debent Regibus Francorum. 208
Pontificis parva negligentia, ingens animarum diſcrimen eſt. 1233
Pontificium, id eſt, poteſtas. 407. 409, & *ſeq.* 414. 428. & *ſeq.* 451. 458. 499. & *ſeq.* 506. 518. 520. 549. 933
Pontigo. 238. 240. 246. 804. in pago Pertenſi. 293
Pontiu pagus. 69
Pontius Comes Emporitanus. 1298. 1552
Pontius Epiſcopus Bigorritanus. 1574
Populi generalitas. 12
Populus Chriſtianus commiſſus eſt Regibus. 47. & *ſeq.*
Populus juſtitiam & pacem habeat. 202. 204. 228
Populi errata Epiſcopi inquirant & corrigant. 23
Populorum alicubi ſcriptum pro *pupillorum*. 1246
Porci ubi accipiendi. 268
Porcus qui ſe lavat in luto. 158
Portæ Reliquiis Sanctorùm conſecratæ. 332. 1105
Portarius Monaſterii. 1090
Portenſe. 224
Portianus pagus. 68
Poſſedonius Epiſcopus Urgellenſis. 1446. 1546
Poſſeſſiones Eccleſiarum nemo à Pontificibus ſuppetere præſumat. 273
Poſſeſſionis deſcriptio. 843
Poſſeſſor, id eſt, ingenuus. 695. 846
Poſt conſulatum. 1252
Poſtulare, id eſt, cauſas agere. 598
Potentes affligunt populum. 348
Potentes habent baſilicas juxtà domos ſuas. 352
Potentis alicujus proprietas. 181
Potentum ſeculi vita qualis eſſe debeat. 115
Potentum ſi quis Clericum aut quemlibet pauperem expoliaverit. 160
Poteſtas reipublicæ. 213. 1275
Poteſtates exteræ, id eſt, ſeculares. 234. 1240
Poteſtati à Deo conſtitutæ obediendum eſt. 157
Poteſtati alterius ſi quis ſe commendaverit. 493
Poteſtatis judiciariæ miniſter. 27
Poteſtativâ manu. 1245
Poteſtativè. 287. 289. 1288
Potiones malas temporare. 453
Poulier undè dictum. 901
Præbenda. 1247
Præbendarii. 1560
Præcantatorem adhibere. 737
Præcepta Eccleſiis conceſſa ſerventur. 22. 33. 107
Præcepta Regalia ſuper precariis Eccleſiaſticis. 32
Præcepta illicita de rebus Eccleſiæ reſcidantur. 21
Præcepta ſuper rebus Eccleſiarum. 56. 208
Præcepta de rebus Eccleſiarum ad proprium facta. 30
Præcepta inlicita. 11
Præcepta injuſta caſſentur. 236
Præcepta largitatis Regiæ. 262
Præcepta falſa regio nomine compilare. 52
Præceptum emunitatatis. 322
Præda Diabolica. 140
Prædæ prohibitæ. 242. 346
Prædas ſi quis egerit. 289
Prædatores damnandi. 89. & *ſeq.* 99
Prædeſtinationis gratuitæ doctrina. 620
Prædia omnia aut propria erant aut fiſcalia. 875
Prædia Eccleſiæ venundari non poſſunt à Presbyteris. 1375
Prædicare nemo debet ut ſumptus accipiat. 626
Prædicatio, munus Epiſcopale. 885
Prædicatio Epiſcoporum & Presbyterorum. 352
Prælati Monaſteriorum. 54. & *ſeq.* 205
Prælatorum indiſcretio. 53. 204
Prælationem Eccleſiæ ſuſcipere. 203
Præpoſiti. 333
Præpoſiti Monaſteriorum, ſecundi poſt Abbates. 1087
Præpoſiti Monaſteriorum ſub Abbatibus Laicis. 1257
Præpoſitura Monaſterii S. Vedaſti. 613
Præpoſitus Monaſterii. 507
Præpoſitus locum Abbatis abſentis teneat. 1385
Præſcriptio triginta annorum. 979
Præſcriptio an locum habeat pro ſervo qui ad Clericatum promotus eſt ſine conſcientia domini ſui. 1145
Præſcriptus pro *proſcriptus*. 1250
Præſentaliter. 85
Præſidii definitio. 936
Præſidium utriuſque generis & ſexûs. 456. 461. 562
Præſorium. 461
Præſtandarii. 1539
Præſtare, id eſt, mutuum dare. 1165
Præſtaria ad Eccleſiam. 451. 516. 518. & *ſeq.*
Præſtaria de re Eccleſiæ ab Epiſcopo facta. 428. 950
Præſtariæ. 56. 208
Præſtariæ formula. 458. 488. 490. 588
Præſtariæ & precariæ vocabula confundi olim ſolita. 1275
Præſtitum beneficium. 32. 451. 454. 463. 519
Præſumptioſus. 1122
Pragmatica Sanctio. 1176
Prata defenſoria. 96
Prata ſi quis vaſtaverit tempore defenſionis. 1294
Precare. 79. & *ſeq.*
Precaria ad caſam Dei. 457
Precaria conſtituitur ad certum tempus. 932
Precaria de ipſa villa, dùm vivit. 406
Precariæ. 29. 59. 109. 488. 738. 761. 1265
Precariæ Formula. 428. 450. 506. 516. & *ſeq.* 549
Precariæ exemplum. 824. 1403
Precariæ renoventur de quinquennio in quinquennium. 33. 407. 410. 428. 451. 458. 473. 516. & *ſeq.* 520. 549. 934. 1264. 1404

Precariæ de rebus Eccleſiaſticis quomodò fieri poſſint 32
Precariæ reſcindantur quæ factæ ſunt tempore viduatarum Eccleſiarum. *Ibid.*
Precariæ quæ à Rectoribus Eccleſiarum inrationabiliter fiebant. 324
Precariam de rebus Deo dicatis nemo facere cogatur. 32
Precarium jus. 60. 1265
Precationes inconvenientes. 116
Precator mendax careat impetratis. 236
Precaturia pro *precaria*. 472. 934
Preces noſtræ cur à Deo non recipiantur. 285
Preces pro Epiſcopis vivis & mortuis. 132
Prendere. 136. 1406
Presbyter multò pretioſior eſt quàm atrium templi vel parietes. 1549
Presbyteri honorandi ſunt. 95. 242. Eis honor congruus & jura debita conſerventur. 108. Eis debita reverentia exhibeatur. 211
Presbyteri Miniſterium eſt fortem eſſe in Eccleſia. 1360
Presbyteros quæ neceſſariò noſſe oporteat. 1377. Fidem Catholicam memoriter teneant. 1374. Benè ſciant ſignacula & baptiſteria ſua. 1066. Habeant peritiam calculandi. 1135
Presbyterorum inſcitiam graviter redarguit Iſidorus Clarius. 1131. *& ſeq.*
Presbyteri quibus virtutibus ornati eſſe debeant. 33. Eorum converſatio qualis eſſe debeat. 351
Presbyterorum Ordinationes quomodò faciendæ. 353
Presbyteri non conſtituantur in Eccleſiis neque expellantur ſine conſenſu Epiſcoporum. 64. 175. 199. 212. 235. 338
Presbyteri ad gubernandas plebes legitimè provecti non repellantur à ſuis Epiſcopis. 353
Presbyteri non recipiendi abſque licentia Epiſcoporum ſuorum. *Ibid.*
Presbyter nullus eſſe præſumat abſque uno Clerico. 1377
Presbyteri ſubjecti ſint Epiſcopis propriis, & in eorum diſpoſitione conſiſtant. 54. 205. 241. 1028. Eiſque reddant rationem villicationis ſuæ. 1150. Eis debent ſacramentum fidelitatis. *Ibid.*
Presbyter unuſquiſque non habeat ampliùs quàm unam Eccleſiam. 1149. 1219. 1377. Eam nullus relinquat. 241. In aliena Parochia non miniſtret ſine Formata. 1377
Presbyteris ignotis non licet Miſſam celebrare. 353
Presbyteri liceat ſoli Miſſam facere. 1209
Presbyter toties communicet quoties Miſſam cantat. 1124. 1178. 1223. 1377
Presbyteri è Monaſteriis Sanctimonialium egrediantur ſtatim poſt expletam Miſſam. 1243
Presbyteri ruſticanarum Parochiarum. 595. forenſes. 721. 1228. villani. 188
Presbyteri Parochiani ſuis Senioribus debitam reverentiam impendant. 211. *& ſeq.*
Presbyteri quam diſpenſam dare debeant Epiſcopis in eorum viſitatione. 21. *& ſeq.*
Presbyter ſeorſim ab Epiſcopo conventus agens. 233
Presbyter Euchariſtiam ſemper habeat paratam ad infirmos. 1169
Presbyterorum uxores an poſſint habitare in domibus maritorum ſuorum. 1023
Presbyter nullus feminam in domo ſua habeat. 241. 1239. 1377
Presbyteri arma non portent. 1132. Neque venationem exerceant. 241
Presbyteri non poſſunt eſſe Notarii. 1169
Presbyteri non accipiant procurationes ſeculares. 1374
Presbyteris homines abutuntur tanquam viliſſimis mancipiis. 1169
Presbyterorum facultates, quas comparaverint poſt conſecrationem ſuam, pertinent ad Eccleſias ad quas titulati ſunt. 441. 958. 1168.
Presbyteris etiam ſuſpicio malæ opinionis fugienda. 1374
Presbyteri indè ſubmoventur ab officio altaris undè Laici excommunicantur. 1024
Presbyterorum negligentiæ. 340
Presbyteros accuſare qui non poſſint. 1205
Presbyteri examinentur in Synodis. 26
Presbyteri honore privati rediguntur ſub Pœnitentiam. 328
Presbyteros flagellare non licet. 64. 175
Presbyterum ſi quis percuſſerit aut verberaverit. 332. 1221
Presbyter ſi antè altare peremptus fuerit. 1216
Presbyterorum filii non poſſunt eſſe Judices. 342
Presbyteri in palatio aſſiduè manentes. 1046
Presbyterum ſi quis ſe eſſe finxerit. 1202
Presbyteratûs gradus Canonico judicio amitti poteſt. 441
Preſtibus. 1207
Pretium non exigatur pro baptizandis infantibus nec pro ſepultura. 625
Pretium de terra conceſſa putredini. 38
Primatum duo genera. 1240
Primatus Petro datus eſt à cæteris Apoſtolis 1369
Primatus Galliæ & Germaniæ. 248
Primitiæ de fructibus & de laboratu afferendæ ad altare. 1376. In manu Epiſcopi conſiſtunt. 1167
Princeps, id eſt, Rex 1186. ſive Dux vel Comes. 1011. 1183
Princeps ſi permutare voluerit rem immobilem cum locis ſanctis. 1176
Principales Eccleſiæ. 624
Principalis Eccleſia. 24. 252
Principalis poteſtas. 259. 268
Principes, id eſt, Primates, Proceres. 1109
Principes olim per ſemetipſos præfuerunt pluribus conventibus Eccleſiaſticis. 1200
Priſciani ars Grammatica. 1161
Privatus, id eſt, amicus. 170. *& ſeq.* 790
Privilegia Romanæ Sedis. 214
Privilegia Eccleſiarum ſervanda. 5. 107. 125. 259. 268. 357
Privilegia Monaſteriorum. 394
Privilegia Monaſteriorum indigent conſenſu Epiſcoporum Gallicanorum. 579. 581. 1045
Privilegium manibus Epiſcoporum roboratum. 75
Privilegia indigent confirmatione Principum. 893
Privilegii regularis auctoritas. 132
Privilegii condendi Formula. 581
Privilegii definitio. 866
Privilegium Legis Eccleſiaſticæ. 364
Privilegium Canonicum Epiſcoporum. 271. 287
Procambiare. 1534
Procaſpis ſuper fluvium Moſam. 221. 800
Proceſſus criminalis in Eccleſia fieri poteſt. 1166
Proclamationes neceſſariæ. 68
Procuratio Epiſcopis debita pro viſitatione. 22. 624
Procuratorem conſtituere olim quomodò liceret. 903
Profeſſio Epiſcopi ordinandi. 616. 618
Profeſſio Monachi fit præſente Abbate. 1299
Profeſſio Regi facta in Cariſiaco, Gundulfi villa, Remis. 261
Prolongare juſtitiam. 326
Promiſſio Monachi. 576. *& ſeq.*
Propinquam ſuam ſi quis uxorem duxerit. 46. 139
Propinquarum conjunctio. 62
Proprietarium jus. 482
Proprietas dominicalis. 719
Proprietas alicujus potentis. 181
Proprietas interdicta Monachis. 1086
Proprietas infidelium Regis recipiatur in indominicatum Regis. 197
Proprietas cujuſcunque ſi tulta fuerit. 359
Proprietatem ſuam ſi quis perdiderit. 280
Proprietatem ejus terræ ſi quis habere voluerit quam excolit. 428
Proprietates ſuas ſi quis ſpontaneâ voluntate alicui delegaverit. 335
Proprietates dicebantur bona quæ nullius juri obnoxia erant. 875
Proprindere. 231. 453. 802
Proprindere, invadere. 501. 981
Proprium dominicum. 718
Proprium perdere. 360
Proſecutio idonea. 1242
Proſper creditus auctor librorum de vita contemplativa & activa. 1213
Protelare juſtitiam. 66
Provenda, Provendarii. 1247
Provincia. 240. 1413
Provincia tota. 1118
Provinciæ totius cura commiſſa eſt Metropolitano. 628
Proviniſus pagus. 70
Provocare non licet à Judicibus electis. 364
Prudentius Epiſcopus Tricaſſinus. 607. 619. 1267
Prumia Abbatia. 223
Pſalmodium Monaſterium. 1099
Pſallentium. 739
Pſalmi modulentur. 1132
Pſalmi an cantandi ſint pro ſervo fugitivo in fuga mortuo. 1010

Pſalmos ſuos unuſquiſque Presbyter rectè decantare debet. 1377
Pſalterium Gallicanum. 729
Puellæ non velentur antè annos XXV. ætatis. 1163
Puellæ Monaſteriis traditæ in tenera ætate. *Ibid.*
Puellam invitam ſi quis ſibi ſociaverit. 414. 477. 536. 939
Pueris nono die nomina imponebantur. 689
Pueri, id eſt, Clerici in tenera ætate conſtituti. 1135
Puer in Monaſterio oblatus à patre. 1553
Pueris Monachis non eadem quantitas cibi præſtanda eſt quæ cæteris. 1381
Puerorum legentium Scholæ. 1134
Puerorum auriculas vellere. 997. 1573
Puerorum vocabulo ſervi intelliguntur. 1135
Pugnà teſtimonium approbare. 330
Pugnare cum fuſtibus & cum armis. 1185
Puleticus publicus. 901
Puliſlac. 1006. 1014
Pulmentum cum potu & orto ſeu pomis. 1384
Pulſatorium, locus in quo noviter converſi ſuſcipiuntur. 1028. 1135
Pulveraticum. 739
Pulvis mortalis. 1199
Pupilli qualiter recipiantur. 487
Pupilli tuitionem habeant. 337
Pupillorum cauſæ primò audiantur. 1190
Purgare ſe judicio Dei. 229. *& ſeq.*
Purgatio Canonica. 924
Purgatio Clericorum ſecundùm ſanctorum Patrum ſtatuta. 38
Purgatio Leonis Papæ. 1205
Purgatio argenti. 178
Purificatio ſanctæ Mariæ. 191. 1177. 1478
Purificatum argentum. 185
Puriter. 1209
Purpriſum habet. 277
Pyrenœus, limes Hiſpaniæ. 803

Q

QUadrageſimæ tempus. 33
Quadrageſimæ tres in anno. 724
Quadrageſimalis abſtinentia ſervari præcepta ſub pœna capitis. 1039
Quadrageſimalis temporis reverentia. 360
Quæſtionalis ratio. 57
Quentovicus. 178. 791
Querolus emendatus. 1201
Quinquagenarius evectionis numerus. 1151
S. Quintini Monaſterium. 97. 777

R

RAcimburgii. 435. 437. *& ſeq.* 508 699. 702. 739. 849. 952
S. Radegundis Monaſterium. 1097
Rado Archicancellarius. 1247
Radulfus Comes. 222
Radulfus electus Rex Francorum contrà Legem. 1290. 1534
Ragamfredus Archiepiſcopus Viennenſis. 1470. *& ſeq.*
Ragamfridus Diaconus Eccleſiæ Remenſis. 52. 764. 1265
Raganboldus Epiſcopus Dinienſis. 1262
Ragembertus Epiſcopus Vercellenſis. 1575
Ragemundus Princeps Aquitanorum. 1538
Ragenardi Comitis Senonenſis excommunicatio. 671. 1302
Ragenarius Epiſcopus Ambianenſis. 19. 759
Ragenarius Epiſcopus Noviomagenſis. 756
Ragemberus Comes. 300
Ragenfridus Epiſcopus Meldenſis. 245
Raginelmus Epiſcopus Noviomenſis ſive Tornacenſis. 244. 265. 612. 629
Raginoardus Archiepiſcopus Rotomagenſis. 1112
Ragonfredus Comes Palacio. 1416
Raimundus Comes Paliarenſis. 1203. 1551
Rainerus Comes. 265
Rama ſignificat congeriem ramorum. 989
Rambertus Epiſcopus. 343
Ramno Epiſcopus Helenenſis. 1497
Rampo Comes. 1425
Rampo Marchio. 1447
Rantgarius Epiſcopus Noviomenſis. 756. 1112. 1174. 1262
Rapaces regnum Dei non poſſidebunt. 285
Rapinæ prohibitæ. 41. 88. 99. 346
Rapinam nullus deinceps faciat. 97. 283. *& ſeq.* 358
Rapinam facere ſi quis aggreditur. 485. 978
Rapinas ſi quis infrà regnum fecerit. 90. 95. 99. 160. 162
Rapinas multi pro lege per conſuetudinem tenent. 143
Raptam ſi quis uxorem duxerit. 46. 139
Raptor adulterii criminis reus teneatur. 334. 1153
Raptor incurrere debet vitæ periculum. 536
Raptor ſi volentem rapuerit & ſibi ſociaverit. 487. 978
Raptor viduæ Romanæ omnem ſubſtantiam ſuam perdat. 1190
Raptores quomodò puniendi. 16. 160
Raptores rerum alienarum quomodò puniendi. 1294
Raptores coërceantur. 71
Raptores ad rationem deducantur. 158
Raptoris pœna, vitæ periculum. 414. 422. 477. 939
Raptoris judicium pertinet ad Comitem. 27
Raptum facere nemo præſumat. 42
Raptus feminarum prohibiti. 148. 150. 162
Raptus Virginum & viduarum vetitus. 96
Ratbertus Epiſcopus Valentinus. 244
Ratbodus Comes. 102
Ratbornus Epiſcopus Auguſtanus. 238
Ratherius Epiſcopus Veronenſis. 1141
Rationare. 423
Ratisbonenſis Synodus adversùs Chorepiſcopos. 1223
Ratoldus Presbyter, vocatus Epiſcopus. 343
Rauba. 396. 464. 500. 508
Raubam ſuam alicui tollere. 390. 395. 916. 921
Ravenna. 362
Ravennatenſis Synodus. 273. 812
Raupa. *Vide* Rauba.
Raymundus de Pennaforti caſtigatus. 1024. excuſatus. 1144
Raynardus Comes Tullenſis. 1556
Readunari. 162
Rebaptizatio, quo caſu permiſſa. 1202
Rebellis pro *rationabilis*. 1114. 1282
Rebello faciente. 391. 918
Recapitulare. 144
Recelare. 68
Receptum invenire. 98. 777
Receſindus Abbas Arulenſis. 1448
Reclamare. 79. 199. 211. 215. 329. 537 740
Reclamatio. 185. 499. *& ſeq.* 505
Reclamatio Presbyterorum. 21
Reclamatores. 329
Recognoſcere ſe. 80
Reconciliatio pœnitentium. 213
Reconjungere. 141. 216. 507
Recoſindus Gothus. 1504
Recredere. 435. 499. 823. 954
Rectitudo. 143
Rectum conſentire. 44
Redebere. 436. *& ſeq.* 453. *& ſeq.*
Redemptio vitæ. 487. captivorum. 193. peccatorum. 504
Redemptionale. 462. 966
Redenſis comitatus. 1537. Eccleſia. 1466
Redibitio. 27
Redimere corium ſervi. 832
Redintegrante, explicatur. 815
Refectorium. 35. 1381. 1384
Referendarii. 912
Reffare. 690
Refugium habere. 177
Refutare. 1180
Refuunt. 1007
Regalis ſublimitas. 36
Regiæ poteſtati ſi qui contumaces fuerint. 29
Regiam auctoritatem ſi quis pro nihilo duxerit. 289
Regimboldus Chorepiſcopus Moguntinus. 1378
Regiminis locum nemo obtineat per ſimoniacam hæreſim. 34
Reginarii comitatus. 68
Regimbertus Præceptor. 1382
Reginerius Abbas. 238
Regino emendatus. 1281
Regnante Paulo II. & Sixto IV. 1214
Regnum Chriſti, id eſt, Eccleſia. *Ibid.*
Regnum, id eſt, Provincia. 1013
Regni ſoliditas. 3. 201. *& ſeq.*
Regnum paternum hereditario jure relictum tenere. 11. 278
Regni diviſio inter filios Ludovici Pii. 757
Regni diſpoſitio per abſentiam Karoli Calvi. 260. 269
Regnum ſi quis invaſerit 139
Regula S. Benedicti. 349. 354. 575. *& ſeq.* 1382
Regulæ Eccleſiaſticæ confirmatæ ſunt ſanguine Chriſti. 119

Regulæ Monasterium ad Garumnam. 1092
Regulæ Monasterium in civitate Lemovicensi. 1097
Rei ad Ecclesiam confugientes. 983
Reos ibi necesse est puniri ubi misericordiam consequuntur. 55. 106
Reicherspense Chronicon castigatum. 1142
Reicula. 740
Reiculam Ecclesiæ si quis petierit à Regibus. 34. 761
Reippus. 696
Reipublicæ administratores. 259. 268
Relatio cum judicio. 485. 977
Relatum quod dicitur *apennis*. 460. 965
Relaxare servum. 444
Religio in immensum aucta & exculta à Karolo M. 252
Religionis Christianæ cultus omnis per Sacerdotum officia celebratur. 1550
Reliquiæ Sanctorum. 332
Reliquias auferre ab Ecclesia. 339
Remallare. 544
Remandare. 200
Remanducare. 158
Remansio. 1073
Remedius Episcopus Abrincatensis. 1267
Rememorare. 201. 204
Remensis Parochia. 52
Remensis Ecclesiæ proclamatio adversùs Ludovicum Regem Germaniæ. 249
Remensis & Treverensis Ecclesiæ sorores & comprovinciales habentur. 217. 798
Remergere. 227
Remerire. 507. 560
S. Remigius Francorum Apostolus. 220. Francos ad fidem convertit. 110
Remigius Archiepiscopus Lugdunensis. 133. 1468. *& seq.*
Remis. 101. 178. 261
Remorum Episcopus Primas inter Primates extitit. 1241
Remorum Ecclesia diù multùmque Pastore destituta. 17. Decem annis sine Archiepiscopo. 759
Remota dominationis vestræ sinceritate. 104
Remtianus pagus. 68. 770
Renuntium. 1539
Repastos exigere. 580
Replicare ad servitium. 326
Repromittere fidelitatem. 1056
Repudii jus. 855
Repudii libellus. 423. 479. 944. 1296
Res alienas si quis cuilibet homini vendiderit. 335
Res in contentione posita. 1216
Res locis Deo dicatis conlatæ usufructuariò teneri possunt à datoribus. 323
Res per precariam possessa in fiscum decidere potest. 1500
Res suas si quis alienavèrit & super eas residet. 322
Rescellæ. 795
Rescèndanda qui non corrigit, ipse illa committit. 166
Rescissus bannus. 190. 436. 1114
Respectualis traditio. 526
Responsorium convocationi Apostolorum convenit. 1358
Resultare Ministerio Episcopali. 236
Resurrectio mortuorum. 1140
Resurrectionis dies. 105
Resurrectionis dominicæ mysteria. 429
Rètonare. 144
Rètornare. 84
Retorta, funis genus. 692. 842. 994
Retrahere se. 101
Retributiones exactare. 459. *& seq.*
Revellare. 428
Rèvenire. 177. 227
Reverentia Seniori debita. 82
Revestire. 389. 439. 502. 915
Reuvadiare. 499. bannum. 235. servitium. 823. xenium. 1167
Reuvadiatum bannum persolvere. 184. 793
Rex à regendo dicitur. 106. Pater Patriæ 164. Dei & populi electione constitutus. 273
Regi exhibendus est honor. 5. Eum enim Deus voluit vice suâ appellari Regem & Dominum. 157
Regum corda sunt in manu Dei. 216
Reges olim se fratres vocabant. 380. 890
Regis domus dicitur schola. 113. 779
Regium officium. 112. *& seq.*
Regis ministerium est impios de terra perdere. 125. 230
Rex justus non debet habere ministros & colonos impios & iniquos. 116. A sua cognitatione deviare non debet. 71. Largus ac liberalis esse debet 116. Morari debet in illa parte regni ubi major necessitas fuerit. 266
Regum salus commissa est Episcopis. 15
Reges sunt filii & protectores Ecclesiæ. 49. 271. 281
Reges olim per semetipsos præfuerunt pluribus conventibus Ecclesiasticis. 1200
Regum filii legitimam hereditatem recipiant. 42
Reges Francorum ex genere prodeunt. 133. 1082. Vocantur illustres 916. Olim justitiam per se proprio ore reddebant 455. 909. Eorum auctoritas in electionibus Episcoporum, & in Monasteria. 1141
Reges Francorum petebant olim à Pontificibus Romanis Episcopos & Presbyteros qui assiduè in palatio manerent. 1046
Regi si filius natus fuerit, tres servi manumittendi sunt. 396. 432. 926. 951
Regi sæpè scriptum pro *rei*. 1060
Rex & Sacerdos solus Christus fieri potuit. 9. 1259
Rhabani Abbatis Fuldensis epistola ad Regimboldum. 1378
Rhanne. 683. 827
Rhenus fluvius. 295. 299
Ricavudo Episcopus Wormatiensis. 306
Richardus Comes. 238. 243
Richerus electus Episcopus Tungrensis. 298. 814
Richildis uxor Karoli Calvi. 807. 1492
Richomirus Abbas Mallasti. 1461
Richuinus Missus dominicus. 68. 80. 86. *& seq.*
Ricosindus Gothus. 236. 1504. Mandatarius Salomonis Comitis. 1192. 1282. 1490
Riculfus Archiepiscopus Moguntinus. 740. 754. 1435
Riculfus Episcopus Helenensis. 634. 1302. *& seq.*
Riculfus Episcopus Suessionensis. 669
Riga, tributi & vectigalis species. 425. 948
Rigtannus Monachus Cenomanensis. 1477
Rimmo Missus dominicus. 359
Ripacurcensis comitatus. 630
Ripuariæ. 223
Ripuarii. 989
Robertus Marchio. 1519
Robertus Comes Nannetensis. 976
Roccus. 741
Rodallus Episcopus Biterrensis. 634
Rodaticus. 460. 965. *& alibi passim.*
Rodbertus Episcopus Cenomanensis. 621
Rodense Monasterium. 1552
Rodgerus Archiepiscopus Trevirorum. 300
Rodingus Episcopus. 342
Rodmundus Comes Senonensis, Ragenardi filius. 671. 1302
Rodulfus avunculus Karoli Calvi. 79. 774
Rodulfus Archiepiscopus Biturigensis, & Abbas sancti Benedicti. 132. *& seq.* 783
Rodulfus Episcopus. 1483
Rodulfus Episcopus Laudunensis. 669
Rodulfus Comes. 102
Rodulfus Missus dominicus. 69. 80. 86. *& seq.*
Rodulfus Abbas S. Christinæ. 1521
Rogare significat interdùm cogere. 1187. 1249
Rogationes. 1220. Celebrandæ cum humilitate & contritione cordis. 1376
Rogerius Comes Lemovicensis. 1096
Rolandus Bignonius, Hieronymi pater. 984
Romam orationis causa pergere. 345
Romana Ecclesia est magistra, mater, & caput omnium Ecclesiarum. 239. 254. Ejus primatus. 1233. Eam Karolus M. multis honoribus extulit. 251. Ejus defensio ad eum & ejus posteros transiit cum hereditate paterna. 1032
Romanæ Ecclesiæ mundeburdis & defensio. 208
Romana Lex. 179. *& seq.* 183. 185. 188. 190. *& seq.* 198
Romana lingua. 39. 144. 1074
Romana Synodus, id est, Capitula Angilramni. 1249
Romana peregrinatio imposita pœnitentibus. 1198
Romana peregrinatio non suscipienda sine licentia sui Episcopi. 740
Romana pertinacia. 1110
Romanæ mulieres quæ viros habuerunt Longobardos. 323. 1292
Romanus populus interrogandus quali Lege vult vivere. 318. 320
Romanus populus Lege Romanâ vivit. 1291
Romanorum nomine quinam intelligantur apud Marculfum & alios. 926

Romanus Pontifex caput omnium in terris eſt vice Chriſti. 256. Vicarius B. Petri. 1283. Vicarius Apoſtolorum Petri & Pauli 237. Ei cura commiſſa eſt omnium Eccleſiarum. 1496. Ei in omnibus juſta ſervetur obedientia. 317. 320. & *ſeq.* Quicquid ſecundùm ſacrum Miniſterium Apoſtolicâ auctoritate decreverit, ab omnibus ſuſcipiatur. 239. Non poteſt tamen ſimul eſſe Rex & Epiſcopus. 1259. Ejus Monarchia temporalis. 1214
Romani Pontificis electio à quibus facienda. 317. 319. Olim fieri non poterat ſine auctoritate Principum. 1105. 1141. neque extrà præſentiam Miſſorum dominicorum. 1300
Romani Pontifices olim poſtulârunt Epiſcopatus à Regibus. 1141
Romerici mons. 223
Romipetæ pace fruantur. 345
Rimoldi Comitatus. 70
Rorigo Comes. 1188. 1217. 1260. 1436
Roſſilionenſis Comitatus. 1523. 1525
Roſſontenſis pagus. 986
Roſtagnus Archiepiſcopus Arelatenſis. 244. 255
Rota civitas. 631. 1301
Rotaticum. 741
Robertus Epiſcopus Cenomanenſis. 1476
Rotbertus Vicecomes. 1533
Rotbertus Miſſus dominicus. 69
Rothaldus Epiſcopus Sueſſionenſis. 19. 52. 57. 612. 759. 1112. 1174. 1267
Rotgerius Comes. 1538
Rotlannus Archiepiſcopus Arelatenſis. 1468
Rotmenſis pagus. 69
Rotomagus. 178
Rotrudis primogenita Karoli M. 1258. 1260
Rotrudis filia Beræ Comitis. 1490
Rotſelmus Miſſus dominicus. 359
Rua S. Germani. 1491
Rubricatus fluvius. 1083. 1187. 1231
Rugituſit. 268
Ruſcinonenſis Comitatus. 1543
Ruſcinonenſis pagus erat olim in Septimania. 1083. Diviſus eſt in partes tres. 1103
Ruſſilionenſis pagus. 1488
Ruſticorum filii non debent ordinari abſque aſſenſu Domini. 1145
Ruſticus Epiſcopus Narbonenſis. 1255

S

Sabbatinus Epiſcopus Jenuenſis. 138. 243
Sabbatizare. 1226
Sabbatum æternum ſive divinum. *Ibid.*
Sablonariæ. 169. 172
Sacerdotalis reverentia in omnibus cuſtodiatur. 240
Sacerdotem ſi quis percuſſerit. 332
Sacerdotem ſi quis verberaverit. 1221
Sacerdotes immunes ab exercitu. 1235
Sacerdotes non dehonorentur. 95
Sacerdotes vigorem Eccleſiaſticum & debita privilegia obtineant. 259. 268
Sacerdotes ſtolas portent. 1225
Sacerdotibus debitus honor impendendus. 351
Sacerdotibus ſi qui obtemperare noluerint. 356
Sacerdotibus homines abutuntur tanquam viliſſimis mancipiis. 1169
Sacerdotis teſtimonium credibile habeatur. 537
Sacerdotum nulli licet ignorare Canones. 1377
Sacerdotum incuria nullatenùs eſt excuſanda. 352
Sacerdotum percuſſores ipſo jure excommunicati ſunt. 1549
Sacerdotum vita dedecoroſa. 581
Sacerdotum præſentia an neceſſaria in Judiciis. 1223
Sacerdotii apex. 241
Sacire. 507
Sacire ad proprietatem. 428. 548
Sacramenta Chriſti. 1209. baptiſmatis. 1402. redemptionis noſtræ. 167
Sacramentum ſanguinis & corporis Chriſti. 119
Sacramentum fidelitatis. 71. 146. 720. 772. 699. 1056
Sacramento fidelitatem promittere. 136
Sacramentum jurationis. 1190
Sacramenta legalia. 190
Sacramenta Regi facta. 260. & *ſeq.*
Sacramenta ſi ab Epiſcopis exacta aut facta fuerint. 119
Sacramentum indebitum non exigendum ab ordinatis. 623
Sacramenta quæ Epiſcopi Longobardi exigebant ab his quos ordinabant. 1150
Sacramenta pertinent ad Legem Mundanam. 1121
Sacramenta in palatio jurentur. 1186
Sacramenta poſt quadraginta noctes legaliter juranda accipiuntur. 190
Sacramenta ubi percurrunt. 436. 453. ſuper capella Domni Martini. 396. 424. & *ſeq.*
Sacramentorum ritus & ſolemnia. 451. 453. 923. & *ſeq.*
Sacramentum de obſervanda pace. 164
Sacramentum de re poſſeſſa per triginta annos. 492
Sacramentum de homicidio perpetrato ab eo qui ſe defendebat. 486
Sacramento promiſſum ſolatium. 135
Sacramentum juratum habere contrà alium. 74
Sacramento ſi quis ſe obligaverit ut ad pacem non redeat. 363
Sacramento firmare conſpirationem. 329
Sacramento ſe idoneum reddere. 182
Sacramentum melioris hominis. 289
Sacramentum adhramire. 1193. deducere. 337. diſrumpere. 225. explere, jurare. 552
Sacramentum adhramitum. 435
Sacramentum ſeculare. 119
Sacramentorum Liber. 1038
Sacramentarium. 1206
Sacramentalis Charta. 435. 454. notitia. 453
Sacrarum rerum ablatio ſacrilegium eſt. 160
Sacratam Deo nullus ſibi conjugio ſociet. 96
Sacrificantis vocabulo quid intelligendum. 1222
Sacrilega fœdera nuptiarum. 16
Sacrilegi ipſo jure excommunicati ſunt. 1549
Sacrilegii compoſitio. 276. pœna. 277
Sacrilegium facit qui Eccleſiæ aliquid fraudatur aut tollit. 118. 160. 297
Sacrilegium eſt ſi quis oblationes Eccleſiæ rapuerit. 1232
Sacrivus. 683. 828
Saga, veſtimenti genus. 741
Sagibarones dicuntur quaſi Senatores. 700. 851
Sagiſus pagus. 69
Sagitta toxicata. 688. 835
Sagittarum uſus cognitus veteribus Francis. 999
Saio. 1396
Sal fieri ſolet in areis maritimis. 1189
Sal Catechumenis dandum. 742
Salaco Epiſcopus Aletenſis. 822
Salamon Epiſcopus Helenenſis. 1497
Salica Lex. 192. Proximiores tantùm admittit ad ſucceſſionem. 935. Pœnam ponit in Chartulis libertatis. 1184
Salicæ Legis editiones duæ. 1048
Salicæ Legis textus ad varia exemplaria caſtigatus. 1047
Salica terra. 704
Salici, id eſt, Franci. 1228
Salii Franci. 825
Salla Epiſcopus Urgellenſis. 675. & *ſeq.* 1303. 1546
Salmonciacus. 268. 810
Salmoringa villa. 1468
Salmoringum. 224
Salodorum. 223
Salomon Dux Brittonum. 131. 783. Rex. 809
Salomon Comes. 1489
Salomon Epiſcopus Conſtantienſis. 127. 137. 163. 781
Saltationes vetitæ in diebus feſtis. 1227
Saltus fluvius. 293
Salvamentum. 97. & *ſeq.* 100. 143. 147. 176. 201. & *ſeq.* 262. 279
Salvamentum fidelium. 196. & *ſeq.* 261. populi. 138. 147. 165. commune. 47. 141. regni. 151
Salvari nemo poteſt niſi quem Deus ſalvaverit. 620
Salvatio. 79. 101. 167. & *ſeq.* 204. 216. 225. 260. 279. 346
Salvatio populi. 129. 347. rerum Eccleſiaſticarum 57.
S. Salvii Monaſterium. 224
Salutatorium, locus in quo Sanctimoniales convenire poſſunt. 1243
Salutes mandare. 83. 85
Salz palatium regium. 1063
Samio. 916. 918
Samuel Epiſcopus. 343
Samuelis locum in Eccleſia tenent Epiſcopi. 118
Sancti qui in cœlo regnant, & in terris miraculis coruſcant. 110. 160. 212
Sancti noviter inventi. 742
Sanctorum corpora de Sepulchris ſuæ requietionis effoſſa.

155. 1270. furto ſublata. 1128
Sanctimonialem ſi quis uxorem duxerit. 16. 46. 139
Sanctimonialis laudatur. 559
Sanctimonialium habitacula. 110
Sanctimonialium uniuſcujuſque Monaſterii numerus deſcribatur. 53. 204. 1110
Sanctimonialium Monaſteria adire quomodò permiſſum Preſbyteris. 1243
Sanctimonialem nullus ſibi conjugio ſociet. 37. 96. 355
Sanctimonialium conjunctio. 62
Sanctimoniales contrà auctoritatem nuptæ. 31
Sanctimoniales non opprimantur. 95
Sanctimoniales de locis ſuis expulſæ. 155
Sanctimonialis femina ſi adulterium fecerit. 322
Sanctimoniales ſi virilem habitum ſumpſerint. 16
Sanctio Pragmatica. 1176
Sanctuarius, id eſt, Eccleſiaſticus. 833
Sandalia. 742
Sangallenſis Bibliothecæ Catalogus. 1083
Sangallenſium Monachorum Capitula. 1382
Sanguinis effuſio in Eccleſia facta cum fuſte. 327
Sanguis Chriſti fuſus pro omnibus in eum credentibus. 620
Sanila Abba S. Andreæ. 631
Sapere pro *ſcire*. 48. 68. 72. 260
Sapienti ſufficit ſemel loqui 442. 959
Saponariæ, locus in ſuburbio Tullenſi. 133. 781
Sarabaitæ. 1037
Sarachouva ſubterior & ſuperior. 223
Sarlatenſe Monaſterium. 1092
Sarmaſia villa. 1500
Sarraceni Aquitaniam devaſtarunt. 1417
Sarracenorum jugum crudeliſſimum. 25
Sartatecta Eccleſiæ. 36
Satisfactio pœnitentiæ. 356
Satisfactionis Eccleſiaſticæ pœnitentia. 164
S. Saturnini Monaſterium. 30. 1263. 1444
Savaro Arvernorum Præſes laudatur. 863. 875
S. Savini Monaſterium. 1096. 1574
Saviniacum Monaſterium. 1095
Savirum 71. 773
Saxones diviſi in Orientales, Angarios, atque Weſtvalos. 1047
Scabinei. 743. Iidem cum Racimburgiis 952. Quomodò eligendi. 232. Boni mittantur ubi non ſunt 232. Mali ejiciendi, & boni in loco eorum eligendi. 336. Ad omnia placita adeſſe debent. 321. 325. 552. Injuſtè non judicent propter munera. 336
Sca bini in mallo reſidentes. 498
Scabiniorum judicium. 177. 329. 790
Scabinorum judicio ſi quis non acquieverit. 363
Scach. 68. 769. Scachcator. 68
Scadebolt. 268
Scamnum ſuper tenſus. 694. 845
Scantio, pincerna. 685
Scapellare. 684
Scapulare & cuculla. 1085
Scaræ ordinandæ. 262. 807
Scarire. 230. 802. Scariti. 265. 358. 809
Scarponinſe. 224. 1281
Scarſale. 1556
Scaſtlegi. 190. 795
Scatum ærarii. 1491
Scenici veſtem ſacerdotalem uſurpantes. 1219
Schilla de metallo una. 1225
Schiſma nuper ortum in Eccleſia. 129
Schola dicitur domus Regis. 113. 779
Schola Cantorum. 1373
Schola Turonica. 613
Scholæ ad pueros erudiendos. 1134
Scholæ à Karolo M. inſtitutæ. 743
Scholæ Cantorum & Lectorum. 712
Scholaſtici, id eſt, diſciplinati & benè correcti. 113
Schutera Monaſterium. 1094
Scintulæ. 1389
Sclavorum partes. 1179
Scluſa. 689. 837
Scorticatus. 743
Scoti qui ſe Epiſcopos dicunt. 743. 1245. & *ſeq.*
Scotorum hoſpitalia. 743. 761
Scotus mendax. 566
Screuna. 685. 832
Scribæ olim vacantes pagellas implebant bonis interdùm rebus, ſæpè malis. 1244
Scribendorum ars olim inter præcipua eruditorum ſtudia cenſebatur. 1160
Scrinium ſanctæ Metropolis Remorum. 628
Scriptorium, locus ubi ſcribæ manibus operabantur. 1161
Scripturæ valeant quæ diem & annum habuerint evidenter expreſſum. 1540
Scripturæ quæ annum & diem non habuerint, nullum habeant vigorem. 341
Scripturarum ſeries neceſſaria ad firmitatem eorum quæ fiunt. 414. 937
Scrova 990. ducaria. 683. 828
Scrutinium à ſcrutando dicitur. 1403. Agendum in ordinatione Epiſcopi. 1371
Scrutinium baptiſmi. 744. 1217
Scubiæ publicæ. 322. 1292
Scudingum. 223
Sculdaſii. 333. 345
Sculdaſii eſſe qui non poſſint. 342
Scura, id eſt, horreum in quo grana colliguntur. 1010
Scuria. 188. 687. 795
Scutis & fuſtibus decertare. 1192
Scutum habere in mallo. 696
Scutum reliquiſſe, præcipuum flagitium. 692
Secale. 744
Seculares poſſideant honores ſeculares. 19
Seculares Paſtoralem locum ſuſcipiunt poſt mortem Epiſcoporum. 581
Seculo renuntiare ſi quis voluerit. 264
Seculum dimittere. 1070
Securitas pro homicidio facto. 417. 463. 449. 491. 499. 544. 941
Securitatem facere. 87. *& alibi paſſim.*
Sedentibus in corona. 277
Sedere nullus audeat coram Epiſcopis. 273
Sedes Epiſcopi cur altior. 1357
Segare, id eſt, herbam pratorum ſecare. 1012
Seguinus Archiepiſcopus Senonenſis. 1302
Selave. 701
Sellam retinere. 188. 795
Selme. 223
Sena. 359
Senes excuſantur à jejunio. 1238. 1376
Senicæ cartæ quaſi ſenes. 509. 863. 1296
Seniorale. 8
Senioralis reverentia. 58
Senioratum alterius hominis eligere. 28
Senioratus. 83. 86. 189
Seniorem qualem voluerit accipiat liber homo. 44
Seniorem quærere qui ſe de rebus temporalibus adjuvet. 444
Seniorem ſuum nullus ſine juſta ratione dimittat. 44. 164. 358
Seniores, id eſt, domini feudales. 1149
Seniores Presbyterorum. 211
Seniori obſequium exhibere de beneficio. 29
Senioribus non licet ejicere Presbyteros de Eccleſiis ſine conſcientia Epiſcoporum. 199
Seniſcalci. 912
Seniſcalci etymologia. 683
Seniſſimi teſtes. 823
Sennenſis Eccleſia. 672
Senonenſe Monaſterium. 224
Senodochium. 1041
Senonenſium Archiepiſcoporum vita ſcripta ab Urbano Reverſo. 731
Senonica Eccleſia. 440. 956
Senonicæ plebis humillima devotio. 610. *& ſeq.*
Senonicus Comitatus. 1500. pagus. 70
Senonis. 50. 178
Senonum Metropolis. 133
Senſu ſuo. 1139
Senſus creſcit in pueris, in juvenibus viget, in ſenibus minuitur. 369
Senus. 452
Sepelire mortuos cum ornamentis. 701. 852
Sepem alienam aperire. 685
Septenario numero univerſitas Eccleſiæ deſignatur. 1353
Septimania. 21 25. 235. 240. 760. 1282. 1482
Septimania vel Gotia. 1083. 1118
Septimaniæ regnum. 1445. 1488. 1525. limites. 1098
Septinæ ſeptem. 1049
Septuaginta hebdomadæ. 1355
Sepulchrorum violatores rei mortis ſunt. 38
Sepultura mortuorum fit cum pſalmis & hymnis. 278

Sepultura gratis tribuenda eſt. 625
Sepulturæ infrà Eccleſiam. 31
Sepulturam cujuſquam nemo temerario auſu violet. 38
Sequana fluvius. 154. 258. 265. 267
S. Sequani Monaſterium. 1094
Sergius Papa. 1202
Sermo Regis. 702
Sermo tuitionis regiæ. 388. 394. 908. 920
Serra. 1525
S. Servatii Monaſterium. 224
Servi, id eſt, coloni. 1145
Servi fiſcalini, Eccleſiaſtici, beneficiarii. 332. 1182
Servi Eccleſiaſtici aut Comitum. 179
Servi Eccleſiarum quibuſcunque poteſtatibus ſubditi. 37
Servi non poſſunt fieri Monachi ſine licentia dominorum ſuorum. 1163
Servum alterius nemo ſollicitet ad Monachalem vel Clericalem ordinem. 1126
Servus ordinari non poteſt abſque licentia domini ſui. 1144. & *ſeq.* 1147. 1498. 1561. & *ſeq.*
Servus manumiſſus ut ad gradus Eccleſiaſticos promoveri poſſit. 540
Servus ſi conſcio domino factus fuerit Clericus. 361
Servus fugitivus ab Epiſcopo ignorante in Presbyterum ordinatus. 1146
Servi Eccleſiarum quomodò ad gradus Eccleſiaſticos promovendi. 440. 956
Servus datus Monaſterio. 588
Servum Monaſterii ſi quis ſe eſſe negaverit. 436
Servi manumittendi propter nativitatem filii Regis. 396. 432. 926. 951
Servo ſuo ſi quis aliquid concedere voluerit. 425
Servus de peculio ſuo redemptus. 462
Servus fieri non poteſt qui per triginta annos fuit liber. 330
Servus quem colonus comparat. 438
Servum ſi quis vendiderit. 419. 943
Servi venditio. 473. 970
Servi venditio ad Eccleſiam. 498
Servi venditi Formula. 448. 497. 961
Servorum Matrimonia. 1245
Servus ſi liberam & ingenuam feminam in conjugio ſibi copulaverit. 325. 422. 447. 501. 944
Servus ſi extraneam puellam ſibi ſociaverit abſque voluntate parentum. 537
Servus ſi comprobatus fuerit ignem in ſilvam comminaſſe. 333
Servi condemnantur patibulo pro furto aut latrocinio. 832
Servus ſi homicidium commiſerit in Eccleſia. 332
Servi fugaces retrahendi. 561. 567
Servi fugitivi reddantur dominis ſuis. 333
Servum fugitivum ſi quis receperit. 396. 923
Servus fugitivus in fuga mortuus. 1010
Servorum tertiam partem quomodò accipiat filia. 1042
Servi regii non opprimantur à Judicibus. 116
Servos alienos ſi quis accuſaverit. 485
Servum ſi liber homo ſe fecerit. 422. 446. 474. 944
Servum clamoſum ſi dominus non præſentaverit Comiti. 230
Servus nudus ad palum vapuletur. 330
Serviſſima omnium ancillarum. 562
Servilis conditio. 1563. & *ſeq.*
Servitores. 111. 1381
Servitium Dei & Sanctorum ejus. 264. & *ſeq.*
Servitium divinum. 188. dominicum. 200. Regis. 326 328. temporale. 1110
Servitia regalia facere. 28
Servitium Senioribus debitum à Presbyteris. 1149
Servitio ſi quis francus ſe addixerit. 192
Serviant pro *ſerventur*. 1133
Serviuntur pro *ſerventur*. 1046
Seſſum. 824
Severitatem poteſtatis miſericordia temperet. 15
Senſus canis. 829
Sextarius æquus ubique fiat. 182
Sexus perfectior. 1353
Sias ingenuus. 462
Sicharius Archiepiſcopus Burdegalenſis. 755
Sigeberti regnum. 564
Sigebodus Archiepiſcopus Narbonenſis. 275. 277
Sigele. 744
Sigenandus Epiſcopus Conſtantienſis. 245
Sigifridus Abbas S. Leonis. 1561
Sigilaus Abbas S. Martini Metenſis. 1565
Sigillis recognitis. 415. 529. 571. 939
Sigillum regium penes Comitem palatii. 265
Signacula ſua benè ſciant Presbyteri. 1066
Signum ſanctæ crucis facere in frontibus. 1358
Signa, id eſt, tintinnabula. 744. 843. 1225. 1380. & *ſeq.*
Signa diuturna ſive nocturna. 1383
Signum non ſonetur ad coquinam. 1384
Signum quod ad refectorium ſonat. 1385
Signum ad potum. 1381
Signa arborum. 691. 840
Signata arbor. 840
Signius mons. 1503
Signaldus Abbas S. Martini Metenſis. 1572
Silentium in oratorio tenendum. 1380
Silentium teneant Monachi in hebdomada Paſchæ & Pentecoſtes. 1092
Silentium inter manducandum teneant Monachi. 1381. 1384
Silentium poſt refectionem omni tempore teneatur. 1384
Silvacum. 69. 77. 268
Silvæ cuſtoditæ. 55. 206. cuſtodiendæ propter paſtiones. 116
Silvæ in quibus Ludovicus Karoli Calvi filius venari non debet patre abſente. 268
Silvæ venditæ. 149
Silvam ſi quis incendere auſus fuerit. 333
Silvanectenſis Eccleſia. 593. pagus. 69
Silvanectis civitas. 179
Silvaticum. 63. 767. 1266
Simare, abſcindere ſuperiorem partem alicujus rei. 1011
Simeon Epiſcopus Laudunenſis. 19. 759
Similium oſſa. 1524
Similæ firmitates. 589
Simon Abbas ſancti Albani. 1161
Simoniaca hæreſis. 9. 30. 34. 212. 597. 602. 621. 623
Simoniacæ ordinationes vetitæ. 353
Simulare. 83. 775
Sinodochiæ. 1041
Sire etymologia. 719
Sirmundus laudatur. 863. 896. caſtigatus. 1109
Siſebutus Epiſcopus Urgellenſis. 1545
Siuvaldus Comes. 1506
Silveſtre Abbatia. 222
Sixto IV. Pont. Max. regnante. 1214
Skellam. 690. 840
Smaragdus. 1044. 1072
Smaragdus Abbas ſancti Michaëlis Virdunenſis. 1206
Soc. 1390
Societas inter Monaſteria. 568
Sodis capita tanta. 455
Sodomiæ peccatum. 1244
Sola eſt ea calcei pars quæ ſub pedibus eſt. 1086
Solatiari. 346
Solatiatores reipublicæ. 4
Solatium, id eſt, auxilium. 135. 988. & *alibi paſſim.*
Solemniacenſe Monaſterium. 1415. 1499. 1516
Solidâ æternitate ſerventur. 1222. 1547
Solidus & denarius uxori dantur in nuptiis. 498. 532. 980
Solidi ſecundùm Legem Salicam conſtant ex quadraginta denariis. 682. 744. 1051. & *ſeq.*
Solidi duo ſolvantur Epiſcopo pro jure viſitationis. 22
Soliditas regni. 3
Solocenſe. 223
Solſatire. 395. 487. 922
Sonia nuntiare. 448. 456. 487
Soniare, id eſt, curare, inquirere, inveſtigare. 1035
Sonitum aliquem ſi quis fecerit. 1381
Sonnis. *Vide* Sunnis.
Sononitas virtutum. 285
Sonum audire ad accipiendum latronem. 65. 768. 823
Soricinii Monaſterium. 1391
Sorores portionem cum fratribus non habent de terra paterna. 412. 936
Sororibus duabus ſi quis nupſerit. 1210
Sortes Gothicæ & Romanæ. 704
Sortes de paginis evangelicis 1038
Sortiariæ diſperdantur. 230. 802
Sortiariarum ſtultitia. 365
Sortilegi prohibeantur. 363
Spadare. 1108
Spadatus, id eſt, caſtratus. 694. 844.
Spani. 1525
Spaniſci ferri. 1493
Sparnacus villa Remenſis Eccleſiæ. 29. 77. 760. 1263
Sparvarius. 684

Spaſſare. 1108
Spata India. 1400
Sperare, id eſt, credere. 1019. 1031
Spicarium. 687
Spinæ vitiorum. 155
Spiritus ſanctus tribuitur hominibus per impoſitionem manuum ſacerdotalium. 213
Spoliatus ante omnia reſtituendus. 1248
Sponſæ aliorum. 31
Sponſam alienam ſi quis rapuerit. 37. 334. 1153
Sponſarum aliorum conjunctio. 62
Sponſaliorum ſolennia ſecundùm Legem Salicam. 498. 532. 980. Diſſolutio. 855
Sportulæ contradictæ. 1030
Squilla. 690. 840
Stadiniſus pagus. 68
Stabilimentum. 1204
Stabilis Epiſcopus Miſſus dominicus. 1424
Stabilitas regni. 459
Stabilitas tenax Epiſcoporuum in ſedibus ſuis. 9
Stabilitatis in Monaſterio promiſſio. 574. & *ſeq.* 1298
Stabolau Abbatia. 223. 1093
Stagnare. 1007
Stampiſus pagus. 70
Staplum ſuper tumulum Miſſum. 687
Stapplum. 991
Stare ad crucem. 502
Statica caſtrorum. 1558
Statio ad mallum tenendum. 55. 206
Stationes publicæ. 241
Statum ingenuitatis ſuæ ſi quis alicui obnoxiaverit. 422. 944
Status ingenuitatis. 744
Statuta ſacrorum Canonum. 283
Stava. 691
S. Stephani Eccleſia. 236
S. Stephani Monaſterium in Straſtburch. 223. 1278
Stephani Papæ privilegium pro Monaſterio ſancti Dionyſii. 59
Stephanus Archiepiſcopus Toloſanus. 1088
Stephanus Comes Pariſienſis. 1057. 1060
Stephanus Epiſcopus Cameracenſis. 300
Stephanus Secundicerius. 248
Stipulas tenere. 745
Stipulatione ſubnixâ. 931
Stivagium. 223
Stobis, urbs Macedoniæ. 1250
Stolas portent Sacerdotes. 1225
Stopharius. 695
Straſtura. 1196
Strata. 1503
Strazburg civitas. 39. 221
Strenuitas illuſtrium virorum. 259. 268
Striæ. 855
Striga, malefica. 706
Strumenta chartarum. 392. 405. 461. 483. & *ſeq.* 530. 572. 579. 1175. 1420
Strumenta chartarum ab igne cremata. 542. 563
Strumentum. 469. 824
Stuba. 1010
Stuprum omne eſt adulterium. 839
Sturmio Comes. 1445
Suarizaha Monaſterium. 1094
Subbattere, id eſt, porcellos in ventre matris occidere. 683
Subdiaconi fidem Catholicam memoriter teneant. 1374
Subdiaconorum Miniſterium. 1361
Subdiaconorum ſuperbia notatur. 1215
Sublimare. 261
Subpravida commemoratio. 466
Subſannus Epiſcopus Venetenſis. 822
Subſidium Eccleſia debet Principibus. 12
Subſtantialis victus. 400
Subſtantialiter. 133
Subvectio Legatorum. 27
Succeſſio in beneficiis Eccleſiaſticis. 819
Succeſſorum nemo in anteceſſoris ſui pœna ſtatuta ſit obligatus. 324. 341
Sudes, id eſt, porcorum ſtabulum. 683. 827
Suentiſium. 223
Sueſſionenſe S. Mariæ Monaſterium. 1093
Sueſſionum urbs. 49. 53
Sueſſonica Synodus. 78
Sueſſonicus pagus. 68
Suggeſtio, id eſt, literæ rogatoriæ. 1372
Suggeſtiones. 985
Sumniacum. 224
Sunia nuntiare. *Vide* Sunnia.
Suniarius, Epiſcopus Helenenſis. 673. 1303. 1540. & *ſeq.* 1543
Suniarius Comes. 1444. 1511. 1535
Sunifredus, Comes Urgellenſis. 1545
Suniefridus Marchio. 1444
Sunnia nuntiare. 395. 552. 922
Sunnis. 681. 745. 827
Superabreptio. 208
Superdictiones. 417. 941
Superpoſito excepto. 21
Superventio Paganorum. 88. 97. 99
Superventus, id eſt, latrocinium. 687. 835
Supplantator. 135
Supplicatio ad Regem. 562
Supplicaturia. 431. 951
Suppo Comes. 238. 243
Suppreſſis. 382. 407. & *ſeq.* 411. 416. 424. 727. & *ſeq.* 461. 463. 478. 480. 1207
Suprapoſitum. 970
Suredenſe Monaſterium. 1301
Suricinium Monaſterium. 1104
Suſceptores, id eſt, patrini. 1178
Suſtentationem præſtare. 243
Suſurrones occulti. 45
Sylveſtri Canon. 745
Symbolum unuſquiſque Presbyter benè intelligat. 1377
Symmachi Papæ definitio. 34
Synodale collegium. 273. Concilium. 277
Synodales conventus ſecundùm juſſionem canonicam frequentandi. 129
Synodalia judicia exercere. 217
Synodalica præcepta. 1108
Synodi provinciales & ſpeciales liberè celebrentur. 108. Debent indici ab Archiepiſcopo. 102
Synodi propter diſcordiam Regum frequentari non poterant. 129
Synodi generalis tractatus. 21
Synodos tantùm duas à Presbyteris exigant Epiſcopi. 26
Synodus Regia & Eccleſiaſtica. 1028
Synodus magna in Aquis. 1059
Synodus generalis, id eſt, placitum generale. 1090
Synodus Tricaſſina. 273
Synodus Ravennatenſis. 273. 812
Synodus Epiſcoporum. 99. 777
Synodus apud Cariſiacum. 87. 95
Synodus novus. 1006. 1030. Sanctus. 1402
Synodus frequenter eſt maſculini generis. 1263

T

TAberna Monaſterium. 631. 1301
Tabernas Clerici non frequentent. 626
Talamitenſis Comitatus. 1530
Tangano, id eſt, adjuro, interpello. 702. 853
Tardaniſus pagus. 68
Tarraconenſis provincia attributa Archiepiſcopo Narbonenſi. 803
Taſcha. 1547
Taſſilo. *Vide* Thaſſilo.
Tatto. 1382
Tauriacus villa. 1508
Taurus gregem regens. 828. & *ſeq.*
Tauſiacus villa. 1528
Te Deum laudamus quandò primùm cantari cœptus. 1109
Te igitur quandò inchoandum. 1225. Cur ſecretò cantetur. 1362
Tectum nemo hoſpitibus deneget. 358
Tectum Eccleſiæ à quibus reſtaurandum. 1555
Telam noſtri videntur dixiſſe pro telo. 1015
Tellau pagus. 69. 771
Telonea non exigantur à Gothis ſive Hiſpanis. 27
Telonei immunitas pro Eccleſia. 513
Teloneum civitatis Tornacenſis. 75
Teloneum non exigatur de navibus quæ vadunt ſub pontibus. 64
Tempeſtarii. 1131
Tempora ſacratiſſima Quadrageſimæ & Adventûs Domini.
Tempus Canonicum. 117
Tenſus ſuper ſcamnum. 694. 845
Teodacrus Miſſus Dominicus. 68
Teodericus Abba. 69

Teodiſca lingua. 39. 65. 144. 162. 333
Teodtfredus vaſſus dominicus. 1445
Termarus. 224
Terminationes. 294
Terminus beatorum Petri & Pauli. 239
Terra cenſalis. 198. 214. 1194. 1390. ſacerdotalis. 11. evindicata. 439. vicina epiſcopio. 1196
Terræ venditæ Formula. 497
Terracinenſe caſtrum. 236. 803. 1282
Terracium caſtellum. 25. 1263
Terrulæ ac vineolæ datæ pro loco ſepulturæ. 199
Tertium & Dangerium. 1195
Tertuſſum. 683
Teſceia. 68. 769
Teſtamentarius tutor. 481
Teſtamenti faciendi Formula. 323. 529. 571. 573
Teſtamentum duarum perſonarum qualiter in uno volumine condatur. 415. 939
Teſtare. 691
Teſteia. 228. & *ſeq.*
Teſtes quomodò habendi. 330
Teſtes legitimi. 1166. veraces. 231. ſeniſſimi. 823. neceſſarii. 325
Teſtes duo ſufficiunt. 339
Teſtes in perjurium ſi quis ſcienter produxerit. 337
Teſtes eligere licet reo. 1180
Teſtes diffamare. 1490
Teſtes ſeparentur ad invicem. 1180
Teſtes cogi poſſunt ad dicendum teſtimonium. 848
Teſtes facere falſos. 1191
Teſtes de ipſo pago eligendi. 1187
Teſticulum ſi quis alteri amputaverit. 1050
Teſtificari qui non poſſint. 362
Teſtificari adversùs Presbyteros qui non poſſint. 1205
Teſtimonia de quibus Capitulis non recipiantur. 337
Teſtimonium falſum ſi quis dixerit, ad teſtimonium poſteà non admittitur. 1053
Teſtimonium dicere ebrius non poteſt. 329
Teſtimonium Sacerdotis credibile habeatur. 337
Teſtimonium approbare per pugnam. 330
Teſtimonium & teſtamentum ſynonyma. 997
Teſtimoniare. 396. 437. 461 542 563
Teſtis per aurem tractus. 997. 1019
Teſtrebant Comitatus. 223
Teudericus Comes. 265
Teudericus Epiſcopus. 137
Teudiſca lingua. *Vide* Teodiſca.
Teudonis villa. 7. 77. 111
Teutboldus Epiſcopus Lingonenſis. 57. 70. 1267
Teutulfus Epiſcopus Tertonenſis. 237. 243
Texaga. 466. 990. 998. 1000
Texandrus Comitatus. 224
Textus Evangeliorum à Lothario Imp. oblatus in Monaſterio S. Martini Metenſis. 1279
Thaſſillo ſobrinus Karoli M. 1044. vitam duxit in Monaſterio. 753
Theada. 698
Theganus emendatus. 1106
Theobaldus Miſſus dominicus. 359
Theodemanus Patriarcha Aquileienſis. 1294
Theodericus Abbas Solemniacenſis. 1516
Theodericus Comes. 1511
Theodericus Dux Lotharingiæ. 1555
Theodiſclus Epiſcopus. 1112
Theodora Comnena, Andronici conjux. 1210
Theodoricus Archiepiſcopus Veſontiorum. 246. 275
Theodoricus Epiſcopus. 127
Theodoricus Comes. 222 & *ſeq.*
Theodoricus Miſſus dominicus. 136
Theodorus Cantuarienſis emendatus. 1031
Theodoſiani corpus. 474. 566. 974. Codex. 996
Theodoſio tributa quædam Lex quæ eſt Conſtantini. 1232
Theodoſius Abbas S. Emeterii. 1480
Theodoſius Memorialis ſcripſit manu ſuâ artem Grammaticam Priſciani. 1161
Theodricus Comes. 300
Theodulfus Epiſcopus Aurelianenſis. 1062. 1410. 1435
Ejus liber de Ordine baptiſmi. 1071. Capitulare. 1229
Theomarus Abbas S. Manſueti Tullenſis. 1555
Theotarius Epiſcopus Gerundenſis. 246. 275. 803. 1285. 1509. 1511. 1513
Theotinus Presbyter. 1309
Theſauri Eccleſiaſtici ne vendantur Judæis. 1150
Theſaurorum Karoli M. diviſio 1072
Teutbaldus Archiepiſcopus Viennenſis. 1300
Teutmundus Miſſus dominicus. 359
Theutperga, uxor Lotharii Regis. 789
Throni Dei. 134. 1221
Thuribulum ſignificat corpus Chriſti. 1354
S. Tiberii Monaſterium. 1099
Ticina civitas. 347. 351. 356. 359
Ticinum palatium. 237
Ticlivinni. 224
Tinea adulationis. 113
Tintinnabulum quod antè Abbatem pendit. 1384
Tintinnus. 690. 839
Tituli, id eſt, Eccleſiæ. 745. 1377
Titulorum cuſtodes. 353
Toletanum Concilium de totius mundi partibus Congregatum. 91
Toletanum Concilium VII. emendatum. 1151
Tollere, vi auferre. 915
Tollianenſis Comitatus. 1469
Toloſa civitas. 21. 760. Obſeſſa à Karolo Calvo 1262. 1444. & *ſeq.*
Toloſanus pagus. 1083. 1104. 1391. 1461
Tolvionenſis Comitatus. 1469
Tonitrualis Evangeliſtarum vox. 399
Tonſorare comam capitis ſui. 386
Tonſura capitis, ſignum Chriſtianitatis. 689
Tonſura Clericalis. 821. 1562
Tonſura Scotorum. 1246
Tonſurare. 745
Torneamentum. 1088
Tornedriſus pagus. 70
Toronica regio. 564
Tortoldus Diaconus, invaſos Eccleſiæ Bajocacenſis. 129. 136. 782
Tortum ſi quis in ſuo comitatu fecerit. 185. 187
Tractoria. 200. 746. 796. 1194
Tractoria Legatariorum. 381. 891
Tractoria pro peregrino. 503
Tractoria pro itinere peragendo. 441. 958
Tractoria quæ propter Miſſos recipiendos dirigitur. 330
Tractoriæ Epiſcoporum. 612. 615. 619
Traditio reſpectualis. 526
Traditio ad ſponſam. 476. 535
Traditio ad Monaſterium. 586
Traditionalis notitia. 550
Traditiones injuſtæ pro nihilo habeantur. 197
Traditionis Formulæ. 549. & *ſeq.*
Traditoria de terra. 447. 458. 466. 960
Trahere, id eſt, rapere. 833. 840
Tramiſium. 1387. & *ſeq.*
Tranſactiones. 976
Tranſituræ. 746
Tranſlationes Epiſcoporum fiebant olim cum auctoritate Regum. 509
Tranſolvere. 417
Tranſpoſitio ſubitanea, id eſt, mors. 402. 405. 489
Tranſtura. 1196
Trapa. 565
Traſoaldus Abbas S. Chriſtinæ. 1504
Traugum, foramen. 994
Trebia. 359
Trecaſinus pagus. 70
Trectis. 223
Trejectum municipium. 41. 45. 987. 1269
Tremaculum. 691. 840
Treſmirus Abbas caſtri Mallaſti. 1014
Treſpellius. 683
Treverenſis & Remenſis Eccleſia ſorores & comprovinciales habentur. 217. 798
Treveris. 221
Tribattere. 694
Tribulatio ſive commotio. 1164, 1208. 1350
Triburienſe Capitulare. 1107
Tributarius Romanus. 695
Tributum quod tranſitoria vocatur. 1196
Tricaſſina Synodus. 273
Tricenaria Lex. 858
Triduana pœnitentia. 1211
Triduana, id eſt, jejunium trium dierum. *Ibid.*
Triens, tertia pars ſolidi. 693. 845
Triginta annorum poſſeſſio valet. 492
Triginta annorum præſcriptio. 979

Trina merſio in baptiſmate. 1402
Triſcabina Charta. 537
Trithemii locus inſignis de cura Eccleſiaſtica Karoli M. 1039
Truptchiacus villa. 1511
Truſtem & fidelitatem conjurare. 386. 900
Truſtes commovere. 96
Truſtis, id eſt, ſervitium regale. 695. 846. 1034. 1304
Truſtis dominicus. 266. 809
Trutbertus Epiſcopus Adtenſis. 1468
Tueri paſſivâ ſignificatione. 1152
Tuitio Eccleſiaſtica. 166
Tullum. 224
Tullenſe territorium. 129. 224
Tulta ſi fuerit cujuſcunque proprietas. 359
Tultis fidejuſſoribus. 390. 916
Tunbas. 223. & *ſeq.*
Tunginus. 696
Tunicam Chriſti ſcindere milites auſi non ſunt. 11
Tungrenſis Epiſcopatûs controverſia. 295. 814
Tungris. 224
Turbela. 76
Turgauvenſis pagus. 586
Turonenſes Monachos acriter reprehendit Karolus M. 1062
Turonica urbs. 51. 470. 484. pagus. 69. 613
Turrecremata emendatus. 1244
Tuſcani. 362
Tuſcia. 341
Tuſiacus villa. 165. 196. 201. 789
Tutelenſe Monaſterium. 1092
Tutoris dandi Formula. 481
Tyrſus Presbyter Cordubenſis. 233
Tzangæ. 746

V.

V & O literæ invicem permixtæ. 990
Vacca domita. 828
Vaccæ inferendales. 1251
Vaccis ſi quis ſe inrationabiliter miſcuerit. 1378
Wacta. 748. Wactæ. 27. 187. 794
Wadaldus Epiſcopus Helenenſis. 634. 1301. 1535
Wadarilicus Epiſcopus. 1416
Vade in pace, cârcer Monachorum. 1089
Wadiare bannum. 338
Wadiam dare de homine ad placitum adducendo. 326
Wadias accipere ab inceſtuoſis & ab his qui decimas non dant. 340
Wadiam dare de libertate probanda. 327
Wadium. 192. 417. 544
Wadium componere. 508
Wadii. 748
Wadii ad partem Regis venientes. 146. 786
Wadios dare pro redemptione vitæ. 487. 979
Vadianus caſtigatus. 1123. 1177. 1195
Vadiſus pagus. 68
Wadri. 515. 517. 523. 555
Vagationes cum canibus. 1201
Waifarius Aquitanorum Princeps. 109
Wala Epiſcopus Autiſſiodorenſis. 246. 265. & *ſeq.*
Walbertus Epiſcopus Portuenſis. 275
Valdeſius caſtigatus. 1032
Valdo Abbas. 1527
Valentianæ. 61. 63. 159. 162. 767
Waleſridus Epiſcopus Ucecienſis. 275
Valfredus Epiſcopus Eporedienſis. 1575
Walfridus Comes. 238
Vallis Aſperi cœnobium. 674. 1103. 1303
Vallis Aſperi Comitatus. 673. 1515
Vallis Cluſæ. 223
Waltarius. 195
Waltcaudus Miſſus dominicus. 68
Walterius Archiepiſcopus Senonenſis. 291
Walterius Epiſcopus Aurelianenſis. 244. 265. 1284. 1508
Waltkerus Comes. 300
Wanti. 1086
Wara. 268
Waranio. 694
Waraſch. 223
Wargus, hoc eſt, dejectus & expulſus. 701. 1049
Warinus Comes Arvernorum. 1. 757. 1206. 1257. 1266
Warmaria, civitas Vangionum. 300
Warniti. 267
Warnitus. 143. 147. 785
Varra Monaſterium. 631
Vas, ſepulchri genus. 1049
Vaſa ſacra danda non ſunt in pignus. 1150
Vaſatenſes Epiſcopi ſe vocaverunt olim Epiſcopos Vaſconiæ. 1107
Waſloi. 224
Vaſſallaticum. 119
Vaſſalli dominici. 179. 196. 242. 289. Condignum apud omnes honorem habeant. 176
Waſſalli Epiſcoporum. 211. 345. Epiſcoporum & Abbatum. 215
Vaſſalli Eccleſiarum. 108
Vaſſalli Eccleſiæ Remenſis. 601
Vaſſalli Eccleſiæ Lingonenſis. 130
Vaſſallorum dominicorum beneficia. 31
Waſſallorum dominicorum homines. 211
Vaſſallus dominicus. 323
Vaſſaticum Comitis. 29
Vaſſi. 104. 746
Vaſſi dominici. 786. Concordes ſint cum Epiſcopis. 216
Vaſſi dominici adeſſe debent in placitis Miſſorum dominicorum. 1188
Vaſſi dominici pacem & juſtitiam faciant in ſuis miniſteriis. 214
Vaſſi, Fideles qui ſervitium exhibent. 940
Vaſſus juſtitiam facere renuens. 560
Vaſteniſus pagus. 70
Waſtinenſis pagus. 457. 517
Vaurenſe. 224
Ucci. 485. 978
Ucetia. 224
Ucpoldus Comes. 1468
Udalgarius Epiſcopus Helenenſis. 1167
S. Vedaſti Monaſterium. 613
Velamen ſacrum. 262
Velanda non eſt vidua ſtatim poſt mortem mariti. 334. 1151
Velandæ non ſunt puellæ antè annos XXV. ætatis. 1163
Welpho Abbas. 265
Velſatum. 224
Veltris. 684. 829
Velum ſuſcipere Lex Longobardorum viduis prohibet antè anni ſpatium. 324. 349
Venationem nullus Presbyter exercere præſumat. 241
Vendere cariùs hoſpitibus quàm vicinis non licet. 358
Vendi cariùs nihil debet tranſeuntibus. 290
Wendilmarus Epiſcopus Tornacenſis. 1195
Vendiſcenſis Epiſcopus Erifons. 1101
Vendita eſt vectigal rerum in foro venditarum. 965
Venditas exactare. 460
Venditio de terra. 497
Venditio de ſemetipſo. 474. 970. de ſervo 497. de ſervo ad Eccleſiam, 498. Venditio ad Eccleſiam 490. ad Monaſterium. 505
Venditio de area vel de caſa infrà civitatem. 493
Venditionis Formula. 445. 447. & *ſeq.* 471. 473. 545. 553
Venefici diſperdantur. 230
Venercha Monaſterium. 1104
Wenilo Archiepiſcopus Rotomagenſis. 102. 103. 121. 133. 612. 781
Wenilo Senonum Archiepiſcopus. 13. 17. 19. 29. 49. 57. 70. 130. 131. 133. 759. 1261. 1267. 1269
Venna, id eſt, piſcatura. 1074
Verba alia nullus portet niſi quæ Deo ſint placita. 142
Verbum Regis. 686. 833. 1202
Veredi. 893
Veredos donare ad ſubvectionem Legatorum. 27
Verengari Miniſterium. 359
Vermendiſus pagus. 68
Vermeria palatium. 57. 76. 82. 84. 310. 751. 766
Vernaculus, id eſt, ſervus. 748
Vernaculum dimittere ingenuum. 495
Vernaculi abſoluti Formula. 538. 541
Vernaculi venditio ad Eccleſiam. 498
Vernaculi venditi Formula. 497
Vernis ſive Vernum palatium. 13. 77. 268. 283. 751. 758. 813. 1027. 1203. 1260. 1465
Werpire, id eſt, dimittere. 417. 897
Werra ſi in regno ſurrexerit. 265. 268
Werras commovere non debent Epiſcopi. 119
Werrire. 146. 786
Vertivolum. 691. 840
Vervices. 381. 1138
Veſontium. 224

Veſtem mutare. 324. 336
Veſtigium minare. 844. 1305
Veſtimenta milites habeant ad annum unum. 360
Veſtitura, id eſt poſſeſſio. 54. 205. 764. 1508. 1195
Veſtitura regia & eccleſiaſtica. 231. 802
Veſtitus. 492
Wettini, Monachi Augienſis, viſio. 1244
Ugobertus Abbas Montiſolini. 1517
Viæ per aquas. 69
Viaticum. 747
Viaticum de ſeculo tranſeuntibus non negandum. 16
Viatores nihil ab aliquo violenter tollant. 348
Vicarii Chriſti. 7
Vicarii Sedis Apoſtolicæ. 249
Vicarii Comitum. 187. 747. 954
Vicarii, id eſt, Vicecomites, vel Vicedomini. 1054
Vicariorum placita. 321
Vicarios Epiſcopi conſtituant Presbyteros cautos atque prudentiâ temperatos. 288
Vicarium mittat qui ad placita Miſſorum dominicorum venire non poteſt. 337
Vicarius Apoſtolorum Petri & Pauli. 237
Vicecomes, miniſter Comitis. 179
Vicedomini. 747. 1211
Vicedomini juriſdictionem exercebant. 879
Vicinus, civis. 1003
Victoriacum caſtrum. 1426
Victualia milites habeant uſquè ad novos fructus. 360
Victus injuſtè infrà tres menſes reparet cauſam. 367
Vicus Urgellenſis. 1304
Wido Archiepiſcopus Rotomagenſis. 669
Wido Epiſcopus Silvanectenſis. 1221
Wido Epiſcopus Vallavenſis. 244
Widonis honores. 267
Widricus Abbas S. Apri Tullenſis. 1556
Widricus Comes. 265
Widrigild. 332. 335. 357
Vidua velanda non eſt ſtatim poſt mortem mariti. 334. 1151
Viduas Lex Longobardorum prohibet antè anni ſpatium velum ſuſcipere. 324. 349
Vidua quæ ſemel velata eſt, non poteſt rurſùm nubere. 1210
Viduæ non opprimantur. 95
Viduæ tuitionem habeant. 337
Viduam ſi quis rapuerit infrà triginta primos dies viduitatis. 1190
Viduam ſi quis furatus fuerit in uxorem. 166
Viduarum cauſæ primò audiantur. 1190
Viduarum & orphanorum tutores ſublevandi ab Eccleſia. 342
Viduas nemo rapere præſumat. 96
Viduas Sanctimoniales in conjugium ſumere prohibitum. 37
Viduatæ Eccleſiæ. 9. 32
Vienna. 224
Viennenſe. *Ibid.*
Viennenſi Archiepiſcopo contributæ civitates quatuor. 753
Viennenſis Synodus. 1527
Viennenſis pagus. 1469. 1493
Wiſa. 340. Wiſare. 339
Wifredus Comes Ceritaniæ & Monachus Canigonenſis. 1099
Vigarius. 498. 501
S. Wigberti Monaſterium. 1094
Wigerigus Comes. 1466
Vigilia defunctorum quomodò celebranda. 1382
Vigor Eccleſiaſticus. 5
Wilafredus Abbas Mallaſti. 1428
Wilardus Epiſcopus Conſtantienſis. 1112
Villa-magna Monaſterium. 1099
Villæ fiſcales. 433. dominicatæ. 223. indominicatæ. 176. & *ſeq.*
Villæ regiæ ædificandæ moderatis caſtitiis. 116
Villæ quomodò fiant deſtructæ. 188
Villæ incenſæ ſunt. 155
Villæ eorum qui cum Rege vadunt ſub immunitate maneant. 266
Villam ſi quis alicui vendiderit. 418
Villani, id eſt, pagenſes. 290
Willebertus Archiepiſcopus Rotomagenſis. 1175
Willebertus Epiſcopus Catalaunenſis. 245. 266. 612. 629. 1300
Willelmus Brito explicatus. 999
Willelmus Comes Urgellenſis. 630. 632
Willelmus Epiſcopus Cadurcenſis. 245
Willericus Epiſcopus Bremenſis. 1117
Wimarus Epiſcopus Gerundenſis. 1449
Vinculum caritatis. 6
Vindicatio traditionis. 588
Vindicta liberare. 968
Vindicta Epiſcopalis pœnitentiæ. 157
Vindoiliſus pagus. 69
Vinduſniſſus pagus. 70
Vinea oppignorata. 463
Vineas excolere. 116
Vinedarius Epiſcopus Helenenſis. 1497
Vinericia. 1389
Vinitori altior ſit locus ad cuſtodiendam vineam. 1357
Vinum ſacrificio miniſtrandum. 1489
Vinum per ſextaria vendere. 183
Violentiam paſſi ab hoſtibus. 483
Vircaſtum debet cuſtodire conjugium. 335
Vira, id eſt, femina. 455. 1297.
Virare, id eſt, flectere in aliam partem. 1010
Vircaſinus pagus. 69
Virgæ minutæ. 152
Wirgildus. 386. 748. 900. 1191
Virgines ſacræ benedicuntur ab Epiſcopis. 1371. Quo tempore velandæ. 1128
Virgines ſanctimoniales in conjugium ſumere prohitum. 37
Virgines nemo rapere præſumat. 96
Viri antè feminas cur offerant in Eccleſia. 1361
Virum ſi conjux accuſaverit frigiditatis. 1021. 1220
Viridunum. 224
Viriduninſe. *Ibid.*
Wirpire. 550
Virtudiſus pagus. 68
Virtus ſine conſilio utilis eſſe non poteſt. 154
Virtus pro vi. 686. 833. 1186
Vis hoſtilis. 162
Vis pro virtute. 989
Viſcerabilis affectus. 255
Vuiſadus Epiſcopus Urgellenſis. 803. 1546
Wiſelmus Epiſcopus Mimigarnafurdenſis. 816
Viſitatio Epiſcoporum oneroſa non ſit populis. 1151
Viſitator canonicus. 93. & *ſeq.*
Viſitator dandus vacanti Eccleſiæ. 263
Viſitatorium officium. 58
Viſores. 486
Vita perdonata, id eſt, conceſſa. 228
Vitæ contemplativæ laus. 1356
Witgarius Abba. 138
Witgarius Epiſcopus Auguſtanus. 207. 797
Vitia majora & minora. 1169
Witiza Abbas Exalatenſis. 1283. 1490
Vitnau pagus. 69
Witonis miniſterium. 359
Vituli qui ex vaccis humano ſemine polluti nati ſunt. 1379
Vivarias. 224
Vivas Epiſcopus Barcinonenſis. 677. 1304
Viventum. 507
Vivianus, Monachus ſancti Martini Metenſis. 1276 1572
Ultimiſſima. 561. 1297
Uluſid. 359
Unanimitas pacis & dilectionis. 25
Unanimitas fidelium. 5. 85. 190
Unanimitatis pactum. 299
Unctio ſacrati olei. 1235
Unctos Domini tangere non licet. 118
Undecimam dent negotiatores Chriſtiani. 268. 1286
Unfredus Comes Retiarum. 1057
Uniformiter. 231
Vocatus Archiepiſcopus. 1262
Volatilia quandò comedere licitum Monachis. 1091
Volterra. 359
Volveradus Levita. 1303
Voluntariè, *volontiers.* 1268
Voluntate malâ peccare. 184
Vomeres igniti. 747
Vonziſus pagus. 68. 770
Wormatia. 127. 781
Wormacienſis Synodi Capitula diſtinguenda. 1148
Wormatienſe Concilium emendatum. 1209
Wormatienſis Conventus in quo examinata ſunt Decreta quatuor Conciliorum. 1113. & *ſeq.*
Vota ad arbores vetita. 1374
Votivus. 683. 828
Votorum dies. 993. 1550

Urba civitas. 251. 806. 1285
Urbanus Reverſus Præcentor Senonenſis. 731
Urciſus pagus. 68
Urgellenſis civitas erat olim in Septimania. 1083
Urgellenſis tractus, pars olim Septimaniæ. 1119
Urielis Angeli nomen vetus. 1125
S. Urſi Monaſterium in Salodoro. 223
Urſio Archiepiſcopus Viennenſis. 1305
Urſmarus Archiepiſcopus Turonenſis. 29. 760
Urſo Sacerdos Cenomanenſis. 1476. & ſeq.
Urta flumen. 223. & ſeq.
Urticæ peccatorum. 155
Uſare. 450. & ſeq. 458
Uſitare. 516. & ſeq. 1376
Uſualiter tenere aliquam rem. 458. 488. 518. 520
Uſuare. 517
Uſufructuare. 506
Uſufructuario ordine beneficiare. 490
Uſufructuario jure præſtare, poſſidere. 516. & ſeq. 519. & ſeq.
Uſufructuario ſi quis res proprias & Eccleſiaſticas tenere voluerit. 32
Uſufructuarium jus. 1404
Uſufructuarius ordo. 407. & ſeq. 427. 472. 478. 932
Uſufructus rerum Eccleſiis datarum. 323
Uſura vetita Clericis. 625
Uſuram nemo facere præſumat. 323
Utilitas publica non remaneat propter calorem & pluviam. 234
Uttrech. 221
Vulfadus Abba. 138
Vulfardus Abba. 246
Vulfarius Archiepiſcopus Remenſis. 1056. & ſeq. 1435
Vulferius Miſſus dominicus. 359
Vulfoleudus Archiepiſcopus Biturigenſis. 1021
Vulframnus. 267
Vulpecula. 691. 841
Uxor ducenda per ſolidum & denarium. 498. 532. 980
Uxorem ſi quis contaminatam invenerit. 1031
Uxorem habens, neque pellicem neque concubinam habere poteſt. 1233
Uxorem propriam ſi quis dereliquerit vel ſine culpa interfecerit. 1114
Uxorem ſuam ſi quis dimiſerit & aliam duxerit. 1212
Uxorem relinquere non licet exceptâ cauſâ fornicationis. 335
Uxor non eſt dimittenda propter fornicationem. 1119. 1228
Uxorem alienam ſi quis adulteraverit. 321
Uxorem flagellare. 1378
Uxores duas uno tempore habere non licet. 335
Uxores Presbyterorum an poſſint habitare in domibus maritorum ſuorum. 1023
Uxoris parentela ita ſit viro ſicut propria parentela. 335
Uxoris negotium qualiter maritus proſequatur. 479

X

Xenodochia, id eſt, hoſpitalia. 111
Xenodochium ſi quis voluerit conſtruere. 399. 929
Xenodochia ſi Epiſcopus cuilibet dederit. 341

Y

Yrminfridus Epiſcopus Bellovacenſis. 57. 69. 87. 102

Z

Zeziæ fraudis mercator. 930
Zonam ſolvere, id eſt, bonis cedere. 853

FINIS.

Addenda ſub finem pag. 1576.

Ex veteri Codice Vaticano.

V. *Liutadi, Epiſcopi Vincienſis, ad Wanilonem, Rotomagenſem Archiepiſcopum, de Wulfano Diacono, quem olim ſibi traditum ab Ebbone Remenſi, nunc ipſi concedit.*

II. Y. A. Reverentiſſimo & ſanctiſſimo Patri Weniloni, Rotomagenſi Archiepiſcopo, Liutadus, Vincienſis Epiſcopus, æternam in Domino ſalutem. Optarem valdè, ſi nobis ſpatia terrarum ſinerent, fraternum & amiciſſimum vobiſcum habere colloquium, atque de noſtris communibus opportunitatibus tractare. Sed quia id prolixitas itineris denegare videtur, veſtram ſanctitatem humiliter exoro, ut mei memoriam coràm ſancto altari liabere dignemini, veſtræque me commendare Eccleſiæ, quoniam veſtram caritatem jam in gremio Eccleſiæ noſtræ recepimus, & pro vobis quotidianis precibus Deum exoramus. Cæterùm comperiat ſanctitas veſtra quemdam fratrem noſtrum & filium Eccleſiæ noſtræ, nomine WULFADUM, Suddiaconum, me petente, traditum mihi per litteras quas eccleſiaſtica conſuetudo *Formatas* appellat, à venerabili Ebbone, quondam Remenſi Archiepiſcopo. Et quia impendentibus quibuſdam cauſis, poſtquàm mihi traditus erat, in propria remanſit Eccleſia, me ſuggerente, ordinavit eum idem Ebbo in gradu Diaconatûs. Nunc autem, quia ſcitis eum propter cauſas neceſſarias in partibus veſtris morari, ſicut mihi commendatus erat, vobis eum committo, veſtræque cuſtodiæ & providentiæ delego, & ut ad majores gradus eum provehatis ſuppliciter exoro. Credimus enim quoniam & ſapientia & mores ad hoc eum dignum indicant. Commendamus igitur veſtræ beatitudini, Eccleſiæque veſtræ, præfatum fratrem noſtrum Wulfadum, & de profectu ejus petimus vos lætari in æternum. Ac, ſicut mos eccleſiaſticus eſt, & inventum ac conſtitutum à CCCXVIII. in Nicæna Synodo Epiſcopis, Formatam Epiſtolam facientes, ut in nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis noſtrum opus largitionis & dimiſſionis hujus noſtri dilecti Fratris roboratum fructuoſiùs & utiliùs fieret, in ſupputatione calculationis ſumpſimus prima elementa Græca Patris & Filii & Spiritûs ſancti II. Y. A. quæ octogenarium & quadringenteſimum & primum ſignificant: noſtram quoquè qui ſcribimus primam litteram A. veſtramque cujus beatitudini ſcribimus ſecundam Y. accipientis fratris tertiam A. civitatis noſtræ, de qua ſcribitur, quartam Σ. Indictione I. canonicum ordinem tenentes huic noſtræ Epiſtolæ affigimus: atque Græcarum litterarum numeros in ſummam collectos Epiſtolam tenere facimus, id eſt, LXXX. CCCC. I. XXX. CCCC. XXX. CC. I. ut per omnia rata & legitima noſtræ dimiſſoriæ auctoritas procederet. Separatim autem, ut Epiſtolam clauderemus, nonagenarium & nonum numerum Græcis etiam elementis ſignavimus, & omninò firmavimus. 4°.

Indictio I. & Wenilonis Epiſcopatus congruunt anno Chriſti DCCCLXVIII. *proprius Formatæ numerus* DCLXI. *quem efficiunt litteræ* A. Y. A. Σ. *& Indictio I. Numerus communis, non* DCLX, *ut in aliis, ſed* DXXC. *omiſsâ litterâ* II. *qua prima erat nominis Petri. Summa ergò utriuſque numeri* M. CCXLI.

VI. *Æneæ, Pariſienſis Epiſcopi, ad Hincmarum Remenſem, ut ei Bernonem Acolytum in parochia ſua retinere & ordinare liceat.*

Hincmarus, nomine non meritò Remorum Epiſcopus, ac plebis Dei famulus, dilecto Fratri & venerabili Epiſcopo Æneæ ſalutem. Noſtri Fratres de Monaſterio S. Dionyſii, per licentiam Domini Abbatis Hludovici, ad educandum atque erudiendum commiſerunt mihi quemdam adoleſcentem nomine Bernonem, quem veſtra fraternitas Acolytum ordinavit. Propterea, quoniam ſine veſtra licentia eum nolumus in noſtra Eccleſia diutino tempore immorari, petimus dilectionem veſtram ut de illo nobis Litteras canonicas faciatis, quatenùs eum in Eccleſia noſtra poſſimus regulariter ordinare.

Venerabili in Chriſto Patri Hincmaro, Remorum Archiepiſcopo; Æneas ſanctæ Pariſiacenſis Eccleſiæ Epiſcopus, in Domino ſalutem. Canonica atque eccleſiaſtica ſancit auctoritas ut nemo Epiſcoporum alterius Eccleſiæ ordinatum, ſine conſenſu vel Litteris dimiſſoriis illius Epiſcopi, cujus ordinatus fuerat, in propria parœcia retinere aut ordinare præſumat. Hanc deniquè inſtitutionem ſanctorum Patrum pleniſſimè retinentes, rogaſtis vobis quemdam Eccleſiæ noſtræ Filium, & à nobis nuper Acolytum ordinatum, nomine Bernonem, qui causâ diſcendi atque educandi veſtris in partibus quondam miſſus .... *reliqua deſunt.*

VII. *Hedilonis, Epiſcopi Noviomenſis, ad Didonem Laudunenſem pro Arnegiſo Presbytero, ut in ejus parochiam migrare, ipſique ſubjici liceat.*

Ex Codice Laudunensi.

In nomine Patris Π. & Filii Υ. & Spiritûs sancti A. Hedilo, Noviomagensis Episcopus, Didoni, inclyto & venerabili Coepiscopo, æternam in Domino felicitatem. Comperiat dilectio vestra, quòd Arnegisus Presbyter, frater ac filius noster, petiit ut per meam licentiam, & à me formatam Epistolam, secundùm auctoritatem canonicam, sicut inter dantem accipientemque fieri oportet, vestræ ditioni subjici valeret. Misimus ergò vobis hanc Epistolam canonicâ institutione formatam, ut cognoscatis justam atque canonicam eum à me accepisse licentiam. Tria siquidem Græca elementa priùs inserta octogenarium, & quadragentesimum, & primum continent numerum. Ex nomine quidem Petri Apostoli prima littera, id est Π. similiter, ut priùs, octoginta exprimit. Ex nostræ parvitatis nomine similiter prima littera, id est E. quinto congruit numero. Vestræ quoquè sanctitatis secunda nominis littera, id est I. procul dubio denarium format numerum. Præfati Presbyteri ex ipsius nomine tertia, id est N. numerum ostendit quinquagesimum. Deniquè ex nostræ civitatis nomine quarta, id est I. decimum, ut suprà, exprimit numerum. Sed & vestræ civitatis quinta littera ipsius nominis, id est Y. quadringentesimum approbat numerum. Est etiam nunc Indictio XI. Addidimus insuper nonagenarium numerum, qui secundùm Græca elementa significat AMHN. Summa verò totius numeri in omnia ducti complet MCXLVI. Hæc autem omnia requirenda sunt diligenter, & cum omni cautela. Data VII. Kalendas Octobris.

Indictio XI. Episcopatus Hedilonis & Didonis annum Christi designant DCCCXCII. *summa porrò numerorum, quæ sub finem adscripta est,* MCXLVI. *ex communi numero ducitur,* DCLX. *& ex proprio* CCCCXXVI. *qui fit ex litteris* E. I. N. I. Y. *adjectâ Indictione XI. Peculiare igitur est huic Formatæ, quòd quintam quoquè litteram observat civitatis Episcopi ad quem scribit.*

VIII. *Heidilonis ejusdem, Episcopi Noviomensis, ad Rodulfum Laudunensem, pro Rotgero Diacono, qui in illius parochiam transferri expetierat.*

In nomine Patris Π. & Filii Y. & Spiritûs sancti A. Heidilo, supernâ ejusdem Patris & Filii & Spiritûs Sancti favente clementiâ, Noviomensium humilis Episcopus, sancto & venerabili, ac carissimo nobis Rodulfo, sanctæ Laudunensis Ecclesiæ Episcopo, geminam in Christo pacem exoptat & gloriam. Vestræ intueatur magnitudinis experientia hunc præsentem clericum, nomine ROTGERUM, à nobis per singulos ecclesiastici honoris gradus ad onus Diaconii fore promotum. Isdemque frater ob sui commodam facultatem à nostra saluberrimè & justè expetiit mediocritate licentiam ad vos eundi, & in vestra parrochia commorandi, ac penitùs discedendi. Nos itaquè petitioni ejus, quam non subdolam, sed veram agnovimus, libenter assensum præbuimus, & effectum justum & congruum minimè denegavimus. Quocircà totis viribus conquinisentes celsitudinem vestram humiliter obsecramus, ut eum vestra paterna sollicitudo dignanter excipiat, & ut pius & prudens pastor & pater in gremio vestræ dilectionis accipite. Vitâ verò & moribus hactenùs inter nostros probum laudabilemque sciatis. Scientiæ deniquè capax Ministerii sibi commissi, quantùm autumamus, officium scire dinoscitur. Nos etiam more canonico hanc ei Formatam epistolam, secundùm decreta Nicæni Concilii Græcis characteribus insignitam, vobis deferendam concessimus: per quam ipsum vestræ tuitioni committimus, & à nostra parrochia penitùs sequestramus. In qua quidem, post Æolica superiùs elementa in supputatione Patris & Filii & Spiritûs Sancti assumpta, Petri quoquè primum elementum Π. ut nos corde fidem sanctæ Trinitatis habentes, confiteamur ore ad salutem, per ejusdem Principis Apostolorum doctrinam, rationabili ordine subnexuimus. Et ne aliqua fraus falsitatis in ea locum obtinere prævaleat, nominis nostri qui scribimus primam litteram H. cui scribitur secundam O. Vestri tandem qui accipitis tertiam Δ. civitatis nostræ insuper addentes quartam I. cum Indictione V. Hujus igitur calculationis summam in unum pariter comprehensam ità diligentiùs adnotare studuimus Π. LXXX. Y CCCC. A. I. Π. LXXX. H. VIII. O. LXX. Δ. IV. I. X. Addidimus præterea nonagenarium & nonum numerum, qui secundùm Græca elementa sacratissimum Domini nostri Jesu Christi significat juramentum ϟ. XC. Θ. IX. Optamus felicitatem vestram valere hîc & in ævum.

Indictio V. cum Heidilonis & Rodulphi Episcoporum annis comparata Christi annum indicat DCCCCII. *Numerorum, qui ex propriis Formatæ nobis conflantur, summa est* XCVII. *qua communi numero adjecta, utriusque summam reddit* DCCLVII.

IX. *Ratbodi, Trevirensis Archiepiscopi, ad Rotbertum, Episcopum Metensem, pro Gistemaro Presbytero, ut ei deinceps in ipsius parochiâ degere liceat.*

In nomine Π. Patris & Y. Filii & A. Spiritûs Sancti. Ratbodus, Sanctæ Treverensis Ecclesiæ, ac plebis ipsius humilis famulus, Rotberto, reverendo sanctæ Metensis Ecclesiæ Antistiti, in Christo Principe Pastorum mansuram cum gaudio prosperitatis ac perpetuitatis gloriam. Decreta Sanctorum trecentorum decem & octo Patrum Nicææ constitutorum saluberrima servantes, Deo dignam piamque fraternitatem vestram canonicè aggredimur, & sub nomine Formatæ epistolæ reverenter vestram sanctitatem adimus, vobis videlicet intimando, quia præsenti Presbytero nostro, nomine GISLEMARO, has dimissorias dedimus Litteras, quem in nostra Diœcesi ecclesiasticè educatum, de ordine Clericatûs ad Presbyteratûs proveximus gradum. Ut his canonicis munitus apicibus, cum nostra licentia ei in vestra parochia sub defensione ac regimine vestræ caræ dilectionis degere liceat: illumque in sinu sanctæ matris Ecclesiæ canonicè favendum ac regendum vobis committimus. Hanc ergò epistolam Græcis litteris hinc indè munire decrevimus, & annulo Ecclesiæ nostræ bullare censuimus. Christus, pastorum Princeps, interventu B. Petri, cui specialiter ovile dominicum commissum est, fraternitatem vestram ad custodiam sui gregis diù nobis conservet incolumen. AMHN. Summa horum mille CDXXXIX. Π. Υ. A. Π. P. O. Σ. Y. Θ. AMHN. Data Treveris Idibus Octobris, anno Dominicæ Incarnationis DCCCCVI. Indictione IX. Ivo p. VI. cap. 434.

Indictio IX. Idibus Octobris & Episcopatus Ratbodi congruunt anno Christi DCCCCV. *Summa numerorum quæ sub finem adscripta est, colligitur ex numero communi* DCLX. *& ex proprio* DCCLXXIX. *qui fit ex litteris* P. O. Σ. Y. *& Indictione* IX. *utriusque enim numeri summa* MCDXXXIX.

X. *Dadonis, Episcopi Virdunensis, ad Ratbodum Trevirensem, pro Adruino Presbytero, ut ei deinceps in ipsius parochia manere ac censeri liceat.*

Reverentissimo & sanctissimo Ratbodo, sanctæ Treverensis Ecclesiæ Archiepiscopo, Dado, Virdunensis Ecclesiæ devotus gregis famulus, in Domino vero summæ felicitatis beatitudinem. Cùm sancta Ecclesia prompta sit sequi documenta evangelica, quæ dicunt: *Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiat, & qui recepit justum in nomine justi*, & cætera. Et Apostolus jubeat hospitalitatem sectari & necessitatem sanctorum virorum communicare: tamen propter eos qui cauteriatam habent suam consciențiam, dicentes se esse simplices, cùm sint astutiâ diabolicâ repleti, & pro opere pietatis dicunt se de loco ad locum transire, cùm sint suâ malitiâ faciente fugitivi, & dicunt se esse ministerio sacro insertos, cùm non sint: statutum est à sanctis Patribus neminem Clericum alienum & ignotum recipi ab aliquo Episcopo, & inthronizari in sua Ecclesia, nisi habeat à proprio Episcopo epistolam, quæ in Canonibus nominatur *Formata*. Ideò notum facimus paternitati vestræ, quòd præsens frater noster harum Litterarum partitor, nomine ADRUINUS, non pro sua nequitia expulsus est à nobis, sed postulantibus fratribus nostris, eò quòd ex familia nostra fuit, dedimus ei libertatem receptam à cornu altaris canonicè, & ordinavimus eum ad gradum Presbyterii. Cui etiam has dimissorias, sive commendatitias Litteras fecimus, & eum ad vestram dilectam fraternitatem dirigimus, ut in vestra parœcia sub vestro sacro regimine & defensione consistere valeat. Ego, inquam, in nomine Π. Patris, & Υ. Filii, & A. Spiritûs Sancti, & in unitate sanctæ Ecclesiæ, in qua Petro datum est jus ligandi atque solvendi, absolvo Dado, humilis Episcopus, Presbyterum Adruinum de civitate Virdunensi, Indictione IX. & licentiam do vobis, Ratbode venerabilis Archiepiscope, inthronizandi eum in quacunque Ecclesia vultis vestræ parœciæ. Dilectam paternitatem vestram, virtutum floribus insignitam, omnipotens Deus conservare dignetur. AMHN. DCCLXXVIII. Π. Υ. A. Π. Δ. A. P. Δ. Θ. ϟ. Θ. Data V. Idus Maii, anno Dominicæ Incarnationis DCCCCVI. Indictione IX. Ivo, p. VI. cap. 435. Matth. 10. 41. Rom. 12. 13.

Indictione IX. mense Maio, & Episcopatus Dadonis, anno Christi competunt DCCCCVI. *Numerorum autem summa, quæ sub finem exprimitur, & Græcis litteris designatur, fit ex numero communi* DCLX. *& ex proprio* CXVIII. *quem reddunt litteræ Δ. A. P. Δ. cum Indictione IX. Omnium enim una summa est* DCCLXXVIII.

XI. Π. Υ. A. Π. Δ. A. Θ. H. M. X. *Durandi, Episcopi Arvernorum, ad Radulfum Turonensem pro Subdiacono quodam, quem ejus curæ committit.*

Durandus, Dei gratiâ Arvernensis Episcopus, Rodulfo, excellentissimo Turonicensi Archiepiscopo, quod in terra Ex Codice S. Albini Andegav.

feliciùs, vel beatiùs in Cœlo. Comperiat dilectio vestra quod hic præsens Subdiaconus, quem manu propriâ consecravimus, misericorditer Formatam à nobis expetiit epistolam, & omnem auctoritatem canonicam, sicut interdantem & accipientem fieri oportet; quatenùs hâc auctoritate securus, jure vestræ ditioni subjici valeret. Cujus petitionibus annuentes, mittimus nobilitati vestræ hanc epistolam canonicâ auctoritate formatam, ut quem sanctitatis vestræ à modo custodiæ regando committimus, cum liberâ nostrâ concessione ad quodcumque officium, seu ad quemcumque gradum visum fuerit, promoveatis, & omnem quam ergà eum hactenùs potestatem nobis licuit exercere sit vobis licitum. Et ut nullus in vestro animo scrupulus hæsitationis remaneat, ea signa quæ sancti Patres in Nicæno Concilio statuêre in hujusmodi epistolis scribenda, in primis & ultimis annotavimus. AMHN.

Littera fronti prafixa non satis integra videntur, & Subdiaconi nomen non expressum rem obscuram facit: de tempore autem Formata conjicere licet ex obitu Durandi, quem incidisse constat in annum MXCV. sub initium Concilii Arvernensis Urbani II. Hactenùs ergò Formularum exempla XI. qua proposueramus, auctorum suorum nominibus insignita. Quibus addi potest extremo loco & aliud generale, quod inter Formulas veteres post Marculfum editas legitur numero XII. Sic autem habet.

FORMULA GENERALIS EPISTOLÆ FORMATÆ.

In Dei nomine sanctissimo, (*& reliqua ut suprà pag.* 443 *nisi quod finem sic habeat*) manu nostrâ eas subter firmavimus.

F I N I S.

PRIVILEGE DU ROI.

LOUIS, par la Grace de Dieu, Roi de France et de Navarre : A nos amés & féaux Conseillers, les Gens tenant nos Cours de Parlement, Maîtres des Requêtes ordinaires de notre Hôtel, Grand-Conseil, Prévôt de Paris, Baillifs, Sénéchaux, leurs Lieutenans-Civils & autres nos Justiciers qu'il appartiendra, SALUT. Notre amé le Sieur de CHINIAC, Notre Conseiller, Lieutenant-Général Civil en la Sénéchaussée d'Uzerche, Nous a fait exposer qu'il desireroit faire imprimer & donner au Public un Ouvrage intitulé, *Capitularia Regum Francorum, Nova editio, auctior ac emendatior, dicata Illustrissimo viro Domino D.. Hue, Equiti, Marchioni de Miromenil, Regiæ Signaturæ Præfecto*, s'il nous plaisoit lui accorder nos Lettres de Privilege à ce nécessaires. A CES CAUSES, voulant favorablement traiter l'Exposant, Nous lui avons permis & permettons de faire imprimer ledit Ouvrage autant de fois que bon lui semblera, & de le vendre & faire vendre par tout notre Royaume. Voulons qu'il jouisse de l'effet du présent Privilege, pour lui & ses hoirs à perpétuité, pourvu qu'il ne le rétrocede à personne; & si cependant il jugeoit à propos d'en faire une cession, l'Acte qui la contiendra sera enregistré en la Chambre Syndicale de Paris, à peine de nullité, tant du Privilege que de la Cession; & alors, par le fait seul de la Cession enregistrée, la durée du présent Privilege sera réduite à celle de la vie de l'Exposant, ou à celle de dix années, à compter de ce jour, si l'Exposant décede avant l'expiration desdites dix années. Le tout conformément aux articles IV & V de l'Arrêt du Conseil du 30 Août 1777, portant Réglement sur la durée des Privileges en Librairie. Faisons défenses à tous Imprimeurs, Libraires, & autres personnes, de quelque qualité & condition qu'elles soient, d'en introduire d'impression étrangere dans aucun lieu de notre obéissance; comme aussi d'imprimer ou faire imprimer, vendre, faire vendre, débiter ni contrefaire ledit Ouvrage sous quelque prétexte que ce puisse être, sans la permission expresse & par écrit dudit Exposant, ou de celui qui le représentera, à peine de saisie & de confiscation des Exemplaires contrefaits, de six mille livres d'amende, qui ne pourra être modérée, pour la premiere fois, de pareille amende, & de déchéance d'état en cas de récidive, & de tous dépens, dommages & intérêts, conformément à l'Arrêt du Conseil du 30 Août 1777, concernant les Contrefaçons. A la charge que ces Présentes seront enregistrées tout au long sur le Registre de la Communauté des Imprimeurs & Libraires de Paris, dans trois mois de la date d'icelles; que l'impression dudit Ouvrage sera faite dans notre Royaume, & non ailleurs, en beau papier & beau caractere, conformément aux Réglemens de la Librairie, à peine de déchéance du présent Privilege : qu'avant de l'exposer en vente, le manuscrit qui aura servi de copie à l'impression dudit Ouvrage, sera remis dans le même état où l'Approbation y aura été donnée, ès mains de notre très-cher & féal Chevalier Garde des Sceaux de France, le Sieur Hue de Miromenil; qu'il en sera ensuite remis deux Exemplaires dans notre Bibliotheque publique, un dans celle de notre Château du Louvre, un dans celle de notre très-cher & féal Chevalier, Chancelier de France, le Sieur de Maupeou, & un dans celle dudit Sieur Hue de Miromenil; le tout à peine de nullité des Présentes; du contenu desquelles vous mandons & enjoignons de faire jouir ledit Exposant & ses hoirs, pleinement & paisiblement, sans souffrir qu'il leur soit fait aucun trouble ou empêchement. Voulons que la copie des Présentes, qui sera imprimée tout au long au commencement ou à la fin dudit Ouvrage, soit tenue pour duement signifiée; & qu'aux copies collationnées par l'un de nos amés & féaux Conseillers-Secretaires, foi soit ajoutée comme à l'original. Commandons au premier notre Huissier ou Sergent sur ce requis, de faire pour l'exécution d'icelles, tous actes requis & nécessaires, sans demander autre permission, & nonobstant clameur de Haro, Charte Normande, & Lettres à ce contraires. CAR tel est notre plaisir. DONNÉ à Paris le douzieme jour d'Août l'an de Grace mil sept cent soixante-dix-huit, & de notre Regne le cinquieme. Par le Roi en son Conseil.

Signé, LEBEGUE.

Registré sur le Registre XX. de la Chambre Royale & Syndicale des Libraires & Imprimeurs de Paris, N°. 937, fol. 579, conformément aux dispositions énoncées dans le présent Privilege; & à la charge de remettre à la susdite Chambre les huit Exemplaires prescrits par l'Article CVIII. du Réglement de 1723. A Paris, ce 17 Août 1778.

A. M. LOTTIN, l'aîné, *Syndic.*

Achevé d'imprimer pour la seconde fois le 24 Février 1780.

De l'Imprimerie de BENOIT MORIN, rue Saint Jacques, à la Vérité.

[Manes]
DATE
9451
f
BX
825
S3
1901
v.18:2
GRADUATE THEOLOGICAL UNION LIBRARY
BERKELEY, CA 94709
GTU LIBRARY
3 2400 00639 85